

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਰਚਨਾ

ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਟੀਕ

ਅੰਗ ੧ ਤੋਂ ੨੮੦ ਤੱਕ

ਟੀਕਾਕਾਰ :-

ਗਿ: ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮਗੜੀਆ ਰੋਪੜ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਅਤੇ ਛਾਪਕ :-

ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਮਹਿਰੋਂ ਵਾਲੇ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬੁੰਗਾ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ

ਪਿੰਡ ਮਹਿਰੋਂ—ਜਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :-

ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਮਹਿਰੋਂ ਵਾਲੇ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬੁੰਗਾ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ
ਪਿੰਡ ਮਹਿਰੋਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ) ਪੰਜਾਬ ।

ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ੧੧੦੦ - ਵਿਸਾਖੀ ੧੯੯੯ ਈ: ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ
੩੦੦ ਸਾਲਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਭੇਟਾ - ੫੦੦ ਰੁ:

ਪ੍ਰਿੰਟਿਰਜ :-

ਬੰਦੀ ਛੇੜ ਕਲਗੀਧਰ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈੱਸ
ਪਿੰਡ ਮਹਿਰੋਂ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ (ਪੰਜਾਬ)

ੴ

ਦਫਤਰ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ

ਨੰ : 35748

ਮਿਤੀ : 5-7-77

ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਦਾਸ ਅਤੇ ਚੌਪਈ (ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੇ ਰੱਛਾ) ਭੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਜਮਾਤ ਸ੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਅੰਬਾਲਾ ਛਾਉਣੀ ਨੇ ਇਕ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਰਣੈ' ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਿੱਤੂ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਭਾਰੀ ਸੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤੀਕ ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਕੀਤੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਵਜੋਂ ਮੁਆਫੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ, ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਆਦਿ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿਖੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦੇਣ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕਰਨ।,,

(ਸਹੀ) ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੱਥੇਦਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ।

ਨੋਟ :- ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਅਤੇ ਚੌਪਈ (ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੇ ਰੱਛਾ) ਦਾ ਖਾਸ ਜਿਕਰ ਆਯਾ ਹੈ। 'ਚੌਪਈ' ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। (ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਹੀ ਕੁਝਕੁ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਉਟਕਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।)

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਆਦਿ ਅਤੇ ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਮੂਹ ਬਾਣੀ ਤੇ ਕਿੱਤੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਨਖਾਹੀਏ ਅਤੇ ਛੇਕੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਜੇ ਅਬ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਮ ਗੁਰ ਕੇਰਾ ॥ ਕਹਿਲਾਵਤ ਮਧ ਪੰਥ ਅਛੇਰਾ ॥

ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ॥ ਇਹ ਭੀ ਬਨਹੈ ਮਾਨੈ ਪੰਥ ॥

ਜਿਸਕੋ ਪੜੇ ਚੜੇ ਰਸ ਬੀਰ ॥ ਸਿਖਨ ਤਾਂਹੀ ਅਧਿਕ ਅਭੀਰ ॥

ਜਿਹ ਬਲ ਕਰ ਸਤ੍ਰਗਨ ਮਾਰੈ ॥ ਆਪਨਾ ਰਾਜ ਤੇਜ ਬਿਸਤਾਰੈ ॥

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ)

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ,
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਿਰੋਂ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਗੁਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ “ਜੱਥੇਦਾਰ” (ਇਹ ਮਾਹਾਪੁਰਸ਼ ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ ਦੇ ਵਜੀਰ ਸਨ) ਬੋਪਾਰਾਏ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਪਾਲ ਪੁਰ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਪਾਤਸ਼ਾਹ’ ਮਨਾਵਾਂ-ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ‘ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ’ ਵਲੋਂ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਜੋ ‘ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਮਹਾਨ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛਪਾਈ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਪਾਸ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ‘ਚੋਂ’ ਨਿਕਲੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ‘ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ’ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਤੱਕ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਖੰਡੇ ਬਾਣੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ :- ‘ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ’, ‘ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵੱਯੇ’, ‘ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ’।

ਮੇਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਸ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਹ ਅਰੋਗਤਾ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ,
ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ,
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

‘ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਪੱਤਰ’

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਜੀ’ ਮਹਿਰੋਂ (ਮੋਗਾ) ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਖਾਲਸਾ’ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ, ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੋਪਾਰਾਏ ਵਾਲਿਆਂ, ਸੰਤ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰਪਾਲਪੁਰ (ਪਟਿਆਲਾ) ਵਾਲਿਆਂ, ਅਤੇ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ‘ਪਾਤਸ਼ਾਹ’ ਮਨਾਵਾਂ-ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਟੀਕਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਤਮ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਤਨੀ ਹੀ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਟਕਸਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਅਤੇ ਸਟੀਕ ਦੀ ਸੈਟਿੰਗ ਕਰਕੇ ਸੋਨੇ ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਹੋਰ ਸਟੀਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸੂਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਦਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕਿ ਹੋਰ ਵਾਕਫੀਅਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਥਵਾ :- ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਹੋਸ਼ (ਸੂਝ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ‘ਕਣ ਬਿਨਾ ਜੈਸੇ ਥੋਬਰ ਤੁਖਾ’ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਜੂਝ ਕੇ ਘੜੀ ਜਾਂ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉੱਚ ਪਦਵੀ ਸੂਰਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਦਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਤਪ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਪੜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ੧੦੦ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ ਨੇ, ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਟੀਕਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਜੋ ਛਾਪੇ ਵਿੱਚ ਛਾਪਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੁੰਨ ਵਾਲਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਲਿਖਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚੰਗਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦਾਨੀ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਟੀਕੇ ਦੇ ਛਾਪਣ ਵਾਸਤੇ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਗਿਆਨੀ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੱਦੇ-ਕੇ
ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਟੀਕ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਅਰੰਭਕ ਜਿਲਦ :- ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਮਤ ਕੋਈ ਕਹੇ ਮੈਂ ਲੇਖਕ ਹਾਂ । ਨਾ ਮੈਂ ਲਿਖਣ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਨਾਂ ਕੁਝ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬਲੀ, ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸਰਬੰਸਕ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ ਪਾਸੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਮੈਨੂੰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉੱਥੇ ਲੱਗ ਕੇ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਚਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਦਾਤਾ ਲਾਈ ਰੱਖ । ਲਿਖਾਈ ਜਾਹ ਦੱਸੀ ਜਾਹ ਜੋ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਜੋ ਦੱਸੇਗਾ ਸੋਈ ਲਿਖਾਗਾ : ਨਹੀ-ਨਹੀ ਮੈਂ ਲਿਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗਾ ਜੋ ਚਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋਈ-ਸੋਈ ਕਰਾਉਂਦਾ ਜਾਹ ।

ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ ਜਾ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ॥

ਨਾਮੁ ਮੀਠਾ ਮਨਹਿ ਲਾਗਾ ਦੂਖਿ ਡੇਰਾ ਢਹਿਆ ॥

ਸੂਖੁ ਮਨ ਮਹਿ ਆਇ ਵਸਿਆ ਜਾਮਿ ਤੈ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥

ਨਦਰਿ ਤੁਧੁ ਅਰਦਾਸਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਨਿ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ॥

ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ ਜਾ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ॥ ਅੰਗ-੫੬੬ ॥ ਮ: ੧ ॥

ਤੇਰੇ ਦਰ ਦਾ ਭਿਖਾਰੀ :- ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ

ਤਤਕਰਾ

ਜਾਪੁ ॥ ਚਕ੍ਰਚਿਹਨ
ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ
ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ
ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ
ਰਚਾ ਬੈਰਬਾਦੇ ਬਿਧਾਤੇ
ਜਿਨੈ ਬੇਦ ਪਠਿਯੋ ਸੁ ਬੇਦੀ
ਅਬ ਮੈ ਅਪਨੀ ਕਥਾ
ਮੁਰਪਿਤ ਪੂਰਬ ਕੀਯਸਿ
ਰਾਜਸਾਜ ਹਮ ਪਰ ਜਬ
ਜੁਧ ਭਯੋ ਇਹ ਭਾਂਤ
ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਬ ਸਾਧ
ਅਬ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਆਦਿ ਅਪਾਰ ਅਲੇਖ
ਭਾਜ ਗਇਓ ਮਘਵਾ
ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ੨ ਮਹਾਦੈਤ
ਜੈ ਸਬਦ ਦੇਵ ਪੁਕਾਰਹੀ
ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ
ਅਬ ਗਿਆਨ ਪਰਬੋਧ
ਅਬ ਚਉਬੀਸ ਉਚਰੇ
ਅਬ ਕਛ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੇ
ਅਬ ਛੀਰ ਸਮੁੰਦ ਮਥਨੇ
ਅਬ ਮਹਾ ਮੋਹਨੀ ਅਵਤਾਰ
ਅਬ ਬੈਰਾਹ ਅਵਤਾਰ
ਅਬ ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ
ਅਬ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ
ਅਬ ਪਰਸਰਾਮ ਅਵਤਾਰ
ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ
ਅਬਰੁਦ ਅਵਤਾਰ
ਗਉਰੀ ਬਧ ਕਥਨੇ
ਜਲੰਧਰ ਅਵਤਾਰ
ਅਰਹੰਤ ਅਵਤਾਰ
ਮਨੂਰਾਜਾ ਅਵਤਾਰ
ਧਨੰਤਰ ਬੈਦ ਅਵਤਾਰ
ਸੂਰਜ ਅਵਤਾਰ
ਚੰਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ
ਬੀਸਵਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ
ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਅਵਤਾਰ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰਕਰਣ ਸੂਚੀ

ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ਼
ਚੋਣਵੀਂ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ
ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ
ਪੰਥ ਬਾਗ ਦੇ ਮਾਲੀ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਨਕਾਣਾ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਵਸੀਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ
ਅਲੌਕਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ
ਜਿਥੇ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ
ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰਨਮੇ ਤੋਂ ਸੀਨੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣ ਕੇ
ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਾਗੀਕ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਨਾਲ
ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ
ਇਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਪੁਸ਼ਤਕ ਚਿੰਨ
ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾ ਨਾਲ
ਇਥੋਂ ਤਕ ਨਿਰੋਲ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਇਹ ਕਥਾ
ਦੈਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ
ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਕੀ ਕਿਸੇ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦੀ ਦਾਦ
ਕੁਝ ਵਿਰੋਧੀ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼

੧	ਪੁਛੇ ਗਈ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ	੧੫੯
੧੧	ਜੁੱਧ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜਾਂ	੧੬੩
੩੯	ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੋਰਚਾ	੧੬੯
੪੭	ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੈਤ ਰਾਜੇ ਸੁਭ	੧੭੦
੪੯	ਦੂਜੀ ਛਾਪ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ	੧੭੬
੫੨	ਇਹ ਛੇ ਚੱਕ੍ਰ ਹਨ	੧੭੯
੫੪	ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ	੧੮੬
੫੯	ਇਹ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਜੀਬ-ਗਰੀਬ	੧੯੪
੬੦	ਲੋਡੀ ਪੁਰਸ਼ ਲੋਡ ਦੇ ਵੱਸ	੧੯੬
੭੦	ਜਿਹੜੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ	੧੯੮
੭੩	ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲ ਮਾੜੀਆਂ	੧੯੮
੭੪	ਹੁਣ ਦੱਸ ਦੇਵੀ ਕੌਣ ਹੋਈ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ?	੨੦੦
੯੮	ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਈ ਬਾਈਂ ਟਿੱਪਣੀ	੨੦੮
੧੦੦	ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੨੦੯
੧੧੫	ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੀ ਸਾਖੀ	੨੧੩
੧੧੯ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ	੨੩੦
੧੨੭	ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਬੀਤੀ	੨੩੨
੧੫੫	ਉਹੋ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ...	੨੬੩
੧੬੦	ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਿਉਂ	੨੬੩
੧੬੦	ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਰਾਰਾ	੨੬੫
੧੬੨	ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ	੨੭੦
੧੬੩	ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਨ	੨੭੫
੧੬੪	ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ	੨੮੮
੧੬੭	ਬਵੰਜਾ ਬੀਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੈ	੨੯੮
੧੬੯	ਕਿਤਨਾ ਬੱਜਰ ਜੋਰ, ਜੁਲਮ ਤੇ ਧੱਕਾ ਹੈ	੩੦੬
੧੭੨	ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਅਰੰਭ	੩੧੦
੧੭੨	ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਭਾਗ	੩੧੧
੧੭੫	ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹਰ ਇਕ ਪਿਤਾ ਅਗਿਆਕਾਰੀ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ	੩੨੪
੧੭੯	ਬੈਰਾਹ ਅਵਤਾਰ-ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਆਦਿ ਬਾਣੀ	੩੨੬
੧੮੨	ਧਰਤੀ ਗਉ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ	੩੪੬
੧੮੩	ਇਸਤਰੀ ਪਤੀਬਰਤਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ	੩੫੪
੧੮੫	ਸ਼ਿਵ ਤੇ "ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ" ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਕੇਦ	੩੬੨
੧੮੫	ਚੋਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਲੀਲਾ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ?	੩੮੦
੧੮੭	ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਿਚਿਰੇ ਦਾ ਲੇਖਕ	੩੮੨
੧੮੮	ਅੱਜ ਕਲ ਦਾ ਕਾਲਜੀਏਟ	੪੨੦
੨੫੪	ਭਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਭਾਵਨਾ	੪੨੦
	ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ	੪੩੦
	ਗੁਰਮਤਿ ਗੱਡੀ ਰਾਹ ਦੇ ਪਾਂਧੀ	੪੪੧
੨	ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਗੱਲ	੪੪੨
੧੦	ਸ਼ਬਦ ਮੂਰਤ ਦਾ ਲੇਖਕ	੪੪੬
੧੩	ਉ. ਗੁਝ ਵਿਚਾਰ ਪੁਸ਼ਤਕ ਹੈ	੪੬੦
੧੮	ਅ. ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਯੋਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ	੪੬੦
੩੮	ਅ. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੂਰੇ ਸਿੱਖ ਲਈ	੫੦੪
੫੮	ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਨਿਚੋੜ	੫੦੬
	ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ	੫੦੭
	ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ	
੮੦	ਦੁੱਖ ਤੇ ਪਾਪ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਹੋਣਗੇ ?	੫੦੮
੮੬	ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ	੫੦੮
੧੦੨	ਗੁਝ ਵਿਚਾਰ ਪਾਠਕ ਜਨ ਦੱਸਣ	੫੦੯
੧੦੪	ਅੱਥ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ	੫੧੦
੧੪੨	ਇਥੋਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ	੫੧੨
੧੪੪	ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਇਹ ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ	੫੧੬
੧੪੮	ਇਹਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ	੫੨੦
੧੫੦	ਪ੍ਰਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਨਿਚੋੜ	੫੨੬
੧੫੦	ਇਹ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਲੀਲਾ	੫੨੮
੧੫੮	ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਵਾਲਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ	੫੪੨
੧੫੮	ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੰਦ-ਮੱਤ ਸੱਜਣ	੫੫੨

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚ ਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ (ਨਾਂਦੇੜ ਮਹਾਰਾਸਟਰ) ਤੋਂ ਮਿਤੀ 5-9-1998
ਨੂੰ ਹੋਏ ਗੁਰਮਤਾਂ ਦਾ ਇਨ ਬਿਨ ਉਤਾਰਾ

Ref No. P290/98-99

ਗੁਰਮਤਾਂ

Date 5.9.1998

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀ ਅਤੇ ਦੋਨੋਂ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਿਤੀ 25-12-98 ਜੋ ਕਿ 23 ਪੋਹ ਸੂਦੀ ਸਤਮੀ ਦਿਨ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਪਰਪੱਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਬ ਮਿਤੀ 25-12-98 ਨੂੰ ਹੀ ਮਨਾਉਣ। ਕਿਉਂਕੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੱਜ ਤੱਕ (26) ਛੱਬੀਸ ਜੱਥੇਦਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ (24) ਚੋਬੀਸ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ। ਸਿਰਫ (2) ਦੇ ਜੱਥੇਦਾਰ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ (ਲੋਕਲ) ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ 24 ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਆਦਾ ਚਲਾਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਉਹੀ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਆਦਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮਿਤੀ 25-12-98 ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਿਤੀ ਤਾਂ ਅਲਾਵਾ ਕਈ ਹੋਰ ਮਿਤੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਿਆਦਾ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਹ ਤਯ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਸਵ ਗੁਰਪੁਰਬ ਕੇਵਲ 25-12-98 ਨੂੰ ਹੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਤਯ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ (ਗੁਰਧਾਮਾਂ) ਅਤੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ 300 ਸਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਪਾਵਨ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ (ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਵੇਯੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਚੋਪਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦਾ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਂ ਤੋਂ (ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਯਾਨੀ (1932) ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰੰਤੂ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਅਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅੱਜ ਵੀ ਉਸੀ ਸਨਮਾਨ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਮੂਹ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ 300 ਸਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਇਆ ਸਫਲ ਹੋਵੇ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਏ।

1. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ
2. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੀਤ ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ
3. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬ
4. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਕਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੀਤ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬ
5. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੁਪੀਆ ਸਾਹਿਬ

ੴ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
ਦੀ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਰਚਨਾ

ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਟੀਕ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :- ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ, ਮਹਿਰੋਂ ਵਾਲੇ

੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
੨ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

॥ ੩ ਜਾਪੁ ॥

੩ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ੧੦ ॥*

੫ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ੬ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੭ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ
ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥ ੮ਰੂਪ ਰੰਗ, ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ; ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ ॥
੯ਅਚਲੈ ਮੂਰਤਿ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ, ਅਮਿਤੋਜਿ ਕਹਿਜੈ ॥ ੧੦ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ
ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ ॥ ੧੧ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ, ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ; ਨੇਤ ਨੇਤ ਬਨ
ਤ੍ਰਿਣ ਕਹਤ ॥ ੧੨ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ; ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ ॥੧॥
੧੩ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੪ਨਮਸਤੁ ਅਕਾਲੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ ॥ ੧੫ਨਮਸਤੁ
ਅਰੂਪੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਨੂਪੇ ॥੨॥ ੧੬ਨਮਸਤੁ ਅਭੇਖੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਲੇਖੇ ॥
੧੭ਨਮਸਤੁ ਅਕਾਏ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਜਾਏ ॥੩॥ ੧੮ਨਮਸਤੁ ਅਗੰਜੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਭੰਜੇ ॥
੧੯ਨਮਸਤੁ ਅਨਾਮੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਠਾਮੇ ॥੪॥ ੨੦ਨਮਸਤੁ ਅਕਰਮੰ ॥ ਨਮਸਤੁ
ਅਧਰਮੰ ॥ ੨੧ਨਮਸਤੁ ਅਨਾਮੰ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਧਾਮੰ ॥੫॥ ੨੨ਨਮਸਤੁ ਅਜੀਤੇ ॥
ਨਮਸਤੁ ਅਭੀਤੇ ॥ ੨੩ਨਮਸਤੁ ਅਬਾਹੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਢਾਹੇ ॥੬॥ ੨੪ਨਮਸਤੁ
ਅਨੀਲੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਨਾਦੇ ॥ ੨੫ਨਮਸਤੁ ਅਛੇਦੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਗਾਧੇ ॥੭॥
੨੬ਨਮਸਤੁ ਅਗੰਜੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਭੰਜੇ ॥ ੨੭ਨਮਸਤੁ ਉਦਾਰੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਪਾਰੇ ॥੮॥
੨੮ਨਮਸਤੁ ਸੁ ਏਕੈ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਨੇਕੈ ॥ ੨੯ਨਮਸਤੁ ਅਭੂਤੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਜੂਪੇ ॥੯॥
੩੦ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਕਰਮੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਭਰਮੇ ॥ ੩੧ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਦੇਸੇ ॥ ਨਮਸਤੁ
ਨ੍ਰਿਭੇਸੇ ॥੧੦॥ ੩੨ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਨਾਮੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਕਾਮੇ ॥ ੩੩ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਧਾਤੇ ॥
ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਧਾਤੇ ॥੧੧॥ ੩੪ਨਮਸਤੁ ਨ੍ਰਿਧੂਤੇ ॥ ਨਮਸਤੁ ਅਭੂਤੇ ॥

ਓ ਅਚੱਲ ਬੋਲੇ ਅ ਅਮਿੱਤੋਜ-ਬੋਲੇ ਏ ਸੁਮੱਤਿ ਬੋਲੇ । * ਪਾਤਿਸਾਹੀ ੧੦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, 'ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਦਸ' ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ)

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਅਵੱਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਇਸ
ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰਚਣ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਭੁੱਖ ਸੀ ?	੭ ਪੰਥ ਚਲੈ ਤਬ ਜਗਤ ਮੈ ਜਬ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ ॥
(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ੬-੩੦)
ਜਿਸ ਲਈ ਅਣਗਿਣਤ ਤੇ ਅਣਮਿਣਤ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਇਹ
ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਅਜੀਬ ਅਤੇ ਅਸੀਮ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨੀ ਪਈ ॥	੮ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਜਿਨ ਏਕ ਪਛਾਨਾ ॥ ਦੁਤੀਆ ਭਾਵ ਨ ਮਨ ਮਹਿ ਆਨਾ ॥
(ਚੋਬੀਸਵਤਾਰ ੨੧)
ਇਸ ਪੁਸ਼ਟ ਦਾ ਉੱਤਰ ਆਪ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ
ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ੇਰਾਵਾਦੀ ਸਿਰ ਹੀ ਨਾ ਚੁੱਕ ਸਕੇ ।	੯ ਜੋ ਹਮ ਕੋ ਪਰਮੇਸਰ ਉਚਰਿ ਹੈ ॥ ਤੋ ਸਭ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਮਹਿ ਪਰਿ ਹੈ ॥
ਮੇਰੇ ਦਾਸ ਤਵਨ ਕਾ ਜਾਨੈ ॥ ਯਾ ਮੈ ਭੇਦ ਨ ਰੇਖ ਪਛਾਨੈ ॥
ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ (੧੩-੩੨)
੧ ਮੈ ਗੁਰੁ ਮਹ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਤੇ ਸਿਰ ਲਉ ਧਨ ਹੈ ਸਬਹੀ ਇਨਹੀ ਕੇ ॥
(ਕੋਸ ਦਾਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪ੍ਰਤੀ ੩)	੧੦ ਜਾ ਤੇ ਛੂਟਿ ਗਯੋ ਭ੍ਰਮ ਉਰ ਕਾ ॥ ਤਿਹ ਆਗੇ ਹਿੰਦੂ ਕਿਆ ਤੁਰਕਾ ॥
(ਚੋਬੀਸਵਤਾਰ ੧੬)
੨ ਅਨੇਕ ਜੱਗਯ ਕਰਮਣੇ ॥ ਨ ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ ਸਮੰ ॥
(ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ੯)	੧੧ ਸਭ ਤੋ ਜਗ ਜੂਆ ਭਰੇ ਕੋਊ ਨ ਖੇਲਹੁ ਗਾਇ ॥
(ਚਰਿਤ੍ਰ ੧੫੭-੩੧)
੩ ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕੈ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਸਮਝਿਯਹੁ ਹਮਾਰਾ ॥
ਚਰਿਤ੍ਰ (੪੦੫) ੩੮੫	੧੨ ਜੋ ਕੋਊ ਪਰ ਨਾਰੀ ਸੋ ਪਾਰੀ ॥ ਪਨਹੀ ਇਹਾਂ ਨਰਕ ਤਿਹ ਆਰੀ ॥
(੧੮੫-੧੧)
੪ ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੈ ਆਏ ॥ ਧਰਮ ਹੋਤ ਗੁਰ ਦੇਵ ਪਠਾਏ ॥
(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ੫-੪੨)	੧੩ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਤੁਮਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜੋ ਕਛ ਮੈ ਪਰ ਹੋਇ ॥
ਰਚੈ ਚੰਡਕਾ ਕੀ ਕਥਾ ਬਾਣੀ ਸਭ ਸਭ ਹੋਇ ॥
(ਉਕਤ ੨)
੫ ਮੈ ਹੋ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥ ਦੇਖਨਿ ਆਯੋ ਜਗਤ ਤਮਾਸਾ ॥
(੬-੩੩)	੧੪ ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਾਗੋਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ ॥
ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਪੁਭ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕੇ ਚਾਇ ॥ (ਕ੍ਰਿਸਨਾਵਤਾਰ)
੬ ਨਮਸਕਾਰ ਤਿਸ ਹੀ ਕੇ ਹਮਾਰੀ, ਸਕਲ ਪੁਜਾ ਜਿਨਿ ਆਪ ਸਵਾਰੀ ॥
(ਚਰਿਤ੍ਰ ੪੦੫-੩੩੬)	

- ੧ (ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਹੈ) ੧ = ਅਵੈਤ ਸਰੂਪ, ਓ = ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ "ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ॥" (ਅੰਗ ੧੦੬੧), ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ = ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨ (ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਹੈ) ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਉਸ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸ੍ਰੀ = ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ = ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਜੀ ਕੀ = ਜੀ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ, ਫਤਹ = ਜਿੱਤ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਜੀ ਕੀ = ਜੋ ਵੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੩ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਅਥਵਾ ਇੱਕ ਰਸ ਨਿਰੰਤਰ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ । ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਪਵਿੱਤਰ ਨਿਰੋਲ ਨਾਮ ਦਾ ਪਾਠ । ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਅੰਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਥਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਾਣੀ ਹੈ । (ਆਦਿ-ਦਸਮ) ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਥਮ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਜਪੁ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੁਮੇਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ, ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਹੈ :- ਬਿਨੁ ਜਪੁ ਜਾਪੁ ਜਪੈ ਬਿਨਾ ਜੋ ਜੇਵੈ ਪ੍ਰਸਾਦ ॥ ਸੋ ਬਿਸਟਾ ਕਾ ਕਿਰਮ ਹੋਇ ਜਨਮ ਗਵਾਵੈ ਬਾਦ ॥ ਪ੍ਰਾਤਹਿ ਉਠ ਇਸ਼ਨਾਨਹਿ ਕਰੈ ॥ ਪੁਨ ਮੁਖ ਤੇ ਜਪੁ ਜਾਪੁ ਉਚਰੈ ॥
- (ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ)
- ੪ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ।
- ੫ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ "ਛੰਪੋ" । ਛੇ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲਾ ਛੰਦ ।
- ੬ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ।
- ੭ (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਐਸਾ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਹੈਂ) ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਚੱਕਰ ਹੈ, ਨਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਜਾਤਿ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਸਮ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਜਾਤਿ ਦੀ ਬਣਾਉਣ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ।
- ੮ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਬਣਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਹੱਥਾਂ-ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਰੇਖ ਲੀਕ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਭੇਖ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਉਹ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।
- ੯ (ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ?) ਉਸ ਦੀ ਉਹ ਮੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਚਲਾਇਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਸੇ ਭਰ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੁਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਦੇ ਬਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ-ਤੇਜਵਾਨ ਹੈ ।
- ੧੦ ਕਰੋੜਾਂ ਇੰਦਰਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵੀ ਸਵਾਮੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੧੧ ਅਕਾਸ਼ ਲੋਕ, ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਨਰ (ਮਨੁੱਖ) ਅਤੇ ਦੈਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੇਅੰਤ, ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਕੌਣ ਗਿਣ ਕੇ ਦੱਸੇ ? ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ੀ ਖੁੱਭੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮਨਾਮਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥
- ਅੱਗੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਜਿਹੜਾ ਛੰਦ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਇਧਰ-ਉਧਰ, ਟੇਡਾ-ਵਿੰਗਾ, ਵਲ-ਵਿੰਗ ਪਾ ਕੇ ਚੱਲੇ ।
- ੧੪ ਹੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੧੫ ਹੇ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਉਪਮਾ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਮਾਲਿਕ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੨॥
- ੧੬ ਹੇ ਕਿਸੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਬਿਹੀਨ, ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੧੭ ਹੇ ਕਾਇਆ ਰੂਪੀ ਤਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਦਰੋਂ ਜਨਮ ਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੩॥
- ੧੮ ਨਿਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾ ਭਜਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਾ ਬੁਕਣ ਵਾਲੇ ਅਥਵਾ ਕੱਟਣ ਜਾਂ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਟੁੱਟਣ-ਭੰਨਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੧੯ ਹੇ ਨਾ ਇਕ ਨਾਮ ਤੇ ਇਕ ਮੁਕੱਰਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੪॥
- ੨੦ ਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹਸਤੀ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥
- ੨੧ ਹੇ ਇੱਕ ਨਾਮ 'ਤੇ ਨਾ ਪਾਬੰਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੫॥
- ੨੨ ਹੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਜਿੱਤੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥
- ੨੩ ਹੇ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ, ਬਾਹਵਾਂ ਅਥਵਾ ਵਾਹਨ = ਅਸਵਾਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਢਾਹੇ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਦੇ "ਢਹੇ" ਅਭਿੰਨ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੬॥
- ੨੪ ਹੇ ਕਿਸੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ
- ੨੫ ਨਾ ਛੇਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਗਹੇ (ਪਕੜੇ) ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੭॥
- ੨੬ ਹੇ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਭੰਨਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਥਵਾ ਅਗਨੀ ਔਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥
- ੨੭ ਹੇ ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਿਆਂ ਦੇ ਦਾਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੮॥
- ੨੮ ਹੇ ਇਕੋ ਇਕ ਲਾਸ਼ਾਨੀ ਸਰੂਪ "ਏਕੋ ਏਕੈ ਤੂ ਰਾਇਆ ॥" (ਅੰਗ ੮੮੪) ਤੇ ਸਭ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਨ ਵਾਲੇ "ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਤੇਰੇ ਨਾਰਾਇਣ ॥" (ਅੰਗ ੧੧੬੩) "ਏਕ ਰੂਪ ਸਗਲੇ ਪਾਸਾਰਾ ॥" (ਅੰਗ ੮੦੩) ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਕੁਦਰਤਿ ਧਾਰਦਾ ॥ ਅੰਗ ੫੧੯ ॥ ਆਦਿ ਮਹਾਵਾਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥
- ੨੯ ਹੇ ਅਤੱਤਵ ਸਰੂਪ, ਸੁਤਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਖਾਸ ਮਾਲਕ ਅਜੂਪੇ-ਸੰਸਾਰੀ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ, ਛਲ-ਫਰੇਬ ਵਿੱਚ ਨਾ ਫਸਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੯॥
- ੩੦ ਹੇ ਕ੍ਰਮਜਾਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥
- ੩੧ ਹੇ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੱਦ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮ ਸਤਾ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੩੨ ਹੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਾਮ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਮ (ਕਾਮਨਾ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥
- ੩੩ ਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਯਕ ਧਾਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਾਤ (ਧੋਖੇ) ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੧॥
- ੩੪ ਹੇ ਅਹਿੱਲ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਹਿੱਲਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥

* (ਨਿਰੰਗ ਸਿੰਘ ਅਜੇਹੇ ਛੰਦਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਕੇ ਗੱਤਕੇ ਦੇ ਪੋਤੜੇ ਵੀ ਕੱਢਦੇ ਹਨ।)

੧੫ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਜਨ ਰਾਖ ਸੀ ਦਸਮਨ ਕਵਨ ਬਿਚਾਰ ॥

ਛੇ ਨ ਸਕੇ ਤਿਹ ਛਾਹਿ ਕੇ ਨਿਹਵਲ ਜਾਹਿ ਗਵਾਰ ॥ (ਬਚਿਤ੍ਰ ੧੩, ੨੪)

੧੬ ਕਥਾ ਬਿਧ ਤੇ ਬਾਤ ਬੋਰੀ ਬਖਾਨੇ ॥

(- ਮਹਾ ਮੋਹਨੀਵਤਾਰ (੪))

੧ ਨਮਸਤੰ ਅਲੋਕੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਸੋਕੇ ॥੧੨॥ ੨ ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਤਾਪੇ ॥ ਨਮਸਤੰ
 ਅਥਾਪੇ ॥ ੩ ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਮਾਨੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਿਧਾਨੇ ॥੧੩॥ ੪ ਨਮਸਤੰ ਅਗਾਹੇ ॥
 ਨਮਸਤੰ ਅਬਾਹੇ ॥ ੫ ਨਮਸਤੰ ਤ੍ਰਿਬਰਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਸਰਗੇ ॥੧੪॥ ੬ ਨਮਸਤੰ
 ਪ੍ਰਭੋਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਜੋਗੇ ॥ ੭ ਨਮਸਤੰ ਅਰੰਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੰਗੇ ॥੧੫॥
 ੮ ਨਮਸਤੰ ਅਗੰਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਰੰਮੇ ॥ ੯ ਨਮਸਤੰ ਜਲਾਸਰੇ ॥ ਨਮਸਤੰ
 ਨਿਰਾਸਰੇ ॥੧੬॥ ੧੦ ਨਮਸਤੰ ਅਜਾਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਪਾਤੇ ॥ ੧੧ ਨਮਸਤੰ ਅਮਜਬੇ ॥
 ਨਮਸਤੰ ਅਜਬੇ ॥੧੭॥ ੧੨ ਅਦੇਸੰ ਅਦੇਸੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਸੇ ॥ ੧੩ ਨਮਸਤੰ
 ਨ੍ਰਿਧਾਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਬਾਮੇ ॥੧੮॥ ੧੪ ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ॥
 ੧੫ ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੂਪੇ ॥੧੯॥ ੧੬ ਨਮੋ ਸਰਬ ਖਾਪੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ
 ਥਾਪੇ ॥ ੧੭ ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਾਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥੨੦॥ ੧੮ ਨਮਸਤੰ ਦੇਵੈ ॥
 ਨਮਸਤੰ ਅਭੇਵੈ ॥ ੧੯ ਨਮਸਤੰ ਅਜਨਮੇ ॥ ੨੦ ਨਮਸਤੰ ਸੁ ਬਨ ਮੇ ॥੨੧॥ ੨੧ ਨਮੋ
 ਸਰਬ ਗਉਨੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਨੇ ॥ ੨੨ ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੰਗੇ ॥੨੨॥
 ੨੩ ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਦਿਆਲੇ ॥ ੨੪ ਨਮਸਤੰ ਅਬਰਨੇ ॥ ਨਮਸਤੰ
 ਅਮਰਨੇ ॥੨੩॥ ੨੫ ਨਮਸਤੰ ਜਰਾਰੰ ॥ ਨਮਸਤੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰੰ ॥ ੨੬ ਨਮੋ ਸਰਬ ਧੰਧੇ ॥
 ਨਮੋਸਤ ਅਥੰਧੇ ॥੨੪॥ ੨੭ ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਸਾਕੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨ੍ਰਿਬਾਕੇ ॥ ੨੮ ਨਮਸਤੰ
 ਰਹਿਮੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਕਰੀਮੇ ॥੨੫॥ ੨੯ ਨਮਸਤੰ ਅਨੰਤੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਮਹੰਤੇ ॥
 ੩੦ ਨਮਸਤੰ ਰਾਗੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਸੁਹਾਗੇ ॥੨੬॥ ੩੧ ਨਮੋ ਸਰਬ ਸੇਖੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ
 ਪੇਖੰ ॥ ੩੨ ਨਮੋ ਸਰਬ ਕਰਤਾ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਹਰਤਾ ॥੨੭॥ ੩੩ ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ ॥ ਨਮੋ
 ਭੋਗ ਭੋਗੇ ॥ ੩੪ ਨਮੋ ਸਰਬ ਦਿਆਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥੨੮॥ ੩੫ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥
 ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੩੬ ਅਰੂਪ ਹੈਂ ॥ ਅਨੂਪ ਹੈਂ ॥ ੩੭ ਅਜੂ ਹੈਂ ॥ ਅਭੂ ਹੈਂ ॥੨੯॥ ੩੮ ਅਲੇਖ
 ਹੈਂ ॥ ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥ ੩੯ ਅਨਾਮ ਹੈਂ ॥ ਅਕਾਮ ਹੈਂ ॥੩੦॥ ੪੦ ਅਧੇ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇ ਹੈਂ ॥
 ੪੧ ਅਜੀਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭੀਤ ਹੈਂ ॥੩੧॥ ੪੨ ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਹੈਂ ॥ ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ ॥ ੪੩ ਤ੍ਰਿਬਰਗ
 ਹੈਂ ॥ ਅਸਰਗ ਹੈਂ ॥੩੨॥ ੪੪ ਅਨੀਲ ਹੈਂ ॥ ਅਨਾਦ ਹੈਂ ॥ ੪੫ ਅਜੇ ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਦ
 ਹੈਂ ॥੩੩॥ ੪੬ ਅਜਨਮ ਹੈਂ ॥ ਅਬਰਨ ਹੈਂ ॥ ੪੭ ਅਭੂਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭਰਨ ਹੈਂ ॥੩੪॥

ਓ. ਕਉਨ ਕਹੈ ਤੁਮਤੋ ਕਛ ਨਾਹੀ ਤੁਮ ਸਰਬ ਅਥਾਹਿ ॥ ਅੰਗ ੧੩੦੩ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੁਦਤ ਦੇ ਕਿਰਸਮੇ ਤੇ ਸੰਕਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ
 ਗੁਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ॥ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਚਰਜ (ਬਚਿਤ੍ਰ) ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕੁਦਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ॥ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਕੁਦਤ ਨੂੰ
 ਚੇਲੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕੁਦਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ॥ ਕੁਦਤ ਤੇ ਕੁਦਤ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀਮੀ ਕਾਦਰ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ ਹੈ "ਸੋਈ ਕੁਚਲਿ ਕੁਦਰਤਿ ਨਹੀ ਮਾਨੇ" ॥
 ਪ: ੧੧੫੧ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਅ. (ਦੂਜਾ ਪਾਠ-ਸੁਬਨ ਮੇਂ)

੧੭ ਭੂਲ ਹੋਇ ਜਹ ਤਹਿ ਸੁ ਕਥਿ ਪਤੀਅਹੁ ਸਭੈ ਸੁਧਾਰ

(ਕ੍ਰਿਸਨਾਵ ੯੮੪)

੧੮ ਭੂਲ ਪਰੀ ਲਹੁ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰਾ ॥

(ਰਾਮਾਵ ੮੬੦)

ਏਥੇ ਪਾਠਕ ਜਨ ਜੋਤਿਸ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਣ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀ
 ਰਚਨਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ? ਕਰੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ
 ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ

੧ ਤਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ੨) ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ੩) ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੱਥਤਾ ੪) ਤੇਰਾ ਜੋਰ
 ੫) ਤੇਰੇ ਜੋਰ ਸੇ ਕਹੈ ੬) ਤੇਰੇ ਜੋਰ ਸੰਗ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ੭) ਤੇਰੇ ਜੋਰ
 ਕਹਿਤਾ ਹੈ ੮) ਤੇਰੇ ਜੋਰ ਗੁੰਗਾ ਕਹਿਤਾ ੯) ਤੇਰੇ ਜੋਰ ਮੇ ਗੁੰਗਾ ਕਹਿਤਾ
 ਹੈ ੧੦) ਤੇਰਾ ਸਦਕਾ ਤੇਰੀ ਸਰਣ ੧੧)

ਸਗਲ ਦੁਆਰਾ ਕੇ ਛਾਡਿ ਕੇ ਗਹਿਦਿ ਤੁਹਾਰੇ ਦੁਆਰ ॥ ਬਾਹਿ ਗਹੇ ਕੀ
 ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰਾ ॥ (ਰਾਮਾਵ ੮੬੪)

ਓ) ਕਾਰੋ ਕਉ ਭਿੰਡ ਕਰੇ ਮਨ ਮੂਰਖ ਭਿੰਡ ਕਰੇ ਅਪਨੀ ਪਤਿ ਖੇ ਹੈ ॥ ਕਾਰੋ
 ਕਉ ਲੋਗ ਠਗੇ ਠਗ ਲੋਗਨਿ ਲੋਗ ਗਏ ਪਰਲੋਕ ਗਵੈਰੈ ॥

ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਕੀ ਠੌਰ ਜਹਾ ਤਿਹ ਠੌਰ ਬਿਖੈ ਤੁਹਿ ਠੌਰ ਨ ਐਹੈ ॥ ਚੇਤ
 ਰੇ ਚੇਤ ਅਚੇਤ ਮਹਾ ਜੜ ਭੋਖ ਕੇ ਕੀਨੇ ਅਲੇਖ ਨ ਪੈਹੈ ॥੧੮॥

ਅ) ਜਾਲ ਬਧੇ ਸਬਰੀ ਮਿਤ ਕੇ ਕੋਊ ਰਾਮ ਰਸੂਲ ਨ ਬਾਚਨ ਪਾਏ ॥੨੩-੧॥

ਬ) ਅੰਤਿ ਮਰੇ ਪਛਤਾਇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਰਿ ਜੋ ਜਗ ਮੇ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਏ ॥੨੩-੪॥

ਸ) ਬਾਜ ਬਨੇ ਗਜਰਾਜ ਬਡੇ ਖਰ ਕੇ ਚੜਬੋ ਚਿਤ ਬੀਚ ਬਿਚਾਰਿਯੋ ॥੨੫-੩॥

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵੰਤ ਭਜਯੋ ਨ ਅਰੇ ਜੜ ਲਾਜ ਹੀ ਲਾਜ ਤੇ ਕਾਜ
 ਬਿਗਾਰਿਯੋ ॥੨੫-੪॥

ਹ) ਜੁ ਜੁਗਿਆਨ ਕੇ ਜਾਇ ਉਨਿ ਆਸੁ ਗੋਰਖ ਕੇ ਤਿਹ ਜਾਪ ਜਪਾਵੈ ॥
 ਜਾਇ ਸੰਨਿਆਸਨ ਕੇ ਤਿਹ ਕੇ ਕਹ ਦੰਤ ਹੀ ਸਤਿ ਹੈ ਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿੜਾਵੈ ॥

ਜੋ ਕੋਊ ਜਾਇ ਤੁਰਕਨ ਮੈਂ ਮਹਿਦੀਨ ਕੇ ਦੀਨ ਤਿਸੇ ਗਹਿ ਲਿਆਵੈ ॥
 ਆਪਹਿ ਬੀਚ ਗਨੇ ਕਰਤਾ ਕਰਤਾਰ ਕੋ ਭੇਦ ਨ ਕੋਊ ਬਤਾਵੈ ॥੨੭॥

ਕ) ਅਖਨ ਭੀਤਰ ਤੇਲ ਕੇ ਡਾਰ ਸੁ ਲੋਗਨ ਨੀਤੁ ਬਹਾਇ ਦਿਖਾਵੈ ॥
 ਜੇ ਧਨਵਾਨੁ ਲਖੇ ਨਿਜ ਸੇਵਕ ਤਾਹੀ ਪਹੋਸਿ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਿਮਾਵੈ ॥

ਜੋ ਧੰਨ ਹੀਨ ਲਖੇ ਤਿਹ ਦੇਤ ਨ ਮਾਗਨ ਜਾਤ ਮੁਖੇ ਨ ਦਿਖਾਵੈ ॥

ਖ) ਕਹਾ ਬੁਧ ਪੁਤ੍ਰ ਤੁਛ ਹਮਾਰੀ ॥ ਬਰਨਿ ਸਕੈ ਮਹਿਮਾ ਜੁ ਤਿਹਾਰੀ ॥
 ਹਮ ਨ ਸਕਤ ਕਰਿ ਸਿਵਤ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ਆਪ ਲੇਹੁ ਤੁਮ ਕਥਾ ਸੁਧਾਰੀ ॥

- ੧ ਹੇ ਲੋਕ ਤੇ ਸੋਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੨॥
- ੨ ਹੇ ਆਪਿ ਬਿਆਪਿ ਉਪਾਧਿ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਤਾਪਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾ ਬਣਾਏ ਹੋਏ “ਬਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ ॥” ਨਿਰੰਜਨ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੩ ਹੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਪੂਰਨ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੩॥
- ੪ ਹੇ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਇਸਥਿਤ ਸਰੂਪ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੫ ਹੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਕ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਸਿਰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ “ਆਪੇ ਆਪ ਨਿਰੰਜਨ ਸੋਇ” ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੪॥
- ੬ ਹੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ—ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਵ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਜੋਗ-ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੭ ਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਨਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੫॥
- ੮ ਹੇ ਪਰਮ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਸਤ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਰਮਣ ਵਾਲੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੯ ਹੇ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੬॥
- ੧੦ ਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤ, ਬਿਰਾਦਰੀ, ਕੁਲਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੧੧ ਹੇ ਕਿਸੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੭॥
- ੧੨ ਹੇ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼, ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਭੇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੧੩ ਕਿਸੇ ਥਾਉਂ, ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ (ਨਾਨਕ ਭੰਡੈ ਬਾਹਰਾ ਏਕੋ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥ (ਅੰਗ ੪੭੩੧) ॥੧੮॥
- ੧੪ ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਹੀ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰਬ ਕਾਲ ਵਿਆਪੀ ਸਭ ‘ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੧੫ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਪਤੀ, ਸਭ ਦੇ ਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੯॥
- ੧੬ ਸਭ ਨੂੰ ਖਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੧੭ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੨੦॥
- ੧੮ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਂਦਾ ਵ ਕਰਮ ਫਲ ਦਾਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਦਿਸਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭੇਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
- ੧੯ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਸੁ-ਬਨ-ਮੇ-ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵ ਜੋ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਰੂਪ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੨੧॥
- ੨੦ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਰੇ ਗਵਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਦਾ ਹੈ।
- ੨੧ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭੰਗ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੨੨॥
- ੨੨ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈ ਤੇ ਦਿਆਲ ਸਰੂਪ ਹੈ ਸਭ ‘ਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੨੩ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਬਰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥੨੩॥
- ੨੪ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਕਦੇ ਬੁਢਾਪਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਕਰਨਹਾਰ ਹੈ।
- ੨੫ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਧੰਦਿਆਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ ॥੨੪॥
- ੨੬ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਸਲਾਹ) ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੨੭ ਜੋ ਸਭ ‘ਤੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਕਰਮ (ਮੇਹਰ) ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੨੫॥
- ੨੮ ਤੈਨੂੰ ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ—ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ।
- ੨੯ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਸੁਹਾਗ (ਮਾਲਿਕ) ਹੈ ॥੨੬॥
- ੩੦ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਭਰਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੩੧ ਸਭ ਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੨੭॥
- ੩੨ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਭੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਭੋਗੀ ਨੂੰ (ਜੋਗੀ ਅੰਦਰ ਜੋਗੀਆ ॥ ਤੂੰ ਭੋਗੀ ਅੰਦਰ ਭੋਗੀਆ ॥ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਸੁਰਗਿ ਮਛਿ ਪਇਆਲਿ ਜੀਉ ॥ ਅੰਗ : ੭੧ ॥
- ੩੩ ਜੋ ਸਭ ‘ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹੇ ਪਰਿਪੂਰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਵਾਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੨੮॥
- ੩੪ ਤਲਵਾਰ ਵਾਂਗ ਤਿਰਛੀ ਚਾਲ ਵਾਲਾ ਛੰਦ ਹੁਣ ਮੈਂ ਅੱਗੇ “ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ” ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ॥
- ੩੫ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਪਰ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਤੂੰ।
- ੩੬ ਤੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਨ ਹੀ ਭੋਤਕ ਤਨ ਪਾਰਦਾ ਹੈ ॥੨੯॥
- ੩੭ ਲਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਭੇਖ ਨਹੀਂ।
- ੩੮ ਇਕ ਕੋਈ ਮੁਕੱਰਰ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਾਮਨਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥੩੦॥
- ੩੯ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭਰਮ ਭੇਤ ਹੈ।
- ੪੦ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੩੧॥
- ੪੧ ਤੈਨੂੰ ਤਿੰਨੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (੧ ਬ੍ਰਹਮਾ, ੨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ੩ ਸ਼ਿਵਜੀ) ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (੧ ਲੱਛਮੀ, ੨ ਪਾਰਬਤੀ, ੩ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ) ਤੈਨੂੰ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਂ ਦਾ ਆਦਿ ਕਾਲ (ਖਜ਼ਾਨਾ) ਹੈ।
- ੪੨ ਤੂੰ ਹੀ ਦੇਵ, ਦੇਵ ਤੇ ਨਰ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥੩੨॥
- ੪੩ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ ॥
- ੪੪ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੩੩॥
- ੪੫ ਜਨਮਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ।
- ੪੬ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸਭ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਖਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਸਭ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੩੪॥

ਆਦਿ ਅਤੇ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੁਮੇਲ :-

ਗ) ਜੇਨ ਕੇਨ ਪਰਕਾਰੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਸੁਨਹੁ ਸਰਵਨ ॥ ਸੁਨਿ ਸੁਵਨ ਬਾਨੀ ਪੁਰਖ ਗਿਆਨੀ ਮਨਿ ਨਿਧਾਨਾ ਪਾਵਹੇ ॥ ਬੇਅੰਤਿ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਇ ਪਾਇਆ ਗਹੀ ਨਾਨਕ ਚਰਣ ਸਰਨ ॥੪॥ ਅੰਗ ੪੫੮॥ ਮ: ੫ ॥ ਏਸੇ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈਯਾ ॥ ਕਾਹਦ ਦੀਪ ਸਭੈ ਕਰਿਕੈ ਅਰ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰਿਨ ਕੀ ਮਸ ਕੈ ਹੈ ॥ ਕਾਟ ਬਨਾਸਪਤੀ ਸਗਰੀ ਲਿਖਏ ਹੁੰ ਕੇ ਲੇਖਨ ਕਾਜ ਬਨੈ ਹੋ ॥ ਸਾਰਸੁਤੀ ਬਕਤ ਕਰਿਕੈ ਜੁਗਿ ਕੋਟਿ ਗਨੇਸਿ ਕੈ ਹਾਥ ਲਿਖੇ ਹੋ ॥ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ

ਬਿਨਾ ਬਿਨਤੀ ਨ ਤਉ ਤੁਮਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇਕ ਰਝੈ ਹੋ ॥੧੦੧॥ ਪਾ: ੧੦॥

ਘ) ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰਾਗ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਦਸਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਅੰਤਰਾ ਨਹੀਂ : ਜੋ ਰਾਗਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੇ ਇਉਂ ਹੈ :-

(੧) ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ- ੬	(੨) ਸੂਹੀ- ੩	(੩) ਸੋਰਠ- ੧੨
(੪) ਕਲਿਆਨ- ੧	(੫) ਕਾਫੀ- ੫	(੬) ਕਿਦਾਰਾ- ੧
(੭) ਗਉੜੀ- ੨	(੮) ਤਿਲੰਗ- ੧	(੯) ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ- ੨
(੧੦) ਧਨਾਸਰੀ- ੧	(੧੧) ਪਰਸ- ੩	(੧੨) ਬਸੰਤ- ੧
(੧੩) ਭੋਰੋ- ੧	(੧੪) ਮਾਤੂ- ੩	(੧੫) ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ- ੬੩

੧ਅਗੰਜ ਹੈਂ ॥ ਅਭੰਜ ਹੈਂ ॥ ੨ਅਬੁਝ ਹੈਂ ॥ ਅਝੰਝ ਹੈਂ ॥੩੫॥ ੩ਅਮੀਕ ਹੈਂ ॥
 ਰਫੀਕ ਹੈਂ ॥ ੪ਅਧੰਧ ਹੈਂ ॥ ਅਬੰਧ ਹੈਂ ॥੩੬॥ ੪ਨ੍ਰਿਬੁਝ ਹੈਂ ॥ ਅਸੂਝ ਹੈਂ ॥
 ੬ਅਕਾਲ ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਲ ਹੈਂ ॥੩੭॥ ੫ਅਲਾਹ ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਹ ਹੈਂ ॥ ੬ਅਨੰਤ ਹੈਂ ॥
 ਮਹੰਤ ਹੈਂ ॥੩੮॥ ੬ਅਲੀਕ ਹੈਂ ॥ ਨਿਸ਼ੀਕ ਹੈਂ ॥ ੭ਨਿਲੰਭ ਹੈਂ ॥ ਅਸੰਭ ਹੈਂ ॥੩੯॥
 ੧੧ਅਗੰਮ ਹੈਂ ॥ ਅਜੰਮ ਹੈਂ ॥ ੧੨ਅਭੂਤ ਹੈਂ ॥ ਅਛੂਤ ਹੈਂ ॥੪੦॥ ੧੩ਅਲੋਕ ਹੈਂ ॥
 ਅਸੋਕ ਹੈਂ ॥ ੧੪ਅਕਰਮ ਹੈਂ ॥ ਅਭਰਮ ਹੈਂ ॥੪੧॥ ੧੫ਅਜੀਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭੀਤ ਹੈਂ ॥
 ੧੬ਅਬਾਹ ਹੈਂ ॥ ਅਗਾਹ ਹੈਂ ॥੪੨॥ ੧੭ਅਮਾਨ ਹੈਂ ॥ ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ ॥ ੧੮ਅਨੇਕ
 ਹੈਂ ॥ ਫਿਰ ਏਕ ਹੈਂ ॥੪੩॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੯ਨਮੋ ਸਰਬ ਮਾਨੇ ॥ ਸਮਸਤੀ
 ਨਿਧਾਨੇ ॥ ੨੦ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੇ ॥ ਅਭੇਖੀ ਅਭੇਵੇ ॥੪੪॥ ੨੧ਨਮੋ ਕਾਲ ਕਾਲੇ ॥
 ੨੨ਨਮੋ ਸਰਬ ਪਾਲੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਉਣੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭਉਣੇ ॥੪੫॥ ੨੩ਅਨੰਗੀ
 ਅਨਾਥੇ ॥ ਨਿਸੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ੨੪ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ ॥ ਨਮੋ ਮਾਨ ਮਾਨੇ ॥੪੬॥
 ੨੫ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ ॥ ਨਮੋ ਭਾਨ ਭਾਨੇ ॥ ੨੬ਨਮੋ ਗੀਤ ਗੀਤੇ ॥ ਨਮੋ ਤਾਨ
 ਤਾਨੇ ॥੪੭॥ ੨੭ਨਮੋ ਨਿਤ ਨਿਤੇ ॥ ਨਮੋ ਨਾਦ ਨਾਦੇ ॥ ੨੮ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ ॥
 ਨਮੋ ਬਾਦ ਬਾਦੇ ॥੪੮॥ ੨੯ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਥੇ ॥ ਸਮਸਤੀ ਸਰੂਪੇ ॥ ੩੦ਪ੍ਰਭੰਗੀ
 ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ਸਮਸਤੀ ਬਿਭੂਤੇ ॥੪੯॥ ੩੧ਕਲੰਕ ਬਿਨਾ ਨੇਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ ॥ ੩੨ਨਮੋ
 ਰਾਜ ਰਾਜੇਸ਼੍ਵਰ ਪਰਮ ਰੂਪੇ ॥੫੦॥ ੩੩ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸ਼੍ਵਰ ਪਰਮ ਸਿੱਧੇ ॥ ੩੪ਨਮੋ ਰਾਜ
 ਰਾਜੇਸ਼੍ਵਰ ਪਰਮ ਬ੍ਰਿਧੇ ॥੫੧॥ ੩੫ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਣੇ ॥ ਨਮੋ ਅਸਤ੍ਰ ਮਾਣੇ ॥ ੩੬ਨਮੋ
 ਪਰਮ ਗਿਆਤਾ ॥ ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ ॥੫੨॥ ੩੭ਅਭੇਖੀ ਅਭਰਮੀ ਅਭੇਗੀ ਅਭੁਗਤੇ ॥
 ੩੮ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸ਼੍ਵਰ ਪਰਮ ਜੁਗਤੇ ॥੫੩॥ ੩੯ਨਮੋ ਨਿਤ ਨਾਰਾਇਣੇ ਕੂਰ ਕਰਮੇ ॥
 ੪੦ਨਮੋ ਪ੍ਰੇਤ ਅਪ੍ਰੇਤ ਦੇਵੇ ਸੁਧਰਮੇ ॥੫੪॥ ੪੧ਨਮੋ ਰੋਗ ਹਰਤਾ ਨਮੋ ਰਾਗ ਰੂਪੇ ॥
 ੪੨ਨਮੋ ਸਾਹ ਸਾਹੰ ਨਮੋ ਭੂਪ ਭੂਪੇ ॥੫੫॥ ੪੩ਨਮੋ ਦਾਨ ਦਾਨੇ ਨਮੋ ਮਾਨ
 ਮਾਨੇ ॥ ੪੪ਨਮੋ ਰੋਗ ਰੋਗੇ ਨਮਸਤੰ ਇਸਨਾਨੰ ॥੫੬॥ ੪੫ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੰ ॥ ਨਮੋ
 ਜੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰੰ ॥ ੪੬ਨਮੋ ਇਸਟ ਇਸਟੇ ॥ ਨਮੋ ਤੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰੰ ॥੫੭॥ ੪੭ਸਦਾ ਸਚਦਾਨੰਦ
 ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥ ੪੮ਅਨੂਪੇ ਅਰੂਪੇ ਸਮਸਤੁਲਿ ਨਿਵਾਸੀ ॥੫੮॥ ੪੯ਸਦਾ ਸਿਧਦਾ
 ਬੁਧਦਾ ਬ੍ਰਿਧ ਕਰਤਾ ॥ ੫੦ਅਧੋ ਉਰਧ ਅਰਧੰ ਅਘੰ ਓਘ ਹਰਤਾ ॥੫੯॥

* ਕਈਆਂ ਨੇ ਪਾਠ "ਇਸਨਾਨੰ" ਤੁਕ ਮੇਲਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਿਖਿਆ ਉਹੋ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ । ਜੋ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਆਦਿ
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਤੁਕਾਂ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਓ. ਇਹ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਦੀ ਸਦਾ (ਸ਼ਕਤੀ) ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਹੱਥਾਂ, ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਮੁੱਖ ਜੀਭ, ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਹਰਕਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਅ. ਮੰਤ੍ਰ-ਅਮ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ਾਖਿਰ ਜਾਨਵਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੱਪ ਨੂੰ ਹੋ ਦੇ ਮਾਂਦਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਜੈਸਾ ਕਿ

ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਇ ਅਨੁਹਿਆ ਨਾਗੀ ਲਗੀ ਜਾਇ ॥ ਅੰਗ : ੧੪੮ ॥ ਮ: ੨ ॥ ਜੋ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਵਰਤੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਹਨ-ਮੰਤ੍ਰ, ਜੰਤ੍ਰ, ਤੰਤ੍ਰ ਵਿੱਦਿਆ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਰਚੇ ਗਏ ਹੋਏ ਨੇ । ਪਰ ਅੱਜ ਕਲ ਅਕੀਦੇ ਦੀ ਕਮੀ ਤੇ ਨਕਲ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਬੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਅਧੀਨ

ਅਜਿਕਲ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਦ ਕਿ ਆਦਿ ਤੇ ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਕਤੀ ਵੰਡੇਰਾ ਕੇ ਰਹੀ ਹੈ- ਜਿਸ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ-ਪੂਰਨ ਸਾਹਦੀ ਭਰਦੀ ਹੈ ।

ਮਹਲ ਮਹਿ ਬੈਠੇ ਅਗਮ ਅਪਾਰ ॥ ਭੀਤਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਵੈ ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਰਤਨੁ ਆਚਾਰ ॥ ਅੰਗ ੧੨੫੬ ॥ ਮ: ੧ ॥

ਚਾਤ੍ਰਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਅਣਜਾਣ ਭੜਾਕੂਆਂ ਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ,

ਇਹ ਭਰਮ ਹੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਦੇਵੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਆਲਮਗੀਰ ਸੂਬਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦਸੇ ਜੋਤਾਂ-ਪੁਨਾਈ ਤੇ

ਵੰਡੇਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ੨੮੫੮ ਸਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵੱਲ ਵਜਾਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਹੀ ਕਰ

ਰਹੇ ਹਨ । ਬੇਦ ਕਤੋਬਾਂ, ਸਾਸਤ੍ਰ ਇਸੇ ਲਈ ਵਜ੍ਹਾ ਵਿਚ ਆਏ । ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਹੁਣ ਕਿਸ ਕੁਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਅਨੇਕਾ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਸਵਾਇ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ

ਮੁਰਖਤਾ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ-ਧਰਮ ਗਗਨਿ ਨਹ ਦੇਖਉ ਦੋਇ ॥ ਨਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਭਾਈ ਲੋਇ ॥੩॥

ਗਵਿ ਸਸਿ ਦੇਖਉ ਦੀਪਕ ਉਜਿਆਲਾ ॥ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਬਾਲਾ ॥੪॥ ਅੰਗ ੨੨੩ ॥ ਮ: ੧ ॥

(੧੬) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ- ੧੮ (੧੭) ਰਸਾਵਲ- ੩ (੧੮) ਰਾਮਕਲੀ- ੨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੇ

(੧੯) ਤੁਆਮਲ- ੬ (੨੦) ਤੁਆਲ ੩੫ (੨੧) ਭਗਉਤੀ ਸਤੋਤ੍ਰ : ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਮ ਵਾਰ ਛੰਦਾ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੇ ਪੜ੍ਹੋਗੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ ਬੈਠ ਜਾਉਗੇ ਲਉ

ਦੇ ੯ ਛੰਦ ਹੈਨ ਕਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਬਾਣੀ ਬਿਉਰੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ॥

(੨੨) ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਦੇ ੯ ॥ ਉਹੀ ਕਿਹੜਾ ਕਵੀ ਹੈ ਜੋ ਇਤਨੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ

- ੧ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ-ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਭੰਨ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜੁਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਸਭ ਬੰਜਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੩੫॥
- ੩ ਤੂੰ ਅਥਾਹ ਵੈਰ ਭਾਵ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰਾ ਹੈਂ ।
- ੪ ਪੰਦਿਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੩੬॥
- ੫ ਨਾ ਤੂੰ ਬੁੱਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਨਾ ਸੁੱਝਿਆ (ਵੇਖਿਆ) ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ।
- ੬ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਕਾਲ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਹੈਂ ॥੩੭॥
- ੭ ਮਾਲਿਕ ਸਭ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵੱਕਣ ਵਾਲਾ ਅਲਾਹ ਪਾਵਨ ਪੁਰਸ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ (ਨਿਰੰਕਾਰ)
- ੮ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ, ਸਭ ਦੇ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹੈਂ ॥੩੮॥
- ੯ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੀਕ (ਹੱਦ) ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ । ਵ “ਲੀਕ” ਤੈਨੂੰ “ਦਾਗ” ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ “ਤਿਸਕਾ ਸਰੀਕੁ ਕੋ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੋ ਲਵੈ ਲਾਇ ਸੁਣਾਇਆ ॥” (ਅੰਗ ੫੬੨॥)
- ੧੦ ਤੂੰ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੰਭਵ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੩੯॥
- ੧੧ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ (ਪਹੁੰਚ) ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ । ਜਨਮ (ਚੌਰਾਸੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ) ਜੰਮਦਾ ਨਹੀਂ ।
- ੧੨ ਭੌਤਿਕ ਤਨ ਧਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ ਨਹੀਂ । ਵ ਛੂਹਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੪੦॥
- ੧੩ ਤੂੰ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੋਕ (ਚਿੰਤਾ) ਨਹੀਂ ।
- ੧੪ ਕ੍ਰਮ ਗਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ॥੪੧॥
- ੧੫ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੧੬ ਤੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤਰ ਵਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੪੨॥
- ੧੭ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਮਾਨ ਹੈਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ । ਸਭ ਕੋਈ ਸਭ ਵਸਤੂ ਤੇਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਵੀ ਤੂੰ ਇਕ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਹੈਂ ॥੪੩॥
- ੧੯ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਛੰਦ ॥ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਭ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ।
- ੨੦ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਭੇਖ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਭੇਤ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ॥੪੪॥
- ੨੧ ਹੇ ਕਾਲਾਂ ਦੇ ਕਾਲ ! ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥
- ੨੨ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਗਵਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ ॥੪੫॥
- ੨੩ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੈ ।
- ੨੪ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸੂਰਜ ਦਾ ਵੀ ਸੂਰਜ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜੋ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮਾਣ ਹੈਂ ॥੪੬॥
- ੨੫ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਵੀ ਚੰਦਰਮਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸੂਰਜ ਹੈਂ ।
- ੨੬ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਭਾਵ (ਕਵਿਤਾਵਾਂ) ਦਾ ਵੀ ਗੀਤ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸੁਰ ਹੈਂ ਭਾਵ ਰਸ ਭਿੰਨੀ ਸੁਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੪੭॥
- ੨੭ ਨਾਚੇ ਨਾਚਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਚ ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੋਂ ਜੋ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੨੮ ਜੋ ਹੱਥ ਤਾੜੀ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਹਿੱਲਦੇ ਹਨ ਉਸ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਜੇ ਵਜਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪੮॥
- ੨੯ ਹੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨਾਮ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ
- ੩੦ ਦੁਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਖੈ ਕਰਤਾ ਸਮਸਤ ਬਿਭੂਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ॥੪੯॥
- ੩੧ ਹੇ ਕਲੰਕ (ਬਦਨਾਮੀ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਹ ਕਲੰਕੀ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ
- ੩੨ ਹੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਈਸ਼ਵਰ ਮਹਾਨ ਰੂਪ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੫੦॥
- ੩੩ ਹੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਪਰਮ ਜੋਗੀ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਸਿੱਧ ਰੂਪ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੩੪ ਐ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਰਾਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਬਿਰਧ ਰੂਪ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੫੧॥
- ੩੫ ਹੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਸਤਰ ਦੀ ਪਾਣ ਰੂਪ ਤੇ ਅਸ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਰੂਪ ਇਹਨਾਂ ਦੇ
- ੩੬ ਪਰਮ ਗਿਆਨ ਗਿਆਤਾ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ “ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ” ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ—ਹਰਿ ਜੀ ਮਾਤਾ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਤਾ.....॥ (ਅੰਗ ੧੧੦੧) ॥੫੨॥
- ੩੭ ਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੇਖ ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਭੰਗਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਾ ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ !
- ੩੮ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਤੇ ਪਰਮ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ॥੫੩॥
- ੩੯ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਹਰ ਦਿਨ ਪਰਮ ਰੂਪ ਨੂੰ ਜੋ ਪਾਵਨ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ।
- ੪੦ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਤੋਂ ਬੁਰੇ ਅਤੇ ਸੁਪੁਰਸ਼ਾਂ, ਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੫੪॥
- ੪੧ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੋ ਰੋਗ ਹਟਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੪੨ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜੋ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ॥੫੫॥
- ੪੩ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਦਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਬੜੇ ਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੪੪ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥੫੬॥
- ੪੫ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਤਰ ਹੈ । ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਜੰਤਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜੰਤਰ ਹੈ ।
- ੪੬ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਪੂਜਣ ਜੋਗਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪੂਜ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਤੰਤਰਕ-ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਤੰਤਰਕ ਹੈ ॥੫੭॥
- ੪੭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੱਚ ਦਾ ਨੰਦ (ਸੱਚ 'ਤੇ ਗੀਬਣ ਵਾਲੇ) ਨੂੰ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੪੮ ਜੋ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ॥੫੮॥
- ੪੯ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ।
- ੫੦ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਉਰਧ ਪੇਟ ਵਿਚੋਂ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੫੯॥

(੧) ਉਗਾਥਾ- ੯	(੨) ਉਗਾਥਾ- ੧੩	(੩) ਉਛਾਲ- ੯	(੧੬) ਅਨਹਦ- ੪	(੧੭) ਅਨਕਾ- ੨	(੧੮) ਅਨਾਦ- ੮
(੪) ਉਟਕਣ- ੧੦	(੫) ਉਤੁਜ- ੪	(੬) ਅਸਤੁਰ- ੨	(੧੯) ਅਨਭਵ- ੧	(੨੦) ਅਪੁਰਬ- ੧੬	(੨੧) ਅਭੀਰ- ੪
(੭) ਅਸਤਾ- ੫	(੮) ਅਕਰਾ- ੮	(੯) ਅਕਵਾ- ੯	(੨੨) ਅਰੂਪਾ- ੪	(੨੩) ਅਲਕਾ- ੬	(੨੪) ਅਵਤਾਰ- ੧
(੧੦) ਅਕਤਾ- ੮	(੧੧) ਅਚਕਤਾ- ੧੨	(੧੨) ਅਜਵਾ- ੧੩	(੨੫) ਅਭਿਲ- ੯੫੫	(੨੬) ਅਭਗਾ- ੬	(੨੭) ਏਕ ਅਭਗੀ- ੮
(੧੩) ਅਜਨ- ੩	(੧੪) ਅਭਾਨ- ੧	(੧੫) ਅਟਕਾ- ੧੪	(੨੮) ਏਲਾ- ੪	(੨੯) ਸੱਚ ਕੇ	(੩੦) ਸਮਾਨਕਾ- ੧੨

ਪਰਮ ਪਰਮ^੧ ਪਰਮੇਸੁਰੰ ਪ੍ਰੋਛ ਪਾਲੰ ॥ ੨ਸਦਾ ਸਰਬ ਦਾ ਸਿਧ ਦਾਤਾ
ਦਇਆਲੰ ॥੬੦॥ ੩ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ ਅਨਾਮੰ ਅਕਾਮੰ ॥ ੪ਸਮਸਤੋ ਪਰਾਜੀ
ਸਮਸਤਸਤੁ ਧਾਮੰ ॥੬੧॥ ੫ਤੇਰਾ ਜੋਰੁ ॥ ੬ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ੭ਜਲੇ ਹੈਂ ॥ ਬਲੇ ਹੈਂ ॥
੮ਅਭੀਤ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇ ਹੈਂ ॥੬੨॥ ੯ਪ੍ਰਭੂ ਹੈਂ ॥ ਅਜੂ ਹੈਂ ॥ ੧੦ਅਦੇਸ ਹੈਂ ॥ ਅਭੇਸ
ਹੈਂ ॥੬੩॥ ੧੧ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੨ਅਗਾਧੇ ਅਬਾਧੇ ॥ ਅਨੰਦੀ ਸਰੂਪੇ ॥ ੧੩ਨਮੋ
ਸਰਬ ਮਾਨੇ ॥ ਸਮਸਤੀ ਨਿਧਾਨੇ ॥੬੪॥ ੧੪ਨਮਸਤੁੰ ਨਿਨਾਥੇ ॥ ਨਮਸਤੁੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥
੧੫ਨਮਸਤੁੰ ਅਗੰਜੇ ॥ ਨਮਸਤੁੰ ਅਭੰਜੇ ॥੬੫॥ ੧੬ਨਮਸਤੁੰ ਅਕਾਲੇ ॥ ਨਮਸਤੁੰ
ਅਪਾਲੇ ॥ ੧੭ਨਮੋ ਸਰਬ ਦੇਸੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੇਸੇ ॥੬੬॥ ੧੮ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ ॥
ਨਮੋ ਸਾਜ ਸਾਜੇ ॥ ੧੯ਨਮੋ ਸਾਹ ਸਾਹੇ ॥ ਨਮੋ ਮਾਹ ਮਾਹੇ ॥੬੭॥ ੨੦ਨਮੋ ਗੀਤ
ਗੀਤੇ ॥ ਨਮੋ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰੀਤੇ ॥ ੨੧ਨਮੋ ਰੋਖ ਰੋਖੇ ॥ ਨਮੋ ਸੋਖ ਸੋਖੇ ॥੬੮॥ ੨੨ਨਮੋ
ਸਰਬ ਰੋਗੇ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੋਗੇ ॥ ੨੩ਨਮੋ ਸਰਬ ਜੀਤੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਭੀਤੰ ॥੬੯॥
੨੪ਨਮੋ ਸਰਬ ਗਿਆਨੰ ॥ ਨਮੋ ਪਰਮ ਤਾਨੰ ॥ ੨੫ਨਮੋ ਸਰਬ ਮੰਤ੍ਰੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ
ਜੰਤ੍ਰੰ ॥੭੦॥ ੨੬ਨਮੋ ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸੰ ॥ ਨਮੋ ਸਰਬ ਕ੍ਰਿਸੰ ॥ ੨੭ਨਮੋ ਸਰਬ ਰੰਗੇ ॥
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਅਨੰਗੇ ॥੭੧॥ ੨੮ਨਮੋ ਜੀਵ ਜੀਵੰ ॥ ਨਮੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ॥ ੨੯ਅਖਿੱਜੇ
ਅਭਿੱਜੇ ॥ ਸਮਸਤੰ ਪ੍ਰਸਿੱਜੇ ॥੭੨॥ ੩੦ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਸਰੂਪੇ ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥ ੩੧ਸਦਾ
ਸਰਬਦਾ ਰਿਧਿ ਸਿਧੰ ਨਿਵਾਸੀ ॥੭੩॥ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੩੨ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਕਰਮੇ ॥ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਧਰਮੇ ॥ ੩੩ਅੱਖਲ ਜੋਗੇ ॥ ਅਚੱਲ ਭੋਗੇ ॥੭੪॥ ੩੪ਅਚੱਲ ਰਾਜੇ ॥
ਅਟੱਲ ਸਾਜੇ ॥ ੩੫ਅੱਖਲ ਧਰਮੰ ॥ ਅਲੱਖ ਕਰਮੰ ॥੭੫॥ ੩੬ਸਰਬੰ ਦਾਤਾ ॥ ਸਰਬੰ
ਗਿਆਤਾ ॥ ੩੭ਸਰਬੰ ਭਾਨੇ ॥ ਸਰਬੰ ਮਾਨੇ ॥੭੬॥ ੩੮ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ ॥ ਸਰਬੰ ਤ੍ਰਾਣੰ ॥
੩੯ਸਰਬੰ ਭੁਗਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ ॥ ੮੦॥ ੪੦ਸਰਬੰ ਦੇਵੰ ॥ ਸਰਬੰ ਭੇਵੰ ॥ ੪੧ਸਰਬੰ
ਕਾਲੇ ॥ ਸਰਬੰ ਪਾਲੇ ॥੮੧॥ ਰੂਆਲ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੪੨ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਨਾਦਿ
ਮੂਰਤਿ, ਅਜੋਨ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥ ੪੩ਸਰਬ ਮਾਨ ਤ੍ਰਿਮਾਨ ਦੇਵ; ਅਭੇਵ ਆਦਿ
ਉਦਾਰ ॥ ੪੪ਸਰਬ ਪਾਲਕ ਸਰਬ ਘਾਲਕ ਸਰਬ ਕੋ ਪੁਨਿ ਕਾਲ ॥ ੪੫ਜੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ
ਬਿਰਾਜਹੀ ਅਵਧੂਤ ਰੂਪ ਰਿਸਾਲ ॥੮੨॥ ੪੬ਨਾਮ ਠਾਮ, ਨ ਜਾਤ ਜਾਕਰ; ਰੂਪ
ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ ॥ ੪੭ਆਦਿ ਪੁਰਖ, ਉਦਾਰ ਮੂਰਤਿ; ਅਜੋਨ ਆਦਿ ਅਸੇਖ ॥ ੪੮ਦੇਸ

ੳ. ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਵਿਦਵਾਨ ਕਰਨੀ-ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਰਮ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਉਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਪਰ ਐਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਉਸ ਹਸਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਘ-ਓਘ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਿਤ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ-ਦੂਖ ਪਾਪ ਟਾਲਦਾ ਹੈ।

ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ-ਉਭੇ ਤੋਂ-ਭਾਏ ਤੱਕ ਇੱਕੋ ਇੱਕੋ ਬ੍ਰਹਮ ਕੰਡ ਹੀ ਹੈ- ਹੋਰ ਬਾਕੀ ਇਸਦੇ ਆਲੇ ਦਿਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਉਪਾਰਨਾ ਹਨ, ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਬਦਾਰਥ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧ ਤੇ ਇਸ ਪਹੇਲੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ (ਚੌਥੀਸ ਅਵਤਾਰ) ਕਥਾ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਇਸੇ ਲਈ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਹ ਲੇਖ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਾਲ ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਤਾਤਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਭਯੋ ਤੇਜ ਬਿਖਯਾਤਾ ॥ ਸੋਈ ਭਵਾਨੀ ਨਾਮ ਕਹਾਈ ॥ ਜਿਨਿ ਸਗਰੀ ਯਹ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ॥੨੯॥
ਪ੍ਰਥਮੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਤਿਨ ਕਹਾ ॥ ਸੋ ਧੁਨਿ ਪੂਰ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਭਯੋ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਪੁਰਖ, ਜਦ ਦ੍ਰਿਸਤ ਬਿਚਾਰਾ ॥੩੦॥
ਪੁਰਖ-ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ-ਕੁਧ ਮਾਤਾ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਜੋ ਇਹ ਸਮੂਹਕ ਪਸਾਰਾ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਵਾਰ ਅਪ ਤੋਂ ਆਪ ਅਲੱਖ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

(੩੧) ਸਲੋਕ- ੪੨	(੩੨) ਸਵੈਯਾ- ੨੩੦੪	(੩੩) ਸਾਰਸੁਤੀ- ੮	(੪੫) ਕੁਲਕ- ੨੩	(੪੬) ਕੰਠ ਅਭੂਖਣ- ੮(੫੭) ਕੁੰਡਰੀਆ
(੩੪) ਸਿਰਖੰਡੀ- ੭	(੩੫) ਸੁਖਦਾ- ੮	(੩੬) ਸੁਖ ਦਾ ਬਿਧ- ੪	(ਕੰਡਲੀਆਂ- ੪	(੫੮) ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਕ੍ਰਿਤ- ੩੪ (੫੯) ਗਾਹਾ- ੪
(੩੭) ਸੁਪ੍ਰਿਆ- ੪	(੩੮) ਸੋਮਰਾਜੀ- ੪	(੩੯) ਸੋਰਠਾ ੧੨੦	(੬੦) ਗੀਤਾ ਮਾਲਤੀ-੨	(੬੧) ਘੰਟਾ- ੨
(੪੦) ਸੰਗੀਤ ਛੰਦ- ੭੫(੪੧) ਸੰਜਤਾ ਸੁਭਾ-੬	(੪੨) ਸੁੰਦਰੀ- ੧੮		(੬੩) ਚੌਥਲਾ- ੨	(੬੪) ਚਤੁਰਪਦੀ- ੪
(੪੩) ਸ੍ਰੀ ਬਰਣ ਬਧ-੭(੪੪) ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤੀ-੫੫	(੪੫) ਹਰਿਗੀਤਾ- ੨		(੬੬) ਚਾਚਰੀ- ੫੭	(੬੭) ਰੀਮਰ- ੨
(੪੬) ਹਰਿ ਬਲਮਾਨਾ-੭੦ (੪੭) ਹਰਿ- ੨	(੪੮) ਹਰਾ- ੧੪		(੬੯) ਛਪਾ- ੯੦	(੭੦) ਛੰਦ- ੨੯
(੪੯) ਹੰਸਾ- ੪	(੫੦) ਕਬਿੱਤ- ੧੬੩	(੫੧) ਕਲਸ- ੧੨	(੭੨) ਭੁਲਾ- ੪	(੭੩) ਭੌਖਣਾ- ੧
(੫੨) ਕਿਲਕਾ- ੨	(੫੩) ਕੁਸਮ ਬਚਿਤ੍ਰ-੩੮(੫੪) ਕੁਮਾਰ ਲਲਿਤ-੮		(੭੫) ਤਰ ਨਰਾਜ- ੮	(੭੬) ਤਾਰਕ- ੨੯
				(੭੭) ਤਾਰਕਾ- ੮

੧ ਪਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰਮ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਹੈ ।
 ੨ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਧਿ ਦਾ ਦਾਤਾ ਦਇਆਲੂ ਹੈ “ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥” ॥੬੦॥
 ੩ ਨਾ ਉਹ ਛੇਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕੋਈ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ।
 ੪ ਹਰ ਥਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੬੧॥
 ੫ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਸਦਕਾ
 ੬ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ਲਿਖ ਜਾਂ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ
 ੭ ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਥਲ ਖੁਸ਼ਕ ਧਰਤੀ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ।
 ੮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੈ ਤੋਂ “ਨਿਰਭਉ” ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ॥੬੨॥
 ੯ ਸਭ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ ਅਤੇ ਅਜਨਮਾ ਹੈਂ ।
 ੧੦ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਭੇਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੬੩॥
 ੧੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਹੋ ਨਾ ਪਕੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਹੋ ਨਾ ਬੰਧੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਹੋ ਆਨੰਦ ਸਵਰੂਪ !
 ੧੨ ਹੋ ਸਭ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੬੪॥
 ੧੩ ਹੋ ਕਿਸੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
 ੧੪ ਹੋ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘੜਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੬੫॥
 ੧੫ ਹੋ ਕਾਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
 ੧੬ ਸਾਰੇ ਦੇਸਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭੋਸਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਲਿਕ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੬੬॥
 ੧੭ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਐ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲੇ !
 ੧੮ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਐ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਚੰਦ ਸਰੂਪ ॥੬੭॥
 ੧੯ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਐ ਗੀਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੀਤਕਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ !
 ੨੦ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਕ੍ਰੋਧੀਆਂ 'ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ॥੬੮॥
 ੨੧ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ !
 ੨੨ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਭ 'ਤੇ ਭੈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੁਆਮੀ ! ॥੬੯॥
 ੨੩ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਭ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਤਾਣ (ਜ਼ੋਰ) ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ !
 ੨੪ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜੰਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ॥੭੦॥
 ੨੫ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ । ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ।

੨੬ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪ ਦਿਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ॥੭੧॥
 ੨੭ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਬੀਜਾਂ ਦੀ ਉਗਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਕਾਰਣ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ।
 ੨੮ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਖਿਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭਿਜਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਭ 'ਤੇ ਪਸੀਜਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ॥੭੨॥
 ੨੯ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਤਾ ਹੈ ॥
 ੩੦ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਰਿੱਧ-ਸਿੱਧ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ॥੭੩॥
 ੩੧ (ਚਰਪਟ-ਚਪੇੜਾਂ, ਥੱਪੜਾਂ, ਧੱਠਾ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼) ਵਾਂਗ ਪਕੇਲੇ ਜਾਂ ਧੱਕੇ ਅਜਿਹਾ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਛੰਦ ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ) ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਟੁੱਟ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
 ੩੨ “ਅੱਖਲ” ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਨਾ ਚਲਾਏਵਾਨ ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ॥੭੪॥
 ੩੩ ਨਾ ਭਿੰਗਣ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਹੈ, ਨਾ ਟਲਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਸਾਜ ਹੈ ।
 ੩੪ ਸਮੂਹ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਲਥੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ ॥੭੫॥
 ੩੫ ਸਭਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਕ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।
 ੩੬ ਸਰਬ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਮਾਨਯੋਗ ਹੈ ॥੭੬॥
 ੩੭ ਸਭ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣ ਹੈ, ਸਰਬ ਦੇ ਹੀ ਤਾਣ (ਜ਼ੋਰ) ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ।
 ੩੮ ਸਰਬ ਦਾ ਹੀ ਭੋਗਤਾ-ਭੁਗਤਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਰਬ ਦੀਆਂ ਹੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਰੂਪ ਹੈ ॥੭੭॥
 ੩੯ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਦੇਵ ਹੈ ਤੇ ਸਭ 'ਤੇ ਗੁਪਤ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਹੀ—
 ੪੦ ਕਾਲ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ ॥੭੮॥
 ੪੧ ਰੂਆਲ ਛੰਦ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਸਭ ਤੋਂ ਆਦਿ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮੂਰਤ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦਾ ਉਹ ਉਹੀ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।
 ੪੨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤਿਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮਾਨਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਭੇਤ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਅਪਾਰ ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਜੋ—
 ੪੩ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।
 ੪੪ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੭੯॥
 ੪੫ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਇਕ ਥਾਂ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਤਿ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਜਾਂ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਹੱਥ, ਪੈਰ ਤੇ ਰੇਖ ਹੈ । (ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ ?)
 ੪੬ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਉਦਾਰਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੈ ਜੋਨੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਹੈ ।
 ੪੭ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਸ ਹੈ । ਔਰ ਨਾ ਕੋਈ ਭੇਸ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੇ ਲਗਾਉ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਦਵੈਥ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ।

(੭੮) ਤਿਲਕਤੀਆ-੬ (੭੯) ਤਿਲਕਾ-੮ (੮੦) ਤਿਲਕੀ-੨
 (੮੧) ਤੋਟਕ-੨੩੨ (੮੨) ਤੋਮਰ-੨੧੫ (੮੩) ਤ੍ਰਿਗਤਾ-੧੦
 (੮੪) ਤ੍ਰਿਣਟਣ-੮ (੮੫) ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ-੪੧ (੮੬) ਤ੍ਰਿਭੰਗਾ-੧੦
 (੮੭) ਦੋਹਰਾ (ਦੋਹਾ)-੩੧੪੧ (੮੮) ਦੋਹਰਾ ਚਾਰਣੀ-੨
 (੮੯) ਦੋਹਰਾ-੨੨ (੯੦) ਨਗ ਸਰੂਪੀ-੫ (੯੧) ਨਗ ਸਰੂ ਪੀ ਅਰਧ-੧
 (੯੨) ਨਰਾਚ (ਨਰਾਜ)-੧੫੨ (੯੩) ਨਰਾਜ ਅਨੂਪ-੪੨
 (੯੪) ਨਰਾਜ ਅਰਧ-੨੬ (੯੫) ਨਰਾਜ ਬ੍ਰਿਧ-੧੯ (੯੬) ਨਰਾਜ ਲਘੂ-੨੦
 (੯੭) ਨਵ ਨਾਮਕਾ-੬ (੯੮) ਨਵ ਪਦੀ-੪੭ (੯੯) ਨਿਸ ਪਾਲਕਾ-੪
 (੧੦੦) ਪਉੜੀ-੧੦੮ (੧੦੧) ਪਦ-੫੩ (੧੦੨) ਪਦਮਾਵਤੀ-੩
 (੧੦੩) ਪਪਿਸਟਕਾ-੨ (੧੦੪) ਪਾਧਰੀ-੧੪੪ (੧੦੫) ਪਾਧਰੀ ਅਰਧ-੧੦
 (੧੦੬) ਪਾਧਰੀ-੧੭੭ (੧੦੭) ਪਾਧਰੀ ਅਰਧ-੫ (੧੦੮) ਪੁਨਹਾ-੨
 (੧੦੯) ਪੰਜਕ ਬਾਣਕਾ-੨ (੧੧੦) ਪਿਆ-੪ (੧੧੧) ਬਹੁਤਾ-੨

(੧੧੨) ਬਹਿਰ ਤਵੀਲ-੧੯ (੧੧੩) ਬਹੁਤਾ-੪ (੧੧੪) ਬਚਿਤ੍ਰ ਪਦ-੨
 (੧੧੫) ਬਾਨ ਤੁਰੰਗਮ-੪ (੧੧੬) ਬਿਸਨ ਪਦ-੫੭ (੧੧੭) ਬਿਸੇਖ-੪
 (੧੧੮) ਬਿਸੇ-੧੯ (੧੧੯) ਬਿਧੂਮ-੬ (੧੨੦) ਬਿਰਾਜ-੪
 (੧੨੧) ਬੋਲੀ ਬਿਦਮ-੧੫ (੧੨੨) ਬੋਤ-੮੬੮ (੧੨੩) ਭਗਉਤੀ-੧੭
 (੧੨੪) ਭਗਵਤੀ-੬੯ (੧੨੫) ਭਵਾਨੀ-੬ (੧੨੬) ਭਭਭੁਆ-੨੫
 (੧੨੭) ਭੁਜੰਗ-੩੮੮ (੧੨੮) ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ-੫੧੯
 (੧੨੯) ਭੁਜੰਗ ਅਰਧ (੧੩੦) ਸਥਾਨ-੯ (੧੩੧) ਸਹੁਭਾਰ-੯੭
 (੧੩੨) ਸਹੁਰ ਧੁਨ-੧੮ (੧੩੩) ਸਨੋਹਰ-੨੪ (੧੩੪) ਮਾਹਰ-੨
 (੧੩੫) ਮਾਧੋ-੭ (੧੩੬) ਮਾਲਤੀ-੪ (੧੩੭) ਮਾਲਤੀਅਤ-੪
 (੧੩੮) ਮੋਟਕ-੪ (੧੩੯) ਮੋਹਣ-੪ (੧੪੦) ਮੋਹਣੀ-੪੪
 (੧੪੧) ਮੋਹਨ-੪ (੧੪੨) ਸੰਦਕ-੧੧ (੧੪੩) ਮ੍ਰਿਤਗਤ-੩
 (੧੪੪) ਰਸਵਲ-੩੮੬ (੧੪੫) ਰਸਾਣ-੪ (੧੪੬) ਰਸਾਣਕਾ-੪
 (੧੪੭) ਰਸਵਲ-੨ (੧੪੮) ਰੁਣ ਰੁਣ-੩ (੧੪੯) ਰੁਆਮਲ-੪੧

ਅਉਰ ਨ ਭੇਸ ਜਾਕਰ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਰਾਗ ॥ ^੧ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ; ਹੁਇ
ਫੈਲਿਓ ਅਨੁਰਾਗ ॥੮੦॥ ^੨ਨਾਮ ਕਾਮ ਬਿਹੀਨ ਪੇਖਤ ਧਾਮ ਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਹਿ ॥
^੩ਸਰਬ ਮਾਨ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨ ਸਦੈਵ ਮਾਨਤ ਤਾਹਿ ॥ ^੪ਏਕ ਮੂਰਤਿ ਅਨੇਕ ਦਰਸਨ
ਕੀਨ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ॥ ^੫ਖੇਲ ਖੇਲ ਅਖੇਲ ਖੇਲਨ ਅੰਤ ਕੇ ਫਿਰਿ ਏਕ ॥੮੧॥
^੬ਦੇਵ ਭਵ ਨ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ; ਬੇਦ ਅਉਰ ਕਤੇਬ ॥ ^੭ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ
ਸੁ ਜਾਨਈ ਕਿਹ ਜੇਬ ॥ ^੮ਤਾਤ ਮਾਤ ਨ ਜਾਤ ਜਾਕਰਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ ॥
^੯ਚੱਕ੍ਰ ਬੱਕ੍ਰ ਫਿਰੈ ਚਤੁਰ ਚਕ ਮਾਨਹੀ ਪੁਰ ਤੀਨ ॥੮੨॥ ^{੧੦}ਲੋਕ ਚਉਦਹ^੧ ਕੇ
ਬਿਖੈ; ਜਗ ਜਾਪਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ ॥ ^{੧੧}ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ ਥਾਪਿਓ ਸਬੈ
ਜਿਹ ਥਾਪਿ ॥ ^{੧੨}ਪਰਮ ਰੂਪ ਪੁਨੀਤ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨਿ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥ ^{੧੩}ਸਰਬ ਬਿਸ੍ਵ
ਰਚਿਯੋ ਸੁਖੰਭਵ ਗੜਨ ਭੰਜਨਹਾਰ ॥੮੩॥ ^{੧੪}ਕਾਲ ਹੀਨ, ਕਲਾ ਸੰਜੁਗਤਿ; ਅਕਾਲ
ਪੁਰਖ ਅਦੇਸ ॥ ^{੧੫}ਧਰਮ ਧਾਮ ਸੁ ਭਰਮ ਰਹਤ ਅਭੂਤ ਅਲਖ ਅਭੇਸ ॥ ^{੧੬}ਅੰਗ
ਰਾਗ ਨ ਰੰਗ ਜਾ ਕਹਿ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਨਾਮ ॥^{੧੭} ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਦੁਸਟ ਭੰਜਨ
ਮੁਕਤਿ ਦਾਇਕ ਕਾਮ ॥੮੪॥ ^{੧੮}ਆਪਿ ਰੂਪ ਅਮੀਕ ਅਨ ਉਸਤਤਿ ਏਕ ਪੁਰਖ
ਅਵਧੂਤ ॥ ^{੧੯}ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਸੂਤ ॥ ^{੨੦}ਅੰਗ ਹੀਨ
ਅਭੰਗ ਅਨਾਤਮ ਏਕ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥ ^{੨੧}ਸਰਬ ਲਾਇਕ ਸਰਬ ਘਾਇਕ ਸਰਬ
ਕੋ ਪ੍ਰਿਤਿਪਾਰ ॥੮੫॥ ^{੨੨}ਸਰਬ ਗੰਤਾ ਸਰਬ ਹੰਤਾ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੇਖ ॥ ^{੨੩}ਸਰਬ
ਸਾਸਤ੍ਰ ਨ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ॥ ^{੨੪}ਪਰਮ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਾਕਹਿ
ਨੇਤ ਭਾਖਤ ਨਿੱਤ ॥ ^{੨੫}ਕੋਟਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨ ਸਾਸਤ੍ਰ ਨ ਆਵਈ ਵਹੁ
ਚਿਤਿ ॥੮੬॥ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ^{੨੬}ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ ॥ ਮਹਿਮਾ
ਅਪਾਰ ॥ ^{੨੭}ਆਸਨ ਅਭੰਗ ॥ ਉਪਮਾ ਅਨੰਗ ॥੮੭॥ ^{੨੮}ਅਨਭਵ^੨ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥ ਨਿਸ
ਦਿਨ ਅਨਾਸ ॥ ^{੨੯}ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ॥ ਸਾਹਾਨ ਸਾਹੁ ॥੮੮॥ ^{੩੦}ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ॥
ਭਾਨਾਨ ਭਾਨ ॥ ^{੩੧}ਦੇਵਾਨ ਦੇਵ ॥ ਉਪਮਾ ਮਹਾਨ ॥੮੯॥ ^{੩੨}ਇੰਦ੍ਰਾਨ ਇੰਦ੍ਰ ॥
ਬਾਲਾਨ ਬਾਲ ॥ ^{੩੩}ਰੰਕਾਨ ਰੰਕ ॥ ਕਾਲਾਨ ਕਾਲ ॥੯੦॥ ^{੩੪}ਅਨਭੂਤ ਅੰਗ ॥ ਆਭਾ
ਅਭੰਗ ॥ ^{੩੫}ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਅਪਾਰ ॥ ਗੁਨ ਗਨ ਉਦਾਰ ॥੯੧॥ ^{੩੬}ਮੁਨਿ ਗਨਿ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥
ਨਿਰਭੈ ਨਿਕਾਮ ॥ ^{੩੭}ਅਤਿ ਦੁਤਿ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ਮਿਤਿ ਗਤਿ ਅਖੰਡ ॥੯੨॥ ^{੩੮}ਆਲਿਸਯ^੩
ਕਰਮ ॥ ਆਦ੍ਰਿਸਯ ਧਰਮ ॥ ^{੩੯}ਸਰਬਾ ਭਰਣਾਢਯ ॥ ਅਨਡੰਡ ਬਾਢਯ ॥੯੩॥

ਉ. ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ-ਸਤ ਅਕਾਸ ਤੇ ਸਤ ਪਾਤਾਲ—ਅਕਾਸ ਇਹ ਹਨ-(੧) ਸਤਯ (੨) ਸੁ (੩) ਜਨ (੪) ਤਪ (੫) ਭੁਵ (੬) ਭੂ (੭) ਮਹਾ। ਅਤੇ ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਇਹ ਹਨ (੧) ਅਤਲ (੨) ਸਤਲ (੩) ਤਲਾ ਤਲ (੪) ਪਤਾਲ (੫) ਮਹਾਤਲ (੬) ਰਸਾਤਲ (੭) ਵਿਤਲ ॥ ਅ. (ਪਾਠਤਰ-ਅਨਭਵ) ਏ. (ਆਲਿਸੈ-ਬੋਲੋ)

(੧੫੦) ਰੁਆਲ- ੧੮੩ (੧੫੧) ਰੇਖਤਾ- ੧
(੧੫੨) ਵਿਜਯ- ੧ = ਕੁਲ ਜੋਤ ੧੭੩੨੭

ਚੋਣਵੀਂ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ :

ਸੰਪਾਦਕ ਸ੍ਰ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ. ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ
ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਪੰ. ੩੩ ਤੋਂ ਸਿਰਲੇਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ
ਧਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਆਈ ਤਿਨ ਸਗਲੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਈ ॥ ਮ : ੫ ॥
ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਨਾ : ੩੨ ਮਾਨਵੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਏਕੇ ਵਿਚ
ਪਰੋਣਾ, ਵਿਰੋਧੀ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣਾ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ
ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਨ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ (ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ)
ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਮਤਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ
ਨੂੰ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅੰਤਲੀਆਂ ਛਹਾਂ
ਦਿੱਤੀਆਂ ॥ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ
ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਰਬ ਕਲਾ
ਸੰਪੂਰਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸਨ ਨਾਲ ਇਹ ਰੁੱਖ

ਧਰਤੀ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਸ਼ੀ) ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ,
ਗੁਣੀਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲੋਂ ਨੇ ਇਥੇ ਲਿਖਣ-ਸਰ ਸਥਾਪਨ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮਾਧੀ
ਦਿਸਥਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸਿਰਮੌਰ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵੱਛਤਾ ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਗਏ। ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ
ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ੫੯ ਸ਼ਬਦ
੫੭ ਸਲੋਕ ਰਾਗਾਂ ਤੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਮੁਤਾਬਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ
ਗਏ। ਇਹੋ ਬੀੜ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਤਾਰੇ ਹੋ ਕੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ
ਰੂਪ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਬੀੜ ਕਰਤਾਰਪੁਰ
ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਕਰ ਕੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰੂਪ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ
ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ।

ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਬਦ ਅਵਤਾਰ) ਤਮਤ ਚਵਰ ਦੇ
ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਜੁੱਗੋ ਜੁੱਗੋ ਅਟੱਲ ਸਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰੀ ਕੰਮ ਗੁਰੂ
ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੭੦੮ ਈ: ਨੇਦੇਹ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ

- ੧ ਜਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਦਸੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੮੦॥
- ੨ ਕਿਸੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਘਰ ਘਾਟ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੩ ਸਰਬ ਦਾ ਮਾਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਸਦਾ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ।
- ੪ ਜਿਸ ਦੀ ਮੂਰਤ ਇੱਕ ਹੈ, ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਰੂਪ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ “ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਕੁਦਰਤ ਧਾਰਦਾ ॥ (ਅੰਗ ੫੧੬) ।
- ੫ ਭਾਨਮਤੇ ਵਾਂਗ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਥੈਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਦਾ ਇੱਕ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ॥੮੧॥
- ੬ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਤ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਬੇਦ ਜਾਂ ਕੁਰਾਨ (ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ-ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮੱਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ ।
- ੭ ਰੂਪ, ਰੰਗ ਜਾਂ ਜਾਤਿ, ਵਰਨ ਕੋਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨੇ ਜਿਸ ਦਾ-
੮ ਨਾ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਹੈ ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਜਾਤਿ ਹੈ, ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਪਰ-
੯ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਰ੍ਹਿਆਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ॥੮੨॥
- ੧੦ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੧ ਜੋ ਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੂਰਤ ਦਾ ਆਦਿ-ਅੰਤ ਦਾ ਸਿਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ।
- ੧੨ ਪਾਵਨ-ਪਵਿਤਰ ਤੇ ਪੁਨੀਤ ਮੂਰਤੀ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਮੀ ਦੀ ਕੋਈ ਅੰਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
- ੧੩ ਜੋ ਸਰਬ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਢਾਹੁਣ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ॥੮੩॥
- ੧੪ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ, ਕੁਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ “ਆਦੇਸ” ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੧੫ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ਭਰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੌਤਿਕਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾ ਲਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਭੋਸ (ਭੋਖ ਲਿਬਾਸ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
- ੧੬ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਰੂਪ ਰੰਗ ਨਹੀਂ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਨਾਮ, ਟਿਕਾਣਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਥਾਂ ਨਹੀਂ (ਕਿਉਂਕਿ “ਘਟ ਘਟ ਮੇਂ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੇ ॥” ਸਭਨੀਂ ਘਟੀ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਦਵੈਖ ਰਹਿਤ ਹੈ ।
- ੧੭ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਵੈਰੀ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ॥੮੪॥
- ੧੮ ਜਿਸ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਪੇ ਆਪੇ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਇਕੋ ਹੀ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਸਾ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੇ ।
- ੧੯ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਰਬ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਭ

- ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ ਤੇ ਬੋਲਾਗ (ਬੋਦੋਖ) ਹੈ ।
- ੨੦ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਤਮਾ ਨਹੀਂ (ਪ੍ਰਮ ਆਤਮਾ ਹੈ) ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਉਹ ਇੱਕੋ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ।
- ੨੧ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਖਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੮੫॥
- ੨੨ ਸਰਬਗਤ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ ।
- ੨੩ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੇ ਰੇਖ-ਭੇਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ।
- ੨੪ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬੇਦ ਤੇ ੧੮ ਹੀ ਪੁਰਾਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵੱਡਾ-ਵੱਡਾ (ਬੇਅੰਤ-ਬੇਅੰਤ) ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ।
- ੨੫ ਭਾਵੇਂ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ, ਪੁਰਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੮੬॥
- ੨੬ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਉਸ ਦੇ ਅਕਾਸਵਤ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹਨ, ਮਹਿਮਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ।
- ੨੭ ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਣ ਅਡੋਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ (ਅਕੱਥ ਹੈ) ॥੮੭॥
- ੨੮ ਉਸ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਸੁਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਰੂਪ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ ।
- ੨੯ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਾਲਾ ਬੜਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੈ ॥੮੮॥
- ੩੦ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਸੂਰਜ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ ।
- ੩੧ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ॥੮੯॥
- ੩੨ ਇੰਦਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇੰਦਰ ਹੈ ਭਾਵ ਇੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਇੰਦਰ ਹੈ । ਬਾਲਾਨ ਬਾਲ (ਬਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬਾਲ ਰੂਪ ਹੈ) ।
- ੩੩ ਰੰਕਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੯੦॥
- ੩੪ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅੰਗ ਵੀ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਵੱਡਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਛੋਟਿਆਂ ਵਿਚ ਛੋਟਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਜੋ-
੩੫ ਉਸ ਦੀ ਗਤਿ ਦੀ ਮਿਤੀ ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰ ਹੀ ਹੈ । ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰ ਹੀ ਹੈ ॥੯੧॥
- ੩੬ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਨਾਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪ ਨਿਰਭੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੈ ।
- ੩੭ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਤਿ ਵਿਧੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾਦਾ ਟੋਕੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਭਾਵ ਕੱਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ॥੯੨॥
- ੩੮ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਲਿੱਸੇ ਨਹੀਂ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ । ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।
- ੩੯ ਉਹ ਸਰਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਸਜ-ਧਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਡੰਡ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕੋਈ ਡੰਡ ਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥੯੩॥

ਪਾਵਨ ਕਰਤਵ ਨੇ ਨੇਦੇਜ ਨੂੰ ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਭੋਤਕ ਚੋਲਾ ਛੱਡਣ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਬੇਚੈਨੀ ਆਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ, “ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਗਰੀ ਸਰੂਪ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚੋਂ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਣ ਦਿਸਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਏ । ਇਸ ਜਾਗਰੀ ਕਲਾ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੇ ਰਹਿਤ ਨਾਮੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਿਸਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ :-

ਤੀਨ ਰੂਪ ਹੈ ਮੋਹ ਕੇ ਸੁਨੇ ਨੰਦ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥ ਨਿਰਗੁਣ, ਸਰਗੁਣ, ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਕਹੈ ਤੋਹਿ ਸਮਝਾਇ ॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਤਮਿਕ ਚਮਤਕਾਰੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਚਮਤਕਾਰ-ਇਕ ਚੋਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ

ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬੇਜੋੜ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਕਲਪਨਾ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਣਾ ਤੇ ਉਚਿਆਈਆਂ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੀਆਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇ ਕਾਲ ਦਰਸੀ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ ਗਤਿ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਉਤਰੇਗਾ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਰਤਵ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੋਚੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਬੱਝ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬਕਾਲੇ ੨੨ ਗੁਰੂ ਰਾਤ ਰਾਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ- ਪੰ: ੩੩ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵਿਚ ਅਊਂਦੇਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਪਾਉਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਮਣੀਕ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾਇਆ । ਇਹ ਸਥਾਨ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਿੰਗਾਰੀ ਗੋਂਦ ਦਾ ਬੁਲਣਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਰਸ ਬੀਜ ਆਪ

ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ^੧ਗੁੰਬਿਦੇ ॥ ਮੁਕੰਦੇ ॥ ^੨ਉਦਾਰੇ ॥ ਅਪਾਰੇ ॥੬੪॥
^੩ਹਰੀਅੰ ॥ ਕਰੀਅੰ ॥ ^੪ਨਿਨਾਮੇ ॥ ਅਕਾਮੇ ॥੬੫॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^੫ਚੱਤੁ
ਚੱਕ੍ਰ ਕਰਤਾ ॥ ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਹਰਤਾ ॥ ^੬ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨੇ ॥ ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਜਾਨੇ ॥੬੬॥
^੭ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ ॥ ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਭਰਤੀ ॥ ^੮ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਲੇ ॥ ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ
ਕਾਲੇ ॥੬੭॥ ^੯ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਸੇ ॥ ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਵਾਸੇ ॥ ^{੧੦}ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਮਾਨਯੈ ॥
ਚੱਤੁ ਚੱਕ੍ਰ ਦਾਨਯੈ ॥੬੮॥ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ^{੧੧}ਨ ਸਤ੍ਰੈ ॥ ਨ ਮਿਤ੍ਰੈ ॥ ^{੧੨}ਨ
ਭਰਮੰ ॥ ਨ ਭਿਤ੍ਰੈ ॥੬੯॥ ^{੧੩}ਨ ਕਰਮੰ ॥ ਨ ਕਾਏ ॥ ^{੧੪}ਅਜਨਮੰ ॥ ਅਜਾਏ ॥
੧੦੦॥ ^{੧੫}ਨ ਚਿਤ੍ਰੈ ॥ ਨ ਮਿਤ੍ਰੈ ॥ ^{੧੬}ਪਰੇ ਹੈ ॥ ਪਵਿਤ੍ਰੈ ॥੧੦੧॥ ^{੧੭}ਪ੍ਰਿਥੀਸੈ ॥
ਅਦੀਸੈ ॥ ^{੧੮}ਅਦ੍ਰਿਸੈ ॥ ਅਕ੍ਰਿਸੈ ॥੧੦੨॥ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਥਤੇ ॥
^{੧੯}ਕਿ ਆਛਿਜ ਦੇਸੈ ॥ ਕਿ ਆਭਿਜ ਭੇਸੈ ॥ ^{੨੦}ਕਿ ਆਗੰਜ ਕਰਮੈ ॥ ਕਿ ਆਭੰਜ
ਭਰਮੈ ॥੧੦੩॥ ^{੨੧}ਕਿ ਆਭਿਜ ਲੋਕੈ ॥ ਕਿ ਆਦਿਤ ਸੋਕੈ ॥ ^{੨੨}ਕਿ ਅਵਧੂਤ
ਬਰਨੈ ॥ ਕਿ ਬਿਭੂਤ ਕਰਨੈ ॥੧੦੪॥ ^{੨੩}ਕਿ ਰਾਜੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ ॥ ਕਿ ਧਰਮੰ ਧੁਜਾ
ਹੈ ॥ ^{੨੪}ਕਿ ਆਸੋਕ ਬਰਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਾ ਅਭਰਨੈ ॥੧੦੫॥ ^{੨੫}ਕਿ ਜਗਤੰ ਕ੍ਰਿਤੀ
ਹੈ ॥ ਕਿ ਛਤ੍ਰੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੈ ॥ ^{੨੬}ਕਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਸਰੂਪੈ ॥ ਕਿ ਅਨਭਉ ਅਨੂਪੈ ॥੧੦੬॥
^{੨੭}ਕਿ ਆਦਿ ਅਦੇਵ ਹੈ ॥ ਕਿ ਆਪਿ ਅਭੇਵ ਹੈ ॥ ^{੨੮}ਕਿ ਚਿਤ੍ਰੰ ਬਿਹੀਨੈ ॥ ਕਿ
ਏਕੈ ਅਧੀਨੈ ॥੧੦੭॥ ^{੨੯}ਕਿ ਰੋਜੀ ਰਜਾਕੈ ॥ ਰਹੀਮੈ ਰਿਹਾਕੈ ॥ ^{੩੦}ਕਿ ਪਾਕ
ਬਿਅੈਬ ਹੈ ॥ ਕਿ ਗੈਬੁਲ ਗੈਬ ਹੈ ॥੧੦੮॥ ^{੩੧}ਕਿ ਅਫਵੁਲ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ॥ ਕਿ
ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਹੈ ॥ ^{੩੨}ਕਿ ਕਾਰਨ ਕੁਨਿੰਦ ਹੈ ॥ ਕਿ ਰੋਜੀ ਦਿਹੰਦ ਹੈ ॥੧੦੯॥
^{੩੩}ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਹੈ ॥ ਕਿ ਕਰਮੰ ਕਰੀਮ ਹੈ ॥ ^{੩੪}ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀ ਹੈ ॥
ਕਿ ਸਰਬੰ ਦਲੀ ਹੈ ॥੧੧੦॥ ^{੩੫}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨਿਯੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦਾਨਿਯੈ ॥
^{੩੬}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗਉਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਉਨੈ ॥੧੧੧॥ ^{੩੭}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥
ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ ॥ ^{੩੮}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਾਜੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਾਜੈ ॥੧੧੨॥
^{੩੯}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੀਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਲੀਨੈ ॥ ^{੪੦}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜਾਹੈ ॥ ਕਿ
ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾਹੈ ॥੧੧੩॥ ^{੪੧}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਸੈ ॥ ^{੪੨}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ
ਕਾਲੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪਾਲੈ ॥੧੧੪॥ ^{੪੩}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਹੰਤਾ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ
ਗੰਤਾ ॥ ^{੪੪}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭੇਖੀ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੇਖੀ ॥੧੧੫॥ ^{੪੫}ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ

ੳ. (ਮਾਨਇਐ, ਅ. ਦਾਨਇਐ ਬੋਲੇ) ੲ. ਕਿਤੈ ਦੇਸਿ ਨ ਆਇਆ ਸੁਣੀਐ ਭੀਰਥ ਪਾਸਿ ਨ ਬੈਠਾ ॥ ਦਾਤਾ ਦਾਨੁ ਕਰੇ ਤਹ ਨਾਹੀ ਮਹਲ ਉਸਾਰਿ ਨ
ਬੈਠਾ ॥ ਅੰਗ ੯੦੨॥ ਮ: ੧॥ ਸ. ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੋਇਬੀ ਰੂਹਾਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂਤ੍ਰੀ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜੋਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਰਸਦੇ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗਾਇਬ ਦਾ ਵੀ ਗਾਇਬ ਹੈ ॥ ਸਾਡੀ ਕੀ
ਸ਼ਕਤ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕੀਏ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗਤਿ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕੀਏ !!

ਕਿਆ ਹਮ ਜੀਅ ਜੰਤ ਬੇਚਾਰੇ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਰਿ ਏਕ ਰੋਮਾਈ ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸ਼ ਸਿਧ ਮੁਨਿ ਇੰਦ੍ਰ ਬੇਅੰਤ ਠਾਕੁਰ ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥੭॥ ਅੰਗ ੯੨੨ ॥ ਮ: ੫॥

ਮੁਹਾਰਾ ਛੁੱਟ ਪੈਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਕਵੀ ਮਨ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸੁਰੱਪਣ ਨੂੰ ਨੀਭ
ਲਾ ਕੇ ਤੱਕਣ ਲਈ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਯੋਗਵਾਤਾ ਵਰਣ
ਦੇਖਕੇ ੧੬੮੫ ਈ: ਤੋਂ ੧੬੮੯ ਤੱਕ ਇਥੋਂ ਭੇਰੇ ਲਾਏ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ
ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਿਗਾਸ ਨਾਲ ਭਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ॥ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ
ਆਪ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ॥ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੀ
ਗਲਤ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਲੇ
ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਗਏ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ
ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ॥ ਕੀ ਇਹ ਕਿਤੇ ਇਤਿਹਾਸ
ਬੋਲਦਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਉਹਨਾਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆ
ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਸੀ, ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ-ਦਸਮੇਸ਼ ਸਾਹਿਬ

ਲਿਖਵਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੇਖੇ ਸਨ ? ਇਹ ਕਿਆਸਗਈਆਂ
ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅਉਜੜ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਸ਼ੀਵਾਰ ਹਨ ॥ ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਰਬੀ,
ਫਾਰਸੀ, ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ, ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਅਣਗਿਣਤ
ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਅਥਵਾ ਸ਼ਬਦ ਹੱਥ ਬੰਧੀ ਉਹਨਾਂ ਅੰਗ ਹਾਸ਼ਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ॥
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਸ ਭਿੰਨੇ ਬਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋਕੇ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਬੱਚਿਤ੍ਰ ਹੀ
ਕਾਵਿ ਦਾ ਮਿੱਠਾ ਮੀਂਹ ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ ॥

ੳ) ਇਹ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਨਾਲ ਭੋਲਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ
ਭੀਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੁਜੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ? ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਵਾਂਧੇ
ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਪਾਧੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ, ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ

- ੧ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ,
ਹੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਾਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ !
- ੨ ਹੇ ਬਖਸ਼ਿਦ ਦਾਤੇ, ਹੇ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ॥੬੪॥
- ੩ ਹੇ ਹਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ !
- ੪ ਹੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਕਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੰਮਾਂ
ਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਹਲੇ ॥੬੫॥
- ੫ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ (ਪਰ ਵਿਹਲਾ ਕਿੱਥੇ ?) ਤੂੰ ਤਾਂ
ਸਾਰੇ ਚੱਕਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਫੇਰ ਚੌਹਾਂ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ
ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਵਿਹਲਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?
- ੬ ਚਾਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ
ਹੈ ॥੬੬॥
- ੭ ਚਾਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੮ ਚਾਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਕਾਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ॥੬੭॥
- ੯ ਹਰ ਦਮ ਚੌਹਾਂ ਚੱਕਾਂ ਦੇ ਕੱਲ ਅਤੇ ਚਾਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿਚ
ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।
- ੧੦ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਚੱਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਚਾਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਦਾ
ਦਾਨੀ ਹੈਂ ॥੬੮॥
- ੧੧ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਨਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ,
ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ।
- ੧੨ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਭਰਮ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਹੈ ॥੬੯॥
- ੧੩ ਨਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰੀਰ ਹੈ ।
- ੧੪ ਨਾ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਜੰਮਣ ਵਾਲਾ
ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਨਾ ਘਰ-ਘਾਟ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ॥੧੦੦॥
- ੧੫ ਨਾ ਕੋਈ ਤੇਰੀ ਫੋਟੋ (ਚਿੱਤਰ) ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮਿੱਤਰ
ਹੈ। (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਫੇਰ ਤੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਅਸਾਂ ਕੀ
ਮੰਨੀਏ ? ਜੋ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ
ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ)
- ੧੬ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ (ਪਰੇ ਹੈ) ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈਂ ॥੧੦੧॥
- ੧੭ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ ਪਰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ।
- ੧੮ ਭਾਵੇਂ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਬਲਵਾਨ ਹੈਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ
ਲਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ॥੧੦੨॥
- ੧੯ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਬਤੇ ॥ ਅਰ ਅਖੰਡ ਦੇਸ
ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈਂ ਜੋ ਕਦੇ ਖੰਡਨ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਭੇਸ ਤੇਰਾ
ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਭਾਵ ਭਿਜਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
- ੨੦ ਤੇਰੇ ਕਰਮ ਅਕੰਟ ਹਨ ਜੋ ਭਰਮ ਦਾ ਚੂਰਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ ॥੧੦੩॥
- ੨੧ ਨਾ ਤੂੰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਹੈਂ (ਭਿਜਦਾ ਹੈਂ) ਭਾਵ
ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਭਾਵ ਸਲਾਭਾ (ਗਿੱਲ)
ਸੋਕਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਜ ਹੈਂ ।
- ੨੨ ਤੈਨੂੰ ਮਾਯਕ ਬਿਭੂਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ

- ਤਾਂ ਬਿਭੂਤੀ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੦੪॥
- ੨੩ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਾ ਰਾਜਿਆ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ
ਵਾਲੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਹੀ ਹੈਂ ।
- ੨੪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ਫੇਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭੁਸਣ ਰੂਪ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਭੀ ਹੈਂ ॥੧੦੫॥
- ੨੫ ਅਤੇ ਜਗਤ ਦਾ ਕਰਨਹਾਰ ਕਰਤਾ ਹੈਂ ਅਤੇ-੧. ਰਬੀ
੨. ਮਹਾਰਬੀ, ੩. ਅਤਿ ਰਬੀ ਆਦਿਕ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ
ਮਹਾਂਬਲੀ ਹੈਂ ।
- ੨੬ ਜੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ ॥੧੦੬॥
- ੨੭ ਸਾਰੇ ਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੇਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਦੇ ਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ—
- ੨੮ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਇਕ
ਅਧੀਨ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ॥੧੦੭॥
- ੨੯ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਦਿਆਲ ਰੂਪ
ਸਭ 'ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।
- ੩੦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਪਾਕ (ਬੇਅੋਥ ਹੈ) ਪਰੇ ਹੈਂ, ਗੁਪਤਾਂ
ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਪਤ ਹੈਂ ॥੧੦੮॥
- ੩੧ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਦ ਹੈਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈਂ ।
- ੩੨ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ॥੧੦੯॥
- ੩੩ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਦਾਰ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ,
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈਂ ।
- ੩੪ ਜੋ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਹੈਂ, ਜੋ ਸਰਬੱਤ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੈਂ, ਸਭ
ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੧੦॥
- ੩੫ ਸਭ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਉਸ
ਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ।
- ੩੬ ਸਰਬ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਸਭ ਦੇ
ਘਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਸਭ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ॥੧੧੧॥
- ੩੭ ਸਰਬੱਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈਂ ।
- ੩੮ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਦਾ
ਹੈਂ ॥੧੧੨॥
- ੩੯ ਸਰਬੱਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਸਰਬੱਤ ਕੋਲੋਂ ਵਾਪਸ
ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ।
- ੪੦ ਸਰਬੱਤ ਥਾਂ ਪਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਬ ਥਾਂ ਸੋਭਦਾ ਹੈ ॥੧੧੩॥
- ੪੧ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭੇਸਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ—
- ੪੨ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ॥੧੧੪॥
- ੪੩ ਸਭ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਹਰ
ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈਂ ।
- ੪੪ ਸਰਬੱਤ ਭੋਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥੧੧੫॥
- ੪੫ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਭ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈਂ ।

ਪੜ੍ਹਕੇ ਆਏ ਸਨ ? ਕੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਜਾਨਣ
ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਕੋਈ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਿਸ
ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿਖਦੇ ਰਹੇ ॥੬ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਤਾਂ
ਗੁਰ-ਗੰਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜ ਗਏ ਸਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹੜੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ
ਰਹੇ ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਿੱਥੋਂ ਗੀਤਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਆਏ ਸਨ ?

ਅੱਗੋਂ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚੌਹਾਂ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ
ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲ ਗਈ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਂਡੇ ਤੋਂ ਕਵੀ-ਕਵੀਸ਼ਰ ਗੁਣੀ-
ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਲੇਖਕ-ਲਿਖਾਰੀ ਯੂਹ ਆਉਣ ਲੱਗੇ । ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ
ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ । ਇਥੇ ਜਮਨਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ
ਦੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਜਮਨਾ ਦੇ ਜਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ
ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਗਲ ਲਿਪਟ ਗਈਆਂ । ਜਦੋਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ
ਇਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹੋ ਕਵੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ
ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਿਨ ਦੂਣੀ ਰਾਤ ਚੋਟੀ ਵਧਦੀ
ਸੋਭਾ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਫੈਲਦੀ ਗਈ । ੧੬੮੯ ਈ: ਤੋਂ ੧੬੯੯ ਤੱਕ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸੁਰ-ਲੋਕ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ
ਸਾਹਿਤ ਗਗਨ ਦਾ ਹਰ ਚੰਦ ਤੇ ਤਾਰਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਆਡਾ ਦਾ ਅੰਗ
ਬਣਨ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ॥

ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬਿਲਸਤ ਬਹੁਤ ਬਿਲਾਸ ॥

ਜਿਤ-ਜਿਤ ਤੇ ਬਹੁ ਗੁਣੀ ਨੌਰ ਸੁਨਿ ਜਸ ਆਵਤ ਪਾਸ ॥

(ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਭ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਆਦਰ ਦਿੰਦੇ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਖਸ਼ਦੇ ਅਤੇ
ਹਰ ਇਕ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੂਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉੱਤਮ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ
ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਸਨ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਆਇ ਇਕੱਤ੍ਰ ਸਭ ਭਏ ॥ ਬਹੁ ਆਦਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੂ ਦਏ ॥
ਮਿਰਿਯਾਦਾ ਬਾਧ ਖਰਚ ਕੇ ਦਇਆ ॥ ਖੇਦ ਬਿਭੇਦ ਕਾਯੂ ਨਹੀ ਭਇਆ ॥

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ੫੨
ਕਵੀ ਤੇ ੩੬ ਲਿਖਾਰੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਹਿਤਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਸਨ ਅਤੇ ੪ ਲਿਖਾਰੀ ਨਿਰੋਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਵੱਛ ਰੂਪ
ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਅਣਗਿਣਤ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਲੇਖਕ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੋਟਾ
ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪੰਡਿਤ ਹੰਸਰਾਜ ਨੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਕਰਣ-ਪਰਬ ਦਾ ਭਾਖਾ
ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਮੁਤਾਬਕ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ੬੦੦੦੦ ਟਕੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਿੱਤੇ ॥

ਪ੍ਰਿਥਮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਖ ਕਰਿ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਉਦਾਰ ॥

ਟਕਾ ਕਰੇ ਬਖਸ਼ਿਸ ਤਬ ਮੋਕੇ ਸਾਠ ਹਜ਼ਾਰ ॥

ਤਾਕੇ ਆਯਸੁ ਪਾਇਕੈ ਕਰਣ ਪਰਬ ਮੇ ਦੀਨ ॥

ਭਾਖਾ ਅਰਬ ਵਚਿਤ੍ਰ ਕਰ ਸੁਨੇ ਸੁ ਕਵਿ ਪਰਬੀਨ ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ

ਕਾਜੈ ॥ ੧੧ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਰਾਜੈ ॥ ੧੨ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸੋਖੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੋਖੈ ॥੧੧੬॥
 ੧੩ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਤ੍ਰਾਣੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਣੈ ॥ ੧੪ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਦੇਸੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ
 ਭੇਸੈ ॥੧੧੭॥ ੧੫ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਮਾਨਿਯੈ ॥ ਸਦੈਵ ਪ੍ਰਧਾਨਿਯੈ ॥ ੧੬ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ
 ਜਾਪਯੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਥਾਪਯੈ ॥੧੧੮॥ ੧੭ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਭਾਨੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ
 ਮਾਨੈ ॥ ੧੮ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੈ ॥ ਕਿ ਸਰਬਤ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੈ ॥੧੧੯॥ ੧੯ ਕਿ ਸਰਬੰ ਕਲੀਮੈ ॥
 ਕਿ ਪਰਮੰ ਫਹੀਮੈ ॥ ੨੦ ਕਿ ਆਕਲ ਅਲਾਮੈ ॥ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਲਾਮੈ ॥੧੨੦॥
 ੨੧ ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਵਜੂ ਹੈ ॥ ਤਮਾਮੁਲ ਰੁਜੂ ਹੈ ॥ ੨੨ ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮੈ ॥ ਸਲੀਖਤ
 ਮੁਦਾਮੈ ॥੧੨੧॥ ੨੩ ਗਨੀਮੁਲ ਸਿਕਸਤੈ ॥ ਗਰੀਬੁਲ ਪਰਸਤੈ ॥ ੨੪ ਬਿਲੰਦੁਲ
 ਮਕਾਨੈ ॥ ਜਮੀਨੁਲ ਜਮਾਨੈ ॥੧੨੨॥ ੨੫ ਤਮੀਜੁਲ ਤਮਾਮੈ ॥ ਰੁਜੂਅਲ
 ਨਿਧਾਨੈ ॥ ੨੬ ਹਰੀਫੁਲ ਅਜੀਮੈ ॥ ਰਜਾਇਕ ਯਕੀਨੈ ॥੧੨੩॥ ੨੭ ਅਨੰਕੁਲ
 ਤਰੰਗ ਹੈ ॥ ਅਭੇਦ ਹੈ ਅਭੰਗ ਹੈ ॥ ੨੮ ਅਜੀਜੁਲ ਨਿਵਾਜ ਹੈ ॥ ਗਨੀਮੁਲ
 ਖਿਰਾਜ ਹੈ ॥੧੨੪॥ ੨੯ ਨਿਰੁਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਤ੍ਰਿਮੁਕਤਿ ਬਿਭੂਤ ਹੈ ॥ ੩੦ ਪ੍ਰਭੁਗਤਿ
 ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ ॥ ਸੁਜੁਗਤਿ ਸੁਧਾ ਹੈ ॥੧੨੫॥ ੩੧ ਸਦੈਵ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਅਭੇਦੀ ਅਨੂਪ
 ਹੈ ॥ ੩੨ ਸਮਸਤੋ ਪਰਾਜ ਹੈ ॥ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਜ ਹੈ ॥੧੨੬॥ ੩੩ ਸਮਸਤੁਲ
 ਸਲਾਮ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵਲ ਅਕਾਮ ਹੈ ॥ ੩੪ ਨਿਬਾਧ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਅਗਾਧਿ ਹੈ ਅਨੂਪ
 ਹੈ ॥੧੨੭॥ ੩੫ ਓਅੰ ਆਦਿ ਰੂਪੈ ॥ ਅਨਾਦਿ ਸਰੂਪੈ ॥ ੩੬ ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੈ ॥
 ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੈ ॥੧੨੮॥ ੩੭ ਤ੍ਰਿਬਰਗੰ ਤ੍ਰਿਬਾਧੈ ॥ ਅਗੰਜੇ ਅਗਾਧੈ ॥ ੩੮ ਸੁਭੰ
 ਸਰਬ ਭਾਗੈ ॥ ਸੁ ਸਰਬਾ ਅਨੁਰਾਗੈ ॥੧੨੯॥ ੩੯ ਤ੍ਰਿਭੁਗਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਅਛਿੰਜ
 ਹੈ ਅਛੂਤ ਹੈ ॥ ੪੦ ਕਿ ਨਰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਿਥੀਉਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਹੈ ॥੧੩੦॥
 ੪੧ ਨਿਰੁਕਤ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ ਸਦਾ ਹੈ ॥ ੪੨ ਬਿਭੁਗਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ
 ਅਨੂਪ ਹੈ ॥੧੩੧॥ ੪੩ ਨਿਰੁਕਤ ਸਦਾ ਹੈ ॥ ਬਿਭੁਗਤ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ ॥ ੪੪ ਅਨਉਕਤਿ
 ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਜੁਗਤਿ ਅਨੂਪ ਹੈ ॥੧੩੨॥ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ੪੫ ਅਭੰਗ ਹੈ ॥
 ਅਨੰਗ ਹੈ ॥ ੪੬ ਅਭੇਖ ਹੈ ॥ ਅਲੇਖ ਹੈ ॥੧੩੩॥ ੪੭ ਅਭਰਮ ਹੈ ॥ ਅਕਰਮ ਹੈ ॥
 ੪੮ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ॥ ਜੁਗਾਦਿ ਹੈ ॥੧੩੪॥ ੪੯ ਅਜੈ ਹੈ ॥ ਅਬੈ ਹੈ ॥ ੫੦ ਅਭੂਤ ਹੈ ॥
 ਅਧੂਤ ਹੈ ॥੧੩੫॥ ੫੧ ਅਨਾਸ ਹੈ ॥ ਉਦਾਸ ਹੈ ॥ ੫੨ ਅਧੰਧ ਹੈ ॥ ਅਬੰਧ ਹੈ ॥
 ੧੩੬॥ ੫੩ ਅਭਗਤ ਹੈ ॥ ਬਿਰਕਤ ਹੈ ॥ ੫੪ ਅਨਾਸ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥੧੩੭॥

ੳ. (ਬਿ-ਰਕਤ-ਬੋਲੋ)

ਭੋਲੇ ਰਚੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਸੁਜਾਨ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀਆਂ
 ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਉਸ ਪ੍ਰਥਾਵੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ
 ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆ ਧਰ ਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸੰਕਲਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
 ਤਿਨ ਕਵਿਯੂਨ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਲਿਖ ਕਾਗਦ ਫੁਲਵਾਇ ॥
 ਨੇ ਮਣ ਹੋਇ ਭੋਲ ਮਹਿ ਸੁਖਮ ਲਿਖਤ ਲਿਖਾਇ ॥
 ਵਿਦਿਆਧਰ ਤਿਹ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਨਾਮ ਧਰਯੋ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤ ॥
 ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ ਰਖਿ ਨੇ ਰਸ ਰੀਤ ॥
 ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰਚਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਸ ਭਰ ਦੇ ਸੰਤ ਤੇ ਸੂਫੀ
 ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ
 ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰ ਸਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਕਵੀਆਂ,
 ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਸੀਲੇ ਫੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਿੰਦੇ
 ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਾ
 ਬਖਸ਼ਦਾ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪੀ ਮਹਿਕ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਸੋਨਾਪਤੀ
 ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਉਂ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹੈ—

ਨਿਰੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਕਰ ਮਨਸਾ ਮਨਿ ਬੀਚਾਰ ॥
 ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਪ੍ਰਗਟ ਭਯੋ ਕਰਤਾਰ ॥
 ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਪੁਭ ਸਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਗੋਬਿੰਦ ॥
 ਕਲਾ ਧਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਭਯੋ ਚਹੁ ਦਿਸ ਭਯੋ ਅਨੰਦ ॥...
 ਸ੍ਰ. ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪੰਨਾ ੩੫ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ
 ਜੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ
 ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਸ ਨੂੰ
 ਅਤਿ-ਪਾਵਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ ਨੂੰ
 ਮਸਲਮਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸਨ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਨੰਦਪੁਰ
 ਦੇ ਸਿਰਜੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਕਲਣ ਲਈ ਜੁਟੇ। ਜਿਥੋਂ-ਜਿਥੋਂ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖਾਂ
 ਪਾਸੋਂ ਵਿਕੋਨਤਰੀ ਬਾਣੀ ਮਿਲ ਸਕੀ ਆਪ ਨੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁੜ
 ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਬੀੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਪਵਾਨ ਕੀਤਾ।
 ਅੱਗੇ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਛੰਦਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਣਤੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
 ਪੰਨਾ ੩੬ 'ਤੇ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ
 ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤੁਲ ਤਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਲਿਖਤ
 ਹੁਜੂਰੀ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ

- ੧ ਸਰਬ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਵਾ: ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ।
- ੨ ਸਭ ਨੂੰ ਸੋਖਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ॥੧੧੬॥
- ੩ ਸਰਬਤ ਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ (ਸੁਆਸ) ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ।
- ੪ ਸਰਬਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸਰਬ ਭੇਸਾਂ ਵਿਚ-॥੧੧੭॥
- ੫ ਸਾਰੇ ਤੈਨੂੰ ਮੰਨਦੇ (ਪੂਜਦੇ) ਹਨ, ਤੂੰ ਸਰਬਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੁਖੀ (ਪੀਰਾਨ ਪੀਰ) ਹੈਂ ।
- ੬ ਸਾਰੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਸਰਬਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ॥੧੧੮॥
- ੭ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ-
- ੮ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਇੰਦਰ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ ਹੈਂ ॥੧੧੯॥
- ੯ ਸਾਰੇ ਤੇਰੀ ਹੀ ਗੱਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਰਬਤ ਗਿਆਨ ਗਿਆਤਾ ਹੈਂ ।
- ੧੦ ਤੇਰੀ ਅਕਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਤੇਰੀ ਕੀਤੀ ਗੱਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਸਭ ਦੇ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੧੨੦॥
- ੧੧ ਤੂੰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਵੀ ਸਿਖਰ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਖਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ (ਰੁਚੂ) ਹਨ ।
- ੧੨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਡੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਲਾਮ (ਨਮਸਕਾਰ) ਹੈ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਇਕ ਰਸ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ ਮੁਦਾਮੀ ਪੁਸ਼ਤ-ਦਰ-ਪੁਸ਼ਤ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੨੧॥
- ੧੩ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਵਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਮਾੜੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਜ਼ਮੀਨ
- ੧੪ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਤੇਰਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮਕਾਨ ਹੈ ॥੧੨੨॥
- ੧੫ ਤਮਾਮੇ (ਸਾਰੀ ਹੀ ਤਮੀਜ਼) ਤੇ ਸਾਰੀ ਹੀ ਅਕਲ ਸਭ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਤੇਰੇ ਹੀ ਪਾਸ ਹੈ ।
- ੧੬ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਇਕ ਅਜੀਬ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਜੋ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਸਭ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਕੋਤਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ॥੧੨੩॥
- ੧੭ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਜਾਨਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ।
- ੧੮ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜ ਭਾਵ ਮਾਣ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ । ਆਕੜ ਖਾਨ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ॥੧੨੪॥
- ੧੯ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਕਹਿਣ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ—ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਰਜੇ, ਤਮੇ, ਸਤੋ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈਂ ।
- ੨੦ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈਂ । ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ॥੧੨੫॥
- ੨੧ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਤਯ ਸਰੂਪ ਹੈਂ । ਐਸਾ ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਉਦਾਹਰਨ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਬੰਸ, “ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਹਿ ਬੰਨਿ ਆਵੈ ॥” ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਜਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਜਦ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜਦਾ ਵੀ ਹੈਂ ॥੧੨੬॥
- ੨੩ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੈਂ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਹੈਂ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ

- ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ।
- ੨੪ ਨਾ ਬੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਨਾ ਗਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੧੨੭॥
- ੨੫ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਆਦਿ ਹੈ ਨਾਂ ਅੰਤ ਹੈ, ਨਾ ਅੰਗ ਹੈ ਨਾ ਨਾਮ ਹੈ ।
- ੨੬ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਢਾਹਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਵ ਤਿੰਨ-ਧਰਮ, ਅਰਥ, ਸੋਖ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਕਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੨੮॥
- ੨੭ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਦੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਦਬਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੨੮ ਸਭ ਦੇ ਭਾਗ ਸੁਭ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੨੯॥
- ੨੯ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਨਾਂ ਛਿਜਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਭਿਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨਾਲ ਸਪੱਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੩੦ ਜੋ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕੁਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ॥੧੩੦॥
- ੩੧ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੩੨ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਗਿਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ॥੧੩੧॥
- ੩੩ ਤੂੰ ਕਥਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ਸਭ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ।
- ੩੪ ਤੇਰਾ ਉਕਤਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨਉਕਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹਨ ॥੧੩੨॥
- ੩੫ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਤਨ ਰੂਪੀ ਚੋਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈਂ ।
- ੩੬ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰਾ ਭੇਖ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੇਖੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ ॥੧੩੩॥
- ੩੭ ਵਹਿਮ ਭਰਮ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ ।
- ੩੮ ਨਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਜੁਗਾਦਿ ਅੰਤ ਹੀ ਹੈ ॥੧੩੪॥
- ੩੯ ਅਜਿੱਤ ਹੈ, ਅਵਧੀ ਉਪਰਾਮ ਹੈ ਵਾ: ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ ।
- ੪੦ ਭੌਤਿਕ ਤਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ, ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ ਸਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੧੩੫॥
- ੪੧ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ, ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਹੀਂ “ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥” ਹੈਂ ।
- ੪੨ ਪੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਖਚਤ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ ॥੧੩੬॥
- ੪੩ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇੱਛਾ ਦੀ ਜਕੜ ਨਹੀਂ ।
- ੪੪ ਆਸਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ । (ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ ?) ਨਿਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈਂ ॥੧੩੭॥

- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀਆਂ—ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਧਾ ਸਵੈਯੇ, ਤੇ ਚੌਧਵੀ ਦਰਜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਛੁਟਿਆਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨੋਂ ਬਾਣੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਵੀ ਅੰਗ ਹਨ ।
- (੧) ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਅਖੰਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮੰਨ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਗੁਰੂ ਰਚਨਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੈ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ) ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਲਿਖਤ ਹੈ ਪਹਿਲ-੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 - (੨) ਉਤਾਰ ਖਾਸੇ ਦਸਖਤ ਕਾ ॥ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹਮਨੇ ਆਦਿ—ਕੀ ਇਸ ਬਾਣੀ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨਜ਼ਮ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਸਤਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਮਤਭੇਦ ਹੈ ? ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸੋ । ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੪ ਚੱਲ ਰਹੇ ਅੰਕ ੧੨॥ ਤੋਂ ਅੱਗੇ 'ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' (ਸੂਯੇ) ਚਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਆ ਕੇ ਜੜ ਦਿੱਤੇ ? ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਕਵੀ ਹੈ ਜੋ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ? ਬਨ ਤਨ ਮਹੀਪ

- ਜਲ ਥਲ ਮਹਾਨ ॥ ਜੱਹ ਤੱਹ ਪ੍ਰਸੰਹ ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ ॥ ਜਗ ਮਗਤ ਤੇਜ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ॥ ਅੰਬਰ ਜਮੀਨ ਜਿਹ ਜਪਤ ਜਾਪ ॥੫॥੨੭॥
- ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ-ਸਾਗਰ ਪਤਾਰ ॥ ਬਿਬਿਚਿਓ ਅਦ੍ਰਿਸਤ ਜਿਹ ਕਰਮ ਜਾਹਿ ॥ ਪੰਨਾ ੩੮॥
- (੩) ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨੰ: ੩੯ 'ਤੇ ਹੈ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਸ਼੍ਰਿਸ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈ ਗੁਰਜੋਤਿ ਦੀ ਆਦਿ ਨਿਸ਼ਾਨੀ—੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅਗੇ ਲੇਖ ਹੈ—
- ਅਬ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਤ ਹੈ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦॥
- ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਲਿਖ ਗਿਆ ? ਅਧਯਾਯ ੬ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਚੌਪਈ ॥ ਅਬ ਮੈ ਅਪਨੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੇ ॥ ਤਪ ਸਾਧਤ ਜਿਹਿ ਬਿਧਿ ਮੋਹਿ ਆਨੇ ॥
- ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਕਵੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਪੰਨਾ ੫੪ 'ਤੇ

੧ ਨਿਚਿੰਤ ਹੈਂ ॥ ਸੁਨਿੰਤ ਹੈਂ ॥ ੨ ਅਲਿਖ ਹੈਂ ॥ ਅਦਿਖ ਹੈਂ ॥ ੧੩੮ ॥ ੩ ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥
 ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥ ੪ ਅਢਾਹ ਹੈਂ ॥ ਅਗਾਹ ਹੈਂ ॥ ੧੩੯ ॥ ੫ ਅਸੰਭ ਹੈਂ ॥ ਅਗੰਭ ਹੈਂ ॥
 ੬ ਅਨੀਲ ਹੈਂ ॥ ਅਨਾਦਿ ਹੈਂ ॥ ੧੪੦ ॥ ੭ ਅਨਿੱਤ ਹੈਂ ॥ ਸੁ ਨਿੱਤ ਹੈਂ ॥ ੮ ਅਜਾਤ
 ਹੈਂ ॥ ਅਜਾਦਿ ਹੈਂ ॥ ੧੪੧ ॥ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੯ ਸਰਬੰ ਹੰਤਾ ॥ ਸਰਬੰ
 ਗੰਤਾ ॥ ੧੦ ਸਰਬੰ ਖਿਆਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਗਿਆਤਾ ॥ ੧੪੨ ॥ ੧੧ ਸਰਬੰ ਹਰਤਾ ॥ ਸਰਬੰ
 ਕਰਤਾ ॥ ੧੨ ਸਰਬੰ ਪ੍ਰਾਣੰ ॥ ਸਰਬੰ ਤ੍ਰਾਣੰ ॥ ੧੪੩ ॥ ੧੩ ਸਰਬੰ ਕਰਮੰ ॥ ਸਰਬੰ ਧਰਮੰ ॥
 ੧੪ ਸਰਬੰ ਜੁਗਤਾ ॥ ਸਰਬੰ ਮੁਕਤਾ ॥ ੧੪੪ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧੫ ਨਮੋ
 ਨਰਕ ਨਾਸੇ ॥ ਸਦੈਵ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ॥ ੧੬ ਅਨੰਗੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਅਭੰਗੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥ ੧੪੫ ॥
 ੧੭ ਪ੍ਰਮਾਥੰ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਥੇ ॥ ੧੮ ਅਗਾਧਿ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਿਬਾਧਿ
 ਬਿਭੂਤੇ ॥ ੧੪੬ ॥ ੧੯ ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ ॥ ੨੦ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਮੇ ॥ ਨਿਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ ॥
 ਸਰਬੰਗੀ ਅਨੂਪੇ ॥ ੧੪੭ ॥ ੨੧ ਨ ਪੋਤੈ ਨ ਪੁਤੈ ॥ ਨ ਸਤੈ ਨ ਮਿਤੈ ॥ ੨੨ ਨ ਤਾਤੈ
 ਨ ਮਾਤੈ ॥ ਨ ਜਾਤੈ ਨ ਪਾਤੈ ॥ ੧੪੮ ॥ ੨੩ ਨਿਸਾਕੰ ਸਰੀਕ ਹੈਂ ॥ ਅਮਿਤੋ ਅਮੀਕ
 ਹੈਂ ॥ ੨੪ ਸਦੈਵ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈਂ ॥ ਅਜੈ ਹੈਂ ਅਜਾ ਹੈਂ ॥ ੧੪੯ ॥ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ
 ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੨੫ ਕਿ ਜਾਹਰ ਜਹੂਰ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਹਾਜਰ ਹਜੂਰ ਹੈਂ ॥ ੨੬ ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮ ਹੈਂ ॥
 ਸਮਸਤੁਲ ਕਲਾਮ ਹੈਂ ॥ ੧੫੦ ॥ ੨੭ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਦਿਮਾਗ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਚਰਾਗ
 ਹੈਂ ॥ ੨੮ ਕਿ ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ ॥ ੧੫੧ ॥ ੨੯ ਕਿ ਰੋਜੀ
 ਦਿਹੰਦ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਰਾਜਕ ਰਹਿੰਦ ਹੈਂ ॥ ੩੦ ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਹੁਸਨਲ
 ਜਮਾਲ ਹੈਂ ॥ ੧੫੨ ॥ ੩੧ ਗਨੀਮੁਲ ਖਿਰਾਜ ਹੈਂ ॥ ਗਰੀਬੁਲ ਨਿਵਾਜ ਹੈਂ ॥ ੩੨ ਹਰੀਫੁਲ
 ਸਿਕੰਨ ਹੈਂ ॥ ਹਿਰਾਸੁਲ ਫਿਕੰਨ ਹੈਂ ॥ ੧੫੩ ॥ ੩੩ ਕਲੰਕ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ ॥ ਸਮਸਤੁਲ
 ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ ॥ ੩੪ ਅਗੰਜੁਲ ਗਨੀਮ ਹੈਂ ॥ ਰਜਾਇਕ ਰਹੀਮ ਹੈਂ ॥ ੧੫੪ ॥ ੩੫ ਸਮਸਤੁਲ
 ਜੁਬਾ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਿਰਾ ਹੈਂ ॥ ੩੬ ਕਿ ਨਰਕੰ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈਂ ॥ ਬਹਿਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸ
 ਹੈਂ ॥ ੧੫੫ ॥ ੩੭ ਕਿ ਸਰਬੁਲ ਗਵੰਨ ਹੈਂ ॥ ਹਮੇਸੁਲ ਰਵੰਨ ਹੈਂ ॥ ੩੮ ਤਮਾਮੁਲ ਤਮੀਜ
 ਹੈਂ ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਅਜੀਜ ਹੈਂ ॥ ੧੫੬ ॥ ੩੯ ਪਰੰ ਪਰਮ ਈਸ ਹੈਂ ॥ ਸਮਸਤੁਲ ਅਦੀਸ
 ਹੈਂ ॥ ੪੦ ਅਦੇਸੁਲ ਅਲੇਖ ਹੈਂ ॥ ਹਮੇਸੁਲ ਅਭੇਖ ਹੈਂ ॥ ੧੫੭ ॥ ੪੧ ਜਿਮੀਨੁਲ ਜਮਾ ਹੈਂ ॥
 ਅਮੀਕੁਲ ਇਮਾ ਹੈਂ ॥ ੪੨ ਕਰੀਮੁਲ ਕਮਾਲ ਹੈਂ ॥ ਕਿ ਜੁਰਅਤਿ ਜਮਾਲ ਹੈਂ ॥ ੧੫੮ ॥

ਉ. ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ॥੧॥ ਅੰਗ ੩੮੪ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਚ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ਮੈ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ ॥ ਪੰਥ
ਪੁਰਖ ਕਰਬੇ ਕਹੁ ਸਾਜਾ ॥ ਪੰਨਾ ੫੭ ॥

ਇਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਿਹੜੇ ਕਵੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?
ਜਬ ਆਇਸੁ ਪੁਰੁ ਕੋ ਭਯੋ ਜਨਮੁ ਧਰਾ ਜਗ ਆਇ ॥ ਅਥ ਮੈ ਕਥਾ ਸੰਛੇਪ
ਤੋ ਸਬਹੁ ਕਹਤ ਸੁਨਾਇ ੬੪ ॥

ਤਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹਮਾਰਾ ਭਯੋ ॥ ਪਟਨਾ ਸਹਰ ਬਿਥੇ ਭਵ ਲਯੋ ॥ ਹਾਂ ਜੀ ਦੌਲੋਗੋ
ਕਿ

ਪਟਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ ? ਅਤੇ ਭੰਗਾਣੀ
ਦਾ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਉਪਰੰਤ—ਭਈ ਜੀਤ ਮੋਰੀ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਾਲ ਕੋਰੀ ॥
ਪੰਨਾ ੬੨ ॥੩੪॥ ਇਹ ਮੋਰੀ ਜੀਤ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਿਹੜਾ ਸੂਰਮਾ ਕਵੀ
ਹੈ ? ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੪) ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ੧ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ
ਪੰਨਾ ੬੬ ॥ ਅੰਕ ੨੩੦ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ਹੈ—
ਦੋਹਰਾ ਬਰ ਮਹਿ ਇਹੇ ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਟਰੈ ॥ ਇਹ ਸ਼੍ਰੇਯਾ
ਕਿਥੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸ ਕਵੀ ਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ?

(੫) ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੈ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ੨ ਜੋ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ
ਹੈ ਜੋ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । (ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ

ਚਰਿਤ੍ਰ) = ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਿਖਾਰ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਚੰਡੀ
ਕਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਹੈ ਜਾਂ ਲਿਖਾਇਕ ਹੈ ?

ਦੋਹਰਾ—ਜੇ ਜੇ ਤੁਮਰੇ ਧਿਆਨ ਕੇ ਨਿਤ ਉਠਿ ਧਿਆਏ ਜੈ ਸੰਤ ॥
ਅੰਤ ਲਹੈਗੇ ਮੁਕਤ ਫਲ ਪਾਵਹਿਗੇ ਭਗਵੰਤ ॥੬॥੨੬੨॥ ਪੰਨਾ ੧੧੬॥
ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਹਰੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ।

(੬) ੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥
ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ॥ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕਿਹੜੇ
ਕਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ? ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ
ਤੱਕ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵਿਵਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕਿ
ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਆਪਣੀ ਮਾਨਤਾ ਉਪਮਾਤਰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਿਆ
ਕਰਦੇ—

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਾਯਉ ॥ ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਭਯਉ
ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਯਉ ॥

ਅੰਗਦਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਅਮਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬਿਰੁ ਕੀਅਉ ॥ ਅਮਰਦਾਸਿ ਅਮਰਤੁ
ਛਤ੍ਰੁ ਗੁਰ ਰਾਮਹਿ ਦੀਅਉ ॥ ਗੁਰ ਰਾਮਦਾਸ ਦਰਸਨ ਪਰਸਿ ਕਹਿ ਮਥਰਾ
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਯਣ ॥ ਮੂਰਤਿ-ਪੰਚ ਪ੍ਰਵਾਣੁ ਪੁਰਖ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨੁ ਪਿਖਰੁ ਨਯਣ
॥੧॥ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੱਕ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਮਥਰਾ ਭਟ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕਰ

- ੧ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਦਿਸਦਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ॥੧੩੮॥
- ੩ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਭੇਖ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ ।
- ੪ ਤੇਰੀ ਇਸ ਹੱਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ॥੧੩੯॥
- ੫ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਜਨਮ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੰਮਤਾ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ।
- ੬ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ । ਤੇਰੇ ਹੱਦ ਬੰਨੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਰੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ॥੧੪੦॥
- ੭ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਾਪਿਆ ਹੋਯਾ ਨਹੀਂ, ਸੁ-ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿੱਤ-ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੮ ਜਾਤਿ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ ॥੧੪੧॥
- ੯ ਚਰਪਟ ਛੰਦ ॥ ਸਭ ਦਾ ਕਾਲ ਅਤੇ ਸਭ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੧੦ ਸਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੈ ॥੧੪੨॥
- ੧੧ ਸਭ ਦਾ ਨਾਸਕ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਸਰਬ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣ ਰੂਪ, ਸਭ ਦਾ ਜ਼ੋਰ (ਬਲ) ਰੂਪ ਹੈ ॥੧੪੩॥
- ੧੩ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ-
- ੧੪ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, (ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ) ॥੧੪੪॥
- ੧੫ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਨਰਕ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਦਾ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ ਫਿਕਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ।
- ੧੬ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਭੂਤ ਸਮੰਗਰੀ ਕਦੇ ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਣੁੱਟ ਹੈ ॥੧੪੫॥
- ੧੭ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਭ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲਾ-
- ੧੮ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਬੰਨ ਕੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ॥੧੪੬॥
- ੧੯ ਉਸ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ-
- ੨੦ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ-॥੧੪੭॥
- ੨੧ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾ ਪੁੱਤ ਹਨ, ਨਾ ਪੋਤਰੇ ਹਨ, ਨਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ।
- ੨੨ ਨਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ, ਨਾ ਵਰਨ ਹੈ ॥੧੪੮॥
- ੨੩ ਜਿਹੜਾ ਸਾਕਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ।
- ੨੪ ਜਿਸ ਦੀ ਦੁੱਤ (ਪ੍ਰਭਾ) ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰਸ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿੱਤ ਹੈ ਤੇ ਅਜਨਮਾ ਹੈ ॥੧੪੯॥
- ੨੫ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੋਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।
- ੨੬ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਵਾ: ਸਭ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ॥੧੫੦॥
- ੨੭ ਸਾਰੀ ਹੀ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਚਰਾਗ (ਦੀਵਾ) ਹੈ ।
- ੨੮ ਪੂਰਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, ਰਿਜਕ ਦਾ ਰਾਜਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਭਾਵ-॥੧੫੧॥
- ੨੯ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਰਹਿਮਾਨ ਹੈ ਜੋ-
- ੩੦ ਕਮਾਲ ਦਾ ਕਰਮ ਬਖਸ਼ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈ ਤੇ ਹੁਸਨ ਤੇ "ਜਮਾਲ" ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸਿਖਰ ਹੈ ॥੧੫੨॥
- ੩੧ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇ ਕੇ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜ ਕੇ ਅਪਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । "ਨੀਚਰ ਉਚ ਕਰੈ ਮੇਰਾ ਗੋਬਿੰਦੁ ਕਾਹੂ ਤੇ ਨ ਡਰੈ ॥ ਅੰਗ ੧੧੦੬ ॥"
- ੩੨ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਡਰ-ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੫੩॥
- ੩੩ ਕਲੰਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।
- ੩੪ ਗਨੀਮਾਂ ਤੋਂ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿਆਲੂ ਰੂਪ ਹੈ ॥੧੫੪॥
- ੩੫ ਸਾਰੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ।
- ੩੬ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੫੫॥
- ੩੭ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਗਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਵਸਦਾ ਹੈ ।
- ੩੮ ਸਭ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ "ਤਮੀਜ਼"-ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ॥੧੫੬॥
- ੩੯ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੁਆਮੀ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਦੇ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।
- ੪੦ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਭੋਖਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ ॥੧੫੭॥
- ੪੧ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਇਮਾਨ ਦਾ ਅਮੀਰ ਹੈ ।
- ੪੨ ਕਮਾਲ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਤੇ ਅਜੀਬ ਹੀ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ ਜੋ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ॥੧੫੮॥

ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਵੇਖ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਨੌਵੀਂ ਜਿੱਤ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੋਈ ਕਵੀ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਅਵੱਖ ਲਿਖਦਾ, ਪਰ ਨਹੀਂ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਦਾ ਕਥਨ ਵਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਆਪ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ । ਜੇਸ਼ਾ ਕਿ ਪਉੜੀ ਇਉਂ ਹੈ-

ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰ ਕੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈਂ ਧਿਆਇ ॥.....ਅੱਗੇ-ਤੇਰਾ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰੀਏ ਘਰ ਨਉ ਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਅੱਗੇ ਜੋੜਨਾ ਪੰਥ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੰਥ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾ ਦਿੱਤੀ । ਆਦਿ ਤੋਂ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਪੰਥ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਆਦਿ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰੇ ਜੋ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੈ । ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਫੀ ਧਨ ਖਰਚ ਕੇ ਕਮੇਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ੧੪੨੮ ਸਵੇ ਦੀ ਬੀੜ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਜਦ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ

ਭੂਕਾ ਹੀ ਖੁਆਦ ਦਾ ਸਾਇਆ ਇਉਂ ਖਦੇਭ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਚੰਦ, ਤਾਰਿਆਂ ਸਮੇਤ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦੇਵੀ, ਮੇਰਾ ਕਰਤਾਰ, ਮੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਯਕ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਵਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਇਕ ਵਸਤੂ ਤੇ ਵਿਕਤੀ ਚਾਰਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਆਦਿ ਕਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ । ਉਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਫੇਰ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਰਜੇ, ਤਮੇ, ਸਤੋ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ । ਜੋ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਦੇ ਬਹੁ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਅੱਗੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗਾ । ਇਥੇ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜੋਤਸ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ੬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਹੀ ਉਚਰਤ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਨੇ-ਸਨੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਜਾਏਗੀ ।

ਤੂੰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਭਾਈ ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ ਐਮ. ਏ.

ਸਚਿਆਰਾ ਪੰਨਾ ੨੩ ॥ ਕਲਗੀਆਂ, ਤਾਜਾਂ ਵਾਲੇ, ਚਿੱਟਿਆਂ ਬਾਜਾਂ ਵਾਲੇ, ਨੀਲੇ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਸਵਾਰ ਸਿਰਮੌਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ, ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ, ਜੱਗ ਦੇ ਮਾਹੀ, ਪਰਉਪਕਾਰੀ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰੀ, ਸਰਬੋਪਦਾਨੀ, ਜਰਨੈਲ ਲਾਸ਼ਾਨੀ, ਸੱਚ, ਧਰਮ ਦੇ ਰਹਿਬਰ, ਰਹਿਮਤ ਦੀ ਛਹਿਬਰ, ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ,

੧ ਕਿ ਅਚਲੰ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ॥ ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਸੁਬਾਸ ਹੈ ॥ ੨ ਕਿ ਅਜਬ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥
 ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਬਿਭੂਤ ਹੈ ॥ ੧੫੯ ॥ ੩ ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਪਸਾ ਹੈ ॥ ਕਿ ਆਤਮ ਪ੍ਰਭਾ
 ਹੈ ॥ ੪ ਕਿ ਅਚਲੰ ਅਨੰਗ ਹੈ ॥ ਕਿ ਅਮਿਤੋ ਅਭੰਗ ਹੈ ॥ ੧੬੦ ॥ ਮਧੁਭਾਰ
 ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੫ ਮੁਨਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਗੁਨ ਗਨ ਮੁਦਾਮ ॥ ੬ ਅਰ ਬਰ
 ਅਗੰਜ ॥ ਹਰਿ ਨਰ ਪ੍ਰਭੰਜ ॥ ੧੬੧ ॥ ੭ ਅਨ ਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਮੁਨ ਮਨ ਸਲਾਮ ॥
 ੮ ਹਰਿ ਨਰ ਅਖੰਡ ॥ ਬਰ ਨਰ ਅਮੰਡ ॥ ੧੬੨ ॥ ੯ ਅਨਭਵ ਅਨਾਸ ॥ ਮੁਨਿ ਮਨ
 ਪ੍ਰਕਾਸ ॥ ੧੦ ਗੁਨ ਗਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਜਲ ਥਲ ਮੁਦਾਮ ॥ ੧੬੩ ॥ ੧੧ ਅਨਛਿਜ ਅੰਗ ॥
 ਆਸਨ ਅਭੰਗ ॥ ੧੨ ਉਪਮਾ ਅਪਾਰ ॥ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਉਦਾਰ ॥ ੧੬੪ ॥ ੧੩ ਜਲ
 ਥਲ ਅਮੰਡ ॥ ਦਿਸ ਵਿਸ ਅਭੰਡ ॥ ੧੪ ਜਲ ਥਲ ਮਹੰਤ ॥ ਦਿਸ ਵਿਸ
 ਬਿਅੰਤ ॥ ੧੬੫ ॥ ੧੫ ਅਨਭਵ ਅਨਾਸ ॥ ਧ੍ਰਿਤ ਧਰ ਧੁਰਾਸ ॥ ੧੬ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ॥
 ਏਕੈ ਸਦਾਹੁ ॥ ੧੬੬ ॥ ੧੭ ਓਅੰਕਾਰਿ ਆਦਿ ॥ ਕਥਨੀ ਅਨਾਦਿ ॥ ੧੮ ਖਲ ਖੰਡ
 ਖਿਆਲ ॥ ਗੁਰ ਬਰ ਅਕਾਲ ॥ ੧੬੭ ॥ ੧੯ ਘਰ ਘਰ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਚਿਤ ਚਰਨ ਨਾਮ ॥
 ੨੦ ਅਨਛਿਜ ਗਾਤ ॥ ਆਜਿਜ ਨ ਬਾਤ ॥ ੧੬੮ ॥ ੨੧ ਅਨਝੰਝ ਗਾਤ ॥ ਅਨਰੰਜ
 ਬਾਤ ॥ ੨੨ ਅਨਟੁਟ ਭੰਡਾਰ ॥ ਅਨਠਟ ਅਪਾਰ ॥ ੧੬੯ ॥ ੨੩ ਆਡੀਠ ਧਰਮ ॥
 ਅਤ ਢੀਠ ਕਰਮ ॥ ੨੪ ਅਨਬ੍ਰਣ ਅਨੰਤ ॥ ਦਾਤਾ ਮਹੰਤ ॥ ੧੭੦ ॥ ਹਰਿਬੋਲਮਨਾ
 ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੨੫ ਕਰੁਣਾਲਖਾ ਹੈ ॥ ਅਰ ਘਾਲਖਾ ਹੈ ॥ ੨੬ ਖਲ ਖੰਡਨ
 ਹੈ ॥ ਮਹਿ ਮੰਡਨ ਹੈ ॥ ੧੭੧ ॥ ੨੭ ਜਗਤੇਸੂਰ ਹੈ ॥ ਪਰਮੇਸੂਰ ਹੈ ॥ ੨੮ ਕਲਿ
 ਕਾਰਨ ਹੈ ॥ ਸਰਬ ਉਬਾਰਨ ਹੈ ॥ ੧੭੨ ॥ ੨੯ ਧ੍ਰਿਤ ਕੇ ਧਰਨ ਹੈ ॥ ਜਗ ਕੇ
 ਕਰਨ ਹੈ ॥ ੩੦ ਮਨ ਮਾਨਿਯ ਹੈ ॥ ਜਗ ਜਾਨਿਯ ਹੈ ॥ ੧੭੩ ॥ ੩੧ ਸਰਬੰ ਭਰ
 ਹੈ ॥ ਸਰਬੰ ਕਰ ਹੈ ॥ ੩੨ ਸਰਬ ਪਾਸਿਯ ਹੈ ॥ ਸਰਬ ਨਾਸਿਯ ਹੈ ॥ ੧੭੪ ॥
 ੩੩ ਕਰੁਣਾਕਰ ਹੈ ॥ ਬਿਸੰਭਰ ਹੈ ॥ ੩੪ ਸਰਬੇਸੂਰ ਹੈ ॥ ਜਗਤੇਸੂਰ ਹੈ ॥ ੧੭੫ ॥
 ੩੫ ਬ੍ਰਹਮੰਡਸ ਹੈ ॥ ਖਲ ਖੰਡਸ ਹੈ ॥ ੩੬ ਪਰ ਤੇ ਪਰ ਹੈ ॥ ਕਰੁਣਾਕਰ ਹੈ ॥ ੧੭੬ ॥
 ੩੭ ਅਜਪਾ ਜਪ ਹੈ ॥ ਅਥਪਾ ਥਪ ਹੈ ॥ ੩੮ ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ॥ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ
 ਹੈ ॥ ੧੭੭ ॥ ੩੯ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ॥ ਕਰੁਣਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ॥ ੪੦ ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤਿ ਹੈ ॥
 ਧਰਣੀ ਧ੍ਰਿਤ ਹੈ ॥ ੧੭੮ ॥ ੪੧ ਅਮਿਤੇਸੂਰ ਹੈ ॥ ਪਰਮੇਸੂਰ ਹੈ ॥ ੪੨ ਅਕ੍ਰਿਤਾ ਕ੍ਰਿਤ
 ਹੈ ॥ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ॥ ੧੭੯ ॥ ੪੩ ਅਜਬਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ॥ ਅਮ੍ਰਿਤਾ ਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ॥

ੳ. (ਅਚਲੰਬੋਲੋ) ੲ. (ਭਰਣਾਲੇਘਾਲੈ ਬੋਲੋ) ਹ. (ਅਜਪਾ ਅਤੇ ਅਥਪਾ ਬੋਲੋ) ਅ. ਕੀ ਉਸਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ-ਸਿੱਕਾ ਤਾਂਬਾ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਣੀ, ਪਟਰੋਲ ਆਦਿ ਤੇਲਾਂ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ? ਕੋਲਾ ਲਾਕੜੀ-ਕਪੜੇ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਕਿਥੋਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਭੰਡਾਰ ਅਗਾਊਂ ਹੀ ਜਮਾ ਹਨ, ਕੋਈ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਸ. ਕਈ ਥਾਈਂ ਸ਼ਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਈਸ਼ੁਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਗਤੇਸੂਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ੁਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਖੇੜ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ। ਕ. ਕਈ ਥਾਈਂ ਅਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ, ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਕੇ ਦੇ ਉਪਰ ਟਿੱਪਣੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਪਰ ਇਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ (ਅਮ੍ਰਿਤ) ਭਾਵ ਆਕੀ ਜੋ ਮਰਨ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਕਤਿ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਹਰਨਾਕਸ-ਜਲੰਧਰ ਆਦਿ ਕਈ ਵੈਤ ਦੇਵਤੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਰਾਵਣ ਆਦਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਮਰਨਾ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰਤੂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਅਮ੍ਰਿਤ (ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ) ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਪੰਥ ਬਾਗ ਦੇ ਮਾਲੀ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਘਟ-ਘਟ ਕੇ ਸੁਆਮੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਾਤੇ, ਰਬ ਰੰਗ ਰਸ ਰਾਤੇ, ਸਹੁ ਸੱਜਣ ਸੂਰੇ, ਬਰਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ, ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੋਲੇ, ਵਰਿਆਮ ਇਕੋਲੇ, ਦਰਵੇਸ਼-ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ, ਬਾਟੀ ਦੇ ਬੈਦਾਈ, ਵਡ ਨੂਰ ਖੁਦਾਈ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਰਕਸ਼ਕ, ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਭਖਸ਼ਕ, ਤੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾਤਾ, ਹਿੰਦ ਭਾਗਯ ਵਿਧਾਤਾ, ਸਮਸ਼ੀਰ ਬਹਾਦਰ, ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ, ਮੁਜੱਸਮੇ ਭੁਰਬਾਨੀ, ਲਿਸ਼ਕਾਰ ਭੁਰਾਨੀ, ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਦਾਭੂ, ਭੰਗਾਂ 'ਤੇ ਭਾਭੂ, ਮਰਦ ਅਗੰਮਝੇ, ਸਿਰਤਾਜ ਸੁਵੰਨਝੇ, ਨੌਕੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ,

ਵਿਦਵਾਨ ਧੁਰੰਧਰ, ਦਯਾਨਿਧ ਦਾਤੇ, ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ, ਸਰਦਾਰ ਖਾਲਸਾ, ਸਰਕਾਰ ਖਾਲਸਾ, ਦੁਧ ਪੁੰਤ ਦਵੰਧਾ, ਰੋਗ ਸੋਗ ਮਿਟੰਧੀਆ, ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਸਾਈਂ, ਗੋਪਾਲ ਗੋਸਾਈਂ, ਭੀਖਣ ਦੇ ਸੁਰਜ, ਭੁੱਖ ਦੇ ਧੀਰਜ, ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਜੋਗੇ ਦੇ ਸਹਾਰੇ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਮੂਰਤ, ਮਨਮੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰ ਮਰਗੋਸ ਜੀਓ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਅਪਾਰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵ ਬਾਇਦ ਹੀ ਕਰ ਸਕੇ।

ਕਰਤਾਰ ਕੀ ਸੋਚਿਤ ਮੁਖੇ ਨਾਨਕ ਕੀ ਕਸਮ ਹੈ ॥

- ੧ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਚੱਲ ਹੈ, ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਘਟਣ ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਸੁਰੀਧੀ ਭਰਪੂਰ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਵਾਸਨਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ-
- ੨ ਤੇਰਾ ਅਜੀਬ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਮਿਤ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਬਿਭੂਤੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ॥੧੫੯॥
- ੩ ਤੇਰਾ ਬੇਅੰਤ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪਾਸਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਲਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਤਮਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ।
- ੪ ਪਰ ਤੂੰ ਭੌਤਕ ਤਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅਹਿੱਲ ਹੈਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੧੬੦॥
- ੫ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੂੰ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਲੋਕ ਅੰਤਸਕ੍ਰਮ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਪੁਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੬ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ—ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ (ਆਰਜਾ) ਮੁਕਦੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਗੇ ਸਾਰੇ ਨਰ (ਲੋਕ) ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੬੧॥
- ੭ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾਲਿਕ ਅੰਗੇ ਮੇਰੀ ਅਣਗਿਣਤ ਵਾਰੀ ਪੁਨਾਮ ਹੈ—ਜੋ ਮੁਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੮ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵ ਨਰਸਿੰਘ ਆਦਿਕ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥੧੬੨॥
- ੯ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਮੁਨੀ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੧੦ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗਨ (ਸਾਗਰ) ਨੂੰ ਪੁਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਜਲ ਬਲ ਹਰ ਥਾਂ ਮੁਕਾਮੀ ਹੈ ॥੧੬੩॥
- ੧੧ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਗ ਟੁਟਦੇ-ਭਜਦੇ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦਾ ਆਸਣ ਕਦੇ ਡੋਲਦਾ (ਹਿੱਲਦਾ) ਨਹੀਂ ।
- ੧੨ ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਹੈ—ਜਿਸ ਦੀ ਖੁਲ-ਦਿਲੀ ਗਤੀ-ਤੋਂ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਵ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾਂ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ॥੧੬੪॥
- ੧੩ ਜਲ ਬਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਤਰਫਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਹ ਭੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਬੇ ਅਸੂਲੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।
- ੧੪ ਸਾਰੇ ਜਲਾਂ ਬਲਾਂ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਪੁਜਨੀਕ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਦਿਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੈ ॥੧੬੫॥
- ੧੫ ਉਸ ਦੀ ਅਨਭਵਤਾ ਗੁੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਧੀਰਜ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਧਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਇਹ ਕਾਇਮ ਹਨ ।
- ੧੬ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਨੂੰ ਕੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ ਸਦਾ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਾਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੈ ॥੧੬੬॥
- ੧੭ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਪਾਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ, ਕਥਨੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।
- ੧੮ ਜਿਹੜਾ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ॥੧੬੭॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਦੀ ਘਰ-ਘਰ ਪੂਜਾ ਮਾਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਸਭ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ।
- ੨੦ ਕਮਜੋਰੀ ਬੁਢੇਪੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਿਸੇ

- ਵੀ ਗੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਥਾਸ ਨਹੀਂ ॥੧੬੮॥
- ੨੧ ਨਾਂ ਹੁੰਦੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਰੁਸਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ।
- ੨੨ ਭੰਡਾਰਾ ਉਸਦਾ ਕਦੇ ਟੋਟ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਇਤਨਾ ਰਾਸ਼ਣ ਜਮਾ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਮੁਕਣਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਪਾਰਾਵਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ॥੧੬੯॥
- ੨੩ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰੜੇ ਚੀਨ ਹਨ ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ।
- ੨੪ ਕੋਈ ਘਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਉਸ ਦੀ ਲੀਲਾ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਦਾਤਿਆ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੈ । ॥੧੭੦॥
- ੨੫ ਹਰਿਬੋਲਮਨਾਂ ਛੰਦ ॥ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਘਾਯਲ ਕਰਦਾ ਭਾਵ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ।
- ੨੬ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੭੧॥
- ੨੭ ਜਗਤੋਸੂਰ—ਭਾਵ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ੁਰਾਂ ਦਾ ਈਸ਼ੁਰ ਹੈਂ ਪਰ ਜਗਤ ਈਸ਼ਵਰ-ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥
- ੨੮ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਲ-ਕਲੋਸਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਰਤਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ—ਰਬਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੧੭੨॥
- ੨੯ ਧੀਰਜ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ—ਜਗਤ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।
- ੩੦ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਮੋਜੀ ਹੈਂ—ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਮੰਨੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ॥੧੭੩॥
- ੩੧ ਸਭ ਨੂੰ ਭਰਦਾ ਹੈਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ।
- ੩੨ ਸਭ ਪਾਸੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ—ਸਭ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ॥੧੭੪॥
- ੩੩ ਸਭ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਭਰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ—
- ੩੪ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ—ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ (ਵਡਾਰੂ) ਹੈਂ ॥੧੭੫॥
- ੩੫ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਮੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ “ਖੰਡਨ” ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।
- ੩੬ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ—ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੭੬॥
- ੩੭ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਉਹ ਜਾਪ ਹੈਂ ਜੋ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਪਰ ਜਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਨਾਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਬਾਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ “ਬਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ ॥”
- ੩੮ ਤੂੰ ਉਹ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਮ੍ਰਿਤ-ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮ੍ਰਿਤ-ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੭੭॥
- ੩੯ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਹਰਨਾਕਸ ਵਰਗਿਆ ਦੀ ਤੂੰ ਮ੍ਰਿਤੁ ਹੈ ਭਾਵ (ਮੌਤ) ਹੈਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦਾ ਹੈਂ ।
- ੪੦ ਤੂੰ ਉਹ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੭੮॥
- ੪੧ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰ ਸਵਾਮੀ ਹੈ—ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਮ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ ।
- ੪੨ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ—ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈਂ ॥੧੭੯॥
- ੪੩ ਤੂੰ ਅਜੀਬ ਵ ਹੈਰਾਨੀ-ਜਨਕ ਕੌਤਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ (ਰਾਵਣ ਵਰਗਿਆਂ) ਦੀ ਵੀ ਮੌਤ ਹੈਂ ।

ਜਿਤਨੀ ਭੀ ਹੋ ਗੋਬਿੰਦ ਕੀ ਤਾਰੀਫ ਵੇਹ ਕਮ ਹੈ ॥
ਹਰ ਚੰਦ ਮਿਰੇ ਹਾਥ ਮੇਂ ਪੁਰ ਜੋਰ ਕਲਮ ਹੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਲਿਖੁ ਵਸਤ ਕਹਾਂ ਤਾਥਿ ਕਰਮ ਹੈ ॥
ਇਕ ਆਖ ਸੋ ਕਿਆ ਬੁਲਬੁਲਾ ਵਹਿਰ ਕੋ ਦੇਖੇ ॥
ਸਾਹਿਲ ਕੋ ਯਾ ਮੰਝਧਾਰ ਕੋ ਲਹਰ ਕੋ ਦੇਖੇ ॥
ਲੇਖ ਲੰਮਾ ਹੈ ਐਥੇ ਤੂਲ ਦੇਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ, ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਅੰਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਪੰਨਾ ੨੯ 'ਤੇ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪ ਹੀ ਇਕ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਕਵੀ, ਵਿਦਵਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਨ ਬਲਕਿ ਕਵੀਆਂ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਕਦਰਦਾਨ ਵੀ ਸਨ । ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਹਨ—ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ, ਸ੍ਰੀ

ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ, ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗੋਤੀ ਜੀ ਕੀ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਤੇ ਜਵਰਨਾਮਾ । ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰਚੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਉੱਚ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ-ਤੱਕ ਕੇ । ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਚਤ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ (ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ) ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਰਚਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੁਰਗਾ ਉਸਤਤੀ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਕਾਈ ਖਾਧੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁੱਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜ ਕੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਆਹੂ-ਲਾਹ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਰਦ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ? ਜੋ ਸੱਚ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਚੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਨਿੱਤਰੀਆਂ । ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦੀ

ਨਰ ਨਾਇਕ ਹੈਂ ॥ ਖਲ ਘਾਇਕ ਹੈਂ ॥੧੮੦॥ ^੧ਬਿਸੰਭਰ ਹੈਂ ॥ ਕਰੁਣਾਲਯ ਹੈਂ ॥
^੨ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਇਕ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬ ਪਾਇਕ ਹੈਂ ॥੧੮੧॥ ^੩ਭਵ ਭੰਜਨ ਹੈਂ ॥ ਅਰਿ ਗੰਜਨ
 ਹੈਂ ॥ ^੪ਰਿਪ ਤਾਪਨ ਹੈਂ ॥ ਜਪ ਜਾਪਨ ਹੈਂ ॥੧੮੨॥ ^੫ਅਕਲੰ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ਸਰਬਾ
 ਕ੍ਰਿਤ ਹੈਂ ॥ ^੬ਕਰਤਾ ਕਰ ਹੈਂ ॥ ਹਰਤਾ ਹਰਿ ਹੈਂ ॥੧੮੩॥ ^੭ਪਰਮਾਤਮ ਹੈਂ ॥
 ਸਰਬ ਆਤਮ ਹੈਂ ॥ ^੮ਆਤਮ ਬਸ ਹੈਂ ॥ ਜਸ ਕੇ ਜਸ ਹੈਂ ॥੧੮੪॥ ਭੁਜੰਗ
 ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^੯ਨਮੋ ਸੂਰਜ ਸੂਰਜੇ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰ ਚੰਦ੍ਰੇ ॥ ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੇ ਨਮੋ
 ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ ॥ ^{੧੦}ਨਮੋ ਅੰਧਕਾਰੇ ਨਮੋ ਤੇਜ ਤੇਜੇ ॥ ਨਮੋ ਬਿੰਦ੍ਰ ਬਿੰਦ੍ਰੇ ਨਮੋ ਬੀਜ
 ਬੀਜੇ ॥੧੮੫॥ ^{੧੧}ਨਮੋ ਰਾਜਸੰ ਤਾਮਸੰ ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਪਰਮ ਤਤੰ ਅਤਤੰ
 ਸਰੂਪੇ ॥ ^{੧੨}ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇ ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ ॥ ਨਮੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੇ ਨਮੋ ਧਿਆਨ
 ਧਿਆਨੇ ॥੧੮੬॥ ^{੧੩}ਨਮੋ ਜੁਧ ਜੁਧੇ ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਗਿਆਨੇ ॥ ਨਮੋ ਭੋਜ ਭੋਜੇ
 ਨਮੋ ਪਾਨ ਪਾਨੇ ॥ ^{੧੪}ਨਮੋ ਕਲਹ ਕਰਤਾ ਨਮੋ ਸਾਂਤ ਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰੇ
 ਅਨਾਦੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥੧੮੭॥ ^{੧੫}ਕਲੰਕਾਰ ਰੂਪੇ ਅਲੰਕਾਰ ਅਲੰਕੇ ॥ ਨਮੋ ਆਸ ਆਸੇ
 ਨਮੋ ਬਾਂਕ ਬੰਕੇ ॥ ^{੧੬}ਅਭੰਗੀ ਸਰੂਪੇ ਅਨੰਗੀ ਅਨਾਮੇ ॥ ^{੧੭}ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਤ੍ਰਿਕਾਲੇ
 ਅਨੰਗੀ ਅਕਾਮੇ ॥੧੮੮॥ ਏਕ ਅਛਰੀ ਛੰਦ ॥ ^{੧੮}ਅਜੈ ॥ ਅਲੈ ॥ ਅਭੈ ॥
 ਅਬੈ ॥੧੮੯॥ ^{੧੯}ਅਭੂ ॥ ਅਜੂ ॥ ਅਨਾਸ ॥ ਅਕਾਸ ॥੧੯੦॥ ^{੨੦}ਅਗੰਜ ॥ ਅਭੰਜ ॥
 ਅਲਖੰ ॥ ਅਭਖੰ ॥੧੯੧॥ ^{੨੧}ਅਕਾਲ ॥ ਦਿਆਲ ॥ ਅਲੇਖ ॥ ਅਭੇਖ ॥੧੯੨॥
^{੨੨}ਅਨਾਮ ॥ ਅਕਾਮ ॥ ਅਗਾਹ ॥ ਅਵਾਹ ॥੧੯੩॥ ^{੨੩}ਅਨਾਥੇ ॥ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ਅਜੋਨੀ ॥
 ਅਮੋਨੀ ॥੧੯੪॥ ^{੨੪}ਨ ਰਾਗੇ ॥ ਨ ਰੰਗੇ ॥ ਨ ਰੂਪੇ ॥ ਨ ਰੇਖੇ ॥੧੯੫॥ ^{੨੫}ਅਕਰਮੰ ॥
 ਅਭਰਮੰ ॥ ਅਗੰਜੇ ॥ ਅਲੇਖੇ ॥੧੯੬॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^{੨੬}ਨਮਸਤੁਲ
 ਪ੍ਰਨਾਮੇ ਸਮਸਤੁਲ ਪ੍ਰਣਾਸੇ ॥ ^{੨੭}ਅਗੰਜੁਲ ਅਨਾਮੇ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੇ ॥ ^{੨੮}ਨ੍ਰਿਕਾਮੰ
 ਬਿਭੂਤੇ ਸਮਸਤੁਲ ਸਰੂਪੇ ॥ ^{੨੯}ਕੁਕਰਮੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਸੁਧਰਮੰ ਬਿਭੂਤੇ ॥੧੯੭॥ ^{੩੦}ਸਦਾ
 ਸਚਦਾਨੰਦ ਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ॥ ^{੩੧}ਕਰੀਮੁਲ ਕੁਨਿੰਦਾ ਸਮਸਤੁਲ ਨਿਵਾਸੀ ॥ ^{੩੨}ਅਜਾਇਬ
 ਬਿਭੂਤੇ ਗਜਾਇਬ ਗਨੀਮੇ ॥ ^{੩੩}ਹਰੀਅੰ ਕਰੀਅੰ ਕਰੀਮੁਲ ਰਹੀਮੇ ॥੧੯੮॥ ^{੩੪}ਚੱਤ੍ਰ
 ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਗਤੇ ॥ ^{੩੫}ਸੁਮੰਭਵ ਸੁਭੰ ਸਰਬਦਾ ਸਰਬ ਜੁਗਤੇ ॥
^{੩੬}ਦੁਕਾਲੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਦਇਆਲੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ^{੩੭}ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ ਅਭੰਗੀ ਬਿਭੂਤੇ ॥੧੯੯॥

ਉ. (ਅਲੰਖ-ਅਭਖ-ਅਧਕ (੧) ਲਾਕੇ ਬੋਲੇ)

ਪੁਰਖ ਗਵਲਤਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੇ ਜਾਗੇ ਅਤੇ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜਾਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨਾਲ ਦਸਤ ਪੰਜਾ ਲਵੇ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਤੇ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਜੋਤੁ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਅਟੱਲ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਨ ਗਨੇਸਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਨਾਉਂ ॥ ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਕਬਹੂੰ ਨਹਿ ਧਿਆਉਂ ॥
 ਕਾਨ ਸੁਨੇ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਤਿਨ ਸੋ ॥ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਸੰਗੀ ਪਗ ਇਨ ਸੋ ॥

(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ-੪੩੪)

ਪੁਨਾ-ਪਾਇ ਗਹੇ ਜਬ ਤੇ ਤੁਮਰੇ ਰਬ ਤੇ ਕੋਊ ਆਖ ਤਰੇ ਨਹੀਂ ਆਨਯੋ ॥
 ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ ਅਨੇਕ ਕਹੈ ਮਤ ਏਕ ਨ ਮਾਨਯੋ ॥ ਸਿਮ੍ਰਤ
 ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਭੈ ਬ੍ਰਹਮ ਭੇਦ ਕਹੈ ਹਮ ਏਕ ਨ ਜਾਨਯੋ ॥

(ਰਾਮਾਵਤਾਰ-੮੬੩)

ਐਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਬੀਰ ਭਾਵਨਾ ਭਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ—

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਾਗਉਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ ॥ ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਭ
 ਧਰਮ ਯੁਧ ਕੇ ਚਾਇ ॥੨੪੯॥

ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇ-ਜੀਵਨੀ ਹੈ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਦੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਲੜੇ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਨਣ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਖਾਸ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਪ ਪਹਿਲੇ ਪੈਰੀਬਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨੀ ਆਪਣੇ ਹਸਤ ਕੰਵਲਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਦੱਸਦੇ ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ—

ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੇ ਆਈਓਂ ॥ ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਈਓਂ ॥
 ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਥਾਰੋ ॥ ਦੁਸਟ ਦੋਖੀਅਨਿ ਪਕਰਿ ਪਛਾਰੋ ॥੪੨॥

ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਮ ਹਮ ਜਨਮੋਂ ॥ ਸਮਝ ਲੋਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮੋਂ ॥ ਧਰਮ
 ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਥਾਰਨ ॥ ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ ॥੪੩॥

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਅਲੌਕਿਕ ਵੰਗ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਨ ਦੀ ਸਾਡੀ

- ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਹੈਂ ਪਰ ਖਲਾਂ-ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੮੦॥
- ੧ ਬਿਸਵ-ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ—ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਘਰ ਹੈਂ ।
 - ੨ ਰਾਜੇ ਮਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਚਰਨ ਪੁਜਣਯੋਗ ਹੈਂ—ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਹਨ ਵ ਸਭਿ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਹਨ ॥੧੮੧॥
 - ੩ ਸਾਰੇ ਭਰ ਭੈ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਹਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਡਕੇ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।
 - ੪ ਬਹਿਰੂਨੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਜਪ ਜਾਪ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈਂ ॥੧੮੨॥
 - ੫ ਬੁੱਧ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਵ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ-ਸਰਬ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈਂ ।
 - ੬ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ) ਸਰਬ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈਂ ਅਰ ਮੌਤ ਦੇ ਜਮ ਰਾਜ ਆਦਿ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧੮੩॥
 - ੭ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮ ਆਤਮਾ ਹੈਂ-ਸਰਬ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈਂ ।
 - ੮ ਸਰਬ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਸਿ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਰ ਜਸ ਦਾ ਵੀ ਤੂੰ ਜਸ ਰੂਪ ਹੈਂ ॥੧੮੪॥
 - ੯ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਤੇਨੂੰ ਸੂਰਜਾਂ ਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀਂ ਇੰਦਰ ਦੇ ਵੀ ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
 - ੧੦ ਅੰਧਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਤੇਜ ਨੂੰ ਤੇਜ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ—ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਤੇ ਛੋਟਿਆਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਬੀਜ ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੮੫॥
 - ੧੧ ਰਾਜਸੇ (ਰਾਜ ਰੀਤੀ) ਤਾਮਸੇ (ਕ੍ਰੋਧ ਬਿਰਤੀ) ਤੇ ਸਾਂਤ ਰੂਪ ਅਤੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
 - ੧੨ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮ ਜੋਗੀ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਧਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਰੂਪ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੮੬॥
 - ੧੩ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁੱਧ ਦਾ ਬਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਤੇ ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਭੋਜ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਲ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ! ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ
 - ੧੪ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤਾਉਣ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ, ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੮੭॥
 - ੧੫ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸੁੰਦਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੰਦਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰ, ਆਸਾਂ ਦੀ ਵੀ ਆਸ ਤੇ ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
 - ੧੬ ਨਾ ਭੰਗ ਤੇ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਨਾ ਜਿਸਮ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ !
 - ੧੭ ਤੂੰ ਕਾਲ ਦਰਸੀ-ਦੇਹ ਤੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਾਲਿਕ ਪ੍ਰਭੂ

ਮੱਤ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਹੋ ਗਈ, ਕੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਜੱਟ ਮਚਲਾ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ ਚਰ-

ਸਭ ਕੇ ਕਾਲ ਸਭਨ ਕੇ ਕਰਤਾ ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੋਖਨ ਕੇ ਹਰਤਾ ॥
 ਏਕ ਚਿੰਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ ॥ ਕਾਲ ਵਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ ॥੧੦॥
 ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ—ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਿਭਿਨ ਅਸਤਰ-ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵਰਣਨ ਹੈ । ਉਸ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕੀ ਲੜਨਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸਤਰਾਂ-ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸਿਪਾਹੀ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸ਼ਸਤਰ ਜਾਂ ਅਸਤਰ ਵਾਹ ਸਕੇਗਾ ਜਿਤਨੀ ਸਾਨੂੰ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਤਨੀ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਮ ਭੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ।

ਚਰਿਤਰੋ ਪਾਖਯਾਨ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ—ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲਿਖਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਉੱਚੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦੇ ਧਨੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੰਕੇ ਉਠਾਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜਦੋਂ ਬੀਜੇ ਹੋਏ ਖੇਤ ਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਹੋਰਾ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ

ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੮੮॥

- ੧੮ ਏਕ ਅਛਰੀ ਛੰਦ ॥ ਨਾ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਭੈ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਆਧੂ ਦੀ ਹਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ॥੧੮੯॥
- ੧੯ ਨਾ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਾ ਜੂਨ ਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਅਕਾਸ਼ ਰੂਪ ! ॥੧੯੦॥
- ੨੦ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਭੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਕੁਝ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੇ—॥੧੯੧॥
- ੨੧ ਹੇ ਅਕਾਲ ! ਹੇ ਦਿਆਲ ! ਹੇ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ! ਹੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ! ॥੧੯੨॥
- ੨੨ ਹੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੇ ਕਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤੇ ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੇ ਨਾ ਚਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ—॥੧੯੩॥
- ੨੩ ਹੇ ਸਭ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਮਲਣ ਵਾਲੇ । ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮੇਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ॥੧੯੪॥
- ੨੪ ਹੇ ਨਾ ਮੋਹ ਵਾਲੇ ਅਮੋਹ ! ਹੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਿਸਦੀ ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ ॥੧੯੫॥
- ੨੫ ਜੋ ਕਰਮ-ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਹੋ ਹੈ ॥੧੯੬॥
- ੨੬ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ-
- ੨੭ ਜੋ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਰੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੨੮ ਜੋ ਬਿਭੂਤੀ ਕਾਮਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ—ਸਭਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ।
- ੨੯ ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸੁਭ ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੯੭॥
- ੩੦ ਜੋ ਸਦਾ ਸਚ ਚਿੱਤ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੩੧ ਭਾਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ "ਏਕਾ ਬਖਸ਼ ਫਿਰਿ ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਿਲਾਵੈ ॥ (ਅੰਗ ੧੩੩੭) ॥" ਤੇ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।
- ੩੨ ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਅਜਬ ਹੈ ਤੇ ਗਨੀਮਾਂ (ਹੰਕਾਰੀਆਂ) ਤੇ ਗਜਬ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੩੩ ਸੁੱਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਲਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਖਾਲੀ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈ ॥੧੯੮॥
- ੩੪ ਚਾਹੇ ਚੱਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੇ ਚੱਕਾਂ (ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ) ਦਾ ਭੁਗਤਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੩੫ ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ, ਸੋਭਾ ਸੰਯੁਕਤ, ਸਰਬ ਕਾਲ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੩੬ ਬੁਰੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਟਾਲ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਦਇਆ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ।
- ੩੭ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ (ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)- ਤੇ ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ ਕਦੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਭਾਵ ਤੂੰ ਸੱਚੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ ॥੧੯੯॥

ਜਣਾ-ਖਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹ ਸਮਝ ਕੇ ਲੀਹਾਂ ਹੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਮ ਬਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਲਮ ਘਿਸਰ-ਘਿਸਰ ਕੇ ਘਿਸ ਗਈ ਤੇ ਲੀਹਾਂ ਹੀ ਪੈ ਗਈਆਂ ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ (ਅਰਬੀ ਜੀ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਅਤੇ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੀ ਸਹਿਜ ਸੁਹੇਲੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ੪੦੪ ਚਰਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਦੁਰੋ-ਹਰਮ ਦੇ ਕੱਢੇ ਕੁਸੈਲੇ ਚਰਚੇ । ਪ੍ਰ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ (ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ) ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਅੰਜ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਚਿਤਰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਰਾਚਾਰ ਦੀ ਨੰਗੀ ਡਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲ ਵੇਖ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਬਦੀ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਵੇ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸੁਖਮਨੀ ਸਮਝ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਹੋਰ ਖਿਆਲ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਦਰਅਸਲ ਸੁਖਮਨੀ ਖਾਣ ਯੋਗ ਰਸਾਇਣ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਯਾਨ ਜਿਸਮ ਦੇ ਜਖਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਲੂਮ ਹੈ, ਜੋ ਖਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਖਮਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਹੈ । ਮਲੂਮ ਖਾ ਕੇ ਵੈਦ ਦੇ ਜੁੰਮੇ ਕਬੂਰ ਲਾਉਣਾ ਆਪਣਾ ਪਾਗਲਪਣ ਹੈ ।

੧੧ੳ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੨ਉਤਾਰ ਖਾਸੇ ਦਸਖਤ ਕਾ ॥ ੩ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ ॥

੪ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹਮਨੈ ॥ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ ॥ ੫ਸਰਬ ਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ ॥ ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਰਛਿਆ ਹਮਨੈ ॥

੬ਆਗੈ ਲਿਖਾਰੀ ਕੇ ਦਸਖਤ ॥ ੭ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਚਉਪਈ ॥

੮ਪ੍ਰਣਵੇ ਆਦਿ ਏਕੰਕਾਰਾ ॥ ੯ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਕੀਓ ਪਸਾਰਾ ॥ ੧੦ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤ ਅਬਨਾਸੀ ॥ ੧੧ਲੋਕ ਚੱਤੁ ਦਸ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥੧॥ ੧੨ਹਸਤ ਕੀਟ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ ॥ ੧੩ਰਾਵ ਰੰਕ ਜਿਹ ਇਕਸਰ ਜਾਨਾ ॥ ੧੪ਅਦ੍ਰੈਖ ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਅਬਿਗਾਮੀ ॥ ੧੫ਸਭ ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੨॥ ੧੬ਅਲਖ ਰੂਪ ਅਛੈ ਅਨਭੇਖਾ ॥ ੧੭ਰਾਗ ਰੰਗ ਜਿਹ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖਾ ॥ ੧੮ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਸਭਹੂੰ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ॥ ੧੯ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਦ੍ਰੈਖ ਅਬਿਕਾਰਾ ॥੩॥ ੨੦ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਜਿਹ ਜਾਤ ਨ ਪਾਤਾ ॥ ੨੧ਸੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਜਿਹ ਤਾਤ ਨ ਮਾਤਾ ॥ ੨੨ਸਭ ਤੇ ਦੂਰਿ ਸਭਨ ਤੇ ਨੇਰਾ ॥ ੨੩ਜਲ ਥਲ ਮਹੀਅਲ ਜਾਹਿ ਬਸੇਰਾ ॥੪॥ ੨੪ਅਨਹਦ ਰੂਪ ਅਨਾਹਦ ਬਾਨੀ ॥ ੨੫ਚਰਨ ਸਰਨ ਜਿਹ ਬਸਤ ਭਵਾਨੀ ॥ ੨੬ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਅੰਤੁ ਨਹੀ ਪਾਇਓ ॥ ੨੭ਨੇਤ ਨੇਤ ਮੁਖ ਚਾਰ ਬਤਾਇਓ ॥੫॥ ੨੮ਕੋਟਿ ਅਇੰਦ੍ਰ ਉਪਇੰਦ੍ਰ ਬਨਾਏ ॥ ੨੯ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਇ ਖਪਾਏ ॥ ੩੦ਲੋਕ ਚੱਤ੍ਰ ਦਸ ਖੇਲ ਰਚਾਇਓ ॥ ੩੧ਬਹੁਰ ਆਪ ਹੀ ਬੀਚ ਮਿਲਾਇਓ ॥੬॥ ੩੨ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਫਨਿੰਦ ਅਪਾਰਾ ॥ ੩੩ਗੰਧ੍ਰਬ ਜੱਛ ਰਚੈ ਸੁਭ ਚਾਰਾ ॥ ੩੪ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕਹਾਨੀ ॥ ੩੫ਘਟ ਘਟ ਕੇ ਪਟ ਪਟ ਕੀ ਜਾਨੀ ॥੭॥ ੩੬ਤਾਤ ਮਾਤ ਜਿਹ ਜਾਤ ਨ ਪਾਤਾ ॥ ੩੭ਏਕ ਰੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਰਾਤਾ ॥ ੩੮ਸਰਬ ਜੋਤ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ ॥ ੩੯ਸਭਹੂੰ ਸਰਬ ਠੌਰ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥੮॥ ੪੦ਕਾਲ ਰਹਤ ਅਨਕਾਲ ਸਰੂਪਾ ॥ ੪੧ਅਲਖ ਪੁਰਖ ਅਬਗਤ ਅਵਧੂਤਾ ॥ ੪੨ਜਾਤ ਪਾਤ ਜਿਹ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨਾ ॥ ੪੩ਅਬਗਤ ਦੇਵ ਅਛੈ ਅਨਭਰਮਾ ॥੯॥ ੪੪ਸਭ ਕੋ ਕਾਲ ਸਭਨ ਕੋ ਕਰਤਾ ॥ ੪੫ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੋਖਨ ਕੋ ਹਰਤਾ ॥ ੪੬ਏਕ ਚਿੱਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ ॥ ੪੭ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ ॥੧੦॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਬਿਤਾ ॥ ੪੮ਕਤਹੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੁਇਕੈ ਚੇਤਨਾ ਕੋ ਚਾਰ ਕੀਓ ਕਤਹੂੰ ਅਚਿੰਤ ਹੁਇਕੈ ਸੋਵਤ ਅਚੇਤ ਹੋ ॥

ੳ ਇਹ ਚੌਪਈ—ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਦਾ ਵੀ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜਸ ਅਕਾਲ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਵਿਰੋਧੀ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਤੇ ਕਿੱਤੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਚੌਪਈ ਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਜੋ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਦਾ ਵੀ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਰੂਪ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਸਦਾ ਨਾ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤਰ ਤੇ ਉਸ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਤਕ ਤੇ ਕਿਸਮੇਂ ਦੱਸ ਕੇ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮੁਰਖਤਾ ਭਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋਚੋ; ਜੇਕਰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਰੂਖ ਬੂਖ, ਲਕੜੀ, ਕਾਠ ਪੌਦਿਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਅਗਨੀ ਗੁਪਤ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਵਸਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਭਸਮ-ਭੂਤ ਸੁਆਹ (ਪੋਹ) ਦਾ ਦੇਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੋਂ ਕੌਣ ਅੜ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਕਿੱਥੋਂ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਪਦਾਰਥ?

ਅ ਕੋਟ ਇੰਦ੍ਰ (ਅਦਿਤੀ ਦੇ ਉਦ੍ਰ ਤੇ ਰਿਖੀ ਕਸ਼ਯਪ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਦਾ ਪਤੀ ਜਯੰਤ ਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਸਤ੍ਰ ਬੰਜਰ (ਭਾਰੀ ਗਦਾ) ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਐਰਾਵਤਿ ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਉੱਚਸਰਵਾ ਘੋੜਾ ਹੈ।

ੲ ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਬਾਵਨ

ਸ ਆਪੋ ਹਰਿ ਇਕ ਰੰਗ ਹੈ ਆਪੋ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ॥ ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ ਸਾਈ ਗਲ ਚੰਗੀ ॥

(ਅੰਗ-੭੨੬) ਮ: ੧ ॥

ਹ ਐਥੋਂ ਤੱਕ ੧੦ ਚੌਪਈ ਛੰਦ ਹਨਾਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ੧੦ ਕਬਿਤ ਹਨ - ਜੋ ਇਕ ਕਵੀ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਅਸਚਰਜ਼ ਲੀਲਾ ਹੈ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ੧੦ ਚੌਪਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ੧੦ ਹੀ ਕਬਿਤ ਤੇ ਅੱਗੇ ੧੦ ਹੀ ਸਵੈਯੇ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਉਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਦੁਰਚਾਰੀ ਇਸ਼ਤਰੀਆਂ ਦੇ ਫਰੋਬੀ ਤੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਤੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਮੁਕ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੇ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ

ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਕੇ ਨਰਕ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ।

ਸੁਪਿ ਜਬ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ, ਬਚਨ ਗੁਰ ਦਏ ਹਮਾਰੇ ॥ ਪੂਤ ਇਹੋ ਪੁਨ ਤੋਹਿ ਪੁਨ ਸਬ ਲਗ ਘਟ ਬਾਰੇ ॥ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੋ ਸਾਬ ਨਹ ਤੁਮ ਨਿਤ

- ੧ ੧-ਅਵੈਤ ਸਰੂਪ, ਓ-ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਖਾਸ ਹਸਤਾਂ ਅਖਰਾਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ-
- ੩ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦-ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ।
- ੪ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੁਰਖ—
ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਖੰਡਾ ਰੂਪ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਕਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਰੱਛਾ ਹੈ ਵ ਉਹ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਹੈ ।
- ੫ ਜੋ ਸਰਬ (ਸਭ) ਦਾ ਹੀ ਕਾਲ ਕਰਤਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹੀ—
ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਲੋਹਾ ਹੈ—ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਰੱਛਾ ਹੈ ।
- ੬ ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕੰਢਲਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਕੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੭ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਚੌਪਈ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ।
- ੮ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਜਲ, ਪਹਾੜ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ ਦਾ ਆਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਸਾਰਾ (ਪਸਰਿਆ ਹੈ)
- ੧੦ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਗਤਿ ਬਿਧੀ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।
- ੧੧ ਜਿਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ੧੪ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਹੈ ॥੧॥
- ੧੨ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਕੀੜੀ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੧੩ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਾਜਾ ਤੇ ਫਕੀਰ ਇਕੋ ਸਮਾਨ ਹਨ ।
- ੧੪ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦਵੈਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਖ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਗੰਮਤਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗੱਲ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ॥੨॥
- ੧੬ ਨ ਲਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਦਵੈਤ ਅਤੇ ਭੋਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ।
- ੧੭ ਨ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ ਨ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਪੀਲਾ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਕੋਈ ਰੂਪ ਤੇ ਨ ਕੋਈ ਰੇਖਾ ਹੈ ਉਸ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ।
- ੧੮ ਲਿਬਾਸ-ਚਿੰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ । (ਫੇਰ ਹੈ ਕੀ ?)
- ੧੯ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਦ੍ਰੋਤ ਅਤੇ ਬਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹਸਤੀ ਹੈ ਉਸ ਜੇਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ “ਤੂ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਪਰੰਪਰ ਕਰਤਾ ਜੀ ਤੁਧ ਜੇਵਡੁ ਵਰਨ ਕੋਈ” ॥੩॥
- ੨੦ ਬਰਣ ਜਾਂ ਚਿੰਨ ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।
- ੨੧ ਨ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨ ਕੋਈ ਮਿਤ੍ਰ ਨ ਕੋਈ ਜਿਸਦੀ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਮਾਤਾ ਹੈ ।
- ੨੨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੀ ਹੈ ।
- ੨੩ ਜਲ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ ॥੪॥
- ੨੪ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾਂ ਨਹੀਂ ।
- ੨੫ ਮਾਇਆ ਦੇਵੀ ਜਿਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ ।
- ੨੬ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜਿਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇ “ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਇਹੁ ਵਿਡਾਣੁ ॥ (ਜਪੁਜੀ

ਬੈਯਾਹੁ ॥ ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੁਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜੈਯਹੁ ॥੫॥
(ਸਚਿਆਰਾ ਅੰਕ : ੧੦ ॥ ਜਨਵਰੀ ੧੯੮੯)

ਜੋ ਕਿਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹਵਾ ਨੂੰ ਸਬੁਲ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਮੁਢਤ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ? ਇਹ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਲਾਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਧਨੀ ਲੋਕ ਬੇਰੀਆਂ, ਭੜੋਲੇ ਭਰ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ । ਜੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੀ ਸਬੁਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਕੋਈ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ । ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਂ ਡੇਰਾ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਂ ਡੇਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਕਣ ਕਹਿੰਦਾ ? ਇਸੇ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲ, ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਸਦੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਦਿਸਦੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਜੇਹੀ ਜਾਂ ਮਾਲੀ ਅਥਵਾ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ

ਸਾਹਿਬ)

- ੨੭ ਚਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਕਿਹਾ ਹੈ ॥੫॥
- ੨੮ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਬਣਾਏ ਹਨ
- ੨੯ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਸਿਵ ਕ੍ਰੋੜਾ ਹੀ ਬਣਾਏ ਤੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤੇ ॥ “ਆਪੇ ਮਾਰੇ ਆਪੇ ਛੋਡੇ ਆਪੇ ਲੇਵੇ ਦੇਇ ॥ ਅੰਗ ੩੫੦॥”
- ੩੦ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਜਿਸ ਦੇ ਖੇਲ ਭਾਵ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੇਲ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੩੧ ਫੇਰ ਇਸ ਖੇਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਸਮੇਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ॥੬॥
- ੩੨ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦ੍ਰੋਤ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸੇਸ਼ ਨਾਗ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।
- ੩੩ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜੰਗਲ ਵਾਸੀ ਤੇ ਸੁਭ ਮਤੀ ਸੁਭ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜਿਸ ਨੇ ਰਚੇ (ਬਣਾਏ) ਹਨ ।
- ੩੪ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਬੀਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬੀਤਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ-ਉਹ ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ—
- ੩੫ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਬਿਲੋਮ ਤੇ ਜਾਹਿਰਾ ਸਾਰੀ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ॥੭॥
- ੩੬ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਨ ਪਿਤਾ ਨ ਮਾਤਾ ਨ ਜਾਤ ਨ ਵਰਣ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੩੭ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰੰਗ ਅਨੇਕ ਹਨ ਪਲ-ਪਲ ਵਿਚ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਇਕ ਰੰਗ ਟਿਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।
- ੩੮ ਸਭ ਜੋਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ (ਵਿਆਪਕ) ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੩੯ ਸਭ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਏਕ ਥਾਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਤੇ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹਨ ॥੮॥
- ੪੦ ਮੌਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਨ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ।
- ੪੧ ਨ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਹੈ ਉਸਦੀ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਬੇਲਾਗ, (ਨਿਰਇਛਤ) ਤਿਆਗ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੪੨ ਨ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਵਰਣ ਹੈ ਨ ਚਿੰਨ ਤੇ ਨ ਕੋਈ ਵਰਨਾਸ਼ਰਮ ਹੀ ਹੈ “ਜਾਤਿ ਵਰਨ ਤੇ ਭਏ ਅਤੀਤਾ ਮਸਤਾ ਲੋਭੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ਅੰਗ-੧੩੪੫॥” (ਫੇਰ ਹੈ ਕੀ ?)
- ੪੩ ਗਤਿ ਬਿਧਿ ਨ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਨਾਸ ਅਤੇ ਭ੍ਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਉਹ ॥੯॥
- ੪੪ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਸਭ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈ ।
- ੪੫ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਂ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨ ਕੋਈ ਦੋਖੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਵਾਲਾ ਹੈ—
- ੪੬ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕ ਚਿਤ ਸੁਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ “ਇਕ ਛਿਨ” ਸਿਮਰ ਲਿਆ ।
- ੪੭ ਉਹ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਵ ਕਾਲ ਫਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ॥੧੦॥
- ੪੮ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਚੈਤਨ ਹੋ ਕੇ ਜਾਗਣ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਵਾਂ ਨਹੀਂ

ਨਿਰਗੁਣ ਆਪਿ ਸਰਗੁਣੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥
ਆਪਨੇ ਚਰਿਤ ਪੁੰਭ ਆਪਿ ਬਨਾਏ ॥ ਅਪਨੀ ਕੀਮਤਿ ਆਪ ਪਾਏ ॥੯॥

ਅੰਗ ੨੮੭॥

ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਇਕ-ਇਕ ਪੰਗਤੀ ਇਸ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਗੁਪਤ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਹੋਰ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਲੁਕਣ ਮੀਚੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੁਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਰਾਜ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸੇ ਗੁਪਤ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੰਢਲਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਤਦੋਂ

੧ਕਤਹੂੰ ਭਿਖਾਰੀ ਹੁਇਕੈ ਮਾਂਗਤ ਫਿਰਤ ਭੀਖ ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਦਾਨ ਹੁਇਕੈ ਮਾਂਗਿਓ
 ਧਨ ਦੇਤ ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ ਮਹਾਂ ਰਾਜਨ ਕੋ ਦੀਜਤ ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਕਹੂੰ ਮਹਾਂ ਰਾਜਨ
 ਤੇ ਛੀਨ ਛਿਤ ਲੇਤ ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤ ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ
 ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ ਸੁਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੧੧॥੧੧॥ ੧ਕਹੂੰ ਜੱਛਾ ਗੰਧੂਬ ਉਰਗ ਕਹੂੰ
 ਬਿਦਿਆਧਰ ਕਹੂੰ ਭਏ ਕਿੰਨਰ ਪਿਸਾਚ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ ਹੁਇਕੈ ਹਿੰਦੂਆ
 ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਕੋ ਗੁਪਤ ਜਪਿਓ ਕਹੂੰ ਹੁਇਕੈ ਤੁਰਕਾ ਪੁਕਾਰੇ ਬਾਂਗ ਦੇਤ ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ
 ਕੋਕਾ ਕਾਬ ਹੁਇਕੈ ਪੁਰਾਨ ਕੋ ਪੜਤ ਮਤ ਕਤਹੂੰ ਕੁਰਾਨ ਕੋ ਨਿਦਾਨ ਜਾਨ ਲੇਤ
 ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤ ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ
 ਸੁਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੨॥੧੨॥ ੧ਕਹੂੰ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਦਿਵਾਨ ਮੈ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਹੂੰ
 ਦਾਨਵਾਨ ਕੋ ਗੁਮਾਨ ਮਤ ਦੇਤ ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਰਾਜਾ ਕੋ ਮਿਲਤ ਇੰਦ੍ਰ ਪਦਵੀ
 ਸੀ ਕਹੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਪਦਵੀ ਛਿਪਾਇ ਛੀਨ ਲੇਤ ਹੋ ॥ ੧ਕਤਹੂੰ ਬਿਚਾਰ ਅਬਿਚਾਰ
 ਕੋ ਬਿਚਾਰਤ ਹੋ ਕਹੂੰ ਨਿਜ ਨਾਰ ਪਰ ਨਾਰ ਕੇ ਨਿਕੇਤ ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤ
 ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪਰੀਤ ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ ਸੁਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੩॥੧੩॥
 ੧੨ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬਿਚਾਰੀ ਕਹੂੰ ਮਾਰਤ ਆਹਾਰੀ ਕਹੂੰ ਨਾਰ
 ਕੇ ਨਕੇਤ ਹੋ ॥ ੧੩ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਸਾਰਦਾ ਭਵਾਨੀ ਕਹੂੰ ਮੰਗਲਾ ਮਿਝਾਨੀ
 ਕਹੂੰ ਸਿਆਮ ਕਹੂੰ ਸੇਤ ਹੋ ॥ ੧੪ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਧਾਮੀ ਕਹੂੰ ਸਰਬ ਠਉਰ ਗਾਮੀ ਕਹੂੰ
 ਜਤੀ ਕਹੂੰ ਕਾਮੀ ਕਹੂੰ ਦੇਤ ਕਹੂੰ ਲੇਤ ਹੋ ॥ ੧੫ਕਹੂੰ ਬੇਤ ਗੀਤ ਕਹੂੰ ਤਾ ਸਿਉ
 ਬਿਪਰੀਤ ਕਹੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੂੰ ਸੁਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ ॥੪॥੧੪॥ ੧੬ਕਹੂੰ ਜਟਾ
 ਧਾਰੀ ਕਹੂੰ ਕੰਠੀ ਧਰੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਸਾਧੀ ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕਰਤ ਹੋ ॥
 ੧੭ਕਹੂੰ ਕਾਨ ਫਾਰੇ ਕਹੂੰ ਡੰਡੀ ਹੁਇ ਪਧਾਰੇ ਕਹੂੰ ਫੂਕ ਫੂਕ ਪਾਵਨ ਕਉ ਪ੍ਰਿਥੀ
 ਪੈ ਧਰਤ ਹੋ ॥ ੧੮ਕਤਹੂੰ ਸਿਪਾਹੀ ਹੁਇ ਕੈ ਸਾਧਤ ਸਿਲਾਹਨ ਕੋ ਕਹੂੰ ਛਤ੍ਰੀ ਹੁਇਕੈ
 ਅਰ ਮਾਰਤ ਮਰਤ ਹੋ ॥ ੧੯ਕਹੂੰ ਭੂਮ ਭਾਰ ਕੋ ਉਤਾਰਤ ਹੋ ਮਹਾਰਾਜ ਕਹੂੰ ਭਵ
 ਭੂਤਨ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਤ ਹੋ ॥੫॥੧੫॥ ੨੦ਕਹੂੰ ਗੀਤ ਨਾਦ ਕੇ ਨਿਦਾਨ ਕੋ ਬਤਾਵਤ
 ਹੋ ਕਹੂੰ ਨਿਤਕਾਰੀ ਚਿਤਕਾਰੀ ਕੇ ਨਿਧਾਨ ਹੋ ॥ ੨੧ਕਤਹੂੰ ਪਯੂਖ ਹੁਇਕੈ ਪੀਵਤ
 ਪਿਵਾਵਤ ਹੋ ਕਤਹੂੰ ਮਯੂਖ ਊਖ ਕਹੂੰ ਮਦ ਪਾਨ ਹੋ ॥ ੨੨ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਸੂਰ ਹੁਇਕੈ
 ਮਾਰਤ ਮਵਾਸਨ ਕੋ ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹੋ ॥ ੨੩ਕਹੂੰ ਮਹਾ ਦੀਨ
 ਕਹੂੰ ਦੂਬ ਕੇ ਅਧੀਨ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਕਹੂੰ ਭੂਮ ਕਹੂੰ ਭਾਨ ਹੋ ॥੬॥੧੬॥

ਓ ੧੦ ਚੌਪਈਆਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ੧੦ ਤੋਂ ਅਗੇ ਅੰਕ ੧੧ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਬਿਤਾਂ ਦਾ ੧ ਪਹਿਲਾ ਅੰਕ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅ ਜੱਛਾ (ਕੁਬੇਰ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ) ਦੇ ਸ਼ਵਕ ।

ਬ ਗੰਧਰਬ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ਉਰਘ (ਸਰਪ-ਵਿਦਿਆਧਰ (ਵਿਦਵਾਨ) ਕਿੰਨਰ-ਦੇਵਲੋਕ ਦੇ (ਨਿਚਾਰ) ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ, ਪਿਸਾਚ, ਗੁਪਤ ਭੂਹਾਂ ਜੋ ਗਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਭਟਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਸਿਰ ਤੇ ਬੇਦੀ-ਮੱਥੇ ਟਿਕਾ-ਦਾੜੀ ਕੋਸ ਸਮੇਤ ਜਾਂ ਮੁੰਡਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਨੇਕ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ-ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਗਾਇਤ੍ਰੀ, ਸਰਾਧ ਸੰਧਿਆ ਤੇ ਛੁਤ-ਛਾਤ ਆਦਿ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਜੋ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਗੁਪਤ ਪੁਰਾਣ ਜਾਪ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਗ ਤੁਰਕ ਸਭਾਨ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਜਾਂ ਕਾਬਾ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨੇ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ-ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦਾ ਸੇਵਕ ਜੋ ਬੜੇ ਉਪਰ ਖਲੋਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕੰਨ 'ਚ ਉਂਗਲੀ ਦੇ ਕੇ ਬੈਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ।

ਕ ਕੋਕ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਆਸਰਮਾਂ ਦੇ ਭੰਗ ਵਿਲਾਸਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਾਸਤ੍ਰ ਹੈ ਜਾ ਕਵੀ ਹੋ ਕੇ ਤੁਕ ਬੰਦੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰੀ/ਕੁਰਾਨ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ।

ਖ ਕਿਤੇ ਬੇਦਾਂ ਦੀ ਗੀਤ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਗ ਆਹਾਰੀ ਰਾਹ ਮਾਰ ਜਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ

ਘ ਦੇਵਬਾਨੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹਿੰਦੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸਾਰਦਾ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਦੇਵੀ ਮੰਗਲਾ ਦੇਵੀ-ਭਵਾਨੀ, ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ, ਮੰਗਲਾ, ਮਿਝਾਨੀ (ਦੁਰਗਾ)

ਙ ਹੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਮ ਪ੍ਰੀਤ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਏਨਾ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ

- ੧ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ! ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਮੰਗਤਾ ਹੋ ਕੇ ਭਿੱਛਾ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਹੋ ਕੇ ਮੂੰਹ ਮੰਗਿਆ ਧਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । “ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੋਖਾਰੀ ਜੀਅ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ ।” (ਰਹਸਾਸਿ ਸਾਹਿਬ)
- ੨ ਕਿਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਮਾਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੋ-ਖੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ।
- ੩ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਬੇਦਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਭਾਵ (ਖੰਡਨ) ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਦੇਵ ਗੁਣ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਨੇ ॥੧॥੧੧॥
- ੪ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਵਚਨਗਰ ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਜੱਛ ਕਿਤੇ ਗੰਧੂਬ ਕਿਤੇ ਸਰਪ ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਿਚਾਰੀ ਕਿਤੇ ਨਿਚਾਰ ਤੇ ਕਿਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੫ ਕਿਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਕੇ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਪਰ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਕਿਤੇ ਤੁਰਕ ਹੋ ਕੇ ਮਸੀਤ ਦੇ ਬੜੇ ਪਰ ਖਲੋ ਕੇ ਬਾਂਗ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੬ ਕਿਤੇ ਕੋਕ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੭ ਕਿਤੇ ਬੇਦਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਕਿਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਿਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਕਿਤੇ ਸਰਗੁਣ ਤੇ ਵਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੨॥੧੨॥
- ੮ ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਸਭਾਇਮਾਨ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਪੁੱਠ ਚੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੯ ਕਿਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਲੁਟ ਕੇ ਖੋ ਕੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ ।
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ਕਿਤੇ ਕਬੂਧੀ ਦਾ ਰੂਪ ਕਿਤੇ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਿਤੇ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਬਿਭਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਅਜਬ ਲੀਲਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ)
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਬੇਦ ਦੀ ਰੀਤ ਕਿਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਿਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਿਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਨਾਲ

ਹੋ ॥੩॥੧੩॥

- ੧੨ ਕਿਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਹੋਏ ਸੂਰਬੀਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕਿਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹੋ ਕਿਤੇ ਖਾਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੋ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਵਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ ।
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਕਿਤੇ ਸਾਰਦਾ ਦੇਵੀ ਕਿਤੇ ਭਵਾਨੀ ਦੇਵੀ ਕਿਤੇ ਮੰਗਲਾ ਦੇਵੀ ਮਿਤਾਨੀ ਕਿਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਸ਼ਿਵ ਦੇਵੀ ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਸਿਆਮ ਰੂਪ; ਕਿਤੇ ਰਾਮਚੰਦ ਆਦਿ ਚਿੱਟੇ ਸੰਨੈਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ।
- ੧੪ ਕਿਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ ਟਿਕੇ ਹੋ ! ਕਿਤੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ! ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਜਤੀ-ਸਤੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਵਿਭਚਾਰੀ ਕੋਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ ।
- ੧੫ ਕਹੂ ਬੇਦ ਬੀਤ (ਉਪਰ ਵੇਖੋ) ॥੪॥੧੪॥
- ੧੬ ਕਿਤੇ ਜਟਾਧਾਰੀ ਜੋਗੀ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕੰਠੀ ਵਾਲੇ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਜੋਗ ਸਾਧੀ ਹੋ ਤੇ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ।
- ੧੭ ਕਿਤੇ ਕੰਨ ਪੜਾ ਕੇ ਕੰਨ ਪਾਏ ਜੋਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਡੰਡਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਤੇ ਸ਼ੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਚਲਦੇ ਹੋ ।
- ੧੮ ਕਿਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਸਿਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁਪ ਕਰਕੇ ਮਰਦੇ ਜਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋ
- ੧੯ ਹੇ ਮਹਾਰਾਜ ! ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹਉਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ॥੫॥੧੫॥
- ੨੦ ਕਿਤੇ ਰਾਗ ਤੇ ਬਸੰਤ ਦੇ ਗੁਣ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਨਾਚ ਤੇ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰੀ ਦੇ ਮਸੰਵਰ ਹੋ (ਉਸਤਾਦ ਹੋ) ।
- ੨੧ ਕਿਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਛਕਦੇ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਮਿੱਠਾ ਸ਼ਹਿਦ, ਰਹੁ ਕਿਤੇ ਪਾਨ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇਈ ਹੋ ।
- ੨੨ ਕਿਤੇ ਮਹਾਂ ਯੋਧੇ ਹੋ ਕੇ ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋ ਤੇ ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਮਹਾਂ ਕੰਗਾਲ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਧਨ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਪੂਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਕਿਤੇ ਮਿੱਟੀ ਕਿਤੇ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਹੋ ॥੬॥੧੬॥

੬੬

ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ :-

ਏਕ ਰੂਪ ਸਗਲ ਪਾਸਾਰਾ ॥ ਆਪੇ ਬਨਜੁ ਆਪਿ ਬਿਉਰਾਰਾ ॥੧॥ ਐਸੇ ਗਿਆਨੁ ਬਿਰਲੇ ਈ ਪਾਵਿ ॥ ਜਤ ਜਤ ਜਾਈਐ ਤਤ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅਨਿਕ ਰੰਗ ਨਿਰਗੁਨ ਇਕ ਰੰਗਾ ॥ ਆਪੇ ਜਲੁ ਆਪ ਹੀ ਤਰੰਗਾ ॥੨॥ ਆਪ ਹੀ ਮੰਦਰੁ ਆਪਿ ਸੇਵਾ ॥ ਆਪ ਹੀ ਪੁਜਾਰੀ ਆਪ ਹੀ ਦੇਵਾ ॥੩॥ ਆਪਿ ਜੋਗ ਆਪ ਹੀ ਜੁਗਤਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕੇ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦ ਹੀ ਮੁਕਤਾ ॥੪॥੧॥੬॥ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਵਨ ਆਪਿ ਸਪਰਨਾ ॥ ਆਪਿ ਕਰਾਵਨ ਦੇਸੁ ਨ ਲੈਨਾ ॥੧॥ ਆਪਨ ਬਚਨੁ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨਾ ॥ ਆਪਨ ਬਿਭਉ ਆਪ ਹੀ ਸਰਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪ ਹੀ ਮਸਿਟ ਆਪ ਹੀ ਬੁਲਨਾ ॥ ਆਪ ਹੀ ਅਛਲ ਨ ਜਾਈ ਛਲਨਾ ॥੨॥ ਆਪ ਹੀ ਗੁਪਤ ਆਪਿ ਪਰਗਟਨਾ ॥ ਆਪ ਹੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਆਪਿ ਅਲਿਪਨਾ ॥੩॥ ਆਪੇ ਅਵਿਗਤੁ ਆਪ ਸੰਗਿ ਰਚਨਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਸਭਿ ਜਚਨਾ ॥੪॥੨॥੧॥ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਭੂਲੇ ਮਾਰਗੁ ਜਿਨਹਿ ਬਤਾਇਆ ॥ ਐਸਾ ਗੁਰੂ ਵਡਭਾਰੀ ਪਾਇਆ ॥੧॥ ਅੰਗ : ੮੦੩ ॥ ਸਾਨੂੰ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ ਜਿਹਾ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ-ਕਾਸ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ ਪਈਏ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ।

੬੭

ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ (ਜੋ ਖੋਜੇ ਜੋ ਪਾਵੇ)

ਜਾ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਅਸੰਖ ਮੁਨੀ ਅਨੇਕ ਤਪੇ ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਕੋਟਿ ਅਰਾਧਹਿ ਗਿਆਨੀ ਜਾਪ ਜਪੇ ॥

ਜਪ ਤਾਪ ਸੰਜਮ ਕਿਰਿਆ ਪੂਜਾ ਅਨਿਕ ਸੋਧਨ ਬੰਦਨਾ ॥ ਕਰਿ ਗਵਨੁ ਬਸੁਆ ਤੀਰਥਰ ਮਜਨੁ ਮਿਲਨ ਕੋਉ ਨਿਰੰਜਨਾ ॥ ਮਾਨੁਖ ਬਨ ਤਨੁ ਪਸੁ ਪੰਖੀ ਸਗਲ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧਤੇ ॥ ਦਇਆਲ ਲਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਨਕ ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੋਇ ਗਤੇ ॥੧॥ ਕੋਟਿ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਸੰਕਰ ਜਟਾ ਧਾਰ ॥ ਚਾਹਤਿ ਤੁਝਹਿ ਦਇਆਰ ਮਨਿ ਤਨਿ ਰੁਚ ਅਪਾਰ ॥ ਅਪਾਰ ਅਗਮ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਨਕ ਸਗਲ ਪੂਰਕ ਪ੍ਰਭੁ ਧਨੀ ॥ ਸੁਰ ਸਿਧ ਗਣ ਗੋਪਰਬ ਧਿਆਵਹਿ ਜਪ ਕਿੰਨਰ ਗੁਣ ਭਨੀ ॥ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਅਨੇਕ ਦੇਵਾ ਜਪਤ ਸੁਆਮੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ॥

ਇਸ ਅਥਾਰ ਤੇ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਖੋਜ ਤੇ ਨਿਰਗੁਨ-ਸਰਗੁਨ ਸਰੂਪ ਦਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਉਨਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਬਹੁ ਲੱਗਿਆ ਹੈ । ਜੋ ਸੌ ਲਿਖਾਰੀ ਕਵੀ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਈਏ ਉਹ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਇਕ ਤਿਲ ਭਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ । ਨਾ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਈ ਹੈ, ਸਭ ਕੋਈ ਜੋ ਸੁਣਦਾ

ਹੈ ਉਹ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪੀਰ, ਪੈਗੰਬਰ, ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਿਦਕ ਵਾਲੇ, ਸਾਧੇ, ਅਲਬੇਲੇ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ । ਸ਼ੇਖ ਤੇ ਮੁਸਾ ਅਤੇ ਕਾਜੀ, ਮੁੱਲਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਗਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਦਵਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ॥੩॥ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਵਾਲਾ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਪੁੱਛ ਕੇ ਢਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕੁਝ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਆਪੇ ਜਾਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਮਾਲਿਕ ਹੈ । ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :-

ਤੇਰਾ ਹੁਕਮ ਨ ਜਾਪੀ ਕੇਤਕਾ ਲਿਖ ਨ ਜਾਣੇ ਕੋਇ ॥ ਜੇ ਸਉ ਸਾਇਰ ਮੇਲੀਅਹਿ ਤਿਲੁ ਨ ਪੁਜਾਵਹਿ ਹੋਇ ॥

ਕੀਮਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ ਸਭਿ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਆਖਹਿ ਸੋਇ ॥੨॥ ਪੀਰ ਪੇਕਾਮਰ ਸਾਲਕ ਸਾਦਕ ਸੁਰਦੇ ਅਉਰੁ ਸਹੀਦ ॥ ਸੇਖ ਮਸਾਇਕ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾ ਦਰਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਰਸੀਦ ॥ ਬਰਕਤਿ ਤਿਨ ਕਉ ਅਗਲੀ ਪੜਦੇ ਰਹਿਨ ਦਰੂਦ ॥੩॥ ਪੁਛਿ ਨ ਸਾਜੇ ਪੁਛਿ ਨ ਢਾਹੇ ਪੁਛਿ ਨ ਦੇਵੈ ਲੋਇ ॥ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤਿ ਆਪੇ ਜਾਣੇ ਆਪੇ ਕਰਣੁ ਕਰੀਦੇ ॥ ਸਭਨਾ ਵੇਖੇ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਜੈ ਭਾਵੈ ਤੇ ਦੇਇ ॥੪॥

ਏਕ ਰਤੀ ਬਿਨ ਏਕ ਰਤੀ ਕਾ ਅੰਗ ॥੫॥੩॥ ਮ: ੧॥

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੨੬ ਤੇ)

੧ਕਹੂੰ ਅਕਲੰਕ ਕਹੂੰ ਮਾਰਤ ਮਯੰਕ ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਜੰਕ ਕਹੂੰ ਸੁੱਧਤਾ ਕੀ ਸਾਰ
 ਹੋ ॥ ੧ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਧਰਮ ਕਹੂੰ ਸਾਧਨਾ ਕੇ ਹਰਮ ਕਹੂੰ ੧ਕੁਤਸਤ ਕੁਕਰਮ ਕਹੂੰ
 ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ॥ ੩ਕਹੂੰ ਪਉਨ ਅਹਾਰੀ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬੀਚਾਰੀ ਕਹੂੰ
 ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨਰ ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਹੋ ॥ ੪ਕਹੂੰ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਕਹੂੰ ਛਾਲਾ
 ਧਰੇ ਛੈਲ ਭਾਰੀ ਕਹੂੰ ਛਕਵਾਰੀ ੫ਕਹੂੰ ਛਲ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ॥੭॥੧੭॥ ੬ਕਹੂੰ
 ਗੀਤ ਕੇ ਗਵਯਾ ਕਹੂੰ ਬੇਨ ਕੇ ਬਜਯਾ ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਕੇ ਨਚਯਾ ਕਹੂੰ ਨਰ ਕੇ
 ਅਕਾਰ ਹੋ ॥ ੭ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕੀ ਕਹਾਨੀ ਕਹੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੂੰ ਰਾਨੀ
 ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ॥ ੮ਕਹੂੰ ਬੇਨ ਕੇ ਬਜਯਾ ਕਹੂੰ ਧੋਨ ਕੇ ਚਰਯਾ ਕਹੂੰ
 ਲਾਖਨ ਲਵਯਾ ਕਹੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਹੋ ॥ ੯ਸੁਧਤਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੋ ਕਿ ਸੰਤਨ
 ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋ ਕਿ ਦਾਤਾ ਮਹਾ ਦਾਨ ਹੋ ਕਿ ਨ੍ਰਿਦੋਖੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੋ ॥੮॥੧੮॥
 ੧੦ਨਿਰਜੁਰ ਨਿਰੂਪ ਹੋ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੇ ਭੂਪ ਹੋ ਕਿ ਦਾਤਾ
 ਮਹਾ ਦਾਨ ਹੋ ॥ ੧੧ਪ੍ਰਾਨ ਕੇ ਬਚਯਾ ਦੂਧ ਪੂਤ ਕੇ ਦਿਵਯਾ ਰੋਗ ਸੋਗ ਕੇ
 ਮਿਟਯਾ ਕਿਧੋ ਮਾਨੀ ਮਹਾ ਮਾਨ ਹੋ ॥ ੧੨ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਹੋ ਕਿ ਅਦ੍ਵੈ
 ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਕਿ ਸਿਧਤਾ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋ ਕਿ ਸੁਧਤਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੋ ॥ ੧੩ਜੋਬਨ
 ਕੇ ਜਾਲ ਹੋ ਕਿ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੋ ਕਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸੂਲ ਹੋ ਕਿ ਮਿਤ੍ਰਨ
 ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋ ॥੯॥੧੯॥ ੧੪ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਦ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਬਿਖਾਦ ਕਹੂੰ
 ਨਾਦ ਕੇ ਨਨਾਦ ਕਹੂੰ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਹੋ ॥ ੧੫ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਰੀਤ ਕਹੂੰ ਬਿਦਿਆ
 ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਹੂੰ ਨੀਤ ਅਉ ਅਨੀਤ ਕਹੂੰ ਜ਼ਾਲਾ ਸੀ ਜਗਤ ਹੋ ॥ ੧੬ਪੂਰਨ
 ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਹੂੰ ਇਕਾਤੀ ਕੇ ਜਾਪ ਕਹੂੰ ਤਾਪ ਕੇ ਅਤਾਪ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਤੇ ਡਿਗਤ
 ਹੋ ॥ ੧੭ਕਹੂੰ ਬਰ ਦੇਤ ਕਹੂੰ ਛਲ ਸਿਉ ਛਿਨਾਇ ਲੇਤ ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਰਬ
 ਠੋਰ ਏਕ ਸੇ ਲਗਤ ਹੋ ॥੧੦॥੨੦॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸ੍ਵਯੇ ॥ ੧੮ਸ੍ਵਾਵਰਾ ਸੁਧ
 ਸਮੂਹ ਸਿਧਾਨ ਕੇ ਦੇਖਿ ਫਿਰਿਓ ਘਰ ਜੋਗ ਜਤੀ ਕੇ ॥ ੧੯ਸੂਰਾ ਸੁਰਾਰਦਨ
 ਸੁਧ ਸੁਧਾਦਿਕ ਸੰਤ ਸਮੂਹ ਅਨੇਕ ਮਤੀ ਕੇ ॥ ੨੦ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ ਕੇ ਦੇਖਿ ਰਹਿਯੋ
 ਮਤ ਕੋਊ ਨ ਦੇਖੀਅਤ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤੀ ਕੇ ॥ ੨੧ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਭਾਇ ਕ੍ਰਿਪਾ
 ਹੂੰ ਤੇ ਏਕ ੨ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਏਕ ੩ਰਤੀ ਕੇ ॥੧॥੨੧॥ ੨੨ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਜਰੇ ਜਰ ਸੰਗਿ
 ਅਨੂਪ ਉਤੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸਵਾਰੇ ॥ ੨੩ਕੋਟ ਤੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ ਪੰਨ ਕੇ ਗਉਨ
 ਕਉ ਜਾਤ ਨਿਵਾਰੇ ॥ ੨੪ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭੂਪ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਨਿਆਵਤ ਸੀਸ ਨ ਜਾਤ
 ਬਿਚਾਰੇ ॥ ੨੫ਏਤੇ ਭਏ ਤੋ ਕਹਾ ਭਏ ਭੂਪਤ ਅੰਤ ਕੋ ਨਾਂਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ ॥
 ੨॥੨੨॥ ੨੬ਜੀਤ ਫਿਰੈ ਸਭ ਦੇਸ ਦਿਸਾਨ ਕੇ ਬਾਜਤ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ

ਓ ਛਕਵਾਰੀ-ਜਲ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਲਾਹਾਰੀ) 1. ਕੁਤੱਸਤ-ਬੋਲੋ। 2. ਪੋਲਾ ਬੋਲੋ। 3. ਅੱਧਕ ਲਾ ਕੇ ਬੋਲੋ-ਰੱਤੀ।

ਅ ਇਥੇ ਹੁਣ ੧੦ ਕਥਿਤ ਪੁਰੇ ਹੋ ਗਏ ਅਗੇ ੧੦ ਸਵੈਯੇ ਚਲ ਪਏ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਸੁਯੋ ਸਾਡੀ ਨਿਤਨੇਮ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ
 ਫੇਰ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ ਉਚਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ੋਕਾ ਕਾਹਦੀ?

ਏ ਸ਼ੋਕ-ਸੋਧੀ ਸੁਧਤਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਨ (ਸਿਧ-ਆਦਿਕ) ਜੋ ਵੀ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਲੋਕ ਹਨ।

ਸ ਸੂਰ, ਸੂਰਮ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ। ਸੁਧ-(ਦੇਵਤੇ-ਸੁਰਾਰਦਨ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ-ਦੈਤ

ਹ ਨੇਤ ਕਰੇ-ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਕਿਸ ਲਈ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਈ? ਇਸ ਲਈ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਿਹੋ
 ਜਿਹੇ ਬਲੀ ਅਵਤਾਰ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ੨੪ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ੮ ਉਪਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ-ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦਲੀਪ ਜਿਹੇ ਰਾਜੇ ਜਿਸ
 ਦੇ ਰਬ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਗਰਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਰਾਧਾ ਰਾਜਾ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਅੱਜ ਤਕ ਰਾਧਾ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਰੋਸ਼ਨ
 ਹੈ। ਦੱਤਾਤ੍ਰੇ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਮੁਨੀ ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਜਿਹੇ ਮਹਾਬਲੀ ਧਰਤੀ ਵਸੋਤਾ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦੇਵ ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਸੋਤਾ ਹੋ ਕੇ ਛਾ ਗਏ ਸਨ,
 ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਾਨੀ ਅਭਿਮਾਨੀ ਰਾਵਣ ਤੇ ਕੈਸ ਜਿਹੇ ਜਾਲਮ ਅੰਤ ਰਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਿਹੇ ਸੁਧਾਕ, ਦੇਵ ਲੋਕ, ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜੋ
 ਹੋ ਗੁਜਰੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਲੰਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁੰਦਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਜਾਗਰ

- ੧ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ “ਨੋ ਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ” ਹੋ, ਕਿਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਾਂਗ ਕਲੰਕ ਦੇ ਦਾਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਪੂਰੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੇ ਸੇਹਜਾ ਸੁਖ ਆਦਿ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਭੂਮ ਸੈਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਵ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋ।
- ੨ ਕਿਤੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਭਰਮ ਤੇ ਵਹਿਮ ਦੇ ਵਸ ਮੁਸੱਕਤਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਭਾਵ ਨਖਿਦ ਮਾਇਨੇ, ਕਿਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੁਕਰਮ ਕਿਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ।
- ੩ ਕਿਤੇ ਪਉਣ ਦਾ ਹੀ ਅਹਾਰ ਕਰਦੇ, ਕਿਤੇ ਬਿਦਿਆ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਜੋਗ ਸਾਧ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੀ ਜਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਹੋ ਤੇ ਕਿਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋ।
- ੪ ਕਿਤੇ ਛਤ੍ਰ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪਰ ਸੋਭ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਮ੍ਰਿਗ ਛਾਲਾ ਦੇ ਹੀ ਬਸਤ੍ਰ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਬੜਾ ਬਣ ਤਣਕੇ ਛੈਲ ਛਬੀਲਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋ ਕਿਤੇ ਧੌਖੇ ਬਾਜ ਛਲੀਏ ਹੋ ॥੭॥੧੭॥
- ੫ ਕਿਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਬੰਗਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੇਨ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਨਾਚ ਮੁਜਰੇ ਕਰਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸੋਹਣੇ ਨਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ।
- ੬ ਕੁਝ ਮਹਾਤਮਾ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਲੰਚਰ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਰਾਣੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਨਚਾਰ ਹੋ ਕੇ ਨਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੭ ਕਿਤੇ ਨਾਰਦ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਉਆਂ ਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੱਖਣ ਚੋਰ ਹੈ ਵ (ਕਿਤੇ ਲਾਧੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਕੁਸ਼ੋਹਣਾ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ) ਹੈ ਕਿਤੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਫਬ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੮ (ਅਸਲ ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ) ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਨ ਭਾਵ ਕਿੰਗਰੀ ਹੋ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਹੀ ਹੋ ਅਤੇ ਦਾਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਚ ਕੱਟੀ ਦੇ ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਹੋ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੋਖ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੋ ॥੮॥੧੮॥
- ੯ ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਾਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਹੋ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੋ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਮਾਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਦਾਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਹੋ।
- ੧੦ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਬਚੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋ—ਦੁੱਧ, ਪੁੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਰੋਗ ਤੇ ਸੋਗ ਦੇ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਮਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਨ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਹੋ।
- ੧੧ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਦ੍ਰੈਤ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਵਤਾਰ ਹੋ, ਰਿੱਧੀ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੋ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਝੰਡੀ ਹੋ, ਸਿਰਮੋਰ ਹੋ।
- ੧੨ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਦਾ ਜਾਲ ਹੋ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੀਵ ਫਸੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮੌਦ ਦੀ ਵੀ ਮੌਤ ਹੋ, ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਲਈ ਸੁਲੀ

- ਹੋ ਅਤੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੋ ॥੯॥੧੯॥
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕੋਈ ਸਾਜ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉੱਜ ਪੂਰਨ ਭਗਤੀ ਵਾਲਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੈ।
- ੧੪ ਕਿਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿਤੇ ਅਨੰਤ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਲਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਅਗਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੧੫ ਕਿਤੇ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬਹਿਕੇ ਜਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਤਪਸ਼ ਨੂੰ ਸਾਂਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਤੇ ਬੜੇ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹੋ।
- ੧੬ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਧੌਖੇ ਨਾਲ ਛਲ-ਛਲ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਦਿਸਦੇ ਹੋ ॥੧੦॥੨੦॥
- ੧੭ ਤੁਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੱਵਈਏ-ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ (ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਸ੍ਰਯੋ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੇਵਕੇ ਤੇ ਸੋਧੀ ਸਿੱਧਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਘਰ ਟੋਲ ਫਿਰਿਆ ਹਾਂ ਕੀ ਜੋਗੀ, ਕੀ ਜਤੀ ?
- ੧੮ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੈਤ ਅਤੇ ਸੋਧੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਦੇਵਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲੀਆਂ ਜੋ ਸਮੂਹਕ ਹੀ ਅਨੇਕ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਹਨ।
- ੧੯ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇ।
- ੨੦ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਭਾਉ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਭੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਰਤਨਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰੱਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ॥੧॥੨੧॥
- ੨੧ ਜੋਰ ਨਾਲ ਮੱਤੇ ਹੋਇ ਹਾਥੀ, ਜਿਹੜੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੇ ਜਰੀਦਾਰ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਿੰਗਾਰੇ ਹੋਇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਦਰ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ ਤੇ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਕੱਦਾਵਰ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਰੇ ਹੋਇ ਹਨ।
- ੨੨ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਘੋੜੇ ਜੋ ਹਰਨ ਵਾਂਗ ਚੌਕੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਭਾਵ ਹਵਾ ਤੋਂ ਭੀ ਤੇਜ ਦੌੜਦੇ ਨੇ।
- ੨੩ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗੇ ਵੱਡੇ ਭਾਰੀ ਯੋਧੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਵੀ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਸੀਸ ਇਤਨੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।
- ੨੪ ਪਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਇਤਨਾ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਐਥੋਂ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ॥੨॥੨੨॥
- ੨੫ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵੋਲ, ਪੱਸੇ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਵੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਨਮਾਨ ਲੈਣ ਯੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ, ਸੁਣਕੇ ਸਿਰ ਬਦੇ ਬਦੀ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਕੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਚੌਪਈ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਜੁਪ ਅਤੇ ਜ਼ਫਰ ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਅਥਵਾ ਭਜਨ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਉਹ ਸਿਖਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੁਣਕੇ ਬਦੇ ਬਦੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲੱਥੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਹਾਂ, ਹੇਵਾਨ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿਤਨੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਲਿਖਤ ਹੋਵੇ ਚੁਹੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ :

(ਕਾਰਜ ਦੇ ਭਾਰ ਮੁਸਾ ਕਾਟ ਗਵਾਵੈ ਕਾਮ ਨਹੀ ਗਵਾਰੀ ॥) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ—ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨੁਸਖਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਹਰ ਸ਼ੈ ਦੇ ਜੋੜ ਬਣਾਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜੋੜਾ ਬਿਨਾਂ ਜੋੜਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਦੀਵੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਗੁਣ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਸਦੇ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ।

ਅਵਗੁਣੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਗੁਣ ਵੀ ਵਸਹਿ ਨਾਲ ॥ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਣ ਨ ਜਾਪਨੀ ਜਿਹਰੁ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ ॥੪॥ ਅੰਗ : ੯੩੬ ॥ ਮ : ੧ ॥ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ ਚੁਹੇ ਤਾਂ ਕਟਣਾਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਕ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਜਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਸਵੈਯਾਂ ਵਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਤ ਰਖਦੇ ਹਨ—ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਵੈਯੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਤ ਦੇਣ ਲਈ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ। ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਆਸਾਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਹਿਤ ਕੀਮਤੀ ਤੋਹਫੇ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨਾਂ ਲਈ ਆਇਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਚਾਰੇ ਇਹ ਕਿਆਸਰਾਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਪਰ ਰਹਾਉ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਣੀ ਲਈ ਰਾਹ ਪੇੜ ਚਿੰਨ ਭਾਵ ਬਾਣੀ ਅੰਗੇ ਅਉਣ ਵਾਲੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਮੰਗਲ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਦੀ ਉਸਤਤ ਅਤੇ ਆਉਣੇ ਪ੍ਰਾਸੰਗਕ ਸੰਕੇਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵੈਯਾ ਵਿਚ ਦੇ ਕੇ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਨੇ ਐਥੋਂ ਹੀ ਖਿਆਲ ਲੈ ਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗ, ਦਾਨ, ਤੀਰਥ, ਪੂਜਾ, ਪਾਠ, ਵੇਦ, ਪੁਰਾਨ, ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਆਦਿ ਭੁਭੀਆਂ ਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਚੰਡਾਲ ਆਦਿ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਤੀਜੇ ਕੀ ਪੇਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਾਇ ਕੀ ਹੈ ?

ਨਗਾਰੇ ॥ ^੧ਗੰਜਤ ਗੂੜ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਹਿੰਸਤ ਹੀ ਹਮ ਰਾਜ ਹਜਾਰੇ ॥
^੨ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਕੇ ਭੂਪਤ ਕਉਨ ਗਨੈ ਨਹੀ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ^੩ਸ੍ਰੀ ਪਤ
ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ ਅੰਤ ਕਉ ਅੰਤਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ ॥੩॥੨੩॥ ^੪ਤੀਰਥ
ਨਾਨ ਦਇਆ ਦਮ ਦਾਨ ਸੁ ਸੰਜਮ ਨੇਮ ਅਨੇਕ ਬਿਸੇਖੈ ॥ ^੫ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ
ਕੁਰਾਨ ਜਿਮੀਨ ਜਮਾਨ ਸਬਾਨ ਕੇ ਪੇਖੈ ॥ ^੬ਪਉਨ ਅਹਾਰ ਜਤੀ ਜਤ ਧਾਰ
ਸਬੈ ਸੁ ਬਿਚਾਰ ਹਜਾਰਕ ਦੇਖੈ ॥ ^੭ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਭਜੇ ਬਿਨੁ ਭੂਪਤਿ ਏਕ ਰਤੀ
ਬਿਨੁ ਏਕ ਨ ਲੇਖੈ ॥੪॥੨੪॥ ^੮ਸੁਧ ਸਿਪਾਹ ਦੁਰੰਤ ਦੁਬਾਹ ਸੁ ਸਾਜਿ ਸਨਾਹ
ਦੁਰਜਾਨ ਦਲੈਗੇ ॥ ^੯ਭਾਰੀ ਗੁਮਾਨ ਭਰੇ ਮਨ ਮੈ ਕਰ ਪਰਬਤ ਪੰਖ ਹਲੇ ਨ ਹਲੈਗੇ ॥
^{੧੦}ਤੋਰ ਅਰੀਨ ਮਰੋਰ ਮਵਾਸਨ ਮਾਤੇ ਮਤੰਗਨ ਮਾਨ ਮਲੈਗੇ ॥ ^{੧੧}ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸ੍ਰੀ
ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨੁ ਤਿਆਗ ਜਹਾਨੁ ਨਿਦਾਨ ਚਲੈਗੇ ॥੫॥੨੫॥ ^{੧੨}ਬੀਰ ਅਪਾਰ
ਬਡੇ ਬਰਿਆਰ, ਅਬਿਚਾਰਹਿ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਅਭਯੁਯਾ ॥ ^{੧੩}ਤੋਰਤ ਦੇਸ ਮਲਿੰਦ
ਮਵਾਸਨ, ਮਾਤੇ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਨ ਮਲਯਾ ॥ ^{੧੪}ਗਾੜੇ ਗੜਾਨ ਕੇ ਤੋੜਨਹਾਰ
ਸੁ ਬਾਤਨ ਹੀ ਚਕ ਚਾਰ ਲਵਯਾ ॥ ^{੧੫}ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਭ ਕੋ ਸਿਰ ਨਾਇਕ, ਜਾਚਿਕ
ਅਨੇਕ, ਸੁ ਏਕ ਦਿਵਯਾ ॥੬॥੨੬॥ ^{੧੬}ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਫਨਿੰਦ ਨਿਸਾਚਰ, ਭੂਤ
ਭਵਿਖ ਭਵਾਨ ਜਪੈਗੇ ॥ ^{੧੭}ਜੀਵ ਜਿਤੇ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਹੀ ਪਲ ਮੈ ਸਭ
ਥਾਪ ਥਪੈਗੇ ॥ ^{੧੮}ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਤਾਪਨ ਬਾਢ ਜੈਤ ਧੁਨ ਪਾਪਨ ਕੇ ਬਹੁ ਪੁੰਜ ਖਪੈਗੇ ॥
^{੧੯}ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਫਿਰੈ ਜਗ ਸੱਤ੍ਰ ਸਭੈ ਅਵਲੋਕ ਚਪੈਗੇ ॥੭॥੨੭॥ ^{੨੦}ਮਾਨਵ
ਇੰਦ੍ਰ ਗਜਿੰਦ੍ਰ ਨਰਾਧਪ ਜੋਨ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਕੋ ਰਾਜੁ ਕਰੈਗੇ ॥ ^{੨੧}ਕੋਟਿ ਇਸਨਾਨ
ਗਜਾਦਿਕ ਦਾਨ ਅਨੇਕ ਸੁਅੰਬਰ ਸਾਜ ਬਰੈਗੇ ॥ ^{੨੨}ਬ੍ਰਹਮ ਮਹੇਸਰ ਬਿਸਨ ਸਚੀਪਤ
ਅੰਤ ਫਸੇ ਜਮ ਫਾਸ ਪਰੈਗੇ ॥ ^{੨੩}ਜੇ ਨਰ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਸ ਹੈ ਪਗ ਤੇ ਨਰ ਫੇਰ
ਨ ਦੇਹ ਧਰੈਗੇ ॥੮॥੨੮॥ ^{੨੪}ਕਹਾ ਕਭਯੋ ਜੋ ਦੋਊ ਲੋਚਨ ਮੁੰਦਕੈ ਬੈਠਿ ਰਹਿਓ
ਬਕ ਧਿਆਨ ਲਗਾਇਓ ॥ ^{੨੫}ਨਾਤ ਫਿਰਿਓ ਲੀਏ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਨ ਲੋਕ ਗਇਓ
ਪਰਲੋਕ ਗਵਾਇਓ ॥ ^{੨੬}ਬਾਸੁ ਕੀਓ ਬਿਖਿਆਨ ਸੋ ਬੈਠ ਕੈ ਐਸੇ ਹੀ ਐਸ ਸੁ
ਬੈਸ ਬਿਤਾਇਓ ॥ ^{੨੭}ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮੁ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ
ਪਾਇਓ ॥੯॥੨੯॥ ^{੨੮}ਕਾਹੂ ਲੈ ਪਾਹਨ ਪੂਜ ਧਰਜੇ ਸਿਰ; ਕਾਹੂ ਲੈ ਲਿੰਗੁ ਗਰੇ
ਲਟਕਾਇਓ ॥ ^{੨੯}ਕਾਹੂ ਲਖਿਓ ਹਰਿ ਅਵਾਚੀ ਦਿਸਾ ਮਹਿ; ਕਾਹੂ ਪਛਾਹ ਕੋ
ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਓ ॥ ^{੩੦}ਕੋਊ ਬੁਤਾਨ ਕੋ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸੁ; ਕੋਊ ਮ੍ਰਿਤਾਨ ਕਉ ਪੂਜਨ

ਅ. ਏ. ਸ. (ਭਛੋਈਆ, ਮਲੋਈਆ, ਲਵੋਈਆ, ਦਿਵੋਈਆ-ਬੋਲੋ) ਉ. ਇਹ ਕਥਾਵਾਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜਾ ਕਰਨ ਮਣਾਂ ਮੁਹ ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਇਸ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਖੋਲਕੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ ਕਿਵੇਂ ਹਜਾਰਾਂ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਸਮੰਗਰੀਆਂ ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਜਾਗ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਰਾਖਬੀ-ਚੰਦ੍ਰ ਬੰਸੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਕਿਵੇਂ ਜੰਗ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਤੇ ਮਠਾ ਮੂੰਹ ਘਿਉ ਅਤੇ ਕੁੱਕਾਂ ਰੁਪੈ ਦੀ ਸਮੰਗਰੀ ਕਿਵੇਂ ਭੂਕ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਢੰਗ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਦੱਸੇ ਤੇ ਦਿਖਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਜਨ ਜਾਣ ਸਕਣ ਕਿ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਹ ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਅਥਵਾ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ੪੦੫ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਪ ਮਾਰਦਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਰਗਾ ਹੈ, ਨਾ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਨਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਦੁਸਟਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਭੈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਪਰ ਅਰੰਭਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਿਸਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਸ਼ੁੰਭ, ਨਿਸ਼ੁੰਭ, ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਆਦਿ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਅਸ: ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕੇਸ ਤੇ ਕੇਸੀ ਜਿਹੇ ਦੇਵਤਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤੀਜੀ ਅੱਖ ਖੋਲਕੇ ਵੇਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਨਾ ਮਰਨਾ, ਨਾ ਮਾਰਨਾ, ਨਾ ਜੰਮਣਾ ਨਾ ਜਮਾਉਣਾ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਅਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਅਟੱਲ ਫੈਸਲਾ ਹੈ—ਜੇਹੁ ਨ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੇਹੁ ॥ ਪੰ: ੭॥ ਮ: ੧॥ ਕ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਮਤਲਬੀ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਲਈ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਝੇ ਦਿਖਾਵਾ ਜਾ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਕਰੇ ਦੁਹਕਰਮ ਦਿਖਾਵੇ ਹੋਰੁ ॥ ਰਾਮ ਕੀ ਦਰਗਹ ਬਾਧਾ ਚੋਰੁ ॥੧॥

ਰਾਮੁ ਰਮੈ ਸੋਈ ਰਾਮਾਣਾ ॥ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਏਕ ਸਮਾਣਾ ॥ ਅੰਗ- ੧੯੪॥ ਮ: ੫॥

ਗੁਣ ਛੋਡਿ ਅਉਗਣ ਕਮਾਵਦੇ ਦਰਗਹ ਹੋਰਿ ਖੁਆਰੁ ॥ ਜੁਐ ਜਨਮੁ ਤਿਨੀ ਹਾਰਿਆ ਕਿਤੁ ਆਏ ਸੰਸਾਰਿ ॥ ਅੰਗ ੧੨੮੪॥ ਮ: ੩॥

- ੧ ਅਤੇ ਦਰ ਦੇ ਉਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਗਜ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੨ ਬੀਤ ਚੁਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬੀਤ ਰਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜੋ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ । ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬੀਚਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ।
- ੩ ਲਛਮੀ (ਮਾਯਾ) ਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਜਨ ਬਿਨਾ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੰਤ ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਤੁਰ ਗਏ ॥੩॥੨੩॥
- ੪ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸਨਾਨ, ਦਯਾ ਅਤੇ ਧਨ ਦਾ ਦਾਨ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਜੀਵਨ ਨੀਯਮ ਬੰਧ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੇਅੰਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ।
- ੫ ਕੋਈ ਬੇਦ, ਕੋਈ ਪੁਰਾਨ, ਕੋਈ ਕੁਰਾਨ ਜੋ ਭੀ ਜਮੀਨ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੬ ਕੋਈ ਪਉਨ ਅਹਾਰੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਜਤੀ, ਜਤ ਧਾਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਰਬ ਵਿਚਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ—(ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੇ) ।
- ੭ ਇਕ ਲਛਮੀ (ਮਾਯਾ) ਪਤੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਯਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਉਸ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਨਿਗਾ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ “ਰਤੀ” ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਰੱਤੀ ਜਿਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਲੇਖੇ ॥੪॥੨੪॥
- ੮ ਸੂਰਮੇ ਬਹਾਦਰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵੀ ਹੋਵੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਸਨਾਹ ਆਦਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲੋਹੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕੁਝਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਰਖਦੇ ਹੋਣ ।
- ੯ ਆਪਣੇ ਬਲ ਦੇ ਮਾਨ ਵਿਚ ਭਰੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ ਪਰ ਉਹ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਬਤਾਂ ਨੂੰ ਫੰਗ ਲਾ ਕੇ ਜੇ ਉਡਾਣਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਹਲਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ।
- ੧੦ ਭਾਵੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਣ ਭਾਵੇਂ ਕਿਲੇ ਕੋਟ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਢਾਹ ਦੇਣ ਮਸਤ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਲ੍ਹ ਸੁੱਟਣ ।
- ੧੧ ਪਰ ਯਕੀਨ ਕਰੋ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰੇ ਅੰਤ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਤੁਰ ਜਾਣਗੇ ॥੫॥੨੫॥
- ੧੨ ਬੇਅੰਤ ਬਲ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਜਿਹੜੇ ਵੈਰੀਆਂ ਲਈ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਣ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਤੇ ਠਿਠਕੇ ਤੇਗ ਦੇ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਜੇਹੜੇ ਦੇਸਾਂ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ-੧੩ ਦੇ ਕਿਲੇ ਕੋਟ ਢਾਹ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬਲ ਵਿਚ ਮੱਤੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਤੋੜ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ।
- ੧੪ ਸੰਘਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲੇ ਢਾਹ ਕੇ ਖਾਕ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾਰੇ ਚੱਕ ਫਤਹ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਬਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ-ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ।
- ੧੫ ਇਹਨਾਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਣ ਯੋਗ ਹੈ । ਇਹੋ

ਜਿਹੇ ਮੰਗਤੇ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਪਰ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਹੈ ॥੬॥੨੬॥

- ੧੬ ਏਤ ਜਾਂ ਦੇਵਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਊਜ਼ਦ ਹਨ ਜਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਡੰਡੇ ਤੇ ਖਲੋਕੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਛਾਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਾਰ ਲੈਣ ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਏਗਾ ।
- ੧੭ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਜਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਪਲ ਵਿਚ ਬਾਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾਰਨ ਜਾਂ ਜੀਵਾਣ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ।
- ੧੮ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਵਧਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਤਨੇ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਲ ਖਪ ਜਾਣਗੇ ।
- ੧੯ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਮੰਡਲੀਆਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬੇਖੋਫ ਫਿਰਨਗੇ ਜੱਗ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਰੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ॥੭॥੨੭॥
- ੨੦ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮਾਨਸ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ-
- ੨੧ ਭਾਵੇਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸਨਾਨ ਕਿਉਂ ਨ ਕਰ ਲਵੇ ਤੇ ਹਾਥੀ ਆਦਿਕਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰ ਲਵੇ ਜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ੍ਰਯੰਬਰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਰ ਲਵੇ-
- ੨੨ ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਇੰਦ੍ਰ ਅੰਤ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਅਤੇ ਫਸਣਗੇ ਜਰੂਰ-ਬਰ-ਜਰੂਰ ।
- ੨੩ ਹਾਂ ਜੀ, ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਗੇ ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ॥੮॥੨੮॥
- ੨੪ ਕਿਆ ਹੋਇਆ ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਚਿਤ ਦੇ ਵਿਚ ਬੁਰੇ ਧਿਆਨ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਬਗਲ ਧਿਆਨੀ) “ਬਗ ਜਿਉ ਲਾਇ ਬਹੇ ਨਿਤਿ ਧਿਆਨਾ (ਅੰਗ ੨੩੦) ॥”
- ੨੫ (ਜੇ ਦਿਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀ) ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਤੇ ਨਹਾਉਂਦਾ ਫਿਰੇ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਆਹ ਲੋਕ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਗਵਾ ਲਏ ।
- ੨੬ ਅਤੇ ਕੁਸੰਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਉਮਰਾ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ ਗੱਪਾਂ ਜਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਜੁਆ, ਤਾਸ਼ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਕਈ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ।
- ੨੭ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ॥੯॥੨੯॥
- ੨੮ ਕੋਈ ਪੱਥਰ ਹੀ ਪੂਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੨੯ ਕੋਈ ਹਰੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੁਹੰਮਦੀ “ਪਛਾਹ”=ਪੱਛਮ=ਛਪਦੀ ਵੱਲ ਸਿਜਦੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
- ੩੦ ਕੋਈ ਬੇਸਮਝ-ਧਾਤ, ਪੱਥਰ, ਮਿੱਟੀ ਆਦਿ ਦੇ ਭੁੱਤ ਪੂਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੋਈ ਮੜੀਆਂ-ਕਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।

੬੩ (ਪੰਨਾ ੨੭ ਦੀ ਬਾਕੀ)

- ੧ ਅਗਿਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ—ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
- ੨ ਬੂਠ ਦਾ ਟਾਕਰਾ—ਸੱਚ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
- ੩ ਲੋਭ ਦਾ ਟਾਕਰਾ—ਸਬਰ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
- ੪ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਟਾਕਰਾ—ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ
- ੫ ਕਾਮ ਦਾ ਮਨ ਤੇ ਕਾਬੂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਆਸਰੇ
- ੬ ਮੋਹ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
- ੭ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ ਅੰਗ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਹੀ ਅੜ ਸਕਦਾ ਹੈ—ਬੱਸ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਾਠਕ ਪੜਨਗੇ-ਪਾਰਸ ਨਾਥ ਦੇ ਪ੍ਰਕਟ ਵਿਚ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਰੋਕ ਲਈ ਨੁਸਖੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

ਫਰਕ ਦੱਸੇ ।

ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੱਸ ਸਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਹੈ ?

ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਹੀ ਹਾਥਿ ॥ ਮਾਰਿ ਆਪੇ ਜੀਵਾਲਦਾ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸਾਥਿ ॥

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਰਣਾਗਤੀ ਸਰਬ ਘਟਾ ਕੇ ਨਾਥ ॥੮॥ ਅੰਗ ੪੮ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਕੈਥੋਂ ਪਾਛਿਆਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਵਿਊ ਚੱਕਰ ਦੀ

ਧਾਇਓ ॥ ੧ਕੂਰ ਕ੍ਰਿਆ ਉਰਝਿਓ ਸਭਹੀ ਜਗੁ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਭੇਦੁ ਨ
 ਪਾਇਓ ॥੧੦॥੩੦॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦੈ ॥ ੧ਹਰਿ ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ ॥
 ਦਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਅਕਲੰਕ ਰੂਪ ਅਪਾਰ ॥ ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ
 ਉਦਾਰ ॥੧॥੩੧॥ ੧ਅਨਭਿਜ ਰੂਪ ਦੁਰੰਤ ॥ ਸਭ ਜਗਤ ਭਗਤ ਮਹੰਤ ॥ ਜਸ
 ਤਿਲਕ ਭੂ ਭ੍ਰਿਤ ਭਾਨ ॥ ਦਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਨਿਧਾਨ ॥੨॥੩੨॥ ੨ਅਕਲੰਕ ਰੂਪ
 ਅਪਾਰ ॥ ਸਭ ਲੋਕ ਸੋਕ ਬਿਦਾਰ ॥ ਕਲ ਕਾਲ ਕਰਮ ਬਿਹੀਨ ॥ ਸਭ ਕਰਮ
 ਧਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥੩॥੩੩॥ ੩ਅਨਖੰਡ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ॥ ਸਭ ਥਾਪਿਓ ਜਿਹ ਥਾਪ ॥
 ਅਨਖੇਦ ਭੇਦ ਅਛੇਦ ॥ ਮੁਖ ਚਾਰ ਗਾਵਤ ਬੇਦ ॥੪॥੩੪॥ ੪ਜਿਹ ਨੇਤ ਨਿਗਮ
 ਕਹੰਤ ॥ ਮੁਖ ਚਾਰ ਬਕਤ ਬਿਅੰਤ ॥ ਅਨਭਿਜ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ॥ ਅਨਖੰਡ
 ਅਮਿਤ ਅਥਾਪ ॥੫॥੩੫॥ ੫ਜਿਹ ਕੀਨ ਜਗਤ ਪਸਾਰ ॥ ਰਚਿਓ ਬਿਚਾਰ ਬਿਚਾਰ
 ॥ ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਅਖੰਡ ॥ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥੬॥੩੬॥ ੬ਜਿਹ ਅੰਡ ਤੇ
 ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥ ਕੀਨੇ ਸੁ ਚੰਦਰ ਖੰਡ ॥ ਸਭ ਕੀਨ ਜਗਤ ਪਸਾਰ ॥ ਅਬਿਯਕਤ
 ਰੂਪ ਉਦਾਰ ॥੭॥੩੭॥ ੭ਜਿਹ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਨਿਪਾਰ ॥ ਕਈ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨ ਬਿਚਾਰ ॥
 ਕਈ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ ਰਸੂਲ ॥ ਬਿਨੁ ਭਗਤ ਕੋ ਨ ਕਬੂਲ ॥੮॥੩੮॥ ੮ਕਈ
 ਸਿੰਧ ਬਿੰਦ ਨਗਿੰਦ੍ਰ ॥ ਕਈ ਮੱਛ ਕੱਛ ਫਨਿੰਦ੍ਰ ॥ ਕਈ ਦੇਵ ਆਦਿ ਕੁਮਾਰ ॥
 ਕਈ ਕ੍ਰਿਸਨ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ॥੯॥੩੯॥ ੯ਕਈ ਇੰਦ੍ਰ ਬਾਰ ਬੁਹਾਰ ॥ ਕਈ
 ਬੇਦ ਅਉ ਮੁਖ ਚਾਰ ॥ ਕਈ ਰੁੱਦ੍ਰ ਛੁੱਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ॥ ਕਈ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨ
 ਅਨੂਪ ॥੧੦॥੪੦॥ ੧੦ਕਈ ਕੋਕ ਕਾਬ ਭਣੰਤ ॥ ਕਈ ਬੇਦ ਭੇਦ ਕਹੰਤ ॥
 ਕਈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬਖਾਨ ॥ ਕਹੂੰ ਕਥਤ ਹੀ ਸੁ ਪੁਰਾਨ ॥੧੧॥੪੧॥ ੧੧ਕਈ
 ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ ਕਰੰਤ ॥ ਕਈ ਉਰਧ ਤਾਪ ਦੁਰੰਤ ॥ ਕਈ ਉਰਧ ਬਾਹੁ ਸੰਨਿਆਸ ॥
 ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਭੇਸ ਉਦਾਸ ॥੧੨॥੪੨॥ ੧੨ਕਹੂੰ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਕਰੰਤ ॥ ਕਹੂੰ
 ਪਉਨ ਅਹਾਰ ਦੁਰੰਤ ॥ ਕਹੂੰ ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਅਪਾਰ ॥ ਕਹੂੰ ਜੱਗ ਕਰਮ
 ਉਦਾਰ ॥੧੩॥੪੩॥ ੧੩ਕਹੂੰ ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ ਅਨੂਪ ॥ ਕਹੂੰ ਨਿਆਇ ਰਾਜ ਬਿਭੂਤਿ ॥
 ਕਹੂੰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਰੀਤ ॥ ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਸਿਉ ਬਿਪ੍ਰੀਤ ॥੧੪॥ ੪੪॥
 ੧੪ਕਈ ਦੇਸ ਦੇਸ ਫਿਰੰਤ ॥ ਕਈ ਏਕ ਠੌਰ ਇਸਖੰਤ ॥ ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਜਲ
 ਮਹਿ ਜਾਪ ॥ ਕਹੂੰ ਸਹਤ ਤਨ ਪਰ ਤਾਪ ॥੧੫॥੪੫॥ ੧੫ਕਹੂੰ ਬਾਸ ਬਨਹਿ

ਉ ਇੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ੨੦ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ੨੦ ਹੀ ਲਘੁ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ਆ ਜਾਂਦੇ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਅਜੀਬ ਢੰਗ ਹੈ ?
 ਅ "ਦਸ ਚਾਰ-ਚਾਰ" ਕੁਲ ੧੮ ਭਾਵ ਅਠਾਰਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਜਾਣੂ ੪ ਬੇਦ ਛੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ੧ ਨਿਆਸ ੨ ਨਿਆਸ ੩ ਧਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ੪ ਪੁਰਾਨ ਅਯੁਰਵੇਦ
 ੫ ਧਨੁਰ ਵੇਦ ੬ ਗਾਂਧਰਵ ਵੇਦ (ਅਰਥ ਸਾਸਤ੍ਰ ਇਹ ਹਨ ੧੮ ਵਿਦਿਆ) ।
 ੮ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਅਨੇਕ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਜੀ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ—
 ਸ ਨਿਯੁਲੀ ਕਰਮ ਬੰਨੀ ਸਖਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ, ਸਹੀਰ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਜਮ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰੋਂ ਨਾਛੀਆਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਕੇ ਧੋਣਾ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕ
 ਕੇ ਇਕਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰਾਸ ਤ੍ਰਿਭੁਟੀ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਕੋਈ ਸੋਖੀ ਨਹੀਂ : (ਇਕਾ ਪਿੰਗਲਾ ਅਉਰ ਸੁਖਮਨਾ
 ਤੀਨਿ ਬਸਹਿ ਇਕ ਠਾਈ ॥ ਬੋਣੀ ਸੰਗਮ ਤਹ ਪਿਰਾਗੁ ਮਨ ਮਜਨੁ ਕਰੇ ਤਿਥਾਈ ॥ ਅੰਗ : ੯੭੪ ॥ ਬੋਣੀ ॥ ਇਕਾ ਪਿੰਗਲਾ ਅਉਰ ਸੁਖਮਨਾ
 ਪਉਨੇ ਬੰਧਿ ਰਚਾਉਗੇ ॥ ਅੰਗ ੯੭੪ ॥ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ॥ ਭਾਵਾਰਥ ਸੁਖਮਨਾ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਮਨੀ ਹੋਈ ਨਾਛੀ ਹੈ। ਨੌਕ ਦੇ ਮੁੰਦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੰਗਰੋਤ੍ਰ
 ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਦਿਮਾਗ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨੌਕ ਦੀ ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰਾਸ ਦਾ ਚਲਣਾ ਰੋਕਣਾ, ਖਬੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਇਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ
 ਨੂੰ ਪਿੰਗਲਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
 ਇਕਿ ਵਣ ਖੰਡਿ ਬੈਸਹਿ ਜਾਇ ਸਦੁ ਨ ਦੇਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਪਾਲਾ ਕਕਰੁ ਭੈਨਿ ਸੀਤਲੁ ਜਲੁ ਹੋਵਹੀ ॥
 ਇਕਿ ਭਸਮ ਚੜਾਵਹਿ ਅੰਗਿ ਮੈਲੁ ਨ ਧੋਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਜਟਾ ਬਿਕਟ ਬਿਕਰਾਲ ਕੁਲੁ ਘਰੁ
 ਧੋਵਹੀ ॥ ਇਕ ਅਗਨਿ ਜਲਾਵਹਿ ਅੰਗੁ ਆਪ ਵਿਗੋਵਹੀ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਤਨੁ ਛਾਤੁ ਕਿਆ ਕਹਿ ਰੋਵਹੀ ॥
 ਸੋਹਨਿ ਖਸਮ ਦੁਆਰਿ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹੀ ॥੧੫॥ ਅੰਗ : ੧੨੮੪-੮੫॥ ਮ : ੩॥

ਰਚਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਨ ਸਮਰੱਥਾ
 ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਅਰਜਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਭਿਮਨਯੂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ
 ਉਸ ਚੱਕਰ ਦੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਸੀ
 ਪੰਤੂ ਉਸ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ

ਲਈ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੀ ਅਰਜਨ ਦੇ ਦਿਲ
 'ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ
 ਕੋਲ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਭਗਵਾਨ ਮੇਰਾ ਇਕੋ ਇਕ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ
 ਸੀ ਇਹ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਕਰੋ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ

- ੧ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜੱਗ ਝੂਠੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਮਾਯਾ ਪਤੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਕਾਦਰ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ॥੧੦॥੩੦॥
- ੨ ਕੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਕਲਪਤਿ ਸਕਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਕਲੰਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਤੇਜ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ॥੧॥੩੧॥
- ੩ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੇਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਜਰਤ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਡਕਾ-ਮਹੰਤ ਪੁਜਣ ਯੋਗ ਵਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਭਾਵ ਸਭਦਾ ਟਿੱਕਾ ਹੈ। ਕਲ ਅਥਾਈ ਦਾ ਸੂਰਜ ੧੮ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ॥੨॥੩੨॥
- ੪ ਸਾਰੇ ਕਲੰਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵਾਲਾ ਰੂਪ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਨੂੰ ਹਰਨੇ ਵਾਲਾ। ਕਰਮ ਤੇ ਕਾਲ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ। ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ॥੩॥੩੩॥
- ੫ ਨਾ ਕਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਾ ਤੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਬਾਪਨਾ ਬਾਪੀ ਹੈ। ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਨਾਂ ਛੇਦਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਚਾਰਾਂ ਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੪॥੩੪॥
- ੬ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬੇਦ ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਮੁਖਾਂ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਭਿਜਣ ਤੋਂ ਨਾ ਤੋਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਾ ਤੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਾਪਿਆ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ॥੫॥੩੫॥
- ੭ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ॥੬॥੩੬॥
- ੮ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਅੰਤ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੧੪ ਲੋਕ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਆਪ ਵਿਅਕਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ॥੭॥੩੭॥
- ੯ ਜਿਸ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧਾਂ ਦੇਵਰਾਜ ਇੰਦ੍ਰ ਰਾਜੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਬਿਸਨ ਸਮਝ ਲਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਰਾਮ ਚੰਦ

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਰਸੂਲ ਪੈਗੰਬਰ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਕਬੂਲ ਹਨ ਜੋ ਭਗਤੀ ਕਰਨ-ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ॥੮॥੩੮॥

- ੧੦ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਸਾਗਰ, ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਬਤ ਬਿੰਪਾਜਾਲ ਪਹਾੜ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਮੱਛ ਕੱਛ ਅਤੇ ਕਈ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ (ਸਨਕ-ਸਨਦਨ ਆਦਿ) ਕੁਮਾਰ ਤੇ ਕਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਬਣਾਏ ਹਨ ॥੯॥੩੯॥
- ੧੧ ਕਈ ਇੰਦ੍ਰ ਦਰ ਤੇ ਝਾੜੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਚਾਰ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਹਨ, ਕਈ ਵਿਚਾਰੇ ਤੁਛ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਵ ਹਨ, ਕਈ ਸੁੰਦ੍ਰ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹਨ ॥੧੦॥੪੦॥
- ੧੨ ਕਈ ਕੋਕ ਤੇ ਕਈ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਭੇਦ (ਅਰਥ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦਾ ਵਖਰਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਪੁਰਾਣਾ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧੨॥੪੧॥
- ੧੩ ਕਈ ਅੰਗ ਵਿਚ ਅਗੁਤੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ-ਪੁੱਠੇ ਲਟਕਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਪੁਠੇ ਹੋ ਕੇ ਤਪ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਕਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਈ ਜੋਗੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੨॥੪੨॥
- ੧੪ ਕਈ ਨਿਵਲੀ 'ਕਰਮ' ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਵਾ ਅਹਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਤਪ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਕੇ ਬੇਅੰਤ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਤੇ ਜੱਗ ਆਦਿ ਬੜਾ ਦਿਲ ਖੋਲਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥੪੩॥
- ੧੫ ਕਈ ਅਗਨਿ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸੁੰਦ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਹੋਮ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਕੋਈ ਰਾਜ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਾਇ (ਇਨਸਾਫ) ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੀ ਗੀਤੀ ਨਾਲ ਗੀਤ ਗਾਯਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਈ ਫਿਰਕੇ ਵੇਦਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੪॥੪੪॥
- ੧੬ ਕਈ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਇਕੋ ਥਾਂ ਖੜੇ-ਬੈਠੇ ਪਏ ਹਨ ਕਿਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੜ ਬਹਿ ਕੇ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਨ ਪਰ ਦੁਖ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ ਧੂਣੀਆਂ ਆਦਿਕ ਤਪਕੇ ॥੧੫॥੪੫॥
- ੧੭ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ,

ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਦੂਜੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਦਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਰਜਨ ਆਹ ਲੈ ਕਮੰਡਲ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਦੀ, ਤਲਾਅ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਭਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਲੈ ਆ। ਅਰਜਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਤੇ ਮੰਤਰ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਫੇਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੋਲ੍ਹ ਆਉ ਤਾਂ ਅਰਜਨ ਜਾ ਕੇ ਡੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਲਉ ਭਗਵਾਨ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅਭਿਮਨਯੂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰੋ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪਾਣੀ ਤੂੰ ਡੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਆ, ਫੇਰ ਜਿੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਮੁੜ ਕੇ ਨਿਕਾਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਐ ਅਰਜਨ! ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਭਿਮਨਯੂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਮ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਈ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂ? ਜੋ ਆਤਮਾ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲੀ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਪਾਨਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਉਹ ਲੇਖ ਜੋ ਪਰਚਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦਰਸਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਕਥਾਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਮਸਕੀਨ ਦਾ ਫਰਵਰੀ ੧੯੮੧ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਲੇਖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੋਣ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਕਾਨ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਈ ਤੂੰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ ਬਈ ਐ ਮਕਾਨ! ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੂੰ ਵਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ

ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ। ਜਦੋਂ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਚਾਹ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ, ਬਣਾ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੇ ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ, ਬਈ ਤੂੰ ਜੰਮਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਮਰਨਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਨਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ (ਜਨਮ ਮਰਨ ਹਮੇਰੇ ਬਸ ਨਾਹਿ) ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੀਵਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ। ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਪਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੱਲ ਰੱਬ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਈ ਜੀਵਨਾ ਤੂੰ ਕੈਸੇ ਹੈ ਚੋਣ ਕਰ ਲੈ, ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਪਰ ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਜੀਵਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਕੀ ਹੈ? ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਸਫਰ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਗੰਨੇ ਵਿਚ ਰਹੁ ਤੇ ਮਿਠਾਸ ਰੱਬ ਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਸ਼ੱਕਰ ਜਾਂ ਗੁੜ ਜਾਂ ਖੰਡ ਅਥਵਾ ਸ਼ਰਾਬ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਹੈ। ਅੰਗੂਰਾਂ ਵਿਚ ਰਸ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦਾ ਗੁਲੂਕੱਛ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਬ। ਅੰਗੂਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਬਈ ਸ਼ਰਾਬ ਬਣਾਉ। ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਰਸ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਡੀ ਹੀ ਮਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਮੁਨਹਸਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।

ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਸਲਾਮੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ (ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ) ਜਾ: ਤਾਂ ਬਾਦ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ੨ ਵੱਡੇ ਖਲੀਫੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਉਮਰ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਸ਼ਾਹ ਅਲੀ, ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿ ਐ ਹਜ਼ਰਤ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਖੁਦਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਝ ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ? ਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਖੁਦਾ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ? ਸਵਾਲ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਸੀ। ਬੜਾ ਹੀ ਪੈਦਾਵਾ ਸੀ, ਬਰੀਕ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਲੀ ਜੇ ਮੈਂ

ਕਰੰਤ ॥ ਕਹੂੰ ਤਾਪ ਤਨਹਿ ਸਹੰਤ ॥ ਕਹੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਧਰਮ ਅਪਾਰ ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ
 ਰੀਤ ਉਦਾਰ ॥੧੬॥੪੬॥ ੧ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਹਤ ਅਭਰਮ ॥ ਕਹੂੰ ਕਰਮ ਕਰਤ
 ਅਕਰਮ ॥ ਕਹੂੰ ਸੇਖ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ॥ ਕਹੂੰ ਨੀਤ ਰਾਜ ਅਨੂਪ ॥੧੭॥੪੭॥ ੨ਕਹੂੰ
 ਰੋਗ ਸੋਗ ਬਿਹੀਨ ॥ ਕਹੂੰ ਏਕ ਭਗਤ ਅਧੀਨ ॥ ਕਹੂੰ ਰੰਕ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ॥
 ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਅਵਤਾਰ ॥੧੮॥੪੮॥ ੩ਕਈ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਦ ਰਟੰਤ ॥ ਕਈ ਸੇਖ
 ਨਾਮ ਉਚਰੰਤ ॥ ਬੈਰਾਗ ਕਹੂੰ ਸੰਨਿਆਸ ॥ ਕਹੂੰ ਫਿਰਤ ਰੂਪ ਉਦਾਸ ॥੧੯॥੪੯॥
 ੪ਸਭ ਕਰਮ ਫੋਕਟ ਜਾਨ ॥ ਸਭ ਧਰਮ ਨਿਹਫਲ ਮਾਨ ॥ ਬਿਨ ਏਕ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ॥
 ਸਭ ਕਰਮ ਭਰਮ ਬਿਚਾਰ ॥੨੦॥੫੦॥ ੫ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਲਘ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥
 ੬ਜਲੇ ਹਰੀ ॥ ਥਲੇ ਹਰੀ ॥ ਉਰੇ ਹਰੀ ॥ ਬਨੇ ਹਰੀ ॥੧॥੫੧॥ ੭ਗਿਰੇ ਹਰੀ ॥
 ਗੁਫੇ ਹਰੀ ॥ ਛਿਤੇ ਹਰੀ ॥ ਨਭੇ ਹਰੀ ॥੨॥੫੨॥ ੮ਈਹਾਂ ਹਰੀ ॥ ਉਹਾਂ ਹਰੀ ॥
 ਜਿਮੀ ਹਰੀ ॥ ਜਮਾ ਹਰੀ ॥੩॥੫੩॥ ੯ਅਲੇਖ ਅਹਰੀ ॥ ਅਭੇਖ ਹਰੀ ॥ ਅਦੋਖ
 ਹਰੀ ॥ ਅਦੈਖ ਹਰੀ ॥੪॥੫੪॥ ੧੦ਅਕਾਲ ਹਰੀ ॥ ਅਪਾਲ ਹਰੀ ॥ ਅਛੇਦ ਹਰੀ
 ॥ ਅਭੇਦ ਹਰੀ ॥੫॥੫੫॥ ੧੧ਅਜੰਤ੍ਰ ਹਰੀ ॥ ਅਮੰਤ੍ਰ ਹਰੀ ॥ ਸੁ ਤੇਜ ਹਰੀ ॥
 ਅਤੰਤ੍ਰ ਹਰੀ ॥੬॥੫੬॥ ੧੨ਅਜਾਤ ਹਰੀ ॥ ਅਪਾਤ ਹਰੀ ॥ ਅਮਿਤ੍ਰ ਹਰੀ ॥ ਅਮਾਤ
 ਹਰੀ ॥੭॥੫੭॥ ੧੩ਅਰੋਗ ਹਰੀ ॥ ਅਸੋਕ ਹਰੀ ॥ ਅਭਰਮ ਹਰੀ ॥ ਅਕਰਮ
 ਹਰੀ ॥੮॥੫੮॥ ੧੪ਅਜੈ ਹਰੀ ॥ ਅਭੈ ਹਰੀ ॥ ਅਭੇਦ ਹਰੀ ॥ ਅਛੇਦ
 ਹਰੀ ॥੯॥੫੯॥ ੧੫ਅਖੰਡ ਹਰੀ ॥ ਅਭੰਡ ਹਰੀ ॥ ਅਡੰਡ ਹਰੀ ॥ ਪ੍ਰਚੰਡ
 ਹਰੀ ॥੧੦॥੬੦॥ ੧੬ਅਤੇਵ ਹਰੀ ॥ ਅਭੇਵ ਹਰੀ ॥ ਅਜੇਵ ਹਰੀ ॥ ਅਛੇਵ
 ਹਰੀ ॥੧੧॥੬੧॥ ੧੭ਭਜੇ ਹਰੀ ॥ ਥਪੋ ਹਰੀ ॥ ਤਪੋ ਹਰੀ ॥ ਜਪੋ ਹਰੀ ॥੧੨॥੬੨॥
 ੧੮ਜਲਸ ਤੁਹੀ ॥ ਥਲਸ ਤੁਹੀ ॥ ਨਦਿਸ ਤੁਹੀ ॥ ਨਦਸ ਤੁਹੀ ॥੧੩॥੬੩॥ ੧੯ਬ੍ਰਿਛਸ
 ਤੁਹੀ ॥ ਪਤਸ ਤੁਹੀ ॥ ਛਿਤਸ ਤੁਹੀ ॥ ਉਰਧਸ ਤੁਹੀ ॥੧੪॥੬੪॥ ੨੦ਭਜਸ
 ਤੁਅੰ ॥ ਭਜਸ ਤੁਅੰ ॥ ਰਟਸ ਤੁਅੰ ॥ ਠਟਸ ਤੁਅੰ ॥੧੫॥੬੫॥ ੨੧ਜਿਮੀ ਤੁਹੀ ॥
 ਜਮਾ ਤੁਹੀ ॥ ਮਕੀ ਤੁਹੀ ॥ ਮਕਾ ਤੁਹੀ ॥੧੬॥੬੬॥ ੨੨ਅਭੂ ਤੁਹੀ ॥
 ਅਭੈ ਤੁਹੀ ॥ ਅਛੂ ਤੁਹੀ ॥ ਅਛੈ ਤੁਹੀ ॥੧੭॥੬੭॥ ੨੩ਜਤਸ ਤੁਹੀ ॥
 ਬ੍ਰਤਸ ਤੁਹੀ ॥ ਗਤਸ ਤੁਹੀ ॥ ਮਤਸ ਤੁਹੀ ॥੧੮॥੬੮॥ ੨੪ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥

ੳ ਕਿਨਹੀ ਸਿਧ ਬਹੁ ਚੇਟਕ ਲਾਏ ॥ ਕਿਨਹੀ ਭੋਖ ਬਹੁ ਬਾਟ ਬਨਾਏ ॥ ਕਿਨਹੀ ਤੰਤ ਮੰਤ ਬਹੁ ਖੇਵਾ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ॥੬॥ ਕੋਈ
 ਚਤੁਰ ਕਹਾਵੈ ਪੰਡਿਤ ॥ ਕੋ ਖਟੁ ਕਰਮ ਸਹਿਤ ਸਿਉ ਪੰਡਿਤ ॥ ਕੋਈ ਕਰੇ ਆਚਾਰ ਸੁਕਰਣੀ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ॥੭॥ ਸਗਲੇ
 ਕਰਮ ਧਰਮ ਜੁਗ ਸੋਧੇ ॥ ਬਿਨ ਨਾਵੈ ਇਹੁ ਮਨੁ ਨ ਪ੍ਰਬੋਧੇ ॥ ਅੰਗ : ੬੧੩ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਚਮ ਨਾਨਕ ਤੇ ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ
 ਤੇ ਜੋਤਿਸ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਜ਼ਮੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਅੰਤਰਾ ਕੱਢ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ॥ ਇਥੋਂ ਅੰਗ ੨੦ ਲਗੁ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ
 ਛੰਦ ਛੰਦ ॥

ਅ ਹਰੀ ਪਦ ਕਈ ਥਾਂਈ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂ, ਸ਼ਿਵ, ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਵੀ ਹਰੀ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਨਿਰਨਾ ਕਰਕੇ
 ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹਰੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?

ੲ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਹਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਹੁਣ ਆਪ ਹਰੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਉਸਤਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ੳ ਤੇਨੂੰ ਗੱਲੀਂ ਸਮਝਾਇਆ ਤੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ । ਅਲੀ ਖੜਾ ਸੀ ਤੇ
 ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਲੀ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਇਕ
 ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਚੁੱਕ। ਅਲੀ ਨੇ ਸੱਜਾ ਪੈਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ
 ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਵੀ ਚੁੱਕ ਲੈ । ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ
 ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਖਲੋਣ ਲਈ ਕੁਝ ਤਾਂ ਸਹਾਰਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਹੜਾ ਪੈਰ ਸੱਜਾ ਤੂੰ ਧਰਤੀ
 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਉਹ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਸੀ । ਜੇ ਚਾਹੁੰਦਾ
 ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਖੱਬਾ ਪੈਰ ਵੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਜੇ
 ਤੂੰ ਖੱਬਾ ਪੈਰ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰੇਗਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਜਾ
 ਪੈਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਧਰਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕੇਗਾ ।
 ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਉਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਦੀ ਚੋਣ

ਤੂੰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਚੋਣ ਕਰ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਤੇਰੇ ਵੱਸ
 ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲਵਾਂ ਜਾਂ
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲਵਾਂ ਪਰ ਪੀ ਲੈਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਰੋਕਣਾ ਮੇਰੇ
 ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲਈ ਤੇ ਆਖਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ
 ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਸ਼ਾ ਨਾ ਚੜ੍ਹੇ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ
 ਪਿਆਲਾ ਭਰ ਕੇ ਪੀ ਲਵਾਂ ਤੇ ਆਖਾਂ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਾਂ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ
 ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜੇ ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਚੋਣ
 ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਬਸਤਰ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂ ਤੇ ਆਖਾਂ ਕਿ
 ਮੈਂ ਨੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵਾਂ । ਜੇ ਨੰਗੇਸ਼ ਚੱਕਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣੇ ਹੀ
 ਪੈਣਗੇ । ਹਾਂ ਇਹ ਚੋਣ ਮੈਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣਾ

- ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਭਾਪਣਾ, ਜਲ ਧਾਰਾ ਅਤੇ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਣ ਆਦਿ ਸਹਾਰ ਕੇ)। ਕਿਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਕਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾ ਰਹੇ ਨੇ॥੧੬॥੪੬॥
- ੧ ਕਈ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਰੱਬ ਨੂੰ ਭਰਮ ਸਮਝਕੇ ਭੁਲਾ ਹੀ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਕਿਤੇ ਕਰਮ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕੁਕਰਮ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਗੋਂ ਉਲਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮੁਲਾਂ ਤੇ ਸੇਖ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ॥੧੭॥੪੭॥
- ੨ ਕਿਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ ਉਹ ਸੋਗ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਲਈ ਰੱਬ ਚੋਤੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਕਿਤੇ ਇਕ ਭਗਤੀ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਰਸ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕੰਗਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਜਿਹਾ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਜਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ॥੧੮॥੪੮॥
- ੩ ਕਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਜਾਂਪ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਸੇਖ (ਸਯਦ) ਖੁਦਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਬੈਰਾਗੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਉਦਾਸੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ॥੧੯॥੪੯॥
- ੪ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਫੋਕੇ ਹੀ ਜਾਣੇ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਹੀ ਸਮਝੋ॥੨੦॥੫੦॥
- ੫ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਲਘੁ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ॥ ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਛੋਟਾ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।
- ੬ ਜਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹਰੀ ਹੈ, ਬਲ ਖੁਸ਼ਕ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਹੈ ਜੰਗਲ (ਬਣ) ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਹੈ॥੨੧॥੫੧॥
- ੭ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਹੈ, ਕੰਢਾਂ ਤੇ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੮ ਅੰਬੇ ਵੀ ਹਰੀ ਹੈ (ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ) ਉਹੀ (ਪੁਲੋਕ ਵਿਚ) ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀ ਹੀ ਹੈ॥੨੩॥੫੩॥
- ੯ ਉਹ ਹਰੀ ਜੋ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਲੇਖ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੇਖ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਦਵੈਭ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ॥੨੪॥੫੪॥
- ੧੦ ਜੋ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਛੋਦਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ॥੨੫॥੫੫॥
- ੧੧ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੰਤ੍ਰਾਂ-ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਸੁਤੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਤੇਜਾਂ ਦਾ ਤੇਜ ਹੈ ਕਿਸੇ ਭੰਤਕ ਪਦਾਰਥੀ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਨਹੀਂ॥੬॥੫੬॥
- ੧੨ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਪਤ ਤੋਂ ਹੀਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਦੇ ਪੋਟੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ॥੭॥੫੭॥
- ੧੩ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੋਕ (ਚਿੰਤਾ) ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਜਾਲ (ਚੱਕਰ) ਹੈ॥੮॥੫੮॥
- ੧੪ ਜੋ ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰ ਭੈ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜੋ ਛੋਦਿਆ ਕਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ॥੯॥੫੯॥
- ੧੫ ਜੋ ਖੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ (ਅਟੱਲ ਹੁਕਮ ਵਾਲਾ ਹੈ) ਜੋ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭੁੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕੀਦਾ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ॥੧੦॥੬੦॥
- ੧੬ ਜੋ ਅੰਤ (ਅਤਯੰਤ ਵੱਡਾ ਹੈ) ਭੇਦ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੱਛਿਆ ਤੋਂ ਹੱਛਾ ਹੈ॥੧੧॥੬੧॥
- ੧੭ ਇਸ ਲਈ ਐਸੇ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰੋ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਥਾਪਨਾ ਪੂਜਾ ਕਰੋ, ਉਸ ਹਰੀ ਲਈ ਤਪ ਕਰੋ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਕਰੋ॥੧੨॥੬੨॥
- ੧੮ ਹੋ ਹਰੀ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਲ ਵਿਚ ਤੁਹੀਂ ਹੈ ਬਲ ਖੁਸ਼ਕ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਤੁਹੀਂ ਹੈ, ਨਦੀ ਰੂਪ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ॥੧੩॥੬੩॥
- ੧੯ ਬ੍ਰਿਛ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ ਪੱਤੇ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ ਧਰਤੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ॥੧੪॥੬੪॥
- ੨੦ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਭਜਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਭਜਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਰਟਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੀ ਡਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ॥੧੫॥੬੫॥
- ੨੧ ਧਰਤੀ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ, ਧਰਤ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮਕਾਨ ਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਮਕਾਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਵੀ ਤੁਹੀਂ ਹੈ॥੧੬॥੬੬॥
- ੨੨ ਤੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਛੁਤ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਅਤੇ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ॥੧੭॥੬੭॥
- ੨੩ ਤੂੰ ਹੀ ਜਤ ਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਬਰਤ ਰੂਪ ਹੈ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਹੈਂ ਤੂੰ ਹੀ ਮਤਯ ਤੁਹੀਂ ਜਲ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਜਲ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀ ਮੰਛੀ ਹੈਂ॥੧੮॥੬੮॥
- ੨੪ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹੀਂ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਸਤਿਯੁਗ ਵਿਚ ਤੁਹੀਂ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੀ॥

ਹੈ, ਕਿਹੜਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਇਹ ਚੋਣ ਕਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਭਗਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਚਿੱਟੇ ਕਿੱਟੇ ਪਹਿਨਾਂ ?

ਜੀਵਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਜਨਮ ਤੇ ਮਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਸਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੈਤ ਸਮੂਹਕ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਖਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ ਆ :-

ਪਹਿਲਾ ਮਰਣ ਕਬੂਲ ਜੀਵਣ ਕੀ ਛੱਡਿ ਅਸ ॥
ਹੋਹੁ ਸਭਨਾ ਕੀ ਹੋਣੁਕਾ ਤਉ ਆਉ ਹਮਾਰੈ ਪਾਸਿ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੧੦੨ ॥ ਮ: ੫॥

ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਚੋਤੇ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਚੋਤੇ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਚੋਤੇ ਹੈ ਤੇ ਮੌਤ ਚੋਤੇ ਹੈ ਉਹ ਬੰਦਾ ਨਿਰਬਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੰਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਭੁੱਲ ਗਈ ਉਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਦੌੜ ਹੈ ਦੁਸ਼ਟਤਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰਸਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸੁੱਖ ਕਿੱਥੇ ?

ਭਾਵ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਉੱਤੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ :-

ਗਮ ਚਿ ਬਾਸਿਦ ॥ ਗਮ ਕੀ ਹੈ ? ਸੁਖ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ? ਇਸ ਨੂੰ

ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਸਾਨੂੰ ਸੁਖ ਤੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਜਬ ਕਛੁ ਪਾਵੈ ਤਬ ਗਰਬੁ ਕਹਤੁ ਹੈ ॥ ਮਾਇਆ ਗਈ ਤਬ ਰੋਵਨ

ਲਗਤ ਹੈ ॥

ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਰਸ ਕਸਹਿ ਲਭਾਨਾ ॥ ਬਿਨਸਿ ਗਇਆ ਜਾਇ ਕਹੂੰ ਸਮਾਨਾ ॥੨॥
ਅੰਗ ੪੮੭ ॥ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ॥

ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਪਨ ਦੁਖੀ ਹੈ ਹੀ ਪਰ ਧਨਵਾਨ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੀ ਹੈ। ਬੀਮਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਤੰਦਰੁਸਤ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਇਕ ਲਿੰਬਾ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਭਲਵਾਨ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਵੀ ਦੁਖੀ ਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਦੁੱਖ ਕਿੱਥੋਂ ਤੇ ਕਿਹਾ ਆ ਗਏ ਨੇ ?

ਦੁਖੀ ਦੁਨੀ ਸਹੋਕੀਐ ਜਾਇ ਤ ਲਗਹਿ ਦੁਖ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਸੇ ਨ ਲਥੀ ਭੁਖ ॥ ਅੰਗ ੧੨੮੭ ॥ ਮ: ੧ ॥

(ਨਾਨਕ ਦੁਖੀਆ ਸਭ ਸੰਸਾਰ) ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—(ਗਮ ਚਿ ਬਾਸਿਦ) ? ਗਮ ਕੀ ਹੈ ? ਦੁੱਖ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਕਿਉਂ ਹੈ ਗਿਆ ਹੈ ? ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਆਲਿਮ ਫਾਜਲ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੱਬ ਜੋੜ ਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਇਹਨਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ? ਗੁਜ਼ੀ ਜੀ ਬੋਲੋ, ਭਾਈ ਤੂੰ ਕਵੀ ਹੈਂ। ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਸਾਇੰਸ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਥਰ ਸਕਦੀ। ਅੱਛਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸੁਣੋ।

ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥੧੯॥੬੯॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ
ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥੨੦॥੭੦॥ ਤੁਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਬਿਤ ॥ ੧੫
ਮਲਹਾਰੀ ਗਜ ਗਦਹਾ ਬਿਭੂਤ ਧਾਰੀ ਗਿਦੂਆ ਮਸਾਨ ਬਾਸ ਕਰਿਓਈ ਕਰਤ
ਹੈ ॥ ੧੫੫ ਮਟ ਬਾਸੀ ਲਗੇ ਡੋਲਤ ਉਦਾਸੀ ਮ੍ਰਿਗ ਤਰਵਰ ਸਦੀਵ ਮੋਨ ਸਾਧੇ
ਈ ਮਰਤਾ ਹੈ ॥ ੧੬ ਬਿੰਦ ਕੇ ਸਧੱਯਾ ਤਾਹਿ ਹੀਜ ਕੀ ਬਡੱਯਾ ਦੇਤ ਬੰਦਰਾ ਸਦੀਵ
ਪਾਇ ਨਾਗੇ ਈ ਫਿਰਤ ਹੈ ॥ ੧੭ ਅੰਗਨਾ ਅਧੀਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਏਕ
ਗਿਆਨ ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਛੀਨ ਕੈਸੇ ਕੈ ਤਰਤ ਹੈ ॥੧੮॥੭੧॥ ੧੮ ਤੁਤ ਬਨਚਾਰੀ ਛਿਤ
ਛਉਨਾ ਸਭੈ ਦੂਧਾਧਾਰੀ ਪਉਨ ਕੇ ਅਹਾਰੀ ਸੁ ਭੁਜੰਗ ਜਾਨੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ੧੯
ਕੇ ਭਛੱਯਾ ਧਨ ਲੋਭ ਕੇ ਤਜੱਯਾ ਤੇ ਤੋ ਗਉਅਨ ਕੇ ਜੱਯਾ ਬਿਖ ਭੱਯਾ ਮਾਨੀਅਤੁ
ਹੈ ॥ ੨੦ ਨਭ ਕੇ ਉਡੱਯਾ ਤਾਹਿ ਪੰਛੀ ਕੀ ਬਡੱਯਾ ਦੇਤ ਬਗੁਲਾ ਬਿੜਾਲ ਬਿਕ
ਧਿਆਨੀ ਠਾਨੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ੨੧ ਜੇਤੇ ਬਡੇ ਗਿਆਨੀ ਤਿਨੋ ਜਾਨੀ ਪੈ ਬਖਾਨੀ ਨਾਹਿ
ਐਸੇ ਨ ਪ੍ਰਪੰਚ ਮਨ ਭੂਲ ਆਨੀਅਤੁ ਹੈ ॥੨੨॥੭੨॥ ੨੨ ਭੂਮ ਕੇ ਬਸੱਯਾ ਤਾਹਿ
ਭੂਚਰੀ ਕੇ ਜੱਯਾ ਕਹੈ ਨਭ ਕੇ ਉਡੱਯਾ ਸੋ ਚਿਰੱਯਾ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ ॥ ੨੩
ਕੇ ਭਛੱਯਾ ਤਾਹਿ ਬਾਂਦਰੀ ਕੇ ਜੱਯਾ ਕਹੈ ਆਦਿਸ ਫਿਰੱਯਾ ਤੇਤੋ ਭੂਤ ਕੈ ਪਛਾਨੀਐ ॥
੨੪ ਜਲ ਕੇ ਤਰੱਯਾ ਕੋ ਗੰਗੋਰੀ ਸੀ ਕਹਤ ਜਗ ਆਗ ਕੇ ਭਛੱਯਾ ਸੋ ਚਕੋਰ
ਸਮ ਮਾਨੀਐ ॥ ੨੫ ਸੂਰਜ ਸਿਵੱਯਾ ਤਾਹਿ ਕਉਲ ਕੀ ਬਡਾਈ ਦੇਤ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸਿਵੱਯਾ
ਕੋ ਕਵੀ ਕੈ ਪਹਿਚਾਨੀਐ ॥੨੬॥੭੩॥ ੨੬ ਨਾਰਾਇਣ ਅਕੱਛ ਮੱਛ ਤਿੰਦੂਆ ਕਹਤ
ਸਭ ਕਉਲ ਨਾਭ ਕਉਲ ਜਿਹ ਤਾਲ ਮੈ ਰਹਤੁ ਹੈ ॥ ੨੭ ਗੋਪੀ ਨਾਥ ਗੁਜਰ
ਗੁਪਾਲ ਸਭੈ ਧੋਨਚਾਰੀ ਰਿਖੀਕੇਸ ਨਾਮ ਕੇ ਮਹੰਤ ਲਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ੨੮
ਭਵਰ ਅੰ ਅਟੇਰੂ ਕੋ ਕਨ੍ਯਾ ਨਾਮ ਕੰਸ ਕੋ ਬਧੱਯਾ ਜਮਦੂਤ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥
੨੯ ਮੂੜ ਰੂੜ ਪੀਟਤ ਨ ਗੂੜਤਾ ਕੋ ਭੇਦ ਪਾਵੈ ਪੂਜਤ ਨ ਤਾਹਿ ਜਾਕੇ ਰਾਖੇ
ਰਹੀ ਰਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥੩੦॥੭੪॥ ੩੦ ਬਿਸ੍ਵਪਾਲ ਜਗਤ ਕਾਲ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਬੈਰੀ
ਸਾਲ ਸਦਾ ਪ੍ਰਤਪਾਲ ਜਮ ਜਾਲ ਤੇ ਰਹਤੁ ਹੈ ॥ ੩੧ ਜੋਗੀ ਜਟਾ ਧਾਰੀ ਸਤੀ
ਸਾਚੇ ਬਡੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਧਿਆਨ ਕਾਜ ਭੂਖ ਪਿਆਸ ਦੇਹ ਪੈ ਸਹਤ ਹੈ ॥ ੩੨
ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਜਲ ਹੋਮ ਪਾਵਕ ਪਵਨ ਹੋਮ ਅਧੋ ਮੁਖ ਏਕ ਪਾਇ ਠਾਢੇ ਨ ਬਹਤ
ਹੈ ॥ ੩੩ ਮਾਨਵ ਫਨਿੰਦ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਨ ਪਾਵੈ ਭੇਦ ਬੇਦ ਅੰ ਕਤੇਬ ਨੇਤ ਨੇਤ
ਕੈ ਕਹਤ ਹੈ ॥੩੪॥੭੫॥ ਨਾਚਤ ਫਿਰਤ ਮੋਰ ਬਾਦਰ ਕਰਤ ਘੋਰ ਦਾਮਨੀ ਅਨੇਕ

ਓ ਸਰਬ ਸੁਖ ਤਾਹੁ ਕੈ ਪੂਰਨ ਜਾਕੈ ਸੁਖੁ ਹੈ ਰਹੀ ॥

ਰਸਨਾ ਜਪਤੀ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ॥ ਮਾਤ ਗਰਭ ਤਮਹੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਮ੍ਰਿਤ ਮੰਡਲ ਇਕ ਤੁਹੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਤਮਹਿ ਪਿਤਾ ਤਮ ਹੀ ਫਨਿ ਮਾਤਾ ਤਮਹਿ ਮੀਤ ਹਿਤ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥ ਤਮ ਪਰਵਾਰ ਤਮਹਿ ਆਧਾਰਾ ਤਮਹਿ ਜੀਅ ਪ੍ਰਾਨ ਦਾਤਾ ॥੧॥ ਤਮਹਿ ਖਾਨਾ
ਤਮਹਿ ਜਰੀਨਾ ਤਮ ਹੀ ਸਾਵਿਕ ਲਾਲਾ ॥ ਤਮਹਿ ਪਾਰਜਾਤ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਏ ਤਉ ਨਾਨਕ ਭਏ ਨਿਹਾਲਾ ॥ ਅੰਗ : ੧੨੧੫ ॥ ਮ : ੫॥

ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਹੁਆ ਮੁਖ ਮੈ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ ॥ ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟਿ ਗਿਆ ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂੰ ॥ ਇਹ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਦਾ
ਤਤ ਸਾਰ ॥ ਇਥ ਹਠ ੨੦ ਲਗ ਛੰਦ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਅਗੇ ੨੦ ਹੀ ਕਬਿਤ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵਿਯੋਗ ਕਸਦੇ ਹਨ
ਜੋ ਅਗਿਆਨਵਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬੇਹੱਦਾ ਜਿਹੇ ਭ੍ਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਉਟ ਪਟੇਗਣ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਅ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਦੁਧ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਬੱਲੇ ਪਿਆ ਦਸਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾਭੀ ਤੋਂ ਕੋਲ ਫੁਲ ਨਿਕਲਿਆ ।

੮ ਅਟੇਰੂ ਇਕ ਲੰਮੀਆਂ ਟੰਗਾ ਵਾਲੀ ਮਕੜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ

ਸ ਭਾਵ ਜੋ ਇਹ ਨਾਮ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਇਹ ਗੱਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਾ ਸਮਝਕੇ ਹਕੀਕੀ ਨਾਮ
ਦੇ ਕੇ ਪਿਟਣਾ ਪਾ ਬਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਬਡੀ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਸਲ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਭੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ
ਸਾਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਭਲਾ, ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ, ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਜੀਵਾਣਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਇਕੋ ਇਕ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ
ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਗਉਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਕ ਦੇ ਉਹ ਕਰਨਹਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ—

- ਝੋਤੇ ਵਿੱਚ ਝੁੰਗੀ ਝੁੰਗੀ, ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਵੀ ਝੁੰਗੀ ਝੁੰਗੀ, ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਝੁੰਗੀ ਝੁੰਗੀ ॥੧੬॥੬੬॥
- ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਝੁੰਗੀ । ਚਾਰ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਝੁੰਗੀ । ਚਾਰ ਮੁਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਝੁੰਗੀ । ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਝੁੰਗੀ ਹੈ । ਚਾਰੇ ਕਲਾ ਵਿਚ ਭੀ ਝੁੰਗੀ । ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਝੁੰਗੀ । ਚਾਰੇ ਬਿਦਿਆਂ ਵਿਚ ਭੀ ਝੁੰਗੀ । ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਚੱਕਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਝੁੰਗੀ । “ਨਾਮੋ ਕਾ ਸੁਆਮੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਫਿਰੇ ਸਗਲ ਬੇਦੇਸਵਾ ॥” (ਅੰਗ : ੧੧੬੭ ॥)
- ੧ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਬਿੰਤ ॥ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ (ਘੋਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਾਂ ਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਪੜਾ ਧੋਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰ ਉਡੀਕਦੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੂਰ ਜਿਹਾ ਮਲ ਧਾਰੀ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਾਥੀ ਤੇ ਖੋਤਾ ਧੂੜ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਲਿਟਦੇ ਨੇ ਜੋ ਮਸਾਣਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ ਮੁਕਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਬਿਜੂ) ਸਦਾ ਹੀ ਮਸਾਣਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ?
- ੨ ਜੇ ਮੱਠਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਮੁਕਤੀ ਲਭਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਲੂ ਸਦਾ ਹਨੇਰਾ ਵੇਂਦੇ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਧਰਤੀ ਭਰਮਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਿਰਨ ਸਦਾ ਦੌੜੇ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਮੋਨਧਾਰ (ਬੋਲਣਾ ਬੰਦ) ਕਰਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਰੁਖ ਕਦੋਂ ਬੋਲਦੇ ਨੇ ? ਰੂਪ ਕੀਤੇ ਹੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।
- ੩ ਜੇਹੜੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਯਾਗ ਕੇ ਜਤੀ ਕੁਹਾਂਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਹੀਜੜੇ-ਖੁਸਰੋ (ਖੱਸੀ ਫੌਜ) ਕਦੋਂ ਕੋਲ ਕਰਦੇ ਨੇ ? ਉਹ ਕਿਉਂ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਜੇਕਰ ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਂਦਰ ਕਦੋਂ ਬੂਟ ਜੁਰਾਬਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ—
- ੪ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਬੜੇ ਚਤਰ ਹਨ ਪਰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਤਰ ਸਕਦੇ ਨੇ ? ॥੧੭॥੭੧॥
- ੫ ਜੇਕਰ ਅੰਨ ਛੱਡਕੇ ਪਉਣ ਅਹਾਰੀ ਹੋਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੂਤ ਬਣਾਂ ਵਿਚ ਕੇਹੜੀ ਰਸੋਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ? ਜਿਹ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਸਦਾ ਦੁੱਧ ਹੀ ਪੀਂਦੇ ਨੇ ਸਰਪ ਵੀ ਤਾਂ ਪਉਣ ਅਹਾਰੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਤਰ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ ।
- ੬ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਘਾਹ ਫੂਸ ਪੱਤੇ ਆਦਿ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਬੋਲ ਦੀ ਜੂਨ ਹਨ ਬੋਲ ਸਦਾ ਵਿਚ ਘਾਹ ਫੂਸ ਖਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਧਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲਵੇ ਕਿ ਉਹ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਹੀ ਹਨ ।
- ੭ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਛੀ ਮਨ ਲਉ ਜੋ ਸਦਾ ਉਡਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੋ ਲੋਗ ਧਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਧਿਆਨੀ ਕੁਹਾਉਂਦੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਗਲਾ ਯਾ ਬਿੱਲਾ ਅਥਵਾ ਬਘਿਆੜ ਮੰਨ ਲਵੋ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਧਿਆਨਹਾਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ।
- ੮ ਜੇਹੜੇ ਗਿਆਨੀ ਹੋਇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਾਣ ਤਾਂ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਕਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਾਖੰਡ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਨਾ ਲਿਆਉ ॥੨॥੭੨॥
- ੯ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਸਲ ਢੰਗ ਤਾਂ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਧਰਤੀ ਕੰਦਰਾਂ ਜਾ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੜਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਉਹ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਿਉਂਕ ਆਦਿ ਘੋਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕੀੜੇ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਉਡਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਮਝੋ ਕਿ ਚਿੜੀਆਂ ਹੀ ਹਨ ।
- ੧੦ ਜਿਹੜੇ ਫਲ ਫਰੂਟ ਖਾਂਦੇ ਸਮਝੋ ਉਹ ਬਾਂਦਰੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਅਲੋਪ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੂਤ ਸਮਝ ਲਵੋ ।
- ੧੧ ਜਿਹੜੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਜਲ ਜੁਲਾਹਾ ਜਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਗੰਗੀਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਅਗਨ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਚਕੋਰ ਸਮਾਨ ਹਨ-ਚਕੋਰ ਵੀ ਅੰਗ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਉਪਾਨਾ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤਪੀਏ ਸਾਧਾਂ ਵਰਗੇ ਉਹ ਜਾਣੇ ਕੋਲ ਫੁੱਲ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ, ਕੋਲ ਫੁੱਲ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਖਿੜਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਨੇ ਉਹ ਕੰਮੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਜੋ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿੜਦਾ ਹੈ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਹਨ ॥੩॥੭੩॥
- ੧੩ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਛੂ ਕੁੰਮੇ ਤੇ ਮੱਛ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਨਾਰਾਇਣ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕੋਲ ਫੁੱਲ ਤਲਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਜੇਕਰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਗੋਪੀ ਨਾਥ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਰ ਗੁੱਜਰ ਅਪਣੀ ਗੁਜਰੀ ਗੋਪੀ ਦਾ ਨਾਥ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਗਉਆਂ ਵਾਹਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁੱਜਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਉਆਂ ਦੇ ਚਰਵਾਹੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਰਿਖੀ ਕੇਸ ਨਾਮ ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਬੁਝ ਨਹੀਂ ।
- ੧੫ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਧਵ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਵੇ ਨੂੰ ਮਾਧਵ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕਨ੍ਯਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਹੀਯੋ ਤਾਂ ਅਟੇਰੂ ਕਹਣੇ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਕਨ੍ਯਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਸ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜਮਦੂਤ ਵੀ ਕਨ੍ਯਾ ਹੀ ਹੋਇ ।
- ੧੬ ਮੂਰਖ ਲੋਗ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਕੁਟਦੇ ਹਨ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਨਾ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਰਖੇ ਹੋਇ ਰਹੀਦਾ ਹੈ ॥੪॥੭੪॥
- ੧੭ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਦੀਨਾ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵੈਰੀਆਂ ਲਈ ਸੂਲ ਰੂਪ ਹੈ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਜਮਾ ਦੇ ਜਾਲ ਤੋਂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਮਾ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ)
- ੧੮ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਜੋਗੀ ਕਈ ਜਟਾਧਾਰੀ ਜਤੀ ਸਤੀ ਬੜੇ ਸਚੇ ਸੁਚੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਧ੍ਯਾਨਧਾਰਤ੍ਰ ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਦੇਹ (ਸਰੀਰ) ਤੇ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ—
- ੧੯ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਜਲਧਾਰੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਅੰਗ ਵਿਚ ਹੋਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਪਵਨ ਅਹਾਰੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਪੁੰਠਾ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਇਕ ਪੈਰ ਤੇ ਖਲੋਕੇ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬੈਠਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੨੦ ਕੋਈ ਮਾਨਵ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਜੀ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਅਥਵਾ ਦੇਵਤ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਪਰੇ-ਪਰੇ ਨੇਤ-ਨੇਤ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫॥੭੫॥
- ੨੧ ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਨੱਚਿਆਂ ਟੱਪਿਆਂ ਸਾਂਗ ਲੀਲਾ ਜਾ ਬਹੁਤੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਕੇ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਮੋਰ ਬਬੇਰਾ ਨਚਦੇ ਨੇ ਬਦਲ ਬਬੇਰਾ ਘੋਰ-ਘੋਰ ਕੇ ਰੱਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ ।

ਕਿ ਰੰਗਸ ਕਬੁਦਨ ਕਰ ਦਿਲੋ ਅਜ ਪੁਰ ਸੁਗਰ ਸਾਖਤ ॥

ਅਜ ਬਸ ਦੂਦ ਆਹਿ ਮਨ ਅਜ ਅਸਮਾ ਗੁਜਸਤ ॥

ਅਰਥ ਭਾਵ—ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਭਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਹੋਕੇ ਨਿਕਲੇ ਉਹਨਾਂ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਕਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੇ ੭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ । ਸੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਬਖਸ਼ੀ ਜੋ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੰਦਗੀਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ

ਨੰਦ ਲਾਲ ਇਹ ਨਿਰਾ ਬੰਦਗੀ ਨਾਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ ਵੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਾਵ-ਸੁਬਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਿਲੇਗੀ । ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਸੀ—ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ-ਰਾਮ ਚਿ ਬਾਸਿਦ ਭਾਵ ਰਾਮ ਕੀ ਹੈ ? ਸ਼ਾਦੀ ਚੀਸਦ, ਖੁਸ਼ੀ ਕੀ ਹੈ ? ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦੇ ਨੇ— (ਗਵਲਤ ਅਜ ਯਾਦੇ ਖੁਦਾ) ਭਾਵ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਹੈ-ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਦੀ ਹੈ—

ਭਾਉ ਕਰਿਓ ਈ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ਚੰਦਮਾ ਤੇ ਸੀਤਲ ਨ ਸੂਰਜ ਤੇ ਤਪਤ ਤੇਜ
ਇੰਦ੍ਰ ਸੇ ਨ ਰਾਜਾ ਭਵ ਭੂਮ ਕੋ ਭਰਤ ਹੈ ॥ ^੧ਸਿਵ^੧ ਸੇ ਤਪਸੀ ਆਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾ
ਸੇ ਨ ਬੇਦਚਾਰੀ ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ ਸੀ ਤਪੱਸਿਆ ਨ ਅਨਤ ਹੈ^੨ ॥ ^੩ਗਿਆਨ ਕੇ
ਬਿਹੀਨ ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਅਧੀਨ ਸਦਾ ਜੁਗਨ ਕੀ ਚਉਕਰੀ ਫਿਰਾਏ ਈ ਫਿਰਤ
ਹੈ ॥੬॥੭੬॥ ^੪ਏਕ ਸਿਵ ਭਏ ਏਕ ਗਏ ਏਕ ਫੇਰ ਭਏ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕੇ
ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹੈ^੫ ॥ ^੬ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰੁ ਬਿਸਨ ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਅੰ ਪੁਰਾਨ ਕੇਤੇ
ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮੂਹਨ ਕੇ ਹੁਇ ਹੁਇ ਬਿਤਏ ਹੈ ॥ ^੭ਮੋਨਦੀ^੭ ਮਦਾਰ ਕੇਤੇ ^੮ਅਸੁਨੀ
ਕੁਮਾਰ ਕੇਤੇ ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਕੇਤੇ ਕਾਲ ਬਸ ਭਏ ਹੈ ॥ ^੯ਪੀਰ ਅੰ ਪਿਕਾਂਬਰ
ਕੇਤੇ ਗਨੇ ਨ ਪਰਤ ਏਤੇ ਭੂਮ ਹੀ ਤੇ ਹੁਇਕੈ ਫੇਰਿ ਭੂਮ ਹੀ ਮਿਲਏ ਹੈ ॥੧੦॥੧੦॥
^{੧੧}ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬਡੇ ਬਡੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ^{੧੧} ਛਤ੍ਰ ਹੀ ਕੀ ਛਾਇਆ ਕਈ ਕੋਸ
ਲੋ ਚਲਤ ਹੈ ॥ ^{੧੨}ਬਡੇ ਬਡੇ ਰਾਜਨ ਕੇ ਦਾਬਤਿ ਫਿਰਤਿ ਦੇਸ ਬਡੇ ਬਡੇ ਰਾਜਨ
ਕੇ ਦ੍ਰਪ ਕੋ ਦਲਤੁ ਹੈ ॥ ^{੧੩}ਮਾਨ ਸੇ ਮਹੀਪ ਅੰ ਦਿਲੀਪ ਕੈਸੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਬਡੇ
ਅਭਿਮਾਨ ਭੁਜ ਦੰਡ ਕੋ ਕਰਤ ਹੈ^{੧੪} ॥ ^{੧੫}ਦਾਰਾ^{੧੫} ਸੇ ਦਿਲੀਸਰ ਦੂਜੋਧਨ ਸੇ ਮਾਨਧਾਰੀ
ਭੋਗ ਭੋਗ ਭੂਮ ਅੰਤ ਭੂਮ ਮੈ ਮਿਲਤ ਹੈ^{੧੬} ॥੧੬॥੧੬॥ ^{੧੭}ਸਿਜਦੇ ਕਰੇ ਅਨੇਕ
ਤੋਪਚੀ ਕਪਟ ਭੇਸ ਪੋਸਤੀ ਅਨੇਕ ਦਾ ਨਿਵਾਵਤ ਹੈ ਸੀਸ ਕੋ ॥ ^{੧੮}ਕਹਾ ਭਇਓ
ਮੱਲ ਜੋ ਪੈ ਕਾਢਤ ਅਨੇਕ ਡੰਡ ਸੋ ਤੋ ਨ ਡੰਡੋਤ ਅਸਟਾਂਗ ਅਥਤੀਸ ਕੋ ॥
^{੧੯}ਕਹਾ ਭਇਓ ਰੋਗੀ ਜੋ ਪੈ ਡਾਰਿਓ ਰਹਿਓ ਉਰਧ ਮੁਖ ਮਨ ਤੇ ਨ ਮੁੰਡ ਨਿਹਰਾਇਓ
ਆਦਿ ਈਸ ਕੋ ॥ ^{੨੦}ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ ਸਦਾ ਦਾਮਨਾ ਪ੍ਰਬੀਨ ਏਕ ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ
ਕੈਸੇ ਪਾਵੈ ਜਗਦੀਸ ਕੋ ॥੨੧॥੨੧॥ ^{੨੨}ਸੀਸ ਪਟਕਤ ਜਾਕੇ ਕਾਨ ਮੈ ਖਜੂਰਾ ਧਸੈ
ਮੁੰਡ ਛਟਕਤ ਮਿਤ੍ਰ ਪੁਤ੍ਰ ਹੂ ਕੇ ਸੋਕ ਸੋ ॥ ^{੨੩}ਆਕ ਕੋ ਚਰਯਾ ਫਲ ਫੂਲ ਕੋ
ਭਛਯਾ ਸਦਾ ਬਨ ਕੋ ਭੁਮਯਾ ਅਉਰ ਦੂਸਰੇ ਨ ਬੋਕ ਸੋ ॥ ^{੨੪}ਕਹਾ ਭਯੋ ਭੇਡ
ਜੋ ਘਸਤ ਸੀਸ ਬਿਛਨ ਸੋ^{੨੫} ਮਾਟੀ ਕੋ ਭਛਯਾ ਬੋਲ ਪੂਛ ਲੀਜੈ ਜੋਕ ਸੋ ॥ ^{੨੬}ਕਾਮਨਾ
ਅਧੀਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਏਕ ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ ਕੈਸੇ ਭੇਟੇ ਪਰਲੋਕ
ਸੋ ॥੨੭॥੨੭॥ ^{੨੮}ਨਾਚਿਓ ਈ ਕਰਤ ਮੋਰ ਦਾਦਰ ਕਰਤ ਸੋਰ ਸਦਾ ਘਨਘੋਰ
ਘਨ ਕਰਿਓ ਈ ਕਰਤ ਹੈ ॥ ^{੨੯}ਏਕ ਪਾਇ ਠਾਢੇ ਸਦਾ ਬਨ ਮੈ ਰਹਤ
ਬਿਛ ਫੂਕ ਫੂਕ ਪਾਵ ਭੂਮ ਸ੍ਰਾਵਗ ਧਰਤ ਹੈ ॥ ^{੩੦}ਪਾਹਨ ਅਨੇਕ ਜੁਗ
ਏਕ ਠਉਰ ਬਾਸੁ ਕਰੈ ਕਾਗ ਅਉਰ ਚੀਲ ਦੇਸ ਦੇਸ ਬਿਚਰਤ ਹੈ ॥
^{੩੧}ਗਿਆਨ ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਮਹਾ ਦਾਨ ਮੈ ਨ ਹੁਜੈ ਲੀਨ ਭਾਵਨਾ ਯਕੀਨ ਦੀਨ ਕੈਸੇ

ਉ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਬਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਭੋਲਾ ਨਾਥੋਂ ਜਾਂ ਹੰਕਾਰੀ ਸਰਾਪ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸੁਭਾਵਕ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਹੋਕੇ ਧਿਆਨਧਾਰੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ।

ਅ ਅਸੀਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਚੰਗੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬੰਝੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਭਗਤੀ ਦੀ ਨੁਕਰ ਛੂਹ ਕੇ ਆਵਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਚੱਕੜੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਘਾਹ ਦੀ ਡਿਝ ਹਾਂ ਜੋ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਪਰ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਭੁਚੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ।

੬ ਬਿਵ ਜਿਹੇ ਤਪੱਸਵੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ, ਕ੍ਰਿਸਨ ਜਿਹੇ ਅਵਤਾਰ ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ਨੁ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਅੰਸ ਤੋਂ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ੨੪ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਉਪਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਸ੍ਰਾਮੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਬਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ ਅਤੇ ਅੰਤ ਕਾਲ ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਦੀ ਫਿਲਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੭ ਅੰਨੀ-ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਕੇ ਰਖਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਮਦਾਰ-ਭੁਲਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਜਾਂ ਸੈਨਾਂ ਪਤੀ । ਅਸੁਨੀ ਕੁਮਾਰ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੈਦ । ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਤੋਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋ ਅੱਗੇ ਦੇਖੋਗੇ ।

੮ ਇਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵੈਦ ਸਨ

੯ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕਵਾਰੀ ਦਰਯੋਧਨ ਸ੍ਰੀ ਭੀਸਮ ਪਿਤਾਮਾ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਿਆ ਸੀ ੪੮ ਕੋਹ ਦਾ ਪੈਡਾਂ ਸੀ ਸਾਰੇ ਪੈਡੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜੇ ਛੱਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਬਿਜਲੀ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ
ਲਿਸਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ
ਜਾਂਦਾ, ਜੇ ਠੰਡੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਈਏ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹੁੰਦਾ
ਰਹੇ ਤਾਂ ਚੰਦਮਾ ਜਿਹਾ ਸੀਤ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ ? ਜੇ ਬਹੁਤੀ ਤਪਤ (ਗਰਮੀ) ਤਾਪਣ ਨਾਲ ਮਿਲ
ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਜਿਹਾ ਤਪੱਸੀ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ ? ਜੇ ਕਹੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਦਾਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਮਿਲ
ਜਾਇਗਾ ਤਾਂ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ ਜਿਹਾ ਦਾਨੀ ਕੌਣ ਹੈ ? ਜੇ
ਮੀਂਹ ਪਾਕੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

- ੧ ਸ਼ਿਵ ਜਿਹੇ ਤਪੱਸਵੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਿਹੇ ਬੇਦ ਪਾਠੀ, ਸੰਤ
ਕੁਮਾਰ ਜਿਹੇ ਤਪੱਸਵੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੨ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਜੀਵ
ਚਾਰਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਚੌਕੜੀ ਵਿਚ ਘੁਮਦੇ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ । (ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਿਨਾਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ)
॥੬॥੭੬॥
- ੩ ਇਕ ਸ਼ਿਵ ਰੰਗੇ ਹਨ, ਇਕ ਚਲੇ ਗਏ, ਇਕ ਫੇਰ ਹੋ ਗਏ—
ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ
ਹਨ ।
- ੪ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਬੇਅੰਤ ਬੇਦਾਂ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦਾ ਕੋਈ
ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਕਰਤੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਹੋ-ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ
ਗਏ ਹਨ ।
- ੫ ਮੌਨ ਦੀ ਮਦਾਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਅਤੇ ਅਸੁਨੀ ਕੁਮਾਰ ਕਿਤਨੇ
ਹੀ ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ
ਹਨ ।
- ੬ ਪੀਰ ਤੇ ਪਿਕਾਬਬ ਤਾਂ ਇਤਨੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ ਜੋ ਗਿਣੇ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਇਸ ਧਰਤੀ ਪਰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਫੇਰ ਧਰਤੀ
ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਗਏ ਹਨ ॥੭॥੭੭॥
- ੭ ਹੋ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਬੜੇ ਬੜੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਜਿਹੜੇ
ਕਈ ਕੋਰ ਛਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਸਨ (ਕੋਰੋਂ ਪਾਂਡੇ
ਆਂਦੇ)
- ੮ ਉਹ ਰਾਜੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦਬਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ
ਅਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਦੇ ਸਨ । (ਸ਼ਿਕੰਦਰ
ਫਰਗੀ ।
- ੯ ਮਾਨਧਾਤਾ ਜਿਹੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਲੀਪ ਜਿਹੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਜੋ ਵੱਡੇ
ਅਭਿਮਾਨੂ ਆਪਣੀ ਬਾਹਾਂ ਦੀ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ
ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ।
- ੧੦ ਦਾਰਾ ਜਿਹੇ ਦਿੱਲੀ ਪਤੀ ਦਰਯੋਧਨ ਜਿਹੇ ਹੰਕਾਰੀ ਜੋ ਸੰਸਾਰ
ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਅੰਤ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਸਮਾਏ
ਸਗੋਂ “ਦੇਹੀ ਗਿਰਝਨ ਖਾਈ (ਧਨਾਸਰੀ) ॥੮॥੭੮॥”
- ੧੧ ਜੇਕਰ ਨਿਰੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਿਸਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ
ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਤੋਪਦੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦੁਸਮਨੀ ਰੱਖ ਕੇ ਤੋਪ ਨੂੰ

ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਤੋਪ ਦਾ ਗੱਲਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਪਲੀਤਾ ਦਿੰਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਪੋਸਤੀ ਅਮਲ ਦੀ ਲੋਰ ਵਿਚ ਝੁਮਦਾ ਉਘਦਾ
ਨੀਵਾਂ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

- ੧੨ ਪਹਿਲਵਾਨ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਡੰਡ ਕੱਢਣ ਲਈ ਪੁੱਠਾ ਸਿੱਧ ਹੋ
ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਰੱਬ ਤੇ ਕਾਹਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਹੈ ?
ਇਹ—
- ੧੩ ਕਿਆ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਕੋਈ ਰੋਗੀ ਗੋਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦੇ
ਕੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹੇ ਉਹ ਕੋਈ ਮਨ ਕਰਕੇ ਤਾਂ
ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਨਿਵਾਂ ਰਿਹਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਾਲੇ ਈਸ਼ਰ ਨੂੰ—
- ੧੪ ਕਾਮਨਾ ਦੇ ਵਸਿ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਵਿਟੋਰਨ ਵਾਲਾ ਚਤ੍ਰ
ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਿਵੇਂ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਰ
ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ॥੯॥੭੯॥
- ੧੫ ਜੇ ਸਿਰ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੰਨ ਖੰਜੂਰਾ ਜਾ
ਵੜੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਸਿਰ ਧਰਤੀ ਤੇ
ਪਟਕ ਪਟਕ ਕੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ
ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਹਰ ਕੋਈ ਸਿਰ ਪਟਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਰੱਬ ।
- ੧੬ ਜੇਕਰ ਅੰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਕ ਜਾ ਜੰਗਲੀ ਫਲ ਪੱਤੇ ਖਾ ਕੇ
ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਬੱਕਰੀ ਬੱਕਰੇ ਦੀ ਜਾਤ ਕੌਲੋਂ
ਜਿਆਦਾ ਭਗਤ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਬੋਕ-(ਪਰਜ ਪਤਿ) ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ?
- ੧੭ ਪਰ ਜੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਰਗੜਿਆਂ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭੇਡਾਂ
ਸਦਾ ਹੀ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਘਸਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ
ਪਰ ਜੇਕਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲ ਕੇ ਖਾਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਜੋਕ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਦੇਖੋ ਕਿ ਰੱਬ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ !
- ੧੮ ਜੇਕਰ ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਦੇ ਵੱਸ ਹੈ ਅਰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਸਾਏ
ਬੱਲੇ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ
ਜਾ ਮਿਲੇਗਾ ? ਭਾਵ ॥੧੦॥੮੦॥
- ੧੯ ਜੇ ਨੱਚਣ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮੋਰ ਬਹੁਤ ਨੱਚਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਂਚੀ
ਤਾੜੀਆਂ ਛੋਟੇ ਚੌਲਕੀ ਵਜਾਕੇ ਬਹੁਤਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਨਾਲ
ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਡੱਡੂ ਤੇ ਬਦਲ ਬਬੇਰਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ
ਹਨ ।
- ੨੦ ਜੇ ਇਕ ਪੈਰ ਭਾਰ ਖੜਨ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰੁੱਖ
ਸਦਾ ਹੀ ਇਕ ਪੈਰ ਭਾਰ ਖੜਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਭਿਖਸੂਆਂ ਵਾਂਗ
ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਬਚਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਰੁੱਖ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
- ੨੧ ਜੇ ਇਕ ਥਾਂ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਕਿਧਰੇ
ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਭਰਮਨ ਕਰਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕਾ ਇੱਲਾਂ
ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
- ੨੨ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਮਹਾਂ ਦਾਨੀ ਪ੍ਰੇਮਸਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਕਦਾਰਾ ਲੈ ਜਾਣ ਵਸੀ (ਫਾਰਸ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ)
ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕੈਰਉ ਕਰਤੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਸੇ ਭਾਈ ॥ ਬਾਰਹ ਜੋਸਨ ਛਤ੍ਰ ਚਲੈ ਥਾ ਦੇਹੀ
ਗਿਰਝਨ ਖਾਈ ॥੨॥ ਅੰਗ : ੬੯੨-੬੯੩ ॥ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ॥ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਦਾ ਦਾਰ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਇਆ ਉਸਦੀ
ਦੇਹ ਗਿਰਝਾਂ ਨੇ ਖਾਧੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਅਨਮੋਲ ਸਿਖਰਾ ਹੈ ।

ਗ ਰਾਜਾ ਮਾਨਧਾਤਾ ਤੇ ਦਲੀਪ, ਰਾਜਾ, ਦੁਰਯੋਧਨ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਹੰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਫੇਰ ਕਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲੇ ।
ਇਹ ਸਵਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉਕਸਾ ਪੈਣਾ ਭਰਤੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਟੁਕਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।
ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਅੰਗੀ ਜਾ ਗੋ ਖੋਲਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਮਿਥਿਆਸ ਦੇ ਲਿਖਣ
ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਇਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਜਾਨਣ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ
ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਪਿਆ । ਹੁਣ ਅਗੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਚਲ ਰਹੇ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੂੰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ ।

ਘ ਕਈ ਸੱਜਣ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਰਗੜਦੇ ਹਨ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਬੱਲੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਨਾਲ ਰਗੜਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ
ਭੇਡ ਦੀ ਉਧਾਰਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

੧੩ ਕਤਿਕਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਦੇਸ ਨ ਕਾਹੂ ਜੋਗੁ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆ
ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ ॥ ਅੰਗ ੧੩੫॥

ਅ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਈ ਕਿਤਤਾ ਦੁਖੁ ਗਣਾ ॥ ਜਿਨੀ ਗਵਿਆ ਸੋ
ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਨਾ ਭਾਗੁ ਮਣਾ ॥੧੩੬॥ ਮ: ੫॥

ਸ਼ਾਦੀ (ਖੁਸ਼ੀ) ਕੀ ਹੈ ? ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—(ਯਾਦ
ਉ ਥਾ ਸੁਨਤਿਤਾ)

ਭਾਵ ਪ੍ਰਸ਼ਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁੱਝ ਬੈਠਣਾ । ਪਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਜੀਬ
ਫਿਤਰਤ ਕਿ ਬੜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਰ੍ਹੇ ਬੱਧੀ ਉਸ 'ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ
ਤੜਫਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ । ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੁੱਖ ਲੈ ਕੇ
ਵੀ ਸ਼ਰਬਤ ਵਾਂਗ ਪੀ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਸ
ਉਪਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਲੱਕ ਬੰਨ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਾ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—
ਉ ਜਗਿ ਜੀਵਨੁ ਐਸਾ ਸੁਪਨੈ ਜੈਸਾ ਜੀਵਨੁ ਸੁਪਨੈ ॥ ਸਾਚੁ ਕਰਿ
(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੪੩ ਤੇ)

ਕੈ ਤਰਤ ਹੈ ॥੧੧॥੮੧॥ 'ਜੈਸੇ ਏਕੁ ਸ੍ਵਾਗੀ 'ਕਹੂੰ ਜੋਗੀਆ ਬੈਰਾਗੀ ਬਨੈ ਕਬਹੂੰ
ਸੰਨਿਆਸ ਭੇਸ ਬਨ ਕੈ ਦਿਖਾਵਈ ॥ 'ਕਹੂੰ ਪਉਨਹਾਰੀ ਕਹੂੰ ਬੈਠੇ ਲਾਇ ਤਾਰੀ
ਕਹੂੰ ਲੋਭ ਕੀ ਖੁਮਾਰੀ ਸੋ ਅਨੇਕ ਗੁਨ ਗਾਵਈ ॥ 'ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕਹੂੰ ਹਾਥ
ਪੈ ਲਗਾਵੈ ਬਾਰੀ ਕਹੂੰ ਡੰਡਧਾਰੀ ਹੁਇਕੈ ਲੋਗਨ ਭ੍ਰਮਾਵਈ ॥ 'ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ ਪਰਿਓ
ਨਾਚਤ ਹੈ ਨਾਚਨ ਸੋ ਗਿਆਨ ਕੇ ਬਿਗੀਨ ਕੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਪਾਵਈ ॥੧੨॥੮੨॥
'ਪੰਚ ਬਾਰ ਗੀਦਰ ਪੁਕਾਰੇ ਪਰੇ ਸੀਤ ਕਾਲ ਕੁੰਚਰ ਅੰ ਗਦਹਾ ਅਨੇਕਦਾ ਪੁਕਾਰ
ਹੀ ॥ 'ਕਹਾ ਭਯੋ ਜੋ ਪੈ ਕਲਵੱਤ੍ਰ ਲੀਓ ਕਾਂਸੀ ਬੀਚ ਚੀਰ ਚੀਰ ਚੋਰਟਾ ਕੁਠਾਰਨ
ਸੋ ਮਾਰਹੀ ॥ 'ਕਹਾ ਭਇਓ ਫਾਸੀ ਡਾਰ, ਬੁਡਿਓ ਜੜ ਗੰਗਧਾਰ, ਡਾਰ ਡਾਰ ਫਾਸ
ਠਗ, ਮਾਰ ਮਾਰ ਡਾਰਹੀ ॥ 'ਭੂਬੇ ਨਰਕ ਧਾਰ, ਮੂੜ ਗਿਆਨ ਕੇ ਬਿਨਾ ਬਿਚਾਰ,
ਭਾਵਨਾ ਬਿਗੀਨ ਕੈਸੇ ਗਿਆਨ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਹੀ ॥੧੩॥੮੩॥ 'ਤਾਪ ਕੇ ਸਹੇ ਤੇ ਜੋ
ਪੈ ਪਾਈਐ ਅਤਾਪ ਨਾਥ ਤਾਪਨਾ ਅਨੇਕ ਤਨ ਘਾਇਲ ਸਹਤ ਹੈ ॥ 'ਜਾਪ ਕੇ
ਕੀਏ ਤੇ ਜੋ ਪੈ ਪਾਯਤ ਅਜਾਪ ਦੇਵ, ਪੂਦਨਾ ਸਦੀਵ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ਉਚਰਤ ਹੈ ॥
'ਨਭ ਕੇ ਉਡੇ ਤੇ ਜੋ ਪੈ ਨਾਰਾਇਣ ਪਾਈਯਤ ਅਨਲ ਅਕਾਸ ਪੰਛੀ ਡੋਲਬੋ ਕਰਤ
ਹੈ ॥ 'ਆਗਾ ਮੈ ਜਰੇ ਤੇ ਗਤ ਰਾਂਡ ਕੀ ਪਰਤ ਕਰ ਪਤਾਲ ਕੇ ਬਾਸੀ ਕਿਉ ਭੁਜੰਗ
ਨ ਤਰਤ ਹੈ ॥੧੪॥੮੪॥ 'ਕੋਊ ਭਇਓ ਮੁੰਡੀਆ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕੋਊ ਜੋਗੀ ਭਇਓ,
ਕੋਊ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕੋਊ ਜਤੀ ਅਨਮਾਨਬੋ ॥ 'ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਰਾਫਜੀ ਇਮਾਮਸਾਫੀ,
ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਚਾਨਬੋ ॥ 'ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ, ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ
ਓਈ; ਦੂਸਰੇ ਨ ਭੇਦ ਕੋਈ, ਭੂਲ ਭ੍ਰਮ ਮਾਨਬੋ ॥ 'ਏਕ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵ, ਸਭ ਹੀ ਕੋ
ਗੁਰਦੇਵ ਏਕ; ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਏਕੈ ਜੋਤ ਜਾਨਬੋ ॥੧੫॥੮੫॥ 'ਦੇਹਰਾ ਮਸੀਤ
ਸੋਈ, ਪੂਜਾ ਅੰ ਨਿਵਾਜ ਓਈ, ਮਾਨਸ ਸਬੈ ਏਕ ਪੈ ਅਨੇਕ ਕੋ ਭ੍ਰਮਾਉ ਹੈ ॥ 'ਦੇਵਤਾ
ਅਦੇਵ ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ, ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਦੇਸਨ ਕੇ ਭੇਸ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ ॥
'ਏਕੈ ਨੈਨ ਏਕੈ ਕਾਨ, ਏਕੈ ਦੇਹ ਏਕੈ ਬਾਨ; ਖਾਕ ਬਾਦ ਆਤਸ ਅੰ ਆਬ ਕੋ
ਰਲਾਉ ਹੈ ॥ 'ਅਲਹ ਅਭੇਖ ਸੋਈ, ਪੁਰਾਨ ਅੰ ਕੁਰਾਨ ਓਈ, ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ
ਏਕ ਹੀ ਬਨਾਉ ਹੈ ॥੧੬॥੮੬॥ 'ਜੈਸੇ ਏਕ ਆਗ ਤੇ ਕਨੂਕਾ ਕੋਟ ਆਗ ਉਠੇ;
ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਹੁਇਕੈ ਫੇਰ ਆਗ ਮੈ ਮਿਲਾਹਿਗੇ ॥ 'ਜੈਸੇ ਏਕ ਧੂਰ ਤੇ ਅਨੇਕ
ਧੂਰ ਪੂਰਤ ਹੈ, ਧੂਰ ਕੇ ਕਨੂਕਾ ਫੇਰ ਧੂਰ ਹੀ ਸਮਾਹਿਗੇ ॥ ਜੈਸੇ ਏਕ ਨਦ ਤੇ ਤਰੰਗ ਕੋਟ

ਉ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਇਕ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਸਵਾਂਗ ਭੋਖਾਰੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਰੂਪੀਆ ਅਨੇਕ ਭੋਖ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਤਾਂ
ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਭੋਖ ਭਾਲੇ ਦੇ ਨ ਤਾਂ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਉਹ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਯੋਗ ਜਾਂ ਪਰੋਚ ਹਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ
ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਭੋਸ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਜੇ ਵਾਲੇ ਸੁਖ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਉਸ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਮਹਾਂ ਬਚਨ ਹੈ :
ਸ੍ਵਾਗੀ ਸਿਉ ਜੋ ਮਨ ਰੀਝਾਵੈ ॥ ਸ੍ਵਾਗਿ ਉਤਾਰੀਐ ਫਿਰਿ ਪਛਤਾਵੈ ॥ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ ਜੈਸੇ ਵਰਤਨਹਾਰ ॥ ਤੈਸੇ ਪਰਪੰਚ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ ॥ ਪੂਰਨ
ਕਾਜ ਤਾਹੀ ਕਾ ਹੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਨਾਮ ॥ ਅੰਗ ੧੧੪੫ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਪਤ੍ਨੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ-
ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਉਪਜ ਸਕਦੀ। ਮਨ ਭ੍ਰਮਦਾ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਹ 'ਤੇ ਤਰਸੇਵੇਂ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਚਾਹ
(ਇੱਛਾ) ਹੈ। ਬਚਨ ਹੈ—ਮਨ ਘਨੇ ਭ੍ਰਮੇ ਬਨੇ ॥ ਉਮਕਿ ਤਰਸਿ ਚਾਲੇ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ॥ ਅੰਗ ੧੨੭੨ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ
ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਤਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ ਪਰ ਰਮੀਆ
ਰਸ ਤਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਨੀਯਤ ਭਾਵਨੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ। ਉੱਤਰ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਰਮਈਆ ਰਸੁ ਪਾਇਓ ਨਾਨਕ ਜਾ ਕੈ ਭਾਵਨੀ ਨੀਕੀ
॥੨॥ ਉਹੀ ॥ ਪਰ ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਸਿਆਣਪਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉ ਪਰ ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ਹੈ :-
ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਦਾਨਾਈ ਨੂੰ ਲੱਖ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਮੂਰਖਾਂ ਪੰਥ ਨਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ॥ ਭਾਵਨਾਤਰ ਕਸ਼ ਕੀ ਪੱਟਦੇ ਨੇ ਭਾਵਨਾਤਰ ਹੀਣ ਕੀ ਗੁਆਉਂਦੇ

ਹਨ, ਮੈਂ ਇਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ—

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਨਕਾਣਾ :- ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੌਤਕ ਅਤੇ ਉਪਕਾਰ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,
ਸੀਸ ਭੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਮੁਖ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਹਟਦਾ ਯਾਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।
ਉਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਹੋਵੇ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਹੰਤ ਉਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਿਉਂ ਮਾਣ ਬੋਝਾ ਕਰਨਗੇ
ਜਦ ਕਿ ਸਜ਼ੂਅ ਅਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਲੈਲਾ ਦੇ ਤੁੱਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੀ ਮਹੰਤ ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਜਿਸ ਨੇ ਲੰਮਾ ਚੋਲਾ, ਸ਼ੰਦੇ ਬਸਤਰ,

ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ

ਸਿਦਕ ਦੇ ਕੰਗਾਲ ਕਿਵੇਂ ਤਰ ਜਾਣਗੇ ॥੧੧॥੮੧॥

- ੧ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਭੋਖਧਾਰੀ ਕਦੇ ਜੋਗੀ ਤੇ ਕਦੇ ਵੈਰਾਗੀ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਕਦੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਭੋਖ ਧਾਰਕੇ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ੨ ਕਦੇ ਪਾਉਣ ਅਗਾਰੀ ਕਦੇ ਤਾੜੀ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ, ਕਿਤੇ ਲੋਭੀ ਘੋਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ੩ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕਿਤੇ ਹੱਥ ਦੇ ਉਤੇ ਡੁੱਲ ਪਤੇ ਬੁੱਟੇ ਉਗਾ ਕੇ ਕਦੇ ਮੂਧਾ ਲੰਮਾ ਪੈ ਕੇ ਡੰਡਾਉਂਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਪਾਖੰਡੀ)।
- ੪ ਆਪਣੀ ਕਾਮਨਾ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਨਾਚ ਨਚੰਦਾ ਹੈ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਪਾ ਲਏਗਾ ? ॥੧੨॥੮੨॥
- ੫ ਜੇ ਪੰਜ ਬਾਰ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬਾਂਗ ਦੇਣ ਨਾਲ ਖੁਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਠੰਠ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿੱਦੜ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਤੇ ਖੋਤਾ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
- ੬ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਕਾਸੀ ਵਿਚ ਆਏ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਕੱਟਾ ਲਿਆ, ਲੋਕ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰਾੜੀ ਨਾਲ ਟੁਕ-ਟੁਕ ਕੇ ਮਾਰ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ੭ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਕੋਈ ਗਲ ਰੱਸੀ ਪਾ ਕੇ ਜਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ, ਮੂਰਖ ਠੰਗ ਲੋਕ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਘੁਟਕੇ ਮਾਰ ਹੀ ਸੁਟਦੇ ਹਨ।
- ੮ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਰਤਵ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਣੇ ਨਰਕ ਦੀ ਧਾਰ ਵਿਚ ਰੁੜ ਗਏ ਨੇ ਉਹ ਮੂਰਖ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਬਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੀਣ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥੮੩॥
- ੯ ਜੇਕਰ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਕੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅੰਗ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਥਵਾ ਜਖਮ ਜਾਂ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜਖਮੀ ਕਿਤਨੇ ਦੁਖ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ ?
- ੧੦ ਜੇਕਰ ਭੈ ਭਾਵਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਪ ਜਪਿਆਂ ਅਜਾਪ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ (ਪੁਦਨਾ) ਨਾਮ ਦਾ ਪੰਛੀ ਸਦਾ ਤੂੰਹੀ-ਤੂੰਹੀ ਬੋਲਦਾ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ।
- ੧੧ ਜੇਕਰ ਅਸਮਾਨ ਉੱਡਣ ਕਰਕੇ ਨਾਰਾਇਣ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਸਿੱਧਾਂ ਵਾਂਗ ਤਾਂ ਅਨਲ ਪੰਛੀ ਆਸਮਾਨ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ੧੨ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਪਵਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈ

ਕੇ ਸੜ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਦ-ਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਏ ਸੱਪ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤਰ ਜਾਣ ? ॥੧੪॥੮੪॥

- ੧੩ ਕੋਈ ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਮੁਨਾਕੇ ਮੋਨੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਤੀ ਅਨਮਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ੧੪ ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੀਆਂ, ਕੋਈ ਇਮਾਮ ਦਾ ਚੇਲਾ (ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ); ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਾਨਸ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੋ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹਨ।
- ੧੫ ਸਭਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਸਭਦਾ ਰੋਜੀ ਦਾਤਾ ਸਭ ਤੇ ਕ੍ਰਮ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਦੂਸਰਾ ਤੇ ਭੇਦ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨੇ ਜਾਂ ਇਹ ਸਮਝੇ ਕ੍ਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਹੈ।
- ੧੬ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਤੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਯੋਗ ਗੁਰਦੇਵ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਇੱਕ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਾਣ ਲਵੋ ॥੧੫॥੮੫॥
- ੧੭ ਦੇਹੁਰਾ ਤੇ ਮਸੀਤ ਉਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪੂਜਾ ਤੇ ਨਿਵਾਜ਼ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕ੍ਰਮ ਹੈ (ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ)।
- ੧੮ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਤਾ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ, ਜੱਫ ਜਾਂ ਗੰਧੂਬ ਤੁਰਕ ਜਾ ਹਿੰਦੂ ਇਹ ਤਾਂ ਜੁਦੇ ਜੁਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ।
- ੧੯ ਹੋਰ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ-ਨੇਤ੍ਰ ਅਤੇ ਕੰਨ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਦੇਹੀ ਹੈ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਮਿੱਟੀ, ਹਵਾ, ਅੱਗ, ਪਾਣੀ, ਅਕਾਸ਼ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸਮੇਲ ਸਭਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ।
- ੨੦ ਭੋਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅੱਲਾ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ ਪੁਰਾਨ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਜਸ ਹੈ ਸਭਦਾ ਸਰੂਪ ਤੇ ਬਨਾਵਟ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ॥੧੬॥੧੬॥
- ੨੧ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅੱਗ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਜੁਦਾ-ਜੁਦਾ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕੋ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ੨੨ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਕਿਟਕਾਂ ਉਡਦੀਆਂ ਹਨ ਅੰਤ ਫਿਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ
- ੨੩ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਨਦੀ (ਦਰਿਆ) ਵਿਚੋਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤਰੰਗ ਧਾਰਾਂ

ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ, ਲੰਮਾ ਦਾਗੜਾ ਤੱਕ ਕੇ ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕਤਕੀਧ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਬੜਾ ਪਾਪ ਤੇ ਸੰਤਾਪ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰੈਣੂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਰੈਣੂ ਨੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਕਮਰਾ ਆਪਣੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਸਨ। ਇਕ ਕਾਲੂ ਨਾਈ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨਰਾਇਣੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਨਰੈਣੂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਤੀਜਾ ਰਘਵੀਰ ਨੌਜਵਾਨ ਆਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਾਲਣ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਵਾਕੁਟਣੀ ਨਿਰਾਇਣੀ ਨੇਣੇ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਕਿ ਮੈਂ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਸੁਈ ਮੱਥ ਦਾ ਦੁੱਧ, ਖੀਰ ਚੜਾਉਣ ਲਈ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਭਤੀਜਾ ਮਾਹਰੂ ਟਾਂਗੇ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਪਰੰਤ ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਆ ਛੱਡੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਕਰ। ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ। ਬੀਬੀ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮਾ ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੌਰ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਫੌਜੀ ਰਸਾਲਦਾਰ ਦੀ ਪੋਸਟ ਤੋਂ ਰਿਟਾਇਰਡ ਹੋ ਕੇ ੨੭ ਚੱਕ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮੁਰੱਬੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉੱਚੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਬਦਲੇ ਇਨਾਮ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਰੇਸ਼ਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕਲੌਤੀ ਧੀ ਸੀ। ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ, ਅਠਾਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ, ਗੋਰਾ ਨਿਛੋਰ ਸੁੰਦਰ ਗੁਲਾਬੀ ਭਾਗ ਮਾਰਦਾ ਰੰਗ ਪੰਜ ਟੁੱਟ ਕੱਦ, ਨਕਸ਼-ਨੇਣਾ ਇਤਨੇ ਸੁੰਦਰ ਸਨ ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲਹੌਰ ਦੇ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਗਰਲਜ਼ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼ੇਖੂਪੁਰੇ ਦੇ ਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰ. ਸ਼ਿਵਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੋ ਪਲਟਨ ਦਾ ਮੇਜਰ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰੇਸ਼ਮਾ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਇਹ ਨਰਾਇਣੀ, ਰੇਸ਼ਮਾ ਦੇ ਨਾ ਚਾਹੁਣ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨੂੰ ਨਰਾਇਣੂ ਦੇ ਭੇਰੇ ਲੈ ਗਈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਵਾਂਗੀ। ਪਰ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਈ ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠ ਗਈ ਤੇ ਨਰਾਇਣੀ ਅੰਦਰ ਨਰਾਇਣੂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਨਰਾਇਣੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾ, ਨਰਾਇਣੀ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਕਦੋਂ ਆਵੇ ਤੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹੰਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਮੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇੱਧਰ ਕਮਰਾ ਹੈ ॥ ਆਹ ਲੈ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ। ਪਰ ਉਹ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਕਮਲ ਭੁਮਾਰੀ ਦੱਸਿਆ। ਰੇਸ਼ਮਾ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਰਾਹ ਪੁੱਛਿਆ। ਅੱਗੋਂ ਕਮਲ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੂੰ ਇਥੋਂ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਚਾਚੀ ਨਰਾਇਣੀ ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਵੇਚ ਗਈ ਹੈ। ਕੱਢਲ ਉਸ ਦੇ ਵੇਖਦੇ-ਵੇਖਦੇ ਵਰਾਡੇ ਵਿਚ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਦੌੜਦੀ ਹੋਈ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਰਘਵੀਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨੂੰ ਮਿੱਠ-ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ ਤਾਂ ਉਸ ਭੇਰੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਨਿਕਲੇਂ। ਰਘਵੀਰ ਨੇ ਸੀਟੀ ਮਾਰੀ ਪਰ ਰੇਸ਼ਮਾ ਨੇ ਹਜਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਤੇ ਇਕ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ ਲੱਤ ਰਘਵੀਰ ਦੇ ਦਿੱਡ ਵਿਚ ਮਾਰੀ ਕਿ ਉਹ ਉਲਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ

ਉਪਜਤ ਹੈ; ਪਾਨ ਕੇ ਤਰੰਗ ਸਬੈ ਪਾਨ ਹੀ ਕਹਾਹਿਗੇ ॥ 'ਤੇਸੇ ਬਿਸੂ ਰੂਪ ਤੇ
ਅਭੂਤ ਭੂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇ, ਤਾਹੀ ਤੇ ਉਪਜ ਸਬੈ ਤਾਹੀ ਮੈ ਸਮਾਹਿਗੇ ॥੧੭॥੮੭॥
'ਕੇਤੇ ਕੱਛ ਮੱਛ ਕੇਤੇ ਉਨ ਕਉ ਕਰਤ ਭੱਛ, ਕੇਤੇ ਅੱਛ ਵੱਛ ਹੁਇ ਸਪੱਛ
ਉੱਡ ਜਾਹਿਗੇ ॥ 'ਕੇਤੇ ਨਭ ਬੀਚ ਅੱਚ ਪੱਛ ਕਉ ਕਰੈਗੇ ਭੱਛ; ਕੇਤਕ ਪ੍ਰਤੱਛ
ਹੁਇ ਪਚਾਇ ਖਾਇ ਜਾਹਿਗੇ ॥ 'ਜਲ ਕਹਾ ਥਲ ਕਹਾ ਗਗਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕਹਾ;
ਕਾਲ ਕੇ ਬਨਾਇ ਸਬੈ ਕਾਲ ਹੀ ਚਬਾਹਿਗੇ ॥ 'ਤੇਜ ਜਿਉ ਅਤੇਜ ਮੈ ਅਤੇਜ ਜੈਸੇ
ਤੇਜ ਲੀਨ; ਤਾਹੀ ਤੇ ਉਪਜ ਸਬੈ ਤਾਹੀ ਮੈ ਸਮਾਹਿਗੇ ॥੧੮॥੮੮॥ 'ਕੂਕਤ
ਫਿਰਤ ਕੇਤੇ, ਰੋਵਤ ਮਰਤ ਕੇਤੇ; ਜਲ ਮੈ ਭੁਬਤ ਕੇਤੇ ਆਗ ਮੈ ਜਰਤ ਹੈ ॥
'ਕੇਤੇ ਗੰਗਾਬਾਸੀ ਕੇਤੇ ਮਦੀਨਾ ਮਕਾ ਨਿਵਾਸੀ; ਕੇਤਕ ਉਦਾਸੀ ਕੇ ਭ੍ਰਮਾਏ ਈ
ਫਿਰਤ ਹੈ ॥ 'ਕਰਵਤ ਸਹਤ ਕੇਤੇ ਭੂਮ ਮੈ ਗਡਤ ਕੇਤੇ ਸੂਆ ਪੈ ਚੜਤ ਕੇਤੇ
ਦੂਖ ਕਉ ਭਰਤ ਹੈ ॥ 'ਗੈਨ ਮੈ ਉਡਤ ਕੇਤੇ ਜਲ ਮੈ ਰਹਤ ਕੇਤੇ; ਗਿਆਨ
ਕੇ ਬਿਹੀਨ ਜਕ ਜਾਰੇ ਈ ਮਰਤ ਹੈ ॥੧੯॥੮੯॥ 'ਸੋਧਹਾਰੇ ਦੇਵਤਾ, ਬਿਰੋਧਹਾਰੇ
ਦਾਨੇ ਬਡੇ; ਬੋਧਹਾਰੇ ਬੋਧਕ ਪ੍ਰਬੋਧਹਾਰੇ ਜਾਪਸੀ ॥ 'ਘਸਹਾਰੇ ਚੰਦਨ ਲਗਾਇਹਾਰੇ
ਚੋਆ ਚਾਰ, ਪੂਜਹਾਰੇ ਪਾਹਨ ਚਢਾਇਹਾਰੇ ਲਾਪਸੀ ॥ 'ਗਾਹਹਾਰੇ ਗੋਰਨ ਮਨਾਇ
ਹਾਰੇਮੜੀ ਮੱਟ ਲੀਪਹਾਰੇ ਭੀਤਨ ਲਗਾਇ ਹਾਰੇ ਛਾਪਸੀ ॥ 'ਗਾਇਹਾਰੇ ਗੰਧੂਬ
ਬਜਾਇਹਾਰੇ ਕਿੰਨਰ ਸਭ, ਪਚਹਾਰੇ ਪੰਡਤ ਤਪੰਤਹਾਰੇ ਤਾਪਸੀ ॥੨੦॥੯੦॥
ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ 'ਨ ਰਾਗੰ ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ ॥
ਨ ਮੋਹੰ ਨ ਕ੍ਰੋਹੰ ਨ ਦ੍ਰੋਹੰ ਨ ਦ੍ਰੇਖੰ ॥ 'ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਜਾਤੰ ॥
ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਸੱਤ੍ਰੰ ਨ ਪਿਤ੍ਰੰ ਨ ਮਾਤੰ ॥੧॥੯੧॥ 'ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੋਹੰ ਨ ਕਾਮੰ
ਨ ਧਾਮੰ ॥ ਨ ਪੁੱਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਸੱਤ੍ਰੰ ਨ ਭਾਮੰ ॥ 'ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਜੋਨੀ
ਸਰੂਪੰ ॥ ਸਦਾ ਸਿੱਧਦਾ ਬੁੱਧਦਾ ਬਿਧ ਰੂਪੰ ॥੨॥੯੨॥ 'ਨਹੀ ਜਾਨ ਜਾਈ ਕਛੂ
ਰੂਪ ਰੇਖੰ ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾਂ ਕੋ ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖੰ ॥ 'ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ ਕਹਾ
ਕੋ ਕਹਾਵੈ ॥ ਕਹਾ ਕੈ ਬਖਾਨੋ ਕਹੈ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ॥੩॥੯੩॥ 'ਨ ਰੋਗੰ ਨ ਸੋਗੰ
ਨ ਮੋਹੰ ਨ ਮਾਤੰ ॥ ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਜਨਮੰ ਨ ਜਾਤੰ ॥ 'ਅਦ੍ਰੇਖੰ ਅਭੇਖੰ
ਅਜੋਨੀ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ ॥੪॥੯੪॥ 'ਪਰੇਅੰ ਪਰਾ ਪਰਮ ਪ੍ਰਗਿਆ
ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਅਛੇਦੰ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਦ੍ਰੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ 'ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਪਾਤੰ ਨ
ਰੂਪੰ ਨ ਰੰਗੇ ॥ ਨਮੋ ਆਦ ਅਭੰਗੇ ਨਮੋ ਆਦ ਅਭੰਗੇ ॥੫॥੯੫॥ ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਸੇ

ੳ ਅੱਛ ਵੱਛ ਭਾਵ (ਅਨਲ-ਮਨਲ) ਅਨਲ ਇਕ ਪੰਛੀ ਹੈ ਮਨਲ ਉਸ ਦੀ ਮਾਦਾ ਹੈ ਦੋਵੇਂ ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਉਡਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਤਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਬਹੁ ਲਈਯੋ ਕਿਥੇ ਕੁ ਹੈ ॥ ਉਪਰ ਹੀ ਅੰਡਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਅੰਡਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਕ ਕੇ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ॥ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਐਉਂ ਦਸਦੇ ਹਨ : (ਅਨਲ-ਮਨਲ ਕਰਿ ਖਿਆਲ ਉਮਿਰ ਉਡੰਦਿਆ) ੧੬ ਵਾ: ੨੧॥
ਅਨਲ ਪੀਖੀ ਬਚਾ ਮਿਲੈ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੋਇ ਸਮਝੈ ਆਪੇ ॥ ਪਾ: ੧੨ ਵਾ: ੧੧ ॥ ਅਨਲ ਪੰਖ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਇ ਪਿਤਾ ਸਮਾਲਿਆ ॥੮॥੨੨॥

ਅ ਪਰ ਉਸਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਜਾਂ ਭੇਦ ਕੋਈ ਨਾ ਪਾ ਸਕਿਆ ਸਭ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਵੰਗ ਤੇ ਦਿਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਵਰਤ-ਵਰਤ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ॥ ਭੇਦ ਪਾਉਣ
ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਜਾਂ ਲਭਣਾ ਕੋਈ ਸੋਚਾ ਨਹੀਂ ?

ੲ ਸ਼੍ਰੋਕਾਵਾਂਦੀ ਸੰਜਦਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਮੱਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੀ ਹੈ ।

ੳ ਕਿਸੇ ਝਿਜਕ ਦੇ ਮੰਜਲੇ ਬਰਾਭੇ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਖੜੀ ਫਸਲ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ
ਮਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੀਉਂਦੀ ਛੇਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭ ॥ ਪਰ ਰੋਸ਼ਮਾ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਲਛਾ ਤਾਂ ਧਰਮ 'ਤੇ ਭਰਬਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਹੀ
ਰਿਆਗਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਇਹ ਕਿ ਦੇ ਮੰਜਲੀ ਛੱਡ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਥਾਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ
ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਾਲੀ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇ ਪੈ ਗਈ ਸੀ :-

ਤੋਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇ ਤੇ ਕਾਰੇ ਭਰਪੀਐ ॥ ਜਿਸ ਮਿਲਿ ਜਪੀਐ ਨਾਉ ਤਿਸ ਜੀਉ ਅਰਪੀਐ ॥ ਆਈਐ ਚਿੰਤ ਨਿਹਾਲ ਸਾਹਿਬ ਬੇ ਸੁਮਾਰ ॥ ਤਿਸ
ਨੋ ਪਹੋ ਕਵਣੁ ਜਿਸੁ ਵਲਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਿਸ ਕੈ ਵਸਿ ਨ ਕੋਈ ਬਾਹਰਾ ॥ ਸੋ ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਵੁਠਾ ਸਚਿ ਸਮਾਰਾ ॥ ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਧਿਆਇਨ
ਤੁਧੁ ਭੂ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆ ॥ ਸਿਰਿ ਸਭਨਾ ਸਮਰਥੁ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥ ਅੰਗ ॥ ੫੨੨-੨੩ ॥ ਮ: ੫ ॥

- ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ-ਪਰ ਕੋਈ ਤੁੰਗ ਭਾਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕਿਉਂ
ਨਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ।
- ੧ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੈਰਾਟ ਰੂਪ ਤੋਂ ਜੜ੍ਹ ਚੇਤਨ ਅਨੇਕ ਸ਼ਕਲਾਂ
ਉਤਪਨ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅੰਤ ਉਸੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਤੇ ਉਸ
ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ॥੧੭॥੧੮॥
- ੨ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕਛੂ ਤੇ ਮੱਛ ਹਨ ਕਿਤਨੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਵੀ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਅਨਲ-ਮਨਲ ਹੋ ਕੇ
ਫੱਟ ਉੱਡ ਜਾਣਗੇ।
- ੩ ਕਿਤਨੇ ਅਕਾਸ ਵਿਚ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਅਨਲ-ਮਨਲ ਨੂੰ ਵੀ
ਛਕ ਕੇ ਪਚਾ ਜਾਣਗੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣਗੇ।
- ੪ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਜਲ ਵਿਚ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਸ
ਵਿਚ ਹੈ ਸਾਰੇ ਉਸ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ
ਅਤੇ ਕਾਲ ਨੇ ਹੀ ਚੱਢ ਜਾਣਾ ਹੈ।
- ੫ ਜਿਵੇਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਆਇਆਂ ਹਨੇਰਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦੇ ਪੱਖ ਸਮੇਂ ਤੇਜ਼ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਹਨੇਰਾ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਵਸਤੂ ਦੇ ਰੂਪ ਨੇ ਜੋ ਬਦਲਦਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ—ਜਿਥੋਂ ਉਪਜੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸਮਾ ਜਾਣਗੇ ॥੧੯॥੨੦॥
- ੬ ਕਿਤਨੇ ਦੁਖੀ ਰੋਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਪਾਣੀ
ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰਦੇ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਲਦੇ ਨੇ।
- ੭ ਕਿਤਨੇ ਗੰਗਾ ਵਾਸੀ ਜਾ ਹੋਏ ਨੇ, ਕਿਤਨੇ ਮੱਕੇ ਮੁਦੀਨੇ
ਜਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਉਦਾਸ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕ੍ਰਮਦੇ
ਫਿਰਦੇ ਨੇ।
- ੮ ਕਿਤਨੇ ਕਤਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਜਾਂਦੇ
ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਸੁਲੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਏ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।
- ੯ ਕਿਤਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਚ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ
ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਤਨੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ
ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ॥੨੧॥੨੨॥
- ੧੦ ਦੇਵਤਾ ਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਦੈਤ ਉਹਨਾਂ
ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ
ਬੱਕ ਗਏ ਬੁਧਵਾਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਜਾਪ
ਆਦਿ।
- ੧੧ ਚੰਦਨ ਘਸਾ-ਘਸਾ ਕੇ ਤੇ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਪੱਥਰਾਂ
ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਪੁਜਾਰੀ ਲੋਕ ਮਿੱਠੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਉਣ
ਵਾਲੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਭਗਤ ਸਭ ਹਾਰ ਬੈਠੇ।
- ੧੨ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਨੇ
ਮੜੀਆਂ ਮੱਠਾਂ ਦੀ ਮੰਨਤਾਂ ਤੇ ਗੋਰਾਂ ਭਾਵ ਮੜੀਆਂ ਮਠਾਂ
ਨੂੰ ਮਨਾ ਮਨਾ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਨੇ ਕਈ ਮਿੱਥੇ ਥੜਿਆਂ ਦੀਆਂ

- ਕੰਧਾਂ ਲਿਪ-ਲਿਪ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਨੇ ਜੋ ਛਾਪੇ ਲਵਾਂਦੇ ਸਨ।
- ੧੩ ਗੋਣ ਵਾਲੇ ਗਾ-ਗਾ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਨੇ ਤੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਣ
ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਵਿਦਿਆ ਘੋਟਦੇ
ਪਰ ਹਾਰੇ ਨੇ ਤਪੱਸੀ ਲੋਕ ਤਪ-ਤਪ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਨੇ
॥੨੦॥੨੧॥
- ੧੪ ਕੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ
ਦਾ ਨਾਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਗਾਉ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ
ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ, ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਹੈ ਵੈਰ
ਹੈ ਨਾ ਦੋਖ ਹੈ।
- ੧੫ ਨਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਹੈ ਨਾ ਕ੍ਰਮ ਹੈ ਨਾ ਜਨਮ ਹੈ ਨਾ ਜਾਤ
ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਝਾਹੂ
ਹੈ ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੈ ॥੨੧॥੨੨॥
- ੧੬ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨੇੜਪਾਨ ਹੈ ਨਾ ਘਰ ਹੀ ਹੈ ਨਾ
ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੈ ਨਾ ਕੋ ਖਾਸ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤ੍ਰ
ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ਨਾ ਬੈਰੀ ਹੈ ਨਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ (ਫੇਰ
ਹੈ ਕੀ ?)
- ੧੭ ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜੂਨੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ,
ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਬੁਧਵਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਡਾਹੂ
ਇਹਨਾਂ ਰਿੱਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬੁਧ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ॥੨੨॥੨੩॥
- ੧੮ ਬੱਸ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਂ ਰੇਖ
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ਅਤੇ
ਕਿਸ ਭੇਖ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।
- ੧੯ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਿਥੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਹਾਉਂਦਾ
ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬਖਾਨ ਕਰਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ
ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ? ॥੨੩॥੨੪॥
- ੨੦ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਰੰਗ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਸੋਗ (ਚਿੰਤਾ) ਹੈ ਨਾ ਮੋਹ
ਹੈ ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਹੈ ਨਾ ਭਰਮ ਹੈ ਨਾ
ਜਨਮ ਹੈ ਨਾਂ ਜਾਤ ਹੈ।
- ੨੧ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦਵੈਸ ਹੈ ਨਾ ਭੇਖ ਹੈ ਨਾ ਜੋਨੀ ਹੈ ਨਾ
ਕੋਈ ਸਰੂਪ ਹੈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜੇਹੜਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ ਮੇਰੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੨੪॥੨੫॥
- ੨੨ ਜੋ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਪਰਮ ਬੁਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਛੇਦ ਤੋਂ
ਬਿਨਾ ਨਾਂ ਛੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅਦੁੱਤ ਦਾ ਅਥਿਨਾਸੀ ਹੈ।
- ੨੩ ਨਾ ਜਾਤ ਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾ ਰੂਪ ਨਾ ਰੰਗ, ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ
ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਹੋ
ਜਿਹੇ ਨਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੨੫॥੨੬॥
- ੨੪ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਤੈਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਿਹੇ.....

ਰਘਵੀਰ ਇਕ ਬਦਕਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸੀ। ਨਰਾਇਣ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪੂਰਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਤਵੰਤੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰੇਸ਼ਮਾ ਜਿਹੀ ਅਣਖੀਲੀ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਕਾਲ ਖਾਂ ਤੇ ਖੁਦਾ ਬਖਸ਼ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਰਘਵੀਰ ਨੇ ਕਿ ਲਿਆਉ ਉਸ ਨੂੰ ਟੋਲ ਕੇ। ਉਹ ਕਪਾਹ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਟੋਲ ਫਿਰੇ। ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਿਹੇ ਧੁਰ ਦੇ ਰਹਿਬਰ, ਸੱਚ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਮਹਾਨ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਪੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹਨੇਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਮਿਲੀ ਸੀ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਇਹ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ ਸਗੋਂ ਕੋਲ ਖਲੋ ਕੇ ਸੜਵਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ੧੦੦੦ (ਹਜ਼ਾਰ) ਰੁਪਿਆ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿਨਾਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ “ਜੇ ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਲੋੜੇ, ਜੈ ਸਬੰਧ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਜੋੜੇ।” ਉਧਰ ਰੇਸ਼ਮ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਟਾਂ ਨਾਲ ਲਗੂ-ਲਗਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਡਿਗਦੇ ਸਾਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਇਕ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥੀ ਯਸ਼ਪਾਲ ਦੋਵੇਂ ਲਾਹੌਰ ਕਾਰ ‘ਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਦਿੱਜਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈ ਗਈ। ਡਰਾਈਵਰ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਮਹੰਤ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪੈ ਗਈ। ਉਹ ਛੋਤੀ ਨਾਲ ਵਧੇ ਅਤੇ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਲਗੂ-ਲਗਾਨ ਅਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਏ ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਜਾ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਮਹਿਰਾ ਦੇ ਸੁਪਰਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ੨੪ ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਵਰ ਆਈ। ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਈ। ਉਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਨਾ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਇਹ ਕੁੜੀ ਕਿਥੋਂ ਦੀ ਤੇ ਕੌਣ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਤਾਂ ਉਧਰੋਂ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ। ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਸ੍ਰ. ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੌਰ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸੇ ਰਾਤ ਤੋਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਰਕੇ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ‘ਤੇ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਰੋਹ ਭੜਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਵੱਜੋਂ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਖਾਂਤ ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹੰਤ ਤੋਂ ਬਰਖਲਾਫ਼ ਅਤੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਹਲਚਲ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਮਹੰਤ ਨਰਾਇਣ ਦਾ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਫਸਤਾ ਕੱਟ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਅਸ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ। ਮੁੜ ਕੇ ਨਰਾਇਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿੰਧਰ ਗਿਆ। ਕਿਸ ਨਰਕ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸੜਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਧਰ ਧਰਮ ਦੀ ਮੂਰਤ ਗੁਰੂ ‘ਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਰੇਸ਼ਮ ਕੌਰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਪਤੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਨਨਕਾਣੇ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਟਾ ਉੱਖੜ ਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਸ਼ੀਰ ਰਾਜ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਦਿੱਟਾਂ ਮੰਗਾ ਕੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸ਼ੈਦੀ ਕਰਾਈ ਤੇ ਦਿੱਟਾਂ ਆਪ ਫੜਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਪਲੱਸਤਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ੈਦੀ ਕਰਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੰਗ ਪੁਆਇਆ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਸ੍ਰ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਬੀਬੀ ਜੀ ਜੱਥਾ ਵਾਸ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਵੋ। ਅੱਗੋਂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ—ਵੀਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿਰਤਾਜ ‘ਤੇ ਵਿਛੜ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਨੇ ਸਮਾਧੀ ‘ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ, ਅੱਪਾ

ਕੀਟ ਕੋਟੇ ਉਪਾਏ ॥ ਉਸਾਰੇ ਗੜੇ ਫੇਰਿ ਮੇਟੇ ਬਨਾਏ ॥ ^੧ਅਗਾਧੇ ਅਭੈ ਆਦਿ
ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ਪਰੇਅੰ ਪਰਾ ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥੬॥੬੬॥ ^੨ਨ ਆਧੰ
ਨ ਬਿਆਧੰ ਅਗਾਧੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਅਖੰਡਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਆਦਿ ਅਛੈ ਬਿਭੂਤੇ ॥ ^੩ਨ ਜਨਮੰ
ਨ ਮਰਨੰ ਨ ਬਰਨੰ ਨ ਬਿਆਧੇ ॥ ਅਖੰਡੇ ਪ੍ਰਚੰਡੇ ਅਦੰਡੇ ਅਸਾਧੇ ॥੭॥੬੭॥
^੪ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ, ਸਨੇਹੰ ਸਨਾਥੇ ॥ ਉਦੰਡੇ ਅਮੰਡੇ, ਪ੍ਰਚੰਡੇ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ^੫ਨ ਜਾਤੇ
ਨ ਪਾਤੇ ਨ ਸੱਤ੍ਰੇ ਨ ਮਿੱਤ੍ਰੇ ॥ ਸੁ ਭੂਤੇਭਵਿਭੇਭਵਾਨੇਅਚਿੱਤ੍ਰੇ ॥੮॥੬੮॥ ^੬ਨ ਰਾਖੰ ਨ
ਰੰਕੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ ॥ ਨ ਲੋਭੰ ਨ ਚੋਭੰ ਅਭੂਤੰ ਅਭੇਖੰ ॥ ^੭ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ
ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ॥ ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਨੇਹੰ ॥੯॥੬੯॥ ^੮ਨ ਕਾਮੰ ਨ
ਕ੍ਰੋਧੰ ਨ ਲੋਭੰ ਨ ਮੋਹੰ ॥ ਅਜੋਨੀ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਦੈ ਅਜੋਹੰ ॥ ^੯ਨ ਜਨਮੰ ਨ
ਮਰਨੰ ਨ ਬਰਨੰ ਨ ਬਿਆਧੰ ॥ ਨ ਰੋਗੰ ਨ ਸੋਗੰ ਅਭੈ ਨਿਰ ਬਿਖਾਧੰ ॥੧੦॥੧੦੦॥
^{੧੦}ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਕਰਮੰ ਅਕਾਲੰ ॥ ਅਖੰਡੰ ਅਭੰਡੰ ਪ੍ਰਚੰਡੰ ਅਪਾਲੰ ॥ ^{੧੧}ਨ
ਤਾਤੰ ਨ ਮਾਤੰ ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਕਾਇਅੰ ॥ ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਭਾਇਅੰ
॥੧੧॥੧੦੧॥ ^{੧੨}ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਭੂਪੰ ਨ ਕਾਖੰ ਨ ਕਰਮੰ ॥ ਨ ਤ੍ਰਾਸੰ ਨ ਪ੍ਰਾਸੰ ਨ ਭੇਦੰ
ਨ ਭਰਮੰ ॥ ^{੧੩}ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਸਿਧ ਬ੍ਰਿਧੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ, ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੇ
॥੧੨॥੧੦੨॥ ^{੧੪}ਨਿਉਕਤੰ ਪ੍ਰਭਾ ਆਦਿ ਅਨੁਕਤੰ ਪ੍ਰਤਾਪੇ ॥ ਅਜੁਗਤੰ ਅਛੈ ਆਦਿ
ਅਵਿਕਤੇ ਅਥਾਪੇ ॥ ^{੧੫}ਬਿਭੁਗਤੰ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅੱਛੈ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ ਏਕਰੂਪੇ ਨਮੋ
ਏਕਰੂਪੇ ॥੧੩॥੧੦੩॥ ^{੧੬}ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ਨ ਸੋਕੰ ਨ ਸਾਕੰ ॥ ਪਰੇਅੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ
ਪੁਨੀਤੰ ਅਤਾਕੰ ॥ ^{੧੭}ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਪਾਤੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਮੰਤ੍ਰੰ ॥ ਨਮੋ ਏਕਤੰਤ੍ਰੇ ਨਮੋ
ਏਕ ਤੰਤ੍ਰੇ ॥੧੪॥੧੦੪॥ ^{੧੮}ਨ ਧਰਮੰ ਨ ਭਰਮੰ ਨ ਸਰਮੰ ਨ ਸਾਕੇ ॥ ਨ ਬਰਮੰ
ਨ ਚਰਮੰ ਨ ਕਰਮੰ ਨ ਬਾਕੇ ॥ ^{੧੯}ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ, ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਮੋ
ਆਦਿਰੂਪੇ ਨਮੋ ਆਦਿਰੂਪੇ^੧ ॥੧੫॥੧੦੫॥ ^{੨੦}ਕਹੂੰ ਕੰਜ ਕੇ ਮੰਜ ਕੇ ਭਰਮ ਭੂਲੇ ॥
ਕਹੂੰ ਰੰਕ ਕੇ ਰਾਜ ਕੇ ਧਰਮ ਅਲੂਲੇ ॥ ^{੨੧}ਕਹੂੰ ਦੇਸ ਕੇ ਭੇਸ ਕੇ ਧਰਮ ਧਾਮੇ ॥
ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਕੇ ਸਾਜ ਕੇ ਬਾਜ ਤਾਮੇ ॥੧੬॥੧੦੬॥ ^{੨੨}ਕਹੂੰ ਅਛ੍ਰ ਕੇ ਪਛ੍ਰ ਕੇ
ਸਿਧ ਸਾਧੇ ॥ ਕਹੂੰ ਸਿਧ ਕੇ ਬੁੱਧਿ ਕੇ ਬ੍ਰਿਧ ਲਾਧੇ ॥ ^{੨੩}ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ
ਸੰਗਿ ਦੇਖੇ ॥ ਕਹੂੰ ਜੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਕੇ ਰੰਗ ਪੇਖੇ ॥੧੭॥੧੦੭॥ ^{੨੪}ਕਹੂੰ ਧਰਮ
ਕੇ ਕਰਮ ਕੇ ਹਰਮ ਜਾਨੇ ॥ ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਕੇ ਕਰਮ ਕੇ ਭਰਮ ਮਾਨੇ ॥ ^{੨੫}ਕਹੂੰ
ਚਾਰ ਚੇਸਟਾ, ਕਹੂੰ ਚਿਤ੍ਰ ਰੂਪੰ ॥ ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪ੍ਰਗਿਆ, ਕਹੂੰ ਸਰਬ ਭੂਪੰ ॥੧੮॥੧੦੮॥

ਉ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਜੀ ਨਿਜੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕੋਤਕ ਹੈ ।

੧੦੮ ਘੰਟਾ ਬੀਤ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਨਾ ਉੱਠਿਆ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ 'ਉੱਠ ਨਾ ਬੀਬੀ ਜੀ !' ਪਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ । ਜਦੋਂ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਰੋਸ਼ਮ ਕੌਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਖਾਲੀ ਸਰੀਰ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪਰਯੋਜਨ ਨਹਾਇਤੁ ਮਹੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਸ ਲੋਕ ਤੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸਦਕਾ ਲਾਚਨਤਾਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਇਥੋਂ ਗਿਆ । ਅੱਗੇ ਰਾਮ ਜਾਣੋ ਉਸ ਨਾਲ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ? ਇੰਧਰ ਬੀਬੀ ਰੋਸ਼ਮ ਕੌਰ ਇਕ ਪੇਂਡੂ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਧੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਦੇ ਸੁਖ ਭੋਗ ਰਹੀ ਹੈ । ਦੁਰਮਤਿ ਭਾਗ ਹੀਨ ਮਤਿ ਫੀਕੇ ਨਾਮ ਸੁਨਤ ਆਵੈ ਮੁਖ ਰੋਹੈ ॥ ਕਉਆ ਕਾਗ ਕਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਪਾਈਐ ਤ੍ਰਿਪਤੈ ਵਿਸਟਾ ਖਾਇ ਮੁਖਿ ਗੋਹੈ ॥੩॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ ਸਤਿ ਗੁਰੁ ਸਤਿ ਵਾਦੀ ਜਿਤੁ ਨਾਤੈ ਕਉਆ ਹੰਸ ਹੋਹੈ ॥ ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਵਡੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਨੁ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਰਿਦੈ ਮਲੁ ਧੋਹੈ ॥੪॥ ਅੰਗ ੮੬੩॥ ਮ: ੮ ॥

ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਘਰ ੨ ॥ ੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਜਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੀਅਹਿ ਭੂਮਨ ਮਹਿ ਭੂਮਾ ॥ ਨਾਭਰ ਮਹਿ ਨਭਰਾਈ ਭੇਰੀ ਕੋਮਨ ਸਿਰਿ ਕੋਮਾ ॥੧॥ ਪਿਤਾ ਮੇਰੇ ਬਡੇ ਧਨੀ ਅਰਾਮ ॥ ਉਸਤਤਿ ਕਵਨ ਕਹੀਜੇ ਕਰਤੇ ਪੋਖਿ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਖੀਅਨ ਮਹਿ ਸੁਖੀਆ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ ਦਾਤਨ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ ॥ ਤੇਜਨ ਮਹਿ ਤੇਜਵੰਸੀ ਕਹੀਅਹਿ ਰਸੀਅਨ ਮਹਿ ਰਾਤਾ ॥੨॥ ਸੂਰਨ ਮਹਿ ਸੂਰਾ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ ਭੋਗਨ ਮਹਿ ਭੋਗੀ ॥ ਗੁਸਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਬਡੇ ਗਿਹਸਤੀ ਜੋਗਨ ਮਹਿ ਜੋਗੀ ॥੩॥ ਕਰਤਾਰਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਹੀਅਹਿ ਆਚਾਰਨ ਮਹਿ ਆਚਾਰੀ ॥ ਸਾਹਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਸਾਚਾ ਸਾਹਾ ਵਾਪਾਰਨ ਮਹਿ ਵਾਪਾਰੀ ॥੪॥ ਦਰਬਾਰਨ ਮਹਿ ਤੇਰੇ

- ਕੀੜੇ ਕੁੱਝਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਸਾਰੇ ਤੇ ਘੜੇ ਫੇਰ ਮੋਟ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਫੇਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ।
- ੧ ਜੋ ਥਾਹ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਭੈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਭਦਾ ਆਦਿ ਹੈ ਦਵੈਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਰਲਾ ਸਿਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਭ ਤਰਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ॥੬॥੮੬॥
- ੨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਿਆਧੀ ਹੈ ਥਾਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਰੂਪ ਹੈ ਖੰਡਤ ਨਹੀਂ ਦੰਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ ਅਛੈ ਬਿਭੂਤੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ।
- ੩ ਨਾ ਜਨਮ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਰਨ ਨ ਬਿਆਧੀ (ਰੋਗ) ਹੈ। ਖੰਡਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇਜ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਦੰਡ ਤੇ ਰਹਿਤ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਾਧਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੈ॥੭॥੯੭॥
- ੪ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਨਾ ਘਰ ਨਾ ਮੋਹ ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਦੰਡ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੰਡਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਸਾਂਝੀ ਹੈ।
- ੫ ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ ਨਾ ਬਾਦਰੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਸਮਣ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿਤ੍ਰ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਬੀਤੇ, ਬੀਤ ਰਹੇ, ਬੀਤਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚਿਤ੍ਰ ਦੇ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੮॥੯੮॥
- ੬ ਨਾ ਰਾਜਾ ਨਾ ਕੰਗਾਲ ਹੈ ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੇਖਾ ਹੈ, ਨਾ ਲੋਭ ਹੈ ਨਾ ਈਰਖਾ ਹੈ ਨਾ ਭੋਤਕ ਤਨ ਹੈ ਨਾ ਭੇਖ ਹੈ।
- ੭ ਨਾ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਹੈ ਨਾ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਕੜ ਦੀ ਜਕੜ ਹੈ ਸਦਾ ਹੀ ਸਰਬ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੂਹਕ ਪਿਆਰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ॥੯॥੯੯॥
- ੮ ਨਾ ਕਾਮ ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਨਾ ਲੋਭ ਹੈ ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ, ਨਾ ਜੂਨੀ ਹੈ ਨਾ ਨਾਸ ਹੈ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਬਿਨਾ ਹੈ ਜੋ ਦਿਸਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ।
- ੯ ਨਾ ਜਨਮ ਹੈ ਨਾ ਮਰਨ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਰਣ ਹੈ ਨਾ ਬਿਆਧੀ ਹੈ, ਨਾ ਰੋਗ ਨਾ ਸੋਗ ਨਾ ਭੈ ਨਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ॥੧੦॥੧੦੦॥
- ੧੦ ਛੇਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਾਲ ਨਹੀਂ, ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭੰਡਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ (ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ) ਤੇਜਵਾਨ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ।
- ੧੧ ਨਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੈ ਨਾ ਜਾਤੀ ਹੈ ਨਾ ਕਾਇਆ (ਤਨ) ਹੈ, ਨਾ ਨੇੜੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪਕੜ ਨਾ ਭਰਮ ਨਾ ਭਾਉ॥੧੧॥੧੦੧॥
- ੧੨ ਨਾ ਕੋਈ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਰਾਜਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਸਰੀਰ ਨਾ ਕਰਮ ਨਾ ਦੁਖ ਨਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੇਦ ਭਰਮ ਹੈ।
- ੧੩ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕੋ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਬਾਲ ਜਵਾਨ ਬ੍ਰਿਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੧੨॥੧੦੨॥
- ੧੪ ਸੋਭਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਕਾਈ ਵਾਲੀ ਹੈ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਜੁਗਤੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ੧੫ ਉਸ ਦਾ ਭੁਗਤਾਣ ਕੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤਕ ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ॥੧੩॥੧੦੩॥
- ੧੬ ਨਾ ਕੋਈ ਨੇਹ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਕੜ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ੋਕ (ਚਿੰਤਾ) ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀ ਹੈ, ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਸਾਡੀ ਤੱਕਣੀ (ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ)
- ੧੭ ਨਾ ਜਾਤਿ ਨਾ ਬਰਾਦਰੀ ਨਾ ਮਿਤ੍ਰ ਨਾ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਲਾਹਕਾਰ) ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਵਸਤੂ ਦਾ ਮੇਲ ਨਹੀਂ॥੧੪॥੧੦੪॥
- ੧੮ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜੱਦ ਗੋਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਫੌਜ ਦੀ ਸੋਜਸ ਹੈ-ਨਾਵਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾ ਕਰੂਮ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਨੀਵਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ-ਕਿਉਂਕਿ
- ੧੯ ਉਸ ਦਾ ਸਤ੍ਰੂ ਜਾਂ ਮਿਤ੍ਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ॥੧੫॥੧੦੫॥
- ੨੦ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਤਾਂ “ਅਨਿਕ ਭਾਂਤ ਹੋਇ ਪਸਰਿਆ” ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਫੁਲ ਦੀ ਮਹਿਕ ਦੇ ਹੀ ਭ੍ਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਇ ਨੇ ਕਿਤੇ ਕੰਗਾਲ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸਥਿਰ ਹਨ।
- ੨੧ ਕਿਤੇ ਦੇਸ ਦੇ ਭੋਸ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਜੇ ਸਮਾਨ ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ॥੧੬॥੧੦੬॥
- ੨੨ ਕਿਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਸਿੱਧ ਸਾਧਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਸਿੱਧ ਆਦਿ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੇ ਅੰਗ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਕਿਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗ ਵੇਖੇ ਹਨ॥੧੭॥੧੦੭॥
- ੨੪ ਕਿਤੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਦੇ ਘਰ (ਮੰਦਰ) ਦੀ ਸੋਭੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਭ੍ਰਮ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।
- ੨੫ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਕਿਤੇ ਮੂਰਖ ਜਤ੍ਰ ਪਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਰੂਪ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਬੁੱਧੀ ਕਿਤੇ ਬਿਦਯਾ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹਨ॥੧੮॥੧੦੮॥

੨੬ ਦਰਬਾਰਾ ਸਰਨ ਪਾਲਨ ਟੀਕਾ॥ ਲਖਮੀ ਕੇਤਕ ਗਨੀ ਨ ਜਾਈਐ ਗਨਿ ਨ ਸਕਉ ਸੀਕਾ॥੫॥ ਨਾਮਨ ਮਹਿ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਨਾਮਾ ਗਿਆਨਨ ਮਹਿ ਗਿਆਨੀ॥ ਜੁਗਤਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਜੁਗਤਾ ਇਸਨਾਨਨ ਮਹਿ ਇਸ਼ਨਾਨੀ॥੬॥ ਸਿਧਨ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਸਿਧਾ ਕਰਮਨ ਸਿਰਿ ਕਰਮਾ॥ ਆਗਿਆ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭ ਆਗਿਆ ਹੁਕਮਨ ਸਿਰਿ ਹੁਕਮਾ॥੭॥ ਜਿਉ ਬੋਲਾਵਹਿ ਤਿਉ ਬੋਲਹ ਸੁਆਮੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਨ ਹਮਾਰੀ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ॥੧॥੮॥ ਅੰਗ॥ ੫੦੭-੮॥ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਕੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਹੀ ਸਾਰਾ ਵਿਸਵਾਸ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨੁਮਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ 'ਤੇ ਛੋਰੀ ਸੁੱਟੀ ਹੈ ਜੋ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਆਸ਼ੇ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੇ। ਉਤਮ ਹਰਿ ਦੇ ਜਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉੱਤਮ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਸੋਧ ਰੱਖ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਕਮਾ ਲਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਰਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਹਰਿ ਜਨ ਉਤਮ ਉਤਮ ਬਾਣੀ ਮੁਖਿ ਬੋਲਹਿ ਪਰਉਪਕਾਰੇ॥ ਜੋ ਜਨੁ ਸੁਣੈ ਸਰਧਾ ਭਰਤਿ ਸੋਤੀ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹਰਿ ਨਿਸਤਾਰੇ॥੧॥ ਰਾਮ ਮੈ ਕਉ ਜਨ ਮੇਲਿ ਪਿਆਰੇ॥ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਾਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਹਮ ਪਾਪੀ ਗੁਰਿ ਨਿਸਤਾਰੇ॥੧॥ ਅੰਗ॥ ੪੯੩॥ ਮ: ੪॥

੨੭ (ਪੰਨਾ ੩੭ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਹਮ ਗਾਨਿ ਦੀਨੀ ਛੋਡਿ ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ॥੧॥ ਅੰਗ ੪੮੨॥ ਕਬੀਰ ਜੀ॥
ਅ ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਅਰੁ ਪੇਖਨਾ ਐਸੇ ਜਗ ਕਉ ਜਾਨਿ॥ ਇਸ ਮੈ ਕਛੁ ਸਾਰੇ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਭਗਵਾਨ॥੨३॥ ਅੰਗ ੧੪੨॥ ਮ: ੬॥
ਉਪਰੋਕਤ ਬਚਨ ਨਿਰੇ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਵੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਪੂਰਨ ਪਾ ਕੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸੇਨੇ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ

ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਖਰੀ ਦਮਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਵੈਦਾਂ, ਹਕੀਮਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਫੇਰ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਐ ਰਾਜਨ! ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਜਦੋਂ ਇਨਸਾਨ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਾਇ ਸ਼ਬਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਰਾਜਾ ਨੌਂਦ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬੜਾ ਛਤਰਪਤੀ

੧ਕਹੂੰ ਨੇਹ ਗੇਹੁੰ ਕਹੂੰ ਦੇਹ ਦੋਖੰ ॥ ਕਹੂੰ ਅਉਖਦੀ ਰੋਗਕੇ ਸੋਕ ਸੋਖੰ ॥ ੨ਕਹੂੰ
 ਦੇਵ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਦੇਤ ਬਾਨੀ ॥ ਕਹੂੰ ਜਛ ਗੰਧੂਬ ਕਿੰਨਰ ਕਹਾਨੀ ॥੧੯॥੧੦੯॥
 ੩ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੀ ਸਾਤਕੀ ਤਾਮਸੀ ਹੋ ॥ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਬਿਦਿਆ ਧਰੇ ਤਾਪਸੀ ਹੋ ॥
 ੪ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਹਤਾ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਜੁਗਤੰ ॥ ਕਹੂੰ ਭੂਮ ਕੀ ਭੁਗਤ ਮੈ ਭਰਮ
 ਭੁਗਤੰ ॥੨੦॥੧੧੦॥ ੫ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਕਹੂੰ ਦਾਨਵੀ ਹੋ ॥ ਕਹੂੰ ਜਛ ਬਿਦਿਆ
 ਧਰੇ ਮਾਨਵੀ ਹੋ ॥ ੬ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੀ ਹੋ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆ ॥ ਕਹੂੰ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੀ
 ਪ੍ਰਿਸਟ ਕੀ ਰਿਸਟ ਪੰਨਿਆ ॥੨੧॥੧੧੧॥ ੭ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਬਿਓਮ
 ਬਾਨੀ ॥ ਕਹੂੰ ਕੋਕ ਕੀ ਕਾਬ ਕਥੈ ਕਹਾਨੀ ॥ ੮ਕਹੂੰ ਅਦ੍ ਸਾਰੰ ਕਹੂੰ ਭਦ੍ ਰੂਪੰ ॥
 ਕਹੂੰ ਮਦ੍ ਬਾਨੀ ਕਹੂੰ ਛਦ੍ ਸਰੂਪੰ ॥੨੨॥੧੧੨॥ ੯ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਕਾਬ
 ਰੂਪੰ ॥ ਕਹੂੰ ਚੇਸਟਾ ਚਾਰ ਚਿਤ੍ ਸਰੂਪੰ ॥ ੧੦ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪੁਰਾਨ ਕੋ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ॥
 ਕਹੂੰ ਬੈਠ ਕੁਰਾਨ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਵੈ ॥੨੩॥੧੧੩॥ ੧੧ਕਹੂੰ ਸੁੱਧ ਸੇਖੰ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ
 ਧਰਮੰ ॥ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਕਹੂੰ ਬਾਲ ਕਰਮੰ ॥ ੧੨ਕਹੂੰ ਜੁਆਲ ਸਰੂਪੰ ਜਰਾ
 ਰਹਤ ਦੇਹੰ ॥ ਕਹੂੰ ਨੇਹ ਦੇਹੰ ਕਹੂੰ ਤਿਆਗ ਗੇਹੰ ॥੨੪॥੧੧੪॥ ੧੩ਕਹੂੰ ਜੋਗ
 ਭੋਗੰ ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਾਗੰ ॥ ਕਹੂੰ ਰੋਗ ਰਹਤਾ* ਕਹੂੰ ਭੋਗ ਤਿਆਗੰ ॥ ੧੪ਕਹੂੰ ਰਾਜ
 ਸਾਜੰ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਗੀਤੰ ॥ ਕਹੂੰ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰਗਿਆ ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤੰ ॥੨੫॥੧੧੫॥
 ੧੫ਕਹੂੰ ਆਰਬੀ ਤੋਰਕੀ ਪਾਰਸੀ^੧ ਹੋ ॥ ਕਹੂੰ ਪਹਲਵੀ ਪਸਤਵੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੋ ॥
 ੧੬ਕਹੂੰ ਦੇਸ ਭਾਖਿਆ ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਬਾਨੀ ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ
 ਰਾਜਧਾਨੀ ॥੨੬॥੧੧੬॥ ੧੭ਕਹੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਦਿਆ^੨ ਕਹੂੰ ਤੰਤ੍ਰ ਸਾਰੰ ॥ ਕਹੂੰ ਜੰਤ੍ਰ
 ਰੀਤੰ^੩ ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ^੪ ॥ ੧੮ਕਹੂੰ ਹੋਮ ਪੂਜਾ ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਅਰਚਾ ॥ ਕਹੂੰ ਪਿੰਗਲਾ
 ਚਾਰਣੀ ਗੀਤ ਚਰਚਾ ॥੨੭॥੧੧੭॥ ੧੯ਕਹੂੰ ਬੀਨ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਗਾਨ ਗੀਤੰ ॥
 ਕਹੂੰ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤੰ ॥ ੨੦ਕਹੂੰ ਨਿਰਤਿ ਬਿਦਿਆ ਕਹੂੰ ਨਾਗ
 ਬਾਨੀ^੫ ॥ ਕਹੂੰ ਗਾਰਝੁ^੬ ਗੁੜ ਕਥੈ ਕਹਾਨੀ ॥੨੮॥੧੧੮॥ ੨੧ਕਹੂੰ ਅਛਰਾ ਪਛਰਾ
 ਮਛਰਾ ਹੋ^੭ ॥ ਕਹੂੰ ਬੀਰ ਬਿਦਿਆ ਅਭੂਤੰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੋ ॥ ੨੨ਕਹੂੰ ਛੈਲ ਛਾਲਾ ਧਰੇ
 ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ॥ ਕਹੂੰ ਰਾਜ ਸਾਜੰ ਧਿਰਾਜਾ ਧਿਕਾਰੀ ॥੨੯॥੧੧੯॥ ੨੩ਨਮੋ ਨਾਥ
 ਪੂਰੇ ਸਦਾ ਸਿਧ ਦਾਂਤਾ ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਦ੍ਵੈ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ੨੪ਨ ਤ੍ਰਸਤੰ
 ਨ ਗ੍ਰਸਤੰ *ਸਮਸਤੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਨਮਸਤੰ ਨਮਸਤੰ ਤੁਅਸਤੰ ਅਭੂਤੇ ॥੩੦॥੧੨੦॥
 ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਾਧੜੀਛੰਦ ॥ ੨੫ਅਬਖਕਤ ਤੇਜ, ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥ ਅਛੈ ਸਰੂਪ

* ਪਾਨੰਤਰ-ਹਰਤਾ * (ਸਮੱਸਤ-ਬੋਲੋ)

ੳ ਫਾਰਸੀ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀਆਂ, ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ

(੧) ਫਾਰਸੀ (੨) ਪਹਿਲਵੀ (੩) ਦਰੀ (੪) ਹਰਵੀ (੫) ਜਾਬਲੀ (੬) ਸਕਜੀ (੭) ਸਰਦੀ

ਅ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਦਯਾ ਜਿਵੇਂ ਬੰਗਾਲ ਮਥੂਰਾ ਹੈ ।

ੲ ਜੰਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ-ਅਮ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜੰਤ੍ਰੀ ਸਾਜ-ਰੇਡੀਉ, ਪੜੀਆਂ ਟੀ ਵੀ, ਅੰਜਨ, ਹਰ ਭਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਜੰਤ੍ਰ ਕੁਹਾਂਦੀ ਹੈ ।

ੳ ਸਸਤ੍ਰ ਸਾਰੰ-ਲੋਹ ਦੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ।

ੴ ਪਿੰਗਲ ਚਾਰਣੀ-ਭਾਵ ਪਿੰਗਲ ਦੁਆਰਾ ਕਾਢ ਵੀਚਾਰ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਢ ਲਈ (ਪਿੰਗਲ ਸਾਸਤ੍ਰ) ਪੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਿੰਗਲ ਅਚਾਰੀਯ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਣਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਇ ਸਿਰਫ ਦੋ ਸੌ ਵਰੇ ਹੋਇ ਹਨ ਜਦ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ੧੬੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ੩੦੦ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਜ੍ਹਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ।

ਕ ਨਾਗ ਬਾਨੀ-ਨਾਗ ਭਾਸ਼ਾ (ਨਾਗਰ ਬੰਸੀ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ) ਜਾਂ ਪਤਾਲ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ।

ਖ ਗਾਰਝ-ਗਾਰਝ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਪ ਵਿਛੁ ਆਦਿ ਜਹਿਰੀਲੇ ਜਾਨਵਾਰਾਂ ਦੀ ਜਹਿਰ ਲਾਹੁਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ।

ਗ ਅਛਰ (ਮਾਰ ਲੋਕ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪਛਰਾ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਮਛਰਾ (ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਸ ਚਲ ਰਹੇ ਬਹਾਉ ਤੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ ਛੱਲਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟ ਪਹਾੜੇ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਅਗੇ ਸੁਆਦਿ ਅਕਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਕੋਈ ਖੈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੀ ਸੀ ?

- ੧ ਕਿਤੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਕਿਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨਾਲ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵੈਦ ਹੋ ਕੇ ਦੁਆਈ ਦਾਰੂ ਕਰਕੇ ਰੋਗ ਮੇਟਦਾ ਹੈ।
- ੨ ਕਿਤੇ “ਦੇਵ ਵਿਦਿਆ” ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਕਿਤੇ “ਦੈਤ ਬਾਣੀ” ਗਾਲਾਂ ਦੀ ਵਾਂਛੜ ਭਾਵ ਕੌੜੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਨੇ ਕਿਤੇ ਰਾਗੀ, ਢਾਢੀ ਸਾਜ਼ੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ॥ ੧੬॥੧੦੬॥
- ੩ ਕਿਤੇ ਰਜੇ ਗੁਣ-ਸਤੋਗੁਣ, ਤਮੋਗੁਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਜੋਗ ਦੇ ਵਿਦਿਆਧਾਰੀ ਤਪੱਸਵੀ ਹੋ।
- ੪ ਕਿਤੇ ਰੋਗ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਂ ਵੈਦ ਹੋ ਕੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਸਥਿਤ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਹੋ ਇਸੇ ਵਿਚ ਭੁੱਲ ਰਹੇ ਹੋ॥੨੦॥੧੧੦॥
- ੫ ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਕਿਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਜਾਂਗਲੀ ਵਿਦਿਆ ਕਿਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਵਿਦਿਆ ਹੈ।
- ੬ ਕਿਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਕਿਤੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ, ਕਿਤੇ ਪਾਤਾਲ ਦੀ ਨਾਗ ਪੁੱਤਰੀ ਹੋ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੇ ਚੰਦ ਜੋਗੀ॥੨੧॥੧੧੧॥
- ੭ ਕਿਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਹੈ ਕਿਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ, ਕਿਤੇ ਕੋਝੇ ਕਾਵ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੮ ਕਿਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਭੈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੇ ਕਿਤੇ ਮਿੱਠੀ ਬਾਣੀ ਕਿਤੇ ਨੁਕਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨੨॥੧੧੨॥
- ੯ ਕਿਤੇ ਬੇਦ ਵਿਦਿਆ ਹੈ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਤੁਕ ਬੰਦੀ ਕਾਵ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਸਮਾਜਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਚਰ-ਚਿਤ ਸਰੂਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਵੇਧਨਾਂ)
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ-ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਬੋਠਕੇ ਪਾਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨੩॥੧੧੩॥
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਪੱਕਾ ਮੋਮਨ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ, ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋ ਕਿਤੇ ਬਾਲ ਲੀਲਾ।
- ੧੨ ਕਿਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਬੁਢਾਪੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜਦ ਕਿ ਕਈਆਂ ਦਾ ਦੇਹ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਘਰ ਬਾਰ ਤਜਾਗ ਕੇ ਬਿਰਕਤ ਹੋ॥੨੪॥੧੧੪॥
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਜੋਗੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਭੋਗੀ ਹੋ, ਕਿਤੇ ਰੋਗੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਕਿਤੇ ਭੋਗਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ।
- ੧੪ ਕਿਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਜ ਸਜੇ ਹੋਏ ਨੇ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮ ਦੇਵ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ॥੨੫॥੧੧੫॥
- ੧੫ ਕਿਤੇ ਅਰਬ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਤੁਰਕਸਤਾਨ ਦੇ ਵਾਸੀ

ਹੋ ਕਿਤੇ ਪਾਰਸ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋ ਤੇ ਕਿਤੇ ਪਸਤਵੀ ਅਫਗਾਨ ਸਤਾਨ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ) ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦੇ ਹੋ।

- ੧੬ ਕਿਤੇ ਦੇਸ ਭਾਖਣਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਕਿਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਬੇਦ ਬਾਣੀ (ਦੇਵ ਬਾਣੀ) ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਕਿਤੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ॥੨੬॥੧੧੬॥
- ੧੭ ਕਿਤੇ ਮੰਤਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੈ ਕਿਤੇ ਤੰਤਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿਤੇ ਜੰਤ੍ਰ ਰੀਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਕਿਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੋ।
- ੧੮ ਕਿਤੇ ਜੱਗ ਹਵਨ ਤੇ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਤੇ ਦੇਵ ਆਦਿ ਵਖਾਨ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ, ਕੀਰਤਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲ-ਗੀਤ ਚਰਚਾ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ॥੨੭॥੧੧੭॥
- ੧੯ ਕਿਤੇ ਬੀਨ, ਬੰਸਰੀ, ਨਿਹੱਜੇ ਆਦਿ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕਿਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਹੈ ਕਿਤੇ ਬੇਦਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਰੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੨੦ ਕਿਤੇ ਨਾਚ (ਮੁਜਰੇ) ਦਾ ਸਿਖਲਾਈ ਕਿਤੇ ਨਾਗਰ ਬੰਸੀ ਲੋਗਾਂ ਦੀ। ਨਾਗਬਾਨੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਜਹਿਗੀਲੀ ਜਹਿਰ ਦੇ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ॥੨੮॥੧੧੮॥
- ੨੧ ਕਿਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਕਿਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਲਿਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੋ ਕਿਤੇ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਭਾਉ ਪਾ ਰਹੇ ਹੋ।
- ੨੨ ਕਿਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਬਣੇ ਠਣੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹੋ ਕਿਤੇ ਮਲੰਗ ਹੋਰੇ ਮਿਗਛਾਲਾ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸਿਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਛੱਤ ਸੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਪੂਰਨ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਜ ਹਨ ਕਿਤੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋ॥੧੧੯॥੨੧੯॥
- ੨੩ ਐ ਪੂਰਨ ਜਹਾਨ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਭ ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਨਾ ਛੇਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਛੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।
- ੨੪ ਨਾ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਅਤੰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ॥੨੦॥੧੨੦॥
- ੨੫ ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ “ਪਾਬੜੀ ਛੰਦ” ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਵਿਅਕਤੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਰਾ ਤੇਜ ਹੀ ਤੇਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਂ ਛੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ

—(ਪੰਨਾ ੪੩ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਰਾਜਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ੬ ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਨੂੰਹਾਂ ਹਨ, ਰਾਣੀਆਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਲ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਹਾਸ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਖੇਡਿਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹਨ, ਰੰਜ ਤੇ ਗਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਧਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਸੁਆਸ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ, ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਚੀਕਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲੀ। ਉਹ ਜਾਗੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਰੋ ਰਹੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਮੌਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਕੋ-ਇਕ ਪੁੱਤ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਅਥਾਵ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲੰਮੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਸੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਐ ਰਾਣੀ! ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਮੰਜਿਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਹ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਮੈਂ ਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਿਉ ਸੀ। ਜਦ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਬੰਦ ਸੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਵਿਚ ਮਸਤ ਸੀ ਪਰ ਜਦ ਅੱਖ ਖੁੱਲੀ ਤਾਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਛੇਆਂ ਨੂੰ ਰੋਵਾਂ ਜਾਂ ਇਕ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਵਾਂ? ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਵਾਲੇ ਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਹੈ। ਫਰਕ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇਸ ਇਕ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਛੇਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲਣ ਨਾਲ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਸੁਪਨਾ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਨਾ ੨੫ 'ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਫਸੋਸ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਇਆ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ। ਉਹਨਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਪੜ੍ਹੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਤੇ ਸਲਾਹੁਣਾ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੱਚ-ਸੱਚ ਵੱਲ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਕੰਮ ਦਿਸੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ ਪਰ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖਿਆ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਇਕ ਹੀ ਐਸੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਤ ਭੰਡਾਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤਾਂ ਕੀ ਬੋਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੀ। ਨਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਖੰਡੀ ਬੰਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਰੋਬੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਰਹਿਬਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਉਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਧਾਰਮਿਕ ਭੰਡਾਰ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕੌਮ ਨੇ ਅਨੂਠੀਆਂ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀਆਂ ਸਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਗੁੰਦ ਕੇ ਇਹ ਹਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਹਾਰ ਨੂੰ ਗਲੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਮੜੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਾਂਗ ਚਿੰਬੜ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਟੰਗਣੀ ਕਹਿ ਕੇ ਵਰਜਿਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਪੰਨਾ ੨੭ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੇ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਤਨਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਕੰਮ ਕੋਲ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜਿਹੇ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜਿਹੇ ਸੁਭੰਜੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੋਣ, ਆਦਿ

ਅਦੈ ਅਨਾਸ ॥ ^੧ਅਨਤੁਟ ਤੇਜ ਅਨਖੁਟ ਭੰਡਾਰ ॥ ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਸਰਬੰ
ਪ੍ਰਕਾਰ ॥੧॥੧੨੧॥ ^੨ਅਨਭੂਤ ਤੇਜ ਅਨਛਿਜ ਗਾਤ ॥ ਕਰਤਾ ਸਦੀਵ ਹਰਤਾ
ਸਨਾਤ ॥ ^੩ਆਸਨ ਅਡੋਲ ਅਨਭੂਤ ਕਰਮ ॥ ਦਾਤਾ ਦਇਆਲ ਅਨਭੂਤ
ਧਰਮ ॥੨॥੧੨੨॥ ^੪ਜਿਹ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨਹੀ ਜਨਮ ਜਾਤ ॥ ਜਿਹ ਪੁਤ੍ਰ ਭ੍ਰਾਤ
ਨਹੀ ਮਿਤ੍ਰੁ ਮਾਤ ॥ ^੫ਜਿਹ ਕਰਮ ਭਰਮ ਨਹੀ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ॥ ਜਿਹ ਨੇਹ
ਗੋਹ ਨਹੀ ਬਿਓਤ ਬਾਨ ॥੩॥੧੨੩॥ ^੬ਜਿਹ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਹੀ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ॥
ਜਿਹ ਨੇਹ ਗੋਹ ਨਹੀ ਚਿਹਨ ਚਿਤ੍ਰੁ ॥ ^੭ਜਿਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀ ਰਾਗ ਰੇਖ ॥
ਜਿਹ ਜਨਮ ਜਾਤ ਨਹੀ ਭਰਮ ਭੇਖ ॥੪॥੧੨੪॥ ^੮ਜਿਹ ਕਰਮ ਭਰਮ ਨਹੀ ਜਾਤ
ਪਾਤ ॥ ਨਹੀ ਨੇਹ ਗੋਹ ਨਹੀ ਪਿਤ੍ਰੁ ਮਾਤ ॥ ^੯ਜਿਹ ਨਾਮ ਬਾਮ ਨਹੀ ਬਰਗ
ਬਿਆਧ ॥ ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨਹੀ ਸਤ੍ਰੁ ਸਾਧ ॥੫॥੧੨੫॥ ^{੧੦}ਜਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਵਾਸ
ਨਹੀ ਦੇਹ ਨਾਸ ॥ ਜਿਹ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨਹੀ ਰੂਪ ਰਾਸ ॥ ^{੧੧}ਜਿਹ ਰੋਗ ਸੋਗ
ਨਹੀ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ॥ ਜਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ਆਸ ਨਹੀ ਭੂਮ ਭੁਗਤਿ ॥੬॥੧੨੬॥ ^{੧੨}ਜਿਹ
ਕਾਲ ਬਿਆਲ ਕਟਿਓ ਨ ਅੰਗ ॥ ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਖੈ ਅਭੰਗ ॥ ^{੧੩}ਜਿਹ ਨੇਤ
ਨੇਤ ਉਚਰੰਤ ਬੇਦ ॥ ਜਿਹ ^{੧੪}ਅਲਖ ਰੂਪ ਕਥਤ ਕਤੇਬ ॥੭॥੧੨੭॥ ^{੧੫}ਜਿਹ
^{੧੬}ਅਲਖ ਰੂਪ ਆਸਨ ਅਡੋਲ ॥ ਜਿਹ ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਅਛੈ ਅਤੋਲ ॥ ^{੧੭}ਜਿਹ ਧਿਆਨ
ਕਾਜ ਮੁਨ ਜਨ ਅਨੰਤ ॥ ਕਈ ਕਲਪ ^{੧੮}ਜੋਗ ਸਾਧਤ ਦੁਰੰਤ ॥੮॥੧੨੮॥ ^{੧੯}ਤਨ
ਸੀਤ ਘਾਮ ਬਰਖਾ ਸਹੰਤ ॥ ਕਈ ਕਲਪ ਏਕ ਆਸਨ ਬਿਤੰਤ ॥ ^{੨੦}ਕਈ ਜਤਨ
ਜੋਗ ਬਿੱਦਿਆ ਬਿਚਾਰ ॥ ਸਾਧੰਤ ਤਦਪ ਪਾਵਤ ਨ ਪਾਰ ॥੯॥੧੨੯॥ ^{੨੧}ਕਈ
ਉਰਧ ਬਾਹ ਦੇਸਨ ਭ੍ਰਮੰਤ ॥ ਕਈ ਉਰਧ ਮੱਧ ਪਾਵਕ ਝੁਲੰਤ ॥ ^{੨੨}ਕਈ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ
ਸਾਸਤ੍ਰ ਉਚਰੰਤ ਬੇਦ ॥ ਕਈ ਕੋਕ ਕਾਬ ਕਥਤ ਕਤੇਬ ॥੧੦॥੧੩੦॥ ^{੨੩}ਕਈ
ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ ਕਈ ਪਉਨ ਅਹਾਰ ॥ ਕਈ ਕਰਤ ਕੋਟ ਮ੍ਰਿਤਿ ਕੋ ਅਹਾਰ ॥
^{੨੪}ਕਈ ਕਰਤ ਸਾਕ ਪੈ ਪਤ੍ਰ ਭਛ ॥ ਨਹੀ ਤਦਪ ਦੇਵ ਹੋਵਤ ਪ੍ਰਤੱਛ ॥੧੧॥੧੩੧॥
^{੨੫}ਕਈ ਗੀਤ ਗਾਨ ਗੰਧੂਬ ਗੀਤ ॥ ਕਈ ਬੇਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ॥
^{੨੬}ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤ ਜਗਿ ਆਦਿ ਕਰਮ ॥ ਕਹੂੰ ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ ਕਹੂੰ
ਤੀਰਥ ਧਰਮ ॥੧੨॥੧੩੨॥ ^{੨੭}ਕਈ ਦੇਸ ਦੇਸ ਭਾਖਾ ਰਟੰਤ ॥ ਕਈ ਦੇਸ
ਦੇਸ ਬਿੱਦਿਆ ਪੜੰਤ ॥ ^{੨੮}ਕਈ ਕਰਤ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤਨ ਬਿਚਾਰ ॥

ੳ, ਅ (ਅਲੱਖ-ਬੋਲੋ)

ੲ ਕਲਪ- (ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ) ਜੋ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ੪੩੨੦੦੦੦੦੦੦੦ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਸਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਚ ਹਨ, ਵਰੋ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਨੂੰ ਵਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਇਤਨੇ ਵਰੋ 360 ਦਿਨਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਤਨਿਆਂ ਵਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਗਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌਕੜੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਵੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਘੜੀਆਂ ਦੇ ਵਰੋ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ ਉਰਧ ਬਾਹ-ਲੱਤਾਂ-ਪੋਰ, ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਟਾਹਣੇ ਨਾਲ ਪੁੱਠਾ ਹੋ ਕੇ ਲਟਕਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪੁੱਠੇ ਪੋਟ ਪਰਨੇ ਪੋਟ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਾਹਾਂ ਉਪਰ ਨੂੰ ਖੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਖਲੋ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁੱਠਾਂ ਜਾਂ ਪੁੱਠਾਂ ਅਥਵਾ ਧੁਟੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕ ਮਿਤ੍ਰ-ਭਾਵ ਮੁਰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਈਸਾ ਜੀ ਡਿੱਡੀਆਂ ਦੀ ਭਾਜੀ ਬਣਾਕੇ ਖਾਂਦੇ ਸਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਵੀ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕੋਈ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਨਦਾਰ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਿਤ੍ਰ (ਮੁਰਦਾ) ਖਾਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਤਾਈਦ ਕਰਦੀ ਹੈ:- ਇਕਿ ਵਣ ਖੰਡਿ ਬੈਸਹਿ ਜਾਇ ਸਦੁ ਨ ਦੇਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਪਾਲਾ ਕਕਰੁ ਭੰਨਿ ਸੀਤਲ ਜਲ ਹੋਵਹੀ ॥

ਇਕਿ ਭਸਮ ਚੜ੍ਹਾਵਹਿ ਅੰਗਿ ਮੈਲੁ ਨ ਹੋਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਜਟਾ ਬਿਕਟ ਬਿਕਰਾਲ ਕੁਲੁ ਘਰ ਹੋਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਨਗਨ ਫਿਰਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ਨੀਂਦ ਨ ਸੋਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਅਗਨਿ ਜਲਾਵਹਿ ਅੰਗੁ ਆਪੁ ਵਿਗੋਵਹੀ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਤਨੁ ਛਾਹੁ ਕਿਆ ਕਹਿ ਹੋਵਹੀ ॥ ਸੋਹਨਿ ਖਸਮ ਦੁਆਰਿ ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋਵਹੀ ॥੧੫॥ ਅੰਗ-੧੨੮੪-੮੫ ॥ ਮ: ੩ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਕੌਮ ਬੋਝੀ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਜਿਸ ਦਾ

ਉੱਤਰ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਿਦਕ ਦਿਲੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਡਾਕੇ ਪੈ ਗਏ ਨੇ, ਅਸੀਂ ਘੁਰਾਏ ਮਾਰ ਕੇ ਨਿਬੰਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਤ ਪਏ ਹਾਂ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ

- ਵੈਤ ਅਰ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ।
- ੧ ਨਾ ਘਟਣ ਵਾਲੇ, ਤੇਜ ਵਾਲੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਕਣ ਵਾਲੇ
ਭੰਡਾਰ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾ ਜੋ ਸਰਬ ਕਲਾ ਭਰਪੂਰ
ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਤਾ ॥੧॥੧੨੧॥
 - ੨ ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ ਅਸਚਰਜ ਤੇਜ ਨਾ ਛਿਜਣ ਵਾਲੇ ਤਨ
ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਨੀਚਤਾ ਨਾਸਕ ।
 - ੩ ਅਡੋਲ ਆਸਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ
ਦਾਤਾ ਤੇ ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਤੇਰੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ
ਸਕਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ॥੨॥੧੨੨॥
 - ੪ ਜਿਸਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਸਮਣ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿਤਰ ਨਾ ਕੋਈ ਜਨਮ
ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਤ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਨਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ਨਾ
ਹੀ ਕੋਈ ਮਿਤ੍ਰ ਨੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਤਾ ਹੈ ।
 - ੫ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਾ ਭਰਮ ਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਨਾ
ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨਧਾਰੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਨਾ ਕੋਈ ਦੂਰ
ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਬਿਉਂਤਾ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ ॥੩॥੧੨੩॥
 - ੬ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਨਾ ਦੁਸਮਣ ਨਾ ਮਿੱਤਰ
ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਨਾ ਪਕੜ ਨਾ ਚਿੰਨ ਨਾ ਚਿਤਰ
(ਮੂਰਤੀ) ਹੈ ।
 - ੭ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਰੰਗ ਨਾ ਰੂਪ ਨਾ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਨਾ
ਰੇਖਾ ਨਾ ਜਨਮ ਨਾ ਜਾਤ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭਰਮ ਹੈ ਨਾ ਹੀ
ਭੇਖ ॥੪॥੧੨੪॥
 - ੮ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਹੈ ਨਾ ਭਰਮ ਹੈ ਨਾ ਜਾਤਿ ਨਾ
ਬਰਾਦਰੀ ਨਾ ਸਨੇਹ ਤੇ ਨਾ ਘਰ ਕੋਈ ਘਰ ਨਾ ਪਿਤਾ
ਤੇ ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੀ ਹੈ ।
 - ੯ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਉ ਨਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਥਾਉ (ਟਿਕਾਣਾ)
ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਬਰਗ (ਕਿਸਮ) ਦੀ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ
ਰੰਗ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਵੈਰੀ ਨਾ ਅਪਣੇਤ ॥੫॥੧੨੫॥
 - ੧੦ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਤੇ ਵਸਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ
ਦੇਹ ਨਾਸ ਦਾ ਭੈ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਆਦਿ ਹੈ ਨਾ ਹੀ
ਅੰਤ ਹੈ ਨਾ ਰੂਪ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਸ (ਮੁਢੀ) ਦਾ
ਫਿਕਰ ਹੈ ।
 - ੧੧ ਨਾ ਰੋਗ ਦਾ ਕੋਈ ਸੋਗ ਨਾ ਕਿਸੇ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਨਾ
ਕਿਸੇ ਆਸਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਚਿੰਤਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ
ਆਸਾ ਦੇ ਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕੋਈ ਧਰਤੀ ਦਾ
ਭੁਗਤਾਣ ॥੬॥੧੨੬॥
 - ੧੨ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਜਾਂ ਸਰਪ ਨਹੀਂ ਕੱਟ ਸਕਦਾ
ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਬਿਘਨ ਦਾ
ਭੈ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਪੈਸੇ ਦੇ
ਕੇ ਭਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਨ ਛਪ ਗਈ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ
ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਪੈਸਾ ਖਰਚਣਾ ਸਾਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ। ਮੁਫਤ ਦੇ ਧਾਨ
ਨਾਲ ਹੱਕ ਸਾਡੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਚੋਰ ਭਾਸਦੇ
ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਲੀਲਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਨੂੰ ਓਪਰੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੀ
ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁ ਰੂਪੀਏ ਪਾਖੰਡੀ ਗੁਰੂ ਬਿਆਸਾ ਸਰਸਾ ਵਾਲੇ
ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਉਛਲ ਕੇ ਬਾਹਰ
ਨੂੰ ਦੌੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਅੱਜ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕੌਮ ਦੇ ਹਿਤਾਇਸ਼ੀ
ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਕਮਰ ਕੱਸੇ
ਕਰਕੇ ਜਾਗਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਲਿਟਰੇਚਰ
ਵੰਡਣ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਕਰਨ ਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਭੌਤਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ
ਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ
ਵਾਂਗ ਰੋੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ
ਦੇਣੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਭੁਝ ਸੈਕੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ।
ਖਰਚ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨ ਸਨ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮੁਫਤ ਨਹੀਂ
ਪੜਦੇ। ਸਾਡਾ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਭਿੰਨ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ,
ਸਾਡੀ ਹਉਮੈ ਕਿਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇਗੀ? ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹੋ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ
ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਕਮਲ ਦਾ ਖੇਤਾ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਕਿਵੇਂ
ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਕਹਿ ਕਹਿ ਕਹਣ ਕਹੇ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਮਨ ਮੂਏ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥
ਗਿਆਨ ਮਤੀ ਕਮਲ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਤਿਤ ਘਟਿ ਨਾਮੋ ਨਾਮਿ ਨਿਵਾਸ ॥੫॥

- ੧੩ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬੇਦ ਬੇਅੰਤ-ਬੇਅੰਤ,
ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ
ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੱਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਕੁਤੋਬ ਆਦਿ ਕਹਿੰਦੇ
ਹਨ ॥੭॥੧੨੭॥
- ੧੪ ਜਿਸਦਾ ਰੂਪ ਲੇਖੇ ਤੇ ਲਿਖਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸਣ
ਕਦੇ ਡੋਲਦਾ (ਹਿਲਦਾ) ਨਹੀਂ ਤੇਜ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
ਹੈ ਜੋ ਨਾਂ ਘਟਦਾ ਹੈ ਨਾ ਤੋਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਧਿਆਨ
ਧਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕਈ ਕਲਪ ਯੋਗ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਕਠਨਾਈਆਂ
ਝਲਦੇ ਹਨ ॥੮॥੧੨੮॥
- ੧੬ ਸਰਦੀ ਤੇ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ ਤਨ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਹਾਰਦੇ
ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਕਲਪ ਇਕ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਬਿਤਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ।
- ੧੭ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ
ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁ ਨਹੀਂ
ਪਾ ਸਕੇ ॥੯॥੧੨੯॥
- ੧੮ ਕਈ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਕਈ ਆਪਣੇ ਅਗੇ ਅੱਗ
ਬਾਲ ਕੇ ਬਹਿੰਦੇ ।
- ੧੯ ਕਈ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਪਠਨ ਪਾਠ ਕਰਦੇ, ਬੇਦ
ਆਦਿ ਦਾ ਕਈ ਕੋਕ ਸਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਕਥਾਵਾਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਕਈ
ਰੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਦੇ ॥੧੦॥੧੩੦॥
- ੨੦ ਕਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਅਹੁਤੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ (ਹਵਨ ਕਰਦੇ) ਕਈ
ਖਾਣ ਪੀਣ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਵਾ ਦੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਜਿਉਂਦੇ ।
ਕਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਉਹ ਸਨ ਜੋ (ਮ੍ਰਿਤ) ਮਾਸ ਅਹਾਰ ਕਰਦੇ ।
- ੨੧ ਕਈ ਜੋ ਸਾਗ ਪਿਨੀ ਤੇ ਪੱਤੋਂ ਆਦਿ ਹੀ ਖਾਂਦੇ ਫੇਰ ਵੀ
ਪ੍ਰਮ ਦੇਵ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮ ਦੇਵ
ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ ॥੧੧॥੧੩੧॥
- ੨੨ ਕਈ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਰਾਗਾਂ ਅਨੁਸਾਰ
ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਦਾਂ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ (ਭਰੋਸਾ)
ਕਰਦੇ ਹਨ । “ਗਾਵੈ ਕੋ ਵਿਦਿਆ ਵਿਖਮ ਵੀਰਾਹੁ ॥”
(ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ)
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਬੇਦਾਂ ਦੀ ਗੀਤੀ (ਢੰਗ) ਜਗ ਆਦਿਕ ਕ੍ਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ
ਕਿ ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ, ਧੂਪ, ਦੀਪ, ਹਵਨ ਆਦਿ ਕ੍ਰਮ ਕਰਦੇ
ਹਨ ਕਿਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਕੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਂਡੇ ਦੇ ਕਰੇ
ਲਗਕੇ ਪੁੰਨਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧੨॥੧੩੨॥
- ੨੪ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਯਾਦ
ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ
ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।
- ੨੫ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਹਉਮੈ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਨਾ ਮਨ ਭੀਜੈ ਨਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਕਹਿ
ਕਹਿ ਕਹਣੁ ਆਪ ਜਾਣਾਇ ॥ ਬਿਰਥੀ ਭਗਤਿ ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ ॥੬॥
ਅੰਗ ੧੨੭੭-੭੮ ॥ ਮ: ੩ ॥

ਨਹੀ ਨੈਕ ਤਾਸ ^੧ਪਾਯਤ ਨ ਪਾਰ ॥੧੩॥੧੩੩॥ ^੨ਕਈ ਤੀਰਥ ਤੀਰਥ ਭਰਮਤ
ਸੁ ਭਰਮ ॥ ਕਈ ਅਗਨ ਹੋਤ ਕਈ ਦੇਵ ਕਰਮ ॥ ^੩ਕਈ ਕਰਤ ਬੀਰ ਬਿਦਿਆ
ਬਿਚਾਰ ॥ ਨਹੀ ਤਦਪ ਤਾਸ ^੪ਪਾਯਤ ਨ ਪਾਰ ॥ ੧੪॥੧੩੪॥ ^੫ਕਹੂੰ ਰਾਜ
ਗੀਤ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਧਰਮ ॥ ਕਈ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਉਚਰਤ ਸੁ ਕਰਮ ॥ ^੬ਨਿਉਲੀ
ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਹੂੰ ਹਸਤ ਦਾਨ ॥ ਕਹੂੰ ਅਸੁਮੇਧ^੭ ਮਖ ਕੋ ਬਖਾਨ ॥੧੫॥੧੩੫॥
^੮ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿੱਦਿਆ ਬਿਚਾਰ ॥ ਕਹੂੰ ਜੋਗ ਗੀਤ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਿਧ ਚਾਰ ॥
^੯ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ ਗਾਨ ॥ ਕਹੂੰ ਧੂਪ ਦੀਪ ਕਹੂੰ ਅਰਘਾ^{੧੦} ਦਾਨ ॥੧੬॥੧੩੬॥
^{੧੧}ਕਹੂੰ ਪਿਤ੍ਰ ਕਰਮ^{੧੨} ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਗੀਤ ॥ ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਨਾਚ^{੧੩} ਕਹੂੰ ਗਾਨ ਗੀਤ ॥
^{੧੪}ਕਹੂੰ ਕਰਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਉਚਾਰ ॥ ਕਈ ਭਜਤ ਏਕ ਪਗ
ਨਿਰਾਧਾਰ ॥੧੭॥੧੩੭॥ ^{੧੫}ਕਈ ਨੇਹ ਦੇਹ ਕਈ ਗੋਹ ਵਾਸ ॥ ਕਈ ਭ੍ਰਮਤ ਦੇਸ
ਦੇਸਨ ਉਦਾਸ ॥ ^{੧੬}ਕਈ ਜਲ ਨਿਵਾਸ ਕਈ ਅਗਨਿ ਤਾਪ ॥ ਕਈ ਜਪਤ
ਉਰਧ ਲਟਕੰਤ ਜਾਪ ॥੧੮॥੧੩੮॥ ^{੧੭}ਕਈ ਕਰਤ^{੧੮} ਜੋਗ ਕਲਪੰ ਪ੍ਰਜੰਤ ॥ ਨਹੀ
ਤਦਪ ਤਾਸ ^{੧੯}ਪਾਯਤ ਨ ਅੰਤ ॥ ^{੨੦}ਕਈ ਕਰਤ ਕੋਟ ਬਿੱਦਿਆ ਬਿਚਾਰ ॥
ਨਹੀ ਤਦਪ ਦਿਸਟ ਦੇਖੈ ਮੁਰਾਰ ॥੧੯॥੧੩੯॥ ^{੨੧}ਬਿਨ ਭਗਤ; ਸਕਤ ਨਹੀ
ਪਰਤ ਪਾਨ ॥ ਬਹੁ ਕਰਤ ਹੋਮ ਅਰ ਜੱਗ ਦਾਨ ॥ ^{੨੨}ਬਿਨ ਏਕ ਨਾਮ ਇਕ
ਚਿੱਤ ਲੀਨ ॥ ਫੋਕਟੋ ਸਰਬ ਧਰਮਾ ਬਿਹੀਨ ॥੨੦॥੧੪੦॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੋਟਕ
ਛੰਦ ॥ ^{੨੩}ਜੈ^{੨੪} ਜੰਪਹੁ ਜੁਗਣ ਜੂਹ ਜੁਅੰ ॥ ਭੈ ਕੰਪਹੁ ਮੇਰ ਪਯਾਲ ਭੁਅੰ ॥ ^{੨੫}ਤਪ
ਤਾਪਸ ਸਰਬ ਜਲੇ ਰੁ ਬਲੰ ॥ ਧਨ ਉਚਰਤ ਇੰਦ੍ਰ ਕੁਬੇਰ ਬਲੰ ॥੧॥੧੪੧॥
^{੨੬}ਅਨਖੇਦ ਸਰੂਪ ਅਭੇਦ ਅਭਿਅੰ ॥ ਅਨਖੰਡ ਅਭੂਤ ਅਛੇਦ ਅਛਿਅੰ ॥
^{੨੭}ਅਨਕਾਲ ਅਪਾਲ ਦਿਆਲ ਅਸੁਅੰ ॥ ਜਿਹ ਠਟੀਅੰ ਮੇਰ ਆਕਾਸ
ਭੁਅੰ ॥੨॥੧੪੨॥ ^{੨੮}ਅਨਖੰਡ ਅਮੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨਰੰ ॥ ਜਿਹ ਰਚੀਅੰ ਦੇਵ ਅਦੇਵ
ਬਰੰ ॥ ^{੨੯}ਸਭ ਕੀਨੀ ਦੀਨ ਜਮੀਨ ਜਮਾ ॥ ਜਿਹ ਰਚੀਅੰ ਸਰਬ ਮਕੀਨ
ਮਕਾ ॥੩॥੧੪੩॥ ^{੩੦}ਜਿਹ ਰਾਗ ਨ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਰੁਖੰ ॥ ਜਿਹ ਤਾਪ ਨ ਸੂਪ
ਨ ਸੋਕ ਸੁਖੰ ॥ ^{੩੧}ਜਿਹ ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਭੁਯੰ ॥ ਜਿਹ ਖੇਦ ਨ ਭੇਦ
ਨ ਛੇਦ ਛਯੰ ॥੪॥੧੪੪॥ ^{੩੨}ਜਿਹ ਜਾਤਿ ਨ ਪਾਤਿ ਨ ਮਾਤ ਪਿਤੰ ॥ ਜਿਹ
ਰਚੀਅੰ ਛਤ੍ਰੀ ਛਤ੍ਰ ਛਿਤੰ ॥ ^{੩੩}ਜਿਹ ਰਾਗ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੋਗ ਭਣੰ ॥ ਜਿਹ ਦ੍ਰੋਖ
ਨ ਦਾਗ ਨ ਦੋਖ ਗਣੰ ॥੫॥੧੪੫॥ ^{੩੪}ਜਿਹ ਅੰਡਹਿ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚਿਓ ॥

* ਪਾਠਤਰ-ਜਪਤ । * ਪਾਠਤਰ-ਜਪਤ । ਓ-ਅ (ਪਾਈਅਤ-ਬੋਲ)

੬ ਜਿਸ ਯੋਗ ਵਿਚ ਘੋੜਦੇ ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਅਗੁਤੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ । ਮਖ-ਜਿਸ ਵਿਚ ਝੋਟੇ ਦੇ ਪਾਸ ਦੀਆਂ ਅਗੁਤੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ ।
੭ ਅਰਧ ਆਪੋ-ਆਪ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਜਿਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਕਰੁਆਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਚਾਵਲ ਦੱਭ ਆਪ ਗਭਵੀ ਪਾਣੀ ਜਾ ਕਿਰੂਆ (ਜੋ
ਮਿਟੀ ਦਾ ਡੋਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਤੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਭੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ (ਅਰਧ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
੮ ਪਿਤ੍ਰ ਕਰਮ-ਜੋ ਕਰਮ ਬਜ਼ੁਰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਉਹੀ (ਸ੍ਰੀ ਕਰਮ) ਜਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਸਰਾਧ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ।
੯ ਭੰਡੋ ਵਜਾਉਣ ਤੇ ਭੰਗੜੇ ਪਾਉਣ ਅਥਵਾ ਜਗਾਤਰੇ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਰਨੇ । ਜੋ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ
ਕੋਢੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਰਖਤਾ ਗੁਣਨਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ-ਸਚਾ ਅਲਖ ਅਭੇਦੁ ਹਨਿ ਨ ਪਤੀਜਈ ॥ ਇਕ ਗਾਵਹਿ
ਰਾਗ ਪਰੀਆ ਰਾਗਿ ਨ ਭੀਜਈ ॥ ਇਕ ਨਚਿ ਨਚਿ ਪੁਰਹਿ ਤਾਲ ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਜਈ ॥ ਇਕ ਅੰਨੁ ਨ ਖਾਹਿ ਮੁਰਖ ਤਿਨਾ ਕਿਆ ਕੀਜਈ ॥
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਹੋਈ ਬਹੁਤੁ ਕਿਵੇਂ ਨ ਪੀਜਈ ॥ ਕਰਮ ਵਧਹਿ ਕੈ ਲੋਇ ਖਪਿ ਮਰੀਜਈ ॥ ਮ: ੩॥
ਭਾਵ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਭੇਦ ਤੇ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ ਉਗੜ-ਦੁਗੜ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭਿਜਦਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਭਗਤੀ ਦਾ
ਅੰਗ ਨਹੀਂ । ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਧੀਰਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਹ ਮੁਰਖ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਬਧੇ
ਦਿਖਾਵਾ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਅਸਲ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ, ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ :-
ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ ਸੰਸਾਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜਈ ॥ ਅਹਿ ਭਗਤੀ ਅਸਨੇਹਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੀਜਈ ॥
ਇਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਤੁਲ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਪੁਰਾਤਨ ਸਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭ
ਪ੍ਰਮ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਦੇਵ ਦੇ ਨਾ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਬਲ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਭੋਲਿਆ ਮਿਠਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੁਆਦੇ ਬੇਅੰਤ ਤੇ
ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ।

- ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਬੋਝਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪਾਰਵਾਰ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ
ਪਾ ਸਕਦੇ ਜੋ ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਕਿਥੇ ਹੈ ॥੧੩॥੧੩੩॥
- ੧ ਕਈ ਅਨੇਕਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਰਟਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਰਾ
ਭਰਮ ਹੈ। ਕਈ ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ ਕਈ ਦੇਵ ਕਰਮ। (ਦੇਵਤਿਆਂ
ਦੀ ਪੂਜਾ)
- ੨ ਕਈ ਸੂਰਮਿਆਂ ਯੋਧਿਆਂ ਵਾਲਾ ਸਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਵਿਚਾਰ
(ਗੱਤਕਾ ਸਿਖਲਾਈ-ਨੌਜਾਬਾਜ਼ੀ ਆਦਿ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ
ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ
॥੧੪॥੧੩੪॥
- ੩ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੀਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਜੋਗੀ ਜੋਗ
ਧਰਮ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਕੇ
ਦਸਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।
- ੪ ਕਿਤੇ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਨਿਉਲੀ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ
ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹਾਥੀ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਘੋੜੇ, ਝੋਟੇ
ਦੇ ਮਾਸ ਦੇ ਜੱਗ ਦਾ ਬਖਸ਼ਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੧੫॥੧੩੫॥
- ੫ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ
ਜੋਗ ਦੀ ਗੀਤਾਂ ਤੇ ਚਾਰ ਬੇਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲ ਕਰਨ
ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਹੈ।
- ੬ ਕਿਤੇ ਜੱਛਾਂ ਤੇ ਗੰਧੂਬਾਂ ਵਾਂਗ ਸੁੰਦਰ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਹੇ
ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਧੂਪ ਦੀਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਘ ਦਾਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥੧੩੬॥
- ੭ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਦਸੇ ਪਿਤ੍ਰ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਬੇਦ
ਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ
ਨਚਣ ਟੱਪਣ, ਭੰਗੜੇ ਤੇ ਮਸਤ ਹੈ ਕਈ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੮ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਕੋਈ ਇਕ ਪੈਰ ਪਰ ਖਲੋਕੇ ਭਜਨ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਖਾਣ ਪੀਣ
ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੋ ਕੇ ॥੧੭॥੧੬੭॥
- ੯ ਕਈਆਂ ਦਾ ਦੋਹ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਘਰ ਦੀ
ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਅਹਾਰ ਹੈ, ਕਈ ਗ੍ਰਿਹਸਥ
ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇਸਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੦ ਕਈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਅੱਗ ਦੀਆਂ
ਪੁਣੀਆਂ ਤਾਪਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਪੂਠੇ ਲਟਕ ਕੇ ਜਾਪ ਕਰਦੇ
ਹਨ ॥੧੮॥੧੩੮॥
- ੧੧ ਕਈ ਕਲਪਾਂ ਤੱਕ ਜੋਗੀ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ
ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ।
- ੧੨ ਕਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ
ਵੀ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਮੁਰਾਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਵੇਖਿਆ ॥੧੯॥੧੩੯॥
- ੧੩ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਹੋਮ ਤੇ ਜੱਗ ਆਦਿ ਦਾਨ
ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੪ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਕ ਨਾਮ ਤੇ ਇਕ ਚਿੰਤ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵਿਅਰਥ ਹਨ
“ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭ ਫੀਕ ਫਿਕਾਨੇ ॥” ਅੰਗ : ੧੩੦੮॥
੨੦॥੧੪੦॥
- ੧੫ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ ਜੋੜੀਆਂ ਜੁੜ-ਜੁੜ
ਕੇ ਸਾਰੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਡਰ
ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਕੰਬਦੀ ਹੈ।
- ੧੬ ਸਾਰੇ ਤਪ-ਤਪ ਰਹੇ ਹਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਲ ਵਿਚ ਤੇ ਬਲਾਂ
ਵਿਚ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦਿੰਦ੍ਰ ਕੁਬੇਰ ਤੇ ਬਲ ਰਾਜਾ
ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਕਹਿ ਰਹੇ
ਹਨ ॥੧॥੧੪੧॥
- ੧੭ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਵਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭੈ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਭੂਤਾਂ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਛੇਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਛੇ ਖਤਮ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ੧੮ ਜੋ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ
ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਸੁਯੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ
ਹਨ ਪਰਬਤ, ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਧਰਤੀ ॥੨॥੧੪੨॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਮੁਕਾਬਲਾ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਵਿਅਕਤੀ।
- ੨੦ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ ਅਤੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ਇਸਤ੍ਰੀ
ਪੁਰਸ਼ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਦੀਨ-ਦੁਨੀਆਂ
ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਸਮਾਨਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਮਕਾਨ ॥੩॥
੧੪੩॥
- ੨੧ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਦੀ ਖਿੱਚ
ਹੈ ਨਾ ਰੱਖ ਜਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਤਰਫਦਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ
ਕੋਈ ਬੇਚੈਨੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਰਾਪ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ
ਪਛਤਾਵਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸੁਖ ਦੀ ਬਾਂਝਾ ਹੈ।
- ੨੨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਧਰਤੀ ਦੇ
ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਘਬਰਾਹਟ ਨਾ ਕੋਈ ਭੇਦ
ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਜਖਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਖਤਮ
ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੪॥੧੪੪॥
- ੨੩ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਜਾਤ ਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾ ਮਾਤਾ ਨਾ ਪਿਤਾ
ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸੂਰਮੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਛੱਤ੍ਰਧਾਰੀਆਂ
ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।
- ੨੪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਾ ਰੇਖ ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਗ
ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਟਮਰੋੜ
ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਦਾਗ (ਨੁਕਸ) ਨਾ ਲਾਕੇ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਸਕਦਾ
ਹੈ ॥੫॥੧੪੫॥
- ੨੫ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਕ ਅੰਡੇ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਰਚਨਾ
ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ “ਕੀਤਾ ਪਸਾਓ ਏਕੋ ਕਵਾਓ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਇ
ਲਖਿ ਦਰੀਆਓ ॥” (ਜਪੁਜੀ)

ਦਸ ਚਾਰ ਕਰੀ ਨਵ ਖੰਡ ਸੱਚਿਓ ॥ ^੧ਰਜ ਤਾਮਸ ਤੇਜ ਅਤੇਜ ਕੀਓ ॥ ਅਨਭਉ
 ਪਦ ਆਪ ਪ੍ਰਚੰਡ ਲੀਓ ॥੬॥੧੪੬॥ ^੨ਸ੍ਰਿਅ ਸਿੰਧੁਰ ਬਿੰਧ ਨਗਿੰਦ ਨਗੰ ॥ ਸ੍ਰਿਅ
 ਜੱਛ ਗੰਧਰਬ ਫਣਿੰਦ ਭੁਜੰ ॥ ^੩ਰਚ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਅਭੇਵ ਨਗੰ ॥ ਨਰ ਪਾਲ
 ਨਿਪਾਲ ਕਰਾਲ ਤ੍ਰਿਗੰ ॥੭॥੧੪੭॥ ^੪ਕਈ ਕੀਟ ਪਤੰਗ ਭੁਜੰਗ ਨਰੰ ॥ ਰਚਿ
 ਅੰਡਜ ਸੇਤਜ ਉੱਤਭੁਜੰ ॥ ^੫ਕੀਏ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਸਰਾਧ ਪਿਤੰ ॥ ਅਨਖੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪ
 ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਤੰ ॥੮॥੧੪੮॥ ^੬ਪ੍ਰਭ ਜਾਤ ਨ ਪਾਤ ਨ ਜੋਤ ਜੁਤੰ ॥ ਜਿਹ ਤਾਤ
 ਨ ਮਾਤ ਨ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁਤੰ ॥ ^੭ਜਿਹ ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਭੁਅੰ ॥ ਜਿਹ ਜੰਪਹਿ
 ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਜੁਅੰ ॥੯॥੧੪੯॥ ^੮ਨਰ ਨਾਰ ਨਿਪੁੰਸਕ ਜਾਹ ਕੀਏ ॥ ਗਣ ਕਿੰਨਰ
 ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਦੀਏ ॥ ^੯ਗਜ ਬਾਜ ਰਥਾਦਿਕ ਪਾਂਤ ਗਣੰ ॥ ਭਵ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ
 ਭਵਾਨ ਤੁਅੰ ॥ ੧੦॥੧੫੦॥ ^{੧੦}ਜਿਹ ਅੰਡਜ ਸੇਤਜ ਜੇਰ ਰਜੰ ॥ ਰਚ ਭੂਮ ਅਕਾਸ
 ਪਤਾਲ ਜਲੰ ॥ ^{੧੧}ਰਚ ਪਾਵਕ ਪਉਣ ਪ੍ਰਚੰਡ ਬਲੀ ॥ ਬਨ ਜਾਸੁ ਕੀਉ ਫਲ
 ਫੂਲ ਕਲੀ ॥੧੧॥ ੧੫੧॥ ^{੧੨}ਭੂਅ ਮੇਰ ਅਕਾਸ ਨਿਵਾਸ ਛਿਤੰ ॥ ਰਚ ਰੋਜ
 ਇਕਾਦਸ ਚੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਿਤੰ ॥ ^{੧੩}ਦੁਤ ਚੰਦ ਦਿਨੀਸਹ ਦੀਪ ਦਈ ॥ ਜਿਹ ਪਾਵਕ ਪਉਣ
 ਪ੍ਰਚੰਡ ਮਈ ॥੧੨॥੧੫੨॥ ^{੧੪}ਜਿਹ ਖੰਡ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੀਏ ॥ ਜਿਹ ਛਤ੍ਰ
 ਉਪਾਇ ਛਿਪਾਇ ਦੀਏ ॥ ^{੧੫}ਜਿਹ ਲੋਕ ਚਤੁਰੁ ਦਸ ਚਾਰ ਰਚੇ ॥ ਗਣ ਗੰਧੂਬ
 ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਸਚੇ ॥੧੩॥੧੫੩॥ ^{੧੬}ਅਨਧੂਤ ਅਭੂਤ ਅਛੂਤ ਮਤੰ ॥ ਅਨਗਾਧ
 ਅਬਾਧ ਅਨਾਦਿ ਗਤੰ ॥ ^{੧੭}ਅਨਖੇਦ ਅਭੇਦ ਅਛੇਦ ਨਰੰ ॥ ਜਿਹ ਚਾਰ ਚਤ੍ਰ
 ਦਿਸ ਚਕ੍ਰ ਫਿਰੰ ॥੧੪॥੧੫੪॥ ^{੧੮}ਜਿਹ ਰਾਗ ਨ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ ਰੁਗੰ ॥ ਜਿਹ
 ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਨ ਜੋਗ ਜੁਗੰ ॥ ^{੧੯}ਭੂਅ ਭੰਜਨ ਗੰਜਨ ਆਦਿ ਸਿਰੰ ॥ ਜਿਹ ਬੰਦਤ
 ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਨਰੰ ॥੧੫॥੧੫੫॥ ^{੨੦}ਗਣ ਕਿੰਨਰ ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਰਚੇ ॥ ਮਣ ਮਾਣਿਕ
 ਮੋਤੀ ਲਾਲ ਸੁਚੇ ॥ ^{੨੧}ਅਨਭੰਜ ਪ੍ਰਭਾ ਅਨਗੰਜ ਬ੍ਰਿਤੰ ॥ ਜਿਹ ਪਾਰ ਨ ਪਾਵਤ
 ਪੂਰ ਮਤੰ ॥੧੬॥੧੫੬॥ ^{੨੨}ਅਨਖੰਡ ਸਰੂਪ ਅਡੰਡ ਪ੍ਰਭਾ ॥ ਜੋ ਜੰਪਤ ਬੇਦ
 ਪੁਰਾਨ ਸਭਾ ॥ ^{੨੩}ਜਿਹ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਨੰਤ ਕਹੈ ॥ ਜਿਹ ਭੂਤ ਅਭੂਤ
 ਨ ਭੇਦ ਲਹੈ ॥੧੭॥੧੫੭॥ ^{੨੪}ਜਿਹ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਜਪੈ ॥
 ਸੁਤ ਸਿੰਧ ਅਧੋ ਮੁਖ ਤਾਪ ਤਪੈ ॥ ਕਈ ਕਲਪਨ ਲੋ ਤਪ ਤਾਪ ਕਰੈ ॥
 ਨਹੀ ਨੈਕ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਪਾਨ ਪਰੈ ॥੧੮॥੧੫੮॥ ^{੨੫}ਜਿਹ ਫੋਕਟ ਧਰਮ

ਓ ਕਿਤਨਾ ਅਸਚਰਥ ਕੋਤਕ ਹੈ ਕਿਥੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡੀ ਰੇਸ਼ਨੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾ ਸੀਤਲਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਗਨ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।
 ਅ ਭੋਤਕ-ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਭੂਤ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਗੁਪਤ ਬਿਚਰਨ ਵਾਲੇ।
 ਏ ਸਿੰਧ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਮੂਧਾ ਲਟਕ ਕੇ ਜਿਸ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦਾ ਹੈ।

- ਦਸ ਚਾਰ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਫੇਰ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਨੌਪੰਡ ਬਣਾਇ ॥
- ੧ ਰਜੇ ਤੀ ਚਾਰ ਗੁਣ ਬਣਾਇ ਤੇਜ ਅਤੇਜ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬੜਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪ ਲਿਆ ਹੈ ॥੬॥੧੪੬॥
- ੨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਖਿੱਧ ਪਹਾੜ, ਨਗਿੰਧ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨਹੀਂ (ਤਾਰੇ) ਰਚੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੇ ਜੱਛ ਤੇ ਗੰਧਰਬ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਭੁਜੰ, ਸਰਪ ਬਣਾਏ ਹਨ।
- ੩ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ ਪਿਸਾਚ ਆਦਿ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਨਰਪਾਲ (ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ) ਨਿਰਪਾਲ (ਰਯਤ) ਕਰਾਲ (ਚੋਰ ਡਾਕੂ) ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੋਨੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ (ਟੋਡੀਆਂ) ॥੭॥੧੪੭॥
- ੪ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀੜੇ-ਪਤੰਗ ਤੇ ਸਰਪ, ਮਨੁੱਖ ॥ ਜਿਸਨੇ ਰਚੇ ਹਨ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਅੰਡਜ-ਜੇਰਜ, ਸੋਤਜ ਤੇ ਉਤਭੁਜ। “ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੋਤਜ ਕੀਨੀ ॥ ਉਤਭੁਜ ਖਾਨ ਬਹੁਰ ਰਤਿ ਦੀਨਿ ॥ (ਚੌਪਈ-ਚਰਿਤ੍ਰ ੪੦੫)
- ੫ ਦੇਵ ਦੈਤ ਤੇ ਪਿਤ੍ਰ ਬਣਾਏ। ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਸਰਾਧ ਕੀਤੋਂ ਝਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਖਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈ ॥੮॥੧੪੮॥
- ੬ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਤ ਹੈ ਨਾ ਬਰਾਦਰੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜੋੜ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਮਾਤਾ ਨਾ ਭਰਾ ਨਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ।
- ੭ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਾ ਸੋਗ ਨਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ਜੱਛ ਆਦਿ ਮਿਲਕੇ ਜਪਦੇ ਹਨ ॥੯॥੧੪੯॥
- ੮ ਜਿਸ ਨੇ ਨਰ ਤੇ ਨਾਰੀ ਤੇ ਗੰਜੜੇ-ਖੁਸਰੇ (ਖੱਸੀ ਫੌਜ) ਬਣਾਏ ਹਨ। ਗਣ ਕਿੰਨਰ, ਜੱਛ, ਭੁਜੰਗ ਆਦਿ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।
- ੯ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਰਥ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੈ ਹੀ ਪੈਦਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਗਣ (ਅਣਗਿਣਤ) ਤੇ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੧੦॥੧੫੦॥
- ੧੦ ਤੂੰਹੀ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ ਤੇ ਪਾਣੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।
- ੧੧ ਅਗਨ ਤੇ ਹਵਾ ਬੜੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ ਬਲੀ ਰਚੇ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜੰਗਲ ਫਲ, ਫੁਲ, ਕਲੀਆਂ ਖਿੜਾਈਆਂ ਹਨ ॥੧੧॥੧੫੧॥
- ੧੨ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਧਰਤੀ, ਪਹਾੜ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਿਵਾਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਚੰਦ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰੋਜੇ ਤੇ ਵਰਤ ਆਦਿ ਰਚੇ ਗਏ।
- ੧੩ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾ ਅਗਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਤੇਜ ਵਾਲੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ॥੧੨॥੧੫੨॥
- ੧੪ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਤੇਰੀ ਬੜੀ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਲੀਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਜੋ ਖੰਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਤਾਰੇ ਛੁਪ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
- ੧੫ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ੧੪ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਨਰ ਅਤੇ ਗੰਧਰਬ ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ ਸਾਜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੂੰ ਆਪ ॥੧੩॥੧੫੩॥
- ੧੬ ਸ਼ੁਧ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਕਿਸੇ ਮਤ ਨਾਲ ਸਪਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛੂਤ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਅਗਾਧ ਬੇ ਬਹਾ ਬਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਕੋਈ ਬਿਆਧੀ ਵੀ ਤੇਰੇ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ ਜੋ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਗਤੀ ਹੈ।
- ੧੭ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਖੇਦ (ਪ੍ਰੇਸ਼ਨੀ ਹੈ) ਨਾ ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਨਾ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛੇਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਰਾਂ ਵਿਚ ਨਰ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਚੌਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਚਕ੍ਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੧੪॥੧੫੪॥
- ੧੮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਪਣਤ ਨਹੀਂ ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਹੈ ਨਾ ਰੇਖ ਦੀ ਲਕੀਰ ਹੈ। ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ ਨਾ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਤਿਆਗੀ ਹੀ ਹੈ।
- ੧੯ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸਿਰ ਭੰਨਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵਤੇ ਕੀ ਦੈਤ ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਸਾਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧੫॥੧੫੫॥
- ੨੦ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੇ ਰਾਗੀ ਜੱਛ ਅਤੇ ਸਰਪ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਰਤਨ ਮਣੀਆਂ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ਤੇ ਸੁਚੇ ਲਾਲ ਬਣਾਏ ਹਨ।
- ੨੧ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ॥੧੬॥੧੫੬॥
- ੨੨ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੁਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੰਡ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਜਪਤੋਂ ਲਨਰਾ “ਬੇਦ ਉਚਾਰਿ ਅੰਤਿ ਨਹੀ ਪਾਇਓ ॥” (ਧਨਾਸਰੀ)
- ੨੩ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੇਦ ਤੇ ਕਤੇਬ ਬੇਅੰਤ-ਬੇਅੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਂ ਤੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਿਆ ॥੧੭॥੧੫੭॥
- ੨੪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਮੁਧੇ ਮੁੰਹ ਤਾਪ ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਈ—
- ੨੫ ਕਲਪਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਤਾਪ ਤੇ ਤਾਪ ਤਪਦੇ ਰਹਿਣ ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੧੮॥੧੫੮॥
- ੨੬ ਜੇਹੜੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਫੋਕੇ ਧਰਮ—

ਸਭੈ ਤਜਿ ਹੈ ॥ ਇਕ ਚਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧ ਕੋ ਭਜਿ ਹੈ ॥ ^੧ਤੇਉ ਯਾ ਭਵ ਸਾਗਰ
ਕੋ ਤਰ ਹੈ ॥ ਭਵ ਭੂਲ ਨ ਦੇਹ ਪੁਨਰ ਧਰ ਹੈ ॥੧੯॥੧੫੯॥ ^੨ਇਕ ਨਾਮ
ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਕੋਟ ਬ੍ਰਿਤੀ ^੩॥ ਇਮ ਬੇਦ ਉਚਾਰਤ ਸਾਰਸੁਤੀ ॥ ^੪ਜੋਉ ਵਾ ਰਸ
ਕੇ ਚਸਕੇ ਰਸ ਹੈ ॥ ਤੇਉ ਭੂਲ ਨਾ ਕਾਲ ਫਧਾ ਫਸ ਹੈ ॥੨੦॥੧੬੦॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ^੫ਅਗੰਜ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ ਅਭੰਜ ਭੰਜ ਜਾਨੀਐ ॥ ਅਭੂਤ ਭੂਤ
ਹੈ ਸਦਾ ਅਗੰਜ ਗੰਜ ਮਾਨੀਐ ॥ ^੬ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਹੈ ਸਦਾ ਅਭੇਵ ਭੇਵ ਨਾਥ
ਹੈ ॥ ਸਮੱਸਤ ਸਿੱਧ ਬ੍ਰਿਧਿ ਦਾ ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਸਾਥ ਹੈ ॥੧॥੧੬੧॥ ^੭ਅਨਾਥ
ਨਾਥ ਨਾਥ ਹੈ ਅਭੰਜ ਭੰਜ ਹੈ ਸਦਾ ॥ ਅਗੰਜ ਗੰਜ ਗੰਜ ਹੈ ਸਦੀਵ ਸਿੱਧ
ਬ੍ਰਿਧਿ ਦਾ ॥ ^੮ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਛਿੱਜ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ ॥ ਸਦੀਵ ਸਿੱਧ ਬ੍ਰਿਧਿਦਾ
ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੱਤ੍ਰ ਜਾਨੀਐ ॥੨॥੧੬੨॥ ^੯ਨ ਰਾਗ ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੋਗ ਰਾਗ ਰੇਖ
ਹੈ ॥ ਅਦੇਖ ਅਦਾਗ ਅਦੱਗ ਹੈ ਅਭੂਤ ਅਭਰਮ ਅਭੇਖ ਹੈ ॥ ^{੧੦}ਨ ਤਾਤ ਮਾਤ
ਜਾਤ ਹੈ ਨ ਪਾਤ ਚਿਹਨ ਬਰਨ ਹੈ ॥ ਅਦੇਖ ਅਸੇਖ ਅਭੇਖ ਹੈ ਸਦੀਵ ਬਿੱਸੁ
ਭਰਨ ਹੈ ॥੩॥੧੬੩॥ ^{੧੧}ਬਿਸੁੰਭਰ ਬਿਸੁਨਾਥ ਹੈ ਬਿਸੇਖ ਬਿਸੁ ਭਰਨ ਹੈ ॥ ਜਿਮੀ
ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਸਦੀਵ ਕਰਮ ਭਰਨ ਹੈ ॥ ^{੧੨}ਅਦ੍ਰੇਖ ਹੈ ਅਭੇਖ ਹੈ ਅਲੇਖ ਨਾਥ
ਜਾਨੀਐ ॥ ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੈ ਬਿਸੇਖ ਆਨ ਮਾਨੀਐ ॥੪॥੧੬੪॥ ^{੧੩}ਨ
ਜੰਤ੍ਰ ਮੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਮੈ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਬਸਿ ਆਵਈ ॥ ਪੁਰਾਨ ਔ ਕੁਰਾਨ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ
ਕੇ ਬਤਾਵਈ ॥ ^{੧੪}ਨ ਕਰਮ ਮੈ ਨ ਧਰਮ ਮੈ ਨ ਭਰਮ ਮੈ ਬਤਾਈਐ ॥ ਅਗੰਜ
ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ ਕਹੇ ਸੁ ਕੈਸ ਪਾਈਐ ॥੫॥੧੬੫॥ ^{੧੫}ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਬਿਖੈ
ਸਮੱਸਤਿ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ ॥ ਨ ਘਾਟਿ ਹੈ ਨ ਬਾਢਿ ਹੈ ਨ ਘਾਟਿ ਬਾਢਿ ਹੋਤ
ਹੈ ॥ ^{੧੬}ਨ ਹਾਨ ਹੈ ਨ ਬਾਨ ਹੈ, ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਜਾਨੀਐ ॥ ਮਕੀਨ ਔ ਮਕਾਨ,
ਅਪ੍ਰਮਾਨ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ ॥੬॥੧੬੬॥ ^{੧੭}ਨ ਦੇਹ ਹੈ ਨ ਗੇਹ ਹੈ, ਨ ਜਾਤਿ ਹੈ
ਨ ਪਾਤਿ ਹੈ ॥ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤਾਤ ਹੈ ਨ ਮਾਤ ਹੈ ॥ ^{੧੮}ਨ
ਅੰਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਸੰਗ ਸਾਥ ਨੇਹ ਹੈ ॥ ਨ ਦੋਖ ਹੈ ਨ ਦਾਗ ਹੈ ਨ
ਦੂਖ ਹੈ ਨ ਦੇਹ ਹੈ ॥੭॥੧੬੭॥ ^{੧੯}ਨ ਸਿੰਘ ਹੈ ਨ ਸਯਾਰ ਹੈ ਨ ਰਾਉ ਹੈ ਨ
ਰੰਕ ਹੈ ॥ ਨ ਮਾਨ ਹੈ ਨ ਮਉਤ ਹੈ ਨ ਸਾਕ ਹੈ ਨ ਸੰਕ ਹੈ ॥ ^{੨੦}ਨ ਜੱਛ ਹੈ
ਨ ਗੰਧੂਬ ਹੈ ਨ ਨਰੁ ਹੈ ਨ ਨਾਰ ਹੈ ॥ ਨ ਚੋਰ ਹੈ ਨ ਸਾਹ ਹੈ ਨ ਸਾਹ ਕੋ
ਕੁਮਾਰ ਹੈ ॥੮॥੧੬੮॥ ^{੨੧}ਨ ਨੇਹ ਹੈ ਨ ਗੇਹ ਹੈ ਨ ਦੇਹ ਕੋ ਬਨਾਉ ਹੈ ॥ ਨ ਛਲ
ਹੈ ਨ ਛਿੱਦ੍ਰ ਹੈ ਨ ਛਲ ਕੋ ਮਿਲਾਉ ਹੈ ॥ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਕੋ

ੳ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝਾਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਢੰਗ, ਤਰੀਖੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕੋਈ ਬੈਠ ਕੇ, ਕੋਈ ਖਲ-ਕੇ, ਕੋਈ ਪੁੱਠਾ
ਪੈ ਕੇ, ਕੋਈ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕ ਕੇ ਕੋਈ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਆਦਿ-ਆਦਿ ਬੜੇ ਖੁਲਾਸੇ ਨਾਲ ਦੱਸੇ ਹਨ ।

- ਸਾਰੇ ਛੱਡਕੇ, ਇਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦਾ ਜੋ ਜਾਪ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ।
- ੧ ਉਹੀ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤੋਂ ਤਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਫੇਰ ਭੁਲਕੇ ਵੀ ਮੁੜਕੇ ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਧਰਦਾ ॥੧੯॥੧੫੯॥
- ੨ ਇਕ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝਾਂ ਵੰਗ ਤਰੀਕੇ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਜੰਗ ਆਦਿ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਇਹੋ ਬੇਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹੋ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤੀਆਂ ਉਤਮ ਸੁਰਤੀਆਂ ਭਾਵ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਦੇਵਾ ਸਰਸਤੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ।
- ੩ ਜਿਹੜਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਸ-ਕਸਾਂ ਚਸਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤਯਾਗ ਕੇ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ-ਕਸ ਚਸਕੇ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੁਲਕੇ ਵੀ ਕਾਲ ਦੇ ਫੰਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ ॥੨੦॥੧੬੦॥
- ੪ ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ਉਹ ਤਾਂ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਦੇਵ ਹੈ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣ ਲਵੇ, ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਹੈ ਨਾ ਟੁਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੫ ਉਹ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਹਨ ॥੧॥੧੬੧॥
- ੬ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਨਾਥ ਤੇ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨਾਥ ਹੈ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਭੰਨਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੀ ਰਿਧੀਆਂ ਦੀ ਬਰਕਤਾਂ ਬਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੭ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਘਟਣੇ ਵਾਲਾ ਤੇਜ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਸਿਧੀ ਤੇ ਬੁਧਮਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਮੰਨ ਲਵੇ ॥੨॥੧੬੨॥
- ੮ ਨਾ ਮੋਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਰੋਗ ਜੋੜ ਅਤੇ ਰੇਖ ਹੈ, ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਦਾਗ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਧੋਖੇ ਔਰ ਤੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਤਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਭਰਮ ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ।
- ੯ ਨਾ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ, ਜਾਤ ਹੈ ਨਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ ਨਾ ਕੋਈ ਬੁਨ ਹੈ । ਦਿਸਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਹੀਂ ਭੇਖ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੩॥੧੬੩॥
- ੧੦ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਜਕ ਨਾਲ ਭਰਦਾ ਹੈ । ਜਮੀਨ ਤੇ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੧੧ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭੇਖ ਨਾਹੀ ਕੋਈ ਲੋਖ, ਨਾ ਹੀ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਮਾਲਕ ਜਾਣੇਂ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਉਸ ਦਾ ਭੈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ॥੪॥੧੬੪॥
- ੧੨ ਨਾ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਨਾ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਨਾ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪੂਰਨ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕਹਿ ਕੇ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੩ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਦੱਸੀਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ, ਹੁਣ ਦਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਾਈਏ ॥੨੬੫॥੧੫॥
- ੧੪ ਜਮੀਨ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਨਾ ਘਟਦੀ ਹੈ ਨਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਦੇ ਵਧ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੧੫ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਨੀ ਹੈ ਨਾ ਲਾਭ, ਇਕ ਸਮਾਨ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇ-ਸ਼ੁਮਾਰ ਤੇਜ਼ ਮੰਨ ਲਵੇ ਜਾਂ ਮੰਨੀਦਾ ਹੈ ॥੬॥੧੬੬॥
- ੧੬ ਹੋਰ ਉਸ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਹ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਘਰ-ਘਾਟ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਹੀ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਕਾਰ ਵਜੀਰ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਨਾ ਪਿਉ ਹੈ ਨਾ ਮਾਂ ਹੈ ॥
- ੧੭ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹੈ ਨਾ ਕਾਲਾ ਗੋਰਾਂ ਰੰਗ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਹੀ ਹੈ । ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਲੰਕ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੁਕਰਮ ਦਾ ਦਾਗ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਘਿਰਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਹੈ ॥੭॥੧੬੭॥
- ੧੮ ਨਾ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਹੈ ਨਾ ਗਿੱਦੜ ਹੈ ਨਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਨਾ ਮੰਗਤਾ ਹੈ । ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਨ (ਅਭਿਮਾਨ) ਹੈ ਨਾ ਕਾਲ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਹੈ ।
- ੧੯ ਨਾ ਉਹ ਜੱਛ ਹੈ, ਨਾ ਗੰਧਰਬ ਹੈ, ਨਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ਼ਤ੍ਰੀ ਹੀ ਹੈ । ਨਾ ਚੋਰ ਹੈ, ਨਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ॥੮॥੧੬੮॥
- ੨੦ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੇੜੇ ਭਾਵ ਮੋਹ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਹ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਛਲ ਰੂਪ ਚੋਰ ਠੰਗ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਛਿਦਰ (ਦਾਗ) ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਧੋਖੇ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਹੈ । ਨਾ ਉਹ ਆਪ ਕੋਈ ਜੰਤ੍ਰ ਹੀ ਨਾ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੰਤ੍ਰ ਦਾ—

ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਨ ਰਾਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਰੇਖ ਹੈ ਨ ਰੂਪ ਹੈ ॥੯॥੧੬੬॥ ੧ਨ
ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਕੋ ਬਨਾਉ ਹੈ ॥ ਨ ਛਲ ਹੈ ਨ ਛਿਦ੍ਰ ਹੈ ਨ
ਛਾਇਆ ਕੋ ਮਿਲਾਉ ਹੈ ॥ ੧ਨ ਰਾਗ ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੇਖ ਹੈ ॥
ਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ ਹੈ ਅਜਨਮ ਹੈ ਅਭੇਖ ਹੈ ॥ ੧੦॥੧੭੦॥ ੧ਨ ਤਾਤ
ਹੈ ਨ ਮਾਤ ਹੈ ਅਖਜਾਲ ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ਅਛੇਦ ਹੈ ਅਭੇਦ ਹੈ ਨ ਰੰਕ ਹੈ
ਨ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ੧ਪਰੇ ਹੈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਪੁਨੀਤ ਹੈ ਪੁਰਾਨ ਹੈ ॥ ਅਗੰਜ ਹੈ ਅਭੰਜ
ਹੈ ਕਰੀਮ ਹੈ ਕੁਰਾਨ ਹੈ ॥੧੧॥੧੭੧॥ ੧ਅਕਾਲ ਹੈ ਅਪਾਲ ਹੈ ਖਿਆਲ ਹੈ
ਅਖੰਡ ਹੈ ॥ ਨ ਰੋਗ ਹੈ ਨ ਸੋਗ ਹੈ ਨ ਭੇਦ ਹੈ ਨ ਭੰਡ ਹੈ ॥ ੧ਨ ਅੰਗ
ਹੈ ਨ ਰੰਗ ਹੈ ਨ ਸੰਗ ਹੈ ਨ ਸਾਥ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਿਯਾ ਹੈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਪੁਨੀਤ ਹੈ
ਪ੍ਰਮਾਥ ਹੈ ॥੧੨॥੧੭੨॥ ੧ਨ ਸੀਤ ਹੈ ਨ ਸੋਚ ਹੈ ਨ ਘ੍ਰਮ ਹੈ ਨ ਘਾਮ ਹੈ ॥
ਨ ਲੋਭ ਹੈ ਨ ਮੋਹ ਹੈ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਨ ਕਾਮ ਹੈ ॥ ੧ਨ ਦੇਵ ਹੈ ਨ ਦੇਤ ਹੈ
ਨ ਨਰ ਕੋ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਨ ਛਲ ਹੈ ਨ ਛਿਦ੍ਰ ਹੈ ਨ ਛਿਦ੍ਰ ਕੀ ਬਿਭੂਤਿ
ਹੈ ॥੧੩॥੧੭੩॥ ੧ਨ ਕਾਮ ਹੈ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਨ ਲੋਭ ਹੈ ਨ ਮੋਹ ਹੈ ॥ ਨ ਦ੍ਰੇਖ
ਹੈ ਨ ਭੇਖ ਹੈ ਨ ਦੁਈ ਹੈ ਨ ਦ੍ਰੋਹ ਹੈ ॥ ੧ਨ ਕਾਲ ਹੈ ੧ਨ ਬਾਲ ਹੈ ਸਦੀਵ
ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ਅਗੰਜ ਹੈ ਅਭੰਜ ਹੈ ਅਭਰਮ ਹੈ ਅਭੂਤ ਹੈ ॥੧੪॥ ੧੭੪॥
੧ਅਛੇਦ ਛੇਦ ਹੈ ਸਦਾ ਅਗੰਜ ਗੰਜ ਗੰਜ ਹੈ ॥ ਅਭੂਤ ਭੇਖ ਹੈ ਬਲੀ ਅਰੂਪ
ਰਾਗ ਰੰਗ ਹੈ ॥ ੧ਨ ਦ੍ਰੇਖ ਹੈ ਨ ਭੇਖ ਹੈ ਨ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਮ ਹੈ ॥ ਨ ਜਾਤ
ਹੈ ਨ ਪਾਤ ਹੈ ਨ ਚਿਤ੍ਰ ਚਿਹਨ ਬਰਨ ਹੈ ॥੧੫॥੧੭੫॥ ੧ਬਿਅੰਤ ਹੈ ਅਨੰਤ
ਹੈ ਅਨੰਤ ਤੇਜ ਜਾਨੀਐ ॥ ਅਭੂਮ ਅਭਿੰਜ ਹੈ ਸਦਾ ਅਛਿੰਜ ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ ॥
੧ਨ ਆਧ ਹੈ ਨ ਬਿਆਧ ਹੈ ਅਗਾਧ ਰੂਪ ਲੇਖੀਐ ॥ ਅਦੋਖ ਹੈ ਅਦਾਗ ਹੈ
ਅਛੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੇਖੀਐ ॥ ੧੬॥੧੭੬॥ ੧ਪਨ ਕਰਮ ਹੈ ਨ ਭਰਮ ਹੈ ਨ ਧਰਮ
ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ ॥ ਨ ਜੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਹੈ ਨ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋ ਰਲਾਉ ਹੈ ॥ ੧ਨ ਛਲ
ਹੈ ਨ ਛਿਦ੍ਰ ਹੈ, ਨ ਛਿਦ੍ਰ ਕੋ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥ ਅਭੰਗ ਹੈ ਅਨੰਗ ਹੈ, ਅਗੰਜਸੀ ਬਿਭੂਤ
ਹੈ ॥੧੭॥੧੭੭॥ ੧ਨ ਕਾਮ ਹੈ ਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਨ ਲੋਭ ਮੋਹ ਕਾਰ ਹੈ ॥ ਨ ਆਧ
ਹੈ ਨ ਗਾਧ ਹੈ ਨ ਬਿਆਧ ਕੋ ਬਿਚਾਰ ਹੈ ॥ ੧ਨ ਰੰਗ ਰਾਗ ਰੂਪ ਹੈ ਨ ਰੂਪ
ਰੇਖ ਰਾਰ ਹੈ ॥ ਨ ਹਾਉ ਹੈ ਨ ਭਾਉ ਹੈ ਨ ਦਾਉ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ॥੧੮॥੧੭੮॥
੧ਅਗਜਾਧਪੀ ਨਰਾਧਪੀ ਕਰੰਤ ਸੇਵ ਹੈ ਸਦਾ ॥ ਸਿਤਸੁਤੀ ਤਪਸਪਤੀ
ਬਨਸਪਤੀ ਜਪਸ ਸਦਾ ॥ ੧ਅਗਸਤ ਆਦਿ ਜੇ ਬਡੇ ਤਪਸਪਤੀ
ਬਿਸੇਖੀਐ ॥ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਬਿਅੰਤ ਕੋ ਕਰੰਤ ਪਾਠ ਪੇਖੀਐ ॥੧੯॥੧੭੯॥

ੳ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਆਪ ਕਾਲ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕਾਲ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਕਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ, ਕਾਲ ਹੁਕਮ ਵਜਾਉਂਦਾ । ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ (ਜਿਨ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਦਰਗਾਹ ਪਾਣੀ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਣਾ ਭਾਈ ॥੫॥ ਮ: ੧ ॥

ਕਾਲ ਕਲਮ ਹੁਕਮ ਹਾਥਿ ਕਰਹੁ ਕਉਨੁ ਮੋਇ ਸਕੈ ਈਸੁ ਬੇਮੁ ਕ੍ਰਾਨੁ ਧਨੁ ਧਰਤ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਅੰਗ : ੧੪੦੨॥

ਕਾਲ ਅਕਾਲ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਆ ਇਹੁ ਪਰਪੰਚੁ ਬਧਾਵਨੁ ॥

ਅ ਗਜਾਧਪੀ (ਅਰਧਪਤਿ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਇੰਦ੍ਰ) ਨਰਾਧਪੀ (ਨਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਮੀ-ਰਾਜਾ)

ੲ ਸ੍ਰੀ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ-ਮਹਾਨ ਤਪਸ਼ੀ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਉਝ ਭਾਦੋਂ ਵਿਚ ਚੜਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਤਾਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਭੀ ਅਗਸਤ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਪੁਸ਼ਿੱਧ ਰਿਖੀ । ਮ੍ਰਿਤਾ ਵਰਣ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਕਰ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਰਿਖ ਅਗਸਤ ਧਾਮ ॥ ਗਏ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ॥ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ੩੨੪-੧ ॥ ਉਦਯ ਅਗਸਤ ਪੰਥ ਜਲ ਸੋਖਾ ॥ ਭਾਵ ਅਗਸਤ ਨੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦਾ ਜਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ (ਤੁਲਸੀ ਜੀ)

1 ਸਾਧਣਾ ਚਾਰਜ ਦੇ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਗਸਤ ਦਾ ਜਨਮ ਪਾਣੀ ਦੇ ਘੋੜੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੁੰਦ੍ਰ ਮੱਛ ਸਮਾਨ ਹੋਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਹਨ :-

ਕਲਸੀ ਸੁਤ, ਕੁੰਭ ਸੁਤ, ਕੁੰਭ ਸੰਭਵ, ਘਟੋਦਰਵ ਆਦਿ ।

- ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਗਾਉ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਰੇਖ ਜਾਂ ਰੂਪ ਹੈ ॥੬॥੧੬੬॥
- ੧ ਨਾ ਕੋਈ ਜੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਧਾਤਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਤੰਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਛਲ ਰੂਪ ਧੋਖਾ ਹੈ, ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਛਾਏ ਦਾ ਭੇ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮਿਲਾਵਟ ਹੈ ।
- ੨ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਨਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਕ੍ਰਮ ਕਾਂਡ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪਕੜ ਹੈ, ਜਨਮ ਅਤੇ ਭੇਖ ਸਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ॥੧੦॥੧੭੦॥
- ੩ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਿਉ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਂ ਹੈ, ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਛੇਦਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਭੇਦ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਕੰਗਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਰਾਜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ।
- ੪ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਾਵਨ ਹੈ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਪੂਰਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਪੁਨੀਤ ਹੈ, ਪੁਰਾਣੇ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ । ਭੰਨ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ (ਬੁਰਾਨ) ਭੁਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੧॥੧੭੧॥
- ੫ ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਇਹ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਖੰਡ ਰੂਪ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।
- ੬ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਸੰਗੀ ਹੈ, ਨਾ ਸਾਥੀ ਹੈ । ਉਸ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੜਾ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਪੁਨੀਤ (ਦਾਤਾ) ਹੈ । ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ ਹੈ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹੈ) ॥੧੨॥੧੭੨॥
- ੭ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਫਿਕਰ ਹੈ, ਨਾ ਗਰਮੀ ਹੈ, ਨਾ ਧੂਮ-ਹੁਸ਼ੜ ਹੈ । ਨਾ ਲੋਭ ਹੈ, ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਗੁੱਸਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਾਮ ਆਦਿ ਵਿਆਪਦਾ ਹੈ ।
- ੮ ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਦਾਨ ਹੈ ਨਾ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਛਲੀਆ ਹੈ ਨਾ ਨੁਕਸਦਾਰ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਰੂਪ ਹੈ ॥੧੩॥੧੭੩॥
- ੯ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦ੍ਰੇਖ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਭੇਖ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਦੁਈ ਨਹੀਂ, ਦ੍ਰਿੜ ਨਹੀਂ ।
- ੧੦ ਨਾ ਉਸ 'ਤੇ ਕਾਲ ਹੈ, ਨਾ ਉਹ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਤੇ ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈ । ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਭੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕੋਈ ਤੱਤ ਨਹੀਂ ॥੧੪॥੧੭੪॥
- ੧੧ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾ ਬਿੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿੰਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਤੱਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਬਲ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਰੂਪ, ਨਾ ਮੋਹ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੈ ।
- ੧੨ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦ੍ਰੇਖ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਭੇਖ ਹੈ, ਨਾ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਰਮ ਹੈ । ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ, ਨਾ ਬਰਾਦਰੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਰ, ਨਾ ਚਿਹਨ, ਨਾ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ॥੧੫॥੧੭੫॥
- ੧੩ ਪੁਸ਼ਨ ਹੈ— ਕਿ ਫਿਰ ਉਹ ਕੀ ਹੈ ? ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ— ਭਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਅੰਤ ਕੋ ਬਾਹਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ ਜਾਣ ਲਵੇ । ਉਹ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭਿੰਨਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ । ਬੱਸ, ਸੱਤ ਨਾ ਘਟਣ ਵਾਲਾ ਤੇਜ (ਰੋਸ਼ਨੀ-ਜਵਾਲਾ) ਦੀ ਲਾਟ ਮੰਨੀ ਜਾਏ ।
- ੧੪ ਨਾ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਪਾਧੀ ਹੈ ਬਸ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਖ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦਾਗ ਨਹੀਂ, ਨਾਸ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥੧੭੬॥
- ੧੫ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਰਮ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਜੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਹੈ ।
- ੧੬ ਨਾ ਕੋਈ ਛਲ ਛਲੀਆ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ (ਫਰੋਬ ਦੀ ਅੰਸ ਨਹੀਂ) ਨਾ ਭੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਾਮ ਵਾਸਨਾ ਨਹੀਂ । ਉਹ ਇਕ ਐਸੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਹੀ, ਮੇਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ॥੧੭॥੧੭੭॥
- ੧੭ ਨਾ ਕਾਮ ਹੈ, ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ, ਨਾ ਲੋਭ ਹੈ ਆਦਿ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰ ਹੈ । ਨਾ ਆਦਿ ਹੈ, ਨਾ ਅੰਤ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਿਅਧੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ।
- ੧੮ ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਿੱਚ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੇਖ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੋਹ ॥ ਨਾ ਉਸ ਵਿਚ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਦਾਉ-ਪੇਚ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ॥੧੮॥੧੭੮॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਐਰਾਪਤਿ ਹਾਥੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਇੰਦਰ ਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਬੜੇ-ਬੜੇ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਤਪਤ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਜਪਦੀ ਹੈ ।
- ੨੦ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਸਤ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਹੋਏ ਹਨ ਬਿਸੇਖ ਨਾਮ ਲੈਣ ਜੋਗ ਸਨ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ-ਬੇਅੰਤ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੧੯॥੧੭੯॥
- ੨੧ ਮਹਾਨ ਸਾਧ.....

੨ ਰਾਮਾਇਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਚਿਰ “ਵਿੰਧਿਆਚਲ” ਦੇ ਦੱਖਣ, ਭੁੰਚਰ ਪਹਾੜ ਤੇ ਤਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਦੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦ ਨੂੰ ਇਕ ਖੜਗ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਧਨੁਖ ਅਤੇ ਅਕਯਤੂਣੀਰ (ਭੱਥਾ) ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ । ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਤਪਸੀ ਆਦਿ ਸਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਅਗਾਧ ਆਦ ਦੇਵ ਕੀ, ਅਨਾਦ ਬਾਤ ਮਾਨੀਐ ॥ ਨ ਜਾਤ ਪਾਤ ਮੰਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ
ਸੱਤ੍ਰ ਸਨੇਹ ਜਾਨੀਐ ॥ ^੧ਸਦੀਵ ਸਰਬ ਲੋਕ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਖਿਆਲ ਮੈ ਰਹੈ ॥
ਤੁਰੰਤ ਦੋਹ ਦੇਹ ਕੇ ਅਨੰਤ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਦਹੈ ॥੨੦॥੧੮੦॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰੂਆਮਲ
ਛੰਦ ॥ ^੨ਰੂਪ ਰਾਗ ਨ ਰੇਖ ਰੰਗ ਨ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਬਿਹੀਨ ॥ ਆਦਿ ਨਾਥ
ਅਗਾਧ ਪੁਰਖ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ^੩ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਤੰਤ੍ਰ ਜਾ ਕੋ, ਆਦਿ
ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥ ਹਸਤ ਕੀਟ ਬਿਖੈ ਬਸੈ, ਸਭ ਠਉਰ ਮੈ ਨਿਰਧਾਰ ॥੧॥੧੮੧॥
^੪ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਤਾਤ ਜਾ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮਾਤ ਨ ਮਿੱਤ੍ਰ ॥ ਸਰਬ ਠਉਰ ਬਿਖੈ ਰਮਿਓ,
ਜਿਹ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਚਿਤ੍ਰ ॥ ^੫ਆਦਿ ਦੇਵ ਉਦਾਰ ਮੂਰਤਿ, ਅਗਾਧ ਨਾਥ
ਅਨੰਤ ॥ ਆਦਿ ਅੰਤ ਨ ਜਾਨੀਐ ਅਬਿਖਾਦ ਦੇਵ ਦੁਰੰਤ ॥੨॥੧੮੨॥ ^੬ਦੇਵ
ਭੇਵ ਨ ਜਾਨਹੀ ਜਿਹ ਮਰਮ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ॥ ਸਨਕ^੧ ਅੰ ਸਨਕੇਸ ਨੰਦਨ ਪਾਵਹੀ
ਨ ਹਸੇਬ ॥ ^੭ਜੱਛ ਕਿੰਨਰ ਮੱਛ ਮਾਨਸ^੨ ਮੁਰਗ ਉਰਗ ਅਪਾਰ ॥ ਨੇਤ ਨੇਤ
ਪੁਕਾਰ ਹੀ ਸਿਵ ਸੱਕ੍ਰ ਅੰ ਮੁਖ ਚਾਰ^੩ ॥ ੩॥੧੮੩॥ ^੪ਸਰਬ ਸਪਤ ਪਤਾਰ ਕੇ
ਤਰ ਜਾਪ ਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ ॥ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਗਾਧਿ ਤੇਜ ਅਨਾਦ ਮੂਰਤਿ ਅਤਾਪ ॥
^੫ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਆਵਈ ਕਰ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਕੀਨ ॥ ਸਰਬ ਠਉਰ ਰਹਿਓ ਬਿਰਾਜ
ਧਿਰਾਜ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥੪॥੧੮੪॥ ^੬ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਨ ਬ੍ਰਹਮ ਛੱਤ੍ਰੀਅਨ
ਮਾਹਿ ॥ ਬੈਸਨੰ ਕੇ ਬਿਖੈ ਬਿਰਾਜੈ ਸੂਦ੍ਰ ਭੀ ਵਹ ਨਾਹਿ ॥ ^੭ਗੂੜ੍ਹ ਸੰਗਉਡ ਨ
ਭੀਲ ਭੀਕਰ ਬ੍ਰਹਮ ਸੇਖ ਸਰੂਪ ॥ ਰਾਤਿ ਦਿਵਸ ਨ ਮੱਧ ਉਰਧ ਨ ਭੂਮ ਅਕਾਸ
ਅਨੂਪ ॥੫॥੧੮੫॥ ^੮ਜਾਤਿ ਜਨਮ ਨ ਕਾਲ ਕਰਮ ਨ ਧਰਮ ਕਰਮ ਬਿਹੀਨ ॥
ਤੀਰਥ ਜਾਤ੍ਰ ਨ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਗੋਰ ਕੇ ਨ ਅਧੀਨ ॥ ^੯ਸਰਬ ਸਪਤ ਪਤਾਰ ਕੇ
ਤਰ ਜਾਨੀਐ ਜਿਹ ਜੋਤ ॥ ਸੇਸ ਨਾਮ ਸਹੰਸ ਫਨ, ਨਹਿ ਨੇਤ ਪੂਰਨ
ਹੋਤ ॥੬॥੧੮੬॥ ^{੧੦}ਸੋਧਿ ਸੋਧਿ ਹਟੇ ਸਭੈ ਸੁਰ ਬਿਰੋਧ ਦਾਨਵ ਸਰਬ ॥ ਗਾਇ
ਗਾਇ ਹਟੇ ਗੰਧੂਬ ਗਵਾਇ ਕਿੰਨਰ ਗਾਰਬ ॥ ^{੧੧}ਪੜ੍ਹਤ ਪੜ੍ਹਤ ਥਕੇ ਮਹਾ ਕਬਿ
ਗੜਤ ਗਾੜ ਅਨੰਤ ॥ ਹਾਰਿ ਹਾਰਿ ਕਹਿਓ ਸਭੂ ਮਿਲਿ ਨਾਮ ਨਾਮ
ਦੁਰੰਤ ॥੭॥੧੮੭॥ ^{੧੨}ਬੇਦ ਭੇਦ ਨ ਪਾਇਓ ਲਖਿਓ ਨ ਸੇਬ ਕਤੇਬ ॥
ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਮੂੜ ਮਾਨੋ ਜਛ ਨ ਜਾਨੈ ਜੇਬ ॥ ^{੧੩}ਭੂਤ ਭੱਬ ਭਵਾਨ ਭੂਪਤ
ਆਦਿ ਨਾਥ ਅਨਾਥ ॥ ਅਗਨਿ ਬਾਇ ਜਲੇ ਥਲੇ ਮਹਿ ਸਰਬ ਠਉਰ
ਨਿਵਾਸ ॥੮॥੧੮੮॥ ^{੧੪}ਦੇਹ ਗੋਹ ਨ ਨੇਹ ਸਨੇਹ ਅਬੇਹ ਨਾਥ ਅਜੀਤ ॥

੧ ਸਨਕ-ਸਨਾਤਨ-ਸਨੰਦਨ-ਸੰਤ ਕੁਮਾਰ-ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦੁਆਰਪਾਲ ਜੋ ਬੜੇ ਮਹਾਰਿਸ਼ੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸੋਨਕ-(ਸੁਨਕ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ (ਅਥਰ ਵੇਦ) ਦਾ ਅਚਾਰੀਆ ਸੀ ।

ਅ ਮੱਛ ਮਾਨਸ (ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਉਰਗ (ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵ)

੬ ਸਿਵ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਸ਼ਕ੍ਰ (ਇੰਦਰ) ਮੁਖ ਚਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਾ)

੭ ਗੂੜ੍ਹ (ਛੱਤਰੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨੁਤਕੇ ਤੋਂ ਹੋਏ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੰਡ (ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੀ ਇਕ ਬੰਸਜ ਹੈ) ਵੈਸੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਜਾਤਿ ਗੰਡ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

ਭੀਲ (ਇਹ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਕੌਮ ਹੈ ਜੋ ਜੰਗਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਾਸਾਹਾਰੀ, ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ, ਬਹਾਦਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ) ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਭੀਵਰ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਇਸ ਕੌਮ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭੀਕਰ—ਭਿਆਨਕ, ਡਰਾਉਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

- ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੇਵ ਦੀ ਅਨਾਦ (ਬੇਅੰਤ) ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਉ। ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਜਾਤ, ਬਰਾਦਰੀ,
ਨਾ ਕੋਈ ਸਲਾਹਕਾਰ (ਵਜੀਰ) ਮੰਤਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ
ਤੇ ਕੁਮਿੱਤਰ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਨੇਹੀ (ਨੇੜੇ ਤੋਂ) ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ।
- ੧ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਰੂਪ ਖਿਆਲ
ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਸੰਕਟ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ
ਕਰਕੇ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੨੦॥੧੮੦॥
- ੨ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਭੂਆਲ ਛੰਦ ॥ ਰੂਪ ਜਾਂ ਮੋਹ ਨਾ ਰੇਖ,
ਨਾ ਰੰਗ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ (ਸਵਾਮੀ) ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ
ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ-ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ (ਜਾਣੂ)
ਪ੍ਰਧਾਨ।
- ੩ ਜਿਸ 'ਤੇ ਜੰਤਰ-ਮੰਤਰ-ਤੰਤਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਉਹ
ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਬੜਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀੜੇ
ਤੱਕ ਸਭ ਵਿਚ ਨਿਰ ਆਸਰੇ ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਿਹਾ
ਹੈ ॥੧॥੧੮੧॥
- ੪ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਹੈ। ਨਾ ਪਿਤਾ, ਨਾ ਮੰਤਰੀ,
ਨਾ ਮਾਤਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਚਿਹਰੇ
ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਹੈ।
- ੫ ਜੋ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ ਤੇ ਸਖੀ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਤਲ
ਦਾ ਕੋਈ ਥਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕੁਲ-ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ
ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਆਦਿ, ਅੰਤ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ
ਜਾਂਦਾ। ਬੜੇ ਦੂਰ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਾਲਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਿਖਾਪ
(ਬਗੜੇ) ਤੋਂ ਹੈ ॥੨॥੧੮੨॥
- ੬ ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਤ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਉਸ
ਦਾ ਰਹੱਸ ਬੇਦ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਜਾਣ ਸਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਨਕ
ਸਨਦਨ ਆਦਿ ਤੇ ਸੰਨਕ ਰਿਸ਼ੀ ਵੀ ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ
ਪਾ ਸਕੇ।
- ੭ ਜੱਛ ਲੋਕ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗਵਈਏ ਅਤੇ ਪਤਾਲ ਦੇ
ਵਾਸੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਚਾਰੀ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹਨ।
ਸਾਰੇ ਬੇਅੰਤ-ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ,
ਕੀ ਇੰਦਰ ਤੇ ਕੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ॥੩॥੧੮੩॥
- ੮ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੱਤਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਦੇਵ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਬੇਅੰਤ
ਤੇਜ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ ਹੈ।
ਦੁੱਖਾਂ, ਝੋਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈ।
- ੯ ਜੰਤਰਾਂ-ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਕਿਸੇ
ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ।
ਸਰਬ ਥਾਂ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ

ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ “ਗਿਆਨਨ ਮਹਿ ਤੂੰ
ਗਿਆਨੀ ਕਹੀਅਹਿ ॥ ਅੰਗ ॥੪॥੧੮੪॥”

- ੧੦ ਜੱਛ ਜਾਂ ਗਵਈਏ ਅਥਵਾ ਦੇਵਤੇ ਜਾਂ ਦਾਨਵ, ਨਾ ਉਹ
ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾ ਛੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਂਚੀ ਜਾਤ
ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਕਹੇ ਵੈਸ਼ਨੋਆਂ ਵਿਚ ਹੈ।
ਉਹ ਨਾ ਵੈਸ਼ਨੋਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸੂਦਰ
ਹੀ ਹੈ।
- ੧੧ ਗੂੜ੍ਹ-ਗਉਡ ਨਾ ਹੀ ਭੀਲ ਜਾਂ ਭੀਕਰ—ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਂ ਸ਼ੇਖ
ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਰਾਤ ਨਾ ਹੀ ਦਿਨ,
ਨਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਨਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਅਤੇ
ਨਾ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ। ਉਹ ਮਹਾਨ ਸੁੰਦਰ ਉਪਮਾ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੫॥੧੮੫॥
- ੧੨ ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਾਤ ਜਾਂ ਜਨਮ, ਕਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ
ਕਰਮ-ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈ। ਨਾ ਤੀਰਥ ਦਾ ਯਾਤਰੂ ਹੈ,
ਨਾ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕਬਰਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ
ਹੈ।
- ੧੩ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੱਤਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ
ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਹਜ਼ਾਰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਨਾਲ
ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ
॥੬॥੧੮੬॥
- ੧੪ ਟੋਲ-ਟੋਲ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਹਟ ਗਏ
ਅਤੇ ਵੈਰ-ਭਾਵ, ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦਾਨਵ ਥੱਕ
ਗਏ ਅਤੇ ਗੰਧਰਵ ਗਾ-ਗਾ ਕੇ ਥੱਕ ਕੇ ਹਟ ਗਏ ਹਨ
ਤੇ ਬੇਜੰਤਰੀ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹੰਕਾਰ ਗੁਆ ਕੇ
ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ।
- ੧੫ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਕਾਵਿ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ
ਹਨ। ਅਨੇਕ ਘਾੜਤਾਂ ਘੜ-ਘੜ ਕੇ। ਅੰਤ ਹਾਰ ਕੇ
ਸਭ ਨੇ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਮ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ।
ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ॥੭॥੧੮੭॥
- ੧੬ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬੇਦ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ, ਨਾ ਹੀ ਥਰੂ
ਲੱਗਿਆ ਦੀਨੀ ਕਤੇਬ ਨੂੰ। ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਂਤ ਜਾਣੇ। ਇਹ
ਅਚੰਭਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੱਛਾਂ
ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਭਾ ਲੱਭੀ ਹੀ ਨਹੀਂ।
- ੧੭ ਬੀਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਭਾਵ ਮੌਜੂਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ
ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਪਿਤਾ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ
ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤੱਕ। ਤੇ
ਅਗਨ ਤੇ ਹਵਾ ਜਲ ਤੇ ਥਲ, ਧਰਤੀ ਹਰ ਥਾਂ ਨਿਵਾਸ
ਰੱਖਦਾ ਹੈ ॥੮॥੧੮੮॥
- ੧੮ ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਦੇਹ ਹੈ, ਨਾ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ
ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ, ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ
ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਸਰਬ ਗੰਜਨ ਸਰਬ ਭੰਜਨ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੀਤ ॥ ^੧ਸਰਬ ਕਰਤਾ ਸਰਬ ਹਰਤਾ
 ਸਰਬ ਦਯਾਲ ਅਦ੍ਵੇਖ ॥ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨ ਬਰਨ ਜਾ ਕੋ ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ
 ਭੇਖ ॥੯॥੧੮੯॥ ^੨ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗ ਜਾ ਕੋ ਰਾਗ ਰੂਪ ਨ ਰੰਗ ॥ ਸਰਬ ਲਾਇਕ
 ਸਰਬ ਘਾਇਕ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਭੰਗ ॥ ^੩ਸਰਬ ਦਾਤਾ ਸਰਬ ਗਯਾਤਾ ਸਰਬ ਕੋ
 ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਦਯਾਲ ਸੁਆਮੀ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਲ ॥੧੦॥ ੧੯੦॥
^੪ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸਰਬ ਕੋ ਕਰਤਾਰ ॥ ਬਰਨ ਚਿਹਨ ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਜਾ
 ਕੋ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਕਾਰ ॥ ^੫ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਨ ਗੋਤ੍ਰ ਗਾਥਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨ ਬਰਨ ॥
 ਸਰਬ ਦਾਤਾ ਸਰਬ ਗਯਾਤਾ ਸਰਬ ਭੂਅ ਕੋ ਭਰਨ ॥੧੧॥੧੯੧॥ ^੬ਦੁਸਟ ਗੰਜਨ
 ਸੱਤ੍ਰ ਭੰਜਨ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥ ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸਟ ਕਰਤਾ ਜਗਤ ਮੈ
 ਜਿਹ ਗਾਥ ॥ ^੭ਭੂਤ ਭੱਬਿ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਪ੍ਰਮਾਨ ਦੇਵ ਅਗੰਜ ॥ ਆਦਿ ਅੰਤ
 ਅਨਾਦਿ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਅਭੰਜ ॥੧੨॥੧੯੨॥ ^੮ਧਰਮ ਕੇ ਅਨਕਰਮ ਜੇਤਕ
 ਕੀਨ ਤਉਨ ਪਸਾਰ ॥ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਗੰਧੂਬ ਕਿੰਨਰ ਮੱਛ ਕੱਛ ਅਪਾਰ ॥ ^੯ਭੂਮ
 ਅਕਾਸ ਜਲੇ ਥਲੇ ਮਹਿ ਮਾਨੀਐ ਜਿਹ ਨਾਮ ॥ ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਪੁਸਟ ਕਰਤਾ
 ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਹਰਤਾ ਕਾਮ ॥੧੩॥੧੯੩॥ ^{੧੦}ਦੁਸਟ ਹਰਨਾ ਸ੍ਰਿਸਟ ਕਰਨਾ ਦਿਆਲ
 ਲਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ॥ ਮਿੱਤ੍ਰ ਪਾਲਕ ਸੱਤ੍ਰ ਘਾਲਕ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਮੁਕੰਦ ॥ ^{੧੧}ਅਘੋ
 ਦੰਡਣ ਦੁਸਟ ਖੰਡਣ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ॥ ਦੁਸਟ ਹਰਣ ਪੁਸਟ ਕਰਣ ਸਰਬ
 ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥੧੪॥ ੧੯੪॥ ^{੧੨}ਸਰਬ ਕਰਤਾ ਸਰਬ ਹਰਤਾ ਸਰਬ ਤੇ ਅਨਕਾਮ ॥
 ਸਰਬ ਖੰਡਣ ਸਰਬ ਦੰਡਣ ਸਰਬ ਕੇ ਨਿਜ ਭਾਮ ॥ ^{੧੩}ਸਰਬ ਭੁਗਤਾ ਸਰਬ ਜੁਗਤਾ
 ਸਰਬ ਕਰਮ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਸਰਬ ਖੰਡਣ ਸਰਬ ਦੰਡਣ ਸਰਬ ਕਰਮ
 ਅਧੀਨ ॥੧੫॥੧੯੫॥ ^{੧੪}ਸਰਬ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਨ ਸਰਬ ਸਾਸਤ੍ਰਨ ਸਰਬ ਬੇਦ
 ਬਿਚਾਰ ॥ ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ਬਿਸ੍ਵ ਭਰਤਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਪਾਰ ॥ ^{੧੫}ਦੁਸਟ
 ਦੰਡਣ ਪੁਸਟ ਖੰਡਣ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਖੰਡ ॥ ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਜਲੇ
 ਥਲੇ ਮਹਿ ਜਪਤ ਜਾਪ ਅਮੰਡ ॥੧੬॥੧੯੬॥ ^{੧੬}ਸ੍ਰਿਸਟ ਚਾਰ ਬਿਚਾਰ
 ਜੇਤੇ ਜਾਨੀਐ ਸਬ ਚਾਰ ॥ ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਪਾਰ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ ਦੁਸਟ ਪੁਸਟ ਪ੍ਰਹਾਰ ॥
^{੧੭}ਅੰਨ ਦਾਤਾ ਗਿਆਨ ਗਿਆਤਾ ਸਰਬ ਮਾਨ ਮਹਿੰਦ੍ਰ ॥ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਕਰੇ
 ਕਈ ਦਿਨ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਿੰਦ੍ਰ ॥੧੭॥੧੯੭॥ ^{੧੮}ਜਨਮ ਜਾਤਾ ਕਰਮ ਗਿਆਤਾ
 ਧਰਮ ਚਾਰ ਬਿਚਾਰ ॥ ਬੇਦ ਭੇਵ ਨ ਪਾਵਈ ਸਿਵ ਰੁਦ੍ਰ ਅਉ ਮੁਖ ਚਾਰ ॥

ਉ ਨੇਤ੍ਰਹ ਮੋਹਿਹੋ ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਧਰੀ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦੇਖਹੁ ਕੋਈ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦੇਖਹੁ ਕੋਈ ॥ ਨਦਰੀ ਹਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥
 ਇਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਇਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥ ਜੇ ਗੁਰੁ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ
 ਅਨੰਦ ਬਾਣੀ ਦਾ ਤੁਜਮਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ॥ ਪਰ ਜਾਣਿਆ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਪ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :
 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝਿਆ ਜਾ ਵੇਖਾ ਹਰਿ ਇਹੁ ਹੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹੁ ਨੇਤ੍ਰ ਅੰਧੁ ਸੇ ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਹੋਈ ॥੩੬॥
 ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਵਸੀਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ ॥ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਮਿਲਾਪ
 ਹੋਰ ਕਿਥੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰਾਂਗੇ ? ਇਸ ਨੂੰ ਓਨਰੀ ਸਰੂਪ ਇਸੇ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾ
 ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਯਗਰੀ ਗਤ ਇਨਸਾਨੀ ਫਿਤਰਤ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਤੰਦ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ
 ਤੇ ਕਰਨਹਾਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਤੋਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਕਿ
 ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ, ਅਵਗੁਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਐਂ ਮੂਰਖਾ ਤੇਰੀ ਇਹ ਬਰੀਆ ਕੀ ਹੈ ?
 ਮੇਰੇ ਮਨ ਸਤਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗ ॥ ਜੋ ਦੀਸੇ ਸੇ ਵਿਣਸਣਾ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਉ ਕੁਕਰ ਹਰਕਾਇਆ ਧਾਵੈ ਦਰ ਦਿਸ
 ਜਾਇ ॥ ਲੋਭੀ ਜੰਤੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਭਖ ਅਭਖੁ ਸਭ ਖਾਇ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮਦਿ ਬਿਆਪਿਆ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਇ ॥੨॥ ਮਾਇਆ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿਆ ਭੀਤਰਿ
 ਜੋਗ ਬਣਾਇ ॥ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪੰਖੀ ਫਾਸਿਆ ਨਿਕਸੁ ਨ ਪਾਇ ਮਾਇ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਤਾ ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਣਈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥੩॥ ਅਨਿਕ ਪੁਕਾਰੀ ਮੋਹਿਆ
 ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਜਿਸ ਨੇ ਰਖੈ ਸੇ ਰਹੇ ਸੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੁਰਖੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਹਰਿਜਨ ਹਰਿ ਲਿਵ ਉਧਰੇ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੁ ॥੪॥ ਅੰਗ ੫੦ ॥
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਕਿੱਥੇ ਭੁਲਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ? ਜਾਗ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ

- ਸਭ ਨੂੰ ਪਛਾੜਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਫੇਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਵੇਕਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਡਰ ਹੈ।
- ੧ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਸਭ ਉੱਪਰ ਦਇਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਬਰਨ (ਗੋਤ) ਹੈ, ਜਾਤ, ਬਿਰਾਦਰੀ, ਲਿੰਗ (ਭੇਖ) ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੯੧॥੧੮੯॥
- ੨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਪਣਤ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਰੇਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਬ ਨੂੰ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਸਰਬ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਰਮੋਹ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
- ੩ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ, ਦਿਆਲੂ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਲਿਆ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ॥੧੦॥੧੯੦॥
- ੪ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਜਾਣੂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਤੀ, ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ, ਬਣਾਵਟ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਚੱਕਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਨ।
- ੫ ਹੋਰ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ, ਬਿਰਾਦਰੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਗੋਤ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਵਾਰਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਸਰਬ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਭ ਦਾ ਜਾਣੂ, ਸਭ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ "ਭੰਡਾਰੀ ਹੈ" ॥੧੧॥੧੯੧॥
- ੬ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮੇਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਨਾਇਕ ਹੈ ਭਾਵ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ "ਸੰਸਾਰੀ" ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਨਾਸਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ।
- ੭ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਮਾਇਆ ਪਤਿ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੨॥੧੯੨॥
- ੮ ਧਰਮ ਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਪਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕੀ ਦੇਵ, ਕੀ ਦੈਤ, ਕੀ ਗੰਧਰਵ, ਕਿੰਨਰ ਬੇਅੰਤ ਮੱਛ-ਕੱਛ ਅਵਤਾਰ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹਨ।
- ੯ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਕੀ ਜਲ, ਕੀ ਖੁਸ਼ਕ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਅੰਤ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ॥੧੩॥੧੯੩॥

- ੧੦ ਉਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਹਰਤਾ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੋਬਿੰਦ ਹੈ। ਸੰਤ-ਭਗਤ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਦੀਨਾਂ ਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- ੧੧ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ; ਪਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਸਭ ਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੧੪॥੧੯੪॥
- ੧੨ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਕਰਤਾ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਹਰਤਾ ਹੈ। ਸਭ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਾਮਨਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਭ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਥਾਨ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।
- ੧੩ ਸਭ ਦਾ ਭੋਗਤਾ ਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ॥੧੫॥੧੯੫॥
- ੧੪ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਸ਼ਤਰ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੇਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਹਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਰੂਪ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ।
- ੧੫ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਦੇਵ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਜਲ ਜਾ ਬਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਥਿਰ (ਕਾਇਮ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧੬॥੧੯੬॥
- ੧੬ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੇਵ ਹੈ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਤੇ ਮਾਇਆਪਤੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਪਰਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ੧੭ ਸਭ ਦਾ ਅੰਨ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਗਿਆਨਾਂ (ਵਿਦਿਆ) ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਉਸ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਕਈ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿਨ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਇੰਦਰ ਤੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਜਿਹੇ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਬਣਾਏ ਹਨ ॥੧੭॥੧੯੭॥
- ੧੮ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਸਫਰ, ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ-ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਬੇਦ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਭੋਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਿਆ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ।

ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਹ। ਇਹ ਜੋ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਟ ਦੇਹ। ਜਿਵੇਂ ਹਲਕਾਇਆ ਕੁੱਤਾ ਜਿੱਧਰ ਮੂੰਹ ਹੁੰਦਾ, ਦੰਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਹਲਕਾਇਆ ਕੁੱਤਾ ਨਾ ਬਣ। ਲੋਭੀਆਂ ਵਾਂਗ ਜੋ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਨਾ ਖਾਹ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰਦੇਵ ਓਨਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉਹ ਕਰਤਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਕਰਨੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੇ। ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਜਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਭੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੱਸ ਕੇ ਲੋਭ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਚਿੰਤਰ ਦਿਖਾਏ ਹਨ। ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮਦ ਮੱਤਿਆਂ ਦਾ ਹਸ਼ਰ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਦੇ ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਦਰਸਾਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜੇ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿੰਤਰ ਵਿਖਾਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਾਰੀਏ ਹਨ ਤੇ ਜਿਸ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਤਨ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹ ਮੁਖ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਾਣ ਮੱਤਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੁਰਕਰਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਤੋਂ ਰਾਮ ਹੀ ਬਚਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਵਰਨਾ ਇਹ ਜੀਵ ਬਚਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਜਿਸ ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਐ ਜੀਵ ! ਤੇਨੂੰ ਹਰੀ ਅਹਿਰੀ ਚਰਨ ਲਈ ਆਹ (ਗੋਇਲ) ਦਾ ਪਲਾਟ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਇਹ ਚਰਕੇ-ਆਬਣ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠ। ਐਨ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੇ ਇਹ ਹਰਾ ਘਾਹ ਛੱਡ ਕੇ ਅਵੇਸ਼ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗਊਆਂ ਚਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਆ ਸੰਭਾਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਘਾਹ ਚਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਜਿਥੇ ਆਈਆਂ ਸੀ ਉਥੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਭਿੰਡ-ਪਾਖੰਡ ਤੇ ਪੱਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇ ਲਗਾਉਣੇ ਫੜ੍ਹਲ ਹਨ, ਇਸ ਬੋਝੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕੀ ਗੁਮਾਨ ਹੈ ?

ਗੋਇਲ ਆਇਆ ਗੋਇਲੀ ਕਿਆ ਤਿਸੁ ਛੱਡ ਪਸਾਰ ॥ ਮੁਹਲਤਿ ਪੁੰਨੀ ਚਲਣਾ ਤੂੰ ਸੰਮਲ ਘਰਬਾਰੁ ॥੧॥ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਉ ਮਨਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਿਆਰੁ ॥ ਕਿਆ ਬੋਝੀ ਬਾਤ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਉਹੀ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਫਿਲਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦੇ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦਾ ਰਸ ਆ ਗਿਆ ਉਹ ਬੂਝੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਕਿਉਂ ਵੇਖਣਗੇ ? ਯਯਾ ਜਉ ਜਾਨਹਿ ਤਉ ਦੁਰਮਤਿ ਹਨਿ ਕਰਿ ਬੀਸ ਕਾਇਆ ਗਾਉ ॥ ਰਹਿ ਰੁਤਉ ਭਾਜੈ ਨਹੀ ਸੁਰਉ ਬਾਹਉ ਨਾਉ ॥੩੪॥ ਰਾਰਾ ਰਸੁ ਨਿਰਸ ਕਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ਹੋਇ ਨਿਰਸ ਸੋ ਰਸੁ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ॥ ਇਹ ਰਸ ਛਾਡੇ ਉਹ ਰਸੁ ਆਵਾ ॥ ਉਹ ਰਸੁ ਪੀਆ ਇਹੁ ਰਸੁ ਨਹੀ ਭਾਵਾ ॥੩੫॥ ਅੰਗ ੩੪੨ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥

੧ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪਇੰਦ੍ਰ ਬਿਆਸ ਸਨਕ ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ ॥ ਗਾਇ ਗਾਇ ਥਕੇ ਸਭੈ
ਗੁਨ ਚੱਕ੍ਰਤ ਭੇ ਮੁਖਚਾਰ ॥੧੮॥੧੯੮॥ ੨ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਨ ਮਧ ਜਾ ਕੋ ਭੂਤ
ਭੱਬ ਭਵਾਨ ॥ ਸਤਿ ਦੁਆਪਰ ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਕਲਜੁਗ ਚੜ੍ਹ ਕਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ॥ ੩ਧਿਆਇ
ਧਿਆਇ ਥਕੇ ਮਹਾ ਮੁਨਿ ਗਾਇ ਗੰਧੂਬ ਅਪਾਰ ॥ ਹਾਰਿ ਹਾਰਿ ਥਕੇ ਸਭੈ ਨਹੀ
ਪਾਈਐ ਤਿਹ ਪਾਰ ॥੧੯॥੧੯੯॥ ਨਾਰਦ ਆਦਿਕ ਬੇਦ ਬਿਆਸਕ ਮੁਨਿ ਮਹਾਨ
ਅਨੰਤ ॥ ੪ਧਿਆਇ ਧਿਆਇ ਥਕੇ ਸਭੈ ਕਰ ਕੋਟਿ ਕਸਟ ਦੁਰੰਤ ॥ ੫ਗਾਇ
ਗਾਇ ਥਕੇ ਗੰਧੂਬ ਨਾਚ ਅਪੰਡਰ ਅਪਾਰ ॥ ਸੋਧਿ ਸੋਧਿ ਥਕੇ ਮਹਾ ਸੁਰ ਪਾਇਓ
ਨਹਿ ਪਾਰ ॥੨੦॥੨੦੦॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ *ਦੋਹਰਾ ॥ ੬ਏਕ ਸਮੈ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ
ਉਚਰਿਓ ਮਤਿ ਸਿਉ ਬੈਨ ॥ ਸਬ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗਦੀਸ ਕੋ ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਧਿ
ਤੈਨ ॥੧॥੨੦੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੭ਕੋ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਕਹਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਬਿਚਾਰ ॥
ਕਉਨ ਧਰਮ ਕੋ ਕਰਮ ਹੈ ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ ॥੨॥੨੦੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੮ਕਹ
ਜੀਤਬ ਕਹ ਮਰਨ ਹੈ ਕਵਨ ਸੁਰਗ ਕਹ ਨਰਕ ॥ ਕੋ ਸੁਘੜਾ ਕੋ ਮੂੜਤਾ ਕਹਾ
ਤਰਕ ਅਵਤਰਕ ॥੩॥੨੦੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੯ਕੋ ਨਿੰਦਾ, ਜਸ ਹੈ ਕਵਨ; ਕਵਨ
ਪਾਪ ਕਹ ਧਰਮ ॥ ਕਵਨ ਜੋਗ, ਕੋ ਭੋਗ ਹੈ; ਕਵਨ ਕਰਮ ਅਪਕਰਮ ॥੪॥੨੦੪॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦ਕਹੋ ਸੁ ਸ੍ਰਮ ਕਾ ਸੋ ਕਹੈ, ਦਮ ਕੋ ਕਹਾ ਕਹੰਤ ॥ ਕੋ ਸੂਰਾ, ਦਾਤਾ
ਕਵਨ; ਕਹੋ ਤੰਤ ਕੋ ਮੰਤ ॥੫॥੨੦੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੧ਕਹਾ ਰੰਕ ਰਾਜਾ ਕਵਨ,
ਹਰਖ ਸੋਗ ਹੈ ਕਵਨ ॥ ਕੋ ਰੋਗੀ ਰਾਗੀ ਕਵਨ ਕਹੋ ਤੰਤ ਮੁਹਿ ਤਵਨ ॥੬॥੨੦੬॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੨ਕਵਨ ਰਿਸਟ ਕੋ ਪੁਸਟ ਹੈ ਕਹਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਬਿਚਾਰ ॥ ਕਵਨ
ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਕ੍ਰਿਸਟ ਹੈ ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਸਥਾਰ ॥੭॥੨੦੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੩ਕਹਾ ਭਰਮ
ਕੋ ਕਰਮ ਹੈ ਕਹਾ ਭਰਮ ਕੋ ਨਾਸ ॥ ਕਹਾ ਚਿਤਨ ਕੀ ਚੇਸਟਾ, ਕਹਾ ਅਚੇਤ
ਪ੍ਰਕਾਸ ॥੮॥੨੦੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੪ਕਹਾ ਨੇਮ, ਸੰਜਮ ਕਹਾ; ਕਹਾ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ॥
ਕੋ ਰੋਗੀ, ਸੋਗੀ ਕਵਨ; ਕਹਾ ਧਰਮ ਕੀ ਹਾਨ ॥੯॥੨੦੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੫ਕੋ ਸੂਰਾ,
ਸੁੰਦਰ ਕਵਨ; ਕਹਾ ਜੋਗ ਕੋ ਸਾਰ ॥ ਕੋ ਦਾਤਾ ਗਿਆਨੀ ਕਵਨ ਕਹੋ ਬਿਚਾਰ
ਅਬਿਚਾਰ ॥੧੦॥੨੧੦॥ ੧੬ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧੭ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ੧੮ਦੁਰਜਨ
ਦਲ ਦੰਡਣ ਅਸੁਰ ਬਿਹੰਡਣ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਣ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥ ੧੯ਚਛਰਾਸੁਰ ਮਾਰਣ
ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰਣ ਗੂੜ ਗਤੇ ॥ ੨੦ਅਛੈ ਅਖੰਡੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡੇ

* ਦੋਹਰਾ = ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਛੰਦ । ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਅਨੰਤ ਭੇਦ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਲਪੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖ ਕਾਵਿ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ੧੮ ਰੂਪ ਹਨ ।

ੳ ਅੱਗੇ ੧੦ ਦੋਹਰੇ-ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਉੱਤਰ ਪਹੇਲਕਾ ਲੰਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਨੇ ਜੋ ਪਹੇਲੀ ਰੂਪ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕੋ ਪਦ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਮਝਣੇ ਬੜੀ ਗੁਝ ਕਹਾਣੀ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਤਨੀ ਗੁਝ ਮਤ ਕੱਟ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਈ ਸੀ । ਪਰ ਭੁੱਖੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ । ਇਹ ਦਲੀਲ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਕਾਂਸੀ ਰਾਮ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ (ਉਭਯਾਲੰਕਾਰ ਯੁਕਤ ਸੰਖੇਪ) ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਉਪਰ ਸਤੋਤ੍ਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਡਿਤ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਦਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਕਦੇ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖ ਸਕੇ । ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਤਾਂ ਇਕੱਠੇ ਥਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਕਿ ਲੋਹੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣਾ ਸਮੇਂ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਹਾਂ, ਇਹ ਦਲੀਲ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀ, ਸ਼ਕਤੋਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ । ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਧੀ ਕਰਕੇ ਭੁੱਖੀ ਦੇ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਜੋ ਸੁਭਾਵਕ ਸ਼ਕੋ ਨਿਵਰਤੀ ਲਈ ਇਹ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਤੇ ਉੱਤਰ ਅਗਲੇ (ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ) ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਿਆਸਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਲੰਮੇ ਝਮੇਲੇ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਮੈਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਅਸਾਂ ਫਲ ਛੱਕਣ ਹਨ, ਪੇਕ ਨਹੀਂ ਗਿਣਨੇ । ਤੁੱਖ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਫਰੋਲਣੀਆਂ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਸਾਡਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਉਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਅ ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਸ਼ਾਲ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੁਲਾਸੇ) ਨਾਲ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਗੁਪਤ ਰੱਖ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਗਏ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ੲ ਜਿਵੇਂ ਦਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਅੰਗ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਇਵੇਂ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਭਗਵਤੀ) ਭਗਵੰਤ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜਦ ਕਿ ਭਗਵੰਤ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਅਕਾਲੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਤਦ “ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ”, ਪਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਭਗਵੰਤ

- ੧ ਕਰੋੜਾਂ ਇੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਬਾਵਨ ਅਥਵਾ ਬਿਆਸ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨਕ, ਸਨੇਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸੰਤ ਕੁਮਾਰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ-ਗਾਉਂਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧੮॥੧੯੮॥
- ੨ ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਦਿ, ਅੰਤ ਜਾਂ ਮੱਧ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਤਜੁਗ, ਦੁਆਪਰ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਕਲਜੁਗ ਚਾਰਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ।
- ੩ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਜਪ-ਜਪ ਕੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਬੱਕ ਗਏ ਅਤੇ ਗਾ-ਗਾ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਗਵੱਈਏ ਸਭੇ ਹੀ ਹਾਰ-ਹਾਰ ਕੇ ਬੱਕ ਗਏ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ॥੧੯॥੧੯੯॥
- ੪ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਆਦਿਕ ਜੋ ਮੁਨੀ ਮਹਾਨ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਹਨ (ਅਨੇਕਾਂ)। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰਕੇ ਬੱਕ ਗਏ ਹਨ, ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਮਹਾਨ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾ-ਉਠਾ ਕੇ।
- ੫ ਅਤੇ ਗਵੱਈਏ ਗਾ-ਗਾ ਕੇ ਬੱਕ ਗਏ। ਗੰਧਰਬ ਆਦਿ ਅਤੇ ਅਪਛਰਾਂ ਨਾਥ ਕਰ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਹਾਰ ਗਈਆਂ। ਬੇ ਬਹਾ (ਬਹੁਤ) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਮਹਾਨ ਦੇਵਤੇ ਢੂੰਡ-ਢੂੰਡ ਕੇ ਬੱਕ ਗਏ। ਮਹਾਨ ਦੇਵਤੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਤ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ॥੨੦॥੨੦੦॥
- ੬ ਤ੍ਰੂਪਸਾਦਿ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਕ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਮਤ ਅੱਗੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ (ਮਾਲਿਕ) ਦਾ ਸਾਰਾ ਉਪਮਾਤਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪੂਰਨ ਵਿਧੀ ਸੰਯੁਕਤ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਕਹਿ ਵਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ॥੧॥੨੦੧॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਿ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕੀ ਹੈ? ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਰੋ ॥੨॥੨੦੨॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਉਣਾ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਨਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ? ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਰਕ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ਅਤੇ ਸਿਆਣਪ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਕੀ ਹੈ? ਤਰਕ ਤੇ ਅਵਤਰਕ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ॥੩॥੨੦੩॥
- ੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਨਿੰਦਾ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਸ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਪਾਪ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ? ਜੋਗ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭੋਗ ਕੀ ਹੈ? ਕਰਮ, ਅਪਕਰਮ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ॥੪॥੨੦੪॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਹੋ ਕਿ ਮਸੱਕਤ-ਖੇਲਕ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਧਨ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹੀਦਾ ਹੈ? ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਕਹੋ ॥੫॥੨੦੫॥
- ੧੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਗਰੀਬ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸੋਗ ਕਿਹੜੇ ਹਨ? ਕੌਣ ਰੋਗੀ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਲੁਪਤ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਇਹਦਾ ਤੱਤ ਸਾਰ ਦੱਸੋ ਕੀ ਹੈ? ॥੬॥੨੦੬॥
- ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਤਕੜਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਹੈ? ਤੇ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਹੋ ॥੭॥੨੦੭॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਰਮ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ, ਕੁਕਰਮ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ਚਿਤ ਦੀ ਮਲੀਨਤਾ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ, ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ॥੮॥੨੦੮॥
- ੧੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ਇੰਦਰਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ਰੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਚਿੰਤਤ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ? ॥੯॥੨੦੯॥
- ੧੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਜੋਗ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਬੇਵਿਚਾਰ ਦੱਸਣਾ ਕਰੋ ਜੀ ॥੧੦॥੨੧੦॥
- ੧੬ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੀਰਘ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।
- ੧੭ ਬੜੇ ਲੰਬੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਭੰਗ ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੰਬੇ ਛੰਦ।
- ੧੮ ਦੁਰਜਨਾਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡਣ ਵਾਂਗੋ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਿਸ ਦੀ ਆਦਿ ਕਾਲ ਹੀ ਸੁਭਾਵਕ ਬਿਰਤੀ ਹੈ।
- ੧੯ ਚਿੰਛਰ ਨਾਮ ਦੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਗਤੀ ਹੈ।
- ੨੦ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾ ਛੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਛੇ ਕੀਤੇ ਭਾਵ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ ਜਿਸ ਦਾ ਤੇਜ ਬੇਅੰਤ ਹੈ,

ਅਕਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਭਗਵਤੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਉਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿੰਗ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਭੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਅਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਹਥਿਆਰ ਸਾਰੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਾਹਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਹੱਥੀਆਂ ਤਾਂ ਕੀ ਲੱਕੜੀ, ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਗਲ, ਜੰਜੀਰਾਂ ਵੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਚਲਾਏ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਤੀਰ-ਤਲਵਾਰ, ਬੰਦੂਕ, ਬਰਛੀ, ਤੋਪ, ਭਾਵੇਂ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਬੰਬ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ? ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਗੇ। ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਦਾਸ ਬਣ ਕੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਇਕ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾ ਹੀ ਹੈ (ਆਪੋ ਕਰਤਾਕਾਰੀ) ਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਦਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਵਿਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਹੁਣ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਮੱਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ :

- ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ਼ ਇਕ ਮੂਰਤਿ ਆਪੋ ਕਰਤਾਕਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ॥ ੯੦੮ ॥ ਮ: ੧ ॥
- ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਇਕ ਮੂਰਤ ਹਨ, ਇਕ ਸਾਧਨ ਹਨ, ਜਾਂ ਨਰਦਾਂ ਹਨ, ਪਾਸਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਕਾਰ ਉਹ ਆਪ ਕਰਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਜਾਂ ਕਾਲੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਵੋ। ਕਾਰ ਸਾਰੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਗਉਤੀ) ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਮਾਤਾ। ਦੇਵੀਆਂ ਦੇਵ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਹਨ ਕੁਦਰਤ ਦੇਵ ਵਰਤਣ ਦੇ ਸਾਧਨ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪਹਿਲਵਾਨ ਨੂੰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ ਪਾਲ ਪਲੋਸ ਕੇ ਤਕੜਾ ਕੀਤਾ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਘੁਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋ ਗਈ। ਹਾਂ ਜੀ, ਜਿੱਤ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਪੁਰਸਕਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਹੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਕੁਦਰਤ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਪਰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਭਲਵਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈਣਾ ਪਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਾ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਪਾਤਰ ਉਹੀ ਨਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹਰੀ ਦੇ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਹਰਿ ਦੇ ਪੱਖੀ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਦੇਵੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੁਖਵਾਕ ਪੜ੍ਹੋ ਹੈ :-
- ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੋ ਮਿਤੁ ॥ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੋ ਵਸ ਹੈ ਜਿਉ ਜੰਤੀ ਕੋ ਵਸਿ ਜੰਤੁ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਦਾਸ ਹਰਿ ਧਿਆਇਓ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ॥ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੋ ਸੁਨਹੁ ਪ੍ਰਭ ਸਭ ਜਗ ਮਹਿ ਬਰਸੈ ਮੇਹੁ ॥ ਜੋ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਸਾ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਹਰਿ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵਈ ਜਨ ਕਾ ਜੈਕਾਹੁ ਕਰਾਈ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਜਨੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦਾ, ਹਰਿ ਹਰਿਜਨੁ ਇਕ ਸਮਾਨਿ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਹਰਿ ਪੈਸ ਰਖਹੁ ਭਗਵਾਨ ॥੧॥ ਅੰਗ ੬੫੨ ॥ ਮ: ੪ ॥
੧. ਇਕ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਮੱਤ ਅੱਗੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਿਧੀ ਸੰਯੁਕਤ ਖੋਲਕੇ ਕਹੁ (ਦਸ) ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ॥੧॥੨੦੧॥
੨. ਇਹ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ਕੌਣ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਕੀ ਵੀਚਾਰ ਹੈ। ਕਉਨ ਧਰਮ ਕੇਹੜਾ ਕਰਮ ਹੈ ਇਹ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦਸ ॥੨॥੨੦੨॥ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ੪ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਉਤਰ ਦਾ (ਉਤਰ)

੨੨

- (੧) ਸਵਾਲ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਹੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ।
- (੨) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਸਾਰੇ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ।
- (੩) ਸਵਾਲ-ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ (ਵਿਸਥਾਰਕ) ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ।
- (੪) ਸਵਾਲ-ਧਰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੋਇ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ॥੨॥੨੦੨॥
੩. ਕਹ ਜੀਤਬ ਕਹ ਮਰਨ ਹੈ ਕਵਨ ਸੁਰਗ ਕਹ ਨਰਕ ॥ ਕੋ ਸੁਗਝਾ ਕੋ ਮੁਝਤਾ ਕਹਾ ਤਰਕ ਅਵਤਰਕ ॥੩॥੨੦੩॥
ਇਸ ਵਿਚ ੬ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ—
- (੧) ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਜਿਉਣਾ ਕੀ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਿਉਣਾ ਹੈ ।
- (੨) ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਮਰਣਾ ਕੀ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਸ੍ਰਾਸਾਂ ਦਾ ਤੁਕ ਜਾਣਾ ਹੀ ਮੌਤ ਹੈ ।
- (੩) ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਸੁਰਗ ਕੀ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਸੁਭ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸੁਰਗ ਹੈ । ਸੁਖ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਵਰਗ ਹੈ ।
- (੪) ਨਰਕ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ ਹੀ ਦੁਖ ਰੂਪ ਨਰਕ ਹੈ
- (੫) ਸੁਘੜ-ਸਿਆਣਾ ਕੌਣ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਸੁਭ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸੁਘੜਤਾ ਹੈ ।
- (੬) ਮੁਰਖ ਕੌਣ ਹੈ ?
ਉੱਤਰ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਮੁਰਖਤਾ ਹੈ ॥੩॥੨੦੩॥
੪. ਦੇਹਰਾ ॥ ਕੋ ਨਿੰਦਾ ਜਸ ਹੈ ਕਵਨ ਕਵਨ ਪਾਪ ਕਹਿ ਧਰਮ । ਕਵਨ ਜੋਗ ਕੋ ਭੋਗ ਹੈ ਕਵਲ ਕਰਮ ਅਪ ਕਰਮ । ਇਸ ਵਿਚ ਅਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ॥੪॥੨੦੪॥
- (੧) ਨਿੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ-ਅਪ ਕਰਮ ਕਰਨੇ
- (੨) ਜਸ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਸੁਭ ਕਰਮ
- (੩) ਪਾਪ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ-ਅਨੁਚਿਤ ਭੋਗ
- (੪) ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ-ਯੋਗ ਕਰਮ ਕਰਨੇ
- (੫) ਜੋਗ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣਾ
- (੬) ਭੋਗ ਕੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਪਾਪ
- (੭) ਕਰਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਜਸ ਹਰਿ ਕੀਰਤੀ
- (੮) ਅਪ ਕਰਮ ਕੀ ਹੈ ? ਨਿੰਦਾ ॥੨੦੪॥
੫. ਕਹੋ ਸ ਸ੍ਰਮ ਕਾਸੋ ਕਹੋ ਦਮ ਕੋ ਕਹਾ ਕਹੰਤ ॥ ਕੋ ਸੂਰਾ ਦਾਤਾ ਕਵਨ ਕਹੋ ਤੰਤ ਕੋ ਮੰਤ ॥੫॥੨੦੫॥ ਇਸ ਵਿਚ ੪ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ।
- (੧) ਸ੍ਰਮ-ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਉੱਤਰ-ਯਤਨ (ਤੰਤ)
- (੨) ਦਮ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਉੱਤਰ-ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ
- (੩) ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਤੰਤ (ਸੁੱਧ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ)
- (੪) ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਮੰਤਰ (ਉਪੋਸ਼ ਦਾਤਾ ਵਾਲਾ)
੬. ਕਹਾਂ ਰੋਕ ਰਾਜਾ ਕਵਨ ਹਰਖ ਜੋਗ ਹੈ ਕਵਨ ॥ ਕੋ ਰੋਗੀ ਰਾਗੀ ਕਵਨ ਕਹੋ ਤੰਤ ਮੁਹਿ ਤਵਨ ॥੬॥੨੦੬॥
- (੧) ਤਤ (ਬ੍ਰਹਮ ਸਚ (੨) ਵਾਧੂ (ਵਾਸਨਾ ਯਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ
- (੨) ਅਸਲੀਅਤ ਸਚਾਈ ।
- (੩) ਤੱਥ ਸਕਤਿ (ਮਾਯਾ) ਮਹਿ (ਮੋਹੀ-ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ । (੨) ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (੩) ਲਾਲਚੀ (੪) ਅਗਿਆਨੀ ॥ ਮੋਹ-(ਮੋਹ) ਦੁਖ ॥ (੨) ਅਗਿਆਨ । (੩) ਪਰੇਮ (੪) ਮੁਰਛਾ, ਬੇਹੋਸੀ ।
- (੧) ਰੋਕ ਕੰਗਾਲ ਕੌਣ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਤਤਮਹਿ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
- (੨) ਰਾਜਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਤਤ ਮੁਹਿ-ਸੱਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
੩. ਹਰਖ ਕੀ ਹੈ ? ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
- (੪) ਸੋਕ ਕੀ ਹੈ ? ਮੋਹ ਕਰਨਾ ।
੫. ਰੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ ? ਤਤ ਮੋਹਿ-ਸਕਤੀ ਦਾ ਮੋਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ
- (੬) ਰਾਗੀ ਕੌਣ ਹੈ ? ਤਤ ਮੋਹਿ-ਪ੍ਰੇਮਸ਼ਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ।
- ਨੋਟ-ਇਸ ਦੇ ਚੌਥੇ ਚਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰ ਇਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਕਹੋ ਤੰਤ ਮੋਹਿ ਤਵਨ-ਮੋਹਿ ਤਵਨ ਤਤ ਕਹੋ ਮੈਨੂੰ ਉਨਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।
ਉੱਤਰ-ਕਹੋ ਤਤ ਮੋਹਿ ਤਵਨ-ਮੁਹਿ ਤਵਨ ਤਤ ਕਹੋ ਮੈਨੂੰ ਤੈਨੂੰ (ਤਤ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ (ਤਤ) ਅਸਲੀਅਤ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ੨੦੬॥ ਇਹ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪੰਡਿਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇਹਰੇ ਤੇ ੬ ਉਤਰ ਲਿਖੇ ਹਨ
- (੧) ਨੋਟ-ਇਸ ਸਤਵੇਂ ਦੇਹਰੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਸਲੇਖਾਲੰਕਾਰ ਦੁਆਰੇ ਪਦ ਨਾਲ ਵਿਚ ਕਹੇ ਹਨ । ਜੈਸਾ ਕਿ :
- (੧) (ਰਿਸ਼ਟ) ਰਜਿਆ ਹੋਇਆ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਸਾਰੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ (ਤਾਰ) ਇਕਸਾਰ ਪੂਰਨ ਹੈ ।
- (੨) (ਪ੍ਰਸ਼ਟ) ਮੋਟਾ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੀ ਤਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ।
- (੩) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੀ ਤਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ।
- ਕਰਣਾਧਾਰ (ਪਰੋਰਕ) ਹੈ (ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ) ।
- (੪) ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸਤਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੈ ।
- (੫) ਤ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਨੀਚ) ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) (ਵਿਸਤ-ਵਿਸਟੀ ਅਰ) ਉਕਾਲਤਾ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨੀਚ ਹੈ ॥੨੭੭॥
- (੮) ਕਰਮ ਕੋ ਕਰਮ-ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ । ਚੇਸਟ- ਖੁਸ਼ੀ, ਬਹਾਰ, ਮੌਜ ।
- ਅਚੇਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼- ਅਚਿਤਤ ਪ੍ਰਭਾ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਿਸ ਦਾ ਅਵਿਦਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਮਹਾਤੋਜਸੀ ਤੇਜ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ । ਨੋਟ-ਇਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਅੰਤਲਾ ਪਦ ਜੈਸਾ ਕਿ (੧) ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ (੨) ਕਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ (ਜਿੱਥੇ ਹੈ) (੩) ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਮੌਜ (ਖੁਸ਼ੀ) ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੈ ॥੨੦੮॥
- (੯) ਨੋਮ = ਪ੍ਰਤੀਗਯਾ । ਸੰਜਮ = ਮਨ ਤੋਂ ਦਿੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ।
- ਨੋਟ-ਇਸ ਵਿਚ ਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅੰਤਲੇ ਪਦ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ—
- (੧) ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਕਿੱਥੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋਵੇ ।
- (੨) ਸੰਜਮ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋਵੇ ।
- (੩) ਗਿਆਨ ਕਦੋਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ।
- (੪) ਅਗਿਆਨ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ।
- (੫) ਰੋਗੀ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ॥੨੦੯॥
- ੧੦ ਨੋਟ-ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਭੀ ਉੱਪਰ ਵਾਂਗ ਹੈ—ਯਥਾ—

(੧) ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਵਿਚਾਰ ਅਵਿਚਾਰ (ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) ਵਾ:

(੨) ਸੁੰਦਰ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸੂਝ ਹੈ ।

(੩) ਜੰਗ ਦਾ ਸਾਰ ਕੀ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਵਿਚਾਰ ਅਵਿਚਾਰ ਦਾ ਜਾਣਨਾ ।

(੪) ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਅਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(੫) ਗਿਆਨੀ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਉੱਤਰ) ਵਿਚਾਰ ਅਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ॥੨੧੦॥

ਨੋਟ—ਉਪਰਲੇ ਦਸ ਦੋਹਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾਸ ਨੇ ਕਾਵਯ ਦੇ ਨਿਮਯਾਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਪਰਦਾਈ ਮਹਾਤਮਾ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨੌਂ ਦੋਹਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ੧੨੧ ਅੰਕ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਦਾਸ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਦਲੀਲ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਪੰਡਿਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੈਂ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਉਹ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਮੰਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਹਸਤੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਇਥੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਹਨ :-

੧ ਸਭ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗਦੀਸ ਕਾ ਕਹੇ ਸਕਲ ਬਿਧਿ ਤੈਨ ॥

ਸਮਾਧਾਨ-ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਖੋਲ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ।

ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਦੱਸਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਨ ਤਨ ਮਹੀਪ ਜਲ ਥਲ ਮਹਾਨ ॥ ਜਹ ਤਹ ਪੁੱਸੇਗ ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ ॥ ਜਗ ਮਗਤ ਤੇਜ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ॥ ਅੰਬਰ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਹ ਜਪਤੁ ਜਾਪ ॥੫॥ ੨੧੧॥ ਸਾਡੇ ਅਕਾਸ਼ ਸਾਡੇ ਪਤਾਰ ॥ ਬਿਬਰਿਓ ਅਦ੍ਰਿਸਤ ਜਿਹ ਕਰਮ ਜਾਰ ॥ ਇਉਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਲਮ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ 'ਤੇ ਹੀ ਵਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

(੨) ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ—ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ 'ਤੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਰੰਗ ਹੈ ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ ਨਾ ਵਰਨ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਦੱਸਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ? ਉਹ ਤਾਂ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਜਾਈ ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖ ॥ ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੇ ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖ ॥ ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੇ ਕਹਾਵੈ ॥ ਕਹਾ ਕੈ ਬਖਾਨੈ ਕਹੈ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ॥੩॥ ੨੩॥ ਅੰਗ ੨੦ ॥ ਤੇ

(੩) ਤੀਸਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ—ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਉਸ ਦੇ ਮੱਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ? ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਕੋਈ ਇਲਾਕਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ।

(੪) ਧਰਮ ਤੇ ਕਰਮ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ (ਸੋਧ ਹਾਰੇ ਦੇਵਤਾ ਬਿਰੋਧ ਹਾਰੇ ਦਾਨੇ ਬਡੇ ਬੋਧ ਹਾਰੇ ਬੋਧਕ ਪ੍ਰਬੋਧ ਹਾਰੇ ਜਾਪਸੀ ॥ ਘਸਹਾਰੇ ਚੰਦਨ ਲਗਾਏ ਹਾਰੇ ਚੋਆ ਚਾਰ ਪੁਜ਼ ਹਾਰੇ ਪਾਹਨ ਚਵਾਇ ਹਾਰੇ ਜਾਪਸੀ ॥ ਗਾਹ ਹਾਰੇ ਗੋਰਨ ਮਨਾਇ ਹਾਰੇ ਮੜੀ ਮੈਂਟ ਲੀਪ ਹਾਰੇ ਭੀਤਨ ਲਗਾਏ ਹਾਰੇ ਛਾਪਸੀ ॥੨੦॥੨੦॥ ਅੰਗ ੨੦ ॥ ਤੇ ਭਾਵ ਇਹ ਇਤਿਆਦਿ ਧਰਮ ਕਰਨੇ ਸਭ ਬੇਅਰਥ ਹਨ । ਨਾਮ ਦੇ ਤੁਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ । ਆਪਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਨਿਵਲ ਆਦਿ ਕਰਮਣੇ ॥ ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਧਰਮਣੇ ॥ ਅਨੰਤ ਤੀਰਥ ਥਾਸਨੇ ॥ ਨ ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ ਸਮ ॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਾਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਓਨਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕਰੇ ਅਤੇ ਪਾਛੂਆਂ 'ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਆਦਿ ਨੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕਰਾ ਕੇ ਜਿੱਤਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਰਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਪਾਪੀ ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕੈਰੋਂ ਪਾਛੂਆਂ ਨਾਲ ਅਥਵਾ ਰਾਵਣ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨਾਲ ਬਦੀ ਦਾ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਮਰ ਗਏ । ਇਸ ਲਈ ਬਦੀ ਹੀ ਮੱਤ ਹੈ । ਜੱਸ ਹੀ ਜਿਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਅਪਜਸ, ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਮਰਨਾ ਹੈ । ਪਾਪੀਆਂ ਤੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਚੇਰੇ ਵਿਖਾਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੋਗ ਕਮਾਇਆ ਤੇ ਤ੍ਰਿਆ ਚਰਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਭੋਗੀਆਂ ਨੇ ਭੋਗ ਭੋਗੇ, ਕਿਸ ਨੇ ਨੇਕ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਅਪ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਤੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਜਿਹੇ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਧਤਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ । ਸੂਰ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਦਾਤਿਆਂ ਦੇ ਦਾਨ ਜੱਗ ਆਦਿ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਵਰਤਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜੋ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਦੱਸੇ ਹਨ । ਕੰਗਾਲ ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਈ ਹੈ । ਰੋਗੀ ਤੇ ਸੋਗੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੂਰਮਾ ਕੌਣ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਸਰੋਸਟਾ ਚਾਰ ਕਰਮ ਕਿਸ ਨੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੋਰ ਇਥੇ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਇਹ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ । ਖੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

(ਪੰਨਾ ੬੨ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਆਪੇ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਤਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਸਭ ਘਟ ਆਪੇ ਭੋਗਵੈ ਪਿਆਰਾ ਵਿਚਿ ਨਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਭੁ ਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਪਤੁ ਵਰਤਦਾ ਪਿਆਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥੪॥੨॥ ਅੰਗ ੬੦੫ ॥ ਮ: ੪ ॥

ਹਾਂ ਜੀ, ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ? ਉਸ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਬੱਸ ਉਸ ਨੇ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ । ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਮ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਈ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਭਰਮ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ।

ਕ ਕੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਤੇਜ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਸ਼ਟ ਭੁਜੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਨਿਚੋੜ—

ਨਿਚੋੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੱਤ ਸਰੂਪ—(੨) ਮਨੁੱਖੀ ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ—

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਨੋਰਥ ਉਸ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਕਰਨ-ਕਾਰਨ, ਰਚਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੈ-ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼, ਪਰਤੀ ਤੇ ਪਤਾਲ ਥੰਬਦੇ ਹਨ, ਜਲਾਂ-ਥਲਾਂ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ, ਕੁਬੇਰ, ਬਲ ਆਦਿ ਪੰਨ-ਪੰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ—ਤੋਟਕ ਛੰਦ—

ਜਪ ਜੇਪੁ ਜੁਗਣ ਜੂਹ ਜੂਘੰ ॥ ਭਯ ਕੇਪਹੁ ਮੇਰੁ ਪਿਆਲ ਭੂਘੰ ॥ ਤਪ ਤਾਪਸ ਸਰਬ ਜਲੇਤੁ ਥਲੰ ॥ ਧਨ ਉਚਰਤ ਇੰਦਰ ਕਮੋਰ ਥਲੰ ॥੧॥੧੪੧॥ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ॥

ਜਿਹਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਫੋਟਕ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੁੱਖਵਾਕ ਹੈ :

ਜਿਹ ਫੋਟਕ ਧਰਮ ਸਭੇ ਤਜਿ ਹੈ ॥ ਇਕ ਚਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਦੈ ਜਪ ਹੈ ॥ ਤੇਉ ਯਾ ਭਵ ਸਾਗਰ ਕੋ ਤਰ ਹੈ ॥ ਭਵ ਭੂਲ ਨ ਦੇਹ ਪੁਨਰ ਧਰ ਹੈ ॥੧੬॥੧੫੬॥ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ॥

(੩) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ, ਨਾ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹਿਸਤ ਵਿਚ ਹੈ । ਉਹ ਚੇਤਨਤਾ ਰੂਪ ਨਿਰਾਕਾਰ ਜੋਤਿ (ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਬਣੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸ ਜੋਤਿ ਦਾ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਹੈ—

ਜਿਮੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਵਿਖੇ ਸਮਸਤ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ ॥ ਨ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਘਾਟ ਹੋਤ ਹੈ ॥

ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇਹ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਏਕ ਸਮੇ ਸੀ ਆਤਮਾ ਉਚਾਰਿਓ ਮਤਿ ਸੋ ਬੈਨ ॥

ਸਭ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗਦੀਸ ਕੋ ਕਹੇ ਸਕਲ ਬਿਧਿ ਐਨ ॥੨੦॥ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ॥

ਭਾਵਾਰਥ—ਇਕ ਵਾਰ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਖੁੱਧੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਦੱਸ । ਉੱਤਰ—ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਆਤਮ ਜੋਤਿ) ਉਸੇ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਵੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਖੇ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਕਲੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਖਿਪਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਅਣਖ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹਿਤ ਆਤਮ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਾਂਗ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੋ ਜੋ ਸਹਿਤ ਜਾਤਨ ਸੰਦੇਹ ॥ ਪੁਛ ਕੇ ਸੰਗਿ ਨ ਛੋਡਿਤ ਨੇਹ ॥ ਤੇ ਤੇ ਪਰਮ ਪੂਰੀ ਕਹ ਜਾਹੀ ॥ ਤਿਨ ਹਰਿ ਸਿਉ ਅੰਤਰੁ ਕਛੁ ਨਾਹੀ ॥੨੧॥ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ॥ ਗੁਰਸਿਖ ਦਰਸ਼ਨ, ਦਸੰਬਰ ੧੯੬੭ ॥ ਅੰਗ ੨੦ ॥ ਆਤਮ ਰੰਗੀ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ।

ਖੰਡ ਉਦੰਡੇ ਅਲਖ ਮਤੇ ॥ ੧ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰਿ ਮਰਦਨ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨ
ਛੱਤ੍ਰ ਛਿਤੇ ॥੧॥੨੧੧॥ ੨ਆਸੁਰੀ ਬਿਹੰਡਣ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਣ ਪੁਸਟ ਉਦੰਡਣ
ਰੂਪ ਅਤੇ ॥ ੩ਚੰਡਾਸੁਰ ਚੰਡਣ ਮੁੰਡ ਬਿਹੰਡਣ ਧੂਮ ਬਿਧੁੰਸਣ ਮਹਖ ਮਤੇ ॥
੪ਦਾਨਵ ਪ੍ਰਹਾਰਨ ਨਰਕ ਅਨਿਵਾਰਨ ਅਧਮ ਉਧਾਰਨ ਉਰਧ ਅਧੇ ॥ ੫ਜੈ ਜੈ
ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥੨॥੨੧੨॥ ੬ਡਾਵਰੂ ਡਵੰਕੈ
ਬਬਰ ਬਵੰਕੈ ਭੁਜਾ ਫਰੰਕੈ ਤੇਜ ਬਰੰ ॥ ੭ਲੰਕੁੜੀਆ ਫਾਧੈ ਆਯੁਧ ਬਾਧੈ ਸੈਨ
ਬਿਮਰਦਨ ਕਾਲ ਅਸੁਰੰ ॥ ੮ਅਸਟਾਇਧ ਚਮਕੈ ਭੂਖਣ ਦਮਕੈ ਅਤਿ ਸਿਤ ਝਮਕੈ
ਫੁੰਕ ਫਣੰ ॥ ੯ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਰੰਮ ਕਪਰਦਨ ਦੈਤ
ਜਿਣੰ ॥੩॥੨੧੩॥ ੧੦ਚੰਡਾਸੁਰ ਚੰਡਣ ਮੁੰਡ ਬਿਮੰਡਣ ਖੰਡ ਅਖੰਡਣ ਖੂਨ ਖਿਤੇ ॥
੧੧ਦਾਮਨੀ ਦਮੰਕਣ ਧੁਜਾ ਫਰੰਕਣ ਫਣੀ ਫੁਕਾਰਣ ਜੋਧ ਜਿਤੇ ॥ ੧੨ਸਰ ਧਾਰ
ਬਿਬਰਖਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਪੁਸਟ ਪ੍ਰਹਰਖਣ ਦੁਸਟ ਮਥੇ ॥ ੧੩ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰ
ਮਰਦਨ ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਤਲ ਉਰਧ ਅਧੇ ॥੪॥੨੧੪॥ ੧੪ਦਾਮਨੀ ਪ੍ਰਹਾਸਨ ਸੁ ਛਬ
ਨਿਵਾਸਨ ਸ੍ਰਿਸਟ ਪ੍ਰਕਾਸਨ ਗੂੜ ਗਤੇ ॥ ੧੫ਰਕਤਾਸੁਰ ਆਚਨ ਸ੍ਰੁਧ ਪ੍ਰਮਾਚਨ
ਨਿਦੈ ਨਰਾਚਨ ਧਰਮ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥ ੧੬ਸ੍ਰੰਤ ਅਚਿੰਤੀ ਅਨਲ ਬਿਵੰਤੀ ਜੋਗ ਜਯੰਤੀ
ਖੜਗ ਧਰੇ ॥ ੧੭ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਪਾਪ ਬਿਨਾਸਨ ਧਰਮ
ਕਰੇ ॥੫॥੨੧੫॥ ੧੮ਅਘ ਓਘ ਨਿਵਾਰਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਜਾਰਨ ਸ੍ਰਿਸਟ ਉਬਾਰਨ ਸੁਧ
ਮਤੇ ॥ ੧੯ਫਣੀਅਰ ਫੁੰਕਾਰਣ ਬਾਘ ਬਕਾਰਣ ਸਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਹਾਰਣ ਸਾਧ ਮਤੇ ॥ ੨੦ਸੈਹਬੀ
ਸਨਾਹਨ ਅਸਟ ਪ੍ਰਬਾਹਨ ਬੋਲ ਨਿਬਾਹਨ ਤੇਜ ਅਤੁਲੰ ॥ ੨੧ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰ
ਮਰਦਨ ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਜਲੰ ॥੬॥੨੧੬॥ ੨੨ਚਾਚਰ ਚਮਕਾਰਨ ਚਿਛਰ
ਹਾਰਨ ਧੂਮ ਧੁਕਾਰਨ ਦ੍ਰੁਪ ਮਥੇ ॥ ੨੩ਦਾੜਵੀ ਪ੍ਰਦੰਤੇ ਜੋਗ ਜਯੰਤੇ ਮਨੁਜ ਮਥੰਤੇ
ਗੂੜ ਕਥੇ ॥ ੨੪ਕਰਮ ਪ੍ਰਣਾਸਨ ਚੰਦ ਪ੍ਰਕਾਸਨ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਤੇਜਨ ਅਸਟ ਭੁਜੇ ॥
੨੫ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਭਰਮ ਬਿਨਾਸਨ ਧਰਮ ਧੁਜੇ ॥੭॥੨੧੭॥
੨੬ਘੁੰਘਰੂ ਘਮੰਕਣ ਸਸਤ੍ਰ ਝਮੰਕਣ ਫਣੀਅਰ ਫੁੰਕਾਰਣ ਧਰਮ ਧੁਜੇ ॥ ੨੭ਅਸਟਾਟ
ਪ੍ਰਹਾਸਨ ਸ੍ਰਿਸਟ ਨਿਵਾਸਨ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਣਾਸਨ ਚਕ੍ਰ ਗਤੇ ॥ ੨੮ਕੇਸਰੀ ਪ੍ਰਵਾਹੇ ਸੁੱਧ
ਸਨਾਹੇ ਅਗਮ ਅਥਾਹੇ ਏਕ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥ ੨੯ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਖਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦ
ਕੁਮਾਰ ਅਗਾਧ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥੮॥੨੧੮॥ ੩੦ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਬੰਦਨ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਨ

ੳ ਇਥੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਮੁਕਾਲਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਤਾ ? ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਦਿ ਨਾਲ । ਇਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ “ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ” ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਦਾ । ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਚੋਗਾ । ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਾ ਬੰਦੂਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਸੇਟੀ । ਉਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਸੇਟੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ । ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਥੇ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਾਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜੋ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

ਅ ਕੀ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਤੇ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਡਿਉਟੀ ਹੈ ? ਜਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ?

ੲ ਜਿਵੇਂ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਅੱਠਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ੮ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸ਼ਟ ਭੁਜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ੳ ਰਕਤਾ ਸੁਰ ਉਸ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਤ ਦੀ ਬੂੰਦ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਰਕਤਾਸੁਰ ਦੈਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ੴ ਇਥੇ ਪ੍ਰਮਾਦ ਹੈ ਸ਼ਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸ਼ਟ ਪ੍ਰਬਾਹਨ (ਅੱਠ ਹੱਥਾਂ ਭਾਵ ਬਾਹਾਂ) ਨਾਲ ਸ਼ਸਤਰ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਪਾਰਬਤੀ ਹੀ ਸੀ । ਫੇਰ ਇਹ ਦੇਵੀ ਉਸਤਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਉਤਰ-ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ, ਪਾਰਬਤੀ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸ ਦੀ ? ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ— ਤੇ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜਿ ਕੇ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸੁ ਕਰਾਇਆ ॥੨॥ ਦੁਰਗਾ ਇਕ ਨਮਿਤ ਹੈ, ਕਾਰਣ ਹੈ । ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਆਪ ਹੈ ॥ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ । ਤੀਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :-

ਤਿਨਿ ਕਰਤੇ ਇਉ ਚਲਤੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥

ਮਨਮੁਖਿ ਭੂਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਝਾਇਆ ॥ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੧੫੪ ॥ ਮ: ੩ ॥

ਕਰਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ । ਸਭ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਮਿਤ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਆਪੇ ਅੰਭਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤਜ ਉਤਭਜ ਆਪੇ ਖੰਡ ਆਪੇ ਸਭ ਲੋਇ ॥

ਆਪੇ ਸੁਭ ਆਪੇ ਬਹੁ ਮਣੀਆ ਕਰਿ ਸਕਤੀ ਜਗਤ ਪਰੋਇ ॥ ਆਪੇ ਹੀ ਸੁਭ ਧਾਰੂ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਸੁਭ ਖਿਚੈ ਵਹਿ ਦੇਰੀ ਹੋਇ ॥੧॥

- ਨਾ ਖੰਡੇ ਹੇਠ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ
- ੧ ਖੰਡਨ ਦੰਡ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਜਿਸ ਦੀ ਮਤੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਨਹੀਂ । ਤੇਰੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਇਕ ਰੁਮਕੇ (ਪਲ) ਵਿਚ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਤੇ ਹੋ ਸਵੈਦ ! (ਚਿੱਟੇ) ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਛਤਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ॥੧॥੨੧੧॥
 - ੨ ਅਸੂਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਅਤਿਅੰਤ ਮਹਾਨ ਬਲ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਅਤੇ (ਅੰਤ ਦੇ ਬਲ ਵਾਲੇ)
 - ੩ ਚੰਡਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਚੰਡਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਮੁੰਡ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਧੂਮਰ ਦੈਂਤ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਮਹਿਬ ਨੂੰ ਤੂੰ ਮਥਿਆ-ਮਾਰਿਆ ।
 - ੪ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਉਰਧ (ਅਕਾਸ਼) ਅੱਧੇ ਪਤਾਲ ਭਾਵ ਅਕਾਸ਼-ਪਤਾਲ ਦੇ ਮਾਲਿਕ
 - ੫ ਫੇਰ ਤੇਰੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਜਿਹੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇਕ ਪਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤੇ ਇਹ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਬਿਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ॥੨॥੧੧੨॥
 - ੬ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਲ ਦੀ ਕੀ ਉਸਤਤ ਕਰਾਂ ? ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਤੇ ਡਮਰੂ ਇਉਂ ਖੜਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬੰਬਰ ਸ਼ੇਰ ਭੜਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਭੁਜਾ (ਬਾਹਾਂ) ਬਲ ਨਾਲ ਫੁਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੇਰੇ ਤੇਜ ਨੂੰ (ਬਰ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇਰਾ ਤੇਜ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
 - ੭ ਉਹ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜਾ ਕੇ ਆਯੁਧ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਮਰਦਉ ਨਾਲ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਾਨੋ ਉਹ ਹਨੂੰਮਾਨ ਯੋਧਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
 - ੮ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅੱਠ ਸ਼ਸਤਰ ਇਉਂ ਚਮਕ ਉਠਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਗਹਿਣੇ ਦਮਕਾ ਤੇ ਤੇਜ ਚਿੱਟੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਫਨ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਕਲਗੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ।
 - ੯ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੇ ਦੈਂਤ ਜਿੱਤ ਲਏ ਸਨ ॥੩॥੨੧੩॥
 - ੧੦ ਹੋ ਚੰਡਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਚੰਡਣ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਮੁੰਡ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਟੋਟੇ ਕਰਕੇ ਖੂਨ ਦੇ ਖੇਤ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ !
 - ੧੧ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਦਮਕਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੀ ਹੈਂ ।
 - ੧੨ ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਤੀਰ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਰਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਆਫਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਉਥੇ ਦੁਸ਼ਟ ਇਉਂ ਮਖ ਸੁਟਦੀ ਹੈਂ ਜਿਵੇਂ ਮਧਾਣੀ ਦਹੀਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਦੇਂਦੀ ਹੈਂ ।
 - ੧੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਲ ਵਿਚ ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ॥੪॥੨੧੪॥
 - ੧੪ ਤੇਰਾ ਹਾਸਾ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਛਬਿ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜੋ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇਰੀ ਗਤੀ (ਲੀਲਾ) ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਵਾ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ।
 - ੧੫ ਰਕਤਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੱਚਣ ਵਾਲੀ ਨਿਰਦਈਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ
 - ਨੱਚਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸੁੱਧ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ
 - ੧੬ ਖੂਨ ਦੇ ਪੀਣ ਵਾਲੀ, ਅਗਨ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਜੋਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ, ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ "ਸ਼ਕਤੀ" !
 - ੧੭ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੇ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਸੀ ॥੫॥੨੧੫॥
 - ੧੮ ਤੂੰ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ । ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਛੁਕ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਜੋ ਬੜੀ ਸੁੱਧ ਮੱਤ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ !
 - ੧੯ ਫਨੀਅਰ-ਜਿਸ 'ਤੇ ਤੇਰੀ ਟੇਢੀ ਨਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਣੇ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਸਰਪ ਫੰਕਾਰ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਆਏ ਹਨ, ਬਾਘ ਬੁੱਕ ਕੇ ਆਪ ਪਏ ਹਨ, ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਹੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪ ਨਿਰਵੈਰ ਤੇ ਰਾਗ-ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ।
 - ੨੦ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਠਾਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਸਨਾਹ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵਾਹੁਣ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਅਟੱਲ ਬਚਨ ਹੈ ਤੇ ਤੇਜ ਅਤੁਲ ਜੋ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ !
 - ੨੧ ਤੇਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਲੋਕ ਅਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਜਲ ਤੇ ਬਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ॥੬॥੨੧੬॥
 - ੨੨ ਤੇਰੀ ਤਲਵਾਰ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ । ਤੂੰ ਤਲਵਾਰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਜਿਛਰ ਜਿਹੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ । ਧੂਮਰ ਲੋਚਨ ਜਿਹੇ ਦੈਂਤ ਦੇ ਤੁੰਬੇ-ਤੁੰਬੇ ਉਡਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
 - ੨੩ ਤੇਰੇ ਅਨਾਰ ਦੇ ਦਾਇਆਂ ਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਦੰਦ, ਜੋਗ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਜੋ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਮੁਨੀ ਜਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਮਾਨ ਨੂੰ ਮੱਥ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਇਤਨੀ ਗੂੜ ਕਥਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ !
 - ੨੪ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ! ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ, ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਤੇਜ ਵਾਲੀ ਅੱਠ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈਂ ।
 - ੨੫ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਤੂੰ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਧਰਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਝੰਡਾ) ਹੈਂ ॥੭॥੨੧੭॥
 - ੨੬ ਐ ਧਰਮ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਾਲੀ ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ਸਤਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਉਂ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਟੱਲ ਖੜਕਦੇ ਹੋਣ, ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵੈਰੀ ਉੱਪਰ ਲਪਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਫਨੀਅਰ ਸਰਪ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
 - ੨੭ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਟਾਂ-ਟਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦੀ ਹੈਂ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਰੀ ਚੱਕਰ ਜਿਹੀ ਗਤੀ ਹੈ ਜੋ ਚੱਕਰ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮ ਕੇ ਚਲ੍ਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ।
 - ੨੮ ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਸੋਹਣੇ ਸਨਾਹ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਅਗੰਮ ਤੇ ਅਥਾਹ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਬਿਰਤੀ (ਸ਼ਕਤੀ) ਹੀ ਹੈ !
 - ੨੯ ਜੈ ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਐ ਆਦਿ ਕੁਮਾਰੀ ! ਬੇਅੰਤ ਸੁਧ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀਏ ਜਿਸ ਨੂੰ—॥੮॥੨੧੮॥
 - ੩੦ ਸੁਰ (ਦੇਵਤਾ) ਅਤੇ (ਨਰ) ਮਨੁੱਖ (ਮੁਨੀ) ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ

੩੧ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਿਚ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ
ਕਰਿ ਦਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਮੁਖਿ ਚੋਇ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪੇ ਜਲ ਬਲਿ ਸਭਤੁ ਹੈ ਪਿਆਰਾ
ਪ੍ਰਭੂ ਆਪੇ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਸਭਨਾ ਰਿਜਭੁ ਸਮਾਹ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥
ਆਪੇ ਖੋਲ ਖੋਲਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥੨॥ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਿ ਨਿਰਮਲਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪੇ ਨਿਰਮਲ ਜੋਇ ॥ ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ
ਆਪੇ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥ ਆਪੇ ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਪਿਆਰਾ ਆਪਿ ਲਖਾਵੈ ਜੋਇ ॥੩॥

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੬੧ ਅ ਦੇ ਹੇਠ)

ਕ੍ਰਿਸਟ ਬਿਨਾਸਨ ਮ੍ਰਿਤ ਮਥੇ ॥ ^੧ਕਾਵਰੂ ਕੁਮਾਰੇ ਅਧਮ ਉਧਾਰੇ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੇ
ਆਦ ਕਥੇ ॥ ^੨ਕਿੰਕਣੀ ਪ੍ਰਸੋਹਣ ਸੁਰ ਨਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘਾ ਰੋਹਣ ਬਿਤਲ ਤਲੇ ॥
^੩ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਸਭ ਠੌਰ ਨਿਵਾਸਨ ਬਾਇ ਪਤਾਲ ਅਕਾਸ ਅਨਲੇ ॥੬॥੨੧੬॥
^੪ਸੰਕਟੀ ਨਿਵਾਰਨ ਅਧਮ ਉਧਾਰਨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਤੁੰਦ ਤਬੇ ॥ ^੫ਦੁਖ ਦੋਖ ਦਹੰਤੀ
ਜੂਲ ਜਯੰਤੀ ਆਦ ਅਨਾਦ ਅਗਾਧ ਅਛੇ ॥ ^੬ਸੁਧਤਾ ਸਮਰਪਣ ਤਰਕ ਬਿਤਰਕਣ
ਤਪਤ ਪ੍ਰਤਾਪਣ ਜਪਤ ਜਿਵੇ ॥ ^੭ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਸਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਆਦਿ ਅਨੀਲ
ਅਗਾਧ ਅਭੇ ॥੧੦॥੨੨੦॥ ^੮ਚੰਚਲਾ ਚਖੰਗੀ ਅਲਕ ਭੁਜੰਗੀ ਤੁੰਦ ਤੁਰੰਗਣ
ਤਿਛ ਸਰੇ ॥ ^੯ਕਰ ਕਸਾ ਕੁਠਾਰੇ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੇ ਅਧਮ ਉਧਾਰੇ ਤੂਰ ਭੁਜੇ ॥
^{੧੦}ਦਾਮਨੀ ਦਮਕੇ ਕੇਹਰ ਲੰਕੇ ਆਦ ਅਤੰਕੇ ਕੂਰ ਕਥੇ ॥ ^{੧੧}ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਰਕਤਾਸੁਰ
ਖੰਡਣ ਸੁੰਭ ਚਕ੍ਰਤਨ ਸੁੰਭ ਮਥੇ ॥੧੧॥੨੨੧॥ ^{੧੨}ਬਾਰਜ ਬਿਲੋਚਨ ਬ੍ਰਿਤਨ ਬਿਮੋਚਨ
ਸੋਚ ਬਿਸੋਚਨ ਕਉਚ ਕਸੇ ॥ ^{੧੩}ਦਾਮਨੀ ਪ੍ਰਾਸੇ ਸੁਕ ਸਰ ਨਾਸੇ ਸੁਬ੍ਰਿਤ ਸੁਬਾਸੇ
ਦੁਸਟ ਗ੍ਰਸੇ ॥ ^{੧੪}ਚੰਚਲਾ ਪ੍ਰਅੰਗੀ ਬੇਦ ਪ੍ਰਸੰਗੀ ਤੇਜ ਤੁਰੰਗੀ ਖੰਡ ਸੁਰੰ ॥ ^{੧੫}ਜੈ
ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦ ਅਨਾਦ ਅਗਾਧ ਉਰਧੰ ॥ ੧੨॥੨੨੨॥
^{੧੬}ਘੰਟਕਾ ਬਿਰਾਜੈ ਰੁਣ ਝੁਣ ਬਾਜੈ ਭੂਮ ਭੈ ਭਾਜੈ ਸੁਨਤ ਸੁਰੰ ॥ ^{੧੭}ਕੋਕਲ ਸੁਨ
ਲਾਜੈ ਕਿਲਬਿਖ ਭਾਜੈ ਸੁਖ ਉਪਰਾਜੈ ਮਧ ਉਰੰ ॥ ^{੧੮}ਦੁਰਜਨ ਦਲ ਦੌੜੇ ਮਨ
ਤਨ ਰਿੜੇ ਸਭੇ ਨ ਭੱਜੈ ਰੋਹ ਰਣੰ ॥ ^{੧੯}ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਚੰਡ
ਚਕ੍ਰਤਨ ਆਦ ਗੁਰੰ ॥੧੩॥੨੨੩॥ ^{੨੦}ਚਾਚਰੀ ਪ੍ਰਜੋਧਨ ਦੁਸਟ ਬਿਰੋਧਨ ਰੋਸ
ਅਰੋਧਨ ਕੂਰ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥ ^{੨੧}ਧੂਮ੍ਰਾਛ ਬਿਪ੍ਰਸਨ ਪ੍ਰਲੈ ਪ੍ਰਜੰਸਨ ਜਗ ਬਿਪ੍ਰਸਨ ਸੁਧ
ਮਤੇ ॥ ^{੨੨}ਜਾਲਪਾ ਜਯੰਤੀ ਸਤ੍ਰ ਮਥੰਤੀ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਦਾਹਨ ਗਾੜ੍ਹ ਮਤੇ ॥ ^{੨੩}ਜੈ
ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦ ਜੁਗਾਦਿਗ ਅਗਾਧ ਗਤੇ ॥੧੪॥੨੨੪॥
^{੨੪}ਖੱਤ੍ਰੀਆਣ ਖਤੰਗੀ ਅਭੈ ਅਭੰਗੀ ਆਦ ਅਨੰਗੀ ਅਗਾਧ ਗਤੇ ॥ ^{੨੫}ਬ੍ਰਿੜਲਾਛ
ਬਿਹੰਡਣ ਚੱਛਰ ਦੰਡਣ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡਣ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥ ^{੨੬}ਸੁਰ ਨਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣ
ਪਤਤ ਉਧਾਰਣ ਦੁਸਟ ਨਿਵਾਰਣ ਦੋਖ ਹਰੇ ॥ ^{੨੭}ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ
ਬਿਸੁ ਬਿਪ੍ਰਸਨਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰੇ ॥ ੧੫॥੨੨੫॥ ^{੨੮}ਦਾਮਨੀ ਪ੍ਰਾਸੇ ਉਨ ਤਨ ਨਾਸੇ
ਜੋਤ ਪ੍ਰਾਸੇ ਅਤੁਲ ਬਲੇ ॥ ^{੨੯}ਦਾਨਵੀ ਪ੍ਰਕਰਖਣ ਸਰਵਰ ਵਰਖਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਕਰਖਣ
ਬਿਤਲ ਤਲੇ ॥ ^{੩੦}ਅਸਟਾਇਧ ਬਾਹਣ ਬੋਲ ਨਿਬਾਹਣ ਸੰਤ ਪਨਾਹਣ ਗੂੜ ਗਤੇ ॥

ੳ ਅਸਮ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਕਾਮ ਰੂਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੋਹਾਟੀ ਨਗਰ ਤੋਂ ੨ ਮੀਲ ਪੱਛਮ ਵੱਲ, ਨੀਲਾਚਲ ਪੁਰ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁੱਤਰ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ (ਸਤੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤੀ ਦੀ ਯੋਨ (ਭਗ) ਪੂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਮਹਿਯਾ ਦੇਵੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ਟੀਕਾ ਗਿਆਨੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ॥

ਅ ਵਿਤਲ ਤਲੇ (ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲਾ ਸੱਤਵਾਂ ਪਤਾਲ-)

ੲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਵਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪੜ੍ਹੇ—ਕੀ ਅਧਮਾ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਕਥਾ ਦੇ ਚੱਲੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ—ਸਭ ਥਾਂ ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਹਵਾ ਤੇ ਸੱਤਾਂ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਅਗਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਦੋਖ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ਨ ਵਾਲੀ, ਅਗਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਅਨਾਦ, ਅਗਾਧ ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਆਦਿ, ਅਨਾਦ, ਅਗਾਧ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅਲੰਚਕ ਵਰਿ ! ਦਿਲ, ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਵੋ, ਬੋਧਵੀਆਂ ਲੀਕਾਂ 'ਤੇ ਨਾ ਭਰਮੋ।

ਸ ਵਿਖੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਕਿਹੜਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਅੰਗਿਆ ਪਹਿਨਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਕਿਥੋਂ ਆਈਆਂ? ਉਹ ਹੱਸਦੀ ਕਿਸ ਨੇ ਵੇਖੀ? ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਉਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਦੁਰਗਾ ਲਈ ਹੀ ਢੁਕਦੇ ਹਨ। ਉੱਤਰ—ਪਿਆਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਜੀਉ, ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੋ ਇਹੋ ਉਸਤਤਿ ਇਹੋ ਅਲੰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਲਈ ਭੇਂਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ :-

ਕਰਹੁ ਦਇਆ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਵਖਾਣਾ ॥ ਸਭ ਉਪਾਈਐ ਆਪਿ ਆਪਿ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ ॥

ਭਾਵ—ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਕਰਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵਖਾਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ੬ ਅੰਕ ਤੋਂ ਅੱਗੇ—ਤੇਰੇ ਥੰਕੇ ਲੇਇਣ ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੇਰੇ ਵਾਲਾ ॥ ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਸੋਇਨੇ ਕੀ ਵਾਲਾ ॥ ਸੋਵਨੇ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮਾਲਾ ਜਪਹੁ ਤੁਸੀਂ ਸਹੇਲੀਹੋ ॥ ਜਮ ਦੁਆਰਿ ਨ ਹੋਹੁ ਬਡੀਆ ਸਿਖ ਸੁਣਹੋ ਮਹੇਲੀਹੋ ॥ ਹੰਸ ਹੰਸਾ ਬਗ ਬਗਾ ਲਹੇ ਮਨ ਕੀ ਜਾਲਾ ॥ ਥੰਕੇ ਲੇਇਣ ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ ॥੨॥ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵੀ ਮਧੁਰਾਤੀ

- ਬੁਰੇ ਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਾਲ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੧ ਕਾਵਰੂ ਕੁਮਾਰੇ ਅਧਮ ਉਧਾਰੇ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੇ ਆਦਿ ਦਾ ਭਾਵ ਤੁਹੀ ਕਾਵਰੂ ਕੁਮਾਰੀ ਸਤੀ ਹੈਂ ਤੂੰ ਹੀ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਤੂੰ ਹੀ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਕਥਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ।
- ੨ ਕਿੰਕਣੀ (ਤਝਾਗੀ) ਲੱਕ ਨਾਲ ਸ਼ੋਭਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵ ਤੇ ਨਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਲਈ ਰੋਹਣੀ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੱਤਵੇਂ ਪਤਾਲ ਤੱਕ ਹੈ ।
- ੩ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਐ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਵਾ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ, ਅਗਨ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਦੀ ॥੯॥੨੧੯॥
- ੪ ਸੰਕਟੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਸਾਰੇ ਤੋਜਾਂ ਦੇ ਤੋਜ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਖਤਮ) ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ (ਛੋਤੀ ਤੋਂ ਛੋਤੀ)
- ੫ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਅਗਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ, ਅਨਾਦਿ ਹੈ । ਸਦਾ ਹੀ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ
- ੬ ਸੁਪਤਾਈ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ, ਫੋਕੀਆਂ ਦੁੱਚਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਜਿਹੜਾ ਤੈਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ (ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਫਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ)
- ੭ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪਰਖੇਗੀ, ਜੋ ਆਦਿ ਕਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਤਿੰਨੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ॥੧੦॥੨੨੦॥
- ੮ ਹੇ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ! ਤੇਰੀ ਤੇਜੀ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਤੇਰੀਆਂ ਅਲਕਾਂ ਦੇ ਵਾਲ ਕਾਲੀ ਸੱਪਣੀ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਘੋੜੀ (ਇਰਾਕਣ) ਨਾਲੋਂ ਤਿੱਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਮਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੯ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ ਦਾ ਕੁਹਾੜਾ ਕੱਸ ਕੇ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੦ ਤੇਰੇ ਚੇਹਰੇ 'ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹਾ ਲੱਕ ਕਰੂਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੧ ਤੇਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਕਤਾਸੂਰ ਦੈਤ ਕੱਟਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੁੰਭ ਦਾ ਚੂਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ॥੧੧॥੨੨੧॥
- ੧੨ ਤੇਰੇ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰ ਜੋ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਤੌੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਸੋਚਾਂ, ਫਿਕਰਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਉਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁਆਨ ਦੇ ਸੰਜੋਅ ਕੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੩ ਤੇਰਾ ਬਿਜਲੀ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ ਤੇ ਤੋਤੇ ਜਿਹੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਸੁੱਧ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਸਦੀ ਹੈ ।
- ੧੪ ਤੇਰੀ ਅੰਗੀ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਮਕੀਲੀ ਹੈ ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ । ਘੋੜੀ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੧੫ ਤੇਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇਰੀ ਗਤੀ (ਆਦਿ ਅਤੇ ਅਨਾਧਿ, ਅਗਾਧਿ) ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਅਗਾਧਿ ਕਥਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੧੨॥੨੨੨॥
- ੧੬ ਜਿਹੜੀ ਤੇਰੇ ਵਾਹਨ ਗਲੇ ਵਿਚ ਘੰਟੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਰੁਣਝੁਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਤੇ ਭੈ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਤੇਰੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਇਲ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ, ਕਲੇਸ਼ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੁਖ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿਚ ।
- ੧੮ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਲ ਸਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਭੜਥਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤੈਨੂੰ ਰਣ ਵਿਚ ਰੋਹ ਜਾਗਦਾ ਹੈ
- ੧੯ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਚੰਡ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ । ਆਦਿ ਗੁਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ-ਆਦਿ ਸਭ ਦਾ ਗੁਰੂ ॥੧੩॥੨੨੩॥
- ੨੦ ਜਦੋਂ ਤੇਰੀ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਤਲਵਾਰ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵਰਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਤੇਰਾ ਰੋਸ ਵੈਰੀ ਤੋਂ ਬੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਤੇਰੀ ਬਿਰਤੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਲਈ ਬੜੀ ਕੂਰ (ਸਖਤ-ਕਰੜੀ) ਹੈ ।
- ੨੧ ਧੂਮਰ (ਧੂੰਏਂ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰਾਂ) ਵਾਲੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਪਰਲੇ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸੁੱਧ ਮੱਤ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੨੨ ਇਥੇ ਐਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਲਪਾ ਜਯੰਤੀ ਦੇਵੀ (ਦੁਰਗਾ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜੋ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਮਖਨ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ ਹੈਂ । ਬੜੀ ਤੂੰਘੀ ਮੱਤ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੨੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਆਦਿ ਤੋਂ ਜੁਗਾਦਿ ਤੱਕ ਤੇਰੀ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ ਜੋ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ॥੧੪॥੨੨੪॥
- ੨੪ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ । ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਡਰ, ਭੈ ਨਹੀਂ । ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਤਨ (ਸਰੀਰ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੈਂ । ਤੇਰੀ ਕਥਾ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।
- ੨੫ ਤੂੰ ਹੀ ਬਿੜਲਾਫ ਨਾਮ ਦੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਹੀ ਚੰਡ ਨਾਮ ਦੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਦੇਂਡ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ । ਸਾਰੇ ਤੋਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇਜ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੨੬ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਭੈ, ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ ।
- ੨੭ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜਗ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ॥੧੫॥੨੨੫॥
- ੨੮ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ! ਤੇਰੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਚਿਹਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਦਾਵਰ ਸਰੀਰ ਵੀ ਭੈ ਖਾ ਕੇ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਜੋਤ ਦਾ ਅਣਤੋਲਿਆ ਬਲ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।
- ੨੯ ਦਾਨਵੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਪਰਖ ਕਰਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਣੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਧੜਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਲਾ ਸੱਤਵਾਂ ਪਤਾਲ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਤੱਕ ਤੇਰੀ ਸਤਹਾ ਹੈ ।
- ੩੦ ਅੱਠ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੀ ਤੂੰ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈਂ ਵਾ: ਇਹ ਗਤਕੇ ਦੇ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਮਾਹਿਰ ਹੈਂ ।

ਭਾਣੀ ॥ ਕੁਰਕਨਿ ਕੋਕਿਲਾ ਤਰਲ ਜੁਆਣੀ ॥ ਤਰਲਾ ਜੁਆਣੀ ਆਪਿ ਭਾਣੀ ਇਛ ਮਨ ਕੀ ਪੁਰੀਐ ॥ ਸਾਰੰਗ ਜਿਉ ਪਗੁ ਧਰੇ ਠਿਮਿ ਠਿਮਿ ਆਪਿ ਆਪੁ ਸੰਪੂਰਦੇ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰੰਗ ਰਾਤੀ ਵਿਰੇ ਮਾਤੀ ਉਦਤੁ ਗੰਗਾ ਵਾਣੀ ॥ ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ ਹਰਿ ਕਾ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵੀ ਸੁਪਰਾੜੀ ਥਾਣੀ ॥੮॥੨॥ ਅੰਗ ੫੬੭ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਾਂ ਜੀ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਲਈ ਢੁਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ?

੭ ਕੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੬੭ ਤੇ) ॥੩॥

੧ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧਿ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥੧੬॥੨੨੬॥
 ੨ਦੁਖ ਦੋਖ ਪ੍ਰਭੁਛਣ ਸੇਵਕ ਰੱਛਣ ਸੰਤ ਪ੍ਰਭੁਛਣ ਸੁੱਧ ਸਰੇ ॥ ੩ਸਾਰੰਗ ਸਨਾਹੇ
 ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਦਾਹੇ ਅਰਿ ਦਲ ਗਾਹੇ ਦੋਖ ਹਰੇ ॥ ੪ਗੰਜਨ ਗੁਮਾਨੇ ਅਤੁਲ ਪ੍ਰਵਾਨੇ
 ਸੰਤ ਜਮਾਨੇ ਆਦਿ ਅੰਤੇ ॥ ੫ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਸਾਧ ਪ੍ਰਦੁਛਣ
 ਦੁਸਟ ਹੰਤੇ ॥੧੭॥੨੨੭॥ ੬ਕਾਰਣ ਕਰੀਲੀ ਗਰਬ ਗਹੀਲੀ ਜੋਤ ਜਤੀਲੀ ਤੁੰਦ
 ਮਤੇ ॥ ੭ਅਸਟਾਇਧ ਚਮਕਣ ਸਸਤ੍ਰ ਝਮਕਣ ਦਾਮਨ ਦਮਕਣ ਆਦਿ ਬ੍ਰਿਤੇ ॥
 ੮ਭੁਕਭੁਕੀ ਦਮਕੈ ਬਾਘ ਬਬਕੈ ਭੁਜਾ ਫਰੰਕੈ ਸੁੱਧ ਗਤੇ ॥ ੯ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ
 ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਅਨਾਦਿ ਮਤੇ ॥੧੮॥੨੨੮॥ ੧੦ਚਛਰਾਸੁਰ ਮਾਰਣ ਨਰਕ
 ਨਿਵਾਰਣ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਣ ਏਕ ਭਟੇ ॥ ੧੧ਪਾਪਾਨ ਬਿਹੰਡਣ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਚੰਡਣ
 ਖੰਡ ਅਖੰਡਣ ਕਾਲ ਕਟੇ ॥ ੧੨ਚੰਦ੍ਰਾਨਨ ਚਾਰੈ ਨਰਕ ਨਿਵਾਰੈ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੇ
 ਮੁੰਡ ਮਥੇ ॥ ੧੩ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਧੂਮ੍ਰ ਬਿਧੁੰਸਨ ਆਦਿ ਕਥੇ ॥
 ੧੪॥੨੨੯॥ ੧੪ਰਕਤਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਚੰਡ ਚਕਰਦਨ ਦਾਨਵ ਅਰਦਨ ਬਿੜਾਲ
 ਬਧੇ ॥ ੧੫ਸਰ ਧਾਰ ਅਬਿਬਰਖਣ ਦੁਰਜਨ ਧਰਖਣ ਅਤੁਲ ਅਮਰਖਣ ਧਰਮ ਧੁਜੇ ॥
 ੧੬ਧੂਮ੍ਰਾਛ ਬਿਧੁੰਸਨ ਸ੍ਰੋਣਤ ਚੁੰਸਨ ਸੁੰਭ ਨਪਾਤ ਨਿਸੁੰਭ ਮਥੇ ॥ ੧੭ਜੈ ਜੈ ਹੋਸੀ
 ਮਹਾਸੁਰ ਮਰਦਨ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਗਾਧਿ ਕਥੇ ॥੨੦॥੨੩੦॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥ ੧੮ਤੁਮ ਕਹੋ ਦੇਵ ਸਰਬੰ ਬਿਚਾਰ ॥ ਜਿਮ ਕੀਓ ਆਪਿ ਕਰਤੇ
 ਪਸਾਰ ॥ ੧੯ਜੱਦਪ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ ਅਨੰਤ ॥ ਤਉ ਕਹੋ ਜਥਾ ਮਤ ਤ੍ਰੈਣ
 ਤੰਤ ॥੧॥੨੩੧॥ ੨੦ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਕਾਦਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਅਦੈ ਅਭੂਤ ਅਨਭੈ
 ਦਿਆਲ ॥ ੨੧ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਦੁਖ ਦੋਖ ਰਹਤ ॥ ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ ਸਭ ਬੇਦ
 ਕਹਤ ॥੨॥੨੩੨॥ ੨੨ਕਈ ਉਚ ਨੀਚ ਕੀਨੋ ਬਨਾਉ ॥ ਸਭ ਵਾਰ ਪਾਰ ਜਾ
 ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ॥ ੨੩ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਜਾਨੰਤ ਜਾਹਿ ॥ ਮਨ ਮੂੜ ਕਿਉ ਨ ਸੇਵੰਤ
 ਤਾਹਿ ॥੩॥੨੩੩॥ ੨੪ਕਈ ਮੂੜ ਪੜ ਪੂਜਾ ਕਰੰਤ ॥ ਕਈ ਸਿੱਧ ਸਾਧ ਸੂਰਜ
 ਸਿਵੰਤ ॥ ੨੫ਕਈ ਪਲਟ ਸੂਰਜ ਸਿਜਦਾ ਕਰਾਇ ॥ ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਰੂਪ ਦੈ ਕੈ
 ਲਖਾਇ ॥੪॥੨੩੪॥ ੨੬ਅਨਛਿੰਜ ਤੇਜ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥ ਦਾਤਾ ਦੁਰੰਤ ਅਦੈ
 ਅਨਾਸ ॥ ੨੭ਸਭ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹਤ ਰੂਪ ॥ ਅਨਭੈ ਅਕਾਲ ਅੱਛੈ ਸਰੂਪ ॥੫॥੨੩੫॥
 ੨੮ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ, ਕਾਮਲ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਦੁਖ ਦੋਖ ਹਰਤ, ਦਾਤਾ ਦਿਆਲ ॥

ਉ ਜੋ ਦੁਰਗਾ ਭਵਾਨੀ ਪਾਰਬਤੀ ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਦੇ ਬਲ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਸਭ ਕੇ ਕਿਉਂ ਮਰਦੀ? ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨਾਲ
 ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤਰ ਖਾ ਕੇ ਤਪ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਈ? ਜੋ ਪਾਸ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ
 ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਦਿ ਅੰਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋਤਿ ਕੋਈ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਵੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਲੀ
 ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਤੋਤਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਅ (ਬਿ-ਬਰਖਣ-ਅ-ਮਰਖਣ ਬੋਲੋ)।

੮ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪਣ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਉਸ ਆਤਮਾ ਨੇ ਪਸਾਰ ਕਿਵੇਂ
 ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਚਲਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਆਤਮਾ

ਸ ਖੁੰਘੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਐ ਦੇਵ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਗੱਲ ਦੱਸੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ
 ਡੱਕਾ-ਡੱਕਾ ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸੇ। ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਜਿ ਜੋ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਘਰ ਕਾਦਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਦਵੈਤ ਅਤੇ ਤੰਤਾਂ
 ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਭ 'ਤੇ ਵਧਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਿਆਲੂ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਦੂਰੀ ਭਾਈ ਢਾਡਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ
 ਹੈ। ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਉਚ-ਨੀਚ ਦੇ ਬਾਨਣ ਬੰਨੇ ਹਨ, ਤੇ
 ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਥੇ-ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਐ ਮੁਰਖ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ।
 ਅੱਗੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਖੁੰਘੀ ਤੋਂ ਨਾ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਠੇ ਰਾਹੀਂ ਤੁਰ ਪਏ ਹਨ।
 ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕ ॥੪॥੨੩੪॥ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ—ਦੋਖ-ਪਰ੍ਹੇ-ਸਮਝੋ।

- ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ (ਆਸਰਾ) ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ ਲੀਲਾ ਹੈ ।
- ੧ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨਾ ਇਹ ਤੇਰੀ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੇ ਅੰਤ ਦੀ ਹੱਦ ਪਰੇ ਤੇਰੀ ਬੇਅੰਤ ਮਹਾਨ ਗਤੀ ਹੈ (ਬਿਰਤੀ ਹੈ) ॥੧੬॥੨੨੬॥
- ੨ ਦੁੱਖ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਰੱਛਾ ਕਰਨੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਛ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਲੈਣੀ ਸੁਤੇ ਸੁਭਾ ਹੈ ।
- ੩ ਤੂੰ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਦਾਹ-ਸੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਦਲ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਦੋਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੪ ਤੇਰਾ ਗੁਮਾਨ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਤੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਮਨ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਹੈ ।
- ੫ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਸੰਤਾਂ-ਸਾਧਾਂ ਲਈ ਪਰਤੱਛ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ॥੧੭॥੨੨੭॥
- ੬ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੋਝਣ ਵਾਲੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੁੱਧ (ਪਾਵਨ) ਪਵਿੱਤਰ ਮਤ ਵਾਲੀ ।
- ੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਅੱਠੇ ਹਥਿਆਰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਝੁਮਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਹੀ ਆਦਿ ਕ੍ਰਮ ਹੈ ।
- ੮ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਡਮਰੂ ਡਮਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਘ ਨੇ ਭਥਕ ਮਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਫਰਕ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਤੇਰੀ ਪਾਵਨ ਗੀਤੀ ਹੈ ।
- ੯ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਜੋ ਤੇਰੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਹੱਦ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ॥੧੮॥੨੨੮॥
- ੧੦ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਚੰਡ ਰਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਉਭਾਰਨ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ (ਉਧਾਰ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈਂ ।
- ੧੧ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡਣ ਤੇ ਨਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਣ ਤੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।
- ੧੨ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਣੇ ਤੇ ਨਰਕ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮੁੰਡ ਜਿਹੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।
- ੧੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਦੈਂਤ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਹ ਤੇਰੀ ਕਥਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ॥੧੯॥੨੨੯॥
- ੧੪ ਤੂੰ ਰਕਤਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ, ਚੰਡ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਚੀਰਿਆ, ਅਨੇਕਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ । ਬਿੜਾਲ ਦੈਂਤ ਜਿਹੇ ਸੂਰਮੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੫ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਕੇ ਕੁਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਦੁਰਜਨ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਕੰਬਾਉਣ ਅਤੇ ਅਮਰਾਵਤੀ ਧਰਮ ਦੀ ਧੁਜਾ ।
- ੧੬ ਧੂਮ ਰਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਖੂਨ ਦੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਸੁੰਭ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ।
- ੧੭ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ । ਜੋ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਨਾ ਕਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਕੁਦਰਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ॥੨੦॥੨੩੦॥
- ੧੮ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਾਪੜੀ ਛੰਦ ॥ ਐ ਦੇਵ ! ਹੁਣ ਤਸੀਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਹ ਸਮੂਹਕ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ।
- ੧੯ ਉੱਤਰ-ਜਦੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਭੌਤਿਕ ਜੀਵ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੋ ਤਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੈਨੂੰ ਡੱਕਾ-ਡੱਕਾ ਸਭ ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ॥੨੧॥੨੩੧॥
- ੨੦ ਜਿਹੜਾ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਸਭ 'ਤੇ ਕਰਮ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ । ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਦੋਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਭੌਤਿਕ ਤਨ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭੈ ਹੈ, ਦਿਆਲੂ ਹੈ ।
- ੨੧ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦੁੱਖ-ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੨੨॥੨੩੨॥
- ੨੨ ਜਿਸ ਨੇ ਕਈ ਉੱਚੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਬਣਾਵਟਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਥੇ ਤੇ ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ।
- ੨੩ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਐ ਮੇਰੇ ਮੂਰਖ ਮਨ ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ॥੨੩॥੨੩੩॥
- ੨੪ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਕਈ ਮੂਰਖ ਰੁੱਖ ਜਾਂ ਪੱਤੇ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਸਿੰਧ, ਸਾਧ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਸੇਵਦੇ ਹਨ । ਤਪੀਏ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ।
- ੨੫ ਕਈ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਪੁੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਲੋਕ ਦਵੈਤ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ॥੨੪॥੨੩੪॥
- ੨੬ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਤੇਜ ਤਾਂ ਛੇਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਹੈ । ਸੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ । ਦਵੈਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।
- ੨੭ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਸੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੂਪ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਭੈ ਤੋਂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾ ਛੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥੨੫॥੨੩੫॥
- ੨੮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ । ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ । ਦੁੱਖ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈ ।

੨੯ (ਪੰਨਾ ੬੫ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਕ ਕੀ ਪੁੱਲੇ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਜਗਤ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਵੀ ਨਾਇਕ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ?

ਖ ਜਾਲਪਾ (ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ (ਜਾਲਪਾ ਗਿਰ) ਪਹਾੜ ਤਿਸਤਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਲ ਪੀਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਗ ਰਾਜਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਰਾਜਾ ਕਹੀਅਹਿ ਭੂਮਨ ਮਹਿ ਭੂਮਾ ॥ ਨਾਰਾਧ ਮਹਿ ਨਭਰਾਈ ਤੇਰੀ ਕੋਮਨ ਸਿਰਿ ਕੋਮਾ ॥੧॥ ਪਿਤਾ ਮੇਰੇ ਬਡੇ ਧਨੀ ਅਗਮਾ ॥ ਉਸਤਤਿ ਕਵਨ ਕਰੀਜੈ ਕਰਤੇ ਪੇਖਿ ਰਹੇ ਬਿਸਮਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਖੀਅਨ ਮਹਿ ਸੁਖੀਆ ਤੂੰ ਕਹੀਅਹਿ ਦਾਤਨ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ ॥ ਤੇਜਨ ਮਹਿ ਤੇਜ ਵੰਸੀ ਕਹੀਅਹਿ ਰਸੀਅਨ ਮਹਿ ਰਾਤਾ ॥੨॥ ਸੂਰਨ ਮਹਿ ਸੂਰਾ ਤੂ ਕਹੀਅਹਿ ਭੋਗਨ ਮਹਿ ਭੋਗੀ ॥ ਗਿਸਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਬਡੇ ਗਿਰਸਤੀ ਜੋਗਨ ਮਹਿ ਜੋਗੀ ॥੩॥ ਕਰਤਨ ਮਹਿ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਹੀਅਹਿ ਆਚਾਰਨ ਮਹਿ ਆਚਾਰੀ ॥ ਸਾਹਨ ਮਹਿ ਤੂ ਸਾਚਾ ਸਾਹਾ ਵਾਪਾਰਨ ਮਹਿ ਵਾਪਾਰੀ ॥੪॥ ਦਰਬਾਰਨ ਮਹਿ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰਾ ਸਰਨ ਪਾਲਨ ਟੀਕਾ ॥ ਲਖੀ ਕੋਤਕ ਗਨੀ ਨ ਜਾਈਐ ਗਨਿ ਨ ਸਕਉ ਸੀਕਾ ॥੫॥ ਪੰਨਾ ੫੦੭ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਬੜੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਲੱਛਮੀ ਮਾਇਆ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਟੱਕੇ ਕੱਟ, ਗਿਣੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ।

ਘ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਨ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇਵੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੨. ਕੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਰਚਨਹਾਰ) ਗੁਰਦੇਵ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

੧ ਅੰਜਨ ਬਹੀਨ ਅਨਭੰਜ ਨਾਥ ॥ ਜਲ ਥਲ ਪ੍ਰਭਾਉ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਾਥ ॥੬॥੨੩੬॥
 ੨ ਜਿਹ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨਹੀ ਭੇਦ ਭਰਮ ॥ ੩ ਜਿਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਹੀ ਏਕ ਧਰਮ ॥
 ਜਿਹ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਦੋਊ ਏਕ ਸਾਰ ॥ ਅਛੈ ਸਰੂਪ ਅਬਿਚਲ ਅਪਾਰ ॥੭॥੨੩੭॥
 ੪ ਜਾਨੀ ਨ ਜਾਇ ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੇਖ ॥ ਕਹਿ ਬਾਸ ਤਾਸ ਕਹਿ ਕਉਨ ਭੇਖ ॥
 ੫ ਕਹਿ ਨਾਮ ਤਾਸ ਹੈ ਕਵਨ ਜਾਤ ॥ ਜਿਹ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਨਹੀ ਪੁਤ੍ਰ ਭ੍ਰਾਤ ॥੮॥੨੩੮॥
 ੬ ਕਰਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਰਣ ਸਰੂਪ ॥ ਜਿਹ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨਹੀ ਰੰਗ ਰੂਪ ॥ ੭ ਜਿਹ
 ਖੇਦ ਭੇਦ ਨਹੀ ਕਰਮ ਕਾਲ ॥ ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤ ਕੀ ਕਰਤ ਪਾਲ ॥੯॥੨੩੯॥
 ੮ ਉਰਧੰ ਅਬਿਰਹਤ, ਸਿਧੰ ਸਰੂਪ ॥ ਬੁਧੰ ਅਪਾਲ ਜੁਧੰ ਅਨੂਪ ॥ ੯ ਜਿਹ ਰੂਪ ਰੇਖ
 ਨਹੀ ਰੰਗ ਰਾਗ ॥ ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ ਅਨਭਿੰਜ ਅਦਾਗ ॥੧੦॥੨੪੦॥ ੧੦ ਜਲ
 ਥਲ ਮਹੀਪ ਬਨ ਤਨ ਦੁਰੰਤ ॥ ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ ਨਿਸ ਦਿਨ ਉਚਰੰਤ ॥ ੧੧ ਪਾਇਓ
 ਨ ਜਾਇ ਜਿਹ ਪੈਰ ਪਾਰ ॥ ਦੀਨਾਨ ਦੋਖ ਦਹਿਤਾ ਉਦਾਰ ॥੧੧॥ ੨੪੧॥ ੧੨ ਕਈ
 ਕੋਟ ਇੰਦ੍ਰ ਜਿਹ ਪਾਨਹਾਰ ॥ ਕਈ ਕੋਟ ਰੁਦ੍ਰ ਜੁਗੀਆ ਦੁਆਰ ॥ ੧੩ ਕਈ ਬੇਦ
 ਬਿਆਸ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਨੰਤ ॥ ਜਿਹ ਨੇਤ ਨੇਤ ਨਿਸ ਦਿਨ ਉਚਰੰਤ ॥੧੨॥੨੪੨॥
 ੧੪ ਤਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸ੍ਵਯੇ ॥ ੧੫ ਦੀਨਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੈ ਨਿਤ; ਸੰਤ ਉਬਾਰ ਗਨੀਮਨ
 ਗਾਰੈ ॥ ੧੬ ਪੱਛ ਪਸੂ ਨਗ ਨਾਗ ਨਰਾਧਪ ਸਰਬ ਸਮੈ ਸਭ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰੈ ॥
 ੧੭ ਪੋਖਤ ਹੈ ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ ਪਲ ਮੈ; ਕਲ ਕੇ ਨਹੀ ਕਰਮ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ੧੮ ਦੀਨ
 ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧਿ, ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰੈ ॥੧੧॥੨੪੩॥
 ੧੯ ਦਾਹਤ ਹੈ ਦੁਖ ਦੋਖਨ ਕੋ ਦਲ ਦੁੱਜਨ ਕੇ ਪਲ ਮੈ ਦਲ ਡਾਰੈ ॥ ੨੦ ਖੰਡ
 ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਹਾਰਨ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸਭਾਰੈ ॥ ੨੧ ਪਾਰ ਨ ਪਾਇ ਸਕੈ
 ਪਦਮਾਪਤਿ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਅਭੇਦ ਉਚਾਰੈ ॥ ੨੨ ਰੋਜੀ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਲੋਕਤ ਰਾਜਕ,
 ਰੋਖ ਰੂਹਾਨ ਕੀ ਰੋਜੀ ਨ ਟਾਰੈ ॥ ੨੩ ਕੀਟ ਪਤੰਗ ਕੁਰੰਗ ਭੁਜੰਗਮ
 ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਬਨਾਏ ॥ ੨੪ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਖਪੇ ਅਹੰਮੇਵ ਨ ਭੇਵ ਲਖਿਓ
 ਭ੍ਰਮ ਸਿਓ ਭਰਮਾਏ ॥ ੨੫ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ; ਹਸੇਬ ਥਕੇ ਕਰ ਹਾਥ ਨ
 ਆਏ ॥ ੨੬ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਭਾਉ ਬਿਨਾ ਪਤਿ ਸਿਉ ਕਿਨ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾ ਪਤਿ ਪਾਏ
 ॥੩॥੨੪੪॥ ਆਦ ਅਨੰਤ ਅਗਾਧ ਅਦੈਖ, ਸੁ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਅਭੈ ਹੈ ॥

੧ ਹਾਂ ਜੀ, ਕਾਰਣਾ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਹ ਕਾਰਣ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਰਤਾ ਬਣਾਏ ਇਕ ਕਾਰਣ ਰਚਿਆ,
 ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸ਼ਣ ਤੇ ਰਖਤਾ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਰਚਿਆ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕਰਨ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜੋ ਖਪਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਰਚਿਆ।
 ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ, ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ ਪਰ
 ਕਾਰ ਸਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸ ਕੇ ਆਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ
 ਸਾਨੂੰ ਭਰਮ ਦਾ ਹਉਆ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਭਰਮ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਸੇ ਬੇਅੰਤ ਨੇ
 ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।
 ਕੁਦਰਤ ਕਰਨੈਹਾਰ ਅਪਾਰ ॥ ਕੀਤੇ ਦਾ ਨਾਹੀ ਕਿਹੁ ਚਾਰਾ ॥ ਜੀਅ ਉਪਾਇ ਰਿਜਕੁ ਦੇ ਆਪੇ ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇਆ ॥੧॥ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਇ
 ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਕਿਸੁ ਨੇੜੇ ਕਿਸੁ ਆਖਾਂ ਦੂਰੇ ॥ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹਰਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖੋਹੁ ਵਰਤੈ ਤਾਕੁ ਸਥਾਇਆ ॥੨॥ ਜਿਸ ਕਉ ਮੇਲੇ ਸੁਰਤਿ
 ਸਮਾਏ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥ ਆਨਦ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਗੰਬਰ ਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਭਰਮੁ ਜਾਇਆ ॥੩॥ ਅੰਗ—੧੦੪੨ ॥ ਮ: ੧॥
 ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਣ ਸਾਡੇ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਈਰਖਾ, ਸਾਡਾ, ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲਿਕ
 ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਨਿੰਦ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਹੀ ਅਪਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੀ ਨਹੀਂ
 ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪਰ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਗਈ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਅਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ
 ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਵਨ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ—

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਰਾਖਿਓ ਗੁਰਿ ਸਰਨਾ ॥ ਗੁਰਿ ਪਕਰਾਏ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨਾ ॥ ਬੀਸ ਬਿਸੇ ਜਾ ਮਨ ਠਹਰਾਨੇ ॥ ਗੁਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਏਕੈ ਹੀ ਜਾਨੇ ॥੨॥
 ਅੰਗ ੮੮੭ ॥ ਮ: ੫॥ ਪਰ ਤਾਂ ਭੀ-ਜੋ ਜੋ ਕੀਨੇ ਹਮ ਤਿਸਕੇ ਦਾਸ ॥ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਕੇ ਸਗਲ ਨਿਵਾਸ ॥ ਨ ਕੋ ਦੂਤ ਨਹੀ ਬੈਰਾਈ ॥ ਰਲਿ ਮਿਲਿ
 ਚਾਲੇ ਏਕੇ ਭਾਈ ॥੩॥ ਉਹੀ ॥

ਅ (ਬਿਰਹਤ-ਬੋਲੇ)

੮ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਂ ਉਪਮਾ ਵੀ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ। ਪੰਡਿਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਰਤੰਡ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਮਾਰਤੰਡ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ

- ੧ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਭੱਜਣ ਵਾਲਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੀ ਜਲ ਤੇ ਕੀ ਥਲ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੂਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਥ (ਸਭ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੈ) ॥੬॥੨੩੬॥
- ੨ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਜਾਤ, ਨਾ ਬਿਰਾਦਰੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੇ ਭੇਦ ਨਾ ਭਰਮ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੰਗ ਹੈ। ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ। ਸਦਾ ਉਸ ਦਾ ਇਕੋ ਧਰਮ ਹੈ।
- ੩ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੋਸਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਨਾ ਛੇ (ਨਾਸ) ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਬਦਲਦਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ॥੭॥੨੩੭॥
- ੪ ਜਿਸ ਦੀ ਰੂਪ ਜਾਂ ਰੇਖ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਕਿਥੇ ਵਾਸਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ, ਕੋਈ ਕਹੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਹੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਭੇਤ ਜਾਂ ਭੇਖ ਕੀ ਹੈ? ਜਾਂ—
- ੫ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ ਜਾਂ ਜਾਤ ਕੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਦੋਸਤ ਹੈ, ਨਾ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ, ਨਾ ਕੋਈ ਭਾਈ ਹੈ।
- ੬ ਰਹਿਮ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਦਾ ਚਿੰਨ ਨਾ ਚਿਹਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਰੰਗ ਜਾਂ ਰੂਪ ਹੈ।
- ੭ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਾ ਕਾਲ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਜੰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲ-ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੮॥੨੩੮॥
- ੮ ਉਲਟੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਸਿੱਧੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਭੁੱਧੀ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਲ (ਹੱਦ ਬੰਨਾ) ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਾਲਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ।
- ੯ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ-ਰੇਖ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਗਾਵ ਹੈ। ਤੇਜ ਛਿਜਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭਿਜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਕਲੰਕ) ਹੈ ॥੯॥੨੪੦॥
- ੧੦ ਜਲਾਂ ਤੇ ਥਲਾਂ ਦਾ ਸਭ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬਣਤਰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੱਕ ਲੰਮੀ, ਚੌੜੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੇਦ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬੇਹੱਦ ਕਹਿ ਕੇ ਰਾਤ, ਦਿਨ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ।
- ੧੧ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਗਰੀਬ ਪ੍ਰਬਰ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਉਦਾਰਚਿਤ ਹੈ ॥੧੧॥੨੪੧॥
- ੧੨ ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਇੰਦਰ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕਈ ਕਰੋੜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਜੋਗ ਤਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੧੩ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਰਟ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੨॥੨੪੨॥
- ੧੪ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਸਵਯਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਚਾਨਣਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਉਸਤਤ ਚਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਹੈ?
- ੧੫ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਨਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਹੰਕਾਰੀ ਗਨੀਮਾਂ ਨੂੰ ਗਰਕ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੧੬ ਪੰਛੀ, ਪਸ਼ੂ, ਭੁੱਖ, ਸਰਪ ਜਾਂ (ਪਤਾਲ) ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੧੭ ਸਭ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਜਲ ਜੀਵ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਹੈ ਹਰ ਪਲ, ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- ੧੮ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦਇਆ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈ, ਹਰਿ ਜੀਵ ਦੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ॥੧੩॥੨੪੩॥
- ੧੯ ਜੀਵ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਦਾ ਹੈ। ਬੁਰੀ ਭੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਪਲ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ੨੦ ਮਾੜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਆਪ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ।
- ੨੧ ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਬੇਦ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਭੇਦ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ।
- ੨੨ ਉਹ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰੁੱਸ ਕੇ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ॥੧੪॥੨੪੪॥
- ੨੩ ਕੀੜੇ, ਪਤੰਗੇ, ਹਿਰਨ ਸਰਪ ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੨੪ ਦੇਵਤੇ, ਦੈਤ ਐਸੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭਰਮਾਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਖਪ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕੇ।
- ੨੫ ਬੇਦ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ ਕਤੇਬ (ਕੁਰਾਣ) ਹਿਸਾਬ ਕਰ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਪਰ ਹਰੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।
- ੨੬ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ॥੧੫॥੨੪੫॥
- ੨੭ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਦੂਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ।

ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰਚੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨਮੋਲ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਦ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਗਏ। ਜਿੱਥੋਂ ਹਰ ਪਾਠਕ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਚੱਲ ਸੋ ਚੱਲ। ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਅੱਗੇ, ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਅੱਗੇ, ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਫਿਤਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ। (ਅੱਗੇ ਸਮਝ ਚਲੋਂ ਨੰਦ ਲਾਲਾ ਪਿੱਛੇ ਬੀਤੀ ਸੋ ਬੀਤੀ)।

ਸ ਪੱਛ (ਪੰਛੀ)। ਹ ਨਰਾਧਪ (ਰਾਜੇ)। ਕ ਹਸੇਬ (ਹਸਾਬ ਦਾਨ)।

ਅੰਤਿ ਬਿਹੀਨ ਅਨਾਤਮ ਆਪ ਅਦਾਗ ਅਦੋਖ ਅਛਿੱਦੁ ਅਛੈ ਹੈ ॥ ^੧ਲੋਗਨ
 ਕੇ ਕਰਤਾ ਹਰਤਾ, ਜਲ ਮੈ ਥਲ ਮੈ, ਭਰਤਾ ਪ੍ਰਭ ਵੈ ਹੈ ॥ ^੨ਦੀਨ ਦਇਆਲ
 ਦਇਆ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਪਤਿ, ਸੁੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾ ਪਤਿ^ੳ ਏਹੈ ॥੪॥੨੪੬॥ ^੩ਕਾਮ ਨ
 ਕ੍ਰੋਧ ਨ ਲੋਭ ਨ ਮੋਹ ਨ, ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ ਭੋਗ ਨ ਭੈ ਹੈ ॥ ^੪ਦੇਹ ਬਿਹੀਨ
 ਸਨੇਹ ਸਭੋ ਤਨ, ਨੇਹ ਅਬਿਰਕਤ ਅਗੋਹ ਅਛੈ ਹੈ ॥ ^੫ਜਾਨ ਕੋ ਦੇਤ ਅਜਾਨ
 ਕੋ ਦੇਤ, ਜਮੀਨ ਕੋ ਦੇਤ ਜਮਾਨ ਕੋ ਦੇ ਹੈ ॥ ^੬ਕਾਹੇ ਕੋ ਡੋਲਤ ਹੈ, ਤੁਮਰੀ
 ਸੁਧ ਸੁੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾ ਪਤਿ ਲੈਹੈ ॥੫॥੨੪੭॥ ^੭ਰੋਗਨ ਤੇ ਅਰ ਸੋਗਨ ਤੇ
 ਜਲ ਜੋਗਨ ਤੇ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਬਚਾਵੈ ॥ ^੮ਸੱਤ੍ਰ ਅਨੇਕ ਚਲਾਵਤ ਘਾਵ ਤਉ ਤਨ
 ਏਕ ਨ ਲਾਗਨ ਪਾਵੈ ॥ ^੯ਰਾਖਤ ਹੈ ਅਪਨੋ ਕਰ ਦੈ ਕਰ; ਪਾਪ ਸੰਬੁਹ ਨ
 ਭੇਟਨ ਪਾਵੈ ॥ ^{੧੦}ਅੰਰ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹਾ ਕਹ ਤੋ ਸੌ; ਸੁ ਪੇਟ ਹੀ ਕੇ ਪਟ ਬੀਚ
 ਬਚਾਵੈ ॥੬॥੨੪੮॥ ^{੧੧}ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਸੁ ਦਾਨਵ ਦੇਵ, ਅਭੇਵ ਤੁਮੈ ਸਭ ਹੀ ਕਰ
 ਧਿਆਵੈ ॥ ^{੧੨}ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਰਸਾਤਲ, ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਸਭੇ ਸਿਰ ਨਿਆਵੈ ॥
^{੧੩}ਪਾਇ ਸਕੈ ਨਹੀ ਪਾਰ ਪ੍ਰਭਾ ਹੂ ਕੋ; ਨੇਤ ਹੀ ਨੇਤਹ ਬੇਦ ਬਤਾਵੈ ॥ ^{੧੪}ਖੋਜ
 ਥਕੇ ਸਭ ਹੀ ਖੁਜੀਆ ਸੁਰ ਹਾਰ ਪਰੇ ਹਰਿ ਹਾਥ ਨ ਆਵੈ ॥੭॥੨੪੯॥ ^{੧੫}ਨਾਰਦ
 ਸੇ ਚਤੁਰਾਨਨ ਸੇ; ਰੁਮਨਾਰਿਖ^੧ ਸੇ ਸਭ ਹੂੰ ਮਿਲਿ ਗਾਇਓ ॥ ^{੧੬}ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨ
 ਭੇਦ ਲਖਿਓ; ਸਭ ਹਾਰ ਪਰੇ, ਹਰਿ ਹਾਥ ਨ ਆਇਓ ॥ ^{੧੭}ਪਾਇ ਸਕੈ ਨਹੀ
 ਪਾਰ ਉਮਾਪਤ^੨ ਸਿਧ ਸਨਾਥ ਸਨੰਤਨ^੩ ਧਿਆਇਓ ॥ ^{੧੮}ਧਿਆਨ ਧਰੇ ਤਿਹ ਕੋ
 ਮਨ ਮੈ ਜਿਹ ਕੋ ਅਮਿਤੋਜੁ ਸਭੈ ਜਗ ਛਾਇਓ ॥੮॥੨੫੦॥ ^{੧੯}ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ
 ਕੁਰਾਨ ਅਭੇਦ ਨ੍ਰਿਪਾਨ ਸਭੈ ਪਚ ਹਾਰੇ ॥ ^{੨੦}ਭੇਦ ਨ ਪਾਇ ਸਕਿਓ ਅਨਭੇਦ
 ਕੋ; ਖੇਦਤ ਹੈ ਅਨਛੇਦ ਪੁਕਾਰੇ ॥ ^{੨੧}ਰਾਗ ਨ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖ ਨ ਰੰਗ ਨ ਸਾਕ
 ਨ ਸੋਗ ਨ ਸੰਗਿ ਤਿਹਾਰੇ ॥ ^{੨੨}ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧ ਅਭੇਖ; ਅਦ੍ਵੈਖ ਜਪਿਓ
 ਤਿਨਹੀ ਕੁਲ ਤਾਰੇ ॥੯॥੨੫੧॥ ^{੨੩}ਤੀਰਥ ਕੋਟ ਕੀਏ ਇਸਨਾਨ; ਦੀਏ ਬਹੁ ਦਾਨ,
 ਮਹਾ ਬ੍ਰਿਤ ਧਾਰੇ ॥ ^{੨੪}ਦੇਸ ਫਿਰਿਓ ਕਰਿ ਭੇਸ ਤਪੋਧਨ; ਕੇਸ ਧਰੇ ਨ ਮਿਲੇ
 ਹਰਿ ਪਿਆਰੇ^੪ ॥ ^{੨੫}ਆਸਨ ਕੋਟ ਕਰੇ, ਅਸਟਾਂਗ ਧਰੇ; ਬਹੁ ਨਿਯਾਸ ਕਰੇ ਮੁਖ
 ਕਾਰੇ ॥ ^{੨੬}ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਅਕਾਲ ਭਜੇ ਬਿਨਅੰਤ ਕੋ ਅੰਤਕੇ ਧਾਮ
 ਸਿਧਾਰੇ ॥੧੦॥੨੫੨॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ^੫ ॥ ਕਬਿਤ ॥ ^{੨੭}ਅੱਤ੍ਰ ਕੇ ਚਲੱਯਾ ਛਿਤ
 ਛਤ੍ਰ ਕੇ ਧਰੱਯਾ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀਯੋ ਕੇ ਛਲੱਯਾ ਮਹਾਂ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਸਾਲ ਹੈ ॥

ੳ ਪਦਮਾ—ਲੱਛਮੀ, ਮਾਇਆ ।

ਅ (ਬਿਰਕਤ-ਬੋਲੇ)

ੲ ਜੱਛ—ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ।

ੳ ਰੁਮਨਾਰਿਖ (ਰੋਮ ਹਰਸਣ) ਉਮਰਸੂਫਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ—ਸ੍ਰੀ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਦਾ ਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਲੋਮ ਹਰਸਣ ਸੀ ।

ੴ ਉਮਾਪਤਿ—ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਪਤੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ

ਕ ਸਨੰਤਨ—ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦੁਆਰਾਪਾਲ ਚਾਰ ਭਾਰੀ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ ਸਨ ।

ਖ ਦੇਸ ਫਿਰਿਓ ਕਰਿ ਭੇਸ ਤਪੋ, ਧਨ ਕੇ ਸਧਰੇ ਨ ਮਿਲੇ ਹਰਿ ਪਿਆਰੇ ॥

ਗ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਫੇਰ ਉਸਤਤ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਪੌਜ਼ੀ ਭੰਡਾ ਹੈ ਗੁਰਦੇਵ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ।

ਬੀਤੇ, ਬੀਤ ਰਹੇ, ਬੀਤਣ ਵਾਲੇ, ਸਮੇਂ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ
੧ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ, ਜੀਵ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ।
ਕੋਈ ਦਾਗ, ਰੋਸ ਨਹੀਂ। ਦੋਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਕਲੰਕਾਂ ਤੋਂ
ਬਿਨਾਂ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
੨ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਹਰਤਾ, ਜਲ ਵਿਚ, ਥਲ ਵਿਚ
ਸਭ ਤੋਂ ਪੇਟ ਭਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਲਿਕ ਇਕੋ
ਇਕ ਉਹੀ ਹੈ।
੩ ਨੀਵਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਮਾਇਆਪਤੀ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ ਉਹੀ
ਹੈ ॥੪॥੨੪੬॥
੪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਮ ਨਹੀਂ, ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀਂ, ਲੋਭ ਨਹੀਂ, ਮੋਹ ਨਹੀਂ,
ਸੋਗ ਨਹੀਂ, ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਭਰ ਭੈ ਨਹੀਂ।
੫ ਦੇਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਹੈ, ਘਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
੬ ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਚੇਤਨ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ
'ਤੇ ਉਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
੭ ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਸ਼ੁਧ ਕਿਉਂ ਭਾਵਾਂ ਡੋਲ (ਘਬਰਾਉਂਦੀ) ਹੈ।
ਐ ਸੁੰਦਰ ਤੇਰੀ ਸ਼ੁੱਧ ਵੀ ਉਹ ਮਾਇਆਪਤੀ ਲਵੰਗਾ ॥੫॥
੨੪੭॥
੮ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸੋਗ ਤੋਂ ਜਲ ਦੇ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ ਅਤੇ ਇਲ
ਬਲਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਚਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ।
੯ ਦੁਸ਼ਮਣ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਵਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਕ ਵੀ
ਕਾਰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ, ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦਾ।
੧੦ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦੇਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਕ ਵੀ
ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੂਹਣਾ ਪਾਉਂਦਾ।
੧੧ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਪੇਟ ਦੇ ਪਰਦੇ (ਮਾਤਾ
ਦੇ ਗਰਭ) ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਚਾਉ ਕਰਦਾ
ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਉਸ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ ॥੬॥੨੪੮॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ—
ਜੀਉ ਪ੍ਰਾਣ ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ॥ ਮਾਤ ਗਰਭ ਮਹਿ
ਰਾਖਿ ਨਿਵਾਜਿਆ ॥ ਤਿਸ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਛਾਡਿ ਅਨ ਰਾਤਾ
ਕਾਹੂ ਸਿਰੇ ਨ ਲਾਵਣਾ ॥ (ਅੰਗ ੧੦੮੬)
੧੨ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਜਾਂਗਲੀ ਤੇ ਸਰਪ ਆਦਿ ਦਾਨੇ
(ਦੈਤ) ਗੁਪਤ ਰੂਪਾਂ ਸਭ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਕੇ ਜਪਦੇ ਹਨ।
੧੩ ਭੂਮ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਣ ਵਾਲੇ, ਪਤਾਲ ਦੇ
ਸੱਤੇ ਤਬਕ, ਜੰਭ ਤੇ ਸਰਪ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੀਸ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ।
੧੪ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ। ਅੰਤ
ਵਿਚ ਬੇਦ ਵੀ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।

੧੫ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖੋਜੀ (ਸਾਇੰਸਦਾਨ) ਖੋਜ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਖੋਜੀ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਖੋਜ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ। ਹਾਰ-ਹੁਟ ਕੇ ਰਹਿ
ਗਏ ਪਰ ਤੂੰ ਹਰੀ ! ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ
॥੭॥੨੪੯॥
੧੬ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਜਿਹੇ, ਚਾਰ ਮੁਖ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਿਹੇ, ਰੁਮਨਾ ਰਿਖੀ
ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਜਸ ਕੀਤਾ ਹੈ।
੧੭ ਬੇਦਾਂ ਤੇ ਕਤੇਬਾਂ ਨੇ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਾਰ
ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਹਰੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ।
੧੮ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਰ ਪਾ ਸਕੇ ਹਨ। ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਪਤੀ ਸ਼ਿਵ
ਜੀ, ੮੪ ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ, ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ਸਨਾਤਨ
ਆਦਿ ਨੇ ਜਪਿਆ ਹੈ।
੧੯ ਐ ਗੁਰ ਸਿੱਖੇ ਤੇ ਪਾਠਕੋ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰੋ ਮਨ
ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ
ਹੈ ॥੮॥੨੫੦॥
੨੦ ਬੇਦ ਪਾਠੀ ਤੇ ਪੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਨ
ਵਾਲੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਾਰੇ ਪਚ-ਪਚ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ।
੨੧ ਉਸ ਨਾ ਭੇਦ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ਅੰਤ
ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਅਣਭੇਦ ਦਾ ਨਾਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ।
੨੨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ, ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ,
ਨਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਕਾਗਿਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਸੋਗ, ਨਾ ਸੰਗੀ
ਸਾਥੀ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੁਹਾਡਾ ਅਸਚਰਜ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ।
੨੩ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੇਅੰਤ ਅਭੇਖ ਤੇ
ਅਦ੍ਵੈਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕੁਲ ਦਾ ਉਧਾਰ
ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ—॥੯॥੨੫੧॥
੨੪ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਏ, ਬਹੁਤ
ਸਾਰੇ ਦਾਨ ਵੀ ਦਿੱਤੇ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਰਤ ਵੀ ਰੱਖੇ। ਐ ਪਿਆਰੇ
੨੫ ਐ ਹਰਿ ਜਨੋ ! ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਭੋਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸ ਦੇਸਾਂ ਦਾ
ਰਟਨ ਕਰ ਲਉ, ਤਪ ਵੀ ਕਰ ਲਉ, ਕੇਸ ਧਰ ਕੇ ਜਟਾਂ
ਵਧਾ ਲਉ ਪਰ ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।
੨੬ ਭਾਵੇਂ ਕਰੋੜਾਂ ਆਸਣ ਕਰ ਲਵੋ, ਯੋਗ ਦੇ ਅੱਠੇ ਅੰਗ
ਵੀ ਵਰਤ ਲਵੋ, ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰ ਲਵੋ ਪਰ
ਯਾਦ ਰੱਖੋ !
੨੭ ਬਿਨਾਂ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਦਿਆਲੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ
ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਿਰਮੁਕਤ ਹੀ ਰਹੋਗੇ ਤੇ ਨਰਕ ਹੀ ਭੋਗੋਗੇ ॥੧੦॥
੨੫੨॥
੨੮ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਬਿੱਤ ॥ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਕੈਸਾ ਹੈਂ ! ਸਸ਼ਤਰਾਂ
ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਛਤਰਧਾਰੀ
ਹੈਂ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਛਤਰਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਲ
ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।

੧ਦਾਨ ਕੇ *ਦਿਵੱਯਾ ਮਹਾ ਮਾਨ ਕੇ *ਬਢੱਯਾ; ਅਵਸਾਨ ਕੇ *ਦਿਵੱਯਾ ਹੈਂ *ਕਟੱਯਾ ਜਮਜਾਲ ਹੈਂ ॥ ੨ਜੁੱਧ ਕੇ ਜਿਤੱਯਾ, ਅੰ ਬਿਰੁੱਧ ਕੇ ਮਿਟੱਯਾ; ਮਹਾਂ ਬੁੱਧ ਕੇ ਦਿਵੱਯਾ ਮਹਾਂ ਮਾਨਹੂੰ ਕੇ ਮਾਨ ਹੈਂ ॥ ੩ਗਿਆਨ ਹੂੰ ਕੇ ਗਿਆਤਾ, ਮਹਾਂ ਬੁੱਧਤਾ ਕੇ ਦਾਤਾ; ਦੇਵ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ, ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ ॥ ੧॥੨੫੩॥ ੪ਪੂਰਬੀ ਨ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ਹਿੰਗੁਲਾ ਹਿਮਾਲੈ ਧਿਆਵੈ ਗੋਰ ਗਰਦੇਜੀ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹੈਂ ॥ ੫ਜੋਗੀ ਜੋਗ ਸਾਧੈ ਪਉਨ ਸਾਧਨਾ ਕਿਤੇਕ ਬਾਧੈ ਆਰਬ ਕੇ ਆਰਬੀ ਅਰਾਧੈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹੈਂ ॥ ੬ਫਰਾ ਕੇ ਫਿਰੰਗੀ ਮਾਨੈ, ਕੰਧਾਰੀ ਕੁਰੇਸੀ ਜਾਨੈ; ਪੱਛਮ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਪਛਾਨੈ ਨਿਜ ਕਾਮ ਹੈਂ ॥ ੭ਮਰਹਟਾ ਮਘੇਲੇ ਤੇਰੀ ਮਨ ਸੋ ਤਪਸਿਆ ਕਰੈ; ਦਿੜਵੈ ਤਿਲੰਗੀ ਪਹਚਾਨੈ ਧਰਮ ਧਾਮ ਹੈਂ ॥੨॥੨੫੪॥ ੮ਬੰਗ ਕੇ ਬੰਗਾਲੀ ਫਿਰੰਗ ਕੇ ਫਿਰੰਗਾ ਵਾਲੀ; ਦਿਲੀ ਕੇ ਦਿਲਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਮੈ ਚਲਤ ਹੈਂ ॥ ੯ਰੋਹ ਕੇ ਰੁਹੇਲੇ ਮਾਘ ਦੇਸ ਕੇ ਮਘੇਲੇ ਬੀਰ ਬੰਗਸੀ ਬੁੰਦੇਲੇ ਪਾਪ ਪੁੰਜ ਕੋ ਮਲਤ ਹੈਂ ॥ ੧੦ਗੋਖਾ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਚੀਨ ਮਚੀਨ ਕੇ ਸੀਸ ਨਜਾਵੈ ਤਿਬਤੀ ਧਿਆਇ ਦੋਖ ਦੇਹ ਕੇ ਦਲਤ ਹੈਂ ॥ ੧੧ਜਿਨੈ ਤੋਹਿ ਧਿਆਇਓ, ਤਿਨੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਇਓ; ਸਰਬ ਧਨ ਧਾਮ ਫਲ ਫੂਲ ਸੋਂ ਫਲਤ ਹੈਂ ॥੩॥੨੫੫॥ ੧੨ਦੇਵ ਦੇਵਤਾਨ ਕੋ ਸੁਰੇਸ ਦਾਨਵਾਨ ਕੋ ਮਹੇਸ ਗੰਗ ਧਾਨ ਕਉ ਅਭੇਸ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈਂ ॥ ੧੩ਰੰਗ ਮੈ ਰੰਗੀਨ ਰਾਗ ਰੂਪ ਮੈ ਪ੍ਰਬੀਨ; ਅੰਰ ਕਾਹੂ ਪੈ ਨ ਦੀਨ, ਸਾਧ ਅਧੀਨ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈਂ ॥ ੧੪ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ ਤੇਜ ਪੁੰਜ ਮੈਂ ਅਪਾਰ; ਸਰਬ ਬਿਦਿਆ ਕੇ ਉਦਾਰ ਹੈਂ, ਅਪਾਰ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈਂ ॥ ੧੫ਹਾਥੀ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਪਲ ਪਾਛੈ ਪਹੁਚਤ ਤਾਹਿ ਚੀਟੀ ਕੀ ਚਿੰਘਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੁਨੀਅਤ ਹੈਂ ॥੪॥੨੫੬॥ ੧੬ਕੇਤੇ ਇੰਦੁ ਦੁਆਰ, ਕੇਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮੁਖਚਾਰ; ਕੇਤੇ ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਅਵਤਾਰ, ਕੇਤੇ ਰਾਮ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈਂ ॥ ੧੭ਕੇਤੇ ਸਸਿ ਰਾਸੀਘ, ਕੇਤੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸੀ; ਕੇਤੇ ਮੁੰਡੀਆ ਉਦਾਸੀ, ਜੋਗ ਦੁਆਰ ਦਹੀਅਤੁ ਹੈਂ ॥ ੧੮ਕੇਤੇ ਮਹਾਂਦੀਨ ਕੇਤੇ ਬਿਆਸ ਸੇ ਪ੍ਰਬੀਨ; ਕੇਤੇ ਕੁਮੇਰ ਕੁਲੀਨ ਕੇਤੇ ਜੱਛ ਕਹੀਅਤੁ ਹੈਂ ॥ ੧੯ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਬਿਚਾਰ, ਪੈ ਨ ਪੂਰਨ ਕੋ ਪਾਵੈ ਪਾਰ; ਤਾਹੀ ਤੇ ਅਪਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਲਹੀਅਤੁ ਹੈਂ ॥੫॥੨੫੭॥ ੨੦ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਨਿਰਾਧਾਰ ਹੈਂ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ; ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ ਪੈ ਅਪਾਰ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ ॥ ੨੧ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪਰਮ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ; ਮਹਾ ਰੂਪ ਹੂੰ ਕੇ ਰਾਸੀ ਹੈਂ ਅਨਾਸੀ ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ ॥

*(ਦਿਵੱਯੀਆ, ਬੱਢੀਆ, ਕਟੱਈਆ-ਬੋਲੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਠ ਸਮਝ ਲੈਣੇ)

ੳ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਭੋਰਾ ਪਾਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ।

ਅ ਹਿੰਗਲਾ ਪਹਾੜ ਹਿੰਗਲ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਤੇ ਲਾਸ਼ਾ ਬੋਲਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਿੰਗਲਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ । ਹਿਮਾਲਾ ਬਰਦਾਨੀ ਪਹਾੜ ਹੈ । ਗੋਰ ਗਰਦੇਜੀ (ਕਾਬਲ ਤੋਂ ੬੫ ਮੀਲ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਗਰਦੇਜ ਦਰਿਆ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ੲ ਪਉਨ ਸਾਧਨਾ-ਸਵਾਸਾਂ ਦਾ ਰੋਕਣਾ-ਸਵਾਸਾਂ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਆਦਿ ਦੀ ਕਿਰਿਆ-ਅਰਬ ਇਕ ਹੇਤਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ । ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਇਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੱਛਮ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੈ ।

ੳ ਯੂਰਪ-ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ-ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ-ਕੰਧਾਰੀ (ਕਾਬਲ ਕੰਧਾਰ) ਚਮਨ ਤੋਂ ੬੨ ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਕਾਬਲ ਤੋਂ ੧੩ ਮੀਲ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਕੰਧਾਰ ਬਹਿਰ ਪੁੱਜਿਓ ਹੈ । ਕੁਰੇਸੀ (ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਰੇਸੀ ਇਕ ਤਕੜੀ ਤਦਾਦ ਵਿਚ ਕੌਮ ਹੈ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਕੁਲ ਹੈ ।

ੴ ਮਹਰੰਗਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸੂਬੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ-ਨਾਸਕ, ਪਨਾ, ਸਤਾਰਾ ਆਦਿ ਮਘੇਲੇ-ਮਘਰੂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਦੱਖਣੀ ਬਿਹਾਰ, ਪਟਨਾ, ਗਿਆ ਆਦਿ ਦੇ ਵਸਨੀਕ-ਦਿੜਵ-ਦਰਾਵੜ ਦੇਸ਼ ਜੋ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਉੜੀਸਾ ਤੋਂ ਦੱਖਣੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਤੱਕ ਹੈ । ਤਲੰਗੀ-ਤਿਲੰਗ ਦੱਖਣੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ (੧) ਸ੍ਰੀ ਬੋਲ (੨) ਕਾਲੇਸ਼ਵਰ (੩) ਭੀਮਸ਼ਵਰ ਨਾਮੀ ੩ ਪਹਾੜ ਹਨ ਤੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਲਿੰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਕ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼, ਰਤਨਾਕਰ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁੰਡਰ ਦਰਿਆ ਤੱਕ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਲਕੱਤਾ ਵੀ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੈ-ਫਿਰੰਗ (ਫਿਰੰਗਸਤਾਨ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ।

ਖ ਰੋਹ (ਰੁਹੇਲ ਖੰਡ) ਯੂ. ਪੀ. ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਵਿਚ, ਬਦਾਉ, ਬਿਜਨੌਰ, ਬਰੇਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਹਿਮਾਲੀਆ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਗੰਗਾ, ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਅਯੁੱਧਿਆ ਪੁਰੀ ਹਨ-ਮਾਘ ਦੇਸ਼ । ਮਾਗਧ ਦੇਸ਼-ਬੰਗਸ (ਕਰਮ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇਲਾਕਾ) ਉਥੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਪਨਾਣਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਬੰਗਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਬੰਗਸ ਹੈ । ਬੁੰਦੇਲੇ (ਬੁੰਦੇਲ ਖੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਤਰੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਚੰਡਲ ਤੇ ਜਮਨਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ ।

- ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਹੰਕਾਰੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਈ ਸੂਲੀ ਰੂਪ ਹੈ ।
- ੧ ਦਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮਹਾਂਦਾਨੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਮਹਾਂਮਾਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸ਼ੋਭਾ ਤੇ ਉੱਦਮ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੨ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਿਤਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਖਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਯੁੱਧ ਭੁੱਧੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮਹਾਨ ਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਮਾਣ ਹੈ ।
- ੩ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮਹਾਨ (ਪਵਿੱਤਰ) ਬੁੱਧ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਹੇ ਦੇਵ ਪ੍ਰਭੂ ! ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈ, ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈ ॥੧॥੨੫੩॥
- ੪ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ ਤੇਰਾ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ । ਵਾ: ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਤੇਰਾ ਪਾਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ । ਹਿੰਗਲਾ ਤੇ ਹਿਮਾਲਾ ਦੇ ਵਾਸੀ ਵੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਗੋਰ ਗਰਦੇਜੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੫ ਜੋਗੀ ਜਨ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੋਗ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਦੇ ਹਨ । ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਵਾਯੂ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਵੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਦੇ ਹਨ ।
- ੬ ਫਰਾਂਸ, ਯੂਰਪ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਫਰੰਗੀ ਤੈਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਕਾਬਲ ਇਲਾਕੇ, ਕੰਧਾਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਤੇ ਕੁਰੇਸੀ ਲੋਕ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਪੱਛਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਤੇਰੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਕੰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ।
- ੭ ਮਰਹੱਟੇ, ਮਘੇਲੇ ਤੇਰੀ ਤਨ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਾਦਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦਿੜਵਈ, ਤਿਲੰਗੀ ਧਰਮ ਦੇ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ ॥੨॥੨੫੪॥
- ੮ ਬੰਗਲੀ ਤੇ ਫਰੰਗ ਦੇ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ।
- ੯ ਰੋਹੂ ਪਹਾੜ ਦੇ ਰੁਹੇਲੇ ਤੇ ਮਾਘ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਘੇਲੇ ਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਬੁਦੇਲੇ ਆਦਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਦਾਹ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਗੋਰਖੋ-ਨਿਪਾਲੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਚੀਨ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਮਚੀਨ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਤਿੱਬਤੀ ਤੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਤਨ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੧ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੋਂ ਘਰ ਪਨ ਤੇ ਫਲ-ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੩॥੨੫੫॥
- ੧੨ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਬ੍ਰਹਸਪਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਇੰਦਰ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਜਟਾਂ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਵ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਅਮੂਰਤ ਭੋਜ ਦਿਸਣ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੩ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗੀਨ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰਾਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਸੁਜਾਨ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਤੈਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਪਰ ਤੇਰਾ ਪਾਰਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ਤੇਰੇ ਤੇਜ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਜਲ ਹੈ । ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਖੁੱਲਾ ਜਾਣੂ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਬੇਅੰਤ ਪਾਰ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਹਾਥੀ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਪਲ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੀੜੀ ਦੀ ਚੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੪॥੨੫੬॥
- ੧੬ ਤੇਰੇ ਦਰ ਅੱਗੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਇੰਦਰ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਚਾਰ ਮੁੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮੇ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਿਹੇ ਅਵਤਾਰ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਚੰਦਰਮਾ (ਰਾਸੀ) ਘਰ ਕਿਤਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ, ਕਿਤਨੇ ਸਿਰ ਮੁੰਨੇ ਜੋਗੀ, ਕਿਤੇ ਉਦਾਸੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਤੇ ਜੋਗੀ ਤੇਰੇ ਦਰ 'ਤੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮੁਹੰਮਦ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬਿਆਸ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਕਮੇਰ ਦੇਵਤਾ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਜੱਫ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਜੋ ਸਾਰੇ ਤੇਰੀ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਾਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ । ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ॥੫॥੨੫੭॥
- ੨੦ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਹੈਂ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਸਰੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਤੇਰਾ ਪਾਰਵਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਪਾਰ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । “ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਪਰੰਪਰ ਕਰਤਾ ਜੀ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ ॥” (ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ)
- ੨੧ ਦਵੈਤ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਮਹਾਨ ਰੂਪ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਮੰਨੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ।

ਗ ਗੋਖਾ (ਗੋਰਖਾ-ਨਿਪਾਲੀ ਲੋਕ)—ਚੀਨ (ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤੇ ਬੋਧੀ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਪੇਕਿੰਗ ਵਿਚ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ । ਮਚੀਨ (ਚੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਇਲਾਕਾ-ਮਾਨਚੀਆ)—ਤਿੱਬਤ (ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਪਹਾੜ ਦਾ ਠੰਢਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ।

ਘ ਰਾਸੀ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਾਂਸਾ (ਘਰ) ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਹੜਾ ਦੇਵਤਾ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਕਿਸ ਰਾਸ (ਘਰ) ਵਿਚ ਹੈ ।

ਙ ਸਿਰੀ ਤਲ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਮੰਦਰ ਤੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਾਸ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਹੀ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

(ਪੰਨਾ ੭੭ ਦੀ ਬਾਕੀ) ॥੩॥

ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀਚਾਰ ਪੂਰਾ ਮਾਹਵਾਰੀ (ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਮਈ ੧੯੯੫ ਪੰਨਾ ੫੧ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੜਗ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਲੇਖ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ) ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਇਉਂ ਹਨ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅਲੌਕਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਇਕ ਉੱਘੀ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਭਰਪੂਰ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ੧੦ ਸਵੈਯੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਜਪ ਸਾਹਿਬ ਸਮੇਤ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਇਸੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਲੇ ਅਲਬੇਲੇ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਲੋਹ ਕਵੀ ਦੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਤੇ ਸੂਥਕ ਸੁਰਤੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਸੁਹਿਰਦ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਹੁੜੀ ਕਿ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ਦਾ ਅਲਾਪ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੬ ਪੰਨੇ ਲਿਖਵਾ ਗਿਆ । ਜਦ ਵਜਦ ਅਵਸਥਾ ਸੋਲਾਂ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਦੂਰ ਜੋਤੀ ਦਾ ਸਾਹਿਬਕ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਕਵੀ ਚੂੜਾਮਣੀ ਨੇ ਯਥਾਰਥ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ੧੬ ਸਵਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪਸਰੇ ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ ਦੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ੧੬ ਵਾਰ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਆਪ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬੋਤਰਤੀਬੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਤਿਆਗਦੇ ਸਮੇਂ ਵੈਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਹੋਈ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ, ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਅਮੁੱਲ ਲਿਖਤਾਂ ਹੁੰਮ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਥਾਂ ਪੁਰ ਥਾਂ ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ੧੭ ੧੭ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ । ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਵੱਲ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ (੯ ਜੂਨ ੧੭੧੬) ਤੋਂ ਬਾਦ ਲਿਖੀ ।

੧੬ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪੂਜ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਪਰ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੈਂਤਰ ਬੰਦਨਾ ॥ ਬਹੁਤੇ ਸਮਾਚਾਰ ਵਾਚਨਾ ਕਿ ਇਧਰ ਅਉਨ ਪਰ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਵਾਯੂ ਦਾ ਅਧਿਕ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋਇ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੁਅਸਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਤਾਪ ਦੀ ਕਥਾ ਦੇ ਬਾਰ ਸੁਨੀ । ਪਰ ਮੰਦਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮੇਂ ਕੋਈ ਆਲਸ ਨਹੀਂ । ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਬਲੁ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਿੰਘ ਪਰਬਤਾਂ, ਬਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸੇ ਹਨ । ਮਲੇਛੋਂ ਕੀ

ਜੰਤ੍ਰੁ ਹੂੰ ਨ ਜਾਤ ਜਾ ਕੀ ਬਾਪ ਹੂੰ ਨ ਮਾਇ ਤਾ ਕੀ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭਾ ਕੀ ਸੁ
ਛਟਾ ਕੈ ਅਨੁਮਾਨੀਐ ॥ ੨੩੬੬ ਹੂੰ ਕੋ ਤੰਤ੍ਰੁ ਹੈਂ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਕੋ ਜੰਤ੍ਰੁ ਹੈਂ ਕਿ
ਮੋਹਨੀ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹੈਂ ਨਿਜੰਤ੍ਰੁ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੀਐ ॥੬॥੨੫੮॥ ੨੩੬੭ ਹੂੰ ਕੋ ਤਰੁ
ਹੈਂ ਕਿ ਰਾਜਸੀ ਕੋ ਸਰੁ ਹੈਂ ਕਿ ਸੁੱਧਤਾ ਕੋ ਘਰੁ ਹੈਂ ਕਿ ਸਿੱਧਤਾ ਕੀ ਸਾਰ ਹੈਂ ॥
੨੩੬੮ ਕਾਮਨਾ ਕੀ ਖਾਨ ਹੈਂ ਕਿ ਸਾਧਨਾ ਕੀ ਸਾਨ ਹੈਂ ਬਿਰਕਤਤਾ ਕੀ ਬਾਨ ਹੈਂ ਕਿ
ਬੁੱਧ ਕੋ ਉਦਾਰੁ ਹੈਂ ॥ ੨੩੬੯ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈਂ ਕਿ ਭੂਪਨ ਕੋ ਭੂਪ ਹੈਂ ਕਿ ਰੂਪ ਹੂੰ
ਕੋ ਰੂਪ ਹੈਂ ਕੁਮੱਤ ਕੋ ਪ੍ਰਹਾਰੁ ਹੈਂ ॥ ੨੩੭੦ ਦੀਨਨ ਕੋ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਗਨੀਮਨ ਕੋ ਗਾਰਕ
ਹੈਂ ਸਾਧਨ ਕੋ ਰੱਛਕ ਹੈਂ ਗੁਨਨ ਕੋ ਪਹਾਰ ਹੈਂ ॥੭॥੨੫੯॥ ੨੩੭੧ ਸਿੱਧ ਕੋ ਸਰੂਪ
ਹੈਂ ਕਿ ਬੁੱਧ ਕੋ ਬਿਭੂਤ ਹੈਂ ਕਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੋ ਅਭੂਤ ਹੈਂ ਕਿ ਅੱਛੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈਂ ॥
੨੩੭੨ ਕਾਮ ਕੋ ਕੁਨਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਖੂਬੀ ਕੋ ਦਿਹੰਦਾ ਹੈਂ; ਗਨੀਮਨ ਗਰਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਕਿ
ਤੇਜ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਹੈਂ ॥ ੨੩੭੩ ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੋ ਕਾਲ ਹੈਂ, ਕਿ ਸਤ੍ਰਨ ਕੋ ਸਾਲ ਹੈਂ; ਕਿ
ਮਿਤ੍ਰਨ ਕੋ ਪੋਖਤ ਹੈਂ, ਕਿ ਬਿੱਧਤਾ ਕੀ ਬਾਸੀ ਹੈਂ ॥ ੨੩੭੪ ਜੋਗ ਹੂੰ ਕੋ ਜੰਤ੍ਰੁ ਹੈਂ,
ਕਿ ਤੇਜ ਹੂੰ ਕੋ ਤੰਤ੍ਰੁ ਹੈਂ; ਕਿ ਮੋਹਨੀ ਕੋ ਮੰਤ੍ਰੁ ਹੈਂ, ਕਿ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਹੈਂ ॥੮॥੨੬੦॥
੨੩੭੫ ਰੂਪ ਕੋ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ, ਕਿ ਬੁੱਧ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ; ਕਿ ਸਿੱਧਤਾ ਕੋ ਬਾਸ ਹੈਂ, ਕਿ
ਬੁੱਧ ਹੂੰ ਕੋ ਘਰੁ ਹੈਂ ॥ ੨੩੭੬ ਦੇਵਨ ਕੋ ਦੇਵ ਹੈਂ ਨਿਰੰਜਨ ਅਭੇਵ ਹੈਂ; ਅਦੇਵਨ
ਕੋ ਦੇਵ ਹੈਂ, ਕਿ ਸੁੱਧਤਾ ਕੋ ਸਰੁ ਹੈਂ ॥ ੨੩੭੭ ਜਾਨ ਕੋ ਬਚੱਯਾ ਹੈਂ ਇਮਾਨ ਕੋ ਦਿਵੱਯਾ
ਹੈਂ ਜਮ ਜਾਲ ਕੋ ਕਟੱਯਾ ਹੈਂ ਕਿ ਕਾਮਨਾ ਕੋ ਕਰ ਹੈਂ ॥ ੨੩੭੮ ਤੇਜ ਕੋ ਪ੍ਰਚੰਡ
ਹੈਂ ਅਖੰਡਣ ਕੋ ਖੰਡ ਹੈਂ ਮਹੀਪਨ ਕੋ ਮੰਡ ਹੈਂ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈਂ ਨ ਨਰੁ ਹੈਂ ॥੯॥੨੬੧॥
੨੩੭੯ ਬਿਸ੍ਵ ਕੋ ਭਰਨ ਹੈਂ ਕਿ ਅਪਦਾ ਕੋ ਹਰਨ ਹੈਂ ਕਿ ਸੁਖ ਕੋ ਕਰਨ ਹੈਂ ਕਿ ਤੇਜ
ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈਂ ॥ ੨੩੮੦ ਪਾਈਐ ਨ ਪਾਰ ਪਾਰਾਵਾਰ ਹੂੰ ਕੋ ਪਾਰ ਜਾ ਕੋ; ਕੀਜਤ
ਬਿਚਾਰ ਸੁ ਬਿਚਾਰ ਕੋ ਨਿਵਾਸ ਹੈਂ ॥ ੨੩੮੧ ਹਿੰਗਲਾ ਹਿਮਾਲੈ ਗਾਵੈ ਹਬਸੀਓ ਹਲੱਬੀ
ਧਿਆਵੈ ਪੂਰਬੀ ਨ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ਆਸਾ ਤੇ ਅਨਾਸ ਹੈਂ ॥ ੨੩੮੨ ਦੇਵਨ ਕੋ ਦੇਵ ਮਹਾਦੇਵ
ਹੂੰ ਕੋ ਦੇਵ ਹੈਂ ਨਿਰੰਜਨ ਅਭੇਵ ਨਾਥ ਅਦੈ ਅਬਿਨਾਸ ਹੈਂ ॥੧੦॥੨੬੨॥ ੨੩੮੩ ਅੰਜਨ
ਬਿਹੀਨ ਹੈਂ ਨਿਰੰਜਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈਂ ਕਿ ਸੇਵਕ ਅਧੀਨ ਹੈਂ ਕਟੱਯਾ ਜਮ ਜਾਲ ਕੋ ॥
੨੩੮੪ ਦੇਵਨ ਕੋ ਦੇਵ ਮਹਾਦੇਵ ਹੂੰ ਕੋ ਦੇਵਨਾਥ, ਭੂਮ ਕੋ ਅਭੁਜੱਯਾ ਹੈਂ ਮੁਹੱਯਾ ਮਹਾ
ਬਾਲ ਕੋ ॥ ੨੩੮੫ ਰਾਜਨ ਕੋ ਰਾਜਾ, ਮਹਾ ਸਾਜ ਹੂੰ ਕੋ ਸਾਜਾ; ਮਹਾ ਜੋਗ ਹੂੰ ਕੋ
ਜੋਗ ਹੈਂ, ਧਰੱਯਾ ਦੁਮ ਛਾਲ ਕੋ ॥ ੨੩੮੬ ਕਾਮਨਾ ਕੋ ਕਰੁ ਹੈਂ, ਕਿ ਬੁੱਧਤਾ ਕੋ ਹਰ
ਹੈਂ; ਕਿ ਸਿੱਧਤਾ ਕੋ ਸਾਥੀ ਹੈਂ, ਕਿ ਕਾਲ ਹੈਂ ਕੁਚਾਲ ਕੋ ॥੧੧॥੨੬੩॥

ੳ ਹਬਸੀ—ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹਬਸ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਫ਼ਰੀਕੀਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਵੀ
ਹਬਸੀ ਹੀ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਲਬ—ਸ਼ਮ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ।

ਅ (ਕਟੱਈਆ, ਭੁਜੱਈਆ, ਮੁਹੱਈਆ—ਬੋਲੋ)

ੲ੭੭ ਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਦੋਹੀ ਹੈ । ਬਸਤੀ ਮੇਂ ਬਾਲਕ ਜਵਾਂ ਇਸਤਰੀ ਸਲਾਮਤ ਨਹੀਂ । ਮੁੱਛ-ਮੁੱਛ ਕਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਮੁਖਬਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਭੀ ਚਕੁ
ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ । ਮੁਤਸਦੀ ਭਾਗ ਗਏ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਪਰ ਅਬੀ ਤੇ ਅਕਾਲ ਕੀ ਰੱਛਾ ਹੈ । ਕਾਲ ਕੀ ਖਬਰ ਨਹੀਂ । ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਟੱਲ
ਹਨ । ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਤਰੇਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਤ ਹੈ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੋਥੀਆਂ ਜੋ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹੱਥ ਭੇਜੀ ਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ੩੦੩ ਚਰਿਤਰ
ਉਪਖਿਆਨ ਕੀ ਪੋਥੀ ਹੈ ਜੋ ਸੀਰਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਲ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਜੀ । ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਕੀ ਪੋਥੀ ਦੀ ਖਬਰ ਅਬੀ ਮਿਲੀ ਨਹੀਂ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ
ਪੂਰਬਚਾਰਧ ਤੋਂ ਮਿਲਾ ਉਤਰਾਧ ਨਹੀਂ । ਜੋ ਮਿਲਾ ਅਸੀਂ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੋਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਹੋਇ ਭਾਗ ਗਿਆ
ਹੈ । ਸਾਹਿਬ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰਨਗੇ । ਭੋਲਾ ਪੰਜ ਸੋਨਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਕੀ ਘਰਨੀ ਕੋ ਅਭੂਖਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਕਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੇ ਭੇਜਾ ਹੈ । ੧੭ ਰਜਤਪਨ
ਵੀ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸੇ ਭਰ ਪਾਨੇ । ਪੰਜ ਰਜਤਪਨ ਇਸੇ ਤੋਸਾ ਦੀਆ । ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਰਕਾ ਥੀ ਹੈ । ਇਸ ਸੇ ਉਨ ਜਾਵੇਗੇ । ਮੁਰਸਦੀਓ ਨੇ
ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ ਦੀਆ । ਜੇ ਦੋਦੇ ਤਾਂ ਬਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੇ ਹੁੰਡੀ ਕਰਾਇ ਭੇਜਦੇ । ਅਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰੱਛਿਆ ਰਹੀ ਤਾਂ ਕੁਆਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਆਵਾਂਗੇ ।
ਮਿਤੀ ੨੨ ਵੈਸਾਖ ਦਸਖਤ ਮਨੀ ਸਿੰਘ । ਗੁਰੂ ਚਕੁ-ਬੰਗਾ । ਜੁਆਬ ਪੋਰੀ ਮੇਂ—ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਲੇਖ ਹੈ—

- ੧ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਤੰਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਜਾਤ ਹੈ, ਨਾ ਬਾਪ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਂ ਹੈ ਉਸਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਨ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਛਟਾ ਕਰਕੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਲਵੋ।
- ੨ ਤੇਜ ਦਾ ਇਕ ਨੁਸਖਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮੋਹਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਕ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਜਾਣ ਲਵੋ ॥੬॥੨੫੮॥
- ੩ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਜ ਦਾ ਤੀਰਥ ਹੈ, ਰਾਜਸੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਸ਼ੁਧਤਾ ਸਚਾਈ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਹੈ।
- ੪ ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ, ਸਾਧਨਾ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਪਰ ਫੇਰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਦੀ ਤੇਰੀ ਆਦਤ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ।
- ੫ ਸਰੂਪ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਜਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਹੋ ਜਿ ਰੂਪ ਦਾ ਵੀ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਕਬੁੱਧੀ ਲਈ ਤਲਵਾਰ ਹੈ।
- ੬ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਦੀਨਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗਰਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਰਬਤ ਹੈ ॥੭॥੨੫੯॥
- ੭ ਰਿੱਧੀ-ਸਿੱਧੀ ਅਥਵਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਸਦਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ (ਅਭਿਨਾਸੀ ਹੈ)।
- ੮ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ ਖੂਬੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗਨੀਮ (ਹੰਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤੇਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। (ਛੇ ਜੋਤਾਂ (੧. ਸੂਰਜ। ੨. ਚੰਦ। ੩. ਤਾਰੇ। ੪. ਅਕਾਸ਼ੀ ਬਿਜਲੀ। ੫. ਅਗਨੀ। ੬. ਮਾਇਆ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।)
- ੯ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਲਈ ਸੂਲੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਬਿਰਧ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- ੧੦ ਜੋਗ ਲਈ ਵਸਿ ਕ੍ਰਣ ਜੰਤਰ ਹੈਂ ਜਾਂ ਤੇਜ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੰਤਰ ਹੈਂ ਜਾਂ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮੰਤਰ ਹੈਂ ਜਾਂ ਫੇਰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੮॥੨੬੦॥
- ੧੧ ਜਾਂ ਰੂਪ ਦਾ ਘਰ ਹੈਂ, ਅਤੇ ਬੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਥਵਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈਂ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈਂ।
- ੧੨ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਹੈਂ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਭੇਦੀ ਹੈਂ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈਂ ਤੇ ਸਚਾਈ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਿਆ ਹੈਂ।
- ੧੩ ਜਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇਮਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਜਮਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।
- ੧੪ ਤੇਜ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤੇਜ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖੰਡਾ ਹੈਂ, ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਪਰ ਤੱਕਣ ਲਈ ਨਾ ਇਸਤਰੀ ਹੈਂ ਨਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੈਂ ॥੯॥੨੬੧॥
- ੧੫ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬਿਪਦਾ ਦੇ ਟਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਸੁਖ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਤੇਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈਂ।
- ੧੬ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਰ ਤੇ ਉਤਾਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਹੱਦ ਦੀ ਵੀ ਹੱਦ ਹੈ ਜੇ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਵੀ ਟਿਕਾਣਾ (ਘਰ) ਹੈ।
- ੧੭ ਹਿੰਗਲਾ ਤੇ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਦੇ ਵਾਸੀ ਤੇਨੂੰ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹਬਸੀ ਤੇ ਹੱਲਬੀ ਤੇਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ ਪੂਰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਇੱਛਾ ਤੇਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।
- ੧੮ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਤਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਹੈਂ ਮਹਾਂਦੇਵ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਹੈਂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਵਿਛਿਤ, ਨਾ ਭੇਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈਂ। ਦ੍ਰਿੜ ਤੋਂ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੧੦॥੨੬੨॥
- ੧੯ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਤੇ ਜਾਣੂ ਹੈਂ, ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੈਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਮ ਜਾਲ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
- ੨੦ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਮਹਾਂਦੇਵ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ (ਮਾਲਿਕ) ਹੈਂ। ਸਾਰੀ ਭੂਮੀ ਦੇ ਭਜਨ ਯੋਗ ਤੇ ਮਹਾਂਬਲ ਲੱਛਮੀ ਨੂੰ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
- ੨੧ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਰਾਜਾ ਹੈਂ ਮਹਾਂ ਸਾਜਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਜੋਗੀ “ਦੂਮ ਛਾਲ” ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਿਲ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
- ੨੨ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਸ਼ੁੱਧ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਕਬੁੱਧੀ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈਂ।

ਵਜਰ ਤਸਮੀਅਰ—ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਲੇਖ ਗਲਿਬਨ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਲਦਾ-ਮਿਲਦਾ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਭੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤ ॥ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਨਾਮ ਇਸ ਦੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਦੇ ਅਖਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੱਥਾ ਹਮਨੇ। ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸਤਤਿ ਸੰਪੂਰਨ ॥ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬੀੜਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੭੭੨-੭੩ ਬਿਕਰਮੀ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਆ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜੋ ਬੀੜ ਬੋਧੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਲੇਖ ਦਿੱਤਾ “ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੰਜਵੇਂ ਥਾਂ (ਜਾਪ, ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ, ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਰਜ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਲੱਭਤ ਸੀ, ਜੋ ਬੀੜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਰੇਸ਼ ਨੂੰ ੧੮੭੫ ਈ. ਦੇ ਗਦਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਬਾਣੀ ਜਾਪ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਤੀਜੇ ਥਾਂ ਦਰਜ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ॥ ਪਟਨੇ ਜੀ ਦੀ ਮਿਸਲ ਦਾ ਜੋ ਉਤਾਰਾ ੧੮੨੧-੨੨ ਸੰਮਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਭੁੰਗਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਤੋਸੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਭੀ ਇਸੇ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਜੇ ਥਾਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ਉਸਤਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਕੀ (ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਰਚਿਤ ਸ੍ਰ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਰੀਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਸਫਾ ੪੧-੪੫) ਕੁਝ ਭੀ ਹੋਵੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੁਜਕ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਹ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਰਚਨਾ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਚੁਕਵੇਂ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਨੋਟ—ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਕੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਕੀ। ਜਦੋਂ ਸੋਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਮੰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੀ ਮੋਹਰ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ‘ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਝਾਕਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅੱਗੋਂ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਲੇਖ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ? ਜਦ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਸਕਾਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਆਪ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕੰਧਾਰੀ-ਕੰਧਾਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ। ਗੱਖਰੀ-ਗੱਖਰੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ‘ਕਕਾ’ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ। ਗਰਦੇਜਾਚਾਰੀ-ਗੁਜਰਵਾਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਹੈ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ।

੧ ਛੀਰ ਕੈਸੀ ਛੀਰਾਵਧੁ, ਛਾਛ ਕੈਸੀ ਛੱਤ੍ਰਾਨੇਰ; ਛਪਾਕਰ ਕੈਸੀ ਛਬਿ; ਕਾਲਿੰਦੀ
 ਕੇ ਕੂਲ ਕੇ ॥ ੨ ਹੰਸਨੀ ਸੀ ਸੀਹਾਰੂਮ, ਹੀਰਾ ਸੀ ਹੁਸੈਨਾਬਾਦ; ਗੰਗਾ ਕੈਸੀ
 ਧਾਰ ਚਲੀ ਸਾਤੋ ਸਿੰਧ ਰੂਲ ਕੇ ॥ ੩ ਪਾਰਾ ਸੀ ਪਲਾਉ ਗਵ, ਰੂਪਾ ਕੈਸੀ ਰਾਮਪੁਰ
 ਸੋਰਾ ਸੀ ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ ਨੀਕੇ ਰਹੀ ਝੂਲ ਕੇ ॥ ੪ ਚੰਪਾ ਸੀ ਚੰਦੇਰੀ ਕੋਟਾ ਚਾਂਦਨੀ
 ਸੀ ਚਾਂਦਾਗੜ੍ਹ ਕੀਰਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਰਹੀ ਮਾਲਤੀ ਸੀ ਫੂਲ ਕੇ ॥ ੧੨॥੨੬੪॥
 ੫ ਫਟਕ ਸੀ ਕੈਲਾਸ ਕਮਉ ਗੜਾ ਕਾਂਸੀਪੁਰ, ਸੀਸਾ ਸੀ ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ ਨੀਕੇ ਸੋਹੀਅਤੁ
 ਹੈ ॥ ੬ ਹਿਮਾ ਸੀ ਹਿਮਾਲੈ ਹਰ ਹਾਰ ਸੀ ਹਲੱਬਾ ਨੇਰ, ਹੰਸ ਕੈਸੀ ਹਾਜੀਪੁਰ ਦੇਖੇ
 ਮੋਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ੭ ਚੰਦਨ ਸੀ ਚੰਪਾਵਤੀ ਚੰਦਮਾ ਸੀ ਚੰਦਾਗਿਰ; ਚਾਂਦਨੀ ਸੀ
 ਚਾਂਦਾਗੜ੍ਹ, ਜੋਨ ਜੋਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ੮ ਗੰਗਾ ਸਮ ਗੰਗਧਾਰ ਬਕਾਨ ਸੀ ਬਿਲੰਦਾਵਾਦ
 ਕੀਰਤਿ ਤਿਹਾਰੀ ਕੀ ਉਜਿਆਰੀ ਸੋਹੀਅਤੁ ਹੈ ॥ ੧੩॥੨੬੫॥ ੯ ਫਰਾ ਸੀ ਫਿਰੰਗੀ
 ਫਰਾਸੀਸ ਕੇ ਦੁਰੰਗੀ ਮਕਰਾਨ ਕੇ ਮ੍ਰਿਦੰਗੀ ਤੇਰੇ ਗੀਤ ਗਾਈਅਤੁ ਹੈ ॥ ੧੦ ਭਖਰੀ
 ਕੰਧਾਰੀ ਗੋਰ ਗਖਰੀ ਗਰਦੇਜਾ ਚਾਰੀ ਪਉਨ ਕੇ ਅਹਾਰੀ ਤੇਰੇ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਅਤੁ
 ਹੈ ॥ ੧੧ ਪੂਰਬ ਪਲਾਉ ਕਾਮ ਰੂਪ ਅੰ ਕਮਾਉ; ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੈ ਬਿਰਾਜੈ, ਜਹਾ
 ਜਹਾ ਜਾਈਅਤੁ ਹੈ ॥ ੧੨ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੇ ਅਤਾਪੀ; ਨਾਥ ਕੀਰਤਿ
 ਤਿਹਾਰੀ ਕੋ, ਨ ਪਾਰ ਪਾਈਅਤੁ ਹੈ ॥ ੧੪॥੨੬੬॥ ੧੫ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥
 ੧੬ ਅਦੈ ਅਨਾਸ, ਆਸਨ ਅਡੋਲ ॥ ਅਦੈ ਅਨੰਤ, ਉਪਮਾ ਅਤੋਲ ॥ ੧੭ ਅਛੈ ਸਰੂਪ,
 ਅਬਜਕਤ ਨਾਥ ॥ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ, ਸਰਬਾ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥ ੧੮॥੨੬੭॥ ੧੯ ਜਹ ਤਹ ਮਹੀਪ
 ਬਨ ਤਨ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ॥ ਸੋਭਾ ਬਸੰਤ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ॥ ੨੦ ਬਨ ਤਨ ਦੁਰੰਤ ਖਰਾ
 ਮ੍ਰਿਗ ਮਹਾਨ ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਸੁੰਦਰ ਸੁਜਾਨ ॥ ੨੧॥੨੬੮॥ ੨੨ ਫੁਲਤੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲ
 ਲਹਿ ਲਹਿਤ ਮੋਰ ॥ ਸਿਰ ਢੁਰਹਿ ਜਾਨ ਮਨ ਮਥਹ ਚੌਰ ॥ ੨੩ ਕੁਦਰਤ ਕਮਾਲ
 ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ॥ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕਾਮਲ ਕਰੀਮ ॥ ੨੪॥੨੬੯॥ ੨੫ ਜਹ ਤਹ ਬਿਲੋਕ
 ਤਹ ਤਹ ਪ੍ਰਸੋਹ ॥ ਅਜਾਨੁ ਬਾਹ ਅਮਿਤੋਜ ਮੋਹ ॥ ੨੬॥੨੭੦॥ ੨੭ ਬਨ ਤਿਨ ਮਹੀਪ
 ਜਲ ਥਲ ਮਹਾਨ ॥ ਜਹ ਤਹ ਪ੍ਰਸੋਹ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ॥ ੨੮॥੨੭੧॥ ੨੯ ਸਾਤੋ ਅਕਾਸ
 ਸਾਤੋ ਪਤਾਰ ॥ ਬਿਥਰਿਓ ਅਵ੍ਹਿਸਟ ਜਿਹ ਕਰਮ ਜਾਰਿ ॥ ੩੦ ਉਸਤਤ ਸੰਪੂਰਨ ॥

ਛ ਪਾਠਾਤਰ-ਕੁਜਰਤ ਚ. (ਬਿਰਹਤ-ਬੋਲੋ)

ੳ ਹੋ ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਪਿਤਾ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਛਬੀ ਦਾ ਕੀ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ ? ਜਦ ਮੈਂ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਛੀਰ ਦੁੱਧ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਛਤਰਾ ਨੇਰ (ਬੁਦੇਲ ਖੰਡ ਵਿਚ ਪੈਂਨੇ ਕੋਲ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ (ਛਤਰਪੁਰ) ਛਪਾਕਰ (ਚੰਦਰਮਾ) ਕਾ ਲਿੰਦਰੀ (ਜਮਨਾ ਨਦੀ)

ਅ ਗੁਰੂ ਹਮੀਰਾ (ਇਟਲੀ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ)—ਹੁਸੈਨਾਬਾਦ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬਾ ਹੈ ।

ੲ ਪਲਾਉਗਵ (ਛੋਟੇ ਨਾਗਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਨਾਹ ਲਈ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਹੈ) ਰਾਮਪੁਰ (ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਬੁਝਰਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ੩੩੦੦ ਫੁੱਟ ਉਚਾਈ ਹੈ, ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ (ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਰੰਗਾਪੁਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ ਚੰਦੇਰੀ (ਮੱਧ ਭਾਰ-ਸੀ.ਪੀ. ਦੇ ਲਲਤਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਨਗਰੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਗਰੀ ਹੈ । ਚੰਦੇਰੀ ਕੋਟ, ਚੰਦੇਰੀਵਤੀ, ਚੰਦੇਰੀ, ਚੇਦਿ, ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਨਾਮ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ । ਚਾਂਦਾਗੜ੍ਹ-ਇਹ ਵੀ ਸੀ.ਪੀ. ਵਿਚ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਚੰਦਰਪੁਰੀ ਹੈ ।

ਹ ਕਮਾਉਗੜ੍ਹ (ਕਾਮ ਰੂਪ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ) ਕਾਂਸੀਪੁਰ (ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਸੀ.ਪੀ. 'ਚ ਕਰੰਦ ਰਿਆਸਤ ਹੈ) ਕੈਲਾਸ ਪਰਬਤ ਹੈ ਜੋ ਤਿਬਤ ਦੇ ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵੱਲ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੇ ਕੁਬੇਰ ਟਿਕਦੇ ਹਨ । ਫਟਕ-ਬਲੌਰ, ਸ਼ੀਸ਼ਾ । ਹਲਬਾ ਨੇਰ-ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਾਜੀਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਸੱਫਰਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਗਰ ਹੈ ਹਲਬ ਨਗਰ ।

ਕ ਚੰਪਾਵਤੀ-ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਵਿਚ ਚਾਤਸ ਨਗਰ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਚੰਦਰਾਗਿਰ-ਨੇਪਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਾੜ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਚਾਈ ੮੫੦੦ ਫੁੱਟ ਹੈ ।

ਖ ਗੰਗਾਧਾਰ-ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਵਿਚ ਝਾਲਾ ਰਿਆਸਤ (ਝਾਲਾਵਾਰ) ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗੰਗਾ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਥਾਂ ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਚਾਈ ੧੦੩੧੮ ਫੁੱਟ ਹੈ । ਗੰਮੁਖ ਤੋਂ ੮ ਮੀਲ 'ਤੇ ਹੈ । (ਬਗਲੇ ਜਿਹੀ ਚਿੱਟੀ ਰੇਸ਼ਨੀ) । ਬਲਿੰਦਾ ਵਾਦ (ਬਲੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ ਮੇਰਠਾ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਹੈ, ਕਾਲੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਹੈ ।

ਗ ਫਾਰਸੀ (ਪਾਰਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਰਸੀ) ਫਿਰੰਗ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਫਰਾਂਸੀਸ (ਫਾਰਸ ਦੇਸ਼) ਫਰਾਂਸ ਦੇਸ਼ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਰਲਦਾ-ਮਿਲਦਾ ਵਿਚ ਵਿਚੋਲਾ । ਮਕਰਾਨ-ਇਕ ਇਰਾਨ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਸ ਦੀ ਹੱਦ ਬਿਲੋਚਸਤਾਨ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਹੈ । ਮਕਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੋ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਇਸ ਦਾ ਮਕਰਾਨ

ਕੁਚਾਲ ਦੇ ਵੇਰੀ ਹੋ ॥੧੧॥੨੬੩॥

- ੧ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਛਤਰਪੁਰ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਛਾਛ (ਲੱਸੀ) ਵਾਂਗ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾ ਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਟਲੀ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੰਸਨੀ ਜਿਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਹੁਸੈਨਾਬਾਦ ਆਦਿ ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰ ਬਣ ਕੇ ਜਾਣੋਂ ਸਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਮਿਲ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ ।
- ੩ ਪਲਾਉਮ ਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਰੇ ਵਰਗੀ ਸਵੱਛ ਹੈ ਤੇ ਰਾਮਪੁਰ ਵਿਚ ਚਾਂਦੀ ਜਿਹੀ ਅਤੇ ਸੁਰੰਗਾਪੁਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਝੂਲਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੋਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੪ ਅਤੇ ਚੰਦੇਰੀ ਕੋਟ ਵਿਚ ਚੰਬੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਰਗੀ ਚਾਂਦਾਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਚਾਂਦਨੀ ਜਿਹੀ ਇਉਂ ਖਿੜੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮਾਲਤੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰੀ ਮਹਿਕ ਇਹ ਹਰ ਥਾਂ ਮਹਿਕ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੨॥੨੬੪॥
- ੫ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਉੱਤੇ ਆਪ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਬਲੱਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਕਮਾਉਗੜ੍ਹ ਤੇ ਕਾਂਸੀਪੁਰੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਸੁਰੰਗਾਬਾਦ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗੇ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਰਹੇ ਹੋ ।
- ੬ ਗਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹਿਮਾ (ਬਰਫ) ਦੇ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਹਲਬ ਨਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗਲੇ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਸਰਪ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦਾ ਹੈ । ਹਾਜੀਪੁਰ ਵਿਚ ਹੰਸ ਵਾਂਗ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਹੈ ।
- ੭ ਚੰਪਾਪਤੀ (ਚਾਤਸ) ਵਿਚ ਆਪ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਚੰਦਨ ਵਾਂਗ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਚੰਦਾ ਗਿਰ ਪਹਾੜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਹੈ । ਚਾਂਦਾਗੜ੍ਹ ਵਿਚ (ਜੰਨ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ ।
- ੮ ਗੰਗਾ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਾਫ-ਸੁਥਰੀ, ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰ ਵਿਚ ਬਗਲੇ ਜਿਹੀ ਚਿੱਟੀ, ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਲੰਦ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ ।
- ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਬਲ ਸਤਾ ਤੇ ਕੀਰਤੀ ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰ ਬਗਲੇ ਜਿਹੀ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਬਲੰਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਾ ਭਾਵ ਸਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੩॥੨੬੫॥
- ੯ ਪਾਰਸੀ ਤੇ ਫਿਰੰਗੀ, ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਦੇ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀਏ ਮਕਰਾਨ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਭੱਖਰੀ ਤੇ ਕੰਧਾਰੀ, ਗੌਰ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੇ, ਗੱਖਰੀ ਗਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਸਿੰਦੇ ਅਤੇ ਹਵਾ ਦਾ ਹੀ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯੋਗੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹੇ ਮਾਲਿਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ।
- ੧੧ ਪੂਰਬ ਪਲਾਉ ਕਾਮ ਰੂਪ ਤੇ ਕਮਾਉਗੜ੍ਹ, ਹੇ ਦਾਤਾਰ ! ਤੂੰ ਹੀ ਬਿਰਾਜਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ।
- ੧੨ ਤੂੰ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈਂ । ਜੰਤਰਾਂ-ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਏ ਅਥਵਾ ਦੁੱਖ ਤੇਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦੇ । ਐ ਮੇਰੇ ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ !

ਤੇਰੀ ਕੀਰਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ॥੧੪॥

- ੨੬੬॥
- ੧੩ ਤੂੰ ਪ੍ਰਦਾਇ ॥ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥ ਅਦਵੈ ਭਾਵ ਤੋਂ ਬਰੀ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਆਸਣ ਹਿੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਜਾਂ ਉਸਤਤ ਅਥਵਾ ਉਪਮਾ ਤੋਲੀ-ਮਿਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ।
- ੧੪ ਨਾ ਦਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦੇਹਧਾਰੀ ਨਹੀਂ । ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸਾਸ਼ਤਰ ਨਹੀਂ ਵਾਹ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਦਾ ਸਿਰੋਮਣੀ ਤਾਜ ਹੈਂ ॥੧॥੨੬੭॥
- ੧੫ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਦੇਖੋ ਤੂੰ ਸਭ ਥਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈਂ । ਵਣਾਂ ਵਿਚ, ਤਣਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਤੇਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬਸੰਤ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਫੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ।
- ੧੬ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਕੀ ਪੰਛੀ ਕੀ ਮਿਰਗ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਮਹਾਨ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈਂ । ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਤੂੰ ਹੀ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈਂ ॥੨॥੨੬੮॥
- ੧੭ ਕਿਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਫੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਕਿਤੇ ਹਰਿਆਵਲ ਵਿਚ ਲਹਿ ਲਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਕਿਤੇ ਮੋਰਾਂ ਵਿਚ ਰੰਗ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । ਉਹ ਮੋਰ ਤੇ ਰੁੱਖ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਇਉਂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਤੇਨੂੰ ਚੌਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ
- ੧੮ ਕਿ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਕਮਾਲ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਜੜ੍ਹ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਜਿਸ ਲਈ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਬਖਸ਼ਿੰਦਾ ਹੈਂ ॥੩॥੨੬੯॥
- ੧੯ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉੱਥੇ-ਉੱਥੇ ਹੀ ਤੂੰ ਸ਼ੋਭਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈਂ । ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਾਸ਼ਤਰ ਵਾਹਣ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਬੇਅੰਤ ਮੋਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੦ ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ, ਮਿਹਰ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੋ । ਜਿਥੇ-ਕਿਥੇ ਐ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖਿੜ ਕੇ ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥੪॥੨੭੦॥
- ੨੧ ਐ ਵਣਾਂ ਤੇ ਤਣਿਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਜਲਾਂ-ਬਲਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ—
- ੨੨ ਤੇਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇਜ ਜਗਮਗ-ਜਗਮਗ ਕਰਦਾ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਜਿਸ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫॥੨੭੧॥
- ੨੩ ਸੱਤੇ ਅਕਾਸ਼, ਸੱਤੇ ਪਤਾਲ, ਸਾਰੇ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਗੁਪਤ ਵਿਆਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਕਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੨੪ ਇੱਥੇ ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਉਸਤਤ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਛੰਦ ਅਪੂਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਠੀਕ ਕਾਰਣ ਲੱਭਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ-ਕਿਆਸਰਾਈਆਂ ਬੇਅਰਥ ਹਨ ।

੧੫ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ । ਮਰਦੰਗੀ-ਮਕਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ।

੧੫ ਭੱਖਰੀ (ਭੱਖਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਜੋ ਮੀਆਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਵੀ ਹੈ । ਸਿੰਧ ਨਦੀ ਦਾ ਇਕ ਦੀਪ ਭੱਖਰ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੱਗਰ (ਸਿੰਧ) ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਵੀ ਹੈ ।

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਸਮੁਰਕ ਹੀ ਪੰਨਾ ੩੦ 'ਤੇ । ਸ੍ਰੀ ਆਤਮ ਦੇ ਮਤ ਅੱਗੋਂ ਜੋ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ (ਮਾਲਿਕ) ਦਾ ਸਾਰਾ ਉਪਾਭਰ (ਉਪਮਾ) ਸਮੇਤ- ਉਪਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਿਧੀ ਨਾਲ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਸਰੂਪ ਖਿੱਚ ਦੱਸੋ । ਜੋ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਹੀ ਅਕਸ ਹੈ । ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਵਰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਣਤੀ, ਨਾਪ ਤੋਲ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਜੋ ਵੀ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਾ ਕਿਸੇ ਮੁਨੀ, ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਜਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਬਲ ਦਾ ਤੋਲ ਨਾਪ ਕਰਕੇ ਬੇਦ ਸਾਸ਼ਤਰ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਾਨ ਆਦਿ ਨੇ ਇਹੋ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਯਤੀ-ਨਾਯਤੀ-ਨਾਯਤੀ ॥ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ ਉੱਥੇ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਪ੍ਰਮ ਆਤਮਾ ਦਾ ਬਲ ਹੈ (ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ) । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹੀ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਉ-ਅੰਤ ਉਚਾ ਤਾਕਾ ਦਰਬਾਰਾ ॥ ਅੰਤੁ ਨਹੀਂ ਕਿਛੁ ਪਾਰਾਵਾਰਾ ॥ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਲਖ ਧਾਵੈ ॥ ਇਕ ਤਿਲ ਤਾ ਕਾ ਮਹਲ ਨ ਪਾਵੈ ॥੧॥ ਅੰਗ ਪੜ੍ਹ ੪ ੨ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਅ-ਤੂ ਬੇਅੰਤ ਕੇ ਵਿਰਲਾ ਜਾਣੈ ॥ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕੋ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੈ ॥੧॥ ਉਹੀ ॥ ਏ-ਤੂ ਏਕੋ ਸਾਹਿਬੁ ਅਵਰੁ ਨ ਹੋਰਿ ॥ ਚਿਨਤਿ ਕਰੈ ਨਾਨਕੁ ਕਰ ਜੋਰਿ ॥੪॥੭॥ ਵਡਹੰਸੁ ਮ: ੫ ॥ ਤੂ ਜਾਣਾ ਇਹਿ ਤਾ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ॥ ਤੇਰਾ ਦੀਆ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥੧॥ ਤੂ ਅਚਰਜੁ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਕਾਰਣੁ ਆਪੇ ਕਰਣਾ ॥ ਹੁਕਮੇ ਜੰਮਣੁ ਹੁਕਮੇ ਮਰਣਾ ॥੨॥ ਅੰਗ ਪੜ੍ਹ-੬੪ ॥ ਮ: ੫ ॥

੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੨ਅਬ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਯਤੇ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੩ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦੯ ॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ੪ਨਮਸਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗ ਕੋ ਕਰੋ ਸੁ ਹਿਤੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇਅ ॥

੫ਪੂਰਨ ਕਰੋ ਗਿਰੰਥ ਇਹ ਤੁਮ ਮੁਹਿ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ ॥੧॥

੬ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ॥

੭ਖਗ ਖੰਡ ਬਿਹੰਡ ਖਲ ਦਲ ਖੰਡ ਅਤਿ ਰਣ ਮੰਡ ਬਰਬੰਡ ॥ ੮ਭੁਜਦੰਡ ਅਖੰਡ
ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜੋਤਿ ਅਮੰਡ ਭਾਨ ਪ੍ਰਭ ॥ ੯ਸੁਖ ਸੰਤਾ ਕਰਣੰ ਦੁਰਮਤਿ ਦਰਣੰ ਕਿਲਬਿਖ
ਹਰਣੰ ਅਸ ਸਰਣੰ ॥ ੧੦ਜੈ ਜੈ ਜਗ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰਿਸਟ ਉਬਾਰਣ ਮਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣ
ਜੈ ਤੇਗੰ ॥੨॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੧ਸਦਾ ਏਕ ਜੋਤਮੰ ਅਜੂਨੀ ਸਰੂਪੰ ॥ ਮਹਾਂ
ਦੇਵ ਦੇਵੰ ਮਹਾ ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥ ੧੨ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਤ੍ਰੰ ਨਿਰੂਪੰ ਨਿਬਾਣੰ ॥ ਕਲੰਕਾਰਣੇਯੰ
ਨਮੋ ਖੜਗ ਪਾਣੰ ॥੩॥ ੧੩ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਬਿਕਾਰ ਨਿਤਮੰ ਨਿਰਾਲੰ ॥ ਨ ਬਿਧੰ ਬਿਸੇਖੰ
ਨ ਤਰੁਨੰ ਨ ਬਾਲੰ ॥ ੧੪ਨ ਰੰਕੰ ਨ ਰਾਯੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ ॥ ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰਾਗੰ
ਅਪਾਰੰ ਅਭੇਖੰ ॥੪॥ ੧੫ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰਾਗੰ ॥ ਨ ਨਾਮੰ ਨ ਠਾਮੰ
ਮਹਾ ਜੋਤਿ ਜਾਗੰ ॥ ੧੬ਨ ਦ੍ਰੇਖੰ ਨ ਭੇਖੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਤਿਯੰ ॥ ਮਹਾਂ ਜੋਗ ਜੋਗੰ
ਸੁ ਪਰਮੰ ਪਵਿਤ੍ਰਯੰ ॥੫॥ ੧੭ਅਜੇਯੰ ਅਭੇਯੰ ਅਨਾਮੰ ਅਠਾਮੰ ॥ ਮਹਾ ਜੋਗ ਜੋਗੰ
ਮਹਾ ਕਾਮ ਕਾਮੰ ॥ ੧੮ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਨੀਲੰ ਅਨਾਦੰ ॥ ਪਰੇਯੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਸਦਾ
ਨਿਬਿਖਾਦੰ ॥੬॥ ੧੯ਸੁ ਆਦੰ ਅਨਾਦੰ ਅਨੀਲੰ ਅਨੰਤੰ ॥ ਅਦ੍ਰੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਮਹੇਸੰ
ਮਹੰਤੰ ॥ ੨੦ਨ ਰੇਖੰ ਨ ਸੇਖੰ ਨ ਦ੍ਰੋਹੰ ਨ ਮੋਹੰ ॥ ਨ ਕਾਮੰ ਨ ਕ੍ਰੋਧੰ ਅਜੋਨੀ ਅਜੋਹੰ ॥੭॥
੨੧ਪਰੇਅੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਪੁਨੀਤੰ ਪੁਰਾਣੰ ॥ ਅਜੇਅੰ ਅਭੇਅੰ ਭਵਿਖਿਮੰ ਭਵਾਣੰ ॥
੨੨ਨ ਰੋਗੰ ਨ ਸੋਗੰ ਸੁ ਨਿਤਿਯੰ ਨਵੀਨੰ ॥ ਅਜਾਯੰ ਸਹਾਯੰ ਪਰਮੰ ਪ੍ਰਬੀਨੰ ॥੮॥
੨੩ਸੁ ਭੂਤੰ ਭਵਿਖੰ ਭਵਾਨੰ ਭਵੇਯੰ ॥ ਨਮੋ ਨਿਬਿਕਾਰੰ ਨਮੋ ਨਿਜੁਰੇਯੰ ॥ ੨੪ਨਮੋ
ਦੇਵ ਦੇਵੰ ਨਮੋ ਰਾਜ ਰਾਜੰ ॥ ਨਿਰਾਲੰਬ ਨਿਤਿਯੰ ਸੁ ਰਾਜਾ ਪਿਰਾਜੰ ॥੯॥
੨੫ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਭੂਤੰ ਅਦ੍ਰੇਖੰ ॥ ਨ ਰਾਗੰ ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਰੇਖੰ ॥

ੳ ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ (ਦਸਵੀਂ) 'ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਸਮਝੇ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਖਬਰੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਹੋਵਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ 'ਤੇ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ।

ਅ ਇਥੇ ਖੜਗ ਸ਼ਬਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖਵਾਦ ਹੈ, ਖੜਗ ਜੰਗ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ 'ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਪਰਮ ਲੋਹ ਦੀ ਖੜਗ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ)।

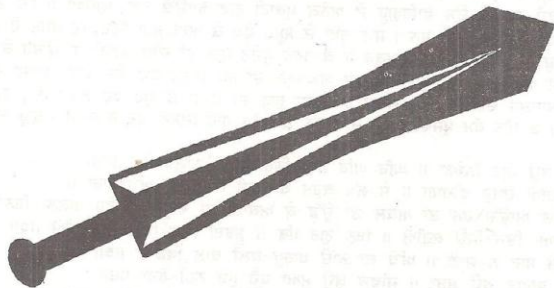
ੲ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ (ਇਸ ਛੰਦ ਦੀ ਹਰ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ੩ ਉਪਮਾਤਰ ਬਚਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ੧ ਖਗ ਖੰਡ ਬਿਹੰਡ ੨ ਖਲ ਦਲ ਖੰਡ ੩ ਅਤਿ ਰਣ ਮੰਡ) ॥ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਰ ਬੰਡ ਬਰਾਂ ਦੇ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਅਰੁੰਟ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਇਹ ਤਿੰਨਾਂ ਪਦਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਦ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਦੁਪਦੇ, ਤਿਪਦੇ, ਚੌਪਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਸਭ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮੂਹਕ ਬਾਣੀ ਲਈ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਨੇ ਸਨੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਅਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਆਗ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ (ਅਸਚਰਜ) ਨਾਟਕ ਦੇ ਸੋ, ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠਰ ਕਰਕੇ ਟੋਹ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਿਪਰਤ ਕਿੱਥੇ ਹੈ।

ਸ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਪੰਡਾ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੰਡਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਮਾਦ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝ ਗਿਆ ਜੋ ਇਥੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਹੈ।

ਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾਤਾਰ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਾਂ ਢਾਲ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਸੰਜੋਅ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵੀ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੈ।

ਕ ਮੇਰੇ ਮਾਨ ਯੋਗ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਜੋਅ ! ਕੀ ਠੀਕ ਇਹ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੰਤਰੀ 'ਤੇ ਗੁਹਿਆਂ ਦਾ ਟੋਵਾ ਲਾ ਕੇ ਨਜ਼ਮ ਲਾਉ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਦੱਸੋ ਸੱਚੇ ਸੱਚ) ਪੁਰਾ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਟੀਕਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਚਾਹ ਜਾਂ ਧਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮੋਹਰ ਕਰੇ ਮੇਥੋਂ ਬਹੁਤਾ ਗਲਤ ਨਾ ਲਿਖਾਵੇ।

- ੧ ੧-ਅਦੈਤ ਸਰੂਪ, ਓ-ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ-ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਸਦਕਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਵਿਚਿਤ੍ਰਾਲੰਕਾਰ-ਰੰਗ ਬਰੰਗਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯਕਾਵਯ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।
- ੩ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਾਵਕਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਰਚਨਾਂ ਵ ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੪ ਦੇਹਰਾ ॥ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ “ਖੜਗ” ਦੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡੇ ਨੂੰ ਵ ਖੰਡੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ “ਪ੍ਰਿਥਮੋ ਖੰਡਾ ਸਾਜਿ ਕੇ”.....॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਜੋ ਮੈਂ ਬੜੇ ਤਹਿ ਦਿਲ ਤੋਂ ਬੜੇ ਹਿਤ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।
- ੫ ਮੈਂ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋਗੇ ॥੧॥
- ੬ ਤੂੰ ਪਦਿਆਂ ਵਾਲਾ ਛੰਦ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਸਭ ਦੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਇਹ ਤੇਰੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ।
- ੭ ਹੋ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਖੰਡਾ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੂਰਖਾਂ, ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਅੰਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਬਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬਲ ਫੰਡਣ ਵਾਲੇ
- ੮ ਤੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਘਟਣ, ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਬਲ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਤੇਜ ਨਾ ਸਹਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੈ ਜੋ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇਜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ
- ੯ ਪਰ ਇਹ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਕਬੂਧੀ ਦੇ ਦਰੜਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹੋ ਤਲਵਾਰ ਰੂਪ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ।
- ੧੦ ਹੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੈ-ਜੈ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਬੰਨਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਜੈ ਹੋਵੇ, ਤੇਰੀ ਜੈ ਹੋਵੇ ॥੨॥
- ੧੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਆਵਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ, ਮਹਾਨ ਦੇਵਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਮਹਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
- ੧੨ ਹੋ ਨਿਰਾਕਾਰ ! ਨਿੱਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਰੂਪ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ, ਕੁਲ ਕਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਖੰਡਾ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੩॥
- ੧੩ ਐ ਨਿਰਾਕਾਰ ! ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿੱਤ ਹੀ ਅਭਿਜ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਵੇਕਲੇ, ਨਿਰਾਲੇ ! ਨਾ ਬੁੱਢੇ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੱਡਪ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਜੁਆਨ, ਨਾ ਬਾਲਪਣ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ !
- ੧੪ ਨਾ ਕੰਗਾਲ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਤੇ ਮੋਹ ਹੈ, ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਪਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸੁਆਮੀ ! ॥੪॥
- ੧੫ ਨਾ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ, ਨਾ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜ (ਲਗਾਵ) ਹੈ । ਨਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਠਾਹਰ ਹੈ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ ? ਮਹਾਨ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਹੈਂ ।
- ੧੬ ਨਾ ਤੇਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਘਿਰਨਾ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਭੇਖ ਭਾਵ ਹੈ, ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈਂ । ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋਗੀ ਹੈਂ ਜੋ ਪਵਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੈ ॥੫॥
- ੧੭ ਨਾ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, ਨਾ ਤੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਨਾਮ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਠਾਹਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਜੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਜੋਗੀ ਹੈਂ ਤੇ ਕਾਮ ਦਾ ਵੀ ਕਾਮ ਹੈਂ । “ਜੋਗੀ ਅੰਦਰ ਜੋਗੀਆ ਤੂੰ ਭੋਗੀ ਅੰਦਰ ਭੋਗੀਆ ॥ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨ ਪਾਇਆ ਸੁਰਗ ਮਛ ਪਾਇਆਲ ਜੀਉ ॥”
- ੧੮ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ, ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ । ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈਂ, ਪਵਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਬਿਖਾਦ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਜੇ ਹੈਂ ਤਾਂ ਸਭ ਦਾ ॥੬॥
- ੧੯ ਆਦਿ ਹੱਦ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ । ਦੁੱਖ ਤੇ ਭੇਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਦਾ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਵਡਾਹੂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਹੰਤ ਹੈਂ ।
- ੨੦ ਨਾ ਤੇਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੈ, ਨਾ ਧੋਖਾ ਹੈ, ਨਾ ਮੋਹ ਹੈ । ਨਾ ਕਾਮ ਹੈ, ਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ, ਨਾ ਜੂਨੀ ਹੈ ਨੇਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ॥੭॥
- ੨੧ ਤੂੰ ਤਾਂ ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਪਵਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਪਾਵਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਵਨ, ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈਂ । ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ, ਅਭੇਦ ਅਗਲੇ, ਪਿਛਲੇ ਦੇਵਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੈਂ ।
- ੨੨ ਰੋਗ, ਸੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿੱਤ ਹੀ ਨਵਾਂ ਹੈਂ । “ਸਾਹਿਬ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਨੀਤ ਨਵਾਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰ ॥” ਤੇਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਪਰਮ ਚਤੁਰਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈਂ ॥੮॥
- ੨੩ ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਬੀਤੇ, ਬੀਤ ਰਹੇ, ਬੀਤਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈਂ । ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ।
- ੨੪ ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਦੇਵ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਲਸ ਨਹੀਂ, ਨਿੱਤ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੯॥
- ੨੫ ਲੇਖਾਂ ਤੇ ਭੇਖਾਂ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਅਤੇ ਦਵੈਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ । ਨਾ ਕੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਜੋੜ, ਨਾ ਰੰਗ, ਨਾ ਰੂਪ, ਨਾ ਰੇਖ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

੧ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਦੇਵੰ ਮਹਾ ਜੋਗ ਜੋਗੰ ॥ ਮਹਾਂ ਕਾਮ ਕਾਮੰ ਮਹਾਂ ਭੋਗ ਭੋਗੰ ॥੧੦॥
 ੨ ਕਹੂੰ ਰਾਜਸੰ ਤਾਮਸੰ ਸਾਤਕੇਯੰ ॥ ਕਹੂੰ ਨਾਰ ਕੋ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਨਰੇਯੰ ॥ ੩ ਕਹੂੰ ਦੇਵਿਯੰ
 ਦੇਵਤੰ ਦਈਤ ਰੂਪੰ ॥ ਕਹੂੰ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਧਾਰੇ ਅਨੂਪੰ ॥੧੧॥ ੪ ਕਹੂੰ ਫੂਲ ਹੈ
 ਕੈ ਭਲੇ ਰਾਜ ਫੂਲੇ ॥ ਕਹੂੰ ਭਵਰ ਹੈਕੈ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਭੂਲੇ ॥ ੫ ਕਹੂੰ ਪਉਨ ਹੈ
 ਕੈ ਬਹੇ ਬੇਗਿ ਐਸੇ ॥ ਕਹੇ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਕਥੋ ਤਾਹਿ ਕੈਸੇ ॥੧੨॥ ੬ ਕਹੂੰ ਨਾਦ
 ਹੈ ਕੈ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਬਾਜੇ ॥ ਕਹੂੰ ਪਾਰਧੀ ਹੈ ਧਰੇ ਬਾਨ ਰਾਜੇ ॥ ੭ ਕਹੂੰ ਮ੍ਰਿਗ
 ਹੈ ਕੈ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਮੋਹੇ ॥ ਕਹੂੰ ਕਾਮ ਕੀ ਜਿਉ ਧਰੇ ਰੂਪ ਸੋਹੇ ॥੧੩॥ ੮ ਨਹੀ
 ਜਾਨਿ ਜਾਈ ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖੰ ॥ ਕਹਾ ਬਾਸ ਤਾ ਕੋ ਫਿਰੈ ਕਉਨ ਭੇਖੰ ॥ ੯ ਕਹਾ
 ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ ॥ ਕਹਾ ਮੈ ਬਖਾਨੇ ਕਹੇ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ॥੧੪॥
 ੧੦ ਨ ਤਾ ਕੋ ਕੋਈ ਤਾਤ ਮਾਤੰ ਨ ਭਾਯੰ ॥ ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਨ ਪੌਤ੍ਰੰ ਨ ਦਾਯਾ ਨ ਦਾਯੰ ॥
 ੧੧ ਨ ਨੇਹੰ ਨ ਗੇਹੰ ਨ ਸੈਨੰ ਨ ਸਾਥੰ ॥ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਜੰ ਮਹਾ ਨਾਥ ਨਾਥੰ ॥੧੫॥
 ੧੨ ਪਰਮੰ ਪੁਰਾਨੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਪਰੇਯੰ ॥ ਅਨਾਦੰ ਅਨੀਲੰ ਅਸੰਭੰ ਅਜੇਯੰ ॥ ੧੩ ਅਭੇਦੰ
 ਅਛੇਦੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਮਾਥੰ ॥ ਮਹਾਂ ਦੀਨ ਦੀਨੰ ਮਹਾ ਨਾਥ ਨਾਥੰ ॥੧੬॥ ੧੪ ਅਦਾਰੰ
 ਅਦਰੰ ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ॥ ਅਨੰਤੰ ਅਨੀਲੰ ਅਰੂਪੰ ਅਦ੍ਵੈਥੰ ॥ ੧੫ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਤੇਜੰ
 ਮਹਾਂ ਜੂਲ ਜੂਲੰ ॥ ਮਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰੰ ਮਹਾ ਕਾਲ ਕਾਲੰ ॥੧੭॥ ੧੬ ਕਰੰ ਬਾਮ
 ਚਾਪਯੰ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਕਰਾਲੰ ॥ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਤੇਜੰ ਬਿਰਾਜੈ ਬਿਸਾਲੰ ॥ ੧੭ ਮਹਾਂ ਦਾੜ
 ਦਾੜੰ ਸੁ ਸੋਹੰ ਅਪਾਰੰ ॥ ਜਿਨੈ ਚਰਬੀਯੰ ਜੀਵ ਜਗਿਯੰ ਹਜਾਰੰ ॥੧੮॥
 ੧੮ ਡਮਾਡੰਮ ਡਉਰੁ ਸਿਤਾਸੇਤ ਛਤ੍ਰੰ ॥ ਹਾਹਾ ਹੁਹ ਹਾਸੰ ਝਮਾ ਝਮੰ ਅੰਤ੍ਰੰ ॥
 ੧੯ ਮਹਾਂ ਘੋਰ ਸਬਦੰ ਬਜੇ ਸੰਖ ਐਸੰ ॥ ਪ੍ਰਲੋਕਾਲ ਕੋ ਕਾਲ ਕੀ ਜੂਲ ਜੈਸੰ ॥੧੯॥
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੨੦ ਘਣੰ ਘੰਟ ਬਾਜੰ ॥ ਧੁਣੰ ਮੇਘ ਲਾਜੰ ॥ ਭਯੋ ਸੱਦ
 ਏਵੰ ॥ ਹੜਯੋ ਨੀਰਧੇਵੰ ॥੨੦॥ ੨੧ ਘੁਰੰ ਘੁੰਘਰੇਯੰ ॥ ਧੁਣੰ ਨੇਵਰੇਯੰ ॥
 ਮਹਾਂ ਨਾਦ ਨਾਦੰ ॥ ਸੁਰੰ ਨਿਰਬਿਖਾਦੰ ॥੨੧॥ ੨੨ ਸਿਰੰ ਮਾਲ ਰਾਜੰ ॥
 ਲਖੇ ਰੁਦ੍ਰ ਲਾਜੰ ॥ ੨੩ ਸੁਭੇ ਚਾਰ ਚਿਤ੍ਰੰ ॥ ਪਰਮੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ॥੨੨॥ ੨੪ ਮਹਾਂ ਗਰਜ
 ਗਰਜੰ ॥ ਸੁਨੈ ਦੂਤ ਲਰਜੰ ॥ ੨੫ ਸ੍ਰਵੰ ਸ੍ਰੋਣ ਸੋਹੰ ॥ ਮਹਾ ਮਾਨ ਮੋਹੰ ॥੨੩॥
 ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੨੬ ਸ੍ਰਿਜੇ ਸੇਤਜੰ ਜੇਰਜੰ ਉਤਭੁਜੇਵੰ ॥ ਰਚੇ ਅੰਡਜੰ ਖੰਡ
 ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਏਵੰ ॥ ੨੭ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾਯੰ ਜਿਮੀ ਆਸਮਾਣੰ ॥ ੨੮ ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਕਥਿਯੰ

ਉ ਜਿੱਥੇ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਉਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਰਭਾਵ ਹੇਠ ਇਹ ਅਨੇਕ ਸੰਸਾਰ, ਅਨੇਕਾਂ
 ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣਦੇ ਤੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ
 ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸੁੱਖ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਦ-ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੇ ਖੋਖੇਸ਼ਾਹੀ,
 ਬੇਇਨਸਾਫੀ, ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਨਾਮੁਕਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਹੁਦਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਪਟਕੀ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉਲੀਕੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਕੁਹਾਹੇ
 ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਆਗੂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਬਿਪਿਆੜ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰਜਾ ਦੇ ਰਾਖੇ ਪਰਜਾ ਦੀ ਚਮੜੀ ਨੌਚਣ
 ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵੇਦ ਸਾਸਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਥੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰਜਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਹੰਦੇ
 ਖੁਹ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਠੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਜਵਲਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਠੀਕ ਰਾਹ ਦਿਸਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਚੌਤਾਨੀ
 ਦਿੰਦੇ ਹਨ—

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਬੁਝ ਲੇ ਤਉ ਹੋਇ ਨਿਬੇਰਾ ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨਾ ਸੋ ਨਾਭੁਰ ਮੇਰਾ ॥੧॥
 ਬਿਨ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਛੁਟੀਐ ਦੇਖਹੁ ਵੀਚਾਰਾ ॥ ਜੋ ਲਖ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹੀ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਅਧਿਆਰਾ ॥
 ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬੁਝੇ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਕਲ ਤਾਂ ਉੱਡ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ੀ ਜਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਅਕਲਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
 ਅਧਿ ਅਕਲੀ ਬਾਹਰੇ ਕਿਆ ਤਿਨ ਸਿਉ ਕਹੀਐ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪੰਥ ਨ ਸੁਬਈ ਕਿਤ ਬਿਧਿ ਨਿਰਬਹੀਐ ॥੨॥
 ਖੋਟੇ ਕਉ ਖਰਾ ਕਹੇ ਖਰੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੇ ॥ ਅਧਿ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਖੂ ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਡਾਣੇ ॥੩॥
 ਸੁਭੇ ਕਉ ਜਾਗਤ ਕਹੈ ਜਾਗਤ ਕਉ ਸੂਤਾ ॥ ਜੀਵਤ ਕਉ ਮੂਆ ਕਹੈ ਮੂਦੇ ਨਹੀ ਰੋਤਾ ॥੪॥
 ਆਵਤ ਕਉ ਜਾਤਾ ਕਹੈ ਜਾਤੇ ਕਉ ਆਇਆ ॥ ਪਰ ਕੀ ਕਉ ਅਪਨੀ ਕਹੈ ਅਪਨੇ ਨਹੀ ਭਾਇਆ ॥੫॥
 ਮੀਠੇ ਕੋ ਕਉਤਾ ਕਹੈ ਕਤੁਏ ਕਉ ਮੀਠਾ ॥ ਰਾਤੇ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਹਿ ਐਸਾ ਕਲਿ ਮਹਿ ਭੀਠਾ ॥
 ਚੋਰੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਹਿ ਨਾਭੁਰ ਨਹੀ ਦੀਸੇ ॥ ਪੋਖਰੁ ਨੀਰੁ ਵਿਰਲੀਐ ਮਾਖਨ ਨਹੀ ਰੀਸੇ ॥੬॥

- ੧ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਹੈਂ ਤੇ ਮਹਾਨ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋਗੀ ਹੈਂ । ਮਹਾਂ ਕਾਮ ਦਾ ਵੀ ਕਾਮ ਹੈਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਭੋਗ ਭੋਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਭੋਗਤਾ ਹੈਂ ॥੧੦॥
- ੨ ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਰਾਜਸੀ ਨਾਠ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਰਾਮਸੀ (ਕ੍ਰੋਧੀ) ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕਿਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੩ ਕਿਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ॥੧੧॥
- ੪ ਕਿਤੇ ਫੁੱਲ ਹੋ ਕੇ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਫੁੱਲਿਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਭੋਰਾ ਹੋ ਕੇ ਫੁੱਲ 'ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੫ ਕਿਤੇ ਵਾਯੂ (ਹਵਾ) ਹੋ ਕੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤੇਜ਼ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੋ । ਜੋ ਕਹਿਣੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਾਂ ? ॥੧੨॥
- ੬ ਕਿਤੇ ਬਜੰਤਰੀ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹੋ । ਕਿਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਤੀਰ-ਕਮਾਨ ਆਦਿ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੭ ਕਿਤੇ ਹਰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਕਾਮ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਵਾਂਗ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਧਰ ਕੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ॥੧੩॥
- ੮ ਸਾਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇਰੀ ਰੂਪ ਜਾਂ ਰੇਖਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਾਸ ਕਿਥੇ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਭੇਖ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੯ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ, ਕਿਥੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਫੇਰ ਮੈਂ ਦੱਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੱਸਾਂ ? ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੧੪॥
- ੧੦ ਮੈਂ ਦੱਸਾਂ ਕੀ ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਜਾਂ ਭਾਈ ਹੀ ਹੋ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਪੋਤਰਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਖਲਾਵਾ ਹੈ, ਨਾ ਖਲੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੧੧ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਘਰ ਹੈ, ਨਾ ਸੈਨਾ ਨਾ ਸਾਥੀ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਮਹਾਂ ਨਾਥਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨਾਥ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ “ਆਪਿ ਨਾਥੁ ਨਾਥੀ ਸਭ ਜਾ ਕੀ”..... (ਜਪੁਜੀ) ॥੧੫॥
- ੧੨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ । ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ । ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ।
- ੧੩ ਭੇਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਛੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਸਭ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ । ਮਹਾਂ ਦੀਨਾਂ ਲਈ ਦੀਨ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਂ ਬਲਵਾਨਾਂ ਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ॥੧੬॥
- ੧੪ ਦਾਗ-ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਗੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਲੇਖ-ਭੇਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਰੂਪ ਤੇ ਰੇਖ, ਕਿਸੇ ਸਾਝੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ।
- ੧੫ ਮਹਾਂ ਤੇਜਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇਜ਼ ਹੈ । ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟ ਦੀ ਵੀ ਲਾਟ ਹੈ । ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਮਹਾਂ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਹੈ ॥੧੭॥
- ੧੬ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਹੈ । ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਤੇਜ਼ ਦੀ ਲਾਲੀ ਵਸਦੀ ਹੈ ।
- ੧੭ ਜਾੜਾਂ ਬੜੀਆਂ-ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ੋਭਾਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੮ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਡਮਾ ਡੰਮ ਜੰਗੀ ਡਮਰੂ ਖੜਕ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਛਤਰਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਛਤਰ ਚਮਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਜੋਗਣੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਝਮਾ-ਝਮ ਅਸਤਰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਮਹਾਂ ਘੋਰ ਜੰਗੀ ਵਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਉਂ ਸੁਣੀਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪਰਲੋ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਅਗਨ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੯॥
- ੨੦ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਅਨੇਕਾਂ ਘੰਟੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੱਦਲ ਦੀ ਘੋਰ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਛਲ ਕੇ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਦਾ ॥੨੦॥
- ੨੧ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਇਉਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਘੁੰਘਰੂ ਛਟਕਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਰੋਸ ਵਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਖਾਦ (ਝਗੜੇ) ਨੂੰ ਮੋਟ ਸਕਦੇ ਹੋ ॥੨੧॥
- ੨੨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਇਉਂ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਈ ਮੁੰਡ ਮਾਲਾ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੨੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਚਰਿੱਤਰ ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ॥੨੨॥
- ੨੪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਗਰਜਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਮਦੂਤ ਵੀ ਭੈ-ਭੀਤ ਭਾਵ ਕੰਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨੫ ਸਾਰੇ ਖੂਨ (ਲਹੂ ਹੀ ਲਹੂ) ਸਾਰੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵੀ ਦ੍ਰਵ ਭਾਵ (ਕੰਬ ਜਾਂਦੇ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੨੩॥
- ੨੬ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਹੇ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ! ਤੂੰ ਸੇਤੁਜ, ਜੇਰਜ ਤੇ ਉਤ ਭੁਜ ਅੰਡਜ ਆਦਿ ਚਾਰ ਖਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਖੰਡ ਅਰ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਬਣਾਏ ਹਨ । ਪਰਵਾਣ—“ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਸੇਤੁਜ ਕੀਨੀ ॥ ਉਤਭੁਜ ਖਾਨ ਬਹੁਰ ਰਚਿ ਦੀਨੀ ॥” (ਚਰਿਤ੍ਰ ੪੦੫-ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ)
- ੨੭ ਫੇਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਵਾਂ (ਤਰਫਾਂ) ਤੇ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ ਰਚਿਆ ਹੈ ।
- ੨੮ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਕਥਾ

ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਸੰਸਾਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਵੀ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਕਲ ਬਦਲ ਕੇ ਨਾਥ ਦਾ ਕਿਰਤਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਕਰੋ ਦਿਦਾਰੇ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ।

ਅ ਇਥੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਮਕ ਨੇ ਚੁੰਧਿਆ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਉਸਤਤ ਹੈ ਜੋ (ਬਾਮ ਪੰਥੀਆਂ) ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਰੰਗ ਉਸ ਦਾ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੇਵ ਹਨ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਮਾਸ ਉਸ ਦੀ ਮਨ ਭਾਉਂਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ । ਬੱਦਲ ਜਿਹੀ ਗਰਜ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਰੱਤੀ ਭਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਦਰਿਆ ਦੇ ਮੁਹਾਜ ਵੱਲ ਉਹ ਤੱਕਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਸੋ ਸੱਜਣੋਂ ਪੜ੍ਹੋ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਕੁਰਾਣੰ ਪੁਰਾਣੰ ॥੨੪॥ ੧ਰਚੇ ਰੈਣ ਦਿਵਸੰ ਥਪੇ ਸੂਰ ਚੰਦ੍ਰੰ ॥ ਠਟੇ ਦਈਵ ਦਾਨੋ
 ਰਚੇ ਬੀਰ ਬਿੰਦੰ ॥ ੨ਕਰੀ ਲੋਹ ਕਲਮੰ ਲਿਖਿਯੋ ਲੇਖ ਮਾਥੰ ॥ ਸਭੈ ਜੇਰ ਕੀਨੇ
 ਬਲੀ ਕਾਲ ਹਾਥੰ ॥੨੫॥ ੩ਕਈ ਮੇਟ ਡਾਰੇ ਉਸਾਰੇ ਬਨਾਏ ॥ ਉਪਾਰੇ ਗੜੇ
 ਫੇਰਿ ਮੇਟੇ ਉਪਾਏ ॥ ੪ਕ੍ਰਿਆ ਕਾਲ ਜੂ ਕੀ ਕਿਨੂ ਨ ਪਛਾਨੀ ॥ ਘਨਿਯੋ ਪੈ
 ਬਿਹੈ ਹੈ ਘਨਿਯੋ ਪੈ ਬਿਹਾਨੀ ॥੨੬॥ ੫ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਸੇ ਕੀਟਾ ਕੋਟੈ ਬਨਾਏ ॥
 ਕਿਤੇ ਰਾਮ ਸੇ ਮੇਟਿ ਡਾਰੇ ਉਪਾਏ ॥ ੬ਮਹਾਂਦੀਨ ਕੋਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਾਂਝ ਹੂਏ ॥ ਸਮੈ
 ਆਪਨੀ ਆਪਨੀ ਅੰਤਿ ਮੂਏ ॥੨੭॥ ੭ਜਿਤੇ ਅਉਲੀਆ ਅੰਬੀਆ ਹੋਇ ਬੀਤੇ ॥
 ਤਿਤਿਯੋ ਕਾਲ ਜੀਤਾ ਨਤੇਕਾਲਜੀਤੇ ॥ ੮ਜਿਤੇ ਰਾਮ ਸੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਹੁਇ ਬਿਸਨ ਆਏ ॥
 ਤਿਤਿਯੋ ਕਾਲ ਖਾਪਿਓ ਨਤੇਕਾਲਘਾਏ ॥੨੮॥ ੯ਜਿਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਸੇ ਚੰਦ੍ਰ ਸੇ ਹੋਤ
 ਆਏ ॥ ਤਿਤਿਓ ਕਾਲ ਖਾਪਾ ਨ ਤੇ ਕਾਲ ਘਾਏ ॥ ੧੦ਜਿਤੇ ਅਉਲੀਆ ਅੰਬੀਆ
 ਗਉਸਾ ਹੈ ਹੈ ॥ ਸਭੈ ਕਾਲ ਕੇ ਅੰਤ ਦਾੜਾ ਤਲੈ ਹੈ ॥੨੯॥ ੧੧ਜਿਤੇ ਮਾਨਧਾਤਾਦਿ
 ਰਾਜਾ ਸੁਹਾਏ ॥ ਸਭੈ ਬਾਂਧਿ ਕੈ ਕਾਲ ਜੇਲੈ ਚਲਾਏ ॥ ੧੨ਜਿਨੈ ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ
 ਉਚਾਰੇ ਉਬਾਰੇ ॥ ਬਿਨਾ ਸਾਮ ਤਾ ਕੀ ਲਖੇ ਕੋਟ ਮਾਰੇ ॥੩॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥
 ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧੩ਚਮਕਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥ ਅਭੂਤੰ ਭਯਾਣੰ ॥ ਧੁਣੰ ਨੇਵਰਾਣੰ ॥ ਘੁਰੰ
 ਘੁੰਘ੍ਰਯਾਣੰ ॥੩੧॥ ੧੪ਚਤੁਰ ਬਾਂਹ ਚਾਰੰ ॥ ਨਿਜੁਟੰ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ਗਦਾ ਪਾਸ ਸੋਹੰ ॥
 ਜਮੰ ਮਾਨ ਮੋਹੰ ॥੩੨॥ ੧੫ਸੁਭੰ ਜੀਭ ਜੁਆਲੰ ॥ ਸੂ ਦਾੜਾ ਕਰਾਲੰ ॥ ਬਜੀ
 ਬੰਬ ਸੰਖੰ ॥ ਉਠੇ ਨਾਦ ਬੰਖੰ ॥੩੩॥ ੧੬ਸੁਭੰ ਰੂਪ ਸਯਾਮੰ ॥ ਮਹਾ ਸੋਭ ਧਾਮੰ ॥
 ਛਬੇ ਚਾਰ ਚਿਤ੍ਰੰ ॥ ਪਰੇਅੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ॥੩੪॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੭ਸਿਰੰ
 ਸੇਤ ਛਤ੍ਰੰ ਸੁ ਸੁਭੰ ਬਿਰਾਜੰ ॥ ਲਖੈ ਛੈਲ ਛਾਇਆ ਕਰੇ ਤੇਜ ਲਾਜੰ ॥ ੧੮ਬਿਸਾਲਾਲ
 ਨੈਨੰ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਹੰ ॥ ਫਿਰੰਗ ਅੰਸੁ ਮਾਲੰ ਹਸੰ ਕੋਟ ਕ੍ਰੋਹੰ ॥੩੫॥ ੧੯ਕਹੂੰ ਰੂਪ
 ਧਾਰੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਹੰ ॥ ਕਹੂੰ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆਨ ਕੇ ਮਾਨ ਮੋਹੰ ॥ ੨੦ਕਹੂੰ ਬੀਰ ਹੂ
 ਕੈ ਧਰੇ ਬਾਨ ਪਾਨੰ ॥ ਕਹੂੰ ਭੂਪ ਹੈ ਕੈ ਬਜਾਏ ਨਿਸਾਨੰ ॥੩੬॥
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੨੧ਧਨੁਰ ਬਾਨ ਧਾਰੇ ॥ ਛਕੇ ਛੈਲ ਭਾਰੇ ॥ ੨੨ਲਏ
 ਖੱਗ ਐਸੇ ॥ ਮਹਾਂਬੀਰ ਜੈਸੇ ॥੩੭॥ ੨੩ਜੁਰੇ ਜੰਗ ਜੋਰੰ ॥ ਕਰੇ
 ਜੁੱਧ ਘੋਰੰ ॥ ੨੪ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਦਿਆਲੰ ॥ ਸਦਾਯੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ॥੩੮॥

ੳ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਵੇਦ ਤੇ ਪੁਰਾਣ ਅਤੇ ਕੁਰਾਣ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਵਾਂਗੇ? ਇਹ ਕਿ ਵੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਪੁਰਾਣ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਨੇ ਅਤੇ ਕੁਰਾਣ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ। ਪਰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਗਲ ਮੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਸ ਇਹੀ ਰਾਜ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਚਿੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤੇ ਕਥਨ ਕਰਨਾ ਹਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਹੀ ਹੈ।

ਅ ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਤੇ ਨਿਕੰਮੇ ਕੀਤੇ-ਪਤੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਤੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਗੀਤਾ ਜਿਹਾ ਪਵਿੱਤਰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਜ੍ਹਾਇਆ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਵਾਕਈ ਕੀਤੇ-ਪਤੰਗੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਤੇ ਪੰਨਵਾਦ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋਏ ਜੋ ਮਾਨਹਾਨੀ ਜਨਕ ਬਚਨ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ ਸਕੀਏ। ਕੋਈ ਕੋਝਾ ਸ਼ਬਦ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ੲ ਮਹਾਦੀਨ (ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ) ਦੀਨ ਮੱਤ ਦਾ ਚਾਲਕ

ਸ ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ ਹੈ—ਅੰਬੀਆ—ਖੁਦਾ ਦੀ ਖਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਹਾਇਕ ਪੈਗੰਬਰ ਨਬੀ ਦਾ ਬਹੁ ਬਚਨ

ਹ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਇੰਦਰ ਜਿਹਕੇ ਚੰਦਰਮਾ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਤਨੇ ਹੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਦਾੜਾਂ ਥੱਲੇ ਹਨ।

ਕ ਗੋਸ਼ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਫਕੀਰ ਕਿਸੇ ਫਰਿਆਦੀ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ

ਖ ਮਨੁ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ—ਅੱਗੇ ਅੰਗ ੧੮੪ 'ਤੇ ਦੇਖੋ।

ਗ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁੰਭ ਨਿਸ਼ੰਭ ਜਿਹੇ ਭਿਆਨਕ ਦੈਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਗਾਵਤ ਕਰਕੇ ਆਕੀ ਹੋ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਤੇ ਕਹਿਰ ਦਾ ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਦੇ ਹੌਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਤੇ ਆਕੀਆਂ ਦੇ ਹੌਕਾਰ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਕੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ—ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੈਤ ਭੁੱਖੀ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

- ਕੁਰਾਣ ਤੇ ਪੁਰਾਣ ਬਣਾਏ ਹਨ
- ੧ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਫੇਰ ਤੁਸਾਂ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਬਣਾ ਕੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਡਿਉਣੀ 'ਤੇ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਤ ਬਣਾ ਕੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਡਟਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਦੈਤ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਦੇਵ ਵਿਦਵਾਨ ਰਚੇ ਹਨ ।
- ੨ ਯੁੱਧ ਇਹ ਜਿਹੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕਲਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਘਸਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਬਲੀ ਕਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੫॥
- ੩ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕਈ ਅੱਖਰ ਲਿਖ ਕੇ ਮੋਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਘੜ-ਘੜ ਕੇ ਬਣਾਏ, ਫੇਰ ਮੋਟ ਦਿੱਤੇ, ਫੇਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੪ ਪਰ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕੌਤਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਛਾਣ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵਰਤੇਗੀ ॥੨੬॥
- ੫ ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਿਹੇ ਕੀਜੇ ਉਸ ਨੇ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜਿਹੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਤੇ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੬ ਮਹਾਂ ਦੀਨ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਉੱਪਰ ਹੋਏ । ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਨਿਭਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮਰ ਗਏ ਅੰਤ ਨੂੰ ॥੨੭॥
- ੭ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਉਲੀਏ ਤੇ ਅੰਬੀਆਂ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਲ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਲ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਉਹ ਕਾਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕੇ ।
- ੮ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਰਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਉਤਨੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨ ਸਮੇਤ ਕਾਲ ਨੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੯ ਨਾ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਖਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਕਾਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਪਾ ਸਕੇ ॥੨੮॥
- ੧੦ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਉਲੀਏ, ਅੰਬੀਏ ਜਾਂ ਗਾਉਸ ਹੋਣਗੇ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਦਾੜਾਂ ਹੇਠ ਆਉਣਗੇ ॥੨੯॥
- ੧੧ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਮਾਨਦਾਤਾ ਜਿਹੇ ਰਾਜੇ ਹੋਏ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੰਨ ਕੇ ਕਾਲ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੨ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਚਾ ਲਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਨਹੀਂ ਲਈ ਉਹ ਤਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਮਾਰੇ ਵੇਖੋ ਹਨ ॥੩੦॥
- ੧੩ ਰਸਵਾਲ ਛੰਦ ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬੜੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਦੀ ਨੁਣਕਾਰ, ਝਾਂਝਰਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਘੁੰਗਰੂ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੧॥
- ੧੪ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋ-ਦੋ ਹੱਥ ਚਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸੁਪਰੇ ਹੋਏ ਜੁਆਨ ਦੇ ਪਾਸਿਉਂ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਗਦਾ ਫੜੀ ਹੋਈ ਯਮਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੀ ਫਿੱਕੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ॥੩੨॥
- ੧੫ ਤੇ ਕਾਲ ਦੀ ਜੀਭ ਅੱਗ ਸਾੜਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਾੜਾਂ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੇ ਜੰਗੀ ਵਾਜੇ ਪੈਸੇ ਤੇ ਸੰਘ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰਜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ॥੩੩॥
- ੧੬ ਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਰੂਪ ਸਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਂ ਸ਼ੋਭਾ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਦੀ ਛੱਤੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬੜੀ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ॥੩੪॥
- ੧੭ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚਿੱਟਾ ਛਤਰ ਬੜੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਛੈਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਤੇਜ ਮੁਰਬਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਇਆ ਲਾਲ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਸ਼ੋਭ
- ੧੮ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮੂਹਕ ਅੰਸ਼ਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰੋੜਾਂ ਕੋਹ ਦੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੩੫॥
- ੧੯ ਕਿਤੇ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਦਾ ਮਾਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੨੦ ਕਿਤੇ ਸੂਰਮਾ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਫੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਭੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੩੬॥
- ੨੧ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਧਨੁੱਖ ਦੇ ਬਾਣ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਾਕੇ ਛੈਲ ਸੂਰਮੇ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨੨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਵਾਰ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਯੋਧੇ ਫੜਦੇ ਹਨ ॥੩੭॥
- ੨੩ ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਦਾ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕਿਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਉਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਜੋ—
- ੨੪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਾਗਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਆਲੂ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭਨਾਂ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੩੮॥

ਜੋ ਇਸੇ ਉੱਧਵ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਣਗੇ । ਇਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਕਸ਼ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਕਸ਼ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਦਾ ਰਸ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਆਕੀ ਤੇ ਬਦਰਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ ਧਾਰ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ।

੫ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਠੇਕਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਰੰਗ ਸ਼ਿਆਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਦੂਜਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਿਆਮ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਿਆਮਾਂ ਨੂੰ ਬਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਿਆਮ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੬ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਪਿਆਰੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਟੀਕੇਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਤੇ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਤੇ ਮਹਾਂਕਾਲ ਦੇਵਤੇ ਨਾਲ । ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਣਿ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੈ ।

੭ ਯਾਦ ਰੱਖੋ “ਸਰੋਦ ਛਤਰ” ਧਰਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਅਤੇ “ਕਾਲਾ ਛਤਰ” ਪਾਪ ਦੀ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚਿੱਟਾ ਛਤਰ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੮ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਾਲ ਨੇਤਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਮਹਾਰਾਜ ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੯ ਅੰਸ਼ਾ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਭਾਵ ਸਮੂਹ ਅੰਸ਼ਾ ਅਵਤਾਰ—ਅੰਸ਼ਾ ਅਉਤਾਰ ਉਪਾਇਓਨ ਭਾਉ ਦੂਜਾ ਕੀਆ ॥ ਜਿਉ ਰਾਜੇ ਰਾਜ ਕਮਾਵਦੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਭੀਤੀਆ ॥ ਅੰਗ ੫੧੬ ॥ ਮ: ੩ ॥

ਜਦੋਂ ਦੁੱਖ-ਸੁਖ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੁੱਧ, ਜੰਗ, ਸਾਨ੍ਹ ਦੇ ਭੇੜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਚਿਹਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਲਈ ਇਸ ਸਾਰੀ ਉਪਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਇਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ।

ਸਲੋਕ—ਕਿਰਤ ਕਮਾਵਨ ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਕੀਨੇ ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥ ਪਸੁ ਆਪਨ ਹਉ ਹਉ ਕਰੈ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਹਾ ਕਮਾਇ ॥੧॥ ਪਉੜੀ ॥ ਏਕਹਿ ਆਪਿ ਕਰਾਵਨਹਾਰਾ ॥ ਆਪਹਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਇਆ ਜਗ ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਆਪਹਿ ਲਾਇਓ ॥ ਸੋ ਜੋ ਪਾਇਓ ਜੁ ਆਪਿ ਦਿਵਾਇਓ ॥ ਉਆ ਕਾ ਅੰਤ ਜਾਨੈ ਕਉ ॥ ਜੋ ਜੋ ਕਰੈ ਸੋਊ ਫੁਨਿ ਰੋਊ ॥ ਏਕਹਿ ਤੇ ਸਗਲਾ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਸਵਾਰਨਹਾਰਾ ॥੮॥ ਅੰਗ ੨੫੧ ॥ ਮ: ੫ ॥

੧ਸਦਾ ਏਕ ਰੂਪੰ ॥ ਸਭੈ ਲੋਕ ਰੂਪੰ ॥ ੨ਅਜੇਯੰ ਅਜਾਯੰ ॥ ਸਰਨਿਯੰ ਸਹਾਯੰ ॥੩੬॥
 ੩ਤਪੈ ਖੰਗ ਪਾਨੰ ॥ ਮਹਾਂ ਲੋਕ ਦਾਨੰ ॥ ੪ਭਵਿਖਯੰ ਭਵੇਅੰ ॥ ਨਮੋ
 ਨਿਰਜੁਰੇਅੰ ॥੪੦॥ ੫ਮਧੋ ਮਾਨ ਮੁੰਡੰ ॥ ਸੁਭੰ ਰੁੰਡ ਝੁੰਡੰ ॥ ੬ਸਿਰੰ ਸੇਤ ਛੱਤ੍ਰੰ ॥
 ਲਸੰ ਹਾਥ ਅੱਤ੍ਰੰ ॥੪੧॥ ੭ਸੁਣੇ ਨਾਦ ਭਾਰੀ ॥ ਤ੍ਰਸੇ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥ ੮ਦਿਸਾ ਬਸਤ੍ਰ
 ਰਾਜੰ ॥ ੯ਸੁਣੇ ਦੇਖ ਭਾਜੰ ॥੪੨॥ ਸੁਣੇ ਗੱਦ ਸੱਦੰ ॥ ਅਨੰਤੰ ਬਿਹੰਦੰ ॥ ੧੦ਘਟਾ
 ਜਾਣੁ ਸਿਆਮੰ ॥ ਦੁਤੰ ਅਭਿਰਾਮੰ ॥੪੩॥ ੧੧ਚਤੁਰ ਬਾਹ ਚਾਰੰ ॥ ਕਰੀਟੰ ਸੁਧਾਰੰ ॥
 ੧੨ਗਦਾ ਸੰਖ ਚਕ੍ਰੰ ॥ ਦਿਪੈ ਕੂਰ ਬੱਕ੍ਰੰ ॥੪੪॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਅਨੂਪ ਰੂਪ
 ਰਾਜਿਅੰ ॥ ਨਿਹਾਰ ਕਾਮੁ ਲਾਜਿਯੰ ॥ ੧੪ਅਲੋਕ ਲੋਕ ਸੋਭਿਅੰ ॥ ਬਿਲੋਕ ਲੋਕ
 ਲੋਭਿਅੰ ॥ ੧੫ਚਮੱਕਿ ਚੰਦ੍ਰ ਸੀਸਿਯੰ ॥ ਰਹਿਯੋ ਲਜਾਇ ਈਸਿਯੰ ॥ ੧੬ਸੁ ਸੋਭ
 ਨਾਗ ਭੂਖਣੰ ॥ ਅਨੇਕ ਦੁਸਟ ਦੂਖਣੰ ॥੪੬॥ ੧੭ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਧਾਰੀਯੰ ॥ ਕਰੋਰ
 ਪਾਪ ਟਾਰੀਯੰ ॥ ੧੮ਗਦਾ ਗ੍ਰਿਸਟ ਪਾਣਿਯੰ ॥ ਕਮਾਣ ਬਾਣ ਤਾਣਿਯੰ ॥੪੭॥
 ੧੯ਸਬਦ ਸੰਖ ਬੱਜਿਯੰ ॥ ਘਣੰਕਿ ਘੁੰਘਰ ਗੱਜਿਯੰ ॥ ੨੦ਸਰਨਿ ਨਾਥ ਤੋਰੀਯੰ ॥
 ਉਬਾਰ ਲਾਜ ਮੋਰੀਯੰ ॥੪੮॥ ੨੧ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਸੋਹੀਯੰ ॥ ਬਿਸੇਖ ਦੇਵ ਮੋਹੀਯੰ ॥
 ੨੨ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਦੇਵਲੰ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਾਨ ਕੇਵਲੰ ॥੪੯॥ ੨੩ਸੁ ਆਦਿ ਅੰਤ
 ਏਕਿਯੰ ॥ ਧਰੇ ਸੁ ਰੂਪ ਅਨੇਕਿਯੰ ॥ ੨੪ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਰਾਜਈ ॥ ਬਿਲੋਕ ਪਾਪ
 ਭਾਜਈ ॥੫੦॥ ੨੫ਅਲੰਕ੍ਰਿਤੰ ਸੁ ਦੇਹਯੰ ॥ ਤਨੋ ਮਨੋ ਕਿ ਮੋਹਿਯੰ ॥ ੨੬ਕਮਾਣ
 ਬਾਣ ਧਾਰ ਹੀ ॥ ਅਨੇਕ ਸੱਤ੍ਰ ਟਾਰਹੀ ॥੫੧॥ ੨੭ਘਮਕਿ ਘੁੰਘਰੰ ਸੁਰੰ ॥ ਨਵੰ
 ਨਨਾਦ ਨੂਪਰੰ ॥ ੨੮ਪ੍ਰਜਾਲ ਬਿਜੁਲ ਜੁਲੰ ॥ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪਰਮ ਨਿਰਮਲੰ ॥੫੨॥ ਤੋਟਕ
 ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੨੯ਨਵ ਨੇਵਰ ਨਾਦ ਸੁਰੰ ਨਿਮਲੰ ॥ ਮੁਖ ਬਿਜੁਲ ਜੂਲ
 ਘਣੰ ਪ੍ਰਜੁਲੰ ॥ ੩੦ਮਦਰਾ ਕਰ ਮੱਤ ਮਹਾ ਭਭਕੰ ॥ ਬਨ ਮੈ ਮਨੋ ਬਾਘ ਬਚਾ
 ਬਬਕੰ ॥੫੩॥ ੩੧ਭਵ ਭੂਤ ਭਵਿੱਖ ਭਵਾਨ ਭਵੰ ॥ ਕਲ ਕਾਰਣ ਉਬਾਰਣ ਏਕ
 ਤੁਵੰ ॥ ੩੨ਸਭ ਠੌਰ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਤ ਨਯੰ ॥ ਮ੍ਰਿਦ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਤੁਯੰ ਸੁਭਯੰ ॥੫੪॥
 ੩੩ਦਿੜ ਦਾੜ ਕਰਾਲ ਦੈ ਸੇਤ ਉਧੰ ॥ ਜਿਹ ਭਾਜਤ ਦੁਸਟ ਬਿਲੋਕ ਜੁਧੰ ॥ ੩੪ਮਦ
 ਅਮੱਤ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਕਰਾਲ ਧਰੰ ॥ ਜਪ ਸੱਦ ਸੁਰਾਸੁਰਯੰ ਉਚਰੰ ॥੫੫॥ ੩੫ਨਵ
 ਕਿੰਕਣ ਨੇਵਰ ਨਾਦ ਹੂਅੰ ॥ ਚਲ ਚਾਲ ਸਭਾ ਚਲ ਕੰਪ ਭੂਅੰ ॥

ਓ ਗਦਾ ਸੰਖ ਤੇ ਚੱਕਰ ਆਦਿ ਚਤੁਰ ਭੁਜ (ਚਾਰ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ) ਵਿਭੰਨ ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਚਾਰ ਬਾਹਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗਦਾ, ਸੰਖ ਆਦਿ ਤਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਖ ਦੀ ਸੋਭਾ ਅੱਗੇ ਕਰੂਰ ਤੁੱਛ ਹਨ।
 ਅ ਮੱਤ-ਮਤੀ (ਤਲਵਾਰ)—ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਕੁਝ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਉਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ—
 ਅੰਧ ਆਗੂ ਜੋ ਥੀਐ ਕਿਉ ਪਾਧਰੁ ਜਾਣੈ ॥ ਆਪ ਮੁਸੈ ਮਤਿ ਹੋਛੀਐ ਕਿਉ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ਅੰਗ ੭੬੦ ॥ ਮ: ੧॥
 ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਈ ਪੰਪਲਿਸਟ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਛਪ ਰਹੇ ਪਰਚੇ ਵੇਖੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਗਿਆਨੀ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਕਈ ਮੁਕਾਲਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਪੱਧਰਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਹ ਨੂੰ ਆਪ ਚੱਲ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਣੀ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਚੱਕਰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪੜ੍ਹੇ ਅੰਕ ੫੨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ।

- ੧ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕੋ ਰੂਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ।
- ੨ ਜੋ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਜਿੱਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਜਨਮਿਆ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ “ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਛਿ ਲਾਵੈ ਇਹ ਬਿਰਦ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥ ਅੰਗ ੫੪੪॥” ॥੩੯॥
- ੩ ਹੱਥ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਤੇਜ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਚਮਕ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਹਾਂ ਦਾਨੀ ਹੈ ।
- ੪ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੪੦॥
- ੫ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਮਧ ਮਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਹਨ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ । ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ—
- ੬ ਸਵੈਦ ਛਤਰ ਹੈ ਭਾਵ ਜੋ ਦਾਗੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਸਤਰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ॥੪੧॥
- ੭ ਉਸ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗਰਜ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਕੰਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਬਸਤਰ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁੱਖ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੪੨॥
- ੯ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਇਉਂ
- ੧੦ ਜਾਣੋ ਜਿਸੇ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਦਾ ਪਾਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ ॥੪੩॥
- ੧੧ ਚਾਰੇ ਹੁੰਦਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਬਾਹਵਾਂ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛਤਰ ਹੈ ।
- ੧੨ ਗਦਾ ਤੇ ਸੰਖ ਅਤੇ ਚੱਕਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਭਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ॥੪੪॥
- ੧੩ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਇਹ ਵਸਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੁਝ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਤਾਂ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੀ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੱਕ ਕੇ ਕਾਮ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੀ ਤਸਬੀ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ ॥੪੫॥
- ੧੫ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਚਮਕ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵੀ ਲਜਾਵਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਾਗ ਫਾਂਸ ਦਾ ਹਾਰ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੋ ਅਨੇਕ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਲਈ ਦੁੱਖ ਰੂਪ ਹੈ ॥੪੬॥
- ੧੭ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਹ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਦਾ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਬਾਣ ਤਾਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੪੭॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੰਖ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਾਣੋ ਬੇਅੰਤ ਘੁੰਘਰੂ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ।
- ੨੦ ਹੋ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਾਲਿਕ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ । ਮੇਰੀ ਲੱਜਿਆ ਰੱਖ ਲੈ ॥੪੮॥
- ੨੧ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਰੂਪ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਦੇਵਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੨ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ ਦੇਵਾਲੇ, ਅਦੇਵ, ਦੇਵ ਕਹਾਉਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ । ਜੋ ਦੇਵ ਹੈ ਤਾਂ ਐ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਦੇਵ ਹੈਂ ॥੪੯॥
- ੨੩ ਜੋ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਇਹ ਹੀ ਹੈ । ਭਾਵ ਤੂੰ ਸਰੂਪ ਅਨੇਕ ਧਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ਏਕਹਿ ਤੇ ਸਗਲਾ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਸਵਾਰਨਹਾਰਾ ॥
(ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ੨੫੧)
- ੨੪ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਪ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੫੦॥
- ੨੫ ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਮੂਹ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ—
- ੨੬ ਤੂੰ ਹੁਕਮ ਦਾ ਬਾਣ ਕਮਾਨ ਉੱਪਰ ਧਾਰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਜਤਾਂ ਪੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ॥੫੧॥
- ੨੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਘੁਮਕ ਦੀ ਘੁੰਘਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਸੁਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਜਾਣੋ ਨਵਾਂ ਹੀ ਨੂਪਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ)
- ੨੮ ਪ੍ਰਚੰਡ ਅਗਨੀ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਜਲੌਆ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਨਿਰਮਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੫੨॥
- ੨੯ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਝਾਂਜਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਸੁਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਵੀਂ ਤੇ ਨਿਰਕਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਮੁੱਖ ਦੀ ਆਭਾ ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ
- ੩੦ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਤਿਆ ਹੋਇਆ ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਾਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਗਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੫੩॥
- ੩੧ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਟ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਬੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ।
- ੩੨ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਥਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਨਵਾਂ ਹੈ, ਪੁਰਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਰਸ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਮਿਠੇ, ਪਿਆਰੇ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਖੇਡੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈਂ ॥੫੪॥
- ੩੩ ਕਰੜੀ, ਠੰਝ ਦਾੜਾਂ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਤੇਰਾ ਭੈ ਸੋਤ-ਸਵੈਦ ਧੁਜਾ ਤੇਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟ ਯੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ।
- ੩੪ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਮਧ ਮਸਤੀ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਤਲਵਾਰ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਜੋ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤੇ ਜੈ-ਜੈ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੫੫॥
- ੩੫ ਜਦੋਂ ਜੰਗ, ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਘੁੰਘਰੂਆਂ ਤੇ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਂਗ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਐਸੀ ਹਲਚਲ ਮਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਲਚਲ ਮਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਧਰਤੀ, ਕੀ ਪਹਾੜ ਸਾਰੇ ਕੰਬ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਬਲਕਾ ਮਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧ਘਣ ਘੁੰਘਰ ਘੰਟਣ ਘੋਰ ਸੁਰੰ ॥ ਚਰ ਚਾਰ ਚਰਾ ਚਰਯੰ ਹੁਰੰ ॥੫੬॥ ੨ਚਲ
 ਚੌਦਹੁ ਚਕ੍ਰਨ ਚਕ੍ਰ ਫਿਰੰ ॥ ਬਡਵੰ ਘਟਵੰ ਹਰੀਅੰ ਸੁਭਰੰ ॥ ੩ਜਗ ਜੀਵ ਜਿਤੇ
 ਜਲਯੰ ਥਲਯੰ ॥ ਅਸ ਕੋ ਜੁ ਤਵਾਇਸੁਅੰ ਮਲਯੰ ॥੫੭॥ ੪ਘਟ ਭਾਦਵ ਮਾਸ
 ਕੀ ਜਾਣ ਸੁਭੰ ॥ ਤਨ ਸਾਵਰੇ ਰਾਵਰੇਅੰ ਹੁਲਸੰ ॥ ੫ਰਦ ਪੰਗਤ ਦਾਮਨੀਅੰ
 ਦਮਕੰ ॥ ਘਨ ਘੁੰਘਰ ਘੰਟ ਸੁਰੰ ਘਮਕੰ ॥੫੮॥ ੬ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੭ਘਟਾ
 ਸਾਵਣੰ ਜਾਨ ਸਮਾਮੰ ਸੁਹਾਮੰ ॥ ਮਣੀ ਨੀਲ ਨਗਿਯੰ ਲਖੰ ਸੀਸ ਨਿਆਮੰ ॥ ੮ਮਹਾਂ
 ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਮਾਮੰ ਮਹਾਂ ਅਭਿਰਾਮੰ ॥ ਮਹਾਂ ਰੂਪ ਰੂਪੰ ਮਹਾਂ ਕਾਮ ਕਾਮੰ ॥੫੯॥ ੯ਫਿਰੈ
 ਚੱਕ੍ਰ ਚਉਦਹੁ ਪੁਰੀਯੰ ਮਧਿਆਣੰ ॥ ਇਸੇ ਕੰਠ ਬੀਅੰ ਫਿਰੈ ਆਇਸਾਣੰ ॥ ੧੦ਕਰੇ
 ਕੁੰਟ ਕੋਨੈ ਬਿਖੈ ਭਾਜ ਬਾਚੈ ॥ ਸਭੰ ਸੀਸ ਕੇ ਸੰਗ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਨਾਚੈ ॥੬੦॥ ੧੧ਕਰੇ
 ਕੋਟ ਕੋਊ ਧਰੇ ਕੋਟ ਓਟੰ ॥ ਬਚੈਗੋ ਨ ਕਿਉਹੁੰ ਕਰੈ ਕਾਲ ਚੋਟੰ ॥ ੧੨ਲਿਖੰ
 ਜੰਤ੍ਰ ਕੇਤੇ ਪੜ੍ਹੰ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋਟੰ ॥ ਬਿਨਾ ਸਰਨ ਤਾਂ ਕੀ ਨਹੀ ਅੌਰ ਓਟੰ ॥੬੧॥ ੧੩ਲਿਖੰ
 ਜੰਤ੍ਰ ਥਾਕੇ ਪੜ੍ਹੰ ਮੰਤ੍ਰ ਹਾਰੇ ॥ ਕਰੇ ਕਾਲ ਤੇ ਅੰਤ ਲੈ ਕੈ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ੧੪ਕਿਤਿਓ
 ਤੰਤ੍ਰ ਸਾਧੇ ਸੁ ਜਨਮੰ ਬਿਤਾਇਓ ॥ ਭਏ ਫੋਕਟੰ ਕਾਜ ਏਕੈ ਨ
 ਆਇਓ ॥੬੨॥ ੧੫ਕਿਤੇ ਨਾਸ ਮੁੰਦੈ ਭਏ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ॥ ਕਿਤੇ ਕੰਠ ਕੰਠੀ ਜਟਾ
 ਸੀਸ ਧਾਰੀ ॥ ੧੬ਕਿਤੇ ਚੀਰ ਕਾਨੰ ਜੁਗੀਸੰ ਕਹਾਯੰ ॥ ਸਭੇ ਫੋਕਟੰ ਧਰਮ ਕਾਮੰ
 ਨ ਆਯੰ ॥੬੩॥ ੧੭ਮਧੁ ਕੀਟਭੰ ਰਾਛਸੇ ਸੇ ਬਲੀਅੰ ॥ ਸਮੇ ਆਪਨੀ ਕਾਲ ਤੇਊ
 ਦਲੀਅੰ ॥ ੧੮ਭਏ ਸੁੰਭ ਨੈਸੁੰਭ ਸ੍ਰੇਣੰਤ ਬੀਜੰ ॥ ਤੇਊ ਕਾਲ ਕੀਨੇ ਪੁਰੇਜੇ
 ਪੁਰੇਜੰ ॥੬੪॥ ੧੯ਬਲੀ ਪ੍ਰਿਥੀਅੰ ਮਾਨਧਾਤਾ ਮਹੀਪੰ ॥ ਜਿਨੈ ਰਥ ਚੱਕ੍ਰੰ ਕੀਏ ਸਾਤ
 ਦੀਪੰ ॥ ੨੦ਭੁਜੰ ਭੀਮ ਭਰਥੰ ਜਗੰ ਜੀਤ ਡੰਡਯੰ ॥ ਤਿਨੈ ਅੰਤਕੇ ਅੰਤ ਕੋ ਕਾਲ
 ਖੰਡਯੰ ॥੬੫॥ ੨੧ਜਿਨੈ ਦੀਪ ਦੀਪੰ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰਾਈ ॥ ਭੁਜਾ ਦੰਡ ਦੈ ਛੋਟਿ
 ਛਤ੍ਰੰ ਛਿਨਾਈ ॥ ੨੨ਕਰੇ ਜੱਗ ਕੋਟੰ ਜਸੰ ਅਨੇਕ ਲੀਤੇ ॥ ਵਹੈ ਬੀਰ ਬੰਕੇ
 ਬਲੀ ਕਾਲ ਜੀਤੇਓ ॥੬੬॥ ੨੩ਕਈ ਕੋਟ ਲੀਨੇ ਜਿਨੈ ਦੁਰਗ ਢਾਹੇ ॥
 ਕਿਤੇ ਸੂਰਬੀਰਾਨ ਕੇ ਸੈਨ ਗਾਹੇ ॥ ੨੪ਕਈ ਜੰਗ ਕੀਨੇ ਸੁ ਸਾਚੇ ਪਵਾਰੇ ॥
 ਵਹੈ ਦੀਨ ਦੇਖੇ ਗਿਰੇ ਕਾਲ ਮਾਰੇ ॥੬੭॥ ੨੫ਜਿਨੈ ਪਾਤਸਾਹੀ ਕਰੀ ਕੋਟ ਜੁੱਗਿਯੰ ॥
 ਰਸੰ ਆਨਰਸੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਭੁਗਿਯੰ ॥ ੨੬ਵਹੈ ਅੰਤ ਕੋ ਪਾਵ ਨਾਰੋ ਪਧਾਰੇ ॥
 ਗਿਰੇ ਦੀਨ ਦੇਖੇ ਹਠੀ ਕਾਲ ਮਾਰੇ ॥੬੮॥ ੨੭ਜਿਨੈ ਖੰਡੀਅੰ ਦੰਡ ਧਾਰੰ

ਉ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਆਹ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਬੇਬੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਲੇਖ ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਉਂ ਲਿਖੇ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ—ਓਨਰੀ ਵੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਜੰਤਰਾਂ-ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਵਣ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅੱਗੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਦੇ ਕੇ ਵਰ ਲਏ ਤੇ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਜੱਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਚ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਹਰਨਾਕਸ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜੰਤਰਾਂ-ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਆਕੁਤੀਆਂ ਨੇ ਮੌਤ ਅੱਗੇ ਅੜਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਲ ਹੀ ਰਹੇ ਅੰਤ ਮੌਤ ਦੇ ਭਾਵ ਕਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰ ਰੂਪੀ ਪੰਜੇ ਅੱਗੇ ਅੜ ਨਾ ਸਕੇ।

ਕਾਲ ਚਲਾਏ ਬੰਨ੍ਹ ਕੋਇ ਨ ਰਖਸੀ ॥ ਜਰੁ ਜਰਵਾਣਾ ਕੰਨਿ ਚੜਿਆ ਨਚਸੀ ॥ ਅੰਗ ॥੧੧੯॥ ਮ: ੨॥
 ਕਾਲ ਕਲਮ ਹੁਕਮੁ ਹਾਥਿ ਕਰਹੁ ਕਉਨੁ ਮੋਟਿ ਸਕੈ ਈਸੁ ਬੰਨ੍ਹੁ ਗਾਨੁਪਾਨੁ ਧਰਤ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਅੰਗ ੧੪੦੨ ॥ ਗਯੰਦ ਭਟ ॥
 ਅ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁੰਭ-ਨਿਸੁੰਭ ਸ੍ਰੇਣਤ ਬੀਜ ਤੇ ਮਧ ਕੀਟਵ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਮਾਰੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਹੈ, ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਲ ਸੀ ਜੋ ਹਕੀਕਤ ਹੈ, ਯੁੱਧ ਗੱਟ ਰੂਪ ਹੈ।

ਏ ਇਹਨਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬਲੀ ਤੇ ਚੋਟਵੇਂ ਜੇਤੂਆਂ ਦੀ ਗੁੱਡੀ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਕੀ ਕੀਤੇ ਅੰਤ ਕਾਲ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ? ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਬਕ ਲੈ ਕੇ ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ 'ਤੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਚੋਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਈਏ।

ਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੱਕੇ ਨਾਲ ਅਕਾਰਣ ਹੀ ਗਲੇ ਜਾ ਪੈਣਾ ਤੇ ਬਿਪਤਾ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਦੇਣੀ (ਪ੍ਰਮਾਣ) ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੇ ਸੀਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਸੁਣ ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੇ ਆਕਸ਼ਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਪਿਆਰ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੁਰਾ ਸੋਚਣ ਦੇ ਬਦਲੇ ਭਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ ਉਹੀ ਲੋਕ ਭਲੇ ਬਣੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਮ ਦੀ ਸਾਰ

- ੧ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਟੱਲ ਤੇ ਘੰਟੀਆਂ ਘੁੰਘਰੂਆਂ ਵਾਂਗ
ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘੋਰ ਸੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ਾਂ
ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ।
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਨੱਚਣ ਤੇ ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ
ਬਰਬਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੫੬॥
- ੨ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚੱਦਾਂ
ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਵਧੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੩ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਜਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਹਨ ਐਸਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ ਦੇਵੇ ॥੫੭॥
- ੪ ਜਿਵੇਂ ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਚਿੱਟੇ, ਕਿਧਰੇ
ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ—
- ੫ ਪੰਗਤਾਂ ਬੰਨ ਕੇ ਉੱਡ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀ
ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੇਅੰਤ ਘੁੰਘਰੂਆਂ ਤੇ
ਘੰਟੀਆਂ, ਟੱਲਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ ॥੫੮॥
- ੬ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਧਾਤ ਛੰਦ ॥ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ
ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਸ਼ੋਭਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ-ਕਦੇ
ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਸੂਰਜ, ਨੀਲ ਮਣੀਆਂ ਦੇ ਨਗਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ੋਭਾ
ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ—
- ੭ ਹੇ ਮਹਾਂ ਸ਼ਿਆਮ ਸੁੰਦਰ ਮਹਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰਨ
ਵਾਲੇ ! ਮਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਮਹਾਂ ਕਾਮ ਦੇ ਵੀ ਸੁੰਦਰ
ਕਾਮ ॥੫੯॥
- ੮ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚੱਦਾਂ ਹੀ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ
ਹੈ । ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦੂਜਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਆਵੇ । ਦੱਸੋ ਉਹ ਕਿਹੜੀ
- ੯ ਕੁੰਟ (ਪਾਸਾ) ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਬਚ
ਜਾਵੇ । ਜਦ ਕਿ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਦਾ
ਚੱਕਰ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੬੦॥
- ੧੦ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਯਤਨ ਕਰੇ ਜਾਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਆਸਰੇ
ਤੱਕ ਲਵੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ,
ਕਾਲ ਅਵੱਸ਼ ਸੱਟ ਮਾਰੇਗਾ ।
ਕਾਲ ਕਲਮ ਹੁਕਮੁ ਹਾਥਿ ਕਹਹੁ ਕਉਨੁ ਮੋਟਿ ਸਕੈ ਈਸੁ
ਬੰਸੁ ਗਾਨੁ ਧਾਨੁ ਧਰਤੁ ਹੀਐ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਪੰਨਾ
੧੪੦੨ ॥ ਗਯੰਦ ਭਟ ॥
- ੧੧ ਕਾਲ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਲੱਖਾਂ ਜੰਤਰ ਕਰ ਲਵੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਰੋੜਾਂ
ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਲਵੇ । ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਵੀ ਓਟ, ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੬੧॥
- ੧੨ ਬੜੇ ਲੋਕ ਜੰਤਰ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਕੇ ਬੱਝ ਗਏ ਅਤੇ ਮੰਤਰ
ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਹਾਰ ਗਏ । ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਮੌਤ ਦੇ

ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ।

- ੧੩ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਤੰਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਜਨਮ ਬਿਤਾ
ਦਿੱਤੇ । ਅੰਤ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਰਹੇ । ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇ ਵੀ
ਇਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ॥੬੨॥
- ੧੪ ਕਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅੰਟ ਨਾਲ ਨਾਸਾਂ ਮੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਖਾਂ
ਮੀਟ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਬ੍ਰਹਮ ਚਰਜ ਰੱਖਦੇ
ਹਨ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਕੰਠੀ ਪਾਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿਰ
'ਤੇ ਜਟਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਹਨ ।
- ੧੫ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਨ ਚੀਰ ਕੇ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜੋਗੀ ਕਹਾਇਆ
ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਰਹੇ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ
ਆਏ ॥੬੩॥
- ੧੬ ਕਿਤਨੇ ਮਧ ਕੀਟਬ ਜਿਹੇ ਬੜੇ ਬਲੀ ਦੈਤ ਹੋਏ । ਆਪਣੇ
ਸਮੇਂ ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਾਲ ਨੇ ਦਲ (ਰਗੜ) ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੭ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੰਭ, ਸ਼੍ਰੋਣਤ ਬੀਜ ਹੋਏ । ਉਹ ਵੀ ਕਾਲ ਨੇ
ਤੂੰਬੇ-ਤੂੰਬੇ ਕਰਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ॥੬੪॥
- ੧੮ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਬਹੁਤ ਬਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਾਨਧਾਤਾ ਰਾਜਾ
ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ
ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸੱਤਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ
ਸੱਤ ਦੀਪਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖੇ ਸਨ ।
- ੧੯ ਬਲੀ ਭੀਮ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤੇ ਭਰਥ ਨੇ ਜੋਗ
ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਭੰਡ (ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਲਿਆ ਸੀ) ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੬੫॥
- ੨੦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੀਪਾਂ-ਦੀਪਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਡੋਡੀ ਪਿਟਾ
ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਬਾਹਵਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੂਰਮਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਧਰਤੀ
'ਤੇ ਛਤਰ ਖੋਹ ਲਏ ਸਨ । ਕਰੋੜਾਂ ਜੱਗ—
- ੨੧ ਕੀਤੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਲਈਆਂ । ਉਹ ਵੀ ਬੜੇ
ਸੁੰਦਰ ਸੋਹਣੇ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਬਲੀ ਕਾਲ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ।
“ਕਾਲ ਚਲਾਏ ਬੰਨ੍ਹ ਕੋਇ ਨ ਰਖਸੀ ॥ ਜਰੁ ਜਰਵਾਣਾ
ਕੰਨ੍ਹ ਚੜਿਆ ਨਚਸੀ ॥ ਅੰਗ : ੧੧੯੦” ॥੬੬॥
- ੨੨ ਕਈ ਕਰੋੜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਖੋਹੇ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ
ਢਾਹੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੈਨਾਵਾਂ (ਫੌਜਾਂ) ਮਾਰ ਸੁੱਟੀਆਂ ।
- ੨੩ ਅਨੇਕਾਂ ਯੁੱਧ ਕੀਤੇ, ਕਈਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਸਾਕੇ ਤੇ ਪੁਆੜੇ
ਪਾਏ । ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਹ ਚੀਨ ਹੋਏ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਕਾਲ
ਦੇ ਮਾਰੇ ਭੁਲਦੇ ਹਨ ॥੬੭॥
- ੨੪ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰੋੜਾਂ ਯੁਗ ਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ
ਦੇ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਰਸ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਦ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਗੇ ।
- ੨੫ ਉਹ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਇਥੋਂ ਤੁਰ ਗਏ । ਧਰਤੀ 'ਤੇ
ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਵੇਖੇ ਬਲਵਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ॥੬੮॥
- ੨੬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ
ਇਹੋ ਜਿਹੇ—

੪੩ ਵੀ ਉਹੀ ਜਾਣ ਸਕੇ ਹਨ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਘੋੜਾ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ । ਜੋ ਜਨਮ ਲੈਣ ਸਾਰ ਬੈਤਾਨ ਆ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕੰਨ
ਵਿਚ ਫੂਕ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਤਰਾ ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਰੱਬ ਨੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ । ਤੂੰ ਜਿਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਉਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਤਕੜਾ ਵੀ ਹੈ—
ਲਬੁ ਭੁਤਾ ਕੁਝੁ ਬੂਝਦਾ ਨਹਿ ਖਾਧਾ ਮੁਰਦਾਤੁ ॥ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਪਰਮਲੁ ਮੁਖਿ ਸੁਧੀ ਅਗਨਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚੰਡਾਲੁ ॥ ਰਸ ਕਸ ਆਪੁ ਸਲਾਹਣਾ ਏ ਕਰਮ ਮੇਰੇ
ਕਰਤਾਰ ॥ ਅੰਗ ੧੫ ॥ ਮ: ੧ ॥

ਲਬ ਲਾਲਚ ਮੁਢਤ ਦਾ ਮਾਲ ਖਾਣਾ, ਕੁਝ ਬੋਲ ਕੇ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਖਾ ਜਾਣਾ ਇਹ ਹੈ ਬੂਝਣਾ । ਠੱਗ ਕੇ ਖਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਰਦਾਰ ਪਰ ਅਜਿਕਲੂ
ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਹੈ । ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਤਾਂ ਪਰਾਈ ਮੈਲ ਦੇ ਤੁੱਲ ਪਰ ਮੁਖ ਲਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਸਵਾਦ ਹੈ । ਕ੍ਰੋਧ
ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਚੰਡਾਲ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਅਜਿਕਲੂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਆਪੁ ਸਲਾਹਣਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ
ਕਰਨੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਜਟੇ-ਖਟੇ ਪਾਸ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਹਨ, ਰਸ-ਕਸਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਣਾ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ
ਲਈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੋ ਬੀਜ ਮੰਤਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਿੱਖ ਲਈਏ ਹਨ ਜੋ ਬੜੇ
ਸੌਖੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆਨ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤ ਦਸਾਂ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੋਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤ
ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਰਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ । ਪਛੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ
ਲਖਣਾ ਹੋ ਸਕੇ :-

ਚਹੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ॥ ਪੂਰੇ ਭਾਗਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੀ ॥ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਤਰਸਹਿ ਸਭਿ ਲੇਇ ॥ ਪੂਰੇ ਭਾਗਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥੩॥
ਸਭ ਕਿਛੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚਾ ਹੈ ਸੋਇ ॥ ਉਤਮ ਬ੍ਰਹਮ ਪਛਾਣੈ ਕੋਇ ॥ ਅੰਗ ੬੬੫-੬੬੬ ॥ ਮ: ੩ ॥

ਅਪਾਰੰ ॥ ^੧ਕਰੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸੂਰ ਚੇਰੇ ਦੁਆਰੰ ॥ ਜਿਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਸੇ ਜੀਤ ਕੈ
ਛੋਡ ਡਾਰੇ ॥ ^੨ਵਹੈ ਦੀਨ ਦੇਖੇ ਗਿਰੇ ਕਾਲ ਮਾਰੇ ॥੬੯॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥
^੩ਜਿਤੇ ਰਾਮ ਹੂਏ ॥ ਸਭੈ ਅੰਤਿ ਮੂਏ ॥ ^੪ਜਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਹੁਇ ਹੈ ॥ ਸਭੈ ਅੰਤ
ਜੈ ਹੈ ॥੭੦॥ ^੫ਜਿਤੇ ਦੇਵ ਹੋਸੀ ॥ ਸਭੈ ਅੰਤ ਜਾਸੀ ॥ ^੬ਜਿਤੇ ਬੋਧ ਹੁਇ ਹੈ ॥
ਸਭੈ ਅੰਤਿ ਛੈ ਹੈ ॥੭੧॥ ^੭ਜਿਤੇ ਦੇਵ ਰਾਖੰ ॥ ਸਭੈ ਅੰਤ ਜਾਯੰ ॥ ^੮ਜਿਤੇ
ਦਈਤ ਏਸੰ ॥ ਤਿਤਿਯੋ ਕਾਲ ਲੇਸੰ ॥੭੨॥ ^੯ਨਰਸਿੰਘਾਵਤਾਰੰ ॥ ਵਹੇ ਕਾਲ
ਮਾਰੰ ॥ ^{੧੦}ਬਡੋ ਦੰਡ ਧਾਰੀ ॥ ਹਣਯੋ ਕਾਲ ਭਾਰੀ ॥੭੩॥ ^{੧੧}ਦਿਜੰ ਬਾਵਨੇਯੰ ॥
ਹਣਯੋ ਕਾਲ ਤੇਯੰ ॥ ^{੧੨}ਮਹਾਂ ਮੱਛ ਮੁੰਡੰ ॥ ਫਧਿਓ ਕਾਲ ਝੁੰਡੰ ॥੭੪॥ ^{੧੩}ਜਿਤੇ
ਹੋਇ ਬੀਤੇ ॥ ਤਿਤੇ ਕਾਲ ਜੀਤੇ ॥ ^{੧੪}ਜਿਤੇ ਸਰਨ ਜੈ ਹੈ ॥ ਤਿਤਿਓ ਰਾਖ
ਲੈ ਹੈ ॥੭੫॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^{੧੫}ਬਿਨਾ ਸਰਨ ਤਾ ਕੀ ਨ ਅਉਰੈ ਉਪਾਖੰ ॥
^{੧੬}ਕਹਾ ਦੇਵ ਦਈਤੰ ਕਹਾ ਰੰਕ ਰਾਖੰ ॥ ^{੧੭}ਕਹਾ ਪਾਤਸਾਹੰ ਕਹਾ ਉਮਰਾਖੰ ॥
ਬਿਨਾ ਸਰਨ ਤਾ ਕੀ ਨ ਕੋਟੈ ਉਪਾਖੰ ॥੭੬॥ ^{੧੮}ਜਿਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤੰ ਸੁ ਦੁਨੀਅੰ
ਉਪਾਖੰ ॥ ਸਭੈ ਅੰਤਿ ਕਾਲੰ ਬਲੀ ਕਾਲ ਘਾਖੰ ॥ ^{੧੯}ਬਿਨਾ ਸਰਨ ਤਾ ਕੀ ਨਹੀ
ਔਰ ਓਟੰ ॥ ਲਿਖੰ ਜੰਤ੍ਰ ਕੇਤੇ ਪੜੇ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋਟੰ ॥੭੭॥ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ^{੨੦}ਜਿਤੇਕਿ
ਰਾਜ ਰੰਕਖੰ ॥ ਹਨੇ ਸੁ ਕਾਲ ਬੰਕਖੰ ॥ ^{੨੧}ਜਿਤੇਕ ਲੋਕ ਪਾਲਯੰ ॥ ਨਿਦਾਨ
ਕਾਲ ਦਾਲਯੰ ॥੭੮॥ ^{੨੨}ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਜੇ ਜਪੈ ॥ ਅਨੰਤ ਥਾਟ ਤੇ ਥਪੈ ॥ ^{੨੩}ਜਿਤੇਕ
ਕਾਲ ਧਿਆਇ ਹੈ ॥ ਜੱਗਤਿ ਜੀਤ ਜਾਇ ਹੈ ॥੭੯॥ ^{੨੪}ਬਚਿਤ੍ਰ ਚਾਰੁ ਚਿਤ੍ਰਯੰ ॥
ਪਰਮਯੰ ਪਵਿਤ੍ਰਯੰ ॥ ^{੨੫}ਅਲੋਕ ਰੂਪ ਰਾਜਿਯੰ ॥ ਸੁਣੇ ਸੁ ਪਾਪ ਭਾਜਿਯੰ ॥੮੦॥
^{੨੬}ਬਿਸਾਲ ਲਾਲ ਲੋਚਨੰ ॥ ਬਿਅੰਤ ਪਾਪ ਮੋਚਨੰ ॥ ^{੨੭}ਚਮਕ ਚੰਦ੍ਰ ਚਾਰਯੰ ॥
ਅਘੀ ਅਨੇਕ ਤਾਰਯੰ ॥੮੧॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੨੮}ਜਿਤੇ ਲੋਕ ਪਾਲੰ ॥ ਤਿਤੇ
ਜੇਰ ਕਾਲੰ ॥ ^{੨੯}ਜਿਤੇ ਸੂਰ ਚੰਦ੍ਰੰ ॥ ਕਹਾ ਇੰਦ੍ਰ ਬਿੰਦ੍ਰੰ ॥੮੨॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ
ਛੰਦ ॥ ^{੩੦}ਫਿਰੈ ਚੌਦਹੂੰ ਲੋਕਯੰ ਕਾਲ ਚੌਕ੍ਰੰ ॥ ਸਭੈ ਨਾਥ ਨਾਥੇ ਭ੍ਰਮੰ ਭਉਹ ਬੌਕ੍ਰੰ ॥
^{੩੧}ਕਹਾ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨੰ ਕਹਾ ਚੰਦ ਸੂਰੰ ॥ ਸਭੈ ਹਾਥ ਬਾਧੇ ਖਰੇ ਕਾਲ ਰਜੂਰੰ ॥੮੩॥
ਸਵੈਯਾ ॥ ^{੩੨}ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇ ਭਯੋ ਭਗਵਾਨ, ਸੁ ਜਾਗਤ ਯਾ ਜਗ ਜਾ ਕੀ
ਕਲਾ ਹੈ ॥ ^{੩੩}ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇ ਭਯੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਿਵ, ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇ ਭਯੋ ਜੁਗੀਆ
ਹੈ ॥ ^{੩੪}ਕਾਲ ਹੀ ਪਾਇ ਸੁਰਾਸੁਰ ਗੰਧੂਬ, ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ ਹੈ ॥

ੳ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕਹਿ ਕੇ ਹੜਤਾਲ ਫੇਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜਨਾ ਪਾਪ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਡੇ ਸਰਬਗ ਘਟਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਚਾਰਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਬੇਅੰਤ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਯੋਗ ਵਸਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਜੋਤਿਸ਼ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੈ । ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵੀ ਮਹਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਮਹਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮਹਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪੁਰਖ ਕਰਮ ਅਕੁਰ ਜਬ ਪ੍ਰਾਣੇ ਭੋਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ ॥ ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੋਰੁ ਮਿਲਤ ਰਹਿ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਝੀ ਜਾਗੀ ॥੨॥ ਅੰਗ ੨੦੪ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਦਸਾਂ ਪਾਵਨ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤੜਪ ਰੱਖਦੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ? ਇਹੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੀਏ ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ ਉਹਨਾਂ ਤੱਕ ਸਾਡੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਚਰੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਚਨ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗਣਗੇ । ਉਸ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਖਸਾਤ ਜਾਪਣਗੇ । ਉਹ ਆਪ ਸੁੰਦਰ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਬਲਦੇ ਦਿਸਣਗੇ । ਜੇ ਇਸੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਨ ਬਣਨ ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਮੁਹਈਆ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਭੋਗਾਂ ਦੇ ਵਸ ਹੋਏ ਚੋਰ ਯਾਰ ਠੱਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਨੁਸਖੇ ਵੀ ਅਨੇਕ ਦੱਸ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਹੋ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟਣ ਹੋ ਕੇ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰੋਗੇ । ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਭਿਛਿਆ ਮੰਗਣ ਦੀ :-

੧ ਸਤਿਗੁਰ ਭੀਖਿਆ ਦੇਹਿ ਮੈ ਤੂੰ ਸਮਰਥ ਦਾਤਾਰੁ ॥ ਹਉਮੈ ਗਰਬ ਨਿਵਾਰੀਐ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥ ਲਭੁ ਲੋਭੁ ਪਰਜਾਲੀਐ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਆਪਾਭੁ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਨਵਤਨ ਨਿਰਮਲਾ ਮੇਲਾ ਕਬਹੂੰ ਨ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਛੁਟੀਐ ਨਦਰਿ ਭੇਰੀ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥੧॥ ਅੰਗ ੭੯੦ ॥ ਮ: ੧॥

੨ ਜਿਨੀ ਨ ਪਾਇਓ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਕੰਠ ਨ ਪਾਇਓ ਸਾਉ ॥ ਗੁੰਝ ਘਰ ਕਾ ਪ੍ਰਾਤੁਰੁ ਜਿਉ ਆਇਆ ਤਿਉ ਜਾਉ ॥੧॥ ਉਹੀ ॥

—ਬੇਅੰਤ ਹੋਏ ਹਨ ।

- ੧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਜਿਹੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਫੇਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।
- ੨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੀਨ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਕਾਲ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਢਹਿ ਪਿਆਂ ਨੂੰ ॥੬੯॥
- ੩ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਹੋਏ ਹਨ ਅੰਤ ਸਭ ਹੀ ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਮਰ ਗਏ । ਜਿਤਨੇ—
- ੪ ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ ਸਭੇ ਹੀ ਅੰਤ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ॥੭੦॥
- ੫ ਜਿਤਨੇ ਦੇਵਤੇ ਹੋਣਗੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਤ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ।
- ੬ ਜਿਤਨੇ ਬੋਧੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਅੰਤ ਮੁੱਕ ਗਏ ॥੭੧॥
- ੭ ਜਿਤਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਨ ਸਭ ਹੀ ਅੰਤ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ।
- ੮ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਨ ਸਾਰੇ ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ।
- ੯ ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਲਿਆ ॥੭੨॥
- ੧੦ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਲਧਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਬਲੀ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੭੩॥
- ੧੧ ਬਾਵਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੨ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਕੜ ਲਿਆ ॥੭੪॥
- ੧੩ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਲ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ ।
- ੧੪ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲਵੇਗਾ ॥੭੫॥
- ੧੫ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ।
- ੧੬ ਕੀ ਹੋ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਜਾਂ ਦੈਤ ਕੀ ਹੈ, ਫਕੀਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ।
- ੧੭ ਕੀ ਹੈ ਕੋਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੀ ਹੈ ਕੋਈ ਮੁਸਾਹਿਬ । ਬਿਨਾ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਉਪਾਅ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ॥੭੬॥
- ੧੮ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਬਲਵਾਨ ਨੇ ਖਾ ਲਏ ।
- ੧੯ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਤਨੇ ਜੰਤਰ ਲਿਖ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਲਵੇ ॥੭੭॥
- ੨੦ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਜਾਂ ਫਕੀਰ ਹਨ, ਸੋ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ।
- ੨੧ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅੰਨ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਦਲ ਦਿੱਤੇ ॥੭੮॥
- ੨੨ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਤ ਵਿਚ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਅਨੇਕ ਸਾਧਨ ਉਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੩ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜਗ ਵਿਚੋਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੭੯॥
- ੨੪ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਚਰਿਤਰ ਬੜੇ ਹੀ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ ।
- ੨੫ ਕਿਸੇ ਲੋਕ 'ਤੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਮੇਰ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਅਲੋਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਪ ਹਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੮੦॥
- ੨੬ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪਾਪ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਮਰੋੜ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ ।
- ੨੭ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਾਰ ਚੰਦਰਮਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਚਮਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੮੧॥
- ੨੮ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਲੋਕ ਪਾਲ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ।
- ੨੯ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸੂਰਜ ਜਾਂ ਚੰਦਰਮਾ ਹਨ, ਕੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਦਰ ਤੇ ਉਪ ਇੰਦਰ ਬਾਵਨ ਆਦਿ ॥੮੨॥
- ੩੦ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਸ ਦੇ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦਾ ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਚੌਦਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਨਕੇਲ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੇ ਜਰਾ ਵੀ ਮੂੰਹ ਭੁਆਂ ਕੇ ਦੇਖੇ—
- ੩੧ ਤਾਂ ਕੀ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ ਅਤੇ ਕੀ ਹਨ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਾਲ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ॥੮੩॥
- ੩੨ ਸਵੈਯਾ ॥ ਕਾਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ (ਹੁਕਮ) ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਭਗਵਾਨ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਵਜ੍ਹਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਲਾ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ ।
- ੩੩ ਕਾਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਗੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੩੪ ਕਾਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਦੇਵ, ਦੈਤ, ਗੰਧਰਵ, ਜੰਨ, ਸਰਪ ਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਬੇਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ।

ਅ ਲੋਕਪਾਲ-ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ੮ ਲਿਖੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਲੋਕ ਪਾਲ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਨ (੧) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਵੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਪਬਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕ ਪਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕੋਈ ਵੀ ਲੋਕ ਪਾਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸਭ ਕਾਲ ਬਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ।

੨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਾਰ ਚਰਿਤਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਚਿੱਤਰ ਹਨ । ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਸਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ ਫੇਰ ਜੈਸਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਕਉ ਬਣਾ ਬਿਨਾ ਕਰ ਫਿਰ ਚਲਾਨਾ ਉਸੀ ਕਾ ਕਾਮ ਹੈ । ਫੇਰ ਤੀਜਾ ਚਰਿਤਰ ਹੈ ਕੀੜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਨਿੱਕੇ ਜੀਵ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣ ਲੈਣਾ । ਚੌਥਾ ਚਰਿਤਰ ਹੈ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਤੇ ਆਕੀਆਂ, ਜਾਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣਾ ।

੧ ਤੂ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਚੁ ਸਚੁ ਸਭੁ ਧਾਰਿਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੀਤੇ ਬਾਣੁ ਸਿਰਜਿ ਸੰਸਾਰਿਆ ॥ ਹਰਿ ਆਗਿਆ ਹੋਏ ਬੇਦ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਵੀਚਾਰਿਆ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ ਤ੍ਵੈ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਿਆ ॥ ਨਵ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਸਾਜਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਸਵਾਰਿਆ ॥ ਵੇਕੀ ਜੰਤੁ ਉਪਾਇ ਅੰਤਰਿ ਕਲ ਧਾਰਿਆ ॥ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ਸਚੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰਿਆ ॥ ਤੂ ਜਾਣਹਿ ਸਭ ਬਿਧਿ ਆਪਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ॥੧॥

੨ ਤੂ ਅਗਮ ਦਇਆਲੁ ਬੇਅੰਤੁ ਤੇਰੀ ਕੀਮਤਿ ਕਹੈ ਕਉਣੁ ॥

ਤੂਪੁ ਸਿਰਜਿਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੂ ਨਾਇਕ ਸਗਲ ਭਉਣੁ ॥

ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਮੇਰੇ ਨਾਕੁਰ ਸਗਲ ਰਉਣੁ ॥

ਤੂਪੁ ਅਪੰਜਿ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਤੂ ਅਬਿਨਾਸੀ ਜਗ ਉਪਰਣੁ ॥

ਤੂਧ ਬਾਪੇ ਚਾਰੇ ਜਗ ਤੂ ਕਰਤਾ ਸਗਲ ਧਰਣੁ ॥

ਤੂਪੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਕੀਆ ਤੂਪੁ ਲੋਪੁ ਨ ਲਗੈ ਤ੍ਵਣੁ ॥ ਅੰਗ ੧੦੬੪-੬੫ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਨਾਇਕ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੈ । ਜੰਮਣ-ਮਰਨ ਦਾ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਵੀ ਆਪ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਜੁੰਮੇ ਇਕ ਤੀਲੇ ਜਿੰਨਾ ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ । ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਮੂਰਖ ਭਾਗ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਦੇਵ ਜਿਹੇ ਮਹਾਂ ਦਰਸ਼ੀ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ।

੧ ਅੰਰ ਸੁ ਕਾਲ^੧ ਸਭੈ ਬਸਿ ਕਾਲ ਕੇ; ਏਕ ਹੀ ਕਾਲ, ਅਕਾਲ ਸਦਾ ਹੈ^੨ ॥੮੪॥
 ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੩ ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੰ ਨਮੋ ਖੜਗਧਾਰੰ ॥ ਸਦਾ ਏਕ ਰੂਪ
 ਸਦਾ ਨਿਰਬਕਾਰੰ ॥ ੪ ਨਮੋ ਰਾਜਸੰ ਸਾਤਕੰ ਤਾਮਸੇਅੰ ॥ ਨਮੋ ਨਿਰਬਿਕਾਰੰ ਨਮੋ
 ਨਿਰਜੁਰੇਅੰ ॥੮੫॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੫ ਨਮੋ ਬਾਣ ਪਾਣੰ ॥ ਨਮੋ ਨਿਰਭਯਾਣੰ ॥
 ਨਮੋ ਦੇਵ ਦੇਵੰ ॥ ਭਵਾਣੰ ਭਵੇਅੰ ॥੮੬॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੬ ਨਮੋ ਖਗ
 ਖੰਡੰ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਕਟਾਰੰ^੩ ॥ ਸਦਾ ਏਕ ਰੂਪੰ ਸਦਾ ਨਿਰਬਿਕਾਰੰ ॥ ੭ ਨਮੋ ਬਾਣ ਪਾਣੰ
 ਨਮੋ ਦੰਡ ਧਾਰਿਯੰ ॥ ਜਿਨੈ ਚੌਦਹੂੰ ਲੋਕ ਜੋਤੰ ਬਿਥਾਰਿਯੰ^੪ ॥੮੭॥ ੮ ਨਮਸਕਾਰਯੰ
 ਮੇਰ ਤੀਰੰ ਤੁਫੰਗੰ ॥ ਨਮੋ ਖਗ ਅਦਰੰ ਅਭੇਅੰ ਅਭੰਗੰ ॥ ੯ ਗਦਾਯੰ ਗ੍ਰਿਸਟੰ ਨਮੋ
 ਸੈਰਥੀਅੰ ॥ ਜਿਨੈ ਤੁਲੀਯੰ ਬੀਰ ਬੀਯੋ ਨ ਬੀਅੰ ॥੮੮॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੦ ਨਮੋ
 ਚੱਕ੍ਰ ਪਾਣੰ ॥ ਅਭੂਤੰ ਭਯਾਣੰ ॥ ੧੧ ਨਮੋ ਉਗ੍ਰ ਦਾੜੰ ॥ ਮਹਾਂ ਗ੍ਰਿਸਟ ਗਾੜੰ ॥੮੯॥
 ੧੨ ਨਮੋ ਤੀਰ ਤੋਪੰ ॥ ਜਿਨੈ ਸਤ੍ਰ ਘੋਪੰ ॥ ਨਮੋ ਧੋਪ ਪੱਟੰ^੫ ॥ ੧੩ ਜਿਨੈ ਦੁਸਟ
 ਦੱਟੰ ॥੯੦॥ ੧੪ ਜਿਤੇ ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਮੰ ॥ ਨਮਸਕਾਰ ਤਾਮੰ ॥ ੧੫ ਜਿਤੇ ਅਸਤ੍ਰ ਭੇਯੰ ॥
 ਨਮਸਕਾਰ ਤੇਯੰ^੬ ॥੯੧॥ ਸਵੈਯਾ ॥ ੧੬ ਮੇਰ ਕਰੋ ਤ੍ਰਿਣ ਤੇ ਮੁਹਿ ਜਾਹਿ ਗਰੀਬ
 ਨਵਾਜ ਨ ਦੂਸਰ ਤੋ ਸੋ ॥ ੧੭ ਭੂਲ ਛਿਮੋ ਹਮਰੀ ਪ੍ਰਭ ਆਪ ਨ ਭੂਲਨਹਾਰ ਕਹੂੰ
 ਕੋਊ ਮੋ ਸੋ ॥ ੧੮ ਸੇਵ ਕਰੀ ਤੁਮਰੀ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭਹੀ ਗ੍ਰਿਹ ਦੇਖੀਅਤ ਦ੍ਰਬ ਭਰੋ
 ਸੋ ॥ ੧੯ ਯਾ ਕਲ ਮੈ ਸਭ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੇ ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭਾਰੀ ਭਰੋਸੋ ॥੯੨॥
 ੨੦ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸੇ ਕੋਟ ਨਿਸਾਚਰ ਜਾਹਿ ਛਿਨੇਕ ਬਿਖੈ ਹਨ ਡਾਰੇ ॥
 ੨੧ ਪੂਮਰ ਲੋਚਨ ਚੰਡ ਅਉ ਮੁੰਡ ਸੇ ਮਾਹਖ ਸੇ ਪਲ ਬੀਚ ਨਿਵਾਰੇ ॥
 ੨੨ ਚਾਮਰ ਸੇ ਰਣਚਿਛੁਰ ਸੇ ਰਕਤਿਛੁਰ ਸੇ ਝਟ ਦੈ ਝੜਕਾਰੇ ॥ ੨੩ ਐਸੋ ਸੁ
 ਸਾਹਿਬੁ ਪਾਇ ਕਹਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰਹੀ ਇਹ ਦਾਸ ਤਿਹਾਰੇ ॥੯੩॥ ੨੪ ਮੁੰਡਹੁ ਸੇ
 ਮਧੁ ਕੀਟਭ ਸੇ ਮੁਰ ਸੇ ਅਘ ਸੇ ਜਿਨਿ ਕੋਟਿ ਦਲੇ ਹੈ ॥ ੨੫ ਓਟ ਕਰੀ
 ਕਬਹੂੰ ਨ ਜਿਨੈ ਰਣ ਚੋਟ ਪਰੀ ਪਗ ਦੈ ਨ ਟਲੇ ਹੈ ॥ ੨੬ ਸਿੰਧ ਬਿਖੈ ਜੇ ਨ
 ਬੂਡੇ ਨਿਸਾਚਰ ਪਾਵਕ ਬਾਣ ਬਹੇ ਨ ਜਲੇ ਹੈ ॥ ੨੭ ਤੇ ਅਸ ਤੋਰ ਬਿਲੋਕ ਅਲੋਕ
 ਸੁ ਲਾਜ ਕੋ ਛਾਡਿਕੈ ਭਾਜਿ ਚਲੇ^੭ ਹੈ ॥੯੪॥ ੨੮ ਰਾਵਣ ਸੇ ਮਹਾਰਾਵਣ^੮ ਸੇ
 ਘਟਕਾਨਹੁ^੯ ਸੇ ਪਲਬੀਚ ਪਛਾਰੇ ॥ ੨੯ ਬਾਰਦਨਾਦ^{੧੦} ਅਕੰਪਨ^{੧੧} ਸੇ ਜਗ ਜੰਗ ਜੁਰੇ
 ਜਿਨ ਸਿਉ ਜਮ ਹਾਰੇ ॥ ੩੦ ਕੁੰਭ ਅਕੁੰਭ ਸੇ ਜੀਤ ਸਭੈ ਜਗ ਸਾਤਹੂੰ ਸਿੰਧ

ੳ ਹੋਰ ਜੋ ਸੁਕਾਲ-ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਲੀ, ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ—ਸਭ ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ।

ਅ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਖਾ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਹੁਤ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਟੋਕ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਾਰੇ ਬਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਖਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਵੇਦੇ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਛੰਡਾਉਣ ਵੰਧਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅ ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਦ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਜਾਪੇ ਹਨ ਜੋ ਯਾਦ ਰਹੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੁਹੀ ਮੇਰੀ ਖੜਗ ਹੈ, ਤੁਹੀ ਮੇਰਾ ਖੰਡਾ ਹੈ, ਤੁਹੀ ਮੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਹੈ। ਐ ਮੇਰੇ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਖੰਡਾ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਰੂਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ੲ ਸੋਚੋ ਕਿ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਕੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਮਹਾਂ ਜੋਤਿ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ—ਤੁਹੀ ਤੁਹੀ...

ਸ ਪਟਾ ਜੋ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਟਦਾ ਹੈ (ਫਾਂਸੀ)

ਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਅਸਤਰ ਹਨ। ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਉਹ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਜਿਹੜੀ ਇਹਨਾ ਨਾਲ ਕਰੀਦੀ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਭ ਕੁਝ ਤੂੰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਦੋਖੋ। ਇਸ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਗੁਰੂ ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕ ਪਾਠਕ ਵੀਰੋ ਸੋਚੋ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਜਾਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ?

ਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿ ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜੋ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ੧੦੦੦ (ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ) ਸਿਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਰਾਮ ਤੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮਹਿ ਰਾਵਣ, ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਲਛਮਣ ਦੋਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

- ੧ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਕਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਕਾਲ ਦੇ ਆਪ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤਾਂ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ॥੮੪॥
- ੨ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਐ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਦੇਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਐ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਜੋ ਸਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ।
- ੩ ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ (ਦੁੱਖਾਂ) ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੮੫॥
- ੪ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਤੀਰ ਹੈ ਮੇਰੀ ਉਸ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਭੈ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ, ਅੰਤ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੮੬॥
- ੫ ਛੰਦ ॥ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਹੋ ਮੇਰੇ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਖੰਡਾ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਰੂਪ ਤੇ ਕਟਾਰ । ਸਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ । ਹੋ ਦੰਡਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ
- ੬ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਤੀਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਚੌਦਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੮੭॥
- ੭ ਐ ਮੇਰੇ ਤੀਰ, ਐ ਮੇਰੀ ਬੰਦੂਕ, ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਐ ਮੇਰੀ ਤਲਵਾਰ ਚਮਕੀਲੀ ਨਾ ਕਦੇ ਟੁਟਣ-ਭੱਜਣ ਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।
- ੮ ਐ ਮੇਰੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਗਦਾ, ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੀਰ (ਸੂਰਮਾ) ਨਹੀਂ ॥੮੮॥
- ੯ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਐ ਚੰਕਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਭੌਤਿਕ ਤੱਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੧੦ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਾੜਾਂ ਵਾਲੇ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਾੜ੍ਹਾ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ ॥੮੯॥
- ੧੧ ਐ ਮੇਰੇ ਤਰਿ ਤੇ ਤੋਪ ਰੂਪ ! ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀ ਖਪਾ ਦਿੱਤੇ, ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਐ ਮੇਰੇ—
- ੧੨ ਤੋਪ ਤੇ ਪਟੇ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਭਾਟ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੯੦॥
- ੧੩ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਪੁਨਾਮ ਹੈ ।
- ੧੪ ਜਿਤਨੇ ਕਿਸਮਾਂ ਅਸਤਰ ਹਨ । “ਤੇਯੰ” ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮੱਥਾਂ
- ਟੇਕਦਾ ਹਾਂ ॥੯੧॥
- ੧੫ ਸਵੈਯਾ ! ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਭੀਲੇ ‘ਤੇ ਮੋਹਰ ਕਰੋ ! ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਗਰੀਬ ਤੇ ਤੇਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੧੬ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ! ਆਪ ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਖਿਆ ਬਖਸ਼ੋ । ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਭੁੱਲਣਹਾਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੧੭ ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਧਨ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੮ ਇਸ ਕਲਯੁਗ ਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਲਾ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਾਹਵਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ॥੯੨॥
- ੧੯ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਜਿਹੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇਂਤ ਜਿਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਛਿਨੇਕ (ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ) ਫੋਰ ਵਿਚ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ।
- ੨੦ ਧੂਮਰ ਲੋਚਨ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਜਿਹੇ ਅਤੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਆਦਿ ਪਲ ਵਿਚ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੧ ਚਾਮਰ ਜਿਹੇ ਰਣ ਚਿੰਛਰ ਜਿਹੇ ਰਕਤ ਬੀਜ ਜਿਹੇ ਇਕ ਝਟਕੇ ਵਿਚ ਝੰਜੋੜ ਸੁੱਟੇ ।
- ੨੨ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਾਲਿਕ ਪਾ ਕੇ ਕੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਇਸ ਤੇਰੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਭਾਵ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਹੁਣ ਜਦ ਅਤੁੰਟ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਮੁਹਛੰਦਗੀ ਨਹੀਂ । “ਜਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਹੈਂ ਤਾਂ ਕਿਆ ਮੁਹਛੰਦਾ” ॥੯੩॥
- ੨੩ ਤ੍ਰਿਮੰਡ ਜਿਹੇ ਮਹਿ ਕੀਟਣ ਜਿਹੇ ਮੁਹ ਜਿਹੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦਲ-ਮਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੨੪ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੱਕਦੇ, ਕਦੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਜੰਗੀ ਚੋਟ ਪੌਸੇ ਦੇ ਪੈਦੀ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੋ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟਦੇ ।
- ੨੫ ਜਿਹੜੇ ਦੇਂਤ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਡੁੱਬਦੇ ਅਤੇ ਅਗਨ ਬਾਣ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੜਦੇ ਬੜੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਲੀ ਸਨ ।
- ੨੬ ਉਹ ਤੇਰੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਲੋਕਾਰ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਭੈ ਖਾ ਕੇ ਲੱਜਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ ਹਨ ॥੯੪॥
- ੨੭ ਰਾਵਣ ਜਿਹੇ ਮਹਿ ਰਾਵਣ ਜਿਹੇ, ਕੁੰਭਕਰਨ ਜਿਹੇ ਪਲ ਵਿਚ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ।
- ੨੮ ਮੇਘ ਨਾਦ, ਅੰਕੋਪਨ ਜਿਹੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੁੱਟਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਮ ਰਾਜ ਵੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਡਰ ਕੇ ਭਾਗੜਦੇਗੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।
- ੨੯ ਕੁੰਭ-ਅਕੁੰਭ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈਆਂ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਧੋਤੇ ਸਨ ।

ਪਤਾਲ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ । ਹਨੂੰਮਾਨ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਨਾਂ ਮੋਢਿਆਂ ‘ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਮਾਨਯੋਗ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨੋਟ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਕਿਤੇ ਮਿਲਦਾ ਨਹੀਂ । ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਲਮੀਕ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਹੈ । ਨਾ ਹੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਸੀਤਾ ਮਹਿਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦੀ ?

ਗ ਘਟਕਾਨਹੁ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਘੋੜੇ ਜਿੱਥੇ ਕੰਨਾਂ ਵਾਲਾ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਕੰਨ ਘੋੜੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਉੱਪਲੀ ਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ।

ਘ ਬਾਰਦ ਨਾਦ (ਮੇਘ ਨਾਦ) ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਬੱਦਲ ਜਿਹੀ ਗਰਜ ਵਾਲਾ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਰਜਦਾ ਸੀ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਘੋਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਰਾਵਣ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ।

੬ ਅੰਕੋਪਨ—(ਰਾਵਣ ਦਾ ਬੜਾ ਬਹਾਦਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸੀ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਰਾਵਣ ਦਾ ਮਾਮਾ ਲਗਦਾ ਸੀ) ਰਾਜੇ ਸਮਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ—ਕੁੰਭ-ਅਕੁੰਭ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਥੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕੁੰਭਕਰਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜਾਂ ਹਨੂੰਮਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਬਲਕਿ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਤੇ ਨਾਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਭੁੱਛ ਭੁੱਧੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੰਤਵਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਕਦੇ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ, ਕਾਲੀ, ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਵਜੋਂ ਹੀ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ—

ਅਬੁਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ ਮਧ ਸੂਦਨ ਦਾਮੋਦਰ ਸੁਆਮੀ ॥ ਰਿਖੀ ਕੇਸ ਗੋਵਰਧਨ ਧਾਰੀ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਹਰਿ ਰੰਗਾ ॥੧॥ ਮੋਹਨ ਮਾਧਵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਹਾਰੇ ॥ ਜਗਦੀਸ਼ੁਰ ਹਰਿ ਜੀਉ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਜਗਜੀਵਨ ਅਭਿਨਾਸੀ ਠਾਕੁਰ ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਹੈ ਸੰਗਾ ॥੨॥ ਕੀ ਉਪਰਲੀਆਂ ਪੰਜ ਪੰਗਤੀਆਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਉਪਮਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਪਰ ਛੇਵੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਜਗਤ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਹੈ, ਜਗਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਅਭਿਨਾਸੀ ਹੈ, ਘਟ ਘਟ ਵਾਸੀ ਹੈ ਸਭ ਦੇ ਸੰਗ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਅੰਕ ੨ ਤੋਂ ਧਰਣੀ ਧਰ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਦਾੜਾ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਿਥਿ ਪਰਾਇਣ ॥ ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਕੀਆ ਕਰਤੇ ਸਭ ਹੀ ਸੋਤੀ ਹੈ ਚੰਗਾ ॥੩॥ ਅਸੀਂ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੇਸਦੇ ਹਾਂ ? ਸ੍ਰੀ

ਹਥੀਆਰ ਪਖਾਰੇ ॥ ੧ਜੇ ਜੇ ਹੁਤੇ ਅਕਟੇ ਬਿਕਟੇ ਸੁ ਕਟੇ ਕਰਿ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ
ਕੇ ਮਾਰੇ ॥੬੫॥ ੨ਜੇ ਕਹੂੰ ਕਾਲ ਤੇ ਭਾਜਕੇ ਬਾਚੀਅਤ ਤੋ ਕਿਹ ਕੁੰਟ ਕਹੇ ਭਜਿ
ਜਈਯੈ ॥ ਆਗੇ ਹੂੰ ਕਾਲ ਧਰੇ ਅਸ ਗਾਜਤ ਛਾਜਤ ਹੈ ਜਿਹ ਤੇ ਨਸਿ ਅਈਯੈ ॥
੩ਐਸੇ ਨ ਕੈ ਗਯੋ ਕੋਈ ਸੁ ਦਾਵ ਰੇ ਜਾਹਿ ਉਪਾਵ ਸੋ ਘਾਵ ਬਚਈਯੈ ॥ ੪ਜਾ
ਤੇ ਨ ਛੂਟੀਐ ਮੂੜ ਕਹੂੰ ਹਸਿ ਤਾ ਕੀ ਨ ਕਿਉ ਸਰਣਾਗਤਿ ਜਈਯੈ ॥ ੫ਕ੍ਰਿਸਨ
ਅਉ ਬਿਸਨ ਜਪੇ ਤੁਹਿ ਕੋਟਿਕ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਧਿਆਯੋ ॥ ੬ਬ੍ਰਹਮ ਜਪਿਓ
ਅਰੁ ਸੰਭ ਬਪਿਓ ਤਿਹਤੇ ਤੁਹਿ ਕੋ ਕਿਨਹੂੰ ਨਾ ਬਚਾਯੋ ॥ ੭ਕੋਟ ਕਰੀ ਤਪਸਾ ਦਿਨ
ਕੋਟਿਕ ਕਾਹੂ ਨ ਕੌਡੀ ਕੋ ਕਾਮ ਕਵਾਯੋ ॥ ੮ਕਾਮਕਾ ਮੰਤ੍ਰ ੯ਕਸੀਰੇ ਕੇ ਕਾਮ
ਨ ਕਾਲ ਕੋ ਘਾਉ ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਬਚਾਯੋ ॥੯੭॥ ੧੦ਕਾਹੇ ਕੋ ਕੂਰ ਕਰੇ ਤਪਸਾ ਇਨਕੀ
ਕੋਉ ਕੌਡੀ ਕੇ ਕਾਮ ਨ ਐਹੈ ॥ ੧੧ਤੋਹਿ ਬਚਾਇ ਸਕੈ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਕੈ ਆਪਨ ਘਾਵ
ਬਚਾਇ ਨ ਐਹੈ ॥ ੧੨ਕੋਪ ਕਰਾਲ ਕੀ ਪਾਵਕ ਕੁੰਡ ਮੈ ਆਪ ਟੰਗਿਓ ਤਿਮ
ਤੋਹਿ ਟੰਗੈ ਹੈ ॥ ੧੩ਚੇਤ ਰੇ ਚੇਤ ਅਜੇ ਜੀਅ ਮੈ ਜੜ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨੁ ਕਾਮ ਨ
ਐਹੈ ॥੬੮॥ ੧੪ਤਾਹਿ ਪਛਾਨਤ ਹੈ ਨ ਮਹਾ ਪਸੁ ਜਾ ਕੋ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਤਿਹੂੰ ਪੁਰ ਮਾਹੀ ॥
੧੫ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਰਮੇਸਰ ਕੈ ਜਿਹ ਕੈ ਪਰਸੈ ਪਰਲੋਕ ਪਰਾਹੀ ॥ ੧੬ਪਾਪ ਕਰੇ ਪਰਮਾਰਥ
ਕੈ ਜਿਹ ਪਾਪਨ ਤੇ ਅਤਿ ਪਾਪ ਲਜਾਹੀ ॥ ੧੭ਪਾਇ ਪਰੇ ਪਰਮੇਸਰ ਕੇ ਜੜ ਪਾਹਨ
ਮੈ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਹੀ ॥੬੯॥ ੧੮ਮੋਨ ਭਜੇ ਨਹੀ ਮਾਨ ਤਜੇ ਨਹੀ ਭੇਖ ਸਜੇ ਨਹੀ
ਮੂੰਡ ਮੁਡਾਏ ॥ ੧੯ਕੰਠ ਨ ਕੰਠੀ ਕਠੋਰ ਧਰੈ ਨਹੀ ਸੀਸ ਜਟਾਨ ਕੇ ਜੂਟ ਸੁਹਾਏ ॥
੨੦ਸਾਚੁ ਕਹੈ ਸੁਨਿ ਲੈ ਚਿਤਿ ਦੈ ਬਿਨੁ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਕੀ ਸਾਮ ਸਿਧਾਏ ॥ ਪ੍ਰੀਤਿ
ਕਰੇ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਯਤ ਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਨ ਭੀਜਤ ਲਾਂਡ ਕਟਾਏ ॥੧੦੦॥ ੨੧ਕਾਰਾਦ ਦੀਪ
ਸਭੈ ਕਰਿਕੈ ਅਰੁ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਨ ਕੀ ਮਸੁ ਕੈਹੋ ॥ ਕਾਟ ਬਨਾਸਪਤੀ ਸਗਰੀ
ਲਿਖਬੇ ਹੂੰ ਕੇ ਲੇਖਨ ਕਾਜ ਬਨੈਹੋ ॥ ੨੨ਸਾਰੁਸਤੀ ਬਕਤਾ ਕਰਿਕੈ ਜੁਗਿ ਕੋਟਿ
ਗਨੇਸਿ ਕੈ ਹਾਥ ਲਿਖੈਹੋ ॥ ੨੩ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਬਿਨਾ ਬਿਨਤੀ ਨ ਤਉ ਤੁਮ ਕੋ
ਪ੍ਰਭ ਨੈਕ ਰਿਝੈਹੋ ॥੧੦੧॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀਕੀ ਉਸਤਤਿ
ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨ ਸੁਭਾਸਤੁ ॥੧॥ ਅਫਜੂ ॥

੧੬੫

ਰੰਗ ਬੈਰੰਠ ਕੇ ਵਾਸੀ ॥ ਮਛ ਕਛ ਕੁਰਮ ਆਗਿਆ ਆਉਤਰਾ ਸੀ ॥ ਕੇਸਵ ਚਲਤ ਕਰਹਿ ਨਿਰਾਲੇ ਕੀਤਾ ਲੋਛਹਿ ਸੋ ਹੋਇਗਾ ॥੮੮॥ ਇਹ ਉਹ
ਬਚਿਤਰ ਕੋਤਕ ਹਨ ਹੁੰਦਾ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਖੋਡ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਚਿਤਰ ਕੋਤਕ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ
ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਅਨਮੋਲ ਵਸਤੂ ਜਾਣ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ॥ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਨਿਰਵੈਰ ਸਮਾਇਆ ॥
ਧਾਰਿ ਖੋਲ ਚਤੁਰਭੁਜ ਕਹਾਇਆ ॥ ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਣਾਵਹਿ ਬੇਟਾ ਸੁਨਤ ਸਭ ਮੋਹੇਗਾ ॥੯੧॥ ਬਨਮਾਲਾ ਬਿਭੂਖਨ ਕਮਲ ਨੈਨ ॥ ਸੁੰਦਰ ਕੁੰਡਲ
ਮੁਕਟ ਬੈਨ ॥ ਸੰਖ ਚਕਰ ਗਦਾ ॥ ਧਾਰੀ ਮਹਾ ਸਾਰਥੀ ਸਤ ਸੰਗਾ ॥੧੦੦॥ ਪੀਤ ਪੀਤੰਬਰ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਣੀ ॥ ਜਗੀਨਾਥ ਗੋਪਾਲ ਮੁਖਿ ਭਣੀ ॥ ਸਾਰੰਗਧਰ
ਭਗਵਾਨ ਬੀਨਲਾ ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ਸਰਬੰਗਾ ॥੧੦੧॥

ਭਾਵ ਤੂੰ ਆਪੇ ਪੀਲੇ ਬਸਤਰ ਧਾਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਚਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ ॥ ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪੇ
ਹੀ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਨਾਮ ਦੇਵ ਦੀ ਇੰਟ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ ਭਗਵਾਨ ਹੈਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ (ਸਰਬੰਗ) ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ॥ ਅੱਗੇ ਅੰਕ ੧੩ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭੋਲਦਾ ਹੈ ॥ ਪਰ
ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੈਂ ਆਪੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਰੂਪ ਹੈਂ ਜੇਸਾ ਕਿ
ਆਪੇ ਗੋਪੀ ਆਪੇ ਕਾਨਾ ॥ ਆਪੇ ਗਉ ਚਰਾਵੇ ਬਾਨਾ ॥ ਆਪਿ ਉਪਾਵਹਿ ਆਪਿ ਖਪਾਵਹਿ ਤੁਧੁ ਲੇਪੁ ਨਹੀਂ ਇਛੁ ਤਿਲੁ ਰੰਗਾ ॥੧੦੨॥

ਅੰਗ ੧੦੨-੮੩ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ-ਨਾਨਕ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਗੋਪੀਆਂ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਸਮਰਤੱਖ
ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਾਂ, ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਉਪਵਤਾਰ ਬਸਤਰ ਤੇ ਅਸਤਰ
ਸਤ ਕੁਝ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਕਿਰਤਮਨਾਮਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਰਤਮ ਛੰਦਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ
ਉਪਮਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤੰਤਰ ਰੂਪ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਵੰਗ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ
ਹੈ ॥ ਜੇਕਰ ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਤਾਂ ਇਸ ਵੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਕੋਈ ਸਫਲ ਨਸਖਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਨਿਜੀ
ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਫੇਰ ਹੋ ਪ੍ਰਭੁ ਤੂੰ ਦੱਸ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਵੇਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇ, ਬਸ ਇਕੋ ਇਕ ਇਹੀ ਰਾਹ ਕਿ ਤੂੰ ਸਭ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ
ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸਾਜਦਾ ਹੈਂ ਫੇਰ ਸਾਜ ਕੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ

੧੬੬

- ੧ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਾਲ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਕੀ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਦੇ ਸਨ, ਨਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ, ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ॥੯੫॥
- ੨ ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਬਚ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਜਿਹੜੀ ਦਿਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾ ਰਹੀਏ ? ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਵਾਂਗੇ ਕਾਲ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਗਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਨੱਸ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਖੜਾ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ । “ਨਿਸ ਦਿਨ ਸੁਨ ਕੈ ਪੁਰਾਨ ਸਮਝਤ ਨਹਿ ਹੇ ਅਜਾਨ ਕਾਲ ਤਉ ਪਹੁਚਿਓ ਆਨ ਕਹਾ ਜੈ ਹੈ ਭਾਜਿ ਕੇ ॥” (ਰਾਗ ਜੈ-ਜਾਵੰਤੀ, ਆਦਿ ਅੰਗ ੧੩੫੨)
- ੩ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਉਪਾਅ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਢਾਂਚੇ ਨਾਲ ਕਾਲ ਦਾ ਵਾਰ ਬਚਾ ਲਈਏ ।
- ੪ ਐ ਮੂਰਖ ! ਸੱਚ, ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਹੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਪਈਏ ? ॥੯੬॥
- ੫ (ਐ ਮੂਰਖ ਬੰਦੇ !) ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਜਪੇ ਹਨ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਭੀ ਰਹਿਮਾਨ (ਰਸੂਲ) ਆਦਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਏ ਹਨ ।
- ੬ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਜਾਪ ਕੀਤਾ, ਸ਼ੰਕੁ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵੀ ਅਸਪਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਕਾਲ ਕੋਲੋਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਚਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
- ੭ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰੋੜਾਂ ਤਪੱਸਿਆਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦਿਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਡੀ ਦਾ ਵੀ ਕੰਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ।
- ੮ ਤੇਰੇ ਇੰਝ ਧਾਰ ਕੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਇਕ ਦਮੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਨਾ ਆਏ, ਕਾਲ ਦੀ ਸੋਟ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਬਚਾਈ ॥੯੭॥
- ੯ ਫਿਰ ਤੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਝੂਠੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜਦ ਇਹ ਇਕ ਕੰਡੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ (ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਕਹੇ ਹਨ) ।
- ੧੦ ਪਰ ਤੂੰ ਦੱਸ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾ ਦੇਣਗੇ ? ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਾ ਹੀ ਬਚਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਸਗੋਂ ਉਲਟੇ
- ੧੧ ਕਾਲ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਆਪ ਤਾਂ ਟੰਗੇ ਜਾਣੇ ਹਨ ਉਥੇ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਟੰਗਾ ਦੇਣਗੇ ।
- ੧੨ ਐ ਮੂਰਖ ! ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈ । ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ॥੯੮॥
- ੧੩ ਐ ਮਹਾਂ ਪਸ਼ੂ ! ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁਰੀਆਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਿਚ ਹੈ ।
- ੧੪ ਤੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਲ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਪਵੇਂਗਾ
- ੧੫ ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਪਾਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਜਿਸ ਪਾਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪਾਪ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਐ ਮੂਰਖ ! ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਢਹਿ ਪਉ । ਇਹਨਾਂ ਤੇਰੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੯੯॥
- ੧੭ ਜੁਝਾਨ ਨੂੰ ਗੰਦ-ਮੰਦ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਤਿਆਗਿਆ ਨਹੀਂ । ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਇਹ ਭੇਖ ਧਾਰਨੇ ਜਾਂ ਮੁੰਡ ਸਿਰ ਮਨਾਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਣੀ । ਮੇਨ ਧਾਰ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਕੇ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਭਜਨ ਭਗਵਾਨ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਰਨਾ ।
- ੧੮ ਜੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਜਾਂ ਪੱਥਰ ਦੇ ਮਟਕਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵੀ ਪਾ ਲਵੇਂ ਜਾਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਜਟਾਂ ਵੀ ਵਧਾ ਲਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੁਝੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ।
- ੧੯ ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਚਿੰਤ ਦੇ ਕੇ ਸੁਣ ਲੈ, ਬਿਨਾਂ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਗਿਆਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਨਿਰਾ ਸੁੰਨਤ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਭਿਜਦਾ । ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਿਆਂ ਹੀ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ॥੧੦੦॥
- ੨੦ ਜੇ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੀਪਾਂ ਨੂੰ ਕਾਗਦ ਅਤੇ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦਾ ਸਿਆਹੀ ਬਣਾ ਲਵਾਂ । ਸਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ ਕੱਟਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਬਣਾ ਲਵਾਂ ਲਿਖਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ।
- ੨੧ ਸਰਸਤੀ (ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਦੇਵੀ) ਲਿਖਵਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਕਰੋੜਾਂ ਜੁਗ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਵਾਉਂਦਾ ਜਾਵਾਂ ।
- ੨੨ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਬਿਨਾਂ ਬੇਨਤੀ ਹੋਰ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਧਨ ਸਾਰੇ ਵਰਤਣ ਤੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰਤਾ ਭਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ॥੧੦੧॥
- ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਮੁਦਲੀ ਬੇਨਤੀ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਸੁਭ ਮਸਤ) ॥ ਅਫਸੂ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਕਰਣ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਪਿੰਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਗੀਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਗੁੰਗੇ ਨੂੰ ਸਾਸ਼ਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ । ਅਗਲੇ ਪੰਨੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹੋਗੇ—

ਲਿਖ

ਹੈ । ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਥੇ ਟੋਲਣ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਪੜ੍ਹੇ ਮਹਾਂ ਬਚਨ ਦਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰੁ ਜੋਨਿ ਨ ਆਵਹੀ ॥ ਤੂੰ ਹੁਕਮੁ ਸਾਜਹਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜਿ ਸਮਾਵਹੀ ॥

ਤੋਰਾ ਰੂਪੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਕਿਉ ਤੁਝਹਿ ਧਿਆਵਹੀ ॥ ਤੂੰ ਸਭ ਮਹਿ ਵਰਤਹਿ ਆਪਿ ਕੁਦਰਤ ਦੇਖਾਵਹੀ ॥

ਸਾਰੇ ਸ਼ੇਕੇ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕੁਦਰਤ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ ।

ਅੰਗ ੧੦੯੫ ॥ ਮ: ੫ ॥

੧ਚੌਪਈ ॥ ਤੁਮਰੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ॥ ਜਾ ਕਾ ਲਹਿਓ ਨ ਕਿਨਹੂ ਪਾਰਾ ॥
 ੨ਦੇਵ ਦੇਵ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ॥ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜਾ ॥੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੩ਮੂਕ
 ਉਚਰੈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਖਟਿ ਪਿੰਗ ਗਿਰਨ ਚੜਿ ਜਾਇ ॥ ੪ਅੰਧ ਲਖੈ ਬਧਰੇ ਸੁਨੈ ਜੋ
 ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਾਇ ॥੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੫ਕਹਾ ਬੁਧ ਪ੍ਰਭ ਤੁਛ ਹਮਾਰੀ ॥ ਬਰਨਿ
 ਸਕੈ ਮਹਿਮਾ ਜੁ ਤਿਹਾਰੀ ॥ ੬ਹੋਮ ਨ ਸਕਤ ਕਰਿ ਸਿਫਤ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ਆਪ ਲੇਹੁ
 ਤੁਮ ਕਥਾ ਸੁਧਾਰੀ ॥੩॥ ੭ਕਹਾ ਲਗੈ ਇਹੁ ਕੀਟ ਬਖਾਨੈ ॥ ਮਹਿਮਾ ਤੋਰਿ ਤੁਹੀ
 ਪ੍ਰਭ ਜਾਨੈ ॥ ੮ਪਿਤਾ ਜਨਮ ਜਿਮ ਪੂਤ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ਕਹਾ ਤਵਨ ਕਾ ਭੇਦ ਬਤਾਵੈ ॥੪॥
 ੯ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭਾ ਤੁਮੈ ਬਨਿ ਆਈ ॥ ਅਉਰਨ ਤੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਬਤਾਈ ॥ ੧੦ਤੁਮਰੀ
 ਕ੍ਰਿਆ ਤੁਮਹੀ ਪ੍ਰਭ ਜਾਨੈ ॥ ਉਚ ਨੀਚ ਕਸ ਸਕਤ ਬਖਾਨੈ ॥੫॥ ੧੧ਸੇਸਨਾਗ ਸਿਰ
 ਸਹਸ ਬਨਾਈ ॥ ਦੈ ਸਹੰਸ ਰਸਨਾਹ ਸੁਹਾਈ ॥ ੧੨ਰਟਤ ਅਬ ਲਗੇ ਨਾਮ ਅਪਾਰਾ ॥
 ਤੁਮਰੇ ਤਉ ਨ ਪਾਵਤ ਪਾਰਾ ॥੬॥ ੧੩ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਹਾ ਕੋਊ ਕਹੈ ॥ ਸਮਝਤ
 ਬਾਤ ਉਰਝ ਮਤਿ ਰਹੈ ॥ ੧੪ਸੂਛਮ ਰੂਪ ਨ ਬਰਨਾ ਜਾਈ ॥ ਬਿਰਧ ਸਰੂਪਹਿ
 ਕਹੈ ਬਨਾਈ ॥੭॥ ੧੫ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਜਬ ਗਹਿਹੈ ॥ ਛੋਰ ਕਥਾ ਸਭ ਹੀ
 ਤਬ ਕਹਿਹੈ ॥ ੧੬ਅਬ ਮੈ ਕਹੈ ਸੁ ਅਪਨੀ ਕਥਾ ॥ ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਉਪਜਿਯਾ ਜਥਾ ॥੮॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੭ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਥਾ ਸੰਛੇਪ ਤੇ, ਕਹੈ ਸੁ ਹਿਤੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥ ੧੮ਬਹੁਰਿ ਬਡੋ
 ਬਿਸਥਾਰ ਕੈ ਕਹਿਹੈ ਸਭੋ ਸੁਨਾਇ ॥੯॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੯ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਾਲ ਜਬ ਕਰਾ
 ਪਸਾਰਾ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਰਾ ॥ ੨੦ਕਾਲਸੈਣ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਭਇਓ ਭੂਪਾ ॥
 ਅਧਿਕ ਅਤੁਲਿ ਬਲਿ ਰੂਪ ਅਨੂਪਾ ॥੧੦॥ ੨੧ਕਾਲ ਕੇਤ ਦੂਸਰ ਭੂਅ ਭਇਓ ॥
 ਕੂਰ ਬਰਸ ਤੀਸਰ ਜਗ ਠਯੋ ॥ ੨੨ਕਾਲਪੁਜ ਚਤੁਰਥ ਨ੍ਰਿਪ ਸੋਹੈ ॥ ਜਿਹ ਤੇ
 ਭਯੋ ਜਗਤ ਸਭ ਕੋ ਹੈ ॥੧੧॥ ੨੩ਸਹਸਰਾਛ ਜਾਂ ਕੇ ਸੁਭ ਸੋਹੈ ॥ ਸਹਸ ਪਾਦ
 ਜਾ ਕੇ ਤਨ ਮੋ ਹੈ ॥ ੨੪ਸੇਖਨਾਗ ਪਰ ਸੋਇਬੋ ਕਰੈ ॥ ਜਗ ਤਿਹ ਸੇਖਸਾਇ ਉਚਰੈ ॥੧੨॥
 ੨੫ਏਕ ਸ੍ਵਣ ਤੇ ਮੈਲ ਨਿਕਾਰਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਮਧੁਕੀਟਭ ਤਨ ਧਾਰਾ ॥ ੨੬ਦੁਤੀਅ
 ਕਾਨ ਤੇ ਮੈਲੁ ਨਿਕਾਰੀ ॥ ਤਾ ਤੇ ਭਈ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ॥੧੩॥ ੨੭ਤਿਨ ਕੋ
 ਕਾਲ ਬਹੁਰ ਬਧ ਕਰਾ ॥ ਤਿਨ ਕੋ ਮੇਦ ਸਮੁੰਦ ਮੋ ਪਰਾ ॥ ਚਿਕਨਤਾਸ ਜਲ ਪਰ

ਜਿਵ ਤਿਸ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਵੈ ॥ ਓਹ ਵੇਖੋ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਭਾਵੈ ॥ (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ)

ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰੋ। ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੌਥਾ ਰਾਜਾ (ਪਰਜਾਪਤਿ) ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ੧੦੦੦੦ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰਕ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਾ।

ਉ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਓਅੰਕਾਰ ਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਕਿਹੜਾ ਠੀਕ ਜਾਂ ਕਿਹੜਾ ਗਲਤ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਗਰਜ? ਇਹ ਰਾਮ ਹੀ ਜਾਣੇ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਲਈ ਲੇਖਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਗਰਜ ਹੈ। ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਰਾਜਾ ਕਾਲ ਸੈਣ (ਸੋਸ ਨਾਗ ਤੇ ਸੈਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਬ੍ਰਹਮਾ) ਜੀ ਹੋਏ। ਕੂਰ ਬਸ ਭਾਵ ਕਰਜ਼ੀ ਨਿਗਾਹ ਵਾਲਾ ਕਾਲ ਰੂਪ (ਸ਼ਿਵਜੀ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣ ॥ ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਜੁਗਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਭੰਡਾਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਲਾਇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰੂਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ੧ ਚੋਪਈ ॥ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਦੀ ਲੀਲਾ ਬੜੀ ਹੀ ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਆਰ ਪਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ।
- ੨ ਤੂੰ ਤਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਹੈਂ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈਂ । ਗਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਿਆਲੂ ਹੈਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ॥੧॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਗੁੰਗਾ ਛੇ ਸਾਸ਼ਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ! ਪਿੰਗਲਾ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ । ਅੰਨੇ ਨੂੰ ਦਿਸਣ
- ੪ ਲੱਗ ਜਾਵੇ । ਬੋਲਾ ਸੁਨਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥
- ੫ ਚੋਪਈ ॥ ਮੇਰੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਭੁੱਖੀ ਕੀ ਹੈ ? ਜੇ ਤੇਰੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕੇ ।
- ੬ ਹੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ! ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ ਕਰ ਸਕੀਏ । ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਲਵੋ ॥੩॥
- ੭ ਇਹ ਦਾਸ-ਕੀ ਤਾਂ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਦੱਸੇ । ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਵਡਿਆਈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ।
- ੮ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । “ਪਿਤਾ ਕਾ ਜਨਮ ਕਿ ਜਾਨੈ ਪੁਤ੍ਰ ॥” ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ—ਅੰਗ ਆਦਿ- ੨੮੪ ॥ ਫੇਰ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸੇ ? ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤਾਂ “ਸਗਲ ਪਰੋਈ ਅਪੁਨੈ ਸੁਤਿ ॥” (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ) ॥੪॥
- ੯ ਤੁਹਾਡੀ ਵਡਿਆਈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ੋਭਦੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਦੱਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।
- ੧੦ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ । ਕੋਈ ਛੋਟਾ, ਵੱਡਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ॥੫॥
- ੧੧ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੇ ਦੂਂ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਰ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਭ ਸ਼ੋਭਦੀ ਹੈ ।
- ੧੨ ਉਹ ਜਦ ਤੋਂ ਵਜ੍ਹਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੱਕ ਬੇਅੰਤ ਨਾਮ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੇ ਪਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ॥੬॥
- ੧੩ ਤੇਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕਰੇ ? ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗਿਆਂ ਭੁੱਖੀ ਹੀ ਉਲਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਅਗੰਮ ਅਗਾਧ ਹੈ ।
- ੧੪ ਇਸ ਲਈ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੇ ਖੇਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੭॥
- ੧੫ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਕਹਾਂਗਾ, ਖੁਲਾਸੇ ਨਾਲ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ।
- ੧੬ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਢੀ ਬੰਸ ਉਪਲਬਧ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ॥੮॥
- ੧੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਕਥਾ ਮੁਖਤਸਿਰ (ਬੋਝੇ) ਵਿਚ ਹੀ ਬਣੇ ਹਿਤ ਤੇ ਚਿਤ ਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।
- ੧੮ ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸੇ ਕਥਾ ਨੂੰ ਬਣੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਹਾਂਗਾ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ॥੯॥
- ੧੯ ਚੋਪਈ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਤਾਂ ਇਕ ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ।
- ੨੦ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਾ (ਕਾਲ ਸੈਨ) ਵਜ੍ਹਦ 'ਚ ਆਇਆ ਜੋ ਨਾ ਤੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਲੀ ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਰੂਪਵਾਨ ਸੀ ॥੧੦॥
- ੨੧ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ (ਕਾਲ ਕੇਤ) ਦੂਸਰਾ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਰੂਰ ਬਰਸ ਨਾਮੀ ਤੀਸਰਾ ਰਾਜਾ ਬੈਠਾ ।
- ੨੨ ਕਾਲ ਪੁਜ ਚੌਥਾ ਰਾਜਾ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਵਜ੍ਹਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ॥੧੧॥
- ੨੩ ੧੦੦੦ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਅਤੇ ੧੦੦੦ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਤਨ ਤੇ ਸ਼ੋਭਦੇ ਸਨ ਸਰੀਰ ਪਰ ।
- ੨੪ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੀ ਸੋਜ 'ਤੇ ਸੌਂਦਾ ਹੈਂ ॥ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਸੋਖ ਸਾਈਂ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ—॥੧੨॥
- ੨੫ ਇਕ ਕੰਨ ਤੋਂ ਮੈਲ ਕੱਢੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਧੂ ਕੀਟਭ ਨਾਮੀ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ।
- ੨੬ ਫੇਰ ਦੂਜੇ ਕੰਨ ਤੋਂ ਮੈਲ ਕੱਢੀ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਜ੍ਹਦ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ॥੧੩॥
- ੨੭ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਰਬੀ (ਮੇਧਾ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ । ਉਹ ਚਰਬੀ ਸਾਰੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ

ਤਿਰ ਰਹੀ ॥ ਮੇਧਾ^੧ ਨਾਮ ਤਬਹਿ ਤੇ ਕਹੀ ॥੧੪॥ ^੧ਸਾਧ ਕਰਮ ਜੇ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵੈ ॥
ਨਾਮ ਦੇਵਤਾ ਜਗਤ ਕਹਾਵੈ ॥ ^੨ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਜੇ ਜਗ ਮੈ ਕਰਹੀ ॥ ਨਾਮ
ਅਸੁਰ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭ ਧਰਹੀ ॥੧੫॥ ^੩ਬਹੁ ਬਿਬਾਰ ਕਹਾ ਲਗੈ ਬਖਾਨੀਅਤ ॥
ਗ੍ਰੰਥ ਬਢਨ ਤੇ ਅਤਿ ਡਰੁ ਮਾਨੀਅਤ ॥ ^੪ਤਿਨ ਤੇ ਹੋਤ ਬਹੁਤ ਨ੍ਰਿਪ ਆਏ ॥
ਦੰਛ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਜਿਨ ਉਪਜਾਏ ॥੧੬॥ ^੫ਦਸ ਸਹੰਸ੍ਰ ਤਿਹਿ ਗ੍ਰਿਹੁ ਭਈ ਕੰਨਿਆ ॥
ਜਿਹ ਸਮਾਨ ਕਹ ਲਗੈ ਨ ਅੰਨਿਆ ॥ ^੬ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਆ ਐਸੀ ਤਿਹ ਭਈ ॥
ਤੇ ਸਭ ਬਿਆਹ ਨਰੇਸਨ ਦਈ ॥੧੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੭ਬਿਨਤਾ ਕਦੂ ਦਿਤਿ ਅਦਿਤਿ^ਅ
ਏ ਰਿਖ ਬਰੀ ਬਨਾਇ ॥ ^੮ਨਾਗ ਨਾਗਰਿਪ ਦੇਵ ਸਭ ਦਈਤ ਲਏ ਉਪਜਾਇ ॥੧੮॥
ਚੌਪਈ ॥ ^੯ਤਾ ਤੇ ਸੂਰਜ ਰੂਪ ਕੇ ਧਰਾ ॥ ਜਾ ਤੇ ਬੰਸ ਪ੍ਰਚੁਰ ਰਵਿ ਕਰਾ ॥
ਜੋ ਤਿਨ ਕੇ ਕਹਿ ਨਾਮ ਸੁਨਾਊ ॥ ਕਥਾ ਬਢਨ ਤੇ ਅਧਿਕ ਡਰਾਊ ॥੧੯॥ ^{੧੦}ਤਿਨ
ਕੇ ਬੰਸ ਬਿਖੈ ਰਘ ਭਯੋ ॥ ਰਘੁਬੰਸਹਿ ਜਿਹ ਜਗਹਿ ਚਲਯੋ ॥ ^{੧੧}ਤਾ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ
ਹੋਤ ਭਯੋ ਅਜਬਰ ॥ ਮਹਾਰਥੀ^੧ ਅਰ ਮਹਾ ਧਨੁਰਧਰ ॥੨੦॥ ^{੧੨}ਜਬ ਤਿਨ ਭੇਸ
ਜੋਗ ਕੇ ਲਯੋ ॥ ਰਾਜ ਪਾਟ ਦਸਰਥ ਕੇ ਦਯੋ ॥ ^{੧੩}ਹੋਤ ਭਯੋ ਵਹ ਮਹਾ ਧਨੁਰਧਰ ॥
ਤੀਨ ਤ੍ਰਿਆਨ ਬਰਾ ਜਿਹ ਰੁਚਿ ਕਰਾ ॥੨੧॥ ^{੧੪}ਪ੍ਰਿਥਮ ਜਯੋ ਤਿਹ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰਾ ॥
ਭਰਥ ਲਛਮਣ ਸਤ੍ਰ ਬਿਦਾਰਾ ॥ ^{੧੫}ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਤਿਨ ਰਾਜ ਕਮਾਯੋ ॥ ਕਾਲ
ਪਾਇ ਸੁਰਪੁਰਹਿ ਸਿਧਾਯੋ ॥੨੨॥ ^{੧੬}ਸੀਅ ਸੁਤ ਬਹੁਰਿ ਭਏ ਦੁਇ ਰਾਜਾ ॥ ਰਾਜ
ਪਾਟ ਉਨਹੀ ਕਉ ਛਾਜਾ ॥ ^{੧੭}ਮੱਦ੍ਰ^੧ ਏਸ ਏਸੁਰਜਾ ਬਰੀ ਜਬ ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ
ਕੇ ਜੱਗ ਕੀਏ ਤਬ ॥੨੩॥ ^{੧੮}ਤਹੀ ਤਿਨੈ ਬਾਧੇ ਦੁਇ ਪੁਰਵਾ ॥ ਏਕ ਕਸੂਰ ਦੁਤੀਅ
ਲਹੁਰਵਾ^੧ ॥ ^{੧੯}ਅਧਿਕ ਪੁਰੀ ਤੇ ਦੋਊ ਬਿਰਾਜੀ ॥ ਨਿਰਖ ਲੰਕ ਅਮਰਾਵਤ
ਲਾਜੀ ॥੨੪॥ ^{੨੦}ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਤਿਨ ਰਾਜ ਕਮਾਯੋ ॥ ਜਾਲ ਕਾਲ ਤੇ ਅੰਤ ਫਸਾਯੋ ॥
^{੨੧}ਤਿਨ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਪੌਤ੍ਰ ਜੇ ਵਏ ॥ ਰਾਜ ਕਰਤ ਇਹ ਜਗ ਕੇ ਭਏ ॥੨੫॥
^{੨੨}ਕਹਾ ਲਗੈ ਤੇ ਬਰਨ ਸੁਨਾਊ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਨਾਮ ਨ ਸੰਖਿਆ ਪਾਊ ॥ ^{੨੩}ਹੋਤ
ਚਹੂੰ ਜੁਗ ਮੈ ਜੇ ਆਏ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਨਾਮ ਨ ਜਾਤ ਗਨਾਏ ॥੨੬॥ ^{੨੪}ਜੋ ਅਬ
ਤਉ ਕਿਰਪਾ ਬਲ ਪਾਊ ॥ ਨਾਮ ਜਥਾ ਮਤ ਭਾਖ ਸੁਨਾਊ ॥ ^{੨੫}ਕਾਲ ਕੇਤ ਅਰੁ
ਕਾਲ ਰਾਇ ਭਨ ॥ ਜਿਨ ਤੇ ਭਏ ਪੁਤ੍ਰ ਘਰ ਅਨਗਨ ॥੨੭॥ ^{੨੬}ਕਾਲ

ਓ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਵ ਨੇ ਲਾਹੌਰ 'ਤੇ
ਅ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਕਸੂਰ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈਆਂ ।

ਓ ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਮਿਹਦੇ ਦੀ ਚਰਬੀ ਤੋਂ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਜਾਂ ਨਾਮ (ਮੋਧਨੀ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅ ਬਿਨਤਾ, ਕਦੂ, ਦਿਤੀ ਤੇ ਅਦਿਤੀ ਇਹ ਚਾਰੇ ਕਸ਼ਯਪ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਲਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਤਾ ਤੋਂ ਸਰਪ, ਕਦੂ ਤੋਂ ਨਾਗਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਗਰਜ,
ਦਿਤੀ ਤੋਂ ਦੋਤ ਤੇ ਅਦਿਤੀ ਤੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭੁਲਾਂ ਪ੍ਰਫਲਿਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ।

੯ ਮਹਾਰਥੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਸੂਰਮਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬਲਧਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਭਾਵ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਸਕੇ ।

੧੦ ਤਿਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਲਿਆ, ਸੁਮਿਤਰਾ ਤੇ ਕੋਕਈ ਵਿਆਹੀਆਂ । ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਸੁਮਿਤਰਾ ਨੇ ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਕੋਕਈ ਨੇ ਭਰਤ ਅਤੇ
ਸ਼ਤਰੂਘਣ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ।

੧੧ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੋ ਗਏ ।

- ਤਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਧਾ ਭਾਵ (ਮੇਧਨੀ) ਨਾਉਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ॥੧੪॥
- ੧ ਜੋ ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਉਹੀ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਜਗਤ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।
- ੨ ਜੋ ਲੋਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਰ ਭਾਵ (ਰਾਖਸ਼ਸ, ਦੈਤ) ਨਾਮ ਸਾਰਿਆ ਨੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਰ ਲਿਆ ॥੧੫॥
- ੩ ਬਹੁਤਾ ਵਿਸਥਾਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੱਕ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਾਧੇ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। “ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਨ ਤੇ ਅਤਿ ਡਰ ਮਾਨੀਅਤ ॥ “ਕਥਾ ਬਣਨ ਤੇ ਅਧਿਕ ਡਰਾਉ” ॥੧੬॥
- ੪ ਉਹਨਾਂ (੧੦੦੦੦ ਪੁੱਤਰੀਆਂ) ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬਹੁਤ ਰਾਜੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਛ ਪਰਜਾਪਤੀ ਨੇ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ॥੧੬॥
- ੫ ਦੱਛ ਪਰਜਾਪਤੀ ਦੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਪੁੱਤਰੀ ਜਨਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜਿਹੀ ਹੋਰ ਦੂਜੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ।
- ੬ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕੰਮ ਐਸੇ ਉਥੇ ਹੋਏ। ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦੱਛ ਪਰਜਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ॥੧੭॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਨਤਾ ਕਦਰੂ ਦਿਤਿ ਅਦਿਤੀ ਇਹ ਚਾਰੇ ਕੱਛਪ ਰਿਖੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।
- ੮ ਬਨਤਾ ਤੋਂ ਸਰਪ ਤੇ ਕਦਰ ਤੋਂ ਨਾਗਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਗਰੁਤ ਦਿਤੀ ਤੋਂ ਦੈਤ ਅਤੇ ਅਦਿਤੀ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ॥੧੮॥
- ੯ ਅਦਿਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸੂਰਜ ਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਵੰਸ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਗਿਣਾਂ ਤਾਂ ਕਥਾ ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਡਰ ਹੈ ॥੧੯॥
- ੧੦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਵੰਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਜਾ ਰਘੂ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੂਰਜ ਵੰਸ ਦੇ ਵਿਚ ਰਘੂ ਕੁਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ (ਚੱਲ ਪਈ)।
- ੧੧ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜਾ ਅਜ ਹੋਇਆ ਜੋ ਮਹਾਂਰਥੀ ਤੇ ਮਹਾਂ ਧਨੁੱਖ ਧਾਰੀ ਸੀ ॥੨੦॥ ਇਸੇ “ਅਜ” ਰਾਜੇ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ— “ਅਜੈ ਸੁ ਰੋਵੈ ਭੀਖਿਆ ਖਾਇ ॥ ਅੰਗ ੯੫੩॥”
- ੧੩ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਰਾਜੇ ਅਜ ਨੇ ਰਾਜ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਜੋਗੀ (ਸਾਧੂ) ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦਸ਼ਰਥ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।
- ੧੪ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਵੀ ਬੜਾ ਮਹਾਨ ਧਨੁੱਖਧਾਰੀ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀਆਂ ॥੨੧॥
- ੧੫ ਪਹਿਲੀ ਰਾਣੀ ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਨੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਕੋਕਈ ਤੇ ਸੁਮਿੱਤਰਾ ਨੇ ਭਰਥ, ਸ਼ਤਰੂਘਨ, ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ।
- ੧੬ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੨੨॥
- ੧੭ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਰਾਜੇ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
- ੧੮ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ‘ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਭਾਂਤ ਦੇ ਜਗ ਕੀਤੇ ॥੨੩॥
- ੧੯ ਇਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾਏ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ, ਇਕ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਇਕ ਕਸੂਰ।
- ੨੦ ਦੋਵੇਂ ਪੁਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਵਸਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਲੰਕਾ ਤੇ ਇੰਦਰ ਪੁਰੀ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੀ ਸੀ ॥੨੪॥
- ੨੧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਰਸ ਲਵ-ਕੁਸ਼ ਨੇ ਉਸੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਕਾਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲਏ ਭਾਵ ਮਰ ਗਏ।
- ੨੨ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਪੁੱਤਰ, ਪੋਤਰੇ ਹੋਏ ਉਹ ਜਗਤ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ॥੨੫॥
- ੨੩ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂ ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।
- ੨੪ ਜਿਹੜੇ ਚਾਰਾਂ ਯੁਗਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ॥੨੬॥
- ੨੫ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਬਲ ਪਾ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਆਪਣੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।
- ੨੬ ਕਾਲ ਕੋਤ ਅਤੇ ਕਾਲ ਰਾਏ ਕਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਨੇਕਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਜੋ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ॥੨੭॥
- ੨੭ ਕਾਲ

੧ਕੇਤ ਭਯੋ ਬਲੀ ਅਪਾਰਾ ॥ ਕਾਲ ਰਾਇ ਜਿਨਿ ਨਗਰ ਨਿਕਾਰਾ ॥ ੨ਭਾਜ ਸਨੌਢੀ
 ਦੇਸ ਤੇ ਗਏ ॥ ਤਹੀ ਭੂਪਜਾ ਬਿਆਹਤ ਭਏ ॥੨੮॥ ੩ਤਿਹਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਭਯੋ ਜੋ
 ਧਾਮਾ ॥ ਸੋਢੀ ਰਾਇ ਧਰਾ ਤਿਹਿ ਨਾਮਾ ॥ ੪ਬੰਸ ਸਨੌਢ ਤ ਦਿਨ ਤੇ
 ਥੀਆ ॥ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਰਖ ਜੂ ਕੀਆ ॥੨੯॥ ੫ਤਾਂ ਤੇ ਪੁਤ੍ਰ ਪੰਤ੍ਰ ਹੁਇ ਆਏ ॥
 ਤੇ ਸੋਢੀ ਸਭ ਜਗਤ ਕਹਾਏ ॥ ੬ਜਗ ਮੈ ਅਧਿਕ ਸੁ ਭਏ ਪ੍ਰਸਿਧਾ ॥ ਦਿਨ ਦਿਨ
 ਤਿਨ ਕੇ ਧਨ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧਾ ॥੩੦॥ ੭ਰਾਜ ਕਰਤ ਭਏ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ ਦੇਸ
 ਦੇਸ ਕੇ ਜੀਤ ਨਿਪਾਰਾ ॥ ੮ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤਿਹ ਧਰਮ ਚਲਾਏ ॥ ਅਤ੍ਰ ਪਤ੍ਰ ਕਹ
 ਸੀਸ ਢੁਰਾਏ ॥੩੧॥ ੯ਰਾਜਸੂਅ ਬਹੁ ਬਾਰਨ ਕੀਏ ॥ ਜੀਤ ਜੀਤ ਦੇਸੇਸੂਰ ਲੀਏ ॥
 ੧੦ਬਾਜਮੇਧ ਬਹੁ ਬਾਰਨ ਕਰੇ ॥ ਸਕਲ ਕਲੂਖ ਨਿਜੁ ਕੁਲ ਕੇ ਹਰੇ ॥੩੨॥ ੧੧ਬਹੁਰ
 ਬੰਸ ਮੈ ਬਢੇ ਬਿਖਾਧਾ ॥ ਮੇਟ ਨ ਸਕਾ ਕੋਊ ਤਿਹ ਸਾਧਾ ॥ ੧੨ਬਿਚਰੇ ਬੀਰ
 ਬਨੈਤ ਅਖੰਡਲ ॥ ਗਹਿ ਗਹਿ ਚਲੇ ਭਿਰਨ ਰਨ ਮੰਡਲ ॥੩੩॥ ੧੩ਧਨ ਅਰੁ ਭੂਮ
 ਪੁਰਾਤਨ ਬੈਰਾ ॥ ਜਿਨ ਕਾ ਮੂਆ ਕਰਤਿ ਜਗ ਘੇਰਾ ॥ ੧੪ਮੋਹ ਬਾਦ ਅਹੰਕਾਰ
 ਪਸਾਰਾ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਜੀਤਾ ਜਗ ਸਾਰਾ ॥੩੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੫ਧਨਿ ਧਨਿ ਧਨਿ
 ਕੋ ਭਾਖੀਐ ਜਾ ਕਾ ਜਗਤੁ ਗੁਲਾਮੁ ॥ ੧੬ਸਭ ਨਿਰਖਤ ਯਾ ਕੋ ਫਿਰੈ ਸਭ ਚਲ
 ਕਰਤ ਸਲਾਮ ॥੩੫॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੭ਕਾਲ ਨ ਕੋਊ ਕਰਨ ਸੁਮਾਰਾ ॥ ਬੈਰ ਬਾਦ
 ਅਹੰਕਾਰ ਪਸਾਰਾ ॥ ੧੮ਲੋਭ ਮੂਲ ਇਹਿ ਜਗ ਕੋ ਹੂਆ ॥ ਜਾ ਸੋ ਚਾਹਤ ਸਭੈ
 ਕੋ ਮੂਆ ॥੩੬॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥਿ ਸੁਭਿ ਬੰਸ ਬਰਨਨੰ
 ਦੁਤੀਆ ਧਿਆਉ ॥੨॥ ਅਫਜੂ ॥੧੩੭॥

੧੯ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਰਚਾ ਬੈਰ ਬਾਦੰ ਬਿਧਾਤੇ ਅਪਾਰੰ ॥ ਜਿਸੈ ਸਾਧ ਸਾਕਿਓ
 ਨ ਕੋਊ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ੨੦ਬਲੀ ਕਾਮ ਰਾਖੰ ਮਹਾ ਲੋਭ ਮੋਹੰ ॥ ਗਯੋ ਕਉਨ ਬੀਰੰ ਸੁ ਯਾ
 ਤੇ ਅਲੋਹੰ ॥੧॥ ੨੧ਤਹਾ ਬੀਰ ਬੰਕੇ ਬਕੈ ਆਪ ਮੱਧੰ ॥ ੨੨ਉਠੈ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਲੈ ਮਚਾ
 ਜੁੱਧ ਸੁੱਧੰ ॥ ੨੩ਕਹੂੰ ਖਪਰੀ ਖੋਲ ਖੰਡੇ ਅਪਾਰੰ ॥ ਨਚੈ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਡਉਰੂ ਡਕਾਰੰ ॥੨॥
 ੨੪ਕਹੂੰ ਈਸ ਸੀਸੰ ਪੁਐ ਰੁੰਡ ਮਾਲੰ ॥ ਕਹੂੰ ਡਾਕ ਡਉਰੂ ਕਹੂੰ ਕੰ ਬਿਤਾਲੰ ॥
 ੨੫ਚਵੀ ਚਾਵਡੀਅੰ ਕਿਲੰਕਾਰ ਕੰਕੰ ॥ ਗੁਥੀ ਲੁੱਥ ਜੁੱਥੰ ਬਹੇ ਬੀਰ ਬੰਕੰ ॥੩॥
 ੨੬ਪਰੀ ਕੁਟ ਕੁਟੰ ਰੁਲੇ ਤੱਛੰ ਮੁੱਛੰ ॥ ਰਹੇ ਹਾਥ ਡਾਰੇ ਉਭੈ ਉਰਧ ਮੁੱਛੰ ॥ ੨੭ਕਹੂੰ

ਉ ਮਥਰਾ, ਭਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਮਰ ਕੋਟ ਤੱਕ ਦਾ ਦੇਸ਼ (ਸਨੌਢ) ਦੇਸ਼ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਅ ਰਾਜਸੂਅ ਭਾਵ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਯਗ

੬ ਬਾਜਮੇਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੋਗਾਂ ਦੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਦੇ ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਅਹੁਤੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

੮ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚ ਪਸਾਰ ਕਰ ਲਵੇ, ਇਸ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੦ ਇਕ ਕਾਮ ਰੂਪੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਲੋਭ ਰੂਪੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੈ, ਮੋਹ ਹੈ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਹੈ ?

- ੧ ਕਾਲ ਕੇਤ (ਕਸੂਰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ) ਬਹੁਤ ਬਲੀ
ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਬਹਾਦਰ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਲ ਰਾਏ (ਲਾਹੌਰ
ਦੇ ਰਾਜੇ) ਨੂੰ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚੋਂ ਖਦੇੜ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਸਨੌੜ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ । ਉਥੇ ਹੀ ਜਾ
ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ॥੨੮॥
- ੩ ਜਿਹੜਾ ਸਨੌੜ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ
ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੋਢੀ ਰਾਏ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।
- ੪ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਨੌੜ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਚਲਿਆ ਜੋ ਬਹੁਤ
ਪਰਮ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸਾਜਿਆ ॥੨੯॥
- ੫ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੁੱਤਰ-ਪੁੱਤਰੇ ਹੁੰਦੇ ਆਏ । ਭਾਵ ਪੀੜੀ
ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵਧੀ-ਫੁੱਲੀ । “ਵਧੀ ਵੇਲਿ ਬਹੁ ਪੀੜੀ ਚਾਲੀ
॥ ਅੰਗ ੩੯੬॥ ਚਲੀ ਪੀੜੀ ਸੋਢੀਆਂ... ॥ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ
ਜੀ) ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੋਢੀ ਹੀ ਕਹਾਏ ।
- ੬ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ ਸੋਢੀ ਵੰਸ਼ ।
ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਧਨ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ॥੩੦॥
- ੭ ਅਨੇਕ ਪੁਰਖ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਦੇ
ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ।
- ੮ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ
ਸਿਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਛਤਰ ਝੁਲਾਇਆ ॥੩੧॥
- ੯ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਰਾਜਸੂਅ ਜੱਗ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ
ਜਿੱਤ ਲਏ ।
- ੧੦ ਬਾਜ ਮੋਧ ਘੋੜਿਆ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਜੱਗਾ
ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਲ ਦੇ ਲੱਗੇ ਕਾਲੇ ਦਾਗ (ਪਾਪ)
ਸਾਰੇ ਧੋ ਦਿੱਤੇ ॥੩੨॥
- ੧੧ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅੰਸੀ ਗਤੀ ਹੋਈ ਫੇਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵੈਰ
ਵਿਰੋਧ ਵਧ ਗਿਆ ਵੰਸ਼ ਵਿਚ । ਕੋਈ ਸੁਚੱਜਾ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ
ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸੁਲਾਹ ਸਫਾਈ ਨਾ
ਕਰ ਸਕਿਆ ।
- ੧੨ ਆਖਰੀ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਸਸ਼ਤਰ ਚੁੱਕ ਲਏ ਤੇ ਬਣ-ਠਣ
ਕੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਨਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤੁਰ ਪਏ । ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ
ਸਸ਼ਤਰ ਫੜ੍ਹ-ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਟਕਰਾਉਣ ਲਈ
॥੩੩॥
- ੧੩ ਧਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘੋਰਨਾ
ਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਮੋਹ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਕਾਮ
- ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ॥੩੪॥
- ੧੫ ਦੇਹਰਾ ॥ ਇਸ ਲਈ ਧਨ ਨੂੰ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਕਰੋ ਜਿਸ ਦਾ
ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਗੁਲਾਮ (ਨੌਕਰ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਅੱਗੇ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੩੫॥
- ੧੭ ਚੌਪਈ ॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਜਿਸ
ਕਰਕੇ ਕਾਲ (ਮੌਤ) ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵੈਰ ਵਿਵਾਦ,
ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਵਧ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ।
- ੧੮ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਲਾ ਕਲੇਸ਼ ਦਾ ਮੁੱਢ ਲੋਭ ਬਣਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਮਰਨ ਲਈ
ਤਿਆਰ ਹੈ ॥੩੬॥
- ਦੁਤੀਆਂ ਧਿਆਇ ॥੨॥ ਅਫਸੂ ॥੧੩੭॥
- ੧੯ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਬਿਪਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੈਰ-ਵਾਦ
ਨੂੰ ਲੰਬਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰਕ ਸਖਸ਼ੀਅਤ
ਨਾ ਸੁਧਾਰ ਸਕੀ (ਜਸੇ ਪਾਸ ਦੀ) ।
- ੨੦ ਬਲਵਾਨ ਕਾਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਮਹਾਂ ਲੋਭ ਤੇ ਮੋਹ ਕਿਹੜਾ
ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕ ਕੇ ਬਚ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ॥੧॥
- ੨੧ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਜਵਾਨ ਆਪੋ ਵਿਚ ਇਕ
ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਕਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੨ ਸਸ਼ਤਰ ਲੈ-ਲੈ ਕੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਮਾਰ ਮੱਚ ਗਈ ।
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਰੰਬੇ ਜਿਹੇ ਚੌੜੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ, ਕਿਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ
ਮਿਆਨ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬੇਅੰਤ ਨਿਕਲ ਪਏ ਹਨ । ਕਿਤੇ
ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮਾਸ ਖਾ ਕੇ ਡਕਾਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਡਮਰੂ
ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਡਕਾਰਦੇ ਹਨ ॥੨॥
- ੨੪ ਕਿਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਰੁੰਡ ਮਾਲਾ ਪਰੇ ਰਿਹਾ
ਹੈ । ਕਿਤੇ ਡਾਕਣੀਆਂ ਡਮਰੂ ਵਾਂਗ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਤੇ
ਕਾਂ ਤੇ ਬਿਤਾਲ ਬੋਲਦਾ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੫ ਕਿਤੇ ਚਾਉ ਭਰੀਆਂ ਇੱਲਾਂ, ਕਿਤੇ ਕਾਂ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ
ਹਨ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖੂਨ
ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਹੋਈਆਂ ਬੜੇ ਬੰਕੇ ਬੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਲ ਰਹੀਆਂ
ਹਨ ॥੩॥
- ੨੬ ਕੱਟਾ ਵਢੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਜ਼ਖਮੀ ਰੁਲ ਰਹੇ
ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ, ਮੂਧੇ
ਮੂੰਹ ਬੋਹੜ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ ।
- ੨੭ ਕਿਤੇ

(ਪੰਨਾ ੧੦੩ ਦੀ ਥਾਕੀ) ॥੩॥

ਸੀ। ਉਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੁਰਾਤਬਾ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਨਿਰਮਲ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦੇ ਉਹ ਤਾਂ ਅਸ਼ੁੱਧ, ਮੇਲੇ ਤੇ ਭੂਣੇ, ਅਛੂਤ ਹੀ ਹਨ । ਵੇਦ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸੂਤ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਬਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੬॥ ਸਾਸ਼ਤਰ-ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਨਾਮ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਉਤਮ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਜੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਉਸ ਦੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ । ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਇਉਂ ਹੈ :- ਰੋਟਿ ਅੰਧਾਰੀ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਭੂਣੇ ਕੁਚਲ ਕਛੇਤਿ ॥ ਬੇਦ ਪੁਕਾਰੇ ਭਰਤਿ ਸਰੋਤਿ ॥ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮਾਨੇ ਵੇਖੇ ਜੋਤਿ ॥੬॥ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਤਿ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜਮ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਤਿ ਉਤਮ ਕਰਮ ॥ ਮਨੁੱਖਿ ਜੋਨੀ ਦੂਖ ਸਹਮ ॥ ਬੰਧਨ ਤੁਟੇ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਵਸਮ ॥ ਅੰਗ-੮੩੧-੩੨ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ । ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੈ, ਨਾ ਸਾਡੇ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਹ ਭਿੰਜ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਸੀ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਦ ਬਾਦ ਸਭਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣਹਿ ॥ ਨਾ ਅੰਤਰ ਭੀਜੇ ਨਾ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣਹਿ ॥ ਪੁੰਨ ਪਾਪੁ ਸਭੁ ਬੇਦੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੇ ਹੈ ॥ ਪੰਨਾ ੧੦੫੦ ॥ ਮ: ੩ ॥ ਭਾਵ ਕਿ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਵੇਦ ਹੀ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲਿਆ । ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸਵਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁਖਵਾਕ ਹੈ :- ਬੇਦ ਸਾਸ਼ਤਰ ਸਿਨ ਪੁਕਾਰਹਿ ਸੁਣੇ ਨਾਹੀ ਭੋਰਾ ॥ ਨਿਪਟਿ ਬਾਜੀ ਹਾਰਿ ਮੂਕਾ ਪਛੁਤਾਇਓ ਮਨਿ ਭੋਰਾ ॥੨॥ ਅੰਗ ੮੦੮ ॥ ਮ: ੪ ॥

ਬੇਦ ਪਾਠ ਜਿਤ ਪਾਪਾ ਖਾਇ ॥ ਅੰਗ ੭੯੧ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਪਰ ਬੇਦ ਪਾਠੀਆਂ ਦੀ ਮਤਿ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੇ ਥਾਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਖਾਣ 'ਤੇ ਰੁੱਝ ਗਈ । ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜਾਸ ਗੁਨ ਗਵਤ ਤਾਕੇ ਨਾਮ ਗੀਐ ਮੋ ਧਰੁ ਰੇ ॥ (ਅੰਗ-੨੨੦ ॥ ਮ: ੯) ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੋਭ ਵੱਲ ਬਿਰਤੀ ਲੱਗ ਗਈ, ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਹੁ ਦੇਵ ਵੱਲ ਭੁਕ ਗਏ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਗੰਗਾ ਪੁੱਠੀ ਵਗ ਤੁਰੀ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ, ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਆਦਿ ਕਈ ਭੈਰੋਂ ਭੂਤ ਰੱਖ ਕਲਪ ਲਏ ਤਉ ਜੇ ਕੋਈ ਟੋਕੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਟੋਕੇ ਵੇਦ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦੇਣਾ । ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਖੋਤੇ ਸਮਝ ਲਿਆ । ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਦਿਸਣ ਤਾਂ ਪਾਠ ਕਰ ਵਿਖਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਹਲੀਆਂ ਖਾਣੀਆਂ ਨੇ । ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਬੇਦੀ ਆਣੀ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਦੇ ਦੇ ਲੈਣਾ ਲੈ ਲੈ ਦੇਣਾ ਨਰਕਿ ਸੁਗੰਗ ਅਵਤਾਰ ॥ ਉਤਮ ਮਧਿਮ ਜਾਤੀ ਜਿਨਸੀ ਭਰਮਿ ਭਵੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਤਤੁ ਵੰਛਾਣੀ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਵਿਚਿ ਆਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖੀ ਗੁਰਮਖਿ ਜਾਤੀ ਸੁਰਤੀ ਕਰਮਿ ਧਿਆਈ ॥ ਅੰਗ ੧੨੪੩ ॥੧॥

ਅਰਥ ਸਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਮੀ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਸੀ ਉਹ ਤੱਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸਾਡੇ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਵੇਚਣ ਅਥਵਾ ਬਰੀਦਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਬੀਜ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਹੀ ਸੱਚ ਉਗਾਏਗਾ । ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਥਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਪਾਈਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਬੇਦਾਂ ਤੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਰਾਸ ਜਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਤੇ ਰਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਜਾਂ ਟਰੱਕ ਭਰ ਕੇ ਮਾਲ ਦਾ ਕੋਈ ਘਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਆਉਂਦਾ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਬੇਦ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਰੀਦੇ-ਫੇਰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਵੀ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ :- ਵੇਦੁ

॥੩॥

੧ਖੋਪਰੀ ਖੋਲ ਖਿੰਗੀ ਖਤੰਗੀ ॥ ਕਹੂੰ ਖੜੀਅੰ ਖਗ ਖੇਤੰ ਨਿਖੰਗੀ ॥੪॥ ੨ਚਵੀ ਚਾਂਵਡੀ
 ਡਾਕਨੀ ਡਾਕ ਮਾਰੈ ॥ ਕਹੂੰ ਭੈਰਵੀ ਭੂਤ ਭੈਰੋਂ ਬਕਾਰੈ ॥ ੩ਕਹੂੰ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ
 ਬੰਕੇ ਬਿਹਾਰੰ ॥ ਕਹੂੰ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ ਹਸੈ ਮਾਸਹਾਰੰ ॥੫॥ ੪ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਮਹਾਬੀਰ
 ਗੱਜੇ ॥ ਸੁਣੈ ਮੇਘ ਲੱਜੇ ॥ ੫ਝੰਡਾ ਗਡ ਗਾਢੇ ॥ ਮੰਡੇ ਰੋਸ ਬਾਢੇ ॥੬॥ ੬ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ
 ਕਟਾਰੰ ॥ ਭਿਰੇ ਰੋਸ ਧਾਰੰ ॥ ੭ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਬੰਕੰ ॥ ਭਿਰੇ ਭੂਮ ਹੰਕੰ ॥੭॥ ੮ਮਚੇ
 ਸੂਰ ਸਸਤੰ ॥ ਉਠੀ ਝਾਰ ਅਸਤੰ ॥ ੯ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਕਟਾਰੰ ॥ ਪਰੀ ਲੋਹ ਮਾਰੰ ॥੮॥
 ੧੦ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੧ਹਲੰਬੀ ਜੁਨੰਬੀ ਸੁਰੋਹੀ ਦੁਧਾਰੀ ॥ ਬਹੀ ਕੋਪ ਕਾਤੀ
 ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਕਟਾਰੀ ॥ ੧੨ਕਹੂੰ ਸੈਹਬੀਅੰ ਕਹੂੰ ਸੁਧ ਸੇਲੰ ॥ ਕਹੂੰ ਸੇਲ ਸਾਂਗੰ
 ਭਈ ਰੇਲ ਪੇਲੰ ॥੯॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਸਰੋਖ ਸੂਰ ਸਾਜਿਅੰ ॥ ਬਿਸਾਰਿ ਸੰਕ
 ਬਾਜਿਅੰ ॥ ੧੪ਨਿਸੰਕ ਸਸਤ੍ਰ ਮਾਰਹੀਂ ॥ ਉਤਾਰ ਅੰਗ ਡਾਰਹੀਂ ॥੧੦॥ ੧੫ਕਛੂ
 ਨ ਕਾਨ ਰਾਖਹੀਂ ॥ ਸੁ ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਭਾਖਹੀਂ ॥ ੧੬ਸੁ ਹਾਂਕ ਹਾਠ ਰੇਲਿਯੰ ॥ ਅਨੰਤ
 ਸਸਤ੍ਰ ਝੇਲਿਯੰ ॥੧੧॥ ੧੭ਹਜਾਰ ਹੂਰ ਅੰਬਰੰ ॥ ਬਿਰੁਧ ਕੈ ਸੁਅੰਬਰੰ ॥ ੧੮ਕਰੂਰ
 ਭਾਂਤ ਡੋਲਹੀ ॥ ਸੁ ਮਾਰ ਮਾਰ ਬੋਲਹੀ ॥੧੨॥ ੧੯ਕਹੂੰ ਕਿ ਅੰਗ ਕੱਟੀਅੰ ॥ ਕਹੂੰ
 ਸੁ ਰੋਹ ਪੱਟੀਅੰ ॥ ੨੦ਕਹੂੰ ਸੁ ਮਾਸ ਮੁਛੀਅੰ ॥ ਗਿਰੈ ਸੁ ਤੱਛ ਮੁਛੀਅੰ ॥੧੩॥
 ੨੧ਢਮੱਕ ਢੋਲ ਢਾਲਯੰ ॥ ਹਰੋਲ ਹਾਲ ਚਾਲਯੰ ॥ ੨੨ਝਟਾਕ ਝੱਟ ਬਾਹੀਅੰ ॥ ਸੁ
 ਬੀਰ ਸੈਨ ਗਾਹੀਅੰ ॥੧੪॥ ੨੩ਨਵੰ ਨਿਸਾਣ ਬਾਜਿਅੰ ॥ ਸੁ ਬੀਰ ਧੀਰ ਗਾਜਿਅੰ ॥
 ੨੪ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਬਾਣ ਬਾਹਹੀ ॥ ਅਜਾਤ ਅੰਗ ਲਾਹਹੀ ॥੧੫॥ ੨੫ਬਿਰੁਧ ਕ੍ਰੋਧ ਰਾਜਿਯੰ ॥
 ਨ ਚਾਰ ਪੈਰ ਭਾਜਿਯੰ ॥ ੨੬ਸੰਭਾਰ ਸਸਤ੍ਰ ਗਾਜਹੀ ॥ ਸੁ ਨਾਵ ਮੇਘ ਲਾਜਹੀ ॥੧੬॥
 ੨੭ਹਲੰਕ ਹਾਂਕ ਮਾਰਹੀ ॥ ਸਰੱਕ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰਹੀ ॥ ੨੮ਭਿਰੇ ਬਿਸਾਰਿ ਸੋਕਿਯੰ ॥
 ਸਿਧਾਰ ਦੇਵ ਲੋਕਿਯੰ ॥੧੭॥ ੨੯ਰਿਸੇ ਬਿਰੁਧ ਬੀਰਿਯੰ ॥ ਸੁ ਮਾਰਿ ਝਾਰਿ
 ਤੀਰਿਯੰ ॥ ੩੦ਸਬਦ ਸੰਖ ਬੱਜਿਯੰ ॥ ਸੁ ਬੀਰ ਧੀਰ ਸੱਜਿਯੰ ॥੧੮॥
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੩੧ਤੁਰੀ ਸੰਖ ਬਾਜੇ ॥ ਮਹਾਬੀਰ ਸਾਜੇ ॥੩੧ ਨਚੇ ਤੁੰਦ ਤਾਜੀ ॥
 ਮਚੇ ਸੂਰ ਗਾਜੀ ॥੧੯॥ ੩੨ਝਿਮੀ ਤੇਜ ਤੇਗੰ ॥ ਮਨੋ ਬਿੱਜ ਬੇਗੰ ॥
 ੩੩ਉਠੈ ਨੱਦ ਨਾਦੰ ॥ ਧੁਨੰ ਨਿਭਿਖਾਦੰ ॥੨੦॥ ੩੪ਤੁਟੈ ਖੱਗ ਖੋਲੰ ॥
 ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਬੋਲੰ ॥ ੩੫ਧਕਾ ਧੀਕ ਧੱਕੰ ॥ ਗਿਰੇ ਹੱਕ ਬੱਕੰ ॥੨੧॥ ੩੬ਦਲੰ
 ਦੀਹ ਗਾਰੰ ॥ ਅਧੋ ਅੰਗ ਲਾਰੰ ॥ ੩੭ਪ੍ਰਯੋਘੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਬਕੈ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥੨੨॥

ਓ ਹਲਬੀ । ਇਹ ਅਸਮ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ਜਿਥੇ ਦੀ ਬਣੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਨੰਬੀ (ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਆਰਮੋਨੀਆ ਵਿਚ ਹੈ) ਸੁਰੋਹੀ-ਸ਼ਹਿਰ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਵਿਚ ਚੰਹਾਨ ਜਾਤਿ ਦੀ ਇਕ ਸਾਖ (ਦਿਉਰਾ) ਰਾਜਪੂਤ ਵੰਸ਼ਜ ਦੀ ਇਕ ਰਿਆਸਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ । ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਗਰੁਸੈਨ ਮੱਲ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ਜੋ ਰਾਜਪੂਤਾਨਾ ਤੇ ਮਾਲਵਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ ।

ਵਪਾਰੀ ਗਿਆਨ ਰਾਜਿ ਕਰਮੀ ਪਲੈ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਰਾਮੀ ਬਾਹਰ ਲਇ ਨ ਚਲਿਆ ਕੋਇ ॥੨॥ ਉਹੀ ॥
 ਅ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤ ਮੋਨੀ ਬਕੇ ਦੇਸੰਤਰ ਭਵਿ ਬਕੇ ਭੋਖ ਧਾਰੀ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਨਾਉ ਕਦੇ ਨ ਪਾਇਨਿ ਦੁਖ ਲਗਾ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ॥ ਮੂਰਖ ਅੰਧੇ ਰੋਗੁਟ
 ਸੋਵਹਿ ਮਾਇਆ ਕੋ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥ ਅੰਦਰਿ ਕਪਟ ਉਦਰੁ ਭਰਣੁ ਕੋ ਤਾਈ ਪਾਠ ਪੜਹਿ ਗਾਵਾਰੀ ॥
 ੪ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਤਾ ॥ ਪੁਕਾਰੰਤਾ ਅਜਾਣੰਤਾ ॥ ਜਾ ਬੂਝੇ ਤਾ ਸੂਝੇ ਸੋਈ ॥ ਅੰਗ ੧੨੪੬ ॥ ਮ: ੩ ॥
 ਨਾਨਕੁ ਆਖੈ ਕੁਕ ਨ ਹੋਈ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੨੪੭ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਇਤਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਨਾ ਆਪ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
 ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਨਾ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ । ਫੇਰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਬੇਦ ਕੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀ ? ਸਭ ਇਕੋ ਤਾਅ ਹੈ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਗੁਣ
 ਹੈ ਜੀਵਾਲ ਦੇਣਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਮਾਰ ਦੇਣਾ । ਭਾਵ ਹੋਵੇ ਬੇਦ ਪਾਠੀ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪਾਠੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਲਈ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ।
 ਬੇਦ ਬਾਦ ਸਭਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣਹਿ ॥ ਨ ਅੰਤਰੁ ਭੀਜੈ ਨ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣਹਿ ॥ ਹਾਂ ਜੀ ਗੁਰਮੁਖ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ, ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਉਹ
 ਤਾਂ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਿਚੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।
 ਪੁੰਨ ਪਾਪੁ ਸਭੁ ਬੇਦਿ ਦ੍ਰਿਤਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ਹੋ ॥੧੫॥ ਅੰਗ ੧੦੫੦ ॥ ਮ: ੩ ॥ ਕਿਉਂਕਿ :-
 ਕਥਯੋਆ ਸੰਤਾਹ ਤੇ ਸੁਖਾਉ ਪੰਧੀਆਂ ॥ ਨਾਨਕ ਲਕੜੀਆ ਤਿਨਾਹ ਜਨਾ ਭਾਗੁ ਮਥਾਹਤੇ ॥ ਅੰਗ ੧੧੦੧ ॥ ਮ: ੫ ॥
 ਸਾਧੂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਹਨ ਪਰ ਮਿਲਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਹੋਣ । ਇਸ ਲਈ
 ਗੁਰਦੇਵ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਸਿੱਖ ! ਕੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋੜ ਦਿਉ, ਮਤਲਬ ਸਿੱਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦੋੜ

- ੧ ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ, ਕਿਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਮਿਆਨ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਤੀਰ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਖੰਡਾ, ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਥੇ ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪॥
- ੨ ਕਿਤੇ ਇੱਲਾਂ ਤੇ ਗਿੱਧਾਂ ਮਾਸ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਰੱਜ ਕੇ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਭੈਰੋਂ-ਭੂਤ ਮੱਛਰੇ ਹੋਏ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
- ੩ ਕਿਤੇ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਬੜੇ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਮਾਸ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ॥੫॥
- ੪ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਯੋਧੇ ਇਉਂ ਗਰਜਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੰਦਲ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ੫ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬੰਡੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗੱਡਦੇ ਹਨ। ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੬॥
- ੬ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਤੇ ਕਟਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੭ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਜਵਾਨ ਬਾਂਕੇ ਭਿੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਹਿੱਲਦੀ ਹੈ ॥੭॥
- ੮ ਸੂਰਮੇ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਨਾਲ ਅੱਗ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ।
- ੯ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇ ਕਟਾਰ ਦੀ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮਾਰ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ॥੮॥
- ੧੦ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਕਿਤੇ ਹੱਲਬ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬਣੀ, ਕਿਤੇ ਜੁਨਬ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਬਣੀ, ਕਿਤੇ ਸਰੋਹੀ ਦੀ ਬਣੀ, ਕਿਤੇ ਦੋ ਧਾਰੀ, ਕਿਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਛੁਰੀ ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕਟਾਰੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ।
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਸਿੱਧੀ ਤਲਵਾਰ, ਕਿਤੇ ਸੇਲਾ ਆਦਿ, ਕਿਤੇ ਸੇਲੇ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਲੇ ਤੇ ਹੱਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਧੱਕ ਰਹੇ ਹਨ ॥੯॥
- ੧੨ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੌਤ ਦਾ ਭੈ ਭੁਲਾ ਕੇ ਸਸ਼ਤਰ ਤੇ ਸਸ਼ਤਰ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੧੩ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਸ਼ਤਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੰਗ ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧੦॥
- ੧੪ ਸੂਰਬੀਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮਾਰੇ ਹੀ ਮਾਰ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
- ੧੫ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਧੱਕ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਤਨ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਘਾਵ ਝੱਲਦੇ ਹਨ ॥੧੧॥
- ੧੬ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੂਰਾਂ ਸੁਯੰਬਰ ਬਰਨ ਲਈ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ—
- ੧੭ ਸੂਰਮੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੧੨॥
- ੧੮ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਈ ਅੰਗ ਕੱਟ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੇਸ ਪੁੱਟੇ ਗਏ ਹਨ।
- ੧੯ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਾਸ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਵੱਢਿਆ-ਟੁੱਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ॥੧੩॥
- ੨੦ ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸਸ਼ਤਰ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਢੋਲਾਂ ਵਾਂਗ ਢਮ-ਢਮ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਨਗਾਰਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੇ ਹਲਚਲ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।
- ੨੧ ਸਸ਼ਤਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੂਰਮੇ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਬੱਲੇ ਰੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੪॥
- ੨੨ ਨਵੇਂ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ, ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਗੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਤੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਅੰਗ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧੫॥
- ੨੩ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪੈਰ ਪਿਛਾਂਹ ਹੱਟ ਕੇ ਕੋਈ ਭੱਜਦਾ ਨਹੀਂ।
- ੨੪ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸਸ਼ਤਰ ਲੈ ਕੇ ਗਰਜਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਭਬਕ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਦਲ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥
- ੨੬ ਬੜੀ ਦਿਲ ਕੰਬਾਊ, ਹੌਲਨਾਕ ਲਲਕਾਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਸਰੋਕ ਦੇ ਕੇ ਸਸ਼ਤਰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ੨੭ ਮੌਤ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਭੁਲਾ ਕੇ ਬੇਪੜਕ ਹੋ ਕੇ ਟੱਕਰ ਲੈਂਦੇ ਭਾਵ ਭਿੜ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ॥੧੭॥
- ੨੮ ਯੋਧੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।
- ੨੯ ਸੰਖਾਂ ਦੇ ਵੱਜਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੂਰਮੇ ਬੜੀ ਧੀਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੮॥
- ੩੦ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਤੂਰਮ ਵਾਜੇ ਤੇ ਫੂਕ ਮਾਰ ਕੇ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ ਸੰਖ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੂਰਮੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੱਜ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੩੧ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਗਰਮਾ-ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਹਾਦਰ-ਸੂਰਮੇ ਜੁੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੧੯॥
- ੩੨ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਤੇਗਾਂ ਲਪਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਣੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ।
- ੩੩ ਧੌਂਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਰਸ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੨੦॥
- ੩੪ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮਿਆਨ ਟੁੱਟੇ ਪਏ ਹਨ। ਮੂੰਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
- ੩੫ ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਡਿਗ ਪਏ ਹਨ ॥੨੧॥
- ੩੬ ਵੱਡੇ ਭਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਲਿਤਾੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਹੀ ਅੰਗ ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ੩੭ ਵੱਡੀਆਂ ਗਦਾਂ ਤੇ ਮੂੰਗਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ॥੨੨॥

ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਪੱਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤਾਂ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਵਕੀਲ ਬਣ ਕੇ ਡਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਬਾਬੇ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕੌਣ ਵਕੀਲ ਬਣੇ? ਲਖ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰੰਗੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰੀਏ। ਛੱਡ ਦਿਉ ਭਾੜਾ ਦੇ ਕੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨੇ। ਛੱਡ ਦੇ ਗੰਢੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਤੇ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨੇ, ਛੱਡ ਦਿਉ ਟੀ.ਬੀ. ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿਉ ਮਨ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਨੇਮੇ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਬੇਸੁਆਦਾਂ ਰੰਗੀਲੇ ਗੀਤ ਗਾਣੇ, ਛੱਡ ਦਿਉ ਵਾਹੀਆਤ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਦਪਲਾਣੇ। ਸਿੱਖ ਲਵੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਪ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਸਮਝਣਾ, ਸਿੱਖ ਲਵੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮਰ ਕੇ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਵੇਂ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਣ ਕੰਵਾਰੀਆਂ।

੧ ਨਦੀ ਰਕਤ ਪੂਰੰ ॥ ਫਿਰੀ ਗੈਣਿ ਹੂਰੰ ॥ ੨ ਗਜੈ ਗੈਣ ਕਾਲੀ ॥ ਹਸੀ
 ਖੱਪਰਾਲੀ ॥੨੩॥ ੩ ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਸੋਹੰ ॥ ਮੰਡੇ ਲੋਹ ਕ੍ਰੋਹੰ ॥ ੪ ਮਹਾਂ ਗਰਬ ਗੱਜਿਯੰ ॥
 ਧੁਣੰ ਮੇਘ ਲੱਜਿਯੰ ॥੨੪॥ ੫ ਛਕੇ ਲੋਹ ਛੱਕੰ ॥ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਬੱਕੰ ॥ ੬ ਮੁਖੰ ਮੁੱਛ
 ਬੱਕੰ ॥ ਭਿਰੇ ਛਾਡ ਸੰਕੰ ॥੨੫॥ ੭ ਹਕੰ ਹਾਕ ਬਾਜੀ ॥ ਘਿਰੀ ਸੈਣ ਸਾਜੀ ॥ ੮ ਚਿਰੇ
 ਚਾਰ ਢੂਕੇ ॥ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਕੂਕੇ ॥੨੬॥ ੯ ਰੁਕੇ ਸੂਰ ਸਾਂਗੰ ॥ ਮਨੋ ਸਿਧ ਗੰਗੰ ॥
 ੧੦ ਢਹੇ ਢਾਲ ਢੱਕੰ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਕੱਝੱਕੰ ॥੨੭॥ ੧੧ ਹਕੰ ਹਾਕ ਬਾਜੀ ॥ ਨਚੇ ਤੁੰਦ
 ਤਾਜੀ ॥ ੧੨ ਰਸੇ ਰੁਦ੍ਰ ਪਾਗੇ ॥ ਭਿਰੇ ਰੋਸ ਜਾਗੇ ॥੨੮॥ ੧੩ ਗਿਰੇ ਸੁੱਧ ਸੇਲੰ ॥
 ਭਲੀ ਰੇਲ ਪੇਲੰ ॥ ੧੪ ਪਲੰਹਾਰ ਨੱਚੇ ॥ ਰਣੰ ਬੀਰ ਮੱਚੇ ॥੨੯॥ ੧੫ ਹਸੇ ਮਾਸਹਾਰੀ ॥
 ਨਚੇ ਭੂਤ ਭਾਰੀ ॥ ੧੬ ਮਹਾਂ ਢੀਠ ਢੂਕੇ ॥ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਕੂਕੇ ॥੩੦॥ ੧੭ ਗਜੈ ਗੈਣ
 ਦੇਵੀ ॥ ਮਹਾਂ ਅੰਸ ਭੇਵੀ ॥ ੧੮ ਭਲੇ ਭੂਤ ਨਾਚੰ ॥ ਰਸੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਚੰ ॥੩੧॥
 ੧੯ ਭਿਰੇ ਬੈਰ ਰੁੱਝੇ ॥ ਮਹਾ ਜੋਧ ਜੁੱਝੇ ॥ ੨੦ ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਗਾਢੇ ॥ ਬਜੇ ਬੈਰ ਬਾਢੇ ॥੩੨॥
 ੨੧ ਗਜੰ ਗਾਹ ਬਾਧੇ ॥ ਧਨੁਰ ਬਾਨ ਸਾਧੇ ॥ ੨੨ ਬਹੇ ਆਪ ਮੱਧੰ ॥ ਗਿਰੇ ਅੱਧ
 ਅੱਧੰ ॥੩੩॥ ੨੩ ਗਜੰ ਬਾਝ ਜੁੱਝੇ ॥ ਬਲੀ ਬੈਰ ਰੁੱਝੇ ॥ ੨੪ ਨਿਭੈ ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਹੰ ॥
 ਉਭੈ ਜੀਤ ਚਾਹੰ ॥੩੪॥ ੨੫ ਗਜੇ ਆਨ ਗਾਜੀ ॥ ਨਚੇ ਤੁੰਦ ਤਾਜੀ ॥ ੨੬ ਹਕੰ
 ਹਾਕ ਬੱਜੀ ॥ ਫਿਰੇ ਸੈਨ ਭੱਜੀ ॥੩੫॥ ੨੭ ਮਦੰ ਮੱਤ ਮਾਤੇ ॥ ਰਸੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਤੇ ॥
 ੨੮ ਗਜੰ ਜੂਹ ਸਾਜੇ ॥ ਭਿਰੇ ਰੋਸ ਬਾਜੇ ॥੩੬॥ ੨੯ ਝਮੀ ਤੇਜ ਤੇਗੰ ॥ ਘਣੰ ਬਿੱਜ
 ਬੇਗੰ ॥ ੩੦ ਬਹੇ ਬਾਰ ਬੈਰੀ ॥ ਜਲੰ ਜਿਉ ਗੰਗੈਰੀ ॥੩੭॥ ੩੧ ਆਪੋ ਆਪ ਬਾਹੰ ॥
 ਉਭੈ ਜੀਤ ਚਾਹੰ ॥ ੩੨ ਰਸੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਤੇ ॥ ਮਹਾਂ ਮੱਤ ਮਾਤੇ ॥੩੮॥ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥
 ੩੩ ਮਚੇ ਬੀਰ ਬੀਰੰ ਅਭੂਤੰ ਭਯਾਣੰ ॥ ਬਜੀ ਭੇਰ ਭੁੰਕਾਰ ਧੁੱਕੇ ਨਿਸਾਣੰ ॥
 ੩੪ ਨਵੰ ਨੱਦ ਨੀਸਾਣ ਗੰਜੇ ਗਹੀਰੰ ॥ ਫਿਰੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਤਨੰ ਤੱਛ ਤੀਰੰ ॥੩੯॥
 ੩੫ ਬਹੇ ਖੰਗ ਖੇਤੰ ਖਿਆਲੰ ਖਤੰਗੰ ॥ ਰੁਲੇ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਮਹਾ ਜੋਧ ਜੰਗੰ ॥
 ੩੬ ਬੰਧੇ ਬੀਰ ਬਾਨਾ ਬਡੇ ਐਠਿ ਵਾਰੇ ॥ ਘੁਮੈ ਲੋਹ ਘੁਟੰ ਮਨੋ ਮੱਤਵਾਰੇ ॥੪੦॥
 ੩੭ ਉਠੀ ਕੂਹ ਜੂਹੰ ਸਮਰ ਸਾਰ ਬੱਜਿਯੰ ॥ ਕਿਧੋ ਅੰਤਕੇ ਕਾਲ ਕੋ ਮੇਘ
 ਗੱਜਿਯੰ ॥ ੩੮ ਭਈ ਤੀਰ ਭੀਰੰ ਕਮਾਣੰ ਕੱਝੱਕਿਯੰ ॥ ਬਜੇ ਲੋਹ ਕ੍ਰੋਹੰ ਮਹਾਂ
 ਜੰਗਿ ਮੱਚਿਯੰ ॥੪੧॥ ੩੯ ਬਿਰੱਚੇ ਮਹਾਂ ਜੰਗ ਜੋਧਾ ਜੁਆਣੰ ॥ ਖੁਲੇ

ਓ ਸਾਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਾਰੀਕ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਦਾਂ ਦੇ ਸਦਕਾ ਉੱਚ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਬਹੁਤੇਰੇ ਹਾਂ ਅਤੇ
 ਸੁੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪਏ ਐਨ ਜਾਗਦੇ ਵੀ ਹਾਂ । ਚਾਰ ਵੇਦ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਚੌਕੀਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਚਾਣੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਨੁੱਟੇ ਕਿਉਂ ਜਾ ਰਹੇ
 ਹਾਂ । ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਬਰਿਆਂ ਦੇ ਲੈਨਜ਼ ਬਦਲਣੇ ਪੈਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੋਸੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਧ ਵੇਖਣ
 ਵਿਚ ਰੋਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਨਾ ਦਿਸਣ ਕਰਕੇ ਨਿਮ ਨੂੰ ਅੰਬ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੰਬ ਨੂੰ ਨਿਮ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕੇਲੇ ਝਾੜਾਂ
 ਵਿਚ ਲੱਭਦੇ ਦਿਖਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਸਾਡੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਭਾਣੇ ਨਾਲੀਯਾਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਸੋਭ ਦਾ ਫਲ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ
 ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀ ਮੁਰਖਤਾ ਅਤੇ ਗੁਆਰਪੁਣੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ

ਦੁਨੀਆ ਹੁਸੀਆਰ ਬੇਦਾਰ ਜਾਗਤ ਮੁਸੀਅਤ ਹਉਰੇ ਭਾਈ ॥ ਨਿਗਮ ਹੁਸੀਆਰ ਪਰਹੁਆ ਦੇਖਤ ਜਮੁ ਲੇ ਜਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਨੀਤੁ ਭਇਓ ਆਤੁ ਭਇਓ ਨੀਤਾ ਕੇਲਾ ਪਾਕਾ ਝਾਰਿ ॥ ਨਾਲੀਏਰ ਫਲੁ ਸੋਭਿਰ ਪਾਕਾ ਮੁਰਖ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰ ॥੧॥ ਅੰਗ ੯੭੨॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ—

ਬਦਲ ਸੁਰਜ ਚੰਦ ਸਰਾਰੇ ॥ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਭ ਖੇਡ ਨਿਆਰੇ ॥ ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਬਰਸਾਤਾਂ ॥ ਕਾਲਖ ਨੇਰੇ ਚਾਨਣ ਰਾਤਾਂ ॥

ਪਰਬਤ ਜੰਗਲ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ॥ ਪਿੰਡ ਗਿਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਰਾਲੇ ॥ ਉਸ ਨੇ ਹੋਨ ਚੋਜ ਖਿਲਾਰੇ ॥ ਜਾਈਏ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥

ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਗਮੀਆਂ ਰੰਗ ਭਾਸੇ ॥ ਹਉਕੇ ਹਾਵੇ ਪੀੜਾਂ ਤੇ ਹਾਸੇ ॥ ਈਦ ਵਿਸਾਖੀ ਤੇ ਦਿਵਾਲੀ ॥ ਰੋਲੀ ਲੋਹੜੀ ਗੀਤਾਂ ਵਾਲੀ ॥

ਸਾਗਰ ਝੀਲਾਂ ਬ੍ਰਿਛ ਪਿਆਰੇ ॥ ਪੰਛੀ ਸ਼ੇਰ ਪਪੀਹੇ ਸਾਰੇ ॥ ਪਾਣੀ ਪਰਬਤ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ॥ ਸਭ ਹਨ ਉਸੇ ਦੇ ਰਚੇ ਸਾਮਾਨ ॥

ਕਣ ਕਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਵਸਦੀ ॥ ਗੁਭੇ ਭੇਦ ਅਨੰਧੇ ਦਸਦੀ ॥ ਕੁਦਰਤ ਵਾਂਗੂੰ ਰੰਗ ਵਟਾਈਏ ॥ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਫਿਰ ਅੰਗ ਸਮਾਈਏ ॥

ਕਾਵ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕਾ ਵਿਚੋਂ ॥
 ਅਸੀਂ (ਗਜੈ ਗੈਣ ਦੇਵੀ) ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅੱਗੇ ਜੋ ਲੇਖ ਹੈ (ਮਹਾਂ ਅੰਸ ਭੇਵੀ) ਦੇ ਅਰਥਾਂ
 ਜਾਂ ਭਾਵ ਵੱਲ ਬਹੀਕੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਖੋਜਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ
 ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਰੰਗ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਪਰ
 ਹੈ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹੀ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਮਾਤਰ ਹੋ ਜੋ ਸੁਪਨੇ ਵਤ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, “ਤੂ ਅਚਰਜ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ

- ੧ ਖੂਨ ਨਾਲ ਨਦੀ ਭਰ ਗਈ ਹੈ । ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਹੂਰਾਂ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੨ ਕਾਲਕਾ ਦੇਵੀ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਗਰਜ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੋਗਣੀਆਂ (ਇੱਲਾਂ) ਤੇ ਗਿਰਜਾਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ॥੨੩॥
- ੩ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਰਣ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੋ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ...
- ੪ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਗੱਜਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਬੰਦਲ ਵੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨੪॥
- ੫ ਸੂਰਮੇ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇ ਫੱਥ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਹੀ ਬਕ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਬਾਂਕੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਹਨ, ਮਰਨ ਜਿਉਣ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਿੜਦੇ ਹਨ ॥੨੫॥
- ੭ ਲਲਕਾਰੇ ਤੇ ਲਲਕਾਰਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਜੰਗ ਦੇ ਬੰਦਲਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ।
- ੮ ਚਿੜ੍ਹਾ ਕੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਢੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ॥੨੬॥
- ੯ ਸੂਰਮੇ ਨੇਜੇ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਸਾਧੂ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ।
- ੧੦ ਢਾਲ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਤੇ ਢੰਕੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਕੜਕਦੀਆਂ ਹਨ ॥੨੭॥
- ੧੧ ਲਲਕਾਰੇ ਤੇ ਲਲਕਾਰਾ ਵੱਜਿਆ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਨੱਚ ਉੱਠੇ ।
- ੧੨ ਰੁਦ੍ਰ ਰਸ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਰੋਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਭਿੜਦੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ॥੨੮॥
- ੧੩ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਨੇਜੇ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਨੱਚਦੇ ਹਨ । ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੯॥
- ੧੫ ਮਾਸ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ । ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਭਾਰੀ ਭੂਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਮਹਾਂ ਹਠੀ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਗਏ ਹਨ । ਤੇ ਮੁਖੋਂ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੩੦॥
- ੧੭ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਉਹ ਦੇਵੀ ਗੱਜਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਂ ਅੰਸ਼-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਭਾਵ (ਕੁਦਰਤ, ਹੋਣੀ) ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੧੮ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਭੂਤ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰੁਦ੍ਰ ਰਸ ਵਿਚ ਖਚਤ ਹਨ ॥੩੧॥
- ੧੯ ਵੈਰ ਭਾਵ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਭਿੜ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਸਨ ਉਹ ਜੂਝ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੦ ਝੰਡੇ ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੈਰ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੨॥
- ੨੧ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਕਢਨ ਬੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਸਿੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ...
- ੨੨ ਆਪੋ ਵਿਚ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਲੱਗਣ ਤੇ ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ॥੩੩॥
- ੨੩ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਮਰੇ ਪਏ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਬਾਕੀ ਹਨ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਵੈਰ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੨੪ ਬੇਡਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੩੪॥
- ੨੫ ਸੂਰਮੇ ਅੱਗੇ ਹੋ-ਹੋ ਕੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਘੋੜੇ ਨਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨੬ ਲਲਕਾਰੇ ਤੇ ਲਲਕਾਰਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੈਨਾ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ॥੩੫॥
- ੨੭ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਚੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰਣ ਰੁਦ੍ਰ ਰਸ ਨਾਲ ਅੰਨੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ।
- ੨੮ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੇ ਰੋਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਭਿੜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੬॥
- ੨੯ ਤਿੱਖੀ ਤਲਵਾਰ ਇਉਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹੇ ਬੰਦਲ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ।
- ੩੦ ਵੈਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਲ ਜਲਾਹਾ ਜੀਵ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੩੭॥
- ੩੧ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
- ੩੨ ਰੁਦ੍ਰ ਰਸ ਵਿਚ ਭੁੱਬੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਮਸਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ ॥੩੮॥
- ੩੩ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਯੋਧਿਆਂ ਨਾਲ ਯੋਧੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਡਰਾਉਣੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਦਿਸਦੇ ਹਨ । ਭੋਰੀ ਵਾਜਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਧੌਸੀ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੩੪ ਨਵੇਂ ਧੌਸੀ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰਜ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਧੜ ਤੇ ਕਿਤੇ ਸਿਰ, ਕਿਤੇ ਤਨ (ਸਰੀਰ) ਚੀਰਿਆ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਵਿੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ॥੩੯॥
- ੩੫ ਜੰਗੀ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਚੱਲਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਤੀਰ ਆ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਵੱਡੇ-ਟੁੱਕੇ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਜੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿੰਨੇ ਹੋਏ ਭੁਲ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੩੬ ਵੱਡੇ ਆਕੜ ਖਾਂ "ਬਾਨਾ" ਬਾਨਾਨੂੰ ਬੰਨਦੇ ਹਨ ਵਾ ਭੱਬੇ ਬੰਨੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਸਵੱਟੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ॥੪੦॥
- ੩੭ ਰੂਕ ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲੋਹਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅੰਤ ਕਾਲ ਦਾ ਬੰਦਲ ਗਰਜ ਪਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਰਲੋਕ ਕਾਲ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
- ੩੮ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਕਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੜਾਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਖੜਕਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਯੁੱਧ ਮਚ ਪਿਆ ਹੈ ॥੪੧॥
- ੩੯ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਯੋਧੇ ਤੇ ਜੁਆਨ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਖੁੱਲੇ ਭਾਵ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ

ਬਿਸਮਾ ॥" ਹੋ ਪਰਵਰਦਿਗਾਰ ਤੂੰ ਆਪ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਹੈਂ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਪਰ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨਕੁੰਨ ਹੈ ॥ ਜੋ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਮੰਚ ਦੀ ਨਾਇਕ ਹੈ । ਕਦੇ ਵੀ ਰੌਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਭਵਨ ਰਚੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਇਕ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਪ ਵੀ ਹਰ ਜੀਵ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਹੈ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਲੱਗ, ਤਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਥਾ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ । ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਲੇਖ ਹੈ :- ਸਗਲ ਭਵਨ ਧਾਰੇ ਏਕ ਥੇ ਕੀਏ ਬਿਸਥਾਰੇ ਪੁਰਿ ਰਹਿਓ ਸਰਬ ਮਹਿ ਆਪਿ ਹੈ ਨਿਰਾਰੇ ॥ ਹਰਿ ਗੁਨ ਨਾਹੀ ਅੰਤ ਪਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਥਾਰੇ ਸਗਲ ਕੇ ਦਾਤਾ ਏਕੈ ਅਲਖ ਮੁਰਾਰੇ ॥

ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਧਾਰੇ :- ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭਵਨ ਰਚੇ ਹਨ । ਇਕ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਵੀ ਸਭ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਦਿਸਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ । ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਗੱਲ ਹੈ ਇਹ । ਇਹ ਸਾਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਕੋਤਕ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਵਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਭਾਹ ਕੇ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਅਸਚਰਜ, ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਬਚਿੱਤਰ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ 'ਕੁਦਰਤ ਵਰਤ ਗਈ!' 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭਾਣਾ ਇਹੋ ਸੀ', 'ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ' । ਭਾਣੇ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੋ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ । ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਪੰਗਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਹੀ ਹੈ :-

ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਧਾਰੇ ਕੁਦਰਤਿ ਹੈ ਦੇਖਾਰੇ ਬਰਨੁ ਚਿਹਨੁ ਨਾਹੀ ਮੁਖ ਨ ਮਸਾਰੇ ॥ ਅੰਗ ੧੩੯੬ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਉਹ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਕੁਦਰਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ

੬੪ (ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੯੬ ਤੇ)

੧੫੧॥ ਖੱਗ ਖੜੀ ਅਭੂਤੰ ਭਯਾਣੰ ॥ ੧੫੨॥ ਬਲੀ ਜੁੱਝ ਰੁੱਝੇ ਰਸੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰੱਤੇ ॥ ਮਿਲੇ ਹੱਥ
 ਬੱਖੰ ਮਹਾ ਤੇਜ ਤੱਤੇ ॥੪੨॥ ੧੫੩॥ ਝਮੀ ਤੇਜ ਤੇਗੰ ਸੁ ਰੋਸੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਰੁਲੇ ਰੁੰਡ
 ਮੁੰਡੰ ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥ ੧੫੪॥ ਬੱਬਕੰਤ ਬੀਰੰ ਭੱਭਕੰਤ ਘਾਯੰ ॥ ਮਨੋ ਜੁੱਧ ਇੰਦ੍ਰ
 ਜੁਟਿਓ ਬ੍ਰਿਤਰਾਯੰ ॥੪੩॥ ੧੫੫॥ ਮਹਾਂ ਜੁੱਧ ਮੱਚਿਯੰ ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਗਾਜੇ ॥ ਆਪੋ ਆਪ
 ਮੈਂ ਸਸਤ੍ਰ ਸੋਂ ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਜੇ ॥ ੧੫੬॥ ਉਠੇ ਝਾਰ ਸਾਂਗੰ ਮਚੇ ਲੋਹ ਕ੍ਰੋਹੰ ॥ ਮਨੋ ਖੇਲ
 ਬਾਸੰਤ ਮਾਹੰਤ ਸੋਹੰ ॥੪੪॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੫੭॥ ਜਿਤੇ ਬੈਰ ਰੁੱਝੰ ॥ ਤਿਤੇ ਅੰਤ
 ਜੁੱਝੰ ॥ ੧੫੮॥ ਜਿਤੇ ਖੇਤ ਭਾਜੇ ॥ ਤਿਤੇ ਅੰਤਿ ਲਾਜੇ ॥੪੫॥ ੧੫੯॥ ਤੁਟੇ ਦੇਹ ਬਰਮੰ ॥
 ਛੁਟੀ ਹਾਥ ਚਰਮੰ ॥ ੧੬੦॥ ਕਹੂੰ ਖੇਤ ਖੇਲੰ ॥ ਗਿਰੇ ਸੂਰ ਟੋਲੰ ॥੪੬॥ ੧੬੧॥ ਕਹੂੰ ਮੁੱਛ
 ਮੁੱਖੰ ॥ ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਸੱਖੰ ॥ ੧੬੨॥ ਕਹੂੰ ਖੋਲ ਖੱਗੰ ॥ ਕਹੂੰ ਪਰਮ ਪੱਗੰ ॥੪੭॥ ੧੬੩॥ ਗਰੇ
 ਮੁੱਛ ਬੰਕੀ ॥ ਮੰਡੇ ਆਨ ਹੰਕੀ ॥ ੧੬੪॥ ਢਕਾ ਢੁੱਕ ਢਾਲੰ ॥ ਉਠੇ ਹਾਲ ਚਾਲੰ ॥੪੮॥
 ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ੧੬੫॥ ਖੁਲੇ ਖੱਗ ਖੂਨੀ ਮਹਾਂਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ਨਚੇ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲਯੰ
 ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ ॥ ੧੬੬॥ ਬਜੇ ਡੰਕ ਡਉਰੂ ਉਠੇ ਨਾਦ ਸੰਖੰ ॥ ਮਨੋ ਮੱਲ ਜੁੱਟੇ ਮਹਾਂ ਹੱਥ
 ਬੱਖੰ ॥੪੯॥ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ੧੬੭॥ ਜਿਨ ਸੂਰਨ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸਬਲ ਸਾਮੁਹਿ ਹੈ ਮੰਡਿਓ ॥
 ਤਿਨ ਸੁਭਟਨ ਤੇ ਏਕ ਕਾਲ ਕੋਊ ਜੀਅਤ ਨ ਛੱਡਿਓ ॥ ੧੬੮॥ ਸਭ ਖੜੀ ਖੱਗ ਖੰਡ
 ਖੇਤ ਭੂ ਮੰਡਪ ਅਹੁੱਟੇ ॥ ਸਾਰ ਧਾਰ ਧਰ ਧੂਮ ਮੁਕਤ ਬੰਧਨ ਤੇ ਛੁੱਟੇ ॥ ੧੬੯॥
 ਟੂਕ ਟੂਕ ਜੁੱਝੇ ਸਭੇ ਪਾਵ ਨ ਪਾਛੈ ਡਾਰੀਯੰ ॥ ਜੈਕਾਰ ਅਪਾਰ ਸੁਧਾਰ ਹੂਅੰ ਬਾਸਿਵ
 ਲੋਕ ਸਿਧਾਰੀਯੰ ॥੫੦॥ ਚਉਪਈ ॥ ੧੭੦॥ ਇਹ ਬਿਧ ਮਚਾ ਘੋਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾ ॥ ਸਿਧਏ
 ਸੂਰ, ਸੂਰਿ ਕੇ ਧਾਮਾ ॥ ੧੭੧॥ ਕਹਾ ਲਗੈ ਵਹ ਕਥੋਂ ਲਰਾਈ ॥ ਆਪਨ ਪ੍ਰਭਾ ਨ
 ਬਰਨੀ ਜਾਈ ॥੫੧॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੭੨॥ ਲਵੀ ਸਰਬ ਜੀਤੇ ਕੁਸੀ ਸਰਬ
 ਹਾਰੇ ॥ ਬਚੇ ਜੇ ਬਲੀ ਪ੍ਰਾਨ ਲੈ ਕੈ ਸਿਧਾਰੇ ॥ ੧੭੩॥ ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਪਠਿਯੰ ਕੀਯੋ
 ਕਾਸਿ ਬਾਸੰ ॥ ਘਨੇ ਬਰਖ ਕੀਨੇ ਤਹਾਂ ਹੀ ਨਿਵਾਸੰ ॥੫੨॥

੧੭੦॥ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਵੀ ਕੁਸੀ ਜੁੱਧ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮੁ
 ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਧਿਆਉ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੩॥ ਅਫਜੂ ॥੧੮੬॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੭੪॥ ਜਿਨੇ ਬੇਦ ਪਠਿਓ ਸੁ ਬੇਦੀ ਕਹਾਏ ॥
 ਤਿਨੇ ਧਰਮ ਕੇ ਕਰਮ ਨੀਕੇ ਚਲਾਏ ॥ ੧੭੫॥ ਪਠੇ ਕਾਰਾਏ ਮੱਦ੍ਰ ਰਾਜਾ
 ਸੁਧਾਰੰ ॥ ਅਪੋ ਆਪ ਮੋ ਬੈਰ ਭਾਵੰ ਬਿਸਾਰੰ ॥੧॥ ੧੭੬॥ ਨਿਪੰ ਮੁਕਲਿਯੰ
 ਦੂਤ ਸੋ ਕਾਸਿ ਆਖੰ ॥ ਸਭੇ ਬੇਦਿਖੰ ਭੇਦ ਭਾਖੇ ਸੁਨਾਖੰ ॥ ੧੭੭॥ ਸਭੇ ਬੇਦ
 ਪਾਠੀ ਚਲੇ ਮੱਦ੍ਰ ਦੇਸੰ ॥ ਪ੍ਰਣਾਮੰ ਕੀਯੋ ਆਨ ਕੈ ਕੈ ਨਰੇਸੰ ॥੨॥

੧੭੮॥ ਇਹ ਕਥਾ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਧਿਰ ਬੜਾ ਜਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲ ਲੈਂਦੀ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ
 ਜਿੰਦਾਂ ਸਲਾਮਤ ਬਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਜੰਗਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜੋ ਧਨ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ
 ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਹਾਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ
 ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਾ ਗਵਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਕ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ
 ਵੰਡੇ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਖੱਟੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ (ਉਪਮਾ) ਸੋਭੇ ਆਪ
 ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਲਈ ਸੰਕੋਚਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅ। ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੁੱਟਦੇ ਹੀ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
 ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਦੀ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਬੰਸ ਵਿਚ ਖੁਬੀ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਕੁਲ ਦਾ ਅਤੀਤ ਕੀ ਹੈ ?
 ਤਰਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਰਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਨਵਾਂ ਹੀ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ ਭੁਲੀ ਆਪ
 ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੱਕ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਾਂ ਤੇ ਮਹਾਨ ਰਿਸ਼ੀ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗੇ
 ਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਅਲੰਗ-ਬਲੰਗ ਹੋ ਬਹਿਣ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਮੈਦ ਦੀ ਖੇਡ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ
 ਕਿ ਸਾਰੀ ਤਰੱਕੀ ਅਲੰਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਜਗਤ ਰੋਟਕ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਇਕ ਸਮਝਾਨ ਘਾਟ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
 ਕੌਣ ਅਛੇਰਾ ? ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰ ਫਧਾਉਣਾ ਜਾਂ ਜਟਾਂ ਬਣਾ ਲੈਣੀਆਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰਨਗੀਆਂ ? ਜੋ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਲਈ ਅੜਿੱਕਾ ਹੀ ਹੈ। ੨ ਗੋਰਖ

- ੧ ਲੈ ਕੇ ਬੜੇ ਡਰਾਉਣੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨ ਬਲੀ ਯੋਧੇ ਕਈ ਮਰ ਗਏ, ਕਈ ਰੁਦ੍ਰ ਰਸ ਵਿਚ ਮੱਸਤ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀਆਂ ਬਖੀਆਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਤੁੱਮਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੜੇ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਗਰਮ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ ॥੪੨॥
- ੩ ਤਿੱਖੀ ਚਮਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਧੜ ਤੇ ਸਿਰ ਰੁਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਵੱਜ ਗਏ, ਅਗਨ ਦੇ ਸ਼ੋਲੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ।
- ੪ ਸੂਰਮੇ ਬੋੜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਕ-ਭਕ ਕਰਕੇ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਾਣੋਂ ਇੰਦਰ ਤੇ ਬ੍ਰਿਤਾਸੁਰ ਦੈਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੪੩॥
- ੫ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਮਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਗੱਜ ਰਹੇ ਹਨ । ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੬ ਨੇਜੇ, ਬਰਛਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਟਕਰਾ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਖੜਕ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਾਧੂ ਜਨ ਬਸੰਤ ਹੌਲੀ ਖੇਲ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪੪॥
- ੭ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੈਰੀ ਲੜੇ, ਅੰਤ ਮਾਰੇ ਗਏ ।
- ੮ ਜਿਹੜੇ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਉਹ ਅੰਤ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਏ ॥੪੫॥
- ੯ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਜੋਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਹੱਥਾਂ ਵਾਲਾਂ ਛੁੱਟ ਗਈਆਂ ।
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਖੋਲ ਮਿਆਨ ਤੇ ਭੱਥੇ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਮੇ ਟੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪੬॥
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਮੂੰਹ ਪਏ ਹਨ । ਕੋਈ ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਲੀ ਡਿਗਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ।
- ੧੨ ਕਿਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਖੋਲ (ਮਿਆਨ) ਪਏ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਪੱਗ ਡਿੱਗੀ ਪਈ ਹੈ ॥੪੭॥
- ੧੩ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰ ਮੁੱਛ ਵੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ । ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ
- ੧੪ ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸਸ਼ਤਰ ਵੱਜ ਕੇ, ਢੁਕ-ਢੁਕ ਖੜਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹਲਚਲ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ॥੪੮॥
- ੧੫ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਖੂਨੀ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਰਣ-ਖੇਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਵੀਰ ਭੂਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ਤੋਂ ਬੈਤਾਲ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਛਉਰੀ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਢੋਲ 'ਤੇ ਡਰਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਖਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ।
- ੧੭ ਮਾਨੋ ਮੱਲ ਭਲਵਾਨ ਘੁਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖੀਆਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੪੯॥
- ੧੮ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਲੜਿਆ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ॥ ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੯ ਉਹ ਯੋਧੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਤਲ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਜੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਕੇ ਭੌਤਿਕ ਚੋਲੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ । ਜੀਅ ਜੋਨੀਆਂ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਏ ।
- ੨੦ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਪੈਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਕਿਸੇ ਨੇ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਜੈ-ਜੈ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਹੀ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਆਦਰ ਹੁਇਆ ॥੫੦॥
- ੨੧ ਚਉਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ । ਸੂਰਮੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਵਰਗ ਦੇ ਰਾਹ ਭਾਵ ਸਵਰਗ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ।
- ੨੨ ਸਾਹਿਬ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ—ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਂ ਉਹ ਲੜਾਈ ਕਥਾ ਕਰਾਂ ? ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਭਾ ਆਪ ਤੋਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ॥੫੧॥
- ੨੩ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਅੰਤ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲਵ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੰਸ਼ ਸਮੇਤ ਹਾਰ ਗਏ । ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਬਚ ਗਏ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ।
- ੨੪ ਉਹਨਾਂ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਰਸ਼ ਉਥੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਿਆ ॥੫੨॥
- ੨੫ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲਵ-ਕੁਸ਼ ਦਾ ਜੋ ਯੁੱਧ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਤੀਸਰਾ ਅਧਿਆਇ ਹੈ, ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੁਭ ਸਮੇਤ । ਪ੍ਰਕਰਣ ਅੱਗੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੧੩॥੧੮॥
- ੨੬ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ, ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ।
- ੨੭ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ (ਜੋ ਲਵ ਵੰਸ਼ੀ) ਸੀ, ਪਿਆਰ ਪੂਰਵਕ ਪੱਤਰਕਾ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੀ ਕਿ ਆਉ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਬੈਠੀਏ ਤੇ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਈਏ ॥੧॥
- ੨੮ ਰਾਜੇ ਦਾ ਭੋਜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੂਤ ਪੱਤਰਕਾ ਲੈ ਕੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ।
- ੨੯ ਸਾਰੇ ਬੇਦ ਪਾਠੀਆਂ ਨੂੰ

ਨਾਥ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਖਰਾਬ ਕਰਕੇ ਜੋ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸੁਆਹ ਲਾ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਣ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਗਦਿਆਂ ਰੋਟੀ ਕੱਟ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ, ਫੇਰ ਇਹ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੀ ਸੰਵਾਰਨਗੇ ? ੩ ਬੈਰਾਗੀ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਤਿਆਗ ਹੀ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ? ਗਲੇ ਦੀ ਕੰਠੀ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਜੀਵ ਦੀ ਕੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ੪ ਮਹਾਂ ਦੀਨ ਲਈ ਸੁੰਨਤ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੀ ਭਲਾਈ ਹੈ ? ਜਦ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸੁੰਨਤ ਕਰਨਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਆਡ ਦੇ ਵਿਚ ਖੁਦਾ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਨਾਲ ਅਸਹਿ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਕਹਿਰ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਹਨ ।

੫ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਰ ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਈ ਹੈ । ਕੋਈ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਚਿੰਨ ਬੇ-ਮਾਇਨੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਖਾਣਾ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨਾ, ਗਊ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼, ਕੌਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਸਾਉਣਾ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਤੀ ਨਾਲ ਸੰਵਾਰਨ ਦਾ ਬਲ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ । ਆਪ ਮਰੇ, ਅਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉ । ਆਪ ਜਪੋ ਅਵਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਉ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ । ਆਪ ਮਰੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉ । ਸੇਵਾ ਦੇ ਪਿਛ ਵਿਚ ਆਪ ਗਜੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗਜਾਉ । ਇਛ ਤਨਿ ਲਾਗੇ ਬਾਣੀਆ ॥ ਸੁਖੁ ਹੋਵੇ ਸੇਵ ਕਮਾਣੀਆ ॥ ਸਭ ਦੁਨੀਆ ਆਵਣ ਜਾਣੀਆ ॥੩॥ ਵਿਚਿ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ ॥ ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਣ ਪਾਈਐ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਾਹ ਲਭਾਈਐ ॥੪॥

ਅ ਜੇ ਜੀਵੈ ਪਤਿ ਲਬੀ ਜਾਇ ॥ ਸਭੁ ਹਰਾਮੁ ਜੇਤਾ ਕਿਛੁ ਖਾਇ ॥

ਦਸ ਅਠ ਲੀਖੇ ਹੋਵਹਿ ਪਾਸਿ ॥ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਮੁਖਾਗਰ ਪਾਠਿ ॥ ਪੁਰਬੀ ਨਾਵੈ ਵਰਨਾਂ ਕੀ ਦਾਤ ॥

ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰੇ ਦਿਨ ਰਾਤਿ ॥੨॥ ਕਾਸੀ ਮੁਲਾਂ ਹੋਵਹਿ ਸੇਖ ॥ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਭਗਵੰ ਭੋਖ ॥ ਕੋ ਗਿਰਹੀ ਕਰਮਾ ਕੀ ਸੰਧਿ ॥ ਬਿਨੁ ਭੂਥੇ ਸਭ ਪੜੀਅਸਿ ਬੰਧਿ ॥੩॥ ਮ: ੧॥

ਜਿਸੁ ਜੀਉ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲਾ ਹੋਇ ॥ ਤੀਰਥ ਭਵੈ ਦਿਸਤਰ ਲੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗ ॥ ਤਉ ਭਵਜਲ ਕੇ ਟੂਟੀਸ ਬੋਧ ॥੫॥ ਅੰਗ ੧੧੬੯॥ ਮ: ੩ ॥

ਕੀ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਚੋਜ ਹਨ ?

੩੫੦ ਨੰ ਬੇਦ ਕੀ ਭੂਪ ਤਾਂ ਤੇ ਕਰਾਈ ॥ ਸਭੈ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਭਾ ਬੀਚ ਭਾਈ ॥
 ੩੫੧ ਪੜੇ ਸਾਮ ਬੇਦ ਜੁਜਰ ਬੇਦ ਕੱਥੰ ॥ ਰਿਗੰ ਬੇਦ ਪਠਿਯੰ ਕਰੇ ਭਾਵ ਹੱਥੰ ॥੩੫੨॥
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੩੫੩ ਅਬਰ ਬੇਦ ਪਠਿਯੰ ॥ ਸੁਣੇ ਪਾਪ ਨੱਠਿਯੰ ॥ ੩੫੪ ਰਹਾ ਰੀਝ
 ਰਾਜਾ ॥ ਦੀਆ ਸਰਬ ਸਾਜਾ ॥੩੫੫॥ ੩੫੬ ਲਯੋ ਬਨ ਬਾਸੰ ॥ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਨਾਸੰ ॥
 ੩੫੭ ਰਿਖੰ ਭੇਸ ਕੀਯੰ ॥ ਤਿਸੈ ਰਾਜ ਦੀਯੰ ॥੩੫੮॥ ੩੫੯ ਰਹੇ ਹੋਰ ਲੋਗੰ ॥ ਤਜੇ ਸਰਬ
 ਸੋਗੰ ॥ ੩੬੦ ਧਨੰ ਧਾਮ ਤਿਆਗੇ ॥ ਪ੍ਰਭੰ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਗੇ ॥੩੬੧॥ ਅੜਿਲ ॥ ੩੬੨ ਬੇਦੀ ਭਯੋ
 ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਾਜ ਕਹ ਪਾਇ ਕੈ ॥ ਦੇਤ ਭਯੋ ਬਰਦਾਨ ਹੀਐ ਹੁਲਸਾਇਕੈ ॥ ਜਬ ਨਾਨਕ
 ਕਲ ਮੈ ਹਮ ਆਨ ਕਹਾਇ ਹੈ ॥ ਹੋ ਜਗਤ ਪੂਜ ਕਰਿ ਤੋਹਿ ਪਰਮ ਪਦ ਪਾਇ
 ਹੈ ॥੩੬੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੩੬੪ ਲਵੀ ਰਾਜ ਦੇ ਬਨ ਗਏ ਬੇਦੀਅਨ ਕੀਨੋ ਰਾਜ ॥ ੩੬੫ ਭਾਂਤਿ
 ਭਾਂਤਿ ਤਿਨਿ ਭੋਗੀਯੰ ਭੂਅ ਕਾ ਸਕਲ ਸਮਾਜ ॥੩੬੬॥ ਚਉਪਈ ॥ ੩੬੭ ਤ੍ਰਿਤੀਯ ਬੇਦ
 ਸੁਨਬੋ ਤੁਮ ਕੀਆ ॥ ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਸੁਨਿ ਭੂਅ ਕੋ ਦੀਆ ॥ ੩੬੮ ਤੀਨ ਜਨਮ ਹਮਹੂੰ
 ਜਬ ਧਰਿ ਹੈ ॥ ਚੌਥੇ ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਤੁਹਿ ਕਰਿ ਹੈ ॥੩੬੯॥ ੩੭੦ ਉਤ ਰਾਜਾ ਕਾਨਨਹਿ
 ਸਿਧਾਯੋ ॥ ਇਤ ਇਨ ਰਾਜ ਕਰਤ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ੩੭੧ ਕਹਾ ਲਗੇ ਕਰਿ ਕਥਾ ਸੁਨਾਊ ॥
 ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਨ ਤੇ ਅਧਿਕ ਡਰਾਊ ॥੩੭੨॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਬੇਦ ਪਾਠ ਭੇਟ ਰਾਜ
 ਚਤੁਰਬ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੩੮॥ ਅਫਰੂ ॥੧੯੯॥

ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੩੭੩ ਬਹੁਰਿ ਬਿਖਾਦ ਬਾਧਿਯੰ ॥ ਕਿਨੀ ਨ ਤਾਹਿ ਸਾਧਿਯੰ ॥
 ੩੭੪ ਕਰੰਮ ਕਾਲ ਯੋ ਭਈ ॥ ਸੁ ਭੂਮ ਬੰਸ ਤੇ ਗਈ ॥੩੭੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੩੭੬ ਬਿਪ੍ਰ
 ਕਰਤ ਭਏ ਸੂਦ੍ਰ ਬ੍ਰਿਤਿ ਛਤ੍ਰੀ ਬੈਸਨ ਕਰਮ ॥ ੩੭੭ ਬੈਸ ਕਰਤ ਭਏ ਛਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਿਤਿ
 ਸੂਦ੍ਰ ਸੁ ਦਿਜ ਕੋ ਧਰਮ ॥੩੭੮॥ ਚੌਪਈ ॥ ੩੭੯ ਬੀਸ ਗਾਵ ਤਿਨ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ॥
 ਜਿਨ ਮੋ ਕਰਤ ਕ੍ਰਿਸਾਨੀ ਭਏ ॥ ੩੮੦ ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਯੋ ॥
 ਜਨਮ ਮਮੈ ਨਾਨਕ ਕੋ ਆਯੋ ॥੩੮੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੩੮੨ ਤਿਨ ਬੇਦੀਯਨ ਕੇ ਕੁਲ ਬਿਖੇ
 ਪ੍ਰਗਟੇ ਨਾਨਕ ਰਾਇ ॥ ੩੮੩ ਸਭ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਸੁਖ ਦਏ ਜੱਹ ਤੱਹ ਭਏ ਸਹਾਇ ॥
 ੩੮੪ ਚੌਪਈ ॥ ੩੮੫ ਤਿਨ ਇਹ ਕਲ ਮੋ ਧਰਮੁ ਚਲਾਯੋ ॥ ਸਭ ਸਾਧਨ ਕੋ
 ਰਾਹੁ ਬਤਾਯੋ ॥ ੩੮੬ ਤੇ ਤਾਂ ਕੇ ਮਾਰਗਿ ਮਹਿ ਆਏ ॥ ੩੮੭ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨਹੀ ਪਾਪ

ਉ ਸੋਦੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੇਦ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਜੋ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਕੇ ਬੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ
 ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹ ਭੋਟਾ ਬਦਲੇ ਬੇਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੇ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵੇਦ ਕੋਈ ਵਿਅਰਥ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ
 ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਨ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਅਰਥ ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋਖੀਆ ਇਕ
 ਜ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਖਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਫੌਰੀ ਮੌਤ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਿਦਵਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਖੁਆਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਨੇਕ ਰੋਗਾਂ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।
 ਸਾਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਬੀਰ ਗੱਲ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ—ਬੇਦ ਕਤੋਬ ਕਹਹੁ ਮਤ ਭੂਠੇ ਭੂਠਾ ਜੋ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ਅੰਗ ੧੩੫੦॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ ਇਹ
 ਸਾਡੀ ਫਿਤਰਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭੂਠੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਹਾਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੂਠਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਸੋਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ
 ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾਸ ਨੇ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੁਣਿ ਸਾਸਤ ਸਉਦਾਗਰੀ ਸਤ ਘੋੜੇ ਲੈ ਚਲ ॥ ਅੰਗ ੫੯੫॥ ਮ: ੧॥
 ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਤ (ਸੱਚ) ਨੂੰ ਸੱਤ ਘੋੜੇ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਕਸੂਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਨੀਂਹ ਹੀ ਰੱਖੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ?

ਸੰਤਾਏ ॥੫॥ ੩ਜੇ ਜੇ ਪੰਥ ਤਵਨ ਕੇ ਪਰੇ ॥ ਪਾਪ ਤਾਪ ਤਿਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭ ਹਰੇ ॥
 ੩ਦੂਖ ਭੂਖ ਕਬਹੂੰ ਨ ਸੰਤਾਏ ॥ ਜਾਲ ਕਾਲ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਏ ॥੬॥ ੪ਨਾਨਕ
 ਅੰਗਦ ਕੋ ਬਪੁ ਧਰਾ ॥ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਿ ਇਹ ਜਗ ਮੋ ਕਰਾ ॥ ੫ਅਮਰ ਦਾਸ ਪੁਨਿ
 ਨਾਮੁ ਕਹਾਯੋ ॥ ਜਨ ਦੀਪਕ ਤੇ ਦੀਪ ਜਗਾਯੋ ॥੭॥ ੬ਜਬ ਬਰਦਾਨਿ ਸਮੈ ਵਹੁ
 ਆਵਾ ॥ ਰਾਮਦਾਸ ਤਬ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵਾ ॥ ੭ਤਿਹ ਬਰਦਾਨਿ ਪੁਰਾਤਨ ਦੀਆ ॥
 ਅਮਰਦਾਸਿ ਸੁਰਪੁਰਿ ਮਗੁ ਲੀਆ ॥੮॥ ੮ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦਿ ਕਰਿ ਮਾਨਾ ॥
 ਅਮਰਦਾਸ ਅੰਗਦ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥ ੯ਅਮਰਦਾਸ ਰਾਮਦਾਸ ਕਹਾਯੋ ॥ ਸਾਧਨਿ ਲਖਾ,
 ਮੂੜ ਨਹਿ ਪਾਯੋ ॥੯॥ ੧੦ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਬਹੂੰ ਕਰਿ ਜਾਨਾ ॥ ਏਕ ਰੂਪ ਕਿਨਹੂੰ
 ਪਹਿਚਾਨਾ ॥ ੧੧ਜਿਨ ਜਾਨਾ ਤਿਨ ਹੀ ਸਿਧ ਪਾਈ ॥ ਬਿਨ ਸਮਝੇ ਸਿਧ ਹਾਥ
 ਨ ਆਈ ॥੧੦॥ ੧੨ਰਾਮਦਾਸ ਹਰਿ ਸੋ ਮਿਲ ਗਏ ॥ ਗੁਰਤਾ ਦੇਤ ਅਰਜਨਹਿ
 ਭਏ ॥ ੧੩ਜਬ ਅਰਜਨ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਕ ਸਿਧਾਏ ॥ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤਿਹ ਠਾਂ ਠਹਰਾਏ ॥੧੧॥
 ੧੪ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ ॥ ਹਰੀ ਰਾਇ ਤਿਹ ਠਾਂ ਬੈਠਾਰੇ ॥ ੧੫ਹਰੀ
 ਕ੍ਰਿਸਨ ਤਿਨ ਕੇ ਸੁਤ ਵਏ ॥ ਤਿਨ ਤੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਭਏ ॥੧੨॥ ੧੬ਤਿਲਕ
 ਜੰਵੁ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭੁ ਤਾ ਕਾ ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥ ੧੭ਸਾਧਨਿ ਹੇਤਿ ਇਤੀ
 ਜਿਨਿ ਕਰੀ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਯਾ ਪਰੁ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ॥੧੩॥ ੧੮ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ
 ਜਿਨਿ ਕੀਆ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰੁ ਸਿਰਹੁ ਨ ਦੀਆ ॥ ੧੯ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕੀਏ
 ਕੁਕਾਜਾ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਲੋਗਨ ਕਹ ਆਵਤ ਲਾਜਾ ॥੧੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੦ਠੀਕਰਿ ਫੋਰਿ
 ਦਿਲੀਸਿ ਸਿਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪੁਰ ਕੀਆ ਪਯਾਨ ॥ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੀ ਨ
 ਕਿਨਹੂੰ ਆਨ ॥੧੫॥ ੨੧ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ ॥ ਹੈ
 ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ ॥੧੬॥

੨੦ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਪਾਤਸਾਹੀ ਬਰਨਨੇ

ਨਾਮ ਪੰਚਮੇ ਧਿਆਉ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੫॥ ਅਫਸੂ ॥੨੧੫॥

ਚੌਪਈ ॥ ੨੩ਅਬ ਮੈ ਅਪਨੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੋ ॥ ਤਪ ਸਾਧਤ ਜਿਹ
 ਬਿਧਿ ਮੁਹਿ ਆਨੋ ॥੨੪ ਹੇਮਕੁੰਟ ਪਰਬਤ ਹੈ ਜਹਾਂ ॥ ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ
 ਸੋਭਿਤ ਹੈ ਤਹਾਂ ॥੧॥ ੨੫ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ ਤਿਹ ਨਾਮੁ ਕਹਾਵਾ ॥
 ਪੰਡ ਰਾਜ ਜਹ ਜੋਗੁ ਕਮਾਵਾ ॥ ਤਹ ਹਮ ਅਧਿਕ ਤਪੱਸਿਆ

ੳ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੁ ਇਕ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਕਿਸੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—ਏਕਸ ਮਹਿ ਸਭੁ ਜਗਤੋ ਵਰਤੈ ਵਿਰਲਾ
 ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ਅੰਗ ੧੨੩੪॥ ਮ: ੩॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਰੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਦਸਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਤੋਕਿਆ ਹੈ ।

ਅ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇ ਨੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂ ਕਰਮਾਤ ਵਿਖਾਓ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾਓ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਤਲ
 ਕੀਤੇ ਜਾਉਗੇ । ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ :- ਕਰਮਾਤ ਕਹਿਰ ਦਾ ਨਾਉ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਕਹਿਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਮਾਤ ਕੋਈ
 ਮਦਾਰੀ ਦਾ ਖੇਡ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ । ਅੰਗਰੇ ਬੋਲਿਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਉ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਾਨ ਤੋਂ ਜਾਂਦੇ
 ਰਹਿੰਗੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—ਜਗਤ ਸਰਾਇ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਲ ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਪਲ ਪਿੱਛੇ ਸਭ ਨੇ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਪਿੱਛੇ
 ਤੋਂ ਭੀ ਤੁਰ ਆਉਣਾ ਹੈ ।

ੲ ਹਿਮਾਲੀਆ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਇੰਦਰ ਦਯੋ ਮਾਨ ਸਰ ਪਾਸ ਹੋਮ ਕੁੰਡ ਪਰਬਤ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤ
 ਚੋਟੀ ਵਾਲਾ ਪਹਾੜ ਉਹ ਹੈ ਜਿਥੇ ਰਾਜੇ ਪੰਡ ਨੇ ਤਪ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਲਊ ਤੇ ਕੁਸ਼ੁ । ਲਊ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ੁ ਨੇ ਕਸੂਰ
 ਸ਼ਹਿਰ ਅਥਵਾ ਕਰਕੇ ਕਸੂਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ । ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ । ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਹੋ ਕੇ ਮਿਟ ਗਈਆਂ, ਲਊ ਰਖਤ ਤੇ (ਕਾਲ
 ਗਏ) ਆ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਸ਼ੁ ਦੇ ਭਖਤ ਤੇ (ਕਾਲਕੋਤ) ਬਿਰਾਜ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਆਪਸੀ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਛਿੜ ਗਿਆ । ਅੰਤ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚ ਧੁੱਪ
 ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਾਲ ਰਾਏ ਨੇ ਕਾਲ ਕੋਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ । ਕਾਲ ਕੋਤਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸੈਨਾ ਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਸਮੇਤ ਸਨੌਢ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ । ਸਨੌਢ
 ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਾ ਧਮਕਾਇਆ, ਸਨੌਢ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਛੋਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਈ । ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ ਹੀ
 ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਥਾਂ ਦੇ ਕੇ ਵਸਾ ਲਿਆ । ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ । ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੋਢੀ ਰਾਏ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

- ੧ ਨਹੀਂ ਸਤਾਉਂਦੇ ॥੫॥
- ੨ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋਸੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰ ਪਏ, ਪਾਪ ਤੇ ਦੁੱਖ-ਸੰਤਾਪ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਰ੍ਹੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹਰ ਲਏ ।
- ੩ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਲ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਖ ਪੰਥ ॥੬॥
- ੪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਫੇਰ ਅੰਗਦ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਖੇ, ਉਪਰੰਤ—
- ੫ ਫੇਰ ਅਮਰ ਦਾਸ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਕਹਾਇਆ । ਮਾਨੋ ਇੱਕ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਦੂਜਾ ਦੀਵਾ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੭॥
- ੬ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਿੱਤੇ ਵਰਦਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਚੁੱਕਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਸੋਚੀ ਕਹਾਇਆ ।
- ੭ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰਬਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਵਰਦਾਨ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਹ ਲੈ ਲਿਆ ਭਾਵ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ॥੮॥
- ੮ ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਗਦ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਗਦ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ ।
- ੯ ਅਮਰ ਦਾਸ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਮਝੀ । ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ॥੯॥
- ੧੦ ਹੋਰ ਅਮਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੇ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ ।
- ੧੧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ (ਮੁਕਤੀ) ਮਿਲ ਗਈ । ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ (ਵ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਲੋਗ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਸਮਝਣਗੇ ਉਹ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ-ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ॥੧੦॥
- ੧੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਹਰਿ ਜੋਤ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲੇ ਉਹ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਗਏ ।
- ੧੩ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸੱਚ ਖੰਡ ਨੂੰ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਠਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ॥੧੧॥
- ੧੪ ਜਿਸ ਵੇਲੇ—ਸ੍ਰੀ ਗਰੀਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਭੂ ਲੋਕ ਨੂੰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਤਖਤ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।
- ੧੫ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ । ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਪਰ ਬਿਰਾਜਵਾਨ ॥੧੨॥
- ੧੬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਆਏ ਫਰਿਆਦੀ ਬਾਹਮਾਂ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿਲਕ ਤੇ ਜਨੇਊ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ । ਜੋ ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।
- ੧੭ ਸਾਧੂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਹੱਦ ਦੀ ਕਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਬੜੀ ਕਠਿਨ ਸੀ, ਸਿਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਚੀਸ ਨਹੀਂ ਵੱਟੀ ॥੧੩॥
- ੧੮ ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਸਤੇ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਸਾਕਾ ਕੀਤਾ, ਸਿਰ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਆਪਣੀ ਸਿਰਝ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇ, ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਝੁਕੇ ਨਹੀਂ ।
- ੧੯ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿਖਾਉਣੀਆਂ ਇਹ ਕੁਕਾਜ ਹਨ ਭਾਵ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਜਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੧੪॥
- ੨੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਭਾਂਡਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਭੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜਿਹਾ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ॥੧੫॥
- ੨੧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ । ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਲੁਕਾਈ ਹੈ ਹੈ ਕਰਕੇ ਤੜਪ ਰਹੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਫ਼ੜਦੇ ਸਨ । ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ॥੧੬॥
- ੨੨ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਪਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੧੫॥੨੧੫॥
- ੨੩ ਚੌਪਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਵਖਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਪ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਥੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ।
- ੨੪ ਜਿਥੇ ਹੋਮ ਕੁੰਟ ਪਹਾੜ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਸੱਤ ਚੋਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਪਤ ਸਿੰਗ ਪਹਾੜ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ ॥੧੭॥
- ੨੫ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੱਤ ਸਿੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜੋਗ ਕੀਤਾ ਸੀ ।
- ੨੬ ਉਥੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ (ਭਾਰੀ) ਤਪਸਿ

ਤੇ ਸੋਚੀ ਖੱਤਰੀ ਖੋਜ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਨੇਢ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਹਰੇ ਤੇ ਸੋਚੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਸੋਚੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਾਪ ਕੇ ਤਖਤ 'ਤੇ ਬੈਠ ਦਿੱਤਾ । ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ (ਜਗਤ ਰਾਏ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਏ) ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਗਏ । ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਤਖਤ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਅਮਰ ਕੋਟ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਾਪ ਕੇ ਸੋਚੀ ਰਾਏ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਜਗਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵੈਰ ਲੈਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਿਆ । ਅੰਤ ਇਹ ਹੁਣ ਦੋਬਾਰਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੋਚੀ ਰਾਏ ਨੇ ਕਾਲ ਰਾਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇਵ ਰਾਏ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਹਰਾ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਹ ਸਮੇਤ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਜਾ ਕੇ ਵਸ ਗਏ । ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ ਬੇਦ ਪਾਠੀ ਹੋ ਕੇ ਵੇਚੀ ਕਹਾਏ ।

ਉ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਮਿਲਿਆ । ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਨੇਕਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਤੇ ਉੱਕੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੇ, ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਪੰਥ ਮਾਰਦੇ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਕਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਰੂਪੇ ਮਸੰਦ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਰ ਮਾਣ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਦੇ ਪਿੱਲ ਨਾਲ ਬੰਨ ਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ । ਉਥੇ ਹੀ ਭਾਗੂ ਨਾਮ ਦੇ ਜੱਟ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਖੂਬ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਦਰਾ ਦੇ ਕੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਖੂਹ ਤੇ ਬਾਗ ਲਾਉਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਅੱਸ਼ ਕਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਨੌਜ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ । ਬਾਉਲੀ ਤੇ ਇਕ ਸੰਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਪਹਿਲ ਬੜੇ ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਮਾਧੀ ਆਦਿ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਵੈਖ, ਕ੍ਰੋਧ, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਸਭਾਦ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :-

ਤਿਹ ਜੋਗੀ ਕਉ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਨਉ ॥ ਲੋਭ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਫੁਨਿ ਜਿਹ ਘਟਿ ਮਾਹਿ ਪਛਾਨਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਨਹਿ ਜਾਕੇ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਸਮਾਨੋ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਜੋਗੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨੋ ॥੧॥ ਚੰਦਲ ਮਨੁ ਦਹ ਦਿਸਿ ਕਉ ਧਾਵਤ ਅਚਲ ਜਾਹਿ ਠਹਰਾਨੋ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਖ ਕੋ ਜੋ ਨਹੁ ਮੁਕਤਿ ਭਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨੋ ॥੨॥ ਅੰਗ ॥੬੮੫॥ ਮ: ੯ ॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਇਆ ਨਾਮੀ ਸ਼ਹਿਰ ਫਲਗੂ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਹਮਣੀ ਘਾਟ ਉੱਤੇ (ਜਿੱਥੇ ਹੁਣ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਜਾ ਉੱਤਰੇ । ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਬਾਹਮਣ ਆਪ ਨੂੰ ਜਨੇਊ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਮਿਲੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸੀ ਇਹ ਬੂਟੇ ਸੂਤਰ ਦੇ ਜੰਬੂ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ ਨਾਮ ਸੱਚਾ ਜੰਬੂ ਪਹਿਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਭਰਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾਨ ਮੰਗਿਆ । ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਇਕ ਚਾਦਰ ਕੋਲ ਸਖੱਕ ਸਰਬੰਸ

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੧੧੧ ਤੋਂ)

੧ਸਾਧੀ ॥ ਮਹਾਂਕਾਲ^੧ ਕਾਲ ਕਾ ਅਰਾਧੀ ॥੨॥ ੨ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਤ ਤਪੱਸਿਆ ਭਯੋ ॥
 ਦੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹੂੰ ਗਯੋ ॥ ੩ਤਾਤ ਮਾਤ ਮੁਰ ਅਲਖ ਅਰਾਧਾ ॥ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਜੋਗ
 ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਾ ॥੩॥ ੪ਤਿਨ ਜੋ ਕਰੀ ਅਲਖ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨਿ
 ਗੁਰਦੇਵਾ ॥ ੫ਤਿਨ ਪ੍ਰਭ ਜਬ ਆਇਸ ਮੁਹਿ ਦੀਆ ॥ ਤਬ ਹਮ ਜਨਮ
 ਕਲੂ ਮਹਿ ਲੀਆ ॥੪॥ ੬ਚਿਤ ਨ ਭਯੋ ਹਮਰੋ ਆਵਨ ਕਹਿ ॥ ਚੁਭੀ ਰਹੀ ਸੂਤ ਪ੍ਰਭ
 ਚਰਨਨ ਮਹਿ ॥ ੭ਜਿਉ ਤਿਉ ਪ੍ਰਭ ਹਮ ਕੋ ਸਮਝਾਯੋ ॥ ਇਮ ਕਹਿਕੈ ਇਹ ਲੋਕ
 ਪਠਾਯੋ ॥੫॥ ੮ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਾਚ ਇਸ ਕੀਟ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ੯ਜਬ ਪਹਿਲੇ
 ਹਮ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਬਨਾਈ ॥ ਦਈਤ ਰਚੇ ਦੁਸਟ ਦੁਖਦਾਈ ॥ ੧੦ਤੇ ਭੁਜ ਬਲ ਬਵਰੇ ਹੂੰ
 ਗਏ ॥ ਪੂਜਤ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਰਹਿ ਗਏ ॥੬॥ ੧੧ਤੇ ਹਮ ਤਮਕਿ ਤਨਕ ਮੋ ਖਾਪੇ ॥
 ਤਿਨ ਕੀ ਠਉਰ ਦੇਵਤਾ ਥਾਪੇ ॥ ੧੨ਤੇ ਭੀ ਬਲ ਪੂਜਾ ਉਰਝਾਏ ॥ ਆਪਨ ਹੀ
 ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਕਹਾਏ ॥੭॥ ੧੩ਮਹਾਦੇਵ ਅਚੁੱਤ^੨ ਕਹਵਾਯੋ ॥ ਬਿਸਨ ਆਪ ਹੀ ਕੋ
 ਠਹਿਰਾਯੋ ॥ ੧੪ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਬਖਾਨਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਜਾਨਾ ॥੮॥
 ੧੫ਤਬ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਭ ਅਸਟ ਬਨਾਏ ॥ ਸਾਖ ਨਮਿਤ ਦੇਬੇ ਠਹਿਰਾਏ ॥ ੧੬ਤੇ ਕਹੈ ਕਰੋ
 ਹਮਾਰੀ ਪੂਜਾ ॥ ਹਮ ਬਿਨ ਅਵਰ ਨ ਠਾਕੁਰੁ ਦੂਜਾ ॥੯॥ ੧੭ਪਰਮ ਤੱਤ ਕੋ ਜਿਨ
 ਨ ਪਛਾਨਾ ॥ ਤਿਨ ਕਰਿ ਈਸਰ ਤਿਨ ਕਹੁ ਮਾਨਾ ॥ ੧੮ਕੇਤੇ ਸੂਰ ਚੰਦ ਕਹੁ ਮਾਨੈ ॥
 ਅਗਨ ਹੋਤ ਕਈ ਪਵਨ ਪ੍ਰਮਾਨੈ ॥੧੦॥ ੧੯ਕਿਨਹੂੰ ਪ੍ਰਭ ਪਾਹਨ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥ ਨ੍ਰਤਿ
 ਕਿਤੇ ਜਲ ਕਰਤ ਬਿਧਾਨਾ ॥ ੨੦ਕੇਤਕ ਕਰਮ ਕਰਤ ਡਰਪਾਨਾ ॥ ਧਰਮਰਾਜ ਕੋ
 ਧਰਮ ਪਛਾਨਾ ॥੧੧॥ ੨੧ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਸਾਖ ਨਮਿਤ ਠਹਰਾਏ ॥ ਤੇ ਹਿਆਂ ਆਇ ਪ੍ਰਭੂ
 ਕਹਵਾਏ ॥ ੨੨ਤਾ ਕੀ ਬਾਤ ਬਿਸਰ ਜਾਤੀ ਭੀ ॥ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਪਰਤ
 ਸੋਭ ਭੀ ॥੧੨॥ ੨੩ਜਬ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਨ ਤਿਨੈ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥ ਤਬ ਹਰਿ ਇਨ ਮਨੁਛਨ
 ਠਹਿਰਾਨਾ ॥ ੨੪ਤੇ ਭੀ ਬਸਿ ਮਮਤਾ ਹੁਇ ਗਏ ॥ ਪਰਮੇਸਰ ਪਾਹਨ ਠਹਿਰਾਏ ॥੧੩॥
 ੨੫ਤਬ ਹਰਿ ਸਿਧ ਸਾਧ ਠਹਿਰਾਏ ॥ ਤਿਨ ਭੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨਹੀ ਪਾਏ ॥
 ੨੬ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਤ ਭਯੋ ਜਗਿ ਸਿਆਨਾ ॥ ਤਿਨ ਤਿਨ ਅਪਨੋ ਪੰਥ ਚਲਾਨਾ ॥੧੪॥
 ੨੭ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕਿਨਹੂੰ ਨਹ ਪਾਯੋ ॥ ਬੈਰ ਬਾਦ ਅਹੰਕਾਰ ਬਢਾਯੋ ॥
 ੨੮ਪੇਡ ਪਾਤ ਆਪਨ ਤੇ ਜਲੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਪੰਥ ਨ ਕੋਊ ਚਲੈ ॥੧੫॥ ਜਿਨਿ^{੨੯}

੧ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਜੋ ਕਾਲ ਦਾ ਕਾਲ ਹੈ ਉਸ ਕਾਲ ਦੀ ਕਾਲ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ । ਉਸ ਦੇ ਅਰਾਧਨ ਵਾਲਾ ਅਰਧਕ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਅ ਇਹ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੁਹਰ ਜੋ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਕ ਕੀੜੇ ਲਈ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਹੁਕਮ । ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ

(ਨਾਨਕ ਨੀਚ ਕਹੈ ਵੀਚਾਰੁ) ਦੱਸੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਿਮਰ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰ ਹੈ ?

੨ ਆਹ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚਾਰ ਮੰਗਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੇਕਰ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਕਰੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ 'ਮੈਨੂੰ' ਹੋਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ

ਹੈ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਕੁਦਰਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਹੱਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਮੁਖੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ਉਹਨਾਂ ਹੁਕਮ ਹੀ ਤੀਰ ਤੇ ਕਮਾਨ ਹੈ ।

੩ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਵੀ ਕੀ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਤੋਂ ਹੀ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ

ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਦਾ ਭੈ ਦੇ ਕੇ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਸਾਰੇ ਡਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਹਰਿ-ਹਰਿ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੪ ਅਚੁੱਤ (ਕੇਦ ਨਾ ਹਿੰਨਣ ਵਾਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਨ-ਕਰਨ

ਕ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੁਮਾਰੀ ਮਤ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਈਸ਼ਵਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਤੇ

ਦੇਬ-ਦੇਬੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

੫ ਪੁਰਾਣਕ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ੮ ਗੁਆਹ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਲਈ ੧ ਧਰਤੀ, ੨ ਅਕਾਸ਼, ੩ ਚੰਦਰਮਾ, ੪ ਸੂਰਜ, ੫ ਅਗਨ ੬ ਹਵਾ

੭ ਬ੍ਰਹਮਾ ੮ ਧਰਮਰਾਜ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਮੁੱਖ ਧਰਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ

ਤੇ ਵਰ ਸਰਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

੬ ਸੋਚੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜਾਨਣ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਲੋੜ ਹੈ ।

੭ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਜਾਨੀ ਜਾਨੀ ਰੋ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਕੀ ਕਹਾਨੀ ॥ ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਰਾਮ ਪਰਗਾਸਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਿਰਲੈ ਜਾਨੀ ॥ ਪੰਨਾ

੯੭੦॥ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਗੁੰਗਾ ਕਰਕੇ ਸਰਪ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਸੀਤਲਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਇਸੇ ਲਈ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾ

ਹੋਵੇ ਜੋ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਕਰੇ ਆਦਿ ਆਦਿ ।

- ੧ ਸਾਧਿਆ । ਅਰ ਮਹਾਂ ਕਾਲ (ਜੋ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈ) ਦਾ ਅਰਾਧਕ ਹੋਇਆ ॥੨॥
- ੨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋ ਰੂਪ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਦੋ ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਮਿਟ ਕੇ ਇਕ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ।
- ੩ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨਾ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ॥੩॥
- ੪ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਲਖਤਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਅਪਹੰਚ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ।
- ੫ ਫੇਰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ॥੪॥
- ੬ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਉਣ ਲਈ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਭੀ ਹੋਈ ਸੀ ।
- ੭ ਪਰ ਜਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ॥੫॥
- ੮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੈਂ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ॥ ਚੌਪਈ ॥
- ੯ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ-ਪਹਿਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਦੋਤ ਬਣਾਏ ਜੋ ਬੜੇ ਦੁਸ਼ਟ ਤੇ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਧ ਹੋਏ ।
- ੧੦ ਉਹ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰਕੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਟ ਗਏ ॥੬॥
- ੧੧ ਜੋ ਫੇਰ ਮੈਂ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅੱਖ ਫੁਰਕੇ ਵਿਚ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ।
- ੧੨ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਬਲ ਵਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਹਾਇਆ ॥੭॥
- ੧੩ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਅਬੁਤ ਕਹਾਇਆ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਅਨੇਕਾਂ ਫਿਰਕੇ ਹਨ
- ੧੪ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਰਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਨਿਗੁਰੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ॥੮॥
- ੧੫ ਫੇਰ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਹ ਅੱਠ ਗਵਾਹ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ । ਸਾਖੀ ਭਰਨ (ਜ਼ਮਾਨਤ) ਲਈ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ।
- ੧੬ ਉਹਨਾਂ ਗੁਆਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰੋ । ਸਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਲਿਕ ਕੌਣ ਹੈ ਭਾਵ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੯॥
- ੧੭ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਲ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਪਰਮ ਤੱਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਅੱਠ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਤੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ।
- ੧੮ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਕਿਤਨੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਅਗੁਤੀਆਂ ਪਾਉਣ ਤੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੯ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹਾਉਣ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਿਧਾਨ ਹੱਕ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੨੦ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ ਅੱਸੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਈ ਅਣ ਹੋਏ ਕਰਮ ਭਰਦੇ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਰਮਰਾਜ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧੧॥
- ੨੧ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਖੀ ਦਾ ਇਕ ਨਮਿਤ ਹੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹੀ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਬਣ ਬੈਠੇ ।
- ੨੨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਈ । ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ ਹੀ ਮੁੱਖ ਹੋ ਗਈ ॥੧੨॥
- ੨੩ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਿਆ, ਤਾਂ ਹਰਿ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਾਇਆ ।
- ੨੪ ਉਹ ਵੀ ਆ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ ॥੧੩॥
- ੨੫ ਫੇਰ ਹੋਰ ਸਾਧ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਆਦਿਕ ਬਣਾਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਤੱਕ ਰਸਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ।
- ੨੬ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿਆਣਾ, ਸਮਝਦਾਰ ਹੋਇਆ । ਉਹਨਾਂ-ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਫਿਰਕੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ॥੧੪॥
- ੨੭ ਇਹਨਾਂ ਫਿਰਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵੇਰ, ਝਗੜਾ ਵੱਧ ਗਿਆ ।
- ੨੮ ਕੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸੜ ਗਿਆ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਾਹ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਤੁਰਿਆ ॥੧੫॥
- ੨੯ ਜਿਸ

(ਪੰਨਾ ੧੦੬ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਚੰਗੇ ਪਕਵਾਨਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕੀਤਾ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਿਸ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਾਮ ਦੇਸ਼ ਵਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਅਸਾਮ ਨੂੰ ਵਤਹਿ ਤਾਂ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ਆਪ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਇਸੇ ਸਕੀਮ ਹੇਠ ਰਾਜਾ ਬਿਬਨ ਸਿੰਘ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਸਖਤ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਨਾਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੇ ਅਸਾਮ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਵਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਘਬਰਾਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਮ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਕਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ । ਰਾਜੇ ਬਿਬਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਵੀ ਉਸੇ ਗੱਲੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ । ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਡਿੱਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਪੜ ਰਾਜੇ ਪਹਾੜੀ ਬਚਾਏ ਸਨ, ਮੈਂ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੇ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਸਵਾਈ ਜਿਹੇ ਅਨੇਕ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਨਵਾਬ ਉਥੇ ਖਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਮ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੀ ਇਸਤਰੀ ਕੀ ਮਰਦ ਜਾਦੂਗਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਕੋਈ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ (ਮੋਹਨ) ਤਾਪਨ, ਉਚਾਟਨ, ਮਾਰਨ ਆਦਿ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਦੂ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੋ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਅਸਾਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਭਿਆਨਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਜਾਲਮ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੱਦੀ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਇਆਂ ਲਈ ਤਾਣ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਥੋਂ ਰਾਜੇ ਬਿਬਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਗਏ ਤੇ ਸੰਮਤ ੧੭੨੩ ਬਿ. ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਹਿਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਬਿਬਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਮ ਰੂਪ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ । ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ, ਦੀਵਾਨ ਮਤੀ ਰਾਮ, ਚਰਨ ਦਾਸ ਆਦਿ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਗੂ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਨੂੰ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਪਾਸ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਰਾਜੇ ਬਿਬਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇ ਗਏ । ਮਕਸੂਦਾਬਾਦ ਤੋਂ ਬੰਗਾਲ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਢਾਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾ ਪੁੱਜੇ । ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਹ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪਲੇਘ ਬਲਾਕੀ ਦਾਸ ਮਸੰਦ ਨੇ ਸਜਾ ਕੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਆਪ ਜਾ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ । ਬਲਾਕੀ ਆਪ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਛੂਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਵਾਲੇ ਪਲੇਘ 'ਤੇ ਬੈਠਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਨੇ ਹੱਥੀਂ ਸੂਤ ਕੱਤ ਕੇ ਚੋਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਨਿਆ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਪੰਥੀ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਾਡਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਲੜਕਰ ਦੇ ਆਵਾਣ ਦੀ ਖਬਰ ਜਾਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਪਰਣਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ (ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੧੧੨ ਤੇ)

ਜਿਨਿ ਤਨਕਿ ਸਿਧ ਕੋ ਪਾਯੋ ॥ ਤਿਨ ਤਿਨ ਅਪਨਾ ਰਾਹੁ ਚਲਾਯੋ ॥ ਪਰਮੇਸਰ
ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਪਹਿਚਾਨਾ ॥ ਮਮ ਉਚਾਰ ਤੇ ਭਯੋ ਦਿਵਾਨਾ ॥੧੬॥ ਪਰਮ ਤੱਤ ਕਿਨਹੂੰ
ਨ ਪਛਾਨਾ ॥ ਆਪ ਆਪ ਭੀਤਰਿ ਉਰਝਾਨਾ ॥ ਤਬ ਜੇ ਜੇ ਰਿਖ ਰਾਜ ਬਨਾਏ ॥
ਤਿਨ ਆਪਨ ਪੁਨਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਚਲਾਏ ॥੧੭॥ ਜੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਨ ਕੇ ਭਏ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥
ਤਿਨ ਤਿਨ ਕ੍ਰਿਆ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਤਿਆਗੀ ॥ ਜਿਨ ਮਨੁ ਹਰਿ ਚਰਨਨ ਠਹਿਰਾਯੋ
॥ ਸੋ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਨ ਕੇ ਰਾਹ ਨ ਆਯੋ ॥੧੮॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਚਾਰ ਹੀ ਬੇਦ ਬਨਾਏ ॥
ਸਰਬ ਲੋਕ ਤਿਹ ਕਰਮ ਚਲਾਏ ॥ ਜਿਨ ਕੀ ਲਿਵ ਹਰਿ ਚਰਨਨ ਲਾਗੀ ॥
ਤੇ ਬੇਦਨ ਤੇ ਭਏ ਤਿਆਗੀ ॥੧੯॥ ਜਿਨ ਮਤ ਬੇਦ ਕਤੇਬਨ ਤਿਆਗੀ ॥
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਭਏ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਗੂੜ ਮੱਤ ਜੇ ਚਲਹੀ ॥ ਭਾਂਤ ਅਨੇਕ
ਦੁਖਨ ਸੋ ਦਲਹੀ ॥੨੦॥ ਜੇ ਜੇ ਸਹਿਤ ਜਾਤਨ ਸੰਦੇਹਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਸੰਗਿ ਨ
ਛੋਡਤ ਨੇਹ ॥ ਤੇ ਤੇ ਪਰਮ ਪੁਰੀ ਕਹ ਜਾਹੀ ॥ ਤਿਨ ਹਰਿ ਸਿਉ ਅੰਤਰੁ
ਕਛੁ ਨਾਹੀ ॥੨੧॥ ਜੇ ਜੇ ਜੀਯ ਜਾਤਨ ਤੇ ਡਰੇ ॥ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਤਜਿ ਤਿਨ
ਮਗ ਪਰੇ ॥ ਤੇ ਤੇ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਮੋ ਪਰਹੀ ॥ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਗ ਮੋ ਬਪੁ ਧਰਹੀ ॥
੨੨॥ ਤਬ ਹਰਿ ਬਹੁਰਿ ਦੱਤ ਉਪਜਾਇਓ ॥ ਤਿਨ ਭੀ ਅਪਨਾ ਪੰਥ ਚਲਾਇਓ ॥
ਕਰ ਮੋ ਨਖ, ਸਿਰ ਜਟਾ ਸਵਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨ ਕਛੁ ਬਿਚਾਰੀ ॥੨੩॥
ਪੁਨਿ ਹਰਿ ਗੋਰਖ ਕੋ ਉਪਰਾਜਾ ॥ ਸਿੱਖ ਕਰੇ ਤਿਨਹੂੰ ਬਡ ਰਾਜਾ ॥ ਸ੍ਵਨ
ਫਾਰਿ ਮੁਦਾ ਦੁਐ ਡਾਰੀ ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਗੀਤਿ ਨ ਬਿਚਾਰੀ ॥੨੪॥ ਪੁਨਿ
ਹਰਿ ਰਾਮਾਨੰਦ ਕੋ ਕਰਾ ॥ ਭੇਸ ਬੈਰਾਗੀ ਕੋ ਜਿਨ ਧਰਾ ॥ ਕੰਠੀ ਕੰਠਿ ਕਾਠ
ਕੀ ਡਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਕ੍ਰਿਆ ਨ ਕਛੁ ਬਿਚਾਰੀ ॥੨੫॥ ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਪਰਮ ਪੁਰਖ
ਉਪਜਾਏ ॥ ਤਿਨ ਤਿਨ ਅਪਨੇ ਰਾਹ ਚਲਾਏ ॥ ਮਹਾਦੀਨ ਤਬ ਪ੍ਰਭ ਉਪਰਾਜਾ ॥
ਅਰਬ ਦੇਸ ਕੋ ਕੀਨੋ ਰਾਜਾ ॥੨੬॥ ਤਿਨ ਭੀ ਏਕੁ ਪੰਥ ਉਪਰਾਜਾ ॥ ਲਿੰਗ
ਬਿਨਾ ਕੀਨੇ ਸਭ ਰਾਜਾ ॥ ਸਭ ਤੇ ਅਪਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਯੋ ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਾਹੂ ਨ
ਦ੍ਰਿੜਾਯੋ ॥੨੭॥ ਸਭ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਉਰਝਾਨਾ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾਹੂ ਨ ਪਛਾਨਾ ॥
ਤਪ ਸਾਧਤ ਹਰਿ ਮੋਹਿ ਬੁਲਾਯੋ ॥ ਇਮ ਕਹਿਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ ॥੨੮॥

ਓ ਉਹ ਕਹਿ ਉਠੇ— ਵਰਤ ਨ ਰਹਿਉ ਨਾਮਹਰਮਦਾਨਾ ॥ ਤਿਸ ਸੇਵੀ ਜੋ ਰਖੇ ਨਿਦਾਨਾ ॥੧॥ ਏਕੁ ਗੁਸਾਈ ਅਲਹੁ ਮੇਰਾ ॥ ਹਿੰਦੂ ਭੁਰਕ ਦੁਹਾਂ ਨੇਬੇਰਾ
॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਜ ਕਾਥੇ ਜਾਉ ਨ ਭੀਰਥ ਪੂਜਾ ॥ ਏਕੇ ਸੇਵੀ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ॥੨॥ ਪੂਜਾ ਕਰਉ ਨ ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰਾਉ ॥ ਏਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ
ਰਿਦੇ ਨਮਸਕਾਰਉ ॥ ਨਾ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ॥ ਅਲਹ ਰਾਮ ਕੇ ਪਿੰਡ ਪਰਾਨ ॥੩॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਕੀਆ ਵਖਾਨਾ ॥ ਗੁਰ ਪੀਰ ਮਿਲਿ ਖੁਦਿ
ਖਸਮੁ ਪਛਾਨਾ ॥੪॥ ਅੰਗ ੧੧੩੬॥
ਹਿੰਦੂ ਅੰਨਾ ਭੁਰਕੁ ਕਾਟਾ ॥ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿਆਣਾ ॥ ਹਿੰਦੂ ਪੂਜੈ ਦੇਹੁਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਸੀਤ ॥ ਨਾਮੋ ਸੋਈ ਸੇਵਿਆ ਜਹ ਦੇਹੁਰਾ ਨ ਮਸੀਤ ॥੪॥
ਅੰਗ ੧੧੩੭॥

ਪੰਨਾ ੧੧੧ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ਚੁ ਕਿ ਉਹ ਦੇਵੀ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਨਾ ਪਈ, ਬੈਠ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਦੇਵੀ
ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਕਾਰਜ ਹੈ? ਰਾਜੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਦੇ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਦੇਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਦੀ ਤਲਵਾਰ
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਸੁਲਾਹ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਬਿਬਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਦੀ ਸੁਲਾਹ ਕਰਾ
ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜੇ। ਉਥੇ ਹੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਪੱਤਰ ਲੇ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਖਬਰ ਲੈ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਗੁਰੂ
ਤੋਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੋਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਬਿਬਨ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਕੰਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਆਸ਼ਾਮ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਥਾਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਵਧਾਈਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਮਠਿਆਈ ਆਦਿ
ਨਾਲ ਜਸ਼ਨ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਉੱਥੇ ਰਹੇ। ਸਤਿਸੰਗ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਗਤ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ
ਜੀ ਕਲਕੱਤੇ, ਬਾਲੇਸ਼ਵਰ, ਮੈਦਨੀਪੁਰ, ਮੋਰ ਭੰਜ, ਕਾਂਸ਼ੀਪੁਰੀ ਆਦਿਕ ਉੜੀਸਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ, ਕਟਕ ਨਦ, ਬਾਹਮਣੀ, ਬੈਤਰਣੀ, ਕਰਮਨਾਸਾ ਆਦਿਕ
ਨਦੀਆਂ ਲੰਘ ਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਮਤ ੧੭੨੪ ਬਿ. ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਪਟਨ ਆ ਪੁੱਜੇ।
ਮੁਰ ਪਿਤ ਪੂਰਬ ਕੀਯਸਿ ਧਯਾਨਾ ॥ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਕੇ ਭੀਰਥਿ ਨਾਨਾ ॥ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਸੰਕੋਰਵਾ ਇਤਿਹਾਸ ॥

- ੧ ਜਿਸ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸਿੱਧੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਫਿਰਕਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਕੋਈ ਰਾਹ ਤੋਰ ਲਿਆ ।
- ੨ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਬੁਢਾਈ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ॥੧੬॥
- ੩ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਰਮ ਤੱਤ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਸੋਮਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ । ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝ ਗਏ ।
- ੪ ਫੇਰ ਜਿਹੜੇ ਰਿਖੀ-ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ (ਰਾਜ ਰਿਖੀ) ਬਣਾਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਅੱਭ-ਅੱਭ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ॥੧੭॥
- ੫ ਜਿਹੜੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰਾਹ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ।
- ੬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਹਰਿ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਲਿਆ ਉਹ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੁਰਿਆ ॥੧੮॥ “ਸਿਮਰਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਭੇ ਬਹੁ ਭੇਦ ਕਹੈ ਹਮ ਏਕ ਨ ਜਾਨਯੋ ॥”
- ੭ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਚਾਰ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵੱਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਉਹ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਰਾਹ ਛੱਡ ਗਏ ॥੧੯॥
- ੯ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਕਤੇਬਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਮਤ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਪਾਰ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਦੇ ਮਿਲਾਪਝੇ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੦ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਖਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮਤ ਤੇ ਚੱਲੇਗਾ ਉਹ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ॥੨੦॥
- ੧੧ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ‘ਤੇ ਸੰਦੇਹ (ਸ਼ੰਕਾ) ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣਾ ਨੇਹ ਨਹੀਂ ਤੋੜਦੇ ਭਾਵ ਨਿਸ਼ੈਕ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਰਾਹ ‘ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਉਹ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇਵ ਦੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ॥੨੧॥
- ੧੩ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਜੀਵ-ਸੰਕਟ-ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਹਨਾਂ “ਬੇਦ-ਕਤੇਬਾਂ” ਦੇ ਹੀ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਏ ।
- ੧੪ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਰਕ ਦੇ ਕੰਡ ਵਿਚ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੰਮਣ, ਮਰਨਗੇ ॥੨੨॥
- ੧੫ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਰੀ ਨੇ ਦੱਤਾਤ੍ਰੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਸੰਨਿਆਸ ਮੱਤ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੬ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰ ਵਧਾ ਲੈਣੇ ਤੇ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਜਟਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾ-ਖੋਜ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ॥੨੩॥
- ੧੭ ਫੇਰ ਹਰਿ ਨੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ ਭਰਥਰੀ ਤੇ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਚੇਲੇ ਬਣਾਇਆ । ਉਸ ਨੇ
- ੧੮ ਕੰਨ ਪਾੜ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜੋ ਹਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ‘ਚ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਹਰੀ ਕੰਮ ਦੀ ਰੀਤ ਨਾ ਸਮਝੀ ॥੨੪॥
- ੧੯ ਫੇਰ ਹਰੀ ਨੇ ਰਾਮਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ । ਜਿਸ ਨੇ ਬੈਰਾਗੀ ਦਾ ਭੋਸ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ।
- ੨੦ ਅਤੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਮਣਕਿਆਂ ਦੀ ਕੰਠੀ ਬਣਾ ਕੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ॥੨੫॥
- ੨੧ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉੱਤਮ ਪੁਰਸ਼ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੨ ਫੇਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੨੬॥
- ੨੩ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰ ਲਈ । ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਭ ਦੀ ਸੁੰਨਤ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੪ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਸਤਿਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ॥੨੭॥
- ੨੫ ਸਾਰੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭਾ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝ ਗਏ । ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ ।
- ੨੬ (ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ?) ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤਪ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ॥੨੮॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਾਚ ॥ ਚੌਪਈ ॥

ਮੈ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ ॥ ਪੰਥੁ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਬੇ ਕਹੁ ਸਾਜਾ ॥ ਜਾਹਿ ਤਹਾਂ
ਤੈ ਧਰਮੁ ਚਲਾਇ ॥ ਕੁਬੁਧਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਇ ॥੨੯॥ ਕਬਿ ਬਾਚ ॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ਠਾਢ ਭਯੋ ਮੈ ਜੋਰਿ ਕਰਿ ਬਚਨ ਕਹਾ ਸਿਰ ਨਿਆਇ ॥ ਪੰਥ ਚਲੈ
ਤਬ ਜਗਤ ਮੈ ਜਬ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ ॥੩੦॥ ਚੌਪਈ ॥ ਇਹ ਕਾਰਨਿ ਪ੍ਰਭੁ
ਮੋਹਿ ਪਠਾਯੋ ॥ ਤਬ ਮੈ ਜਗਤ ਜਨਮੁ ਧਰਿ ਆਯੋ ॥ ਜਿਮ ਤਿਨ ਕਹੀ ਇਨੈ
ਤਿਮ ਕਹਿਹੋ ॥ ਅਉਰ ਕਿਸੂ ਤੇ ਬੈਰ ਨ ਗਹਿਹੋ ॥੩੧॥ ਜੋ ਹਮ ਕੋ ਪਰਮੇਸਰ
ਉਚਰਿ ਹੈ ॥ ਤੇ ਸਭ ਨਰਕਿ ਕੁੰਡ ਮਹਿ ਪਰਿ ਹੈ ॥ ਮੈ ਕੋ ਦਾਸ ਤਵਨ ਕਾ
ਜਾਨੋ ॥ ਯਾ ਮੈ ਭੇਦ ਨ ਰੰਚ ਪਛਾਨੋ ॥੩੨॥ ਮੈ ਹੋ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੋ ਦਾਸਾ ॥
ਦੇਖਨਿ ਆਯੋ ਜਗਤ ਤਮਾਸਾ ॥ ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਗਤਿ ਕਹਾ ਸੋ ਕਹਿਹੋ ॥ ਮ੍ਰਿਤੁ
ਲੋਕ ਤੇ ਮੋਨਿ ਨ ਰਹਿਹੋ ॥੩੩॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਕਹਿਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁ ਭਾਖਿਹੋ ॥
ਕਿਸੂ ਨ ਕਾਨ ਰਾਖਿਹੋ ॥ ਕਿਸੂ ਨ ਭੇਖ ਭੀਜ ਹੋ ॥ ਅਲੇਖ ਬੀਜ ਬੀਜ ਹੋ ॥੩੪॥
ਪਖਾਣ ਪੂਜ ਹੋ ਨਹੀ ॥ ਨ ਭੇਖ ਭੀਜ ਹੋ ਕਹੀ ॥ ਅਨੰਤ ਨਾਮੁ ਗਾਇ ਹੋ ॥
ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਪਾਇ ਹੋ ॥੩੫॥ ਜਟਾ ਨ ਸੀਸ ਧਾਰਿਹੋ ॥ ਨ ਮੁੰਦ੍ਰਕਾ ਸੁ ਧਾਰਿਹੋ ॥
ਨ ਕਾਨ ਕਾਹੂ ਕੀ ਧਰੋ ॥ ਕਹਿਯੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁ ਮੈ ਕਰੋ ॥੩੬॥ ਭਜੋ ਸੁ ਏਕੁ
ਨਾਮਯੋ ॥ ਜੁ ਕਾਮ ਸਰਬ ਠਾਮਯੋ ॥ ਨ ਜਾਪ ਆਨ ਕੋ ਜਪੋ ॥ ਨ ਅਉਰ
ਥਾਪਨਾ ਥਪੋ ॥੩੭॥ ਬਿਅੰਤਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਹੋ ॥ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਪਾਇ ਹੋ ॥
ਨ ਧਿਆਨ ਆਨ ਕੋ ਧਰੋ ॥ ਨ ਨਾਮ ਆਨ ਉਚਰੋ ॥੩੮॥ ਤਵੱਕ ਨਾਮ
ਰੱਤਿਯੋ ॥ ਨ ਆਨ ਮਾਨ ਮੱਤਿਯੋ ॥ ਪਰਮ ਧਿਆਨ ਧਾਰਿਯੋ ॥ ਅਨੰਤ ਪਾਪ
ਟਾਰਿਯੋ ॥੩੯॥ ਤੁਮੇਵ ਰੂਪ ਰਾਚਿਯੋ ॥ ਨ ਆਨ ਦਾਨ ਮਾਚਿਯੋ ॥ ਤਵੱਕ
ਨਾਮ ਉਚਾਰਿਯੋ ॥ ਅਨੰਤ ਦੂਖ ਟਾਰਿਯੋ ॥੪੦॥ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਨ ਜਿਨ ਨਾਮੁ
ਤਿਹਾਰੋ ਧਿਆਇਆ ॥ ਦੂਖ ਪਾਪ ਤਿਨ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਇਆ ॥ ਜੋ ਜੇ ਅਉਰ
ਧਿਆਨ ਕੋ ਧਰਹੀ ॥ ਬਹਿਸ ਬਹਿਸ ਬਾਦਨ ਤੇ ਮਰਹੀ ॥੪੧॥ ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ
ਜਗਤ ਮੋ ਆਏ ॥ ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ ॥ ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ
ਬਿਬਾਰੋ ॥ ਦੁਸਟ ਦੋਖੀਯਨਿ ਪਕਰਿ ਪਛਾਰੋ ॥੪੨॥ ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ
ਜਨਮੰ ॥ ਸਮਝਿ ਲੇਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮੰ ॥ ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ ॥

ਓ ਪਾਠਤਰ-ਤਿਨੈ

ਅ ਅੰਗ ੫੭, ੫੮, ੫੯ ਇਹਨਾਂ ਤਿਨਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਚਾ, ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਾਰਣ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਜਨ ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਇਧਰ ਉਧਰ ਰਥ ਨਾ ਮਾਰਦੇ ਫਿਰਨ ਪਰ ਜੋ ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਸਮਝੀਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਹੜਾ ਸੂਝਵਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਜਿਹਵਾ ਇਹ ਨਾ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰ ਸਕੇ । ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ— ਜਾ ਕੇ ਅੰਤਰਿ ਬਸੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ ਜੋ ਜੋ ਪੇਖੈ ਸੁ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ ॥ ਬੀਸ ਬਿਸੁਦੈ ਜਾਕੈ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੇ ਪਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ॥੩॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਕਰੀ ਨਮਸਕਾਰਾ ॥ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕਉ ਸਦ ਜਾਉ ਬਲਿਹਾਰ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਧੋਇ ਧੋਇ ਪੀਵਾ ॥ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਜਪਿ ਸਦ ਜੀਵਾ ॥੪॥ ਮ: ੫॥ ਕੀ ਇਹੋ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜਾਪ ਤੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰੱਜ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕੀ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ? ਅੰਤ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਉਚਰੀ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮੇਲੇ ਹਨ

- ੧ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ॥
 ੨ ਚੌਪਈ ॥ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਉਪਾਧੀ
 ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਨ ਲਈ
 ਸਜਾਇਆ ਹੈ। ਛੁੱਪ ਪੰਥ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੋ।
 ੩ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਜ ਚਲਦੇ ਕਰੋ। ਮੁਰਖਤਾ ਵਾਲੇ
 ਕਬੁੱਧ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਜੋ (ਹਟਾਉ) ॥੨੯॥
 ੪ ਕਵੀ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਬੇਨਤੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ
 ੫ ਦੋ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ
 ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !
 ੬ ਪੰਥ ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੀ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ
 ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੋ ॥੩੦॥
 ੭ ਚੌਪਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਹੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ
 ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ
 ਆ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ।
 ੮ ਜਿਸ ਭਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਮੈਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਹਿ
 ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ
 ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ (ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ) ॥੩੧॥
 ੯ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਸੁਧਾਰਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਕ “ਹਮ ਕੋ” ਆਪਣੇ
 ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਕਰਾਉਣਗੇ ਜਾਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ
 ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਰਕ ਦੇ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣਗੇ।
 ੧੦ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਅਖਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿਕੇ
 ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੀ
 ਸਮਝੋ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਫਰਕ ਨਾ
 ਸਮਝੋ ॥੩੨॥
 ੧੧ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦਾ ਵਾਸ ਹੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਥੇ
 ਇਸ ਜਗਤ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਹੀ ਆਇਆ ਹਾਂ।
 ਜੋ ਕੁਝ ਪਹਿਲੇ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਬਾਰੇ
 ੧੨ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਹੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਜਗਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੀ
 ਹੈ। ਇਸ ਮਿਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ
 ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾਂਗਾ ॥੩੩॥
 ੧੩ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੀ
 ਕਰਾਂਗਾ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰ, ਭੈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ
 ੧੪ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੇਖ ਦਾ ਅਸਰ ਮੰਨਾਂਗਾ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ
 ਉਹ ਬੀਜ ਬੀਜਾਂਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ
 ਸਕਦਾ ॥੩੪॥
 ੧੫ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਪੂਜਾਂਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੇਖ ਦਾ ਅਸਰ
 ਮੰਨਾਂਗਾ।
 ੧੬ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਗਾਇਨ ਕਰਕੇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ॥੩੫॥
 ੧੭ ਨਾ ਹੀ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਟਾਂ ਬਣਾਵਾਂਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਕੰਨਾਂ
 ਦੇ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾਵਾਂਗਾ।
 ੧੮ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਡਰ ਭੈ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੋ ਕੁਝ
 ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ ॥੩੬॥
 ੧੯ ਅਤੇ ਜਪਾਂਗਾ ਤਾਂ ਇਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਾਂਗਾ।
 ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਥਾਂ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
 ੨੦ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਾਪ ਨਹੀਂ ਜਪਾਂਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕੋਈ
 ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਾਂਗਾ ॥੩੭॥
 ੨੧ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਨਾਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਿਮਰਾਂਗਾ।
 ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਮ ਜੋਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।
 ੨੨ ਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਾਂਗਾ, ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ
 ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ ॥੩੮॥
 ੨੩ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਤੇਰੇ ਹੀ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੱਤਿਆ
 ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਾਨ ਮੱਤੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ।
 ੨੪ ਸਭ ਦੇ ਪੂਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਧਰਾਂਗਾ।
 ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ॥੩੯॥
 ੨੫ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਰਹਾਂਗਾ।
 ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾਨ ਆਦਿ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਂਗਾ।
 ੨੬ ਇਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ
 ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ ॥੪੦॥
 ੨੭ ਚੌਪਈ ॥ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜਿਸ-ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ
 ਹੈ। ਦੁੱਖ ਤੇ ਪਾਪ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਦੇ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ।
 ੨੮ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਧਰਦੇ ਹਨ ਉਹ
 ਤਾਂ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਹਿਸਾ ਬਾਦ ਵਿਰੋਧ ਕਦੇ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ
 ਹਨ ॥੪੧॥
 ੨੯ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਏ ਹਾਂ। ਪਰਮ
 ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਲਈ ਭਾਵ ਪਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ
 ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਭੇਜੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਕਮ
 ੩੦ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਹੋਵੇ ਪਰਮ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰੋ। ਦੁਸ਼ਟਾਂ,
 ਦੋਖੀਆਂ, ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਪਿਛਾੜ
 ਦਿਉ ॥੪੨॥
 ੩੧ ਇਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ
 ਸਾਰੇ ਨੇਕ ਪੁਰਖ ਮਨ ਵਿਚ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਪਰਮ
 ੩੨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਾਉਣਾ...

^੧ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨਿ ॥੪੩॥ ^੨ਜੇ ਜੇ ਭਏ ਪਹਿਲ ਅਵਤਾਰਾ ॥
ਆਪੁ ਆਪੁ ਤਿਨ ਜਾਪੁ ਉਚਾਰਾ ॥ ^੩ਪ੍ਰਭ ਦੋਖੀ ਕੋਈ ਨ ਬਿਦਾਰਾ ॥ ਧਰਮ
ਕਰਮ ਕੋ ਰਾਹੁ ਨ ਡਾਰਾ ॥੪੪॥ ^੪ਜੇ ਜੇ ਗਉਸ ਅੰਬੀਯਾ ਭਏ ॥ ਮੈ ਮੈ ਕਰਤ
ਜਗਤ ਤੇ ਗਏ ॥ ^੫ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਕਾਹੂ ਨ ਪਛਾਨਾ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕੋ ਕਛੂ
ਨ ਜਾਨਾ ॥੪੫॥ ^੬ਅਵਰਨ ਕੀ ਆਸਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਏਕੈ ਆਸ ਧਰੋ ਮਨ
ਮਾਹੀ ॥ ^੭ਆਨ ਆਸ ਉਪਜਤ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥ ਵਾ ਕੀ ਆਸ ਧਰੋ ਮਨ
ਮਾਹੀ ॥੪੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੮ਕੋਈ ਪੜਤਿ ਕੁਰਾਨ ਕੋ ਕੋਈ ਪੜਤ ਪੁਰਾਨ ॥ ^੯ਕਾਲ
ਨ ਸਕਤ ਬਚਾਇਕੈ ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਨਿਦਾਨ ॥੪੭॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੦}ਕਈ ਕੋਟਿ ਮਿਲਿ
ਪੜਤ ਕੁਰਾਨਾ ॥ ਬਾਚਤ ਕਿਤੇ ਪੁਰਾਨ ਅਜਾਨਾ ॥ ^{੧੧}ਅੰਤਿ ਕਾਲ ਕੋਈ ਕਾਮ
ਨ ਆਵਾ ॥ ਦਾਵ ਕਾਲ ਕਾਹੂ ਨ ਬਚਾਵਾ ॥੪੮॥ ^{੧੨}ਕਿਉ ਨ ਜਪੋ ਤਾ ਕੋ
ਤੁਮ ਭਾਈ ॥ ਅੰਤਿ ਕਾਲ ਜੋ ਹੋਇ ਸਹਾਈ ॥ ^{੧੩}ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਲਖੇ ਕਰ ਭਰਮਾ ॥
ਇਨ ਤੇ ਸਰਤ ਨ ਕੋਈ ਕਰਮਾ ॥੪੯॥ ^{੧੪}ਇਹ ਕਾਰਨਿ ਪ੍ਰਭ ਹਮੈ ਬਨਾਯੋ ॥
ਭੇਦੁ ਭਾਖਿ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ ॥ ^{੧੫}ਜੋ ਤਿਨ ਕਹਾ ਸੁ ਸਭਨ ਉਚਰੋ ॥ ਡਿੰਭ
ਵਿੰਭ ਕਿਛੁ ਨੈਕੁ ਨ ਕਰੋ ॥੫੦॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੧੬}ਨ ਜਟਾ ਮੂੰਡ ਧਾਰੋ ॥
ਨ ਮੁੰਦ੍ਰਕਾ ਸਵਾਰੋ ॥ ^{੧੭}ਜਪੋ ਤਾਸ ਨਾਮੰ ॥ ਸਰੈ ਸਰਬ ਕਾਮੰ ॥੫੧॥ ^{੧੮}ਨ
ਨੈਨੰ ਮਿਚਾਊ ॥ ਨ ਡਿੰਭੰ ਦਿਖਾਊ ॥ ^{੧੯}ਨ ਕੁਕਰਮੰ ਕਮਾਊ ॥ ਨ ਭੇਖੀ
ਕਹਾਊ ॥੫੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੦}ਜੇ ਜੇ ਭੇਖ ਸੁ ਤਨ ਮੈ ਧਾਰੈ ॥ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਜਨ
ਕਛੁ ਕੈ ਨ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ^{੨੧}ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਭ ਜਨ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ਡਿੰਭਨ ਮੈ ਪਰਮੇਸਰ
ਨਾਹੀ ॥੫੩॥ ^{੨੨}ਜੇ ਜੇ ਕਰਮ ਕਰਿ ਡਿੰਭ ਦਿਖਾਹੀ ॥ ਤਿਨ ਪੁਲੋਗਨ ਮੋ ਗਤਿ
ਨਾਹੀ ॥ ^{੨੩}ਜੀਵਤ ਚਲਤ ਜਗਤ ਕੇ ਕਾਜਾ ॥ ਸ੍ਵਾਂਗ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਪੂਜਤ
ਰਾਜਾ ॥੫੪॥ ^{੨੪}ਸੁਆੰਗਨ ਮੈ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਹੀ ॥ ਖੋਜ ਫਿਰੈ ਸਭ ਹੀ ਕੋ ਕਾਹੀ ॥
^{੨੫}ਅਪਨੋ ਮਨੁ ਕਰ ਮੋ ਜਿਹ ਆਨਾ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਤਿਨੀ ਪਛਾਨਾ ॥੫੫॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੬}ਭੇਖ ਦਿਖਾਇ ਜਗਤ ਕੋ ਲੋਗਨ ਕੋ ਬਸਿ ਕੀਨ ॥ ^{੨੭}ਅੰਤ ਕਾਲਿ
ਕਾਤੀ ਕਟਯੋ ਬਾਸੁ ਨਰਕ ਮੋ ਲੀਨ ॥੫੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੮}ਜੇ ਜੇ ਜਗ ਕੋ ਡਿੰਭ
ਦਿਖਾਵੈ ॥ ਲੋਗਨ ਮੂੰਡਿ ਅਧਿਕ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥ ^{੨੯}ਨਾਸਾ ਮੂੰਦ ਕਰੈ ਪ੍ਰਣਾਮੰ ॥

- ੧ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁਟਣੀਆਂ (ਮੇਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ) ॥੪੩॥
- ੨ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਾਇਆ, ਜਾਂ ਕਿਰਤਮ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਾਇਆ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਧੇ ਸ਼ਿਆਮ, ਸੀਤਾ ਰਾਮ, ਆਦਿ ਜਿਵੇਂ ਅੰਜ-ਕਲ੍ਹ ਨੂਰਮਹਿਲਦੇ ਤੇ ਬਿਆਸਾ ਵਾਲੇ ਜੰਮ ਪਏ ਹਨ ।
- ੩ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਾ ਮਾਰਿਆ । ਧਰਮ ਤੇ ਕਰਮ ਦਾ ਅਸਲ ਰਾਹ ਨਾ ਦੱਸਿਆ ॥੪੪॥
- ੪ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਪੀਰ-ਪੈਗੰਬਰ ਹੋਏ, ਉਹ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਕਰਦੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਚਾਲੇ ਪਾ ਗਏ ।
- ੫ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ । ਧਰਮ ਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ॥੪੫॥
- ੬ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਐ ਸਿੱਖੋ ! ਹੋਰ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਕੋ ਆਸ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੋ ।
- ੭ ਹੋਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ ਦੀ ਆਸ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖੋ ॥੪੬॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕੋਈ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ।
- ੯ ਪਰ ਕਾਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ (ਮੁਕਤ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਧਰਮ ਬੰਬਾ ਹੈ ਭਾਵ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਹੈ ॥੪੭॥
- ੧੦ ਚੌਪਈ ॥ ਕਈ ਕਰੋੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋ-ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕ ਵਾਚਦੇ ਹਨ ।
- ੧੧ ਅੰਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਕਾਲ ਦੇ ਦਾਉ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ॥੪੮॥
- ੧੨ ਐ ਭਾਈ ! ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ? ਜਿਹੜਾ ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੩ ਫੇਕੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣੋ । ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ ॥੪੯॥
- ੧੪ ਇਸ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਭੇਤ ਦੱਸ ਕੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ।
- ੧੫ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸਦਾ

- ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਝੂਠ-ਪਾਖੰਡ, ਧੋਖਾ ਇਕ ਜਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ॥੫੦॥
- ੧੬ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਨਾ ਸਿਰ ਜਟਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂ, ਕਰਾਵਾਂਗਾ, ਨਾ ਹੀ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾਵਾਂਗਾ ।
- ੧੭ ਇਕੋ-ਇਕ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਾਂਗਾ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਰਦੇ ਹਨ ॥੫੧॥
- ੧੮ ਨਾ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਨਾ ਕੋਈ ਪਖੰਡ ਹੀ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ ।
- ੧੯ ਨਾ ਕੋਈ ਖੋਟਾ ਕਰਮ ਕਰਾਂ, ਕਰਾਵਾਂਗਾ । ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭੇਖ ਧਾਰ ਕੇ ਭੇਖੀ ਕਰਾਵਾਂਗਾ ॥੫੨॥
- ੨੦ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਭੇਖ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ।
- ੨੧ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੈਣ । ਇਹਨਾਂ ਪਾਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ ॥੫੩॥
- ੨੨ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਕਰਮ ਕਾਢ ਕਰਕੇ ਪਾਖੰਡ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਦੀ ਪੁਲੋਕ ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।
- ੨੩ ਹਾਂ, ਜਿਉਂਦੇ-ਜਿਉਂਦੇ ਜਗਤ 'ਤੇ ਕੰਮ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਭੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਵੀ ਪੂਜਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੫੪॥
- ੨੪ ਪਰ ਭੇਖਾਂ ਤੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕਿਤੇ ਵੀ ਖੋਜ (ਟੋਲ) ਫਿਰਨ ॥
- ੨੫ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੁੱਠੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ "ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਸਭ ਸਭ ਜਾਣੀਐ ਜੇ ਮਨ ਰਾਖੇ ਠਾਇ ॥ ਆਦਿ ਅੰਗ ੫॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ ॥੫੫॥
- ੨੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭੇਖ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੱਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥
- ੨੭ ਉਹ ਦੰਡੀ ਲੋਕ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਾਲ ਦੀ ਕਟਾਰੀ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਸਦੇ ਹਨ ॥੫੬॥
- ੨੮ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਲੋਕ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਕੇ ਆਪ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਭੋਗਦੇ ਹਨ ।
- ੨੯ ਨਾਸਾਂ ਮੁੰਦ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ ਪਾਖੰਡੀ—

੧੬ਕਟ ਧਰਮ ਨ ਕਉਡੀ ਕਾਮੰ ॥੫੭॥ ੧੬ਕਟ ਧਰਮ ਜਿਤੇ ਜਗ ਕਰਹੀ ॥
 ਨਰਕਿ ਕੁੰਡ ਭੀਤਰ ਤੇ ਪਰਹੀ ॥ ੧੭ਹਾਥਿ ਹਲਾਏ ਸੁਰਗ ਨ ਜਾਹੂ ॥ ਜੋ ਮਨੁ
 ਜੀਤ ਸਕਾ ਨਹੀ ਕਾਹੂ ॥੫੮॥ ੧੭ਕਬਿ ਬਾਚ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੮ਜੋ ਨਿਜ ਪ੍ਰਭ ਮੇ
 ਸੋ ਕਹਾ ਸੋ ਕਹਿਹੈ ਜਗ ਮਾਹਿ ॥ ੧੯ਜੋ ਤਿਹ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਧਿਆਇ ਹੈ ਅੰਤ ਸੁਰਗ
 ਕੋ ਜਾਹਿ ॥੫੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੦ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਈ ਏਕ ਹੈ ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ
 ਨਾਹਿ ॥ ੨੧ਜਲ ਤੇ ਉਪਜਿ ਤਰੰਗ ਜਿਉ ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੈ ਸਮਾਹਿ ॥੬੦॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੨੨ਜੇ ਜੇ ਬਾਦਿ ਕਰਤ ਹੰਕਾਰਾ ॥ ਤਿਨ ਤੇ ਭਿੰਨ ਰਹਤ ਕਰਤਾਰਾ ॥ ੨੩ਬੇਦ ਕਤੇਬ
 ਬਿਖੈ ਹਰਿ ਨਾਹੀ ॥ ਜਾਨ ਲੇਹੁ ਹਰਿਜਨ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥੬੧॥ ੨੪ਆਖਿ ਮੂੰਦਿ
 ਕੋਉ ਡਿਭਿ ਦਿਖਾਵੈ ॥ ਆਧਰ ਕੀ ਪਦਵੀ ਕਹ ਪਾਵੈ ॥ ੨੫ਆਖਿ ਮੀਚ ਮਗ
 ਸੂਝ ਨ ਜਾਈ ॥ ਤਾਹਿ ਅਨੰਤ ਮਿਲੈ ਕਿਮ ਭਾਈ ॥੬੨॥ ੨੬ਬਹੁ ਬਿਸਥਾਰ ਕਹ
 ਲਉ ਕੋਈ ਕਹੈ ॥ ਸਮਝਤ ਬਾਤਿ ਬਕਤਿ ਹੁਐ ਰਹੈ ॥ ੨੭ਰਸਨਾ ਧਰੈ ਕਈ ਜੋ
 ਕੋਟਾ ॥ ਤਦਪ ਗਨਤ ਤਿਹ ਪਰਤ ਸੁ ਤੋਟਾ ॥੬੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੮ਜਬ ਆਇਸੁ
 ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਭਯੋ ਜਨਮ ਧਰਾ ਜਗ ਆਇ ॥ ੨੯ਅਬ ਮੈ ਕਥਾ ਸੰਛੇਪ ਤੇ ਸਭਹੂੰ
 ਕਹਤ ਸੁਨਾਇ ॥੬੪॥

੧੬ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਆਗਿਆ ਕਾਲ ਜਗ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰਨ
 ਨਾਮ ਖਸਟਮੋ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤੁ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੬॥ ਅਫਜੂ ॥੨੭੯॥

੨੯ਅਬ ਕਬਿ ਜਨਮ ਕਥਨੰ ॥

ਚੌਪਈ ॥ ੩੦ਮੁਰ ਪਿਤ ਪੂਰਬ ਕੀਯਸਿ ਪਯਾਨਾ ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਕੇ ਤੀਰਥ
 ਨਾਨਾ ॥ ੩੧ਜਬ ਹੀ ਜਾਤ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਭਏ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਦਿਨ ਕਰਤ ਬਿਤਏ ॥੧॥
 ੩੨ਤਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹਮਾਰਾ ਭਯੋ ॥ ਪਟਨਾ ਸਹਰ ਬਿਖੈ ਭਵ ਲਯੋ ॥ ੩੩ਮਦ੍ਰ ਦੇਸ
 ਹਮ ਕੋ ਲੇ ਆਏ ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਦਾਈਅਨ ਦੁਲਰਾਏ ॥੨॥ ੩੪ਕੀਨੀ ਅਨਿਕ
 ਭਾਂਤਿ ਤਨ ਰੱਛਾ ॥ ਦੀਨੀ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਕੀ ਸਿੱਛਾ ॥ ੩੫ਜਬ ਹਮ ਧਰਮ ਕਰਮ
 ਮੈ ਆਏ ॥ ਦੇਵ ਲੋਕ ਤਬ ਪਿਤਾ ਸਿਧਾਏ ॥੩॥

੩੦ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਨਾਮ ਸਮਤਮੋ ਧਿਆਇ
 ਸਮਾਪਤੁ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੭॥ ਅਫਜੂ ॥੨੮੨॥

ਓ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਤਾ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਸੇਵਾਗਰ ਦਾ ਡੱਬਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਪਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਬਹੁਤ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਸੋਦੀਆਂ
 ਨੂੰ ਈਰਖਾ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਨੇ ਅਤਿ ਦੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਮੂਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ
 ਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
 ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਏ ਸਨ। ਸੁੱਖਾ ਨੰਦ, ਨੌਬੂ ਰਬਾਬੀ, ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦਾ ਰੱਬ, ਮਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦਾ ਡੱਲਾ ਦਾਸ ਤੇ ਦਾਸੀਆਂ
 ਸਮੇਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ, ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ, ਗੁਰਬਖਸ਼, ਮਤੀ ਰਾਮ, ਸਾਧੂ ਰਾਮ ਸਾਥੀ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਘਨੌਲੀ ਜਾ ਕੇ ਉਤਰੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਰੋਪੜ ਤੇ
 ਸਨੇ ਸਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਦੇ ਤੇ ਸਵਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰਦੇ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਪਟਨੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਮਾਤਾ
 ਨਾਨਕੀ ਤੇ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਨੇ-ਸਨੇ ਮੰਜਲ ਮਾਰਦੇ ਪਿੰਡ ਸੁਸਰਾਉ ਪੜਾਉ ਕਰਕੇ

- ੧ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਫੋਕਾ (ਬੋਝਾ) ਹੈ, ਇਕ ਕੌਡੀ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੫੭॥
- ੨ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਫੋਕੇ ਕਰਮ ਜੱਗ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।
- ੩ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੋਈ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਸੁਰਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ । ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਿਆ ॥੫੮॥
- ੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਜੀ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ—
- ੫ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।
- ੬ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇਗਾ ਅੰਤ ਉਹੀ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਜਾਏਗਾ (ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ॥੫੯॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹਰਿ ਤੇ ਹਰਿ ਦਾ ਭਗਤ (ਪਿਆਰਾ) ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੀ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰਮ ਭੇਦ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ।
- ੮ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਧਾਰ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਵੱਖਰੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੰਤ ਜਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਧਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੀ ਹੈ ॥੬੦॥
- ੯ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਰਤਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੦ ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਕੁਰਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰਿ ਲੁਕ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ । ਐ ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤੋਂ ! ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਵੋ (ਸਮਝ ਲਵੋ) ॥੬੧॥
- ੧੧ ਜੇ ਕੋਈ ਭਜਨ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਨੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਜਰਾ ਸੋਚੋ, ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸ ਕਿਵੇਂ ਅੱਪੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਾਂਗੇ ॥੬੨॥
- ੧੩ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕੋਈ ਥਰੂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ । ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ-ਸਮਝਦੇ ਥੱਕ ਹੀ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਜੇ ਕੋਈ ਕਰੋੜਾਂ ਜਿਹੜਾਂ ਵੀ ਧਰ ਲਵੇ । ਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ, ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਰਲਾ ਸਿਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ॥੬੩॥
- ੧੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮੁਕੰਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ ।
- ੧੬ ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੰਕੋਚਵੀਂ ਕਥਾ ਸਭ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ॥੬੪॥
- ੧੭ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੬॥ ਪ੍ਰਕਰਣ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੨੭੯॥
- ੧੮ ਇਥੇ ਹੁਣ ਦਸਮੇਸ਼ ਕਵੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਕੀਤਾ । ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ । ਤੀਰਥ ਕਰਦੇ
- ੨੦ ਕਰਦੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਗ ਰਾਜ ਜਿਥੇ ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ, ਸਰਸਵਤੀ ਤਿੰਨੇ ਨਦੀਆਂ ਇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਕਈ ਦਿਨ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਬੀਤ ਗਏ ॥੧॥
- ੨੧ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪਟਣੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ।
- ੨੨ ਉਥੋਂ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਜਿਥੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਾਤਾ ਤੇ ਦਾਈਆਂ ਨੇ ਲਾਭ ਕੀਤੇ ॥੨॥
- ੨੩ ਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਤਨ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ-ਲਿਖਾਈ, ਘੋੜ-ਸਵਾਰੀ ਤੀਰ ਅੰਦਾਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੪ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਆਏ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਸੱਚ ਖੰਡ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ॥੩॥
- ੨੫ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ੭ਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੭॥੨੮੨॥
- ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ।

ੴ ਅਥ ਰਾਜ ਸਾਜ ਕਥਨੰ ॥

ਚੌਪਈ ॥ ੧ਰਾਜ ਸਾਜ ਹਮ ਪਰ ਜਬ ਆਯੋ ॥ ਜਥਾ ਸਕਤ ਤਬ ਧਰਮ ਚਲਾਯੋ ॥
 ੨ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਨ ਖੇਲ ਸਿਕਾਰਾ ॥ ਮਾਰੇ ਗੀਛ ਰੋਝ ਝੰਖਾਰਾ ॥੧॥ ੳਦੇਸ ਚਾਲ
 ਹਮ ਤੇ ਪੁਨਿ ਭਈ ॥ ਸਹਰ ਪਾਵਟਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ਲਈ ॥ ੴਕਾਲੰਦ੍ਰੀ ਤਟਿ ਕਰੇ
 ਬਿਲਾਸਾ ॥ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤ ਕੇ ਪੇਖਿ ਤਮਾਸਾ ॥੨॥ ੳਤਹ ਕੇ ਸਿੰਘ ਘਨੇ ਚੁਨਿ
 ਮਾਰੇ ॥ ਰੋਝ ਗੀਛ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਬਿਦਾਰੇ ॥ ੴਫਤੇ ਸਾਹ ਕੋਪਾ ਤਬਿ ਰਾਜਾ ॥ ਲੋਹ
 ਪਰਾ ਹਮ ਸੋ ਬਿਨੁ ਕਾਜਾ ॥੩॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੳਤਹਾ ਸਾਹ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹ
 ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੋਪੇ ॥ ਪੰਚੋ ਬੀਰ ਬੰਕੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਾਇ ਰੋਪੇ ॥ ੴਹਠੀ ਜੀਤ ਮਲੋ ਸੁ ਗਾਜੀ
 ਗੁਲਾਬੰ ॥ ਰਣੰ ਦੇਖੀਐ ਰੰਗ ਰੂਪੰ ਸਹਾਬੰ ॥੪॥ ੴਹਠਿਯੋ ਮਾਹਰੀ ਚੰਦਯੰ ਗੰਗ
 ਰਾਮੰ ॥ ਜਿਨੈ ਕਿਤੀਯੰ ਜਿਤੀਯੰ ਫੌਜ ਤਾਮੰ ॥ ੴਕੁਪੇ ਲਾਲ ਚੰਦੰ ਕੀਏ ਲਾਲ ਰੂਪੰ ॥
 ਜਿਨੈ ਗਜੀਯੰ ਗਰਬ ਸਿੰਘੰ ਅਨੂਪੰ ॥੫॥ ੴਕੁਪਿਯੋ ਮਾਹਰੂ ਕਾਹਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ॥
 ਜਿਨੈ ਖਾਨ ਖਾਵੀਨੀਯੰ ਖੇਤ ਮਾਰੇ ॥ ੴਕੁਪਿਓ ਦੇਵਤੇਸੰ ਦਯਾ ਰਾਮ ਜੁਧੰ ॥
 ਕੀਯੋ ਦ੍ਰੋਣ ਕੀ ਜਿਉ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਸੁਧੰ ॥੬॥ ੴਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੋਪੀਯੰ ਕੁਤਕੋ ਸੰਭਾਰੀ ॥
 ਹਠੀ ਖਾਨ ਹਯਾਤ ਕੇ ਸੀਸ ਝਾਰੀ ॥ ੴਉਠੀ ਛਿੱਛਿ ਇੱਛਿ ਕਢਾ ਮੇਝ ਜੋਰੰ ॥
 ਮਾਨੋ ਮਾਖਨੰ ਮੱਟਕੀ ਕਾਨ੍ ਫੋਰੰ ॥੭॥ ੴਤਹਾਂ ਨੰਦ ਚੰਦੰ ਕੀਯੋ ਕੋਪੁ ਭਾਰੇ ॥ ਲਗਾਈ
 ਬਰੱਛੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ੴਤੁਟੀ ਤੇਗ ਤ੍ਰਿਖੀ ਕਢੇ ਜੱਮਦੱਢੰ ॥ ਹਠੀ ਰਾਖੀਯੰ
 ਲੱਜ ਬੰਸੰ ਸਨੱਢੰ ॥੮॥ ੴਤਹਾਂ ਮਾਤਲੇਯੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਕਰੁਧੰ ॥ ਛਕਿਯੋ ਛੋਭ ਛੱਤ੍ਰੀ
 ਕਰਯੋ ਜੁਧ ਸੁਧੰ ॥ ੴਸਹੇ ਦੇਹ ਆਪੰ ਮਹਾਂਬੀਰ ਬਾਣੰ ॥ ਕਰੋ ਖਾਨ ਬਾਨੀਨ
 ਖਾਲੀ ਪਲਾਣੰ ॥੯॥ ੴਹਠਿਯੋ ਸਾਹਬੰ ਚੰਦ ਖੇਤੰ ਖਤ੍ਰਿਯਾਣੰ ॥ ਹਨੇ ਖਾਨ ਖੂਨੀ
 ਖੁਰਾਸਾਨ ਭਾਨੰ ॥ ੴਤਹਾਂ ਬੀਰ ਬੰਕੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਮਾਰੇ ॥ ਬਚੇ ਪ੍ਰਾਨ ਲੈ ਕੈ
 ਸਿਪਾਹੀ ਸਿਧਾਰੇ ॥੧੦॥ ੴਤਹਾਂ ਸਾਹ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਕੀਨੇ ਅਖਾਰੇ ॥ ਘਨੇ ਖੇਤ ਮੋ
 ਖਾਨ ਖੂਨੀ ਲਤਾਰੇ ॥ ੴਨਿਪੰ ਗੋਪਾਲਯੰ ਖਰੋ ਖੇਤ ਗਾਜੈ ॥ ਮ੍ਰਿਗਾ ਝੁੰਡ ਮੱਧਯੰ
 ਮਨੋ ਸਿੰਘ ਰਾਜੈ ॥੧੧॥ ਤਹਾਂ ਏਕ ਬੀਰੰ ਹਰੀ ਚੰਦ ਕੋਪਯੋ ॥ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਸੋ
 ਖੇਤ ਮੋ ਪਾਵ ਰੋਪਯੋ ॥ ੴਮਹਾਂ ਕ੍ਰੋਧ ਕੈ ਤੀਰ ਤੀਖੇ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ਲਗੈ ਜੌਨ ਕੇ ਤਾਹਿ
 ਪਾਰੈ ਪਧਾਰੇ ॥੧੨॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੴਹਰੀ ਚੰਦ ਕ੍ਰੁਧੰ ॥ ਹਨੇ ਸੂਰ ਸੁਧੰ ॥

ਨੋਟ— ੧੭੩੩ ਬਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਵਾਨ ਹੋਏ ੧੭੪੩ ਵਿ: ੧੬੯੬ ਈ: ਸਤੰਬਰ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿਚ ਦੇਸ ਚਾਲ ਪਈ।

- ੧ ਰਾਜ ਦੀ ਅਤੇ ਜੋਗ ਦੀ ਦੋਹਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ॥
- ੨ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਉੱਪਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਜ ਦਾ ਭਾਰ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ ਤੇ
- ੩ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡੇ ਅਤੇ ਰਿੱਛ, ਬਾਘ, ਜਿਥੇ ਬੜਕਾਂ ਤੇ ਝਘਾਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਮਾਰੇ ॥੧॥
- ੪ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਤੇ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਟਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈ ਭਾਵ ਪਾਉਂਟੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ।
- ੫ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਈ ਕੌਤਕ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਤਮਾਸ਼ੇ, ਕੌਤਕ ਵੇਖੇ ॥੨॥
- ੬ ਉਥੇ ਵੀ ਸ਼ੇਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੋਲ-ਟੋਲ ਕੇ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ ਰਿੱਛ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ ।
- ੭ ਉਥੇ ਹੀ ਫਤਹਿ ਸ਼ਾਹ ਰਾਜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਫਤੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਪਿਆ । ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ॥੩॥
- ੮ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਥੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਹ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪੰਜੇ ਭਰਾ (ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ) ਮਿਲ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾ ਕੇ ਜੰਮ ਕੇ ਖਲੇ ਗਏ ।
- ੯ ਇਕ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਡਟਣ ਵਾਲਾ ਜੀਤ ਮੱਲ, ਦੂਜਾ ਬੜਾ ਗਾਜੀ (ਸੂਰਮਾ) ਗੁਲਾਬ ਚੰਦ । ਜੰਗ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਭਾਵ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ॥੪॥
- ੧੦ ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ ਤੇ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਠ ਵਿਚ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਭੁੰਨੇ ਹੋਏ ਕੀਮੇ ਵਾਂਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੧ ਲਾਲ ਚੰਦ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲਾਲ ਰੂਪ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ॥੫॥
- ੧੨ ਮੇਹਰ ਚੰਦ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਖੱਬੀ ਖਾਨ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੩ ਦੇਵਤਾ ਰੂਪ ਦਇਆ ਰਾਮ, ਪ੍ਰੇਮਤ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਵਾਂਗ ਮਹਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ॥੬॥
- ੧੪ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਵੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਭੰਗ ਘੋਟਣ ਵਾਲਾ ਸੋਟਾ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੀ ਹਿਮਾਤ ਖਾਂ ਪਠਾਣ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਦੇ ਮਾਰਿਆ ।
- ੧੫ ਸਲੋਤਰਾ ਸਿਰ ਵਿਚ ਐਸਾ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਖੂਨ ਤੇ ਚਰਬੀ ਦੀਆਂ ਛਿੱਟਾਂ ਇਉਂ ਫੈਲ ਗਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦਹੀਂ ਦੀ ਮੱਟਕੀ ਭੰਨੀ ਸੀ ॥੭॥
- ੧੬ ਉਥੇ ਨੰਦ ਚੰਦ ਨੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਜਾਬਤ ਖਾਂ ਦੇ ਬਰਛੀ ਮਾਰੀ । ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੇ ਰਹਿ ਗਈ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗਾ, ਜਦੋਂ—
- ੧੭ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਜਮਦਾਜ਼ੁ) ਲੈ ਲਈ । ਉਸ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਸੋਢੀ ਵੰਸ਼ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਦਿਖਾਈ ॥੮॥
- ੧੮ ਉਥੇ ਮੋਰੇ ਮਾਮੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ । ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ।
- ੧੯ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ 'ਤੇ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਨੇ ਕਈ ਬਾਣ ਸਹੇ ਪਰ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਖਾਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਅਲਾਟੇ (ਖਾਲੀ) ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੯॥
- ੨੦ ਸਾਹਿਬ ਚੰਦ ਯੋਧੇ ਨੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵਿਖਾਈ । ਬੜੇ-ਬੜੇ ਖੂਨੀ ਖਾਨ ਜੋ ਖੁਰਾਸਾਨ ਦੇ ਸੂਰਜ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਸਿਰ ਭੰਨ ਕੇ ।
- ੨੧ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬਾਕੇ ਜੁਆਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ । ਉਸ ਤੋਂ ਉਹੀ ਬਚ ਸਕੇ ਜਿਹੜੇ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ॥੧੦॥
- ੨੨ ਉਥੇ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਚੰਗਾ ਅਖਾੜਾ ਕੀਤਾ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੂਨੀ ਪਠਾਣ ਮੈਦਾਨੇ-ਜੰਗ ਵਿਚ ਲਿਤਾੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ (ਰੋਲ ਦਿੱਤੇ) ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ—
- ੨੩ ਉਥੇ (ਗੁਲੇਰੀਆ) ਰਾਜਾ ਗੰਪਾਲ ਰਣ ਖੇਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗਰਜਿਆ ਤੇ ਜੰਮ ਕੇ ਖਲੇ ਗਿਆ । ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਗੱਜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ॥੧੧॥
- ੨੪ ਉਥੇ ਇਕ ਸੂਰਮਾ ਹਰੀ ਚੰਦ (ਖਡੂਰੀਆ) ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਬੜੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪੈਰ ਜਮਾ ਲਏ ।
- ੨੫ ਬੜੇ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ । ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਤੀਰ ਲਗਦਾ ਬਸ ਪਾਰ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ॥੧੨॥
- ੨੬ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਹਰੀ ਚੰਦ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਜਵਾਨ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ।

(ਪੰਨਾ ੧੨੩ ਦੀ ਬਾਕੀ) ॥

ਮਾਰ ਭਜਾਇਆ । ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਗੁਲੇਰੀਆ ਖੜਾ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਨੰਦ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਜਬਰਦਸਤ ਸੋਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਹਰੀ ਚੰਦ ਹੰਢੂਰੀਏ ਨੂੰ ਚੁੱਭ ਗਈ ਉਸ ਨੇ ਧਨੁਸ ਬਾਣ ਲੈ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਜੀਤ ਮੱਲ ਨੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਨੇਜਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਬੇ ਸੁਧ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ ਜਸਵਾਲੀਆ, ਮਧਕਰ ਸ਼ਾਹ ਵਢਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਗਾਜੀ ਚੰਦ ਚੰਦੋਰੀਆ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਕੁੱਢੇ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਲੜ ਰਹੇ ਸੀ ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ । ਇਕ ਦੂਜਾ ਰਾਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਮੱਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵੀਰਤਾ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਯੋਜਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । “ਕੁਪਿੰਦ ਦੇਵਤੇਸੰ ਦੁਯਾਰਾਮ ਜੁਪੰ ॥ ਕੀਯੋ ਦੇਣ ਕੀ ਜਿਉਂ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਸੁਪੰ ॥੬॥” ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰ ਦੇ ਤਾਂ ਬਜਲੀ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕ ਪੈਦੀ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਹੱਥ ਕੰਥ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਜਵਾਨ ਚਿੱਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਰਾਜੇ ਫਤਹ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਬਾਂਗ ਫੜਕੇ ਪੁੱਛਿਆ (ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਫਤਹ ਸ਼ਾਹ ਹੈ) ਹਾਂ ਫਤਹ ਸ਼ਾਹ ਹੈ ? ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਨੱਠ ਜਾਹ ਦੇਖ ਕਿਤਨੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਤਹ ਸ਼ਾਹ ਅਗੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਣ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਡਰ ਲੱਗਾ ਦਲਾਂ ਦੇ ਦਲ ਆਉਂਦੇ ਦਿਸੇ ਰਾਜਨ ਤੁਸਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪ ਸਦਿਆ ਸੀ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ ਧੀ ਜਵਾਈ ਕਰਕੇ ਕੁੜਮ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗਾਨਣ ਜਾਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਫਤਹ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸ ਨੂੰ ਉਚਾ ਲਮਾਂ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਫੜੀ ਸੈਨਕ ਨਜ਼ਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ ਤੇ ਘੋੜਾ ਦੌੜਾ ਕੇ ਨਸ ਗਿਆ ।

'ਭਲੇ ਬਾਣ ਬਾਹੇ ॥ ਬਡੇ ਸੈਨ ਗਾਹੇ ॥੧੩॥ 'ਰਸੰ ਰੁੱਦ੍ਰ ਰਾਚੇ ॥ ਮਹਾਂ ਲੋਹ
 ਮਾਚੇ ॥ 'ਹਨੇ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥ ਲਿਟੇ ਭੂਪ ਭਾਰੀ ॥੧੪॥ 'ਤਬੈ ਜੀਤ ਮਲੰ ॥
 ਹਰੀ ਚੰਦ ਭੱਲੰ ॥ 'ਹਿਦੈ ਐਂਚ ਮਾਰਿਯੋ ॥ ਸੁ ਖੇਤੰ ਉਤਾਰਿਯੋ ॥੧੫॥ 'ਲਗੇ
 ਬੀਰ ਬਾਣੰ ॥ ਰਿਸਿਯੋ ਤੇਜਿ ਮਾਣੰ ॥ 'ਸਮੁਹ ਬਾਜ ਭਾਰੇ ॥ ਸੁਵਰਗੰ ਸਿਧਾਰੇ ॥੧੬॥
 ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ 'ਖੁਲੈ ਖਾਨ ਖੂਨੀ ਖੁਰਾਸਾਨ ਖੰਗੰ ॥ ਪਰੀ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ
 ਉਠੀ ਝਾਲ ਅੱਗੰ ॥ 'ਭਈ ਤੀਰ ਭੀਰੰ ਕਮਾਣੰ ਕੜਕੇ ॥ ਗਿਰੇ ਬਾਜ ਤਾਜੀ
 ਲਗੇ ਧੀਰ ਧੱਕੇ ॥੧੭॥ 'ਬਜੀ ਭੇਰ ਭੁੰਕਾਰ ਧੁੰਕੇ ਨਗਾਰੇ ॥ ਦੁਹੂ ਓਰ ਤੇ ਬੀਰ
 ਬੰਕੇ ਬਕਾਰੇ ॥ 'ਕਰੇ ਬਾਹੁ ਆਘਾਤ ਸਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਡਕੀ ਡਾਕਣੀ ਚਾਂਵਡੀ
 ਚੀਤਕਾਰੰ ॥੧੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਕਹਾ ਲਗੇ ਬਰਨਨ ਕਰੋ ਮਚਿਯੋ ਜੁਧੁ ਅਪਾਰ ॥
 ਜੇ ਲੁੱਝੇ ਜੁੱਝੇ ਸਭੈ ਭੱਜੇ ਸੂਰ ਹਜਾਰ ॥੧੯॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥
 'ਭਜਿਯੋ ਸਾਹ ਪਹਾਤ ਤਾਜੀ ਤ੍ਰਿਪਾਯੰ ॥ ਚਲਿਯੋ ਬੀਰੀਯਾ, ਤੀਰੀਯਾ
 ਨਾ ਚਲਾਯੰ ॥ 'ਜਸੋ ਡੱਢਵਾਲੰ ਮਧੁਕਰ ਸੁ ਸਾਹੰ ॥ ਭਜੇ ਸੰਗਿ ਲੈਕੈ ਸੁ ਸਾਰੀ
 ਸਿਪਾਹੰ ॥੨੦॥ 'ਚਕ੍ਰਿਤ ਚੌਪਿਯੋ ਚੰਦ ਗਾਜੀ ਚੰਦੇਲੰ ॥ ਹਠੀ ਹਰੀ ਚੰਦੰ ਗਹੇ
 ਹਾਰ ਸੇਲੰ ॥ 'ਕਰਿਯੋ ਸੁਆਮ ਧਰਮੰ ਮਹਾ ਰੋਸ ਰੁੱਝਿਯੰ ॥ ਗਿਰਿਓ ਟੂਕ ਟੂਕ
 ਹੂੰ ਇਸੇ ਸੂਰ ਜੁੱਝਿਯੰ ॥੨੧॥ 'ਤਹਾ ਖਾਨ ਨੈਜਾਬਤੋ ਆਨ ਕੈ ਕੈ ॥ ਹਨਿਓ
 ਸਾਹ ਅੰਗ੍ਰਾਮ ਕੋ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੈ ॥ 'ਕਿਤੈ ਖਾਨ ਬਾਨੀਨ ਹੂੰ ਅਸਤ੍ਰ ਝਾਰੇ ॥
 ਸਹੀ ਸਾਹ ਅੰਗ੍ਰਾਮ ਸੁਰਗੰ ਸਿਧਾਰੇ ॥੨੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਮਾਰਿ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ
 ਕੋ ਸੰਗੋ ਜੁਝੈ ਜੁਝਾਰ ॥ ਹਾ ਹਾ ਇਹ ਲੋਕੈ ਭਇਓ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਜੈਕਾਰ ॥੨੩॥
 ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ 'ਲਖੇ ਸਾਹ ਅੰਗ੍ਰਾਮ ਜੁੱਝੇ ਜੁਝਾਰੰ ॥ ਤਵੰ ਕੀਟ ਬਾਣੰ ਕਮਾਣੰ
 ਸੰਭਾਰੰ ॥ 'ਹਨਿਯੋ ਏਕ ਖਾਨੰ ਖਿਆਲੰ ਖਤੰਗੰ ॥ ਡਸਿਯੋ ਸਤ੍ਰ ਕੋ ਜਾਨੁ ਸਯਾਮੰ
 ਭੁਜੰਗ ॥੨੪॥ 'ਗਿਰਿਯੋ ਭੂਮ ਸੋ ਬਾਣ ਦੂਜੇ ਸੰਭਾਰਯੋ ॥ 'ਮੁਖੰ ਭੀਖਨੰ ਖਾਨ ਕੇ ਤਾਨ
 ਮਾਰਯੋ ॥ 'ਭਜਯੋ ਖਾਨ ਖੂਨੀ ਰਹਿਯੋ ਖੇਤ ਤਾਜੀ ॥ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤੀਜੇ ਲਗੇ
 ਬਾਣ ਬਾਜੀ ॥੨੫॥ 'ਛੁਟੀ ਮੂਰਛਨਾ ਹਰੀ ਚੰਦੰ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ਗਹੇ ਬਾਣ ਕਾਮਾਣ ਭੇ
 ਐਂਚ ਮਾਰੇ ॥ 'ਲਗੇ ਅੰਗ ਜਾ ਕੇ ਰਹੇ ਨ ਸੰਭਾਰੰ ॥ ਤਨੰ ਤਿਆਗਤੇ ਦੇਵ
 ਲੋਕੰ ਪਧਾਰੰ ॥੨੬॥ 'ਦੁਯੰ ਬਾਨ ਖੈਚੇ ਇਕੰ ਬਾਰ ਮਾਰੇ ॥ ਬਲੀ ਬੀਰ ਬਾਜੀਨ ਤਾਜੀ

ਓ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨਮਕ ਹਰਾਮੀ ਖਾਨਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਸੀ ਜੋ ਕੰਜਪੁਰੇ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ੧੦੦ ਸਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਸਾਧੀ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਸੰਦੋਰੇ ਵਾਲੇ
 ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਨੌਕਰ ਰਖਾਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਲੜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅ ਸ਼ਾਹ ਸੰਗਰਾਮ (ਯੁੱਧ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਸਾਧੂ ਤੇ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਦਾ ਸਪੁੱਤਰ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
 ਯੁੱਧ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਬ ਭੀਖਨ ਖਾਨ ਵੀ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ੧੦੦ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਫੌਜ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਪਹਾੜੀਏ ਮਰੇ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ
 ਹੀ ਖ਼ਖਮੀ ਹੋਏ। ਚਾਰ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਪਠਾਣ ਮਰ ਕੇ ਜੰਗ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸੌ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚ
 ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਫਤੇ ਸਾਹ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਖੀ ਹੈ ਕੇ ਹਿੰਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸਨੇ ਸਨੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ
 ਹਨ। ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨ ਚਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਿਓ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡਕੇ ਆ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਸਵੇਰੇ ਦੇ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਤੇ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਏ ਸਨ ਜੋ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਠਾਨ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਲੜ
 ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਪਿੰਡ ਕੋਲ ਪੱਧਰ ਧਰਤੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਵੀ, ਜੰਗ ਦੇ ਬੰਦਲ ਗਰਜਦੇ ਸੁਣ
 ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਤੇ ਚਿੱਤਰ-ਛਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਾਹ ਹੋਏ ਨੇ ਆਕੇ ਪਹਾੜੀ ਧਾੜ ਦੀ ਖਬਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਉਸ
 ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਭੀਖਨ ਖਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਇਕ ਦਮ ਸਾਰੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸੀ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਕੇ ਤਿਆਰ-
 ਸਰ-ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਜੈਕਾਰਾਂ ਛੋੜਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭੂਆ ਵੀਰੋ ਸਾਧੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਭਰਾ ਸਨ ਸਾਹ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਾਹ, ਜੀਤ
 ਮਲ, ਗੁਲਾਬ ਚੰਦ, ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ, ਗੰਗਾ ਰਾਮ। ਪੰਜੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸੂਤ ਕੇ ਫੌਜਾਂ ਅੰਗਾ ਰੋਕ ਕੇ ਖਲੇ ਗਏ ਸਨ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਗੱਡ ਲਏ ਵੈਰੀ ਤੇ
 ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ। ਵੈਰੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਐਸੀ ਖੰਡੇ ਮਾਰ ਪਾਈ ਕਿ ਵੈਰੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣੋਂ ਭੁਕ ਗਿਆ। ਜੀਤ ਮਲ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਚੰਦ ਵੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ
 ਸਨ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਲੱਤਾਂ ਵੱਢਕੇ ਸੈਨਿਕ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਭੱਕਰੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਗਾਜਰਾਂ ਮੁਲੀਆਂ ਕੱਟਕੇ ਅਚਾਰ ਪਾ ਲਈਦਾ
 ਏ। ਧਰਤੀ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮਾਸਾਹਾਈ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ॥੪॥ ਯੁੱਧ ਜੇਤੂ ਬਹਾਦਰ-
 ਮਾਹਰੀ ਚੰਦ, ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜੰਗੀ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਜਿੱਤ ਲਈ ਸੀ। ਲਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਾਲ

- ੧ ਹਰੀ ਚੰਦ ਖਡੂਰੀਏ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤੀਰ ਛੱਡੇ । ਬਹੁਤ ਸੈਨਾ ਮਿੱਧ ਸੁੱਟੀ ॥੧੩॥
- ੨ ਰੁੱਝ ਰਸ ਮਚ ਗਿਆ । ਲੋਹੇ ਤੇ ਲੋਹਾ ਖੜਕਣ ਲੱਗਾ । ਉਸ ਨੇ
- ੩ ਬੜੇ ਸਸ਼ਤਰਧਾਰੀ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ । ਭਾਰੀ ਯੋਧੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ॥੧੪॥
- ੪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੀਤ ਮੱਲ ਨੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਦੇ ਭਾਲਾ (ਬਰਛਾ) ।
- ੫ ਖਿੱਚ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਖੋਤ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ॥੧੫॥
- ੬ ਜਿਸ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਤੀਰ ਲਗਦਾ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਖੂਨ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਲਾਲ ਹੋ ਕੇ ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ।
- ੭ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ ॥੧੬॥
- ੮ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਖੂਨੀ ਖਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਖੁਰਾਸਾਨ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਖੰਡਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰ ਚਮਕੀ ਤੇ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਚਮਕੀ ਜਾਣੇ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਉੱਠ ਖਲੋਤੀ ਹੈ ।
- ੯ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਕਮਾਨ ਕੜਕੇ । ਸੂਰਮੇ ਘੋੜਿਆ ਤੋਂ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਧੌਕੇ ਤੇ ਧੌਕਾ ਲੱਗਿਆ ॥੧੭॥
- ੧੦ ਭੋਰੀ ਦੀ ਭੁੱ-ਭੁੱ ਵੱਜਦੀ ਸੀ, ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਸੀ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਬੜੇ ਬਾਂਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ।
- ੧੧ ਬਾਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਸਸ਼ਤਰ ਮਾਰਦੇ ਸਨ । ਇੱਲਾਂ, ਗਿੱਪਾਂ ਆਦਿ ਡਾਕਣੀਆਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਸਨ ॥੧੮॥
- ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ ਯੁੱਧ ਬੇਅੰਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਿਹੜੇ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਉਹ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਜੂਝ ਗਏ ਬਾਕੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਗਏ ਸੂਰਮੇ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ॥੧੯॥
- ੧੩ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਰਾਜਾ ਫਤਹਿ ਸ਼ਾਹ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਿਆ । ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਅੱਡੀ ਲਾ ਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ । ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਤੀਰ ਨਾ ਚਲਾਇਆ ।
- ੧੪ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ (ਜਸਵਾਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕੇਸਰੀ, ਡਵਵਾਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ਮਧਕਰ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਲੜ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੈ ਭੱਜ ਗਏ ॥੨੦॥
- ੧੫ ਚੰਦੇਲੀਆ ਰਾਜਾ ਰਾਜੀ ਚੰਦ ਹੋਰਾਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਚਮਕਿਆ । ਹਰੀ ਚੰਦ ਸੂਰਮਾ ਵੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਰਛਾ ਲੈ ਆਇਆ ।
- ੧੬ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਤੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨੧॥
- ੧੭ ਉਥੇ ਨਜਾਬਤ ਖਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੮ ਕਈ ਹੋਰ ਖਾਨਾਂ ਨੇ ਤੀਰ ਆਦਿ ਅਸਤਰ ਉਸ ਪਰ ਮਾਰੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਐਨ ਯੁੱਧ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਵਰਗਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ—ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ॥੨੨॥
- ੧੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੰਗੋ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜੋ ਜੈਕਾਰ ਹੋਈ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ॥੨੩॥
- ੨੦ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਸੰਗੋ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗਦਾ ਵੇਖਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕੀਟ ਨੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ।
- ੨੧ ਤੇ ਇਕ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜੋ ਤੀਰ ਲਗਦੇ ਹੀ ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲਾ ਸੱਪ ਡੱਸ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ॥੨੪॥
- ੨੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਫੇਰ ਮੈਂ ਦੂਜਾ ਤੀਰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ । ਭੀਖਨ ਖਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਹ ਖਾਨ
- ੨੩ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਘੋੜਾ ਖੋਤ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਜੋ ਉਹ ਘੋੜਾ ਵੀ ਤੀਜਾ ਤੀਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਘੋੜੇ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ॥੨੫॥
- ੨੪ ਉਧਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੂਰ ਹੋਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ, ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਚਲਾਏ ।
- ੨੫ ਉਸ ਦਾ ਤੀਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਉਹ ਇਤਨਾ ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਸੀ ਹਰੀ ਚੰਦ ਹੰਢੁਰੀਆ । ਜਿਸ ਦੇ ਉਸ ਦਾ ਤੀਰ ਲਗਦਾ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ॥੨੬॥
- ੨੬ ਦੋ-ਦੋ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿੱਡਾ ਸੂਰਮਾ ਹੋਵੇ । ਇਕੋ ਵਾਰ ਸਵਾਰ ਵੀ ਤੇ ਘੋੜਾ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਦੇ ਤੀਰ ਲਗਦਾ ਪਾਰ ਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ ।

ਲਾਲ ਸੂਰਾ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ ਕਿ ਸਾਥੀਓ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਭਬਕ ਮਾਰ ਕੇ ਤੇ ਬਦਲ ਵਾਂਗ ਗਰਜ ਕੇ ਟੁਟ ਕੇ ਵੇਰੀ ਤੇ ਪੈ ਜਾਉ... ਬੱਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ ਲਾਲ ਚੰਦ ਆਪ ਗਰਜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਤੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਗਰਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵੇਲੇ ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੇ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਰੋਕਦੇ ਸਨ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਸਾਧੂ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਚੋਲੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਹਿਆਤ ਖਾਂ ਪਠਾਨ ਬੜਾ ਗਰਜ-ਗਰਜ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕੁੱਲਾ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੰਜਾ ਸਿਰ ਲਿਸ਼ਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਸਾਧੂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਸਿਰ ਐਉਂ ਭੰਨ ਸੁਟਿਆ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਵਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦਹੀ ਦਾ ਮੱਟਕਾ ਭੰਨ ਸੁਟਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਤੱਤੋਂ ਘਾਹ ਹਯਾਤ ਖਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਵਾਰ ਸੋਟੇ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਤਿੰਨ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਪਈ ਤੀਜਾ ਸੋਟਾ ਖਾ ਕੇ ਹਿਯਾਤ ਖਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲੋਟ ਗਿਆ ਮੁੜ ਕੇ ਉਠਣ ਦਾ ਨਾ ਨਾ ਲਿਆ ਇਕ ਖੇਮਚੰਦ ਰਾਜਪੂਤ ਜੋ ਦੇਵਾ-ਜੈ ਦੇਵਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਸਾਧੂ ਉੱਤੇ ਆ ਗਰਜਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਸਾਧੂ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਉਹ ਹੰਕਾਰੀ ਸੀ ਗੱਤਕੇ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਲ ਤੋਂ ਮਾਣ ਸੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅੰਗੇਰੇ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਤੇ ਪਲਨ ਵਾਲੇ ਸੱਪ ! ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ ਸਾਧੂ ਦਾ ਸੋਟਾ ਹੀ ਫੇਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਭੁਤਕ ਉਤੇ ਚੁਕੀ ਤੇ ਪੁੜ-ਪੁੜੀ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ । ਦੂਜੀ ਹੋਰ ਛੱਡੀ ਚਕਰ ਖਾਕੇ ਹਿਯਾਤ ਖਾਂ ਦੀ ਲਾਸ ਤੇ ਜਾਪਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਅਜੇ ਲੜ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਕ ਸਿੱਖ ਲੱਕੜ ਦੀ ਤੋਪ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਚ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਕੰਕਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰੂਦ ਪਾ ਕੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਕਰਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਹਾੜੀ ਸੈਨਿਕ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਤੋਪ ਦੀ ਗਰਜ ਨੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਹੀ ਧਮਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਖੇਮ ਚੰਦ ਰਾਜਪੂਤ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਵੇਖਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਚੌਕੰਨੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਤੇ ਪਠਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਕੁੱਟਣ ਲੱਗਾ । ਨੰਦ ਚੰਦ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਵੱਲ ਵਧ ਕੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਨੰਦ ਚੰਦ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਵੇਰੀ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਰਛਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਘੁਮਾਈ-ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹੀ ਤੋਰਕੇ ਲਲਕਾਰਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਵੀ ਨੰਦ ਚੰਦ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਪਰ ਡਟਵਾਂ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਨੇ ਨੰਦ ਚੰਦ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਵਾਰ ਤੋਂ ਨੰਦ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਚਾ ਲਿਆ ਪਰ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਮੁਧਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਨੰਦ ਚੰਦ ਦੀ ਕ੍ਰਿਚ ਅੱਗੇ ਆ ਗਈ ਜੋ ਬੱਧੀ ਚੀਰ ਕੇ ਅੱਪੀ ਉਸ ਵਿਚ ਲੰਘ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਮਦਾਝ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚੀ ਤਾਂ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖਿੱਚ ਲੈ ਆਈ । ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਖਾਸ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਕਈ ਸਾਧੂ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਸੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟਣ ਡਰੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਧਰੋਂ ਕਈ ਰਾਜੇ ਦੂਰ ਤੋਂ ਤੀਰ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਵੀ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ।

ਹਿਯਾਤ ਖਾਨ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਨਜਾਬਤ ਖਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਵਾਨ ਨੰਦ ਚੰਦ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਨੰਦ ਚੰਦ ਦੀ ਮਦਦ ਵਾਸਤੇ ਮਾਮਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਾਸ ਜੀ ਜਾ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

— (ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੧੨੧ ਤੇ)

ਬਿਦਾਰੇ ॥ ੧ਜਿਸੈ ਬਾਨ ਲਾਗੈ ਰਹੈ ਨ ਸੰਭਾਰੰ ॥ ਤਨੰ ਬੇਧਿਕੈ ਤਾਹਿ ਪਾਰੰ
 ਸਿਧਾਰੰ ॥੨੭॥ ੨ਸਭੈ ਸੁਖ ਧਰਮੰ ਸੁ ਬੀਰੰ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ਡਕੀ ਡਾਕਣੀ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ
 ਬਕਾਰੇ ॥ ੩ਹਸੇ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਅੰ ਸੁਧ ਸਿਧੰ ॥ ਚਵੀ ਚਾਵਡੀਯੰ ਉਡੀ ਗਿੰਧ
 ਬਿੰਧੰ ॥੨੮॥ ੪ਹਰੀ ਚੰਦ ਕੋਪੇ ਕਮਾਣੰ ਸੰਭਾਰੰ ॥ ਪ੍ਰਥਮ ਬਾਜੀਯੰ ਤਾਣ ਬਾਣੰ
 ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ੫ਦੁਤੀਯ ਤਾਕ ਕੈ ਤੀਰ ਮੋ ਕੋ ਚਲਾਯੰ ॥ ਰਖਿਓ ਦਈਵ ਮੈ ਕਾਨ
 ਛੁਕੈ ਸਿਧਾਯੰ ॥੨੯॥ ੬ਤ੍ਰਿਤੀਯ ਬਾਣ ਮਾਰਯੋ ਸੁ ਪੇਟੀ ਮਝਾਰੰ ॥ ਬਿਧਿਅੰ ਚਿਲਕਤੰ
 ਦੁਆਲ ਪਾਰੰ ਪਧਾਰੰ ॥ ੭ਚੁਭੀ ਚਿੰਚ ਚਰਮੰ ਕਛੂ ਘਾਇ ਨ ਆਖੰ ॥ ਕਲੰ ਕੇਵਲੰ
 ਜਾਨ ਦਾਸੰ ਬਚਾਯੰ ॥੩੦॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੮ਜੈ ਬਾਨ ਲਾਗਿਯੋ ॥ ਤਥੈ
 ਰੋਸ ਜਾਗਿਯੋ ॥ ੯ਕਰੰ ਲੈ ਕਮਾਣੰ ॥ ਹਨੰ ਬਾਣ ਤਾਣੰ ॥੩੧॥ ੧੦ਸਭੈ ਬੀਰ
 ਧਾਏ ॥ ਸਰੋਘੰ ਚਲਾਏ ॥ ੧੧ਤਥੈ ਤਾਕਿ ਬਾਣੰ ॥ ਹਨਿਯੋ ਏਕ ਜੁਆਣੰ ॥੩੨॥
 ੧੨ਹਰੀ ਚੰਦ ਮਾਰੇ ॥ ਸੁ ਜੋਧਾ ਲਤਾਰੇ ॥ ੧੩ਸੁ ਕਾਰੋੜ ਰਾਯੰ ॥ ਵਹੈ ਕਾਲ
 ਘਾਯੰ ॥੩੩॥ ੧੪ਰਣੰ ਤਿਆਗਿ ਭਾਗੇ ॥ ਸਬੈ ਤ੍ਰਾਸ ਪਾਗੇ ॥ ੧੫ਭਈ ਜੀਤ ਮੇਰੀ ॥
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਾਲ ਕੇਰੀ ॥੩੪॥ ੧੬ਰਣੰ ਜੀਤਿ ਆਏ ॥ ਜਖੰ ਗੀਤ ਗਾਏ ॥ ੧੭ਧਨੰ
 ਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥ ਸਬੈ ਸੂਰ ਹਰਖੇ ॥੩੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੮ਜੁਧ ਜੀਤ ਆਏ ਜਬੈ ਟਿਕੈ
 ਨ ਤਿਨ ਪੁਰ ਪਾਵ ॥ ਕਾਹਲੂਰ ਮੈ ਬਾਂਧਿਯੋ ਆਨ ਆਨੰਦਪੁਰ ਗਾਵ ॥੩੬॥
 ੧੯ਜੇ ਜੇ ਨਰ ਤਹ ਨ ਭਿਰੇ ਦੀਨੇ ਨਗਰ ਨਿਕਾਰ ॥ ੨੦ਜੇ ਤਿਹ ਠਉਰ ਭਲੇ
 ਭਿਰੇ ਤਿਨੈ ਕਰੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰ ॥੩੭॥ ਚਉਪਈ ॥ ੨੧ਬਹੁਤ ਦਿਵਸ ਇਹ ਭਾਂਤਿ
 ਬਿਤਾਏ ॥ ਸੰਤ ਉਬਾਰ, ਦੁਸਟ ਸਭ ਘਾਏ ॥ ੨੨ਟਾਂਗ ਟਾਂਗ ਕਰਿ ਹਨੇ ਨਿਦਾਨਾ ॥
 ਕੂਕਰ ਜਿਮਿ, ਤਿਨ ਤਜੇ ਪਰਾਨਾ ॥੩੮॥

੧੯ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਭੰਗਾਣੀ ਜੁੱਧ ਬਰਨਨੰ
 ਨਾਮ ਅਸਟਮੇ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੮॥ ਅਫਸੁ ॥੩੨੦॥

ਅਥ ਨਦਉਣ ਕਾ ਜੁੱਧ ਬਰਨਨੰ ॥

ਚੌਪਈ ॥ ੨੩ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਯੋ ॥ ਮੀਆ ਖਾਨੌ ਜੰਮੂ
 ਕਹ ਆਯੋ ॥ ੨੪ਅਲਫ ਖਾਨ ਨਾਦੋਣ ਪਠਾਵਾ ॥ ਭੀਮ ਚੰਦ ਤਨ ਬੈਰ
 ਬਢਾਵਾ ॥੧॥ ੨੫ਜੁੱਧ ਕਾਜ, ਨ੍ਰਿਪ ਹਮੈ ਬੁਲਾਯੋ ॥ ਆਪ ਤਵਨ ਕੀ ਓਰ
 ਸਿਧਾਯੋ ॥ ੨੬ਤਿਨ ਕਠ ਗੜ ਨਵਰਸ ਪਰ ਬਾਂਧੋ ॥ ਤੀਰ ਤੁਫੰਗ

ਉ ਹਰੀ ਚੰਦ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਗਦਤ ਮਚ ਗਈ । ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਤੇ ਹਮਾਇਤੀ ਖਿਸਕ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਏ ਉਹ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ । ਰਾਜੇ ਹਰੀ ਚੰਦ ਹਫ਼ਤੀਯੋ ਦੀ ਰਾਣੀ ਆਈ ਪਤੀ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਲੱਭੀ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਚਿਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸੜੀ ਹੋ ਕੇ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰ ਗਈ ।

ਅ ਅਨੰਦਪੁਰ ਗਰਾਉਂ ਪਹਿਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ । ੧੭੪੫ ਥਿ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਮੁੜ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆਏ । ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੇਹੱਦਕੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਬਾਦ ਕੀਤਾ । ਰਾਜਾ ਨਾਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਨਾ ਉਸ ਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ, ਜਿਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਥੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ । ੧੭੪੫ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ, ਤੇ ਰਾਏਪੁਰ ਗਏ ਉਥੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਤਨ ਮਨ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ, ਜਿਥੇ-ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪਏ ਰਾਣੀ ਵੱਲੋਂ ਉਥੇ-ਉਥੇ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਥਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ । ਫੇਰ ਦਕੌਲੀ ਗਏ ਜਿਥੇ ਪਠਾਣਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਉ ਭਗਤ ਕੀਤੀ । ਉਥੇ ਆਪ ਨੇ ਬਾਉਲੀ ਲਗਵਾਈ । ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਐਸੀ ਨਿਘਰੀ ਕਿ ਰੋਦਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਨਿਕਲੇ । ਭੁਝ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਭੁਝ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਬੱਲੇ ਡਿਗ ਪਈ । ੧੭੪੬ ਵਿਚ ਉਹ ਭੀਮ ਚੰਦ ਹੰਕਾਰੀ ਮੁੜ ਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ । ਤੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ ਸੀ । ਨੋਟ— ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਨੇ ਜੋ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟ ਨੂੰ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੨ ਮੀਆਂ ਖਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਹਲਕਾਰ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ੩ ਸਾਲ ਦਾ ਮਲੀਆ ਲੈਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ । ਨਾ ਦੇਣ ਪਰ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਇਥੇ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ ।

੩ ਅਲਫ ਖਾਨ-ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਸੀ ਜੋ ਮੀਆਂ ਖਾਨ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਸੀ ।

ਕਹਲੂਰ (ਰਿਆਸਤ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ) ਕਹਿਲੂਰੀਏ 'ਅਜੀਤ ਚੰਦ' ਨੇ ਨਾਲਾ ਗੜ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨੂੰ ਹੰਫੂਰ, ਹਿੰਦੂਰ, ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੰਫੂਰ ਦੀ ਥਾਂ (ਕਹਿਲੂਰ) ਦਾ ਹੀ ਜਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ

- ੧ ਜਿਸ ਦੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਤੀਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਸਰੀਰ ਵਿੰਨ ਕੇ ਤੀਰ ਪਾਰ ਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ ॥੨੭॥
- ੨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ। ਇੱਲਾਂ, ਜੋਗਣੀਆਂ ਰੱਜ-ਰੱਜ ਕੇ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ ਭਬਕਾਰਦੇ ਸਨ।
- ੩ ਬੀਰ, ਬੈਤਾਲ, ਭਾਕਣੀ, ਚੁੜੇਲਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਇੱਲਾਂ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ॥੨੮॥
- ੪ ਹਰੀ ਚੰਦ ਹੰਢੂਰੀਏ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤੀਰ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਬਾਣ ਸਾਡਾ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ।
- ੫ ਦੂਸਰਾ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਤੀਰ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਨੂੰ ਛੂਹ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਤੀਰ ਲੰਘ ਗਿਆ ॥੨੯॥
- ੬ ਤੀਜਾ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਜੋ ਮੇਰੀ ਪੇਟੀ (ਕਮਰਕੱਸੇ) ਵਿਚ ਲੱਗਾ। ਜੋ ਪੇਟੀ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।
- ੭ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਤੀਰ ਦੀ ਚੁੰਝ ਮੇਰੇ ਤਨ ਦੀ ਚਮੜੀ ਵਿਚ ਖੁੰਭੀ ਪਰ ਕੋਈ ਘਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਜਾਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ॥੩੦॥
- ੮ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਬਾਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜੋਸ਼ ਜਾਗ ਪਿਆ।
- ੯ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ, ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ॥੩੧॥
- ੧੦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਧਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕੇ—
- ੧੧ ਇਕ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਕ ਜੁਆਨ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੩੨॥
- ੧੨ ਉਹ ਜੁਆਨ ਕੌਣ ਸੀ? ਹਰੀ ਚੰਦ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਯੋਧੇ ਵੀ ਲਤਾੜ ਦਿੱਤੇ, ਫੱਟੜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੩ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੋਟ ਲਹਿਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਲ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੩੩॥
- ੧੪ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਦੇੜ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ। ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ?
- ੧੫ ਮੇਰੀ ਜਿੱਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ॥੩੪॥
- ੧੬ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤ ਕੇ ਵਾਪਸ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਬੁੰਗੇ ਤੇ ਜਿੱਤ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਫਤਹਿ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ।
- ੧੭ ਅਸਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਧਨ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ॥੩੫॥
- ੧੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟਿਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਹਿਲੂਰ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਰੋਟਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ॥੩੬॥
- ੧੯ ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਭੰਗਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲਿਆ ਉਹ ਨਗਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ।
- ੨੦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਲੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ॥੩੭॥
- ੨੧ ਚੌਪਈ ॥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਤਾਏ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕੀਤਾ।
- ੨੨ ਉਹਨਾਂ ਮੂਰਖਾਂ, ਵਿਆਕਲਾਂ ਨੂੰ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਟੰਗ-ਟੰਗ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਮਾਰੇ ਗਏ ॥੩੮॥
- ੨੩ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਚ ਭੰਗਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ ੮ ॥ ਅੰਕ ੩੨੦ ॥ ਅਗਲੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੈ।
- ਅੱਗੇ ਨਦੇਹ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ—
- ੨੪ ਚੌਪਈ ॥ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਮੀਆਂ ਖਾਨ ਆ ਗਿਆ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੱਲ।
- ੨੫ ਉਸ ਨੇ ਅਲਫ ਖਾਨ ਨੂੰ ਨਦੇਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨਾਲ ਵੈਰ ਭਾਵ ਕਰ ਲਿਆ ॥੧॥
- ੨੬ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਯੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਆਪ ਉਸ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।
- ੨੭ ਉਸ ਨੇ ਕਾਨ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਹੀ ਪੁਰ ਬੰਨ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਤੀਰ ਤੇ ਬੰਦੂਕ—

ਕਹਿਲੂਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ। ਭੰਗਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਫਤਹ ਉਪਰੰਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਵੱਧ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਫਤਹ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਫਤਹ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਤੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਦੱਬੀ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਸਾਹਸ ਤੇ ਜੁਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸੀ। ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਨੇ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਖਮੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਜਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਐਉਂ ਸੱਚੀ ਮਿੱਤ੍ਰਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ੧੭੪੬ ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਪੁੱਜਕੇ ਮੁਆਵੀ ਮੰਗ ਕੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਉਪਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਸਾਲ ਕਰਾਜ (ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ) ਸਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖਜਾਨੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਫੌਜਦਾਰ ਮੀਆਂ ਖਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿੱਲੀਓਂ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਰ ਉਗਰਾਹ ਨਾ ਦੇਣ ਤੇ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੀਆਂ ਖਾਨ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲਈ। ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਜੰਮੂ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਤੀਏ (ਅਲਫ ਖਾਨ) ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਹਿਲੂਰ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰਿਆਸਤਾਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖਰਾਜ ਉਗਰਾਹੋ। ਚੁੰਕਿ ਭੀਮ ਚੰਦ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਖਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਖਰਾਜ ਵੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਇਕ ਇਕਤ੍ਰਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਜਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸੀ। ਉੱਪਰ ਅਲਫ ਖਾਨ ਕਾਂਗੜੇ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰਕੇ ਮੰਡੀ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਈਨ ਮਨਾ ਕੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਦੋਣ ਜਾਂ ਪੁੱਜਿਆ ਜੋ ਕਹਿਲੂਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਇਸ ਨੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਰ ਦੇਣ ਜਾ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, ਭੀਮ ਚੰਦ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਪੱਤਰ ਭੇਜਿਆ। ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਭ ਵਾਲ ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਦੀ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਅਲਫ ਖਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਦੋਣ ਜਾ ਪੁੱਜਿਆ। ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਉੱਚੇ ਟਿੱਲੇ ਉਤੇ ਅਲਫ ਖਾਨ ਨੇ ਮੋਰਚਾ ਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਮੋਰਚੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਮਾਰ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟੇ। ਇਹਨੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜੇ। ਭਾਵੇਂ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਹਨੁਮਾਨ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਮੰਤਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ ਵੈਸੇ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਕੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜੰਗ ਲੜੇ ਪਰ ਅੱਗੇ ਵੀ ਉਹ ਚੰਗੇ ਟੱਕਰੇ। ਘਮਸਾਨ ਦੀ ਜੰਗ ਮਚ ਗਈ, ਅਲਫ ਖਾਨ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਦਾ ਸਾਥੀ ਰਾਜਾ ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਬਿਸ਼ਭ ਵਾਲ ਬਹੁਤ ਅੜਿਆ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਚੰਗਾ ਲੜਿਆ, ਭੀਮ ਚੰਦ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਬੇ ਵਸ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲੀ ਪਏ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਸੰਗਲ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟਣ। ਜਦੋਂ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣਾ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਦੀ ਵੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਤੇ ਫੇਰ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਤੇ ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ। ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਤੇ ਹੋਰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮਰਨ ਕਰਕੇ ਅਲਫ ਖਾਨ ਕੰਧ ਗਿਆ ਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਲਫ ਖਾਨ ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵੀਰਤਾ ਪਰਖੀ ਤੇ ਡਰਿਆ ਕਿ ਕਲ ਮੈਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਅਲਫ ਖਾ ਵਾਪਸ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਜਿੱਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਧੁੰਮ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਨੇ ਅਲਫ ਖਾ ਦੀ ਕਾਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਹੈ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਫਤਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਬਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਅਲਫ ਖਾ ਦੀ ਹਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਹੌਰੀਆਂ ਨੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕਹਿਲੂਰੀਏ ਨਾਲ ਸੁਲਾਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਦਬਾ ਦਾ ਹਊਆ ਘਰ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਰੁਸਤਮ ਖਾ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਜਿਹਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ

ਨੇਰਸਨ ਸਾਂਧੋ ॥੨॥ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ੧ਤਹਾਂ ਰਾਜ ਸਿੰਘ ਬਲੀ ਭੀਮ ਚੰਦੰ ॥ ਚੜਿਓ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਵੰਦੰ ॥ ੨ਸੁਖੰ ਦੇਵ ਗਾਜੀ ਜਸਾਰੋਟ ਰਾਜੰ ॥ ਚੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਨੇ
ਕਰੇ ਸਰਬ ਕਾਜੰ ॥੩॥ ੧ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਚੜਿਓ ਡਢੇ ਡਢਵਾਰੰ ॥ ਚਲੇ ਸਿਧ ਹੁਐ
ਕਾਜ ਰਾਜੰ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ੨ਕਰੀ ਢੂਕ ਢੋਅੰ ਕਿਰਪਾਲ ਚੰਦੰ ॥ ਹਟਾਏ ਸਬੈ ਮਾਰਿ
ਕੈ ਬੀਰ ਬਿੰਦੰ ॥੪॥ ੪ਦੁਤੀਯ ਢੋਅ ਢੂਕੇ ਵਹੈ ਮਾਰਿ ਉਤਾਰੀ ॥ ਖਰੇ ਦਾਤ ਪੀਸੈ
ਛੁਭੇ ਛੱਤ੍ਰਧਾਰੀ ॥ ੬ਉਤੈ ਵੈ ਖਰੇ ਬੀਰ ਬੰਬੈ ਬਜਾਵੈ ॥ ਤਰੇ ਭੂਪ ਠਾਂਢੇ ਬਡੇ ਸੋਕੁ
ਪਾਵੈ ॥੫॥ ੭ਤਬੈ ਭੀਮ ਚੰਦੰ ਕੀਯੋ ਕੋਪ ਆਪੰ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰ ਕੋ ਮੁਖ ਜਾਪੰ ॥
੮ਸਭੈ ਬੀਰ ਬੋਲੇ ਹਮੈ ਭੀ ਬੁਲਾਯੰ ॥ ਤਬੈ ਢੋਅ ਕੈ ਕੈ ਸੁ ਨੀਕੇ ਸਿਧਾਯੰ ॥੬॥ ੯ਸਭੈ
ਕੋਪ ਕੈ ਕੈ ਮਹਾਂਬੀਰ ਢੂਕੇ ॥ ਚਲੈ ਬਾਰਿਬੇ ਬਾਰ ਕੋ ਜਿਉ ਭਭੂਕੇ ॥ ੧੦ਤਹਾਂ
ਬਿਝੜਿਆਲੰ ਹਠਿਯੋ ਬੀਰ ਦਿਆਲੰ ॥ ਉਠਿਯੋ ਸੈਨ ਲੈ ਸੰਗਿ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ॥੭॥
ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ੧੧ਕੁੰਪਿਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਨੱਚੇ ਮਰਾਲ ॥ ੧੨ਬੰਜੈ ਬਜੰਤ ॥ ਕੂਰੰ ਅਨੰਤ ॥
੮॥ ੧੩ਜੁੰਤ ਜੁਆਣ ॥ ਬਾਹੈ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ॥ ੧੪ਜੀਅ ਧਾਰ ਕ੍ਰੋਧ ॥ ਛੱਡੇ ਸਰੋਘ ॥੮॥
੧੫ਲੁੰਝੈ ਨਿਦਾਣ ॥ ਤੱਜੰਤ ਪ੍ਰਾਣ ॥ ੧੬ਗਿਰ ਪਰਤ ਭੂਮ ॥ ਜਣੁ ਮੇਘ ਭੂਮ ॥੧੦॥
ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੭ਕਿਰਪਾਲ ਕੋਪਿਯੰ ॥ ਹਠੀ ਪਾਵ ਰੋਪਿਯੰ ॥ ੧੮ਸਰੋਘੰ ਚਲਾਏ ॥
ਬਡੇ ਬੀਰ ਘਾਏ ॥੧੧॥ ੧੯ਹਣੇ ਛੱਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥ ਲਿਟੇ ਭੂਪ ਭਾਰੀ ॥ ੨੦ਮਹਾਂ ਨਾਦ
ਬਾਜੇ ॥ ਭਲੇ ਸੂਰ ਗਾਜੇ ॥੧੨॥ ੨੧ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਕ੍ਰੁਪੰ ॥ ਕੀਯੋ ਜੁੱਧ ਸੁੱਧੰ ॥ ੨੨ਮਹਾਂ ਬੀਰ
ਗੱਜੇ ॥ ਮਹਾਂ ਸਾਰ ਬੰਜੇ ॥੧੩॥ ੨੩ਕਰੋ ਜੁੱਧ ਚੰਡੰ ॥ ਸੁਣਿਯੋ ਨਾਵ ਖੰਡੰ ॥ ੨੪ਚਲਿਯੋ
ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਹੀ ॥ ਰਜੌਤੀ ਨਿਬਾਹੀ ॥੧੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੫ਕੋਪ ਭਰੇ ਰਾਜਾ ਸਬੈ ਕੀਨੇ
ਜੁੱਧ ਉਪਾਇ ॥ ੨੬ਸੈਨ ਕਟੋਚਨੰ ਕੀ ਤਬੈ ਘੋਰ ਲਈ ਅਰਰਾਇ ॥੧੫॥ ਭੁਜੰਗ
ਛੰਦ ॥ ੨੭ਚਲੇ ਨਾਂਗਲੂ ਪਾਂਗਲੂ ਵੇਦੜੋਲੰ ॥ ਜਸਵਾਰੇ ਗੁਲੇਰੇ ਚਲੇ ਬਾਂਧ ਟੋਲੰ ॥
੨੮ਤਹਾਂ ਏਕ ਬਾਜਿਯੋ ਮਹਾਂਬੀਰ ਦਿਆਲੰ ॥ ਰਖੀ ਲਾਜ ਜੌਨੈ ਸਭੈ ਬਿਝੜਵਾਲੰ ॥੧੬॥
ਤਵੰ ਕੀਟ ਤੋ ਲੋ ਤੁਫੰਗੀ ਸੰਭਾਰੋ ॥ ਹਿੰਦੈ ਏਕ ਰਾਵੰਤ ਕੇ ਤੱਕਿ ਮਾਰੋ ॥ ੩੦ਗਿਰਿਯੋ
ਭੂਮ ਭੂਮੈ ਕਰਿਓ ਜੁੱਧ ਸੁੱਧੰ ॥ ਤਉ ਮਾਰਿ ਬੋਲਿਯੋ ਮਹਾ ਮਾਨਿ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥੧੭॥ ੩੧ਤਜਿਯੋ

ਉ ਜਸਰੋਟ ਦਾ ਰਾਜਾ-ਸੁਖਦੇਵ

ਅ ਨਾਂਗਲੂ (ਕਹਿਲੂਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੰਘਰ ਚੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬੁਹਮੀਆਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਂਗਲੂ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਪਾਂਗਲੂ ਰਿਆਸਤ ਚੰਬੇ ਦੇ ਪਾਂਗੀ ਦਿਲਾਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਪੰਗ ਵਾਲ ਆਦਿ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਮੁੱਧੀ ਹੈ-ਵੇਦੜੋਲੀ (ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗੋਤ ਹੈ-ਜਸਵਾਰੇ (ਜਸਵਾਲ-ਕਟੋਜ) ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਹੈ ਜੋ ਜਸਵਾਲ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਗੁਲੇਰ ਰਿਆਸਤ ਗੁਲੇਰ ਦੇ ਵਾਸੀ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜਾ ਹਰੀ ਚੰਦ ਕਟੋਚੀਏ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਵਸਨੀਕ।

ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਭਜੇ ਜਾਂਦੇ ਅਲਫ ਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਲਾਹ ਲਈ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹਕੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਕੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜੋ ਬੇਈਮਾਨੀ ਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣਤਾ ਦਾ ਪੁੱਲਾ ਸਭਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਚੰਗੀ ਭਰ੍ਹਾਂ ਤਾੜ ਲਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਪਾਉਣਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਕੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਭਿਆਰੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਬਾਕੀ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ, ਫੌਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਵੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਨਾਦੋਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ (ਰੁਸਤਮ ਖਾਂ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਅਚੇਰਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਬੰਸ ਫੇਰ ਸਭ ਫਤਹ ਹੈ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰੁਸਤਮ ਖਾਂ ਮਾਰੇ-ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਢੁਕਿਆ ਤੇ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਰ ਭੁਕ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰੀ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖਬਰ ਆ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਝੱਟ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜੈਕਾਰੇ ਤੇ ਜੈਕਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਰੁਸਤਮ ਖਾਂ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਬੈਠਾ ਵਿਚਿੱਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੂਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਜੈਕਾਰੇ ਸੁਣੇ ਤੇ ਠੰਡ ਨੇ ਮੱਥੂ ਠੱਪਿਆ ਬਰਸਾਤੀ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜੋਰ ਵੇਖਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰੁਸਤਮ ਖਾਂ ਕੰਥ ਉਠਿਆ ਅਤੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸੁਖ ਸਿੱਚੀ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਕਿਤੇ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਿਆ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਦੀ-ਨਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ (ਜਿਹਾਮ ਕੁ ਨਾਲਾ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਰੁਸਤਮ ਖਾਂ ਇਸ ਭਰ੍ਹਾਂ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਨਾ ਕਾਮ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲਾਹੌਰ ਜਾ ਪੁੱਜਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਂ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਹੁਣ ਕਰ ਕੀ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਰ ਖਰੀਦ ਗੁਲਾਮ। ਖੇਰ, ਭੁਝ ਹੋਵੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਨਿਰ੍ਹੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਕੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰ ਵਸੂਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਹੁਸੈਨੀ ਨਿਤਰਿਆ ਤੇ 2000 (ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ) ਸਨੌਧ ਬੰਧ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ ਅਤੇ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਸਾੜ ਢੂਕ ਆਦਿ ਦੀ ਤਰਬੱਲੀ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ, ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾ ਕੇ ਸੁਲਾ ਸੁਲਾਈ ਕਰਕੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਿਆ। ਹੁਸੈਨੀ ਹੰਕਾਰੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹਿਰੇਤਰਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਭੀਮ ਚੰਦ ਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ

ਭੁਜੰਗ

ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ॥੨॥

- ੧ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਤੇ ਰਾਜ ਸਿੰਘ ਵੱਡਾ ਤੇਜ਼ ਵਾਲਾ ਜਸਰੇਟ ਦਾ ਰਾਜਾ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ।
- ੨ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਾਂਧੀ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿੱਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ॥੩॥
- ੩ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਡਢਵਾਰੀਆ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਚੱਲ ਪਏ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ।
- ੪ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਢੁੱਕ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਸਾਰੇ ਪਿਛਾਹ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਚੰਗੀ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ॥੪॥
- ੫ ਦੂਜੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਫੇਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹੀ ਫੇਰ ਮਾਰ ਪਈ । ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਚੀਚੀਆਂ ਵੱਟਦੇ ਸਨ । ਸਾਰੇ ਛਤਰਾਂ ਵਾਲੇ
- ੬ ਉਧਰ ਉਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸੂਰਮੇ ਪੈਂਦੇ ਵਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਧਰ ਇਹ ਹੇਠਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ ॥੫॥
- ੭ ਉਦੋਂ ਫੇਰ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਹਨੁਮਾਨ ਦੇ ਮੰਤਰ (ਚਲੀਸੇ) ਦਾ ਜਾਪ ਕੀਤਾ ।
- ੮ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਬੁਲਾ ਲਏ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾ ਲਿਆ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ॥੬॥
- ੯ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਨੇੜੇ ਢੁਕ ਕੇ ਉਹ ਇਉਂ ਬੋਲੇ ਕਿਵੇਂ ਬਾੜ ਸਾੜਨੇ ਵਾਸਤੇ ਭੂਭੂਕੇ (ਗੈਸ) ਲੈ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਾੜੀਦੀ ਹੈ ।
- ੧੦ ਉਥੋਂ ਉਧਰੋਂ ਬਿੱਜੜਵਾਲੀਆ ਦਿਆਲ ਚੰਦ ਸੂਰਮਾ ਅਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੋਢੀ (ਮੁਖੀ) ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ ॥੭॥
- ੧੧ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਨੱਚੇ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੜੇ ਡਰਾਉਣੇ
- ੧੨ ਵਾਜੇ ਵਜਾਏ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਸਨ ॥੮॥
- ੧੩ ਜੁਆਨ ਲੜਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਚੱਲਣ ਲੱਗੀਆਂ ।
- ੧੪ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ॥੯॥

- ੧੫ ਜੁਆਨ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਲਝ ਕੇ ਪਾਣ ਤਿਆਗ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੧੬ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ-ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਬੱਦਲ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੭ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪੈਰ ਗੱਡ ਲਏ ।
- ੧੮ ਤੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ । ਬਹੁਤ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ॥੧੧॥
- ੧੯ ਛਤਰਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਰਾਜੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲੇਟ ਗਏ ।
- ੨੦ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪੈਂਦੇ ਵੱਜੇ । ਤੇ ਖੂਬ ਸੂਰਮੇ ਗੱਜੇ ॥੧੨॥
- ੨੧ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ।
- ੨੨ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਲੋਹਾ ਖੜਕਿਆ ॥੧੩॥
- ੨੩ ਉਸ ਨੇ ਇਉਂ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਚੰਡੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਜੋ ਨੇਅਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ ।
- ੨੪ ਸ਼ਸਤਰ ਵਾਹੁੰਦਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਰਾਜਪੂਤੀ ਨਿਭਾਈ ॥੧੪॥
- ੨੫ ਦੌਹਰਾ ॥ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਵੀ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਪੁਰਸਾਰਥ ਭਾਵ (ਯਤਨ) ਕੀਤਾ ।
- ੨੬ ਕਟੋਚੀਏ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਘੇਰ ਲਈ ॥੧੫॥
- ੨੭ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ । ਨਾਂਗਲੂ, ਪਾਂਗਲੂ, ਵੇਦੜੋਲੇ । ਜਸਵਾਰੇ ਗੁਲੇਰੇ, ਟੋਲੇ ਬੰਨ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ।
- ੨੮ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇਕ ਬੜਾ ਮਹਾਂ ਸੂਰਮਾ ਦਿਆਲ ਆ ਵਜਿਆ । ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬਿੱਜੜਵਾਲੀਆਂ ਦੀ ਲੱਜਾ ਰੱਖ ਲਈ ॥੧੬॥
- ੨੯ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੰਦੂਕ ਸੰਭਾਲ ਲਈ । ਇਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੱਕ ਕੇ ਗੱਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ-ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ।
- ੩੦ ਉਹ ਘੁੰਮ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਯੁੱਧ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਕੀਤਾ । ਡਿੱਗ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਮਾਰ ਮਾਰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ॥੧੭॥
- ੩੧ ਤਿਆਗ.....

ਨੂੰ ਨਾਲ ਖੜੇ ਤੱਕ ਕੇ ਤਾਂ ਖੁਦਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਲੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਪ ਹੀ ਮਾਰੀ ਦੀ ਭੀਖ ਆ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਡਰ ਕਾਰਦਾ ? ਹੁਣ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਆਨੰਦਪੁਰੀ ਤੇ ਜਾ ਬਰਸਾਂ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਉਸ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਰੋੜਾ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਿਆਸਤ ਗੁਲੇਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਿਆ । ਭੰਗਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਨਿਨ ਭਗਤ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਸੁਲਹਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਭਲਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ 4000 ਰੁਪਿਆ ਲੈ ਕਿ ਗਿਆ ਪਰ ਹੁਸੈਨੀ ਦਾ ਪਾਹਾ ਹੋਰ ਚੜ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ 4000 ਲੈਣੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 10000 ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਪਾਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ, ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ 4000 ਹਜ਼ਾਰ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ । ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸੀ (ਹਰੀ ਦਾਸ) ਉਹ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਕੁਝ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦੇ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਮਾਲੀਆ ਦੇ ਕੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰਨ ਵੱਲ ਪੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਸੈਨੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜੰਗ ਹੋਇਆ ਤੇ ਭਾਈ ਸੰਗਤੀਆਂ 7 ਹੋਰ ਜਵਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜੋਹਰ ਵਿਖਾਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਿਆ । ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ, ਨਾਲ ਹੁਸੈਨੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਇਬ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਖਾਨ ਤੇ ਮੁਖੀ ਦਲੇਰ ਖਾਨ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਕਟੋਚੀਆ ਅਤੇ ਹੁਸੈਨ ਖਾਨ ਮਸਾਰੀ ਰਕਮ ਵਸੂਲ ਕਰਦਾ ਆਪਣਾ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ । ਸੰਮਤ ਬਿ: ੧੭੫੦-੫੧ ਤਕ ਇਹ ਜੰਗ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਫਲ ਕਿਵੇਂ ਲਗਦੇ ਨੇ ? ਇਹ ਹੈ ਇਕ ਅਜੀਬ ਉਦਾਹਰਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਪੁਸ਼ੰਗ ਛੁਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਪਰਿਆ ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਸਨ ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਅਜਮਾਤਾਂ ਦੱਸਣ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੇ । ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਭਾਈ ਜੀਤ ਮੇਰੀ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਾਲ ਕੋਰੀ ॥ ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਉ ਅਸੀਂ ਉਹ ਪੱਖ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਬੇੜੇ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਲਗਦੇ ਨੇ ?

ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤਾ ਰਾਣੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਮੂਲ ਚੰਦ, ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਹਟਿਆ ਸੀ, ਸ਼ਾਂਤਾ ਰਾਣੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸੀ (ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ) । ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਸੁਖਾਭ ਰਾਜਤਮਾਰ ਵੇਖਕੇ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਰੰਗ ਦੇਵੇ ਤੇ ਆਪ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਲਵੇ । ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬੋਲੇ ਹੋ ਗਏ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਭੰਬੋਰ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ਿਧਤਾ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਠਹਿਰਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਪੂਰਨ ਲਗਨ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਗਨ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਦਾ ਖੁਲਾ ਸਮਾਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ, ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿਕੇ ਹੀ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦੀ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਹਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖ ਲਏ । ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਤੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਦੋਵੇਂ ਬੇਟੇ ਸਨ ਕਿ ਨਮਕ ਹਰਾਮੀ ਵਜ਼ੀਰ ਹਰੀ ਦਾਸ ਹੁਸੈਨੀ ਤੇ ਭੀਮ ਚੰਦ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਵੱਲੋਂ ਸੁਚਨਾ ਤੇ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬੜੀ ਘਬਰਾਹਟ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰ ਲਵੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਆਫਤ ਆ ਜਾਏਗੀ । ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵੱਲੋਂ ਫੌਜ ਚੜ ਆਈ ਹੈ ਇਥੋਂ ਕੋਈ 10 ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਡੇਰਾ ਲਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ । ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੜੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ । ਫੇਰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਟੋਚ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਸੁਲਾਹ

੧੩੫ ਪ੍ਰਕੰ ਬਾਨ ਪਾਨੰ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ਚਤੁਰ ਬਾਨਯੰ ਲੈ ਸੁ ਸਬਿਯੰ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ੧੩੫
 ਬਾਨ ਲੈ ਬਾਮ ਪਾਣੰ ਚਲਾਏ ॥ ਲਗੇ ਯਾ ਲਗੇ ਨਾ ਕਛੂ ਜਾਨਿ ਪਾਏ ॥੧੮॥
 ਸੁ ਤਉ ਲਉ ਦਈਵ ਜੁਧ ਕੀਨੋ ਉਝਾਰੰ ॥ ਤਿਨੈ ਖੇਦ ਕੈ ਬਾਰਿ ਕੇ ਬੀਚ ਡਾਰੰ ॥
 ੧੩੬ ਪਰੀ ਮਾਰ ਖੁੰਗੰ ਛੁਟੀ ਬਾਣ ਗੋਲੀ ॥ ਮਨੋ ਸੂਰ ਬੈਠੇ ਭਲੀ ਖੇਲ ਹੋਲੀ ॥੧੯॥
 ੧੩੭ ਗਿਰੇ ਬੀਰ ਭੂਮੰ ਸਰੰ ਸਾਂਗ ਪੇਲੰ ॥ ਰੰਗੇ ਸ੍ਰੋਣ ਬਸਤੰ ਮਨੋ ਫਾਰਾ ਖੇਲੰ ॥ ੧੪੦
 ਜੀਤਿ ਬੈਰੀ ਕੀਆ ਆਨ ਡੇਰੰ ॥ ਤੇਉ ਜਾਇ ਪਾਰੰ ਰਹੇ ਬਾਰਿ ਕੇਰੰ ॥੨੦॥
 ੧੪੧ ਭਈ ਰਾਤ੍ਰ ਗੁਬਾਰ ਕੇ ਅਰਧ ਜਾਮੰ ॥ ਤਬੇ ਛੋਰਿਗੇ ਬਾਰ ਦੇਵੈ ਦਮਾਮੰ ॥ ੧੪੨
 ਰਾਤ੍ਰ ਬੀਤੀ ਉਦਿਯੋ ਦਿਉਸ ਰਾਣੰ ॥ ਚਲੇ ਬੀਰ ਚਾਲਾਕ ਖੰਗੰ ਖਿਲਾਣੰ ॥੨੧॥
 ੧੪੩ ਭਜਿਓ ਅਲਫ ਖਾਨੰ, ਨ ਖਾਨਾ ਸੰਭਾਰਿਯੋ ॥ ਭਜੇ ਅਉਰ ਬੀਰੰ, ਨ ਧੀਰੰ
 ਬਿਚਾਰਿਯੋ ॥ ੧੪੪ ਨਦੀ ਪੈ ਦਿਨੰ ਅਸਟ ਕੀਨੋ ਮੁਕਾਮੰ ॥ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਦੇਖੇ ਸਬੈ
 ਰਾਜ ਧਾਮੰ ॥੨੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੪੫ ਇਤ ਹਮ ਹੋਇ ਬਿਦਾ ਘਰਿ ਆਏ ॥ ਸੁਲਹ
 ਨਮਿਤ ਵੈ ਉਤਹਿ ਸਿਧਾਏ ॥ ੧੪੬ ਸੰਧਿ ਇਨੈ ਉਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਕਈ ॥ ਹੇਤ ਕਥਾ
 ਪੂਰਨ ਇਤ ਭਈ ॥੨੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੪੭ ਆਲਸੁਨ ਕੱਹ ਮਾਰਿਕੈ ਇਹ ਦਿਸਿ ਕੀਯੋ
 ਪਯਾਨ ॥ ੧੪੮ ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕਨ ਕੇ ਕਰੇ ਪੁਰ ਅਨੰਦ ਸੁਖ ਆਨੰ ॥੨੪॥

੧੪੫ ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਨਦੋਣ ਜੁਧ

ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ ਨੌਮ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੯॥ ਅਫਸੂ ॥੩੪੪॥

ਚੌਪਈ ॥ ੧੪੬ ਬਹੁਤ ਬਰਖ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਤਾਏ ॥ ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਚੋਰ ਸਭੇ ਗਹਿ
 ਘਾਏ ॥ ੧੪੭ ਕੇਤਕਿ ਭਾਜਿ ਸਹਿਰ ਤੇ ਗਏ ॥ ਭੂਖ ਮਰਤ ਫਿਰਿ ਆਵਤ ਭਏ ॥੧॥
 ੧੪੮ ਤਬ ਲੋ ਖਾਨ ਦਿਲਾਵਰ ਆਏ ॥ ਪੂਤ ਆਪਨ ਹਮ ਓਰ ਪਠਾਏ ॥ ੧੪੯
 ਘਰੀ ਬੀਤੀ ਨਿਸਿ ਜਬੈ ॥ ਚੜ੍ਹਤ ਕਰੀ ਖਾਨਨ ਮਿਲਿ ਤਬੈ ॥੨॥ ੧੫੦ ਜਬ ਦਲ
 ਪਾਰ ਨਦੀ ਕੇ ਆਯੋ ॥ ਆਨ ਆਲਮੈ ਹਮੈ ਜਗਾਯੋ ॥ ੧੫੧ ਸੋਰੁ ਪਰਾ, ਸਭ ਹੀ
 ਨਰ ਜਾਗੇ ॥ ਗਹਿ ਗਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਬੀਰ ਰਿਸ ਪਾਗੇ ॥੩॥ ੧੫੨ ਛੁਟਨ ਲਗੀ ਤੁਫੰਗੀ
 ਤਬਹੀ ॥ ਗਹਿ ਗਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਰਿਸਾਨੇ ਸਬਹੀ ॥ ੧੫੩ ਕੂਰ ਭਾਂਤਿ ਤਿਨ ਕਰੀ
 ਪੁਕਾਰਾ ॥ ਸੋਰੁ ਸੁਨਾ ਸਰਤਾ ਕੇ ਪਾਰਾ ॥੪॥ ੧੫੪ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੫੫
 ਭੋਰ ਭੁੰਕਾਰ ਧੁੰਕੇ ਨਗਾਰੇ ॥ ਮਹਾਂਬੀਰ ਬਾਨੈਤ ਬੰਕੇ ਬਕਾਰੇ ॥

ਓ ਨੋਟ—ਨਦੋਣ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਜੁਧ ਸਤ੍ਰੁ ਸੋ ਸੰਭਾਲੀਸ ਮਾਹਿ ॥ ਚੇਤ ਮਾਸ ਕੀ ਬਾਈਸ ਆਹਿ ॥ ਫਤਹਿ ਭਈ ਜੀਤ ਘਰਿ ਆਏ ॥ ਰਾਜੇ ਅਪ ਨੇ ਧਾਮ
 ਸਪਾਇ ੧-੬੫ (ਸ. ਬਿਲਾਸ ਮਨੀ ਸਿੰਘ) -ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ ੮੧॥

ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਰੀ 10000 ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ
 ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹ ਆਈ ਹੈ ? ਤਾਂ ਵਜੀਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਬੇਟੀ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਪਿਤਾ ਜੀ ਜੋ ਰਾਜਪੂਤ ਸ਼ੇਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਭਾਵ-ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ । ਖੱਸ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ
 ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਕੇ ਬੋਲਿਆ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫੌਜ ਦੀ ਕਮਾਨ ਕਰਾਂਗਾ । ਵਜੀਰ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਇਹ ਵੈਸਲਾ
 ਬਦਲਨ ਵਾਸਤੇ ਤਰਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸਾਡੀ ਤਾਕਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲੇ ਹਨ । “ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦਾ
 ਵਾਲੀ ਕਲੰਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜਿੱਤ ਅਵੱਸ ਸਾਡੀ ਹੋਵੇਗੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ
 ।” ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਨਿਗਾਹੇ ਤੇ ਚੱਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਹੁਸੈਨੀ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਦੂਤ ਪੰਡਿਤ ਕੇਸ਼ਵਦਾਸ ਸੀ । ਉਸ
 ਨੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵਜੀਰ ਹਰਿਦਾਸ ਨੇ ਅਲੋਚਦਗੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਕੇਸ਼ਵਦਾਸ ਦੂਤ ਨੇ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਲਾਹ ਕਰਨੀ
 ਤੀਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕੁੜੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਮੁਸੀਬਤ ਆਈ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ
 ਹੈ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਮੁਕਾਈ ਗੁਲੇਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਵੀ ਜਿੱਤ ਕੇ ਕਟੋਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਮਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ
 ਆਪਾ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਧੀਆਂ ਦੇ ਡੋਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਜਾਨ ਤੇ ਮਾਲ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਇਕ ਸੁਹਾਲਗੀ ਚਲ ਪਈ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ
 ਮਰੀ ਪਈ ਅਣਖ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾ ਕੇ ਫੇਰ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਵਜੀਰ
 ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਡੋਲਾ ਦੇ ਕੇ ਜਾਨ ਬਚਾ ਲਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਨੇ ਵੀ ਪਰਾਂ ਖੜੀ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਹੋਈ ਬੋਲੀ
 । “ਤੂੰ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀਆਂ ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੇ ਡੋਲੇ ਮਲੇਫਾਂ ਨੂੰ ਦਿਵਾਉਂਦਿਆਂ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਤੂੰ ਭੁਭ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ?” ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੇਸ਼ਵ
 ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਐਥੋਂ ਹੁਣੇ ਨਿਕਲ ਜਾਹ ਤੇਰੇ ਮਲੇਫ਼ ਮਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੁਣ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਨੇ ਜੋਸ਼
 ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਿਹਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਸ ਬੇ ਇਸ਼ਤੀ, ਬੇਹਿਆਈ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਮੌਤ ਹਜ਼ਾਰ ਦਰਜਾ ਚੰਗੀ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਜਾਵਾਂਗੀ । ਭਾਵੇਂ
 ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਪੁੱਤਰੀ ਮੇਰੇ ਜਿਉਂਦੇ ਤੇਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹੱਠ ਅੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਕਣਾ ਹੀ ਪਿਆ ਨਾਲ

- ੧ ਕੇ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਚਾਰ ਤੀਰ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨ ਤਿੰਨ ਤੀਰ ਲੈ ਕੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੱਗੇ ਯਾ ਨਾਂ ਲੱਗੇ ਇਹ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ॥੧੮॥
- ੩ ਜੋ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਕੁਝ ਮਰ ਗਈ, ਕੁਝ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ । ਮੈਦਾਨ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਮੁਰਦੇ ਆਦਿ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ।
- ੪ ਖੁੰਗਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੀਰ ਤੇ ਗੱਲੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਹੌਲੀ ਖੇਡ ਕੇ ਰੰਗ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋਏ ਬੈਠ ਕੇ ਦਮ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੧੯॥
- ੫ ਸੂਰਮੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਬਰਛਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨੇ ਗਏ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਸਤਰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਹੌਲੀ ਖੇਡੀ ਹੈ ।
- ੬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵੈਰੀ ਜਿੱਤ ਲਏ ਤੇ ਡੇਰੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆ ਕੇ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ ॥੨੦॥
- ੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਤ ਅੱਧੀ ਗਈ ਹਨੇਰਾ ਘੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਪੰਜੇ ਵੱਜਦੇ ਛੱਡ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ।
- ੮ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ ਤੇ ਸੂਰਜ ਉਦੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੂਰਮੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਚਾਉਂਦੇ ਚੱਲ ਪਾਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ॥੨੧॥
- ੯ ਪਰ ਅਲਫ਼ ਖਾਨ ਤਾਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਡੇਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੰਭਾਲਿਆ । ਹੋਰ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਕੀਤਾ (ਧੀਰਜ ਨਾ ਧਰੀ) ।
- ੧੦ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਨਦੀ ਉੱਤੇ ਅੱਠ ਦਿਨ ਮੁਕਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ॥੨੨॥
- ੧੧ ਚੌਪਈ ॥ ਇਹ ਅਸੀਂ ਭੀਮ ਚੰਦ ਆਦਿ ਰਾਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਕੇ ਘਰ (ਅਨੰਦਪੁਰ) ਆ ਗਏ । ਉਧਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੁਲਾਹ ਕਰ ਲਈ ।
- ੧੨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਭਾਵ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰ ਲਿਆ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਥਾ ਇਥੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ॥੨੩॥
- ੧੩ ਚੌਪਈ ॥ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ (ਆਲਸੂਨ) ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੋਈ ਜੰਗ ਫਤਹਿ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ।
- ੧੪ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਕੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ॥੨੪॥
- ੧੫ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਨਦੀ ਦਾ ਯੁੱਧ ਬਿਆਨ ਤੇ ੬੬ਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੨੫॥
- ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੩੪੪॥
- ੧੬ ਚੌਪਈ ॥ ਕਈ ਸਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਤੀਤ ਕੀਤੇ । ਲੱਭ-ਲੱਭ ਕੇ ਸਾਰੇ ਚੋਰ ਫੜ੍ਹ-ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰੇ ।
- ੧੭ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ । ਜਦੋਂ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਆ ਗਏ ਵਾਪਸ ਆਨੰਦਪੁਰ ॥੧॥
- ੧੮ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਚਾੜ੍ਹ ਭੇਜਿਆ ।
- ੧੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਕੁ ਘੜੀ ਰਾਤ ਬੀਤੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਖਾਨਾਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੨॥
- ੨੦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੈਨਾ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਡਿਊਢੀ ਬ੍ਰਦਾਰ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆ ਜਗਾਇਆ ।
- ੨੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰੌਲਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸੂਰਬੀਰ ਜਾਗ ਪਏ । ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਫੜ੍ਹ ਲਏ ॥੩॥
- ੨੨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚੱਲ ਪਈਆਂ । ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ-ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ।
- ੨੩ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰੌਲਾ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤਾ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਰ 'ਤੇ ।
- ੨੪ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਭੇਰੀਆਂ ਵੱਜੀਆਂ ਤੇ ਭੁੰ-ਭੁੰ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ, ਨਗਾਰੇ ਖੜਕੇ । ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਬੰਕੇ ਬਣ-ਠਣ ਕੇ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ ।

ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੇ ਦਸਿਆ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਵਜੀਰ ਹਰਿਦਾਸ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਖੁਈਆ ਭੇਤ ਵੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਵਜੀਰ ਹਰਿਦਾਸ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਕੈਦ ਖਾਨੇ ਦੇ ਭੇਰੇ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ, ਕੇਸ਼ਵ ਦਾਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਸੈਨੀ ਆਇਆ ਸੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰ ਭੀਮਚੰਦ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਆਦਿ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮੱਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਕੇਸ਼ਵ ਦਾਸ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਵਾਕੇ ਪੁੱਜਿਆ ਤਾਂ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਗੁਲੇਰ ਦਾ ਰੁਖ ਬਦਲ ਲਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਗੁਲੇਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡਾ ਸੇਵਕ ਹੈ ਤਾਂ 500 ਜੁਆਨ ਉਸ ਦਾ ਅੱਗਾ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਯੁੱਧ ਗੁਲੇਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ । ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਸਜਾ ਲਏ ਤੇ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆਂ ਤੇ ਪਹਿਰੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਤੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਕੇ 3000 ਸੈਨਿਕ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵੈਰੀ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ । ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਪਰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਦੇਵਤਾ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ । ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੀ ਸਸਤ੍ਰ ਚਲਾਣਾ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸਿਖ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮਰਦਾਵੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਕੇ ਸਾਰੇ ਸਬਤ੍ਰ ਸਜਾ ਕੇ ਚੰਗੇ ਸੈਨਿਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਬਣਕੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਈ ।

ਉਧਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਉਡੀਕ ਸੀ ਕਿ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਹੁਸੈਨੀ ਦੀ ਫੌਜ ਗੁਅਲੀਅਰ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾਉਣ ਲਈ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਜੀ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਦਲ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤਾਂਖਲਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਸਤੇ ਵੈਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੇ ਨਾ ਟੁੱਟ ਪਏ, ਪਰ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਕਲਪ ਲਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲਾ ਸਾਡਾ ਸਾਹਇਕ ਹੈ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਜੇ ਨਾਮੀ ਮਾਰ ਕਰਕੇ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਇੱਕ ਦਮ ਤੁਰਕ ਫੌਜ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲੇ ਨਾਲ ਹੁਸੈਨੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚਾਲ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਰਾਜਪੂਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫੌਜ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੁਆਨ ਕੌਣ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਫੌਜ ਕਿਸ ਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫੌਜ ਠੀਕ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਹੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਲੇਰ ਦੀ ਫੌਜ ਉਥੇ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸੰਗਤੀਆ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਭਾਈ ਸੰਗਤੀਏ ਨੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਆਪ ਜ਼ਖਮਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਵਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਸੰਭਾਲੋ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਫਤਹ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਾ ਲਿਟਾਇਆ ਜਿਥੇ ਕੁਝ ਨਰਮ-ਨਰਮ ਘਾਹ ਸੀ ਤੇ ਸੰਗਤੀਏ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਕੇ ਜੰਗ ਦੀ ਕਮਾਣ ਸਾਡੀ ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਕਹਿੰਦੇ 2 ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦ ਵਿਚ ਜਾ ਸੁੱਤਾ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਵਾਨ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਲੇਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਸਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰੱਖਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬੰਮ ਹੀ ਥਿੜਕ ਗਏ ਸੀ । ਹੁਸੈਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨਾਲ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਲੜਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਸ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਗੁਲੇਰ ਜਾਣ ਤੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਗੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਦੀ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਨਿਕਲਿਆ ਜੋ ਹੁਸੈਨੀ ਦੀ ਛਾਤੀ ਚੀਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਾਰਹ ਜਾ ਨਿਕਲਿਆ । ਹੁਸੈਨੀ ਉਛਲਕੇ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਮੁਕਾਕੇ ਅੰਤ ਦੇ ਰਾਹ ਜਾ ਪਿਆ । ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਾਰਾ ਜੰਗੀ ਸਮਾਨ ਛੱਡਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਛਕੜ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਉਹੀ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇਹ ਉਮ ਗਈ ਪੰਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਵਾਲੀ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪੰਨ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਤੇ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹਨ :

‘ਭਏ ਬਾਹੁ ਆਘਾਤ ਨਚੇ ਮਰਾਲੰ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧ ਕਾਲੀ ਗਰਜੀ ਕਰਾਲੰ ॥੫॥
 ‘ਨਦੀਯੰ ਲਖਿਯੋ ਕਾਲ ਰਾਤ੍ਰੰ ਸਮਾਨੰ^੧ ॥ ਕਰੇ ਸੂਰਮਾ ਸੀਤ ਪਿੰਗੀ ਪ੍ਰਮਾਨੰ ॥
 ‘ਇਤੇ ਬੀਰ ਗੱਜੇ ਭਏ ਨਾਦ ਭਾਰੇ ॥ ਭਜੇ ਖਾਨ ਖੂਨੀ ਬਿਨਾ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੇ ॥੬॥
 ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ‘ਨਿਲੱਜ ਖਾਨ ਭੱਜਿਯੋ ॥ ਕਿਨੀ ਨ ਸਸਤ੍ਰ ਸੱਜਿਯੋ ॥ ‘ਸੁ ਤਿਆਗ
 ਖੇਤ ਕੋ ਚਲੇ ॥ ਸੁ ਬੀਰ ਬੀਰਗਾ ਭਲੇ^੨ ॥੭॥ ‘ਚਲੇ ਤੁਰੇ ਤੁਰਾਇਕੈ ॥ ਸਕੈ ਨ
 ਸਸਤ੍ਰ ਉਠਾਇਕੈ ॥ ‘ਨ ਲੈ ਹਥਿਆਰ ਗੱਜਹੀ ॥ ਨਿਹਾਰ ਨਾਰਿ ਲੱਜਹੀ ॥੮॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਬਰਵਾ ਗਾਂਉ ਉਜਾਰ ਕੈ ਕਰੇ ਮੁਕਾਮ ਭਲਾਨ ॥ ਪ੍ਰਭ ਬਲ ਹਮੈ ਨ
 ਛੁਇ ਸਕੈ ਭਾਜਤ ਭਏ ਨਿਦਾਨ ॥੯॥ ‘ਤਵ ਬਲ ਈਹਾਂ ਨ ਪਰ ਸਕੈ ਬਰਵਾ
 ਹਨਾ ਰਿਸਾਇ ॥ ਸਾਲਿਨ ਰਸ ਜਿਮ ਬਾਨੀਯੋ ਰੋਰਨ ਖਾਤ ਬਨਾਇ ॥੧੦॥

^੧‘ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥਿ ਖਾਨਸਾਦੇ ਕੋ ਆਗਮਨ ਤ੍ਰਾਸਿਤ ਉਠ ਜੈਥੋ
 ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ ਦਸਮੋ ਧਾਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ੍ਰੁ ਸੁਭ ਮਸਤ੍ਰੁ ॥੧੦॥ ਅਫਜੂ ॥੩੫੪॥

ਹੁਸੈਨੀ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ‘ਗਯੋ ਖਾਨਸਾਦਾ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਭੱਜੰ ॥ ਸਕੈ ਜ੍ਯਾਬੁ ਦੇ
 ਨਾ ਹਨੇ ਸੂਰ ਲੱਜੰ ॥ ‘ਤਹਾ ਠੋਕ ਬਾਹਾ ਹੁਸੈਨੀ ਗਰੱਜਿਯੰ ॥ ਸਬੈ ਸੂਰ ਲੈ ਕੈ
 ਸਿਲਾ ਸਾਜ ਸੱਜਿਯੰ ॥੧॥ ‘ਕਰਿਯੋ ਜੋਰ ਸੈਨੰ ਹੁਸੈਨੀ ਪਯਾਨੰ ॥ ਪ੍ਰਥਮ ਕੁਟਿ ਕੈ
 ਲੂਟਿ ਲੀਨੇ ਅਵਾਨੰ ॥ ‘ਪੁਨਰ ਡਢਵਾਲੰ ਕੀਯੋ ਜੀਤਿ ਜੇਰੰ ॥ ਕਰੇ ਬੰਦਿ ਕੈ ਰਾਜ
 ਪੁਤ੍ਰਾਨ ਚੇਰੰ ॥੨॥ ‘ਪੁਨਰਿ ਦੂਨਿ ਕੋ ਲੂਟ ਲੀਨੋ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ਕੋਈ ਸਾਮੁਹੇ ਹੂੰ ਸਕਿਓ
 ਨ ਗਵਾਰੰ ॥ ‘ਲੀਯੋ ਛੀਨ ਅੰਨੰ ਦਲੰ ਬਾਂਟਿ ਦੀਯੰ ॥ ਮਹਾ ਮੂੜਿਯੰ ਕੁਤਸਤੰ ਕਾਜ
 ਕੀਯੰ ॥੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਬੀਤਤ ਭਏ ਕਰਤ ਉਸੈ ਉਤਪਾਤ ॥
 ‘ਗੁਆਲੇਰੀਯਨ ਕੀ ਪਰਤ ਭੀ ਆਨ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਾਤ ॥੪॥ ‘ਜੋ ਦਿਨ ਦੁਇਕ
 ਨ ਵੇ ਮਿਲਤ ਤਬ ਆਵਤ ਅਰਾਇ ॥ ‘ਕਾਲਿ ਤਿਨੂ ਕੇ ਘਰ ਬਿਖੈ ਡਾਰੀ ਕਲਹ
 ਬਨਾਇ ॥੫॥ ਚੌਪਈ ॥ ‘ਗੁਆਲੇਰੀਯਾ ਮਿਲਨ ਕਹੁ ਆਏ ॥ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੀ ਸੰਗਿ
 ਸਿਧਾਏ ॥ ‘ਚਤਰਥ ਆਨ ਮਿਲਤ ਭਏ ਜਾਮੰ ॥ ਫੂਟਿ ਗਈ ਲਖਿ
 ਨਜਰਿ ਗੁਲਾਮੰ ॥੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਜੈਸੇ ਰਵਿ ਕੇ ਤੇਜ ਤੇ ਰੇਤ ਅਧਿਕ
 ਤਪਤਾਇ ॥ ‘ਰਵਿ ਬਲ ਛੁਦੁ ਨ ਜਾਨਈ ਆਪਨ ਹੀ ਗਰਬਾਇ ॥੭॥

ਓ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆ ਗਿਆ, ਸਿੰਘ ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਗੱਜਣ ਲੱਗੇ। ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਨਦੀ ਹੀ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਣ ਲੱਗੀ।

ਅ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੁਜ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤਹਿਸੀਲ ਉਨਾ ਵਿਚ ਬਾਣਾ ਨੂਰਪੁਰ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਬਰਵਾ ਤੇ ਭਲਾਣਾ।

ਸਾਰ-ਅੰਸ਼-ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ (ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ) ਨੇ ਅਲਵ ਖਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਸਦਕਾ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਜਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਸੁਲਾਹ ਕਰਕੇ ਆਪ ਬਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਹੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਜੰਗ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਬੰਧ ਕੇ ਆਪ ਬਰੀ ਹੋ ਕੇ ਬੜਾ ਕ੍ਰਿਤਘਣ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ ਉਹ ਵੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਕੇ ਇਸ ਤਿਆਗੀ ਵਿਚ ਰੁੱਖ ਗਏ। ਆਨੰਦਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਬਾਕੀ ਦੂਜਿਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ। ਨਦੇਂਦ ਦੇ ਜੁੱਧ ਦੀ ਹਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲ ਹੋਣਾ। ਉਹ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਜਦੋਂ ਆਨੰਦਪੁਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਅੱਗੇ ਨਦੀਆਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਕੇ ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੀ ਤੁਕ ਗਿਆ। ਡਿਉਵੀ ਬਰਦਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਆਲਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆ ਜਗਾਇਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਦੇ ਕੇ ਜੰਗ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਕੰਬਾਉ ਧੌਸਿਆਂ ਉੱਪਰ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਫਾਇਰਾਂ ਦੀ ਠਾ-ਠਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੇਕਰੇ ਗੁੰਜਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬੇ ਨੂੰ ਸੁਣ ਖਾਨਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਤੇ ਠੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਸਰਦੀ ਨਾਲ ਕੱਥ ਰਹੇ ਸਨ ਦੂਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਭੈ ਦੀ ਠਾਰੀ ਨੇ ਠੰਡਣ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜੀਤ ਭਈ ਰਨ ਭਯੋ ਉਜਾਰਾ ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਕਰਿ ਸਭ ਘਰੇ ਸਿਧਾਰਾ ॥

ਰਾਖਿ ਲੀਯੋ ਹਮ ਕੋ ਜਗ ਰਾਈ ॥ ਲੋਹ ਘਟਾ ਅਨ ਤੇ ਬਰਸਾਈ ॥੬੯॥

ਉਹ ਕਟੋਚੀਆ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਸਾਰੇ ਬਖੇਡੇ ਤੇ ਕਲਾ ਦਾ ਮੂਲ ਜੋ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਗੁਲੇਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੀ ਝਾਕ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਅੱਜ ਉਸ ਦੀ ਮਿਭਕ ਲਾਸ ਖਾਤਰ ਵੀ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪਵਨ ਬਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ :-

ਰਣ ਰੁੱਖਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੇ ਨਾਚਤ ਭਯੋ ਗੁਪਾਲ ॥ ਸੈਨ ਸਭੈ ਸਿਰਦਾਰ ਬਿਨ ਤਾਜਤ ਭਈ ਬਿਭਾਲ ॥੬੫॥

ਖਾਨ ਹੁਸੈਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੇ ਰਿਮਤ ਰਣ ਰੁੱਖਤ ॥ ਭਾਜਿ ਚਲੇ ਜੋਧਾ ਸਭੈ ਜਿਮ ਦੇ ਮੁਕਟ ਮਫੌਤ ॥੬੬॥

- ੧ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਨਚਾਉਣ ਲੱਗੇ।
ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦੀ ਹੋਣੀ ਕਾਲ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਬੜੀ
ਭਿਆਨਕ ਹੋ ਕੇ ਗਰਜੀ ॥੫॥
- ੨ ਉਹਨਾਂ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਾਲੀ ਹਨੇਰੀ
ਰਾਤ ਹੀ ਕਾਲ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ,
ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਦੀ ਨੇ ਇਉਂ ਹੱਡ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਗਲੇ
ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ੩ ਇਧਰ ਖਾਲਸੇ ਸੂਰਮੇ ਗੱਜੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਦੀ
ਗੂੰਜ ਬੜੀ ਬੁਲੰਦ ਹੋਈ। ਉਹ ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਖਾਨ
ਭੱਜ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵੀ ਨਾ ਸਾਂਝੇ ॥੬॥
- ੪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਬੇਸ਼ਰਮ ਹੋ ਕੇ ਖਾਨ ਭੱਜ ਗਏ। ਕਿਸੇ
ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਸਤਰ ਨਾ ਸਜਾਇਆ।
- ੫ ਮੈਦਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ
ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ॥੭॥
- ੬ ਘੋੜੇ ਭਜਾ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ
ਆਏ। ਸ਼ਸਤਰ ਚੁੱਕ ਹੀ ਨਾ ਸਕੇ।
- ੭ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਗੱਜੇ ਹੀ ਨਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸਤਰੀ
ਵੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੮॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਧਰੋਂ ਭੱਜਿਆਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਬਰਵਾਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾ
ਲੁੱਟਿਆ ਤੇ ਮਕਾਮ ਭਲਿਆਹਣ ਜਾ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਸਾਨੂੰ
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਦਕਾ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ
ਨਾ ਆ ਸਕੇ। ਉਹ ਮੂਰਖ ਭੱਜ ਗਏ ॥੯॥
- ੯ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਬੁੰਗੇ
ਤੇ ਤਾਂ ਮਾਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਬਰਵਾਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ
ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕੰਜੂਸ ਬਾਣੀਆਂ ਮਾਸ
(ਭਲਿਆਂ) ਦਾ ਸੁਆਦ ਤਾਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੀਟ
ਖਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਤੁਕਾਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾ
ਕੇ ਆਪਣਾ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ
ਮੂਰਖ, ਖਾਲਸਾ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਅੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇ-ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ
ਬਰਵਾ ਨਗਰ ਨੂੰ ਜਾ ਉਜਾੜਿਆ ॥੧੦॥
- ੧੦ ਇਥੇ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਖਾਨਜ਼ਾਦੇ ਆਉਣਾ ਤੇ ਡਰ
ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਕਿਹਾ ਹੈ। ੧੦ ਦਸਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ੩੫੪ ॥ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਚਲਦਾ
ਹੈ। ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਹੁਣ
ਹੁਸੈਨੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—
- ੧੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਤਾਪ ਛੰਦ ॥ ਖਾਨਜ਼ਾਦਾ ਆਪਣੇ ਭੱਜ ਕੇ ਪਿਤਾ
- ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ਦਿਲਾਵਰ ਕੌਲ ਤੇ ਪਿਉ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਾਜ
ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ।
- ੧੨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੁਸੈਨੀ ਗਰਜ ਕੇ ਬਾਹਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰੇ ਤੇ ੨੦੦੦
ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜਾ ਲਏ ॥੧॥
- ੧੩ ਸੈਨਾ ਜੋੜ ਕੇ ਹੁਸੈਨੀ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਘਹਿਲਾਂ
ਉਸ ਨੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਏ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ।
- ੧੪ ਫੇਰ ਡਢਵਾਲ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਧਕਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ
ਕਰ ਲਿਆ, ਡਰਾ ਕੇ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਹੋਰ ਜਿਹੜਾ ਵੀ
ਰਾਜਪੂਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤਹਿਦ
ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ॥੨॥
- ੧੫ ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਦੂਣ ਦੇ ਦਿਲਾਕੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟਿਆ।
ਕੋਈ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਬੰਦਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਆਇਆ।
- ੧੬ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਲ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ।
ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਹੁਸੈਨੀ ਨੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੋਟਾ ਕਰਮ
ਕੀਤਾ ॥੩॥
- ੧੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਦਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ
ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ, ਉਤਪਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ। ਤਾਂ
- ੧੮ ਹੁਣ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਣ
ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ॥੪॥
- ੧੯ ਜੇਕਰ ਦੋ ਦਿਨ ਗੁਲੇਰੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨਾ
ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰ ਨੇ ਇਧਰ ਆ ਜਾਣਾ
ਸੀ।
- ੨੦ ਪਰ ਸਮੇਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤਲਖੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ
ਸੁਲਾਹ ਨਾ ਹੋਈ ॥੫॥
- ੨੧ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਗੁਆਲੇਰੀਏ ਦਾ ਰਾਜਾ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਹੁਸੈਨੀ
ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵੀ
ਨਾਲ ਗਿਆ ਸੀ।
- ੨੨ ਦਿਨ ਦੇ ਚੌਥੇ ਪਹਿਰ ਰਾਜਾ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਆ ਕੇ ਉਸ
ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਪਰ ਉਸ ਹੁਸੈਨੀ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਇਆਂ
ਵੇਖ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਡਰ ਗਏ ਹਨ
ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਬਦਲ ਗਈ ॥੬॥
- ੨੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ
ਦੇ ਤੇਜ ਕਰਕੇ ਰੋਤ ਤਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—
- ੨੪ ਉਹ ਮੂਰਖ ਸੂਰਜ ਦੇ ਤੇਜ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਤੇਜ
ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੭॥

ਇਥੋਂ ਤਕ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਗੁਲੇਰ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਹੀ ਆਏ ਹਨ, ਫਲ ਅਜੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਉਹ ਭੀ ਪੜ ਲਊ। ਹੁਣ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਬਿਭੂਤੀ ਨਾਲ ਪੱਕ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਪੜ ਲਈ ਸੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਲੜਾਈ ਜਿੱਤੀ ਗਈ। ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਵੱਡੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੁਲ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਬਿਭਰ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਰਾਜੇ ਵਤਰ ਚੰਦ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਜੇ ਫਤਹਚੰਦ ਦੀ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਡਿਗ ਕੇ 2 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਿਆਸਤ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਾਰਸ ਆਮਦਨੀ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਹ ਸੌਣ ਗਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਬਿਰਾਜਵਾਨ ਸੀ। ਲੋਕਿਨ ਉਸ ਦਾ ਦੀਵਾਨ (ਚਤਰ ਦਾਸ) ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਦਕੀ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਦਿਲੋਂ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਚਤਰ ਦਾਸ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਛੱਡਕੇ ਆਪ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਗਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ। ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦੀ ਵੱਡੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਸਾਂਤਾ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ, ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਤੇ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਅਤੁੱਟ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਜੋ ਭਗਤ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਵੀ ਰੁਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਘੰਟਾ-ਘੰਟਾ ਦੇ-ਦੇ ਘੰਟੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਸੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦੇ। ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੂੰ ਗੁਲੇਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਵਾਰਸ ਬਾਪ ਦੇਵੇ। ਵਜੀਰ ਹਰੀ ਦਾਸ ਕੈਦ ਦੀ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਹਰੀਦਾਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਤ ਤਰਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਲ ਕੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗਕੇ ਪਹਿਲੇ ਅਰੁਦੇ ਤੇ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਗਿਣ-ਗਿਣਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀਆਂ ਸੋਹਾਂ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਹਰੀਦਾਸ ਵਜੀਰ ਦੀ ਹੋਸ਼ੀਅਤ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨਾਲ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਗੁਲੇਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਪਰ ਕਹਾਵਤ ਹੈ (ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਨਾਂ ਆਦਤਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਕਈਐ ਪੋਰੀਆਂ ਪੋਰੀਆਂ ਜੀ) ਵਜੀਰ ਹਰੀਦਾਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਕੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਪੰਜ ਵੈਸਾਖ ਦੀ ਤਿਥ ਜਦਕਿ ਚਤਰ ਦੀ ਸੰਗਰਾਹ ਸੀ ਸਾਰਾ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਵਜੀਰ ਹਰੀਦਾਸ ਬੁਕਲ ਦਾ ਸਰਪ ਬਣਕੇ ਰਾਜਪੂਰਤ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖਕੇ ਦੇ ਕੇ ਕਾਂਗੜੇ ਤੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਵਜੀਰ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਉਸ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਗੁਲੇਰ ਤੋਂ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਨੂੰ ਵਜੀਰ ਹਰੀਦਾਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਾਰਸ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਬਣਾਕੇ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੂੰ ਬਿਠਾਉਣਾ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਤੇਰੀ ਨੂੰਹ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੱਕ ਇਸ ਦਾ ਬਣਦਾ

ਚੌਪਈ ॥ ੧੩੨ ॥ ਤੇਸੇ ਹੀ ਫੂਲ ਗੁਲਾਮ ਜਾਤਿ ਭਯੋ ॥ ਤਿਨੈ ਨ ਦ੍ਰਿਸਟ ਤਰੇ ਆਨਤ
 ਭਯੋ ॥ ੧੩੩ ॥ ਕਾਹਲੂਰੀਆ ਕਟੋਚ ਸੰਗਿ ਲਹਿ ॥ ਜਾਨਾ ਆਨ ਨ ਮੇ ਸਰਿ ਮਹਿ ਮਹਿ ॥੮॥
 ੧੩੪ ॥ ਤਿਨ ਜੋ ਧਨ ਆਨੋ ਥੋ ਸਾਥਾ ॥ ਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁਸੈਨੀ ਹਾਥਾ ॥ ੧੩੫ ॥ ਦੇਤ ਲੇਤ
 ਆਪਨ ਕੁਰਰਾਨੇ ॥ ਤੇ ਧਨਿ ਲੈ ਨਿਜਿ ਧਾਮ ਸਿਧਾਨੇ ॥੯॥ ੧੩੬ ॥ ਚੇਰੇ ਤਬੈ ਤੇਜ
 ਤਨ ਤਯੋ ॥ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਕਛੁ ਲਖਤ ਨ ਭਯੋ ॥ ੧੩੭ ॥ ਛੰਦ ਬੰਦ ਨਹ ਨੈਕੁ ਬਿਚਾਰਾ ॥
 ਜਾਤ ਭਯੋ ਦੇ ਤਬਹਿ ਨਗਾਰਾ ॥੧੦॥ ੧੩੮ ॥ ਦਾਵ ਘਾਵ ਤਿਨ ਨੈਕੁ ਨ ਕਰਾ ॥ ਸਿੰਘਹਿ
 ਘੇਰਿ ਸਸਾ ਕਹੁ ਡਰਾ ॥ ੧੩੯ ॥ ਪੰਦ੍ਰਹ ਪਹਰਿ ਗਿਰਦ ਤਿਹ ਕੀਯੋ ॥ ਖਾਨ ਪਾਨ
 ਤਿਨ ਜਾਨ ਨ ਦੀਯੋ ॥੧੧॥ ੧੪੦ ॥ ਖਾਨ ਪਾਨ ਬਿਨ ਸੂਰ ਰਿਸਾਏ ॥ ਸਾਮ ਕਰਨ ਹਿਤ
 ਦੂਤ ਪਠਾਏ ॥ ੧੪੧ ॥ ਦਾਸ ਨਿਰਖ ਸੰਗਿ ਸੈਨ ਪਠਾਨੀ ॥ ਫੂਲਿ ਗਯੋ ਤਿਨ ਕੀ ਨਹੀ
 ਮਾਨੀ ॥੧੨॥ ੧੪੨ ॥ ਦਸ ਸਹੰਸ੍ਰ ਅਬ ਹੀ ਕੈ ਦੈਹੂ ॥ ਨਾ ਤਰ ਮੀਚ ਮੂੰਡ ਪਰ ਲੇਹੂ ॥
 ੧੪੩ ॥ ਸਿੰਘ ਸੰਗਤੀਯਾ ਤਹਾ ਪਠਾਏ ॥ ਗੋਪਾਲੈ ਸੁ ਧਰਮੁ ਦੇ ਲਖਾਏ ॥ ੧੪੪ ॥ ਤਿਨ
 ਕੇ ਸੰਗਿ ਨ ਉਨ ਕੀ ਬਨੀ ॥ ਤਬ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚਿਤ ਮੋ ਇਹ ਗਨੀ ॥ ੧੪੫ ॥ ਐਸਿ
 ਘਾਤਿ ਫਿਰ ਹਾਥ ਨ ਐਹੈ ॥ ਸਭਹੂੰ ਫੇਰਿ ਸਮੇ ਛਲਿ ਜੈਹੈ ॥੧੪੬॥ ੧੪੭ ॥ ਗੋਪਾਲੈ
 ਸੁ ਅਬੈ ਗਹਿ ਲੀਜੈ ॥ ਕੈਦ ਕੀਜੀਐ ਕੈ ਬਧ ਕੀਜੈ ॥ ੧੪੮ ॥ ਤਨਕ ਭਨਕ ਜਬ
 ਤਿਨ ਸੁਨ ਪਾਈ ॥ ਨਿਜ ਦਲ ਜਾਤ ਭਯੋ ਭਟਰਾਈ ॥੧੪੯॥ ੧੫੦ ॥ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥
 ੧੫੧ ॥ ਜਬ ਗਯੋ ਗੁਪਾਲ ॥ ਕੁੰਪਿਯੋ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ੧੫੨ ॥ ਹਿੰਮਤ ਹੁਸੈਨ ॥ ਜੰਮੈ ਲੁਝੈਨ ॥੧੫੩॥
 ਕਰਿਕੈ ਗੁਮਾਨ ॥ ਜੁੰਮੈ ਜੁਆਨ ॥ ੧੫੪ ॥ ਬੱਜੇ ਤਬੱਲ ॥ ਦੁੰਦਤ ਦਬਲ ॥੧੫੫॥ ੧੫੬ ॥
 ਨਿਸਾਣ ॥ ਨੱਚੇ ਕਿੱਕਾਣ ॥ ੧੫੭ ॥ ਬਾਹੈ ਤੜਾਕ ॥ ਉਠੈ ਕੜਾਕ ॥੧੫੮॥ ੧੫੯ ॥ ਬੱਜੇ
 ਨਿਸੰਗ ॥ ਗੱਜੇ ਨਿਹੰਗ ॥ ੧੬੦ ॥ ਛੁੱਟੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਲਿੱਟੈ ਜੁਆਨ ॥੧੬੧॥ ੧੬੨ ॥ ਤੁੱਪਕ
 ਤੜਾਕ ॥ ਕੈਬਰ ਕੜਾਕ ॥ ੧੬੩ ॥ ਸੈਰਥੀ ਸੜਾਕ ॥ ਛੋਹੀ ਛੜਾਕ ॥੧੬੪॥ ੧੬੫ ॥ ਗੱਜੇ
 ਸੁ ਬੀਰ ॥ ਬੱਜੇ ਗਹੀਰ ॥ ੧੬੬ ॥ ਬਿਬਰੇ ਨਿਹੰਗ ॥ ਜੈਸੇ ਪਿਲੰਗ ॥੧੬੭॥ ੧੬੮ ॥ ਹੁੰਕੇ
 ਕਿਕਾਣ ॥ ਪੁੱਕੇ ਨਿਸਾਣ ॥ ਬਾਹੈ ਤੜਾਕ ॥ ਝੱਲੇ ਝੜਾਕ ॥੧੬੯॥ ੧੭੦ ॥ ਚੁੱਝੇ ਨਿਹੰਗ ॥
 ਲਿੱਟੇ ਮਲੰਗ ॥ ੧੭੧ ॥ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਿਸਾਰ ॥ ਜਨੁ ਜਟਾ ਧਾਰ ॥੧੭੨॥ ੧੭੩ ॥ ਸੱਜੇ ਗਜਿੰਦ੍ਰ ॥
 ਗੱਜੇ ਗਜਿੰਦ੍ਰ ॥ ਉੱਤਰੇ ਖਾਨ ॥ ਲੈ ਲੈ ਕਮਾਨ ॥੧੭੪॥ ਤਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥

ਉ ਜਦੋਂ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਇਆ ਹੁਸੈਨੀ ਹੱਥ ਦੇ ਧਰਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਫੌਜ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ੧੦੦੦੦ ਰੁਪਏ ਵਿਸ
 ਵੱਲ ਥਾਕੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਹੁਣੇ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਤਲਖੀ ਵਧ ਗਈ। ਰਾਜਾ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਪਾਲਸੀ ਖੋਲੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਇਹ
 ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਘਰ ਤੋਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਅ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਲ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿਸ
 ਕਰਕੇ ਫੂਜੇ ਰਾਜੇ ਉਸ ਨਾਲ ਖੁਣਸ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਹੈ ਤੂੰ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖੋਲ ਲੈ। ਹਰੀਦਾਸ ਨੇ ਬਵਾਰੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਗ ਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਤੀਲਾ ਹੀ ਲਕੜ
 ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਕਾਂਗੜਾ ਸੜ ਕੇ ਸਵਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਇਕ ਭੁੱਖੀ ਰਿਆਸਤ ਤੇ
 ਬੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਸੋਝਦਾ ਦੂਜੇ ਤੇ ਲਾਵਾਰਸ ਮੰਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭੇਰੀ ਇਸ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਮੂਲ
 ਚੰਦ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਦੇਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਵਜੀਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪ੍ਰੋਹਤ
 ਵੀ ਸੀ—(ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ) ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੀ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ
 ਤੇ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਵਜੀਰ ਹਰੀਚੰਦ ਹੀ ਬਰਾਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣੀ ਉਸ ਨੇ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝੀ। ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਘਬਰਾਉਣਾ
 ਨਹੀਂ। ਖਾਣਾ ਖਾਉ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਆਪੇ ਸਾਡੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲੇ ਕਰਨਗੇ ਉਸ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੋਹੜੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
 ਸੀ। ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਨੇ ਆਏ ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੇ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਭੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ
 ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਘੁਟਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਕੁਝ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਭੇਰੀ ਜਵਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੜ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਰਖਿਆ ਲਈ
 ਆਪਣਾ ਪਿਤਾ ਤੱਕ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੂੰ ਉਸ ਗੱਲੀ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਥੋਸ, ਇਹ ਸਰਾਪ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ
 ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਜਵਾਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾੜਾ ਪੈ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੱਲਣ ਤੋਂ ਉਹ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਾਰੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੁਮਾਰੀ ਤੇ
 ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਬੇਟੀ ਭੇਰਾ ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਪੰਨ ਹੈ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਬਿਭੋਰ
 ਦੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨਾਲ ਕਰਾਕੇ ਹੀ ਘਰ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਫੇਰ ਪ੍ਰੋਹਤ ਤੇ ਵਜੀਰ ਕਾਂਗੜਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜਾਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ
 ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦੇਹ ਹਰ ਰਾਜਾ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਵੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲੀ
 ਦਾ ਵਾਰਸ ਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹ ਸੁਣੇਹਾ ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਆ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਫੈਲ ਗਈਆਂ 20 ਚੇਤਰ ਨੂੰ ਵਿਆਹ

- ੧ ਚੌਪਈ ॥ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਗੁਲਾਮ ਹੁਸੈਨੀ ਫੁੱਲ ਗਿਆ ।
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਾਹ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ।
- ੨ ਭੀਮ ਚੰਦ ਕਹਲੂਹੀਏ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਕਟੋਚੀਏ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ
ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੈਥੋਂ ਡਰ ਗਏ ਹਨ ।
ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਸੂਰਮਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ
ਉੱਤੇ ? ॥੮॥
- ੩ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ੪੦੦੦ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ । ਉਹ
ਹੁਸੈਨੀ ਦੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ।
- ੪ ਦਿੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਹੁਸੈਨੀ ਅੱਗ ਭਥੁਕਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਹ
ਉਸ ਧਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ ॥੯॥
- ੫ ਹੁਸੈਨੀ ਤੋਜ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ । ਭਲਾ ਬੁਰਾ
ਕੁਝ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ।
- ੬ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਭਲੇ-ਬੁਰੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਨਾ ਸੋਚਿਆ । ਜਾਂਦੇ
ਹੀ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਦੇ
ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੧੦॥
- ੭ ਹੁਸੈਨੀ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਦਾਉ-ਪੋਚ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਜਿਵੇਂ ਸਹਿਆ
ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ
ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ।
- ੮ ਪੰਦਰਾਂ ਪਹਿਰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਰੱਖਿਆ । ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲਈ ਕੁਝ
ਅੰਦਰ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ॥੧੧॥
- ੯ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਨਾ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਏ
ਤੇ ਸੁਲਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਦੇ ਭੇਜੇ ।
- ੧੦ ਪਰ ਹੁਸੈਨੀ ਆਪਣੀ ਪਠਾਨਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਡੁੱਲਿਆ
ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ
ਤੇ ਕਿਹਾ ॥੧੨॥
- ੧੧ ਕਿ ਹੁਣੇ ੧੦੦੦੦ ਰੁਪਏ ਦਿਉ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿਰ ਪਰ ਮੌਤ
ਕਬੂਲ ਕਰੋ ।
- ੧੨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਤਾਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਸ
ਰੱਖ ਕੇ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ । ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ
ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਕੇ ਸੰਗਤੀਆਂ ਸਿੰਘ ਭੇਜਿਆ ਜੋ
ਭੀਮ ਚੰਦ ਆਦਾਂ ਕੱਲ ਲੈ ਆਇਆ ॥੧੩॥
- ੧੩ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣੀ
ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਨੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚੀ ।
- ੧੪ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਮਾ ਫੇਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ । ਇਸ ਸਮੇਂ
ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਫੇਰ ਸਮਾਂ ਸਭ ਨੂੰ
ਛਲ ਲਵੇਗਾ ॥੧੪॥
- ੧੫ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਹੁਣੇ
ਪਕੜ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੈਦ ਕਰ ਲਵੋ ਜਾ ਜਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਰ
ਸੁੱਟੋ ।
- ੧੬ ਇਹ ਗੱਲ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ
ਬਹਾਦਰ ਝਟ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਦੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਸੂਰਮਿਆਂ
ਦਾ ਰਾਜਾ ॥੧੫॥
- ੧੭ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ
ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੋਪਾਲ
ਚੰਦ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ।
- ੧੮ ਤੇ ਨਾਲ ਹਿੰਮਤ ਨੇ ਹੁਸੈਨੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੁਸੈਨੀ ਦੀ
ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ ॥੧੬॥
- ੧੯ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ—
- ੨੦ ਦੁੱਧਵੀ ਤੇ ਪੌਸੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ, ਦਬੱਲ ਕੇ ॥੧੭॥
- ੨੧ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ ਪੌਸੇ ਵੱਜੇ ਤੇ ਘੋੜੇ ਨੱਚ ਪਏ ।
- ੨੨ ਤੜਕ-ਤੜਕ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ
ਕੜਕ-ਕੜਕ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ॥੧੮॥
- ੨੩ ਨਿਸੰਗ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਨਿਹੰਗ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ।
- ੨੪ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੁਆਨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗਦੇ
ਹਨ ॥੧੯॥
- ੨੫ ਬੰਦੂਕਾਂ ਤੜਕ-ਤੜਕ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਨੁੱਖ ਕੜ-ਕੜ
ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੨੬ ਤਲਵਾਰ ਸੜਕ ਜਾ ਵੱਜਦੀ ਹੈ । ਛਵੀ ਛੜਕ ਕਰਕੇ
ਜਾ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ॥੨੦॥
- ੨੭ ਵੀਰ ਗੱਜਦੇ ਹਨ । ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ।
- ੨੮ ਨਿਹੰਗ ਸੂਰਮੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ
ਚਿਤਰੇ ॥੨੧॥
- ੨੯ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ, ਪੌਸੇ ਪੁੱਕਦੇ ਹਨ । ਤੜਕ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ
ਚਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰਾਜੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲਦੇ ਹਨ ॥੨੨॥
- ੩੦ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ ਇਉਂ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮਲੰਗ ਆਗ ਕਰ
ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੩੧ ਖੁੱਲੇ ਹੋਏ ਕੇਸ ਇਉਂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜਟਾਂਧਾਰੀ ਸਾਧੂ
ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੨੩॥
- ੩੨ ਹਾਥੀ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਗਾਜੀ ਗੱਜਦੇ ਹਨ । ਹਾਥੀਆਂ
ਤੋਂ ਉਤਰਦੇ ਹਨ । ਖਾਨ ਕਮਾਨਾਂ ਲੈ-ਲੈ ਕੇ ॥੨੪॥

ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰੇਤ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੇ ਪੜਾਈਆਂ ਤੇ ਆਪ ਉਥੇ ਹੀ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲਏ ਮੁੜਕੇ ਕਾਂਗੜੇ ਵੱਲ ਨਾ ਗਿਆ । ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨੂੰ ਛੱਡੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਕਾਂਗੜੇ ਤੋਂ ਗੁਲੇਰ ਸੱਦ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਬੈਠਕੇ ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਪੂਤਾਪ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦਿਆਂ ਪਰ ਕਾਂਗੜੇ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਅੱਧਾ-ਅੱਧਾ ਵੰਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦਾ ਚੰਗਾ ਲਗਾਓਗਾ ਜਦ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ੨ ਧੀਆਂ ਜਵਾਨ ਹਨ । ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਆਪ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬੰਸ ਹੀ ਇਹ ਰਾਜ ਸੰਭਾਲੇਗੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਗੁਲੇਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਸੇਠ ਯੋਧਾ ਮਲ) ਜੋ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਵਪਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਲੇ ਨੁਮਾ ਇਮਾਰਤ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਯੋਧਾ ਮਲ ਦੀ ਬੜੀ ਹੀ ਹੁਸੀਨ (ਪੁਸਪਾ) ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਯੋਧਾ ਮਲ ਸੇਠ ਨੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਸ਼ੀਲ ਪੁਤਰੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਨਾ ਦਿੱਤੀ ਉਧਰ ਸੁਣ ਕਾਂਗੜੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਵਾਲੀ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਚੌਖਾ ਚਿਰ ਵਜੀਰ ਵੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਲੇਰ ਤੋਂ ਖਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਾਂਗੜੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਤਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜੌਹਰ ਵਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰਿਸ਼ਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਲੇਰ ਨੂੰ ਮਲੀਆ ਮੇਟ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸੀ, ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਭੋਜ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਪਰ ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਤੇ ਸੈਨਾ ਪਤੀ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਸਦਕਾ ਉਹ ਜਬਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਹੜਾ ਫੌਜੀ ਨਾਨੂ ਮੱਲ ਕਈ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ । ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੇ 20 ਸੁੰਦਰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਕੁਝ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਵਾਲੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਭੇਟ ਦੇਣ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ੮ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਾਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ (ਪਾਣੀ ਦੀ) ਤੇ ਰਾਣੀ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ (ਬੁਤਨਾ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਮੁਲਚੰਦ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਵੀ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਧ ਸੁਸਤ ਬੋਲਣ ਪਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੈਂ-ਮੈਂ ਤੂੰ-ਤੂੰ ਹੋ ਗਈ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਿਕਲ ਪਈਆਂ । ਪਰ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਕਰਕੇ ਬਚ ਬਚਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਭੋਜਿਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਫੌਜ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਲ ਚੰਦ ਨੇ ਰੋਕ ਕੇ ਸਕੀਮ ਘੜੀ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇ ਭੋਜਕ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਵਜੀਰ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ । ਜਿਸ ਦੀ ਖਬਰ ਦੇਣ ਲਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਲਕਾਰਾ ਪੜ੍ਹਕਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਰਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਬਿਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹਕੇ, ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ, ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਹਲਕਾਰਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ੨੪ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਫੌਜੀ ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਗੁਲੇਰ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ ਅਤੇ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਨੇ ਵੀ ਮਰਦਾਨੀ ਫੌਜੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨ ਲਈ ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਘਰ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸੌਂਪਕੇ ਚੰਦ ਦੀ ਚਾਦਨੀ ਰਾਤ ਘਰੋਂ ਚਲ ਪਏ । ਬਿਖੜਾ ਪਹਾੜੀ ਰਸਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀ ਮੋਰਚਾ ਤੁਸਾਂ ਹੀ ਭਤਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਬਹੁਤ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੜੀ ਨਿਮੋਸ਼ੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਖੋਭ ਹੀ ਬਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ, ਦਿਲੋਂ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਗੁਲੇਰ ੩ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਸੀ ਦਾਰਾ ਜੋ ਇਤਨਾ ਤੰਗ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਘੋੜਾ ਮਸਾਂ ਵਿਚੀ ਲੰਘ ਸਕਦਾ ਸੀ ਸਾਰੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਏ ਜਿਥੇ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਪਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮਨਹੀਂ ਮੰਨਾਗਾ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੇ ਕਿਉਂ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਿਹੜੇ

'ਕੁਪਿਯੋ ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ਸਜਿ ਮਹਾਲੰ ਬਾਹ ਬਿਸਾਲੰ ਧਰਿ ਢਾਲੰ ॥ 'ਧਾਏ ਸਭ ਸੂਰੰ ਰੂਪ
 ਕਰੁਰੰ ਚਮਕਤ ਨੂਰੰ ਮੁਖ ਲਾਲੰ ॥ 'ਲੈ ਲੈ ਸੁ ਕ੍ਰਿਪਾਨੰ ਬਾਣ ਕਮਾਣੰ ਸੱਜੇ ਜੁਆਨੰ
 ਤਨ ਤੱਤੰ ॥ 'ਰਨਿ ਰੰਗ ਕਲੋਲੰ ਮਾਰਹੀ ਬੋਲੰ ਜਨੁ ਗਜ ਡੋਲੰ ਬਨ ਮਤੰ ॥੨੫॥
 ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ 'ਤਬੈ ਕੋਪੀਯੰ ਕਾਂਗੜੇਸੰ ਕਟੋਚੰ ॥ ਮੁਖੰ ਰਕਤ ਨੈਨੰ ਤਜੇ ਸਰਬ
 ਸੋਚੰ ॥ 'ਉਤੇ ਉੱਠੀਯੰ ਖਾਨ ਖੇਤੰ ਖਤੰਗੰ ॥ ਮਨੋ ਬਿਹਚਰੇ ਮਾਸ ਹੇਤੰ ਪਿਲੰਗੰ ॥੨੬॥
 'ਬਜੀ ਭੇਰ ਭੁੰਕਾਰ ਤੀਰੰ ਤੜਕੇ ॥ ਮਿਲੇ ਹੱਥ ਬੰਬੰ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਕੜਕੇ ॥ 'ਬਜੇ ਜੰਗ
 ਨੀਸਾਣ ਕੱਥੇ ਕਥੀਰੰ ॥ ਫਿਰੈ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਤਨੰ ਤੱਛ ਤੀਰੰ ॥੨੭॥ 'ਉਠੈ ਟੋਪ ਟੂਕੰ
 ਗੁਰਜੈ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ਰੁਲੇ ਲੁੱਥ ਜੁੱਥੰ ਗਿਰੇ ਬੀਰ ਮਾਰੇ ॥ 'ਪਰੈ ਕੱਤੀਯੰ ਘਾਤ ਨਿਰਘਾਤ
 ਬੀਰੰ ॥ ਫਿਰੈ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਤਨੰ ਤੱਛ ਤੀਰੰ ॥੨੮॥ 'ਬਹੀ ਬਾਹੁ ਆਘਾਤ ਨਿਰਘਾਤੰ
 ਬਾਣੰ ॥ ਉਠੇ ਨੱਦ ਨਾਦੰ ਕੜਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥ 'ਛਕੇ ਛੋਭ ਛਤ੍ਰੀ ਤਜੈ ਬਾਣ ਰਾਜੀ ॥
 ਬਹੇ ਜਾਹਿ ਖਾਲੀ ਫਿਰੈ ਛੂਛ ਤਾਜੀ ॥੨੯॥ 'ਜੁਟੇ ਆਪ ਮੈ ਬੀਰ ਬੀਰੰ ਜੁਝਾਰੇ ॥
 ਮਨੋ ਗਜ ਜੁੱਟੇ ਦੰਤਾਰੇ ਦੰਤਾਰੇ ॥ 'ਕਿਧੋ ਸਿੰਘ ਸੋ ਸਾਰਦੂਲੰ ਅਰੁੱਝੇ ॥ ਤਿਸੀ ਭਾਂਤਿ
 ਕਿਰਪਾਲ ਗੋਪਾਲ ਜੁੱਝੇ ॥੩੦॥ 'ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਧਾਯੋ ਤਹਾਂ ਏਕ ਬੀਰੰ ॥ ਸਹੇ ਦੇਹ
 ਆਪੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਤੀਰੰ ॥੧੬॥ ਮਹਾਂ ਕੋਪ ਕੈ ਬੀਰ ਬਿੰਦੰ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਬਡੇ ਜੁੱਧ ਕੈ
 ਦੇਵ ਲੋਕੰ ਪਧਾਰੇ ॥੩੧॥ 'ਹਠਿਯੋ ਹਿੰਮਤੰ ਕਿੰਮਤੰ ਲੈ ਕ੍ਰਿਪਾਨੰ ॥ ਲਏ ਗੁਰਜ
 ਚੱਲੰ ਸੁ ਜਲਾਲ ਖਾਨੰ ॥ 'ਹਠੇ ਸੂਰਮਾ ਮੱਤ ਜੋਧਾ ਜੁਝਾਰੰ ॥ ਪਰੀ ਕੁਟ ਕੁਟੰ ਉਠੀ
 ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥੩੨॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ 'ਜਸੰਵਾਲ ਧਾਏ ॥ ਤੁਰੰਗੰ ਨਚਾਏ ॥ ਲਖੋ
 ਘੋਰਿ ਹੁਸੈਨੀ ॥ ਹਨਿਯੋ ਸਾਂਗ ਪੈਨੀ ॥੩੩॥ 'ਤਿਨੂ ਬਾਣ ਬਾਹੇ ॥ ਬਡੇ ਸੈਨ ਗਾਹੇ ॥
 'ਜਿਸੈ ਅੰਗਿ ਲਾਗਿਯੋ ॥ ਤਿਸੈ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਿਯੋ ॥੩੪॥ 'ਜਬੈ ਘਾਵ ਲਾਗਿਯੋ ॥
 ਤਬੈ ਕੋਪ ਜਾਗਿਯੋ ॥ 'ਸੰਭਾਰੀ ਕਮਾਣੰ ॥ ਹਨੇ ਬੀਰ ਬਾਣੰ ॥੩੫॥ 'ਚਹੂੰ ਓਰ
 ਢੂਕੇ ॥ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਕੂਕੇ ॥ 'ਨਿਭੈ ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਹੈ ॥ ਦੋਊ ਜੀਤ ਚਾਹੈ ॥੩੬॥ 'ਰਿਸੇ
 ਖਾਨਜਾਦੇ ॥ ਮਹਾਂ ਮੱਦ ਮਾਦੇ ॥ 'ਮਹਾਂ ਬਾਣ ਬਰਖੇ ॥ ਸਭੈ ਸੂਰ ਹਰਖੇ ॥੩੭॥ 'ਕਰੈ
 ਬਾਣ ਅਰਚਾ ॥ ਧਨੁਰ ਬੇਦ ਚਰਚਾ ॥ ਸੁ ਸਾਂਗੰ ਸਮਾਲੰ ॥ ਕਰੇ ਤਉਣ ਠਾਮੰ ॥੩੮॥ ਬਲੀ

੧੬ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਪੈਥੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕਿਥੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗਾ ਤਾਂ ਕਾਲੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਮਰਨਾ ਹੈ ਮਾਰ ਦਿਓ
 ਪਰ ਇਹ ਵਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਵਜੀਰ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਤੇ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਮੱਕੇ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤਾ
 ਕਾਲੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਰ ਧੜ ਤੇ ਢੂਹ ਜਾ ਛਿੱਗਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਤੇ ਵਾਰ ਹੋਇਆ । ਉਹ ਵੀ ਪਾਰ ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ
 ਗੁਲੇਰ ਜਾ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੇ ਉਧਰ ਰਾਜਾ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਛੜੀ
 ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਤੜਪ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਭੋਜਿਆ ਸੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਮੁੜਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਆਪਣੇ
 ਅਹਿਲਕਾਰ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭੋਜੇ ਸੀ । ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਗਏ । ਕਾਲੂ ਤੇ ਇਕ ਅਫਸਰ ਭੋਜਿਆ
 ਸੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਵਜੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤਾਂ ਮੂਲ ਚੰਦ ਨੇ ਸਕੀਮ ਘੜੀ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਜੋ ਗੁਪਾਲ
 ਚੰਦ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪੁੱਛਰੀ ਸਾਂਤਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਖ ਇਕ ਤਾਂ ਨਮਕ ਹਰਾਮੀ ਵਜੀਰ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਦਾ ਵਿਆਹ
 ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਗੁਲੇਰ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਜਿਥੇ ਆਦਮੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ
 ਭੇਜੇ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਾਂ ਪਕੜੇ ਗਏ । ਬਿਭੋਰ ਗਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਵੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਵਿਤਰੀ ਦੇਵੀ ਗੁਲੇਰ
 ਜੀ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਆਹ ਲੈ ਜਹਿਰ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪੁੱਛੀਆਂ ਇਕ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਬਣੀ ਨਵੀਂ ਮਾਂ ਤੇ ਤੀਜੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਤੇ ਸਵਿਤ੍ਰੀ ਬੰਬੀ
 ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਖਵਾਏ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰ ਦੇਹ ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਘਰ ਵਸਣਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਸਾਂਤਾ ਸਰੂਪ ਦੇ
 ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕਿਰਲੀ ਸਮਾਨ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ ਤਾਂ ਸੁਹਾਗ ਤੋਂ ਜੁਆਬ ਹੈ ਜੋ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਕੁਲ ਘਾਟਣ ਹੈ ਜੇਹਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਲਈ
 ਤੇ ਭੋਲੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਗੁਲੇਰ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਈ । ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਭੂਈਂ ਤੋਂ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੀ ਜਹਿਰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ
 ਸੁੱਟਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲਿਆ ਤੇ ਦਮ ਤੋੜ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਆ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ਨੀਮ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਚੰਦ
 ਘਾਹ ਤੇ ਚਿਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕ ਗੂੰਜੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ ਇਕ ਨੁਰਾਨੀ ਚਿਹਰਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ
 ਮੂਲ ਚੰਦ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਨੁਰਾਨੀ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਝਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ—ਆਹ ਲੈ ਕੇ ਮੂਲ ਚੰਦ ਪਲੇ ਪਲੀ ਵਿਚ ਚੋਤਨਪੁਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ,
 ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰੋ ਦੇਹ ਉਹ ਬਚ ਜਾਏਗੀ । ਪਰ ਤਦ ਬਚੇਗੀ ਜੋ ਤੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਮਕਰ, ਵਰੋਧ, ਰਾਜੇ ਗੁਲੇਰ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂ ਤੂੰ ਉਸਦਾ
 ਕੁਝ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ, ਆਪਣਾ ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਨਾ ਗਵਾ । ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਕ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਸੀਸੀ ਦੇ ਕੇ, ਮਹਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਉਹ
 ਚਿਹਰਾ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਪੰਨ ਕੱਲਗੀਆ ਵਾਲਾ ਮੂਲ ਚੰਦ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲਿਆ । ਘੜਾ ਲੈ ਕੇ ਮੂਲ ਚੰਦ ਪਲੇ ਪਲੀ ਵਿਚ ਚੋਤਨਪੁਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ,
 ਕਹਾਰ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਵਾਰ ਰੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਰਾਣੀ ਜਹਿਰ ਖਾਕੇ ਮਰੀ ਪਈ ਸੀ, ਮੂਲ ਚੰਦ ਨੇ ਭੁਮਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਪੁੱਜਿਆ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ
 ਝੁੰਦ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੇੜ ਖੋਲ ਕੇ ਉਠ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਦੇਵੀਂ ਰਲਕੇ ਗੁਲੇਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਲਦੇ ਸਾਰੇ
 ਖੁਸ਼ ਗਏ, ਦੇਵੀਂ ਘਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵਸਣ ਲਗੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਥੋੜੇ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਹੁਣ ਮੂਲ ਚੰਦ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਸਾਂਤਾ ਦੇਵੀ ਦੋਨੋਂ

- ੧ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ
ਕਟੋਚੀਆ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਘੋੜਾ ਸਜਾ ਕੇ । ਉਸ
ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਢਾਲ ਲੈ ਲਈ ।
- ੨ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਏ, ਬੜਾ ਡਰਾਉਣਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ 'ਤੇ ਲਾਲੀ ਦਾ ਨੂਰ ਚਮਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕ੍ਰੋਧ
ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ।
- ੩ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਸੱਜ ਗਏ
ਹਨ, ਜਵਾਨ ਅੱਗ ਭਬੁਕਾ ਹੋ ਕੇ ।
- ੪ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ਮੂੰਹੋਂ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ
ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮਸਤੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੫॥
- ੫ ਭਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਟੋਚੀਏ ਨੇ ਨੇਤਰ
ਲਾਲ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸੋਚ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ ।
- ੬ ਉਧਰ ਖਾਨ ਖੇਤ ਵਿਚ ਕਮਾਣਾਂ ਫੜੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ । ਇਉਂ
ਜਾਣੇ ਜਿਵੇਂ ਮਾਸ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਚਿੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੬॥
- ੭ ਭੇਰੀ ਦੀ ਭੁੰਕਾਰ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਤੀਰ ਤੜ-ਤੜ ਵੱਜੇ ।
ਕਈ ਹੱਥ-ਹੱਥੀ ਵੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਦੀ
ਕੜ-ਕੜ ਹੋਈ ।
- ੮ ਜੰਗੀ ਪੈਸੇ ਵੱਜੇ ਤੇ ਢਾਡੀ ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਲੱਗੇ । ਸਿਰ
ਤੇ ਧੜ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਤਨ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਢਿੰਨੇ ਹੋਏ ॥੨੭॥
- ੯ ਜਦੋਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਪਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰਜਾਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ
ਟੁਕ-ਟੁਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਵੇਰ ਭੁਲਦੇ ਹਨ । ਮਾਰੇ
ਹੋਏ ਸੂਰਮੇ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ ।
- ੧੦ ਕਿਤਨੇ ਸੂਰਮੇ ਘਾਇਲ ਤੇ ਅਣਘਾਇਲ ਪਏ ਹਨ । ਕਿਤਨੇ
ਹੀ ਸਿਰ ਕੱਟੇ ਹੋਏ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਤਨ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਢਿੰਨੇ
ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੮॥
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਬਾਣਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਕਿਤੇ ਬਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਮਾਰੇ ਹੋਇਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਤੇ
ਕਮਾਣ ਕੜਕਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਕਿਤੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਤੀਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ
ਤੇ ਘੋੜੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਵੇਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੯॥
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਥੀ ਦੂਜੇ ਹਾਥੀ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
ਕਿਤੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ
- ੧੪ ਸ਼ੇਰ-ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ
ਤੇ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੦॥
- ੧੫ ਇਕ ਹੁਸੈਨੀ ਦਾ ਹੋਰ ਸੂਰਮਾ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਆਇਆ । ਉਸ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਚੰਗੇ ਤੀਰ ਝੱਲੇ ।
- ੧੬ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰੇ । ਪਰ ਅੰਤ
ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੂਝ ਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੩੧॥
- ੧੭ ਫੋਰ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੜੇ ਹਠੀਲੇ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਕਿਮਤ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ ਨਿਤਰੇ । ਉਧਰ ਹੁਸੈਨੀ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਜ ਲੈ ਕੇ ਜਲਾਲ
ਖਾਨ ਚੱਲਿਆ ।
- ੧੮ ਬੜਾ ਹਠੀ ਸੂਰਮਾ ਮੱਤਿਆ ਹੋਇਆ ਯੁੱਧ ਦਾ ਜੁਝਾਰੂ ਸੀ ।
ਪਈ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਹੋਈ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ 'ਚੋਂ ਅੱਗ
ਚਮਕ ਉੱਠੀ ॥੩੨॥
- ੧੯ ਰਸਵਾਲ ਛੰਦ ॥ ਜਸਵਾਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕੇਸਰੀ ਚੰਦ
ਆਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਘੋੜਾ ਨਚਾਇਆ ਤੇ ਹੁਸੈਨੀ ਨੂੰ ਘੇਰ
ਲਿਆ ਅਤੇ ਤਿੱਖੀ ਸਾਂਗ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੩੩॥
- ੨੦ ਹੁਸੈਨੀ ਨੇ ਵੀ ਬੜੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਤੇ ਬੜੀ ਸੈਨਾ ਖਪਾ
ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੧ ਉਸ ਦਾ ਤੀਰ ਜਿਸ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਬੱਸ,
ਉਹ ਪਾਣ ਤਿਆਗ ਗਿਆ ॥੩੪॥
- ੨੨ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਾਵ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਗਦਾ
ਹੈ । (ਜਿਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਉਹ)
- ੨੩ ਫੋਰ ਉਹ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਅਨੇਕ
ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ ॥੩੫॥
- ੨੪ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਢੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ
ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
- ੨੫ ਬੇਡਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ
ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੩੬॥
- ੨੬ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਖਾਨਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਮਹਾਨ ਮਦ ਵਿਚ ਮਸਤ
ਹੋ ਕੇ
- ੨੭ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾਏ । ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਸੂਰਮੇ ਹਰਖ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ॥੩੭॥
- ੨੮ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਅਰਚਾ ਇਉਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬੜੇ ਜੋਰ ਨਾਲ
ਕੋਈ ਬੇਦ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੨੯ ਕੋਈ ਉਥੇ ਬਰਛੀ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੩੮॥
- ੩੦ ਸੂਰਮੇ.....

ਪਰਿਵਾਰ ਮਿਲਕੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਸਾਂਈ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਗੁਪਾਲ ਚੰਦ ਤੇ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਚੰਦ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਫਲ
ਅੰਗੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਆਹ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਰਾਹ ਰਵਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ :-
ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਭ ਸਾਧ ਉਬਾਰੇ ॥ ਦੁਖ ਦੇ ਕੈ ਦੇਖੀ ਸਭ ਮਾਰੇ ॥
ਅਦਭੁਤ ਗਤਿ ਭਗਤਨ ਦਿਖਰਾਈ ॥ ਸਭ ਸੰਕਟ ਦੇ ਲਏ ਬਚਾਈ ॥੧॥
ਸਾਡੀ ਨਦਾਨਤਾ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਾਂ । ਆਰਸੀ
ਅੰਗੂਠੇ ਵਿਚ ਪਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਅਨਾ ਲੱਭ ਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਐ ਹਮ, ਅਸੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ
ਹਨ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਮੁਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਾਰਾ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ
ਹੈ ਅਲਵ ਤੋਂ ਯੇ, ਓ ਤੋਂ ਝ ਅਤੇ A to Z ਤੱਕ ਸਬਦਾਵਲੀ ਇੱਕ ਹੈ, ਰਵਾਨੀ ਵਿਚ ਰਤਾਭੁ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਫਰਕ ਨਹੀਂ
ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣੇ ਜਾਣੁ ਭੁਧਿ ਵੀਚਰਦਾ ॥ ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਕੁਦਰਤਿ ਧਾਰਦਾ ॥
ਜਿਸ ਨੇ ਲਾਇ ਸਚਿ ਤਿਸਹਿ ਉਧਾਰਦਾ ॥ ਜਿਸ ਦੇ ਹੋਵੇ ਵਲਿ ਸੁ ਕਦੇ ਨਾ ਹਾਰਦਾ ॥ ਸਦਾ ਅਭਗੁ ਦੀਬਾਣੁ ਹੈ ਰਹਿ ਤਿਸੁ ਨਮਸਕਾਰਦਾ ॥੪॥
ਅੰਗ : ੫੧੮-੧੯ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਪਰ ਅਸੀਂ ਭੁਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ।

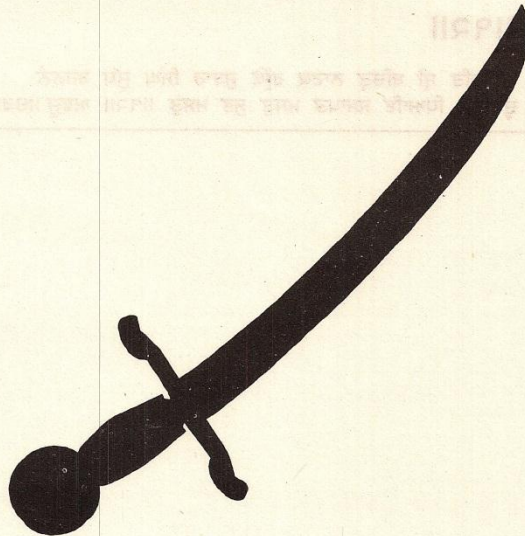
੧ਬੀਰ ਰੁੱਝੇ ॥ ਸਮੁਹ ਸਸਤ੍ਰ ਜੁੱਝੇ ॥ ੨ਲਗੈ ਧੀਰ ਧੱਕੇ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਝਨੱਕੇ ॥੩੯॥
 ੩ਕੜੱਕੈ ਕਮਾਣੰ ॥ ਝਣੱਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥ ਕੜੱਕਾਰ ਛੁੱਟੈ ॥ ਛਣੱਕਾਰ ਉੱਠੈ ॥੪੦॥
 ੪ਹਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੈ ॥ ਨ ਸੰਕਾ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ੫ਕਰੈ ਤੀਰ ਮਾਰੰ ॥ ਫਿਰੈ ਲੋਹ ਧਾਰੰ ॥੪੧॥
 ੬ਨਦੀ ਸ੍ਰੋਣ ਪੂਰੰ ॥ ਫਿਰੈ ਗੈਣ ਹੂਰੰ ॥ ੭ਉਭੇ ਖੇਤ ਪਾਲੰ ॥ ਬਕੇ ਬਿੱਕਰਾਲੰ ॥੪੨॥
 ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥ ੮ਤਹ ਹੜ ਹੜਾਇ ਹੱਸੇ ਮਸਾਣ ॥ ਲਿੱਟੇ ਗਜਿੰਦ੍ਰਿ ਛੁੱਟੇ ਕਿਕਾਣ ॥
 ੯ਜੁੱਟੇ ਸੁ ਬੀਰ ਤਹ ਕੜਕ ਜੰਗ ॥ ਛੁੱਟੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਬੁੱਠੇ ਖਤੰਗ ॥੪੩॥ ੧੦ਡਾਕਨ
 ਡੱਹਕਿ ਚਾਵਡ ਚਿਕਾਰ ॥ ਕਾਕੰ ਕਹੱਕਿ ਬੱਜੇ ਦੁਧਾਰ ॥ ੧੧ਖੋਲੰ ਖੜੱਕਿ ਤੁਪਕਿ
 ਤੜਾਕਿ ॥ ਸੈਥੰ ਸੜੱਕ ਧੱਕੰ ਧਹਾਕਿ ॥੪੪॥ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ੧੨ਤਹਾ ਆਪ
 ਕੀਨੋ ਹੁਸੈਨੀ ਉਤਾਰੰ ॥ ਸਭੇ ਹਾਥ ਬਾਣੰ ਕਮਾਣੰ ਸੰਭਾਰੰ ॥ ੧੩ਰੁਪੇ ਖਾਨ ਖੂਨੀ ਕਰੈ
 ਲਾਗ ਜੁੱਧੰ ॥ ਮੁਖੰ ਰਕਤਨੈਣੰ ਭਰੇ ਸੂਰ ਕੁੱਧੰ ॥੪੫॥ ਜਗਿਯੋ ਜੰਗ ਜਾਲਮ ਸੁ
 ਜੋਧੰ ਜੁਝਾਰੰ ॥ ਬਹੇ ਬਾਣ ਬਾਕੇ ਬਰਛੀ ਦੁਧਾਰੰ ॥ ੧੪ਮਿਲੇ ਬੀਰ ਧੀਰੰ ਮਹਾ ਧੀਰ
 ਬੰਕੇ ॥ ਧਕਾ ਧੱਕਿ ਸੈਥੰ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਝਨੱਕੇ ॥੪੬॥ ੧੫ਭਏ ਢੋਲ ਢੰਕਾਰ ਨੱਦੰ ਨਫੀਰੰ ॥
 ਉਠੈ ਬਾਹੁ ਆਘਾਤ ਗੱਜੈ ਸੁ ਬੀਰੰ ॥ ੧੬ਨਵੰ ਨੱਦ ਨੀਸਾਣ ਬੱਜੇ ਅਪਾਰੰ ॥ ਰੁਲੇ
 ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥੪੭॥ ੧੭ਟਕਾ ਟੁਕ ਟੋਪੰ ਢਕਾ ਢੁੱਕ ਢਾਲੰ ॥ ਮਹਾਂ
 ਬੀਰ ਬਾਨੈਤ ਬੰਕੇ ਬਿਕ੍ਰਾਲੰ ॥ ੧੮ਨੱਚੇ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲਯੰ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ ॥ ਨਚੀ ਡਾਕਿਣੀ
 ਜੋਗਣੀ ਉਰਧ ਹੇਤੰ ॥੪੮॥ ੧੯ਛੁਟੀ ਜੋਗ ਤਾਰੀ ਮਹਾਂ ਰੁਦ੍ਰ ਜਾਗੇ ॥ ਡਾਗਿਯੋ
 ਧਿਆਨ ਬ੍ਰਹਮੰ ਸਭੈ ਸਿਧ ਭਾਗੇ ॥ ੨੦ਹਸੇ ਕਿੰਨਰੰ ਜੱਛ ਬਿਦਿਆ ਧਰੇਯੰ ॥ ਨਚੀ
 ਅੱਛਰਾ ਪੱਛਰਾ ਚਾਰਣੇਯੰ ॥੪੯॥ ੨੧ਪਰਿਯੋ ਘੋਰ ਜੁੱਧੰ ਸੁ ਸੈਨਾ ਪਰਾਨੀ ॥ ਤਹਾਂ
 ਖਾਂ ਹੁਸੈਨੀ ਮੰਡਿਓ ਬੀਰ ਬਾਨੀ ॥ ੨੨ਉਤੇ ਬੀਰ ਧਾਏ ਸੁ ਬੀਰੰ ਜਸ਼ਾਰੰ ॥ ਸਭੈ ਬਿਉਤ
 ਡਾਰੇ ਬਗਸੇ ਅਸ਼ਾਰੰ ॥੫੦॥ ੨੩ਤਹਾਂ ਖਾਂ ਹੁਸੈਨੀ ਰਹਿਯੋ ਏਕ ਠਾਢੰ ॥ ਮਨੋ ਜੁੱਧ
 ਖੰਡੰ ਰਣੰ ਭੂਮ ਗਾਡੰ ॥ ੨੪ਜਿਸੈ ਕੋਪ ਕੈ ਕੈ ਹਠੀ ਬਾਣਿ ਮਾਰਿਯੋ ॥ ਤਿਸੈ ਛੇਦ
 ਕੈ ਪੈਲ ਪਾਰੇ ਪਧਾਰਿਯੋ ॥੫੧॥ ੨੫ਸਹੇ ਬਾਣ ਸੂਰੰ ਸਭੈ ਆਣ ਢੁਕੈ ॥ ਚਹੂੰ ਓਰ
 ਤੇ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਰੂਕੈ ॥ ੨੬ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸੌ ਅਸਤ੍ਰ ਅਉ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੇ ॥ ਗਿਰੇ
 ਭਿਸਤ ਕੇ ਖਾਂ ਹੁਸੈਨੀ ਸਿਧਾਰੇ ॥੫੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੭ਜਬੈ ਹੁਸੈਨੀ ਜੂਝਿਯੋ ਭਯੋ ਸੂਰਮਨ
 ਰੋਸੁ ॥ ਭਾਜਿ ਚਲੇ ਅਵਰੈ ਸਭੈ ਉਠਿਯੋ ਕਟੋਚਨ ਜੋਸੁ ॥੫੩॥ ਚੌਪਈ ॥

ਓ ਬੀਰ (ਸੂਰਮੇ) ਬਾਹਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ।

- ੧ ਸੂਰਮੇ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੨ ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਝਾੜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੬॥
- ੩ ਕਮਾਨਾਂ ਕੜਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਾੜ-ਕਾੜ ਤੀਰ ਛੁੱਟਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਕਰਾ ਕੇ ਛਟਕਾਰੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ॥੪੦॥
- ੪ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰਾਂਗਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੌਣ ਮਰਦਾ ਹੈ ?
- ੫ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਲੋਹੇ ਦੀ ਧਾਰ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ ॥੪੧॥
- ੬ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਭਰ ਗਈ ਹੈ । ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਹੂਰਾਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੭ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਖੇਤ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੂੰਹ ਆਇਆ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੪੨॥
- ੮ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਹੜ-ਹੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ । ਹਾਥੀ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ, ਘੋੜੇ ਖੁੱਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।
- ੯ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਕੜਕ-ਕੜਕ ਹਥਿਆਰ ਵੱਜਦੇ ਹਨ । ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਚਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੪੩॥
- ੧੦ ਡੈਣਾਂ ਡਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚੁੜੇਲਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੧ ਕਾਂ ਕਾਵਾਂ ਰੌਲੀ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਦੁਧਾਰੇ ਖੰਡੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ । ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਬੇ ਖੜਕਦੇ ਹਨ । ਤਾੜ-ਤਾੜ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਸਾੜ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੪੪॥
- ੧੨ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਉਥੇ ਹੁਸੈਨੀ ਨੇ ਆਪ ਜੰਗ ਲਈ ਕੈਂਪ ਲਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰ ਤੇ ਕਮਾਨਾਂ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੩ ਜਾਲਮ ਖਾਨ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ । ਮੂੰਹ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੪੫॥
- ੧੪ ਬੜੇ ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਜਾਲਮਾਨ ਯੁੱਧ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ । ਬੜੇ ਬਾਂਕੇ ਬਾਣ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਬਰਛੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਚਲਦੇ ਹਨ ।
- ੧੫ ਬੜੇ ਬਾਂਕੇ ਸੂਰਮੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ । ਬੜੀ ਧੀਰਜ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜੇ ਤਨ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੪੬॥
- ੧੬ ਵੋਲ ਖੜਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਵੀਰੀਆਂ, ਤੂਤੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ । ਬੀਰਾਂ, ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਗੱਜਣ ਦੀਆਂ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੭ ਨਵੇਂ ਧੌਸੇ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਵੱਜਦੇ ਸਨ । ਵੱਢੇ-ਟੁੱਕੇ, ਘਾਇਲ ਰੁਲ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਬਰਸ ਰਹੀ ਸੀ ॥੪੭॥
- ੧੮ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਪਾਂ ਦੀ ਟਕਾ ਟੁਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਢਾਲਾਂ ਤੋਂ ਢਕਾ-ਢੁਕ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਮਹਾਨ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ।
- ੧੯ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਨਚ ਰਹੇ ਹਨ । ਡਾਇਣ ਤੇ ਜੋਗਨੀਆਂ, ਗਿੱਧਾਂ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਯੁੱਧ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ॥੪੮॥
- ੨੦ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਰੁਦਰ ਜਾਗ ਪਿਆ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਛੁੱਟ ਗਈ । ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਖੜ ਗਿਆ, ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਭੱਜ ਗਏ ।
- ੨੧ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ਤੇ ਕਿੰਨਰ ਵਿਦਿਆਧਰ ਲੋਕ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਅੱਛਰਾਂ-ਪੱਛਰਾਂ ਤੇ ਗਾਇਬੀ ਪਰੀਆਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ॥੪੯॥
- ੨੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪਿਆ ਤਾਂ ਹੁਸੈਨੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੱਸ ਗਈ । ਉਹਨਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੩ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਜਸਵਾਰੀਏ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਅੱਗਾ ਰੋਕ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸੈਨਾ ਇਉਂ ਕਤਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਦਰਜੀ ਲੋਠੇ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਵਿਉਂਤ ਕੇ ਕੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੫੦॥
- ੨੪ ਕੁਝ ਭੱਜ ਗਏ, ਕੁਝ ਜਸਵਾਰੀਏ ਨੇ ਵਿਉਂਤ ਦਿੱਤੇ, ਹੁਸੈਨੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਖੜਾ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਰਣ ਖੰਭਾ ਗੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੨੫ ਖਾਨ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਜਿਸ ਦੇ ਵੀ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਕੇ ਤੀਰ ਪਾਰ ਦੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ॥੫੧॥
- ੨੬ ਉਸ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਤੀਰ ਆਏ ਉਹ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਝੱਲੇ । ਵੇਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਢੁਕ ਗਏ । ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਹਿ ਉੱਠੇ ।
- ੨੭ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ-ਅਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੁਸੈਨੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਪੁਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੫੨॥
- ੨੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹੁਸੈਨੀ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਭੱਜ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਟੋਚੀਆ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਖ ਲੱਗਾ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ॥੫੩॥

੧ਕੋਪਿ ਕਟੋਚਿ ਸਭੈ ਮਿਲਿ ਧਾਏ ॥ ਹਿੰਮਤ ਕਿੰਮਤ ਸਹਿਤ ਰਿਸਾਏ ॥ ੨ਹਰੀ
 ਸਿੰਘ ਤਬ ਕੀਯਾ ਉਠਾਨਾ ॥ ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਹਨੇ ਪਖਰੀਯਾ ਜੁਆਨਾ ॥੫੪॥ ਨਰਾਜ
 ਛੰਦ ॥ ੩ਤਬੈ ਕਟੋਚਿ ਕੋਪੀਅੰ ॥ ਸੰਭਾਰ ਪਾਵ ਰੋਪੀਅੰ ॥ ੪ਸਰੱਕ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰਹੀ ॥
 ਸੁ ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਉਚਾਰਹੀ ॥੫੫॥ ੫ਚੰਦੇਲ ਚੌਪੀਯੰ ਤਬੈ । ਰਿਸਾਤ ਧਾਤ ਭੇ ਸਭੈ ॥
 ੬ਜਿਤੇ ਗਏ ਸੁ ਮਾਰੀਯੰ ॥ ਬਚੇ ਤਿਤੇ ਸਿਧਾਰੀਯੰ ॥੫੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੭ਸਾਤ ਸਵਾਰਨ
 ਕੇ ਸਹਿਤ ਜੁਝੈ ਸੰਗਤ ਰਾਇ ॥ ਦਰਸੋ ਸੁਨਿ ਜੁਝੈ ਤਿਨੈ ਬਹੁਰ ਜੁਝਤ ਭਯੋ
 ਆਇ ॥੫੭॥ ੮ਹਿੰਮਤ ਹੂੰ ਉਤਰਿਯੋ ਤਹਾ ਬੀਰ ਖੇਤ ਮੰਝਾਰ ॥ ਕੇਤਨ ਕੇ ਤਨਿ
 ਘਾਇ ਸਹਿ ਕੇਤਨਿ ਕੇ ਤਨਿ ਝਾਰ ॥੫੮॥ ੯ਬਾਜ ਤਹਾਂ ਜੁਝਤ ਭਯੋ ਹਿੰਮਤ
 ਗਯੋ ਪਰਾਇ ॥ ਲੋਥ ਕ੍ਰਿਪਾਲਹਿ ਕੀ ਨਮਿਤ ਕੋਪਿ ਪਰੇ ਅਰਰਾਇ ॥੫੯॥ ਰਸਾਵਲ
 ਛੰਦ ॥ ੧੦ਬਲੀ ਬੈਰ ਰੁੱਝੈ ॥ ਸਮੁਹਿ ਸਾਰ ਜੁਝੈ ॥ ੧੧ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਗਾਜੀ ॥ ਲਰਿਯੋ
 ਸੈਨ ਭਾਜੀ ॥੬੦॥ ੧੨ਮਹਾਂ ਸੈਨ ਗਾਹੈ । ਨਿਭੈ ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਹੈ ॥ ੧੩ਘਨਿਯੋ ਕਾਲ
 ਕੈ ਕੈ ॥ ਚਲੈ ਜੱਸ ਲੈ ਕੈ ॥੬੧॥ ੧੪ਬਜੇ ਸੰਖ ਨਾਦੰ ॥ ਸੁਰੰ ਨਿਰਬਿਖਾਦੰ ॥
 ੧੫ਬਜੇ ਡੌਰ ਡੱਢੰ ॥ ਹਠੇ ਸਸਤ੍ਰ ਕੱਢੰ ॥੬੨॥ ੧੬ਪਰੀ ਭੀਰ ਭਾਰੀ ॥ ਜੁਝੈ ਛਤ੍ਰ
 ਧਾਰੀ ॥ ੧੭ਮੁਖੰ ਮੁੱਛ ਬੰਕੰ ॥ ਮੰਡੇ ਬੀਰ ਹੰਕੰ ॥੬੩॥ ੧੮ਮੁਖੰ ਮਾਰਿ ਬੋਲੈ ॥ ਰਣੰ
 ਭੂਮਿ ਡੋਲੈ ॥ ੧੯ਹਥਿਯਾਰੰ ਸੰਭਾਰੈ ॥ ਉਭੈ ਬਾਜ ਡਾਰੈ ॥੬੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੦ਰਣ
 ਜੁਝਤ ਕਿਰਪਾਲ ਕੇ ਨਾਚਤ ਭਯੋ ਗੁਪਾਲ ॥ ਸੈਨ ਸਭੈ ਸਿਰਦਾਰ ਦੈ ਭਾਜਤ ਭਈ
 ਬਿਹਾਲ ॥੬੫॥ ੨੧ਖਾਨ ਹੁਸੈਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕੇ ਹਿੰਮਤ ਰਣ ਜੁਝੰਤ ॥ ਭਾਜਿ ਚਲੇ
 ਜੋਧਾ ਸਭੈ ਜਿਮ ਦੇ ਮੁਕਟ ਮਹੰਤ ॥੬੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੨ਇਹ ਬਿਧ ਸਤ੍ਰ ਸਭੈ ਚੁਨਿ
 ਮਾਰੇ ॥ ਗਿਰੇ ਆਪਨੇ ਸੂਰ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ੨੩ਤਹ ਘਾਇਲ ਹਿੰਮਤ ਕਹੁ ਲਹਾ ॥
 ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਗੋਪਾਲ ਸਿਉਂ ਕਹਾ ॥੬੭॥ ੨੪ਜਿਨ ਹਿੰਮਤ ਅਸ ਕਲਹ ਬਢਾਯੋ ॥
 ਘਾਇਲ ਆਜੁ ਹਾਥ ਵਹ ਆਯੋ ॥ ੨੫ਜਬ ਗੁਪਾਲ ਐਸੇ ਸੁਨਿ ਪਾਵਾ ॥ ਮਾਰਿ
 ਦੀਯੋ ਜੀਅਤ ਨ ਉਠਾਵਾ ॥੬੮॥ ੨੬ਜੀਤ ਭਈ ਰਨ ਭਯੋ ਉਝਾਰਾ ॥
 ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਕਰਿ ਸਭ ਘਰੇ ਸਿਧਾਰਾ ॥ ੨੭ਰਾਖਿ ਲਯੋ ਹਮ ਕੋ ਜਗਰਾਈ ॥

- ੧ ਚੌਪਈ ॥ ਕਟੋਚੀਏ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ ।
ਹਿੰਮਤ ਕਿੰਮਤ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ।
- ੨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਦੋਂ ਅੱਗਾ ਜਾ ਰੋਕਿਆ । ਘੋੜ
ਸਵਾਰ ਉਸ ਨੇ ਟੋਲ-ਟੋਲ ਕੇ ਜੁਆਨ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ॥੫੪॥
- ੩ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਟੋਚੀਏ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ ।
ਤੇ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਪੈਰ ਗੱਡ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ
ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੪ ਸੱਰ-ਸੱਰ ਸ਼ਸਤਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਹੀ
ਮਾਰ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹੈ ॥੫੫॥
- ੫ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਵੱਲੋਂ ਚੰਦੇਲ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਚੰਦੇਲ
ਦੇ ਰਾਜੇ ਗਾਜੀ ਚੰਦ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ
ਹੋ ਗਏ ।
- ੬ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਚੰਦੋਰੀਏ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਵੀ ਗਿਆ ਉਹੀ
ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਜਿਹੜੇ ਭੱਜ ਗਏ ਉਹ ਬਚ ਗਏ ॥੫੬॥
- ੭ ਦੌਹਰਾ ॥ ਸੱਤ ਸਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ
ਰਾਏ ਜੂਝ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਕੀ ਸੇਵਕਾਂ
ਨੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ
ਆ ਕੇ ਜੂਝ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ॥੫੭॥
- ੮ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਖੇਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸੂਰਮੇ
ਨੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ, ਕਿਤਨਿਆਂ ਦੇ ਤਨ ਝਾੜ
ਸੁੱਟੇ ਅਤੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਵਾਹ ਆਪਣੇ ਤਨ 'ਤੇ ਸਹੇ ॥੫੮॥
- ੯ ਘੋੜਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਹਿੰਮਤ
ਆਪ ਭੱਜ ਗਿਆ । ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਚੰਦ ਦੀ ਮਿਤਕ ਲੋਥ ਲੈਣ
ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਦਮੀ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ
ਆ ਗਏ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਆ ਪਏ ॥੫੯॥
- ੧੦ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਵੈਰ ਲੈਣ ਲਈ ਜੁਟ
ਗਏ ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਹਾ ਲੈ ਕੇ ਲੜਨ ਲੱਗੇ ।
- ੧੧ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੈਨਾ ਭੱਜ
ਗਈ ॥੬੦॥
- ੧੨ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਬੜੇ ਨਿਰਭੈ
ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਏ ।
- ੧੩ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੰਤ ਜੱਸ ਖੱਟ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਚਲਾ
ਗਿਆ ॥੬੧॥
- ੧੪ ਸੰਖਾਂ ਦੇ ਵੱਜਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ ।
ਇਕ ਰਸ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ।
- ੧੫ ਉਰੂ ਤੇ ਵੱਢਾਂ ਵੱਜੀਆਂ ਤਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਬਾਹਰ
ਕੱਢ ਲਏ ॥੬੨॥
- ੧੬ ਭਾਰੀ ਭੀੜ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਕਿਤਨੇ ਰਾਜੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ
- ੧੭ ਬੜੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਮੁੱਛਾਂ ਸਨ । ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਲੜੇ ਜੋ ਹਾਕਾਂ
ਮਾਰਦੇ ਸਨ ॥੬੩॥
- ੧੮ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਧਰਤੀ
ਹਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੧੯ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੋੜੇ ਧੱਕ
ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੬੪॥
- ੨੦ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ
ਤਾਂ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੱਚ ਉੱਠਿਆ । ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸਰਦਾਰ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ ॥੬੫॥
- ੨੧ ਹੁਸੈਨ ਖਾਂ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ
ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ—ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ ਇਉਂ ਭੱਜ ਗਏ ਜਿਵੇਂ
ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਚੇਲੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਹੰਤੀ ਦਾ
ਮੁਕਟ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਸਵਰਗਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੬੬॥
- ੨੨ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਟੋਲ-ਟੋਲ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ
ਤੇ ਆਪਣੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਘਾਇਲ ਤੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰੀ,
ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ।
- ੨੩ ਉਥੇ ਘਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਪਏ ਹਿੰਮਤ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ । ਤੇ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦੱਸਿਆ ॥੬੭॥
- ੨੪ ਜਿਸ ਹਿੰਮਤ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਹੀ ਕਲਾ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਮੂਲ
ਕਾਰਨ ਸੀ ਉਹ ਅੱਜ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ
ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ ।
- ੨੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੋਪਾਲ ਚੰਦ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ
ਤਲਵਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਉਂਦਾ ਉੱਠਣ
ਜੋਗਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ॥੬੮॥
- ੨੬ ਜਿੱਤ ਹੋ ਗਈ ਖੇਤ ਉਜਾੜ ਹੋ ਗਿਆ । ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ
ਸਭ ਲੋਕ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ ।
- ੨੭ ਸਾਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਬਚਾ ਲਿਆ । ਹੁਸੈਨੀ
ਸਾਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਹੀ
ਉਲਝ ਕੇ ਮਰ ਗਿਆ ।

ਲੋਹ ਘਟਾ ਅਨਤੈ ਬਰਸਾਈ ॥੬੬॥

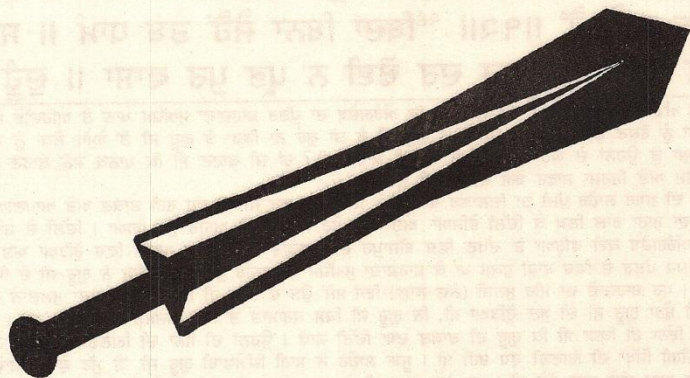
ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਗ੍ਰੰਥਿ ਹੁਸੈਨੀ ਬਧਰ ਸ਼ਿਪਾਲ ਹਿੰਮਤ ਸੰਗਤੀਆ ਬਧ
ਬਰਨਨ ਨਾਮ ਗਿਆਰਹੇ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੧੧॥ ਅਫਜੂ ॥੪੨੩॥

ਚੌਪਈ ॥ ^੩ਜੁੱਧ ਭਯੋ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਅਪਾਰਾ ॥ ਤੁਰਕਨ ਕੋ ਮਾਰਯੋ ਸਿਰਦਾਰਾ ॥
^੪ਰਿਸਤਨ ਖਾਨ ਦਿਲਾਵਰ ਤਏ ॥ ਇਤੈ ਸਊਰ ਪਠਾਵਤ ਭਏ ॥੧॥ ^੫ਉਤੈ ਪਠਿਓ
ਉਨ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰਾ ॥ ਤਿਹ ਭਲਾਨ ਤੇ ਖੇਦ ਨਿਕਾਰਾ ॥ ^੬ਇਤ ਗਜ ਸਿੰਘ
ਪੰਮਾ ਦਲ ਜੋਰਾ ॥ ਧਾਇ ਪਰੇ ਤਿਨ ਉਪਰ ਭੋਰਾ ॥੨॥ ^੭ਉਤੈ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ
ਭਯੋ ਆਡਾ ॥ ਜਿਮ ਰਨ ਖੰਭ ਭੂਮਿ ਰਨਿ ਗਾਡਾ ॥ ^੮ਗਾਡਾ ਚਲੇ, ਨ ਹਾਡਾ
ਚਲਿ ਹੈ ॥ ਸਾਮੁਹਿ ਸੇਲ ਸਮਰ ਮੋ ਝਲਿ ਹੈ ॥੩॥ ^੯ਬਾਟ ਚੜ੍ਹੈ ਦਲ ਦੋਊ ਜੁਝਾਰਾ ॥
ਉਤੈ ਚੰਦੇਲ ਇਤੈ ਜਸਵਾਰਾ ॥ ^{੧੦}ਮੰਡਿਯੋ ਬੀਰ ਖੇਤ ਮੋ ਜੁੱਧਾ ॥ ਉਪਜਿਯੋ
ਸਮਰ ਸੂਰ ਮਨ ਕੁੱਧਾ ॥੪॥ ^{੧੧}ਕੋਪ ਭਰੇ ਦੋਊ ਦਿਸ ਭਟ ਭਾਰੇ ॥ ਇਤੈ ਚੰਦੇਲ
ਉਤੈ ਜਸਵਾਰੇ ॥ ^{੧੨}ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਬਜੇ ਅਪਾਰਾ ॥ ਭੀਮ ਰੂਪ ਭੈਰੋ ਭਭਕਾਰਾ ॥੫॥
ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੧੩}ਪੁਣੈ ਢੋਲ ਬੱਜੇ ॥ ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਗੱਜੇ ॥ ^{੧੪}ਕਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਘਾਵੰ ॥
ਚੜੇ ਚਿੱਤ ਚਾਵੰ ॥੬॥ ^{੧੫}ਨਿਭੈ ਬਾਜ ਡਾਰੈ ॥ ਪਰਘੈ ਪ੍ਰਹਾਰੈ ॥ ਕਰੈ ਤੇਗ ਘਾਖੰ ॥
ਚੜੇ ਚਿਤ ਚਾਖੰ ॥੭॥ ^{੧੬}ਬਕੈ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥ ਨ ਸੰਕਾ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਰੁਲੈ ਤੱਛ
ਮੁਛੰ ॥ ਕਰੇ ਸੁਰਗ ਇੱਛੰ ॥੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੭}ਨੈਕ ਨ ਰਨ ਤੇ ਮੁਰਿ ਚਲੇ ਕਰੈ
ਨਿਡਰ ਹੈ ਘਾਇ ॥ ^{੧੮}ਗਿਰ ਗਿਰ ਪਰੈ ਪਵੰਗ ਤੇ ਬਰੇ ਬਰੰਗਨ ਜਾਇ ॥੯॥
ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੯}ਇਹ ਬਿਦਿ ਹੋਤ ਭਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾ ॥ ਜੁਝੇ ਚੰਦ ਨਰਾਇਨ ਨਾਮਾ ॥ ^{੨੦}ਤਬ
ਜੁਝਾਰ ਏਕਲ ਹੀ ਧਯੋ ॥ ਬੀਰਨ ਘੇਰਿ ਦਸੋ ਦਿਸ ਲਯੋ ॥੧੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੧}ਧਸਿਯੋ
ਕਟਕ ਮੈ ਝਟਕ ਦੈ ਕਛੂ ਨ ਸੰਕ ਬਿਚਾਰ ॥ ^{੨੨}ਗਾਹਤ ਭਯੋ ਸੁਭਟਨ ਬਡੇ ਬਾਹਤਿ
ਭਯੋ ਹਥਿਆਰ ॥੧੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੩}ਇਹ ਬਿਧਿ ਘਨੇ ਘਰਨ ਕੋ ਗਾਰਾ ॥ ਭਾਂਤਿ
ਭਾਂਤਿ ਕੇ ਕਰਿ ਹਥਿਆਰਾ ॥ ^{੨੪}ਚੁਨਿ ਚੁਨਿ ਬੀਰ ਪਖਰੀਆ ਮਾਰੇ ॥ ਅੰਤਿ ਦੇਵ
ਪੁਰ ਆਪ ਪਧਾਰੇ ॥੧੨॥

^{੨੫}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥਿ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੁੱਧ ਬਰਨਨੰ
ਨਾਮ ਦ੍ਵਾਦਸਮੇ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੧੨॥ ਅਫਜੂ ॥੪੨੪॥

- ੧ ਜੋ ਇਹ ਲੋਹ ਘਟਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਰੂਪੀ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਰ
ਥਾਂ ਜਾ ਵਰਸੀ ॥੬੬॥
- ੨ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਹੁਸੈਨੀ ਦਾ ਮਰਨਾ
ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹਿੰਮਤ ਸੰਗਤੀਆ ਦੀ ਮੌਤ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ,
ਗਿਆਰਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੧॥ ਇਸ ਤੋਂ
ਅੱਗੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੪੨੩॥
- ੩ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ ਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ
ਸਰਦਾਰ ਮਾਰੇ ਗਏ । (ਇਸ ਖਬਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ)
- ੪ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਨ ਸਭ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਵਾਰਾਂ ਦਾ
ਇਕ ਜੱਥਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ (ਰੁਸਤਮ ਖਾਂ) ਪਠਾਨ ਨੂੰ ਰਸਾਲਾ
ਦੇ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ।
- ੫ ਉਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝਜਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਆ
ਕੇ ਭਲਾਣ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆ ਪਏ । ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਰਾਜ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਪਰਮਾ ਨੰਦ ਨੂੰ ਭੀਮ ਚੰਦ ਨੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਲਾਣ ਤੋਂ ਖਦੇੜ ਦਿੱਤਾ ।
- ੬ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਸਿੰਘ ਜਸਵਾਲੀਏ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ
ਪੰਮਾ (ਪਰਮਾ ਨੰਦ) ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ
ਆ ਗਿਆ । ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਟੁੱਟ
ਕੇ ਪੈ ਗਏ ॥੨॥
- ੭ ਉਧਰ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅੜ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ । ਜਿਵੇਂ
ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਝੰਡਾ ਗੱਡਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ
- ੮ ਨਾ ਝੰਡਾ ਗੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹਿੱਲਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਡਾ
ਗੱਤ ਦਾ ਰਾਜਪੂਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲਦਾ ॥ ਸਾਹਮਣੇ ਅੜ
ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਹਿੱਕ ਵਿਚ ਝਲਦਾ ਹੈ ॥੩॥
- ੯ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਦਲ ਵੰਡ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ । ਉਧਰ ਚੰਦੇਲ
(ਬਿਲਾਸਪੁਰ) ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਇਧਰ ਜਸਵਾਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ।
- ੧੦ ਯੁੱਧ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੇ ਮੰਨਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ
ਉਪਜ ਪਿਆ, ਰੋਮ ਦੇ ਵਿਚ ॥੪॥
- ੧੧ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰ ਗਏ । ਉਧਰ
ਚੰਦੇਲ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇਧਰੋਂ ਜਸਵਾਲ
ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਸਨ ।
- ੧੨ ਦੋਲ ਤੇ ਨਗਰੇ ਬੇਅੰਤ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ । ਡਰਾਉਣਾ ਜਿਹਾ

- ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਭੈਰੋਂ ਵਾਂਗ ਬੜਕਦੇ ਹਨ ॥੫॥
- ੧੩ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਦੋਲਾਂ ਦੇ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਧੁਨ ਉੱਠੀ ।
ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਗੱਜ ਪਏ ।
- ੧੪ ਸ਼ਸਤਰ ਵੇਰੀ ਦੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚਾਉ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਵੈਰੀ
ਦੇ ਘਾਵ ਕਰਕੇ ॥੬॥
- ੧੫ ਬੇਡਰ ਹੋ ਕੇ ਘੋੜੇ ਭਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਹਾੜੇ ਚਲਾਉਂਦੇ
ਹਨ ।
- ੧੬ ਕੋਈ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਘਾਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤ
ਵਿਚ ਬੜਾ ਚਾਉ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ॥੭॥
- ੧੭ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਰਨ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ
ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦੇ ।
- ੧੮ ਵੱਢੇ-ਟੁੱਕੇ ਜੁਆਨ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਸਵਰਗ ਲੋਕ
ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੮॥
- ੧੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਮੁੜ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ,
ਬੇਧੜਕ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੨੦ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਉਹ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ
ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪੱਛਰਾਂ ਬਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੯॥
- ੨੧ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਦੇਲ
ਵਾਸੀ ਦਾ ਨਰਾਇਣ ਚੰਦ ਨਾਮ ਦਾ ਰਾਜਾ ਮਰ ਗਿਆ ।
- ੨੨ ਤਦ ਜੁਝਾਰ ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਹੀ ਧਾਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ
ਨੂੰ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ॥੧੦॥
- ੨੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਹ ਕਟਕ ਦੇ ਵਿਚ ਝਟਪਟ ਜਾ ਪੱਸਿਆ, ਦਿਲ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ।
- ੨੪ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਲਤਾੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਂਦਾ
ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ॥੧੧॥
- ੨੫ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤੇ ਘਰ ਗਾਲ ਦਿੱਤੇ । ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਕੇ ।
- ੨੬ ਲੱਭ-ਲੱਭ ਕੇ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਅੰਤ ਆਪ
ਵੀ ਦੇਵ ਪੂਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ (ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ) ॥੨੨॥
- ੨੭ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਯੁੱਧ ਵਰਨਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ । ੧੨ਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ ॥੧੨॥ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੪੩੫॥

ਸਹਜਾਏ ਕੇ ਆਗਮਨ ਮਦ੍ਰ ਦੇਸ ॥

ਚੰਪਈ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੋ ਬਧ ਭਯੋ ਜੁਝਾਰਾ ॥ ਆਨ ਬਸੇ ਤਬ ਧਾਮ ਲੁਝਾਰਾ ॥
 ਤਬ ਅਉਰੰਗ ਮਨ ਮਾਹਿ ਰਿਸਾਵਾ ॥ ਮਦ੍ਰ ਦੇਸ ਕੋ ਪੂਤ ਪਠਾਵਾ ॥੧॥ ਚਿਤ੍ਰੋਂ
 ਆਵਤ ਸਭ ਲੋਕ ਡਰਾਨੇ ॥ ਬਡੇ ਬਡੇ ਗਿਰ ਹੋਰ ਲੁਕਾਨੇ ॥ ਹਮਰੂੰ ਲੋਗਨ
 ਅਧਿਕ ਡਰਾਯੋ ॥ ਕਾਲ ਕਰਮ ਕੋ ਮਰਮ ਨ ਪਾਯੋ ॥੨॥ ਕਿਤਕ ਲੋਕ ਤਜਿ
 ਸੰਗਿ ਸਿਧਾਰੇ ॥ ਜਾਏ ਬਸੇ ਗਿਰਵਰ ਜੱਹ ਭਾਰੇ ॥ ਚਿਤ ਮੁੰਜੀਯਨ ਕੋ ਅਧਿਕ
 ਡਰਾਨਾ ॥ ਤਿਨੈ ਉਬਾਰ ਨ ਅਪਨਾ ਜਾਨਾ ॥੩॥ ਤਬ ਅਉਰੰਗ ਜੀਅ ਮਾਂਝ
 ਰਿਸਾਏ ॥ ਏਕ ਅਹਦੀਆ ਈਹਾਂ ਪਠਾਏ ॥ ਹਮ ਤੇ ਭਾਜਿ ਬਿਮੁਖ ਜੇ ਗਏ ॥
 ਤਿਨ ਕੇ ਧਾਮ ਗਿਰਾਵਤ ਭਏਓ ॥੪॥ ਜੇ ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਖ ਫਿਰਹੈ ॥
 ਈਹਾਂ ਉਹਾਂ ਤਿਨ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਗਿਰਿ ਹੈ ॥ ਇਹਾਂ ਉਪਹਾਸ ਨ ਸੁਰ ਪੁਰ ਬਾਸਾ ॥
 ਸਭ ਬਾਤਨ ਤੇ ਰਹੇ ਨਿਰਾਸਾ ॥੫॥ ਦੂਖ ਭੂਖ ਤਿਨ ਕੋ ਰਹੈ ਲਾਗੀ ॥ ਸੰਤ
 ਸੇਵ ਤੇ ਜੋ ਹੈ ਤਿਆਗੀ ॥ ਜਗਤ ਬਿਖੈ ਕੋਈ ਕਾਮ ਨ ਸਰਗੀ ॥ ਅੰਤਹਿ
 ਕੁੰਡ ਨਰਕ ਕੀ ਪਰਗੀ ॥੬॥ ਤਿਨ ਕੋ ਸਦਾ ਜਗਤ ਉਪਹਾਸਾ ॥ ਅੰਤਹਿ
 ਕੁੰਡ ਨਰਕ ਕੀ ਬਾਸਾ ॥ ਗੁਰ ਪਗ ਤੇ ਜੇ ਬੇਮੁਖ ਸਿਧਾਰੇ ॥ ਈਹਾਂ ਉਹਾਂ ਤਿਨ
 ਕੋ ਮੁਖ ਕਾਰੇ ॥੭॥ ਪੁਤ੍ਰ ਪਉਤ੍ਰ ਤਿਨ ਕੇ ਨਹੀ ਫਰੈ ॥ ਦੁਖ ਦੈ ਸਾਤ ਪਿਤਾ
 ਕੋ ਮਰੈ ॥ ਗੁਰ ਦੋਖੀ ਸਗ ਕੀ ਮ੍ਰਿਤ ਪਾਵੈ ॥ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਡਾਰੇ ਪਛੁਤਾਵੈ ॥੮॥
 ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ ॥ ਆਪ ਕਰੇ ਪਰਮੇਸਰ ਸੋਊ ॥ ਦੀਨ ਸਾਹ ਇਨ
 ਕੋ ਪਹਿਚਾਨੇ ॥ ਦੁਨੀ ਪੱਤਿ ਉਨਕੋ ਅਨੁਮਾਨੇ ॥੯॥ ਜੇ ਬਾਬੇ ਕੇ ਦਾਮ ਨ
 ਦੈਹੈ ॥ ਤਿਨ ਤੇ ਗਹਿ ਬਾਬਰ ਕੇ ਲੈਹੈ ॥ ਦੈ ਤਿਨ ਕੋ ਬਡੀ ਸਜਾਇ ॥
 ਪੁਨਿ ਲੈਹੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਲੂਟਿ ਬਨਾਇ ॥੧੦॥ ਜਬ ਹੂੰ ਹੈ ਬੇਮੁਖ ਬਿਨਾ ਧਨ ॥ ਤਬਿ
 ਚੜਿ ਹੈ ਸਿੱਖਨ ਕਹ ਮਾਂਗਨ ॥ ਜੇ ਜੇ ਸਿਖ ਤਿਨੈ ਧਨ ਦੈਹੈ ॥ ਲੂਟਿ ਮਲੇਛ
 ਤਿਨੁ ਕੋ ਲੈਹੈ ॥੧੧॥ ਜਬ ਹੁਇ ਹੈ ਤਿਨ ਦਰਬ ਬਿਨਾਸਾ ॥ ਤਬ ਧਰਿਹੈ
 ਨਿਜਿ ਗੁਰ ਕੀ ਆਸਾ ॥ ਜਬ, ਤੇ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਕੋ ਐਹੈ ॥ ਤਬ ਤਿਨ ਕੋ
 ਗੁਰ ਮੁਖ ਨ ਲਗੈ ਹੈ ॥੧੨॥ ਬਿਦਾ ਬਿਨਾ ਜੈਹੈ ਤਬ ਧਾਮ ॥ ਸਰਿ ਹੈ ਕੋਈ
 ਨ ਤਿਨ ਕੋ ਕਾਮ ॥ ਗੁਰ ਦਰ ਢੋਈ ਨ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰ ਵਾਸਾ ॥ ਦੁਹੂੰ ਠਉਰ ਤੇ

ਉ ਇਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਖਾਨ ਤੇ ਅਹਿਦੀਏ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭੇਜੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭਯੋ ਨਾ ਕਿਹਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ-ਲੱਭ ਕੇ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਲੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢਾਹੇ । ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ? ਹਾਂ ਜੀ ਕਾਰਣ ਸੀ ਕਿ ਪਾਠਕ ਜਨ ਕਾਰਣ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖੋ । ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਅਤੇ ਮਿਰਜਾ ਜਾਫਰ ਬੇਗ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ॥
 ਹੁਸੈਨੀ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਖਬਰ ਲਾਹੌਰ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਦਿਲਾਵਰ ਖਾਂ ਸੂਬੇ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਾਰਾਂ ਤੇ ਠਕਸਾਨ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਹੋਰ ਤਿਆਗੀ ਦੇ ਆਹਰ ਸੁੱਟ ਗਿਆ । ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ । ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਬੀਜਾਪੁਰ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਭੁੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਥੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸੰਮਤ ੧੭੫੨ ਪੱਤਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹੀ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਖਾਂ ਲਾਹੌਰ ਪੁੱਜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੋ ਭਯੋ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿਹਾ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਮੀਰ ਮੁਨਬੀ (ਨੰਦ ਲਾਲ) ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਲਤਾਨ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਬੋਝਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੁਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸ ਕਰਾਮਾਤ ਤੇ ਕਿਸ ਅਜਮਾਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ । ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਦਿੱਤਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਬਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਵਧਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਜੰਗੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ । ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਤੇ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਆਪ ਬੀਤੇ ਹਾਲ ਦੱਸੇ ਸੀ । ਪਰ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਵਰ ਦਿੱਤਾ । ਸੋਰਸ਼ਾਰ ਸੂਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਖੋਹੀ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਹਮਾਯੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਗੁਆਲੀਅਰ ਆਦਿ ਸਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਫੇਲ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਜੋ ਬੜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਇਉਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਐਸਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਹਿਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਮੂਰਤ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸ ਕੇ ਪ੍ਰਭਤਾ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਨੇ ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਬੈਠ ਕੇ ਮਿਰਜਾ ਬੇਗ ਦੀ

- ੧ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਮੁਅਜ਼ਮ ਖਾਂ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਚਾਰ—
- ੨ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਬਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਆ ਵਸੇ ।
- ੩ ਜਦੋਂ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਔਰੰਗੇ ਨੂੰ ਪੁੱਜੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਮੁਅਜ਼ਮ ਖਾਂ ਭੇਜਿਆ ॥੧॥
- ੪ ਉਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਡਰ ਗਏ ਤੇ ਭੱਜ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕੇ ।
- ੫ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਡਰਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਿਆ ॥੨॥
- ੬ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਲੋਕ ਸਾਡੀ ਸੰਗਤ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਡਰੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲੇ ਗਏ । ਜਾਂ ਕੇ ਉਥੇ ਵਸ ਗਏ ਜਿਥੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਸਨ ।
- ੭ ਉਹਨਾਂ ਡਰਾਕਲਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਬਹੁਤੇ ਡਰ ਗਏ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਇਥੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਉ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ॥੩॥
- ੮ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਕ ਅਹਿਦੀਆ ਇਧਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ।
- ੯ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬੰਦ ਪਏ ਸਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਅਹਿਦੀਆਂ ਨੇ ਡੇਰਾ ਦਿੱਤੇ ॥੪॥
- ੧੦ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਥੇ ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਘਰ ਢਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ।
- ੧੧ ਇਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਹਾਸੀ (ਮਖੌਲ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਰਪੁਰ ਵਾਸਾ (ਥਾਂ) ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਲੋਕ ॥੫॥
- ੧੨ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਦੁੱਖ ਤੇ ਭੁੱਖ ਦੇ ਵੱਸ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ।
- ੧੩ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅੰਤ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਲੋਕ ॥੬॥
- ੧੪ ਤੇ ਜਗਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਸੀ ਸਦਾ ਹੀ ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਜਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਜੋ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੭॥
- ੧੬ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪੋਤਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫਲਦੇ । ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਦੁੱਖੀ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮੌਤ ਮਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੮॥
- ੧੮ ਇਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਬਾਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਦੋ ਪਾਸੇ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।
- ੧੯ ਬਾਬੇ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੀਨ ਸ਼ਾਹ (ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਜੇ) ਸਮਝੇ । ਤੇ ਬਾਬਰ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸਮਝੇ ॥੯॥
- ੨੦ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੇ ਨਾਮ ਦਸਵੰਧ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਗਰਾਹ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੰਡੀ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ
- ੨੧ ਬੜੀ ਬੜੀ ਸਜ਼ਾ (ਦੰਡ) ਵੀ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਐਨ ਬਣਾ ਕੇ ਲੁੱਟ ਲੈਣਗੇ ॥੧੦॥
- ੨੨ ਜਦੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਨਿਧਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਪਾਸ ਮੰਗਣ ਜਾਣਗੇ ।
- ੨੩ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਨ ਦੇਣਗੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਰਕ ਲੁੱਟ ਲੈਣਗੇ ਭਾਵ-ਬੇਮੁਖ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦੁੱਖੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਬੰਸ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਕਤ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ—“...ਦੁਰਹੁ ਜਾਈਏ ਭਾਗ ॥” ਕਬੀਰ ਜੀ ॥੧੧॥
- ੨੪ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਨ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਇਆ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰ ਤੇ ਆਸ ਕਰਨਗੇ ।
- ੨੫ ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ॥੧੨॥
- ੨੬ ਫੇਰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਖੁਸ਼ੀ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਘਰ ਪਰਤਣਗੇ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜੇਗਾ । ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਢੁਕਣਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।
- ੨੭ ਲੋਕ-ਪੁਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ

ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੁਹਾਨੀ ਜਾਹੇ ਜਲਾਲ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਿਰਜ਼ਾ ਬੇਗ ਨੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਕਰਕੇ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅਜ਼ਮ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ੧੭੩੫ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਫੌਜਦਾਰ ਭੇਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਹਦੀਏ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਬੰਦ ਪਏ ਘਰ ਢਾਹੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ-ਲੱਭ ਕੇ ਜਲੂਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਵਿਖਾਇਆ ਤੇ ਮੰਦ ਕਰਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਦੰਡ ਦਿੱਤੇ ।

ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅੰਦਰਖਤੋ ਸਮਝੌਤਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਦੇ ਵੀ ਤੁਰਕ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਰੋਅਬ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕੇ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਚਮਤਕਾਰ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਾਹ ਕਟ ਇਤਿਹਾਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਚਮਤਕਾਰ ਕੋਈ ਦਿਸੇ ਹੀ ਨਾ ਉਹੀ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਉਚਰਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਕਟ ਸਬੂਤ ਹੈ । ਜੋ ਕੋਈ ਕਵੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲੇਖਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਮੁਅਜ਼ਮਿਆਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲਿਖਾਰੀ ਤੇ ਕਵੀ ਲਈ ਕਦੇਰੀ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ।

ਰਹੇ ਨਿਰਾਸਾ ॥੧੩॥ ੩ਜੇ ਜੇ ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਰਤ ਹੂੰ ਹੈਂ ॥ ਤਿਨ ਕੋ ਕਸਟਿ
ਨ ਦੇਖਨ ਪੈ ਹੈਂ ॥ ੪ਰਿਧਿ ਸਿਧ ਤਿਨ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਹੀਂ ॥ ਪਾਪ ਤਾਪ ਛੁੱਟੇ ਸਕੇ
ਨਾ ਛਾਹੀਂ ॥੧੪॥ ੫ਤਿਹ ਮਲੇਛ ਛੁੱਟੇ ਹੈ ਨਹੀ ਛਾਹਾਂ ॥ ਅਸਟ ਸਿਧ ਹੂੰ ਹੈ ਘਰਿ
ਮਾਹੀਂ ॥ ੬ਹਾਸ ਕਰਤ ਜੋ ਉਦਮ ਉਠੈਹੈ ॥ ਨਵੇ ਨਿਧਿ ਤਿਨ ਕੇ ਘਰਿ ਐਹੈ ॥੧੫॥
੭ਮਿਰਜਾ ਬੇਗ ਹੁਤੋ ਤਿਹ ਨਾਮੰ ॥ ਜਿਨ ਢਾਹੇ ਬੇਮੁਖਨ ਕੇ ਧਾਮੰ ॥ ੮ਸਭ ਸਨਮੁਖ
ਗੁਰ ਆਪ ਬਚਾਏ ॥ ਤਿਨਕੇ ਬਾਰ ਨ ਬਾਂਕਨ ਪਾਏ ॥੧੬॥ ੯ਉਤ ਅਉਰੰਗ
ਜੀਯ ਅਧਿਕ ਰਿਸਾਯੋ ॥ ਚਾਰ ਅਹਦੀਯਨ ਅਉਰ ਪਠਾਯੋ ॥ ੧੦ਜੇ ਬੇਮੁਖ ਤਾਂ
ਤੇ ਬਚਿ ਆਏ ॥ ਤਿਨਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਪੁਨਿ ਇਨੈ ਗਿਰਾਏ ॥੧੭॥ ੧੧ਜੇ ਤਜਿ ਭਜੇ
ਹੁਤੇ ਗੁਰ ਆਨਾ ॥ ਤਿਨ ਪੁਨਿ ਗੁਰੂ ਅਹਦੀਅਹਿ ਜਾਨਾ ॥ ੧੨ਮੂਤ ਡਾਰ ਤਿਨ
ਸੀਸ ਮੁੰਡਾਏ ॥ ਪਾਹੁਰਿ ਜਾਨਿ ਗ੍ਰਿਹਹਿ ਲੈ ਆਏ ॥੧੮॥ ੧੩ਜੇ ਜੇ ਭਾਜ ਹੁਤੇ
ਬਿਨੁ ਆਇਸੁ ॥ ਕਹੋ ਅਹਿਦੀਅਹਿ ਕਿਨੈ ਬਤਾਇਸੁ ॥ ੧੪ਮੂਡ ਮੁੰਡਕਰਿ ਸਹਰਿ
ਫਿਰਾਏ ॥ ਕਾਰ ਭੇਟ ਜਨੁ ਲੈਨ ਸਿਧਾਏ ॥੧੯॥ ੧੫ਪਾਛੈ ਲਾਗਿ ਲਰਿਕਵਾ ਚਲੇ ॥
ਜਾਨੁਕ ਸਿੱਖ ਸਖਾ ਹੈਂ ਭਲੇ ॥ ੧੬ਛਿਕੇ ਤੋਬਰਾ ਬਦਨ ਚੜਾਏਅ ॥ ਜਨੁ ਗ੍ਰਿਹ
ਖਾਨ ਮਲੀਦਾ ਆਏ ॥੨੦॥ ੧੭ਮਸਤਕ ਸੁਭੇ ਪਨਹੀਯਨ ਘਾਇ ॥ ੧੮ਜਨੁ ਕਰਿ
ਟੀਕਾ ਦੇਏ ਬਨਾਇ ॥ ਸੀਸ ਈਟ ਕੇ ਘਾਇ ਕਰੇਹੀ ॥ ਜਨੁ ਤਿਨੁ ਭੇਟ ਪੁਰਾਤਨ
ਦੇਹੀ ॥੨੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੯ਕਬਹੂੰ ਰਣ ਜੁੱਝਿਯੋ ਨਹੀ, ਕਛੁ ਦੈ ਜਸੁ ਨਹੀ ਲੀਨ ॥
ਗਾਂਵ ਬਸਤਿ ਜਾਨਿਯੋ ਨਹੀ, ਜਮ ਸੋ ਕਿਨ ਕਹਿ ਦੀਨ ॥੨੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੯ਇਹ
ਬਿਧਿ ਤਿਨੋ ਭਯੋ ਉਪਹਾਸਾ ॥ ਸਭ ਸੰਤਨ ਮਿਲਿ ਲਖਿਓ ਤਮਾਸਾ ॥ ੨੦ਸੰਤਨ
ਕਸਟ ਨ ਦੇਖਨ ਪਾਯੋ ॥ ਆਪ ਹਾਥ ਦੈ ਨਾਥ ਬਚਾਯੋ ॥੨੩॥ ਚਾਰਣੀ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
੨੧ਜਿਸਨੋ ਸਾਜਨ ਰਾਖਸੀ ਦੁਸਮਨ ਕਵਨ ਬਿਚਾਰ ॥ ੨੨ਛੁੱਟੇ ਨ ਸਕੈ ਤਿਹ ਛਾਹਿ
ਕੋ ਨਿਹਫਲ ਜਾਇ ਗਵਾਰ ॥੨੪॥ ੨੩ਜੇ ਸਾਧੂ ਸਰਨੀ ਪਰੇ ਤਿਨ ਕੇ ਕਵਣ
ਬਿਚਾਰ ॥ ਦੰਤ ਜੀਭ ਜਿਮ ਰਾਖਿ ਹੈ ਦੁਸਟ ਅਰਿਸਟ ਸੰਘਾਰ ॥੨੫॥

੨੦ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਜਾਦੇ ਫ ਅਹਦੀਆ ਗਮਨ ਬਰਨਨ
ਨਾਮ ਤ੍ਰੈਦਸਮੇ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੧੩॥ ਅਵਜੂ ॥੪੬੦॥

ੳ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਿਧੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਅਰਥਾਤ
ਗੁਪਤ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੀ ਨਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਹਨ ? ੧ ਅਣਮਾ
(ਦੂਜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ) । ੨ ਮਹਿਮਾ (ਦੇਹ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ੩ ਲਘਮਾ (ਦੇਹ, ਸਰੀਰ
ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰ ਲੈਣਾ) । ੪ ਗਰਮਾ (ਦੇਹ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਕਰ ਲੈਣਾ) । ੫ ਮਨ ਇਛੇ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਣਾ । ੬ ਪਰ ਕਾਮਨਯ (ਰੋਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ
ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣ ਲੈਣਾ) । ੭ ਈਸਤਾ (ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਯਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਲੈਣਾ) । ੮ ਅਨੁਗਮ (ਭੁੱਖ ਰੋਹ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲੈਣਾ) । ੯ ਦੂਰ
ਸਰਵਣ (ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈਣਾ) । ੧੦ ਦੂਰ ਦਰਸ਼ਨ (ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਵੇਖ ਲੈਣੀ) । ੧੧ ਮਨੋ ਵੇਗ
(ਜਿਵੇਂ ਖਿਆਲ ਛੇਤੀ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ) । ੧੨ ਕਾਮ ਰੂਪ (ਮਨ ਇੱਛਤ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ) । ੧੩ ਪਰ ਕਾਇ
ਪ੍ਰਵੇਸ਼ (ਦੂਜੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ), ਜਿਵੇਂ ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਜੋਗੀ ਨੇ ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਦਮਣੀਆਂ
ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸੁੱਖ ਭੋਗੇ ਸਨ । ੧੪ ਸਵਛ ਮ੍ਰਿਤਿਊ (ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ) । ੧੫ ਸੁਰ ਕ੍ਰੀੜਾ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਮਿਲ
ਜਾਣਾ) । ੧੬ ਸੰਕਲਪ ਸਿੱਧੀ (ਜੋ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਣਾ) । ੧੭ ਅਪਰ ਗਤ (ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹਰ ਥਾਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਾ)
ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਠ ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਹਨ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਸਖਭ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

- ੧ ਆਸ ਗੁਆ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੧੩॥
- ੨ ਜਿਹੜਾ-ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।
- ੩ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਾਪ-ਪਾਪ ਦੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛਾਇਆ ਵੀ ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ॥੧੪॥
- ੪ ਤੁਰਕ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਅੱਠੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੫ ਜੇ ਉਹ ਹਾਸੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਉਦਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੫॥
- ੬ ਉਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਮਿਰਜ਼ਾ ਬੇਗ ਨਾਮ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢਾਹੇ ਸਨ ।
- ੭ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਹੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾ ਲਏ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਲ ਵੀ ਵਿੰਗਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ॥੧੬॥
- ੮ ਉਧਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੇ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਚਾਰ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਏ ਹੋਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ।
- ੯ ਜਿਹੜੇ ਬੇਮੁਖ ਪਹਿਲੇ ਅਹੁਦੀਏ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਬਚ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਫੇਰ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ ॥੧੭॥
- ੧੦ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਨ (ਓਟ) ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਹਿਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ।
- ੧੧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮੂਤਰ ਪਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤੇ—ਇਹ ਸਮਝੋ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਅਹੁਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਹੁਲ ਲੈ ਆਏ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੂਤਰ ਦੀ ॥੧੮॥
- ੧੨ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ ਆਗਿਆ ਲਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ । ਦੱਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ । (ਇਹੀ ਤਾਂ ਅਸਚਰਜ ਹੈ)
- ੧੩ ਸਿਰ ਮੁੰਨ-ਮੁੰਨ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹੁਦੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਫੇਰਿਆ । ਇਉਂ ਜਾਣੋ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਭੇਟ ਲੈਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਸੰਦ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ॥੧੯॥
- ੧੪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਓਏ-ਓਏ ਹਲੇ-ਹਲੇ ਕਰਕੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ । ਜਾਣੋ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸਿੱਖ ਤੇ ਸੇਵਕ ਸਨ ।
- ੧੫ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਛਿੱਕੇ ਗੋਬਰ ਤੇ ਤੋਬਰ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ॥੨੦॥
- ੧੬ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਜਾਣੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਅਹੁਦੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਸੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਹਰ (ਟਿੱਕਾ) ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੧੭ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਇੰਟ ਵੱਜ ਕੇ ਘਾਵ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਣੋ ਉਹਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰ ਭੇਟ ਅਟਕੀ ਹੋਈ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ॥੨੧॥
- ੧੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਜੱਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ । ਅਚਰਜ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਮੁਖਾਂ ਦਾ ਐਡਰਿਸ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ? ਭਾਵ ਜਮਾਂ ਦੇ ਜਮਦੰਡ ਤੋਂ ਬਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ ॥੨੨॥
- ੧੯ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਿਆ-ਖਾਲਸੇ ਨੇ ।
- ੨੦ ਸੰਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਬਚਾ ਲਿਆ ॥੨੩॥
- ੨੧ ਚਾਰਣੀ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੱਜਣ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਰੱਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਿਚਾਰੇ ਕੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ?
- ੨੨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਛਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਗਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੨੪॥
- ੨੩ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਵੇ । ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜੀਭ ਨੂੰ ੩੨ ਦੰਦ ਬਚਾ ਕੇ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਰਗੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੀਭ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਇਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੨੫॥
- ੨੪ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਤੇ ਅਹਿਦੀਏ ਦਾ ਆਉਣਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਤੇਰਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੧੩॥੪੬੦॥ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਦੇਖੋ ॥

ਚੌਪਈ ॥ ^੧ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਭ ਸਾਧ ਉਬਾਰੇ ॥ ਦੁਖੁ ਦੈਕੈ ਦੋਖੀ ਸਭ ਮਾਰੇ ॥ ^੨ਅਦਭੁਤਿ
ਗਤਿ ਭਗਤਨ ਦਿਖਰਾਈ ॥ ਸਭ ਸੰਕਟ ਤੇ ਲਏ ਬਚਾਈ ॥੧॥ ^੩ਸਭ ਸੰਕਟ
ਤੇ ਸੰਤ ਬਚਾਏ ॥ ਸਭ ਕੰਟਕ ਕੰਟਕ ਜਿਮ ਘਾਏ ॥ ^੪ਦਾਸ ਜਾਨ ਮੁਰਿ ਕਰੀ
ਸਹਾਇ ॥ ਆਪ ਹਾਥੁ ਦੈ ਲਯੋ ਬਚਾਇ ॥੨॥ ^੫ਅਬ ਜੋ ਜੋ ਮੈ ਲਖੇ ਤਮਾਸਾ ॥
ਸੋ ਸੋ ਕਰੋ ਤੁਮੈ ਅਰਦਾਸਾ ॥ ^੬ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਛ ਦਿਖੈ ਹੈ ॥ ਸੋ ਤਵ ਦਾਸ
ਉਚਾਰਤ ਜੈਹੈ ॥੩॥ ^੭ਜਿਹ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਮੈ ਲਖੇ ਤਮਾਸਾ ॥ ਚਾਹਤ ਤਿਨਕੋ
ਕੀਯੋ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥ ^੮ਜੋ ਜੋ ਜਨਮ ਪੂਰਬਲੇ ਹੋਰੇ ॥ ਕਹਿਹੋ ਸੁ ਪ੍ਰਭ ਪਰਾਕ੍ਰਮ ਤੇਰੇ ॥੪॥
^੯ਸਰਬ ਕਾਲ ਹੈ ਪਿਤਾ ਅਪਾਰਾ ॥ ਦੇਬਿ ਕਾਲਕਾ^੧ ਮਾਤ ਹਮਾਰਾ ॥ ^{੧੦}ਮਨੂਆ
ਗੁਰ ਮੁਰਿ ਮਨਸਾ ਮਾਈ ॥ ਜਿਨਿ ਮੋਕੋ ਸੁਭ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪੜਾਈ ॥੫॥ ^{੧੧}ਜਬ^੨ ਮਨਸਾ
ਮਨ ਮਯਾ ਬਿਚਾਰੀ ॥ ਗੁਰ ਮਨੂਆ ਕਹ ਕਹਿਯੋ ਸੁਧਾਰੀ ॥ ^{੧੨}ਜੇ ਜੇ ਚਰਿਤ
ਪੁਰਾਤਨ ਲਹੇ ॥ ਤੇ ਤੇ ਅਬ ਚਹੀਅਤ ਹੈ ਕਹੇ ॥੬॥ ਸਰਬ ਕਾਲ ਕਰਣਾ
ਤਬ ਭਰੇ ॥ ਸੇਵਕ ਜਾਨਿ ਦਯਾ ਰਸ ਢਰੇ ॥ ^{੧੩}ਜੋ ਜੋ ਜਨਮ ਪੂਰਬਲੇ ਭਯੋ ॥
ਸੋ ਸੋ ਸਭ ਸਿਮਰਣ ਕਰ ਦਯੋ^੩ ॥੭॥ ^{੧੪}ਮੋ ਕੋ ਇਤੀ ਹੁਤੀ ਕਹ ਸੁਧੰ ॥ ਜਸ
ਪ੍ਰਭ ਦਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਿ ਬੁਧੰ ॥ ^{੧੫}ਸਰਬ ਕਾਲ ਤਬ ਭਏ ਦਇਆਲਾ ॥ ਲੋਹ ਰੱਛ
ਹਮ ਕੋ ਸਭ ਕਾਲਾ ॥੮॥ ^{੧੬}ਸਰਬ ਕਾਲ ਰੱਛਾ ਸਭ ਕਾਲ ॥ ਲੋਹ ਰੱਛ
ਸਰਬਦਾ ਬਿਸਾਲ ॥ ^{੧੭}ਢੀਠ ਭਯੋ ਤਵ ਕ੍ਰਿਪਾ ਲਖਾਈ ॥ ਐਡੋ ਫਿਰੋ ਸਭਨ ਭਯੋ
ਰਾਈ ॥੯॥ ^{੧੮}ਜਿਹ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਜਨਮਨ ਸੁਧਿ ਆਈ ॥ ਤਿਮ ਤਿਮ ਕਹੇ ਗਿਰੰਬ
ਬਨਾਈ ॥ ^{੧੯}ਪ੍ਰਥਮੇ ਸਤਿਜੁਗ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਲਹਾ ॥ ਪ੍ਰਥਮੇ ਦੇਬਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੋ
ਕਹਾ ॥੧੦॥ ^{੨੦}ਪਹਿਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਨਾਯੋ ॥ ਨਖ ਸਿਖ ਤੇ ਕ੍ਰਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ ॥
^{੨੧}ਛੋਰ ਕਥਾ ਤਬ ਪ੍ਰਥਮ ਸੁਨਾਈ ॥ ਅਬ ਚਾਹਤ ਫਿਰਿ ਕਰੋ ਬਡਾਈ ॥੧੧॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਸਰਬ ਕਾਲ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਬਰਨਨੰ
ਨਾਮ ਚੌਦਸਮੇ ਧਿਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੧੪॥ ਅਫਜੂ ॥੪੭੧॥

ੳ ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਕੋਈ ਧੜ ਜਾਂ ਵਜ੍ਹਦ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਨਿਰੋਲ ਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਤੇ ਕਾਲ ਕਾ ਕਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਮੋਹੀ
ਮਾਤਾ ਹੈ ।
ਅ ਮਨਸਾ ਜਦੋਂ ਪਦਾਰਥ ਚਿਤਵਦੀ ਹੈ ਤਦ ਇਹ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ (ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਬੰਧਨੀ ਭਾਈ ਕਰਮ ਧਰਮ ਬੰਧਕਾਰੀ ॥
ਅੰਗ ੬੩੫॥ ਮ: ੧॥ ਪਰ ਇਹੋ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਜੋਤਿ ਜਗਾਉਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਮਨਮੁਖਾਂ ਲਈ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੈ ।
ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਏਹੁ ਸਗੋਰ ਹੈ ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਜਗਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਮਨਮੁਖਿ ਬੰਧ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਇ ॥ ਅੰਗ ੫੫੬॥ ਮ: ੩॥
ਜਦੋਂ ਮਨਸਾ ਮੋਹਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਵਾਂਗ ਮਨ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ।
ੲ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੂਰਨ ਕ੍ਰੇ ਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਲ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਤੇ ਸਮਿਆਂ
ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਐਨ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰ ਅੰਬ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੂਲ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਸਨ ।

- ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਤੇ ਉਪਮਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।
- ੧ ਚੌਪਈ ॥ ਹੋ ਮੇਰੇ ਮਾਲਿਕ ! ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਧਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ।
 - ੨ ਇਹ ਤੂੰ ਅਸਚਰਜ ਲੀਲਾ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧॥
 - ੩ ਸਾਰੇ ਸੰਕਟਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸੰਤ ਬਚਾ ਲਏ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀ ਸਾਰੇ ਕੰਡੇ ਵਾਂਗ ਤੋੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸਾਂ—
 - ੪ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦਾਸ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਬਚਾ ਲਿਆ ॥੨॥
 - ੫ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਉਹ ਮੈਂ ਆਪ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜੋ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਦੀ—
 - ੬ ਨਿਗਾਹ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਏਂਗਾ । ਜੋ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਵਾਂਗਾ ॥੩॥
 - ੭ ਜਿਸ-ਜਿਸ ਵੀ ਭਾਂਤ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਖੇਡ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ।
 - ੮ ਜੋ ਜੋ ਪੂਰਬਲੇ (ਪਹਿਲੇ) ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਹਨ । ਜੋ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ॥੪॥
 - ੯ ਸਾਰਿਆਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਬੇਅੰਤ ਵੱਡਾ ਪਿਤਾ ਹੈਂ । ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇਵੀ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਹੈ ।
 - ੧੦ ਦੂਜਾ ਗੁਰੂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨਸਾ ਸੰਬੰਧੀ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ॥੫॥
 - ੧੧ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਮਾਤਾ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮਨ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ।
 - ੧੨ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਕੱਤਕ ਮੈਂ ਪੁਰਾਣੇ ਵੇਖੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੈਂ ਇਥੇ ਕਹਿਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ॥੬॥
 - ੧੩ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਭਰ

- ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ ਜਾਣ ਕੇ ਦਇਆ ਦੇ ਰਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।
- ੧੪ ਜੋ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ । ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ॥੭॥
 - ੧੫ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨੀ ਕਿਥੋਂ ਸੋਚੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ? ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਬੁੱਧ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।
 - ੧੬ ਸਾਰੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਤਦੋਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਰੱਛਾ ਕੀਤੀ, ਭਾਵ ਅਸ਼ਤਰਾਂ-ਸ਼ਸ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਅੱਗਿਓਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ॥੮॥
 - ੧੭ ਸਰਬ ਕਾਲ ਵਿਆਪੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਰੱਛਾ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਸਭ ਦੀ ਲੋਹ (ਪੂਰਨ) ਰੱਛਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ।
 - ੧੮ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ । ਉਸ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੇਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ । ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਸਭ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ ॥੯॥
 - ੧੯ ਜਿਸ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਈ, ਉਸੇ-ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਬੱਲ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਵਾ ਦਿੱਤੇ ਬਣਾ ਕੇ ।
 - ੨੦ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਯੁਗ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਵੀ ਕੁਦਰਤ “ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ” ਦਾ ਜੋਸ਼ ਕਿਹਾ ॥੧੦॥
 - ੨੧ ਫੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ । ਜੋ ਪੈਰ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਤੋਂ ਲੇ ਕੇ ਕੇਸਾਂ ਤਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ।
 - ੨੨ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਾਪ ਤੇ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਾਂ ॥੧੧॥
- ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸਰਬ ਕਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ (ਸਰਬ ਲੋਹ) ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਅਤੇ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ ਚੌਪਦਾਂ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ॥੧੪॥ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੪੭੨॥

੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ॥

੨ਅਬ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੩ਆਦਿ ਅਪਾਰ ਅਲੇਖ ਅਨੰਤ
ਅਕਾਲ ਅਭੇਖ ਅਲੱਖ ਅਨਾਸਾ ॥ ੪ਕੈ ਸਿਵ ਸਕਤ ਦੇਏ ਸੁਤਿਚਾਰ, ਰਜੋ ਤਮ
ਸੱਤ ਤਿਹੂ ਪੁਰ ਬਾਸਾ ॥ ੫ਦਿਉਸ ਨਿਸਾ ਸਸਿ ਸੂਰ ਕੈ ਦੀਪ, ਸੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਰਚੀ ਪੰਚ
ਤੱਤ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥ ੬ਬੈਰ ਬਢਾਇ ਲਰਾਇ ਸੁਰਾਸੁਰ, ਆਪਹ ਦੇਖਤ ਬੈਠੈ ਤਮਾਸਾ ॥੧॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ੭ਕ੍ਰਿਪਾਸਿੰਧ, ਤੁਮਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ; ਜੋ ਕਛੁ ਮੋ ਪਰਿ ਹੋਇ ॥ ਰਚੇ ਚੰਡਕਾ
ਕੀ ਕਥਾ, ਬਾਣੀ ਸੁਭ ਸਭ ਹੋਇ ॥੨॥ ੮ਜੋਤ ਜਗਮਗੈ ਜਗਤਿ ਮੈ ਚੰਡ ਚਮੁੰਡ
ਪ੍ਰਚੰਡਾ ॥ ਭੁਜ ਦੰਡਨ, ਦੰਡਨਿ ਅਸੁਰ; ਮੰਡਨਿ ਭੁਇ ਨਵਖੰਡ ॥੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
੯ਤਾਰਨ ਲੋਕ ਉਧਾਰਨ ਭੂਮਹਿ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਨ ਚੰਡ ਤੁਹੀ ਹੈ ॥ ੧੦ਕਾਰਨ ਈਸ
ਕਲਾ ਕਮਲਾ ਹਰਿ ਅਦੁ ਸੁਤਾ ਜਹ ਦੇਖੋ ਉਹੀ ਹੈ ॥੧੧ ਤਾਮਸਤਾ ਮਮਤਾ ਨਮਤਾ
ਕਵਿਤਾ ਕਵਿਕੇ ਮਨ ਮੱਧਿ ਗੁਹੀ ਹੈ ॥ ੧੨ਕੀਨੋ ਹੈ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਜਗਤ੍ਰ ਮੈ ਪਾਰਸ
ਮੂਰਤ ਜਾਹਿ ਛਹੀ ਹੈ ॥੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੩ਪ੍ਰਮੁਦ ਕਰਨ ਸਭ ਭੈ ਹਰਨ ਨਾਮ ਚੰਡਕਾ
ਜਾਸ ॥ ਰਚੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਤੁਅ; ਕਰੋ ਸਬੁਧ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥੫॥ ਪੁਨਹਾ ॥ ੧੪ਆਇਸ
ਅਬ ਜੋ ਹੋਇ, ਗ੍ਰੰਥ ਤਉ ਮੈ ਰਚੋ ॥ ਰਤਨ ਪ੍ਰਮੁਦ ਕਰ ਬਚਨ; ਚੀਨ ਤਾ ਮੈ
ਗਚੋ ॥ ੧੫ਭਾਖਾ ਸੁਭ ਸਭ ਕਰਹੋ ਧਰਿਹੋ ਕ੍ਰਿਤ ਮੈ ॥ ਅਦਭੁਤ ਕਥਾ ਅਪਾਰ
ਸਮਝਕਰਿ ਚਿੱਤ ਮੈ ॥੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੬ਤ੍ਰਾਸ ਕੁਟੰਬ ਕੇ ਹੁਇਕੈ ਉਦਾਸ, ਅਵਾਸ
ਕੋ ਤਿਆਗਿ ਬਸਿਓ ਬਨਰਾਈ ॥ ੧੭ਨਾਮ ਸੁਰੱਥ ਮੁਨੀਸਰ ਬੇਖ; ਸਮੇਤ ਸਮਾਧ,
ਸਮਾਧ ਲਗਾਈ ॥ ੧੮ਚੰਡ ਅਖੰਡ ਖੰਡੇ ਕਰ ਕੋਪ, ਭਈ ਸੁਰ ਰੱਛਨ ਕੋ ਸਮੁਹਾਈ ॥
੧੯ਬੂਝਹੁ ਜਾਇ ਤਿਨੈ ਤੁਮ ਸਾਧ; ਅਗਾਧਿ ਕਥਾ ਕਿਹ ਭਾਂਤਿ ਸੁਨਾਈ ॥੭॥
ਤੋਟਕਛੰਦ ॥ ੨੦ਮੁਨੀਸਰੋ ਵਾਚ ॥ ਹਰਿ ਸੋਇ ਰਹੈ ਸਜ ਸੈਨ ਤਹਾ ॥ ਜਲ ਜਾਲ
ਕਰਾਲ ਬਿਸਾਲ ਜਹਾ ॥ ੨੧ਭਯੋ ਨਾਭ ਸਰੋਜ ਤੇ ਬਿਸੁਕਰਤਾ ॥ ਸੂਤ ਮੈਲ ਤੇ ਦੈਤ
ਰਚੇ ਜੁਗਤਾ ॥੮॥ ੨੨ਮਧਿ ਕੈਟਭ ਨਾਮ ਧਰੇ ਤਿਨ ਕੇ ॥ ਅਤਿ ਦੀਰਘ ਦੇਹ ਭਏ
ਜਿਨ ਕੇ ॥ ੨੩ਤਿਨ ਦੇਖ ਲੁਕੇਸ ਡਰਿਓ ਹੀਅ ਮੈ ॥ ਜਗਾ ਮਾਤ ਕੋ
ਧਿਆਨੁ ਧਰਿਯੋ ਜੀਅ ਮੈ ॥੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੪ਛੁਟੀ ਚੰਡ ਜਾਗੇ ਬ੍ਰਹਮ,
ਕਰਿਓ ਜੁੱਧ ਕੋ ਸਾਜੁ ॥ ੨੫ਦੈਤ ਸਭੈ ਘਟਿ ਜਾਹਿ ਜਿਉ ਬਢੈ ਦੇਵਤਨ ਰਾਜ ॥੧੦॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੬ਜੁੱਧ ਕਰਿਓ ਤਿਨਸੋਂ ਭਗਵੰਤ; ਨ ਮਾਰ ਸਕੈ ਅਤ ਦੈਤ ਬਲੀ

ਓ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕੁੱਝ ਤੇ ਕਬੂਤਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾ ਕੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਲਈ ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ, ਨਰ, ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਕੁੱਝ-ਕਬੂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਤੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹਨ।

ਅ ਇਥੇ ਚੰਡ ਪੁੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸਬਦ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਣਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਖਤ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਇਹ ੬ ਅੰਕ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜੋਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜੋਤ ਚੰਡ ਦੈਤ ਤੇ ਚਮੁੰਡ (ਦੇਵੀ) ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡ ਦੇਣਾ ਤੇ ਨੌਆਂ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

੪ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਤੇ ਭੁਮੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਲੁਆਮੀ ਲਛਮੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹੀ ਮਹਾਨ ਜੋਤੀ ਖੜ੍ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਛੇ ਹੀ ਅੰਕ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਹਨ ਜੋ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਸਖਤ ਭੁੱਲ ਹੈ।

੫ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਨਿਰੋਲ ਤੋਂ ਨਿਰੋਲ ਇਹ ਕਥਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਦ ਕਰਕੇ ਦੇਵੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਭ ਸਭ ਕਰੇ। ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੇ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਬੋਲੀ) ਚੰਗੀ ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ। (ਆਇਸ ਅਬ ਜੋ ਹੋਇ) ਜੋ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਾਂ। ਕਮਲਾ (ਲਛਮੀ) ਹਰਿ (ਸ਼ਿਵਜੀ) ਅਦ੍ਰੁਸਤਾ (ਪਰਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ) ਇਹ ਸਭ (ਕਾਰਨ ਈਸ) ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਜਿਸ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ (ਜਹ ਦੇਖੋ ਉਹੀ ਹੈ ਉਹੀ ਪਰਮ ਪਾਵਨ ਪਿਤਾ ਸਭ ਦੇ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ (ਜੋਤ ਜਗ ਮਗੈ ਜਗਤਿ ਮੈ) ਜਗਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੋਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜਗਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਦੇਵੀ ਦੀ। ਫੇਰ ਪਹਿਲਿਆਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਹੈ ਹੀ

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੧੫੧ ਤੇ)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਚੰਡੀ ਕਾਵਿ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਕਤੀ ਬਿਲਾਸ ॥ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਤ੍ਰਾਂਧੀ ਮਹਾਤਮ) ਤੇ ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ ॥ ਦੂਜਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੁਤੰਤਰ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਢ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ੨੦ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ਸਨ ਜੋ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਦੂਜੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਅਭਰੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਣਾ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਰੁਦ੍ਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਲਿਖੀ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਰਚੀ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਹਰ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਕਤੀ ਬਿਲਾਸ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਗੱਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਥੇ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਪਈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਜੋ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਕਥਾ ਦੇ ਹੀ ਲਿਖੀਆਂ, ਇਕ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ । ਹਿੰਦੀ ਵਾਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ । ਤੀਸਰੀ ਰਚਨਾ ਸੁਤੰਤਰ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਥਾ ਸਾਗਰ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ ।

ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਦੁਰਗਾ ਸਪਤਸਤੀ ਦਾ ਖੁੱਲਾ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ।

ਦੁਰਗਾ ਸਪਤਸਤੀ ਵੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ੮੧ ਤੋਂ ੯੫ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕਥਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭੀਸ਼ਮ ਪਰਬ ਵਿਚ ਆਈ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਭਾਗਵਤ ਗੀਤਾ । ਇਹ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ—

ਗ੍ਰੰਥ ਸਤਸਤਿਆ ਕੇ ਕਰਿਓ ਜਾ ਸਮ ਅਵਰ ਨ ਕੋਇ ॥ ਜਿਹ ਨਿਮਿਤ ਕਵਿ ਨੇ ਕਹਯੋ ਸੁ ਦੇਹੁ ਚੰਡਿਕਾ ਸੋਇ ॥੨੩੩॥

੧ (ਇਹ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੋਣ ਦੀ ਮੋਹਰ) ਵ ਇਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਗਲਾ ਚਰਣ ਹੈ, ਉਸ ਸਮਰੱਥ ਅਤੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸ੍ਰੀ-ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਜੀ ਕੀ-ਜੀ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਫਵੇ-ਜਿਤ ਹੈ ।

੨ ਇਥੇ ਹੁਣ ਚੰਡੀ ਬਚਿਤ੍ਰਤਰ ਜੀਵਨ ਕੌਤਕ ਬਾਰੇ ਅਚਰਜ ਖੇਲਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

੩ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਚਿਤ੍ਰਤਾ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਹੈ; ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਅਨੰਤ ਹੈ, ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੪ ਤੇਰੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ (ਕੁਦਰਤ) ਨੇ ਚਾਰ ਵੇਦ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ, ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਵੰਸ ਰਿਹਾ ਹੈ) । (ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰਾਹੀਂ) “ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿਕੇ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥ ਅੰਗ-੮੩ ॥”

੫ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ, ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਦੀਪਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਸ ਰਚਨਾ ਰਚਣ ਲਈ ਪੰਜ ਤੱਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਕੀਤੇ ।

੬ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਵਿਚ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਪਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾ ਕੇ ਆਪ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧॥

੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੰਡ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕਥਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ੁੱਧ (ਪਵਿੱਤਰ) ਹੋਵੇ ॥੨॥

੮ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਗਮਗ-ਜਗਮਗ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਚੰਡ ਦੈਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਚੰਡੀ ਦੇਵੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨੌਂ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ॥੩॥

੯ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਧਰਤੀ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਤਾ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਚੰਡ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ।

੧੦ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ (ਈਸ਼ਵਰ) ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹਰਿ ਰੂਪ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਪਹਾੜ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ (ਦੁਰਗਾ ਪਾਰਬਤੀ) ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਥੇ ਉਹੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਖੜੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ।

੧੧ ਤਮੋ ਗੁਣੀ, ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇਰੇ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਰੱਖੀ ਹੈ ।

੧੨ ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਸੋਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਮੂਰਤੀ ਛੂਹ ਗਈ ਹੈ ॥੪॥

੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਭੈ ਦੂਰ

ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਬਖਸ਼ੋ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ (ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਚੰਡਕਾ ਹੈ) । ਤੇਰੇ ਚਰਿੱਤਰ ਜੋ ਬੜੇ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਬਚਿੱਤਰ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿਉ ॥੫॥

੧੪ ਪੁਨਹਾ ॥ ਪੁਨਹਾ=ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ “ਹਰਿਗਾਂ”, “ਚਾਂਦਾਯਣ”, “ਪਰਿਗਾਂ” ਅਤੇ “ਫੁਨਹਾ” ਭੀ ਹੈ ।... ਅਜੇਹੇ ਮਿਲਵੇਂ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ “ਭਾਂਡਾ ਧੋਵੇ ਕਉਣ ਜਿ ਕਚਾ ਸਜਿਆ । ਧਾਤੂ ਪੰਜਿ ਰਲਾ ਏ ਕੂੜਾ ਪਾਜਿਆ ॥ ਅੰਗ-੧੪੧੧॥” ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ ਸੋਹਣੇ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀਆਂ ਜਿਹੇ ਬਚਨ ਬੁਣ ਕੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹਾਂ !

੧੫ ਮੇਰੀ ਬਚਨਾਵਲੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿਉ, ਜਿਹੜੀ ਕਵਿਤਾ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚ ਰੱਖਾਂ । ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਅਦਭੁਤ ਕਥਾ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ॥੬॥

੧੬ ਸਵੈਯਾ ॥ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਉੱਚੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਰਾਜਾ ਵਣ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਿਆ ।

੧੭ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ (ਸਰੱਬ) ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਮੁਨੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਬੇਖ ਨਾਮ ਸਾਥੀ ਸਮੇਤ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਲਈ । (ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪ ਫੁਰਿਆ । ਮੇਧ ਨਾਮੀ ਮੁਨੀ ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ।)

੧੮ ਨਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਚੰਡ ਰਾਖਸ਼ਸ਼ ਜਿਸ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ—

੧੯ ਉਹ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਾਂ ਕਿ ਇਹ ਅਗਾਧ ਕਥਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣੀ ਹੈ । (ਮੇਧਕ ਨਾਮੀ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ) ॥੭॥

੨੦ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਮੁਨੀਸਰੋ ਵਾਚ ॥ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਸ਼ੇਸ ਦੀ ਸੇਜ ਤੇ ਸੌ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਸਮੂਹਕ ਜਲ ਹੀ ਜਲ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਨਾਭੀ ਤੋਂ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ

੨੧ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਕੰਨ ਦੀ ਮੇਲ ਤੋਂ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਦੈਤ ਰਚ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ॥੮॥

੨੨ ਤੇ ਮਧ ਤੇ ਕੈਟਭ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ । ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕੰਢਾਵਰ ਦੇਹ ਹੋ ਗਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ।

੨੩ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਡਰ ਗਿਆ । ਜਗ ਮਾਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ—“ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ॥੯॥

੨੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਉੱਠੇ ਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ।

੨੫ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੈਤ ਸਾਰੇ ਦਿਉਂ ਘਟ ਜਾਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੦॥

੨੬ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਰ ਮਾਰ ਨਾ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੈਤ ਬਹੁਤ ਬਲੀ ਸਨ ।

ਹੈ ॥ ^੧ਸਾਲ ਭਏ ਤਿਨ ਪੰਚ ਹਜਾਰ; ਦੁਹੂੰ ਲਰਤੇ, ਨਹਿ ਬਾਂਹ ਟਲੀ ਹੈ ॥ ^੨ਦੈਤਨ
ਰੀਝ ਕਹਿਓ ਬਰ ਮਾਂਗ; ^੩ਕਹਿਓ ਹਰਿ, ਸੀਸਨ ਦੇਹ ਭਲੀ ਹੈ ॥ ^੪ਧਾਰਿ ਉਰੂ
ਪਰਿ ਚੱਕ੍ਰ ਸੋਂ ਕਾਟਕੈ ਜੋਤਿ ਲੈ ਆਪਨੇ ਅੰਗ ਮਲੀ ਹੈ ॥੧੧॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ^੫ਦੇਵਨ
ਥਾਪਿਓ ਰਾਜ, ਮਧ ਕੈਟਭ ਕੋ ਮਾਰਿਕੈ ॥ ਦੀਨੋ ਸਕਲ ਸਮਾਜ, ਬੈਕੁੰਠ ਗਾਮੀ
ਹਰਿ ਭਏ ॥੧੨॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਮਧ ਕੈਟਭ ਬਧਹਿ ਪ੍ਰਥਮ ਧਿਆਇ ॥੧॥

ਪੁਨਹਾ ॥ ^੬ਬਹੁਰਿ ਭਇਓ ਮਹਾਸੁਰ, ਤਿਨ ਤੋ ਕਿਆ ਕੀਆ ॥ ਭੁਜਾ ਜੋਰ ਕਰਿ
ਜੁਧੁ ਜੀਤ ਸਭ ਜਗੁ ਲੀਆ ॥ ^੭ਸੁਰ ਸਮੂਹ ਸੰਘਾਰੇ ਰਣਹਿ ਪਚਾਰ ਕੈ ॥ ਟੂਕ
ਟੂਕ ਕਰ ਡਾਰੇ ਆਯੁਧ ਧਾਰ ਕੈ ॥੧੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੮ਜੁਧ ਕਰਯੋ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦਾਨਵ
ਮਾਰਿ ਸਭੈ ਸੁਰ ਸੈਨ ਗਿਰਾਇਓ ॥ ^੯ਕੈ ਕੈ ਦੁਟੂਕ ਦਏ ਅਰ ਖੇਤ ਮਹਾਂ ਬਰਬੰਡ
ਮਹਾ ਰਨ ਪਾਇਓ ॥ ^{੧੦}ਸ੍ਰਉਣਤ ਰੰਗ ਸਨਿਓ ਨਿਸਰਿਓ ਜਸੁ ਇਆ ਛਬਿ ਕੋ
ਮਨ ਮੈ ਇਹਿ ਆਇਓ ॥ ^{੧੧}ਮਾਰਿਕੈ ਛਤ੍ਰਨਿ ਕੁੰਡ ਕੈ ਛੇਤ੍ਰ ਮੈ ਮਾਨਹੁ ਪੈਠਿਕੈ
ਰਾਮ ਜੂ ਨਾਇਓ ॥੧੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੨}ਲੈ ਮਹਾਸੁਰ ਅਸਤ੍ਰ ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਸਭੈ ਕਲਵਤ੍ਰ
ਜਿਉ ਚੀਰ ਕੈ ਡਾਰੇ ॥ ^{੧੩}ਲੁੱਥ ਪੈ ਲੁੱਥ ਰਹੀ ਗੁੱਥ ਜੁੱਥ ਗਿਰੇ ਗਿਰ ਸੇ ਰਥ
ਸੋਧਵ ਭਾਰੇ ॥ ^{੧੪}ਗੁਦ ਸਨੇ ਸਿਤ ਲੋਹੁ ਮੈ ਲਾਲ ਕਰਾਲ ਪਰੇ ਰਨ ਮੈ ਗਜ ਕਾਰੇ ॥
^{੧੫}ਜਿਉ ਦਰਜੀ ਜਮ ਮ੍ਰਿਤ ਕੇ ਸੀਤ ਮੈ ਬਾਗੇ ਅਨੇਕ ਕਤਾ ਕਰਿ ਡਾਰੇ ॥੧੫॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੬}ਲੈ ਸੁਰ ਸੰਗ ਸਭੈ ਸੁਰਪਾਲ ਸੁ ਕੋਪ ਕੈ ਸਤ੍ਰ ਕੀ ਸੈਨ ਪੈ ਧਾਏ ॥
^{੧੭}ਦੈ ਮੁਖ ਢਾਰ, ਲੀਏ ਕਰਵਾਰ; ਹਕਾਰ ਪਚਾਰ ਪ੍ਰਹਾਰ ਲਗਾਏ ॥ ^{੧੮}ਸ੍ਰਉਨ ਮੈ
ਦੈਤ ਸੁਰੰਗ ਭਏ; ਕਬਿ ਨੇ ਮਨ ਭਾਉ ਇਹੈ ਛਬਿ ਪਾਏ ॥ ^{੧੯}ਰਾਮ ਮਨੋ ਰਨ ਜੀਤ
ਕੈ ਭਾਲਕ ਦੈ ਸਿਰਪਾਉ ਸਭੈ ਪਹਰਾਏ ॥੧੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੦}ਘਾਇਲ ਘੁਮਤ ਹੈ
ਰਨ ਮੈ ਇਕ ਲੋਟਤ ਹੈ ਧਰਨੀ ਬਿਲਲਾਤੇ ॥ ^{੨੧}ਦਉਰਤ ਬੀਚ ਕਬੰਧ ਫਿਰੇ, ਜਿਹ
ਦੇਖਤ ਕਾਇਰ ਹੈਂ ਡਰ ਪਾਤੇ ॥ ^{੨੨}ਇਯੋ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਜੁਧੁ ਕੀਯੋ ਤਬ ਜੰਬੁਕ ਗਿਰਝ
ਭਏ ਰੰਗ ਰਾਤੇ ॥ ^{੨੩}ਸ੍ਰੋਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮੈ ਪਾਇ ਪਸਾਰ ਕੇ ਸੋਏ ਹੈਂ ਸੂਰ ਮਨੋ ਮਦ
ਮਾਤੇ ॥੧੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੪}ਜੁਧੁ ਕੀਓ ਮਹਾਸੁਰ ਦਾਨਵ ਦੇਖਤ ਭਾਨ ਚਲੈ ਨਹੀ
ਪੰਥਾ ॥ ^{੨੫}ਸ੍ਰੋਨ ਸਮੂਹ ਚਲਿਓ ਲਖਿਕੈ ਚਤੁਰਾਨਨ ਭੂਲਿ ਗਏ ਸਭ ਗ੍ਰੰਥਾ ॥ ^{੨੬}ਮਾਸ
ਨਿਹਾਰਕੈ ਗਿ੍ਝ ਰੜੈ; ਚਟਸਾਰ ਪੜੈਂ ਜਿਮੁ ਬਾਰਕ ਸੰਥਾ ॥ ^{੨੭}ਸਾਰਸੁਤੀ ਤਟ ਲੈ
ਭਟ ਲੋਥ ਸ੍ਰਿੰਗਾਲ ਕਿ ਸਿੱਧ ਬਨਾਵਤ ਕੰਥਾ ॥੧੮॥ ^{੨੮}ਦੋਹਰਾ ॥ ਅਗਨਤ

ੳ ਦੈਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤਨੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਹੀ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਨਾ
ਪਿੱਛੇ ਹਟਿਆ ਹੈ। ਬਲਵਾਨ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਬਾਸ਼ ਤੇ ਕੁਝ ਇਨਾਮ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਚਨ ਲੈ ਲਿਆ
ਕਿ ਜੋ ਮੰਗਿਆ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਭੁਝ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ। ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਟ 'ਤੇ ਰੱਖ
ਕੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਜੁਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ ਨਾਲ ਮਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੇਂ ਲਿਆ।
ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਦਾ ਅੰਤਰਗਤ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਤਕੜਾ ਪੁਰਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ
ਹੋ ਜਾਵੇ ਅੰਤ ਉਹ ਕਾਲ ਤੇ ਫਤਹਿ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਪਾਠਕ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਰੇਣਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ
ਹੋ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਸੋਚੇਗਾ ਕਿ ਐ ਮਨ ਜਦ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਲੀ, ਯੋਧੇ ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਭਗਵਾਨ ਨਾਲ ੫੦੦੦ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਟਾਕਰਾ
ਕਰਕੇ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੋਰੀ ਕੀ ਅੰਕਾਤ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ
ਗੁਜ਼ਰੇ ਨੇ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਾਲ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ ਪਰ ਕਾਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਕਸ਼ ਵਿਖਾ ਕੇ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ
ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀ ਚਾਉ ਸੀ? ਭਾਵੇਂ
ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਚੱਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਸਾਰੇ
ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।
ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਚਨ ਦੀ ਕੀ ਅਹਮੀਅਤ ਸੀ ਕੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਉਸ
ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਪ ਜ਼ਬਾਨ ਪੂਰਨ ਪਾਓਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਚੰਦ ਦੁਆਨੀਆਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਫਟਾ-ਫਟ ਕੀਤੀ ਜਬਾਨ ਤੇ ਮੁਕਰ
ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਜ਼ਬਾਨ ਤਾਂ ਰਹੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲਿਖੇ ਬਹੀ ਖਾਤੇ, ਅਸਟਾਮ ਤੇ ਰਜਿਸਟਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਕੀ ਆਫਰੀਨ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੈਤ
ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਜੋਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਬਾਨ ਨਹੀਂ ਬਦਲੀ ਕੀਤਾ ਕੋਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ

- ੧ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਲੜਦਿਆਂ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਬਹਿ ਨਹੀਂ ਥੱਕੀ ਨਾ ਪਾਸੇ ਹੋਈ ।
- ੨ ਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਦੈਤ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਬੜਾ ਬਹਾਦਰ ਹੈਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਥੋਂ ਵਰ ਮੰਗ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਦੇ ਦੇਹ । ਜੇ ਚੰਗਾ ਵਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।
- ੩ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਟ ਉੱਤੇ ਧਰ ਕੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਆਪਣੇ ਤਨ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਈ ॥੧੧॥
- ੪ ਸੋਰਠਾ ॥ ਮਧ ਕੈਟਭ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬੇਰੁੱਠ ਧਾਮ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ (ਨੋਟ :- ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਇਥੇ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ) ॥੧੨॥
- ੫ ਇਥੇ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਡੀਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤ ਪੁੰਨਗ, ਮਧ ਕੈਟਭ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੧॥
- ੬ ਪੁਨਰਾ ॥ ਫੇਰ ਮਹਿਖਾਸੁਰ (ਬੋਠੇ) ਜਿਹਾ ਦੈਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਆ ਕੀਤਾ। ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ।
- ੭ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਵੰਗਾਰ-ਵੰਗਾਰ ਕੇ । ਸਭ ਨੂੰ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰ ਸੁੱਟਿਆ ਸਸ਼ਤਰ ਫੜ ਕੇ ॥੧੩॥
- ੮ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੇ ਐਸਾ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ, ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ।
- ੯ ਦੋ-ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਯੋਧੇ ਨੇ ਮਹਾਂਯੁੱਧ ਕੀਤੀ ।
- ੧੦ ਲਹੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਜਿਸ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਛਬੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਆਇਆ ।
- ੧੧ ਜਾਣੋ ਕਿ ਛੱਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਕੁਲਛੇਤਰ ਦੇ ਤਲਾਅ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਜਾਣੇ ਪਰਸਰਾਮ ਨਹਾਤਾ ਹੈ ॥੧੪॥
- ੧੨ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਤ ਨੇ ਅਸ਼ਤਰ-ਸਸ਼ਤਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਲੋਥ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੋਥ ਡਿੱਗ ਕੇ ਗੁੱਛੇ ਵਾਂਗ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਤੇ ਭਾਰੀ ਪਹਾੜ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਮਿੱਥ ਤੇ ਚਿੱਟੀ ਚਰਬੀ, ਲਹੂ ਵਿਚ ਲਾਲ ਬੋਹਾਲ ਪਏ ਹਨ ।
- ੧੫ ਰਣ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਹਾਥੀ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ
- ੧੫ ਦਰਜੀ ਜਮਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਰਦੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪੁਸ਼ਾਕੇ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਕਤਰ ਕੇ ਲੀਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੧੫॥
- ੧੬ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੱਲ ਆਏ ।
- ੧੭ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਢਾਲਾਂ ਕਰਕੇ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਫੜ ਕੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ 'ਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤੇ ।
- ੧੮ ਲਹੂ ਵਿਚ ਦੈਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛਬੀ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈ । ਜਾਣੋ
- ੧੯ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਿੱਛਾਂ, ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲ ਬਸਤਰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੇ ਕੇ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ॥੧੬॥
- ੨੦ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਇੱਕ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ, ਇੱਕ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਲਕਦੇ ਹਨ, ਰੋਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨੧ ਇਕ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਦੌੜਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਇਰ, ਡਰਾਕਲ ਡਰਦੇ ਹਨ—ਬਈ ਕੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੨੨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਤ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗਿੱਦੜ, ਗਿਰਝਾਂ ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗ ਹੋ ਕੇ ਲਾਲੋ-ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ ।
- ੨੩ ਲਹੂ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਵਿਚ ਲੰਮੀਆਂ ਤਾਣ ਕੇ ਸੁਰਮੇ ਇਉਂ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੱਈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹਨ ॥੧੭॥
- ੨੪ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਤ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੁਰਜ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ।
- ੨੫ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸਮੂਹ ਹੀ ਲਹੂ ਚਲਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ-ਰੋਹਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੨੬ ਮਾਸ ਪਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਗਿਰਝਾ ਇਉਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਬਕ (ਸੰਥਿਆ) ਪਕਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਾਂ ਇਉਂ
- ੨੭ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਸਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੁਰਮੇ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਿੱਲ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਕਢਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੮॥
- ੨੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਅਣਗਿਣਤ—

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਬਾਸ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਲ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਅਤੇ ਆਫ਼ਰੀਨ ਦੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਏਲਹੀ ਕਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਾਵਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬਲਵਾਨ ਇਕ ਛਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸੱਦਾ ਆਉਣ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਫੇਰ ਗਰਬ ਕਾਦਾ ? ਕਹਾਂ ਨਰ ਗਰਬਸਿ ਥੋਰੀ ਬਾਤ ॥ ਮਨ ਦਸ ਨਾਜੁ ਟਕਾ ਚਾਰਿ ਗਾਠੀ ਐਡੇ ਟੇਡੇ ਜਾਤੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗਾਉ ਸਉ ਪਾਏ ਦੁਇ ਲਖ ਟਕਾ ਬਾਤ ॥ ਦਵਸ ਚਾਰ ਕੀ ਕਰਹੁ ਸਾਹਿਬੀ ਜੈਸੇ ਬਨ ਹਰ ਪਾਤ ॥੧॥ ਨਾ ਕੋਉ ਲੈ ਆਇਆ ਇਹ ਧਨੁ ਨਾ ਕੋਉ ਲੈ ਜਾਤੁ ॥ ਰਾਵਨ ਹੂੰ ਤੇ ਅਧਿਕ ਛਤ੍ਰ ਪਤਿ ਖਿਨ ਮਹਿ ਗਏ ਬਿਲਾਤ ॥ ਅੰਗ ੧੨੫੧ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ।

(ਪੰਨਾ ੧੪੮ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਨਹੀਂ, ਦੇ ਕੀ ਮਾਇਨੇ ? ਅੰਕ ੬ ਤੱਕ ਪੰਜਾਂ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਉਸਤਤਿ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ੬ ਅੰਕ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਗਰਾਉਡਿੰਗ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਹ ਇਥੇ ਵੀ “ਜੰਗ ਮਾਤ” ਨੂੰ (ਦੁਰਗਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਜੇ ਦੁਰਗਾ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ । ਜੇ ਦੁਰਗਾ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆ ਭੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਜਗਮਾਤ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਭੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਜਨਨੀ ਮਾਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਦ ਹੈ, ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਛੀ ਭੁੱਲ ਹੈ । ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਤੇ ਜਾਗ ਪਏ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ! ਜੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਨੇ ਸਸਤ੍ਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੰਭਾਲੇ ਲੜਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਕਿਉਂ ਗਏ ? ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਇਕ ਜ਼ਬਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਰਕਾਰ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਥੇ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕ ਯਾਦ ਰਹੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਹੀਰਿਆਂ ਤੁਲ ਜੋਏ ਹਨ ।

- ੧ ਜਿਹੜੇ ਬੇਅੰਤ ਦੇਵਤੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਗਿਣੇ ? ਜਿਹੜੇ ਦੇਵਤੇ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ, ਕੈਲਾਸ਼ਪੁਰੀ ਦੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ॥੧੯॥
- ੨ ਸੋਰਠਾ ॥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਤੇ ਧਨ ਆਦਿ ਦੋਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਏ । ਦੇਵਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪੁਰੀ ਕੈਲਾਸ਼ ਪੁਰੀ 'ਤੇ ਜਾ ਵਸੇ, ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ॥੨੦॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦੋਂ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਉਥੇ ਬੀਤ ਗਏ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ, ਤਾਂ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ॥੨੧॥
- ੪ ਰੇਖਤਾ ॥ ਤੇ ਸਾਰੀ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇਵੀ ਅੱਗੇ ਦੇਵਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੋਤ ਨੇ ਸਾਰੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਸਾਥੋਂ ਖੋਹ ਲਏ ਹਨ ।
- ੫ ਹੁਣ ਤੂੰ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਸੇਵਕ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਤੱਕ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਾਂ ।
- ੬ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਸੋਭਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਉ ਜੋ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਕੰਮ ਹੈ ।
- ੭ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ, ਜੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਜੋ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਹੈ) ॥੨੨॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭੜਕ ਉੱਠੀ । ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਾਂਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਆ ਕੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਵਸਾਂਗੀ ਤੁਸੀਂ ਹਾਲ ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖੋ ॥੨੩॥
- ੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ । ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਸ਼ੰਖ ਅਤੇ ਅਸਤਰ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਏ ਉਸ ਵੇਲੇ ॥੨੪॥
- ੧੦ ਸਮਝੋ ਕਿ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਾਲ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਚੰਡੀ ਸਿੰਘ (ਸ਼ੇਰ) 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ ॥੨੫॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਉਂ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਕੱਢ ਤੱਕ ਹੋ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ (ਦਲ ਸਿੰਹਕਾ) ਜਿਹਾ ਬਲ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਵਿਚ ਹੈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਵਾਲ
- ੧੨ ਮਾਨੋ ਕਾਲ ਦੇ ਤੀਰ ਹਨ ਜਾਂ ਪੀਲੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਉਹੋ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਰੁੱਖ ਖੜੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਦੋ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੋਤਕੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਭੁੱਰੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਗੱਲ ਰੰਗ ਦੇ ਦਾਗ ਦਿਉ ਪਾਜਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥੁ ਰਾਜ ਨੇ ਬਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਧਰੇ ਸਨ ॥੨੬॥
- ੧੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਘੰਟਾ, ਗਦਾ, ਤ੍ਰਿਸੂਲ, ਤੇਗ, ਸੰਖ, ਕਮਾਨ ਤੇ ਬਾਣ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਚੱਕਰ ਅੰਠਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਅੱਠੇ ਹਥਿਆਰ ਫੜ ਲਏ ਜੋ ਇਉਂ ਚਮਕਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸੂਰਜ ਚਮਕਦਾ ਹੈ ॥੨੭॥
- ੧੬ ਚੰਡੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਚੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਸਤਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ । ਦੋਤ ਦੇ ਮਹਿਲ ਭਾਵ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਜੰਗੀ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ॥੨੮॥
- ੧੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੋਤ ਨੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਦੋਤਾਂ ਨੇ ਜੰਗੀ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਟੋਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਤੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਲਿਆ ॥੨੯॥
- ੧੮ ੪੫ ਪਦਮ ਦੋਤ ਚਾਰ ਰੰਗੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ । ਕੁਝ ਸੱਜੇ, ਕੁਝ ਖੱਬੇ ਕੁਝ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ॥੩੦॥
- ੧੯ ੪੫ ਪਦਮ ਦਲ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਪੰਦਰਾਂ ਪਦਮ ਸੱਜੇ, ਦਸ ਪਦਮ ਖੱਬੇ, ਵੀਹ ਪਦਮ ਪਿੱਛੇ ॥੩੧॥
- ੨੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੋੜ ਕੇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਦੋਤ ਚੰਡੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਕਾਲੇ-ਕਾਲੇ । ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਬਾਣ ਲੈ ਕੇ ਕਮਾਨਾਂ ਤਾਣ ਕੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ।
- ੨੧ ਚੰਡੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ—

^੧ਤਬੈ ਕਰਵਾਰ ਹਕਾਰ ਕੈ ਸਤ੍ਰ ਸਮੂਹ ਨਿਵਾਰੇ ॥ ^੨ਖਾਂਡਵ ਜਾਰਨ ਕੋ ਅਗਨੀ
ਤਿਹ ਪਾਰਥ ਨੇ ਜਨੁ ਮੇਘ ਬਿਡਾਰੇ ॥੩੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੩ਦੈਤ ਕੋਪ ਇਕ ਸਾਮੁਹੇ
ਗਇਓ ਤੁਰੰਗਮ ਡਾਰਿ ॥ ਸਨਮੁਖ ਦੇਵੀ ਕੇ ਭਇਓ ਸਲਭ ਦੀਪ ਅਨੁਹਾਰ ॥੩੩॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੪ਬੀਰ ਬਲੀ ਸਿਰਦਾਰ ਦੈਈਤ ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ਕੈ ਮਿਆਨ ਤੇ ਖਗੁ ਨਿਕਾਰਿਓ ॥
^੫ਏਕ ਦਇਓ ਤਨ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੈ ਦੂਸਰ ਕੇਹਰਿ ਕੇ ਸਿਰ ਝਾਰਿਓ ॥ ^੬ਚੰਡ
ਸੰਭਾਰ ਤਬੈ ਬਲੁ ਧਾਰਿ ਲਇਓ ਗਹਿ ਨਾਰਿ ਧਰਾ ਪਰ ਮਾਰਿਓ ॥ ^੭ਜਿਉ
ਪੁਬੀਆ ਸਰਤਾ ਤਟ ਜਾਇਕੈ ਲੈ ਪਟ ਕੋ ਪਟ ਸਾਥ ਪਛਾਰਿਓ ॥੩੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥
^੮ਦੇਵੀ ਮਾਰਿਓ ਦੈਤ ਇਉ ਲਰਿਓ ਜੁ ਸਨਮੁਖ ਆਇ ॥ ਪੁਨਿ ਸਤ੍ਰਨਿ ਕੀ
ਸੈਨ ਮੈ ਧਸੀ ਸੁ ਸੰਖੁ ਬਜਾਇ ॥੩੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੯ਲੈ ਕਰਿ ਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ
ਮਹਾਂ ਬਰਬੰਡ ਤਬੈ ਇਹ ਕੀਨੋ ॥ ^{੧੦}ਏਕ ਹੀ ਬਾਰ ਨਿਹਾਰ ਹਕਾਰ ਸੁਧਾਰ ਬਿਦਾਰ
ਸਭੈ ਦਲੁ ਦੀਨੋ ॥ ^{੧੧}ਦੈਤ ਘਨੇ ਰਨ ਮਾਹਿ ਹਨੇ ਲਖਿ ਸੋਨ ਸਨੇ ਕਵਿ ਇਉ
ਮਨ ਚੀਨੋ ॥ ^{੧੨}ਜਿਉ ਖਗਰਾਜ ਬਡੋ ਅਹਿਰਾਜ ਸਮਾਜ ਕੈ ਕਾਟ ਕਤਾ ਕਰਿ
ਲੀਨੋ ॥੩੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੩}ਦੇਵੀ ਮਾਰੇ ਦੈਤ ਬਹੁ ਪ੍ਰਬਲ ਨਿਬਲ ਸੇ ਕੀਨ ॥
ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰ ਕਰਿ ਕਰਨ ਮੈ ਚਮ੍ਰੁ ਚਾਲ ਕਰਿ ਦੀਨ ॥੩੭॥ ^{੧੪}ਭਜੀ ਚਮ੍ਰੁ ਮਹਾਸੂਰੀ
ਤਕੀ ਸਰਨਿ ਨਿਜ ਈਸ ॥ ਧਾਇ ਜਾਇ ਤਿਨ ਇਉ ਕਹਿਓ ਹਨਿਓ ਪਦਮ
ਭਟ ਬੀਸ ॥੩੮॥ ^{੧੫}ਸੁਨ ਮਹਾਸੂਰ ਮੂੜ ਮਤ ਮਨ ਮੈ ਉਠਿਓ ਰਿਸਾਇ ॥
ਆਗਿਆ ਦੀਨੀ ਸੈਨ ਕੋ ਘੇਰੇ ਦੇਵੀ ਜਾਇ ॥੩੯॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੬}ਬਾਤ ਸੁਨੀ
ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਭ ਸੈਨਹਿ ਸੂਰ ਮਿਲੇ ਇਕੁ ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੭}ਜਾਇ ਪਰੈ ਚਹੂੰ
ਓਰ ਤੇ ਧਾਇਕੈ ਠਾਟ ਇਹੈ ਮਨ ਮੱਧਿ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੮}ਮਾਰਹੀ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ
ਪਰੇ ਅਸਿ ਲੈ ਕਰਿ ਮੈ ਦਲੁ ਇਉ ਬਿਹਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੯}ਘੇਰਿ ਲਈ ਚਹੂੰ ਓਰ
ਤੇ ਚੰਡ ਸੁ ਚੰਦ ਮਨੋ ਪਰਵੇਖ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥੪੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੦}ਦੇਖਿ ਚਮ੍ਰੁ ਮਹਾਸੂਰ
ਕੀ ਕਰਿ ਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੧}ਦਛਨ ਬਾਮ ਚਲਾਇ ਘਨੇ ਸਰ
ਕੋਪ ਭਯਾਨਕ ਜੁਧੁ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੨}ਭੰਜਨ ਭੇ ਅਰਿ ਕੇ ਤਨ ਤੇ ਛੁਟ ਸ੍ਰੋਨ
ਸਮੂਹ ਧਰਾਨ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੩}ਆਠਵੇ ਸਿੰਧ ਪਚਾਇਓ ਹੁਤੇ ਮਨੋ ਯਾ ਰਨ
ਮੈ ਬਿਧਿ ਨੇ ਉਗਰਿਓ ਹੈ ॥੪੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੪}ਕੋਪ ਭਈ ਅਰਿ ਦਲ ਬਿਖੈ
ਚੰਡੀ ਚਕ੍ਰ ਸੰਭਾਰ ॥ ਏਕ ਮਾਰਿਕੈ ਦੂ ਕੀਏ ਦੂ ਤੇ ਕੀਨੇ ਚਾਰ ॥੪੨॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
^{੨੫}ਇਹ ਭਾਂਤ ਕੋ ਜੁਧੁ ਕਰਿਓ ਸੁਨਿਕੈ ਕਵਲਾਸ ਮੈ ਧਿਆਨ ਛੁਟਿਓ ਹਰਿ ਕਾ ॥

- ੧ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ—
- ੨ ਖਾਂਡਵ ਬਾਗ ਦੀ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਬੱਦਲ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਅਰਜਨ ਨੇ ਅਸਤਰ ਚਲਾ ਕੇ ਬੱਦਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਐਉਂ ਹੀ ਚੰਡੀ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨੂੰ ਉਡਾ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੩੨॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਕ ਦੈਤ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਘੋੜਾ ਭਜਾ ਕੇ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਭਬੱਕੜ (ਪਤੰਗ) ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੩੩॥
- ੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਬਲੀ ਦੈਤ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਖੰਭਾ ਕੱਢਿਆ, ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ
- ੫ ਚੰਡੀ ਦੇ ਮਾਰਿਆ, ਦੂਜਾ ਵਾਰ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੬ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਾਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧੌਣ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
- ੭ ਧੋਬੀ ਨਦੀ ਉੱਪਰ ਜਾ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਜਿਲ ਉੱਪਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ॥੩੪॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੇਵੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਦੈਤ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਲੜਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਟਕਾ ਮਾਰਿਆ। ਫੇਰ ਵੈਰੀ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਸੰਘ ਵਜਾ ਕੇ ਜਾ ਧਸੀ ॥੩੫॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਫੇਰ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧਨੁੱਖ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।
- ੧੦ ਕਿ ਇਕੋ ਵਾਰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਸੋਧ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਲ ਬਿਦਾਰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ।
- ੧੧ ਬੇਅੰਤ ਦੈਤ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਕਤਾਰ ਦੀ ਕਤਾਰ ਲਹੂ ਡੋਲ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਵੀ ਨੇ ਇਉਂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿ—
- ੧੨ ਜਿਵੇਂ ਗਰੁੜ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੱਪਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਕੁਤਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੩੬॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੈਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ।
- ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦੀ ਤਾਕਤ ਬਲਵਾਨ ਤੋਂ ਨਿਰਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਕੜ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਫੌਜ ਭਜਾ ਦਿੱਤੀ ॥੩੭॥
- ੧੪ ਮਹਿਕਾਸੂਰ ਦੈਤ ਦੀ ਫੌਜ ਭੱਜ ਗਈ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਜਾ ਲਈ। ਮੁੜ ਕੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੀਹ ਪਦਮ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ॥੩੮॥
- ੧੫ ਮੱਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮਹਿਕਾਸੂਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਤੜਪ ਪਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਵੋ ॥੩੯॥
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਤਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ
- ੧੭ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਪਏ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਠਾਣ ਲਈ। ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ
- ੧੮ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਦਲ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ
- ੧੯ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਘੇਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੪੦॥
- ੨੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਮਹਿਕਾਸੂਰ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸਖਤ ਧਨੁੱਖ ਪਕੜ ਲਿਆ ਅਤੇ
- ੨੧ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਅਨੇਕ ਤੀਰ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਭਿਅੰਕਰ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ।
- ੨੨ ਵੈਰੀ ਦੇ ਤਨ ਦੇ ਫੁਟਣ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਲਹੂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆ ਪਿਆ।
- ੨੩ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅੱਠਵਾਂ ਸਮੁੰਦਰ (ਲਹੂ ਦਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਹਜ਼ਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਪੇਟ ਵਿਚੋਂ ਉਗਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੪੧॥
- ੨੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਚੰਡੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦਲ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਨੇ ਚੱਕਰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਇਕ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਦੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੋ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੪੨॥
- ੨੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕੈਲਾਸ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਤਾੜੀ ਖੁੱਲ ਗਈ।

^੧ਪੁਨਿ ਚੰਡ ਸੰਭਾਰ ਉਭਾਰ ਗਦਾ ਧੁਨਿ ਸੰਖ ਬਜਾਇ ਕਰਿਓ ਖਰਕਾ ॥ ^੨ਸਿਰ
 ਸਤੁਨਿ ਕੇ ਪਰ ਚਕ੍ਰ ਪਰਿਓ ਛੁਟ ਐਸੇ ਬਹਿਓ ਕਰਿ ਕੇ ਬਰਕਾ ॥ ਜਨੁ ਖੇਲਨ
 ਕੋ ਸਰਤਾ ਤਟ ਜਾਇ ਚਲਾਵਤ ਹੈ ਛਿਛਲੀ ਲਰਕਾ ॥੪੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੩ਦੇਖ
 ਚਮ੍ਰ ਮਹਿਖਾਸੁਰੀ ਦੇਵੀ ਬਲਹਿ ਸੰਭਾਰਿ ॥ ਕਛੁ ਸਿੰਘਹਿ ਕਛੁ ਚਕ੍ਰ ਸੋ ਭਾਰੇ
 ਸਭੈ ਸੰਘਾਰਿ ॥੪੪॥ ^੪ਇਕ ਭਾਜੇ ਨ੍ਰਿਪ ਪੈ ਗਏ ਕਹਿਓ ਹਤੀ ਸਭ ਸੈਨ ॥
 ਇਉ ਸੁਨਿਕੈ ਕੋਪਿਓ ਅਸੁਰ ਚੜਿ ਆਇਓ ਰਨ ਐਨ ॥੪੫॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ^੫ਜੂਝ
 ਪਰੀ ਸਭ ਸੈਨ ਲਖੀ ਜਬ; ਤੋ ਮਹਖਾਸੁਰ ਖੱਗੁ ਸੰਭਾਰਿਓ ॥ ^੬ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੇ
 ਸਾਮੁਹਿ ਜਾਇ, ਭਇਆਨਕ ਭਾਲਕ ਜਿਉ ਭਭਕਾਰਿਓ ॥ ^੭ਮੁਗਦਰੁ ਲੈ ਅਪਨੇ
 ਕਰਿ ਚੰਡ ਸੁ ਕੈ ਬਰਿ ਤਾ ਤਨ ਉਪਰ ਡਾਰਿਓ ॥ ^੮ਜਿਉ ਹਨੁਮਾਨ ਉਖਾਰ
 ਪਹਾਰ ਕੋ ਰਾਵਨ ਕੋ ਉਰ ਭੀਤਰ ਮਾਰਿਓ ॥੪੬॥ ^੯ਫੇਰ ਸਰਾਸਨ ਕੋ ਗਹਿਕੈ
 ਕਰ; ਬੀਰ ਹਨੇ ਤਿਨ ਪਾਨ ਨ ਮੰਗੇ ॥ ^{੧੦}ਘਾਇਲ ਘੂਮ ਪਰੇ ਰਨ ਮਾਂਹਿ ਕਰਾਹਤ
 ਹੈ ਗਿਰ ਸੇ ਗਜ ਲੰਗੇ ॥ ^{੧੧}ਸੂਰਨ ਕੇ ਤਨ ਕਉਚਨ ਸਾਥਿ ਪਰੇ ਧਰ ਭਾਉ
 ਉਠੇ ਤਹ ਚੰਗੇ ॥ ^{੧੨}ਜਾਨੋ ਦਵਾ ਬਨ ਮਾਝ ਲਗੇ ਤਹ ਕੀਟਨ ਭੱਛ ਕੋ ਦਉਰੇ
 ਭੁਜੰਗੇ ॥੪੭॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ^{੧੩}ਕੋਪ ਭਰੀ ਰਨ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸੁ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਸਿੰਘ ਧਸੀ
 ਰਨ ਮੈ ॥ ^{੧੪}ਕਰਵਾਰ ਲੈ ਲਾਲ ਕੀਏ ਅਰਿ ਖੇਤ ਲਗੀ ਬੜਵਾਨਲ ਜਿਉ ਬਨ
 ਮੈ ॥ ^{੧੫}ਤਬ ਘੇਰਿ ਲਈ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਦੈਤਨ ਇਉ ਉਪਮਾ ਉਪਜੀ ਮਨ ਮੈ ॥
^{੧੬}ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਤੇਜੁ ਚਲਿਓ ਜਗ ਮਾਤ ਕੋ ਦਾਮਨ ਜਾਨ ਚਲੇ ਘਨ ਮੈ ॥੪੮॥
^{੧੭}ਫੂਟ ਗਈ ਧੁਜਨੀ ਸਗਰੀ ਅਸਿ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜਬੈ ਕਰਿ ਲੀਨੋ ॥ ^{੧੮}ਦੈਤ ਮਰੈ
 ਨਹਿ ਬੇਖ ਕਰੇ ਬਹੁ; ਤਉ ਬਰਬੰਡ ਮਹਾਂ ਬਲ ਕੀਨੋ ॥ ^{੧੯}ਚਕ੍ਰ ਚਲਾਇ ਦਇਓ
 ਕਰਿ ਤੇ; ਸਿਰ ਸਤੁ ਕੋ ਮਾਰ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਦੀਨੋ ॥ ^{੨੦}ਸ੍ਰਉਨਤ ਧਾਰ ਚਲੀ ਨਭ
 ਕੋ ਜਨੁ ਸੂਰ ਕੋ ਰਾਮ ਜਲਾਂਜਲ ਦੀਨੋ ॥੪੯॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ^{੨੧}ਸਭ ਸੂਰ ਸੰਘਾਰ ਦੇ
 ਤਿਹ ਖੇਤ ਮਹਾਂ ਬਰ ਬੰਡ ਪਰਾਕ੍ਰਮ ਕੈ ॥ ^{੨੨}ਤਹ ਸ੍ਰਉਨਤ ਸਿੰਧ ਭਇਓ ਧਰਨੀ
 ਪਰਿ ਪੁੰਜ ਗਿਰੇ ਅਸਿ ਕੈ ਧਮ ਕੈ ॥ ^{੨੩}ਜਗਮਾਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਨੇ ਸੂਰ ਤਾਪ ਸੁ
 ਦਾਨਵ ਸੈਨ ਗਈ ਜਮ ਕੈ ॥ ^{੨੪}ਬਹੁਰੋ ਅਰਿ ਸਿੰਧੁਰ ਕੇ ਦਲ ਪੈਠ ਕੈ ਦਾਮਨ
 ਜਿਉ ਦੁਰਗਾ ਦਮ ਕੈ ॥੫੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੫}ਜਬ ਮਹਖਾਸੁਰ ਮਾਰਿਓ ਸਬ ਦੈਤਨ
 ਕੋ ਰਾਜ ॥ ਤਬ ਕਾਇਰ ਭਾਜੇ ਸਭੈ ਛਾਡਿਓ ਸਕਲ ਸਮਾਜ ॥੫੧॥ ਕਬਿਤੁ ॥
^{੨੬}ਮਹਾਬੀਰ ਕਹਰੀ, ਦੁਪਹਰੀ ਕੋ ਭਾਨ ਮਾਨੋ; ਦੇਵਨ ਕੇ ਕਾਜ ਦੇਵੀ ਡਾਰਿਓ ਦੈਤ

- ੧ ਫੇਰ ਚੰਡੀ ਨੇ ਗਦਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਭਾਰੀ ਤੇ ਸੰਖ ਵਜਾ ਕੇ ਗਦਾ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਖੜਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਚੱਕਰਾਉਂਦੇ ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਬੱਚੇ ਕਿਸੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ
- ੩ ਠੀਕਰੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਤਰਦੀ ਹੋਈ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੪੩॥
- ੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ । ਕੁਝ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਕੁਝ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ॥੪੪॥
- ੫ ਕੁਝ ਭੱਜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਇਆ ਦਾਤ ਆਪ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਆ ਗਿਆ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ॥੪੫॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹੀ ਪਈ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਨੇ ਆਪ ਖੜਗ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ।
- ੭ ਤੇਜਵੰਤ ਚੰਡੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਕੇ ਵੱਡੇ ਡਰਾਉਣੇ ਰਿੱਛ ਵਾਂਗ ਜਾ ਕੇ ਬੁਝਕਿਆ ।
- ੮ ਤਾਂ ਚੰਡੀ ਨੇ ਮੁਗਦਰ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇਉਂ ਮਾਰਿਆ
- ੯ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਪਹਾੜ ਉਖਾੜ ਕੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ॥੪੬॥
- ੧੦ ਫੇਰ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਪਕੜ ਕੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ । ਜਿਸ ਦੇ ਤੀਰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ।
- ੧੧ ਜ਼ਖਮੀ ਘੁਮੇੜੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ ਹਾਲ ਦੁਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਹਾੜਾਂ ਜਿਹੇ ਵਜੂਦ ਜਿਵੇਂ ਲੋਹੜਾ ਹਾਥੀ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਭਾਵ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਇਉਂ ਜਾਣੋ ਕਿ ਵਣ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਭੈ ਤੇ ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਭੱਜਦੇ ਹਨ । ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜ ਕੇ ਖਾਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ ॥੪੭॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਰਗਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਧਸੀ ਹੈ ।
- ੧੫ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਮੂੰਹ ਲਾਲ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਰਣ ਖੇਤ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਵਣ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੧੬ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਮੈਂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ । ਜਾਣੋ—
- ੧੭ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਮਨ ਦਾ ਤੇਜ ਚਮਕਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ॥੪੮॥
- ੧੮ ਧੁਜਨੀ (ਸੈਨਾ) ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਡੁੱਟ ਕੇ ਖਿਲਰ-ਪਿੱਲਰ ਗਈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈ—
- ੧੯ ਬਹੁਤ ਦੈਂਤ ਮਰ ਗਏ ਤਦ ਬਲਵਾਨ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਮਹਾਂ ਬਲ ਧਾਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ
- ੨੦ ਚੱਕਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿਰ ਵੱਖਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੧ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਪੜ ਵਿਚੋਂ ਫੁਹਾਰੇ ਵਾਂਗ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾ ਕੇ ਧਾਰ ਬਣ ਕੇ ਡਿਗਣ ਲੱਗੀ ਜਿਵੇਂ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ਭਾਵ (ਜਲਧਾਰਾ) ॥੪੯॥
- ੨੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਚੰਡੀ ਨੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਕਰਕੇ—
- ੨੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਹੂ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਝਟਕੇ ਹੋਏ ਇਕ ਵੱਢਿਉਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗੇ ।
- ੨੪ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਧਾ ਲੋਕ ਭਾਵ ਯਮਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ ।
- ੨੫ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਦੀ ਹਾਥੀਆਂ ਜਿਹੇ ਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਜਾ ਬੈਠੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਨੂਰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਬਿਜਲੀ ਜਿਹਾ ਲਿਖਕਾਰਾ ਪੈਣ ਲੱਗਾ ॥੫੦॥
- ੨੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੋ ਸਾਰੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਇਰ, ਡਰਪੋਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਥੋਂ ਭੱਜ ਉਠੇ । ਸਾਰਾ ਸਾਜੋ ਸਮਾਨ ਤੇ ਸਾਥੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ॥੫੧॥
- ੨੭ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਾ ਜੋ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਤਪਾਉਂਦਾ ਸੀ ਭਾਵ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਤੇਜਸਵੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰਨ ਲਈ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਐਨ ਠੰਢਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਮਾਰਿਕੈ ॥ ^੧ਅਉਰ ਦਲੁ ਭਾਜਿਓ ਜੈਸੇ ਪਉਨ ਹੂੰ ਤੇ ਭਾਜੇ ਮੇਘ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀਨੋ
ਰਾਜ ਬਲੁ ਆਪਨੋ ਸੋ ਧਾਰਿ ਕੈ ॥ ^੨ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਨਰੇਸ ਡਾਰੇ ਹੈ ਸੁਰੇਸ ਪਾਇ;
ਕੀਨੋ ਅਭਖੇਕ ਸੁਰ ਮੰਡਲ ਬਿਚਾਰਿਕੈ ॥ ^੩ਬੀਹਾਂ ਭਈ ਗੁਪਤਿ, ਪ੍ਰਗਟਿ ਜਾਇ
ਤਹਾਂ ਭਈ; ਜਹਾਂ ਬੈਠੇ ਹਰਿ, ਹਰਿ ਅੰਬਰਿ ਕੋ ਡਾਰਿਕੈ ॥੫੨॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ
ਮਹਾਸੂਰ ਬਧਹਿ ਨਾਮ ਦੁਤੀਆ ਧਿਆਇ ॥੨॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ^੪ਲੋਪ ਚੰਡਕਾ ਹੋਇ ਗਈ ਸੁਰਪਤਿ ਕੋ ਦੇ ਰਾਜ ॥ ਦਾਨਵ ਮਾਰ
ਅਭੇਖ ਕਰਿ ਕੀਨੇ ਸੰਤਨ ਕਾਜ ॥੫੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੫ਯਾਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਭਏ ਹੈ ਮਹਾਂਮੁਨਿ
^੬ਦੇਵਨ ਕੇ ਤਪ ਮੈ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ॥ ^੭ਜੰਗਯ ਕਰੈ ਇਕ ਬੇਦ ਰਚੈ ਭਵ ਤਾਪ
ਹਰੈ ਮਿਲਿ ਧਿਆਨਹਿ ਲਾਵੈ ॥ ^੮ਝਾਲਰ ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਉਪੰਗ ਰਬਾਬ ਲੀਏ
ਸੁਰ ਸਾਜ ਮਿਲਾਵੈ ॥ ^੯ਕਿੰਨਰ ਗੰਧੂਪ ਗਾਨ ਕਰੈ ਗਨਿ ਜੱਛ ਅਪੱਛਰ ਨਿਰਤ
ਦਿਖਾਵੈ ॥੫੪॥ ^{੧੦}ਸੰਖਨ ਕੀ ਧੁਨ ਘੰਟਨਿ ਕੀ ਕਰਿ ਫੂਲਨ ਕੀ ਬਰਖਾ ਬਰਖਾਵੈ ॥
^{੧੧}ਆਰਤੀ ਕੋਟ ਕਰੈ ਸੁਰ ਸੁੰਦਰ ਪੇਖ ਪੁਰੰਦਰ ਕੋ ਬਲਿ ਜਾਵੈ ॥ ^{੧੨}ਦਾਨ
ਤਦੱਛਨ ਦੇ ਕੈ ਪਦੱਛਨ ਭਾਲ ਮੈ ਕੁੰਕਮ ਅੱਛਤ ਲਾਵੈ ॥ ^{੧੩}ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ
ਦੇਵਪੁਰੀ ਮਿਲਿ ਦੇਵਨ ਕੇ ਕੁਲਿ ਮੰਗਲਿ ਗਾਵੈ ॥੫੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੪}ਐਸੇ
ਚੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਦੇਵਨ ਬਢਿਓ ਪ੍ਰਤਾਪ ॥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਜੈ ਜੈ ਕਰੈ ਰਚੈ ਨਾਮ
ਸਤਿ ਜਾਪ ॥੫੬॥ ^{੧੫}ਇਸੀ ਭਾਂਤਿ ਸੋ ਦੇਵਤਨ ਰਾਜ ਕੀਯੋ ਸੁਖ ਮਾਨ ॥ ਬਹੁਰ
ਸੁੰਭ ਨੈਸੁੰਭ ਦੁਇ, ਦੈਤ ਬਡੇ ਬਲਿਵਾਨ ॥੫੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੬}ਇੰਦ੍ਰਲੋਕ ਕੇ ਰਾਜ
ਹਿਤ ਚੜਿ ਧਾਏ ਨ੍ਰਿਪ ਸੁੰਭ ॥ ਸੈਨਾ ਚਤੁਰੰਗਨਿ ਰਚੀ ਪਾਇਕ ਰਥ ਹੈ ਕੁੰਭ ॥੫੮॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੭}ਬਾਜਤ ਡੰਕ ਪਰੀ ਧੁਨ ਕਾਨ ਸੁ ਸੰਕ ਪੁਰੰਦਰ ਮੁੰਦਤ ਪਉਰੈ ॥
^{੧੮}ਸੂਰ ਮੈ ਨਾਹਿ ਰਹੀ ਦੁਤ ਦੇਖਿਕੈ ਜੁੱਧ ਕੋ ਦੈਤ ਭਏ ਇਕ ਠਉਰੈ ॥ ^{੧੯}ਕਾਂਪ
ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਉਠੇ ਸਿਗਰੇ ਬਹੁ ਭਾਰ ਭਈ ਧਰਨੀ ਗਤਿ ਅਉਰੈ ॥ ^{੨੦}ਮੇਰੁ ਹਲਿਓ
ਦਹਲਿਓ ਸੁਰ ਲੋਕ ਜਬੈ ਦਲ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਕੇ ਦਉਰੈ ॥੫੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੧}ਦੇਵ
ਸਭੈ ਮਿਲਿਕੈ ਤਬੈ ਗਏ ਸੱਕ੍ਰ ਪਹਿ ਧਾਇ ॥ ਕਹਿਓ ਦੈਤ ਆਏ ਪ੍ਰਬਲ ਕੀਜੈ
ਕਹਾ ਉਪਾਇ ॥੬੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੨}ਸੁਨਿ ਕੋਪਿਓ ਸੁਰਪਾਲ ਤਬ ਕੀਨੋ ਜੁੱਧ
ਉਪਾਇ ॥ ਸੇਖ ਦੇਵਗਨ ਜੇ ਹੁਤੇ; ਤੇ ਸਭ ਲੀਏ ਬੁਲਾਇ ॥੬੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
^{੨੩}ਭੂਮਿ ਕੋ ਭਾਰ ਉਤਾਰਨ ਕੋ ਜਗਦੀਸ ਬਿਚਾਰ ਕੈ ਜੁੱਧ ਠਟਾ ॥ ^{੨੪}ਗਰਜੈ

ੳ ਕੀ ਕਿਸੇ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦੀ ਚਾਦ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਜਦ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤ
ਬਿਲਾਸ ਤੋਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਛੇ ਅੰਕ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦਾ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਬੁੱਕੇ ਹਨ। ਕੀ ਖੇਡ ਦੇ ਜੇਤੂ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ
ਜਾਂਦੇ? ਕੀ ਕਿਸੇ ਜੇਤੂ ਨੂੰ ਸਾਥਾਥ ਕਹਿਣਾ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਕੀ ਯੁੱਧ ਜੇਤੂ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਸਕਾਰ ਤੇ ਇਨਾਮ ਵਿਚ ਮੁੱਢੇ ਨਹੀਂ ਵੰਡੇ
ਗਏ? ਕੀ ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਜਾਂ ਰਹੇ? ਕੀ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਿੱਸੇ ਨਹੀਂ ਛਾਪ ਰਹੇ?
ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇਕੀ ਤੇ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਬਲ ਸਭ ਨੂੰ ਬਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਲ ਦੀ ਯਥਾਰਥ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬਲ ਨੂੰ
ਕੁਥਾਏ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਨਿੰਦਿਆ ਤੇ ਭੰਡਿਆ ਜਾਵੇ? ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਰੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲੇਗਾ?
ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਤੇ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਹੈ।
ਅ ਅਸੀਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦੇ ਤੇ ਭੰਡਦੇ ਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਸੰਗਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰੋਪਣੀ ਗਰਦਾਨਦੇ ਹਨ, ਹੈ ਭੀ
ਨੀਕ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਨਿਨ ਭਾਪ ਨਾ ਸਾਧੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਦਵੀ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਹੋ ਗਈ ਹੁੰਦੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਗਰ
ਤਪ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨੇਤਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪੂਰਨ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇਵਤੇ ਸਵਰਗ ਦੇ ਵਾਸੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਏ? ਅਸੀਂ ਸਵਰਗਵਾਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਰਸਦੇ ਹਾਂ? ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ 'ਤੇ ਝਾਤ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ,
ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਸੀਟ ਦੇ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ
ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਸੀ।
ੲ ਕੁਝ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਦਵਾਨ ਆਰਥੀ ਕਰਨ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਉਤੇ ਆਈ ਮੁਸੀਬਤ
ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਜਿਸ ਹਰੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਵਿਚ ਭੁਲਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਮ-ਦਮ

- ੧ ਜਿਹੜੀ ਸੈਨਾ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਉਂ ਭੱਜ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਪੁਰੇ ਦੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਬੱਦਲ ਦੌੜੇ ਜਾਂਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਆਪਣੇ ਬਲ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ।
- ੨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਖਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।
- ੩ ਇਥੋਂ ਦੇਵੀ ਪੁਰੀ ਤੋਂ ਅਲੱਪ ਹੋ ਕੇ ਉਥੇ ਜਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਜਿਥੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲੜੀ ਵਿਛਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਸੀ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ॥੫੨॥
- ੪ ਇਥੇ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤਰ, ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ, ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ ॥੨॥
- ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡਕਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਅਲੱਪ ਹੋ ਗਈ । ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ॥੫੩॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤੇ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੁਨੀ) ਦੇਵੀ ਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ । ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੀ
- ੭ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਯੱਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ ਬੇਦ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਛੈਣੇ ਤੇ ਕੋਈ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀ, ਕੋਈ ਢੋਲਕੀ, ਕੋਈ ਉੱਪਰੋਂ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵਾਜਾ, ਕੋਈ ਰਬਾਬ ਲੈ ਕੇ ਸਾਜਾਂ ਦੇ ਸੁਰ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੯ ਸਾਜੀ ਤੇ ਰਾਗੀ ਗਾਣਾ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੰਡਰਾਵਾਂ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾਚ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੪॥
- ੧੦ ਸੰਖ ਤੇ ਘੜਿਆਲਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੧ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਦੇਵਤੇ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਆਰਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਸੁੰਦਰ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਦੰਡਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਦੰਡਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇੰਦਰ ਦੇ ਦਿਵਾਲੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਕੇਸਰ ਤੇ ਚਾਵਲਾਂ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

- ੧੩ ਦੇਵਪੁਰੀ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਮੰਗਲਮਈ ਭਜਨ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੫॥
- ੧੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਐਸੇ ਚੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਭਾਵ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਡੀ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮੁੜ ਕੇ ਬਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਲਈ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਦੇਵੀ ਦੀ ਜੈ-ਜੈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਤ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ ॥੫੬॥
- ੧੫ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਬੜੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਫੇਰ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਦੁਇ ਭਾਈ ਦੋਤ ਬੜੇ ਬਲੀ ਹੋਰ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਏ ॥੫੭॥
- ੧੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇੰਦਰ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜ ਲੈਣ ਲਈ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੇ । ਚਾਰੇ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸੈਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਪੈਦਲ, ਰਥੀ ਤੇ ਹਾਥੀ, ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ॥੫੮॥
- ੧੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਢੋਲ ਤੇ ਡੱਗਾ ਵੱਜਿਆ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਪਈ ਤੇ ਸੰਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਉਹਨਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਇੰਦਰ ਪੁਰੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ ।
- ੧੮ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖਾਂ ਤੇ ਉੱਤੇ ਨੂਰ ਲਾਲੀ ਨਾ ਰਹੀ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਵੇਖ ਕੇ ਮੂੰਹ ਉੱਡ ਗਏ ਜਦੋਂ ਦੋਤ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਵੇਖੇ ।
- ੧੯ ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਛਲ ਪਏ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰ ਕਰਕੇ ਕੰਬ ਉੱਠੀ ਤੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਗਤ ਹੋ ਗਈ ।
- ੨੦ ਪਰਬਤ ਹਿੱਲ ਪਏ, ਸੁਰ ਲੋਕ ਡਰ ਗਏ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁੰਭ ਨਿਸ਼ੰਭ ਦੇ ਦਲ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖੇ ॥੫੯॥
- ੨੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇੰਦਰ ਪਾਸ ਦੌੜੇ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੜੇ ਬਲਵਾਨ ਦੋਤ ਆ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੁਝ ਉਪਾਅ ਕਰੋ । ਕੀ ਕਰੀਏ ? ॥੬੦॥
- ੨੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਆਇਆ । ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਥੇ ਬੁਲਾ ਲਏ ॥੬੧॥
- ੨੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਇਹ ਯੁੱਧ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥
- ੨੪ ਗਰਜ ਕੇ—

ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮੇਤ ਮਨ ਦੇ ਸੋਮ ਵਾਂਗ ਪਿਘਲਕੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਧਰਤੀ ਤੇ ਢਿੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਦੁਖ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਕੰਮ ਹੋਵਾ ਹੈ ਫੇਰ ਪ੍ਰਭੂ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐ ਭਾਈ ਜਨੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਪਏ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਤ ਹੀ ਸਿਮਰੇ । ਕਬੀਰ ਕਾਮ ਪਰੇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਐ ਐਸਾ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਤ ॥ ਅਮਰਾ ਪੁਰ ਬਾਸਾ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਗਇਆ ਬਹਿਰੇ ਬਿਤ ॥੧੬੩॥ ਅੰਗ ॥੧੩੭॥ ਇਹ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੁਖ ਤੇ ਕੰਮ ਪਏ ਤੋਂ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕ੍ਰਿਤਘਣ ਦੁਖ ਤੇ ਕੰਮ ਰਾਸ ਹੋ ਜਾਣੇ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਘਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪਾਪੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਪੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁਛ ਦੇਖੋ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-

ਮਦ ਵਿਚਿ ਰਿਧਾ ਪਾਇਕੇ ਕੁਤੇ ਦਾ ਮਾਸੁ ॥ ਧਰਿਆ ਮਾਣਸ ਬੋਪਰੀ ਤਿਸ ਮੰਦੀ ਵਾਸੁ ॥
ਰਤੁ ਭਰਿਆ ਕਪੜਾ ਕਰਿ ਕਜਣੁ ਤਾਸੁ ॥ ਢਕਿ ਲੈ ਚਲੀ ਚੂਹੜੀ ਕਰਿ ਭੋਗ ਬਿਲਾਸੁ ॥

ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਪੁੰਡਿਆ ਲਾਹੇ ਵਿਸਵਾਸੁ ॥ ਨਦਰਿ ਪਵੈ ਅਕਿਤਿਘਣੁ ਮਤੁ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ ॥੯॥ ਵਾ : ੩੫ ॥

ਪਰ ਦੇਵਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਉਹ ਤਾਂ ਮਹਾ ਮੁਨੀ ਹਨ ਤੇ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹਨ, ਹਰਿ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹਨ ਉਹ ਕੰਮ ਰਾਸ ਹੋ ਜਾਣੇ ਕਿਵੇਂ ਹਰੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਆਰਤੀਆਂ ਉਤਾਰੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਕਾਨੇ ਵਜੋਂ ਗੁਣ ਗਾਇ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਅਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਅਦਾ ਕੀਤਾ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪਈ ਬਿਪਤਾ ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਰਤੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਾਂਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਉਂ ? ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਪੁਛੋ ਗਈ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਮੀਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਰਾਜ ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਦੁਖ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਹੋਇਆ ਸੀ । (ਜਿੰਦਾ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ੧੬ ਸਾਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦਾ ਸਰਨ ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ) ਸੀ ਨਗਰ (ਚਾਹੜ) ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਰੋਜਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲ ਕੋਟ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋਜਿਆ-ਪੁੱਜਿਆ ਘਰਾਣਾ ਸ੍ਰ. ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ੨ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਸਨ । ਵੱਡੀ ਪੁੱਤਰੀ (ਦੀਪਾ) ਸ੍ਰ. ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿੰਦਾ ਅਜੇ ਕੰਵਾਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਲੰਮਾ ਕੱਦ ਤੇ ਹੁਸਨ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਪਿਟਾਰੀ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬੈਲੀ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਦੀ ਮਹਾਨ ਗੁਬਲੀ ਸੀ । ਸ੍ਰ. ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਿਲੇ ਜਿਹਾ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ-ਪੰਨਿਆ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਦੇ ਘਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਦੀ ਦਾਵਤ ਅਤੇ ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ ਮਸਲੇ ਨਜਿਠਣ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ੧੦ ਮੁੰਡੇ ਬੇਰੀ ਤੋਂ ਬੇਰ ਝਾੜ ਰਹੇ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਢੋਲਾ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਜਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਕੰਬ ਗਏ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਉਤਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਸੱਦ ਲਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਢੋਲੀ ਕਿਉਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਸਹਿਮ ਗਏ ਬੱਚਿਓ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਢੋਲ ਕਿਸ ਨੇ ਮਾਰੀ ਹੈ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ । ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਬੋਲ ਗੇ ਨਾ ਸਕੇ ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਤੀਜਾ (ਚੰਨਾ) ਬੋਲਿਆ ਮਹਾਰਾਜ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੁਨਾਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪ ਤੋਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬੇਰੀ ਦੇ ਢੋਲੀ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ ? ਜੀ ਇਹ ਬੇਰੀ ਢੋਲੀ ਮਾਰਨ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ? ਚੰਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ । ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਖਜਾਨਚੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਬੇਰੀ ਢੋਲੀ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਖਜਾਨਚੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਦਿਉ । ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਗੁਲਾਬਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਉਥੇ ਹੀ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਦਰਾਣੀ, ਜਠਾਣੀ ਦਾ ਬਗੜਾ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ । ਦਰਾਣੀ ਪਾਸ ਗਊ ਦੁੱਧ ਦੇਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਜਠਾਣੀ ਪਾਸ ਮੱਝ ਸੀ । ਪਰ ਦਰਾਣੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਠਾਣੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਘਿਉ ਦੀ ਚਾਟੀ ਚੁੱਕ ਲਈ ਹੈ । ਜਠਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਮੱਝ ਦੁੱਧ

੧ਮਦਮਤ ਕਰੀ ਬਦਰਾ ਬਗ ਪੰਤ ਲਸੈ ਜਨ ਦੰਤ ਗਟਾ ॥ ੧ਪਹਰੇ ਤਨ ਤ੍ਰਾਨ
 ਫਿਰੈ ਤਹ ਬੀਰ ਲੀਏ ਬਰਛੀ ਕਰਿ ਬਿਜੁ ਛਟਾ ॥ ੨ਦਲ ਦੈਤਨ ਕੋ ਅਰਿ ਦੇਵਨ
 ਪੈ ਉਮਡਿਓ ਮਾਨੋ ਘੋਰ ਘਮੰਡ ਘਟਾ ॥੬੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੩ਸਗਲ ਦੈਤ ਇਕਠੇ
 ਭਏ ਕਰਮੇ ਜੁਧ ਕੋ ਸਾਜ ॥ ਅਮਰਪੁਰੀ ਮਹਿ ਜਾਇਕੈ ਘੇਰਿ ਲੀਓ ਸੁਰਰਾਜ ॥੬੩॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੪ਖੋਲਿਕੈ ਦੁਆਰ ਕਿਵਾਰ ਸਭੈ ਨਿਕਸੀ ਅਸੁਰਾਰ ਕੀ ਸੈਨ ਚਲੀ ॥ ੫ਰਨ
 ਮੈ ਤਬ ਆਨਿ ਇਕਤ੍ਰ ਭਏ ਲਖਿ ਸੱਤ੍ਰ ਕੀ ਪੱਤ੍ਰ ਜਿਉ ਸੈਨ ਹਲੀ ॥ ੬ਦੁਮ ਦੀਰਘ
 ਜਿਉ ਗਜ ਬਾਜ ਹਲੇ ਰਬ ਪਾਇਕ ਜਿਉ ਫਲ ਫੂਲ ਕਲੀ ॥ ੭ਦਲ ਸੁੰਭ ਕੋ ਮੇਘ
 ਬਿਡਾਰਨ ਕੋ ਨਿਕਸਿਓ ਮਘਵਾ ਮਾਨੋ ਪਉਨ ਬਲੀ ॥੬੪॥ ੮ਇਤ ਕੋਪ ਪੁਰੰਦਰ
 ਦੇਵ ਚੜੇ ਉਤ ਜੁਧ ਕੋ ਸੁੰਭ ਚੜੇ ਰਨ ਮੈ ॥ ੯ਕਰ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਗਦਾ
 ਪਹਿਰੇ ਤਨ ਤ੍ਰਾਨ ਤਬੈ ਤਨ ਮੈ ॥ ੧੦ਤਬ ਮਾਰ ਮਚੀ ਦੁਹੂੰ ਓਰਨ ਤੇ ਨ ਰਹਿਓ
 ਭੂਮ ਸੂਰਨ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ॥ ੧੧ਬਹੁ ਜੰਬੁਕ ਗਿੱਝ ਚਲੇ ਸੁਨਿ ਕੈ ਅਤਿ ਮੋਦ ਬਢਿਓ
 ਸਿਵ ਕੇ ਗਨ ਮੈ ॥੬੫॥ ੧੨ਰਾਜ ਪੁਰੰਦਰ ਕੋਪ ਕੀਓ ਇਤ ਜੁਧ ਕੋ ਦੈਤ ਜੁਰੇ
 ਉਤ ਕੈਸੇ ॥ ੧੩ਸਿਆਮ ਘਟਾ ਘੁਮਰੀ ਘਨਘੋਰ ਕੈ ਘੇਰਿ ਲੀਓ ਹਰਿ ਕੋ ਰਵਿ
 ਤੈਸੇ ॥ ਸਕ੍ਰ ਕਮਾਨ ਕੇ ਬਾਨ ਲਗੇ ਸਰ ਫੋਕ ਲਸੈ ਅਰਿ ਕੇ ਉਰ ਐਸੇ ॥ ੧੪ਮਾਨੋ
 ਪਹਾਰ ਕਰਾਰ ਮੈ ਚੌਚ ਪਸਾਰ ਰਹੇ ਸਿਸੁ ਸਾਰਕ ਜੈਸੇ ॥੬੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੫ਬਾਨ
 ਲਗੇ ਲਖ ਸੁੰਭ ਦਈਤ ਧਸੇ ਰਨ ਲੈ ਕਰਵਾਰਨ ਕੋ ॥ ੧੬ਰੰਗ ਭੂਮ ਮੈ ਸਤ੍ਰ ਗਿਰਾਇ
 ਦਏ ਬਹੁ ਸ੍ਰਉਨ ਬਹਿਓ ਅਸੁਰਾਰਨ ਕੋ ॥ ੧੭ਪ੍ਰਗਟੇ ਗਨ ਜੰਬੁਕ ਗਿੱਝ ਪਿਸਾਚ
 ਸੁ ਯੋ ਰਨ ਭਾਂਤਿ ਪੁਕਾਰਨ ਕੋ ॥ ੧੮ਸੁ ਮਨੋ ਭਟ ਸਾਰਸੁਤੀ ਤਟ ਨ੍ਰਾਤ ਹੈ ਪੂਰਬ
 ਪਾਪ ਉਤਾਰਨ ਕੋ ॥੬੭॥ ੧੯ਜੁਧ ਨਿਸੁੰਭ ਭਇਆਨ ਰਚਿਓ ਅਸ ਆਗੇ ਨ ਦਾਨਵ
 ਕਾਹੂ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ੨੦ਲੋਥਨ ਉਪਰਿ ਲੋਥ ਪਰੀ ਤਹ ਗੀਧ ਸਿੰਗਾਲਨਿ ਮਾਸੁ ਚਰਿਓ
 ਹੈ ॥ ੨੧ਗੁੰਦ ਬਹੈ ਸਿਰ ਕੇਸਨ ਤੇ ਸਿਤ ਪੁੰਜ ਪ੍ਰਵਾਹ ਧਰਾਨ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥ ੨੨ਮਾਨਹੁ
 ਜਟਾਧਰ ਕੀ ਜਟ ਤੇ ਜਨੁ ਰੋਸ ਕੈ ਗੰਗ ਕੋ ਨੀਰ ਢਰਿਓ ਹੈ ॥੬੮॥ ੨੩ਬਾਰ
 ਸਿਵਾਰ ਭਏ ਤਿਹ ਠਉਰ ਸੁ ਫੇਨ ਜਿਉ ਛੱਤ੍ਰ ਫਿਰੇ ਤਰਤਾ ॥ ੨੪ਕਰ ਅੰਗੁਲਕਾ
 ਸਫਰੀ ਤਲਫੈ ਭੁਜ ਕਾਟ ਭੁਜੰਗ ਕਰੇ ਕਰਤਾ ॥ ੨੫ਹਜ ਨਕੂ ਧੁਜਾ ਦੂਮ ਸ੍ਰਉਣਤ
 ਨੀਰ ਮੈ ਚਕ੍ਰ ਜਿਉ ਚਕ੍ਰ ਫਿਰੈ ਗਰਤਾ ॥ ੨੬ਤਬ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਦੁਹੂੰ ਮਿਲਿ ਦਾਨਵ
 ਮਾਰ ਕਰੀ ਰਨ ਮੈ ਸਰਤਾ ॥੬੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੭ਸੁਰ ਹਾਰੇ ਜੀਤੇ ਅਸੁਰ

ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਘਰ-ਗਊ । ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਘਿਉ ਦੀ ਚਾਟੀ ਕਿਥੋਂ ਆਈ । ਦਲੀਲ ਠੀਕ ਸੀ, ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਗਲਤ । ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ
 ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਜਾਉ ਉਹ ਛੱਪੜ ਦੇ ਚਿਕੜ ਵਿਚ ਦਸ-ਦਸ ਕਦਮ ਭਰ ਕੇ ਆ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਐਵੇਂ ਕੀਤਾ ਪੈਰ ਚਿਕੜ ਨਾਲ ਲੱਥ-
 ਪੱਥ ਹੋ ਗਏ । ਫੇਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਦੇ ਟਿੱਡਾ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੈਰ ਧੋਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਜਦੋਂ ਪੈਰ ਧੋਕੇ ਦੋਵੇਂ ਆਈਆਂ ਤਾਂ
 ਦਰਾਣੀ ਦੇ ਪੈਰ ਸਾਫ ਸਨ ਤੇ ਟਿੱਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪਾਣੀ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸੀ ਪਰ ਜਣਾਣੀ ਦੇ ਪੈਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਟਿੱਡ ਖਾਲੀ ਸੀ । ਮਹਾਰਾਜੇ
 ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਘਿਉ ਦੀ ਚਾਟੀ ਦਰਾਣੀ ਨੂੰ ਦਿਲਵਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਰਾਣੀ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਘਿਉ ਦੀ
 ਮੱਟੀ ਇਸ ਨੇ ਜੋੜ ਲਈ ਅਤੇ ਜਣਾਣੀ ਸੰਜਮ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਇਸ ਨੇ ਪੈਰ ਸਾਫ ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਟਿੱਡ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਇਹ ਘਿਉ ਕਿਵੇਂ
 ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਸ ਇਨਸਾਫ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਜਿਥੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਉਥੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਵੀ ਕਹਿ ਉਠੇ ।
 ਉਥੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰਦੀ ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਭਟਵੀਏ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਜਿੰਦਾਂ
 ਦੀ ਭੈਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਮੰਨਾਂ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਕੇ ਬਗਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਜੋ ਸ੍ਰ. ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾਂ ਦਾ ਭਣੇਈਆ
 ਆਪ ਸਗਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਲਾਹੌਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨਿਯਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਜੋ ਅਨੰਦਕਾਰਜ
 ਗੁਰਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਹੇਜ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਗਿਣਤੀ
 ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਉਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਪੇਂਡੂ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਧੀ ਮਹਾਰਾਜ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ
 ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨ ਨਾਲ ਭੋਲੀ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਭੇਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹੁਣ “ਜਿੰਦਾਂ” ਨਹੀਂ “ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ” ਸੀ । ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਭਰਜ ਦਾ
 ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ
 ਉਤੇ ਸਨ, ਬੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਾ ਤੇ ਮਾਯਲ ਸੀ ਜੋ ਜਾਨ ਤਕ ਜਿੰਦਾਂ ਦੇ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸੀ, ਹੀਰੋ
 ਜਵਾਹਰਾਭ ਮੋਤੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਹੀਰੋ ਜੋਗ ਮੋਤੀ-ਬਾਲ ਦਲੀਪ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ
 ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮਹਾਰਾਣੀਆਂ ਸਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ, ਮਹਾਰਾਣੀ ਰਾਜ ਕੌਰ, ਰੂਪ ਕੌਰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਲਕਸ਼ਮੀ, ਮਹਾਰਾਣੀ ਮਹਿਤਾਬ

- ੧ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਮਤੇ ਹੋਏ ਮਸਤ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦੰਦ ਜਾਣੇ ਫੌਜ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਬਗਲੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਦਮਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।
- ੨ ਸੈਨਿਕਾ ਨੇ ਤਨ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਆਦਿ ਪਹਿਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਬਰਛੀਆਂ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਇਉਂ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਛਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੩ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਇਉਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਏ ਜਿਵੇਂ ਘੋਰ ਬੱਦਲ ਦੀ ਘਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੬੨॥
- ੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਅਮਰਪੁਰੀ (ਦੇਵਪੁਰੀ) ਚੁਫੇਰੇ ਤੋਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ॥੬੩॥
- ੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦੈਤਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈ ।
- ੬ ਜੰਗ-ਏ-ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੀ ਰੁੱਖ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਿੱਲ ਪਈ ।
- ੭ ਵੱਡੇ ਭਾਰੇ ਰੁੱਖ ਵਾਂਗ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਹਿੱਲ ਪਏ, ਰੱਥ ਤੇ ਪੈਦਲ ਇਉਂ ਜਾਣੇ ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖ ਦੇ ਫਲ, ਫੁੱਲ, ਕਲੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਸੁੰਭ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਬੱਲਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਇੰਦਰ ਇਉਂ ਚੱਲ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ॥੬੪॥
- ੯ ਇਧਰੋਂ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਇੰਦਰ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ, ਉਧਰ ਤੋਂ ਯੁੱਧ ਲਈ ਸੁੰਭ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਜੰਗ-ਏ-ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ।
- ੧੦ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਤੇ ਕਮਾਨ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਅਤੇ ਗਦਾ ਹੈ, ਤਨ 'ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਤੇ ਦਸਤਾਨੇ ਪਹਿਨ ਲਏ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ।
- ੧੧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਮੱਚ ਗਈ ਤਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ।
- ੧੨ ਜੰਗ ਦੀ ਸੋਅ ਸੁਣ ਕੇ ਗਿੱਦੜ, ਗਿੱਝਾਂ ਚੱਲ ਪਏ । ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਮਾਸ ਖਾਣ ਲਈ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗਣਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ॥੬੫॥
- ੧੩ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਧਰੋਂ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਦੈਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ? ਇਉਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ
- ੧੪ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਘੋਰ ਤੇ ਨਾਲ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਇਉਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਾਹੁ-ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਇੰਦਰ ਦੀ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਣ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਜਿਸਮ ਵਿਚ ਧਸ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਚੁੰਝ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਹੋਈ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗਣਾਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਪਹਾੜ ਦੀ ਖੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਚੁੰਝ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੬੬॥
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਲੱਗੇ ਵੇਖੇ ਸੁੰਭ ਫੌਜ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਧਸੇ ਆਏ—
- ੧੮ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਲਹੂ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ।
- ੧੯ ਆ ਕੇ ਦਿਸਣ ਲੱਗੇ ਡਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਗਿੱਦੜਾਂ ਤੇ ਗਿਰਝਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਤਾਂ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਨੇ ਰੌਲਾ ਆ ਪਾਇਆ । ਇਉਂ
- ੨੦ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਸੁਰਸਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਿਛਲੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ॥੬੭॥
- ੨੧ ਨਿਸੁੰਭ ਨੇ ਬੜਾ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦੈਤ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ।
- ੨੨ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀ ਲੋਥ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲੋਥ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, ਗ੍ਰਿਧਾਂ ਤੇ ਗਿੱਦੜਾਂ ਨੇ ਖੂਬ ਮਾਸ ਖਾਧਾ ਹੈ ।
- ੨੩ ਸਿਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚਰਬੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਚਿੱਟੀ ਸ਼ਵੈਦ ਪਰਿਵਾਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—
- ੨੪ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਰੁੱਸ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ ਹੈ ।
- ੨੫ ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ ਵਾਲ ਜੁੜੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਲਹੂ ਵਿਚ ਤਰਦੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਤਰ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੬ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਉਂ ਤਰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਤਰਦੇ ਹਨ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ।
- ੨੭ ਘੱਡੇ ਤੰਦੂਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਝੰਡੇ ਇਉਂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰੱਥਾਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਚੱਕਰ ਘੁੰਮਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ (ਇਥੇ ਨਦੀ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਬੰਨਿਆ ਹੈ) ।
- ੨੮ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦਾਨਵਾਂ ਨੇ ਉਹ ਮਾਰ ਕਰੀ ਜਿਸ ਨੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲਹੂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਹਾ ਦਿੱਤੀ ॥੬੮॥
- ੨੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਹਾਰ ਗਏ ਅਤੇ ਅਸੁਰ (ਦੈਤ) ਜਿੱਤ ਗਏ ।

ਦੇਵੀ, ਦਇਆ ਕੌਰ, ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਰਖੇਲਾਂ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਸਮੇਤ ੪੦ ਤੱਕ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਦੀ ਝੰਡੀ ਸੀ ।

ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਦਾ ਭਰਾ ਸ੍ਰ. ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਦੱਸਿਆ, ਭੈਣ ਸਰਦਾਰ ਸਖਤ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਰਾਤੀ ਅੰਗੂਸ਼ੀ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਖਾਣਾਂ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਚਾਨਕ (ਅਪਰੰਗ) ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਨੇ । ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਈ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਿਆ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਪਖਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਛੱਟੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਜੇੜ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਖਾਕੇ ਇਸ ਗਲਤੀ ਦਾ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੁਖ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ੪੦ ਰਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਚੰਡੀ ਕਰਕੇ ਧੂਰ ਦਰਗਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਿੰਦਾ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਕੰਵਰ-ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ੇਬਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਣੀ ਸੀ (ਚੰਦ ਕੌਰ) ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਬਦ ਜਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਰਾਜ ਅਹਿਰਿਜਾਂ ਵਾਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬਿਰਵਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਜਾ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਕੰਵਰ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਿਸਾਵਰ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਖਾਸ ਦੌਲਤੀ ਭੇਜ ਕੇ ਭੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਮਾਂ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਕ ਹਰਾਮੀ ਡੋਗਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਡਿ ਲਾ ਲਿਆ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਅਤੇ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਲੰਗ ਬਲੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਹਿਰ ਦੀ ਗੋਲੀ ਖੁਆ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰਿਚ ਰਿਚਕੇ ਮਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ।

ਡੋਗਰੇ ਫੇਰ ਵੀ ਟਿਕ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾ ਢੁੱਬ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਮਾਲਕ ਤੂੰ ਹੈ ਚੰਦ ਕੌਰ ਰਾਜ ਦੀ ਕੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ? ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਲੰਮੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਬੈਠੀ ਜਿਹੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਖੁੱਧੂ ਦੇ ਆਵੇ ਪਾਸ ਆ ਬੈਠਾ ਬੜੀ ਝੜਪ ਵੀ ਹੋਈ ਭਾਵੇਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਨੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਰੱਖੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਕੇ ਇਹ ਘਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਡੋਗਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਵੀ ਨੇਪਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਨ ਦਿੱਤੀ । ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਵਰਤਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤੇਗੀ ?

ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਨੂੰ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਸਾਲਾਨੇ ਦੇਣਾ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਸੰਧਾ ਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗਰਜ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਪੱਤਰ ਤੇ ਸੈਨ ਕਰਵਾ ਲਏ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਪੱਤਰ ਭਰਵਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸੀ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੇ ਤੇ ਨਵੀਂ ਬੰਦੂਕ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖੋਲ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਾਨੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬੇਰ ਸਿੰਘ ਪੁਲਕ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ । ਸੰਧਾ ਵਾਲੀਏ ਉਥੋਂ ਹਟਕੇ ਮਹਿਲਾਂ

੧ਲੀਨੇ ਸਕਲ ਸਮਾਜ ॥ ਦੀਨੋ ਇੰਦ੍ਰ ਭਜਾਇਕੈ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਬਲ ਦਲ ਸਾਜ ॥੨੦॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨ਛੀਨ ਭੰਡਾਰ ਲਇਓ ਹੈ ਕੁਬੇਰ ਤੇ ਸੇਸ ਹੂੰ ਤੇ ਮਨ ਮਾਲ ਛਡਾਈ ॥
 ਜੀਤ ਲੁਕੇਸ ਦਿਨੇਸ ਨਿਸੇਸ ਗਨੇਸ ॥ ਜਲੇਸ ਦੀਓ ਹੈ ਭਜਾਈ ॥ ੩ਲੋਕ ਕੀਏ
 ਤਿਨ ਤੀਨਹੁ ਆਪਨੇ, ਦੈਤ ਪਠੈ ਤਹ ਦੈ ਠਕੁਰਾਈ ॥ ੪ਜਾਇ ਬਸੇ ਸੁਰ ਧਾਮ
 ਤੇਉ; ਤਿਨ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਕੀ ਫੇਰੀ ਦੁਹਾਈ ॥੨੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੫ਖੇਤ ਜੀਤ ਦੈਤਨ
 ਲੀਓ ਗਏ ਦੇਵਤੇ ਭਾਜ ॥ ਇਹੈ ਬਿਚਾਰਿਓ ਮਨ ਬਿਖੈ ਲੇਹ ਸਿਵਾ ਤੇ ਰਾਜ ॥੨੨॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੬ਦੇਵ ਸੁਰੇਸ ਦਿਨੇਸ ਨਿਸੇਸ; ਮਹੇਸ ਪੁਰੀ ਮਹਿ ਜਾਇ ਬਸੇ ਹੈ ॥ ੭ਭੇਸ
 ਬੁਰੇ, ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਦੁਰੇ; ਸਿਰ ਕੇਸ ੮ਜੁਰੇ ਰਨ ਤੇ ਜੁ ਤ੍ਰਸੇ ਹੈ ॥ ੯ਹਾਲ ਬਿਹਾਲ
 ਮਹਾ ਬਿਕਰਾਲ; ਸੰਭਾਲ ਨਹੀ, ਜਨੁ ਕਾਲ ਗ੍ਰਸੇ ਹੈ ॥ ੧੦ਬਾਰ ਹੀ ਬਾਰ ਪੁਕਾਰ
 ਕਰੀ ਅਤਿ ਆਰਤਵੰਤ ਦਰੀਨ ਧਸੇ ਹੈ ॥੨੩॥ ੧੧ਕਾਨ ਸੁਨੀ ਧੁਨਿ ਦੇਵਨ ਕੀ
 ਸਭ ਦਾਨਵ ਮਾਰਨ ਕੋ ਪ੍ਰਨ ਕੀਨੋ ॥ ੧੨ਹੁਇਕੈ ਪ੍ਰਤੱਛ ਮਹਾ ਬਰ ਚੰਡ ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ
 ਹੈ ਜੁਧ ਬਿਖੈ ਮਨ ਦੀਨੋ ॥ ੧੩ਭਾਲ ਕੋ ਫੋਰ ਕੈ ਕਾਲੀ ਭਈ; ਲਖਿ ਤਾ ਛਬਿ
 ਕੋ ਕਬਿ ਕੇ ਮਨ ਭੀਨੋ ॥ ੧੪ਦੈਤ ਸਮੂਹਿ ਬਿਨਾਸਨ ਕੋ ਜਮ ਰਾਜ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤ ਮਨੋ
 ਭਵ ਲੀਨੋ ॥੨੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੫ਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਧਰੇ ਬਲਵਾਨ ਸੁ ਕੋਪ ਕੈ ਬਿਜੁਲ
 ਜਿਉ ਗਰਜੀ ਹੈ ॥ ੧੬ਮੇਰ ਸਮੇਤ ਹਲੇ ਗਰੂਏ ਗਿਰ ਸੇਸ ਕੇ ਸੀਸ ਧਰਾ ਲਰਜੀ
 ਹੈ ॥ ੧੭ਬ੍ਰਹਮ ਧਨੇਸ ਦਿਨੇਸ ਡਰਿਓ ਸੁਨਿਕੈ ਹਰਿ ਕੀ ਛਤੀਆ ਤਰਜੀ ਹੈ ॥
 ੧੮ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਅਖੰਡ ਲੀਏ ਕਰ ਕਾਲਕਾ ਕਾਲ ਹੀ ਜਿਉ ਅਰਜੀ ਹੈ ॥੨੫॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੯ਨਿਰਖ ਚੰਡਕਾ ਤਾਸ ਕੋ ਤਬੈ ਬਚਨ ਇਹ ਕੀਨ ॥ ਹੇ ਪੁਤ੍ਰੀ ਤੂੰ ਕਾਲਕਾ
 ਹੋਹੁ ਜੁ ਮੁਝ ਮੈ ਲੀਨ ॥੨੬॥ ੨੦ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਯਹ ਚੰਡ ਕੋ ਤਾਂ ਮਹਿ ਗਈ ਸਮਾਇ ॥
 ਜਿਉ ਗੰਗਾ ਕੀ ਧਾਰ ਮੈ ਜਮਨਾ ਪੈਠੀ ਧਾਇ ॥੨੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੧ਬੈਠ ਤਬੈ ਗਿਰਜਾ
 ਅਰ ਦੇਵਨ ਬੁਧਿ ਇਹੈ ਮਨ ਮੱਧਿ ਬਿਚਾਰੀ ॥ ੨੨ਜੁਧ ਕੀਏ ਬਿਨੁ ਫੇਰ ਫਿਰੈ ਨਹਿ
 ਭੂਮ ਸਭੈ ਅਪਨੀ ਅਵਧਾਰੀ ॥ ੨੩ਇੰਦ੍ਰ ਕਹਿਓ ਅਬ ਢੀਲ ਬਨੇ ਨਹਿ ਮਾਤ ਸੁਨੋ
 ਯਹ ਬਾਤ ਹਮਾਰੀ ॥ ੨੪ਦੈਤਨ ਕੇ ਬਧ ਕਾਜ ਚਲੀ ਰਣ ਚੰਡ ਪ੍ਰਤੱਛ ਭੁਜੰਗਨਿ
 ਕਾਰੀ ॥੨੮॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੫ਕੰਚਨ ਸੋ ਤਨ ਖੰਜਨ ਸੇ ਦ੍ਰਿਗ ਕੰਜਨ ਕੀ ਸੁਖਮਾ
 ਸਕੁਚੀ ਹੈ ॥ ੨੬ਲੈ ਕਰਤਾਰ ਸੁਧਾ ਕਰ ਮੈ ਮਧ ਮੂਰਤ ਸੀ ਅੰਗ ਅੰਗ ਰਚੀ ਹੈ ॥
 ੨੭ਆਨਨ ਕੀ ਸਰ ਕੋ ਸਸ ਨਾਹਿਨ ਅਉਰ ਕਛੂ ਉਪਮਾ ਨ ਬਚੀ ਹੈ ॥ ੨੮ਸ੍ਰਿੰਗ

ਓ ਕੁਬੇਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਮੰਡਰੀ ਸੀ ।

ਅ ਬਿਵਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ

੬ ਨਹਾਉਣ ਪੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਸੁਝ ਕੇ ਜਟਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਏ ।

ਵੱਲ ਆਏ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਜਗੁਮਾਰ ਕੰਵਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨਮਕ ਹਰਾਮੀ
 ਡੋਗਰਾ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਧੰਧਾ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਗੁਪਤ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ
 ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੰਵਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਨਾਬਾਲਕ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾਕੇ ਵਜੀਰੀ ਸੰਧਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ
 ਆਪ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਲਵੇਗਾ । ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੰਧਾਂ ਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਪਰ ਆਪ ਭੀਰਬ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਵਜੀਰੀ
 ਤੋਂ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈਣ ਤੋਂ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰਦਾਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਦੀ ਬੰਦੂਕ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੋਲੀ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ
 ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਖਿਨਕੇ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਖੁਨੀ ਪਾਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰ
 ਪਰ ਧਰ ਕੇ ਧਰਮਰਾਜ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਜਾ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਭੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਨੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ
 ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੱਥਰ ਮਰਵਾਕੇ ਮਾਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ
 ਮਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕੰਵਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ
 ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਦੇਵੇ । ਪਰ ਇਹ ਮਾਤਮੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਐਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰੇ ਨੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ
 ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੰਵਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਜੀਰੀ ਦਾ ਕੰਗਣ
 ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਸੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਨ ਕਰਕੇ ਉਸ
 ਨੂੰ ਪੁਆਵ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ

- ੧ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਸਾਜੋ ਸਮਾਨ ਸੀ ਸੋ ਸਭ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ। ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਭਜਾ ਕੇ ਮਹਾਨ ਬਲਵਾਨ ਸਲਤਨਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਏ ॥੨੦॥
- ੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕੁਬੇਰ ਕੋਲੋਂ ਸਾਰਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਮਣੀਆਂ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਖੋਹ ਲਈ।
- ੩ ਜਿੱਤ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ, ਗਣੇਸ਼ ਤੇ ਵਰਣ ਦੇਵਤਾ ਇਹ ਸਾਰੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ।
- ੪ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਿਆਇਆ ਬਣਾ ਕੇ ਮਲਕੀਅਤ ਕਰ ਲਈ।
- ੫ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਜਾ ਵਸੇ ਤੇ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਾਰੇ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੨੧॥
- ੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮੈਦਾਨ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਲਿਆ। ਦੇਵਤੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੇਵੀ (ਪਾਰਬਤੀ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਰਾਜ ਲਵਾਂਗੇ ॥੨੨॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦੇਵਤੇ ਇੰਦਰ ਤੇ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਸਮੇਤ ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ (ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ) ਦੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵਸ ਗਏ।
- ੮ ਮੈਲੇ ਫਟੇ-ਪੁਰਾਣੇ ਬਸਤਰ ਸਰੋ ਸਮਾਨ ਤੇ ਖਾਲੀ (ਰਵਿਊਜੀ) ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬੁਰੇ ਹਾਲੀਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਹੋਏ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ।
- ੯ ਹਾਲ ਤੋਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਭੈੜੇ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪੋ-ਆਪੇ ਦੀ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲ ਨੇ ਖਾ ਲਏ ਹਨ (ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਏ ਹਨ)।
- ੧੦ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਦਰਦ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਧਰਾ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ॥੨੩॥
- ੧੧ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰਾਂ ਜਦੋਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਮਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ।
- ੧੨ ਉਹਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ) ਬੜੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ।
- ੧੩ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਫੌੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਮੈਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮਨ ਪਸੀਜ ਗਿਆ।
- ੧੪ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਨਾਸ਼ ਲਈ, ਯਮਰਾਜ ਕੋਲੋਂ ਮੌਤ ਨੇ ਆ ਕੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ॥੨੪॥
- ੧੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਲਈ, ਬੜੇ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਗਰਜੀ।
- ੧੬ ਉਸ ਦੀ ਗਰਜਣ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਮੇਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਪਰਬਤ ਵੀ ਹਿੱਲ ਗਏ ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਧਰੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਵੀ ਹਿੱਲ ਗਈ।
- ੧੭ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਕੁਬੇਰ, ਸੂਰਜ ਵੀ ਡਰ ਗਿਆ, ਗ੍ਰਜਨਾ ਸੁਣਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਵੀ ਛਾਤੀ ਕੰਬ ਗਈ।
- ੧੮ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੰਡੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਨਾਲ ਖੰਡਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਾਲ ਭਵਾਨੀ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੋ ਕੇ ॥੨੫॥
- ੧੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡੀ ਨੇ ਕਾਲਕਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੇ ਪੁੱਤਰੀ ਤੂੰ ਕਾਲਕਾ, ਤੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾ ॥੨੬॥
- ੨੦ ਚੰਡੀ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਚੰਡੀ ਦੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਦੇ ਵਹਾਉ ਵਿਚ ਜਮਨਾ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੨੭॥
- ੨੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚਾਰੀ ਕਿ
- ੨੨ ਯੁੱਧ ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰੀ ਆਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ।
- ੨੩ ਇੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਮਾਤਾ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ, ਹੁਣ ਵਿੱਲ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।
- ੨੪ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਚੰਡੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਕਾਲੀ ਸਰਪਨੀ ਕਾਲੀ ਨਾਗਣੀ ਬਣ ਕੇ ਚੱਲ ਪਈ ॥੨੮॥
- ੨੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ (ਇਥੇ ਹੁਣ ਚੰਡੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸੋਨੇ ਜਿਹਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮੰਮੇਲੇ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰ ਜੋ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ—
- ੨੬ ਕਿ ਕਰਨਹਾਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤ ਇਸ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
- ੨੭ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।
- ੨੮ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ—

ਨੇ ਪਿੰਡਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੀਲ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ ਮਾਰਕੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਵਾਪਸ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਆਏ ਆਖਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਕਿ ਡੋਗਰਿਆਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਭੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲ ਚੜ੍ਹ ਚਲਾਇਆ ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਲੋਭ, ਲਾਲਚ ਦੇ ਵਸ ਪੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੁਰਾ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਅਪਣਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਨਿਰਾਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ :

ਜਬ ਕਿਸ ਕਉ ਇਹੁ ਜਾਨਸਿ ਮੰਦਾ ॥ ਤਬ ਸਗਲੇ ਇਸੁ ਮੇਲਹਿ ਫੰਦਾ ॥ ਮੇਰ ਤੇਰ ਜਬ ਇਨਹਿ ਚੁਕਾਈ ॥ ਤਾਤੇ ਇਸੁ ਸੰਗਿ ਨਹੀ ਬੈਰਾਈ ॥੨੯॥

ਅੰਗ ੨੩੫ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਡੋਗਰਿਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਫਾਈ ਕਰਕੇ ਕਾਲੇ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਬੁਰੇ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ, ਤੇ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਰਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਮਸਾਨ ਡੇਰੇ ਜਾ ਲੱਗੇ। ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਜੀਰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਦਾ ਭਰਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਬਾਪਿਆ ਗਿਆ। ਰਾਜ ਭਾਗ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਕੌਰ ਦੇ ਮੋਇਆਂ ਤੇ ਹੀ ਆ ਪਈ ਸੀ ਜੋ ਸਫਲਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਛੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਕੰਵਰ ਪਸ਼ੋਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਤਹ ਖਾਨ ਫਵਾਣਾ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਨਾ ਜਤਾ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਦੰਡ ਵਜੋਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਦਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਸੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਜੀਰ ਸੀ ਪਰ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਸਭ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਕੁਝ ਮੁਖੀ ਖਰੀਦ ਕੇ ਮੁੱਦਕੀ, ਫੌਰੂ ਸ਼ਹਿਰ, ਅਲੀ ਵਾਲ ਤੇ ਸਭ ਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜੰਗ ਛੇੜਿਆ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਗਦਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਤ ਘਾਤ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛਾਹਾਂ ਹਟ ਗਏ, ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਣਾਰੀ ਨੇ ਮਰਦੇ ਦਮ ਤਕ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਗਦਾਰ, ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਿਛਾਹਾਂ ਹਟ ਗਏ ਜੰਗ ਹਾਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿੱਤ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਬਲਕਿ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਪ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪੁਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਕੇ ਬਰੂਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਲ ਭੀ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਕਿ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸਿੰਘ ਪਾਰ ਹੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਇਧਰ ਜਿੰਦਾ ਆਉਣ ਹੀ ਨਾ।

ਯੁੱਧ ਜਿੱਤ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜਾਂ (ਲਾਰਡ-ਹਾਰਡਿੰਗ) ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਅਤੇ ਧੌਂਧਾ ਦੇਣ ਲਈ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਬਾਲਗ ਪੁੱਤਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਹੋਣ ਤੱਕ ੬ ਸਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕੰਮ ਚਲਾਏਗਾ। ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਾਏਗਾ, ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਸੋਧੀ ਲਿਖਕੇ ਸਾਈਨ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਭੈਰੋਵਾਲ) ਦੀ ਸੋਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਹੈਨਰੀ ਲਾਰੰਸ) ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਰੈਜੀਡੈਂਸ ਬਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਜਿਸ ਦੀ ਕਣਪੁਤਲੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਛੇਦ ਕ੍ਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਰਿਆਸਤ ਜੰਮੂ ਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇ ਕੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੁਲ ਖਰੀਦ ਲਏ। ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਰਚੇ ਲਈ ਪੰਜ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਸਲਾਨਾ ਨੀਯਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਸੋਧੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਉਮਰ ੧੬ ਸਾਲ

੧ ਸੁਮੇਰ ਕੇ ਚੰਡ ਬਿਰਾਜਤ ਮਾਨੋ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬੈਠੀ ਸਚੀ ਹੈ ॥੭੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨ ਐਸੇ
 ਸਿੰਗ ਸੁਮੇਰ ਕੇ ਸੋਭਤ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਕਰਿ ਬਰ ਧਰੇ ਜਨ ਜਮ ਲੀਨੇ
 ਦੰਡ ॥੮੦॥ ੩ ਕਿਸੀ ਕਾਜ ਕੇ ਦੈਤ ਇਕੁ ਆਇਓ ਹੈ ਤਿਹ ਠਾਇ ॥ ਨਿਰਖ
 ਰੂਪ ਬਰ ਚੰਡ ਕੋ ਗਿਰਿਓ ਮੁਰਛਾ ਖਾਇ ॥੮੧॥ ੪ ਉਠਿ ਸੰਭਾਰਿ, ਕਰਿ ਜੋਰ ਕੈ;
 ਕਹੀ ਚੰਡ ਸੋ ਬਾਤ ॥ ਨ੍ਰਿਪਤਿ ਸੁੰਭ ਕੋ ਭ੍ਰਾਤ ਹੋਂ ਕਹਯੋ ਬਚਨ ਸੁਕਚਾਤ ॥੮੨॥
 ੫ ਤੀਨ ਲੋਕ ਜਿਨ ਬਸਿ ਕੀਏ ਅਤਿ ਬਲ ਭੁਜਾ ਅਖੰਡ ॥ ਐਸੇ ਭੂਪਤਿ ਸੁੰਭ ਹੈ
 ਤਾਹਿ ਬਰੋ ਬਰਿ ਚੰਡ ॥੮੩॥ ੬ ਸੁਨਿ ਰਾਕਸ ਕੀ ਬਾਤ ਕੋ ਦੇਵੀ ਉੱਤਰ ਦੀਨ ॥
 ਜੁੱਧ ਕਰੈ ਬਿਨ ਨਹਿ ਬਰੋ ਸੁਨਹੁ ਦੈਤ ਮਤ ਹੀਨ ॥੮੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੭ ਇਹ ਸੁਨ
 ਦਾਨਵ ਚਪਲ ਗਤਿ ਗਇਓ ਸੁੰਭ ਕੇ ਪਾਸ ॥ ਪਰ ਪਾਇਨ ਕਰ ਜੋਰ ਕੈ ਕਰੀ
 ਏਕ ਅਰਦਾਸ ॥੮੫॥ ੮ ਅਉਰ ਰਤਨ ਨ੍ਰਿਪ ਧਾਮ ਤੁਅ; ਝ੍ਰੀਆ ਰਤਨ ਤੇ ਹੀਨ ॥
 ਬਧੂ ਏਕ ਬਨ ਮੈ ਬਸੈ ਤਿਹ ਤੁਮ ਬਰੋ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥੮੬॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ੯ ਸੁਨੀ ਮਨੋਹਰਿ
 ਬਾਤ ਨ੍ਰਿਪ; ਬੁਝਿਓ ਪੁਨਿ ਤਾਹਿ ਕੋ ॥ ਮੋ ਸੋ ਕਹਿਯੈ ਭ੍ਰਾਤ; ਬਰਨਨ ਤਾਹਿ ਸਰੀਰ
 ਕੋ ॥੮੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦ ਹਰਿ ਸੋ ਮੁਖ ਹੈ ਹਰਿਤੀ ਦੁਖ ਹੈ ਅਲਿਕੈ ਹਰਿ ਹਾਰ ਪ੍ਰਭਾ
 ਹਰਨੀ ਹੈ ॥ ੧੧ ਲੋਚਨ ਹੈ ਹਰਿ ਸੇ ਸਰਸੇ ਹਰਿ ਸੇ ਭਰੁਟੇ ਹਰਿ ਸੀ ਬਰੁਨੀ ਹੈ ॥
 ੧੨ ਕੇਹਰਿ ਸੋ ਕਰਹਾ ਚਲਬੋ ਹਰਿ ਪੈ ਹਰਿ ਕੀ ਹਰਿਨੀ ਤਰਨੀ ਹੈ ॥ ੧੩ ਹੈ ਕਰ
 ਮੈ ਹਰਿ ਪੈ ਹਰਿ ਸੋਂ ਹਰਿ ਰੂਪ ਕੀਏ ਹਰਿ ਕੀ ਧਰਨੀ ਹੈ ॥੮੮॥ ਕਬਿਤੁ ॥
 ੧੪ ਮੀਨ ਮੁਰਝਾਨੇ ਕੰਜ ਖੰਜਨ ਖਿਸਾਨੇ ਅਲਿ ਫਿਰਤ ਦਿਵਾਨੇ ਬਨ ਡੋਲੈ ਜਿਤ
 ਤਿਤਹੀ ॥ ੧੫ ਕੀਰ ਅਉ ਕਪੋਤ ਬਿੰਬ ਕੋਕਲਾ ਕਲਾਪੀ ਬਨ ਲੂਟੇ ਫੂਟੇ ਫਿਰੈ ਮਨ
 ਚੈਨ ਹੂੰ ਨ ਕਿਤਹੀ ॥ ੧੬ ਦਾਰਮ ਦਰਕ ਗਇਓ ਪੇਖ ਦਸਨਨਿ ਪਾਂਤ ਰੂਪ ਹੀ ਕੀ
 ਕ੍ਰਾਂਤ ਜਗ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸਿਤ ਹੀ ॥ ੧੭ ਐਸੀ ਗੁਨ ਸਾਗਰ ਉਜਾਗਰ ਸੁ ਨਾਗਰ
 ਹੈ ਲੀਨੋ ਮਨ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਨੈਨ ਕੋਰ ਚਿਤ ਹੀ ॥੮੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੮ ਬਾਤ ਦੈਤ ਕੀ
 ਸੁੰਭ ਸੁਨਿ ਬੋਲਿਓ ਕਛੁ ਮੁਸਕਾਤ ॥ ਚਤੁਰ ਦੂਤ ਕੋਊ ਭੇਜੀਏ ਲਖਿ ਆਵੈ ਤਿਹ
 ਘਾਤ ॥੯੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੯ ਬਹੁਰਿ ਕਹੀ ਉਨ ਦੈਤ ਅਬ ਕੀਜੈ ਏਕ ਬਿਚਾਰ ॥ ਜੋ
 ਲਾਇਕ ਭਟ ਸੈਨ ਮੈ ਭੇਜਹੁ ਦੈ ਅਧਿਕਾਰ ॥੯੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੦ ਬੈਠੋ ਹੁਤੋ ਨ੍ਰਿਪ
 ਮੱਧਿ ਸਭਾ ਉਠਿਕੈ ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਕਹਿਓ ਮਮ ਜਾਊ ॥ ੨੧ ਬਾਤਨ ਤੇ ਰਿਝਵਾਇ
 ਮਿਲਾਇ ਹੋ ਨਾਤਰਿ ਕੇਸਨ ਤੇ ਗਹਿ ਲਿਆਊ ॥ ੨੨ ਕੁੱਧ ਕਰੈ ਤਬ ਜੁੱਧੁ ਕਰੋਂ

੧੦ ਜਾਣ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਸੋਧ ਕੇ ਆਪ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਐਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਇਸ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਦੀ
 ਭਾਲ ਤੇ ਤਾਕ ਵਿਚ ਸਨ ।
 ਅਸਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ । ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੰਡੇ ਲਾਹਕੇ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ । (ਯੂਨੀਅਨ ਜੇਨ) ਲਾ ਦਿੱਤਾ
 ਗਿਆ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੈਰ ਜਮਾਕੇ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਗਦਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੨੦੦੦ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੱਗ ਗਈ ਤੇ ਬਨਾਰਸ
 ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਤੇਜ ਸਿੰਘ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੈਨਾਪਤੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਰਿਹ, ਅੰਦਰ ਗਤੀ ਗਦਾਰ ਬਣਕੇ (ਹੈਨਰੀ ਲਾਰਡ) ਦੇ ਨੇੜੇ
 ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬੀ ਤੇ ਪੁੱਜਕੇ ਹੰਕਾਰੀ ਬਦਕਾਰ ਬੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ (ਰਹਾਸਿ)
 ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਮਹਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ । ਰੱਜ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਲੱਤਾਂ ਲੜਖੜਾਦੀਆਂ ਸਨ । ਮਦਹੋਸੀ ਦੀ ਹਾਲਤ
 ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾਭਵਾਨੀ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਉਸਤ ਨੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਜਾ
 ਕੀਤਾ । ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੋਲੀ ਸ਼ਾਮਾ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਭਲਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰਕੇ ਮਹਿਲ
 ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੇ ਦੇ ਧੱਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਗੋਡਿਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਕਈ ਸੱਟਾਂ ਵੀ ਲੱਗ ਗਈਆਂ, ਇਸ ਦੇ
 ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਤੇਜ ਸਿੰਘ ਨੇ (ਹੋਜੀਡੇਟ) ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਨਾਬ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਫੌਜੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਗਾਵਤ ਲਈ
 ਚੁੱਕ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਭਜਾਉ ਤੇ ਉਹ ਰੁਹਾਤੇ ਤੇ ਅੰਗੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਨਦਰਤ ਕਰਦੀ ਤੇ ਨਦਰਤ ਵੇਲਾ ਰਹੀ
 ਹੈ । ਕੰਦਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਖੇਡ ਲਈ (ਸ਼ਾਲਮਾਰ) ਬਾਗ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ (ਹੈਨਰੀ ਲਾਰਡ) ਕੁਝ ਅਸਲਾ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਤੇ
 ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਨੂੰ ਇਕ ਬਘੀ ਤੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਾਤਰ ਗੋਲੀ ਸ਼ਾਮਾ ਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਤਿੰਨ ਬਘੀਆਂ ਹੋਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕਤੇ
 ਪਤਵੰਤੇ ਰਾਜ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ ਖੜੀ ਹੋ ਕੇ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੋਧ ਪੁਰੇ
 ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਜਾ ਉਤਾਰਿਆ ਅਤੇ ਖਰਬ ਦੀ ਰਕਮ ਪੰਜ ਲੱਖ ਦੀ ਥਾਂ ਡੇਢ ਲੱਖ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ । ਹੁਣ

- ੧ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੰਡੀ ਜਾ ਬੈਠੀ।
ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਜਾਣੇ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਇੰਦਰ
ਦੀ ਇਸਤਰੀ (ਸੰਧੀ) ਬੈਠੀ ਹੈ ॥੭੯॥
- ੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ
ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੰਡੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਚੰਡ (ਤੇਜ ਦੇ
ਵਿਚ) ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਫੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਯਮਰਾਜ
ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਬੈਠਾ ॥੮੦॥
- ੩ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਦੈਂਤ ਉੱਥੇ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ
ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ (ਚੰਡੀ) ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼
ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ (ਬਹੁਤਾ ਸੋਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ) ॥੮੧॥
- ੪ ਹੋਸ਼ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲਦਾ
ਹੋਇਆ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ
ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਦਾ ਭਾਈ ਹਾਂ, ਝਕਦੇ-ਝਕਦੇ ਉਸ ਨੇ
ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ॥੮੨॥
- ੫ ਜਿਸ ਸੁੰਭ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ
ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੀ ਦਾ
ਬਲ ਹੈ, ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਉਹ ਰਾਜਾ
ਸੁੰਭ ਹੈ, ਐ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਤੇਜਵਾਨ ! ਤੂੰ ਉਸ ਨਾਲ
ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲੈ ॥੮੩॥
- ੬ ਉਸ ਦੈਂਤ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਇਉਂ
ਦਿੱਤਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਵਰਾਂਗੀ। ਐ ਮੰਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮੱਤਹੀਣ ਦੈਂਤ ! ਤੂੰ ਮੇਰੀ
ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ ॥੮੪॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਦੈਂਤ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ
ਨਾਲ ਸੁੰਭ ਦੇ ਪਾਸ ਵਾਪਿਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਹੱਥ ਜੋੜ
ਕੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਲਾਏ ਤੇ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ॥੮੫॥
- ੮ ਐ ਰਾਜਨ ! ਹੋਰ ਰਤਨ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦ
ਹਨ ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਰਤਨ ਤੇਰੇ ਘਰ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਇਸਤਰੀ
ਵਣ (ਪਹਾੜ) 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਵਿਆਹ
ਲੈ। ਐ ਸਿਆਣੇ ਰਾਜਨ ! ॥੮੬॥
- ੯ ਸੋਰਠਾ ॥ ਇਹ ਵਧੀਆ ਮਿੱਠੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ
ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੁਭ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ। ਐ ਭਾਈ ! ਮੈਨੂੰ
ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੱਸ
॥੮੭॥
- ੧੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸੁੰਭ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਿਸ਼ੰਭ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ
ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ ਜਿਹਾ ਮੁੱਖ ਹੈ ਜੋ ਵੇਖਿਆਂ
ਦਲਿੰਦਰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਲਕਾਂ ਹਰ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਦੇ
- ਗਲੇ ਦੇ ਹਾਰ ਸਰਪ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
੧੧ ਨੇਤਰ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਤੇ ਭਰਵੰਦੇ ਕਮਾਨ ਜਿਹੇ ਹਨ
ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਮਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
੧੨ ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹਾ ਲੋਕ ਹੈ ਤੇ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਚਲਦੀ ਹੈ।
ਜਾਣੇ ਕਾਮ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਰੱਤੀ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲੀ
ਹੈ।
੧੩ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਹੈ, ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਜਿਹਾ
ਰੂਪ ਹੈ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ ॥੮੮॥
੧੪ ਕਬਿੱਤ ॥ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁੱਛ ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,
ਕੋਮਲਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਵਲ ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭੈਰੋਂ ਉਸ
ਦੇ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਫੁੱਲ ਸਮਝ ਕੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਲਦੇ ਫਿਰਦੇ
ਹਨ, ਇਧਰ ਤੋਂ ਉਧਰ, ਉਧਰ ਤੋਂ ਇਧਰ।
੧੫ ਕੀਰ (ਤੋਤੇ) ਨੱਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖਸਿਆਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਕਪੌਤ (ਕਬੂਤਰ) ਗਰਦਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਨੀਵਾਂ
ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਨੀਵੀਂ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਕੰਦੂਰੀ ਤੇ
ਕਲਾਪੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਅੱਗੇ ਕੋਇਲ
ਸ਼ਰਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੁੱਟੇ-ਪੁੱਟੇ ਹੀ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ।
੧੬ ਉਸ ਦੇ ਦੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਨਾਰ ਸੜ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ
ਦਾ ਤਾਂ ਕਾਲਜਾ ਹੀ ਫੁੱਟ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ
ਤੇ ਰੂਪ ਦੀ ਚਮਕ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਚਾਂਦਨੀ ਹੋ ਕੇ
ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ।
੧੭ ਉਹ ਇਤਨੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਗਰ ਹੈ ਜੋ ਨਾਗਰਕ ਸੰਸਾਰ
ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨੇਤਰ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ
ਹੀ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਹੈ ॥੮੯॥
੧੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਸ ਦੈਂਤ ਤੋਂ ਸਿਫਤ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁੰਭ ਕੁਝ ਮੁਸਕਰਾ
ਕੇ ਬੋਲਿਆ। ਕਿਸੇ ਚਤੁਰ ਦੂਤ ਨੂੰ ਭੇਜੋ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦਾਉ-ਘਾਉ
ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਸਮਝ ਕੇ ਆਵੇ ॥੯੦॥
੧੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਫੇਰ ਉਸ ਦੈਂਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ
ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਕਾਬਲ ਸੂਰਮਾ
ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿਉ ॥੯੧॥
੨੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਮਰ ਨੇਣ) ਇਕ ਦੈਂਤ ਸਭਾ
ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੁਕਮ
ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।
੨੧ ਜੇ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਿਆ
ਮਿਲਾਵਾਂਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ।
੨੨ ਜੇਕਰ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਯੁੱਧ ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ...

ਸਮਝੋ ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੈ ਪਰ ਕਿਲੇ ਤੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਪੰਜਾਬੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ੨ ਗੋਲੀਆਂ ਬਾਕੀ ਅਸਲਾ ਸਭ ਵਾਪਸ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਿੰਜਰਾ ਭਾਵੇਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਪੰਛੀ ਕੈਦੀ ਹੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਦਲੀਪ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਸਮਨ ਬੁਰਜ) ਹੀ ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਕਣ ਫਰੋਲ ਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਉਸ ਅੰਦਰ ਪਲੰਘ ਤੇ ਜਾਕੇ ਚਰ ਪਈ ਤੇ ਫੁਟ-ਫੁਟ ਕੇ ਰੋਈ। ਤੇਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੋਪੂ ਪੁਰੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈ ਅਜੇ ਡੁੱਲੇ ਬੋਰੇ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਤ ਧਰਮ ਦੀ ਪੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਵੀ ਮੁਸੀਬਤ ਆਏਗੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਕਬੂਲਣ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਤੇ ਤੇਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਰਤ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਵਿਖਾ ਤੇ ਐਥੋਂ ਦੜਾ ਹੋ ਜਾ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਣੀ ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਗਰਦਨ ਕੱਟ ਤਾਂ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਨਿਵੇਗੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਉੱਤਰ ਦੇ ਜੁਆਬ ਵਜੋਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ। ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ ਅਤੇ ਖਰਚ ਡੇਢ ਲਖ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ ੧੨ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਿਰਫ ਪਹਿਲੇ ਹੋਏ ਗਹਿਣੇ ਛੱਡਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਏ ਗਏ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸਿਰਫ ੨ ਦਾਸੀਆਂ ਹੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਲ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਅਤੇ ਗੰਮਤੀ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਉਪਰੰਤ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਉਪਰ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੂਪ ਤੇ ਜੰਗਲ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਿਰੀ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ, ਸਵਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਫੌਜੀ ਦਸਤਾ ਕਿਲੇ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰਬੀਏ ਹੀ ਸਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਿੱਖ। ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਕੌਰ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ ਜਦ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਫਤਹਗੜ੍ਹ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਚਨਾਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ)।

ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ (ਗੋਲੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਹੇਲੀ ਹੀ ਸੀ) ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹਿੰਬੂਆਂ ਭਰੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕੀ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਲੀਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਾਂਗੀ ? ਕੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਵੀ ਹੱਡ ਰਗੜ ਕੇ ਮਰਾਂਗੀ ? ਸ਼ਾਮ ਨੇ ਧੀਰਜ ਤੇ ਦਿਲਾਸੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਅਤੇ ਗੰਮਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਕੀਮ ਘੜੀ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਤੇ ਜੁਟ ਗਈਆਂ।

ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਜੰਮਪਲ ਸੀ, ਫੇਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਸੀ ਉਰਦੂ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਮੋਲਵੀ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਚੰਗੀ ਮਾਹਰ ਸੀ ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਉੱਠਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਪੱਕਾ ਨਿਯਮ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਵਿਪਤਾ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣ ਸੌਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਸਮਾਂ ਉਸ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਬੀਤਦਾ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਇਕ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਗੰਗਾ ਦਰਿਆ ਕਿਲੇ ਦੇ

੧੮੮ ਸ੍ਰੋਤਿਤ ਕੀ ਸਰਤਾਨ ਬਹਾਉ ॥ ੧੮੯ ਲੋਚਨ ਧੂਮ ਕਹੈ ਬਲ ਆਪਨੋ ਸ੍ਰਾਸਨ
ਸਾਥ ਪਹਾਰ ਉਡਾਉ ॥੧੯੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੯੧ ਉਠੇ ਬੀਰ ਕੋ ਦੇਖ ਕੈ ਸੁੰਭ ਕਹੀ ਤੁਮ
ਜਾਹੁ ॥ ਗੀਝੇ ਆਵੇ ਆਨੀਓ ਖੀਝੇ ਜੁੱਧ ਕਰਾਹੁ ॥੧੯੨॥ ੧੯੩ ਧੂਮ ਲੋਚਨ
ਚਲੇ ਚਤੁਰੰਗਨ ਦਲੁ ਸਾਜ ॥ ਗਿਰ ਘੇਰਿਓ ਘਨ ਘਟਾ ਜਿਉ ਗਰਜ ਗਰਜ
ਗਜਰਾਜ ॥੧੯੪॥ ੧੯੫ ਧੂਮ ਨੈਨ ਗਿਰਰਾਜ ਤਟ ਉਚੇ ਕਹੀ ਪੁਕਾਰ ॥ ਕੈ ਬਰ ਸੁੰਭ
ਨਿਪਾਲ ਕੋ ਕੈ ਲਰ ਚੰਡ ਸੰਭਾਰ ॥੧੯੬॥ ੧੯੭ ਰਿਪ ਕੇ ਬਚਨ ਸੁਨੰਤ ਹੀ ਸਿੰਘ
ਭਈ ਅਸਵਾਰ ॥ ਗਿਰ ਤੇ ਉਤਰੀ ਬੇਗ ਦੈ ਕਰ ਆਯੁਧ ਸਭ ਧਾਰ ॥੧੯੮॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੯੯ ਕੋਪ ਕੈ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਚੜੀ ਇਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕੈ ਧੂਮ ਚੜੈ ਉਤ ਸੈਨੀ ॥
੨੦੦ ਬਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨਨ ਮਾਰ ਮਚੀ ਤਬ ਦੇਵੀ ਲਈ ਬਰਛੀ ਕਰ ਪੈਨੀ ॥ ੨੦੧ ਦੁਰ
ਦਈ ਅਰ ਕੇ ਮੁਖਿ ਮੈ; ਕਟਿ ਓਠ ਦਏ, ਜਿਮੁ ਲੋਹ ਕੋ ਛੈਨੀ ॥ ੨੦੨ ਦਾਂਤ ਗੰਗਾ
ਜਮੁਨਾ ਤਨ ਸਿਆਮ ਸੋ ਲੋਹੁ ਬਹਿਓ ਤਿਹ ਮਾਹਿ ਤ੍ਰਿਬੈਨੀ ॥੨੦੩॥ ੨੦੪ ਘਾਉ ਲਗੈ
ਰਿਸਕੈ ਦ੍ਰਿਗ ਧੂਮ ਸੁ ਕੈ ਬਲਿ ਆਪਨੋ ਖੱਗੁ ਸੰਭਾਰਿਓ ॥ ੨੦੫ ਬੀਸ ਪਚੀਸਕ
ਵਾਰ ਕਰੇ ਤਿਨ; ਕੇਹਰਿ ਕੋ ਪਗੁ ਨੈਕੁ ਨ ਹਾਰਿਓ ॥ ੨੦੬ ਧਾਇ ਗਦਾ ਗਹਿ
ਫੋਰਿਕੈ ਫਉਜ ਕੋ ਘਾਉ ਸਿਵਾ ਸਿਰ ਦੈਤ ਕੇ ਮਾਰਿਓ ॥ ੨੦੭ ਸਿੰਗ ਧਰਾ ਧਰ
ਉਪਰ ਕੋ ਜਨ ਕੋਪ ਪੁਰੰਦ ਨੈ ਬੱਜੁ ਪ੍ਰਹਾਰਿਓ ॥੨੦੮॥ ੨੦੯ ਲੋਚਨ ਧੂਮ ਉਠੇ ਕਿਲਕਾਰ
ਲਏ ਸੰਗ ਦੈਤਨ ਕੇ ਕੁਰਮਾ ॥ ੨੧੦ ਗਹਿ ਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਅਚਾਨਕ ਤਾਨ ਲਗਾਈ
ਹੈ ਕੇਹਰਿ ਕੇ ਉਰ ਮਾ ॥ ੨੧੧ ਹਰਿ ਚੰਡ ਲਇਓ ਬਰਿ ਕੈ ਕਰ ਤੇ ਅਰੁ ਮੁੰਡ
ਕਟਿਓ ਅਸੁਰੰ ਪੁਰ ਮਾ ॥ ੨੧੨ ਮਾਨੋ ਆਂਧੀ ਬਹੇ ਧਰਨੀ ਪਰ ਛੂਟ ਖਜੂਰ ਤੇ ਟੂਟ
ਪਰਿਓ ਖੁਰਮਾ ॥੨੧੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੧੪ ਧੂਮ ਨੈਨ ਜਬ ਮਾਰਿਓ ਦੇਵੀ ਇਹ ਪਰਕਾਰ ॥
ਅਸੁਰ ਸੈਨ ਬਿਨ ਚੈਨ ਹੁਇ ਕੀਨੋ ਹਾਹਾਕਾਰ ॥੨੧੫॥

੨੧੬ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਧੂਮਨੈਨ ਬਧਹਿ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਧਿਆਇ ॥੩॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੧੬ ਸੋਰੁ ਸੁਨਿਓ ਜਬ ਦੈਤਨ ਕੋ ਤਬ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਤਚੀ
ਅਖੀਆਂ ॥ ੨੧੭ ਹਰ ਧਿਆਨੁ ਛੁਟਿਓ ਮੁਨ ਕੋ ਸੁਨਿਕੈ ਧੁਨਿ ਟੂਟਿ ਖਗੋਸ ਗਈ
ਪਖੀਆਂ ॥ ੨੧੮ ਦ੍ਰਿਗ ਜੁਆਲ ਬਢੀ ਬੜਵਾਨਲ ਜਿਉ ਕਵਿ ਨੇ ਉਪਮਾ ਤਿਹ
ਕੀ ਲਖੀਆਂ ॥ ੨੧੯ ਸਭੁ ਛਾਰ ਭਇਓ ਦਲੁ ਦਾਨਵ ਕੋ ਜਿਮੁ ਘੂਮ ਹਲਾਹਲ
ਕੀ ਮਖੀਆਂ ॥੨੨੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੨੧ ਅਉਰ ਸਕਲ ਸੈਨਾ ਜਰੀ ਬਚਿਓ
ਸੁ ਏਕੈ ਪ੍ਰੇਤ ॥ ਚੰਡ ਬਚਾਇਓ ਜਾਨਿਕੈ ਅਉਰਨ ਮਾਰਨ ਹੇਤ ॥੨੨੨॥

ਨਾਲ ਹੀ ਬਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਮੇਂ ਜਾਂ ਗੋਮਤੀ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਭਰ ਕੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।
ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਇਕ ਰਤਨਾ ਨਾਮ ਦਾ ਪੂਰਬੀਆਂ ਕਿਲੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਰਤਨਾ ਨਾਮ ਰਤਾ ਕੁ ਬੁਰਾ ਖੋਲ ਸਾਮੇਂ
ਨੇ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਗਾਗਰ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ ਜੋ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਲਿਆਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਰਤਨੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਘੜੀ
ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਸਮਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਬੁਰਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕੇ ਸਾਮੇਂ ਗਾਗਰ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ
ਗਈ ਅੱਗੇ ਗੋਮਤੀ ਬਾਹਰ ਦਰਿਆ ਦੇ ਤਟ ਤੇ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਗੋਮਤੀ ਨੇ ਸਾਮੇਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਥੇ ਭੋਜ ਦੋਹ ਮੋਰਾ ਇਕ ਇਰਬਾਰੀ
ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਬੇੜੀ ਦਾ ਮਲਾਹ ਹੈ ਉਹ ਹੁਣੇ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਟ ਤੇ ਖੜਾ ਕਰ ਆਈ ਹਾਂ ਉਹ ਜਾਕੇ ਰਾਮ ਗੜ੍ਹ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇਗਾ।
ਸਾਮੇਂ ਗਾਗਰ ਗੋਮਤੀ ਪਾਸ ਛੱਡਕੇ ਦੌੜੀ ਆਈ ਤੇ ਬੁਖਲਾ ਕੇ ਰੋਣਹਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਰਤਨੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਛੱਕਰੀਓ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਪਾਣੀ ਦੀ
ਗਾਗਰ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਸਾਮੇਂ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਾਗਰ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਰੁੜ ਗਈ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਤਨੇ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੂਟਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹਮਦਰਦੀ
ਕਰਦੇ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਨਾ ਕਰੀ। ਸਾਮੇਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਪਾਸ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਹ ਖਿਉਂਤਾਂ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ
ਤੋਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਰਾਣੀ ਦੇ ਹੀਰੋ ਜੜਤ ਬਸਤ੍ਰ ਸਾਮੇਂ ਨੇ ਪਹਿਨ ਲਏ ਰਾਣੀ ਨੇ ਦਾਸੀ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਗਾਗਰ ਝੁਕ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਵਿਚ ਇਕ
ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਝਗੜਦੀ ਦੋਵੇਂ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਰਤਨੇ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਗਾਗਰ ਰੁੜ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਰਾਣੀ ਸਾਮੇਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰ ਰਹੀ
ਹੈ, ਮਹਾਰਾਣੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ ਅਤੇ ਸਾਮੇਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇ ਲੰਘ ਤੇ ਕਪੜਾ ਲਪੇਟ ਕੇ ਪੈ ਗਈ ਹੀਰੋ ਜੜਤ ਬੂਟੀ ਵਾਲੀ ਬਾਂਹ ਬਾਹਰ ਪਲੰਘ
ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਲਈ ਜੋ ਕੋਈ ਵੇਖਦਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਣੀ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਬਲਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।
ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਤਨੇ ਦੀ ਡਿਉਣੀ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਗੋਰਖਾ ਆ ਬੈਠਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਸੀ, ਮਹਾਰਾਣੀ ਬੁਨਾਰ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਤਟ ਤੇ ਗੋਮਤੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਘਾਟ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜੀਆਂ ਜਿਥੇ

- ੧ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਵਹਾ ਦਿਆਂਗਾ ।
 ੨ ਲੋਚਨ ਧੂਮ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ
 ਕੇ ਪਹਾੜ ਹੀ ਉਡਾ ਦਿਆਂਗਾ ॥੯੨॥
 ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਖੜਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ
 ਜਾਹ। ਜੇਕਰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੈ ਆਉਣਾ, ਜੋ
 ਗੁੱਸਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਲੜਾਈ ਕਰ ਲੈਣਾ ॥੯੩॥
 ੪ ਧੂਮਰ ਲੋਚਨ ਉਥੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ ਨਾਲ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਸੈਨਾ
 ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ। ਜਾ ਕੇ ਪਹਾੜ ਘੇਰ ਲਿਆ ਬੱਦਲ ਦੀ ਸੰਘਣੀ
 ਘਟਾ ਵਾਂਗ, ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਜਾ ਕੇ ਗਰਜਿਆ ॥੯੪॥
 ੫ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਨੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਜਾ
 ਕੇ ਘੇਰ ਲਿਆ, ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੇਠ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ
 ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ
 ਚੱਲ ਕੇ ਬਰ ਲੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੜਨ ਲਈ ਤੇਗ ਸੰਭਾਲ
 ਲੈ ॥੯੫॥
 ੬ ਚੰਡੀ ਦੈਤ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ।
 ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਤਰੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰ
 ਸੰਭਾਲ ਕੇ ॥੯੬॥
 ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਚੰਡੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹ ਪਈ,
 ਉਪਰੋਂ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ ।
 ੮ ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਮਚ ਗਈ, ਤਦ
 ਦੇਵੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਿੱਖੀ ਬਰਛੀ ਫੜ ਲਈ ।
 ੯ ਦੌੜ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਧਕੇਲ ਦਿੱਤੀ ਬਰਛੀ, ਬੁੱਲ
 ਇਉਂ ਕੱਟ ਸੁੱਟੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਕੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।
 ੧੦ ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮਨਾ ਜਿਹਾ ਦੈਤ ਦਾ ਕਾਲਾ ਰੰਗ ਸੀ, ਉਸ
 ਦੇ ਵਿਚ ਲਾਲ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਰਲ ਕੇ ਤ੍ਰਿਵੈਣੀ ਦਾ ਰੂਪ
 ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ॥੯੭॥
 ੧੧ ਘਾਉ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦੈਤ ਨੇ ਆਪਣੀ
 ਖੰਡਾ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਬਲ ਨਾਲ ।
 ੧੨ ਅਤੇ ਯਕਦਮ ਵੀਹ-ਪੱਚੀ ਵਾਰ ਦੈਤ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਸਿੰਘ
 'ਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਇਕ ਪੈਰ ਵੀ ਪਿਛਾਹ ਨਾ ਹਟਿਆ ।
 ੧੩ ਫੌਜ ਦੇ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਗਦਾ ਫੜ ਕੇ ਦੌੜ
 ਕੇ ਦੈਤ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਜਾ ਮਾਰੀ ।

੧੪ ਜਾਣੋ ਕਿ ਇੰਦਰ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਬੱਜਰ ਮਾਰ
 ਦਿੱਤਾ ॥੯੮॥

੧੫ ਧੂਮਰ ਲੋਚਨ ਕਿਲਕਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਨਾਲ
 ਆਪਣੇ ਕੁਰਮਾ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਟੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ
 ੧੬ ਇਕ ਦਮ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਫੜੀ ਤੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕੇਹਰ (ਸ਼ੇਰ ਦੀ
 ਛਾਤੀ) ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ।

੧੭ ਚੰਡੀ ਨੇ ਵੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਲਿਆ ਤੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਗਲ
 ਤੇ 'ਤੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀ
 ਛਾਉਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਜਾ ਡਿੱਗਾ

੧੮ ਜਿਵੇਂ ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਨਾਲ ਖਜੂਰ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਫਲਾਂ
 ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ॥੯੯॥

੧੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੈਤ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਜਦੋਂ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਤਾਂ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਤੜਫ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋਈ
 ਤਾਂ ਹਏ-ਹਏ ਭਾਵ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰ ਉੱਠੀ ॥੧੦੦॥

੨੦ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚੋਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਤਰ ਉਕਤਿ
 ਬਿਲਾਸ ਦਾ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਦੀ ਮੌਤ 'ਤੇ ਤੀਸਰਾ
 ਅਧਿਆਇ ॥੩॥

੨੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪੈਂਦਾ ਸੁਣਿਆ
 ਤਾਂ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਨੇਤਰ ਦੇ ਕੇ
 ਵੇਖਿਆ ।

੨੨ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਕੁਲਾਹਲ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ
 ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁੱਲ ਗਈ ਤੇ ਗਰੁੜ ਪੰਛੀ ਦੇ ਕਾਹਲੀ
 ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਨੱਠਣ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖੰਭ ਟੁੱਟ ਗਏ ।

੨੩ ਦੇਵੀ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਗਨ ਪ੍ਰਫੱਭ ਹੋ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਅਗਨ
 ਵਣ ਨੂੰ ਫੂਕ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਉਸ ਅਗਨ
 ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਇਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੈਤ ਇਉਂ

੨੪ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਮੱਖੀਆਂ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਘੁੰਮ-
 ਘੁੰਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੦੧॥

੨੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ,
 ਇਕ ਪ੍ਰੇਤ ਜਿਉਂਦਾ ਬਚ ਗਿਆ । ਉਹ ਵੀ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਜਾਣ
 ਕੇ ਬਚਾ ਲਿਆ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ
 ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਲਿਆਵੇਗਾ ਜੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ॥੧੦੨॥

ਅੱਗੋਂ ਬੜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਮਲਾਹ ਦੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹੋਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ
 ਲਈ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਕਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਤੇ ਗੋਮਤੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ੨ ਜੇਜੇ ਭਗਵੇਂ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪਾਸ ਰਖੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਪਹਿਨਕੇ
 ਸਨਿਆਸਤਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਬੜੀ ਜਾਕੇ ਤਟ ਤੇ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ਦੋਵੇਂ ਸਨਿਆਸਤਾਂ ਤੇ ਇਕ ਮਲਾਰ ਮੋਹਨ ਨੂੰ ਗੋਮਤੀ ਨੇ ਰੁਪਿਆਂ ਪੋਟਲੀ ਦੇ ਕੇ ਪੰਨਵਾਰ
 ਕੀਤਾ । ਪਰ ਮੋਹਨ ਮਲਾਰ ਨੇ ੧੦੦ ਰੁਪੇ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਵਾਪਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਦੱਸੋ ਜੇ ਕਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹਾਂ।
 ਪਰ ਪੰਨਵਾਰ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸਨਿਆਸਤਾਂ ਮੂੰਹ ਨੇਪਾਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਿਲ ਧੜਕਦੇ ਸਨ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤ ਜੰਗਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੱਖਲਾ ਲਗਾਤਾਰ
 ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਾਲ ਸੋਚ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਤਨਾ ਬਿਖੜਾ ਪੌੜਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
 ਟੱਕਰ ਪੈਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਤੇ ਉਹੀ ਜੇਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡ ਰਿਹਾ।
 ਰਾਣੀ ਦਾ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਿਲੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ਰਤਨੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਲੋਹਕੇ ਦੀ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ
 ਕੀਤੀ ਗਈ, ਲਾਲਚ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਅਫਰੀਨ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨਮਕ ਹਲਾਲਾਂ ਦੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।
 ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮੇਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸਖਤ ਪਹਿਰਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ
 ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਭੇਤ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਹਰ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਦੁੜਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਪੁਲਿਸ ਦੇ
 ਗਸਤੀ ਦਸਤੇ ਤੇ ਜਾਸੂਸਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀਆਂ ਚੌਫੇਟੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਈਆਂ ਇਸ ਲਈ ਦਿਨੇ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਮਹਾਰਾਣੀ ਤੇ ਗੋਮਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਖਤਰੇ ਤੋਂ
 ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦਿਨੇ ਕਿਤੇ ਲੁਕ ਛੁਪ ਕੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਫਰ ਕਰਦੀਆਂ। ਪੜ ਲੈਣ ਤੇ ਸੁਣ ਲੈਣ ਅਤੇ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਏ ਪਰ
 (ਜਿਸ ਤਨ ਲਾਗੇ ਸੋ ਤਨ ਜਾਣੇ) ਕਿਹਾ ਜਾਨੇ ਕੋਈ ਦਰਦ ਬੇਗਾਨੇ ਜ਼ਖਮ ਪਰੇ ਹੈ ਨੌਰ ਨੌਰ) ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਤੇ ਘਟਾਇਆ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜੋ ਇਕ ਮਹਿਲ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਬੱਘੀ ਜਾਂ ਪਾਲਕੀ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅੱਜ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ
 ਰਾਹ-ਜੰਗਲ ਦੇ ਦਰਿੰਦਰੇ ਜਾਨਵਰ ਡਾਕੂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਖਤਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਦਲ ਕਿਵੇਂ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ
 ਹਨ ? ਜੇ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਵਾਂਗੋ ਅੱਗੋਂ ਹੈ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੁਸੀਬਤ ਵਿਚੋਂ ਬਚਾਏ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਆਪਣਾ ਘਰ, ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ
 ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਮੰਨਕੇ ਲਿਆ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦ ਕੌਰ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਉਸਦੀ ਰਿਆਇਆ ਉਸ ਹਮਦਰਦ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਰੱਖ
 ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗੀ ? ਉਸ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰੇਗੀ ? ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੰਨਵਾਰ ਕਰਨਾ ਗੁਨਾਹ ਹੋਵੇਗਾ ? ਫੇਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਿਉਂ
 ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਆਰਤੀ ਜਾਂ ਪੰਨਵਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੀ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਲ ਮੰਗ ਕੇ ਕਿਹੜਾ
 ਨਾਚ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ? ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸੋਚਣੀ ਤੇ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗੂੜ੍ਹ ਵਿਦਵਤਾ ਤੇ। ਮੈਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਲਿਕ ਸਾਨੂੰ
 ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਰਾਹੋਂ ਪਾਕੇ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕਰੇ। ਤੇ ਅਫਰੀਨ ਹੈ ਮਹਾਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਦਕ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਭਾਣਾ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ
 ਅਤੇ ਪੰਨ ਹਨ ਉਹ ਵਫਾਦਾਰ ਸੇਵਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਹਲੁਕੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਪਾ ਵਾਰਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ
 ਅਲੇਖਦਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਤ ਬਾਣੀ ਹੈ ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਤ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖਣੀ ਪਏਗੀ ਅਤੇ
 ਸਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਜਿਸ ਭੋਟਿਆ ਤਾ ਕੇ ਸੁਖਿ ਪਰਵੇਸੁ ॥ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗੀਐ, ਸੁਣੀਐ ਉਪਦੇਸੁ ॥੧॥ ਅੰਗ ੮੧੪ ॥ ਮ: ੫ ॥
 ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਸਾਡਾ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ
 ਖੋਲ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਸਾਡਾ ਮੁਢਲਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੋਲ ਕੇ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਖੋਲ ਕੇ ਵੇਖੇ ਬਿਨਾ ਅਸੀਂ ਕੰਗਲਾਂ
 ਤੋਂ ਭੀ ਕੰਗਲਾ ਹਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਅੱਗੋਂ ਦੇਖੋ, ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਟੀਕਾ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ
 ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਲੇਖ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ-ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ।

੧ਭਾਜ ਨਿਸਾਚਰ ਮੰਦ ਮਤ ਕਹੀ ਸੁੰਭ ਪਹਿ ਜਾਇ ॥ ਧੂਮ ਨੈਨ ਸੈਨਾ ਸਹਿਤ
 ਡਾਰਿਓ ਚੰਡ ਖਪਾਇ ॥੧੦੩॥ ੨ਸਕਲ ਕਟੇ ਭਟ ਕਟਕ ਕੇ ਪਾਇਕ ਰਬ ਹੈ
 ਕੁੰਭ ॥ ਯੋਂ ਸੁਨਿ ਬਚਨ ਅਚਰਜ ਹੈ ਕੋਪ ਕੀਓ ਨ੍ਰਿਪ ਸੁੰਭ ॥੧੦੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ੩ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਦੈ ਦੈਤ ਤਬ ਲੀਨੇ ਸੁੰਭ ਹਕਾਰ ॥ ਚਲਿ ਆਏ ਨ੍ਰਿਪ ਸਭਾ ਮਹਿ
 ਕਰਿ ਲੀਨੇ ਅਸ ਢਾਰ ॥੧੦੫॥ ੪ਅਭਬੰਦਨ ਦੋਨੋ ਕੀਓ ਬੈਠਾਏ ਨ੍ਰਿਪ ਤੀਰ ॥
 ਪਾਨ ਦਏ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਿਓ ਤੁਮ ਦੋਨੋ ਮਮ ਬੀਰ ॥੧੦੬॥ ੫ਨਿਜ ਕਟ ਕੇ ਫੈਂਟਾ
 ਦਇਓ ਅਰੁ ਜਮਧਰ ਕਰਵਾਰ ॥ ਲਿਆਵਹੁ ਚੰਡੀ ਬਾਂਧ ਕੇ ਨਾਤਰ ਡਾਰੇ
 ਮਾਰ ॥੧੦੭॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ੬ਕੋਪ ਚੜੇ ਰਨ ਚੰਡ ਅਉ ਮੁੰਡ ਸੁ ਲੈ ਚਤੁਰੰਗਨ ਸੈਨ
 ਭਲੀ ॥ ੭ਤਬ ਸੋਸ ਕੇ ਸੀਸ ਧਰਾ ਲਰਜੀ ਜਨ ਮਧਿ ਤਰੰਗਨਿ ਨਾਵ ਹਲੀ ॥
 ੮ਖਰ ਬਾਜਨ ਧੂਰ ਅਉਠੀ ਨਭਿ ਕੋ ਕਵਿ ਕੇ ਮਨ ਤੇ ਉਪਮਾ ਨ ਟਲੀ ॥ ੯ਭਵ
 ਭਾਰ ਅਪਾਰ ਨਿਵਾਰਨ ਕੋ ਧਰਨੀ ਮਨੋ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਲੋਕ ਚਲੀ ॥੧੦੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ੧੦ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਦੈਤਨ ਦੁਹੁ ਸਬਲ ਪ੍ਰਬਲ ਦਲੁ ਲੀਨ ॥ ਨਿਕਟਿ ਜਾਇ ਗਿਰ ਘੇਰਿਕੈ
 ਮਹਾਂ ਕੁਲਾਰਲ ਕੀਨ ॥੧੦੯॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ੧੧ਜਬ ਕਾਨ ਸੁਨੀ ਧੁਨਿ ਦੈਤਨ ਕੀ
 ਤਬ ਕੋਪੁ ਕੀਓ ਗਿਰਜਾ ਮਨ ਮੈ ॥ ੧੨ਚੜ ਸਿੰਘ ਸੁ ਸੰਖ ਬਜਾਇ ਚਲੀ ਸਭਿ
 ਆਯੁਧ ਧਾਰ ਤਬੈ ਤਨ ਮੈ ॥ ੧੩ਗਿਰ ਤੇ ਉਤਰੀ ਦਲ ਬੈਰਨ ਕੇ ਪਰ ਯੋਂ ਉਪਮਾ
 ਉਪਜੀ ਮਨ ਮੈ ॥ ੧੪ਨਭ ਤੇ ਬਹਰੀ ਲਖ ਛੂਟ ਪਰੀ ਜਨੁ ਕੂਕ ਕੁਲੰਗਨ ਕੇ
 ਗਨ ਮੈ ॥੧੧੦॥ ੧੫ਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਤੇ ਬਾਨ ਛੂਟੇ; ਇਕ ਤੇ ਦਸ, ਸਉ ਤੇ ਸਹੰਸ
 ਤਹ ਬਾਢੇ ॥ ੧੬ਲੱਛਕ ਹੁਇ ਕਰਿ ਜਾਇ ਲਗੇ ਤਨ ਦੈਤਨ ਮਾਂਝ ਰਹੇ ਗਡਿ
 ਗਾਢੇ ॥ ੧੭ਕੋ ਕਵਿ ਤਾਹਿ ਸਰਾਹ ਕਰੈ ਅਤਿਸੈ ਉਪਮਾ ਜੁ ਭਈ ਬਿਨੁ ਕਾਢੇ ॥
 ੧੮ਫਾਗਨ ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ ਭਏ ਜਨੁ ਪਾਤੁ ਬਿਹੀਨ ਰਹੇ ਤਰੁ ਠਾਢੇ ॥੧੧੧॥
 ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ੧੯ਮੁੰਡ ਲਈ ਕਰਵਾਰ ਹਕਾਰ ਕੈ ਕੇਹਰਿ ਕੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
 ੨੦ਫੇਰ ਦਈ ਤਨ ਦਉਰ ਕੈ ਗਉਰਿ ਕੋ ਘਾਇਲ ਕੈ ਨਿਕਸੀ ਅੰਗ ਧਾਰੇ ॥
 ੨੧ਸ੍ਰਉਨ ਭਰੀ ਥਰੈ ਕਰ ਦੈਤ ਕੋ ਕੋ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਅਉਰ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ੨੨ਪਾਨ
 ਗੁਮਾਨ ਸੋ ਖਾਇ ਅਘਾਇ ਮਨੋ ਜਮੁ ਆਪਨੀ ਜੀਭ ਨਿਹਾਰੇ ॥੧੧੨॥ ੨੩ਘਾਉ
 ਕੈ ਦੈਤ ਚਲਿਓ ਜਬਹੀ ਤਬ ਦੇਵੀ ਨਿਖੰਗ ਤੇ ਬਾਨ ਸੁ ਕਾਢੇ ॥ ੨੪ਕਾਨ ਪ੍ਰਮਾਨ
 ਲਉ ਪੈਚ ਕਮਾਨ; ਚਲਾਵਤ ਏਕ, ਅਨੇਕ ਹੁਇ ਬਾਢੇ ॥ ੨੫ਮੁੰਡ ਲੈ ਢਾਲ ਦਈ
 ਮੁਖ ਓਟ ਧਸੇ ਤਿਹ ਮੱਧਿ ਰਹੇ ਗਡਿ ਗਾਢੇ ॥ ੨੬ਮਾਨਹੁ ਕੂਰਮ ਪੀਠ ਪੈ ਨੀਠ ਭਏ

੧ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸੋਰਚਾ ਅੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਢਾਲ, ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਨਾਲ ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੋਣਵਾਂ ਸੂਰਮਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਲ 'ਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਰਸਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਦੋਵੇਂ ਬਹਾਦਰ ਚੁਣ ਕੇ ਇਹ ਬੀੜਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅ ਪਾਠੰਤਰ-ਉਡੀ

੮ ਬਹਿਰੀ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਗੱਦੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੁੱਜਾਂ ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਇਸ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ ਜੋ ਬੜਾ ਦਲੇਰ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ੧ ਉਸ ਬੁਰੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਤ ਨੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਧੂਮਰ ਨੈਨ ਨੂੰ ਚੰਡੀ ਨੇ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੧੦੩॥
- ੨ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਦਲ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੈਦਲ ਤੇ ਰਥੀ ਸਮੇਤ । ਸੁੰਭ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਰਾਜਾ ਸੁੰਭ ॥੧੦੪॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਦੋਵੇਂ ਦੋਤ ਭਰਾ ਸੁੰਭ ਨੇ ਬੁਲਾ ਲਏ । ਉਹ ਚੱਲ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹੱਥ ਵਿਚ ਢਾਲ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ॥੧੦੫॥
- ੪ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਭੰਡੋਤ ਕੀਤੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਲਏ, ਤੇ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਦੇ ਕੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਹੋ ਸੂਰਬੀਰ ਹੋ ॥੧੦੬॥
- ੫ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਨਾਲੋਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ “ਫੋਟਾ ਪੋਟੀ, ਕਮਰਕੱਸਾ ਦਿੱਤਾ, ਨਾਲ ਇਕ ਬਰਛੀ ਤੇ ਤਲਵਾਰ । ਤੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਆਉ ਜੇ ਅਸ਼ਦੀ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਜਾਨ ਤੋਂ ਮਾਰ ਦਿਉ ॥੧੦੭॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਲਈ ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ।
- ੭ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਧਰਤੀ ਇਉਂ ਡੋਲੀ ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਦੇ ਤਰੰਗਾਂ ਨਾਲ “ਨਾਵ” ਕਿਸ਼ਤੀ ਡੋਲਦੀ ਹੈ ।
- ੮ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਪੈਦਲਾਂ ਦੇ ਖੁਰਾਂ ਨਾਲ ਧੂਰ ਉੱਡ ਕੇ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਜੋ ਚੜ੍ਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਟਲੀ ਨਹੀਂ ।
- ੯ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਫਰਿਆਦ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਧਰਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਨੂੰ ਭੁਰ ਪਈ ਧਰਤੀ ॥੧੦੮॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਦੋਹਾਂ ਦੋਤਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਦਲ ਲੈ ਲਿਆ । ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੧੦੯॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੋਤਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਈ ਦੇਵੀ ਨੇ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ।
- ੧੨ ਅਤੇ ਸ਼ੋਰ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਖ ਵਜਾ ਕੇ ਚੱਲ ਪਈ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰ ਆਪਣੇ ਤਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ
- ੧੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰੀ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਦਲ ਉੱਤੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਉੱਠੀ ।
- ੧੪ ਜਿਵੇਂ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਉੱਡਦੀ ਹੋਈ (ਬੈਹਰੀ) ਕੁੰਜਾਂ ਜਾ ਚਿੜੀਆਂ ਤੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਭਾਰ ਤੇ ॥੧੧੦॥
- ੧੫ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਧਨੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਨਿਕਲੇ; ਜੋ ਇਕ ਤੋਂ ਦਸ, ਦਸ ਤੋਂ ਸੌ ਤੇ ਸੌ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਵਧ ਗਏ ।
- ੧੬ ਲੱਖ ਤੀਰ ਸਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਕੇ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੱਡਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੭ ਕਿਹੜਾ ਕਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰੇ ? ਉਹਨਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਅਤਿ ਵੱਡੀ ਉਪਮਾ ਹੈ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕੱਢੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
- ੧੮ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਇਉਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਫੱਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਹਵਾ ਨਾਲ ਝੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੧੧੧॥
- ੧੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਮੁੰਡ ਦੋਤ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈ ਤੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਸ਼ੋਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉੱਤੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੦ ਫੇਰ ਦੋੜ ਕੇ ਗੱਰਜਾਂ ਦੇ ਮਾਰੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਵਹਿ ਭੁਰੀ ।
- ੨੧ ਦੋਤ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਲੱਗ ਕੇ ਲਹੂ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ?
- ੨੨ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਯਮ ਰੱਜ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ॥੧੧੨॥
- ੨੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੋਤ ਘਾਵ ਕਰਕੇ ਖਿਸਕਣ ਲੱਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਨੇ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੪ ਕੰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੱਕ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕਮਾਨ, ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਇੱਕ ਤੀਰ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਅਨੇਕ ਹੋ ਗਏ ।
- ੨੫ ਮੁੰਡ ਨੇ ਢਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਲਈ, ਤਾਂ ਤੀਰ ਉਥੇ ਹੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਢਾਲ ਵਿਚ ਧੱਸ ਗਏ ਤੇ ਗੱਡੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ । ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ
- ੨੬ ਜਿਵੇਂ ਕੱਛੂ ਦੀ ਖੋਪਰੀ (ਪਿੱਠ) ਦੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਨੇ ਫਨ ਰੱਖ ਕੇ ਫਨ ਉੱਪਰ ਖਿਲਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵ—

ਹੈ ਸਹਸ ਫਨ ਕੇ ਫਨ ਠਾਢੇ ॥੧੧੩॥ ^੧ਸਿੰਘਹਿ ਪ੍ਰੇਰ ਕੈ ਆਗੈ ਭਈ ਕਰਿ
ਮੈ ਅਸ ਲੈ ਬਰਚੰਡ ਸੰਭਾਰਿਓ ॥ ਮਾਰਿ ਕੈ ਧੂਰਿ ਕੀਏ ਚਕਚੂਰ ਗਿਰੇ ਅਰਿ
ਪੂਰ ਮਹਾਂ ਰਨ ਪਾਰਿਓ ॥ ^੨ਫੇਰਿ ਕੈ ਘੇਰਿ ਲਇਓ ਰਨ ਮਾਹਿ ਸੁ ਮੁੰਡ ਕੋ ਮੁੰਡ
ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਮਾਰਿਓ ॥ ਐਸੇ ਪਰਿਓ ਧਰਿ ਉਪਰ ਜਾਇ ਜਿਉ ਬੇਲਹਿ ਤੇ ਕਦੂਆ
ਕਟਿ ਡਾਰਿਓ ॥੧੧੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੩ਸਿੰਘ ਚੜੀ ਮੁਖ ਸੰਖ ਬਜਾਵਤ ਜਿਉ ਘਨ
ਮੈ ਤੜਤਾ ਦੁਤ ਮੰਡੀ ॥ ^੪ਚਕ੍ਰ ਚਲਾਇ ਗਿਰਾਇ ਦਇਓ ਅਰਿ ਭਾਜਤ ਦੈਤ
ਬਡੇ ਬਰਬੰਡੀ ॥ ^੫ਭੂਤ ਪਿਸਾਚਨਿ ਮਾਸ ਅਹਾਰ ਕਰੈ ਕਿਲਕਾਰ ਖਿਲਾਰ ਕੈ ਝੰਡੀ ॥
^੬ਮੁੰਡ ਕੋ ਮੁੰਡ ਉਤਾਰ ਦਇਓ ਅਬ ਚੰਡ ਕੋ ਹਾਥ ਲਗਾਵਤ ਚੰਡੀ ॥੧੧੫॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੭ਮੁੰਡ ਮਹਾਂ ਰਨ ਮੱਧਿ ਹਨਿਓ ਫਿਰ ਕੈ ਬਰ ਚੰਡ ਤਥੈ ਇਹ ਕੀਨੋ ॥
^੮ਮਾਰ ਬਿਦਾਰ ਦਈ ਸਭ ਸੈਨ ਸੁ ਚੰਡਕਾ ਚੰਡ ਸੋ ਆਹਵ ਕੀਨੋ ॥ ^੯ਲੈ ਬਰਛੀ
ਕਰ ਮੈ ਅਰ ਕੋ ਸਿਰ ਕੈ ਬਰ ਮਾਰ ਜੁਦਾ ਕਰਿ ਦੀਨੋ ॥ ^{੧੦}ਲੈ ਕੈ ਮਹੇਸ ਤ੍ਰਿਸੂਲ
ਗਨੇਸ ਕੋ ਰੁੰਡ ਕੀਓ ਜਨ ਮੁੰਡ ਬਿਹੀਨੋ ॥੧੧੬॥

^{੧੧}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਬਧਹਿ ਚਤੁਰਥ ਧਿਆਇ ॥੮॥

ਸੋਰਠਾ ॥ ^{੧੨}ਘਾਇਲ ਘੂਮਤ ਕੋਟ, ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੇ ਸੁੰਭ ਪੈ ॥ ਮਾਰੇ ਦੇਵੀ ਘੋਟ,
ਸੁਭਟ ਕਟਕ ਕੇ ਬਿਕਟ ਅਤਿ ॥੧੧੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੩}ਰਾਜ ਗਾਤ ਕੇ ਬਾਤਿ
ਇਹ ਕਹੀ ਜੁ ਤਾਹੀ ਠਉਰ ॥ ਮਰਿ ਹੋ, ਜੀਅਤਿ ਨ ਛਾਡਹੋ; ਕਹਿਓ ਸੱਤਿ
ਨਹਿ ਅਉਰ ॥੧੧੮॥ ^{੧੪}ਤੁੰਡ ਸੁੰਭ ਕੇ ਚੰਡਕਾ ਚਢਿ ਬੋਲੀ ਇਹ ਭਾਇ ॥ ਮਾਨੋ
ਅਪਨੀ ਮ੍ਰਿਤ ਕੋ ਲੀਨੋ ਅਸੁਰ ਬੁਲਾਇ ॥੧੧੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੫}ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸੁ
ਦੁਹੰ ਮਿਲਿ ਬੈਠ ਮੰਤ੍ਰੁ ਤਬ ਕੀਨ ॥ ਸੈਨਾ ਸਕਲ ਬੁਲਾਇ ਕੈ ਸੁਭਟ ਬੀਰ ਚੁਨ
ਲੀਨ ॥੧੨੦॥ ^{੧੬}ਰਕਤਬੀਜ ਕੋ ਭੇਜੀਏ ਮੰਤ੍ਰਨ ਕਹੀ ਬਿਚਾਰ ॥ ਪਾਥਰ ਜਿਉ
ਗਿਰ ਡਾਰ ਕੈ ਚੰਡਹਿ ਹਨੈ ਹਕਾਰ ॥੧੨੧॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ^{੧੭}ਭੇਜੋ ਕੋਊ ਦੂਤ ਗ੍ਰਹ
ਤੇ ਲਿਆਵੈ ਤਾਹਿ ਕੋ ॥ ਜੀਤਿਓ ਜਿਨ ਪੁਰਹੂਤ ਭੁਜ ਬਲਿ ਜਾ ਕੇ ਅਮਿਤ
ਹੈ ॥੧੨੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੮}ਸ੍ਰੋਣਤ ਬਿੰਦ ਪੈ ਦੈਤ ਇਕੁ ਗਇਓ ਕਰੀ ਅਰਦਾਸ ॥
ਰਾਜ ਬੁਲਾਵਤ ਸਭਾ ਮੈ ਬੇਗ ਚਲੋ ਤਿਹ ਪਾਸ ॥੧੨੩॥
^{੧੯}ਰਕਤਬੀਜ ਨਿਪ ਸੁੰਭ ਕੋ ਕੀਨੋ ਆਨ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥ ਅਸੁਰ ਸਭਾ ਮਧਿ
ਭਾਉ ਕਰਿ ਕਹਿਓ ਕਰਹੁ ਮਮ ਕਾਮ ॥੧੨੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੦}ਸ੍ਰੋਣਤ
ਬਿੰਦ ਕੋ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਬੁਲਾਇ ਬੈਠਾਇਕੈ ਆਦਰੁ ਕੀਨੋ ॥ ^{੨੧}ਦੈ ਸਿਰਤਾਜ

ਓ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੈਤ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਸਿਵਜੀ ਤੋਂ ਭਧ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਨ ਦਾ ਬਦਨ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਨਾ ਕੱਢਾਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਨਾ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਉਹ ਬਦਨ ਸੁੰਭ ਦੇ ਮੁੱਖੋਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਪਰ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ। ਆਪ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਬਦਨ ਹੁਣ ਸਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

- ਹਜ਼ਾਰ ਫਨ ਖਿਲਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੧੧੩॥
- ੧ ਦੁਰਗਾ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਛੇੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧੀ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ
ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੁੱਸਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ
ਮਾਰ ਕੇ ਚੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਰਣ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਮੱਝਾ ਦੇ ਕੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ
ਵਿਚ, ਮੁੰਡਾ ਦੈਂਤ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ
ਫੇਲ ਤੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਕੱਢੂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੧੧੪॥
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਸੱਖ ਵਜਾਉਂਦੀ
ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਾ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ
ਚਮਕਦੀ ਹੈ ।
- ੪ ਚੱਕਰ ਚਲਾ ਕੇ ਵੈਰੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਬਲੀ
ਦੈਂਤ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਭੱਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੫ ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ, ਭੂਤਨੀਆਂ ਮਾਸ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ
ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ "ਝੰਡੀ" ਸਿਰ ਦੀਆਂ ਬੋਟੀਆਂ ਰੋਲ-ਰੋਲ ਕੇ
ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੬ ਮੁੰਡਾ ਦਾ ਤਾਂ ਸਿਰ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਚੰਡ ਨੂੰ ਹੱਥ
ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਚੰਡਕਾ ॥੧੧੫॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਮੁੰਡਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ
ਫੇਰ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ।
- ੮ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਹੁਣ ਚੰਡਕਾ
ਨੇ ਚੰਡ ਦੈਂਤ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ
- ੯ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਰਛੀ ਲੈ ਕੇ ਦੈਂਤ ਦਾ ਧੜ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੦ ਜਾਣੋ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਗਣੇਸ਼
ਦਾ ਧੜ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੧੧੬॥
- ੧੧ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀ
ਚਰਿਤਰ ਮੁੰਡ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਚੌਥਾ ਅਧਿਆਇ ॥
- ੧੨ ਸੋਰਠਾ ॥ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਜ਼ਖਮੀ ਤੜਫੜਾਉਂਦੇ ਜਾ ਕੇ ਸੁੰਭ
ਅੱਗੇ ਫਰਿਆਦੀ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦੇਵੀ
- ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੂਰਮੇ ਕੱਟਕਾਂ ਦੇ ਕੱਟਕ ਨਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ
ਅੱਤ ਦੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਹਨ ॥੧੧੭॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਉਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ।
ਕਿ ਮੈਂ ਮਰ ਤਾਂ ਜਾਵਾਂਗਾ ਪਰ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਜਿਊਂਦੀ ਨਹੀਂ
ਛੱਡਾਂਗਾ । ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸੱਚੀ
ਹੈ ॥੧੧੮॥
- ੧੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੇਵੀ ਸੁੰਭ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲ
ਪਈ ਹੈ । ਜਾਣੋ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਦੈਂਤ ਨੇ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ
ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧੧੯॥
- ੧੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਸਲਾਹ
ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੈਨਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਸੂਰਮੇ ਛਾਣ ਲਏ
ਜਾਣ ॥੧੨੦॥
- ੧੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਰਕਤ ਬੀਜ
ਨੂੰ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿਉ । ਪਹਾੜ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਦੇਵੀ
ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਹੇਠਾਂ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਮਾਰ
ਦੇਵੇਗਾ ॥੧੨੧॥
- ੧੭ ਸੋਰਠਾ ॥ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਭੇਜੋ ਜੋ ਉਸ
ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲੈ ਆਵੇ । ਜਿਸ ਨੇ
ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਬਾਜ਼ੂਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ
ਬੇਚਿੜਕਾ ਬਲ ਹੈ ॥੧੨੨॥
- ੧੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁੰਭ ਬੀਜ ਪਾਸ ਇਕ ਦੈਂਤ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ
ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਰਾਜਾ ਸਭਾ
ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਝਟਪਟ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਚੱਲ
ਜੀ ॥੧੨੩॥
- ੧੯ ਰਕਤ ਬੀਜ ਨੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ
ਅਤੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਆਹ
ਕੰਮ ਕਰੋ ॥੧੨੪॥
- ੨੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸੁੰਭ ਬੀਜ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨਿਸ਼ੰਭ ਨੇ ਬਿਠਾ
ਕੇ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ਤੇ
- ੨੧ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੇ ਕੇ—

੧ਬਡੇ ਗਜਰਾਜ ਸੁ ਬਾਜ ਦਏ ਰਿਝਵਾਇਕੈ ਲੀਨੋ ॥ ੨ਪਾਨ ਲੈ ਦੈਤ ਕਹੀ ਇਹ
 ਚੰਡ ਕੋ ਹੁੰਡ ਕਰੇ ਅਬ ਮੁੰਡ ਬਿਹੀਨੋ ॥ ੩ਐਸੇ ਕਹਿਓ ਤਿਨ ਮੱਧਿ ਸਭਾ ਨ੍ਰਿਪ
 ਰੀਝ ਕੈ ਮੇਘ ਅਡੰਬਰੀ ਦੀਨੋ ॥੧੨੫॥ ੪ਸੁੰਣਤ ਬਿੰਦ ਕੋ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਕਹਿਓ
 ਤੁਮ ਜਾਹੁ ਮਹਾਂ ਦਲੁ ਲੈ ਕੈ ॥ ੫ਛਾਰ ਕਰੇ ਗਰੂਏ ਗਿਰ ਰਾਜਹਿ ਚੰਡ ਪਚਾਰ
 ਹਨੋ ਬਲੁ ਕੈ ਕੈ ॥ ੬ਕਾਨਨ ਮੈ ਨ੍ਰਿਪ ਕੀ ਸੁਨੀ ਬਾਤ ਰਿਸਾਤ ਚਲਿਓ ਚੜ੍ਹ
 ਉਪਰਿ ਗੈ ਕੈ ॥ ੭ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਤੱਛ ਹੋਇ ਅੰਤਕ ਦੰਤ ਕੋ ਲੈ ਕੇ ਚਲਿਓ ਰਨ ਹੇਤ
 ਜੁ ਛੈ ਕੈ ॥੧੨੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੮ਬੀਜ ਰਕਤੁ ਸੁ ਬੰਬ ਬਜਾਇਕੈ ਆਗੈ ਕੀਏ ਗਜ
 ਬਾਜ ਰਬਈਆ ॥ ੯ਏਕ ਤੇ ਏਕ ਮਹਾਂ ਬਲਿ ਦਾਨਵ ਮੇਰ ਕੋ ਪਾਇਨ ਸਾਥ
 ਮਥਈਆ ॥ ੧੦ਦੇਖਿ ਤਿਨੈ ਸੁਭ ਅੰਗ ਸੁ ਦੀਰਘ ਕਉਚ ਸਜੇ ਕਟ ਬਾਂਧਿ
 ਭਥਈਆ ॥ ੧੧ਲੀਨੋ ਕਮਾਨਨ ਬਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸਮਾਨ ਕੈ ਸਾਥ ਲਏ ਜੁ
 ਸਥਈਆ ॥੧੨੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੨ਰਕਤਬੀਜ ਦਲ ਸਾਜ ਕੈ ਉਤਰੇ ਤਟ ਗਿਰਰਾਜ ॥
 ਸ੍ਰਵਣ ਕੁਲਾਹਲ ਸੁਨਿ ਸਿਵਾ ਕਰਿਓ ਜੁੱਧ ਕੋ ਸਾਜ ॥੧੨੮॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ੧੩ਹੁਇ
 ਸਿੰਘਹਿ ਅਸਵਾਰ ਗਾਜ ਗਾਜ ਕੈ ਚੰਡਕਾ ॥ ਚਲੀ ਪ੍ਰਬਲ ਅਸ ਧਾਰ ਰਕਤਿ
 ਬੀਜ ਕੇ ਬਧ ਨਮਿਤ ॥੧੨੯॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੪ਆਵਤ ਦੇਖ ਕੈ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੋ
 ਸੁੰਣਤ ਬਿੰਦ ਮਹਾ ਹਰਖਿਓ ਹੈ ॥ ੧੫ਆਗੈ ਹੂੰ ਸਤ੍ਰ ਧਸੇ ਰਨ ਮੱਧਿ ਸੁ ਕ੍ਰੂਧ
 ਕੈ ਜੁਧਹਿ ਕੋ ਸਰਖਿਓ ਹੈ ॥ ੧੬ਲੈ ਉਮਡਿਓ ਦਲੁ ਬਾਦਲੁ ਸੋ ਕਵਿ ਨੇ ਜਸੁ
 ਇਆ ਛਬਿ ਕੋ ਪਰਖਿਓ ਹੈ ॥ ੧੭ਤੀਰ ਚਲੇ ਇਮ ਬੀਰਨ ਕੇ ਬਹੁ ਮੇਘ ਮਨੋ
 ਬਲੁ ਕੈ ਬਰਖਿਓ ਹੈ ॥੧੩੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੮ਬੀਰਨ ਕੇ ਕਰ ਤੇ ਛੁਟ ਤੀਰ ਸਰੀਰਨ
 ਚੀਰ ਕੇ ਪਾਰ ਪਰਾਨੇ ॥ ੧੯ਤੋਰ ਸਰਾਸਨ ਫੋਰ ਕੈ ਕਉਚਨ ਮੀਨਨ ਕੇ ਰਿਪ
 ਜਿਉ ਥਹਰਾਨੇ ॥ ੨੦ਘਾਉ ਲਗੇ ਤਨ ਚੰਡ ਅਨੇਕ ਸੁ ਸ੍ਰੁਇਣ ਚਲਿਓ ਬਹਿਕੈ
 ਸਰਤਾਨੇ ॥ ੨੧ਮਾਨਹੁ ਫਾਰ ਪਹਾਰ ਹੂੰ ਕੋ ਸੁਤ ਤੱਛਕ ਕੇ ਨਿਕਸੇ ਕਰ ਬਾਨੇ ॥੧੩੧॥
 ੨੨ਬੀਰਨ ਕੇ ਕਰ ਤੇ ਛੁਟ ਤੀਰ ਸੁ ਚੰਡਕਾ ਸਿੰਘਨਿ ਜਿਉ ਭਭਕਾਰੀ ॥ ੨੩ਲੈ
 ਕਰਿ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਗਦਾ ਗਹਿ ਚਕ੍ਰ ਛੁਰੀ ਅਉ ਕਟਾਰੀ ॥ ੨੪ਕਾਟ
 ਕੈ ਦਾਮਨ ਛੇਦ ਕੈ ਭੇਦ ਕੈ ਸਿੰਧਰ ਕੀ ਕਰੀ ਭਿੰਨ ਅੰਬਾਰੀ ॥ ੨੫ਮਾਨਹੁ ਆਗ
 ਲਗਾਇ ਹਨੂ; ਗੜ ਲੰਕ ਅਵਾਸ ਕੀ ਡਾਰੀ ਅਟਾਰੀ ॥੧੩੨॥ ੨੬ਤੋਰ ਕੈ ਮੋਰ
 ਕੈ ਦੈਤਨ ਕੇ ਮੁਖ ਘੋਰ ਕੈ ਚੰਡ ਮਹਾ ਅਸਿ ਲੀਨੋ ॥ ੨੭ਜੋਰ ਕੈ ਕੋਰ ਕੈ
 ਠੋਰ ਕੈ ਬੀਰ ਸੁ ਰਾਛਸ ਕੋ ਹਤਿ ਕੈ ਤਿਹ ਦੀਨੋ ॥ ੨੮ਖੋਰ ਕੈ ਤੋਰ
 ਕੈ ਬੋਰ ਕੈ ਦਾਨਵ ਲੈ ਤਿਨ ਕੇ ਕਰੇ ਹਾਡ ਚਬੀਨੋ ॥ ਸ੍ਰੁਇਣ ਕੋ ਪਾਨ

ਓ ਇਕ ਤੰਬੂ ਜੋ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਥੱਲੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੱਤਰੀ ਵਾਲੀ ਹਾਥੀ ਦੀ ਅੰਬਾਰੀ, ਵੱਡਾ ਧੌਸਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੋਘਾਡੰਬਰ
 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

- ੧ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਦੇ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ।
 ੨ ਦੌੜ ਨੇ ਪਾਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਧੜ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ।
 ੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਕਤ ਬੀਜ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚ, ਰਾਜੇ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਘਾ ਅਡੰਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ॥੧੨੫॥
 ੪ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣਤ ਬੰਦ ਨੂੰ ਸੁੰਭ ਨਿਸੰਰ ਕਿਹਾ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਕਿ ਤੂੰ ਜਾਹ ਆਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਦਲ ਲੈ ਜਾਹ ।
 ੫ ਉਸ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਧੂੜ ਉਡਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਸੁੱਟੋ ।
 ੬ ਰਾਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣੀ, ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹਾਥੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਦੌੜ ਰਕਤ ਬੀਜ ।
 ੭ ਜਾਣੋ ਕਿ ਇਹ ਹਾਥੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦੌੜ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੈ (ਹਾਥੀ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ) ॥੧੨੬॥
 ੮ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਰਕਤ ਬੀਜ ਨੇ ਧੌਂਸਾ ਵਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਤੇ ਰਥ ਕਰ ਲਏ ।
 ੯ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਦਾਨਵ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਾ ਹੋ ਜਿਹੜਾ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ।
 ੧੦ ਦਿਖ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਸਰੀਰ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਸੰਜੋਅ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ, ਪਿੱਠ ਨਾਲ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਬੇ ।
 ੧੧ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲਏ ਹੋਏ, ਕਮਾਨ ਤੇ ਤੀਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਸਾਥੀ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ ॥੧੨੭॥
 ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਕਤ ਬੀਜ ਨੇ ਫੌਜ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਉਤਾਰਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਤੇ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੌਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ॥੧੨੮॥
 ੧੩ ਸੋਰਠਾ ॥ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਕੜਕ ਕੇ ਦੇਵੀ ਚੱਲ ਪਈ, ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਖੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਰਕਤ ਬੀਜ ਦੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ॥੧੨੯॥
 ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁੰਣਤ ਬੀਜ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ।
 ੧੫ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜਾਏ ਵੈਰੀ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਧਸ ਗਿਆ, ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਸਿਰਕਿਆ (ਵਧਿਆ) ।
 ੧੬ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਦਲ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਛਬਿ ਕਵੀ ਨੇ ਇਉਂ ਸਮਝੀ ਹੈ ਕਿ ਤੀਰ ੧੭ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਉਂ ਚੱਲੇ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਵਰਸਦੀ ਹੈ ॥੧੩੦॥
 ੧੮ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤੀਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਤਨ ਚੀਰ ਕੇ ਪਾਰ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।
 ੧੯ ਧਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਸੰਜੋਆਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਬਹਿਰੀ ਮੱਛੀ ਨੂੰ ਲਪਕ ਕੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਇਉਂ ਜਾ ਬੋਚਦੇ ਹਨ
 ੨੦ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਘਾਉ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਲਹੂ ਇਉਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
 ੨੧ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੀਰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ । ਉਹ ਤੀਰ ਤਾਂ ਇਉਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜ ਵਿਚੋਂ ਤਫਕ ਸਰਪ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਵੱਟ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ॥੧੩੧॥
 ੨੨ ਜਦੋਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤੀਰ ਆਏ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਵੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਵਾਂਗ ਭਬਕੀ ।
 ੨੩ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਨ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ, ਗਦਾ, ਚੱਕਰ, ਛੁਰੀ, ਕਟਾਰ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਹੋਈ ।
 ੨੪ ਰੱਸੇ ਤੇ ਤੰਗ ਆਦਿ ਹਾਥੀ ਦਾ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੰਬਾਰੀ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।
 ੨੫ ਸਮਝੋ ਕਿ ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਲੰਕਾ ਗੜ੍ਹ ਦੀ ਉੱਪਰੋਂ ਰਾਵਣ ਦੀ ਅਟਾਰੀ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ॥੧੩੨॥
 ੨੬ ਦੌੜਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਕੇ ਸੌੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਗਰਜ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਲੈ ਲਿਆ ।
 ੨੭ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਠੋਰ-ਠੋਰ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਦੌੜਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਬੜੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਕੇ
 ੨੮ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਤੋੜ-ਤੋੜ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਡੋਬ ਕੇ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ ਇਉਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਡ ਚੂਰਾ-ਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਚੱਬ ਲਏ ।
 ੨੯ ਦੌੜਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਨੂੰ ਪੀ ਲਿਆ.....

^੧ਕਰਿਓ ਜਿਉ ਦਵਾ ਹਰਿ ਸਾਗਰ ਕੋ ਜਲ ਜਿਉ ਰਿਖਿ ਪੀਨੋ ॥੧੩੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
^੨ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਕਰੰ ਗਹਿ ਜੁੱਧ ਕਰਿਓ ਨ ਗਨੇ ਭਟ ਆਨੇ ॥ ^੩ਮਾਰ ਦਈ
ਸਭ ਦੈਤ ਚਮ੍ਰੁ ਤਿਹ ਸ੍ਰੋਣਤ ਜੰਬੁਕ ਗਿੱਝ ਅਘਾਨੇ ॥ ^੪ਭਾਲ ਭਇਆਨਕ ਦੇਖਿ
ਭਵਾਨੀ ਕੋ ਦਾਨਵ ਇਉ ਰਨ ਛਾਡ ਪਰਾਨੇ ॥ ^੫ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕੇ ਤੇਜ
ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਪੀਪਰ ਕੇ ਜਿਉ ਪਾਤ ਉਡਾਨੇ ॥੧੩੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੬ਆਹਵ ਮੈ
ਖਿਝਕੈ ਬਰਚੰਡ ਕਰੰ ਧਰ ਕੈ ਹਰਿ ਪੈ ਅਰ ਮਾਰੇ ॥ ^੭ਏਕਨ ਤੀਰਨ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ
ਹਤਿ ਏਕਨ ਕੇ ਤਨ ਕੇਹਰਿ ਫਾਰੇ ॥ ^੮ਹੈ ਦਲ ਗੈ ਦਲ ਪੈਦਲ ਘਾਇਕੈ; ਮਾਰ
ਰਬੀ ਬਿਰਬੀ ਕਰ ਡਾਰੇ ॥ ^੯ਸਿੰਧੁਰ ਐਸੇ ਪਰੇ ਤਿਹ ਠਉਰ ਜਿਉ ਭੂਮ ਮੈ ਭੂਮਿ
ਗਿਰੇ ਗਿਰ ਭਾਰੇ ॥੧੩੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੦}ਰਕਤਬੀਜ ਕੀ ਚਮ੍ਰੁ ਸਭ ਭਾਗੀ ਕਰਿ
ਤਿਹ ਤ੍ਰਾਸ ॥ ਕਹਿਓ ਦੈਤ ਪੁਨਿ ਘੇਰਿ ਕੈ ਕਰੋਂ ਚੰਡ ਕੋ ਨਾਸ ॥੧੩੬॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੧}ਕਾਨਨ ਮੈ ਸੁਨਿਕੈ ਇਹ ਬਾਤ ਸੁ ਬੀਰ ਫਿਰੇ ਕਰ ਮੈ ਅਸਿ ਲੈ ਕੈ ॥
^{੧੨}ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸੋ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਬਲਿ ਕੈ ਅਤਹੀ ਮਨ ਕ੍ਰੁਧਤ ਹੂਕੈ ॥ ^{੧੩}ਘਾਉ
ਲਗੈ ਤਿਨ ਕੇ ਤਨ ਮੈ ਇਮ ਸ੍ਰੋਣ ਗਿਰਿਓ ਧਰਨੀ ਪਰੁ ਚੁਐਕੈ ॥ ^{੧੪}ਆਗ
ਲਗੈ ਜਿਮੁ ਕਾਨਨ ਮੈ ਤਨ ਤਿਉ ਰਹੀ ਬਾਨਨ ਕੀ ਧੁਨਿ ਹੂ ਕੈ ॥੧੩੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
^{੧੫}ਆਇਸ ਪਾਇਕੈ ਦਾਨਵ ਕੋ ਦਲ ਚੰਡ ਕੇ ਸਾਮੁਹੇ ਆਇ ਅਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੬}ਢਾਰ
ਅਉ ਸਾਂਗ ਕ੍ਰਿਪਾਨਨਿ ਲੈ ਕਰ ਮੈ ਬਰ ਬੀਰਨ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੭}ਫੇਰ ਫਿਰੇ
ਨਹਿ ਆਹਵ ਤੇ ਮਨ ਮਹਿ ਤਿਹ ਧੀਰਜ ਗਾਢੋ ਧਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੮}ਰੋਕ ਲਈ ਚਹੂੰ
ਓਰ ਤੇ ਚੰਡ ਸੁ ਭਾਨ ਮਨੋ ਪਰਬੇਖ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥੧੩੮॥ ^{੧੯}ਕੋਪ ਕੈ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ
ਕੁਵੰਡ ਮਹਾਂ ਬਲ ਕੈ ਬਲਵੰਡ ਸੰਭਾਰਿਓ ॥ ^{੨੦}ਦਾਮਨ ਜਿਉ ਘਨ ਸੇ ਦਲ ਪੈਠ
ਕੈ; ਕੈ ਪੁਰਜੇ ਪੁਰਜੇ ਦਲੁ ਮਾਰਿਓ ॥ ^{੨੧}ਬਾਨਨਿ ਸਾਬ ਬਿਦਾਰ ਦਏ ਅਰਿ ਤਾ
ਛਬਿ ਕੋ ਕਵਿ ਭਾਉ ਬਿਚਾਰਿਓ ॥ ^{੨੨}ਸੂਰਜ ਕੀ ਕਿਰਨੈ ਸਰ ਮਾਸਹਿ ਰੇਨ ਅਨੇਕ
ਤਹਾਂ ਕਰਿ ਡਾਰਿਓ ॥੧੩੯॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੩}ਚੰਡ ਚਮ੍ਰੁ ਬਹੁ ਦੈਤਨ ਕੀ ਹਤਿ ਫੇਰਿ
ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਸੰਭਾਰਿਓ ॥ ^{੨੪}ਬਾਨਨ ਸੋ ਦਲ ਫੇਰ ਦਇਓ ਬਲ ਕੈ ਬਰ ਸਿੰਘ
ਮਹਾ ਭਭਕਾਰਿਓ ॥ ^{੨੫}ਮਾਰ ਦਏ ਸਿਰਦਾਰ ਬਡੇ ਧਰ ਸ੍ਰੋਣ ਬਹਾਇ ਬਡੇ ਰਨ
ਪਾਰਿਓ ॥ ^{੨੬}ਏਕ ਕੇ ਸੀਸ ਦਇਓ ਧਨ ਯੋ ਜਨੁ ਕੋਪ ਕੈ ਗਾਜ ਨੇ
ਮੰਡਪ ਮਾਰਿਓ ॥੧੪੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੭}ਚੰਡ ਚਮ੍ਰੁ ਸਭ ਦੈਤ ਕੀ ਐਸੇ ਦਈ
ਸੰਘਾਰ ॥ ਪਉਨ ਪੂਤ ਜਿਉ ਲੰਕ ਕੋ ਡਾਰਿਓ ਬਾਗ ਉਖਾਰ ॥੧੪੧॥

- ੧ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਜਲ ਪੀ ਲਿਆ ਸੀ ॥੧੩੩॥
- ੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਚੰਡੀ ਨੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਧਨੁੱਖ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਐਸਾ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਰੱਖਿਆ, ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਕੁਝ ਨਾ।
- ੩ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਖੂਨ ਪੀ-ਪੀ ਕੇ ਗਿੱਦੜ ਤੇ ਗਿਲਝਾਂ ਆਦਿ ਰੱਜ ਗਈਆਂ।
- ੪ ਦੇਵੀ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਮੱਥਾ ਵੇਖ ਕੇ ਦੈਤ ਇਉਂ ਰਣ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ—
- ੫ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੩੪॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਖਿਝ ਕੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਖੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਮਾਰਿਆ ਕਿ
- ੭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਦਾ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ।
- ੮ ਘੋੜ ਸਵਾਰ, ਹਾਥੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਪੈਦਲ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰਕੇ ਰੱਥਾਂ ਵਾਲੇ ਰੱਥਾਂ ਬਗੈਰ ਵ ਬੇਅਰਥ (ਨਕਾਰੇ) ਕਰ ਦਿੱਤੇ।
- ੯ ਹਾਥੀ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਭੁਚਾਲ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੩੫॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਕਤਬੀਜ ਦੈਤ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ। ਦੈਤ ਨੇ ਜਾਂਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਘੇਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਡਰੋ ਨਾ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ॥੧੩੬॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦੈਤ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕੰਨ ਵਿਚ ਸੁਣ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਮੁੜ ਕੇ ਆ ਗਏ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ।
- ੧੨ ਬਹਾਦਰ ਚੰਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ।
- ੧੩ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਘਾਉ ਲੱਗੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਇਉਂ ਡਿਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਝਰਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਚੌਂਦਾ ਹੈ।
- ੧੪ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਤੋਂ ਤੜਤੜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਉਣ ਦੀਆਂ

- ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ॥੧੩੭॥
- ੧੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਰਕਤਬੀਜ ਦੈਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਸੈਨਾ ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਅੜ ਗਈ।
 - ੧੬ ਢਾਲਾਂ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ, ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ।
 - ੧੭ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਫੇਰਿਆ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮਰਨ-ਮਾਰਨ ਦੀ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਠਾਨ ਲਈ।
 - ੧੮ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੩੮॥
 - ੧੯ ਚੰਡੀ ਨੇ ਵੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਬਲ ਧਾਰ ਕੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕਮਾਟ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ।
 - ੨੦ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਨੇ ਬੱਦਲ ਜਿਹੇ ਦਲ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਪੁਰਜੇ-ਪੁਰਜੇ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ।
 - ੨੧ ਬਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਵੈਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਛਬੀ ਨੂੰ ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ—
 - ੨੨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਸਰਦੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੁੱਲ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੩੯॥
 - ੨੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦੇਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਫੇਰ ਬੜਾ ਧਨੁੱਖ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ—
 - ੨੪ ਬਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੈਨਾ ਬਿਖੇਰ ਦਿੱਤੀ, ਹੌਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਭਬਕਿਆ।
 - ੨੫ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਹੂ ਵਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਯੁੱਧ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।
 - ੨੬ ਇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਧਨੁੱਖ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣੇ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਕੜਕ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹਾ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੧੪੦॥
 - ੨੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੈਤ ਦੀ ਫੌਜ ਸਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਵਨ ਪੁੱਤਰ (ਹਨੂੰਮਾਨ) ਨੇ ਲੰਕਾ ਦਾ ਅਸ਼ਕ ਬਾਗ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ॥੧੪੧॥

ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ^੧ਗਾਜ ਕੈ ਚੰਡ ਮਹਾਂ ਬਲ ਮੇਘ ਸੀ ਬੂੰਦਨ ਜਿਉ ਅਰਿ ਪੈ ਸਰ ਡਾਰੇ ॥
^੨ਦਾਮਨ ਸੋ ਖਗ ਲੈ ਕਰਿ ਮੈ ਬਹੁ ਬੀਰ ਅਧੰ ਧਰ ਕੈ ਧਰ ਮਾਰੇ ॥ ^੩ਘਾਇਲ
ਘੂਮ ਪਰੇ ਤਿਹ ਇਉ ਉਪਮਾ ਮਨ ਮੈ ਕਵਿ ਯੋਂ ਅਨੁਸਾਰੇ ॥ ^੪ਸ੍ਰੋਤਿਨ ਪ੍ਰਵਾਹ
ਮਨੋ ਸਰਤਾ ਤਿਹ ਮੱਧਿ ਧਸੀ ਕਰਿ ਲੋਥ ਕਰਾਰੇ ॥੧੪੨॥ ^੫ਐਸੇ ਪਰੇ ਧਰਨੀ
ਪਰ ਬੀਰ ਸੁ ਕੈ ਕੈ ਦੁਖੰਡ ਜੁ ਚੰਡਹਿ ਡਾਰੇ ॥ ^੬ਲੋਥਨ ਉਪਰ ਲੋਥ ਗਿਰੀ ਬਹਿ
ਸ੍ਰੋਤਿਨ ਚਲਿਓ ਜਨੁ ਕੋਟ ਪਨਾਰੇ ॥ ^੭ਲੈ ਕਰਿ ਬਿਯਾਲ ਸੋ ਬਿਯਾਲ ਬਜਾਵਤ
ਸੋ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਯੋਂ ਮਨ ਧਾਰੇ ॥ ^੮ਮਾਨੋ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਲੈ ਬਹੇ ਪਉਨ ਸੋ ਆਪਸਿ
ਮੈ ਭਿਰ ਹੈਂ ਗਿਰ ਭਾਰੇ ॥੧੪੩॥ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ^੯ਲੈ ਕਰ ਮੈ ਅਸਿ ਦਾਰੁਨ ਕਾਮ
ਕਰੇ ਰਨ ਮੈ ਅਰ ਸੋ ਅਰਣੀ ਹੈ ॥ ^{੧੦}ਸੂਰ ਹਨੇ ਬਲਿ ਕੈ ਬਲਵਾਨ ਸੁ ਸ੍ਰੋਤਿਨ
ਚਲਿਓ ਬਹਿ ਬੈਤਰਨੀ ਹੈ ॥ ^{੧੧}ਬਾਂਹ ਕਟੀ ਅਧ ਬੀਚ ਤੇ ਸੁੰਡ ਸੀ ਸੋ ਉਪਮਾ
ਕਵਿ ਨੇ ਬਰਨੀ ਹੈ ॥ ^{੧੨}ਆਪਸਿ ਮੈ ਲਰ ਕੈ ਸੁ ਮਨੋ ਗਿਰ ਤੇ ਗਿਰੀ ਸਰਪ
ਕੀ ਦੁਇ ਘਰਨੀ ਹੈ ॥੧੪੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੩}ਸਕਲ ਪ੍ਰਬਲ ਦਲ ਦੈਤ ਕੋ ਚੰਡੀ
ਦਇਓ ਭਜਾਇ ॥ ਪਾਪ ਤਾਪ ਹਰਿ ਜਾਪ ਤੇ ਜੈਸੇ ਜਾਤ ਪਰਾਇ ॥੧੪੫॥ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥
^{੧੪}ਭਾਨ ਤੇ ਜਿਉ ਤਮ, ਪਉਨ ਤੇ ਜਿਉ ਘਨ; ਮੋਰ ਤੇ ਜਿਉ ਫਨ, ਤਿਉ ਸੁਕਚਾਨੇ ॥
^{੧੫}ਸੂਰ ਤੇ ਕਾਤੁਰ, ਕੂਰ ਤੇ ਚਾਤੁਰ; ਸਿੰਘ; ਤੇ ਸਾਤੁਰੁ ਏਣਿ ਡਰਾਨੇ ॥ ^{੧੬}ਸੂਮ
ਤੇ ਜਿਉ ਜਸ, ਬਿਓਗ ਤੇ ਜਿਉ ਰਸ; ਪੂਤ ਕਪੂਤ ਤੇ ਜਿਉ ਬੰਸੁ ਹਾਨੇ ॥ ^{੧੭}ਧਰਮ
ਜਿਉ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ, ਭਰਮ ਸੁਬੰਧ ਤੇ; ਚੰਡ ਕੈ ਜੁਧ ਤੇ, ਦੈਤ ਪਰਾਨੇ ॥੧੪੬॥ ^{੧੮}ਫੇਰ
ਫਿਰੇ ਸਭ ਜੁਧ ਕੇ ਕਾਰਨ ਲੈ ਕਰਵਾਰਨ ਕ੍ਰੋਧ ਹੁਇ ਧਾਏ ॥ ^{੧੯}ਏਕ ਲੈ ਬਾਨ
ਕਮਾਨਨ ਤਾਨ ਕੈ ਤੂਰਨ ਤੇਜ ਤੁਰੰਗ ਤੁਰਾਏ ॥ ^{੨੦}ਧੂਰ ਉਡੀ ਖੁਰ ਪੂਰਨ ਤੇ
ਪਥ ਉਰਧ ਹੁਇ ਰਵਿ ਮੰਡਲ ਛਾਏ ॥ ^{੨੧}ਮਾਨਹੁ ਫੇਰ ਰਚੇ ਬਿਧਿ ਲੋਕ; ਧਰਾਖਟ,
ਆਠ ਅਕਾਸ ਬਨਾਏ ॥੧੪੭॥ ^{੨੨}ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਲੈ ਬਾਨਨਿ ਦੈਤਨ ਕੇ
ਤਨ ਤੂਲਿ ਜਿਉ ਤੁੰਬੇ ॥ ^{੨੩}ਮਾਰ ਗਇੰਦ ਦਏ ਕਰਵਾਰ ਲੈ ਦਾਨਵ ਮਾਨ ਗਇਓ
ਉਡ ਪੁੰਬੇ ॥ ^{੨੪}ਬੀਰਨ ਕੇ ਸਿਰ ਕੀ ਸਿਤ ਪਾਗ ਚਲੀ ਬਹਿ ਸ੍ਰੋਤਨ ਉਪਰ ਖੁੰਬੇ ॥
^{੨੫}ਮਾਨਹੁ ਸਾਰਸੁਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮੈ ਸੂਰਨ ਕੇ ਜਸ ਕੇ ਉਠੇ ਬੁੰਬੇ ॥੧੪੮॥ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥
^{੨੬}ਦੈਤਨ ਸਾਥ ਗਦਾ ਗਹਿ ਹਾਥ ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ ਜੁਧ ਨਿਸੰਗ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੭}ਪਾਨ
ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲਏ ਬਲਵਾਨ ਸੁ ਮਾਰ ਤਬੈ ਦਲ ਛਾਰ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੮}ਪਾਗ ਸਮੇਤ
ਗਿਰਿਓ ਸਿਰ ਏਕ ਕੋ ਭਾਉ ਇਹੈ ਕਬਿ ਤਾ ਕੋ ਧਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੯}ਪੂਰਨਿ ਪੁੰਨ

ਓ ਬੈਤਰਨੀ ਨਦੀ ਜੋ ਜੀਵ ਦੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੋਂ ਯਮ ਲੋਕ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭਿਆਨਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਜੀ ਕੰਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬੇਢਿਕੇ ਲੋਕ ਸਾਧ ਹੋ ਕੇ ਜਪ-ਤਪ ਆਦਿ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਗਊ ਦੀ ਪੁਛ ਫੜ ਕੇ ਪਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਗਊਆਂ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਅ ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਸੱਤ ਪਤਾਲ ਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਅਕਾਸ਼ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਧੂੜ ਉੱਡ ਕੇ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਲਈ ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਥਾਂ ਅੱਠ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਜਿਸ ਇਕ ਧਰਤੀ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣ ਗਈ ਉਹ ਇਕ ਧਰਤੀ ਘਟ ਕੇ ਛੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਜੋ ਨਵਾਂ ਧੂੜ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਬਣਿਆ ਉਹ ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਰਲ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਅੱਠ ਹੋ ਗਏ।

ਦੂਜੀ ਛਾਪ ਦੀ ਭੁਮਿਕਾ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਅੰਕਾਰ ਹੀ ਏ। ਜਿਵੇਂ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ।
ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਾਲ ਜਬ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ ॥ ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਰਾ ॥ —(ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)
ਓਅੰਕਾਰਿ ਉਤਪਾਤੀ ॥ ਕੀਆ ਦਿਨਸੁ ਸਭ ਰਾਤੀ ॥ ਵਣ ਕ੍ਰਿਣ ਕ੍ਰਿਣਵਣ ਪਾਣੀ ॥ ਚਾਰਿ ਬੇਦ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀ ॥
ਖੰਡ ਦੀਪ ਸਭ ਲੋਆ ॥ ਏਕ ਕਵਾਵੈ ਤੇ ਸਭਿ ਹੋਆ ॥ ਜਾਂ
ਉਤਪਤਿ ਪਰਲਉ ਸਬਦੇ ਹੋਵੈ ॥ ਸਬਦੇ ਹੀ ਫਿਰਿ ਓਪਤਿ ਹੋਵੈ ॥ —(ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)
ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਇਹ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬੀਰ ਰਸ ਜਗਾਉਣ ਲਈ

- ੧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਮਹਾਂ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਗਰਜ ਕੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬਾਰਸ਼ ਵਾਂਗ, ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਤੀਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨ ਬਿਜਲੀ ਜਿਹਾ ਚਮਕਦਾ ਖੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਅੱਧੋ-ਅੱਧ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ।
- ੩ ਜ਼ਖਮੀ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਉੱਥੇ ਇਉਂ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਸਨ ਜੋ ਕਵੀ ਦੀ ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਵਾਂਗ ਸਨ (ਕਿਹੜੀ ਉਦਾਹਰਣ ? ਦੇਖੋ ਅੱਗੇ) ।
- ੪ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਬਰਸਾਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੇ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਭੁੱਬ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਦੀ ਲੋਥ ਕਿਨਾਰੇ ਲੱਗੀ ਪਈ ਹੈ ॥੧੪੨॥
- ੫ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਸੂਰਮੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਸਨ ਦੋ-ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਜੋ ਚੰਡੀ ਨੇ ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ।
- ੬ ਲੋਥ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੋਥ ਚੜ੍ਹੀ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਲਹੂ ਇਉਂ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਕਰੜਾਂ ਪਰਨਾਲੇ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ ।
- ੭ ਹਾਥੀ ਦੀ ਲੋਥ ਦੂਜੇ ਹਾਥੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਕੇ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਇਉਂ ਮਨ ਨੇ ਧਾਰੀ ਹੈ ।
- ੮ ਜਾਣੋ ਮਹਾਂ ਪਰਲੋਂ ਸਮੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭਾਰੇ ਪਹਾੜ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੧੪੩॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵੇਰੀ ਨਾਲ ਅੜਨ ਵਾਲੀ ਵੈਰਨ ਹੈ ।
- ੧੦ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਬਲਵਾਨ ਦੇਵੀ ਨੇ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ, ਲਹੂ ਇਉਂ ਚਲਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬੈਤਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੧੧ ਸੁੰਡ ਜਿਹੀਆਂ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬਾਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ—
- ੧੨ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਕੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸੱਪਣੀਆਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰੁੜ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥੧੪੪॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬੇਅੰਤ ਬਲ ਵਾਲਾ ਦਲ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਪਾਪ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਹਰੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੪੫॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਕੋਲੋਂ ਹਨੇਰਾ ਅਤੇ ਹਵਾ ਤੋਂ ਬੱਦਲ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਰ ਕੋਲੋਂ ਸੱਪ ਇਉਂ ਚੰਡੀ ਕੋਲੋਂ ਦੈਤ ਦੌੜ ਗਏ ਅਤੇ—
- ੧੫ ਸੂਰਮੇ ਕੋਲੋਂ ਕਾਇਰ, (ਕਮਜ਼ੋਰ ਡਰਾਕਲ) ਅਤੇ ਭੂਤ ਅੱਗੇ ਸਿਆਣਪ (ਆਮ ਕਹਾਵਤ ਹੈ-ਸੂਰਜ ਚੱਕੇ ਸੋਟੜਾ, ਬੰਨ੍ਹ ਖਲੋਈਏ ਹਾਥ) ਸ਼ੇਰ ਅੱਗੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਜਾਂ ਹਰਨ ਡਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਸੂਰਮ ਕੋਲੋਂ ਜਸ, ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਸੁਖ ਅਨੰਦ, ਕਪੁੱਤਰ-ਪੁੱਤਰ ਕੋਲੋਂ ਬੰਸ ਦੀ ਗਾਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੧੭ ਕ੍ਰੋਧ ਕੋਲੋਂ ਧਰਮ, ਚੰਗੀ ਖੁੱਧੀ ਕੋਲੋਂ ਭਰਮ ਪਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਡੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਦੈਤ ਦੌੜ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ॥੧੪੬॥
- ੧੮ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਫੇਰ ਮੁੜ ਕੇ ਆ ਗਏ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਪਏ ।
- ੧੯ ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਮਾਨ ਖਿੱਚ ਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬੜੇ ਤੇਜ਼ ਘੋੜੇ ਦੁੜਾਏ ।
- ੨੦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਉੱਡ ਕੇ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਖੁਰਾਂ ਨਾਲ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਛਾ ਗਈ ।
- ੨੧ ਜਾਣੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇ ਧਰਤੀਆਂ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਅੱਠ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੧੪੭॥
- ੨੨ ਚੰਡੀ ਨੇ ਭਾਰੀ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਪੋਜੇ ਦੀ ਰੂਈ ਵਾਂਗ ਝੁੰਬੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੩ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਹਾਥੀ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਇਉਂ ਉੱਡ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਅੱਕ ਦੀ ਛੱਲੀ ਵਿਚੋਂ ਰੂ ਉੱਡਦੀ ਹੈ ।
- ੨੪ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ ਇਉਂ ਰੁੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਲਹੂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਖੁੰਬਾਂ ਧਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।
- ੨੫ ਜਾਂ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਜਸ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਉੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੧੪੮॥
- ੨੬ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਦੇਵੀ ਨੇ ਵੀ ਮੁੜ ਕੇ ਆਇਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਦਾ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ
- ੨੭ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬਲਵਾਨ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਖਾਕ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੮ ਇਕ ਦੈਤ ਦਾ ਸਿਰ ਪੱਗ ਸਮੇਤ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਵੀ ਨੇ ਆਹ ਰੱਖਿਆ ਹੈ—
- ੨੯ ਪੁੰਨ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣੇ ਤੇ—

ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮ ਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਪੱਖ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਸਮ ਗੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਚੀ ਗਈ, ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਪਾਂ ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਡੀ ਜਾਂ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਏ । ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਾਰੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਹਿਲਾ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੂਜਾ ਵੀ ਰਚਿਆ ਗਿਆ । ਅਕਾਲ ਉਸਤਾਦ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਏਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਕਥਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰਪਾਖਿਆਨ ਖੰਡ ਦੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਿਮ ਚਾਰ ਸੌ ਚੌਥੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਏਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਾਖਿਆਨ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਣੀ ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਤਿ ਕਥਨੀ ਨਾ ਲਗੇ ਕਿ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਜਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਜਿਸ ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਚੰਡੀ ਬਾਰੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਥਾਨਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਧਨ-ਕ੍ਰਮ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਓਸੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੂਰਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਤਿਮ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਆਧਾਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਧਿਆਤਮਕ ਕਾਵਿ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜੀਵ ਦੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਧਨਾ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ 'ਜਪੁ' ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵੀ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪਾਠ-ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਜਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਦੁਰਗਾ ਪਾਠ ਬਣਾਇਆ ਸਭੇ ਪਉੜੀਆਂ ॥ ਫੇਰ ਨ ਜੁਨੀ ਆਇਆ ਜਿਨਿ ਇਹ ਗਾਇਆ ॥
ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਤੇ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀ ਬਾਰੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਵਾਗਵਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮੁਕਤੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹਾਸਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਮਿਲਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ "ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਓਸੇ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ (ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ) ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਹੈ । ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ, ਮਾਰਕੰਦੇਯ ਪੁਰਾਣ ਤੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ੮੧ਵੇਂ ਅਧਯਾਇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੯੪ ਵੇਂ ਅਧਯਾਇ ਤਕ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਕਥਾ ੭੦੦ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ 'ਦੁਰਗਾ ਸਪਤਸਤੀ' ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਪਾਠ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।"

ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਕਥਾਨਕਾਂ ਵਿਚ ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਤਾਕਤਾਂ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀਆਂ ਲੜਦੀਆਂ-ਭਿੜਦੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਨੇ । ਉਹ ਦੋ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦਾਨਵ । ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾਨਕਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ਜੋ ਅਕਸਰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਨੇ । ਸੁਭਾਵੇ ਦੇਵਤੇ 'ਰਜੇ' ਤੇ 'ਸਤ੍ਰੇ' ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਦਾਨਵ 'ਤਮੇ' ਤੇ 'ਰਜੇ' ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਵਾਲੇ । ਪਰ ਸਮਰੱਥਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀਨ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨੇ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਜਾਂ ਸਾਵਾਪਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਖ਼ਾਤਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹਿਯਾਸੂਰ ਤੇ ਸੁੰਡ ਦੈਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਅਭਿਮਾਨ ਉਤਾਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਮਹਿਯਾਸੂਰ, ਸੁੰਡ ਉਪਾਇਆ ॥ ਜੀਤ ਲਏ ਤਿਨ ਦੇਵਤੇ ਤਿਹ ਲੋਕੀ ਰਾਜ ਕਮਾਇਆ ॥

ਫੜਾ ਬੋਹੁ ਅਖਾਇਕੇ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਇਆ ॥ ਦਿਤਾ ਇੰਦ੍ਰ ਨਿਕਾਲ ਕੇ ਤਿਨ ਗਿਰਿ ਕੈਲਾਸੁ ਤਕਾਇਆ ॥

ਭਰਿ ਕੇ ਹੱਥੇ ਦਾਨਵੀ ਦਿਲ ਅੰਦਰਿ ਤ੍ਰਾਸੁ ਵਧਾਇਆ ॥ ਪਾਸ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਇੰਦ੍ਰ ਆਇਆ ॥

ਦੇਵਤੇ ਅਕਸਰ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਦੁਰਬਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਲੜਦਿਆਂ-ਭਿੜਦਿਆਂ ਦੈਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਜਾਂ ਅਮਰਪੁਰੀ ਵਿਚੋਂ ਭਜਾ ਕੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ।

'ਭਏ ਨਭ ਤੇ ਸੁ ਮਨੋ ਭੂਅ ਟੂਟ ਨਛੱਤੁ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥੧੪੯॥ ^੨ਬਾਰਨ ਬਾਰਦ
 ਜਿਉ ਨਿਰਵਾਰ ਮਹਾਂ ਬਲ ਧਾਰ ਤਬੈ ਇਹ ਕੀਆ ॥ ^੩ਪਾਨ ਲੈ ਬਾਨ ਕਮਾਨ
 ਕੋ ਤਾਨ ਸੰਘਾਰ ਸਨੇਹ ਤੇ ਸ੍ਰਉਨਤ ਪੀਆ ॥ ^੪ਏਕ ਗਏ ਕੁਮਲਾਇ ਪਰਾਏ
 ਕੇ ਏਕਨ ਕੋ ਧਰਕਿਓ ਤਨ ਹੀਆ ॥ ^੫ਚੰਡ ਕੇ ਬਾਨ ਕਿਧੋ ਕਰ ਭਾਨਹਿ ਦੇਖਿਕੈ
 ਦੈਤ ਗਈ ਦੁਤ ਦੀਆ ॥੧੫੦॥ ^੬ਲੈ ਕਰ ਮੈ ਅਸਿ ਕੋਪ ਭਈ ਅਤਿ ਧਾਰ
 ਮਹਾਂ ਬਲ ਕੋ ਰਨ ਪਾਰਿਓ ॥ ^੭ਦੁਰਿ ਕੇ ਠਉਰ ਹਤੇ ਬਹੁ ਦਾਨਵ ਏਕ ਗਇੰਦੁ
 ਬਡੋ ਰਨ ਮਾਰਿਓ ॥ ^੮ਕਉਤਕਿ ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਰਨ ਪੇਖ ਤਬੈ ਕਬਿ ਇਉ ਮਨ
 ਮੱਧਿ ਬਿਚਾਰਿਓ ॥ ^੯ਸਾਗਰ ਬਾਂਧਨ ਕੇ ਸਮਏ ਨਲ ਮਾਨੋ ਪਹਾਰ ਉਖਾਰ ਕੈ
 ਛਾਰਿਓ ॥੧੫੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੦}ਮਾਰ ਜਬੈ ਸੈਨਾ ਲਈ ਤਬੈ ਦੈਤ ਇਹ ਕੀਨ ॥
 ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰ ਕਰ, ਚੰਡ ਕੇ ਬਧਿਬੇ ਕੋ ਮਨ ਦੀਨ ॥੧੫੨॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ^{੧੧}ਬਾਹਨਿ
 ਸਿੰਘ ਭਇਆਨਕ ਰੂਪ ਲਖਿਓ ਸਭ ਦੈਤ ਮਹਾਂ ਡਰ ਪਾਇਓ ॥ ^{੧੨}ਸੰਖ ਲੀਏ
 ਕਰ ਚਕ੍ਰ ਅਉ ਬਕ੍ਰ ਸਰਾਸਨ ਪੱਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਬਨਾਇਓ ॥ ^{੧੩}ਧਾਂਇ ਭੁਜਾ ਬਲ
 ਆਪਨ ਹੂੰ ਹਮ ਸੋ ਤਿਨ ਯੋ ਅਤਿ ਜੁੱਧੁ ਮਚਾਇਓ ॥ ^{੧੪}ਕ੍ਰੋਧ ਕੈ ਸ੍ਰਉਣਤ ਬਿੰਦ
 ਕਹੈ ਰਨ ਇਆਹੀ ਤੇ ਚੰਡਕਾਓ ਨਾਮ ਕਹਾਇਓ ॥੧੫੩॥ ^{੧੫}ਮਾਰਿ ਲਇਓ ਦਲ
 ਅਉਰ ਭਜਿਓ ਤਬ ਕੋਪ ਕੈ ਆਪਨ ਹੀ ਸੁ ਭਿਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੬}ਚੰਡਿ ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਸੋ
 ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਅਸ ਹਾਥ ਛੁਟਿਓ ਮਨ ਨਾਹਿ ਗਿਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੭}ਲੈ ਕੈ ਕੁਵੰਡ
 ਕਰੰ ਬਲ ਧਾਰਕੈ ਸ੍ਰੋਨ ਸਮੂਹ ਮੈ ਐਸੇ ਤਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੧੮}ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮਥਿਓ
 ਮਾਨੋ ਮੇਰ ਕੋ ਮੱਧਿ ਧਰਿਓ ਸੁ ਫਿਰਿਓ ਹੈ ॥੧੫੪॥ ^{੧੯}ਕ੍ਰੋਧ ਕੈ ਜੁੱਧੁ ਕੋ ਦੈਤ
 ਬਲੀ ਨਦ ਸ੍ਰੋਨ ਕੋ ਪੈਰ ਕੇ ਪਾਰ ਪਧਾਰਿਓ ॥ ^{੨੦}ਲੈ ਕਰਵਾਰ ਅਉ ਢਾਰ ਸੰਭਾਰ
 ਕੈ ਸਿੰਘ ਕੋ ਦੁਰਿ ਕੈ ਜਾਇ ਹਕਾਰਿਓ ॥ ^{੨੧}ਆਵਤ ਪੇਖਿ ਕੈ ਚੰਡ ਕੁਵੰਡ
 ਤੇ ਬਾਨ ਲਗਿਓ ਤਨ ਮੂਰਛ ਪਾਰਿਓ ॥ ^{੨੨}ਰਾਮ ਕੇ ਭ੍ਰਾਤਨ ਜਿਉ ਹਨੁਮਾਨ ਕੋ
 ਸੈਲ ਸਮੇਤ ਧਰਾ ਪਰ ਡਾਰਿਓ ॥੧੫੫॥ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ^{੨੩}ਫੇਰ ਉਠਿਓ ਕਰ ਲੈ ਕਰਵਾਰ
 ਕੋ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸਿਉ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੪}ਘਾਇਲ ਕੈ ਤਨ ਕੇਹਰ ਤੇ ਬਹਿ
 ਸ੍ਰਉਨ ਸਮੂਹ ਧਰਾਨ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੫}ਸੋ ਉਪਮਾ ਕਬਿ ਨੇ ਬਰਨੀ ਮਨ ਕੀ ਹਰਨੀ
 ਤਿਹ ਨਾਉ ਧਰਿਓ ਹੈ ॥ ^{੨੬}ਗੇਰੂ ਨਗੰ ਪਰ ਕੈ ਬਰਖਾ ਧਰਨੀ ਪਰਿ ਮਾਨਹੁ ਰੰਗ
 ਢਰਿਓ ਹੈ ॥੧੫੬॥ ^{੨੭}ਸ੍ਰੋਣਤ ਬਿੰਦੁ ਸੋ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸੁ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਰਨ ਮੱਧਿ
 ਰੁਹੇਲੀ ॥ ^{੨੮}ਪੈਦਲ ਮੈ ਦਲ ਮੀਜ ਦਇਓ ਤਿਲ ਤੇ ਜਿਮੁ ਤੇਲ ਨਿਕਾਰਤ ਤੇਲੀ ॥

ਓ ਚੰਡੀ ਨਾਮ ਚੰਡ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਕਰਕੇ ਚੰਡ ਨੂੰ ਚੰਡਣ ਵਾਲੀ ਚੰਡੀ ਚੰਡਕਾ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਡੀ ਦਾ ਅਰਥ
 ਬਲਵਾਨ, ਕਠੋਰ, ਸਖਤ ਸਭਾ ਵਾਲੀ 'ਕਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋੜ ਕੇ ਚੰਡਕਾ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਚੰਡਾਂ ਭਵਨਾ ਅਥਵਾ ਚੰਡਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਪਰ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੱਤ ਭਵਨ ਨੇ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨਰਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੱਤ
 ਭਵਨ । ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਦੇ ਦੁਖ ਭੋਗਦਿਆਂ ਤੇ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਰਾਹ ਲੱਭਦਿਆਂ ਲੁਕਦੇ ਛੁਪਦੇ ਦੇਵਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ-ਥੂਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ
 ਮਹੇਸ਼ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ-ਜਿਹੜੇ 'ਸਤੋ', 'ਰਜੋ' ਤੇ 'ਤਮੋ' ਗੁਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨੇ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੀਮਾ ਹੈ । ਉਹ ਇਕੱਲੇ
 ਇਕੱਲੇ ਨੇ ਤਾਂ 'ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ', ਸਥਿਤੀ ਤੇ 'ਸਮੇਟਨ' ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਉਹ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਮਜ਼ੋਰ
 ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਲੜ ਕੇ ਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਇਕ 'ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਾ' ਦੂਜੇ 'ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਾ'
 ਕੋਲ ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ 'ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਾ' ਤੀਜੇ 'ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਾ' ਕੋਲ । ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ
 ਜਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੰਘਾਰ ਦੀ ਅਰਥਾਤ 'ਚੌਥੇ' ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ । ਇਹ ਚੌਥਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਰਾਮ
 ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਬਿੰਦੂ ਅਤੇ 'ਦੁਰਗਾ ਸਪਤ-ਸਤੀ' ਵਿਚ 'ਅਥਧ ਮਾਤ੍ਰਾ' ਰੂਪ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਥਾਨਕਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵ ਤੇ ਦਾਨਵ ਸਭ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰੂਪ ਨੇ । ਅਸਲ ਕਥਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵ-ਦਾਨਵੀ ਬਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦੀ
 ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਮਰ ਰਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ ਦੇਵ ਬਿਰਤੀਆਂ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਕਦੇ ਦਾਨਵੀ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹ
 ਮੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਏਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੁਖ
 ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਨੇ ਨਾਭੀ ਜਾਂ ਧੁੰਨੀ ਤੇ ਉਪਰਲਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ, ਅਤੇ ਨਾਭੀ ਜਾਂ ਧੁੰਨੀ ਤੇ ਹੇਠਲਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ । ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ
 ਦੇਵ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੇ ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀਆਂ ਪਸ਼ੂ (ਪਾਸ-ਬੰਧਨ-ਵਾਲੀਆਂ) ਬਿਰਤੀਆਂ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੇਠਲੇ

- ੧ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਤਾਰਾ ਟੁੱਟ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆ ਪਿਆ ਹੈ ॥੧੪੯॥
- ੨ ਬੰਦਲ ਜਿਹੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਬਲ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ।
- ੩ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ, ਪਿੱਚ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲਹੂ ਪੀਣ ਦਾ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੪ ਇਸ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਤਾਂ ਡਰ ਕੇ ਕੁਮਲਾ ਗਏ ਤੇ ਦੌੜ ਗਏ ਇਕ ਉਹ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਪੜਕਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ—
- ੫ ਚੰਡੀ ਦੇ ਤੀਰ ਹਨ ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਹਨ ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਦੀਵੇ ਗੁੱਲ ਹੋ ਗਏ ॥੧੫੦॥
- ੬ ਹੱਥ ਦੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਅਤਿ ਦਾ ਬਲ ਧਾਰ ਕੇ ਯੁੱਧ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ।
- ੭ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੌੜ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਅਤੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੮ ਇਸ ਕੌਤਕ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਾਂ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ—
- ੯ ਜਾਣੋ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪੁਲ ਬੰਨਣ ਸਮੇਂ (ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਸੂਰਮੇ) “ਨਲ” ਨੇ ਪਹਾੜ ਉਖਾੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੧੫੧॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਦੈਤ ਨੇ ਫੇਰ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ਅਤੇ ਚੰਡੀ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵੱਲ ਮਨ ਲਾਇਆ ॥੧੫੨॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਵਾਹਨ (ਸਵਾਰੀ) ਨੂੰ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬੜਾ ਭੈ ਮੰਨਿਆ ।
- ੧੨ ਦੇਵੀ ਨੇ ਸੰਖ ਮੁਖ ਅੱਗ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਧਨੁਖ ਬਾਣ ਜੋ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।
- ੧੩ ਆ ਜੋ ਤੇਰੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਬਲ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰ ।
- ੧੪ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਸ੍ਰੋਤਰ ਬਿੰਦ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਚੰਡਕਾ ਕਹਾਇਆ ਹੈ ॥੧੫੩॥
- ੧੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਉਹ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ ਤਦ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਰੋਹ ਵਿਚ ਭਰ ਗਿਆ ।
- ੧੬ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਖੰਡਾ ਹੱਥੋਂ ਛੁਟ ਕੇ ਡਿਗ ਗਿਆ ਪਰ ਮਨ ਨਹੀਂ ਛਿੱਗਿਆ ।
- ੧੭ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨੁਖ ਲੈ ਕੇ ਲਹੂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ—
- ੧੮ ਦੇਵਤੇ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿਕ਼ਕਿਆ ਸੀ ਉਹ ਵੇਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਮਧਾਣਾ ਘੁੰਮਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੈਤ ਖੂਨ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ॥੧੫੪॥
- ੧੯ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਦੈਤ ਸੂਰਮਾ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਤਰ ਕੇ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ।
- ੨੦ ਖੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਢਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਨੱਠ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਜਾ ਵੰਗਾਰਿਆ (ਜਿਸ ਪਰ ਚੰਡੀ ਅਸਵਾਰ ਸੀ) ।
- ੨੧ ਜਦੋਂ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਮਾਣ ਵਿਚੋਂ ਬਾਣ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਦੈਤ ਇਉਂ ਮੂਰਛਤ (ਬੇਹੋਸ਼) ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ—
- ੨੨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਭਰਾ (ਭਰਤ) ਨੇ ਪਹਾੜ ਸਮੇਤ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੂੰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ॥੧੫੫॥
- ੨੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਮੁੜ ਕੇ ਫੇਰ ਉੱਠ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ।
- ੨੪ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਤਨ ਨੂੰ ਘਾਇਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖੂਨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ । ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ
- ੨੫ ਕਵੀ ਨੇ ਜੋ ਕਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਬੜੀ ਹੀ ਜਾਣੋ ਮਨ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਨ ਹਰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ ।
- ੨੬ ਉਹ ਇਉਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਗੋਰੂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਵਿਚੋਂ ਬਰਖਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਖੁਰ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰੰਗ ਆ ਪਿਆ ਹੈ ॥੧੫੬॥
- ੨੭ ਸ੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋਹ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ।
- ੨੮ ਦਲ ਦੇ ਉੱਤੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਦਲ ਨੂੰ ਇਉਂ ਮਲ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਤਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੀੜ ਕੇ ਤੇਲੀ ਤੇਲ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ।

ਹਿੰਸ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਦੁਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇਹ ਵਿਚ ਛੇ ਚੜ੍ਹੇ ਨੇ । ਤੰਤਰਯੋਗ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਵੀ ਚੜ੍ਹੇ ਥਾਰੇ ਇਹੋ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ।

“ਖਟੂ ਮਟੂ ਦੇਹੀ, ਮਨੁ ਬੇਰਾਗੀ ॥ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਹੁਨਿ ਅੰਤਰ ਜਾਗੀ ॥

ਵਾਜੀ ਅਨਹਦੁ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੀਟਾ ॥ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਪਤੀਟਾ....॥”

ਇਹ ਛੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ

੧. ਚਾਰ ਕਮਲ ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਮੂਲਾਧਾਰ ਚੜ੍ਹਾ’ ।

੨. ਛੇ ਕਮਲ ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਛਿਆਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਸ੍ਵਾਧਿਸ਼ਠਾਨ ਚੜ੍ਹਾ’ ।

੩. ਦਸ ਕਮਲ ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਦਸਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਮਣੀਪੁਰ ਚੜ੍ਹਾ’ ।

੪. ਬਾਰਾਂ ਕਮਲ ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਅਨਾਹਤ ਚੜ੍ਹਾ’ ।

੫. ਸੋਲਾਂ ਕਮਲ ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਸੋਲਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਵਿਸ਼ੁਧ ਚੜ੍ਹਾ’ ।

੬. ਦੋ ਕਮਲ ਪੱਤੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲਾ ‘ਆਗਿਆ ਚੜ੍ਹਾ’ ।

‘ਮੂਲਾਧਾਰ ਚੜ੍ਹਾ’ ਹੇਠਾਂ ਗੁਦਾ ਦੇ ਕੋਲ ਸਿਉਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਆਗਿਆ ਚੜ੍ਹਾ’ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਉਪਰ ਮਸਤਕ ਵਿਚ । ਦੋਹਾਂ ਸਿਰਿਆਂ ਤੇ ਦੋ ਸਹਸਾਰ (ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਮਲ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਲੇ) ਕਮਲ ਨੇ । ਉਪਰਲਾ ਸਹਸਾਰ ਅਧੋ ਮੁਖ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇਠਲਾ ਸਹਸਾਰ ਕਮਲ ਉਪਰ ਮੁਖ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਮਹਾਂ ਕਾਰਨ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ—ਜਿੱਥੇ ‘ਪਰਾ ਵਾਕ’ ਬਾਣੀ ਆਰ ਪਾਰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ।

ਸਾਧਕ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਜਤਨ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਚੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੰਤ੍ਰਦਾ, ਉਲਟੇ ਕਮਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਿਆਂ ਕਰਕੇ ਖਿੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁਖਮਨਾ ਨਾੜੀ ਰਾਹੀਂ ਉਪਰ ‘ਆਗਿਆ ਚੜ੍ਹਾ’ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਉਪਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਇਸ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਸੰਬਲ ਜਾਂ ਸਹਾਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਸੋਹਿ ਹੰਸਾ’ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ।

“ਸੋਹਿ ਹੰਸਾ ਜਪੁ ਜਾਪਹੁ ॥ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਤਿਸੇ ਸਮਾਹਿ ॥”

ਜੀਵ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਉਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਨਾਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਦਨ-ਗੁੰਜਾਰ ਨਾਲ ਹੰਸਾ ਤੇ ਸੋਹਿ, ਸੋਹਿ ਤੋਂ ਅ-ਉ-ਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲਨ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਛੇਵੇਂ-ਆਗਿਆ ਚੜ੍ਹਾ ਤਕ ਜੀਵ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੂਰਨ ਯਾਤ੍ਰਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਜਪ ਅਤੇ ਪਾਣ ਅਥਵਾ ਨਾਦ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਪਲਬਧ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵ ਦੀ ਗਤੀ ‘ਆਗਿਆ ਚੜ੍ਹਾ’ ਤੱਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਦੀ ਇਹ ਯਾਤ੍ਰਾ ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਯਾਤ੍ਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਹਾਸਿਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਦਾ ਜਗਤ ਮਾਇਆ ਜਗਤ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਅਨੰਤ ਮਾਤ੍ਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਿਖਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਗਿਆ ਚੜ੍ਹਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਕਾਲ ਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅਨੰਤ ਮਾਤ੍ਰਾਵਾਂ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਇਕੋ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਸਿਮਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ । ‘ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ’ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਇਕ ਅੱਖਰ ਬੋਲਦਿਆਂ ਜਾ ਉਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਦੀ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਬਿੰਦੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਬਿੰਦੂ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੀ ਭੂਮੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅ- ਉ-ਮ, ਸ਼ਬਦ, ਪ੍ਰਣਵ, ਅਥਵਾ ਓਅਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਰਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਕਲਾ ਬਿੰਦੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਦਾ ਜਗਤ ਭੁੱਖ ਮਾਯਾ ਜਾਂ ਮਹਾ ਮਾਯਾ ਦਾ ਜਗਤ ਹੈ । ਕਾਲ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ‘ਇਕ ਮਾਤ੍ਰਾ’ ਨਾਲ ਅਗਾਂਹ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ.

੧ ਸ੍ਰੋਤ ਪਰਿਓ ਧਰਨੀ ਪਰ ਚੈ ਰੰਗਰੇਸ ਕੀ ਰੇਨੀ ਜਿਉਂ ਫੂਟ ਕੈ ਫੈਲੀ ॥
 ੨ ਘਾਉ ਲਸੈ ਤਨ ਦੈਤ ਕੇ ਯੋ ਜਨ ਦੀਪਕ ਮੱਧਿ ਫਨੂਸ ਕੀ ਬੈਲੀ ॥੧੫੭॥
 ੩ ਸ੍ਰੋਤ ਬਿੰਦ ਕੋ ਸ੍ਰੋਤ ਪਰਿਓ ਧਰਿ ਸ੍ਰੋਤ ਬਿੰਦ ਅਨੇਕ ਭਏ ਹੈ ॥ ੪ ਚੰਡਿ
 ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੁਵੰਡਿ ਸੰਭਾਰਿ ਕੈ ਬਾਨਨਿ ਸਾਬ ਸੰਘਾਰ ਦਏ ਹੈ ॥ ੫ ਸ੍ਰੋਤ ਸਮੂਹ ਸਮਾਇ
 ਗਏ ਬਹੁਰੇ ਸੁ ਭਏ ਹਤਿ ਫੇਰਿ ਲਏ ਹੈ ॥ ੬ ਬਾਰਦ ਧਾਰ ਪਰੈ ਧਰਨੀ ਮਾਨੋ
 ਬਿੰਬਰ ਹੈ ਮਿਟ ਕੈ ਜੁ ਗਏ ਹੈ ॥੧੫੮॥ ਸ੍ਰੋਤ ॥ ੭ ਜੇਤਕ ਸ੍ਰੋਤ ਕੀ ਬੁੰਦ
 ਗਿਰੈ ਰਨ ਤੇਤਕ ਸ੍ਰੋਤ ਬਿੰਦ ਹੈ ਆਈ ॥ ੮ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ ਹਕਾਰ
 ਕੈ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਿ ਧਾਈ ॥ ੯ ਪੇਖਿਕੈ ਕੌਤਕਿ ਤਾ ਛਿਨ ਮੈ ਕਵਿ ਨੇ
 ਮਨ ਮੈ ਉਪਮਾ ਠਹਰਾਈ ॥ ੧੦ ਮਾਨਹੁ ਸੀਸ ਮਹੱਲ ਕੇ ਬੀਚ ਸੁ ਮੁਰਤਿ ਏਕ
 ਅਨੇਕ ਕੀ ਝਾਈ ॥੧੫੯॥ ੧੧ ਸ੍ਰੋਤ ਬਿੰਦ ਅਨੇਕ ਉਠੇ ਰਨ ਕ੍ਰਧ ਕੈ ਜੁਧ
 ਕੋ ਫੇਰ ਜੁਟੇ ਹੈ ॥ ੧੨ ਚੰਡਿ ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਕਮਾਨ ਤੇ ਬਾਨ ਸੁ ਭਾਨ ਕੀ ਅੰਸ ਸਮਾਨ
 ਛੁਟੇ ਹੈ ॥ ੧੩ ਮਾਰ ਬਿਦਾਰ ਦਏ ਸੁ ਭਏ ਫਿਰ ਲੈ ਮੁੰਗਰਾ ਜਿਮੁ ਧਾਨ ਕੁਟੇ ਹੈ ॥
 ੧੪ ਚੰਡ ਦਏ ਸਿਰ ਖੰਡ ਜੁਦੇ ਕਰਿ ਬਿਲਨ ਤੇ ਜਨ ਬਿਲ ਤੁਟੇ ਹੈ ॥੧੬੦॥
 ੧੫ ਸ੍ਰੋਤ ਬਿੰਦ ਅਨੇਕ ਭਏ ਅਸਿ ਲੈ ਕਰਿ ਚੰਡਿ ਸੁ ਐਸੇ ਉਠੇ ਹੈ ॥ ੧੬ ਬੁੰਦਨ
 ਤੇ ਉਠਿਕੈ ਬਹੁ ਦਾਨਵ ਬਾਨਨ ਬਾਰਦ ਜਾਨ ਵੁਠੇ ਹੈ ॥ ੧੭ ਫੇਰਿ ਕੁਵੰਡਿ ਪ੍ਰਚੰਡਿ
 ਸੰਭਾਰ ਕੈ ਬਾਨ ਪ੍ਰਹਾਰ ਸੰਘਾਰ ਸੁਟੇ ਹੈ ॥ ੧੮ ਐਸੇ ਉਠੇ ਫਿਰ ਸ੍ਰੋਤ ਤੇ ਦੈਤ
 ਸੁ ਮਾਨਹੁ ਸੀਤ ਤੇ ਰੋਮ ਉਠੇ ਹੈ ॥੧੬੧॥ ਸ੍ਰੋਤ ॥ ੧੯ ਸ੍ਰੋਤ ਬਿੰਦ ਭਏ ਇਕਠੇ
 ਬਰ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੋ ਘੇਰਿ ਲਇਓ ਹੈ ॥ ੨੦ ਚੰਡ ਅਉ ਸਿੰਘ ਦੁਹੁ ਮਿਲਿਕੈ ਸਬ
 ਦੈਤਨ ਕੋ ਦਲ ਮਾਰ ਦਇਓ ਹੈ ॥ ੨੧ ਫੇਰਿ ਉਠੇ ਧੁਨ ਕੋ ਕਰਿਕੈ ਸੁਨਿ ਕੈ
 ਮੁਨਿ ਕੋ ਛੁਟਿ ਧਿਆਨੁ ਗਇਓ ਹੈ ॥ ੨੨ ਭੂਲ ਗਏ ਸੁਰ ਕੇ ਅਵਸਾਨ ਗੁਮਾਨ
 ਨ ਸ੍ਰੋਤ ਬਿੰਦ ਗਇਓ ਹੈ ॥੧੬੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੩ ਰਕਤਬੀਜ ਕੋ ਚੰਡਕਾ ਇਉ
 ਕੀਨੋ ਬਰ ਜੁਧੁ ॥ ਅਗਨਤ ਭਏ ਦਾਨਵ ਤਬੈ ਕਛੁ ਨ ਬਸਾਇਓ ਕੁਧੁ ॥੧੬੩॥
 ਸ੍ਰੋਤ ॥ ੨੪ ਪੇਖ ਦਸੋ ਦਿਸ ਤੇ ਬਹੁ ਦਾਨਵ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਤਚੀ ਅਖੀਆਂ ॥ ੨੫ ਤਬ
 ਲੈਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਜੁ ਕਾਟ ਦਏ ਅਰਿ ਫੂਲ ਗੁਲਾਬ ਕੀ ਜਿਉ ਪਖੀਆਂ ॥ ੨੬ ਸ੍ਰੋਤ
 ਕੀ ਛੀਟ ਪਰੀ ਤਨ ਚੰਡ ਕੈ ਸੋ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਨੇ ਲਖੀਆਂ ॥ ੨੭ ਜਨੁ ਕੰਚਨ
 ਮੰਦਰ ਮੈ ਜਰੀਆ ਜਰਿ ਲਾਲ ਮਨੀ ਜੁ ਬਨਾ ਰਖੀਆਂ ॥੧੬੪॥ ੨੮ ਕ੍ਰਧ ਕੈ
 ਜੁਧ ਕਰਿਓ ਬਹੁ ਚੰਡ ਨ ਏਤੋ ਕਰਿਓ ਮਧ ਸੋ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ੨੯ ਦੈਤਨ ਕੇ ਬਧ ਕਾਰਨ
 ਕੋ ਨਿਜੁ ਭਾਲ ਤੇ ਜੁਆਲ ਕੀ ਲਾਟ ਨਿਕਾਸੀ ॥ ੩੦ ਕਾਲੀ ਪ੍ਰਤੱਛ ਭਈ ਤਿਹ ਤੇ

ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੇ ਸੂਖਮ ਜਗਤ ਹੈ । ਮਾਰਗ ਭਾਵੇਂ ਸਰਲ ਹੈ ਪਰ ਭੀੜਾ ਹੈ ।
 ਇਥੋ-ਇਥੇ ਇਕਾਗਰ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਹੀ ਸਾਧਕ ਜੀਵ ਅਥਵਾ ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੰਡੀ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਲੀ 'ਸ਼ਕਤੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
 ਇਥੇ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ 'ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਕਥਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਦੁਰਗਾ ਸਪਤ ਸ਼ਤੀ' ਹੈ ਵਿਚ
 ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-
 "ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਸਿਥਿਤਾ ਨਿਤਯਾ ਯਾਨੁਚਾਰਯਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਰ ।"
 ਇਹ ਨਿਰਗੁਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਾਲੀ ਤੁਰੀਯਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।
 ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਅਨੰਤ ਮਾਤ੍ਰਾ ਸਿਮਟ ਕੇ 'ਇੱਕ ਮਾਤ੍ਰਾ' ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਮਾਤ੍ਰਾ ਇਥੋਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅੱਗੋਂ
 ਬਿੰਦੂ ਦੀ ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਯਾਤ੍ਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਅੰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਨੌਂ ਕਲਾ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਕਲਾ ਨੂੰ ਪਾਰ
 ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ 'ਅੱਧੀ ਮਾਤ੍ਰਾ' ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨਾਲ ਹਰ ਵਾਰੀ ਇਹ 'ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ' ਟੁੱਟ ਕੇ ਅੱਧੀ, ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਹੁੰਦੀ
 ਘੀਟ ਹੋ ਕੇ ਉਨਮਨੀ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ੧/੨੫੬ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਪਹੁੰਚੇ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ੧/੫੧੨ ਤਕ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੋਨੀਂ ਸੂਖਮ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦਾ
 ਉਚਾਰਨ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮਾਤ੍ਰਾ ਦੀ ਹੋਰ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਤਾਂ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਹੁੰਚਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸਹੀ ਹੋਈ
 ਹੈ ।

- ੧ ਲਹੂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇਉਂ ਫੈਲ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਲਲਾਰੀ ਦੀ ਮੱਟੀ ਫੁੱਟ ਕੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੨ ਦੈਂਤ ਦੇ ਤਨ ਉੱਪਰ ਘਾਉ ਇਉਂ ਚਮਕਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਬੁਰਜਾਂ ਦੇ ਉਡਦਿਆਂ ਵਿਚ ਦੀਵੇ ਬਲਦੇ ਚਮਕਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ॥੧੫੭॥
- ੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਦੇ ਜਿਸਮ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲਹੂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜੇ-ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ—ਜੋ ਚੰਡੀ ਨੇ
- ੪ ਭਾਰੀ ਧਨੁੱਖ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੫ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਹੋਰ ਡੁਲ ਕੇ ਫੇਰ ਹੋਰ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ । ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਇਉਂ
- ੬ ਬਣਦੇ ਤੇ ਮਿਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਬੁਲਬੁਲੇ ਉੱਠਦੇ ਤੇ ਮਿਟਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੫੮॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਤਨੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਹੋਰ ਹੋ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਮਾਰੇ ਮਾਰ
- ੮ ਕਰਦੇ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੯ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਸ ਅਜੁਬੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਮਾ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ।
- ੧੦ ਜਾਣੋ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੇ ਮਹਿਲ ਦੇ ਵਿਚ, ਇਕ ਮੂਰਤ ਅਨੇਕ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੫੯॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਫੇਰ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ।
- ੧੨ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਦੀ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਤੀਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ ।
- ੧੩ ਉਹ ਸਾਰੇ ਫੇਰ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਜੋ ਫੇਰ ਹੋਏ ਉਹ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਉਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਘਰਨੀਆਂ ਮੂੰਗਲਾ ਲੈ ਕੇ ਥਾਨ ਕੁੱਟਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੪ ਚੰਡੀ ਨੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਖੰਡਾ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਇਉਂ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਬਿੱਲਾਂ ਦੇ ਫਲ ਝਾੜ-ਝਾੜ ਕੇ ਸੁਟੀਏ ਹਨ ॥੧੬੦॥
- ੧੫ ਫੇਰ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋ ਗਏ ਜੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌੜੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਤੀਰਾਂ

- ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਬੱਲਦ ਵਰਸਦਾ ਹੈ ।
- ੧੭ ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਨੇ ਭਾਰੀ ਧਨੁੱਖ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਉਸ ਖੂਨ ਵਿਚੋਂ ਫੇਰ ਦੈਂਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਠੇ ਜਾਣੇ ਠੰਡ ਨਾਲ ਰੋਮ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੧੬੧॥
- ੧੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ।
- ੨੦ ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਤੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੨੧ ਫੇਰ ਉੱਠ ਕੇ ਇਉਂ ਗੂੰਜੇ ਜਿਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਨੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਖੜ ਗਿਆ ।
- ੨੨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਇਸ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਵਾਸ ਉੱਡ ਗਿਆ ਭਾਵ ਹੋਰਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਤਰਬਿੰਦ ਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ॥੧੬੨॥
- ੨੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਕਤਬੀਜ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਡੀ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ । ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦੈਂਤ ਉਦੋਂ ਹੋ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ॥੧੬੩॥
- ੨੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦਸੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਲ ਬੇਅੰਤ ਦਾਨਵਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਬਲ ਵਾਲੀ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਟੇਢੇ ਨੇਤਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ
- ੨੫ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕੱਟ ਸੁਟੀਆਂ ਹਨ ।
- ੨੬ ਚੰਡੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਛਿਟਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੇਖੀ ।
- ੨੭ ਜਾਣੋ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਣੇ ਮਕਾਨ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਲਾਲ ਮਣੀਆਂ ਜੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ॥੧੬੪॥
- ੨੮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਸਾ ਯੁੱਧ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਧ ਕੈਟ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਵ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਮਧ ਕੈਟਵ ਦੈਂਤ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ।
- ੨੯ ਪਰ ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਭੀ ਦੈਂਤ ਨਾ ਮੁੱਕੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟ ਕੱਢੀ ।
- ੩੦ ਜਿਸ ਲਾਟ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲੀ (ਕਾਲਕਾ) ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ

ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਉਨਮਨੀ ਅਥਵਾ ਮਹਾਂ ਬਿੰਦੂ ਤੱਕ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਲਾ ਇਹ ਹਨ ਬਿੰਦੂ, ਅਰਧ ਚੰਦ੍ਰ ਨਿਰੋਧਿਨੀ, ਨਾਦ, ਨਾਦਾਤ, ਸ਼ਕਤੀ, ਵਿਆਪਿਨੀ, ਸਮਨਾ ਤੇ ਉਨਮਨਾ ।

ਸਮਨਾ ਤੱਕ ਮਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਦੀ ਗਤੀ ਵੀ । ਪਰ ਉਨਮਨਾ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਪਿਛਲੇ ਬਿੰਦੂ ਦੀ 'ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ' ਤੁਰੀਯਾ ਪਦ ਦੀ ਵਾਚਕ ਹੈ ਤੇ ਉਨਮਨਾ-ਤੁਰੀਯਾਤੀਤ ਦੀ । ਅਰਧਾ ਮਾਤ੍ਰਾ ਚੌਥੇ ਸੁੰਨ ਦੀ ਲਧਾਇਕ ਹੈ—ਤੁਰੀਯਾਤੀਤ ਉਨਮਨਾ ਪੰਜਵੇਂ ਸੁੰਨ ਦੀ । ਚੌਥੇ ਸੁੰਨ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ—

ਅੰਤਰਿ ਸੁੰਨੇ ਬਾਹਰਿ ਸੁੰਨੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੁੰਨ-ਮ-ਸੁੰਨੇ ॥

ਚੌਥੇ ਸੁੰਨੇ ਜੋ ਨਭੁ ਜਾਣੈ ਤਾ ਕਉ ਪਾਪੁ ਨ ਪੁੰਨੇ ॥

ਇਹ ਚੌਥਾ ਸੁੰਨ ਹੀ 'ਜਪੁ' ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੌਥਾ ਖੰਡ ਹੈ । ਉਨਮਨਾ 'ਕਾਲੀ' ਰੂਪ ਹੈ-ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਕਾਲ ਸੀ । ਉਨਮਨੀ ਕਾਲ ਦਾ ਗ੍ਰਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਹੋ ਉਨਮਨ ਸਥਿਤੀ ਹੀ ਨੌਵਾਂ ਨਾਦ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਦ ਦਾ ਪਸਾਰ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ-ਬ੍ਰਹਮ ਵੀ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਹੈ । ਸ਼ਬਦਾਤੀਤ ਬ੍ਰਹਮ ਅਜੇ ਹੋਰ ਅਗੇਰੇ ਹੈ । 'ਜਪੁ' ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਖੰਡ ਤੇ 'ਤੁਰੀਯਾਤੀਤ' ਭੂਮੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹਨ ।

'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਦਾ ਪਾਠ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਪਾਠ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਫਲਦਾਈ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪਰਮ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ-ਟੀਕਾ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ । ਪਰ ਚੌਥੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਅਰਥ ਟੀਕੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ ਖਤਮ ਸੀ । ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਛਾਪ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਤ-ਨੇਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਏਗਾ ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਥੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਪਰਮ ਖੋਜੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਜਿਹੇ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਵਾਰਤਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਸਨ, ਓਥੇ ਆਪ ਕਾਵਿ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਵੀ ਧਨੀ ਸਨ ।

ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ
ਜੁਲਾਈ ੧੯੯੨
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ

੧੮ ਰਨ ਫੈਲ ਰਹੀ ਭਯ ਭੀਰ ਪ੍ਰਭਾ ਸੀ ॥ ੧੮੧ ॥ ਮਾਨਹੁ ਸਿੰਗ ਸੁਮੇਰ ਕੋ ਫੋਰਿ ਕੈ ਧਾਰ
 ਪਰੀ ਧਰ ਪੈ ਜਮੁਨਾ ਸੀ ॥੧੮੨॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੮ ਮੇਰੁ ਹਲਿਓ ਦਹਲਿਓ ਸੁਰ ਲੋਕੁ
 ਦਸੋ ਦਿਸ ਭੂਧਰ ਭਾਜਤ ਭਾਰੀ ॥ ੧੮੩ ॥ ਚਾਲਿ ਪਰਿਓ ਤਿਹ ਚਉਦਹਿ ਲੋਕ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ
 ਭਇਓ ਮਨ ਮੈ ਭ੍ਰਮ ਭਾਰੀ ॥ ੧੮੪ ॥ ਧਿਆਨ ਰਹਿਓ ਨ ਜਟੀ ਸੁ ਫਟੀ ਧਰ ਯੋ ਬਲਿ
 ਕੈ ਰਨ ਮੈ ਕਿਲਕਾਰੀ ॥ ੧੮੫ ॥ ਦੈਤਨ ਕੇ ਬਧਿ ਕਾਰਨ ਕੋ ਕਰ ਕਾਲ ਸੀ ਕਾਲੀ
 ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸੰਭਾਰੀ ॥੧੮੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੮ ਚੰਡੀ ਕਾਲੀ ਦੁਹੁ ਮਿਲਿ ਕੀਨੋ ਇਹੈ ਬਿਚਾਰ ॥
 ਹਉ ਹਨਿਹੋ ਤੂੰ ਸ੍ਰਉਨ ਪੀ ਅਰਿ ਦਲਿ ਡਾਰਹਿ ਮਾਰਿ ॥੧੮੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੮ ਕਾਲੀ
 ਅਉ ਕੇਹਰਿ ਸੰਗਿ ਲੈ ਚੰਡਿ ਸੁ ਘੇਰੇ ਸਬੈ ਬਨ ਜੈਸੇ ਦਵਾ ਪੈ ॥ ੧੮੮ ॥ ਚੰਡ ਕੇ
 ਬਾਨਨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੇ ਦੈਤ ਜਰੈ ਜੈਸੇ ਈਟ ਅਵਾ ਪੈ ॥ ੧੮੯ ॥ ਕਾਲਕਾ ਸ੍ਰਉਨ
 ਪੀਓ ਤਿਨ ਕੋ ਕਵਿ ਨੇ ਮਨ ਮੈ ਲੀਯੋ ਭਾਉ ਭਵਾਪੈ ॥ ੧੯੦ ॥ ਮਾਨਹੁ ਸਿੰਧ ਕੋ
 ਨੀਰ ਸਬੈ ਮਿਲਿ ਧਾਇਕੈ ਜਾਇ ਪਰੇ ਹੈ ਤਵਾ ਪੈ ॥੧੯੧॥ ੧੯ ਚੰਡ ਹਨੇ ਅਰੁ
 ਕਾਲਕਾ ਕੋਪ ਕੈ ਸ੍ਰਉਨਤ ਬਿੰਦਨ ਸੋ ਇਹ ਕੀਨੋ ॥ ੧੯੨ ॥ ਖਗ ਸੰਭਾਰ ਹਕਾਰ ਤਬੈ
 ਕਿਲਕਾਰ ਬਿਦਾਰ ਸਭੈ ਦਲੁ ਦੀਨੋ ॥ ੧੯੩ ॥ ਆਮਿਖ ਸ੍ਰੋਨ ਅਚਿਓ ਬਹੁ ਕਾਲਕਾ
 ਤਾ ਛਬਿ ਮੈ ਕਵਿ ਇਉ ਮਨ ਚੀਨੋ ॥ ੧੯੪ ॥ ਮਾਨੋ ਛਧਾਤਰੁ ਹੁਇਕੈ ਮਨੁਛ ਸੁ ਸਾਲਨ
 ਲਾਸਹਿ ਸੋ ਬਹੁ ਪੀਨੋ ॥੧੯੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੯ ਜੁਧ ਰਕਤ ਬੀਜ ਕਰਿਯੋ; ਧਰਨੀ
 ਪਰ ਯੋ ਸੁਰ ਦੇਖਤ ਸਾਰੇ ॥ ੧੯੬ ॥ ਜੇਤਕ ਸ੍ਰੋਨ ਕੀ ਬੁੰਦ ਗਿਰੈ ਉਠ ਤੇਤਕ ਰੂਪ
 ਅਨੇਕਹਿ ਧਾਰੇ ॥ ੧੯੭ ॥ ਜੁਗਨਿ ਆਨ ਫਿਰੀ ਚਹੁ ਓਰ ਤੇ ਸੀਸ ਜਟਾ ਕਰ ਖੱਪਰ
 ਭਾਰੇ ॥ ੧੯੮ ॥ ਸ੍ਰੋਨਤ ਬੁੰਦ ਪਰੈ ਅਚਵੈ ਸਭ ਖੱਗ ਲੈ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸੰਘਾਰੇ ॥੧੯੯॥
 ੨੦ ਕਾਲੀ ਅਉ ਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਸੰਭਾਰ ਕੈ ਦੈਤ ਸੋ ਜੁਧ ਨਿਸੰਗ ਸਜਿਓ ਹੈ ॥ ੨੦੦ ॥ ਮਾਰ
 ਮਹਾਂ ਰਨ ਮੱਧ ਭਈ ਪਹਰੇਕ ਲਉ ਸਾਰ ਸੋ ਸਾਰ ਬਜਿਓ ਹੈ ॥ ੨੦੧ ॥ ਸ੍ਰਉਨਤ
 ਬਿੰਦ ਗਿਰਿਓ ਧਰਨੀ ਪਰ ਇਉ ਅਸਿ ਸੋ ਅਰ ਸੀਸ ਭਜਿਓ ਹੈ ॥ ੨੦੨ ॥ ਮਾਨੋ
 ਅਤੀਤ ਕਰਿਯੋ ਚਿਤ ਕੋ ਧਨਵੰਤ ਸਭੈ ਨਿਜ ਮਾਲ ਤਜਿਓ ਹੈ ॥੨੦੩॥ ਸੋਰਠਾ ॥
 ੨੪ ਚੰਡੀ ਦਇਓ ਬਿਦਾਰ, ਸ੍ਰਉਨ ਪਾਨ ਕਾਲੀ ਕਰਿਓ ॥ ਛਿਨ ਮੈ ਡਾਰਿਓ ਮਾਰ,
 ਸ੍ਰਉਨਤਬਿੰਦ ਦਾਨਵ ਮਹਾਂ ॥੨੦੪॥

੨੦ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਨੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ

ਰਕਤ ਬੀਜ ਬਧਹਿ ਨਾਮ ਪੰਚਮੇ ਧਿਆਇ ॥੫॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੬ ਤੁਛ ਬਚੇ ਭਜ ਕੈ ਰਨ ਤਿਆਗ ਕੈ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਪੈ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੇ ॥
 ੨੭ ਸ੍ਰਉਨਤ ਬੀਜ ਹਨਿਓ ਦੁਹ ਨੇ ਮਿਲਿ, ਅਉਰ ਮਹਾਂ ਭਟ ਮਾਰ ਬਿਦਾਰੇ ॥ ੨੮ ਇਉ

- ੧ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਭੈ ਫੈਲ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਤ ਸਮੇਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚਮਕਾਰੇ ਨਾਲ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ।
- ੨ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਗ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਦੀ ਧਾਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਈ ਸੀ ॥੧੬੫॥
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਦੇਵ ਲੋਕ ਕੰਬ ਗਿਆ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਪਹਾੜ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ ।
- ੪ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹਲਚਲ ਪੈ ਗਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਭਰਮ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੫ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਧਰਤੀ ਫਟ ਗਈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਨੇ ਕਿਲਕਾਰੀ ਮਾਰੀ—ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ
- ੬ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਾਲ ਜਿਹੀ ਕਾਲੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲਈ ॥੧੬੬॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਾਲੀ ਤੇ ਚੰਡੀ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਰਾਂਗੀ, ਤੂੰ ਖੂਨ ਪੀਂਦੀ ਜਾਹ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂਗੀਆਂ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ॥੧੬੭॥
- ੮ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕਾਲੀ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਦੈਤ ਜਾ ਘੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ।
- ੯ ਚੰਡੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੈਤ ਇਉਂ ਜਲਣ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਦਿੱਟਾਂ ਆਵੇ ਵਿਚ ਸੜਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੦ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲਕਾ ਲਹੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੀ ਰਹੀ ਸੀ ਕਵੀ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਆ ਹੈ ।
- ੧੧ ਜਾਣੋ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਾਰਾ ਹੀ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਕੇ ਤੱਤੇ ਤਵੇ 'ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੜ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧੬੮॥
- ੧੨ ਚੰਡੀ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਾਲਕਾ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੁਣਤਬਿੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ।
- ੧੩ ਖੰਡਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਿਲਕਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਲ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੪ ਮਾਸ ਤੇ ਖੂਨ ਕਾਲਕਾ ਨੇ ਖਾ ਪੀ ਲਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਵੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵੇਖੀ ਕਿ—
- ੧੫ ਜਾਣੋ ਕਿ ਭੁੱਖੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਸ਼ੇਰਾ ਪੀ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧੬੯॥
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਹੜਾ ਯੁੱਧ ਰਕਤਬੀਜ ਨੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਵੇਖਦੇ ਸਨ ।
- ੧੭ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਹੋਣ ਡਿਗਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਦੈਤ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ।
- ੧੮ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਜੋਗੀਨੀਆਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਜਟਾਂ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਖੰਭਰ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ।
- ੧੯ ਜਿਹੜੀ ਲਹੂ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨਿਕਲੇ ਉਹ ਸਭ ਪੀਈ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਚੰਡੀ ਬੜੇ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ॥੧੭੦॥
- ੨੦ ਕਾਲੀ ਅਤੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਕਮਾਨਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਪੜਕ ਹੋ ਕੇ ਯੁੱਧ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੨੧ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਮਾਰ ਪਈ, ਇਕ ਪਹਿਰ ਤੱਕ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਖੜਕਦਾ ਰਿਹਾ । ਅੰਤ ਨੂੰ
- ੨੨ ਸ੍ਰੁਣਤਬਿੰਦ ਦੈਤ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਦਾ ਸਿਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ।
- ੨੩ ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਧਨੀ ਨੇ ਧਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਅਤੀਤ ਭਾਵ (ਸੰਨਿਆਸ) ਲੈ ਲਿਆ । ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਗਿਆ ॥੧੭੧॥
- ੨੪ ਸੋਰਠਾ ॥ ਚੰਡੀ ਨੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਾਲਕਾ ਨੇ ਖੂਨ ਪੀ ਲਿਆ ॥ ਛਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਮਹਾਂ ਦੈਤ ਸ੍ਰੁਣਤਬਿੰਦ ਨੂੰ ॥੧੭੨॥
- ੨੫ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤ ਬਲਾਸ ਦਾ ਰਕਤਬੀਜ ਦੀ ਮੌਤ ਪੰਜਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ॥੧॥
- ੨੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕੁਝ ਬੋਝੇ ਜਿਹੇ ਦੈਤ ਬਚੇ ਸਨ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਰਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਸੁੰਭ-ਨਿਸੁੰਭ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਹਾਲ ਦੁਹਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ—
- ੨੭ ਸ੍ਰੁਣਤਬੀਜ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੨੮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਕੇ—

^੧ਸੁਨਿਕੈ ਉਨਿ ਕੇ ਮੁਖ ਤੇ ਤਬ ਬੋਲਿ ਉਠਿਓ ਕਰਿ ਖੱਗ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ^੨ਇਉ
ਹਨਿਹੋ ਬਰਚੰਡਿ ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਅਜਾ ਬਨ ਮੈ ਜਿਮ ਸਿੰਘ ਪਛਾਰੇ ॥੧੭੩॥ ^੩ਦੋਹਰਾ ॥
ਸਕਲ ਕਟਕ ਕੇ ਭਟਨ ਕੋ ਦਇਓ ਜੁੱਧ ਕੋ ਸਾਜ ॥ ਸਸਤ੍ਰ ਪਹਰ ਕੈ ਇਉ
ਕਹਿਓ ਹਨਿਹੋ ਚੰਡਹਿ ਆਜੁ ॥੧੭੪॥ ^੪ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਕੋਪ ਕੈ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਚਢੇ
ਪੁਨਿ ਦੁੰਦਭ ਕੀ ਦਸਹੁੰ ਦਿਸ ਧਾਈ ॥ ^੫ਪਾਇਕ ਅਗ੍ਰ ਭਏ ਮਧਿ ਬਾਜ ਰਥੀ
ਰਥ ਸਾਜ ਕੈ ਪਾਂਤਿ ਬਨਾਈ ॥ ^੬ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਕੇ ਪੁੰਜਨ ਉਪਰਿ ਸੁੰਦਰ ਤੁੰਗ
ਪੁਜਾ ਫਹਰਾਈ ॥ ^੭ਸਕ੍ਰ ਸੋ ਜੁੱਧ ਕੇ ਹੇਤ ਮਨੋ ਧਰਿ ਛਾਡਿ ਸਪੱਛ ਉਡੇ
ਗਿਰਰਾਈ ॥੧੭੫॥ ^੮ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਬਨਾਇ ਦਲੁ ਘੇਰਿ ਲਇਓ ਗਿਰ
ਰਾਜ ॥ ਕਵਚ ਅੰਗ ਕਸਿ ਕੋਪ ਕਰਿ ਉਠੇ ਸਿੰਘ ਜਿਉ ਗਾਜ ॥੧੭੬॥ ^੯ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥
ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸੁ ਬੀਰ ਬਲੀ ਮਨ ਕੋਪ ਭਰੇ ਰਨ ਭੂਮਹਿ ਆਏ ॥ ^{੧੦}ਦੇਖਨ ਮੈ
ਸੁਭ ਅੰਗ ਉਤੰਗ ਤੁਰਾ ਕਰਿ ਤੇਜ ਧਰਾ ਪਰ ਧਾਏ ॥ ^{੧੧}ਧੂਰ ਉਡੀ ਤਬ ਤਾ
ਛਿਨ ਮੈ ਤਿਹ ਕੇ ਕਨਕਾ ਪਗ ਸੋਂ ਲਪਟਾਏ ॥ ^{੧੨}ਠਉਰ ਅਡੀਠ ਕੇ ਜੈ ਕਰਬੇ
ਕਹਿ ਤੇਜ ਮਨੋ ਮਨ ਸੀਖਨ ਆਏ ॥੧੭੭॥ ^{੧੩}ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡਿ ਕਾਲਕਾ ਸ੍ਰਵਨ
ਮੈ ਤਨਕ ਭਨਕ ਸੁਨਿ ਲੀਨ ॥ ਉਤਰ ਸਿੰਗ ਗਿਰ ਰਾਜ ਤੇ ਮਹਾਂ ਕੁਲਾਹਲਿ
ਕੀਨ ॥੧੭੮॥ ^{੧੪}ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਆਵਤ ਦੇਖਿਕੈ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਕੋ ਕੋਪ ਕਰਿਓ ਮਨ
ਮੈ ਅਤਿ ਦਾਨੋ ॥ ^{੧੫}ਨਾਸ ਕਰੋ ਇਹ ਕੋ ਛਿਨ ਮੈ ਕਰਿ ਬਾਨ ਸੰਭਾਰ ਬਡੋ ਧਨੁ
ਤਾਨੋ ॥ ^{੧੬}ਕਾਲੀ ਕੇ ਬੱਕ੍ਰ ਬਿਲੋਕਨ ਤੇ ਸੁ ਉਠਿਓ ਮਨ ਮੈ ਭ੍ਰਮ ਜਿਉ ਜਮ
ਜਾਨੋ ॥ ^{੧੭}ਬਾਨ ਸਮੂਹ ਚਲਾਇ ਦਏ ਕਿਲਕਾਰ ਉਠਿਓ ਜੁ ਪ੍ਰਲੈ ਘਨ
ਮਾਨੋ ॥੧੭੯॥ ^{੧੮}ਬੈਰਨ ਕੇ ਘਨ ਸੇ ਦਲ ਪੈਠਿ ਲਇਓ ਕਰਿ ਮੈ ਧਨੁ ਸਾਇਕੁ
ਐਸੇ ॥ ^{੧੯}ਸਿਆਮ ਪਹਾਰ ਸੇ ਦੈਤ ਹਨੇ ਤਮ ਜੈਸੇ ਹਰੇ ਰਵਿ ਕੀ ਕਿਰਨੈ ਸੇ ॥
^{੨੦}ਭਾਜ ਗਈ ਪੁਜਨੀ ਡਰਿਕੈ ਕਬਿ ਕੋਊ ਕਹੈ ਤਿਹ ਕੀ ਛਬਿ ਕੈਸੇ ॥ ^{੨੧}ਭੀਮ
ਕੋ ਸ੍ਰੁਨਿ ਭਰਿਓ ਮੁਖ ਦੇਖਿ ਕੈ ਛਾਡਿ ਚਲੇ ਰਨ ਕਉਰਉ ਜੈਸੇ ॥੧੮੦॥
^{੨੨}ਕਬਿਤੁ ॥ ਆਗਿਆ ਪਾਇ ਸੁੰਭ ਕੀ ਸੁ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਧੀਰ ਜੋਧੇ ਆਏ ਚੰਡ ਉਪਰ
ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ਕੈ ਬਨੀ ਠਨੀ ॥ ^{੨੩}ਚੰਡਕਾ ਲੈ ਬਾਨ ਅਉ ਕਮਾਨ ਕਾਲੀ ਕਿਰਪਾਨ
ਛਿਨ ਮਧਿ ਕੈ ਕੈ ਬਲ ਸੁੰਭ ਕੀ ਹਨੀ ਅਨੀ ॥ ^{੨੪}ਡਰਤ ਜਿ ਖੇਤ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰੇਤ
ਕੀਨੇ ਬਾਨਨ ਸੋ ਬਿਚਲ ਬਿਥਰ ਐਸੇ ਭਾਜਗੀ ਅਨੀ ਕਨੀ ॥ ^{੨੫}ਜੈਸੇ ਬਾਰੂ ਬਲ
ਮੈ ਸਬੂਹ ਬਹੇ ਪਉਨ ਹੁੰ ਕੇ ਧੂਰ ਉਡਿ ਚਲੇ ਹੁਇਕੈ ਕੋਟਿਕ ਕਨੀ ਕਨੀ

ਓ ਅਨੀ ਵੰਜ ਦੀ ਉਸ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ੨੧੮੭ ਹਾਥੀ ਹੋਣ, ੩੨੧੮੭ ਰਥ ਹੋਣ, ੬੫੬੧ ਘੋੜੇ ਹੋਣ, ੧੦੬੩੫ ਪੈਦਲ ਹੋਣ ਤਾਂ
ਇਹ ਸੈਨਾ ਦੀ ਇਕ ਅਨੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

- ੧ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਸੁਉਣਤਬੰਦ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ—
- ੨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਾਂਗਾ ਉਸ ਕਾਲੀ ਤੇ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਬੱਕਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ॥੧੭੩॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਹੀ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਸਜ਼ਤਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ ॥੧੭੪॥
- ੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਪੌਸੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਸੋਂ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਈ ।
- ੫ ਪੈਦਲ ਸੈਨਾ ਅੱਗੇ ਹੋ ਗਈ, ਵਿਚਕਾਰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਖੀ ਸੈਨਾ ਤੇ ਰੱਬ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਲਾ ਲਏ ।
- ੬ ਮਸਤੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਹੌਦਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਝੰਡੇ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਉਹ ਝੰਡੇ ਉੱਪਰ ਝੁਲਦੇ ਇਉਂ
- ੭ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਮਾਨੋ ਕਿ ਇੰਦਰ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਹਾੜ ਉੱਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੭੫॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਨੇ ਦਲ ਜੋੜ ਕੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ । ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਜੋਆ ਤੇ ਕਵਚ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਕੱਸ ਲਏ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ, ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਗੱਜ ਕੇ ਉੱਠਿਆ ॥੧੭੬॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਦੋਵੇਂ ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ।
- ੧੦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸਨ ਤੇ ਉੱਚੇ ਕੰਦਾਵਰ, ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਨੱਸੇ ।
- ੧੧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੁੜ ਉੱਡੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਉੱਡ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਗਏ ।
- ੧੨ ਮਾਨੋ ਨਾ ਦੇਖੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਆਏ ਹਨ ॥੧੭੭॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡੀ ਤੇ ਕਾਲਕਾ ਦੇ ਕੰਨ ਨੇ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਭਿਣਕ ਭਾਵ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਲਈ । ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਬੜਾ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ॥੧੭੮॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਚੰਡੀ ਬਲਵਾਨ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦੌਤ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ
- ੧੫ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ, ਹੱਥ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਕਮਾਨ ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤਾਣ ਲਿਆ ।
- ੧੬ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਕਾਲੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਭਰਮ ਉੱਠਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਾਲੀ ਨੂੰ ਯਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ—
- ੧੭ ਸਾਰੇ ਬਾਣ ਉਸ ਨੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇਉਂ ਗਰਜ ਕੇ (ਕਿਲਕ) ਲਲਕਾਰ ਮਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਗਰਜਦਾ ਹੈ, ਪਰਲੇ ਸਮੇਂ ॥੧੭੯॥
- ੧੮ ਉਪਰ ਦੇਵੀ ਨੇ ਵੀ ਵੈਰੀ ਦੇ ਦਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਧਨੁੱਖ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ
- ੧੯ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਕਾਲੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਨੇ ਕਾਲ ਪੂਤ ਪਹਾੜ ਜਿਹੇ ਦੌਤ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ।
- ੨੦ ਡਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਗਈ ਕੋਈ ਕਵੀ ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇ? ਇਉਂ ਜਾਣ ਲਉ ਕਿ—
- ੨੧ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀਮ ਦਾ ਲਹੂ ਰੰਗਾ ਲਾਲ ਮੂੰਹ ਵੇਖ ਕੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੌਰਵਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਗਈ ਸੀ ॥੧੮੦॥
- ੨੨ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸੁੰਭ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਤੇ ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਯੋਧੇ ਬਣ-ਠਣ ਕੇ ਆ ਪਏ ਚੰਡੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਕੇ ।
- ੨੩ ਚੰਡਕਾ ਨੇ ਬਾਣ ਤੇ ਕਮਾਨ ਲੈ ਲਏ । ਕਾਲੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਫੜ ਕੇ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਬਲ ਧਾਰ ਕੇ ਸੁੰਭ ਦੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੪ ਡਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਜਿਹੇ ਦੌਤ ਰਣ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ । ਬਾਕੀ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਰਦੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਸਥਾਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਬਹੁਤੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ।
- ੨੫ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹਨੇਰੀ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੁੜ, ਮਿੱਟੀ, ਰੇਤ ਕਿਣਕਾ-ਕਿਣਕਾ ਹੋ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਕਿਣਕੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਹੋ ਕੇ (ਕਣੀ-ਕਣੀ ਬਣਕੇ) ॥੧੮੧॥

॥੧੮੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧^{ਖੱਗ} ਲੈ ਕਾਲੀ ਅਉ ਚੰਡੀ ਕੁਵੰਡਿ ਬਿਲੋਕ ਕੈ ਦਾਨਵ
ਇਉ ਦਬਟੇ ਹੈ ॥ ੨^{ਕੇਤਕ} ਚਾਬ ਗਈ ਮੁਖਿ ਕਾਲਕਾ ਕੇਤਿਨ ਕੇ ਸਿਰ ਚੰਡਿ
ਕਟੇ ਹੈ ॥ ੩^{ਸ੍ਰਉਨਤ} ਸਿੰਧ ਭਇਓ ਧਰ ਮੈ ਰਨ ਛਾਡ ਗਏ ਇਕ ਦੈਤ ਫਟੇ
ਹੈ ॥ ੪^{ਸੁੰਭ} ਪੈ ਜਾਇ ਕਹੀ ਤਿਨ ਇਉ ਬਹੁ ਬੀਰ ਮਹਾਂ ਤਿਹ ਠਉਰ ਲਟੇ ਹੈ ॥੧੮੨॥
੫^{ਦੋਹਰਾ} ॥ ਦੇਖਿ ਭਇਆਨਕ ਜੁੱਧ ਕੋ ਕੀਨੋ ਬਿਸਨ ਬਿਚਾਰਿ ॥ ੬^{ਸਕਤ} ਸਹਾਇਤ
ਕੇ ਨਮਿਤ ਭੇਜੀ ਰਨਹਿ ਮੰਝਾਰ ॥੧੮੩॥ ੭^{ਸ੍ਰੈਯਾ} ॥ ਆਇਸ ਪਾਇ ਸਭੇ ਸਕਤੀ
ਚਲਿਕੈ ਤਹਾਂ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪੈ ਆਈ ॥ ੮^{ਦੇਵੀ} ਕਹਿਓ ਤਿਨ ਕੋ ਕਰ ਆਦਰੁ
ਆਈ ਭਲੇ ਜਨੁ ਬੋਲ ਪਠਾਈ ॥ ੯^{ਤਾ} ਛਬਿ ਕੀ ਉਪਮਾ ਅਤਿਹੀ ਕਵਿ ਨੇ
ਅਪਨੇ ਮਨ ਮੈ ਲਖਿ ਪਾਈ ॥ ੧੦^{ਮਾਨਹੁ} ਸਾਵਨ ਮਾਸ ਨਦੀ ਚਲਿਕੈ ਜਲ ਰਾਸ
ਮੈ ਆਨ ਸਮਾਈ ॥੧੮੪॥ ੧੧^{ਸ੍ਰੈਯਾ} ॥ ਦੇਖਿ ਮਹਾਂ ਦਲੁ ਦੇਵਨ ਕੋ ਬਰ ਬੀਰ
ਸੁ ਸਾਮੁਹੇ ਜੁੱਧ ਕੋ ਧਾਏ ॥ ੧੨^{ਬਾਨਨਿ} ਸਾਥ ਹਨੇ ਬਲੁ ਕੈ ਰਨ ਮੈ ਬਹੁ ਆਵਤ
ਬੀਰ ਗਿਰਾਏ ॥ ੧੩^{ਦਾੜਨ} ਸਾਥਿ ਚਬਾਇ ਗਈ ਕਲਿ ਅਉਰ ਗਹੇ ਚਹੂੰ ਓਰ
ਬਗਾਏ ॥ ੧੪^{ਰਾਵਨ} ਸੋ ਰਿਸ ਕੈ ਰਨ ਮੈ ਪਤਿ ਭਾਲਕ ਜਿਉ ਗਿਰ ਰਾਜ
ਚਲਾਏ ॥੧੮੫॥ ੧੫^{ਫੇਰ} ਲੈ ਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸੰਭਾਰ ਕੈ ਦੈਤਨ ਸੋ ਬਹੁ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ
ਹੈ ॥ ੧੬^{ਮਾਰ} ਬਿਦਾਰ ਸੰਘਾਰ ਦਏ ਬਹੁ ਭੂਮ ਪਰੇ ਭਟ ਸ੍ਰਉਨ ਝਰਿਓ ਹੈ ॥
੧੭^{ਗੁਰੂ} ਬਹਿਓ ਅਰ ਸੀਸਨ ਤੇ ਕਵਿ ਨੇ ਤਿਹ ਕੋ ਇਹ ਭਾਉ ਧਰਿਓ ਹੈ ॥
੧੮^{ਮਾਨੋ} ਪਹਾਰ ਕੇ ਸਿੰਗਹੁ ਤੇ ਧਰਨੀ ਪਰ ਆਨ ਤੁਸਾਰ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥੧੮੬॥
੧੯^{ਦੋਹਰਾ} ॥ ਭਾਜ ਗਈ ਧੁਜਨੀ ਸਭੇ ਰਹਿਓ ਨ ਕਛੂ ਉਪਾਉ ॥ ੨੦^{ਸੁੰਭ} ਨਿਸੁੰਭਹਿ
ਸੋ ਕਹਿਓ ਦਲੁ ਲੈ ਤੁਮ ਹੂੰ ਜਾਹੁ ॥੧੮੭॥ ੨੧^{ਸ੍ਰੈਯਾ} ॥ ਮਾਨ ਕੈ ਸੁੰਭੁ ਕੋ ਬੋਲ
ਨਿਸੁੰਭੁ ਚਲਿਓ ਦਲ ਸਾਜ ਮਹਾਂ ਬਲ ਐਸੇ ॥ ੨੨^{ਭਾਰਥ} ਜਿਉ ਰਨ ਮੈ ਰਿਸ
ਪਾਰਥ ਕ੍ਰੂਪ ਕੈ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਕਰਨੈ ਸੇ ॥ ੨੩^{ਚੰਡਿ} ਕੇ ਬਾਨ ਲਗੇ ਬਹੁ ਦੈਤ
ਕਉ ਫੋਰਿਕੈ ਪਾਰ ਭਏ ਤਨ ਕੈਸੇ ॥ ੨੪^{ਸਾਵਨ} ਮਾਸ ਕ੍ਰਿਸਾਨ ਕੇ ਖੇਤ ਉਗੇ
ਮਨੋ ਧਾਨ ਕੇ ਅੰਕੁਰ ਜੈਸੇ ॥੧੮੮॥ ੨੫^{ਸ੍ਰੈਯਾ} ॥ ਬਾਨਨ ਸਾਥ ਗਿਰਾਇ ਦਏ ਬਹੁਰੋ
ਅਸਿ ਲੈ ਕਰਿ ਇਉ ਰਨ ਕੀਨੋ ॥ ੨੬^{ਮਾਰਿ} ਬਿਦਾਰਿ ਦਈ ਧੁਜਨੀ ਸਭ ਦਾਨਵ
ਕੋ ਬਲੁ ਹੁਇ ਗਇਓ ਛੀਨੋ ॥ ੨੭^{ਸ੍ਰਉਨ} ਸਮੂਹਿ ਪਰਿਓ ਤਿਹ ਠਉਰ ਤਹਾਂ ਕਵਿ
ਨੇ ਜਸੁ ਇਉ ਮਨ ਚੀਨੋ ॥ ੨੮^{ਸਾਤ} ਹੂੰ ਸਾਗਰ ਕੋ ਰਚਿਕੈ ਬਿਧਿ ਆਠਵੇ
ਸਿੰਧ ਕਰਿਓ ਹੈ ਨਵੀਨੋ ॥੧੮੯॥ ੨੯^{ਲੈ} ਕਰ ਮੈ ਅਸਿ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸੁ

ੳ ਪਠੰਤਰ-ਸਹਾਇਹ

ਅ ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਵੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇਕੱਲੀ ਕਿਵੇਂ
ਲੜਦੀ ਰਹੀ? ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਕੀ ਦੇਵਤੋਂ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਝੋਕ ਕੇ ਆਪ ਕਿਤੇ ਲੁਕ ਕੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਸਨ?
ਨਹੀਂ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਝੋਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਧਨ ਤੇ ਰਾਬਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਜ਼ਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੇਵਤੋਂ ਆਪਣਾ
ਪੂਰਨ ਬਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਾਮ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਨਾਇਕ, ਕਮਾਂਡਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਦਾ (ਸਨਮਾਨ
ਜਾਂ ਕਰੋੜ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਯੁੱਧ ਦੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨਾਇਕ ਨੇ ਇਕ ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਨੰਬਰ ਦੋ ਕਾਲਕਾ ਹੀ ਸੀ। ਬਿਵ ਜੀ ਵੀ ਭਮਰੂ ਵਜਾ
ਕੇ ਕੋਈ ਭਾਨ ਮਤੇ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੁੱਢਾ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮਰਦ ਦੀ ਖਾਕ
ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆਪ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੀ।

- ੧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਕਾਲੀ ਨੇ ਖੰਡਾ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਤੀਰ
ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਦੌੜ ਇਉਂ ਦਬਕਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਖਾ ਗਈ ਮੂੰਹ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ,
ਕਿਤਨਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਚੰਡੀ ਨੇ ਕਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੩ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਹੂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਖੇਤ
ਛੱਡ ਗਏ, ਕੁਝ ਘਾਇਲ ਹੋ ਗਏ ।
- ੪ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁੰਭ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਅੰਤ
ਸੂਰਮੇ ਉਥੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ॥੧੮੨॥
- ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਧਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ
ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ।
- ੬ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਾਸਤੇ
ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ॥੧੮੩॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਗਿਆ ਪਾ ਕੇ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਦੇ
ਕੋਲ ਆ ਪੁੱਜੀ ।
- ੮ ਦੇਵੀ ਨੇ ਬੜੇ ਆਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ
ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ।
- ੯ ਉਸ ਸੋਭਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ
ਵਿਚ ਸਮਝੀ ।
- ੧੦ ਸਮਝੋ ਕਿ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤ ਬਾਰਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ
ਨਦੀ ਭਰ ਕੇ ਚੱਲੀ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲੀ ॥੧੮੪॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਦਲ ਵੇਖ
ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਯੋਧੇ ਸਾਹਮਣੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਗਏ ।
- ੧੨ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬਾਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ
ਜ਼ੋਰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੩ ਕੁਝ ਕਾਲਕਾ ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੱਥ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਕਾਲਕਾ
ਨੇ ਪਕੜ ਕੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਵਗਾਹ-ਵਗਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ
ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ
- ੧੪ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਰਿੱਛਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਾਲੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਮਵੰਤ
ਨੇ ਪਹਾੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ॥੧੮੫॥
- ੧੫ ਫੇਰ ਕਾਲੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਫੜ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ
ਬਹੁਤ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ।
- ੧੬ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਲਹੂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ।
- ੧੭ ਜਿਹੜੀ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਿੱਟੀ ਚਰਬੀ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ
ਕਵੀ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ—
- ੧੮ ਜਾਣੋਂ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉੱਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬਰਫ ਢਲ
ਕੇ ਆ ਪਈ ਹੈ ॥੧੮੬॥
- ੧੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦੋਂ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ
ਨਾ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰਣ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ।
- ੨੦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਨਿਸ਼ੰਭ ਨੂੰ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਫੌਜ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਹ ॥੧੮੭॥
- ੨੧ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਸੁੰਭ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਦਲ ਬਣਾ ਕੇ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਪਿਆ ਉਹ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
- ੨੨ ਮਹਾਂ ਭਰਥ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਜੁਨ ਨੇ ਕਰਨ
ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ।
- ੨੩ ਚੰਡੀ ਦੇ ਤੀਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਦੇ ਲੱਗੇ ਤਨ ਚੀਰ ਕੇ
ਪਾਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਭਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ—
- ੨੪ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਧਾਨ ਦੀ ਫਸਲ
ਉੱਗ ਕੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੁੰਬਲਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ
ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੮੮॥
- ੨੫ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁਆਨ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤੇ
ਫੇਰ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ।
- ੨੬ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਫਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੈਤ ਦਾ ਬਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਘਟ ਗਿਆ ।
- ੨੭ ਲਹੂ ਸਾਰਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਲ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ
ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੀ ਹੈ ਕਿ—
- ੨੮ ਜਾਣੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣਾਏ ਸੀ, ਹੁਣ
ਅੱਠਵਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਇਹ ਲਹੂ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਨਵਾਂ
ਹੀ ॥੧੮੯॥
- ੨੯ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਕੇ

੧ਕ੍ਰੋਧ ਭਈ ਰਨ ਮੱਧਿ ਲਗੀ ਹੈ ॥ ੨ਫੋਰ ਦਈ ਚਤੁਰੰਗ ਚਮੁੰ ਬਲੁ ਕੈ ਬਹੁ
 ਕਾਲਕਾ ਮਾਰ ਧਰੀ ਹੈ ॥ ੩ਰੂਪ ਦਿਖਾਇ ਭਇਆਨਕ ਇਉ ਅਸੁਰੰ ਪਤਿ ਭ੍ਰਾਤ
 ਕੀ ਕ੍ਰਾਂਤ ਹਰੀ ਹੈ ॥ ੪ਸ੍ਰਉਨ ਸੋ ਲਾਲ ਭਈ ਧਰਨੀ ਸੁ ਮਨੋ ਅੰਗ ਸੂਹੀ
 ਕੀ ਸਾਰੀ ਕਰੀ ਹੈ ॥੧੯੦॥ ੫ਦੈਤ ਸੰਭਾਰ ਸਭੈ ਅਪਨੋ ਬਲਿ ਚੰਡਿ ਸੋ ਜੁੱਧੁ
 ਕੋ ਫੇਰਿ ਅਰੇ ਹੈ ॥ ੬ਆਯੁਧ ਧਾਰਿ ਲਰੇ ਰਨ ਇਉ ਜਨੁ ਦੀਪਕ ਮੱਧਿ ਪਤੰਗ
 ਪਰੇ ਹੈ ॥ ੭ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੁਵੰਡ ਸੰਭਾਰ ਸਭੈ ਰਨ ਮੱਧਿ ਦੁਟੁਕ ਕਰੇ ਹੈ ॥
 ੮ਮਾਨੋ ਮਹਾਂ ਬਨ ਮੈ ਬਰ ਬਿਛਨ ਕਾਟਿਕੈ ਬਾਢੀ ਜੁਦੇ ਕੈ ਧਰੇ ਹੈ ॥੧੯੧॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੯ਮਾਰ ਲਇਓ ਦਲੁ ਅਉਰ ਭਜਿਓ ਮਨ ਮੈ ਤਬ ਕੋਪ ਨਿਸੁੰਭ ਕਰਿਓ
 ਹੈ ॥ ੧੦ਚੰਡ ਕੇ ਸਾਮੁਹੇ ਆਨਿ ਅਰਿਓ ਅਤਿ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਪਗੁ ਨਾਹਿ ਟਰਿਓ
 ਹੈ ॥ ੧੧ਚੰਡ ਕੇ ਬਾਨ ਲਗਿਓ ਮੁਖ ਦੈਤ ਕੇ ਸ੍ਰਉਨ ਸਮੂਹ ਧਰਾਨ ਪਰਿਓ
 ਹੈ ॥ ਮਾਨਹੁ ਰਾਹੁ ਗ੍ਰਸਿਓ ਨਭ ਭਾਨੁ ਸੁ ਸ੍ਰਉਨਤ ਕੋ ਅਤ ਬਉਨ ਕਰਿਓ
 ਹੈ ॥੧੯੨॥ ੧੨ਸਾਂਗ ਸੰਭਾਰ ਕਰੰ ਬਲੁ ਧਾਰ ਕੈ ਚੰਡ ਦਈ ਰਿਪ ਭਾਲ ਮੈ
 ਐਸੇ ॥ ੧੩ਜੋਰ ਕੈ ਫੋਰ ਗਈ ਸਿਰ ਤ੍ਰਾਨ ਕੋ ਪਾਰ ਭਈ ਪਟ ਫਾਰ ਅਨੈਸੇ ॥
 ੧੪ਸ੍ਰਉਨ ਕੀ ਧਾਰ ਚਲੀ ਪਥ ਉਰਧ ਸੋ ਉਪਮਾ ਸੁ ਭਈ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ॥ ੧੫ਮਾਨੋ
 ਮਹੇਸ ਕੇ ਤੀਸਰੇ ਨੈਨ ਕੀ ਜੋਤ ਉਦੋਤ ਭਈ ਖੁਲ ਤੈਸੇ ॥੧੯੩॥ ੧੬ਦੈਤ ਨਿਕਾਸ
 ਕੈ ਸਾਂਗ ਵਹੈ ਬਲਿ ਕੈ ਤਬ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੇ ਦੀਨੀ ॥ ੧੭ਜਾਇ ਲਗੇ ਤਿਹ
 ਕੇ ਮੁਖ ਮੈ ਬਹਿ ਸ੍ਰਉਨ ਪਰਿਓ ਅਤਿ ਹੀ ਛਬਿ ਕੀਨੀ ॥ ੧੮ਇਉ ਉਪਮਾ
 ਉਪਜੀ ਮਨ ਮੈ ਕਬਿ ਨੇ ਇਹ ਭਾਂਤ ਸੋਈ ਕਹਿ ਦੀਨੀ ॥ ੧੯ਮਾਨਹੁ ਸਿੰਗਲ
 ਦੀਪ ਕੀ ਨਾਰੀ ਗਰੇ ਮੈ ਤੰਬੋਰ ਕੀ ਪੀਕ ਨਵੀਨੀ ॥੧੯੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੦ਜੁੱਧੁ
 ਨਿਸੁੰਭ ਕਰਿਓ ਅਤਿ ਹੀ ਜਸੁ ਇਆ ਛਬਿ ਕੋ ਕਬਿ ਕੋ ਬਰਨੈ ॥ ੨੧ਨਹਿ
 ਭੀਖਮ ਦੋਣਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਅਰੁ ਦੋਣਜ ਭੀਮ ਨ ਅਰਜਨ ਅਉ ਕਰਨੈ ॥ ੨੨ਬਹੁ
 ਦਾਨਵ ਕੇ ਤਨ ਸ੍ਰਉਨ ਕੀ ਧਾਰ ਛੁਟੀ ਸੁ ਲਗੇ ਸਰ ਕੇ ਫਰਨੈ ॥ ੨੩ਜਨੁ
 ਰਾਤ ਕੇ ਦੂਰਿ ਬਿਭਾਸ ਦਸੋ ਦਿਸ ਫੈਲਿ ਚਲੀ ਰਵਿ ਕੀ ਕਿਰਨੈ ॥੧੯੫॥
 ੨੪ਚੰਡ ਲੈ ਚੱਕ੍ਰ ਧਸੀ ਰਨ ਮੈ ਰਿਸ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਓ ਬਹੁ ਦਾਨਵ ਮਾਰੇ ॥ ੨੫ਫੇਰਿ
 ਗਦਾ ਗਹਿਕੈ ਲਹਿਕੈ ਚਹਿਕੈ ਰਿਪ ਸੈਨ ਹਤੀ ਲਲਕਾਰੇ ॥ ੨੬ਲੈ ਕਰ ਖੱਗ
 ਅਦੱਗ ਮਹਾਂ ਸਿਰ ਦੈਤਨ ਕੇ ਬਹੁ ਭੂ ਪਰ ਝਾਰੇ ॥ ੨੭ਰਾਮ ਕੇ ਜੁੱਧ ਸਮੈ ਹਨੂਮਾਨ
 ਜੁਆਨ ਮਨੋ ਗਰੂਏ ਗਿਰ ਡਾਰੇ ॥੧੯੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੮ਦਾਨਵ ਏਕ ਬਡੋ ਬਲਿਵਾਨ
 ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਪਾਨ ਹਕਾਰ ਕੈ ਧਾਇਓ ॥ ੨੯ਕਾਢ ਕੈ ਖੱਗੁ ਸੁ ਚੰਡਕਾ ਮਿਆਨ

ਓ ਯਾਦ ਰਹੇ ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਦੀਆਂ ਪਦਮਣੀਆਂ ਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੁੰਦਰ ਚਮੜੀ ਦਾ ਰੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਨ ਜਾਂ ਦੰਦਾਸੇ ਦੀ ਪੀਕ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰਦੀ ਗਲੇ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

- ੧ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਲੜੀ ਹੈ ।
 ੨ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਸੈਨਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਾਲਕਾ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।
 ੩ ਕਾਲਕਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਖਾ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਦੇ ਭਾਈ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦਾ ਡਰ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਫੱਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਈ ਹੈ ।
 ੪ ਧਰਤੀ ਲਹੂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਲ ਹੋ ਗਈ ਜਾਣੇ ਧਰਤੀ ਨੇ ਲਾਲ ਸਾੜੀ ਪਹਿਨ ਲਈ ਹੈ ॥੧੯੦॥
 ੫ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਬਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਚੰਡੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅੜ ਗਏ ਹਨ ।
 ੬ ਸਸ਼ਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲੜੇ ਜਿਵੇਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਦੇ ਵਿਚ ਪਤੰਗੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ।
 ੭ ਚੰਡੀ ਨੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧਨੁੱਖ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਦੌੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਵਣ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਤੁਖਾਣ ਮਿਸਤਰੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਧਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੧੯੧॥
 ੮ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਦਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਕੁਝ ਭੱਜ ਗਿਆ ਤਦ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ।
 ੧੦ ਫੇਰ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਆਪ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਚੰਡੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੰਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ, ਪੈਰ ਇਕ ਵੀ ਪਿਛਾਹ ਨਾ ਹਟਿਆ ।
 ੧੧ ਚੰਡੀ ਦੇ ਤੀਰ ਦੈਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਤੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਨਿਕਲ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ੧੨ ਜਾਣੇ ਜਿ ਰਾਹੁ ਕੇਤੂ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਮੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀ (ਉੱਪਰ ਛੱਲ) ਉਛਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ॥੧੯੨॥
 ੧੩ ਨੇਜਾ ਫੜ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਡੀ ਨੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਿਆ ਜਿਹੜਾ ੧੪ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਐਸਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਪ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਪਾਰ ਜਾ ਹੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੧੫ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਦੀ ਪਾਰ ਚੱਲੀ ਜੋ ਮੱਥੇ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕੈਸੀ ਉਪਮਾ ਹੈ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕੈਸੀ ਹੈ? ੧੬ ਜਾਣੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਨੇਤਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਬੱਸ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਵੇ ॥੧੯੩॥
 ੧੭ ਦੈਤ ਨੇ ਉਹ ਬਰਛੀ ਕੱਢ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਦੇ ਮਾਰੀ ।
 ੧੮ ਉਹ ਬਰਛੀ ਜਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਾ ਲੱਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਲਹੂ ਨਿਕਲ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕੀਤੀ—
 ੧੯ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਆਈ ਜੋ ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ—
 ੨੦ ਸੰਗਲਾ ਦੀਪ ਦੀ ਪਦਮਣੀ ਦੇ ਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦੰਦਾਸੇ ਦੀ ਪੀਕ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ॥੧੯੪॥
 ੨੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਨੇ ਅਤਿ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਿਹੜਾ ਕਵੀ ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸੇ? ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਯੁੱਧ ੨੨ ਤਾਂ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵੇਲੇ ਨਾ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਨਾ ਦ੍ਰੋਣਾਚਾਰੀਆ, ਨਾ ਕ੍ਰਿਪਾਚਾਰਜ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੁਰਯੋਧਨ, ਨਾ ਹੀ ਭੀਮ ਸੈਨ, ਨਾ ਹੀ ਅਰਜਨ ਨੇ ਜਾਂ ਕਰਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
 ੨੩ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਵਹਿ ਤੁਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਫਨ ਲੱਗੇ ਹਨ ।
 ੨੪ ਜੋ ਇਉਂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰੇ ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੯੫॥
 ੨੫ ਫੇਰ ਚੰਡੀ ਚੱਕਰ ਲੈ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾ ਧਸੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ । ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।
 ੨੬ ਫੇਰ ਗਦਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ, ਲਪਕ ਕੇ ਚਾਉ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸੈਨਾ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੀ ।
 ੨੭ ਫੇਰ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਝਮ-ਝਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਜੋ ਮਹਾਨ ਭਾਰੀ ਸੀ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਦੈਤ ਮਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ।
 ੨੮ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੁਆਨ ਨੇ ਜਾਣੇ ਗੇਰੂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਲਿਆ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੧੯੬॥
 ੨੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਯੋਧਾ ਦੈਤ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਦੌੜ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਚੰਡੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ।
 ੩੦ ਚੰਡਕਾ ਨੇ ਖੰਡਾ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ

'ਤੇ, ਤਾ ਤਨ ਬੀਚ ਭਲੇ ਬਰ ਲਾਇਓ ॥ ^੨ਟੂਟ ਪਰਿਓ ਸਿਰਵਾ ਧਰ ਤੇ, ਜਸੁ
 ਇਆ ਛਬਿ ਕੋ ਕਵਿ ਕੇ ਮਨ ਆਇਓ ॥ ^੩ਉਚ ਧਰਾਧਰ ਉਪਰਿ ਤੇ ਗਿਰਿਓ
 ਕਾਕ ਕਰਾਲ ਭੁਜੰਗਮ ਖਾਇਓ ॥੧੯੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੪ਬੀਰ ਨਿਸੁੰਭ ਕੋ ਦੈਤ ਬਲੀ
 ਇਕ ਪੇਰੁ ਤੁਰੰਗ ਗਇਓ ਰਨ ਸਾਮੁਹਿ ॥ ^੫ਦੇਖਤ ਧੀਰਜ ਨਾਹਿ ਰਹੇ ਅਬਿ
 ਕੋ ਸਮਰੋਥ ਹੈ ਬਿਕ੍ਰਮ ਜਾ ਮਹਿ ॥ ^੬ਚੰਡ ਲੈ ਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਹਨੇ ਅਰਿ ਫੇਰਿ
 ਦਈ ਸਿਰ ਦਾਨਵ ਤਾ ਮਹਿ ॥ ^੭ਮੁੰਡਹਿ ਤੁੰਡਹਿ ਰੁੰਡਹਿ ਚੀਰ ਪਲਾਨ ਕਿਕਾਨ
 ਧਸੀ ਬਸੁਧਾ ਮਹਿ ॥੧੯੮॥ ^੮ਇਉ ਜਬ ਦੈਤ ਹਤਿਓ ਬਰ ਚੰਡ ਸੁ ਅਉਰ ਚਲਿਓ
 ਰਨ ਮੱਧਿ ਪਚਾਰੇ ॥ ^੯ਕੇਹਰਿ ਕੇ ਸਮੁਹਾਇ ਰਿਸਾਇਕੈ ਧਾਇਕੈ ਘਾਇ ਦੁ ਤੀਨਕ
 ਝਾਰੇ ॥ ^{੧੦}ਚੰਡਿ ਲਈ ਕਰਵਾਰ ਸੰਭਾਰ ਹਕਾਰ ਕੈ ਸੀਸ ਦਈ ਬਲੁ ਧਾਰੇ ॥ ^{੧੧}ਜਾਇ
 ਪਰਿਓ ਸਿਰ ਦੂਰ ਪਰਾਇ ਜਿਉ ਟੂਟਤ ਅੰਬ ਬਜਾਰ ਕੇ ਮਾਰੇ ॥੧੯੯॥ ^{੧੨}ਜਾਨ
 ਨਿਦਾਨ ਕੋ ਜੁਧੁ ਬਨਿਓ ਰਨ ਦੈਤ ਸਬੂਹ ਸਬੈ ਉਠਿ ਧਾਏ ॥ ^{੧੩}ਸਾਰ ਸੋ ਸਾਰ
 ਕੀ ਮਾਰ ਮਚੀ ਤਬ ਕਾਇਰ ਛਾਡ ਕੈ ਖੇਤ ਪਰਾਏ ॥ ^{੧੪}ਚੰਡ ਕੇ ਖੱਗ ਗਦਾ
 ਲਗ ਦਾਨਵ ਰੰਚਕ ਰੰਚਕ ਹੁਇ ਤਨ ਆਏ ॥ ^{੧੫}ਮੂੰਗਰ ਲਾਇ ਹਲਾਇ ਮਨੋ
 ਤਰੁ ਕਾਛੀ ਨੇ ਪੇਡ ਤੇ ਤੂਤ ਗਿਰਾਏ ॥੨੦੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੬}ਪੇਖਿ ਚਮੁੰ ਬਹੁ ਦੈਤਨ
 ਕੀ ਪੁਨਿ ਚੰਡਕਾ ਆਪਨੇ ਸਸਤ੍ਰੁ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ^{੧੭}ਬੀਰਨ ਕੇ ਤਨ ਚੀਰ ਪਟੀਰ ਸੇ
 ਦੈਤ ਹਕਾਰ ਪਛਾਰ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ^{੧੮}ਘਾਉ ਲਗੇ ਤਿਨ ਕੋ ਰਨ ਭੂਮ ਮੈ ਟੂਟ ਪਰੇ
 ਧਰ ਤੇ ਸਿਰ ਨਿਆਰੇ ॥ ^{੧੯}ਜੁਧ ਸਮੈ ਸੁਤ ਭਾਨ ਮਨੋ ਸਸ ਕੇ ਸਭ ਟੂਕ ਜੁਦੇ
 ਕਰ ਡਾਰੇ ॥੨੦੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੦}ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਤਬੈ ਬਲ ਧਾਰ ਸੰਭਾਰ ਲਈ ਕਰਵਾਰ
 ਕਰੀ ਕਰ ॥ ^{੨੧}ਕੋਪ ਦਈਅ ਨਿਸੁੰਭ ਕੇ ਸੀਸ ਬਹੀ ਇਹ ਭਾਂਤ ਰਹੀ ਤਰਵਾਤਰ ॥
^{੨੨}ਕਉਨ ਸਰਾਹ ਕਰੈ ਕਹਿ ਤਾ ਛਿਨ ਸੋ ਬਿਬ ਹੋਇ ਪਰੇ ਧਰਨੀ ਪਰ ॥ ^{੨੩}ਮਾਨਹੁ
 ਸਾਰ ਕੀ ਤਾਰ ਲੈ ਹਾਥ ਚਲਾਈ ਹੈ ਸਾਬਨ ਕੋ ਸਬੁਨੀਗਰ ॥੨੦੨॥

^{੨੪}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਨੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਨਿਸੁੰਭ ਬਧਹਿ ਖਸਟਮੋ ਧਿਆਇ ॥੬॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੫}ਜਬ ਨਿਸੁੰਭ ਰਨ ਮਾਰਿਓ ਦੇਵੀ ਇਹ ਪਰਕਾਰ ॥ ਭਾਜ ਦੈਤ ਇਕ
 ਸੁੰਭ ਪੈ ਗਇਓ ਤੁਰੰਗਮ ਡਾਰਿ ॥੨੦੩॥ ^{੨੬}ਆਨ ਸੁੰਭ ਪੈ ਤਿਨ ਕਹੀ ਸਕਲ
 ਜੁਧ ਕੀ ਬਾਤ ॥ ਤਬ ਭਾਜੇ ਦਾਨਵ ਸਭੈ ਮਾਰਿ ਲਇਓ ਤੁਅ ਭ੍ਰਾਤ ॥੨੦੪॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੭}ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਹਨਿਓ ਸੁਨਿਕੈ ਬਰ ਬੀਰਨ ਕੇ ਚਿਤ ਛੋਡ

- ੧ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੈਂਤ ਦਾ ਸਿਰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਇਉਂ ਆਈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ
- ੩ ਪਹਾੜ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਕਿਸੇ ਭਿਆਨਕ ਸਰਪ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਖਾਧਾ ਹੋਇਆ ਕਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗਿਆ ਹੈ ॥੧੯੭॥
- ੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਬੜਾ ਬਲੀ ਦੈਂਤ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਛੇੜ ਕੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ।
- ੫ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਹੁਣ ਕੌਣ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਲਵਾਨ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ੁਅਰਤ ਕਰੇ (ਹੱਸਲਾ ਕਰੇ)।
- ੬ ਚੰਡੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਸਾਰੇ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਵੀ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜੀ—
- ੭ ਸਿਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਧੜ ਦੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ (ਪਲਾਣ) ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਧਸੀ ॥੧੯੮॥
- ੮ ਜਦੋਂ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਇਉਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਹੋਰ ਆ ਗਿਆ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ
- ੯ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਇਕ ਦਮ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੦ ਚੰਡੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੀਸ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।
- ੧੧ ਸਿਰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਇਉਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਅੰਬ ਦਾ ਫਲ ਹਨੇਰੀ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਨਾਲ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ॥੧੯੯॥
- ੧੨ ਜਾਣੋ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅੰਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੈਂਤ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਆ ਪਏ ਇਕਦਮ।
- ੧੩ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਖੜਕਿਆ, ਡਰਾਕਲ ਰਣ ਖੇਤ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ।
- ੧੪ ਚੰਡੀ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਲੱਗ ਕੇ ਦੈਂਤ ਰਤਾ-ਰਤਾ ਦੇ ਟੁਕੜੇ

- ਹੋ ਕੇ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਹੋ ਗਿਆ।
- ੧੫ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬਾਂਸ ਨਾਲ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਲੀ ਨੇ ਭੂਤ ਬਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੨੦੦॥
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਬਾਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਡੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਸ਼ਤਰ ਫੜ ਲਏ।
- ੧੭ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਤਨ ਸ਼ਤੀਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਚੀਰ-ਚੀਰ ਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ।
- ੧੮ ਕਈ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ, ਕਈਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਧੜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਡਿੱਗੇ।
- ੧੯ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਛਨਿਸ਼ਰ ਨੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੨੦੧॥
- ੨੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ।
- ੨੧ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੀ ਕਿ ਇਧਰੋਂ-ਉਧਰ ਆਰ-ਪਾਰ ਨਿਕਲ ਗਈ।
- ੨੨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਹੋ ਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਜਦ ਕਿ ਦੈਂਤ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ।
- ੨੩ ਜਾਣੋ ਸਾਬਣ ਸਾਜ ਨੇ ਤਾਰ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਾਬਣ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੨੦੨॥
- ੨੪ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦੀ ਮੌਤ ਛੇਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ੨੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਲਿਆ ਤਦ ਇਕ ਦੈਂਤ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਦੁੜਾ ਕੇ ਸੁੰਭ ਦੇ ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੨੦੩॥
- ੨੬ ਉਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੁੰਭ ਪਾਸ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸਾਰੀ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਭੱਜ ਗਏ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰਾ ਭਾਈ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ॥੨੦੪॥
- ੨੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਸੁੰਭ ਨੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣਾ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਫੱਟੇ ਦੀ ਚੋਭ ਚੁੱਭ ਗਈ। ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਟਿਕਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾ ਰਹੀ।

ਸਮਾਇਓ ॥ ^੧ਸਾਜ ਚੜਿਓ ਗਜ ਬਾਜ ਸਮਾਜ ਕੈ ਦਾਨਵ ਪੁੰਜ ਲੀਏ ਰਨ ਆਇਓ ॥
^੨ਭੂਮ ਭਇਆਨਕ ਲੋਥ ਪਰੀ ਲਖਿ ਸ੍ਰਉਨ ਸਮੂਹ ਮਹਾਂ ਬਿਸਮਾਇਓ ॥ ^੩ਮਾਨਹੁ
 ਸਾਰਸੁਤੀ ਉਮਡੀ ਜਲ ਸਾਗਰ ਕੇ ਮਿਲਿਬੇ ਕਹੁ ਧਾਇਓ ॥੨੦੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੪ਚੰਡਿ
 ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਸੁ ਕੇਹਰਿ ਕਾਲਕਾ ਅਉ ਸਕਤੀ ਮਿਲਿ ਜੁਧ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ^੫ਦਾਨਵ
 ਸੈਨ ਹਤੀ ਇਨਹੂੰ ਸਭ; ਇਉ ਕਹਿਕੈ ਮਨ ਕੋਪ ਭਰਿਓ ਹੈ ॥ ^੬ਬੰਧ ਕਬੰਧ ਪਰਿਓ
 ਅਵਲੋਕ ਕੈ ਸੋਕ ਕੈ ਪਾਇ ਨ ਆਗੈ ਧਰਿਓ ਹੈ ॥ ^੭ਧਾਇ ਸਕਿਓ ਨ ਭਇਓ
 ਭਇਭੀਤਹ ਚੀਤਹ ਮਾਨਹੁ ਲੰਗ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥੨੦੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੮ਫੇਰਿ ਕਹਿਓ
 ਦਲ ਕੋ ਜਬ ਸੁੰਭ ਸੁ ਮਾਨਿ ਚਲੇ ਤਬ ਦੈਤ ਘਨੇ ॥ ^੯ਗਜ ਰਾਜ ਸੁ ਬਾਜਨ
 ਕੇ ਅਸਵਾਰ ਰਬੀ ਰਬੁ ਪਾਇਕ ਕਉਨ ਗਨੇ ॥ ^{੧੦}ਤਹਾ ਘੇਰ ਲਈ ਚਹੂੰ ਓਰ
 ਤੇ ਚੰਡ ਮਹਾਂ ਤਿਨ ਕੇ ਤਨ ਦੀਹ ਬਨੇ ॥ ^{੧੧}ਮਨੋ ਭਾਨ ਕੋ ਛਾਇ ਲਇਓ ਉਮਡੇ
 ਘਨਘੋਰ ਘਮੰਡ ਘਟਾ ਨਿਸ ਨੇ ॥੨੦੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੨}ਚਹੂੰ ਓਰ ਘੇਰੋ ਪਰਿਓ
 ਤਬੈ ਚੰਡ ਇਹ ਕੀਨ ॥ ਕਾਲੀ ਸੋ ਹਸਿ ਤਿਨ ਕਹੀ ਨੈਨ ਸੈਨ ਕਰਿ ਦੀਨ ॥੨੦੮॥
 ਕਬਿਤੁ ॥ ^{੧੩}ਕੇਤੇ ਮਾਰ ਡਾਰੇ ਅਉ ਕੇਤਕ ਚਬਾਇ ਡਾਰੇ ਕੇਤਕ ਬਗਾਇ ਡਾਰੇ
 ਕਾਲੀ ਕੋਪ ਤਬਹੀ ॥ ^{੧੪}ਬਾਜ ਗਜ ਭਾਰੇ ਤੇਤੋ ਨਖਨ ਸੋ ਫਾਰ ਡਾਰੇ ਐਸੇ ਰਨ
 ਭੈਕਰ ਨ ਭਇਓ ਆਗੇ ਕਬਹੀ ॥ ^{੧੫}ਭਾਗੇ ਬਹੁ ਬੀਰ ਕਾਹੂ ਸੁਧ ਨ ਰਹੀ ਸਰੀਰ
 ਹਾਲ ਚਾਲ ਪਰੀ ਮਾਰੇ ਆਪਸ ਮੈਂ ਦਬਹੀ ॥ ^{੧੬}ਪੇਖ ਸੁਰਰਾਇ ਮਨ ਹਰਖ ਬਢਾਇ
 ਸੁਰ ਪੁੰਜਨ ਬੁਲਾਇ ਕਰੈ ਜੈਜੈਕਾਰ ਸਬਹੀ ॥੨੦੯॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ^{੧੭}ਕ੍ਰੋਧ ਮਾਨ
 ਭਇਓ ਕਹਿਓ ਰਾਜਾ ਸਭ ਦੈਤਨ ਕੇ ਐਸੇ ਜੁਧ ਕੀਨੋ ਕਾਲੀ ਡਾਰਿਓ ਬੀਰ
 ਮਾਰਕੈ ॥ ^{੧੮}ਬਲ ਕੋ ਸੰਭਾਰ ਕਰ ਲੀਨੀ ਕਰਵਾਰ ਢਾਰ ਪੈਨੋ ਰਨ ਮਧਿ ਮਾਰਿ
 ਮਾਰਿ ਇਉ ਉਚਾਰਕੈ ॥ ^{੧੯}ਸਾਥ ਭਏ ਸੁੰਭ ਕੇ ਸੁ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਧੀਰ ਜੋਧੇ ਲੀਨੇ
 ਹਥਿਆਰ ਆਪ ਆਪਨੇ ਸੰਭਾਰਕੈ ॥ ^{੨੦}ਐਸੇ ਚਲੇ ਦਾਨੋ ਰਵਿ ਮੰਡਲ ਛਪਾਨੋ
 ਮਾਨੋ ਸਲਭ ਉਡਾਨੋ ਪੁੰਜ ਪੰਖਨ ਸੁਧਾਰਕੈ ॥੨੧੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੨੧}ਦਾਨਵ ਸੈਨ
 ਲਖੈ ਬਲਵਾਨ ਸੁ ਬਾਹਨਿ ਚੰਡਿ ਪ੍ਰਚੰਡਿ ਭ੍ਰਮਾਨੋ ॥ ^{੨੨}ਚਕ੍ਰ ਅਲਾਤ ਕੀ ਬਾਤ
 ਬਘੂਰਨ ਛਤ੍ਰ ਨਹੀ ਸਮ ਅਉ ਖਰਸਾਨੋ ॥ ^{੨੩}ਤਾ ਰਨ ਮਾਹਿ ਸੁ ਐਸੇ ਫਿਰਿਓ
 ਜਲ ਭਉਰ ਨਹੀ ਸਰ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨੋ ॥ ^{੨੪}ਅਉਰ ਨਹੀ ਉਪਮਾ ਉਪਜੈ ਸੁ ਦੁਹੂੰ
 ਰੁਖੁ ਕੇਹਰਿ ਕੇ ਮੁਖਿ ਮਾਨੋ ॥੨੧੧॥ ^{੨੫}ਜੁਧ ਮਹਾਂ ਅਸੁਰੰਗਨਿ ਸਾਥਿ ਭਇਓ

- ੧ ਸੁੰਭ ਰਾਜਾ ਆਪ ਸੈਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਲੈ ਕੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ।
- ੨ ਰਣ ਭੂਮੀ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਲੋਥਾਂ ਪਰ ਲੋਥਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੂਨ ਹੀ ਖੂਨ ਖਿਲਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਹੋਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ
- ੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਰਸਤੀ ਨਦੀ ਭਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨੦੫॥
- ੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬਲਵਾਨ ਚੰਡੀ, ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਕਾਲਕਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਭੇਜੀ ਹੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ।
- ੫ ਸੁੰਭ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਸਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਮਨ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ।
- ੬ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਪਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ੋਕ ਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਪੈਰ ਨਾ ਵਧਿਆ।
- ੭ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੜ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਡਰ ਕੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਣੇ ਉਸ ਦਾ ਚਿੱਤ ਲੰਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜਦਾ ਹੈ ॥੨੦੬॥
- ੮ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਫੇਰ ਸੁੰਭ ਨੇ ਸੋਚ ਕੇ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਦੈਤ ਅੱਗੋਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ।
- ੯ ਹਾਥੀ, ਰਥ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਸਵਾਰ, ਰਥਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਤੇ ਪੈਦਲ ਸੈਨਾ ਦੀ ਕੌਣ ਗਿਣਤੀ ਕਰੇ?
- ੧੦ ਬੜੇ ਕੱਦਵਰ ਸਰੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਚੰਡੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰ ਲਈ।
- ੧੧ ਜਾਣੋ ਕਿ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਘਨਘੋਰ ਕਾਲੀਆਂ ਬੱਦਲ ਦੀਆਂ ਘਟਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗਰਜ ਕੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਾਲੀ ਰਾਤ ਵਾਂਗ ॥੨੦੭॥
- ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦੋਂ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰਾ ਪੈ ਗਿਆ ਤਦ ਚੰਡੀ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਖ ਦੀ ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਇਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ (ਮਾਰ ਦਿਉ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ) ॥੨੦੮॥
- ੧੩ ਕਬਿੱਤ ॥ ਕਾਲੀ ਨੇ ਸੈਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਿਤਨੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਕਿਤਨੇ ਖਾ ਹੀ ਲਏ, ਕਿਤਨੇ ਘੁਮਾ ਕੇ ਦੂਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਕਾਲੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ।
- ੧੪ ਜਿਹੜੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਭਾਰੀ ਹਾਥੀ ਸਨ ਉਹ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾੜ ਸੁੱਟੇ, ਉਸ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।
- ੧੫ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਭੱਜ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵੀ ਸੁਰਤ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਲਚਲ ਮਚੀ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਦੱਬ ਕੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ।
- ੧੬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ॥੨੦੯॥
- ੧੭ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਜਾ ਸੁੰਭ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਲੀ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਹਨ।
- ੧੮ ਆਪਣਾ ਬਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਢਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਰਣ ਵਿਚ ਜਾ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ।
- ੧੯ ਸੁੰਭ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜੇ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਯੋਧੇ ਨਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਜੋ ਬੜੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸਨ ਉਹ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸਾਂਭ ਕੇ
- ੨੦ ਦੈਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਟਿੱਡੀ ਦਲ ਖੰਭਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਰੀ ਲਾ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੨੧੦॥
- ੨੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦਾਨਵ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਹਨ (ਸ਼ੇਰ) ਨੂੰ ਭੁਆਂਟਣੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ
- ੨੨ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦਾ ਵਾ ਵਰੇਲੇ ਦੀ ਚੋਟੀ ਖਰਾਦ ਜਾਂ ਸਾਣ ਦਾ ਚੱਕਰ ਵੀ ਇਤਨਾ ਤੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮ ਸਕਦੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਸਿਆਨੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।
- ੨੩ ਉਸ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਣ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਲ ਭੱਰ ਵੀ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮ ਸਕਦਾ, ਕਿਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ੨੪ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਹੋਰ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਨ ਲਉ ਸ਼ੇਰ ਮੂੰਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਮੂੰਹ ਹੀ ਮੂੰਹ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ॥੨੧੧॥
- ੨੫ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੰਡੀ ਦਾ ਯੁੱਧ ਇਕ ਮਹਾਂ ਅਸੁਰਾਂ (ਦੈਤਾਂ) ਦੇ ਇਕੱਠ ਨਾਲ

੧ਤਬ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡਹਿ ਭਾਰੀ ॥ ੨ਸੈਨ ਅਪਾਰ ਹਕਾਰ ਸੁਧਾਰ ਬਿਦਾਰ ਸੰਘਾਰ ਦਈ
 ਰਨ ਕਾਰੀ ॥ ੩ਖੇਤ ਭਇਓ ਤਹਾ ਚਾਰ ਸਉ ਕੋਸ ਲਉ ਸੋ ਉਪਮਾ ਕਵਿ ਦੇਖਿ
 ਬਿਚਾਰੀ ॥ ੪ਪੂਰਨ ਏਕ ਘਰੀ ਨ ਪਰੀ ਜਿ ਗਿਰੇ ਧਰ ਪੈ ਬਰ ਜਿਉ ਪਤਿ
 ਝਾਰੀ ॥੨੧੨॥ ੫ਮਾਰ ਚਮ੍ਹੁ ਚਤੁਰੰਗ ਲਈ ਤਬ ਲੀਨੋ ਹੈ ਸੁੰਭ ਚਮ੍ਹੁਡ ਕੋ ਆਗਾ ॥
 ੬ਚਾਲ ਪਰਿਓ ਅਵਨੀ ਸਿਗਰੀ ਹਰਿ ਜੂ ਹਰਿ ਆਸਨਿ ਤੇ ਉਠਿ ਭਾਗਾ ॥ ੭ਸੁਖ
 ਗਇਓ ਤ੍ਰਸਕੈ ਹਰਿ ਹਾਰਿ ਸੁ ਸੰਕਤਿ ਅੰਕ ਮਹਾਂ ਭਇਓ ਜਾਗਾ ॥ ੮ਲਾਗ ਰਹਿਓ
 ਲਪਟਾਇ ਗਰੇ ਮਧਿ ਮਾਨਹੁ ਮੁੰਡ ਕੀ ਮਾਲ ਕੋ ਤਾਗਾ ॥੨੧੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੯ਚੰਡਿ
 ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਿ ਆਇਕੈ ਸੁੰਭ ਕਹਿਓ ਮੁਖਿ ਸੋ ਇਹ ਮੈ ਸਭ ਜਾਨੀ ॥ ੧੦ਕਾਲੀ ਸਮੇਤ
 ਸਭੈ ਸਕਤੀ ਮਿਲਿ ਦੀਨੋ ਖਪਾਇ ਸਭੈ ਦਲੁ ਬਾਨੀ ॥ ੧੧ਚੰਡ ਕਹਿਓ ਮੁਖ ਤੇ
 ਉਨਕੋ ਤੇਉ ਤਾ ਛਿਨ ਗਉਰ ਕੇ ਮੱਧਿ ਸਮਾਨੀ ॥ ੧੨ਜਿਉ ਸਰਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ
 ਕੇ ਬੀਚ ਮਿਲੈ ਬਰਖਾ ਬਹੁ ਬੁੰਦਨ ਪਾਨੀ ॥੨੧੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੩ਕੈ ਬਲਿ ਚੰਡਿ
 ਮਹਾਂ ਰਨ ਮੱਧਿ ਸੁ ਲੈ ਜਮਦਾਤ ਕੀ ਤਾ ਪਰਿ ਲਾਈ ॥ ੧੪ਬੈਠ ਗਈ ਅਰਿ
 ਕੇ ਉਰ ਮੈ ਤਿਹ ਸ੍ਰਉਨਤ ਜੁਗਨਿ ਪੂਰ ਅਘਾਈ ॥ ੧੫ਦੀਰਘ ਜੁੱਧੁ ਬਿਲੋਕ
 ਕੈ ਬੁੱਧ ਕਵੀਸੁਰ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਇਹ ਆਈ ॥ ੧੬ਲੋਥ ਪੈ ਲੋਥ ਗਈ ਪਰ ਇਉ
 ਸੁ ਮਨੋ ਸੁਰ ਲੋਗ ਕੀ ਸੀਢੀ ਬਨਾਈ ॥੨੧੫॥ ੧੭ਸੁੰਭ ਚਮ੍ਹੁ ਸੰਗ ਚੰਡਕਾ ਕੁੱਧ
 ਕੈ ਜੁੱਧ ਅਨੇਕਨਿ ਵਾਰ ਮਚਿਓ ਹੈ ॥ ੧੮ਜੰਬੁਕ ਜੁਗਨ ਗਿ੍ਝ ਮਜੂਰ ਰਕਤ
 ਕੀ ਕੀਚ ਮੈ ਈਸ ਨਚਿਓ ਹੈ ॥ ੧੯ਲੁੱਥ ਪੈ ਲੁੱਥ ਸੁ ਭੀਤੇ ਭਈ ਸਿਤ ਗੂਦ
 ਅਉ ਮੇਦ ਲੈ ਤਾਹਿ ਗਚਿਓ ਹੈ ॥ ੨੦ਭਉਨ ਰੰਗੀਨ ਬਨਾਇ ਮਨੋ ਕਰਿਮਾਵਿਸ
 ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਰਚਿਓ ਹੈ ॥੨੧੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੧ਦੁੰਦ ਸੁ ਜੁੱਧੁ ਭਇਓ ਰਨ ਮੈ
 ਉਤ ਸੁੰਭ ਇਤੇ ਬਰਚੰਡ ਸੰਭਾਰੀ ॥ ੨੨ਘਾਇ ਅਨੇਕ ਭਏ ਦੁਹੁ ਕੇ ਤਨ ਪਉਰਖ
 ਗਇਓ ਸਭ ਦੈਤ ਕੋ ਹਾਰੀ ॥ ੨੩ਹੀਨ ਭਈ ਬਲ ਤੇ ਭੁਜ ਕਾਂਪਤ ਸੋ ਉਪਮਾ
 ਕਵਿ ਐਸੇ ਬਿਚਾਰੀ ॥ ੨੪ਮਾਨਹੁ ਗਾਰਤੂ ਕੇ ਬਲ ਤੇ ਲਟੀ ਪੰਚ ਮੁਖੀ ਜੁਗ
 ਸਾਪਨ ਕਾਰੀ ॥੨੧੭॥ ੨੫ਕੋਪ ਭਈ ਬਰਚੰਡ ਮਹਾਂ ਬਹੁ ਜੁੱਧੁ ਕਰਿਓ ਰਨ ਮੈ
 ਬਲ ਧਾਰੀ ॥ ੨੬ਲੈ ਕੈ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਮਹਾਂ ਬਲਵਾਨ ਪਚਾਰ ਕੈ ਸੁੰਭ ਕੇ ਉਪਰਿ ਝਾਰੀ ॥
 ੨੭ਸਾਰ ਸੋ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਬਜੀ ਝਨਕਾਰ ਉਠੀ ਤਿਹ ਤੇ ਚਿਨਗਾਰੀ ॥
 ੨੮ਮਾਨਹੁ ਭਾਦਵ ਮਾਸ ਕੀ ਰੈਨ ਲਸੈ ਪਟ ਬੀਜਨ ਕੀ ਚਮਕਾਰੀ ॥
 ੨੧੮॥ ੨੯ਘਾਇਨ ਤੇ ਬਹੁ ਸ੍ਰਉਨ ਪਰਿਓ ਬਲ ਛੀਨ ਭਇਓ ਨ੍ਰਿਪ

ਓ ਇਹ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਅਜੀਬੋ ਗਰੀਬ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿਓ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਹੜਾ ਕਵੀ ਹੈ ਜੋ ਇਕ-ਇਕ ਪੰਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ
 ਤੋਂ ਨਵੀਆਂ ਅਸਚਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜੀਬੋ ਗਰੀਬ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਹਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ਕਿਹੜਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੇ :

ਦੇਖੋ ਫੋਲ ਫੋਲ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਹਾ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ॥

ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਹਾਂ ਬਰਸਾਂ ਦੇ ਚਿਤਰੇ ॥

ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਕੋਈ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਲਾਲ ਜਿਹਾ ॥

ਜੋ ਲੇਖ ਲਿਖ ਕੇ ਦਸੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜਿਹਾ ॥

ਸੁੰਭ ਕੋ ਕੈਸੇ ॥ ^੧ਜੇਤ ਘਟੀ ਮੁਖ ਕੀ ਤਨ ਕੀ ਮਨੋ ਪੂਰਨ ਤੇ ਪਰਿਵਾ ਸਸਿ
ਜੈਸੇ ॥ ^੨ਚੰਡਿ ਲਇਓ ਕਰਿ ਸੁੰਭ ਉਠਾਇ ਕਹਿਓ ਕਵਿ ਨੇ ਮੁਖਿ ਤੇ ਜਸੁ ਐਸੇ ॥
^੩ਰੱਛਕ ਗੋਧਿਨ ਕੇ ਹਿਤ ਕਾਨ੍ਹ ਉਠਾਇ ਲਇਓ ਗਿਰ ਗੋਧਨੁ ਜੈਸੇ ॥੨੧੯॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ^੪ਕਰ ਤੇ ਗਿਰ ਧਰਨੀ ਪਰਿਓ ਧਰ ਤੇ ਗਇਓ ਅਕਾਸ ॥ ਸੁੰਭ ਸੰਘਾਰਨ
ਕੇ ਨਮਿਤ ਗਈ ਚੰਡ ਤਿਹ ਪਾਸ ॥੨੨੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੫ਬੀਚ ਤਬੈ ਨਭ ਮੰਡਲ
ਚੰਡਕਾ ਜੁਧੁ ਕਰਿਓ ਜਿਮ ਆਗੇ ਨ ਹੋਊ ॥ ^੬ਸੂਰਜ ਚੰਦੁ ਨਿਛੱਤ੍ਰੁ ਸਚੀ ਪਤਿ
ਅਉਰ ਸਭੈ ਸੁਰ ਪੇਖਤ ਸੋਊ ॥ ^੭ਖੈਚ ਕੈ ਮੁੰਡ ਦਈ ਕਰਵਾਰ ਕੀ ਏਕ ਕੋ
ਮਾਰ ਕੀਏ ਤਬ ਦੋਊ ॥ ^੮ਸੁੰਭ ਦੁਟੂਕ ਹੋ ਭੂਮਿ ਪਰਿਓ ਤਨ ਜਿਉ ਕਲਵਤ੍ਰੁ
ਸੋ ਚੀਰਤ ਕੋਊ ॥੨੨੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੯ਸੁੰਭ ਮਾਰਕੈ ਚੰਡਕਾ ਉਠੀ ਸੁ ਸੰਖ ਬਜਾਇ ॥
^{੧੦}ਤਬ ਧੁਨਿ ਘੰਟਾ ਕੀ ਕਰੀ ਮਹਾਂ ਮੋਦ ਮਨ ਪਾਇ ॥੨੨੨॥ ^{੧੧}ਦੈਤ ਰਾਜ ਛਿਨ
ਮੈ ਹਨਿਓ ਦੇਵੀ ਇਹ ਪਰਿਕਾਰ ॥ ^{੧੨}ਅਸਟ ਕਰਨ ਮਹਿ ਸਸਤ੍ਰੁ ਗਹਿ ਸੈਨਾ
ਦਈ ਸੰਘਾਰ ॥੨੨੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੩}ਚੰਡ ਕੇ ਕੋਪ ਨ ਓਪ ਰਹੀ ਰਨ ਮੈ ਅਸਿ ਧਾਰ
ਭਈ ਸਮੁਹਾਈ ॥ ^{੧੪}ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰਿ ਸੰਘਾਰਿ ਦਏ ਤਬ ਭੂਪ ਬਿਨਾ ਕਰੈ ਕਉਨ
ਲਰਾਈ ॥ ^{੧੫}ਕਾਂਪ ਉਠੇ ਅਰਿ ਤ੍ਰਾਸ ਹੀਏ ਧਰਿ; ਛਾਡਿ ਦਈ ਸਭ ਪਉਰਖਤਾਈ ॥
^{੧੬}ਦੈਤ ਚਲੇ ਤਜਿ ਖੇਤ ਇਉ; ਜੈਸੇ ਬਡੇ ਗੁਨ ਲੋਭ ਤੇ ਜਾਤ ਪਰਾਈ ॥੨੨੪॥

^{੧੭}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਨੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਸੁੰਭ ਬਧਹਿ ਨਾਮ ਸਪਤਮੇ ਧਿਆਇ ਪੂਰਨ ॥੨॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੮}ਭਾਜਿ ਗਇਓ ਮਘਵਾ ਜਿਨ ਕੇ ਡਰ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਆਦਿ ਸਭੈ ਭੈ ਭੀਤੇ ॥
^{੧੯}ਤੇਈ ਵੈ ਦੈਤ ਪਰਾਇ ਗਏ ਰਨ ਹਾਰ ਨਿਹਾਰ ਭਏ ਬਲੁ ਰੀਤੇ ॥ ^{੨੦}ਜੰਬੁਕ
ਗ੍ਰਿੜ ਨਿਰਾਸ ਭਏ ਬਨ ਬਾਸ ਗਏ ਜੁਗ ਜਾਮ ਨ ਬੀਤੇ ॥ ^{੨੧}ਸੰਤ ਸਹਾਇ ਸਦਾ
ਜਗ ਮਾਇ ਸੁ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਬਡੇ ਅਰਿ ਜੀਤੇ ॥੨੨॥ ^{੨੨}ਦੇਵ ਸਭੈ ਮਿਲਿਕੈ
ਇਕ ਠਉਰ ਸੁ ਅਛਤ ਕੁੰਕਮ ਚੰਦਨ ਲੀਨੇ ॥ ^{੨੩}ਤੱਛਨ ਲੱਛਨ ਦੈ ਕੈ ਪ੍ਰਦੱਛਨ
ਟੀਕਾ ਸੁ ਚੰਡ ਕੇ ਭਾਲ ਮੈ ਦੀਨੇ ॥ ^{੨੪}ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਉਪਜਮੋ ਤਹ ਭਾਵ ਇਹੈ
ਕਵਿ ਨੇ ਮਨ ਮੈ ਲਖਿ ਲੀਨੇ ॥ ^{੨੫}ਮਾਨਹੁ ਚੰਦ ਕੇ ਮੰਡਲ ਮੈ ਸੁਭ ਮੰਗਲ ਆਨ
ਪ੍ਰਵੇਸਹਿ ਕੀਨੇ ॥੨੨੬॥ ਕਵਿਤੁ ॥ ^{੨੬}ਮਿਲਿਕੈ ਸੁ ਦੇਵਨ ਬਡਾਈ ਕਰੀ ਕਾਲਕਾ
ਕੀ ਏਹੋ ਜਗ ਮਾਤ ਤੈ ਤੋ ਕਟਿਓ ਬਡੋ ਪਾਪੁ ਹੈ ॥ ^{੨੭}ਦੈਤਨ ਕੋ ਮਾਰ

ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਇਸ ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਿੱਛੋਂ ਚੋਧਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਦਸਵੇਂ, ਗਿਆਰਵੇਂ ਛੰਦ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰ: ੧੭੫੨
ਬਿ: ਵੰਗਣ ੨੫ ਫਰਵਰੀ ੧੯੮੯ ਮੰਗਲਵਾਰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਭਾਵ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਉ ਲੋਭੀ ਪੁਰਖ ਲੋਭ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਇਆ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਲੋਭ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ-
ਲੋਭੀ ਕਾ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਕੀਜੈ ਜੋ ਕਾ ਪਾਰ ਵਸਾਇ ॥ ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਤਿਥੈ ਧੁਹੈ ਜਿਥੇ ਹਥ ਨ ਭਾਇ ॥ ਅੰਗ ੧੪੧੭॥ ਅਰਥਾਤ ਲੋਭੀ ਪੁਰਖ ਲੋਭ
ਵਸਿ ਹੋ ਕੇ ਧੋਖਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਕੋ ਇਕ ਧਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਪ੍ਰਬਚਨ ਹੈ- ਲੋਭੀ
ਨਹੁ ਧਨ ਕਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੧੧੬੭॥ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ॥ ਪਰ ਅਜਿਕਲ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਭ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਸਖਤ ਹਮਲਾ ਹੋ
ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤੇ ਰਾਗੀ ਪਾਠੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਮੁਫਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਦੇ ਦਿਉ ਇਹ ਕਦੇ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਹ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਥਾ ਹੀ ਉੱਥਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਫਤ ਦੀ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਖੁਰਾਕ ਖਾ ਕੇ
ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਕੇ ਕਿ (ਲੇਖਾ ਰਬ ਮੰਗੀਆ) ਪਰ ਆਪ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚੀ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ
ਗੁਰੂ ਅੰਗ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਭੋਟ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਸਹੁੰ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਮ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ—
ਰਾਮ ਰਾਮ ਜਪਨਾ, ਬੇਰਾਨਾ ਮਾਲ ਅਪਨਾ ॥ ਲੋਕਰ ਦੇਨੇ ਕੀ ਕਸਮ ਹੈ ਯਹ ਹਮਾਰੇ ਬਡੇ ਕੀ ਰਸਮ ਹੈ। ਇਕ ਭਾਈ ਨੇ ਲੋਕਰ ਦਿਆ ਥਾ ਸਾਰੀ
ਬਰਾਦਰੀ ਨੇ ਗਿਲਾ ਕਿਆ ਥਾ। ਜੋ ਮਿਲੇ ਸੋ ਖਾ ਲੋ ਯਹ ਹਮਾਰਾ ਹੱਕ ਹੈ, ਲਾਭ ਮਿਲੇ ਤੋ ਉਠਾਨੇ ਮੈਂ ਕਾਹੇ ਕੀ ਸ਼ੱਕ ਹੈ?

- ੧ ਸੁੰਭ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ?
- ੨ ਸੁੰਭ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਇਉਂ ਘਟ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਨੇਰ ਪੱਖ ਵਿਚ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੩ ਚੰਡੀ ਨੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਉਪਰ ਇਉਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਦੱਸਾਂ ਕਿ ਕੈਸਾ ਹੈ ? ਪਰ—
- ੪ ਉਹ ਇਉਂ ਜਾਣ ਲਵੇ ਜਿਵੇਂ ਗੋਕਲ ਵਿਚ ਗਊਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਗਵਰਧਨ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ ॥੨੧੯॥
- ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੁੰਭ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉੱਛਲ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚੰਡੀ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ॥੨੨੦॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਅਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਡਕਾ ਨੇ ਉਹ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜੋ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਿਸ ਨੂੰ—
- ੭ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ, ਇੰਦਰ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੮ ਦੇਵੀ ਨੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਗਰਦਨ 'ਤੇ ਐਸੀ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰੀ ਕਿ ਇਕ ਤੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੯ ਸੁੰਭ ਦੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਰੀਰ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਆਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੀਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨੨੧॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਚੰਡਕਾ ਨੇ ਸੰਖ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੧ ਅਤੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਘੰਟੀ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤੀ ॥੨੨੨॥
- ੧੨ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਛਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
- ੧੩ ਅੱਠਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ ਫੜ ਕੇ ਸਾਰੀ ਦੋਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ॥੨੨੩॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਚੰਡੀ ਦੇ ਕੰਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਮਾ ਨਾ ਰਹੀ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਐਸੀ ਧਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ।
- ੧੫ ਜਿਹੜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਉਹ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸੁੰਭ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆ ਕੇ ਕੌਣ ਲੜਾਈ ਕਰੇ ?
- ੧੬ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਡਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਉਦਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜੰਗੀ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ।
- ੧੭ ਦੈਂਤ ਰਣ ਖੇਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਉਂ ਤੁਰ ਗਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਭ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੋਲੋਂ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੨੨੪॥
- ੧੮ ਇਥੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਧਿਆਇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੈਂਤ ਰਾਜ “ਸੁੰਭ” ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।
- ੧੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਇੰਦਰ ਬ੍ਰਹਮਪੁਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਭੈ ਭੀਤ ਸਨ ।
- ੨੦ ਉਹੀ ਦੈਂਤ ਯੁੱਧ ਹਾਰ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਬਲ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋ ਕੇ ।
- ੨੧ ਗਿੱਦੜ ਤੇ ਗ੍ਰਿਜਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾਸ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਮੁੱਕ ਗਈ । ਉਹ ਰਣ ਭੂਮੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ । ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਵਿਚ ਦੋ ਪਹਿਰ ਵੀ ਨਾ ਲੱਗੇ ।
- ੨੨ ਸੰਤ ਰੂਪ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਗਾ ਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਸੁੰਭ ਨਿਸ਼ੁੱਧ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੈਰੀ ਸਨ ਉਹ ਜਿੱਤ ਲਏ ॥੨੨੫॥
- ੨੩ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ; ਚਾਵਲ, ਕੇਸਰ ਤੇ ਚੰਦਨ ਲੈ ਲਿਆ ।
- ੨੪ ਉਸੇ ਪਲ ਲੱਖਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪਰਦੱਖਨਾ ਕਰਕੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਤਿਲਕ (ਟਿੱਕਾ) ਲਾ ਕੇ ਜਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ।
- ੨੫ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਕਵੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਿਆ ।
- ੨੬ ਮਾਨਹੁ ਜਾਣ ਲਵੇ ਕਿ ਚੰਦ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ॥੨੨੬॥
- ੨੭ ਕਬਿੱਤ ॥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ, ਹੋ ਜਗ ਮਾਂ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਪਾਪ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੨੮ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ—

੧੦੨੧ ਰਾਜ ਦੀਨੋ ਤੇ ਸੁਰੇਸ ਹੂੰ ਕੋ ਬਡੋ ਜਸੁ ਲੀਨੋ ਜਗ ਤੇਰੋਈ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਹੈ ॥ ੧੦੨੨ ਦੇਤ ਹੈ ਅਸੀਸ ਦਿਜ ਰਾਜ ਰਿਖ ਬਾਰਿ ਬਾਰਿ ਤਹਾ ਹੀ ਪਡਿਓ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕਉਚ ਹੂੰ ਕੋ ਜਾਪ ਹੈ ॥ ੧੦੨੩ ਐਸੇ ਜਸੁ ਪੂਰ ਰਹਿਓ ਚੰਡਕਾ ਕੋ ਤੀਨ ਲੋਕ ਜੈਸੇ ਧਾਰ ਸਾਗਰ ਮੈ ਗੰਗਾ ਜੀ ਕੋ ਆਪੁ ਹੈ ॥੨੨੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦੨੪ ਦੇਹਿ ਅਸੀਸ ਸਭੈ ਸੁਰ ਨਾਰਿ ਸੁਧਾਰਿ ਕੈ ਆਰਤੀ ਦੀਪ ਜਗਾਇਓ ॥ ੧੦੨੫ ਫੂਲ ਸੁਗੰਧ ਸੁ ਅਛਤ ਦਛਨ ਜੱਛਨ ਜੀਤ ਕੋ ਗੀਤ ਸੁ ਗਾਇਓ ॥ ੧੦੨੬ ਧੂਪ ਜਗਾਇਕੈ ਸੰਖ ਬਜਾਇਕੈ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇਕੈ ਬੈਨ ਸੁਨਾਇਓ ॥ ੧੦੨੭ ਹੇ ਜਗ ਮਾਇ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਇ ਤੈ ਸੁੰਭ ਕੋ ਘਾਇ ਬਡੋ ਜਸੁ ਪਾਇਓ ॥੨੨੮॥ ੧੦੨੮ ਸਕ੍ਰਹਿ ਸਾਜਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਚੰਡ ਸੁ ਮੋਦ ਮਹਾ ਮਨ ਮਾਹਿ ਰਈ ਹੈ ॥ ੧੦੨੯ ਸੂਰ ਸਸੀ ਨਭ ਥਾਪ ਕੈ ਤੇਜੁ ਦੈ ਆਪ ਤਹਾ ਤੇ ਸੁ ਲੋਪ ਭਈ ਹੈ ॥ ੧੦੩੦ ਬੀਚ ਅਕਾਸ ਪ੍ਰਕਾਸ ਬਢਿਓ ਤਹ ਕੀ ਉਪਮਾ ਮਨ ਤੇ ਨ ਗਈ ਹੈ ॥ ੧੦੩੧ ਪੂਰ ਕੈ ਪੂਰ ਮਲੀਨ ਹੁਤੋ ਰਵਿ ਮਾਨਹੁ ਚੰਡਕਾ ਓਪ ਦਈ ਹੈ ॥੨੨੯॥ ਕਵਿਤੁ ॥ ੧੦੩੨ ਪ੍ਰਥਮ ਮਧਕੈਟ ਮਦ ਮਥਨ ਮਹਿਖਾਸੁਰੈ ਮਾਨ ਮਰਦਨ ਕਰਨ ਤਰਨ ਬਰ ਬੰਡਕਾ ॥ ੧੦੩੩ ਧੂਮ੍ਰ ਢਿਗ ਧਰਨ ਧਰ ਧੂਰ ਧਾਨੀ ਕਰਨ ਚੰਡ ਅਰੁ ਮੁੰਡ ਕੋ ਮੁੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡਕਾ ॥ ੧੦੩੪ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਹਰਨ ਰਕਤ ਭਛਨ ਕਰਨ ਦਰਨ ਅਨਸੁੰਭ ਰਨ ਰਾਰ ਰਿਸ ਮੰਡਕਾ ॥ ੧੦੩੫ ਸੁੰਭ ਬਲੁ ਧਾਰ ਸੰਘਾਰ ਕਰਵਾਰ ਕਰਿ ਸਕਲ ਖਲੁ ਅਸੁਰ ਦਲੁ ਜੈਤ ਜੈ ਚੰਡਕਾ ॥੨੩੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦੩੬ ਦੇਹ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੇ ॥ ੧੦੩੭ ਨ ਡਰੇ ਅਰਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੇ ਨਿਸਚੈ ਕਰ ਆਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੇ ॥ ੧੦੩੮ ਅਰੁ ਸਿਖ ਹੋ ਆਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋ ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੇ ॥ ੧੦੩੯ ਜਬ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ ਅਤ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੇ ॥੨੩੧॥ ੧੦੪੦ ਚੰਡ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਵਿਤਨ ਮੈ ਬਰਨਿਓ ਸਭਹੀ ਰਸ ਰੁਦ੍ਰ ਮਈ ਹੈ ॥ ੧੦੪੧ ਏਕ ਤੇ ਏਕ ਰਸਾਲ ਭਇਓ ਨਖ ਤੇ ਸਿਖ ਲਉ ਉਪਮਾ ਸੁ ਨਈ ਹੈ ॥ ੧੦੪੨ ਕਉਤਕ ਹੇਤ ਕਰੀ ਕਵਿ ਨੇ ਸਤਿ ਸਆ ਕੀ ਕਥਾ ਇਹ ਪੂਰੀ ਭਈ ਹੈ ॥ ੧੦੪੩ ਜਾਹਿ ਨਮਿਤ ਪੜੈ ਸੁਨਿ ਹੈ ਨਰ ਸੋ ਨਿਸਚੈ ਕਰਿ ਤਾਹਿ ਦਈ ਹੈ ॥੨੩੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦੪੪ ਗ੍ਰੰਥ ਸਤਿ ਸਇਆ ਕੋ ਕਰਿਓ ਜਾ ਸਮ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ੧੦੪੫ ਜਿਹ ਨਮਿਤ ਕਵਿ ਨੇ ਕਹਿਓ ਸੁ ਦੇਹ ਚੰਡਕਾ ਸੋਇ ॥੨੩੩॥

ੳ ਜਿਹੜੀ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਬਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਬਰ ਮੇਨੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ ਤਾਂ ਕਿ ਚੰਡੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚੈ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਕਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਚੰਡਕਾ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਮੂਰਖ ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਸੰਘਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਹਟਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਿਵੇਂ ਚੰਡੀ ਨੇ ਵੈਰੀ ਤੋਂ ਬੇਭਰ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਜਾ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਲੜਾਂ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚੈ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਵੀ ਉਚਾਰਦਾ ਰਹਾਂ ਜੋ ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਹੈ। ਜੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਵਾਸ ਦੇਵਾਂ। ਅਰਥ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਯੁੱਧ ਕੇ ਸੰਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਪਾਸੋਂ ਦਾਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਆਪ ਜੀਵਨ ਅੰਤ ਤੱਕ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਿੰਤ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਤੁਰਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੈਤ ਬੜਾ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਆਪ ਚੰਡੀ ਦਾ ਪਾਟ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਭਾ ਕੇ ਦੋਸ਼ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਡਿਊਟੀ ਨੂੰ ਸਿਰਜਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹਨਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਹਦੀਆਂ ਨੇ ਵਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮੋਟਾ 'ਤੇ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਾਂ।

ਅ ਕੀ ਇਹ ਸਿੱਖ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲ ਮਾਝੀਆਂ, ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਬਾਗ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪੈਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਠੰਡ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਰਸੋ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੇ ਰੋਕ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਭੁੱਖ ਮਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਥ ਵਿਛੜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਵੈਰੀ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਵਾਅਦੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਆਸਾਂ ਦੀ ਵਾਰ ਲਾ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਾਲੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆ ਘੇਰਦਾ ਹੈ, ਪਾਟ ਲਈ ਕਈ ਸਮਾਨ ਕੱਲ ਨਹੀਂ, ਸੌਣ ਨੂੰ ਬਿਸਤਰੇ ਨਹੀਂ, ਆਰਾਮ ਦੀ ਥਾਂ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਲੜ ਕੇ ਸਾਥੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ ਹਨ। ਆਪ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਵੈਸ਼ਲਾ ਮੰਨ ਕੇ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕੰਡਿਆਨੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬਰਸਦੀ ਬਰਫ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਥੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਰਾਤਾਂ ਦੇ ਉਨੀਂਦੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ (ਮਿਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਧਰ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ) ਹੋਏ ਹੋ ਸਾਡੀ ਨਿਦਾਨ ਖੁੱਧੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਾਹ ਜੀ ਵਾਹ

- ੧ ਇਹ ਜੋ ਤੂੰ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੈਤਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
ਇਹ ਤੂੰ ਬੜਾ ਜਸ ਖੱਟਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ
ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਖੀ
- ੨ (ਦੇਵਤੇ) ਵਾਰ-ਵਾਰ ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ
ਹੀ (ਬ੍ਰਹਮ ਕਉਚ) ਜਪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।
- ੩ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਿੰਨਾਂ
ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਮਿਲਨ ਕਰਕੇ ਗੰਗਾ
ਦਾ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨੨੭॥
- ੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜੇ
ਸੁੰਦਰ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ।
- ੫ ਫੁੱਲ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਅਤੇ ਚਾਵਲ, ਦੱਛਨ ਜੌਸ ਇਸਤਰੀਆਂ
ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ।
- ੬ ਪੂਛ ਤੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸੰਖ ਵਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ
ਮੱਥੇ ਨੀਵੇਂ ਕੀਤੇ ਭਾਵ (ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ) ਕਹਿ ਕੇ
ਸੁਣਾਉਦੀਆਂ ਹਨ (ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ)।
- ੭ ਹੋ ਜਗ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁਖ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀਏ! ਤੂੰ ਸੁੰਭ
ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜੌਸ ਖੱਟਿਆ ਹੈ ॥੨੨੮॥
- ੮ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੱਪ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ।
- ੯ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸਥਾਪਨ
ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਤੇਜ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਉਥੋਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਈ,
ਗੁਪਤ ਹੋ ਗਈ।
- ੧੦ ਚੰਡੀ ਦਾ ਜਸ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਿਆ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ
ਦੀ ਉਪਮਾ ਮਨ ਤੇ ਭੁੱਲੀ ਨਹੀਂ।
- ੧੧ ਸੂਰਜ, ਚੰਦਰਮਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹਵਾ ਨਾਲ
ਪੁੜ੍ਹ ਉਡ ਕੇ ਮਧਮ ਪੈ ਗਈ ਸੀ, ਜਾਣੋ ਕਿ ਚੰਡਕਾ ਨੇ
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਚਮਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੨੨੯॥
- ੧੨ ਕਬਿੱਤ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਮਧਕੈਟਵ ਦੈਤ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜਿਆ,
ਫੇਰ ਮਹਿਖਸੁਰ ਨੂੰ ਮਥਨ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜਿਆ
ਬਲਵੰਤ ਵਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵਾਲੀ ਚੰਡੀ ਨੇ, ਬਲਕਾਰ
- ੧੩ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਟਕ ਕੇ ਪੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ,
ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਜੋ ਖੰਡਾਕਾਰ
ਹੈ।
- ੧੪ ਰਕਤਬੀਜ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਖੂਨ
ਪੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗ
ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਦੇ ਦਲ ਦਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨ ਕੇ
ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ—ਵ ਰਕਤ
- ਬੀਰਜ ਦੀ ਰੱਤ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰੱਤ
ਨੂੰ ਪੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦਾ ਬੜੇ ਕਠੋਰ ਦਲ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ
ਵਾਲੀ ਸੁੰਭ ਅਸੁੰਭ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜ ਮਕਾਉਣ
ਵਾਲੀ ਮੁੰਡਕਾ (ਸਾਹਮਣੇ ਡਟ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਮੰਡਣ ਵਾਲੀ)।
- ੧੫ ਸੁੰਭ ਜਿਹੇ ਬਲਧਾਰੀ ਸੰਘਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ
ਲੈ ਕੇ ਸਾਰਾ ਹੀ ਮੂਰਖ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲੀ
ਚੰਡੀ ॥੨੩੦॥
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਹੋ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ! ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹਾ
ਵਰਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਭ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ
ਪਿਛਾਹ ਨਾ ਹੋਵਾਂ।
- ੧੭ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਡੀ ਨੇ ਰਤਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਵੈਰੀ ਤੋਂ ਭੈ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਕਬੂਲਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਸਮਾ ਬਣੇ ਤਾਂ
ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਕੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਾਂ
ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ
- ੧੮ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਾਵਾਂ ਕਿ ਯੁੱਧ ਦੀ ਭੀੜ ਪੈ ਜਾਣ
ਤੇ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਨਾ ਭੁੱਲਾਂ ਉਹ ਗਾਉਂਦਾ ਹੀ ਰਹਾਂ।
ਵ ਇਹ ਸਿੱਖ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿ ਇਹ
ਲਾਲਚ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ, ਉਚਾਰਦੇ
ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।
- ੧੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਮਰ ਦਾ ਅਖੀਰਲਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ
ਜਾਵੇ ਤਦ ਵੀ ਅਤਿ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜਦਾ
ਹੋਇਆ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਾਂ-ਜੂਝ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਵਾਂ॥੨੩੧॥
- ੨੦ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ
ਰਚਨਾ ਰੁਦਰ ਰਸ ਵਿਚ ਸਮੋਈ ਹੋਈ ਹੈ।
- ੨੧ ਇੱਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਲੇਖ ਸੁੰਦਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਨਹੁੰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ
ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਤੱਕ ਉਪਮਾ ਨਵੀਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।
- ੨੨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕੌਤਕ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਵੀ ਨੇ
ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤ ਸ੍ਰੈ
ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਇਹ ਰਚਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ
ਰਚਨਾ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹ
- ੨੩ ਕੌਤਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੀ
ਕਾਰਜ ਨਮਿਤ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂ ਸੁਣੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਮਨ
ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ॥੨੩੨॥
- ੨੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਗ੍ਰੰਥ ਸਤ ਸਾਇਆ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ
ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਿਸ
ਵੀ ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਚੰਡੀ
ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ॥੨੩੩॥

੨੩ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਏ ਇਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਲਾਡਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ “ਨ ਕੋਈ ਸੂਰ ਨਾ ਕੋਈ ਹੀਣਾ ਸਭ ਪ੍ਰਗਟੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥੫॥

ਤੁਮ ਸਮਰਥ ਅਕਥ ਅਗੋਚਰ ਰਵਿਆ ਏਕੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥੬॥ ਕੀਮਤਿ ਕਉਣੁ ਕਰੇ ਤੇਰੀ ਕਰਤੋ

ਪ੍ਰਭ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾ ਵਾਰੀ ॥੭॥ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਨਾਨਕ ਵਡਿਆਈ ਤੇਰਿਆ ਸੰਤ ਜਨਾ ਰੇਣਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੯੧੬ ॥ ਮ: ੫ ॥”

ਹਾਂ ਜੀ ਕਰੋ ਜ਼ਰਾ ਇਹਨਾਂ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਬਚਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਥੇ ਰਹਿ ਗਏ ਦੇਵੀ, ਦੇਵੀ ਤਾਂ ਨਵੀਂ ਹੋ ਗਈ ਦੇਵੀ ਸ਼ਬਦ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਸਮਰਥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੱਤਕ-ਅਭੱਤਕ ਤਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮੇਕੇ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਹੀ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਾਂਗੇ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਕਹਾਂਗੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਕਾਲਕਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਵਸੂਦ ਦੇ ਵਿਚ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਇਸ ਚੰਡਕਾ ਜਿਹੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇਵੀ ਕੋਲੋਂ ਬਲ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਦੇਵੀ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੁਣ ਤੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇਵੀ ਜਿਹੇ ਬਲ ਤੇ ਗੁਣ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਨ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਐਉਂ ਸਮਝ ਲਵੋ ਜਿਵੇਂ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੁੰਚਰ (ਹਾਥੀ) ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਹੈ ਰਾਮ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਕਰੋ।

ਰਾਮ ਗੁਰ ਸਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰੁ ਤੰਦੁਆ ਪਕਰਿ ਚਲਾਇਓ ਕਰਿ ਉਪਰੁ ਕਥਿ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਸੇਵਕ ਬਹੁਤ ਅਤਿ ਨੀਕੇ ਮਨਿ ਸਰਧਾ ਕਰਿ ਹਰਿ ਧਾਰੇ ॥ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭਿ ਸਰਧਾ ਭਗਤਿ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ਜਨ ਕੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰੇ ॥੧॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇਵਕ ਸੇਵਾ ਲਾਗੀ ਸਭ ਦੇਖੇ ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੇ ॥ ਏਕ ਪੁਰਖ ਇਕੁ ਨਦਰੀ ਆਵੈ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਰੇ ॥੨॥ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਠਾਕੁਰ ਰਵਿਆ ਸਭ ਠਾਈ ਸਭੁ ਚੇਰੀ ਜਗਤੁ ਸਮਾਰੇ ॥੯੮੨॥ ਮ: ੪॥ ਭਾਵ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਬੜੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਨੇ ਲੋੜ ਹੈ ਮਨ ਨੂੰ ਹਰੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਦੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਹੀ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਇੰਦਰ ਚੰਦਰ ਸੂਰਜ ਤੇ ਕੁਬੇਰ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਹਰਿ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਨ ਜੋ ਹਰਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਸਭ ਨੂੰ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣਾ ਹੈ। ਸਭ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਸਭ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਹੀ ਨਦਰੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਲਿਕ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੀ ਵਸੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਕਣ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਚਮਕ ਦੇ ਤੰਡਕ, ਤਪਸ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਧ ਉਤਾਰਦੇ ਹਾਂ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਅਭਿਜ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਜੋਤੀ ਉਸ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੀ ਹੈ :-

ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦਇ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ॥ ਜੋਤੀ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਅਨੂਪ ॥੧॥ ਕਹੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੁ ॥

ਜੋਤੀ ਅੰਤਰਿ ਪਰਿਆ ਪਸਾਰ ॥ ਅੰਗ ੯੭੨॥ ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ ਦੇਵੀ ਤੇ ਕਾਲੀ ਦੀ ਝਾਕ ਛੱਡ ਦਿਉ ਦੇਵੀ ਤੇ ਕਾਲੀ ਦੀ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗੁਪਤ

੧੧੯ ਅਬ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖਯਤੇ ॥

੧ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਮਹਿਖ ਦਈਤ ਸੂਰਯੰ ॥ ਬਵਿਯੋ ਸੁ ਲੋਹ ਪੂਰਯੰ ॥ ੧ਸੁ ਦੇਵ
ਰਾਜ ਜੀਤਯੰ ॥ ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਰਾਜ ਕੀਤਯੰ ॥੧॥ ੨ਭਜੇ ਸੁ ਦੇਵਤਾ ਤਬੈ ॥ ਇਕਤ੍ਰ
ਹੋਇਕੈ ਸਬੈ ॥ ਮਹੇਸੁਰਾ ਚਲੰ ਬਸੇ ॥ ਬਿਸੇਖ ਚਿਤ ਮੋ ਤ੍ਰਸੇ ॥੨॥ ੩ਜੁਗੇਸ ਭੇਸ
ਧਾਰ ਕੈ ॥ ਭਜੇ ਹਬਿਯਾਰ ਡਾਰ ਕੈ ॥ ੪ਪੁਕਾਰ ਆਰਤੰ ਚਲੇ ॥ ਬਿਸੂਰ ਸੂਰਮਾ
ਭਲੇ ॥੩॥ ੫ਬਰਖ ਕਿਤੇ ਤਹਾ ਰਹੇ ॥ ਸੁ ਦੁਖ ਦੇਹ ਮੋ ਸਹੇ ॥ ੬ਜਗਤ੍ਰ ਮਾਤਿ
ਧਿਆਇਯੰ ॥ ਸੁ ਜੈਤ ਪਤ੍ਰ ਪਾਇਯੰ ॥੪॥ ੭ਪ੍ਰਸੰਨ ਦੇਵਤਾ ਭਏ ॥ ਚਰੰਨ ਪੂਜਬੇ
ਧਏ ॥ ੮ਸੰਨ ਮੁਖਾਨ ਠੱਢੀਯੰ ॥ ਪ੍ਰਣਾਮ ਪਾਨ ਪੱਛੀਯੰ ॥੫॥ ੯ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥
ਤਬੈ ਦੇਵ ਧਾਏ ॥ ਸਭੋ ਸੀਸ ਨਿਆਏ ॥ ੧੦ਸੁਮਨ ਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥ ਸਬੈ ਸਾਧ
ਹਰਖੇ ॥੬॥ ੧੧ਕਰੀ ਦੇਬਿ ਅਰਚਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਦ ਚਰਚਾ ॥ ੧੨ਜਬੈ ਪਾਇ ਲਾਗੇ ॥
ਤਬੈ ਸੋਗ ਭਾਗੇ ॥੭॥ ੧੩ਬਿਨੰਤੀ ਸੁਨਾਈ ॥ ਭਵਾਨੀ ਰਿਝਾਈ ॥ ੧੪ਸਬੈ ਸਸਤ੍ਰ
ਧਾਰੀ ॥ ਕਰੀ ਸਿੰਘ ਸੁਆਰੀ ॥੮॥ ੧੫ਕਰੇ ਘੰਟ ਨਾਦੰ ॥ ਧੁਨੰ ਨਿਰ ਬਿਖਾਦੰ ॥
੧੬ਸੁਣੋ ਦਈਤ ਰਾਜੰ ॥ ਸਜਿਯੋ ਜੁੱਧ ਸਾਜੰ ॥੯॥ ੧੭ਚੜ੍ਹਯੋ ਰਾਛਸੇਸੰ ॥ ਰਚੇ
ਚਾਰ ਅਨੇਸੰ ॥ ੧੮ਬਲੀ ਚਾਮਰੇਵੰ ॥ ਹਠੀ ਚਿੱਛੁਰੇਵੰ ॥੧੦॥ ੧੯ਬਿੜਾਲਛ ਬੀਰੰ ॥
ਚੜੇ ਬੀਰ ਧੀਰੰ ॥ ੨੦ਬਡੇ ਇੱਖੁ ਧਾਰੀ ॥ ਘਟਾ ਜਾਨ ਕਾਰੀ ॥੧੧॥ ੨੧ਦੋਹਰਾ ॥
ਬਾਣਿ ਜਿਤੇ ਰਾਛਸਨਿ ਮਿਲਿ ਛਾਡਤ ਭਏ ਅਪਾਰ ॥ ਫੂਲ ਮਾਲ ਹੁਐ ਮਾਤ
ਉਰ ਸੋਭੇ ਸਭੇ ਸੁਧਾਰ ॥੧੨॥ ੨੨ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਜਿਤੇ ਦਾਨਵੋ ਬਾਨ
ਪਾਨੀ ਚਲਾਏ ॥ ਤਿਤੇ ਦੇਵਤਾ ਆਪ ਕਾਟੇ ਬਚਾਏ ॥ ੨੩ਕਿਤੇ ਢਾਲ ਢਾਹੇ ਕਿਤੇ
ਪਾਸ ਪੇਲੇ ॥ ਭਰੇ ਬਸਤ੍ਰ ਲੋਹੁ ਜਨੋ ਫਾਗ ਪੇਲੇ ॥੧੩॥ ੨੪ਦੁਗਾ ਹੁੰ ਕੀਯੰ ਖੇਤ
ਧੁੰਕੇ ਨਗਾਰੇ ॥ ਕਰੰ ਪਟਿਸੰ ਪਰਘ ਪਾਸੀ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ੨੫ਤਹਾਂ ਗੋਫਨੈ ਗੁਰਜ ਗੋਲੇ
ਸੰਭਾਰੇ ॥ ਹਠੀ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਕੈ ਕੈ ਪੁਕਾਰੈ ॥੧੪॥ ੨੬ਤਬੈ ਅਸਟ ਅਸਟਾਬ
ਹਬਿਯਾਰੰ ਸੰਭਾਰੇ ॥ ਸਿਰੰ ਦਾਨਵੇਦਾਨ ਕੇ ਤਾਕਿ ਝਾਰੇ ॥ ੨੭ਬਬੱਕਿਯੋ ਬਲੀ ਸਿੰਘ
ਜੁੱਧੰ ਮਝਾਰੰ ॥ ਕਰੇ ਖੰਡ ਖੰਡੰ ਸੁ ਜੋਧਾ ਅਪਾਰੰ ॥੧੫॥ ੨੮ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਤਬ
ਦਾਨਵ ਰੋਸ ਭਰੇ ਸਬ ਹੀ ॥ ਜਗ ਮਾਤਿ ਕੇ ਬਾਣ ਲਗੇ ਜਬਹੀ ॥
੨੯ਬਿਬਿਧਾਯੁਧੁ ਲੈ ਸੁ ਬਲੀ ਹਰਖੇ ॥ ਘਨ ਬੁੰਦਨ ਜਿਯੋ ਬਿਸਖੰ ਬਰਖੇ ॥੧੬॥
੩੦ਜਨੁ ਘੋਰ ਕੈ ਸਿਆਮ ਘਟਾ ਘੁਮਡੀ ॥ ਅਸੁਰੇਸ ਅਨੀਕਨਿ

ੳ ੧ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ੨ ਮਾਤ ਲੋਕ ੩ ਪਤਾਲ ਲੋਕ

੬੬ ਕਲਾ ਵੱਲੋਂ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਤਾਂ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਮਹਾਂ ਕਾਲੀ। ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਭਗਵਾਨ, ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਭਵਾਨੀ। ਭਗਵਤੀ ਜਗਤ ਪਿਤਾ। ਜਗਤ ਪਿਤਾ, ਭਗਵੰਤ, ਜਗਤ ਮਾਤਾ, ਭਗਉਤੀ। ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਦੇਵੀ। ਜਗਤ ਪਿਤਾ ਕਾਲ ਅਨੂਪ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਕਾਲੀ ਸਰੂਪ। ਜਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਛਮੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵਾ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਵੇਂ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।
ਕਰ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰ ॥ ਜੋਤੀ ਅੰਤਰਿ ਧਰਿਆ ਪਸਾਰੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਹੀਰਾ ਦੇਖਿ ਹੀਰੇ ਕਰਉ ਆਦੇਸੁ ॥ ਕਰੈ ਕਬੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਲੇਖੁ ॥
ਅਸੀਂ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਹੀਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਕਿਸ ਦੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ? ਹੀਰੇ ਦਾ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਮੁਲ ਤਾਂ ਹੀਰੇ ਦੀ ਜਿਉਤੀ ਦਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਜੋਤਿ ਹੀ ਹਰ ਇਕ ਵੀਰ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ।
(ੳ) ਨਿਰਭਉ ਆਪਿ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੋਤਿ। ਅ) ਆਪਿ ਮਰੇ ਮਾਰੇ ਭੀ ਆਪਿ ॥ ੮) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਉਪਾਈ ਜੋਤੀ, ਤੂ ਜਾਤਿ ॥ ਸਬਦੁ ਵਿਚਾਰਿ ਮਿਲਣੁ ਨਹੀ ਝਾਤਿ ॥੭॥ ਅੰਗ : ੮੧੩॥ ਮ: ੧॥
ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਦੇਵੀ ਕੌਣ ਹੋਈ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ? ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਲਈ ਕੋਹਜੀ ਥਾਂ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਬੂ ਦੀ ਹੀ ਉਸਤਤ ਕਹਿ ਕੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਕੇ ਨੱਠ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਭੈਤ ਵੱਲੋਂ ਝਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ :-
ਅਪਨੀ ਮਾਇਆ ਆਪਿ ਪਸਾਰੀ ਆਪਹਿ ਦੇਖਨ ਹਾਰਾ ॥ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਧਰੇ ਬਹੁਰੰਗੀ ਸਭ ਤੇ ਰਹੇ ਨਿਰਾਰਾ ॥੨॥ ਅਗਨਤ ਅਪਾਰੁ ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨ ਜਿਹ ਸਭ ਜਗੁ ਭਰਮਾਇਓ ॥ ਸਕਲ ਭਰਮ ਤਜਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਣੀ ਚਰਨਿ ਤਾਹਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਓ ॥੩॥ ਅੰਗ ੫੩੭॥ ਮ: ੬॥

- ੧ ੧੯ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਜੋ
ਭਾਗਵਤ ਸੰਕਧ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਉਲੱਥਾ ਹੈ ।
- ੨ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਇਕ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਬੜਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਜੋ
ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਮੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ।
- ੩ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ
ਅਤੇ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੧॥
- ੪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਹਨ ਉਦੋਂ ਸਾਰੇ
ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ ।
- ੫ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਉੱਪਰ ਜਾ ਵਸੇ ਅਤੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ
ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ॥੨॥
- ੬ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਭੋਸ ਧਾਰ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ
ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਤੋਂ ਹਰਨ ਹੋ ਗਏ ।
- ੭ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਆਰਤ ਹੋ ਕੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਜੋ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਸੀ ਉਹ ਅੱਜ ਬੂਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੩॥
- ੮ ਕਈ ਸਾਲ ਉੱਥੇ ਰਹੇ । ਘਰ ਬਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨੇਕ ਸੰਕਟ
ਦੇਹ 'ਤੇ ਝੱਲਦੇ ਪਏ । ਇਹ ਆਸ ਲੈ ਕੇ—
- ੯ ਕਿ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਤੋਂ
ਜਿੱਤਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਾ ਲਵਾਂਗੇ ॥੪॥
- ੧੦ ਜਦ ਜਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪੂਜੇ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ
ਗਈ ।
- ੧੧ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ
ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹੇ, ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ॥੫॥
- ੧੨ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਆਈ ਤਾਂ ਦੇਵਤੇ ਨੱਠ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ
ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਸੀਸ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ।
- ੧੩ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ
ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ॥੬॥
- ੧੪ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਕੀਤੀ । ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵੇਦਾਂ
ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਠ ਕੀਤੇ ਗਏ ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਜਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ॥੭॥
- ੧੬ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪ ਬੀਤੀ ਗੱਲ ਬੇਨਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਣਾ
ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਕਰਕੇ ਦੇਵੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ
ਲਿਆ ।
- ੧੭ ਭਾਨੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ
'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ ॥੮॥
- ੧੮ ਘੰਨੀ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਜਦੀ ਰਹੀ ਬੜੀ ਗੂੰਜ
ਦੇ ਨਾਲ ।
- ੧੯ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਖੜਕਾ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਾਜ ਕਰਕੇ
ਸਜਾ ਲਏ ॥੯॥
- ੨੦ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚਾਰ
ਸੈਨਾਪਤੀ ਟਿਕ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੧ ਇਕ ਚਮਰ ਦੇਵ ਤੇ ਦੂਜਾ ਚਿੱਛਰ ਦੇਵ ॥੧੦॥
- ੨੨ ਬਿੜਾਲਾਛ ਬੜਾ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮਾ ਸੀ । ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ
ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੩ ਜੋ ਬੜੇ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਨੇ । ਮਾਨੋ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਹੀ ਉਮਡ
ਪਈਆਂ ਹਨ ॥੧੧॥
- ੨੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਦੈਂਤ ਸਨ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਤੀਰ ਚਲਾ
ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤੀਰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਗਲੇ ਦਾ ਇਉਂ
ਹਾਰ ਬਣ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ
ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ॥੧੨॥
- ੨੫ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ
ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਕੱਟ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾ
ਲਿਆ ।
- ੨੬ ਕਿਤਨੇ ਦੈਂਤ ਢਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ, ਕਿਤਨੇ ਫਾਹੀ
ਪਾ ਕੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਲਹੂ
ਨਾਲ ਇਉਂ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਫੰਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਲੀ
ਖੇਡਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥
- ੨੭ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਗਾਰੇ
ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਟਾ ਤੇ ਕਹਾੜਾ, ਫਾਂਸੀ ਸੰਭਾਲ
ਲਏ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਵੀ—
- ੨੮ ਗੋਪੀਏ ਤੇ ਗੁਰਝ (ਗਦਾ) ਸੰਭਾਲ ਲਏ । ਬੜੇ ਹਠੀਲੇ ਮਾਰੇ
ਮਾਰ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ ॥੧੪॥
- ੨੯ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਅੱਠਾਂ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜ
ਲਏ ਅਤੇ ਤੱਕ-ਤੱਕ ਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ।
- ੩੦ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਬੜੇ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਭਬਕਾਂ
ਮਾਰ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਪਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਯੋਧੇ ਕੱਟ-
ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ॥੧੫॥
- ੩੧ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੈਂਤ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਭਰ
ਗਏ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਗ ਮਾਤਾ ਦੇ ਤੀਰ ਲੱਗੇ ਤਾਂ
ਉਹ ਬਹਾਦਰ ਅਨੇਕ ਪੁਕਾਰ ਦੇ
- ੩੨ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਹਰਖ ਤੇ ਹੌਸਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋ
ਕੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਇਉਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ
ਜਿਵੇਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੱਦਲ ਬਰਸਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥
- ੩੩ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਘੋਰ ਕੇ ਘੁੰਮ ਕੇ ਆ ਬਰਸਦੀਆਂ
ਹਨ । ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ—

੧੧ਤਿਯੋਂ ਉਮਿਡੀ ॥ ਜਗ ਮਾਤ ਬਿਰੂਥਨਿ ਮੋਂ ਧਸਿਕੈ ॥ ੧੧ਧਨੁ ਸਾਇਕ ਹਾਥ ਗਹਿਯੋ
 ਹਸਿਕੈ ॥੧੭॥ ੧੨ਚਣ ਕੁੰਜਰ ਪੁੰਜ ਗਿਰਾਇ ਦੀਏ ॥ ਇਕ ਖੰਡ ਅਖੰਡ ਦੁਖੰਡ
 ਕੀਏ ॥ ੧੩ਸਿਰ ਏਕਨਿ ਚੋਟ ਨਿਫੋਟ ਬਹੀ ॥ ਤਰਵਾਤਰ ਹੁਐ ਤਰਵਾਰ ਰਹੀ ॥੧੮॥
 ੧੪ਤਨ ਝੜਰ ਹੁਐ ਰਣ ਭੂਮ ਗਿਰੇ ॥ ਇਕ ਭਾਜ ਚਲੇ ਫਿਰ ਕੈ ਨ ਫਿਰੇ ॥
 ੧੫ਇਕਿ ਹਾਥ ਹਥਿਯਾਰ ਲੈ ਆਨ ਬਹੇ ॥ ਲਰਿਕੈ ਮਰਿਕੈ ਗਿਰਿ ਖੇਤ ਰਹੇ ॥੧੯॥
 ੧੬ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਤਹਾਂ ਸੁ ਦੈਤ ਰਾਜਯੋ ॥ ਸਜੇ ਸੁ ਸਰਬ ਸਾਜਯੋ ॥ ੧੭ਤੁਰੰਗ
 ਆਪ ਬਾਹੀਯੋ ॥ ਬਧੋ ਸੁ ਮਾਤ ਚਾਹੀਯੋ ॥੨੦॥ ੧੮ਤਬੈ ਦੁਗਾ ਬਕਾਰਿ ਕੈ ॥ ਕਮਾਣ
 ਬਾਣ ਧਾਰਿਕੈ ॥ ੧੯ਸੁ ਘਾਵ ਚਾਮਰੰ ਕੀਯੋ ॥ ਉਤਾਰ ਹਸਤ ਤੋਂ ਦੀਯੋ ॥੨੧॥
 ੨੦ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਤਬੈ ਬੀਰ ਕੋਪੰ ਬਿੜਾਲਾਛ ਨਾਮੰ ॥ ਸਜੇ ਸੱਸਤ੍ਰ ਦੇਹੰ
 ਚਲੇ ਜੁੱਧ ਧਾਮੰ ॥ ੨੧ਸਿਰੰ ਸਿੰਘ ਕੇ ਆਨ ਘਾਯੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਸੋ
 ਹਾਥ ਸੋ ਮਾਰਿ ਡਾਰੰ ॥੨੨॥ ੨੨ਬਿੜਾਲਾਛ ਮਾਰੇ ਸੁ ਪਿੰਗਾਛ ਧਾਏ ॥ ਦੁਗਾ
 ਸਾਮੁਹੇ ਬੋਲ ਬਾਂਕੇ ਸੁਨਾਏ ॥ ੨੩ਕਰੀ ਅੱਭ੍ਰਿ ਜਿਯੋਂ ਗਰਜ ਕੈ ਬਾਣ ਬਰਖੰ ॥
 ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਬੀਰੰ ਭਰੇ ਜੁੱਧ ਹਰਖੰ ॥੨੪॥ ੨੪ਤਬੈ ਦੇਵੀਅੰ ਪਾਣ ਬਾਣੰ ਸੰਭਾਰੰ ॥
 ਹਨਿਯੋ ਦੁਸਟ ਕੇ ਘਾਇ ਸੀਸੰ ਮਝਾਰੰ ॥ ੨੫ਗਿਰਿਯੋ ਝੂਮ ਭੂਮੰ ਗਏ ਪ੍ਰਾਣ ਛੁੱਟੰ ॥
 ਮਨੋ ਮੇਰ ਕੋ ਸਾਤਵੰ ਸਿੰਗ ਟੁੱਟੰ ॥੨੬॥ ੨੬ਗਿਰੇ ਬੀਰ ਪਿੰਗਾਛ ਦੇਬੀ ਸੰਘਾਰੇ ॥
 ਚਲੇ ਅਉਰੁ ਬੀਰੰ ਹਥਿਆਰੰ ਉਘਾਰੇ ॥ ੨੭ਤਬੈ ਰੋਸ ਦੇਬਿਯੰ ਸਰੋਘੰ ਚਲਾਏ ॥
 ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਾਨ ਕੈ ਜੁਧ ਮੱਧੰ ਗਿਰਾਏ ॥੨੮॥ ੨੮ਚੌਪਈ ॥ ਜੇ ਜੇ ਸੱਤ੍ਰੁ ਸਾਮੁਹੇ ਆਏ ॥
 ਸਬੈ ਦੇਵਤਾ ਮਾਰਿ ਗਿਰਾਏ ॥ ਸੈਨਾ ਸਕਲ ਜਬੈ ਹਨਿ ਡਾਰੀ ॥ ਆਸੁਰੇਸ ਕੋਪਾ
 ਅਹੰਕਾਰੀ ॥੨੯॥ ੨੯ਆਪ ਜੁੱਧ ਤਬ ਕੀਆ ਭਵਾਨੀ ॥ ਚੁਨ ਚੁਨ ਹਨੇ ਪਖਰੀਆ
 ਬਾਨੀ ॥ ੩੦ਕ੍ਰੋਧ ਜੁਆਲ ਮਸਤਕ ਤੇ ਬਿਗਸੀ ॥ ਤਾ ਤੇ ਆਪ ਕਾਲਕਾ
 ਨਿਕਸੀ ॥੩੧॥ ੩੧ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਮੁਖ ਬਸਤ ਜੁਆਲ ॥ ਨਿਕਸੀ ਕਪਾਲ ॥
 ੩੨ਮਾਰੇ ਗਜੇਸ ॥ ਛੁੱਟੇ ਹੈ ਏਸ ॥੩੨॥ ੩੨ਛੁੱਟੰਤ ਬਾਣ ॥ ਝਮਕਤ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ॥
 ੩੩ਸਾਂਗੰ ਪ੍ਰਹਾਰ ॥ ਖੇਲਤ ਧਮਾਰ ॥੩੩॥ ੩੩ਬਾਹੈਂ ਨਿਸੰਗ ॥ ਉੱਠੈ ਝੜੰਗ ॥
 ੩੪ਤੁੱਪਕ ਤੜਾਕ ॥ ਉੱਠਤ ਕੜਾਕ ॥੩੪॥ ੩੪ਬਬਕੰਤ ਮਾਇ ॥ ਭਭਕੰਤ ਘਾਇ ॥
 ੩੫ਜੁੱਧੇ ਜੁਆਣ ॥ ਨੱਚੇ ਕਿਕਾਣ ॥੩੫॥ ੩੫ਚੂਆਮਲ ਛੰਦ ॥ ਧਾਈਯੋ ਅਸੁਰੇਂਦੁ
 ਤਹੰ ਨਿਜ ਕੋਪ ਓਪ ਬਢਾਇ ॥ ਸੰਗ ਲੈ ਚਤੁਰੰਗ ਸੈਨਾ ਸੁੱਧ ਸਸਤ੍ਰ

- ੧ ਆ ਕੇ ਢਿਗ ਪਈ ਅਤੇ ਜਗ ਮਾਤਾ ਵੀ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਧੱਸ ਗਈ ।
- ੨ ਅਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਿਆ ॥੧੭॥
- ੩ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ । ਨਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ-ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੪ ਇਕਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਚੁੱਕ ਤਲਵਾਰ ਚੱਲੀ ਕਿ ਤਲਵਾਰ ਖੂਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤਰਬਤਰ ਹੋ ਗਈ ॥੧੮॥
- ੫ ਕਈਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨਾਲ ਛਾਨਣੀ-ਛਾਨਣੀ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਕਈ ਭੱਜ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਮੁੜ ਕੇ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
- ੬ ਕਈ ਉਹ ਸਨ ਜੋ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਫੜ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਾਹੁਣ ਲੱਗ ਗਏ । ਅੰਤ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਕੇ ਜੰਗ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ॥੧੯॥
- ੭ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਉਥੇ ਹੁਣ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਾਜ ਜੰਗੀ ਸਜਾ ਲਏ ।
- ੮ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਆਪ ਚੱਲ ਕੇ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੨੦॥
- ੯ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਮਾਨ ਦੇ ਉੱਤੇ ਤੀਰ ਧਰ ਕੇ ਦੂਤ ਦੇ ਜਿਸਮ ਉੱਪਰ
- ੧੦ ਜ਼ਖਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ॥੨੧॥
- ੧੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿੜਾਲਾਛ ਨਾਮ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ।
- ੧੨ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ੇਰ ਬਲੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੀ ਮਾਰ ਸੁੱਟਿਆ ॥੨੨॥
- ੧੩ “ਬਿੜਾਲਾਛ” ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਵੇਖ ਕੇ “ਪਿੰਗਾਛ ਰਾਇ” ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ।
- ੧੪ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਗੱਜ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਉਹ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਾ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ॥੨੩॥
- ੧੫ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਪਕੜੇ ਤੇ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਘਾਉ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਕਿ ਸਿਰ ਹੀ ਫੌੜ ਦਿੱਤਾ ਗਦਾ ਮਾਰ ਕੇ ।
- ੧੬ ਘੁਮ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ।
- ਇਉਂ ਜਾਪਿਆ ਜਾਂਦੇ ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਸਤ ਚੋਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੈ ॥੨੪॥
- ੧੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ‘ਪਿੰਗਾਛ ਰਾਏ’ ਸੂਰਮਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਡਿੱਗਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸੂਰਮੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ ।
- ੧੮ ਤਦ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਕਰਕੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਡੇਗ ਦਿੱਤੇ ॥੨੫॥
- ੧੯ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਵੈਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਉਦੋਂ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰੀ ਰਾਜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ॥੨੬॥
- ੨੦ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪ ਯੁੱਧ ਮੰਡ ਦਿੱਤਾ ਭਵਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ॥ ਲਭ-ਲਭ ਕੇ ਸੰਜੋਆਂ ਵਾਲੇ ਜੁਆਨ ਜੋ ਬੜੇ ਬਾਨੀ ਸਨ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ।
- ੨੧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟ ਮੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠੀ । ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ॥੨੭॥
- ੨੨ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਜਿਹੜੀ ਅਗਨ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਮੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਹਾਥੀਆਂ
- ੨੩ ਦੇ ਸਵਾਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਘੋੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੮॥
- ੨੪ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੨੫ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਰਛੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਜਾਣੇ ਧਮਾਰ ਖੇਲਦੇ ਹਨ ॥੨੯॥
- ੨੬ ਨਿਭੱਕ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਟਕਰਾ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚਿਣਗਾਂ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੨੭ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਤੜਾਕ-ਤੜਾਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਕੜਾਕ-ਕੜਾਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੩੦॥
- ੨੮ ਮਾਤਾ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਭਵਕ-ਭਵਕ ਕੇ ਬੋਲ ਕੇ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੯ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਜੁਆਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਖਾਲੀ ਘੋੜੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ॥੩੧॥
- ੩੦ ਰੂਆਮਲ ਛੰਦ ॥ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ (ਮਹਿਖਾਸੁਰ) ਨੇ ਧਾਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਧਾ ਕੇ । ਨਾਲ ਚਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਤੇਜ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਾਲੀ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ।

੧ਨਚਾਇ ॥ ੨ਦੇਬਿ ਸਸਤ੍ਰ ਲਗੈ ਗਿਰੇ ਰਣ ਰੁੱਝਿ ਜੁੱਝਿ ਜੁਆਣ ॥ ਪੀਲ ਰਾਜ
 ਫਿਰੇ ਕਹੂੰ ਰਣ ਸੁੱਛ ਛੁੱਛ ਕਿਕਾਣ ॥੩੨॥ ੩ਚੀਰ ਚਾਮਰ ਪੁੰਜ ਕੁੰਜਰ ਬਾਜ
 ਰਾਜ ਅਨੇਕ ॥ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਸੁਭੇ ਕਹੂੰ ਸਰਦਾਰ ਸੁਆਰ ਅਨੇਕ ॥ ੪ਤੇਗ ਤੀਰ
 ਤੁਫੰਗ ਤਬਰ ਕੁਹਕ ਬਾਨ ਅਨੰਤ ॥ ਬੇਧਿ ਬੇਧਿ ਗਿਰੇ ਬਰੱਛਿਨ ਸੂਰ
 ਸੋਭਾਵੰਤ ॥੩੩॥ ੫ਗਿੱਧ ਬਿੱਧ ਉਡੇ ਤਹਾ ਫਿਕਰੰਤ ਸੁਆਨ ਸਿੰਗਾਲ ॥ ਮੰਤ
 ਦੰਤ ਸਪੱਛ ਪੱਥੈ ਕੰਕ ਬੰਕ ਰਸਾਲ ॥ ੬ਛੁੱਦ੍ਰ ਮੀਨ ਛੁਰੱਪ੍ਰਕਾ ਅਰੁ ਚਰਮ ਕਛਪ
 ਅਨੰਤ ॥ ਨੱਕ੍ਰ ਬੱਕ੍ਰ ਸੁ ਬਰਮ ਸੋਭਿਤ ਸੋਣ ਨੀਰ ਦੁਰੰਤ ॥੩੪॥ ੭ਨਵ ਸੂਰ
 ਨਵਕਾ ਸੇ ਰਥੀ ਅਤ ਰਥੀ ਜਾਨ ਜਹਾਜ ॥ ਲਾਦਿ ਲਾਦਿ ਮਨੋ ਚਲੇ ਧਨ ਧੀਰ
 ਬੀਰ ਸਲਾਜ ॥ ੮ਮੋਲੁ ਬੀਚ ਫਿਰੈ ਚੁਕਾਤ ਦਲਾਲ ਖੇਤ ਖਤੰਗ ॥ ਗਾਹਿ ਗਾਹਿ
 ਫਿਰੇ ਫਵੱਜਨਿ ਝਾਰਿ ਦਿਰਬ ਨਿਖੰਗ ॥੩੫॥ ੯ਅੰਗ ਭੰਗ ਗਿਰੇ ਕਹੂੰ ਬਹੁ ਰੰਗ
 ਰੰਗਿਤ ਬਸਤ੍ਰ ॥ ਚਰਮ ਬਰਮ ਸੁਭੇ ਕਹੂੰ ਰਣ ਭੂਮ ਸਸਤ੍ਰ ਰੁ ਅਸਤ੍ਰ ॥ ੧੦ਮੁੰਡ
 ਤੁੰਡ ਧੁਜਾ ਪਤਾਕਾ ਟੂਕ ਟਾਕ ਅਰੇਕ ॥ ਜੂਝ ਜੂਝ ਪਰੇ ਸਬੈ ਅਰਿ ਬਾਚਿਯੋ
 ਨਹੀ ਏਕ ॥੩੬॥ ੧੧ਕੋਪ ਕੈ ਮਹਿਖੇਸ ਦਾਨੋ ਧਾਈਯੋ ਤਿਹ ਕਾਲ ॥ ਅਸਤ੍ਰ
 ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰ ਸੂਰੋ ਰੂਪ ਕੈ ਬਿਕਰਾਲ ॥ ੧੨ਕਾਲ ਪਾਣ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਲੈ ਤਿਹ ਮਾਰੀਯੋ
 ਤਤਕਾਲ ॥ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਬਿਖੈ ਮਿਲੀ ਤਜ ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਧਿ ਉਤਾਲ ॥੩੭॥ ੧੩ਦੋਹਰਾ ॥
 ਮਹਿਖਾਸਰ ਕਹੂੰ ਮਾਰ ਕਰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਭੀ ਜਗ ਮਾਇ ॥ ਤਾ ਦਿਨ ਤੇ ਮਹਿਖੇ
 ਬਲੈ ਦੇਤ ਜਗਤ ਸੁਖ ਪਾਇ ॥੩੮॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਮਹਿਖਾਸਰ ਬਧਹ ਪ੍ਰਥਮ ਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤ੍ਰ ਸੁਭ ਮਸਤ੍ਰ ॥੧॥ ਅਫਜੂ ॥
 ੧੫ਅਥ ਧੂਮ੍ਰ ਨੈਨ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ੧੬ਕੁਲਕ ਛੰਦ ॥ ਦੇਵਿਸ ਤਬ ਗਾਜੀਯ ॥
 ਅਨਹਦ ਬਾਜੀਯ ॥ ੧੭ਭਈ ਬਧਾਈ ॥ ਸਭ ਸੁਖਦਾਈ ॥੧॥੩੯॥ ੧੮ਦੁੰਦਭ ਬਾਜੇ ॥
 ਸਭ ਸੁਰ ਗਾਜੇ ॥ ੧੯ਕਰਤ ਬਡਾਈ ॥ ਸੁਮਨ ਬ੍ਰਖਾਣੀ ॥੨॥੩੦॥ ੨੦ਕੀਨੀ ਬਹੁ
 ਅਰਚਾ ॥ ਜਸ ਧੁਨ ਚਰਚਾ ॥ ੨੧ਪਾਇਨ ਲਾਗੇ ॥ ਸਭ ਦੁਖ ਭਾਗੇ ॥੩॥੪੧॥
 ੨੨ਗਾਏ ਜੈ ਕਰਖਾ ॥ ਪੁਹਪਨਿ ਬਰਖਾ ॥ ੨੩ਸੀਸ ਨਿਵਾਏ ॥ ਸਭ ਸੁਖ
 ਪਾਏ ॥੪॥੪੨॥ ੨੪ਦੋਹਰਾ ॥ ਲੋਪ ਚੰਡਕਾ ਜੂ ਭਏ ਦੈ ਦੇਵਨ ਕੋ ਰਾਜੁ ॥ ਬਹੁਰ
 ਸੁੰਭ ਨੈਸੁੰਭ ਦੁਐ ਦੈਤ ਬਢੇ ਸਿਰਤਾਜ ॥੫॥੪੩॥ ੨੫ਚਉਪਈ ॥ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ
 ਚੜ੍ਹੇ ਲੈ ਕੈ ਦਲ ॥ ਅਰਿ ਅਨੇਕ ਜੀਤੇ ਜਿਨ ਜਲ ਥਲ ॥ ਦੇਵ ਰਾਜ

- ੧ ਜੋ ਸ਼ਸਤਰ ਨਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ।
- ੨ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਲੱਗ ਕੇ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁਆਨ ਮਰ ਗਏ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਸਵਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਲੀ ਹਾਥੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਸੁਆਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਲੀ ਘੋੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੩੨॥
- ੩ ਬਸਤਰ, ਢਾਲਾਂ, ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜੇ । ਸ਼ਸਤਰ, ਅਸਤਰ, ਜਰਨੈਲ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬੇਅੰਤ ਸਵਾਰ ।
- ੪ ਤੇਗਾਂ ਤੇ ਤੀਰ, ਬੰਦੂਕਾਂ, ਕੁਹਾੜੇ ਤੇ ਬਾਣ ਬੇਅੰਤ ਹੀ । ਸੂਰਮੇ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਬਰਛੀਆਂ ਦੇ ਬਿਨੇ ਹੋਏ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ॥੩੩॥
- ੫ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗਿੱਧੇ ਉੱਥੇ ਉੱਡਦੇ ਹਨ । ਗਿੱਦੜ ਤੇ ਕੁੱਤੇ ਭੌਂਕਦੇ ਹਨ । ਹਾਥੀ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਮਾਨੋ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜ ਪਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਜਿਹੜੇ (ਕੱਕ) ਮਾਸਾਹਾਰ ਪੰਛੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਹ ਇੰਝ ਸੋਭਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਨੋਕਾਂ ਵਾਲੀ ਦੱਬ ਉਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ।
- ੬ ਛੋਟੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਛੂਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੱਛੂਆਂ ਵਾਂਗ ਢਾਲਾਂ ਬੇਅੰਤ ਪਈਆਂ ਹਨ । ਸਿਰ, ਮੂੰਹ, ਸੰਜੋਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪਈਆਂ ਸ਼ੋਭਦੀਆਂ ਹਨ । ਲਹੂ ਰੂਪ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਾਂ ਅੰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸੀ ॥੩੪॥
- ੭ ਨੌਂ ਜੁਆਨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਤਰਦੀਆਂ ਸਨ । ਰਥੀ ਅਤੇ ਅਤਿਰਥੀ ਜਾਣੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਸਮਾਨ ਭਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਾਣੋਂ ਉਹ ਧੀਰ ਜਾਵਨ ਸੂਰਮੇ ਆਪਣੀ ਲੱਜਿਆ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਜਹਾਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਲੱਦ ਕੇ ਸੁਰ ਲੋਕ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੮ ਉਸ ਲਹੂ ਦੇ ਲਾਲ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਾਜ ਦਾ ਮੁੱਲ ਚੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਧਨ ਚੁਕਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਨਖੀਰ (ਭੱਬੇ) ਧਨ ਚੁਕਤ ਕਰਕੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੩੫॥
- ੯ ਕਿਤੇ ਅੰਗ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਬਸਤਰ ਬਹੁਤ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਢਾਲਾਂ ਕਿਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਕਿਤੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ-ਅਸਤਰ ਪਏ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਸਿਰ, ਕਿਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋਥ, ਕਿਤੇ ਝੰਡੇ, ਕਿਤੇ ਝੰਡਿਆਂ ਦੇ ਫਰੋਰੇ ਪਾਟੇ-ਝੀਟੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਪਏ ਹਨ । ਲੜ-ਲੜ ਕੇ ਮਰੇ ਪਏ ਹਨ ਵੈਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ॥੩੬॥
- ੧੧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਆਪ ਆਇਆ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ-ਅਸਤਰ ਸਾਰੇ ਸਾਂਭ ਕੇ ਸੂਰਮਾ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ।
- ੧੨ ਕਾਲੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੈਂਤ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਾ ਮਿਲੀ । ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਦ੍ਰ (ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੀ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ॥੩੭॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭਰ ਕੇ ਫੁੱਲ ਗਈ । ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੋਕ ਝੋਟੇ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇ ਕੇ ਕਾਲੀ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁੱਖ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਨੋਟ-(ਇਸ ਨਾਲ ਜਗਤ ਸੁੱਖ ਜਾਂ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ) ॥੩੮॥
- ੧੪ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਧਿਆਇ ਪੂਰਾ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧॥ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਹੁਣ ਧੂਮਰ ਨੈਨ ਦੈਂਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੧੬ ਕੁਲਕ ਛੰਦ ॥ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਸਹਿਮ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੁਣ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਗੱਜ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨੱਚ ਉੱਠਿਆ ਹੈ । ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਜੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਵਧਾਈਆਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੧॥੩੯॥
- ੧੮ ਧੌਸੇ ਵੱਜ ਪਏ ॥ ਦੇਵਤੇ ਗੱਜ ਉੱਠੇ ।
- ੧੯ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਫੁੱਲ ਬਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੨॥੪੦॥
- ੨੦ ਦੇਵੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਹੋਈ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ, ਵਾਜਿਆਂ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਸਤੋਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ।
- ੨੧ ਦੇਵੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । (ਦੇਵਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ॥੩॥੪੧॥
- ੨੨ ਉਦੋਂ ਉਥੇ ਜੈ-ਜੈ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ।
- ੨੩ ਸੀਸ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਵਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ॥੪॥੪੨॥
- ੨੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਚੰਡੀ ਉਥੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਈ ਗੁਪਤ ਹੋ ਗਈ । ਫੇਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰ ਪਏ ॥੫॥੪੩॥
- ੨੫ ਚੌਪਈ ॥ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦਲ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਜਿਸ ਨੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਇਲਾਕੇ ਖੁਸ਼ਕ ਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ।

੧ਕੋ ਰਾਜ ਛਿਨਾਵਾ ॥ ਸੇਸ ਮੁਕਟ ਮਨ ਭੇਟ ਪਠਾਵਾ ॥੬॥੪੪॥ ੨ਛੀਨ ਲਯੋ
 ਅਲਕੇਸ ਭੰਡਾਰਾ ॥ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਜੀਤਿ ਨਿਪਾਰਾ ॥ ੩ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਕਹੈ ਦੈਤ ਪਠਾਏ ॥
 ਦੇਸ ਬਿਦੇਸ ਜੀਤ ਫਿਰ ਆਏ ॥੭॥੪੫॥ ੪ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੇਵ ਸਬੈ ਤ੍ਰਾਸਿਤ ਭਏ
 ਮਨ ਮੇਂ ਕੀਯੋ ਬਿਚਾਰ ॥ ਸਰਨ ਭਵਾਨੀ ਕੀ ਸਬੈ ਭਾਜਿ ਪਰੇ ਨਿਰਧਾਰ ॥੮॥੪੬॥
 ੫ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਸੁ ਤ੍ਰਾਸ ਦੇਵ ਭਾਜੀਅੰ ॥ ਬਸੇਖ ਲਾਜ ਲਾਜੀਅੰ ॥ ੬ਬਿਸਿਖ
 ਕਾਰਮ ਕਸੇ ॥ ਸੁ ਦੇਵ ਲੋਕ ਮੇਂ ਬਸੇ ॥੯॥੪੭॥ ੭ਤਬੈ ਪ੍ਰਕੋਪ ਦੇਬ ਹੁਐ ॥ ਚਲੀ
 ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਲੈ ॥ ੮ਸੁਮੁੱਦ ਪਾਨੀ ਪਾਨ ਕੈ ॥ ਗਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਪਾਨ ਲੈ ॥
 ੧੦॥੪੮॥ ੯ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਸੁਨੀ ਦੇਵ ਬਾਨੀ ॥ ਚੜ੍ਹੀ ਸਿੰਘ ਰਾਨੀ ॥ ੧੦ਸੁਭੰ
 ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥ ਸਭੈ ਪਾਪ ਟਾਰੇ ॥੧੧॥੪੯॥ ੧੧ਕਰੋ ਨਦ ਨਾਦੰ ॥ ਮਹਾਂ ਮੱਦ ਮਾਦੰ ॥
 ੧੨ਭਯੋ ਸੰਖ ਸੋਰੰ ॥ ਸੁਣਯੋ ਚਾਰ ਓਰੰ ॥੧੨॥੫੦॥ ੧੩ਉਤੇ ਦੈਤ ਧਾਏ ॥ ਬਡੀ
 ਸੈਨ ਲਿਆਏ ॥ ੧੪ਮੁਖੰ ਰਕਤ ਨੈਣੰ ॥ ਬਕੈ ਬੰਕ ਬੈਣੰ ॥੧੩॥੫੧॥ ੧੪ਚਵੰ ਚਾਰ
 ਢੂਕੇ ॥ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਰੂਕੇ ॥ ੧੫ਲਏ ਬਾਣ ਪਾਣੰ ॥ ਸੁ ਕਾਤੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥੧੪॥੫੨॥
 ੧੫ਮੰਡੇ ਮੱਧ ਜੰਗੰ ॥ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ਖਤੰਗੰ ॥ ੧੬ਕਰਉਤੀ ਕਟਾਰੰ ॥ ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥
 ੧੫॥੫੩॥ ੧੬ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਧਾਏ ॥ ਸਰੋਘੰ ਚਲਾਏ ॥ ੧੭ਕਰੈਂ ਬਾਰ ਬੈਰੀ ॥ ਫਿਰੇ
 ਜਿਯੁ ਗੰਗੈਰੀ ॥੧੬॥੫੪॥ ੧੭ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਕਰੋਧ ਤਸਟਾਯੰ ਉਤੇ ਸਿੰਘ
 ਧਾਯੋ ॥ ਇਤੇ ਸੰਖ ਲੈ ਹਾਥ ਦੇਵੀ ਬਜਾਯੋ ॥ ੧੮ਪੁਰੀ ਚਉਦਹੁੰਗੰ ਰਹਿਯੋ ਨਾਦ
 ਪੂਰੰ ॥ ਚਮੱਕਿਯੋ ਮੁਖੰ ਜੁੱਧ ਕੇ ਮੱਧਿ ਨੂਰੰ ॥੧੭॥੫੫॥ ੧੮ਤਬੈ ਧੂਮੁ ਨੈਣੰ ਮੱਚਿਯੋ
 ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥ ਲਏ ਸੰਗ ਜੋਧਾ ਬਡੇ ਬੀਰ ਭਾਰੀ ॥ ੧੯ਲਯੋ ਬੇੜਿ ਪੱਥੰ ਕੀਯੋ ਨਾਦ
 ਉੱਚੰ ॥ ਸੁਣੇ ਗਰਭਣੀਆਨਿ ਕੇ ਗਰਭ ਮੁੱਚੰ ॥੧੮॥੫੬॥ ੨੦ਸੁਣਯੋ ਨਾਦ ਸ੍ਵਣੰ
 ਕੀਯੋ ਦੇਵ ਕੋਪੰ ॥ ਸਜੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ਧਰੇ ਸੀਸ ਟੋਪੰ ॥ ੨੧ਭਈ ਸਿੰਘ ਸੁਆਰੰ
 ਕੀਯੋ ਨਾਦ ਉੱਚੰ ॥ ਸੁਣੇ ਦੀਹ ਦਾਨਵਾਨ ਕੇ ਮਾਨ ਮੁੱਚੰ ॥੧੯॥੫੭॥ ੨੨ਮਹਾ
 ਕੋਪ ਦੇਵੀ ਧਸੀ ਸੈਨ ਮੱਧੰ ॥ ਕਰੇ ਬੀਰ ਬੰਕੇ ਤਹਾਂ ਅੱਧ ਅੱਧੰ ॥ ੨੩ਜਿਸੈ ਧਾਇਕੈ
 ਸੂਲ ਸੈਥੀ ਪ੍ਰਹਾਰਿਯੋ ॥ ਤਿਨੇ ਫੇਰਿ ਪਾਣੰ ਨ ਬਾਣੰ ਸੰਭਾਰਿਯੋ ॥੨੦॥੫੮॥ ੨੪ਰਸਾਵਲ
 ਛੰਦ ॥ ਜਿਸੈ ਬਾਣ ਮਾਰਯੋ ॥ ਤਿਸੈ ਮਾਰ ਡਾਰਯੋ ॥ ਜਿਤੈ
 ਸਿੰਘ ਧਾਯੋ ॥ ਤਿਤੈ ਸੈਨ ਘਾਯੋ ॥੨੧॥੫੯॥ ਜਿਤੇ ਘਾਇ ਡਾਲੇ ॥

੧ ਦੇਵੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਨਾ ਇਹ ਸ਼ਰਾਬ, ਮਾਸ ਦੀ ਆਦੀ ਹੀ ਹੈ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਹੇਜਗਾਰ। ਜੋ ਕਾਲੀ ਨੂੰ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਅਚਵਨ
 ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਭਲਾ ਕੰਮ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਗੁਜਰਦੀ। ਜੋ ਝੋਟੇ ਜਿਹਾ ਮਹਿਪਾਸਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਖਾਣ
 ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਪਰ ਗਰਜੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਲੀਦਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਕਸਾਈ ਦੀ ਹੱਟੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ
 ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦਾ ਢਕਵੰਜ ਰਚ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਮੁਫਤ-ਮੁਫਤ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਵੱਲ ਜਾ ਕੇ ਕਾਲੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਗੋਰਖ ਨਾਥ
 ਜੋਗੀ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰਾਇਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

- ੧ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਦਾ ਰਾਜ ਖੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਨੇ ਮਣੀਆਂ ਜੜਤ ਮੁਕਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਾਨਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ॥੬॥੪੪॥
- ੨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਚੀ ਅਲਕੇਸ (ਕੁਬੇਰ) ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਵੀ ਖੋਹ ਲਿਆ । ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ।
- ੩ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਤੇ ਦੈਤ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਭ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ॥੭॥੪੫॥
- ੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਵਾਨੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏ ॥੮॥੪੬॥
- ੫ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਦੈਤਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।
- ੬ ਤੀਰ ਕਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੱਸੇ (ਚੜਾਏ ਹੋਏ) ਹਨ ਅਤੇ ਦੈਤ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸੇ ਹਨ ॥੯॥੪੭॥
- ੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਕੋਪ (ਕ੍ਰੋਧ) ਹੋ ਕੇ ਸਸ਼ਤਰ-ਅਸ਼ਤਰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਈ ।
- ੮ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਗਰਜੀ । ਜੈਕਾਰ ਬੁਲਾਈ ॥੧੦॥੪੮॥
- ੯ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਰਾਣੀ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ ।
- ੧੦ ਵਧੀਆ ਸਮੂਹ ਸਸ਼ਤਰ ਪਹਿਲ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੇ ॥੧੧॥੪੯॥
- ੧੧ ਦੋਵੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਰਾਬ ਜਿਹਾ ਨਸ਼ਾ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਮਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ, ਉਹ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁਣੀ ਗਈ ॥੧੨॥੫੦॥
- ੧੩ ਉਪਰ ਤੋਂ ਦੈਤ ਚੱਲ ਪਏ । ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ।
- ੧੪ ਮੂੰਹ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹੂ ਜਿਹੀਆਂ ਲਾਲ ਹਨ । ਬੜੇ ਉੱਚੀ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥੫੧॥
- ੧੫ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਚਤੁਰੰਗਣੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਢੁੱਕ ਗਏ । ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।
- ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਰਛੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ॥੧੪॥੫੨॥
- ੧੭ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਟਾਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਤੇ ਬਲਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੫॥੫੩॥
- ੧੯ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਯੋਧੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੦ ਵੈਰੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਉਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜਲ ਉੱਤੇ (ਗੰਗੇਰੀ) ਜਲ ਜੁਲਾਹਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥੫੪॥
- ੨੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਪਰ ਦੈਤ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਉਪਰੋਂ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਧਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਸੰਖ ਲੈ ਕੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੨੨ ਚੌਦਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਹੋਲਨਾਕ ਆਵਾਜ਼ ਪੁੱਜ ਗਈ । ਦੇਵੀ ਦਾ ਨੂਰ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਚਮਕਿਆ ॥੧੭॥੫੫॥
- ੨੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਦੈਤ ਸਸ਼ਤਰ ਲੈ ਕੇ ਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਬੜੇ ਸਸ਼ਤਰ ਧਾਰੀ ਯੋਧੇ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ ।
- ੨੪ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਗਰਭਵਤੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰਭ ਡੋਲ ਗਏ ਭਾਵ ਗਿਰ ਗਏ ॥੧੮॥੫੬॥
- ੨੫ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਈ । ਢਾਲ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਸਜਾ ਕੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਲੋਹ ਟੋਪ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ।
- ੨੬ ਸ਼ੇਰ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਉੱਚੀ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ॥੧੯॥੫੭॥
- ੨੭ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦੇਵੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਧਸੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬੰਕੇ ਜੁਆਨ ਅੱਧੋ-ਅੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੨੮ ਦੇਵੀ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵੀ ਖੰਡਾ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਿਆ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨੦॥੫੮॥
- ੨੯ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਦੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ । ਜਿੱਧਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ੇਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਉਪਰੇ ਹੀ ਸੈਨਾ ਖਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ॥੨੧॥੫੯॥
- ੩੦ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਦੈਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

੧੩ ਤਿਤੈ ਘਾਰਿ ਘਾਲੇ ॥ ੧੪ ਸਮੁਹ ਸੱਤ੍ਰੁ ਆਯੋ ॥ ਸੁ ਜਾਨੇ ਨ ਪਾਯੋ ॥੨੨॥੬੦॥
 ੧੫ ਜਿਤੇ ਜੁਝ ਰੁਝੇ ॥ ਤਿਤੇ ਅੰਤ ਜੁਝੇ ॥ ੧੬ ਜਿਨੈ ਸਸਤ੍ਰੁ ਘਾਲੇ ॥ ਤਿਤੇ ਮਾਰ
 ਡਾਲੇ ॥੨੩॥੬੧॥ ੧੭ ਤਬੈ ਮਾਤ ਕਾਲੀ ॥ ਤਪੀ ਤੇਜ ਜੁਵਾਲੀ ॥ ੧੮ ਜਿਸੈ ਘਾਵ
 ਡਾਰਯੋ ॥ ਸੁ ਸੁਰਗੀ ਸਿਧਾਰਯੋ ॥੨੪॥੬੨॥ ੧੯ ਘਰੀ ਅਧ ਮੱਧ ॥ ਹਨਯੋ ਸੈਨ
 ਸੁਧੰ ॥ ੨੦ ਹਨਯੋ ਧੂਮੁ ਨੈਣੰ ॥ ਸੁਨਯੋ ਦੇਵ ਗੈਣੰ ॥੨੫॥੬੩॥ ੨੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਭਜੀ
 ਬਿਰੁਥਨ ਦਾਨਵੀ ਗਈ ਭੂਪ ਕੇ ਪਾਸ ॥ ਧੂਮੁਨੈਣ ਕਾਲੀ ਹਨਯੋ ਭਜੀਯੋ ਸੈਨ
 ਨਿਰਾਸ ॥੨੬॥੬੪॥

੧੦ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਧੂਮੁਨੈਣ ਬਧਹ ਦੁਤੀਆ ਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤ ਸੁਭ ਮਸਤ ॥੨॥ ਅਫਸੁ ॥
 ੧੧ ਅਥ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਜੁਧ ਕਥਨੰ ॥ ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰ ਕਰ ਧਵਲਾ
 ਚਲੀ ਅਵਾਸ ॥ ਜੋ ਯਹ ਕਥਾ ਪੜੈ ਸੁਨੈ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਗਿਰੁ ਤਾਸੈ ॥੧॥੬੫॥
 ੧੩ ਚਉਪਈ ॥ ਧੂਮੁ ਨੈਣ ਜਬ ਸੁਣੇ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਤਬ ਭੂਪ ਹਕਾਰੇ ॥
 ੧੪ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕਰ ਪਠਾਏ ਸਨੁਮਾਨਾ ॥ ਹੈ ਗੈ ਪਤਿ ਦੀਏ ਰਬ ਨਾਨਾ ॥੨॥੬੬॥
 ੧੫ ਪ੍ਰਿਥਮ ਨਿਰਖਿ ਦੇਬੀਅਹਿ ਜੇ ਆਏ ॥ ਤੇ ਧਵਲਾ ਗਿਰ ਓਰ ਪਠਾਏ ॥ ੧੬ ਤਿਨ
 ਕੀ ਤਨਕ ਭਨਕ ਸੁਨਿ ਪਾਈ ॥ ਨਿਸਿਰੀ ਸੱਸਤ੍ਰੁ ਅੱਸਤ੍ਰੁ ਲੈ ਮਾਈ ॥੩॥੬੭॥
 ੧੭ ਰੂਆਲ ਛੰਦ ॥ ਸਾਜਿ ਸਾਜਿ ਚਲੇ ਤਹਾਂ ਰਣ ਰਾਛਸੇਂਦ੍ਰੁ ਅਨੇਕ ॥ ਅਰਧ ਮੁੰਡਿਤ
 ਮੁੰਡਿਤੇਕ ਜਟਾ ਧਰੇ ਸੁ ਅਰੇਕ ॥ ੧੮ ਕੋਪਿ ਓਪੰ ਦੈ ਸਬੈ ਕਰ ਸਸਤ੍ਰੁ ਅਸਤ੍ਰੁ ਨਚਾਇ ॥
 ਧਾਇ ਧਾਇ ਕਰੈ ਪ੍ਰਹਾਰਨ ਤਿਛ ਤੇਗ ਕੰਪਾਇ ॥੪॥੬੮॥ ੧੯ ਸਸਤ੍ਰੁ ਅਸਤ੍ਰੁ ਲਗੇ
 ਜਿਤੇ ਸਬ ਫੂਲ ਮਾਲ ਹੁਐ ਗਏ ॥ ਕੋਪ ਓਪ ਬਿਲੋਕਿ ਅਤਿਭੁਤ ਦਾਨਵੰ ਬਿਸਮੈ
 ਭਏ ॥ ੨੦ ਦਉਰ ਦਉਰ ਅਨੇਕ ਆਯੁਧ ਫੇਰ ਫੇਰ ਪ੍ਰਹਾਰ ਹੀਂ ॥ ਜੁਝ ਜੁਝ ਗਿਰੇ
 ਅਰੇਕ ਸੁ ਮਾਰ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ ਹੀਂ ॥੫॥੬੯॥ ੨੧ ਰੇਲ ਰੇਲ ਚਲੇ ਹਏਂਦ੍ਰੁਨ ਪੇਲ ਪੇਲ
 ਗਜੇਂਦ੍ਰੁ ॥ ਝੇਲ ਝੇਲ ਅਨੰਤ ਆਯੁਧ ਹੇਲ ਹੇਲ ਰਿਪੇਂਦ੍ਰੁ ॥ ੨੨ ਗਾਹਿ ਗਾਹਿ ਫਿਰੇ
 ਫਵੱਜਨ ਬਾਹਿ ਬਾਹਿ ਖਤੰਗ ॥ ੨੩ ਅੰਗ ਭੰਗ ਗਿਰੇ ਕਹੂੰ ਰਣ ਰੰਗ ਸੂਰ
 ਉਤੰਗ ॥੬॥੭੦॥ ੨੪ ਝਾਰ ਝਾਰ ਫਿਰੇ ਸਰੋਤਮ ਡਾਰਿ ਝਾਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ॥ ਸੈਲ ਸੇ
 ਰਣ ਪੁੰਜ ਕੁੰਜਰ ਸੂਰ ਸੀਸ ਬਖਾਨ ॥ ੨੫ ਬੱਕ੍ਰੁ ਨੱਕ੍ਰੁ ਭੁਜਾ ਸੁ ਸੋਭਤ ਚੱਕ੍ਰੁ ਸੇ
 ਰਥ ਚੱਕ੍ਰੁ ॥ ਕੇਸ ਪਾਸ ਸਿਬਾਲ ਸੋਹਤ ਅਸਥ ਚੂਰ ਸਰੱਕ੍ਰੁ ॥੭॥੭੧॥

ਉ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਈ ਥਾਈਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਨਕਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਰਿੱਖੀ-ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪਾਠਕ ਉਤੀਕ ਨਾ ਕਰਨ। ਇਹ ਨੈਣ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਕਰਾਮਤਾਂ ਵਾਹੁਣ ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੋ ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਰੰਗ-ਰੂਪ, ਨਾਮ-ਨਾਮ ਮੁਕੱਰਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਉਪਮਾਤ੍ਰ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ, ਲੋਕ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਰੂਪ ਧਾਰ ਵੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਬਿਖੜੇ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ? ਇਹ ਹੈ ਅਮ ਸਵਾਲ ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਦਾ ਬੜਾ ਸਖਤ ਰੋੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੋੜੇ ਨੂੰ ਠੋਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾ ਦਿਉ, ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ— (ਵ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ) ਅੰਗ ੧੦੮੩ ॥ ਮ: ੫॥ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਪਦਾਰਥ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ॥ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਕਥੋ ਤੇਰੇ ਜਿਹੜਾ ॥ ਉਹੀ ॥ ਸ੍ਰੀ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੇਰੀ ਜਿਹੜਾ ਨੇ ਉਹੀ ਨਾਮ ਜਪੇ ਹਨ ਜੋ ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬਣੇ ਹਨ। ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਉਸ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੰਮ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ— ਨਿਤ ਜਪੀਐ ਸਾਜਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨਾਉ ਪਰਵਿਦਗਾਰ ਦਾ ॥ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਰੇ ਰਹੇਮ ਤਿਸੁ ਨ ਵਿਸਾਰਦਾ ॥ ਆਪ ਉਪਾਵਣਹਾਰ ਆਪੇ ਹੀ ਮਾਰਦਾ ॥ ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ ਜਾਣੁ ਭੁਝਿ ਵੀਚਾਰਦਾ ॥ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਤ ਹੀ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਾਜਿ ਤੇ ਗਿਰਾਸਿ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਉਹ ਰਹਿਮ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਕੌਣ ਹੋਈ ਇਹਨਾਂ ਇਤਨੇ ਬਲੀ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਪਾਉਣ ਵਾਲੀ? ਸਵਾਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ—ਅੰਨਿਕ ਰੂਪ ਖਿਨ ਮਾਹਿ ਕੁਦਰਤਿ ਪਾਰਦਾ ॥ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਇ ਸਚਿ ਤਿਸਹਿ ਉਪਾਰਦਾ ॥ ਜਿਸਦੇ ਹੋਵੈ ਵਲਿ ਸੁ ਕਦੇ ਨ ਹਾਰਦਾ ॥ ਮ: ੫॥ ਜਿਸ ਜੋ ਲਾਇ ਸਚਿ ਤਿਸਹਿ ਉਪਾਰਦਾ ॥ ਜਿਸਦੇ ਹੋਵੈ ਵਲਿ ਸੁ ਕਦੇ ਨ ਹਾਰਦਾ ॥ ਸਦਾ ਅਭਗੁ ਦੀਬਾਣੁ ਹੈ ਹਉ ਤਿਸੁ ਨਮਸਕਾਰਦਾ ॥੪॥ ਅੰਗ ੫੧੮-੧੯॥ ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੁੱਬਦਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਪੈਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਮਾਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਖਿਨ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਤਾਰ ਕੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰਿਖੀਆਂ-ਸਿਧੀਆਂ ਕਿਥੇ ਛਪ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ 'ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੯੬ ਦੇ ਚੋਟਵੇਂ' ਅੰਸ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਪੰਨਾਵਾਂ)

- ੧ ਉਤਨੇ ਹੀ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਸ਼ਤਰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ ॥੨੨॥੬੦॥
- ੩ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਸਭ ਮਾਰੇ ਗਏ ।
- ੪ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਸਸ਼ਤਰ ਚਲਾਇਆ ਉਹੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ॥੨੩॥੬੧॥
- ੫ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਲੀ ਮਾਤਾ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਤਪ ਕੇ ਅੱਗ ਭਬੁਕਾ ਹੋ ਕੇ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਚਮਕੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ—
- ੬ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵੀ ਘਾਉ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸਵਰਗਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ॥੨੪॥੬੨॥
- ੭ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।
- ੮ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ ॥੨੫॥੬੩॥
- ੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੋਤ ਦੀ ਸੈਨਾ ਜੋ ਬਚੀ ਸੀ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪਾਸ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੈਨਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ ਹੈ ॥੨੬॥੬੪॥
- ੧੦ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਦੀ ਮੌਤ ਤੇ ਦੂਜਾ ਧਿਆਇ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ॥੨॥ ਅੱਗੋਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ।
- ੧੧ ਹੁਣ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
- ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਵੀ ਆਪਣੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਪੈਂਸਰ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ । ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਵਾਨਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਣੇਗਾ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਗੀਆਂ ॥੧॥੬੫॥
- ੧੩ ਚੌਪਈ ॥ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਜਦੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸੁਣੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਬੁਲਾ ਲਏ ।
- ੧੪ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭੇਜੇ ਹਨ (ਘੋੜੇ) ਗੈ (ਹਾਥੀ) ਪਤਿ (ਪੈਦਲ) ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ॥੨॥੬੬॥
- ੧੫ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ ਦੋਤ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਉਹ ਕੋਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਵੱਲ ਫੌਜ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ ਸ਼ਹੀਦ ਬਣ ਕੇ ।

- ੧੬ ਦੇਵੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਨੌਜੇ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸਸ਼ਤਰ-ਅਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ॥੩॥੬੭॥
- ੧੭ ਰੁਆਲਛੰਦ ॥ ਉਧਰੋਂ ਦੋਤ ਸੱਜ-ਪੱਜ ਦੇ ਨਾਲ ਉਥੇ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਸੈਨਾਪਤੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅੱਧਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨੇ ਹੋਏ, ਸਾਰਾ ਸਿਰ ਮੁੰਨੇ ਹੋਏ, ਜਟਾਧਾਰੀ ਤੇ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸਨ ।
- ੧੮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭੜਕਾ ਕੇ ਤੇ ਸਸ਼ਤਰ-ਅਸਤਰ ਨਚਾ ਕੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਤੌਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨੱਠ-ਨੱਠ ਕੇ ਤੇਰਾਂ ਨੂੰ ਘੁਮਾ ਕੇ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੪॥੬੮॥
- ੧੯ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਸ਼ਤਰ-ਅਸਤਰ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਲੱਗੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਵਾਂਗ ਦੇਵੀ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ । ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਤਿੱਖੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਦੋਤ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ?
- ੨੦ ਨੱਠ-ਨੱਠ ਕੇ ਫੇਰ ਹੋਰ ਸਸ਼ਤਰ-ਅਸਤਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਲੜ-ਲੜ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੋਤ ਪਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ॥੫॥੬੯॥
- ੨੧ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅੰਕਸ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਧੱਕੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸਸ਼ਤਰ ਚਮਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਹੱਲੇ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੨ ਸੂਰਮੇ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੀਰ ਵਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਅੱਗ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਬੜੀ ਡੀਲ-ਡੌਲ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ॥੬॥੭੦॥
- ੨੪ ਕਿਤੇ ਤੀਰ ਝੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਪਹਾੜ ਜਿਹੇ ਹਾਥੀ ਰਣ ਵਿਚ, ਕਿਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ।
- ੨੫ ਕਿਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮੂੰਹ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੇਸ ਤੇ ਕਿਤੇ ਟੋਢੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਸ਼ੋਭਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਰਥ ਦੇ ਪਹੀਏ । ਕੇਸ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜਾਲੇ ਵਾਂਗ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ, ਚਮੜੀ ਚੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਦੀ ਹੈ ॥੭॥੭੧॥

ਪੰਨਾ : ੯ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ? ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ, ਸਰਬ ਕਾਲੀ ਤੇ ਸਰਬ ਦੇਸ਼ੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਇਕ ਨਵੇਂ ਨਿਰੋਧੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜਨ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ । ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜ ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਜਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਹੈ । ਸਰਬਤ ਨੂੰ ਭਲੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਉਦਮ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ । ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਸੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪੂਰਨ ਕੇਕੇ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਗਦੀ ਦੇ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲਤਾ ਬਖਸ਼ੀ । ਜਿਸ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੀ ਤੁਜ਼ਮਾਨੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਹਿੰਦੇ ਵਿਸੇ ਅੰਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ; ਇਸ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਜੇ ਦੋਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਾਣ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਾਂਗੇ । ਜਿਵੇਂ ਧਰਮ ਦੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਨਾ ੨੩ ਤੇ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦੀ ਉਧਾਰ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਤ ਭਯੋ ਜਗਿ ਸਿਆਨਾ ॥ ਤਿਨ ਤਿਨ ਅਪਨੇ ਪੰਥ ਚਲਾਨਾ ॥੧੪॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਧਿ : ੬)

ਅੰਗ : ੨੭ ਕਉ ਭਇਉ ਮੁੰਡੀਆ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਉ ਜੋਗੀ ਭਇਓ ਕਉ ਸ਼ੁਹਮਚਾਰੀ ਕਉ ਜਤੀ ਅਨਮਾਨਥੋ ॥ ਆਦਿ ਅਕਾਲ ਉ : ੧੫੮੫॥

ਪੰ : ੧੮ ਤੇ ਸਿਸਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅੰਗ—ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਿਸਟੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਧਨ ਸਮਾਨ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਕੁਝ ਨਹੀਂ । ਸਿਸਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਛਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਹੁਕਮ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ॥ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ । ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੀ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਸੀ । ਪਰ ਇਹ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰ-ਵਾਕ ਹੈ । ਥਿਤਿ ਵਾਰ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਕੁਝਿ ਮਾਗੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥ ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਨੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥ ਅੰਗ : ੪ ॥ ਮ : ੧॥

ਰਚਨਾ ਦੇ ਤੌਰ :- ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਿਯਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰਕਤ-ਗੀਟ ਅਥਵਾ ਸੁੰਨ ਸੀ । ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪੰਗਤਿਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ਕਾਲ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੁਰਵਲੀ ਮਹਾ ਪਰਲੇ ਦੀ ਉਹ ਕਾਲੀ ਰਾਤ੍ਰੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅੰਤਰਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸਬੁ ਜਗਾਦਿ ਸਬੁ ਆਖ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਹੁਕਮ ਦੇ ਇਕ ਕੁਵਾਉ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਪਲ ਹੀ ਉਹ ਪਲ ਗਿਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸਬੁ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਵਿਚ ਰਚਨਾ ਕ੍ਰਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ :—

ਸਾਰੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੇ ਤੇ ਜਲ ਹੋਇ ॥ ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮਿਦਿ ॥ ਅੰਗ : ੧੯ ॥...ਜੋਤਿ ਦਾ ਨਿਰਣਾ : ਇਸੇ ਥਾਂ ਜੋਤਿ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਜੋਤਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੈ :

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਾਧਿ ਸੰਤਖਿਆ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ॥ ਪੰਥ ਭੂਤ ਸਚ ਭੈ ਰਤੇ ਜੋਤਿ ਸਚੀ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ ਅੰਗ : ੧੯॥

ਇਹ ਪੰਥ ਭੂਤ ਜਿਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੋਏ ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਭੈ ਉਸ ਸੋਚ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੋਤਿ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਨ ॥ ਇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕੁ ਲਾਇ ਦੀ ਬਾਣੁ ॥ ਅੰਗ : ੭ ॥

ਜੋਤਿ ਦਾ ਰਹਿਸ : ਆਉ ਜਗਾ ਅਭਿਧਾਨ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਵੀ ਲੈ ਲਈਏ । ਤੇਜ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਰਥ ਚਾਨਣ ਅਤੇ ਨਿੱਘ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜੋਤਿ ਹਨ । ਚਾਨਣ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਤੇ ਨਿੱਘ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਾ । ਤਿਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ, ਭੰਡਾਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੀਬਾਣ ਲਾਕੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਵ ਹੈ । ਬ੍ਰਹਮਾ ਲਾਇਟਕ ਪੰਥ ਤੋਂ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦਾਤਾ ਵੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗਿਆਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਦਾ ਸੋਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਨ ਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਮੋਢੀ ਵੀ । ਵੇਦ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਇਸੇ ਲੜੀ ਦੀ ਕੜੀ ਹੈ ।

੧ਸਜਿ ਸੱਜਿ ਚਲੇ ਹਥਿਆਰਨ ਗੱਜਿ ਗੱਜਿ ਗਜੇਂਦ੍ਰ ॥ ਬੱਜਿ ਬੱਜਿ ਸਬੱਜ ਬਾਜਨ
ਭਜਿ ਭਜਿ ਹਏਂਦ੍ਰ ॥ ੨ਮਾਰ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੈ ਹਥੀਆਰ ਹਾਥ ਸੰਭਾਰ ॥ ਧਾਇ
ਧਾਇ ਪਰੇ ਨਿਸਾਚਰ ਬਾਇ ਸੰਖ ਅਪਾਰ ॥੮॥੭੨॥ ੩ਸੰਖ ਗੋਯਮੰ ਗੱਜੀਯੰ ਅਰ
ਸੱਜੀਯੰ ਰਿਪਰਾਜ ॥ ਭਾਜਿ ਭਾਜਿ ਚਲੇ ਕਿਤੇ ਤਜ ਲਾਜ ਬੀਰ ਨਿਲਾਜ ॥ ੪ਭੀਮ
ਭੇਰੀ ਭੁੰਕੀਅੰ ਅਰੁ ਪੁੰਕੀਅੰ ਸੁ ਨਿਸਾਣ ॥ ਗਾਹਿ ਗਾਹਿ ਫਿਰੇ ਫਵੱਜਨ ਬਾਹਿ
ਬਾਹਿ ਗਦਾਣ ॥੯॥੭੩॥ ੫ਬੀਰ ਕੰਗਨੇ ਬੰਧਹੀਂ ਅਰੁ ਅੱਛਰੈਂ ਸਿਰ ਤੇਲੁ ॥ ਬੀਨ
ਬੀਨਿ ਬਰੇ ਬਰੰਗਨ ਡਾਰਿ ਡਾਰਿ ਫੁਲੇਲ ॥ ੬ਘਾਲਿ ਘਾਲਿ ਬਿਵਾਨ ਲੇਗੀ ਫੇਰ
ਫੇਰ ਸੁ ਬੀਰ ॥ ਕੂਦਿ ਕੂਦਿ ਪਰੇ ਤਹਾਂ ਤੇ ਝਾਗਿ ਝਾਗਿ ਸੁ ਤੀਰ ॥੧੦॥੭੪॥
੭ਹਾਂਕਿ ਹਾਂਕਿ ਲਰੇ ਤਹਾਂ ਰਣ ਰੀਝਿ ਰੀਝਿ ਭਟੇਂਦ੍ਰ ॥ ਜੀਤਿ ਜੀਤਿ ਲਯੋ ਜਿਨੈ
ਕਈ ਬਾਰ ਇੰਦ੍ਰ ਉਪੇਂਦ੍ਰ ॥ ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ ਦਏ ਕਪਾਲੀ ਬਾਂਟਿ ਬਾਂਟਿ ਦਿਸਾਨ ॥
ਡਾਟਿ ਡਾਟਿ ਕਰੋਂ ਦਲੰ ਸੁਰ ਪੱਗੁ ਪੱਖ ਪਿਸਾਨ ॥੧੧॥੭੫॥ ੮ਧਾਇ ਧਾਇ ਸੰਘਾਰੀਅੰ
ਰਿਪੁ ਰਾਜ ਬਾਜ ਅਨੰਤ ॥ ਸੋਣ ਕੀ ਸਰਤਾ ਉਠੀ ਰਣ ਮੱਧਿ ਰੂਪ ਦੁਰੰਤ ॥
੯ਬਾਣ ਅਉਰ ਕਮਾਣ ਸੈਥੀ ਸੂਲ ਤਿਛੁ ਕੁਠਾਰ ॥ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਹਣੇ ਦੋਊ ਕਰ
ਕੋਪ ਕਾਲ ਕ੍ਰਵਾਰ ॥੧੨॥੭੬॥ ੧੦ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਮਾਰੇ ਦੋਊ ਕਾਲੀ ਕੋਪ
ਕ੍ਰਵਾਰ ॥ ਅਉਰ ਜਿਤੀ ਸੈਨਾ ਹੁਤੀ ਛਿਨ ਮੋ ਦਈ ਸੰਘਾਰ ॥੧੩॥੭੭॥

੧੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਬਧਤ੍ਰ ਤ੍ਰਿਤੀਯੇ ਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੩॥ ਅਛੁ ॥

੧੨ਅਥ ਰਕਤਬੀਰਜ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥

੧੩ਸੋਰਠਾ ॥ ਸੁਨੀ ਭੂਪ ਇਮ ਗਾਥ, ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਕਾਲੀ ਹਨੇ ॥ ਬੈਠ ਭ੍ਰਾਤ
ਸੋ ਭ੍ਰਾਤ, ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਤ ਇਹ ਬਿਧ ਭਏ ॥੧॥੭੮॥ ੧੪ਚਉਪਈ ॥ ਰਕਤਬੀਜ
ਤਬ ਭੂਪ ਬੁਲਾਯੋ ॥ ਅਮਿਤ ਦਰਬੁ ਦੈ ਤਹਾਂ ਪਠਾਯੋ ॥ ੧੫ਬਹੁ ਬਿਧ ਦਈ
ਬਿਰੂਥਨ ਸੰਗਾ ॥ ਹੈ ਗੈ ਰਥ ਪੈਦਲ ਚਤੁਰੰਗਾ ॥੨॥੭੯॥ ੧੬ਰਕਤਬੀਜ ਦੈ
ਚਲਯੋ ਨਗਾਰਾ ॥ ਦੇਵ ਲੋਗ ਲਉ ਸੁਨੀ ਪੁਕਾਰਾ ॥ ੧੭ਕੰਪੀ ਭੂਮ ਗਗਨ
ਬਹਰਾਨਾ ॥ ਦੇਵਨ ਜੁਤਿ ਦਿਵਰਾਜ ਡਰਾਨਾ ॥੩॥੮੦॥ ੧੮ਪਵਲਾ ਗਿਰ ਕੇ
ਜਬ ਤਟ ਆਏ ॥ ਦੁੰਦਭ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਬਜਾਏ ॥ ੧੯ਜਬ ਹੀ ਸੁਨਾ ਕੁਲਾਹਲ
ਕਾਨਾ ॥ ਉਤਰੀ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਲੈ ਨਾਨਾ ॥੪॥੮੧॥ ੨੦ਛਹਬਰ ਲਾਇ

ਗਤੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਹੈ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੈ

ਜਬ ਉਦਕਰਖ ਕਰਤਾਰਾ ॥ ਪ੍ਰਜਾ ਧਰਤ ਤਬ ਦੇਹ ਅਪਾਰਾ ॥

ਜਬ ਆਕਰਖ ਕਰਤ ਹੋ ਕਬਹੂੰ ॥ ਤੁਮ ਮੇ ਮਿਲਤ ਦੇਹ ਧਰ ਸਬਹੂੰ ॥੧੩ ਚੌਪਈ॥ ਪਾ : ੧੦ ॥

ਇਹ ਆਕਰਖ ਅਤੇ ਉਤਕਰਖ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਕੇਂਦਰੇਨ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਬਿਸਥੀ ਗਤੀ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਧੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਹਰ ਗਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਇਕ ਗੁਣ ਉਰਜਾ ਜੀਵਨ ਵਾਹਿਗ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਤਿ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ : ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ ਕਿ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸੀ ਸੰਕੇਤਕ ਹੋਂਦ ਇਕੋ ਵਕਤ ਨਿੱਘ (ਉਰਜਾ) ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ (ਗਿਆਨ) ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਖੋਚਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਦਕਰਖ ਦਾ ਮੂਲ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਜੋਤਿ ਅਤੇ ਗਤੀਮਾਨਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ । ਇਹ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਗਤੀ ਮਾਨਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੇਕ ਵਿਚ ਚਲਣਾ ਢਲਣਾ ਤੇ ਕ੍ਰਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨਾਉ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਵੇਦਕ ਹੋਂਦ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੁਕਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਪਰੰਪਰਾ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰਦੀ ਆਈ ਹੈ । ਜੋਤਿ ਸ਼ਬਦ, ਜੀਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਇਕੋ ਹਨ । ਸੱਚ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਆਦਿ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਮਹਾ ਨੰਦਾ ਵੇਸ਼ਵਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਸੱਚ ਹੀ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਫਲ ਭੇਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗ : ੫੬ ਤੋਂ ਲੇਖ ਹੈ ।

ਸਾਚ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੇ ਤੇ ਜਲ ਹੋਇ ॥ ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥ ਅੰਗ : ੧੯॥

ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿਖ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਜੀਅਤੁ ਨਿਰਮਲ ਬਾਹਰਤੁ ਨਿਰਮਲ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ (ਸਤ ਸੁਹਾਣਾ ਸਦਾ ਮਨ ਚਾਉ) ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਹੁਸਨਲ ਚਰਾਗ ਤੇ ਹੁਸਨਲ ਜਮਾਲ) ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ (ਸਤ ਸੁਹਾਣਾ ਸਦਾ ਮਨ ਚਾਉ) ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ : ਸਤਿ-ਸਤਿ, ਸੁਹਾਣਾ-ਸੁੰਦਰਤਾ, ਮਨਿ-ਮਨੀਖਾ, ਚੇਤਨਤਾ (ਮਨ-ਗਿਆਨ) ਚਾਉ-ਅਨੰਦ, ਇਸ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਤਯ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਨੰਦ, ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸਤਯ ਹੈ ਹੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਅਨੰਦਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।

- ੧ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਸੱਜ-ਸੱਜ ਕੇ ਚੱਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਉੱਪਰ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਾਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਭਜਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ੨ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜਦੇ ਹਨ। ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਦੈਂਤ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਖ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ॥੮॥੧੨॥
- ੩ ਸੰਖ ਤੇ ਗੋ-ਮੁਖ (ਰਣ ਸਿੰਭੋ) ਆਦਿ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੈਂਤ ਸੈਨਾਪਤੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਜਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਬੇ-ਸ਼ਰਮ ਸੂਰਮੇ ਭੱਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਲੱਜਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ।
- ੪ ਢੋਲ ਭੇਰੀ ਆਦਿ ਧੌਂਸੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਣ ਅੱਗੇ-ਅੱਗੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਗਦਾ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੯॥੧੩॥
- ੫ ਸੂਰਮੇ ਕੰਗਣੇ ਬੰਨ ਕੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਮਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਛਰਾਂ ਤੇਲ ਤੇ ਸੁਰੀਸ਼ੀ ਮਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਛਰਾਂ ਵਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਤਰ ਸਿਰ ਵਿਚ ਛਿੜਕਦੀਆਂ ਹਨ।
- ੬ ਬਿਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾ-ਬਿਠਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸੂਰਮੇ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਕੁੱਦ-ਕੁੱਦ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਝਾਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਈਏ ॥੧੦॥੧੪॥
- ੭ ਜਿਹੜੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਬੜੇ ਬੜੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਬੜੇ ਚਾਮ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਜਾਂ ਸਹਾਇਕ ਇੰਦਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜਿੱਤ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਸਿਵ ਜੀ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਨਾਲ ਤਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪੀਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ॥੧੧॥੧੫॥
- ੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੱਠ-ਨੱਠ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਅਤੇ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ

ਜੋ ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ।

- ੯ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਬਰਫੀ ਤੇ ਕੁਹਾੜੇ ਸਨ ਉਹ ਦੈਂਤ ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਦੋਵੇਂ ਕਾਲੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰ ਕਰਕੇ ॥੧੨॥੧੬॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਦੋਵੇਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਕਾਲੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਵਾਰ ਕਰਕੇ। ਹੋਰ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਸੈਨਾ ਸੀ ਛਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੧੩॥੧੭॥
- ੧੧ ਇਥੇ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਦੈਂਤ ਦਾ ਮਾਰਨਾ। ਤੀਜਾ ਧਿਆਇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ॥੩॥ ਅੱਗੇ ਚਲਦਾ ਹੈ।
- ੧੨ ਹੁਣ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ੧੩ ਸੋਰਠਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਡ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਕਿ ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਸੈਨਾਪਤੀ ਕਾਲੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਨੇ ਦੂਜੇ ਭਾਈ (ਸੁੰਡ ਨਿਸ਼ੰਭ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ) ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ॥੧॥੧੮॥
- ੧੪ ਚੰਪਈ ॥ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਉਥੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਜੰਗ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ।
- ੧੫ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਹੋਰ ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ, ਰਥ ਤੇ ਪੈਦਲ ਚਾਰ ਰੰਗ ਦੀ ਫੌਜ ॥੨॥੧੯॥
- ੧੬ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟ ਲਗਾ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਵ ਲੋਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ।
- ੧੭ ਧਰਤੀ ਕੰਬ ਗਈ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਹਿੱਲ ਗਿਆ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਵੀ ਡਰ ਗਿਆ, ਤ੍ਰਥਕ ਗਿਆ ॥੩॥੨੦॥
- ੧੮ ਜਦੋਂ ਦੈਂਤ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਢੋਲ, ਧੌਂਸੇ ਤੇ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਆਦਿ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੯ ਜਦ ਉਸ ਰੋਲੇ-ਗੋਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਵੀ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਪਈ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਜ਼ਰ-ਅਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵੀ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਥੱਲੇ, ਉੱਤਰ ਆਈ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ॥੪॥੨੧॥
- ੨੦ ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰ ਕੇ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।

ਜਿੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਰੱਬ ਦੇ ਸਰੂਪ ਰੱਬ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਰੱਬ ਦੇ ਗਿਆਨ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਮਾਦੀ ਜਜਬੇ ਉਤੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਅੰਦਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਰੱਬ ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਗੱਲੋਂ ਪੂਰਨ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਕ ਹੈ, ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਗੰਮੀ ਨੂਰ ਹੈ ਜੋਤੀ ਸਮ ਘਟਿ-ਘਟਿ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਨ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਸਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜਕੇ ਸੋਚ ਕੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਤੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਬਿੜਕਰਾਹਟ ਹੈ ?

ਨਮੋ ਰੇਜਕਾ ਪੁਰਕਾ ਪ੍ਰਾਤ ਸੰਧਿਆ ॥ ਜਿਨ ਮੋਹੁ ਕੈ ਚਉਦ ਹੂੰ ਲੋਗ ਬੰਧਿਆ ॥
ਦੂਰਗਾ ਦੇਵੀ, ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਜਦ ਕੇ ਹਰ ਲੋਕ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅੱਡ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? (ਨਮੋ ਰੂਪ ਕਾਲੀ ਕਪਾਲੀ, ਅਨੰਦੀ), ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰਣੀ, ਭਾਨਵੀ ਗੋਬਿੰਦੀ) ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ? ਇਹ ਉਹ ਜੋਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋਤਿ ਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ :
ਦਰਸਨ ਜੋਤਿ ਕੇ ਉਦੇਤ ਆਸਰਜ ਮੈ, ਤਾਮੇ ਤਿਲ ਛਬਿ ਪਰਮੇਸੁਤ ਛਕਿ ਹੈ ॥
ਦੇਖੋ ਕਉ ਦਿਸਟਿ ਨ ਸੁਨਬੋ ਕਉ ਸੁਰਤ ਹੈ, ਕਹਿਬੋ ਕਉ ਜਿਹਬਾ ਨ ਗਿਆਨ ਮੈ ਉਕਤਿ ਹੈ ॥
ਸੋਭਾ ਕੋਟਿ ਸੋਭ ਲੁਭਿਤ ਹੋਇ ਲੋਟਪੋਟ, ਜਗਮਗ ਜੋਤਿ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਲੈ ਛਿਪਤਿ ਹੈ ॥੧੪੦॥
ਅੰਗ ਅੰਗ ਪੇਖ ਮਨ ਮਨਸਾ ਥਕਤ ਭਈ, ਨੋਤ ਨੋਤ ਨਮੋ ਨਮੋ ਅਤਿ ਹੂ ਤੇ ਅਤਿ ਹੈ ॥੧੪੦॥

ਪੰ : ੫੭ ਤੇ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਬੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਕਰਕੇ ਆਪ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਹੈ (ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕੈ ਵਸਿਆ ਜੋਇ) ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਰਸ ਵੀ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਆਪੇ ਰਸੀਆ ਆਪਿ ਰਸੁ ਆਪੇ ਰਾਵਣਹਾਰ ॥
ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਖੇਡਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਉਹ ਕਾਦਰ ਦੀ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਸੁੰਦਰ ਜੋਤਿ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇ ਉਹ ਹਰ ਵਸਤੂ ਵਿਚੋਂ ਉਸੇ ਜੋਤ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ :
ਏ ਨੇਤ੍ਰੁ ਮੇਰਿਹੋ ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਧਰੀ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦੇਖਹੁ ਕੋਈ ॥ ਅੰਗ : ੯੨॥
ਜੋ ਪਾਠਕ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਇਸ ਰਹਿਸ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਰੂਪ ਦਦੀ ਜਾ ਜੋਸ਼ ਦੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦੇ ਖੋਲ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਸਮਾਦ ਤੇ ਅਸਚਰਜਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਨ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ : ਸਭੇ ਰੁਤੀ ਚੰਗੀਆ ਜਿਤੁ ਸਚੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ॥
ਸਾ ਧਨ ਕੰਤੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸੁਖਿ ਸੁਤੀ ਨਿਸਿ ਭੋਹੁ ॥

ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਤਿਸ ਨੇ ਆਖੀਐ ਜਿ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਤਿਸ ਨੇ ਆਖੀਐ ਜਿ ਦੇਦਾ ਰਿਜਕ ਸਥਾਇ ॥ ਅੰਗ : ੫੧੪-੧੫॥
ਅੰਗ ੩੬ ਦੇ ਚਾਤ੍ਰਕ ਮੋਰ ਬੋਲਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਸੁਨਿ ਅਨਿਹਰ ਕੀ ਘੋਰ ॥੨॥
ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮਿਹ ਮੀਨ ਪੰਖਿਓ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਾਹੀ ਹੋਰ ॥੩॥
ਨਾਨਕ ਜਨ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਗਾਈ ਛੂਟਿ ਗਇਓ ਜਮ ਕਾ ਸਭ ਸੋਰ ॥੪॥ ਅੰਗ : ੧੨੬੫॥

ਇਹ ਹੈ ਪੁਨੀਤ ਰੀਤ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਜੋ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਅ ਕਰਤੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਤੇ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਆਮ ਅਤੇ ਨਿੱਤ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ

'ਬਰਖੀਯੰ ਬਾਣੰ ॥ ਬਾਜ ਰਾਜ ਅਰੁ ਗਿਰੇ ਕਿਕਾਣੰ ॥ 'ਢਹਿ ਢਹਿ ਪਰੇ ਸੁਭਟ
 ਸਿਰਦਾਰਾ ॥ ਜਨੁ ਕਰ ਕਟੇ ਬਿਰਛ ਸੰਗ ਆਰਾ ॥੫॥੮੨॥ 'ਜੇ ਜੇ ਸੱਤੁ ਸਾਮੁਰੇ
 ਭਏ ॥ ਬਹੁਰ ਜੀਅਤ ਗਿਹੁ ਕੋ ਨਹੀ ਗਏ ॥ 'ਜਿਹ ਪਰ ਪਰਤ ਭਈ ਤਰਵਾਰਾ ॥
 ਇਕਿ ਇਕਿ ਤੋਂ ਭਏ ਦੋ ਦੋ ਚਾਰਾ ॥੬॥੮੩॥ 'ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਝਿਮੀ ਤੇਜ
 ਤੇਗੀ ਸੁ ਰੋਸੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਖਿਮੀ ਦਾਮਨੀ ਜਾਣ ਭਾਏ ਮਝਾਰੰ ॥ 'ਉਠੇ ਨੱਦ ਨਾਦੰ
 ਕੜੱਕੇ ਕਮਾਣੰ ॥ ਮਚਯੋ ਲੋਹ ਕ੍ਰੋਹੰ ਅਭੂਤੰ ਭਯਾਣੰ ॥੭॥੮੪॥ 'ਬਜੇ ਭੇਰ ਭੇਰੀ
 ਜੁਝਾਰੇ ਝਣੱਕੇ ॥ ਪਰੀ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟੰ ਲਗੇ ਧੀਰ ਧੱਕੇ ॥ 'ਚਵੀ ਚਾਵਡੀਯੰ ਨਫੀਰੰ ਰਣੱਕੰ ॥
 ਮਨੋ ਬਿੰਚਰੰ ਬਾਘ ਬੰਕੇ ਬਬੱਕੰ ॥੮॥੮੫॥ 'ਉਤੇ ਕੋਪੀਯੰ ਸ੍ਰੋਣ ਬਿੰਦੰ ਸੁ ਬੀਰੰ ॥
 ਪ੍ਰਹਾਰੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸੋ ਆਨ ਤੀਰੰ ॥ 'ਉਤੇ ਦਉਰ ਦੇਵੀ ਕਰਯੋ ਖੰਗ ਪਾਤੰ ॥
 ਗਿਰਿਯੋ ਮੂਰਛਨਾ ਹੁਐ ਭਯੋ ਜਾਨੁ ਘਾਤੰ ॥੯॥੮੬॥ 'ਛੁਟੀ ਮੂਰਛਨਾਯੰ ਮਹਾਂਬੀਰ
 ਗੱਜਯੋ ॥ ਘਰੀ ਚਾਰ ਲਉ ਸਾਰ ਸੋ ਸਾਰ ਬੱਜਯੋ ॥ 'ਲਗੇ ਬਾਣ ਸ੍ਰੋਣੰ ਗਿਰਿਯੋ
 ਭੂਮਿ ਜੁੱਧੰ ॥ ਉਠੇ ਬੀਰ ਤੇਤੇ ਕੀਏ ਨਾਦ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥੧੦॥੮੭॥ 'ਉਠੇ ਬੀਰ ਜੇਤੇ
 ਤਿਤੇ ਕਾਲ ਕੂਟੇ ॥ ਪਰੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ਕਹੂੰ ਗਾਤ ਟੂਟੇ ॥ 'ਜਿਤੀ ਭੂਮ ਮਧੰ ਪਰੀ
 ਸ੍ਰੋਣ ਧਾਰੰ ॥ ਜਗੇ ਸੂਰ ਤੇਤੇ ਕੀਏ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥੧੧॥੮੮॥ 'ਪਰੀ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟੰ ਰੁਲੇ
 ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ॥ ਕਹੂੰ ਮੁੰਡ ਤੁੰਡੰ ਕਹੂੰ ਮਾਸ ਮੁਛੰ ॥ 'ਭਯੋ ਚਾਰ ਸੈ ਕੋਸ ਲਉ ਬੀਰ
 ਖੇਤੰ ॥ ਬਿਦਾਰੇ ਪਰੇ ਬੀਰ ਬਿੰਦੰ ਬਿਚੇਤੰ ॥੧੨॥੮੯॥ 'ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਚਹੂੰ
 ਓਰ ਢੁਕੇ ॥ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਕੂਕੇ ॥ 'ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਗਾਢੇ ॥ ਮਚੇ ਰੋਸ ਬਾਢੇ ॥੧੩॥੯੦॥
 'ਭਰੇ ਬੀਰ ਹਰਖੰ ॥ ਕਰੀ ਬਾਣ ਬਰਖੰ ॥ 'ਚਵੰ ਚਾਰ ਢੁਕੇ ॥ ਪਛੇਆਹੁ ਰੁੱਕੇ ॥
 ੧੪॥੯੧॥ 'ਪਰੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥ ਚਲੀ ਸ੍ਰੋਣ ਧਾਰੰ ॥ 'ਉਠੇ ਬੀਰ ਮਾਨੀ ॥ ਧਰੇ
 ਬਾਨ ਪਾਨੀ ॥੧੫॥੯੨॥ 'ਮਹਾ ਰੋਸ ਗੱਜੇ ॥ ਤੁਰੀ ਨਾਦ ਬੱਜੇ ॥ 'ਭਰੇ ਰੋਸ ਭਾਰੀ ॥
 ਮਚੇ ਛੱਤ੍ਰਧਾਰੀ ॥੧੬॥੯੩॥ 'ਹਕੰ ਹਾਕ ਬੱਜੀ ॥ ਫਿਰੈ ਸੈਣ ਭੱਜੀ ॥ 'ਪਰਯੋ ਲੋਹ
 ਕ੍ਰੋਹੰ ॥ ਛਕੇ ਸੂਰ ਸੋਹੰ ॥੧੭॥੯੪॥ 'ਗਿਰੇ ਅੰਗ ਤੰਗੰ ॥ ਦਵੰ ਜਾਨੁ ਦੰਗੰ ॥
 'ਕੜੱਕਾਰ ਛੁਟੇ ॥ ਝਣੱਕਾਰ ਉਠੇ ॥੧੮॥੯੫॥ 'ਕਟਾ ਕੱਟ ਬਾਹੈ ॥
 ਉਭੈ ਜੀਤ ਚਾਹੈ ॥ 'ਮਹਾਂ ਮੱਦ ਮਾਤੇ ॥ ਤਪੇ ਤੇਜ ਤਾਤੇ ॥੧੯॥੯੬॥
 'ਰਸੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਚੇ ॥ ਉਭੈ ਜੁੱਧ ਮਾਚੇ ॥ 'ਕਰੈ ਬਾਣ ਅਰਚਾ ॥ ਧਨੁਰ ਬੇਦ

ਦੇ ਨਾਲ ਵਸਦਿਆਂ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਕਾਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਆਉ ਇਕ ਹੋਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਯੋ

ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਹੈ, ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ । ਅਜੇ ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ ਮਾਂ ਦੇ ਬਣਾਂ
 ਦੇ ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹੋਰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਿਤਾ, ਭਾਈ, ਦਾਦਾ, ਦਾਦੀ, ਨਾਨਾ,
 ਨਾਨੀ, ਚਾਚਾ, ਚਾਚੀ, ਦੋਸਤ, ਮਿੱਤਰ, ਸੱਸ, ਸਹੁਰਾ, ਸਾਲਾ, ਸਾਲੀ, ਖਸਮ, ਨਿਨਾਣ, ਦਿਉਰ, ਭਰਜਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਭੂਪ ਹੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ
 ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗਰਭ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਬ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਥੇ ਬਾਹੁ) ਮਿਨਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੁਝ-ਭਾਰੀ ਸੁਖਮ ਨਿਗਾਹ, ਮਾਂ-ਬਾਪ
 ਤੇ ਭਰਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਢੁਕਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਅਤਿ ਨਿਕਟ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ
 ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਾਨਵਰ-ਪੁਨ ਨੂੰ ਕੱਢਕੇ ਹੱਦ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੁਖਮਤਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਦਿੰਦੀ
 ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡਾ ਪਰਿਵਾਰ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਏਕੰਕਾਰ ਪਰਮ-ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਅ ਮਹਿਸੂਸ
 ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਜਨਨੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਤੇ ਮਾਸ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ,
 ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪਿਆਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ । ਪਲ-ਪਲ, ਨਿਮਖ-ਨਿਮਖ ਉਸਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਹੁੰਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀ
 ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਨੀ ਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨੂੰ ਪਰਖਦੀ ਹੈ । ਸੱਸ, ਇਹੀ ਸਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ । ਮਾਂ ਪੁਸ਼ਨੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
 ਇਕ-ਦੋ ਜਾਂ ਚਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਧੰਨ ਹੈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋ ਸਭ ਜੀਆਂ ਜੰਤੂਆਂ ਦੀ ਸਾਸ-ਸਾਸ ਸੰਭਾਲਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
 ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ :

ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੈ ਅਪਿਅਉ ਦੇਇ ਕਛੁ ਉਨ ਨ ਹੋਈ ॥ ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸੰਮਾਲਤਾ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥੨॥ ਅੰਗ : ੬੭੭॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸੰਦ੍ਰਭ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਾਂ ਦੇ ਸਮ ਰੂਪ ਹਨ ।

ਸੁਤ ਅਪਰਾਧ ਕਰਤ ਹੈ ਜੋਤੋ ॥ ਜਨਨੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਪਸਿ ਤੇਤੇ ॥੧॥ ਰਾਮਈਆ ਹਉ ਬਾਹਿਕ ਤੇਰਾ ॥

ਕਾਹੇ ਨ ਖੰਡਸ ਅਵਗੁਨ ਮੇਰਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜੇ ਅਤਿ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ ਕਰਿ ਧਾਇਆ ॥ ਤਾ ਭੀ ਚੀਤਿ ਨ ਰਾਪਸਿ ਮਾਇਆ ॥੨॥ ਅੰਗ : ੬੭੮॥

- ੧ ਘੋੜੇ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਉਪਰਲੇ ਸਵਾਰ ਤੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ ਸਭ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਏ ।
- ੨ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਸਰਦਾਰ ਢਹਿ-ਢਹਿ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਆ ਪਏ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਾਣੇ ਰੁੱਖ ਆਰੇ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੧੫॥੮੨॥
- ੩ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਵੈਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗਏ ।
- ੪ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ, ਦੋ-ਦੋ, ਚਾਰ-ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ ॥੬॥੮੩॥
- ੫ ਭੁੰਜਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਤੇਜ਼ ਤਲਵਾਰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਭਾਦੋਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ।
- ੬ ਧੌਸਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਕਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੜਕਾਰੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦਾ ਖੜਕ ਮਚ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬੜਾ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਹੈ ॥੭॥੮੪॥
- ੭ ਢੋਲ ਤੇ ਭੇਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਸਤਰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ । ਮਾਰ ਤੇ ਮਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ, ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।
- ੮ ਇੰਨਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੁਤੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਾਣੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ੇਰ ਬੜ੍ਹਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੮॥੮੫॥
- ੯ ਉਧਰੋਂ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਦੈਤ ਸੂਰਮਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ।
- ੧੦ ਉਧਰ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੌੜ ਕੇ ਖੰਡਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੈਤ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ, ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮਰ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ ॥੯॥੮੬॥
- ੧੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ਉੱਠ ਕੇ ਫੇਰ ਗਰਜ ਪਿਆ ਅਤੇ ਚਾਰ ਘੜੀ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਖੜਕਾਇਆ ।
- ੧੨ ਤੀਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੈਤ ਦਾ ਲਹੂ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਡਿਗਿਆ । ਉਸ ਖੂਨ ਤੋਂ ਹੋਰ ਦੈਤ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਬੁੜ੍ਹਕੇ ॥੧੦॥੮੭॥
- ੧੩ ਜਿਤਨੇ ਸੂਰਮੇ ਉਸ ਖੂਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਉੱਠੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਕਾਲੀ ਨੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਸੰਜੋਆਂ, ਕਿਤੇ ਢਾਲਾਂ, ਕਿਤੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਪੜ ਪਏ ਸਨ ਟੁੱਟੇ-ਫੁੱਟੇ ।
- ੧੪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਡਿੱਗੀਆਂ ਉਤਨੇ ਸੂਰਮੇ ਹੋਰ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਲੱਗੇ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਰਨ ॥੧੧॥੮੮॥
- ੧੫ ਮਾਰੋ ਮਾਰ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਵੱਡੇ-ਟੁੱਕੇ ਰੁਲਣ ਲੱਗੇ । ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਿਆ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਚਮੜੀ ਉੱਪੜ ਗਈ ।
- ੧੬ ੪੦੦ ਕੋਹ ਤੱਕ ਰਣ ਖੇਤ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਥੇ ਸੂਰਮੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦਿਸਦੇ ਸਨ । ਜੋ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪਏ ਸਨ ॥੧੨॥੮੯॥
- ੧੭ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆ ਗਏ । ਜੋ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ।
- ੧੮ ਹੱਦ ਉੱਪਰ ਝੰਡੇ ਗੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੩॥੯੦॥
- ੧੯ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਚਾਅ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।
- ੨੦ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ । ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਦਲ ਪਿੱਛੇ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੧੪॥੯੧॥
- ੨੧ ਸਸਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪਈ ਤੇ ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਤੁਰ ਪਈ ।
- ੨੨ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੀ ਸੂਰਮੇ ਉੱਠ ਖਲੋਤੇ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਪਕੜ ਲਏ ॥੧੫॥੯੨॥
- ੨੩ ਸੂਰਮੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰਜੇ । ਤੁਰੀਆਂ ਤੇ ਧੌਸੇ ਵੱਜੇ ਹਨ ।
- ੨੪ ਭਾਰੀ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਛਤਰਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੧੬॥੯੩॥
- ੨੫ ਲਲਕਾਰੇ ਤੇ ਲਲਕਾਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਸੈਨਾ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ।
- ੨੬ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਤੇ ਲੋਹਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ । ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਸੂਰਮੇ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ ॥੧੭॥੯੪॥
- ੨੭ ਅੱਗ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਦੇ ਅੰਗਿਆਰ ਦਗਦੇ ਹੋਣ ।
- ੨੮ ਕੜਾਕੇ ਪੈਣ ਨਾਲ ਚਿਣਕਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੮॥੯੫॥
- ੨੯ ਕਟਾ ਕੱਟ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੰਢੇ ਜਿੱਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੩੦ ਸਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਤਪੇ ਹੋਏ ॥੧੯॥੯੬॥
- ੩੧ ਰੁਦ੍ਰ ਰਸ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਦਵੱਲੇ ਹੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮੱਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੩੨ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ॥੨੦॥੯੭॥

ਪਰ ਸਚੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ? ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੰਮ ਮਾਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਦਾ ਨਹੀਂ । ਪਿਛਲੇ ਕਰਮ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਬੱਚਾ ਜਨਮ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਬੜੇ ਧਨਾਢ ਘਰ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਲਈ ਸਿਸਕਦੀ ਤੇ ਤਰਲੇ-ਮੱਛੀ ਹੁੰਦੀ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਤਰਲੇ ਨਾ ਲੈਂਦੀ । ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਸੁਜਾਅ ਲਈਆਂ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੱਲ ਚੱਕ੍ਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਗਈ ਕਿ ਹੁਣ ਜਿਉਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਉਸਦੀ ਸੁਹੇਲੀ ਗੁਆਂਢਣ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਗੇ । ਜਿਸਦਾ ਨਾਉਂ (ਸੋਤੀ ਸੀ) ਧਰਮ ਭੈਣ ਸੋਤੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੋਵੇਂ ਜਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਲੱਖਣੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਨਾ ਹੋਂਦ ਦਾ ਦੁਖ ਬੜੇ ਦ੍ਰਿਵੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਾਈ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਉ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ । ਸੋ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬੀਬੀ ਤੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਲਿਖੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਜਿਸ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਤੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਭੇਤੀ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਟੇਵਾ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੀਬੀ ! ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਦਹਿ ਜਾ, ਤੇ ਕਹਿ ਦੇਹ ਕਿ ਦਾਤਾ ਜੇ ਅੱਗੇ ਮੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਲਿਖਣੋਂ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਆਹ ਲੋ ਕਾਗਦ ਤੇ ਆਹ ਲੋ ਕਲਮ ਤੇ ਆਹ ਲੋ ਦਵਾਤ ਹੁਣ ਲਿਖ ਦਿਉ । ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਪੁੱਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਕਰ ਦਿਉ । ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੇ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੰਬੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਰਾਹ ਘੋੜੇ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਲ ਪਿੱਛੇ ਕਈ ਸਿੱਖ ਵੀ ਸਨ, ਸੁਲੱਖਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸੀ । ਕਾਗਦ-ਕਲਮ ਤੇ ਦਵਾਤ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਜਾ ਖੜੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਜਾ ਫੜੀ ਤੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਦਹਿ ਪਈ, ਲਗਾਮ ਛੱਡੀ ਹੀ ਨਾ । ਗੁਰਦੇਵ ਮੋਹਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ, ਕਾਗਦ ਤੇ ਕਲਮ ਫੜ ਲਈ ਦਵਾਤ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਡੋਬ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਣ ਲਗੇ ਘੋੜਾ ਹਿੱਲ ਪਿਆ ਤੇ ਏਕੇ ਦਾ ਸਾਤਾ ਬਣ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕੱਟਣਾ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਦਲਨਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਾ ਸਮਝਕੇ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਸੁਲੱਖਣੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਲੋਠੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮਿਆ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਲਾਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ । ਲਾਲ ਤੋਂ ੨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦੂਸਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਗੁਲਾਬ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਉਂ ਸੁਲੱਖਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਭਾਈ ਬਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਰਿਝਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭਾਂਡਾ ਹੱਥ ਲਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸ ਗਜ਼ਾਰ ਮੋਹਰ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗਜ਼ਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੋਗਰ ਲਈ ਤੇ ਪੰਜਾਹ ਮੋਹਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੀਆਂ । ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਤੀ ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਜਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਦੇਵ ਅਬਾਹ ਪਰਸੰਨ ਸਨ । ਗੁਲਾਬ ਨੂੰ ਸੱਪ ਡੰਗ ਗਿਆ ਜ਼ਹਰ ਅਸਰ ਕਰ ਗਿਆ ਮੱਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਕੱਈਆਂ ਹੋਰ ਉਪਾਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਤੀਰ ਖੋਬ ਕੇ ਖੂਨ ਬਹਾਕੇ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨਿਚੋੜ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਜੋ ਮੱਤ ਦੇ ਕੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਸੀ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਚਰਚਾ ॥੨੦॥੬੭॥ ੧ਮਚੇ ਬੀਰ ਬੀਰੰ ॥ ਉਠੀ ਝਾਰ ਤੀਰੰ ॥ ੨ਗਲੇ ਗੱਡ ਫੋਰੈਂ ॥
 ਨਹੀ ਨੈਨ ਮੋਰੈਂ ॥੨੧॥੬੮॥ ੩ਸਮੁਹ ਸਸਤ੍ਰ ਬਰਖੇ ॥ ਮਹਿਖੁਆਸੁ ਕਰਖੇ ॥ ੪ਕਰੈਂ
 ਤੀਰ ਮਾਰੰ ॥ ਬਹੈਂ ਲੋਹ ਧਾਰੰ ॥੨੨॥੬੯॥ ੫ਨਦੀ ਸ੍ਰੋਣ ਪੂਰੰ ॥ ਫਿਰੀ ਗੈਣ
 ਹੂਰੰ ॥ ੬ਗਜੈ ਗੈਣ ਕਾਲੀ ॥ ਹਸੀ ਖੱਪਰਾਲੀ ॥੨੩॥੧੦੦॥ ੭ਕਹੂੰ ਬਾਜ ਮਾਰੇ ॥
 ਕਹੂੰ ਸੂਰ ਭਾਰੇ ॥ ੮ਕਹੂੰ ਚਰਮ ਟੂਟੇ ॥ ਫਿਰੈ ਗੱਜ ਫੂਟੇ ॥੨੪॥੧੦੧॥ ੯ਕਹੂੰ
 ਬਰਮ ਬੇਧੇ ॥ ਕਹੂੰ ਚਰਮ ਛੇਦੇ ॥ ੧੦ਕਹੂੰ ਪੀਲ ਪਰਮੰ ॥ ਕਟੇ ਬਾਜ
 ਬਰਮੰ ॥੨੫॥੧੦੨॥ ੧੧ਬਲੀ ਬੈਰ ਰੁੱਝੇ ॥ ਸਮੁਹ ਸਾਰ ਝੁਝੇ ॥ ੧੨ਲਖੇ ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥
 ਨਚੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ ॥੨੬॥੧੦੩॥ ੧੩ਨਚੇ ਮਾਸਹਾਰੀ ॥ ਹਸੇ ਬਯੋਮ ਚਾਰੀ ॥ ੧੪ਕਿਲਕ
 ਕਾਰ ਕੰਕੰ ॥ ਮਚੇ ਬੀਰ ਬੰਕੰ ॥੨੭॥੧੦੪॥ ੧੫ਛੁਭੇ ਛੱਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥ ਮਹਿਖੁਆਸ
 ਚਾਰੀ ॥ ੧੬ਉਠੇ ਛਿੱਛ ਇੱਛੰ ॥ ਚਲੇ ਤੀਰ ਤਿੱਛੰ ॥੨੮॥੧੦੫॥ ੧੭ਗਣੰ
 ਗਾਂਧੰਬੇਯੰ ॥ ਚਰੰ ਚਾਰਣੇਯੰ ॥ ੧੮ਹਸੇ ਸਿੰਧ ਸਿੰਧੰ ॥ ਮਚੇ ਬੀਰ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥੨੯॥੧੦੬॥
 ੧੯ਡਕਾ ਡੱਕ ਡਾਕੈਂ ॥ ਹਕਾ ਹੱਕ ਹਾਕੈਂ ॥ ੨੦ਭਕਾ ਭੁੰਕ ਭੇਰੀ ॥ ਡਮਕ ਡਾਮ
 ਡੇਰੀ ॥੩੦॥੧੦੭॥ ੨੧ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਗਾਜੇ ॥ ਨਵੰ ਨਾਦ ਬਾਜੇ ॥ ੨੨ਧਰਾ ਗੋਮ
 ਗੱਜੇ ॥ ਦੁਗਾ ਦੈਤ ਬੱਜੇ ॥੩੧॥੧੦੮॥ ੨੩ਬਿਜੇ ਛੰਦ ॥ ਜੇਤਕ ਬਾਣ ਚਲੇ
 ਅਰਿ ਓਰ ਤੈ ਫੂਲ ਕੀ ਮਾਲ ਹੁਐ ਕੰਠ ਬਿਰਾਜੇ ॥ ੨੪ਦਾਨਵ ਪੁੰਗਵ ਪੇਖ ਅਚੰਡਵ
 ਛੋਡ ਭਜੇ ਰਣ ਏਕ ਨ ਗਾਜੇ ॥ ੨੫ਕੁੰਜਰ ਪੁੰਜ ਗਿਰੇ ਤਿਹ ਠਉਰ ਭਰੇ ਸਭ
 ਸ੍ਰੋਣਤ ਪੈ ਗਨ ਤਾਜੇ ॥ ੨੬ਜਾਨੁਕ ਨੀਰਧ ਮੱਧਿ ਛਪੇ ਭੂਮਿ ਭੂਧਰ ਕੇ ਭਖ ਤੇ
 ਨਗ ਭਾਜੇ ॥੩੨॥੧੦੯॥ ੨੭ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਸ੍ਰੀ ਜਗਨਾਥ ਅਕਮਾਨ ਲੈ ਹਾਥ
 ਪ੍ਰਮਾਥਿਨ ਸੰਖ ਸ੍ਰਜਯੋ ਜਬ ਜੁੱਧੰ ॥ ੨੮ਗਾਹਤ ਸੈਣ ਸੰਘਾਰਤ ਸੂਰ ਬਬੱਕਤਿ ਸਿੰਘ
 ਭ੍ਰਮਯੋ ਰਣ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥ ੨੯ਕਉਚਰ ਭੇਦ ਅਭੇਦਿਤ ਅੰਗ ਸੁ ਰੰਗ ਉਤੰਗ ਸੋ ਸੋਭਿਤ
 ਸੁੱਧੰ ॥ ੩੦ਮਾਨੋ ਬਿਸਾਲ ਬੜਵਾਨਲ ਜੁਆਲ ਸਮੁੱਦ੍ਰ ਕੇ ਮੱਧਿ ਬਿਰਾਜਤ
 ਉੱਧੰ ॥੩੩॥੧੧੦॥ ੩੧ਬਿਜੈ ਛੰਦ ॥ ਪੂਰ ਰਹੀ ਭਵ ਭੂਰ ਧਨੁਰ ਧੁਨਿ ਧੂਰ ਉਡੀ
 ਨਭ ਮੰਡਲ ਛਾਯੇ ॥ ੩੨ਨੂਰ ਭਰੇ ਮੁਖ ਮਾਰ ਗਿਰੇ ਰਣ ਹੂਰਨ ਹੋਰ ਹੀਯੋ ਹੁਲਸਾਯੇ ॥
 ੩੩ਪੂਰਣ ਰੋਸ ਭਰੇ ਅਰ ਤੂਰਣ ਪੂਰਿ ਪਰੇ ਰਣ ਭੂਮਿ ਸੁਹਾਯੇ ॥ ੩੪ਚੂਰ ਭਏ
 ਅਰਿ ਰੂਰੇ ਗਿਰੇ ਭਟ ਚੂਰਣ ਜਾਨੁਕ ਬੈਦ ਬਨਾਯੇ ॥੩੪॥੧੧੧॥ ਸੰਗੀਤ ਭੁਜੰਗ
 ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੩੫ਕਾਗੜਦੰਗ ਕਾਤੀ ਕਟਾਰੀ ਕੜਾਕੰ ॥ ੩੬ਤਾਗੜ

ਉ ਫੌਜ ਦਾ ਗੋਲ ਘੇਰਾ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਾਂਗ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਤੋੜਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੁਰਗਾ ਵਿਉਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਭੱਕੇ ਕੀ (ਜਗਨ ਨਾਥ ਬਬਦ ਦੇਵੀ ਵਾਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਨਹੀਂ ! ਜਗਨ ਨਾਥ ਦੇਵੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹਿ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੬ ਸੰਗੀਤ ਛੰਦ ਭਾਵ ਜੋ ਵਾਜਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਗਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਤੇ ਧਾਰਨਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੧ ਉਪਰੰਤ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਚੌਥਾ ਪੁੱਤਰ ਸੂਰਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਸੂਰਤੀ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋ ਗਈ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾਂ ਰਹੀ, ਪੱਕੀ ਦੇ ਮੰਜਲੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਹਵੇਲੀ ਬਣ ਗਈ, ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੰਗ ਨੇ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ । ਭਾਨੇ ਦਾ ਭਰਾ ਰੰਗੀਲਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਵੈਲੀ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਅਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮਜਲਸ, ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਜੋ ਗੋਹਲ ਵਜ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਾਲਾ ਦੇ ਕਿੱਕਰ ਬਰਾਬ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ, ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਤੇ ਲਾਲ ਬਾਹਰ ਖੜੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ । ਰੰਗੀਲਾ ਬੋਲਿਆ ਭਾਈ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਭਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਲੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡੇ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਭਰਜਾਈ ਸੁਲੱਖਣੀ ਕੋਲ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਉਸ ਸੇਨੂੰ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੋੜਨ ਲਈ ੨੦੦ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵੀਰ, ਜਾਹ ਉਸ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੁਕਾ ਲੈ ॥ ਕਿਰਨੀ ਖੁਲੀ ਮਾਇਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਪੁਛੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਹੜੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ਜੋ ੨੦੦ ਰੁਪਿਆ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਵੇ । ਕਿੱਕਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭਾਈ ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਬੱਕ ਨਹੀਂ ਕਹੀਦਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਇਕ ਨੇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਤੇਰੀ ਦਿਸਾ ਵੇਖਕੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਦਿਤੇ ਹੋਣਗੇ, ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਵੈਲੀ ਜੱਟ ਦੇ ਵੈਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਜੋ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ । ਕਾਲੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਭਾਈ ਰੰਗੀਲੇ ਤੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਭਾਨੇ ਪਾਸ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਪੈਸੇ ਹੋਣਗੇ ? ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਰੰਗੀਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਯਾਰ ਉਥੇ ਕੀ ਅੰਤ ਹੈ ਜੋਨੇ ਦੀਆਂ ਸੋਹਾਂ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰੁਪਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਢੂਕ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਦੇ । ਰਤਾ ਭੁ ਚਿਮਰ ਕਰੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਐਸ਼ ਨਾਲ ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ । ਪਰ ਕਿੱਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਤੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇੱਕ ਨੇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਭਰਾ ਸੋਚਣਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ।

- ੧ ਯੋਧੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਟੁਟਕਾਰ ਵੱਜਦੀ ਹੈ।
- ੨ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹਨ। ਨੇਤਰ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਇਧਰ ਇਧਰ ਨਹੀਂ ਸੋਝਦੇ (ਗੱਤਕੇ ਦੇ ਪੈਤੜੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਗੱਡੀਆਂ ਹਨ) ॥੨੧॥੧੯੮॥
- ੩ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਸਸ਼ਤਰ ਬਰਸਦੇ ਹਨ। ਧਨੁੱਖ ਬਾਣਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ਤੇ
- ੪ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਵਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨੨॥੧੯੯॥
- ੫ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਭਰ ਗਈ। ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੂਹਾਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ (ਸੁਰਬੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਨ ਲਈ)। ਤੇ
- ੬ ਕਾਲੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗੱਜਦੀ ਹੈ। ਖੂਨ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇੱਲਾਂ ਬਿਲਾਵਾਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ॥੨੩॥੧੦੦॥
- ੭ ਕਿਤੇ ਘੋੜੇ ਮਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਭਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਪਏ ਹਨ।
- ੮ ਕਿਤੇ ਢਾਲਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਹਾਥੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੪॥੧੦੧॥
- ੯ ਕਿਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਬਿੰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਢਾਲਾਂ ਵਿਚ ਛੇਕ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ।
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਭਾਰੀ ਹਾਥੀ ਡਿਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸੰਜੋਆਂ ਰੁਲਦੇ ਹਨ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਕਵਚ ਸਮੇਤ ॥੨੫॥੧੦੨॥
- ੧੧ ਯੋਧੇ ਵੈਰ ਲੈਣ ਤੇ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸਸ਼ਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ।
- ੧੨ ਯੁੱਧ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ॥੨੬॥੧੦੩॥
- ੧੩ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਚਾਰੀ ਇੱਲਾਂ, ਗਿੱਧ ਆਦਿ ਹੱਸਦੇ ਹਨ।
- ੧੪ ਕਾਂ, ਕਾਂ-ਕਾਂ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੰਕੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੭॥੧੦੪॥
- ੧੫ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਮਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੧੬ ਬੜੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੨੮॥੧੦੫॥
- ੧੭ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗਣ, ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ਭੱਟ ਤੇ
- ੧੮ ਸਾਧੂ ਤੇ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੯॥੧੦੬॥
- ੧੯ ਡਾਕਣੀਆਂ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਯੋਧੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।
- ੨੦ ਭਕਾ ਭੁੰਕ ਭੇਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਮਕ ਡਮਕ-ਡਾਮ ਡਮਰੂ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ॥੩੦॥੧੦੭॥
- ੨੧ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ।
- ੨੨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗੋਮੁੱਖ (ਰਣ ਸਿੰਭਿ) ਗੱਜ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਦੈਤ ਟਕਰਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੧॥੧੦੮॥
- ੨੩ ਬਿਜੇ ਛੰਦ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਤੀਰ ਵੈਰੀ ਵੱਲੋਂ ਆਏ ਉਹ ਸਭ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏ।
- ੨੪ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਣਖੇਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ਇਕ ਵੀ ਨਾ ਠਹਿਰ ਸਕਿਆ।
- ੨੫ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਉਹ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ ਸੁੰਦਰ ਅਰਬੀ ਘੋੜੇ।
- ੨੬ ਜਾਣੋ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਹਾੜ ਇੰਦਰ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਲੁਕ ਗਏ ਹਨ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਭਾਰੀ ॥੩੨॥੧੦੯॥
- ੨੭ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਦੇਵੀ ਦੇ ਵਜ੍ਹਦ ਵਿਚ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਮਾਨ ਲੈ ਕੇ, ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੰਥ ਵਜਾ ਕੇ ਯੁੱਧ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੨੮ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਦਰੜਦੀ ਹੋਈ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ੇਰ ਬੜਕਦਾ ਹੋਇਆ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਘੁੰਮਿਆ।
- ੨੯ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸੰਜੋਆਂ ਭੰਨ ਕੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੰਗਦਾਰ ਲਹੂ ਉਛਲ ਕੇ ਸੋਝਦਾ ਹੈ।
- ੩੦ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ॥੩੩॥੧੧੦॥
- ੩੧ ਬਿਜੇ ਛੰਦ ॥ ਧਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਰੇ (ਪੂਰ) ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂੜ ਨੇ ਉੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਛਾ ਗਈ ਹੈ।
- ੩੨ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਨੂਰ ਭਰਪੂਰ ਚਿਹਰੇ ਮਿੱਟੀ ਪੂੜ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਮਰ ਕੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੁਲਾਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- ੩੩ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਰੇ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਪੂਰ ਭਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੋਝਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੩੪ ਜੋ ਚੁਰ ਹੋ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਸਨ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਵੈਦ ਨੇ ਚੂਰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਹੁਣ ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੀ ਸੋਝਾ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ॥੩੪॥੧੧੧॥
- ੩੫ ਸੰਗੀਤ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਭਾਵ ਛੁਰੀਆਂ ਤੇ ਕਟਾਰੀਆਂ ਕੜਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਾੜ-ਕਾੜ ਕਰਕੇ।
- ੩੬ ਤਾਗੜ ਦੰਗ—

ਕਾਲੇ ਨੇ ਤੇ, ਰੰਗੀਲੇ ਨੇ ਮੱਸਿਆ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਡਾਕਾ ਮਾਰਨ ਤੇ ਭਾਨੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਪਨ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਭਾਨੇ ਨੇ ਇਸ ਖਤਰੇ ਦਾ ਭੈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਕੀਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਅਚਿਤ ਰਹੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪੁਰਿਲਾਂ ਆਪੇ ਮਰ ਜਾਏਗਾ ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਮੱਸਿਆ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬੰਦੇ ਲੈ ਕੇ ਰੰਗੀਲਾ ਤੇ ਕਾਲਾ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਰੰਗੀਲੇ ਨੇ ਡਾਕੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਦਾ ਭੈ ਦੇ ਕੇ ਭਾਨੇ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਕੁੰਡਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਅੱਗੋਂ ਭਾਨੇ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਰੰਗੀਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਡਾਕੂ ਆ ਗਏ ਨੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਭਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਖੂਨ ਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਈ ਭਾਨੇ ਤੋਂ ਕੀ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਟਕੇ ਵਰਗਾ ਉੱਤਰ ਸੁਣਕੇ ਰੰਗੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਲਈ ਗਿਆ। ਅੱਗੋਂ ਕਿੱਕਰ ਨੇ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਜਾਣਕੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਲੈ ਕੇ ਕਾਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਆ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੰਗੀਲੇ ਨੇ ਭੱਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਿਆ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਕਿੱਕਰ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬਚ ਨਾ ਸਕਿਆ ਦੋਵੇਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਬਾਕੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ। ਭਾਈ ਭਾਨਾਂ ਵਾਲ-ਵਾਲ ਬਚ ਗਿਆ। ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼੍ਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਵਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਬਖਸ਼ਕੇ ਪੁਰਾਰ ਦੀ ਛੁਇਟੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪੁੱਤਰੀ ਤੁਸੀਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇਹੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿੰਮੇ ਇਕ ਸਦੀਵੀ ਸੇਵਾ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਘਾਲ ਬਾਇ ਪਈ ਮੰਜੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਧਰਮ ਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰੋ ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਮਿਸਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੋ ਜਿਹੜਾ ਬੜਾਵਾ ਆਵੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਪੁਜਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰੋ। ਉਹਨਾਂ ਵਾਪਸ ਬੋਲੇ ਆਕੇ ਵੇਖਿਆ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੰਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਤੇ ਸ਼ਤਿਕਾਰ ਲਈ ਖੜੇ ਸਨ। ਡਾਕੂਆਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਸ਼ੋਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਦੇ ਬਾਈ ਭਾਨੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਗਤ ਸਾਰਾ ਉਸ ਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਰਦਾਨ ਸਦਕਾ ਕੋਈ ਡਾਕੂ ਉਹਨਾਂ ਤੱਕ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਸਿਖਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗਾ। ਘਰੋਂ ਘਰੀ ਲੰਗਰ ਪਕਣ ਲੱਗ ਗਏ। ਧਰਮਸਾਲ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਜੁਟ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚੌਧਰੀ ਹਰੀ ਦੇ ਆਵੇ ਤੋਂ ਇੰਨਾਂ ਆ ਗਈਆਂ, ਪੰਜ-ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਧਰਮਸਾਲਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਥੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪਿੰਡ ਸੰਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਘਰਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰਵਾਰ ਤਰਨਤਾਰਨ ਰੋਡ ਤੇ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਦੇ ਦਾਤੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੀਵਾਨ ਸਜਦਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਪੁਰਾਰ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪੁੱਜਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਪੁੱਜਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਉਹ ਮਾਤਾ ਸੁਲਖਣੀ ਜੋ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤਰਸਦੀ ਸੀ ਉਹ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ। ੧) ਲਾਲ ਤੇ ੨) ਗੁਲਾਬ ੩) ਗੁਰਦਾਸ ੪) ਸੂਰਤੀ ੫) ਮੂਰਤੀ ੬) ਤਾਰਾ ੭) ਸੁਭਾਗ। ਜਿਹੜਾ ਦੰਪਤੀ ਜੋੜਾ ੧ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਸਾਂਝੀ ਵਕੀਰ ਅਨੇਕਾਂ ਅੰਗ ਨੱਕ ਰਗੜ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ

੧੯੧ਗ ਤੀਰੰ ਤੁਪਕੰ ਤੜਾਕੰ ॥ ੧੯੨ਗਾੜਦੰਗ ਨਾਗੜਦੰਗ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਜੇ ॥
 ੧੯੩ਗਾੜਦੰਗ ਗਾਜੀ ਮਹਾਂ ਗਜ ਗਾਜੇ ॥੩੫॥੧੧੨॥ ੧੯੪ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੂਰੰ
 ਕਾਗੜਦੰਗ ਕੋਪੰ ॥ ੧੯੫ਪਾਗੜਦੰਗ ਪਰਮੰ ਰਣੰ ਪਾਵ ਰੋਪੰ ॥ ੧੯੬ਸਾਗੜਦੰਗ ਸਸਤ੍ਰੰ
 ਝਾਗੜਦੰਗ ਝਾਰੈਂ ॥ ੧੯੭ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੀਰੰ ਡਾਗੜਦੰਗ ਡਕਾਰੈਂ ॥੩੬॥੧੧੩॥
 ੧੯੮ਚਾਗੜਦੰਗ ਚਉਪੇ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੀਰੰ ॥ ੧੯੯ਮਾਗੜਦੰਗ ਮਾਰੇ ਤਨੰ ਤਿਛ ਤੀਰੰ ॥
 ੧੯੧੦ਗਾਗੜਦੰਗ ਗੱਜੇ ਸੁ ਬੱਜੇ ਗਹੀਰੈਂ ॥ ੧੯੧੧ਕਾਗੜਦੰਗ ਕਵੀਯਾਨ ਕੱਥੇ
 ਕਥੀਰੈ ॥੩੭॥੧੧੪॥ ੧੯੧੨ਦਾਗੜਦੰਗ ਦਾਨੋ ਭਾਗੜਦੰਗ ਭਾਜੇ ॥ ੧੯੧੩ਗਾਗੜਦੰਗ
 ਗਾਜੀ ਜਾਗੜਦੰਗ ਗਾਜੇ ॥ ੧੯੧੪ਛਾਗੜਦੰਗ ਛਉਹੀ ਛਟੇ ਪ੍ਰੇ ਛੜਾਕੇ ॥
 ੧੯੧੫ਤਾਗੜਦੰਗ ਤੀਰੰ ਤੁਪਕੰ ਤੜਾਕੇ ॥੩੮॥੧੧੫॥ ੧੯੧੬ਗਾਗੜਦੰਗ ਗੋਮਾਯ ਗੱਜੇ
 ਗਹੀਰੰ ॥ ੧੯੧੭ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੰਖੰ ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਫੀਰੰ ॥ ੧੯੧੮ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਜੇ ਬਜੇ
 ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ੧੯੧੯ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਾਚੇ ਸੁ ਭੂਤੰ ਪਰੇਤੰ ॥੩੯॥੧੧੬॥ ੧੯੨੦ਤਾਗੜਦੰਗ
 ਤੀਰੰ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਣੰ ॥ ੧੯੨੧ਕਾਗੜਦੰਗ ਕਾਤੀ ਕਟਾਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥
 ੧੯੨੨ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਾਦੰ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਜੇ ॥ ੧੯੨੩ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੂਰੰ ਰਾਗੜਦੰਗ
 ਰਾਜੇ ॥੪੦॥੧੧੭॥ ੧੯੨੪ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੰਖੰ ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਫੀਰੰ ॥ ੧੯੨੫ਗਾਗੜਦੰਗ
 ਗੋਮਾਯ ਗੱਜੇ ਗਹੀਰੰ ॥ ੧੯੨੬ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਗਾਰੇ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਜੇ ॥ ੧੯੨੭ਜਾਗੜਦੰਗ
 ਜੋਧਾ ਗਾਗੜਦੰਗ ਗਾਜੇ ॥੪੧॥੧੧੮॥ ੧੯੨੮ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਜਿਤੇਕ ਰੂਪ ਧਾਰੀਯੰ ॥
 ੧੯੨੯ਤਿਤੇਕ ਦੇਬ ਮਾਰੀਯੰ ॥ ੧੯੩੦ਜਿਤੇਕ ਰੂਪ ਧਾਰੀਯੰ ॥ ੧੯੩੧ਤਿਤਿਓ ਦੁਗਾ
 ਸੰਘਾਰੀਯੰ ॥੪੨॥੧੧੯॥ ੧੯੩੨ਜਿਤੇਕ ਸਸਤ੍ਰ ਵਾ ਝਰੇ ॥ ੧੯੩੩ਪ੍ਰਵਾਹ ਸੋਨ ਕੇ ਪਰੇ ॥
 ੧੯੩੪ਜਿਤੀ ਕਿ ਬਿੰਦੁਕਾ ਗਿਰੈਂ ॥ ੧੯੩੫ਸੁ ਪਾਨ ਕਾਲਕਾ ਕਰੈਂ ॥੪੩॥੧੨੦॥ ੧੯੩੬ਰਸਾਵਲ
 ਛੰਦ ॥ ਹੁਓ ਸੋਣ ਹੀਨੰ ॥ ੧੯੩੭ਭਯੋ ਅੰਗ ਛੀਨੰ ॥ ੧੯੩੮ਗਿਰਿਯੋ ਅੰਤ ਝੂਮੰ ॥
 ੧੯੩੯ਮਨੋ ਮੇਘ ਭੂਮੰ ॥੪੪॥੧੨੧॥ ੧੯੪੦ਸਬੈ ਦੇਵ ਹਰਖੇ ॥ ੧੯੪੧ਸੁਮਨ ਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥
 ੧੯੪੨ਰਕਤ ਬਿੰਦ ਮਾਰੇ ॥ ੧੯੪੩ਸਬੈ ਸੰਤ ਉਬਾਰੇ ॥੪੫॥੧੨੨॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਰਕਤਬੀਰਜ ਬਧ ਚਤੁਰਥ ਧਿਆਯ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੪॥ ਅਫਜੂ ॥
 ੪੪ਅਥ ਨਿਸੁੰਭ ਜੁਧ ਕਥਨੰ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੪੫ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸੁਣਯੋ ਜਬੈ
 ਰਕਤਬੀਰਜ ਕੋ ਨਾਸ ॥ ਆਪ ਚੜਤ ਤੇ ਜੋਰ ਰਲ ਸਜੇ ਪਰਸ ਅਰ

ਉਹ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅੱਜ ਆਪ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਚੰਡੋਰਚੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਉਹ ਆਪ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਨੱਕ ਰਗੜਦਾ ਸੀ ਅੱਜ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਸਵਾਲੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਲੇਖ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ—ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰਸ਼, ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਮੋਹਰ ਤੋਂ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਮੋਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਉਸ ਪਰਵਰਦਗਾਰ ਦਾ ਹੱਥ ਟਿਕ ਜਾਵੇ ਉਹ ਅਵੱਝ ਹੀ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ ਹਰ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੀ। ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੈ :

ਪਉੜੀ ॥

ਨਿਤ ਜਪੀਐ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨਉ ਪਰਵਦਗਾਰ ਦਾ ॥
 ਜਿਸ ਨੋ ਕਰੇ ਰਹੰਮ ਤਿਸੁ ਨਾ ਵਿਸਾਰਦਾ ॥
 ਆਪਿ ਉਪਾਵਦਗਾਰ ਆਪੇ ਹੀ ਮਾਰਦਾ ॥
 ਸਭ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ ਜਾਣੁ ਬੁਧਿ ਵੀਚਾਰਦਾ ॥
 ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਬਿਨ ਮਾਹਿ ਕੁਦਰਤਿ ਧਾਰਦਾ ॥
 ਜਿਸ ਨੋ ਲਾਇ ਸਭਿ ਤਿਸਹਿ ਉਧਾਰਦਾ ॥
 ਜਿਸ ਦੇ ਹੋਵੈ ਫਲਿ ਸੁ ਕਦੇ ਨਾ ਹਾਰਦਾ ॥
 ਸਦਾ ਅਭਗੁ ਦੀਬਾਣੁ ਹੈ ਹਉ ਤਿਸੁ ਨਮਸਕਾਰਦਾ ॥੪॥ ਮ: ੫॥

- ੧ ਤੀਰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਤੜਾਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।
 ੨ ਨਾਗੜ ਦੰਗ (ਨਗਾਰੇ ਤੋਂ) ਬਾਗੜ ਦੰਗ (ਚੋਟਾਂ) ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਬਾਗੜ ਦੰਗ (ਨਗਾਰੇ) ਵੱਜਦੇ ਹਨ ।
 ੩ ਗਾਗੜ ਦੰਗ ਗਾਜੀ (ਸੂਰਮੇ) ਮਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ॥੩੫॥੧੧੨॥
 ੪ ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਸੂਰ (ਸੂਰਮੇ) ਕਾਗੜ ਦੰਗ ਕੱਪ (ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ) ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ
 ੫ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਰ ਜਮਾ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਵੈਰੀ
 ੬ ਸ਼ਸਤਰ ਝਾੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਸਹਾਰੀ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਡਾਕਣੀਆਂ ਆਦਿ ਮਾਸ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ
 ੭ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੩੬॥੧੧੩॥
 ੮ ਚਾਗੜ ਦੰਗ ਚਉਪੇ (ਸੂਰਮੇ ਚੌਕਸ) ਹੋ ਕੇ ਜ਼ੋਰ
 ੯ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
 ੧੦ ਟੋਲੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਰੁਬਰੂ ਹੋ ਕੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
 ੧੧ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗਾ ਕੇ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੩੭॥੧੧੪॥
 ੧੨ ਦੈਂਤ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਹਨ ।
 ੧੩ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਗੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।
 ੧੪ ਛਵੀਆਂ ਤੇ ਛੁਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਛੜਾਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ
 ੧੫ ਤੀਰ ਧਨੁੱਖ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਤੜਾਕੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ॥੩੮॥੧੧੫॥
 ੧੬ ਰਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਗੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ।
 ੧੭ ਸੰਖ ਤੇ ਨਫੀਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ।
 ੧੮ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ ।
 ੧੯ ਤੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਨਚਣ ਲੱਗ ਪਏ ॥੩੯॥੧੧੬॥
 ੨੦ ਤੀਰ ਕਮਾਨਾਂ ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਤੇ
 ੨੧ ਕਟਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ ।
 ੨੨ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਵੱਜਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੂਰਮੇ
 ੨੩ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਂਤੜੇ ਤੇ ਡਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੪੦॥੧੧੭॥
- ੨੪ ਸੰਖ ਤੇ ਨਫੀਰੀਆਂ
 ੨੫ ਰਣ ਸਿੰਘ ਭੂਤੀਆਂ ਤੇ
 ੨੬ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ।
 ੨੭ ਯੋਧੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ॥੪੧॥੧੧੮॥
 ੨੮ ਨਗਾਰਾ ਛੰਦ ॥ ਦੈਂਤ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹੋਰ ਰੂਪ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ।
 ੨੯ ਉਤਨੇ ਹੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
 ੩੦ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹੋਰ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ
 ੩੧ ਦੇਵੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ॥੪੨॥੧੧੯॥
 ੩੨ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਦੇ ਹਨ
 ੩੩ ਉਤਨਾ ਹੀ ਖੂਨ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਚਲਦਾ ਹੈ ।
 ੩੪ ਜਿਤਨੀਆਂ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਹਨ
 ੩੫ ਉਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਲਕਾ ਪੀਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੪੩॥੧੨੦॥
 ੩੬ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਅੰਤ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਦਾ ਲਹੂ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ।
 ੩੭ ਅੰਗ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ, ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ
 ੩੮ ਅੰਤ ਨੂੰ ਘੁੱਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ।
 ੩੯ ਜਾਣੇ ਬੱਦਲ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ॥੪੪॥੧੨੧॥
 ੪੦ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ (ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ) ।
 ੪੧ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਗਈ ।
 ੪੨ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।
 ੪੩ ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਬਚਾ ਲਏ ਦੇਵੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ॥੪੫॥੧੨੨॥
 ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਦੀ ਮੌਤ ਚੰਬਾ ਧਿਆਇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ॥ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।
 ੪੪ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਸੁੰਭ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਨਿਸੁੰਭ ਦੀ ਕਥਾ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ।
 ੪੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦੋਂ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਨੇ ਰਕਤ ਬੀਰਜ ਦੀ ਮੌਤ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਭਾਈ ਆਪ ਯੁੱਧ ਲਈ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਰਲ ਕੇ ਦਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ । ਕੁਹਾੜੇ ਫਾਹੀਆਂ ਸਜਾ ਲਈਆਂ ॥੧॥੧੨੩॥

ਪਾਂਸਿ ॥੧॥੧੨੩॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^੧ਚੜੇ ਸੁੰਭ ਨੈਸੁੰਭ ਸੂਰਾ ਅਪਾਰੰ ॥
 ਉਠੇ ਨਦ ਨਾਦੰ ਸੁ ਧਉਸਾ ਧੁਕਾਰੰ ॥ ^੨ਭਈ ਅਸਟ ਸੈ ਕੋਸ ਲਉ ਛੱਡ ਛਾਪੰ ॥
 ਭਜੇ ਚੰਦ ^੩ਸੂਰੰ ਡਰਿਯੋ ਦੇਵਰਾਖੰ ॥੨॥੧੨੪॥ ^੪ਭਕਾ ਭੁੰਕ ਭੇਰੀ ਢਕਾ ਢੁੰਕ
 ਢੋਲੰ ॥ ਫਟੀ ਨਖ ਸਿੰਘੰ ਮੁਖੰ ਡੱਢਾ ਕੋਲੰ ॥ ^੫ਡਮਾ ਡੰਮਿ ਡਉਰੂ ਡਕਾ ਡੁੰਕ
 ਡੰਕੰ ॥ ਰੜੇ ਗਿਧੰ ਬਿਧੰ ਕਿਲਕਾਰ ਕੰਕੰ ॥੩॥੧੨੫॥ ^੬ਖੁਰੰ ਖੇਹ ਉੱਠੀ ਰਹਿਯੋ
 ਗੈਨ ਪੂਰੰ ॥ ਦਲੇ ਸਿੰਧ ਬਿਧੰ ਭਏ ਪੱਬ ਚੂਰੰ ॥ ^੭ਸੁਣੇ ਸੋਰ ਕਾਲੀ ਗਹੈ ਸਸਤ੍ਰ
 ਪਾਣੰ ॥ ਕਿਲਕਾਰ ਜੇਮੀ ਹਨੇ ਜੰਗ ਜੁਆਣੰ ॥੪॥੧੨੬॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥
^੮ਗਜੇ ਬੀਰ ਗਾਜੀ ॥ ਤੁਰੇ ਤੁੰਦ ਤਾਜੀ ॥ ^੯ਮਹਿਖੁਆਸ ਕਰਖੇ ॥ ਸਰੰ ਧਾਰ
 ਬਰਖੇ ॥੫॥੧੨੭॥ ^{੧੦}ਇਤੈ ਸਿੰਘੁ ਗਜਯੋ ॥ ਮਹਾ ਸੰਖ ਬਜਯੋ ॥ ^{੧੧}ਰਹਯੋ ਨਾਦ
 ਪੂਰੰ ॥ ਛਹੀ ਗੈਣਿ ਧੂਰੰ ॥੬॥੧੨੮॥ ^{੧੨}ਸਬੈ ਸਸਤ੍ਰ ਸਾਜੇ ॥ ਘਣੰ ਜੇਮ ਗਾਜੇ ॥
^{੧੩}ਚਲੇ ਤੇਜ ਤੈ ਕੈ ॥ ਅਨੰਤ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੈ ॥੭॥੧੨੯॥ ^{੧੪}ਚਹੂੰ ਓਰ ਢੂਕੇ ॥
 ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਕੂਕੇ ॥ ^{੧੫}ਅਨੰਤ ਸਸਤ੍ਰ ਬੰਜੇ ॥ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਗੱਜੇ ॥੮॥੧੩੦॥ ^{੧੬}ਮੁਖੰ
 ਨੈਣ ਰਕਤੰ ॥ ਧਰੇ ਪਾਣ ਸਕਤੰ ॥ ^{੧੭}ਕੀਏ ਕ੍ਰੋਧ ਉੱਠੇ ॥ ਸਰੰ ਬ੍ਰਿਸਟਿ
 ਬੁੱਠੇ ॥੯॥੧੩੧॥ ^{੧੮}ਕਿਤੇ ਦੁਸਟ ਕੂਟੇ ॥ ਅਨੰਤਾਸਤ੍ਰ ਛੂਟੇ ॥ ^{੧੯}ਕਰੀ ਬਾਣ ਬਰਖੰ ॥
 ਭਰੀ ਦੇਬਿ ਹਰਖੰ ॥੧੦॥੧੩੨॥ ^{੨੦}ਬੋਲੀ ਬਿੰਦੂਮ ਛੰਦ ॥ ਕਹ ਕਹ ਸੁ ਕੂਕਤ
 ਕੰਕੀਖੰ ॥ ਬਹਿ ਬਹਤ ਬੀਰ ਸੁ ਬੰਕੀਖੰ ॥ ^{੨੧}ਲਹ ਲਹਤ ਬਾਣਿ ਕ੍ਰਿਪਾਣਖੰ ॥
 ਗਹ ਗਹਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮਸਾਣਖੰ ॥੧੧॥੧੩੩॥ ^{੨੨}ਡਹ ਡਹਤ ਡਵਰ ਡਮੰਕਖੰ ॥ ਲਹ
 ਲਹਤ ਤੇਗ ਤ੍ਰਮੰਕਖੰ ॥ ^{੨੩}ਧੂਮਧੂਮਤ ਸਾਂਗ ਧਮੰਕਖੰ ॥ ਬਬਕੰਤ ਬੀਰ ਸੁ
 ਬੰਕਖੰ ॥੧੨॥੧੩੪॥ ^{੨੪}ਛਟਕੰਤ ਬਾਣ ਕਮਾਣਖੰ ॥ ਹਹਰੰਤ ਖੇਤ ਖਤ੍ਰਾਣਖੰ ॥
^{੨੫}ਡਹਕੰਤ ਡਾਮਰ ਡੰਕਣੀ ॥ ਕਹ ਕਹਕ ਕੂਕਤ ਜੁੰਗਣੀ ॥੧੩॥੧੩੫॥ ^{੨੬}ਉਫਟੰਤ
 ਸ੍ਰੋਣਤ ਛਿੱਛਖੰ ॥ ਬਰਖੰਤ ਸਾਇਕ ਤਿੱਛਖੰ ॥ ^{੨੭}ਬਬਕੰਤ ਬੀਰ ਅਨੇਕਖੰ ॥ ਫਿਕਰੰਤ
 ਸਿਆਰ ਬਸੇਖਖੰ ॥੧੪॥੧੩੬॥ ^{੨੮}ਹਰਖੰਤ ਸ੍ਰੋਣਤ ਰੰਗਣੀ ॥ ਬਿਹਰੰਤ ਦੇਬਿ
 ਅਭੰਗਣੀ ॥ ^{੨੯}ਬਬਕੰਤ ਕੇਹਰ ਡੋਲਹੀ ॥ ਰਣ ਰੰਗ ਅਭੰਗ ਕਲੋਲਹੀ ॥੧੫॥੧੩੭॥
^{੩੦}ਢਮ ਢਮਤ ਢੋਲ ਢਮੰਕਖੰ ॥ ਧਮ ਧਮਤ ਸਾਂਗ ਧੂਮਕਖੰ ॥ ^{੩੧}ਬਹ ਬਹਤ
 ਕ੍ਰੋਧ ਕ੍ਰਿਪਾਣਖੰ ॥ ਜੁੱਝੰਤ ਜੋਧ ਜੁਆਣਖੰ ॥੧੬॥੧੩੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੩੨}ਭਜੀ ਚਮੁੰ ਸਬ

ਓ ਇਥੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਕਿ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਵੀ ਭੱਜ ਕੇ ਕੋਲਾਸ ਪਰਬਤ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਅੱਠ ਸੌ ਕੋਸ ਦੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣੀਆਂ ਤਣ ਜਾਣ ਉੱਥੇ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਦੀ ਲੋਅ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਥੋਂ ਤਾਂ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਅਲੋਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ।
 ਅ ਧਰਤੀ ਇਉਂ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟੀ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਹੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੂਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚਿੱਕੜ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਫੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੱਡ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

- ੧ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸੁੰਭ ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ। ਬੜੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਰਣਿ ਸਿੰਘਿਆਂ ਤੇ ਪੈਂਸਿਆਂ ਦੀ ਨਿਕਲੀਆਂ।
- ੨ ਅੱਠ ਸੌ ਕੋਹ ਦੇ ਵਿਚ ਤੰਬੂ, ਚਾਨਣੀਆਂ ਤਣ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਵੀ ਭੱਜ ਗਏ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਵੀ ਭਰ ਗਿਆ ॥੨॥੧੨੪॥
- ੩ ਭੱਕ-ਭੱਕ ਕਰਕੇ ਭੇਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਢਕਾ ਢੁੱਕ ਢੁੱਕ ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਨਹੁੰਆਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਫਟ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਢਡਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।
- ੪ ਭਮਾ ਭੰਮ ਭਮਰੂ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਭਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੜੀਆਂ ਗਿੱਧਾਂ ਤੇ ਇੱਲਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਾਂ ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੩॥੧੨੫॥
- ੫ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਖੁਰਾਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਉੱਡੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਢੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਪਹਾੜ ਪੱਥਾਂ ਨਾਲ ਚੂਰਨ ਹੋ ਗਏ।
- ੬ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ੇਰ ਕਾਲੀ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ ਫੜ ਲਏ। ਕਿਲਕਾਰ ਮਾਰੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਜਾ ਪਈ ॥੪॥੧੨੬॥
- ੭ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮੇ ਬੀਰ ਗੱਜਦੇ ਹਨ। ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਕਾਂਗ ਤੁਰਕੀ ਘੋੜੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ।
- ੮ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਖਿੱਚੇ ਤੇ ਮੁਹਲੇ ਧਾਰ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੫॥੧੨੭॥
- ੯ ਇਧਰੋਂ ਵੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਗੱਜਿਆ। ਬੜੇ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਸੰਖ ਵੱਜਿਆ। ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼—
- ੧੦ ਸਾਰੇ ਭਰ ਗਈ ਤੇ ਪੂੜ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਜਾ ਛੂਹਿਆ ॥੬॥੧੨੮॥
- ੧੧ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚੁੱਕ ਲਏ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਗਰਜਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਗੱਜੇ।
- ੧੨ ਦੇਵੀ ਤੱਤੀ ਹੋ ਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ॥੭॥੧੨੯॥
- ੧੩ ਦੈਤ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਜਾ ਢੁਕੇ। ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ।
- ੧੪ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ ਵੱਜੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਯੋਧੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ॥੮॥੧੩੦॥
- ੧੫ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਤੇ ਮੁੱਖ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਾਲ ਸੂਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਸਤਰ ਫੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।
- ੧੬ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਬਰਸਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ॥੯॥੧੩੧॥
- ੧੭ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।
- ੧੮ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਦਿਲੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੧੦॥੧੩੨॥
- ੧੯ ਬੋਲੀ ਬਿੰਦੂਮ ਛੰਦ ॥ ਕਹਿ-ਕਹਿ ਕਰਕੇ ਕਹੱਕੇ ਲਾ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਬੜੇ ਥਾਂਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਸਤਰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ੨੦ ਤੀਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਲਹ-ਲਹ ਕਰਕੇ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਤ ਤੇ ਮਸਾਣ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਗਹ ਗਹ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੧੧॥੧੩੩॥
- ੨੧ ਡਰ-ਡਰ ਕਰਕੇ ਡਮਰੂ ਡਮਕਦਾ ਹੈ। ਲਹ-ਲਹ ਕਰਕੇ ਤੇਗਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ।
- ੨੨ ਪੈਂ-ਪੈਂ ਕਰਕੇ ਬਰਛੇ ਧਮਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੧੨॥੧੩੪॥
- ੨੩ ਕਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਛੁੱਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਸੂਰਮੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ।
- ੨੪ ਡਾਕਣੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਡਹਿਕਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਕਹ-ਕਹ ਕਰਕੇ ਇੱਲਾਂ ਤੇ ਗਿੱਧੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥੧੩੫॥
- ੨੫ ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਛੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਜਾ ਕੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਲਗਦੇ ਹਨ।
- ੨੬ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਰਮੇ ਭਬਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗਿੱਦੜ ਬੇਅੰਤ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੧੪॥੧੩੬॥
- ੨੭ ਦੇਵੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਖੂਨ ਨਾਲ ਰੰਗਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦੇਵੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ।
- ੨੮ ਸ਼ੇਰ ਭਬਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਦੇਵੀ ਵੱਲੋਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਕਲੋਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੫॥੧੩੭॥
- ੨੯ ਢਮ-ਢਮ ਕਰਕੇ ਢੱਲ ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ਧਮ ਧਮਤ ਕਰਕੇ ਬਰਛੇ ਧਮਕਦੇ ਹਨ।
- ੩੦ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਬਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ ਯੋਧੇ ਜੁਆਨ ॥੧੬॥੧੩੮॥
- ੩੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦਾਨਵੀ ਸੈਨਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭੱਜੀ ਜਾਂਦੀ

੧ਦਾਨਵੀ ਸੁੰਭ ਨਿਰਖ ਨਿਜ ਨੈਣ ॥ ਨਿਕਟ ਬਿਕਟ ਭਟ ਜੇ ਹੁਤੇ ਤਿਨ ਪ੍ਰਤਿ
ਬੁਲਯੋ ਬੈਣ ॥੧੭॥੧੩੬॥ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧ਨਿਸੁੰਭ ਸੁੰਭ ਕੋਪ ਕੈ ॥ ਪਠਯੋ
ਸੁ ਪਾਵ ਰੋਪ ਕੈ ॥ ੨ਕਹਯੋ ਕਿ ਸੀਘ੍ਰ ਜਾਈਯੋ ॥ ਦੁਗਾਹਿ ਬਾਂਧ ਲਿਆਈਯੋ ॥
੧੮॥੧੪੦॥ ੩ਚੜਯੋ ਸੁ ਸੈਣ ਸੱਜਿਕੈ ॥ ਸਕੋਪ ਸੂਰ ਗੱਜਿਕੈ ॥ ੪ਉਠੇ ਬਜੰਤੁ
ਬਾਜਿਕੈ ॥ ਚਲਯੋ ਸੁਰੇਸੁ ਭਾਜਿਕੈ ॥੧੯॥੧੪੧॥ ੫ਅਨੰਤ ਸੂਰ ਸੰਗ ਲੈ ॥ ਚਲਿਯੋ
ਸੁ ਦੰਦਭੀਨ ਦੈ ॥ ੬ਹਕਾਰ ਸੂਰਮਾ ਭਰੇ ॥ ਬਿਲੋਕ ਦੇਵਤਾ ਡਰੇ ॥੨੦॥੧੪੨॥
੭ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਕੰਪਯੋ ਸੁਰੇਸ ॥ ਬੁਲਯੋ ਮਹੇਸ ॥ ੮ਕਿੰਨੋ ਬਿਚਾਰ ॥ ਪੁੱਛੇ
ਜੁਝਾਰ ॥੨੧॥੧੪੩॥ ੯ਕੀਜੈ ਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ॥ ਕਉਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ॥ ੧੦ਜਾ ਤੇ ਸੁ ਮਾਇ ॥
ਜੀਤੈ ਬਨਾਇ ॥੨੨॥੧੪੪॥ ੧੧ਸਕਤੈ ਨਿਕਾਰ ॥ ਭੇਜੋ ਅਪਾਰ ॥ ੧੨ਸਤ੍ਰੁ
ਨ ਜਾਇ ॥ ਹਨਿ ਹੈਂ ਰਿਸਾਇ ॥੨੩॥੧੪੫॥ ੧੩ਸੋਈ ਕਾਮ ਕੀਨ ॥ ਦੇਵਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥
੧੪ਸਕਤੈ ਨਿਕਾਰ ॥ ਭੇਜੀ ਅਪਾਰ ॥੨੪॥੧੪੬॥

ਬਿਰਧ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥

੧੫ਚਲੀ ਸਕੱਤ ਸੀਘ੍ਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣਿ ਪਾਣਿ ਧਾਰ ਕੈ ॥ ੧੬ਉਠੇ ਸੁ ਗਿੱਧ ਬਿਧ ਡਉਰ
ਡਾਕਣੀ ਡਕਾਰ ਕੈ ॥ ੧੭ਹਸੇ ਸੁ ਕੰਕ ਬੰਕਯੰ ਕਬੰਧ ਅੰਧ ਉਠਹੀ ॥ ੧੮ਬਿਸੇਖ ਦੇਵਤਾ
ਰੁ ਬੀਰ ਬਾਣ ਧਾਰ ਬੁੱਠਹੀ ॥੨੫॥੧੪੭॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੨੦ਸਬੈ ਸਕਤ ਐ
ਕੈ ॥ ਚਲੀ ਸੀਸ ਨਿਐ ਕੈ ॥ ੨੧ਮਹਾਂ ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥ ਮਹਾਂਬੀਰ ਮਾਰੇ ॥੨੬॥੧੪੮॥
੨੨ਮੁਖੰ ਰਕਤ ਨੈਣੰ ॥ ਬਕੈ ਬੰਕ ਬੈਣੰ ॥ ੨੩ਧਰੇ ਅਸਤ੍ਰ ਪਾਣੰ ॥ ਕਟਾਰੀ
ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥੨੭॥੧੪੯॥ ੨੪ਉਤੇ ਦੈਤ ਗਾਜੇ ॥ ਤੁਰੀ ਨਾਦ ਬਾਜੇ ॥ ੨੫ਧਰੇ ਚਾਰ
ਚਰਮੰ ॥ ਸੁਜੇ ਕੂਰ ਬਰਮੰ ॥੨੮॥੧੫੦॥ ੨੬ਚਹੂੰ ਓਰ ਗਰਜੇ ॥ ਸਬੈ ਦੇਵ ਲਰਜੇ ॥
੨੭ਛੁਟੇ ਤਿਛੁ ਤੀਰੰ ॥ ਕਟੇ ਚਉਰ ਚੀਰੰ ॥੨੯॥੧੫੧॥ ੨੮ਰਸੰ ਰੁੱਦ੍ਰ ਰੱਤੇ ॥ ਮਹਾਂ
ਤੇਜ ਤੱਤੇ ॥ ੨੯ਕਰੀ ਬਾਣ ਬਰਖੰ ॥ ਭਰੀ ਦੇਬਿ ਹਰਖੰ ॥੩੦॥੧੫੨॥ ੩੦ਇਤੇ
ਦੇਬਿ ਮਾਰੈ ॥ ਉਤੇ ਸਿੰਘ ਫਾਰੈ ॥ ੩੧ਗਾਣੰ ਗੂੜ ਗਰਜੈ ॥ ਸਬੈ ਦੈਤ ਲਰਜੈ ॥
੩੧॥੧੫੩॥ ੩੨ਭਈ ਬਾਣ ਬਰਖਾ ॥ ਗਏ ਜੀਤਿ ਕਰਖਾ ॥ ੩੩ਸਬੈ ਦੁਸ੍ਰ ਮਾਰੇ ॥
ਮਈਯਾ ਸੰਤ ਉਬਾਰੈ ॥੩੨॥੧੫੪॥ ੩੪ਨਿਸੁੰਭੰ ਸੰਘਾਰਯੋ ॥ ਦਲੰ ਦੈਤ ਮਾਰਯੋ ॥
੩੫ਸਬੈ ਦੁਸ੍ਰ ਭਾਜੇ ॥ ਇਤੇ ਸਿੰਘ ਗਾਜੇ ॥੩੩॥੧੫੫॥ ੩੬ਭਈ ਪੁਰਖ ਬਰਖਾ ॥

ੳ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਜਾਹਲ ਕਰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਰ ਵੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਹ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ
ਦੇਵਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਤੇ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਤੇ ਸ਼ਹਿਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੈਤ ਨਾਮ ਹੀ ਨਿਰਦਇਅਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਦਇਅਤਾ
ਮਜ਼ਲੂਮ ਲਈ ਹਨੇਰ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਲੋਕਨਾ ਹੈ।
ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ॥ ਭੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ॥ ਚਾਹੁਣਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤਾਂ
ਹਾ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਤਾਂ ਮਾਰ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।

- ੧ ਸੁੰਭ ਨੇ ਵੇਖੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ । ਜਿਹੜੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ
ਜੁਆਨ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰੀ ॥੧੭॥੧੩੯॥
- ੨ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਅਤੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ੰਭ ਨੂੰ
ਭੇਜਿਆ । ਆਪ ਪੈਰ ਜਮਾ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ ਅਤੇ
- ੩ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛੇਤੀ ਜਾਹ, ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਬੰਨ (ਨੂੜ) ਕੇ ਲੈ ਕੇ
ਆ ॥੧੮॥੧੪੦॥
- ੪ ਨਿਸ਼ੰਭ ਸੈਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਸਜਾ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ । ਉਹ
ਸੂਰਮਾ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਜਦਾ ਹੋਇਆ ।
- ੫ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਦਰ
ਭੱਜ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੧੯॥੧੪੧॥
- ੬ ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਪੌਸਾ ਵਜਾ ਕੇ ਚੱਲ
ਪਿਆ ।
- ੭ ਸੂਰਮੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤੇ
ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ॥੨੦॥੧੪੨॥
- ੮ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗਾ
ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ
- ੯ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ
ਕੀਤੀ ॥੨੧॥੧੪੩॥
- ੧੦ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਮਿੱਤਰ ! ਕੋਈ ਐਸਾ ਵੰਗ ਵਰਤੋ ।
- ੧੧ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਤ ਸਕੇ ॥੨੨॥੧੪੪॥
- ੧੨ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ
ਸ਼ਕਤੀ ਕੱਢ ਕੇ ਫੌਜ ਤੇ ਧਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ
ਭੇਜ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।
- ੧੩ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਵੇ ਵ ਵੈਰੀ ਨੂੰ
ਜਾ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾਵੇ ॥੨੩॥੧੪੫॥
- ੧੪ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਸਮਝਦਾਰ ਸਿਆਣੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ।
- ੧੫ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਬਲ) ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਭੇਜ
ਦਿੱਤੀ ॥੨੪॥੧੪੬॥
- ੧੬ ਬਿਰਧ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਹੀ (ਸ਼ਕਤੀ)
ਤੁਰ ਪਈ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਹੱਥੀਂ ਫੜ ਕੇ ।
- ੧੭ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗਿੱਧ ਤੇ ਇੱਲਾਂ ਆਦਿ
ਡਾਕਣੀਆਂ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਡਕਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜੇ
ਹੋਏ ।
- ੧੮ ਕਾਂ ਆਦਿ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਫੌਜਾਂ ਅੰਧਾ ਧੁੰਦ
ਉੱਠਦੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ।
- ੧੯ ਬਹੁਤੀ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ, ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ
ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੨੫॥੧੪੭॥
- ੨੦ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾ
ਕੇ ਚੱਲ ਪਈਆਂ ।
- ੨੧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਸ
ਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ॥੨੬॥੧੪੮॥
- ੨੨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਨੇਤਰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ
ਅਤੇ ਬੜੇ ਕਠੋਰ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਸਨ
- ੨੩ ਅਤੇ ਅਸਤਰ-ਸਸਤਰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਬਰਛੀਆਂ
ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ॥੨੭॥੧੪੯॥
- ੨੪ ਉਧਰੋਂ ਦੌੜ ਗੱਜਦੇ ਹਨ । ਤੁਰੀਆਂ ਤੇ ਪੌਸੇ ਖੜਕਦੇ ਹਨ ।
- ੨੫ ਢਾਲਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਬੜੀ ਸਖਤ ਸੰਜੋਆਂ
ਪਹਿਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ॥੨੮॥੧੫੦॥
- ੨੬ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਗੱਜੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਕੰਬਦੇ
ਹਨ ।
- ੨੭ ਅਤੇ ਬੜੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਚੱਲੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੌਰ ਤੇ
ਬਸਤਰ ਤੋੜ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੨੯॥੧੫੧॥
- ੨੮ ਰੁਦਰ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਗਨ
ਤੋਂ ਵੀ ਭੱਖ ਕੇ ਗਰਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।
- ੨੯ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਦੇਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ
ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਮਹੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ॥੩੦॥੧੫੨॥
- ੩੦ ਇਧਰੋਂ ਦੇਵੀ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਧਰ ... ਪਾੜ-ਪਾੜ ਕੇ ਸੁੱਟੀ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੩੧ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਗਣ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੜੇ ਉੱਚੀ ਗਰਜਦੇ
ਹਨ ਤੇ ਦੌੜ ਕੰਬ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੧॥੧੫੩॥
- ੩੨ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਜੀਤ ਦੇ ਰਾਗ ਗਾਉਣ
ਲੱਗੇ ।
- ੩੩ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟ ਦੌੜ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਰਾਣੀ ਨੇ
ਸਾਰੇ ਸੰਤ, ਭਗਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ
॥੩੨॥੧੫੪॥
- ੩੪ ਨਿਸ਼ੰਭ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੌੜਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਲ ਹੀ
ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੩੫ ਰਹਿੰਦੇ ਖੂੰਹਦੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦੌੜ ਭੱਜ ਗਏ । ਇਧਰ
ਦੇਵੀ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਗੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੩੩॥੧੫੫॥
- ੩੬ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ ।

੧ਗਏ ਜੀਤ ਕਰਖਾ ॥ ੨ਜੱਯੇ ਸੰਤ ਜੰਧੈ ॥ ਤ੍ਰਸੇ ਦੈਤ ਕੰਧੈ ॥੩੪॥੧੫੬॥

੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਬਧਹ ਪੰਚਮੇ ਧਿਆਇ ਸੰਪੂਰਨ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੫॥ ਅਫਸੁ ॥

੨ਅਥ ਸੁੰਭ ਜੁਧ ਕਥਨੰ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੪ਲਘੁ ਭ੍ਰਾਤ ਜੁਝਯੋ ਸੁਨਯੋ
ਸੁੰਭਰਾਯੋ ॥ ਸਜੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਚੜਯੋ ਚਉਪ ਚਾਯੋ ॥ ੫ਭਯੋ ਨਾਦ ਉਚੰ ਰਹਯੋ
ਪੂਰ ਗੈਣੰ ॥ ਤ੍ਰਸੇ ਦੇਵਤਾ ਦੈਤ ਕੰਧਯੋ ਤ੍ਰਿਨੈਣੰ ॥੧॥੧੫੭॥ ੬ਡਰਯੋ ਚਾਰ ਬਕਤ੍ਰੰ
ਟਰਯੋ ਦੇਵਰਾਜੰ ॥ ਡਿਗੇ ਪੱਥ ਸਰਬੰ ਸ੍ਰਜੇ ਸੁਭੁ ਸਾਜੰ ॥ ੭ਪਰੇ ਹੂਹ ਦੈਕੈ ਭਰੇ
ਲੋਹ ਕ੍ਰੋਹੰ ॥ ਮਨੋ ਮੇਰ ਕੋ ਸਾਤਵੰ ਸਿੰਗ ਸੋਹੰ ॥੨॥੧੫੮॥ ੮ਸਜਯੋ ਸੈਣ ਸੁੰਭੰ
ਕੀਯੋ ਨਾਦ ਉਚੰ ॥ ਸੁਣੇ ਗਰਭਣੀਆਨ ਕੇ ਗਰਭ ਮੁਚੰ ॥ ੯ਪਰਿਯੋ ਲੋਹ ਕ੍ਰੋਹੰ
ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥ ਚਵੀਂ ਚਾਵਡਾ ਡਾਕਣੀਯੰ ਡਕਾਰੰ ॥੩॥੧੫੯॥ ੧੦ਬਹੇ ਸਸਤ੍ਰ
ਅਸਤ੍ਰ ਕਟੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ॥ ਭਲੇ ਕੈ ਨਿਬਾਹਯੋ ਭਟੰ ਸੁਆਮ ਧਰਮੰ ॥ ੧੧ਉਠੀ
ਕੂਹ ਜੂਹੰ ਗਿਰੇ ਚਉਰ ਚੀਰੰ ॥ ਰੁਲੇ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਪਰੀ ਗੱਛ ਤੀਰੰ ॥੪॥੧੬੦॥
੧੨ਗਿਰੇ ਅੰਕੁਸੰ ਬਾਰੁਣੰ ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ਨਚੇ ਕੰਧ ਹੀਣੰ ਕਬੰਧੰ ਅਚੇਤੰ ॥ ੧੩ਉਡੈਂ
ਗਿਧੰ ਬਿਧੰ ਰੜੇਂ ਕੰਕ ਬੰਕੰ ॥ ਭਕਾ ਭੁੰਕ ਭੇਰੀ ਡਹਾ ਡੂਹ ਡੰਕੰ ॥੫॥੧੬੧॥
੧੪ਟਕਾ ਟੁੱਕ ਟੋਪੰ ਢਕਾ ਢੁੱਕ ਢਾਲੰ ॥ ਤਛਾ ਮੁੱਛ ਤੇਰੀ ਬਕੇ ਬਿੱਕਰਾਲੰ ॥ ੧੫ਹਲਾ
ਚਾਲ ਬੀਰੰ ਧਮਾ ਧੰਮਿ ਸਾਂਗੰ ॥ ਪਰੀ ਹਾਲ ਹੂਲੰ ਸੁਣਿਯੋ ਲੋਗ ਨਾਗੰ ॥੬॥੧੬੨॥
੧੬ਡਕੀ ਡਾਕਣੀ ਜੋਗਣੀਯੰ ਬਿਤਾਲੰ ॥ ਨਚੇ ਕੰਧ ਹੀਣੰ ਕਬੰਧੰ ਕਪਾਲੰ ॥ ੧੭ਹਸੇ
ਦੇਵ ਸਰਬੰ ਰਿਸਯੋ ਦਾਨਵੇਸੰ ॥ ਕਿਧੋ ਅਗਨ ਜੁਆਲੰ ਭਯੋ ਆਪ ਭੇਸੰ ॥੭॥੧੬੩॥
੧੮ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੯ਸੁੰਭਾਸੁਰ ਜੇਤਿਕ ਅਸੁਰ ਪਠਏ ਕੋਪੁ ਬਢਾਇ ॥ ਤੇ ਦੇਬੀ ਸੋਖਤ
ਕਰੇ ਬੂੰਦ ਤਵਾ ਕੀ ਨਿਆਇ ॥੮॥੧੬੪॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੨੦ਸੁ ਬੀਰ ਸੈਣ ਸੱਜਿਕੈ ॥
ਚੜਿਯੋ ਸੁ ਕੋਪ ਗੱਜਿਕੈ ॥ ੨੧ਚਲਿਯੋ ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰਕੈ ॥ ਪੁਕਾਰ ਮਾਰ
ਮਾਰਕੈ ॥੯॥੧੬੫॥ ਸੰਗੀਤ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ੨੨ਕਾਗੜਦੰ ਕੜਾਕ ॥ ਤਾਗੜਦੰ
ਤੜਾਕ ॥ ੨੩ਸਾਗੜਦੰ ਸੁ ਬੀਰ ॥ ਗਾਗੜਦੰ ਗਹੀਰ ॥੧੦॥੧੬੬॥ ੨੪ਨਾਗੜਦੰ
ਨਿਸਾਣ ॥ ਜਾਗੜਦੰ ਜੁਆਣ ॥ ੨੫ਨਾਗੜ ਦੀ ਨਿਹੰਗੀ ॥ ਪਾਗੜ ਦੀ
ਪਲੰਗੀ ॥੧੧॥੧੬੭॥ ੨੬ਤਾਗੜ ਦੀ ਤਮੱਕਿ ॥ ਲਾਗੜ ਦੀ ਲਹੱਕਿ ॥

ਓ ਨਿਹੰਗ ਇਕ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਾਨਵਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਡਰ ਅਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਅ ਇਕ ਪਾਤੂ ਜਾਨਵਰ ਚਿਤਰੇ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਵੇਰੀ ਹੈ ।

- ੧ ਜੀਤ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਗਏ ।
- ੨ ਸੰਤ (ਦੇਵਤੇ) ਦੇਵੀ ਦੀ ਜੈ-ਜੈ ਜਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੈਂਤ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋਏ ਕੰਬਦੇ ਹਨ ॥੩੪॥੧੫੬॥
- ੩ ਇਥੇ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਦੂਜੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ੁਭ ਦਾ ਮਰਨਾ ਪੰਜਵਾਂ ਧਿਆਇ ॥੫॥ ਅੱਗੋਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ।
- ੪ ਅੱਗੋਂ ਹੁਣ ਸੁੰਭ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੈ ।
- ੫ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਸੁੰਭ ਰਾਜੇ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪ ਸ਼ਸਤਰ ਅਸਤਰ ਸਜਾ ਲਏ ਤੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ ।
- ੬ ਬੜੇ ਉੱਚੀ ਧੌਂਸੇ ਵੱਜੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ । ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਂਤ ਸਾਰੇ ਕੰਬ ਗਏ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਸਮੇਤ ॥੧॥੧੫੭॥
- ੭ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਵੀ ਡਰ ਗਏ ਦੇਵ ਰਾਜ ਇੰਦਰ ਟਲ ਗਿਆ (ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਿਆ) । ਸਾਰੇ ਪਰਬਤ ਟੇਢੇ ਹੋ ਗਏ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਾਜ ਕਰ ਲਏ (ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਏ) ॥੧॥
- ੮ ਉਹ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਪੈ ਗਏ ਜੋ ਲੋਹੜੇ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਦ ਇਉਂ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਸਿੰਗ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ ॥੨॥੧੫੮॥
- ੯ ਸੁੰਭ ਨੇ ਸੈਨਾ ਸਜਾ ਲਈ ਤੇ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਗਰਭਵਤੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰਭ ਡੋਲ ਗਏ ।
- ੧੦ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਖੜਕਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਝਾੜ ਪੈ ਗਈ । ਚੁੜੇਲਾਂ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਡੋਣਾਂ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੩॥੧੫੯॥
- ੧੧ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਅਸਤਰ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸੰਜਿਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਨਮਕ ਹਲਾਲੀ, ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ ।
- ੧੨ ਰੌਲਾ ਤੇ ਹਲਚਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੌਰ ਤੇ ਬਸਤਰ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ । ਵੱਢੇ-ਟੁੱਕੇ ਧੜ ਰੁਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਗੁੱਛ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ॥੪॥੧੬੦॥
- ੧੩ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕਸ਼ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੋਂ ਸਵਾਰ ਸੂਰਮੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ । ਉਹ ਤੜਪ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕੰਧਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤੋਂ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ, ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ।
- ੧੪ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗਿੱਧੇ ਉੱਡਦੇ ਹਨ, ਕਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਭਕਾ ਭੁਕ ਭੋਰੀ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਡਾਂਕੇ ਵੱਜਣ ਤੇ ਡਹਾ ਡਹ ਡਮਰੂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੫॥੧੬੧॥
- ੧੫ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਪਾਂ ਦੀ ਟਕਾ ਟੁੱਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਢਕਾ ਢਕ ਢਾਲਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਛਾ ਮੁਛ ਤੇਰਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਾਹੀਆਤ ਬਕਵਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚ ਹਲਚਲੀ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਤਨਾ ਹੱਲਾ-ਗੁੱਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਣੀ ਗਈ ਹੈ ॥੬॥੧੬੨॥
- ੧੭ ਡਾਕਣੀਆਂ, ਜੋਗਣੀਆਂ ਤੇ ਬੇਤਾਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਮੋਇਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋਏ, ਧੜ ਤੜਫੜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਈ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ ।
- ੧੮ ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ, ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਾਣੇ ਉਹ ਆਪ ਅੱਗ ਦਾ ਹੀ ਵੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੭॥੧੬੩॥
- ੧੯ ਦੰਗਰਾ ॥ ਸੁੰਭ ਰਾਜੇ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਦੈਂਤ ਕ੍ਰੋਧ ਵਧਾ ਕੇ ਭੇਜੇ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਉਂ ਖੁਸ਼ਕ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਤੱਤੇ ਤਵੇ ਉੱਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੮॥੧੬੪॥
- ੨੦ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਸੁੰਭ ਨੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਸਾਜ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਗੱਜਿਆ ।
- ੨੧ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ॥੯॥੧੬੫॥
- ੨੨ ਸੰਗੀਤ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਕਾਕੜਦੰਗ ਕੜਾਕ-ਕੜਾਕ ਕੜਾਕੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ । ਤਾਗੜ ਦੰਗ ਤੜਾਕ-ਤੜਾਕ ਗੋਲੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ।
- ੨੩ ਸਾਗੜ ਦੰਗ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਗਾਗੜ ਦੰਗ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ॥੧੦॥੧੬੬॥
- ੨੪ ਨਾਗੜ ਦੰਗ ਧੌਂਸੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਾਗੜ ਦੰਗ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੁਆਨ ।
- ੨੫ ਨਾਗੜਦੀ ਸੂਰਬੀਰ ਨਿਹੰਗਾਂ ਵਾਂਗ । ਪਾਗੜਦੰਗ ਸ਼ੇਰ ਜਾਂ ਚਿਤਰੇ ਵਾਂਗ ॥੧੧॥੧੬੭॥
- ੨੬ ਤਾਗੜ ਦੀ ਤਮਕ ਕੇ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲਹਿ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀ ਤਲਵਾਰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

^੧ਕਾਗੜਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ॥ ਬਾਹੈਂ ਜੁਆਣ ॥੧੨॥੧੬੮॥ ^੨ਖਾਗੜਦੀ ਖਤੰਗ ॥
ਨਾਗੜਦੀ ਨਿਹੰਗ ॥ ^੩ਛਾਗੜਦੀ ਛੁਟੰਤ ॥ ਆਗੜਦੀ ਉਡੰਤ ॥੧੩॥੧੬੯॥
^੪ਪਾਗੜ ਦੀ ਪਵੰਗ ॥ ਸਾਗੜਦੀ ਸੁਭੰਗ ॥ ^੫ਜਾਗੜਦੀ ਜੁਆਣ ॥ ਝਾਗੜਦੀ
ਬੁਝਾਣ ॥੧੪॥੧੭੦॥ ^੬ਝਾਗੜਦੀ ਝੜੰਗ ॥ ਕਾਗੜਦੀ ਕੜੰਗ ॥ ^੭ਤਾਗੜਦੀ
ਤੜਾਕ ॥ ਚਾਗੜਦੀ ਚਟਾਕ ॥੧੫॥੧੭੧॥ ^੮ਘਾਗੜਦੀ ਘਬਾਕ ॥ ਭਾਗੜਦੀ
ਭਭਾਕ ॥ ^੯ਕਾਗੜਦੀ ਕਪਾਲਿ ॥ ਨੱਚੀ ਬਿਕ੍ਰਾਲ ॥੧੬॥੧੭੨॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥
^{੧੦}ਅਨੰਤ ਦੁਸਟ ਮਾਰੀਖੰ ॥ ਬਿਅੰਤ ਸੋਕ ਟਾਰੀਖੰ ॥ ^{੧੧}ਕਮੰਧ ਅੰਧ ਉੱਠੀਖੰ ॥
ਬਿਸੇਖ ਬਾਣ ਬੁੱਠੀਖੰ ॥੧੭॥੧੭੩॥ ^{੧੨}ਕੜਾਕ ਕਰ ਮੁਕੰ ਉਧੰ ॥ ਸੜਾਕ ਸੈਹਥੀ
ਜੁਧੰ ॥ ^{੧੩}ਬਿਅੰਤ ਬਾਣਿ ਬਰਖਮੰ ॥ ਬਿਸੇਖ ਬੀਰ ਪਰਖਮੰ ॥੧੮॥੧੭੪॥
ਸੰਗੀਤ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ^{੧੪}ਕੜਾ ਕੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣਖੰ ॥ ਜਟਾ ਜੁਟੀ ਜੁਆਣਖੰ ॥
^{੧੫}ਸੁ ਬੀਰ ਜਾਗੜਦੀ ਜਗੇ ॥ ਲੜਾਕ ਲਾਗੜਦੀ ਪਗੇ ॥੧੯॥੧੭੫॥ ਰਸਾਵਲ
ਛੰਦ ॥ ^{੧੬}ਝਮੀ ਤੇਗ ਝੱਟੰ ॥ ਛੁਰੀ ਛਿੱਪ੍ਰ ਛੁੱਟੰ ॥ ^{੧੭}ਗੁਰੰ ਗੁਰਜ ਗੱਟੰ ॥
ਪਲੰਗਿ ਪਿਸ਼ੱਟੰ ॥੨੦॥੧੭੬॥ ਕਿਤੇ ਸ੍ਰੋਣ ਚੱਟੰ ॥ ਕਿਤੇ ਸੀਸ ਛੁੱਟੰ ॥ ^{੧੮}ਕਹੂੰ
ਹੂਹ ਛੁੱਟੰ ॥ ਕਹੂੰ ਬੀਰ ਉੱਠੰ ॥੨੧॥੧੭੭॥ ^{੨੦}ਕਹੂੰ ਧੂਰਿ ਲੁੱਟੰ ॥ ਕਿਤੇ ਮਾਰ
ਰੁੱਟੰ ॥ ^{੨੧}ਭਣੈ ਜੱਸ ਭੱਟੰ ॥ ਕਿਤੇ ਪੇਟ ਫੱਟੰ ॥੨੨॥੧੭੮॥ ^{੨੨}ਭਜੇ ਛੱਤ੍ਰਿ
ਬੱਟੰ ॥ ਕਿਤੇ ਖੂਨ ਖੱਟੰ ॥ ^{੨੩}ਕਿਤੇ ਦੁਸਟ ਦੱਟੰ ॥ ਫਿਰੇ ਜਿਯੇ ਹਰੱਟੰ ॥੨੩॥੧੭੯॥
^{੨੪}ਸਜੇ ਸੂਰ ਸਾਰੇ ॥ ਮਹਿਖੁਆਸ ਧਾਰੇ ॥ ^{੨੫}ਲਏ ਖੱਗ ਆਰੇ ॥ ਮਹਾ ਰੋਹ
ਵਾਰੇ ॥੨੪॥੧੮੦॥ ^{੨੬}ਸਹੀ ਰੂਪ ਕਾਰੇ ॥ ਮਨੋ ਸਿੰਧੁ ਖਾਰੇ ॥ ^{੨੭}ਕਈ ਬਾਰ
ਗਾਰੇ ॥ ਸੁ ਮਾਰੰ ਉਚਾਰੇ ॥੨੫॥੧੮੧॥ ^{੨੮}ਭਵਾਨੀ ਪਛਾਰੇ ॥ ਜਵਾ ਜੇਮਿ ਜਾਰੇ ॥
^{੨੯}ਬਡੇਈ ਲੁਝਾਰੇ ॥ ਹੁਤੇ ਜੇ ਹੀਏ ਵਾਰੇ ॥੨੬॥੧੮੨॥ ^{੩੦}ਇਕੰ ਬਾਰ ਟਾਰੇ ॥
ਠਮੰ ਠੋਕ ਠਾਰੇ ॥ ^{੩੧}ਬਲੀ ਮਾਰ ਡਾਰੇ ॥ ਢਮੱਕੇ ਢੱਢਾਰੇ ॥੨੭॥੧੮੩॥ ^{੩੨}ਬਹੇ
ਬਾਣਿਆਰੇ ॥ ਕਿਤੈ ਤੀਰ ਤਾਰੇ ॥ ^{੩੩}ਲਖੇ ਹਾਥ ਬਾਰੇ ॥ ਦਿਵਾਨੇ
ਦਿਦਾਰੇ ॥ ੨੮॥੧੮੪॥ ^{੩੪}ਹਣੇ ਭੂਮਿ ਪਾਰੇ ॥ ਕਿਤੇ ਸਿੰਘ ਫਾਰੇ ॥
^{੩੫}ਕਿਤੇ ਆਪੁ ਬਾਰੇ ॥ ਜਿਤੇ ਦੈਤ ਭਾਰੇ ॥੨੯॥੧੮੫॥ ^{੩੬}ਤਿਤੇ ਅੰਤ ਹਾਰੇ ॥
ਬਡੇਈ ਅੜਿਆਰੇ ॥ ^{੩੭}ਖਰੇਈ ਬਰਿਆਰੇ ॥ ਕਰੁਰੰ ਕਰਾਰੇ ॥੩੦॥੧੮੬॥

- ੧ ਕਾਗੜ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਜੁਆਨ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੧੨॥੧੬੮॥
- ੨ ਖਾਗੜ ਦੀ ਖਤੰਗ (ਤੀਰ ਕਮਾਨ) ਬਹਾਦਰ ਨਿਹੰਗਾਂ ਵਾਂਗ ਬੇਖੋਫ ਹੋ ਕੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੁਆਨ ।
- ੩ ਜਿਸ ਵੱਲ ਉਹ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਨੂੰ ਉਡਾ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥੧੬੯॥
- ੪ ਪਾਗੜ ਦੀ ਪਤੰਗ ਭਾਵ ਜੋ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਜੁਆਨ ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਸਨ ਸਾੜ-ਸਾੜ ਕਰਦੇ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ) ।
- ੫ ਜਾਗੜ ਦੀ ਜੁਆਣ ਭਾਵ ਨੌਜੁਆਨ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਭੁੰਨੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੧੪॥੧੭੦॥
- ੬ ਝਾਗੜ ਦੀ ਝੜੰਗ ਭਾਵ ਬੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਝਾੜੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੜ-ਕੜ ਕਰਕੇ ਧਨੁੱਖ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
- ੭ ਤੜਾਕ-ਤੜਾਕ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚਟਾਕ-ਚਟਾਕ ਬਰਛੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੫॥੧੭੧॥
- ੮ ਗੋਪੀਏ ਘੁੰਮ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ । ਭਬਕ-ਭਬਕ ਕਰਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿਚ ਲਹੂ ਡੋਲਦਾ ਹੈ ।
- ੯ ਕਾਗੜ ਦੀ ਕਪਾਲ ਭਾਵ ਕਪਾਲੀ ਬੜੇ ਬਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨੱਚ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੬॥੧੭੨॥
- ੧੦ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੧੧ ਜਾਣੋ ਹਨੇਰੀ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਤੀਰ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੭॥੧੭੩॥
- ੧੨ ਕੜਾਕ-ਕੜਾਕ ਕਮਾਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਠਦੀ ਹੈ । ਸੜਾਕ-ਸੜਾਕ ਤਲਵਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ।
- ੧੩ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ । ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਸੂਰਮੇ ਪਰਖੇ ਗਏ ॥੧੮॥੧੭੪॥
- ੧੪ ਸੰਗੀਤ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ (ਆਵਾਜ਼ ਹੈ) ਕੜਾ ਕੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਟਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਜੁਆਨ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੧੫ ਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀਰ ਰਸ ਜਾਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇੰਝ ਲੜਾਕੇ ਸੂਰਮੇ ਲੜਨ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੈ ॥੧੯॥੧੭੫॥
- ੧੬ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਤੇਰਾਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲਪਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਛੁਟੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਛੁਟਦੀ ਹੈ ।
- ੧੭ ਗਦਾ ਨੂੰ ਗੁੱਟ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੨੦॥੧੭੬॥
- ੧੮ ਕਿਤੇ ਮਾਸਹਾਰੀ ਗਿੱਦੜ ਖੂਨ ਚੱਟਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਸਿਰ ਫੁਟੇ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ ।
- ੧੯ ਕਿਤੇ ਝਗੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਧੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ॥੨੧॥੧੭੭॥
- ੨੦ ਕਿਤੇ ਧੂੜ ਵਿਚ ਲਿਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੨੧ ਕਿਤੇ ਭੱਟ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਪੇਟ ਫਟੇ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ ॥੨੨॥੧੭੮॥
- ੨੨ ਕਿਤੇ ਸੂਰਮੇ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏ ਹਨ ।
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਹਰਟ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੩॥੧੭੯॥
- ੨੪ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੨੫ ਆਰਿਆਂ ਜਿਹੇ ਖੰਡੇ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੪॥੧੮੦॥
- ੨੬ ਐਨ ਠੀਕ ਰੂਪ ਕਾਲੇ-ਕਾਲੇ ਹਨ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ।
- ੨੭ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀਰ ਕਈ ਵਾਰ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਮਾਰੇ-ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੨੫॥੧੮੧॥
- ੨੮ ਭਵਾਨੀ (ਦੁਰਗਾ) ਨੇ ਪਛਾੜ-ਪਛਾੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਵੇਂ ਜਵਾਰੇ ਨੂੰ ਚੁਪਾਸੀਆਂ ਸਾਰੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਦਵਾਈਆ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੯ ਜੋ ਬੜੇ ਹੀ ਲੜਾਕ ਸੀ ਤੇ ਜਿਹਾਰੇ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ॥੨੬॥੧੮੨॥
- ੩੦ ਇਕੋ ਵਾਰ ਪਿਛਾਹ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ । ਜੋ ਨਾ ਆਏ ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਕੇ ਠੰਢੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੩੧ ਜੋ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਸਨ ਉਹ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਜੋ ਵੱਡਾ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਸਨ ॥੨੭॥੧੮੩॥
- ੩੨ ਬੜੇ ਹੀ ਅਣਿਆਲੇ ਤੀਰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੩੩ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਹੀ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਉਹ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੀਵਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ॥੨੮॥੧੮੪॥
- ੩੪ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਏ ਸਨ । ਕਿਤਨੇ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ।
- ੩੫ ਕਿਤੇ ਆਪ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਦੈਂਤ ਸਨ ॥੨੯॥੧੮੫॥
- ੩੬ ਜਿਤਨੇ ਆਏ ਉਹ ਸਭ ਹਾਰ ਗਏ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਅੜਨ ਵਾਲੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ
- ੩੭ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਰੇ ਤੇ ਕਠੌਰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ॥੩੦॥੧੮੬॥

੧ਲਪੱਕੇ ਲਲਾਰੇ ॥ ਅਰੀਲੇ ਅਰਿਆਰੇ ॥ ੧ਹਣੇ ਕਾਲ ਕਾਰੇ ॥ ਭਜੇ ਰੋਹ
 ਵਾਰੇ ॥੩੧॥੧੮੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧ਇਹ ਬਿਧਿ ਦੁਸਟ ਪ੍ਰਜਾਰ ਕੈ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਕਰ
 ਲੀਨ ॥ ਬਾਣਾ ਬੁੰਦ ਪ੍ਰਿਥਮ ਬਰਖ ਸਿੰਘ ਨਾਦ ਪੁਨ ਕੀਨ ॥੩੨॥੧੮੮॥ ਰਸਾਵਲ
 ਛੰਦ ॥ ੧ਸੁਣਯੋ ਸੁੰਭ ਰਾਖੰ ॥ ਚੜਯੋ ਚਉਪ ਚਾਖੰ ॥ ੧ਸਜੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਣੰ ॥
 ਚੜ੍ਹੇ ਜੰਗ ਜੁਆਣੰ ॥੩੩॥੧੮੯॥ ੧ਲਗੇ ਢੋਲ ਢੰਕੇ ॥ ਕਮਾਣੰ ਕੜੰਕੇ ॥ ੧ਭਏ
 ਨੱਦ ਨਾਦੰ ॥ ਧੁਣੰ ਨਿਰਬਿਖਾਦੰ ॥੩੪॥੧੯੦॥ ੧ਚਮੱਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥ ਹਠੇ ਤੇਜ
 ਮਾਣੰ ॥ ੧ਮਹਾਬੀਰ ਹੁੰਕੇ ॥ ਸੁ ਨੀਸਾਣ ਦੁੰਕੇ ॥੩੫॥੧੯੧॥ ੧ਚਹੂੰ ਓਰ ਗਰਜੇ ॥
 ਸਬੈ ਦੇਵ ਲਰਜੇ ॥ ੧ਸਰੰ ਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥ ਮਈਯਾ ਪਾਣ ਪਰਖੇ ॥੩੬॥੧੯੨॥
 ਚੌਪਈ ॥ ੧ਜੇ ਲਏ ਸਸਤ੍ਰ ਸਾਮੁਹੇ ਧਏ ॥ ਤਿਤੇ ਨਿਧਨ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਭਏ ॥
 ੧੩੩ਮਕਤ ਭਈ ਅਸਨ ਕੀ ਧਾਰਾ ॥ ਭਭਕੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਬਿਕਰਾਰਾ ॥੩੭॥੧੯੩॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੧ਹੈ ਗੈ ਰਥ ਪੈਦਲ ਕਟੇ ਬਚਿਯੋ ਨ ਜੀਵਤ ਕੋਇ ॥ ਤਬ ਆਪੇ
 ਨਿਕਸਯੋ ਨਿਪਤਿ ਸੁੰਭਿ ਕਰੈ ਸੋ ਹੋਇ ॥੩੮॥੧੯੪॥ ਚਉਪਈ ॥ ੧ਸਿਵ ਦੂਤੀ
 ਇਤ ਦੂਗਾ ਬੁਲਾਈ ॥ ਕਾਨ ਲਾਗ ਨੀਕੈ ਸਮੁਝਾਈ ॥ ੧ਸਿਵ ਕੋ ਭੇਜ ਦੀਜੀਐ
 ਤਹਾਂ ॥ ਦੈਤ ਰਾਜ ਇਸਥਿਤ ਹੈ ਜਹਾਂ ॥੩੯॥੧੯੫॥ ੧ਸਿਵ ਦੂਤੀ ਜਬ ਇਮ
 ਸੁਨ ਪਾਵਾ ॥ ਸਿਵਹਿੰ ਦੂਤ ਕਰਿ ਉਤੇ ਪਠਾਵਾ ॥ ੧ਸਿਵ ਦੂਤੀ ਤਾ ਤੇ ਭਯੋ
 ਨਾਮਾ ॥ ਜਾਨਤ ਸਕਲ ਪੁਰਖ ਅਰੁ ਬਾਮਾ ॥੪੦॥੧੯੬॥ ੧ਸਿਵ ਕਹੀ ਦੈਤ
 ਰਾਜ ਸੁਨਿ ਬਾਤਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹਯੋ ਤੁਮਹੁ ਜਗ ਮਾਤਾ ॥ ੨੦ਦੇਵਨ ਕੋ ਦੈ
 ਕੈ ਠਕੁਰਾਈ ॥ ਕੈ ਮਾਂਡਹੁ ਹਮ ਸੰਗ ਲਰਾਈ ॥੪੧॥੧੯੭॥ ੨੧ਦੈਤ ਰਾਜ ਇਹ
 ਬਾਤ ਨ ਮਾਨੀ ॥ ਆਪ ਚਲੇ ਜੂਝਨ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥ ੨੨ਗਰਜਤ ਕਾਲਿ ਕਾਲ
 ਜਯੋ ਜਹਾਂ ॥ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਭਯੋ ਅਸੁਰ ਪਤਿ ਤਹਾਂ ॥੪੨॥੧੯੮॥ ੨੩ਚਮਕੀ ਤਹਾਂ
 ਅਸਨ ਕੀ ਧਾਰਾ ॥ ਨਾਚੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਬੈਤਾਰਾ ॥ ੨੪ਫਰਕੇ ਅੰਧ ਕਬੰਧ ਅਚੇਤਾ ॥
 ਭਿਭਰੇ ਭਈਰਵ ਭੀਮ ਅਨੇਕਾ ॥੪੩॥੧੯੯॥ ੨੫ਤੁਰਹੀ ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਬਾਜੇ ॥
 ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਜੋਧਾ ਰਣ ਗਾਜੇ ॥ ੨੬ਢਡ ਡਫ ਡਮਰੁ ਡੁਗਡੁਗੀ ਘਨੀ ॥
 ਨਾਇ ਨਵੀਰੀ ਜਾਤ ਨ ਗਨੀ ॥੪੪॥੨੦੦॥ ਮਧੁਭਾਰ ॥ ੨੭ਹੁੰਕੇ ਕਿਕਾਣ ॥
 ਹੁੰਕੇ ਨਿਸਾਣ ॥ ੨੮ਸੱਜੇ ਸੁ ਬੀਰ ॥ ਗੱਜੇ ਗਹੀਰ ॥੪੫॥੨੦੧॥

ਓ ਇਥੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹੋ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਭ (ਸਿਵਜੀ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸੰਭ ਨਿਸੰਭ ਸਿਵ ਜੀ ਦੇ
 ਭਗਤ ਸਨ । ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਜੇ ਸੰਭ-ਨਿਸੰਭ ਸਿਵ ਜੀ ਦੇ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ । ਜੇ ਉਸ 'ਤੇ ਨਿਸੰਭਾ ਹੋਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ
 ਨਾਲ ਵੈਰ ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਲੜਦੇ । ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਸੰਭ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੈਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਏ ਦੈਤ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ
 ਦੇਵ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ । ਇਹ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਲਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਅ ਸਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਥਵਾ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦੂਤੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਜਿਵੇਂ ਦੂਤ-
 ਦੂਤੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਰਬਰੀ ਨੂੰ ਸਿਵ ਦੂਤੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਾਲਕਾ ਪੁਰਾਣ ਅਧਿਆਇ ੬-ਦੇਵੀ ਭਾਗਵਤ
 ਪੁਰਾਣ ਸਕੰਧ ॥ ਅਧਿਆਇ ੨੮॥

- ੧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਚਮਕਦੇ ਸਨ । ਜੋ ਬੜੇ ਹੀ ਅਭੀਮਾਨ
ਤੇ ਜਿੱਦੀ ਸਨ ।
- ੨ ਉਹ ਕਾਲੇ ਦੌਤ, ਕਾਲੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕ੍ਰੋਧ
ਵਾਲੇ ਭੋਜ ਗਏ ॥੩੧॥੧੮੭॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਫੂਕ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਕੇ
ਦੇਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਸ਼ਤਰ-ਅਸਤਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ
ਲਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾਇਆ ਫੇਰ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ
ਜਿੱਤ ਦਾ ਨਗਾਰ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ॥੩੨॥੧੮੮॥
- ੪ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੇ
ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਅ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ।
- ੫ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਸ਼ਤਰ ਸਜਾ ਲਏ । ਯੁੱਧ ਲਈ ਜੁਆਨਾਂ ਨੇ
ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੩੩॥੧੮੯॥
- ੬ ਢੋਲ ਤੇ ਡਰੇ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਕਮਾਨਾਂ ਕੜਕਣ ਲੱਗੀਆਂ ।
- ੭ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਆਉਣ ਲੱਗੀ ॥੩੪॥੧੯੦॥
- ੮ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਚਮਕ ਪਈ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਣਮਤੇ
ਉੱਠ ਖੜੋਤੇ ।
- ੯ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਧੌਂਸਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ॥੩੫॥੧੯੧॥
- ੧੦ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਗਰਜਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਭੈ
ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੧ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੀ । ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ
ਪਰਖ ਹੋਈ ॥੩੬॥੧੯੨॥
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ ਸਸ਼ਤਰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ
ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਗਾਲੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਭਾਵ ਜੀਵਨ
ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋ ਬੈਠੇ ।
- ੧੩ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਚਮਕਣ ਲੱਗੀ ਭਿਆਨਕ ਧੜ ਅਤੇ
ਸਿਰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੌਂਦੇ ਹਨ ॥੩੭॥੧੯੩॥
- ੧੪ ਹਾਥੀ-ਘੋੜਾ ਸਵਾਰ ਤੇ ਪੈਦਲ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ । ਜਿਉਂਦਾ
ਕੱਈ ਕਾ ਬਚਿਆ । ਤਦ ਰਾਜਾ ਆਪੋ ਅੱਗੇ ਆਇਆ
ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੁੰਭ ਕਰੇ ਸੋ ਹੋਏਗਾ ॥੩੮॥
੧੯੪॥
- ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਕ ਸ਼ਿਵ ਦੂਤੀ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਉਸ
ਨੂੰ ਕੰਨ ਕੋਲ ਕਰਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੬ ਕਿ ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਭੇਜ ਦੇਹ ਜਿਥੇ ਦੈਤਾਂ
ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੁੰਭ ਖਲੋਤਾ ਹੈ ॥੩੯॥੧੯੫॥
- ੧੭ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਵ ਦੂਤੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ
ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦੂਤ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਪਾਸ
ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੮ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ 'ਸ਼ਿਵ ਦੂਤੀ' ਪੈ ਗਿਆ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ॥੪੦॥੧੯੬॥
- ੧੯ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਦੂਤ ਦਾ ਪਾਰਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾ ਕੇ ਦੈਤਾਂ
ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ । ਤੈਨੂੰ ਜਗਤ
ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ।
- ੨੦ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ
ਦੇ ਦੇਹ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ
ਕਰ ॥੪੧॥੧੯੭॥
- ੨੧ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵਾਪਸ ਕਰਨ
ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ । ਆਪ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਲ
ਪਿਆ ਉਹ ਹੰਕਾਰੀ ।
- ੨੨ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦਾ ਕਾਲ ਕਾਲਕਾ ਦੇਵੀ ਗਰਜਦੀ ਸੀ ਉਹ
ਦੈਤ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ॥੪੨॥੧੯੮॥
- ੨੩ ਉਥੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਚਮਕਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ
ਬੇਤਾਲ ਨੱਚਣ ਲੱਗੇ ।
- ੨੪ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਮੁਰਦੇ ਤੇ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਅੱਧੇ ਅੱਧ ਕੀਤੇ ਹੋਏ
ਤੜਫਣ ਲੱਗੇ । ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬਦਸ਼ਕਲ ਭੈਰੋਂ ਭੂਤ ਅਨੇਕਾਂ
ਹੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ ॥੪੩॥੧੯੯॥
- ੨੫ ਤੁਰੀਆਂ, ਢੋਲ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ । ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਗੱਜਣ ਲੱਗੇ ।
- ੨੬ ਢੱਡਾਂ, ਡੱਢਾਂ, ਡਮਰੂ, ਡੁਗਡੁਗੀ, ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਆਦਿ ਵਾਜੇ
ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ॥੪੪॥੨੦੦॥
- ੨੭ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ ॥ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕੇ ਤੇ ਧੌਂਸੇ ਵੱਜੇ ।
- ੨੮ ਯੋਧੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ । ਪਲਟਨਾਂ ਗੱਜਦੀਆਂ
ਹਨ ॥੪੫॥੨੦੧॥

੧ੜੁਕੇ ਨਿਝੱਕ ॥ ਬੱਜੇ ਉਬੱਕ ॥ ੨ਸੱਜੇ ਸੁਬਾਹ ॥ ਅੱਛੈ ਉਛਾਹ ॥੪੬॥੨੦੨॥
 ੩ਕੱਟੇ ਕਿਕਾਣ ॥ ਛੁੱਟੇ ਚਵਾਣ ॥ ੪ਸੁਲੰ ਸੜਾਕ ॥ ਉਠੇ ਕੜਾਕ ॥੪੭॥੨੦੩॥
 ੫ਗੱਜੇ ਜੁਆਣ ॥ ਬੱਜੇ ਨਿਸਾਣਿ ॥ ੬ਸੱਜੇ ਰਜੇਂਦ੍ਰ ॥ ਗੱਜੇ ਗਜੇਂਦ੍ਰ ॥੪੮॥੨੦੪॥
 ੭ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਫਿਰੇ ਬਾਜੀਅੰ ਤਾਜੀਅੰ ਇੱਤ ਉਤੰ ॥ ਗਜੇ ਬਾਰਣੰ
 ਦਾਰੁਣੰ ਰਾਜ ਪੁਤੰ ॥ ੮ਬਜੇ ਸੰਖ ਭੇਰੀ ਉਠੇ ਸੰਖ ਨਾਦੰ ॥ ਰਣਕੈ ਨਵੀਰੀ ਧੁਣੰ
 ਨਿਰਬਿਖਾਦੰ ॥੪੯॥੨੦੫॥ ੯ਕੜੱਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ਸੜੱਕਾਰ ਸੇਲੰ ॥ ਉਠੀ ਕੂਹ ਜੂਹੰ
 ਭਈ ਰੇਲ ਪੇਲੰ ॥ ੧੦ਰੁਲੇ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਗਿਰੇ ਚਉਰ ਚੀਰੰ ॥ ਕਹੂੰ ਹੱਥ ਮੱਥੰ
 ਕਹੂੰ ਬਰਮ ਬੀਰੰ ॥੫੦॥੨੦੬॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੧ਬਲੀ ਬੈਰ ਰੁੱਝੇ ॥ ਸਮੁਹ
 ਸਾਰ ਜੁੱਝੇ ॥ ੧੨ਸੰਭਾਰੇ ਹਥੀਯਾਰੰ ॥ ਬਕੈ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥੫੧॥੨੦੭॥ ੧੩ਸਬੈ
 ਸਸਤ੍ਰ ਸੱਜੇ ॥ ਮਹਾਂਬੀਰ ਗੱਜੇ ॥ ੧੪ਸਰੰ ਓਘ ਛੁੱਟੇ ॥ ਕੜੱਕਾਰੁ
 ਉਠੇ ॥੫੨॥੨੦੮॥ ੧੫ਬਜੈਂ ਬਾਦ੍ਰਿਤੇਅੰ ॥ ਹਸੈਂ ਗਾਂਧ੍ਰਭੈਅੰ ॥ ੧੬ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਜੁੱਟੇ ॥
 ਸਰੰ ਸੰਜ ਛੁੱਟੇ ॥੫੩॥੨੦੯॥ ੧੭ਚਹੂੰ ਓਰ ਉਠੇ ॥ ਸਰੰ ਬ੍ਰਿਸਟ ਬੁੱਠੇ ॥ ੧੮ਕਰੋਧੀ
 ਕਰਾਲੰ ॥ ਬਕੈਂ ਬਿੱਕਰਾਲੰ ॥੫੪॥੨੧੦॥ ੧੯ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਕਿਤੇ ਕੁੱਠੀਅੰ
 ਬੁਠੀਅੰ ਬ੍ਰਿਸਟ ਬਾਣੰ ॥ ਰਣੰ ਡੁੱਲੀਯੰ ਬਾਜ ਖਾਲੀ ਪਲਾਣੰ ॥ ੨੦ਜੁਝੇ ਜੋਧਯੰ
 ਬੀਰ ਦੇਵੰ ਅਦੇਵੰ ॥ ਸੁਭੇ ਸਸਤ੍ਰ ਸਾਜਾ ਮਨੋ ਸਾਂਤਨੇਵੰ ॥੫੫॥੨੧੧॥ ੨੧ਗਜੇ
 ਗੱਜੀਅੰ ਸਰਬ ਸੱਜੇ ਪਵੰਗੰ ॥ ਜੁਧੰ ਜੁਟੀਯੰ ਜੋਧ ਛੁਟੇ ਖਤੰਗੰ ॥ ੨੨ਤੜੱਕੇ ਤਬੱਲੰ
 ਝੜੱਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥ ਸੜੱਕਾਰ ਸੇਲੰ ਰਣਕੇ ਨਿਸਾਣੰ ॥੫੬॥੨੧੨॥ ੨੩ਢਮਾ ਢੱਮ
 ਢੇਲੰ ਢਲਾ ਢੁੱਕ ਢਾਲੰ ॥ ਗਹਾ ਜੂਹ ਗੱਜੇ ਹਯੰ ਹਾਲਚਾਲੰ ॥ ੨੪ਸਟਾ ਸੱਟ
 ਸੇਲੰ ਖਹਾ ਖੁਨਿ ਖੱਗੰ ॥ ਤੁਟੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ਉਠੇ ਨਾਲ ਅੱਗੰ ॥੫੭॥੨੧੩॥
 ੨੫ਉਠੇ ਅੱਗਿ ਨਾਲੰ ਖਹੇ ਖੋਲ ਖੱਗੰ ॥ ਨਿਸਾ ਮਾਵਸੀ ਜਾਣੁ ਮਾਸਾਣ ਜੱਗੰ ॥
 ੨੬ਡਕੀ ਡਾਕਣੀ ਡਾਮਰੂ ਡਉਰ ਡੱਕੰ ॥ ਨਚੇ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਭੂਤੰ
 ਭਭੱਕੰ ॥੫੮॥੨੧੪॥ ੨੭ਬੇਲੀ ਬਿਦ੍ਰਮ ਛੰਦ ॥ ਸਰਬ ਸਤੁ ਆਵਤ ਭੇ ਜਿਤੇ ॥
 ਸਭ ਕਾਟਿ ਦੀਨ ਦੁਗਾ ਤਿਤੇ ॥ ੨੮ਅਰ ਅਉਰ ਜੇਤਕਿ ਡਾਰੀਅੰ ॥ ਤੇਉ ਕਾਟਿ
 ਭੂਮਿ ਉਤਾਰੀਅੰ ॥੫੯॥੨੧੫॥ ੨੯ਸਰ ਆਪ ਕਾਲੀ ਛੰਡੀਅੰ ॥ ਸਰਬਾਸਤ੍ਰ ਸੱਤ੍ਰ
 ਬਿਹੰਡੀਅੰ ॥ ੩੦ਸਸਤ੍ਰ ਹੀਨ ਜਬੈ ਨਿਹਾਰਿਯੋ ॥ ਜੈ ਸਬਦ ਦੇਵਨ ਉਚਾਰਿਯੋ

- ੧ ਨਿਝੱਕ ਹੋ ਕੇ ਝੁਕ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਚੌਕਸ ਹੋ ਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ ।
- ੨ ਖੂਬੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਆਨ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅੱਪਛਰਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੪੬॥੨੦੨॥
- ੩ ਘੋੜੇ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਫਟ ਗਏ ਹਨ ।
- ੪ ਸੜਾਕ-ਸੜਾਕ ਤ੍ਰਿਸੁਲਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਧਨੁਖਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਕੜਾਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ॥੪੭॥੨੦੩॥
- ੫ ਜੁਆਨ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੬ ਰਾਜੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ॥੪੮॥੨੦੪॥
- ੭ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਘੋੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਹਾਥੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬੈਠੇ ਰਾਜ ਪੁੱਤਰ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਸੰਖ, ਤੂਤੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੰਖਾਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਫੀਰੀਆਂ ਆਦਿ ਲਗਾਤਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਬੋਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ॥੪੯॥੨੦੫॥
- ੯ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੜਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਖੰਡਾ ਸਰੜ-ਸਰੜ ਚਲਦਾ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਰੌਲਾ ਮਚਿਆ ਹੈ, ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੧੦ ਵੱਢੇ-ਟੁੱਕੇ ਰੁਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਸ ਅਤੇ ਬਸਤਰ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਹੱਥ, ਕਿਤੇ ਮੱਥੇ, ਕਿਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਸੰਜੋਆਂ ਰੁਲਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੦॥੨੦੬॥
- ੧੧ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮੇ ਬਲੀ ਵੈਰ ਭਾਵ ਨਾਲ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੧੨ ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬਕ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੧॥੨੦੭॥
- ੧੩ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਯੋਧੇ ਗੱਜ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ ਤੇ ਕਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਰੜ-ਕਰੜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ॥੫੨॥੨੦੮॥
- ੧੫ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਗੀ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਬੰਡੀਆਂ ਗੱਡ ਕੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਨ । ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਜੋਆਂ ਫਟ ਗਈਆਂ ॥੫੩॥੨੦੯॥
- ੧੭ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।
- ੧੮ ਕ੍ਰੋਧੀ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਬਿਕਰਾਲ ਭਿਆਨਕ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੫੪॥੨੧੦॥
- ੧੯ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਕਿਤੇ ਮਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਘੋੜੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਸਵਾਰ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ।
- ੨੦ ਸੂਰਮੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਜੰਗੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਸਜਾ ਕੇ “ਸਾਂਤਨੇਵੰ” ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਵਾਂਗ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੫॥੨੧੧॥
- ੨੧ ਸਜੇ ਹੋਏ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੂਰਮੇ ਗਰਜਦੇ ਹਨ । ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੨ ਤਬਲੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਝਟਕਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਖੰਡੇ ਸੜਕਦੇ ਹਨ, ਧੌਸੇ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ ॥੫੬॥੨੧੨॥
- ੨੩ ਢਮਾ ਢਮ ਕਰਕੇ ਢੋਲ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਢੱਕ-ਢੱਕ ਢਾਲ ਉੱਪਰ ਹਥਿਆਰ ਵੱਜਦੇ ਹਨ । ਜੂਥ ਰਲ ਕੇ ਗਰਜਦੇ ਹਨ, ਘੋੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੱਲਚਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ।
- ੨੪ ਸਟਾ-ਸੱਟ ਖੰਡਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ । ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਖੋਹ ਰਹੀ ਹੈ । ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ॥੫੭॥੨੧੩॥
- ੨੫ ਖੱਗਾਂ ਦੇ ਖੋਲ (ਮਿਆਨਾਂ) ਨਾਲ ਖਹਿ-ਖਹਿ ਕੇ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਜਾਣੋ ਮੱਸਿਆ ਦੀ ਕਾਲੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਣੋ ਮਸਾਣ ਜਾਗ ਪਏ ਹਨ ।
- ੨੬ ਚੁੜੇਲਾਂ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਡਮਰੂ ਡੱਗਿਆਂ ਨਾਲ ਵੱਜਦੇ ਹਨ । ਵੀਰ ਬੈਤਾਲ, ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਨੱਚਦੇ, ਭਬਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੫੮॥੨੧੪॥
- ੨੭ ਬੋਲੀ ਬਿੰਦੂਮ ਛੰਦ ॥ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੈਰੀ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਉਥੇ ਆਏ ਉਤਨੇ ਹੀ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੮ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹੋਰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਵੈਰੀ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ॥੫੯॥੨੧੫॥
- ੨੯ ਕਾਲੀ ਨੇ ਆਪ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ ਤੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰ-ਅਸਤ੍ਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ।
- ੩੦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਵੇਖਿਆ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਜੈ ਜੈ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਦਿੱਤੇ ।

॥੬੦॥੨੧੬॥ ੧ਨਭਿ ਮੱਧਿ ਬਾਜਨ ਬਾਜਹੀਂ ॥ ਅਵਿਲੋਕਿ ਦੇਵਾ ਗਾਜਹੀਂ ॥
 ੨ਲਖਿ ਦੇਵ ਬਾਰੰ ਬਾਰ ਹੀਂ ॥ ਜੈ ਸਬਦ ਸਰਬ ਪੁਕਾਰ ਹੀਂ ॥੬੧॥੨੧੭॥ ੩ਰਣ
 ਕੋਪ ਕਾਲ ਕਰਾਲੀਖੰ ॥ ਖਟ ਅੰਗ ਪਾਣ ਉਛਾਲੀਖੰ ॥ ੪ਸਿਰ ਸੁੰਭ ਹੱਥ ਦੁਛੰਡੀਖੰ ॥
 ਇਕ ਚੋਟ ਦੁਸਟ ਬਿਹੰਡੀਖੰ ॥੬੨॥੨੧੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੫ਜਿਮ ਸੁੰਭਾਸੁਰ ਕੇ ਹਨਾ
 ਅਧਿਕ ਕੋਪ ਕੈ ਕਾਲ ॥ ਤਯੋਂ ਸਾਧਨ ਕੇ ਸੱਤ੍ਰ ਸਭ ਚਾਬਤ ਜਾਂਹ
 ਕਰਾਲ ॥੬੩॥੨੧੯॥

੧੬੩ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਸੁੰਭ ਬਧਹ ਖਸਟਮੇ ਧਿਆਯ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੬॥ ਅਫਸੂ ॥

੨ਅਥ ਜੈਕਾਰ ਸਬਦ ਕਥਨੰ ॥ ਬੋਲੀ ਬਿਦ੍ਰੁਮ ਛੰਦ ॥ ੩ਜੈ ਸਬਦ ਦੇਵ ਪੁਕਾਰਹੀਂ ॥
 ਸਬ ਫੂਲ ਫੂਲਨ ਡਾਰਹੀਂ ॥ ੪ਘਨਸਾਰ ਕੁੰਕਮ ਲਿਆਇਕੈ ॥ ਟੀਕਾ ਦੀਯੋ
 ਹਰਖਾਇਕੈ ॥੧॥੨੨੦॥ ੫ਚੌਪਈ ॥ ਉਸਤਤ ਸਬ ਹੂੰ ਕਰੀ ਅਪਾਰਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ
 ਕਵਚਅ ਕੋ ਜਾਪ ਉਚਾਰਾ ॥ ੬ਸੰਤ ਸੰਬੁਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਭਏ ॥ ਦੁਸਟ ਅਰਿਸਟ
 ਨਾਸ ਹੁਐ ਗਏ ॥੨॥੨੨੧॥ ੭ਸਾਧਨ ਕੋ ਸੁਖ ਬਢੇ ਅਨੇਕਾ ॥ ਦਾਨਵ ਦੁਸਟ
 ਨ ਬਾਚਾ ਏਕਾ ॥ ੮ਸੰਤ ਸਹਾਇ ਸਦਾ ਜਗ ਮਾਈ ॥ ਜੱਹ ਤੱਹ ਸਾਧਨ ਹੋਹਿ
 ਸਹਾਈ ॥੩॥੨੨੨॥ ੯ਦੇਵੀ ਜੂ ਕੀ ਉਸਤਤ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਨਮੋ
 ਜੋਗ ਜੁਲੰ ਧਰੀਖੰ ਜੁਆਲੰ ॥ ਨਮੋ ਸੁੰਭ ਹੰਤੀ ਨਮੋ ਕੂਰ ਕਾਲੰ ॥ ੧੦ਨਮੋ ਸੋਣ
 ਬੀਰਜਾਰ ਦੁਨੀ ਧੂਮ ਹੰਤੀ ॥ ਨਮੋ ਕਾਲਕਾ ਰੂਪ ਜੁਆਲਾ ਜਯੰਤੀ ॥੪॥੨੨੩॥
 ੧੧ਨਮੋ ਅੰਬਕਾ ਜੰਭਹਾ ਜੋਤਿ ਰੂਪਾ ॥ ਨਮੋ ਚੰਡ ਮੁੰਡਾਰਦਨੀ ਭੂਪਿ ਭੂਪਾ ॥
 ੧੨ਨਮੋ ਚਾਮਰੰ ਚੀਰਣੀ ਚਿਤ੍ਰ ਰੂਪੰ ॥ ਨਮੋ ਪਰਮ ਪ੍ਰਗਯਾ ਬਿਰਾਜੈ ਅਨੂਪੰ ॥
 ੫॥੨੨੪॥ ੧੩ਨਮੋ ਪਰਮਰੂਪਾ ਨਮੋ ਕੂਰ ਕਰਮਾ ॥ ਨਮੋ ਰਾਜਸਾ ਸਾਤਕਾ
 ਪਰਮ ਬਰਮਾ ॥ ੧੪ਨਮੋ ਮਹਿਖ ਦਈਤ ਕੋ ਅੰਤ ਕਰਣੀ ॥ ਨਮੋ ਤੋਖਣੀ ਸੋਖਣੀ
 ਸਰਬ ਇਰਣੀ ॥੬॥੨੨੫॥ ੧੫ਬਿੜਾਲਾਛ ਹੰਤੀ ਕਰੂ ਰਾਛ ਘਾਖਾ ॥ ਦਿਜਗਿ
 ਦਿਆ ਰਦਨੀਅੰ ਨਮੋ ਜੋਗ ਮਾਖਾ ॥ ੧੬ਨਮੋ ਭਈਰਵੀ ਭਾਰਗਵੀਅੰ ਭਵਾਨੀ ॥
 ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੁਲੰ ਧਰੀ ਸਰਬ ਮਾਨੀ ॥੭॥੨੨੬॥ ੧੭ਅਧੀ ਉਰਧਵੀ ਆਪ ਰੂਪਾ
 ਅਪਾਰੀ ॥ ਰਮਾ ਰਸਟਰੀ ਕਾਮ ਰੂਪਾ ਕੁਮਾਰੀ ॥ ੧੮ਭਵੀ ਭਾਵਨੀ ਭਈਰਵੀ ਭੀਮ
 ਰੂਪਾ ॥ ਨਮੋ ਹਿੰਗੁਲਾ ਪਿੰਗੁਲਾਅੰ ਅਨੂਪਾ ॥੮॥੨੨੭॥ ੧੯ਨਮੋ ਜੁੱਧਨੀ ਕੁੱਧਨੀ ਕੂਰ

ਉ ਜਿਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕਵਚ ਦਾ ਜਾਪ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ॥ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਨਿਰੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਹੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ ਕਵਚ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਦੁਰਗਾ ਕੌਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ? ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ੨੦੦ ਬਰਸ ਤੋਂ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਡਾਕਟਰ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਗਿਆਨੀ, ਲੇਖਕ ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਟੀਕੇ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜਿਥੇ ਸ਼ਾਧਾਰਨ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ॥ ਪਰ ਇਸ ਗੁਜ਼ ਭਾਵ ਫੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਤੇ ਦਫਤੀ ਪਿੰਨੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥ ਮੈਂ ਬਿਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਵੱਲ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਇਕੋ ਇਕ ਦੁਰਗਾ ਜਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਸੀ, ਕਾਲੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਸੀ ॥ ਫੇਰ ਉਸਤਤ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਸਹਿਨਸਾਹ ਪਰਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਵਿਚ ਘੜੀਸਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ? ਜੇ ਕਹੋ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਦੇਵੀ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤ) ਕੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਜੇ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ (ਦੇਵ) ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਕੀ ਦੁਸਟ ਅਰਿਸਟ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਠੇਕਾ ਸ੍ਰੀ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਤਾ ਪਾਸ ਹੈ? ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਉਪਜ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਨਹੀਂ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ? ਜੋਗ ਜੁਆਲਾ ਦਾ ਉਪਜ ਸਰੋਤ ਤੇ ਭੰਡਾਰੀ ਕੌਣ ਹੋਇਆ? ਇਹ ਵਿਚਾਰੀ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਸ ਪਾਸੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ? ਅੰਬਕਾ ਜੰਬਕਾ ਦੇਵੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਭਾਸੀ? ਜਦ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਉਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਅੰਬਕਾ ਜੰਬਕਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ਜਿਸਦਾ ਜਿਸਮ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ ਚਿੱਤਰ ਰੂਪ ਹੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕੌਣ ਹੋਇਆ? ਕੀ ਜਗਤ ਜਨਨੀ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਪਰਮ ਰੂਪਾ ਅਥਵਾ ਰਾਜਾ, ਸਾਂਭਕ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੱਜੇ ਰੂਪ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਦਿ ਦੇਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਦਿ ਦੇਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋਂ ਨਰਮੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ ॥ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨੇ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੋ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤਿ ਵਾਚਕ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ, ਦੁਰਗਾ ਪਾਰਬਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਆਸਾ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕੌਤਕ ਵਰਨਣ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਬਲਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਤੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਿਆਨ

- ੧ ॥੬੦॥੨੧੬॥ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ । ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਜੈ ਜੈ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਗਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
 ੨ ਦੇਵਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜੈ-ਜੈ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ ॥੬੧॥੨੧੭॥
 ੩ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਨੇ ਬੜਾ ਡਰਾਉਣਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਦੋਹਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਕ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਛੇ ਹੱਥ ਉੱਚਾ
 ੪ ਉਲਾਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਾ ਤਾਂ ਦੋਹੱਥੜ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਕੋ ਦੋਹੱਥੜ ਦੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੬੨॥੨੧੮॥
 ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੰਭ ਸੂਰਮੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਚੱਬ ਲੈ ॥੬੩॥੨੧੯॥
 ੬ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੁੰਭ ਦੈਤ ਦਾ ਮਰਨਾ ਛਾਂਡ ਧਿਆਇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ॥੬॥ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹੋ ।
 ੭ ਅੱਗੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਅਸਤੋਤ੍ਰ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਜੈ ਦੀ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹੋ ।
 ੮ ਬੋਲੀ ਬਿੰਦੂਮ ਛੰਦ ॥ ਦੇਵਤੇ ਜੈ-ਜੈ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਡੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
 ੯ ਕੇਸਰ ਤੇ ਚੰਦਨ ਲਿਆ ਕੇ । ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਟਿੱਕਾ ਲਾਇਆ ॥੧॥੨੨੦॥
 ੧੦ ਚੌਪਈ ॥ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕਵਚ ਦਾ ਜਾਪ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ।
 ੧੧ ਸਾਰੇ ਸਾਧ-ਸੰਤ ਦੇਵਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀ ਦੁਸ਼ਟ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੨॥੨੨੧॥
 ੧੨ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸੁਖ ਵਧ ਗਏ । ਕਿਉਂਕਿ ਦੈਤ, ਦੁਸ਼ਟ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ।
 ੧੩ ਜਗ ਮਾਤਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । (ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ) ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੩॥੨੨੨॥
 ੧੪ ਮਾਰਕੰਡੇ ਪੁਰਾਣ ਮੁਤਾਬਕ ਦੇਵੀ ਉਸਤਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ੧੨ ਸਕੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸਤਤੀ ਅਨੁਵਾਦ । ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਸਾਡੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਅਗਨੀ ਰੂਪ ਸਵਾਲਾ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਸਾਜਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ । ਫੇਰ ਉਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ

- ਅਗਨੀ ਧਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਸੁੰਭ ਦੈਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਭਿਆਨਕ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੈ ।
 ੧੫ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸੁੰਦਤ ਬੀਰਜ ਆਦਿ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ । ਨਮੋ ਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਉਸ ਜੁਆਲਾ ਨੂੰ ਜੋ ਜੈ (ਜਿੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ) ॥੪॥੨੨੩॥
 ੧੬ ਉਸ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਅੰਬਕਾ, ਜੰਭਕਾ ਜੋਤਿ ਰੂਪਾ ਹੈ । ਚੰਡ, ਮੁੰਡ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ।
 ੧੭ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਚਾਮਰ ਦੈਤ ਚੀਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ, ਇਥੇ ਜਗਤ ਜਨਨੀ ਜੋਤਿ ਰੂਪ ਨੂੰ, ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ ॥੫॥੨੨੪॥
 ੧੮ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਅੱਖ ਤੋਂ ਅੱਖਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ । ਰਾਜਸ ਤੇ ਸਾਤਕ ਧਰਮ ਲਈ ਸੰਜੋਅ ਹੋ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਨਮੋ ਹੈ ।
 ੧੯ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਦੈਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ । ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲੀ (ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ) ਨੂੰ ਤੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ॥੬॥੨੨੫॥
 ੨੦ ਬਿਜਾਲਾਛ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕਰੂਰਾਛ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ । ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ (ਜੋਗ ਅਗਨੀ) ਸਭ ਦੀ ਮਾਨਯੋਗ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
 ੨੧ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਭਵਾਨੀ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰਵਬਾਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਸਭ ਨੇ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਮਾਨਯੋਗ ਹੈ ॥੭॥੨੨੬॥
 ੨੨ ਪਾਤਾਲ ਵਾਸੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਅਕਾਸ਼ ਵਾਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜਿਹੀ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਰਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕੁਲ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਜੋ ਕਾਮ ਤੇ ਅਕਾਮ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ।
 ੨੩ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ, ਭਾਵਨੀ ਭਰਨ ਵਾਲੀ, ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ, ਭਾਰੀ ਰੂਪ ਵਾਲੀ, ਹਿੰਗਲਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੮॥੨੨੭॥
 ੨੪ ਹੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ ! ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕਰੂਰ ਕਰਮ (ਕਠਿਨ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਕੰਮ) ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।

ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਜਿਸ ਦੇ ਡਰ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਅਕਾਸ਼ ਡਰੇ ਆਦਿ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੜਾ ਸਖਤ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਤੇ ਅਗਨੀ (ਬ੍ਰਹਮ ਅਗਨੀ) ਤੇ ਵਿਚਾਰਾ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ ਕੀ ? ਇਹੀ ਇਕ ਨਿਰਭਉ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬਾਤ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਸੌਖਾ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸੇ ਦੇ ਗੁਣ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਵੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਧ, ਸਾਧਿਕ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਨਾਲ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ । ਹੋਰ ਆਮ ਅਥਾਣੀ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਚੋਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਜੋਨੀਆਂ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਨੇ । ਰਾਜਸ ਸਾਤਕ, ਤਾਮਸ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਹਨ ਨਾਕਿ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਫਲ ਰੂਪ ਇਹ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਲਛਮੀ ਤੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਡਰ ਵਿਚ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਪੈਂਦ ਇਸ ਉਸ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੀ ਡਰ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਦੇਖੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ੧੬ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮਾਰੂ ਮ: ੫॥

ਡਰਪੈ ਧਰਤਿ ਅਕਾਸ਼ ਨਖੜਾ ਸਿਰ ਉਪਰ ਅਮਰ ਕਰਾਰਾ ॥ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਡਰਪੈ ਡਰਪੈ ਇੰਦ੍ਰ ਬਿਚਾਰਾ ॥੧॥ ਏਕਾ ਨਿਰਭਉ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ॥ ਜੋ ਸੁਖੀਆ ਜੋ ਸਦਾ ਸੁਹੇਲਾ ਜੋ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਗਾਇ ਗੁਨੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੇਹਧਾਰ ਅਰੁ ਦੇਵਾ ਡਰਪਹਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਡਰਿ ਮੁਇਆ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜਨਮੇ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਜੋਇਆ ॥੨॥ ਰਾਜਸੁ ਸਾਤਕੁ ਤਾਮਸੁ ਡਰਪਹਿ ਕੇਤੇ ਰੂਪ ਉਪਾਇਆ ॥ ਫਲ ਬਪੁਰੀ ਇਹ ਕਉਲਾ ਡਰਪੈ ਅੰਤ ਡਰਪੈ ਧਰਮ ਰਾਇਆ ॥ ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਡਰਹਿ ਬਿਆਪੀ ਬਿਨੁ ਡਰ ਕਰਣੇਹਾਰਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਗਤਨ ਕਾ ਸੰਗੀ ਭਗਤ ਸੋਹਹਿ ਦਰਬਾਰਾ ॥ ਅੰਗ : ੯੯੮-੯੯੯ ॥ ਮ: ੫॥

ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਹਧਾਰੀ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਉਸ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਡਰ ਵਿਚ ਹਨ । ਪਰ ਸੁਖੀਆ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਕੇ ਉਸ ਜੋਤਿ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਰਾਜਸ, ਤਾਮਸ, ਸਾਤਕ ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਵਾਚਕ ਇਹ ਤਿੰਨ ਦੇਵ ਧਰਮ ਦੇ ਮੋਢੀ ਹਨ, ਪਰ ਹੋਨ ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ । ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਸੁਖ ਤੇ ਸੌਖ ਕਿਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਚੱਲਕੇ ਗਏ ਹਨ ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੋਤਿ ਨੇ ਉਸ ਧਰਮ ਜੋਤਿ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਉਸਤਤ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਾਯਉ ॥ ਅੰਗ : ੧੪੦੮ ॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੋਤਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਕੰਮ ਆਪ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਦ ਇਹ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੱਗੇ ਕੀ ਚਾਰਾ ਹੈ ? ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਨੇਹਾਰ ਅਪਾਰਾ ॥ ਕੀਤੇ ਕਾ ਨਾਹੀ ਕਿਹੁ ਚਾਰਾ ॥ ਅੰਗ : ੧੦੪੨॥

ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਮ ਜੋਤਿ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂਗੇ ? ਅਵੱਸ਼ ਜਿਸ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਕੋਤਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਸਰੂਪ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਾਂਗੇ ਫੇਰ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ । ਸਮਝਣਾ ਅਸੀਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੀਰ ਮਾਰਕੇ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ, ਤਾੜ ਰੁੱਖ ਦੇ ਉਹਲੇ ਹੋ ਕੇ । ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੇ ਨੇ :-

ਕਰਮਾ ॥ ਮਹਾਂ ਬੁਧਨੀ ਸਿਧਨੀ ਸੁਧ ਕਰਮਾ ॥ ਪਰੀ ਪਦਮਨੀ ਪਾਰਬਤੀ ਪਰਮ
ਰੂਪਾ ॥ ਸਿਵੀ ਬਾਸਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮੀ ਰਿਧ ਰੂਪਾ ॥੬॥੨੨੮॥ ਮਿਤ੍ਰਾ ਮਾਰਜਨੀ ਸੂਰਤਵੀ
ਮੋਹ ਕਰਤਾ ॥ ਪਰਾ ਪਸਟਣੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦੁਸਟ ਹਰਤਾ ॥ ਨਮੋ ਹਿੰਗੁਲਾ ਪਿੰਗੁਲਾ
ਤੋਤਲਾਖੰ ॥ ਨਮੋ ਕਰਤਿ ਕਯਾਨੀ ਸਿਵਾ ਸੀਤਲਾਖੰ ॥੧੦॥੨੨੯॥ ਭਵੀ
ਭਾਰਗਵੀਖੰ ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਣੰ ॥ ਨਮੋ ਅਸਤ੍ਰ ਧਰਤਾ ਨਮੋ ਤੇਜ ਮਾਣੰ ॥ ਜਯਾ
ਆਜਯਾ ਚਰਮਣੀ ਚਾਵੰਡਾਖੰ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਾਲਕਾਖੰ ਨਖੰ ਨਿਤਿ ਨਿਆਖੰ ॥੧੧॥੨੩੦॥
ਨਮੋ ਚਾਪਣੀ ਚਰਮਣੀ ਖੜਗਪਾਣੰ ॥ ਗਦਾ ਪਾਣਿਣੀ ਚੱਕ੍ਰਣੀ ਚਿਤ੍ਰ ਮਾਣੰ ॥
ਨਮੋ ਸੂਲਣੀ ਸੈਰਥੀ ਪਾਣਿ ਮਾਤਾ ॥ ਨਮੋ ਗਿਆਨ ਬਿਗਿਆਨ ਕੀ ਗਿਆਨ
ਗਿਆਤਾ ॥੧੨॥੨੩੧॥ ਨਮੋ ਪੋਖਣੀ ਸੋਖਣੀਅੰ ਮ੍ਰਿਝਾਲੀ ॥ ਨਮੋ ਦੁਸਟ
ਦੋਖਾਰਣੀ ਰੂਪ ਕਾਲੀ ॥ ੧੦ ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੁਆਲਾ ਨਮੋ ਕਾਰਤ ਕਯਾਨੀ ॥ ਨਮੋ
ਅੰਬਕਾ ਤੋਤਲਾ ਸ੍ਰੀ ਭਵਾਨੀ ॥੧੩॥੨੩੨॥ ੧੧ ਨਮੋ ਦੋਖ ਦਾਹੀ ਨਮੋ ਦੁੱਖਿਖ
ਹਰਤਾ ॥ ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰਣੀ ਅਸਤ੍ਰਣੀ ਕਰਮ ਕਰਤਾ ॥ ੧੨ ਨਮੋ ਰਿਸਟਣੀ ਪੁਸਟਣੀ
ਪਰਮ ਜੁਆਲਾ ॥ ਨਮੋ ਤਾਰੁਣੀਅੰ ਨਮੋ ਬਿੱਧ ਬਾਲਾ ॥੧੪॥੨੩੩॥ ੧੩ ਨਮੋ ਸਿੰਘ
ਬਾਹੀ ਨਮੋ ਦਾੜ੍ਹ ਗਾੜ੍ਹ ॥ ਨਮੋ ਖੱਗ ਦੱਗੀ ਝਮਾ ਝਮ ਬਾੜ੍ਹ ॥ ੧੪ ਨਮੋ ਰੂੜ੍ਹ ਗੂੜ੍ਹ
ਨਮੋ ਸਰਬ ਬਿਆਪੀ ॥ ਨਮੋ ਨਿੱਤ ਨਾਰਾਇਣੀ ਦੁਸਟ ਖਾਪੀ ॥੧੫॥੨੩੪॥ ੧੫ ਨਮੋ
ਰਿਧ ਰੂਪੰ ਨਮੋ ਸਿਧ ਕਰਣੀ ॥ ਨਮੋ ਪੋਖਣੀ ਸੋਖਣੀ ਸਰਬ ਭਰਣੀ ॥ ੧੬ ਨਮੋ
ਆਰਜਨੀ ਮਾਰਜਨੀ ਕਾਲ ਰਾੜ੍ਹੀ ॥ ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੁਾਲੰ ਧਰੀ ਸਰਬ
ਦਾੜ੍ਹੀ ॥੧੬॥੨੩੫॥ ੧੭ ਨਮੋ ਪਰਮ ਪਰਮੇਸੁਰੀ ਧਰਮ ਕਰਣੀ ॥ ਨਈ ਨਿੱਤ
ਨਾਰਾਇਣੀ ਦੁਸਟ ਦਰਣੀ ॥ ੧੬ ਛਲਾ ਆਛਲਾ ਈਸੁਰੀ ਜੋਗ ਜੁਆਲੀ ॥ ਨਮੋ
ਬਰਮਣੀ ਚਰਮਣੀ ਕੂਰ ਕਾਲੀ ॥੧੭॥੨੩੬॥ ੧੬ ਨਮੋ ਰੇਚਕਾ ਪੂਰਕਾ ਪ੍ਰਾਤ
ਸੰਧਿਆ ॥ ਜਿਨੈ ਮੋਹੁ ਕੈ ਚਉਦਹੁ ਲੋਗ ਬੰਧਿਆ ॥ ੨੦ ਨਮੋ ਅੰਜਨੀ ਗੰਜਨੀ
ਸਰਬ ਅਸਤ੍ਰਾ ॥ ਨਮੋ ਧਾਰਣੀ ਬਾਰਣੀ ਸਰਬ ਸਸਤ੍ਰਾ ॥੧੮॥੨੩੭॥ ੨੧ ਨਮੋ
ਅੰਜਨੀ ਗੰਜਨੀ ਦੁਸਟ ਗਰਬਾ ॥ ਨਮੋ ਤੋਖਣੀ ਪੋਖਣੀ ਸੰਤ ਸਰਬਾ ॥ ੨੨ ਨਮੋ
ਸਕਤਣੀ ਸੂਲਣੀ ਖੜਗਪਾਣੀ ॥ ਨਮੋ ਤਾਰਣੀ ਕਾਰਣੀਅੰ ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ ॥੧੯॥
੨੩੮॥ ੨੩ ਨਮੋ ਰੂਪ ਕਾਲੀ ਕਪਾਲੀ ਅਨੰਦੀ ॥ ਨਮੋ ਚੰਦ੍ਰਣੀ ਭਾਨਵੀਅੰ

ਨਾਨਕ ਪੜ੍ਹਣਾ ਗੁਨਣਾ ਇਕ ਨਾਉ ਹੈ ਭੂਏ ਕੋ ਬੀਚਾਰੀ ॥੧॥ ਅੰਗ : ੧੨੪੬ ॥

ਪਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਬੜੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪੁਜੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਰੂਪ ਤੇ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਮ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਗਉ ਨਾਮ ਦੇਵ ਨੇ ਜਿਉਂਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ? ਕੀ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ? ਪਰ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਨਮਾਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਬੀਤੀ ਆਪ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਛਲਾ ਦਿਨ ਮੈਂ ਜੋਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਲਈ ਪੁੱਜੋ। ਲਿਖੀ ਤਿਥੀ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਤੇ ਮੰਡਲ ਆਉਣੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਏ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਤਨਾ ਜੋਗ ਦੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਅਭੰਬਰ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਜਦ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੋਈ ਧਨੀ ਸੇਠ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਦਸ਼ਾ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੋਕੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸਾਧ ਪਰਾਗੁਣੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਆਪ ਖਾਣ ਲਈ ਪਕਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਖੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਆਟਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਛੋਲੇ ਭੁੱਲੇ ਖਾ ਕੇ ਸੌਣ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸਖਸ਼ ਇਕ ਦੋ ਪ੍ਰੇਰਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰੋਟੀ ਦੇਕੇ ਆਪ ਕੜਾਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਇਤਨੀਆਂ ਸਾਧੂ ਮੰਡੀਆਂ ਦੇ ਜੋਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਵੇਂ ਕਰੇ? ਇਸ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਿਸੇ ਪਰਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਸ ਤੇ ਪ੍ਰਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਘਟ ਘਟ ਦੇ ਜਾਣੂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪੈਸ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਨੇ ਕਬੀਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਤੇ ਪਾਣੀ ਲੈਕੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਜੋਗ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਖੀਰ ਪੁਛੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਆਏ ਸਾਧੂ ਖੁਬ ਪੇਟ ਖੋਲ ਕੇ ਰੱਜ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ “ਪੰਨ ਕਬੀਰ ਪੰਨ ਕਬੀਰ” ਦੀ ਰਟ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ “ਪੰਨ ਕਬੀਰ ਪੰਨ ਕਬੀਰ” ਦੀ ਰਟ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਕੰਨੀ ਪਈ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪੰਨਵਾਦ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਤਾਂ, ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਧੂ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਕੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਠਾਈਆਂ ਤੇ ਦੰਛਣਾ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸਨੇ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਜੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਮਝ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:-

ਕਬੀਰ ਨਾ ਹਮ ਕੀਆ ਨਾ ਕਰੇਗੇ ਨਾ ਕਰਿ ਸਕੈ ਸਰੀਰੁ ॥ ਕਿਆ ਜਾਨਉ ਕਿਛੁ ਹਰਿ ਕੀਆ ਭਇਓ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ॥ ਅੰਗ : ੧੩੬੭॥੬੨॥

- ੧ ਮਹਾਂ ਬੁੱਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੁਧ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ।
- ੨ ਤੂੰ ਹੀ ਪਰੀ ਤੇ ਪਦਮਨੀ, ਪਾਰਬਤੀ, ਸਭ ਦਾ ਪਰਮ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਸ਼ਿਵੀ (ਪਾਰਬਤੀ), ਤੂੰ ਹੀ ਇੰਦਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਰਿੱਧੀ-ਸਿੱਧੀ ਦਾ ਅਮੁਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ ॥੧੧॥੨੨੮॥
- ੩ ਤੂੰ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਾਰਬਤੀ ਹੈਂ ਮਾਰਜਨੀ। ਤੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅੰਕੁਰ ਮੁੱਢ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਪਾਰਬਤੀ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ।
- ੪ ਹੇ ਪਿੰਗਲਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੋਤਲੀ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਾਰਤਕ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਸ਼ਿਵਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸੀਤਲਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤਾ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੦॥੨੨੯॥
- ੫ ਹੇ ਜਗਤ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ ਭਾਗ ਵਿਧਾਤੀ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਅਸਤਰਾਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਮਾਨਣ ਵਾਲੀ।
- ੬ ਜੈ ਅਤੇ ਅਜੈ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਾਲ ਰੂਪ ਤੇ ਤਿੱਖੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ, ਚੰਡ-ਮੁੰਡ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਕਾਲ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਿੱਤ ਹੀ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਤੇ ਨਿਆਂ (ਇਨਸਾਫ) ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ॥੧੧॥੨੩੦॥
- ੭ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਢਾਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ। ਗਦਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੇ ਚੱਕਰ ਚਿੱਤ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ।
- ੮ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਤੇ ਬਰਛੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਜੋ ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਜਾਨਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ ॥੧੨॥੨੩੧॥
- ੯ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦੋਖੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ।
- ੧੦ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋਗ ਦੀ ਅਗਨੀ ਰੂਪ, ਕਾਰਤਕ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਅੰਬਕਾ, ਤੋਤਲਾ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭਵਾਨੀ ਰੂਪ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੧੩॥੨੩੨॥
- ੧੧ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਦਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਅਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੋਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ।
- ੧੨ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਬਲਵਾਨ ਪਰਮ ਜੋਤ ਦੀ ਜਗਦੀ ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟ ਰੂਪ ! ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਵ ਤੋਂ ਤਾਰ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁਆਨ ਹੈਂ ॥੧੪॥੨੩੩॥
- ੧੩ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਦੇਵੀ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਾੜਾਂ ਵਾਲੀ ਨੂੰ। ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਚਮਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਝਮਾ-ਝਮ ਵੱਢ-ਟੁੱਕ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈਂ।
- ੧੪ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹਾ (ਅਸਚਰਜ) ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਖਪਾਉਂਦੀ ਹੈਂ ॥੧੫॥੨੩੪॥
- ੧੫ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਰਿੱਧੀ ਦਾ ਰੂਪ ਤੇ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੇ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ। ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲੀ, ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ।
- ੧੬ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਚਾਂਦੀ ਜਿਹੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਤੇ ਦੋਖਾਂ, ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਪਾਕ (ਸੁਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਜੋ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਮਹਾਂ ਪਰਲੋ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਲ ਰਾਤ ਹੈ। ਜੋ ਜੋਗ ਦੀ ਅਗਨੀ ਲਾਟ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦਾਤੀ ਚਲਾ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ॥੧੬॥੨੩੫॥
- ੧੭ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਪਰਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਿੱਤ ਹੀ ਨਵੀਂ ਨਰਾਇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।
- ੧੮ ਛਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਛਲ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ, ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਜੋਗ ਦੀ ਅਗਨ ਹੈ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਮੇਰੀ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਲਈ ਢਾਲ ਹੈ ਤੇ ਕਰੂਰਾਂ ਲਈ ਕਰੂਰ ਵਾਲੀ ਰੂਪ ਹੈ ॥੧੭॥੨੩੬॥
- ੧੯ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸਵੇਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੋਹ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਚੌਂਦਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਮੇਰੀ
- ੨੦ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ-ਅਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ॥੧੮॥੨੩੭॥
- ੨੧ ਅੰਜਨੀ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮਾਇਆ) ਜੋ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਰਦੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ।
- ੨੨ ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਤਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ॥੧੯॥੨੩੮॥
- ੨੩ ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਖੱਪਰ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਨੰਦ ਦਾਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮੋ ਹੈ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਸੂਰਜ

ਜੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਉਨ ਸੀ ? ਨਿਰੰਕਾਰ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੰਨ-ਪੰਨ ਕਿਸ ਦੀ ਹੋਈ ?

ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸੋਢੀ ਸੁਲਤਾਨ ਚੌਥੀ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ :

ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੋ ਮਿਤ੍ਰ ॥ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੋ ਵਸਿ ਹੈ ਜਿਉ ਜੰਤੀ ਕੈ ਵਸਿ ਜੰਤੁ ॥

ਹਰਿ ਕੇ ਦਾਸ ਹਰਿ ਧਿਆਇਓ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿਉ ਨੇਤ੍ਰ ॥ ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਸੁਨਹੁ ਪ੍ਰਭ ਸਭ ਜਗ ਮਹਿ ਵਰਜੈ ਮੇਰੁ ॥

ਜੋ ਹਰਿ ਦਾਸਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਸਾ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਹਰਿ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵਦੀ ਜਨ ਕਾ ਜੈਕਾਹੁ ਕਰਾਈ ॥

ਜੋ ਹਰਿ ਜਨੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਨੁ ਇਕ ਸਮਾਨਿ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਹਰਿ ਪੈਸ ਰਖਹੁ ਭਗਵਾਨ ॥

ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ ਕਹਿਕੇ ਪਰਮ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਦੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਦੁਰਗਤੀ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਾਸ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਡਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਹੜਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਛਾ ਤੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਹਉਮੈ ਤੇ ਹੰਗਤਾ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਹੁਕਮ ਅਵਲੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਨਖੇਧੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਆਪ ਦਾ ਪਾਵਨ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ :

ੴ ਤਨਹੇ ਛੁਟਕੀ ਆਪਣੀ ਧਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਕੀ ਆਗਿਆ ਲਗੀ ਪਿਆਰੀ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਮਨਿ ਮੇਰੇ ਮੀਨਾ ॥

ਅ. ਜੋ ਜੋ ਕੀਨੇ ਹਮ ਤਿਸਕੇ ਦਾਸ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੇ ਕੇ ਸਗਲ ਨਿਵਾਸ ॥ ਨਾ ਕੋ ਦੂਤੁ ਨਹੀ ਬੈਰਾਈ ॥੩॥ ਮ: ੫॥

ਗੁਬਿੰਦੀ ॥ ੧ ਨਮੋ ਛੈਲ ਰੂਪਾ ਨਮੋ ਦੁਸਟ ਦਰਣੀ ॥ ਨਮੋ ਕਾਰਣੀ ਤਾਰਣੀ ਸ੍ਰਿਸਟ
 ਭਰਣੀ ॥੨੦॥੨੩੬॥ ੨ ਨਮੋ ਹਰਖਣੀ ਬਰਖਣੀ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰਾ ॥ ਨਮੋ ਤਾਰਣੀ
 ਕਾਰਣੀਯ ਅਪਾਰਾ ॥ ੩ ਨਮੋ ਜੋਗਣੀ ਭੋਗਣੀ ਪ੍ਰਮ ਪ੍ਰਗਯਾ ॥ ਨਮੋ ਦੇਵ
 ਦਈਤਯਾਇਣੀ ਦੇਵ ਦੁਰਗਯਾ ॥੨੧॥੨੪੦॥ ੪ ਨਮੋ ਘੋਰ ਰੂਪਾ ਨਮੋ ਚਾਰ ਨੈਣਾ ॥
 ਨਮੋ ਸੂਲਣੀ ਸੈਥਣੀ ਬੱਕ੍ਰ ਬੈਣਾ ॥ ੫ ਨਮੋ ਬਿੱਧ ਬੁੱਧ ਕਰੀ ਜੋਗ ਜੁਆਲਾ ॥
 ਨਮੋ ਚੰਡ ਮੁੰਡੀ ਮ੍ਰਿੜਾ ਕੂਰ ਕਾਲਾ ॥੨੨॥੨੪੧॥ ੬ ਨਮੋ ਦੁਸਟ ਪੁਸਟਾਰਦਨੀ
 ਛੇਮ ਕਰਣੀ ॥ ਨਮੋ ਦਾੜ੍ਹ ਗਾੜ੍ਹ ਧਰੀ ਦੁੱਖਿਯ ਹਰਣੀ ॥ ੭ ਨਮੋ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਤਾ
 ਨਮੋ ਸਸਤ੍ਰ ਗਾਮੀ ॥ ਨਮੋ ਜੱਛ ਬਿੱਦਿਆਧਰੀ ਪੂਰਣ ਕਾਮੀ ॥੨੩॥੨੪੨॥ ੮ ਰਿਪੰ
 ਤਾਪਣੀ ਜਾਪਣੀ ਸਰਬ ਲੋਗਾ ॥ ਥਪੇ ਖਾਪਣੀ ਥਾਪਣੀ ਸਰਬ ਸੋਗਾ ॥ ੯ ਨਮੋ
 ਲੰਕੁੜੇਸੀ ਨਮੋ ਸਕਤਿ ਪਾਣੀ ॥ ਨਮੋ ਕਾਲਕਾ ਖੜਗ ਪਾਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ ॥੨੪॥੨੪੩॥
 ੧੦ ਨਮੋ ਲੰਕੁੜੇਸਾ ਨਮੋ ਨਾਗ ਕੋਟੀ ॥ ਨਮੋ ਕਾਮ ਰੂਪਾ ਕਮਿੱਛਿਆ ਕਰੋਟੀ ॥
 ੧੧ ਨਮੋ ਕਾਲ ਰਾੜੀ ਕਪਰਦੀ ਕਲਿਆਣੀ ॥ ਮਹਾਂ ਰਿੱਧਣੀ ਸਿੱਧ ਦਾਤੀ
 ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ ॥੨੫॥੨੪੪॥ ੧੨ ਨਮੋ ਚਤਰਬਾਹੀ ਨਮੋ ਅਸਟ ਬਾਹਾ ॥ ਨਮੋ ਪੋਖਣੀ
 ਸਰਬ ਆਲਮ ਪਨਾਹਾਰੀ ॥ ੧੩ ਨਮੋ ਅੰਬਕਾ ਜੰਭਹਾ ਕਾਰਤਿਕਯਾਨੀ ॥ ਮ੍ਰਿੜਾਲੀ
 ਕਪਰਦੀ ਨਮੋ ਸ੍ਰੀ ਭਵਾਨੀ ॥੨੬॥੨੪੫॥ ੧੪ ਨਮੋ ਦੇਵ ਅਰਦਯਾਰਦਨੀ ਦੁਸਟ
 ਹੰਤੀ ॥ ਸਿਤਾ ਅੱਸਿਤਾ ਰਾਜ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਅਨੰਤੀ ॥ ੧੫ ਜੁਆਲਾ ਜਯੰਤੀ ਅਲਾਸੀ
 ਅਨੰਦੀ ॥ ਨਮੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੀ ਹਰੀ ਸੀ ਮੁਕੰਦੀ ॥੨੭॥੨੪੬॥ ੧੬ ਜਯੰਤੀ ਨਮੋ ਮੰਗਲਾ
 ਕਾਲਕਾਯੰ ॥ ਕਪਾਲੀ ਨਮੋ ਭੱਦ੍ਰਕਾਲੀ ਸਿਵਾਯੰ ॥ ੧੭ ਦੁਗਾਯੰ ਛਿਮਾਯੰ ਨਮੋ
 ਧਾੜੀਏਯੰ ॥ ਸੁਆਹਾ ਸੁਧਾਯੰ ਨਮੋ ਸੀਤਲੇਯੰ ॥੨੮॥੨੪੭॥ ੧੮ ਨਮੋ ਚਰਬਣੀ ਸਰਬ
 ਧਰਮ ਧੁਜਾਯੰ ॥ ਨਮੋ ਹਿੰਗੁਲਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਅੰਬਕਾਯੰ ॥ ੧੯ ਨਮੋ ਦੀਰਘ ਦਾੜਾ
 ਨਮੋ ਸਿਆਮ ਬਰਣੀ ॥ ਨਮੋ ਅੰਜਨੀ ਗੰਜਨੀ ਦੈਤ ਦਰਣੀ ॥੨੯॥੨੪੮॥ ੨੦ ਨਮੋ
 ਅਰਧ ਚੰਦ੍ਰਾਇਣੀ ਚੰਦ੍ਰ ਚੂੜੰ ॥ ਨਮੋ ਇੰਦ੍ਰ ਊਰਧਾ ਨਮੋ ਦਾੜ੍ਹ ਗੂੜੰ ॥ ੨੧ ਸਸੰ
 ਸੇਖਰੀ ਚੰਦ੍ਰ ਭਾਲਾ ਭਵਾਨੀ ॥ ਭਵੀ ਭੈ ਹਰੀ ਭੂਤ ਰਾਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ ॥
 ੩੦॥੨੪੯॥ ੨੨ ਕਲੀ ਕਾਰਣੀ ਕਰਮ ਕਰਤਾ ਕਮਛਿਆ ॥ ਪਰੀ ਪਦਮਨੀ
 ਪੂਰਣੀ ਸਰਬ ਇੱਛਿਆ ॥ ੨੩ ਜੱਯਾ ਜੋਗਣੀ ਜੋਗ ਕਰਤਾ ਜਯੰਤੀ ॥ ਸੁਭਾ

ਓ ਤੀਨ ਗੁਣਾ ਇਕ ਸਕਤਿ ਉਪਾਇਆ ॥ ਮਹਾ ਮਾਇਆ ਤਾਕੀ ਹੈ ਛਾਇਆ ॥ ਅੰਗ ੮੬੮॥ ਮ: ੫॥ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਸਕਤੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ॥ ਇਹ ਮਹਾ ਮਾਇਆ ਉਸ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਦੀ ਛਾਇਆ ਹੈ ॥ ਨਾ ਇਹ ਛਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਛੋਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ ਦਾ ਭੇਦ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰੀ ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ਇਸ ਦੀ ਗਤੀ ਵਰਨਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ॥

ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਅਛੇਦ ਦਇਆਲ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲ ॥ ਤਾਕੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਕਛੂ ਨ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੇ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਇ ॥੪॥ ਅੰਗ ੮੬੮-੬੯॥ ਮ: ੫॥

ਭਾਵ ਕਿ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਰੂਪਾਂ ਤੇ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ॥ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਹਿਣਾ ਅਥੇੜ ਭੁੱਲ ਹੈ ॥ ਜੋ ਕਿਸੇ ਆਪ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਪਰ ਇਥੇ ਤਾਂ

- ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ
 ੧ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦਰੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ,
 ਜੋ ਸਾਰੇ ਕਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਤਾਰਣੀ ਤੇ ਸਾਰੀ
 ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ॥੨੦॥੨੩੬॥
- ੨ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ
 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਨ
 ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਤਾਰਣ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ
 ਕਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੩ ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਜੋਗਣੀ ਹੈ ਤੇ ਭੋਗਣੀ ਹੈ
 ਅਤੇ ਪੈਰਮ (ਮਹਾਨ ਵਿਦਿਆ) ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਦੇਵਤੇ
 ਤੇ ਦੇਵਤਾਂ ਤੇ ਦੁਰਗਾ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ॥੨੧॥੨੪੦॥
- ੪ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿਤੇ ਘੋਰ ਰੂਪ
 ਵਿਚ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ
 ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਬਿਕਰਾਲ ਬੋਲ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ।
 ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੫ ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜੋਗ ਦੀ ਅਗਨੀ
 ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ
 ਚੰਡ, ਮੁੰਡੀ ਤੇ ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਕਾਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ
 ਹੈ ॥੨੨॥੨੪੧॥
- ੬ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਭਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ
 ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਣੀ ਆਏ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼
 ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ
 ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਾੜਾਂ ਹਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ
 ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੭ ਸਸਤਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣੂ ਤੇ ਸਸਤਰਾਂ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ
 ਜੋ । ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਜੱਛਾਂ ਵਿਚ
 ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਧਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰਨ
 ਵਾਲੀ ਹੈ ॥੨੩॥੨੪੨॥
- ੮ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਹੈ ਜੋ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਸਾੜਦੀ
 ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਬਗ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਪਣ ਯੋਗ ਹੈ । ਬਣੇ ਕੰਮਾਂ
 ਨੂੰ ਢਾਹੁਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੋਗ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਉਸ
- ੯ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਹਨੂੰਮਾਨ ਵਿਚ ਸੀ । ਜਿਸ
 ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜੰਗ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹੈ ।
 ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਾਲਕਾ ਦੇ ਵਿਚ, ਖੰਡਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਹੱਥ
 ਵਿਚ ਲਈ ਬੈਠੀ ਹੈ ॥੨੪॥੨੪੩॥
- ੧੦ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਨਗਰ ਕੋਟ ਕਾਂਗੜੇ
 ਵਾਲੀ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਵਿਚ ਸੀ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ
 ਹੈ ਕਾਮ ਰੂਪ (ਕਮਖਿਆ ਦੇਵੀ) ਜੋ (ਪੀਠ ਮੰਦਰ) ਵਿਚ
 ਪੂਜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ ।
- ੧੧ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਿਰ 'ਤੇ ਜਟਾਂ
 ਦੇ ਜੂੜੇ ਵਾਲੀ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਕਤ ਦੇਣ
 ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ । ਜੋ ਮਹਾਂ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਹੈ
 ਜਿਸ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰ ਦੇਵੇ ॥੨੫॥
 ੨੪੪॥
- ੧੨ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਚਾਰ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ
 ਤੇ ਅੱਠ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ
 ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕੁਲ ਆਲਮ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ
 ਦੀ ਸਾਰੇ ਆਲਮ (ਸੰਸਾਰ) ਦੀ ਪਨਾਹ ਹੈ ।
- ੧੩ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਅੰਬਕਾ ਤੇ ਸੰਬਕਾ
 ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਮ੍ਰਿਡਾਲੀ, ਕਪਰਦੀਨੀ ਤੇ ਭਵਾਨੀ ਆਦਿ
 ਦੇਵੀਆਂ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ ॥੨੬॥੨੪੫॥
- ੧੪ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ
 ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਚਿੱਟੇ (ਸ਼ੁਭ) ਕਰਮ
 ਅਸਿਤਾ (ਕਾਲੇ ਕਰਮ) ਵਾਲਿਆ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ
 ਅੰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।
- ੧੫ ਜੋ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਜਯੰਤੀ (ਸਦਾ ਜਗਦੀ ਜੋਤ ਆਲਸ
 ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ) ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ
 ਹੈ, ਜੋ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਵਰਗੀ
 ਮੁਕਤ ਦਾਤੀ ਹੈ ॥੨੭॥੨੪੬॥
- ੧੬ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਂ ਮਾਇਆ ਮੰਗਲਾ
 ਤੇ ਕਾਲਕਾ, ਕਪਾਲੀ, ਕਾਲੀ ਸਿਵਾਯੋ
- ੧੭ ਪਾਰਬਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਛਿਮਾ
 ਨਮੋ ਧਾਤ੍ਰੀਏਯੋ ॥ ਸੁਆਹਾ ਕਹਿ ਕੇ ਭੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
 ਜੋ ਸੀਤਲਾ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਦੀ ਹੈ ॥੨੮॥੨੪੭॥
- ੧੮ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ
 ਚੱਬ ਕੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ
 ਧੂਜਾ (ਝੰਡਾ) ਰੂਪ ਹੈ । ਜੋ ਹਿੰਗਲਾ, ਪਿੰਗਲਾ, ਅੰਬਕਾਯੋ
 ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ।
- ੧੯ ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਲੰਮੀਆਂ ਦਾੜਾਂ
 ਵਾਲੇ ਬੈਰਾਹ ਅਵਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਿਆਮ ਵਰਣ
 ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸੀ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਅੰਜਨੀ
 (ਮਾਇਆ ਰੂਪ) ਗੰਜਨੀ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਦਲ
 ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ॥੨੯॥੨੪੮॥
- ੨੦ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਅਰਧ ਚੰਦਰਾਇਣੀ ਸ਼ਿਵ
 ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬਿਰਾਜਦੀ
 ਹੈ । ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਉਤਲੇ ਸੁਰ ਲੋਕ ਦੇ ਇੰਦਰ
 ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗੂੜ ਦਾੜਾਂ ਜਗਤ
 ਨੂੰ ਚੱਬ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੨੧ ਜੋ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਚੰਦਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤਰੀ
 ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਰ ਮਿਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਿਵ
 ਜੀ ਦੀ ਪਾਰਬਤੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
 ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ॥੩੦॥੨੪੯॥
- ੨੨ ਕਲਯੁਗ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ
 ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਕਮੰਡਿਆ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ,
 ਪਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੇ ਪਦਮਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੇ ਸਭ ਇੰਡਾਵਾਂ
 ਦੇ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ।
- ੨੩ ਜੋ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ, ਜਗਤ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਜਗਤ
 ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ । ਸ਼ੋਭਾ—

ਸੁਆਮਣੀ ਸਿਸਟਜਾ ਸਤੁ ਹੰਤੀ ॥੩੧॥੨੫੦॥ ੩ਪਵਿਤ੍ਰੀ ਪੁਨੀਤਾ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੇਖੰ ॥
 ਪ੍ਰਭੀ ਪੂਰਣੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੀ ਅਜੇਖੰ ॥ ੪ਅਰੂਪੰ ਅਨੂਪੰ ਅਨਾਮੰ ਅਠਾਮੰ ॥ ਅਭੀਤੰ
 ਅਜੀਤੰ ਮਹਾਂ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥੩੨॥੨੫੧॥ ੫ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਕਰਮੰ ਸੁਧਰਮੰ ॥
 ਨਮੋ ਬਾਣ ਪਾਣੀ ਧਰੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ॥ ੬ਅਜੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਤਖੰ ॥
 ਨਿਰੂਪੰ ਨਿਰਬਾਣੰ ਨਮਿਤਿਖੰ ਅਕਿਤਿਖੰ ॥੩੩॥੨੫੨॥ ੭ਗੁਰੀ ਗਉਰਜਾ ਕਾਮ
 ਗਾਮੀ ਗੁਪਾਲੀ ॥ ਬਲੀ ਬੀਰਣੀ ਬਾਵਨ ਜੱਗਯਾ ਜੁਆਲੀ ॥ ੮ਨਮੋ ਸਤ੍ਰ
 ਚਰਬਾਇਣੀ ਗਰਬ ਹਰਣੀ ॥ ਨਮੋ ਤੋਖਣੀ ਸੋਖਣੀ ਸਰਬ ਭਰਣੀ ॥੩੪॥੨੫੩॥
 ੯ਪਿਲੰਗੀ ਪਵੰਗੀ ਨਮੋ ਚਰ ਚਿਤੰਗੀ ॥ ਨਮੋ ਭਾਵਣੀ ਭੂਤ ਹੰਤਾ ਭੜਿੰਗੀ ॥
 ੧੦ਨਮੋ ਭੀਮਿ ਰੂਪਾ ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ ॥ ਭਵੀ ਭਾਵਣੀ ਭਵਿੱਖਯਾਤਾ
 ਬਿਧਾਤਾ ॥੩੫॥੨੫੪॥ ੧੧ਪ੍ਰਭੀ ਪੂਰਣੀ ਪਰਮ ਰੂਪੰ ਪਵਿਤ੍ਰੀ ॥ ਪਰੀ ਪੋਖਣੀ
 ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੀ ਗਇਤ੍ਰੀ ॥ ੧੨ਜਟੀ ਜੁਆਲ ਪਰਚੰਡ ਮੁੰਡੀ ਚਮੁੰਡੀ ॥ ਬਰੰ ਦਾਇਣੀ
 ਦੁਸਟ ਖੰਡੀ ਅਖੰਡੀ ॥੩੬॥੨੫੫॥ ੧੩ਸਬੈ ਸੰਤ ਉਬਾਰੀ ਬਰੰ ਬਖੂਹ ਦਾਤਾ ॥
 ਨਮੋ ਤਾਰਣੀ ਕਾਰਣੀ ਲੋਕ ਮਾਤਾ ॥ ੧੪ਨਮਸਤਖੰ ਨਮਸਤਖੰ ਨਮਸਤਖੰ ਭਵਾਨੀ ॥
 ਸਦਾ ਰਾਖ ਲੈ ਮੁਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਕ੍ਰਿਪਾਨੀ ॥੩੭॥੨੫੬॥

੧੫ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਦੇਬੀ ਜੂ ਕੀ ਉਸਤਤ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ ਸਪਤਮੇ ਧਿਆਯ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤੁ ਸੁਭ
 ਮਸਤੁ ॥੭॥ ਅਫਸੁ ॥

੧੫ਅਬ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਸਤਤ ਬਰਨਨੰ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੬ਭਰੇ ਜੋਗਣੀ
 ਪੱਤ੍ਰ ਚਉਸਠ ਚਾਰੰ ॥ ਚਲੀ ਠਾਮ ਠਾਮੰ ਡਕਾਰੰ ਡਕਾਰੰ ॥ ੧੭ਭਰੇ ਨੇਹ ਗੇਹੰ ਗਏ
 ਕੰਕ ਬੰਕੰ ॥ ਰੁਲੇ ਸੂਰਬੀਰੰ ਅਹਾੜੰ ਨ੍ਰਿਸੰਕੰ ॥੧॥੨੫੭॥ ੧੮ਚਲੇ ਨਾਰਦਉ ਹਾਥ
 ਬੀਨਾ ਸੁਹਾਏ ॥ ਬਨੇ ਬਾਰਦੀ ਡੰਕ ਡਉਰੂ ਬਜਾਏ ॥ ੧੯ਗਿਰੇ ਬਾਜਿ ਗਾਜੀ ਗਾਜੀ
 ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ਰੁਲੇ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਨਚੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ ॥੨॥੨੫੮॥ ੨੦ਨਚੇ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ
 ਅੱਧੰ ਕਮੱਧੰ ॥ ਬਧੇ ਬੱਧ ਗੋਪਾ ਗੁਲਿਤ੍ਰਾਣ ਬੱਧੰ ॥ ੨੧ਭਏ ਸਾਧੁ ਸੰਬੂਹ ਭੀਤੰ ਅਭੀਤੇ ॥
 ਨਮੋ ਲੋਕ ਮਾਤਾ ੧੨ਚਲੇ ਸਤੁ ਚੀਤੇ ॥੩॥੨੫੯॥ ੨੨ਪੜੇ ਮੂੜ ਯਾ ਕੋ ਧਨੰ ਧਾਮ
 ਬਾਢੇ ॥ ਸੁਨੈ ਸੂਮ ਸੋਫੀ ਲਰੈ ਜੁੱਧ ਗਾਢੇ ॥ ੨੩ਜਗੈ ਰੈਣਿ ਜੋਗੀ ਜਪੈ ਜਾਪ ਯਾ
 ਕੋ ॥ ਧਰੈ ਪਰਮ ਜੋਗੀ ਲਹੈ ਸਿੱਧਤਾ ਕੋ ॥੪॥੨੬੦॥ ੨੪ਪੜੇ ਯਾਹਿ ਬਿੰਦਿਆਰਥੀ

- ੧ ਦੀ ਮਾਲਿਕ (ਸਿਸਟਨਾ) ਓ ਜਗਤ ਦੀ ਜਨਨੀ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ॥੩੧॥੨੫੦॥
- ੨ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਤੀ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਨੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਾਡੀ ਬਾਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ (ਮਾਲਿਕਾਣੀ) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਜਿੰਨੀ ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ।
- ੩ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਥੋ ਡਰ, ਅਜਿੱਤ ਮਹਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ॥੩੨॥੨੫੧॥
- ੪ ਕੱਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਾਲ ਤੇ ਸੰਜੋਅ ਹੈ ।
- ੫ ਜੋ ਅਜਿੱਤ ਹੈ, ਅਭੇਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿੱਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਕਦੇ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਨਮਿਤ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ॥੩੩॥੨੫੨॥
- ੬ ਤੂੰ ਹੀ ਗੁਰੀ (ਗਿਆਨ ਦਾਤੀ) ਹੈਂ, ਗੌਰਜਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਛ ਪਰਜਾਪਤੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ, ਪਾਰਬਤੀ ਹੈਂ । ਕਾਮ ਗਾਮੀ (ਤੂੰ ਹੀ ਇੱਛਾ ਜਾਨਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ) ਗੁਪਾਲੀ (ਤੂੰ ਹੀ ਗੋਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪਾਲਕਾ ਹੈਂ) ਬਲੀ (ਤੂੰ ਹੀ ਬਲ ਰਾਜਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈਂ) ਬੀਰਣੀ ਬਾਵਨਾ (ਤੂੰ ਹੀ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈਂ), ਜੱਗਯਾ (ਤੂੰ ਹੀ ਜੱਗਯ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈਂ) ਜੁਆਲੀ (ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਅਗਨ ਰੂਪ ਹੈਂ) ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੭ ਨਮੋ ਸਤ੍ਰੂ ਚਬਾਇਣੀ (ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚੱਥ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ) ਜੋ ਗਰਬ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ । ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ (ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈਂ ਤੇ ਤੋਖਣੀ (ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ) ਸੋਖਣੀ (ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ) ਭਰਣੀ (ਸਭ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਪੇਟ ਭਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ) ॥੩੪॥੨੫੩॥
- ੮ ਪਿਲੰਗੀ (ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਚੀਤੇ ਵਾਂਗ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਦੁਸਤ) ਪਵੰਗੀ (ਪਵਨ ਜਿਹੀ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਘੋੜੇ ਜੋ ਤੇਜ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮੋ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਭਾਵਨੀ ਭੂਤ ਹੰਤਾ ਭੜਿੰਗੀ (ਭੜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਭਿੜਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ । ਮੇਰੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ।
- ੯ ਜੋ ਭੀਮ ਰੂਪ (ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਾਲੀ) ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਲਈ ਤੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਹੈ । ਭਵੀ ਭਾਵਨੀ ਭਵਿੱਖਅਤਾ (ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਕਰਮ ਬਿਧਾਤਾ ਹੈ) ॥੩੫॥੨੫੪॥
- ੧੦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਪੋਖਣ ਤੇ ਭਰਨ ਵਾਲੀ (ਰੋਜ਼ੀ ਦਹਿੰਦਾ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਦਾਤੀ ਪਰਮ ਰੂਪਾ (ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਦੀ ਰੂਪ ਦਾਤੀ) ਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੀ (ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਵੇਦ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਹੈ ।
- ੧੧ ਜਟੀ (ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਿਵ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ) ਪ੍ਰਚੰਡ ਅਗਨ
- ਰੂਪ ਜੋ ਚੰਡ ਦੈਤ ਵਿਚ ਵੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸੀ ਚਮੁੰਡੀ (ਚੰਡ ਮੁੰਡ ਦੀ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ, ਥਰਾਂ ਦਾਇਣੀ (ਸੁਭ ਅਸੁਭ ਬਰਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ, ਦੁਸਟ ਖੰਡੀ, ਅਖੰਡੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਆਪ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ॥੩੬॥੨੫੫॥
- ੧੨ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸੁਭ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਵਰਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਰਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਕਰਤਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ।
- ੧੩ ਐ ਭਵਾਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ, ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਭਾਵ ਤਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਸਦਾ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਰੱਖ ਲੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਏ ! ॥੩੭॥੨੫੬॥
- ੧੪ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੇ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਉਸਤਤ, ਸਤਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਅੱਗੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੇ ਉਸਤਤ ਅਤੇ ਇਸ ਅਕਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੬੪ ਜੋਗਣੀਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚਾਰਾ ਚਰ ਕੇ ਪੇਟ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੂਨ-ਮਾਸ ਨਾਲ ਭਰ ਲਏ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਈਆਂ ਹਨ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ।
- ੧੭ ਕਾਂ ਤੇ ਇੱਲਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ । ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕੱਟੇ-ਵੱਢੇ ਹੋਏ ਨਿਸ਼ਕ ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧॥੨੫੭॥
- ੧੮ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਜੀ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੀਨ ਸ਼ੋਭ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਾਰ ਦੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੰਗਾ ਵਹਿੰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਿਵਜੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਡਫ-ਡਫ ਕਰਦਾ ਡਮਰੂ ਵਜਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ।
- ੧੯ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਤੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਵੱਢੇ-ਟੁੱਕੇ ਸੂਰਮੇ ਜ਼ਖਮੀ ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ॥੨॥੨੫੮॥
- ੨੦ ਅਤੇ ਬੀਰ ਬੈਰਾਲ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਧ-ਪਰੱਧ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਜ਼ਖਮੀ ਤੜਫਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਪੀਏ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦਸਤਾਨੇ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ।
- ੨੧ ਉਹ ਸਭ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਭੈ ਲਾਹ ਕੇ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ । ਨਮੋ ਹੈ ਉਸ ਲੋਕ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੈਰੀ ਜਿੱਤੇ ਹਨ ॥੩॥੨੫੯॥
- ੨੨ ਜੋ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਧਨ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਜੋ ਕੋਈ ਡਰਾਕਲ ਕਮ-ਦਿਲ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਵੇਗਾ ਉਹ ਚੰਗਾ ਕਰਾਰੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲੜੇਗਾ । ਭਾਵ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।
- ੨੩ ਜਿਹੜਾ ਜੋਗੀ ਇਸ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੇਗਾ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਗਦਾ ਰਹੇਗਾ ਖਬਰਦਾਰ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਂਦਰ ਨਹੀਂ ਸਤਾਏਗੀ । ਉਹ ਜੋਗੀ ਪਰਮ ਜੋਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਧ ਪਦਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ॥੪॥੨੬੦॥
- ੨੪ ਜੋ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ

ਬਿਦਾਹੇਤੰ ॥ ਲਹੈ ਸਰਬ ਸਾਸਤ੍ਰਾਨ ਕੋ ਮੱਦ ਚੇਤੰ ॥ ੧ਜਪੈ ਜੋਗ ਸੰਨਿਆਸ ਬੈਰਾਗ
ਕੋਈ ॥ ਤਿਸੈ ਸਰਬ ਪੁੰਨਆਨ ਕੋ ਪੁੰਨਿ ਹੋਈ ॥੫॥੨੬੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧ਜੇ ਜੇ
ਤੁਮਰੇ ਧਿਆਨ ਕੋ ਨਿਤ ਉਠਿ ਧਿਐਹੈ ਸੰਤ ॥ ਅੰਤ ਲਹੈਗੇ ਮੁਕਤ ਫਲੁ ਪਾਵਹਿਗੇ
ਭਗਵੰਤ ॥੬॥੨੬੨॥

੧ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਿਭ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਸਤਤ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ
ਅਸਟਮੇ ਧਿਆਯ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੮॥ ਅਫਜੂ ॥

੧੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ॥ ੧੧੯ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ੧ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ
ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ॥ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ ॥ ੧ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ
ਲਈ ਧਿਆਇ ॥ ੧ਫਿਰ ਅੰਗਦ ਗੁਰ ਤੇ ਅਮਰਦਾਸ ਰਾਮਦਾਸੈ ਹੋਈ ਸਹਾਇ ॥
੧੦ਅਰਜਨ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂ ਸਿਮਰੈ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥ ੧੧ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਧਿਆਈਐ
ਜਿਸੁ ਡਿੱਠੇ ਸਭ ਦੁਖ ਜਾਇ ॥ ੧੨ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਿਮਰੀਏ ਘਰ ਨਉਨਿਧ ਆਵੈ
ਧਾਇ ॥ ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ॥੧॥ ਪਉੜੀ ॥ ੧੩ਖੰਡਾ ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਸਾਜ ਕੈ ਜਿਨ
ਸਭ ਸੈਸਾਰੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ਸਾਜਿ ਕੁਦਰਤੀ ਦਾ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇ
ਬਣਾਇਆ ॥ ੧੪ਸਿੰਧ ਪਰਬਤ ਮੇਦਨੀ ਬਿਨੁ ਬੰਮਾ ਗਗਨਿ ਰਹਾਇਆ ॥ ਸਿਰਜੇ
ਦਾਨੋ ਦੇਵਤੇ ਤਿਨ ਅੰਦਰਿ ਬਾਦੁ ਰਚਾਇਆ ॥ ੧੫ਤੈਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜਿ ਕੈ ਦੈਤਾ
ਦਾ ਨਾਸੁ ਕਰਾਇਆ ॥ ਤੈਥੋ ਹੀ ਬਲੁ ਰਾਮ ਲੈ ਨਾਲ ਬਾਣਾ ਦਹਸਿਰੁ ਘਾਇਆ ॥
੧੬ਤੈਥੋ ਹੀ ਬਲੁ ਕ੍ਰਿਸਨ ਲੈ ਕੰਸੁ ਕੇਸੀ ਪਕੜਿ ਗਿਰਾਇਆ ॥ ੧੭ਬਡੇ ਬਡੇ ਮੁਨਿ
ਦੇਵਤੇ ਕਈ ਜੁਗੁ ਤਿਨੀ ਤਨੁ ਤਾਇਆ ॥ ਕਿਨੀ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥
੧੮ਸਾਧੂ ਸਤਜੁਗੁ ਬੀਤਿਆ ਅਧਸੀਲੀ ਤ੍ਰੇਤਾ ਆਇਆ ॥ ਨਚੀ ਕਲ ਸਰੋਸਰੀ ਕਲ
ਨਾਰਦ ਡਉਰੁ ਵਾਇਆ ॥ ੧੯ਅਭਮਾਨੁ ਉਤਾਰਨ ਦੇਵਤਿਆ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਸੁੰਡ
ਉਪਾਇਆ ॥ ਜੀਤ ਲਏ ਤਿਨ ਦੇਵਤੇ ਤਿਹ ਲੋਕੀ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇਆ ॥ ੨੦ਵੰਡਾ
ਬੀਰੁ ਅਖਾਇਕੈ ਸਿਰ ਉਪਰ ਛਤ੍ਰੁ ਫਿਰਾਇਆ ॥ ਦਿੱਤਾ ਇੰਦੁ ਨਿਕਾਲ ਕੈ ਤਿਨ
ਗਿਰ ਕੈਲਾਸੁ ਤਕਾਇਆ ॥ ੨੧ਡਰਿਕੈ ਹੱਥੋ ਦਾਨਵੀ ਦਿਲ ਅੰਦਰਿ ਤ੍ਰਾਸੁ
ਵਧਾਇਆ ॥ ਪਾਸ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਇੰਦੁ ਆਇਆ ॥੩॥ ਪਉੜੀ ॥ ੨੨ਇਕ
ਦਿਹਾੜੇ ਨਾਵਣ ਆਈ ਦੁਰਗ ਸਾਹ ॥ ਇੰਦੁ ਬਿਰਥਾ ਸੁਣਾਈ ਅਪਣੇ

ੳ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਮਾਰਡੰਡ ਭਗਉਤੀ ਬਾਰੇ ਨੋਟ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਿ. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਛੰਦ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਪਉੜੀ ਹੈ। ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ
ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਲਈ ਭਗਉਤੀ, ਖੜਗ, ਤੇਗ, ਸਰਬ ਲੋਹ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ ਯਥਾ ਨਮਸਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗ ਕਉ... ਜੈ ਤੇਰੀ ਸ੍ਰੀ ਜੈ
ਤੇਰੀ ਸਰਬ ਲੋਹ ਜੀ ਦੀ ਗਛਿਆ ਹਮਨੈ ॥ ਜੋ ਇਹ ਸ਼ੋਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਉਤੀ ਸ਼ਬਦ ਵਾਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਜਦ ਦੁਰਗਾ ਅਰਥ ਬੋਧਕ
ਆਇਆ ਹੈ ਤਦ ਇਥੇ ਭੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਹੀ ਅਰਥ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਵਯ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਅਨੇਕ
ਅਰਥ ਬੋਧਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ (ਪਾਰ ਨ ਪਾਇ ਸਕੈ ਪਦਮਾ ਪਤਿ)- ਇਥੇ ਪਦਮਾ ਪਤਿ ਵਿਸ਼ਨੁ ਬੋਧਕ ਹੈ... ਅੱਗੇ
ਸੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਪਦਮਾ ਪਤਿ ਜਿੱਥੇ ਹੈ, ਇਥੇ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਹਰਿ ਸ਼ਬਦ ਚੰਦਰਮਾ, ਕਮਲ, ਧਨੁੱਖ ਤੀਰ, ਖੜਗ,
ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਅਰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਬੋਧਕ ਹੈ... ਯਥਾ ਦਾਸਕ ਅਸੁਰ ਹਰਿ ਘਾਏ ਅਤੇ ਸੋ ਨਰ ਕਾਲ
ਫਾਸ ਤੇ ਬਾਢੇ ਜੋ ਹਰਿ ਸਰਣ ਸਿਧਾਇ ॥ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੇਖੋ ਦੂਜੀ ਪਾਉੜੀ ਦੀ ਤੁਕ-ਤੈ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜਿ ਕੈ ਦਾ ਛੁਟ ਨੋਟ ਮਹਾ ਮਾਯਾ
ਦਾ ਨਾਮ ਖੰਡਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਖੰਡ (ਭੇਦ) ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹੀ ਦਵੰਦ (ਦੁੰਦ) ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਰਚਨ
ਵਾਲਾ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਹੈ, ਦੁਰਗਾ ਰਚੀ ਹੋਈ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਗੁਰ ਵਾਕ ਹੈ- ਬਿਨ ਕਰਤਾਰ ਨ ਕਿਰਤਮੋ ਮਾਨੋ ॥ ਆਦਿ ਅਜੋਨਿ
ਅਜੈ ਅਭਿਨਾਸੀ ਤਿਹ ਪਰਮੇਸਰ ਜਾਨੈ ॥ ਹਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪਾ: ਸਾ: ੧੦॥

* ਪਾਠੰਤਰ-ਸੁੰਡ।

ਅ ਭਾਵੇਂ ਭਗਉਤੀ (ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਤੀ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਭਗਤ, ਭਗਉਤੀ ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਕਾ ਰੰਗ (ਭਾਵ ਭਗਤ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਭਗਵੰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤਿ (ਭਗਉਤੀ ਦਾ ਰੰਗ ਲੱਗ ਗਿਆ
ਹੈ)। ਭਾਵੇਂ ਪਉੜੀ ੫੪ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਰਛੀ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਖੰਡੇ, ਤਲਵਾਰ ਅਤੇ ਬਰਛੀ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ
ਬਰਛੀ ਤੇ ਖੰਡਾ ਆਪ ਖੰਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਚੱਲ ਜਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਖੰਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਗਉਤੀ ਰੂਪ ਸ਼ਕਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਹ
ਤਲਵਾਰ ਰੂਪ ਹੁਕਮ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਖੰਡਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੋ ਅਧੀਨ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ।
ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਭਗਉਤੀ ਦਾ ਵਾਸ ਹੈ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਪੂਜਣਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ ਫੇਰ ਉਸ
ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਯਾਦ ਰੂਪ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਾਜ ਸਵਾਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਵੱਸ ਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ
ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਉਪਦ੍ਰੋਤ ਨਿਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਕਵੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣ ਲਿਖਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ

- ੧ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਾਧੇ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਯਾਦ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ।
- ੨ ਜੇ ਕੋਈ ਜੋਗੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਵੈਰਾਗੀ, ਸਾਧੂ ਜਪੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ । ਭਾਵ ਕਲਿਆਣ ਹੋਵੇਗਾ ॥੫॥੨੬੧॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹੇ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤਾ, ਜੋ ਜੋ ਵੀ ਤੇਰੇ ਧਿਆਨ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉੱਠ ਕੇ ਸੰਤ ਧਿਆਵੇਗਾ । ਉਹ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਤੇ ਭਗਵੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਵੇਗਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ॥੬॥੨੬੨॥
- ੪ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੇ ਚੰਡੀ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਉਸਤਤ ਦੀ ਕਥਾ ਤੇ ਅੰਤਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੮॥ ਲੇਖ ਅੱਗੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।
- ੫ (ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਹੈ ।) ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਉਸ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸ੍ਰੀ-ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਜੀ ਕੀ-ਜੀ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ, ਫਤਹ-ਜਿੱਤ ਹੈ, ਅਬਵਾ ਜੀ ਕੀ-ਜੋ ਵੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੬ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਵ ਅਕਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ ।
- ੭ ਸਾਹਿਬ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਰਚਨਾ ਅਕਾਲ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਾਰ ।
- ੮ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ।
- ੯ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ
- ੧੦ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਿਮਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ।
- ੧੧ (ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ) ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਘਰ ਵਿਚ ਨੌਂ ਨਿਧਾਂ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੌਂ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਸਰਵ ਵਿਆਪੀ ਜੋਤ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਥਾਂ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ, ਸਹਾਈ ਹੋਵੋ ਜੀ ॥੧॥
- ੧੩ ਪਉੜੀ ॥ ਭਗਉਤੀ ਉਹ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੁਕਮ ਦਾ ਖੰਡਾ ਸਾਜ ਕੇ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੇਲ ਬਣਾ

- ਕੇ ਰਚਿਆ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ਾ ਰਚਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੰਦਰ, ਪਰਬਤ, ਮੇਦਾਨੀ (ਧਰਤੀ) ਤੇ ਉੱਤੇ ਥੀਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਟਿਕਾ ਕੇ ਅਡੋਲ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੈਂਤ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਆਪੋ ਧਾਪੀ ਪਾ ਕੇ ਵੇਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੪ ਹੇ ਰਚਨਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਸਾਜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਾਇਆ । ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਬਲ ਲੈ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ।
- ੧੬ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਬਲ ਲੈ ਕੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਮਹਿਲ ਤੋਂ ਪਟਕਾ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।
- ੧੭ ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਤਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਅੰਤ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ॥੨॥
- ੧੮ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਕਾਰਣਾ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਪ੍ਰਕਰਣ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਾਧੂ ਸਰੂਪ ਸਾਧ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸਤ੍ਰਜੁਗ ਜਦੋਂ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਧਰਮ ਵਾਲਾ ਤ੍ਰੇਤਾ ਯੁੱਗ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕਲਹ (ਕਲੇਸ਼) ਦਾ ਨਾਚ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਲਹ ਰੂਪੀ ਕਲੇਸ਼ ਦੇ ਮੋਢੀ ਨਾਰਦ ਨੇ ਭਮਰੂ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਦੋਂ ਦੇਵਤੇ
- ੧੯ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਹਾਥੀ ਵ ਦੈਂਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਆਪਣਾ ਕਰ ਲਿਆ ।
- ੨੦ ਵੱਡਾ ਸੂਰਮਾ ਕਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛਤਰ ਪਹਿਨ ਲਿਆ । ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸੁਰ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਦੀ ਓਟ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ।
- ੨੧ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਡਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦੈਂਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਕੋਲ ਇੰਦਰ ਆ ਗਿਆ ॥੩॥
- ੨੨ ਪਉੜੀ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਦੁਰਗਾ ਰਾਣੀ ਨਹਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਬਾਹਰ ਇੰਦਰ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਖੜਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਇੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਥਿਆ (ਰਾਜ ਖੁਸ ਜਾਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ) ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ।

ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਪਣੀ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ। ਇਹ ਐਨ ਅਕੱਟ ਸ਼ਬੁਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ (ਨਾਨਕ ਨੀਚ)-ਹਉਂ ਕੂਕਰ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ (ਕੀਟ) ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਦਾਖਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਜਿਹੜਾ ਕਵੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਸਦੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਨਿਮੁਕਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸ਼ਬੁਤ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । (ੳ) ਐਥੋਂ ਪੂਰਨ ਹੀ ਵੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਤੋਂ ਹੀ ਦਾਨੋਂ ਦੇਵਤੇ ਸਿਰਜੇ ਤੇ ਤੋਂ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਸਾਜ ਕੇ) ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦਾਨੋਂ ਦੇਵਤੇ ਸਿਰਜੇ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ (ਸਾਧੂ ਸਤ੍ਰਜੁਗ ਤੇ ਅਧ ਸੀਲੀ ਤ੍ਰੇਤੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ? ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਨ ਲਈ (ਮਹਿਖਾਸੁਰ) ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਕਲਾ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਨਚਾਇਆ ? ਵਿਰਧੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੋਸਣ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰਬਤ ਧਰਤੀ ਪਰਬਤ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਥੀਮਾਂ ਦੇ ਟਿਕਣ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਕੌਣ ਹੈ ? ਰਾਮਚੰਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਲ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਉਸੇ ਨੇ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬਲ ਦਿੱਤਾ । ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਤੇ ਉਪਮਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਕੌਣ ਹੋਇਆ ? ਇਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਸਤਤ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ? ਐ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਘੋਖ ਕੇ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਲੱਭੋ ! ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ੨੧੨ ਭੀ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਪਰਚੇ ਦੇ ਪੰ: ੨੯ ਤੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਡੇ ਕੀਮਤੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ (ਨਾਮ) ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ, ਐਸਵਰਜ ਬੈਠਵ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨਾਮ ਤੇ ਨਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਦਾਸ ਦਾਸੀਆਂ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਨਾ ਹੋਕੇ ਇਕ ਜਿਓਣ ਜੋਤੀ ਸਵਾਦ ਭਰੀ ਵਸਤੂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਕੋਪਲ ਕਰੀਬ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਆਪਣੀ ਸਭਾ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਵਰਸਾਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਘਰ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਖੁਦ, ਘਰ, ਮੰਦਰ, ਸਰਾਈ, ਮਹਿਲ, ਮਾਝੀਆਂ, ਕੋਠਾ, ਕੋਠੀ ਚੰਬਾਰਾ, ਥੰਮ, ਥੰਮਣ, ਬੂਟਾ, ਦੁਆਰ, ਬਰਾਂਡਾ, ਬਾਰ, ਚਰਵਾਜੇ, ਕਿਵਾਜ਼, ਮੁਹਾਠ, ਸਰਦਲ, ਚੰਗਾਨ ਕੰਧ, ਭਿੰਤ ਭੀਤ, ਪੜਦਾ, ਤਖਤ, ਮੰਜੀ, ਮੰਜਾ, ਖਾਟ, ਖਟੋਲਾ, ਖਟੀਆ, ਸੋਜ, ਪੀੜੀ, ਤਿਲਾਈ, ਨਿਹਾਲੀ, ਲੋਫ ਸਿਰਗਾਣਾ, ਤਕੀਆ, ਚੌਖਾਈ, ਬੈਸਣ, ਬੈਠਕਾਂ, ਚੌਕਾ, ਝੁੱਲਾ, ਬੋਲਣ, ਸੁਆਹ, ਛਾਹ, ਛਾਈ, ਧੂਆਂ, ਚੱਕੀ, ਚਰਖਾ, ਚਾਟੀ ਮਟਕਾ, ਮਟਕੀ, ਮਟ, ਮਧਾਣੀ, ਨੇੜਾ, ਲੋਟਾ, ਗੜਵੀ, ਭਾਂਡਾ ਬਰਤਨ, ਸਾਬਣ, ਤੇਲ, ਕਮੀਜ਼, ਪਰਨਾ, ਧੌਤੀ, ਜਲ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ, ਮੋਵਾ, ਗੁਜ ਮਿੱਠਾ, ਮੋਦਾ, ਆਟਾ, ਚੂਨ,

ਹਾਲ ਦੀ ॥ ^੧ਛੀਨ ਲਈ ਠਕੁਰਾਈ ਸਾਤੇ ਦਾਨਵੀ ॥ ^੨ਲੋਕੀ ਤਿਹੀ ਫਿਰਾਈ ਦੋਹੀ
ਆਪਣੀ ॥ ਬੈਠੇ ਵਾਇ ਵਧਾਈ ਤੇ ਅਮਰਾਵਤੀ ॥ ^੩ਦਿੱਤੇ ਦੇਵ ਭਜਾਈ ਸਭਨਾ
ਰਾਕਸਾਂ ॥ ਕਿਨੈ ਨ ਜਿੱਤਾ ਜਾਈ ਮਹਖੇ ਦੈਤ ਨੂ ॥ ^੪ਤੇਰੀ ਸਾਮ ਤਕਾਈ ਦੇਵੀ
ਦੁਰਗ ਸਾਹ ॥੪॥ ਪਉੜੀ ॥ ^੫ਦੁਰਗਾ ਬੈਠ ਸੁਣਦੀ ਹੱਸੀ ਹੜਹੜਾਇ ॥ ਓਹੀ
ਸੀਹੁ ਮੰਗਾਇਆ ਰਾਕਸ ਭੱਖਣਾ ॥ ^੬ਚਿੰਤਾ ਕਰਹੁ ਨ ਕਾਈ ਦੇਵਾ ਨੂ ਆਖਿਆ ॥
ਰੋਹ ਹੋਈ ਮਹਾ ਮਾਈ ਰਾਕਸਿ ਮਾਰਣੇ ॥੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੭ਰਾਕਸਿ ਆਏ ਰੋਹਲੇ
ਖੇਤ ਭਿੜਨ ਕੇ ਚਾਇ ॥ ਲਸਕਨ ਤੇਗਾਂ ਬਰਛੀਆਂ ਸੂਰਜੁ ਨਦਰਿ ਨ ਪਾਇ ॥੬॥
ਪਉੜੀ ॥ ^੮ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ^੧ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ ਢੋਲ ਸੰਖ ਨਗਾਰੇ ਬੱਜੇ ॥ ਰਾਕਸਿ ਆਏ
ਰੋਹਲੇ ਤਰਵਾਰੀ ਬਖਤਰਾਂ^੨ ਸੱਜੇ ॥ ^੯ਜੁੱਟੇ ਸਉਹੇ ਜੁੱਧ ਨੂ ਇਕ ਜਾਤ ਨ ਜਾਣਨ
ਭੱਜੇ ॥ ਖੇਤ ਅੰਦਰਿ ਜੋਧੇ ਗੱਜੇ ॥੭॥ ਪਉੜੀ ॥ ^{੧੦}ਜੰਗ ਮੁਸਾਫਾ ਬੱਜਿਆ ਰਣ
ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ਚਾਵਲੇ ॥ ਝੂਲਨ ਨੇਜੇ ਬੈਰਕਾ^੩ ਨੀਸਾਣ ਲਸਨਿ ਲਸਾਵਲੇ ॥ ^{੧੧}ਢੋਲ
ਨਗਾਰੇ ਪਉਣ ਦੇ ਉੱਘਣ ਜਾਣ ਜਟਾਵਲੇ ॥ ਦੁਰਗਾ ਦਾਨੋ ਡਹੇ ਰਣ ਨਾਦ ਵੱਜਨ
ਖੇਤ ਭੀਹਾਵਲੇ ॥ ^{੧੨}ਬੀਰ ਪਰੇਤੇ ਬਰਛੀਏਂ ਜਣ ਡਾਲ ਚਮੁੱਟੇ ਆਵਲੇ ॥ ਇਕ
ਵੱਢੇ ਤੇਗੀ ਤੜਫੀਅਨ ਮਦ ਪੀਤੇ ਲੋਟਨਿ ਬਾਵਲੇ ॥ ^{੧੩}ਇਕ ਚੁਣ ਚੁਣ ਝਾੜਉ
ਕਢੀਅਨ ਰੇਤ ਵਿਚੋਂ ਸੁਇਨਾ ਡਾਵਲੇ ॥ ਗਦਾ ਤ੍ਰਿਸੂਲਾ ਬਰਛੀਆ ਤੀਰ ਵੱਗਨ
ਖਰੇ ਉਤਾਵਲੇ ॥ ^{੧੪}ਜਣ ਡਸੇ ਭੁਜੰਗਮ ਸਾਵਲੇ ॥ ਮਰ ਜਾਵਨ ਬੀਰ ਰੁਹਾਵਲੇ ॥੮॥
ਪਉੜੀ ॥ ^{੧੫}ਦੇਖਨ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨੂ ਰਣ ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ॥ ਧਾਏ ਰਾਕਸਿ ਰੋਹਲੇ
ਚਉਗਿਰਦੇ ਭਾਰੇ ॥ ^{੧੬}ਹੱਥੀ ਤੇਗਾ ਪਕੜਿਕੈ ਰਣ ਭਿੜੇ ਕਰਾਰੇ ॥ ਕਦੇ ਨ ਨੱਠੇ
ਜੁੱਧ ਤੇ ਜੋਧੇ ਜੁਝਾਰੇ ॥ ^{੧੭}ਦਿਲ ਵਿਚ ਰੋਹ ਬਢਾਇਕੈ ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਪੁਕਾਰੇ ॥
ਮਾਰੇ ਚੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਨੈ ਬੀਰ ਖੇਤ ਉਤਾਰੇ ॥ ਮਾਰੇ ਜਾਪਨ ਬਿਜੁਲੀ ਸਿਰ ਭਾਰਾ
ਮੁਨਾਰੇ ॥੯॥ ਪਉੜੀ ॥ ^{੧੮}ਚੋਟ ਪਈ ਦਮਾਮੇ ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਦੇਵੀ ਦਸਤ
ਨਚਾਈ ਸੀਹਣ ਸਾਰ ਦੀ ॥ ^{੧੯}ਪੇਟ ਮਲੰਦੇ ਲਾਈ ਮਹਖੇ ਦੈਤ ਨੂ ॥ ਗੁਰਦੇ ਆਂਦਾ
ਖਾਈ ਨਾਲੇ ਰੁੱਕੜੇ ॥ ^{੨੦}ਜੇਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਈ ਕਹੀ ਸੁਣਾਇਕੈ ॥ ਚੋਟੀ ਜਾਣ
ਦਿਖਾਈ ਤਾਰੇ ਧੂਮ ਕੇਤ ॥੧੦॥ ਪਉੜੀ ॥ ^{੨੧}ਚੋਟਾ ਪਵਨ ਨਗਾਰੇ ਅਣੀਆਂ
ਜੁੱਟੀਆਂ ॥ ਧੂਹ ਲਈਆ ਤਰਵਾਰੀ ਦੇਵਾਂ ਦਾਨਵੀ ॥ ^{੨੨}ਵਾਹਨ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ ਸੂਰੇ ਸੰਘਰੇ ॥

ਓ ਕੰਧਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਸਕੰਧਾ ਵਰ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਯੁੱਧ ਵੇਲੇ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਉੱਪਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਫੌਜ ।

ਅ ਬਖਤਰ (ਲੋਹੇ ਦੇ ਜਾਲ ਜਾਂ ਕੀਟਾਂ ਜਾਂ ਸੰਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਵਚ ਆਦਿ ਜਹਾ ਬਸਤਰ

੮ ਬੈਰਕਾਂ ਇਹ ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ । ਸ-ਨੂਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਖੁਸ਼ਕੀ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਲਈ ਉੱਚੇ ਮੁਨਾਰੇ ਉਸਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ
ਰੱਖੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਫੋਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਢੋਲ ਤੇ ਡਗਾ ਮਾਰਨ ਦੇ ਤਾਰ ਦੀ ਟਿਕ-ਟਿਕ ਵਾਂਗ ਹਿਸਾਬ ਸੀ ਜੋ
ਇਕ ਮੁਨਾਰੇ ਤੋਂ ਦੂਜਾ, ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਤੀਜਾ ਖਬਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ।

੧੦ ਮਲੰਦਾ ਸ਼ਬਦ ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁਤਾ ਬਕਵਾਸ ਤੇ ਸ਼ੇਖੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ।

ਲੁਣ, ਸ਼ੱਕਰ, ਨਿਥਾਰ (ਮਿਸਰੀ) ਚਾਵਲ, ਦਾਲ, ਭਾਤ ਖਿਚੜੀ, ਲਿੱਪੀ, ਘਿਉ, ਖੰਡ, ਆਟੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ (ਸੂਤਾ) ਸੀਰਾ, ਮਾਖਿਓ, ਦੁੱਧ, ਮਾਤਾ
ਕਰਕਰਾ (ਕਰਾਰੀ ਪੰਜੀਰੀ) ਮੱਖਣ, ਛਾਛ, ਲੱਸੀ ਆਦਿ । ਇਹਨਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਟੁਕ ਵਜੋਂ ਤਾਂਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ
ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਉੱਘੜੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਜੇ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਵਿਸ਼ਵੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦਿਸ ਆਵੇ । ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਧੰਧੇ ਵਿਚ ਰੱਤ ਹੈ,
ਦਿਨ ਰਾਤ ਘੱਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵਾਲੀ ਰੂਹ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਦੇ ਅੰਖਰ ਕੰਨੀ ਪੈ ਜਾਣ, ਕਿ ਭਾਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰ (ਉਸ ਦਾ
ਸਿਮਰਨ ਕਰ) ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਝੱਟ ਦੇ ਉਤਰ ਮਿਲੇਗਾ । ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਿਟੀ ਨਾਲ ਮਿਟੀ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵੇਹਲ ਕਿਥੇ ਹੈ—ਸਿਮਰਨ ਦੀ ।
ਸਰਬਰਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ, ਹਾਲੀ, ਕਿਰਸਾਣੀ, ਵਤ ਲਗਣਾ ਹਲ ਵਾਹੁਣਾ ਬੀਜ, ਬੀਜਣਾ, ਰੋਪਣਾ, ਗੁੱਡਣਾ ਸਿੰਜਾਈ ਕਰਨੀ
ਹਲ ਪੰਜਾਲੀ ਬਲਦ ਜੋਗ, ਹਰਫ ਮਾਲੂ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਟਿੱਡਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਧਾਰ, ਖੂਹ, ਨਿਸਾਰ, ਆਦਾ ਖੇਤ ਸੁਹਾਗਾ, ਖੇਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਰਾਖੀ ਤੋਂ
ਵਾਈ ਤੇ ਬੋਹਲ ਤੇ ਘਰ ਆਉਣ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਰਤ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨੂੰ
ਬੀਜ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰਕੇ ਸਿਰਮਨ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਕਰ । ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਨਿੱਜ ਘਰ ਨੂੰ ਬੋਹਲ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ । ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ
ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਉਤੇ ਇੰਝ ਢੁਕਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖ ਘੱਟਾ ਨਹੀਂ ਘੱਤ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੁਕਾਨ ਦਾਰ ਹੋਣੀ ਵਾਲਾ ਹੱਟਵਾਣੀਆਂ ਪਾਈ-
ਪਾਈ, ਧੌਲੇ-ਧੌਲੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਕਰੀਏ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ਸਿਰ ਖੁਰਕਣ ਦੀ ਤੇ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ । ਗੁਰਬਾਣੀ

- ੧ ਜੋ ਸਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ । ਐ ਮਾਤਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਤਾਂ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਦੇਵਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੀ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ ।
- ੨ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਆਰਾਪੁਰੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰ ਵਧਾ ਕੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ।
- ੩ ਸਾਰੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਮਹਿਮੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਿਆ । ਇਹ ਬੜਾ ਆਕੀ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ।
- ੪ ਹਾਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਤੱਕੀ ਹੈ । ਐ ਮਾਤਾ ਦੁਰਗਾ ਸ਼ਾਹ ! ॥੪॥
- ੫ ਪਉੜੀ ॥ ਦੇਵੀ, ਇੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਖਿੜ-ਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸ ਪਈ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਜੋ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਵਾਲਾ ਸੀ ।
- ੬ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪ ਮਹਾਂਮਾਈ ਰੋਹ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ॥੫॥
- ੭ ਦੁਰਗਾ ॥ ਜਿਸ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਗੁਜ਼ੈਲੇ ਲੜਨ ਦੇ ਲਈ ਆ ਗਏ ਚਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਤੋਗਾਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ, ਬਰਛੀਆਂ ਇਉਂ ਲਿਸ਼ਕਣ ਲੱਗੀਆਂ ਕਿ ਸੂਰਜ ਢੱਕ ਲਿਆ ਦਿਸ਼ਟਾਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ॥੬॥
- ੮ ਪਉੜੀ ॥ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਮੂੰਹ ਹੋ ਗਏ । ਦੈਤ ਬੜੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ, ਸੰਜੋਆਂ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਜ਼ਰਾ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ।
- ੯ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਜੁੱਟ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਕਦੇ ਭੱਜਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ । ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੱਜ ਪਏ ॥੭॥
- ੧੦ ਪਉੜੀ ॥ ਜੰਗੀ ਵਾਜਾ ਵੱਜਿਆ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਘੋਰ ਪੈ ਗਈ ਬੜੇ ਚਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜ ਪਏ । ਨੇਜੇ ਤੇ ਨੇਜਿਆ ਤੋਂ ਬੰਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਝੰਡੀਆਂ ਝੂਲਣ ਲੱਗੀਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਲਿਸ਼ਕਣ ਵਾਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਹਨ ।
- ੧੧ ਢੋਲ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਇਉਂ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਬੁੜ੍ਹਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਦੈਤ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਡਹ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਵਾਜੇ ਬੜੇ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ (ਗੂੰਜ ਰਹੇ ਹਨ) ।
- ੧੨ ਸੂਰਮੇ ਬਰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਇਉਂ ਪਰੋਏ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ
- ਟਾਹਣੀ ਨਾਲ ਅੱਲੇ ਚਿੱਬੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਤੇਗਾਂ ਨਾਲ ਵੱਢੇ ਹੋਏ ਤੜਫਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਕੇ ਲਿਟਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਝਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੁਕਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੱਭ ਕੇ ਇਉਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰੇਤ ਵਿਚੋਂ ਸੁਨਿਆਰੇ ਸੋਨਾ ਕੱਢਦੇ ਹਨ । ਗਦਾਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲਾਂ, ਬਰਛੀਆਂ ਤੇ ਤੀਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਸੱਪ ਨੇ ਡੰਗ ਮਾਰ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗੁਜ਼ੈਲੇ ਸੂਰਮੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੮॥
- ੧੫ ਪਉੜੀ ॥ ਤੇਜ਼ਵਾਨ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਨਗਾਰਿਆਂ ਨੇ ਘੋਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੈਤ ਦੌੜ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਹੋ ਗਏ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ।
- ੧੬ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੇਗਾਂ ਪਕੜ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਭਿੜਦੇ ਹਨ । ਤੇਜ਼ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਚੰਡੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਏ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧੇ ਕਦੇ ਵੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਨੱਠੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ।
- ੧੭ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਵਧਾ ਕੇ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਚੰਡੀ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸੱਥਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮਹੱਲ ਦੇ ਮੁਨਾਰੇ ਢਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੯॥
- ੧੮ ਪਉੜੀ ॥ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟ, ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਫੌਲਾਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਘੁੰਮਾਈ ।
- ੧੯ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮਹਿਮੇ ਦੈਤ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਤੇ ਪਸਲੀਆਂ ਖਾ ਗਈ ਤੇ ਫੇਫੜੇ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ ।
- ੨੦ ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਈ ਉਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਬੋਦੀ ਵਾਲੇ ਤਾਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੀ ਚੋਟੀ ਆ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧੂਮ ਕੇਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧੦॥
- ੨੧ ਪਉੜੀ ॥ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟਾਂ ਪਈਆਂ, ਫੌਜਾਂ ਜੁੱਟ ਗਈਆਂ । ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖਿੱਚ ਲਈਆਂ ਮਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ।
- ੨੨ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸੂਰਮੇ ਸੰਘਰੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ ।

੧੩ ਦਾ ਸੂਰਜ ਇਥੇ ਵੀ ਚਾਨਣ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੱਟੀ-ਹੱਟ ਪਟਣ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸੌਦਾ, ਵੱਖਰ-ਵਟਣ, ਵਪਾਰ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਰਸਾਂ, ਤੱਕੜੀ, ਤਰਾਜ਼, ਤੋਲਣਹਾਰ ਵੱਟੇ (ਪਰਮਾਣ) ਹੱਟੀ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਭੱਭੇ ਭਾਂਡੇ ਤੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਵਸਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ ਇੰਜ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਧੰਨ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿਚ ਵੀ (ਨਾਰਾਇਣ ਨਰਪਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ) ਨੂੰ ਕਦੀ ਭੁੱਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ : (ਨਾਰਾਇਣ ਨਰਪਤਿ ਨਮਸਕਾਰੈ ॥ ਐਸੇ ਗੁਰ ਕਉ ਬਲ-ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਆਪਿ ਮੁਕਤਿ ਮੋਹਿ ਤਾਏ) ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਅੰਗ : ੧੩੦੧॥

ਕਹਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਸਤਾਕੁ ॥ ਦੀਨ ਝੁਨੀਆਂ ਏਕ ਝੂਹੀ ਸਭ ਖਲਕ ਹੀਤੇ ਪਾਕੁ ॥ ਅੰਗ : ੧੩੪॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਿਥੇ ਆਦਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਲਈ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀਰ ਬਣਕੇ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ, ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਅਣਖ ਲਈ ਮਰ ਕੇ ਮਿਟ ਜਾਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਰੇਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰਕ ਕੰਮ ਖੇਤੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਰਮਾਮਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਸਫਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਿਥੇ ਇਹਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਹਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਉਹਨਾਂ ਖਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਵੰਗ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਇਕੋ ਅਕਾਲ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਮਨੋਰਥ, ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪਰਾਰਾ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੯੯੫ ਡਾਕਟਰ ਦਵਿੰਦਰ ਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ । ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਉਪਮਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਿਥਵ ਮਸਮੂਨਾ ਲਮੇਰਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਅੰਸ ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਪੰਨਾ ੪ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਤੇ ਲਮੇਰੀ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਵਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ, ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੋਈ ਬੀਰਤਾ ਤੇ ਜਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਨੇਕੀ ਤੇ ਬਦੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਬੀਰ ਰਸੀ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਤੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਪੂਬ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਵਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਰੂਪਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੋਵੇਂ ਲੱਛਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ । ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਦੋਵਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਬਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦਾ ਜਸ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਬੀਰ ਰਸੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਭੀ ਬਾਪੂਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਨਵੀਨਤਾ ਲਿਖਣ ਢੰਗ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੰਦ ਅਲੰਕਾਰ ਰਸ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਤੁਰ ਭੰਡਾਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਥੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਪਾਠਕ ਪਾਠ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਅੰਗ : ੮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਉਪਮਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

੧ਵਰੈ ਰੱਤੁ ਝੁਲਾਰੀ ਜਿਉ ਗੋਰੂ ਬਾਬਤਾ ॥ ੨ਦੇਖਨ ਬੈਠ ਅਟਾਰੀ ਨਾਰੀ ਰਾਕਸਾਂ ॥
 ਪਾਈ ਧੂਮ ਸਵਾਰੀ ਦੁਰਗਾ ਦਾਨਵੀ ॥੧੧॥ ਪਉੜੀ ॥ ੩ਲੱਖ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਨ
 ਆਮੋ ਸਾਮਣੇ ॥ ਰਾਕਸ ਰਣੇ ਨ ਭੱਜਨ ਰੋਹੇ ਰੋਹਲੇ ॥ ੪ਸੀਹਾਂ ਵਾਗੂ ਗੱਜਨ ਸਭੇ
 ਸੂਰਮੇ ॥ ਤਣਿ ਤਣਿ ਕੈਬਰ ਛੱਡਨ ਦੁਰਗਾ ਸਾਮਣੇ ॥੧੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ੫ਘੁਰੇ
 ਨਗਾਰੇ ਦੋਹਰੇ ਰਣ ਸੰਗਲੀਆਲੇ ॥ ਧੂੜਿ ਲਪੇਟੇ ਧੂਹਰੇ ਸਿਰਦਾਰ ਜਟਾਲੇ ॥
 ਉੱਖਲੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਜਿਨਾ ਮੁਹਿ ਜਾਪਨ ਆਲੇ ॥ ਧਾਏ ਦੇਵੀ ਸਾਮਣੇ ਬੀਰ
 ਮੁਛਲੀਆਲੇ ॥ ੬ਸੁਰਪਤ ਜੇਹੇ ਲੜ ਹਟੇ ਬੀਰ ਟਲੇ ਨ ਟਾਲੇ ॥ ਗੱਜੇ ਦੁਰਗਾ
 ਘੇਰਿਕੈ ਜਣੁ ਘਣੀਅਰ ਕਾਲੇ ॥੧੩॥ ਪਉੜੀ ॥ ੭ਚੋਟ ਪਈ ਖਰਚਾਮੀ ਦਲਾਂ
 ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਘੇਰ ਲਈ ਵਰਿਆਮੀ ਦੁਰਗਾ ਆਇਕੈ ॥ ੮ਰਾਕਸ ਵਡੇ ਅਲਾਮੀਆਂ
 ਭੱਜ ਨ ਜਾਣਦੇ ॥ ਅੰਤ ਹੋਏ ਸੁਰਗਾਮੀ ਮਾਰੇ ਦੇਵਤਾ ॥੧੪॥ ਪਉੜੀ ॥ ੯ਅਗਣਤ
 ਘੁਰੇ ਨਗਾਰੇ ਦਲਾਂ ਭਿੜੰਦਿਆਂ ॥ ਪਾਏ ਮਹਖਲ ਭਾਰੇ ਦੇਵਾਂ ਦਾਨਵਾਂ ॥ ੧੦ਵਾਹਨ
 ਛੱਟ ਕਰਾਰੇ ਰਾਕਸਿ ਰੋਹਲੇ ॥ ਜਾਪਨ ਤੇਗੀਆਰੇ ਮਿਆਨੋ ਧੂਹੀਆਂ ॥ ੧੧ਜੋਧੇ
 ਵਡੇ ਮੁਨਾਰੇ ਜਾਪਨ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ॥ ਦੇਵੀ ਆਪ ਸਵਾਰੇ ਪੱਥਾ ਜਵੇਹਟੇ ॥ ੧੨ਕਦੇ
 ਨ ਆਖਨ ਹਾਰੇ ਧਾਵਨ ਸਾਮਣੇ ॥ ਦੁਰਗਾ ਸਭ ਸੰਘਾਰੇ ਰਾਕਸਿ ਖੜਗ ਲੈ ॥੧੫॥
 ਪਉੜੀ ॥ ੧੩ਉਮਲ ਲਥੇ ਜੋਧੇ ਮਾਰੂ ਬੱਜਿਆ ॥ ਬੱਦਲ ਜਿਉ, ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਰਣ
 ਵਿਚਿ ਗੱਜਿਆ ॥ ੧੪ਇੰਦ੍ਰ ਜੇਹਾ ਜੋਧਾ ਮੈਥਉ ਭੱਜਿਆ ॥ ਕਉਣੁ ਵਿਚਾਰੀ ਦੁਰਗਾ
 ਜਿਨ ਰਣੁ ਸਜਿਆ ॥੧੬॥ ੧੫ਵੱਜੇ ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਤੀਰ ਫਿਰੇ
 ਰੈਬਾਰੇ ਆਮੋ ਸਾਮਣੇ ॥ ੧੬ਅਗਣਤ ਬੀਰ ਸੰਘਾਰੇ ਲਗਦੀ ਕੈਬਰੀ ॥ ਡਿੱਗੇ ਜਾਣਿ
 ਮੁਨਾਰੇ ਮਾਰੇ ਬਿੱਜੁ ਦੇ ॥ ੧੭ਖੁਲੀ ਵਾਲੀ ਦੈਤ ਅਹਾੜੇ ਸਭੇ ਸੂਰਮੇ ॥ ਸੁੱਤੇ ਜਾਣਿ
 ਜਟਾਲੇ ਭੰਗਾਂ ਖਾਇਕੈ ॥੧੭॥ ਪਉੜੀ ॥ ੧੮ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ ਨਾਲਿ ਧਉਸਾ
 ਭਾਰੀ ॥ ਕੜਕ ਉਠਿਆ ਫਉਜ ਤੇ ਵਡਾ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥ ੧੯ਲੈ ਕੈ ਚਲਿਆ ਸੂਰਮੇ
 ਨਾਲਿ ਵਡੇ ਹਜਾਰੀ ॥ ਮਿਆਨੋ ਖੰਡਾ ਧੂਹਿਆ ਮਹਖਾਸੁਰ ਭਾਰੀ ॥ ੨੦ਉਮਲ ਲੱਥੇ
 ਸੂਰਮੇ ਮਾਰ ਮਚੀ ਕਰਾਰੀ ॥ ਜਾਪੇ ਚੱਲੇ ਰਤ ਦੇ ਸਲਲੇ ਜਟਧਾਰੀ ॥੧੮॥
 ਪਉੜੀ ॥ ੨੧ਸੱਟ ਪਈ ਜਮਧਾਣੀ ਦਲਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਧੂਹਿ ਲਈ ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ ਦੁਰਗਾ
 ਮਿਆਨ ਤੇ ॥ ੨੨ਚੰਡੀ ਰਾਕਸਿ ਖਾਣੀ ਵਾਹੀ ਦੈਤ ਨੂੰ ॥ ਕੋਪਰ ਚੁਰ

ਉ ਖਰਚਾਮੀ (ਖਰ ਖੋਤੇ ਦੇ ਚਮੜੇ ਨਾਲ ਮੜਿਆ ਨਿਗਾਰ)। ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਖਰਚਾਵ ਇਕ ਵਾਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਨਗਾਰੇ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਹੇਠਾਂ ਗੋਲ ਨਹੀਂ, ਤਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅ ਅਲਾਮੀ (ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ)

੮ (ਅ-ਗਣਤ-ਬੋਲੇ)

ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਠ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ, ਕਿਤਾਕਾਰੀ, ਅਸਮਾਨੀ ਛੂਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਮਿਥਿਹਾਸਕਤਾ, ਦੁਨਿਆਈ ਪੱਖ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਆਦਿ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ (ਟਾਹਟੀ ਨਾਲ ਆਵਲੇ ਰਿਪਕੇ ਹੋਣਾ) ਫੁਲ ਖਿਜਨਾ, ਸਿਆਲਾ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਭਿਖਰਨਾ, ਝੜੀ ਦਾ ਲੱਗਣਾ, ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਕਿਸਤੀ ਦਾ ਡਗਮਗੋਣਾ, ਅਨਾਰ ਨੂੰ ਲਾਲ ਫੁੱਲ ਲੱਗਣਾ। ਕਿਤਾਕਾਰੀ ਪੱਖ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਫਸਲ ਕੱਟਣਾ, ਸੁਨਿਆਰੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਢਾਲਣਾ, ਤਰਖਾਨ ਦਾ ਆਰੇ ਨਾਲ ਬੁਟੇ ਕੱਟਣਾ। ਘੁਮਿਆਰ ਦਾ ਬਰਤਨ ਬਨਾਉਣਾ, ਬਾਜੀਗਰ ਦਾ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣਾ, ਹਲਵਾਈ ਦਾ ਬੜੇ ਵਿੱਠਣਾ ਆਦਿ। ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਸੰਦਰਭ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ੮, ੯, ੧੧, ੨੭, ੩੫, ੪੨ ਦੀ ਪਉੜੀ ਆਦਿ। ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਉਪਮਾਵਾਂ ੮, ੧੨, ੧੫, ੪੧ ਵੀ ਆਦਿ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੋਰ ਵਾਂਗ ਗੱਜਣਾ, ਭੋਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖਉਰੂ ਪਾਉਣਾ, ਬੋਰਨੀ ਵਾਂਗ ਗੱਜਣਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਅਸਮਾਨੀ ਛੂਹ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਉਪਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ, ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਕੜਕਣਾ, ਬਦਲ ਵਾਂਗ ਗਰਜਣਾ ਕਾਲੇ ਬਦਲ ਦੀ ਘਟਾਵਾਂ, ਮੁਨਾਰੇ ਤੇ ਪਰਬਤ ਜੇਹੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬੋਲੇ ਡਿੱਗਣਾ, ਅਸਮਾਨੀ ਤਾਰੇ ਟੁੱਟਣਾ, ਸਵਰਗ ਦੀਆਂ ਅਪੰਛਰਾ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ੪੫ ਤੇ ੪੬ ਹਾਜੀ, ਕਾਜੀ, ਨਿਵਾਜੀ, ਗੰਗਾ ਦਾ ਨਾਵਣ ਆਦਿ। ਖੋਰ ਮੈਂ ਤੂਲ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵਾਂ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਪਾਠਕ ਸਮਝ ਲੈਣ। ਅੰਗ : ੯ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਬਿਜਲੀਆਂ ਉਪਮਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਪਮਾਵਾਂ ਸੁਚੱਜੇ, ਸੁੰਦਰ, ਉਚਿਤ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਘਰੇਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਉਪਮਾਵਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਰਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਰਸਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਆਬਾਦ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਹਲਵਾਈ ਬੜੇ ਪਕਵਾਨ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਸਰੀਕੇ ਨੂੰ ਭਾਜੀ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨੂਹਾਂ, ਪੀਆਂ, ਲਾਤਾਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਬਲ-ਉਬਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਪਮਾਵਾਂ ਢੋਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਅਸਮਾਨੀ ਵਾਧੂ ਮੰਡਲ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ।

- ੧ ਰੱਤ ਦੀਆਂ ਝਾਲਾਰਾਂ ਇਉਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਲਾਲ ਹੋ ਕੇ ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਟਾਰੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠੀਆਂ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਦੁਰਗਾ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ, ਉਠ ਆਦਿ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ॥੧੧॥
- ੩ ਪਉੜੀ ॥ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਨਗਾਰੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਹਨ । ਗਿਲੇ-ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਭਰੇ ਹੋਏ ਦੈਂਤ ਰਣ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ।
- ੪ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਧਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੧੨॥
- ੫ ਪਉੜੀ ॥ ਦੋਹਰੇ ਨਗਾਰੇ ਜੋ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਘੁੱਕਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ । ਪੂਝ ਵਿਚ ਲਿੱਬੜੇ ਹੋਏ ਲੇਬੂ-ਪੇਬੂ ਸਰਦਾਰ ਜਟਾਂ-ਕੋਸਾਂ ਵਾਲੇ ।
- ੬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਉਖਲੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਮੂੰਹ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕੰਧ ਵਿਚ ਆਲੇ ਬਣਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੇਵੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜੇ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ।
- ੭ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਜਿਹੇ ਲੜ ਕੇ ਹਟ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਟਾਲੇ ਨਾ ਗਏ । ਉਹ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਗੱਜੇ ਜਾਣੇ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਹੀ ਹਨ ॥੧੩॥
- ੮ ਪਉੜੀ ॥ ਖੋਤੇ ਦੇ ਚਮੜੇ ਨਾਲ ਮੜੇ ਹੋਏ ਨਗਾਰਿਆਂ ਤੇ ਚੋਟ ਵੱਜੀ ਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਸੂਰਮੀ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਆ ਕੇ ।
- ੯ ਦੈਂਤ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਸਨ ਜੋ ਭੱਜਣ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਅੰਤ ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ॥੧੪॥
- ੧੦ ਪਉੜੀ ॥ ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਨਗਾਰਿਆਂ ਨੇ ਘੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਦਲਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਸਮੇਂ । ਝੋਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖੌਰੂ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਪਏ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ ।
- ੧੧ ਗੁਸੈਲੇ ਦੈਂਤ ਬੜੇ ਹੋਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੜੇ ਕਰਾਰੇ ਫੱਟ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਆਰੇ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ
- ੧੨ ਦੈਂਤ ਸੂਰਬੀਰ ਵੱਡੇ ਮੁਨਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਏ ਖੇਤ ਵਿਚ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜੋ ਦੇਵੀ ਨੇ ਆਪ ਪਰਬਤਾਂ ਜਿਹਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਦਾ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੩ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਰ ਗਏ ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਦੇਵੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਬੜੇ ਹੋਰ ਮਤੇ ਦੈਂਤ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ॥੧੫॥
- ੧੪ ਪਉੜੀ ॥ ਚਾਅ ਨਾਲ ਉਛਲ ਕੇ ਪੈ ਗਏ ਸੂਰਮੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਾਰੂ ਵਾਜਾ ਵੱਜਿਆ । ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਰਣ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਗੱਜਿਆ ।
- ੧੫ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇੰਦਰ ਜਿਹਾ ਬਲਵਾਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇਵੀ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚਾਰੀ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਅੰਝਨ ਵਾਲੀ ਕੱਟ ਰੋਈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਸਜਿਆ ਹੈ ? ॥੧੬॥
- ੧੬ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ । ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਇਆ । ਤੀਰ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਵਣਾਏ ਗਏ । ਇੰਧਰ ਤੋਂ ਉੱਧਰ, ਉੱਧਰ ਤੋਂ ਇੰਧਰ ਚਲਾਏ ਗਏ ।
- ੧੭ ਅਣਗਿਣਤ ਯੋਧੇ ਇਉਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ । ਦੈਂਤ ਮੁਨਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਏ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ।
- ੧੮ ਵਾਲ ਖੁੱਲੇ ਹੋਏ, ਸਾਰੇ ਦੈਂਤ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਸਨ । ਜਾਣੇ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਭੰਗ ਛਕ ਕੇ ਲੰਮੇ ਪਏ ਹਨ ॥੧੭॥
- ੧੯ ਪਉੜੀ ॥ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਮੂੰਹ ਹੋਏ ਨਾਲ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਪੌਸਾ ਹੈ । ਵੱਡਾ ਹੰਕਾਰੀ ਦੈਂਤ ਕੜਕ ਕੇ ਫੌਜ 'ਤੇ ਆ ਪਿਆ ।
- ੨੦ ਨਾਲ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੀ ਸੂਰਮੇ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਤੇ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਨੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਖੰਡਾ ਧੂਹ ਲਿਆ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ ।
- ੨੧ ਸੂਰਮੇ ਉਛਲ ਕੇ ਪੈ ਗਏ ਤੇ ਬੜੀ ਕਰੜੀ ਮਾਰ ਮਚ ਗਈ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਗੰਗਾ ਵਗਦੀ ਸੀ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਵਗ ਤੁਰਿਆ ਹੈ ॥੧੮॥
- ੨੨ ਪਉੜੀ ॥ ਪੌਸਿਆਂ 'ਤੇ ਸੱਟ ਇਉਂ ਵੱਜਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਭੰਡੇ ਜਮਦੂਤ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਵੀ ਤਲਵਾਰ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਈ ।
- ੨੩ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚੰਡੀ ਨੇ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਮਹਿਖਾਸੂਰ ਦੈਂਤ 'ਤੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ

ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਇਕ ਫੁਲਵਾੜੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਪਰਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸੁਚਜਤਾ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਤ ਚਲਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਕਰਤਵ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਧੜੀਆਂ ਭਰ-ਭਰ ਕੇ ਤੋਲ-ਤੋਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇਪਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਣ-ਮਿਣ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਉਪਮਾਵਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਸੁਖੰਜੀ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਵੁੱਤੀ ਤੇ ਸਜੀਵ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਂਚ ਵਫ਼ਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਨਵੰਬਰ ੧੯੬੬ ਪੰ. ੨੬ ਤੇ ਗਿ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਕਾਦਰੂ ਕਿਨੇ ਨ ਲਖਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ :

ਕਾਦਰੂ ਕਿਨੇ ਨ ਲਖਿਆ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ ॥

ਇਕ ਦੂ ਕੁਦਰਤਿ ਲਖ ਕਰਿ ਲਖ ਬਿਅੰਤ ਅਸੰਖ ਅਪਾਰਾ ॥੪॥ ਵਾ ੧॥

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਸੂਖ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਵਜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਮਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਕ ਰੋਮ ਭਾਵ ਐਟਮ ਦੇ ਜ਼ਰੇਰੇ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਰਚਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ । ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਵਿਚ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਆਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੀ ਜੀਵਨ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਤਕਥਨੀ ਨਹੀਂ । ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੈ ਸੁਰ ਤੇ ਅਸੁਰ, ਨੇਕੀ ਤੇ ਬਦੀ, ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਂਤ ਭਾਵ-ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦੇਵੀ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਤੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭਾਵ ਧਰਮ ਤੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਰਮ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ । ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨੇਕੀ ਦੇ ਗੁਣ ਵੱਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਬਦੀ ਦੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਸਮੋਤਰਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਰਾਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਦਾ ਹੈ—ਤੇ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਕਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਬਲ ਤੇ ਅਮਰ ਧਾ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵਜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਵਰਤਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਸਚਾਈ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾ ਕਹੋ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ । ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਿਟੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਪਰ ਇਹ ਭੇਦ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨੇ ਬਿਨਾ ਅਸੀਂ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕੀ ਜਿਹੜੇ ਪਰੇ ਨ ਪ੍ਰਭ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਵਾ : ੧॥ ਪੰ. ੧੭॥ ਭਾ. ਗੁ. ਦਾ. ਜੀ ॥

ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਦਰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮਹਾਂਵਾਕ ਤਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਜੋਤਿ ਸਚਾਈ ਸੋਹੰ ਭੇਦੁ ਨ ਕੋਈ ਜੀਉ ॥

ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥ ਅੰਗ : ੫੯੬॥

ਜੋ ਅੰਤਰਿ ਸੋ ਬਾਹਰਿ ਦੇਖਹੁ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਈ ਜੀਉ ॥੨॥ ਮ. ੧॥

'ਚਵਾਣੀ ਲਈ ਕਰਗ ਲੈ ॥ ਪਾਖਰ^੧ ਤੁਰਾ ਪਲਾਣੀ ਰੜਕੀ ਧਰਤ ਜਾਇ ॥
 'ਲੈਦੀ ਅਘਾ ਸਿਧਾਣੀ ਸਿੰਗਾਂ ਧਉਲ ਦਿਆ^੨ ॥ ਕੂਰਮ ਸਿਰ ਲਹਿਲਾਣੀ ਦੁਸਮਨ
 ਮਾਰਿ ਕੈ ॥ 'ਵੱਢੇ ਗਨ ਤਿਖਾਣੀ ਮੂਏ ਖੇਤ ਵਿਚ ॥ ਰਣ ਵਿਚ ਘੱਤੀ ਘਾਣੀ
 ਲੋਹੂ ਮਿਜ ਦੀ ॥ 'ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਕਹਾਣੀ ਚੱਲਗ ਤੇਗ ਦੀ ॥ ਬਿਧਣ ਖੇਤ ਵਿਹਾਣੀ
 ਮਹਖੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ॥੧੯॥ 'ਇਤੀ ਮਹਖਾਸਰ ਦੈਤ ਮਾਰੇ ਦੁਰਗਾ^੩ ਆਇਆ ॥ ਚਉਦਹ
 ਲੋਕਾ ਰਾਣੀ ਸਿੰਘੁ ਨਚਾਇਆ ॥ 'ਮਾਰੇ ਵੀਰ ਜਟਾਣੀ ਦਲ ਵਿਚਿ ਅਗਲੇ ॥
 ਮੰਗਨ ਨਾਹੀ ਪਾਣੀ ਦਲੀ ਹੰਕਾਰ ਕੈ ॥ 'ਜਣ ਕਰੀ ਸਮਾਇ ਪਠਾਣੀ ਸੁਣਿਕੈ
 ਰਾਗ ਨੂ ॥ ਰੱਤੂ ਦੇ ਹੜਵਾਣੀ ਚਲੇ ਬੀਰ ਖੇਤ ॥ ਪੀਤਾ ਛੁੱਲੁ ਇਆਣੀ ਘੂਮਨ
 ਸੂਰਮੇ ॥੨੦॥ 'ਹੋਈ ਅਲੋਪੁ ਭਵਾਨੀ ਦੇਵਾਂ ਨੂ ਰਾਜੁ ਦੇ ॥ ਈਸਰ ਦੀ ਬਰਦਾਨੀ
 ਹੋਈ ਜਿੱਤ ਦਿਨ ॥ 'ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਗੁਮਾਨੀ ਜਨਮੇ ਸੂਰਮੇ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਰਜਧਾਨੀ
 ਤੱਕੀ ਜਿੱਤਨੀ ॥੨੧॥ 'ਇੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਤੇ ਧਾਵਣਾ ਵਡ ਜੋਧੀ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ॥
 ਸੰਜ ਪਟੇਲਾ ਪਾਖਰਾ ਭੇੜ ਸੰਦਾ ਸਾਜੁ ਬਣਾਇਆ ॥ 'ਜੰਮੇ ਕਟਕ ਅਛੂਹਣੀ^੪
 ਅਸਮਾਨੁ ਗਰਦੀ ਛਾਇਆ ॥ ਰੋਹ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸਿਧਾਇਆ ॥੨੨॥ ਪਉੜੀ ॥
 'ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਅਲਾਇਆ ਵਡ ਜੋਧੀ ਸੰਘਰ ਵਾਏ ॥ ਰੋਹ ਦਿਖਾਲੀ ਦਿੱਤੀਆ
 ਵਰਿਆਮੀ ਤੁਰੇ ਨਚਾਏ ॥ 'ਘੁਰੇ ਦਮਾਮੇ ਦੋਹਰੇ ਜਮ ਬਾਹਣ ਜਿਉ ਅਰੜਾਏ ॥
 ਦੇਉ ਦਾਨੋ, ਲੁੱਝਣ ਆਏ ॥੨੩॥ ਪਉੜੀ ॥ 'ਦਾਨੋ ਦੇਉ ਅਨਾਗੀ ਸੰਘਰੁ
 ਰੱਚਿਆ ॥ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਜਣ ਬਾਗੀ, ਬਾਣੇ ਜੋਧਿਆ ॥ 'ਭੂਤਾਂ ਇੱਲਾਂ ਕਾਗੀ,
 ਗੋਸਤੁ ਭੱਖਿਆ ॥ ਹੁਮੜ ਧੁਮੜ ਜਾਗੀ, ਘੱਤੀ ਸੂਰਿਆ ॥੨੪॥ 'ਸੱਟ ਪਈ
 ਨਗਾਰੇ ਦਲਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਦਿੱਤੇ ਦੇਉ ਭਜਾਈ, ਮਿਲਿਕੈ ਰਾਕਸੀ ॥ 'ਲੋਕੀ
 ਤਿਹੀ ਫਿਰਾਈ, ਦੋਹੀ ਆਪਣੀ ॥ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਸਾਮ ਤਕਾਈ ਦੇਵਾਂ ਡਰਦਿਆ ॥
 ਆਂਦੀ ਚੰਡ ਚੜਾਈ ਉਤੇ ਰਾਕਸਾਂ ॥੨੫॥ ਪਉੜੀ ॥ 'ਆਈ ਫੇਰ ਭਵਾਨੀ
 ਖਬਰੀ ਪਾਈਆਂ ॥ ਦੈਤ ਵਡੇ ਅਭਮਾਨੀ ਹੋਏ ਏਕਠੇ ॥ 'ਲੋਚਨ ਧੂਮ ਗੁਮਾਨੀ
 ਰਾਇ ਬੁਲਾਇਆ ॥ ਜਗ ਵਿਚ ਵਡਾ ਦਾਨੋ ਆਪ ਕਹਾਇਆ ॥ 'ਸੱਟ ਪਈ
 ਖਰਚਾਮੀ ਦੁਰਗਾ ਲਿਆਵਣੀ ॥੨੬॥ ਪਉੜੀ ॥ 'ਕੜਕ ਉਠੀ ਰਣ ਚੰਡੀ
 ਫਉਜਾ ਦੇਖ ਕੈ ॥ ਧੂਹਿ ਮਿਆਨੋ ਖੰਡਾ ਹੋਈ ਸਾਮਣੇ ॥ 'ਸਭੇ ਬੀਰ ਸੰਘਾਰੇ
 ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਦੇ ॥ ਜਣ ਲੈ ਕੱਟੇ ਆਰੇ ਦਰਖਤ ਬਾਢੀਆ ॥੨੭॥

੧ ਪਾਖਰ-ਪੱਖਰ (ਉਹ ਕਉਚ ਜੋ ਘੋੜੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੋਹੇ ਦਾ ਕੜੀਆਂ ਜਾਂ ਜਾਲ ਜੋ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਕੰਢੂਰਮੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਉੱਤੇ ਟਿਕਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੁੱਛੁਰਮਾ ਧੌਲੇ

ਬਲਦ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

੨ ਦੁਰਗਾ ਆਇਆ (ਇਸ ਦੁਰਗਾ ਨਾਮੀ ਦੇਵੀ ਜੋ ਆਇਆ ਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਰਗਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ।

੩ ਅਛੂਹਣੀ (ਜਿਸ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ੨੧੮੭੦ ਹਾਥੀ, ੨੧੮੭੦ ਰਥ, ੬੫੬੧੦ ਘੋੜੇ, ੧੦੮੩ ਪਿਆਦੇ ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਫੌਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਛੂਹਲੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ੧ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਕੰਗਰੋੜ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਪਲਾਣ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਜਾ ਟਕਰਾਈ ।
- ੨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਗੀ ਤੁਰੀ ਤੇ ਧੌਲੇ ਬੈਲ ਦੇ ਸਿੰਭਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈ । ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਛੂ ਕੁੰਮੇ ਤੱਕ ਜਾ ਅੱਪੜੀ ਚੰਡੀ ਦੀ ਤੇਗ ।
- ੩ ਮੁਰਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪਏ ਹਨ ਜਾਣੇ ਤਰਖਾਣਾਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਫੇ ਵੱਢ ਕੇ ਸੁੱਟੇ ਹਨ । ਲਹੂ ਮਿੱਥ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗਾਰੇ ਦੀ ਘਾਣੀ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ।
- ੪ ਇਸ ਤੇਗ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਚੌਧਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਤੇਗ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਚੱਲੀ, ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਕਹਾਣੀ ਮਹਿਥੇ ਦੈਂਤ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਹੈ ॥੧੯॥
- ੫ ਹੁਣ ਮਹਿਕਾਸੂਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਨ ਉਪਰੰਤ ਕਹਾਣੀ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਣੀ ਨੇ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਘੁਮਾਇਆ ।
- ੬ ਜਦੋਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਦਲ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ।
- ੭ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਠਾਣ ਰਾਗ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁਣ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਖੇਤ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੌਂਫੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਤੌੜ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲਈ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਚੂਰ ਹੋ ਕੇ ਕਲਵੱਟੀਆਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ॥੨੦॥
- ੮ ਦੈਵੀ ਉਥੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸੌਂਪ ਕੇ । ਜਿਸ ਦਿਨ ਜਿੱਤ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਈਸ਼ਵਰ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੯ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ, ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੀ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੰਦਰ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ (ਇੰਦਰਪੁਰੀ) ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਚਾਹਿਆ ॥੨੧॥
- ੧੦ ਵੰਡਿਆਂ ਸੂਰਮਿਆ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿਉ । ਸੰਜੋਆਂ ਤੇ ਲੋਹ ਟੋਪ, ਕਾਠੀਆਂ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਜੋ-ਸਾਮਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ।
- ੧੧ ਇਕ ਅਛੂਹਣੀ ਫੌਜ ਜਮਾਂ ਹੋ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਉੱਭ ਕੇ ਗਰਦ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਕ ਲਿਆ । ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦੋਹਾਂ ਚੱਲ ਪਏ ॥੨੨॥
- ੧੨ ਪਉੜੀ ॥ ਜਦੋਂ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਵੱਡੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਜੰਗੀ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਘੋੜੇ ਨਚਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ।
- ੧੩ ਪੌਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਨੇ ਘੋਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਯਮਰਾਜ ਦਾ ਬੁੱਟਾ ਅਰੜਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੌਸਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਂਤ ਲੜਨ ਲਈ ਆ ਗਏ ਹਨ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ॥੨੩॥
- ੧੪ ਪਉੜੀ ॥ ਦੈਂਤਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਅਨਾਗੀ (ਨਾ ਰੁਕਣ ਵਾਲਾ) ਯੁੱਧ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ । ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਬਸਤਰਾਂ ਦੇ ਬਾਣੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੧੫ ਭੂਤਾਂ ਤੇ ਇੱਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਵਾਂ ਨੇ ਮਾਸ ਖਾਧਾ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨੱਠ-ਭੱਜ ਧੱਕੋ-ਧੱਕੀ ਨੇ, ਉਧੜੀ ਹੁੰਮ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ॥੨੪॥
- ੧੬ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟ ਪਈ ਤੇ ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ
- ੧੭ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁਨਾਦੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਡਰਦਿਆਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੱਕਿਆ ਤੇ ਚੰਡੀ ਨੂੰ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੇ ਆਏ ॥੨੫॥
- ੧੮ ਪਉੜੀ ॥ ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਆ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ । ਦੈਂਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹੰਜਾਰੀ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੯ ਧੂਮਰ ਲੋਚਨ ਤੇ ਧੂਮਰ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰੀ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੈਂਤ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ ।
- ੨੦ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਫਖਰ ਨਾਲ ਢੋਲ ਵਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ ॥੨੬॥
- ੨੧ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੰਡੀ ਵੀ ਕੜਕ ਕੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ । ਖੰਡਾ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਅਤੇ
- ੨੨ ਧੂਮਰ ਨੈਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੋਧੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਹੜੇ ਮਰੇ ਪਏ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਤਰਖਾਣਾਂ ਨੇ ਰੁੱਖ ਵੱਢ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੨੭॥

ਪਉੜੀ ॥ ^੧ਚੋਬੀ ਧਉਸ ਬਜਾਈ ਦਲਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਰੋਹ ਭਵਾਨੀ ਆਈ ਉਤੇ
 ਰਾਕਸਾਂ ॥ ^੨ਖੈ ਦਸਤ ਨਚਾਈ ਸੀਹਣ ਸਾਰ ਦੀ ॥ ਬਹੁਤਿਆ ਦੇ ਤਨ ਲਾਈ
 ਕੀਤੀ ਰੰਗੁਲੀ ॥ ^੩ਭਾਈਆਂ ਮਾਰਨ ਭਾਈ ਦੁਰਗਾ ਜਾਣਿਕੈ ॥ ਰੋਹ ਹੋਇ ਚਲਾਈ
 ਰਾਕਸਿ ਰਾਇ ਨੂ ॥ ^੪ਜਮਪੁਰ ਦੀਆ ਪਠਾਈ ਲੋਚਨ ਧੂਮ ਨੂ ॥ ਜਾਪੇ ਦਿੱਤੀ
 ਸਾਈ ਮਾਰਨ ਸੁੰਭ ਦੀ ॥੨੮॥ ਪਉੜੀ ॥ ^੫ਭੰਨੇ ਦੈਤ ਪੁਕਾਰੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਥੈ ॥
 ਲੋਚਨ ਧੂਮ ਸੰਘਾਰੇ ਸਣੈ ਸਿਪਾਹੀਆ ॥ ^੬ਚੁਣਿ ਚੁਣਿ ਜੋਧੇ ਮਾਰੇ ਅੰਦਰ ਖੇਤ
 ਦੈ ॥ ਜਾਪਨ ਅੰਬਰਿ ਤਾਰੇ ਡਿੱਗਨਿ ਸੂਰਮੇ ॥ ^੭ਗਿਰੇ ਪਰਬਤ ਭਾਰੇ ਮਾਰੇ ਬਿੱਜੁ
 ਦੇ ॥ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਹਾਰੇ ਦਹਸਤ ਖਾਇਕੈ ॥ ^੮ਬਚੇ ਸੁ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਰਹਦੇ ਰਾਇ
 ਥੈ ॥੨੯॥ ਪਉੜੀ ॥ ^੯ਰੋਹ ਹੋਇ ਬੁਲਾਏ ਰਾਕਸਿ ਰਾਇ ਨੇ ॥ ਬੈਠੇ ਮਤਾ ਪਕਾਈ
 ਦੁਰਗਾ ਲਿਆਵਣੀ ॥ ^{੧੦}ਚੰਡ ਅਰੁ ਮੁੰਡ ਪਠਾਏ ਬਹੁਤਾ ਕਟਕੁ ਦੈ ॥ ਜਾਪੇ ਛੱਪਰ
 ਛਾਏ ਬਣੀਆ ਕੇਜਮਾ ॥ ^{੧੧}ਜੇਤੇ ਰਾਇ ਬੁਲਾਏ ਚੱਲੇ ਜੁੱਧ ਨੇ ॥ ਜਣ ਜਮਪੁਰ
 ਪਕੜ ਚਲਾਏ ਸਭੇ ਮਾਰਨੇ ॥੩੦॥ ਪਉੜੀ ॥ ^{੧੨}ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਵਾਏ ਦਲਾਂ
 ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਰੋਹ ਰੁਹੇਲੇ ਆਏ ਉਤੇ ਰਾਕਸਾਂ ॥ ^{੧੩}ਸਭਨੀ ਤੁਰੇ ਨਚਾਏ ਬਰਛੇ ਪਕੜਿ
 ਕੈ ॥ ਬਹੁਤੇ ਮਾਰ ਗਿਰਾਏ ਅੰਦਰ ਖੇਤ ਦੈ ॥ ^{੧੪}ਤੀਰੀ ਛਹਬਰ ਲਾਈ ਬੁਠੀ
 ਦੇਵਤਾ ॥੩੧॥ ^{੧੫}ਭੇਰੀ ਸੰਖ ਵਜਾਏ ਸੰਘਰਿ ਰਚਿਆ ॥ ਤਣਿ ਤਣਿ ਤੀਰ ਚਲਾਏ
 ਦੁਰਗਾ ਧਨਖ ਲੈ ॥ ^{੧੬}ਜਿਨੀ ਦਸਤ ਉਠਾਏ ਰਹੇ ਨ ਜੀਵਦੇ ॥ ਚੰਡ ਅਰੁ ਮੁੰਡ
 ਖਪਾਏ ਦੋਨੋ ਦੇਵਤਾ ॥੩੨॥ ^{੧੭}ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਰਿਸਾਏ ਮਾਰੇ ਦੈਤ ਸੁਣ ॥ ਜੋਧੇ ਸਭ
 ਬੁਲਾਏ ਅਪਣੇ ਮਜਲਸੀ ॥ ^{੧੮}ਜਿਨੀ ਦੇਉ ਭਜਾਏ ਇੰਦ੍ਰ ਜੇਹਵੇ ॥ ਤੇਈ ਮਾਰਿ ਗਿਰਾਏ
 ਪਲ ਵਿਚਿ ਦੇਵਤਾ ॥ ^{੧੯}ਓਨੀ ਦਸਤੀ ਦਸਤਿ ਵਜਾਏ ਤਿਨਾ ਚਿਤ ਕਰਿ ॥ ਫਿਰ
 ਸੁਣਵਤ ਬੀਜ ਚਲਾਏ ਬੀੜੇ ਰਾਇ ਦੇ ॥ ^{੨੦}ਸੰਜ ਪਟੋਲਾ ਪਾਏ ਚਿਲਕਤ ਟੋਪੀਆ ॥
 ਲੁਝਣ ਨੋ ਅਰੜਾਏ ਰਾਕਸ ਰੋਹਲੇ ॥ ^{੨੧}ਕਦੇ ਨ ਕਿਨੈ ਹਟਾਏ ਜੁੱਧ ਮਚਾਇਕੈ ॥
 ਮਿਲ ਤੇਈ ਦਾਨੋ ਆਏ ਹੁਣ ਸੰਘਰਿ ਦੇਖਣਾ ॥੩੩॥ ਪਉੜੀ ॥ ^{੨੨}ਦੈਤੀ ਡੰਡ
 ਉਭਾਰੀ ਨੇੜੇ ਆਇਕੈ ॥ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਅਸਵਾਰੀ ਦੁਰਗਾ ਸੋਰ ਸੁਣ ॥ ^{੨੩}ਖੈ ਦਸਤ
 ਉਭਾਰੀ ਗਦਾ ਫਿਰਾਇਕੈ ॥ ਸੈਨਾ ਸਭ ਸੰਘਾਰੀ ਸੁਣਵਤ ਬੀਜ ਦੀ ॥ ^{੨੪}ਜਣ
 ਮਦ ਖਾਇ ਮਦਾਰੀ ਘੂਮਨ ਸੂਰਮੇ ॥ ਅਗਣਤ ਪਾਉ ਪਸਾਰੀ ਰੁਲੇ ਅਹਾੜ ਵਿਚਿ ॥
^{੨੫}ਜਾਪੈ ਖੇਡ ਖਿਡਾਰੀ ਸੁਤੇ ਫਾਗ ਨੂ ॥੩੪॥ ^{੨੬}ਸੁਣਵਤ ਬੀਜ ਹਕਾਰੇ ਰਹਦੇ

- ੧ ਪਉੜੀ ॥ ਨਗਾਰਚੀ ਨੇ ਪੌਸੇ 'ਤੇ ਚੋਬਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੇਵੀ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ।
- ੨ ਦੇਵੀ ਨੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸ਼ੇਰਨੀ ਤਲਵਾਰ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਘੁੰਮਾਈ ਅਤੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਦੇ ਹੀ ਤਨ ਵਿਚ ਫੇਰ ਕੇ ਖੂਨ ਨਾਸ ਰੰਗ ਲਈ।
- ੩ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਦੈਂਤ ਦੁਰਗਾ ਸਮਝ ਕੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਹੀ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਵੀ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਉੱਤੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ।
- ੪ ਧੂਮਰ ਲੋਚਨ ਨੂੰ ਜਮਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੁੰਡ ਦੇ ਮਰਨ ਲਈ ਜਮ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਾਈ (ਪੇਸ਼ਗੀ) ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ॥੨੮॥
- ੫ ਪਉੜੀ ॥ ਦੈਂਤ ਭੱਜ ਕੇ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਡ ਪਾਸ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧੂਮਰ ਲੋਚਨ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਸਮੇਤ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ।
- ੬ ਸੂਰਮੇ ਜੰਗ-ਏ-ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਨੇ ਚੁਗ-ਚੁਗ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਤਾਰੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ।
- ੭ ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਉ ਕਿ ਭਾਰੀ ਪਰਬਤ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਉਸ ਡਰ ਤੋਂ ਭੈ ਖਾ ਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ।
- ੮ ਜਿਹੜੇ ਬਚੇ ਉਹ ਵੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਬਚੇ ਸੋ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਪੁੱਜੇ ॥੨੯॥
- ੯ ਪਉੜੀ ॥ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ, ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਸੁੰਡ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕੱਤਰਤਾ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੀ ਹੈ।
- ੧੦ ਚੰਡ ਅਤੇ ਮੁੰਡ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਦਲ ਦੇ ਕੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਢਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦਾ ਛੱਪਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ੧੧ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਰਾਜੇ ਸੁੰਡ ਨੇ ਬੁਲਾਏ ਸਨ ਉਹ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਜਾਣੋ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਭੇਜਣੇ ਹਨ ॥੩੦॥
- ੧੨ ਪਉੜੀ ॥ ਢੋਲ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜੇ, ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਖਰੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ।
- ੧੩ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਫੇ ਲੈ ਕੇ ਘੋੜੇ ਨਚਾ ਦਿੱਤੇ। ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜੰਗ-ਏ-ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ।
- ੧੪ ਦੇਵੀ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੩੧॥
- ੧੫ ਸੰਖ ਤੇ ਭੇਰੀਆਂ (ਤੂਤੀਆਂ) ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਜੰਗ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਦੇਵੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨੁੱਖ ਲੈ ਕੇ ਤਾਣ-ਤਾਣ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ।
- ੧੬ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਚੁੱਕਿਆ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਨਾ ਬਚਿਆ। ਚੰਡ ਤੇ ਮੁੰਡ ਦੋਵੇਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ॥੩੨॥
- ੧੭ ਜਦੋਂ ਚੰਡ-ਮੁੰਡ ਦੈਂਤ ਮਾਰੇ ਸੁਟੇ ਤਾਂ ਸੁੰਡ ਤੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ। ਉਹਨਾਂ ਉਹ ਯੋਧੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕ, ਸਭਾ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਨ ਉਹ ਬੁਲਾ ਲਏ।
- ੧੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਵਤੇ ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਇੰਦਰ ਰਾਜੇ ਜਿਹੇ, ਉਹ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਨੇ।
- ੧੯ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਲੇ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਣਤਬੀਜ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਨਾਂ ਦਾ ਬੀੜਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।
- ੨੦ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਜੋਅ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਜਾਲ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਚਮਕਦਾਰ ਟੋਪੀਆਂ ਪਹਿਨ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲੜਨ ਲਈ ਬੜ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਰੋਹ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ।
- ੨੧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਧੱਕਿਆ ਸੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਉਹੀ ਦੈਂਤ ਹੁਣ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ॥੩੩॥
- ੨੨ ਪਉੜੀ ॥ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਡੰਡ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ। ਦੇਵੀ ਨੇ ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ
- ੨੩ ਗਦਾ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਲੈ ਕੇ ਘੁੰਮਾਈ ਤੇ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਲਈ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਣਤਬੀਜ ਦੀ ਸੈਨਾ ਸਾਰੀ ਮਾਰ ਸੁੱਟੀ।
- ੨੪ ਜਾਣੋ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਰਾਬ ਜਾਂ ਅਮਲ ਖਾ ਕੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੨੫ ਜਾਂ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਫੱਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੌਲੀ ਖੇਡ ਕੇ ਖਿਡਾਰੀ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹਨ ॥੩੪॥
- ੨੬ ਸ਼੍ਰੋਣਤਬੀਜ ਨੇ ਰਹਿੰਦੇ-ਖੁੰਹਦੇ

ਸੂਰਮੇ ॥ ^੧ਜੋਧੇ ਜੇਭੁ ਮੁਨਾਰੇ, ਦਿੱਸਨ ਖੇਤ ਵਿਚਿ ॥ ^੨ਸਭਨੀ ਦਸਤ ਉਭਾਰੇ
 ਤੇਗਾ ਧੁਹਿਕੈ ॥ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰੇ, ਆਏ ਸਾਮਣੇ ॥ ^੩ਸੰਜਾ ਤੇ ਠਣਿਕਾਰੇ
 ਤੇਗੀ ਉੱਭਰੇ ॥ ਘਾਟ ਘੜਨਿ ਠਠਿਆਰੇ ਜਾਣਿ ਬਣਾਇਕੈ ॥੩੫॥ ^੪ਸੱਟ ਪਈ
 ਜਮਧਾਣੀ, ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਘੁਮਰ ਬਰਗਸਤਾਣੀ ਦਲ ਵਿਚਿ ਘੱਤੀਓ ॥
^੫ਸਣੇ ਤੁਰਾ ਪਲਾਣੀ ਡਿੱਗਨ ਸੂਰਮੇ ॥ ਉਠਿ ਉਠਿ ਮੰਗਨਿ ਪਾਣੀ ਘਾਇਲ
 ਘੁਮਦੇ ॥ ^੬ਏਵਡੁ ਮਾਰਿ ਵਿਹਾਣੀ ਉਪਰ ਰਾਕਸਾਂ ॥ ਬਿਜਲ ਜਿਉ ਝਰਲਾਣੀ
 ਉਠੀ ਦੇਵਤਾ ॥੩੬॥ ਪਉੜੀ ॥ ^੭ਚੋਬੀ ਧਉਸ ਉਭਾਰੀ ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥
 ਸਭੋ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਪਲ ਵਿਚਿ ਦਾਨਵੀ ॥ ^੮ਦੁਰਗਾ ਦਾਨੋ ਮਾਰੇ ਰੋਹ ਬਢਾਇਕੈ ॥
 ਸਿਰਿ ਵਿਚਿ ਤੇਗ ਵਗਾਈ ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਦੇ ॥੩੭॥ ^੯ਅਗਣਤ ਦਾਨੋ ਭਾਰੇ
 ਹੋਏ ਲੋਹੂਆ ॥ ਜੋਧੇ ਜੇਭੁ ਮੁਨਾਰੇ ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ਦੈ ॥ ^{੧੦}ਦੁਰਗਾ ਨੋ ਲਲਕਾਰੇ
 ਆਵਨ ਸਾਮਣੇ ॥ ਦੁਰਗਾ ਸਭ ਸੰਘਾਰੇ ਰਾਕਸ ਆਵਦੇ ॥ ^{੧੧}ਰਤੂ ਦੇ ਪਰਨਾਲੇ
 ਤਿਨ ਤੇ ਭੁਇ ਪਏ ॥ ਉਠੇ ਕਾਰਣਿਆਰੇ ਰਾਕਸ ਹੜਹੜਾਇ ॥੩੮॥ ^{੧੨}ਧਗਾ
 ਸੰਗਲੀਆਲੀ ਸੰਘਰ ਵਾਇਆ ॥ ਬਰਛੀ ਬੰਬਲੀਆਲੀ ਸੂਰੇ ਸੰਘਰੇ ॥ ^{੧੩}ਭੇੜ
 ਮਚਿਆ ਬੀਰਾਲੀ ਦੁਰਗਾ ਦਾਨਵੀ ॥ ਮਾਰ ਮਚੀ ਮੁਹਰਾਲੀ^੧ ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ਦੈ ॥
^{੧੪}ਜਣ ਨਟ ਲੱਥੇ ਛਾਲੀ ਢੋਲਿ ਬਜਾਇਕੈ ॥ ਲੋਹੂ ਫਾਥੀ ਜਾਲੀ ਲੋਥੀ ਜਮਧੜੀ ॥
^{੧੫}ਘਣ ਵਿਚ ਜਿਉ ਛੰਛਾਲੀ ਤੇਗਾਂ ਹਸੀਆਂ ॥ ਘੁਮਰਆਰਿ ਸਿਆਲੀ ਬਣੀਆ
 ਕੇਜਮਾਂ ॥੩੯॥ ^{੧੬}ਧਗਾ ਸੂਲਿ ਬਜਾਈਆਂ ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਧੁਹਿ ਮਿਆਨੋ
 ਲਈਆਂ ਜੁਆਨੀ ਸੂਰਮੀ ॥ ^{੧੭}ਸ੍ਰਣਵਤ ਬੀਜ ਬਧਾਈਆਂ ਅਗਣਤ ਸੂਰਤਾਂ ॥
 ਦੁਰਗਾ ਸਉਹੇ ਆਈਆਂ ਰੋਹ ਬਢਾਇਕੈ ॥ ^{੧੮}ਸਭਨੀ ਆਣ ਵਗਾਈਆਂ ਤੇਗਾਂ
 ਧੁਹਿ ਕੈ ॥ ਦੁਰਗਾ ਸਭ ਬਚਾਈਆਂ ਢਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੈ ॥ ^{੧੯}ਦੇਵੀ ਆਪ ਚਲਾਈਆਂ
 ਤਕਿ ਤਕਿ ਦਾਨਵੀ ॥ ਲੋਹੂ ਨਾਲਿ ਡੁਬਾਈਆਂ ਤੇਗਾ ਨੰਗੀਆ ॥ ^{੨੦}ਸਾਰਸੁਤੀ^੨
 ਜਣ ਨਾਈਆਂ ਮਿਲ ਕੈ ਦੇਵੀਆਂ ॥ ਸਭੇ ਮਾਰ ਗਿਰਾਈਆਂ ਅੰਦਰਿ ਖੇਤ ਦੈ ॥
 ਤਿਦੂੰ ਫੇਰਿ ਸਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ॥੪੦॥ ਪਉੜੀ ॥ ^{੨੧}ਸੂਰੀ ਸੰਘਰਿ ਰਚਿਆ
 ਢੋਲ ਸੰਖ ਨਗਾਰੇ ਵਾਇਕੈ ॥ ਚੰਡ ਚਿਤਾਰੀ ਕਾਲਕਾ ਮਨ ਬਹਲਾ ਰੋਸ ਬਢਾਇਕੈ ॥
^{੨੨}ਨਿਕਲੀ ਮਥਾ ਫੋੜਿ ਕੈ ਜਣ ਫਤੇ ਨੀਸਾਣ ਬਜਾਇਕੈ ॥ ਜਾਗ ਸੁ ਜੰਮੀ
 ਜੁੱਧ ਨੂ ਜਰਵਾਣਾ ਜਣ ਮਰੜਾਇਕੈ ॥ ^{੨੩}ਦਲ ਵਿਚਿ ਘੇਰਾ ਘੱਤਿਆ

੧ ਮੋਹਰਾਲੀ (ਮੁਖੀ ਸੂਰਮੇ)

ਅ ਰੋਹੂ ਫਾਥੀ ਜਾਲੀ (ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਰੋਹੂ ਮੱਛੀ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੨ ਸਾਰਸੁਤੀ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੇ ਗਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਸੁਤੀ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

- ੧ ਸੂਰਮੇ ਬੁਲਾਏ ਜਿਹੜੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਮੁਨਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ।
- ੨ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਤੇਰਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕੇ । ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ।
- ੩ ਸੰਜੋਆਂ ਤੇ ਤੇਰਾਂ ਤੇ ਵੱਜ ਕੇ ਠਣਕਾਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਘੁਮਿਆਰ ਭਾਂਡੇ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੫॥
- ੪ ਜਦੋਂ ਨਗਾਰੇ ਦੇ ਜਮਾਂ ਵਾਂਗ ਸੱਟ ਪਈ ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ ਤੇ ਨੱਠ ਭੱਜ ਉਘੜ-ਤੁਗੜ, ਘੁੰਮਣ ਘੇਰੀ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ ।
- ੫ ਸਣੇ ਘੋੜਾ ਤੇ ਪਲਾਣ, ਸਵਾਰ, ਸੂਰਮੇ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਈ ਜ਼ਖਮੀ ਤੜਫਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ।
- ੬ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮਾਰ ਪਈ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਲੋਖਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਦੇਵੀ ਚਮਕ ਕੇ ਇਉਂ ਪਈ ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕ ਕੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ॥੩੬॥
- ੭ ਪਉੜੀ ॥ ਨਗਾਰਚੀ ਨੇ ਚੋਬਾਂ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਮਾਰੀਆਂ, ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸੈਨਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਇਕ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ।
- ੮ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਦੈਂਤ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਮਾਰੀ ॥੩੭॥
- ੯ ਅਣਗਿਣਤ ਦੈਂਤ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਨ ਹੋ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਯੋਧੇ ਮੁਨਾਰਿਆਂ ਜਿਹੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ।
- ੧੦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਵੰਗਾਰਿਆ ਤੇ ਅੱਗਾਂ ਦੈਂਤ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੧ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੇ ਪੁਨਾਲੇ ਚੱਲ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਪਏ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਬੜੇ ਲੜਾਕੇ ਜੰਗਜ਼ੂ ਦੈਂਤ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਹੜ-ਹੜਾ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ (ਲਹੂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ) ॥੩੮॥
- ੧੨ ਸੰਗਲਾਂ ਵਾਲੇ ਧੌਸੇ ਖੜਕੇ ਜੰਗੀ ਵਾਜਾ ਵਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੁੰਮਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬਰਫੀਆਂ ਸੂਰਮੇ ਲੈ ਕੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਭੇੜ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ।
- ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਖੀ (ਮੋਹਰੀ) ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਮੱਚ ਗਈ ਹੈ ।
- ੧੪ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਨਟ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਢੋਲ ਵਜਾ ਕੇ । ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਮਧੜੀ (ਤਲਵਾਰ) ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੰਜੋਆਂ ਦੀ ਜਾਲੀ ਵਿਚ ਮੱਛੀ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਵ ਲਹੂ ਭਿੱਜੀ ਮੱਛੀ ਤੜਫਦੀ ਹੈ ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਦੀ ਘਟਾ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਇਉਂ ਤੇਰਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਲ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਧੁੰਦ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾਂ ਨੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲਿਆ ਹੈ ॥੩੯॥
- ੧੬ ਧੌਰਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਨਗਾਰਾ ਵੱਜਿਆ ਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖਿੱਚ ਲਈਆਂ ।
- ੧੭ ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਦੈਂਤ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਸੂਰਤਾਂ ਵਧਾ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਬੜੇ ਰੋਹ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈਆਂ ।
- ੧੮ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮਾਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਢਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ।
- ੧੯ ਤੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ-ਤੱਕ ਕੇ ਆਪ ਤੇਰਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤੀਆਂ ।
- ੨੦ ਜਾਣੋ ਦੇਵੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਸਰੁਸਤੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਨਹਾਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਖੇਤ ਵਿਚ । ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਵਾਈਆਂ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥੪੦॥
- ੨੧ ਪਉੜੀ ॥ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਰਚਿਆ ਤੇ ਢੋਲ ਤੇ ਸੰਖ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾ ਕੇ । ਚੰਡੀ ਨੇ ਕਾਲਕਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਜੋਸ਼ ਵਧਾ ਕੇ ।
- ੨੨ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਜਾਣੋ ਫਤੇ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਖੜਕਿਆ ਹੈ ਵ ਫਤਹਿ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਬੀਰ ਭੱਦਰ ਗਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ
- ੨੩ ਉਸ ਨੇ ਰਣ ਵਿਚ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ।

੧ਜਣ ਸੀਹ ਤੁਰਿਆ ਗਣਿਣਾਇਕੈ ॥ ਆਪ ਵਿਸੁਲਾ ਹੋਇਆ ਤਿਹੁ ਲੋਕਾ ਤੇ
 ਖੁਨਸਾਇਕੈ ॥ ੨ਰੋਹ ਸਿਧਾਈਆਂ ਚਕ੍ਰਪਾਨ ਕਰ ਨੰਦਾ^ਅ ਖੜਗ ਉਠਾਇਕੈ ॥
 ਅਗੈ ਰਾਕਸ ਬੈਠੇ ਰੋਹਲੇ ਤੀਰੀ ਤੇਗੀ ਛਹਬਰ ਲਾਇਕੈ ॥ ੩ਪਕੜ ਪਛਾੜੇ
 ਰਾਕਸਾਂ ਦਲ ਦੈਤਾ ਅੰਦਰਿ ਜਾਇਕੈ ॥ ਬਹੁ ਕੇਸੀ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨਿ ਤਿਨ
 ਅੰਦਰਿ ਧੂਮ ਰਚਾਇਕੈ ॥ ੪ਬਡੇ ਬਡੇ ਚੁਣ ਸੂਰਮੇ ਗਹਿ ਕੋਟੀ ਦਏ ਚਲਾਇਕੈ ॥
 ਰਣ ਕਾਲੀ ਗੁੱਸਾ ਖਾਇਕੈ ॥੪੧॥ ਪਉੜੀ ॥ ੫ਦੁਹਾ ਕੰਧਾਰਾ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ ਅਣੀਆਰਾਂ
 ਚੋਈਆਂ ॥ ਧੂਹਿ ਕਿਰਪਾਣਾਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਲੋਹੂ ਧੋਈਆਂ ॥ ੬ਹੁਰਾਂ ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ
 ਨੂ ਘਤਿ ਘੇਰਿ ਖਲੋਈਆਂ ॥ ਲਾੜਾ ਦੇਖਨ ਲਾੜੀਆਂ ਚਉਗਿਰਦੈ ਹੋਈਆਂ ॥੪੨॥
 ੭ਚੋਬੀ ਧਉਸਾਂ ਪਾਈ ਦਲਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਦਸਤੀ ਧੂਹ ਨਚਾਈਆਂ ਤੇਗਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ॥
 ੮ਸੂਰਿਆਂ ਦੇ ਤਨ ਲਾਈਆਂ ਗੋਸਤ ਗਿੱਪੀਆਂ ॥ ਬਿੱਧਣ^੯ ਰਾਤੀ ਆਈਆਂ ਮਰਦਾਂ
 ਘੋੜਿਆਂ ॥ ੯ਜੋਗਣੀਆਂ ਮਿਲਿ ਧਾਈਆਂ ਲੋਹੂ ਭੱਖਣਾ ॥ ਫਉਜਾਂ ਮਾਰ ਹਟਾਈਆਂ
 ਦੇਵਾ ਦਾਨਵਾ ॥ ੧੦ਭਜਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈਆਂ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਬੈ ॥ ਭੁਈਂ ਨ ਪਉਣੈ
 ਪਾਈਆ ਬੁੰਦਾ ਰਕਤ ਦੀਆ ॥ ੧੧ਕਾਲੀ ਖੇਤ ਖਪਾਈਆਂ ਸਭੇ ਸੂਰਤਾ ॥ ਬਹੁਤੀ
 ਸਿਰੀ ਬਿਹਾਈਆਂ ਘੜੀਆਂ ਕਾਲ ਕੀਆਂ ॥ ਜਾਣਿ ਨ ਜਾਏ ਮਾਈਆਂ ਝੂਝੇ
 ਸੂਰਮੇ ॥੪੩॥ ੧੨ਸੁੰਭ ਸੁਣੀ ਕਰਹਾਲੀ ਸ੍ਰਣਵਤਬੀਜ ਦੀ ॥ ਰਣ ਵਿਚਿ ਕਿਨੈ
 ਨ ਝਾਲੀ ਦੁਰਗਾ ਆਵਦੀ^{੧੩} ॥ ੧੩ਬਹੁਤੇ ਬੀਰ ਜਟਾਲੀ ਉਠੇ ਆਖ ਕੈ ॥ ਚੋਟਾ
 ਪਾਨ ਤਬਾਲੀ ਜਾਸਨ ਜੁੱਧ ਨੂ ॥ ੧੪ਥਰਿ ਥਰਿ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਚਾਲੀ ਦਲਾਂ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ॥
 ਨਉ ਜਿਵੇ ਹੈ ਹਾਲੀ, ਸਹ ਦਰੀਆਉ ਵਿਚਿ ॥ ੧੫ਧੂੜਿ ਉਤਾਹਾਂ ਘਾਲੀ ਛੜੀ
 ਤੁਰੰਗਮਾਂ ॥ ਜਾਣਿ ਪੁਕਾਰੂ ਚਾਲੀ ਧਰਤੀ ਇੰਦ੍ਰ ਬੈ ॥੪੪॥ ਪਉੜੀ ॥ ੧੬ਆਹਰਿ
 ਮਿਲਿਆ ਆਹਰੀਆਂ ਸੈਣ ਸੂਰਿਆਂ ਸਾਜੀ ॥ ਚੱਲੇ ਸਉਹੇ ਦੁਰਗਸਾਹ ਜਣ ਕਾਬੈ
 ਹਾਜੀ^{੧੭} ॥ ੧੭ਤੀਰੀ ਤੇਗੀ ਜਮਧੜੀ ਰਣ ਵੰਡੀ ਭਾਜੀ ॥ ਇਕ ਘਾਇਲ ਘੂਮਨ
 ਸੂਰਮੇ ਜਣ ਮਕਤਬ ਕਾਜੀ ॥ ੧੮ਇਕ ਬੀਰ ਪਰੋਤੇ ਬਰਛੀਏ ਜਿਉ ਝੁਕ ਪਉਨ
 ਨਿਵਾਜੀ ॥ ਇਕ ਦੁਰਗਾ ਸਉਹੇ ਖੁਨਸ ਕੈ ਖੁਨਸਾਇਨ ਤਾਜੀ ॥ ੧੯ਇਕ
 ਧਾਵਨ ਦੁਰਗਾ ਸਾਮਣੇ ਜਿਉ ਭੁਖਿਆਏ ਪਾਜੀ ॥ ਕਦੇ ਨ ਰੱਜੇ ਜੁਝ ਤੇ ਰਜ
 ਹੋਏ ਰਾਜੀ ॥੪੫॥ ੨੦ਬੱਜੇ ਸੰਗਲੀਆਲੇ ਸੰਘਰ ਡੋਹਰੇ ॥ ਡੋਹੇ ਜੁ ਖੇਤ
 ਜਟਾਲੇ ਹਾਠਾਂ ਜੋੜਿ ਕੈ ॥ ੨੧ਨੇਜੇ ਬੰਬਲੀਆਲੇ ਦਿੱਸਨ ਓਰੜੇ ॥

ਅ ਯੁੱਧ ਪਾਠ ਇਹ ਨੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ।

੯ ਵਿਧਣ ਰਾਤਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪਿਆਰਾ ਸਬੰਧੀ ਮਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਤ ਬੜੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਲਈ ਸਖਤ ਦੁੱਖ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਬਿਪਤਾ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ।

ਸ ਉਚਾਰਨ-ਆਵਦੀ ।

ਹ ਮੱਕੇ ਦਾ ਹੱਜ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕ ਸ਼ਰਧੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਦਿਆਲੇ ਨੂੰ ਮਕਤਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਹਿੱਲ-ਹਿੱਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਸਿਰ ਭਰਾਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

- ੧ ਜਾਣੇ ਸ਼ੇਰ ਗਰਜ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਹੈ । ਜਾਣੇ ਉਹ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਲੈ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਜਾਣੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ (ਨੰਦਾ) ਜੋ ਨੰਦੀ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਦੈਤ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਤੀਰਾਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੩ ਕਾਲਕਾ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਛਾੜ ਸੁੱਟੇ । ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਧਮ ਮਚਾ ਕੇ ।
- ੪ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੂਰਮੇ ਚੁਣ ਕੇ ਕਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਘੁਮਾ ਕੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਲੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ॥੪੧॥
- ੫ ਪਉੜੀ ॥ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇਤਰ ਬਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਕਢ ਕੇ ਲਹੂ ਦੇ ਨਾਲ ਧੋਤੀਆਂ ।
- ੬ ਸ਼੍ਰੋਤਬੀਜ ਨੂੰ ਹੂਰਾਂ ਇਉਂ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਖਲੋ ਗਈਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਲਾੜੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸਾਲੀਆਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਆ ਖਲੋਈਆਂ ਹਨ ॥੪੨॥
- ੭ ਚੋਬਾਂ, ਧੌਸੇ 'ਤੇ ਪਈਆਂ, ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਤੇਗਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਘੁਮਾਈਆਂ ।
- ੮ ਤੇ ਉਹ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹਨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਤਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰੀਆਂ । ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜਾਣੇ ਇਹ ਦੁੱਖ ਭਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ।
- ੯ ਜੋਗਣੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ਲਹੂ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ । ਦੇਵੀ ਨੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੦ ਭੱਜੇ ਹੋਇਆਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਰਾਜੇ ਸ਼ੁੰਭ ਨੂੰ ਦੱਸੀਆਂ ਕਿ ਰਕਤ ਬੀਜ ਦੇ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ।
- ੧੧ ਕਾਲੀ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸੂਰਤਾਂ ਖੇਤ ਵਿਚ ਖਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਜਾਣੇ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਇਉਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਨੇ ਜੰਮੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਮਰ ਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ॥੪੩॥
- ੧੨ ਜਦੋਂ ਸ਼ੁੰਭ ਨੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼੍ਰੋਤਬੀਜ ਦੀ ਸੁਣ ਲਈ ਕਿ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ
- ੧੩ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਇਕੋ ਮੂੰਹ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲ ਉੱਠੇ । ਕਿ ਤਬਲੇ ਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰੋ ਅਸੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ।
- ੧੪ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਅੰਤ ਦਲ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਧਰਤੀ ਥਰ-ਥਰ ਕਰਕੇ ਕੰਥ ਉੱਠੀ ਦਲਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ । ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਬੇੜੀ ਡੋਲਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਡੋਲੀ ।
- ੧੫ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਖੁਰਾਂ ਨੇ ਧੂੜ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੌਰ ਦਿੱਤੀ । ਜਾਣੇ ਧਰਤੀ ਇੰਦਰ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਲ ਪਈ ਹੈ ॥੪੪॥
- ੧੬ ਪਉੜੀ ॥ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਸੈਨਾ ਸਜਾ ਲਈ । ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਹਾਜੀ ਰਲ ਕੇ ਮੱਕੇ ਦੇ ਹੱਜ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਤੀਰਾਂ, ਤੇਗਾਂ ਤੇ ਕਟਾਰਾਂ ਰਣ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਭਾਜੀ ਵਾਂਗ ਵੰਡੇ ਗਏ । ਇਕ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਯੋਧੇ ਤੜਫਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਕਾਜੀ ਮੁਧੇ-ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਬਰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿੰਨੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਨਿਵਾਜੀ ਝੁਕਦੇ ਹਨ ਇਉਂ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕਈ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਦੁਰਗਾ ਤੋਂ ਖੁਨਸਾ ਕੇ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਝਾੜਦੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਕਈ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਉਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭੁੱਖਾ ਪਾਜੀ (ਕੰਗਾਲ) ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਜੇ ਉਹ ਰੱਜ ਕੇ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੪੫॥
- ੨੦ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਧੌਸੇ ਦੂਹਰੇ ਵੱਜੇ ਜੰਗੀ ਵਾਜੇ ਜੰਗ-ਏ-ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਉਲਝੇ-ਫੁਲਝੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਟੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ।
- ੨੧ ਫੁੰਮਣਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇਜੇ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਇਉਂ ਦਿਸਦੇ ਹਨ

੧੯ਚਲੇ ਜਾਨ ਜਟਾਲੇ ਨਾਵਣ ਗੰਗ ਨੂੰ ॥੪੬॥ ਪਉੜੀ ॥ ੨੦ਦੁਰਗਾ ਅਤੈ ਦਾਨਵੀ
 ਸੂਲ ਹੋਈਆ ਕੰਗਾ ॥ ਵਾਛੜ ਘੱਤੀ ਸੂਰਿਆਂ ਵਿਚ ਖੇਤ ਖਤੰਗਾ ॥ ੨੧ਪੂਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾਣਾ
 ਤਿੱਖੀਆਂ ਬਢ ਲਾਹਨਿ ਅੰਗਾ ॥ ਪਹਲਾ ਦਲਾਂ ਮਿਲੰਦਿਆਂ ਭੇੜ ਪਇਆ ਨਿਹੰਗਾ ॥
 ੪੭॥ ਪਉੜੀ ॥ ੨੨ਓਰੜ ਫਉਜਾ ਆਈਆ ਬੀਰ ਚੜੇ ਕੰਧਾਰੀ ॥ ਸੜਕ ਮਿਆਨੋ
 ਕਢੀਆ ਤਿਖੀਆਂ ਤਰਵਾਰੀ ॥ ੨੩ਕੜਕ ਉਠੇ ਰਣ ਮਚਿਆ ਵਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ॥ ਸਿਰ
 ਧੜ ਬਾਹਾਂ ਗਨਲੇ ਫੁਲ ਜੇਹੇ ਬਾੜੀ ॥ ੨੪ਜਾਪੇ ਕਟੇ ਬਾਢੀਆਂ ਰੁਖ ਚੰਦਨਿ ਆਰੀ ॥
 ੪੮॥ ੨੫ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ ਜਾ ਸੱਟ ਪਈ ਖਰਵਾਰ ਕਉ ॥ ਤਕ ਤਕ
 ਕੈਬਰਿ ਦੁਰਗਸਾਹ ਤਕ ਮਾਰੇ ਭਲੇ ਜੁਝਾਰ ਕਉ ॥ ੨੬ਪੈਦਲ ਮਾਰੇ ਹਾਥੀਆਂ ਸੰਗ
 ਰਥ ਗਿਰੇ ਅਸਵਾਰ ਕਉ ॥ ਸੋਹਨ ਸੰਜਾ ਬਾਗੜਾ ਜਣੁ ਲਗੇ ਫੁੱਲ ਅਨਾਰ ਕਉ ॥
 ੨੭ਗੁੱਸੇ ਆਈ ਕਾਲਕਾ ਹਥਿ ਸਜੇ ਲੈ ਤਰਵਾਰ ਕਉ ॥ ਏਦੂ ਪਾਰਉ ਓਤ ਪਾਰ
 ਹਰਿਨਾਕਸਿ ਕਈ ਹਜਾਰ ਕਉ ॥ ੨੮ਜਿਣ ਇੱਕਾ ਰਹੀ ਕੰਧਾਰ ਕਉ ॥ ਸਦ ਰਹਮਤ
 ਤੇਰੇ ਵਾਰ ਕਉ ॥੪੯॥ ਪਉੜੀ ॥ ੨੯ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ ਸੱਟ ਪਈ ਜਮਧਾਣ
 ਕਉ ॥ ਤਦ ਖਿੰਗਾ ਨਸੁੰਭ ਨਚਾਇਆ ਡਾਲ ਉਪਰਿ ਬਰਗਸਤਾਣ ਕਉ ॥ ੩੦ਫੜੀ
 ਬਿਲੰਦ ਮਗਾਇਉਸ ਫੁਰਮਾਇਸ ਕਰਿ ਮੁਲਤਾਨ ਕਉ ॥ ਗੁੱਸੇ ਆਈ ਸਾਮਣੇ ਰਣ
 ਅੰਦਰਿ ਘਤਨ ਘਾਣ ਕਉ ॥ ੩੧ਅਗੈ ਤੇਗ ਵਗਾਈ ਦੁਰਗਸਾਹ ਬਢ ਸੁੰਭਨ
 ਬਹੀ ਪਲਾਣ ਕਉ ॥ ਰੜਕੀ ਜਾਇਕੈ ਧਰਤ ਕਉ ਬਢ ਪਾਖਰ ਬੱਢ ਕਿਕਾਣ
 ਕਉ ॥ ੩੨ਬੀਰ ਪਲਾਣੇ ਡਿੱਗਿਆ ਕਰਿ ਸਿਜਦਾ ਸੁੰਭ ਸੁਜਾਣ ਕਉ ॥ ਸਾਬਾਸ
 ਸਲੋਣੇ ਖਾਨ ਕਉ ॥ ਸਦਾ ਸਾਬਾਸ ਤੇਰੇ ਤਾਣ ਕਉ ॥ ੩੩ਤਾਰੀਫਾਂ ਪਾਨ ਚਬਾਨ
 ਕਉ ॥ ਸਦ ਰਹਮਤ ਕੈਫਾਂ ਖਾਨ ਕਉ ॥ ਸਦ ਰਹਮਤ ਤੁਰੇ ਨਚਾਣ ਕਉ ॥੫੦॥
 ਪਉੜੀ ॥ ੩੪ਦੁਰਗਾ ਅਤੈ ਦਾਨਵੀ ਗਹ ਸੰਘਰਿ ਕੱਥੇ ॥ ਓਰੜ ਉਠੇ ਸੂਰਮੇ
 ਆ ਡਾਹੇ ਮੱਥੇ ॥ ੩੫ਕੱਟ ਤੁਫੰਗੀ ਕੈਬਰੀ ਦਲ ਗਾਹਿ ਨਿਕੱਥੇ ॥ ਦੇਖਨਿ ਜੰਗ
 ਫਰੇਸਤੇ ਅਸਮਾਨੋ ਲੱਥੇ ॥੫੧॥ ਪਉੜੀ ॥ ੩੬ਦੁਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ ਦਲ ਘੁਰੇ
 ਨਗਾਰੇ ॥ ਓਰੜ ਆਏ ਸੂਰਮੇ ਸਿਰਦਾਰ ਰਣਿਆਰੇ ॥ ੩੭ਲੈ ਕੇ ਤੇਗਾਂ
 ਬਰਛੀਆਂ ਹਥਿਆਰ ਉਭਾਰੇ ॥ ਟੋਪ ਪਟੇਲਾ ਪਾਖਰਾਂ ਗਲਿ ਸੰਜ ਸਵਾਰੇ ॥
 ੩੮ਲੈ ਕੇ ਬਰਛੀ ਦੁਰਗਸਾਹ ਬਹੁ ਦਾਨਵ ਮਾਰੇ ॥ ਚੜੇ ਰਬੀ ਗਜ ਘੋੜਈ
 ਮਾਰ ਭੁਇ ਤੇ ਡਾਰੇ ॥ ੩੯ਜਾਣ ਹਲਵਾਈ ਸੀਖ ਨਾਲ ਵਿਨ੍ਹ ਵੜੇ ਉਤਾਰੇ

ਓ ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦਾ ਕੱਥ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅ ਖਿੰਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਾਰਸੀ ਵਿਚ ਨੁਕਰ ਘੋੜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

- ੧ ਜਿਵੇਂ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਬੰਡੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੪੬॥
- ੨ ਪਉੜੀ ॥ ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਪਈਆਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੂਰਮਿਆ ਨੇ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਾਛੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
- ੩ ਤਿੱਖੀਆ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਅੰਗ ਵੱਢ-ਵੱਢ ਸੁੱਟੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਲਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਬੇਧੜਕ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ॥੪੭॥
- ੪ ਪਉੜੀ ॥ ਫੌਜ ਉਮਡ ਕੇ ਚਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਘਟਾਂ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਯੋਧੇ ਕੰਧਾਂ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਸਭਾਕ-ਸਭਾਕ ਕਰਕੇ ਮਿਆਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਈਆਂ ਹਨ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ।
- ੫ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ਕੜਕ ਕੇ ਉੱਠੇ ਤੇ ਯੁੱਧ ਮਚ ਗਿਆ। ਸਿਰ, ਧੜ ਤੇ ਬਾਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।
- ੬ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਤਰਖਾਣਾਂ ਨੇ ਆਰੀ ਨਾਲ ਵੱਢੇ ਹਨ ॥੪੮॥
- ੭ ਦੋਹਾਂ ਦਲਾਂ ਦੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਮੂੰਹ ਹੋਏ ਤੇ ਵੱਡੇ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਟ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਧਨੁੱਖ ਤੇ ਤੀਰ ਰੱਖ ਕੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੮ ਪੈਦਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ, ਹਾਥੀਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ, ਰਥਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਡੋਗ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਜੋਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਤੀਰ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਰੱਤ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋਈਆਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਨਾਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।
- ੯ ਕਾਲਕਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਰ ਤੋਂ ਕਤਲ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਪਾਰ ਜਾ ਨਿਕਲੀ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੋਈ।
- ੧੦ ਜਾਣੋ ਕਿ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਕੰਧ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹੇ ਗਿਰੋਹ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਦੇਵੀ ਜਿੱਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਸਾਬਾਸ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਵਾਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੈ ॥੪੯॥
- ੧੧ ਪਉੜੀ ॥ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਮੁੱਖ ਹੋਏ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਸੱਟ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨੁਕਰਾ ਘੋੜਾ, ਨਿਸ਼ੰਭ ਨੇ ਕੁਦਾ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜਾਲੀਦਾਰ

- ਭੁੱਲ ਪਾ ਕੇ।
- ੧੨ ਦੈਤ ਨੇ ਉਹ ਕਮਾਨ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਈ ਜੋ ਖਾਸ ਵਧੀਆ ਮੁਲਤਾਨ ਤੋਂ ਸਾਈ ਦੇ ਕੇ ਬਣਵਾਈ ਸੀ। ਉਧਰੋਂ ਦੁਰਗਾ ਵੀ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਈ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਘਾਣ ਪਾਉਣ ਲਈ।
- ੧੩ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਤੇਗ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਸੁੰਭ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਪਲਾਟ ਨੂੰ ਜਾ ਪਈ, ਪਲਾਟ ਸਮੇਤ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਧਸੀ।
- ੧੪ ਸੂਰਮਾ ਦੈਤ ਪਲਾਟ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਪਰਨੇ ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸੁੰਭ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਬੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਸਾਬਾਸ ਹੈ ਤੇਰੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਬਾਸ ਹੈ ਤੇਰੇ ਬਲ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਬਾਸ ਹੈ।
- ੧੫ ਤੇਰੇ ਪਾਨ ਖਾਣੇ ਸਫਲੇ ਤੇ ਤਾਰੀਫ ਯੋਗ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਨਸ਼ੇ ਵਰਤਣੇ ਵੀ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਰਹਿਮਤ (ਮੋਹਰ) ਹੀ ਹੈ। ਸਦਾ ਹੀ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਘੋੜੇ ਨਚਾਉਣ 'ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ॥੫੦॥
- ੧੬ ਪਉੜੀ ॥ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਹ (ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ) ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਗਰਜੀਆਂ। ਉਮਡ ਕੇ (ਉਛਲ ਕੇ) ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਮੱਥੇ ਆ ਡਾਹੇ।
- ੧੭ ਤੀਰਾਂ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟ-ਵੱਢ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਰਜ ਕੇ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਲਤਾੜਦੇ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ੀ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆ ਉਤਰੇ ਹਨ ॥੫੧॥
- ੧੮ ਪਉੜੀ ॥ ਦੋਹਾਂ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭਿੜਿਆ ਨਗਾਰੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਗਏ ਅਤੇ ਜੰਗਸੂ ਸਰਦਾਰ ਸੂਰਮੇ ਉੱਛਲ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਏ ਜੰਗੀ ਯੋਧੇ।
- ੧੯ ਤੰਗਾਂ ਤੇ ਬਰਛੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਉਤਾਰ ਚੁੱਕ ਲਏ। ਸਿਰ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਪ, ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ, ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਕਾਠੀਆਂ, ਗਲੇ ਵਿਚ ਲਹੇ ਦੀਆਂ ਸੰਜੋਆਂ ਸਜਾ ਲਈਆਂ।
- ੨੦ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਬਰਛੀ ਫੜ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ। ਰਥਾਂ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲਿਟਾ ਦਿੱਤੇ।
- ੨੧ ਜਾਣੋ ਕਿ ਉਹ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਲਵਾਈ ਸੀਖ (ਸਿਲਾਈ) ਨਾਲ ਫਿੱਨ (ਪਰੋਅ) ਕੇ ਵੜੇ ਕੜਾਹੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ॥੫੨॥

॥੫੨॥ ਪਉੜੀ ॥ ^੧ਦੁਹਾ ਕੰਧਾਰਾ ਮੁਹਿ ਜੁੜੇ ਨਾਲ ਧਉਸਾ ਭਾਰੀ ॥ ਲਈ ਭਗਉਤੀ ਦੁਰਗਸਾਹ ਵਰ ਜਾਗਨ^੧ ਭਾਰੀ ॥ ^੨ਲਾਈ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਨੋ ਰਤੁ ਪੀਐ ਪਿਆਰੀ ॥ ਸੁੰਭ ਪਲਾਣੇ ਡਿਗਿਆ ਉਪਮਾ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ^੩ਡੁਬ ਰਤੁ ਨਾਲਹੁ ਨਿਕਲੀ ਬਰਛੀ ਦੁਧਾਰੀ ॥ ਜਾਣ ਰਜਾਦੀ ਉਤਰੀ ਪੈਨ ਸੂਹੀ ਸਾਰੀ ॥੫੩॥ ਪਉੜੀ ॥ ^੪ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦਾਨਵੀ ਭੇੜ ਪਇਆ ਸਬਾਹੀ ॥ ਸਸਤ੍ਰ ਪਜੂਤੇ ਦੁਰਗਸਾਹ ਗਹ ਸਭਨੀ ਬਾਹੀ ॥ ^੫ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਸੰਘਾਰਿਆ ਵਥ ਜੇਹੇ ਸਾਹੀ ॥ ਫਉਜਾ ਰਾਕਸਿਆਰੀਆਂ ਦੇਖ ਰੋਵਨਿ ਧਾਹੀ ॥ ^੬ਮੁਹਿ ਕੁਝੁਚੇ ਘਾਹ ਦੇ ਛੱਡ ਘੋੜੇ ਰਾਹੀ ॥ ਭਜਦੇ ਹੋਏ ਮਾਰੀਅਨ ਮੁੜ ਝਾਕਨ ਨਾਹੀ ॥੫੪॥ ਪਉੜੀ ॥ ^੭ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਪਠਾਇਆ ਜਮ ਦੇ ਧਾਮ ਨੋ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਸੱਦ ਬੁਲਾਇਆ ਰਾਜ ਅਭਖੇਖ ਨੋ ॥ ^੮ਸਿਰ ਪਰ ਛੜ ਫਿਰਾਇਆ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ॥ ਚਉਦਹ ਲੋਕਾ ਛਾਇਆ ਜਸੁ ਜਗ ਮਾਤ ਦਾ ॥ ^੯ਦੁਰਗਾ ਪਾਠ ਬਣਾਇਆ ਸਭੇ ਪਉੜੀਆ ॥ ਫੇਰ ਨ ਜੂਨੀ ਆਇਆ ਜਿਨ ਇਹ ਗਾਇਆ* ॥੫੫॥

^੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

^੨ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

^੩ਅਥ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ* ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਯਤੇ ॥

ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

^੧ਨਮੋ ਨਾਥ ਪੂਰੇ ਸਦਾ ਸਿੱਧ ਕਰਮੰ ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ ਸਦਾ ਏਕ ਧਰਮੰ ॥ ^੨ਕਲੰਕ ਬਿਨਾ ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਸਰੂਪੇ ॥ ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਖੇਦੰ ਅਨੂਪੇ ॥੧॥ ^੩ਨਮੋ ਲੋਕ ਲੋਕੇਸੁਰੰ ਲੋਕ ਨਾਥੇ ॥ ਸਦੈਵੰ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਥੰ ਅਨਾਥੇ ॥ ^੪ਨਮੋ ਏਕ ਰੂਪੰ ਅਨੇਕੰ ਸਰੂਪੇ ॥ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਾਹੰ ਸਦਾ ਸਰਬ ਭੂਪੇ ॥੨॥ ਅਛੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਨਾਮੰ ਅਠਾਮੰ ॥ ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਸਿੱਧਦਾ ਬੁੱਧਿ ਧਾਮੰ ॥੩॥ ^੫ਅਜੰਤੰ ਅਮੰਤੰ ਅਕੰਤੰ ਅਭਰਮੰ ॥ ਅਖੇਦੰ ਅਭੇਦੰ ਅਛੇਦੰ ਅਕਰਮੰ ॥੩॥ ^੬ਅਗਾਧੇ ਅਬਾਧੇ ਅਗੰਤੰ ਅਨੰਤੰ ॥ ਅਲੇਖੰ ਅਭੇਖੰ ਅਭੂਤੰ ਅਗੰਤੰ ॥ ^੭ਨ ਰੰਗੰ ਨ ਰੂਪੰ ਨ ਜਾਤੰ ਨ ਪਾਤੰ ॥ ਨ ਸਤ੍ਰੰ ਨ ਮਿਤ੍ਰੰ ਨ ਪੁਤ੍ਰੰ ਨ ਮਾਤੰ ॥੪॥ ^੮ਅਭੂਤੰ ਅਭੰਗੰ ਅਭਿੱਖੰ ਭਵਾਨੰ ॥ ਪਰੇਯੰ ਪੁਨੀਤੰ ਪਵਿਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਧਾਨੰ ॥ ^੯ਅਗੰਜੇ ਅਭੰਜੇ ਅਕਾਮੰ ਅਕਰਮੰ ॥ ਅਨੰਤੇ ਬਿਅੰਤੇ ਅਭੂਮੇ

ਓ ਵਰ ਜਾਗਨ । ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਚਮਕੀਲੀ ਅੱਗ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

* ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅੰਗ ੧੩੭ ਤੋਂ ਦੇਖੋ ।

* ਕਿਵੇਂ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ

ਇਥੋਂ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੁ ਤੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਕੇ ਕਿਵੇਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਵਿਦਵਾਨੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਸਵਾਰ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਦੁਰਗਾ ਪਾਠ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਰੂਪ ਅਨੇਕਾ ਸਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਮਾਤਰ ਤੋਂ ਹੀ ਭੁਰਸੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਨੁਵਾਦ ਗੀਤੀ ਨੂੰ, ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮਹਾਤਮ ਰੂਪ ਤਕ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ-(ਫੇਰ ਨਾ ਜੂਨੀ ਆਇਆ ਜਿਨਿ ਇਹ ਗਾਇਆ) ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਵਾਜਨ ਹੀ ਪਾਠਤ੍ਵ ਨੂੰ ਮਹਿਸ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਖਦੇ ਇਸ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕੁਝ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਸਹੀ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਨ ਯੋਗ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਆਪਣੀ ਰਾਇ (ਚੰਡੀਵਾਰ) ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਨੋਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਭਿਸੇਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਛਿੜਕਨਾ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਵੇਲੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਜਲ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਛਿੜਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਜੋਧਾ ਮੁਕਤਿ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਪਾਠ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ, ਭੁਝਦਿਲੀ, ਛੱਡਕੇ ਸੂਰਬੀਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸੱਚ ਵੱਲ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸੋਚਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਗਉਣ ਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਵੇਦ ਉਸ ਬਲਦੇਣ ਵਾਲੀ ਜਗਮਾਤਾ ਕੁਦਰਤ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਵਡਾਈ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਜੋ ਦੇਵੀ ਦੀ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦਾਨਵਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਪਮਾ ਤੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧਕੇ ਉਪਮਾ ਦਾ ਮਾਧਮ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਫੇਰ ਮੁਕਤਿ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਭਰਮ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਸਭ ਏਕਾ ਜਿਤਿ ਜਾਣੈ ਜੋ ਕੋਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋਵਿਐ ਪਰਗਟੁ ਹੋਈ ॥

ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਵਰਤੇ ਸਭ ਥਾਈ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵਣਿਆ ॥੨॥ ਅੰਗ : ੧੨੦॥ ਮ: ੩॥

ਬਾਕੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਹੀ ਧਾਰੇ ਹਨ ਜੋ ਆਦਿ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈ :-

- ੧ ਪਉੜੀ ॥ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਏ ਨਾਲ ਬੜੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨੌਬਤਾਂ ਹਨ । ਦੁਰਗਾ ਰਾਣੀ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਲਈ ਜੋ ਦੱਗ-ਦੱਗ ਕਰਦੀ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਸੀ ।
- ੨ ਉਹ ਰਾਜੇ ਸੁੰਭ ਦੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਪਿਆਰੀ ! ਤੂੰ ਰੱਤ ਪੀ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤ੍ਰੇਹ ਬੁਝਾ ਲੈ । ਸੁੰਭ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਉੱਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਇਉਂ ਵਿਚਾਰੀ ਹੈ ।
- ੩ ਕਿ ਉਹ ਬਰਛੀ ਲਹੂ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਦੋ ਧਾਰੀ ਇਉਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਜਾਣੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਲਾਲ ਸਾੜੀ ਪਹਿਨ ਕੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ॥੫੩॥
- ੪ ਪਉੜੀ ॥ ਦੁਰਗਾ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹਕ ਭੇੜ ਮਚਿਆ । ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ ਫੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਭਾਵ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ।
- ੫ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਸਨ । ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਆਪਣਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਰੋਂਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੬ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਘਾਹ ਦੇ ਕੂਚੇ ਦੇ ਕੇ ਘੋੜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਧਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਹੋਇਆ ਉਧਰ ਦੇ ਹੀ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ । ਭਾਵੇਂ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਰੇ ਹੀ ਜਾਣ ਪਰ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ॥੫੪॥
- ੭ ਪਉੜੀ ॥ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਨੇ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੰਭ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਜਮ ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ । ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਅਭਿਖੇਖ (ਰਾਜ ਤਿਲਕ) ਦੇਣ ਲਈ ।
- ੮ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛਤਰ ਝੁਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਭਲੇ ਕੰਮ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਜਗਮਾਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ੧੪ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ।
- ੯ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਕੌਤਕ ਪਾਠ ਕਰਨ ਯੋਗ ਪਉੜੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਜੂਨੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਨਿਯਮ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰੇਗਾ ॥੫੫॥
- ੧ ੧-ਅਵੈਤ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਸਜਾਤੀ, ਵਿਜਾਤੀ, ਸ੍ਰੋ-ਗਤ ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਫੇਦ ਰਹਿਤ ਹੈ ।

- ੳ-ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ ।
- ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ-ਤਿਨੇ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ।
- ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ॥
- ੩ ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੩ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾ ਕੇ ।
- ੪ ਐ ਮੇਰੇ ਪੂਰਨ ਮਾਲਿਕ ਸਦਾ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਨਾਂ ਛੇਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਸਦਾ ਹੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਇਕੋ ਇਕ ਸੱਚ ਦੇ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ !
- ੫ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੈ, ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਰੂਪ, ਨਾ ਛੇਦੇ, ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਤੇ ਹਰ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਿਸ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ॥੧॥
- ੬ ਹੋ ਲੋਕ-ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ! ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਸਰਵ ਦੇ ਸਾਥ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ।
- ੭ ਜੋ ਇਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਪਸਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ।
- ਛੇਦ ਅੰਤ ਭੇਦ, ਨਾਮ ਤੇ ਬਾਉਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਸਿੰਧੀ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ॥੨॥
- ੮ ਜੋ ਜੰਤਰ, ਮੰਤਰ, ਭਰਮ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ । ਕੋਈ ਖੇਦ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਛੇਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ॥੩॥
- ੯ ਨਾ ਗਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬੇਅੰਤ । ਲੇਖਾਂ ਤੇ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਭੌਤਿਕ ਗਤੀ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਹੈ ।
- ੧੦ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ, ਨਾ ਰੂਪ, ਨਾ ਜਾਤ, ਨਾ ਬਰਾਦਰੀ । ਨਾ ਵੈਰੀ, ਨਾ ਮਿੱਤਰ, ਨਾ ਪੁੱਤਰ, ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੈ ॥੪॥
- ੧੧ ਜੋ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ, ਭਵਾਨੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪੂਰਨ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ।
- ੧੨ ਘੜਨ, ਭੰਨਣ ਤੋਂ ਅਤੇ ਕਾਮ ਕਰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਬੇਅੰਤ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ-

ਜਿਨ ਇਹ ਜਗਤ ਉਪਾਇਆ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਕਰਿ ਆਕਾਰ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਚਾਨਣੁ ਜਾਣੀਐ ਮਨਮੁਖਿ ਮੁਗਧੁ ਗਵਾਰੁ ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਤਰੀ ਬੂਝੈ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਰੁ ॥੪॥ ਅੰਗ ॥੨੦॥ ਮ: ੧॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਨਜ਼ਮ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਾਰੇ ਪਸਰੀ ਹੋਈ ਉਸਦੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਹੈ । ਨਿਰਭਉ ਆਪਿ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸੂਤਕੁ ਜੁਗਿ ਛੋਤਿ ॥ ਅੰਗ : ॥੪੧੩॥ ਮ: ੨॥ ਫੇਰ ਕੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਜ਼ਮ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ, ਅਵਤਾਰ, ਪੈਗੰਬਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ? ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਇਉਂ ਭਾਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ :- ਹਰਿ ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਸੇਵਕੁ ਭਗਤੁ ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ॥
ਹਰਿ ਆਪੇ ਵੇਖੇ ਵਿਗਸੈ ਆਪੇ ਜਿਤੁ ਭਾਵੈ ਤਿਤੁ ਲਾਏ ॥ ਹਰਿ ਇਕਨਾ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕਨਾ ਉਝੜਿ ਪਾਇ ॥
ਹਰਿ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਬੁ ਤਪਾਵਸੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਚਲਤੁ ਸਬਾਏ ॥ ਅੰਗ : ੫੫੦॥ ਮ: ੩॥
ਪਾਸਾ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਰਦਾਂ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਦੇ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਹਲਾਇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ 'ਹਿੱਲਣਗੀਆਂ' । ਕਿਸੇ ਅਗਲੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਗੀਆਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਵਜੀਰ ਜਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਭਣਗੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਲਕ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਉਹ ਆਪੂੰ ਭੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਹਾਲ ਭੌਤਕ ਤੌਰ ਵਸਤੂਆਂ ਜੀਵ ਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਂਵਾਕ
ਨ ਕੋਈ ਸੂਰ ਨ ਕੋਈ ਹੀਣਾ ਸਭ ਪ੍ਰਗਟੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥੪॥ ਤੁਮ ਸਮਰਥ ਅਕਥ ਅਗੋਚਰ ਰਚਿਆ ਏਕੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥੬॥ ਅੰਗ : ੬੧੬॥ ਮ: ੫॥
ਜਿਸ ਦੇ ਚਿਨ੍ਹੀ ਸਰੂਪ ਤੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੇ :
ਪਉੜੀ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਸੇਵਕੁ ਭਗਤੁ ਹਰਿ ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ॥ ਹਰਿ ਆਪੇ ਵੇਖੇ ਵਿਗਸੈ ਆਪੇ ਜਿਤੁ ਭਾਵੈ ਤਿਤੁ ਲਾਏ ॥ ਹਰਿ ਇਕਨਾ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ ਆਪੇ ਹਰਿ ਇਕਨਾ ਉਝੜਿ ਪਾਏ ॥ ਹਰਿ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਬੁ ਤਪਾਵਸੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਚਲਤੁ ਸਬਾਏ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਕਹੈ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਸਚੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥੫॥ ਪੰ: ੫੫੫॥ ਮ: ੩॥ ਇਥੇ ਹੁਣ ਉਪਰੋਕਤ ਤਬ ਦਸੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਏ, ਗੁਣ ਸੱਚੇ ਦੇ ਗਾਏ ਹਨ । ਜੋ ਸੱਚੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣੇ ਦਾ ਇਕ ਵੰਗ ਹੈ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਭਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਭਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਜੋੜਿਆ ਉਹ ਉਸੇ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਹ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਮੰਚ ਤੇ ਆਕੇ ਜੀਵ ਕਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਰਾਸ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਫਜ਼ੂਲ ਵਿਅਰਥ ਤੇ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਕਿਹੜੇ ਨੇ ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਬੇਮੁੱਲੀ ਰਾਸ ਨੂੰ ਲਾਕੇ ਜਸ ਤੇ ਨਾਮ ਖੱਟ ਕੇ ਗਏ ਹਨ । ਤਾਂਕਿ ਪਾਠਕ ਚੰਗੇ ਤੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਸਕਣ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ।
ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਰੰਗ ਰਸ ਰੂਪ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਮਾਇ ਬਾਪ ਪੁਤ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਰਾਜ ਮਿਲਖ ਵਪਾਰ ॥
ਸੰਤ ਬਿਹਾਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਅਪਾਰਾ ॥੧॥ ਰਚਨਾ ਸਾਚ ਬਨੀ ॥ ਸਭਕਾ ਏਕ ਧਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਬੇਦ ਅਰੁ ਬਾਇ ॥
ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਰਸਨਾ ਸਾਇ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਲਪਟਿ ਸੰਗਿ ਨਾਰੀ ॥ ਸੰਤ ਰਚੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਮੁਰਾਰੀ ॥੨॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਖੇਲਤ ਜੂਆ ॥
ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਅਮਲੀ ਹੂਆ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਪਰ ਦਰਬ ਚੋਰਾਇ ॥ ਕਾਹੂ ਰੋਗ ਸੋਗ ਝੁਮਾਇ ॥
ਕਾਹੂ ਪਵਨਧਾਰ ਜਾਤ ਬਿਹਾਇ ॥ ਸੰਤ ਬਿਹਾਵੈ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਇ ॥੪॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਦਿਨੁ ਰੋਨਿ ਚਾਲਤ ॥
ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਸੋ ਪਿਤ੍ਰ ਮਾਲਤ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਬਾਲ ਪੜਾਵਤ ॥ ਸੰਤ ਬਿਹਾਵੈ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਵਤ ॥੫॥
ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਨਟ ਨਾਟਿਕ ਨਿਰਤੇ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਜੀਆ ਇਹ ਹਿਰਤੇ ॥ ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਸੇਵਾ ਜੁਰਤਿ ॥

ਅਭਰਮੰ ॥੫॥ ੧ਨਹੀ ਜਾਨ ਜਾਈ ਕਛੂ ਰੂਪ ਰੇਖੰ ॥ ਕਹਾ ਬਾਸੁ ਤਾ ਕੋ ਫਿਰੈ
ਕਉਨ ਭੇਖੰ ॥ ੨ਕਹਾ ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ ਕਹਾ ਕੈ ਕਹਾਵੈ ॥ ਕਹਾ ਮੈ ਬਖਾਨੋ ਕਹੈ
ਮੈ ਨ ਆਵੈ ॥੬॥ ੩ਅਜੋਨੀ ਅਜੈ ਪਰਮ ਰੂਪੀ ਪ੍ਰਧਾਨੈ ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਭੇਦੀ ਅਰੂਪੀ
ਮਹਾਨੈ ॥ ੪ਅਸਾਧੇ ਅਗਾਧੇ ਅਗੰਜੁਲ ਗਨੀਮੇ ॥ ਅਰੰਜੁਲ ਅਰਾਧੇ ਰਹਾਕੁਲ
ਰਹੀਮੇ ॥੭॥ ੫ਸਦਾ ਸਰਬਦਾ ਸਿੱਧਦਾ ਬੁੱਧਿ ਦਾਤਾ ॥ ਨਮੋ ਲੋਕ ਲੋਕੇਸੁਰੰ ਲੋਕ
ਗਾਮਤਾ ॥ ੬ਅਛੇਦੀ ਅਭੈ ਆਦਿ ਰੂਪੀ ਅਨੰਤੰ ॥ ਅਛੇਦੀ ਅਛੈ ਆਦਿ ਅਦ੍ਵੈ
ਦੁਰੰਤੰ ॥੮॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੭ਅਨੰਤ ਆਦਿ ਦੇਵ ਹੈ ॥ ਬਿਅੰਤ ਭਰਮ ਭੇਵ
ਹੈ ॥ ੮ਅਗਾਧਿ ਬਿਆਧਿ ਨਾਸ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਪਾਸ ਹੈ ॥੧॥੯॥ ੧੦ਬਚਿਤ੍ਰ
ਚਿਤ੍ਰ ਚਾਪ ਹੈ ॥ ਅਖੰਡ ਦੁਸਟ ਖਾਪ ਹੈ ॥ ੧੧ਅਭੇਦ ਆਦਿ ਕਾਲ ਹੈ ॥
ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਪਾਲ ਹੈ ॥੨॥੧੦॥ ੧੨ਅਖੰਡ ਚੰਡ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸਰਬ ਸੂਪ
ਹੈ ॥ ੧੩ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ ਰੱਛਪਾਲ ਹੈ ॥੩॥੧੧॥ ੧੪ਕ੍ਰਿਪਾਲ
ਦਿਆਲ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਰੂਪ ਹੈ ॥ ੧੫ਅਨੰਤ ਸਰਬ ਆਸ ਹੈ ॥
ਪਰੇਵ ਪਰਮ ਪਾਸ ਹੈ ॥੪॥੧੨॥ ੧੬ਅਵਿਸਟ ਅੰਤ੍ਰ ਧਿਆਨ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ
ਸਰਬ ਮਾਨ ਹੈ ॥ ੧੭ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕਾਲ ਹੀਨ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ ਸਾਧ ਅਧੀਨ ਹੈ ॥੫॥੧੩॥
੧੮ਭਜਸ ਤੁਯੰ ॥ ਭਜਸ ਤੁਯੰ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ੧੯ਅਗਾਧਿ ਬਿਆਧਿ ਨਾਸਨੰ ॥
ਪਰੇਯੰ ਪਰਮ ਉਪਾਸਨੰ ॥ ੨੦ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਲੋਕ ਮਾਨ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ ਪੁਰਖ ਪਰਧਾਨ
ਹੈ ॥੬॥੧੪॥ ੨੧ਤਬਸ ਤੁਯੰ ॥ ਤਬਸ ਤੁਯੰ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ੨੨ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਦਿਆਲ
ਕਰਮ ਹੈ ॥ ਅਗੰਜ ਭੰਜ ਭਰਮ ਹੈ ॥ ੨੩ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਲੋਕ ਪਾਲ ਹੈ ॥ ਸਦੈਵ
ਸਰਬ ਦਿਆਲ ਹੈ ॥੭॥੧੫॥ ੨੪ਜਪਸ ਤੁਯੰ ॥ ਜਪਸ ਤੁਯੰ ॥ ਰਹਾਉ ॥
੨੫ਮਹਾਨ ਮੋਨ ਮਾਨ ਹੈ ॥ ਪਰੇਵ ਪਰਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ॥ ੨੬ਪੁਰਾਨ ਪ੍ਰੇਤ ਨਾਸਨੰ ॥
ਸਦੈਵ ਸਰਬ ਪਾਸਨੰ ॥੮॥੧੬॥ ੨੭ਪ੍ਰਚੰਡ ਅਖੰਡ ਮੰਡਲੀ ॥ ਉਦੰਡ ਰਾਜ ਸੁ
ਥਲੀ ॥ ੨੮ਜਗੰਤ ਜੋਤਿ ਜੁਆਲਕਾ ॥ ਜਲੰਤ ਦੀਪ ਮਾਲਕਾ ॥੯॥੧੭॥ ੨੯ਕ੍ਰਿਪਾਲ
ਦਿਆਲ ਲੋਚਨੰ ॥ ਮਚੰਕ ਬਾਣ ਮੋਚਨੰ ॥ ੩੦ਸਿਰੰ ਕਰੀਟ ਧਾਰੀਯੰ ॥ ਦਿਨੇਸ
ਕ੍ਰਿਤ ਹਾਰੀਯੰ ॥੧੦॥੧੮॥ ੩੧ਬਿਸਾਲ ਲਾਲ ਲੋਚਨੰ ॥ ਮਨੋਜ ਮਾਨ ਮੋਚਨੰ ॥
੩੨ਸੁਭੰਤ ਸੀਸ ਸੁ ਪ੍ਰਭਾ ॥ ਚਕ੍ਰਤ ਚਾਰੁ ਚੰਦ੍ਰਕਾ ॥੧੧॥੧੯॥ ੩੩ਜਗੰਤ ਜੋਤ
ਜੁਆਲਕਾ ॥ ਛਕੰਤ ਰਾਜ ਸੁ ਪ੍ਰਭਾ ॥ ੩੪ਜਗੰਤ ਜੋਤਿ ਜੈਤਸੀ ॥ ਬਦੰਤ

ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੇ ਸੋਧਤ ਜੀਵਤ ॥ ਸੰਤ ਬਿਹਾਵੇ ਹਰਿ ਜਸੁ ਪ੍ਰੀਤ ॥੭॥ ਜਿਤ ਕੋ ਲਾਇਆ ਤਿਤ ਹੀ ਲਗਨਾ ॥
ਨਾ ਕੋ ਮੁਖ ਨਹੀ ਕੋ ਸਿਆਨਾ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸ ਦੇਵੈ ਨਾਉ ॥ ਨਾਨਕ ਤਾਕੈ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥੮॥ ਅੰਗ : ॥੯੧੮॥ ਮ: ਪਾ॥
ਇਹ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਵਿਹਾਰ ॥ ਦੂਜਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੋਕਸ਼ ਕਰਮ ॥ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ
ਨਾਲ ਭਰ ਲਵੋ ॥
੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਸਟਪਦੀਆ ॥
ਕਿਨਹੀ ਕੀਆ ਪਰਵਿਰਤ ਪਸਾਰਾ ॥ ਕਿਨਹੀ ਕੀਆ ਪੁਜਾ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਕਿਨਹੀ ਨਿਵਲ ਭਇਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥
ਮੋਹਿ ਦੀ ਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਰਾਧੇ ॥੧॥ ਭੇਰਾ ਭਰੋਸਾ ਪਿਆਰੇ ॥ ਆਨ ਨ ਜਾਨਾ ਵੇਸਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਕਿਨਹੀ ਗਿਰੁ ਤਜਿ ਵਟਖੰਡ ਪਾਇਆ ॥ ਕਿਨਹੀ ਮੋਨਿ ਅਉਧੁਤ ਸਥਾਇਆ ॥ ਕੋਈ ਕਹਤਉ ਅੰਨਿਭ ਭਗਉਤੀ ॥
ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਓਟ ਲੀਤੀ ॥੨॥ ਕਿਨਹੀ ਕਹਿਆ ਹਉ ਤੀਰਥ ਵਾਸੀ ॥ ਕੋਈ ਅੰਨ ਭਜਿ ਭਇਆ ਉਦਾਸੀ ॥
ਕਿਨਹੀ ਭਵਨੁ ਸਭ ਧਰਤੀ ਕਰਿਆ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਚਰਿ ਪਰਿਆ ॥੩॥ ਕਿਨਹੀ ਕਹਿਆ ਮੈ ਕੁਲਹਿ ਵਡਿਆਈ ॥ ਕਿਨਹੀ ਕਹਿਆ ਬਾਹ
ਬਹੁ ਭਾਈ ॥ ਕੋਈ ਕਹੈ ਮੈ ਧਨਹਿ ਪਸਾਰਾ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਆਧਾਰਾ ॥੪॥ ਕਿਨਹੀ ਘੁਗਰ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਾਈ ॥ ਕਿਨਹੁ ਵਰਤ ਨੇਮ ਮਾਲਾ
ਪਾਈ ॥ ਕਿਨਹੀ ਤਿਲਕੁ ਗੋਪੀ ਚੰਦਨ ਲਾਇਆ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥੫॥ ਕਿਨਹੀ ਸਿਧ ਬਹੁ ਚੇਟਕ ਲਾਏ ॥ ਕਿਨਹੀ ਭੇਖ
ਬਹੁ ਥਾਟ ਬਨਾਇ ॥ ਕਿਨਹੀ ਤੰਤ ਮੰਤ ਬਹੁ ਖੇਵਾ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ॥੬॥ ਕੋਈ ਚਤੁਰੁ ਕਹਾਵੈ ਪੰਡਿਤ ॥ ਕੋ ਖਟੁ ਕਰਮ ਸਹਿਤ
ਸਿਉ ਮੰਡਿਤ ॥ ਕੋਈ ਕਹੈ ਆਚਾਰ ਸੁਕਰਣੀ ॥ ਮੋਹਿ ਦੀਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਣੀ ॥੭॥ ਸਗਲੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਜੁਗ ਯੋਧੇ ॥ ਬਿਨ ਨਾਵੈ ਇਹੁ ਮਨੁ
ਨ ਪ੍ਰਬੋਧੇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਉ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਪਾਇਆ ॥ ਭੁਝੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਮਹਾ ਜੀਤਲਾਇਆ ॥੮॥੧॥ ਅੰਗ ॥੯੧੩॥ ਮ: ਪਾ॥ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ
ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਆਦਿ ਭਾਗ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕੋਮਰੇ ਬਧ ਕੀਤੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਉਨਹੀ ਦੰਗ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

- ੧ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ ॥੫॥
- ੨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਤੇਰਾ ਕੀ ਰੂਪ ਤੇ ਰੇਖ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਕਿਸ ਭੇਖ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।
- ੩ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ ਉਸ ਦਾ, ਕਿੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ? ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੬॥
- ੪ ਜੋਨੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਜਿਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਸਮਸਤ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਛੇਦਣ ਤੇ ਭੇਦਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ (ਮਹਾਨ ਹੈ)।
- ੫ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਧਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਅਗਾਧ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਅਰਾਧਦਾ (ਯਾਦ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਕੇ ਰਿਹਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ॥੭॥
- ੬ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੈ।
- ੭ ਛੇਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਤੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਛੇਦ ਤੋਂ ਛੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ, ਅਦਵੈਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ ॥੮॥
- ੮ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ! ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਸਭ ਦਾ ਆਦਿ ਤੇ ਵੰਡਾ ਹੈ। ਬੇਅੰਤ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- ੯ ਸਦਾ ਹੀ ਬਿਆਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਪਾਸ (ਨੇੜੇ) ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੦ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ! ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਦਾ ਬਚਿੱਤਰ ਹੀ ਚਰਿੱਤਰ ਵਾਲਾ ਧਨੁੱਖ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਖਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ੧੧ ਤੇਰੇ ਆਦਿ ਕਾਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੧੨॥
- ੧੨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਆਪ ਨਾ ਖੰਡ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਪੂਰਨ ਤੇਜਸਵੀ ਸਰੂਪ ਹੈਂ।
- ੧੩ ਕਾਲ ਦਾ ਵੀ ਕਾਲ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਦਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੩॥
- ੧੪ ਤੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਸਦਾ ਹੀ ਸਰਬ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ।
- ੧੫ ਸਰਬ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਸਭ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ॥੧੪॥
- ੧੬ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੋਚਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਰਬ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਹੈਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੰਨਦੇ

ਹਨ।

- ੧੭ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਤੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈਂ। ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ ॥੧੫॥
- ੧੮ ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਭਜਦਾ (ਜਪਦਾ) ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਭਜਦਾ (ਜਪਦਾ) ਹਾਂ।
- ੧੯ ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਬਿਆਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈਂ।
- ੨੦ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ (ਮੰਨਦੇ ਹਨ)। ਤੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰਖ ਹੈਂ ॥੧੬॥
- ੨੧ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ! ਐਸਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਐਸਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੀ ਉਪਾਸਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਵੈ ॥ (ਸ਼੍ਰੋਧ ਆਦਿ) ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਇਹ ਤੇਰਾ ਕਰਮ ਹੈ। ਆਕੀਆਂ ਤੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- ੨੨ ਤਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈਂ। ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਦਇਆ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈਂ ॥੧੭॥
- ੨੩ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਜਪਦਾ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਜਪਦਾ ਹਾਂ। ਮਹਾਨ
- ੨੪ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀਆਂ ਦਾ ਤੂੰ ਮਾਣ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈਂ।
- ੨੫ ਪੁਰਾਣੇ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈਂ। ਸਦਾ ਹੀ ਸਭ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧੮॥
- ੨੬ ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ ਵਾਲੀ ਤੇ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸਭਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਾ ਦੰਡੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ।
- ੨੭ ਤੇਰੇ ਤੇਜ ਦੀ ਜੋਤ ਇਉਂ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਜਗਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦੀਪਮਾਲਾ ਜਗਦੀ ਹੈ ॥੧੯॥
- ੨੮ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਲਾਲ ਨੇਤਰ ਦਿਆਲਤਾ ਵਾਲੇ ਨੇਣ ਇਉਂ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਬੜੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਵੀ ਖੁੰਢੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ੨੯ ਸਿਰ 'ਤੇ ਤੇਰੇ ਉਹ ਮੁਕਤ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ (ਤੇਜ਼ੀ) ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੨੦॥
- ੩੦ ਆਪ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਨੇਤਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਮ ਦੇਵ ਦਾ ਵੀ ਮਾਨ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ੩੧ ਆਪ ਦੇ ਸੀਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅੱਗੇ ਚਾਰ ਚੰਦਾਂ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੨੧॥
- ੩੨ ਜਿਹੜੀ ਜੋਤ ਦੀ ਲਾਟ ਇਉਂ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਫਿੱਕੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ੩੩ ਜਿਹੜੀ ਜਿੱਤ ਜੋਤ ਆਪ ਦੀ ਜਗਦੀ ਹੈ।

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਮੂਹਕ ਤੱਕ ਸਕੋਗੇ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਮਾਦੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਭੱਤਕ ਸ਼ਕਲਾਂ ਜਾਂ ਅਦਭੁਤ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਲਗਾਉ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ "ਜਗਤ ਜੋਤਿ ਹੈ", ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਰਬਤੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਦ੍ਰਕਾਲੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਚੰਡੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਖੰਡੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਉਦੰਡੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਮਨਸਾ ਮਾਈ ਹੈ ਇਹੀ ਜੁਆਲਾ ਤੇ ਭਦ੍ਰਕਾਲੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਅੰਤ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੀ ਪੁਜਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹੋ ੩੩ ਸਵੈਯੇ।

੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ॥੧੦॥

ਜਾਗਤਿ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ ॥ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੈ ਬੁਝ ਗੋਰ ਮਝੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ ॥ ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ ਏਕ ਬਿਨਾ ਨਹ ਏਕ ਪਛਾਨੈ ॥ ਪੂਰਨ ਜੋਤ ਜਗੀ ਘਟ ਮੈ ਤਬ ਖਾਲਸ ਤਾਹਿ ਨਪਾਲਸ ਜਾਨੈ ॥੧॥

ਆਦਿ ਅਦ੍ਵੈਤ ਅਭੇਖ ਮਹਾ ਪ੍ਰਭ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਸੁ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਪੂਰ ਰਹਿਯੋ ਸਭ ਹੀ ਘਟ ਕੈ ਪਟ ਤੱਤ ਸਮਾਧਿ ਸੁਭਾਵ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੁਹੀ ਪ੍ਰਭ ਫੈਲ ਰਹਿਯੋ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਬਾਸੀ ॥ ਦੀਨ ਦਯਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਆਦਿ ਅਜੋਨਿ ਅਜੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੩॥ ਸਿੱਧ ਸੁਯੰਤ੍ਰ ਪੁਸਿੱਧ ਸਭੇ ਜਗ ਏਕ ਹੀ ਠੋਰ ਅਨੇਕ ਬਖਾਨੈ ॥ ਰੇ ਮਨ ਰੰਕ ਕਲੇਕ ਬਿਨਾ ਹਰਿ ਤੈ ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਤੇ ਨ ਪਛਾਨੈ ॥੪॥ ਅੰਗ ਜਹਾਨ ਨਿਦਾਨ ਕਛੁ ਨਹਿ ਏ ਸੁਬਹਾਨ ਤੁਹੀ ਸਰਦਾਰਾ ॥੬॥ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਮਹੀਧਰ ਨਾਗਨ ਸਿੱਧ ਪੁਸਿੱਧ ਬਡੇ ਤਪੁ ਕੀਨੈ ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕੁਰਾਨ ਸਭੇ ਗੁਨ ਗਾਇ ਬਕੇ ਪੈ ਤੇ ਜਾਇ ਨ ਚੀਨੈ ॥ ਭ੍ਰਮ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ ਜਿਹਿ ਸੋ ਸਭ ਕੋ ਜਿਤ ਚੀਨੈ ॥ ਪੂਰ ਰਹੀ ਮਹਿ ਮੈ ਮਹਿਮਾ ਮਨ ਤੇ ਕਹ ਆਨ-ਮੁਖੈ ਕਹਿ ਦੀਨੈ ॥੯॥ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਭੇਦ ਲਹਯੋ ਤਿਹਿ ਸਿੱਧ ਸਮਾਧਿ ਸਭੇ ਕਰਿਹਾਰੇ ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਬਹੁ ਭਾਤਿ ਪੁਰਾਨ ਬਿਚਾਰ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧਿ ਕਬਾ ਧੂਮ ਸੋ ਪੁਰਲਾਦਿ ਅਜਮਲ ਤਾਰੇ ॥ ਨਾਮ ਉਚਾਰ ਤਰੀ ਗਨਿਕਾ ਸੋਈ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ਬੀਚਾਰ ਹਮਾਰੇ ॥੧੦॥ ਪਾਠਕ ਜਨੋ ਤੱਕੋ ਨੌਵੀਂ ਤੇ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤਿ ਵੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰਾ ਹੈ ?

ਚਿੱਤ ਅਗਾਨਾਨ ਸੁਜਾਨ ਸੁਖੇਭਵਚ ਕੰਨ ਕੀ ਕਾਨ ਨਿਧਾਨ ਭੁਲਾਨਜੇ ॥੧੧॥

ਕਹੋ ਕੋ ਏਸ ਮਹੇਸ਼ਹਿ ਭਾਖਤ ਕਾਹੇ ਦਿਜੇਸ ਕੋ ਏਸ ਬਖਾਨਜੇ ॥ ਹੈ ਨ ਰੁਪਵੇਸ ਜਦੋਸ ਰਮਾਪਤਿ ਤੇ ਜਿਨ ਕੋ ਬਿਸੁਨਾਖ ਪਛਾਨਜੇ ॥ ਏਕ ਕੋ ਛਾਡ ਅਨੇਕ ਭਜੇ ਸੁਕਦੇਵ ਪਰਾਸਰ ਬਿਆਸ ਭੁਠਾਨਜੇ ॥ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਸਜੇ ਸਭ ਹੀ ਹਮ ਏਕ ਹੀ ਕੋ ਬਿਧ ਨੈਕ ਪ੍ਰਮਾਨਜੇ ॥੧੫॥ ਮੈਂ ਐਥੇ ਬਹੁਤਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ੩੩ ਸਵੈਯਾਂ ਵੱਲ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਅਰਥਾ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਝੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਕ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਪਾਸਾ, ਜਾਂ ਉਸਤਤਿ ਅਥਵਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਾਂ-ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਭਜਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਨੇ ਉਗ੍ਰਾਵੰਤੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲਿਆ, ਸਮਝੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਠੀਕ ਤੇ ਸਰਲ ਦਰਗਾਹੀ ਰਾਹ ਲੱਭ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰ ਲੋਕ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਗ੍ਰਾਵੰਤੀ-ਮਹਾਂ ਮਾਯਾ, ਜਗਤ ਮਾਤਾ, ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤਾ, ਸਾਰੀ ਸ਼ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਰਚੇਤਾ, ਸਾਰੇ ਖਜਾਨਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਕਾਲ ਦੀ ਵੀ ਕਾਲ ॥

ਕ੍ਰਿਤ ਈਸਰੀ ॥੧੨॥੨੦॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ^੧ਅਨਕਾਦ ਸਰੂਪੰ
ਅਮਿਤ ਬਿਭੂਤੰ ^੨ਅਚਲ ਸਰੂਪੰ ਬਿਸੁ ਕਰਣੰ ॥ ^੩ਜਗ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੰ ਆਦਿ ਅਨਾਸੰ
ਅਮਿਤ ਅਗਾਸੰ ਸਰਬ ਭਰਣੰ ॥ ^੪ਅਨਗੰਜ ਅਕਾਲੰ ਬਿਸੁ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੰ ਦੀਨ ਦਿਆਲੰ
ਸੁਭ ਕਰਣੰ ॥ ^੫ਆਨੰਦ ਸਰੂਪੰ ਅਨਹਦਿ ਰੂਪੰ ਅਮਿਤ ਬਿਭੂਤੰ ਤਵ ਸਰਣੰ ॥੧॥੨੧॥
^੬ਬਿਸੰਭਰ ਭਰਣੰ ਜਗਤ ਪ੍ਰਕਰਣੰ ^੭ਅਧਰਣ ਧਰਣੰ ਸਿਸਟ ਕਰੰ ॥ ^੮ਆਨੰਦ ਸਰੂਪੀ
ਅਨਹਦ ਰੂਪੀ ਅਮਿਤ ਬਿਭੂਤੀ ਤੇਜ ਬਰੰ ॥ ^੯ਅਨਖੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪੰ ਸਭ ਜਗ ਥਾਪੰ
^{੧੦}ਅਲਖ ਅਤਾਪੰ ਬਿਸੁ ਕਰੰ ॥ ^{੧੧}ਅਦ੍ਵੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਸਰਬ ਉਦਾਸੀ
ਏਕ ਹਰੰ ॥੨॥੨੨॥ ^{੧੨}ਅਨਖੰਡ ਅਮੰਡੰ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡੰ ਜੋਤਿ ਉਦੰਡੰ ਅਮਿਤ ਮਤੰ ॥
^{੧੩}ਅਨਭੈ ਅਨਗਾਧੰ ^{੧੪}ਅਲਖ ਅਬਾਧੰ ਬਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਧੰ ਅਮਿਤ ਗਤੰ ॥ ^{੧੫}ਆਨੰਦ ਸਰੂਪੀ
ਅਨਹਦ ਰੂਪੀ ^{੧੬}ਅਚਲ ਬਿਭੂਤੀ ਭਵ ਤਰਣੰ ॥ ^{੧੭}ਅਨਗਾਧਿ ਅਬਾਧੰ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਾਧੰ
ਸਰਬ ਅਰਾਧੰ ਤਵ ਸਰਣੰ ॥੩॥੨੩॥ ^{੧੮}ਅਕਲੰਕ ਅਬਾਧੰ ਬਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਧੰ ਜਗਤ
ਅਰਾਧੰ ਭਵ ਨਾਸੰ ॥ ^{੧੯}ਬਿਸੰਭਰ ਭਰਣੰ ਕਿਲਵਿਖ ਹਰਣੰ ਪਤਤ ਉਧਰਣੰ ਸਭ
ਸਾਥੰ ॥ ^{੨੦}ਅਨਾਥਨ ਨਾਥੇ ਅਕ੍ਰਿਤ ਅਗਾਥੇ ਅਮਿਤ ਅਨਾਥੇ ਦੁਖ ਹਰਣੰ ॥ ^{੨੧}ਅਗੰਜ
ਅਬਿਨਾਸੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਜਗਤ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਤੁਯ ਸਰਣੰ ॥੪॥੨੪॥ ਕਲਸ ॥
^{੨੨}ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਜਗਤ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਆਦਿ ਅਛੇਦ ਅਭੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ^{੨੩}ਪਰਮ
ਤੱਤ ਪਰਮਾਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਆਦਿ ਸਰੂਪ ਅਖੰਡ ਉਦਾਸੀ ॥੫॥੨੫॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ
ਛੰਦ ॥ ^{੨੪}ਅਖੰਡ ਉਦਾਸੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਆਦਿ ਅਨਾਸੀ ਬਿਸੁ ਕਰੰ ॥ ^{੨੫}ਜਗਤਾਵਲ
ਕਰਤਾ ਜਗਤ ਪ੍ਰਹਰਤਾ ਸਭ ਜਗ ਭਰਤਾ ਸਿਧ ਭਰੰ ॥ ^{੨੬}ਅਛੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੇਜ
ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਰੂਪ ਸੁਰਾਸੀ ਸਰਬ ਛਿਤੰ ॥ ^{੨੭}ਆਨੰਦ ਸਰੂਪੀ ਅਨਹਦ ਰੂਪੀ ਅਲਖ^{੨੮} ਬਿਭੂਤੀ
ਅਮਿਤ ਗਤੰ ॥੬॥੨੬॥ ਕਲਸ ॥ ^{੨੯}ਆਦਿ ਅਭੈ ਅਨਗਾਧਿ ਸਰੂਪੰ ॥ ਰਾਗ
ਰੰਗ ਜਿਹ ਰੇਖ ਨ ਰੂਪੰ ॥ ^{੩੦}ਰੰਕ ਭਯੋ ਰਾਵਤ ਕਹੂੰ ਭੂਪੰ ॥ ਕਹੂੰ ਸਮੁੰਦ ਸਰਤਾ
ਕਹੂੰ ਰੂਪੰ ॥੭॥੨੭॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ^{੩੧}ਸਰਤਾ ਕਹੂੰ ਰੂਪੰ ਸਮੁੰਦ ਸਰੂਪੰ ^{੩੨}ਅਲਖ
ਬਿਭੂਤੰ ਅਮਿਤ ਗਤੰ ॥ ^{੩੩}ਅਦ੍ਵੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ਤੇਜ ਸੁਰਾਸੀ ਅਕ੍ਰਿਤ
ਕ੍ਰਿਤੰ ॥ ^{੩੪}ਜਿਹ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੰ ^{੩੫}ਅਲਖ ਅਭੇਖੰ ਅਮਿਤ ਅਦ੍ਵੈਖੰ ਸਰਬ ਮਈ ॥ ^{੩੬}ਸਭ
ਕਿਲਵਿਖ ਹਰਣੰ ਪਤਿਤ ਉਧਰਣੰ ^{੩੭}ਅਸਰਣਿ ਸਰਣੰ ਏਕ ਦਈ ॥੮॥੨੮॥ ਕਲਸ ॥

ਓ (ਅਚੱਲ-ਬੋਲੋ) ਅ (ਅਧਰਣ-ਬੋਲੋ) ਏ (ਅਲੱਖ-ਬੋਲੋ) ਸ (ਅਸਰਣਿ-ਬੋਲੋ)

੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਇਹ ਹੈ ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ॥ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸਾਹੀ ॥੧੦॥
ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੇ ਛੰਦ ॥ ਛਕਾ ੧ ॥ ਜਿਵੇਂ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਛੰਦਾਂ ਤੇ ਛਕਿਆਂ ਨਾਲ-ਸੁਸ਼ੋਭਤ ਹੈ ॥ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹੋ ਤਮਲਸ ਹਾਸਲ
ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੁਹਿਨਰੀ ਜੀਨਾ (ਪਉੜੀ) ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁਕਾਲਤਾ ਨਹੀਂ ॥ ਭਗਵਤੀ ਛੰਦ ਪਹਿਲਾ ॥੧॥
ਨਮੋ ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ ਅਨੰਤੀ ਸਵਾਯਾ ॥ ਨਮੋ ਜੋਗ ਜੋਗੇਸੁਰੀ ਜੋਗ ਪਾਇਆ ॥ ਨਮੋ ਕੋਹਰੀ ਬਾਹਨੀ ਸਕੁੰਤੀ ॥ ਨਮੋ ਸਾਰਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਦਿਆ ਪਵੇਤੀ ॥
ਨਮੋ ਰਹਿ ਦਾ ਸਿਧਿ ਦਾ ਭੁਧਿ ਦੇਨੀ ॥ ਨਮੋ ਕਾਲ ਕੇ ਕਾਲ ਕਉ ਕਾਲ ਛੈਨੀ ॥ ਮਮੋ ਕਾਲ ਅਜਾਲ ਹੈ ਹੋਰ ਤੇਰੇ ॥ ਨਮੋ ਤੀਨ ਹੀ ਲੋਕ ਕੀਨੋ
ਅਹੋਰੇ ॥ ਨਮੋ ਜੋਤਿ ਜਾਲਾ ਭੁਮੈ ਬੇਦ ਗਾਵੈ ॥ ਸਰਾਸਰ ਰਿਖੀਸੁਰ ਨਹੀਂ ਭੇਦ ਪਾਵੈ ॥ ਤੁਹੀ ਜੋਗ ਜੋਗਤਾ ਤੁਹੀ ਖੜਗ ਧਾਰੇ ॥ ਤੁਹੀ ਜੈ ਕਰੰਤੀ
ਅਸੁਰ ਗਹਿ ਪਛਾਵੈ ॥ ਤੁਹੀ ਜੋਗਣੀ ਖੋਪਰ ਭਰਣੀ ॥ ਅਦੇਖੰ ॥ ਰਕਤ ਬੀਜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਕੇ ਪਕੜ ਸੇਖੰ ॥ ਤੁਹੀ ਜਲ ਬਲੋ ਪਰਬਤੋ ਗਿਰਿ ਨਿਵਾਸੀ ॥
ਤੁਹੀ ਸਭ ਘਟਨ ਮੈ ਨਿਰਾਲਮ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਤੁਹੀ ਦੁਸਟ ਦਾਹਨ ਤੁਹੀ ਸਰਬ ਪਾਲੀ ॥ ਤੁਹੀ ਬ੍ਰਿਛ ਪੁਰਪਾ ਤੁਹੀ ਆਪ ਮਾਲੀ ॥ ਤੁਹੀ ਬਿਸੁ ਭਰਣੀ
ਤੁਹੀ ਜਗ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਤੁਹੀ ਅਲਖ ਬਰਣੀ ਤੁਹੀ ਤੂ ਅਕਾਸੀ ॥ ਨਮੋ ਜਾਲਪਾ ਦੇਵ ਦੁਰਗੋ ਭਵਾਨੀ ॥ ਤਿਹੁ ਲੋਕ ਨਵਖੰਡ ਮੇਂ ਤੁਮ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ॥ ਅਟਲ
ਛਤ੍ਰ ਧਰਣੀ ਆਦਿ ਦੇਵੰ ॥ ਸਕਲ ਮੁਨ ਜਨਾ ਤੇਹਿ ਨਿਸਿਦਿਨ, ਸਰੇਵੰ ॥ ਤੁਹੀ ਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕੀ ਜੋਤਿ ਛਾਜੈ ॥ ਸਦਾ ਜੈ, ਸਦਾ ਜੈ ਬਿਭਾਜੈ ॥ ਯਹੀ
ਦਾਸ ਮਾਰੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਧੂ ਕੀਜੈ ॥ ਸੁ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਭਗਤ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਦੀਜੈ ॥ ਤੁਹੀ ਜਾਗਤੀ ਜੋਤਿ ਜਾਲਾ ਸਰੂਪੰ ॥ ਤੁਹੀ ਜਗ-ਸਕਲ ਮਹਿ ਰਮਣੀ ਅਨੂਪੰ ॥
ਮਹਾਂ ਹਉ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਤਿਹਾਰਾ ॥ ਪਕੜ ਬਾਂਹ ਭਉਜਲ ਕਰਹੁ ਬੇਗ ਪਾਰਾ ॥ ਫਤਹਿ ਛੱਕ ਬਾਜੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਯੋ ਕਰੀਜੈ ॥ ਯਹੀ ਬਾਰਤਾ ਦਾਸ ਕੀ ਨਿਤ
ਸੁਨੀਜੈ ॥ ਕਰਹੁ ਹੁਕਮ ਅਪਨਾ ਸਭੈ ਦੁਸਟ ਘਾਉ ॥ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦ ਕਾ ਸਕਲ ਝਗੜਾ ਮਿਟਾਉ ॥ ਅਗਮ ਸੂਰਬੀਰੋ ਉਨਹਿ ਸਿੰਘ ਜੋਧਾ ॥ ਪਕੜ ਤੁਰਕ
ਗਨ ਕਉ ਕਰੋ ਵੈ, ਨਿਰੋਧਾ ॥ ਸਕਲ ਜਗਤ ਸੋ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਰਾਜੈ ॥ ਜਗੀ ਧਰਮ ਹਿੰਦੂ ਨ ਸਕਲਦੁੰਦ ਭਾਜੈ ॥ ਜਪਾਉ ਜਾਪ ਏਕੈ ਹਰੇ ਹਰਿ ਅਕਾਲੰ ॥
ਹੈ ਤਬ ਦੁਨੀਆਂ ਸਭ ਛਿਨਕ ਮੈ ਨਿਹਾਲੰ ॥ ਸੁਣਹੁ ਤੁਮ ਭਵਾਨੀ ਹਮਨ ਕੀ ਪੁਕਾਰੰ ॥ ਕਰਹੁ ਦਾਸ ਪਰ ਮਿਹਰ ਅਪਰੋ ਅਪਾਰੇ ॥ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਦੇ
ਹਨ ॥

- ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇਵੀ ਸਰਸਵਤੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੨॥੨੦॥
- ੧ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਪਰੇ ਬੇਅੰਤ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ, ਇਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ।
- ੨ ਜਿਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਬਿਭੂਤੀ ਦੀ ਮਾਲਿਕ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੩ ਨਾ ਭੱਜਣ ਵਾਲੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਪਾਲਕ ਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।
- ੪ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਨੰਦਮਈ ਹੈ, ਰੂਪ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ॥੧॥੨੧॥
- ੫ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਭਰਨ ਵਾਲਾ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੬ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਪਰਲਾ ਰੂਪ ਬੇਅੰਤ ਬਿਭੂਤੀ ਤੇਜ਼ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ।
- ੭ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਦੇ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਸੰਭਾਲਕ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਾਪ (ਦੁੱਖ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਸਥਾਪਕ ਹੈ ।
- ੮ ਦਵੈਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਮੱਧਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਿਰੰਜਨ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਹਰੀ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨॥੨੨॥
- ੯ ਨਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਤੇਜ਼ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਤੇਰੀ ਜੋਤ ਮੱਧਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਤੇਰੇ ਮਤਿਆਂ ਦੀ ਮਿਤ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।
- ੧੦ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਹੈ, ਨਾ ਗਾਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਬੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਧਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਗਤੀ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ।
- ੧੧ ਤੂੰ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੀ ਬਿਭੂਤੀ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਭਵਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਤਾਰਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ।
- ੧੨ ਨਾ ਗਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਬੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਜਗਤ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਧਣ ਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਪਦੇ, ਅਰਾਧਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ॥੩॥੨੩॥
- ੧੩ ਹੇ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ! ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ, ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਧਣ ਵਾਲੇ, ਜਗਤ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਜੋਗ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ।
- ੧੪ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਭਰਨ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਪਤਿਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਕਰਤਾ, ਸਭ ਦੇ ਸਾਥ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ।
- ੧੫ ਨਿਖਸਿਮਿਆਂ ਦੇ ਖਸਮ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ

- ਤੇ ਨਾ ਕਬੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੇਅੰਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ, ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ।
- ੧੬ ਨਾ ਭੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਰਿ ਵੇਲੇ ਜਗਦੀ ਜੋਤ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਖੈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ॥੪॥੨੪॥
- ੧੭ ਕਲਸ ॥ ਹੇ ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ਼ ਰੂਪ, ਜਗਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ! ਆਦਿ ਤੇ ਨਾ ਛੇਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ।
- ੧੮ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਤੱਤ, ਭਲੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ! ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਅਖੰਡ ਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਸ਼ਕਤੀ ॥੫॥੨੫॥
- ੧੯ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ॥ ਜਿਸ ਦੀ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਕਦੇ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਦਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਚੇਤੇ ।
- ੨੦ ਜਗਤ ਦੇ ਕਰਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਹਰਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਪੇਟ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਧ ਹੈਂ ।
- ੨੧ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਦੱਬਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪੂਰ ਤੇਜ਼ ਦੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਰੂਪ ਦੀ ਰਾਸ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈਂ ।
- ੨੨ ਅਨੰਦ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਰੂਪ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਬੇਅੰਤ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਵਿਧੀ ਗਤਿ ਹੈ ॥੬॥੨੬॥
- ੨੩ ਕਲਸ ॥ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੇਖ ਤੇ ਰੂਪ ਹੈਂ (ਤ੍ਰਿਹ ਗੁਣ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਿੰਨ...) ।
- ੨੪ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਕੰਗਾਲ ਤੇ ਕਿਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਹੈਂ । “ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀ ਸੁਭ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਭਾਣਾ” ਕਿਤੇ ਸਮੁੰਦਰ, ਕਿਤੇ ਨਦੀ, ਕਿਤੇ ਖੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸਦਾ ਹੈਂ ॥੭॥੨੭॥
- ੨੫ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਕਿਤੇ ਨਦੀ, ਕਿਤੇ ਖੂਹ, ਕਿਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਰੂਪ, ਕਿਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਦਾ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ।
- ੨੬ ਅਨੇਕਾਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਉਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਅਦ੍ਵੈਤ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ, ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਰੀਆਂ ਜੋਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਤੇਜ਼ਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ।
- ੨੭ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ, ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਭੇਖ ਹੈ, ਜੋ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਦੁੱਖ ਭਾਵ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਹੀ ਉਚ-ਨੀਚ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੨੮ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਤੇ ਉਪਦਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨਹਾਰ ਹੈਂ । ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦੇਵ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੮॥੨੮॥

ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਬੁਧੀ ਜੀਵੀ ਵਿਚਾਰ ਵੇਤਾ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੀ ਉਸਤਿਤ ਜਾਂ ਉਪਮਾ ਵਡਿਆਈ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਰੰਗਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਨੂੰ ਬੇਚਕੇ ਜਾ ਕਰਾਏ ਪਰ ਦੇ ਕੇ ਅਥਵਾ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨਾ ਗੱਲ ਕਰਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਝੇ ਚਿਰ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਬੁਝ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਕੇ ਸੋਚਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਦੇਵੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਦੇਵੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹੀ ਹਫ਼ਤਾਲ ਵੇਚਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ (ਜੋਗ ਜੋਗੇਸ਼ੁਰੀ ਜੋਗ ਮਾਯਾ) ਅਤੇ ਕੇਹਰੀ ਬਾਹਨੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਟੇਵੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਹੀ (ਤਖੱਲਸ) ਹਨ; ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ (ਕਾਲ ਦੇ ਕਾਲ ਕਉ ਕਾਲ ਛੋਟੀ) ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਹਾਰ (ਖਾਜਾ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਤੂੰਹੀ ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟ ਰੂਪ ਜਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇਰਾ ਹੀ ਬੇਦ ਗਯਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਦੇਵ ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਭੋਕ ਲਭਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਿਲਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ । ਤੂੰ ਹੀ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਹੈਂ ਤੇ ਤੂੰਹੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਹੈ । ਤੂੰਹੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ ਤੇ ਤੂੰਹੀ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਪਛਾੜਦੀ ਹੈਂ । ਤੂੰਹੀ (ਕੇਹਰੀ) ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੂੰਹੀ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਹਦਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਰਿੱਧੀਆਂ-ਸਿੱਧੀਆਂ ਬੁੱਧ ਦੀ ਦਾਤੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਕਾਲ ਦੇ ਕਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਟਾ ਵਾਂਗ ਕਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਤੂੰਹੀ ਕਾਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਖੂਨ ਦੇ ਖੰਧਰ ਭਰ ਕੇ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਹੈਂ । ਤੇ ਤੂੰਹੀ ਰਕਤ ਬੀਜ ਦੇ ਖੂਨ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਕੇ ਪਾਣ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੂੰਹੀ ਜਲ, ਬਲ, ਪਰਬਤ ਪਹਾੜ ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਦੁਰਗਾ ਹੈਂ । ਤੂੰਹੀ ਸਾਰੇ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਬਿਨ ਬਿਲੰਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰਹੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਦਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਤੂੰਹੀ ਪਾਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਤੂੰਹੀ ਬਿਛ ਦਾ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਤੂੰਹੀ ਬਿਛ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਲੀ ਹੈਂ ॥ ਤੂੰਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚੇਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ । ਤੂੰਹੀ ਨਾ ਲਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੂੰਹੀ ਜਿਮੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ । ਮੇਰੀ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਜਾਲਮਾ ਦੇਵੀ, ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ, ਭਵਾਨੀ ਦੇ ਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਹੈ । ਤੂੰਹੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੇ ਨੌ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਨ ਹੈ । ਜਿਸਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨਾ ਟੱਲਣ ਵਾਲਾ ਛੱਤ੍ਰ ਹੈ ਤੂੰਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

^੧ਆਜਾਨੁ ਬਾਹੁ ਸਾਰੰਗ ਕਰ ਧਰਣੰ ॥ ਅਮਿਤ ਜੋਤਿ ਜਗ ਜੋਤ ਪ੍ਰਕਰਣੰ ॥
^੨ਖੜਗ ਪਾਣ ਖਲ ਦਲ ਬਲ ਹਰਣੰ ॥ ਮਹਾ ਬਾਹੁ ਬਿਸੰਭਰ ਭਰਣੰ ॥੬॥੨੬॥
 ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ^੩ਖਲ ਦਲ ਬਲ ਹਰਣੰ, ਦੁਸਟ ਬਿਡਰਣੰ, ਅਸਰਣ ਸਰਣੰ ਅਮਿਤ
 ਗਤੰ ॥ ^੪ਚੰਚਲ ਚਖ ਚਾਰਣ, ਮੱਛ ਬਿਡਾਰਣ, ਪਾਪ ਪ੍ਰਹਾਰਣ, ਅਮਿਤ ਮਤੰ ॥
^੫ਆਜਾਨ ਸੁ ਬਾਹੰ, ਸਾਹਨ ਸਾਹੰ, ਮਹਿਮਾ ਮਾਹੰ ਸਰਬ ਮਈ ॥ ^੬ਜਲ ਬਲ ਬਨ
 ਰਚਤਾ ਬਨ ਤ੍ਰਿਨਿ ਕਹਿਤਾ, ਖਲ ਦਲਿ ਦਹਿਤਾ, ਸੁਨ ਰਿਸਹੀ ॥੧੦॥੩੦॥
 ਕਲਸੰ ॥ ਅਤਿ ਬਲਿਸਟ, ਦਲ ਦੁਸਟ ਨਿਕੰਦਨ ॥ ਅਮਿਤ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਸਗਲ
 ਜਗ ਬੰਦਨ ॥ ^੭ਸੋਹਤ ਚਾਰ ਚਿਤ੍ਰ ਕਰ ਚੰਦਨ ॥ ਪਾਪ ਪ੍ਰਹਾਰਣ ਦੁਸਟ ਦਲ
 ਦੰਡਨ ॥੧੧॥੩੧॥ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ^੮ਬੇਦ ਭੇਦ ਨਹੀ ਲਖੈ, ਬ੍ਰਹਮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨਹੀ
 ਬੁਝੈ ॥ ਬਿਆਸ^੧ ਪਰਾਸੁਰ ਸੁਕ ਸਨਾਦਿ, ਸਿਵ ਅੰਤੁ ਨ ਸੁਝੈ ॥ ^੯ਸਨਤਿ ਕੁਆਰ^੨
 ਸਨਕਾਦਿ, ਸਰਬ ਜਉ ਸਮਾ ਨ ਪਾਵਹਿ ॥ ਲਖ ਲਖਮੀ, ਲਖ ਬਿਸਨ; ਕਿਸਨ
 ਕਈ ਨੇਤ ਬਤਾਵਹਿ ॥ ^{੧੦}ਅਸੰਭ ਰੂਪ ਅਨਭੈ ਪ੍ਰਭਾ ਅਤਿ ਬਲਿਸਟ ਜਲਿ ਬਲਿ
 ਕਰਣ ॥ ਅਚੁਤ ਅਨੰਤ ਅਦੈ ਅਮਿਤ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਤਵ ਸਰਣ ॥੧॥੩੨॥
^{੧੧}ਅਚੁਤ ਅਭੈ ਅਭੇਦ ਅਮਿਤ ਆਖੰਡ ਅਤੁਲ ਬਲ ॥ ਅਟਲ ਅਨੰਤ ਅਨਾਦਿ
 ਅਖੈ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਬਲ ਦਲ ॥ ^{੧੨}ਅਮਿਤ ਅਮਿਤ ਅਨਤੋਲ ਅਭੂ ਅਨ ਭੇਦ ਅਭੰਜਨ ॥
 ਅਨ ਬਿਕਾਰ ਆਤਮ ਸਰੂਪ, ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਚੰਜਨ ॥ ^{੧੩}ਅਬਿਕਾਰ ਰੂਪ ਅਨ
 ਭੈ ਸਦਾ, ਮੁਨ ਜਨ ਗਨ ਬੰਦਤ ਚਰਨ ॥ ਭਵ ਭਰਨ ਕਰਨ ਦੁਖ ਦੋਖ ਹਰਨ,
 ਅਤਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕ੍ਰਮ ਭੈ ਹਰਨ ॥੨॥੩੩॥ ^{੧੪}ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਮੁਖ ਮੰਡਲ
 ਪਰ ਲਸਤ ਜੋਤਿ ਉਦੇਤ ਅਮਿਤ ਗਤ ॥ ਜਟਤ ਜੋਤ ਜਗ ਮਗਤ ਲਜਤ
 ਲਖ ਕੋਟਿ ਨਿਖਤਿ ਪਤਿ ॥ ^{੧੫}ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਚਕ੍ਰਵੈ ਚਕ੍ਰਤ ਚਉਚਕ੍ਰ ਕਰਿ ਧਰਿ ॥
 ਪਦਮ ਨਾਥ ਪਦਮਾਛ ਨਵਲ ਨਾਰਾਇਣ ਨਰਿ ਹਰਿ ॥ ^{੧੬}ਕਾਲਖ ਬਿੰਡਣ
 ਕਿਲਵਿਖ ਹਰਣ ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਬੰਦਤ ਚਰਨ ॥ ਖੰਡਣ ਅਖੰਡ ਮੰਡਣ ਅਭੈ
 ਨਮੋ ਨਾਥ ਭਉ ਭੈ ਹਰਿਣ ॥੩॥੩੪॥ ^{੧੭}ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ਨਮੋ ਨਾਥ
 ਨ੍ਰਿਦਾਇਕ ਨਮੋ ਨਿਮ ਰੂਪ ਨਿਰੰਜਨ ॥ ਅਗੰਜਾਣ ਅਗੰਜਣ ਅਭੰਜ ਅਨਭੇਦ
 ਅਭੰਜਨ ॥ ^{੧੮}ਅਛੈ ਅਖੈ ਅਬਿਕਾਰ ਅਭੈ ਅਨਭਿਜ ਅਭੇਦਨ ॥ ਅਖੇਦਾਨ
 ਖੇਦਨ ਅਖਿਜ ਅਨਛਿਦ੍ਰ ਅਛੇਦਨ ॥ ^{੧੯}ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ਸਾਰੰਗਧਰ

ਉ ਭੇਦ ਬਿਆਸ (ਮਾਹਨ ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮਣ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ੧੮ ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਪਰਾਸੁਰ (ਪਰਾਵਸ)
 ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅਦਿਸ਼ ਜੋਤੀ, ਦੇ ਪੇਟੋਂ' (ਸਕਤਿ) ਰਿਖੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਵਸਿਸ਼ਠ ਰਿਖੀ ਰਾਘੁ ਕਾਲ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਸੀ। ਜਿਸਨੇ ਧਰਮ
 ਸ਼ਾਸਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸੁਕ (ਸ੍ਰੀ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ (ਸੁਕਦੇਵ) ਆਤਮ ਗਿਆਨੀ ਸ੍ਰੀ ਜਨਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ। ਸਨਾਦਿ ਸ਼ਿਵ (ਸ਼ਿਵ
 ਜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਗਣ।

ਅ ਸਨਤ ਕੁਆਰ, ਸੋਤ, ਸਨਕਾਦਿ। ਇਹ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਮਾਨਸਕ 4 ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰਪਾਲ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਮਹਾਰਿਖੀ ਮੰਨੇ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਦਿ ਦੇਵ ਭਾਵ ਪਰਮ-ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਤ ਭਗਤ, ਭਾਵ ਭਜਨੀਕ ਮੁਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਤ ਦਿਨ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ
 ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੁਹੀ ਕਾਲ ਅਕਾਲ ਕੀ ਜੋਤਿ ਛਾਜੈ) ਪਾਠਕ ਪ੍ਰੇਮੀਓਂ ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹ
 ਕਿਹੜੀ ਘੁੰਡੀ ਬਾਕੀ ਹੈ ਜੋ ਨਹੀਂ ਖੁਲਦੀ? ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਲੋਕੇ ਸਮੂਹ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਅਭਿਕਾ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਆਪੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗਾ।
 ਯਹੀ ਦਾਸ ਮਾਂਗੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਿੰਘ ਕੀਜੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਭਗਤ ਸਰਬੋਤ੍ਰ ਦੀਜੈ ॥
 ਤੁਹੀ ਜਾਗਤੀ ਜੋਤਿ ਜਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ॥ ਤੁਹੀ ਜਗ ਸਕਲ ਮਹਿ ਰੋਮਤੀ ਅਨੂਪ ॥
 ਪੜੀ ਜਾਉ ਹੁਣ ਐਨ ਨੇਤ੍ਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰਬਸ ਰੋਡ ਦਾ ਰਾਸਤਾ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਹਾਂ ਢਾਢੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਹ
 ਸਾਨੂੰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦਸਦੀ ਹੈ।
 ਪ੍ਰਿਤੀ-ਹਉ ਤਿਸੁ ਢਾਢੀ ਕੁਰਬਾਣੁ ਜੇ ਤੇਰਾ ਸੇਵਦਾਰੁ ॥ ਹਉ ਤਿਸੁ ਢਾਢੀ ਬਲਿਹਾਰ ਜਿ ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਅਪਾਰ ॥ ਸੋਢੀ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਜਿਸੁ ਲੋਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥
 ਸੋ ਢਾਢੀ ਭਾਗਨੁ ਜਿਸੁ ਸਚਾ ਦੁਆਰ ਬਾਰੁ ॥ ਓਹ ਢਾਢੀ ਤੁਧੁ ਧਿਆਇ ਕਲਾਟੇ ਦਿਨੁ ਰੋਣਾਰੁ ॥ ਮੰਗੈ ਅੰਸਿਤੁ ਨਾਸੁ ਨ ਆਵੈ ਕਦੇ ਹਾਰੁ ॥ ਕਪਤੁ
 ਜੋਸਨੁ ਸਬੁ ਰਹਿੰਦਾ ਲਿਵੈ ਧਾਰੁ ॥ ਸੋ ਢਾਢੀ ਗੁਣਵੰਤੁ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭ ਪਿਆਰੁ ॥੧੧॥ ਅੰਗ : ੬੬੨॥ ਮ: ੫॥

- ੧ ਹੇ ਅਸਚਰਜ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹਨ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਮਾਨ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ਼ਮਈ ਜੋਤ ਜਗਤ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ।
- ੨ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਹ ਤਲਵਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਦਲ ਤੇ ਬਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਮਹਾ ਚਾਲਕ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੬॥੨੬॥
- ੩ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ ਖੋ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਬਿਦਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਤੇਰੀ ਅਸਚਰਜ ਗਤੀ ਹੈ ਭਾਵ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।
- ੪ ਤੇਰੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਵੇਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਮੱਛਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਸ਼ਰਨ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇਜ਼ਮਈ ਹੈ ।
- ੫ ਤੇਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹਨ ਤੇ ਤੂੰ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਹੈਂ ਤੇ ਤੇਰੀ ਮਹਿਮਾ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੌਰੋ-ਜੌਰੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।
- ੬ ਕੀ ਜਲ ਤੇ ਕੀ ਪਹਾੜ ਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਧਰਤੀ, ਕੀ ਬਨ ਸਭ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਰਟਦੇ ਹਨ, ਬਣਾਂ ਦੇ ਤੀਲੇ ਵੀ ਤੇਰੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਮੂਰਖਾਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੰਚਮੁੱਖ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ ॥੧੦॥੩੦॥
- ੭ ਕਲਸ ॥ ਤੂੰ ਅੱਤ ਦਾ ਹੀ ਬਲੀ ਹੈਂ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
- ੮ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੋਝਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੰਦਨ ਵਾਂਗ ਸੁਗੰਧੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੈ ॥੧੧॥੩੧॥
- ੯ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਬਿਆਸ ਤੇ ਪਰਾਸੁਰ, ਸੁਕਦੇਵ, ਨੰਦੀ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝ ਸਕੇ ।
- ੧੦ ਸਨਾਤਨ ਕੁਮਾਰ ਤੇ ਸਨਕਾਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਆਦਿ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ । ਲੱਖ ਲੱਖਮੀ, ਲੱਖ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਈ ਉਹ ਵੀ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੧ ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਜਨਮ ਰੂਪ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਲ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਲ ਤੇ ਬਲ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਚਿੱਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ॥੧੨॥੩੨॥
- ੧੨ ਤੂੰ ਹੀ ਅਚੁੱਤ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਅਭੇ ਤੇ ਅਭੇਦ ਹੈਂ, ਮਿੱਤ

ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ, ਖੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਤੇਰਾ ਬਲ ਤੋਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ (ਮੰਡਿਆ) ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਅਨੰਤ ਅੰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਆਦਿ ਹੈ, ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਖੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਤੇਰਾ ਫੌਜੀ ਦਲ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ (ਬਲਵਾਨ ਹੈ)

- ੧੩ ਜੋ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤੱਤਾਂ (ਅਭੂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਭੇਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਭੰਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤੇਨੂੰ ਕੋਈ ਬਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਵ, ਮਨੁੱਖ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਭੈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਮੁਨੀ ਤੇ ਭਗਤ ਗਣ ਆਦਿ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਭੰਡੋਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋਖ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੀ ਉੱਚੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਰਮ-ਭੇਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੨॥੩੩॥
- ੧੫ ਛਪੇ ਛੰਦ ਰੂਪਸਾਦਿ ॥ ਆਪ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਪਰ ਜੋਤ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਜੋਤ ਦੀ ਜਗਮਗਾਹਟ ਅੱਗੇ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ (ਨਿਖਤਿਪਤਿ) ਚੰਦਰਮੇ ਲਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਹੋਰਾਨ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਚਾਰੇ ਚੱਕਰ ਹੱਥ 'ਤੇ ਧਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਹੋ ਮਾਇਆਪਤੀ, ਹੋ ਲੱਛਮੀ ਨਾਥ, ਹੋ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਨਾਰਾਇਣ ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ।
- ੧੬ ਹੋ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਹੋ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਹੋ ਦੇਵ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਤੇਰਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਜਿਹੜੇ ਤੇਰਾ ਮੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਡਰ ਭੈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਲਿਕ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ ॥੩॥੩੪॥
- ੧੮ ਛੰਦ ॥ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਦੇ ਤੂੰ ਨਾ ਦੇਣ ਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਮੇਰੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । ਹੋ ਆਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕ ਭੇਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਨਾ ਭੰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ।
- ੧੯ ਨਾ ਝੁਕਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਭੈ, ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਨਾ ਭਿੱਜਣ ਵਾਲੇ । ਭੇਦ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਨਾ ਭੱਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਦਾਗ, ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ।
- ੨੦ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ—

ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਹਿਤ-ਪੰਜਾਬੀ ਨਿਬੰਧਵਾਲੀ, ਅੰਗ ੪੧॥ ਲੇਖਕ ਡਾਕਟਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ ॥

ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਰ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਬੀ. ਏ. ਐਮ. ਏ. ਆਦਿ ਦੀ ਸੰਨਤ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ-ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸੋਧ ਦੇਕੇ ਜੀਵਨ ਭੰਡੀ ਤੋਰਨਾ ਸੀ. ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਕਿਸ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਇਹ ਮਿਥਿਹਾਸ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਇਕ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ । ਕਈਆਂ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਕੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਸਾਕਤ ਕਵੀ ਲੈਟਰ ਬੋਕਸ ਵਿਚ ਲਿਖਕੇ ਸੁਟ ਗਿਆ । ਇਹ ਹੈ ਅੱਜ ਦੇ ਬੁੱਧੀ ਜੀਵੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ ਲੇਖ ਵਧਦਾ ਹੈ ਥਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਪਾਠਕ ਆਪ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜਨਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰੂਪਾਂਤਰ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨਹੀਂ ਰਲਦੇ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਫੇਰ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਗਿਲਾ ਕਿਉਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚੇਤਨ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਟੁਕਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮ-ਅਧਰਮ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਹੋਰ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਸਾਡੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਜੁਕ ਟੇਕ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਟੁਕ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਯ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੇ ਇਹ ਦੁੱਚਰ ਕਿਉਂ ? ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ, ਰਾਜੇ ਜੁਨਮੇਜੇ ਦਾ ਕੋਹੜ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਇਕ ਪੰਗਤੀ ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੇ ਹਾਥੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸੁਟਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਜੀ ਦੇ ਦੋਸੇ ਵੀਚਾਰ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਚਨ ਤੋਂ ਨਾ, ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਤੇ ਕੋਹੜ ਉਸੇ ਥਾਂ ਹੀ ਚੁਕ ਗਿਆ । ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਸਮਦਰਸੀ ਲੋਕ ਪੁਲੋਕ ਚਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਇਕ ਵਡਿਉਂ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਦੀ ਤਾਂਗ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਮੁਕਤਿ ਮਿਲੇਗੀ ਜਾ ਲੇਖਾ ਹੀ ਚੁਕਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਬਖਸ਼ ਜਾਵਾਂਗੇ ? ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਬਲ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਡਾਕਟਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ-ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਬੇਸ਼ੱਖਤਾ । ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਉੱਤਰੀ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਜਾਂ ਦੇਸ ਭਾਖਾ ਪਿਸਾਚੀ ਆਭੀਰੀ ਵਿਚ ੧੨੦੦ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇਸ਼ ਭਾਖਾ ਦਿਆਂ ਲੇਖਕਾਂ, ਸਾਹਿਤਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ਖੁਭ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ, ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਜਾਇਦਾਦ, ਮਿਲਖ ਛੱਡੀ ਹੈ ? ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਗਜ' ਜੋ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਰਾਗ ਦਾ ਪਰਨਾਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਆਹ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਸਭਾਗਾ, ਸੁਫਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋਇਆ । ਏਸ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਗੰਧਤ ਅਨੰਦਿਤ, ਲਿਸ਼ਕਵਾਂ ਤੇ ਹੌਲਾ ਫੁੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਵਾਰ ਨਿਖਾਰਕੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾ ਨਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਰਾਣੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

'ਖੜਗ ਪਾਣ ਦੁਰਜਨ ਦਲਣ ॥ ਨਰ ਵਰ ਨਰੇਸ ਨਾਇਕ ਨਿਪਟਿ ਨਮੋ ਨਵਲ
 ਜਲ ਥਲ ਰਵਣਿ ॥੪॥੩੫॥ 'ਦੀਨ ਦਮਾਲ ਦੁਖ ਹਰਣ ਦੁਰਮਤ ਹੰਤਾ ਦੁਖ
 ਖੰਡਣ ॥ ਮਹਾਂ ਮੋਨ ਮਨ ਹਰਨ ਮਦਨ ਮੂਰਤ ਮਹ ਮੰਡਨ ॥ 'ਅਮਿਤ ਤੇਜ
 ਅਬਿਕਾਰ ਅਖੈ ਆਭੰਜ ਅਮਿਤ ਬਲ ॥ ਨਿਰਭੰਜ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਨਿਰਜੁਰ
 ਨਿਪ ਜਲ ਥਲ ॥ 'ਅੱਛੈ ਸਰੂਪ ਅੱਛੁ ਅਛਿਤ ਅਛੈ ਅਛਾਨ 'ਅਛਰ ॥ ਅਦਵੈ
 ਸਰੂਪ ਅਦਿਯ ਅਮਰ ਅਭਿਬੰਦਤ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ॥੫॥੩੬॥ 'ਕੁਲ ਕਲੰਕ
 ਕਰਿ ਹੀਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਗਰ ਕਰੁਣਾਕਰ ॥ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀ ਸੂਰਤ
 ਕ੍ਰਿਤ ਧਰ ॥ 'ਕਾਲ ਕਰਮ ਕਰ ਹੀਨ, ਕ੍ਰਿਆ ਜਿਹ ਕੋਇ ਨ ਬੁੱਝੈ ॥ ਕਹਾ
 ਕਹੈ, ਕਹਿ ਕਰੈ; ਕਹਾ ਕਾਲਨ ਕੈ ਸੁੱਝੈ ॥ 'ਕੰਜਲਕ ਨੈਨ, ਕੰਬੁ ਗ੍ਰੀਵਹਿ; ਕਟਿ
 ਕੇਹਰ, ਕੁੰਜਰ ਗਵਨ ॥ ਕਦਲੀ ਕੁਰੰਕ ਕਰਪੂਰ ਗਤ, ਬਿਨ ਅਕਾਲ ਦੁੱਜੋ
 ਕਵਨ ॥੬॥੩੭॥ 'ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ਅਲਖ ਰੂਪ ਅਲੇਖ ਅਬੈ ਅਨਭੂਤ ਅਭੰਜਨ ॥
 ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਅਬਿਕਾਰ ਅਜੈ ਅਨਗਾਧ ਅਗੰਜਨ ॥ 'ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਨਿਰਜੁਰ ਸਰੂਪ
 ਨਿਰਦਵੈਖ ਨਿਰੰਜਨ ॥ ਅਭੰਜਾਨ ਭੰਜਨ ਅਨਭੇਦ ਅਨਭੂਤ ਅਭੰਜਨ ॥ 'ਸਾਹਾਨ
 ਸਾਹ ਸੁੰਦਰ 'ਸੁਮਤਿ ਬਡ ਸਰੂਪ ਬਡਵੈ ਬਖਤ ॥ ਕੋਟਿਕ ਪ੍ਰਤਾਪ ਭੂਅ ਭਾਨ
 ਜਿਮ ਤਪਤ ਤੇਜ ਇਸਥਿਤ ਤਖਤ ॥੭॥੩੮॥ 'ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਚਕ੍ਰਤ ਚਾਰ ਚਕ੍ਰਵੈ ਚਕ੍ਰਤ ਚਉਕੁੰਟ ਚਵੰਗਨ ॥ 'ਕੋਟ ਸੂਰ ਸਮ ਤੇਜ ਤੇਜ
 ਨਹੀ ਦੂਨ ਚਵੰਗਨ ॥ ਕੋਟ ਚੰਦ ਚਕ ਪਰੈ ਤੁੱਲ ਨਹੀ ਤੇਜ ਬਿਚਾਰਤ ॥ ਬਿਆਸ
 ਪਰਾਸਰ ਬ੍ਰਹਮ ਭੇਦ ਨਹਿ ਬੇਦ ਉਚਾਰਤ ॥ 'ਸਾਹਾਨ ਸਾਹ ਸਾਹਿਬ ਸੁਘਰਿ ਅਤਿ
 ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੁੰਦਰ ਸਬਲ ॥ ਰਾਜਾਨ ਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਸਬਲ ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਅਛੈ
 'ਅਛਲ ॥੮॥੩੯॥ 'ਕਬਿਤੁ ॥ ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਗਹਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਗਾਹ
 ਕੈ ਕੈ ਗਾਹੀਅਤੁ; ਛੇਦਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਛੇਦ ਕੈ ਪਛਾਨੀਐ ॥ 'ਗੰਜਿਓ
 ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਗੰਜ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੀਅਤੁ; ਭੰਜਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਭੰਜ
 ਕੈ ਕੈ ਮਾਨੀਐ ॥ 'ਸਾਧਿਓ ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਸਾਧਿ ਕੈ ਕੈ ਸਾਧ ਕਰ; ਛਲਿਓ
 ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ 'ਅਛਲ ਕੈ ਪ੍ਰਮਾਨੀਐ ॥ 'ਮੰਤ੍ਰ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਸੋ ਅਮੰਤ੍ਰ ਕੈ
 ਕੈ ਮਾਨੁ ਮਨ, ਜੰਤ੍ਰ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਸੋ ਅਜੰਤ੍ਰ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੀਐ ॥੧॥੪੦॥ 'ਕਬਿਤੁ ॥
 ਤ੍ਵ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਾਤ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਸੋ ਅਜਾਤ ਕੈ ਕੈ ਜਾਨੁ ਜੀਅ

ੳ (ਅ-ਛਰ-ਪੜੋ) ਅ (ਸੁਮੰਤਿ-ਪੜੋ) ਏ (ਅ-ਛਲ-ਪੜੋ)

ਅਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਸ ਤੇ ਹੁਨਿ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦਾ ਚਸਕਾ, ਸੁਆਦ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗ ਨਟਣੀਆਂ ਤੇ
 ਕੰਚਨੀਆਂ ਦਿਆਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ, ਢਾਡੀਆਂ ਕੋਲ ਸੀ, ਰਾਜ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਚੁੰਜਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਨੀਵੇਂ ਬਿਲਾਸੀ ਬਡੇ ਤੇ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ
 ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ, ਭਗਤਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ, ਸੂਫੀਆਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਰਾਗ 'ਇਲਾਹੀ ਰਾਗ' 'ਦੈਵੀ ਰਾਗ' ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕਵੀ ਵਾਰਾਂ ਲੇਖਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
 ਘਰ ਦੇ ਵਾਡੇ ਸਦਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਗਾਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਗਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੋਟੇ ਲਈ
 ਸਾਹਿਤ-ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਤਿ ਸੋਫ਼ਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਰਾਗ ਦੇ ਮੇਲ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਦਾਚਾਰੀ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਸੀ ਲੋਕ-
 ਪਿਆ ਕਥਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਉਕਤੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕ-ਜੋਗ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਤੇ ਪਰਫੁੱਲਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ,
 ਸਿੱਖ, ਉਚ-ਨੀਚ ਰਾਜ-ਰੋਕ, ਮਰਦ-ਏਸ਼ਤੀ, ਬਾਲ-ਬਿਰਧ, ਦੇਸੀ-ਬਦੇਸ਼ੀ, ਪਾਪੀ-ਪੁੰਨੀ, ਆਰਥੀ-ਪ੍ਰਮਾਦੀ ਨੂੰ ਕੋਲ-ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੋਰ
 ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਟੋਲੀ-ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ, ਅਛੂਤਪਣ ਨੂੰ ਮੋਸਟ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ
 ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਜਿਨਾਂ ਚਾਅ ਵੇਗ ਤੇ ਕਲਾ-ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਵਿਖਾਏ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਸਾਹਮਣੇ
 ਰੱਖਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਈਆਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਕਲਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤਿਆਂ ਨੇ ਗਦ-ਪਦ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ ਮਸਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁਚੱਜਾ ਖੋਜ-
 ਭਾਲ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਇਨੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗੋਰਵ-ਮਹਾਨਤਾ ਵਾਲੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਭਾਰਤੀ ਦੇ ਸੀ ਭਾਖਾ ਵਿਚ
 ਨਹੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ, ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਗਦ-ਪਦ ਲੇਖਕਾਂ ਦਿਆਂ ਉਲੇਖਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਪਹਿਲ
 ਕੀਤੀ, ਸਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੂਰਣਤਾ ਦਾ ਸੋਹਰਾ ਖੱਟਿਆ। ਵੇਖੋ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਤ੍ਰਿਗੰਧਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸਾਰੀ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤੀ ਗੀਤਾ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ, ਬਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ,
 ਜੋਗ ਵੇਸ਼ਟ ਸੰਕਾਰ ਚਾਰਣ ਦਾ ਆਪਾਰੋਖ ਅਨੁਭਵ, ਪਾਰਸ ਭਾਗ, ਬੈਤਾਲ ਪਚੀਸੀ ਸਿੰਘਾਸਨ ਬਤੀਸੀ, ਆਈਨ ਅਕਬਰੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ
 ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਗਦ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਗੋਸਟਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਟੀਕੇ, ਫਕੀਰਾਂ ਸੰਤਾਂ ਸਾਧਾਂ

- ੧ ਧਨੁੱਖਧਾਰੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਖੋਟੀ ਭੁੱਧ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਜਨ ਵਾਲੇ । ਸਮੂਹਕ ਨਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਭ ਦਾ ਮੁਖੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਸਾਰੇ ਜਲ ਤੇ ਬਲ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਨਿੱਤ ਨਮੋਂ ਤੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੋਵੇ ॥੪॥੩੫॥
- ੨ ਦੀਨਾਂ 'ਤੇ ਦਿਆਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਤੁੱਧੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਮਹਾਨ ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ, ਮਨਮੋਹਣ ਕਾਮ ਮੂਰਤੀ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ।
- ੩ ਮਿੱਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਤੇਜ਼ ਵਾਲੇ ਵਿਭਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ਕ ਆਪ ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ, ਮਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰੇ ਬਲ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਬੇਡਰ, ਬੇਵੈਰ, ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਜਲ ਬਲ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ।
- ੪ ਨਾ ਨਿਵਣ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ, ਅਛੂਤੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਦਬਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਨਹੀਂ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਦੁੱਤੀ ਤੇ ਅਮਰ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਦੇਵਤੇ, ਨਰ ਤੇ ਦੈਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੫॥੩੬॥
- ੫ ਕੁਲ ਕਲੰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਮੋਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੇ ਕਾਰਨ ਰਚਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ, ਮੋਹਰ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ।
- ੬ ਕਾਲ ਕਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦਾ । ਜਦ ਬੁਝ ਸਕਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕੀ ਕਹੇ, ਕੀ ਕਰੇ, ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੁੱਝੇ ?
- ੭ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰ, ਸੰਖ ਜਿਹੀ ਗਰਦਨ ਵਾਲੇ, ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹਾ ਲੋਕ, ਹਾਥੀ ਜਿਹੀ ਚਾਲ । ਕੋਲੇ ਜਿਹੀਆਂ ਜੰਗਾਂ, ਹਰਨ ਜਿਹੀ ਫੁਰਤੀ, ਕਪੂਰ ਜਿਹੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਿਨਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਦੂਜਾ ? ॥੬॥੩੭॥
- ੮ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਤਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਨਾਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ।

- ੯ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਪੋਹਦੀ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਭਾਵ ਨਹੀਂ । ਨਾ ਭੰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਜਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਭੇਦ ਤੇ ਤਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਮਰ ਗਤਿ ਹੈ ।
- ੧੦ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਹ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਬੁੱਧੀਵਾਨ, ਚੰਗੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਬਖਤਾਵਰ ਅਮੀਰ । ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸੂਰਜਾਂ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤਖਤ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਤਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੭॥੩੮॥
- ੧੧ ਛਪੇ ਛੰਦ ਰੂਪਸਾਇ ॥ ਚਾਰ ਚੱਕ ਤੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਹੋਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੰਬਦੇ ਹਨ ਆਪ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਉਹਨਾਂ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਚੰਗੁਣਾ ਹੈ ॥ ਕਰੋੜਾਂ ਸੂਰਜਾਂ ਸਮਾਨ ਤੇਜ਼ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੂਣਾ ਚੰਗੁਣਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਕਰੋੜਾਂ ਚੰਦਰ ਵੀ ਹੋਰਾਨ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਰੋੜਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੇਜ਼ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਬੇਦ ਵਿਆਸ ਤੇ ਪਰਾਸਰ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਬੇਦ ਵੀ ਤੇਰਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇ ।
- ੧੩ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈਂ, ਸੁਪਤਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂੰਹਦੀ ਹੈ । ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੇ ਬਲ ਦੇ ਬਲ ਦਾ ਵੀ ਤੂੰ ਸਾਹਿਬ ਹੈਂ । ਜਿਸ ਦਾ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬਲ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਨਾ ਛੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੮॥੩੯॥
- ੧੪ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋ ਪਕੜਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਕੜੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਬਿੰਨਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਬਿੰਨ ਕਰਕੇ ਪਛਾਣ ਲਵੇ ।
- ੧੫ ਜਿਹੜਾ ਗੰਜਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗੰਜ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਣ ਲਵੇ ਜੋ ਭੰਨਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਭੰਜ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲਈਏ ।
- ੧੬ ਜਿਹੜਾ ਸਾਧਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਾਧ ਕਰਕੇ ਜੋ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਛਲ ਕਰਕੇ ਸਮਝ ਲਵੇ ।
- ੧੭ ਜਿਹੜਾ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਵੱਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਐ ਮਨ ਅਮੰਤਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲੈ ਜਿਹੜਾ ਜੰਤਰ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈਏ ॥੯॥੪੦॥
- ੧੮ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰੂਪਸਾਇ ॥ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਐ ਜੀਉ ! ਤੂੰ ਅਜਾਤ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲੈ,

ਦੇ ਬਚਨ ਕਬੀਰ ਰਵਿਦਾਸ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਦੇ ਫੁਟਕਲ ਹਾਲ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ, ਜਾਪ, ਅਕਾਲ ਉਤਤਰ ਚੌਥੀਸ ਅਵਤਾਰ, ਚੌਥੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਛਾਇਆ ਦਾ (ਬ੍ਰਾਬਰ) ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਰਚਨਾ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾ ਸਕਦੀ । ਨਾ ਇਹ ਵੇਗ ਹੈ ਨਾ ਇਹ ਛੰਦ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਤੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਨਾ ਵਿਚਾਰ ਪੁੰਜ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਧਨਵਾਨੀ ਨਾਂ ਇਹ ਦਿੱਖ ਦਿੱਤ ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਇਕ ਪੀੜਤਾ । ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਉਪਜੇ ਕਵੀ ਨੂੰ ਲੋ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਗਰੀਬ ਦਾਸ, ਅਹਿਮਦ ਯਾਰ, ਗੁਲਾਮ ਫਰੀਦ, ਮੱਲੇ ਸ਼ਾਹ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਕਾਰ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਅਸਚਰਜ ਜਨਕ ਹੈ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ॥ ਪੰ: ੪੪-੪੫ ਤੇ ਫੇਰ ਹਰ ਆਉਂਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕੁਝ ਵਾਧਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਲੀਹ ਨੂੰ ਫੁੱਧਿਆਂ ਤੇ ਚੌੜਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ । ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਮਸਾਲੇ ਦਾ ਢੋਆ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮਸਾਲੇ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਸੂਰਤ-ਮੂਰਤ ਘੜੀ ਹੈ । ਹਰ ਗੀਤ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੱਖੀ ਉੱਤੇ ਮੱਖੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਗੂ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੰਗੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ-ਅੰਦੋਲਨ, ਕੋਈ ਕਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਉਠਿਆ ਤਾਂ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਜੀ ਆਇਆ ਆਖਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਦੀ-ਬਣਦੀ ਜੋਗ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ।

ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਪੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਮਿੱਥ ਹੈ ਕੀ ਗੁਰੂ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤ ਭਗਤ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਕਮਲੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਬਾਹ ਪੁਰਾਣੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਉਧਾਰਨਾ, ਵਿਚਾਰਨਾ, ਉਪਕਾਰ ਨਾ ਤੇ ਸੁਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਾਖੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਖਾਸ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਿਉਂ ਜਦ ਕਿ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ-ਅਦੁਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਕਰੂਪਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰਪੂਰ ਚਿਤ੍ਰ ਹੈ । ਚਿਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਜਦੋਂ ਚਿੱਤਰ ਵੇਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਚਿੱਤਰ ਕਾਰ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰੇਗਾ, ਉਸ ਚਿਤ੍ਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਾਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਦੱਸੇਗੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰੇਗੀ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਚਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਜੋ ਦਿਸਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦਾ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਥਰੂ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਿਨਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂਗ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਝਲਕੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ ਉਹ ਅੱਜੜੀ ਪਏ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਚਿੱਤਰ ਵੇਖ ਫੇਰ ਚਿੱਤਰ ਛੱਡ ਦੇਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਝੇੜੇ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ ।

ਚਚਾ ਰਚਿਤ ਚਿੱਤਰ ਹੈ ਭਾਈ ॥ ਤਜਿ ਚਿਤ੍ਰੇ ਚੇਤਹੁ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ॥ ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਇਹੈ ਅਵਤਾਰ ॥

ਤਜ ਚਿਤ੍ਰੇ ਚਿਤ੍ਰ ਰਾਖਿ ਚਿਤਰੇ ॥੧੨॥ ਅੰਗ ॥੩੪੦॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ ਇਹ ਚਿੱਤਰ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕਰਮ ਤੇ ਅਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪੈੜ ਦਿਖਾਵੇਗੀ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ । ਪਾਤਨ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜੀਵ ਖੂਹ ਦੇ ਛੱਡੂ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੂਹ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਕੁਪੁ ਭਰਿਓ ਜੇਸੇ ਦਾਦਿਰਾ ਕਛੁ ਦੇਸੁ ਬਿਦੇਸੁ ਨ ਬੂਝ ॥ ਐਸੇ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਬਿਖਿਆ ਬਿਮੋਹਿਆ ਕਿਛੁ ਆਰਾ ਪਾਰਾਪਾਰੁ ਨ ਬੂਝ ॥੧॥ ਅੰਗ ॥੩੪੬॥ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ।

ਜੇਹੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਤਿਜੁਗਿ, ਤ੍ਰੇਤਾ ਦੁਆਪਰ ਤੇ ਕਲਿ ਜੁਗ ਦੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਤੇ ਗੁਣ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਇਸ ਲਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ : ਕਿ-ਸਤਿਜੁਗਿ ਸਤੁ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜਗੀ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਚਾਰ ॥ ਤ੍ਰੇ ਜੁਗ ਤੀਨੋ ਦਿੜੇ ਕਲ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ॥ ਉਹੀ ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਨ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਅਕਰਮ ਦਸੇ ਹਨ ਪਰ ਮੇਰਾ ਪਾਰ ਸਿਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਜਿਸਦੇ ਆਵਾਗਵਨ

ਪਾਤ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਸੋ ਅਪਾਤ ਕੈ ਬੁਲਾਈਐ ॥ ਭੇਦ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਸੋ ਅਭੇਦ
 ਕੈ ਕੈ ਭਾਖੀਅਤੁ ਛੇਦਯੋ ਜੋ ਨ ਜਾਇ ਸੋ ਅਛੇਦ ਕੈ ਸੁਨਾਈਐ ॥ ਖੰਡਿਓ
 ਜੋ ਨ ਜਾਇ, ਸੋ ਅਖੰਡ ਜੂ ਕੋ ਖਿਆਲੁ ਕੀਜੈ; ਖਿਆਲ ਮੈ ਨ ਆਵੈ, ਗੱਮੁ
 ਤਾ ਕੋ ਸਦਾ ਖਾਈਐ ॥ ਸੰਤੁ ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਸੋ ਅਸੰਤੁ ਕੈ ਕੈ ਜਾਪੀਅਤੁ, ਧਿਆਨ
 ਮੈ ਨ ਆਵੈ ਤਾ ਕੋ ਧਿਆਨੁ ਕੀਜੈ ਧਿਆਈਐ ॥੨॥੪੧॥ ੧੦ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਛਤ੍ਰੀਪਤਿ ਛੈਲ ਰੂਪ ਛਿਤਨਾਥ; ਛੱਟੀ ਕਰ ਛਾਇਆ ਬਰ ਛਤ੍ਰੀਪਤ
 ਗਾਈਐ ॥ ਬਿਸੁ ਨਾਥ ਬਿਸੁਭਰ ਬੇਦ ਨਾਥ ਬਾਲਾ ਕਰ ਬਾਜੀਗਰਿ ਬਾਨਧਾਰੀ
 ਬੰਧਨ ਬਤਾਈਐ ॥ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਦੂਧਾਧਾਰੀ ਬਿਦਿਆ ਧਰ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਧਿਆਨ
 ਕੋ ਲਗਾਵੈ ਨੈਕ ਧਿਆਨ ਹੂੰ ਨ ਪਾਈਐ ॥ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਮਹਾਰਾਜਨ ਕੇ
 ਮਹਾਰਾਜਾ ਐਸੇ ਰਾਜ ਛੋਡਿ ਅਉਰ ਦੂਜਾ ਕਉਨ ਧਿਆਈਐ ॥੩॥੪੨॥ ੧੦ਕਬਿਤੁ ॥
 ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜੁਧ ਕੇ ਜਿਤਈਆ ਰੰਗ ਭੂਮ ਕੇ ਭਵਈਆ ਭਾਰ ਭੂਮ ਕੇ ਮਿਟਈਆ
 ਨਾਥ ਤੀਨ ਲੋਕ ਗਾਈਐ ॥ ੧੦ਕਾਹੂ ਕੇ ਤਨਈਆ ਹੈ ਨ ਮਈਆ ਜਾ ਕੇ
 ਭਈਆ ਕੋਊ; ਛਉਨੀ ਹੂ ਕੇ ਛਈਆ ਛੋਡ ਕਾ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤ ਲਾਈਐ ॥ ੧੦ਸਾਧਨਾ
 ਸਧਈਆ ਧੂਨ ਧਾਨੀ ਕੇ ਧੁਜਈਆ ਧੋਮ ਧਾਰ ਕੇ ਧਰਈਆ ਧਿਆਨ ਤਾ ਕੋ
 ਸਦਾ ਲਾਈਐ ॥ ੧੦ਆਉ ਕੇ ਬਢਈਆ ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ ਜਪਈਆ ਅਉਰ ਕਾਮ
 ਕੇ ਕਰਈਆ ਛੋਡ ਅਉਰ ਕਉਨ ਧਿਆਈਐ ॥੪॥੪੩॥ ੧੦ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
 ਕਾਮ ਕੋ ਕੁਨਿੰਦਾ ਖੈਰ ਖੂਬੀ ਕੋ ਦਿਹੰਦਾ ਗਜ ਗਾਜੀ ਕੋ ਗਜਿੰਦਾ ਸੋ ਕੁਨਿੰਦਾ
 ਕੈ ਬਤਾਈਐ ॥ ੧੦ਚਾਮ ਕੇ ਚਲਿੰਦਾ ਘਾਉ ਘਾਮ ਤੇ ਬਚਿੰਦਾ ਛਤ੍ਰ ਛੋਟੀ ਕੇ
 ਛਲਿੰਦਾ ਸੋ ਦਿਹੰਦਾ ਕੈ ਮਨਾਈਐ ॥ ੧੦ਜਰ ਕੋ ਦਿਹੰਦਾ ਜਾਨ ਮਾਨ ਕੋ ਜਨਿੰਦਾ
 ਜੋਤ ਜੇਬ ਕੋ ਗਜਿੰਦਾ ਜਾਨ ਮਾਨ ਜਾਨ ਗਾਈਐ ॥ ੧੦ਦੋਖ ਕੇ ਦਲਿੰਦਾ ਦੀਨ
 ਦਾਨਸ ਦਿਹੰਦਾ ਦੋਖ ਦੂਜਨ ਦਲਿੰਦਾ ਧਿਆਇ ਦੂਜੇ ਕਉਨ ਧਿਆਈਐ ॥੫॥੪੪॥
 ੧੦ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਾਲਿਸ ਸਿਹਿੰਦਾ ਸਿਧਤਾਈ ਕੋ ਸਧਿੰਦਾ ਅੰਗ ਅੰਗ
 ਮੈ ਅਵਿੰਦਾ ਏਕੁ ਏਕੋ ਨਾਥ ਜਾਨੀਐ ॥ ੧੦ਕਾਲਖ ਕਟਿੰਦਾ ਖੁਰਾਸਾਨ ਕੋ ਖੁਨਿੰਦਾ
 ਗ੍ਰਬ ਗਾਫਲ ਗਿਲਿੰਦਾ ਗੋਲ ਗੰਜਖ ਬਖਾਨੀਐ ॥ ੧੦ਗਾਲਬ ਗਿਰੰਦਾ ਜੀਤ
 ਤੇਜ ਕੇ ਦਿਹੰਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਚਾਪ ਕੇ ਚਲਿੰਦਾ ਛੋਡ ਅਉਰ ਕਉਨ ਆਨੀਐ ॥
 ੧੦ਸੱਤਤਾ ਦਿਹੰਦਾ ਸਤਤਾਈ ਕੋ ਸੁਖਿੰਦਾ ਕਰਮ ਕਾਮ ਕੋ ਕੁਨਿੰਦਾ

ਓ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਕੁਮ ਭੇਦ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ, ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਜੋ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ
 ਤੇ ਚੱਕ੍ਰ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸਭਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ਉਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਜਸ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਉਹ ਜੋ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮਾਂ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਭਾਈ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਗਤ ਰੂਪ ਛੋਟੀ ਤੇ ਛਾਇਆ
 ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ? ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੇਵਤਾਂ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਹੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਯੁੱਧ ਜੰਗ ਉਤਮ-ਮੱਧਮ ਕਰਮ ਜੋ ਪਤਕੇ ਅਸਾਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ
 ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਕੀ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਕੀ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਗਲਤ ਕੀਤੇ, ਕਿਹੜੇ ਨੀਕ ਪੁਰਾਤਨ ਸਭਿਆ
 ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੀ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਭੁਲ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ।

੧੦ ਦਾ ਚੱਕਰ ਮਿਟ ਜਾਵੇ। ਬਹੁਤ ਬਿਖ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਰੁਪਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਵੀ ਸਭ ਕੋਈ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਮ ਕਿਹੜਾ
 ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਧਿਆਂ ਸਭ ਹੀ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਬਹੁ ਬਿਖਿ ਧਰਮ ਨਿਰੂਪੀਐ ਕਰਤਾ ਦਿਸੈ ਸਭ ਲੋਇ ॥ ਕਵਨ ਕਰਮ ਤੇ ਛੁਟੀਐ ਜਿਹ ਸਾਧੇ ਸਭ ਸਿਖਿ ਹੋਇ ॥

ਇਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਣ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਅਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਰਮ ਅਕਰਮ ਬੀਚਾਰੀਐ ਸੰਕਾ ਸੁਨਿ ਬੇਦ
 ਪੁਰਾਨ ॥ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਅਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸੰਸੇ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਹਿਰਦੇ
 ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਦੂਰ ਕਰੇ ? ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ :-
 ਪਰਮ ਪਰਮ ਗੁਰੁ ਭੋਟੀਐ ਪੁਰਖ ਲਿਖਤ ਲਿਲਾਟ ॥ ਉਨਮਨ ਮਨ ਮਨ ਹੀ ਮਿਲੇ ਛੁਟਕਰ ਬਜਰ ਕਪਾਟ ॥੬॥ ਉਹੀ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਵਧ (ਪਰਮ ਪੁਰਸ਼) ਗੁਰੂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਹ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਲੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਲੋਖਾਂ ਦੀ
 ਹੀ ਘਾਟ ਹੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਏਹ ਸਾਡੇ

- ੧ ਜਿਹੜਾ ਅਪਾਤ ਕਿਸੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਾਤ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਈਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਾ ਲੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਭੇਦ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਛੇਦਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਭੇਦ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿਉ ।
- ੩ ਜਿਹੜਾ ਖੰਡਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਅਖੰਡ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ, ਜਿਹੜਾ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾ ਆਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਭੈ ਸਦਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰੱਖੀਏ !
- ੪ ਜਿਹੜਾ ਜੰਤਰ ਵਿਚ ਨਾ ਕੀਲਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦਾ ਅਜੰਤਰ ਕਹਿ ਕੇ ਜਾਪ ਕਰੀਏ, ਜਿਹੜਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਲਾ ਕੇ ਜਾਪ ਕਰੋ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ (ਉਸ ਅਸਚਰਜ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਕੇ ਰਟਨ ਕਰੀਏ) ॥੨॥੪੧॥
- ੫ ਕਬਿੱਤ ਤੁਪਸਾਇ ॥ ਛਤਰਧਾਰੀ ਸੂਰਮਿਆ ਦਾ ਪਤੀ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ (ਛਾਉਣੀ) ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ 'ਤੇ ਛਾਂ ਹੈ, ਬਰਾਦਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਪਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗਾਈਏ ।
- ੬ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਹਰ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰਨ ਵਾਲਾ, ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ, ਬੇਦ ਜਿਸ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਾਜੀਗਰ ਵਾਂਗ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਤੇ ਖੇਡ, ਕੌਤਕ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਪਰਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਡੰਡਉਤ ਬੰਦਨਾ ਕਹੀਏ । ਜਿਸ ਨੂੰ
- ੭ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਦੁੱਖ ਦੇ ਅਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਧਿਆਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ ।
- ੮ ਜੋ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਜਾ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਿਆਈਏ? ॥੩॥੪੨॥
- ੯ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤੂ ਪਸ਼ਾਇ ॥ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦਾ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਰੰਗ-ਰੰਗ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਲਿਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨੋਂ ਲੋਕ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਨਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮਾਂ ਹੈ, ਨਾ ਭਾਈ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਛਾਉਣੀ ਟਿਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੀਏ ?
- ੧੧ ਜੋ ਸਾਧਨਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਧੁਜਾ (ਝੰਡਾ) ਰੂਪ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਉਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਲਾਈਏ ।
- ੧੨ ਜੋ ਉਪਮਾ ਦੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਕੋ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਯੋਗ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਿਆਈਏ ? ॥੪॥੪੩॥
- ੧੩ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤੂ ਪਸ਼ਾਇ ॥ ਜੋ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸੁਖ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਹਾਥੀਆਂ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਗਰਜਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਕਰਨਹਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਚਾਰ ਦਿਨ ਚੰਮ ਦੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੇ ਘਾਉ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛਾਉਣੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀਏ ।
- ੧੫ ਧਨ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਜਾਨ ਤੇ ਮਾਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਜੋਤ ਤੇ ਐਸਵਰਜ (ਮਾਨ) ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਨ ਤੇ ਮਾਨ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਗਾਈਏ ।
- ੧੬ ਦੁੱਖ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ (ਬੁੱਧੀ) ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਬੁਰੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਧਿਆ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਧਿਆਉਣ ਲਈ ਦੂਜਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਿਆਈਏ ? ॥੫॥੪੪॥
- ੧੭ ਕਬਿੱਤ ॥ ਸਾਲਸ ਬਣ ਕੇ ਸੁੱਧ ਫੈਸਲਾ ਸਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਿਪਤਾਈ ਦੇ ਸੋਧਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅੰਗ-ਅੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ ਹੀ ਮਾਲਿਕ ਜਾਣੀਏ ।
- ੧੮ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਾਲਸ਼ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਖੁਰਾਸਾਨ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੰਕਾਰੀ ਗਾਫਲਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਬੁਰੇ ਕਾਫਲੇ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਹੀਏ ।
- ੧੯ ਉੱਚੇ ਬਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਹੁਕਮ ਦੇ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿਲ 'ਤੇ ਲਿਆਈਏ ? ਜੋ
- ੨੦ ਸੱਚ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇਕ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ—

ਬਸਰ ਕਾਪਾਟ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਦੇ ਫਾਟਕ ਕਿਵੇਂ ਖੁਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੌਹਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਜੱਗਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਚਿੰਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਬਿਧੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਅਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਉਸ ਰਸਤੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੇ ਸਭ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਣੇ । ਬੇਦ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਕਰਮ ਅਕਰਮਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਖੋਲਿਆ ਹੈ ਜੁਗਾਂ ਆਦਿ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਾਈ ਦੱਸਣ ਤੇ ਅਨੇਕਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹਦੇ ਹੋਇਆ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਚੰਦ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਾ ਨਾਨਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਸੀਂ ਅਤਿ ਪਤਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਧਨਵਾਦ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਰਦੇ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਨਮਕ ਹਰਾਮੀ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਗਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵੀ ਜਤਾਉਂਦਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਵਪਾਦਾਰ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਦਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਮਲਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਰੋਡ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਪਾਠਕ ਜਨ ਸਵਾਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਰਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕਰਤੂਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋ ਉਹ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਸੀ :-

ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਸਕੇ ਭਰਾ ਸਨ, ਜੰਮੂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਭੁੱਖ ਦੇ ਗੁਸੇ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ਾਰ ਭੁਝਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਲਾਹੌਰ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਤੇ ਰਾਤ ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖੜੇ ਜੋ ਫੌਜੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵੀ ਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣਕੇ ਜਮਾਦਾਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਦੀ ਭਰਤੀ ਤੇ ਰੂਪੇ ਮਹੀਨਾ ਵੇਤਨ ਤੇ ਰੋਟੀ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਲਾਕੇ ਭਰਤੀ ਕਰ ਕ੍ਰਿਆ, ਉਮਰ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮਾਰਜ ਸਨ ਛੋਟੀ ਹੀ ਜਮਾਦਾਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਏ । ਬੇਕਾਰੀ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਹਰ ਸਖਤੀ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਝੱਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਭੁੱਖ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹਟ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਸੁੱਖਾਂ ਤੇ ਐਸ਼, ਤਰੱਕੀ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਹੈ । ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ । ਕਰਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਮੈਂ ਬੜਾ ਮਦ ਹੈ । ਤਰਕੀ ਦੇ ਲੀਏ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਹੈ । ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੈਰਾਨ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਨੌਕਰ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਕਿਹਾ ਹਜ਼ੂਰ ਇਸੇ ਲਈ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਸਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਮੁਕਟ ਧਰਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਬੈਰਾਨ ਖਾਣ ਨਾਲ ਰੱਜੇ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੈਰਾਨ ਖਾਣਾ ਬੜਾ ਭੁਰਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਉਸੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਨੇ ਫੇਰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਏ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਨਾਬ ਇਸੇ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੇ-ਗੁਨ ਪੜਾ ਹੈ । ਜੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਦਕੇ । ਇਕ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ੍ਰ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਾਠੂਆ ਫੌਜੀ ਮੁਆਨਾ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ, ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਚਰਨ ਚੁੰਮੇ । ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਬਾਡੀਗਾਰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ । ਜਮਾਦਾਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਜਮਾਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਖੁੱਲਾ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਜਮਾਦਾਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਭਰਾ ਰਾਮ ਲਾਲ ਜਿਸਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਿੱਖ ਸਜਿਆ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਲਾਲ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਉਸਦੀ ਮੁਨੀ ਚਾਪੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਗੱਲ ਤੁਰ ਪਈ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਕੋ 'ਸਿੱਖੀ ਪੁਰਾਰ' ਘੱਟ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਤੁਹਾਡਾ ਸੇਵਕ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ

ਛੋਡ ਦੂਜਾ ਕਉਨ ਮਾਨੀਐ ॥੬॥੪੫॥ ਕਬਿਤ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜੋਤ ਕੋ ਜਗਿੰਦਾ
ਜੰਗ ਜਾਫਰੀ ਦਿਹੰਦਾ ਮਿਤ੍ਰ ਮਾਰੀ ਕੇ ਮਲਿੰਦਾ ਪੈ ਕੁਨਿੰਦਾ ਕੈ ਬਖਾਨੀਐ ॥
ਪਾਲਕ ਪੁਨਿੰਦਾ ਪਰਮ ਪਾਰਸੀ ਪ੍ਰਗਿੰਦਾ ਰੰਗ ਰਾਗ ਕੇ ਸੁਨਿੰਦਾ ਪੈ ਅਨੰਦਾ
ਤੇਜ ਮਾਨੀਐ ॥ ਜਾਪ ਕੇ ਜਪਿੰਦਾ ਖੈਰ ਖੂਬੀ ਕੇ ਦਿਹੰਦਾ ਖੂਨ ਮਾਫ ਕੇ ਕੁਨਿੰਦਾ
ਹੈ ਅਭਿੱਜ ਰੂਪ ਠਾਨੀਐ ॥ ਆਰਜਾ ਦਿਹੰਦਾ ਰੰਗ ਰਾਗ ਕੇ ਬਢਿੰਦਾ ਦੁਸਟ
ਦੋਹ ਕੇ ਦਲਿੰਦਾ ਛੋਡ ਦੂਜੇ ਕੌਨ ਮਾਨੀਐ ॥੭॥੪੬॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਹ ਸਿੱਧਤਾ ਸਰੂਪ ਤਾਹ ਬੁੱਧਤਾ ਬਿਭੂਤ ਜਾਹ ਸਿੱਧਤਾ ਸੁਭਾਉ
ਹੈ ॥ ਚਾਗ ਭੀ ਨ ਰੰਗ ਤਾਹਿ ਰੂਪ ਭੀ ਨ ਰੇਖ ਜਾਹਿ ਅੰਗ ਭੀ ਸੁਰੰਗ ਤਾਹ
ਰੰਗ ਕੇ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ॥ ਚਿਤ੍ਰ ਸੋ ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਹੈ ਪਰਮਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਹੂੰ
ਕੇ ਮਿਤ੍ਰ ਹੈ ਬਿਭੂਤ ਕੋ ਉਪਾਉ ਹੈ ॥ ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਨ ਕੋ ਸਾਹ
ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨ ਕੋ ਰਾਜੁ ਹੈ ਕਿ ਰਾਵਨ ਕੋ ਰਾਉ ਹੈ ॥੮॥੪੭॥ ਬਹਿਰ ਤਵੀਲ
ਛੰਦ ॥ ਪਸਚਮੀ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਿ ਅਰੰਜਸ ॥ ਕਿ ਅਭੰਜਸ ॥ ਕਿ ਅਰੂਪਸ ॥
ਕਿ ਅਰੰਜਸ ॥੧॥੪੮॥ ੧੦ਕਿ ਅਛੇਦਸ ॥ ਕਿ ਅਭੇਦਸ ॥ ਕਿ ਅਨਾਮਸ ॥
ਕਿ ਅਕਾਮਸ ॥੨॥੪੯॥ ੧੧ਕਿ ਅਭੇਖਸ ॥ ਕਿ ਅਲੇਖਸ ॥ ਕਿ ਅਨਾਦਸ ॥
ਕਿ ਅਗਾਧਸ ॥੩॥੫੦॥ ਕਿ ਅਰੂਪਸ ॥ ੧੨ਕਿ ਅਭੂਤਸ ॥ ਕਿ ਅਦਾਗਸ ॥
ਕਿ ਅਰਾਗਸ ॥੪॥੫੧॥ ੧੩ਕਿ ਅਭੇਦਸ ॥ ਕਿ ਅਛੇਦਸ ॥ ਕਿ ਅਛਾਦਸ ॥
ਕਿ ਅਗਾਧਸ ॥੫॥੫੨॥ ੧੪ਕਿ ਅਰੰਜਸ ॥ ਕਿ ਅਭੰਜਸ ॥ ਕਿ ਅਭੇਦਸ ॥
ਕਿ ਅਛੇਦਸ ॥੬॥੫੩॥ ੧੫ਕਿ ਅਸੇਅਸ ॥ ਕਿ ਅਧੇਅਸ ॥ ਕਿ ਅਰੰਜਸ ॥
ਕਿ ਇਕੰਜਸ ॥੭॥੫੪॥ ੧੬ਕਿ ਉਕਾਰਸ ॥ ਕਿ ਨਿਕਾਰਸ ॥ ਕਿ ਅਖੰਜਸ ॥
ਕਿ ਅਭੰਜਸ ॥੮॥੫੫॥ ੧੭ਕਿ ਅਘਾਤਸ ॥ ਕਿ ਅਕਿਆਤਸ ॥ ਕਿ ਅਚਲਸ ॥
ਕਿ ਅਛਲਸ ॥੯॥੫੬॥ ੧੮ਕਿ ਅਜਾਤਸ ॥ ਕਿ ਅਝਾਤਸ ॥ ਕਿ ਅਛਲਸ ॥
ਕਿ ਅਟਲਸ ॥੧੦॥੫੭॥ ੧੯ਬਹਿਰ ਤਵੀਲ ਪਸਚਮੀ ॥ ਤੂਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਅਟਾਟਸਚ ॥
ਅਡਾਟਸਚ ॥ ਅਡੰਗਸਚ ॥ ਅਣੰਗਸਚ ॥੧੧॥੫੮॥ ੨੦ਅਤਾਨਸੁ ॥ ਅਥਾਨਸੁ ॥
ਅਦੰਗਸੁ ॥ ਅਨੰਗਸੁ ॥੧੨॥੫੯॥ ੨੧ਅਪਾਰਸੁ ॥ ਅਫਾਰਸੁ ॥ ਅਬੇਅਸਤੁ ॥
ਅਭੇਅਸਤੁ ॥੧੩॥੬੦॥ ੨੨ਅਮਾਨਸਚ ॥ ਅਹਾਨਸਚ ॥ ਅਡੰਗਸਚ ॥

ੳ. ਅੰਬਿਕਾ ਦੇ ਉਦਰ ਵਜਾਸ ਦੇ ਵੀਰਯ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ 'ਚੰਦ੍ਰਬੰਸੀ' ਰਾਜਾ ਰਾਧਾਰੀ ਇਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਇਕ ਸੌ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰੀ ਜਨਮੀ ਸੀ ।

ਅ. ਧਿਰਤ ਰਾਸਟਰ (ਸ਼ੰਬਕਾ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਵਿਆਸ ਦੇ ਵੀਰਯ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਚੰਦਰ ਬੰਸੀ ਰਾਜਾ ।

ਹੋਭੇਗੀ । ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਰਾਮ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਿਆ ਏ ? ਹਜ਼ੂਰ ਕੀ ਦੱਸੋਂ ਰਾਮ ਲਾਲ ਤਾਂ ਖਬਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤੱਜ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਜਮਾਦਾਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਲਾਲ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਜਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲਾ ਹੁਕਮ ਲਿਖਵਾਲਿਆਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਮੁਸਤਾਜ ਉਹ ਦੇ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਖਤਾਬ ਅਤਾ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਤ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਜਮਾਦਾਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਪੱਤਾ ਕੱਟ ਕੇ ਆਪ ਡਿਊਟੀ-ਬਰਦਾਰ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀ ਸਦਾ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੀਜੇ ਭਰਾ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਦਕੇ ਫੌਜੀ ਚੰਗੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂਕਿ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਜੁਆਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਦੇ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਏ । ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਸੀਟ ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਦੀ ਹਾਕਮੀ ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਲੈ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਹੜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਮਾਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਬਲੰਦ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸੀ । ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਤੇ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖਾਸ ਮੁਸਾਹਿਬ, ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਫੌਜ ਦਾ ਜਰਨੈਲ, ਪਿਤਾ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਦਾ ਹਾਕਮ, ਹੁਣ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅੱਗਾ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਐਉਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਪੀਘਟੇ ਹੂਰੇ ਲੈਣ ਦੇ ਯਤਨ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤੇ । ਕਿਹਾ ਕਰਨੇ ਨੇ (ਆਵਣ ਚਿਨ ਪੰਧਰੇ ਭੂਨੇ ਉਗਣ ਮੋਨ । ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਢਹਿਕੇ ਪੁੱਕੇ ਦਿੱਸਣ ਕੋਟ ।) ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਤਨਾ ਹਰ ਦਿਲ ਅਜੀਬ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਇਤਨਾ ਲਾਡਿ ਸ਼ਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਰਦਾਰ ਹੱਥ ਬੰਨੀ ਅੱਗੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਇਹੀ ਇਕ ਭੁੱਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦਮਿਕਵਾਂਗ ਛੱਟ ਗਈ । ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ

- ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨੀਏ ਭਾਵ ਕਿ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਭ ਫਲੂ ਲੀ ਹਨ ।
- ੧ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਿਹੜਾ ਜੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੰਗ, ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਮਿੱਤਰ ਧਰੋਹੀ ਦਾ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਹ ਕੇ ਸੁੱਧ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰੀਏ ।
 - ੨ ਪੁੰਨ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਾਲਕ ਹੈ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਵਾਲਾ ਮੰਨੀਏ ।
 - ੩ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਪ ਦੇ ਜਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਖੂਨ ਕੀਤੇ ਵੀ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਭਿੱਜ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣੀਏ । ਜਿਸ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ
 - ੪ ਉਮਰ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨੀਏ ॥੨॥੪੬॥
 - ੫ ਕਬਿੱਤ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਜਿਸ ਦੀ ਆਤਮ (ਜੋਤੀ) ਸਮੂਹਕ ਪ੍ਰਾਨ ਹੈ, ਰਿਹੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੀ ਹੈ ।
 - ੬ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੰਗ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ, ਨਾ ਰੇਖ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਹੀ ਹੈ ।
 - ੭ ਉਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬੜੀ ਅਲੌਕਿਕ ਤੇ ਬਚਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਅਪਾਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਹ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ।
 - ੮ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ ਹੈ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਮਰਾਵਾਂ ਦਾ ਉਮਰਾਉ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ॥੮॥੪੭॥
 - ੯ ਬਹਿਰ ਤਵੀਲ ॥ ਗੰਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਭੰਜਿਆ ਨਹੀਂ

- ਜਾਂਦਾ, ਰੂਪ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਰੰਜ, ਗੁੱਸੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ॥੧॥੪੮॥
- ੧੦ ਛੇਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਇਕ ਨਾਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੨॥੪੯॥
 - ੧੧ ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਆਦਿ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਬੇਅੰਤ ਹੈ ॥੩॥੫੦॥
 - ੧੨ ਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ । ਅਭੂਤ (ਤੱਤਾਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ । ਅਲੋਪ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ॥੪॥੫੧॥
 - ੧੩ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਛੇਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਅਲੋਪ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਹੈ ॥੫॥੫੨॥
 - ੧੪ ਗੰਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਭੰਜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਛੇਦਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ॥੬॥੫੩॥
 - ੧੫ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੈ । ਧਿਆਨ ਮੁਕਤ ਹੈ । ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਕ ਰਸ ਅਦੁਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ ॥੭॥੫੪॥
 - ੧੬ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ । "ਨਿਰਗੁਣ ਆਪ ਸਰਗੁਣ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾ ਧਾਰ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥" ਖਿਝਦਾ ਨਹੀਂ । ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ॥੮॥੫੫॥
 - ੧੭ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਾਤ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ । ਚਲਾਇਵਾਨ ਨਹੀਂ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਛੱਲ ਦੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ॥੯॥੫੬॥
 - ੧੮ ਕਿਸੇ ਜਾਤ ਦਾ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ । ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਛਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਸਦੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਹੈ ॥੧੦॥੫੭॥
 - ੧੯ ਬਹਿਰ ਤਵੀਲ ਪਸਚਮੀ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕੋਈ ਟੋਟਾ ਨਹੀਂ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਾਣਣਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਕਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ ॥੧੧॥੫੮॥
 - ੨੦ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਥਾਨ ਨਹੀਂ । ਦੰਗ ਨਹੀਂ । ਕਾਮ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ ॥੧੨॥੫੯॥
 - ੨੧ ਅਪਾਰ ਹੈ । ਆਫਰਦਾ ਨਹੀਂ । ਜੋ ਹੁਣ ਹੈ । ਭੈ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ ॥੧੩॥੬੦॥
 - ੨੨ ਮਾਨ ਨਹੀਂ । ਹਾਨ ਨਹੀਂ । ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਭਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ।

ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵੰਡਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਹਰੀ ਅੱਖਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਉਪਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਲੱਗ ਗਈਆਂ । ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੰਡ ਵੀ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਉਤਰ ਪੱਛਮੀ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਣੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਪ ਸਾਂਭੇ । ਹੁਣ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਏ ਦਾ ਭੈ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੱਗ ਗਈ ਜੋ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਨਲੂਏ ਦੀ ਕਮਾਣ ਹੇਠ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਲਈ । ਜਿਸਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਫਤਹ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਡੋਹਰੇ ਦਾ ਭੋਜਿਆ ਹੋਇਆ, ਯਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਬਹਾਦਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜਰਨੈਲ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜਦਾਨੀ ਦਾ ਥੰਮ ਢਾਹ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਤੇਰਾ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਯਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਖਾਨ ਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡੋਹਰਿਆਂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਝਟਕਾ ਸੀ । ਸਰਦਾਰ ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਖਬਰ ਲਾਹੌਰ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਨਲੂਏ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਸਰਕਾਰ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕੰਥ ਉੱਠੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਉਹ ਆਗਿਆ ਪਰ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਚੋਰ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਵਿਚ ਤਿਟਕਾ, ਭੈ ਭੀਤ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੰਥਖਤ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਬਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਡਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਜਮਰੌਦ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਲੂਏ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਦੇਹ ਕੋਲ ਪੁੱਜਕੇ ਧਾਂਹਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਇਆ ਅਤੇ ਨਲੂਏ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਅਫਗਾਨਸਤਾਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਤਰਕਤਾ ਤੇ ਅਜਿੱਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਰਾ ਬੇਬਰ ਤੱਕ ਅਰਨਾਹਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਆਪ ਜਮਰੌਦ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਵੱਲ ਸੁਟ ਗਿਆ । ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੁਸਹਿਰੇ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜਮ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਕਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਚੇਤ ਸਿੰਘ, ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਹਾਸਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ।

ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਹਾ ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਿਹਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਘੱਟ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ਸਿਕੰਦਰ ਅਜ਼ਮ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਨੈਪੋਲੀਅਨ, ਏਸ਼ੀਆ ਵਿਚ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਇਥੇ ਤਕ ਪੁੱਜੇ ਸਨ । ਆਖਿਰ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਆਗਿਆ, ਹਕੀਮ ਨੂਰਦੀਨ ਨੇ ਦਵਾਈ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ, ਕੰਵਰ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੱਥ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਜੋ ਬੀਤੀ ਜੋ ਬੀਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾਕੇ ਬਚਨ ਦੇਹ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਾਂਗਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਇਕਗਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐ ਮੇਰੇ ਅਨਿਦਾਤਾ ਐ ਮੇਰੇ ਮਾਲਿਕ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੁਦਰਤ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਨਮਕ ਹਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਨਾਂ ਰਹਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ ਸਹੁ ਵੀ ਖਾਪੀ, ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭੋਰ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ ।

ਗਿਆਰਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਜੋ ਸਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਘਰੋਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਾੜਨ ਰਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ! ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਤੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸੌਂਹ ਖਾਕੇ ਪੁਟ ਕਰ ਕਿ ਜੋ ਪਤੀ ਦੇਵ ਨੇ ਨਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੱਥ ਤੈਨੂੰ ਫੜਾਇਆ ਏ ਤੂੰ ਨਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕਸਮ ਵੀ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਇਕਗਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਨਾਜ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਕਸਮ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਾਂਗਾ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਕੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ । ਪਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਕੰਵਰਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਯੋਗ ਤੂੰਹੀ ਸੀ, ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਭੱਫੂ ਹੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਕੀ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਐਉਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ । ਉਸ ਤੋਂ ਬਗਾਵਤ ਵੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਜਾਲੀ ਚਿੱਠੀ ਬਣਾ ਲਈ ਉਹ ਵਿਖਾਕੇ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਲਟ-ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ

ਅਤ੍ਰੰਗਸਚ ॥੧੪॥੬੧॥ ਅਰਾਮਸਚ ॥ ਅਲਾਮਸਚ ॥ ਅਜੋਧਸਚ ॥
 ਅਵੋਜਸਚ ॥੧੫॥੬੨॥ ਪਸਚਮੀ ॥ ਅਸੇਅਸਤੁ ॥ ਅਭੇਅਸਤੁ ॥ ਆ ਅੰਗਸਤੁ ॥
 ਇਅੰਗਸਤੁ ॥੧੬॥੬੩॥ ਉਕਾਰਸਤੁ ॥ ਅਕਾਰਸਤੁ ॥ ਅਖੰਡਸਤੁ ॥
 ਅਡੰਗਸਤੁ ॥੧੭॥੬੪॥ ਕਿ ਅਤਾਪਹਿ ॥ ਕਿ ਅਥਾਪਹਿ ॥ ਕਿ ਅਦੰਗਹਿ ॥
 ਕਿ ਅਨੰਗਹਿ ॥੧੮॥੬੫॥ ਕਿ ਅਤਾਪਹਿ ॥ ਕਿ ਅਥਾਪਹਿ ॥ ਕਿ ਅਨੀਲਹਿ ॥
 ਕਿ ਸੁ ਨੀਲਹਿ ॥੧੯॥੬੬॥ ਅਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਜਸ ਤੁਖੰ ॥
 ਧਜਸ ਤੁਖੰ ॥ ਅਲਸ ਤੁਖੰ ॥ ਇਕਸ ਤੁਖੰ ॥੧॥੬੭॥ ਜਲਸ ਤੁਖੰ ॥ ਬਲਸ
 ਤੁਖੰ ॥ ਪੁਰਸਤੁਖੰ ॥ ਬਨਸਤੁਖੰ ॥੨॥੬੮॥ ਗੁਰਸਤੁਖੰ ॥ ਗੁਫਸ ਤੁਖੰ ॥
 ਨਿਰਸਤੁਖੰ ॥ ਨਿਦਸਤੁਖੰ ॥੩॥੬੯॥ ਰਵਸਤੁਖੰ ॥ ਸਸਸਤੁਖੰ ॥ ਰਜਸਤੁਖੰ ॥
 ਤਮਸਤੁਖੰ ॥੪॥੭੦॥ ਧਨਸਤੁਖੰ ॥ ਮਨਸਤੁਖੰ ॥ ਬ੍ਰਿਛਸਤੁਖੰ ॥ ਬਨਸਤੁਖੰ ॥੫॥੭੧॥
 ਮਤਸਤੁਖੰ ॥ ਗਤਸਤੁਖੰ ॥ ਬ੍ਰਤਸਤੁਖੰ ॥ ਚਿਤਸਤੁਖੰ ॥੬॥੭੨॥ ਪਿਤਸਤੁਖੰ ॥
 ਸੁਤਸਤੁਖੰ ॥ ਮਤਸਤੁਖੰ ॥ ਗਤਸਤੁਖੰ ॥੭॥੭੩॥ ਨਰਸਤੁਖੰ ॥ ਤ੍ਰਿਯਸਤੁਖੰ ॥
 ਪਿਤਸਤੁਖੰ ॥ ਬ੍ਰਿਦਸਤੁਖੰ ॥੮॥੭੪॥ ਹਰਿਸਤੁਖੰ ॥ ਕਰਸਤੁਖੰ ॥ ਛਲਸਤੁਖੰ ॥
 ਬਲਸਤੁਖੰ ॥੯॥੭੫॥ ਉਡਸਤੁਖੰ ॥ ਪੁਡਸਤੁਖੰ ॥ ਗਡਸਤੁਖੰ ॥
 ਦਧਸਤੁਖੰ ॥੧੦॥੭੬॥ ਰਵਸਤੁਖੰ ॥ ਛਪਸਤੁਖੰ ॥ ਗਰਬਸਤੁਖੰ ॥
 ਦਿਰਬਸਤੁਖੰ ॥੧੧॥੭੭॥ ਜੈ ਅਸਤੁਖੰ ॥ ਧੈ ਅਸਤੁਖੰ ॥ ਪੈ ਅਸਤੁਖੰ ॥ ਤ੍ਰੈ
 ਅਸਤੁਖੰ ॥੧੨॥੭੮॥ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਚਕੰਤ ਚਾਰ ਚੰਦ੍ਰਕਾ ॥
 ਸੁਭੰਤ ਰਾਜ ਸੁ ਪ੍ਰਭਾ ॥ ਦਵੰਤ ਦੁਸਟ ਮੰਡਲੀ ॥ ਸੁਭੰਤ ਰਾਜ ਸੁ ਥਲੀ ॥੧॥੭੯॥
 ਚਲੰਤ ਚੰਡ ਮੰਡਕਾ ॥ ਅਖੰਡ ਖੰਡ ਦੁਪਲਾ ॥ ਖਿਵੰਤ ਬਿਜੁ ਜੁਲਾਕਾ ॥ ਅਨੰਤ
 ਗੱਦਿ ਬਿੱਦਸਾ ॥੨॥੮੦॥ ਲਸੰਤ ਭਾਵ ਉੱਜਲੰ ॥ ਦਲੰਤ ਦੁੱਖ ਦੁੱਦਲੰ ॥ ਪਵੰਗ
 ਪਾਤ ਸੋਹੀਯੰ ॥ ਸਮੁੰਦ ਬਾਜ ਲੋਹੀਯੰ ॥੩॥੮੧॥ ਨਿਨੰਦ ਗੋਦ ਬ੍ਰਿਦਖੰ ॥
 ਅਖੇਦ ਨਾਦ ਦੁੱਧਰੰ ॥ ਅਠੰਟ ਬੱਟ ਬੱਟਕੰ ॥ ਅਘੱਟ ਅਠੰਟ ਸੁੱਖਲੰ ॥
 ੪॥੮੨॥ ਅਖੁੱਟ ਤੁੱਟ ਦੁੱਬਕੰ ॥ ਅਜੁੱਟ ਛੁੱਟ ਸੁੱਛਕੰ ॥ ਅਘੁੱਟ ਤੁੱਟ
 ਆਸਨੰ ॥ ਅਲੇਖ ਅਭੇਖ ਅਨਾਸਨੰ ॥੫॥੮੩॥ ਸੁਭੰਤ ਦੰਤ ਪਦੁਕੰ ॥

ਉ ਇਥੇ ਦਵੈਤ ਵਾਦ ਦਾ ਤਾਂ ਫਸਤਾ ਹੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੋ—ਏਕੇ ਏਕੁ ਵਰਤੇ ਸਭੁ ਸੋਈ।
 ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੇ ਕੋਈ। ਏਕੇ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਭ ਅੰਤਰਿ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹੈ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੦੪੪॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮਨ ਮੰਨ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਉਹ ਭੱਭਲ ਭੁਭੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਖਾਲ ਦਿੱਤਾ—

ਕੁਦਰਤਿ ਦੇਖਿ ਰਹੇ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸਭੁ ਬਰਹਮੁ ਪਛਾਨਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਆਤਮਰਾਮੁ ਸਬਾਇਆ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਆ ॥੧੫ ਅੰਗ

੧੦੪੩॥ ਮ: ੧॥ ਜੋ ਆਤਮ ਰਾਮ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਬਦ ਰਾਹੀਂ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਜੋ ਦੇਖ
 ਸਕੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਅਨਕਾਰੀ ਨਾਂ ਹੁੰਦੇ ਇਸ ਇਨਕਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲੇਗਾ ਇਹ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ

ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ : ਤੇ ਸਾਡਾ ਉਹ ਹਸਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਕੇ ਜਿੰਦਾ ਗੁਰੂ ਦੀ
 ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਭਨਾ ਕਾ ਸਰੂ ਏਕੁ ਹੈ ਸਦ ਹੀ ਰਹੈ ਹਜ਼ੂਰਿ। ਨਾਨਕ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨੇਈ ਤਾਂ ਘਰ

ਹੀ ਅੰਦਰਿ ਦੂਰ। ਹੁਕਮੁ ਭੀ ਤਿਨਾ ਮਨਾਇਸੀ ਜਿਨ੍ਹ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਹਾਗਣਿ ਹੋਇ ॥ ਅੰਗ ੫੧੦॥ ਮ: ੩॥

ਏਸੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪਾਂਤਰ ਬਚਨ, ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ
 ਆਪੇ ਧਰਤੀ ਆਪੇ ਹੈ ਰਾਹਤੁ ਉਪਿ ਸੋਮਾਇ ਪੀਸਾਵੈ ॥ ਆਪਿ ਪਕਾਛੇ ਆਪਿ ਭਾਂਡੇ ਦੇਇ ਪਰੋਸੈ ਆਪੇ ਹੀ ਬਹਿ ਬੈਠੇ ॥ ਆਪੇ ਜਲੁ ਆਪੇ ਦੇ ਛਿੰਗਾ

ਆਪੇ ਝੁਲੀ ਭਰਾਵੈ ॥ ਆਪੇ ਸੰਗਤਿ ਸਦਿ ਬਹਾਲੈ ਆਪੇ ਵਿਦਾ ਕਰਾਵੈ ॥ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਵੈ ਹਰਿ ਆਪੇ ਤਿਸਨੇ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਵੈ ॥੬॥ਅੰਗ

੫੧੦-੫੧੧॥ ਮ: ੩॥ ਇਸ ਵਿਚ ਭੇਦ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ (ਆਪ) ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਦਸਮ ਵਿਚ (ਤੂੰਹੀ)

ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੰਵਰ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੋ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਹਵਾਲੇ
 ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੂੰ ਕਿਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਗੁਪਤ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦਕੇ ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਸੁਚੰਤ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਚਾਰੇ
 ਭੋਗਰੇਦਾਰੇ ਸੱਧਾ ਵਾਲੀਏ ਸ੍ਰ. ਅਤਰ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਇਕਤਰਤਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਭੋਗਰੇ ਪੱਖੀ ਸੱਦੇ ਗਏ ਜੋ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ
 ਦੇ ਹੱਥ ਠੋਕੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਫਰਾਨੀ ਬਣੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਿਖਾ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਫਰਜ਼ੀ
 ਮੋਹਰਾਂ ਤੇ ਮੈਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਕੇਸਰੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ੀ ਗੁਆਹ ਬਣਾ ਜੋ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਉਸ ਏਲਚੀ ਕੋਲੋਂ ਸਤਲੁਜ
 ਦੇ ਪੱਤਣ ਤੇ ਪਕੜੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਲੈ ਕੇ ਵਿਰੋਧਪੁਰ ਦੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਡਾਊਨੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਖਾਕੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਾ ਦਿੱਤਾ
 ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਗੱਲੇ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਲ

- ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅੰਤਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ ॥੧੪॥੬੧॥
- ੧ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਮ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਾਮਬੰਦ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਯੋਧੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਸ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ ॥੧੫॥੬੨॥
- ੨ ਪਸਚਮੀ ॥ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਭੋਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਭੈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੬॥੬੩॥
- ੩ ਸਾਰਾ ਅਕਾਰ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਭੰਗਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਖੰਡਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੧੭॥੬੪॥
- ੪ ਨਾ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਬਾਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੰਗੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ। ਕਾਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ॥੧੮॥੬੫॥
- ੫ ਨਾ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੧੯॥੬੬॥
- ੬ ਅਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਸਾਰੇ ਜਸ ਦਾ ਜਸ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਸਾਰੇ ਜੰਗ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰੂਪੀ ਬੰਡਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਪੂਰਨ ਮੁਕੰਮਲ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਇਕੋ ਇਕ ਸਭ ਕੁਝ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈਂ ॥੧੧॥੬੭॥
- ੭ ਜਲ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਖੁਸ਼ਕ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਹਾੜ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਪੁਰੀਆਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੦॥੬੮॥
- ੮ “ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ” ਗੁਰੂ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰੂਪ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਅਲੋਪ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੧॥੬੯॥
- ੯ ਸੂਰਜ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਚੰਦਰਮਾ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਰਜੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਤਮੇ ਗੁਣ (ਹਨੇਰਾ ਤੇ ਚਾਨਣਾ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੨॥੭੦॥
- ੧੦ ਧਨ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ, ਮਨ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਬਿਛ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਵਣ (ਜੰਗਲ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ ॥੨੩॥੭੧॥
- ੧੧ ਮਤ (ਬੁੱਧੀ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਵਰਤ, ਰੋਜ਼ੇ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਜਿੱਤ ਤੇ ਚੇਤਨਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੪॥੭੨॥
- ੧੨ ਪਿਤਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਮਤ-ਮਤਾਂਤਰ ਗਤ (ਮੁਕਤੀ) ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੫॥੭੩॥
- (ਨੋਟ—ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਉਗ੍ਰਦੰਤੀ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਕੁਲ ਸਾਇਆ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਫਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਕੋਈ ਭੈ ਰਹੇਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਕਿਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦੀ ਰੜਕ ਪਏਗੀ।)

- ੧੩ ਪੁਰਸ਼ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਇਸਤਰੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਪਿਤਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਤੇ ਭਾਈ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੬॥੭੪॥
- ੧੪ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਛਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਛਲੀਆ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਸੰਸਾਰਕ ਖੇਡ ਦਾ ਬਾਲ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੭॥੭੫॥
- ੧੫ ਤਾਰੇ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਆਕਾਸ਼ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਵੱਡੇ-ਖੜੇ ਪਹਾੜ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਸਮੁੰਦਰ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੮॥੭੬॥
- ੧੬ ਸੂਰਜ (ਦਿਨ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਹੰਕਾਰ ਰੂਪ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਦਿਰਵਣ ਭਾਵ (ਇਰਵਨ ਵਾਲਾ) ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ॥੨੯॥੭੭॥
- ੧੭ ਜੀਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ ਰਿਤੁ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ। ਰਿਤੁ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਵੀ ਤੂੰ ਹੈਂ ॥੩੦॥੭੮॥
- ੧੮ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦ ॥ ਆਪਦੀ ਸੁੰਦਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਚਮਕ, ਚਕ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੋਭਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾ ਦੇ ਟੋਲੇ ਦਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਸੋਭਾ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੋਭਦੀ ਹੈ ॥੩੧॥੭੯॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਤੇਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਡੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਮੰਡਨ (ਮਨਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਦੋ ਪਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾਂ ਕਟੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵੀ ਦਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਚੁੰਨੇਰੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਧੁਨ ਉਠਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ॥੩੨॥੮੦॥
- ੨੦ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਜਲੇ ਭਾਵ ਲਿਸ਼ਕ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪੁੰਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦੌੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਘੋੜੇ ਵੀ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੩੩॥੮੧॥
- ੨੧ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰੀ ਇਹ ਕੀ ਅਸਚਰਜ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਨਿੰਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗੋਲੀ ਕਿਵੇਂ ਵੱਟ ਦਿੱਤੀ। ਜੋ ਇਕ ਗੇਂਦ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਬੜੇ ਉਚੇ ਛਲਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖੇਦ ਦੇ ਟਿਕੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਵਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੋਲੀ ਆਪ ਹੀ ਵਟਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਨਾ ਘਟਦੀ ਹੈ ਨਾ ਟੁਟਦੀ ਖੁਰਦੀ ਹੈ ਬੜੇ ਸੁਖ ਨਾਲ ਟਿਕੀ ਪਈ ਹੈ ॥੩੪॥੮੨॥
- ੨੨ ਆਪਦਾ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਧਨ, ਨਾ ਮੁਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਤੋਟਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਆਪ ਅਜੁਟ (ਨਿਰੰਜਨ) ਹੋ। ਨਿਰਮਲ ਹੋ, ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਅਸਨ ਨਾ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਤੁਟਦਾ ਹੈ। ਲੇਖ ਭੇਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੩੫॥੮੩॥
- ੨੩ ਤੁਹਾਡੇ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਸੋਭਦੀ ਹੈ।

ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਭਰਾਵੇ ਮੇਰਾ ਚਿਤ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ? ਰਾਜ ਕਵਰ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦੇਕੇ ਤੇ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧਿਆਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਮੈਂ ਹਰ ਦੁਆਰ ਜਾਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਜੋ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਪੈਰੀ ਹੱਥ ਲਾਕੇ ਪੁਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਕਰਾਂਗਾ। ਬੰਸ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਣੀ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਕੰਵਰ ਕੰਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਖਕੇ ਸੈਨ ਕਰਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਉਥੇ ਹੀ ਸਕੀਮ ਘੜੀ ਗਈ ਜਿੰਦਾ ਤੇ ਭਰਾ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਦੇ ੧੨ ਵਜੇ ਦਾ ਹੈ ਗਿਆ ਸੀ ਕੰਵਰ ਤੇ ਜਿੰਦਾਕੌਰ ਦੇ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾਲਿਆ ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੁੱਪ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਸੀ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਕੇਸਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਨਰਲ ਗਾਰਡਨਰ, ਦੋਹਾ ਪੂਰਬੀਏ ਪਹਿਰੇ ਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਧਾੜ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੜ੍ਹਵੀ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਗੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀ ਚਾਲਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦਾ ਛੇਤੀ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਭਲਾਕੇ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਤੇ ਪਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਘੜੀ ਦਾ ਚੇਤਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਪਕੜ ਕੇ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਤੇ ਕੰਵਰ ਨੌਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾ ਪਕੜਿਆ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਫੀ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮੰਗੋ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਾਕੇ ਤੁਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪ ਉਠਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਇਕ ਦਮ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਕਵੀ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਰਕੇ ਇਹ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਕਿਸਤ ਸਿਰੇ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਰਾਜੇ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕੇ ਸਿਰਫ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਾਜ ਸੰਧਾਸਨ ਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਜਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੋਂ ਗੱਦੀ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਲਿਆ ਬੈਠਾਇਆ ਅਤੇ ਖਾਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਕੋਈ ਐਸੀ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾਣੇ ਵਿਚ ਮਿਲਾਕੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਗ ਸਿੰਘ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਾ ਆਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਨਾ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾਹੀ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਹੀ ਕਿਸੇ ਸਬੰਧੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਿਆ ਅੰਤ ਇਕ ਸਾਲ ੩ ਮਹੀਨੇ ਮੰਜੇ ਤੇ ਰਿੜਕ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦਮ ਤੋੜ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਆ

੧ਜਲੰਤ ਸਾਮ ਸੁ ਘਟੰ ॥ ਸੁਭੰਤ ਛੁਦੁ ਘਟੰਕਾ ॥ ਜਲੰਤ ਭਾਰ ਕੱਛਟਾ ॥੬॥੮੪॥
 ੨ਸਿਰੀ ਸੁ ਸੀਸ ਸੁਭੀਯੰ ॥ ਘਟਾਕ ਬਾਨ ਉੱਭੀਯੰ ॥ ਸੁਭੰਤ ਸੀਸ ਸਿਧਰੰ ॥
 ਜਲੰਤ ਸਿੱਧਰੀ ਨਿਰੰ ॥੭॥੮੫॥ ੩ਚਲੰਤ ਦੰਤ ਪਤਕੰ ॥ ਭਜੰਤ ਦੇਖਿ ਦੁ ਦਲੰ ॥
 ਤਜੰਤ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰਕੰ ॥ ਚਲੰਤ ਚਕ੍ਰ ਚਉਦਿਸੰ ॥੮॥੮੬॥ ੪ਅਗੰਮ ਤੇਜ
 ਸੋਭੀਯੰ ॥ ਰਿਖੀਸ ਈਸ ਲੋਭੀਯੰ ॥ ਅਨੇਕ ਬਾਰ ਧਿਆਵਹੀ ॥ ਨ ਤਤ੍ਰ ਪਾਰ
 ਪਾਵਹੀ ॥੯॥੮੭॥ ੫ਅਧੋ ਸੁ ਧੂਮ ਧੂਮ ਹੀ ॥ ਅਧੂਰ ਨੇਤ੍ਰ ਧੂਮ ਹੀ ॥ ਸੁ ਪੰਚ
 ਅਗਨ ਸਾਧੀਯੰ ॥ ਨ ਤਾਮ ਪਾਰ ਲਾਧੀਯੰ ॥੧੦॥੮੮॥ ੬ਨਿਵਲ ਆਦਿ ਕਰਮਣੰ ॥
 ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਧਰਮਣੰ ॥ ਅਨੰਤ ਤੀਰਥ ਬਾਸਨੰ ॥ ਨ ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ
 ਸਮੰ ॥੧੧॥੮੯॥ ੭ਅਨੰਤ ਜੱਗਾਯ ਕਰਮਣੰ ॥ ਗਜਾਦਿ ਆਦਿ ਧਰਮਣੰ ॥ ਅਨੇਕ
 ਦੇਸ ਭਰਮਣੰ ॥ ਨ ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ ਸਮੰ ॥੧੨॥੯੦॥ ੮ਇਕੰਤ ਕੁੰਟ ਬਾਸਨੰ ॥
 ਭ੍ਰਮੰਤ ਕੋਟਕੰ ਬਨੰ ॥ ਉਚਾਟ ਨਾਦ ਕਰਮਣੰ ॥ ਅਨੇਕ ਉਦਾਸ ਭਰਮਣੰ ॥੧੩॥੯੧॥
 ੯ਅਨੇਕ ਭੇਖ ਆਸਨੰ ॥ ਕਰੋਰ ਕੋਟਕੰ ਬ੍ਰਤੰ ॥ ਦਿਸਾ ਦਿਸਾ ਭ੍ਰਮੇਸਨੰ ॥ ਅਨੇਕ
 ਭੇਖ ਪੇਖਨੰ ॥੧੪॥੯੨॥ ੧੦ਕਰੋਰ ਕੋਟ ਦਾਨਕੰ ॥ ਅਨੇਕ ਜਗਾਯ ਕ੍ਰਤੱਬਿਯੰ ॥
 ਸਨਾਸ ਆਦਿ ਧਰਮਣੰ ॥ ਉਦਾਸ ਨਾਮ ਕਰਮਣੰ ॥੧੫॥੯੩॥ ੧੧ਅਨੇਕ ਪਾਠ
 ਪਾਠਨੰ ॥ ਅਨੰਤ ਠਾਟ ਠਾਟਨੰ ॥ ਨ ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ ਸਮੰ ॥ ਸਮੱਸਤ ਸ੍ਰਿਸਟ
 ਕੇ ਭ੍ਰਮੰ ॥੧੬॥੯੪॥ ੧੨ਜਗਾਦਿ ਆਦਿ ਧਰਮਣੰ ॥ ਬੈਰਾਗ ਆਦਿ ਕਰਮਣੰ ॥
 ਦਯਾਦਿ ਆਦਿ ਕਾਮਣੰ ॥ ਅਨਾਦ ਸੰਜਮੰ ਬ੍ਰਿਦੰ ॥੧੭॥੯੫॥ ੧੩ਅਨੇਕ ਦੇਸ
 ਭਰਮਣੰ ॥ ਕਰੋਰ ਦਾਨ ਸੰਜਮੰ ॥ ਅਨੇਕ ਗੀਤ ਗਿਆਨਨੰ ॥ ਅਨੰਤ ਗਿਆਨ
 ਧਿਆਨਨੰ ॥੧੮॥੯੬॥ ੧੪ਅਨੰਤ ਗਿਆਨ ਸੁੱਤਮੰ ॥ ਅਨੇਕ ਕ੍ਰਿਤ ਸੁ ਬ੍ਰਿਤੰ ॥
 ਬਿਆਸ ਨਾਰਦ ਆਦਿਕੰ ॥ ਸੁ ਬ੍ਰਹਮ ਮਰਮ ਨਹਿ ਲਹੰ ॥੧੯॥੯੭॥ ੧੫ਕਰੋਰ
 ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰਣੰ ॥ ਅਨੰਤ ਤੰਤ੍ਰਣੰ ਬਣੰ ॥ ਬਸੇਖ ਬਾਸ ਨਾਸਨੰ ॥ ਅਨੰਤ ਨਾਸ
 ਪ੍ਰਾਸਨੰ ॥੨੦॥੯੮॥ ੧੬ਜਪੰਤ ਦੇਵ ਦੇਤਨੰ ॥ ਥਪੰਤ ਜੱਛ ਗੰਧੂਬੰ ॥ ਬਦੰਤ ਬਿੰਦਣੋ
 ਧਰੰ ॥ ਗਣੰਤ ਸੇਸ ਉਰ ਗਣੰ ॥੨੧॥੯੯॥ ੧੭ਜਪੰਤ ਪਾਰਵਾਰਯੰ ॥ ਸਮੁੰਦ੍ਰ
 ਸਪਤ ਧਾਰਯੰ ॥ ਜਣੰਤ ਚਾਰ ਚਕ੍ਰਣੰ ॥ ਧ੍ਰਮੰਤ ਚਕ੍ਰ ਬਕ੍ਰਣੰ ॥੨੨॥੧੦੦॥
 ੧੮ਜਪੰਤ ਪੰਨਗੰ ਨਕੰ ॥ ਬਰੰ ਨਰੰ ਬਨਸਪਤੰ ॥ ਅਕਾਸ ਉਰਬੀਅੰ

ਓ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਲੇਖ ਦੀ ਕ੍ਰਿਯਾਸ਼ੀਲ ਵਿਚ ਅਭੇਦਤਾ ਦੱਸੇ :- ਸੋਹਣ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨
 ਅਸਟਪਦੀਆ ॥ ੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੋਲੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥ ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ
 ਅਹੰਭੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥੧॥ ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਾਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ਹ ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੇ ਦੀਜੈ ਭੁਧਿ ਬਥੇਕਾ ॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਮਿਨ ਭਇਓ ਕਰ ਪਾਤੀ ਰਹਿਓ ਨਗਨ ਫਿਰਿਓ ਬਨ ਮਾਹੀ ॥ ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭ੍ਰਮਿਓ ਦੁਬਿਦਾ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ ॥੨॥ ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ
 ਜਾਇ ਬਸਿਓ ਸਿਰਿ ਕਰਬਤ ਧਰਾਸੇ ॥ ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ ॥੩॥ ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ
 ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥ ਅਮਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਧੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ ॥੪॥ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਛੰਡਉਤ ਪਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ ॥ ਹਉ
 ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ ॥੫॥ ਜੋਗ ਸਿਧ ਆਸਣ ਚਉਰਾਸੀਹ ਇਹ ਭੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ॥ ਵੱਡੀ ਆਰਜਾ
 ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮੈ ਹਰਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਰਹਿਆ ॥੬॥ ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰਿਆ ਹੁਕਮ ਅਵਾਰਾ ॥ ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਚੰਦਨ ਚੋਆ ਨਰਕ
 ਘੋਰ ਕਾ ਦੁਆਰਾ ॥੭॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਜਿਸੁ ਪੁਰਖ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਿਨਾ ॥੮॥
 ਤੇਰੇ ਏਸੁ ਇਹ ਹੰਗ ਮਾਤਾ ॥ ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਗਤਾ ॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ॥੧॥੩॥ ਅੰਗ ੬੪੧-
 ੬੪੨ ॥ ਰਹੁ ਨਾਲ ਤੋਕੇ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਓਨਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਗ ਤੋਰਿਆ ਹੈ—ਇਥੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੱਸਿਆ
 ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ (ਨਾ ਏਕ ਨੇਮ ਕੇ ਸਮੰ) ਕਹਿ ਕੇ ਧਾਰਨਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥

੧੯ ਰਹੇ ਸੀ ਕੰਵਰ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜੇ ੨੦ ਸਾਲਸੀ, ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੀਆਂ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮਹੱਲ
 ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ ਅਤੇ ਇਕ ਡਿਊਟੀ ਲੰਘ ਕੇ ਬੋਝੀ ਦੂਰ ਤੇ ਹਛੂਰੀ ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਸੀ, ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਕੋਠੇ ਤੇ ਕਰਨਲ ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ਡੋਰਗਰਾ ਕੁਝ
 ਹੋਰ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਰਾਜਗਿਰੀ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਵੀ ਪਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੰਵਰ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ
 ਨੇੜੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤਾਂ ਮੀਆਂ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਤੋਂ ਹੱਥ ਛੁਡਾਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਉ ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਡਿਊਟੀ ਹੇਠ ਪੁੱਜ ਗਏ ਤੀਕ
 ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹਛੂਰੀ ਬਾਰਾਂਦਰੀ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਹੀਰੀ ਸਿੰਘ ਡੋਰਗੇ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਰੁਮਾਲ ਜਗਕ ਉੱਚਾ ਹੋਕੇ ਹਿਲਿਆ, ਉਧਰ ਕਰਨਲ ਬਿਜੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥ
 ਨੇ ਕੁਝ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਛੱਤ ਧੜਮ ਕਰਦੀ ਹੋਣੀ ਆ ਪਈ ॥ ਮਲਵਾਂ ਹਟਾਇਆ, ਮੀਆਂ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਦਮ ਤੋੜ

- ੧ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕਾਲੀਆਂ ਘੁਟਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਘੰਟੀ ਵਾਂਗ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ॥੬॥੮੪॥
- ੨ ਸਿਰ ਤੇ ਕਲਗੀ ਸੋਝਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬਦਲਾਂ ਵਿਚ ਪੀਂਘ ਜਾਂ ਇੰਦਰ ਦਾ ਧਨੁਖ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਉਂ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੰਦਰਮਾਂ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੭॥੮੫॥
- ੩ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਇਉਂ ਦੌੜਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਉਹ ਦੇ ਦਿਲ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਸਭ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਤੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਚਕਰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੮॥੮੬॥
- ੪ ਪਾਰਾਵਾਰ ਤੋਂ ਅਪਾਰ ਆਪ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਸੋਝਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਰਿਖੀਆਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਰਿਖੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਜੋ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ॥੯॥੮੭॥
- ੫ ਅਨੇਕਾਂ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪਦੇ ਹਨ। ਅਨੇਕਾਂ ਨੇੜਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਨੇ ਪੰਜ ਅਗਲੀ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪਦੇ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਪਾਰ ਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕੇ ॥੧੦॥੮੮॥
- ੬ ਨਿਉਲੀ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਰਨੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦਾਨ ਤੇ ਧਰਮ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਕੇ ਵਾਸ ਕਰਨਾ। ਇਹਨਾਂ ਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਤੁੱਲਦਾ ॥੧੧॥੮੯॥
- ੭ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜੰਗ ਆਦਿ ਕਰਮ ਕਰਨੇ। ਹਾਥੀ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਧਰਮ। ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਨਾ। ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ “ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਤੁਲਿ ਨ ਪੁਜਈ ਸਭ ਡਿਠੀ ਠੱਕਿ ਵਜਾਇ ॥੩॥ ਆਦਿ-ਅੰਗ ੬੨” ॥੧੨॥੯੦॥
- ੮ ਇਕ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਗੁਫਾ ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਬਣਾ ਵਿਚ ਭਰਮਣ ਕਰਨਾ। ਮੰਤ੍ਰ, ਜੰਤ੍ਰ, ਤੰਤ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇ ਅਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਜਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ, ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋ ਕੇ ਘੁਮਦੇ ਫਿਰਨਾ ॥੧੩॥੯੧॥
- ੯ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਖ ਅਥਵਾ ੮੪ ਆਸਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਆਸਣ

- ਲਾਉਣੇ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬਰਤ ਧਾਰਨੇ। ਦਸਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਨਾ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਫਿਰਨਾ ॥੧੪॥੯੨॥
- ੧੦ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦਾਨ ਕਰਨੇ। ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਗ ਕਰਨ ਦੇ ਕਰਤਬ ਕਰਨੇ। ਸੰਨਿਆਸ ਆਦਿ ਦੇ ਧਰਮ। ਜਾਂ ਉਦਾਸ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ॥੧੫॥੯੩॥
- ੧੧ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਠ ਪੜਨੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਠਾਣ ਰਚਣੇ ਇਕ ਵੀ ਨਾਮ ਦੇ ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਤੁੱਲਦਾ। ਕੋਈ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ ਵੇਖ ਲਵੇ। “ਸਭੁ ਜਗੁ ਫਿਰਿ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹਰਿ ਦਾਤਾ” ॥੧੬॥੯੪॥
- ੧੨ ਜਗ ਆਦਿ ਦੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਵੈਰਾਗ ਆਦਿ ਦੇ ਕਰਮ। ਦਯਾ ਜਾਂ ਟੂਣੇ ਟਾਮਣ ਆਦਿ। ਅੰਨ ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਜਮ (ਬੰਦੇਜ) ਰੱਖੇ ॥੧੭॥੯੫॥
- ੧੩ ਭਾਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਦੇਖੇ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦਾਨ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਗੀਤ ਤੇ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਕਰੇ। ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ ॥੧੮॥੯੬॥
- ੧੪ ਅਨੇਕਾਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੁਰਤੀ ਵਾਲੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਭ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ। ਭਾਵੇਂ ਬਿਆਸ, ਨਾਰਦ ਆਦਿਕ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ ॥੧੯॥੯੭॥
- ੧੫ ਭਾਵੇਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਤੰਤ੍ਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਨੇਕਾਂ ਬਿਆਸ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਸੁਰ ਜਿਹੇ ਰਿਖੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ॥੨੦॥੯੮॥
- ੧੬ ਜਿਹੜੇ ਜਪਦੇ ਰਹੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਤ। ਜੁਸਦੇ ਰਹੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗਾਇਕ। ਬਿਦਿਆ ਪਰ (ਵਿਦਵਾਨ) ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸੋਸ ਨਾਗ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ ॥੨੧॥੯੯॥
- ੧੭ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਸਨੇ ਸਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਉਹ ਚੌਹਾਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਚੱਕ੍ਰ-ਸਮੂਹਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥੨੨॥੧੦੦॥
- ੧੮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਪ ਤੇ ਤੰਦੂਦੇ ਵੀ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਬਨਾਸਪਤੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ ਸਾਰੇ ਜਪਦੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਸੀ ਪਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਧੇਰੇ ਸੋਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਉਸਨੂੰ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ, ਲੋਹਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੰਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਜਿਦ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਕੜਕੇ ਕਿਲੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਰੋਂਦਾ ਉਥੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੰਤ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਮਾਰਕੇ ਕੰਵਰ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਚੌਥੀ ਕਿਸਤ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਪਤੀ ਦੀ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਮਸ਼ਾਦਾ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜੇ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਏ ਦਾ ਭੋਜਿਆ ਇਕ ਆਦਮੀ ਗਿਆ ਜਿਸਨੇ ਜਾਕੇ ਚੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰੋ ਰਹੇ ਹੋ ਉਧਰ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਵੈਰੀ ਦੇ ਵੱਸ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਅੰਤ ਰੋਣ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਲਾਭ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਕੁਝ ਝੜਪ ਵੀ ਹੋਈ ਸਮਝੋਤਾ ਵੀ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜਨ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ ਤੇ ਮਜੀਠੀਏ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਤੇ ਸਨ ਪਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਖੈਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਣੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਤੇ ਚਾਦਰ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲਕੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਬਟਾਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਭਰਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਹੌਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ, ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠੀ ਤੇ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦਾ ਕਲਮਦਾਨ ਸ੍ਰ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਤਾਂ ਲਾਹੌਰ ਪਾਸੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਤੇ ਇਜ਼ੈਡ ਛੱਡ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕਾ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਚਰਾਗਰੀ ਘਰ ਸਾੜਨ ਤੇ ਤੁੱਲ ਗਿਆ। ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੋਧ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅੰਤ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਨੌਂ ਲੱਖ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਗੀਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਦਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਜੀਰ ਬਣ ਗਿਆ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਗਿਣ-ਗਿਣ ਕੇ ਬਦਲੇ ਲਏ। ਕੁਝ ਭਜਾ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ। ਸ੍ਰ: ਜੁਆਲਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅੰਤੀ ਸੋਧ ਪੂਰੇ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਲਿਜਾਕੇ ਦੂਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੁੜਕੇ ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸ਼ਾਹੀ ਕਰੋ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਕੰਵਰ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਾਨਕੀ ਨੂੰ ਗਰਭ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਰਾਜ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਹੱਕ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਨਾਨਕੀ ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਚਲਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਦੇਣ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾਕੇ ਜਹਿਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰ ਬੇ ਸਵਾਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਾਣੀ ਨਾ ਪੀਤਾ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਚੌਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਜਾਨ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਬਰੀਯਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚੌਹਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਕੱਟ ਕੇ ਅਤੇ ਪੈਰ ਕੱਟਕੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਕੇ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆ ਪਾਲਣ ਦਾ ਇਨਾਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੈਠ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁੜ ਕੈਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਵਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਫ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦਿਉ। ਬੱਸ, ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਮਕੇਰੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੇ ਸਾਹੀ ਤੰਬੂ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਕੁਝ ਫੌਜੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਤੰਬੂ ਸਨ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀ ਤੰਬੂਆਂ ਦਿਵਾਲੇ ਪਹਿਰੇ ਤੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਆਕੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਹੀ ਸੀ, ਕਿ ਉਧਰੋਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧਿਆ ਵਾਲੀਏ ਆ ਕੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਰੋਠ ਉਤਰ ਆਏ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਚੱਲੀ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅੱਜ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਹੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਕੰਡਾ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੂਨ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਥਾਂ

ਜਲੰ ॥ ੧ਜਪੰਤ ਜੀਵ ਜਲ ਥਲੰ ॥੨੩॥੧੦੧॥ ੨ਸੁ ਕੋਟ ਚਕ੍ਰ ਬਕਤ੍ਰੰ ॥
 ਬਦੰਤ ਬੇਦ ਚਤ੍ਰਕੰ ॥ ਅਸੰਭ ਅਸੰਭ ਮਾਨੀਐ ॥ ਕਰੋਰ ਬਿਸਨ
 ਠਾਨੀਐ ॥੨੪॥੧੦੨॥ ੩ਅਨੰਤ ਸੁਰਸੁਤੀ ਸਤੀ ॥ ਬਦੰਤ ਕ੍ਰਿਤ ਈਸੁਰੀ ॥ ਅਨੰਤ
 ਅਨੰਤ ਭਾਖੀਐ ॥ ਅਨੰਤ ਅੰਤ ਲਾਖੀਐ ॥੨੫॥੧੦੩॥ ਬ੍ਰਿਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥
 ੪ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਦਿ ਬਿਆਧਿ ਆਦਿ, ਅਨਾਦਿ ਕੋ ਮਨਾਈਐ ॥ ੫ਅਗੰਜ ਅਭੰਜ
 ਅਰੰਜ ਅਗੰਜ, ਗੰਜ ਕਉ ਧਿਆਈਐ ॥ ੬ਅਲੇਖ ਅਭੇਖ ਅਦ੍ਵੈਖ ਅਰੇਖ, ਅਸੇਖ
 ਕੋ ਪਛਾਨੀਐ ॥ ੭ਨ ਭੂਲ ਜੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ, ਭਰਮ ਭੇਖ ਠਾਨੀਐ ॥੧॥੧੦੪॥
 ੮ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਲਾਲ ਅਕਾਲ ਅਪਾਲ, ਦਇਆਲ ਕੋ ਉਚਾਰੀਐ ॥ ੯ਅਧਰਮ ਕਰਮ
 ਧਰਮ ਭਰਮ, ਕਰਮ ਮੈ ਬਿਚਾਰੀਐ ॥ ੧੦ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਧਿਆਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨਵਾਨ
 ਪੇਖੀਐ ॥ ੧੧ਅਧਰਮ ਕਰਮ ਕੇ ਬਿਨਾ, ਸੁ ਧਰਮ ਕਰਮ ਲੇਖੀਐ ॥੨॥੧੦੫॥
 ੧੨ਬ੍ਰਤਾਦਿ ਦਾਨ ਸੰਜਮਾਦਿ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਕਰਮਣੰ ॥ ੧੩ਹੈ ਆਦਿ ਕੁੰਜਮੇਦ ਰਾਜਸੂ
 ਬਿਨਾ ਨ ਭਰਮਣੰ ॥ ੧੪ਨਿਵਲ ਆਦਿ ਕਰਮ ਭੇਖ ਅਨੇਕ ਭੇਖ ਮਾਨੀਐ ॥ ੧੫ਅਦੇਖ
 ਭੇਖ ਕੇ ਬਿਨਾ ਸੁ ਕਰਮ ਭਰਮ ਜਾਨੀਐ ॥੩॥੧੦੬॥ ੧੬ਅਜਾਤ ਪਾਤ ਅਮਾਤ
 ਤਾਤ ਅਜਾਤਿ ਸਿਧ ਹੈ ਸਦਾ ॥ ੧੭ਅਸਤੁਸ ਮਿਤ੍ਰ ਪੁਤ੍ਰ ਪਉਤ੍ਰ ਜਤ੍ਰ ਤਤ੍ਰ ਸਰਬਦਾ ॥
 ੧੮ਅਖੰਡ ਮੰਡ ਚੰਡ ਉਦੰਡ ਅਖੰਡ ਖੰਡ ਭਾਖੀਐ ॥ ੧੯ਨ ਰੂਪ ਰੰਗ ਰੇਖ ਅਲੇਖ
 ਭੇਖ ਮੈ ਨ ਰਾਖੀਐ ॥੪॥੧੦੭॥ ੨੦ਅਨੰਤ ਤੀਰਥ ਆਦਿ ਆਸਨਾਦਿ ਨਾਰਦ
 ਆਸਨੰ ॥ ੨੧ਬੈਰਾਗ ਅਉ ਸੰਨਿਆਸ ਅਉ ਅਨਾਦਿ ਜੋਗ ਪ੍ਰਾਸਨੰ ॥ ੨੨ਅਨਾਦਿ
 ਤੀਰਥ ਸੰਜਮਾਦਿ ਬਰਤ ਨੇਮ ਪੇਖੀਐ ॥ ੨੩ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧਿ ਕੇ ਬਿਨਾ, ਸਮੱਸਤ
 ਭਰਮ ਲੇਖੀਐ ॥੫॥੧੦੮॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੨੪ਦਇਆਦਿ ਆਦਿ ਧਰਮੰ ॥
 ਸੰਨਿਆਸ ਆਦਿ ਕਰਮੰ ॥ ੨੫ਗਜਾਦਿ ਆਦਿ ਦਾਨੰ ॥ ਹਯਾਦਿ ਆਦਿ
 ਥਾਨੰ ॥੧॥੧੦੯॥ ੨੬ਸੁਵਰਨ ਆਦਿ ਦਾਨੰ ॥ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਇਸਨਾਨੰ ॥
 ੨੭ਬਿਸੁਵਾਦਿ ਆਦਿ ਭਰਮੰ ॥ ਬਿਰਕਤਾਦਿ ਆਦਿ ਕਰਮੰ ॥੨॥੧੧੦॥ ੨੮ਨਿਵਲ
 ਆਦਿ ਕਰਣੰ ॥ ਸੁ ਨੀਲ ਆਦਿ ਬਰਣੰ ॥ ੨੯ਅਨੀਲ ਆਦਿ ਧਿਆਨੰ ॥ ਜਪਤ
 ਤੰਤ ਪ੍ਰਧਾਨੰ ॥੩॥੧੧੧॥ ੩੦ਅਮਿਤਕਾਦਿ ਭਗਤੰ ॥ ਅਵਿਕਤਾਦਿ ਬ੍ਰਕਤੰ ॥
 ੩੧ਪ੍ਰਛਸਤੁਵਾ ਪ੍ਰਜਾਪੰ ॥ ਪ੍ਰਭਗਤਾ ਅਥਾਪੰ ॥੪॥੧੧੨॥ ੩੨ਸੁ ਭਗਤਾਦਿ ਕਰਣੰ ॥
 ਅਜਗਤੁਆ ਪ੍ਰਹਰਣੰ ॥ ੩੩ਬਿਰਕਤੁਆ ਪ੍ਰਕਾਸੰ ॥ ਅਵਿਗਤੁਆ ਪ੍ਰਣਾਸੰ

ਉ ਇਥੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਚੱਕਰ ਵਰਤੀ ਰਾਜੇ, ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਦਵੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਸਿਵ ਜੀ ਇਕ ਨਹੀਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਸਨ, ਬਿਅੰਤ ਹੀ (ਸੁਰਸੁਤੀ) ਬਹੁਤ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਵਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਦੇਵੀਆਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਸਤੀ) ਦੁਰਗਾ ਪਾਰਬਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੀ ਹੈ ਅੰ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਜੋਟੋਂ ਉਸ ਦੇਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੋ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜਾਪ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇਕ ਮੁੱਢ ਸੁਰ ਭਾਲ ਨਾਲ ਜਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਹੈ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਰਤੀ ਮਹਾ ਮਾਈ (ਈਸ਼ਰੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਗੋਤੀ-ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਦੇਵੀ। ਜਿਵੇਂ : ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਜਗ ਵਿਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਾਮ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਰਤਾ ਸਭ ਜਗ ਫਿਰੇ ਰਾਮ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ। ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅੰਤ ਵਡਾ ਅਤੁਲ ਨ ਤਲਿਆ ਜਾਏ। ਕੀਮਤ ਕਿਨੇ ਨ ਪਾਈਆ ਕਿਤੇ ਨਾ ਲਇਆ ਜਾਏ। ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦਿ ਭੇਦਿਆ ਇਨ ਬਿਧਿ ਵਸਿਆ ਮਨ ਆਇ। ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਅਮੋਉ ਹੈ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਰਹਿਆ ਸੁਮਾਇ ॥ ਅੰਗ ੫੫੫। ਮ: ੩ ॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਆ, ਇਸ਼ਰ ਦੀ (ਈਸ਼ਰੀ) ਭਗਉਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਕਿਵੇਂ ਲਗੇ ਜੋ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਮਿਲਨਾ ਸੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ ਫੇਰ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ ?

ਅ (ਅ-ਧਰਮ-ਬੋਲੇ)

੮ ਉਸ ਧਰਮ ਦੀ ਬਾਰ ਵਡੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਧਰਮ (ਪਾਪ) ਦਾ ਕਰਮ ਨਾ ਹੋਵੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਮਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਚਿੰਨਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਛਾਂਟ ਕਰ ਲਵੋ ਬ੍ਰਤ ਆਦਿ, ਦਾਨ ਤੇ ਸੰਜਮ ਤੀਰਥ ਦੇਵਚ ਪੂਜਾ ਜੋ ਵੀ ਕਰਮ ਹਨ ਤੇ ਜੋਗਵਾਂ ਵੀ ਮੇਧ ਜੋਗ ਕਰਨੇ ਹਨ ਉਹ ਭਰਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਥੀ ਮੇਧ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਸੂ ਹੈ, ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁਮ ਜਾਣੇ। ਨਿਉਲੀ ਆਦਿ ਕਰਮ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੇਖ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਉਰੇ ਇਕ ਭੰਡੇ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ।

ਸ (ਅ-ਸਤ੍ਰ-ਬੋਲੇ)

- ੧ ਜਿਸਨੂੰ ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਦੇ ਜੀਵ ਜਪਦੇ ਹਨ ॥੨੩॥੧੦੧॥
- ੨ ਕੁੰਝਾਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਵਤਰੀ ਨਾਰਦ ਜਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਉਸ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਸ਼ੰਭੂ ਨਾਥ ਮੰਨਦਾ ਹੈ । ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ॥੨੪॥੧੦੨॥
- ੩ ਬਿਅੰਤ ਹੀ ਸੁਰਸਤੀ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਪਤਨੀ ਪਾਰਬਤੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕੀਰਤਨੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਅਨੰਦ-ਅਨੰਤ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅੰਤ ਸਾਰੇ ਬਿਅੰਤ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੨੫॥੧੦੩॥
- ੪ ਬ੍ਰਿਧ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਦੇ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਰਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਰੋਗਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਆਧੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਅਨਾਦੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰੀਏ ।
- ੫ ਨਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਭੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਰੰਜ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਆਪ ਅਗੰਜ ਹੈ ਤੇ ਹੋਸ਼ ਸਭ ਨੂੰ ਗੰਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ ।
- ੬ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਸੇ ਨਾਲ ਦਵੇਖ ਨਹੀਂ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿੱਖ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੀਏ ।
- ੭ ਹੋਰ ਜੰਤ੍ਰ, ਤੰਤ੍ਰ, ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਾ ਮਾਨੀਏ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਭਰਮ ਹੀ ਜਾਨੀਏ ॥੧॥੧੦੪॥
- ੮ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਦਿਆਲੂ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੀਏ ।
- ੯ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕਰਮ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਭਰਮ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ।
- ੧੦ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਉਸ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ।
- ੧੧ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਕਰਮ ਅਧਰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਵੋ ॥੨॥੧੦੫॥
- ੧੨ ਬਰਤ ਆਦਿ ੧ ਦਾਨ ੨ ਤੇ ਸੰਜਮ ਆਦਿ ਤੀਰਥ ਤੇ ਦੇਵ ਭਾਵ ਸੁਧ ਕਰਮ ।
- ੧੩ ਘੋੜਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਅਗਨ ਭੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੰਗ ਰਾਜਸੂ ਜਗ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਭਰਮ ਤੋਂ ਸਮਝੋ ।
- ੧੪ ਕਈ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਭੇਖ ਨਿਉਲੀ ਆਦਿ ਕਰਮ ਅਨੇਕ ਭੇਖ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।
- ੧੫ ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਕਾਭਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਜਾਲ ਕਰਕੇ ਜੀ ਜਾਨਣਾ ਹੈ ॥੩॥੧੦੬॥
(ਨੋਟ—ਅਗਲੀ ਇਸ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਦਿਲ ਤੇ ਉਕਰ ਲਵੋ ।)
- ੧੬ ਉਹ ਨਦਿਸ ਸਰੂਪ-ਜਾਤ, ਪਾਤ, ਮਾਤ, ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੈ ।
- ੧੭ ਬੇਰੀ ਤੇ ਮਿਤ੍ਰ, ਪੁਤ੍ਰ ਜਾਂ ਪੋਤ੍ਰੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਧਰ-ਕਿਧਰ ਵੇਖੋ ਸਰਬ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।
- ੧੮ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹੋਂਦ ਸਦਾ ਹੈ, ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਡਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਆਪ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੧੯ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਭੇਖ, ਲੇਪ, ਭੇਖ ਵਿਚ ਨਾ ਸਮਾਰ ਕਰੋ ॥੪॥੧੦੭॥
- ੨੦ ਅਨੇਕਾਂ ਤੀਰਥ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਸਨਾਦਿ ਨੂੰ ਰਦ ਰਦ ਕਰੋ ਸਾਰੇ ਆਸਨ ।
- ੨੧ ਬੈਰਾਗ ਜਾਂ ਸੰਨਿਆਸ ਆਦਿ ਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੋਜਨਾਦਿ, ਪ੍ਰਸ਼ਰਮ ਕਰਨੇ ।
- ੨੨ ਅੰਨ ਆਦਿ ਤੋਂ ਤੀਰਥ ਅਤੇ ਸੰਜਮਾਦਿ ਬਰਤ, ਨੇਮ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨੩ ਆਨਾਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਉਹ ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੋਰੇ ਹੀ ਭਰਮ ਦੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ ॥੫॥੧੦੮॥
- ੨੪ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਦਇਆ ਕਿਸੇ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਧਰਮ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ॥
- ੨੫ ਹਾਥੀ ਆਦਿ ਦੇ ਦਾਨ ਤੇ ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ॥੧॥੧੦੯॥
- ੨੬ ਸੋਨੇ ਆਦਿ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਆਦਿ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ।
- ੨੭ ਹੋਰ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਆਦਿ ਦੇ ਭਰਮ ਹਨ । ਸਨਬੰਧੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਮ ॥੨॥੧੧੦॥
- ੨੮ ਹੋਰ ਨਿਉਲ ਕਰਮ ਆਦਿ । ਹੋਰ ਨੀਲੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਆਦਿ ਦੇ ਵਰਣ ।
- ੨੯ ਕਿਸੇ ਨੀਲ ਰਹਿਤ (ਸ਼ਿਆਮ ਆਦਿ) ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ । ਉਪਰੋਕਤ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਤਤ ਸਰੂਪ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ॥੩॥੧੧੧॥
- ੩੦ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਭਾਵ ਬੇਅੰਤ ਦੀ ਭਗਤੀ । ਅਣ ਗਿਣਤ ਬਰਕਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਮਿਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।
- ੩੧ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਤੇਰਾ ਜਾਪ ਹੈ । ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਗਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ॥੪॥੧੧੨॥
- ੩੨ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ ਜਾਪ ਹੈ । ਹੋਰ ਭਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅਲੌਕਿਕਤਾ ਭੀ ਹੋਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੩੩ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਭਰਪੂਰ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਅਵਗਤਿਆ ਅਭੰਬਰੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।

ਵਜੀਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਉਹ ਬਾਪਿਆ ਜਾਣੇਗਾ । ਇਹ ਹੁਕਮ ਲੈ ਕੇ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾਲਿਆ ਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੰਗ ਉਭਕੇ ਕਾਫ਼ੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਵਜੀਰੀ ਛੱਡੀ ਤੇ ਮੈਂ ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਾਂ ਕੇ ਬਗਤੀ ਕਰਾਂਗਾ । ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਬਹਾਕੇ ਆਪ ਵਜੀਰ ਬਣਕੇ ਐਸ਼ ਲਵੋ । ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਲਿਆ ਲਿਆ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੁਹਾਡਾ ਖੂਨ ਮਾਫ਼ ਹੈ । ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਕਿਤੇ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਵਰਜੀਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਖੂਨ ਮਾਫ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵਜੀਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇ ਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਖੂਨ ਮਾਫ਼ ਕਰੇ ਇਹ ਹੋਣੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ । ਦਸਾਂ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਤੰਬੂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲੰਗਪਗ ਦਿਨ ਦੇ ੧੦ ਵਜੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਕੁ ਸੌ ਜੁਆਨਾ ਸਮੇਤ ਉਥੇ ਆ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੱਸੋ ਉਸ ਕੰਮ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ ? ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਦੇ ਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਅੱਗੇ ਵਧਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਹੀ ਪੰਜ ਸੌ ਰੂਪੇ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਵਲੋਤੀ ਬੰਦੂਕ ਹੈ ਅੱਜ ਹੀ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਤੇ ਨਾਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ ਮੂੰਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਰੋਤ ਹੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘੋੜਾ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਗੱਲੀ ਛਾਤੀ ਚੀਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਪਈ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਮ ਤੋੜ ਗਿਆ । ਉਥੋਂ ਹਟਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸਰਦਾਰ ਫੌਜ ਸਮੇਤ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੋਣਹਾਰ ਰਾਜ ਰੁਮਾਰ ਪਤਾਪਤੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਖੋਰ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੜਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਬਰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਇਕ-ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਇਆ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਵੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲੇ, ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਕਿਹਾ । ਪਰ ਵਜੀਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਵਜੀਰੀ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਚਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਕਿਲੇ ਦੇ ਖੁਰਜ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ । ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਬਹਾਦਰੇ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਅਵੱਝ ਮਿਲੇਗਾ । ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਅਸੀਂ ਸੋਝ ਸਕਦੇ ਸੀ । ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਭੀ ਤੁਹਾਡੀ ਨੌਕੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਂਦਾ । ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਜੀ ਹੁਣ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੈਠਾਵਾਂਗੇ । ਗਿ: ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਵਜੀਰੀ ਦਾ ਕਲਮਦਾਨ ਕੌਣ ਸਾਂਭੇਗਾ ? ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਨੇ ਹਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਪੁੱਤ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਧਿਆਨ

॥੫॥੧੧੩॥ ^੧ਸਮਸਤੁਆ ਪ੍ਰਧਾਨੰ ॥ ^੨ਧੁਜਸਤੁਆ ਧਰਾਨੰ ॥ ^੩ਅਵਿਕਤੁਆ ਅਭੰਗੰ ॥ ਇਕਸਤੁਆ ਅਨੰਗੰ ॥੬॥੧੧੪॥ ^੪ਉਅਸਤੁਆ ਅਕਾਰੰ ॥ ਕ੍ਰਿਪਸਤੁਆ ਕ੍ਰਿਪਾਰੰ ॥ ^੫ਖਿਤਸਤੁਆ ਅਖੰਡੰ ॥ ਗਤਸਤੁਆ ਅਗੰਡੰ ॥੭॥੧੧੫॥ ^੬ਘਰਸਤੁਆ ਘਰਾਨੰ ॥ ਭ੍ਰਿਅਸਤੁਆ ਭ੍ਰਿਹਾਲੰ ॥ ^੭ਚਿਤਸਤੁਆ ਅਤਾਪੰ ॥ ਛਿਤਸਤੁਆ ਅਛਾਪੰ ॥੮॥੧੧੬॥ ^੮ਜਿਤਸਤੁਆ ਅਜਾਪੰ ॥ ਇਕਸਤੁਆ ਅਝਾਪੰ ॥ ^੯ਵਿਕਸਤੁਆ ਅਨੇਕੰ ॥ ਟੁਟਸਤੁਆ ਅਟੇਟੰ ॥੯॥੧੧੭॥ ^{੧੦}ਠਸਤੁਆ ਅਠਾਟੰ ॥ ਡਟਸਤੁਆ ਅਡਾਟੰ ॥ ^{੧੧}ਢਟਸਤੁਆ ਅਢਾਪੰ ॥ ਠਕਸਤੁਆ ਅਠਾਪੰ ॥੧੦॥੧੧੮॥ ^{੧੨}ਤਪਸਤੁਆ ਅਤਾਪੰ ॥ ਬਪਸਤੁਆ ਅਥਾਪੰ ॥ ^{੧੩}ਦਲਸਤੁਆਦਿ ਦੋਖੰ ॥ ਨਹਿਸਤੁਆ ਅਨੋਖੰ ॥੧੧॥੧੧੯॥ ^{੧੪}ਅਪਕਤੁਆ ਅਪਾਨੰ ॥ ਫਲਕਤੁਆ ਫਲਾਨੰ ॥ ^{੧੫}ਬਦਕਤੁਆ ਬਿਸੇਖੰ ॥ ਭਜਸਤੁਆ ਅਭੇਖੰ ॥੧੨॥੧੨੦॥ ^{੧੬}ਮਤਸਤੁਆ ਫਲਾਨੰ ॥ ਹਰਿਕਤੁਆ ਹਿਰਦਾਨੰ ॥ ^{੧੭}ਅੜਕਤੁਆ ਅੜੰਗੰ ॥ ਤ੍ਰਿਕਸਤੁਆ ਤ੍ਰਿਭੰਗੰ ॥੧੩॥੧੨੧॥ ^{੧੮}ਰੰਗਸਤੁਆ ਅਰੰਗੰ ॥ ਲਵਸਤੁਆ ਅਲੰਗੰ ॥ ^{੧੯}ਯਕਸਤੁਆ ਯਕਾਪੰ ॥ ਇਕਸਤੁਆ ਇਕਾਪੰ ॥੧੪॥੧੨੨॥ ^{੨੦}ਵਦਿਸਤੁਆ ਵਰਦਾਨੰ ॥ ਯਕਸਤੁਆ ਇਕਾਨੰ ॥ ^{੨੧}ਲਵਸਤੁਆ ਅਲੇਖੰ ॥ ਰਹਿਸਤੁਆ ਅਰੇਖੰ ॥੧੫॥੧੨੩॥ ^{੨੨}ਤ੍ਰਿਅਸਤੁਆ ਤ੍ਰਿਭੰਗੇ ॥ ਹਰਿਸਤੁਆ ਹਰੰਗੇ ॥ ^{੨੩}ਮਹਿਸਤੁਆ ਮਹੇਸੰ ॥ ਭਜਸਤੁਆ ਅਭੇਸੰ ॥੧੬॥੧੨੪॥ ^{੨੪}ਬਰਸਤੁਆ ਬਰਾਨੰ ॥ ਪਲਸਤੁਆ ਫਲਾਨੰ ॥ ^{੨੫}ਨਰਸਤੁਆ ਨਰੇਸੰ ॥ ਦਲਸਤੁਆ ਦਲੇਸੰ ॥੧੭॥੧੨੫॥ ^{੨੬}ਪਾਪੜੀ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਦਿਨ ਅਜਬ ਏਕ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ॥ ਅਨਭਉ ਸਰੂਪ ਅਨਹਦ ਅਕਾਮ ॥ ^{੨੭}ਅਨਛਿਜ ਤੇਜ ਆਜਾਨ ਬਾਹੁ ॥ ਰਾਜਾਨ ਰਾਜੁ ਸਾਹਾਨ ਸਾਹੁ ॥੧॥੧੨੬॥ ^{੨੮}ਉਚਰਿਓ ਆਤਮਾ ਪਰਆਤਮਾ ਸੰਗ ॥ ਉਤਭੁਜ ਸਰੂਪ ਅਬਿਗਤ ਅਭੰਗ ॥ ^{੨੯}ਇਹ ਕਉਨ ਆਹਿ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ॥ ਜਿਹ ਅਮਿਤ ਤੇਜਿ ਅਤਿਭੁਤਿ ਬਿਭੁਤਿ ॥੨॥੧੨੭॥ ^{੩੦}ਪਰਾਤਮਾ ਬਾਚ ॥ ^{੩੧}ਯਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਆਹਿ ਆਤਮਾ ਰਾਮ ॥ ਜਿਹ ਅਮਿਤ ਤੇਜਿ ਅਬਿਗਤ ਅਕਾਮ ॥ ^{੩੨}ਜਿਹ ਭੇਦ ਭਰਮ ਨਹੀ ਕਰਮ ਕਾਲ ॥ ਜਿਹ ਸਤੁ ਮਿਤੁ ਸਰਬਾ ਦਿਆਲ ॥੩॥੧੨੮॥ ^{੩੩}ਡੋਬਿਯੋ ਨ ਡੁਬੈ, ਸੋਖਿਯੋ ਨ ਜਾਇ ॥ ਕੱਟਿਯੋ ਨ ਕਟੈ, ਨ ਬਾਰਿਯੋ

ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਜੀਰ ਬਣ ਸਕੇ । ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਜਦ ਰਾਜਾ ਨਵਾਂ ਬਣਨਾਏ ਤਾਂ ਵਜੀਰ ਪੁਰਾਣਾ ਕਿਉ ? ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਬੁਥੀ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਭਰਾਵੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਕਰ ਦਿਉ । ਹੁਣ ਤੇਨੂੰ ਰੱਬ ਹੀ ਮਾਰ ਕਰੇਗਾ ਇਹ ਕਹਿਦੇ ਹੋਇਆ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੋਲੀ ਦਾਗ ਦਿੱਤੀ, ਰਾਜਾ ਜੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਤੜਪਣ ਲੱਗ ਗਏ । ਹਾਇ ਮਰ ਗਿਆ, ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਉਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਯਾਦ ਕਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਣੀ ਚੰਦ ਕੌਰ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚਾਰ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਕੱਟਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁਟਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰੇ । ਹੁਣ ਤੇਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮੰਗਦਿਆਂ ਬਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਨੱਕ ਦੀ ਠੋਕਰ ਮਾਰੀ ਤੇ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜੇ ਛੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੇ ਉਪਰ ਬੈਠਣ ਦੀ ਸਦਰ ਨੂੰ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਸੈਕੜੇ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਭੂਟ-ਸੱਚ ਦੇ ਪਲਾਟ, ਪਾਪ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਡਲ ਸਿਰ ਤੇ ਸੋਢੇ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨਰਕ ਦਾ ਖੂਹ ਭਰਨ ਲਈ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਵਤਰ ਹਾਜ਼ਰ ਜਾ ਹੋਇਆ । ਜਿਸ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਨਮਕਦਾਨੀ ਵਿਚੋਂ ਨਮਕ ਖਾਕੇ ਪੁਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਉਸਦਾ ਖਾਨਦਾਨ ਜੜੇ ਉਖਾੜ ਗਿਆ ।

ਪਿੱਛੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਜੋ ਪਿਉ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚੜਨ ਦੇ ਅਸਾਰ ਵੇਖਕੇ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਸੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਖਜਾਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਸੂਹ ਲੱਗ ਗਈ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਕੇ ਘੋਰ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਖਜਾਨਾ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮਗਰੋਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਪਿਉ ਪੁੱਤਰ ਦੋਵੇਂ ਨਰਕ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਛੱਡਕੇ । ਲਿਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਡੋਰਗਿਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਬੇਜ਼ਾਰ ਸੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਕਮ ਦਯਾ ਧਰਮ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹਬਸ਼ੀ ਬਿਰਤੀ, ਚੰਗਾ ਕਪੜਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹਿਨ ਸਕਦੇ ਚੰਗਾ ਮਕਾਨ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ, ਚੰਗੀ ਲੜਕੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਸ ਸਕਦੀ, ਚੰਗਾ ਘੋੜਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ, ਕਲਗੀ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਜਾ ਸਕਦੇ, ਆਹ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਸਾਡੇ ਤੇ ਢੁਕਦਾ ਸੀ ।

ਜੇ ਹਮਰੀ ਬਿਧਿ ਹੋਤੀ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਸਾ ਬਿਧਿ ਭੁਮ ਹਰਿ ਜਾਣਹੁ ਆਪੇ ॥

ਹਮ ਭੁਲਤੇ ਫਿਰ ਤੇ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨ ਪੁਛਤਾ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਕੀਰੇ ਹਮ ਬਾਪੇ ॥

ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੇਰਾ ਜਿਹੁ ਮਿਲੀਐ ਭੁਕੇ ਸਭਿ ਸੋਗ ਸੋਰਾਪੇ ॥੩॥ ਪੰ: ੧੬੭॥ ਮ: ੩॥

ਅਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਹੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਜਕ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਕਲਗੀ ਲਾਕੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ

- ੧ ॥੫॥੧੧੩॥ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੂੰ ਸਮੁੰਹਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਤੂੰ ਮੁਖੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਭੱਭੇ ਬੁੰਗਿਆਂ ਦਾ ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਧਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- ੨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਗਤੀ ਗਤ ਅਧੀਨ ਤੇ ਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕਮ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਹੈ ॥੬॥੧੧੪॥
- ੩ ਤੂੰਹੀ ਨਿਰਗੁਣ, ਓਂਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਗੁਣ ਅਕਾਰ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੈਂ।
- ੪ ਤੂੰ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਨਹੀਂ ਨਾ ਖੰਡਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਗਤੀ ਰਹਿਤ ਅਚੱਲ ਸਰੂਪ ਹੈ ॥੭॥੧੧੫॥
- ੫ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਹੀ ਉੱਚਾ ਘਰਾਣਾ ਹੈ। “ਗ੍ਰਹਸਤਨ ਮੈਂ ਤੂੰ ਬਡੋ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ।” ਗ੍ਰਹਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ।
- ੬ ਤੇਰੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤਾਪ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਛਾਪ ਨਹੀਂ ॥੮॥੧੧੬॥
- ੭ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਅਜਿੱਤ ਹੈਂ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਾਪ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਝੁਕਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਆਪ ਅਭੁਕ ਹੈਂ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦਾ।
- ੮ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਗਸਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਆਪ ਟੁਟਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਅਟੁੱਟ ਹੈਂ ॥੯॥੧੧੭॥
- ੯ ਸਾਰੇ ਠਾਣ ਤੇਰੇ ਠਾਣੇ ਹੋਏ ਠਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤੂੰ ਆਪ ਠਾਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੇਰੀ ਭਾਣ ਹੋਣ ਹਨ ਤੈਨੂੰ ਭਾਣਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਅਭਾਣ ਹੈਂ ॥
- ੧੦ ਤੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਹਿੰਦਾ। ਨਾ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਤੋਲ ਮਿਣ (ਨਾਪ) ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੧੦॥੧੧੮॥
- ੧੧ ਤੂੰ ਤਪਣ ਤੋਂ ਅਤਾਪ, ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਪਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਅਥਾਪ ਹੈਂ। “ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ ॥ (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ)
- ੧੨ ਤੂੰ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਦੁਖ ਦੋਖਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਹਸਤੀ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਅਨੋਖੀ ਹੈ ॥੧੧॥੧੧੯॥
- ੧੩ ਪਕੇ ਪਕਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ। ਫਲਕ (ਅਸਮਾਨ) ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।
- ੧੪ ਬਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤੂੰ ਬਦੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ (ਉਪਰ) ਹੈ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਭਜਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਭੇਖਾਂ-ਭੇਸਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ॥੧੨॥੧੨੦॥
- ੧੫ ਮਤਾਂ ਮਤਾਰਾਂ ਦਾ ਤੂੰਹੀ ਫਲ ਦਾਤਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਹਰਕਤ ਹੈ।
- ੧੬ ਅਭਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਭਨ ਵਾਲਾ ਤੂੰਹੀ ਹੈ। ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ ॥੧੩॥੧੨੧॥
- ੧੭ ਰੰਗਾ ਰੰਗ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਰਚੇਤਾ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਤੇ

- ਦੁਨੀਆਵੀ ਕੋਈ ਰੰਗ ਨਹੀਂ। ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਲਿਵ ਜੋੜਨ ਯੋਗ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਲਿਵ ਜੋੜਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ।
- ੧੮ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਇਕੋ ਇਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੈਂ। ਇਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹੈਂ ॥੧੪॥੧੨੨॥
- ੧੯ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਵਰਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹੈਂ।
- ੨੦ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਹੈ। ਤੂੰ ਆਪ ਅਲੋਖ ਹੈਂ। ਤੈਨੂੰ ਕਬਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਰੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈਂ ॥੧੫॥੧੨੩॥
- ੨੧ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਹਰ ਸ਼ੈ ਤੇ ਹਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ।
- ੨੨ ਤੂੰ ਮੇਸ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਭੇਸ ਜਾਣਕੇ ਭਜਦੇ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ॥੧੬॥੧੨੪॥
- ੨੩ ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਤੈਥੋਂ ਬਰਾਨ। ਨੀਯਮ ਹੀ ਹਨ। ਤੂੰ ਪਲ ਵਿਚ ਕਰਮ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
- ੨੪ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਨਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਦਲ ਪਤੀ ਹੈ ॥੧੭॥੧੨੫॥
- ੨੫ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥ ਤੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੇ ਦਿਨ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੇ। ਹੈਰਾਨੀ ਜਿਹੀ ਵਿਚ ਜੋ ਅਨੁਭਵੀ ਸਰੂਪ ਹੈ ਹਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ
- ੨੬ ਜਿਸ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਛਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹਨ ਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ॥੧੮॥੧੨੬॥
- ੨੭ ਕਿਹਾ ਆਤਮਾ ਨੇ, ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਭਾਵ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਕਾ ਪੁਗਟ ਕੀਤਾ। ਕਿ ਮੇਰਾ ਸੰਕਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰੋ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਇਹ ਉਤ ਭੁਜ ਸਰੂਪ ਜੋ ਗਤੀ-ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
- ੨੮ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਆਤਮਾ ਸਰੂਪ ? ਜਿਸ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਭੁਤ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੨੦॥੧੨੭॥
- ੨੯ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਉਤਰ ਐ ਜੀਵ ਆਤਮਾ!
- ੩੦ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਜੋ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਿੱਤੀ ਬਾਹਰ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਗਤਿ ਜਾਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਕੰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- ੩੧ ਜਿਸਦਾ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਦ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਰਮ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਕਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਸਰਬ ਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ ॥੩॥੧੨੮॥
- ੩੨ ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੋਬਿਆ ਹੋਇਆ ਭੁਬਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਹਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਕਟਿਆ ਹੋਇਆ ਕਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅੰਗ ਵਿਚ ਸਾੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਸਾਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਅਛੂਤ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਗਤੇ ਸਰਦਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦਸਮ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਅਸੀਂ ਨਮਕ ਹਲਾਲ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਧਿਆਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੋਹਿਲੇ ਤੇ ਗੁਰ ਪੁਰਬ ਜਲੂਸ ਵੀ ਕੱਢਕੇ ਗੁਰ ਪੁਰਬ ਵੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਮਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੋਗਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਕ-ਇਕ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾ ਛਾਪਣ ਦਾ, ਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਲ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਖੜਨਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਧਿਆਨ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਲ ਗਏ ਹਾਂ। ਧਿਆਨ ਸਿੱਖ ਵਾਂਗ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਭੈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸੰਗ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਖੰਡਨ ਹੈ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਾਕਤ ਕਵੀ ਦੀ ਲੋਖਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਅਸਲੀਲ ਹੈ। ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਸੋੜਨਾ ਹੈ ਬੁਧੀ ਜੀਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਵਣਜਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਲਾਧੇ ਦਾ ਪੱਲੂ ਫੇਰਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦਸਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਟੁਟਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਸੰਖੇਪੇ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਪਹਿਲੀ ਜੋਤਿ ਤੇ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤਿ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਫੇਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਅੰਤਰਾਂ ਕਿਉਂ? ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਜਿਉ ਸਬਦੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਸਹ ਮੇਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥ ਬਿਨ ਸਬਦੇ ਜਗਿ ਆਨੰਤੁ ਹੈ ਸਬਦੇ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥ ਪੰਡਿਤ ਮੋਨੀ ਪੰਡਿ ਪੰਡਿ ਬਕੇ ਭੇਖ ਬਕੇ ਤਨੁ ਧੋਇ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੇ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਦੁਖੀਏ ਚਲੇ ਰੋਇ ॥ ਅੰਗ : ੧੨੫੦॥ ਮ: ੩ ॥

ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰ ਦੇ ਬਾਣੀਆਂ ਖੰਡਨ ਹੈ ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਛੇ ਬਾਣੀਆਂ ਖੰਡਨ ਹੈ, ਤੀਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਚੌਥਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ ੩ ਬਾਣੀਆਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹਨ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਖੰਡਨ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਸੀ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੰਡਨ ਕਹਿਣੇ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ।

ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਲਿਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ

ਆਤਮਾ ਦਾ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ॥

ਬਰਾਇ ॥ ੧੬੬ ਜੈ ਨ ਨੈਕ ਸਤ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਤ ॥ ਜਿਹ ਸਤ੍ਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਨਹੀ ਜਾਤ
ਪਾਤ ॥੪॥੧੨੬॥ ੨ਸਤ੍ਰੁ, ਸਹੰਸ ਸਤਿ; ਸਤਿ ਪ੍ਰਘਾਇ ॥ ਛਿਜੈ ਨ ਨੈਕ ਖੰਡਿਓ
ਨ ਜਾਇ ॥ ੩ਨਹੀ ਜਰੈ ਨੈਕ, ਪਾਵਕ ਮੰਝਾਰ ॥ ਬੋਰੈ ਨ ਸਿੰਧ, ਸੋਖੈ ਨ
ਬਯਾਰ ॥੫॥੧੩੦॥ ੪ਇਕ ਕਰਯੋ ਪ੍ਰਸਨ ਆਤਮਾ ਦੇਵ ॥ ਅਨਭੰਗ ਰੂਪ ਅਨਿਭਉ
ਅਭੇਵ ॥ ੫ਯਹਿ ਚਤੁਰ ਵਰਗ ਸੰਸਾਰ ਦਾਨ ॥ ਕਿਹੁ ਚਤੁਰ ਵਰਗ ਕਿਜੈ
ਵਖਿਆਨ ॥੬॥੧੩੧॥ ੬ਇਕ ਰਾਜੁ ਧਰਮ ਇਕ ਦਾਨ ਧਰਮ ॥ ਇਕ ਭੋਗ ਧਰਮ
ਇਕ ਮੋਛ ਕਰਮ ॥ ੭ਇਕ ਚਤੁਰ ਵਰਗ ਸਭ ਜਗ ਭਣੰਤ ॥ ਸੇ ਆਤਮਾਰ
ਪਰਾਤਮਾ ਪੁਛੰਤ ॥੮॥੧੩੨॥ ੮ਇਕ ਰਾਜ ਧਰਮ ਇਕ ਧਰਮ ਦਾਨ ॥ ਇਕ
ਭੋਗ ਧਰਮ ਇਕ ਮੋਛਵਾਨ ॥ ੯ਤੁਮ ਕਹੋ ਚਤ੍ਰੁ ਚਤ੍ਰੇ ਬਿਚਾਰ ॥ ਜੇ ਤ੍ਰਿਕਾਲ
ਭਏ ਜੁਗ ਅਪਾਰ ॥੧੦॥੧੩੩॥ ੧੦ਬਰਨੰਨ ਕਰੋ ਤੁਮ, ਪ੍ਰਿਥਮ ਦਾਨ ॥ ਜਿਮ
ਦਾਨ ਧਰਮ ਕਿਨੇ ਨ੍ਰਿਪਾਨ ॥ ੧੧ਸਤਿਜੁਗ ਕਰਮ ਸੁਰ ਦਾਨ ਦੰਤ ॥ ਭੂਮਾਦਿ
ਦਾਨ ਕੀਨੇ ਅਕੰਥ ॥੧੨॥੧੩੪॥ ੧੨ਤ੍ਰੇ ਜੁਗ ਮਹੀਪ ਬਰਨੇ ਨ ਜਾਤ ॥ ਗਾਥਾ
ਅਨੰਤ ਉਪਮਾ ਅਗਾਤ ॥ ੧੩ਜੋ ਕੀਏ ਜਗਤ ਮੈ ਜੱਗ ਧਰਮ ॥ ਬਰਨੇ ਨ ਜਾਹਿ
ਤੇ ਅਮਿਤ ਕਰਮ ॥੧੪॥੧੩੫॥ ੧੪ਕਲਜੁਗ ਤੇ ਆਦਿ ਜੋ ਭਏ ਮਹੀਪ ॥ ਇਹਿ
ਭਰਥ ਖੰਡ ਮਹਿ ਜੰਬੂ ਦੀਪ ॥ ੧੫ਤ੍ਰੁ ਬਲ ਪ੍ਰਤਾਪ, ਬਰਨੈ ਸੁ ਤ੍ਰੈਣ ॥ ਰਾਜਾ
ਯੁਪਿਸਟ੍ਰ ਭੂ ਭਰਥ ਏਣ ॥੧੬॥੧੩੬॥ ੧੬ਖੰਡੇ ਅਖੰਡ ਜਿਹ ਚਤੁਰ ਖੰਡ ॥
ਕੈਰੋ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਮਾਰੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ੧੭ਜਿਹ ਚਤੁਰ ਕੁੰਡ ਜਿਤਿਯੋ ਦੁਬਾਰ ॥ ਅਰਜਨ
ਭੀਮਾਦਿ ਭ੍ਰਾਤਾ ਜੁਝਾਰ ॥੧੮॥੧੩੭॥ ੧੮ਅਰਜਨ ਪਠਿਯੋ ਉੱਤਰ ਦਿਸਾਨ ॥
ਭੀਮਹਿ ਕਰਾਇ ਪੂਰਬ ਪਯਾਨ ॥ ੧੯ਸਹਿਦੇਵ ਪਠਿਯੋ ਦੱਛਣ ਸੁ ਦੇਸ ॥ ਨੁਕਲਹਿ
ਪਠਾਇ ਪੱਛਮ ਪ੍ਰਵੇਸ ॥੨੦॥੧੩੮॥ ੨੦ਮੰਡੇ ਮਹੀਪ ਖੰਡਿਯੋ ਖੜਾਣ ॥ ਜਿਤੇ
ਅਜੀਤ ਮੰਡੇ ਮਹਾਨ ॥ ੨੧ਖੰਡਿਯੋ ਸੁ ਉਤ੍ਰ ਖੁਰਾਸਾਨ ਦੇਸ ॥ ਦੱਛਣ ਪੂਰਬ ਜੀਤੇ
ਨਰੇਸ ॥੨੨॥੧੩੯॥ ੨੨ਖਗ ਖੰਡ ਖੰਡ ਜੀਤੇ ਮਹੀਪ ॥ ਬੱਜਿਯੋ ਨਿਸਾਨ ਇਹ
ਜੰਬੂ ਦੀਪ ॥ ੨੩ਇਕ ਠਉਰ ਕੀਏ ਸਬ ਦੇਸ ਰਾਉ ॥ ਮਖ ਰਾਜਸੂਅ
ਕੋ ਕੀਓ ਚਾਉ ॥੨੪॥੧੪੦॥ ੨੪ਸਬ ਦੇਸ ਦੇਸ ਪਠੇ ਸੁ ਪਤ੍ਰ ॥ ਜਿਤ
ਜਿਤ ਗੁਨਾਢ ਕੀਏ ਇਕਤ੍ਰ ॥ ੨੫ਮਖ ਰਾਜਸੂਅ ਕੋ ਕੀਯੋ ਅਰੰਭ

ਓ ਭਾਵ ਕਿ ਰਾਜਾ ਯੁਪਿਸਟ੍ਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਭਾਰਥ ਖੰਡ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਬਹਾਦਰ ਰਾਜੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਜਿਤੇ ਮਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਅਤਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਤਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਤਕੇ ਚਾਰ ਖੰਡਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅ ਜੋ ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ ਵਿਚ ਜੰਬੂ ਦੀਪ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਜੰਬੂ ਦੀਪ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਾਨ ਖੁਲਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਜੰਬੂ ਦੀਪ ਖਾਰੇ ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਇਕ ਲਖ ਯੋਜਨ ਭਾਵ ਚਾਰ ਲੱਖ ਕੋਹ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰਗਤ ਭਾਰਤ ਖੰਡ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲਿਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸ ਦੀ ਛਾਪ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਕਲਪ ਕੇ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਾਉ ਜੋਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਬਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ ਤੋਂ ਆਸ਼ਾਦ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਐਨ ਸ਼ੇਕਾ ਮੁਕਤ ਹੈ ॥ ਅੰਕ ੧॥੬॥ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਰਨਣ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਯਗ ਤੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਤੀਰਥ ਅਥਵਾ ਦਾਨ ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧॥੧੦੪॥ ਅੰਕ ਤੋਂ ਵਧਗਤੀਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਇਸ ਬਿਆਪ ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਕੇ (ਹੀ) ਮਨਾਈਐ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮੁਕਾਲਤ ਵਿਚ ਨਾ ਪਵੇ। ਅਨਾਦਿ ਅਗਾਧਿ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮੰਤ ਭਰਮ ਲੇਖੀਐ ॥੧॥੧੦੮॥ ਸਪਾਯਕ ਨੂੰ ਸਿਖਾਯਕ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਤੀ ਅੰਖਰ ਉਲੀਕਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਪੈਤੀ ਅੰਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਪ੍ਰਗਰਮ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਹਾਨ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਆਤਮਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਖੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਸਰੂਪ, ਕਰਤੱਵ ਤੇ ਬਲ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਭਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਾਜੇ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸੰਕੇਚਵਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿ ਜੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਸਰੀਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਕਾਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਫੋਲ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਨੇ ਕਿ ਹਰੀ ਨੇ ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਐਨ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹਰਿ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖੀ, ਫੇਰ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਚੌਕੜੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਦਾਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਯੁਗ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਚਲਿਆ

- ੧ ਉਸਦੇ ਜਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਘਾਉ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆ ਪਵੇ, ਜਿਸਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਤਰੂ ਹੈ ਨਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਨਾ ਜਾਤ ਪਾਤ ਹੈ ॥੪॥੧੨੬॥
- ੨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਭਾਵੇਂ, “ਸਹੰਸ ਸਤਿ”-ਸੌ ਹਜ਼ਾਰ ਭਾਵ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਕਰੇ। ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੁਬਦਾ-ਕੱਟਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।
- ੩ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਰਾ ਵੀ ਸੇਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਪਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ, ਹਵਾ ਸੋਕਦੀ ਨਹੀਂ ॥੫॥੧੩੦॥
- ੪ ਫੇਰ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਆਤਮ ਦੇਵ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸੁਤਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਜਿਦਾ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ੫ ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰਗ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜੋ ਦਾਨ (ਧਰਮ) ਦੇ ਪੱਖ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਕਰੋ ॥੬॥੧੩੧॥
- ੬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐ ਆਤਮਾਂ ਇਹ ਚਾਰ ਵਰਗ ਇਉਂ ਹਨ ਕਿ ੧. ਰਾਜ ਧਰਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ। ੨. ਦਾਨ ਧਰਮ ਜਿਸ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨੀਤੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੩. ਭੋਗ ਧਰਮ ਭਾਵ-ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ। ੪. ਇਕ ਮੋਕਸ਼ ਧਰਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸ ਨੀਤੀ ਕਹੀ ਹੈ।
- ੭ ਸਾਰਾ ਜਗ ਇਹ ਚਾਰ ਹੀ ਵਰਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਆਤਮਾ ਨੇ ਧਰਮ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ॥੭॥੧੩੨॥
- ੮ ਕਿ ੧ ਰਾਜ ਧਰਮ, ੨ ਦਾਨ ਧਰਮ, ੩ ਭੋਗ ਧਰਮ, ੪ ਮੋਕਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।
- ੯ ਹੇ ਸਿਆਣੇ ਸਤਿਗੁਰੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਖੋਲ ਕੇ ਕਰੋ। ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਵਰਤੇ ਹਨ ॥੮॥੧੩੩॥
- ੧੦ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।
- ੧੧ ਸਤਜੁਗ ਚਿ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗਾ ਦਾਨ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਧਰਤੀ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ॥੯॥੧੩੪॥
- ੧੨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਿੰਨਾਂ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਕਿ ਰਾਜੇ ਬਹੁਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ

- ਕਥਾਵਾਂ ਬਹੁਤ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਗਿਆਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।
- ੧੩ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੱਗ ਆਦਿ ਧਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਬੇਅੰਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਰਮ ਹਨ ॥੧੦॥੧੩੫॥
- ੧੪ ਕਲਜੁਗ ਤੋਂ ਆਦਿ ਤੱਕ ਜੋ ਰਾਜੇ ਹੋ ਗੁਜਰੇ ਇਸ ਭਾਰਤ ਖੰਡ ਤੇ ਜੰਮੂ ਦੀਪ ਦੇ ਵਿਚ
- ੧੫ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇਰੇ ਬਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਰਾਜਾ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਭਾਰਥ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਬਰਤ ਕਾਰੀ (ਸ਼ੁ ਕਰਮੀ) ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੧੧॥੧੩੬॥
- ੧੬ ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਰਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਕੀ ਸ਼ੋਧੇ ਅਤੇ ਕੈਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ ਦੀ ਦਰਤੀ ਤੇ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਸੀ।
- ੧੭ ਜਿਸ ਨੇ ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾਂ ਦੇ ਬਾਰੀ ਜਿਤੀਆਂ ਸਨ। ਅਰਜਨ ਤੇ ਭੀਮ ਜੈਨ ਆਦਿ ਭਾਈ ਬੜੇ ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧੇ ਸਨ ॥੧੨॥੧੩੭॥
- ੧੮ ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦੇਸ਼ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭੀਮ ਜੈਨ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਭੇਜ ਕੇ ਫਤੇ ਕਰਾਇਆ ਸੀ।
- ੧੯ ਸਹਿਦੇਵ ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਨਕੁਲ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ॥੧੩॥੧੩੮॥
- ੨੦ ਅਰਜਨ ਨੇ ਜਾਕੇ ਬੜੇ ਮਹੀ ਪਤਿ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤੇ ਤੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰ ਸੁਟੇ ਤੇ ਨਾ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਜੇਤੂ ਜਿਤ ਲਏ ਮਹਾਨ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਜਿੱਤ ਲਏ।
- ੨੧ ਉੱਤਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖੁਰਾਸਾਨ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਪੂਰਬ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ॥੧੪॥੧੩੯॥
- ੨੨ ਸਾਰੇ ਖੰਡਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਲਏ। ਜੰਮੂ ਦੀਪ ਦੇ ਵਿਚ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪੌਸਾ ਵੱਜ ਗਿਆ।
- ੨੩ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜਸੂਅ ਜੱਗ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ (ਖੁਸ਼ੀ) ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ॥੧੫॥੧੪੦॥
- ੨੪ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਿਥੋਂ ਮਿਲੇ ਵੇਦਾਂਤੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ।
- ੨੫ ਰਾਜਸੂਅ ਯੱਗ ਦਾ ਮੱਖ (ਯੱਗ) ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਦੋਂ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ ਤੇ ਬੜੀ ਵਿਭਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤਿ ਹੀ ਸਤਿ ਵਰਤਦਾ ਸੀ ਜੋ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ, ਮਨ ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਰਮ ਤੇ ਭੈ ਨੂੰ ਖਲੋਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿਸ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਤਾ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ ਜਾਂ ਪਾਖੰਡ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਤ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚੇ ਵਿਚ ਜਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਤ੍ਰੇਤੋਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਇਕ ਕਲਾ ਘਟ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੁਬਿਧਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਘਟ ਕੇ ਜਗ ਆਦਿਕਾਂ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ— ਸਤਿਜੁਗਿ ਸਤ੍ਰੁ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜਗੀ ਦੁਆਪਰਿ ਪੂਜਾ ਚਾਰ ॥ ਤਿੰਨੋਂ ਜੁਗ ਤੀਨੋਂ ਦਿਤੇ

ਓ ਕਲਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਧਾਰ ॥੧॥ ਅੰਗ ੩੪੬॥ ਹੈ ਦਾਸ ਜੀ ॥

ਅ ਕੇਤਕਿਆ ਜੁਗ ਪ੍ਰਧੁਕਾਰੇ ॥ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰੇ ॥ ਸਭੁ ਨਾਮੁ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਸਾਢੇ ਤਖਤਿ ਵਡਾਈ ਹੋ ॥੨॥ ਸਤਜੁਗਿ ਸਤ੍ਰੁ ਸੰਤੋਖ ਸਰੀਰਾ ॥ ਸਤਿ ਸਤਿ ਵਰਤੇ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ॥ ਸਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਚੁ ਪਰਖੈ ਸਾਢੇ ਹੁਕਮਿ ਚਲਾਈ ਹੋ ॥੩॥ ਸਤ ਸੰਤੋਖੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ॥ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦ ਮਨੇ ਸੋ ਸੂਰਾ ॥ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਸਾਚੁ ਨਿਵਾਸਾ ਮਾਨੈ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਈ ਹੋ ॥੪॥ ਸਤਜੁਗਿ ਸਾਚੁ ਕਰੈ ਸਤ੍ਰੁ ਕੋਈ ॥ ਸਚਿ ਵਰਤੇ ਸਾਚਾ ਸੋਈ ॥ ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਾਚੁ ਭਰਮ ਭਉ ਭੰਜਨ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਸਥਾਈ ਹੋ ॥੫॥ ਤ੍ਰੇਤੋਂ ਧਰਮ ਕਲਾ ਇਕ ਬੁਕੀ ॥ ਤੀਨ ਚਰਣ ਇਕ ਦੁਬਿਧਾ ਸੂਕੀ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੋ ਸਾਚੁ ਵਖਾਣੈ ਮਨਮੁਖਿ ਪਵੈ ਅਵਾਈ ਹੋ ॥੬॥ ਮਨਮੁਖਿ ਕਦੇ ਨ ਦਰਗਹ ਸੀਏ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਕਿਉ ਅੰਤਰੁ ਰੀਏ ॥ ਬਾਧੇ ਆਵਹਿ ਬਾਧੇ ਜਾਵਹਿ ਸੋਝੀ ਬੂਝ ਨ ਕਾਈ ਹੋ ॥੭॥ ਦਇਆ ਦੁਆਪਰਿ ਅਧੀ ਹੋਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਿਰਲਾ ਚੀਨੈ ਕੋਈ ॥ ਦੁਇ ਪਗ ਧਰਮੁ ਧਰੇ ਧਰਣੀਧਰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚੁ ਤਿਥਾਈ ਹੋ ॥੮॥ ਅੰਗ ੧੦੨੩-੨੪॥ ਰਾਜੇ ਧਰਮੁ ਕਰਹਿ ਪਰਥਾ ਲਏ ॥ ਆਸਾ ਬੰਧੇ ਦਾਨੁ ਕਰਾਏ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ਬਾਕੇ ਕਰਮ ਕਮਾਈ ਹੋ ॥੯॥ ਅੰਗ ੧੦੨੩-੨੪॥ ਹੁਣ ਵਿਚਾਰੋ ਕਿ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸ ਕਵੀ ਦੀ ਉਚਰਤ ਬਾਣੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਇਆ ਦੁਆਪਰ ਅੱਧੀ ਹੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਅੱਧੀ ਹੋ ਗਈ। ਰਾਜੇ ਧਰਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਥਾਏ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਰਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਬੰਧ ਗਏ ਹਨ? ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ ਆਖਦੇ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਪੁਸ਼ਟਾ ਦੇ ਉੱਤਰ, ਓਨਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਵਿਚ। ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾ ਘਟੀ ਤੇ ਜੱਗ ਆਦਿ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਧੀ। ਰਾਜੇ ਜਗ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਦੋਤਾਂ 'ਤੇ ਫਤਹਿ ਪਾਉਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਛੋਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਯਗ ਕਰਦੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਇਆ ਅੱਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖਿੱਤਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਘੋੜੇ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਹੋਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹਾਥੀ ਹੋਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਬੰਕਰੇ ਆਦਿ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਹੋਮ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਹੋਮ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਦਇਆ ਕਿਥੇ ਰਹਿ ਗਈ। ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵੰਡਣਾ ਤੇ ਬੇਵੱਸ ਆਪ ਤੋਂ ਲਿੱਸੇ ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾਥੀ ਭੁੰਨ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ। ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਰਾਜੇ ਆਪ ਤੋਂ ਲਿੱਸੇ ਲੁੱਟੇ, ਮਾਰੇ, ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਪੜੀ ਖੋਰੀ। ਸਤਜੁਗਿ ਸਤ੍ਰੁ ਸੰਤੋਖ ਸਰੀਰਾ ਪਗ ਚਾਰੇ ਧਰਮ ਧਿਆਨ ਜੀਉ ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਹਰਿ ਗਾਵਹਿ ਧਰਮ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਿਆਨੁ ਜੀਉ ॥ ਗੁਣ ਗਿਆਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਸੋਭਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਏਕੇ ਦੂਜਾ ਅਵਤੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਥਾਈ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ ਜੀਉ ॥ ਸਤਜੁਗਿ ਸਤ੍ਰੁ ਸੰਤੋਖ ਸਰੀਰਾ ਪਗ ਚਾਰੇ ਧਰਮੁ ਧਿਆਨੁ ਜੀਉ ॥੧॥ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜੁਗ ਆਇਆ ਅੰਤਰਿ ਜੋਰਿ ਪਾਇਆ ਜਤ੍ਰੁ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ਜੀਉ ॥ ਪਗੁ ਚਉਥਾ ਖਿਸਿਆ ਤ੍ਰੇ ਪਗ ਟਿਕਿਆ ਮਨਿ

॥ 'ਨਿਪ ਬਹੁ ਬੁਲਾਇ ਜਿਤੇ ਅਸੰਭ ॥੧੬॥੧੪੧॥ ਰੂਆਲ ਛੰਦ ॥ 'ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ
ਬੁਲਾਇ ਰਿਤਜੀ ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁਲਾਇ ॥ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਬਨਾਇ ਬਿੰਜਨ ਭੋਗੀਅਹਿ
ਬਹੁ ਭਾਇ ॥ 'ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਸਮਗ੍ਰਕਾ ਕਹੂੰ ਲਾਗ ਹੈ ਨਿਪਰਾਇ ॥ ਰਾਜਸੂਇ ਕਰਹਿ
ਲਗੇ ਸਭ ਧਰਮ ਕੋ ਚਿਤ ਚਾਇ ॥੧॥੧੪੨॥ 'ਏਕ ਏਕ ਸੁਵਰਨ ਕੋ ਦਿਜ
ਏਕ ਦੀਜੈ ਭਾਰ ॥ ਏਕ ਸਉ ਗਜ ਏਕ ਸਉ ਰਥਿ ਦੁਇ ਸਹੰਸ੍ਰ ਤੁਖਾਰ ॥ 'ਸਹੰਸ
ਚਤੁਰ ਸੁਵਰਨ ਸਿੰਗੀ ਮਹਿਖ ਦਾਨ ਅਪਾਰ ॥ ਏਕ ਏਕਹਿ ਦੀਜੀਐ ਸੁਨ ਰਾਜ
ਰਾਜ ਅਉਤਾਰ ॥੨॥੧੪੩॥ 'ਸੁਵਰਨ ਦਾਨ ਸੁ ਰੁਕਮ ਦਾਨ ਸੁ ਤਾਂਬ੍ਰਦਾਨ ਅਨੰਤ ॥
ਅੰਨ ਦਾਨ ਅਨੰਤ ਦੀਜਤ ਦੇਖ ਦੀਨ ਦੁਰੰਤ ॥ 'ਬਸਤ੍ਰ ਦਾਨ ਪਟੰਬੁ ਦਾਨ
ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਦਾਨ ਦਿਜੰਤ ॥ ਭੂਪ ਭਿੱਛਕ ਹੁਇ ਗਏ ਸਬ ਦੇਸ ਦੇਸ ਦੁਰੰਤ ॥੩॥੧੪੪॥
'ਚਤ੍ਰ ਕੋਸ ਬਨਾਇ ਕੁੰਡਕ ਸਹੰਸ੍ਰ ਲਾਇ ਪਰਨਾਰ ॥ ਸਹੰਸ੍ਰ ਹੋਮ ਕਰੈ ਲਗੈ ਦਿਜ
ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਅਉਤਾਰ ॥ 'ਹਸਤ ਸੁੰਡ ਪ੍ਰਮਾਨ ਘ੍ਰਿਤ ਕੀ ਪਰਤ ਧਾਰ ਅਪਾਰ ॥
ਹੋਤ ਭਸਮ ਅਨੇਕ ਬਿੰਜਨ ਲਪਟ ਝਪਟ ਕਰਾਲ ॥੪॥੧੪੫॥ 'ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਸਭ
ਤੀਰਥ ਕੀ ਸਭ ਤੀਰਥ ਕੋ ਲੈ ਬਾਰ ॥ ਕਾਸਟਕਾ ਸਭ ਦੇਸ ਕੀ ਸਭ ਦੇਸ ਕੀ
ਜਿਉ ਨਾਰ ॥ 'ਭਾਂਤ ਭਾਂਤਨ ਕੇ ਮਹਾਂ ਰਸ ਹੋਮੀਐ ਤਿਹ ਮਾਹਿ ॥ ਦੇਖ ਚਕ੍ਰਤ
ਰਹੈ ਦਿਜੰਬਰ ਰੀਝ ਹੀ ਨਰ ਨਾਹ ॥੫॥੧੪੬॥ 'ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਅਨੇਕ ਬਿੰਜਨ
ਹੋਮੀਐ ਤਿਹ ਆਨ ॥ ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਪੜੈ ਚਤ੍ਰ ਸਭ ਬਿੱਪ ਬਖਾਸ ਸਮਾਨ ॥ 'ਭਾਂਤ
ਭਾਂਤ ਅਨੇਕ ਭੂਪਤ ਦੇਤ ਦਾਨ ਅਨੰਤ ॥ ਭੂਮ ਭੂਰ ਉਠੀ ਜਯਤ ਧੁਨ ਜੱਤ੍ਰ
ਤੱਤ੍ਰ ਦੁਰੰਤ ॥੬॥੧੪੭॥ 'ਜੀਤ ਜੀਤ ਮਵਾਸ ਆਸਨ ਅਰਬ ਖਰਬ ਛਿਨਾਇ ॥
ਆਨਿ ਆਨਿ ਦੀਏ ਦਿਜਾਨਨ ਜਗ ਮੈ ਕੁਰਰਾਇ ॥ 'ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਅਨੇਕ ਧੂਪ
ਸੁ ਧੂਪੀਐ ਤਿਹ ਆਨ ॥ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਉਠੀ ਜਪ ਧੁਨਿ ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ
ਦਿਸਾਨ ॥੭॥੧੪੮॥ 'ਜਰਾਸਿੰਧਰ ਮਾਰਕੈ ਪੁਨਿ ਕੈਰਵਾ ਹਥਿ ਪਾਇ ॥ 'ਰਾਜਸੂਇ
ਕੀਓ ਬਡੋ ਮਖਿ ਕਿਸਨ ਕੇ ਮਤਿ ਭਾਇ ॥ ਰਾਜਸੂਇ ਸੁ ਕੈ ਕਿਤੇ ਦਿਨ ਜੀਤ
ਸਤ੍ਰ ਅਨੰਤ ॥ ਬਾਜਮੇਧ ਅਰੰਭ ਕੀਨੋ ਬੇਦ ਬਖਾਸ ਮਤੰਤ ॥੮॥੧੪੯॥
'ਪ੍ਰਿਥਮ ਜੱਗ ਸਮਾਪਤਹਿ ॥ 'ਸ੍ਰੀ ਬਰਣ ਬਧਹ ॥ 'ਚੰਦ੍ਰ ਬਰਣ ਸੁ
ਕਰਨਿ ਸਿਯਾਮ ਸੁਵਰਨ ਪੂਛ ਸਮਾਨ ॥ 'ਰਤਨ ਤੁੰਗ ਉਤੰਗ

ੳ ਰਿਤਜ ਚਾਰਾਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਹਰ ਵੇਦ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਮ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਕਹਿਕੇ
ਬੁਲਾਈ ਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ੧. ਰਿਧ ਵੇਦ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ । ੨. ਯਜੁਰ-ਵੇਦ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਅਧਵਰਜ) ੩.
ਸ਼ਾਮ ਵੇਦ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਉਦ੍ਗਾਤਾ)
ਅ ਜਿ ਰਾਜੇ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਨੂੰ ਧਰਮ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਬੋਰਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਅਰਥਾਂ
ਖਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਮਰਗਰੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਹੱਦ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਆਖਦੇ ਹਨ : ਬੀਰ ਅਪਾਰ ਬੜੇ ਬਰਿਆਰ
ਅਥਿਚਾਰਿਹ ਸਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਭਛਯਾ । ਤੋਰਤ ਦੇਸ਼ ਮਲਿੰਦ ਮਵਾਸਨ ਮਾਤੇ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਨ ਮਲੰਯਾ । ਗਾਕੇ ਗਭਾਨ ਕੇ ਰੋੜ ਨਹਾਰ ਸ. ਬਾਤਨ
ਹੀ ਚਕ ਚਾਰ ਲਵਯਾ । ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਸਭ ਕੋ ਸਿਰਨਾਇਕ ਜਾਚਕ ਅਨੇਕ-ਸੁ ਏਕ ਦਿਵਯਾ ॥੬॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਵੈਯੇ ॥ ਅੰਗ : ੧॥

ੳ ਹਿਰਦੈ ਕ੍ਰੋਧ ਜਲਾਇ ਜੀਉ ॥ ਮਨਿ ਹਿਰਦੈ ਕ੍ਰੋਧ ਦਮਹਾ ਬਿਸਲੋਧੁ ਨਿਰਪ ਧਾਵਹਿ ਲਝਿ ਦੁਖ ਪਾਇਆ ॥ ਅੰਤਰ ਮਮਤਾ ਰੋਗੁ ਲਗਨਾ ਹਉਮੈ ਅਹੰਕਾਰ
ਵਧਾਇਆ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਧਾਰੀ ਮੇਰੇ ਨਾਕੁਰਿ ਬਿਖੁ ਗੁਰਮਤਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਹਿ ਜਾਇ ਜੀਉ ॥ ਤ੍ਰੇਤਾ ਜੁਗੁ ਆਇਆ ਅੰਤਰਿ ਜੋਗੁ ਪਾਇਆ
ਜਤੁ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ਜੀਉ ॥੨॥ ਜੁਗੁ ਦੁਆਪੁਰੁ ਆਇਆ ਭਰਮਿ ਭਰਮਾਇਆ ਹਰਿ ਗੋਪੀ ਕਾਲ੍ ਉਪਾਇ ਜੀਉ ॥ ਤਪੁ ਤਪਨ ਤਪਹਿ ਜਗ
ਪੁੰਨ ਅਰੰਭਹਿ ਅਤਿ ਕਹਿਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ਜੀਉ ॥ ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ ਕੋ ਮਾਇਆ ਪਗ ਦੁਐ ਬਿਸਕਾਇਆ ਦੁਇ ਪਗ ਟਿਕੈ ਟਿਕਾਇਆ ਜੀਉ ॥
ਮਹਾ ਜੁਧ ਜੋਧ ਬਹੁ ਕੀਨੋ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਪਰੈ ਪਚਾਇ ਜੀਉ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲਿ ਗੁਰੁ ਸਾਧੁ ਮਿਲਾਇਆ ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮਲੁ ਲਹਿ ਜਾਇ ਜੀਉ ॥
ਜੁਗੁ ਦੁਆਪੁਰੁ ਆਇਆ ਭਰਮਿ ਭਰਮਾਇਆ ਹਰਿ ਗੋਪੀ ਕਾਲ੍ ਉਪਾਇ ਜੀਉ ॥੩॥ ਕਲਿਜੁਗੁ ਹਰਿ ਕੀਆ ਪਗ ਤ੍ਰੈ ਬਿਸਕੀਆ ਪਗੁ ਚਉਥਾ ਟਿਕੈ
ਟਿਕਾਇ ਜੀਉ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ਅਉਧੁਪੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਸਾਂਤ ਪਾਇ ਜੀਉ ॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਭੁਝਿ ਆਈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ
ਬਡਾਈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਖੇਤੁ ਜਮਾਇਆ ॥ ਕਲਿਜੁਗਿ ਬੀਜੁ ਬੀਜੈ ਬਿਨ ਨਾਵੈ ਸਭੁ ਲਾਹਾ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕਿ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ
ਮਨਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਲਖਾਇ ਜੀਉ ॥ ਕਲਜੁਗੁ ਹਰਿ ਕੀਆ ਪਗ ਤ੍ਰੈ ਬਿਸਕੀਆ ਪਗੁ ਚਉਥਾ ਟਿਕੈ ਟਿਕਾਇ ਜੀਉ ॥੪॥੪॥੧੧॥ ਅੰਗ ੪੪੫-੪੬ ॥
ਮ: ੪॥ ਸੱਚ ਪ੍ਰੰਛਿ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬਿਧ ਬਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਵੇਂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਇਹਨਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਥਨਾਂ ਦੇ ਓਨਹੀ ਦੰਗ ਦੇ
ਨਾਲ ਦਰਸ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰਾਜੇ ਜੋੜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲੜਦੇ ਤੇ ਮਾਰਦੇ ਮਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਯਗ ਆਦਿ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਿਵੇਂ ਕਲਿਜੁਗ

- ੧ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸੁਲਾ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾ ਲਏ ॥੧੬॥੧੪੧॥
- ੨ ਭੂਆਲ ਛੰਦ-ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਯੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਿਤਜ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਬੁਲਾ ਲਏ । ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਭੋਜਨ ਬਣਾ ਲਏ ਜੋ ਬੜੇ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ-ਖਾਧੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ।
- ੩ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਸਮੱਗਰੀ ਜਗ ਦੀ ਪਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਲੱਗ ਗਏ । ਰਾਜਸੂਇ ਯੱਗ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣ ਕੇ ਦਿਲ ਦੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਭਾਵ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ॥੧੭॥੧੪੨॥
- ੪ ਜਗਾਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ (ਮੁਖੀ) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਸੋਨੇ ਦਾ ਬਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਕ ਸੌ ਹਾਥੀ, ਇਕ ਸੌ ਰੱਬ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਘੋੜੇ ।
- ੫ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਗੁਰੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਖੋਲ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਤੇ ਨਾਲ ਮੈਸਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਣ । ਇਕ-ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦੋ ਦਿਉ ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਐ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ॥੨੦॥੧੪੩॥
- ੬ ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦਾਨ, ਤਾਂਬਾ ਦਾਨ, ਬੇਅੰਤ ਦਿੱਤਾ । ਅੰਨ ਦਾਨ ਬੇਅੰਤ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਥੇ ਦਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਨਾਂ ਦੂਰ ਤੱਕ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ।
- ੭ ਕਪੜੇ ਦਾ ਦਾਨ, ਰੇਸਮ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ, ਸ਼ਸਤਰ ਦਾਨ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਹੜੇ ਮੰਗਤੋ, ਕੰਗਾਲ ਸਨ ਉਹ ਰਾਜੇ ਬਣ ਗਏ (ਰੱਜ ਗਏ) ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ॥੩੩॥੧੪੪॥
- ੮ ਚਾਰ ਕੱਚ ਦਾ ਹਵਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਪਰਨਾਲਾ ਫਿੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਵਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਜੋ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ।
- ੯ ਹਾਥੀ ਦੇ ਸੁੰਡ ਜਿਹੀ ਹਰ ਪ੍ਰਨਾਲੇ ਤੇ ਘਿਉ ਦੀ ਧਾਰ ਪੈਣ ਲੱਗੀ । ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਅਨੇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੁਆਹ ਹੋਣ ਲਗੀ, ਅਗਨ ਦੀ ਲਾਟਾਂ ਅਕਸ਼ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਫੈਲ ਗਈ ।

ਜੋ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ ॥੪॥੧੪੫॥

- ੧੦ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਮਿਟੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਕੜੀ (ਬਾਲਣ) ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ਕਤੀ, ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ।
- ੧੧ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਸਵਾਦੀ ਰਸ, ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਉਸ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਹੋਮਣ ਲੱਗੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਮੁਸ਼ਕਰਾ ਰਹੇ ਸਨ ॥੫॥੧੪੬॥
- ੧੨ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਉਸ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਹੋਮਣ ਲਗੇ । ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜਨ ਲਗੇ ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ।
- ੧੩ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜੇ ਬੇਅੰਤ ਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜੈ-ਜੈ ਦੀ ਗੂੰਜ ਜਿਧਰ-ਕਿਧਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਬੇਅੰਤ ॥੬॥੧੪੭॥
- ੧੪ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਰਬਾਂ-ਖਰਬਾਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਇਥੇ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਭੁਖ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਕੁਰਲਾਂਦੇ ਸਨ ।
- ੧੫ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਧੂਫ ਉਸ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਧੂਪਦੇ ਹਨ । ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੈ-ਜੈ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠੀ ਜਿਧਰ-ਕਿਧਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ॥੭॥੧੪੮॥
- ੧੬ ਜਗ ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਫੇਰ ਕੈਰਵਾ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਫੇਰ ਰਾਜਸੂਯ ਯੱਗ ਕੀਤਾ ਰਾਜੇ ਯੁਪਿਸ਼ਟਰ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ।
- ੧੭ ਫੇਰ ਫੇਰ ਬਾਜ ਮੇਧ ਯਗ ਕਰਨ ਲਈ ਘੋੜਾ ਛੱਡਿਆ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਨਮਿਤ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ॥੮॥੧੪੯॥
- ੧੮ ਪਹਿਲਾਂ ਜੁੱਗ ਐਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥
- ੧੯ ਸ੍ਰੀ ਬਰਣ ਬਧਿ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਘੋੜੇ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ।
- ੨੦ ਚਿੱਟਾ ਘੋੜਾ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ ਕਾਲੇ ਸਨ ਤੇ ਸਵਰਨ ਰੰਗੀ ਪੂਛ-ਸੋਨੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕੀਲੀ ।
- ੨੧ ਨੇਤਰ ਹੀਰੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਸਨ ਬੜੇ ਲੰਮੇ-ਉੱਚੇ ਕੱਦ ਵਾਲਾ ।

ਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਧ ਨੇ ਆ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਰਤਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਠੰਢ ਵਰਤਾਈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਉ ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰੀਏ ਜਿਸ ਨੇ ਕਲ੍ਹ ਕਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਠੰਢ ਵਰਤਾਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਰ ਕੇ ਪਾਂਡੂ ਨੌਜ ਗਏ ਸਨ । ਤਿੰਨ ਬੇਦੀਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਪੁਰਾਣ ਨਾਨਕ ਰਾਇ ॥ ਸਭ ਸਿੱਖਨ ਕੇ ਸੁਖ ਦਏ ਜਹ ਤਹ ਭਏ ਸਹਾਇ ॥੩॥ ਚੌਪਈ ॥ ਤਿਨ ਇਹ ਕਲ ਮੇ ਧਰਮ ਚਲਯੋ ॥ ਸਭ ਸਾਧਨ ਕੇ ਰਾਹ ਬਤਾਯੋ ॥ ਜੋ ਤਾਂਕੇ ਮਾਰਗ ਮਹਿ ਆਏ ॥ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨਹੀ ਪਾਪ ਸੰਤਾਏ ॥੪॥ ਜੋ ਤਾਂਕੇ ਮਾਰਗ ਮਹਿ ਆਏ ॥ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨਹੀ ਪਾਪ ਸੰਤਾਏ ॥੫॥ ਜੋ ਜੇ ਪੰਥ ਤਵਨ ਕੇ ਪਰੇ ॥ ਪਾਪ ਤਾਪ ਤਿਨਕੇ ਪੁਭ ਹਰੇ ॥ ਦੂਖ ਭੂਖ ਕਬਹੂੰ ਨ ਸੰਤਾਏ ॥ ਜਾਲ ਕਾਲ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਏ ॥੬॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ॥ (ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਘੂ ਕੁਲ ਦੇ ਭੂਸ਼ਣ ਸਨ ਉਥੇ ਕੈਰੋਂ ਪਾਂਡੇ ਵੀ ਰਾਘੂ ਕੁਲ ਦੇ ਕੰਗਣ ਸਨ) ? ਯੁਪਿਸ਼ਟਰ ਦਾ ਭਾਈ ਅਰਜਨ ਜਿਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਅਭਿਮਨਯੂ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਰਜਨ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਉੱਤਰਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਸੁਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਪਾਂਡੂ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਕ ਨਾਮ ਦਾ (ਮਹਾਂ ਅਸ਼ਤਰ) ਉੱਤਰਾ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਪਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਬੁਲਸੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜੀਵਤ ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵਿਦੂ ਚਕ੍ਰ ਤੋੜ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲੜਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਪ੍ਰੀਛਤ ਜਿਸ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਬੈਠੇ ਹੋ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਦੁਆਪਰ ਯੁਗ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਕਲਿਯੁਗ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ । ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੇ ਕਲਿਯੁਗ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵੱਲ ਚੜਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਚਰਫ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆਕੇ ਬਰਫ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁੜ ਗਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯੁਪਿਸ਼ਟਰ ਸਿਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਵੇਖਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ । ਹੋਰ ਕੈਰੋਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਜੋ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਲੰਮੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਲੇਖ ਲੰਮਾ ਹੋ ਕੇ ਤੁਲ ਪਕੜਦਾ ਹੈ ਵੇਸੇ ਕੈਰੋਂ ਕੁੰਤੀ ਤੋਂ ੧੦੦ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਕਰਨ ਭਾਵੇਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਹੀ ਬੜਾ ਭਾਈ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਕੈਰੋਂ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜੋ ਦਰਯੋਧਨ ਦੇ ੧੦੦ ਭਾਈ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਾਂਡੇ ਛੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਹੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲ ਤੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਮੂਹਕ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਵਿਚ :-

ਸਰਬ ਧਰਮਮਹਿ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮੁ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥ ਅੰਗ : ੨੬੬ ॥ ਮ : ॥
ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਦਾਨ ਧਰਮ ਲਈ ਪਾਂਡੇ ਰਾਜ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪਾਂਡੇ ਜਿਥੇ ਸਚ ਧਰਮ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਨ ਉਥੇ ਦਾਨ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮੁਖੀ ਸਨ । ਜੰਗਸੂ ਜੋਧੇ ਵੀ ਤੇ ਨਾਲ ਸਤਿ ਵਾਦੀ ਵੀ । ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੇ ਸਮਾਜ ਪੱਖੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਵਰਤਾ ਇਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਰੋਪਤੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੱਟੇ ਤੋਂ ਉਪਰ ਬਿਠਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਤ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਹਰਿ ਨੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕੀਤੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਦਰੋਪਤੀ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭਰਜਾਈ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਤੁੱਲ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪਾਂਡਿਆਂ ਦਾ ਇਖਲਾਕ ਇਥੋਂ ਤਕ ਉਚਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਂਡੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਤਕ ਬਨਵਾਸ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਅੱਗੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਵੇਖ ਕੇ ਜਾਂਗਲੀ ਲੋਕ ਭੀਲਾਂ ਨੇ ਘੇਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪੈਰ ਬੰਨ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਖਬਰ ਪਾਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ । ਯੁਪਿਸ਼ਟਰ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਭੀਮ ਜੀਨ ਭੋਜਿਆ ਕਿ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਭੀਲਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੰਨਾ ਲੱਗਿਆ । ਸੋ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਕੋਣ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜਾਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲਈ ਲੜਾਈ ਮੁੱਲ ਖਰੀਦੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਦੁਰਯੋਧਨ 'ਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਭਾਰ ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਤੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਜਦੋਂ ਦੁਰਯੋਧਨ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਹਾਰ ਕੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਥਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਦ ਯੁੱਧ ਦੀ ਖੋਡ ਖੋਡਾ ਲਈ ਸਮਝੂਰ ਹੋਏ । ਜਿਸ ਲਈ ਸੱਚ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੇ ਪਾਪ ਦੀ ਹਾਰ ਤੱਕਣ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਮਾਜਕ ਛਾਪ ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੱਕ ਰਾਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਗੁੰਝ ਦੇ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੁਹਈਆ ਕਰਕੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ । ਸਤਿਜੁਗ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਬੇਦਾਰ ਧਰਮ ਹੋਸ ਜਿਹੇ ਸਵੈਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਦੁਆਪਰ, ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿਚ

੧ਬਾਜਤ ਉਚ ਈਸਵਾਹ ਸਮਾਨ ॥ ੨ਨਿਰਤ ਕਰਤ ਚਲੈ ਧਰਾ ਪਰਿ ਕਾਮ ਰੂਪ
 ਪ੍ਰਭਾਇ ॥ ੩ਦੇਖਿ ਦੇਖ ਛਕੈ ਸਭੈ ਨ੍ਰਿਪ ਗੀਤਿ ਇਉ ਨ੍ਰਿਪਰਾਇ ॥੯॥੧੫੦॥ ਬੀਣ
 ਬੈਣ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਬਾਜਤ ਬਾਸੁਰੀ ਸੁਰਨਾਇ ॥ ਮੁਰਜ ਤੂਰ ਮੁਚੰਗ ਮੰਦਲ ਚੰਗ ਬੰਗਸ
 ਨਾਇ ॥ ੪ਢੋਲ ਢੋਲਕ ਖੰਜਕਾ ਡਫ ਝਾਂਝ ਕੋਟ ਬਜੰਤ ॥ ਜੰਗ ਘੁੰਘਰੂ ਟੱਲਕਾ
 ਉਪਜੰਤ ਰਾਗ ਅਨੰਤ ॥੧੦॥੧੫੧॥ ੫ਅਮਿਤ ਸਬਦ ਬਜੰਤੁ ਭੇਰ ਹਰੰਤ ਬਾਜ
 ਅਪਾਰ ॥ ਜਾਤ ਜਉਨ ਦਿਸਾਨ ਕੋ ਪਛ ਲਾਗ ਹੀ ਸਿਰਦਾਰ ॥ ੬ਜਉਨ ਬਾਧ
 ਤੁਰੰਗ ਝੁਝਤ ਜੀਤੀਐ ਕਰਿ ਜੁੱਧ ॥ ਆਨ ਜੋਨ ਮਿਲੈ ਬਚੈ ਨਹਿ ਮਾਰੀਐ ਕਰਿ
 ਕੁੱਧ ॥੧੧॥੧੫੨॥ ੭ਹੈ ਫੇਰ ਚਾਰ ਦਿਸਾਨ ਮੈ ਸਭ ਜੀਤ ਕੈ ਛਿਤਪਾਲ ॥ ਬਾਜਮੇਧ
 ਕਰਖੋ ਸਪੂਰਨ ਅਮਿਤ ਜੱਗ ਰਿਸਾਲ ॥ ੮ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਅਨੇਕ ਦਾਨ ਸੁ ਦੀਜੀਅਹਿ
 ਦਿਜਰਾਜ ॥ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਪਟੰਬਰਾਦਿਕ ਬਾਜਿਯੋ ਗਜਰਾਜ ॥੧੨॥੧੫੩॥ ੯ਅਨੇਕ
 ਦਾਨ ਦੀਏ ਦਿਜਾਨਨ ਅਮਿਤ ਦਰਬ ਅਪਾਰ ॥ ਹੀਰ ਚੀਰ ਪਟੰਬਰਾਦਿ ਸੁਵਰਨ
 ਕੇ ਬਹੁ ਭਾਰ ॥ ੧੦ਦੁਸਟ ਪੁਸਟ ਤ੍ਰਸੇ ਸਬੈ ਬਰਹਰਿਓ ਸੁਨਿ ਗਿਰਰਾਇ ॥ ਕਾਟਿ
 ਕਾਟਿ ਨ ਦੈ ਦ੍ਰਿਸੈ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਂਟ ਬਾਂਟ ਲੁਟਾਇ ॥੧੩॥੧੫੪॥ ੧੧ਫੇਰ ਕੈ ਸਭ
 ਦੇਸ ਮੈ ਹੈ ਮਾਰਿਓ ਮਖ ਜਾਇ ॥ ਕਾਟਿ ਕੈ ਤਿਹ ਕੋ ਤਬੈ ਪਲ ਕੈ ਕਰੈ ਚਤੁ ਭਾਇ ॥
 ੧੨ਏਕ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਏਕ ਛਤ੍ਰਨ ਏਕ ਇਸਤ੍ਰਨ ਦੀਨ ॥ ਚਤ੍ਰ ਅੰਸ ਬਚਿਯੋ ਜੁ ਤਾ
 ਤੇ ਹੋਮ ਮੈ ਵਹਿ ਕੀਨ ॥੧੪॥੧੫੫॥ ੧੩ਪੰਚ ਸੈ ਬਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ ਸੁ ਰਾਜ ਕੈ
 ਇਹ ਦੀਪ ॥ ਅੰਤ ਜਾਇ ਗਿਰੇ ਰਸਾਤਲ ਪੰਡ ਪੁਤ੍ਰ ਮਹੀਪ ॥ ੧੪ਭੂਮ ਭਰਬ
 ਭਏ ਪਰੀਛਤ ਪਰਮ ਰੂਪ ਮਹਾਨ ॥ ਅਮਿਤ ਰੂਪ ਉਦਾਰ ਦਾਨ ਅਛਿੰਜ ਤੇਜ
 ਨਿਧਾਨ ॥੧੫॥੧੫੬॥

੧੬ਸ੍ਰੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਪੋਥੀ ਦੁਤੀਆ ਜੱਗ ਸਮਾਪਤ ॥੨॥

ਅਥ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤਸ ਕੋ ਰਾਜ ਕਥਨ ॥ ਰੁਆਲ ਛੰਦ ॥

੧ਏਕ ਦਿਵਸ ਪਰੀਛਤਹਿ ਮਿਲਿ ਕੀਯੋ ਮੰਤ੍ਰ ਮਹਾਨ ॥ ਗਜਾਮੇਧ ਸੁ ਜੱਗ
 ਕੋ ਕਿਉ ਕੀਜੀਐ ਸਵਾਧਾਨ ॥ ੨ਬੋਲਿ ਬੋਲਿ ਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰਨ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀਓ
 ਬਿਚਾਰ ॥ ਸੇਤ ਦੰਤ ਮੰਗਾਇਕੈ ਬਹੁ ਜਗਤ ਸੋ ਅਬਿਚਾਰ ॥੧॥੧੫੭॥ ੩ਜੱਗ
 ਮੰਡਲ ਕੋ ਰਚਿਯੋ ਤਹਿ ਕੋਟ ਅਸਟ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥ ਅਸਟ ਸਹੰਸੂ ਬੁਲਾਇ ਰਿੱਤਜੁ
 ਅਸਟ ਲੱਛ ਦਿਜਾਨ ॥ ੪ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਬਨਾਇਕੈ ਤਹਾ ਅਸਟ ਸਹੰਸੂ

ੳ ਉਚ ਸਰਵਾਹ (ਸੂਰਜ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ) ।

ਅ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤ ਮਹਾਨ ਰਣਬੀਰ

ੲ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਕੋਚਵੀਂ ਕਥਾ ਦੀ ਗਰਾਊਂਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਦੱਸ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਾਛੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਬਰਸ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਜਗ ਦਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲਾਇਆ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤੋ ਕੋਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆਕੇ ਨਾ ਅੜ ਸਕਿਆ ਜੰਗਾ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਪੁਰਖ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਧੌਂਸਾ ਵਜਾਇਆ ਸੀ ਅੰਤ ਪਹਾੜ ਦੀ ਬਰਫ ਦੇ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ।

ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੋ ਭੂਪ ਭਲੀ ਥਿਧਿ ਨਿਆਵਤ ਸੀਸ ਨ ਜਾਤ ਬਿਚਾਰੇ ॥

ਏਤੇ ਭਏ ਤੂ ਕਹਾ ਭਏ ਭੂਪਤਿ ਅੰਤ ਕੋ ਨਾਗੋ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ ॥੨॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਵੱਯੇ ॥

ੳ ਇਸ ਥਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਠਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਕ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠਿਆਂ ਨੇ ਜਰਾ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਨੇ ਕੰਕੁਆਂ ਜਿਹੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਜਗ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਦਸਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਪਾਠੀ ਅੰਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ । ਪੰਜ ਸੌ ਬਰਸਾ ਇਸ ਦੀਪ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਜੇਈ ਘੋੜਾ ਫੇਰਕੇ (ਅੰਤ ਗਏ ਰਸਾਤਲ ਪੰਡ ਪੁੰਤਰ ਮਹੀਪ) ਭਾਵ ਉਹ ਰਾਜੇ ਪੰਡ ਦੇ ਪੁੰਤਰ ਬੜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਬਰਫ ਵਿਚ ਗਿਰਕੇ ਮਰਕੇ (ਰਸਾਤਲ) ਭਾਵ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਗਰਕ ਹੋ ਗਏ । ਐ ਪਾਠਕੋ ਭੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੋ । ਐਥੇ ਬੈਠ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਬੰਦਿਆਂ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੀਂ । ਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬਹੁਰਗਾਂ ਦੀ ਕਹਾ ਸੁਣਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੁਆ ਬੇਡਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਕਿਉਂ ਖੇਡਦੇ ਬੇਦ ਬਿਉਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਣੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਉਹ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਹਰ ਦਵਾਈ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਥੋਂ ਤਕ ਹੀ ਜਿਥੇ ਤਕ ਕੁਚਰਤ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹੈ । ਥਾਣੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ

- ਜਾਂਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। (ਦਾ ਗੁੰ:)

ਪ੍ਰਨਾਰ ॥ ਹਸਤ ਸੁੰਡ ਪ੍ਰਮਾਨ ਤਾ ਮਹਿ ਹੋਮੀਐ ਘ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ॥੨॥੧੫੮॥ ੧੨੨ ਦੇਸ
 ਦੇਸ ਬੁਲਾਇਕੈ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਨ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤਨ ਕੇ ਦੀਏ ਬਹੁ ਦਾਨ
 ਮਾਨ ਰਸਾਲ ॥ ੧੨੩ ਹੀਰ ਚੀਰ ਪਟੰਬਰਾਦਿਕ ਬਾਜ ਅਉ ਗਜ ਰਾਜ ॥ ਸਾਜ ਸਾਜ
 ਸਬੈ ਦੀਏ ਬਹੁ ਰਾਜ ਕੋ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਜ ॥੩॥੧੫੯॥ ੧੨੪ ਐਸਿ ਭਾਂਤ ਕੀਓ ਤਹਾਂ ਬਹੁ
 ਬਰਖ ਲਉ ਤਿਹ ਰਾਜ ॥ ਕਰਨ ਦੇਵ ਪ੍ਰਮਾਨ ਲਉ ਅਰ ਜੀਤ ਕੈ ਬਹੁ ਸਾਜ ॥
 ੧੨੫ ਏਕ ਦਿਵਸ ਚੜਿਓ ਨ੍ਰਿਪਬਰ ਸੈਲ ਕਾਜ ਅਖੇਟ ॥ ਦੇਖਿ ਮ੍ਰਿਗ ਭਇਓ ਤਹਾਂ
 ਮੁਨਰਾਜ ਸਿਉ ਭਈ ਭੇਟ ॥੪॥੧੬੦॥ ੧੨੬ ਪੈਡ ਯਾਹਿ ਗਯੋ ਨਹੀ ਮ੍ਰਿਗ; ਰੇ ਰਖੀਸਰ
 ਬੋਲ ॥ ਉਤ੍ਰ ਭੂਪਹਿ ਨਾ ਦੀਓ ਮੁਨਿ ਆਖਿ ਭੀ ਇਕ ਖੋਲ ॥ ੧੨੭ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰਪ
 ਨਿਹਾਰਕੈ ਜਿਹ ਅਗ੍ਰ ਤਾਹ ਉਠਾਇ ॥ ਤਉਨ ਕੇ ਗਰ ਡਾਰਕੈ ਨ੍ਰਿਪ ਜਾਤ
 ਭਯੋ ਨ੍ਰਿਪਰਾਇ ॥੫॥੧੬੧॥ ੧੨੮ ਆਖ ਉਘਾਰ ਲਖੈ ਕਹਾ ਮੁਨ ਸਰਪ ਦੇਖ ਡਰਾਨ ॥
 ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਤ ਭਯੋ ਤਹਾਂ ਦਿਜ ਰਕਤ ਨੇਤ੍ਰ ਚੁਚਾਨ ॥ ੧੨੯ ਜਉਨ ਮੋ ਗਰਿ ਡਾਰਿ
 ਗਿਓ ਤਿਹ ਕਾਟਿ ਹੈ ਅਹਿ ਰਾਇ ॥ ਸਪਤ ਦਿਵਸਨ ਮੈ ਮਰੈ ਯਹਿ ਸੱਤਿ ਸ੍ਰਾਪ
 ਸਦਾਇ ॥੬॥੧੬੨॥ ੧੩੦ ਸ੍ਰਾਪ ਕੋ ਸੁਨਿਕੈ ਡਰਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਮੰਦ੍ਰ ਏਕ ਉਸਾਰ ॥
 ਮੱਧਿ ਗੰਗ ਰਚਯੋ ਧਉਲਹਰਿ ਛੁਇ ਸਕੈ ਨ ਬਿਆਰ ॥ ੧੩੧ ਸਰਪ ਕੀ ਤਹ ਗੰਮਤਾ
 ਕੋ ਕਾਟਿ ਹੈ ਤਿਹ ਜਾਇ ॥ ਕਾਲ ਪਾਇ ਕਟਯੋ ਤਬੈ ਤਹਿ ਆਨਕੈ ਅਹਿ
 ਰਾਇ ॥੭॥੧੬੩॥ ੧੩੨ ਸਾਠ ਬਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨ ਲਉ ਦੁਇ ਮਾਸ ਯੋ ਦਿਨ ਚਾਰ ॥ ਜੋਤਿ
 ਜੋਤਿ ਬਿਖੈ ਰਲੀ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਜ ਕੀ ਕਰਤਾਰ ॥ ੧੩੩ ਭੂਮ ਭਰਖ ਭਏ ਤਬੈ ਜਨਮੇਜ
 ਰਾਜ ਮਹਾਨ ॥ ਸੂਰ ਬੀਰ ਹਠੀ ਤਪੀ ਦਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਨਿਧਾਨ ॥੮॥੧੬੪॥
 ੧੩੪ ਇਤ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤ ਸਮਾਪਤ ਭਏ ॥ ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਰਾਜ ਪਾਵਤ ਭਏ ॥
 ਰੁਆਲ ਛੰਦ ॥ ੧੩੫ ਰਾਜ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹ ਪਾਇ ਕੈ ਜਨਮੇਜ ਰਾਜ ਮਹਾਨ ॥ ਸੂਰਬੀਰ
 ਹਠੀ ਤਪੀ ਦਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਨਿਧਾਨ ॥ ੧੩੬ ਪਿਤਰ ਕੇ ਬਧ ਕੋਪ ਤੇ ਸਬ ਬਿਪ੍ਰ
 ਲੀਨ ਬੁਲਾਇ ॥ ਸਰਪ ਮੇਧ ਕਰਯੋ ਲਗੇ ਮਖ ਧਰਮ ਕੇ ਚਿਤ ਚਾਇ ॥੯॥੧੬੫॥
 ੧੩੭ ਏਕ ਕੋਸ ਪ੍ਰਮਾਨ ਲਉ ਮਖ ਕੁੰਡ ਕੀਨ ਬਨਾਇ ॥ ਮੰਤ੍ਰ ਸਕਤ ਕਰਨੈ ਲਗੇ
 ਤਹਿ ਹੋਮ ਬਿਪ੍ਰ ਬਨਾਇ ॥ ੧੩੮ ਆਨ ਆਨ ਗਿਰੈ ਲਗੇ ਤਹਿ ਸਰਪ ਕੋਟ ਅਪਾਰ ॥
 ਜਤ੍ਰ ਤਤ੍ਰ ਉਠੀ ਜੈਤ ਧੁਨ ਭੂਮ ਭੂਰ ਉਦਾਰ ॥੧੦॥੧੬੬॥ ੧੩੯ ਹਸਤ ਏਕ

੧੩੯ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤ ਇਸ ਸਰਪ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਡਰ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਪੁਖਤਾ ਮਕਾਨ ਗੰਗਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਿਥੇ ਸਰਪ
 ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ ਛੁ ਸਕਦਾ ਹਵਾ ਭੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਸਰਪ ਦੀ ਕੀ ਤਾਕਤ ਸੀ ਜੋ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਸਕੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ,
 ਤੱਛਕ ਸਰਪ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਜੀਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਡੁੱਲ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, ਮਾਲੀ ਨੇ ਡੁੱਲ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਤੱਛਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ
 ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਐਓ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਬਲੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਿਆ ਉਸ
 ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀਤੀ ਹੀ ਸਰਪ ਹੋ ਕੇ ਸਵਾਸ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ :
 ਜੋ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :

ਬਹੁ ਜਤਨ ਕਰਤਾ ਬਲਵੰਤ ਕਾਰੀ ਸੇਵੰਤ ਸੂਰਾ ਚਤੁਰ ਦਿਸਰ ॥ ਬਿਖਮ ਬਾਨ ਬਸੰਤ ਉਚਰ ਨਹਿ ਸਿਮਰੰਤ ਮਹੰਤ ਕਦਾਂਚਰ ॥ ਹੋਵੰਤ ਆਗਿਆ
 ਭਗਵਾਨ ਪੁਰਖ ਨਾਨਕ ਕੀਟੀ ਸਾਸ ਅਕਰਬਤ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੩੪੫॥ ਮ: ਪਾ। ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਜਨਮੇਜਾ ਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਅਚਿੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ
 ਹੁਕਮ ਐਸਾ ਅੰਟਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਟਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਬਚਨ ਅਗਾਧ ਬੋਧ ਹੈ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਬਚਨ
 ਟਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਧ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ, ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ ਅੰਤ ਬਿਨਾਸੀ ਜੋਰ ਬਿਨਾਸੀ ਉਤਭੁਜ ਸੇਤ ਬਿਨਾਧਾ। ਚਾਰਿ ਬਿਨਾਸੀ ਖਟਹਿ ਬਿਨਾਸੀ
 ਇਤਿਕ ਸਾਧ ਬਚਨ ਨਿਹਦਲਾਧਾ ॥੨॥ ਅੰਗ ੧੨੦੪॥ ਮ: ਪ ॥

੨) ਇਸੇ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ। (ਆਦਿ) ਆਦਿ
 ਅੰਤ ਏਕੈ ਅਵਤਾਰਾ ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਸਮਝੀਅਹੁ ਹਮਾਰਾ ॥ (ਦਸਮ)

ਜਾਂ ਇਹ ਰੱਬੀ ਨਾਦ (ਬਬਦ, ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੱਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖਿਆ ਹੈ।

ਬਬਦ ਗੁਰੂ ਸੁਰਤਿ ਧੁਨਿ ਚੋਲਾ (ਆਦਿ)—ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਆਤਮ ਉਪਦੇਸਹੁ। (ਦਸਮ)

੩) ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਇਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ, ਇਕ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ ਏਕ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਜਾਂ ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੋ ਜੋਇ ॥
 (ਆਦਿ) ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਵੈ ॥ (ਦਸਮ)

੪) ਗੁਰਮਤਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਦੀਨ ਬੰਧੂ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਧੇਰੇ ਪਛੜੇ ਤੇ ਦਲਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (ਨੀਚਾਂ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ

- ੧ ਪਰਨਾਲੇ । ਹਾਥੀ ਦੇ ਸੁੰਡ ਬਰਾਬਰ ਉਸ ਵਿਚ ਘਿਉ ਦੀ ਧਾਰ ਹੋਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ॥੨॥੧੫੮॥
- ੨ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬੁਲਾ ਲਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਤੇ ਮਾਨ ਆਦਿ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਦੇ ਦਿਤੇ ।
- ੩ ਹੀਰੋ ਮੋਤੀ, ਬਸਤੂ ਰੋਸ਼ਮੀ ਆਦਿ ਘੋੜੇ ਤੇ ਹਾਥੀ ਐਨ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ, ਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ॥੩॥੧੫੯॥
- ੪ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਤਕ ਉਸ ਨੇ ਉਥੇ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਕਰਨ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਆਕੀ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤਕੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ।
- ੫ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤ ਸੈਰ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਕ ਹਿਰਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਅੱਗੇ ਇਕ ਮੁਨੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ॥੪॥੧੬੦॥
- ੬ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਿਖੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ—ਕਿ ਦੱਸ ਹਿਰਨ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਭਾਵ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ ? ਰਿਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਨਾ ਖੋਲੀਆਂ ।
- ੭ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਉਥੇ ਇਕ ਮਰਿਆ ਸੱਪ ਵੇਖਿਆ, ਕਮਾਣ ਦੀ ਨੋਕ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਝੁੱਕ ਕੇ ਰਿਖੀ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਸੱਪ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਰਾਜਾ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ॥੫॥੧੬੧॥
- ੮ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਿਖੀ ਨੇ ਅੱਖ ਖੋਲ ਕੇ ਸੱਪ ਗਲੇ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਡਰ ਗਿਆ । ਤੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਖੂਨ ਜਿਮ ਪਿਆ ।
- ੯ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਸਰਪ ਪਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਪਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੱਛਕ ਕਰੇਗਾ ।

- ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਮਰ ਜਾਏਗਾ, ਜੋ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਰਪ ਸਦਾ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ॥੬॥੧੬੨॥
- ੧੦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਰਪ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਮੌਤ ਕੋਲੋਂ ਡਰਿਆ ਤੇ ਇਕ ਮੰਦਰ ਬਣਵਾ ਲਿਆ । ਜੋ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹਵਾ ਦੀ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
- ੧੧ ਜਦ ਉਥੇ ਸਰਪ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕੱਟ ਦੇਵੇਗਾ ਸਰਪ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆ ਕਟਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਤਛਕ ਨੇ ॥੭॥੧੬੩॥
- ੧੨ ਸੱਠ ਬਰਸ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ । ਰਾਜੇ ਦੀ ਜੋਤ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਜੋਤ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲੀ ।
- ੧੩ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਹੋਇਆ । ਜੋ ਬੜਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਹਨੀ, ਤਪੀ ਤੇ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੀ ॥੮॥੧੬੪॥
- ੧੪ ਇਥੇ ਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਗੱਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮੇਜਾ ਬਿਰਾਜ ਗਿਆ ।
- ੧੫ ਰੂਆਲ ਛੰਦ-ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ । ਜੋ ਬੜਾ ਸੂਰ ਵੀਰ ਤੇ ਹਨੀ ਤਪੀ (ਜ਼ਿਦੀ) ਅਤੇ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਜਾਣੂ ਸੀ ।
- ੧੬ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਰਪਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੁਲਾ ਲਏ ਅਤੇ ਸਰਪ ਮੋਧ ਯੱਗ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਚਾਉ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ॥੯॥੧੬੫॥
- ੧੭ ਇਕ ਕੌਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਯਗ ਕੁੰਡ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਮੰਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਬਿਧਿ ਪੂਰਵਕ ਹਵਨ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤੇ
- ੧੮ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸਰਪ ਆ ਕੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗੇ ਅਪਾਰ ਹੀ ਜਿਧਰ-ਕਿਧਰ ਤੋਂ ਧਰਮੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਦੀਆਂ ਉਚੀ-ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ॥੧੦॥੧੬੬॥
- ੧੯ ਇਕ ਹਥ—

ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਧਿ ਵਡਿਆ ਸਿਉਕਿਆ ਗੰਸ ॥ (ਆਦਿ)

ਸੇਵ ਕਰੀ ਇਨਹੀ ਕੀ ਭਾਵਤ, ਅਉਰ ਕੀ ਸੇਵ ਸੁਹਾਤਨ ਜੀ ਕੋ ॥ (ਦਸਮ)

੫) ਜੀਵਨ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ—“ਮਨ ਰੇ ਕਿਉਂ ਛੂਟਹਿ ਬਿਨ ਪਿਆਰ ॥ (ਆਦਿ)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਰਵ ਰਹਿਆ ਬਖਸੇ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ॥ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਉ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਯੋ ॥ (ਦਸਮ)

੬) ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਜਾਂ ਬਾਹਰੀ ਭੇਖ ਸਾਰਥਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ—“ਜਾਨਨਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਬਾਹਰ ਭੇਖ ਨ ਕਾਊ ਭੀਨ ॥ ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਭ ਜਨ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ (ਆਦਿ) ਡਿੱਭਨ ਮੈ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਹੀ ॥ (ਦਸਮ)

੭) ਬਿਰਕਤੀ ਜਾਂ ਬਨਵਾਸ ਲੈਣਾ ਵੀ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਅਜਿਹਾ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ।

“ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥” ਯਥਾ-ਬਨਹਿ ਬਸੇ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਜਹੁ ਲਉ ਮਨਹਿ ਨ ਤਜਹਿ ਬਿਕਾਰ ।

ਜਿਹ ਘਰ ਬਨ ਸਮਸਰ ਕੀਆ, ਤੇ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ ॥ (ਆਦਿ)-ਰੇ ਮਨ ਅਸੇ ਕਰ ਸੰਨਿਆਸ ।

ਬਨ ਜੋ ਸਦਨ ਸਭਹਿ ਕਰ ਸਮਝਹੁ ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸਾ ॥ (ਦਸਮ)

੮) ਸਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਚੰਗਿਆਈ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਰਤਵ ਹੈ-ਉਸਤਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਕਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ਕਰ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਚ ਬਿਉਹਾਰ (ਆਦਿ) ਦੇਹਿ

ਸਿਵਾਵਰ ਸੋਹਿ ਇਹੈ ਸੁ ਸਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂ ਨ ਟਰਉ ॥ (ਦਸਮ)

ਸੁਭ ਗੁਣ ਸੰਗਹਿ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ (ਗੁਣ ਸੰਗ੍ਰਹ ਅਊਗਣ ਵਿਚਹੁ ਜਾਹਿ ॥ (ਆਦਿ)

ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਸੁਲਪ ਸੀ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਛਿਆ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਹਿਬੇ ਹੁਥੇ ਡ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ॥

੯) ਸੰਸਾਰਕ ਮਰਯਾਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪਰਾਏ ਰੂਪ ਨੂੰ ਤੱਕਣਾ ਵਿਵਰਜਤ ਹੈ (ਦਸਮ)

ਜੈਸਾ ਸੰਗ ਬਿਸਆਰ ਸਿਉ ਹੈ ਰੇ ਤੇਜੇ ਹੀ ਇਹ ਪਰਗਿਰੁ (ਆਦਿ) ਪਰ ਤਿਆ ਰਾਵਣਿ ਜਾਹਿ ਸੋਈ ਤ ਲਾਜੀਅਹਿ ॥ (ਆਦਿ)

ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸੰਗਿ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੀਅਹੁ ॥ ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜੈਅਹੁ (ਦਸਮ)

੧੦) ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਆਪਾ-ਤਿਆਗ (ਸਮਰਪਣ ਜਾਂ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

(ਜੋ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੋਲਣਾ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥ (ਆਦਿ) ਧੰਨ ਜੀਉ ਤਿਰ ਕੋ ਜਗ ਮਹਿ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤ ਮਹਿ ਜੁੱਧ

ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਦੇਹ ਅਨਿਤ ਨ ਨਿਤ ਰਹਹਿ ਜਸ ਨਾਵ ਚੜਹਿ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਾਰੈ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਪੁਰਾਣਕ ਹਵਾਲੇ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ (ਕਥਾ ਵਿਸਤਾਰ) ਸਾਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ

ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਿਖਕੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨ ਸਾਧਾਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ

ਵਧੀਆ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਓਜਸਵੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ

ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ । ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਵਧੇਰੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘੱਟ

ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦ ਭਰ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਚੁੱਤੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਫਿਰ ਸਿੱਖ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਦਾਨਾਈ ਤੇ ਦੂਰਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੇਵਾਂ, ਸਾਕਤਾਂ,

ਵੈਸਣਵਾਂ ਤੇ ਦੇਵੀ-ਪੁਜ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦ ਪੂਜਯ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਇਕੋ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰਿਸਤਾ

ਵਧੇਰੇ ਸੁਹਾਵਣਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੈਸਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੇਵਲ

ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਦੌਲ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਲਾਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹਾਸਲ ਹੈ) ਭਿੰਡਰਾ ਵਾਲਾ ਜੰਗ (ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ) ਜਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ

ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗਿਆਨੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਮੁਜੰਗਾ, ਗਿ: ਬਿਸਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ

ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਬਦਾਰਥ ਰਚ ਕੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੀ

ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਖ ਆਪਣਿਆਂ ਬੁੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਭੁਜੰਗੀ

ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬਿਬੇਕਾ ਸਿੰਘ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, ਬਾਬਾ ਮਿਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਧਰਮ ਸਿੰਘ

ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਚਿਰਕਾਰ

ਤਕ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਖੁੱਬਾ ਦਲ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਬਾਬਾ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਚੰਗਾ ਅਰਥ-

੧੯ ਹਸਤ ਤੀਨ ਚਉ ਹਸਤ ਪੰਚ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥ ਬੀਸ ਹਾਥ ਇਕੀਸ ਹਾਤ ਪਚੀਸ
 ਹਾਥ ਸਮਾਨ ॥ ੨੦ ਤੀਸ ਹਾਥ ਬਤੀਸ ਹਾਥ ਛਤੀਸ ਹਾਥ ਗਿਰਾਹਿ ॥ ਆਨ ਆਨ
 ਗਿਰੈ ਤਹਾ ਸਭ ਭਸਮ ਭੂਤ ਹੋਇ ਜਾਇ ॥੩॥੧੬੭॥ ੨੧ ਏਕ ਸੌ ਹਸਤ ਪ੍ਰਮਾਨ
 ਦੋ ਸੌ ਹਸਤ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥ ਤੀਨ ਸੌ ਹਸਤ ਪ੍ਰਮਾਨ ਚਤ੍ਰ ਸੈ ਸੁ ਸਮਾਨ ॥ ੨੨ ਪਾਂਚ
 ਸੈ ਖਟ ਸੈ ਲਗੇ ਤਹਿ ਬੀਚ ਆਨ ਗਿਰੰਤ ॥ ਸਹੰਸ ਹਸਤ ਪ੍ਰਮਾਨ ਲਉ ਸਭ
 ਹੋਮ ਹੋਤ ਅਨੰਤ ॥੪॥੧੬੮॥ ੨੩ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੨੪ ਰਚਿਯੋ ਸਰਪ ਮੇਧੰ ਬਡੇ
 ਜੰਗ ਰਾਜੰ ॥ ਕਰੈ ਬਿੱਪ ਹੋਮੈ ਸਰੈ ਸਰਬ ਕਾਜੰ ॥ ੨੫ ਦਹੇ ਸਰਬ ਸਰਪੰ ਅਨੰਤੰ
 ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥ ਭੁਜੈ ਭੋਗ ਅਨੰਤੰ ਜੁਗੈ ਰਾਜ ਦੁਆਰੰ ॥੧॥੧੬੯॥ ੨੬ ਕਿਤੇ ਅਸਟ
 ਹਸਤੰ ਸਤੰ ਪ੍ਰਾਇ ਨਾਰੰ ॥ ੨੭ ਕਿਤੇ ਦੁਆਦਿਸੇ ਹਸਤ ਲੋ ਪਰਮ ਭਾਰੰ ॥ ਕਿਤੇ
 ਦੁਐ ਸਹੰਸੁ ਕਿਤੇ ਜੋਜਨੇਕੰ ॥ ਗਿਰੇ ਹੋਮ ਕੁੰਡੰ ਅਪਾਰੰ ਅਚੇਤੰ ॥੨॥੧੭੦॥ ੨੮ ਕਿਤੇ
 ਜੋਜਨੇ ਦੁਇ ਕਿਤੇ ਤੀਨ ਜੋਜਨ ॥ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਜੋਜਨ ਦਹੇ ਭੂਮ ਭੋਗਨ ॥ ੨੯ ਕਿਤੇ
 ਮੁਸਟ ਅੰਗੁਸਟ ਗ੍ਰਿਸਟੰ ਪ੍ਰਮਾਨੰ ॥ ਕਿਤੇ ਡੇਢੁ ਗਿਸਟੇ ਅੰਗੁਸਟੇ
 ਅਰਧਾਨੰ ॥੩॥੧੭੧॥ ੩੦ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਜੋਜਨ ਲਉ ਚਾਰ ਕੋਸੰ ॥ ਛੁਐ ਘ੍ਰਿਤ ਜੈਸੇ
 ਕਰੈ ਅਗਨ ਹੋਮੰ ॥ ੩੧ ਫਣੰ ਫਟ ਕੈ ਫੋਣਕਾ ਫੰਤਕਾਰੰ ॥ ਛੁਟੈ ਲਪਟ ਜੁਆਲਾ
 ਬਸੈ ਬਿਖ ਧਾਰੰ ॥੪॥੧੭੨॥ ੩੨ ਕਿਤੇ ਸਪਤ ਜੋਜਨ ਲੋ ਕੋਸ ਅਸਟੰ ॥ ਕਿਤੇ
 ਅਸਟ ਜੋਜਨ ਮਹਾ ਪਰਮ ਪੁਸਟੰ ॥ ੩੩ ਭਯੋ ਘੋਰ ਬਧੰ ਜਰੇ ਕੋਟ ਨਾਰੰ ॥ ਭਜਯੋ
 ਤਛਕੰ ਤਛਕੰ ਜੇਮ ਕਾਰੰ ॥੫॥੧੭੩॥ ੩੪ ਕੁਲੰ ਕੋਟ ਹੋਮੈ ਬਿਖੈ ਵਹਿਣ ਕੁੰਡੰ ॥
 ਬਚੇ ਬਾਧ ਡਾਰੇ ਘਨੇ ਕੁੰਡ ਝੁੰਡੰ ॥ ੩੫ ਭਜਯੋ ਨਾਗ ਰਾਜੰ ਤਕਯੋ ਇੰਦੁ ਲੋਕੰ ॥
 ਜਰਯੋ ਬੇਦ ਮੰਤ੍ਰ ਭਰਯੋ ਸਕ੍ਰ ਸੋਕੰ ॥੬॥੧੭੪॥ ੩੬ ਬਧਯੋ ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਗਿਰਯੋ
 ਭੂਮ ਮਧੰ ॥ ਅਤ੍ਰਿਓ ਆਸਤੀਕੰ ਮਹਾ ਬਿਪ੍ਰ ਸਿਧੰ ॥ ੩੭ ਭਿੜਯੋ ਭੇੜ ਭੂਪੰ ਝਿਣਯੋ
 ਝੋੜ ਝਾੜੰ ॥ ਮਹਾ ਕ੍ਰੋਧ ਉਠਯੋ ਤਣੀ ਤੋੜ ਤਾੜੰ ॥੭॥੧੭੫॥ ੩੮ ਤਜਯੋ ਸ੍ਰਪ
 ਮੇਧੰ ਭਜਯੋ ਏਕ ਨਾਥੰ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਝੈ ਸਬੈ ਸ੍ਰਿਸਟ ਸਾਜੰ ॥ ੩੯ ਸੁਨਹੁ ਰਾਜ
 ਸਰਦੂਲ ਬਿਦਯਾ ਨਿਧਾਨੰ ॥ ਤਪੈ ਤੇਜ ਸਾਵੰਤ ਜੁਆਲਾ ਸਮਾਨੰ ॥੮॥੧੭੬॥
 ੪੦ ਮਹੀ ਮਾਹ ਰੂਪੰ ਤਪੈ ਤੇਜ ਭਾਨੰ ॥ ਦਸੰ ਚਾਰ ਚਉਦਾਹ ਬਿੰਦਿਯਾ ਨਿਧਾਨੰ ॥
 ੪੧ ਸੁਨਹੁ ਰਾਜ ਸਾਸਤ੍ਰੰਗ ਸਾਰੰਗ ਪਾਨੰ ॥ ਤਜਹੁ ਸਰਪ ਮੇਧੰ ਦਿਜੈ ਮੋਹਿ
 ਦਾਨੰ ॥੯॥੧੭੭॥ ੪੨ ਤਜਹੁ ਜੋ ਨ ਸਰਪੰ ਜਰੈ ਅਗਨ ਆਪੰ ॥ ਕਰੈ

ੳ ਅਸਤੀਕੰ (ਅਸਤੀਕ ਮੁਨੀ)— ਵਾਸਕੀ ਨਾਗ ਦੀ ਭੈਣ “ਮਨਸਾ” ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਜਗਤਾਰ ਗਿਖੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ “ਜਨਮੋਜਯ” ਸਰਪ ਮੇਧ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਕੁਲ ਤਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਗ ਜੰਗ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾਏ ਸਨ ।

ੴ ਬੋਧ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਭੁਜੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਪੜਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਕੁਝ ਮੱਧਮ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਬੜੀ ਉਦਾਰਤਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਦਿਆ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲਈ ਪੰਜ ਲੱਖ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਛੰਡ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸਾਡੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਰਤਵ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਤਨ ਟਕਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਓਜ ਮਈ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਕਟਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਿਖੜੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗੁਜਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿਤਨੇ ਆਸਾਵਾਦੀ ਸਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

“ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਭਾਪਨ ਬਾਦ ਜੈਤ ਪੁੰਨਿ ਪਾਪਨ ਕੇ ਬਹੁ ਪੁੰਨ ਖਪੈਗੇ ॥ ਸਾਧ ਸਮੂਹ ਪੁੰਨੋਂ ਵਿਰਹਿ ਜਗ ਸਤ੍ਰੁ ਸਭੈ ਅਵਲੋਕ ਚਪੈਗੇ ॥” ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਵੱਡਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਲੰਝਦੀ ਸੋਧ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿਣ । ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, ਕਲਮ ਮੰਦਰ, ਪਟਿਆਲਾ

- ੧ ਦੇ ਹਥ, ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਹੱਥ ਪੰਜ ਹੱਥ ਬਰਾਬਰ। ਵੀਹ ਹੱਥ, ਇਕੀ ਹੱਥ, ਪੱਚੀ ਹੱਥ, ਬਰਾਬਰ।
- ੨ ਤੀਹ ਹੱਥ, ਬਤੀ ਹੱਥ, ਛੱਤੀ ਹੱਥ ਦੇ ਸਰਪ ਆ ਆਕੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੜਕੇ ਸਾਰੇ ਸੁਆਹ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ॥੩॥੧੩੭॥
- ੩ ਇਕ ਸੌ ਹੱਥ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਦੋ ਸੌ ਹੱਥ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਤਿੰਨ ਸੌ ਹੱਥ ਦੇ ਬਰਾਬਰ, ਚਾਰ ਸੌ ਦੇ ਬਰਾਬਰ।
- ੪ ਪੰਜ ਸੌ ਤੇ ੬ ਸੌ ਹੱਥ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਸਰਪ ਆ ਕੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਜਾਣ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਹੱਥ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੱਕ ਸਭ ਆਕੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਡਿੱਗਕੇ ਹਵਨ ਬਣ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ॥੪॥੧੬੮॥
- ੫ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ-ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਰਪ ਮੇਧ ਜੱਗ ਰਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਵਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੬ ਸਾਰੇ ਸਰਪ ਸੜ ਗਏ ਹਨ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅਗਨ ਦਾ ਭੋਗ ਹੋ ਕੇ ਭੁਜ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਏ ॥੧॥੧੬੯॥
- ੭ ਕਿਤੇ ਅੰਨ ਹੱਥ ਕਿਤੇ ਸੱਤ ਹੱਥ ਗ੍ਰਹਨ ਜਿਹੇ ਮੋਟੇ ਕਿਤੇ ਬਾਰਾਂ ਹੱਥ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਭਾਰੀ।
- ੮ ਕਿਤੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਤੇ ਇਕ ਜੋਜਨ, ਚਾਰ ਕੋਸ ਲੰਬੇ ਆਕੇ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਬੇਅੰਤ ਬੇ ਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ॥੨॥੧੭੦॥
- ੯ ਕਿਤੇ ਦੋ ਜੋਜਨ ਕਿਤੇ ਤਿੰਨ ਜੋਜਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਜੋਜਨ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਆਕੇ ਸਭ ਗਏ।
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਮੁੱਠੀ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਅੰਗੂਠੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਗਿੱਠ ਕਿਤੇ ਡੇਢ ਗਿੱਠ ਦੇ ਕਿਤੇ ਅੰਗੂਠੇ ਤੋਂ ਭੀ ਅੱਧੇ ਸਨ ॥੩॥੧੭੧॥
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਜੋਜਨ ਤੱਕ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਕੋਹ ਤੱਕ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਿਉ ਦੀ ਧਾਰ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਜੋ ਅਗਨ ਹਵਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਸਰਪ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੧੨ ਜਦੋਂ ਸੋਕ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਫਣ ਫਟਕਦੇ ਸਨ ਮੰਤਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ। ਅਗਨ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੜਨ ਦੀ ਬੂ ਇਉਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੜਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੪॥੧੭੨॥
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਜੋਜਨ ਤੱਕ ਕਿਤੇ ਅੰਨ ਕੋਹ ਦੇ ਕਿਤੇ ਅੰਨ ਜੋਜਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਾਨ ਮੋਟੇ।
- ੧੪ ਬੜਾ ਘੋਟ ਬੰਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਨਾਗ ਸੜ ਗਏ। ਤੱਛਕ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਇਉਂ ਭੱਜ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਬਾਜ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਕਾਂ ਭੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੫॥੧੭੩॥
- ੧੫ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕੁਲ੍ਹਾਂ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਉਸ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਹੋਮ ਕੇ ਸੜ ਗਈਆਂ। ਜਿਹੜੇ ਬਚੇ ਉਹ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਝੁੰਡਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ, ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ।
- ੧੬ ਨਾਗਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤੱਛਕ ਭਜਕੇ ਇੰਦਰ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਇੰਦਰ ਲੋਕ ਵਿਚ। ਜਦੋਂ ਬੇਦ ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੜਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਭਰ ਗਿਆ ॥੬॥੧੭੪॥
- ੧੭ ਮੰਤ੍ਰਾਂ, ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਬਧਿਆ ਹੋਇਆ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਡਿੱਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਇਕ (ਆਸਤੀਕ ਮੁਨੀ) ਜੋ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ ਉਹ ਵਿਚ ਆਕੇ ਅੜ ਗਿਆ ਜੋ ਬੜਾ ਸਿੱਧ ਸੀ।
- ੧੮ ਉਹ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਭਿੜ ਪਿਆ ਤੇ ਝਗੜਾ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ—ਝਗੜਾ ਪਿਆ। ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਕੇ ਦੋ ਟੁਕ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ॥੭॥੧੭੫॥
- ੧੯ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਰਪ ਮੇਧ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਲੱਗਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਧਿਆ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਕ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਚਾਨਣ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਤਯਾਗ ਦੇਹ ਵੇਰ ਤੇਰਾ ਤੇਜ਼ ਅਗਨ ਸਮਾਨ ਚਮਕੇਗਾ ॥੮॥੧੭੬॥
- ੨੧ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਤੇ ਰੂਪ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕੇਗਾ। ਐ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ।
- ੨੨ ਐ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਗਿਆਤਾ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨੁਖ ਦੇ ਧਾਰਨੇ ਵਾਲੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ। ਇਸ ਸਰਪ ਮੇਧ ਜੱਗ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਤਯਾਗ ਦੇਹ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇ ਦਿਓ ॥੯॥੧੭੭॥
- ੨੩ ਜੇ ਤੋਂ ਸਰਪ ਮੇਧ ਯੱਗ ਕਰਨਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੜ ਜਾਵਾਂਗਾ।

(ਅੰਗ ੫੧੫ ਦੀ ਬਾਕੀ)

੧੧ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੩੨—ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਸਤ੍ਰ ਆਹਵ ਮੈ ਕਥਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਰਿਸ ਕੈ ਅਤਿ ਧਾਯੋ ॥੧੩੫੭॥

੧੨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੩੮—ਬਾਨਨ ਸੰਗ ਸਮਾਰਿਕੈ ਸਤ੍ਰਨ, ਰਾਮ ਭਨੈ, ਅਸ ਸੋ ਪੁਨ ਮਾਰਜੋ ॥੧੪੧੨॥

੧੩ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੩੯—ਕੋਪ ਅਯੋਧਨ ਮੈ ਖੜਗੋਸ, ਕਹੈ ਕਥਿ ਰਾਮ, ਮਹਾ ਬਲ ਧਾਰਜੋ ॥੧੪੧੭॥

੧੪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੪੧—ਸੂਰ ਹਨੇ ਬਲ ਬੋਝ ਘਨੇ, ਕਥਿ ਰਾਮ ਭਨੈ ਚਿਤ ਮੈ ਜੁ ਚਹ ਹੈ ॥੧੪੩੦॥

੧੫ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੪੩—ਬੀਰ ਦੁਹੁ ਤਿਹ ਠਉਰ ਬਿਖੈ, ਕਥਿ ਰਾਮ ਭਨੈ ਅਤਿ ਜੁਧ ਮਚਾਯੋ ॥੧੪੪੯॥

੧੬ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੪੪—ਰਾਮ ਭਨੈ ਅਗਨਾ ਯੁਧ ਲੈ ਨਿਪ ਕਉ ਲਖਕੇ ਕਰਿ ਕੋਪ ਚਲਾਏ ॥੧੪੫੫॥

੧੭ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੪੭—ਯੋ ਕਹਿ ਕੈ ਬਤੀਆ ਜਮ ਕੋ ਕਬੀ ਰਾਮ ਕਹੈ ਪੁਨ ਜੁੱਧ ਕੀਯੋ ਹੈ ॥੧੪੮੮॥

੧੮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੪੯—ਰਾਮ ਭਨੈ ਅਤਿ..... ॥੧੪੩੦॥

੧੯ ॥ ਪੰਨਾ ੪੫੧—ਰਾਮ ਭਨੈ ਅਤਿ ਜੁੱਧ ਮਚਾਇਯੋ ॥੧੫੩੦॥

੧੯ ॥ ਪੰਨਾ ੪੫੪—ਜੋ ਚਤੁਰਾਨਨ ਕੇ ਚਿਤ ਮੈ ਕਥਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਵਹੈ ਨਿਪ ਕੀਨੋ ॥੧੫੬੦॥

੨੦ ॥ ਪੰਨਾ ੪੫੫—ਰਾਮ ਅਯੋਧਨ ਮੈ ਫਿਰ ਕੇ ਕਰੀ ਕਰ ਬੀਚ ਕਮਾਨ ਲਈ ਹੈ ॥੧੫੬੨॥

੨੧ ॥ ਪੰਨਾ ੪੭੧—ਧਾਇ ਪਰਿਯੋ ਰਿਸਿ ਸਿਉ ਰਨ ਮੈ ਅਰਿ ਭਾਜ ਗਏ ਜਸੁ ਰਾਮ ਉਚਾਰਿਯੋ ॥੧੭੦੭॥

੨੨ ॥ ਪੰਨਾ ੪੭੯—ਏਕ ਕਬੰਧ ਬਿਨਾ ਹਥਿਆਰਨ ਰਾਮ ਕਹੈ ਰਨ ਭੂਮ ਮੈ ਦਉਰੈ ॥੧੭੫॥

੨੩ ॥ ਪੰਨਾ ੪੭੯—ਇਕ ਕਾਲ ਕਮਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾਨਨ ਤੇ ਕਥਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਨ ਰਤੀਯੁ ਡਰੈ ॥੧੫੬॥

੨੪ ॥ ਪੰਨਾ ੪੭੯—ਏਕ ਤੁਰੰਗਨ ਭੁਜ ਬਾਨ ਲਗੈ ਅਤ ਰਾਮ ਮਹਾ ਛਬਿ ਪਾਵਤ ॥੧੮੧॥

੨੫ ॥ ਪੰਨਾ ੪੮੨—ਕਬਿਤ-ਦੇਖ ਦਿਸਾ ਤਿਨਕੀ ਬਡੋਈ ਬੀਰ ਸਤ੍ਰਨ ਕੇ ਰਾਮ ਬਨੈ ਐਸੀ ਭੀਤਿ ਚਿਤ ਮੈ ਰਿਸਾਤ ਹੈ ॥੧੭੯੮॥

੨੬ ॥ ਪੰਨਾ ੪੮੩—ਭਨੈ ਰਾਮ ਸੰਗਾਮ ਅਤਿ ਭੁਲ ਦਾਰਨ ਭਯੋ ਮਨ ਤਜਿ ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਅਭਗਾਰੈ ॥੧੮੦੮॥

੨੭ ॥ ਪੰਨਾ ੪੮੯—ਰੋਨਿਪੁ ਤੁ ਭਿਰ ਮੋ ਸੰਗ ਆਇਕੈ ਰਾਮ ਭਨੈ ਇਮ ਸਯਾਮ ਪੁਕਾਰਜੋ ॥੧੮੫੩॥

੨੮ ॥ ਪੰਨਾ ੪੯੨—ਪੁਨਿ ਚਾਰੋਈ ਬਾਨਨ ਸੋ ਰਾਮ ਚਾਰੋਈ ਰਾਮ ਭਨੈ ਹਨ ਦੀਨੋ ॥੧੮੭੨॥

੨੯ ॥ ਪੰਨਾ ੪੯੪—ਬਾਰਨੀ ਕੋਇ ਕਥਿ ਸਯਾਮ ਭਨੈ ਕਉ ਕੋ ਤੋ ਭ੍ਰਿਗ ਨਿੰਦ ਕਰਾਯੋ ॥ ਇਸੇ ਛੰਦ ਦੀ ਅਗਲੀ ਪੰਗਤੀ ਰਾਮ ਕਹੈ ਚਤੁਰਾਨਿਨ ਸੋ ਸੁ ਇਹੀ ਰਸ ਕਉ ਰਸ ਦੇਵਨ ਧਾਯੋ ॥੧੮੮॥

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਬੁਧੀ ਜੀਵੀ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਭੂਤ ਦਾ ਸਾਥਾ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ੨੮ ਵਾਰ ਇਕੋ ਪੁਰਕਰਣ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਦਿਖਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। “ਬੈਠ ਜਾਂਦੀ ਐ ਜਦੋਂ ਗਾਰ ਖੱਲੇ, ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਨਿੱਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿੱਦ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ, ਆਪ ਲਿਖਕੇ ਨਾ ਇਕ ਸਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਜੋ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਲੋਕ ਪਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਬਿਖਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਪਿਛੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਨੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਠਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।” (ਕਵੀ ਸ. ਨਰਿੰਜਨ ਸਿੰਘ)

੧ ਦਗਧ ਤੋ ਕੋ ਦਿਵੋ ਐਸ ਸ੍ਰਾਪੰ ॥ ੨ ਹਣਯੋ ਪੇਟ ਮੱਧੰ ਛੁਰੀ ਜਮਦਾੜੰ ॥
 ਲਗੇ ਪਾਪ ਤੋ ਕੋ ਸੁਨਹੁ ਰਾਜਗਾੜੰ ॥੧੦॥੧੭੮॥ ੩ ਸੁਨੇ ਬਿੱਪ ਬੋਲੰ ਉਠਯੋ
 ਆਪ ਰਾਜੰ ॥ ਤਜਯੋ ਸਰਪ ਮੇਧੰ ਪਿਤਾ ਬੈਰ ਕਾਜੰ ॥ ੪ ਬੁਲਯੋ ਬਖਾਸ ਪਾਸੰ
 ਕਰਯੋ ਮੰਤ੍ਰ ਚਾਰੰ ॥ ਮਹਾ ਬੇਦ ਬਿਆਕਰਣ ਬਿੱਦਿਆ ਬਿਚਾਰੰ ॥੧੧॥੧੭੯॥
 ੫ ਸੁਨੀ ਪੁਤ੍ਰਕਾ ਦੁਇ ਗ੍ਰਿਹੰ ਕਾਸਿ ਰਾਜੰ ॥ ਮਹਾ ਸੁੰਦਰੀ ਰੂਪ ਸੋਭਾ ਸਮਾਜੰ ॥
 ੬ ਜਿਣਉ ਜਾਇ ਤਾ ਕੋ ਹਣੋ ਦੁਸਟ ਪੁਸਟੰ ॥ ਕਰਯੋ ਪਿਆਨ ਤਾ ਨੇ ਲਦੇ
 ਭਾਰ ਉਸਟੰ ॥੧੨॥੧੮੦॥ ੭ ਚਲੀ ਸੈਨ ਸੂਕਰ ਪਰਾਚੀ ਦਿਸਾਨੰ ॥ ਚੜੇ ਬੀਰ
 ਧੀਰੰ ਹਠੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਨੰ ॥ ੮ ਦੁਰਯੋ ਜਾਇ ਦੁਰਗੰ ਸੁ ਬਾਰਾਣ ਸੀਸੰ ॥ ਘੇਰਯੋ
 ਜਾਇ ਫਉਜੰ ਭਜਿਓ ਏਕ ਈਸੰ ॥੧੩॥੧੮੧॥ ੯ ਮਚਯੋ ਜੁਧ ਸੁਧੰ ਬਹੇ ਸਸਤ੍ਰ
 ਘਾਤੰ ॥ ਗਿਰੇ ਅਧ ਵਧੰ ਸਨਧੰ ਬਿਪਾਤੰ ॥ ੧੦ ਗਿਰੇ ਹੀਰ ਚੀਰੰ ਸੁ ਬੀਰੰ
 ਰਜਾਣੰ ॥ ਕਟੇ ਅੱਧੁਅਧੰ ਛੁਟੇ ਰੁੱਦ੍ਰ ਧਯਾਨੰ ॥੧੪॥੧੮੨॥ ੧੧ ਗਿਰੇ ਖੇਤ੍ਰ
 ਖੱਤ੍ਰਾਣ ਖਤ੍ਰੀ ਖਤ੍ਰਾਣੰ ॥ ਬਜੀ ਭੇਰ ਭੁੰਕਾਰ ਦੁਕਿਆ ਨਿਸਾਣੰ ॥ ੧੨ ਕਰੇ ਪੈਜ
 ਵਾਰੰ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਸੁ ਬੀਰੰ ॥ ਫਿਰੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਤਣੰ ਤੱਛ ਤੀਰੰ ॥੧੫॥੧੮੩॥
 ੧੩ ਬਿਭੇਦੰਤ, ਵਰਮੰ ਪ੍ਰਫੇਦੇ ਤਨਾਨੰ ॥ ਕਰੇ ਮਰਦਨੰ ਅਰਦਨੰ ਮਰਦ ਮਾਨੰ ॥
 ੧੪ ਕਟੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ਛੁਟੇ ਚਉਰ ਚਾਰੰ ॥ ਗਿਰੇ ਬੀਰ ਧੀਰੰ ਛੁਟੇ ਸਸਤ੍ਰ
 ਧਾਰੰ ॥੧੬॥੧੮੪॥ ੧੫ ਜਿਣਯੋ ਕਾਸਕੀਸੰ ਹਣਯੋ ਸਰਬ ਸੈਨੰ ॥ ਬਰੀ ਪੁਤ੍ਰਕਾ
 ਤਾਹ ਕੰਪਯੋ ਤ੍ਰਿਨੈਨੰ ॥ ੧੬ ਭਇਓ ਮੇਲ ਗੇਲੰ ਮਿਲੇ ਰਾਜ ਰਾਜੰ ॥ ਭਈ ਮਿਤ੍ਰ
 ਚਾਰੰ ਸਰੇ ਸਰਬ ਕਾਜੰ ॥ ੧੭॥੧੮੫॥ ੧੭ ਮਿਲੀ ਰਾਜ ਦਾਜੰ ਸੁ ਦਾਸੀ ਅਨੂਪੰ ॥
 ਮਹਾ ਬਿੰਦ੍ਰਵੰਤੀ ਅਪਾਰੰ ਸਰੂਪੰ ॥ ੧੮ ਮਿਲੇ ਹੀਰ ਚੀਰੰ ਕਿਤੇ ਸਿਆਉ ਕਰਨੰ ॥
 ਮਿਲੇ ਮੱਤ ਦੰਤੀ ਕਿਤੇ ਸੇਤ ਬਰਨੰ ॥੧੯॥੧੮੬॥ ੧੯ ਕਰਯੋ ਬਖਾਹ ਰਾਜਾ
 ਭਇਓ ਸੁ ਪ੍ਰਸੰਨੰ ॥ ਭਲੀ ਭਾਤ ਪੋਖੇ ਦਿਜੰ ਸਰਬ ਅੰਨੰ ॥ ੨੦ ਕਰੇ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤੰ
 ਮਹਾ ਗਜ ਦਾਨੰ ॥ ਭਏ ਦੋਇ ਪੁਤ੍ਰੰ ਮਹਾਂ ਰੂਪ ਮਾਨੰ ॥੨੧॥੧੮੭॥ ੨੧ ਲਖੀ
 ਰੂਪਵੰਤੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾਸੀ ॥ ਮਨੋ ਚੀਰਕੈ ਚਾਰ ਚੰਦ੍ਰਾ ਨਿਕਾਸੀ ॥ ੨੨ ਲਹੈ ਚੰਚਲਾ
 ਚਾਰ ਬਿੱਦਿਆ ਲਤਾ ਸੀ ॥ ਕਿਧੋ ਕੰਜਕੀ ਮਾਂਝ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥੨੦॥੧੮੮॥
 ੨੩ ਕਿਧੋ ਫੂਲ ਮਾਲਾ ਲਖੈ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸੀ ॥ ਕਿਧੋ ਪਦਮਨੀ ਮੈ ਬਨੀ ਮਾਲਤੀ ਸੀ ॥
 ੨੪ ਕਿਧੋ ਪੁਹਪ ਧੰਨਿਆ ਫੁਲੀ ਰਾਇ ਬੋਲੰ ॥ ਤਜੈ ਅੰਗ ਤੇ ਬਾਸੁ ਚੰਪਾ ਫੁਲੇਲੰ ॥੨੧॥

(ਅੰਗ ਪ੧੩ ਦੀ ਝਾਕੀ)

ਅਰਥ ਭਾਵ-ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸੋਹਣੇ ਰੂਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਆਦਿ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੀਵੇ ਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਖਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਪਤੀ ਨੇ ਭੋਗ ਹੀ ਲਈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਸੁਹਾਗਣ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੀ ਸੰਦੇਹ ਹੈ ਹੁਣ ਤਾਂ ਨੀਕੀ (ਵਧੀਆ ਚੰਗੀ) ਖਟੋਲੀ (ਖਾਵ-ਮੰਜੀ) ਸੋਜ ਭਾਵ ਹੁਣੇ ਮੇਰੀ ਸੋਜ ਬਜੀ ਸੁਦਰ ਸਜ ਗਈ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਲੇਖ ਦਾ ਭਾਵ ਐਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਸੋਜ ਸੁਖ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦੂਜੀ ਆਪਣੀ ਸਖੀ (ਭੈਣ) ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਖਾਕੀ ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਖਾਕੀ ਨਹੀਂ ਨੂਰੀ ਹੈ। ਮਜ਼ਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹਕੀਕੀ ਹੈ ਜੋ ਹਕੀਕੀ ਪਰਮ ਲਈ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਤੇ ਗੋਪੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਨੂਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵਾਚਣਾ ਹੈ। ਜਿਹੀਜ਼ਾਨਾਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਗੋਪੀਆਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਮੁਗਧ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਖੌਡ ਖੌਡ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੋਭਾਵੰਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :-
 ਤਿਸ ਹੀ ਚਰੁ ਸੀਗਾਰ ਸਤੁ ਸਾਈ ਰੂਪ ਅਪਾਰਿ ਹੀ ॥ ਸਾਈ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕ ਜੋ ਭਾਣੀ ਕਰਤਾਰਿ ਹੀ ॥੪॥ ਅੰਗ ੪੦੦॥ ਮ: ੫ ॥

ਅੰ ਬਸੰਦੇਵ : ਬਸੰਦੇਵ (ਚੰਦ੍ਰਵੰਸੀ ਯਾਦਵ ਜੋ ਮਾਰਿਸ਼ਾ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ “ਦੇਵਾਮੀਵ” ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ੧ ਸਰੰਦੇਵ, ੨ ਸੁੰਦੇਵਾ, ੩ ਸੁਨਾਮਲੀ, ੪ ਸਾਂਤਿਦੇਵਾ, ੫ ਦੇਵਕੀ, ੬ ਦੇਵਰਿਕ, ੭ ਧਰਾ, ੮ ਪਰਵੀ, ੯ ਮਦਿਰਾ, ੧੦ ਭਦ੍ਰਾ, ੧੧ ਰਹਿਣੀ, ੧੨ ਵੈਸ਼ਾਖੀ। ਰੋਹਣੀ ਤੋਂ ਬਲ ਭਦਰ ਅਤੇ ਦੇਵਕੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇਹ ਜਨਮ ਲਿਆ ਪਰ ਮੰਤ੍ਰ ਵਜ ਕਰਕੇ ਰੋਹਣੀ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

੪ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਦੁਰਗਾ ਕਾਲੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਮਿਤ ਹਨ ਹੋਰ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਰਕੇ ਉਸਤਤਿ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ :-

- ੧ ਐਸਾ ਸਰਾਪ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਸਾੜ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਮੈਂ
- ੨ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਛੁਰਾ ਮਾਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਪਾਪ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੂੰ ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ ॥੧੦॥੧੭੮॥
- ੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਆਸਣ ਤੇ ਉਠਕੇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਰਪ ਮੇਧ ਯੱਗ ਕਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵੈਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਅਰੰਭਿਆ ਸੀ।
- ੪ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਤੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦਾ ਮਹਾਨ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਸੀ ॥੧੧॥੧੭੯॥
- ੫ ਜਗ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤ੍ਰੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।
- ੬ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਲੈ ਆਵਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਟਾਂਗੇ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਜੰਗੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਉੱਠ ਲੱਗ ਦਿੱਤੇ। ਕਾਂਸ਼ੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਾਲਾ ਮਾਰਿਆ ॥੧੨॥੧੮੦॥
- ੭ ਫੌਜ ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਸੂਕਦੀ ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਈ। ਬੜੇ ਹੱਠੀ ਤੇ ਡਟ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ।
- ੮ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇਹ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਜਾ ਛਪਿਆ। ਜਿਸ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਜਨਮੇਜੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਜਾ ਡਰਦਾ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਗਿਆ ॥੧੩॥੧੮੧॥
- ੯ ਯੁਧ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਚ ਗਿਆ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕਟਾ ਵੱਢੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਕਟਕ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਗਿਰੇ ਹਨ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੋ ਕੇ।
- ੧੦ ਕਈ ਹੀਰਿਆਂ ਜਿਹੇ ਜਵਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੀਰੇ ਸਜਦੇ ਸਨ ਬੜੇ ਬੰਕੇ ਬੀਰ ਭੁੱਲਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉੱਖੜ ਗਿਆ ॥੧੪॥੧੮੨॥
- ੧੧ ਖੇਤ ਵਿਚ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਜੰਗੀ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਜੇਤੂ ਸਨ। ਭੇਰੀਆਂ ਦਾ ਭੁੰ-ਭੁੰ ਤੇ ਧੌਸ ਤੇ ਦੂਹਰੇ ਡੱਗੇ ਵਜ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੧੨ ਪ੍ਰਤੱਗਿਆ ਕਰਕੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਬੀਰ ਲਲਕਾਰਦੇ ਸਨ। ਕਈ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜ ਕਟੇ ਹੋਏ ਤੜਪਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ

- ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਫਿੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ॥੧੫॥੧੮੩॥
- ੧੩ ਹਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਜਿਆਂ ਟੁਟਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਠਨ ਬਿੰਨੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਵੈਰੀ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਲੇ-ਦਲੇ ਹੋਏ ਰੁਲਦੇ ਸਨ।
- ੧੪ ਵਾਲਾਂ ਤੇ ਸੰਜਿਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਚੰਗ ਜਿਹੇ ਕੇਸ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਬਰਸ ਰਹੀ ਸੀ ॥੧੬॥੧੮੪॥
- ੧੫ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤ੍ਰੀਆਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਵਿਆਹ ਲਈਆਂ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕੰਬ ਗਿਆ।
- ੧੬ ਉਪਰੰਤ ਦੋਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਸੁਲਾ ਸਫਾਈ ਹੋ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਬਣ ਗਈ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਰ ਗਏ ॥੧੭॥੧੮੫॥
- ੧੭ ਜਿਹੜਾ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਦਾਜ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦਾਸੀ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੀ। ਜੋ ਮਹਾਨ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਸੀ।
- ੧੮ ਹੋਰ ਹੀਰੇ ਤੇ ਬਸਤ੍ਰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਕੰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਤੇ ਸਫੇਦ ਹਾਥੀ ਮਿਲੇ ਸਨ ॥੧੮॥੧੮੬॥
- ੧੯ ਰਾਜਾ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁੱਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਾ ਦਿੱਤਾ।
- ੨੦ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਨਾਲ ਰਜਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਹਾਥੀ ਦਾਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ॥੧੯॥੧੮੭॥
- ੨੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ ਦਾਸੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਉਸਦੀ ਜੋਤਿ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਹੈ।
- ੨੨ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਾਹ ਲਈ ਹੈ ਜਾਂ ਚਾਰੇ ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਜੈਸੀ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਕੰਵਲ ਫੁਲ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ? ॥੨੦॥੧੮੮॥
- ੨੩ ਜਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾਂ ਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਕੋਈ ਪਦਮਨੀ ਜਾਂ ਮਾਲਤੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਹੈ।
- ੨੪ ਜਾਂ ਇਹ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵਿਚੋਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬੇਲ ਖਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚੰਬੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਜਿਹੀ ਮਹਿਕ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨੧॥੧੮੯॥

ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਡਾਣਾ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿ ਪਰਿ ਲੀਣਾ ਆਪੇ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਕਿਨੇਹਾ। ਇਕਤੁ ਰੂਪਿ ਫਿਰਹਿ ਪਰਛੰਨਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ ॥੨॥ ਅੰਗ ਪੲ੬॥ ਮ: ੧॥ ਗੁਰਬਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਆਦਿ ਗੁਰਦੇਵਾਂ ਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਦਸਮ ਦੀ ਹੈ ਇਸਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਦ ਛਪੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੇਸਾ ਕਿ ਮਹਾਂ ਕਥਿ-ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਆਪ ਮਹਾਂ ਕਥਿ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੇ ਇਹ ਉਚ ਮਹਾਂ ਸਬਦਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਜੇਸਾ ਕਿ ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਜਸ ਉੱਚ ਮਹਾਂ—

ਸ ਇਕ ਵਾਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੇ ਲੈਣ ਲਈ ਗਊਆਂ ਤੇ ਗੁਆਲੇ (ਗਊਆ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੁਕਾ ਲਏ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਗਊਆਂ ਤੇ ਗੁਆ ਲਿਆ ਦੀ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਘਰੇ ਘਰੀ ਭੋਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਜਿਥੇ ਸੁਰਲੋਕ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕੋਂ ਹੋਏ ਸਨ ਉਥੋਂ ਕੱਢਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬਣੇ ਅਲੋਪ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਘਰੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤੇ ਸਨ, ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਮਨਦਾ ਭ੍ਰਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਉਧਾਰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਦਰਸਾਈ ਹੈ।

ਹ ਯਾਦ ਰਹੇ ਗੋਪੀਆਂ ਤੋਗੇ ਸਾਰੇ ਲੀਲਾਵਤ ਸਨ ਨਾ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਘਰਨੀ ਸੀ ਨਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਜੋ ਰਾਸ ਲੀਲਾ ਦੇ ਖੇਡਨ ਲਈ ਸਾਂਗ ਰਹੇ ਗਏ ਸਨ ਇਸ ਲੀਲਾ ਨੂੰ ਅਸਲੀਲ ਮਿਥਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ।

ਕ ਰਾਜਾ ਆਹੁਕ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ, ਪਤਨ ਰੇਖਾ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਯਾਦਵ ਕੁਲ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਧਰਮੀ ਤੇ ਨੀਤੀਵਾਨ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਉਗਰ ਸੈਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਗਰ ਸੈਨ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਦੇਵਕ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਪੁਤਰੀ ਦੇਵਕੀ ਸੀ ਪਰ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਤਾਏ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਹੀ ਪਾਲਿਆ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕੰਸ ਸੀ ਦੇਵਕੀ ਕੰਸ ਦੀ ਚਚੇਰੀ ਭੈਣ ਸੀ।

੧੮੯ ॥ 'ਕਿਧੋ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਪ੍ਰਿਥੀ ਲੋਕ ਡੋਲੈ ॥ ਕਿਧੋ ਜੱਛਨੀ ਕਿਨ੍ਹਨੀ ਸਿਉ
ਕਲੋਲੈ ॥ 'ਕਿਧੋ ਰੁਦ੍ਰ ਬੀਜੰ ਫਿਰੈ ਮੱਧਿ ਬਾਲੰ ॥ ਕਿਧੋ ਪਤ੍ਰ ਪਾਨੰ ਨਚੈ ਕਉਲ
ਨਾਲੰ ॥੨੨॥੧੯੦॥ 'ਕਿਧੋ ਰਾਗਮਾਲਾ ਰਚੀ ਰੰਗ ਰੂਪੰ ॥ ਕਿਧੋ ਇਸਤ੍ਰਿ ਰਾਜਾ
ਰਚੀ ਰੂਪ ਰੂਪੰ ॥ 'ਕਿਧੋ ਨਾਂਗ ਕੰਨਿਆ ਕਿਧੋ ਬਾਸਵੀ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਸੰਖਨੀ
ਚਿਤ੍ਰਨੀ ਪਦਮਨੀ ਹੈ ॥੨੩॥੧੯੧॥ 'ਲਸੈ ਚਿਤ੍ਰ ਰੂਪੰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਅਪਾਰੰ ॥ ਮਹਾ
ਰੂਪਵੰਤੀ ਮਹਾਂ ਜੋਬਨਾਰੰ ॥ 'ਮਹਾ ਗਿਆਨ ਵੰਤੀ ਸੁ ਬਿਗਿਆਨ ਕਰਮੰ ॥ ਪੜੈ
ਕੰਠਿ ਬਿੱਦਿਆ ਸੁ ਬਿੱਦਿਆਦਿ ਧਰਮੰ ॥੨੪॥੧੯੨॥ 'ਲਖੀ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆਨ
ਤੇ ਰੂਪਵੰਤੀ ॥ ਲਸੈ ਜੋਤ ਜੁਆਲਾ ਅਪਾਰੰ ਅਨੰਤੀ ॥ 'ਲਖਯੋ ਤਾਹਿ ਜਨਮੇਜਏ
ਆਪ ਰਾਜੰ ॥ ਕਰੇ ਪਰਮ ਭੋਗੰ ਦੀਏ ਸਰਬ ਸਾਜੰ ॥੨੫॥੧੯੩॥ 'ਬਢਿਓ ਨੇਹੁ
ਤਾਂ ਸੋ ਤਜੀ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆ ॥ ਹੁਤੀ ਸਿਸਟ ਕੀ ਦਿਸਟ ਮਹਿ ਪੁਸਟ ਪੰਨਿਆ ॥
'ਭਇਓ ਏਕ ਪੁਤ੍ਰੰ ਮਹਾਂ ਸਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ॥ ਦਸੰ ਚਾਰ ਚਉਦਾਹ ਬਿੱਦਿਆ
ਬਿਚਾਰੀ ॥੨੬॥੧੯੪॥ 'ਧਰਿਓ ਅਸਮੇਧੰ ਪ੍ਰਿਥਮ ਪੁਤ੍ਰ ਨਾਮੰ ॥ ਭਇਓ ਅਸਮੇਧਾਨ
ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਧਾਨੰ ॥ 'ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਰਾਖਯੋ ਰਜੀ ਪੁਤ੍ਰ ਸੂਰੰ ॥ ਮਹਾਂ ਜੰਗ ਜੋਧਾ ਮਹਾਂ
ਜਸ ਪੂਰੰ ॥੨੭॥੧੯੫॥ 'ਭਇਓ ਤਨ ਦੁਰਸਤੰ ਬਲਿਸਟੰ ਮਹਾਨੰ ॥ ਮਹਾਂ ਜੰਗ
ਜੋਧਾ ਸੁ ਸਸਤ੍ਰੰ ਪ੍ਰਧਾਨੰ ॥ 'ਹਣੈ ਦੁਸਟ ਪੁਸਟੰ ਮਹਾ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ ॥ ਬਡੇ ਸਤ੍ਰ
ਜੀਤੇ ਜਿਵੇ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥੨੮॥੧੯੬॥ 'ਚੜਿਓ ਏਕ ਦਿਵਸ ਅਖੇਟੰ ਨਰੇਸੰ ॥
ਲਖੇ ਮ੍ਰਿਗ ਧਾਯੋ ਗਯੋ ਅਉਰ ਦੇਸੰ ॥ 'ਸ੍ਰਮਿਓ ਪਰਮ ਬਾਟੰ ਤਕਿਯੋ ਏਕ ਤਾਲੰ ॥
ਤਹਾ ਦਉਰ ਕੈ ਪੀਨ ਪਾਨੰ ਉਤਾਲੰ ॥੨੯॥੧੯੭॥ 'ਕਰਿਓ ਰਾਜ ਸੈਨੰ ਕਢਿਓ
ਬਾਰ ਬਾਜੰ ॥ ਤਕੀ ਬਾਜਨੀ ਰੂਪ ਸਾਜੰ ਸਮਾਜੰ ॥ 'ਲਗਯੋ ਆਨ ਤਾਂ ਕੋ ਰਹਯੋ
ਤਾਹਿ ਗਰਭੰ ॥ ਭਇਯੋ ਸਿਖਾਮ ਕਰਣੰ ਸੁ ਬਾਜੀ ਅਦਰਬੰ ॥੩੦॥੧੯੮॥ 'ਕਰਯੋ
ਬਾਜ ਮੇਧੰ ਬਡੋ ਜੰਗ ਰਾਜਾ ॥ ਜਿਣੇ ਸਰਬ ਰੂਪੰ ਸਰੇ ਸਰਬ ਕਾਜਾ ॥ 'ਗਡਯੋ
ਜੰਗ ਬੰਡੰ ਕਰਯੋ ਹੋਮ ਕੁੰਡੰ ॥ ਭਲੀ ਭਾਤ ਪੋਖੇ ਬਲੀ ਬਿਪ੍ਰ ਝੁੰਡੰ ॥੩੧॥੧੯੯॥
'ਦਏ ਕੋਟ ਦਾਨੰ ਪਕੇ ਪਰਮ ਪਾਕੰ ॥ ਕਲੂ ਮੱਧਿ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਧਰਮ ਸਾਕੰ ॥
'ਲਗੀ ਦੇਖਨੇ ਆਪ ਜਿਉ ਰਾਜ ਬਾਲਾ ॥ ਮਹਾ ਰੂਪਵੰਤੀ ਮਹਾਂ ਜੁਆਲ ਆਲਾ ॥
੩੨॥੨੦੦॥ 'ਉਡਯੋ ਪਉਨ ਕੇ ਬੇਗ ਸਿਯੋ ਅਗ੍ਰ ਪਤ੍ਰੰ ॥ ਹਸੇ ਦੇਖ ਨਗਨੰ ਤ੍ਰੀਯੰ

ਓ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਵੀਜ (ਪਾਰਾ)

ਅ ਕੁਦਰਤਿ ਰਾਣੀ ਭਾਵੈ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਕਹਿ ਲਵੈ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਬਡੇ ਹੈਰਾਨ ਕੁੰਨ ਤੇ ਅਰੰਭਾ ਹਨ ਹਰ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ। ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਇਕੋਰਾਂ ਪੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜੁਆ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਰਜ ਦਿੱਤਾ। ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਨ ਜੋ ਕਾਰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰੋਕੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਫੇਰ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਮੇਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਖੂਹ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਪਾਸੇ ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂਗਾ? ਜਿਸ ਤੋਂ, ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲੀ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਬਨਾਉਣ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਹ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣੀ ਦੇ ਕੋਤਕ ਦੱਸਕੇ ਰੋਕਿਆ ਪਰ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜੋ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਨੇ ਮਤ ਦਿਤੀ ਸੀ ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਕੀਤਾ ਕਰਮ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾਲਿਆ ਤੇ ਮੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੋ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਦੇ ਬਰਜ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ੧੮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਰ ਹੀ ਦਿਤੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਭੋਗਣਾ ਪਿਆ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ : ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਦੇ ਮਤੀ ਬਰਜਿ ਬਿਆਸਿ ਪਕੁਇਆ। ਤਿਨਿ ਕਹਿ ਜਗ ਅਠਾਰਹ ਘਾਏ ਕਿਰਤੁ ਨਾ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ। ਅੰਗ ੧੩੪੪ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਬਿਆਸ ਜੀ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਰਾਜਾ ਗੋਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਬਿਆਸ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਣੀਆਂ ਭੁਲਾਕੇ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਬਣਾਉਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਇਕੋ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਪਾਪਗੁਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਬਚਨ ਹੈ : ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਖੁਇ ਗਿਆ। ਏਕੀ ਕਾਰਣ ਪਾਪੀ ਭਇਆ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜ ਪੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪਾਠਕ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨਾ ਛੋਟੇ ਤੇ ਉਨਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅਉਗੁਣ ਕੀਤਾ ਜੋ ਰੂਪ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਗੋਲੀ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਬਣਾਇਆ, ਦੂਜੀ ਉਸ ਦੀ ਸਾਖ ਛੁੱਟੀ ਜੋ ਬੇਦੋਸੀ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਣੇ ਨਾਲ ਕਿਤਨੇ ਬੰਦੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ : ਲੇਖ ਨ ਮਿਟਈ ਪੁਰਬਿ ਕਮਾਇਆ ਕੀ ਜਾਣਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਣੀ ਅਚਾਰਿ ਨਹੀਂ ਰੰਗਿ ਗਤੀ ਅਵਗੁਣ ਬਹਿ ਬਹਿ ਰੋਸੀ ॥ ਅੰਗ : ੬੮੯ ॥ ਮ: ੧ ॥

- ੧ ਕਿਤੇ ਇਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਤਰੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੇ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ ? ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਜੰਛਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਂ ਦੇਵ ਗੱਵਈਆਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਥੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਾਣ ਰਹੀ ਹੈ ?
- ੨ ਕਿਤੇ ਇਹ ਪਾਰਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਕਿਤੇ ਪਾਨ ਦਾ ਪੁਤਰ ਕਉਲ ਫੁਲ ਦੀ ਡੋਡੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ॥੨੨॥੧੯੦॥
- ੩ ਕਿਤੇ ਇਹ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੇ ਇਹ ਰੰਗ ਰੂਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਰ ਲਿਆ ? ਕਿਤੇ ਭੂਪਾਂ ਦੇ ਭੂਪ ਧਰਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ?
- ੪ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦੀ ਕੰਨਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ? ਜਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਸੰਧਨੀ ਚਿਤਰਨੀ, ਪਦਮਨੀ ਹੀ ਹੈ ॥੨੩॥੧੯੧॥
- ੫ ਜਾਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਆਪਾਰ ਹੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਰੂਪ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਪਾਲਸ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਹੈ । ਮਹਾਨ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਮਹਾਨ ਜੋਬਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ।
- ੬ ਜੋ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ । ਜਿਸਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਕੰਠ (ਯਾਦ ਹੈ) ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ॥੨੪॥੧੯੨॥
- ੭ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਰੂਪਵੰਤੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਜਿੱਤ ਅੱਗ ਨਾਲੋਂ ਭੀ ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਅਪਾਰ ਹੈ ।
- ੮ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਦੇ ਇਹ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਮ-ਬਿਸਤਰ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ-ਸਮਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹੱਈਆ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੨੫॥੧੯੩॥
- ੯ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਸ ਨਾਲ ਵਧ ਗਿਆ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਕਿਥੇ ਉਹ ਸਰਿਸਟ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਦਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੰਨਤਾ ਯੋਗ ਰਾਣੀ ਬਣ ਗਈ ।
- ੧੦ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਜੋ ਮਹਾਨ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਯੋਧਾ ਸੀ ਤੇ ਚੰਦਾਂ ਵਿਧਿਆਂ ਪੜ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਸੀ ॥੨੬॥੧੯੪॥
- ੧੧ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ (ਅਸਮੇਧ) ਰਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ (ਅਸਮੇਧਾਨ) ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੧੨ ਉਸ ਰਜੀ (ਦਾਸੀ) ਦੇ ਤੀਜੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਬੜਾ ਸੂਰਮਾ ਸੀ । ਜੋ ਜੰਗ ਦਾ ਮਹਾਨ ਯੋਧਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਸ ਪੁਰ ਸੀ ॥੨੭॥੧੯੫॥
- ੧੩ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸਡੌਲ ਤੇ ਅਰੋਗ ਸੀ ਬਲ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਸੀ । ਯੁੱਧ ਦਾ ਮਹਾਨ ਜੇਤੂ ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਆਗੂ ।
- ੧੪ ਜੋ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਦੁਸ਼ਟ ਮਹਾਂ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਵਣ ਦੇ ਵੇਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਜਿੱਤੇ ਸਨ ॥੨੮॥੧੯੬॥
- ੧੫ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਣ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਕ ਹਿਰਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਘੋੜਾ ਲਗਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ।
- ੧੬ ਬਹੁਤ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਬੱਝ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਲਾਬ ਵੇਖਿਆ । ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਦੌੜ ਕੇ ॥੨੯॥੧੯੭॥
- ੧੭ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਆਇਆ ਘੋੜੀ ਕਿਸੇ ਰੁਖ ਨਾਲੀ ਬੰਨੀ ਤੇ ਆਪ ਪੈ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਰਿਆਈ ਘੋੜਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਉਸ ਘੋੜੇ ਨੇ ਬਾਹਰ ਖੜੀ ਬਾਜਨੀ (ਘੋੜੀ) ਵੇਖੀ ਜੋ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ।
- ੧੮ ਉਹ ਘੋੜਾ ਆ ਕੇ ਉਸ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਘੋੜੀ ਨੂੰ ਗਰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਗਰਭ ਤੋਂ ਉਸ ਘੋੜੀ ਦੇ ਕਾਲੇ-ਕੰਨਾਂ ਵਾਲਾ (ਸਿਆਮਕਨ) ਵਛੇਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਬੜਾ ਬੇ ਕੀਮਤੀ ਸੀ ॥੩੦॥੧੯੮॥
- ੧੯ ਉਸ ਸਿਆਮ ਕਰਨ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਾਜ ਮੋਧ ਜੱਗ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਜੱਗ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਤੇਰੇ ਗਏ ।
- ੨੦ ਉਥੇ ਇਕ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਬਣਾਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਜੰਗ ਬੰਢ ਗਭ ਦਿੱਤਾ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਾ ਦਿੱਤੇ ॥੩੧॥੧੯੯॥
- ੨੧ ਵਧੀਆ ਪਕਵਾਨ ਪਾਏ ਗਏ ਤੇ ਕੁੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾਨ ਕੀਤੇ । ਜੋ ਕਲਿਯੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਸੀ ਧਰਮ ਦਾ ।
- ੨੨ ਜਦੋਂ ਰਾਣੀ ਆਪ ਉਥੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਆਈ ਜੋ ਜੇਹੜੀ ਬਹੁਤ ਰੂਪਵੰਤੀ ਸੀ ਤੇ ਬੜੇ ਤੇਜ਼ ਵਾਲੀ ਸੀ (ਆਹਲਾ) ਸੀ ॥੩੨॥੨੦੦॥
- ੨੩ ਉਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਹਵਾ ਦੇ ਝੋਲੇ ਨਾਲ ਕਪੜਾ ਉਡ ਗਿਆ । ਉਸ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨੰਗੀ ਹੋਣ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੱਸ ਪਏ ।

(ਅੰਗ ੫੧੧ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਕਮਲਾਪਤਿ ਕਵਲਾ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾ ॥ ਅੰਗ ੬੯੧॥ ਕਬੀਰ ਜੀ- ਕਮਲ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਮਲਾ (ਲੱਛਮੀ) ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਪਰ ਕਵਲਾ ਪਤੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਮਲਾਪਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਕਮਲਾਪਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਕਵਲਾਪਤਿ ਅਸਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ । ਇਹ ਤਾਂ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

ਉ ਜਗੁ ਕਉਆ ਮੁਖਿ ਬੁੱਝ ਗਿਆਨੁ ॥ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਭੂਠੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਅੰਗ ੮੩੨॥ ਮ: ੩॥

ਅ ਆਪਿ ਨ ਬੂਝੇ ਲੋਕੁ ਬੁਝਾਵੈ ॥ ਮਨ ਕਾ ਅੰਧੁ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵੈ ॥ ਦਰੁ ਘਰ ਮਹਲੁ ਨਾਉਰੁ ਕੈਸੇ ਪਾਵੈ ॥੩॥ ਉਹੀ ॥ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਵੀਰ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘਿਟਾ ਕਰਕੇ ਮਨੋਂ ਕਲਪਿਤ ਦੱਸ ਕੇ ਚੌਕੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ ਵੇਖਣ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਮਛ ਰੂਪ ਅਵਤਾਰੁ ਧਰਿ ਪੁਰਖਾਰਤੁ ਕਰਿ ਵੈਦ ਉਧਾਰੇ ॥

ਕਛ ਰੂਪ ਹੁਇ ਅਵਤਾਰੁ ਸਾਗਰੁ ਮਥਿ ਰਤਨ ਪਸਾਰੇ ॥

ਤੀਜਾ ਕਰਿ ਬਰਾਹ ਰੂਪ ਧਰਤਿ ਉਧਾਰੀ ਦੇਤ ਸੰਘਾਰੇ ॥

ਚਉਥਾ ਕਰਿ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪੁ ਅਸੁਰੁ ਮਾਰਿ ਪੁਹਿਲਾਦ ਉਥਾਰੇ ॥

ਇਕ ਸੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚਿ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਲਏ ਅਹੰਕਾਰੇ ॥

ਕਰਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਕਰਿਤਿ ਜਿਨਿ ਲੂਅ ਲੂਅ ਅੰਦਰਿ ਸੰਜਾਰੇ ॥

ਲਖ ਕਰੋਤਿ ਇਵੇਹਿਆ ਓਅੰਕਾਰ ਅਕਾਰ ਸਵਾਰੇ ॥

ਚਰਣ ਕਮਲ ਗੁਰ ਅਗਮ ਅਪਾਰੇ ॥੧੦॥੨੩॥

ਇਹ ਹੈ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅਗਾਂਹ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਫੇਲ-ਫੇਲ ਕੇ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ ਦਸਮ ਸਰੂਪ ਦੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਪੁਰਸਾਰਥ ਨਾਲ ਮੱਛ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਉਦਾਰ ਕੀਤਾ । ਫੇਰ ਕੱਛ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿਖਕਿਆ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਚੰਦਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕੀਤਾ । ਤੀਜਾ ਸ਼ੁਕਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਾਹੀਂ ਧਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੋਤ ਮਾਰੇ । ਇਸ ਇਕੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਾਵ—(ਬਲ ਪ੍ਰਤਾਪ) ਨਾਲ ਲੀਤੇ ॥ ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੁੜੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਇਕ-ਇਕ ਰੋਮ ਵਿਖੇ ਸੰਜਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਰੂਪ ਅਪਾਰ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪੁਸ਼ਿੱਧ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਮੁਜਬ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਪਰ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅਰ ਅਣਗਿਣਤ ਅੰਸੇ ਸਰੂਪ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਅੰਗਿ ਕੋਈ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸਤੂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੁਰਲੱਭ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸੁਰ ਵੇਕੋ ਜਾਣਾ ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਕੜੀ । ਫੇਰ ਅਵਤਾਰ ਨਿਸ਼ਫਲ ਕਿ ਕਾਦਰ ਦੀ ਭੁਦਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਮਾਜ

ਬਿਪ੍ਰ ਛੱਡੁ ॥ ^੧ਭਇਓ ਕੋਪ ਰਾਜਾ ਗਹੇ ਬਿਪ੍ਰ ਸਰਬੰ ॥ ਦਹੇ ਖੀਰ ਖੰਡੰ ਬਡੇ
ਪਰਮ ਗਰਬੰ ॥੩੩॥੨੦੧॥ ^੨ਪ੍ਰਿਥਮ ਬਾਂਧਿਕੈ ਸਰਬ ਮੂੰਡੇ ਮੁੰਡਾਏ ॥ ਪੁਨਰ ਏਡੂਆ
ਸੀਸ ਤਾਂ ਕੇ ਟਿਕਾਏ ॥ ^੩ਪੁਨਰ ਤਪਤ ਕੈ ਖੀਰ ਕੇ ਮੱਧਿ ਡਾਰਿਓ ॥ ਇਮੰ
ਸਰਬ ਬਿਪ੍ਰਾਨ ਕਉ ਜਾਰਿ ਮਾਰਿਯੋ ॥੩੪॥੨੦੨॥ ਕਿਤੇ ਬਾਂਧਿਕੈ ਬਿਪ੍ਰ ਬਾਚੇ
ਦਿਵਾਰੰ ॥ ਕਿਤੇ ਬਾਂਧ ਫਾਸੀ ਦੀਏ ਬਿਪ੍ਰ ਭਾਰੰ ॥ ਕਿਤੇ ਬਾਰਿ ਬੋਰੇ ਕਿਤੇ ਅਗਨਿ
ਜਾਰੇ ॥ ਕਿਤੇ ਅੱਧਿ ਚੀਰੇ ਕਿਤੇ ਬਾਂਧ ਫਾਰੇ ॥੩੫॥੨੦੩॥ ^੪ਲਗਿਯੋ ਦੋਖ ਭੂਪੰ
ਬਢਿਯੋ ਕੁਸਟ ਦੇਹੀ ॥ ਸਭੇ ਬਿਪ੍ਰ ਬੋਲੇ ਕਰਿਯੋ ਰਾਜ ਨੇਹੀ ॥ ^੫ਕਹੋ ਕਉਨ
ਸੋ ਬੈਠਿ ਕੀਜੈ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਦਹੇ ਦੇਹ ਦੋਖੰ ਮਿਟੈ ਪਾਪ ਭਾਰੰ ॥੩੬॥੨੦੪॥ ^੬ਬੋਲੇ
ਰਾਜ ਦੁਆਰੰ ਸਬੈ ਬਿਪ੍ਰ ਆਏ ॥ ਬਡੇ ਬਿਆਸ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ ਕੈ ਬੁਲਾਏ ॥
^੭ਦੇਖੈ ਲਾਗ ਸਾਸਤ੍ਰੰ ਬੋਲੇ ਬਿਪ੍ਰ ਸਰਬੰ ॥ ਕਰਯੋ ਬਿਪ੍ਰ ਮੇਧੰ ਬਢਿਓ ਭੂਪ
ਗਰਬੰ ॥੩੭॥੨੦੫॥ ^੮ਸੁਨਹੁ ਰਾਜ ਸਰਦੂਲ ਬਿਦਿਆ ਨਿਧਾਨੰ ॥ ਕਰਯੋ ਬਿਪ੍ਰ
ਮੇਧੰ ਸੁ ਜੱਗੰ ਪ੍ਰਮਾਨੰ ॥ ^੯ਭਇਓ ਅਕਸ ਮੰਤ੍ਰੰ ਕਹਿਓ ਨਾਹਿ ਕਉਨੈ ॥ ਕਰੀ
ਜਉ ਨ ਹੋਤੀ ਭਈ ਬਾਤ ਤਉਨੈ ॥੩੮॥੨੦੬॥ ^{੧੦}ਸੁਨਹੁ ਬਿਆਸ ਤੇ ਪਰਬ
ਅਸਟੰ ਦਸਾਨੰ ॥ ਦਹੈ ਦੇਹ ਤੇ ਕੁਸਟ ਸਰਬੰ ਨ੍ਰਿਪਾਨੰ ॥ ^{੧੧}ਬੋਲੈ ਬਿਪ੍ਰ ਬਿਆਸੰ
ਸੁਨੈ ਲਾਗ ਪਰਬੰ ॥ ਪਰਯੋ ਭੂਪ ਪਾਇਨ ਤਜੇ ਸਰਬ ਗਰਬੰ ॥੩੯॥੨੦੭॥ ^{੧੨}ਸੁਨਹੁ
ਰਾਜ ਸਰਦੂਲ ਬਿਦਿਆ ਨਿਧਾਨੰ ॥ ਹੁਓ ਭਰਬ ਕੇ ਬੰਸ ਮੈ ਰੱਖੁ ਰਾਨੰ ॥ ^{੧੩}ਭਇਓ
ਤਉਨ ਕੇ ਬੰਸ ਮੈ ਰਾਮ ਰਾਜਾ ॥ ਦੀਜੈ ਛਤ੍ਰ ਦਾਨੰ ਨਿਧਾਨੰ ਬਿਰਾਜਾ ॥੪੦॥੨੦੮॥
^{੧੪}ਭਇਓ ਤਉਨ ਕੀ ਜੱਦ ਮੈ ਜੱਦੁ ਰਾਜੰ ॥ ਦਸੰ ਚਾਰ ਚੌਦਹ ਸੁ ਬਿੱਦਿਆ
ਸਮਾਜੰ ॥ ^{੧੫}ਭਇਓ ਤਉਨ ਕੇ ਬੰਸ ਮੈ ਸੰਤਨੇਅੰ ॥ ਭਏ ਤਾਹਿਕੇ ਕਉਰਓ
ਪਾਂਡਵੇਅੰ ॥੪੧॥੨੦੯॥ ^{੧੬}ਭਏ ਤਉਨ ਕੇ ਬੰਸ ਮੈ ਧ੍ਰਿਤਰਾਸਟਰੰ ॥ ਮਹਾ ਜੁੱਧ
ਜੋਧਾ ਪ੍ਰਬੋਧਾ ਮਹਾਂ ਸਤ੍ਰੰ ॥ ^{੧੭}ਭਏ ਤਉਨ ਕੇ ਕਉਰਵੰ ਕੂਰ ਕਰਮੰ ॥ ਕੀਓ
ਛਤ੍ਰਣੰ ਜੈਣ ਕੁਲਛੈਣ ਕਰਮੰ ॥੪੨॥੨੧੦॥ ^{੧੮}ਕੀਓ ਭੀਖਮੇ ਅੱਗੂ ਸੈਨਾ ਸਮਾਜੰ ॥
ਭਇਓ ਕ੍ਰੂਪ ਜੁੱਧੰ ਸਮੁਹ ਪੰਡਰਾਜੰ ॥ ^{੧੯}ਤਹਾਂ ਗਰਜਿਯੋ ਅਰਜਨੰ ਪਰਮ ਬੀਰੰ ॥
ਧਨੁਰ ਬੇਦ ਗਿਆਤਾ ਤਜੇ ਪਰਮ ਤੀਰੰ ॥੪੩॥੨੧੧॥ ^{੨੦}ਤਜੀ ਬੀਰ ਬਾਨਾਵਰੀ
ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ਹਣਿਓ ਭੀਖਮੰ ਸਭੇ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤੰ ॥ ^{੨੧}ਦਈ ਬਾਣ ਸਿੱਜਾਰੇ
ਭੀਖਮੈਣੰ ॥ ਜਖੰ ਪੱਤ੍ਰ ਪਾਇਓ ਸੁਖੰ ਪਾਂਡਵੇਣੰ ॥੪੪॥੨੧੨॥ ^{੨੨}ਭਏ ਦ੍ਰੋਣ

^੧ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਸੇ ਹੋਏ ਰਾਹ ਦੇ ਬਦਲਨ ਲਈ ਜਾਬਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਮੋਟਣ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਲਈ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਹਾਰਨਾ ਹੈ।

- ਤੇ ਜੋ ਉਥੇ ਖੜੇ ਸਨ ਛੱਡੀ ।
- ੧ ਜਿਸ ਤੇ ਰਾਜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਕੜ ਲਏ । ਤੱਤੀ ਖੀਰ ਪਾਕੇ ਸਾੜ ਦਿਤੇ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ॥੩੩॥੨੦੧॥
- ੨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨਕੇ ਸਿਰ ਮੁਨਾਂ ਦਿੱਤੇ । ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਇੰਨ੍ਹੇ ਰੱਖ ਦਿਤੇ ।
- ੩ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਇਨ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੱਤੀ ਕਰਕੇ ਖੀਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੩੪॥੨੦੨॥
- ੪ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੰਨਕੇ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬ ਦਿੱਤੇ । ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਫਾਂਸੀ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੫ ਕਈ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੋਬ ਦਿਤੇ ਕਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਦਿਤੇ । ਕਈ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਚੀਰ ਦਿੱਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਢਿਡ ਪਾੜ ਦਿਤੇ ॥੩੫॥੨੦੩॥
- ੬ ਇਸ ਪਾਪ ਕ੍ਰਮ ਦਾ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸਾਰੀ ਦੇਹੀ ਤੇ ਕੋਹੜ ਛੁਟ ਪਿਆ । ਫਿਰ ਹੋਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੁਲਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ
- ੭ ਕਿ ਦਸੋ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਮੈਥੋਂ ਕੀ ਪਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਉਹ ਉਪਾਅ ਦਸੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਦੇਹ ਦਾ ਦੁੱਖ ਮਿਟ ਜਾਵੇ ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਭਾਰੀ ਪਾਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ॥੩੬॥੨੦੪॥
- ੮ ਜਿਹੜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆਏ ਸਨ ਰਾਜੇ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ । ਜਿਹੜੇ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਦਿ ਬੁਲਾਏ ਸਨ ।
- ੯ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਹੰਕਾਰ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੇਧ ਜਗ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੩੭॥੨੦੫॥
- ੧੦ ਕਿ ਐ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸ਼ੇਰ ਰਾਜੇ ! ਤੁਸੀਂ ਨ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਹੋਣ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਹੀ ਆਹੁਤੀ ਜੱਗ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ !
- ੧੧ ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਅਚਾਨਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਤ ਹੋਣੀ ਨੇ ਕਰਾਈ ॥੩੮॥੨੦੬॥
- ੧੨ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਕੋਲੋਂ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਯੁੱਧ ਦੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪਰਬਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣੋ । ਤੁਹਾਡੀ ਦੇਹ ਤੇ ਐ ਰਾਜਾ ਸਾਰਾ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।
- ੧੩ ਵੇਦ ਬਿਆਸ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹਿਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰਬ ਸੁਣੋ । ਰਾਜਾ ਉਹਨਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ॥੩੯॥੨੦੭॥
- ੧੪ ਵੇਦ ਬਿਆਸ ਜੀ ਕਥਾ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਕਿ ਐ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੇਰ ਰਾਜੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਚਾਨਣ ! ਰਾਜਾ ਭਰਥ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿਚ ਰਾਜ ਰਘੂ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਵੰਸ ਵਿਚ
- ੧੫ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਛੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਰਮ ਕੋਲੋਂ ਛੁੜ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ॥੪੦॥੨੦੮॥
- ੧੬ ਉਸ ਦੀ ਕੁਲ ਚਿ ਜਦ ਰਾਜਾ ਜਾਦਵ ਰਾਏ ਹੋਇਆ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਾਦਵ ਕੁਲ ਚਲੀ ਜੋ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ ।
- ੧੭ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਚ ਸੰਤਨੇਯ (ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ) ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ । ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਉਰਉ ਤੇ ਪਾਂਡਉ ਹੋਏ ॥੪੧॥੨੦੯॥
- ੧੮ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਚ ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਹੋਇਆ । ਜੋ ਬੜਾ ਯੁੱਧ ਦਾ ਜੋਧਾ ਸੀ ਤੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਵਾ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ।
- ੧੯ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਚਿ ਕਉਰੋਂ ਹੋਏ ਜੋ ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਜਿਸ ਨੇ ਛੱਡੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਕੁਲ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀ ਛੋਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ॥੪੨॥੨੧੦॥
- ੨੦ ਕੈਰਵਾਂ ਨੇ ਭੀਖਮ ਪਿਤਾਮਾ ਨੂੰ ਸੈਨਾ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਾਪ ਦਿੱਤਾ । ਜੋ ਬੜੇ ਲੋਧ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸਾਰੇ ਪੰਡ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ।
- ੨੧ ਉਥੇ ਅਰਜਨ ਮਹਾਨ ਨੇ ਗਰਜ ਮਾਰੀ । ਜੋ ਧਨੁਰ ਬੇਦ ਦਾ ਜਾਣੂ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤੇ ਤੀਰ ਛਡੇ ॥੪੩॥੨੧੧॥
- ੨੨ ਵੀਰ ਅਰਜਨ ਨੇ ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤਦ ਖੇਤ ਨੂੰ ਵਰ ਲਿਆ ਭਾਵ (ਮਾਰ ਲਿਆ) ਭੀਖਮ ਪਿਤਾਮਾ ਨੂੰ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੩ ਭੀਖਮ ਪਿਤਾਮਾ ਨੂੰ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਉਸ ਉਪਰ ਲੇਟ ਗਿਆ । ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ॥੪੪॥੨੧੨॥
- ੨੪ ਦੁੱਟਾ ਚਾਰਜ ਸੈਨਾਪਤੀ ਹੋ ਗਏ ।

ਸੈਨਾਪਤੀ ਸੈਨ ਪਾਲੰ ॥ ^੧ਭਇਓ ਘੋਰ ਜੁਧੰ ਤਹਾਂ ਤਉਨ ਕਾਲੰ ॥ ਹਣਿਓ
 ਧ੍ਰਿਸਟ ਦੋਨੰ ਤਜੇ ਦੋਣ ਪ੍ਰਾਣੰ ॥ ਕਰਿਓ ਜੁਧ ਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕੰ ਪਿਆਣੰ ॥੪੫॥੨੧੩॥
^੨ਭਏ ਕਰਣ ਸੈਨਾਪਤੀ ਛਤ੍ਰਪਾਲੰ ॥ ਮਚਯੋ ਜੁਧ ਕ੍ਰੁਪੰ ਮਹਾਂ ਬਿਕਰਾਲੰ ॥
^੩ਹਣਿਓ ਤਾਹਿ ਪੰਥੰ ਸਦੰ ਸੀਸੁ ਕੱਪਿਓ ॥ ਗਿਰਿਓ ਤਉਣ ਜੁਧਿਸਟਰੰ ਰਾਜੁ
 ਥੱਪਿਓ ॥੪੬॥੨੧੪॥ ^੪ਭਏ ਸੈਣ ਪਾਲੰ ਬਲੀ ਸੂਲ ਸੱਲਿਅੰ ॥ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ
 ਕੁੱਟਿਓ ਬਲੀ ਪੰਡ ਦਲਜੰ ॥ ^੫ਪੁਨਰ ਹਸਤ ਜੁਧਿਸਟਰੰ ਸਕਤ ਬੇਦੰ ॥ ਗਿਰਿਯੋ
 ਜੁਧ ਭੂਪੰ ਬਲੀ ਭੂਪ ਬੇਦੰ ॥੪੭॥੨੧੫॥ ^੬ਚਉਪਈ ॥ ਸਲ ਰਾਜਾ ਜਉਨੈ ਦਿਨ
 ਜੁਝਾ ॥ ਕਉਰਉ ਹਾਰ ਤਵਨ ਤੇ ਸੁਝਾ ॥ ^੭ਜੁਝਤ ਸੱਲ ਭਇਓ ਅਸਤਾਮਾ ॥
 ਕੁਟਿਓ ਕੋਟ ਕਟਕੁ ਇਕ ਜਾਮਾ ॥੧॥੨੧੬॥ ^੮ਧ੍ਰਿਸਟ ਦੋਨੁ ਮਾਰਿਓ ਅਤ ਰਥੀ ॥
 ਪਾਂਡਵ ਸੈਨ ਭਲੇ ਕਰਿ ਮਥੀ ॥ ^੯ਪਾਂਡਵ ਕੇ ਪਾਂਚੋ ਸੁਤ ਮਾਰੇ ॥ ਦੁਆਪੁਰ
 ਮੈ ਬਡ ਕੀਨ ਅਖਾਰੇ ॥੨॥੨੧੭॥ ^{੧੦}ਕਉਰਉ ਰਾਜ ਕੀਓ ਤਬ ਜੁਧਾ ॥ ਭੀਮ
 ਸੰਗਿ ਹੁਇਕੈ ਅਤਿ ਕ੍ਰੁਧਾ ॥ ^{੧੧}ਜੁਧ ਕਰਤ ਕਬਹੂ ਨਹੀ ਹਾਰਾ ॥ ਕਾਲ ਬਲੀ
 ਤਿਹ ਆਨ ਸੰਘਾਰਾ ॥੩॥੨੧੮॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^{੧੨}ਤਹਾਂ ਭੀਮ ਕੁਰਰਾਜ
 ਸਿਉ ਜੁਧ ਮੱਚਿਓ ॥ ਛੁਟੀ ਬ੍ਰਹਮ ਤਾਰੀ ਮਹਾਂ ਰੁੱਦ੍ਰ ਨੱਚਿਓ ॥ ^{੧੩}ਉਠੈ ਸਬਦ
 ਨਿਰਘਾਤ ਆਘਾਤ ਬੀਰੰ ॥ ਭਏ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਤਣੰ ਤੱਛ ਤੀਰੰ ॥੧॥੨੧੯॥ ^{੧੪}ਗਿਰੇ
 ਬੀਰ ਏਕੰ ਅਨੇਕੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥ ਗਿਰੇ ਅੱਧ ਅੱਧੰ ਛੁਪੰ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ ॥ ^{੧੫}ਕਟੇ
 ਕਉਰਵੰ ਦੂਰ ਸਿੰਦੂਰ ਖੇਤੰ ॥ ਨਚੇ ਗਿੱਧ ਆਵੱਧ ਸਾਵੰਤ ਖੇਤੰ ॥੨॥੨੨੦॥
^{੧੬}ਬਲੀ ਮੰਡਲਾਕਾਰ ਜੂਝੈ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਹਸੈ ਗਰਜ ਠੋਕੈ ਭੁਜਾ ਹੁਰਦੁ ਗਾਜੈ ॥
^{੧੭}ਦਿਖਾਵੈ ਬਲੀ ਮੰਡਲਾਕਾਰ ਬਾਨੈ ॥ ਉਭਾਰੈ ਭੁਜਾ ਅਉ ਫਟਾਕੈ ਗਜਾਨੈ ॥੩॥
 ੨੨੧॥ ^{੧੮}ਸੁਭੈ ਸੁਵਰਨ ਕੇ ਪੱਤ੍ਰ ਬਾਂਧੇ ਗਜਾ ਮੈ ॥ ਭਈ ਅਗਨਿ ਸੋਭਾ ਲਖੀ
 ਕੈ ਧੁਜਾ ਮੈ ॥ ^{੧੯}ਭਿੜਾਮੈ ਭ੍ਰਮੈ ਮੰਡਲਾਕਾਰ ਬਾਹੈ ॥ ਅਪੋ ਆਪ ਮੈ ਨੇਕ ਘਾਇੰ
 ਸਰਾਹੈ ॥੪॥੨੨੨॥ ^{੨੦}ਤਹਾਂ ਭੀਮ ਭਾਰੀ ਭੁਜਾ ਸਸਤ੍ਰ ਬਾਹੈ ॥ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ
 ਕੈ ਕੈ ਭਲੈ ਸੈਨ ਗਾਹੈ ॥ ^{੨੧}ਉਤੇ ਕਉਰ ਪਾਲੰ ਧਰੈ ਛੱਤ੍ਰ ਧਰਮੰ ॥ ਕਰੈ ਚਿੱਤ੍ਰ
 ਪਾਵਿੱਤ੍ਰ ਬਾਚਿੱਤ੍ਰ ਕਰਮੰ ॥੫॥੨੨੩॥ ^{੨੨}ਸੁਭੈ ਬਾਜੁਵੰਦੰ ਛਕੈ ਭੂਖਨਾਣੰ ॥ ਲਸੈ
 ਮੁਕਤਕਾ ਹਾਰ ਦੁਮਲਿਅੰ ਹਾਣੰ ॥ ^{੨੩}ਦੋਊ ਮੀਰ ਧੀਰੰ ਦੋਊ ਪਰਮ ਓਜੰ ॥
 ਦੋਊ ਮਾਨਧਾਤਾ ਮਹੀਪੰ ਕਿ ਭੋਜੰ ॥੬॥੨੨੪॥ ^{੨੪}ਦੋਊ ਬੀਰ ਬਾਨਾ ਬਧੈ ਅੱਧ

- ੧ ਫੇਰ ਕਉਰੂਆਂ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤੀ (ਸੈਨਾ ਪਾਲ) ਤੇ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ।
- ੨ ਧਰਿਸਟ ਦਿਉ ਮੁਨ ਨੇ, ਦੋਣਾ ਚਾਰਜ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦੋਣਾ ਚਾਰਜ ਨੇ ਪਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ । ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੪੫॥੨੧੩॥
- ੩ ਫੇਰ ਤੀਜਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਰਾਜਾ ਕਰਣ ਹੋਇਆ (ਛਤ੍ਰ ਪਾਲ) ਤੇ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਮਚ ਗਿਆ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਮਹਾਂ ਭਿਆਨਕ ਸੀ ।
- ੪ ਸੁਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ, ਯੁਧਿਸਟਰ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਣੇ ਦੇ ਆਸਾਰ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਏ ॥੪੬॥੨੧੪॥
- ੫ ਫੇਰ ਚੌਥਾ ਸੈਨਾ ਪਾਲ ਕਉਰੋਆਂ ਦਾ ਸੈਨਾ ਪਾਲ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਦੋਖੀ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਰਗੜਿਆ ।
- ੬ ਫੇਰ ਯੁਧਿਸਟਰ ਦਾ ਹਾਥੀ ਸਖਤ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਯੁਧਿਸਟਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਸਲਯ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੪੭॥੨੧੫॥
- ੭ ਚਉਪਈ ॥ ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਲਯ ਰਾਜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਕਉਰੋਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਹੋਣੀ ਸਮਝ ਲਈ ।
- ੮ ਸੈਨਾ ਪਤੀ (ਅਸਅਸਥਾਮਾ) ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਲ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ । ਅਸ ਅਸਥਾਮਾ ਨੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਫੌਜੀ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ॥੧॥੨੧੬॥
- ੯ ਅਸ ਅਸਥਾਮਾ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ (ਅਤ ਰਥੀ) ਪ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੋਮ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਧਰ ਢਾਹੀ ।
- ੧੦ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰ ਦਿਤੇ । ਜੋ ਦੁਆਪਰ ਯੁਗ ਦਾ ਇਹ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਅਖਾੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ॥੨॥੨੧੭॥
- ੧੧ ਫੇਰ ਕਉਰੋਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ । ਭੀਮ ਸੈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ।
- ੧੨ ਉਹ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਕਦੇ ਹਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਬਲੀ ਕਾਲ ਨੇ ਆ ਕੇ ਖਾ ਲਿਆ ॥੩॥੨੧੮॥
- ੧੩ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਥੇ ਹੁਣ ਭੀਮ ਦੇ ਨਾਲ ਦੁਰਯੋਧਨ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਲਗੀ ਸੁਰਤ ਉਖੜ ਗਈ ਤੇ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਆ ਕੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗਾ ।
- ੧੪ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬਚਨ ਨਿਕਲੇ ਸੁਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮੁਖੋਂ । ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਵੱਢੇ ਹੋਏ ਤਨ ਤੇ ਸਿਰ ਪਏ ਹਨ ॥੧॥੨੧੯॥
- ੧੫ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੜਦੇ ਸੂਰਮੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਭੂਖੇ ਸਨ ਉਹ ਅਧੋ-ਅਧੋ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ ।
- ੧੬ ਕੌਰਉਆਂ ਦੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਜੰਗੇ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕਟੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ । ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿੱਧੇ ਤੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਨਚਦੇ ਸਨ ॥੨॥੨੨੦॥
- ੧੭ ਸੂਰਮੇ ਘੋਰੇ ਘੱਤ ਕੇ ਗੱਤਕੇ ਦੇ ਪੈਂਤੜੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਠੱਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
- ੧੮ ਬਹਾਦਰ ਘੋਰੇ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਬਲ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਰਾਜ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਹਾਂ ਉਪਰ ਚੁਕਦੇ ਹਨ, ਫਟਾ-ਫਟ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੩॥੨੨੧॥
- ੧੯ ਗੁਰਜਾਂ ਨਾਲ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪੱਤਰੇ ਲੱਗੇ ਸੋਭਦੇ ਸਨ । ਝੰਡਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਜਿਹੀ ਸੋਭਾ ਦਮਕਦੀ ਸੀ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ।
- ੨੦ ਭੀੜ ਦੇ ਵਿਚ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਬਣਾਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਦਸ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਰਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੪॥੨੨੨॥
- ੨੧ ਉਥੇ ਭੀਮ ਸੈਨ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਲਤਾੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ।
- ੨੨ ਉਧਰ ਦੁਰਯੋਧਨ ਵੀ ਛਤ੍ਰੀ ਧਰਮ ਰੱਖਦਾ ਸੀ । ਜੋ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਯੁਧ ਵਿਚ ਲੜਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਮ ਜਾਣਕੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਜੋਰ ਮਾਰ ਕੇ ਲੜ ਰਿਹਾ ਸੀ ॥੫॥੨੨੩॥
- ੨੩ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਜੂ ਬੰਦ ਆਦਿ ਸੋਨੇ-ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਸੋਭਦੇ ਸਨ । ਹੀਰੇ ਮਣੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਲਸਕ ਕਰਦੇ ਸਨ ਦੋਇ ਮੱਲ ਹਾਣੀ ਸਨ ।
- ੨੪ ਦੋਵੇਂ ਧੀਰਜਵਾਨ ਲੜਾਕੇ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਪੂਰਨ ਬਲੀ ਸਨ । ਦੋਵੇਂ ਮਾਨਧਾਤਾ ਤੇ ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਜਿਹੇ ਬਹਾਦਰ ਰਾਜੇ ਸਨ ॥੬॥੨੨੪॥
- ੨੫ ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਬਾਣ ਇਉਂ ਬੰਨੇ ਹੋਏ ਸਨ

ਅੰਧੰ ॥ ^੧ਦੋਉ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਕ੍ਰੁਧੰ ॥ ^੨ਦੋਉ ਕੂਰ ਕਰਮੰ ਦੋਉ ਜਾਨ
ਬਾਹੰ ॥ ਦੋਉ ਹੰਦਿ ਹਿੰਦੁਨ ਸਾਹਾਨ ਸਾਹੰ ॥੭॥੨੨੫॥ ^੩ਦੋਉ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ
ਦੋਉ ਪਰਮ ਦਾਨੰ ॥ ਦੋਉ ਢਾਲ ਢੀਚਾਲ ਹਿੰਦੁ ਹਿੰਦਾਨੰ ॥ ^੪ਦੋਉ ਸਸਤ੍ਰ ਵਰਤੀ
ਦੋਉ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥ ਦੋਉ ਪਰਮ ਜੋਧਾ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਕਾਰੀ ॥੮॥੨੨੬॥ ^੫ਦੋਉ
ਖੰਡ ਖੰਡੀ ਦੋਉ ਮੰਡ ਮੰਡੰ ॥ ਦੋਉ ਜੋਧ ਜੈਤਵਾਰੁ ਜੋਧਾ ਪ੍ਰਚੰਡੰ ॥ ^੬ਦੋਉ ਬੀਰ
ਬਾਨੀ ਦੋਉ ਬਾਹਯਾਹੰ ॥ ਦੋਉ ਸੂਰ ਸੈਨੰ ਦੋਉ ਸੂਰਮਾਹੰ ॥੯॥੨੨੭॥ ^੭ਦੋਉ
ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਦੋਉ ਸਸਤ੍ਰ ਬੇਤਾ ॥ ਦੋਉ ਜੰਗ ਜੋਧੀ ਦੋਉ ਜੰਗ ਜੇਤਾ ॥ ^੮ਦੋਉ
ਚਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਦੋਉ ਚਿਤ੍ਰ ਚਾਪੰ ॥ ਦੋਉ ਚਿਤ੍ਰ ਵਰਮਾ ਦੋਉ ਦੁਸਟ ਤਾਪੰ ॥੧੦॥੨੨੮॥
^੯ਦੋਉ ਖੰਡ ਖੰਡੀ ਦੋਉ ਮੰਡ ਮੰਡੰ ॥ ਦੋਉ ਚਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਸੁ ਜੋਧਾ ਪ੍ਰਚੰਡੰ ॥ ^{੧੦}ਦੋਉ
ਮੱਤ ਬਾਰੁਨ ਬਿਕ੍ਰਮ ਸਮਾਨੰ ॥ ਦੋਉ ਸਸਤ੍ਰ ਬੇਤਾ ਦੋਉ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਨੰ ॥੧੧॥੨੨੯॥
^{੧੧}ਦੋਉ ਪਰਮ ਜੋਧੀ ਦੋਉ ਕ੍ਰੁਧਵਾਨੰ ॥ ਦੋਉ ਸਸਤ੍ਰ ਬੇਤਾ ਦੋਉ ਰੂਪ ਖਾਨੰ ॥
^{੧੨}ਦੋਉ ਛਤ੍ਰਪਾਲੰ ਦੋਉ ਛਤ੍ਰ ਧਰਮੰ ॥ ਦੋਉ ਜੁਧ ਜੋਧਾ ਦੋਉ ਕੂਰ ਕਰਮੰ ॥੧੨॥
੨੩੦॥ ^{੧੩}ਦੋਉ ਮੰਡਲਾਕਾਰ ਜੁਝੈ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਹਥੇ ਹਰਦੁ ਠੱਕੈ ਭੁਜਾ ਪਾਇ ਗਾਜੈ ॥
^{੧੪}ਦੋਉ ਖੱਤ੍ਰ ਹਾਣੰ ਦੋਉ ਖਤ੍ਰ ਖੰਡੰ ॥ ਦੋਉ ਖੱਗ ਪਾਣੰ ਦੋਉ ਛੇਤ੍ਰ ਮੰਡੰ ॥੧੩॥
੨੩੧॥ ^{੧੫}ਦੋਉ ਚਿਤ੍ਰ ਜੋਤੀ ਦੋਉ ਚਾਰ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਦੋਉ ਮੰਡਲਾਕਾਰ ਖੰਡਾ ਅਬਾਰੰ ॥
^{੧੬}ਦੋਉ ਖੱਗ ਖੂਨੀ ਦੋਉ ਖੱਤ੍ਰਹਾਣੰ ॥ ਦੋਉ ਖਤ੍ਰਖੇਤਾ ਦੋਉ ਛੱਤ੍ਰਪਾਣੰ ॥੧੪॥
੨੩੨॥ ^{੧੭}ਦੋਉ ਬੀਰ ਬਿਬਾਸਤ ਧਾਰੇ ਨਿਹਾਰੇ ॥ ਰਹੇ ਬਯੋਮ ਮੈ ਭੂਪ ਗਉਨੈ
ਹਕਾਰੇ ॥ ^{੧੮}ਹੱਕਾ ਹੱਕ ਲਾਗੀ ਧਨੰ ਧੰਨ ਜੰਪਯੋ ॥ ਚਕਯੋ ਜੱਛ ਰਾਜੰ ਪ੍ਰਿਥੀ
ਲੋਕ ਕੰਪਯੋ ॥੧੫॥੨੩੩॥ ^{੧੯}ਹਨਿਓ ਰਾਜ ਦੁਰਜੋਧਨੰ ਜੁਧ ਭੂਮੰ ॥ ਭਜੇ ਸਭੈ
ਜੋਧਾ ਚਲੀ ਧਾਮ ਧੂਮੰ ॥ ^{੨੦}ਕਰਯੋ ਰਾਜ ਨਿਹ ਕੰਟਕੰ ਕਉਰ ਪਾਲੰ ॥ ਪੁਨਰ
ਜਾਇਕੈ ਮੰਝਿ ਸਿੱਝੇ ਹਿਵਾਲੰ ॥੧੬॥੨੩੪॥ ^{੨੧}ਤਹਾ ਏਕ ਗੰਧੂਬ ਸਿਉ ਜੁਧ
ਮੱਚਯੋ ॥ ਤਹਾ ਭੂਰ ਪਾਲੰ ਧੂਰਾ ਰੰਗੁ ਰੱਚਯੋ ॥ ^{੨੨}ਤਹਾ ਸੱਤੁ ਕੇ ਭੀਮ ਹਸਤੀ
ਚਲਾਏ ॥ ਫਿਰੇ ਮੱਧਿ ਗੈਣੰ ਅਜਉ ਲਉ ਨ ਆਏ ॥੧੭॥੨੩੫॥ ^{੨੩}ਸੁਨੈ ਬੈਨ
ਕਉ ਭੂਪ ਇਉ ਐਠ ਨਾਕੰ ॥ ਕਰਯੋ ਹਾਸ ਮੰਦੈ ਬੁਲਯੋ ਏਮ ਬਾਕੰ ॥
^{੨੪}ਰਹਿਯੋ ਨਾਕ ਮੈ ਕੁਸਟ ਛਤ੍ਰੀ ਸਵਾਨੰ ॥ ਭਈ ਤਉਨ ਹੀ ਰੋਗ ਤੇ ਭੂਪ
ਹਾਨੰ ॥੧੮॥੨੩੬॥ ਚਉਪਈ ॥ ^{੨੫}ਇਮ ਚਉਰਾਸੀ ਬਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨੰ ॥ ਸਪਤ

- ੧ ਜਿਵੇਂ ਅਧੋ-ਅਧ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਜਿੰਨੇ ਬਧੇ ਹੋਣ।
ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ।
- ੨ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਵਾਲੇ
ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਪੂਰਨ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ
ਸਨ ॥੭॥੨੨੫॥
- ੩ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪੂਰਨ ਦਾਨੀ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਢਾਲ
ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ।
- ੪ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਛਤਰ ਪਹਿਨਣ
ਵਾਲੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਅਪਾਰ
ਯੁੱਧਧਾਰੀ ਸਨ ॥੮॥੨੨੬॥
- ੫ ਦੋਵੇਂ ਖੰਡਾ ਧਾਰ ਕੇ ਖੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਰਖਿਆ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਜੋਧਿਆਂ
ਵਿਚੋਂ ਅਵਲ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਨ।
- ੬ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਬਾਨੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂਕਾਰ ਸਨ।
ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਮਹਾਨ ਸਨ ॥੯॥੨੨੭॥
- ੭ ਦੋਵੇਂ ਚੱਕਰ ਵਰਤੀ ਰਾਜੇ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਪਾਰਖੂ
ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਜੰਗੀ ਯੋਧੇ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਜੇਤੂ ਸਨ।
- ੮ ਦੋਵੇਂ ਜੋਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਧਨੁਖ ਦੀ ਤਸਵੀਰ
ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਢਾਲ ਤੇ ਸੰਜੋਆ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ
ਦੇ ਨਾਸਕ ਸਨ ॥੧੦॥੨੨੮॥
- ੯ ਦੋਵੇਂ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਨਾਲ ਖੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਮਿੱਤਰ
ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਤੇਜ਼ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਤੇ
ਮਜ਼ਹੂਰ ਯੋਧੇ ਦੀ ਪੂਰਨ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸਨ।
- ੧੦ ਦੋਵੇਂ ਮਤ ਹਾਥੀਆਂ ਸਮਾਨ ਕੱਦ ਤੇ ਬਿਕ੍ਰਮਾਜੀਤ ਰਾਜੇ ਜਿਹੇ
ਦਾਨੀ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਸਤਰ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੋਵੇਂ
ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ॥੧੧॥੨੨੯॥
- ੧੧ ਦੋਵੇਂ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ
ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਤੇ ਰੂਪ ਦੀ ਖਾਨ ਸਨ।
- ੧੨ ਦੋਵੇਂ ਛਤਰੀਆਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਛਤਰੀ ਧਰਮ ਦੇ
ਅਨਿਆਈ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਸਨ।
ਦੋਵੇਂ ਆਪ ਕਰਮ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ ॥੧੨॥੨੩੦॥
- ੧੩ ਦੋਵੇਂ ਘੋਰਾ ਪਾ ਕੇ ਡਟ ਕੇ ਜੁਝਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਦੋਇ
ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਾਂ ਠੱਕਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਅਰ ਪੈਰ ਜਮਾ
ਕੇ ਗੱਜਦੇ ਸਨ।
- ੧੪ ਦੋਵੇਂ ਖੜੀ (ਸੂਰਮੇ) ਬਰਾਬਰੋ-ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਯੁਧ
ਦੇ ਵਿਚ ਜੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ

- ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਦੇ ਭੂਸ਼ਨ ਸਨ ॥੧੩॥੨੩੧॥
- ੧੫ ਦੋਇ ਜੋਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਸਨ।
ਦੋਵੇਂ ਘੁਮਾਕੇ ਖੰਡਾ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੧੬ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਪਿਆਸੀਆਂ ਸਨ ਜੋ
ਜੋਧਿਆਂ ਵੈਰੀਆਂ ਲਈ ਖਤਰਨਾਕ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਦੇ
ਖਤਰਨਾਕ ਯੋਧੇ ਸਨ ਤੇ ਛੱਤ੍ਰ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲੇ
ਸਨ ॥੧੪॥੨੩੨॥
- ੧੭ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਦੋਹਰੇ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ਜੋ
ਨਿਧਾਰਤ ਧਾਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਧਰ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ
ਰਾਜੇ ਘੁਮ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੧੮ ਜੋ ਹਾਕ ਤੇ ਹਾਕ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।
ਜੱਛਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ (ਕੁਬੇਰ) ਜੰਗ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ
ਸੀ ਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਕੰਥ ਰਿਹਾ ਸੀ ॥੧੫॥੨੩੩॥
- ੧੯ ਅੰਤ ਰਾਜਾ ਦੁਰਯੋਧਨ, ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਉਸ
ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੂਰਮੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਿਆ
ਵੇਖ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਮਚਾ ਰਹੇ ਸਨ
ਉਹ ਧਾਮ ਧੂਮ ਸਾਰੀ ਖਿਸਕ ਗਈ।
- ੨੦ ਕਉਰ ਪਾਲ ਯੁਧਿਸਟਰ ਨੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ
ਅੰਤ ਪਾਂਡੋ ਵੀ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਦੀ ਬਰਫ ਵਿਚ ਜਾ
ਪਏ ॥੧੬॥੨੩੪॥
- ੨੧ (ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਾ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀ
ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪਾਂਡੂਆਂ ਦਾ ਇਕਵਾਰੀ ਭੂਰ ਪਾਲ
ਗੰਧਰਵ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਭੂਰ ਪਾਲ
ਗੰਧਰਵ ਨੇ ਧੂੜ ਉਡਾਕੇ ਹੁੰਦ ਜਿਹਾ ਰੰਗ ਰਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
- ੨੨ ਉਥੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਭੀਮ ਸੈਨ ਨੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਹਾਥੀ
ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਕੜ-ਪਕੜ ਕੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਵਗਾਹ ਮਾਰੇ।
ਜਿਹੜੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਮੁੜਕੇ ਥੱਲੇ ਨਹੀਂ ਆਏ
॥੧੭॥੨੩੫॥
- ੨੩ ਇਹ ਗੱਲ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਨੇ
ਨੱਕ ਵਟਕੇ ਤੇ ਮੁਸਕਾਅ ਕੇ ਐਨ ਕੇ ਗੱਲ ਪਿਆ ਮੰਦ
ਹਾਸੀ ਹਸ ਕੇ ਤੇ ਇਉਂ ਬਚਨ ਬੋਲਿਆ ਕਿ (ਇਹ ਗੱਲ
ਹੈ ਇਤਨਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਤਾਂ)
- ੨੪ ਕੋਹੜ ਦਾ ਛੱਤੀਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਕੋਹੜ ਨੱਕ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ
ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਉਸੇ ਹੀ ਰੋਗ ਨਾਲ
ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ॥੧੮॥੨੩੬॥
- ੨੫ ਚਉਪਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਉਰਾਸੀ ਵਰਸ਼ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ

^੧ਮਾਹ ਚਉਬੀਸ ਦਿਨਾਨੰ ॥ ^੨ਰਾਜੁ ਕੀਓ ਜਨਮੇਜਾ ਰਾਜਾ ॥ ਕਾਲ ਨੀਸਾਨੁ ਬਹੁਰਿ
 ਸਿਰਿ ਰਾਜਾ ॥੧੬॥੨੩੭॥ ਇਤੀਜਨਮੇਜਾਸਮਾਪਤਭਇਆ ॥ ਚਉਪਈ ॥
^੩ਅਸੁਮੇਧ ਅਰੁ ਅਸਮੇਦ ਹਾਰਾ ॥ ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਸਤਵਾਨ ਅਪਾਰਾ ॥ ^੪ਮਹਾਂ ਬੀਰ
 ਬਰਿਆਰ ਧਨਖ ਧਰ ॥ ਗਾਵਤ ਕੀਰਤ ਦੇਸ ਸਭ ਘਰ ਘਰ ॥੧॥੨੩੮॥
^੫ਮਹਾਂਬੀਰ ਅਰੁ ਮਹਾਂ ਧਨਖ ਧਰ ॥ ਕਾਪਤ ਤੀਨ ਲੋਕ ਜਾ ਕੇ ਡਰ ॥ ^੬ਬਡ
 ਮਹੀਪ ਅਰੁ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪਾ ॥ ਅਮਿਤ ਤੇਜ ਜਾਪਤ ਜਗ ਜਾਪਾ ॥੨॥੨੩੯॥
^੭ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਉਤ ਸੂਰ ਮਹਾਨਾ ॥ ਬਡ ਮਹੀਪ ਦਸ ਚਾਰ ਨਿਧਾਨਾ ॥ ^੮ਅਨ
 ਬਿਕਾਰ ਅਨਤੋਲ ਅਤੁਲ ਬਲ ॥ ਅਰ ਅਨੇਕ ਜੀਤੇ ਜਿਨ ਦਲ ਮਲ ॥੩॥੨੪੦॥
^੯ਜਿਨ ਜੀਤੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਅਨੇਕਾ ॥ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਧਰਿ ਛਾਡ ਨ ਏਕਾ ॥ ^{੧੦}ਮਹਾ
 ਸੂਰ ਗੁਨਵਾਨ ਮਹਾਨਾ ॥ ਮਾਨਤ ਲੋਕ ਸਗਲ ਜਿਹ ਆਨਾ ॥੪॥੨੪੧॥ ^{੧੧}ਮਰਨ
 ਕਾਲ ਜਨਮੇਜੇ ਰਾਜਾ ॥ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀਓ ਮੰਤ੍ਰੀਨ ਸਮਾਜਾ ॥ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਭੂਪਤ
 ਅਭਖੇਖਾ ॥ ^{੧੨}ਨਿਰਖਤ ਭਏ ਨ੍ਰਿਪਤ ਕੀ ਰੇਖਾ ॥੫॥੨੪੨॥ ^{੧੩}ਇਨ ਮਹਿ ਰਾਜ
 ਕਵਨ ਕਉ ਦੀਜੈ ॥ ਕਉਨ ਨ੍ਰਿਪਤ ਸੁਤ ਕਉ ਨ੍ਰਿਪੁ ਕੀਜੈ ॥ ^{੧੪}ਰਜੀਆ ਪੂਤ
 ਨ ਰਾਜ ਕੀ ਜੋਗਾ ॥ ਯਾਹਿ ਕੇ ਜੋਗ ਨ ਰਾਜ ਕੇ ਭੋਗਾ ॥੬॥੨੪੩॥ ^{੧੫}ਅਸੁਮੇਦ
 ਕਹੁ ਦੀਨੋ ਰਾਜਾ ॥ ਜੈ ਪਤਿ ਭਾਖਯੋ ਸਕਲ ਸਮਾਜਾ ॥ ^{੧੬}ਜਨਮੇਜਾ ਕੀ ਸੁ ਗਤਿ
 ਕਰਾਈ ॥ ਅਸੁਮੇਦ ਕੈ ਵਜੀ ਵਧਾਈ ॥੭॥੨੪੪॥ ^{੧੭}ਦੂਸਰ ਭਾਇ ਹੁਤੋ ਜੋ ਏਕਾ ॥
 ਰਤਨ ਦੀਏ ਤਿਹ ਦਰਬ ਅਨੇਕਾ ॥ ^{੧੮}ਮੰਤ੍ਰੀ ਕੈ ਅਪਨਾ ਠਹਰਾਇਓ ॥ ਦੂਸਰ
 ਠਹਿਰ ਤਿਸਹਿ ਬੈਠਾਇਓ ॥੮॥੨੪੫॥ ^{੧੯}ਤੀਸਰ ਜੋ ਰਜੀਆ ਸੁਤ ਰਹਾ ॥ ਸੈਨ
 ਪਾਲ ਤਾ ਕੋ ਪੁਨ ਕਹਾ ॥ ^{੨੦}ਬਖਸੀ ਕਰਿ ਤਾ ਕੋ ਠਹਰਾਇਓ ॥ ਸਬ ਦਲ
 ਕੋ ਤਿਹ ਕਾਮੁ ਚਲਾਇਓ ॥੯॥੨੪੬॥ ^{੨੧}ਰਾਜੁ ਪਾਇ ਸਭਹੁ ਸੁਖ ਪਾਇਓ ॥
 ਭੂਪਤ ਕਉ ਨਾਚਬ ਸੁਖ ਆਇਓ ॥ ਤੇਰਹ ਸੈ ਚੌਸਠ ਮਰਦੰਗਾ ॥ ਬਾਜਤ ਹੈ
 ਕਈ ਕੋਟ ਉਪੰਗਾ ॥੧੦॥੨੪੭॥ ^{੨੨}ਦੂਸਰ ਭਾਇ ਭਏ ਮਦ ਅੰਧਾ ॥
 ਦੇਖਤ ਨਾਚਤ ਲਾਇ ਸੁਗੰਧਾ ॥ ^{੨੩}ਰਾਜ ਸਾਜ ਦੁਹੰ ਤੇ ਭੂਲਾ ॥ ਵਾਹੀ
 ਕੈ ਜਾਇ ਛਡ੍ਰ ਸਿਰ ਝੂਲਾ ॥੧੧॥੨੪੮॥ ^{੨੪}ਕਰਤ ਕਰਤ ਬਹੁ ਦਿਨ ਅਸ
 ਰਾਜਾ ॥ ਉਨ ਦੁਹੰ ਭੂਲਿਓ ਰਾਜ ਸਮਾਜਾ ॥ ^{੨੫}ਮਦ ਕਰਿ ਅੰਧ ਭਏ ਦੋਊ
 ਭ੍ਰਾਤਾ ॥ ਰਾਜ ਕਰਨ ਕੀ ਬਿਸਰੀ ਬਾਤਾ ॥੧੨॥੨੪੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥

ਓ ਜਿਥੇ ਵਜਦੇ ਹਨ ਨਗਾਰੇ ਉਥੇ ਮਾਤਮ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਪਰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

- 1 ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਪਸਾਰਿਆ ਭੀਡਰਿ ਚੋਗ ਬਣਾਇ । ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਪੰਖੀ ਫਾਸਿਆ ਨਿਕਸੁ ਨ ਪਾਏ ਮਾਏ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਤਾ ਤਿਸਹਿ ਨ ਜਾਣਈ ਫਿਰਿ-ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥੩॥ ਅੰਗ ੫੦ ॥ ਮ : ੫॥
- 2 ਗੋਇਲਿ ਆਇਆ ਗੋਇਲੀ ਕਿਆ ਤਿਸੁ ਛੱਡ ਪਸਾਰੁ । ਮੁਹਲਤਿ ਪੁੰਨੀ ਚਲਣਾ ਤੂੰ ਸੰਮਲੁ ਘਰ ਬਾਹੁ ॥ ਉਹੀ ॥ ਬਸ ਏਸੇ ਭਰ੍ਹਾਂ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਅਗਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਇਹ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਤਦ ਇਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਕੇ ਆਪਣੀ ਮੁਰਖਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਲੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਗਿਆਨੁ ਗਿਆਨ ਕਥੈ ਸਭ ਕੋਈ ॥ ਬਿਨ ਰਸ ਰਾਤੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥੨॥ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਗੁਰ ਤੇ ਹੋਈ ॥ ਅੰਗ : ੮੩੧॥ ਮ : ੧॥

- ੧ ਚੌਥੀ ਦਿਨ
 ੨ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਜਨਮੇਜੇ ਰਾਜੇ ਨੇ । ਉਪਰੰਤ ਕਾਲ ਦਾ ਨਗਾਰਾ
 ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਵਜਿਆ ॥੧੯॥੨੩੭॥ ਇਥੇ ਜਨਮੇਜੇ ਰਾਜੇ
 ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ।
 ੩ ਚਉਪਈ ॥ ਜਨਮੇਜੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਅਸਮੇਧ, ਦੂਜਾ
 ਅਸਮੇਦ ਹਰ ਸੀ । ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਸਤਿਆ
 ਵਾਲੇ ਸਨ ।
 ੪ ਮਹਾਨ ਬਲੀ ਤੇ ਬੜੇ ਹੀ ਧਨੁਖ ਧਾਰੀ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਜਸ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ॥੧॥੧੩੮॥
 ੫ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਮਹਾਨ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ
 ਤਿਨੇ ਲੋਕ ਕੰਬਦੇ ਸਨ ।
 ੬ ਮਹਾਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ
 ਸਨ । ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਜੱਗ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ
 ਜਪਦਾ ਸੀ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ॥੨॥੨੩੯॥
 ੭ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਰਮਾ ਸੀ । ਵੱਡਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
 ਤੇ ੧੪ ਚੌਦਾ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ।
 ੮ ਬਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਬਲ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ ।
 ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵੈਰੀ ਜਿਤੇ ਤੇ ਦਲ, ਮਲ ਕੇ ਸੁੱਟ
 ਦਿੱਤੇ ॥੩॥੨੪੦॥
 ੯ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤ ਲਏ ਸੀ । ਸ਼ਸਤਰ ਅਸਤਰ
 ਧਾਰੀ ਇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ ।
 ੧੦ ਜਿਥੇ ਮਹਾਂ ਸੂਰਮਾ ਸੀ ਉਸ ਕੋਲ ਗੁਣ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਨ ।
 ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਉਸ ਦੀ ਦੀਨ ਭਾਵ ਦਾ ਡਰ ਮੰਨਦਾ
 ਸੀ ॥੪॥੨੪੧॥
 ੧੧ ਜਨਮੇਜੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੇੜੇ ਆਏ ।
 ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੱਥੇ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਜ ਤਿਲਕ
 ਬਾਰੇ
 ੧੨ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਟਿੱਕਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਵਜ਼ੀਰ ਤਿੰਨਾਂ
 ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦੀ ਰੇਖਾ ਦਾ ਲੇਖਾ ਜੋਖਾ ਕਰਨ
 ਲੱਗੇ ॥੫॥੨੪੨॥
 ੧੩ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਜ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਕਿਹੜੇ ਰਾਜੇ
 ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।
 ੧੪ ਦਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਰਾਜ
 ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ । ਰਾਜ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
 ਨਹੀਂ ॥੬॥੨੪੩॥
 ੧੫ ਅਸਮੇਦ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਾਜ ਮੰਡਲੀ
 ਦੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ।
 ੧੬ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਤੋਂ ਸਹੀ ਪਵਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਅਸਮੇਦ ਨੂੰ
 ਵਧਾਈ ਦੇ ਦਿਤੀ ॥੭॥੨੪੪॥
 ੧੭ ਅਸਮੇਦ ਦਾ ਜੋ ਇਕ ਦੂਸਰਾ ਭਾਈ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਹੀਰੇ
 ਮੋਤੀ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ
 ਦਾ ।
 ੧੮ ਤੇ ਅਸਮੇਦ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਸ ਵਜ਼ੀਰ ਲੈ ਲਿਆ । ਆਪ
 ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ॥੮॥੨੪੫॥
 ੧੯ ਤੀਸਰਾ ਜੋ ਦਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਨਾ
 ਪਤੀ ਉਸ ਨੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ।
 ੨੦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਨਾ ਪਤੀ (ਬਖਸ਼ੀ) ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਸਾਰੀ
 ਫੌਜ ਦਾ ਕੰਮ ਉਸ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੯॥੨੪੬॥
 ੨੧ ਰਾਜ ਪਾਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਖੀ ਹੋ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ
 ਨਾਲ ਵੰਡ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ
 ਆਨੰਦਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ।
 ੨੨ ਤੇਰਾਂ ਸੌ ਚੌਹਟ ਪੌਸੇ ਵਜਾਇ ਗਏ । ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ
 ਢੋਲਕੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ ਸਨ ॥੧੦॥੨੪੭॥
 ੨੩ ਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦਾ ਆਦੀ ਹੋ ਕੇ ਕਰਮ ਧਰਮ
 ਵੱਲੋਂ ਅਨ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ । ਖੁਲ੍ਹਾ ਅਤ੍ਰਸੈਣ ਮਲ ਕੇ ਗਾਉਣ
 ਤੇ ਮੁਜਰੇ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿਣ ।
 ੨੪ ਰਾਜ ਦਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
 ਅੰਤ ਰਾਜ ਦਾ ਛਤ੍ਰ ਗੋਲੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ
 ਪਹਿਨਾਇਆ ਗਿਆ ॥੧੧॥੨੪੮॥
 ੨੫ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ
 ਦੋਹਾਂ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ।
 ੨੬ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ-ਪੀ ਕੇ ਰਾਜ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ
 ਵੱਲੋਂ ਅਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ । ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਭੁੱਲ
 ਗਈ ॥੧੨॥੨੪੯॥

੧ਜਿਹ ਚਾਹੇ ਤਾ ਕੋ ਹਨੇ ਜੋ ਬਾਛੈ ਸੋ ਲੇਇ ॥ ਜਿਹ ਰਾਖੈ ਸੋਈ ਰਹੈ ਜਿਹ
 ਜਾਨੈ ਤਿਹ ਦੇਇ ॥੧੩॥੨੫੦॥ ੨ਚਉਪਈ ॥ ਐਸੀ ਭਾਂਤ ਕੀਨੋ ਇਹ ਜਬਹੀ ॥
 ਪ੍ਰਜਾ ਲੋਕ ਸਭ ਬਸ ਭਏ ਤਬਹੀ ॥ ੩ਅਉ ਬਸਿ ਹੋਇ ਗਏ ਨੇਬ ਖਵਾਸਾ ॥
 ਜੋ ਰਾਖਤ ਬੇ ਨ੍ਰਿਪ ਕੀ ਆਸਾ ॥੧॥੨੫੧॥ ੪ਏਕ ਦਿਵਸ ਤਿਹੂੰ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁਜਾਨਾ ॥
 ਮੰਡਸ ਚੌਪਰ ਖੇਲ ਖਿਲਾਨਾ ॥ ੫ਦਾਉ ਸਮੈ ਕਛੁ ਰਿਸਕ ਬਿਚਾਰਿਓ ॥ ਅਜੈ
 ਸੁਨਤ ਇਹ ਭਾਂਤ ਉਚਾਰਿਓ ॥੨॥੨੫੨॥ ੬ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਹਾ ਕਰੈ ਦਾ ਕਹ ਪਰੈ
 ਕਹ ਯਹ ਬਾਧੈ ਸੂਤ ॥ ਕਹਾ ਸਤੁ ਯਾ ਤੇ ਮਰੈ ਜੋ ਰਜੀਆ ਕਾ ਪੂਤ ॥੩॥੨੫੩॥
 ੭ਚਉਪਈ ॥ ਯਹੈ ਆਜੁ ਹਮ ਖੇਲ ਸਿਚਾਰੀ ॥ ਸੋ ਭਾਖਤ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਪੁਕਾਰੀ ॥
 ੮ਏਕਹਿ ਰਤਨ ਰਾਜ ਧਨੁ ਲੀਨਾ ॥ ਦੁਤੀਐ ਅਸੁ ਉਸਟ ਗਜ ਲੀਨਾ ॥੧॥੨੫੪॥
 ੯ਕੁਅਰੈ ਬਾਟ ਸੈਨ ਸਭ ਲੀਆ ॥ ਤੀਨਹੁ ਬਾਟ ਤੀਨ ਕਰ ਕੀਆ ॥ ੧੦ਪਾਸਾ
 ਢਾਰ ਧਰੈ ਕਸ ਦਾਵਾ ॥ ਕਹਾ ਖੇਲ ਧੈ ਕਰੈ ਕਰਾਵਾ ॥੨॥੨੫੫॥ ੧੧ਚਉਪਰ
 ਖੇਲ ਪਰੀ ਤਿਹ ਮਾਹਾ ॥ ਦੇਖਤ ਉਚ ਨੀਚ ਨਰ ਨਾਹਾ ॥ ੧੨ਜ਼ਾਲਾ ਰੂਪ ਸੁਪਰਧਾ
 ਬਾਛੀ ॥ ਭੂਪਨ ਫਿਰਤ ਸੰਘਾਰਤ ਕਾਛੀ ॥੩॥੨੫੬॥ ੧੩ਤਿਨ ਕੈ ਬੀਚ ਪਰੀ
 ਅਸ ਖੇਲਾ ॥ ਕਟਨ ਸੁ ਹਿਤ ਭਇਓ ਮਿਟਨ ਦੁਹੇਲਾ ॥ ੧੪ਪ੍ਰਿਥਮੈ ਰਤਨ ਦ੍ਰਿਬ
 ਬਹੁ ਲਾਯੋ ॥ ਬਸਤ੍ਰ ਬਾਜ ਗਜ ਬਹੁਤ ਹਰਾਯੋ ॥੪॥੨੫੭॥ ੧੫ਦੁਹੰਅਨ ਬੀਚ
 ਸਪਰਧਾ ਬਾਛਾ ॥ ਦੁਹ ਦਿਸ ਉਠੇ ਸੁਭਤ ਅਸ ਕਾਛਾ ॥ ੧੬ਚਮਕਹਿ ਕਹੂੰ ਅਸਨ
 ਕੀ ਧਾਰਾ ॥ ਬਿਛ ਗਈ ਲੋਥ ਅਨੇਕ ਅਪਾਰਾ ॥੫॥੨੫੮॥ ੧੭ਜੁਗਨ ਦੇਤ ਫਿਰਹਿ
 ਹਰਿਖਾਨੇ ॥ ਗੀਧ ਸਿਵਾ ਬੋਲਹਿ ਅਪਮਾਨੇ ॥ ੧੮ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਨਾਚਹਿ ਅਰੁ ਗਾਵਹਿ ॥
 ਕਹੂੰ ਕਹੂੰ ਸਬਦ ਬੈਤਾਲ ਸੁਨਾਵਹਿ ॥੬॥੨੫੯॥ ੧੯ਚਮਕਤ ਕਹੂੰ ਖਗਨ ਕੀ
 ਧਾਰਾ ॥ ਬਿਬ ਗਏ ਰੁੰਡ ਭਸੰਡ ਅਪਾਰਾ ॥ ੨੦ਚਿੰਸਤ ਕਹੂੰ ਗਿਰੇ ਗਜ ਮਾਤੇ ॥
 ਸੋਵਤ ਕਹੂੰ ਸੁਭਟ ਰਣ ਤਾਤੇ ॥੭॥੨੬੦॥ ੨੧ਹਿੰਸਤ ਕਹੂੰ ਗਿਰੇ ਹੈ ਘਾਏ ॥
 ਸੋਵਤ ਕੂਰ ਸਲੋਕ ਪਠਾਏ ॥ ੨੨ਕਟਿ ਗਏ ਕਹੂੰ ਕਉਰ ਅਰੁ ਚਰਮਾ ॥ ਕਟਿ
 ਗਏ ਗਜ ਬਾਜਨ ਕੇ ਬਰਮਾ ॥੮॥੨੬੧॥ ੨੩ਜੁਗਨ ਦੇਤ ਕਹੂੰ ਕਿਲਕਾਰੀ ॥
 ਨਾਚਤ ਭੂਤ ਬਜਾਵਤ ਤਾਰੀ ॥ ੨੪ਬਾਵਨ ਬੀਰੀ ਫਿਰੈ ਚਹੂ ਓਰਾ ॥ ਬਾਜਤ
 ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਸਿੱਦਉਰਾ ॥੯॥੨੬੨॥ ੨੫ਰਣ ਅਸ ਕਾਲ ਜਲਦ ਜਿਮ ਗਾਜਾ ॥
 ਭੂਤ ਪਿਸਾਚ ਭੀਰ ਹੈ ਭਾਜਾ ॥ ੨੬ਰਣ ਮਾਰੂ ਇਹ ਦਿਸ ਤੇ ਬਾਜਯੋ ॥

ਓ ਬਫੰਜਾ ਬੀਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੋ—੧. ਨਦੀ ੨. ਭਿਰਗੀ, ੩. ਰਿਦੀ, ੪. ਭੁੰਡੀ, ੫. ਪ੍ਰੇਤਾਸਖ, ੬. ਵਜਰ, ੭. ਕੁਫਲਾਸੁ, ੮. ਅਸੁ ਕਰਣ, ੯. ਨਿਰਮੁੰਡ, ੧੦. ਮਸਕਾਰਣ, ੧੧. ਪੁਸ਼ਪਦੰਤ, ੧੨. ਵਿਹਦਭ ਨ, ੧੩. ਅਮਿਤ ਸਖ, ੧੪. ਅਸੁ ਬਾਹਨ, ੧੫. ਉਡਿਕ, ੧੬. ਦੁੰਡਿਕ, ੧੭. ਕਾਲ ਨਾਮ, ੧੮. ਅਸਰਾਤ, ੨੩. ਚੰਦ੍ਰਾਜ, ੨੪. ਅੰਤਕਰ, ੨੪. ਨਿਸ਼ਚਰ ੨੬. ਵੀਰ ਭੰਦੂ, ੨੭. ਮਹਿਮਾਨ, ੨੮. ਚੰਜੀਸ, ੨੯. ਨੰਦੀਸਰ, ੩੦. ਵੀਰਵੇਤਾਲ, ੩੧. ਵਿਕਟ, ੩੨. ਵਿਨੋਦੀ, ੩੩. ਸੁਮੰਤ੍ਰ ਵਿਨੋਦੀ, ੩੪. ਸੁਰਮੰਤ੍ਰ ਵਿਨੋਦੀ, ੩੫. ਕਾਲੀਯ, ੩੬. ਕੁਟਿ, ੩੭. ਕਾਰਮਣ, ੩੮. ਨਾਰ ਸਿੰਘ, ੩੯. ਹਨੁਮਾਨ, ੪੦. ਭੈਰਵ, ੪੧. ਨਿਸ਼ੇਲਯ, ੪੨. ਕਾਲਸਮ, ੪੩. ਨਾਰਦ, ੪੪. ਨਾਸੀਰ, ੪੫. ਕੇਸਰੀ, ੪੬. ਇਜਯ, ੪੭ ਵਿਜਯ, ੪੮. ਵਿਸ਼ੇਧਰੀ, ੪੯. ਕਾਰੁਮ, ੫੦. ਕਾਮਖਯ, ੫੧. ਨਿਗਲੇਬ, ੫੨. ਪੁਨਯਮਯ ।

- ੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ,
ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੁ ਜਾਂ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਖੋ
ਲਵੇ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਉਹੀ ਬਚਦਾ ਸੀ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਝੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦਾ ਤੇ ਹੋਰ
ਵਸਤੂ ਦੇ ਦੇਵੇ ॥੧੩॥੨੫੦॥
- ੨ ਚਉਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਪਰਜਾ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ
ਹੋ ਗਏ । (ਡਰਦੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਦੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋ ਗਈ
ਤੇ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ
ਦੇ ਵਸ ਹੋ ਗਏ ।)
- ੩ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਤੋਂ
ਉਤੋਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਉੱਥੇ ਦਿਲ ਵਿਚ
ਗੋਲੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਚਾਹ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ॥੧੪॥੨੫੧॥
- ੪ ਇਕ ਦਿਨ ਤਿੰਨੇ ਭਾਈ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਚੌਪੜ ਦੀ ਖੋਲ
ਖੋਲਣ ਲਈ ਇਕੱਠ ਕਰ ਲਿਆ ।
- ੫ ਦਾਅ ਪੈਣ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਿਸ਼ਕ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚੀ
ਅਜੇ ਸਿੱਧ ਦੇ ਸੁਣਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ
ਸੋਚ ਕੇ ॥੨॥੨੫੨॥
- ੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਵੇਖੀਏ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਦਾਉ ਕੀ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੀ ਮਰਿਆਦਾ ਬੰਨਦਾ ਹੈ ? ਇਸ
ਤੋਂ ਵੈਰੀ ਕਿਵੇਂ ਮਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਗੋਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
ਹੈ ॥੩॥੨੫੩॥
- ੭ ਚਉਪਈ ॥ (ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ
ਗੋਲੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ) ਇਹ ਜੋ ਅਸਾਂ
ਖੋਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਅਰੰਭੀ ਹੈ । ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿ ਰਹੀ
ਹੈ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾਂਗੀ ।
- ੮ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਵੰਡ ਕਰ ਲਈ ਕਿ
ਇਕ ਨੇ ਜੁਆਹਰਾਤ ਤੇ ਰਾਜ ਧਨ ਲੈ ਲਿਆ । ਦੂਜੇ ਨੇ
ਘੋੜੇ, ਉਠ ਤੇ ਹਾਥੀ ਲੈ ਲਏ ॥੧॥੨੫੪॥
- ੯ ਤੀਜੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਭਾਵ ਰਜੀਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਸੈਨਾ ਲੈ
ਲਈ ਭਾਵ ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਕਰਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ
ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ
- ੧੦ ਪਾਸਾ ਸਿੱਟ ਕੇ ਦਾਵ ਲਗਾਉ । ਜੋ ਕੁਝ ਖੋਲ ਦੀ ਬਾਜੀ
ਕਰੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ॥੨॥੨੫੫॥
- ੧੧ ਚੌਪੜ ਦੀ ਖੋਲ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਚੱਲ ਪਈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਮੀਰ
ਗਰੀਬ ਤੇ ਰਾਜੇ ਸਾਰੇ ਵੇਖਦੇ ਸਨ ।

- ੧੨ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਗਈ ਜੋ । ਰਾਜ
ਘਰਾਣਿਆਂ ਦਾ ਨਘਾਰ ਕਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ॥੩॥੨੫੬॥
- ੧੩ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਦਿਹੇ ਜਿਹੀ ਖੋਲ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ
ਕਣਾ ਵੱਢੀ ਤਕ ਨੌਬਤ ਪੁਜ ਗਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਅੱਖਾ
ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੧੪ ਪਹਿਲਾਂ ਧਨ ਦੌਲਤ ਫੇਰ ਹੀਰੇ ਜੁਵਾਹਰਾਤ ਆਦਿ ਦਾਉ
ਉਪਰ ਲਾ ਦਿਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੇਰ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਬਸਤ੍ਰ ਆਦਿ
ਸਭ ਦਾਉ ਉਪਰ ਲਾ ਦਿਤੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਗਏ ॥੪॥੨੫੭॥
- ੧੫ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕ ਉਠੀ ।
ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ
ਉਠ ਖੜੇ ਹੋਏ ।
- ੧੬ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਚਮਕਣ ਲਗੀਆਂ । ਵੇਖਦਿਆਂ-
ਵੇਖਦਿਆਂ ਬੇਅੰਤ ਲੋਥਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਫਿੱਛ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਕੁਝ ਪਾਰਵਾਰ ਨਹੀਂ ॥੫॥੨੫੮॥
- ੧੭ ਜੋਗਣੀਆਂ ਤੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
ਗਿਧ ਤੇ ਗਿਦੜ ਆਪਣੇ ਮਾਨ ਵਿਚ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਖੁਸ਼ੀ ਚਿ ਨਚਦੇ ਤੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ
ਕਿਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ
ਸਨ ॥੬॥੨੫੯॥
- ੧੯ ਕਿਤੇ ਖੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਚਮਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਅਪਾਰ
ਹੀ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜ ਧਰਤੀ ਤੇ ਫਿੱਛ ਗਏ ।
- ੨੦ ਕਿਤੇ ਮਸਤੇ ਹੋਏ ਹਾਥੀ ਗਿਰੇ ਪਏ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ।
ਕਿਤੇ ਅਤੇ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਸੂਰਮੇ ਲੋਟੇ ਪਏ ਹਨ ॥੭॥੨੬੦॥
- ੨੧ ਕਿਤੇ ਜਖਮੀ ਹੋਏ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਬੜੇ
ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸੂਰਮੇ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਪਏ ਹਨ ਜੋ ਸੁਰਲੋਕ
ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੨੨ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਵਰ ਕਟਿਆ ਗਿਆ ਕਿਤੇ ਢਾਲ ਟੁਟੀ ਪਈ
ਹੈ । ਕਿਤੇ ਹਾਥੀ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਜੇ ਕਟੇ ਗਏ
ਹਨ ॥੮॥੨੬੧॥
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਕਲ-ਜੋਗਣੀਆਂ ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਤੇ
ਭੂਤ ਨਚਦੇ ਤੇ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੨੪ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬਵੰਜਾ ਬੀਰ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਾਰੂ ਸਿਦਊਰਾ
ਰਾਗ ਦੇ ਜੰਗੀ ਬਾਜੇ ਬਜ ਰਹੇ ਸਨ ॥੯॥੨੬੨॥
- ੨੫ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਲ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਬਦਲ ਵਾਂਗ ਗਰਜੀ ।
ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਈ ।
- ੨੬ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰੂ ਵਾਜਾ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਵੱਜਿਆ ।

੧ਕਾਇਰੁ ਹੁਤੋ ਸੋ ਭੀ ਨਹਿ ਭਾਜਯੋ ॥੧੦॥੨੬੩॥ ੨ਰਹਿ ਗਈ ਸੂਰਨ ਖਗ
 ਕੀ ਟੇਕਾ ॥ ਕਟਿ ਗਏ ਸੁੰਡ ਭਸੁੰਡ ਅਨੇਕਾ ॥ ੩ਨਾਚਤ ਜੋਗਨ ਕਹੂੰ ਬਿਤਾਰਾ ॥
 ਧਾਵਤ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਬਿਕਰਾਰਾ ॥੧੧॥੨੬੪॥ ੪ਧਾਵਤ ਅਧ ਕਮਧ ਅਨੇਕਾ ॥
 ਮੰਡਿ ਰਹੇ ਰਾਵਤ ਗਡ ਰਹੇ ਟੇਕਾ ॥ ੫ਅਨਹਦ ਰਾਗ ਅਨਾਹਦ ਬਾਜਾ ॥
 ਕਾਇਰੁ ਹੁਤਾ ਵਹੈ ਨਹੀ ਭਾਜਾ ॥੧੨॥੨੬੫॥ ੬ਮੰਦਰ ਤੂਰ ਕਰੂਰ ਕਰੋਰਾ ॥
 ਗਾਜ ਸਰਾਵਤ ਰਾਗ ਸੰਦੋਰਾ ॥ ੭ਝਮਕਸਿ ਦਾਮਨ ਜਿਮ ਕਰਵਾਰਾ ॥ ਬਰਸਤ
 ਬਾਨਨ ਮੇਘ ਅਪਾਰਾ ॥੧੩॥੨੬੬॥ ੮ਘੁਮਹਿ ਘਾਇਲ ਲੋਹ ਚੁਚਾਤੇ ॥ ਖੇਲ
 ਬਸੰਤ ਮਨੋ ਮਦ ਮਾਤੇ ॥ ੯ਗਿਰ ਗਏ ਕਹੂੰ ਜਿਰਹ ਅਰ ਜੁਆਨਾ ॥ ਗਰਜਤ
 ਗਿੱਧ ਪ੍ਰਕਾਰਤ ਸੁਆਨਾ ॥੧੪॥੨੬੭॥ ੧੦ਉਨ ਦਲ ਦੁਹੂੰ ਭਾਇਨ ਕੋ ਭਾਜਾ ॥
 ਠਾਢ ਨ ਸਕਿਯੋ ਰੰਗੁ ਅਰੁ ਰਾਜਾ ॥ ੧੧ਤਕਿਓ ਓਡਛਾ ਦੇਸੁ ਬਿਚੋਛਨ ॥ ਰਾਜਾ
 ਨ੍ਰਿਪਤ ਤਿਲਕ ਸੁਭ ਲੱਛਨ ॥੧੫॥੨੬੮॥ ੧੨ਮਦ ਕਰਿ ਮੱਤ ਭਏ ਜੇ ਰਾਜਾ ॥
 ਤਿਨ ਕੇ ਗਏ ਐਸ ਹੀ ਕਾਜਾ ॥ ੧੩ਛੀਨ ਛਾਨ ਛਿਤ ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਯੋ ॥ ਮਹਾਰਾਜ
 ਆਪ ਹੀ ਕਹਾਯੋ ॥੧੬॥੨੬੯॥ ੧੪ਆਗੇ ਚਲੇ ਅਸਮੇਧ ਹਾਰਾ ॥ ਧਾਵਹਿ ਪਾਛੇ
 ਫਉਜ ਅਪਾਰਾ ॥ ੧੫ਗੇ ਜਹਿ ਨ੍ਰਿਪਤ ਤਿਲਕ ਮਹਾਰਾਜਾ ॥ ਰਾਜ ਪਾਟ ਵਾਹੁ
 ਕਉ ਛਾਜਾ ॥੧੭॥੨੭੦॥ ੧੬ਤਹਾ ਇਕ ਆਹਿ ਸਨਉਚੀ ਬ੍ਰਹਮਨ ॥ ਪੰਡਤ
 ਬਡੋ ਮਹਾ ਬਡ ਗੁਨ ਜਨ ॥ ੧੭ਭੂਪਹਿ ਕੋ ਗੁਰ ਸਭਹੁ ਕੀ ਪੂਜਾ ॥ ਤਿਹ
 ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਮਾਨਹਿ ਦੂਜਾ ॥੧੮॥੨੭੧॥ ੧੮ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੯ਕਹੂੰ
 ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਨੀ ਕਰਹਿ ਬੇਦ ਚਰਚਾ ॥ ਕਹੂੰ ਬਿਪ੍ਰ ਬੈਠੇ ਕਰਹਿ ਬ੍ਰਹਮ ਅਰਚਾ ॥
 ੧੯ਤਹਾ ਬਿਪ੍ਰ ਸੰਨੋਢ ਤੇ ਏਕ ਲੱਛਨ ॥ ਕਰੈ ਬਕਲ ਬਸਤ੍ਰ ਫਿਰੈ ਬਾਇ ਭੱਛਨ ॥
 ੧॥੨੭੨॥ ੨੦ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਸਾਮੰ ਸੁਰੰ ਸਾਥ ਗਾਵੈ ॥ ਕਹੂੰ ਜੁਜਰ ਬੇਦੰ ਪੜੈ
 ਮਾਨ ਪਾਵੈ ॥ ੨੧ਕਹੂੰ ਰਿਗੰ ਬਾਚੈ ਮਹਾਂ ਅਰਥ ਬੇਦੰ ॥ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਸਿੱਛਾ
 ਕਹੂੰ ਬਿਸਨ ਭੇਦੰ ॥੨॥੨੭੩॥ ੨੨ਕਹੂੰ ਅਸਟ ਦ੍ਰੈ ਅਵਤਾਰ ਕਥੈ ਕਥਾਣੰ ॥
 ਦਸੰ ਚਾਰ ਚਉਦਾਹ ਬਿੱਦਿਆ ਨਿਧਾਨੰ ॥ ੨੩ਤਹਾ ਪੰਡਤੰ ਬਿਪ੍ਰ ਪਰਮੰ ਪ੍ਰਬੀਨੰ ॥
 ਰਹੇ ਏਕ ਆਸੰ ਨਿਰਾਸੰ ਬਿਹੀਨੰ ॥੩॥੨੭੪॥ ੨੪ਕਹੂੰ ਕੋਕਸਾਰੰ ਪੜੈ ਨੀਤ ਧਰਮੰ ॥
 ਕਹੂੰ ਨਯਾਇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪੜੈ ਛਤ੍ਰ ਕਰਮੰ ॥ ੨੫ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿੱਦਿਆ
 ਪੜੈ ਬਯੋਮ ਬਾਨੀ ॥ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿਉ ਪਾਠਿ ਪਠਿਐ ਪਿੜਾਨੀ ॥੪॥੨੭੫॥

ਓ ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪਾ ਕੇ ਸੁਖ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ
 ਸ਼ਿਮੇਵਾਗੀ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਅੱਲ੍ਹੇ ਇਸ਼ਰਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਸਿਆਂ ਦੀ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਗਲਤ ਕਦਮ ਚੁਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਕਾਨੂੰਨ
 ਉਸ ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਖਿਚਕੇ ਥੱਲੇ ਲਿਆ ਸੁਟਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਦਰ-
 ਦਰ ਤੇ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਰਹਿਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਚਤ
 ਨੇ ਬੇਹੱਕ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਡਰ ਕੇ ਸੰਜਮ ਧਾਰ ਕੇ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਹੈ।

- ੧ ਕੋਈ ਡਰਾਕੁਲ ਸੁਰਮਾ ਵੀ ਰਣ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਭਜਿਆ ॥੧੦॥੨੬੩॥
- ੨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਹੀ ਟੇਕ ਰਹਿ ਗਈ।
ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਹਾਥੀ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਡ ਕੱਟੇ ਗਏ।
- ੩ ਜੋਗਨੀਆਂ ਤੇ ਬੈਤਾਲ ਨਚਦੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਬੜੇ ਬਿਕਰਾਲ
ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ॥੧੧॥੨੬੪॥
- ੪ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਧੜ ਅਨੇਕਾਂ ਤੜਫਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ।
ਰਾਜੇ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੋਰਚੇ ਗੱਡ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੫ ਹਦ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਬੇਹੱਦ ਵਾਜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਟੁੱਟ ਸੂਰ ਵਜ
ਕੇ (ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ) ਰਾਗ ਦੀ ਧੁਨੀ ਜਿਸ ਤੇ ਮਸਤ
ਹੋ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਾਇਰ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਭੱਜਿਆ ॥੧੨॥੨੬੫॥
- ੬ ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਤੂਤੀਆਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ
ਦੇ ਨਾਲ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਗਾਜੀ ਸ਼ਰਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ
ਸੰਯੋਗ ਰਾਗ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਸਨ।
- ੭ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਬਦਲਾਂ
ਵਾਂਗ ਤੀਰ ਬਰਸ ਰਹੇ ਸਨ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ॥੧੩॥੨੬੬॥
- ੮ ਘਇਲ ਲਹੂ ਚੌਦੇ ਘੁਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਾਣੋਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਨਸ਼ੇ
ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਰੁਤੇ ਹੋਲੀ ਖੇਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।
- ੯ ਕਿਤੇ ਸੰਜਿਆ ਤੇ ਜੁਆਨ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਗਿੱਧ ਗੂੰਜ
ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਭੌਂਕ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੪॥੨੬੭॥
- ੧੦ ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਭਾਈਆ ਦੀ ਫੌਜ ਦਾ ਦਲ ਭੱਜ ਤੁਰਿਆ
ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਾ ਰਾਜਾ ਨਾ ਫੌਜੀ ਕੋਈ ਨਾ ਟਿਕ
ਸਕਿਆ।
- ੧੧ ਉਹਨਾਂ ਭੱਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉੜੀਸਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣਾ
ਬਚਾਉ ਵੇਖਿਆ। ਜਿਥੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਤਿਲਕ ਸੈਨ ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਾਲਾ ਜਾਪਿਆ ॥੧੫॥੨੬੮॥
- ੧੨ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ
ਦੇ ਕੰਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਿਗੜ ਗਏ।
- ੧੩ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਖੋਹ ਖਿਚ ਕੇ ਆਪਣੇ
ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛਤ੍ਰ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪ-
ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਕੁਹਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ॥੧੬॥੨੬੯॥
- ੧੪ ਰਾਜਾ ਅਸਮੇਦ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਲੱਗੀ
ਹੋਈ ਸੀ।

- ੧੫ ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤਿਲਕ ਸੀ। ਜੋ ਆਪਣੇ
ਰਾਜ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਸੋਭਦਾ ਸੀ ॥੧੭॥੨੭੦॥
- ੧੬ ਉਥੇ ਇਕ ਸਨੌੜੀ ਕਰਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।
ਜੋ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੰਡਿਤ ਸੀ ਜੋ ਬਡਾ ਗੁਣੀ ਪੁਰਸ਼ ਸੀ।
- ੧੭ ਉਹ ਰਾਜੇ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਪੂਜਾ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ
ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਥੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦੇ ॥੧੮॥੨੭੧॥
- ੧੮ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ
ਕਿਤੇ ਬੇਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੈਠੇ
ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।
- ੧੯ ਉਥੇ ਸਨੌੜ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਇਕ ਇਹ ਲੱਛਣ ਸਨ ਕਿ
ਬੱਕ ਦੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਹਵਾ ਦਾ ਹੀ ਅਹਾਰ
ਕਰਨਾ ॥੧੯॥੨੭੨॥
- ੨੦ ਕਿਤੇ ਸਿਆਮ ਬੇਦ ਨੂੰ ਸੁਰ ਨਾਲ ਗਉਂਦੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ
ਜੁਜਰ ਬੇਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਨਾਮ ਨਾ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ।
- ੨੧ ਕਿਤੇ ਰਿਗ ਵੇਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚਾਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮ
ਦੀ ਸਿਖਸਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਭੇਤ ਦਸਦੇ
ਸਨ ॥੨੦॥੨੭੩॥
- ੨੨ ਕਿਤੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਥਦੇ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਸ-ਚਾਰ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਖਜਾਨੇ ਸਨ।
- ੨੩ ਉਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੜੇ ਵਿਦਿਆ ਚਿ ਪ੍ਰਬੀਨ ਰਹਿੰਦੇ
ਸਨ। ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਹੋਰ ਕਿਸੇ
ਦੀ ਆਸ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸਨ ॥੨੧॥੨੭੪॥
- ੨੪ ਕਿਤੇ ਕੋਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿਤੇ ਧਰਮ
ਦੀ ਨੀਤੀ। ਕਿਤੇ ਨਿਆਏ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੁਆਰਾ ਬਹਾਦਰੀ
ਦੇ ਕਰਮ ਘੋਖਦੇ ਸਨ।
- ੨੫ ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਗੋਲ ਵਿਦਿਆ ਕਿਤੇ
ਦੇਵ ਬਾਣੀ। ਕਿਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ
ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੨੨॥੨੭੫॥

^੧ਕਹੂੰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਾਗ ਭਾਖਾ ਉਚਾਰਹਿ ॥ ਕਹੂੰ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤ ਬਯੋਮ ਬਾਨੀ ਬਿਚਾਰਹਿ ॥
^੨ਕਹੂੰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੰਗੀਤ ਮੈ ਗੀਤ ਗਾਵੈ ॥ ਕਹੂੰ ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ ਬਿੱਦਿਆ
ਬਤਾਵੈ ॥੫॥੨੭੬॥ ^੩ਕਹੂੰ ਨਿਆਇ ਮੀਮਾਸਕਾ ਤਰਕ ਸਾਸਤ੍ਰੰ ॥ ਕਹੂੰ ਅਗਨਿ
ਬਾਣੀ ਪੜੈ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਤ੍ਰੰ ॥ ^੪ਕਹੂੰ ਬੇਦ ਪਾਤੰਜਲੈ ਸੇਖ ਕਾਨੰ ॥ ਪੜੈ ਚਕ੍ਰ ਚਵਦਾਰ
ਬਿੱਦਿਆ ਨਿਧਾਨੰ ॥੬॥੨੭੭॥ ^੫ਕਹੂੰ ਭਾਖ ਬਾਚੈ ਕਹੂੰ ਕੋਮਦੀਅੰ ॥ ਕਹੂੰ ਸਿੱਧਕਾ
ਚੰਦ੍ਰਕਾ ਸਾਰਸੁਤੀਯੰ ॥ ^੬ਕਹੂੰ ਬਯਾਕਰਣ ਬੈਸਿ ਕਾਲਾਪ ਕੱਥੈ ॥ ਕਹੂੰ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਆ
ਕਾਸਕਾ ਸਰਬ ਮੱਥੈ ॥੭॥੨੭੮॥ ^੭ਕਹੂੰ ਬੈਠ ਮਾਨੋਰਮਾ ਗੰਧ ਬਾਚੈ ॥ ਕਹੂੰ ਗਾਇ
ਸੰਗੀਤ ਮੈ ਗੀਤ ਨਾਚੈ ॥ ^੮ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਕੀ ਸਰਬ ਬਿੱਦਿਆ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ਕਹੂੰ
ਅਸਤ੍ਰ ਬਿੱਦਿਆ ਬਾਚੈ ਸੋਕ ਟਾਰੈ ॥੮॥੨੭੯॥ ^੯ਕਹੂੰ ਗਦਾ ਕੋ ਜੁੱਧ ਕੈ ਕੋ
ਦਿਖਾਵੈ ॥ ਕਹੂੰ ਖੜਗ ਬਿੱਦਿਆ ਜੁਝੈ ਮਾਨ ਪਾਵੈ ॥ ^{੧੦}ਕਹੂੰ ਬਾਂਕ ਬਿਦਿਆਹਿ
ਛੋਰੰ ਪ੍ਰਬਾਨੰ ॥ ਕਹੂੰ ਜਲ ਤੁਰੰ ਬਾਕ ਬਿੱਦਿਆ ਬਖਾਨੰ ॥੯॥੨੮੦॥ ^{੧੧}ਕਹੂੰ ਬੈਠ
ਕੇ ਗਾਰੜੀ ਗੰਧ ਬਾਚੈ ॥ ਕਹੂੰ ਸਾਂਭਵੀ ਰਾਸ ਭਾਖਾ ਸੁਰਾਚੈ ॥ ^{੧੨}ਕਹੂੰ ਜਾਮਨੀ
ਤੋਰਕੀ ਬੀਰ ਬਿੱਦਿਆ ॥ ਕਹੂੰ ਪਾਰਸੀ ਕੋਚ ਬਿੱਦਿਆ ਅਭਿੱਦਿਆ ॥੧੦॥੨੮੧॥
^{੧੩}ਕਹੂੰ ਸਸਤ੍ਰ ਕੀ ਘਾਉ ਬਿੱਦਿਆ ਬਤੈਗੋ ॥ ਕਹੂੰ ਅਸਤ੍ਰ ਕੋ ਪਾਤਕਾ ਪੈ ਚਲੈਗੋ ॥
^{੧੪}ਕਹੂੰ ਚਰਮ ਕੀ ਚਾਰ ਬਿੱਦਿਆ ਬਤਾਵੈ ॥ ਕਹੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿੱਦਿਆ ਕਰੈ ਦਰਬ
ਪਾਵੈ ॥੧੧॥੨੮੨॥ ^{੧੫}ਕਹੂੰ ਨ੍ਰਿਤ ਬਿੱਦਿਆ ਕਹੂੰ ਨਾਦ ਭੇਦੰ ॥ ਕਹੂੰ ਪਰਮ
ਪੌਰਾਨ ਕਥੈ ਕਤੇਬੰ ॥ ^{੧੬}ਸਭੈ ਅੱਛਰ ਬਿੱਦਿਆ ਸਭੈ ਦੇਸ ਬਾਨੀ ॥ ਸਭੈ ਦੇਸ
ਪੂਜਾ ਸਮਸਤੋ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ॥੧੨॥੨੮੩॥ ^{੧੭}ਕਹੂੰ ਸਿੰਘਨੀ ਦੁਧ ਬੱਛੇ ਚੁੰਘਾਵੈ ॥ ਕਹੂੰ
ਸਿੰਘ ਲੈ ਸੰਗ ਗਊਆਂ ਚਰਾਵੈ ॥ ^{੧੮}ਫਿਰੈ ਸਰਪ ਨ੍ਰਿਕੂਧ ਤੋਨਿਸਥਲਾਨੰ ॥ ਕਹੂੰ
ਸਾਸਤ੍ਰੀ ਸਤ੍ਰ ਕੱਥੈ ਕਥਾਨੰ ॥੧੩॥੨੮੪॥ ^{੧੯}ਤਥਾ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰੰ ਤਥਾ ਮਿਤ੍ਰ ਸੱਤ੍ਰੰ ॥
ਜਥਾ ਏਕ ਛਤ੍ਰੀ ਤਥਾ ਪਰਮ ਛੱਤ੍ਰੰ ॥ ^{੨੦}ਤਹਾਂ ਗਯੋ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਸੂਰਾ
ਸੁਕ੍ਰੁਧੰ ॥ ਹਨਿਯੋ ਅਸਮੇਧੰ ਕਰਿਓ ਧਰਮ ਜੁਧੰ ॥੧੪॥੨੮੫॥ ^{੨੧}ਰਜੀਆ ਪੁਤ੍ਰ
ਦਿੱਖਿਯੋ ਡਰੇ ਦੋਇ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥ ਗਹੀ ਸਰਣ ਬਿੱਪੰ ਬੁਲਿਯੋ ਏਵ ਬਾਤੰ ॥
^{੨੨}ਗੁਵਾ ਹੇਮ ਸਰਬੰ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਾਨ ਦਾਨੰ ॥ ਸਰੰਨੰ ਸਰੰਨੰ ਸਰੰਨੰ ਗੁਰਾਨੰ ॥੧੫॥
੨੮੬॥ ਚਉਪਈ ॥ ^{੨੩}ਤਬ ਭੂਪਤ ਤਹ ਦੂਤ ਪਠਾਏ ॥ ਤ੍ਰਿਪਤ ਸਕਲ ਦਿਜ
ਕੀਏ ਰਿਝਾਏ ॥ ^{੨੪}ਅਸਮੇਦ ਅਰੁ ਅਸੁਮੇਧ ਹਾਰਾ ॥ ਭਾਜ ਪਰੇ ਘਰ ਤਾਕ

- ੧ ਕਿਤੇ “ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ-ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ” ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇਵ ਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ।
- ੨ ਕਿਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤਕ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਜੱਫ਼, ਗੰਧਰਬ ਆਦਿ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਸਦੇ ਹਨ॥੫॥੨੭੬॥
- ੩ ਕਿਤੇ ਨਿਆਏ ਸ਼ਾਸਤਰ ਕਿਤੇ ਮਿਮਾਸਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਰਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਣੀ ਤੇ ਅਗਨ ਬਾਣ ਆਦਿ ਅਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਜਾਣਦੇ ਹਨ।
- ੪ ਕਿਤੇ ਪਾਤੰਜਲ ਰਿਖੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਤੇ ਕਿਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜੋ ਚੌਦਾਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸਨ॥੬॥੨੭੭॥
- ੫ ਕਿਤੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸਿੱਧਕਾ, ਚੰਦਮਾ, ਸਾਰ ਸੁਤੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀਚਾਰਦੇ ਹਨ।
- ੬ ਕਿਤੇ ਬਯਾਕਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਕਰਣ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ ਵੈਸੇਖਿਕ ਸਾਲਯ ਤੇ ਕਾਲਪ ਆਦਿ ਨੂੰ। ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਕੁਯਾਕਰਤਬ ਆਦਿ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖਦੇ ਹਨ॥੭॥੨੭੮॥
- ੭ ਕਿਤੇ ਬੈਠਕੇ ਮਨੋਰਮਾ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਨਚਦੇ ਹਨ।
- ੮ ਕਿਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਦਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਅਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ॥੮॥੨੭੯॥
- ੯ ਕਿਤੇ ਗਦਾ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਗੋਲੇ ਗੋਪੀਏ ਆਦਿ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਜਲ ਤੇ ਤਰਨਾ ਦੇ ਜਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਿਖਾਅਨ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੯॥੨੮੦॥
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਬੈਠੇ ਗਾਰੜੀ ਭਾਵ ਜ਼ਹਿਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਾਚਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਾਖਾ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ।
- ੧੨ ਕਿਤੇ ਯਵਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੋਲੀ ਯੂਨਾਨੀ ਵਿਦਿਆ ਕਾਲਾ ਜਾਦੂ। ਕਿਤੇ ਪਾਰਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬੋਲੀ ਕਿਤੇ ਕੱਚ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਵਿਦਿਆ ਜੋ ਸ਼ਸਤਰ ਨੂੰ ਤਨ ਨਾਲ ਭੇਦ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੇ॥੧੦॥੨੮੧॥
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਦੇ ਘਾਉ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਸ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿਤੇ ਅਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਚਲਾਉਣਾ ਦਸ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੧੪ ਕਿਤੇ ਦਾਅ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿ ਢਾਲ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਵਾਰ ਰੋਕਣਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਢਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਰ ਠੋਕ ਵੀ ਦੇਈਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸਨ॥੧੧॥੨੮੨॥
- ੧੫ ਕਿਤੇ ਨਾਚ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਕਿਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਭੇਤ ਦਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਉਤਮ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਕਥਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।
- ੧੬ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ (ਬੋਲੀ) ਕਿਤੇ ਉਤਮ ਪੁਰਾਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕੁਰਾਨ (ਕਤੋਬ) ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਜਾ ਬਿਧੀ॥੧੨॥੨੮੩॥
- ੧੭ ਕਿਤੇ ਸ਼ੇਰਨੀ ਗਾਉ ਦੇ ਵੱਛਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਾਉਆਂ ਚਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
- ੧੮ ਸਰਪ ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ ਪੂਰਵਕ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਵੈਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ॥੧੩॥੨੮੪॥
- ੧੯ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵੈਰੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਮਿੱਤਰ, ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਿੱਤਰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਇਕ ਸਮਾਨ ਸੀ। ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜੁਆਨ ਸੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਧਨੀ ਦਾ ਰੋਹਬ ਸੀ।
- ੨੦ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਜਿਥੇ ਸਨੌੜ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਅਸਮੇਧ ਨੂੰ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ॥੧੪॥੨੮੫॥
- ੨੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਡਰ ਗਏ, ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਹੀ।
- ੨੨ ਹੇ ਠੰਡੀ ਬਰਫ ਸਰਵਤਮ ਠੰਡੀ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣਾ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ। ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ, ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ, ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਭਾਵ ਮਨ-ਬਾਣੀ-ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਏ ਹਾਂ॥੧੫॥੨੮੬॥
- ੨੩ ਚੌਉਪਈ॥ ਤਦ ਰਾਜੇ ਜੈ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹੰਤ ਪਾਸ ਦੂਤ ਭੇਜੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਛਕਾ ਕੇ ਰਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ
- ੨੪ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਮੇਧ ਤੇ ਅਸਮੇਧਹਾਰਾ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ। ਤੁਹਡਾ ਘਰ ਤੱਕ ਕੇ ਭਜਕੇ ਤੇਰੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਲੁਕ ਗਏ ਹਨ॥੧॥੨੮੭॥

ਤਿਹਾਰਾ ॥੧॥੨੮੭॥ ^੧ਕੈ ਦਿਜ ਬਾਂਧ ਦੇਹੁ ਦੁਐ ਮੋਹੂ ॥ ਨਾ ਤਰ ਧਰੋ ਦੁਜਨਵਾ
 ਤੋਹੂ ॥ ^੨ਕਰਉ ਨ ਪੂਜਾ ਦੇਉ ਨ ਦਾਨਾ ॥ ਤੋਕੇ ਦੁਖ ਦੇਵੈ ਦਿਜ ਨਾਨਾ ॥੨॥੨੮੮॥
^੩ਕਹਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੁਇ ਕੰਠ ਲਗਾਏ ॥ ਦੇਹੁ ਹਮੈ ਤੁਮ ਕਹਾ ਲਜਾਏ ॥ ^੪ਜਉ
 ਦੁਐ ਏ ਤੁਮ ਦੇਹੁ ਨ ਮੋਹੂ ॥ ਤਉ ਹਮ ਸਿੱਖ ਨ ਹੋਇ ਹੈ ਤੋਹੂ ॥੩॥੨੮੯॥
^੫ਤਬ ਦਿਜ ਪ੍ਰਾਤ ਕੀਓ ਇਸਨਾਨਾ ॥ ਦੇਵ ਪਿਤ੍ਰ ਤੋਖੇ ਬਿਧ ਨਾਨਾ ॥ ^੬ਚੰਦਨ
 ਕੁੰਕਮ ਖੋਰ ਲਗਾਏ ॥ ਚਲ ਕਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈ ਆਏ ॥੪॥੨੯੦॥ ^੭ਦਿਜੋ ਬਾਚ ॥
 ਹਮਰੀ ਵੈ ਨ ਪਰੈ ਦੁਐ ਡੀਠਾ ॥ ਹਮਰੀ ਆਇ ਪਰੈ ਨਹੀ ਪੀਠਾ ॥ ^੮ਝੂਠ ਕਹਯੋ
 ਜਿਨ ਤੋਹਿ ਸੁਨਾਈ ॥ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਈ ॥੧॥੨੯੧॥ ^੯ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਜਨ
 ਕੇ ਰਾਜਾ ॥ ਨਾਇਕ ਅਖਲ ਧਰਣ ਸਿਰ ਤਾਜਾ ॥ ^{੧੦}ਹਮ ਬੈਠੇ ਤੁਮ ਦੇਹ ਅਸੀਸਾ ॥
 ਤੁਮ ਰਾਜਾ ਰਾਜਨ ਕੇ ਈਸਾ ॥੨॥੨੯੨॥ ^{੧੧}ਰਾਜਾ ਬਾਚ ॥ ਭਲਾ ਚਹੋ ਆਪਨ
 ਜੋ ਸਬ ਹੀ ॥ ਵੈ ਦੁਇ ਬਾਂਧ ਦੇਹੁ ਮੁਹਿ ਅਬ ਹੀ ॥ ^{੧੨}ਸਬ ਹੀ ਕਰੋ ਅਗਨ
 ਕਾ ਭੂਜਾ ॥ ਤੁਮਰੀ ਕਰਉ ਪਿਤਾ ਜਿਉ ਪੂਜਾ ॥੩॥੨੯੩॥ ^{੧੩}ਜੋ ਨ ਪਰੈ ਵੈ
 ਭਾਜ ਤਿਹਾਰੇ ॥ ਕਰੇ ਲਗੋ ਤੁਮ ਆਜੁ ਹਮਾਰੇ ॥ ^{੧੪}ਹਮ ਤੁਮ ਕੋ ਬਿੰਜਨਾਦ
 ਬਨਾਵੈ ॥ ਹਮ ਤੁਮ ਵੈ ਤੀਨੋ ਮਿਲ ਖਾਵੈ ॥੪॥੨੯੪॥ ^{੧੫}ਦਿਜ ਸੁਨ ਬਾਤ
 ਚਲੇ ਸਭ ਧਾਮਾ ॥ ਪੂਛੈ ਭ੍ਰਾਤ ਸੁ ਪੂਤ ਪਿਤਾਮਾ ॥ ^{੧੬}ਬਾਂਧ ਦੇਹੁ ਤਉ ਛੂਟੇ
 ਧਰਮਾ ॥ ਭੋਜ ਭੁਜੇ ਤਉ ਛੂਟੇ ਕਰਮਾ ॥੫॥੨੯੫॥ ^{੧੭}ਯਹਿ ਰਜੀਆ ਕਾ ਪੂਤ
 ਮਹਾਂ ਬਲ ॥ ਜਿਨ ਜੀਤੇ ਛੜੀ ਗਨ ਦਲ ਮਲ ॥ ^{੧੮}ਛੜਪਨ ਆਪਨ ਬਲ ਲੀਨਾ ॥
 ਇਨ ਕੋ ਕਾਢ ਧਰਨ ਤੇ ਦੀਨਾ ॥੬॥੨੯੬॥ ^{੧੯}ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਇਮ ਬਾਤ ਜਬੈ
 ਨ੍ਰਿਪ ਤੇ ਸੁਨਿਖੰ ॥ ਗ੍ਰਹ ਬੈਠ ਸਬੈ ਦਿਜ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀਯੰ ॥ ^{੨੦}ਅਜ ਸੈਨ ਅਜੈ
 ਭਟ ਦਾਸ ਸੁਤੰ ॥ ਅਤ ਦੁਹਕਰ ਕੁਤਸਿਤ ਕੂਰ ਮਤੰ ॥੭॥੨੯੭॥ ^{੨੧}ਮਿਲ ਖਾਇ
 ਤਉ ਖੋਵੈ ਜਨਮ ਜਗੰ ॥ ਨਹਿ ਖਾਤ ਤੁ ਜਾਤ ਹੈ ਕਾਲ ਮਗੰ ॥ ^{੨੨}ਮਿਲ ਮਿਤ੍ਰ
 ਸੁ ਕੀਜੈ ਕਉਨ ਮਤੰ ॥ ਜਿਹ ਭਾਂਤ ਰਹੇ ਜਗ ਆਜ ਪਤੰ ॥੮॥੨੯੮॥ ^{੨੩}ਸੁਨ
 ਰਾਜਨ ਰਾਜ ਮਹਾਨ ਮਤੰ ॥ ਅਨਭੀਤ ਅਜੀਤ ਸਮੱਸਤ ਛਿਤੰ ॥ ^{੨੪}ਅਨਗਾਹ ਅਥਾਹ
 ਅਨੰਤ ਦਲੰ ॥ ਅਨਭੰਜ ਅਗੰਜ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਬਲੰ ॥੯॥੨੯੯॥ ^{੨੫}ਇਹ ਠਉਰ ਨ ਛੜੀ
 ਏਕ ਨਰੰ ॥ ਸੁਨ ਸਾਚੁ ਮਹਾ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਜ ਬਰੰ ॥ ^{੨੬}ਕਹਿਕੈ ਦਿਜ ਯਉ ਉਠਿ ਜਾਤ

- ੧ ਐ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਹ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਧਰ ਦੇਵਾਂਗਾ ।
- ੨ ਨਾ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਪੂਜਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਨਾ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਵੇਗਾ । ਐ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੈਨੂੰ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖੀ ਕਰਾਂਗਾ ॥੨॥੨੮੮॥
- ੩ ਕੀ ਤੂੰ ਉਹ ਮੁਰਦੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਏ ਹਨ ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਹ, ਤੈਨੂੰ ਕਾਹਦੀ ਸ਼ਰਮ ਹੈ ?
- ੪ ਜੇ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਂਗਾ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਿੱਖ ਭਾਵ ਸੇਵਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ ॥੩॥੨੮੯॥
- ੫ ਸਵੇਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਵ ਪਿਤਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਧੂਪ-ਦੀਪ ਕੀਤੀ ।
- ੬ ਚੰਦਨ ਤੇ ਕੇਸਰ ਦੇ ਤਿਲਕ ਲਗਾਏ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ॥੪॥੨੯੦॥
- ੭ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਉੱਤਰ ॥ ਹੇ ਰਾਜਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ! ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਕਿਤੇ ਨਿਗਾਹ ਨਹੀਂ ਪਏ । ਸਾਡੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ ।
- ੮ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਝੂਠ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਐ ਮਹਾਂ ਰਾਜ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ॥੧॥੨੯੧॥
- ੯ ਐ ਮਹਾਰਾਜ, ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ! ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਹੋ ।
- ੧੦ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹੋ ॥੨॥੨੯੨॥
- ੧੧ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਹੁਣੇ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ
- ੧੨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਅੱਗ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਪੂਜਾ ਕਰਾਂਗਾ ॥੩॥੨੯੩॥
- ੧੩ ਜੇ ਉਹ ਭੱਜ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਡੇਰੇ, ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਕਹੇ ਲੱਗੇ ।
- ੧੪ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਥੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ॥੪॥੨੯੪॥
- ੧੫ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾਮਾ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ।
- ੧੬ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਭੋਜਨ ਰਲ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕਰਮ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੫॥੨੯੫॥
- ੧੭ ਇਹ ਗੱਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਹੁਤ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਛੱਤਰੀ ਸੂਰਮੇ ਮਲ-ਦਲ ਕੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ।
- ੧੮ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛਤਰ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੬॥੨੯੬॥
- ੧੯ ਟੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਰਾਜੇ ਤੋਂ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ
- ੨੦ ਅਜੇ ਸੈਨ ਰਾਜਾ ਦਾਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਹੁਤ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੁਕਰਮੀ ਕਸ਼ਤ੍ਰੀ ਤੇ ਕਠੋਰ ਮੱਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੭॥੨੯੭॥
- ੨੧ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਭੋਜਨ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਨਮ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਤਾਂ ਮੌਤ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ।
- ੨੨ ਐ ਮਿੱਤਰੋ ! ਹੁਣ ਮਿਲ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰੋ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚ ਰਹੇ ॥੮॥੨੯੮॥
- ੨੩ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਰਾਜੇ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ । ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਤੇ ਨਾ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਬੇਡਰ, ਨਾ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ
- ੨੪ ਬੇਅੰਤ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਅਥਾਹ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਮਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ॥੯॥੨੯੯॥
- ੨੫ ਇਥੇ ਛਤਰੀ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਐ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ! ਇਹ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਹ
- ੨੬ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ।

ਭਏ ॥ ੧ਵੇਹ ਆਨਿ ਜਸੂਸ ਬਤਾਇ ਦਏ ॥੧੦॥੩੦੦॥ ੨ਤਹਾਂ ਸਿੰਘ ਅਜੈ ਮਨਿ
 ਰੋਸ ਬਢੀ ॥ ਕਰਿ ਕੋਪ ਚਮ੍ਹੁ ਚਤੁਰੰਗ ਚਢੀ ॥ ੩ਤਹੁ ਜਾਇ ਪਰੀ ਜਹੁ ਖੜ੍ਹ
 ਬਰੰ ॥ ਬਹੁ ਕੂਦਿ ਪਰੇ ਦਿਜ ਸਾਮ ਘਰੰ ॥੧੧॥੩੦੧॥ ੪ਦਿਜ ਮੰਡਲ ਬੈਠਿ ਬਿਚਾਰੁ
 ਕੀਯੋ ॥ ਸਬਹੀ ਦਿਜ ਮੰਡਲ ਗੋਦ ਲੀਯੋ ॥ ੫ਕਹੁ ਕਉਨ ਸੁ ਬੈਠਿ ਬਿਚਾਰ ਕਰੈ ॥
 ਨਿਪ ਸਾਥ ਰਹੈ ਨਹੀ ਏਉ ਮਰੈ ॥੧੨॥੩੦੨॥ ੬ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਹੀ ਤਿਹ ਤਾਹਿ
 ਸਭੈ ॥ ਤੁਮ ਤੋਰ ਜਨੇਵਨ ਦੇਹੁ ਅਬੈ ॥ ੭ਜੋਉ ਮਾਨਿ ਕਹਯੋ ਸੋਈ ਲੇਤ ਭਏ ॥
 ਤੇਉ ਬੈਸ ਹੁਇ ਬਾਣਜ ਕਰਤ ਭਏ ॥੧੩॥੩੦੩॥ ੮ਜਿਹ ਤੋਰ ਜਨੇਉ ਨ ਕੀਨ
 ਹਠੰ ॥ ਤਿਨ ਸਿਉ ਉਨ ਭੋਜੁ ਕੀਓ ਇਕਠੰ ॥ ੯ਫਿਰ ਜਾਇ ਜਸੂਸਹਿ ਐਸ
 ਕਹਿਓ ॥ ਇਨ ਮੈ ਉਨ ਮੈ ਇਕ ਭੇਦੁ ਰਹਿਓ ॥੧੪॥੩੦੪॥ ੧੦ਪੁਨਿ ਬੋਲਿ ਉਠਯੋ
 ਨਿਪ ਸਰਬ ਦਿਜੰ ॥ ਨਹਿ ਛੜ੍ਹ ਤੁ ਦੇਹ ਸੁ ਤਾਹਿ ਤੁਅੰ ॥ ੧੧ਮਰਿਗੋ ਸੁਨਿ
 ਬਾਤ ਮਨੋ ਸਬ ਹੀ ॥ ਉਠਿ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਜਾਤ ਭਏ ਤਬ ਹੀ ॥੧੫॥੩੦੫॥ ੧੨ਸਭ
 ਬੈਠਿ ਬਿਚਾਰਨ ਮੰਤ੍ਰ ਲਗੇ ॥ ਸਭ ਸੋਕ ਕੇ ਸਾਗਰ ਬੀਚ ਡੁਬੇ ॥ ੧੩ਵਹਿ ਬਾਧ
 ਬਹਿਠ ਅਤ ਤੇਉ ਹਠੰ ॥ ਹਮ ਏ ਦੋਉ ਭ੍ਰਾਤ ਚਲੈ ਇਕਠੰ ॥੧੬॥੩੦੬॥ ੧੪ਹਠ
 ਕੀਨ ਦਿਜੈ ਤਿਨ ਲੀਨ ਸੁਤਾ ॥ ਅਤਿ ਰੂਪ ਮਹਾਂ ਛਬਿ ਪਰਮ ਪ੍ਰਭਾ ॥ ੧੫ਤ੍ਰਿਯੋ
 ਪੇਟ ਸਨੌਢ ਤੇ ਪੂਤ ਭਏ ॥ ਵਹਿ ਜਾਤਿ ਸਨੌਢ ਕਹਾਤ ਭਏ ॥੧੭॥੩੦੭॥
 ੧੬ਸੁਤ ਅਉਰਨ ਕੇ ਉਹ ਠਾਂ ਜੁ ਅਹੇ ॥ ਉਤ ਛੜ੍ਹੀਅ ਜਾਤਿ ਅਨੇਕ ਭਏ ॥
 ੧੭ਨਿਪ ਕੇ ਸੰਗਿ ਜੋ ਮਿਲਿ ਜਾਤੁ ਭਏ ॥ ਨਰ ਸੋ ਰਜਪੂਤ ਕਹਾਤ ਭਏ ॥੧੮॥੩੦੮॥
 ੧੮ਤਿਨ ਜੀਤ ਬਿਜੈ ਕਹੁ ਰਾਉ ਚੜ੍ਹਯੋ ॥ ਅਤਿ ਤੇਜੁ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਬਢਯੋ ॥
 ੧੯ਜੋਉ ਆਨਿ ਮਿਲੇ ਅਰੁ ਸਾਕ ਦਏ ॥ ਨਰ ਤੇ ਰਜਪੂਤ ਕਹਾਤ ਭਏ ॥੧੯॥੩੦੯॥
 ੨੦ਜਿਨ ਸਾਕ ਦਏ ਨਹਿ ਰਾਰਿ ਬਢੀ ॥ ਤਿਨ ਕੀ ਇਨ ਲੈ ਜੜ੍ਹ ਮੂਲ ਕਢੀ ॥
 ੨੧ਦਲ ਤੇ ਬਲ ਤੇ ਧਨ ਟੂਟਿ ਗਏ ॥ ਵਹਿ ਲਾਗਤ ਬਾਨਜ ਕਰਮ
 ਭਏ ॥੨੦॥੩੧੦॥ ੨੨ਜੋਉ ਆਨਿ ਮਿਲੇ ਨਹਿ ਜੋਰਿ ਲਰੇ ॥ ਵਹਿ ਬਾਧ ਮਹਾਂਗਨਿ
 ਹੋਮ ਕਰੇਅ ॥ ੨੩ਅਨਗੰਧ ਜਰੇ ਮਹਾਂ ਕੁੰਡ ਅਨਲੰ ॥ ਭਇਓ ਛੜ੍ਹੀ ਅਮੇਧੁ ਮਹਾਂ
 ਪ੍ਰਬਲੰ ॥੨੧॥੩੧੧॥ ੨੪ਇਤੀ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਕਾ ਰਾਜ ਸਪੁਰਨ ਭਇਆ ॥ ਜਗ
 ਰਾਜ ॥੬॥੪॥ ੨੫ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ਤੂਪਸਾਦਿ ॥ ਬਿਆਸੀ ਬਰਖ ਪਰਮਾਨ ॥ ਦਿਨ

ੳ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਵਿਦਵਾਨੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਦਲ ਲਿਆ ਪਰ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ, ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਵੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਗਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।
 ਅ ਕਿਤਨਾ ਬਜ਼ਰ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ, ਧੱਕਾ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਸੂਰ ਦੇ ਇਕ ਨੇਕ ਕੰਮ ਬਦਲੇ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਸਾੜ ਦੇਣਾ । ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੋ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕੀ ਹੋਇਆ ਡਰ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਸਾਰੇ ਜੋਰਾਵਰ : ਅੰਤ ਕਉ ਅੰਤ ਕੇ ਧਾਮ ਸਿਧਾਰੇ ॥੩॥ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੰਗ ਕਰਕੇ ਧਰਮੀ ਵੀਰ ਕਹਿਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਟੁਕ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਤੀਰਥ ਕਰਨ ਤੇ ਜਗ ਕਰਨੇ ਕਿਸ ਲੇਖੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਭੈ ਤਿਆਗਕੇ ਧੱਕਾ ਜੋਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭੈ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਤਨ ਦਾ ਧੱਕਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਖੋਹ ਲੈਣਾ ਧਨ ਦਾ ਧੱਕਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫੌਰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸਾੜ ਦੇਣਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ । ਤੀਰਥ ਨਾਲ ਦਇਆ ਦਤ ਦਾਨ ਸੁ ਸੰਜਮ ਨੇਮ ਅਨੇਕ ਬਿਸੇਖੇ । ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੋਬ ਕੁਰਾਨ ਜਮੀਨ ਜ਼ਮਾਨ ਸਥਾਨ ਕੇ ਪੇਖੇ । ਪਉਨ ਅਹਾਰ ਜਤੀ ਜਤ ਧਾਰ ਸਭੈ ਸੁ ਬਿਚਾਰ ਹਜਾਰ ਕੇ ਦੇਖੇ । ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਬਜੇ ਬਿਨੁ ਭੂਪਤਿ ਇਕ ਰਤੀ ਬਿਨੁ ਏਕ ਨ ਲੇਖੇ ॥੪॥ ਭਾਵ ਕਿਸ ਅਰਥ ਰਾਜੇ ਜੋ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣਾ ।

- ੧ ਉਧਰੋਂ ਆ ਕੇ ਜਸੂਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ॥੧੦॥੩੦੦॥
- ੨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ ਵਧ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਚਤੁਰਗਨੀ ਫੌਜ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ।
- ੩ ਉਹ ਫੌਜ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਜਿਥੇ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਫੌਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪਾ ਪਏ ॥੧੧॥੩੦੧॥
- ੪ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ।
- ੫ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਲੜਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਰਦੇ ਹਨ ॥੧੨॥੩੦੨॥
- ੬ ਸਾਰਿਆਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਨੇਊ ਤੋੜ ਦਿਓ ।
- ੭ ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਉਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਹੁਣ ਉਹ ਜੰਝੂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵੈਸ਼ ਹੋ ਗਏ । ਉਹ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ॥੧੩॥੩੦੩॥
- ੮ ਜਿਸ ਨੇ ਹਠ ਕਰਕੇ ਜਨੇਊ ਨਾ ਤੋੜਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾਧਾ ।
- ੯ ਫੇਰ ਜਾਸੂਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਫਰਕ ਹੈ, ਭੇਦ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹਜੇ ॥੧੪॥੩੦੪॥
- ੧੦ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਬੋਲ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਖੱਤਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ।
- ੧੧ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਉਂ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਮਰ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ ॥੧੫॥੩੦੫॥
- ੧੨ ਫੇਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਏ । ਤੇ ਫੈਸਲਾ
- ੧੩ ਕੀਤਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਠ ਕਰਕੇ ਬੰਨਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਵਾਂਗੇ ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ॥੧੬॥੩੦੬॥
- ੧੪ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹਠ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਲੈ ਲਈ । ਜਿਹੜੀ ਅਤਿ ਹੀ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਸੀ ।
- ੧੫ ਉਸ ਸਨੌਚੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਏ ਉਹ ਸਨੌਚ ਜਾਤੀ ਕਰਕੇ ਕਹਾਏ ॥੧੭॥੩੦੭॥
- ੧੬ ਹੋਰ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ ।
- ੧੭ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਰਾਜਪੂਤ ਕਹਾਏ ॥੧੮॥੩੦੮॥
- ੧੮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਦਿਗ ਬਿਜੇ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜੇ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਹੁਤ ਜਗਮਗਾ ਪਿਆ ।
- ੧੯ ਜਿਹੜਾ ਆ ਕੇ ਈਨ ਭਰ ਕੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਸਾਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਰਾਜਪੂਤ ਕਹਾਏ ॥੧੯॥੩੦੯॥
- ੨੦ ਜਿਸ ਨੇ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਕੁਝ ਤਕਰਾਰ, ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਨੇ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਜੜ੍ਹ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਉਖਾੜ ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੧ ਜਿਹੜੇ ਫੌਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂ ਬਲ ਤੋਂ ਅਥੜਾ ਧਨ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਗਏ ਉਹ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ॥੨੦॥੩੧੦॥
- ੨੨ ਜਿਹੜੇ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜ਼ੋਰ ਕਰਕੇ ਲੜੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨ ਕੇ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੩ ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਸੜ ਗਏ ਮਹਾਨ ਅਗਨ ਦੇ ਕੁੰਡ ਵਿਚ । ਜਿਥੇ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਸ ਦਾ ਅਮੋਧ ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ ਯਗ ਹੋਇਆ । ਰਾਜਸੀ ਯਗ ॥੨੧॥੩੧੧॥
- ੨੪ ਇਥੇ ਹੀ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨੪॥
- ੨੫ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ਰੂਪਸਾਦਿ ॥ (ਉਸ ਨੇ ਜਗਤ ਤੋਂ ਰਾਜ ਕਿਤਨਾ ਕੀਤਾ ?) ਬਿਆਸੀ ਬਰਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਤੇ ਦੋ ਦਿਨ ਅੰਤ ਜਿਧਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਉਧਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਦੋਇ ਮਾਸ ਅਸਟਾਨ ॥ ^੧ਬਹੁ ਰਾਜੁ ਭਾਗੁ ਕਮਾਇ ॥ ਪੁਨਿ ਨ੍ਰਿਪ ਕੋ ਨ੍ਰਿਪ
 ਰਾਇ ॥੧॥੩੧੨॥ ^੨ਸੁਨ ਰਾਜ ਰਾਜ ਮਹਾਨ ॥ ਦਸ ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ ਨਿਧਾਨ ॥ ਦਸ
 ਦੋਇ ਦੁਆਦਸ ਮੰਤ ॥ ਧਰਨੀ ਧਰਾਨ ਮਹੰਤਿ ॥੨॥੩੧੩॥ ^੩ਪੁਨਿ ਭਯੋ ਉਦੋਤ
 ਨ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਰਸ ਰੀਤਿ ਰੂਪ ਰਸਾਲ ॥ ^੪ਅਤਿ ਭਾਨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ਅਨਖੰਡ ਤੇਜ
 ਪ੍ਰਚੰਡ ॥੩॥੩੧੪॥ ^੫ਤਿਨਿ ਬੋਲਿ ਬਿਪ੍ਰ ਮਹਾਨ ॥ ਪਸੁ ਮੇਧ ਜੋਗ ਰਚਾਨ ॥ ^੬ਦਿਜ
 ਪ੍ਰਾਗ ਜੋਤ ਬੁਲਾਇ ॥ ਅਪਿ ਕਾਮ ਰੂਪ ਕਹਾਇ ॥੪॥੩੧੫॥ ^੭ਦਿਜ ਕਾਮ ਰੂਪ
 ਅਨੇਕ ॥ ਨ੍ਰਿਪ ਬੋਲਿ ਲੀਨ ਬਿਸੇਖ ॥ ^੮ਸਭ ਜੀਅ ਜੋਗ ਅਪਾਰ ॥ ਮਖ ਹੋਮ
 ਕੀਨ ਅਬਿਚਾਰ ॥੫॥੩੧੬॥ ^੯ਪਸੁ ਏਕ ਪੈ ਦਸ ਬਾਰ ॥ ਪੜਿ ਬੇਦ ਮੰਤ੍ਰ
 ਅਬਿਚਾਰ ॥ ^{੧੦}ਅਬਿ ਮੱਧਿ ਹੋਮ ਕਰਾਇ ॥ ਧਨੁ ਭੂਪ ਤੇ ਬਹੁ ਪਾਇ ॥੬॥੩੧੭॥
^{੧੧}ਪਸੁ ਮੇਧ ਜੋਗ ਕਰਾਇ ॥ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਰਾਜੁ ਸੁਹਾਇ ॥ ^{੧੨}ਬਰਖ ਅਸੀਹ ਅਸਟ
 ਪ੍ਰਮਾਨ ॥ ^{੧੩}ਦੁਇ ਮਾਸ ਰਾਜੁ ਕਮਾਨ ॥੭॥੩੧੮॥ ^{੧੪}ਪੁਨ ਕਠਨ ਕਾਲ ਕਰਵਾਲ ॥
 ਜਗ ਜਾਰੀਆ ਜਿਹ ਜੁਵਾਲ ॥ ^{੧੫}ਵਹਿ ਖੰਡੀਆ ਅਨਖੰਡ ॥ ਅਨਖੰਡ ਰਾਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥
 ੮॥੩੧੯॥ ^{੧੬}ਅਥ ਪੰਚਮੋ ਰਾਜ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥
 ਤ੍ਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ^{੧੭}ਪੁਨ ਭਯੋ ਮੁਨੀ ਛਿਤਰਾਇ ॥ ਇਹ ਲੋਕ ਕੇਹਰਿ ਰਾਇ ॥ ^{੧੮}ਅਰਿ
 ਜੀਤਿ ਜੀਤਿ ਅਖੰਡ ॥ ਮਹਿ ਕੀਨ ਰਾਜੁ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥੧॥੩੨੦॥ ^{੧੯}ਅਰਿ ਘਾਇ ਘਾਇ
 ਅਨੇਕ ॥ ਰਿਪੁ ਛਾਡੀਐ ਨਹੀ ਏਕ ॥ ^{੨੦}ਅਨਖੰਡ ਰਾਜੁ ਕਮਾਇ ॥ ਛਿਤ ਛੀਨ
 ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਇ ॥੨॥੩੨੧॥ ^{੨੧}ਅਨਖੰਡ ਰੂਪ ਅਪਾਰ ॥ ਅਨਮੰਡ ਰਾਜੁ ਜੁਝਾਰ ॥
^{੨੨}ਅਬਿਕਾਰ ਰੂਪ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ਅਨਖੰਡ ਰਾਜ ਅਮੰਡ ॥੩॥੩੨੨॥ ^{੨੩}ਬਹੁ ਜੀਤਿ ਜੀਤਿ
 ਨ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਬਹੁ ਛਾਡਿ ਕੈ ਸਰ ਜਾਲ ॥ ^{੨੪}ਅਰਿ ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਅਨੰਤ ॥ ਛਿਤ
 ਕੀਨ ਰਾਜ ਦੁਰੰਤ ॥੪॥੩੨੩॥ ^{੨੫}ਬਹੁ ਰਾਜ ਭਾਗ ਕਮਾਇ ॥ ਇਮ ਬੋਲੀਓ
 ਨ੍ਰਿਪਰਾਇ ॥ ^{੨੬}ਇਕ ਕੀਜੀਐ ਮਖ ਸਾਲ ॥ ਦਿਜ ਬੋਲਿ ਲੇਹੁ ਉਤਾਲ ॥੫॥੩੨੪॥
^{੨੭}ਦਿਜ ਬੋਲਿ ਲੀਨ ਅਨੇਕ ॥ ਗ੍ਰਿਹ ਛਾਡੀਓ ਨਹੀ ਏਕ ॥ ^{੨੮}ਮਿਲਿ
 ਮੰਤ੍ਰ ਕੀਨ ਬਿਚਾਰ ॥ ਮਤਿ ਮਿਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਉਚਾਰ ॥੬॥੩੨੫॥ ^{੨੯}ਤਬ ਬੋਲੀਓ ਨ੍ਰਿਪ
 ਰਾਇ ॥ ਕਰਿ ਜਗ ਕੋ ਚਿਤ ਚਾਇ ॥ ^{੩੦}ਕਿਵ ਕੀਜੀਐ ਮਖ ਸਾਲ ॥
 ਕਹੁ ਮੰਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਉਤਾਲ ॥ ੭॥੩੨੬॥ ^{੩੧}ਤਬ ਮੰਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰਨ ਕੀਨ ॥ ਨ੍ਰਿਪ ਸੰਗ

ਓ ਗੁਰਦੇਵ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਨਹੀਂ ਦੁਆਉਂਦੇ ਉਹੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਜਿਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰ ਡੰਡੀ ਦਿਖਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਛਿਤ ਰਾਇ ਮੁਨੀ ਜੋ ਇਕ ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ ਆਖੰਡ ਰੂਪ ਸਮਝਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤੇ ਜੋ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅਰੋਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਲਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਜਲ ਹੀ ਤਾਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਬੇਅੰਤ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਬੜੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਜੀਵ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਜਗ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਉੜਕਾ ਧਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਬਿਆਸੀ ਸਾਲ ਅੱਠ ਮਹੀਨੇ ਦੋ ਦਿਨ

- ੧ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਅਜੇ ਸਿੰਘ ॥੧॥੩੧੨॥
- ੨ ਜੋ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸੁਣੀਦਾ ਸੀ ਤੇ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ । ਬਾਰਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਸੀ । *ਧਰਤੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਭਾਵ (ਮਹੰਤ) ਸੀ ॥੨॥੩੧੩॥
- ੩ ਫੇਰ ਇਕ ਹੋਰ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ । ਜਿਸ ਦੀ ਰਹੁ ਗੀਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ਅਤੇ
- ੪ ਤੇਜ਼ ਸੂਰਜ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੀ । ਜਿਸ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਸੀ ॥੩॥੩੧੪॥
- ੫ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੁਲਾ ਲਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂ ਮੇਧ ਯਗ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ।
- ੬ ਇਕ ਪ੍ਰਾਗ ਯੋਤੀ, ਨਾਮ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਮ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਦਾ ਵਾਸੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ ॥੪॥੩੧੫॥
- ੭ ਕਾਮ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕ ਸਨ ਜੋ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾਏ ਸਨ ।
- ੮ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵ (ਪਸ਼ੂ) ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਯਗ ਵਿਚ ਹਵਨ ਹੋਮ ਕਰਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ॥੫॥੩੧੬॥
- ੯ ਇਕ ਇਕ ਪਸ਼ੂ ਉੱਪਰ ਦਸ ਵਾਰੀ, ਬੇਦ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ।
- ੧੦ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਮ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਹੋਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਉਹਨਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ॥੬॥੩੧੭॥
- ੧੧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸ਼ੂ ਮੇਧ ਯਗ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ (ਉਦੋਤ ਕੁਮਾਰ) ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ
- ੧੨ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਅਠਾਸੀ ਬਰਸ ਤੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਰਾਜ ਕਰਾ ਕੇ ॥੭॥੩੧੮॥
- ੧੩ ਫੇਰ ਬੜੀ ਸਖਤ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਤੇਜ਼ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਅਗਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੪ ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਉਹ ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਕਾਲ ਨੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੮॥੩੧੯॥

੧੫ ਇਥੇ ਇਹ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ ਦਾ ਪੰਜਵੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੧੬ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਫੇਰ ਮੁਨੀ ਨਾਮ ਦਾ ਰਾਜਾ ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹਾ ਰਾਜਾ ਸੀ ।

੧੭ ਜਿਸ ਨੇ ਬੜੇ ਅਜਿਤ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਬੜੇ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ॥੧॥੩੨੦॥

੧੮ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਇਕ ਵੀ ਵੈਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ।

੧੯ ਅਰੋਕ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਛੱਤਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ॥੨॥੩੨੧॥

੨੦ ਜਿਸ 'ਤੇ ਨਾ ਢਲਣ ਵਾਲਾ ਬੇਅੰਤ ਰੂਪ ਸੀ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦਾ ਜੇਤੂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਰਣ ਮੰਡ ਹੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਿਆ ਸੀ ।

੨੧ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂੰਹਦੀ ਸੀ । ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਾਜ ਸੀ, ਅਮੰਡ ਯੋਧਾ ਸੀ ॥੩॥੩੨੨॥

੨੨ ਜਿਸ ਨੇ ਬੇਹੱਦ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ-ਜਿੱਤ ਲਏ ਸੀ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਛੱਡ-ਛੱਡ ਕੇ

੨੩ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਵੈਰੀ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ । ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ॥੪॥੩੨੩॥

੨੪ ਬਹੁਤ ਰਾਜ ਭਾਗ ਕਰਕੇ । ਫੇਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿ—

੨੫ 'ਐ ਵਜ਼ੀਰੋ ! ਇਕ ਯਗਸ਼ਾਲਾ (ਹਵਨ ਕੁੰਡ) ਬਣਾਉ । ਛੇਤੀ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਵੇ ॥੫॥੩੨੪॥

੨੬ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੁਲਾ ਲਏ ਗਏ । ਇਕ ਵੀ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ।

੨੭ ਮਿਲ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ । ਮਿੱਤਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ॥੬॥੩੨੫॥

੨੮ ਤਦ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਯਗ ਕਰਨ ਲਈ ਚਿਤ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੨੯ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਗਸ਼ਾਲਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ? 'ਐ ਮਿੱਤਰੋ ਛੇਤੀ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿਉ ॥੭॥੩੨੬॥

੩੦ ਤਦ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ—

* ਪਾਠਕ ਜਨ ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਸਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਰਾਜੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲੁੱਟੇ ਤੇ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਜਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਜੋ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਗਾਇਤਰੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਧਰਮੀ ਵੀ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਡੇਰੇ ਦਾ ਮਹੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਡੇਰੇ ਦਾ ਆਦਮੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜੋ ਸਿੰਘ ਦਾ ਉਹੋ ਦਬਦਬਾ ਸੀ । ਉਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਗਿਣਵੇਂ ਦਿਨ ਪੂਰੇ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਲਕੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤਾ ਇਥੋਂ ਤੁਰ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਮੁਹਈਆ ਕਰ ਗਿਆ । ਸਭਨਾ ਮਰਣਾ ਆਇਆ ਵੇਛੋੜਾ ਸਭਨਾਹ ॥ ਪੁਛਹੁ ਜਾਇ ਸਿਆਣਿਆ ਅਗੈ ਮਿਲਣੁ ਕਿ ਨਾਹ ॥ ਜਿਨ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬੁ ਵੀਸਰੈ ਵਡੜੀ ਵੇਦਨ ਤਿਨਾਹਿ ॥੧॥ ਭੀ ਸਾਲਾਹਿਹੁ ਸਾਚਾ ਸੋਇ ॥ ਜਾਕੀ ਨਦਰਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ਅੰਗ ਪ੧੯੫ ॥ ਮ: ੧॥

੧ਯਉ ਕਹਿ ਦੀਨ ॥ ੩ਸੁਨਿ ਰਾਜ ਰਾਜ ਉਦਾਰ ॥ ਦਸ ਚਾਰਿ ਚਾਰਿ
 ਅਪਾਰ ॥੮॥੩੨੭॥ ੩ਸਤਿਜੁਗ ਮੈ ਸੁਨਿ ਰਾਇ ॥ ਮਖ ਕੀਨ ਚੰਡ ਬਨਾਇ ॥
 ੪ਅਰਿ ਮਾਰ ਕੈ ਮਹਿਖੇਸ ॥ ਬਹੁ ਤੋਖ ਕੀਨ ਪਸੇਸ ॥੯॥੩੨੮॥ ੫ਮਹਿਖੇਸ ਕਉ
 ਰਣ ਘਾਇ ॥ ਸਿਰਿ ਇੰਦ੍ਰ ਛੜ ਫਿਰਾਇ ॥ ੬ਕਰਿ ਤੋਖ ਜੋਗਨਿ ਸਰਬ ॥ ਕਰਿ
 ਦੂਰ ਦਾਨਵ ਗਰਬ ॥੧੦॥੩੨੯॥ ੭ਮਹਿਖੇਸ ਕਉ ਰਣਿ ਜੀਤਿ ॥ ਦਿਜ ਦੇਵ
 ਕੀਨ ਅਭੀਤ ॥ ੮ਤ੍ਰਿਦਸੇਸ ਲੀਨ ਬੁਲਾਇ ॥ ਛਿਤ ਛੀਨ ਛੜ
 ਫਿਰਾਇ ॥੧੧॥੩੩੦॥ ੯ਮੁਖ ਚਾਰ ਲੀਨ ਬੁਲਾਇ ॥ ਚਿਤ ਚਉਪ ਸਿਉ ਜਗ
 ਮਾਇ ॥ ੧੦ਕਰਿ ਜਗ ਕੋ ਆਰੰਭ ॥ ਅਨਖੰਡ ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥੧੨॥੩੩੧॥ ੧੧ਤ੍ਰਬ
 ਬੋਲੀਯੋ ਮੁਖ ਚਾਰ ॥ ਸੁਨਿ ਚੰਡਿ ਚੰਡਿ ਜੁਹਾਰ ॥ ੧੨ਜਿਮ ਹੋਇ ਆਇਸ ਮੋਹਿ ॥
 ਤਿਮ ਭਾਖਉ ਮਤ ਤੋਹਿ ॥੧੩॥੩੩੨॥ ੧੩ਜਗ ਜੀਅ ਜੰਤ ਅਪਾਰ ॥ ਨਿਜ
 ਲੀਨ ਦੇਵ ਹਕਾਰ ॥ ੧੪ਅਰਿ ਕਾਟ ਕੈ ਪਲ ਖੰਡ ॥ ਪੜਿ ਬੇਦ ਮੰਤ੍ਰ
 ਉਦੰਡ ॥੧੪॥੩੩੩॥ ੧੫ਰੂਆਲ ਛੰਦ ॥ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧੬ਬਿਲਿ ਬਿਪਨ ਮੰਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰਨ
 ਜੰਗ ਕੀਨ ਅਪਾਰ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਅਉਰ ਉਪਿੰਦ੍ਰ ਲੈ ਕੈ ਬੋਲਿ ਕੈ ਮੁਖ ਚਾਰ ॥ ੧੭ਕਉਨ
 ਭਾਂਤਨ ਕੀਜੀਐ ਅਬ ਜਗ ਕੋ ਆਰੰਭ ॥ ਆਜ ਮੋਹਿ ਉਚਾਰੀਐ ਸੁਨਿ ਮਿਤ੍ਰ
 ਮੰਤ੍ਰ ਅਸੰਭ ॥੧੫॥੩੩੪॥ ੧੮ਮਾਸ ਕੇ ਪਲ ਕਾਟਿ ਕੈ ਪੜਿ ਬੇਦ ਮੰਤ੍ਰ ਅਪਾਰ ॥
 ਅਗਨ ਭੀਤਰ ਹੋਮੀਐ ਸੁਨਿ ਰਾਜ ਰਾਜ ਅਬਿਚਾਰ ॥ ੧੯ਛੇਦਿ ਚਿੱਛੁਰ ਬਿੜਾਰਾਸੁਰ
 ਧੂਲਿ ਕਰਣਿ ਖਪਾਇ ॥ ਮਾਰ ਦਾਨਵ ਕਉ ਕਰਿਓ ਮਖ ਦੈਤ ਮੇਧ
 ਬਨਾਇ ॥੨॥੩੩੫॥ ੨੦ਤੈਸ ਹੀ ਮਖ ਕੀਜੀਐ ਸੁਨਿ ਰਾਜ ਰਾਜ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ਜੀਤਿ
 ਦਾਨਵ ਦੇਸ ਕੇ ਬਲਵਾਨ ਪੁਰਖ ਅਖੰਡ ॥ ੨੧ਤੈਸ ਹੀ ਮਖ ਮਾਰ ਕੈ ਸਿਰਿ ਇੰਦ੍ਰ
 ਛੜ ਫਿਰਾਇ ॥ ਜੈਸ ਸੁਰ ਸੁਖ ਪਾਇਓ ਤਿਵ ਸੰਤ ਹੋਹ ਸਹਾਇ ॥੩॥੩੩੬॥

੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ॥ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦ ॥

ਅਬ ਚੌਬੀਸ ਅਉਤਾਰ ॥

ਚਉਪਈ ॥ ੨ਅਬ ਚਉਬੀਸ ਉਚਰੋਂ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜਿਹ ਬਿਧ ਤਿਨ ਕਾ ਲਖਾ
 ਅਖਾਰਾ ॥ ੩ਸੁਨੀਅਹੁ ਸੰਤ ਸਬੈ ਚਿਤ ਲਾਈ ॥ ਬਰਨਤ ਸਯਾਮਾ ਜਥਾ
 ਮਤ ਭਾਈ ॥੧॥ ਚਉਪਈ ॥ ੪ਜਬ ਜਬ ਹੋਤ ਅਰਿਸਟਿ ਅਪਾਰਾ ॥ ਤਬ
 ਤਬ ਦੇਹ ਧਰਤ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ੫ਕਾਲ ਸਬਨ ਕੋ ਪੇਖ ਤਮਾਸਾ ॥ ਅੰਤਹ

ਓ ਅਖਾੜੇ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਝਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵੋਲੀ ਆ ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਲਵਾਨ ਅਖਾੜੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਸਭ ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਜੋਬ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।
 ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਜੋਰ ਅਜਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਸ਼ਕ ਤਾਲੀਆਂ ਖੜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇਕ ਢਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਫੋਕਾ ਜੋਰ ਲਗਾਉਂਦੇ
 ਹਨ, ਜਿਥੇ ਢਹਿ ਗਏ ਉਹ ਸਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਢਾਹ ਗਏ ਉਹ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਬਸ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅਸੀਸ ਅਖਾੜਾ ਹੈ
 ਕੋਈ ਤਗੜਾ ਹੈ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਹੈ ਕੋਈ ਹਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਹੈ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਕੋਈ ਦੈਤ ਬੜਾ
 ਹੰਕਾਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਹਨ ਸਾਰੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨਾਇਕ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਸਯਾਮ, ਨਾਮ
 ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਨ ਕਵੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਹੀ ਜਾਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਚਲ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰਨ
 ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਕਤੀ-ਜੁਗਤੀ ਜਾਂ ਦਲੀਲ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤੇ ਸੋਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਖੁਦ ਹੀ ਸੋਕਾਵਾਦੀ ਸੋਕਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਹੈ।
 ਇਹ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮੁਖ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਗਿਆਨ ਅਕੱਟ ਹੈ ਗੁਰ ਵਾਕ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ
 ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਸੋਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਹੈ। ਰਾਮ ਤੇ ਸਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਉਪ ਨਾਮ ਨੇ ਜੋ ਅੰਗ ੬੬। ਪੜੀ ੬੨
 ਦੇ ਇਕੋ ਪ੍ਰਕ੍ਰਣ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਵਿਦਮਾਨ ਨੇ ਅੰਕ ੧੮ ਤੇ ੩੨ ਤੇ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬੜਾ ਸਾਬਤੂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।
 ੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥ ਪਾਤਸਾਹੀ ੧੦॥

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਸੂਝ ਭਰੀ ਸੁਝਾਅ ਪੰਤ੍ਰਕਾ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਵਿਦਵਾਨ

ਪਟਿਆਲਾ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ੨੬.੧.੯੭

ਪਿਆਰੇ ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀਉ

- ੧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ।
- ੨ ਕਿ ਐ ਰਾਜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਖੁਲੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਰਾਜਨ ! ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ । ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡੇ ॥੮॥੩੨੭॥
- ੩ ਐ ਰਾਜੇ ! ਸੁਣ ਸਤਿਯੁਗ ਵਿਚ ਇਕ ਯਗ ਚੰਡੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਵੱਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ।
- ੪ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਬਾਸੁਰ ਵੈਰੀ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਖਾਸ ਕਰ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ॥੯॥੩੨੮॥
- ੫ ਮਹਿਬੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਛਤਰ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ।
- ੬ ਸਾਰੀਆਂ ਜੰਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਰਜਾ ਕੇ, ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ (ਤੋੜ ਕੇ) ॥੧੦॥੩੨੯॥
- ੭ ਮਹਿਬੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਕੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ।
- ੮ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਖੋਹਿਆ ਹੋਇਆ ਛਤਰ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ॥੧੧॥੩੩੦॥
- ੯ ਤੇ ਫੇਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਚਿਤ ਦੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਜਗ ਮਾਤਾ ਨੇ ।
- ੧੦ ਯਗ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਅਣ ਰੋਕ ਤੇ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਵਾਲਾ ਸੀ ॥੧੨॥੩੩੧॥
- ੧੧ ਤਾਂ ਮੁਖ ਚਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਾ) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਚੰਡ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਚੰਡੀ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ, ਸੁਣ ।
- ੧੨ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਕਹਾਂ ॥੧੩॥੩੩੨॥
- ੧੩ ਜੰਗਤ ਦੇ ਅਪਾਰ ਹੀ ਜੀਵ ਦੇਵੀ ਨੇ ਮੰਗਵਾ ਲਏ ।
- ੧੪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਲਏ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਵੇਦ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ॥੧੪॥੩੩੩॥
- ੧੫ ਰੂਪਾਲ ਛੰਦ ॥ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਮੰਤਰ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਸਾਰੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਯਗ ਕੀਤਾ । ਇੰਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਬਾਮਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੱਕ ਬੁਲਾ ਲਏ ।
- ੧੬ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਯਗ ਦਾ

ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਮੰਤਰ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ॥੧॥੩੩੪॥

- ੧੭ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕੱਟ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੇਦ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਫੇਰ ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਅਗਨ ਦੇ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਹੋਮ ਦਿਉ ਐ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ।
- ੧੮ ਚਿਛਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਬੜਾ ਲਾਭ ਦੈਤ ਨੂੰ ਖਪਾ ਕੇ ਧੂਲ ਕੌਤ ਆਦਿ ਦਾਨਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇਹ ਮਖ ਦੈਤ ਮੋਧ ਯਗ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ॥੨॥੩੩੫॥
- ੧੯ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਇਹ ਯਗ ਕਰੋ, ਸੁਣਿਆ ਰਾਜਿਆ ਦੇ ਬੜੇ ਰਾਜੇ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਜਿੱਤ ਕੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ
- ੨੦ ਛਤਰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਕੋਲੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੋਵੋ ॥੩॥੩੩੬॥

੧ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ੧੯ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਲੇਖ ਦੀ ਮੁਖ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਦੀ ਮੁਹਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਗੋਂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਜੋ ਚੌਥੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ—

- ੨ ਚਉਪਈ ॥ ਹੁਣ ਮੈਂ ਚੌਥੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ।
- ੩ ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣ ਲਵੋ । ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ॥੧॥
- ੪ ਚਉਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਾਪ ਬਹੁਤੇ ਹੋਣ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ।
- ੫ ਕਾਲ ਸਭ ਦਾ ਹੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ । ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਾਲ ਹੀ

ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ । ਪੱਤਰ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ । ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਗੋਰਵ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪੰਥ ਦਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਮੁਰਤੀਮਾਨ ਹੋਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁਦਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਖਾਲਸਈ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵੀ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋੜ ਸੀ ਉਹ ਰਚੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਹਿਤੂ

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ

ਲੇਖਿਕ ਮਾਲ ਕਲਮ ਮੰਦ੍ਰ ਪਟਿਆਲਾ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਮੈਂ ਇਹ ਸਮੱਚਾ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਚਰਤ ਮਹਾਂ ਬਾਣੀ ਹੈ । ਉਹ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦਸਮੀ ਬਾਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਅਸੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਬਦ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਬਿਜਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਅਥਾਹ ਦਬਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਬਾਉ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਚਰਤ ਗ੍ਰੰਥ । ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਨਾ ਤੇ ਬਿਜਕ ਕਿਵੇਂ ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਦਸਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਲਿਖਕੇ ਪਤਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਦ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਦੂਸਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਸੱਜਣ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਹੋਰ ਦੱਸੇ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਦਿ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਿਸਵਾਂ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ? ਜੇ ਨਾਮ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਜਪਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਿੱਥੋਂ ਹੈ ? ਜੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਚਰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਚਰਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਪਦਮ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਮੁਦਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਖਾਲਸਈ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੀ ਅਸੀਂ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਟ ਰੂਪ ਦੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਰੂਪਾਂਤਰ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਕਿਉਂ ? ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤ ਗਿਆ, ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਮੁਦਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਣਹੁ ਗੁਰ ਸਿਖਹੁ ਹਰਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਮੁਹਹੁ ਕਵਾਦੇ ॥ ਅੰਗ ੩੦੮ ॥ ਮ: ੪ ॥ ਕਿਤੇ ਰਹੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਤ ਜਦ ਉਹ ਐਵੇਂ ਬੇਵਕਤ ਦੀਆਂ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਹੀ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ

। ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਥਹ ਪਤਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਦਾਹਰਨ, ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਵਸਰ ਹੀ ਵਰਤ ਕੇ ਸਿਖਿਆਸੂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਈ ਪਈਗੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਤਪਿਆਣੇ ਇਕਾਂਤ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਤ੍ਰੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਢੂੰਡਾਉ- ਦੀਪਾ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਤੇ ਬੁਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਗਏ ਤੇ ਸਵਾਲ, ਜੁਆਬ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਬੁਲਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਪਾ ਆਇਆ ਸੀ ਇਕ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ, ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਜੋਗ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਬੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਉੱਤਰ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ—ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਵਿਘਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਹ ਵਣਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜਦੇ ਤੇ ਸਾਕ ਨਾਤੇ ਤੋੜ ਸੁੱਟਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸੰਸਕਾਰ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਤੰਤਾਂ ਦੇ ਵਟਾਉ ਰੋਗਤਾ, ਅਰੋਗਤਾ ਬਾਹਰੋਂ ਕੁਸੰਗ ਦੇ ਅਸਰ ਆਦਿਕ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਵਿਘਨਾਂ ਦੇ ਜਨਕ ਹਨ । ਕੋਈ ਕੀ ਕਹੇ ? ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਕਈ ਸਮਾਨ ਹਨ ਜੋ ਵਿਘਨਾਂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਯਤਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਲਾਲ ਗਰਮ ਲੋਹੇ ਦਾ ਗੱਲਾ ਖੁੱਲਾ ਰੱਖਿਆ ਗਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਸ ਦੇ ਨਿਘ ਨੂੰ ਹਵਾ ਚੁਰਾਈ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਦੀਪਾ, ਲੰਮਾ

੧ਕਾਲ ਕਰਤ ਹੈ ਨਾਸਾ ॥੨॥ ਚਉਪਈ ॥ ੨ਕਾਲ ਸਭਨ ਕਾ ਕਰਤ ਪਸਾਰਾ ॥
 ਅੰਤ ਕਾਲ ਸੋਈ ਖਾਪਨ ਹਾਰਾ ॥ ੩ਆਪਨ ਰੂਪ ਅਨੰਤਨ ਧਰਹੀ ॥ ਆਪਹਿ ਮਧ
 ਲੀਨ ਪੁਨ ਕਰਹੀ ॥੩॥ ਚਉਪਈ ॥ ੪ਇਨ ਮਹਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸੁ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾ ॥
 ਜਿਨ ਮਹਿ ਰਮਿਆ ਰਾਮ ਹਮਾਰਾ ॥ ੫ਅਨਤ ਚਤੁਰ ਦਸ ਗਨ ਅਵਤਾਰੂ ॥
 ਕਹੋ ਜੁ ਤਿਨ ਤਿਨ ਕੀਏ ਅਖਾਰੂ ॥੪॥ ਚਉਪਈ ॥ ੬ਕਾਲ ਆਪਨੋ ਨਾਮੁ ਛਪਾਈ ॥
 ਅਵਰਨ ਕੇ ਸਿਰਿ ਦੈ ਬੁਰਿਆਈ ॥ ੭ਆਪਨ ਰਹਤ ਨਿਰਾਲਮ ਜਗ ਤੇ ॥ ਜਾਨ
 ਲਏ ਜਾਨਾ ਮੈ ਤਬਤੇ ॥੫॥ ਚਉਪਈ ॥ ੮ਆਪ ਰਚੇ ਆਪੇ ਕਲ ਘਾਏ ॥ ਅਵਰਨ
 ਕੈ ਦੈ ਮੂੰਡ ਹਤਾਏ ॥ ੯ਆਪ ਨਿਰਾਲਮੁ ਰਹਾ ਨ ਪਾਯਾ ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਨਾਮੁ ਬਿਅੰਤ
 ਕਹਾਯਾ ॥੬॥ ਚਉਪਈ ॥ ੧੦ਜੋ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਏ ॥ ਤਿਨ ਭੀ ਤੁਮ
 ਪ੍ਰਭ ਤਨਕ ਨ ਪਾਏ ॥ ੧੧ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਭਰਮੇ ਭਵਰਾਖੰ ॥ ਤਾ ਤੇ ਨਾਮੁ ਬਿਅੰਤ
 ਕਹਾਖੰ ॥੭॥ ਚਉਪਈ ॥ ੧੨ਸਭ ਹੀ ਛਲਤ, ਨ ਆਪ ਛਲਾਯਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਛਲੀਆ
 ਆਪ ਕਹਾਯਾ ॥ ੧੩ਸੰਤਨ ਦੁਖੀ ਨਿਰਖ ਅਕੁਲਾਵੈ ॥ ਦੀਨ ਬੰਧ ਤਾ ਤੇ
 ਕਹਲਾਵੈ ॥੮॥ ਚਉਪਈ ॥ ੧੪ਅੰਤ ਕਰਤ ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਕਾਲਾ ॥ ਨਾਮੁ ਕਾਲ
 ਤਾ ਤੇ ਜਗ ਡਾਲਾ ॥ ੧੫ਸਮੈ ਸੰਤ ਪਰ ਹੋਤ ਸਹਾਈ ॥ ਤਾ ਤੇ ਸੰਖਯਾ ਸੰਤ
 ਸੁਨਾਈ ॥੯॥ ਚਉਪਈ ॥ ੧੬ਨਿਰਖ ਦੀਨ ਪਰ ਹੋਤ ਦਿਆਰਾ ॥ ਦੀਨ ਬੰਧ ਹਮ
 ਤਬੈ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ੧੭ਸੰਤਨ ਪਰ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਢਰਈ ॥ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਿ ਜਗ ਤਬੈ
 ਉਚਰਈ ॥੧੦॥ ਚਉਪਈ ॥ ੧੮ਸੰਕਟ ਹਰਤ ਸਾਧਵਨ ਸਦਾ ॥ ਸੰਕਟ ਹਰਨ ਨਾਮੁ
 ਭਯੋ ਤਦਾ ॥ ਦੁਖ ਦਾਹਤ ਸੰਤਨ ਕੇ ਆਯੋ ॥ ੧੯ਦੁਖ ਦਾਹਨ ਪ੍ਰਭ ਤਦਿਨ
 ਕਹਾਯੋ ॥੧੧॥ ਚਉਪਈ ॥ ੨੦ਰਹਾ ਅਨੰਤ, ਅੰਤ ਨਹੀ ਪਾਯੋ ॥ ਯਾ ਤੇ ਨਾਮੁ
 ਬਿਅੰਤ ਕਹਾਯੋ ॥ ੨੧ਜਗ ਮੋ ਰੂਪ ਸਭਨ ਕੇ ਧਰਤਾ ॥ ਯਾ ਤੇ ਨਾਮੁ ਬਖਾਨੀਯਤ
 ਕਰਤਾ ॥੧੨॥ ਚਉਪਈ ॥ ੨੨ਕਿਨਹੂੰ ਕਹੂੰ ਨ ਤਾਹਿ ਲਖਾਯੋ ॥ ਇਹ ਕਰ ਨਾਮੁ
 ਅਲਖ ਕਹਾਯੋ ॥ ੨੩ਜੋਨ ਜਗਤ ਮੈ ਕਬਹੂੰ ਨ ਆਯਾ ॥ ਯਾ ਤੇ ਸਭੋ
 ਅਜੋਨ ਬਤਾਯਾ ॥੧੩॥ ਚਉਪਈ ॥ ੨੪ਬ੍ਰਹਮਾਦਕ ਸਬ ਹੀ ਪਚਹਾਰੇ ॥ ਬਿਸਨ
 ਮਹੇਸੂਰ ਕਉਨ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ੨੫ਚੰਦ ਸੂਰ ਜਿਨ ਕਰੇ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਜਾਨੀਯਤ
 ਹੈ ਕਰਤਾਰਾ ॥੧੪॥ ਚਉਪਈ ॥ ੨੬ਸਦਾ ਅਭੇਖ ਅਭੇਖੀ ਰਹਈ ॥ ਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਅਭੇਖੀ
 ਕਹਈ ॥ ੨੭ਅਲਖ ਰੂਪ ਕਿਨਹੂੰ ਨਹਿ ਜਾਨਾ ॥ ਤਿਹ ਕਰ ਜਾਤ ਅਲੇਖ ਬਖਾਨਾ ॥੧੫॥

ਓ ਸੋਚੋ ਵਿਚਾਰੋ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ? ਦਾਸ ਅਨੰਨ ਮੇਰੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ॥ ਦਰਸਨ ਨਿਮਖ ਤਾਪ ਤ੍ਵੀ ਸੋਚਨ ਪਰਸਤ ਮੁਕਤਿ
 ਕਰਤ ਗ੍ਰਿਹ ਰੂਪ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੨੫੨॥

ਅ ਜਲ ਤੇ ਤਰੰਗ ਤਰੰਗ ਤੇ ਹੈ ਜਲ ਕਹਿਨ ਸੁਨਨ ਕਉ ਚੂਜਾ ॥ ਉਹੀ ।

ਸਚੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਤਖਤੁ ਰਚਾਇਆ ॥ ਦੁਨੀਆ ਧੰਧੈ ਲਾਇ ਆਪੁ ਛਪਾਇਆ ॥

ਧਰਮੁ ਕਰਾਇ ਕਰਮ ਧੁਰਤੁ ਫੁਰਮਾਇਆ ॥੩॥ ਅੰਗ ੧੨੮੦॥ ਮ: ੨॥

੮ ਈਸ ਮਹੇਸ਼ੁਰ ਸੇਵ ਤਿਨ੍ਹੀ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਅੰਗ : ੧੨੭੯-੮੦॥

ਸਾਹ ਲੇ ਕੇ—ਫੇਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਵਿਘਨ ਵਿਨਾਸਕ ਦੱਸੋ । ਗੁਰੂ ਜੀ—ਜਿਵੇਂ ਲੋਹਾ ਅੰਗ ਦਾ ਸੰਗ ਨਾਂ ਛੱਡੇ ਤਾਂ ਲਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ
 ਅਭਿਆਸੀ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸੰਗ ਨਾ ਛੱਡੇ, ਵਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਨੱਸੇ, ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮੁਹਾਨ ਨਾਂ ਛੱਡੇ । ਦੂਜੇ ਦਾਬੂ ਇਸ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਿਸਮਾਦ
 ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਸੁਣੇ ਹੀ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪਰਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਘਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ
 ਹੈ ॥੨੧੨॥ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸਤਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਨੇ ਹੋ ਗਈ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਕ ਆਪੇ ਹੋ ਗਏ । ਤਿਵੇਂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ
 ਦੇ ਆਸਰੇ ਪਰਨੇ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਦੀ ਮੋਹਰ ਉਥੇ ਦੀ ਅਨੁਗ੍ਰਹਿ ਸਾਫ਼ੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਵਿਘਨ ਐਉਂ ਪਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨਿਵਰ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਨਿਰਵਿਘਨ ਰਸਤਾ ਸਮਝੀਦਾ ਹੈ । ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਭਗਤ ਵਛਲ ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ
 ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਰੱਖ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰੋ । ਰੱਖ ਜੀ
 ਦੀ ਪਿਆਰ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਆ ਜਾਉਗੇ । ਉਹ ਸਰਵੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥ ਸਰੂਪ ਜੋ ਹੋਇਆ । ਬੁਲਾ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੇ ਕੇ—ਕਿਹਾ ਨਿਸਚੈ ਦੇ ਘਰ ਪੁਚਾਈਆ
 ਨੇ, ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਦਾਤਾ ਜੀ, ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਨਾ ਚੱਲੇਗਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਵਸ, ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਬੋਲੇ, ਲਹਿ ਬਈ ਹੁਣ ਸੁਣੋ
 ਤੇ ਸਮਝੋ ਇਹ ਗੱਲ ਇਕ ਵਿਲਾਸ ਨਾਲ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਰ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ । ਸਮਝਦੇ

- ੧ ਸਭ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੨॥
 ੨ ਚਉਪਈ ॥ ਕਾਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
 ਸਭ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਕਾਲ ਸਰੂਪ ਅੰਤ ਨੂੰ
 ਖਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।
 ੩ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਹੀ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ
 ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੇਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੩॥
 ੪ ਚਉਪਈ ॥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ੧੦ ਅਵਤਾਰ ਮੁਖੀ
 ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ
 ਰਾਮ ਵਿਆਪਕ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
 ੫ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ ਚੌਦਾਂ ਅਵਤਾਰ ਗਿਣ ਲਵੋ। ਮੈਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ
 ਹਾਂ ਜੋ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਖਾੜੇ (ਤਮਾਸ਼ੇ) ਕੱਤਕ ਕੀਤੇ ॥੪॥
 ੬ ਚਉਪਈ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ
 ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਕਾਲ ਕਰਤਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਮ
 ਛਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਦੀ ਭੁਰਿਆਈ ਹੋਰ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹ
 ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
 ੭ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ)—ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਰਚਨਾ ਰਚਦਾ
 ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਲ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਆਪੇ ਹੀ ਜਗਤ ਤੋਂ
 ਨਿਰਾਲਾ, ਨਿਰਲੇਪ, ਅਲੱਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ
 ਸਕਦੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ
 ਦੇ ਚਕਰੂਆਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ॥੫॥
 ੮ ਚਉਪਈ ॥ ਕਾਲ ਆਪੇ ਹੀ ਰਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪੇ ਸਮੇਟ
 ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਤਿਆ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
 ੯ ਆਪ ਅਲੱਗ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।
 ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੇਅੰਤ ਕਿਹਾ ਹੈ ॥੬॥
 ੧੦ ਚਉਪਈ ॥ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਚੌਥੀ ਅਵਤਾਰ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ
 ਹਨ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰਾ ਭੇਦ ਇਕ ਤੀਲੇ
 ਜਿੰਨਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।
 ੧੧ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜਗ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭਵਾਂਟਣੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ
 ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਬੇਅੰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੭॥
 ੧੨ ਚਉਪਈ ॥ ਤੂੰ ਆਪ ਸਭ ਨੂੰ ਛਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ਪਰ ਆਪ
 ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਛਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਤੂੰ ਆਪ
 ਛਲੀਆਂ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।
 ੧੩ ਪਰ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਵੇਖ ਕੇ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੀਨਾਂ, ਯਤੀਮਾਂ ਦਾ ਸਹਾਇਕ, ਸਾਥੀ ਭਰਾ

ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੮॥

- ੧੪ ਚਉਪਈ ॥ ਅੰਤ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ (ਕਾਲ) ਕਰ
 ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ
 ਕਾਲ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ।
 ੧੫ ਅੰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ
 ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਤੇਰੀ ਸੰਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਹੈ ॥੯॥
 ੧੬ ਚਉਪਈ ॥ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਦਿਆਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ।
 ੧੭ ਸੰਤਾਂ 'ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾ
 ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਜੱਗ ਤੈਨੂੰ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ॥੧੦॥
 ੧੮ ਚਉਪਈ ॥ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 ਤਾਂ ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਪਿਆ ਹੈ।
 ੧੯ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਸਾੜਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ
 ਤੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਹਾ ਹੈ ॥੧੧॥
 ੨੦ ਚਉਪਈ ॥ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਅੰਤ
 ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ
 ਨਾਮ ਬੇਅੰਤ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈਂ।
 ੨੧ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਭ ਦੇ ਰੂਪ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਤੇਰਾ
 ਨਾਮ ਕਰਤਾ ਬਖਾਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੨॥
 ੨੨ ਚਉਪਈ ॥ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ
 ਸਮਝਿਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਅਲੱਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ੨੩ ਜੇਨ ਪਰ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਸ
 ਕਰਕੇ ਸਭ ਹੀ ਤੈਨੂੰ “ਅਜੋਨੀ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੧੩॥
 ੨੪ ਚਉਪਈ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ
 ਥੱਕ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰੇ
 ਕੱਟ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ?
 ੨੫ ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸੇ
 ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੪॥
 ੨੬ ਚਉਪਈ ॥ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਭੇਖੀ ਹੈ ਕੇ
 ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਗਤ ਤੈਨੂੰ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ
 ਅਭੇਖੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
 ੨੭ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਅਲੱਖ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਿਆ।
 ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਲੇਖ ਕਿਹਾ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੫॥

ਹੈ ? ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਮਰਦ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਵਿਚ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਰਾਗ, ਯੋਗ, ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪੁਲਿੰਗ ਅਰਥਾਤ ਮਰਦ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ ਸੋ ਤ੍ਰੈਏ ਸਮਝੇ ਮਰਦ ਹਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਮਰਦ ਨੂੰ ਮੋਹ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਖਿੱਚ ਜੁ ਹੋਈ। ਸੋ ਮਾਯਾ ਵੈਰਾਗ, ਜੋਗ, ਗਿਆਨ ਤ੍ਰੈਏ ਨੂੰ ਮੋਹ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਵੈਰਾਗੀਆਂ, ਜੋਗੀਆਂ, ਤਪਸੀਆਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਨ, ਪਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੋ ਇਸਤਰੀ, ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਭਗਤੀ ਇਸਤਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮਾਯਾ ਇਸਤਰੀ ਨਹੀਂ ਮੋਹ ਸਕਦੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਿਰਵਿਘਨ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪ ਕੇ ਆਪ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਭਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਕਿਉਂ ਬਥੀ ਹੋਈ ਨਿਸ਼ਾ।

ਤ੍ਰੈਏ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੁਸਕਰਾਈ ਵਿਸਮਾਦ ਹੋ ਕੇ ਚਰਨੀਂ ਢਹਿ ਪਏ। ਦਾਤਾ ਸਿਹਰ ਕਰੇ ਹੁਣ ਦਿਉ ਦਾਨ। ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਲੜ ਲਾ ਲਿਆ। ਤ੍ਰੈਏ ਪ੍ਰੇਮੀਆ ਦੇ ਨਾਮ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਵਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ ਤੇ ਕਥਾ ਭਗਤ ਰਤਨਾਵਲੀ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਅਸ਼ਟ ਗੁਰ ਚਮਤਕਾਰ ਭਾਗ ੧-੨ ॥ ਅੰਗ ੨੨੫-੨੬ ॥ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੀ ਜੈ ਨਿਜ ਸੁਆਮੀ ॥

ਸਕਲਿ ਸਕਤਿ ਜੁਤਿ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥

ਆਪ ਬਨਿਹਿ ਦਾਰਾ ਪੁਭ ਕੇਰੀ ॥

ਪਤੀ ਬੁਤਾ ਕੀ ਰੀਤਿ ਵਡੇਰੀ ॥

ਪਤਿ ਰਜਾਇ ਮਹਿ ਰਾਜੀ ਰਹੈ ॥

ਬਿਛਰੇ ਨਿਤ ਮਿਲਥੇ ਕੇ ਚਰੈ ॥ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ॥

ਹਾਂ ਜੀ ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾਂ ਖੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨਵੇਂ ਆਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਚਾਹਕਾ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਤੇ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਮੁਰਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ, ਚਿੜੀਆਂ ਤੇ ਕਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਬੋਧਕ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤੀ ਦੀ ਸਾਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਤੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਤੀਬੁਤਾ ਦੀ ਰੀਤ ਬੜੀ ਵਡੇਰੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬਰਤ ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨੇੜਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਪਤੀ ਬੁਤਾ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਈਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅਵਗੁਣ ਵੀ ਦੱਸਣੇ ਪੈਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਅਸਲੀ ਤੇ ਨਕਲੀ ਮਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਖੂਬੀ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਤੱਕਾਂਗੇ ਉਦੋਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਵਾਤੂ ਖਰੀਦ ਸਕਾਂਗੇ। ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਮਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿਤਨੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ।

ਯਥਾ- ਉ—ਜਿਉਂ ਬਿਖਈ ਹਿਰੈ ਪਰ ਨਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੮੭੩ ॥

ਅ—ਜੈਸੇ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਿਨ ਬਾਲ ਨ ਹੋਈ ॥੮੭੨॥

ਬ—ਜੈਸੇ ਬਿਖੇ ਹੋਤ ਪਰਨਾਰੀ ॥੮੭੫॥

ਸ—ਕਾਹੂ ਬਿਹਾਵੈ ਲਪਟ ਸੰਗ ਨਾਰੀ ॥੮੧੩-੧੪॥

ਹ—ਸਾ ਸੁਹਾਗੁਣ ਅੰਕ ਸਮਾਵੈ ॥੭੩੭॥

ਚੌਪਈ ॥ ^੧ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਅਪਾਰਾ ॥ ਭੇਖ ਅਭੇਖ ਸਭਨ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ॥
^੨ਦਾਇਕ ਸਭੋ, ਅਜਾਚੀ ਸਭ ਤੇ ॥ ਜਾਨ ਲਯੋ ਕਰਤਾ ਹਮ ਤਬ ਤੇ ॥੧੬॥
ਚੌਪਈ ॥ ^੩ਲਗਨ ਸਗਨ ਤੇ ਰਹਤ ਨਿਰਾਲਮ ॥ ਹੈ ਯਹ ਕਥਾ ਜਗਤ ਮੈ ਮਾਲਮ ॥
ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਨ ਰਿਝਾਆ ॥ ਭੇਖ ਕਰਤ ਕਿਨਹੂੰ ਨਹਿ ਪਾਆ ॥੧੭॥ ਚੌਪਈ ॥
^੪ਜਗ ਆਪਨ ਆਪਨ ਉਰਝਾਨਾ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾਹੂ ਨ ਪਛਾਨਾ ॥ ^੫ਇਕ ਮੜੀਅਨ
ਕਬਰਨ ਵੇ ਜਾਂਗੀ ॥ ਦੁਹੂੰਅਨ ਮੈ ਪਰਮੇਸੂਰ ਨਾਹੀ ॥੧੮॥ ਚੌਪਈ ॥ ^੬ਏ ਦੋਊ
ਮੋਹ ਬਾਦ ਮੋ ਪਚੇ ॥ ਇਨ ਤੇ ਨਾਥ ਨਿਰਾਲੇ ਬਚੇ ॥ ਜਾ ਤੇ ਛੂਟਿ ਗਯੋ
ਭ੍ਰਮ ਉਰ ਕਾ ॥ ਤਿਹੋ ਆਗੈ ਹਿੰਦੂ ਕਿਆ ਤੁਰਕਾ ॥੧੯॥ ਚੌਪਈ ॥ ^੭ਇਕ
ਤਸਬੀ ਇਕ ਮਾਲਾ ਧਰਹੀ ॥ ਏਕ ਕੁਰਾਨ ਪੁਰਾਨ ਉਚਰਹੀ ॥ ^੮ਕਰਤ ਬਿਰੁੱਧ
ਗਏ ਮਰ ਮੂੜਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਰੰਗ ਨ ਲਾਗਾ ਗੂੜਾ ॥੨੦॥ ਚੌਪਈ ॥ ^੯ਜੋ
ਜੋ ਰੰਗ ਏਕ ਕੇ ਰਾਚੇ ॥ ਤੇ ਤੇ ਲੋਕ ਲਾਜ ਤਜਿ ਨਾਚੇ ॥ ^{੧੦}ਆਦਿ ਪੁਰਖ
ਜਿਨ ਏਕੁ ਪਛਾਨਾ ॥ ਦੁਤੀਆ ਭਾਵ ਨ ਮਨ ਮਹਿ ਆਨਾ ॥੨੧॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੧੧}ਜੋ ਜੋ ਭਾਵ ਦੁਤੀਆ ਮਹਿ ਰਾਚੇ ॥ ਤੇ ਤੇ ਮੀਤ ਮਿਲਨ ਤੇ ਬਾਚੇ ॥ ^{੧੨}ਏਕ
ਪੁਰਖ ਜਿਨ ਨੈਕ ਪਛਾਨਾ ॥ ਤਿਨਹੀ ਪਰਮ ਤਤ ਕਹ ਜਾਨਾ ॥੨੨॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੧੩}ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੈ ਜੇਤੇ ॥ ਮੁੰਡੀਆ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗਨ ਕੇਤੇ ॥ ^{੧੪}ਭੇਖ ਧਰੇ
ਲੂਟਤ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਛਪਤ ਸਾਧ ਜਿਹੋ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰਾ ॥੨੩॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੫}ਪੇਟ
ਹੇਤ ਨਰ ਡਿੰਭੁ ਦਿਖਾਹੀ ॥ ਡਿੰਭ ਕਰੇ ਬਿਨੁ ਪਈਯਤ ਨਾਹੀ ॥ ^{੧੬}ਜਿਨ ਨਰ
ਏਕ ਪੁਰਖ ਕਹੋ ਧਿਆਯੋ ॥ ਤਿਨ ਕਰ ਡਿੰਭ ਨ ਕਿਸੀ ਦਿਖਾਯੋ ॥੨੪॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੧੭}ਡਿੰਭ ਕਰੇ ਬਿਨੁ ਹਾਥਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਕੋਊ ਨ ਕਾਹੂ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵੈ ॥ ^{੧੮}ਜੋ
ਇਹੁ ਪੇਟ ਨ ਕਾਹੂ ਹੇਤਾ ॥ ਰਾਵ ਰੰਕ ਕਾਹੂ ਕੋ ਕਹਤਾ ॥੨੫॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੧੯}ਜਿਨ ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਵਹੈ ਠਹਰਾਯੋ ॥ ਤਿਨ ਕਰ ਡਿੰਭ ਨ ਕਿਸੂ ਦਿਖਾਯੋ ॥ ^{੨੦}ਸੀਸ
ਦੀਯੋ ਉਨ ਸਿਰਰ ਨ ਦੀਨਾ ॥ ਰੰਚ ਸਮਾਨ ਦੇਹ ਕਰਿ ਦੀਨਾ ॥੨੬॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੨੧}ਕਾਨ ਛੇਦ ਜੋਗੀ ਕਹਵਾਯੋ ॥ ਅਤਿ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਰ ਬਨਹਿ ਸਿਧਾਯੋ ॥ ^{੨੨}ਏਕ
ਨਾਮੁ ਕੋ ਤੰਤ੍ਰ ਨ ਲਯੋ ॥ ਬਨ ਕੋ ਭਯੋ ਨ ਗ੍ਰਿਹ ਕੋ ਭਯੋ ॥੨੭॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੨੩}ਕਹਾ ਲਗੈ ਕਬ ਕਥੈ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ਰਸਨਾ ਏਕ ਨ ਪਇਯਤ ਪਾਰਾ ॥ ^{੨੪}ਜਿਹਬਾ
ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਕੋਊ ਧਰੈ ॥ ਗੁਣ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਤ੍ਰ ਪਾਰ ਨ ਪਰੈ ॥੨੮॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੫}ਪ੍ਰਥਮ ਕਾਲ

ੳ ਸਿਧਾਮ ਕਵੀ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਅੰਡਰਾ ਮੁੱਢ ਕਿਥੋਂ ਬੱਝਦਾ ਹੈ ? ਆਉ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈਏ । (ਇਨ ਤੇ ਨਾਥ ਨਿਰਾਲੇ ਬਚੇ) ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਵੀ ਕਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਵੱਲ ਉਗਲੀ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਛਰਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਨਾਥ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ) ਹੀ ਬਾਹਰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਮੰਨਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਨਿਰਮਲਾਕਾਰੀ ਜੋਤ ਵੱਲ ਉਗਲੀ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਭਗਤੋਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਥ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਅਲਗ ਹੋ ਕੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਹੋਰ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਭੁੱਖਿਆ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਨੇਤਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਦੇਖਣ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ ਅਨ ਕਵੀ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿਓ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਵੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਚਣਾ ਦਿਸੇਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
ਅ ਹਮ ਜਗ ਸਭਿ ਭੀਰਵਾਂ ਪਤਿ ਪੰਡਿਤ ਬਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ॥ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਨ ਮਿਟਈ ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ॥ ਅੰਗ ੧੪੧੭ ॥ ਮ: ੩ ॥
ਕਿਆ ਇਸੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਸਬੂਲ ਰੂਪ ਇਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ।
ੲ ਏਕਸ ਮਹਿ ਸਭ ਜਗਤੋਂ ਵਰਤੈ ਵਿਰਲਾ ਏਕੁ ਪਛਾਣੈ । ਬਖਸ ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕਿਛੁ ਸੁਝੈ ਅਨਦਿਨੁ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ॥੭॥ ਜਿਸ ਨੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੋਈ ਜਨੁ ਬੁਝੈ ਹੋਰੁ ਕਹਿਣਾ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਅੰਗ ੧੨੩੪ ॥ ਮ: ੩ ॥

ਕ-ਗੁਣਵੰਤੀ ਸਹੁ ਰਾਵਿਆ ॥੫੫੭॥

ਖ-ਜਬ ਮੁਖਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਸਾਜਨੁ ਲਾਗਾ ॥੩੯੪॥

ਗ-ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਕੰਤ ਰਵੈ ਸੋਹਾਗਣ ॥੭੯੩॥

ਘ-ਬਿਸਾਰ ਦੇਖ ਹਰਿ ਜੀਉ ਬਿਖੈ ਭੋਗਹਿ ॥੧੦੦੧॥

ਙ-ਕਾਮਣ ਕਾਮ ਲੁਭਾਇਆ ॥੧੩੪੨॥

ਚ-ਦਿਨ ਰੋਣ ਕਾਮਣਿ ਕਰੇ ਰਲਿਆ ॥੨੪੭॥

- ੧ ਚੌਪਈ ॥ ਉਸ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਉਮਪਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਅਪਾਰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਭੇਖਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ, ਨਾ ਭੇਖ ਵਿਚ ਨਾ, ਅਭੇਖ ਵਿਚ ।
- ੨ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਪਰ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਜਾਣ ਲਿਆ ॥੧੬॥
- ੩ ਚੌਪਈ ॥ ਲਗਨ ਸ਼ਗਨ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।
- ੪ ਜੰਤਰਾਂ, ਮੰਤਰਾਂ, ਤੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰੀਝਦਾ । ਭੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ॥੧੭॥
- ੫ ਚੌਪਈ ॥ ਜਗਤ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਾ ਪਛਾਣਿਆ ।
- ੬ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੇ ਲੋਕ ਮਝੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੋਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕੀਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ॥੧੮॥
- ੭ ਚੌਪਈ ॥ ਦੇਹ ਦੇਵੇਂ ਫਿਰਕੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਾਲਿਕ ਜੀ ਬਚ ਕੇ ਵੱਖਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਭਰਮ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਉਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਤੁਰਕ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ । ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ॥ ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਹ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥ (ਅੰਗ-੧੩੪੯) ॥੧੯॥
- ੯ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਨੇ ਮਾਲਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਦੂਜੇ ਨੇ ਉਸੇ ਮਾਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਤਸਬੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹ ਲਏ ।
- ੧੦ ਦੋਵੇਂ ਮੁਰਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਮਰ ਗਏ । ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ॥੨੦॥
- ੧੧ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਗਏ, ਉਹ ਤਾਂ ਲੋਕ ਲਾਜ ਦਾ ਘੁੱਡ ਹਟਾ ਕੇ ਅਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਗਏ ।
- ੧੨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਦਵੈਤਵਾਦ ਦਾ ਭੈ ਮਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ ॥੨੧॥
- ੧੩ ਜਿਹੜੇ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਗਏ, ਉਹ ਲੋਕ ਪਰਮ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਗਏ ।
- ੧੪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੧੯ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਵੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸਮਝੇ ਉਸ ਨੇ ਪਰਮ ਤੱਤ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਲਈ ॥੨੨॥
- ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੰਗੀ ਜਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿਰ ਮੁੰਨੇ ਘੋਨ-ਮੋਨ ਅਥਵਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ
- ੧੬ ਭੇਖ ਬਣਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ । ਆਪਣਾ ਭੇਖ ਵਿਖਾ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਧੂ ਭਜਨੀਕ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਅਧਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਰੀਂ ਲੁਕ ਕੇ (ਛਿਪ ਕੇ) ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੨੩॥
- ੧੭ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪੇਟ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਖੰਡ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।
- ੧੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਇਆ ॥੨੪॥
- ੧੯ ਚੌਪਈ ॥ ਪਾਖੰਡ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਤਾਂ ਧਨ ਹੱਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਰਗੜਦਾ ਹੈ ।
- ੨੦ ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਪੇਟ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ॥੨੫॥
- ੨੧ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਲਿਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਇਆ ।
- ੨੨ ਉਹ ਸਿਰ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਆਪਣਾ ਸਿਰਫ ਛੱਡ ਕੇ ਧੋਖਾ ਜਾਂ ਪਾਖੰਡ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਅੱਡਣਗੇ ਭਾਵ ਆਪਣਾ ਸਿਰਫ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਗੇ । ਦੇਹ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਮਾਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਤੱਕਦੇ ਹਨ ॥੨੬॥
- ੨੩ ਚੌਪਈ ॥ ਕੰਨ ਪੜਾ ਲਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਕਹਾ ਲਿਆ ਤੇ ਇਹ ਡਰਾਮਾ ਰਚ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਭਰ ਪਿਆ ।
- ੨੪ ਪਰ ਇਕ ਨਾਮ ਦੇ ਅਰਥ ਭਾਵ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਿਆ । ਉਹ ਨਾ ਘਰ ਘਾਟ ਯੋਗ ਹੀ ਰਿਹਾ ਨਾ ਬਨਵਾਸੀ ਹੀ ਹੋਇਆ ॥੨੭॥
- ੨੫ ਚੌਪਈ ॥ ਕਵੀ ਕਿੱਥੇ ਤੱਕ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਥਨ ਕਰੇ । ਜੁਬਾਨ ਇੱਕ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਪਾਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ।
- ੨੬ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਕਰੋੜਾਂ-ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਜੀਭਾਂ ਹੋਣ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ॥੨੮॥
- ੨੭ ਚੌਪਈ ॥ ਆਦਿ ਸਮੇਂ ਵਿਚ

ਛ—ਕਾਮ ਚਿਤੇ ਕਾਮਣਿ ਹਿਤਕਾਰੀ ॥੨੩੫-੩੬॥

ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ ?

ਕੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਸ਼ੋਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਨਹੀਂ—ਓੜਕ ਭੁਲੇ ਰਾਹ ਗੁਰ ਵੇਖਾਲਿਆ ॥ ਅੰਗ ੧੪੬॥

ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਮੁਰਖ ਭੁੱਲ ਕੇ ਅਉਝੜੀ ਪੈ ਗਏ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਭੁੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਇਸ਼ਾਰਤਨ ਤੇ ਸ਼ੋਕਦੇਵ ਰਾਹ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਓਨਰੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਲੋੜਾ ਤੇ ਅਸਤਕਾਰਤ ਕਿਉਂ ? ਬਿਭਖ ਮਾਇਆ ਚਿਤ੍ਰ ਮਹਿਮਾ ਭਾਈ ਚਤੁਰਾਈ ਪਤਿ ਖੋਇ ॥ ਚਿਤ੍ਰ ਮਹਿ ਠਾਕੁਰੁ ਸਚਿ ਵਸੈ ਭਾਈ ਜੇ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸਮੋਇ ॥ ਅੰਗ ੬੩੭॥ ਮ: ੧॥ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਜ਼ਹਿਰ ਤੇ ਲੱਗੇ ਸ਼ਹਿਦ ਨੇ ਸਾਡਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਾਡੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਜਿਥੇ ਮੱਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਪਤਿ ਵੀ ਗੁਆਚ ਗਈ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਵਾਸਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਚਤੁਰਾਈ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਸਮੋਣ ਲਈ ਥਾਂ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤੇ ਅੰਬਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਗੁਮਾਨ ਦੇ ਧੌਂਕੇ ਚੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਾਣਾ ਕੀ ਕਹੁ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਗੁਮਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਅਖਰ ਪੜ੍ਹਿ ਪੜ੍ਹਿ ਭੁਲੀਐ ਭਖੀ ਬਹੁਤ ਅਭਿਮਾਨ ॥ ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ਕਿਆ ਕਰੇ ਮਨ ਮਹਿ ਮੇਲੁ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਅੰਗ ੬੧ ॥ ਮ: ੧॥

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਸੁਤ ਬੰਧ ਘਰ ਨਾਰ ॥ ਧਨ ਜੋਬਨਿ ਜਗੁ ਠਗਿਆ ਲਬਿ ਲੋਭਿ ਅਰੰਕਾਰ ॥ ਮੋਹ ਠਗਉਲੀ ਹਉ ਮੁਹਈ ਸਾਵਰਤੇ ਸੰਸਾਰ ॥੧॥ ਅੰਗ ੬੧॥ ਮ: ੧॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ, ਪੁੱਤਰ, ਭਾਈਚਾਰਾ ਤੇ ਘਰ ਦੀ ਇਸ਼ਤਰੀ, ਧਨ ਤੇ ਹੁਸਨ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜੁਗ ਠੰਗ ਲਿਆ ਹੈ ਹਉ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵਿਆਪਦੇ ਹਨ ? ਉਹ ਨੁਸਖੇ ਦਸਵੇਂ ਜਾਮੇ, ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਐਨ ਵੱਟੇ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਕੈਮਰਾਬਧ ਕਰਕੇ ਗੀਲ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਖਾ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਵਿਵੇਚਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ॥ ਪੰਨਾ ੩੩੧॥ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜਗੀ ॥ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖੋਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵੱਲ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋਏ । ਡਾ. ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੰਨ ੧੯੫੫ ਈ. ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ 'ਸਿੱਖ ਰਿਵੀਊ' ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਅੰਕਾਂ (ਅਪ੍ਰੈਲ, ਮਈ, ਜੂਨ, ਜੁਲਾਈ) ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਮਕ ਧਾਰਾਵਾਹੀ ਨਿਬੰਧ ਛਪਿਆ । ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰ ਤ੍ਰਿਤਵਥ ਬਾਰੇ ਹੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ

੧ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਤਾਤਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਭਯੋ ਤੇਜ ਬਿਖਯਾਤਾ ॥ ੧ਸੋਈ ਭਵਾਨੀ ਨਾਮੁ
 ਕਹਾਈ ॥ ਜਿਨ ਸਿਗਰੀ ਯਹ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ॥੨੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੩ਪ੍ਰਥਮੇ ਓਅੰਕਾਰ
 ਤਿਨ ਕਹਾ ॥ ਸੋ ਧੁਨ ਪੂਰ ਜਗਤ ਮੇ ਰਹਾ ॥ ੪ਤਾ ਤੇ ਜਗਤ ਭਯੋ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥
 ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਜਬ ਦੁਹੂ ਬਿਚਾਰਾ ॥੩੦॥ ਚੌਪਈ ॥ ੫ਜਗਤ ਭਯੋ ਤਾ ਤੇ ਸਭ
 ਜਨੀਯਤ ॥ ਚਾਰ ਖਾਨ ਕਰ ਪ੍ਰਗਟ ਬਖਨੀਯਤ ॥ ੬ਸਕਤ ਇਤੀ ਨਹੀ ਬਰਨ
 ਸੁਨਾਉ ॥ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਨਾਮ ਬਤਾਉ ॥੩੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ੭ਬਲੀ ਅਬਲੀ
 ਦੋਹੂ ਉਪਜਾਏ ॥ ਉਚ ਨੀਚ ਕਰ ਭਿੰਨ ਦਿਖਾਏ ॥ ੮ਬਪੁ ਧਰ ਕਾਲ ਬਲੀ
 ਬਲਵਾਨਾ ॥ ਆਪਹ ਰੂਪ ਧਰਤ ਭਯੋ ਨਾਨਾ ॥੩੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੯ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ
 ਜਿਮੁ ਦੇਹ ਧਰਾਏ ॥ ਤਿਮੁ ਤਿਮੁ ਕਰ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਏ ॥ ੧੦ਪਰਮ ਰੂਪ ਜੋ
 ਏਕ ਕਹਾਯੋ ॥ ਅੰਤ ਸਭੋ ਤਿਹ ਮੱਧਿ ਮਿਲਾਯੋ ॥੩੩॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੧ਜਿਤਿਕ
 ਜਗਤਿ ਕੇ ਜੀਵ ਬਖਾਨੋ ॥ ਏਕ ਜੋਤ ਸਭ ਹੀ ਮਹਿ ਜਾਨੋ ॥ ੧੨ਕਾਲ ਰੂਪ
 ਭਗਵਾਨ ਭਨੈਬੋ ॥ ਤਾ ਮੈ ਲੀਨ ਜਗਤਿ ਸਭ ਹੂਬੋ ॥੩੪॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੩ਜੋ
 ਕਿਛੁ ਦਿਸਟ ਅਗੋਚਰ ਆਵਤ ॥ ਤਾ ਕਹੁ ਮਨ ਮਾਯਾ ਠਹਰਾਵਤ ॥ ੧੪ਏਕਹਿ
 ਆਪ ਸਭਨ ਮੋ ਬਿਆਪਾ ॥ ਸਭ ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਥਾਪਾ ॥੩੫॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੧੫ਸਭ ਹੀ ਮਹਿ ਰਮ ਰਹਯੋ ਅਲੇਖਾ ॥ ਮਾਗਤ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤੇ ਲੇਖਾ ॥ ੧੬ਜਿਨ
 ਨਰ ਏਕ ਵਹੈ ਠਹਰਾਯੋ ॥ ਤਿਨਹੀਂ ਪਰਮ ਤੱਤੁ ਕਹ ਪਾਯੋ ॥੩੬॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੧੭ਏਕਹ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪਾ ॥ ਰੰਕ ਭਯੋ ਰਾਵਤ ਕਹੂ ਭੂਪਾ ॥ ੧੮ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ
 ਸਭਹਨ ਉਰਝਾਯੋ ॥ ਸਭ ਤੇ ਜੁਦੋ, ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਪਾਯੋ ॥੩੭॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੯ਭਿੰਨ
 ਭਿੰਨ ਸਭਹੂੰ ਉਪਜਾਯੋ ॥ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਤਿਨੋ ਖਪਾਯੋ ॥ ੨੦ਆਪ ਕਿਸੂ ਕੋ
 ਦੋਸ ਨ ਲੀਨਾ ॥ ਅਉਰਨ ਸਿਰ ਬੁਰਿਆਈ ਦੀਨਾ ॥੩੮॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੧ਸੰਖਾਸੁਰ
 ਦਾਨਵ ਪੁਨ ਭਯੋ ॥ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕੈ ਜਗ ਕੋ ਦੁਖ ਦਯੋ ॥ ੨੨ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ
 ਆਪ ਪੁਨ ਧਰਾਏ ॥ ਆਪਨ ਜਾਪ ਆਪ ਮੋ ਕਰਾ ॥੩੯॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੩ਪ੍ਰਿਥਮੇ
 ਤੁੱਛ ਮੀਨ ਬਪੁ ਧਰਾ ॥ ਪੈਠ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਝਕੜੋਰਨ ਕਰਾ ॥ ੨੪ਪੁਨਿ ਪੁਨਿ ਕਰਤ
 ਭਯੋ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਸੰਖਾਸੁਰ ਤਬ ਕੋਪ ਬਿਚਾਰਾ ॥੪੦॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥
 ੨੫ਤਬੈ ਕੋਪ ਗਰਜਿਯੋ ਬਲੀ ਸੰਖ ਬੀਰੰ ॥ ਧਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਸਜੇ ਲੋਹ ਚੀਰੰ ॥
 ੨੬ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਪਾਤੰ ਕੀਯੋ ਸਿੰਧ ਮੱਧੰ ॥ ਤ੍ਰਸਮੋ ਅਸਟ ਨੈਣੰ ਕਰਿਯੋ ਜਾਪੁ ਸੁੱਧੰ ॥੪੧॥

ਓ ਜੇਨ ਕਲਾ ਧਾਰਿਓ ਅਕਾਸੰ ਬੈਸੰਤਰੰ ਕਾਸਟ ਬੇਸਟੰ ॥ ਜੇਨ ਕਲਾ ਸਸਿ ਸੂਰ ਨਖਤ ਜੋਤਿ ਸਾਸੰ ਸਰੀਰ ਧਾਰਣੰ ॥ ਜੇਨ ਕਲਾ ਮਾਤ ਗਰਭ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲੰ
 ਨਹ ਛੇਦਤ ਜਨਰ ਰੋਗਣਹ ॥ ਤੇਨ ਕਲਾ ਅਸਬੰਭੰ ਸਰੋਵਰੰ ਨਾਨਕ ਨਹ ਛਿਜੰਤਿ ਤੁਰੰਗ ਤੋਯਣੰ ਹੈ ॥੫੩॥ ਅੰਗ ੧੩੫੯॥ ਮ: ਪ੍ਰ: ਹਾਂ ਜੀ ਕਲਾ
 ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਕੀ ਅੰਤਰਾ ਹੈ, ਤੇਜ ਤੇ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਕੀ ਭੇਦ ਹੈ, ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਲੀਲਾ ਭਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕੀ ਸੰਦੇਹ ਹੈ ? (ਪ੍ਰਥਮੇ ਓਅੰਕਾਰ ਤਿਨ
 ਕਹਾ) (ਗੁਸਾਈ ਗਰਿਸੁ ਰੂਪੇਟ ਸਿਮ੍ਰਣੰ ਸਰਬਤ੍ਰ ਜੀਟਹਿ) ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੈ ਇਸ ਬੀਰ ਪਾਸ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਤਰ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ।
 ਅ ਓ ਪਾਠਕ ਵੀਰੋ ਅੰ ਅਲੋਚਕ ਸਜਨੋ, ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਰਮ ਪਿਤਾ (ਪਰਮ ਸਤਾ)
 ਤੋਂ ਬਗਾਵਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਰਮ ਭੇਦ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ । ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਵੇਲ ਵਜਾਕੇ
 ਅਖਾੜੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖੀ ਚੱਲੋ ! ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮੰਗਲ ਅਕਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦੇ ਇਰਾਦੇ
 ਦਾ ਮੰਗਲ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ਾਰਧਾਲੂ ਹੈ ਉਹ ਦਿਲ ਖੋਲਕੇ ਪਤਾ ਲਾ ਲੈਣ । ਇਸ ਤੋਂ
 ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਕਟ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਏ ਇਥੇ ਪਾਠਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਤਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ
 ਅਮਰ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇਵਾਰੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਣਾ ਯੋਗ ਹੈ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਤਾਂ
 ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਚਿਤ ਸਿੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਦੂਜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਦੇ ਕਰ
 ਤ੍ਰਿਤਵ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ (ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ) ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਨ ੧੯੫੫ ਈ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ
 ਸੰਪਰਨ ਕਰ ਤ੍ਰਿਤਵ ਦਾ ਸਬੰਧ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

ਪੰਨਾ ੩੧੩ ਤੇ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਸਾਮਿਅਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਰਿਤਰ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ

- ੧ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਜਿਹੜੀ
 ੨ ਉਸ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਭਵਾਨੀ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਭਾਵ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ॥੨੬॥
- ੩ ਚੌਪਈ ॥ ਆਦਿ ਵਿਚ ਓਅੰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਓਅੰਕਾਰ ਰੂਪ ਧੁਨ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ।
 ੪ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ॥੩੦॥
- ੫ ਚੌਪਈ ॥ ਇਹ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ੬ ਮੇਰੀ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਸੁਣਾਵਾਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੱਸਾਂ ॥੩੧॥
- ੭ ਚੌਪਈ ॥ ਉਸ ਪੁਰਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੇ ਤਕੜੇ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੇ-ਨੀਵੇਂ ਕਰਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ।
 ੮ ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ ਬਲੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਪ (ਜਨਮ) ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ॥੩੨॥
- ੯ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਦੇਹਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਉਸੇ-ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ।
 ੧੦ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਪਰਮ ਰੂਪ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਸਭ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੩੩॥
- ੧੧ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੀਵ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹੀ ਜਿਹੜੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਵੋ।
 ੧੨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੩੪॥
- ੧੩ ਚੌਪਈ ॥ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡਿਆਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਮਾਇਆ ਕਹਿ ਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।
- ੧੪ ਇਕ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਦੇ ਰੂਪ ਅਲੱਗ ਕਰਕੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੩੫॥
- ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਉਹ ਅਲੱਖ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਵਿਆਪਕ ਹੈ) ਜੋ ਆਪ ਲੋਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਲੋਖਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ।
 ੧੬ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਉਸੇ ਪਰਮ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਨੇ ਪਰਮ ਤੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥੩੬॥ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਉਹ ਸਭ ਭਰਮ-ਭੂਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ)
- ੧੭ ਚੌਪਈ ॥ ਇੱਕ ਰੂਪ ਤੇ ਅਨੇਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਗਰੀਬ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
 ੧੮ ਸਭ ਨੂੰ ਇਸ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਉਲਝਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ॥੩੭॥
- ੧੯ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।
 ੨੦ ਪਰ ਆਪ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਇਹ ਬੁਰਿਆਈ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਮੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੩੮॥
- ੨੧ ਚੌਪਈ ॥ ਫੇਰ ਇਕ ਸੰਖਾ ਸੁਰ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਦੌਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਭਾਂਤ ਜਗਤ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ।
 ੨੨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੱਛ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਆਪੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ॥੩੯॥
- ੨੩ ਚੌਪਈ ॥ ਪਹਿਲਾ ਉਸ ਮੱਛ ਨੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮੱਛੀ ਦਾ ਤਨ ਧਾਰਿਆ। ਫੇਰ ਇਤਨਾ ਵਧਾ ਲਿਆ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਚਿੜਕ ਦਿੱਤਾ।
 ੨੪ ਫੇਰ ਹੋਰ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਖਾ ਸੁਰ ਦੌਤ ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ॥੪੦॥
- ੨੫ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਸੰਖਾ ਸੁਰ ਸੂਰਮਾ ਗਰਜਿਆ। ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਜੋਆਂ ਆਦਿ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ-ਅਸ਼ਤਰ ਸਜਾ ਲਏ ਤੇ ਸੰਖਾ ਸੁਰ ਸੂਰਮਾ ਆ ਗਰਜਿਆ।
 ੨੬ ਜਿਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੱਬ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮਾ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਦੌਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰਿਆ ਤੇ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ॥੪੧॥

ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਪੁਰਵਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ (ਬਾਬਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੁੱਤਰ, ਸਪੁੱਤ ਕਰੇਨ) ਇਸ ਬੀਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨੀਵੇਂ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਹੱਥ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਇਆ, ਯੋਧਾ ਬਣ ਕੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰੇ। ਚਮਾਰ, ਸੂਦਰ, ਧੋਬੀ ਆਦਿ ਤ੍ਰਿਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਿਭਰ ਯੋਧਾ ਬਣ ਕੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੈਨਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਛੂਤ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੈਨਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁੱਝੀ। ਨੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਸਗੋਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਜਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਵਟ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਾਂ ਅੰਦਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸਾਹਸ ਦੁਆਰਾ ਗਰਮ ਲਹੂ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਵਿਚ ਰਚੇ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੩੬ ਸੰਭਰੇ ਦੀਨ ਹੇਤੰ ਦਿਆਲੰ ॥ ਧਰੇ ਲੋਹ ਕ੍ਰੋਹੰ
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ॥ ੧੩੭ ਮਹਾਂ ਅਸਤੁ ਪਾਤੰ ਕਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਘਾਤੰ ॥ ਟਰੇ ਦੇਵ ਸਰਬੰ
 ਗਿਰੇ ਲੋਕ ਸਾਤੰ ॥੪੨॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੩੮ ਅਤੁ ਘਾਤੰ ਗਿਰੇ ਚਉਰ
 ਚੀਰੰ ॥ ਰੁਲੇ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ਉਠੇ ਤਿੱਛ ਤੀਰੰ ॥ ੧੩੯ ਗਿਰੇ ਸੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਰਣੰ ਭੀਮ ਰੂਪੰ ॥
 ਮਨੋ ਖੇਲ ਪਉਢੇ ਹਠੀ ਫਾਗ ਜੂਪੰ ॥੪੩॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੪੦ ਬਹੇ ਖੱਗਯੰ
 ਖੇਤ ਖਿੰਗੰ ਸੁ ਧੀਰੰ ॥ ਸੁਭੈ ਸਸਤ੍ਰ ਸੰਜਾਨ ਸੋ ਸੂਰਬੀਰੰ ॥ ੧੪੧ ਗਿਰੇ ਗਉਰ ਗਾਜੀ
 ਖੁਲੇ ਹੱਥਿ ਬੱਥੰ ॥ ਨਚਿਯੋ ਰੁਦ੍ਰ ਰੁਦ੍ਰੰ ਨਚੇ ਮੱਛ ਮੱਥੰ ॥੪੪॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥
 ੧੪੨ ਮਹਾ ਬੀਰ ਗੱਜੇ ॥ ਸਭੰ ਸਸਤ੍ਰ ਸੱਜੇ ॥ ਬੱਧੇ ਗੱਜਗਾਹੰ ॥ ਸੁ ਹੂਰੰ ਉਛਾਹੰ ॥੪੫॥
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੪੩ ਢਲਾ ਢੁੱਕ ਢਾਲੰ ॥ ਝਮੀ ਤੇਗ ਕਾਲੰ ॥ ਕਟਾ ਕਾਟ ਬਾਹੈਂ ॥
 ਉਭੈ ਜੀਤ ਚਾਹੈਂ ॥੪੬॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੪੪ ਮੁਖੰ ਮੁੱਛ ਬੰਕੀ ॥ ਤਮੰ ਤੇਗ ਅਤੰਕੀ ॥
 ਫਿਰੈਂ ਗਉਰ ਗਾਜੀ ॥ ਨਚੈਂ ਤੁੰਦ ਤਾਜੀ ॥੪੭॥ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ੧੪੫ ਭਰਯੋ ਰੋਸ
 ਸੰਖਾਸੁਰੰ ਦੇਖ ਸੈਣੰ ॥ ਤਪੇ ਬੀਰ ਬਕਤ੍ਰੰ ਕੀਏ ਰਕਤ ਨੈਣੰ ॥ ੧੪੬ ਭੁਜਾ ਠੋਕ
 ਭੂਪੰ ਕਰਯੋ ਨਾਦ ਉੱਚੰ ॥ ਸੁਣੇ ਗਰਭਣੀਆਨ ਕੇ ਗਰਭ ਮੁੱਚੰ ॥੪੮॥ ੧੪੭ ਭੁਜੰਗ ॥
 ਲਗੇ ਠਾਮ ਠਾਮੰ ਦਮਾਮੰ ਦਮੰਕੇ ॥ ਖੁਲੇ ਖੇਤ ਮੋ ਖੱਗ ਖੂਨੀ ਖਿਮੰਕੇ ॥ ੧੪੮ ਭੁਏ
 ਕੂਰ ਭਾਂਤੰ ਕਮਾਣੰ ਕੜੱਕੇ ॥ ਨਚੇ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਭੂਤੰ ਭੜੱਕੇ ॥੪੯॥ ਭੁਜੰਗ ॥
 ੧੪੯ ਗਿਰਯੋ ਆਯੁਧੰ ਸਾਯੁਧੰ ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ਨਚੇ ਕੰਧ ਹੀਣੰ ਕਮਧੰ ਅਚੇਤੰ ॥ ੧੫੦ ਖੁਲੇ
 ਖੱਗ ਖੂਨੀ ਖਿਯਾਲੰ ਖਤੰਗੰ ॥ ਭਜੇ ਕਾਤਰੰ ਸੂਰ ਬੱਜੇ ਨਿਹੰਗੰ ॥੫੦॥ ਭੁਜੰਗ ॥
 ੧੫੦ ਕਟੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ਗਿਰਿਯੋ ਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰੰ ॥ ਭਕੇ ਭੈ ਭਰੇ ਭੂਤ ਭੂਮੰ ਨ੍ਰਿਸਤ੍ਰੰ ॥
 ੧੫੧ ਰਣੰ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਸਭੀ ਰੰਗ ਭੂਮੰ ॥ ਗਿਰੇ ਜੁੱਧ ਮੱਧੰ ਬਲੀ ਝੂਮ ਝੂਮੰ ॥੫੧॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੫੧ ਭਯੋ ਦੁੰਦ ਜੁੱਧੰ ਰਣੰ ਸੰਖ ਮੱਛੰ ॥ ਮਨੋ ਦੋ ਗਿਰੰ ਜੁੱਧ ਜੁਟੇ ਸਪੱਛੰ ॥
 ਕਟੇ ਮਾਸ ਟੁੱਕੰ ਭਖੇ ਗਿੱਧਿ ਬਿੰਧੰ ॥ ਹਸੀ ਜੋਗਣੀ ਚਉਸਠਾ ਸੂਰ ਸੁੱਧੰ ॥੫੨॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੫੨ ਕੀਯੋ ਉਧਾਰ ਬੇਦੰ ਹਤੇ ਸੰਖ ਬੀਰੰ ॥ ਤਜਯੋ ਮੱਛ ਰੂਪੰ ਸਜਯੋ ਸੁੰਦ
 ਚੀਰੰ ॥ ਸਬੈ ਦੇਵ ਥਾਪੇ ਕੀਯੋ ਦੁਸਟ ਨਾਸੰ ॥ ਟਰੇ ਸਰਬ ਦਾਨੋ ਭਰੇ ਜੀਵ
 ਤ੍ਰਾਸੰ ॥੫੩॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ੧੫੩ ਸੰਖਾਸੁਰ ਮਾਰੇ ਬੇਦ ਉਧਾਰੇ ਸਤ੍ਰ ਸੰਘਾਰੇ ਜਸੁ
 ਲੀਨੋ ॥ ਦੇਵੇਸੁ ਬੁਲਾਯੋ ਰਾਜ ਬਿਠਾਯੋ ਛਤ੍ਰ ਫਿਰਾਯੋ ਸੁਖ ਦੀਨੋ ॥ ੧੫੪ ਕੋਟੰ ਬਜੇ ਬਾਜੇ
 ਅਮੁਰੇਸੁਰ ਗਾਜੇ ਸੁਭ ਘਰਿ ਸਾਜੇ ਸੋਕ ਹਰੇ ॥ ੧੫੫ ਕੋਟਕ ਦਛਨਾ ਕ੍ਰੋਰ ਪ੍ਰਦਛਨਾ

ਓ ਆਪਣੇ ਮਾਨਯੋਗ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਤਕ ਤੇ ਨਿੱਲ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਟਿੱਚਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਗੁਆਰਾਨਾ ਹਰਕਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਖਾਈ ਦੀ ਤੋਹ ਵਿਚ ਧਸਕੇ ਵਿਚਾਰਨਾ ਪਰਮ ਪੁਰਖੀਸਰਾਂ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ। ਮੱਛ ਕੋਈ ਪਸ਼ੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਨਿਵਾਰਤੀ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦਾ ਬਿਰਦ ਆਦਿ ਕਰਮ ਹੈ “ਆਪੇ ਦੈਤ ਲਾਇ ਦਿਤੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਉ ਆਪੇ ਰਾਖਾ ਸੋਈ। ਜੋ ਤੇਰੀ ਸਦਾ ਸਰਣਾਈ ਤਿਨ ਮਨਿ ਦੁਖ ਨ ਹੋਈ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੧੩੩॥ ਮ: ੩॥” ਕੀ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਹਿਤ ਮੱਛ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਚੋਕੀਦਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਕੁਰਾਜ਼ਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਹੇ? ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਡੀ ਬੀਜੀ ਫਸਲ ਉਜਾੜੇ ਚੁਕਾ ਆਦਿ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਏ ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ? ਕੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਯੋਗ ਦੇ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ? ਜੋ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ “ਖਗ ਰਨ ਮੀਨ ਤਨ ਮਿਗ ਤਨ ਬਰਾਹ ਤਨ ਸਾਧੂ ਸੰਗ ਉਧਾਰੇ ॥ ਅੰਗ ੧੨੬੬॥ ਮ: ੫॥” ਆਪੇ ਮਛ ਕਛ ਕਰਣੀ ਕਰ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਨ ਲਖਣਾ ਜਾਈ ਹੋ ॥ ਅੰਗ ੧੦੨੦॥ ਮ: ੧॥

- ੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਦੀਨਾ, ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਆਲ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼ਤਰ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸੰਭਾਲ ਲਏ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਜੀ ਨੇ ।
- ੨ ਮਹਾਂ ਅਸ਼ਤਰ ਛੰਦ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਦੇਵਤੇ ਡਰ ਕੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਏ । ਸੱਤ ਹੀ ਲੋਕ ਹਿੱਲ ਗਏ, ਕੰਥ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ॥੪੨॥
- ੩ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਅਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਹੋਇਆ । ਦੈਤ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੋਸ ਤੇ ਬਸਤਰ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਅਤੇ ਵੱਢੇ ਟੁੱਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੁਲਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਚੱਲਣ ਲੱਗੇ ।
- ੪ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਡ ਤੇ ਸਿਰ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਖੇਤ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਯੋਧੇ ਹੌਲੀ ਜਾਂ ਜ਼ੂਆ ਖੇਡ ਕੇ ਲੇਟੇ ਪਏ ਹਨ ॥੪੩॥
- ੫ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮੇ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਖੰਡੇ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੂਰਬੀਰ ਸੰਜੋਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੬ ਕਈ ਗੋਰ (ਡਰਾਕਲ) ਸੂਰਮੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਡਿੱਗ ਗਏ । ਖੁੱਲੇ ਹਾਥੀ ਲਿਟੇ ਪਏ ਹਨ, ਭਿਆਨਕ ਰੁਦਰ ਰੋਸ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਮੱਛ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਝਕੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ॥੪੪॥
- ੭ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਹਾਦਰ ਗੱਜੇ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਹਾਥੀ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ । ਹੂਰਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ॥੪੫॥
- ੮ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਢਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਢਕ-ਢਕ ਸ਼ਸਤਰ ਵੱਜਦੇ ਸਨ । ਕਾਲ ਰੂਪ ਤੇਗ ਵੱਜਦੀ ਸੀ । ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਢਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਦੋਵੇਂ ਜਿੱਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ॥੪੬॥
- ੯ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ 'ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁੱਛਾਂ ਹਨ । ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਤੇਗ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਗਾਜੀ ਚੌਕੰਨੇ ਹੋ ਕੇ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਘੋੜੇ ਨਾਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੪੭॥
- ੧੦ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਖਾ ਸੁਰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਸੂਰਮੇ ਦਾ ਮੁਖ ਤਪ ਕੇ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਨੇਤਰ ਲਾਲ ਕਰ ਲਏ ।
- ੧੧ ਰਾਜੇ ਸੰਖਾਸੁਰ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਠੱਕ ਕੇ ਬੜਾ ਉੱਚੀ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਗਰਭ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰਭ ਡੋਲ ਗਏ ॥੪੮॥
- ੧੨ ਭੁਜੰਗ ॥ ਪੌਸੇ ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ । ਖੰਡੇ ਖੁਨੀ ਖੇਤ

- ਦੇ ਵਿਚ ਖੰਡੇ ਨੰਗੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਕਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੜਾਕੇ ਬੜੇ ਡਰਾਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੇ । ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ, ਬੈਤਾਲ ਆਦਿ ਬੜ੍ਹਕਦੇ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ॥੪੯॥
- ੧੪ ਭੁਜੰਗ ॥ ਯੋਧੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਖੇਤ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਤੜਫ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ।
- ੧੫ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰਪੋਕ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਹਨ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਡਟ ਗਏ ਹਨ ॥੫੦॥
- ੧੬ ਭੁਜੰਗ ॥ ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ । ਡਰ ਕੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ।
- ੧੭ ਜਿਹੜੇ ਜੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਰੰਗ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਬਲੀ ਘੁੰਮ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਥਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਸਨ ॥੫੧॥
- ੧੮ ਭੁਜੰਗ ॥ ਮੱਛ ਤੇ ਸੰਖਾਸੁਰ ਦੈਤ ਦਾ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਦੋ ਖੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਨ । ਸੰਖਾਸੁਰ ਦੇ ਮਾਸ ਦੇ ਟੋਟੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗਿੱਧਾਂ ਨੇ ਖਾਧੇ । ੬੪ ਜੋਗਣੀਆਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ ਤੇ ਮੱਛ ਦੇ ਪੱਖੀ ਸੂਰਮੇ ਦੇਵਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੨॥
- ੧੯ ਭੁਜੰਗ ॥ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਬਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੰਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ । ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਮੱਛ ਰੂਪ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨ ਲਏ । ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੇ । ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਦਿਲ ਵਿਚ ਭੈ ਖਾ ਕੇ ॥੫੩॥
- ੨੦ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਸੰਖਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਬੇਦਾਂ ਦਾ ਬਚਾਉ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੁਕਾ ਕੇ ਜਸ ਖੱਟਿਆ । ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਰਾਜ ਦੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛਤਰ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੧ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ, ਅਮਰਾਪੁਰੀ ਵਿਚ ਗੱਜੇ । ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਜ ਗਏ, ਸ਼ੋਕ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਦੰਛਨਾ ਪੁੰਨ ਕਰਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਦਛਨਾ ਕਰਕੇ ਆ ਕੇ ਮੱਛ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲੱਗ ਗਏ ॥੫੪॥
- ੨੨ ਇਥੇ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਖਤਮ ਹੈ । ਸੰਖਾਸੁਰ ਦੈਤ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ।

ਆਨਿ ਸੁ ਮੱਛ ਕੇ ਪਾਇ ਪਰੇ ॥੫੪॥

ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨ ॥ ਸੰਖਾਸੁਰ ਬਧਰ ॥

੧ਅਥ ਕੱਛ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧ਕਿਤੋ ਕਾਲ ਬੀਤਯੋ
ਕਰੋ ਦੇਵ ਰਾਜ ॥ ਭਰੇ ਰਾਜ ਧਾਮ ਸੁਭੰ ਸਰਬ ਸਾਜੰ ॥ ੨ਰਾਜੰ ਬਾਜ ਬੀਣੰ ਬਿਨਾ
ਰਤਨ ਭੂਪੰ ॥ ਕਰਯੋ ਬਿਸਨ ਬੀਚਾਰ ਚਿਤੰ ਅਨੂਪੰ ॥੧॥ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ੩ਸਬੈ
ਦੇਵ ਏਕਤ੍ਰ ਕੀਨੇ ਪੁਰਿੰਦ੍ਰੰ ॥ ਸਸੰ ਸੂਰਜੰ ਆਦਿ ਲੈ ਕੈ ਉਪਿੰਦ੍ਰੰ ॥ ੪ਹੁਤੇ ਦਈਤ
ਜੇ ਲੋਕ ਮਧਯੰ ਹੰਕਾਰੀ ॥ ਭਏ ਏਕਠੇ ਭ੍ਰਾਤਿ ਭਾਵੰ ਬਿਚਾਰੀ ॥੨॥ ਭੁਜੰਗ ॥
੫ਬਦਯੋ ਅਰਧ ਅਰਧੰ ਦੁਹੁ ਬਾਟਿ ਲੀਬੋ ॥ ਸਬੋ ਬਾਤ ਮਾਨੀ ਯਹੈ ਕਾਮ ਕੀਬੋ ॥
ਕਰੋ ਮੱਥਨੀ ਕੂਟ ਮੰਦਾਚਲੇਯੰ ॥ ੬ਤਕਯੋ ਛੀਰ ਸਾਮੁੰਦ੍ਰੰ ਦੇਅੰ ਅਦੇਯੰ ॥੩॥ ਭੁਜੰਗ ॥
੭ਕਰੀ ਮਥ ਕਾਬਾ ਸਕੰ ਸਿੰਧ ਮੱਧੰ ॥ ਮਥੈ ਲਾਗ ਦੋਊ ਭਏ ਅੱਧ ਅੱਧੰ ॥ ੮ਸਿਰੰ
ਦੈਤ ਲਾਗੇ ਗਹੀ ਪੂਛ ਦੇਵੰ ॥ ਮਥਯੋ ਛੀਰ ਸਿੰਧੈ ਮਨੋ ਮਾਟਕੇਵੰ ॥੪॥ ਭੁਜੰਗ
ਛੰਦ ॥ ੯ਇਸੇ ਕਉਣ ਬੀਯੋ ਧਰੇ ਭਾਰੁ ਪੱਬੰ ॥ ਉਠੇ ਕਾਪ ਬੀਰੰ ਦਿਤਯਾਦਿਤਮ
ਸੱਬੰ ॥ ੧੦ਤਬੈ ਆਪ ਹੀ ਬਿਸਨ ਮੰਤ੍ਰੰ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ ੧੧ਤੇ ਪਰਬਤੰ ਕੱਛਪੰ ਰੂਪ
ਧਾਰਯੋ ॥੫॥

੧੨ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਦੁਤੀਆ ਅਉਤਾਰ ਸਪੁਰਨ ਮਸਤ ॥੨॥

੧੩ਅਥ ਛੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮਥਨ ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਕਥਨ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥
ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੧੪ਮਿਲਿ ਦੇਵ ਅਦੇਵਨ ਸਿੰਧ ਮਥਯੋ ॥ ਕਬ ਸਖਾਮ ਕਵਿੰਤਨ
ਮੱਧ ਕਥਯੋ ॥ ੧੫ਤਬ ਰਤਨ ਚਤੁਰਦਸ ਯੋਂ ਨਿਕਸੇ ॥ ਅਸਤਾਨਿ ਸਮੇ ਸਸ
ਸੇ ਬਿਗਸੇ ॥੧॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੧੬ਅਮਰਾਂਤਕ ਸੀਸ ਕੀ ਓਰ ਹੂਅੰ ॥ ਮਿਲ
ਪੂਛ ਗਹੀ ਦਿਸ ਦੇਵ ਦੂਅੰ ॥ ੧੭ਰਤਨੰ ਨਿਕਸੇ ਬਿਗਸੇ ਸਸਿ ਸੇ ॥ ਜਨੁ
ਘੂਟਨ ਲੇਤ ਅਮੀ ਰਸ ਕੇ ॥੨॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੮ਨਿਕਸਯੋ ਧਨੁ ਸਾਇਕ ਸੁੱਧ
ਸਿਤੰ ॥ ਮਧੁ ਪਾਨ ਕਢਯੋ ਘਟ ਮਦਿਯ ਮਤੰ ॥ ੧੯ਗਜ ਬਾਜ ਸੁਧਾ ਲਛਮੀ
ਨਿਕਸੀ ॥ ਘਨ ਮੋ ਮਨੋ ਬਿੰਦੁਲਤਾ ਬਿਗਸੀ ॥੩॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੨੦ਕਲਪਾਦੁਮ
ਮਾਹੁਰ ਅਉ ਰੰਭਾ ॥ ਜਿਹ ਮੋਹ ਰਹੈ ਲਖ ਇੰਦ੍ਰ ਸਭਾ ॥ ੨੧ਮਨ ਕੋਸਤਭ
ਚੰਦ ਸੁ ਰੂਪ ਸੁਭੰ ॥ ਜਿਹੋ ਭੱਜਤ ਦੈਤ ਬਿਲੋਕ ਜੁਧੰ ॥੪॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥
੨੨ਨਿਕਸੀ ਗਵਰਾਜ ਸੁ ਧੇਨ ਭਲੀ ॥ ਜਿਹ ਛੀਨ ਲਯੋ ਸਹ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਲੀ ॥
ਗਨ ਰਤਨ ਗਨਉ ਉਪ ਰਤਨ ਅਬੈ ॥ ਤੁਮ ਸੰਤ ਸੁਨੋ ਚਿਤ ਲਾਇ

ਓ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਉਪਮਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਤਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਲਗਪਗ ਜੀਵ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣੇ ? ਉਹ
ਵੇਦਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀ ਪਈ ਹੈ । ਨਾ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਨਾ ਸਾਡੀ ਰੁਚੀ ਆਗਿਆ ਇੰਦੀ ਹੈ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜਾਣ
ਸਕੀਏ ।

ਅ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਰਤਨ ਉਪਾਇ ਮੋਰ ਕੀਆ ਮਧਾਣੀ ॥ ਮ: ੧॥

ਜੇ ਉਹੀ ਇਕ ਕੁਦਰਤ ਕਰਮ ਪਹਿਲੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋਤਿ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਿਕਾਰ ਹਾਂ ਜੇ ਉਸੇ ਨੁਸਖੇ ਦੱਸਵੀ ਜੋਤਿ ਉਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਠੱਕਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ।
ਮਨ ਹਰਾਮੀ ਹੁਸਤਾਂ ਢੇਰ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ : ਭੋਲੇ ਭਾਇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਕਰਦੇ
ਹਾਂ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਅੰਤ ਦੀ ਜਲਲ ਉਠ ਖਲੋਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨ, ਬਚਨ ਤੇ ਤਨ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣਪ ਦੇ ਚੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ
ਦੇ ਲਈ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਢੋਲ ਵਜ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਈਰਖਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਸੰਭਾਲ
ਕਰ ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸੇਗਾ ਪਰੇ ਮੁਲ-ਭੋਲਤਣਿ ਭੈ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹੋ ਕੇ ਪਾਧਰ ਹੀਛੁ ॥ ਅਤਿ ਛਾਹਪਣਿ ਦੁਖੁ ਘਟੋ ਤੀਨੇ ਥਾਵ ਭਰੀਛੁ
॥੧॥ ਮ: ੧॥ ਮਾਂਦਲੁ ਬੋਇ ਸਿ ਬਾਜਣੋ ਘਟੋ ਧੜੀਐ ਜੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂ ਬੀਜੋ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ਅੰਗ : ੧੦੬੦-੬੧॥

- ੧ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਕੱਛ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੈ ।
 ੨ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਰਦਿਆਂ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰ ਸੁੰਦਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ।
 ੩ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਤੇ ਵਾਜੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜੇ ਰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਲੀ ਸਨ । ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਰਤਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ॥੧॥
 ੪ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਇਕਤਰਤਾ ਕੀਤੀ । ਇੰਦਰ ਤੇ ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਬਾਵਨ—
 ੫ ਜਿਹੜੇ ਦੈਤ ਲੋਕ ਹੰਕਾਰੀ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਬਰਾਦਰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਵਿਚਾਰਨ ਲਈ ॥੨॥
 ੬ ਭੁਜੰਗ ॥ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਰਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਜੋ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅੱਧੋ-ਅੱਧ ਵੰਡ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂ ਵਿਚ ॥ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣ ਲਈ—
 ੭ ਮਧਾਣੀ ਮੰਦਾਚਲ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਅਖੀਰ (ਦੁੱਧ) ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਣ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ॥੩॥
 ੮ ਭੁਜੰਗ ॥ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਿੜਕਣ ਲਈ ਮਧਾਣਾ ਪਰਬਤ ਕਰਕੇ ਬਾਸ਼ਕ ਸਰਪ ਦੇ ਨੇਤਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਮਟਕੇ ਵਾਂਗ ਰਿੜਕਿਆ ਜਾਵੇ । ਮੱਥਣ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ ਅੱਧੋ-ਅੱਧ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਏ ।
 ੯ ਤੇ ਮਤਾ ਪਕਾ ਲਿਆ ਕਿ ਸਰਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੈਤ ਲੱਗਣ ਤੇ ਪੂਛ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇਵਤੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿੜਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਦਾ ਤੌਲਾ ਰਿੜਕੀਦਾ ਹੈ ॥੪॥
 ੧੦ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਮਸਲਾ ਇਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਰੱਖਾਂਗੇ ਕਿਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ? ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਪਰਬਤ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕ ਸਕੇ ? ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਬ ਗਏ ਦੈਤ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ।
 ੧੧ ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਕੱਛ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ॥੫॥
 ੧੨ ਇਥੇ ਹੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਵਤਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
 ੧੩ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਦੁੱਧ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣਾ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ।
 ੧੪ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਮਿਲ ਕੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ । ਜੋ ਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
 ੧੫ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੈਤਾਂ ਰਤਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲੇ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਜ ਦੇ ਛਿਪ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਚੰਦਰਮਾ ਜਿਹੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ॥੧॥
 ੧੬ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਦੈਤ ਸਰਪ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਲ ਲੱਗ ਗਏ । ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪੂਛ ਪਕੜ ਲਈ ।
 ੧੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਮਥਨ ਉਪਰੰਤ ਦੈਤਾਂ ਰਤਨ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਮਥਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਇਉਂ ਖਿੜ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਾਂ ਇਉਂ ਸਮਝੇ ਜਿਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਘੁੱਟ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ॥੨॥
 ੧੮ ਤੋਟਕ ॥ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਨਾਲ ਇਕ ਧਨੁੱਖ ਚਿੱਟਾ ਸਫੇਦ ਰੰਗ ਦਾ ਨਿਕਲਿਆ, ਦੂਜਾ ਤੀਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਤੀਜਾ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਮਟਕਾ ਨਿਕਲਿਆ ਜੋ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ ।
 ੧੯ ਹਾਥੀ, ਘੋੜਾ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲਛਮੀ ਨਿਕਲੀ । ਜੋ ਇਉਂ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ॥੩॥
 ੨੦ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਮਹੁਰਾ (ਜ਼ਹਿਰਾ) ਤੇ ਰੰਭਾ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ।
 ੨੧ ਕੋਸਤਕ ਮਨੀ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੈਤ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰਜ ਪਏ ॥੪॥
 ੨੨ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਰਾਜ ਗਊ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਨਿਕਲੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਹੰਸਰ ਬਾਹੂ ਨੇ ਜਮਦਗਨ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ । ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਰਤਨ ਗਿਣੇ ਹਨ ਹੁਣ ਉਪਰਤਨ ਗਿਣਦੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਜਨੋਂ ਚਿਤ ਲਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਣ ਲਵੋ ॥੫॥

ਸਬੈ ॥੫॥ ^੧ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਗਨ ਜੋਕ ਹਰੀਤਕੀ ਓਰ ਮਧੰ ॥ ਜਨ ਪੰਚ ਸੁ
ਨਾਮਖ ਸੰਖ ਸੁਭੰ ॥ ਸਸ ਬੇਲ ਬਿਜਿਯਾ ਅਰ ਚੱਕ੍ਰ ਗਦਾ^੧ ॥ ਜੁਵਰਾਜ ਬਿਰਾਜਤ
ਪਾਨ ਸਦਾ ॥੬॥ ਤੋਟਕ ॥ ^੨ਧਨੁ ਸਾਰੰਗ ਨੰਦਗ ਖੰਗ ਭਣੰ ॥ ਜਿਨ ਖੰਡਿ
ਕਰੇ ਗਨ ਦਈਤ ਰਣੰ ॥ ^੩ਸਿਵ ਸੂਲ ਬੜਵਾਨਲ ਕਪਲ ਮੁਨੰ ॥ ਤ ਧਨੰਤਰ
ਚਉਦਸਵੇ ਰਤਨੰ ॥੭॥ ^੪ਗਨ ਰਤਨ ਉਪਰਤਨ ਔ ਧਾਤ ਗਨੋ ॥ ਕਹਿ ਧਾਤ
ਸਬੈ ਉਪਧਾਤ ਭਨੋ ॥ ^੫ਸਬ ਨਾਮ ਜਥਾ ਮਤ ਸਾਮ ਧਰੋ ॥ ਘਟ ਜਾਨ ਕਵੀ
ਜਿਨ ਨਿੰਦ ਕਰੋ^੨ ॥੮॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ^੬ਪ੍ਰਿਥਮੋ ਗਨ ਲੋਹ ਸਿਕਾ ਸੂਰਨੰ ॥
ਚਤੁਰਥ ਭਨ ਧਾਤ ਸਿਤੰ ਰੁਕਮੰ ॥ ^੭ਬਹੁਰੋ ਕਥ ਤਾਂਬਰ ਕਲੀ ਪਿਤਰੰ ॥ ਕਥਿ
ਅਸਟਮ ਜਿਸਤੁ ਹੈ ਧਾਤ ਧਰੰ ॥੯॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਉਪਧਾਤ ਕਥਨੰ ॥ ^੮ਸੁਰਮੰ
ਸਿੰਗਰਫ ਹਰਤਾਲ ਗਣੰ ॥ ਚਤੁਰਥ ਤਿਹ ਸਿੰਬਲ ਖਾਰ ਭਣੰ ॥ ^੯ਮ੍ਰਿਤ ਸੰਖ
ਮਨਾਸਿਲ ਅਭੁਕਯੰ ॥ ਭਨ ਅਸਟਮ ਲੋਣ ਰਸੰ ਲਵਣੰ ॥੧੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੦}ਧਾਤ
ਉਪਧਾਤ ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਸੋ ਹੋਂ ਕਹੀ ਬਨਾਇ ॥ ਖਾਨਨ ਮਹਿ ਭੀ ਹੋਤ ਹੈ ਕੋਈ
ਕਹੂੰ ਕਮਾਇ ॥੧੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੧}ਰਤਨ ਉਪਰਤਨ ਨਿਕਾਸੇ ਤਬਹੀ ॥ ਧਾਤ
ਉਪਧਾਤ ਦਿਰਬ ਮੋ ਸਬ ਹੀ ॥ ^{੧੨}ਤਿਹ ਤਬਹੀ ਬਿਸਨਹਿ ਹਿਰ ਲਯੋ ॥ ਅਵਰਨਿ
ਬਾਟ^੩ ਅਵਰਨਹਿ ਦਯੋ ॥੧੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੨}ਸਾਰੰਗ ਸਰ ਅਸ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ ਲੀਅ ॥
ਪਾਂਚਾਮਰ ਲੈ ਨਾਦ ਅਧਿਕ ਕੀਅ ॥ ^{੧੩}ਸੂਲ ਪਿਨਾਕ ਬਿਸਹ ਕਰ ਲੀਨਾ ॥ ਸੋ
ਲੈ ਮਹਾਂਦੇਵ ਕਉ ਦੀਨਾ ॥੧੩॥ ^{੧੪}ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਦੀਯੋ ਇੰਦ੍ਰ ਐਰਾਵਤੰ ਬਾਜ
ਸੂਰੰ ॥ ਉਠੇ ਦੀਹ ਦਾਨੋ ਜੁਧੰ ਲੋਹ ਪੂਰੰ ॥ ^{੧੫}ਅਨੀ ਦਾਨਵੀ ਦੇਖ ਉੱਠੀ ਅਪਾਰੰ ॥
ਤਬੈ ਬਿਸਨ ਜੁ ਚਿਤ ਕੀਨੋ ਬਿਚਾਰੰ ॥੧੪॥ ^{੧੬}ਅਥ ਨਰ ਨਾਰਾਇਣ ਅਵਤਾਰ
ਕਥਨੰ ॥ ^{੧੭}ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਨਰੰ ਅਉਰ ਨਾਰਾਇਣੰ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ॥ ਭਯੋ ਸਾਮੁਹੇ
ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ਸੰਭਾਰੀ ॥ ^{੧੮}ਭਟੰ ਐਠ ਫੈਟੇ ਭੁਜੰ ਠੋਕ ਭੂਪੰ ॥ ਬਜੇ ਸੂਲ ਸੇਲੰ
ਭਏ ਆਪ ਰੂਪੰ ॥੧੫॥ ^{੧੯}ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਪਰਯੋ ਆਪ ਮੋ ਲੋਹਿ ਕ੍ਰੋਹੰ ਅਪਾਰੰ ॥
ਧਰਯੋ ਐਸ ਕੈ ਬਿਸਨ ਤ੍ਰਿਤੀਆਵਤਾਰੰ ॥ ^{੨੦}ਨਰੰ ਏਕ ਨਾਰਾਇਣੰ ਦੁਐ ਸਰੂਪੰ ॥
ਦਿਪੈ ਜੋਤਿ ਸਉਦਰਜੁ ਧਾਰੇ ਅਨੂਪੰ ॥੧੬॥ ^{੨੧}ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਉਠੇ ਟੂਕ ਟੋਪੰ
ਗੁਰਜੰ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ਜੁਟੇ ਜੰਗ ਕੋ ਜੰਗ ਜੋਧਾ ਜੁਝਾਰੇ ॥ ^{੨੨}ਉਡੀ ਧੂਰਿ ਪੂਰੰ ਛਹੀ
ਐਨ ਗੈਨੰ ॥ ਡਿਗੇ ਦੇਵਤਾ ਦੈਤ ਕੰਪਿਯੋ ਤ੍ਰਿਨੈਨੰ ॥੧੭॥ ^{੨੩}ਭੁਜੰਗ ॥ ਗਿਰੇ ਬੀਰ

੧ ਚਕ੍ਰ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਗਦਾ ਦੋਵੇਂ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਸੰਖ ਸਦਾ ਵਿਸ਼ਨੂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਅ ਸੋਨੂੰ ਘਟੀਆ ਕਵੀ ਜਾਣਕੇ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰਨੀ ਇਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮੂੰਹੀ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ।

੨ ਪੰਖਪਾਤੀ ਕੋਈ ਕੁਝ ਲਿਖਦਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ।

੩ ਮਾਧਾਣਾ ਪਰਬਤ ਕਹਿ ਨੇਤ੍ਰ ਬਾਸਰੁ ਸਬਦਿ ਰਿਤਕਿਓਨੁ । ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਨਿਕਾਲਿਅਨੁ ਕਹਿ ਆਵਾਗਾਉਣ ਚਿਲਕਿਓਨੁ ॥ ਅੰਗ ੯੬੭॥

ਅ ਰਤਨ ਉਪਾਇ ਧਰੇ ਖੀਰ ਮਥਿਆ ਹੋਰਿ ਭਖਲਾਏ ਜਿ ਅਸੀਂ ਕੀਆ । ਕਹੈ ਨਾਨਕ ਛਪੈ ਕਿਉ ਛਪਾਇਆ ਏਕੀ ਏਕੀ ਵੰਡਿ ਦੀਆ ॥ ਅੰਗ ੩੫੦-੫੦॥

ਮ: ੧॥ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਰੋਲਿਕੇ ਕਦਿ ਰਤਨ ਚੰਦਰ ਵੰਡ ਲੀਤੇ । ਮਣੀ, ਲਖਮੀ, ਪਾਰਜਾਤ, ਸੰਤੁ, ਸਾਰੰਗ, ਧਣਖ ਬਿਸਨ ਵਸਿ ਕੀਤੇ । ਕਾਮਧੇਣ

ਤੇ ਅਪਛਰਾ, ਐਰਾ ਪਤਿ, ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਸੀਤੇ । ਕਾਲ ਕੂਟ ਤੇ ਅਰਧ ਚੰਦ ਮਹਾਂਦੇਵ ਮਸਤਕਿ ਧਰ ਪ੍ਰੀਤੇ । ਘੋੜਾ ਮਿਲਿਆ ਸੂਰਜੇ ਡਸਆ ਤੰਢਕਿ

ਮਤਿ ਬਿਪਰੀਤੇ ॥ ਭਾਈ ਗੁ: ਪਾ: ੨੩॥ ਵਾ: ੨੬॥

‘ਏਕੰ ਅਨੇਕੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥ ਸੁਭੇ ਜੰਗ ਮੇ ਜੰਗ ਜੋਧਾ ਜੁਝਾਰੰ ॥ ਪਰੀ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ
ਸੁਭੇ ਅੰਗ ਭੰਗੰ ॥ ਮਨੋ ਪਾਨ ਕੈ ਭੰਗ ਪੌਛੇ ਮਲੰਗੰ ॥੧੮॥ ‘ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ
ਛੰਦ ॥ ਦਿਸਾ ਮਉ ਨ ਆਈ ਅਨੀ ਦੈਤ ਰਾਜੰ ॥ ਭਜੇ ਸਰਬ ਦੇਵੰ ਤਜੇ ਸਰਬ
ਸਾਜੰ ॥ ‘ਗਿਰੇ ਸੰਜ ਪੁੰਜ ਸਿਰੰ ਬਾਹੁ ਬੀਰੰ ॥ ਸੁਭੇ ਬਾਨ ਜਿਉ ਚੇਤ ਪੁਰਪੰ
ਕਰੀਰੰ ॥੧੯॥ ‘ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਜਬੈ ਜੰਗ ਹਾਰਿਯੋ ਕੀਯੋ ਬਿਸਨ ਮੰਤ੍ਰੰ ॥ ਭਯੋ
ਅੰਤ੍ਰ ਧਮਾਨੰ ਕਰਯੋ ਜਾਨ ਤੰਤ੍ਰੰ ॥ ‘ਮਹਾਂ ਮੋਹਨੀ ਰੂਪ ਧਾਰਯੋ ਅਨੂਪੰ ॥ ਛਕੇ
ਦੇਖਿ ਦੋਉ ਦਿਤਿਯਾਦਿਤਿ ਭੂਪੰ ॥੨੦॥

‘ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਨਰ ਨਾਰਾਇਣ ਅਵਤਾਰ ਚਤੁਰਥ ਸਪੁਰਨੰ ॥੪॥

‘ਅਥ ਮਹਾ ਮੋਹਨੀ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ‘ਭੁਜੰਗ
ਛੰਦ ॥ ਮਹਾ ਮੋਹਨੀ ਰੂਪ ਧਾਰਯੋ ਅਪਾਰੰ ॥ ਰਹੇ ਮੋਹਿ ਕੈ ਦਿਤਿ ਆਦਿਤਿਆ
ਕੁਮਾਰੰ ॥ ‘ਛਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਜੋਗੰ ਰਹੇ ਰੀਝ ਸਰਬੰ ॥ ਤਜੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ਦੀਯੋ ਸੋਰ
ਗਰਬੰ ॥੧॥ ‘ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਫੰਧੇ ਪ੍ਰੇਮ ਫਾਂਧੰ ਭਯੋ ਕੋਪ ਹੀਣੰ ॥ ਲਗੈ ਨੈਨ
ਬੈਨੰ ਧਯੋ ਪਾਨ ਪੀਣੰ ॥ ‘ਗਿਰੇ ਝੂਮਿ ਭੂਮੰ ਛੁਟੇ ਜਾਨ ਪ੍ਰਾਣੰ ॥ ਸਭੈ ਚੇਤ
ਹੀਣੰ ਲਗੈ ਜਾਨ ਬਾਣੰ ॥੨॥ ‘ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਲਖੇ ਚੇਤ ਹੀਣੰ ਭਏ
ਸੂਰ ਸਰਬੰ ॥ ਛੁਟੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ਸਭੈ ਅਰਬ ਖਰਬੰ ॥ ‘ਭਯੋ ਪ੍ਰੇਮ ਜੋਗੰ ਲਗੈ
ਨੈਨ ਐਸੇ ॥ ਮਨੋ ਫਾਧ ਫਾਂਧੇ ਮ੍ਰਿਗੀ ਰਾਜ ਜੈਸੇ ॥੩॥ ‘ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥
ਜਿਨੇ ਰਤਨ ਬਾਂਟੇ ਤੁਮਉ ਤਾਹਿ ਜਾਨੋ ॥ ਕਥਾ ਬ੍ਰਿਧ ਤੇ ਬਾਤ ਬੋਰੀ ਬਖਾਨੋ ॥
‘ਸਬੈ ਪਾਂਤ ਪਾਂਤੰ ਬਹਿਨੇ ਸੁ ਬੀਰੰ ॥ ਕਟੰ ਪੇਚ ਛੋਰੇ ਤਜੇ ਤੇਗ ਤੀਰੰ ॥੪॥
‘ਚੌਪਈ ॥ ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਜੁ ਧਨੰਤਰਿ ਦੀਆ ॥ ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ ਲਛਮੀ ਕਰ ਲੀਆ ॥
‘ਸਿਵ ਮਾਹੁਰ ਰੰਭਾ ਸਭ ਲੋਕਨ ॥ ਸੁਖ ਕਰਤਾ, ਹਰਤਾ ਸਭ ਸੋਕਨ ॥੫॥
‘ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਸਿ ਕ੍ਰਿਸ ਦੇ ਕਰਬੇ ਨਮਿਤ ਮਨਿ ਲਛਮੀ ਕਰ ਲੀਨ ॥ ਉਰ ਰਾਖੀ
ਤਿਹਤੇ ਚਮਕ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿਖਾਈ ਦੀਨ ॥੬॥ ‘ਦੋਹਰਾ ॥ ਗਾਇ ਰਖੀਸਨ ਕਉ
ਦਈ ਕਹ ਲਉ ਕਰੋਂ ਬਿਚਾਰ ॥ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੋਧ ਕਬੀਅਨ ਮੁਖਨ ਲੀਜਹੁ ਪੂਛ
ਸੁਧਾਰ ॥੭॥ ‘ਭੁਜੰਗ ॥ ਰਹੇ ਰੀਝ ਐਸੇ ਸਬੈ ਦੇਵ ਦਾਨੰ ॥ ਮ੍ਰਿਗੀ ਰਾਜ ਜੈਸੇ
ਸੁਨੇ ਨਾਦ ਕਾਨੰ ॥ ‘ਬਟੇ ਰਤਨ ਸਰਬੰ ਗਈ ਛੁਟ ਰਾਰੰ ॥ ਧਰਯੋ ਐਸ ਸ੍ਰੀ
ਬਿਸਨ ਪੰਚਮ ਵਤਾਰੰ ॥੮॥

‘ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਅਵਤਾਰ ਪੰਚਮ ਸਪੁਰਨੰ ॥੫॥

ਓ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰ ਇਕ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਹਿਤੁ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨਿਆਈ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਦਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ
ਤੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰਾਬਲ ਤੇ ਮਣੀ ਪਾਕੋ ਬੇ ਅਨਿਆਈ ਪੁੱਤਰ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਨਿਮਤਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੋਰ ਤੇ ਬਲ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ
ਧੌਕੇ ਨਾਲ ਖੋਹਾ ਖਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪੁੱਤਰ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸਦਾ ਉਹੀ ਹਿੱਸਾ ਛੁਹਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਦੱਸ ਸਕਣ ਕਿ ਪਿਤਾ
ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਧੌਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਕੇ (ਰੁਕਮ ਮਨਕੋ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਦੋਤਾਂ ਨੇ ਮਿਲ
ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਿਤਾ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਪੁੱਤਰਾਂ
ਲਈ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਕਮਾ ਬੇਸੀ ਝਲਕੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਨੂਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼
ਹੀ ਇਹ ਹੈ—ਕਾਹੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭਗਰਤ ਹੋ ਸੰਗ ਬਾਪ । ਜਿਨਕੋ ਜਣੇ ਬਡੀਰੇ ਤੁਮ ਹਉ ਤਿਨ ਸਿਉ ਭਗਰਤ ਪਾਪ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਸੁ ਧਨ ਕਾ ਤੁਮ
ਗਰਬੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ਸੋ ਧਨੁ ਕਿਸਹਿ ਨ ਆਪ ॥ ਖਿਨ ਹਹਿ ਛੋਡਿ ਜਾਇ ਬਿਖਿਆ ਰਜੁ ਤਉ ਲਾਗੈ ਪਛਤਾਪ ॥੧॥ ਜੋ ਤੁਮਰੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਤੇ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ
ਤਿਨ ਕੇ ਜਾਪਹੁ ਜਾਪ ॥ ਉਪਦੇਸ਼ੁ ਕਰਤ ਨਾਨਕ ਜਨ ਤੁਮ ਕਉ ਜਉ ਸੁਨਹੁ ਤਉ ਜਾਇ ਸੰਤਾਪ ॥ ਅੰਗ ੧੨੦੦॥ ਮ: ੪॥ ਸੋ ਬਾਪੂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ
ਸਾਰੇ ਰਤਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਟਰੱਕ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਚ ਜਮਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਕੋਤਕ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਖ
ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ । ਆਪੋ ਖਾਣੀ ਆਪੋ ਬਾਣੀ ਆਪੋ ਖੰਡ ਵਰਭੰਡ ਕਰੇ ॥ ਆਪਿ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਆਪਿ ਹੈ ਸਾਗਰੁ
ਆਪੋ ਹੀ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਧਰੇ ॥ ਆਪੋ ਪਾਰਸੁ ਆਪਿ ਧਾਤੁ ਹੈ ਆਪਿ ਕੀਰਤਨੁ ਕੰਚਨ ॥ ਅੰਗ ੫੫੨॥ ਮ: ੩॥
ਪਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਲਈ ਪੈਂਤੜੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਸਨ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਤਮ ਵਸਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਘੜ ਤੇ
ਆਗਿਆਕਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਈਆਂ, ਕੁਝ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ, ਰਿਖੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਹੁਣ ਵੰਡਣ ਲਈ ਬਾਕੀ
ਰਹਿ ਗਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ । ਉਹ ਇਕੋ ਜੰਗ ਦੇ ਤੇ ਰਿਸਮ ਦੇ ਦੋ ਕਲਸ ਭਰ ਲਏ ਗਏ । ਦੋਵੇਂ ਤੇ ਦੋਤ ਪਿੱਠਾਂ ਜੋੜ ਕੇ ਦੋ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ
ਬੈਠ ਗਏ । ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਲਾ ਕਲਸ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਕ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪਾ ਕੇ ਪਿਆ ਦਿੱਤੀ । ਦੋਵਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮੋਹਣੀ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ

੧ਅਥ ਬੈਰਾਹ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਦਯੋ ਬਾਂਟ ਮੱਦਿਯੰ
 ਅਮੱਦਿਯੰ ਭਗਵਾਨੰ ॥ ਗਏ ਠਾਮ ਠਾਮੰ ਸਬੈ ਦੇਵ ਦਾਨੰ ॥ ੧ਪੁਨਰ ਦ੍ਰੋਹ ਬੱਢਯੋ
 ਸੁ ਆਪੰ ਮਝਾਰੰ ॥ ਭਜੇ ਦੇਵਤਾ ਦਈਤ ਜਿੱਤੇ ਜੁਝਾਰੰ ॥੧॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੨ਹਿਰਿਨਯੋ
 ਹਿਰੰਨਾਛਸੰ ਦੋਇ ਬੀਰੰ ॥ ਸਬੈ ਲੋਗ ਕੈ ਜੀਤ ਲੀਨੇ ਗਹੀਰੰ ॥ ੩ਜਲੰ ਬਾ ਬਲੇਯੰ
 ਕੀਯੋ ਰਾਜ ਸਰਬੰ ॥ ਭੁਜਾ ਦੇਖ ਭਾਰੀ ਬਢਯੋ ਤਾਹਿ ਗਰਬੰ ॥੨॥ ਭੁਜੰਗ ॥
 ੪ਚਹੈ ਜੁੱਧੁ ਮੋ ਸੋ ਕਰੇ ਆਨ ਕੋਊ ॥ ਬਲੀ ਹੋਇ ਵਾ ਸੋ ਭਿਰੇ ਆਨ ਸੋਊ ॥
 ੫ਚੜਯੋ ਮੇਰ ਸਿੰਗੰ ਪਗੰ ਗੁਸਟ ਸੰਗੰ ॥ ਹਰੇ ਬੇਦ ਭੂਮੰ ਕੀਏ ਸਰਬ ਭੰਗੰ ॥੩॥
 ੬ਧਸੀ ਭੂਮ ਬੇਦੰ ਰਹੀ ਹੁਐ ਪਤਾਰੰ ॥ ਧਰਯੋ ਬਿਸਨ ਤਉ ਦਾੜ ਗਾੜਾ ਵਤਾਰੰ ॥
 ੭ਧਸਯੋ ਨੀਰ ਮਧੰ ਕੀਯੋ ਉਚ ਨਾਦੰ ॥ ਰਹੀ ਧੂਰਿ ਪੂਰੰ ਧੁਨੰ ਨਿਰਬਿਖਾਦੰ ॥੪॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ ੮ਬਜੇ ਡਾਕ ਡਉਰੂ ਦੋਊ ਬੀਰ ਜਾਗੇ ॥ ਸੁਣੇ ਨਾਦਿ ਬੰਕੇ ਮਹਾਂ ਭੀਰ
 ਭਾਗੇ ॥ ੯ਝਮੀ ਤੇਗ ਤੇਜੰ ਸ ਰੋਸੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਖਿਵੀ ਦਾਮਨੀ ਜਾਣ ਭਾਦੰ
 ਮਝਾਰੰ ॥੫॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੦ਮੁਖੰ ਮੁੱਛ ਬੰਕੀ ਬਕੈ ਸੂਰਬੀਰੰ ॥ ਤੜਕਾਰ ਤੇਗੰ ਸੜਕਾਰ
 ਤੀਰੰ ॥ ੧੧ਧਮੱਕਾਰ ਸਾਰੰ ਖੜਕਾਰ ਖੰਗੰ ॥ ਟੁਟੇ ਟੂਕ ਟੋਪੰ ਉਠੇ ਨਾਲ ਅੱਗੰ ॥੬॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੨ਉਠੇ ਨੱਦ ਨਾਦੰ ਢਮੱਕਾਰ ਢੋਲੰ ॥ ਢਲੱਕਾਰ ਢਾਲੰ ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਬੋਲੰ ॥
 ਖਹੇ ਖਗ ਖੂਨੀ ਖੁਲੇ ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ਨਚੇ ਕੰਧਿ ਹੀਣੰ ਕਮਧੰ ਨ੍ਰਿਚੇਤੰ ॥੭॥ ਭੁਜੰਗ ॥
 ਭਰੇ ਜੋਗਣੀ ਪਤ੍ਰ ਚਉਸਠ ਚਾਰੀ ॥ ਨਚੀ ਖੋਲ ਸੀਸੰ ਬਕੀ ਬਿਕਰਾਰੀ ॥ ਹਸੈ
 ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ ਮਹਾ ਬਿਕਰਾਲੰ ॥ ਬਜੇ ਡਾਕ ਡਉਰੂ ਕਰੂਰੰ ਕਰਾਲੰ ॥੮॥ ਭੁਜੰਗ ॥
 ੧੩ਪ੍ਰਹਾਰੰਤ ਮੁਸਟੰ ਕਰੈ ਪਾਵ ਘਾਤੰ ॥ ਮਨੋ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘੰ ਡਹੇ ਗਜ ਮਾਤੰ ॥
 ੧੪ਛੁਟੀ ਈਸ ਤਾੜੀ ਡਗਿਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਧਿਆਨੰ ॥ ਭਜਯੋ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕਾਂਪ ਭਾਨੰ
 ਮਧਯਾਨੰ ॥੯॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੫ਜਲੇ ਬਾ ਬਲੇਯੰ ਬਲੰ ਤਬ ਨੀਰੰ ॥ ਕਿਧੋ ਸੰਧਿਯੰ
 ਬਾਣ ਰਘੁ ਇੰਦ੍ਰ ਬੀਰੰ ॥ ੧੬ਕਰੈ ਦੈਤ ਆਘਾਤ ਮੁਸਟੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਮਨੋ ਚੋਟ
 ਬਾਹੈ ਘਰਿਯਾਰੀ ਘਰਿਯਾਰੰ ॥੧੦॥ ੧੭ਬਜੇ ਡੰਕ ਬੰਕੇ ਸੁ ਕੂਰੰ ਕਰਾਰੇ ॥ ਮਨੋ
 ਗਜ ਜੁੱਟੇ ਦੰਤਾਰੇ ਦੰਤਾਰੇ ॥ ੧੮ਢਮੱਕਾਰ ਢੋਲੰ ਰਣੰਕੇ ਨਫੀਰੰ ॥ ਸੜਕਾਰ ਸਾਰੰ
 ਤੜਕਾਰ ਤੀਰੰ ॥੧੧॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੯ਦਿਨੰ ਅਸਟ ਜੁੱਧੰ ਭਯੋ ਅਸਟ ਰੈਣੰ ॥ ਡਗੀ
 ਭੂਮ ਸਰਬੰ ਉਠਯੋ ਕਾਂਪ ਗੈਣੰ ॥ ੨੦ਰਣੰ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ਸਭੈ ਰੰਗ ਭੂਮੰ ॥ ਹਣਯੋ
 ਬਿਸਨ ਸੱਤ੍ਰੰ ਗਿਰਯੋ ਅੰਤ ਝੂਮੰ ॥੧੨॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੨੧ਧਰੇ ਦਾੜ ਅਗਰੰ ਚਤੁਰੰ

ੳ ਮਦਯ, (ਸ਼ਰਾਬ) ਅਮਦਯੰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ)

ਅ ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ :- ਧਰਣੀ ਧਰ ਈਸ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾਇਣ ॥ ਦਾੜਾ ਅਗੇ ਪ੍ਰਿਥਿ ਧਾਰਾਇਣ ॥ ਬਾਵਨ
 ਰੂਪ ਕੀਆ ਤੁਧੁ ਕਰਤੇ ਸਭ ਹੀ ਸੇਤੀ ਹੈ ਚੰਗਾ ॥ ਅੰਗ : ੧੦੧੨॥ ਮ: ੫॥ ਅਰਥਾਤ-ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਧਰਤੀ ਦਾ ਈਸ਼ਰ) ਧਰਤੀ
 ਦਾ ਮਾਲਕ, ਨਾਰਾਇਣ ਕਹਾਣ ਵਾਲਾ ਦਾੜਾ ਦੇ ਆਗੇ ਰੱਖਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਧਰਕੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ, ਹੋ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਤੇ ਹੀ ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ
 ਸੀ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
 ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਮੰਦਾ ਬੋਲੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟੇ ਗਏ । ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੇਮ
 ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਵਾਂਗੇ ?
 ਸੰਸਾਰ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਬੂਲ ਮਜਮੂਆ ਹੈ, ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਤ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ । ਚੋਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਧ ਦੀ ਪੁੱਛ ਨਹੀਂ, ਇਸ਼ਤਰੀ ਤੋਂ
 ਬਿਨਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਅਧੁਰਾ ਹੈ । ਅੱਧਾ ਅੰਗ ਉਹ ਵੀ ਨਕਾਰਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਕ ਗੁਰਮੁਖ ਮਹਾਂ
 ਪੁਰਸ਼ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੇਰੇ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਵਰਤਦਾ
 ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਖਾਥੇ ਵੱਧ ਗਏ । ਇਕ ਡਾਕਟਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਅੰਗੇ ਸਨਿ ਮੁਖ ਬੋਲਤੀ ਕੀਤੀ ਬਾਬਾ ਜੀ
 ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਆਗਿਆ ਦਿਉ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇਈਏ ਭਾਵ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਖੁਆ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਕਰ ਦਿਯੁ ।
 ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਬੋਲੇ ਨਾ ਭਾਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਰਦਾਤਾ ਹਨ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਹੱਸ ਪਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹਨਾਂ ਨੇ
 ਕੀ ਮੱਤ ਦੇਣੀ ਹੋਈ ਜੋ ਆਪ ਹੀ ਉੱਤੇ ਹਨ । ਸੰਤ ਜੀ ਬੋਲੇ ਦੇਖੋ ਭਾਈ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਮੱਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕੋ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਕਰਿਆ
 ਕਰੋ । ਖੁਹੇ ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ ਭੁਸੀਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਜਿਹੇ ਉੱਤੇ ਹੋ ਜਾਊਗੇ । ਸੋ ਦੇਸ਼ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਕਾਰ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ
 ਗੁਣ ਤੇ ਅਵਗੁਣ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ ਪਰ ਲੋਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਬੰਨ-ਬੰਨ ਕੇ ਚੁੱਕੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਗੁਣਾਂ
 ਦੀ ਕੋਈ ਗਾਹਕਾ ਜਾਂ ਵਪਾਰੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ । ਗੁਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਵੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਰਮ

- ਲਉ ਜੀ ਹੁਣ ਬੈਰਾਹ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹੋ ॥
- ੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਮੋਹਣੀ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ । ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਦੇਵ ਤੇ ਦਾਨਵ । ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਫੇਰ
 - ੨ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਝਗੜਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਹੋ ਗਿਆ । ਅੰਤ ਦੇਵਤੇ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਤੇ ਦੈਤ ਜਿੱਤ ਗਏ । ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ॥੧॥
 - ੩ ਭੁਜੰਗ ॥ ਹਿਰਨ ਕਸ਼ਯਪ ਤੇ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਸੂਰਮੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜਿੱਤ ਕੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ।
 - ੪ ਜਲ ਤੇ ਬਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਿਆ । ਬਾਹਾਂ ਦਾ ਬਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਧ ਗਿਆ ॥੨॥
 - ੫ ਭੁਜੰਗ ॥ ਹੁਣ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰੇ । ਪਰ ਕੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲੀ ਹੋਵੇ ਉਹੀ ਆ ਕੇ ਭਿੜੇ ।
 - ੬ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਯੁੱਧ ਲਈ ਟਾਕਰੇ 'ਤੇ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਟੀਸੀ ਨੂੰ ਪੈਰ ਦੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਦਬ ਕੇ ਗਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੋਂ ਬੇਦ ਜਾ ਖੋਹੇ ਤੇ ਉਹ ਅੰਗ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੩॥
 - ੭ ਬੇਦਾਂ ਸਮੇਤ ਧਰਤੀ ਧਸ ਕੇ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾ ਵੰਡਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ।
 - ੮ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ । ਜਿਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ॥੪॥
 - ੯ ਭੁਜੰਗ ॥ ਭਗਾ ਭਗ ਭਮਰੂ ਵੱਜਿਆ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਜਾਗ ਪਏ । ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਡਰਾਕਲ ਭੱਜ ਗਏ ।
 - ੧੦ ਤੇਗ ਤੇਗ ਲਪਕੀ ਤੇ ਚਮਕੀ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇ ਜੋ ਇਉਂ ਚਮਕਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਭਾਦੋਂ ਮਹੀਨੇ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ॥੫॥
 - ੧੧ ਭੁਜੰਗ ॥ ਮੂੰਹ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਸਨ । ਤਾੜ-ਤਾੜ ਤੇਗਾਂ ਤੇ ਸਾੜ-ਸਾੜ
 - ੧੨ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਨੇਜੇ ਧਮਕਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਖੜਕਾਰ ਕਰਦੇ ਖੰਡੇ ਖੜਕਦੇ ਸਨ । ਟੋਪ ਟੁੱਟਦੇ ਤੇ ਤੇਗਾਂ ਵੱਜ ਕੇ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ ॥੬॥
 - ੧੩ ਭੁਜੰਗ ॥ ਪੌਸੇ ਤਾਲ ਕੱਢ ਰਹੇ ਸਨ, ਢੱਮਾ ਢੱਮ ਢੋਲ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ । ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵੱਜ ਕੇ ਢਲ-ਢਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ।
 - ੧੪ ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਠਹਿਕਦੀਆਂ ਸਨ । ਸਿਰ ਖੁੱਲੇ ਸੂਰਮੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਪਏ ਸਨ । ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਬੇਸੁਰਤ ਤੜਫ ਰਹੇ ਸਨ ॥੭॥
 - ੧੫ ਭੁਜੰਗ ॥ ਚੌਹਨ ਜੋਗਣੀਆਂ ਖੂਨ ਦੇ ਖੱਪਰ ਲੈ ਕੇ ਪੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਚੁੜੇਲਾਂ ਖੁੱਲੇ ਸਿਰ ਬੇਹੁਦਾ ਬੋਲ-ਬੋਲ ਰਹੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸਨ ।
 - ੧੬ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਬਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਸਨ । ਡਾਕਣੀਆਂ ਤੇ ਡਮਰੂ ਬੜੇ ਖਰੜੇ ਤੇ ਡਰਾਉਣੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ ॥੮॥
 - ੧੭ ਭੁਜੰਗ ॥ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੁੱਕੇ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ ਤੇ ਮਸਤ
 - ੧੮ ਹਾਥੀ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਭਿੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਖੜਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਤਾੜੀ ਖੁੱਲ ਗਈ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਟੁੱਟ ਗਿਆ । ਚੰਦਰਮਾ ਵੀ ਭੱਜ ਗਿਆ ਕੰਥ ਕੇ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸ਼ਾਮ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ॥੯॥
 - ੧੯ ਭੁਜੰਗ ॥ ਜਿੱਥੇ ਜਲ ਸੀ ਉੱਥੇ ਬਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿੱਥੇ ਬਲ ਸੀ ਉੱਥੇ ਪਾਣੀ ਭਰ ਗਿਆ । ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਜਾਂ ਇੰਦਰ ਨੇ ਤੀਰ ਸਿੰਨਿਆ ਸੀ ਜੋ ਤਾੜ ਦੇ ਸੱਤ ਕੁੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।
 - ੨੦ ਜਦੋਂ ਦੈਤ ਬੈਰਾਹ ਦੇ ਮੁੱਕਾ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਘੱਟੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ॥੧੦॥
 - ੨੧ ਬੜੇ ਬਾਂਕੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੇ ਡਗੇ ਅੰਸੇ ਸਖਤ ਤੇ ਕਰਾਰੇ ਵੱਜਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਲੰਮੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਾਥੀ ਭਿੜ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
 - ੨੨ ਦਮਾ ਦਮ ਢੋਲ ਤੇ ਰਣਕਾਰ ਕਰਕੇ ਨਹੀਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਸਨ । ਸੜਕ-ਸੜਕ ਸਾਂਗਾਂ ਤੇ ਤੜਕ ਤੜਕ ਤੀਰ ਚੱਲਦੇ ਸਨ ॥੧੧॥
 - ੨੩ ਭੁਜੰਗ ॥ ਅੱਠ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਯੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਕੰਥ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਯੋਧੇ
 - ੨੪ ਖੇਤ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜੋ ਘੁੰਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ॥੧੨॥
 - ੨੫ ਭੁਜੰਗ ॥ ਬੈਰਾਹ ਨੇ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਦਾੜ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਧਰ ਲਏ ।

ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਤੱਕਣੀ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਜਿਸ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋ ਗਈ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਸਭ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜੋੜੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਸਿੱਖ ! ਹੁਕਮ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ—

ਲੋਕ ਅਵਗੁਣਾ ਕੀ ਬੰਨ੍ਹੇ ਗੰਠੜੀ ਗੁਣ ਨ ਵਿਹਾਝੇ ਕੋਇ ॥ ਗੁਣ ਕਾ ਗਾਹਕ ਨਾਨਕਾ ਵਿਰਲਾ ਕੋਈ ਹੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਗੁਣ ਪਾਈਅਨਿ ਜਿਸ ਨੇ ਨਦਰਿ ਕਰੋਇ ॥੧॥ ਮ: ੩॥ ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਸਮਾਨਿ ਹਰਿ ਜਿ ਆਪਿ ਕੀਤੇ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮਿ ਮੰਨ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥੨॥ ਅੰਗ ੧੦੯੨॥

ਜਿਥੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁਣ ਸਾਂਭਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਅਵਗੁਣ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਭੂਟੀ ਸੁੰਘਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਕਿਨਾਰਾ ਕਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਭਾਗ ਤੇ ਦੂਜਾ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ । ਆਦਿ ਭਾਗ ਤੇ ਦੂਜਾ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਕ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਠ ਆਪ ਨਾ ਕਰਕੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਬੇਲਾਗ (ਕੋਰੇ) ਦੇ ਕੋਰੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਵੀ ਅਛੂਤ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਦਾ ਭੈ ਹੈ ਪਰ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਵੇਂ ਮਕਬੂਲ ਪਈਏ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਇਹ ਜਾਣੇ ਸਾਡੀ ਬਲਾ ।

ਜਾਂ ਨੇ ਹੁੰਦੇ ਵੇਦ ਸਾਸ਼ਤਰ, ਜੋ ਨਾ ਆਉਂਦੇ ਅਵਤਾਰ ਤਾਂ ਇਥੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਲਭਦਾ । ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਹਨ ਕੀਤਾ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ ਹਨ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਲਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਬਈ ਰੱਬ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਲੇਖ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਦੱਸਦੇ ਹਨ— ਕੀਨੋ ਨੁਸਿੰਘ ਦੁਸਟੇ ਸੰਘਾਰ ॥ ਧਰਯੋ ਸ੍ਰੀ ਬਿਸਨ ਸਪਤਮ ਵਤਾਰ ॥

ਲਿੰਨੋ ਸੁ ਭਗਤ ਅਪਨੇ ਛਿਨਾਇ ॥ ਸਭ ਸਿਸਟ ਧਰਮ ਕਰਮਨ ਲਾਇ ॥੪੦॥

ਗੁਣ ਜਦ ਕਿ ਵੇਦ ਸਾਸ਼ਤਰ ਪੁਰਾਣ ਭਰਾਨ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਅੰਤਮ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹਸਤੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਤੇ ਸਾਡੇ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਦੀ ਦਮਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਕ-ਇਕ ਅੱਖਰ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਆਹ ਪਿਛਲੇ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਹ ਬਹਿਸ ਛਪਦੀ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਰੱਬ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਤੇ ਪੁਰਨ ਫੇਬ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ । ਪਰ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਦਿਲ ਨਾਲ ਆਹ ਭੌਤਿਕ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਸਾਰ ਦੀ ਤੱਕੜੀ 'ਤੇ ਤੋਲੀਏ ਜਿਸ 'ਤੇ ਅੰਜਕਲੂ ਵੇਟ ਤੇ ਵੇਟਰ ਆਦਿ ਸਿਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਬਿਨਾਂ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ । ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਘੇਰਾ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਫੋਰਮੇਨ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਆਦਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਪਾਏ । ਇਹ ਨਿਖਸਮਾ ਕਿਵੇਂ ਠੁਕ ਸਿਰ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੇਦ ਸਾਸ਼ਤਰ ਤੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਪੁੰਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰੱਬ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਸੰਤ, ਭਗਤ, ਅਵਤਾਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਏ ਤੇ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਕੌਤਕ ਰਚਾ ਕੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਭਮਰੂ ਵਜਾ ਕੇ ਖੇਲ ਤੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਵਿਖਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੱਸੇ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਏ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਕਹਿ ਕੇ ਦੂਰ ਭੱਜਦੇ ਹਾਂ । ਹਾਂ ਜੀ ਕਰੋ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੇ ਮਾਲਿਕ

੧ਬੇਦ ਤਬੰ ॥ ਹਠੀ ਦੁਸਟਿ ਜਿੱਤੇ ਭਜੇ ਦੈਤ ਸਬੰ ॥ ੨ਦਈ ਬ੍ਰਹਮ ਆਗਿਆ
ਧਨੁਰ ਬੇਦ ਕੀਯੰ ॥ ਸਬੈ ਸੰਤਨੰਤਾਨ ਕੋ ਸੁਖ ਦੀਯੰ ॥੧੩॥ ਭੁਜੰਗੀ ॥ ੩ਧਰਯੋ
ਖਸਟਮੰ ਬਿਸਨ ਐਸਾਵਤਾਰੰ ॥ ਸਬੈ ਦੁਸਟ ਜਿਤੇ ਕੀਯੋ ਬੇਦ ਉਧਾਰੰ ॥ ੪ਬਟਯੋ
ਧਰਮਰਾਜੰ ਜਿਤੇ ਦੇਵ ਸਰਬੰ ॥ ਉਤਾਰਿਯੋ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਸੋਂ ਤਾਹਿ ਗਰਬੰ ॥੧੪॥

੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਛੇਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਬੈਰਾਹ ॥੬॥

੬ਅਥ ਨਰਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ੭ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥
੮ਇਹ ਭਾਂਤ ਕੀਯੋ ਦਿਵ ਰਾਜ ਰਾਜ ॥ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਸੁਭ ਸਰਬ ਸਾਜ ॥ ੯ਜਬ
ਦੇਵਤਾਨ ਬਢਯੋ ਗਰੂਰ ॥ ਬਲਵੰਤ ਦੈਤ ਉਠੇ ਕਰੂਰ ॥੧॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥
੧੦ਲਿਨੋ ਛਿਨਾਇ ਦਿਵਰਾਜ ਰਾਜ ॥ ਬਾਦਿਤ੍ਰ ਨੇਕ ਉਠੇ ਸੁ ਬਾਜ ॥ ੧੧ਇਹ
ਭਾਂਤ ਜਗਤ ਦੋਹੀ ਫਿਰਾਇ ॥ ਜਲੰ ਬਾ ਬਲੇਅੰ ਹਿਰਨਾਛ ਰਾਇ ॥੨॥ ਪਾਧਰੀ
ਛੰਦ ॥ ੧੨ਇਕ ਦਿਯੋਸ ਗਯੋ ਨਿਜ ਨਾਰਿ ਤੀਰ ॥ ਸਜਿ ਸੁਧ ਸਾਜ ਨਿਜ ਅੰਗ
ਬੀਰ ॥ ੧੩ਕਿਹ ਭਾਂਤ ਸੁ ਤ੍ਰਿਯ ਮੋ ਭਯੋ ਨਿਰੁਕਤ ॥ ਤਬ ਭਯੋ ਦੁਸਟ ਕੋ ਬੀਰਜ
ਮੁਕਤਅ ॥੩॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ੧੪ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਭਗਤੌ ਲੀਨੋ ਵਤਾਰ ॥ ਸਬ ਕਰਨਿ
ਕਾਜ ਸੰਤਨ ਉਧਾਰ ॥ ੧੫ਚਟਸਾਰ ਪੜਨ ਸਉਪਯੋ ਨਿਰਪਾਲ ॥ ਪੱਟੀਯਹਿ ਕਹਿਯੋ
ਲਿਖਦੈ ਗੁਪਾਲੌ ॥੪॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੧੬ਇਕਿ ਦਿਯੋਸ ਗਯੋ ਚਟਸਾਰ ਨ੍ਰਿਪੰ ॥
ਚਿਤ ਚੌਕ ਰਹਯੋ ਸੁਭ ਦੇਖ ਸੁਤੰ ॥ ਜੁ ਪੜਯੋ ਦਿਜ ਤੇ ਸੂਯ ਤਾਹਿ ਰੜੋ ॥
ਨਿਰਭੈ ਸਿਸ ਨਾਮੁ ਗੁਪਾਲ ਪੜੋ ॥੫॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੭ਸੁਨਿ ਨਾਮੁ ਗੁਪਾਲ ਰਿਸਯੋ
ਅਸੁਰੰ ॥ ਬਿਨੁ ਮੋਹਿ ਸੁ ਕਉਣੁ ਭਜੋ ਦੁਸਰੰ ॥ ੧੮ਜੀਯ ਮਾਹਿ ਧਰੋ ਸਿਸ ਯਾਹਿ
ਹਨੋ ॥ ਜੜ੍ਹ ਕਿਉਂ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ਨਾਮੁ ਭਨੋ ॥੬॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੯ਜਲ ਅਉਰ
ਬਲੰ ਇਕ ਬੀਰ ਮਨੰ ॥ ਇਹ ਕਾਹਿ ਗੁਪਾਲ ਕੋ ਨਾਮੁ ਭਨੰ ॥ ੨੦ਤਬ ਹੀ ਤਿਹ
ਬਾਂਧਤ ਬੰਮ ਭਏ ॥ ਸੁਨ ਸ੍ਰਵਨਨ ਦਾਨਵ ਬੈਨ ਧਏ ॥੭॥ ਤੋਟਕ ॥ ੨੧ਗਹਿ
ਮੂੜ ਚਲੇ ਸਿਸ ਮਾਰਨ ਕੋਂ ॥ ਨਿਕਸਯੋ ਬ ਗੁਪਾਲ ਉਬਾਰਨ ਕੋਂ ॥ ੨੨ਚਕਚਉਧ
ਰਹੇ ਜਨੁ ਦੇਖ ਸਬੈ ॥ ਨਿਕਸਿਯੋ ਹਰਿ ਫਾਰਿ ਕਿਵਾਰ ਜਬੈੌ ॥੮॥ ਤੋਟਕ ॥
੨੩ਲਖਿ ਦੇਵ ਦਿਵਾਰ ਸਬੈ ਥਹਰੇ ॥ ਅਵਿਲੋਕ ਚਰਾਚਰ ਹੂਹਿ ਹਿਰੇ ॥
੨੪ਗਰਜੇ ਨਰਸਿੰਘ ਨਰਾਂਤ ਕਰੰ ॥ ਦ੍ਰਿਗ ਰੱਤ ਕੀਏ ਮੁਖ ਸ੍ਰੋਣ ਭਰੰ ॥੯॥
ਤੋਟਕ ॥ ੨੫ਲਖ ਦਾਨਵ ਭਾਜ ਚਲੇ ਸਬਹੀ ॥ ਗਰਜਯੋ ਨਰਸਿੰਘ ਰਣੰ
ਜਬਹੀ ॥ ੨੬ਇਕ ਭੂਪਤਿ ਠਾਢਿ ਰਹਯੋ ਰਣ ਮੈਂ ॥ ਗਹਿ ਹਾਥ ਗਦਾ ਨਿਰਭੈ

ੳ ਭਾਵੇਂ ਗਿਆਨੀ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬੋਜ ਸਦਕਾ ਬੈਰਾਹ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਕਈ ਪੁਰਾਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਜ ਕਾਰਣ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਬੈਰਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਏ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਹਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ । ਬੈਰਾਹ ਅਵਤਾਰ ਅਵਸ ਹੋਇਆ । ਜਿਥੇ ਪਰਮ ਸਤ ਕੋਈ ਕਰਤਵ ਕਰਦੀ ਹੈ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਘਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਖੇਡ-ਖੇਡਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਏ ॥ ਕੋਟਿ ਬਿਸਨ ਕੀਤੇ ਅਵਤਾਰ । ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਜਾਕੇ ਧਰਮਸਾਲ । ਕੋਟਿ ਮਹੇਸ ਉਪਾਇ ਸਮਾਇ । ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਜਗੁ ਸਾਜਣ ਲਾਇ ॥੧॥ ਐਸੇ ਧਨੀ ਗੋਵਿੰਦੁ ਹਮਾਰਾ ॥ ਬਰਨਿ ਸਾਕਉ ਗੁਣ ਬਿਸਥਾਰਾ ॥ ਅੰਗ : ੧੧੫੬ ॥ ਮ: ੫॥ ਜੋ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ ।

ਅ ਕਾਮਣਿ ਦੇਖਿ ਕਾਮਿ ਲੋਭਾਇਆ । ਅੰਗ ੧੩੪੨॥ ਮ: ੧॥ ਰਕਤੁ ਬਿੰਦੁ ਕਰਿ ਨਿੰਮਿਆ ਅਗਨਿ ਉਦਰ ਮਝਾਰਿ ॥ ਅੰਗ ੭੦੬॥ ਮ: ੫॥ ਇਹ ਕੋਈ ਲੁਕਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ।

ੲ ਹਰਨਕ ਕਸਿਪ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਬਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਤੇ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਭਗਤ ਸੀ । ਨਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਇਉਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਹਰਣਾਖਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਮੰਨਿਆ ਇਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਹੀ ਕਾਰ ਸੀ ।

ਸ ਮੇਰੀ ਪਟੀਆ ਲਿਖਹੁ ਹਰਿ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਪਾਲਾ ॥ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ਫਾਕੇ ਜਮ ਜਾਲਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕਰਨ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਾ ॥ ਹਰਿ ਸੁਖਦਾਤਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲਾ ॥੭॥ ਅੰਗ ੧੧੩੩॥ ਮ: ੩॥

ਹ ਇਕ ਰਾਮੁ ਨਾ ਛੋਡਉ ਗੁਰਹਿ ਗਾਰ । ਮੋਕਉ ਘਾਲਿ ਜਾਰਿ ਭਾਵੇਂ ਮਾਰਿ ਭਾਰਿ ॥੩॥ ਕਾਢਿ ਖੜਗੁ ਕੋਪਿਉ ਰਿਸਾਇ ॥ ਤੁਝ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ਮੋਹਿ ਬਤਾਇ ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਬੰਮ ਤੇ ਨਿਕਸੇ ਕੈ ਬਿਸਥਾਰ । ਹਰਨਾਖਸੁ ਛੋਦਿਉ ਨਖ ਬਿਦਾਰ ॥੪॥ ਓਇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ ॥ ਭਗਤਿ ਹੋਤਿ ਨਰਸਿੰਘ ਭੇਵ ॥ ਕਹਿ

- ੧ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬੜੇ ਅਮੋੜ ਦੈਤ ਜਿੱਤੇ ਭਾਵ ਮਾਰੇ ਗਏ ।
ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੱਠ ਗਏ । ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ
- ੨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਵੇਦ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਹੁਨ
ਕਰੇ । ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੧੩॥
- ੩ ਭੁਜੰਗ ॥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਛੇਵਾਂ ਐਸਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ।
ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟ ਜਿਤ ਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ।
- ੪ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ
ਥਾਂ-ਥਾਂ ਥਾਪ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਕਾਰ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੧੪॥
- ੫ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਬੈਰਾਹ ਦਾ
ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੬॥
- ੬ ਅਬ ਹੁਣ ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
੭ ਤੇ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ 'ਤੇ
ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਟੋਕ ਸੀ ਜੋ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ
ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣੀ
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਹੈ ।
- ੮ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵਾਂ ਤੇ ਇੰਦਰ ਨੇ ਦੇਰ
ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਜੋ-ਸਾਮਾਨ ਦੇ
ਭੰਡਾਰ ਭਰ ਗਏ ।
- ੯ ਤਦ ਫੇਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਆ ਵਧੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ
ਬਲੀ ਦੈਤ ਬੜੇ ਕਠਿਨ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਉੱਠ ਖਲੋਤੇ ॥੧॥
- ੧੦ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੰਦਰ ਕੋਲੋਂ ਰਾਜ ਖੋਹ ਲਿਆ ।
ਆਪਣੇ ਵੰਗ ਦੇ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ।
- ੧੧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਦੋਹੀ (ਮੁਨਾਵੀ) ਕਰ ਦਿੱਤੀ
ਕਿ ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਹੀ ਰਾਜਾ ਹੈ ॥੨॥
- ੧੨ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਕੋਲ ਚਲਾ
ਗਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਸੁਰਮੇ ਨੇ ਸਾਜ ਬਾਜ ਸੁੰਦਰ ਕੀਤਾ
ਹੋਇਆ ਸੀ ।
- ੧੩ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ । ਜਦ ਉਸ
ਦੁਸ਼ਟ ਦਾ ਵੀਰਜ (ਬੰਦ) ਰਾਣੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼
ਕਰ ਗਈ ॥੩॥
- ੧੪ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਨੁਤਫੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਨੇ
ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਕਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ।
- ੧੫ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸੌਂਪ
- ਦਿੱਤਾ । ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਪਾਧੇ (ਮਾਸਟਰ) ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ
ਛੱਟੀ 'ਤੇ ਗੋਪਾਲ "ਪ੍ਰਭੂ" ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਦੇਹ ॥੪॥
- ੧੬ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜਾ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਚਲਾ
ਗਿਆ । ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚੌਂਕ ਉੱਠਿਆ ।
- ੧੭ ਜੋ ਤੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ।
ਉਸ ਨਿਰਭੈ ਬਾਲਕ ਨੇ ਗੋਪਾਲ "ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ" ਦਾ ਨਾਮ
ਪੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ॥੫॥
- ੧੮ ਤੋਟਕ ॥ ਗੋਪਾਲ "ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ" ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਦੈਤ
ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ
ਗੋਪਾਲ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? (ਜਿਸ ਦਾ
- ੧੯ ਤੂੰ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ
ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਮੁਰਖ ਕਿਉਂ
ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੬॥
- ੨੦ ਤੋਟਕ ॥ ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਾਂ ।
ਫੇਰ ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਸ ਲਈ ਗੋਪਾਲ "ਰਾਮ" ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ
ਰਿਹਾ ਹੈ ?
- ੨੧ ਤੱਤੇ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬੰਮ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਉਸੇ
ਵੇਲੇ ਬੰਨ ਲਿਆ ਬੰਮ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ । ਹੁਕਮ ਸੁਣ
ਕੇ ਦੈਤ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੱਠੇ ਆਏ ॥੭॥
- ੨੨ ਤੋਟਕ ॥ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਰਖ, ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਲੈ
ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਗੋਪਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬੰਮ
ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ।
- ੨੩ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ, ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ
ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰੀ ਬੰਮ ਨੂੰ ਪਾੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ॥੮॥
- ੨੪ ਤੋਟਕ ॥ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਕ ਕੰਬਣ
ਲੱਗੇ । ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਕੀ ਪਸ਼ੂ ਸਾਰੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ।
- ੨੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਰ ਸਿੰਘ, ਨਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ
ਨੇਤਰ ਲਾਲ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਖੂਨ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ॥੯॥
- ੨੬ ਇਹ ਭਰਾਉਣਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੈਤ ਉਥੋਂ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ।
ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਗਰਜਨਾ
ਕੀਤੀ-ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ ।
- ੨੭ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਰਾਜਾ ਹੀ ਉਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿ ਗਿਆ
ਉਸ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ । ਹੱਥ ਵਿਚ ਗਦਾ ਲੈ ਕੇ
ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ॥੧੦॥

ਕਬੀਰ ਕੋ ਲਖੇ ਨ ਪਾਰ ॥ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ॥੫॥੪॥ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਇਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਾਰੀ ਆਇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸ਼ਾ ਧਾਰਮਿਕ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ । ਪ੍ਰਚਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋਤ ਦਾ ਨਿਸਾਨਾ ਸਾਂਤਮਈ ਸੀ ਤੇ ਦਸਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਖੇਖਬਰ ਲੋਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਅਵੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਤਰਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਗੁਰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅਗੇ ਵਿਸ਼ਾ ਇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਿੰਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਭਾਵੇਂ ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਸੀ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੰਤ ਉਭਾਰਨ ਤੇ ਦੁਸ਼ਤ ਸੰਧਾਰਨ ਦਾ ਜੋ ਹੁਣ ਪਹਿਲੀ ਨਾਨਕ ਜੋਤ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਭਾਰ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਸੰਧਾਰ ਰਟਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਚੱਕਰ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅਗੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਚੱਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀ ਚੱਕਰ ਲਈ ਤਲਵਾਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਜਿਥੇ ਸਿਦਕ ਅਭਿਲਾਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਸਣਾ ਹੈ ਉਥੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਓਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਦਿੱਤਾ ਉਸ ਦਾ ਘੁੱਡ ਵੀ ਚੁਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਕੋਈ ਚੁਹਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਲ-ਥਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਕਹਿਲਾਉਂਦਾ ਸੀ ਜੋ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਡਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਜੁਧਾ ਵੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਦਾ ਤਾਂ ਨਿਸਾਨਾ ਹੀ ਬਹਾਦਰਾਂ ਕਰਤਵਿਤ ਦੱਸਕੇ ਭੱਬਕੜਾ ਨੂੰ ਬਾਜ ਬਨਾਉਣਾ ਸੀ ਜੋ ਬਣਾਇਆ । ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਥਨ ਮਿਣਾ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾਂ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਿਣਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ ਉਥਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨੀ ਲਾਗਿ । ਜੋ ਗੁਰ ਕਰੇ ਸੋਈ ਭਲ ਮੀਠਾ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗਿ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੩੩੯॥ ਮ: ੫॥

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ—

੧੯ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸੁਣਿ ਸਾਖੀ ਮਨ ਜਪਿ ਪਿਆਰ ॥ ਅਜਮਲ ਉਧਰਿਆ ਕਹਿ ਏਕ ਬਾਰ ॥ ਬਾਲ ਮੀਕੇ ਹੋਆ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ॥ ਧੁ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਨਿਸੰਗ ॥੧॥ ਤੇਰਿਆ ਸੰਤਾ ਜਾਚਉ ਚਰਨ ਰੇਨ ॥ ਲੇ ਮਸਤਕਿ ਲਾਵਉ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇਨ ॥੧॥ ਰਹਉ ॥ ਗਨਿਕਾ ਉਧਰੀ ਹਰਿ ਕਹੈ ਤੋਤ ॥ ਰਾਜਦਿੰਦ੍ਰ ਧਿਆਇਹਿ ਹਰਿ ਕੀਓ ਮਖ ॥ ਬਿਪੁ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾਲਦ ਭੰਜ ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਭਸੁ ਗੋਬਿੰਦ ॥੨॥ ਬਿਧਿਕ ਉਧਾਰਿਓ ਖਮਿ ਪੁਰਾਰ ॥ ਕੁਬਜਾ ਉਧਰੀ ਅੰਗੁਸ਼ਟ ਧਾਰ ॥ ਬਿਦਰ ਓਧਾਰਿਓ ਦਾਸਤ ਭਾਇ ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਹਰਿ ਧਿਆਇ ॥੩॥ ਪੁਰਲਾਦ ਰਖੀ ਹਰਿ ਪੈਜ ਆਪ ॥ ਬਸਤੁ ਛੀਨਤ ਦੁੱਖਤੀ ਰਖੀ ਲਾਜ ॥ ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਸੋਵਿਆ ਅੰਤ ਬਾਰ ॥ ਰੇ ਮਨ ਸੋਵਿ ਤੂ ਪਰਹਿ ਪਾਰ ॥੪॥ ਧੰਨੇ ਸੋਵਿਆ ਬਾਲ ਭੁਧਿ ॥ ਤੁਲੋਚਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਭਈ ਸਿਧਿ ॥ ਬੋਠੀ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕੀਓ ਪ੍ਰਗਾਸ ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਹੋਹਿ ਦਾਸੁ ॥੫॥ ਜੈ ਦੇਵ ਤਿਆਗਿਓ ਅਹੰਮੇਵ ॥ ਨਾਈ ਉਧਰਿਓ ਸੋਨੁ ਸੇਵ ॥ ਮਨ ਭੀਗਿ ਨ ਛੋਲੈ ਕਹੂੰ ਸਾਇ ॥ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਤਰਸਹਿ ਸਰਣਿ ਪਾਇ ॥੬॥ ਜਿਹ ਅਨਗੁਹੁ ਨਾਕੁਰਿ ਕੀਓ ਆਪਿ ॥ ਸੇ ਤੈ ਲੀਨੇ ਭਗਤ ਰਾਖਿ ॥ ਤਿਨ ਕਾ ਗੁਣ ਅਵਗੁਣੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ ਕੀਓ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਦੇਖਿ ਮਨੁ ਲਗਾ ਸੇਵ ॥੭॥ ਕਬੀਰਿ ਧਿਆਇਓ ਏਕ ਰੰਗ ॥ ਨਾਮ ਦੇਵ ਹਰਿ ਜੀਉ ਬਸਹਿ ਸੰਗਿ ॥ ਰਵਿਦਾਸ ਧਿਆਏ ਪੁਤ ਅਨੂਪ ॥ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ ॥੮॥੧॥ ਇਹ ਹੈ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ । ਜੋ ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵ ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ । ਜਿਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ, ਸੁਭਾਭਰਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਿਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਉਹ ਹੈ ਸ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵੰਗ ਤੇ ਵਿਧੀ ਸਿੱਖੇ ਜਿਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਹੀ (ਸੇਵ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ) ਪਰ ਮਨ ਤਾਂ ਹੀ ਲੱਗੇਗਾ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਆਇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਐਥੋਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਮਿਥਿਹਾਸ

ਮਨ ਮੈ ॥੧੦॥ ਤੋਟਕ ॥ ^੧ਲਰਜੇ ਸਬ ਸੂਰ ਨ੍ਰਿਪੰ ਗਰਜੇ ॥ ਸਮੁਹਾਤ ਭਏ ਭਟ
 ਕੇਹਰ ਕੇ ॥ ^੨ਜੁ ਗਏ ਸਮੁਹੇ ਛਿਤਤੈ ਪਟਕੇ ॥ ਰਣ ਭੇਰਣ ਧੀਰ ਬਟਾ ਨਟਕੇ ॥੧੧॥
 ਤੋਟਕ ॥ ^੩ਬਬਕੇ ਰਣ ਧੀਰ ਸੁ ਬੀਰ ਘਣੇ ॥ ਰਹਿਗੇ ਮਨੋ ਕਿੰਸਕ ਸ੍ਰੋਣ ਸਣੇ ॥
^੪ਉਮਗੇ ਚਹੂੰ ਓਰਨ ਤੇ ਰਿਪ ਯੋ ॥ ਬਰਸਾਤ ਬਹਾਰਨ ਅਭੂਨ ਜਿਯੋ ॥੧੨॥ ਤੋਟਕ ॥
^੫ਬਰਖੇ ਸਰ ਸੁੱਧਿ ਸਿਲਾ ਸਿਤਯੰ ॥ ਉਮਡੇ ਬਰ ਬੀਰ ਦਸੇ ਦਿਸਯੰ ॥ ^੬ਚਮਕੰਤ
 ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਸੁ ਬਾਣ ਜੁਧੰ ॥ ਫਹਰੰਤ ਧੁਜਾ ਜਨੁ ਬੀਰ ਕੂਧੰ ॥੧੩॥ ਤੋਟਕ ॥ ^੭ਹਰੰਤ
 ਹਠੀ ਬਰਖੰਤ ਸਰੰ ॥ ਜਨ ਸਾਵਨ ਮੇਘ ਬੁਠਿਯੋ ਦੁਸਰੰ ॥ ^੮ਫਹਰੰਤ ਧੁਜਾ ਹਰੰਤ
 ਹਯੰ ॥ ਉਪਜਿਯੋ ਜੀਅ ਦਾਨਵ ਰਾਇ ਭਯੰ ॥੧੪॥ ਤੋਟਕ ॥ ^੯ਹਰਨਾਤ ਹਯੰ
 ਗਰਜੰਤ ਗਜੰ ॥ ਭਟ ਬਾਂਹ ਕਟੀ ਜਨੁ ਇੰਦ੍ਰ ਧੁਜੰ ॥ ^{੧੦}ਤਰਫੰਤ ਭਟੰ ਗਰਜੰਤ
 ਗਜੰ ॥ ਸੁਣਿਕੈ ਧੁਨਿ ਸਾਵਣ ਮੇਘ ਲਜੰ ॥੧੫॥ ਤੋਟਕ ॥ ^{੧੧}ਬਿਚਲਯੋ ਪਗ ਦੈਕ
 ਫਿਰਯੋ ਪੁਨ ਜਯੋ ॥ ਕਰ ਪੁੰਛ ਲਗੇ ਅਹਿ ਕੂਧਤ ਜਯੋ ॥ ^{੧੨}ਰਣ ਰੰਗ ਸਮੈ ਮੁਖ
 ਯੋ ਚਮਕਿਯੋ ॥ ਲਖ ਸੂਰ ਸਰੋਰਹੁ ਸੇ ਦਮਕਯੋ ॥੧੬॥ ਤੋਟਕ ॥ ਰਣ ਰੰਗਤੁ ਰੰਗਨ
 ਐਸ ਭਯੋ ॥ ਸਿਵ ਧਿਆਨ ਛੁਟਯੋ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਗਿਰਯੋ ॥ ^{੧੩}ਸਰ ਸੇਲ ਸਿਲਾ ਸਿਤ
 ਐਸ ਬਹੇ ॥ ਨਭਿ ਅਉਰ ਧਰਾ ਦੋਊ ਪੂਰ ਰਹੇ ॥੧੭॥ ਤੋਟਕ ॥ ^{੧੪}ਗਨ ਗੰਧੂਭ
 ਦੇਖ ਦੋਊ ਹਰਖੇ ॥ ਪੁਹਪਾਵਲਿ ਦੇਵ ਸਬੈ ਬਰਖੇ ॥ ^{੧੫}ਮਿਲਿਗੇ ਭਟ ਆਪ ਬਿਖੈ
 ਦੋਊ ਯੋ ॥ ਸਿਸ ਖੇਲਤ ਰੈਣ ਹੁਡੂ ਹੁਡ ਜਯੋ ॥੧੮॥ ਬੇਲੀ ਬਿੰਦ੍ਰਮ ਛੰਦ ॥ ^{੧੬}ਰਣ
 ਧੀਰ ਬੀਰ ਸੁ ਗੱਜਹੀ ॥ ਲਖਿ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਸੁ ਲੱਜਹੀ ॥ ^{੧੭}ਇਕ ਸੂਰ ਘਾਇਲ
 ਘੁੰਮਹੀ ॥ ਜਨ ਧੂਮ ਅਧੋ ਮੁਖ ਧੂਮਹੀ ॥੧੯॥ ਬੇਲੀ ਬਿੰਦ੍ਰਮ ਛੰਦ ॥ ^{੧੮}ਭਟ ਏਕ
 ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ॥ ਜੁੱਝੇ ਅਜੁੱਝ ਜੁਝਾਰ ਹੀ ॥ ^{੧੯}ਫਹਰੰਤ ਬੈਰਕ ਬਾਣਯੰ ॥
 ਠਹਰੰਤ ਜੋਧ ਕਿਕਾਣਯੰ ॥੨੦॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ^{੨੦}ਹਿਹਣਾਤ ਕੋਟ ਕਿਕਾਨ ॥ ਬਰਖੰਤ
 ਸੇਲ ਜੁਆਨ ॥ ^{੨੧}ਛੁਟਕੰਤ ਸਾਇਕ ਸੁੱਧ ॥ ਮਚਯੋ ਅਨੂਪਮ ਜੁੱਧ ॥੨੧॥ ਤੋਮਰ
 ਛੰਦ ॥ ^{੨੨}ਭਟ ਏਕ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ॥ ਜੁੱਝੇ ਅਨੰਤ ਸੂਰ ॥ ^{੨੩}ਬਾਹੋਂ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਨਿਸੰਗ ॥
 ਮਚਯੋ ਅਪੂਰਬ ਜੰਗ ॥੨੨॥ ਦੋਧਕ ਛੰਦ ॥ ^{੨੪}ਬਾਂਹ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਸੁਬਾਣ ਭਟੰਗਣ ॥
 ਅੰਤਿ ਗਿਰੇ ਪੁਨਿ ਜੁਝ ਮਹਾਂ ਰਣ ॥ ^{੨੫}ਘਾਇ ਲਗੈ ਇਮ ਘਾਇਲ ਝੁਲੈ ॥
 ਫਾਗਨਿ ਅੰਤਿ ਬਸੰਤ ਸੇ ਫੂਲੈ ॥੨੩॥ ਦੋਧਕ ਛੰਦ ॥ ^{੨੬}ਬਾਂਹਿ ਕਟੀ

ੳ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਿ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਿਧਾਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਦੇਵ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :- ਤੂੰ ਪੁਰਖ ਅਨੰਦੀ ਅਨੰਤ ਸਭ ਜੋਤਿ ਸਮਾਹਰਾ ॥ ਤੂੰ ਸਭ ਦੇਵਾ ਮਹ ਦੇਵ ਬਿਧਾਤੇ ਨਰਹਰਾ ॥ ਅੰਗ ੧੦੯੬ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਨਰਹਰਾ (ਨਰ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਹਰਾ ਹੋਰ) ਭਾਵ ਐਂ ਨਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਦੇਵ ਬਿਧਾਤਾ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰੇ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਕੇ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲੋਪ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ।

ੴ ਦੀਆ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾ ਦੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਕਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹਾ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਇਸ ਲਈ ਪੁੱਛੋ ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਕੌਲੋਂ ਬਈ ! ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਰੰਗ ਕਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ? ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭਟਕਦੇ ਦਿਰਦੇ ਨੂੰ ਕਈ ਜਨਮ ਬੀਤ ਗਏ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਤਨ ਤੇ ਨਾ ਮਨ ਅਤੇ ਨਾ ਧਨ ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਲਾਲਚ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਖਿੱਚ, ਕਾਮ ਤੇ ਲੋਭ ਵਿਚ ਰੰਗ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪੀ ਹੀਰਾ ਵਿਸਰ ਹੀ ਗਿਆ ਕਿਤੇ ਦਿਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਲਈ ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਖਾਉ ਕਿਥੇ ਹੈ ਰੱਬ ਜੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਿਸੇ ਨਾ, ਇਸ ਲਈ ਰੱਬ ਕਿਤੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸ਼ਬਦਾਈ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਫਲ ਹੀ ਮਿੱਠੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਅਵਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਲਈ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਭੈਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੱਧ ਗਈ ਅਤੇ ਮੁਝ ਕੇ ਫੇਰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਤਾਣਾ ਤਣਿਆ ਗਿਆ। ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸੁਗਤੀ (ਵਿਉਂਤ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਟਿਕਾਈ, ਜਿਸ ਲਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ-ਬਲਦੇ ਹੋਏ ਸਮਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸੇ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਫਲ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਦੇਰ ਲਾ ਲਏ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ-ਪ੍ਰਭੂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ॥੨॥ ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਕੌਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਧਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮੰਨ ਕੇ ਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਣ ਦੇਵੇਂ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਗਏ, ਰੰਜ ਗਏ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਖਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ॥੩॥ ਉਹ ਜੋਤਿ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ ਜੇ ਮੇਰੇ ਵੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੈ। ਬਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਜੋਤਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਧੰਨੇ ਉਸ ਪਰਨੀਪਰ (ਪਰਤੀ ਦੇ ਪਾਰਨ ਵਾਲੇ) ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਤੱਕ ਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹਰਿ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਾਠਕ ਵੀ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ।

- ੧ ਤੋਟਕ ॥ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਕੰਬ ਗਏ । ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਭੈ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ।
- ੨ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਉਹ ਹਰੀ ਨੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਟਕਾਅ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਵੇਂ ਨਟ ਖੇਡ ਵੇਲੇ ਗੋਲਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੧੧॥
- ੩ ਤੋਟਕ ॥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰ ਕੇ ਹਰੀ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਏ । ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਬ-ਪਬ ਇਉਂ ਰਹਿ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਕੇਸੂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੪ ਵੈਰੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਉਂ ਲਪਕੇ ਜਿਵੇਂ ਬਰਸਾਤ ਦੀ ਬਹਾਰ ਵਿਚ ਘਟਾ ਉਮਡ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ॥੧੨॥
- ੫ ਤੋਟਕ ॥ ਤੀਰ ਪੱਥਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਰਗੜੇ, ਤਿੱਖੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਚਿੱਟੇ ਸਫੈਦ ਬਰਸ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਦਸਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੂਰਮੇ ਘਟਾ ਵਾਂਗ ਉਮਡ ਕੇ ਆ ਪਏ ਸਨ ।
- ੬ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਤੇ ਤੀਰ ਚਮਕ ਰਹੇ ਸਨ । ਝੰਡੇ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਯੋਧੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ॥੧੩॥
- ੭ ਤੋਟਕ ॥ ਹਨੀ ਸੂਰਮੇ ਹੰਕਾਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਾਣੇ ਸਾਵਣ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਮੀਂਹ ਬਰਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੮ ਝੰਡੇ ਝੂਲਦੇ ਹਨ, ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ ਹਨ । ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੈ ਉਪਜ ਪਿਆ ॥੧੪॥
- ੯ ਤੋਟਕ ॥ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ ਹਨ, ਹਾਥੀ ਗਰਜਦੇ ਹਨ । ਯੋਧੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਕੱਟੀ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਾਣੇ ਇੰਦਰ ਦੀ ਝੰਡੀ ਝੁੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ।
- ੧੦ ਸੂਰਮੇ ਤੜਫਦੇ ਹਨ, ਹਾਥੀ ਗਰਜਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਣੇ ਸਾਵਣ ਦਾ ਬੱਦਲ ਵੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੫॥
- ੧੧ ਤੋਟਕ ॥ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਦੇ ਕੁ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ । ਫੇਰ ਇਕਦਮ ਪੈਂਤੇੜੇ 'ਤੇ ਇਉਂ ਮੁੜ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਰਪ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਦੀ ਪੂਛ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦਮ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਭੁਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ।
- ੧੨ ਰਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੈਂਤ ਦਾ ਮੂੰਹ ਇਉਂ ਚਮਕਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਢਲ ਚਮਕਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥
- ੧੩ ਤੋਟਕ ॥ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਰੰਗ ਦੀ ਰੰਗਤ

- ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਰਗੜੇ ਹੋਏ ਚਿੱਟੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਇਉਂ ਚੱਲਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਢੱਕੇ ਗਏ ਸਨ ॥੧੭॥
- ੧੫ ਤੋਟਕ ॥ ਗਣ ਤੇ ਗੰਧਰਬ ਦੋਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ । ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਫੁੱਲ ਬਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੬ ਦੈਂਤ ਤੇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਇੱਝ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬੱਚੇ ਮਿਲ ਕੇ ਹੁਡੂ-ਹੁਡੂ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ॥੧੮॥
- ੧੭ ਬੇਲੀ ਬਿੰਦੂਮ ਛੰਦ ॥ ਰਣ ਵਿਚ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਗੱਜਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਇਕ ਸੂਰਮੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਕ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਇਉਂ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਪੈ ਕੇ ਅੰਨ ਜਲ ਤਿਆਗੀ ਤਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੧੯॥
- ੧੯ ਬੇਲੀ ਬਿੰਦੂਮ ਛੰਦ ॥ ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹਨ । ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਜੂਝ ਗਏ ਹਨ ਲੜ ਕੇ ।
- ੨੦ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਝੰਡੇ ਤੇ ਤੀਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਡਰੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਤੇ ਯੋਧੇ ਠਨੱਬਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੨੦॥
- ੨੧ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ਕਰੋੜਾਂ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੁਆਨ ਖੰਡੇ ਬਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੨ ਲਗਾਤਾਰ ਤੀਰ ਛੂਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਯੁੱਧ ਮਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੨੧॥
- ੨੩ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮਾ ਇਕ ਹੈ, ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਸਵਾਰ ਲੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ।
- ੨੪ ਅਸ਼ੋਕ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਐਸਾ ਜੰਗ ਮਚਿਆ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ॥੨੨॥
- ੨੫ ਦੋਧਕ ਛੰਦ ॥ ਭਟ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਗਣਾਂ ਦੇ ਗਣ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਅੰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗ-ਏ-ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਗਏ ।
- ੨੬ ਜ਼ਖਮ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਜ਼ਖਮੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਲਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਫੱਗਣ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਝੂਲਦੇ ਹਨ ॥੨੩॥
- ੨੭ ਦੋਧਕ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਸੂਰਮੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਕੱਟੀ ਗਈ—

ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗਿ ਨਾਮ ਦੇਉ ਮਨੁ ਲੀਣਾ ॥ ਆਭ ਦਾਮ ਕੇ ਛੀਪਰੇ ਹੋਇਓ ਲਾਖੀਣਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਭੁਨਣਾ, ਤਨਣਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤ ਚਰਨ ਕਬੀਰਾ ॥ ਨੀਚ ਕੁਲਾ ਜੋਲਾਹਰਾ ਭਇਓ ਗੁਨੀਯ ਗਗੀਰਾ ॥੧॥ ਰਵਿਦਾਸ ਢੁਵੰਤਾ ਵੇਰ ਨੀਤਿ ਤਿਨਿ ਤਿਆਗੀ ਮਾਇਆ ॥ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇਆ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਜੈਨ ਨਾਥੀ ਬੁਝਕਾਰੀਆ ਓਹੁ ਘਰਿ ਘਰਿ ਸੁਨਿਆ ॥ ਹਿਰਦੇ ਵਸਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਗਤਾ ਮਹਿ ਗਨਿਆ ॥੩॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੁਨ ਕੈ ਜਾਣਰੇ ਉਠਿ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ ॥ ਮਿਲੇ ਪੁਤਖਿ ਗੁਸਾਈਆ ਪੰਨਾ ਵਡਭਾਗਾ ॥ ਅੰਗ ੪੮੭-੮੮॥

ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਵੇ ਰੱਬ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਪਰਵਦਗਾਰੁ ਸਾਲਾਹੀਐ ਜਿਸ ਦੇ ਚਲਤ ਅਨੇਕ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਆਰਾਧੀਐ ਏਹਾ ਮਤਿ ਵਿਸੇਖ ॥

ਮਨਿ ਤਨਿ ਮਿਟਾ ਤਿਸੁ ਲਗੈ ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਨਾਨਕ ਲੇਖ ॥੪॥ ਅੰਗ ੪੯॥ ਮ: ੫॥

ਭਗਤ ਪੁਰਿਲਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਸਰੀਕੀ ਕਰੈ ਅਨਹੋਦਾ ਨਾਉ ਧਰਾਇਆ ॥ ਜੋ ਹੁਰ ਲਿਖਿਆ ਸੁ ਆਇ ਪਰਤਾ ਜਨ ਸਿਉ ਬਾਦ ਰਚਾਇਆ ॥੭॥ ਪਿਤਾ ਪੁਰਲਾਦ ਸਿਉ ਗੁਰਜ ਉਠਾਈ ॥ ਕਹਾ ਤੁਮਾਰਾ ਜਗਦੀਸ ਗੁਸਾਈ ॥ ਜਗਜੀਵਨੁ ਦਾਤਾ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ॥ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥੮॥ ਥੰਮ੍ਹ ਉਪਾਛਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਅਹੰਕਾਰੀ ਦੈਤੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ ॥ ਭਗਤਾ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ਵਜੀ ਵਧਾਈ ॥ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ॥੯॥ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ ਮੋਹੁ ਉਪਾਇਆ ॥ ਆਵਣੁ ਜਾਣਾ ਕਰਤੈ ਲਿਖਿ ਪਾਇਆ ॥ ਪੁਰਲਾਦ ਕੈ ਕਾਰਜਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਭਗਤਾ ਕਾ ਬੋਲੁ ਆਗੈ ਆਇਆ ॥੧੦॥ ਦੇਵ ਕੁਲੀ ਲਖਿਮੀ ਕਉ ਕਰਹਿ ਜੈਕਾਰੁ ॥ ਮਾਤਾ ਨਰ ਸਿੰਘ ਕਾ ਰੂਪੁ ਨਿਵਾਰ ॥ ਲਖਿਮੀ ਭਉ ਕਰੈ ਨ ਸਾਕੈ ਜਾਇ ॥ ਪੁਰਲਾਦੁ ਜਨੁ ਚਰਨੀ ਲਾਗਾ ਜਾਇ ॥੧੧॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਨਿਪਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥ ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਭੂਣੀ ਸਭ ਮਾਇਆ ॥ ਲੋਭੀ ਨਰ ਚਰੇ ਲਪਟਾਇ ॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥੧੨॥ ਕਰੈ ਨਾਨਕੁ ਸਭੁ ਕੈ ਕਰੈ ਕਰਾਇਆ ॥ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥ ਭਗਤਾ ਕਾ ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ॥

ਕਰਤੈ ਆਪਣਾ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥੧੩॥ ਅੰਗ ੧੧੫੪-੫੫॥ ਮ: ੩॥

ਇਹ ਹੈ ਕਰਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਜੋ ਹੈ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਦੇ ਕਰਮ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਬੋਲੇ ਭਾਈ ਜੀ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।

ਸਾਰ ਅੰਸ਼—ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਬਸ਼ਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ਜਾਇ ਪਉ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦਗੀਏ ਗੁਣ ਦਸੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੇ ਰਾਮ ॥ ਅੰਗ ॥੫੩੮॥ ਮ: ੪॥

ਤੇ ਚਾਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਸੁਣੋ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੁਰਦਾ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਭਰ ਕੇ ਸ਼ੇਰ ਦਿਲ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅੱਗੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਸਭ ਕੇ ਸੁਆਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਕਿੱਥੇ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ । ਕੀ ਮੰਜਾ ਕੀ ਭੁੰਡਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਕਰਨੀ ਪ੍ਰਾਪਨ ਹੈ । ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਰਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਅਵੱਸ਼ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਟ-ਘਟ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ—

ਬਹੁਤੁ ਬਰਸ ਤਪੁ ਕੀਆ ਕਾਸੀ ॥ ਮਰਨੁ ਭਇਆ ਮਗਹਰ ਕੀ ਬਾਸੀ ॥੩॥

ਕਾਸੀ ਮਗਹਰ ਸਮ ਬੀਬਾਰੀ ॥ ਓਛੀ ਭਗਤਿ ਕੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰੀ ॥੪॥

ਕਹੁ ਗੁਰ ਗਜਿ ਸਿਵ ਸਭ ਕੇ ਜਾਨੈ ॥ ਮੂਆ ਕਬੀਰੁ ਰਮਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮੈ ॥ ਅੰਗ ੩੨੬॥

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਮਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਸ਼ੇਕ ਦੀ ਨਵਰਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਡੇ ਭੋਲੇਪਣ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਲਾਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਖ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਲੁਟਦੇ ਹਨ ? ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾਉ ਤਾਂ ਜਥਾ ਸ਼ਕਤ ਭੇਟ ਜ਼ਰੂਰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ । ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ

੧ਭਟ ਏਕਨ ਐਸੀ ॥ ਸੁੰਡ ਮਨੋ ਗਜ ਰਾਜਨ ਜੈਸੀ ॥ ੨ਸੋਹਤ ਏਕ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥
 ਫੂਲ ਖਿਰੇ ਜਨੁ ਮੱਧਿ ਫੁਲਵਾਰੰ ॥੨੪॥ ਦੋਧਕ ॥ ੩ਸ੍ਰੋਣ ਰੰਗੇ ਅਰ ਏਕ ਅਨੇਕੰ ॥
 ਫੂਲ ਰਹੇ ਜਨੁ ਕਿੰਸੁਕਨੇਕੰ ॥ ੪ਧਾਵਤ ਘਾਵ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਜਾਨਕ ਕੋਪੁ
 ਪ੍ਰਤੱਛ ਦਿਖਾਰੰ ॥੨੫॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੫ਜੁਝ ਗਿਰੇ ਅਰ ਏਕ ਅਨੇਕੰ ॥ ਘਾਇ
 ਲਗੇ ਬਿਸੰਭਾਰ ਬਿਸੇਖੰ ॥ ੬ਕਾਟਿ ਗਿਰੇ ਭਟਿ ਏਕਹ ਵਾਰੰ ॥ ਸਾਬਨ ਜਾਨ ਗਈ
 ਬਹ ਤਾਰੰ ॥੨੬॥ ਤੋਟਕ ॥ ੭ਪੂਰ ਪਰੇ ਭਏ ਚੂਰਿ ਸਿਪਾਹੀ ॥ ਸੁਆਮ ਕੇ ਕਾਜ
 ਕੀ ਲਾਜ ਨਿਬਾਹੀ ॥ ੮ਬਾਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾਣਨ ਬਾਣ ਸੁ ਬੀਰੰ ॥ ਅੰਤ ਭਜੇ ਭਖਮਾਨ
 ਅਧੀਰੰ ॥੨੭॥ ਚਉਪਈ ॥ ੯ਤਯਾਗ ਚਲੇ ਰਣ ਕੋ ਸਬ ਬੀਰਾ ॥ ਲਾਜ ਬਿਸਰਿ
 ਗਈ ਭਏ ਅਧੀਰਾ ॥ ੧੦ਹਿਰਨਾਛਸ ਤਬ ਆਪ ਰਿਸਾਨਾ ॥ ਬਾਂਧਿ ਚਲਯੋ ਰਣ
 ਕੋ ਕਰ ਗਾਨਾ ॥੨੮॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੧ਭਰਯੋ ਰੋਸ ਨਰਸਿੰਘ ਸਰੂਪੰ ॥ ਆਵਤ
 ਦੇਖ ਸਮੁਹਿ ਰਣ ਭੂਪੰ ॥ ੧੨ਨਿਜ ਘਾਵਨ ਕੋ ਰੋਸ ਨ ਮਾਨਾ ॥ ਨਿਰਖ ਸੇਵਕਹਿ
 ਦੁਖੀ ਰਿਸਾਨਾ ॥੨੯॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਕੰਪਾਈ ਸਟਾ ਸਿੰਘ ਗਰਜਯੋ
 ਕੂਰੰ ॥ ਉਡਯੋ ਹੇਰਿ ਬੀਰਾਨ ਕੇ ਮੁਖ ਨੂਰੰ ॥ ੧੪ਉਠਯੋ ਨਾਦਿ ਬੰਕੇ ਛਹੀ ਗੈਣ
 ਰੰਜੰ ॥ ਹਸੇ ਦੇਵ ਸਰਬੰ ਭਏ ਦੈਤ ਲੱਜੰ ॥੩੦॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੫ਮਚਯੋ ਦੁੰਦ ਜੁੱਧੰ
 ਮਚੇ ਦੁਇ ਜੁਆਣੰ ॥ ਤੜਕਾਰ ਤੇਗੰ ਕੜਕੇ ਕਮਾਣੰ ॥ ੧੬ਭਿਰਯੋ ਕੋਪ ਕੈ
 ਦਾਨਵੰ ਸੁਲਤਾਣੰ ॥ ਹੜੰ ਸ੍ਰੋਣ ਚਲੇ ਮਧੰ ਮੁਲਤਾਣੰ ॥੩੧॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੭ਕੜਕਾਰ
 ਤੇਗੰ ਤੜਕਾਰ ਤੀਰੰ ॥ ਭਏ ਟੂਕ ਟੂਕ ਰਣੰ ਬੀਰ ਧੀਰੰ ॥ ੧੮ਬਜੇ ਸੰਖ ਤੂਰੰ
 ਸੁ ਢੋਲੰ ਢਮੰਕੇ ॥ ਰੜੰ ਕੰਕ ਬੰਕੇ ਡਹੇ ਬੀਰ ਬੰਕੇ ॥੩੨॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੯ਭਜੇ
 ਬਾਜ ਗਾਜੀ ਸਿਪਾਹੀ ਅਨੇਕੰ ॥ ਰਹੇ ਠਾਢ ਭੂਪਾਲ ਆਗੇ ਨ ਏਕੰ ॥ ੨੦ਫਿਰਯੋ
 ਸਿੰਘ ਸੂਰੰ ਸੁ ਕੂਰੰ ਕਰਾਲੰ ॥ ਕੰਪਾਈ ਸਟਾ ਪੂਛ ਫੇਰੀ ਬਿਸਾਲੰ ॥੩੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ੨੧ਗਰਜਤ ਰਣ ਨਰਸਿੰਘ ਕੇ ਭੱਜੇ ਸੂਰ ਅਨੇਕ ॥ ਏਕ ਟਿਕਯੋ ਹਿਰਨਾਛ ਤਹ
 ਅਵਰੁ ਨ ਜੋਧਾ ਏਕ ॥੩੪॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੨ਮੁਸਟ ਜੁੱਧ ਜੁੱਟੇ ਭਟ ਦੋਊ ॥ ਤੀਸਰ
 ਤਾਹਿ ਨ ਪੇਖੀਅਤ ਕੋਊ ॥ ੨੩ਭਏ ਦੁਹਨ ਕੇ ਰਾਤੇ ਨੈਣਾ ॥ ਦੇਖਤ ਦੇਵ ਤਮਾਸੇ
 ਗੈਣਾ ॥੩੫॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੪ਅਸਟ ਦਿਵਸ ਅਸਟੇ ਨਿਸ ਜੁੱਧਾ ॥ ਕੀਨੋ ਦੁਹੰ ਭਟਨ
 ਮਿਲਿ ਕੁੱਧਾ ॥ ੨੫ਬਹੁਰੇ ਅਸੁਰ ਕਿਛੁਕੁ ਮੁਰਝਾਨਾ ॥ ਗਿਰਯੋ ਭੂਮ ਜਨ ਬਿਛ
 ਪੁਰਾਨਾ ॥੩੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੬ਸੀਚ ਬਾਰ ਪੁਨ ਤਾਹਿ ਜਗਾਯੋ ॥ ਜਗੇ ਮੂਰਛਨਾ

੧ ਹਰਿ ਜਗੁ ਜਗ ਭਰਤ ਉਪਾਇਆ ਪੈਸ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਤਰਾਇਆ ॥ ਅਰੰਕਾਰੀਆ ਨਿੰਦਕਾ
 ਪਿਠਿ ਦੋਇ ਨਾਮ ਦੇਉ ਮੁਖ ਲਾਇਆ ॥ ਅੰਗ ੪੫੧॥ ਮ: ੪॥ ਭਗਤਾ ਦੀ ਸਦਾ ਤੂ ਰਖਦਾ ਹਰਿ ਜੀਉ ਧਰਿ ਤੂ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ॥ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ
 ਜਨ ਤੁਧ ਰਾਖਿ ਲਏ ਹਰਿ ਜੀਉ ਹਰਣਾਖਸੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ ॥ ਗੁਰਮੁਖਾ ਨੇ ਪਰਤੀਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਜੀਉ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥੧॥ ਹਰਿ ਜੀ
 ਏਹ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ਭਗਤਾ ਕੀ ਪੈਸ ਰਖ ਤੂ ਸੁਆਮੀ ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ॥ ਅੰਗ ੬੩੭॥ ਮ: ੩॥ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤਕੇ
 ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥ ਅੰਗ ਦੋਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਤੂੰ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੇਰੀ
 ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ॥ ਬੇਸ਼ਕ ਜਿਹੜੀ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੀ
 ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਉਹ ਤੇਰੀ ਰਚਨਾ ਹੈ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਚੰਗੀ-ਮੰਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕੋ ਇਕ ਬਿਧਾਤਾ ਹੈ ॥ ਪਰ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਆਸਾ
 ਮਨਸਾ ਨੂੰ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮੇਕੇ (ਘੁਟ ਕੇ) ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਹੋਈ ॥
 ਭਗਤਾ ਵਿਚਿ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਤੂ ਜਾਤਾ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਸਭ ਲੋਕ ਹੈ ਤੇਰੀ ਤੂੰ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮਨਸਾ
 ਮਨਹਿ ਸਮਾਣੀ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤਾ ॥੪॥ ਅੰਗ ੬੩੮॥ ਮ: ੩॥ ਕਉਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ
 ਇਹ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਹੈ ਫੇਰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿਉ ॥

੨ ਨਿਮਰਤਾ ਸਾਹਿਤ ॥ ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਰ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਲੋਕ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ
 ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਖੌਤੀ ਗੁਰੂਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ
 ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗਜ਼ਬ ਕੁਹਾਤਾ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ—
 ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਜੋ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਤੋ ਵੇਮੁਖਿ ਭੁਰੇ ਦਿਸੰਨਿ ॥
 ਅਨਦਿਨੁ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਨਿ ਫਿਰ ਵੇਲਾ ਨਾ ਲਹੰਨਿ ॥ ਅੰਗ ੩੩੩॥ ਮ: ੩॥

- ੧ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਦੀ ਸੁੰਡ ਕੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹੈ ।
- ੨ ਇਕਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ੋਭਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੨੪॥
- ੩ ਦੋਧਕ ॥ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਲਹੂ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੇਸੂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਫੁੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੪ ਨੱਠ-ਨੱਠ ਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਾਣੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕ੍ਰੋਧ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੨੫॥
- ੫ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਮਰ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਇਕ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ । ਜ਼ਖਮ ਲੱਗ ਕੇ ਬੇਸੰਭਾਰ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਹੀ ।
- ੬ ਇਕੋ ਵਾਰ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ । ਜਾਣੇ ਸਾਬਣ ਵਿਚ ਤਾਰ ਫਿਰ ਗਈ ਹੈ ॥੨੬॥
- ੭ ਤੋਟਕ ॥ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਚੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਲਾਜ ਨਿਭਾ ਦਿੱਤੀ ।
- ੮ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੇ ਤੀਰ ਵਾਹ ਕੇ ਸੂਰਮੇ, ਅੰਤ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਧੀਰ ਛੱਡ ਕੇ ॥੨੭॥
- ੯ ਚਉਪਈ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਮੇ, ਰਣ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ, ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਬ ਦੀ ਲਾਜ ਭੁੱਲ ਗਈ ਧੀਰਜ ਨਾ ਰਹੀ ।
- ੧੦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਰਨਾਖਸ਼ ਆਪ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਗਾਨਾ ਬੰਨ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਲ ਪਿਆ ॥੨੮॥
- ੧੧ ਚੌਪਈ ॥ ਨਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਰਾਜਾ ਵੇਖਿਆ ।
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਖਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰੋਸ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ॥੨੯॥
- ੧੩ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰਿ ਨੇ ਸਿੰਘ ਗਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ ਹਿਲਾਈ, ਸਖਤ ਆਵਾਜ਼ ਕੱਢੀ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੋਂ ਨੁਰ ਉੱਡ ਗਿਆ ।
- ੧੪ ਜਦੋਂ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਬਾਂਕਾ ਨਾਦ ਹੋਇਆ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਉੱਠ ਕੇ ਗਰਦ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਜਾ ਛੂਹਿਆ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ

- ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ॥੩੦॥
- ੧੫ ਭੁਜੰਗ ॥ ਭੜਾ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਮਚ ਗਿਆ ਦੋਵੇਂ ਜੁਆਨ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਤੇਰਾਂ ਦੀ ਤੜਕਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਕਮਾਨਾਂ ਕੜਕਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੬ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਦਾਨਵ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਲਹੂ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਚੱਲ ਪਿਆ ॥੩੧॥
- ੧੭ ਭੁਜੰਗ ॥ ਤੇਰਾਂ ਕੜਕਣ ਲੱਗੀਆਂ । ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਤੜਕ-ਤੜਕ ਹੋਣ ਲੱਗੀ । ਬੜੇ ਧੀਰ ਜਵਾਨ ਸੂਰਮੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੮ ਸੰਖ ਤੇ ਤੁਰੀਆਂ ਫੁੱਜਣ ਲੱਗੀਆਂ । ਢੋਲਾਂ ਦੇ ਢਮਕੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ । ਕਾਂ ਤੇ ਬਗਲੇਂ ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ । ਬਾਂਕੇ ਬੀਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਡਹਿ ਗਏ ॥੩੨॥
- ੧੯ ਭੁਜੰਗ ॥ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹੇ ਸਵਾਰ ਤੁਰੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸਿਪਾਹੀ ਭੂਪ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਅੱਗੇ ਇਕ ਵੀ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ।
- ੨੦ ਸੂਰਮੇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੋ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਿਆਨਕ ਕਾਲ ਰੂਪ ਸੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਗਰਦਨ ਹਿਲਾਈ ਤੇ ਲੰਮੀ ਪੂਛ ਫੇਰੀ ਚੁਫੇਰੇ ॥੩੩॥
- ੨੧ ਦੌਰਾ ॥ ਨਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਰਜਣ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਰਮੇ ਭੱਜ ਗਏ । ਇਕ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਹੀ ਟਿਕ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੋਰ ਯੋਧਾ ਇਕ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ॥੩੪॥
- ੨੨ ਚੌਪਈ ॥ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਮੁੱਕਿਆਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਤੀਸਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ ।
- ੨੩ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਨੈਣ ਹੋ ਗਏ । ਦੇਵਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ॥੩੫॥
- ੨੪ ਚੌਪਈ ॥ ਅੱਠ ਦਿਨ, ਅੱਠ ਰਾਤਾਂ ਯੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਦੋਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਕੀਤਾ । ਅੰਤ ਦੋਹਾਂ ਕੁਝ ਸੁਸਤ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਇਉਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣਾ ਰੁੱਖ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ॥੩੬॥
- ੨੬ ਚੌਪਈ ॥ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ । ਮੂਰਛਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ।

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੰਗਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਪੁੱਛੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਹਿ ਚਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਸਾਡੀ ਪੁੰਜੀ 'ਤੇ ਟੱਕ ਮਾਰੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਵਾਂਗੇ । ਗੰਗਾ ਜਲ ਮਗਾਉਣਾ ਤੇ ਗੜਵਾ ਗੁਆਉਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਤਕ ਸੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬੁੱਝ ਲਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੜਵਾ ਗੁਆਚਾ ਸੀ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਆ ਮਿਲਿਆ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹੁਲੀ ਵਿੱਚੋਂ । ਕੀ ਇਹ ਜਾਹਰਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਮਰਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖੁਬੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਜਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਦੇ । ਜੇ ਮੇਰੀ ਖੁਦ ਅਜਮਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ । ਬੰਗਲਾ ਸਤਿਅਾਣਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਸੀ । ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨੀ ਦੇ ਮਰਾਸੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਈ ਦਿਨ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ੩੫ ਚੱਕ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗਾਉਣ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗਵਾਈਏ ਮੇਰੇ ਘਰ ੩੫ ਚੱਕ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਘਰ ਚੱਲਣਾ । ਉਹਨਾਂ ਸਾਫ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਾਉਣ ਸੁਣਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ । ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਹੀਂ ਵੇਖੋ ਅਸੀਂ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਰਾਸੀ ਹਾਂ । ਸਿਵਾਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਗਾਵਾਂਗੇ । ਜਿਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਮਰਦਾਨੇ ਦੇ ਮਰਾਸੀ ਜਾਂ ਵਾਡੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨ ਸਿੱਖ ਜਾਣ ਕੇ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣਾ ਖਾਸ ਕਰ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੋਗਰ ਅਤੁੰਟ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੰਗਾ ਜਾਣਾ, ਪਿੰਡ ਭਰਾਉਣੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੋਂ ਲੁਟਾਈ ਕਰਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਇਹ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ—

ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਕੋ ਨਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦੀਵਾ ਜਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੇਲ ਨੂੰ ਸੋਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਦੀਵਾ ਮੇਰੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੋਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਗਈ । ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਜਮਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਚਾਨਣਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖ ਤੇਲ ਦੀ ਥਾਂ ਪੈ ਕੇ ਸੜ ਗਏ ਹਨ । ਕੋਈ ਲੋਕ ਮਤ ਇਸ ਵਿਚ ਬੇਸਮਝੀ ਦਾ ਫੱਕੜ ਉਡਾਵੇ । ਮੈਂ ਇਹ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਲੋਕੜ ਨੂੰ ਇਕ ਅੰਗਿਆਰੀ ਅੰਗ ਦੀ ਜਾਂ ਤੀਲੀ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਅਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਦੀ ਕਣੀ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ।

ਪਿੰਡ ਪਤਲਿ ਮੇਰੀ ਕੇਸਉ ਕਿਰਿਆ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾਰੁ ॥ ਐਥੇ ਓਥੇ ਆਗੇ ਪਾਛੇ ਏਹੁ ਮੇਰਾ ਅਧਾਰੁ ॥੨॥
ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਸਿਫਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਨਾਵੈ ਆਤਮ ਰਾਉ ॥ ਸਚਾ ਨਾਵਣੁ ਤਾਂ ਥੀਐ ਜਾਂ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗੈ ਭਾਉ ॥੩॥
ਇਕ ਲੋਕੀ ਹੋਹੁ ਛਿਮਛਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਵਿਟਿ ਪਿੰਡੁ ਖਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਪਿੰਡੁ ਬਖਸੀਸ ਕਾ ਕਬਹੂੰ ਨਿਪੁਟਸਿ ਨਾਹਿ ॥੪॥ ਅੰਗ ੩੫੮॥ ਮ: ੧॥
ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਅੰਕ ੩੨ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਖਾਸ ਤਵੱਜੋਂ ਦੇ ਕੇ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ । ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਸ ਕੋਤਕ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਨਾ ਕਰੋ ਮਤਾਂ ਕਰੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਜੀਵ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਕੋਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜੀਵ ਕਤਲ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਕਮ ਹੈ—

ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਸਾ ਭਾਰ ਕਮਾਵਹੁ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਕਰਣੀ ਕਾਹੇ ਧਾਵਹੁ ॥

ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ ਐ ਭਾਈ ਗੁਰਸਿੱਖੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰੋਗੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਗੁਰ ਕਰਣੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੋਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਮੰਨੇਗੇ ਫੇਰ ਹੀ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿ ਸਮਾਵਹੁ ॥੨੭॥
ਅੰਗ ੯੩੩ ॥ ਮ: ੧॥

੧ਪੁਨ ਜੀਯ ਆਯੋ ॥ ੨ਬਹੁਰੋ ਭਿਰੇ ਸੁਰ ਦੋਈ ਕੁੱਧਾ ॥ ਮੰਡਿਯੋ ਬਹੁਰ ਆਪ ਮਹਿ
 ਜੁੱਧਾ ॥੩੭॥ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ੩ਹਲਾ ਚਾਲ ਕੈ ਕੈ ਪੁਨਰ ਬੀਰ ਢੂਕੇ ॥ ਮਚਯੋ
 ਜੁੱਧ ਜਿਯੋਂ ਕਰਨ ਸੰਗੀ ਘੜੁਕੇ ॥ ੪ਨਖੰ ਪਾਤ ਦੋਊ ਕਰੇ ਦੈਤ ਘਾਤੰ ॥ ਮਨੋ
 ਗਜ ਜੁੱਟੇ ਬਨੰ ਮਸਤ ਮਾਤੰ ॥੩੮॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੫ਪੁਨਰ ਨਾਰ ਸਿੰਘੰ ਧਰਾ ਤਾਹਿ
 ਮਾਰਯੋ ॥ ਪੁਰਾਨੋ ਪਲਾਸੀ ਮਨੋ ਬਾਇ ਡਾਰਯੋ ॥ ੬ਹਨਿਯੋ ਦੇਖ ਦੁਸਟੰ ਭਈ ਪੁਹਪ
 ਬਰਖੰ ॥ ਕੀਏ ਦੇਵਤਿਯੋਂ ਆਨ ਕੈ ਜੀਤ ਕਰਖੰ ॥੩੯॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ੭ਕੀਨੋ
 ਨ੍ਰਸਿੰਘ ਦੁਸਟੰ ਸੰਘਾਰ ॥ ਧਰਯੋ ਸੁ ਬਿਸਨ ਸਪਤਮ ਵਤਾਰ ॥ ੮ਲਿਨੋ ਸੁ ਭਗਤ
 ਅਪਨੋ ਛਿਨਾਇਆ ॥ ਸਬ ਸ੍ਰਿਸਟ ਧਰਮ ਕਰਮਨ ਚਲਾਇ ॥੪੦॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥
 ੯ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਕਰਿਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਛੱਤ੍ਰ ਫੇਰ ॥ ਦੀਨੋ ਸੰਘਾਰ ਸਬ ਇਮ ਅੰਧੇਰ ॥ ੧੦ਸਬ
 ਦੁਸਟ ਅਰਿਸਟ ਦਿਨੋ ਖਪਾਇ ॥ ਪੁਨ ਲਈ ਜੋਤਿ ਜੋਤਹਿ ਮਿਲਾਇ ॥੪੧॥
 ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ੧੧ਸਭ ਦੁਸਟ ਮਾਰ ਕੀਨੇ ਅਭੇਖ ॥ ਪੁਨਿ ਮਿਲਯੋ ਜਾਇ ਭੀਤਰ
 ਅਲੇਖ ॥ ੧੨ਕਬਿ ਜਥਾ ਮਤ ਕਬਯੋ ਬਿਚਾਰ ॥ ਇਮ ਧਰਯੋ ਬਿਸਨ
 ਸਪਤਮਵਤਾਰ ॥੪੨॥ ਨਰਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ॥੭॥ ਸਮਾਪਤੰ ॥
 ੧੩ਅਥ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ
 ਛੰਦ ॥ ੧੪ਭਏ ਦਿਵਸ ਕੇਤੇ ਨਰਸਿੰਘਾਵਤਾਰੰ ॥ ਪੁਨਰ ਭੂਮ ਮੋਂ ਪਾਪ ਬਾਡਿਯੋ
 ਅਪਾਰੰ ॥ ੧੫ਕਰੇ ਲਾਗ ਜੋਗੰ ਪੁਨਰ ਦੈਤ ਦਾਨੰ ॥ ਬਲਰ ਰਾਜ ਕੀ ਦੇਹ ਬੰਢਿਯੋ
 ਗੁਮਾਨੰ ॥੧॥ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ੧੬ਨ ਪਾਵੈ ਬਲੰ ਦੇਵਤਾ ਜੋਗ ਬਾਸੰ ॥ ਭਈ ਇੰਦ੍ਰ
 ਕੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਿਨਾਸੰ ॥ ੧੭ਕਰੀ ਜੋਗ ਆਰਾਧਨਾ ਸਰਬ ਦੇਵੰ ॥ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਏ
 ਕਾਲ ਪੁਰਖੰ ਅਭੇਵੰ ॥੨॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ੧੮ਦੀਯੋ ਆਇਸੰ ਕਾਲ ਪੁਰਖੰ ਅਪਾਰੰ ॥
 ਧਰੋ ਬਾਵਨਾ ਬਿਸਨ ਅਸਟਮ ਵਤਾਰੰ ॥ ੧੯ਲਈ ਬਿਸਨ ਆਗਿਆ ਚਲਯੋ ਧਾਇ
 ਐਸੇ ॥ ਲਹਯੋ ਦਾਰਦੀ ਭੂਪ ਭੰਡਾਰ ਜੈਸੇ ॥੩॥ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੨੦ਸਰੂਪ ਛੋਟ
 ਧਾਰਿਕੈ ॥ ਚਲਯੋ ਤਹਾਂ ਬਿਚਾਰਿਕੈ ॥ ਸਭਾ ਨਰੇਸ ਜਾਨਯੋ ॥ ਤਹੀ ਸੁ ਪਾਵ
 ਠਾਨਯੋ ॥੪॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੨੧ਸੁ ਬੇਦ ਚਾਰ ਉਚਾਰ ਕੈ ॥ ਸੁਣਯੋ ਨ੍ਰਿਪੰ ਸੁਧਾਰ
 ਕੈ ॥ ਬੁਲਾਇ ਬਿਪ ਕੋ ਲਯੋ ॥ ਮਲਯਾਗਰ ਮੂੜਕਾ ਦਯੋ ॥੫॥ ਨਰਾਜ ॥
 ਪਦਾਰਘ ਦੀਪ ਦਾਨ ਦੈ ॥ ਪ੍ਰਦੰਛਨਾ ਅਨੇਕ ਕੈ ॥ ੨੨ਕਰੋਰਿ ਦੰਛਨਾ
 ਦਈ ॥ ਨ ਹਾਥ ਬਿੱਪ ਨੈ ਲਈ ॥੬॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੨੫ਕਹਯੋ ਨ ਮੋਰ

ਓ ਰਾਣੀ ਹਰਿਬੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਭੀਮਸੈਨ ਦਾ ਘੜੁਕੇ (ਘਰੋਤਕਰ) ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਹਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕਰਨ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਅ ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਣਾਖਸ ਦੁਰਾਚਾਰੀ । ਪ੍ਰਭ ਨਾਰਾਇਣ ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ । ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥੪॥ ਅੰਗ ੨੨੪॥ ਮ: ੧॥ ਹਾਂਸੀ ਕੀ ਭੁਰਾ ਕੀਤਾ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ ਨੇ ਕੀ ਅੰਤਰਾ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਆਇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ । ਦੋਸੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਐਨ ਇਨ-ਬਿਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪਠਾਏ ਪੜਨ ਸਾਲ ॥ ਸੰਗਿ ਸਾਥ ਬਹੁ ਲੀਏ ਬਾਲ ॥ ਮੋਕਉ ਕਹਾ ਪੜਾਵਸਿ ਆਲ ਜਾਲ ॥ ਮੋਰੀ ਪਟੀਆ ਲਿਖਿ ਦੇਹੁ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ॥੧॥ ਨਹੀਂ ਛੋਡਉ ਰੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਨਾਮ । ਮੋਰੇ ਅਉਰ ਪੜਹਨ ਸਿਉ ਨਹੀਂ ਕਾਮੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੋਭੈ ਮਰਕੈ ਕਹਿਓ ਜਾਇ ॥ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਬੁਲਾਇ ਬੇਗ ਧਾਇ ॥ ਤੂ ਰਾਮ ਕਹਨ ਕੀ ਛੋਡ ਬਾਨਿ ॥ ਤੁਝ ਤੁਰਤੁ ਛਡਾਉ ਮੋਰੇ ਕਹਿਓ ਮਾਨਿ ॥੨॥ ਮੋਕੈ ਕਹਾ ਸਤਾਵਹੁ ਬਾਰ ਬਾਰ । ਪੁੰਝਿ ਜਲ ਬਲ ਗਿਰਿ ਕੀਏ ਪਹਾਰ । ਇਝੁ ਰਾਮੁ ਨ ਛੋਡਉ ਗੁਰਹਿ ਗਾਰ । ਮੋਕਉ ਘਾਲਿ ਜਾਹਿ ਭਾਵੈ ਮਾਰ ਛਾਰਿ ॥੩॥ ਕਾਇ ਖੜਗੁ ਕੋਪਿਓ ਰਿਸਾਇ ॥ ਤੁਝ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ਮੋਹਿ ਬਰਾਇ ॥ ਪ੍ਰਭ ਬੰਤ ਤੇ ਨਿਕਸੇ ਕੈ ਬਿਸਥਾਰ । ਹਰਨਾਖਸ ਛੋਦਿਓ ਨਖ ਬਦਾਰ ॥੪॥ ਓਹਿ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੇਵਾਧਿ ਦੇਵ ॥ ਭਗਤ ਹੋਇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਭੋਵ । ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਕੋ ਲਖੈ ਨ ਪਾਰ । ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ॥੫॥ ਅੰਗ ੧੧੯॥

ਏ ਘਰਿ ਹਰਨਾਖਸ ਦੈਤ ਦੇ ਕਲਰਿ ਕਵਲੁ ਭਗਤੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ॥ ਪੜਨ ਪਠਾਇਆ ਚਾਟ ਸਾਲ ਪਾਧੈ ਚਿਤਿ ਹੋਆ ਅਹਿਲਾਦ । ਸਿਰਿ ਮਨ ਵਿਚਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗਾਵੈ ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦ ॥ ਭਗਤਿ ਕਰਨਿ ਸਭ ਦਾਟਕੇ ਪਾਧੈ ਹੋਇ ਰਹੇ ਵਿਸਮਾਦ । ਰਾਜੇ ਪਾਸਿ ਰੁਆਇਆ ਦੇਖੀ ਦੈਤ ਵਧਾਇਆ ਵਾਦ ॥ ਜਲ ਅਗਨੀ ਵਿਚਿ ਘਟਿਆ ਜਲੈ ਨ ਭੂਖੈ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ । ਕਦ ਪੰਕਹੁ ਸਦ ਪੁਛਿਆ ਕਉਣੈ ਸੁ ਤੇਰਾ ਹੈ ਉਸਤਾਦੁ । ਬਸ ਪਾਜਿ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਨਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਨਾਦਿ ॥ ਬੇਮੁਖ ਪਕੜਿ ਪਛਾੜਿਅਨੁ ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦ ॥੨॥੧੦॥

ਸ ਬਲ ਰਾਜਾ ਮਾਇਆ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥ ਜਗਨ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਰ ਅਵਾਰੀ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਭੈ ਜਾਇ ਪਿਆਰੀ ॥੨॥ ਅੰਗ ੨੨੪॥ ਮ: ੧॥ ਅਰਥ ਭਾਵ—ਰਾਜਾ ਬਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਬੜੇ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਨਗ ਕਰੇ ਉਸ ਨੇ ਆਵਹ ਕੇ । ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਾ ਪੁਛਿਆ ਨਾ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ-ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰੇ ਸੋਈ ਭਲ ਮੰਨਾ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗਿ ॥ ਅੰਗ ੧੩੩੯॥ ਮ: ੫॥

- ੧ ਮੁੜ ਕੇ ਜਿਉਂ ਪਿਆ ।
 ੨ ਮੁੜ ਕੇ ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਿੜ ਪਏ ।
 ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੩੭॥
 ੩ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਹੱਲੇ ਦੀ ਚਾਲ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮੇ
 ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਇਉਂ ਯੁੱਧ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ
 ਕਰਨ ਤੇ “ਘੜੂਕੇ” ਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ।
 ੪ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਹੁਆਂ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਨਰਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ਖਮੀ
 ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ
 ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਵਣ ਵਿਚ ਭਿੜ ਪਏ ਹਨ ॥੩੮॥
 ੫ ਭੁਜੰਗ ॥ ਫੇਰ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਧਰਤੀ
 'ਤੇ ਪਟਕਾ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ । ਮਾਨੋ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਢੱਕ ਦੇ
 ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਹਵਾ ਨੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
 ੬ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਈ
 ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਿੱਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਏ ॥੩੯॥
 ੭ ਪਾਪੜੀ ਛੰਦ ॥ ਨਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਇਹ ਸਤਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ
 ਸੀ ।
 ੮ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਭਗਤ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਾ ਲਿਆ
 ਸੀ ਜਿਸ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਰਮ ਕਰਮ
 ਵੱਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ॥੪੦॥
 ੯ ਪਾਪੜੀ ਛੰਦ ॥ ਪ੍ਰਹੇਲਾਦ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ
 'ਤੇ ਛਤਰ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੇ ਹਨੇਰ ਗਰਦੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
 ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ।
 ੧੦ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਦੁਸ਼ਟ ਸਾਰੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਜੋਤ-
 ਜੋਤ ਦੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੪੧॥
 ੧੧ ਪਾਪੜੀ ਛੰਦ ॥ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟ ਮਾਰ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
 ਫੇਰ ਉਸ ਲੇਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਜੋਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਗਿਆ ।
 ੧੨ ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ
 ਦੱਸੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸਤਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ
 ਸੀ ॥੪੨॥
 ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ੭ਵਾਂ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥
 ੧੩ ਹੁਣ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ
 ਲਈ (ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ) ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ।
- ੧੪ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਹੋਇਆਂ
 ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ । ਉਦੋਂ ਭੂਮ (ਧਰਤੀ) ਵਿਚ ਪਾਪ
 ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਵਧ ਗਏ ।
 ੧੫ ਲੋਕ ਯੱਗ ਆਦਿ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ।
 ਬਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਦੇਹ ਯੱਗ ਤੇ ਦਾਨ ਕਰ-ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ
 ਆ ਗਈ ॥੧॥
 ੧੬ ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਬਲ ਤੋਂ ਯਗ ਦੀ ਵਸਤੂ ਵਸੂਲ
 ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ । ਭਾਵ ਜੇ ਬਲ ਦਾ ਇਹ ੧੦੧ਵਾਂ ਯਗ
 ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਖਤਮ ਹੋ
 ਜਾਏਗੀ ।
 ੧੭ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਜੋਗ ਅਰਾਧਨਾ ਕੀਤੀ
 ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੇਤ ਨਹੀਂ
 ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨॥
 ੧੮ ਭੁਜੰਗ ॥ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਉਸ ਨੇ
 ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਐ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ! ਤੂੰ ਅੱਠਵਾਂ ਬਾਵਨ
 ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ।
 ੧੯ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਇਉਂ ਦੌੜਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ
 ਭੁੱਖੇ ਦਲਿੰਦਰੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭੂਮੀ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਮਿਲ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੩॥
 ੨੦ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਵਿਚਾਰ
 ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ
 ਦੀ ਸਭਾ ਜਾਣੀ ਸੀ । ਉਥੇ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਪੈਰ ਜਾ
 ਰੱਖੇ ॥੪॥
 ੨੧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਉਸ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਚਾਰਾਂ ਵੇਦਾਂ
 ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜੋ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ
 ਕੇ ਸੁਣਿਆ । ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ
 ੨੨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਬੈਠਣ
 ਲਈ ਦਿੱਤੀ ॥੫॥
 ੨੩ ਨਰਾਜ ॥ ਦੀਵੇ ਬਾਲ ਕੇ ਅਰਘ ਤੇ ਪ੍ਰਦੱਖਨਾ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ
 ਧਰਿਆ ਦਾਨ ਦਾ ਧਨ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਦੱਖਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ।
 ੨੪ ਕਰੋੜ ਦੱਖਨਾ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ । ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ
 ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ॥੬॥
 ੨੫ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ॥

ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਤੱਕ ਲੈਣ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਿਸ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਰਸਾ ਰਹੇ
 ਹਨ ਅਤੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸਥਾਨ ਹੈ : ਬੰਮ ਉਪਾਝਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਅਹੰਕਾਰੀ ਦੈਤੁ ਮਾਰਿ ਪਚਾਇਆ ॥ ਅੰਗ ੧੧੫੪ ॥
 ਮ: ੩॥ ਨਰਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਹਰਿ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ— ਭਗਤਾਂ
 ਮਨਿ ਅਨੰਦੁ ਵਜੀ ਵਧਾਈ ॥ ਆਪਨੇ ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੇ ਵਡਿਆਈ ॥

੧ਕਾਜ ਹੈ ॥ ਮਿਥਿਆ ਇਹ ਤੋਰ ਸਾਜ ਹੈ ॥ ੨ਅਢਾਇ ਪਾਵ ਭੁੰਮ ਦੈ ॥ ਬਸੇਖ
 ਭੂਪ ਕੀਰਤ ਲੈ ॥੭॥ ਚੌਪਈ ॥ ੩ਜਬ ਦਿਜ ਐਸ ਬਖਾਨੀ ਬਾਨੀ ॥ ਭੂਪਤ
 ਸਹਤ ਨ ਜਾਨਯੋ ਰਾਨੀ ॥ ੪ਪੈਗ ਅਢਾਇ ਭੁੰਮ ਦੇ ਕਹੀ ॥ ਦਿੜ ਕਰਿ ਬਾਤ
 ਦਿਜੋਤਮ ਗਹੀ ॥੮॥ ੫ਦਿਜਬਰ ਸੁਕ੍ਹ ਹੁਤੋ ਨ੍ਰਿਪ ਤੀਰਾ ॥ ਜਾਨ ਗਯੋ ਸਭ
 ਭੇਦ ਵਜੀਰਾ ॥ ੬ਜਯੋ ਜਯੋ ਦੇਨ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨ੍ਰਿਪ ਕਹੈ ॥ ਤਿਮੁ ਤਿਮੁ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਹਤ
 ਗਹੈ ॥੯॥ ਚੌਪਈ ॥ ੭ਜਬ ਨ੍ਰਿਪ ਦੇਨ ਧਰਾ ਮਨ ਕੀਨਾ ॥ ਤਬਹੀ ਉਤਰ ਸੁਕ੍ਹ
 ਇਮ ਦੀਨਾ ॥ ੮ਲਘੁ ਦਿਜ ਯਾਹਿ ਨ ਭੂਪ ਪਛਾਨੋ ॥ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਇਸੀ
 ਕਰ ਮਾਨੋ ॥੧੦॥ ਚੌਪਈ ॥ ੯ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਦਾਨਵ ਸਭ ਹਸੇ ॥ ਉਚਰਤ ਸੁਕ੍ਹ
 ਕਹਾ ਘਰ ਬਸੇ ॥ ੧੦ਸਸਿਕ ਸਮਾਨ ਨ ਦਿਜ ਮਹਿ ਮਾਸਾ ॥ ਕਸ ਕਰ ਹੈ ਇਹ
 ਜੱਗ ਬਿਨਾਸਾ ॥੧੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੧ਸੁਕ੍ਹਬਾਚ ॥ ਜਿਮ ਚਿਨਗਾਰੀ ਅਗਨ ਕੀ
 ਗਿਰਤ ਸਘਨ ਬਨ ਮਾਹਿ ॥ ਅਧਿਕ ਤਨਕ ਤੇ ਹੋਤ ਹੈ ਤਿਮ ਦਿਜਬਰ ਨਰ
 ਨਾਹਿ ॥੧੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੨ਹਸ ਭੂਪਤ ਇਹ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ ॥ ਸੁਨਹੁ ਸੁਕ੍ਹ ਤੁਮ
 ਬਾਤ ਨ ਜਾਨੀ ॥ ੧੩ਫੁਨਿ ਇਹ ਸਮੇ ਸਭੋ ਛੱਲ ਜੈਹੈ ॥ ਹਰਿ ਸੋ ਫੇਰਿ ਨ ਭਿੱਛਕ
 ਐਹੈ ॥੧੪॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੪ਮਨ ਮਹਿ ਬਾਤ ਇਹੈ ਠਹਰਾਈ ॥ ਮਨ ਮੋ ਧਰੀ ਨ
 ਕਿਸੁ ਬਤਾਈ ॥ ੧੫ਭ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮਾਂਗ ਕਮੰਡਲ ਏਸਾ ॥ ਲਗਿਯੋ ਦਾਨ ਤਿਹ ਦੇਨ
 ਨਰੇਸਾ ॥੧੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੬ਸੁਕ੍ਹ ਬਾਤ ਮਨ ਮੋ ਪਹਿਚਾਨੀ ॥ ਭੇਦ ਨ ਲਹਤ
 ਭੂਪ ਅਗਿਆਨੀ ॥ ੧੭ਧਾਰ ਮਕਰਕੇ ਜਾਰ ਸਰੂਪਾ ॥ ਪੈਠਿਯੋ ਮੱਧ ਕਮੰਡਲ
 ਭੂਪਾ ॥੧੮॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੮ਨ੍ਰਿਪਬਰ ਪਾਨ ਸੁਰਾਹੀ ਲਈ ॥ ਦਾਨ ਸਮੇ ਦਿਜਬਰ
 ਕੀ ਭਈ ॥ ੧੯ਦਾਨ ਹੇਤ ਜਬ ਹਾਥ ਚਲਾਯੋ ॥ ਨਿਕਸ ਨੀਰ ਕਰ ਤਾਹਿ ਨ
 ਆਯੋ ॥੨੦॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ੨੦ਚਮਕਯੋ ਤਬੈ ਦਿਜ ਰਾਜ ॥ ਕਰੀਐ ਨ੍ਰਿਪੇ ਸੁ
 ਇਲਾਜ ॥ ੨੧ਤਿਨਕਾ ਮਿਲੇ ਇਹ ਬੀਚ ॥ ਇਕ ਚੱਛ ਹੁਐ ਹੈ ਨੀਚ ॥੨੨॥
 ਤੋਮਰ ॥ ੨੨ਤੁਨਕਾ ਨ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਲੀਨ ॥ ਭੀਤਰ ਕਮੰਡਲ ਦੀਨ ॥ ੨੩ਸੁਕ੍ਹ ਆਖ
 ਲਗੀਆ ਜਾਇ ॥ ਇਕ ਚੱਛ ਭਯੋ ਦਿਜ ਰਾਇ ॥੨੪॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ੨੪ਨੇਤ੍ਰ
 ਤੇ ਜੁ ਗਿਰਯੋ ਨੀਰ ॥ ਸੋਈ ਲੀਯੋ ਕਰ ਦਿਜ ਬੀਰ ॥ ੨੫ਕਰਿ ਨੀਰ
 ਚੁਵਨ ਨ ਦੀਨ ॥ ਇਮ ਸੁਆਮ ਕਾਰਜ ਕੀਨ ॥੨੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੬ਚੱਛ
 ਨੀਰ ਕਰ ਭੀਤਰ ਪਰਾ ॥ ਵਹੈ ਸੰਕਲਪ ਦਿਜਹ ਕਰਿ ਧਰਾ ॥ ੨੭ਐਸ ਤਬੈ
 ਨਿਜ ਦੇਹ ਬਢਾਯੋ ॥ ਲੋਕ ਛੇਦ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਯੋ ॥੨੮॥ ਚੌਪਈ ॥

ਓ ਕਰਉ ਅਢਾਈ ਧਰਤੀ ਮਾਂਗੀ ਬਢਨ ਰੂਪਿ ਬਹਾਨੈ । ਕਿਉ ਪਇਆਲਿ ਜਾਇ ਕਿਉ ਛਲੀਐ ਜੋ ਬਲਿ ਰੂਪ ਪਛਾਨੈ ॥ ਅੰਗ ੧੩੪੪। ਮ: ੧॥
 ਅ ਧਾਰ ਮਕਰ ਕੇ ਜਾਰ ਸਰੂਪਾ ਮੁੱਧ ਹੈ ।

ਤੇਰਾ ਇਹ ਧਨ ।

- ੧ ਤੇਰਾ ਇਹ ਧਨ ਤੇ ਸਾਜੋ-ਸਾਮਾਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬੇਅਰਥ ਹੈ।
- ੨ ਮੈਨੂੰ ਢਾਈ ਕਦਮ ਧਰਤੀ ਦੇਹ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਭੁੱਗੀ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਇਹ ਦੇ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜੱਸ ਖੱਟ ਲੈ ॥੭॥
- ੩ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਾਣੀ ਸਮੇਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਤਹਿ ਨਾ ਜਾਣੀ।
- ੪ ਢਾਈ ਕਦਮ ਭੂਮੀ ਦੇਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੋ ਉਸ ਉਤਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਪੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ॥੮॥
- ੫ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਸੀ ਜੋ ਰਾਜੇ ਬਲ ਦਾ ਵਜੀਰ ਸੀ ਉਹ ਬਾਵਨ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ।
- ੬ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਰਾਜਾ ਬਾਵਨ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਨਾਂਹ, ਨਾਂਹ ਕਰਦਾ ਜਾਵੇ ॥੯॥
- ੭ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤਦ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੮ ਐ ਰਾਜਾ ! ਇਸ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਾਹਮਣ ਨਾ ਸਮਝ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ॥੧੦॥
- ੯ ਚੌਪਈ ॥ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਦੌਤ ਹੱਸ ਪਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਜੀ ਤੇਰੀ ਸੁਰਤ ਕਿਸ ਦੇ ਘਰ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ।
- ੧੦ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਰੇ (ਖਰਗੋਸ਼) ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਯੱਗ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋਕ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ॥੧੧॥
- ੧੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗ ਦੀ ਅੰਗਿਆਰੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸੰਘਣੇ ਵਣ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਝੇ ਜਿਹੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬੱਸ ਇਹ ਰਾਜਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈ ॥੧੨॥
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਰਾਜੇ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਐ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ।
- ੧੩ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜਿਹਾ ਮੰਗਤਾ ਫੇਰ ਟੋਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇਗਾ ॥੧੩॥
- ੧੪ ਚੌਪਈ ॥ ਰਾਜੇ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਲਈ ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿਕੇ ਨਾ ਸੁਣਾਈ।

- ੧੫ ਗੁਲਾਮ ਕੋਲੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਮੰਡਲ (ਕਰੂਆ) ਮੰਗ ਕੇ ਕੋਲ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਪਾ ਕੇ ਦਾਨ ਦੀ ਚੁਲੀ ਛੱਡਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਮੰਡਲ ਦੀ ਟੂਟੀ, ਬੰਦ ਸੀ, ਪਾਣੀ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ।
- ੧੬ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭੇਤ ਅਗਿਆਨ ਵੱਸ ਰਾਜੇ ਨੇ ਨਾ ਜਾਣਿਆ।
- ੧੭ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਮਕੜੀ ਦੇ ਜਾਲੇ ਜਿਹਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਟੂਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਕਮੰਡਲ ਦੇ ਦੀ ਟੂਟੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ॥੧੫॥
- ੧੮ ਚੌਪਈ ॥ ਰਾਜੇ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਮੰਡਲ ਲਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਚੁਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਈ।
- ੧੯ ਜਦੋਂ ਬਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਦਾਨ ਦੀ ਚੁਲੀ ਲੈਣ ਲਈ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਹੀ ਨਾ ਆਇਆ ॥੧੬॥
- ੨੦ ਬਾਵਨ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਰਾਜਨ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰੋ। ਭਾਵ ਇਸ ਕਮੰਡਲ ਦੇ ਸੁਰਖ ਵਿਚ ਤੀਲਾ ਫੇਰੋ।
- ੨੧ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਬਾਵਨ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਦੀ ਇਕ ਅੱਖ ਹੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਨੀਚ ਦੀ ਇਕੋ ਅੱਖ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ॥੧੭॥
- ੨੨ ਤੋਮਰ ॥ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਕ ਤੀਲਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਕਮੰਡਲ ਦੇ ਸੁਰਖ ਵਿਚ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੨੩ ਉਹ ਤੀਲਾ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਚ ਜਾ ਖੁੰਭਿਆ। ਉਹ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਪ੍ਰਹੁਤ ਇਕ ਅੱਖ ਵਾਲਾ (ਕਾਣਾ) ਹੋ ਗਿਆ ॥੧੮॥
- ੨੪ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਿਆ ਉਸੇ ਦੀ ਚੁਲੀ ਬਾਹਨ ਨੇ ਲੈ ਲਈ।
- ੨੫ ਪਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਉੱਪਰ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ॥੧੯॥
- ੨੬ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜਾ ਪਾਣੀ ਅੱਖ ਵਿਚੋਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਿਆ ਉਸੇ ਨਾਲ ਬਾਵਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੨੭ ਬਾਵਨ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਵਧਾ ਲਈ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਲੋਕ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ॥੨੦॥

੧ਨਿਰਖ ਲੋਗ ਅਦਭੁਤ ਬਿਸਮਏ ॥ ਦਾਨਵ ਪੇਖ ਮੂਰਛਨਾ ਭਏ ॥ ੨ਪਾਵ ਪਤਾਰ
 ਛੁਯੋ ਸਿਰ ਕਾਸਾ ॥ ਚਕ੍ਰਤ ਭਏ ਲਖਿ ਲੋਕ ਤਮਾਸਾ ॥੨੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ੩ਏਕੈ
 ਪਾਵ ਪਤਾਰਹ ਛੁਆ ॥ ਦੂਸਰ ਪਾਵ ਗਗਨ ਲਉ ਹੂਆ ॥ ੪ਭਿਦਯੋ ਅੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ
 ਅਪਾਰਾ ॥ ਤਿਹ ਤੇ ਗਿਰੀ ਗੰਗ ਕੀ ਧਾਰਾ ॥੨੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੫ਇਹ ਬਿਧਿ
 ਰੂਪ ਅਚੰਭਵ ਲਹਾ ॥ ਮਨ ਕ੍ਰੋਮ ਬਚਨ ਚਕ੍ਰਤ ਹੁਐ ਰਹਾ ॥ ੬ਸੁ ਕਛੁ ਭਯੋ
 ਜੋਉ ਸੁਕੁ ਉਚਾਰਾ ॥ ਸੋਈ ਅਖੀਯਨ ਹਮ ਆਜ ਨਿਹਾਰਾ ॥੨੩॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੭ਅਰਧਿ ਦੇਹਿ ਅਪਨੋ ਮਿਨ ਦੀਨਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੈ ਰੂਪਤ ਜਸੁ ਲੀਨਾ ॥ ੮ਜਬ
 ਲਉ ਗੰਗ ਜਮਨ ਕੋ ਨੀਰਾ ॥ ਤਬ ਲਉ ਚਲੀ ਕਥਾ ਜਗ ਧੀਰਾ ॥੨੪॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੯ਬਿਸਨ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਪ੍ਰਤਛ ਹੁਐ ਕਹਾ ॥ ਚੋਬਦਾਰੁ ਦੁਆਰੇ ਹੁਐ ਰਹਾ ॥ ੧੦ਕਹਯੋ
 ਚਲੇ ਤਬ ਲਗੈ ਕਹਾਨੀ ॥ ਜਬ ਲਗ ਗੰਗ ਜਮਨ ਕੋ ਪਾਨੀ ॥੨੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ੧੧ਜਹੈ ਸਾਧਨ ਸੰਕਟ ਪਰੈ ਤਹੈ ਤਹੈ ਭਏ ਸਹਾਇ ॥ ਦੁਆਰਪਾਲ ਹੁਐ ਦਰ ਬਸੇ
 ਭਗਤ ਹੇਤ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥੨੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੨ਅਸਟਮ ਅਵਤਾਰ ਬਿਸਨ ਅਸ
 ਧਰਾ ॥ ਸਾਧਨ ਸਬੈ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਾ ॥ ੧੩ਅਬ ਨਵਮੋਂ ਬਰਨੋ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਸੁਨਹੁ
 ਸੰਤ ਚਿਤ ਲਾਇ ਸੁਧਾਰਾ ॥੨੭॥

੧੦ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਅਸਟਮੋਂ ਕਥਨ ॥੮॥ ਬਲ ਛਲਨ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੧੪ਅਬ ਪਰਸ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨ ॥ ੧੫ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੧੬ਪੁਨ ਕੇਤਕ ਦਿਨ ਭਏ ਬਿਤੀਤਾ ॥ ਛਤ੍ਰਨਿ ਸਕਲ ਧਰਾ ਕਹੂੰ ਜੀਤਾ ॥ ੧੭ਅਧਿਕ
 ਜਗਤ ਮਹਿ ਉਚ ਜਨਾਯੋ ॥ ਬਾਸਵ ਬਲਿ ਕਹੂੰ ਲੇਨ ਨ ਪਾਯੋ ॥੧॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੧੮ਬਿਆਕਲ ਸਕਲ ਦੇਵਤਾ ਭਏ ॥ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਸਭੁ ਬਾਸਵ ਪੈ ਗਏ ॥ ੨੦ਛਤ੍ਰੀ
 ਰੂਪ ਧਰੇ ਸਭੁ ਅਸੁਰਨ ॥ ਆਵਤ ਕਹਾ ਰੂਪਤਮਰੇ ਮਨ ॥੨॥ ੨੧ਸਬ ਦੇਵਨ
 ਮਿਲਿ ਕਰਯੋ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ਛੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕਹੂੰ ਚਲੇ ਸੁਧਾਰਾ ॥ ੨੨ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ
 ਕਰੀ ਬਝਾਈ ॥ ਇਮ ਆਗਿਆ ਤਹ ਤੇ ਤਿਨ ਆਈ ॥੩॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੩ਦਿਜ
 ਜਮਦਗਨ ਜਗਤ ਮੋ ਸੋਹਤ ॥ ਨਿਤ ਉਠਿ ਕਰਤ ਅਘਨ ਓਘਨ ਹਤ ॥ ੨੪ਤਹ
 ਤੁਮ ਧਰੋ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਹਨਹੁ ਸਕੁ ਕੇ ਸਤ੍ਰੁ ਸੁਧਾਰਾ ॥੪॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ
 ਛੰਦ ॥ ੨੫ਜਯੋ ਜਾਮਦਗਨ ਦਿਜ ਆਵਤਾਰੀ ॥ ਭਯੋ ਰੇਣਕਾ ਤੇ ਕਵਾਚੀ

ੳ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜਾ ਬਲ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨਭੋਲ ਹੀ ਬਾਵਨ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੇਸਾ ਕੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—ਕਰਉ ਅਵਾਈ ਧਰਤੀ ਮਾਂਗੀ ਬਵਨ ਰੂਪਿ ਬਹਾਨੇ ।
 ਕਿਉ ਪਇਓਲ ਜਾਇ ਕਿਉ ਛਲੀਐ ਜੇ ਬਲ ਰੂਪ ਪਛਾਨੇ ॥੩॥ ਅੰਗ ੧੩੪੪। ਮ: ੧॥ ਪਰ ਫੇਰ ਸੁਕੁ ਦੇ ਦੱਸ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੋਲ
 ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ । ਜੋ ਪੂਰਨ ਮਰਦਾਨਗੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ :-
 ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਹੋਇਕੇ ਬਲਿ ਛਲਿ ਆਪਿ ਛਲਾਇਓ ॥ ਕਰੋ ਅਵਾਈ ਧਰਤੀ ਮੰਗਿ ਪਿਛੇ ਦੇ ਵਡ ਪਿੰਡ ਵਧਾਇਆ ॥ ਦੰਦਿ ਕਰਵਾ ਕਰਿ ਤਿਨਿ ਲੋਕ
 ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਫਿਰਿ ਮਗਰ ਮਿਟਾਇਆ ॥ ਸੁਰਗਹੁ ਚੰਗਾ ਜਾਣਿਕੈ ਰਾਜੁ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਦਾ ਪਾਇਆ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ਼ ਤ੍ਰੈ ਭਗਤ ਵਛਲ ਦਰਵਾਨ
 ਸਦਾਇਆ ॥ ਬਾਵਨ ਲਖ ਸੁਪਾਵਨਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਰਾਜ ਇਛ ਇਛਾਇਆ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੁਰ ਚਰਨ ਧਿਆਇਆ ॥੬॥ ਵ: ੨੩॥
 ਅ ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਭਗਤਿ ਬਸਿ ਕੇਸਵ ਅਜਹੁ ਬਲਿ ਕੇ ਦੁਆਰ ਖਰੋ ॥੪॥ ਅੰਗ ੧੧੦੫॥
 ਬਲਿ ਪੋਤਾ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਦਿੰਦਰ ਪੁਰੀ ਇਛ ਇਛੰਦਾ । ਕਰ ਸੰਪੂਰਣ ਜਗੁ ਸਭੁ ਇਹੁ ਇਕੋਤਰੁ ਜਗੁ ਕਰੰਦਾ ॥ ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਆਇਕੇ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੁ
 ਭਗਤ ਉਪਰੰਦਾ । ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਨੇ ਪਰਹਰੇ ਜਾਇ ਪਤਾਲਿ ਸੁ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ । ਬਲਿ ਛਲਿ ਆਪੁ ਛਲਾਇਓਨੁ ਦਰਵਾਜੇ ਦਰਵਾਨ ਹੋਵੰਦਾ ॥ ਅੰਗ ੭॥
 ਵ: ੨੫॥ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ।
 ਬਲਰਾਜਾ ਘਰਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਿ ਬੈਠਾ ਜਗੁ ਕਰਾਵੈ । ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਆਇਆ ਚਾਰਿ ਵੇਦ ਮੁਖਿ ਪਾਠ ਸੁਹਾਵੈ । ਰਾਜੇ ਅੰਦਰਿ ਸਦਿਆ ਮੰਗ ਸੁਆਮੀ
 ਜੋ ਰੂਪ ਭਾਵੈ । ਅਛਲ ਛਲਾਣ ਰੂਪੁ ਆਇਆ ਸੁਕੁ ਪ੍ਰਹਰਿ ਕਹਿ ਸਮਝਾਵੈ । ਕਰਉ ਅਵਾਈ ਧਰਤੀ ਮੰਗਿ ਪਿਛਹੁ ਦੇ ਤਿਹੁ ਲੋਅ ਨ ਮਾਵੈ ।
 ੲ ਕਿਉ ਨਾਂ ਚੱਲੇਗੀ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਲ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਾਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ । ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਨਿੰਦਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੋਸ਼ਮੀ ਬਰੀ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵਾਲੀ
 ਇਸਤ੍ਰੀ ਵੀ ਨਿੰਦੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਫਿਤਰਤ ਹੈ । ੨ ਆਪਿ ਨ ਦੇਹਿ ਚਰੁ ਭਰਿ ਪਾਨੀ । ਤਿਹ ਨਿੰਦਹਿ ਜਿਹ ਗੰਗਾ ਆਨੀ ॥੩॥
 ਅੰਗ ੩੩੨॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਹੈ ਕੁਝ ਕੋਲੋਂ ਦੇਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ ਇਕ ਮੰਗਤ ਨੂੰ ਦਸੀ ਪੰਜੀ ਉਸ ਦੀ ਸੋ ਮਿਨਤ ਸੁਣਕੇ ਵੀ
 ਸਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਮੋਹਰਬਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਵਾਲਾ ਆਜਾਏ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਕੇ ਬਚਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਇਕ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੇ
 ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਸੌਂਪਕੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ । ਦਇਆ, ਧਰਮ, ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਝ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ
 ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਕਦੀ ਜੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਰਾਜੇ ਬਲ ਨੇ ਕਰਕੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ
 ਦੀ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾਬੋਰੀ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਵੇਖਣ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

- ੧ ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਦੌਤ ਹੋਸ਼ ਹੀ ਗਵਾ ਬੈਠੇ।
- ੨ ਪੈਰ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਤੇ ਸਿਰ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ॥੨੧॥
- ੩ ਚੌਪਈ ॥ ਇਕ ਪੈਰ ਪਤਾਲ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਪੈਰ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਕ ਹੋ ਗਿਆ।
- ੪ ਜਿਸ ਆਂਡੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਇਹ ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚ ਮਿਣ ਲਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੰਗਾ ਦੀ ਧਾਰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗੀ ॥੨੨॥
- ੫ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਬਲ ਨੇ ਇਹ ਅਚੰਭਾ ਵੇਖਿਆ। ਮਨ ਬਚ ਕਰਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮਨ
- ੬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਕੁਝ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ੁਕ੍ਹ ਪੁੰਹਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਸੋ ਅੱਜ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲਿਆ ॥੨੩॥
- ੭ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਬਾਵਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਰਾਜਾ ਦੋ ਕਦਮ ਧਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਵਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਧਾ ਕਦਮ ਹੋਰ ਦੇਹ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਬਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅੱਧੇ ਕਦਮ ਬਦਲੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਮਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਰਾਜਾ ਜਸ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਗਿਆ।
- ੮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ—ਜਦ ਤੱਕ ਗੰਗਾ ਜਮਨਾ ਵਹਿੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਕਥਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ॥੨੪॥
- ੯ ਚੌਪਈ ॥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਵਨ ਦੇ ਦੁਆਰ ਉੱਪਰ ਚੌਕੀਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।
- ੧੦ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਚਲਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ॥੨੫॥
- ੧੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਥੇ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਜਾਂ ਅੰਕੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲ ਦੇ ਦਰ ਉੱਤੇ ਦੁਆਰਪਾਲ ਹੋ ਕੇ 'ਤੇ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹਰਿ ਰਾਮ ਜੀ ॥੨੬॥
- ੧੨ ਅੱਠਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਤਾਰਥ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੧੩ ਹੁਣ ਮੈਂ ਨੌਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਅੱਗੇ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤੋ ਸੁਣੋ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ॥੨੭॥
- ੧੪ ਇਥੇ ਹੁਣ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਅੱਠਵੇਂ ਦੀ ਕਥਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੮॥ ਭਾਵ ਰਾਜੇ ਬਲ ਨਾਲ ਛਲ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥
- ੧੫ ਹੁਣ ਪਰਸ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੬ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ (ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ) ਮੇਰੇ ਸਹਾਈ ਹੋਣ।
- ੧੭ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਕੌਤਕ ਹੋਏ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ। ਖੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ।
- ੧੮ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਤਾ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਬਣ ਬੈਠੇ। ਇੰਦਰ ਦਾ ਬਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ॥੧॥
- ੧੯ ਚੌਪਈ ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਘਬਰਾ ਗਏ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ
- ੨੦ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਖੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਦੌਤਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਮਨ ਮਾਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐ ਰਾਜਨ ਇੰਦਰ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ॥੨॥
- ੨੧ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਮਤਾ ਕਰਕੇ ਦੁੱਧ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਉਥੇ
- ੨੨ ਜਾ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ। ਉਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ॥੩॥
- ੨੩ ਚੌਪਈ ॥ ਐ ਦੇਵਤਿਉ ! ਜਮਦਿਗਨ ਮੁਨੀ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉੱਠ ਕੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਸਦਕਾ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ੨੪ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰੇ ॥੪॥
- ੨੫ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨ, ਜਮਦਿਗਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ। ਜੇ ਰੇਣਕਾ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਕੋਚ ਧਾਰੀ ਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਧਾਰੀ ਸੀ।

ਕੁਠਾਰੀ ॥ ^੧ਧਰਯੋ ਛਤ੍ਰੀਯਾ ਪਾਤ ਕੋ ਕਾਲ ਰੂਪੰ ॥ ਹਨਯੋ ਜਾਇ ਜਉਨੇ ਸਹੰਸਾਸਤ੍ਰ
 ਰੂਪੰ ॥੫॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^੨ਕਹਾਂ ਗੰਮ ਏਤੀ ਕਥਾ ਸਰਬ ਭਾਖਉ ॥ ਕਥਾ ਬ੍ਰਿਧ ਤੇ
 ਬੋਰੀਐ ਬਾਤ ਰਾਖਉ ॥ ^੩ਭਰੇ ਗਰਬ ਛਤ੍ਰੀ ਨਰੇਸੰ ਅਪਾਰੰ ॥ ਤਿਨੈ ਨਾਸ ਕੋ
 ਪਾਣ ਧਾਰਯੋ ਕੁਠਾਰੰ ॥੬॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^੪ਹੁਤੀ ਨੰਦਨੀਓ ਸਿੰਧਜਾ ਕੀ ਸੁਪੁਤ੍ਰੀ ॥
 ਤਿਸੈ ਮਾਂਗ ਹਾਰਯੋ ਸਹੰਸਾਸਤ੍ਰ ਛਤ੍ਰੀ ॥ ^੫ਲੀਯੋ ਛੀਨ ਗਾਖੰ ਹਤਯੋ ਰਾਮ ਤਾਤੰ ॥
 ਤਿਸੀ ਬੈਰ ਕੀਨੇ ਸਬੈ ਰੂਪ ਪਾਤੰ ॥੭॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^੬ਗਈ ਬਾਲਾ ਤਾ ਤੇ ਲੀਯੋ
 ਸੋਧ ਤਾ ਕੋ ॥ ਹਨਯੋ ਤਾਤ ਮੇਰੋ ਕਹੋ ਨਾਮੁ ਵਾ ਕੋ ॥ ^੭ਸਹੰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਰੂਪੰ ਸੁਣਯੋ
 ਸ੍ਰਉਣ ਨਾਮੰ ॥ ਗਹੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਚਲਯੋ ਤਉਨ ਠਾਮੰ ॥੮॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^੮ਕਹੋ
 ਰਾਜ ਮੇਰੋ ਹਨਿਯੋ ਤਾਤ ਕੈਸੇ ॥ ਅਬੈ ਜੁੱਧ ਜੀਤੋ ਹਨੋ ਤੋਹਿ ਤੈਸੇ ॥ ^੯ਕਹਾ
 ਮੂੜ ਬੈਠੇ ਸੁ ਅਸਤ੍ਰ ਸੰਭਾਰੋ ॥ ਚਲੋ ਭਾਜ ਨਾ ਤੋ ਸਬੈ ਸਸਤ੍ਰ ਡਾਰੋ ॥੯॥ ਭੁਜੰਗ ॥
^{੧੦}ਸੁਣੇ ਬੋਲ ਬੰਕੇ ਭਰਯੋ ਰੂਪ ਕੋਪੰ ॥ ਉਠਯੋ ਰਾਜ ਸਰਦੂਲ ਲੈ ਪਾਣ ਧੋਪੰ ॥
^{੧੧}ਹਠਿਯੋ ਖੇਤ ਖੂਨੀ ਦਿਜੰ ਖੇਤ੍ਰ ਹਾਯੋ ॥ ਚਹੇ ਆਜ ਹੀ ਜੁੱਧ ਮੋ ਸੋ ਮਚਾਯੋ ॥੧੦॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ ^{੧੨}ਧਏ ਸੂਰ ਸਰਬੰ ਸੁਨੇ ਬੈਨ ਰਾਜੰ ॥ ਚੜਯੋ ਕੂਧ ਜੁੱਧੰ ਸ੍ਰਜੇ ਸਰਬ
 ਸਾਜੰ ॥ ^{੧੩}ਗਦਾ ਸੈਹਥੀ ਸੂਲ ਸੇਲੰ ਸੰਭਾਰੀ ॥ ਚਲੇ ਜੁੱਧ ਕਾਜੰ ਬਡੇ ਛਤ੍ਰ
 ਧਾਰੀ ॥੧੧॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ^{੧੪}ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਪਾਣ ਧਾਰਿਕੈ ॥ ਚਲੇ ਬਲੀ ਪੁਕਾਰਿਕੈ ॥
^{੧੫}ਸੁ ਮਾਰਿ ਮਾਰਿ ਭਾਖਹੀ ॥ ਸਰੋਘ ਸੋਣ ਚਾਖਹੀ ॥੧੨॥ ਨਰਾਜ ॥ ^{੧੬}ਸੰਜੋਇ
 ਸੈਹਥੀਨ ਲੈ ॥ ਚੜੇ ਸੁ ਬੀਰ ਰੋਸ ਕੈ ॥ ^{੧੭}ਚਟਾਕ ਚਾਬਕੰ ਉਠੇ ॥ ਸਹੰਸ੍ਰ ਸਾਇਕੰ
 ਬੁਠੇ ॥੧੩॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੧੮}ਭਏ ਏਕ ਠਉਰੇ ॥ ਸਬੈ ਸੂਰ ਦਉਰੇ ॥ ^{੧੯}ਲਯੋ
 ਘੋਰ ਰਾਮੰ ॥ ਘਟਾ ਸੂਰ ਸਯਾਮੰ ॥੧੪॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੨੦}ਕਮਾਣੰ ਕੜਕੇ ॥
 ਭਏ ਨਾਦ ਬੰਕੇ ॥ ਘਟਾ ਜਾਣਿ ਸਿਆਹੰ ॥ ਚੜਿਓ ਤਿਉ ਸਿਪਾਹੰ ॥੧੫॥ ਰਸਾਵਲ
 ਛੰਦ ॥ ^{੨੧}ਭਏ ਨਾਦ ਬੰਕੇ ॥ ਸੁ ਸੇਲੰ ਧਮੰਕੇ ॥ ^{੨੨}ਗਜਾ ਜੂਹ ਗੱਜੇ ॥ ਸੁਭੰ
 ਸੰਜ ਸੱਜੇ ॥੧੬॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੨੩}ਚਹੂੰ ਓਰ ਢੂਕੇ ॥ ਗਜੰ ਜੂਹ ਝੂਕੇ ॥
^{੨੪}ਸਰੰ ਬਯੂਹ ਛੂਟੇ ॥ ਰਿਪੰ ਸੀਸ ਛੂਟੇ ॥੧੭॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ^{੨੫}ਉਠੇ ਨਾਦ ਭਾਰੀ ॥
 ਰਿਸੇ ਛਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥ ^{੨੬}ਘਿਰਯੋ ਰਾਮ ਸੈਨੰ ॥ ਸਿਵੰ ਜੇਮ ਮੈਨੰ ॥੧੮॥ ਰਸਾਵਲ ॥
^{੨੭}ਰਣੰ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ॥ ਤ੍ਰਸੇ ਤੇਜ ਤੱਤੇ ॥ ^{੨੮}ਉਠੀ ਸੈਣ ਧੂਰੰ ॥ ਰਹਯੋ ਗੈਣ ਪੂਰੰ ॥੧੯॥
 ਰਸਾਵਲ ॥ ^{੨੯}ਪਣੋ ਢੋਲ ਬੱਜੇ ॥ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਗੱਜੇ ॥ ^{੩੦}ਮਨੋ ਸਿੰਘ ਛੂਟੇ ॥

ਓ ਨੰਦਨੀ ਸਿੰਧ ਭਾਵ (ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸੀ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਜੋ ਜਮਦਿਗਨ ਦੇ ਪਾਸ ਇਮਾਨਤ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਸੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ।

ਅ ਰਾਮਤਾਤੰ ਭਾਵ ਪ੍ਰਸਰਾਮ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਮਦਿਗਨ ਜੋ ਸਤਯੁਗੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਰਚੀਕ ਰਿਸੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਪ੍ਰਸੇਨਜਿਤ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਰੇਣਕਾ ਦਾ ਪਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਜਮਾਨੀਆ ਨਗਰ ਇਸ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ ।

੬ ਬਾਲ ਹਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁਤਰੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਸਰਾਮ ਦੇ ਪਾਸ ਇਹ ਦਸਣ ਗਈ । ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਅਨੁਸਾਰ ਜਮਦਿਗਨ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਪ੍ਰਸਰਾਮ ਦੀ ਭੈਣ ਠੀਕ ਹੈ ।

- ੧ ਜਿਸ ਨੇ ਖੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਸਹਸਰਬਾਹੂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ । (ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ॥੫॥
- ੨ ਭੁਜੰਗ ॥ ਮੇਰੀ ਇਤਨੀ ਪਹੁੰਚ ਕਿਥੇ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁਹਕ ਕਥਾ ਬਿਆਨ ਕਰਾਂ ? ਕਥਾ ਦੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਬੋਝੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।
- ੩ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਖੱਤਰੀ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਭਰ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੁਹਾੜਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ॥੬॥
- ੪ ਭੁਜੰਗ ॥ ਜਮਦਗਨੀ ਦੇ ਪਾਸ ਕਪਲਾ ਗਏ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਸਰ ਬਾਹੂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਮੰਗਿਆ ਪਰ ਜਦੋਂ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ
- ੫ ਜਮਦਗਨੀ ਰਿਖੀ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗਾਂ ਖੋਹ ਲਈ । ਜੋ ਪਰਸ ਰਾਮ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੈਰ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਖੱਤਰੀ ਰਾਜੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੭॥
- ੬ ਜਮਦਗਨੀ ਰਿਖੀ ਦੀ “ਬਾਲ” ਇਸਤਰੀ ਰੇਨਕਾ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਗਈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ । ਤਾਂ ਪਰਸਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸ ।
- ੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਹਸਰ ਬਾਹੂ ਦਾ ਨਾਮ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਪਰਸ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਸਸ਼ਤਰ ਤੇ ਅਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ॥੮॥
- ੮ ਭੁਜੰਗ ॥ ਕਿ ਐ ਰਾਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ? ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਤੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ।
- ੯ ਮੁਰਖ ! ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਆਫਰਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ਆਪਣੇ ਅਸ਼ਤਰ ਸਸ਼ਤਰ ਚੁੱਕ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਸ਼ਤਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾ ॥੯॥
- ੧੦ ਭੁਜੰਗ ॥ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਬੋਲ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਬੋਲਿਆ
- ੧੧ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਖੂਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੇਤ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਇਹ ਅੱਜ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੨ ਭੁਜੰਗ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸੈਨਕਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਲਈ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਾਜ ਸਜਾ ਲਏ ।
- ੧੩ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਦਾ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਲਵਾਰ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਰਛੀ ਤੇ

ਕਿਸੇ ਨੇ ਨੇਜਾ ਫੜ ਲਿਆ । ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਜ ਸਜਾ ਲਏ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ । ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਛਤਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ॥੧੧॥

- ੧੪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਕੜ ਕੇ ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਤੁਰ ਪਏ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ।
- ੧੫ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਵੈਰੀ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਂਦੇ ਸਨ ॥੧੨॥
- ੧੬ ਨਰਾਜ ॥ ਸੰਜੋਆਂ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ, ਜੋਧਿਆਂ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।
- ੧੭ ਝਟਪਟ ਚੌਂਕ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਉੱਟ ਖੜੇ ਹੋਏ ਤੇ ਇਕ ਦਮ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ॥੧੩॥
- ੧੮ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਇਕ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਦੌੜ-ਦੌੜ ਕੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਆ ਕੇ
- ੧੯ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਉਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਾਟਾਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੪॥
- ੨੦ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਕਮਾਣਾਂ ਦੇ ਕੜਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਜਾਣੇ ਕਾਲੀਆਂ ਘਾਟਾਂ ਵਾਂਗ । ਸਿਪਾਹੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ॥੧੫॥
- ੨੧ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਬੜੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਨੇਜਿਆਂ ਨੇ ਧਮੱਕੇ ਧੱਕੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੨੨ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੰਜੋਆਂ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੧੬॥
- ੨੩ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਝੋਕ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੪ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਬਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਖੁੱਲ ਗਏ ਹਨ । ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਫੁਟਦੇ ਹਨ ॥੧੭॥
- ੨੫ ਰਸਾਵਲ ॥ ਬੜੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਛਤਰਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ।
- ੨੬ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਘਿਰ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਾਮ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ ॥੧੮॥
- ੨੭ ਰਸਾਵਲ ॥ ਜੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਡਰੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਤੇਜ਼ ਤਿੱਖੇ ਸਨ ।
- ੨੮ ਪਰ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਪੂੜ ਉੱਡ ਕੇ ਢੱਕ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ॥੧੯॥
- ੨੯ ਰਸਾਵਲ ॥ ਤੰਬੂਰੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੋਲ ਵੱਜਦੇ ਸਨ । ਮਹਾਂ ਯੋਧੇ ਗੱਜਦੇ ਸਨ ।
- ੩੦ ਜਾਣੇ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸ਼ੇਰ ਖੁੱਲ ਗਏ ਹਨ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ—

ਇਮ ਬੀਰ ਜੁੱਟੇ ॥੨੦॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ^੧ਕਰੈ ਮਾਰਿ ਮਾਰੰ ॥ ਬਕੈ ਬਿਕਰਾਰੰ ॥
^੨ਗਿਰੇ ਅੰਗ ਭੰਗੰ ॥ ਦਵੰ ਜਾਨ ਦੰਗੰ ॥੨੧॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ^੩ਗਏ ਛੂਟ ਅਸਤੰ ॥
 ਭਜੇ ਹੈ ਨ੍ਰਿਅਸਤੰ ॥ ^੪ਖਿਲੇਂ ਸਾਰ ਬਾਜੀ ॥ ਤੁਰੇ ਤੁੰਦ ਤਾਜੀ ॥੨੨॥ ਰਸਾਵਲ ॥
^੫ਭੁਜਾ ਠੋਕ ਬੀਰੰ ॥ ਕਰੇ ਘਾਇ ਤੀਰੰ ॥ ^੬ਨੇਜੇ ਗੱਡ ਗਾਢੇ ॥ ਮਚੇ ਬੈਰ ਬਾਢੇ ॥੨੩॥
 ਰਸਾਵਲ ॥ ^੭ਘਣੰ ਘਾਇ ਪੇਲੇਂ ॥ ਮਨੋ ਫਾਗ ਖੇਲੇਂ ॥ ^੮ਕਰੇਂ ਬਾਣ ਬਰਖਾ ॥
 ਭਏ ਜੀਤ ਕਰਖਾ ॥੨੪॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ^੯ਗਿਰੇ ਅੰਤ ਘੂਮੰ ॥ ਮਨੋ ਬ੍ਰਿਛ ਝੂਮੰ ॥
^{੧੦}ਟੁਟੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ॥ ਭਜੇ ਹੁਐ ਨਿਰਅਸਤ੍ਰੰ ॥੨੫॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ^{੧੧}ਜਿਤੇ ਸਤ੍ਰ
 ਆਏ ॥ ਤਿਤੇ ਰਾਮ ਘਾਏ ॥ ^{੧੨}ਚਲੇਂ ਭਾਜ ਸਰਬੰ ॥ ਭਯੋ ਦੂਰ ਗਰਬੰ ॥੨੬॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ ^{੧੩}ਮਹਾਂ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ਚਲਯੋ ਆਪ ਭੂਪੰ ॥ ਲਏ ਸਰਬ ਸੈਨਾ ਕੀਏ
 ਆਪ ਰੂਪੰ ॥ ^{੧੪}ਅਨੰਤ ਅਸਤ੍ਰ ਛੋਰੇ ਭਯੋ ਜੁੱਧ ਮਾਨੰ ॥ ਪ੍ਰਭਾ ਕਾਲ ਮਾਨੋ ਸਭੈ
 ਰਸਮ ਭਾਨੰ ॥੨੭॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^{੧੫}ਭੁਜਾ ਠੋਕ ਭੂਪੰ ਕੀਯੋ ਜੁੱਧ ਐਸੇ ॥ ਮਨੋ ਬੀਰ
 ਬ੍ਰਿਤਰਾਸੁਰੇ ਇੰਦ੍ਰ ਜੈਸੇ ॥ ^{੧੬}ਸਬੈ ਕਾਟ ਰਾਮੰ ਕੀਯੋ ਬਾਂਹਿ ਹੀਨੰ ॥ ਹਤੀ ਸਰਬ
 ਸੈਨਾ ਭਯੋ ਗਰਬ ਛੀਨੰ ॥੨੮॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^{੧੭}ਗਹਯੋ ਰਾਮ ਪਾਣੰ ਕੁਠਾਰੰ ਕਰਾਲੰ ॥
 ਕਟੀ ਸੁੰਡ ਸੀ ਰਾਜ ਬਾਹੰ ਬਿਸਾਲੰ ॥ ^{੧੮}ਭਏ ਅੰਗ ਭੰਗੰ ਕਰੰ ਕਾਲ ਹੀਨੰ ॥
 ਗਯੋ ਗਰਬ ਸਰਬੰ ਭਈ ਸੈਣ ਛੀਨੰ ॥੨੯॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^{੧੯}ਰਹਯੋ ਅੰਤ ਖੇਤੰ ਅਚੇਤੰ
 ਨਰੇਸੰ ॥ ਬਚੇ ਬੀਰ ਜੇਤੇ ਗਏ ਭਾਜ ਦੇਸੰ ॥ ^{੨੦}ਲਈ ਛੀਨ ਛਉਨੀ ਕਰੇ ਛਤ੍ਰ
 ਘਾਤੰ ॥ ਚਿਰੰਕਾਲ ਪੂਜਾ ਕਰੀ ਲੋਗ ਮਾਤੰ ॥੩੦॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਜਾ ਸਰੰਸ੍ਰਬਾਹ ਬਧਹਿ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

^{੨੧}ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^{੨੨}ਲਈ ਛੀਨ ਛਉਨੀ
 ਕਰੇ ਬਿੱਪ ਭੂਪੰ ॥ ਹਰੀ ਫੇਰ ਛਤ੍ਰਿਨ ਦਿਜੰ ਜੀਤ ਜੁਪੰ ॥ ^{੨੩}ਦਿਜੰ ਆਰਤੰ
 ਤੀਰ ਰਾਮੰ ਪੁਕਾਰੰ ॥ ਚਲਿਯੋ ਰੋਸ ਸੀ ਰਾਮ ਲੀਨੇ ਕੁਠਾਰੰ ॥੩੧॥ ਭੁਜੰਗ ॥
^{੨੪}ਸੁਨਯੋ ਸਰਬ ਭੂਪੰ ਹਠੀ ਰਾਮ ਆਏ ॥ ਸਭੰ ਜੁੱਧ ਕੋ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ਬਨਾਏ ॥
^{੨੫}ਚੜੈ ਚਉਪ ਕੈ ਕੈ ਕੀਏ ਜੁੱਧ ਐਸੇ ॥ ਮਨੋ ਰਾਮ ਸੋ ਰਾਵਣੰ ਲੰਕ ਜੈਸੇ ॥
 ੩੨॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^{੨੬}ਲਗੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ਲਖੇ ਰਾਮ ਅੰਗੰ ॥ ਗਹੇ ਬਾਣ ਪਾਣੰ
 ਕੀਏ ਸਤ੍ਰ ਭੰਗੰ ॥ ^{੨੭}ਭੁਜਾ ਹੀਣ ਏਕੰ ਸਿਰੰ ਹੀਣ ਕੇਤੇ ॥ ਸਬੈ ਮਾਰ ਡਾਰੇ
 ਗਏ ਬੀਰ ਜੇਤੇ ॥੩੩॥ ਭੁਜੰਗ ॥ ^{੨੮}ਕਰੀ ਛਤ੍ਰ ਹੀਨੰ ਛਿਤੰਕੀਸ ਬਾਰੰ ॥

ੳ ਜਿਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਤਿਉਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥਨ ਐਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਹਸ ਬਾਹੁ ਜਮਦਗਨਿ ਘਰਿ ਹੋਇ ਪਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਆਇਆ । ਕਾਮਧੇਨੁ
 ਲੋਭਾਇਕੇ ਜਮਦਾਨੇ ਦਾ ਸਿਰੇ ਬਢਵਾਇਆ । ਪਿਟਦੀ ਸੁਣਿਕੇ ਰੋਟੁਕਾ ਪਰਸਰਾਮ ਧਾਈ ਕਰਿ ਧਾਇਆ । ਇਕੀਹ ਵਾਰ ਕਰੋਧ ਕਰਿ ਖਤਰੀ ਮਾਰਿ ਲਿਖਤੁ
 ਗਵਾਇਆ । ਚਰਣ ਸਹਣਿ ਫੜਿ ਉਥਰੇ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਨ ਖੜਗੁ ਉਚਾਇਆ ॥ ਪਾ: ੭॥ ਵਾ: ੨੩॥
 ਸਹੰਸਰ ਬਾਹੁ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਜੇ ਅਧੀਨ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪੰਦ ਸਨ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਨਿਜੀ ਬਾਹਾਂ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਯੁੱਧ ਜੰਗ ਦੇ
 ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਬਾਹਾਂ ਬਰਾਬਰ ਆ ਖਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਨ । ਪੁਰਾਤਨ ਪੁਰਾਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸਰਾਮ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਲ
 ਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਬੇਧਜੀ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂ ਭਾਤ ਦੇ ਕਾਲ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਫ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ
 ਦੀ ਕਲਮ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਖਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਸਿਰਫ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਹਨਾਂ
 ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਤੇ ਸੰਗਾ ਯੁੱਧਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕੀਤੇ । ਖਾਸ ਕਰ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਅਹਿਸਾਨ
 ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਛੱਤ੍ਰੀ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜਪੂਤ ਭੁਗਣਾ ਲਗ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ
 ਸੁਣਕੇ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਆਪ ਇਕ ਵਿਸਵਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਭ ਦਾਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸੋਪ ਦਿੱਤਾ ਅੱਪ ਤਪ ਕਰਨ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ
 ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੦॥

- ੧ ਰਸਾਵਲ ॥ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇ ਬੋਹਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
- ੨ ਅੰਗ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ ਜੋ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਦਗਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ॥੨੧॥
- ੩ ਰਸਾਵਲ ॥ ਅਸ਼ਤਰ ਡਿੱਗਦੇ । ਅਸ਼ਤਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।
- ੪ ਲੋਹੇ ਦੇ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ । ਘੋੜੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੨੨॥
- ੫ ਰਸਾਵਲ ॥ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਾਂ ਠੱਕ-ਠੱਕ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੬ ਬੜੇ ਭੁੰਘੇ ਨੇਜੇ ਗੱਡਦੇ ਹਨ । ਬੜੇ ਵੈਰ ਵਧੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੩॥
- ੭ ਰਸਾਵਲ ॥ ਬਹੁਤ ਜ਼ਖਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਾਣੇ ਹੋਲੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿੱਤ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੨੪॥
- ੯ ਰਸਾਵਲ ॥ ਅੰਤ ਘੁੰਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖ ਖੂਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ।
- ੧੦ ਸਸ਼ਤਰ ਤੇ ਅਸ਼ਤਰ ਟੁੱਟ ਗਏ । ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜਦੇ ਹਨ ॥੨੫॥
- ੧੧ ਰਸਾਵਲ ॥ ਜਿਤਨੇ ਸਸ਼ਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਆਏ ਉਤਨੇ ਹੀ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਅੰਤ
- ੧੨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨੬॥
- ੧੩ ਭੁਜੰਗ ॥ ਮਹਾਨ ਭਾਰੇ ਸਸ਼ਤਰ ਧਾਰ ਕੇ ਰਾਜਾ ਆਪ ਚੱਲ ਪਿਆ । ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਲੈ ਲਈ ਜੋ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ । ਬੇਅੰਤ
- ੧੪ ਅਸ਼ਤਰ ਛੱਡੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਣ ਸੀ । ਉਹ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਕੂਲੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੨੭॥
- ੧੫ ਭੁਜੰਗ ॥ ਸਾਰਾਂ ਠੱਕ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਰਤਰਾ ਦੈਂਤ ਨੇ ਇੰਦਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਪਰ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ
- ੧੬ ਬਾਹਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਗਰਬ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੨੮॥
- ੧੭ ਭੁਜੰਗ ॥ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਭਿਆਨਕ ਕੁਹਾੜਾ

ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ । ਹਾਥੀ ਦੇ ਸੁੰਡ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਭਾਰੀ ਬਾਹਾਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ।

- ੧੮ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੋ ਗਏ ਜਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਾਲ ਨੇ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਹੰਕਾਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ॥੨੯॥
- ੧੯ ਭੁਜੰਗ ॥ ਅੰਤ ਖੇਤ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਰਾਜਾ ਸਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਿਆ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਜੁਆਨ ਬਚੇ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਭੱਜ ਗਏ ।
- ੨੦ ਸਾਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਈ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਆਪ ਉਸ ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਲੋਕ ਮਾਤਾ (ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ) ਦਾ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ॥੩੦॥
ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਸਹੰਸਰ ਬਾਹੂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ (ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਤੋਂ) ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ।
- ੨੨ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਖੱਤਰੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਧਾਨੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਫੇਰ ਖੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਉਂ ਮੋੜ ਲਏ ਜਿਵੇਂ ਜੁਏ ਵਾਲੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨੩ ਜਿਸ 'ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਕੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਪਾਸ ਫਰਿਆਦੀ ਹੋਏ । ਤਾਂ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਰਸ ਰਾਮ ਕੁਹਾੜਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ॥੩੧॥
- ੨੪ ਭੁਜੰਗ ॥ ਰਾਜਿਆਂ ਜਦੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਬਹਾਦਰ ਪਰਸ ਰਾਮ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਯੁੱਧ ਲਈ ਸਸ਼ਤਰ-ਅਸ਼ਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ।
- ੨੫ ਉਹ ਬੜੇ ਚਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਦੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ ॥੩੨॥
- ੨੬ ਭੁਜੰਗ ॥ ਜਦੋਂ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਸ਼ਤਰ ਅਸ਼ਤਰ ਲੱਗੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੭ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਾਰ ਸੁੱਟੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਯੋਧੇ ਗਏ ਸਨ ॥੩੩॥
- ੨੮ ਭੁਜੰਗ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕੀ ਵਾਰ ਧਰਤੀ ਖੱਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕੀਤੀ ।

੧੭੬ ਐਸ ਹੀ ਭੂਪ ਸਰਬੰ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ੧੭੭ ਕਥਾ ਸਰਬ ਜਉ ਛੋਰ ਤੇ ਲੈ ਸੁਨਾਉਂ ॥
ਹਿੰਦੈ ਗ੍ਰੰਥ ਕੇ ਬਾਵਥੇ ਤੇ ਡਰਾਉਂ ॥੩੪॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੭੮ ਕਰਿ ਜਗ ਮੇ ਇਹ ਭਾਂਤ
ਅਖਾਰਾ ॥ ਨਵਮ ਵਤਾਰ ਬਿਸਨ ਇਮ ਧਾਰਾ ॥ ੧੭੯ ਅਬ ਬਰਨੇ ਦਸਮੇ ਅਵਤਾਰਾ ॥
ਸੰਤ ਜਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ॥੩੫॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਨਵਮੇ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਪਰਸਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ॥੧੯॥ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥

੧੮੦ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਅਬ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੮੧ ਅਬ
ਉਚਰੇ ਮੈ ਕਥਾ ਚਿਰਾਨੀ ॥ ਜਿਮ ਉਪਜਯੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸੁਰ ਗਿਆਨੀ ॥ ੧੮੨ ਚਤੁਰਾਨਨ
ਅਘ ਓਘਨ ਹਰਤਾ ॥ ਉਪਜਯੋ ਸਕਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਕਰਤਾ ॥੧॥ ਚੌਪਈ ॥
੧੮੩ ਜਬ ਜਬ ਬੇਦ ਨਾਸ ਹੋਇ ਜਾਹੀ ॥ ਤਬ ਤਬ ਪੁਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪ੍ਰਗਟਾਹੀ ॥ ਤਾ
ਤੇ ਬਿਸਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਪੁ ਧਰਾ ॥ ਚਤੁਰਾਨਨ ਕਰ ਜਗਤ ਉਚਰਾ ॥੨॥ ਚੌਪਈ ॥
੧੮੪ ਜਬ ਹੀ ਬਿਸਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਪੁ ਧਰਾ ॥ ਤਬ ਸਬ ਬੇਦ ਪ੍ਰਚੁਰ ਜਗ ਕਰਾਹੀ ॥
੧੮੫ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਸਕਲ ਬਨਾਏ ॥ ਜੀਵ ਜਗਤ ਕੇ ਪੰਥ ਲਗਾਏ ॥੩॥ ਚੌਪਈ ॥
੧੮੬ ਜੇ ਜੇ ਹੁਤੇ ਅਘਨ ਕੇ ਕਰਤਾ ॥ ਤੇ ਤੇ ਭਏ ਪਾਪ ਤੇ ਹਰਤਾ ॥ ੧੮੭ ਪਾਪ
ਕਰਮੁ ਕਹੈ ਪ੍ਰਗਟਿ ਦਿਖਾਏ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਸਬ ਜੀਵ ਚਲਾਏ ॥੪॥ ਚੌਪਈ ॥
੧੮੮ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਸਬ ਪਾਪਨ ਕੋ ਮੇਟਨਹਾਰਾ ॥ ੧੮੯ ਪ੍ਰਜਾ
ਲੋਕੁ ਸਬ ਪੰਥ ਚਲਾਏ ॥ ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੇ ਸਬੈ ਹਟਾਏ ॥੫॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੯੦ ਇਹ
ਬਿਧਿ ਪ੍ਰਜਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਧਰਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਅਵਤਾਰ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਲਾਗੇ ਸਬੈ
ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਹੈ ਭਾਰ ॥੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੯੧ ਦਸਮ ਅਵਤਾਰ ਬਿਸਨ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ॥
ਧਰਯੋ ਜਗਤਿ ਭੀਤਰਿ ਸੁਭ ਕਰਮਾ ॥ ੧੯੨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨ ਮਹਿ ਭੇਦੁ ਨ ਲਗੀਐ ॥
ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਭੀਤਰ ਇਮ ਕਹੀਐ ॥੭॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਦਸਮੇ ਅਵਤਾਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਥਨੰ ॥੧੦॥ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੧੯੩ ਅਬ ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਬਰਨਨੰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥
੧੯੪ ਸਬ ਹੀ ਜਨ ਧਰਮ ਕੇ ਕਰਮ ਲਗੇ ॥ ਤਜ ਜੋਗ ਕੀ ਰੀਤ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਭਗੇ ॥
੧੯੫ ਜਬ ਧਰਮ ਚਲੇ ਤਬ ਜੀਉ ਬਢੇ ॥ ਜਨ ਕੋਟ ਸਰੂਪ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮੁ ਗਢੇ ॥੧॥
ਤੋਟਕ ॥ ੧੯੬ ਜਗ ਜੀਵਨ ਭਾਰ ਭਰੀ ਧਰਣੀ ॥ ਦੁਖ ਆਕਲ ਜਾਤ ਨਹੀ

ਓ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਰਚਾਇਆ ॥ ਵਰ੍ਹੇ ਮਾਹ ਵਾਰ ਥਿਤੀ ਕਰਿ ਇਸੁ ਜਗ ਮਹਿ ਸੋਝੀ ਪਾਇਦਾ ॥੨॥ ਅੰਗ ੧੬੬। ਮ: ੩॥ (ਅ) ਚਾਰੇ ਦੀਵੇ
ਚਰੁ ਹਥਿ ਦੀਏ ਏਕਾ ਏਕੀ ਫਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੧੧੯੦। ਮ: ੧॥ (੮) ਬੇਦ ਪੜ੍ਹਹਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਨ ਭੁਭਹਿ ॥ ਮਾਇਆ ਕਾਰਣਿ ਪਤਿ ਪਤਿ ਲੁਭਹਿ।
ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਅਗਿਆਨੀ ਅਧਾ ਕਿਉਂਕਰਿ ਦੁਖਤੁ ਤਰੀਜੈ ਹੇ ॥੧੪॥ ਭੁਦ ਬਾਦ ਸਭਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣਹਿ। ਨ ਅੰਤਰੁ ਭੀਜੈ ਨ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣਹਿ। ਪੁੰਨ
ਪਾਪੁ ਸਭੁ ਬੇਦਿ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ਹੇ ॥੧੫॥ ਅੰਗ ੧੦੫੦। ਮ: ੩॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦਿਤੇ ਵੇਦ ਚਾਰ ਚਾਰਿ ਵਰਨ ਆਸਰਮ ਉਪਜਾਇ।
ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਛਿਅ ਸਾਸਤਾ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸੁ ਭੇਸ ਵਰਤਾਏ। ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਦੀਪ ਸਤ ਨਉ ਖੰਡ ਦਹਦਿਸਿ ਵੰਡ ਵੰਡਾਏ। ਜਲ ਥਲ ਵਣ ਖੰਡ ਪਰਬਤਾ
ਤੀਰਥ ਦੇ ਛੇ ਸਥਾਨ ਬਣਾਏ। ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੋਮ ਜਗ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਿ ਦਾਨ ਕਰਾਏ ॥ ੧੫॥੩੯

ਅ ਜੈ ਕਾਰਣਿ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮੇ ਉਚਰੇ ਸੰਕਰ ਛੋਡੀ ਮਾਇਆ ॥ ਅੰਗ ੧੩੨੮। ਮ: ੧॥

੮ ਯਾਦ ਰਹੇ ਰੁਦ੍ਰ ਗਿਆਰਾਂ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗਰਭ ਪੁਰਾਣ ਅਸਸਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ ਪਰ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਫੇਰ ਯਕੀਨ
ਕਿਸ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਨਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਖਿਆਲ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਰਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਬ ਹੀ ਜਾਣੇ। ਲੇਖ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਿਸ ਲਈ
ਕਰਨਾ ਹੈ ?

- ੧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਾਜੇ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਸੋਧੇ ।
- ੨ ਇਥੇ ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅੱਗੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਧਣ ਦਾ ਭੈ ਹੈ ॥੩੪॥
- ੩ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦੇ ਲਈ ਨੌਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ।
- ੪ ਹੁਣ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਦਸਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ ॥੩੫॥
ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨੌਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਪਰਸਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਸੀ ॥੩੬॥
- ੫ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।
- ੬ ਚੌਪਈ ॥ ਹੁਣ ਮੈਂ ਬੜੇ ਚਿਰ ਦੀ ਹੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਕਥਾ ਉਚਾਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਦੇਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ।
- ੭ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰ ਸਿਰ, ਮੂੰਹ ਹਨ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ॥੧॥
- ੮ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਵੀ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ-ਉਦੋਂ ਹੀ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੯ ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਤਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ । ਚਤੁਰਾਰਨ (ਚਾਰ ਮੁਖ) ਵਾਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥
- ੧੦ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦ ਵੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਤਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਦ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੇਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ।
- ੧੧ ਸਾਸ਼ਤਰ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਸਭ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੩॥
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ

- ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੩ ਵੇਦਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ ਕਰਮ ਦੇ ਚੇਰੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ।
ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਰਾਗ ਵਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਰਾਗ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ॥੪॥
- ੧੪ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ । ਜਿਸ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮੋਟ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਗ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਦੱਸ ਕੇ ਪੁੰਨ-ਪਾਪ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇ ਕੇ ਰਾਹੇ ਰਾਗ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ॥੫॥
- ੧੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਵਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ । ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ । ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ॥੬॥
- ੧੭ ਚੌਪਈ ॥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਦਸਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਹੈ । ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ।
- ੧੮ ਇਸ ਲਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਾ ਸਮਝੋ । ਸਾਸ਼ਤਰਾਂ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੭॥
ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਦਸਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਕਥਨ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੯ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ਹੋਣ ।
- ੨੦ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਾ ਕੇ ਜਨ ਜੀਵ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਤਦ, ਜੋਗ ਦੀ ਰੀਤ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਗਏ ।
- ੨੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਧਰਮ ਵਧਦਾ ਤਾਂ ਜੀਵ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਸਰੂਪ ਘੜ ਲਏ ॥੧॥
- ੨੨ ਤੋਟਕ ॥ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ (ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ) ਭਾਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ । ਇਤਨੀ ਭਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ॥

ਬਰਣੀ ॥ ੧੫੨ ॥ ਪਰ ਰੂਪ ਗਊ, ਦਧ ਸਿੰਧ ਗਈ ॥ ਜਗ ਨਾਇਕ ਪੈ ਦੁਖੁ ਰੋਤ
ਭਈ ॥੨॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੬੨ ॥ ਹਸ ਕਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਭਏ ਤਬ ਹੀ ॥ ਦੁਖ ਸ੍ਰਿਨਨ ਭੂਮ
ਸੁਨਯੋ ਜਬ ਹੀ ॥ ੧੬੩ ॥ ਫਿਗ ਬਿਸਨ ਬੁਲਾਇ ਲਯੋ ਅਪਨੇ ॥ ਇਹ ਭਾਂਤ ਕਹਯੋ
ਤਿਹ ਕੋ ਸੁਪਨੇ ॥੩॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੬੪ ॥ ਸੁ ਕਹਯੋ ਤੁਮ ਰੁਦ੍ਹ ਸਰੂਪ ਧਰੋ ॥ ਜਗ
ਜੀਵਨ ਕੋ ਚਲਿ ਨਾਸ ਕਰੋ ॥ ੧੬੫ ॥ ਤਬ ਹੀ ਤਿਹ ਰੁਦ੍ਹ ਸਰੂਪ ਧਰਯੋ ॥ ਜਗ ਜੰਤ
ਸੰਘਾਰ ਕੈ ਜੋਗ ਕਰਯੋ ॥੪॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੬੬ ॥ ਕਹਿਹੋ ਸਿਵ ਜੈਸਕ ਜੁਧ ਕੀਏ ॥ ਸੁਖ
ਸੰਤਨ ਕੋ ਜਿਹ ਭਾਂਤ ਦੀਏ ॥ ੧੬੭ ॥ ਗਨਿਹੋ ਜਿਹ ਭਾਂਤ ਬਰੀ ਗਿਰਜਾ ॥ ਜਗਜੀਤ
ਸੁਖੰਬਰ ਮੋ ਸਪ੍ਰਭਾ ॥੫॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੬੮ ॥ ਜਿਮ ਅੰਧਕ ਸੋਂ ਹਰਿ ਜੁਧ ਕਰਯੋ ॥ ਜਿਹ
ਭਾਂਤ ਮਨੋਜ ਕੋ ਮਾਨ ਹਰਯੋ ॥ ੧੬੯ ॥ ਦਲ ਦੈਤ ਦਲੇ ਕਰ ਕੋਪ ਜਿਮੰ ॥ ਕਹਿਹੋ
ਸਬ ਛੋਰਿ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤਿਮੰ ॥੬॥ ੧੭੦ ॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਜਬ ਹੋਤ ਧਰਨ ਭਾਰਾ ਕਰਾਂਤ ॥
ਤਬ ਪਰਤ ਨਾਹਿ ਤਿਹੋ ਹਿੰਦੇ ਸਾਂਤ ॥ ੧੭੧ ॥ ਚਲ ਦਧ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕਰਈ ਪੁਕਾਰ ॥
ਤਬ ਧਰਤ ਬਿਸਨ ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ ॥੭॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ੧੭੨ ॥ ਤਬ ਕਰਤ ਸਕਲ
ਦਾਨਵ ਸੰਘਾਰ ॥ ਕਰ ਦਨਜੁ ਪ੍ਰਲਵ ਸੰਤਨ ਉਧਾਰ ॥ ੧੭੩ ॥ ਇਹ ਭਾਂਤ ਸਕਲ
ਕਰਿ ਦੁਸਟ ਨਾਸ ॥ ਪੁਨਿ ਕਰਤਿ ਹਿੰਦੇ ਭਗਤਾਨ ਬਾਸ ॥੮॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੭੪ ॥ ਤ੍ਰਿਪੁਰੈ
ਇਕ ਦੈਤ ਬਢਿਯੋ ਤ੍ਰਿਪੁਰੰ ॥ ਜਿਹ ਤੇਜ ਤਪੈ ਰਵਿ ਜਿਉ ਤ੍ਰਿਪੁਰੰ ॥ ੧੭੫ ॥ ਬਰਦਾਇ
ਮਹਾਸੁਰ ਐਸ ਭਯੋ ॥ ਜਿਨ ਲੋਕ ਚਤੁਰ ਦਸ ਜੀਤ ਲਯੋ ॥੯॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੭੬ ॥ ਜੋਊ
ਏਕ ਹੀ ਬਾਣ ਹਣੈ ਤ੍ਰਿਪੁਰੰ ॥ ਸੋਊ ਨਾਸ ਕਰੈ ਤਿਹ ਦੈਤ ਦੁਰੰ ॥ ੧੭੭ ॥ ਅਸ ਕੋ
ਪ੍ਰਗਟਯੋ ਕਬ ਤਾਹਿ ਗਨੈ ॥ ਇਕ ਬਾਣ ਹੀ ਸੋ ਪੁਰ ਤੀਨ ਹਨੈ ॥੧੦॥ ਤੋਟਕ ॥
੧੭੮ ॥ ਸਿਵ ਧਾਇ ਚਲਯੋ ਤਿਹ ਮਾਰਨ ਕੋ ॥ ਜਗ ਕੇ ਸਬ ਜੀਵ ਉਧਾਰਨ ਕੋ ॥
੧੭੯ ॥ ਕਰ ਕੋਪ ਤਜਯੋ ਸਿਤ ਸੁਧ ਸਰੰ ॥ ਇਕ ਬਾਰ ਹੀ ਨਾਸ ਕੀਯੋ ਤ੍ਰਿਪੁਰੰ ॥੧੧॥
ਤੋਟਕ ॥ ੧੮੦ ॥ ਲਖ ਕਉਤਕ ਸਾਧ ਸਬੈ ਹਰਖੇ ॥ ਸੁਮਨੰ ਬਰਖਾ ਨਭ ਤੇ ਬਰਖੇ ॥
੧੮੧ ॥ ਪੁਨਿ ਪੂਰਿ ਰਹੀ ਜਪ ਸੱਦ ਹੂਅੰ ॥ ਗਿਰ ਹੇਮ ਹਲਾਚਲ ਕੰਪ ਭੂਅੰ ॥੧੨॥
ਤੋਟਕ ॥ ੧੮੨ ॥ ਦਿਨ ਕੇਤਕ ਬੀਤ ਗਏ ਜਬ ਹੀ ॥ ਅਸੁਰੰਧਕ ਬੀਰ ਬੀਯੋ ਤਬ
ਹੀ ॥ ੧੮੩ ॥ ਤਬ ਬੈਲ ਚੜਯੋ ਗਹਿ ਸੂਲ ਸਿਵੰ ॥ ਸੁਰ ਚਉਕ ਚਲੇ ਹਰਿ ਕੋਪ
ਕਿਵੰ ॥੧੩॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧੮੪ ॥ ਗਣ ਗੰਧੂਬ ਜੱਛ ਸਬੈ ਉਰਗੰ ॥ ਬਰਦਾਨ ਦਯੋ ਸਿਵ
ਕੋ ਦੁਰਗੰ ॥ ੧੮੫ ॥ ਹਨਿ ਹੋ ਨਿਰਖੰਤ ਮੁਰਾਰ ਸੁਰੰ ॥ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾਰ ਹਨਯੋ ਜਿਮ ਕੈ

ਓ ਜੇ ਕਹੋ ਧਰਤੀ ਗੁਊ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਰੱਖ ਜੀ ਪਾਸ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਕਲਮਲਿ ਹੋਈ ਮੇਦਨੀ ਅਰਦਾਸਿ
ਕਰੋ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ਸਚੇ ਸੁਣਿਆ ਕੰਨੁ ਦੇ ਪਰਿਕ ਏਵੈ ਸਜਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਫੁਨਾ ਛਹਬਰ ਲਾਇ ॥ ਅੰਗ ੧੨੮੧ ॥ ਮ: ੩ ॥
ਅ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਸੰਕਤੁ ਇੰਦ੍ਰ ਤਪੈ ਭੋਖਾਰੀ ॥ ਮਾਨੇ ਹੁਕਮ ਸੋਚੈ ਦਰਿ ਸਾਚੇ ਆਕੀ ਮਰਹਿ ਅਫਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੯੯੨ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਉਪਰ ਲਿਖੇ
ਦੇਵਤੇ ਆਦਿ ਜੋ ਵੀ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਕੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ਇਹਨੀ ਤੋਂ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ॥ ਜਿਹੜੇ ਦੈਤ
ਆਦਿ ਨਰ ਮਨੁੱਖ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਕਿੰਤੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੈਤ ਰੂਪ ਹਨ ਤੇ ਆਕੀ ਹੋਇ ਆਫਰ-
ਆਫਰ ਕੋ ਮਰਦੇ ਹਨ ॥ ਉਹ ਜੋ ਭਰਮੁ ਭੁਲਾਵਾ ਕਹੀਅਤ ਤਿਨ ਮਹਿ ਉਹਭਿਓ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਪੁਰਖ ਸੁਆਮੀ ਕਾ ਸਰਬ ਬੋਕ ਤੇ
ਨਿਆਰਾ ॥ ਨਿੰਦਉ ਨਾਰੀ ਕਾਕੂ ਬਾਣੇ ਏਹੁ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਆ ॥ ਅੰਗ ੬੧੧ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਇਹ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲਾਭ ਲੈ ਹਨ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਹਨ ॥ ਕੋਟਿ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਸੋਕਰ ਜਟਾਧਾਰ ॥ ਚਾਹਿਤੁ ਭੁਝਿ ਦਇਆਰ ਮਨਿ ਤਨਿ ਰੁਚ ਅਪਾਰ ॥ ਅਪਾਰ ਅਗਮ ਗੋਬਿੰਦ ਠਾਕੁਰ ਸਗਲ ਪੁਰਖ
ਪ੍ਰਭ ਧਨੀ ॥ ਅੰਗ ੪੫੫ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਸੁਆਮੀ ਤੇਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਮਹਾਨ ਹੀ ਮਿਠਾ
ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੂਪੀ ਅੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਤਤ ਰੂਪ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ॥ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਤੋਂ
ਰਖਿਆ ਉਥੇ ਹੀ ਟਿਕ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੇ ਜਿਹੀ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਮਤਿ ਪਾਈ ਸੀ :- ਸੁਧ ਰਸ ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਰਸ ਮੀਠਾ ਨਿਜ ਘਰਿ ਰਤੁ ਗੁਸਾਈ ॥ ਤਰ
ਹੀ ਮਨ ਜਿਹ ਹੀ ਤੇ ਰਖਿਆ ਐਸੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ ॥੭॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਹ ਦੇਵਤੇ-ਸਨਕ ਸਨਾਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਇੰਦ੍ਰਾਇਕ ਭਗਤਿ ਰਤੇ ਬਨਿ ਆਈ ॥
ਕਰਤਿ ਵਿਚ ਰਤੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੰਖ ਬਣ ਗਈ ਹੈ: ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਘੜੀ ਨਹੀਂ ਜੀ ਸਕਦਾ ॥ ਨਾਨਕ
ਹਰਿ ਬਿਨ ਘਰੀ ਨਾ ਜੀਵਾਂ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਵਡਾਈ ॥੮॥ ਅੰਗ ੧੨੩੨ ॥ ਮ: ੧ ॥ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੇਵਤੇ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ
ਤੇ ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲ ਪੈ ਗਏ ਹੋਣੇ ਨੇ : ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰਨਾ ਹੈ ਇਹ ਉੱਚੀਆਂ
ਗੋਸਤੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਕ ਧਾਮਧ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ ॥ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਆ ਹੈ
: ਗਾਵਹਿ ਗੁਣ ਬਰਨ ਚਾਰਿ ਖਟ ਦਰਸਨ ਬ੍ਰਹਮਾਇਕ ਸਿਮਰੰਗ ਗੁਨਾ ॥ ਗਾਵੈ ਗੁਣ ਸੋਸੁ ਸਹਸ ਜਿਹਬਾ ਰਸ ਆਦਿ ਅੰਤਿ ਲਿਵ ਲਾਗਿ ਪੁਨਾ ॥

- ੧ ਧਰਤੀ ਗਉਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਧ ਰੋ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ॥੨॥
- ੨ ਤੋਟਕ ॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਏ ਤੇ ਮੋਹਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁੱਧ ਸਰਵਣੀ ਸੁਣੇ ।
- ੩ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ॥੩॥
- ੪ ਤੋਟਕ ॥ ਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ । ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਅਥਾਈ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ।
- ੫ ਤਦ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜਗ ਦੇ ਵਿਚ ਜੀਵ ਘਟਾ ਕੇ ਆਪ ਜੋਗ ਧਾਰ ਲਿਆ ॥੪॥
- ੬ ਤੋਟਕ ॥ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਕੀਤੇ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੱਤੇ ।
- ੭ ਅਤੇ ਫੇਰ ਦੱਸਾਂਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਰਜਾ (ਪਾਰਬਤੀ) ਨੂੰ ਵਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਸੁਯੰਬਰ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ ॥੫॥
- ੮ ਤੋਟਕ ॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਧਕ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਦੇਵ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜਿਆ ਸੀ ।
- ੯ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਦਰਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ॥੬॥
- ੧੦ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਧਰਤੀ ਭਾਰ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਦ ਇਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ।
- ੧੧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਧਰਤੀ ਦੁੱਧ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਤਦ ਫੇਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੁਦਰ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ॥੭॥
- ੧੨ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤਦ ਫੇਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਪਰਲੋ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੩ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ, ਤਮੇ ਹੋਏ ਭਗਤਾਂ

ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਿਆ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਵਾਸ ਟਿਕਾਉ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ॥੮॥

- ੧੪ ਤੋਟਕ ॥ ਤ੍ਰਿਪੁਰ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਦੈਂਤ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਛਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਤਪਸ਼ ਛਾ ਗਈ ।
- ੧੫ ਉਹ ਇਤਨਾ ਬਹਾਦਰ, ਮਹਾਂ ਸੂਰਮਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਚੌਦਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਜਿੱਤ ਲਏ ਸਨ ॥੯॥
- ੧੬ ਤੋਟਕ ॥ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਹੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਉਹ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
- ੧੭ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੌਣ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦੱਸੇ । ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਹੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਗੁਆ ਦੇਵੇ ॥੧੦॥
- ੧੮ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਪਾਵਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਚਾਲਾ ਮਾਰਿਆ । ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਨ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਬਚਾਉ ਕਰਨ ਲਈ ।
- ੧੯ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਚਿੱਟਾ ਇਕ ਤੇਜ਼ ਤੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਹੀ ਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਤ੍ਰਿਪੁਰੇ ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੧੧॥
- ੨੦ ਤੋਟਕ ॥ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ।
- ੨੧ ਜੋ ਜੋ ਦੀਆ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਸਾਰੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਿਮਾਚਲ ਕੰਬ ਗਿਆ ॥੧੨॥
- ੨੨ ਤੋਟਕ ॥ ਜਦੋਂ ਕਿਤਨੇ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ਤਦ ਅੰਧਕ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਦੈਂਤ ਹੋਰ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ।
- ੨੩ ਤਦ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤੇ ਦੈਂਤ ਵੀ ਚੌਂਕ ਕੇ ਚੇਤਨ ਹੋ ਗਏ ॥੧੩॥
- ੨੪ ਤੋਟਕ ॥ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗਣ ਤੇ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਰਾਗੀ, ਜੱਛ ਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਰਗਾ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ ਕਿਹਾ ਜੋ ਤੇਰੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇ ।
- ੨੫ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਅੰਧਕ ਨਾਮੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਰੋਗੇ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਅਰ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਦਿਆਂ ਸੀ ॥੧੪॥

੧੭ ਅੰਗ ੧੩੯੦॥ ਆ-ਮਹਾ ਦੇਉ ਗੁਣ ਰਵੈ ਸਦਾ ਜੋਗੀ ਜਤਿ ਜੰਗਮ ॥ ਗੁਣ ਰਵੈ ਮੁਨਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਿਨਿ ਬੇਦ ਬਿਆਕਰਣ ਬੀਚਾਰਿਅ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਗੁਣ ਉਚਰੈ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮਿ ਸਭ ਸਰਿਸਟਿ ਸਵਾਰੀਅ ॥

ਤ੍ਰਿਪੁਰੰ ॥੧੪॥ ਤੋਟਕ ॥ ੧ਉਹੁ ਓਰ ਚੜੇ ਦਲ ਲੈ ਦੁਜਨੰ ॥ ਇਹ ਓਰ ਰਿਸਖੇ
 ਗਹਿ ਸੂਲ ਸਿਵੰ ॥ ੨ਰਣ ਰੰਗ ਰੰਗੇ ਰਣ ਧੀਰ ਰਣੰ ॥ ਜਨ ਸੋਭਤ ਪਾਵਕ ਜੁਆਲ
 ਬਣੰ ॥੧੫॥ ਤੋਟਕ ॥ ੩ਦਨੁ ਦੇਵ ਦੁਇ ਰਣ ਰੰਗ ਰਚੇ ॥ ਗਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਸਬੈ
 ਰਸ ਰੁਦ੍ ਮਚੇ ॥ ੪ਸਰ ਛਾਡਤ ਬੀਰ ਦੋਇੁ ਹਰਖੇ ॥ ਜਨੁ ਅੰਤ ਪੁਲੈ ਘਨ ਸੇ
 ਬਰਖੇ ॥੧੬॥ ਰੁਆਮਲ ਛੰਦ ॥ ੫ਘਾਇ ਖਾਇ ਤਜੇ ਸੁਰਾਰਦਨ ਕੋਪੁ ਓਪ ਮਿਟਾਇ ॥
 ਅੰਧਿ ਕੰਧਿ ਫਿਰਖੇ ਤਬੈ, ਜਖ ਦੁੰਦਭੀਨ ਬਜਾਇ ॥ ੬ਸੂਲ ਸੈਰਥ ਪਰਘ ਪਟਸਿ
 ਬਾਣ ਓਘ ਪ੍ਰਹਾਰ ॥ ਪੇਲ ਪੇਲ ਗਿਰੇ ਸੁ ਬੀਰਨ ਕੇਲ ਜਾਨ ਧਮਾਰ ॥੧੭॥
 ਰੁਆਮਲ ॥ ੭ਸੇਲ ਰੇਲ ਭਈ ਤਹਾ ਅਰੁ ਤੇਗ ਤੀਰ ਪ੍ਰਹਾਰ ॥ ਗਾਹਿ ਗਾਹਿ ਫਿਰੇ
 ਫਵਜਨ ਬਾਹਿ ਬਾਹਿ ਹਥਿਆਰ ॥ ੮ਅੰਗ ਭੰਗ ਪਰੇ ਕਹੂੰ ਸਰਬੰਗ ਸੋਨਤ ਪੂਰ ॥
 ਏਕ ਏਕ ਬਰੀ ਅਨੇਕਨ ਹੇਰਿ ਹੇਰਿ ਸੁ ਹੂਰ ॥੧੮॥ ਰੁਆਮਲ ॥ ੯ਚਉਰ ਚੀਰ
 ਰਥੀ ਰਥੋਤਮ ਬਾਜ ਰਾਜ ਅਨੰਤ ॥ ਸੋਣ ਕੀ ਸਰਤਾ ਉਠੀ ਸੁ ਬਿਅੰਤ ਰੂਪ ਦੁਰੰਤ ॥
 ੧੦ਸਾਜ ਬਾਜ ਕਟੇ ਕਹੂੰ ਗਜ ਰਾਜ ਤਾਜ ਅਨੇਕ ॥ ਉਸਟਿ ਪੁਸਟਿ ਗਿਰੇ ਕਹੂੰ
 ਰਿਪ ਬਾਚੀਖੰ ਨਹੀ ਏਕ ॥੧੯॥ ਰੁਆਮਲ ਛੰਦ ॥ ੧੧ਛਾਡਿ ਛਾਡਿ ਚਲੇ ਤਹਾ
 ਨ੍ਰਿਪ ਸਾਜ ਬਾਜ ਅਨੰਤ ॥ ਗਾਜ ਗਾਜ ਹਨੇ ਸਦਾ ਸਿਵ ਸੂਰਬੀਰ ਦੁਰੰਤ ॥ ੧੨ਭਾਜ
 ਭਾਜ ਚਲੇ ਹਠੀ ਹਥਿਆਰ ਹਾਥਿ ਬਿਸਾਰ ॥ ਬਾਣ ਪਾਣ ਕਮਾਣ ਛਾਡਿ ਸੁ ਚਰਮ
 ਬਰਮ ਬਿਸਾਰ ॥੨੦॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਜਿਤੇਕ ਸੂਰ ਧਾਈਖੰ ॥ ਤਿਤੇਕ ਰੁਦ੍
 ਘਾਈਖੰ ॥ ਜਿਤੇਕ ਅਉਰ ਧਾਵਹੀ ॥ ਤਿਤਿਯੋ ਮਹੇਸ ਘਾਵਹੀ ॥੨੧॥ ਨਰਾਜ ॥
 ੧੪ਕਮੰਧ ਅੰਧ ਉਠਹੀ ॥ ਬਸੇਖ ਬਾਣ ਬੁਠਹੀ ॥ ੧੫ਪਿਨਾਕ ਪਾਣ ਤੇ ਹਣੇ ॥ ਅਨੰਤ
 ਸੂਰਮਾ ਬਣੇ ॥੨੨॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੬ਸਿਲਹ ਸੰਜਿ ਸੱਜੇ ॥ ਚਹੂੰ ਓਰ ਗੱਜੇ ॥
 ੧੭ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਬੰਕੇ ॥ ਮਿਟੈ ਨਾਹਿ ਡੰਕੇ ॥੨੩॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ੧੮ਬਜੇ ਘੋਰਿ ਬਾਜੰ ॥
 ਸਜੇ ਸੂਰ ਸਾਜੰ ॥ ੧੯ਘਣੰ ਜੇਮ ਗੱਜੇ ॥ ਮਹਿਖੁਆਸ ਸੱਜੇ ॥੨੪॥ ਰਸਾਵਲ ॥
 ੨੦ਮਹਿਖੁਆਸ ਧਾਰੀ ॥ ਚਲੇ ਬਿਖੋਮ ਚਾਰੀ ॥ ੨੧ਸੁਭੰ ਸੂਰ ਹਰਖੇ ॥ ਸਰੰਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥
 ੨੫॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ੨੨ਧਰੇ ਬਾਣ ਪਾਣੰ ॥ ਚੜੇ ਤੇਜ ਮਾਣੰ ॥ ੨੩ਕਟਾ ਕਟਿ ਬਾਹੈਂ ॥
 ਅਧੋ ਅੰਗ ਲਾਹੈਂ ॥੨੬॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ੨੪ਰਿਸੇ ਰੋਸ ਰੁਦ੍ ॥ ਚਲੈ ਭਾਜ ਛੁਦ੍ ॥

(ਪੰਨਾ ੫੬੧ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਅਛਰੀ ਛੰਦ, ਭੁਯੋਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ, ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ, ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿਰਖੰਡੀ ਛੰਦ, ਐਸੇ ਛੰਦ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚਲਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਧੁਨੀ
 ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਖੰਡੀ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਸਿਰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਬੀਨ ਵਾਹਕ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ
 ਵਾਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਛੰਦ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧ ਵਿਚ ਲੈਅ ਅਨੁਸਾਰ ਲੁਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ
 ਤੇ ਹਰ ਤੁੱਕ ਦਾ ਅੱਧ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲਾ ਭਾਗ ਸਿਰ ਜਾਂ ਉੱਪਰਲੇ ਧੜ ਉਡਾਏ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਉਖੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਛੰਦ ਵਿਚ ਫਿਰ ਧੁਨੀ
 ਚਿੱਤਰਾਂ ਤੇ ਬਸਦ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ਕਿ ਖੜਕਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਿੰਨਦੀਆਂ, ਵਿੰਨਦੀਆਂ ਬਰਛੀਆਂ, ਸ਼ੁਕਦੇ ਤੀਰਾਂ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ
 ਨਜ਼ਾਰਾ ਅੱਖੀਂ ਦਿਸਦਾ ਤੇ ਕੰਨੀ ਸੁਣਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮਧੁਭਾਰ ਛੰਦ
 ਕਾਗੜਦੇ ਕੜਕ ॥ ਤਾਗੜਦੇ ਤੜਕਾ ॥ ਸਾਗੜਦੇ ਸੁ ਬੀਰ ॥ ਗਾਗੜਦੇ ਗਾਹੀਰ ॥੧੦॥੧੬੬॥
 ਨਾਗੜਦੇ ਨਿਸਾਣ ॥ ਜਾਗੜਦੇ ਜੁਆਣ ॥ ਨਾਗੜ ਦੀ ਨਿਹੰਗ ॥ ਪਾਗੜ ਦੀ ਪਲੰਘ ॥੧੧॥੧੬੭॥
 ਤਾਗੜ ਦੀ ਤਮੱਕ ॥ ਲਾਗੜ ਦੀ ਲਹੰਕ ॥ ਸੰਗੀਤ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਕੜਾ ਕੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾਣਖੰ ॥ ਜਟਾ ਜੁਟੀ ਜੁਆਣਖੰ ॥ ਸੁ ਬੀਰ ਜਾਗੜਦੇ ਜਗੇ ॥ ਲੜਾਕ
 ਲਾਗੜਦੇ ਪਗੇ ॥
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ-ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਬੋਟੇ ॥ ਛੁਰੀ ਛਿੱਪੁ ਛਟੇ ॥ ਗੁਰ ਗੁਰਜ ਗੱਟੇ ॥ ਪਲੰਗਿ ਪਿਸਟੇ ॥
 ੮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜੰਗੀ ਤਰਬੀਅਤ ਲਈ ਮਾਨਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜੰਗ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੇ ਭਗਉਤੀ ਦੀ ਵਾਰ ਇਕ ਐਸੀ ਵਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਬਰਦਸਤ ਫਰਜ਼ੀ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋਧਿਆਂ ਦੇ ਜੁਝਣ
 ਲੜਨ, ਮਰਨ, ਮਾਰਨ ਤੇ ਲੜਨ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਐਸੇ ਸੁਗਮ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਠਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਜਾਂ ਕਮ
 ਸੇ-ਕਮ ਅਖੀਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਹੁੰਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਨੁਚੜਦੀਆਂ ਬਰਛੀਆਂ ਤੇ ਲਹੂ
 ਨਾਲ ਭਿਜੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਹੁ-ਬ-ਹੂ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਰਾਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾੜੀਆਂ ਕਹਿ ਕੇ ਐਸੇ ਸੁੰਦਰ ਉਪਮਾ
 ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤੇ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੀ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਭਗਉਤੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਇਕ ਪਉੜੀ ਪੇਸ਼ ਹੈ :-
 ਦੋਹਾਂ ਕੰਧਾਰਾਂ ਮੁਹਿ ਜੜੇ ਅਟੀਆਗਾ ਚੋਈਆਂ ॥ ਪੁਹਿ ਕਿਰਪਾਣਾ ਤਿੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਲਹੂ ਹੋਈਆਂ ॥
 ਹੁਰਾਂ ਸੁਣਵਤਬੀਜ ਨੂੰ ਘੜਿ ਘੇਰਿ ਖਲੋਈਆਂ ॥ ਲਾੜਾ ਦੇਖਨ ਲਾੜੀਆਂ ਚੋਗਰਦੇ ਹੋਈਆਂ ॥੮੨॥
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿਜੀ ਬਰਛੀ ਨੂੰ ਸੂਹੀ ਸਾੜੀ ਪਹਿਨ ਕੇ ਨਿਕਲੀ ਸ਼ਹਿਜਾਦੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਫ਼ੌਜ ਰਤੁ ਨਾਲਹੂ

- ੧ ਭੋਟਕ ॥ ਉਸ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੁਰਭੁੱਧੀ ਜਨਾ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਫੜ ਕੇ ।
- ੨ ਯੁੱਧ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਡਟ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਣ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਜਾਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋਭਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਵਣ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ॥੧੫॥
- ੩ ਭੋਟਕ ॥ ਦੈਤ ਤੇ ਦੇਵ ਦੋਵੇਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਚ ਗਏ । ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰ ਪਕੜ ਕੇ ਰੁਦਰ ਰਸ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ ।
- ੪ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੂਰਮੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤੀਰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਾਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪਰਲੋ ਕਾਲ ਦੇ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਤੀਰ ਬਰਸ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੬॥
- ੫ ਰੁਆਮਲ ਛੰਦ ॥ ਜਪਮ ਖਾ ਕੇ ਕੁਝ ਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਜੁਆਨ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਚਿਣਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਕੇ । ਅੰਧਕ ਦੈਤ ਕੰਧ ਵਾਂਗ ਅਡੋਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਾਣੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ
- ੬ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ, ਤਲਵਾਰ, ਪਰਘ, ਪਟਾ ਤੇ ਤੀਰ ਆਦਿ ਚਲਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੂਰਮੇ ਨੱਠਦੇ-ਭੱਜਦੇ ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਧਮਾਰ (ਲੁਡੀ) ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ॥੧੭॥
- ੭ ਰੁਆਮਲ ॥ ਬਰਛੇ, ਬਰਛੀਆਂ, ਤੇਗਾਂ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਹਾਰ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੌੜ ਕੇ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਵਾਹ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੮ ਕਿਤੇ ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ ਲਹੂ ਵਿਚ ਸਮੂਹਕ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਹੋ ਕੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਉਹ ਅਨੇਕਾਂ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਹੂਰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਰ ਲਈ ॥੧੮॥
- ੯ ਰੁਆਮਲ ॥ ਕਿਤੇ ਚੌਰ ਤੇ ਕਿਤੇ ਬਸਤਰ, ਕਿਤੇ ਰਬਵਾਨ, ਕਿਤੇ ਸੈਨਾਪਤੀ, ਕਿਤੇ ਘੋੜੇ, ਕਿਤੇ ਰਾਜੇ ਬੇਅੰਤ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਡਿਗੇ ਪਏ ਸਨ । ਲਹੂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਹਿ ਤੁਰੀ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦੂਰ ਤੱਕ ਸੀ ।
- ੧੦ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸਾਜ, ਕਿਤੇ ਘੋੜੇ, ਕਿਤੇ ਹਾਥੀ, ਕਿਤੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਾਜ ਡਿਗੇ ਪਏ ਸਨ । ਬੜੇ-ਬੜੇ ਮੌਏ ਉਨ ਡਿਗੇ ਪਏ ਸਨ । ਇਕ ਵੀ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚਿਆ ॥੧੯॥
- ੧੧ ਰੁਆਮਲ ਛੰਦ ॥ ਰਾਜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸਾਜ ਤੇ ਘੋੜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਗਰਜ-ਗਰਜ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੨ ਬੜੇ ਲੜਾਕੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ । ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਤੇ ਕਮਾਨਾਂ, ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ ॥੨੦॥
- ੧੩ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸੂਰਮੇ ਆਏ ਸਨ ਉਤਨੇ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹੋਰ ਧਾਈ ਕਰਨਗੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ॥੨੧॥
- ੧੪ ਨਰਾਜ ॥ ਅੱਧਾ ਹੁੰਦ ਕਮਾਨ ਉਠਦੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੇਅੰਤ ਤੀਰ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ ।
- ੧੫ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਹੀ ਫੜ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਬੜੇ ਸੂਰਮੇ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ॥੨੨॥
- ੧੬ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜੋ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗੱਜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ।
- ੧੭ ਜੋ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਤੇ ਬੜੇ ਦੀਦਾਰੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਡੰਕਾ ਵੱਜਦਾ ਸੀ । ਭਾਵ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ॥੨੩॥
- ੧੮ ਰਸਾਵਲ ॥ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਸੰਜੋਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਜ ਗਏ ।
- ੧੯ ਜਿਵੇਂ ਘਟਾ ਘੋਰ ਬੱਦਲ ਗੱਜਦਾ ਹੈ । ਬੜੇ-ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਸਜ ਗਏ ॥੨੪॥
- ੨੦ ਰਸਾਵਲ ॥ ਭਾਰੀ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਯੋਮਚਾਰੀ (ਦੇਵਤੇ) ਚੱਲ ਪਏ ।
- ੨੧ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ॥੨੫॥
- ੨੨ ਰਸਾਵਲ ॥ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਪਕੜ ਲਏ । ਯੋਧੇ ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹ ਪਏ ।
- ੨੩ ਕਾੜ-ਕਾੜ ਹਥਿਆਰ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗ ਲਾਹ ਸੁਟਦੇ ਸਨ ॥੨੬॥
- ੨੪ ਰਸਾਵਲ ॥ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਡਰਾਕਲ ਭੱਜ ਚਲੇ ਹਨ ।

ਨਿਕਲੀ ਬਰਛੀ ਦੁਪਾਰੀ ॥ ਜਾਣ ਰਜਾਈ ਉਤਰੀ ਪੈਨਿ ਸੁਹੀ ਸਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੧੨੭॥

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ, ਸਿਰ ਖੰਡੀ ਛੰਦ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਐਸਾ ਖਿਚਿਆ ਹੈ ਕਿ : ਜੁਆਨਾ ਦੇ ਗੋਸਤ ਲਾਹੁੰਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਘੋੜੇ ਐਨ, ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ:—

ਚੋਬੀ ਧਰੁਸਾ ਪਾਈ ਦਲਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ॥ ਦਸਤੀ ਧੂਹ ਨਚਾਈਆਂ ਤੇਗਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ॥ ਸੂਰਿਆਂ ਦੇ ਤਨ ਲਾਈਆਂ ਗੋਸਤ ਗਿੱਪੀਆਂ ॥ ਬਿੱਧਣ ਰਾਤੀ ਆਈਆਂ ਮਰਦਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ॥ ੪੩॥ ਉਹੀ ॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹਰ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਕ ਜੰਗੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਐਸੀ ਉਪਮਾ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਜੰਗੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵਿਚ ਲੜਾਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਮਾਖੌਲ ਉਡਾਏ ਹਨ :-

ਲੈ ਕੇ ਬਰਛੀ ਦੁਰਗਾ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਦਾਨਵ ਮਾਰੇ ॥ ਚੜੇ ਰਬੀਂ ਗਜ ਘੋੜਈਂ ਮਾਰ ਭੋਇ ਤੇ ਭਾਰੇ ॥

ਜਾਣ ਹਲਵਾਈ ਸੀਖ ਨਾਲ ਵਿੰਨ ਵੜੇ ਉਤਾਰੇ ॥ ਇੰਨੇ ਲਹੂ ਰਤੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਖਿੰਚਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਰ-ਰਸ ਤੇ ਹਾਸ-ਰਸ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਮਿਆਂ ਅੱਗੇ ਖੁਨ-ਰੋਜ਼ੀ, ਜੰਗ ਵੀ ਇਕ ਖੇਡ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਦੇਸ਼ ਪੂਰੱਖ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਡਰ ਤੇ ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਜੰਤਾ ਇਸ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਹਰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਉੱਚੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾਲ ਲੜ ਸਕਣ ਜਿਵੇਂ ਖੁਨ ਰੋਜ਼ ਲੜਾਈ ਇਕ ਖੇਡ ਖੇਡੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਹਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਵਾਲਾ ਜਿੱਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਨੀਤੀ ਵਾਲਾ ਹਾਰ ਕੇ ਮਖੌਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੈਸਾ ਕਿ—

ਆਹਰਿ ਮਿਲਿਆ ਆਹਰੀਆਂ ਸੈਣ ਸੂਰਿਆਂ ਸਾਜੀ ॥ ਚੱਲੇ ਸੋਹੇ ਦੁਰਗ ਸ਼ਾਹ ਜਣ ਕਾਬੇ ਹਾਜੀ ॥

ਤੀਰੀਂ ਤੇਗੀਂ ਜਮਧੜੀਂ ਰਣਿ ਵੰਡੀ ਭਾਜੀ ॥ ਇਕ ਘਾਇਲ ਘੁਮਨ ਸੂਰਮੇ ਜਣ ਮਕਤਬ ਕਾਜੀ ॥

ਇਕ ਬੀਰ ਪਰੋਤੇ ਬਰਛੀਏਂ, ਜਿਉਂ ਬੂਕ ਪਉਨ ਨਿਵਾਜੀ ॥ ਇਕ ਦੁਰਗਾ ਸਉਹੇ ਖੁਨਸ ਕੈ ਖੁਨਸਾਇਨ ਭਾਜੀ ॥

ਇਕ ਧਾਵਨ ਦੁਰਗਾ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਉਂ ਭੁਖਿਆਏ ਪਾਜੀ ॥ ਕਦੇ ਨ ਰੱਜੇ ਜੁੱਧ ਤੋਂ ਰਜ ਹੋਏ ਰਾਜੀ ॥੪੫॥ ਉਹੀ ॥

ਜਾਂਗੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਹੋਰ ਉਚੇਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਹਾਸ-ਰਸ ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜੋ ਉਪਮਾਵਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹਾਜੀ, ਕਾਜੀ, ਨਿਵਾਜੀ ਆਦਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਦਬਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਇਸ ਦਾ ਮੱਤਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਡਰਦੀ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਦੈਤਾਂ ਵਾਂਗ ਅਜਿੱਤ ਸਮਝਦੀ ਆਈ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਤਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਸ ਦੇ ਵੀ ਤੁੰਬੇ ਉਡਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਬਰਛੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਬਾਬਾ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਰੇਇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਗਾਜਰ ਮੂਲੀ ਵਾਂਗ ਕੱਟੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਤੜਫਦੇ ਤੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਜੰਤਾ ਵਿਚ ਬਹਾਬਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਵਡਿਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਤੇ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਆਮ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ, ਡਰ, ਕਾਇਰਤਾ ਤੇ ਭਾਜੜ ਉਪਾਏ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਧੱਕੜ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੀ ਕਾਇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਛੋਟੀ ਜਿੰਨੀ ਭਬਕ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਧੱਕੜਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੰਬੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਡਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ।

ਉੱਪਰਲੀ ਪਾਉੜੀ ਵਿਚ ਮਹਿਪਾਸੂਰ ਦੈਤ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣ, ਬਰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨੇ ਜਾਣ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਕਰਨ, ਤੜਫਣ, ਬੂਟਣ ਤੇ ਤਕਲੀਫ ਵਿਚ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉੱਠ-ਉੱਠ ਪਾਣੀ ਮੰਗਣ ਲਈ ਜੋ ਉਪਮਾਵਾਂ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਹਾਕਮ ਤੇ ਧੱਕੜ ਜਮਾਤ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਿਖਾਉਣਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਰਿਹੋਸਲ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੰਤਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੁਆਰਾ ਕਰ

੧ ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਗੱਜੇ ॥ ਸਿਲਹਿ ਸੰਜਿ ਸੱਜੇ ॥੨੭॥ ਰਸਾਵਲ ॥ ੨ ਲਏ ਸਕਤ ਪਾਣੰ ॥
 ਚੜੇ ਤੇਜ ਮਾਣੰ ॥ ੩ ਗਣੰ ਗਾੜ ਗਾਜੇ ॥ ਰਣੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਜੇ ॥੨੮॥ ੪ ਭਭੰ ਕੰਤ
 ਘਾਖੰ ॥ ਲਰੇ ਚਉਪ ਚਾਖੰ ॥ ੫ ਡਕੀ ਡਾਕਣੀਖੰ ॥ ਰੜੇ ਕਾਕਣੀਖੰ ॥੨੯॥
 ਭਖੰ ਰੋਸ ਰੁਦ੍ਰੰ ॥ ਹਣੇ ਦੈਤ ਛੁਦ੍ਰੰ ॥ ੬ ਕਟੇ ਅਧ ਅਧੰ ॥ ਭਈ ਸੈਣ ਬੱਧੰ ॥੩੦॥
 ੭ ਰਿਸਯੋ ਸੂਲ ਪਾਣੰ ॥ ਹਣੇ ਦੈਤ ਭਾਣੰ ॥ ੮ ਸਰੰ ਓਘ ਛੁੱਟੇ ॥ ਘਣੰ ਜੇਮ ਟੁੱਟੇ ॥੩੧॥
 ੯ ਰਣੰ ਰੁਦ੍ਰ ਗੱਜੇ ॥ ਤਬੈ ਦੈਤ ਭੱਜੇ ॥ ੧੦ ਤਜੇ ਸਸਤ੍ਰ ਸਰਬੰ ॥ ਮਿਟਿਓ ਦੇਹ
 ਗਰਬੰ ॥੩੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੧ ਧਾਯੋ ਤਬੈ ਅੰਧਿਕ ਬਲਵਾਨਾ ॥ ਸੰਗ ਲੈ ਸੈਨ ਦਾਨਵੀ
 ਨਾਨਾ ॥ ੧੨ ਅਮਿਤ ਬਾਣ ਨੰਦੀ ਕਹੁ ਮਾਰੇ ॥ ਬੇਧ ਅੰਗ ਕਹ ਪਾਰ ਪਧਾਰੇ ॥੩੩॥
 ੧੩ ਜਬ ਹੀ ਬਾਣ ਲਗੇ ਬਾਹਣ ਤਨ ॥ ਰੋਸ ਜਗਯੋ ਤਬ ਹੀ ਸਿਵ ਕੇ ਮਨ ॥
 ੧੪ ਅਧਕ ਰੋਸ ਕਰ ਬਿਸਿਖ ਚਲਾਏ ॥ ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਛਿਨਕ ਮਹਿ ਛਾਏ ॥੩੪॥
 ੧੫ ਬਾਣਾਵਲੀ ਰੁਦ੍ਰ ਜਬ ਸਾਜੀ ॥ ਤਬ ਹੀ ਸੈਣ ਦਾਨਵੀ ਭਾਜੀ ॥ ੧੬ ਤਬ ਅੰਧਿਕ
 ਸਿਵ ਸਾਮੁਹ ਧਾਯੋ ॥ ਦੁੰਦ ਜੁੱਧੁ ਰਣ ਮੱਧਿ ਮਚਾਯੋ ॥੩੫॥ ਅੜਿਲ ॥ ੧੭ ਬੀਸ
 ਬਾਣ ਤਿਨ ਸਿਵਹਿ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ਕੋਪ ਕਰ ॥ ਲਗੇ ਰੁਦ੍ਰ ਕੇ ਗਾਤ ਗਏ ਓਹ ਘਾਨਿ
 ਕਰ ॥ ੧੮ ਗਹਿ ਪਿਨਾਕ ਕਹ ਪਾਣ ਪਿਨਾਕੀ ਧਾਇਯੋ ॥ ਹੋ ਤੁਮਲ ਜੁੱਧੁ ਦੁਹੰਅਨ
 ਰਣ ਮੱਧਿ ਮਚਾਇਯੋ ॥੩੬॥ ਅੜਿਲ ॥ ੧੯ ਤਾੜ ਸਤ੍ਰ ਕਹੁ ਬਹੁਰਿ ਪਿਨਾਕੀ
 ਕੋਪੁ ਹੁਐ ॥ ਹਣੇ ਦੁਸਟ ਕਹੁ ਬਾਣ ਨਿਖੰਗ ਤੇ ਕਾਢ ਦੁਐ ॥ ੨੦ ਗਿਰਿਯੋ ਭੂਮ
 ਭੀਤਰਿ ਸਿਰ ਸਤ੍ਰੁ ਪ੍ਰਹਾਰਿਯੋ ॥ ਹੋ ਜਨਕ ਗਾਜ ਕਰਿ ਕੋਪ ਬੁਰਜ ਕਹੁ
 ਮਾਰਿਯੋ ॥੩੭॥ ਤੋਟਕ ॥ ੨੧ ਘਟ ਏਕ ਬਿਖੈ ਰਿਪ ਚੇਤ ਭਯੋ ॥ ਧਨ ਬਾਣ ਬਲੀ
 ਪੁਨ ਪਾਣ ਲਯੋ ॥ ੨੨ ਕਰ ਕੋਪ ਕੁਵੰਡ ਕਰੰ ਕਰਖਯੋ ॥ ਸਰ ਧਾਰ ਬਲੀ ਘਨ
 ਜਿਯੋ ਬਰਖਯੋ ॥੩੮॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੨੩ ਕਰ ਕੋਪ ਬਲੀ ਬਰਖਯੋ ਬਿਸਖੰ ॥
 ਇਹ ਓਰ ਲਗੇ ਨਿਸਰੇ ਦੁਸਰੰ ॥ ੨੪ ਤਬ ਕੋਪ ਕਰੰ ਸਿਵ ਸੂਲ ਲੀਯੋ ॥ ਅਰ
 ਕੋ ਸਿਰ ਕਾਟ ਦੁਖੰਡ ਕੀਯੋ ॥੩੯॥

੨੬ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਪਿਨਾਕ ਪਰਬਧਹਿ ਅੰਧਕ ਬਧਹਿ ਰੁੱਦ੍ਰੋਸਤਤੇ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੨੭ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਅਬ ਗਉਰ ਬਧਹ ਕਬਨੰ ॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੨੮ ਸੁਰ
 ਰਾਜ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਭਏ ਤਬ ਹੀ ॥ ਅਰ ਅੰਧਕ ਨਾਸ ਸੁਨਿਯੋ ਜਬ ਹੀ ॥ ਇਮ ਕੈ

ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਧੰਕੜ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਚੁੱਕਾ ਡਰ ਤੇ ਦਬਦਬਾ ਹਟ ਜਾਵੇ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ, ਭਵਾਨੀ, ਕਾਲਕਾ ਆਦਿ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਜਿਤਦਿਆਂ ਦਿਖਾ ਕੇ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੁਰਗਾ ਜਾਂ ਦੁਰਗ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੈਤ ਸੁਰਮਿਆਂ ਦੇ ਇਕੋ ਹੀ ਵਾਰ ਨਾਲ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਕਾਠੀ ਸਮੇਤ ਦੋ ਫਾੜ ਕਰਿਆ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਹੂ, ਮਾਸ ਤੇ ਮਿੱਥੇ ਦਾ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲਣਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਚਾਣਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਨਿਵਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰ ਕੇ ਉਭਾਰ ਕੇ ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ, ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਨੂੰ ਪੱਧਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਵਾਂਗ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਿਤਾੜੇ ਤੇ ਚੌਥਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਧੀਰਜ ਬੰਨਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਦਿਆਂ ਤੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚਰਿੰਦਿਆਂ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ, ਇਸ ਬੀਰ-ਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਈ ਅੰਸ ਦੇ ਆਪੇ ਬਣੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਉੱਚੋਂ ਲੋੜ ਸੀ, ਅੱਜ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ, ਕਕਾਰ ਰੱਖਣੇ ਜਾਂ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਥਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਫਤੇ ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖ ਲੈ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਸਿੱਧੇ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਊਗੇ। ਨਾ ਭਾਈ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮੇਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਬਲ ਦੜਦੀ ਹੈ ਉਹ ਧੱਕੇ ਮਾਰਨ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਬਲ ਭੰਨਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਖਰੋਟ ਦੀ ਸਖਤ ਅੜੀ ਤੋੜੇ ਬਿਨਾਂ ਗਿਰੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਰੋਜ਼ ਮਾਂਜੇ ਬਿਨਾਂ ਬਰਤਨ ਦੀ ਚਮਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਹਥਿਆਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤੋੜ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਬੰਦਾਸ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਕੇ ਬੰਦਾ, ਬੰਦਾ ਕਹਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਵਲ ਵੇਲੇ ਸਦਾ ਸਦੀਵੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਤਾਂ ਹਰਟ ਦੀਆਂ ਟਿੱਡਾਂ ਵਾਂਗ ਗੋਬਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਟਿੱਡ ਭਰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਲਟ ਕੇ ਸੱਖਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ—
 ਜੇਸੇ ਹਰਹਟ ਕੀ ਮਾਲਾ ਟਿੱਡ ਲਗਤ ਹੈ ਇਕ ਸਖਨੀ ਹੋਰ ਫੇਰ ਭਰੀਅਤ ਹੈ ॥
 ਤੇਸੇ ਹੀ ਇਹ ਖੋਲੁ ਖਸਮ ਕਾ ਜਿਉ ਉਸ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥੨॥ ਅੰਗ ੧੩੨੯ ॥ ਮ: ੧॥

- ੧ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਨਾਲ
ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੨੭॥
- ੨ ਰਸਾਵਲ ॥ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸਕਤਿ ਰੂਪ ਬਰਛੀਆਂ ਤੇ
ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਜੋ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਸਲੇ
੩ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ । ਬੜੀ ਸੰਘਣੀ ਬੱਦਲ ਦੀ ਘਾਟਾ ਵਾਂਗ
ਗੱਜਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਦ੍ਰ ਰਸ ਨਾਲ ਰੱਜੇ ਹੋਏ
ਹਨ ॥੨੮॥
- ੪ ਜ਼ਖਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਬਕ-ਭਬਕ ਕਰਕੇ ਖੂਨ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਲੜਾਕੇ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ।
੫ ਜੋਗਣੀਆਂ ਲਹੂ ਪੀ-ਪੀ ਕੇ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਾਂ
ਤੇ ਗਿਰਝਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ॥੨੯॥
- ੬ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਰੋਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਦੈਤ
ਉਸ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੭ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ ॥੩੦॥
- ੮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਹਰ ਵਿਚ ਆ
ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਦੈਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਰਜ
ਦੇ ਤੁਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ।
- ੯ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਛੜ ਹੋਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ
ਬੱਦਲ ਵਰਸਦਾ ਹੈ ॥੩੧॥
- ੧੦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਣ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਗੱਜਿਆ ਤਦ ਦੈਤ ਭੱਜ
ਤੁਰੇ ।
- ੧੧ ਸਭ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਟੁੱਟ ਭੱਜ
ਗਿਆ ਜੋ ਵੀ ਦੇਹ ਦਾ ਸੀ ॥੩੨॥
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਧਕ ਬਲਵਾਨ ਦੈਤ ਆਪ ਆਇਆ
ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ।
- ੧੩ ਉਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੀਰ ਨੰਦੀ ਬੈਲ ਦੇ ਮਾਰੇ
ਜਿਹੜੇ ਨੰਦੀ ਬੈਲ ਦੇ ਤਨ ਨੂੰ ਵਿੰਨ ਕੇ ਪਾਰ ਚਲੇ
ਗਏ ॥੩੩॥
- ੧੪ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਵਾਹਨ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬਾਣ ਲੱਗੇ ਤਦ
ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੋਸ (ਗੁੱਸਾ) ਜਾਗ ਪਿਆ ।
- ੧੫ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਧਰਤੀ
ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਛਿਨ ਵਿਚ ਛਾ ਗਏ ॥੩੪॥
- ੧੬ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਬੰਨ ਦਿੱਤੀ । ਉਸ
ਵੇਲੇ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਤੁਰੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ
- ੧੭ ਅੰਧਕ ਦੈਤ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ
ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ
ਦੇ ਵਿਚ ॥੩੫॥
- ੧੮ ਅਤਿਲ ॥ ਵੀਹ ਤੀਰ ਦੈਤ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬੜਾ
ਕੁੱਧ ਕਰਕੇ । ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਜ਼ਖਮ
ਕਰਕੇ ਪਾਰ ਨਿਕਲ ਗਏ ।
- ੧੯ ਹੱਥ ਵਿਚ ਧਨੁੱਖ ਲੈ ਕੇ ਧਾਵਾ ਕਰਕੇ ਦੈਤ ਵੱਲ ਵਧਿਆ
ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮੱਲ ਯੁੱਧ ਦਾ ਘੋਲ ਕਰਨਾ
ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ॥੩੬॥
- ੨੦ ਅਤਿਲ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਤਾੜ ਕੇ ਫੇਰ ਕਮਾਨ ਨਾਲ
ਕੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਦੁਸ਼ਟ ਨੂੰ ਦੋ ਤੀਰ ਮਾਰੇ
ਭੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ।
- ੨੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਦੈਤ ਦਾ ਸਿਰ ਧਰਤੀ
ਤੇ ਜਾ ਡਿਗਾ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ । ਜਾਣੇ ਕਿਸੇ ਹਾਥੀ
ਨੇ ਬੁਰਜ ਨੂੰ ਢਾਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੩੭॥
- ੨੨ ਤੋਟਕ ॥ ਘੜੀਕ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵੈਰੀ ਫੇਰ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ
ਗਿਆ । ਉਸ ਬਲੀ ਨੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਫੇਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ
ਲਿਆ ।
- ੨੩ ਕੁੱਧ ਕਰਕੇ ਧਨੁੱਖ ਹੱਥ ਨਾਲ ਖਿੱਚਿਆ । ਘਨਘੋਰ ਕਰਕੇ
ਸੂਰਮਾ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਬਰਸਿਆ ॥੩੮॥
- ੨੪ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਕੁੱਧ ਕਰਕੇ ਸੂਰਮਾ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਬਰਸਿਆ ।
ਉਸ ਦੇ ਤੀਰ ਇਧਰੋਂ ਲੱਗ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ।
- ੨੫ ਤਦ ਕੁੱਧ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਫੜ ਲਿਆ । ਵੈਰੀ
ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੩੯॥
- ੨੬ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਿਨਾਕ ਤੇ ਅੰਧਕ ਦੀ ਮੌਤ ਸ਼ਿਵ
ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੭ ਮੇਰੇ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ । ਹੁਣ ਗਉਰਿ ਦਾ ਬਧਰ
ਦਾ ਕਥਨ ਚਲਦਾ ਹੈ ।
- ੨੮ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਦੈਤ ਦੀ ਮੌਤ
ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ।
- ੨੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਧਕ ਦੀ ਮੌਤ ਸੁਣੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

੧੯ ਦਿਨ ਕੇਤਕ ਬੀਤ ਗਏ ॥ ਸਿਵ ਧਾਮ ਸਤਕ੍ਰਿਤ^{੧੯} ਜਾਤ ਭਏ ॥੧॥ ੨੦ ਤਬ
 ਰੁਦ੍ਰ ਭਯਾਨਕ ਰੂਪ ਧਰਯੋ ॥ ਹਰਿ^{੨੦} ਹੇਰਿ ਹਰੰ^{੨੦} ਹਥਿਯਾਰ ਹਰਯੋ ॥ ਤਬ ਹੀ
 ਸਿਵ ਕੋਪ ਅਖੰਡ ਕੀਯੋ ॥ ਇਕ ਜਨਮ ਅੰਗਾਰ ਅਪਾਰ ਲੀਯੋ ॥੨॥ ਤਿਹ
 ਤੇਜ ਜਰੇ ਜਗ ਜੀਵ ਸਬੈ ॥ ਤਿਹ ਡਾਰ ਦਯੋ ਮਧਿ ਸਿੰਧ ਤਬੈ ॥ ਸੋਊ ਡਾਰ
 ਦਯੋ ਸਿੰਧ ਮਹਿ ਨ ਗਯੋ ॥ ਤਿਹ ਆਨ ਜਲੰਧਰ ਰੂਪ ਲਯੋ ॥੩॥ ਚੌਪਈ
 ॥ ੧੯ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਯੋ ਅਸੁਰ ਬਲਵਾਨਾ ॥ ਲਯੋ ਕੁਬੇਰ ਕੋ ਲੂਟ ਖਜਾਨਾ ॥
 ੨੦ ਪਕਰ ਸਮਸ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੁਵਾਯੋ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਜੀਤ ਸਿਰ ਛੱਤ੍ਰ ਢੁਰਾਯੋ ॥੪॥ ੨੧ ਜੀਤ
 ਦੇਵਤਾ ਪਾਇ ਲਗਾਏ ॥ ਰੁਦ੍ਰ ਬਿਸਨ ਨਿਜ ਪੁਰੀ ਬਸਾਏ ॥ ੨੨ ਚਉਦਹ ਰਤਨ
 ਆਨ ਰਾਖੇ ਗ੍ਰਿਹ ॥ ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਬੈਠਾਏ ਨਵ ਗ੍ਰਿਹ ॥੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੩ ਜੀਤ
 ਬਸਾਏ ਨਿਜ ਪੁਰੀ ਅਸੁਰ ਸਕਲ ਅਸੁਰਾਰ ॥ ਪੂਜਾ ਕਰੀ ਮਹੇਸ਼ ਕੀ ਗਿਰ
 ਕੈਲਾਸ ਮਝਾਰ ॥੬॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੪ ਧਯਾਨ ਬਿਧਾਨ ਕਰੇ ਬਹੁ ਭਾਂਤਾ ॥ ਸੇਵਾ
 ਕਰੀ ਅਧਿਕ ਦਿਨ ਰਾਤਾ ॥ ੨੫ ਐਸ ਭਾਤ ਤਿਹ ਕਾਲ ਬਿਤਾਯੋ ॥ ਅਬ ਪ੍ਰਸੰਗਿ
 ਸਿਵ ਉਪਰ ਆਯੋ ॥੭॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੬ ਭੂਤਰਾਟਸ ਕੋ ਨਿਰਖ ਅਤੁਲ ਬਲ ॥
 ਕਾਂਪਤ ਭਏ ਅਨਿਕ ਅਰਿ ਜਲ ਬਲ ॥ ੨੭ ਦੱਛ ਪ੍ਰਜਾਪਤ ਹੋਤ ਨ੍ਰਿਪਤ ਬਰ ॥
 ਦਸ ਸਹੰਸ੍ਰ ਦੁਹਿਤਾ ਤਾ ਕੇ ਘਰ ॥੮॥ ੨੮ ਤਿਨ ਇਕ ਬਾਰ ਸੁਖੰਬਰ ਕੀਯਾ ॥
 ਦਸ ਸਹੰਸ੍ਰ ਦੁਹਿਤਾ ਇਸ ਦੀਯਾ ॥ ੨੯ ਜੋ ਬਹੁ ਰੁਚੈ ਬਰਹੁ ਅਬ ਸੋਈ ॥ ਉਚ
 ਨੀਚ ਰਾਜਾ ਹੁਇ ਕੋਈ ॥੯॥ ੩੦ ਜੋ ਜੋ ਜਿਸੈ ਰੁਚਾ ਤਿਨਿ ਬਰਾ ॥ ਸਬ ਪ੍ਰਸੰਗ
 ਨਹੀ ਜਾਤ ਉਚਰਾ ॥ ੩੧ ਜੋ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਹਿ ਛੋਰ ਸੁਨਾਉ ॥ ਕਥਾ ਬਿਧਤੇ
 ਅਧਿਕ ਡਰਾਉ ॥੧੦॥ ਚੌਪਈ ॥ ੩੨ ਚਾਰ ਸੁਤਾ ਕੱਸਪ ਕਹ ਦੀਨੀ ॥ ਕੇਤਕ
 ਬਯਾਹ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਲੀਨੀ ॥ ੩੩ ਕੇਤਕ ਗਈ ਅਉਰ ਦੇਸਨ ਮਹਿ ॥ ਬਰਯੋ ਗਉਰਜਾ
 ਏਕ ਰੁਦ੍ਰ ਕਹਿ ॥੧੧॥ ੩੪ ਜਬਹੀ ਬਯਾਹ ਰੁਦ੍ਰ ਗ੍ਰਿਹ ਆਨੀ ॥ ਚਲੀ ਜੱਗ
 ਕੀ ਬਹੁਰ ਕਹਾਨੀ ॥ ੩੫ ਸਬ ਦੁਹਿਤਾ ਤਿਹ ਬੋਲ ਪਠਾਈ ॥ ਲੀਨੇ ਸੰਗ ਭਤਾਰਨ
 ਆਈ ॥੧੨॥ ਚੌਪਈ ॥ ੩੬ ਜੇ ਜੇ ਹੁਤੇ ਦੇਸ ਪਰਦੇਸਾ ॥ ਜਾਤ ਭਏ ਸਸੁਰਾਰ ਨਰੇਸਾ ॥
 ੩੭ ਨਿਰਖ ਰੁਦ੍ਰ ਕੋ ਅਉਰ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ ਕਿਨਹੂ ਨ ਭੂਪਤ ਤਾਹਿ ਚਿਤਾਰਾ ॥੧੩॥
 ੩੮ ਨਹਨ ਗਉਰਜਾ ਦੱਛ ਬੁਲਾਈ ॥ ਸੁਨਿ ਨਾਰਦ ਤੇ ਹਿੰਦੈ ਰਿਸਾਈ ॥ ੩੯ ਬਿਨ
 ਬੋਲੇ ਪਿਤ ਕੇ ਗ੍ਰਿਹ ਗਈ ॥ ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੇਜ ਤਨ ਤਈ ॥੧੪॥ ਜੱਗ ਕੁੰਡ

ਓ ਸਤ ਕੇਤ (ਇੰਦ੍ਰ)

ਅ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ

੯ ਸਿਵ ਜੀ ਨੂੰ

ਸ ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਸੀ (ਸਿਵ ਜੀ)

ਹ ਇਥੇ ਪਾਠਕ ਉਠਕਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੰਦ੍ਰਵਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਧਰਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਬਿਆਹ ਲਈਆਂ ?

ਉਤਰ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰ ਕੁਬੇਰ ਪੁਰੀ

ਸਿਵ ਪੁਰੀ ਇਸੇ ਤਾਂ ਇੰਦ੍ਰ ਇਕ ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਵਸਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਚੰਦ੍ਰ ਪੁਰੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਦਿ
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ :

ਕ ਸਿਵਜੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਜਦੋਂ ਸਿਵ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੌਰਜਾ ਸੀ । ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਜੱਗ ਵਿਚ ਸਫ਼ਕੇ
 ਮਰ ਗਈ ਫੇਰ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਬਤ ਦੇ ਜਨਮ ਲਿਆ । ਜਿਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਾਰਬਤੀ ਜਾਂ ਗਿਰਜਾ ਹੋਇਆ ਬਾਕੀ ਨਾਮ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੇ ਦੈਤ ਮਾਰੇ
 ਜਿਵੇਂ ਚੰਡ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਕਰਕੇ ਚੰਡੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਖ ਕਿ ਦੱਛ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਨੇ ਜੱਗ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਲੇ ਵਿਚ ਸਰਪ, ਸਿਰ ਤੇ ਜਟਾ-ਜੂਟ, ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਸੁਆਹ ਨਾਲ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨ, ਬੈਲ ਦੇ ਉਪਰ ਸਵਾਰ ਜਿਸਨੂੰ ਬਲਾਉਣਾ ਦੱਛ ਆਪਣੀ
 ਹਾਨੀ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ।

- ੧ ਕਈ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ । ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਇੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ ॥੧॥
- ੨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡਰਾਉਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇੰਦਰ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹਥਿਆਰ ਦਾ ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਲਈ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਨਾ ਰੁਕਣ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਕ੍ਰੋਧ ਕਾਰਨ ਇਕ ਅੰਗਾਰ ਦਾ ਗੋਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ॥੨॥
- ੩ ਉਸ ਗੋਲੇ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜਲ ਗਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਅੰਗ ਦਾ ਗੋਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ।
- ੪ ਪਰ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਨਾ ਡਿਗਿਆ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਗੋਲੇ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਨਾਮਕ ਦੈਤ ਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ॥੩॥
- ੬ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜਲੰਧਰ ਦੈਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਬੜਾ ਬਲਵਾਨ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਭੁਨੇਰ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੁੱਟ ਗਿਆ ।
- ੭ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਐਸਾ ਝੰਜੋੜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਰੋ ਪਿਆ ਸੀ । ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਛਤਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ਹੈ ॥੪॥
- ੮ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਧਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਵਸਾ ਲਿਆ ।
- ੯ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਜਿਹੜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸੀ ਉਹ ਲਿਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਰੱਖੇ । ਨੌਂ ਗ੍ਰਹਿਆਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਗ੍ਰਸ ਲੈਣ ਭਾਵ (ਦੁਖ) ਦੇਣ ॥੫॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕੀ ਦੇਵਤੇ, ਕੀ ਦੈਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਵਸਾ ਲਿਆ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕੈਲਾਸ਼ ਪਰਬਤ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬਹੁਤ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ॥੬॥
- ੧੧ ਚੌਪਈ ॥ ਪੂਜਾ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨਾਲ ਰਾਤ ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਜਲੰਧਰ ਦੈਤ ਨੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ।
- ੧੨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਬਿਤਾ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ॥੭॥
- ੧੩ ਚੌਪਈ ॥ ਭੂਤ ਰਾਟ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਬਹੁਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਲ-ਬਲ ਭਾਵ ਸਮੂਹਕ ਲੋਕ ਡਰਦੇ (ਕੰਬਦੇ) ਸਨ ਸਾਰੇ ਵੇਰੀ ।
- ੧੪ ਇਕ ਦੱਛ ਪਰਜਾਪਤੀ ਰਾਜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਦੀ ੧੦੦੦੦ (ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ) ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ ॥੮॥
- ੧੫ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੁਯੋਬਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬੁਲਾ ਲਏ ਤੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ।
- ੧੬ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਵਰ ਪਸੰਦ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਲਵੇ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਗਰੀਬ, ਭਾਵੇਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਨੀਵੀਂ, ਇਹ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ॥੯॥
- ੧੭ ਜਿਹੜਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਉਹੀ ਉਸ ਨੇ ਵਰ ਲਿਆ । ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।
- ੧੮ ਜੇ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂ ਤਾਂ ਕਥਾ ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੈ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੯ ਚੌਪਈ ॥ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਕਸ਼ਪ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਕਈ ਚੰਦਰਮਾ ਨੇ ਵਿਆਹ ਲਈਆਂ ।
- ੨੦ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਗੌਰਜਾ ਨਾਮੀ ਇਕ ਪੁੱਤਰੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਵਰ ਲਿਆ ॥੧੧॥
- ੨੧ ਜਦੋਂ ਗੌਰਜਾ ਵਿਆਹ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਲੈ ਆਈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਚਲੀ । ਜੋ ਇਉਂ ਸੀ
- ੨੨ ਉਸ ਯੁਗ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਤੇ ਜਵਾਈ ਸੱਦ ਲਏ ਗਏ । ਭਾਵ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ॥੧੨॥
- ੨੩ ਚੌਪਈ ॥ ਜੋ-ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਜਵਾਈ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੨੪ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਦੁਖ ਪਰਜਾਪਤੀ ਨੇ ਜਿਸ ਲਈ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ॥੧੩॥
- ੨੫ ਜਿਸ ਲਈ ਦੱਛ ਨੇ ਗੌਰਜਾ ਵੀ ਨਾ ਬੁਲਾਈ । ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਰਦ ਨੇ ਜਾ ਦੱਸੀ ।
- ੨੬ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੱਟਾ ਖਾ ਗਿਆ । ਪਰ ਗੌਰਜਾ ਬਿਨਾਂ ਬੁਲਾਏ ਹੀ ਨਾਰਦ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤਪੀ ਹੋਈ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ । ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਰੁੱਖਾ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੜ ਬਲ ਗਈ ॥੧੪॥

੧ਮਹਿ ਪਰੀ ਉਛਰ ਕਰ ॥ ਸਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਵਕ ਭਈ ਸੀਤਰਿ ॥ ੨ਜੋਗ ਅਗਨ
 ਕਹੁ ਬਹੁਰਿ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥ ਤਾ ਤਨ ਕੀਯੋ ਪ੍ਰਾਨ ਕੋ ਨਾਸਾ ॥੧੫॥ ੩ਆਇ ਨਾਰਦ
 ਇਮ ਸਿਵਹਿ ਜਤਾਈ ॥ ਕਹਾਂ ਬੈਠਿਹੋ ਭਾਂਗ ਚੜਾਈ ॥ ੪ਛੂਟਯੋ ਧਮਾਨ ਕੋਪੁ
 ਜੀਯ ਜਾਗਾ ॥ ਗਹਿ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਤਿਹਕੋ ਉਠਿ ਭਾਗਾ ॥੧੬॥ ੫ਜਬ ਹੀ ਜਾਤ ਭਯੋ
 ਤਿਹ ਥਲੈ ॥ ਲਯੋ ਉਠਾਇ ਸੂਲ ਕਰ ਬਲੈ ॥ ੬ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਤਿਨ ਕਰੇ ਪ੍ਰਹਾਰਾ ॥
 ਸਕਲ ਬਿਧੁੰਸ ਜੋਗ ਕਰ ਡਾਰਾ ॥੧੭॥ ਚੌਪਈ ॥ ੭ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਤਨ ਭੂਪ ਸੰਘਾਰੇ ॥
 ਇਕ ਇਕ ਤੇ ਕਰ ਦੁਇ ਦੁਇ ਡਾਰੇ ॥ ੮ਜਾਕਹੁ ਪਹੁਚ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਪ੍ਰਹਾਰਾ ॥ ਤਾਕਹੁ
 ਮਾਰ ਠਉਰ ਹੀ ਡਾਰਾ ॥੧੮॥ ੯ਜਗ ਕੁੰਡ ਨਿਰਖਤ ਭਯੋ ਜਬ ਹੀ ॥ ਜੂਟ ਜਟਾਨ
 ਉਖਾਰਸ ਤਬ ਹੀ ॥ ੧੦ਬੀਰ ਭਵੁ ਤਬ ਕੀਆ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥ ਉਪਜਤ ਕਰੇ ਨਰੇਸਨ
 ਨਾਸਾ ॥੧੯॥ ੧੧ਕੇਤਕ ਕਰੇ ਦੁਖੰਡ ਨ੍ਰਿਪਤ ਬਰ ॥ ਕੇਤਕ ਪਠੈ ਦਏ ਜਮ ਕੇ
 ਘਰ ॥ ੧੨ਕੇਤਕ ਗਿਰੇ ਧਰਣ ਬਿਕਰਾਰਾ ॥ ਜਨ ਸਰਤਾ ਕੇ ਗਿਰੇ ਕਰਾਰਾ ॥੨੦॥
 ੧੩ਤਬ ਲਉ ਸਿਵਹ ਚੇਤਨਾ ਆਈ ॥ ਗਹਿ ਪਿਨਾਕ ਕਹੁ ਪਰੇ ਰਿਸਾਈ ॥ ੧੪ਜਾ
 ਕੇ ਤਾਣ ਬਾਣ ਤਨ ਮਾਰਾ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਤਜੇ ਤਿਨ ਪਾਨਨੁਚਾਰਾ ॥੨੧॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੧੫ਡੱਮਾ ਡੱਮ ਡਉਰੂ ਬਹੁ ਬਾਜੇ ॥ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਦਸਉ ਦਿਸ ਗਾਜੇ ॥ ੧੬ਝਿੱਮ ਝਿੱਮ
 ਕਰਤ ਅਸਨ ਕੀ ਧਾਰਾ ॥ ਨਾਚੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਬਿਕਰਾਰਾ ॥੨੨॥ ੧੭ਬੱਜੇ ਢੋਲ ਸਨਾਇ
 ਨਗਾਰੇ ॥ ਜੁਟੇ ਜੰਗ ਕੋ ਜੋਧ ਜੁਝਾਰੇ ॥ ੧੮ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰੇ ਅਪਰ ਰਿਸ ਬਢੇ ॥
 ਬਹੁਰਿ ਨ ਦੇਖੀਯਤ ਤਾਜੀਅਨ ਚਢੇ ॥੨੩॥ ੧੯ਜਾ ਪਰ ਮੁਸਟ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਪ੍ਰਹਾਰਾ ॥
 ਤਾਕਹੁ ਠਉਰ ਮਾਰ ਹੀ ਡਾਰਾ ॥ ੨੦ਐਸੇ ਭਯੋ ਬੀਰ ਘਮਸਾਨਾ ॥ ਭਕ ਭਕਾਇ
 ਤਹੁ ਜਗੇ ਮਸਾਨਾ ॥੨੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੧ਤੀਰ ਤਬਰ ਬਰਛੀ ਬਿਛੂਅ, ਬਰਸੇ ਬਿਸਖ
 ਅਨੇਕ ॥ ਸਬ ਸੂਰਾ ਜੁਝਤ ਭਏ ਸਾਬਤ ਬਚਾ ਨ ਏਕ ॥੨੫॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੨ਕਟਿ
 ਕਟਿ ਮਰੇ ਨਰੇਸ ਦੁਖੰਡਾ ॥ ਬਾਇ ਹਨੇ ਗਿਰਿਗੇ ਜਨ ਝੰਡਾ ॥ ੨੩ਸੂਲ ਸੰਭਾਰ
 ਰੁਦ੍ਰ ਜਬ ਪਰਯੋ ॥ ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਅਯੋਧਨ ਕਰਯੋ ॥੨੬॥ ੨੪ਭਾਜ ਭਾਜ ਤਬ
 ਚਲੇ ਨਰੇਸਾ ॥ ਜੋਗ ਬਿਸਾਰ ਸੰਭਾਰਯੋ ਦੇਸਾ ॥ ੨੫ਜਬ ਰਣ ਰੁਦ੍ਰ, ਰੁਦ੍ਰ ਹੁਐ ਧਾਏ ॥
 ਭਾਜਤ ਭੂਪ ਨ ਬਾਚਨ ਪਾਏ ॥੨੭॥ ੨੬ਤਬ ਸਬ ਭਰੇ ਤੇਜ ਤਨੁ ਰਾਜਾ ॥
 ਬਾਜਨ ਲਗੇ ਅਨੰਤਨ ਬਾਜਾ ॥ ੨੭ਮਚਯੋ ਬਹੁਰਿ ਘੋਰਿ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾ ॥ ਜਮ ਕੋ

ਉ ਦੱਸਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਪਤੀ ਬਰਤਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਜਿਹੜੀ ਪਤੀ ਦੀ ਆਨ ਤੇ ਖਾਨ ਬਦਲੇ ਪ੍ਰਾਨ ਤੱਕ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ
 ਨਿਸਚਾ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇ । ਗੋਰਜਾ ਨੂੰ ਸੜਕੇ ਮਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ? ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਖੁਰਾ ਭਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ
 ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੀ । ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣੀ ਪੇੜ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਗੋਰਜਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣਾ
 ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰੀ ਸੀ । ਭਾਵੇਂ ਕੁਦਰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਣਾ ਲੋਚਦੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੋਰਜਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਤੀ
 ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਤੇ ਉਸ ਕਾਰ ਚ ਵਿਗਨ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰ ਸਕੀ, ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗ ਲਾਟ ਤੇ ਸੜਕੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਪਰ ਅੱਜ ਇਸਤਰੀ
 ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਕਈ ਥਾਂਈ ਨਹੀਂ, ਬਹੁਤੀ ਥਾਂਈ ਵੇਖਣ 'ਚ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਇਜ਼ਤ ਨੂੰ ਦਿਉਂ ਰੋਲਦੀਆਂ
 ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਬਿੱਲੀ ।

- ੧ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜੱਗ ਦੇ ਤਪਦੇ ਭੱਠ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਅਗਨ ਠੰਢੀ ਹੋ ਗਈ।
- ੨ ਪਰ ਗੌਰਜਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜੋਗ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰ ਕੇ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ॥੧੫॥
- ੩ ਇਹ ਗੱਲ ਗੌਰਜਾਂ ਦੀ ਮੌਤ, ਨਾਰਦ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਦੱਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਥੇ ਭੰਗ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ !
- ੪ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਛੁੱਟ ਗਿਆ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਗ ਪਿਆ। ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵੱਲ ਉੱਠ ਭੱਜਿਆ ॥੧੬॥
- ੫ ਜਦ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਉਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਚੁੱਕ ਲਿਆ।
- ੬ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਨੂੰ ਘੁੰਮਾਇਆ ਤੇ ਵਾਰ ਕੀਤੇ। ਸਾਰੇ ਯਗ ਨੂੰ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੧੭॥
- ੭ ਚੌਪਈ ॥ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ-ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਸੁੱਟੇ।
- ੮ ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਥਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ॥੧੮॥
- ੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਯਗ ਕੁੰਡ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ, ਜਟਾਂ ਦਾ ਜੂੜ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਖੋਲ ਲਿਆ।
- ੧੦ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀਰ ਭੱਦਰ ਨਾਮ ਦਾ ਵੀਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਵੀਰ ਭੱਦਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਹ ॥੧੯॥
- ੧੧ ਵੀਰ ਭੱਦਰ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਕਿਤਨੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਕੇ ਯਮ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੨ ਕਿਤਨੇ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਬਿਕਰਾਰ ਕਰਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ। ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਾਣੇ ਨਦੀ ਦੇ ਢਾਹੇ ਡਿਗ ਪਏ ਹਨ ॥੨੦॥
- ੧੩ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਵੇਰ ਗੌਰਜਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਫੜ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ।
- ੧੪ ਜਿਸ ਦੇ ਵੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਹੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਿਆ ॥੨੧॥
- ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਡਮਾ ਡਮ ਡਮਰੂ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ। ਦਸੇ ਹੀ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਗੱਜ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੧੬ ਭਿਮ-ਭਿਮ ਕਰਕੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲਿਸ਼ਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਵੱਦੇ-ਟੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜ ਬੇਜਾਨ ਹੋ ਕੇ ਤੜਫ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ॥੨੨॥
- ੧੭ ਢੋਲ, ਡੱਫਾਂ ਤੇ ਧੌਸੇ ਵੱਜ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੜਾਕੇ ਜੁਆਨ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਸਨ।
- ੧੮ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਵੇਖ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ ਮੁੜ ਕੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਾ ਦਿਸਿਆ ॥੨੩॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗਣਾਂ ਨੇ ਮੁੱਕਾ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਮਾਰਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ।
- ੨੦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਿਚ ਘਮਸਾਨ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਭਕ-ਭਕ ਕਰਕੇ ਮਸਾਨ ਜਾਗ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ ॥੨੪॥
- ੨੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਤੀਰ, ਕੁਹਾੜੇ, ਬਰਛੀਆਂ, ਬਿਛੂਏ, ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਤੀਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਬਰਸੇ। ਸੂਰਮੇ ਮੌਤ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ ਇਕ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਨਾ ਬਚਿਆ ॥੨੫॥
- ੨੨ ਚੌਪਈ ॥ ਰਾਜੇ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਦੋ-ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਇਉਂ ਡਿੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਝੰਡੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
- ੨੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਪਕੜ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਜੀਬ ਹੀ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ॥੨੬॥
- ੨੪ ਰਾਜੇ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਯੁੱਧ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਗਏ। ਜੰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ।
- ੨੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਮੌਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਗਿਆ, ਰਾਜੇ ਭੱਜ ਕੇ ਵੀ ਜਾਨ ਨਾ ਬਚਾ ਸਕੇ ॥੨੭॥
- ੨੬ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਤੇ ਅਨੇਕ ਹੀ ਮਾਰੂ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ।
- ੨੭ ਮੁੜ ਕੇ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਮਚ ਗਿਆ। ਯਮ ਦਾ ਘਰ

੧ਭਰਾ ਛਿਨਕ ਮਹਿ ਧਾਮਾ ॥੨੮॥ ੨ਭੂਪਤ ਫਿਰੇ ਜੁੱਧ ਕੇ ਕਾਰਨ ॥ ਲੈ ਲੈ ਬਾਣ
 ਪਾਣ ਹਥੀਯਾਰਨ ॥ ੩ਧਾਇ ਧਾਇ ਅਰ ਕਰਤ ਪ੍ਰਹਾਰਾ ॥ ਜਨ ਕਰ ਚੋਟ ਪਰਤ
 ਘਰੀਯਾਰਾ ॥੨੯॥ ੪ਖੰਡ ਖੰਡ ਰਣ ਗਿਰੇ ਅਖੰਡਾ ॥ ਕਾਂਪਯੋ ਖੰਡ ਨਵੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ॥
 ੫ਛਾਡਿ ਛਾਡਿ ਅਸ ਗਿਰੇ ਨਰੇਸਾ ॥ ਮੱਚਿਯੋ ਜੁੱਧ ਸੁਯੰਬਰ ਜੈਸਾ ॥੩੦॥ ਨਰਾਜ
 ਛੰਦ ॥ ੬ਅਰੁਝੇ ਕਿਕਾਣੀ ॥ ਧਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਣੀ ॥ ੭ਪਰੀ ਮਾਰ ਬਾਣੀ ॥ ਕੜੱਕੇ
 ਕਮਾਣੀ ॥੩੧॥ ੮ਝੜੱਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ ॥ ਧਰੇ ਧੂਰ ਧਾਣੀ ॥ ੯ਚੜੇ ਬਾਨ ਸਾਣੀ ॥
 ਰਟੇ ਏਕ ਪਾਣੀ ॥੩੨॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੦ਚਵੀ ਚਾਂਵਡਾਣੀ ॥ ਜੁਟੇ ਹਾਣ ਹਾਣੀ ॥
 ੧੧ਹਸੀ ਦੇਵ ਰਾਣੀ ॥ ਝਮੱਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੀ ॥੩੩॥ ਬ੍ਰਿਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੨ਸੁ ਮਾਰ
 ਮਾਰ ਸੂਰਮਾ, ਪੁਕਾਰ ਮਾਰ ਕੈ ਚਲੇ ॥ ਅਨੰਤ ਰੁਦ੍ਰ ਕੇ ਗਣੇ ਬਿਅੰਤ ਬੀਰਹਾ
 ਦਲੇ ॥ ੧੩ਘਮੰਡ ਘੋਰ ਸਾਵਣੀ ਅਘੋਰ ਜਿਉ ਘਟਾ ਉਠੀ ॥ ਅਨੰਤ ਬੁੰਦ ਬਾਣ
 ਧਾਰ ਸੁੱਧ ਕ੍ਰੋਧ ਕੈ ਬੁਠੀ ॥੩੪॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੪ਬਿਅੰਤ ਸੂਰ ਧਾਵਹੀ ॥
 ਸੁ ਮਾਰ ਮਾਰ ਘਾਵਹੀ ॥ ੧੫ਅਘਾਇ ਘਾਇ ਉੱਠਹੀ ॥ ਅਨੇਕ ਬਾਣ ਬੁੱਠਹੀ ॥੩੫॥
 ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੬ਅਨੰਤ ਅਸਤ੍ਰ ਸੱਜਕੈ ॥ ਚਲੇ ਸੁ ਬੀਰ ਗੱਜਕੈ ॥ ੧੭ਨਿਰਭੇ
 ਹਥਯਾਰ ਝਾਰਹੀ ॥ ਸੁ ਮਾਰ ਮਾਰ ਉਚਾਰਹੀ ॥੩੬॥ ੧੮ਘਮੰਡ ਘੋਰ ਜਿਉ ਘਟਾ ॥
 ਚਲੇ ਬਨਾਇ ਤਿਉ ਥਟਾ ॥ ੧੯ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਸੂਰ ਸੋਭਹੀ ॥ ਸੁਤਾ ਸੁਰਾਨ ਲੋਭਹੀ ॥੩੭॥
 ੨੦ਸੁ ਬੀਰ ਬੀਨ ਕੈ ਬਰੈ ॥ ਸੁਰੇਸ ਲੋਗ ਬਿਚਰੈ ॥ ੨੧ਸੁ ਤ੍ਰਾਸ ਭੂਪ ਜੇ ਭਜੇ ॥
 ਸੁ ਦੇਵ ਪੁਤ੍ਰਕਾ ਤਜੇ ॥੩੮॥ ਬ੍ਰਿਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੨੨ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਸੱਜਕੈ
 ਪਰੇ ਹੁਕਾਰ ਕੈ ਹਠੀ ॥ ਬਿਲੋਕ ਰੁਦ੍ਰ ਰੁਦ੍ਰ ਕੋ ਬਨਾਇ ਸੈਣ ਏਕਠੀ ॥ ੨੩ਅਨੰਤ
 ਘੋਰ ਸਾਵਣੀ ਦੁਰੰਤ ਜਯੋ ਉਠੀ ਘਟਾ ॥ ਸੁ ਸੋਭ ਸੂਰਮਾ ਨਚੈ ਸੁ ਛੀਨ ਛੱਤ੍ਰ
 ਕੀ ਛਟਾ ॥੩੯॥ ਬ੍ਰਿਧ ਨਰਾਜ ॥ ੨੪ਕਿ ਪਾਇ ਖੱਗ ਪਾਣ ਮੋ ਤ੍ਰਪਾਇ ਤਾਜੀਯਨ
 ਤਹਾਂ ॥ ਜੁਆਨ ਆਨ ਕੈ ਪਰੇ ਸੁ ਰੁਦ੍ਰ ਠਾਵਬੋ ਜਹਾਂ ॥ ੨੫ਬਿਅੰਤ ਬਾਣ ਸੈਹਥੀ
 ਪ੍ਰਹਾਰ ਆਨ ਕੈ ਕਰੈ ॥ ਧਕੇਲ ਰੇਲ ਲੈ ਚਲੈ ਪਛੇਲ ਪਾਵ ਨਾ ਟਰੈ ॥੪੦॥
 ੨੬ਸੜੱਕ ਸੂਲ ਸੈਹਥੀ ਤੜੱਕ ਤੇਗ ਤੀਰਖੰ ॥ ਬਬੱਕ ਬਾਘ ਜਿਯੋਂ ਬਲੀ ਭਭੱਕ
 ਘਾਇ ਬੀਰਖੰ ॥ ਅਘਾਇ ਘਾਇਕੈ ਗਿਰੇ ਪਛੇਲ ਪਾਵ ਨਾ ਟਰੇ ॥ ਸੁ ਬੀਨ
 ਬੀਨ ਅੱਛਰੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਦੀਨ ਹੁਐ ਬਰੇ ॥੪੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ੨੮ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੂਝ ਗਿਰਯੋ
 ਸਬ ਸਾਥਾ ॥ ਰਹਿ ਗਯੋ ਦੁੱਛ ਅਕੇਲ ਅਨਾਥਾ ॥ ੨੯ਬਚੇ ਬੀਰ ਤੇ ਬਹੁਰਿ ਬੁਲਾਇਸ ॥

- ੧ ਇਕ ਛਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ॥੨੮॥
- ੨ ਰਾਜੇ ਭੱਜਣ ਵਾਲੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕਾਰਨ ਫੇਰ ਮੁੜ ਕੇ ਆ ਗਏ
ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰ। ਵੈਰੀ
ਦੌੜ
- ੩ ਦੌੜ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਘੜਿਆਲਦੀ
ਘੜਿਆਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹਥੌੜੇ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ॥੨੯॥
- ੪ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੱਤਿਆ ਸਕਦੇ ਉਹ ਰਣ
ਖੇਤ ਵਿਚ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਨੌਂ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਵੀ
ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਕੰਝ ਗਿਆ।
- ੫ ਤਲਵਾਰਾਂ ਛੱਡ-ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਜੇ ਮਰ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ
ਪਏ। ਐਸਾ ਯੁੱਧ ਮਚਿਆ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਯੁੱਧ ਦ੍ਰੋਪਤ ਦੀ
ਪੁੱਤਰੀ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਦੇ ਸੁਯੋਬਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ॥੩੦॥
- ੬ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਘੋੜਾ ਸਵਾਰ ਉਲਝ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ
ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ।
- ੭ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੜਾਕੇ ਪੈ
ਰਹੇ ਸਨ ॥੩੧॥
- ੮ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਝਾੜ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੯ ਸਾਣਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇਜ਼ ਕੀਤੇ ਤੀਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ।
ਇਕ ਜ਼ਖਮੀ ਪਏ ਪਾਣੀ ਦੀ ਰਟ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ॥੩੨॥
- ੧੦ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਚੁੜੇਲਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ
ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਜੁਆਨ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਚੁੱਟੇ ਹੋਏ
ਸਨ।
- ੧੧ ਦੇਵ ਰਾਣੀ (ਅਪੱਛਰਾਂ) ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤੇ
ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਚਮਕ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ॥੩੩॥
- ੧੨ ਬਿਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਸੂਰਮੇ ਪ੍ਰਕਾਰਦੇ
ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗਣਾਂ ਨੇ
ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਮੇ ਦਲੁ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੩ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਦੀਆਂ ਘਟਾਂ ਘੱਟ ਕੇ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਚੜ੍ਹ
ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਬਾਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਬੂੰਦਾਂ
ਦੇ ਬਰਸਣ ਵਾਂਗ ਤੀਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਵਰਸ ਰਹੀ
ਸੀ ॥੩੪॥
- ੧੪ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਮੇ ਦੌੜ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਰੋ-
ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਘਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਜਿਹੜੇ ਘਾਉ ਖਾ
ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਤੇ
- ੧੫ ਕਈ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਘਾਉ ਡਿਗ ਗਏ ਉਹ ਫੇਰ ਉਠਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਅਨੇਕ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੩੫॥
- ੧੬ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਅਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜ ਕੇ ਸੂਰਮੇ

- ਗੱਜ ਕੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੧੭ ਬੇਖੌਫ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ
ਹਨ ॥੩੬॥
- ੧੮ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਦਲ ਦੀਆਂ ਘਟਾਂ ਘੱਟ ਕੇ ਘੱਟ ਦੀਆਂ ਤੇ ਘੱਟ ਦੀਆਂ
ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਥਾਟ ਬਣਾ ਕੇ ਯੁੱਧ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ।
- ੧੯ ਅਤੇ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਲੁਭਾਏਮਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ
ਹਨ ॥੩੭॥
- ੨੦ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਸੂਰਮਿਆਂ
ਨੂੰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਰਖ-ਪਰਖ ਕੇ ਵਰਾਂਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ
ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਦਰ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵਿਚਰਾਂਗੀਆਂ ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ
ਕਰਾਂਗੀਆਂ।
- ੨੧ ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜਦੇ ਮਰ ਗਏ ਉਹ ਦੇਵ
ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ॥੩੮॥
- ੨੨ ਬਿਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਯੁੱਧ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸ਼ਸਤਰ-
ਅਸ਼ਤਰ ਸਜਾ ਕੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਜਾ ਪਏ ਯੁੱਧ ਵਿਚ। ਸ਼ਿਵ
ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੈਨਾ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ।
- ੨੩ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਬੇਅੰਤ ਘੱਟ ਕੇ ਘਟਾ ਚੜ੍ਹਦੀ
ਹੈ ਸੂਰਮੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ਉਸ ਜਿਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਨੇ ਛਤਰ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾ ਕੇ ਨੱਚ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੯॥
- ੨੪ ਬਿਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ
ਘੁੰਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਜਿਥੇ
ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।
- ੨੫ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਤੀਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰ ਆ ਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ
ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਧਕੇਲ ਕੇ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਆਪ
ਪਿੱਛੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟਦੇ ॥੪੦॥
- ੨੬ ਸੌੜਕ ਕਰਕੇ ਨੇਜਾ ਤੇ ਬਰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਤੜਕ ਕਰਕੇ
ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਤੀਰ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਬਲੀ ਬਾਘ ਵਾਂਘ ਬੋੜਾਂ
ਮਾਰਦੇ ਜ਼ਖਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਭਥਕ ਕਰਕੇ ਧੂਨ
ਵਹਿ ਤੁਰਦਾ।
- ੨੭ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦੇ ਜ਼ਖਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਖਮ
ਖਾ ਕੇ ਡਿਗ ਪਏ ਪਰ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੇ। ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਸਿਆਣੀਆਂ ਅਪੱਛਰਾਂ ਨੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਕੇ ਵਰ
ਲਿਆ ॥੪੧॥
- ੨੮ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਡਿੱਗ ਪਏ।
ਇਕੱਲਾ ਦੱਛ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਨਖਸਮਾ ਹੋ ਕੇ।
- ੨੯ ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਬਚੇ ਉਹ ਫੇਰ ਬੁਲਾ ਲਏ।

'ਪਹਰ ਕਵਚ ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਇਸ ॥੪੨॥ 'ਆਪਨ ਚਲਾ ਜੁਧ ਕਹੁ ਰਾਜਾ ॥
 ਜੋਰ ਕਰੋਰ ਅਯੋਧਨ ਸਾਜਾ ॥ 'ਛੁਟਤ ਬਾਣ ਕਮਾਣ ਅਪਾਰਾ ॥ ਜਨ ਦਿਨ
 ਤੇ ਹੁਐ ਗਯੋ ਅੰਧਾਰਾ ॥੪੩॥ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮਸਾਣ ਹਕਾਰੇ ॥ ਦੁਹੁ ਓਰ ਡਉਰੂ
 ਡਮਕਾਰੇ ॥ 'ਮਹਾਂ ਘੋਰ ਮੱਚਯੋ ਸੰਗ੍ਰਾਮਾ ॥ ਜੈਸਕ ਲੰਕ ਰਾਵਣ ਅਰੁ ਰਾਮਾ ॥੪੪॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ 'ਭਯੋ ਰੁਦ੍ਰ ਕੋਪੰ ਧਰਯੋ ਸੂਲ ਪਾਣੰ ॥ ਕਰੇ ਸੂਰਮਾ ਸਰਬ ਖਾਲੀ ਪਲਾਣੰ ॥
 'ਉਤੇ ਏਕ ਦੱਛੰ ਇਤੇ ਰੁਦ੍ਰ ਏਕੰ ॥ ਕਰਯੋ ਕੋਪ ਕੈ ਜੁਧ ਭਾਂਤੰ ਅਨੇਕੰ ॥੪੫॥
 ਭੁਜੰਗ ॥ 'ਗਿਰਯੋ ਜਾਨ ਕੂਟਸਥਲੀ ਬ੍ਰਿਛ ਮੂਲੰ ॥ ਗਿਰਯੋ ਦੱਛ ਤੈਸੇ ਕਟਯੋ
 ਸੀਸ ਸੂਲੰ ॥ 'ਪਰਿਯੋ ਰਾਜ ਰਾਜੰ ਭਯੋ ਦੇਹ ਘਾਤੰ ॥ ਹਨਯੋ ਜਾਨ ਬੱਜੰ ਭਯੋ
 ਪੱਬ ਪਾਤੰ ॥੪੬॥ 'ਗਯੋ ਗਰਬ ਸਰਬੰ ਭਯੋ ਸੂਰਬੀਰੰ ॥ ਚਲਯੋ ਭਾਜ ਅੰਤਹ
 ਪੁਰੰ ਹੁਐ ਅਧੀਰੰ ॥ 'ਗਰੇ ਡਾਰ ਅੰਚਰ ਪਰੇ ਰੁਦ੍ਰ ਪਾਖੰ ॥ ਅਹੋ ਰੁਦ੍ਰ ਕੀਜੈ
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈ ਸਹਾਖੰ ॥੪੭॥ ਚੌਪਈ ॥ 'ਹਮ ਤੁਮਰੇ ਹਰਿ ਓਜ ਨ ਜਾਨਾ ॥ ਤੁਮ
 ਹੋ ਮਹਾਂ ਤਪੀ ਬਲਵਾਨਾ ॥ 'ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਭਯੋ ਰੁਦ੍ਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥ ਅਜਾ ਸੀਸ
 ਨ੍ਰਿਪ ਜੋਰ ਉਤਾਲਾ ॥੪੮॥ 'ਰੁਦ੍ਰ ਕਾਲ ਕੋ ਧਰਾ ਧਿਆਨਾ ॥ ਬਹੁਰਿ ਜੀਯਾਇ
 ਨਰੇਸ ਉਠਾਨਾ ॥ 'ਰਾਜ ਸੁਤਾ ਪਤ ਸਕਲ ਜੀਯਾਏ ॥ ਕਉਤਕ ਨਿਰਖ ਸੰਤ
 ਤ੍ਰਿਪਤਾਏ ॥੪੯॥ 'ਨਾਰ ਹੀਨ ਸਿਵ ਕਾਮ ਖਿਝਾਏ ॥ ਤਾ ਤੇ ਸੰਭੁ, ਘਨੋ ਦੁਖੁ
 ਪਾਏ ॥ 'ਅਧਿਕ ਕੋਪ ਕੈ ਕਾਮ ਜਰਾਖਸ ॥ ਬਿਤਨ ਨਾਮ ਤਿਹੋਂ ਤਦਿਨ
 ਕਹਾਖਸ ॥੫੦॥

'ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰੁਦ੍ਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੱਛ ਬਧ ਰੁਦ੍ਰ ਮਹਾਭਯੋ ਗਉਰ ਬਧ ॥ ਧਿਆਇ ਯਾਰਾਂ ਸੰਪੂਰਣ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੧੧॥
 'ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਚੌਪਈ ॥ 'ਵਹੁ ਜੋ ਜਰੀ ਰੁਦ੍ਰ ਕੀ ਦਾਰਾ ॥
 ਤਿਨ ਹਿਮ ਗਿਰ ਗ੍ਰਿਹ ਲੀਯ ਅਵਤਾਰਾ ॥ 'ਛੁਟੀ ਬਾਲਤਾ ਜਬ ਸੁਧਿ ਆਈ ॥
 ਬਹੁਰੇ ਮਿਲੀ ਨਾਥ ਕਹੁ ਜਾਈ ॥੧॥ 'ਜਿਹ ਬਿਧ ਮਿਲੀ ਰਾਮ ਸੋ ਸੀਤਾ ॥
 ਜੈਸਕ ਚਤੁਰ ਬੇਦ ਤਨ ਗੀਤਾ ॥ 'ਜੈਸੇ ਮਿਲਤ ਸਿੰਧ ਤਨ ਗੰਗਾ ॥ ਤਯੋਂ
 ਮਿਲਿ ਗਈ ਰੁਦ੍ਰ ਕੈ ਸੰਗਾ ॥੨॥ 'ਜਬ ਤਿਹੋਂ ਬਖਾਹ ਰੁਦ੍ਰ ਘਰ ਆਨਾ ॥
 ਨਿਰਖ ਜਲੰਧਰ ਤਾਹਿ ਲੁਭਾਨਾ ॥ 'ਦੂਤ ਏਕ ਤਹੋਂ ਦੀਯੋ ਪਠਾਈ ॥ ਲਿਆਉ
 ਰੁਦ੍ਰ ਤੇ ਨਾਰ ਛਿਨਾਈ ॥੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਲੰਧਰ ਬਾਚ ॥ 'ਕੈ ਸਿਵ ਨਾਰਿ
 ਸੀਗਾਰ ਕੈ, ਮਮ ਗ੍ਰਿਹ ਦੇਹ ਪਠਾਇ ॥ ਨਾਤਰ ਸੂਲ ਸੰਭਾਚ ਕੈ ਸੰਗ ਲਰਹੁ

ਓ ਰੁਦ੍ਰ ਦੀ ਦਾਰਾ ਭਾਵ ਸ੍ਰਿਜੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਗੋਰਜਾ ਇਹ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕਥਾ ਹੈ ਨਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲੇਖਕ ਸੀ ਨਾ ਪ੍ਰੈਸ
 ਤੇ ਸਮਾਂ ਨਾ ਸੰਮਤ । ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਚੰਦ ਕਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਰਿਖੀਆਂ ਦੇ ਉਦਮ ਸਦਕਾ ਇਹ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਤੁਲਸੀ
 ਕ੍ਰਿਤ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਜਗ ਵਿਚ ਸਭਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮਚੰਦਰ
 ਦੇ ਮਹਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਸੀਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਪਹਿਚਾਣ ਕੇ ਕਿਹਾ
 ਸੀ ਮਾਤਾ ਤੂੰ ਐਕੋ ਕਿਵੇਂ ਬੈਠੀ ਹੈ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਰਾਮ ਕਰਕੇ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ । ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ਿਵਜੀ
 ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸੀਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਖਤਮ
 ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੋਰਜਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੱਖਣ ਪੁਜਾ ਪਤਿ ਦੇ ਜਗ ਚਿ ਜਾਕੇ ਸੜਕੇ ਮਰ ਗਈ । ਫੇਰ ਇਹ ਜਾਕੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ
 ਘਰ ਜਾ ਜਨਮੀ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੇ ਉਸਦਾ ਬਿਆ ਕੇ ਦੇਵਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਪਰ
 ਪਾਰਬਤੀ ਨਾ ਮਨੀ ਤੇ ਇਸ ਨੇ
 ਅ ਜਲੰਧਰ ਦੇਤ ਬੜਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਉਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਤੇ ਵਾਸਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

- ੧ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਵਚ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਪੌਸਾ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ॥੪੨॥
 ੨ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪ ਚੱਲ ਪਿਆ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਾ ਕਰੋੜ
 ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਜ ਕੇ ।
 ੩ ਆਖਰ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਕਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ । ਜਾਣੇ
 ਕਿ ਦਿਨ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਪੈ ਗਿਆ ॥੪੩॥
 ੪ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ ਤੇ ਮਸ਼ਾਣ ਆਪਣੀ ਸੈਨਾ ਬੁਲਾ
 ਲਈ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭਮਰੂ ਖੜਕ ਪਿਆ ਯੁੱਧ ਦਾ ।
 ੫ ਮਹਾਂ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਜੈਸਾ ਰਾਵਣ ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ
 ਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ॥੪੪॥
 ੬ ਭੁਜੰਗ ॥ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ
 ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ
 ਦੇ ਪਲਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
 ੭ ਉਧਰ ਇਕ ਦੱਛ ਤੇ ਇਧਰ ਇਕ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ
 ਆ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ॥੪੫॥
 ੮ ਭੁਜੰਗ ॥ ਦੱਛ ਇਉਂ ਡਿਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਹੇਮਕੁੰਟ ਪਹਾੜ
 ਦੀ ਚੋਟੀ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਭਾਗੀ ਬ੍ਰਿਛ ਮੂਲੋਂ ਉਖੜ ਕੇ ਡਿੱਗਦਾ
 ਹੈ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੱਛ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ
 ਨਾਲ ।
 ੯ ਹੁਣ ਉਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਮੁਰਦਾ ਲੋਥ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆ
 ਹੈ । ਜਾਣੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਬੱਜਰ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਡਿਗਿਆ ਪਿਆ
 ਹੈ ॥੪੬॥
 ੧੦ ਸਾਰਾ ਅਹੰਕਾਰ ਭੱਜ ਗਿਆ ਸੂਰਬੀਰ ਭੱਜ ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਆਪੋ
 ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਅਧੀਰ ਹੋ ਕੇ ।
 ੧੧ ਰਾਜੇ ਕੱਪੜਾ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਏ ਤੇ
 ਕਿਹਾ ਹੋ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੋ ਤੇ
 ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ॥੪੭॥
 ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਹੋ ਹਰਿ ਰੂਪ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਬਲ ਨੂੰ
 ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਤਪੀ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ।
 ਜਦੋਂ ਦੀਨ
 ੧੩ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ।
 ਰਾਜੇ ਦੇ ਧੜ ਨਾਲ ਬੱਕਰੇ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾ ਕੇ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ
 ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਕੇ ਉਠਾ ਲਿਆ ॥੪੮॥
 ੧੪ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ

- ਤੇ ਫੇਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾ ਕੇ ਉਠਾ ਲਿਆ ।
 ੧੫ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਤੇ ਪਤੀ ਸਾਰੇ ਜਿਊਂਦੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
 ਇਸੇ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਤ ਲੋਕ ਸਾਰੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ
 ਗਏ ॥੪੯॥
 ੧੬ ਹੁਣ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਰੰਡਾ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ
 ਕਾਮ ਖਿਝਾਉਂਦਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਤ
 (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ ।
 ੧੭ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ, ਕਾਮ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
 ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਿ ਤਨ (ਤਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਅਨੰਗ ਕਾਮ
 ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ॥੫੦॥
 ੧੮ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਥਾ ਤੇ ਮਹਾਤਮ
 ਗੋਰਜਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਗਿਆਰਵਾਂ ਧਿਆਇ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੧॥
 ੧੯ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ
 ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਗੋਰਜਾਂ ਦਾ
 ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦੇ ਹਨ ।
 ੨੦ ਚੌਪਈ ॥ ਉਹ ਗੋਰਜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਜਦੋਂ ਜਗ
 ਦੇ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਮਰ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਜਾ
 ਕੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ ।
 ੨੧ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਬਾਲਪਣ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਆਈ ।
 ਫੇਰ ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਥ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ
 ਪਈ ॥੧॥
 ੨੨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਵਣ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ
 ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਮਿਲੀ ਸੀ । ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਵੇਦਾਂ ਨਾਲ
 ਗੀਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ।
 ੨੩ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਰਜਾਂ ਆ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ॥੨॥
 ੨੪ ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ ਲਿਆਂਦਾ ।
 ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਲੰਧਰ ਦੈਤ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ।
 ੨੫ ਜਲੰਧਰ ਦੈਤ ਨੇ ਇਕ ਅਹਿਲਕਾਰ ਭੋਜਿਆ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ
 ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਆ ਤੇ ॥੩॥
 ੨੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ
 ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਮੰਗਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਭੇਜ ਦੇਵੇ, ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ
 ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰੇ ॥੪॥

ਮੁਰ ਆਇ ॥੪॥ ਚੌਪਈ ॥ ^੧ਕਥਾ ਭਈ ਇਹ ਦਿਸ ਇਹ ਭਾਤਾ ॥ ਅਬ ਕਹੋ
 ਬਿਸਨ ਤ੍ਰੀਯਾ ਕੀ ਬਾਤਾ ॥ ^੨ਬ੍ਰਿੰਦਾਰਿਕ ਦਿਨ ਏਕ ਪਕਾਏ ॥ ਦੈਤ ਸਭਾ ਤੇ
 ਬਿਸਨ ਬੁਲਾਏ ॥੫॥ ਚੌਪਈ ॥ ^੩ਆਇ ਗਯੋ ਤਹ ਨਾਰਦ ਰਿਖਬਰ ॥ ਬਿਸਨ
 ਨਾਰ ਕੇ ਧਾਮ ਛੁਧਾਤਰ ॥ ^੪ਬੈਗਨ ਨਿਰਖ ਅਧਿਕ ਲਲਚਾਯੋ ॥ ਮਾਂਗ ਰਹਿਯੋ
 ਪਰੁ ਹਾਥ ਨ ਆਯੋ ॥੬॥ ^੫ਨਾਥ ਹੇਤ ਮੈ ਭੋਜ ਪਕਾਯੋ ॥ ਮਨੁਛ ਪਠੈ ਕਰ
 ਬਿਸਨ ਬੁਲਾਯੋ ॥ ^੬ਨਾਰਦ ਖਾਇ ਜੂਠ ਜੋ ਜੈ ਹੈ ॥ ਪੀਅ ਕੋਪਤ ਹਮਰੇ ਪਰ
 ਹੁਐ ਹੈ ॥੭॥ ਨਾਰਦ ਬਾਚ ॥ ^੭ਮਾਂਗ ਥਕਯੋ ਮੁਨ ਭੋਜ ਨ ਦੀਆ ॥ ਅਧਿਕ
 ਰੋਸੁ ਮੁਨਬਰ ਤਬ ਕੀਆ ॥ ^੮ਬ੍ਰਿੰਦਾ ਨਾਮ ਰਾਛਸੀ ਬਪੁ ਧਰ ॥ ਤ੍ਰੀਅ ਹੁਐ
 ਬਸੋ ਜਲੰਧਰ ਕੇ ਘਰ ॥੮॥ ^੯ਦੇ ਕਰ ਸ੍ਰਾਪ, ਜਾਤ ਭਯੋ ਰਿਖਬਰ ॥ ਆਵਤ
 ਭਯੋ ਬਿਸਨ ਤਾ ਕੇ ਘਰ ॥ ^{੧੦}ਸੁਨਤ ਸ੍ਰਾਪ ਅਤ ਹੀ ਦੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਬਿਹਸ ਬਚਨ
 ਤ੍ਰੀਯ ਸੰਗ ਸੁਨਾਯੋ ॥੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੧}ਤ੍ਰੀਯ ਕੀ ਛਾਪਾ ਲੈ ਤਬੈ ਬ੍ਰਿੰਦਾ ਰਚੀ
 ਬਨਾਇ ॥ ਧੂਮ੍ਰਕੇਸ ਦਾਨਵ ਸਦਨ ਜਨਮ ਧਰਤ ਭਈ ਜਾਇ ॥੧੦॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੧੨}ਜੈਸਕ ਰਹਤ ਕਮਲ ਜਲ ਭੀਤਰ ॥ ਪੁਨਿ ਨ੍ਰਿਪ ਬਸੀ ਜਲੰਧਰ ਕੇ ਘਰ ॥
^{੧੩}ਤਿਹ ਨਿਮਿਤ ਜਲੰਧਰ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਧਰ ਹੈ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਮੁਰਾਰਾ ॥੧੧॥
^{੧੪}ਕਥਾ ਐਸ ਇਹ ਦਿਸ ਮੋ ਭਈ ॥ ਅਬ ਚਲ ਬਾਤ ਰੁਦ੍ਰ ਪਰ ਗਈ ॥ ^{੧੫}ਮਾਂਗੀ
 ਨਾਰ, ਨ ਦੀਨੀ ਰੁਦ੍ਰਾ ॥ ਤਾਂ ਤੇ ਕੋਪ ਅਸੁਰ ਪਤ ਛੁਦ੍ਰਾ ॥੧੨॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੧੬}ਬੱਜੇ ਢੋਲ ਨਫੀਰ ਨਗਾਰੇ ॥ ਦੁਹੂੰ ਦਿਸਾ ਡਮਰੂ ਡਮਕਾਰੇ ॥ ^{੧੭}ਮਾਚਤ ਭਯੋ
 ਲੋਹ ਬਿਕਰਾਰਾ ॥ ਝਮਕਤ ਖੱਗ ਅਦੰਗ ਅਪਾਰਾ ॥੧੩॥ ^{੧੮}ਗਿਰ ਗਿਰ ਪਰਤ
 ਸੁਭਟ ਰਣ ਮਾਹੀ ॥ ਧੁਕ ਧੁਕ ਉਠਤ ਮਸਾਣ ਤਹਾ ਹੀ ॥ ^{੧੯}ਗਜੀ ਰਬੀ ਬਾਜੀ
 ਪੈਦਲ ਰਣ ॥ ਜੂਝ ਗਿਰੇ ਰਣ ਕੀ ਛਿਤ ਅਨਗਣ ॥੧੪॥ ਤੋਟਕ ॥ ^{੨੦}ਬਿਰਚੇ
 ਰਣ ਬੀਰ ਸੁ ਧੀਰ ਕੂਧੰ ॥ ਮੱਚਿਯੋ ਤਿਹ ਦਾਰੁਣ ਭੂਮ ਜੁਧੰ ॥ ^{੨੧}ਹਰੰਤ ਹਯੰ
 ਗਰਜੰਤ ਗਜੰ ॥ ਸੁਣ ਕੈ ਧੁਨ ਸਾਵਣ ਮੇਘ ਲਜੰ ॥੧੫॥ ^{੨੨}ਬਰਖੈ ਰਣ ਬਾਣ
 ਕਮਾਣ ਖਗੰ ॥ ਤਹ ਘੋਰ ਭਆਨਕ ਜੁਧ ਜਗੰ ॥ ^{੨੩}ਗਿਰ ਜਾਤ ਭਟੰ ਹਰੰਤ
 ਹਠੀ ॥ ਉਮਗੀ ਰਿਪ ਸੈਣ ਕੀਏ ਇਕਠੀ ॥੧੬॥ ^{੨੪}ਚਹੂੰ ਓਰ ਘਿਰਯੋ ਸਰ
 ਸੋਧਿ ਸਿਵੰ ॥ ਕਰਿ ਕੋਪ ਘਨੋ ਅਸੁਰਾਰ ਇਵੰ ॥ ^{੨੫}ਦੁਹੂੰ ਓਰਨ ਤੇ ਇਮ ਬਾਣ
 ਬਹੇ ॥ ਨਭ ਅਉਰ ਧਰਾ ਦੋਉ ਛਾਇ ਰਹੇ ॥੧੭॥ ^{੨੬}ਗਿਰਗੇ ਤਹ ਟੋਪਨਿ ਟੂਕ
 ਘਨੇ ॥ ਰਹਗੇ ਜਨ ਕਿੰਸਕ ਸ੍ਰੋਣ ਸਨੇ ॥ ^{੨੭}ਰਣ ਹੋਰ ਅਗੰਮ ਅਨੂਪ

ਓ ਸ਼ਿਵਜੀ ਨੇ ਉਸ ਅਣਖ ਦਾ ਪੁਰਾ-ਪੁਰਾ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਜਬਰੀ ਖੋਹੀਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਖੋਹੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਰਾਜ ਪੂਤਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਡੋਲੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੜੇ ਜਾਬਰ ਦੌਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਟੱਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਸਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਵਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਭੇਡਾਂ ਦਾ ਵਾਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਇਕ ਸੂਰਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੜਨ ਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਅਣਖ ਸੁਆਮਨ ਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਪਿਛਕੜ ਨੂੰ ਫੋਲ-ਫੋਲ ਕੇ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ।

- ੧ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ
ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛੱਡ ਕੇ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ
ਦੀ ਇਸਤਰੀ (ਲੱਛਮੀ) ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।
- ੨ ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਭੋਜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਂਗਣਾਂ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ
ਬਣਾਈ । ਉਧਰ ਦੈਤਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ॥੫॥
- ੩ ਚੌਪਈ ॥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਉਧਰ ਚਲੇ ਗਏ ਨਾਰਦ ਰਿਖੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ
ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ । ਲੱਛਮੀ ਪਾਸ ਭੁੱਖਾ ਹੋ ਕੇ । ਜਦੋਂ
- ੪ ਬੈਂਗਣਾਂ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦਿਲ ਨੇ ਲਾਲਚ
ਕੀਤਾ । ਉਸ ਨੇ ਲੱਛਮੀ ਤੋਂ ਖਾਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਮੰਗੀ ਪਰ
ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ, (ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ) ॥੬॥
- ੫ ਕਿ ਮੈਂ ਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਆਦਮੀ
ਭੋਜ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ ।
- ੬ ਜੇ ਨਾਰਦ ਤੂੰ ਖਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਭੋਜਨ ਜੁਠਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।
ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇਗਾ ॥੭॥
- ੭ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਬੋਧੇਰਾ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਪਰ ਲੱਛਮੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਖਾਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ
ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ
- ੮ ਤੂੰ ਬਿੰਦਾ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਣਸੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ
ਇਸਤਰੀ ਹੋ ਕੇ ਜਲੰਧਰ ਦੈਤ ਦੇ ਘਰ ਵਸ ॥੮॥
- ੯ ਇਹ ਸਰਾਪ ਦੇ ਕੇ ਨਾਰਦ ਰਿਖੀ (ਤਾਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਲੱਛਮੀ ਨੇ
- ੧੦ ਨਾਰਦ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦੱਸਿਆ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ
ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਲੱਛਮੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ॥੯॥
- ੧੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਛਾਇਆ ਭਾਵ (ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ)
ਲੈ ਕੇ ਬਿੰਦਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਧੂਮਕੋਸ ਦੈਤ ਦੇ ਘਰ ਜਾ
ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈ ਲਿਆ ॥੧੦॥
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਉਹ ਦੈਤ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅਭਿਜੰ ਰਹੀ ਜਿਵੇਂ ਕੰਵਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਪਾਣੀ
ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਘਰ ਵਸੀ ।
- ੧੩ ਉਸ ਇਸਤਰੀ ਨਮਿਤ ਜਲੰਧਰ ਦੈਤ ਦਾ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ
ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਗੇ । ਜੋ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬਹੁਤ
ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਮੁਰਾਰੀ ਜੀ ਹੋਣਗੇ ॥੧੧॥

- ੧੪ ਇਹ ਕਥਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੋਈ । ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਗੱਲ ਸ਼ਿਵ ਜੀ
ਵੱਲ ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।
- ੧੫ ਜਲੰਧਰ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਮੰਗੀ ਪਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ।
ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋਛੀ (ਛੋਟੀ) ਮੱਤ ਵਾਲਾ
ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ॥੧੨॥
- ੧੬ ਚੌਪਈ ॥ ਵੇਲ ਤੇ ਤੁਤੀਆਂ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਜੰਗੀ ਵਾਜੇ ਵੱਜ
ਪਏ । ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਭਮਰੂ ਖੜਕ ਪਿਆ ।
- ੧੭ ਬੇਕਰਾਰ ਹੋ ਕੇ ਲੋਹਾ ਖੜਕਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਤੀਰ ਤਲਵਾਰਾਂ
ਚਮਕਣ ਲੱਗੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ॥੧੩॥
- ੧੮ ਸੂਰਮੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਡਿੱਗ-ਡਿੱਗ ਪੈਣ ਲੱਗੇ । ਮਸਾਣ
ਆਪਣੀਆਂ ਧੁਕ-ਧੁਕ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਉੱਥੇ ।
- ੧੯ ਹਾਥੀ ਤੇ ਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਪੈਦਲ ਯੁੱਧ ਵਿਚ
ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਰਣਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇਜਾਨ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ
ਪਏ ॥੧੪॥
- ੨੦ ਤੋਟਕ ॥ ਧੀਰਜ ਵਾਨ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।
ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਉਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮਚ ਗਿਆ ਹੈ ।
- ੨੧ ਘੋੜੇ ਹਿਟਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਾਥੀ ਗਰਜਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੂੰ
ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਵਣ ਦੇ ਬੱਦਲ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹਨ ॥੧੫॥
- ੨੨ ਤੀਰ ਕਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਰਸਦੀਆਂ
ਹਨ ਤੇ ਉਥੇ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ ।
- ੨੩ ਸੂਰਮੇ ਲੜ ਕੇ ਅੰਤ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਬੜੇ ਹਠੀ ਵੀ ਅੰਤ
ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਖਿੰਡੀ-ਪੁੰਡੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦੇ
ਹਨ ਵੈਰੀ ॥੧੬॥
- ੨੪ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਸੇਧ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਘਿਰ ਗਿਆ
ਹੈ । ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੈਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ
ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।
- ੨੫ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਸਨ ਕਿ ਧਰਤੀ
ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੋਵੇਂ ਢੱਕੇ ਗਏ ॥੧੭॥
- ੨੬ ਟੋਪਾਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਜੋ ਲਹੂ
ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਾਣੇ ਕੇਸੂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਡਿੱਗੇ
ਪਏ ਹਨ ।
- ੨੭ ਯੁੱਧ ਹੋਰ ਵੀ ਗਮਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਹਰੰ ॥ ^੧ਜੀਯ ਮੋ ਇਹੋ ਭਾਂਤ ਬਿਚਾਰ ਕਰੰ ॥੧੮॥ ^੨ਜੀਯ ਮੋ ਸਿਵ ਦੇਖ ਰਹਾ
ਚਕਕੈ ॥ ਦਲ ਦੈਤਨ ਮੱਧਿ ਪਰਾ ਹਕਕੈ ॥ ^੩ਰਣ ਸੂਲ ਸੰਭਾਰ ਪ੍ਰਹਾਰ ਕਰੰ ॥
ਸੁਣ ਕੈ ਧੁਨਿ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਡਰੰ ॥੧੯॥ ਤੋਟਕ ॥ ^੪ਜੀਯ ਮੋ ਸਿਵ ਧਿਆਨ
ਧਰਾ ਜਬੈ ਹੀ ॥ ਕਲ ਕਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਭਏ ਤਬ ਹੀ ॥ ^੫ਕਹਿਯੋ ਬਿਸਨ ਜਲੰਧਰ
ਰੂਪ ਧਰੋ ॥ ਪੁਨਿ ਜਾਇ ਰਿਪੇਸ ਕੋ ਨਾਸ ਕਰੋ ॥੨੦॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥
^੬ਦਈ ਕਾਲ ਆਗਿਆ ਧਰਿਯੋ ਬਿਸਨ ਰੂਪੰ ॥ ਸਜੇ ਸਾਜ ਸਰਬੰ ਬਨਯੋ ਜਾਨ
ਭੂਪੰ ॥ ^੭ਕਰਯੋ ਨਾਥ ਯੋ ਆਪ ਨਾਰੰ ਉਧਾਰੰ ॥ ਤ੍ਰਿਯਾ ਰਾਜ ਬਿੰਦਾ ਸਤੀ ਸੱਤ
ਟਾਰੰ ॥੨੧॥ ^੮ਤਜਯੋ ਦੇਹਿ ਦੈਤੰ ਭਈ ਬਿਸਨ ਨਾਰੰ ॥ ਧਰਯੋ ਦੁਆਦਸਮੋ ਬਿਸਨ
ਦਈਤਾਵਤਾਰੰ ॥ ^੯ਪੁਨਰ ਜੁਧੁ ਸੱਜਯੋ ਗਹੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਾਣੰ ॥ ਗਿਰੇ ਭੂਮ ਮੋ ਸੂਰ
ਸੋਭੇ ਬਿਮਾਣੰ ॥੨੨॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^{੧੦}ਮਿਟਯੋ ਸਤਿ ਨਾਰੰ ਕਟਯੋ ਸੈਨ
ਸਰਬੰ ॥ ^{੧੧}ਮਿਟਯੋ ਭੂਪ ਜਾਲੰਧਰੰ ਦੇਹ ਗਰਬੰ ॥ ^{੧੨}ਪੁਨਰ ਜੁਧੁ ਸੱਜਯੋ ਹਠੇ ਤੇਜ
ਹੀਣੰ ॥ ਭਜੇ ਛਾਡ ਕੈ ਸੰਗ ਸਾਥੀ ਅਧੀਣੰ ॥੨੩॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੩}ਦੁਹੰ ਜੁਧੁ
ਕੀਨਾ ਰਣ ਮਾਹੀ ॥ ਤੀਸਰ ਅਵਰੁ ਤਹਾਂ ਕੋ ਨਾਹੀ ॥ ^{੧੪}ਕੇਤਕ ਮਾਸ ਮਚਯੋ
ਤਹ ਜੁਧਾ ॥ ਜਾਲੰਧਰ ਹੁਯੈ ਸਿਵ ਪਰ ਕੁੱਧਾ ॥੨੪॥ ^{੧੫}ਤਬ ਸਿਵ ਧਿਆਨ ਸਕਤਾ
ਕੋ ਧਰਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਸਕਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਹ ਕਰਾ ॥ ^{੧੬}ਤਾ ਤੇ ਭਯੋ ਰੁਦ ਬਲਵਾਨਾ ॥
ਮੰਡਯੋ ਜੁਧੁ ਬਹੁਰਿ ਬਿਧਿ ਨਾਨਾ ॥੨੫॥ ^{੧੭}ਉਤ ਹਰਿ ਲਯੋ ਨਾਰਿ ਰਿਪ ਸਤ
ਹਰਿ ॥ ਇਤ ਸਿਵ ਭਯੋ ਤੇਜ ਦੇਬੀ ਕਰਿ ॥ ^{੧੮}ਛਿਨ ਮੋ ਕੀਯੋ ਅਸੁਰ ਕੋ ਨਾਸਾ ॥
ਨਿਰਖ ਰੀਝ ਭਟ ਰਹੇ ਤਮਾਸਾ ॥੨੬॥ ^{੧੯}ਜਲੰਧਰੀ ਤਾ ਦਿਨ ਤੇ ਨਾਮਾ ॥
ਜਪਹੁ ਚੰਡਕਾ ਕੋ ਸਬ ਜਾਮਾ ॥ ^{੨੦}ਤਾ ਤੇ ਹੋਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੀਰਾ ॥ ਜਿਮ ਨਾਏ
ਜਲ ਗੰਗ ਗਹੀਰਾ ॥੨੭॥ ^{੨੧}ਤਾ ਤੇ ਕਹੀ ਨ ਰੁਦ ਕਹਾਨੀ ॥ ਗ੍ਰੰਥ ਬਢਨ
ਕੀ ਚਿੰਤ ਪਛਾਨੀ ॥ ^{੨੨}ਤਾ ਤੇ ਕਥਾ ਥੋਰ ਹੀ ਭਾਸੀ ॥ ਨਿਰਖ ਭੂਲਿ ਕਬਿ
ਕਰੋ ਨ ਹਾਸੀ ॥੨੮॥

^{੧੩}ਇਤਿ ਜਲੰਧਰ ਅਵਤਾਰ ਬਾਰਵਾਂ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ ਸੁਭ ਮਸਤ ॥੧੨॥

ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੩}ਅਬ ਮੈ ਗਨੋ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰਾ ॥
ਜੈਸਕ ਧਰੋ ਸਰੂਪ ਮੁਰਾਰਾ ॥ ^{੨੪}ਬਿਆਕਲ ਹੋਤੁ ਧਰਨ ਜਬ ਭਾਰਾ ॥
ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਹਿ ਕਰਤ ਪੁਕਾਰਾ ॥੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੫}ਅਸੁਰ ਦੇਵਤਨ ਦੇਤਿ
ਭਜਾਈ ॥ ਛੀਨ ਲੇਤ ਭੂਅ ਕੀ ਠਕੁਰਾਈ ॥ ^{੨੬}ਕਰਤ ਪੁਕਾਰ ਧਰਣ

ੳ ਸਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਤੂ 'ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸਦਾਸ਼ਿਵ' ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਭੇਦ ਹੈ। 'ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ' ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਆਪ ਹੀ ਹੈ—ਜਿਸ ਦੇ ਭੇਦ ਦਾ ਘੁੰਡ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅੰਕਤ ਅੰਗੀ ਆਈ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸੱਜਣ 'ਸ਼ਿਵ' ਨੂੰ 'ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ' ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਥੋਲ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਮੁਰਖ ਹਨ, ਅਨਜਾਣ ਹਨ :- ਜੋ-ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਬਿਕਾਰ ਨਿਰਲੋਭ ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲ ਅਨਾਦਿ ਅਸੰਭ ॥ ਤਾਕਾ ਮੁਖ ਉਚਾਰਤ ਭੇਦਾ। ਜਾਕੇ ਭੇਦ ਨ ਪਾਵਤ ਭੇਦਾ ॥੧੫॥ ਤਾਂ ਕੋ ਕਰਿ ਪਾਹਨ ਅਨੁਮਾਨਤ ॥ ਮਹਾ ਮੁਖ ਕਛੁ ਭੇਤ ਨ ਜਾਨਤ ॥ ਮਹਾ ਦੇਵ ਕੋ ਕਹਿਤ ਸਦਾ ਸ਼ਿਵ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਾ ਚੀਨਤ ਨਹਿ ਭਿਵ ॥੧੬॥ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਧਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅ ਜਿਹੜੇ ਵੀਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਉਹ ਬੜੀ ਭੁਲ ਵਿਚ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਦੇ ਭੁਕ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਕਿਵੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਬਿਚਰਦੇ ਹਨ। ੲ ਇਹ ਹੈ ਸਤਵੰਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸਤ ਦੀ ਝਾਕੀ-ਬਿੰਦਾ ਦੇ ਸਤ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਦੇਤ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕੇ। ਸ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਪੁਰਖ। ਦੇਵੀ ਕਹੋਗੇ ਜਾਂ ਦੇਵ ? ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਇਹੋ ਦੇਵੀ ਹੀ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਦੇਵੀ-ਦੇਵੀ ਦੀ ਤਣ ਲਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹ ਹਾਂ ਜੀ ਪੁਰਖ ਸਬੁਤ ਤਕ ਲਉ ਕਿ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਨੀਕ ਤੇ ਉਚਿਤ ਹੈ ਸ਼ੇਕ ਦੀ ਹੀਜਾਇਬ ਨਹੀਂ। ਕ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ, ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਮਾਛਰੰਡ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਲੰਧਰੀ ਪੈ ਗਿਆ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਪਾਠਕ ਪਾਰਬਰੀ ਪਰ ਇਹ ਕਟਾਕਸ਼ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਜਦ ਕੇ ਦੇਵੀ ਪਾਰਬਰੀ ਦਾ ਇਥੇ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰੋਲ ਨਹੀਂ। ੲ ਕਿਵੇਂ ਤੋਂ ਕੰਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਲੇਖਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ?

- ੧ ਵੇਖ ਕੇ ਹਰੀ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) ਨੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ॥੧੮॥
- ੨ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਦਲ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਜਾ ਪਿਆ।
- ੩ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਫੜ ਕੇ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਟਕੋਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦਾਨਵ ਦੋਵੇਂ ਡਰ ਗਏ ॥੧੯॥
- ੪ ਤੋਟਕ ॥ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ।
- ੫ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣੇ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਵੈਰੀ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰੇ ॥੨੦॥
- ੬ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ, (ਰਾਜੇ ਜਲੰਧਰ ਦਾ)। ਸਾਰੇ ਸਾਜ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣੇ ਜਲੰਧਰ ਰਾਜਾ ਹੀ ਹੈ।
- ੭ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਛਮੀ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸੰਕਟ ਨਵਿਰਤ ਕੀਤਾ। ਰਾਜੇ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਬ੍ਰਿੰਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ ਉਸ ਸਤੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ॥੨੧॥
- ੮ ਦੈਂਤ ਇਸਤਰੀ ਵਾਲੀ ਦੇਹ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਲੱਛਮੀ ਬਣ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਧਰਿਆ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ੧੨ ਬਾਰਵਾਂ ਅਵਤਾਰ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ
- ੯ ਫੇਰ ਯੁੱਧ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ ਪਕੜ ਲਏ। ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਉਹ ਬਿਵਾਣਾਂ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ॥੨੨॥
- ੧੦ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਜਦੋਂ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਤ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਕੱਟ ਗਈ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੈਂਤ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਮਿਟ ਗਿਆ।
- ੧੧ ਫੇਰ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇਜ਼ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਐਵੇਂ ਹਠ ਦੇ ਨਾਲ। ਸਾਰੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ, ਅਧੀਨਗੀ ਛੱਡ ਕੇ ॥੨੩॥
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੈਂਤ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਰਣ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ। ਤੀਸਰਾ ਉਥੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।
- ੧੩ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਉਥੇ ਯੁੱਧ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਲੰਧਰ, ਸ਼ਿਵ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋਇਆ ॥੨੪॥
- ੧੪ ਯੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਅੰਤ ਬੱਕ ਕੇ ਸ਼ਿਵ

- ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਿਚ ਬਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰ ਕਰਕੇ ॥੨੫॥
- ੧੬ ਉਪਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।
- ੧੭ ਇਕ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਇਹ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ॥੨੬॥
- ੧੮ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਲੰਧਰੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਭ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਇਸ ਚੰਡ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਚੰਡੀ (ਸ਼ਕਤੀ) ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮੰਨ ਲਉ ਕਿ ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਸ ਚੰਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ।
- ੧੯ ਜਿਸ ਦੇ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਗੰਗਾ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਿਚ ਨਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। (ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੈਂ) ॥੨੭॥
- ੨੦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਜਾਣੀ (ਸਮਝੀ) ਹੈ।
- ੨੧ ਇਸ ਲਈ ਕਥਾ ਬੋਝੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਸਮਝੀ। ਐਵੇਂ ਕਿਤੇ ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਸਮਝ ਕੇ ਹਾਸੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨਾ ॥੨੮॥
- ੨੨ ਜਲੰਧਰ ਬਾਰਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੧੨॥

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ

- ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ।
- ੨੩ ਹੁਣ ਮੈਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਗਿਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਾਰੀ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਸੀ।
- ੨੪ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਭਾਰਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਦੋਂ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥੧॥
- ੨੫ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਦੈਂਤ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਧਰਤੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
- ੨੬ ਤਦ ਫੇਰ ਧਰਤੀ ਭਾਰ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਆਕੁਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਰ ਭਾਰਾ ॥ ^੧ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਬ ਹੋਤ ਕ੍ਰਿਪਾਰਾ ॥੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੨ਸਬ ਦੇਵਨ
ਕੋ ਅੰਸ ਲੈ ਤਤ ਆਪਨ ਠਹਰਾਇ ॥ ਬਿਸਨ ਰੂਪ ਧਾਰਤ ਤਦਿਨ ਗ੍ਰਿਹ ਅਦਿੱਤ
ਕੇ ਆਇ ॥੩॥ ਚੌਪਈ ॥ ^੩ਆਨ ਹਰਤ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੋ ਭਾਰਾ ॥ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਅਸੁਰਨ
ਕਰਤ ਸੰਘਾਰਾ ॥ ^੪ਭੂਮ ਭਾਰ ਹਰ, ਸੁਰ ਪੁਰ ਜਾਈ ॥ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੋ ਰਹਤ
ਸਮਾਈ ॥੪॥ ^੫ਸਕਲ ਕਥਾ ਜਉ ਛੋਰ ਸੁਨਾਉ ॥ ਬਿਸਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਹਤ ਸ੍ਰਮ ਪਾਉ ॥
^੬ਤਾ ਤੇ ਥੋਰੀਐ ਕਥਾ ਪ੍ਰਕਾਸੀ ॥ ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇ ਰਾਖ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੫॥

^੧ਇਤਿ ਤੇਰਵਾਂ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ॥੧੩॥ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ ਸੁਭ ਮਸਤ ॥

^੧ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੧ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਦੇਹਿ ਮੋ ਕੋਟਿਕ
ਬਿਸਨ ਮਹੇਸ ॥ ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਿਤੇ ਰਵ ਸਸਿ ਕ੍ਰੋਰ ਜਲੇਸ^੧ ॥੧॥ ਚੌਪਈ ॥
^{੧੦}ਸ੍ਰਮਿਤ ਬਿਸਨ^{੧੦} ਤੱਹ ਰਹਤ ਸਮਾਈ ॥ ਸਿੰਧ ਬਿੰਦ ਜਹੱ ਗਨਯੋ ਨ ਜਾਈ ॥
^{੧੧}ਸੇਸ ਨਾਗ ਸੇ ਕੋਟਕ ਤਗਾਂ ॥ ਸੋਵਤ ਸੈਨ ਸਰਪ ਕੀ ਜਹਾਂ ॥੨॥ ^{੧੨}ਸਹੰਸੂ
ਸੀਸ ਤਬ ਧਰ ਤਨ ਜੰਗਾ ॥ ਸਹੰਸੂ ਪਾਵ ਕਰ ਸਹੰਸ ਅਭੰਗਾ ॥ ^{੧੩}ਸਹੰਸ ਰਾਛ
ਸੋਭਤ ਹੈਂ ਤਾ ਕੇ ॥ ਲਛਮੀ ਪਾਵ ਪਲੋਸਤ ਵਾ ਕੇ ॥੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੪}ਮਧੁ
ਕੀਟਭ ਕੇ ਬਦ ਨਮਿਤ ਜਾ ਦਿਨ ਜਗਤ ਮੁਰਾਰ ॥ ਸੁ ਕਬਿ ਸਮਾਮਿ ਤਾਂ ਕੋ
ਕਹੇ ਚੰਦਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ॥੪॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੫}ਸ੍ਰਵਣ ਮੈਲ ਤੇ ਅਸੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸਤ ॥
ਚੰਦ ਸੂਰ ਜਨ ਦੁਤੀਯ ਪ੍ਰਭਾਸਤ ॥ ^{੧੬}ਮਾਯਾ ਤਜਤ ਬਿਸਨ ਕਹੁੰ ਤਬ ਹੀ ॥
ਕਰਤ ਉਪਾਧ ਅਸੁਰ ਮਿਲਿ ਜਬ ਹੀ ॥੫॥ ^{੧੭}ਤਿਨ ਸੋਂ ਕਰਤ ਬਿਸਨ ਘਮਸਾਨਾ ॥
ਬਰਖ ਹਜਾਰ ਪੰਚ ਪਰਮਾਨਾ ॥ ^{੧੮}ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਬ ਹੋਤ ਸਹਾਈ ॥ ਦੁਹੰਅਨਿ
ਹਨਤ ਕ੍ਰੋਧ ਉਪਛਾਈ ॥੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੯}ਧਾਰਤ ਹੈ ਐਸੋ ਬਿਸਨ ਚੰਦਸਵੇਂ
ਅਵਤਾਰ ॥ ਸੰਤ ਸੰਬੁਹਨਿ ਸੁਖ ਨਮਿਤ ਦਾਨਵ ਦੁਹੰ ਸੰਘਾਰ^{੧੯} ॥੭॥

^{੨੦}ਚੌਧਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ॥੧੪॥ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਚਤ੍ਰ ਦਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਸਮਾਪਤ ॥

^{੨੧}ਅਬ ਅਰਹੰਤ ਦੇਵ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥
ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੨}ਜਬ ਜਬ ਦਾਨਵ ਕਰਤ ਪਸਾਰਾ ॥ ਤਬ ਤਬ ਬਿਸਨ ਕਰਤ
ਸੰਘਾਰਾ ॥ ^{੨੩}ਸਕਲ ਅਸੁਰ ਇਕਠੇ ਤਹਾਂ ਭਏ ॥ ਸੁਰ ਅਰੁ ਗੁਰ ਮੰਦਰ ਚਲ
ਗਏ ॥੧॥ ^{੨੪}ਸਬਹੂੰ ਮਿਲਿ ਅਸ ਕਰਯੋ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ਦਈਤਨ ਕਰਤ ਘਾਤ

ੳ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਦੀ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰਵਾਦੀ ਕਹਿ ਕੇ ਛੁਟਕਾਰ ਦੇ
ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗ ੨੭੫-੭੬ ਤੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ : ਕਈ ਕੋਟਿ ਹੋਇ ਅਵਤਾਰ । ਕਈ ਜੁਗਤਿ ਕੀਨੇ
ਬਿਸਥਾਰ ॥ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫ ॥

ਅ ਜੋ ਇਹ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਲੀਲਾ ਦਾ ਅਜ਼ਹਾਰ ਹੈ ।

ੳ ਵਾਯਾ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਬਿਸਨ ਸਮਾਇ । ਬਿਸਨ ਸਮਾਇ ਨ ਆਵੈ ਹਾਰਿ ॥ ਬਲਿ ਬਲਿ ਬਿਸਨ ਤਨਾ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ॥ ਵਿਸਨ ਮਿਲੇ ਸਭ ਹੀ ਸਬੁ ਪਾਵੈ ॥੩੭॥
ਅੰਗ ੩੪੨ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ । ਬਿਸਨ ਜੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਹਸਤੀ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਿਸਨ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ
: ਬੈਸਨੇ ਸੇ ਜਿਸੁ ਉਪਰਿ ਸੁ ਪੁੰਨਿ ॥ ਬਿਸਨ ਕੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਹੋਇ ਭਿੰਨ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਦੋਂ ਤੇ ਸਰਗਤ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ
ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਾ ਦਾ ਕੀ ਸੰਗਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਹੋ ਨਿਰਵੈਰ ਹੋ ਸਭਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਖੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਲਈ
ਚਾਰ ਭੁਜਾਂ ਵਾਲਾ ਚਤੁਰਜੀ ਕਹਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਬਣਿਆ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸਾਵਲਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਵਲਾ
ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੰਸਰੀ ਬਜਾਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੬॥ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਿਆਂ ਤਲ ਮਾਲਾ (ਹਾਰ) ਗਹਿਣਾ ਅਤੇ ਕੰਢਲ ਫੁਲੇ ਜਿਹੇ
ਨੇਤ੍ਰ । ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੋਹਣੇ ਕੁੰਡਲ ਸਿਰ ਤੇ ਮੋਹ ਮੁਕਟ ਤੇ ਬੰਸਰੀ । ਏ ਬਿਸਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਾਰਾਂ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਖ, ਸ਼੍ਰਦ੍ਹਾਨ ਚੱਕ੍ਰ ਤੇ ਗਦਾਧਰੀ ਮਹਾਨ
ਸਾਰਥੀ ਸੈਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗੀ (ਸਹਾਇਕ) ॥੧੦॥ ਪੀਲੇ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ਐ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ । ਐ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਐ ਗੋਪਾਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਾਲਕ
ਤੇਨੂੰ ਮੁਖ ਤੋਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਐ ਧਨੁਸ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲ ਨਾਮ ਦੇਵ ਦੇ ਬੀਨਲੇ ਮੈਥੋਂ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ॥੧੧॥ ਜੋ ਸੁਲ ਰੂਪ ਐਵੇਂ ਹੈ
ਸ੍ਰੀ ਰੰਗ ਬੇਕੰ ਕੇ ਵਾਸੀ ॥ ਮਛ ਕਛ ਕੁਰਮੁ ਆਗਿਆ ਅਤੁਰਗਸੀ । ਕੇਸਵ ਚਲਤ ਕਰਹਿ ਨਿਹਾਲੇ ਕੀਤਾ ਲੋੜਹਿ ਸੇ ਹੋਇਗਾ ॥੧੨॥ ਨਿਰਾਹਾਰੀ
ਨਿਰਵੈਰ ਸਮਾਇਆ ॥ ਧਾਰਿ ਖੇਲੁ ਚਤੁਰ ਭੁਜੁ ਬਹਾਇਆ ॥ ਸਾਵਲ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਣਾਵਹਿ ਬੋਟਾ ਸਨਤ ਸਭ ਸੋਹਿਗਾ ॥੧੩॥ ਬਨ ਮਾਲਾ ਬਿਭੂਖਨ ਕਮਲ
ਨੈਨ ॥ ਸੁੰਦਰ ਕੁੰਡਲ ਮੁਕਟ ਬੈਨ ॥ ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ ਹੈ ਧਾਰੀ ਮਹਾਸਾਰਥੀ ਸਤ ਸੰਗਾ ॥੧੦॥ ਪੀਤ ਪੀਤਾਬਰ ਤ੍ਰਿਤਵਾਟਾ ਧਣੀ । ਜੰਗ ਨਾਥੁ ਗੋਪਾਲ
ਮਖਿ ਭਣੀ ॥ ਸਾਤਿਗੁਪਤ ਭਗਵਾਨ ਬੀਨਲਾ ਮੈ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ਸਰਬੰਗਾ ॥੧੧॥ ਅੰਗ ੧੦੮-੮੩ ॥ ਮ: ੫॥

ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ ਬਿਸਨ ਹੋਇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਜੋਧ ਲਛਵਾਇ । ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਕਰਿ ਦੁਇ ਧੜੇ ਦੇਤ ਹਰਾਏ ਦੇਵ ਜਿਤਾਇ ਭਾ: ਗੁ: ਜੀ ॥

ਇਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਗੁਣ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਹੈ ਤੇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਤੇ ਸੈਤਾਂ ਨੂੰ ਉਬਾਰਨਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਿਖੀ
ਸ਼ੁਨੀ ਸ਼ੇਖਰ ਇੰਦ੍ਰ ਤਪੋ ਭੋਧਾਰੀ ॥ ਮਾਨੇ ਹੁਕਮੁ ਸੋਏ ਦਰਿ ਸਾਢੇ ਆਕੀ ਮਰਹਿ ਅਵਾਰੀ ॥ ਜਿਹੜੇ ਜਨ ਇਹਨਾਂ ਦਸੋ ਵਿਚਾਰ ਉਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ

- ੧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਫੇਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੨॥
 ੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਤੱਤ ਮਿਲਾ ਕੇ । ਉਸ ਦਿਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਦਿੱਤੀ ਤੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ॥੩॥
 ੩ ਚੌਪਈ ॥ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਰਦਾ ਹੈ । ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ।
 ੪ ਭੂਮੀ ਦਾ ਭਾਰ ਲਾਹ ਕੇ ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅਭੇਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੪॥
 ੫ ਜੇ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੱਜਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
 ੬ ਇਸ ਕਰਕੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੀ ਕਥਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰੋਗਾਂ ਸੋਗਾਂ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ ॥੫॥
 ੭ ਤੇਰਵਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੧੩॥
 ੮ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ।
 ੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਹਨ । ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਇੰਦਰ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਵਰਨ ਦੇਵਤਾ ਹਨ ॥੧॥
 ੧੦ ਚੌਪਈ ॥ ਬਕਾਵਤ ਕਾਰਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਉਥੇ ਸਮਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਪਰਬਤ ਜਿਥੇ ਗਿਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ।
 ੧੧ ਜਿਥੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਜਿਹੇ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸਰਪ ਸੇਜ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੋਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੨॥
 ੧੨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਹਨ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਤੇ ਲੱਤਾਂ ਹਨ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਪੈਰ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਕਰ (ਹੱਥ) ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੰਗ (ਨਾਸ਼) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।
 ੧੩ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਨੇਤਰ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਲੱਛਮੀ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨ ਝੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ॥੩॥
- ੧੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦੋਂ ਮੱਧ ਕੀਟ ਦੈਤ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੁਰਾਰੀ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਕਵੀ ਸ਼ਿਆਮ (ਸ੍ਰੀ ਦਾਸਮੇਸ਼ ਜੀ) ਉਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਚੌਦਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੪॥
 ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਦੈਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਜਾਣੇ ਦੂਜੇ ਚੰਦ-ਸੂਰਜ ਹੀ ਹਨ ।
 ੧੬ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਮਾਇਆ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੈਤ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਪਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੫॥
 ੧੭ ਉਹਨਾਂ ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਘਮਸਾਣ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
 ੧੮ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ॥੬॥
 ੧੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਚੌਦਵਾਂ ਅਵਤਾਰ । ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ॥੭॥
 ੨੦ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਚੌਦਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੧੪॥
 ੨੧ ਲਉ ਜੀ ਹੁਣ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਅਰਹੰਤ) ਦੇਵ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ।
 ੨੨ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦ ਜਦ ਵੀ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਦੈਤ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤਦ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
 ੨੩ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੈਤ ਉਥੇ ਇਕੱਠਰ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ੁਕਰਾਚਾਰੀਆ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ ਜੋ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੀ ਜੋ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਸੀ ॥੧॥
 ੨੪ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਮਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਰ ਤੇ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਆਦਰ ਕੇ ਬਲੀ ਬਣ ਬੈਠੇ ਉਹ ਮਾਰੇ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੁਖੀ ਲੋਕ ਉਸ ਪ੍ਰਮ ਜੋ ਸਾਰੰਸਾਰ ਤੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਨ—ਇਉਂ ਉਪਰੋਕਤ ਦੇਵਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਮਾਨ ਮਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਜੰਗਮ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਜੋਧਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਜਤੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜਿੜਾ ਵੀ ਉਸ ਪੁਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਪੁਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-
 ਜੰਗਮ ਜੋਧ ਜਤੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ਬਿਨੁ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਕਬਹੂ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ॥੨॥ ਅੰਗ ੬੯੨॥ ਮ: ੧॥
 ਉਪਰ ਦਸੇ ਦੇਵਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਿਸੇ ਲਗੀ ਸੇਵਾ ਪੂਰੀ ਨੁਕ ਸਿਰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਤਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਤੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :- ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਸਰੇਸਟ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥
 ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਗਗਨ ਪਤਾਲੀ ਜੋਤਾ ਜੋਤਿ ਤਮਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੧੦੧੩॥ ਮ: ੧॥
 ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਸਮਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਨਿਰਾਦਰ ਕਿਸ ਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ?

ਅਸੁਰਾਰਾ ॥ ^੧ਤਾ ਤੇ ਐਸ ਕਰੋ ਕਿਛੁ ਘਾਤਾ ॥ ਜਾ ਤੇ ਬਨੇ ਹਮਾਰੀ ਬਾਤਾ ॥੨॥
^੨ਦਈਤ ਗੁਰੂ ਇਮ ਬਚਨ ਬਖਾਨਾ ॥ ਤੁਮ ਦਾਨਵੇ ਨ ਭੇਦ ਪਛਾਨਾ ॥ ^੩ਵੇ ਮਿਲਿ
 ਜੱਗ ਕਰਤ ਬਹੁ ਭਾਂਤਾ ॥ ਕੁਸਲ ਹੋਤੁ ਤਾ ਤੇ ਦਿਨ ਰਾਤਾ ॥੩॥ ^੪ਤੁਮਹੂੰ ਕਰੋ
 ਜੱਗ ਆਰੰਭਨ ॥ ਬਿਜੈ ਹੋਇ ਤੁਮਰੀ ਤਾ ਤੇ ਰਣ ॥ ^੫ਜੱਗ ਅਰੰਭਨ ਦਾਨਵਨ
 ਕਰਾ ॥ ਬਚਨ ਸੁਨਤ ਸੁਰ ਪੁਰ ਥਰਹਰਾ ॥੪॥ ^੬ਬਿਸਨ ਬੋਲ ਕਰਿ ਕਰੋ ਬਿਚਾਰਾ ॥
 ਅਬ ਕਛੁ ਕਰੋ ਮੰਤ੍ਰ ਅਸੁਰਾਰਾ ॥ ^੭ਬਿਸਨ ਨਵੀਨ ਕਹਯੋ ਬਪੁ ਧਰਿਹੋ ॥ ਜੱਗਿ
 ਬਿਘਨ ਅਸੁਰਨ ਕੋ ਕਰਿਹੋ ॥੫॥ ^੮ਬਿਸਨ ਅਧਿਕ ਕੀਨੋ ਇਸਨਾਨਾ ॥ ਦੀਨੇ ਅਮਿਤ
 ਦਿਜਨ ਕਹੂੰ ਦਾਨਾ ॥ ^੯ਮਨ ਮੋ ਕਵਲਾ ਸ੍ਰਿਜੈ ਗਿਆਨਾ ॥ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋ ਧਰਯੋ
 ਧਯਾਨਾ ॥੬॥ ^{੧੦}ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤਬ ਭਏ ਦਇਆਲਾ ॥ ਦਾਸ ਜਾਨ ਕਹ ਬਚਨ
 ਰਿਸਾਲਾ ॥ ^{੧੧}ਧਰ ਅਰਹੰਤ ਦੇਵ ਕੋ ਰੂਪਾ ॥ ਨਾਸ ਕਰੋ ਅਸੁਰਨ ਕੇ ਰੂਪਾ ॥੭॥
^{੧੨}ਬਿਸਨ ਦੇਵ ਆਗਿਆ ਜਬ ਪਾਈ ॥ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਕਰੀ ਬਡਾਈ ॥ ^{੧੩}ਭੂਅ
 ਅਰਹੰਤ ਦੇਵ ਬਨ ਆਯੋ ॥ ਆਨ ਅਉਰ ਹੀ ਪੰਥ ਚਲਾਯੋ ॥੮॥ ^{੧੪}ਜਬ ਅਸੁਰਨ
 ਕੋ ਭਯੋ ਗੁਰੁ ਆਈ ॥ ਬਹੁਤਿ ਭਾਂਤਿ ਨਿਜ ਮਤਹਿ ਚਲਾਈ ॥ ^{੧੫}ਸ੍ਰਾਵਗ ਮਤ
 ਉਪਰਾਜਨ ਕੀਆ ॥ ਸੰਤ ਸਬੁਹਨ ਕੋ ਸੁਖ ਦੀਆ ॥੯॥ ^{੧੬}ਸਬਹੂੰ ਹਾਥ ਮੋਚਨਾ
 ਦੀਏ ॥ ਸਿਖਾ ਹੀਣ ਦਾਨਵ ਬਹੁ ਕੀਏ ॥ ^{੧੭}ਸਿਖਾ ਹੀਣ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਨ ਫੁਰੈ ॥
 ਜੋ ਕੋਈ ਜਪੈ ਉਲਟ ਤਿਹ ਪਰੈ ॥੧੦॥ ^{੧੮}ਬਹੁਰ ਜੱਗ ਕੋ ਕਰਬ ਮਿਟਾਯੋ ॥ ਜੀਅ
 ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਸਬਹੂੰ ਹਟਾਯੋ ॥ ^{੧੯}ਬਿਨ ਹਿੰਸਾ ਕੀਅ ਜੱਗ ਨ ਹੋਈ ॥ ਤਾ ਤੇ ਜੱਗ
 ਕਰੈ ਨਾ ਕੋਈ ॥੧੧॥ ^{੨੦}ਯਾ ਤੇ ਭਯੋ ਜਗਨ ਕੋ ਨਾਸਾ ॥ ਜੋ ਜੀਯ ਹਨੇ ਹੋਇ
 ਉਪਹਾਸਾ ॥ ^{੨੧}ਜੀਅ ਮਰੇ ਬਿਨੁ ਜੱਗ ਨ ਹੋਈ ॥ ਜੱਗ ਕਰੈ ਪਾਵੈ ਨਹੀ ਕੋਈ ॥੧੨॥
^{੨੨}ਇਹ ਬਿਧਿ ਦੀਯੋ ਸਬਨ ਉਪਦੇਸਾ ॥ ਜੱਗ ਸਕੈ ਕੋ ਕਰ ਨ ਨਰੇਸਾ ॥ ^{੨੩}ਅਪੰਥ
 ਪੰਥ ਸਬ ਲੋਗਨ ਲਾਯਾ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕੋਊ ਕਰਨ ਨ ਪਾਯਾ ॥੧੩॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੪}ਅੰਨਿ ਅੰਨਿ ਤੇ ਹੋਤੁ ਜਯੋ ਘਾਸਿ ਘਾਸਿ ਤੇ ਹੋਇ ॥ ਤੈਸੇ ਮਨੁਛ
 ਮਨੁਛ ਤੇ ਅਵਰੁ ਨ ਕਰਤਾ ਕੋਇ ॥੧੪॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੫}ਐਸ ਗਿਆਨ ਸਬਹੂਨ
 ਦ੍ਰਿੜਾਯੋ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕੋਊ ਕਰਨ ਨ ਪਾਯੋ ॥ ਇਹ ਬ੍ਰਿਤ ਬੀਚ ਸਭੇ ਚਿਤ
 ਦੀਨਾ ॥ ਅਸੁਰ ਬੰਸ ਤਾ ਤੇ ਭਯੋ ਛੀਨਾ ॥੧੫॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੨੬}ਨਾਵਨ ਦੈਤ ਨ
 ਪਾਵੈ ਕੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਇਸਨਾਨ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ^{੨੭}ਬਿਨੁ ਪਵਿਤ੍ਰੁ ਕੋਈ

- ੧ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵਿਉਂਤ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ॥੨॥
- ੨ ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ੁਕਰਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਐ ਦੋਤਾਂ ! ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੋਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ।
- ੩ ਉਹ (ਦੇਵਤੇ) ਮਿਲ ਕੇ ਕਈ ਭਾਂਤ ਦੇ ਯਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਸੁੱਖ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥੩॥
- ੪ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਯੱਗ ਕਰਨੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇ।
- ੫ ਦੋਤਾਂ ਨੇ ਯੱਗ ਕਰਨੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਕਾਂਝਾ ਛਿੜ ਗਿਆ ॥੪॥
- ੬ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ। ਐ ਦੇਵਤਿਉ ! ਮਿਲ ਕੇ ਕੋਈ ਐਸੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ।
- ੭ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਯੱਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ॥੫॥
- ੮ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ। ਫੇਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।
- ੯ ਫੇਰ ਕਵਲਾਪਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵਿਚਾਰਿਆ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਧਰਿਆ ॥੬॥
- ੧੦ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣਾ ਸੇਵਕ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ।
- ੧੧ ਕਿ ਤੂੰ ਅਰਹੰਤ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸ਼ੁਕਰਾਚਾਰੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਹ ॥੭॥
- ੧੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ (ਉਸਤਤਿ) ਕੀਤੀ।
- ੧੩ ਅਰਹੰਤ ਦੇਵ ਰਾਜਾ ਬਣ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਆ ਕੇ ਹੋਰ ਹੀ ਰਾਹ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ॥੮॥
- ੧੪ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਰਹੰਤ ਦੇਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਆ ਕੇ ਰਾਜਾ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੫ ਅਤੇ ਇਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੯॥
- ੧੬ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੋਚਨੇ ਫੜਾ ਦਿੱਤੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੋਤ ਰੋਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿਉਂਕਿ
- ੧੭ ਰੋਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਜਪਿਆ ਮੰਤਰ ਫਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਜਪਦਾ ਹੈ ਉਲਟਾ ਉਹ ਮੰਤਰ ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੮ ਫੇਰ ਯੱਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਹਿੰਸਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਕੇ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ
- ੧੯ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਾ, ਮਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਜੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਯੱਗ ਕਰੇ ਹੀ ਨਾ ॥੧੧॥
- ੨੦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਯੱਗ ਕਰਨੇ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਜੇ ਕੋਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ੨੧ ਜੀਵ ਮਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਕੋਈ ਯੱਗ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇ ॥੧੨॥
- ੨੨ ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕੋਈ ਯੱਗ ਕਰੇ ਹੀ ਨਾ।
- ੨੩ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ੁਭ ਮਾਰਗ-ਅਸਲ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਉਲਟੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰੇ ਹੀ ਨਾ, ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ॥੧੩॥
- ੨੪ ਦੋਰਾ ॥ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰੱਬ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅੰਨ ਬੀਜੇ ਤੋਂ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਘਾਹ ਤੋਂ ਘਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥੧੪॥
- ੨੫ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਭ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਸਭ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹਟ ਗਈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੋਤ ਭੁਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ॥੧੫॥
- ੨੬ ਚੌਪਈ ॥ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਨਹਾਉਣਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। (ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾ ਕਰੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।
- ੨੭ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦਾ।

ਫੁਰੇ ਨ ਮੰਤ੍ਰਾ ॥ ^੧ਨਿਫਲ ਭਏ ਤਾ ਤੇ ਸਭ ਜੰਤ੍ਰਾ ॥੧੬॥ ^੨ਦਸ ਸਹੰਸ ਬਰਖ
ਕੀਅ ਰਾਜਾ ॥ ਸਬ ਜਗ ਮੋ ਮਤ ਐਸੁਪਰਾਜਾ ॥ ^੩ਧਰਮ ਕਰਮ ਸਬ ਹੀ ਮਿਟਿ
ਗਏ ॥ ਤਾ ਤੇ ਛੀਨ ਅਸੁਰ ਕੁਲ ਭਏ ॥੧੭॥ ^੪ਦੇਵ ਰਾਇ ਜੀਅ ਮੋ ਭਲ
ਮਾਨਾ ॥ ਬਡਾ ਕਰਮੁ ਅਬ ਬਿਸਨ ਕਰਾਨਾ ॥ ^੫ਆਨੰਦ ਬਢਾ ਸੋਕੁ ਮਿਟ ਗਏ ॥
ਘਰਿ ਘਰਿ ਸਬਹੂੰ ਬਧਾਵਾ ਭਏ ॥੧੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੬ਬਿਸਨ ਐਸ ਉਪਦੇਸ ਦੇ
ਸਬ ਹੂੰ ਧਰਮ ਛੁਟਾਇ ॥ ਅਮਰਾਵਤਿ ਸੁਰ ਨਗਰ ਮੋ ਬਹੁਰਿ ਬਿਰਾਜਏ ਜਾਇ ॥੧੯॥
^੭ਸ੍ਰਾਵਗੇਸ ਕੋ ਰੂਪ ਧਰ ਦੈਤ ਕੁਪੰਥ ਸਬ ਡਾਰ ॥ ਪੰਦ੍ਰਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਇਮ ਧਾਰਤ
ਭਏ ਮੁਰਾਰ ॥੨੦॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਪੰਦ੍ਰਸਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ॥੧੫॥ ਅਰਹੰਤ ॥

^੬ਅਬ ਮਨੁ ਰਾਜਾ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਚੰਪਈ ॥
^{੧੦}ਸ੍ਰਾਵਗ ਮਤ ਸਬ ਹੀ ਜਨ ਲਾਗੇ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਸਬ ਹੀ ਤਜ ਭਾਗੇ ॥
^{੧੧}ਤਪਾਗ ਦਈ ਸਬਹੂੰ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ॥ ਕੋਇ ਨ ਮਾਨਤ ਭੇ ਗੁਰਦੇਵਾ ॥੧॥ ^{੧੨}ਸਾਧਿ
ਅਸਾਧਿ ਸਬੈ ਹੁਐ ਗਏ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਸਬਹੂੰ ਤਜ ਦਏ ॥ ^{੧੩}ਕਾਲ ਪੁਰਖ
ਆਗਯਾ ਤਬ ਦੀਨੀ ॥ ਬਿਸਨ ਚੰਦ ਸੋਈ ਬਿਧਿ ਕੀਨੀ ॥੨॥ ^{੧੪}ਮਨੁ ਹੈ ਰਾਜ
ਵਤਾਰ ਅਵਤਾਰ ॥ ਮਨੁ ਸਿਮਰਤਹਿ ਪ੍ਰਚੁਰ ਜਗ ਕਰਾ ॥ ^{੧੫}ਸਕਲ ਕੁਪੰਥੀ ਪੰਥ
ਚਲਾਏ ॥ ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੇ ਲੋਗ ਹਟਾਏ ॥੩॥ ^{੧੬}ਰਾਜ ਅਵਤਾਰ ਭਏ ਮਨੁ ਰਾਜਾ ॥
ਸਬ ਹੀ ਸ੍ਰਜੇ ਧਰਮ ਕੇ ਸਾਜਾ ॥ ^{੧੭}ਪਾਪ ਕਰਾ ਤਾ ਕੋ ਗਹਿ ਮਾਰਾ ॥ ਸਕਲ
ਪ੍ਰਜਾ ਕਹੂੰ ਮਾਰਗ ਡਾਰਾ ॥੪॥ ^{੧੮}ਪਾਪ ਕਰਾ ਜਾਹੀ ਤੱਹ ਮਾਰਸ ॥ ਸਕਲ ਪ੍ਰਜਾ
ਕਹੂੰ ਧਰਮ ਸਿਖਾਰਸ ॥ ^{੧੯}ਨਾਨ ਦਾਨ ਸਬਹੂੰਨ ਸਿਖਾਰਾ ॥ ਸ੍ਰਾਵਗ ਪੰਥ ਦੂਰ
ਕਰ ਡਾਰਾ ॥੫॥ ^{੨੦}ਜੇ ਜੇ ਭਾਜ ਦੂਰ ਕਹੂੰ ਗਏ ॥ ਸ੍ਰਾਵਗ ਧਰਮ ਸੋਊ ਰਹਿ
ਗਏ ॥ ^{੨੧}ਅਉਰ ਪ੍ਰਜਾ ਸਬ ਮਾਰਗ ਲਾਈ ॥ ਕੁਪੰਥ ਪੰਥ ਤੇ ਸੁਪੰਥ ਚਲਾਈ ॥੬॥
^{੨੨}ਰਾਜ ਅਵਤਾਰ ਭਏ ਮਨੁ ਰਾਜਾ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਜਗ ਮੋ ਭਲ ਸਾਜਾ ॥ ^{੨੩}ਸਕਲ
ਕੁਪੰਥੀ, ਪੰਥ ਚਲਾਏ ॥ ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੇ ਧਰਮ ਲਗਾਏ ॥੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੨੪}ਪੰਥ
ਕੁਪੰਥੀ ਸਬ ਲਗੇ ਸ੍ਰਾਵਗ ਮਤ ਭਏ ਦੂਰ ॥ ਮਨੁ ਰਾਜਾ ਕੋ ਜਗਤ ਮੋ ਰਹਿਐ
ਸੁ ਜਸੁ ਭਰਪੂਰ ॥੮॥

^{੨੫}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਮਨੁਰਾਜਾ ਅਵਤਾਰ ਸੋਲਵਾਂ ॥੧੬॥ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥

ੳ ਅਰਹੰਤ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਜੈਨ ਧਰਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਪੰਥ ਦਾ ਰਾਹ ਤੋਰਿਆ ਜੋ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :-
ਇਕ ਜੈਨੀ ਉਝੜ ਪਾਇ ਪੁਰਹੁ ਖੁਆਇਆ ॥

ਤਿਨ ਮੁਖਿ ਨਾਹੀ ਨਾਮੁ ਨ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇਆ ॥ ਹਥੀ ਸਿਰ ਖੋਰਾਇਨ ਭਦੁ ਕਰਾਇਆ ॥ ਕੁਚਿਲ ਰਹਹਿ ਦਿਨ ਰਾਤਿ ਸਬਦੁ ਨ ਭਾਇਆ ॥ ਤਿਨ
ਜਾਤਿ ਨ ਪਤਿ ਨ ਕਰਮੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਮਨਿ ਸੁਨੈ ਵੇਜਾਤਿ ਜੂਠਾ ਖਾਇਆ ॥ ਬਿਨੁ ਸਬਦੇ ਆਧਾਰੁ ਨ ਕਿਨ ਹੀ ਪਾਇਆ ॥ ਅੰਗ ੧੨੮੫॥

ਮ: ੩ ॥

ਸਿਰੁ ਖੋਰਾਇ ਪੀਆਹਿ ਮਲ ਵਾਣੀ ਜੂਠਾ ਮੰਗਿ ਮੰਗਿ ਖਾਹੀ ॥ ਫੋਲ ਫਦੀਹਤਿ ਮੁਹਿ ਲੈਨਿ ਭਝਾਸਾ ਪਾਣੀ ਦੇਖਿ ਸਗਾਹੀ ॥ (ਸੰਗਦੇ ਹਨ) ਭੋਭਾਂ
ਵਾਰੀ ਸਿਰੁ ਖੋਰਾਇਨਿ ਭਰੀਅਨਿ ਹਥ ਸੁਆਹੀ ॥ ਮਾਊ ਪੀਊ ਕਿਰਤੁ ਗਵਾਇਨਿ ਟੱਬਰ ਰੋਵਨ ਧਾਹੀ ॥ ਓਨਾ ਪਿੰਡੁ ਨ ਪਤਲਿ ਕਿਰਿਆ ਨ ਦੀਵਾ
ਮੁਏ ਕਿਥਾਊ ਪਾਹੀ ॥ ਅੰਨ ਸਨਿ ਤੀਰਥ ਦੇਨਿ ਨ ਵੇਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅੰਨ ਨ ਖਾਹੀ ॥ ਸਦਾ ਕੁਚਿਲ ਰਹਹਿ ਦਿਨ ਰਾਤੀ ਮਥੈ ਟਿਕੇ ਨਾਹੀ ॥ ਭੁੰਡੀ
ਪਾਇ ਬਹਨਿ ਨਿਤਿ ਮਰਵੈ ਦਫਿ ਦੀਬਾਣਿ ਨ ਜਾਹੀ ॥ ਲਕੀ ਕਾਸੇ ਹਥੀ ਭੁੰਮਣ ਅਗੇ ਪਿਡੀ ਜਾਹੀ ॥ ਨਾ ਓਇ ਜੋਗੀ ਨਾ ਓਇ ਜੋਗਸ ਨਾ ਓਇ
ਕਾਜੀ ਮੁਲਾ ॥ ਦਮਿ ਵਿਗੋਏ ਫਿਰਹਿ ਵਿਗੁਣੇ ਫਿਟਾ ਵਡੈ ਗਲਾ ॥ ਜੀਆ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲੇ ਸੋਈ ਅਵਤੁ ਨ ਕੋਈ ਰਖੇ ॥ ਦਾਨਹੁ ਤੇ ਇਸਨਾ ਨਹੁ
ਵੇਜੇ ਭਸੁ ਪਈ ਸਿਰਿ ਖੁਥੇ ॥ ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਰਾਹ ਭੁਰਦੇ ਨੇਂ ॥ ਇਸ ਲਈ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ
ਨਾਨਕ ਇਸ ਵਿਸਥਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਭੁਰਾਏ ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ॥ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਹ ਸਹੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ
ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਝੜ ਪਾਇਆ ਸੀ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਪਰਕ੍ਰਮ ਲੈ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ ਜੋ ਅਰਹੰਤ ਅਵਤਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ, ਅਵਤਾਰ ਬਣ ਕੇ ਕੌਣ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੌਸਾਂ ਦੀ ਅਗਮੀਅਤ ਕੀ ਹੈ ?
ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਜਟਾ ਜਟ ਸਾਰੇ ਕੋਸਾਧਾਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਵੇਦ
ਮੰਤਰ ਪ੍ਰਸੰਧੀ ਨਾਲ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ॥ ਅਜਿਕਲੂ ਦੇ ਵੇਦ ਪਾਠੀ ਐਵੇਂ ਧੰਦ ਪਿਟਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕੋਸਾਧਾਰੀ
ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਪਈ ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥ ਪਾਣੀ ਵਿਚਹੁ ਰਤਨ ਉਪਨੇ ਮੇਰੁ ਕੀਆ
ਮਾਧਾਣੀ ॥ ਅੰਨ ਸਨਿ ਤੀਰਥ ਦੇਵੀ ਬਾਧੇ ਪੁਰਖੀ ਲਗੇ ਬਾਣੀ ॥ ਨਾਇ ਨਿਵਾਸਾ ਨਾਤੇ ਪ੍ਰਜਾ ਨਾਵਨਿ ਸਦਾ ਸੁਜਾਣੀ ॥ ਮੁਖਿਆ ਜੀਵਇਆ ਗਾਤਿ

- ੧ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੰਤਰ ਨਿਸ਼ਫਲ (ਫਲਹੀਣ) ਹੋ ਗਏ ॥੧੬॥
- ੨ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਅਰਹੰਤ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ । ਸਾਰੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੩ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਮਿਟ ਗਏ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੈਤ ਕੁਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਈ ॥੧੭॥
- ੪ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਭਲਾ ਮੰਨਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸਾਡਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੫ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਤੇ ਭੈ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਘਰ-ਘਰ ਵਧਾਈਆਂ ਹੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ॥੧੮॥
- ੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਫੇਰ ਅਮਰਾਵਤੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਮੁੜ ਕੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜਿਆ ॥੧੯॥
- ੭ ਸ੍ਵਾਵਗਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ (ਮਹੇਂਤ) ਬਣ ਕੇ ਬੁੱਧ ਆਦਿਕ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤ ਕਰਾ ਕੇ ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਰਾਰੀ ਜੀ ਨੇ ਪੰਦਰਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ॥੨੦॥
- ੮ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਪੰਦਰਵਾਂ ਅਰਹੰਤ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੧੫॥
- ੯ ਹੁਣ ਮਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ।
- ੧੦ ਚੌਪਈ ॥ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਸ੍ਵਾਵਗ ਮਤ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ । ਧਰਮ-ਕਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਗੋੜੇ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੧ ਹਰਿ ਦੀ ਸਿਮਰਤੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਸਭ ਨੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ ॥੧੧॥
- ੧੨ ਸਾਰੇ ਸਾਧਿ, ਸਾਧਿ-ਪੁਣਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਸਾਧਿ ਹੋ ਗਏ । ਸਭ ਨੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੇ ਕੰਮ ਹੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ।

- ੧੩ ਉਦੋਂ ਫੇਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਉਹੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ॥੨੧॥
- ੧੪ ਮਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਭਾਵ ਮਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਅਤੇ “ਮਨੂੰ ਸਿਮਰਤੀ” ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ।
- ੧੫ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਰਾਹੇ ਤੋਰਿਆ । ਪਾਪ ਕਰਮ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ॥੨੩॥
- ੧੬ ਮਨੂੰ ਰਾਜਾ ਰਾਜ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਮ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ।
- ੧੭ ਜਿਹੜਾ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਮਾਰ ਹੀ ਸੁੱਟਿਆ । ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ॥੨੪॥
- ੧੮ ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਉਹੀ ਪਕੜ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੯ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਤੇ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸਭ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਵਾਵਗਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਮੋਟ ਦਿੱਤਾ ॥੨੫॥
- ੨੦ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸ੍ਵਾਵਗ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ।
- ੨੧ ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ । ਅੰਜੜ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ॥੨੬॥
- ੨੨ ਰਾਜ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮਨੂੰ ਰਾਜਾ । ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਜਗਤ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਸਿਰਜਿਆ ।
- ੨੩ ਸਾਰੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚਲਾਏ । ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਧਰਮ ਕਰਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ॥੨੭॥
- ੨੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਕੁਰਾਹੀਏ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ ਸ੍ਵਾਵਗ ਮਤ ਸਾਰਾ ਦੂਰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਮਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਜਗ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਈ ॥੨੮॥
- ੨੫ ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਮਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੋਲਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥

ਹੋਵੇ ਜਾ ਸਿਰਿ ਪਾਈਐ ਪਾਣੀ ॥ ਨਾਨਕ ਸਿਰ ਖੁਬੇ ਸੈਤਾਨੀ ਏਨਾ ਗਲ ਨ ਭਾਣੀ ॥ ਅੰਗ ੧੫੦॥ ਮ: ੧॥
 ਅ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਉਸ ਸਾਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜੀਏ ਉਲੀਕੇ ਕਈ ਕਰਮ ਧਰਮ ਮਾਫਕ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਧਰਮ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਬਦਲਦੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗਰਬਪਾਤ ਨੂੰ ਖੂਨ ਦੀ ਸਜਾ ਸੀ ਅੱਜ ਇਨਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਬਾਦਰੀ ਤੋਂ ਸੇਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਪੇਟ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਗਾਹੀ ਟਿਕਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਤਯੁਗ ਵਿਚ ਵਰਣਵੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤ੍ਰੇਤੋ ਵਿਚ ਮਨੂੰ ਜੀ ਹੋਏ ਤੇ ਵਰਣ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਨਿਤਾਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਮੁਹੀਆ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪੇ ਆਪ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਡਿਊਟੀਆਂ ਵੰਡਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਨਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕੋਈ ਯਾਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕੋਈ ਠੱਗ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਨਾ ਕੋਈ ਵੇਲੜ । ਸਭ ਕੋਈ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਸੀ ਕੋਤਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁਲੱਕ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਛਾਪ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚੈਤਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਕੇ ਧਰਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸੀ ।

੧ਅਬ ਧਨੰਤਰ ਬੈਦ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਚੌਪਈ ॥
 ੨ਸਭ ਧਨਵੰਤ ਭਏ ਜਗ ਲੋਗਾ ॥ ਏਕ ਨ ਰਹਾ ਤਿਨੋ ਤਨ ਸੋਗਾ ॥ ਭਾਂਤ
 ਭਾਂਤ ਭੱਛਤ ਪਕਵਾਨਾ ॥ ਉਪਜਤ ਰੋਗ ਦੇਹ ਤਿਨ ਨਾਨਾ ॥੧॥ ੩ਰੋਗਾ ਕੁਲ
 ਸਬ ਹੀ ਭਏ ਲੋਗਾ ॥ ਉਪਜਾ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਜਾ ਕੋ ਸੋਗਾ ॥ ੪ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੀ
 ਕਰੀ ਬਡਾਈ ॥ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਤਿਨ ਪਰ ਹਰਿ ਰਾਈ ॥੨॥ ੫ਬਿਸਨ ਚੰਦ ਕੋ
 ਕਹਾ ਬੁਲਾਈ ॥ ਧਰ ਅਵਤਾਰ ਧਨੰਤਰ ਜਾਈ ॥ ੬ਆਯੁਰਬੇਦ ਕੋ ਕਰੋ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥
 ਰੋਗ ਪ੍ਰਜਾ ਕੋ ਕਰੀਯਹੁ ਨਾਸਾ ॥੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੭ਤਾ ਤੇ ਦੇਵ ਇਕਤ੍ਰ ਹੁਐ
 ਮਥਯੋ ਸਮੁੰਦ੍ਰਹਿ ਜਾਇ ॥ ਰੋਗ ਬਿਨਾਸਨ ਪ੍ਰਜਾ ਹਿਤ ਕਢਯੋ ਧਨੰਤਰ ਰਾਇ ॥੪॥
 ਚੌਪਈ ॥ ੮ਆਯੁਰਬੇਦ ਤਿਨ ਕੀਯੋ ਪ੍ਰਕਾਸਾ ॥ ਜਗ ਕੇ ਰੋਗ ਕਰੇ ਸਬ ਨਾਸਾ ॥
 ੯ਬਈਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਹੁ ਪ੍ਰਗਟ ਦਿਖਾਵਾ ॥ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਉਖਧੀ ਬਤਾਵਾ ॥੫॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦ਰੋਗ ਰਹਤ ਕਰ ਅਉਖਧੀ ਸਬ ਹੀ ਕਰੋ ਜਹਾਨ ॥ ਕਾਲ ਪਾਇ
 ਤੱਛਕ ਹਨਿਯੋ ਸੁਰ ਪੁਰ ਕੀਯੋ ਪਖਾਨ ॥੬॥

੧੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਧਨੰਤ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਸਤਾਰਵਾਂ ॥੧੭॥ ਸੁਭਮਸਤ ॥

੧੨ਅਬ ਸੂਰਜ ਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੩ਬਹੁਰ
 ਬਢੇ ਦਿਤ ਪੁਤ੍ਰ ਅਤੁਲਿ ਬਲਿ ॥ ਅਰ ਅਨੇਕ ਜੀਤੇ ਜਿਨ ਜਲ ਬਲ ॥ ੧੪ਕਾਲਪੁਰਖ
 ਕੀ ਆਗਯਾ ਪਾਈ ॥ ਸੂਰਜ ਅਵਤਾਰ ਧਰਯੋ ਹਰਿਰਾਈ ॥੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧੫ਜੇ
 ਜੇ ਹੋਤ ਅਸੁਰ ਬਲਵਾਨਾ ॥ ਰਵਿ ਮਾਰਤ ਤਿਨ ਕੋ ਬਿਧਿ ਨਾਨਾ ॥ ੧੬ਅੰਧਕਾਰ
 ਧਰਨੀ ਤੇ ਹਰੇ ॥ ਪ੍ਰਜਾ ਕਾਜ ਗ੍ਰਿਹ ਕੇ ਉਠਿ ਪਰੇ ॥੨॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੭ਬਿਸਾਰ
 ਆਲਸੰ ਸਬੈ ਪ੍ਰਭਾਤ ਲੋਗ ਜਾਗਹੀਂ ॥ ਅਨੰਤ ਜਾਪ ਕੋ ਜਪੈਂ ਬਿਅੰਤ ਧਯਾਨ ਪਾਗਹੀਂ ॥
 ੧੮ਦੁਰੰਤ ਕਰਮ ਕੋ ਕਰੈਂ ਅਥਾਪ ਥਾਪ ਥਾਪਹੀਂ ॥ ੧੯ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਸੰਧਿਯਾਨ ਕੈ ਅਜਾਪ
 ਜਾਪ ਜਾਪਹੀਂ ॥੩॥ ੨੦ਸੁ ਦੇਵ ਕਰਮ ਆਦ ਲੈ ਪ੍ਰਭਾਤ ਜਾਗ ਕੈ ਕਰੈਂ ॥ ਸੁ ਜੱਗ
 ਧੂਪ ਦੀਪ ਹੋਮ ਬੇਦ ਬਿਆਕਰਨ ਰਚੈਂ ॥ ੨੧ਸੁ ਪਿਤ੍ਰ ਕਰਮ ਹੈਂ ਜਿਤੇ ਸੋ ਬ੍ਰਿਤ ਬ੍ਰਿਤ
 ਕੋ ਕਰੈਂ ॥ ਜੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਉਚਰੈਂ ਸੁ ਧਰਮ ਧਯਾਨ ਕੋ ਧਰੈਂ ॥੪॥ ਅਰਧ
 ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੨੨ਸੁ ਧੂਮ ਧੂਮ ਧੂਮ ਹੀ ॥ ਕਰੰਤ ਸੈਨ ਭੂਮ ਹੀ ॥ ੨੩ਬਿਅੰਤ ਧਯਾਨ
 ਧਯਾਵਹੀਂ ॥ ਦੁਰੰਤ ਠਉਰ ਪਾਵਹੀਂ ॥੫॥ ੨੪ਅਨੰਤ ਮੰਤ੍ਰ ਉਚਰੈਂ ॥ ਸੁ ਜੋਗ
 ਜਾਪਨਾ ਕਰੈਂ ॥ ੨੫ਨ੍ਰਿਬਾਨ ਪੁਰਖ ਧਯਾਵਹੀਂ ॥ ਬਿਮਾਨ ਅੰਤਿ ਪਾਵਹੀਂ ॥੬॥

ੳ ਧਨੰਤਰ ਵੇਦ ਨੂੰ ਕੋਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਜੋ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਧਨੰਤਰ ਵਾਦ ਨਾ ਅੱਜ ਹੁੰਦੀ ਕਿਤੇ ਵੇਦਗੀ ਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਡਾਕਟਰੀ । ਇਹ ਧਨੰਤਰ ਵੇਦ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਜੋਕ, ਹਰਭ ਸ਼ਿੰਬਲ ਖਾ ਤੇ ਗੋਦੰਤੀ ਹਭਤਾਲ ਨਮਕ ਆਦਿ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਆਕੇ ਸੂਟੀ ਆਦਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਕੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਥੰਮ ਪਾਇਆ ਸੀ । ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਅਰੋਗਤਾ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਫਲ, ਫੁਲ ਭੂਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਦੇ ਢੰਗ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਇਸ ਸੁਗਾਤ ਦਾ ਸ਼ੁਕ੍ਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ ਕਹਿਕੇ ਨਸ਼ੁਕੇ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਵਣਾ ਤਿਸੁ ਕਹੀਐ ਸਾਬਾਸਿ । ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਨ ਚਲਈ ਨਾਲਿ ਖਸਮ ਚਲੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥੨੨॥ ਅੰਗ ੪੭੪॥ ਮ: ੨॥

ਅ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਗੁਣ ਤੇ ਲਾਭ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਜਦੋਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਧਰਮ, ਕਰਮ, ਪ੍ਰਜਾ ਪਾਨ, ਦਾਨ ਤੇ ਇਸਨਾਨ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਵੱਲ ਲਗਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵੀ ਚਿਤ੍ਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਮੁਖ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ : ਉਗਵੈ ਸੂਰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਬੋਲਹਿ ਸਭ ਰੈਨਿ ਸਮਾਲਹਿ ਹਰਿ ਗਾਲ ॥ ਸਾਕਤ ਨਿਗੁਹਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿਨ ਭੀ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ॥ ਸਾਕਤ ਕਉ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਅੰਧਾਰੀ ਮਹਿ ਫਾਤੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ॥ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੂ ਰਿਦੈ ਨ ਵਸਿਓ ਇਨ ਬਾਧੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਬਾਲ ॥ ਅੰਗ ੧੩੩੫॥ ਮ: ੪॥

- ੧ ਹੁਣ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ।
- ੨ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪਸਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਭ ਲੋਕ ਅਮੀਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਰਹੀ। ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਪਕਵਾਨ ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਜਦੋਂ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਐਸ਼-ਇਸ਼ਰਤ ਵਾਲਾ (ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ) ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੋਗ ਦੇਹ ਵਿਚ ਉੱਠਣ ਲੱਗੇ ॥੧॥
- ੩ ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਏ। ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ (ਸੋਗ) ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ।
- ੪ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਡਿਆਈ (ਉਸਤਤ) ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰਿ ਰਾਇ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ॥੨॥
- ੫ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰ।
- ੬ ਆਯੁਰਵੈਦਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਜੋ ਪਰਜਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰੇ ॥੩॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸੇ ਲਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ ਸੀ। ਪਰਜਾ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ॥੪॥
- ੮ ਚੌਪਈ ॥ ਉਸ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ਨੇ ਆਯੁਰਵੈਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਸਭ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ।
- ੯ ਆਯੁਰ ਹਿਕਮਤ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਔਸ਼ਧੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ॥੫॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਔਸ਼ਧੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਤੱਛਕ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡੰਗ ਚਲਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੬॥
- ੧੧ ਇਥੇ ਹੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ ੧੭ਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋ।
- ੧੨ ਹੁਣ ਸੂਰਜ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ।
- ੧੩ ਚੌਪਈ ॥ ਮੁਝ ਕੇ ਫੇਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ (ਦੇਵਤ) ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਲ ਤੋਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ

- ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵੈਰੀ ਜਿੱਤ ਲਏ ਜਲ ਬਲ ਦੇ ਵਿਚ।
- ੧੪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਕਿ ਐ ਹਰਿ ਰਾਈ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਸੂਰਜ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ॥੧॥
- ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਸੂਰਜ ਦਾ ਇਹ ਕਰਮ ਹੈ ਕਿ ਜੋ-ਜੋ ਵੀ ਦੇਵਤ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।
- ੧੬ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪਰਜਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ॥੨॥
- ੧੭ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਨੀਂਦ ਦੀ ਸੁਸਤੀ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਲੋਕ ਜਾਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੮ ਦਿਨ ਭਰ ਬੜੇ ਸਖਤ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨਾ ਥਾਪੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੇਅੰਤ ਦੀ ਬਾਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੯ ਸਵੇਰੇ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਸੰਧਿਆ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੩॥
- ੨੦ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਵੇਰੇ ਜਾਗ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ। ਸੁਭ ਕਰਮ ਯੋਗ ਧੂਪ ਤੇ ਜੋਤਿ ਜਗਾਉਣੀ, ਹੋਮ ਵੇਦ ਤੇ ਵਿਯਾਕਰਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੨੧ ਪਿਤਰੀ ਕਰਮ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਭ ਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਵੀ ਸਾਸ਼ਤਰ ਤੇ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੪॥
- ੨੨ ਅਰਧ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧੁਣੀਆਂ ਧੁਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਹੀ ਸੌਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਦਾ
- ੨੩ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੜੀ ਕਠਿਨਾਈ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੫॥
- ੨੪ ਬੇਅੰਤ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਜੋਗ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਪ ਜਪਦੇ ਹਨ।
- ੨੫ ਨਿਰਬਾਣ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੇਵ ਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਬਿਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਬੇਭੁੰਨ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੬॥

ਦੋਹਰਾ ॥ ^੧ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਇਮ ਬੀਤਯੋ ਕਰਤ ਧਰਮੁ ਅਰੁ ਦਾਨ ॥ ਬਹੁਰਿ ਅਸੁਰਿ
ਬਢਿਯੋ ਪ੍ਰਬਲ ਦੀਰਘੁ ਕਾਇ ਦੁਤ ਮਾਨ ॥੭॥ ਚੌਪਈ ॥ ^੨ਬਾਣ ਪ੍ਰਜੰਤ ਬਢਤ
ਨਿਤਪ੍ਰੀਤ ਤਨ ॥ ਨਿਸ ਦਿਨ ਘਾਤ ਕਰਤ ਦਿਜ ਦੇਵਨ ॥ ^੩ਦੀਰਘੁ ਕਾਇਐ
ਸੋ ਰਿਪੁ ਭਯੋ ॥ ਰਵਿ ਰਥਿ ਹਟਕ ਚਲਨ ਤੇ ਗਯੋ ॥੮॥ ਅਝਿਲ ॥ ^੪ਹਟਕ
ਚਲਤ ਰਬੁ ਭਯੋ ਭਾਨ ਕੋਪਯੋ ਤਬੈ ॥ ਅਸਤ੍ਰ ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਚਲਯੋ ਸੰਗ ਲੈ ਦਲ
ਸਬੈ ॥ ^੫ਮੰਡਯੋ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਹਾਂ ਰਣ ਜਾਇਕੈ ॥ ਹੋ ਨਿਰਖ ਦੇਵ ਅਰੁ
ਦੈਤ ਰਹੇ ਉਰਝਾਇਕੈ ॥੯॥ ^੬ਗਹ ਗਹ ਪਾਣ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਦੁਬਹੀਯਾ ਰਣ ਭਿਰੇ ॥
ਟੂਕ ਟੂਕ ਹੁਐ ਗਿਰੇ ਨ ਪਗ ਪਾਛੇ ਫਿਰੇ ॥ ^੭ਅੰਗਨਿ ਸੋਭੇ ਘਾਇ ਪ੍ਰਭਾ ਅਤ
ਹੀ ਬਢੈ ॥ ਹੋ ਬਸਤ੍ਰ ਮਨੋ ਛਿਟਕਾਇ ਜਨੇਤੀ ਸੇ ਚਢੈ ॥੧੦॥ ਅਨਭਵ ਛੰਦ ॥
^੮ਅਨਹਦ ਬੱਜੇ ॥ ਧੁਣ ਘਣ ਲੱਜੇ ॥ ^੯ਘਣ ਹਣ ਘੋਰੰ ॥ ਜਣ ਬਣ ਮੋਰੰ ॥੧੧॥
ਮਧੁਰ ਧੁਨ ਛੰਦ ॥ ^{੧੦}ਢਲ ਹਲ ਢਾਲੰ ॥ ਜਿਮ ਗੁਲ ਲਾਲੰ ॥ ^{੧੧}ਖੜ ਭੜ
ਬੀਰੰ ॥ ਤੜ ਸੜ ਤੀਰੰ ॥੧੨॥ ^{੧੨}ਰੁਣ ਝੁਣ ਬਾਜੇ ॥ ਜਣ ਘਣ ਗਾਜੇ ॥ ^{੧੩}ਢੰਮਕ
ਢੋਲੰ ॥ ਖੜ ਰੜ ਖੋਲੰ ॥੧੩॥ ^{੧੪}ਬਰ ਹਰ ਕੰਪੈ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜੰਪੈ ॥ ^{੧੫}ਰਣ
ਰੰਗ ਰੱਤੇ ॥ ਜਣ ਗਜ ਮੱਤੇ ॥੧੪॥ ^{੧੬}ਬਰਕਤ ਸੂਰੰ ॥ ਨਿਰਖਤ ਹੂਰੰ ॥ ^{੧੭}ਸਰਬਰ
ਛੁੱਟੇ ॥ ਕਟ ਭਟ ਲਿੱਟੇ ॥੧੫॥ ^{੧੮}ਚਮਕਤ ਬਾਣੰ ॥ ਫਰਹ ਨਿਸਾਣੰ ॥ ^{੧੯}ਚਟ
ਪਟ ਜੁਟੇ ॥ ਅਰ ਉਰ ਫੂਟੇ ॥੧੬॥ ^{੨੦}ਨਰ ਬਰ ਗੱਜੇ ॥ ਸਰ ਬਰ ਸੱਜੇ ॥ ^{੨੧}ਸਿਲਹੱ
ਸੰਜੋਖੰ ॥ ਸੁਰ ਪੁਰ ਪੋਖੰ ॥੧੭॥ ^{੨੨}ਸਰਬਰ ਛੂਟੇ ॥ ਅਰ ਉਰ ਫੂਟੇ ॥ ^{੨੩}ਚਟ
ਪਟ ਚਰਮੰ ॥ ਫਟ ਫੁਟ ਬਰਮੰ ॥੧੮॥ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ^{੨੪}ਦਿਨੇਸ ਬਾਣ ਪਾਣ
ਲੈ ਰਿਪੇਸ ਤਾਕ ਧਾਈਖੰ ॥ ਅਨੰਤ ਜੁੱਧ ਕੁੱਧ ਸੁਧ ਭੂਮ ਮੈ ਮਚਾਈਖੰ ॥ ^{੨੫}ਕਿਤੇਕ
ਭਾਜ ਚਾਲੀਖੰ ਸੁਰੇਸ ਲੋਗ ਕੋ ਗਏ ॥ ਨਿਸੰਤ ਜੀਤ ਜੀਤ ਕੈ ਅਨੰਤ ਸੂਰਮਾ
ਲਏ ॥੧੯॥ ^{੨੬}ਸਿਮਟ ਸੇਲ ਸਾਮੁਹੇ ਸਰਕ ਸੂਰ ਝਾੜਹੀਂ ॥ ਬਬੱਕ ਬਾਘ ਜਯੋਂ
ਬਲੀ ਹਲਕ ਹਾਕ ਮਾਰਹੀਂ ॥ ^{੨੭}ਅਭੰਗ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੂੈ ਉਤੰਗ ਜੰਗ ਮੋ ਗਿਰੇ ॥
ਸੁਰੰਗ ਸੂਰਮਾ ਸਬੈ ਨਿਸੰਗ ਜਾਨ ਕੈ ਅਰੇ ॥੨੦॥ ਅਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ^{੨੮}ਨਵੰ
ਨਿਸਾਣ ਬਾਜੀਖੰ ॥ ਘਟਾ ਘਮੰਡ ਲਾਜੀਖੰ ॥ ਤਬੱਲ ਤੁੰਦਰੰ ਬਜੇ ॥ ^{੨੯}ਸੁਣੰਤ
ਸੂਰਮਾ ਗਜੇ ॥੨੧॥ ਸੁ ਜੁਝਿ ਜੁਝਿ ਕੈ ਪਰੈਅੰ ॥ ^{੩੦}ਸੁਰੇਸ ਲੋਗ ਬਿਚਰੈ ॥ ਚੜੈ
ਬਿਵਾਨ ਸੋਹਗੀ ॥ ^{੩੧}ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਲੋਭਗੀ ॥੨੨॥ ਬੇਲੀ ਬਿਦਮ ਛੰਦ ॥

ੳ ਯੁੱਧ ਦਾ ਚਾਉ ਭਰਨ ਲਈ ਜੂਰਾਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਬਿਬਾਣਾਂ ਤੇ ਬਿਠਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕਰਮ ਤੋਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਭਜਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਰਦੇ ਮਜਾਹਦ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤਕ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਘੋਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਰਦੇ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਦੇ ਇਹੋ ਸਪਰਿਟ ਸੀ ਜੋ 40 ਸਿੰਘ ਦਸ ਲੱਖ ਫੌਜ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੇ ਕਿਧਰੇ ਭੱਜਕੇ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਬਚਾਈ ।

ਅ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ ਕਿ ਚੁੱਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਚੋਰ ਯਾਰ ਤੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਰਾਤ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਰਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸੂਰਜ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ, ਦੈਂਤ ਬੁੱਧੀ ਲੋਕ ਅੰਤ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—ਉਗਾਵਿਆ ਅਸਰੂਪੁ ਦਿਖਾਵੈ : ਭਾਵਾਰਥ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਖਰੇ-ਖੋਟੇ ਰੂਪ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਾਮਾਦ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰੋਕ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਅੱਗੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਦੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦੈਂਤ ਰੋਕ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਚਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਬਚਨ ਹੈ—ਉਗਵੈ ਸੂਰ ਅਸੁਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉੱਚੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟੋ ਬਚਨ ਹੈ । ਉਚਉ ਦੇਖ ਸਬਦਿ ਬੀਚਾਰੇ ॥੮॥ ਅੰਗ ੯੩੦॥ ਮ: ੧॥

੧ਡਹ ਡਹ ਸੁ ਡਾਮਰ ਡੰਕਣੀ ॥ ਕਹ ਕਹ ਸੁ ਕੂਕਤ ਜੋਗਣੀ ॥ ੨ਝਮ ਝਮਕ
ਸਾਂਗਾ ਝਮਕੀਯੰ ॥ ਰਣ ਗਾਜ ਬਾਜ ਉਥੱਕੀਯੰ ॥੨੩॥ ੩ਢਮ ਢਮਕ ਢੋਲ ਢਮਕੀਯੰ ॥
੪ਲ ਝਲਕ ਤੇਗ ਝਲੱਕੀਯੰ ॥ ੫ਜਟ ਛੋਰ ਰੁਦ੍ਰ ਤਹ ਨੱਚੀਯੰ ॥ ਬਿਕ੍ਰਾਰ ਮਾਰ
ਜਹ ਮੱਚੀਯੰ ॥੨੪॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ੬ਉਥੱਕੇ ਰਣ ਬੀਰਣ ਬਾਜ ਬਰੰ ॥ ਝਮਕੀ
ਘਣ ਬਿੱਜੁ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਕਰੰ ॥ ੭ਲਹਕੇ ਰਣ ਧੀਰਣ ਬਾਣ ਉਰੰ ॥ ਰੰਗ ਸ੍ਰੋਣਤ
ਰੱਤ ਕਢੇ ਦੁਸਰੰ ॥੨੫॥ ੮ਫਹਰੰਤ ਧੁਜਾ ਬਹਰੰਤ ਭਟੰ ॥ ਨਿਰਖੰਤ ਲਜੀ ਛਬਿ
ਸਿਯਾਮ ਘਟੰ ॥ ੯ਚਮਕੰਤ ਸੁ ਬਾਣ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਰਣੰ ॥ ਜਿਮ ਕਉਧਿਤ ਸਾਵਣ
ਬਿੱਜੁ ਘਣੰ ॥੨੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦ਕਥਾ ਬਿਧ ਤੇ ਮੈ ਡਰੋ ਕਹਾਂ ਕਰੋ ਬਖਾਨ ॥
ਨਿਸਾਹੰਤ ਅਸੁਰੇਸ ਸੋ ਸਰ ਤੇ ਭਯੋ ਨਿਦਾਨ ॥੨੭॥

੧੦ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਸੂਰਜ ਅਵਤਾਰ ਅਸਟ ਦਸਮੇ ਅਵਤਾਰ ਸਮਾਪਤ ॥੧੮॥

੧੧ਅਥ ਚੰਦ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥ ਦੋਧਕ ਛੰਦ ॥
੧੨ਫੇਰਿ ਗਨੋ ਨਿਸਰਾਜ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ਜੈਸ ਧਰਯੋ ਅਵਤਾਰ ਮੁਰਾਰਾ ॥ ੧੩ਬਾਤ
ਪੁਰਾਤਨ ਭਾਖ ਸੁਨਾਉਂ ॥ ਜਾ ਤੇ ਕਬ ਕੁਲ ਸਰਬ ਰਿਝਾਉਂ ॥੧॥ ਦੋਧਕ ॥
੧੪ਨੈਕ ਕ੍ਰਿਸਾ ਕਹੂੰ ਠਉਰ ਨ ਹੋਈ ॥ ਭੂਖਨ ਲੋਗ ਮਰੈ ਸਭ ਕੋਈ ॥ ੧੫ਅੰਧਿ
ਨਿਸਾ ਦਿਨ ਭਾਨੁ ਜਰਾਵੈ ॥ ਤਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ ਕਹੂੰ ਹੋਨ ਨ ਪਾਵੈ ॥੨॥ ੧੬ਲੋਗ
ਸਬੈ ਇਹ ਤੇ ਅਕੁਲਾਨੇ ॥ ਭਾਜਿ ਚਲੇ ਜਿਮ ਪਾਤ ਪੁਰਾਨੇ ॥ ੧੭ਭਾਂਤ ਹੀ ਭਾਂਤ
ਕਰੇ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ॥ ਤਾਂਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਭਏ ਗੁਰਦੇਵਾ ॥੩॥ ੧੮ਨਾਰਿ ਨ ਸੇਵ ਕਰੈ
ਨਿਜ ਨਾਥੰ ॥ ਲੀਨੇ ਹੀ ਰੋਸੁ ਫਿਰੈ ਜੀਅ ਸਾਥੰ ॥ ੧੯ਕਾਮਨਿ ਕਾਮੁ ਕਹੂੰ ਨ
ਸੰਤਾਵੈ ॥ ਕਾਮ ਬਿਨਾ ਕੋਊ ਕਾਮੁ ਨ ਭਾਵੈ ॥੪॥ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ੨੦ਪੂਜੈ ਨ
ਕੋ ਤ੍ਰੀਯਾ ਨਾਥ ॥ ਐਂਠੀ ਫਿਰੈ ਜੀਅ ਸਾਥ ॥ ੨੧ਦੁਖਵੈ ਨ ਤਿਨ ਕਹੂੰ ਕਾਮ ॥
ਤਾਤੇ ਨ ਬਿਨਵਤ ਬਾਮ ॥੫॥ ੨੨ਕਰ ਹੈ ਨ ਪਤਿ ਕੀ ਸੇਵ ॥ ਪੂਜੈ ਨ ਗੁਰ
ਗੁਰਦੇਵ ॥ ੨੩ਧਰ ਹੈਂ ਨ ਹਰਿ ਕੋ ਧਿਆਨ ॥ ਕਰਿ ਹੈਂ ਨ ਨਿਤ ਇਸਨਾਨ ॥੬॥
੨੪ਤਬ ਕਾਲਪੁਰਖ ਬੁਲਾਇ ॥ ਬਿਸਨੈ ਕਹਯੋ ਸਮਝਾਇ ॥ ੨੫ਸਸਿ ਕੋ ਧਰਹੁ
ਅਵਤਾਰ ॥ ਨਹੀ ਆਨ ਬਾਤ ਬਿਚਾਰ ॥੭॥ ੨੬ਤਬ ਬਿਸਨ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ॥
ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਕਹੀ ਬਨਾਇ ॥ ੨੭ਧਰਿਹੋਂ ਦਿਨਾਂਤ ਵਤਾਰ ॥ ਜਿਤ ਹੋਇ ਜਗਤ
ਕੁਮਾਰ ॥੮॥ ੨੮ਤਬ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਮੁਰਾਰ ॥ ਧਰਯੋ ਸੁ ਚੰਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ॥ ੨੯ਤਨਕੈ
ਮਦਨ ਕੋ ਬਾਨ ॥ ਮਾਰਿਯੋ ਤ੍ਰੀਯਨ ਕਹੂੰ ਤਾਨ ॥੯॥ ੩੦ਤਾਂ ਤੇ ਭਈ ਤ੍ਰੀਯ

ਓ ਮੈਨੂੰ ਇਤਨੇ ਨਾਮ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਭੁੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਯਾਦਾਸ਼ਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਜੋ ਨਾਮ ਸਨੇ ਸਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ
ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੇ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤਾਂਕਿ ਪਾਠਕ ਜਨ ਸੋਧਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ । ੧. ਉਡਪ, ੨. ਅਜ, ੩. ਅਭਿਨੇਤ੍ਰਜ,
੪. ਅਮਤਿ, ੫. ਅਮ੍ਰਿਤ, ੬. ਅਮ੍ਰਿਤ ਸੂ, ੭. ਅੱਖਪੀਸ, ੮. ਦੇਣ ਤਿਲਕ, ੯. ਏਟਾਕ, ੧੦. ਇੰਦ੍ਰ, ੧੧. ਬਸਤਰ, ੧੨. ਸਸੁਲਾਛਨ, ੧੩. ਸਸਕ੍ਰਿਤ,
੧੪. ਸਸਿ, ੧੫. ਸਮੁਦ੍ਰਵੀਨੀਤ, ੧੬. ਸਰਵਗੀਸ, ੧੭. ਸਾਰਸ, ੧੮. ਸੀਤ ਭਾਨ, ੧੯. ਸੀਤ ਮਹੀਚ, ੨੦. ਸੀਤ ਰਿਸ਼ਮ,
੨੧. ਸੁਧਾਕਰ, ੨੨. ਸੁਧਾਧਰ, ੨੩. ਸਧਾ ਨਿਧਿ, ੨੪. ਸੁਧਾਸ, ੨੫. ਸੁਧਾਰਾ, ੨੬. ਸੋਮ, ੨੭. ਸਿੰਧ ਜਨਮ, ੨੮. ਸ੍ਰੋਤ, ੨੯. ਸ੍ਰੋਤ ਦੁਰਤ,
੩੦. ਸ੍ਰੋਤ ਬਾਜੀ, ੩੧. ਹਰਿ, ੩੨. ਹਰਿਵਾਕ, ੩੩. ਹਿਮ ਦੁਗਤ, ੩੪. ਹਿਮਾਂਸੁ, ੩੫. ਕਲਾ ਨਿਧਿ, ੩੬. ਕਲਾ ਮ੍ਰਿਤ, ੩੭. ਕਲਾਵਾਨ, ੩੮.
ਕਲੇਦ, ੩੯. ਕੁਮੁਦਨੀ, ੪੦. ਕੁਮੁਦ ਬਾਧਵ, ੪੧. ਕੁਮਦੇਸ, ੪੨. ਕੰਮ ਦੀ ਪਤਿ, ੪੩. ਖਦਯਾਸੂਤ, ੪੪. ਖਦਮਸ । ਨਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਤਨੇ ਨਾਮ ਜਥਾਨੀ
ਯਾਦ ਹੋਣ ਨਾ ਅਸੀਂ ਮੁਕੰਮਲ ਟੀਕਾ ਲਿਖ ਸਕੀਏ, ਹਾਂ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਲਈ ਯਤਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਨਾ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾ ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਕਵੀ ਨੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ।

- ੧ ਭਹਿ-ਭਹਿ ਭਮਰੂ ਤੇ ਡੰਕਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ । ਕਹ ਕਹ ਕਰਕੇ ਜੋਗਣੀ ਚੂਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੨ ਝਮ-ਝਮ ਕਰਕੇ ਬਰਫੇ ਚਮਕਦੇ ਹਨ । ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਉਲਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹਨ ॥੨੩॥
- ੩ ਝਮ-ਝਮ ਕਰਕੇ ਢੋਲ ਖੜਕਦੇ ਹਨ । ਝਮ-ਝਮ ਕਰਕੇ ਤੇਗਾਂ ਚਿਲਕਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੪ ਜਟਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੱਚਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨਸੈਕ ਨੰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਕਾਲ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਮਚੀ ਹੋਈ ਸੀ ॥੨੪॥
- ੫ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਸੂਰਮੇ ਉਲਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਰਣ ਵਿਚ ਚਮਕੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ।
- ੬ ਤਾਂ ਬੜੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਤੀਰ ਲੱਗਿਆ । ਲਹੂ ਨਾਲ ਰੰਗ ਕੇ ਤੀਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੱਢਿਆ ॥੨੫॥
- ੭ ਝੰਡੇ ਝੁਲਦੇ ਹਨ, ਯੋਧੇ ਰਣ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਵੀ ਸ਼ਰਮਸਾਹ ਹੋ ਗਈ ।
- ੮ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ॥੨੬॥
- ੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਕਥਾ ਦੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ । ਕਥਾ ਲੰਬੀ ਹੈ, ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵਖਿਆਨ ਕਰਾਂ ? ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਦੀਰਘ ਕਾਇ ਦੈਤ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨੭॥
- ੧੦ ਇਥੇ ਹੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟ ਦੇ ਸੂਰਜ ਅਵਤਾਰ ੧੮ਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੧੮॥
- ੧੧ ਹੁਣ ਚੰਦ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ।
- ੧੨ ਦੋਧਕ ਛੰਦ ॥ ਲਉ ਬਈ ਹੁਣ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ।
- ੧੩ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ॥੧॥
- ੧੪ ਦੋਧਕ ॥ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਫਸਲ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੧੫ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹਨੇਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਦਿਨੇ ਸੂਰਜ ਸਾੜਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਫਸਲ ਕਿਤੇ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਸਕਦੀ ॥੨॥
- ੧੬ ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਿਆਕੁਲ (ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ) ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਉਂ ਉਡਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤੇ ਹਵਾ ਨਾਲ ਉਡਦੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ "ਹਰਿ" ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਰਮ ਪਿਤਾ, ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ॥੩॥
- ੧੮ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ । ਸਗੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਲਈ ਫਿਰਦੀ ਸੀ ।
- ੧੯ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਾਮ ਕਦੇ ਵੀ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ । ਕਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੀ ਗਰਜ ਸੀ, ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ॥੪॥
- ੨੦ ਤੋਮਰ ਛੰਦ ॥ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੂਜਦੀ । ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੀ ਆਫਰੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ ।
- ੨੧ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਮ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਸਤਰੀ ਪਤੀ ਅੱਗੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ॥੫॥
- ੨੨ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ । ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵਡਾਭੂ ਭਾਵ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ।
- ੨੩ ਨਾ ਕੋਈ ਹਰਿ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਸੀ । ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਜ਼ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ॥੬॥
- ੨੪ ਤਦ ਵੇਰ ਅਕਾਲ ਪਰਖ ਨੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ।
- ੨੫ ਕਿ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ । ਬੱਸ; ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਨੀ ॥੭॥
- ੨੬ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਅਕਾਲ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅੱਗੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ।
- ੨੭ ਮੈਂ ਚੰਦਰਮਾ ਅਵਤਾਰ ਧਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਗ ਸੁਖੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ॥੮॥
- ੨੮ ਤਦ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਮਹਾਂ ਤੇਜੋਵੀ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ।
- ੨੯ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਮ ਦਾ ਤੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੯॥
- ੩੦ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਅੱਗੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਈ ।

ਦੀਨ ॥ ^੧ਸਬ ਗਰਬ ਹੁਐ ਗਯੋ ਛੀਨ ॥ ^੨ਲਾਗੀ ਕਰਨ ਪਤਿ ਸੇਵ ॥ ਯਾ
ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਭਏ ਦੇਵ ॥੧੦॥ ^੩ਬਹੁ ਕ੍ਰਿਸਾ ਲਾਗੀ ਹੋਨ ॥ ਲਖ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕੀ ਜੋਨ ॥
^੪ਸਬ ਭਏ ਸਿਧ ਬਿਚਾਰ ॥ ਇਮ ਭਯੋ ਚੰਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ॥੧੧॥ ਚੰਪਈ ॥ ^੫ਇਮ
ਹਰਿ ਧਰਾ ਚੰਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਬਢਿਯੋ ਗਰਬ ਲਹਿ ਰੂਪ ਅਪਾਰਾ ॥ ^੬ਆਨ ਕਿਸੂ
ਕਹੁ ਚਿਤ ਨ ਲਿਆਯੋ ॥ ਤਾ ਤੇ ਤਾਹਿ ਕਲੰਕ ਲਗਾਯੋ ॥੧੨॥ ^੭ਭਜਤ ਭਯੋ
ਅੰਬਰ ਕੀ ਦਾਰਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਕੀਖ ਮੁਨ ਰੋਸ ਅਪਾਰਾ ॥ ^੮ਕਿਸਨਾਰਜਨ ਮ੍ਰਿਗ
ਚਰਮ ਚਲਾਯੋ ॥ ਤਿਹੁ ਕਰਿ ਤਾਹਿ ਕਲੰਕ ਲਗਾਯੋ ॥੧੩॥ ^੯ਸ੍ਰਾਪ ਲਗਾਯੋ ਤਾਂ
ਕੋ ਮੁਨ ਸੰਦਾ ॥ ਘਟਤ ਬਢਤ ਤਾ ਦਿਨ ਤੇ ਚੰਦਾ ॥ ^{੧੦}ਲਜਿਤ ਅਧਿਕ ਹਿਰਦੇ
ਮੋ ਭਯੋ ॥ ਗਰਬ ਅਖਰਬ ਦੂਰ ਹੁਐ ਗਯੋ ॥੧੪॥ ^{੧੧}ਤਪਸਾ ਕਰੀ ਬਹੁਰੁ ਤਿਹੁ
ਕਾਲਾ ॥ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪੁਨ ਭਯੋ ਦਿਆਲਾ ॥ ^{੧੨}ਛਈ ਰੋਗ ਤਿਹ ਸਕਲ ਬਿਨਾਸਾ ॥
ਭਯੋ ਸੂਰ ਤੇ ਉਚ ਨਿਵਾਸਾ ॥੧੫॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਉਨੀਸਵੇਂ ॥੧੬॥ ਸੁਭਮਸਤੁ ॥

^{੧੩}੧੬ ਅਬ ਬੀਸਵਾਂ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨੰ ॥ ਚੰਪਈ ॥

^{੧੪}ਅਬ ਮੈ ਕਹੁ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜੈਸ ਜਗਤ ਮੋ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ ॥ ^{੧੫}ਬਹੁਤੁ
ਕਾਲ ਬੀਤਤ ਭਯੋ ਜਬੈ ॥ ਅਸੁਰਨ ਬੰਸ ਪ੍ਰਗਟ ਭਯੋ ਤਬੈ ॥੧॥ ^{੧੬}ਅਸੁਰ
ਲਗੇ ਬਹੁ ਕਰੈ ਬਿਖਾਧਾ ॥ ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਤਿਨੈ ਤਨਕ ਮੈ ਸਾਧਾ ॥ ਸਕਲ
ਦੇਵ ਇਕਠੇ ਤਬ ਭਏ ॥ ਛੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਜਹ ਥੋ ਤਿਹ ਗਏ ॥੨॥ ^{੧੭}ਬਹੁ
ਚਿਰ ਬਸਤ ਭਏ ਤਿਹ ਠਾਮਾ ॥ ਬਿਸਨ ਸਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਿਹੁ ਨਾਮਾ ॥ ^{੧੮}ਬਾਰ
ਬਾਰ ਹੀ ਦੁਖਤ ਪੁਕਾਰਤ ॥ ਕਾਨ ਪਰੀ ਕਲ ਕੇ ਧੁਨਿ ਆਰਤ ॥੩॥ ਤੋਟਕ
ਛੰਦ ॥ ^{੧੯}ਬਿਸਨਾਦਕ ਦੇਵ ਲਖੇ ਬਿਮਨੰ ॥ ਮ੍ਰਿਦ ਹਾਸ ਕਰੀ ਕਰ ਕਾਲ ਧੁਨੰ ॥
^{੨੦}ਅਵਤਾਰ ਧਰੋ ਰਘੁਨਾਥ ਹਰੰ ॥ ਚਿਰ ਰਾਜ ਕਰੋ ਸੁਖ ਸੋ ਅਵਧੰ ॥੪॥
^{੨੧}ਬਿਸਨੇਸ ਧੁਣੰ ਸੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਮੁਖੰ ॥ ਅਬ ਸੁੱਧ ਚਲੀ ਰਘੁਬੰਸ ਕਬੰ ॥ ^{੨੨}ਜੁ
ਪੈ ਛੋਰ ਕਥਾ ਕਵਿ ਯਾਹ ਰਵੈ ॥ ਇਨ ਬਾਤਨ ਕੋ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬਢੈ ॥੫॥
^{੨੩}ਤਿਹੁ ਤੇ ਕਹੀ ਬੋਰੀਐ ਬੀਨ ਕਥਾ ॥ ਬਲਿ ਤ੍ਵੈ ਉਪਜੀ ਬੁਧ ਮੱਧਿ
ਜਥਾ ॥ ^{੨੪}ਜਹੁ ਭੂਲਿ ਭਈ ਹਮ ਤੇ ਲਹੀਯੋ ॥ ਸੁ ਕਬੋ ਤਹੁ ਅਛੁ ਬਨਾ

ਓ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਇਕ ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ ਸਾਇੰਸ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਣ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪੁਰਾਣ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਵਿਚ
ਕਈ ਕੁਝ ਮਤਭੇਦ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨਾ ਬੋਦਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਨਾ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੇ । ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਫਸਲ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਹੋਰ ਮਨੋ ਕਲਪਤ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੋਈ
ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੀਤਲਤਾ ਦੇ ਦੇਵਤਾ ਤੋਂ ਅਲੋਕ ਸੁਗਤ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਮ ਪਿਤਾ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ।
ਅ ਤ੍ਵੇ ਤੇ ਮਾਣਿਓ ਰਾਮ ਰਘੁਵੰਸ਼ੁ ਕਹਾਇਓ ॥ ਅੰਗ ੧੩੬੦॥

- ੧ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੰਕਾਰ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ।
 ੨ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ॥੧੦॥
 ੩ ਫਸਲ ਬਾੜੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ।
 ੪ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਦ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਇਆ ॥੧੧॥
 ੫ ਚੌਪਈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਧਰਿਆ । ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਵਧ ਗਿਆ ।
 ੬ ਫੇਰ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਿਲ 'ਤੇ ਹੀ ਨਾ ਲਿਆਉਂਦਾ । ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਲੰਕ ਲੱਗ ਗਿਆ ॥੧੨॥
 ੭ ਅੰਬਰ (ਬ੍ਰਹਿਸਪਤੀ) ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਚੰਦਰਮਾ ਨੇ ਸੰਜੋਗ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਮੁਨੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ।
 ੮ ਕਾਲੇ ਹਿਰਨ ਦੀ ਖੱਲ ਚੰਦ ਦੇ ਮਾਰੀ । ਉਸ ਕਰਕੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲੱਗ ਗਿਆ ("ਪੱਲਾ ਗੱਤਮ ਰਿਖੀ ਨੇ ਮਾਰਿਆ, ਚੰਦ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲੱਗ ਗਿਆ") ॥੧੩॥
 ੯ ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਚੰਦ ਨੇ ਅਹੱਲਿਆ ਨਾਲ ਸੰਜੋਗ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੱਤਮ ਮੁਨੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚੰਦ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ
 ੧੦ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਚੰਦ ਨੂੰ ਬੇਓੜਕਾ ਮਾਣ-ਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ॥੧੪॥
 ੧੧ ਫੇਰ ਚੰਦ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੋਹਰਬਾਨ ਹੋ ਗਏ ।
 ੧੨ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਖਈ ਰੋਗ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਸਾਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਨਿਵਾਸ ਮਿਲ ਗਿਆ ॥੧੫॥
 ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਉਨੀਵਾਂ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੬॥
 ੧੩ (ਜੋ) ਅਦ੍ਵੈਤ ਸਰੂਪ, ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ । (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ) ਹੁਣ ਵੀਹਵਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।
 ੧੪ ਚੌਪਈ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਵਤਾਰ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ।
 ੧੫ ਬਹੁਤ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਕੁਲ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ॥੧॥
 ੧੬ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੈਤ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਉਪਦਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਛਿਨ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿੱਧਾ ਕੀਤਾ । ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਦੁੱਖ ਸਮੁੰਦਰ ਸੀ ਉਥੇ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ॥੨॥
 ੧੭ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਵਸਦੇ ਰਹੇ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਸਮੇਤ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋ ਨਾਮ ਹਨ ।
 ੧੮ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਦ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈ ॥੩॥
 ੧੯ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਦੇਵਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋਏ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਮਿੱਠੀ ਹਾਸੀ ਹੱਸਦੇ ਹੋਏ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ,
 ੨੦ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਰਾਘੂ ਕੁਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ । ਦੇਰ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਅਯੁਧਿਆ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰ ਸੁਖ ਦੇ ਨਾਲ ॥੪॥
 ੨੧ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਚਲੇ ਗਏ । ਹੁਣ ਰਾਘੂ ਕੁਲ ਦੀ ਕਥਾ ਵੱਲ ਕਥਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ।
 ੨੨ ਜੇਕਰ ਕਵੀ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰੰਥ ਵਧਦਾ ਹੈ ॥੫॥
 ੨੩ ਇਸ ਕਰਕੇ ਚੌਣਵੀਂ ਕਥਾ ਹੀ ਕਹੀ ਹੈ ਜੋ ਹੇ ਅਕਾਲ ਜੀ ਜਿਹੜੀ ਆਪ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੇਰੀ ਜਥਾ ਸ਼ਕਤ ਫੁਰੀ ਹੈ ।
 ੨੪ ਜਿਹੜੀ ਮੈਥੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਸੋ ਹੇ ਕਵੀ ਜਨੋ ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਖਰ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ॥੬॥
 ਨੋਟ—ਇਹ ਹਨ ਮੁੱਖ ਅੱਖਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੁੱਖ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ।

ਕਹੀਯੋ ॥੬॥ ^੧ਰਾਮਰਾਜ ਭਯੋ ਰਾਮਰਾਜ ਮਣੇ ॥ ਜਿਹ ਰਾਜ ਕਰਯੋ ਪੁਰ ਅਉਧ
 ਘਣੇ ॥ ^੨ਸੋਊ ਕਾਲ ਜਿਣਯੋ ਨ੍ਰਿਪਰਾਜ ਜਬੰ ॥ ਭੂਅ ਰਾਜ ਕਰਯੋ ਅਜਰਾਜ
 ਤਬੰ ॥੭॥ ^੩ਅਜ ਰਾਜ ਹਣਯੋ ਜਬ ਕਾਲ ਬਲੀ ॥ ਸੁ ਨ੍ਰਿਪਤ ਕਥਾ ਦਸਰਬ
 ਚਲੀ ॥ ਚਿਰ ਰਾਜ ਕਰੋ ਸੁਖ ਸੋ ਅਵਧੰ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰ ਬਿਹਾਰ ਬਣੇ ਸੁ ਪ੍ਰਭੰ ॥੮॥
^੪ਜਗ ਧਰਮ ਕਥਾ ਪ੍ਰਚਰੀ ਤਬ ਤੇ ॥ ਸੁ ਮਿਤ੍ਰੇਸ ਮਹੀਪ ਭਯੋ ਜਬ ਤੇ ॥
^੫ਦਿਨ ਰੈਣ ਬਨੈਸਨ ਬੀਚ ਫਿਰੈ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਰਾਜ ਕਰੀ ਮ੍ਰਿਗ ਨੇਤ ਹਰੈ ॥੯॥
^੬ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਕਥਾ ਉਹ ਠੌਰ ਭਈ ॥ ਅਬ ਰਾਮ ਜਯਾ ਪਰ ਬਾਤ ਗਈ ॥
^੭ਕੁਹੜਾਮ^੧ ਜਹਾਂ ਸੁਨੀਐ ਸਹਰੰ ॥ ਤਹ ਕੋਸਲਰਾਜ ਨ੍ਰਿਪੇਸ ਬਰੰ ॥੧੦॥ ^੮ਉਪਜੀ
 ਤਹ ਧਾਮ ਸੁਤਾ ਕੁਸਲੰ ॥ ਜਿਹ ਜੀਤ ਲਈ ਸਸ ਅੰਸ ਕਲੰ ॥ ^੯ਜਬ ਹੀ
 ਸੁਧ ਪਾਇ ਸੁਖੰਬਰਿ ਕਰਿਓ ॥ ਅਵਧੇਸ ਨਿਰੇਸਹ ਚੀਨ ਬਰਿਓ ॥੧੧॥ ^{੧੦}ਪੁਨਿ
 ਸੈਨ ਸਮਿਤ੍ਰ ਨਰੇਸ ਬਰੰ ॥ ਜਿਹ ਜੁਧ ਲੀਏ ਮੱਦ ਦੇਸ ਹਰੰ ॥ ^{੧੧}ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ^੨
 ਤਿਹ ਧਾਮ ਭਈ ਦੁਹਿਤਾ ॥ ਜਿਹ ਜੀਤ ਲਈ ਸਸ ਸੂਰ ਪ੍ਰਭਾ ॥੧੨॥ ^{੧੨}ਸੋਊ
 ਬਾਰਿ ਸਬੁਧ ਭਈ ਜਬ ਹੀ ॥ ਅਵਧੇਸਹ ਚੀਨ ਬਰਿਓ ਤਬ ਹੀ ॥ ^{੧੩}ਗਨ
 ਯਾਹ ਭਣੇ ਕਸਟਆਰ^੩ ਨ੍ਰਿਪੰ ॥ ਜਿਹ ਕੇਕਈ ਧਾਮ ਸੁਤਾ ਸੁ ਪ੍ਰਭੰ ॥੧੩॥
^{੧੪}ਇਨ ਤੇ ਗ੍ਰਹ ਮੋ ਸੁਤ ਜਉਨ ਬੀਓ ॥ ਤਬ ਬੈਠ ਨਰੇਸ ਬਿਚਾਰ ਕੀਓ ॥
^{੧੫}ਤਬ ਕੇਕਈ ਨਾਰਿ ਬਿਚਾਰ ਕਰੀ ॥ ਜਿਹ ਤੇ ਸਸ ਸੂਰਜ ਸੋਭ ਧਰੀ ॥੧੪॥
^{੧੬}ਤਿਹ ਬਿਯਾਹਤ ਮਾਂਗ ਲਏ ਦੁ ਬਰੰ ॥ ਜਿਹ ਤੇ ਅਵਧੇਸ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਹਰੰ ॥
^{੧੭}ਸਮਝੀ ਨ ਨਰੇਸਰ ਬਾਤ ਹੀਏ ॥ ਤਬਹੀ ਤਹ ਕੋ ਬਰ ਦੋਇ ਦੀਏ ॥੧੫॥
^{੧੮}ਪੁਨ ਦੇਵ ਅਦੇਵਨ ਜੁਧ ਪਰੋ ॥ ਜਹ ਜੁਧ ਘਣੇ ਨ੍ਰਿਪ ਆਪ ਕਰੋ ॥ ^{੧੯}ਹਤ
 ਸਾਰਥੀ ਸਿਖੰਦਨ ਨਾਰ ਹਕਿਯੋ ॥ ਯਹ ਕੋਤਕ ਦੇਖ ਨਰੇਸ ਚਕਿਯੋ ॥੧੬॥
^{੨੦}ਪੁਨ ਰੀਝ ਦਏ ਦੋਊ ਤੀਅ ਬਰੰ ॥ ਚਿਤ ਮੋ ਸੁ ਬਿਚਾਰ ਕਛੂ ਨ ਕਰੰ ॥
^{੨੧}ਕਹੀ ਨਾਟਕ ਮੱਧ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾ ॥ ਜੱਖ ਦੀਨ ਸੁਰੇਸ ਨਰੇਸ ਜਥਾ ॥੧੭॥
^{੨੨}ਅਰ ਜਿਤੀਅ ਏਕ ਅਨੇਕ ਬਿਧੰ ॥ ਸਬ ਕਾਜ ਨਰੇਸੂਰ ਕੀਨ ਸਿਧੰ ॥ ^{੨੩}ਦਿਨ
 ਰੈਣ ਬਿਹਾਰਤ ਮੱਧਿ ਬਣੇ ॥ ਜਲ ਲੈਨ ਦਿਜਾਇ ਤਹਾਂ ਸ੍ਰਵਣੰ ॥੧੮॥ ^{੨੪}ਪਿਤ ਮਾਤ
 ਤਜੇ ਦੋਊ ਅੰਧ ਭੁਅੰ ॥ ਗਹਿ ਪਾਤ੍ਰ ਚਲਿਯੋ ਜਲੁ ਲੈਨ ਸੁਅੰ ॥ ^{੨੫}ਮੁਨਿ ਨੋਦਿਤ
 ਕਾਲ ਸਿਧਾਰ ਤਹਾਂ ॥ ਨ੍ਰਿਪ ਬੈਠ ਪਤਉਵਨ ਬਾਂਧ ਜਹਾਂ ॥੧੯॥ ^{੨੬}ਭਭਕੰਤ ਘਣੰ

੧ ਰਾਮਜਾ (ਕੋਸਲਿਆ) ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੁਹੜਾਮ ਸ਼ਹਿਰ ਜੋ ਘਾਘਰਾ ਅਤੇ ਸਰਯੂ ਨਦੀ ਦੇ ਮੱਧ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ।

੨ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ, ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਸੈਨ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਸੀ ਜਿਸ ਰਾਜੇ ਨੇ ਜੁਧ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ ।

੩ ਕਸਟਵਾਰ (ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੱਲ ਇਕ ਰਿਆਸਤ ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕੋ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ-ਕੋ ਦੀ ਸੀ ।

- ੧ ਰਾਜਾ ਰਘੂ, ਰਘੂ ਕੁਲ ਵਿਚ ਮਣੀ ਤੁਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅਯੁਧਿਆ ਵਿਚ ਰਾਜ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਹੈ।
- ੨ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਥੇ ਦਾ ਰਾਜ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਅਜ ਰਾਜੇ" ਨੇ ਕੀਤਾ ॥੭॥
- ੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਲੀ ਕਾਲ ਨੇ "ਅਜ" ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਕਥਾ ਦਸ਼ਰਥ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚਿਰ
- ੪ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਅਯੁਧਿਆ ਦਾ ਬੜੇ ਸੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ। ਮਿਰਗ ਰਾਜ ਸ਼ੇਰ ਆਦਿ ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰਨ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੈ ॥੮॥
- ੫ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਕਥਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਈ ਭਾਵ ਦਸ਼ਰਥ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸੀ। ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਜਦ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਹੋਇਆ।
- ੬ ਦਿਨ, ਰਾਤ ਘੋਰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ। ਸ਼ੇਰ, ਹਾਥੀ, ਮ੍ਰਿਗਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਾਰਦਾ ॥੯॥
- ੭ ਇਧਰ ਦਸ਼ਰਥ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਾ ਇਹ ਅਯੁਧਿਆ ਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
- ੮ ਜਿੱਥੇ ਕੁਹੜਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਕੌਸਲ ਨਾਮ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ ਸੀ ॥੧੦॥
- ੯ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਪੁੱਤਰੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਕਲਾ ਜਿੱਤ ਲਈ। ਜਦ ਉਹ ਜਵਾਨ ਹੋ ਗਈ
- ੧੦ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸੁਯੰਬਰ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰ ਲਿਆ ॥੧੧॥
- ੧੧ ਫੇਰ ਇਕ ਸੁਮਿੱਤ੍ਰਾ ਸੈਨ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।
- ੧੨ ਸੁਮਿੱਤ੍ਰਾ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਕਲਾ ਵੀ ਜਿੱਤ ਲਈ ਸੀ ॥੧੨॥
- ੧੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁਮਿੱਤ੍ਰਾ ਨੇ ਬਾਲਪਨ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਭੁੱਖ ਮੰਡਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਦਸ਼ਰਥ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਬਰ ਲਿਆ।
- ੧੪ ਸੁਮਿੱਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਸ਼ਟਵਾਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਕੇਕਈ ਨਾਮ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ ॥੧੩॥
- ੧੫ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹੋਈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਕੈਕਦੇ ਨੇ
- ੧੬ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਬਹਿ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਕੇਕਈ ਨੇ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਸੂਰਜ ਜਿਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ॥੧੪॥
- ੧੭ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਦਸ਼ਰਥ ਤੋਂ ਇਕ ਦੋ ਬਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦੋ ਬਰ ਦੇਹ, ਫੇਰ ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੇਕਈ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਾਂਗੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਰਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਲੈ ਲਏ।
- ੧੮ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਇਹ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਾ ਸਮਝੀ। ਰੂਪ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਵਰ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਕੇਕਈ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ॥੧੫॥
- ੧੯ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਹੁਤਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।
- ੨੦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਰਥ ਦਾ ਰਥਵਾਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਥ ਕੇਕਈ ਰਾਜੇ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਹੱਕਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦਸ਼ਰਥ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਚਕਾ-ਚੁੰਦ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੇਕਈ ਦੇ ਕਰਤਵਿ ਤੋਂ ॥੧੬॥
- ੨੧ ਫੇਰ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੋ ਵਰ ਇਸਤਰੀ ਕੇਕਈ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ।
- ੨੨ ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਕਥਾ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਤੋਂ ਜਿੱਤ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ॥੧੭॥
- ੨੩ ਵੈਰੀ ਅਨੇਕ ਵਿਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਇੰਦਰ ਦੇ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।
- ੨੪ ਉਪਰੰਤ ਦਿਨ, ਰਾਤ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਵਣਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਲਾਅ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੧੮॥
- ੨੫ ਸਰਵਣ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਅੰਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਵਰਿੰਗੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬਰਤਨ ਲੈ ਕੇ ਪਾਣੀ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ।
- ੨੬ ਜਿਥੇ ਉਸ ਮੁਨੀ ਦਾ ਕਾਲ ਉਡੀਕਦਾ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਚੱਕੀ ਲਾ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੰਨੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ॥੧੯॥
- ੨੭ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵੇਲੇ ਘੜੇ ਨੇ ਭਭਕਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ।

ਅਤਿ ਨਾਦ ਹੂਅੰ ॥ ੧੫੦ ॥ ਪੁਨ ਕਾਨ ਪਰੀ ਅਜਰਾਜ ਸੁਅੰ ॥ ੧੫੧ ॥ ਗਹਿ ਪਾਣ ਸੁ
ਬਾਣਹਿ ਤਾਨ ਧਨੰ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਜਾਣ ਦਿਜੰ ਸਰ ਸੁੱਧ ਹਨੰ ॥੨੦॥ ੧੫੨ ॥ ਗਿਰ ਗਇਓ
ਸੁ ਲਗੇ ਸਰ ਸੁੱਧ ਮੁਨੰ ॥ ਨਿਸਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਕਾਰ ਧੁਨੰ ॥ ੧੫੩ ॥ ਮ੍ਰਿਗਨਾਂਤ
ਕਹਾ ਨ੍ਰਿਪ ਜਾਇ ਲਹੈ ॥ ਦਿਜ ਦੇਖ ਦੁਊ ਕਰ ਦਾਂਤ ਗਹੈ ॥੨੧॥ ਸਰਵਣ
ਬਾਚ ॥ ੧੫੪ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਰਹੇ ਤਿਹ ਮੱਧ ਤਨੰ ॥ ਨਿਕਰੰਤ ਕਹਾ ਜੀਅ ਬਿਪ
ਨ੍ਰਿਪੰ ॥ ਮੁਰ ਤਾਤ ਰੁ ਮਾਤ ਨ੍ਰਿਚਛ ਪਰੇ ॥ ਤਿਹ ਪਾਣ ਪਿਆਇ ਨ੍ਰਿਪਾਧ
ਮਰੇ ॥੨੨॥ ਪਾਧੜੀ ਛੰਦ ॥ ੧੫੫ ॥ ਬਿਨ ਚਛ ਭੂਪ ਦੋਊ ਤਾਤ ਮਾਤ ॥ ਤਿਨ
ਦੇਹ ਪਾਨ ਤੁਹ ਕਹੈ ਬਾਤ ॥ ੧੫੬ ॥ ਕਥਾ ਨ ਤਿਨ ਕਹੀਐ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਸੁਨਿ
ਮਰਯੋ ਪੁੱਤ੍ਰ ਤੇਊ ਹੋਹਿ ਛੀਨ ॥੨੩॥ ੧੫੭ ॥ ਇਹ ਭਾਂਤ ਜਬੈ ਦਿਜ ਕਹੈ ਬੈਨ ॥
ਜਲ ਸੁਨਤ ਭੂਪ ਚੁਐ ਚਲੇ ਨੈਨ ॥ ੧੫੮ ॥ ਪ੍ਰਿਗ ਮੋਹ ਜਿਨ ਸੁ ਕੀਨੋ ਕੁਕਰਮ ॥
ਹਤਿ ਭਯੋ ਰਾਜ ਅਰੁ ਗਯੋ ਧਰਮ ॥੨੪॥ ਜਬ ਲਯੋ ਭੂਪ ਤਿਹੋਂ ਸਰ ਨਿਕਾਰ ॥
ਤਬ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਣ ਮੁਨਬਰ ਉਦਾਰ ॥ ੧੫੯ ॥ ਪੁਨ ਭਯੋ ਰਾਵ ਮਨ ਮੈ ਉਦਾਸ ॥
ਗ੍ਰਹ ਪਲਟ ਜਾਨ ਕੀ ਤਜੀ ਆਸ ॥੨੫॥ ੧੬੦ ॥ ਜੀਅ ਠਟੀ ਕਿ ਧਾਰੋ ਜੋਗ
ਭੋਸ ॥ ਕਹੂੰ ਬਸੋ ਜਾਇ ਬਨਿ ਤਿਆਗਿ ਦੇਸ ॥ ੧੬੧ ॥ ਕਿਹੋਂ ਕਾਜ ਮੋਰ ਯਹ
ਰਾਜ ਸਾਜ ॥ ਦਿਜ ਮਾਰਿ ਕੀਯੋ ਜਿਨ ਅਸ ਕੁਕਾਜ ॥੨੬॥ ੧੬੨ ॥ ਇਹੋਂ ਭਾਂਤਿ
ਕਹੀ ਪੁਨਿ ਨ੍ਰਿਪ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਸਬ ਜਗਤਿ ਕਾਲ ਕਰ ਮੈ ਅਧੀਨ ॥ ੧੬੩ ॥ ਅਬ
ਕਰੋ ਕਛੁ ਐਸੋ ਉਪਾਇ ॥ ਜਾ ਤੇ ਸੁ ਬਚੈ ਤਿਹੋਂ ਤਾਤ ਮਾਇ ॥੨੭॥ ੧੬੪ ॥ ਭਰਿ
ਲਯੋ ਕੁੰਭ ਸਿਰ ਪੈ ਉਠਾਇ ॥ ਤਹੋਂ ਗਯੋ ਜਹਾਂ ਦਿਜ ਤਾਤ ਮਾਇ ॥ ੧੬੫ ॥ ਜਬ
ਗਯੋ ਨਿਕਟ ਤਿਨ ਕੋ ਸੁ ਧਾਰ ॥ ਤਬ ਲਖੀ ਦੁਹੂੰ ਤਿਹੋਂ ਪਾਵ ਚਾਰ ॥੨੮॥
੧੬੬ ॥ ਦਿਜ ਬਾਚ ਰਾਜਾ ਸੋ ॥ ਕਹੋਂ ਕਹੋਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਲਾਗੀ ਅਵਾਰ ॥ ਸੁਨਿ ਰਹਿਓ
ਮੋਨ ਭੂਪਤ ਉਦਾਰ ॥ ੧੬੭ ॥ ਫਿਰਿ ਕਹਿਓ ਕਾਹਿ ਬੋਲਤ ਨ ਪੂਤ ॥ ਚੁਪ ਰਹੇ
ਰਾਜ ਲਹਿਕੈ ਕਸੂਤ ॥੨੯॥ ੧੬੮ ॥ ਨ੍ਰਿਪ ਦੀਓ ਪਾਨ ਤਿਹੋਂ ਪਾਨ ਜਾਇ ॥ ਚਕਿ
ਰਹੇ ਅੰਧ ਤਿਹੋਂ ਕਰ ਛੁਹਾਇ ॥ ੧੬੯ ॥ ਕਰ ਕੋਪ ਕਹਿਓ, ਤੂ ਆਹਿ ਕੋਇ ॥
ਇਮ ਸੁਨਤ ਸਬਦ ਨ੍ਰਿਪ ਦਯੋ ਰੋਇ ॥੩੦॥ ੧੭੦ ॥ ਰਾਜਾ ਬਾਚ ਦਿਜ ਸੋ ॥
ਹੋਊ ਪੁਤ੍ਰ ਘਾਤ ਤਵ ਬ੍ਰਹਮਣੇਸ ॥ ਜਿਹੋਂ ਹਨਯੋ ਸ੍ਵਣ ਤਵ ਸੁਤ
ਸੁਦੇਸ ॥ ੧੭੧ ॥ ਪਰਯੋ ਸਰਣ ਦਸਰਥ ਰਾਇ ॥ ਚਾਹੋ ਸੁ ਕਰੋ ਮੋਹਿ ਬਿਪ
ਆਇ ॥੩੧॥ ੧੭੨ ॥ ਰਾਖੈ ਤੁ ਰਾਖ, ਮਾਰੈ ਤੁ ਮਾਰ ॥ ਮੈ ਪਰੋ ਸਰਣ ਤੁਮਰੈ
ਦੁਆਰ ॥ ੧੭੩ ॥ ਤਬ ਕਹੀ ਤਿਨੋਂ ਦਸਰਥ ਰਾਇ ॥ ਬਹੁ ਕਾਸਟ ਅਗਨ

ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰ — ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ, ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿਸ ਲਈ ਕੀਤਾ,

ਉੱਤਰ — ਇਸ ਲਈ ਕਿ ੧. ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

੨ ਦੂਜੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਗੁਣ ਹਾਸਿਲ ਕਰਕੇ ਜਗਿਆਸੂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੁਧਾਰ ਸਕੇ ।

੩ ਤੀਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਲ ਦੱਸ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਹੜਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਬਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਬਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ?

੪ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਲ ਵਿਖਾ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੌਤ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਬਚ ਸਕਿਆ ।

੫ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਅਚੰਭਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੌਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਨਿਧਾਨ ਜਾਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਉੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਗਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ । ਚਾਰ ਦਿਨ ਚੰਮ ਦੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜੈਸਾ ਕਿ ਬਚਨ ਹੈ—

ੳ ਅਬ ਚਉਥੀ ਉਚਰੋ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜਿਹ ਬਿਧ ਤਿਨਕਾ ਲਖਾ ਅਖਾਰਾ ॥

ਸੁਨੀਅਹੁ ਸੰਤ ਸਭੈ ਚਿਤ ਲਾਈ ॥ ਬਰਨਤ ਸਯਾਮ ਜਥਾਮਤ ਭਾਈ ॥ ਛੰਦ ੧॥

ਅ ਜੋ ਚੌਥੀਸ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਏ ॥ ਤਿਨ ਭੀ ਤੁਮ ਪ੍ਰਭ ਤਨਕ ਨ ਪਾਇ ॥ ਛੰਦ ੨॥

- ੧ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਜੇ ਅਜ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਸਰਥ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ
- ੨ ਜਾ ਪਈ। ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਤੀਰ ਪਕੜ ਕਮਾਨ ਦੇ ਉੱਪਰ
- ੩ ਧਰ ਕੇ ਹਰਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੋਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸਰਵਣ ਬ੍ਰਾਹਮਣ
- ੪ ਵੱਲ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ॥੨੦॥
- ੫ ਤੀਰ ਮੁਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਉਥੇ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ
- ੬ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ “ਹਾਏ-ਹਾਏ” ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ।
- ੭ ਹਾਏ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਮ੍ਰਿਗ ਨਹੀਂ।
- ੮ ਇਸ ਲਈ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਚਲਾ ਗਿਆ।
- ੯ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਹੈਰਾਨ
- ੧੦ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈਆਂ ॥੨੧॥
- ੧੧ ਸਰਵਣ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—ਅਜੇ ਸਰਵਣ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ
- ੧੨ ਕੁਝ ਸੁਆਸ ਬਾਕੀ ਸਨ। ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਤੋਂ
- ੧੩ ਕੁਝ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਵਣ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।
- ੧੪ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਪਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
- ੧੫ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਦੇ। ਪਿਆਸੇ, ਬਿਨਾਂ ਪਾਣੀ ਹੀ ਮਰ
- ੧੬ ਜਾਣਗੇ ॥੨੨॥
- ੧੭ ਪਾਪੜੀ ਛੰਦ ॥ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇਤਰਹੀਣ ਹਨ।
- ੧੮ ਐ ਰਾਜਾ ! ਤੇਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ
- ੧੯ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਦੇਹ।
- ੨੦ ਐ ਜਿਆਣੇ ਰਾਜੇ ! ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਗੱਲ
- ੨੧ ਨਾ ਕਰਨੀ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰਿਆ ਸੁਣਿਆ
- ੨੨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਮਰ ਜਾਣਗੇ ॥੨੩॥
- ੨੩ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਣ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਹੇ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਦੇ
- ੨੪ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਚੋਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ—
- ੨੫ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਿਕਾਰ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਪਾਪ ਰੂਪੀ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤਾ
- ੨੬ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਰਾਜ ਤੇ ਧਰਮ ਦੋਵੇਂ ਹਰ ਹੋ ਗਏ
- ੨੭ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ॥੨੪॥
- ੨੮ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ
- ੨੯ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉਸ ਉਤਮ ਮੁਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ।
- ੩੦ ਤੇ ਰਾਜਾ ਅਤਿ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੁੜ
- ੩੧ ਕੇ ਆਪਣੀ ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ॥੨੫॥
- ੩੨ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜੋਗ ਭੋਸ ਧਾਰਨ
- ੩੩ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਦੇਸ਼ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕਿਤੇ ਵਣ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਾਂ।

- ੧੪ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ ਹੁਣ ਇਹ ਰਾਜ ਦਾ ਸਾਜ ? ਜਿਸ ਨੇ
- ੧੫ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੨੬॥
- ੧੬ ਫੇਰ ਜਿਆਣੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਹੀ। ਸਾਰਾ ਜਗਤ
- ੧੭ ਕਾਲ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ।
- ੧੮ ਹੁਣ ਕੋਈ ਐਸਾ ਉਪਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ
- ੧੯ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਬਚ ਜਾਣ ॥੨੭॥
- ੨੦ ਘੜਾ ਫੜੇ ਲਿਆ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ
- ੨੧ ਲਿਆ। ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ
- ੨੨ ਸਨ।
- ੨੩ ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਰਵਣ
- ੨੪ ਦੇ ਅੰਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਪਛਾਣ
- ੨੫ ਲਈ ॥੨੮॥
- ੨੬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਰਾਜੇ ਨੂੰ। ਦੱਸੋ ਪੁੱਤਰ ਤੇਨੂੰ ਇਤਨੀ
- ੨੭ ਦੇਰ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗ ਗਈ ? ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਭਲਾ
- ੨੮ ਲੋਕ, ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਿਹਾ।
- ੨੯ ਉਹਨਾਂ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, ਪੁੱਤਰ ਤੂੰ ਬੋਲਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਰਾਜਾ
- ੩੦ ਫੇਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਬੋਲ ਪਿਆ
- ੩੧ ਤਾਂ ਗੱਲ ਵਿਗੜ ਜਾਏਗੀ, ਇਸ ਕਸੂਤ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ॥੨੯॥
- ੩੨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪਾਣੀ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛੁਹਾਇਆ ਤਾਂ
- ੩੩ ਕਿ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲੈਣ। ਜਦੋਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਤਾਂ ਉਹ
- ੩੪ ਅੰਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ।
- ੩੫ ਫੇਰ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ?
- ੩੬ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਰੋ ਪਿਆ ॥੩੦॥
- ੩੭ ਰਾਜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਕਾਤਲ
- ੩੮ ਹਾਂ ਐ ਸ਼ੁੱਧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰਾ ਸਰਵਣ ਪੁੱਤਰ
- ੩੯ ਮਾਰਿਆ ਹੈ।
- ੪੦ ਮੈਂ ਦਸਰਥ ਰਾਜਾ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹਾਂ।
- ੪੧ ਹੁਣ ਐ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ, ਮਾਰੋ ਭਾਵੇਂ
- ੪੨ ਰੱਖੋ ॥੩੧॥
- ੪੩ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਖ, ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੇ ਮਾਰ ਦੇਹ। ਮੈਂ ਹੁਣ
- ੪੪ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਨ, ਤੁਹਾਡੇ ਦਰ 'ਤੇ ਆ ਪਿਆ ਹਾਂ।
- ੪੫ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ! ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ
- ੪੬ ਲੋਕੜਾਂ ਤੇ ਅਗਨ

੩੩ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਲੋਕ-ਪੁਲਕ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹਲਤ ਅਤੇ ਪਲਤ ਦੋਵੇਂ ਸੰਵਾਰਨੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਲੇਖ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਲੰਕਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਿਜਕ ਉਸ ਅੰਗੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਹੀ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵੇਚ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਕੁਰਾਣ ਆਦਿ ਸਭ ਨੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਤੋਂ ਅਸ਼ਲੀਲ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਹਨ। ਨੇਤਰ ਆਪ ਨੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤੀਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਰਹਿਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕੀ ਹੈ—

ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ ॥ ਦੁਸ਼ਟ ਸਭਨ ਕੇ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ ॥ ਜਿਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਸੋਢੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਝਾਂ, ਭਗਤਾਂ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈ ਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ, ਦੋਤਾਂ, ਕਬੁੱਧੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਦੱਸ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਤ ਭਗਤ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਵੇ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਬੁਧਕਾਰੀ ਹੈਕੜਬਾਜ਼ ਜਰਵਾਇਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮਦਦ ਕਰਕੇ ਸੁੱਖ ਪੁਰਾਵੇ।

ਨਤੀ ਨਤ ਦਰੀਕ ਨਿ ਐਰੁਸਾਥ ਨਜਿ ਨੁ ॥ ਤਿਤ ਧੁੰਨਿ ਲਭਿ ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ

੧. ਉਹਿ-ਚਰਤਮ ਚਿ
੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੨੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੩੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੪੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੫੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੬੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੭੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੮੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੧. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੨. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੩. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੪. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੫. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੬. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੭. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੮. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੯੯. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ
੧੦੦. ਭਜਿਤੀ ਨਭਤੀ

ੴ ਦੇਇ ਮੰਗਾਇ ॥੩੨॥ ੧ਤਬ ਲੀਯੋ ਅਧਿਕ ਕਾਸਟ ਮੰਗਾਇ ॥ ਚੜ ਬੈਠੇ
 ਤਹਾਂ ਸਲ ਕਉ ਬਨਾਇ ॥ ੨ਚਹੂੰ ਓਰ ਦਈ ਜੁਆਲਾ ਜਗਾਇ ॥ ਦਿਜ ਜਾਨ
 ਗਈ ਪਾਵਕ ਸਿਰਾਇ ॥੩੩॥ ੩ਤਬ ਜੋਗ ਅਗਨਿ ਤਨ ਤੇ ਉਪ੍ਰਾਜ ॥ ਦੁਹੂੰ
 ਮਰਨ ਜਰਨ ਕੋ ਸਜਯੋ ਸਾਜ ॥ ੪ਤੇ ਭਸਮ ਭਏ ਤਿਹ ਬੀਚ ਆਪ ॥ ਤਿਹ
 ਕੋਪ ਦੁਹੂੰ ਨ੍ਰਿਪ ਦੀਯੋ ਸ੍ਰਾਪ ॥੩੪॥ ੫ਦਿਜ ਬਾਚ ਰਾਜਾ ਸੋ ॥ ਜਿਮ ਤਜੇ ਪ੍ਰਾਣ
 ਹਮ ਸੁਤਿ ਬਿਛੋਹ ॥ ਤਿਮ ਲਗੋ ਸ੍ਰਾਪ ਸੁਨ ਭੂਪ ਤੋਹ ॥ ੬ਇਮ ਭਾਖ ਜਰਯੋ
 ਦਿਜ ਸਹਤ ਨਾਰਿ ॥ ਤਜ ਦੇਹ ਕੀਯੋ ਸੁਰ ਪੁਰ ਬਿਹਾਰ ॥੩੫॥ ਰਾਜਾ ਬਾਚ ॥
 ੭ਤਬ ਚਹੀ ਭੂਪ ਹਉਂ ਜਰੋਂ ਆਜ ॥ ਕੈ ਅਤਿਬ ਹੋਊ ਤਜ ਰਾਜ ਸਾਜ ॥ ੮ਕੈ
 ਗ੍ਰਹ ਜੈ ਕੈ ਕਰਹੋਂ ਉਚਾਰ ॥ ਮੈ ਦਿਜ ਆਯੋ ਨਿਜ ਕਰ ਸੰਘਾਰ ॥੩੬॥ ੯ਦੇਵ
 ਬਾਨੀ ਬਾਚ ॥ ਤਬ ਭਈ ਦੇਬਿ ਬਾਨੀ ਬਨਾਇ ॥ ਜਿਨ ਕਰੋ ਦੁਖ ਦਸਰਥ ਰਾਇ ॥
 ੧੦ਤਵ ਧਾਮ ਹੋਹਿਗੇ ਪੁਤ੍ਰ ਬਿਸਨ ॥ ਸਬ ਕਾਜ ਆਜ ਸਿਧ ਭਏ ਜਿਸਨ ॥੩੭॥
 ੧੧ਹੈਹੈ ਸੁ ਨਾਮ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ॥ ਕਰ ਹੈ ਸੁ ਸਕਲ ਜਗ ਕੋ ਉਧਾਰ ॥ ੧੨ਕਰ
 ਹੈ ਸੁ ਤਨਕ ਮੈ ਦੁਸਟ ਨਾਸ ॥ ਇਹੋ ਭਾਂਤਿ ਕੀਰਤਿ ਕਰਿ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥੩੮॥
 ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਨਚਿੰਤ ਭੂਪ ਚਿੰਤ ਧਾਮ ਰਾਮ ਰਾਇ ਆਇ ਹੈ ॥ ਦੁਰੰਤ
 ਦੁਸਟ ਜੀਤਿ ਕੈ ਸੁ ਜੈਤ ਪਤ੍ਰ ਪਾਇ ਹੈ ॥ ੧੪ਅਖਰਬ ਗਰਬ ਜੇ ਭਰੇ ਸੁ ਸਰਬ
 ਗਰਬ ਘਾਲ ਹੈ ॥ ਫਿਰਾਇ ਛੱਤ੍ਰ ਸੀਸ ਪੈ ਛਤੀਸ ਛੋਣ ਪਾਲ ਹੈ ॥੩੯॥ ੧੫ਅਖੰਡ
 ਖੰਡ ਖੰਡ ਕੈ ਅਡੰਡ ਡੰਡ ਦੰਡ ਹੈ ॥ ਅਜੀਤ ਜੀਤ ਜੀਤਿ ਕੈ ਬਿਸੇਖ ਰਾਜ
 ਮੰਡ ਹੈ ॥ ੧੬ਕਲੰਕ ਦੂਰ ਕੈ ਸਬੈ ਨਿਸੰਕ ਲੰਕ ਘਾਇ ਹੈ ॥ ਸੁ ਜੀਤ ਬਾਹ ਬੀਸ
 ਗਰਬ ਈਸ ਕੋ ਮਿਟਾਇ ਹੈ ॥੪੦॥ ੧੭ਸਿਧਾਰ ਭੂਪ ਧਾਮ ਕੋ ਇਤੋ ਨ ਸੋਕ
 ਕੋ ਧਰੋ ॥ ਬੁਲਾਇ ਬਿੱਪ ਛੋਣ ਕੇ ਅਰੰਭ ਜੱਗ ਕੋ ਕਰੋ ॥ ੧੮ਸੁਣੰਤ ਬੈਣ ਰਾਵ
 ਰਾਜਧਾਨੀਐ ਸਿਧਾਰੀਅੰ ॥ ਬੁਲਾਇਕੈ ਬਸਿਸਟ ਅਰਾਜਸੂਇ ਕੋ ਸੁਧਾਰੀਅੰ ॥੪੧॥
 ੧੯ਅਨੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਨਰੇਸ ਬੋਲ ਕੈ ਲਏ ॥ ਦਿਜੇਸ ਬੇਸ ਬੇਸ ਕੇ ਛਿਤੇਸ
 ਧਾਮ ਆ ਗਏ ॥ ੨੦ਅਨੇਕ ਭਾਂਤਿ ਮਾਨ ਕੈ ਦਿਵਾਨ ਬੋਲ ਕੈ ਲਏ ॥ ਸੁ ਜੱਗ
 ਰਾਜਸੂਇ ਕੋ ਅਰੰਭ ਤਾ ਦਿਨਾ ਭਏ ॥੪੨॥ ੨੧ਸੁ ਪਾਦਿ ਅਰਘ ਆਸਨੰ ਅਨੇਕ
 ਧੂਪ ਦੀਪ ਕੈ ॥ ਪਖਾਰ ਪਾਇ ਬ੍ਰਹਮਣੰ ਪੁਦੰਛਣਾ ਬਿਸੇਖ ਦੈ ॥ ੨੨ਕਰੋਰ ਕੋਰ
 ਦੰਛਣਾ ਦਿਜੇਕ ਏਕ ਕਉ ਦਈ ॥ ਜੁ ਜੱਗ ਰਾਜਸੂਇ ਕੀ ਅਰੰਭ ਤਾ ਦਿਨਾ

ੳ ਪਾਠੰਤਰ-ਦੋਊ ।

ਅ ਗੁਰੂ ਵਸਿਸ਼ਟ ਬਹਮਾਂ ਦਾ ਮਾਨਸੀ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਰਿਗਵੇਦ ਦੇ ਕਈ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਮੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਘੁਕੁਲ ਦਾ ਕੁਲ ਗੁਰੂ ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ਯੋਗ ਵਸਿਸ਼ਟ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਮਸ਼ਹੂਰ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਕ ਭਸ਼ੁੰਡ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਵਸਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਰਿਆਰਾਂ ਯੁੱਗਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਿਚਰੇ ਦਾ ਲੇਖਕ-ਭਾਈ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰੀ ਪੰਨਾ 8 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਰਣਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਗਤ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਸੰਦੇਹਿਯ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਆਤਮਾ, ਆਤਮਾ, ਜੀਵ, ਜਗਤ, ਮਿਤ੍ਰ, ਭਗਤੀ, ਪਾਖੰਡ, ਮਾਇਆ, ਮੂਰਤੀ ਆਦਿ ਸਬੰਧੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦਾ ਗੁਣ-ਕੀਰਤਨ, ਪਾਖੰਡ, ਖੰਡਨ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਆਦਿ ਪੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਮਿਤ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤਦ ਵਕਤੀ ਪ੍ਰਸਿਥਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਰਿਤਰ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ/ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣੂ ਸਨ—(ਬਾਬਾਣੀਆਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੁਤ ਸਪੁਤ ਕਰੇਨਿ) ਸਿ ਵੀਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪੂਰਣਾ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨੀਵੇਂ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਹੱਥ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਾਇਆ, ਉਹ ਯੋਧਾ ਬਣ ਕੇ ਰਣ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਤਰੇ। ਚਮਾਰ, ਸੂਦਰ, ਧੋਬੀ ਆਦਿ ਕੁਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਿਡਰ ਯੋਧਾ ਬਣ ਕੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੈਨਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਛੂਤ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੈਨਾ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁੱਚੀ ਸੀ। ਨੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉੱਚਾ ਝੁੱਕਣਾ ਸਗੋਂ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਜਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਉਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਾਂ ਅੰਦਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸਾਹਸ ਦੁਆਰਾ ਗਰਮ ਲਹੂ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਇਸ ਬੀਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਰ ਸੰਘਾਰ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਤੇ ਤਦ ਵਕਤੀ ਲੋੜ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ

ਸੀ। ਰਾਖਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਦੁਆਇੰ ਚਿਰਕਾਲ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰਾਖਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰਮ ਦਾ। ਜਦ ਵੀ ਰਾਖਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਬਲ ਵਧਦਾ ਹੈ ਭਗਵਾਨ ਧਰਮ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਦੇਵਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਦੁਆਇੰ ਸਾਸ਼ਕ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਅਤੇ ਸਾਸ਼ਿਤ (ਹਿੰਦੂ) ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਉਪਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਸ਼ਕ ਦੁਰਥਿਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਸ਼ਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ। ਦੇਵਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਾਸ਼ਿਤ ਹਿੰਦੂ ਜੰਤਾ ਨਿਰਬਲ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਭੇਜਣਾ ਸੀ। ਵਲਸਰੂਪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਹੀ ਹੋਈ।

ਤਾਂ ਸਾਧਤ ਹਰਿ ਮੋਹਿ ਬੋਲਾਏ॥ ਇਮ ਕਹਿਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਏ॥੨੫॥
ਉਂ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ॥ ਪੰਥੁ ਪੁਰੁਚ ਕਰਬੇ ਕਹੁ ਸਾਜਾ॥
ਜਾਹਿ ਤਰਾ ਤੈ ਧਰਮ ਚਲਾਏ॥ ਕਬੁਧ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਏ॥੨੬॥
ਚਰਿਤ ਨਾਯਕ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੈ॥ ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਜਨਮ॥
ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ॥ ਦੁਸ਼ਟ ਸਭਨ ਕੇ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ॥
ਛਡ੍ਹੀ ਕੇ ਪੁਤ ਹੋ ਬਾਮਨ ਕੋ ਨਾਹਿ ਕੈ ਤਪੁ ਆਵਤ ਹੈ ਜੋ ਕਰੈ॥
ਜਥ ਆਉ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ, ਅਤਿ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੈ॥
ਅਤੇ ਇਹ ਯੁੱਧ ਵੀ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਖੰਡਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਲਈ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਉਠਾਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਭੱਤਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—

ਦਸਮ ਕਾਢਾ ਭਾਗੀਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ॥ ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਪੁਭ ਧਰਮ ਜੁਧ ਕੇ ਚਾਇ॥
ਕਰਮ ਯੁੱਧ ਦੇ ਰਹੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਵਰਨਣ ਦੀ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ੈਲੀ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਰਨਣ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਲਈ ਲਘੂ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਯੁੱਧ ਦੀ ਹੌਲੀ, ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸੋਜੇ ਰਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਛੰਦ-ਵਿਵਿਧਤਾ ਅਤੇ ਸੀਧਾਰ ਛੰਦ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ—੨ ਕੁਲ ੨੬੨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ੧੮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਛੰਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ੬੩ ਵਾਰ ਛੰਦ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਅਲੰਕਾਰ ਗੱਠ ਹਨ। ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਰਾਹੀਂ ਯੁੱਧ ਦਾ ਇਕਹਿਰਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਤੇ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਅਪ੍ਰਸਤੁਤ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਧੁਨੀ ਜਾਂ ਸ਼ਵਣ-ਚਿਤ੍ਰਾ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਚਾਰ ਸਾਧਨ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ—੧ ਅਨੁਪ੍ਰਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ, ੨ ਲਘੂ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ੩ ਅਨੁਕਾਰਤਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ੪ ਸੰਗੀਤਾਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ। ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਯੁੱਧ-ਪ੍ਰੇਰਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ—੧ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ, ੨ ਰਾਮਾਵਤਾਰ, ਕਲਕੀ ਵਤਾਰ, ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾਲੋਂ ਅਵਧੀ ਵੱਲ ਅਧਿਕ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼, ਰਾਜਸ਼ਾਨੀ ਆਦਿ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਅਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਸਾਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੂਲਕ ਅਲੰਕਾਰਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਪਮਾ, ਉਤਪ੍ਰੇਕਸ਼ਾ, ਰੂਪਕ ਆਦਿ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਵਧਨ-ਚਿਤ੍ਰਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਵਰਨਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਧਨ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਮਹੱਤਵ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਚਿਤਰਿਤ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਚਿਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ੈਲੀ ਵਾਲੇ ਚਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੇਖਰ ਦੇ ਪਹਿਰਿਤ ਤਿੰਨ ਚਰੂਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਚਰਨ ਵਿਚ ਸਾਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ ਮੂਲਕ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਤੀਬਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ

ਭਈ ॥੪੩॥ ^੧ਨਰੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਅਨੇਕ ਗੀਤ ਗਾਵਹੀ ॥ ਅਨੰਤ ਦਾਨ
ਮਾਨ ਲੈ ਬਿਸੇਖ ਸੋਭ ਪਾਵਹੀ ॥ ^੨ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਲੋਗ ਜੇ ਭਏ ਸੁ ਜਾਤ ਕਉਨ ਤੇ
ਕਹੇ ॥ ਬਿਮਾਨ ਆਸਮਾਨ ਕੇ ਪਛਾਨ ਮੋਨ ਹੁਐ ਰਹੇ ॥੪੪॥ ^੩ਚੁਤੀ ਜਿਤੀ
ਅਪਛਰਾ ਚਲੀ ਸੁਵਰਗ ਛੋਰ ਕੈ ॥ ਬਿਸੇਖ ਹਾਇ ਭਾਇ ਕੈ ਨਚੰਤ ਅੰਗ ਮੋਰ
ਕੈ ॥ ^੪ਬਿਅੰਤ ਭੂਪ ਰੀਝਹੀ ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਪਾਵਹੀ ॥ ਬਿਲੋਕ ਅਛਰਾਨ ਕੋ
ਅਪਛਰਾ ਲਜਾਵਹੀ ॥੪੫॥ ^੫ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਮਾਨ ਦੈ ਬੁਲਾਇ ਸੂਰਮਾ ਲਏ ॥
ਦੁਰੰਤ ਸੈਨ ਸੰਗ ਦੈ ਦਸੋ ਦਿਸਾ ਪਠੈ ਦਏ ॥ ^੬ਨਰੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਨ੍ਰਿਪੇਸ
ਪਾਇ ਪਾਰੀਅੰ ॥ ਮਹੇਸ ਜੀਤ ਕੈ ਸਬੈ ਸੁ ਛਤ੍ਰ ਪਤ੍ਰ ਢਾਰੀਅੰ ॥੪੬॥ ਰੂਆਮਲ
ਛੰਦ ॥ ^੭ਜੀਤ ਜੀਤ ਨ੍ਰਿਪ ਨਰੇਸੁਰ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰ ਬੁਲਾਇ ॥ ਬਿਪ੍ਰ ਆਦਿ ਬਿਸਿਸਟ
ਤੇ ਲੈਕੈ ਸਬੈ ਰਿਖ ਰਾਇ ॥ ^੮ਕ੍ਰੋਧੁ ਜੁਧ ਕਰੇ ਘਨੇ ਅਵਗਾਹਿ ਗਾਹਿ ਸੁਦੇਸ ॥
ਆਨ ਆਨ ਅਵਧੇਸ ਕੇ ਪਗ ਲਾਗੀਅੰ ਅਵਨੇਸ ॥੪੭॥ ^੯ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿਨ ਦੈ
ਲਏ ਸਨਮਾਨ ਆਨ ਨ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਅਰਬ ਖਰਬਨ ਦਰਬ ਦੈ ਗਜਰਾਜ ਬਾਜ ਬਿਸਾਲ ॥
^{੧੦}ਹੀਰ ਚੀਰ ਨ ਕੋ ਸਕੈ ਗਨ ਜਟਤ ਜੀਨ ਜਰਾਇ ॥ ਭਾਉ ਭੂਖਨ ਕੋ ਕਹੈ
ਬਿਧ ਤੇ ਨ ਜਾਤ ਬਤਾਇ ॥੪੮॥ ^{੧੧}ਪਸਮ ਬਸਤ੍ਰ ਪਟੰਬਰਾਦਿਕ ਦੀਏ ਭੂਪਨ
ਭੂਪ ॥ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਸਰੂਪ ਸੋਭਿਤ ਕਉਨ ਇੰਦ੍ਰ ਕੁਰੂਪ ॥ ^{੧੨}ਦੁਸਟ ਪੁਸਟ ਤ੍ਰਸੈ
ਸਬੈ ਥਰਹਰਿਯੋ ਸੁਨਿ ਗਿਰਰਾਇ ॥ ਕਾਟਿ ਕਾਟਿ ਨ ਦੈ ਮੁਝੈ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਂਟਿ ਬਾਂਟਿ
ਲੁਟਾਇ ॥੪੯॥ ^{੧੩}ਬੇਦ ਧੁਨ ਕਰਿਕੈ ਸਬੈ ਦਿਜ ਕੀਅਸ ਜਗ ਅਰੰਭ ॥ ਭਾਂਤਿ
ਭਾਂਤਿ ਬੁਲਾਇ ਹੋਮਤ ਰਿੰਤ ਜਾਨ ਅਸੰਭ ॥ ^{੧੪}ਅਧਿਕ ਮੁਨਿਬਰ ਜਉ ਕੀਯੋ
ਬਿਧ ਪੂਰਬ ਹੋਮ ਬਨਾਇ ॥ ਜਗ ਕੁੰਡਹੁ ਤੇ ਉਠੇ ਤਬ ਜੱਗ ਪੁਰਖ
ਅਕੁਲਾਇ ॥੫੦॥ ^{੧੫}ਖੀਰ ਪਾਤ੍ਰ ਕਢਾਇ ਲੈ ਕਰਿ ਦੀਨ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ ਆਨ ॥
ਭੂਪ ਪਾਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਭਯੋ ਜਿਮੁ ਦਾਰਦੀ ਲੈ ਦਾਨ ॥ ^{੧੬}ਚਤ੍ਰ ਭਾਗ ਕਰਯੋ ਤਿਸੈ
ਨਿਜ ਪਾਨ ਲੈ ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਇ ॥ ਏਕ ਏਕ ਦਯੋ ਦੁਹੁ ਤ੍ਰੀਅ ਏਕ ਕੋ ਦੁਇ
ਭਾਇ ॥੫੧॥ ^{੧੭}ਗਰਭਵੰਤ ਭਈ ਤ੍ਰਿਯੋ ਤ੍ਰਿਯ ਛੀਰ ਕੋ ਕਰਿ ਪਾਨ ॥ ਤਾਹਿ
ਰਾਖਤ ਭੀ ਭਲੇ ਦਸ ਦੋਇ ਮਾਸ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥ ^{੧੮}ਮਾਸ ਤ੍ਰਿਉਦਸਮੋ ਚਢਯੋ ਤਬ
ਸੰਤਨ ਹੇਤ ਉਧਾਰ ॥ ਰਾਵਣਾਰਿ ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਜਗ ਆਨ ਰਾਮਅਵਤਾਰ ॥੫੨॥
^{੧੯}ਭਰਥ ਲਛਮਨ ਸਤ੍ਰਘਨ ਪੁਨ ਭਏ ਤੀਨ ਕੁਮਾਰ ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿਨ ਬਾਜੀਖੰ
ਨ੍ਰਿਪ ਰਾਜ ਬਾਜਨ ਦੁਆਰ ॥ ^{੨੦}ਪਾਇ ਲਾਗ ਬੁਲਾਇ ਬਿਪਨ ਦੀਨ ਦਾਨ

ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਲਈ ਲਈ ਖੁੱਧ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ (ਉਕਤ ਬਿਲਾਸ) ਇਸ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਆਦਰਸ਼ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਹਨ ।

ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਯੁੱਧ-ਵਰਨਣ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਦੇ ਅੰਗ-ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਗ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸ਼ੰਕਾ ਪੱਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਧਾਨ ਪੱਖ ਦੀ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਬੜੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਚਿਤਰੀ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਅਧਿਕ ਵਰਨਣ ਸੰਘਰਸ਼ ਪੱਖ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਨਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ—ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਮੰਤਰਣਾ, ਨਾਇਕਾਂ ਦੀ ਯੁੱਧ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ, ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ, ਸੈਨਾ ਦਾ ਕੁਝ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਸੈਨਾ, ਸੈਣ-ਸੰਜਾ, ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਣਾ, ਗਾਨਾ ਬੋਲਣਾ, ਹਮਲਾ, ਸ਼ਸਤਰ-ਪ੍ਰਹਾਰ, ਵੀਰਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਉਕਤੀ, ਪ੍ਰਤੀ-ਉਕਤੀ, ਕਬੰਧ ਯੁੱਧ, ਮੁੰਡ ਯੁੱਧ, ਤਮੁਲ ਯੁੱਧ, ਮੁਸ਼ਟ ਯੁੱਧ ਆਦਿ । ਯੁੱਧ ਦੀ ਪੂਰਨ ਟਰੇਨਿੰਗ (ਸਿਖਲਾਈ) ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ, ਨਗਾਰਿਆਂ, ਅਸ਼ਹੀਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਹੂਰਾਂ, ਦੇਵ ਇਸ਼ਤਰੀਆਂ, ਪਰੀਆਂ, ਅਪੰਛਰਾਵਾਂ, ਹਾਕਣੀਆਂ, ਡਾਕਣੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਚਿਤਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਪਰਿਵੇ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਯੁੱਧ ਉਪਰੰਤ ਸਥਿਤੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਪੱਖ ਦੀਆਂ ਇਸ਼ਤਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਦਨ ਵੰਜਾਂ ਦੀ ਭਗਵਤ ਅਤੇ ਕਿਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਆਦਿ ਦਾ ਵੀ ਬੜੀ ਰੁਚੀ ਨਾਲ ਚਿਤਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਤਮਕ ਜਾਂ ਪੈਰਾਣਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੰਵਾਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਕਥਾ-ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕ ਰੋਚਕ ਬਣ ਸਕੀ ਹੈ । ਸੰਵਾਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਤ੍ਰੰਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭਰਮਾਰ ਹੈ । ਇਹ ਸਤ੍ਰੰਤ੍ਰ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮੰਗਲਿਕ ਕਥਨਾਂ ਵਜੋਂ ਯਾਚਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸਬੰਧੀ ਯੋਧਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧੰਨਵਾਦ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਕਾਲ ਦੀ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਕਾਲੀ ਦੇ ਯਥਾ ਗਾਨ ਵਜੋਂ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ।

- ੧ ਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਨਟ ਅਨੇਕ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਬੇਅੰਤ ਦਾਨ ਤੇ ਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।
- ੨ ਜਿਤਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ॥੪੪॥
- ੩ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਅਪਛਰਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚੱਲ ਪਈਆਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਕੇ ਨੱਚਦੀਆਂ ਸਨ।
- ੪ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜੇ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੱਚਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਅਪਛਰਾ ਵੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ॥੪੫॥
- ੫ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਦਾਨ ਤੇ ਮਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬੁਲਾ ਲਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੇ ਦਸੇ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ।
- ੬ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਰੇ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਪ ਛਤਰ ਤੇ ਪੱਤਰ ਪਹਿਨ ਲਿਆ ॥੪੬॥
- ੭ ਰੁਆਮਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿੱਤ-ਜਿੱਤ ਕੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਿਖੀ ਤੇ ਮਹਾਂ ਰਿਖੀ
- ੮ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ-ਫਿਰ ਕੇ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਪਤੀ ਰਾਜੇ ਆ ਕੇ ਅਵਧਪਤੀ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਆ ਵਹੇ ॥੪੭॥
- ੯ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਲਏ ਆ ਕੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ। ਅਰਬ-ਖਰਬਾਂ ਧਨ ਦਿੱਤੇ, ਹਾਥੀ, ਘੋੜੇ ਬਹੁਤ।
- ੧੦ ਹੀਰੇ, ਮੋਤੀ, ਬਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੌਣ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਰੀ ਭਾਵ ਸੋਨੇ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਜੜਾਉ ਸਨ। ਗਹਿਣੇ ਤੇ ਪੁੰਮ ਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ॥੪੮॥
- ੧੧ ਪਸ਼ਮੀਨਾ ਤੇ ਪੱਟ ਦੇ ਬਸਤਰ ਆਦਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਤੋਹਫੇ-ਭੇਟਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਅੱਗੇ ਦਿੰਦਰ ਵੀ ਕਰੂਪ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।
- ੧੨ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਭਾਰੀ ਦੁਸ਼ਟ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਰੇ ਬਰ-ਬਰ ਕੰਬ ਗਏ ਡਰ ਕੇ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਇਹ ਭੈ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੱਟ ਕੱਟ ਕੇ ਨਾ ਵੰਡ ਦੇਵੇ ॥੪੯॥
- ੧੩ ਬੇਦ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਯਗ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਿਤਜ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਧੀਆ ਪਦਾਰਥ
- ੧੪ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਾਨ ਮੁਨੀ ਜਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿੱਧੀ ਪੂਰਬਕ ਬਣਾ ਕੇ ਹੋਮ ਕੀਤਾ। ਯਗ ਭੁੱਖ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁਰਖ ਬੜੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ॥੫੦॥
- ੧੫ ਉਸ ਨੇ ਖੀਰ ਦਾ ਬਰਤਨ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਉਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਦਲਿੰਦਰੀ ਦਾਨ ਲੈ ਕੇ ਖਿੜਦਾ ਹੈ।
- ੧੬ ਉਸ ਖੀਰ ਦੇ ਚਾਰ ਹਿੱਸੇ (ਭਾਗ) ਕਰ ਲਏ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ। ਇਕ-ਇਕ ਭਾਗ ਦੋਹਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗ ॥੫੧॥
- ੧੭ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਖੀਰ ਖਾਣ ਉਪਰੰਤ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਗਰਭ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ।
- ੧੮ ਜਦੋਂ ਤੇਰਵਾਂ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਨਮਿਤ ਰਾਵਣ ਦੇ ਵੈਰੀ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਜਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ॥੫੨॥
- ੧੯ ਭਰਥ, ਲਛਮਣ, ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਤਿੰਨੋਂ ਕੁਮਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ।
- ੨੦ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਨਾਮਾਵਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਚਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹਾਤਮ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ ਜੋ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਕਵੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰੁਚੀ ਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤਕ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੋਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੰਕਾਰ ਅਤੇ ੭੫ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਰਬ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਭੇਦ-ਉਪਭੇਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਕ-ਇਕ ਛੰਦ ਵਿਚ ਕਈ ਬਾਈਂ ਅੱਠ-ਅੱਠ, ਨੌ-ਨੌ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮੋਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਦਿਸ਼ਤਾ-ਮੂਲਕ ਅਲੰਕਾਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਵਿਸਮਤਾ-ਮੂਲਕ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਵਿਰਲੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਵਿਧਾਨ ਕੋਈ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਜਾਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਖਿਲਵਾੜ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਥਾ ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ਾਂ-ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨਾ, ਗੁਣ ਕ੍ਰਮ ਰੂਪ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੀਬਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਅਲੰਕਾਰ-ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਲੌਕਿਕ ਤੇ ਸਰਬ ਸਧਾਰਨ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਭਿਆਨਕ ਅਤੇ ਸੁਖਦ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਯੁੱਧ-ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਉਪਮਾਨ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਪ੍ਰਤੀ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ/ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਅਭਿਵਿਅੰਜਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਮਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਗਣਕ/ਇਤਿਹਾਸਕ/ਲੌਕਿਕ ਪਾਤਰਾਂ/ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਪਰਿਥੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਛੰਦ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਛੰਦਾਂ ਦਾ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਛੇਵੇਂ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ੧੦੬ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ੪੪ ਨਵੇਂ ਜਾਂ ਪਰੰਪਰਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤਿਤ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਗਭਗ ੧੦੦ ਵਾਰਣਿਕ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਮਾਤ੍ਰਿਕ। ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਚੌਪਈ ਛੰਦ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ੧੮੦੦੦ ਛੰਦਾਂ/ਬੰਦਾਂ ਦੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ੫੫੫੫ ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਹਰੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਯਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਛੰਦ ਵਿਵਿਧਤਾ ਹਰ ਇਕ ਕ੍ਰਿਤੀ ਚਿ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ। ੨੪੯੨ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ੧੨ ਛੰਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ੫੮੮ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਕਲਕੀਵਤਾਰ ਕੇਵਲ ੧੨ ਛੰਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ੫੮੮ ਛੰਦਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ੭੦ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਛੰਦ ਵਰਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਵਿਧਤਾ ਦੀ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਛੰਦ ਵਿਵਿਧਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅਲੰਕਾਰ ਗੌਣ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਛੰਦ ਵਿਵਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ। ਛੰਦ ਵਿਧਾਨ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਲਘੂ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਯੁੱਧ ਦੀ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਛੰਦ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਬਦਲਦਾ ਹੈ। ਛੰਦ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਤਾਲਮੇਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਛੰਦ ਦੀ ਗਤੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਛੰਦ ਧਵਨੀ ਵੀ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਹੋਏ ਛੰਦ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਇਕ ਰਸਤਾ ਟੁੱਟੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਛੰਦ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਕਥਾ ਤੋਂ ਉੱਠਿਕਿਆ ਵੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਛੰਦ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਾਰੀਆਂ ਚਰਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਥਾਂ ਵਰਨਣ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹਿਜ ਹੀ ਅੱਖੋਂ ਪੈਂਦੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬ੍ਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕਾਵਿ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀਗਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ੀ-ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਸਾਹਿਤਕ-ਅਸਾਹਿਤਕ, ਸ਼ਿਸ਼ਟ-ਅਸ਼ਿਸ਼ਟ, ਤਤਸਮ-ਤਤਭਵ ਆਦਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਅੰਜਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮੋੜਿਆ-ਤੋੜਿਆ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਅਵਧੀ, ਫਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ ਆਦਿ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਨੁਰੂਪ ਢਾਲਣ ਦਾ ਮੋਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਥਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਪਰਕ ਚਰਨਾਵਾਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਜਾਂ ਸੋਹਜ਼ ਸ਼ਬਦ-ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਭਾਵ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਸਰਬੱਤ੍ਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਕਵੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਹਨ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਹਿਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ

ਦੁਰੰਤਿ ॥ ^੧ਸਤ੍ਰ ਨਾਸਤ ਹੋਹਿਗੇ ਸੁਖ ਪਾਇ ਹੈਂ ਸਭ ਸੰਤ ॥੫੩॥ ^੨ਲਾਲ ਜਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸਟ ਰਿਖ ਬਰਬਾਜ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ॥ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤਿਨ ਦੇਤ ਭਯੋ ਦਿਜ ਪਤਨ ਕੇ ਨ੍ਰਿਪਰਾਜ ॥ ^੩ਦੇਸ ਅਉਰ ਬਿਦੇਸ ਭੀਤਰਿ ਠਉਰ ਠਉਰ ਮਹੰਤ ॥ ਨਾਚ ਨਾਚ ਉਠੇ ਸਬੈ ਜਨੁ ਆਜ ਲਾਗ ਬਸੰਤ ॥੫੪॥ ^੪ਕਿੰਕਣੀਨ ਕੇ ਜਾਲ ਭੂਖਿਤ ਬਾਜ ਅਉ ਗਜਰਾਜ ॥ ਸਾਜ ਸਾਜ ਦਏ ਦਿਜੇਸਨ ਆਜ ਕਉਸਲ ਰਾਜ ॥ ^੫ਰੰਕ ਰਾਜ ਭਏ ਘਨੇ ਤਹੋ ਰੰਕ ਰਾਜਨ ਜੈਸ ॥ ਰਾਮ ਜਨਮਤ ਭਯੋ ਉਤਸਵ ਅਉਧ ਪੁਰ ਮੈ ਐਸ ॥੫੫॥ ਦੁੰਦਭ ਅਉਰ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਤੂਰ ਤਰੰਗ ਆਨ ਅਨੇਕ ॥ ਬੀਨ ਬੀਨ ਬਜੰਤ ਛੀਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ਬੀਨ ਬਿਸੇਖ ॥ ^੬ਝਾਂਝ ਬਾਰ ਤਰੰਗ ਤੁਰਹੀ ਭੇਰਨਾਇ ਨਿਯਾਨ ॥ ਮੋਹਿ ਮੋਹਿ ਗਿਰੇ ਧਰਾ ਪਰ ਸਰਬ ਬਯੋਮ ਬਿਵਾਨ ॥੫੬॥ ^੭ਜਤ੍ਰ ਤਤ੍ਰ ਬਿਦੇਸ ਦੇਸਨ ਹੋਤ ਮੰਗਲਚਾਰ ॥ ਬੈਠ ਬੈਠ ਕਰੈ ਲਗੇ ਸਬ ਬਿਪ੍ਰ ਬੇਦ ਬਿਚਾਰ ॥ ^੮ਧੂਪ ਦੀਪ ਮਹੀਪ ਗ੍ਰੇਹ ਸਨੇਹ ਦੇਤ ਬਨਾਇ ॥ ਫੂਲ ਫੂਲ ਫਿਰੈ ਸਬੈ ਗਣ ਦੇਵ ਦੇਵਨ ਰਾਇ ॥੫੭॥ ^੯ਆਜ ਕਾਜ ਭਏ ਸਬੈ ਇਹੋ ਭਾਂਤਿ ਬੋਲਤ ਬੈਨ ॥ ਭੁੰਮ ਭੂਰ ਉਠੀ ਜਖਤ ਧੁਨ ਬਾਜ ਬਾਜਤ ਗੈਨ ॥ ^{੧੦}ਐਨ ਐਨ ਧੁਜਾ ਬਧੀ ਸਬ ਬਾਟ ਬੰਦਨ ਵਾਰ ॥ ਲੀਪ ਲੀਪ ਧਰੇ ਮੱਲਯਾਗਰ ਹਾਟ ਪਾਟ ਬਜਾਰ ॥੫੮॥ ^{੧੧}ਸਾਜ ਸਾਜ ਤੁਰੰਗ ਕੰਚਨ ਦੇਤ ਦੀਨਨ ਦਾਨ ॥ ਮਸਤ ਹਸਤ ਦਏ ਅਨੇਕਨ ਇੰਦ੍ਰ ਦੁਰਦ ਸਮਾਨ ॥ ^{੧੨}ਕਿੰਕਣੀ ਕੇ ਜਾਲ ਭੂਖਤ ਦਏ ਸਖੰਦਨ ਸੁੱਧ ॥ ਗਾਇਨਨ ਕੇ ਪੁਰ ਮਨੋ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਆਵਤ ਬੁੱਧ ॥੫੯॥ ^{੧੩}ਬਾਜ ਸਾਜ ਦਏ ਇਤੇ ਜਿਹੋ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਪਾਰ ॥ ਦਯੋਸ ਦਯੋਸ ਬਢੈ ਲਗਯੋ ਰਨ ਧੀਰ ਰਾਮ ਵਤਾਰ ॥ ^{੧੪}ਸਸਤ੍ਰ ਸਾਸਤ੍ਰਨ ਕੀ ਸਬੈ ਬਿਧ ਦੀਨ ਤਾਹਿ ਸੁਧਾਰ ॥ ਅਸਟ ਦਯੋਸਨ ਮੋ ਗਏ ਲੈ ਸਰਬ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ॥੬੦॥ ^{੧੫}ਬਾਨ ਪਾਨ ਕਮਾਨ ਲੈ ਬਿਹਰੰਤ ਸਰਜੂ ਤੀਰ ॥ ਪੀਤ ਪੀਤ ਪਿਛੋਰ ਕਾਰਨ ਧੀਰ ਚਾਰਹੁ ਬੀਰ ॥ ^{੧੬}ਬੇਖ ਬੇਖ ਨ੍ਰਿਪਾਨ ਕੇ ਬਿਹਰੰਤ ਬਾਲਕ ਸੰਗ ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਨ ਕੇ ਧਰੇ ਤਨ ਚੀਰ ਰੰਗ ਤਰੰਗ ॥੬੧॥ ^{੧੭}ਐਸ ਬਾਤ ਭਈ ਇਤੇ ਉਹ ਓਰ ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ॥ ਜਗ ਕੋ ਸੁ ਕਰਯੋ ਅਰੰਭਨ ਤੋਖਨਾਰਥ ਪਿਤ੍ਰ ॥ ^{੧੮}ਹੋਮ ਕੀ ਲੈ ਬਾਸਨਾ ਉਠ ਧਾਤ ਦੈਤ ਦੁਰੰਤ ॥ ਲੂਟ ਖਾਤ ਸਬੈ ਸਮਗਰੀ ਮਾਰ ਕੂਟ ਮਹੰਤ ॥੬੨॥ ^{੧੯}ਲੂਟ ਖਾਤਹ ਵਿਖਯ ਜੇ ਤਿਨ ਪੈ ਕਛੂ ਨ ਬਸਾਇ ॥ ਤਾਕ ਅਉਧਹ ਆਇਯੋ ਤਬ ਰੋਸ ਕੈ ਮੁਨਿ ਰਾਇ ॥ ^{੨੦}ਆਇ ਭੂਪਤ ਕਉ ਕਹਾ ਸੁਤ ਦੇਹੁ ਮੋਕਉ ਰਾਮ ॥ ਨਾਤ੍ਰ ਤੋ

ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਦੋ ਦਰਜਨ ਸੋਧ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਛਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਮੁਜੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਟੀਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਟੀਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਭਵਣ ਵਾਣੀ ਟਰਸਟ ਲਖਨਊ ਵੱਲੋਂ ਛਪ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਇਕੱਲੀਆਂ-ਇਕੱਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰ ਛਪੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਸੰਦਰਭ ਗ੍ਰੰਥ, ਵਿਸ਼ੇ ਕੋਸ਼ ਬਣਾਉਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸੰਦਰਭ ਗ੍ਰੰਥ ਰਾਹੀਂ ਸਹੀ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰੀ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ਜੋ ਪੁਸਤਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਿਉਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਹਰੀ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਖੋਜ ਉੱਤੇ ਲਗਭਗ ੩੦ ਵਰ੍ਹੇ ਲਗਾਏ ਸਨ। ਉਸ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲਸਰੂਪ ਸਰੂਪ ਹਰੀ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਤੁਕ-ਤਤਕਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਖਰੜੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ। ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਅਸਤਰਾਂ-ਸ਼ਬਦਰਾਂ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਾਵਾਂ ਬਾਵਾਂ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸੰਕਲਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ, ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਛੰਦਾਂ-ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਿਉਰਾ, ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ੪੧ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਅੱਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ (ਸ੍ਰੀ) ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਿਉਰੇ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਪਟਿਆਲਾ) ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਗੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਭਾਈ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਰੀ ਵੱਲੋਂ ੩੦ ਸਾਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਵਸਮੇਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪਾਵਨ ਰਸਨਾ ਉਚਰਤ ਹੈ। ਇਸ 'ਤੇ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਪੇਸ਼

੧ਕਉ ਭਸਮ ਕਰਿ ਹਉ ਆਜ ਹੀ ਇਹ ਠਾਮ ॥੬੩॥ ੨ਕੋਪ ਦੇਖ ਮੁਨੀਸ ਕਉ
 ਨ੍ਰਿਪ ਪੂਤ ਤਾ ਸੰਗ ਦੀਨ ॥ ਜੱਗ ਮੰਡਲ ਕਉ ਚਲਯੋ ਲੈ ਤਾਹਿ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥
 ੩ਏਕ ਮਾਰਗ ਦੂਰ ਹੈ ਇਕ ਨੀਅਰ ਹੈ ਸੁਨਿ ਰਾਮ ॥ ੪ਰਾਹ ਮਾਰਤ ਰਾਛਸੀ,
 ਜਿਹ ਤਾਰਕਾ ਗਨਿ ਨਾਮ ॥੬੪॥ ੫ਜਉਨ ਮਾਰਗ ਤੀਰ ਹੈ ਤਿਹ ਰਾਹ ਚਾਲਹੁ
 ਆਜ ॥ ਚਿੱਤ ਚਿੱਤ ਨ ਕੀਜੀਐ ਦਿਜ ਦੇਵ ਕੇ ਹੈਂ ਕਾਜ ॥ ੬ਬਾਟਿ ਚਾਪੈ ਜਾਤ
 ਹੈਂ, ਤਬ ਲਉ ਨਿਸਾਚਰ ਆਨ ॥ ਜਾਹੁਗੇ ਕਤ ਰਾਮ ਕਹਿ, ਮਗਿ ਰੋਕਿਯੋ ਤਜਿ
 ਕਾਨ ॥੬੫॥ ੭ਦੇਖ ਰਾਮ ਨਿਸਾਚਰੀ ਗਹਿ ਲੀਨ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ॥ ਭਾਲ ਮਧ
 ਪ੍ਰਹਾਰਿਯੋ ਸਰ ਤਾਨ ਕਾਨ ਪ੍ਰਮਾਨ ॥ ੮ਬਾਨ ਲਾਗਤ ਹੀ ਗਿਰੀ ਬਿਸੰਭਾਰ ਦੇਹਿ
 ਬਿਸਾਲ ॥ ਹਾਥਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਕੇ ਭਯੋ ਪਾਪਨੀ ਕੋ ਕਾਲ ॥੬੬॥ ੯ਐਸ ਤਾਹਿ
 ਸੰਘਾਰ ਕੈ ਕਰ ਜੱਗ ਮੰਡਲ ਮੰਡ ॥ ਆਇਗੇ ਤਬ ਲਉ ਨਿਸਾਚਰ ਦੀਹ ਦੋਇ
 ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ੧੦ਭਾਜ ਭਾਜ ਚਲੇ ਸਭੈ ਰਿਖ, ਠਾਵ ਭੇ ਹਠਿ ਰਾਮ ॥ ਜੁੱਧ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਯੋ
 ਤਿਹੂੰ, ਤਿਹੂੰ ਠਉਰ ਸੋਰਹ ਜਾਮ ॥੬੭॥ ੧੧ਮਾਰ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ ਦਾਨਵ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ
 ਸੰਭਾਰ ॥ ਬਾਨ ਪਾਨ ਕਮਾਨ ਕਉ ਧਰ ਤਬਰ ਤਿਛ ਕੁਠਾਰ ॥ ੧੨ਘੇਰਿ ਘੇਰਿ
 ਦਸੋ ਦਿਸਾ ਨਹਿ ਸੂਰਬੀਰ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥ ਆਇਕੈ ਜੂਝੇ ਸਭੈ ਰਣ ਰਾਮ ਏਕਲ ਸਾਥ ॥੬੮॥
 ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਰਣੰ ਪੇਖ ਰਾਮੰ ॥ ਧੁਜੰ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥ ੧੪ਚਹੂੰ ਓਰ ਢੂਕੇ ॥
 ਮੁਖੰ ਮਾਰ ਕੂਕੇ ॥੬੯॥ ੧੫ਬਜੇ ਘੋਰ ਬਾਜੇ ॥ ਧੁਣੰ ਮੇਘ ਲਾਜੇ ॥ ੧੬ਝੰਡਾ ਗੱਡ
 ਗਾੜੇ ॥ ਮੰਡੇ ਬੈਰ ਬਾੜੇ ॥੭੦॥ ੧੭ਕੜਕੇ ਕਮਾਣੰ ॥ ਝੜਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥ ੧੮ਢਲਾ
 ਢੁੱਕ ਢਾਲੈ ॥ ਚਲੀ ਪੀਤ ਪਾਲੈ ॥੭੧॥ ੧੯ਰਣੰ ਰੰਗ ਰੱਤੇ ॥ ਮਨੋ ਮੱਲ ਮੱਤੇ ॥
 ੨੦ਸਰੰਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥ ਮਹਿਖੁਆਸ ਕਰਖੇ ॥੭੨॥ ੨੧ਕਰੀ ਬਾਨ ਬਰਖਾ ॥ ਸੁਣੇ ਜੀਤ
 ਕਰਖਾ ॥ ੨੨ਸੁਬਾਹੰ ਮਰੀਚੰ ॥ ਚਲੇ ਬਾਛ ਮੀਚੰ ॥੭੩॥ ੨੩ਇਕੈ ਬਾਰ ਟੂਟੇ ॥
 ਮਨੋ ਬਾਜ ਛੂਟੇ ॥ ੨੪ਲਯੋ ਘੇਰਿ ਰਾਮੰ ॥ ਸਸੰ ਜੇਮ ਕਾਮੰ ॥੭੪॥ ੨੫ਘਿਰਯੋ ਦੈਤ
 ਸੈਣੰ ॥ ਜਿਮੰ ਰੁੱਦ੍ਰ ਮੈਣੰ ॥ ੨੬ਰੁਕੇ ਰਾਮ ਜੰਗੰ ॥ ਮਨੋ ਸਿੰਧ ਗੰਗੰ ॥੭੫॥
 ੨੭ਰਣੰ ਰਾਮ ਬੋਜੇ ॥ ਧੁਣੰ ਮੇਘ ਲੱਜੇ ॥ ੨੮ਰੁਲੇ ਤੱਛ ਮੁੱਛੰ ॥ ਗਿਰੇ ਸੂਰ
 ਮੁੱਛੰ ॥੭੬॥ ੨੯ਚਲੈ ਐਠ ਮੁੱਛੈ ॥ ਕਹਾਂ ਰਾਮ ਪੁੱਛੈ ॥ ੩੦ਅਬੈ ਹਾਥਿ ਲਾਗੇ ॥
 ਕਹਾ ਜਾਹੁ ਭਾਗੇ ॥੭੭॥ ੩੧ਰਿਪੰ ਪੇਖ ਰਾਮੰ ॥ ਹਠਯੋ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥ ੩੨ਕਰੈ ਨੈਣ
 ਰਾਤੰ ॥ ਧੁਨਰ ਬੇਦ ਗਾਖਾਤੰ ॥੭੮॥ ੩੩ਧਨੰ ਉਗ੍ਰ ਕਰਖਯੋ ॥ ਸਰੰਧਾਰ ਬਰਖਯੋ ॥
 ੩੪ਹਣੀ ਸੱਤ੍ਰ ਸੈਣੰ ॥ ਹਸੇ ਦੇਵ ਗੈਣੰ ॥੭੯॥ ੩੫ਭਜੀ ਸਰਬ ਸੈਣੰ ॥ ਲਖੀ ਮ੍ਰਿਚ

ਓ ਨਿਸਾਚਰੀ (ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਧਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰਾਖਸ਼ੀ-ਤਾੜਕਾ) ਜੋ ਸੁਕੋਤ ਯਕ ਦੀ ਪੁਤਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਂਚ ਦੈਤ ਦੀ ਪਤਨੀ ਮਰੀਚ ਤੇ ਸਬਾਹੂ ਦੈਤ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੀ ।

੧੧ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਹੱਕ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ । ਆਪ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਂਚੋਂ ਹੀ ਲੋੜ ਸੀ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੋਈ ? ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਛੋਟੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਉੱਤਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਸਕਾਂ । ਪਰੰਤੂ ਅੱਜ ਮਿਤੀ ੨੩ ਮਈ, ੧੯੯੭ ਤੱਕ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਆਉਣ ਉਪਰੰਤ ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਹ ਲੇਖ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਸ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਨਵਾਦੀ ਬਣਾ ਲਵੇ ।

- ੧ ਅੱਜ ਹੀ ਇਥੇ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ॥੬੩॥
- ੨ ਮੁਨੀ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਉਸ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਰਿਸ਼ੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ ਉਹਨਾਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ।
- ੩ ਹੁਣ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿੱਤਰ ਰਾਮ ਤੇ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਕਿ ਇਕ ਰਸਤਾ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਨੇੜੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।” ਐ ਰਾਮ ! ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਕਿਹੜੇ ਰਾਹ ਚੱਲਣਾ ਹੈ ?
- ੪ ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਨੇੜੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਧਰ ਰਾਖਸ਼ੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਰਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੬੪॥
- ੫ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰਾਹ ਸਿੱਧਾ ਹੈ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਰਾਹ ਚੱਲੋ। ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ਐ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵ ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾਜ ਕਰੇਗਾ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਾਹ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ।
- ੬ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਾਖਸ਼ੀ ਆ ਗਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਸ ਰਾਹ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ? ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਾਖਸ਼ੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆ ਕੇ ਰਸਤਾ ਰੋਕ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਐ ਰਾਮ ! ਕਿੱਥੇ ਜਾਉਗੇ, ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ॥੬੫॥
- ੭ ਰਾਖਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਮ ਨੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਕੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੰਨ ਤੱਕ ਤੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਰਾਖਸ਼ੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੮ ਤੀਰ ਲੱਗਦੇ ਹੀ ਉਹ ਰਾਖਸ਼ੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਦੇਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਉਸ ਮਰਾਂ ਪਾਪਣੀ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ॥੬੬॥
- ੯ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜੰਗ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਯੱਗ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਦੈਂਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਤੇਜ਼ ਵਾਲੀ ਸੀ ਆ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
- ੧੦ ਵੇਖ ਕੇ ਰਿਖੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਭੱਜ ਭੁੱਕੇ, ਪਰ ਰਾਮ ਜੀ ਹਠ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ, ਤਿੰਨਾਂ ਨੇ ॥੬੭॥
- ੧੧ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਦੈਂਤ ਸ਼ਸਤਰ ਤੇ ਅਸ਼ਤਰ, ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਤਿੱਖੀ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਭੁਹਾੜਾ।
- ੧੨ ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਘੇਰ ਕੇ ਪਰ ਸੂਰਬੀਰ ਰਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਇਕੱਲੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ॥੬੮॥
- ੧੩ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਯੁੱਧ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ। ਜੋ ਇਕੱਲਾ ਇਉਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਧਰਮ ਸਥਾਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਗੱਡਿਆ ਅਹਿੱਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ੧੪ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਕੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ॥੬੯॥
- ੧੫ ਬੜੇ ਘੋਰ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੱਦਲ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਗਿਆ।
- ੧੬ ਝੰਡੇ ਗੱਡ ਕੇ ਭਾਵ ਝੰਡੇ ਵਾਂਗ ਡਟ ਕੇ, ਵੈਰ ਵਧਾ ਕੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਜੰਗ ਮੰਡ ਲਿਆ ॥੭੦॥
- ੧੭ ਕਮਾਨਾਂ ਕੜਕਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਗਈਆਂ।
- ੧੮ ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਢੁਕ-ਢੁਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇਗ ਚੱਲਦੀ ਸੀ ॥੭੧॥
- ੧੯ ਰਣ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਾਣੇ ਮੱਲ (ਪਹਿਲਵਾਨ) ਆਪਣੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ।
- ੨੦ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਬਾਰਸ਼ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਧਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖਿੱਚਦੇ ਸਨ ॥੭੨॥
- ੨੧ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਆਸ ਖੁਸ਼ਕ ਹੋ ਗਈ।
- ੨੨ ਸੁਥਾਹੂ ਤੇ ਮਾਰੀਚ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ॥੭੩॥
- ੨੩ ਇਕੋ ਵਾਰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਚਿੜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਜ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ
- ੨੪ ਰਾਮ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਘੇਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੭੪॥
- ੨੫ ਰਾਮ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਘਿਰ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕਾਮ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ।
- ੨੬ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਉਂ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ॥੭੫॥
- ੨੭ ਫੇਰ ਰਾਮ ਜੰਗ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਲਕਾਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਘ ਘੋਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੱਜਿਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ੨੮ ਵੱਢੇ-ਟੁੱਕੇ ਰੁਲਦੇ ਸਨ। ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸੂਰਮੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਸਨ ॥੭੬॥
- ੨੯ ਮੁੱਛਾਂ ਨੂੰ ਤਾਅ ਦੇ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿਥੇ ਹੈ ਰਾਮ ?
- ੩੦ ਹੁਣੇ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿੱਥੇ ਭੱਜ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਊ ॥੭੭॥
- ੩੧ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਜੋ ਰਾਮ ਧਰਮ ਦਾ
- ੩੨ ਘਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਨੈਣ ਲਾਲ ਕਰ ਲਏ ਜੋ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੈ ॥੭੮॥
- ੩੩ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਟੰਕੇਰਿਆ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।
- ੩੪ ਵੈਰੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।
- ੩੫ ਦੇਵਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸੇ ॥੭੯॥ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਗਈ ਜਦੋਂ ਮਰੀਚ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀ।

ਨੈਣੰ ॥ ^੧ਫਿਰਿਯੋ ਰੋਸ ਪ੍ਰੇਰਯੋ ॥ ਮਨੋ ਸਾਪ ਛੇੜਯੋ ॥੮੦॥ ਹਣਯੋ ਰਾਮ ਬਾਣੰ ॥
 ਕਰਯੋ ਸਿੰਧ ਪਿਆਣੰ ॥ ^੨ਤਜਯੋ ਰਾਜ ਦੇਸੰ ॥ ਲਯੋ ਜੋਗ ਭੇਸੰ ॥੮੧॥ ^੩ਸੁ
 ਬਸਤ੍ਰੰ ਉਤਾਰੇ ॥ ਭਗਵੇ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥ ^੪ਬਸਯੋ ਲੰਕ ਬਾਗੰ ॥ ਪੁਨਰ ਦ੍ਰੋਹ
 ਤਿਆਗੰ ॥੮੨॥ ^੫ਸਰੋਸੰ ਸੁਬਾਹੰ ॥ ਚੜਯੋ ਲੈ ਸਿਪਾਹੰ ॥ ^੬ਠਟਯੋ ਆਣ ਜੁੱਧੰ ॥
 ਭਯੋ ਨਾਦ ਉੱਧੰ ॥੮੩॥ ^੭ਸੁਭੰ ਸੈਣ ਸਾਜੀ ॥ ਤੁਰੇ ਤੁੰਦ ਤਾਜੀ ॥ ^੮ਗਜਾ ਜੂਹ
 ਗੱਜੇ ॥ ਧੁਣੰ ਮੇਘ ਲੱਜੇ ॥੮੪॥ ^੯ਢਕਾ ਢੁੱਕ ਢਾਲੰ ॥ ਸੁਭੀ ਪੀਤ ਲਾਲੰ ॥
^{੧੦}ਗਹੇ ਸੱਸਤ੍ਰ ਉਠੇ ॥ ਸਰੰਧਾਰ ਬੁਠੇ ॥੮੫॥ ^{੧੧}ਬਹੈ ਅਗਨ ਅਸਤ੍ਰੰ ॥ ਛੁਟੇ ਸਰਬ
 ਸੱਸਤ੍ਰੰ ॥ ^{੧੨}ਰੰਗੇ ਸ੍ਰੋਣ ਐਸੇ ॥ ਚੜੇ ਬਾਹਰ ਜੈਸੇ ॥੮੬॥ ^{੧੩}ਘਣੇ ਘਾਇ ਘੁਮੇ ॥
 ਮਦੀ ਜੈਸ ਝੁਮੇ ॥ ^{੧੪}ਰਹੇ ਬੀਰ ਐਸੇ ॥ ਫੁਲੇ ਫੁਲ ਜੈਸੇ ॥੮੭॥ ^{੧੫}ਹਠਯੋ ਦਾਨਵੇਸੰ ॥
 ਭਯੋ ਆਪ ਭੇਸੰ ॥ ^{੧੬}ਬਜੇ ਘੋਰ ਬਾਜੇ ॥ ਧੁਣੰ ਅੱਭੁ ਲਾਜੇ ॥੮੮॥ ^{੧੭}ਰਥੀ ਨਾਗ
 ਕੂਟੇ ॥ ਫਿਰੈਂ ਬਾਜ ਛੂਟੇ ॥ ^{੧੮}ਭਯੋ ਜੁੱਧ ਭਾਰੀ ॥ ਛੁਟੀ ਰੁੱਦ੍ਰ ਤਾਰੀ ॥੮੯॥
^{੧੯}ਬਜੇ ਘੰਟ ਭੇਰੀ ॥ ਡਹੇ ਡਾਮ ਡੇਰੀ ॥ ^{੨੦}ਰਣੰਕੇ ਨਿਸਾਣੰ ॥ ਕਣੰਛੇ ਕਿਕਾਣੰ ॥੯੦॥
^{੨੧}ਧਹਾ ਧੂਹ ਧੋਪੰ ॥ ਟਕਾ ਟੂਕ ਟੋਪੰ ॥ ^{੨੨}ਕਟੇ ਚਰਮ ਬਰਮੰ ॥ ਪਲਿਯੋ ਛੱਤ੍ਰ
 ਧਰਮੰ ॥੯੧॥ ^{੨੩}ਭਯੋ ਦੁੰਦ ਜੁੱਧੰ ॥ ਭਰਯੋ ਰਾਮ ਕੂਪੰ ॥ ^{੨੪}ਕਟੀ ਦੁਸਟ ਬਾਹੰ ॥
 ਸੰਘਾਰਯੋ ਸੁਬਾਹੰ ॥੯੨॥ ^{੨੫}ਤ੍ਰਸੇ ਦੈਤ ਭਾਜੇ ॥ ਰਣੰ ਰਾਮ ਗਾਜੇ ॥ ^{੨੬}ਭੁਅੰ ਭਾਰ
 ਉਤਾਰਯੋ ॥ ਰਿਖੀਸੰ ਉਬਾਰਯੋ ॥੯੩॥ ^{੨੭}ਸਬੈ ਸਾਧ ਹਰਖੇ ॥ ਭਏ ਜੀਤ ਕਰਖੇ ॥
^{੨੮}ਕਰੈ ਦੇਵ ਅਰਚਾ ॥ ਰਹੈਂ ਬੇਦ ਚਰਚਾ ॥੯੪॥ ^{੨੯}ਭਯੋ ਜੱਗ ਪੂਰੰ ॥ ਗਏ
 ਪਾਪ ਦੂਰੰ ॥ ^{੩੦}ਸੁਰੰ ਸਰਬ ਹਰਖੇ ॥ ਧਨੰਧਾਰ ਬਰਖੇ ॥੯੫॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਰਾਮਵਤਾਰੇ ਕਥਾ ਸੁਬਾਹ ਮਹੀਚ ਬਧਹ ਜੱਗ ਸਪੁਰਨ ਕਰਨੰ ਸਮਾਪਤਹਿ ॥

^੨ਅਥ ਸੀਤਾ ਸੁਖੰਬਰ ਕਥਨੰ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥

^੩ਰਚਯੋ ਸੁਖੰਬਰ ਸੀਤਾ ॥ ਮਹਾਂ ਸੁੱਧ ਗੀਤਾ ॥ ਬਿਧੰ ਚਾਰ ਬੈਣੀ ॥ ਮ੍ਰਿਗੀ
 ਰਾਜ ਨੈਣੀ ॥੯੬॥ ^੪ਸੁਣਯੋ ਮੋਨਨੇਸੰ ॥ ਚਤੁਰ ਚਾਰ ਦੇਸੰ ॥ ^੫ਲਯੋ ਸੰਗ
 ਰਾਮੰ ॥ ਚਲਯੋ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥੯੭॥ ^੬ਸੁਨੋ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ॥ ਚਲੋ ਸਾਥ ਹਮਾਰੇ ॥
^੭ਸੀਆ ਸੁਖੰਬਰ ਕੀਨੋ ॥ ਨ੍ਰਿਪੰ ਬੋਲ ਲੀਨੋ ॥੯੮॥ ^੮ਤਹਾ ਪ੍ਰਾਤ ਜੱਈਐ ॥
 ਸੀਆ ਜੀਤ ਲੱਈਐ ॥ ^੯ਕਹੀ ਮਾਨ ਮੇਰੀ ॥ ਬਨੀ ਬਾਤ ਤੋਰੀ ॥੯੯॥ ਬਲੀ

- ੧ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ
ਸਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰਾਮ ਨੇ ॥੮੦॥
- ੨ ਇਕ ਤੀਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੌੜ ਨੂੰ ਸਿੰਧ
ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਲਿਜਾ ਸੁੱਟਿਆ ।
- ੩ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਛੱਡ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਰੀਚ ਦੌੜ ਨੇ
ਸਾਧੂ ਦਾ ਭੋਸ ਧਾਰ ਲਿਆ ॥੮੧॥
- ੪ ਪਹਿਲੇ ਬਸਤਰ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਭਗਵੇਂ ਬਸਤਰ ਪਾ ਕੇ
ਤੇ
- ੫ ਤੇ ਲੰਕਾ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਅੱਗੇ
ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ॥੮੨॥
- ੬ ਮਰੀਚ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸੁਬਾਹੂ ਰੋਸ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ।
ਉਹ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ ।
- ੭ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ । ਉਧਮ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ਘੋਰ
ਸ਼ਬਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੮੩॥
- ੮ ਸੋਹਣੀ ਸੈਨਾ ਬਣਾ ਲਈ । ਘੋੜੇ ਆਂਢ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ।
- ੯ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਣ ਰੱਜਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਬੱਦਲ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ॥੮੪॥
- ੧੦ ਢਕਾ-ਢੁਕ ਢਾਲਾਂ ਨੂੰ ਖੜਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨੌੜੇ ਢੁਕ ਗਏ ।
ਸਭ ਦੇ ਲਾਲ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਸਨ ।
- ੧੧ ਸ਼ਸਤਰ ਪਕੜ ਕੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਤੀਰ ਬਰਸਾਉਣ ਲੱਗ
ਗਏ ॥੮੫॥
- ੧੨ ਅਗਨ ਬਾਣ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾ
ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਲਹੂ ਨਾਲ ਇਉਂ ਰੰਗੇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਗੁਲਾਲੀ
ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਰੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥੮੬॥
- ੧੪ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਖਮ ਲੱਗੇ ਇਉਂ ਘੁੰਮਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸ਼ਰਾਬੀ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ ।
- ੧੫ ਸੂਰਮੇ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਘੁੰਮਦੇ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ
ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਫੁੱਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੮੭॥
- ੧੬ ਦਾਨਵਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੁਬਾਹੂ ਆਪਣੇ ਹਠ ਵਿਚ ਮਗਰੂਰ ਹੈ
ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ।
- ੧੭ ਬੜੇ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਫਾਜ਼ੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਬੱਦਲ
ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਸਨ ॥੮੮॥
- ੧੮ ਰਬੀ ਤੇ ਹਾਥੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਘੋੜੇ ਸਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੁੱਲੇ
ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਤਾੜੀ
ਖੁੱਲ ਗਈ ਹੈ ॥੮੯॥
- ੨੦ ਘੜਿਆਲਾਂ ਤੇ ਭੇਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ । ਡਮਾ ਡਮ ਡਮ
ਵਜਾਉਂਦੇ ਪਏ ਹਨ ।
- ੨੧ ਧੌਂਸ ਖੜਕੇ ਤੇ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ ਹਨ ॥੯੦॥
- ੨੨ ਧਾਹਾ ਧੂ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਟੱਕਾ ਟੁੱਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਲੋਹੇ
ਦੇ ਟੋਪ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੩ ਸੰਜਿਆਂ ਤੇ ਢਾਲਾਂ ਕੱਟੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖੱਤਰੀ ਧਰਮ
ਦੀ ਠੀਕ ਪਾਲਨਾ ਹੋਈ ਹੈ ॥੯੧॥
- ੨੪ ਰਾਮ ਤੇ ਸੁਬਾਹੂ ਵਿਚ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਤੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰੋਧ
ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ।
- ੨੫ ਦੁਸ਼ਟ ਸੁਬਾਹੂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਕੱਟੀ ਗਈ । ਅੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਮ
ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੯੨॥
- ੨੬ ਰਹਿੰਦੇ ਦੌੜ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ । ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਜੀ
ਗੱਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੈ-ਜੈ ਹੋਈ ।
- ੨੭ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰਿਖੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ
ਕੀਤੀ ॥੯੩॥
- ੨੮ ਸਾਰੇ ਦੇਵ ਤੇ ਸਾਧ, ਰਿਖੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ । ਜਿੱਤ ਦੇ ਗੀਤ
ਗਾਉਣ ਲੱਗੇ ।
- ੨੯ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਰਾਹੀਂ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ
ਹਨ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ॥੯੪॥
- ੩੦ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿੱਤਰ ਰਿਖੀ ਦਾ ਜੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪਾਪ
ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੩੧ ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼
ਕੀਤੀ ॥੯੫॥
- ੩੨ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਵਤਾਰ ਸੁਬਾਹੂ
ਤੇ ਮਰੀਚ ਦੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਰਿਖੀ ਦਾ ਜੱਗ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ
ਦੀ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੩੩ ਅੱਗੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਸੁਯੰਬਰ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੩੪ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਉਸ ਸੀਤਾ ਦਾ ਸੁਯੰਬਰ
ਰਚਿਆ ਜੋ ਗੀਤਾ ਵਾਂਗ ਸੁੱਧ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਸੀ ।
- ੩੫ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਾਂਗ ਪਵਿੱਤਰ ਬਚਨ ਤੇ ਹਿਰਨ ਜਿਹੇ
ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀ ॥੯੬॥
- ੩੬ ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਮੁਨੀ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿੱਤਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ
ਲਈ ਜੋ ਚਾਰਾਂ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿਆਣਾ ਮੰਨਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।
- ੩੭ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ । ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ
ਜਨਕਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ ॥੯੭॥
- ੩੮ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਤੇ
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ।
- ੩੯ ਸੀਤਾ ਸੁਯੰਬਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਰਾਜੇ ਜਨਕ
ਨੇ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ ॥੯੮॥
- ੪੦ ਸਵੇਰੇ ਉੱਥੇ ਚੱਲ ਕੇ ਸੀਤਾ ਸੁਯੰਬਰ ਜਿੱਤ ਲਵੇ ।
- ੪੧ ਇਹ ਮੇਰੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਵਡੱਤਣ
ਦੀ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ॥੯੯॥

੧ਪਾਨ ਬਾਕੇ ॥ ਨਿਪਾਤੋ ਪਿਨਾਕੇ ॥ ੨ਸੀਆ ਜੀਤ ਆਨੋ ॥ ਹਨੋ ਸਰਬ
 ਦਾਨੋ ॥੧੦੦॥ ੩ਚਲੇ ਰਾਮ ਸੰਗੰ ॥ ਸੁਹਾਏ ਨਿਖੰਗੰ ॥ ੪ਭਏ ਜਾਇ ਠਾਢੇ ॥
 ਮਹਾਂ ਮੋਦ ਬਾਢੇ ॥੧੦੧॥ ੫ਪੁਰੰ ਨਾਰ ਦੇਖੇ ॥ ਸਹੀ ਕਾਮ ਲੇਖੇ ॥ ੬ਰਿਪੰ ਸਤੁ
 ਜਾਨੈ ॥ ਸਿਧੰ ਸਾਧ ਮਾਨੈ ॥੧੦੨॥ ੭ਸਿਸੰ ਬਾਲ ਰੂਪੰ ॥ ਲਹਯੋ ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥
 ੮ਤਪਯੋ ਪਉਨ ਹਾਰੀ ॥ ਭਟੰ ਸੱਸਤ੍ਰ ਧਾਰੀ ॥੧੦੩॥ ੯ਨਿਸਾ ਚੰਦ ਜਾਨਯੋ ॥
 ਦਿਨੰ ਭਾਨ ਮਾਨਯੋ ॥ ੧੦ਗਣੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰੇਖਯੋ ॥ ਸੁਰੰ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਖਯੋ ॥੧੦੪॥ ੧੧ਸੂਤੰ
 ਬ੍ਰਹਮ ਜਾਨਯੋ ॥ ਦਿਜੰ ਬਿਯਾਸ ਮਾਨਯੋ ॥ ੧੨ਹਰੀ ਬਿਸਨ ਲੇਖੇ ॥ ਸੀਆ ਰਾਮ
 ਦੇਖੇ ॥੧੦੫॥ ੧੩ਸੀਆ ਪੇਖ ਰਾਮੰ ॥ ਬਿਧੀ ਬਾਣ ਕਾਮੰ ॥ ੧੪ਗਿਰੀ ਝੂਮਿ ਭੂਮੰ ॥
 ਮਦੀ ਜਾਣੁ ਘੂਮੰ ॥੧੦੬॥ ੧੫ਉਠੀ ਚੇਤ ਐਸੇ ॥ ਮਹਾਂਬੀਰ ਜੈਸੇ ॥ ੧੬ਰਹੀ ਨੈਨ
 ਜੋਰੀ ॥ ਸਸੰ ਜਿਉ ਚਕੋਰੀ ॥੧੦੭॥ ੧੭ਰਹੇ ਮੋਹ ਦੋਨੋ ॥ ਟਰੇ ਨਾਹਿ ਕੋ ਨੋ ॥
 ੧੮ਰਹੇ ਠਾਂਢ ਐਸੇ ॥ ਰਣੰ ਬੀਰ ਜੈਸੇ ॥੧੦੮॥ ੧੯ਪਠੇ ਕੋਟ ਦੂਤੰ ॥ ਚਲੇ ਪਉਨ
 ਪੂਤੰ ॥ ੨੦ਕੁਵੰਡਾਨ ਡਾਰੇ ॥ ਨਰੇਸੋ ਦਿਖਾਰੇ ॥੧੦੯॥ ੨੧ਲਯੋ ਰਾਮ ਪਾਨੰ ॥
 ਭਰਯੋ ਬੀਰ ਮਾਨੰ ॥ ੨੨ਹਸਯੋ ਐਚ ਲੀਨੋ ॥ ਉਭੇ ਟੂਕ ਕੀਨੋ ॥੧੧੦॥ ੨੩ਸਬੈ
 ਦੇਵ ਹਰਖੇ ॥ ਘਨੰ ਪੁਹਪ ਬਰਖੇ ॥ ੨੪ਲਜਾਨੇ ਨਰੇਸੰ ॥ ਚਲੇ ਆਪ ਦੇਸੰ ॥੧੧੧॥
 ੨੫ਤਬੈ ਰਾਜ ਕੰਨਿਆ ॥ ਤਿਹੂੰ ਲੋਕ ਧੰਨਿਆ ॥ ੨੬ਧਰੇ ਫੂਲ ਮਾਲਾ ॥ ਬਰਯੋ
 ਰਾਮ ਬਾਲਾ ॥੧੧੨॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ੨੭ਕਿਧੋ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਕਿਧੋ ਬਾਸਵੀ
 ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਜੱਛਨੀ ਕਿੰਨ੍ਹਨੀ ਨਾਗਨੀ ਹੈ ॥ ੨੮ਕਿਧੋ ਗੰਧ੍ਰਬੀ ਦੈਤਜਾ ਦੇਵਤਾ
 ਸੀ ॥ ਕਿਧੋ ਸੂਰਜਾ ਸੁਧ ਸੋਧੀ ਸੁਧਾ ਸੀ ॥੧੧੩॥ ਕਿਧੋ ਜੱਛ ਬਿੰਦਿਆ ਧਰੀ
 ਗੰਧ੍ਰਬੀ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਰਾਗਨੀ ਭਾਗ ਪੂਰੇ ਰਚੀ ਹੈ ३੦ ॥ ਕਿਧੋ ਸੁੰਦਰਨ ਕੀ ਚਿਤ੍ਰ
 ਕੀ ਪੁੱਤ੍ਰਕਾ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਕਾਮ ਕੀ ਕਾਮਨੀ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾ ਹੈ ॥੧੧੪॥ ੩੧ਕਿਧੋ ਚਿਤ੍ਰ
 ਕੀ ਪੁੱਤ੍ਰਕਾ ਸੀ ਬਨੀ ਹੈ ॥ ਕਿਧੋ ਸੰਖਨੀ ਚਿਤ੍ਰਨੀ ਪਦਮਨੀ ਹੈ ॥ ੩੨ਕਿਧੋ ਰਾਗ
 ਪੂਰੇ ਭਰੀ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ॥ ਬਰੀ ਰਾਮ ਤੈਸੀ ਸੀਆ ਆਜ ਬਾਲਾ ॥੧੧੫॥ ੩੩ਛਕੇ
 ਪ੍ਰੇਮ ਦੋਨੋ ਲਗੇ ਨੈਨ ਐਸੇ ॥ ਮਨੋ ਫਾਧ ਫਾਂਧੇ ਮ੍ਰਿਗੀਰਾਜ ਜੈਸੇ ॥ ੩੪ਬਿਧੁੰ ਬਾਕ
 ਬੈਣੀ ਕਟੰ ਦੇਸ ਛੀਣੰ ॥ ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਰਾਮੰ ਸੁ ਨੈਣੰ ਪ੍ਰਬੀਣੰ ॥੧੧੬॥
 ੩੫ਜਿਣੀ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਸੁਣੀ ਸ੍ਰਉਣ ਰਾਮੰ ॥ ਗਹੇ ਸਸੱਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ਰਿਸਯੋ ਤਉਨ
 ਜਾਮੰ ॥ ੩੬ਕਹਾ ਜਾਤ ਭਾਖਯੋ ਰਹੋ ਰਾਮ ਠਾਢੇ ॥ ਲਖੇ ਆਜ ਕੈਸੇ ਭਏ

- ੧ ਐ ਬਲੀ ਰਾਮ ! ਆਪਣੇ ਬਾਂਕੇ (ਸੋਹਣੇ) ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ।
ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਨਿਪਾਕੇ (ਧਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ।
- ੨ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆਉ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੋਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ
ਜੁੱਟੇ ॥੧੦੦॥
- ੩ ਰਾਮ ਤੇ ਲਛਮਣ ਮੁਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਪਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਠ
ਨਾਲ ਤੀਰਾਂ ਤੇ ਭੱਬੇ ਸੋਭਦੇ ਸਨ ।
- ੪ ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਜਾ ਪੁੱਜੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜ ਭਵਨ
ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਖੇਡਾ ਫੈਲਾ ਗਿਆ ॥੧੦੧॥
- ੫ ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਰਾਮ
ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਾਮ ਦਾ ਰੂਪ ਗਿਣਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੬ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੈਰੀ ਰੂਪ ਕਹਿਕੇ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਜਿੱਧ ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ॥੧੦੨॥
- ੭ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਲ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ
ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਰਾਜਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ।
- ੮ ਤਪੋਸਵੀਆਂ ਨੇ ਹਵਾ ਭੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ ਤਪੀਆ-ਪੱਟਾਹਾਰੀ
ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਯੋਧਾ ਮੰਨਿਆ ॥੧੦੩॥
- ੯ ਰਾਤ ਨੇ ਚੰਦ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਦਿਨ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸੂਰਜ
ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ।
- ੧੦ ਗਣਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕਰਕੇ ਦੇਖਿਆ । ਦੇਵਾਂ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਕਹਿਕੇ
ਦੇਖਿਆ ॥੧੦੪॥
- ੧੧ ਵੇਦਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਬੇਦ
ਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ।
- ੧੨ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਖਿਆ । ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਕਰਕੇ
ਦੇਖਦੀ ਸੀ ॥੧੦੫॥
- ੧੩ ਸੀਤਾ ਨੇ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਕਾਮ ਦੇ ਤੀਰ ਨਾਲ
ਬਿੰਨੀ ਗਈ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
- ੧੪ ਘਸੇਟਣੀ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ । ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਘੁੰਮ ਕੇ ਡਿੱਗ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ ॥੧੦੬॥
- ੧੫ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੌਕੰਨੀ ਹੋ ਕੇ ਉੱਠੀ ਜਿਵੇਂ । ਕੋਈ ਜ਼ਖਮੀ
ਯੋਧਾ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਉਠਦਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਫੇਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਤ੍ਰ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰਾਮ ਵੱਲ ਤੱਕਣ ਲੱਗੀ ।
ਜਿਵੇਂ ਚਕੋਰ ਚੰਦ ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਹੈ ॥੧੦੭॥
- ੧੭ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਏ । ਕੋਈ ਪਿਛੇ ਨਾ ਹਟੇ ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਟਿਕ ਗਏ ।
- ੧੮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਖੜੇ ਵੇਖਦੇ ਸਨ । ਜਿਵੇਂ ਯੁੱਧ
ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵਾਰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਖੜਾ ਸੂਰਮਾ ਤਕਦਾ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੧੦੮॥
- ੧੯ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦੂਤ ਸੁਯੰਬਰ ਦੀ ਖਬਰ ਦੇਣ ਲਈ
ਭੇਜੇ ਸਨ । ਜੋ ਪਉਣ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਵਾਂਗ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ
ਗਏ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਆ ਗਏ ਤਾਂ
- ੨੦ ਧਨੁਖ ਲਿਆ ਕੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ
ਨੂੰ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ॥੧੦੯॥
- ੨੧ ਰਾਮ ਨੇ ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਜੋ ਸੂਰਮਾ
ਆਪਣੇ ਬਲ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਸੀ ।
- ੨੨ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਧਨੁਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ । ਕਈ
ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੧੧੦॥
- ੨੩ ਸਾਰੇ ਦੇਵ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਹੁਤ
ਸਾਰੇ ਫੁਲ ਬਰਸਾਏ ।
- ੨੪ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਰਾਜੇ ਆ ਕੇ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ
ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਏ ॥੧੧੧॥
- ੨੫ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਜੋ ਇਸ ਜਿੱਤ ਨਾਲ
ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਧੰਤਾ ਸ਼ੋਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ।
- ੨੬ ਉਸ ਨੇ ਡੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ
ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵਰ ਲਿਆ ਉਸ ਬਾਲੀ
ਨੇ ॥੧੧੨॥
- ੨੭ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਗ ਛੰਦ ॥ ਸੀਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਦਸਦੇ
ਹਨ ਕਿ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਪਹਿਚਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ
ਕਿਸ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਲੌਕਿਕ ਸੀ । ਕੀ
ਉਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ ਜਾਂ ਇੰਦ੍ਰਾਣੀ ਹੈ ਜਾਂ
ਕਿਤੇ
- ੨੮ ਜੱਛਨੀ, ਕਿੰਨੁਨੀ, ਨਾਗਨੀ ਹੈ । ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਗੰਧੂਬੀ ਦੋਤ
ਜਾਂ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹੈ । ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਅਥਵਾ
ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਸੁੱਧਤਾ ਨੇ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧੧੩॥
- ੨੯ ਜੱਛਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਗਾਵਿਤ੍ਰੀ
ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕੋਈ ਰਾਗਣੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ।
- ੩੦ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿਤਰ ਕਲਾ ਨੇ ਪੁਤਲੀ ਘੜੀ ਹੈ ਜਾਂ
ਕਿਸੇ ਕਾਮ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ "ਰੱਤੀ" ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ ॥੧੧੪॥
- ੩੧ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਚਿਤਰ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ।
ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਚਿਤਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਬਣੀ ਹੈ । ਕਿਧੋ, ਸੰਖਨੀ
- ੩੨ ਚਿਤਰਨੀ, ਪਦਮਨੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਭਾਗ
ਮਾਲਾ ਹੈ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਅੱਜ ਬਾਲਕੀ
ਸੀਤਾ ਵਰ ਲਈ ਹੈ ॥੧੧੫॥
- ੩੩ ਦੋਵੇਂ ਰਾਮ ਤੇ ਸੀਤਾ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ
ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹੀਰੇ ਹਰਨ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ ।
- ੩੪ ਸੂਰਸਤੀ ਜਿਹੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇਵੀ ਜਿਹੇ ਮਧੁਰ ਬੋਲ, ਲੱਕ ਬਹੁ
ਪਤਲਾ । ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਮ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ
ਉਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਜੋ ਬੜੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੁਰਤ ਤੇ ਸਮਝ ਵਾਲੇ
ਸਨ ॥੧੧੬॥
- ੩੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸੁਯੰਬਰ ਵਿਚ ਸੀਤਾ ਜਿੱਤ ਲਈ ।
ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸ ਰਾਮ ਦੇ ਵੀ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਈ । ਉਸੇ
ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਸਤ੍ਰ ਤੇ ਅਸਤ੍ਰ ਚੁੱਕ ਲਏ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ
ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਰਾਮ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ
ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ।
- ੩੬ ਐ ਰਾਮਚੰਦਰ ! ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਏਥੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਹ ।
ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਸੂਰਮਾ ਬਹਾਦਰ
ਹੈਂ ॥੧੧੭॥

ਬੀਰ ਗਾਢੇ ॥੧੧੭॥ ^੧ਭਾਖਾ ਪਿੰਗਲ ਦੀ ॥ ਸੁੰਦਰੀ ਛੰਦ ॥ ਭਟ ਹੁੰਕੇ ਧੁੰਕੇ
 ਬੰਕਾਰੇ ॥ ਰਣ ਬੱਜੇ ਗੱਜੇ ਨੱਗਾਰੇ ॥ ^੨ਰਣ ਹੁੱਲ ਕਲੋਲ ਹੁੱਲਾਲ ॥ ਢਲ
 ਹੱਲ ਢੱਲ ਉੱਛਾਲ ॥੧੧੮॥ ^੩ਰਣ ਉੱਠੇ ਕੁੱਠੇ ਮੁੱਛਾਲੇ ॥ ਸਰ ਛੁੱਟੇ ਜੁੱਟੇ
 ਭੀਹਾਲੇ ॥ ^੪ਰਤੁ ਡਿੱਗੇ ਭਿੱਗੇ ਜੋਧਾਣ ॥ ਕਣਣਛੇ ਕੱਛੇ ਕਿਕਾਣ ॥੧੧੯॥
^੫ਭੀਖਣੀਯੰ ਭੇਰੀ ਭੁੰਕਾਰੰ ॥ ਝਲ ਲੰਕੇ ਖੰਡੇ ਦੁੱਧਾਰੰ ॥ ^੬ਜੁੱਧੰ ਜੁੱਝਾਰੰ ਬੁਝਾੜੇ ॥
 ਰੁੱਲੀਏ ਪਖਰੀਏ ਆਹਾੜੇ ॥੧੨੦॥ ^੭ਬੱਕੇ ਬੱਬਾੜੇ ਬੰਕਾਰੰ ॥ ਨੱਚੇ ਪੱਖਰੀਏ
 ਜੁੱਝਾਰੰ ॥ ^੮ਬੱਜੇ ਸੰਗਲੀਏ ਭੀਹਾਲੇ ॥ ਰਣ ਰੱਤੇ ਮੱਤੇ ਮੁੱਛਾਲੇ ॥੧੨੧॥ ^੯ਉਛਲੀਏ
 ਕੱਛੀ ਕੱਛਾਲੇ ॥ ਉੱਡੇ ਜਣੁ ਪੱਬੰ ਪੱਛਾਲੇ ॥ ^{੧੦}ਜੁੱਟੇ ਭਟ ਛੁੱਟੇ ਮੁੱਛਾਲੇ ॥
 ਰੁਲੀਏ ਆਹਾੜੰ ਪਖਰਾਲੇ ॥੧੨੨॥ ^{੧੧}ਬੱਜੇ ਸੰਧੂਰੰ ਨੱਗਾਰੇ ॥ ਕੱਛੇ ਕੱਛੀਲੇ
 ਲੁੱਝਾਰੇ ॥ ^{੧੨}ਗਣ ਹੂਰੰ ਪੂਰੰ ਗੈਣਾਖੰ ॥ ਅੰਜਨਖੰ ਅੰਜੇ ਨੈਣਾਯੰ ॥੧੨੩॥ ^{੧੩}ਰਣ
 ਟੱਕੇ ਨਾਦੰ ਨਾਫੀਰੰ ॥ ਬੱਬਾੜੇ ਬੀਰੰ ਹਾਬੀਰੰ ॥ ^{੧੪}ਉੱਘੇ ਜਣ ਨੇਜੇ ਜੱਟਾਲੇ ॥
 ਛੁੱਟੇ ਸਿਲ ਸਿਤਿਯੰ ਮੁੱਛਾਲੇ ॥੧੨੪॥ ^{੧੫}ਭਟ ਡਿੱਗੇ ਘਾਯੰ ਅੱਘਾਯੰ ॥ ਤਨ
 ਸੁੱਭੇ ਅੱਧੇ ਅੱਧਾਯੰ ॥ ^{੧੬}ਦਲ ਗੱਜੇ ਬੱਜੇ ਨੀਸਾਣੰ ॥ ਚੰਚਲੀਏ ਤਾਜੀ ਚੀਹਾਣੰ ॥
 ੧੨੫॥ ^{੧੭}ਚਵ ਦਿਸਖੰ ਚਿੰਕੀ ਚਾਵੰਡੇ ॥ ਖੰਡੇ ਖੰਡਿ ਕੇ ਆਖੰਡੇ ॥ ^{੧੮}ਰੜੜ ਕੇ
 ਗਿੱਧੰ ਉਧਾਣੰ ॥ ਜੈ ਜੰਪੈ ਸਿੰਧੰ ਸੁੱਧਾਣੰ ॥੧੨੬॥ ^{੧੯}ਫੁੱਲੇ ਜਣ ਕਿੰਸਕ ਬਾਸੰਤੰ ॥
 ਰਣ ਰੱਤੇ ਸੂਰਾ ਸਾਮੰਤੰ ॥ ^{੨੦}ਡਿੱਗੇ ਰਣ ਸੁੰਡੀ ਸੁੰਡਾਣੰ ॥ ਧਰ ਭੂਰੰ ਪੂਰੰ ਮੁੰਡਾਣੰ ॥
 ੧੨੭॥ ਮਧੁਰ ਧੁਨ ਛੰਦ ॥ ^{੨੧}ਤਰ ਭਰ ਰਾਮੰ ॥ ਪਰ ਹਰ ਕਾਮੰ ॥ ^{੨੨}ਧਰ
 ਬਰ ਧੀਰੰ ॥ ਪਰ ਹਰਿ ਤੀਰੰ ॥੧੨੮॥ ^{੨੩}ਦਰ ਬਰ ਗਾਮਾਨੰ ॥ ਪਰ ਹਰਿ
 ਧਾਮਾਨੰ ॥ ^{੨੪}ਬਰਹਰ ਕੰਪੈ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜੰਪੈ ॥੧੨੯॥ ^{੨੫}ਕ੍ਰੋਧੰ ਗਲਿਤੰ ॥ ਬੋਧੰ
 ਦਲਿਤੰ ॥ ^{੨੬}ਕਰ ਸਰ ਸਰਤਾ ॥ ਧਰਮਰ ਹਰਤਾ ॥੧੩੦॥ ^{੨੭}ਸਰਬਰ ਪਾਣੰ ॥
 ਧਰ ਕਰ ਮਾਣੰ ॥ ^{੨੮}ਅਰ ਉਰ ਸਾਲੀ ॥ ਧਰ ਉਰ ਮਾਲੀ ॥੧੩੧॥ ^{੨੯}ਕਰ
 ਬਰ ਕੋਪੰ ॥ ਬਰ ਹਰ ਧੋਪੰ ॥ ^{੩੦}ਗਰ ਬਰ ਕਰਣੰ ॥ ਘਰ ਬਰ ਹਰਣੰ ॥੧੩੨॥
^{੩੧}ਛਰ ਹਰ ਅੰਗੰ ॥ ਚਰ ਖਰ ਸੰਗੰ ॥ ^{੩੨}ਜਰ ਬਰ ਜਾਮੰ ॥ ਝਰ ਹਰ ਰਾਮੰ ॥
 ੧੩੩॥ ^{੩੩}ਟਰ ਧਰ ਜਾਮੰ ॥ ਠਰ ਹਰਿ ਪਾਯੰ ॥ ^{੩੪}ਫਰ ਹਰ ਢਾਲੰ ॥ ਬਰ
 ਹਰ ਕਾਲੰ ॥੧੩੪॥ ^{੩੫}ਅਰ ਬਰ ਦਰਣੰ ॥ ਨਰ ਬਰ ਹਰਣੰ ॥ ^{੩੬}ਧਰ ਬਰ ਧੀਰੰ ॥
 ਫਰ ਹਰ ਤੀਰੰ ॥੧੩੫॥ ^{੩੭}ਬਰ ਨਰ ਦਰਣੰ ॥ ਭਰ ਹਰ ਕਰਣੰ ॥ ^{੩੮}ਹਰ ਹਰ

- ੧ ਭਾਖਾ ਪਿੰਗਲ ਦੀ ॥ ਸੁੰਦਰੀ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮੇ ਰਣ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਆਏ ਤੇ ਬਾਂਕੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਨਗਾਰੇ ਬੰਜੇ ਤੋਂ ਯੋਧੇ ਗੰਜਣ ਲੱਗੇ ।
- ੨ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਸਮਝਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਹੱਲਾ ਕਰ ਕਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਉਛਾਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਹ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ॥੧੧੮॥
- ੩ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਕਈ ਕੁਠੇ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਤੀਰ ਸੁੱਟੇ ਤੇ ਸੂਰਮੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਜੁਟ ਗਏ ।
- ੪ ਰੱਤ ਡਿੱਗੀ ਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਵਸਤੂ ਭਿੰਨ ਗਏ ਜੋ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਏ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਖਾਲੀ ਧਰਤੀ ਕੋਸਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੧੧੯॥
- ੫ ਜੋਗਣੀਆਂ ਤੇ ਭੋਰੀਆਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਭਾਰੀ ਭਿਆਨਕ ਹਨ ਤੇ ਦੋ ਧਾਰੇ ਖੰਡੇ ਝਲਕਦੇ ਹਨ ।
- ੬ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧੇ ਲਲਕਾਰਦੇ ਹਨ । ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਮਰ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗੇ ਭੁਲਦੇ ਹਨ ॥੧੨੦॥
- ੭ ਬਲਕਾਰ ਯੋਧੇ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਸੰਗਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਭਿਆਨਕ ਨਗਾਰੇ ਵਜਦੇ ਹਨ । ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਹਨ ਮਸਤੀ ਨਾਲ ਮੁਛਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ॥੧੨੧॥
- ੯ ਕਛਵਾਲ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਘੋੜੇ ਇਉਂ ਉਛਲਦੇ ਹਨ ਜਾਣੇ । ਫੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜ ਪੱਥਾਂ ਭਾਰ ਉਭੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ।
- ੧੦ ਸੂਰਮੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਨੇ ਤੇ ਬੰਬਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇਜੇ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਕਾਠੀਆਂ ਆਦਿ ਪਾਈਆਂ ਮਰੇ ਘੋੜੇ ਭੁਲਦੇ ਹਨ ॥੧੨੨॥
- ੧੧ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲੱਦੇ ਨਗਾਰੇ ਵਜਦੇ ਸਨ । ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਵਾਲੇ ਦੌੜਾਕ ਤੇ ਲੁਝ-ਲੁਝ ਕੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਨ ਲਈ ਹੂਰਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਸਾਰੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਮੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ॥੧੨੩॥
- ੧੨ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਂਸੇ ਤੇ ਨਫੀਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਸੂਰਮੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਦੇ ਸਨ ।
- ੧੩ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਾਣੇ ਨੰਗੇ ਨੇਜੇ ਲਈ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ । ਅੰਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਚਮਕਦੇ ਸਫੈਦ ਹਥਿਆਰ ਛੁੱਟ ਗਏ ਜੋ ਮੁੱਛਾਂ ਵਾਲੇ ਜੁਆਨ ਸਨ ॥੧੨੪॥
- ੧੪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਖਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਜਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ ਸਮੂਹਕ ਅਧੋ ਅਧੋ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੫ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਦਲ ਗੱਜੇ ਤੇ ਪੈਂਸੇ ਵਜੇ । ਚਾਲਾਕ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕੇ ॥੧੨੫॥
- ੧੬ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਚੀਕਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੀ ਉਹ ਖੰਡੇ ਗਏ ।
- ੧੮ ਗਿੱਧ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਉਡ ਰਹੇ ਸੀ । ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਧ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਿੰਧ ਜੋਗੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੈ ਦਾ ਜਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੨੬॥
- ੧੯ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦੇ ਜਖਮ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਵਿਚ ਢਕਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮੇ ਸਮੂਹਕ ਰਣ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ।
- ੨੦ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਸਨ । ਧਰਤੀ ਸਿਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਪਈ ਸੀ ॥੧੨੭॥
- ੨੧ ਮਧੁਰ ਧੁਨ ਛੰਦ ॥ ਰਾਮ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਤਰਬੱਲੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੨ ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਤੀਰ ਬਰਸਾ ਰਹੇ ਸਨ ॥੧੨੮॥
- ੨੩ ਪਰਸੂਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੨੪ ਸਾਰੇ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਜਪਦੇ ਸਨ ॥੧੨੯॥
- ੨੫ ਪਰਸੂਰਾਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕ੍ਰੋਧ ਗਲਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਮਝ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਝਦਾ ।
- ੨੬ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਵੇਖਦਾ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਰਾਮ ਦਾ ਹਿਤੁ ਦਿਸੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ॥੧੩੦॥
- ੨੭ ਜਿਹੜਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਧਰਨ ਦਾ ਆਣ ਕਰਕੇ ਫੜਦਾ ।
- ੨੮ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਸੱਟ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ॥੧੩੧॥
- ੨੯ ਜਦੋਂ ਪਰਸੂ ਰਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਸ਼ਤਰੀ ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਥਰ-ਥਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ।
- ੩੦ ਜਦੋਂ ਵੀ ਹੁੰਸੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਕਸ਼ਤਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਘਾਟ ਸਭ ਖੋ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ॥੧੩੨॥
- ੩੧ ਜਿਹੜਾ ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ਅੰਗ ਕੁੱਟ ਸੁੱਟਦਾ ਸੀ । ਲੱਕੜਾ ਕੱਟਣ ਵਾਲੇ ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ।
- ੩੨ ਉਹ ਪਰਸੂਰਾਮ ਜਲ ਬਲ ਕੇ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨਾਲ ਝਗੜਦਾ ਹੈ ॥੧੩੩॥
- ੩੩ ਉਸ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਵਜ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ । ਪੈਰ ਕਦੇ ਇਧਰ ਤੇ ਉਧਰ ਧਰਦਾ ਹੈ ।
- ੩੪ ਢਾਲ ਨੂੰ ਖੜਕਾਉਂਦਾ । ਕਾਲ ਵਾਂਗ ਹਲਚਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ॥੧੩੪॥
- ੩੫ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ ਹਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ।
- ੩੬ ਧਰਤੀ ਜਿਹੀ ਧੀਰਜ ਵਾਲਾ ਤੀਰ ਨੂੰ ਫਰ ਹਰ ਭਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ॥੧੩੫॥
- ੩੭ ਵੈਰੀ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭਿਆਨਕ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ।
- ੩੮ ਜਿਹੜਾ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹਰ ਹਰ ਰਟਦਾ ਸੀ ।

੧ਰੜਤਾ ॥ ਬਰ ਹਰ ਗੜਤਾ ॥੧੩੬॥ ੨ਸਰ ਬਰ ਹਰਤਾ ॥ ਚਰ ਮਰ ਧਰਤਾ
 ੩ਬਰ ਮਰ ਪਾਣੰ ॥ ਕਰ ਬਰ ਜਾਣੰ ॥੧੩੭॥ ੪ਹਰ ਬਰ ਹਾਰੰ ॥ ਕਰ ਬਰ
 ਬਾਰੰ ॥ ੫ਗਡ ਬਡ ਰਾਮੰ ॥ ਗੜ ਬੜ ਧਾਮੰ ॥੧੩੮॥ ਚਰਪਟ ਛੀਗਾਕੇ ਆਦ
 ਕ੍ਰਿਤ ਛੰਦ ॥ ੬ਖੰਗ ਖਖਾਤਾ ॥ ਗਖਾਨ ਗਖਾਤਾ ॥ ੭ਚਿਤ੍ਰ ਬਰਮਾ ॥ ਚਾਰ
 ਚਰਮਾ ॥੧੩੯॥ ੮ਸਾਸਤ੍ਰੰ ਗਿਆਤਾ ॥ ਸਸਤ੍ਰੰ ਖਖਾਤਾ ॥ ੯ਚਿਤ੍ਰ ਜੋਧੀ ॥ ਜੁਧੰ
 ਕ੍ਰੋਧੀ ॥੧੪੦॥ ੧੦ਬੀਰੰ ਬਰਣੰ ॥ ਭੀਰੰ ਭਰਣੰ ॥ ੧੧ਸਤ੍ਰੰ ਹਰਤਾ ॥ ਅਤ੍ਰੰ
 ਧਰਤਾ ॥੧੪੧॥ ਬਰਮੰ ਬੋਧੀ ॥ ਚਰਮੰ ਛੇਦੀ ॥ ੧੨ਛਤ੍ਰੰ ਹੰਤਾ ॥ ਅੰਤ੍ਰ ਗੰਤਾ ॥੧੪੨॥
 ੧੩ਜੁਧੰ ਧਾਮੀ ॥ ਬੁਧੰ ਗਾਮੀ ॥ ੧੪ਸਸਤ੍ਰੰ ਖਖਾਤਾ ॥ ਅਸਤ੍ਰੰ ਗਖਾਤਾ ॥੧੪੩॥
 ੧੫ਜੁਧਾ ਮਾਲੀ ॥ ਕੀਰਤ ਸਾਲੀ ॥ ੧੬ਧਰਮੰ ਧਾਮੰ ॥ ਰੂਪੰ ਰਾਮੰ ॥੧੪੪॥ ੧੭ਧੀਰੰ
 ਧਰਤਾ ॥ ਬੀਰੰ ਹਰਤਾ ॥ ੧੮ਜੁਧੰ ਜੇਤਾ ॥ ਸਸਤ੍ਰੰ ਨੇਤਾ ॥੧੪੫॥ ੧੯ਦੁਰਦੰ
 ਗਾਮੀ ॥ ਧਰਮੰ ਧਾਮੀ ॥ ੨੦ਜੋਗੰ ਜੁਵਾਲੀ ॥ ਜੇਤੰ ਮਾਲੀ ॥੧੪੬॥ ਪਰਸ ਰਾਮ
 ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨੧ਤੂਣਿ ਕਸੇ ਕਟ ਚਾਂਧ ਧਰੇ, ਕਰ ਕੋਪ ਕਹੀ; ਦਿਜ ਰਾਮ
 ਅਹੇ ॥ ੨੨ਗ੍ਰਹ ਤੋਰ ਸਰਾਸਨ ਸੰਕਰ ਕੋ, ਸੀਅ ਜਾਤ ਹਰੇ ਤੁਮ ਕਉਨ ਕਹੇ ॥
 ੨੩ਬਿਨ ਸਾਚ ਕਹੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚੇ; ਜਿਨ ਕੰਠ ਕੁਠਾਰ ਕੀ ਧਾਰ ਸਹੇ ॥ ੨੪ਘਰ
 ਜਾਹੁ ਚਲੇ, ਤਜ ਰਾਮ ਰਣੇ; ਜਿਨ ਝੂਝ ਮਰੇ ਪਲ ਠਾਢ ਰਹੇ ॥੧੪੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੨੫ਜਾਨਤ ਹੋ ਅਵਿਲੋਕ ਮੁਝੈ ਹਠਿ ਏਕ ਬਲੀ ਨਹੀ ਠਾਢ ਰਹੈਗੇ ॥ ੨੬ਤਾਤਿ
 ਗਹਯੋ ਜਿਨਕੇ ਤ੍ਰਿਣ ਦਾਂਤਨ^੧ ਤੇਨ ਕਹਾ ਰਣ ਆਜ ਗਹੈਗੇ ॥ ੨੭ਬੰਬ ਬਜੇ
 ਰਣ ਖੰਡ ਗਡੇ ਗਹਿ ਹਾਥ ਹਥਿਆਰ ਕਹੂੰ ਉਮਹੈਗੇ ॥ ੨੮ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਪਤਾਲ
 ਦੁਰੈਬੇ ਕਉ; ਰਾਮ ਕਹੇ ਕਹਾਂ ਠਾਮ ਲਹੈਗੇ ॥੧੪੮॥ ਕਬਿ ਬਾਚ ॥ ੨੯ਯੋ ਜਬ
 ਬੈਨ ਸੁਨੇ ਅਰ ਕੇ, ਤਬ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਬਲੀ ਬਲਕਾਨੇ ॥ ੩੦ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ੍ਰਨ ਲੋ
 ਗਰਵੇ ਗਿਰ ਭੂਮ ਅਕਾਸ ਦੋਊ ਥਹਰਾਨੇ ॥ ਜੱਛ ਭੁਜੰਗ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾਨ ਕੇ
 ਦਾਨਵ ਦੇਵ ਦੁਹੂੰ ਡਰ ਮਾਨੇ ॥ ੩੧ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥ ਕਮਾਨ ਲੇ ਹਾਥ ਕਹੂੰ ਰਿਸਕੈ
 ਕਿਹੂੰ ਪੈ ਸਰ ਤਾਨੇ ॥੧੪੯॥ ਪਰਸ ਰਾਮ ਬਾਚ ਰਾਮ ਸੋ ॥ ੩੨ਜੇਤਕ ਬੈਨ ਕਹੇ
 ਸੁ ਕਹੇ; ਜੁ ਪੈ ਫੇਰਿ ਕਹੇ, ਤੁ ਪੈ ਜੀਤ ਨ ਜੈਹੇ ॥ ੩੩ਹਾਥਿ ਹਥਿਆਰ ਗਹੇ
 ਸੁ ਗਹੇ, ਜੁ ਪੈ ਫੇਰਿ ਗਹੇ, ਤੁ ਪੈ ਫੇਰਿ ਨ ਲੈਹੇ ॥ ੩੪ਰਾਮ ਰਿਸੈ ਰਣ ਮੈ ਰਘੁਬੀਰ,
 ਕਹੇ ਭਜਿਕੈ ਕਤ ਪ੍ਰਾਨ ਬਚੈਹੋ ॥ ੩੫ਤੋਰ ਸਰਾਸਨ ਸੰਕਰ ਕੋ; ਹਰਿ ਸੀਅ ਚਲੇ,
 ਘਰਿ ਜਾਨ ਨ ਪੈਹੇ ॥੧੫੦॥ ੩੬ਰਾਮ ਬਾਚ ਪਰਸ ਰਾਮ ਸੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥

੧ ਇਕ ਵੇਰੀ ਦਸਰਥ ਕਿਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਗੋਂ ਪੁਰਸਰਾਮ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸ ਪਿਆ ਤਾਂ ਦਸਰਥ ਨੇ ਦੰਦਾ ਵਿਚ ਆ ਲੈ ਕੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਪਰਸਰਾਮ
 ਕੋਲੋਂ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਸੀ ।

੧ਬੋਲ ਕਹੇ ਸੁ ਸਹੇ ਦਿਜ ਜੂ; ਜੁ ਪੈ ਫੇਰਿ ਕਹੇ, ਤੁ ਪੈ ਪ੍ਰਾਨ ਖੈਹੋ ॥ ੨ਬੋਲਤ
 ਐਂਟ ਕਹਾ ਸਠ ਜਿਉ; ਸਭ ਦਾਤ ਤੁਰਾਇ ਅਬੈ ਘਰਿ ਜੈਹੋ ॥ ੩ਧੀਰ ਤਬੈ
 ਲਹਿ ਹੈ ਤੁਮ ਕਉ; ਜਦ ਭੀਰ ਪਰੀ, ਇਕ ਤੀਰ ਚਲੈਹੋ ॥ ੪ਬਾਤ ਸੰਭਾਰ
 ਕਹੋ ਮੁਖਿ ਤੇ; ਇਨ ਬਾਤਨ ਕੇ ਅਬ ਹੀ ਫਲਿ ਪੈਹੋ ॥੧੫੧॥ ੫ਪਰਸ ਰਾਮ
 ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਤਉ ਤੁਮ ਸਾਚ ਲਖੋ ਮਨ ਮੈ ਪ੍ਰਭ ਜਉ ਤੁਮ ਰਾਮ ਵਤਾਰ
 ਕਹਾਓ ॥ ੬ਰੁਦ੍ਰ ਕੁਵੰਡ ਬਿਹੰਡੀਅ ਜਿਉ ਕਰ ਤਿਉ ਅਪਨੋ ਬਲ ਮੋਹਿ ਦਿਖਾਓ ॥
 ੭ਤਉਹੀ ਗਦਾ ਕਰ ਸਾਰੰਗ ਚਕ੍ਰ, ਲਤਾ ਭ੍ਰਿਗ ਕੀ, ਉਰ ਮੱਧ ਸੁਹਾਓ ॥ ੮ਮੇਰੋ
 ਉਤਾਰ ਕੁਵੰਡ ਮਹਾਂਬਲ ਮੋਹੂ ਕਉ ਆਜ ਚੜਾਇ ਦਿਖਾਓ ॥੧੫੨॥ ੯ਕਬਿ
 ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿਰੋਮਨ ਸੂਰ, ਕੁਵੰਡ ਲਖੋ ਕਰ ਮੈ ਹਸਿ ਕੈ ॥
 ੧੦ਲੀਅ ਚਾਂਪ ਚਟਾਕ ਚੜਾਇ ਬਲੀ ਖਟ ਟੂਕ ਕਰਯੋ ਛਿਨ ਮੈ ਕਸਿ ਕੈ ॥
 ੧੧ਨਭ ਕੀ ਗਤਿ ਤਾਹਿ ਹਤੀ ਸਰ ਸੋ ਅਧ ਬੀਚ ਹੀ ਬਾਤ ਰਹੀ ਬਸਿ ਕੈ ॥
 ੧੨ਨ ਬਸਾਤ ਕਛੂ ਨਟ ਕੇ ਬਟ ਜਯੋਂ ਭਵ ਪਾਸ ਨਿਸੰਗਿ ਰਹੈ ਫਸਿਕੈ ॥੧੫੩॥
 ੧੩ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੁੱਧ ਜਯਤ ॥੨॥ ੧੪ਅਬ ਅਉਧ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਥਨ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੧੫ਭੇਟ ਭੁਜਾ ਭਰ ਅੰਕ ਭਲੇ ਭਰਿ ਨੈਨ ਦੋਊ ਨਿਰਖੇ ਰਘੁ ਰਾਈ ॥ ੧੬ਗੁੰਜਤ
 ਭ੍ਰਿੰਗ ਕਪੋਲਨ ਉਪਰ ਨਾਗ ਲਵੰਗ ਰਹੇ ਲਿਵਲਾਈ ॥ ੧੭ਕੰਜ ਕੁੰਗ ਕਲਾ
 ਨਿਧ ਕੇਹਰਿ ਕੋਕਲ ਹੋਰ ਹੀਏ ਹਰਾਈ ॥ ੧੮ਬਾਲ ਲਖੈਂ ਛਬ ਖਾਟ ਪਰੈਂ ਨਹਿ
 ਬਾਟ ਚਲੈ ਨਿਰਖੇ ਅਧਿਕਾਈ ॥੧੫੪॥ ੧੯ਸੀਅ ਰਹੀ ਮੁਰਛਾਇ ਮਨੈ ਰਨ ਰਾਮ
 ਕਹਾ ਮਨ ਬਾਤ ਧਰੈਂਗੇ ॥ ੨੦ਤੋਰ ਸਰਾਸਨਿ ਸੰਕਰ ਕੋ ਜਿਮ ਮੋਹਿ ਬਰਿਓ
 ਤਿਮ ਅਉਰ ਬਰੈਂਗੇ ॥ ੨੧ਦੂਸਰ ਬਾਹਰ ਬਧੂ ਅਬ ਹੀ ਮਨ ਤੇ ਮੁਹਿ ਨਾਬ
 ਬਿਸਾਰ ਡਰੈਂਗੇ ॥ ੨੨ਦੇਖਤ ਹੋ ਨਿਜ ਭਾਗ ਭਲੇ ਬਿਧ ਆਜ ਕਹਾ ਇਹ ਠੌਰ
 ਕਰੈਂਗੇ ॥੧੫੫॥ ੨੩ਤਉਹੀ ਲਉ ਰਾਮ ਜਿਤੇ ਦਿਜ ਕਉ ਅਪਨੇ ਦਲ ਆਇ
 ਬਜਾਇ ਬਧਾਈ ॥ ੨੪ਭੱਗੁਲ ਲੋਕ ਫਿਰੈ ਸਭ ਹੀ ਰਣ ਮੋ ਲਖ ਰਾਘਵ ਕੀ
 ਅਧਕਾਈ ॥ ੨੫ਸੀਅ ਰਹੀ ਰਨ ਰਾਮ ਜਿਤੇ ਅਵਧੇਸਰ ਬਾਤ ਜਬੈ ਸੁਨਿ ਪਾਈ ॥
 ਫੂਲਿ ਗਯੋ ਅਤਿ ਹੀ ਮਨ ਮੈ ਧਨ ਕੇ ਘਨ ਕੀ ਬਰਖਾ ਬਰਖਾਈ ॥
 ੧੫੬॥ ੨੬ਬੰਦਨਵਾਰ ਬਧੀ ਸਭ ਹੀ ਦਰ; ਚੰਦਨ ਸੋ ਛਿਰਕੇ ਗ੍ਰਹ ਸਾਰੇ ॥
 ੨੭ਕੇਸਰ ਡਾਰ ਬਰਾਤਨ ਪੈ ਸਬ ਹੀ ਜਨ ਹੁਇ ਪੁਰਹੂਤ ਪਧਾਰੇ ॥ ੨੮ਬਾਜਤ
 ਤਾਲ ਮੁਚੰਗ ਪਖਾਵਜ ਨਾਚਤ ਕੋਟਨਿ ਕੋਟਿ ਅਖਾਰੇ ॥ ੨੯ਆਨ ਮਿਲੇ ਸਭ
 ਹੀ ਅਗੂਆ, ਸੁਤ ਕਉ ਪਿਤੁ ਲੈ ਪੁਰ ਅਉਧ ਸਿਧਾਰੇ ॥੧੫੭॥ ਚੌਪਈ ॥

ਓ ਗਾਵੈ ਜਮਦਗਨਿ ਪਰਸਰਾਮੇਸਰ ਕਰ ਕੁਨਾਰੁ ਰਘੁ ਤੇਜੁ ਹਰਿਓ । ਭਾਵੇ ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਗੁਣ ਜਮਦਗਨਿ ਦਾ ਪੁਤਰ ਪਰਸਰਾਮ ਗਾਉਦਾ
 ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੁਹਾੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਬਲਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੇ
 ਹੋਏ-ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਬਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਖੋਲਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਉਸ ਮਾਣ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਖੋਲ ਕੇ ਵਿਖਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅੰਤ ਉਸ ਦਾ ਅਖੀਰ ਦਸਦੇ ਹਨ
 ਕਿ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਜੋ ਬਲ ਦਾ ਕੋਈ ਬਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ-ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਗਾਹ ਤੋਂ ਅਗਾਹ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਿਸ
 ਪਰਸ ਰਾਮ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਕਥਨ ਹੈ । ਇਕੀਹ ਵਾਰ ਕਰੋਧ ਕਰਿ ਖੜੀ ਮਾਰਿ ਨਿਖੜੁ ਗਵਾਇਆ । ਚਰਣ ਸਰਣਿ ਉਬਰੇ ਦੂਜੇ
 ਕਿਸੈ ਨ ਖੜਗੁ ਉਚਾਇਆ ॥੭॥੨੩॥ ਅੰਤ ਵਿਚ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫੈਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਬਲਦਾ ਉਤਕ ਤਾਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ
 ਹੱਥ ਆਇਆ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਿਤੇ ਮੁਕਦਾ ਹੈ । ਓੜਕ ਓੜਕ ਭਾਲਿ ਨ ਓੜਕੁ ਪਾਇਆ । ਓੜਕ ਭਾਲਣਿ ਗਏ ਸਿ ਫੇਰ ਨ ਆਇਆ ॥੩॥੨੨॥
 ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਦਸਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐ ਇਨਸਾਨ ਝੂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਮਾਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

- ੧ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਐ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜਿਹੜੇ ਬੋਲ ਤੋਂ ਕਹੇ ਉਹ ਮੈਂ ਸਹਿ ਲਏ ਜੇਕਰ ਫੇਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਗੁਆ ਲਵੇਗਾ !
- ੨ ਕਿੱਥੇ ਆਕੜ-ਆਕੜ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਐ ਮੂਰਖ ! ਹੁਣੇ ਸਾਰੇ ਦੰਦ ਤੁੜਾ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਵੇਗਾ ।
- ੩ ਤਦੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਧੀਰਜ ਵਾਨ ਜਾਣਾਂਗਾ ਜਦੋਂ ਅੱਖੀ ਬਣੀ ਫੇਰ ਇਕ ਤੀਰ ਵੀ ਚਲਾ ਸਕੇ ।
- ੪ ਮੂੰਹ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹੁਣੇ ਫਲ ਪਾ ਲਵੇਗਾ ॥੧੫੧॥
- ੫ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਪਰਸੂ ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਮੈਂ ਤਦ ਹੀ ਤੈਨੂੰ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਜਾਣਾਂਗਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕੁਹਾਉਂਦੇ ਹੋ ।
- ੬ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਧਨੁੱਸ਼ ਤੋੜਿਆ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਬਲ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾਉ ।
- ੭ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਗਦਾ, ਸਾਰੰਗ ਧਨੁੱਸ਼, ਸ਼ੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਗੁਲਤਾ ਨਾਲ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਵੇ ।
- ੮ ਜੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਧਨੁੱਸ਼ ਤੋਂ ਤੀਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਦਿਖਾਉ ॥੧੫੨॥
- ੯ ਗ੍ਰੀਥ ਕਰਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਧਨੁੱਸ਼ ਹੱਥ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ।
- ੧੦ ਚਟਾਕ ਦੇ ਕੇ ਤੀਰ ਧਨੁੱਸ਼ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਬਲੀ ਰਾਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਪਰਸੂਰਾਮ ਦੇ ਘੁਮੰਡ ਦੇ ਛੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੧ ਪਰਸੂਰਾਮ ਜੇਹੜੀਆਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਉਹ ਗਤੀ ਖੋਹ ਲਈ (ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ) ਤੀਰ ਨਾਲ ਉਹ ਗਲ ਉਸ ਦੇ ਵਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ।
- ੧੨ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨਟ ਦਾ ਜਮ੍ਹੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਨਟ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਹੀ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਉਹੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁਣ ਪਰਸੂਰਾਮ ਦੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਹਉਮੈ ਜੀਵ ਲਈ ਫਾਹੀ ਹੈ ॥੧੫੩॥
- ੧੩ ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਤੇ ਪਰਸੂਰਾਮ ਦਾ ਯੁੱਧ ਪਰਸੂਰਾਮ ਤੇ ਜਿੱਤ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥
- ੧੪ ਹੁਣ ਰਾਮਚੰਦਰ, ਸੀਤਾ, ਲਛਮਣ ਦਾ ਅਉਧ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਹੁਣ ਪਰਸੂਰਾਮ ਜੱਫੀ ਭਰ ਕੇ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਨੇਤਰ ਮਿਲਾਏ ।
- ੧੬ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪਰਸੂਰਾਮ ਨੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਕੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਮੁਖ ਦੇ ਉਤੇ ਭਰੇ ਗੁੰਜ ਰਹੇ ਸੀ । ਭਾਵ ਫੁਲ ਜਾਣ ਕੇ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਵਾਂ ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਨਾਗਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਲਟਕਦੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਕੰਵਲ ਤੇ ਮਿਰਗ, ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ, ਕੋਇਲ ਵੇਖ ਕੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੮ ਜਿਹੜੀ ਇਸਤਰੀ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਉਹ ਰਾਹ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦੀ ਉਹ ਨਾਂ ਪਲੰਘ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿ ਰਾਮ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ॥੧੫੪॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਧਨੁੱਸ਼ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਤੋਂ ਰੰਗ ਉਤਰ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ ਕਿ
- ੨੦ ਪਤੀ ਜੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਣਗੇ ? ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਧਨੁੱਖ ਤੋੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਆਹ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਆਹ ਲੈਣਗੇ
- ੨੧ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਯੰਬਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੂਸਰੀ ਇਸਤਰੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭੁਲਾ ਹੀ ਦੇਣਗੇ ।
- ੨੨ ਮੈਂ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਧਾਤਾ ਅੱਜ ਏਥੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ॥੧੫੫॥
- ੨੩ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਉਸ ਦਲ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜ ਗਏ ।
- ੨੪ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਰਸੂਰਾਮ ਨਾਲ ਜੰਗ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿਸਕ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਰਾਮ ਦੀ ਜਿੱਤ ਵੇਖ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ।
- ੨੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਕਿ ਸੀਤਾ ਆ ਗਈ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜਿੱਤ ਗਏ ਹਨ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ।
- ੨੬ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਗਿਆ ਧਨ ਦੀ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੧੫੬॥
- ੨੭ ਸਭ ਦੇ ਦਰਾਂ ਤੇ ਸਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਬੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੈਂਟ ਆਦਿ ਛਿੜਕੇ ਗਏ ।
- ੨੮ ਬਰਾਤੀਆਂ ਤੇ ਕੇਸ ਛਿੜਕਿਆਂ ਗਿਆ ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੰਦਰ ਸਮਾਨ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ।
- ੨੯ ਕਿਤੇ ਤਾੜੀ ਵਜਦੀ ਹੈ ਕਿਤੇ ਮੁਰਲੀ ਕੋਸੀਆਂ ਮੁਚੰਗ ਸਰੰਗੀ ਜੋੜੀ ਆਦਿ ਕੁੰਜਾਂ ਅਖਾੜੇ ਤੇ ਨਾਚ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ।
- ੩੦ ਅਗਿਓਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਪਏ ਜੋ ਪਿਤਾ ਦਸਰਥ ਰਾਮ ਲਛਮਣ ਸੀਤਾ ਆਦਿ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅਯੁਧਿਆ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ॥੧੫੭॥

^੧ਸਭਹੂ ਮਿਲਿ ਗਿਲ ਕੀਯੋ ਉਛਾਹਾ ॥ ਪੂਤ ਤਿਹੂੰ ਕਉ ਰਚਯੋ ਬਿਯਾਹਾ ॥
^੨ਰਾਮ ਸੀਆ ਬਰ ਕੈ ਘਰਿ ਆਏ ॥ ਦੇਸ ਬਿਦੇਸਨ ਹੋਤ ਬਧਾਏ ॥੧੫੮॥
^੩ਜਹ ਤਹ ਹੋਤ ਉਛਾਹ ਅਪਾਰੂ ॥ ਤਿਹੂੰ ਸੁਤਨ ਕੋ ਬਿਆਹ ਬਿਚਾਰੂ ॥ ^੪ਬਾਜਤ
ਤਾਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਅਪਾਰੰ ॥ ਨਾਚਤ ਕੋਟਨ ਕੋਟ ਅਖਾਰੰ ॥੧੫੯॥ ^੫ਬਨ ਬਨ
ਬੀਰ ਪਖਰੀਆ ਚਲੇ ॥ ਜੋਬਨਵੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਭਲੇ ॥ ^੬ਭਏ ਜਾਇ ਇਸਥਤ ਨ੍ਰਿਪ
ਦਰ ਪਰ ॥ ਮਹਾਰਥੀ ਅਰੁ ਮਹਾ ਧਨਰਧਰ ॥੧੬੦॥ ^੭ਬਾਜਤ ਜੰਗ ਮੁਚੰਗ
ਅਪਾਰੰ ॥ ਢੋਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ^੮ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਚੰਚਲਾ ਨਾਰੀ ॥
ਨੈਨ ਨਚਾਇ ਬਜਾਵਤ ਤਾਰੀ ॥੧੬੧॥ ^੯ਭਿਛਕਨ ਹਉਸ ਨ ਧਨ ਕੀ ਰਹੀ ॥
ਦਾਨ ਸੂਰਨ ਸਰਤਾ ਹੁਇ ਬਹੀ ॥ ^{੧੦}ਏਕ ਬਾਤ ਮਾਗਨ ਕਉ ਆਵੈ ॥ ਬੀਸਕ
ਬਾਤ ਘਰੈ ਲੈ ਜਾਵੈ ॥੧੬੨॥ ^{੧੧}ਬਨ ਬਨ ਚਲਤ ਭਏ ਰਘੁਨੰਦਨ ॥ ਫੂਲੇ
ਪੁਹਪ ਬਸੰਤ ਜਾਨੁ ਬਨ ॥ ^{੧੨}ਸੋਭਤ ਕੇਸਰ ਅੰਗ ਡਰਾਯੋ ॥ ਆਨੰਦ ਹੀਏ
ਉਛਰ ਜਨ ਆਯੋ ॥੧੬੩॥ ^{੧੩}ਸਾਜਤ ਭਏ ਅਮਿਤ ਚਤੁਰੰਗਾ ॥ ਉਮਡ ਚਲਤ
ਜਿਹੋ ਬਿਧਿ ਕਰਿ ਗੰਗਾ ॥ ^{੧੪}ਭਲ ਭਲ ਕੁਅਰ ਚੜੇ ਸਜ ਸੈਨਾ ॥ ਕੋਟਕ
ਚੜੇ ਸੂਰ ਜਨੁ ਗੈਨਾ ॥੧੬੪॥ ^{੧੫}ਭਰਥ ਸਹਿਤ ਸੋਭਤ ਸਭ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥ ਕਹਿ
ਨ ਪਰਤ ਮੁਖ ਤੇ ਕਛੁ ਬਾਤਾ ॥ ^{੧੬}ਮਾਤਨ ਮਨ ਸੁੰਦਰ ਸੁਤ ਮੋਹੈ ॥ ਜਨੁ
ਦਿਤ ਗ੍ਰਹ ਰਵਿ ਸਸ ਦੇਉ ਸੋਹੈ ॥੧੬੫॥ ^{੧੭}ਇਹੋ ਬਿਧਿ ਕੈ ਸਜ ਸੁਧ ਬਰਾਤਾ ॥
ਕਛੁ ਨ ਪਰਤ ਕਹਿ ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਤਾ ॥ ^{੧੮}ਬਾਵਤ ਕਹਤ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਤਨ ਕਰ ॥
ਬਿਦਾ ਹੋਨ ਸਿਸ ਚਲੇ ਤਾਤ ਘਰ ॥੧੬੬॥ ^{੧੯}ਆਇ ਪਿਤਾ ਕਹੁ ਕੀਨ ਪ੍ਰਨਾਮਾ ॥
ਜੋਰ ਪਾਨ ਠਾਢੇ ਬਲ ਧਾਮਾ ॥ ^{੨੦}ਨਿਰਖ ਪੁਤ੍ਰ ਆਨੰਦ ਮਨ ਭਰੇ ॥
ਦਾਨ ਬਹੁਤ ਬਿਪਨ ਕਹੁ ਕਰੇ ॥੧੬੭॥ ^{੨੧}ਤਾਤ ਮਾਤ ਲੈ ਕੰਠਿ ਲਗਾਏ ॥
ਜਨ ਦੁਇ ਰਤਨ ਨਿਰਧਨੀ ਪਾਏ ॥ ^{੨੨}ਬਿਦਾ ਮਾਂਗ ਜਬ ਗਏ ਰਾਮ ਘਰ ॥
ਸੀਸ ਰਹੇ ਧਰ ਚਰਨ ਕਮਲ ਪਰ ॥੧੬੮॥ ਕਬਿੱਤ ॥ ^{੨੩}ਰਾਮ ਬਿਦਾ ਕਰੇ
ਸਿਰ ਚੂਮਯੋ ਪਾਨ ਪੀਠ ਧਰੇ ਆਨ ਦਸੋ ਭਰੇ ਲੈ ਤੰਬੋਰ ਆਗੇ ਧਰੇ ਹੈਂ ॥
^{੨੪}ਦੁੰਦਭੀ ਬਜਾਇ ਤੀਨੋ ਭਾਈ ਯੋ ਚਲਤ ਭਏ; ਮਾਨੋ ਸੂਰ ਚੰਦ ਕੋਟਿ
ਆਨ ਅਵਤਰੇ ਹੈਂ ॥ ^{੨੫}ਕੇਸਰ ਸੋ ਭੀਜੇ ਪਟ ਸੋਭਾ ਦੇਤ ਐਸੀ ਭਾਂਤਿ; ਮਾਨੋ
ਰੂਪ ਰਾਗ ਕੇ ਸੁਹਾਗ ਭਾਗ ਭਰੇ ਹੈਂ ॥ ^{੨੬}ਰਾਜਾ ਅਵਧੇਸ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਐਸੇ
ਸੋਭਾ ਦੇਤ; ਕਾਮ ਜੂ ਨੇ ਕੋਰਿਕ ਕਲਿਯੋਰਾ ਕੈਧੋ ਕਰੇ ਹੈਂ ॥੧੬੯॥
ਕਬਿੱਤ ॥ ^{੨੭}ਅਉਧ ਤੇ ਨਿਸਰ ਚਲੇ ਲੀਨੇ ਸੰਗਿ ਸੂਰ ਭਲੇ; ਰਨ

- ੧ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕੀਤਾ । ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਰਾਮ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ । ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਚ ਵਧਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ॥੧੫੮॥
- ੩ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਪਾਰ ਹੀ । ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੪ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਭਾਲ ਢੋਲ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਜਦੇ ਸਨ । ਕੁੱਝਾਂ ਹੀ ਅਧੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਚ ਆਦਿ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ॥੧੫੯॥
- ੫ ਬਣ-ਠਣ ਕੇ ਜੁਆਨ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਚੱਲ ਪਏ । ਸੁੰਦਰ ਜੁਆਨ ਚੰਗੇ ਸਿਪਾਹੀ ।
- ੬ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਆ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਜੋ ਬੜੇ ਮਹਾਂ ਰਥੀ ਯੋਧੇ ਤੇ ਧਨੁੱਸ ਧਾਰੀ ਸਨ ॥੧੬੦॥
- ੭ ਅਪਾਰ ਹੀ ਜੰਗ ਤੇ ਮਚੰਗ ਆਦਿਕ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਸਨ । ਢੋਲ ਤੇ ਨਗਾਰੇ ਸੁਰੰਗੀਆਂ ਸੰਵਾਰਕੇ ।
- ੮ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਤੇ ਗਾਇਕੀਆਂ ਗੀਤ ਗਉਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾਕੇ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਸਨ ॥੧੬੧॥
- ੯ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੂੰ ਧਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਾ ਰਹੀ । ਇਤਨਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਾਣੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਨਦੀ ਚਲ ਪਈ ।
- ੧੦ ਜੇ ਕੋਈ ਘਰੋਂ ਇਕ ਵਸਤੂ ਮੰਗਣ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀਹ (20) ਵਸਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ॥੧੬੨॥
- ੧੧ ਰਾਜੇ ਰਘੂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਠਣ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਾਣੇ ਬਣ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਦੇ ਫੁਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੧੨ ਸਗੀਰ ਤੇ ਕੇਸਰ ਡੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਇਉਂ ਸੋਭਦਾ ਸੀ । ਜਾਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਉਛਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਜਲੂਸ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਸੀ ॥੧੬੩॥
- ੧੩ ਬੇਅੰਤ ਚੜ੍ਹੰਗੀ ਸਿਰਜਨਾ ਸਾਜ ਲਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਗਾ ਭਰ ਕੇ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
- ੧੪ ਸੁੰਦਰ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਜਾਣੇ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ । ਜਾਣੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਕੁੱਝਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ ॥੧੬੪॥
- ੧੫ ਭਰਤ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੁਖ ਤੋਂ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।
- ੧੬ ਸੋਹਣੇ ਪੁੱਤਰ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹਦੇ ਸਨ । ਜਾਣੇ ਦਿੱਤੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਸੋਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੬੫॥
- ੧੭ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸੁੰਦਰ ਬਰਾਤ ਸਜੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।
- ੧੮ ਜੋ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਗੁੰਝ ਵਧਦਾ ਹੈ ਬਿਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ ॥੧੬੬॥
- ੧੯ ਆ ਕੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕੀਤੀ । ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਬਲ ਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਬਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾਨ ਮੰਗਣ ਗਿਆ ਸੀ ।
- ੨੦ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ॥੧੬੭॥
- ੨੧ ਪਿਤਾ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਲੈ ਕੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਏ । ਜਾਣੇ ਕਿਸੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਦੋ ਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।
- ੨੨ ਉਥੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਰਾਮ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ । ਜਾ ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਸੀਸ ਜਾ ਧਰਿਆ ॥੧੬੮॥
- ੨੩ ਕਬਿੱਤ ॥ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰ ਬੁਮਿਆ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਧਰਿਆ । ਅਨੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਨੇ ਪਾਨਾਂ ਦੇ ਬੀੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੪ ਪੌਸਾ ਵਜਾ ਕੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਪਏ ਜਾਣੇ ਕੁੱਝਾਂ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ ।
- ੨੫ ਕੇਸਰ ਨਾਲ ਵਸਤੂ ਭਿੰਨ ਹੋਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਭਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਰੂਪ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੨੬ ਅਯੁਧਿਆ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਾਮ ਨੇ ਹੀ ਕੁੱਝਾਂ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਏ ਹਨ ॥੧੬੯॥
- ੨੭ ਕਬਿੱਤ ॥ ਅਯੁਧਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ ਨਾਲ ਸੋਹਣੇ ਸੂਰਮੇ ਲੈ ਲਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਕਦੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟਦੇ ਨਿਰੀ ਸੋਭਾ ਦੇ ਘਰ ਸਨ ।

ਤੇ ਨ ਟਲ ਪਲੇ ਸੋਭਾ ਹੂ ਕੇ ਧਾਮ ਕੇ ॥ ^੧ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਉਰਹਾਰ ਸੋਭੀਅਤ
ਅਪਾਰ ਤੀਨੋ ਲੋਗ ਮਧ ਕੀ ਮੁਹੱਯਾ ਸਬ ਬਾਮ ਕੇ ॥ ^੨ਦੁਰਜਨ ਦਲੱਯਾ ਤੀਨੋ
ਲੋਕ ਕੇ ਜਿਤੱਯਾ ਤੀਨੋ ਰਾਮ ਜੂ ਕੇ ਭੱਯਾ ਹੈਂ ਅਚੱਯਾ ਹਰ ਨਾਮ ਕੇ ॥ ^੩ਬੁੱਧ
ਕੇ ਉਦਾਰ ਹੈਂ ਸਿੰਗਾਰ ਅਵਤਾਰ ਦਾਨ ਸੀਲ ਕੇ ਪਹਾਰ ਕੈ ਕੁਮਾਰ ਬਨੇ ਕਾਮ
ਕੇ ॥੧੭੦॥ ^੪ਅਸੂ ਬਰਨਨੰ ॥ ਕਬਿਤ ॥ ^੫ਨਾਗਰਾ ਕੇ ਨੈਨ ਹੈਂ ਕਿ ਚਾਤਰਾ
ਕੇ ਬੈਨ ਹੈਂ ਬਘੂਲਾ ਮਾਨੇ ਗੈਨ ਕੈਸੇ ਤੈਸੇ ਬਹਰਤ ਹੈਂ ॥ ^੬ਨ੍ਰਿਤਕਾ ਕੇ ਪਾਵ
ਹੈਂ ਕਿ ਜੂਪ ਕੈਸੇ ਦਾਉ ਹੈਂ ਕਿ ਛਲ ਕੋ ਦਿਖਾਉ ਕੋਉ ਤੈਸੇ ਬਿਹਰਤ ਹੈਂ ॥
^੭ਹਾਕੇ ਬਾਜ ਬੀਰ ਹੈਂ ਤੁਫੰਗ ਕੈਸੇ ਤੀਰ ਹੈਂ ਕਿ ਅੰਜਨੀ ਕੇ ਧੀਰ ਹੈਂ ਕਿ ਧੁਜਾ
ਸੇ ਫਹਰਤ ਹੈਂ ॥ ^੮ਲਹਰੈਂ ਅਨੰਦ ਕੀ, ਤਰੰਗ ਜੈਸੇ ਗੰਗ ਕੀ; ਅਨੰਗ ਕੈਸੇ
ਅੰਗ ਜਯੋਂ, ਨ ਕਹੂੰ ਠਹਰਤ ਹੈਂ ॥੧੭੧॥ ^੯ਨਿਸਾ ਨਿਸ ਨਾਥਿ ਜਾਨੈ, ਦਿਨ
ਦਿਨਪਤਿ ਮਾਨੈ; ਭਿਛਕਨ ਦਾਤਾ ਕੈ ਪ੍ਰਮਾਨੇ ਮਹਾਂ ਦਾਨ ਹੈਂ ॥ ^{੧੦}ਅਉਖਧੀ ਕੈ
ਰੋਗਨ, ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਜੋਗਨ; ਸਮੀਪ ਕੈ ਬਿਯੋਗਨ, ਮਹੇਸ ਮਹਾ ਮਾਨ ਹੈਂ ॥ ^{੧੧}ਸੱਤ੍ਰੇ
ਖੰਗ ਖਯਾਤਾ ਸਿਸ ਰੂਪਨ ਕੈ ਮਾਤਾ ਮਹਾਂ ਗਯਾਨੀ ਗਯਾਨ ਗਯਾਤਾ ਕੈ ਬਿਧਾਤਾ
ਕੈ ਸਮਾਨ ਹੈਂ ॥ ^{੧੨}ਗਨਨ ਗਨੇਸ ਮਾਨੇ, ਸੁਰਨ ਸੁਰੇਸ ਜਾਨੇ; ਜੈਸੇ ਪੇਖੇ ਤੈਸੇ
ਈ ਲਖੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈਂ ॥੧੭੨॥ ^{੧੩}ਸੁਧਾ ਸੋ ਸੁਧਾਰੇ ਰੂਪ ਸੋਭਤ ਉਜਿਯਾਰੇ
ਕਿਧੋ ਸਾਚੇ ਬੀਚ ਢਾਰੇ ਮਹਾ ਸੋਭਾ ਕੈ ਸੁਧਾਰ ਕੈ ॥ ^{੧੪}ਕਿਧੋ ਮਹਾ ਮੋਹਨੀ ਕੇ
ਮੋਹਬੇ ਨਮਿੱਤ, ਬੀਰ ਬਿਧਨਾ ਬਨਾਏ ਮਹਾਂ ਬਿਧ ਸੋ ਬਿਚਾਰ ਕੈ ॥ ^{੧੫}ਕਿਧੋ ਦੇਵ
ਦੈਤਨ ਬਿਬਾਦ ਛਾਡ ਬਡੇ ਚਿਰ, ਮਥ ਕੈ ਸਮੁੰਦ ਛੀਰ ਲੀਨੇ ਹੈ ਨਿਕਾਰ ਕੈ ॥
^{੧੬}ਕਿਧੋ ਬਿਸਨਾਥ ਜੂ ਬਨਾਏ ਨਿਜ ਪੇਖਬੇ ਕਉ, ਅਉਰ ਨ ਸਕਤ ਐਸੀ ਸੂਰਤੈ
ਸੁਧਾਰ ਕੈ ॥੧੭੩॥ ^{੧੭}ਸੀਮ ਤਜ ਆਪਨੀ ਬਿਰਾਨੇ ਦੇਸ ਲਾਂਘ ਲਾਂਘ, ਰਾਜਾ
ਮਿਥਲੇਸ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਦੇਸ ਆਨ ਕੈ ॥ ^{੧੮}ਤੁਰਹੀ ਅਨੰਤ ਬਾਜੈ ਦੁੰਦਭੀ ਅਪਾਰ
ਗਾਜੈ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਾਜਨ ਬਜਾਏ ਜੋਰ ਜਾਨ ਕੈ ॥ ^{੧੯}ਆਗੈ ਆਨਿ ਤੀਨੋ ਨ੍ਰਿਪ
ਕੰਠ ਲਾਇ ਲੀਨੇ, ਰੀਤ ਰੂੜ ਸਬੈ ਕੀਨੇ ਬੈਠੇ ਬੇਦ ਕੈ ਬਿਧਾਨ ਕੈ ॥ ^{੨੦}ਬਰਖਿਯੋ
ਧੰਨ ਕੀ ਧਾਰ ਪਾਇਅਤ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ਭਿਛਕ ਭਏ ਨ੍ਰਿਪਾਰ ਐਸੇ ਪਾਇ ਦਾਨ
ਕੈ ॥੧੭੪॥ ^{੨੧}ਬਾਨੇ ਫਹਰਾਨੇ ਘਰਾਨੇ ਦੁੰਦਭ ਅਰਾਨੇ ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਕੋ
ਨੀਅਰਾਨੇ ਬੀਰ ਜਾਇਕੈ ॥ ^{੨੨}ਕਹੂੰ ਚਉਰ ਢਾਰੈਂ ਕਹੂੰ ਚਾਰਣ ਉਚਾਰੈ ਕਹੂੰ
ਕਾਟਜੁ ਪੁਕਾਰੈ ਛੰਦ ਸੁੰਦਰ ਬਨਾਇਕੈ ॥ ^{੨੩}ਕਹੂੰ ਬੀਨ ਬਾਜੈਂ ਕੋਉ ਬਾਸੁਰੀ ਮ੍ਰਿਦੰਗ
ਸਾਜੈ ਏਖੇ ਕਾਮ ਲਾਜੈ ਰਹੇ ਭਿਛਕ ਅਘਾਇਕੈ ॥ ^{੨੪}ਰੰਕ ਤੇ ਸੁ ਰਾਜਾ ਭਏ

ੳ (ਭੋਇਆ-ਬਲੋ)

ਅ (ਚਹੰਈਆ ਬਲੋ)

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਇਕ ਮਹਾਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਖਸ ਤੇ ਅਭਿਆਸੀ ਸੁਰਤੀ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਢੂੰਘਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਚਿੜਾ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾਕਟਰ ਆਮ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਧੇਰੇ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇਲਾਜ ਵੀ ਆਮ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਤੇ ਚਿਰ-ਸਥਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਇਲਾਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾਕਟਰ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਢੂੰਘੀ ਨੀਤ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ, ਅਭਿਆਸਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜਾ ਸਿਰਫ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸਗੋਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਸਵੱਛ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਬਰਾਮਤ ਇਹ ਜੀਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਨਿਆਰੀ ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ । ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਕਮਰਾਨ ਦੀ ਨੀਤ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਬਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸੂਚਸ਼ੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬਾਲ

- ੧ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸੋਹਣੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਅਪਾਰ ਹਾਰ ਪਹਿਨੇ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸ਼ਤਰੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ।
- ੨ ਜੋ ਕੁਝੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਈ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੇ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ।
- ੩ ਭੁਧੀ ਦੇ ਉਦਾਰ ਭਾਵ ਖੁੱਲੀ ਉੱਚੀ ਭੁਧਿ ਵਾਲੇ ਹਨ ਮਾਨੋ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹਨ ਸੀਲ ਸੁਭਾ ਤੇ ਦਾਨ ਦੇ ਪਰਾਕਰ ਹਨ ਜਾਣੋਂ ਕਾਮ ਦੇ ਹੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਹਨ ॥੧੭੦॥
- ੪ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ-ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ॥
- ੫ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾਣੋਂ ਜਵਾਨ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਨੇਤਰ ਹਨ ਜੋ ਬੜੀ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਘੁਮਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਚਤੁਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ ਫਿਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਾਂ ਸਮਝੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਛੂਹਣ ਵਾਲਾ ਵਾ ਵਰੋਲਾ ਹਨ ਜੋ ਵਾ ਵਰੋਲੇ ਵਾਹਾ ਚੱਕਰ ਕਟਦੇ ਹਨ ।
- ੬ ਜਾਂ ਕਹੋ ਕਿ ਨਟਨੀ ਨਾਚੀ ਦੇ ਪੈਰ ਹਨ ਜੋ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ । ਜਾਂ ਸਮਝੋ ਜੁਹਾਰੀ ਦਾ ਦਾਉ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਿਗਾ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ । ਇਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਚਲਦੇ ਸਨ ।
- ੭ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਹਨ ਜਾਣੋਂ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਗੋਲੀ ਹਨ ਜਾਂ ਤੀਰ ਹੈ ਜਾਂ ਅੰਜਨੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਨੂੰਮਾਨ ਹੈ ਜਾਂ ਝੰਡੇ ਦਾ ਫਰਲਾ ਹੈ ਜੋ ਹਵਾ ਵਿਚ ਝੁਲਦਾ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।
- ੮ ਜਿਵੇਂ ਕਾਮ ਦੀ ਤ੍ਰੰਗ ਉਠਦੀ ਹੈ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜਾਂ ਗੰਗਾ ਦੀ ਤ੍ਰੰਗ ਅਤੇ ਕਾਮ ਅੱਗੇ ਅੰਗ ਜਿਵੇਂ ਰੁਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਤੇ ਖਲਦੇ ਨਹੀਂ ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਘੋੜੇ ਰੁਕਦੇ ਨਹੀਂ ॥੧੭੧॥
- ੯ ਰਾਤ੍ਰੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਘੋੜੇ ਰਾਤ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਅੰਧੇਰਾ ਦੇਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੇ । ਜਿਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਛੇਤੀ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਇਹੋ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਮੰਗਤਿਆਂ ਲਈ ਦਾਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਦਾਨ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ।
- ੧੦ ਬਿਮਾਰ ਲਈ ਇਹ ਅੱਖਧੀ ਰੂਪ ਸੀ ਬਿਮਾਰ ਘੋੜੇ ਦੇ ਉਪਰ ਬਹਿਕੇ ਵੇਦ ਪਾਸ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਦਵਾਈ ਦੂਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਜੋ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਾਂਗ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ।
- ੧੧ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਲਈ ਤਲਵਾਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਤੇ ਘੇਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋਗੀਆਂ ਲਈ ਇਸ ਲਈ ਸਮੀਪ ਰੂਪ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਮਾਤਾ ਸਮਾਨ ਸਨ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਇਹਨਾਂ ਉਪਰ ਬੈਠਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਗਿਆਨ ਜਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਸਮਾਨ ਸਨ ਘੋੜਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਜਾਕੇ ਗਿਆਨ ਲਿਆ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ।
- ੧੨ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਦੱਸ ਕੇ ਹੁਣ ਨਿਰੋਲ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾ ਇਉਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਗਣਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੇਖੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੇ ਗਏ ॥੧੭੨॥
- ੧੩ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮੋਹ ਸੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗ ਸੁਧਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਜਿਆਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਰੋਸ਼ਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਇਤਨੀ ਸੁੰਦਰ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਮਹਾਨ ਸੋਭਾ ਨੇ ਸਾਂਚੇ (ਫਰਮੇ) ਵਿਚ ਢਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਜਾਂ ਮਹਾਂਬਲੀ ਵਿਧਾਤੇ ਨੇ ਮਹਾਂ ਮੋਹਨੀ ਦੇ ਮੋਹਣੇ ਵਾਸਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਧਾਤੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਕੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ।
- ੧੫ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਦੇਵ-ਦੈਵਾਂ ਦਾ ਵਿਵਾਦ ਭੁਲਾਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਚਿਰ ਦੁਧ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ ਨਿਕਾਲ ਲਏ ਹਨ ।
- ੧੬ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਸੂਰਤ ਘੜੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਜੋ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਬਣਾ ਸਕੇ ॥੧੭੩॥
- ੧੭ ਹੁਣ ਬਰਾਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਮਾਰਾਂ ਦੀ ਬਰਾਤ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਬਿਗਾਨੇ (ਹੋਰ) ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੰਘਕੇ ਸਿਥਲਪੁਰੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ।
- ੧੮ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤੁਰੀਆਂ ਬਜਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਢੋਲ ਪੌਸੇ ਅਪਾਰ ਵਜਦੇ ਹਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਜੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਜਦੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਜਰ੍ਹਾ ਕੁ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ, ਸਾਰੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਰੀਤਾਂ ਕਰਕੇ ਜੋ ਬੇਦ ਦੇ ਬਿਧਾਨ ਸਨ ।
- ੨੦ ਧਨ ਦੀ ਇਤਨੀ ਬਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਗਤੇ ਰਾਜੇ ਬਣ ਗਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ॥੧੭੪॥
- ੨੧ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਹਿਰਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਢੋਲ ਤੇ ਪੌਸੇ ਘੋਰ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਜਨਕ ਪੁਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ।
- ੨੨ ਕੋਈ ਚੌਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਜਸ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਭਟ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਛੰਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਬਣਾਕੇ
- ੨੩ ਕਿਤੇ ਬੀਨ ਬਜਦੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਬਾਂਸਰੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਪੌਸੇ, ਸਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵਜਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਮ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਿਖਸ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਰੱਜ ਗਏ ਸਨ ।
- ੨੪ ਜਿਹੜੇ ਕੰਗਾਲ ਸਨ, ਉਹ ਰਾਜੇ ਹੋ ਗਏ (ਦਾਨ ਲੈਕੇ) ।

ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਰੋਂ ਤੇ ਅਰੋਗ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇਲਾਜ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ । ਆਪ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਕਮਰਾਨ ਕਾਫੀ ਸ਼ਾਬਰ ਹਨ ਤੇ ਲਿਤਾੜਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਾਬਰਤਾ ਨੂੰ ਸੰਧਾਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਬੀਰਤਾ ਦੀ ਤਰੰਗ ਨਹੀਂ ਉਠਦੀ ਸਗੋਂ ਹੀਣਤਾ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਪਾ ਛੁਪਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਸਮਾਜ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਸਭਾ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਹੀ ਇਹੋ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੁਰਚੁਰੀ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੁਟੇਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਕਮਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਕ ਤਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਦੇ ਟੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਕਰਾ ਕੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਲੜਨ ਦਾ ਚਾਅ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹਨੁਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਝਦਿਲ ਤੇ ਨਿਤਾਈਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਲਦਾ ਸੀ । ਦੂਜਾ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਵਾਬ ਜਾਂ ਹੁਕਮਰਾਨ ਲੰਘਦਾ ਉਹ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀਆਂ ਵਿਖਾ-ਵਿਖਾ ਕੇ ਚਿੜਾਉ । ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤਿ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਪਕਰਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਵਾਂਗ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਜਿਹੇ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਧਾਰਨ ਖੇਡ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਬਰ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁੰਮਾਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਯੋ ਭਰੋਸੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਅਸਰ ਹੋਇਆ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਜੰਗੀ ਬੀਰਤਾ ਦੀ ਸਪਿਰਟ ਬਲਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪ ਦਾ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਕ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੋਹ ਵੀ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਵੀ ਇਸੇ ਅਹਿਸਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਤੀ ਕਰਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮਾਵਾਂ, ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪਿਤਾਵਾਂ ਦੀਆਂ

ਆਸਿਖ ਅਸੇਖ ਦਏ ਮਾਂਗਤ ਨ ਭਏ ਫੇਰ ਐਸੇ ਦਾਨ ਪਾਇਕੈ ॥੧੭੫॥ ਆਨਕੈ ਜਨਕ ਲੀਨੋ ਕੰਠ ਸੋ ਲਗਾਇ ਤਿਹੂੰ, ਆਦਰ ਦੁਰੰਤ ਕੈ ਅਨੰਤ ਭਾਂਤ ਲਏ ਹੈਂ ॥ ਬੇਦ ਕੇ ਬਿਧਾਨ ਕੈ ਕੈ ਬਿਆਸ ਤੋ ਬਧਾਈ ਬੇਦ, ਏਕ ਏਕ ਬਿਪ੍ਰ ਕਉ ਬਿਸੇਖ ਸੂਰਨ ਦਏ ਹੈਂ ॥ ਰਾਜ ਕੁਆਰ ਸਬੈ ਪਹਿਰਾਏ ਸਿਰ ਪਾਇਨ ਤੇ, ਮੋਤੀ ਮਾਨਕਨ ਕੈ ਬਰਖ ਮੇਘ ਗਏ ਹੈਂ ॥ ਦੰਤੀ ਸ੍ਰੋਤ ਦੀਨੇ ਕੇਤੇ ਸਿੰਧਲੀ ਤੁਰੇ ਨਵੀਨੇ, ਰਾਜਾ ਕੇ ਕੁਮਾਰ ਤੀਨੋ ਬਯਾਹ ਕੈ ਪਠਏ ਹੈਂ ॥੧੭੬॥ ਦੋਧਕ ਛੰਦ ॥ ਬਿਯਾਹ ਸੁਤਾ ਨ੍ਰਿਪ ਕੀ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਲੰ ॥ ਮਾਂਗ ਬਿਦਾ ਮੁਖਿ ਲੀਨ ਉਤਾਲੰ ॥ ਸਾਜਨ ਬਾਜ ਚਲੇ ਗਜ ਸੰਜੁਤ ॥ ਏਸਨ ਏਸ ਨਰੇਸਨ ਕੇ ਜੁਤ ॥੧੭੭॥ ਦਾਜ ਸੁਮਾਰ ਸਕੈ ਕਰ ਕਉਨੈ ॥ ਬੀਨ ਸਕੈ ਬਿਧਨਾ ਨਹੀ ਤਉਨੈ ॥ ਬੇਸਨ ਬੇਸਨ ਬਾਜ ਮਹਾ ਮਤ ॥ ਭੇਸਨ ਭੇਸ ਚਲੇ ਗਜ ਗੰਜਤ ॥੧੭੮॥ ਬਾਜਤ ਨਾਦ ਨਫੀਰਨ ਕੇ ਗਨ ॥ ਗਾਜਤ ਸੂਰ ਪ੍ਰਮਾਥ ਮਹਾ ਮਨ ॥ ਅਉਧ ਪੁਰੀ ਨੀਅਰਾਨ ਜਹੀ ਜਬ ॥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਏ ਰਘੁਨੰਦ ਤਹੀ ਤਬ ॥੧੭੯॥ ਮਾਤਨ ਵਾਰ ਪੀਯੋ ਜਲ ਪਾਨੰ ॥ ਦੇਖ ਨਰੇਸ ਰਹੇ ਛਬਿ ਮਾਨੰ ॥ ਭੂਪ ਬਿਲੋਕਤ ਲਾਇ ਲਏ ਉਰ ॥ ਨਾਚਤ ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਭਏ ਪੁਰ ॥੧੮੦॥ ਭੂਪਤ ਬਯਾਹ ਜਬੈ ਗ੍ਰਹ ਆਏ ॥ ਬਾਜਤ ਭਾਂਤਿ ਅਨੇਕ ਬਧਾਏ ॥ ਤਾਤ ਬਸਿਸਟਿ ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਬੁਲਾਏ ॥ ਅਉਰ ਅਨੇਕ ਤਹਾਂ ਰਿਖ ਆਏ ॥੧੮੧॥ ਘੋਰ ਉਠੀ ਘਰਾਇ ਘਟਾ ਤਬ ॥ ਚਾਰੋ ਦਿਸ ਦਿਗ ਦਾਹ ਲਖਯੋ ਸਬ ॥ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮਿਤ੍ਰ ਸਬੈ ਅਕੁਲਾਨੇ ॥ ਭੂਪਤ ਸੋ ਇਹੋ ਭਾਂਤ ਬਖਾਨੇ ॥੧੮੨॥ ਹੋਤ ਉਤਪਾਤ ਬਡੇ ਸੁਣ ਰਾਜਨ ॥ ਮੰਤ੍ਰ ਕਰੋ ਰਿਖ ਜੋਰ ਸਮਾਜਨ ॥ ਬੋਲਹੁ ਬਿੱਪ ਬਿਲੰਬ ਨ ਕੀਜੈ ॥ ਹੈ ਕ੍ਰਿਤ ਜੱਗ ਅਰੰਭਨ ਕੀਜੈ ॥੧੮੩॥ ਆਇਸ ਰਾਜ ਦਯੋ ਤਤਕਾਲਹ ॥ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਬੁੱਧ ਬਿਸਾਲਹ ॥ ਹੈ ਕ੍ਰਿਤ ਜੱਗ ਅਰੰਭਨ ਕੀਜੈ ॥ ਆਇਸ ਬੇਗ ਨਰੇਸ ਕਰੀਜੈ ॥੧੮੪॥ ਬੋਲ ਬਡੇ ਰਿਖ ਲੀਨ ਮਹਾਂ ਦਿਜ ॥ ਹੈ ਤਿਨ ਬੋਲ ਲਯੋ ਜੁਤ ਰਿਤਯਜ ॥ ਪਾਵਕ ਕੁੰਡ ਖੁਦਯੋ ਤਿਹ ਅਉਸਰ ॥ ਗਾਡੀਖ ਖੰਡ ਤਹਾਂ ਧਰਮ ਧਰ ॥੧੮੫॥ ਛੋਰਿ ਲਯੋ ਹਯ ਸਾਰਹ ਤੇ ਹਯ ॥ ਅਸਿਤ ਕਰਨ ਪ੍ਰਭਾਸਤ ਕੇਕਯ ॥ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਨਰੇਸ ਦਏ ਸੰਗਿ ॥ ਸੁੰਦਰ ਸੂਰ ਸੁਰੰਗ ਸੁਭੈ ਅੰਗ ॥੧੮੬॥ ਸਮਾਨਕਾ ਛੰਦ ॥ ਨਰੇਸ ਸੰਗ ਕੈ ਦਏ ॥ ਪ੍ਰਬੀਨ ਬੀਨ ਕੈ ਲਏ ॥ ਸਨਧਬੱਧ ਹੁਇ ਚਲੇ ॥ ਸੁ ਬੀਰ ਬੀਰ ਹਾ ਭਲੇ ॥੧੮੭॥

ਉ ਇਥੇ ਬਿਆਸ ਸ਼ਬਦ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਚਕ ਹੈ ।

ਅ ਹਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ)

ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਸ-ਹਸ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ।

ਇਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਬਾਣਾ ਵੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਦੀ ਦੈਵੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਂਦਾ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਤਾਂ ਧੜ ਉਠਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ । ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਾ ਨਿਤਰਿਆ । ਪਛਾਣ ਵੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਜੋ ਕੋਈ ਅੱਤਿਆਚਾਰੀ ਕਹਿੰਦਾ ਤੂੰ ਸਿੱਖ ਹੈਂ, ਤੇਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਪੜਤਾਲ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹ ਬਚ ਜਾਂਦਾ । ਭਾਵ ਕਿ ਸੁਆਰਥ ਜਾਂ ਜਾਨ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸ਼ਰੂਰ ਨਾ ਆਵੇ, ਵਧਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰਣਾ ਹੋਇਆ ? ਜੋ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ, ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਬਲਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਉਪਜੇਗੀ, ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਜਾਗੇਗਾ ਤੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਇਕ ਅਨੋਖਾ ਜਿਹਾ ਸਰੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇਗਾ । ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਂ ਰੂਸ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰੇਲੀਓ-ਤਰੇਲੀ ਕਰਨਗੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਰਹਿਬਰ ਵਾਂਗ ਸੀਨਾ ਤਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਝੁਮਦਾ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਵਿਉਂਤ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਚੂੜਾਮਨੀ ਨੇ ਬੜੇ ਕਮਾਲ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੁਨਕਰ ਐਸੇ ॥ ਗਰਜਤ ਬੋਲੇ ਜਲ ਧਰ ਜੈਸੇ ॥

ਇਸ ਬਿਧ ਕੇ ਅਬ ਪੰਥ ਚਲਾਵੈ ॥ ਸਗਲ ਜਗਤ ਮਹਿ ਬਹੁਤ ਬਿਦਤਾਵੈ ॥੮॥

- ੧ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਇਤਨਾ ਦਾਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਕਿ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੰਗਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ॥੧੭੫॥
- ੨ ਆ ਕੇ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਭਾਈ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਏ ਬੜੇ ਆਦਰ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਤਾਰਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੇਦ ਦੇ ਬੰਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਬੇਦੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਇਕ-ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ।
- ੩ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਾਏ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਹੀ ਬਰਸਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਸਵੇਦ ਹਾਥੀ ਤੇ ਸਿੰਘੀ ਘੋੜੇ ਆਦਿ ਦੇ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ॥੧੭੬॥
- ੪ ਦੇਧਕ ਛੰਦ ॥ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦੇ ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ । ਉਪਰੰਤ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਮੰਗ ਲਈ ।
- ੫ ਹਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਘੋੜੇ ਸਜਾ ਲਏ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਸਾਥੀ ਰਾਜਿਆਂ ਸਮੇਤ ਚੱਲ ਪਏ ॥੧੭੭॥
- ੬ ਦਾਜ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੱਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ।
- ੭ ਵਸਤਰ ਤੇ ਬਿਸਤਰ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮਸਤ ਹਾਥੀ ਅਨੇਕਾਂ ਭੇਸਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਗੱਜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ॥੧੭੮॥
- ੮ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੇ ਨਵੀਰੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਬੜੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ।
- ੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਯੁਧਿਆ ਪੁਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਫਰਜੰਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ॥੧੭੯॥
- ੧੦ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵਾਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ । ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਛਬੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮਹਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੧੧ ਅਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਕੋਈ ਨਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੋਈ ਗੀਤ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧੮੦॥
- ੧੨ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਦੋਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਕੇ ਘਰ ਆਏ ਤਦੋਂ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਵੱਜੀਆਂ ।
- ੧੩ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਵਸਿਸ਼ਠ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤਰ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਰਿਖੀ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ॥੧੮੧॥
- ੧੪ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਘੋਰਨ ਲੱਗੀਆਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਅਗਨ ਨਾਲ ਸੜਦੇ ਵੇਖੇ ।
- ੧੫ ਤਾਂ ਵਜੀਰ ਅਤੇ ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਘਬਰਾ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ॥੧੮੨॥
- ੧੬ ਔ ਰਾਜਨ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ! ਬੜੇ ਉਤਪਾਤ ਹੁੰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕਤਰ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ !
- ੧੭ ਹੁਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੋ । ਘੋੜਾ-ਭਾਵ ਅਸੁਮੇਧ ਜਗ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਉ ॥੧੮੩॥
- ੧੮ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਵਜੀਰ ਤੇ ਸਬੰਧੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸਨ ।
- ੧੯ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੁਮੇਧ ਜੱਗ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਰੋ ਇਹ ਆਗਿਆ ਛੇਤੀ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੧੮੪॥
- ੨੦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਿਖੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਪੰਡਿਤ ਬੁਲਾ ਲਏ ਗਏ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਰਿਤਜਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੁਲਾ ਲਏ ।
- ੨੧ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਗਨ ਕੁੰਟ ਪਟਵਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਜੱਗ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਧਰਮ ਖੰਭਾ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ ॥੧੮੫॥
- ੨੨ ਘੋੜ ਸਾਲਾ (ਤਬੇਲੇ) ਵਿਚੋਂ ਘੋੜਾ ਖੋਲ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਲੇ ਕੰਨ ਤੇ ਮੋਰ ਜਿਹਾ ਰੰਗ ਸੀ ।
- ੨੩ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਤਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਪਏ । ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਕੱਦਾਵਰ ਭਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ ॥੧੮੬॥
- ੨੪ ਸਮਾਨਕਾ ਛੰਦ ॥ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਜੁਆਨ ਚੁਣ ਲਏ ।
- ੨੫ ਉਹ ਸ਼ਸਤਰ-ਅਸ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜ ਕੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵੀਰ ਚੱਲ ਪਏ । ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਯੋਧੇ ਸਨ ॥੧੮੭॥

ਲਾਖੋਂ ਜਗ ਕੇ ਨਰ ਇਕ ਥਾਇ ॥ ਤਿਨ ਮਹਿ ਮਿਲ ਏਕ ਸਿਖ ਜਾਇ ॥
ਸਭ ਮਹਿ ਪ੍ਰਿਥਕ ਪਛਾਨਣੇ ਪਰੇ ॥ ਰਲੇ ਨ ਕਹੂੰ ਕੈਸਰੁ ਕਰੇ ॥੧॥
ਜਥਾ ਬਕਨ ਮਹਿ ਹੰਸ ਨ ਛਪੇ ॥ ਗੁਝਨ ਬਿਖੇ ਮੋਰ ਜਿਮ ਦਿਖੇ ॥
ਜਿਉ ਖਰ ਗਨ ਮਹਿ ਬਲੀ ਤੁਰੰਗ ॥ ਜਥਾ ਮਿਰਗਨ ਮਹਿ ਕੋਹਰਿ ਅੰਗ ॥੧੦॥
ਤਿਮ ਨਾਨਾ ਭੋਖਨ ਕੇ ਮਾਰਿ ॥ ਮਮ ਸਿਖ ਕੇ ਸਗਲੇ ਪਰਖਾਰਿ ॥

ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਰਿਤੁ ੧, ਅਸੂ ੭ ॥
ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਬਗਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੰਸ, ਗਿਰਝਾਂ ਵਿਚ ਮੋਰ, ਖੋਤਿਆਂ ਵਿਚ ਘੋੜਾ, ਮਿਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੀ ਨਿਆਰਤਾ ਕਰਕੇ ਝੱਟ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੋਂ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਲੱਖ ਵੱਧ ਜ਼ਾਲਮ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕਾਇਰਤਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।
ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਦਿਵਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਉਹ ਦਿਨ ਸੀ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਅਰਥਾਤ ਵਿਸਾਖ ਦਾ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਦਾ ਦਿਨ । ਇਸ ਆਰੰਭਤਾ 'ਤੇ ਹੀ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਦਿਨ ਭਾਵ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਹੋਣੀ ਸੀ । ਮਹਾਨ ਸੂਝਵਾਨ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਸੁਹਾਵਣੀ ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਸਵੇਰ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਤੂਫ਼ਾਂ ਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਜੱਟਾਂ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿੜਾਉ ਤੇ ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਆਸ਼ੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਥਾਉਂ-ਥਾਈਂ ਸੁਨੇਹੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਪਹਿਲੀ ਵਿਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ (੩੦ ਮਾਰਚ, ੧੬੯੯) ਨੂੰ ਇਕ ਭਾਰੀ ਮੇਲਾ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਮਣੀਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲੱਗਾ । ਕਨਾਤਾਂ ਤੇ ਤੰਬੂਆਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਥੱਲੇ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ । ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਅਹਿਸਾਸ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ- ਹੋ ਮਨੁੱਖ ! ਤੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਆਪਣੇ ਸੀਸ ਨੂੰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ, ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਲਈ, ਜ਼ਾਲਮ ਦੀ ਜਾਬਰਤਾ ਨੂੰ ਸੰਘਾਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਤੱਕ ਦਾਉ ਉੱਪਰ ਲਾਉਣ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਤਤਪਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਸਾਧਾਰਨ ਅਪਦਾ ਜਾਂ ਸੁਆਰਥ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ । ਕਾਇਰਤਾ ਤੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਕ ਸਖਤ, ਕਰਤੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ । ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਸ਼ਕਾ ਕੇ, ਵੀਰਤਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਿਰ ਲੈ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਕੌਮਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਿਆਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਇਸ਼ਕ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਹਕੀਕੀ, ਦੇਸ਼-ਕੌਮ ਦਾ ਜਾਂ ਆਤਮਿਕ ਕੁਰਬਾਨੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਫੌਜੀ ਵਰਦੀ (ਪੇਸ਼ਾਕ) ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤੇਜ਼ ਜਿਹਾ ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਫੌਲਾਈ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਅਸਚਰਜ ਸੀ ਜੋ ਸਰਬ ਲੋਹ ਦਾ ਬਾਣਾ ਮੰਗਵਾਇਆ ਗਿਆ, ਸਵੱਛ ਜਲ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦਾ ਖੰਡਾ ਫੇਰਿਆ ਗਿਆ । ਓਨਾ ਚਿਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਜਲ ਵੀ ਫੌਲਾਈ ਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਚੇਰੀ ਤੇ ਸਵੱਛ ਸੁਰਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹਨਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ।

੧ ਜਪੁਜੀ—ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਘਾਲ ਕੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਢੰਗ ।

੨ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ—ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਉ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਚੇਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਛੰਦਕ ਚਾਲ ਵਿਚ ਬੀਰਤਾ ਲਈ ਤਾਰਨੇ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਹੈ ।

੩ ਸੂਯੇ—ਭਖਾਂ, ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਚਿੰਤਾਤ੍ਰ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

੪ ਚੌਪਈ—ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੜਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਰਥਾਤ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ

ਬਿਦੇਸ 'ਦੇਸ ਗਾਹ ਕੈ ॥ ਅਦਾਹ ਠਉਰ ਦਾਹ ਕੈ ॥ 'ਫਿਰਾਇ ਬਾਜ ਰਾਜ
ਕੱਉ ॥ ਸੁਧਾਰ ਰਾਜ ਕਾਜ ਕੱਉ ॥੧੮੮॥ 'ਨਰੇਸ ਪਾਇ ਲਾਗੀਯੰ ॥ ਦੁਰੰਤ
ਦੋਖ ਭਾਗੀਯੰ ॥ 'ਸੁ ਪੂਰ ਜੱਗ ਕੋ ਕਰਯੋ ॥ ਨਰੇਸ ਤ੍ਰਾਸ ਕਉ ਹਰਯੋ ॥੧੮੯॥
'ਅਨੰਤ ਦਾਨ ਪਾਇਕੈ ॥ ਚਲੇ ਦਿਜੰ ਅਘਾਇ ਕੈ ॥ 'ਦੁਰੰਤ ਆਸਿਖੈ ਰੜੈ ॥
ਰਿਚਾ ਸੁ ਬੇਦ ਕੀ ਪੜੈ ॥੧੯੦॥ 'ਨਰੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ॥ ਸੁਭੰਤ ਬੇਸ ਬੇਸ
ਕੇ ॥ 'ਬਿਸੇਖ ਸੂਰ ਸੋਭਗੀ ॥ ਸੁ ਸੀਲ ਨਾਰਿ ਲੋਭਗੀ ॥੧੯੧॥ 'ਬਜੰਤ ਕੋਟ
ਬਾਜਗੀ ॥ ਸਨਾਇ ਭੇਰ ਸਾਜਗੀ ॥ 'ਬਨਾਇ ਦੇਵਤਾ ਧਰੈ ॥ ਸਮਾਨ ਜਾਇ
ਪਾ ਪਰੈ ॥੧੯੨॥ 'ਕਰੈ ਡੰਡਉਤ ਪਾ ਪਰੈ ॥ ਬਿਸੇਖ ਭਾਵਨਾ ਧਰੈ ॥
'ਸੁ ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਜਾਪੀਐ ॥ ਦੁਰੰਤ ਥਾਪ ਥਾਪੀਐ ॥੧੯੩॥ 'ਨਚਾਤ ਚਾਰ
ਮੰਗਨਾ ॥ ਸੁਜਾਨ ਦੇਵ ਅੰਗਨਾ ॥ 'ਕਮੀ ਨ ਕਉਨ ਕਾਜ ਕੀ ॥ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਾਮ
ਰਾਜ ਕੀ ॥੧੯੪॥ ਸਾਰਸ੍ਵਤੀ ਛੰਦ ॥ 'ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਕੀ ਕ੍ਰਿਆ ਸਿਖਵੰਤ ਹੈਂ
ਦਿਜ ਏਕ ॥ ਬਾਨ ਅਉਰ ਕਮਾਨ ਕੀ ਬਿਧ ਦੇਤ ਆਨ ਅਨੇਕ ॥ 'ਭਾਂਤ
ਭਾਂਤਨ ਸੌ ਪੜਾਵਤ ਬਾਰ ਨਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ॥ ਕੋਕ ਕਾਬਯ ਪੜੈ ਕਹੂੰ ਬਖਾਕਰਨ
ਬੇਦ ਬਿਚਾਰ ॥੧੯੫॥ 'ਰਾਮ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੈ ਰਘੁਬੰਸ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ॥ ਦੁਸਟ
ਦੈਤਨ ਕੇ ਸੰਘਾਰਕ ਸੰਤ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰ ॥ 'ਦੇਸਿ ਦੇਸਿ ਨਰੇਸ ਜੀਤ ਅਸੇਸ
ਕੀਨ ਗੁਲਾਮ ॥ ਜੱਤ੍ਰ ਤੱਤ੍ਰ ਧੁਜਾ ਬਧੀ ਜੈ ਪੱਤ੍ਰ ਕੀ ਸਬ ਧਾਮ ॥੧੯੬॥ 'ਬਾਟ
ਤੀਨ ਦਿਸਾ ਤਿਹੂੰ ਸੁਤ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਮ ॥ ਬੋਲ ਰਾਜ ਬਿਸਿਸਟ ਕੀਨ ਬਿਚਾਰ
ਕੇਤਕ ਜਾਮ ॥ 'ਸਾਜ ਰਾਘਵ ਰਾਜ ਕੇ ਘਟ ਪੂਰ ਰਾਖਸਿ ਏਕ ॥ ਆਂਬ੍ਰ ਮਉਲਨ
ਦੀਸੁ ਉਦਕੰ ਅਉਰ ਪੁਰਪ ਅਨੇਕ ॥੧੯੭॥ 'ਬਾਰ ਚਾਰ ਅਪਾਰ ਕੁੰਕਮ ਚੰਦਨਾਦਿ
ਅਨੰਤ ॥ ਰਾਜ ਸਾਜ ਧਰੇ ਸਬੈ ਤਹ ਆਨ ਆਨ ਦੁਰੰਤ ॥ 'ਮੰਬਰਾ ਇਕ
ਗਾਂਧੁਬੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪਠੀ ਤਿਹੰ ਕਾਲ ॥ ਬਾਜ ਸਾਜ ਸਣੈ ਚੜੀ ਸਭ ਸੁਭ ਧਉਲ
ਉਤਾਲ ॥੧੯੮॥ 'ਬੇਣ ਬੀਣ ਮੂੰਦੰਗ ਬਾਦ ਸੁਣੇ ਰਹੀ ਚਕ ਬਾਲ ॥ ਰਾਮਰਾਜ
ਉਠੀ ਜਖਤ ਧੁਨਿ ਭੂਮ ਭੂਰ ਬਿਸਾਲ ॥ 'ਜਾਤ ਹੀ ਸੰਗ ਕੇਕਈ ਇਹੰ ਭਾਂਤ
ਬੋਲੀ ਬਾਤਿ ॥ ਹਾਥ ਬਾਤ ਛੁਟੀ ਚਲੀ, ਬਰ ਮਾਂਗ ਹੈਂ ਕਿਹੰ ਰਾਤਿ ॥੧੯੯॥
'ਕੇਕਈ ਇਮ ਜਉ ਸੁਨੀ ਭਈ ਦੁੱਖਤਾ ਸਰਬੰਗ ॥ ਭੂਮ ਭੂਮ ਗਿਰੀ ਮ੍ਰਿਗੀ
ਜਿਮ, ਲਾਗ ਬਾਣ ਸੁਰੰਗ ॥ 'ਜਾਤ ਹੀ ਅਵਧੇਸ ਕੱਉ ਇਹੰ ਭਾਂਤਿ ਬੋਲੀ ਬੈਨ ॥
ਦੀਜੀਏ ਬਰ ਭੂਪ ਮੋਕਉ, ਜੋ ਕਹੇ ਦੁਇ ਦੈਨ ॥੨੦੦॥ 'ਰਾਮ ਕੋ ਬਨ ਦੀਜੀਐ

੧੧ ਬਕਤੀ ਨਾਲ ਚਿਤ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਤਾਪ੍ਰਤੀ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਜੁੱਟਦਾ ਹੈ।

੧੨ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ—ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹਰ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਕਰ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਲੀਲਾ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਦੇਵ ਨੇਤ ਨਾਲ ਪਤਾਸੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਮੇਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸੀ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਫੌਲਾਦ ਵਾਂਗ ਕਰੜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਮਿਠਤ ਨੀਵੀਂ ਨਾਨਕਾ ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਵੀ ਭਰਨਾ ਲੱਭਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਪੜਾਇਆ (ਉੱਤਮ ਮਿੱਠਾ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ। ਅੰਗ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਏਕਤਾ—ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਰੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ। ਸਾਡਾ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਉ ਨਫਰਤ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਜਨਨਾ ਕੱਢ ਕੇ, ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਾਹ ਘੁੱਟ ਕੇ, ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਰੜੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਰੁਚੀ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿਣ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇਸ ਮਾਰੂ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਮਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਿਆ। ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਨ, ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਾਟੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੂਝ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸੁੱਚ ਕਰਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਉਡ ਗਈ, ਪਰਸਪਰ ਗਿਲਾਨੀ ਤਦ ਤੱਕ ਹੀ ਰੁੱਦੀ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ

- ੧ ਦੇਸ਼ਾਂ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੀ ਲੰਘ ਕੇ ਪੱਕੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ।
- ੨ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਦੇ ਹੋਏ ਆ ਗਏ ॥੧੮੮॥
- ੩ ਆ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦੇ ਚਰਨੀ ਆ ਲਗੇ । ਸਾਰੇ ਦੋਖੀ ਤੇ ਅੱਕੜਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਭੱਜ ਗਏ ।
- ੪ ਜੰਗ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੧੮੯॥
- ੫ ਬੇਅੰਤ ਦਾਨ ਲੈ ਕੇ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰੱਜ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੬ ਬੜੀ ਅਸੀਸਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਬੇਦ ਦੀਆਂ ਰਿਚਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ॥੧੯੦॥
- ੭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ । ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵੇਸ ਵਿਚ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ।
- ੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਬਹੁਤ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਵੰਤੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵੀ ਲੁਭਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ॥੧੯੧॥
- ੯ ਕੁੰਡਾਂ ਹੀ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਸਨ । ਸਰਨਾਈਆਂ, ਭੇਰੀਆਂ ਆਦਿ ਸਾਜ ।
- ੧੦ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਧਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ॥੧੯੨॥
- ੧੧ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਕੇ ਡੰਡਉਤ ਬੰਧਨਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ।
- ੧੨ ਸ਼ੁਭ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਜੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ । ਬੜੀਆਂ, ਬੜੀਆਂ ਥਾਪਨਾ ਥਾਪਦੇ ਸਨ ॥੧੯੩॥
- ੧੩ ਨਾਚੀਆਂ ਨਾਚ ਤੇ ਮੰਗਲ, ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰੀਆਂ ਜਿਹੇ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ ।
- ੧੪ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜੋ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਸੀ ॥੧੯੪॥
- ੧੫ ਸਰਸੂਤੀ ਛੰਦ ॥ ਇਕ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਸੀ । ਤੀਰ ਅਤੇ ਕਮਾਣ ਦੀ ਬਿਧੀ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾ ਭਾਂਤ ਦੀ ।
- ੧੬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾਰ ਰਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਕੋਕ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਬਿਯਾਕਰਣ ਬਿਚਾਰਦੇ ਹਨ ॥੧੯੫॥
- ੧੭ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤਰ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਰਾਖੂ ਰਾਜੇ ਦੇ

- ਬੰਸ ਵਿਚ । ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ।
- ੧੮ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜਿੱਤਕੇ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਏ । ਜਿਧਰ ਕਿਧਰ ਜਿੱਤ ਦੀਆਂ ਬੰਡੀਆਂ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਬੰਧੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਸਨ ॥੧੯੬॥
- ੧੯ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਤਿੰਨੇ ਪਾਸੇ ਤਿੰਨਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਸਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਈ ਦਿਨ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ।
- ੨੦ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਤਿਲਕ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕਤਰ ਕਰਕੇ ਇਕ ਘੜੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ । ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਬਰ, ਮਉਲਸਰੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਫੁੱਲ ॥੧੯੭॥
- ੨੧ ਚੰਦਨ, ਕੇਸਰ, ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਲਿਆ ਕੇ ਚਾਰ ਥਾਲ ਭਰ ਕੇ ਰੱਖ ਲਏ । ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਜਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੨ ਮੱਥਰਾ ਨਾਮ ਦੀ ਇਕ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਭੋਜ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਵੇਲੇ । ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਵਾਜੇ ਤੇ ਸਾਜਾਂ ਸਮੇਤ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਆ ਕੇ ਮਹੱਲ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ॥੧੯੮॥
- ੨੩ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਬੋਣ ਤੇ ਬੀਨ ਪੌਸਾ ਵਜਦਾ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ ਗਈ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਜੈ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਮਹੱਲ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਗੁੰਜਦੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੁਣੀ ।
- ੨੪ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰੀ ਜਾਂਦੀ ਨੇ ਹੀ ਕੇਕਈ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਗੱਲ ਨਿਕਲ ਗਈ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰੇਗੀ ? ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵਰ ਰਾਜੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗ ਲੈ । ਫੇਰ ਕਦੋਂ ਮੰਗੇਗੀ? ॥੧੯੯॥
- ੨੫ ਕੇਕਈ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਉਂ ਘੁਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਤੀਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਹਿਰਨੀ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ ।
- ੨੬ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਨ ਬੋਲੀ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਮੇਰੇ ਜੋ ਬਚਨ ਤੁਸਾਂ ਦੇਣੇ ਕਰੋ ਸਨ ਉਹ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ ॥੨੦੦॥
- ੨੭ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਦੇ ਦੇਵੇ—

ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਖਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦੀ, ਗੁਰਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਾਈ ਬਣ ਗਏ । ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਨਣ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਹੋ ਗਈ । ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭੇਦ ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਭੇਦ ਵਿਖੇਪਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਕੋਈ ਪੂਰਬ ਦਾ ਰਹਿਣ ਮਾਲਵੇ ਲਈ ਘੁਟਣ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਮਾਲਵੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਮਾਝੇ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਚੇਰਾ ਨਾ ਸਮਝੇ । ਜਾਤ ਸਥਾਨ ਦਾ ਭੇਦ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਪਿਤਾ ਏਕੋ ਕੇ ਹਮ ਬਾਹਿਕ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁਖ ਦਾ ਭਾਈ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਭਾਈ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ।

ਗੁਰੂ ਦਾ ਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕੌਮ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਆਪਾ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸਦਾ ਤਿਆਰ ਹੈ । ਇਹ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਪਹਿਲ ਕਰ ਗਏ, ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕਰਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੋਹਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਲਈ ਹਰ ਕੋਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਭੁੱਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਨਾਮ ਨਿਸਰੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਮਹਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਵਰਤਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ । ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦ ਸਦਾ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਵਾਲਾ ਹਿਰਦਾ ਰੱਖਣਾ ਲਈ । ਫੇਰ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹਾਨਤਾ ਭਰਿਆ ਅਹਿਸਾਸ ਜਿਸਰੁੜਾ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਇਆ ਉਹ ਸੀ ਇਕ ਅਨੇਕਾ ਖਿਤਾਬ (ਸਰਦਾਰ) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਾਣਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਰਦਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਰੂਰ ਜਿਹਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਕੁਝ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ । ਸਾਡੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਰੱਖੇ ਨਾ । ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਲਏ ਤੇ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਲਈ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਜੱਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਜਦ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਲਾਲਾ ਸੱਦਦੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀਣਤਾ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇੰਨਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ । ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਇਹ ਪਦਵੀ ਹਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਸਿੱਖ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਸ਼੍ਰੇਮਾਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਮਹੀਅਲ ਘੋੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਹੀ ਜੰਗਲ-ਬੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੇ ਹੋਏ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਯੁੱਧ ਸਚਾਉਂਦੇ ਸਚਾਈ ਦੀ ਵਿਜੇ ਕਰਾਉਂਦੇ । ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਉਚੇਰਾ ਨਾ ਸਮਝੇ ਜੋ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਗਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਗਾਇਆ ਉਹ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਜਥੇਦਾਰ ਜਾਂ ਆਗੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਉਚੇਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਕੇ ਹੋਣ ਨਾ ਅਕੜਾਵੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਹਾਨਤਾ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਆਪ ਭੁੱਕ ਅੱਡ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਸਿੰਘਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗੀ । ਆਪ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅੱਗੇ ਬਿਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਜਾਏ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਨਿਮਰਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ—

ਇਨਹੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ਸਜੇ ਹਮ ਹੈ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਸੋ ਗਰੀਬ ਕਰੇਰ ਪਰੇ ॥

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਨਵਰੀ ੧੯੯੭ ਵਿਚੋਂ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀਪ

੧ਮ ਪੂਤ ਕਉ ਨਿਜ ਰਾਜ ॥ ਰਾਜ ਸਾਜ ਸੁ ਸੰਪਦਾ ਦੋਉ ਚਉਰ ਛੱਤ੍ਰ ਸਮਾਜ ॥
 ੨ਦੇਸ ਅਉਰਿ ਬਿਦੇਸ ਕੀ ਠਕੁਰਾਇ ਦੇ ਸਭ ਮੋਹਿ ॥ ਸੱਤ ਸੀਲ ਸਤੀ ਜਤੰ
 ਬ੍ਰਤ ਤਉ ਪਛਾਨੋ ਤੋਹਿ ॥੨੦੧॥ ੩ਪਾਪਨੀ ਬਨ ਰਾਮ ਕੋ ਪੈਰੈ ਕਹਾ ਜਸ
 ਕਾਢ ॥ ਭਸਮ ਆਨਨ ਤੇ ਗਈ ਕਹਿਕੈ ਸਕੇ ਅਸਿ ਬਾਢ ॥ ੪ਕੋਪ ਭੂਪ ਕੁਅੰਡ
 ਲੈ ਤੁਹਿ ਕਾਟੀਐ ਇਹ ਕਾਲ ॥ ਨਾਸ ਤੋਰ ਨ ਕੀਜੀਐ ਤਕ ਛਾਡੀਐ ਤੁਹਿ
 ਬਾਲ ॥ ੨੦੨॥ ਨਗ ਸਰੂਪੀ ਛੰਦ ॥ ੫ਨਰ ਦੇਵ ਦੇਵ ਰਾਮ ਹੈ ॥ ਅਭੇਵ
 ਧਰਮ ਧਾਮ ਹੈ ॥ ੬ਅਬੁਧ ਨਾਰਿ ਤੈ ਮਨੈ ॥ ਬਿਸੁਧ ਬਾਤ ਕੋ ਭਨੈ ॥੨੦੩॥
 ੭ਅਗਾਧਿ ਦੇਵ ਅਨੰਤ ਹੈ ॥ ਅਭੂਤ ਸੋਭਵੰਤ ਹੈ ॥ ੮ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕਰਮ ਕਾਰਣ ॥
 ਬਿਹਾਲ ਦਿਆਲ ਤਾਰਣ ॥੨੦੪॥ ੯ਅਨੇਕ ਸੰਤ ਤਾਰਣ ॥ ਅਦੇਵ ਦੇਵ ਕਾਰਣ ॥
 ੧੦ਸੁਰੇਸ ਭਾਇ ਰੂਪਣ ॥ ਸਮਿਧ ਸਿਧ ਕੂਪਣ ॥੨੦੫॥ ੧੧ਬਰੰ ਨਰੇਸ ਦੀਜੀਐ ॥
 ਕਹੇ ਸੁ ਪੂਰ ਕੀਜੀਐ ॥ ੧੨ਨ ਸੰਕ ਰਾਜ ਧਾਰੀਐ ॥ ਨ ਬੋਲ ਬੋਲ ਹਾਰੀਐ ॥
 ੨੦੬॥ ਨਗ ਸਰੂਪੀ ਅੱਧਾ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਨ ਲਾਜੀਐ ॥ ਨ ਭਾਜੀਐ ॥ ਰਘੁ
 ਏਸ ਕੋ ॥ ਬਨੇਸ ਕੋ ॥੨੦੭॥ ੧੪ਬਿਦਾ ਕਰੋ ॥ ਧਰਾ ਹਰੋ ॥ ਨ ਭਾਜੀਐ ॥
 ਬਿਰਾਜੀਐ ॥੨੦੮॥ ੧੫ਬਸਿਸਟ ਕੋ ॥ ਦਿਜਿਸਟ ਕੋ ॥ ਬੁਲਾਈਐ ਪਠਾਈਐ ॥
 ੨੦੯॥ ੧੬ਨਰੇਸ ਜੀ ॥ ਉਸੇਸ ਲੀ ॥ ਘੁਮੇ ਘਿਰੇ ॥ ਧਰਾ ਗਿਰੇ ॥੨੧੦॥ ੧੭ਸੁ
 ਚੇਤ ਭੇ ॥ ਅਚੇਤ ਤੇ ॥ ਉਸਾਸ ਲੈ ॥ ਉਦਾਸ ਹੈ ॥੨੧੧॥ ੧੮ਉਗਾਧ ਛੰਦ ॥
 ਸਬਾਰ ਨੈਣ ॥ ਉਦਾਸ ਬੈਣ ॥ ਕਹਿਯੋ ਕੁਨਾਰੀ ॥ ਕੁਬਿੱਤ ਕਾਰੀ ॥੨੧੨॥ ੧੯ਕਲੰਕ
 ਰੂਪਾ ॥ ਕੁਵਿਰਤ ਕੂਪਾ ॥ ਨਿਲੱਜ ਨੈਣੀ ॥ ਕੁਬਾਕ ਬੈਣੀ ॥੨੧੩॥ ੨੦ਕਲੰਕ
 ਕਰਣੀ ॥ ਸਮਿਧ ਹਰਣੀ ॥ ਅਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮਾ ॥ ਨਿਲੱਜ ਧਰਮਾ ॥੨੧੪॥ ੨੧ਅਲੱਜ
 ਧਾਮੰ ॥ ਨਿਲੱਜ ਬਾਮੰ ॥ ਅਸੋਭ ਕਰਣੀ ॥ ਸਸੋਭ ਹਰਣੀ ॥੨੧੫॥ ੨੨ਨਿਲੱਜ
 ਨਾਰੀ ॥ ਕੁਕਰਮ ਕਾਰੀ ॥ ਅਧਰਮ ਰੂਪਾ ॥ ਅਕੱਜ ਕੂਪਾ ॥੨੧੬॥ ੨੩ਪਰ
 ਪਿਟਆਰੀ ॥ ਕੁਕਰਮ ਕਾਰੀ ॥ ਮਰੈ ਨ ਮਰਣੀ ॥ ਅਕਾਜ ਕਰਣੀ ॥੨੧੭॥
 ੨੪ਕੋਕਈ ਬਾਚ ॥ ਨਰੇਸ ਮਾਨੋ ॥ ਕਹਯੋ ਪਛਾਨੋ ॥ ਬਦਯੋ ਸੁ ਦੇਹੁ ॥
 ਬਰੰ ਦੁ ਮੋਹੁ ॥੨੧੮॥ ੨੫ਚਿਤਾਰ ਲੀਜੈ ॥ ਕਹਯੋ ਸੁ ਦੀਜੈ ॥ ਨ ਧਰਮ

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਰਮ ਯੋਗ
 ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭੁਭ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ
 ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦੀ ਇਕ ਅੰਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ,
 ਉਸ ਦਾ ਦਾਸ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ
 ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ ਕੰਮ ਦੀ ਖਾਤਰ ਰੱਬ ਵੱਲੋਂ ਲਾਈ ਸੇਵਾ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਰੀ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਕਾਮਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ
 ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਵਿਚ ਨਿਰਮੋਹ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਨਿਰਵੈਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ
 ਘਬਰਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰੀ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿਤਰਦੇ ਹਨ, ਵੇਰੀ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਂਦੇ
 ਹਨ ਪਰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਵੈਰ ਸਹੇੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਰਮ ਯੋਗ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਪੂਰਨ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਦੀ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ
 ਤਸਵੀਰ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸੰਸਾਰੀ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੰਨਾ ੩੩ ਤੋਂ ੩੮ ਤੱਕ ਲੇਖ ਚਲਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਅਸਾਂ ਮਤਲਬ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਲਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸੈਨਕਤਾ—ਉਹੀ ਪੰਨਾ ੩੮ ਤੋਂ ਇਹ ਲੇਖ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਨਾ ੩੯ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ
 ਯੋਧੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਇਸ ਫ਼ਾਂਸੀ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬੰਨੀਆਂ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ
 ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਭਰਬਾਨੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ
 ਲੋੜ ਸੀ। ਕੋਈ ਬਾਹਰੋਂ ਉਪਜਿਆ ਵਾਧੂ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਇਕ ਅੰਦਰਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਾਹਰੋਂ ਉਪਜੇ
 ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤਿਆਚਾਰ ਇਸ ਦੀ ਉਤੋਜਨਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣਿਆ। ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਕੱਟੜਪਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂਵਾਦ ਸ਼ਾਮਲ
 ਹੋ ਗਏ। ਗੱਲ ਕੀ ਇਕ ਨਵੇਂ ਉਸਰ ਰਹੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਹ ਜੀਵਨ ਮੌਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਸ਼੍ਰੋਤੱਧਿਆ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ
 ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੈਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ

- ੧ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ (ਭਰਤ) ਨੂੰ ਰਾਜ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਭਾਵ (ਰਾਜਧਾਨੀ) ਦਾ ਰਾਜ । ਰਾਜ ਤੇ ਸਾਜ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੰਪਤਾ ਅਤੇ ਚੌਰ ਤੇ ਛੱਤ੍ਰ ਹਰੁਮਤ ਸਮਾਜ ਤੇ ।
- ੨ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਬਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਹ ਸਾਰੀ ਹੀ । ਵੇਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਤਵਾਦੀ ਵਚਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਾਣਾਗੀ ॥੨੦੧॥
- ੩ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ ਤੇਜ ਤਰਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—ਐ ਪਾਪਣ ! ਰਾਮ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢਕੇ ਕੀ ਜਸ ਪਾਏਗੀ ? ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਕੇ ਆਪਣੀ ਆਨ (ਸ਼ਾਨ) ਸੁਆਹ ਵਿਚ ਮਲਾ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।
- ੪ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਲਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਵੱਢ ਦੇਵਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜਾਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਇੱਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈਂ ॥੨੦੨॥
- ੫ ਨਗ ਸਰੂਪੀ ਛੰਦ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨਰਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਦੇਵ (ਸਵਾਮੀ) ਹੈ । ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭਰਮ ਭੇਤ (ਦਵੇਤ) ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ।
- ੬ ਐ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੂੰ ਕੀ ਕੁਬਧ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਬੁਧੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨੦੩॥
- ੭ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਰੋਕ ਗਤਿ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ । ਜੋ ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੋਭਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ।
- ੮ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਡਿਗੇ ਹੋਏ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੨੦੪॥
- ੯ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਦੈਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਹੈ ।
- ੧੦ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਜਿਹਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਧੀਆਂ ਦਾ ਖੂਹ ਹੈ ॥੨੦੫॥
- ੧੧ (ਕੋਕਈ ਆਪਣੀ ਜਿੱਦ ਤੇ ਅਰੂੜ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਐ ਰਾਜਨ ! ਮੇਰੇ ਵਰ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ । ਜੋ ਕਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੇ ਕਰੇ ।
- ੧੨ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕਾ ਨਾਂ ਕਰੇ । ਐ ਰਾਜਨ ! ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਹਟੇ ॥੨੦੬॥
- ੧੩ ਨਗ ਸਰੂਪੀ ਅੱਧਾ ਛੰਦ ॥ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕੋਲ ਤੋਂ ਨਾ ਭਜੋ । ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਉ ॥੨੦੭॥
- ੧੪ ਧਰਤੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਖੋ ਲਵੋ । ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਤੋਂ ਨਾ ਭੱਜੋ । ਬਚਨ ਤੇ ਪੂਰੇ ਰਹੋ ॥੨੦੮॥
- ੧੫ ਵਸਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਤੇ ਪ੍ਰਹਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਵੋ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕਹਾ ਕੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਨ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਉ ॥੨੦੯॥
- ੧੬ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਹਉਂਕਾ ਲਿਆ ਤੇ ਘੁਮੇਟਣੀ ਖਾ ਕੇ ਚਕ੍ਰਾਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ॥੨੧੦॥
- ੧੭ ਜਦੋਂ ਹੋਸ਼ ਆਈ । ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਹਉਂਕਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ ॥੨੧੧॥
- ੧੮ ਉਗਾਧ ਛੰਦ ॥ ਸਜਲ ਨੇਤਰ । ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੇ । ਐ ਕੁਕਰਮਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭੈੜੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀਏ ॥੨੧੨॥
- ੧੯ ਹੋ ਕਲੰਕ ਰੂਪ । ਬੁਰੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇਖੂ ਬਿਸ਼ਮ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲੀਏ । ਖੋਟੇ ਬਚਨਾਂ ਵਾਲੀਏ ॥੨੧੩॥
- ੨੦ ਕਲੰਕ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ । ਬਿਭੂਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਰਮ ਦੀ ਲਾਜ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ॥੨੧੪॥
- ੨੧ ਹੋ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਦੇ ਘਰ ਨਿਲੱਜ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਹਿਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਕੁਜਸ ਅਸ਼ਭਾ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ॥੨੧੫॥
- ੨੨ ਬੇ-ਸ਼ਰਮ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਾਪ ਦੇ ਰੂਪ ਵਾਲੀ । ਬਿਸ਼ਰਮੀ ਦੇ ਖੂਹ ॥੨੧੬॥
- ੨੩ ਪਾਪ ਦੀ ਪਟਾਰੀ । ਕੁਕਰਮ ਖੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ । ਤੇਨੂੰ ਮੋਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ॥੨੧੭॥
- ੨੪ ਕੋਕਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਿ ਹੋ ਰਾਜਨ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ । ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਯਾਦ ਕਰੋ (ਬਚਨ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ) ਜੋ ਵਰ ਕਹੇ ਹਨ ਉਹ ਦੇਵੇ । ਜਿਹੜੇ ਦੇ ਵਰ ਮੈਨੂੰ ਦੇਵੇ ਕਹੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਹੁ ॥੨੧੮॥
- ੨੫ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਯਾਦ ਕਰ ਲਵੋ । ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ । ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਹਾਰੋ ।

ਨਿਯਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਡਾ. ਮੁਹੰਮਦ ਇਕਬਾਲ ਮਹਾਨ ਉਰਦੂ ਕਵੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮਾਂ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਨੇਜੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਣਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਚ ਗਾਣੇ ਦੀ ਮਜ਼ਲਸ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾ ਗੁਰ ਪੀਰ ਸਨ, ਸੰਤ ਫਕੀਰ ਸਨ, ਹੁਣ ਯੋਧਾ ਤੇ ਵੀਰ ਹੋ ਗਏ । ਸੈਨਿਕ ਤੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਬਣ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਯੁੱਧ ਲੜੇ ਅਤੇ ਜਿੱਤੇ । ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਸੈਨਾ ਰੱਖੀ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ਼ਸਤਰੀ ਸਨ ਤੇ ਯੁੱਧ ਲੜਨ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਉਹ ਮਾਰ ਮਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੰਗਾ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰਦਾਰ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਉਤ੍ਰੇਜਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੈਨਿਕ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਉਚਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਜਿਸ ਸਲਾਈ ਛੇ, ਸੱਤ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਤਰਸ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਲਿਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਿਨੇਮੇ, ਟੀ.ਵੀ, ਲੋਕ ਨਾਚ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਂ ਤੇ ਧਨ ਗੁਆ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਜਿਹੜਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾਉਣੀ ਤੇ ਇਕ ਘੜੀ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੋਂ ਕਰਨੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਦੇ ਆਪ ਬਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਤਮ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਜਿਵੇਂ ਫਸਲੀ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋਸੇ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡੋ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਗੁਰ ਮੰਤਰ ਲਵੋ ਪਰ ਹੁਣੇ ਦਾਸਮ ਦੁਆਰ ਦੇ ਫਾਟਕ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਵੋ । ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਡੇ ਗੁਰਮੰਤਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਲੱਖ ਪੜ੍ਹੇ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋ ਨਿਤਨੇਮ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਮੰਨਾਉ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਬੋਲਕੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹੋ, ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ । ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਬਦਲਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪਿਆ । ਅਸੀਂ ਬਾਰ ਵਿਚ ਵੇਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਉਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਇਕ ਵਾਰੀ ਚਲਦੇ ਵੇਲੇ 'ਚੋਂ' ਅਸੀਂ ਅੱਠ ਆਨੇ ਆਨੇ ਦਾ ਗੁੜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਾਂ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਦੱਖਣੀ ਚੱਕ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭੋਜਿਆ ਸੀ ਜੋ ਅੱਠ ਆਨੇ ਦਾ ਗੁੜ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ-ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਤਨੇ ਵੈਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਭਾਗ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਤ ਕੇ ਘਰ ਪੁੱਜਦਾ ਸੀ । ਭਾਵੇਂ ਸਾਡਾ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਸਮੇਂ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਤਲਵਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਜ਼ਕ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮੁਹਈਆ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਕਾਫਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਆਏ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਤੁਰਕੀ ਹਮਲੇ ਹੋਏ ਪਰ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦੋਸੀ ਬਣੀਆਂ ਤੋਪਾਂ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਮਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜਦੇ ਹੋਏ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ । ਅਨੇਕਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਕਤਲ ਹੋਏ ਕੈਪਾਂ ਤੇ ਗੱਲੀਆਂ ਚੱਲੀਆਂ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ । ਮਾਇਆ ਪਬਲਿਕ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਕੋਲ ਹਨ, ਮਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗੇ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਤੇ ਰਹਿਓ ਰਹਿਓ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਰ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ, ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਪੀਰ ਤੇ ਭੋਧੀ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਨੇ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਉਹਨਾਂ ਧੌਬੇਬਾਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅੰਨਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਬਲਿਕ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅੰਗ ੪੧੭ 'ਤੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਖੁਰਸਾਰ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ । ਪਾਵਨ ਸੰਕੇਤ ਹੈ :

ਕੋਟੀ ਹੂ ਪੀਰ ਵਰਜ ਗਏ ਰਹਾਏ ਜਾ ਮੀਰੁ ਸੁਣਿਆ ਧਾਇਆ ॥ ਬਾਨ ਮੁਕਾਮ ਜਲੇ ਬਿਜ ਮੰਦਰ ਮੁਛਿ-ਮੁਛਿ ਕੁਇਰ ਰਲਾਇਆ ॥ ਕੋਈ ਮੁਗਲ ਨ ਹੋਇਆ ਅੰਧਾ ਕਿਨੇ ਨ ਪਰਚਾ ਲਾਇਆ ॥੪॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਸ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸੀ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ,

(ਅੱਗੇ ਪੰਨਾ ੪੧੨ ਦੇ ਹੋਣੇ)

੧ਹਾਰੇ ॥ ਨ ਭਰਮ ਟਾਰੇ ॥੨੧੬॥ ੨ਬੁਲੈ ਬਸਿਸਟੈ ॥ ਅਪੂਰਬ ਇਸਟੈ ॥ ਕਹੀ
 ਸੀ ਏਸੈ ॥ ਨਿਕਾਰ ਦੇਸੈ ॥੨੨੦॥ ੩ਬਿਲਮ ਨ ਕੀਜੈ ॥ ਸੁ ਮਾਨ ਲੀਜੈ ॥ ਰਿਖੇਸ
 ਰਾਮ ॥ ਨਿਕਾਰ ਧਾਮ ॥੨੨੧॥ ੪ਰਹੇ ਨ ਇਆਨੀ ॥ ਭਈ ਦਿਵਾਨੀ ॥ ਚੁਪੈ
 ਨ ਬਉਰੀ ॥ ਬਕੈਤ ਡਉਰੀ ॥੨੨੨॥ ੫ਧ੍ਰਿਗੰਸ ਰੂਪਾ ॥ ਨਿਖੇਧ ਕੂਪਾ ॥ ਦੂਬਾਕ
 ਬੈਣੀ ॥ ਨਰੇਸ ਛੈਣੀ ॥੨੨੩॥ ੬ਨਿਕਾਰ ਰਾਮ ॥ ਅਧਰਮ ਧਾਮ ॥ ਹਤਯੋ ਨਿਜੈਸੰ ॥
 ਕੁਕਰਮ ਭੇਸੰ ॥੨੨੪॥ ੭ਉਗਾਥਾ ਛੰਦ ॥ ੮ਅਜਿੱਤ ਜਿੱਤੇ ਅਬਾਹ १ਬਾਹੇ ॥ ਅਖੰਡ
 ਖੰਡੇ ਅਦਾਹ ਦਾਹੇ ॥ ੯ਅਭੰਡ ਭੰਡੇ ਅਡੰਗ ਡੰਗੇ ॥ ਅਮੁੰਨ ਮੁੰਨੇ ਅਭੰਗ
 ਭੰਗੇ ॥੨੨੫॥ ੧੦ਅਕਰਮ ਕਰਮ ਅਲੱਖ ਲੱਖੇ ॥ ਅਡੰਡ ਡੰਡੇ ਅਭੱਖ ਭੱਖੇ ॥ ੧੧ਅਬਾਹ
 ਬਾਹੇ ਅਦਾਹ ਦਾਹੇ ॥ ਅਭੰਗ ਭੰਗੇ ਅਬਾਹ ਬਾਹੇ ॥੨੨੬॥ ੧੨ਅਭਿੱਜ ਭਿੱਜੇ ਅਜਾਲ
 ਜਾਲੇ ॥ ਅਖਾਪ ਖਾਪੇ ਅਚਾਲ ਚਾਲੇ ॥ ੧੩ਅਭਿੰਨ ਭਿੰਨੇ ਅਡੰਡ ਡਾਡੇ ॥ ਅਕਿੱਤ
 ਕਿੱਤੇ ਅਮੁੰਡ ਮਾਂਡੇ ॥੨੨੭॥ ੧੪ਅਛਿੱਦ ਛਿੱਦੇ ਅਦੰਗ ਦਾਗੇ ॥ ਅਚੇਰ ਚੇਰੇ ਅਠੰਗ
 ਠਾਗੇ ॥ ੧੫ਅਭਿੱਦ ਭਿੱਦੇ ਅਫੋੜ ਫੋੜੇ ॥ ਅਕੱਜ ਕੱਜੇ ਅਜੋੜ ਜੋੜੇ ॥੨੨੮॥
 ੧੬ਅਦੰਗ ਦੰਗੇ ਅਮੋੜ ਮੋੜੇ ॥ ਅਖਿੱਚ ਖਿੱਚੇ ਅਜੋੜ ਜੋੜੇ ॥ ੧੭ਅਕੱਢ ਕੱਢੇ
 ਅਸਾਧ ਸਾਧੇ ॥ ਅਫੱਟ ਫੱਟੇ ਅਫਾਧ ਫਾਧੇ ॥੨੨੯॥ ੧੮ਅਧੰਧ ਧੰਧੇ ਅਕੱਜ ਕੱਜੇ ॥
 ਅਭਿੰਨ ਭਿੰਨੇ ਅਭੱਜ ਭੱਜੇ ॥ ੧੯ਅਛੇੜ ਛੇੜੇ ਅਲੱਧ ਲੱਧੇ ॥ ਅਜਿੱਤ ਜਿੱਤੇ ਅਬੱਧ
 ਬੱਧੇ ॥੨੩੦॥ ੨੦ਅਚੀਰ ਚੀਰੇ ਅਤੋੜ ਤਾੜੇ ॥ ਅਠੱਟ ਠੱਟੇ ਅਪਾੜ ਪਾੜੇ ॥
 ੨੧ਅਧੱਕ ਧੱਕੇ ਅਪੰਗ ਪੰਗੇ ॥ ਅਜੁੱਧ ਜੁੱਧੇ ਅਜੰਗ ਜੰਗੇ ॥੨੩੧॥ ੨੨ਅਕੁੱਟ ਕੁੱਟੇ
 ਅਘੁੱਟ ਘਾਏ ॥ ਅਚੂਰ ਚੂਰੇ ਅਦਾਵ ਦਾਏ ॥ ੨੩ਅਭੀਰ ਭੀਰੇ ਅਭੰਗ ਭੰਗੇ ॥
 ਅਟੁੱਕ ਟੁੱਕੇ ਅਕੰਗ ਕੰਗੇ ॥੨੩੨॥ ੨੪ਅਖਿੱਦ ਖੇਦੇ ਅਫਾਹ ਢਾਹੇ ॥ ਅਗੰਜ ਗੰਜੇ
 ਅਬਾਹ ਬਾਹੇ ॥ ੨੫ਅਮੁੰਨ ਮੁੰਨੇ ਅਹੇਹ ਹੇਹੇ ॥ ਵਿਰਚੰਨ ਨਾਰੀ ਤ ਸੁੱਖ ਕੇਹੇ ॥੨੩੩॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੬ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੇਕਈ ਹਠ ਗਾਹਯੋ ਬਰ ਮਾਂਗਨ ਨ੍ਰਿਪ ਤੀਰ ॥ ਅਤ
 ਆਤਰ ਕਿਆ ਕਹਿ ਸਕੈ ਬਧਯੋ ਕਾਮ ਕੇ ਤੀਰ ॥੨੩੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੨੭ਬੁਧ ਬਿਧਿ
 ਪਰ ਪਾਇਨ ਰਹੇ ਮੋਰੇ ਬਚਨ ਅਨੇਕ ॥ ਗਹਿ ਅਉਹਠਿ ਅਬਲਾ ਰਹੀ ਮਾਨਯੋ
 ਬਚਨ ਨ ਏਕ ॥੨੩੫॥ ੨੮ਬਰ ਦਯੋ ਮੈ ਛੋਰੇ ਨਹੀ ਤੈ ਕਰਿ ਕੋਟਿ ਉਪਾਇ ॥

੮ ਇਸ ਛੋਟੇ ਗਰਦੇਵ ਜੀ ਅੰਗ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਕਰਤਵ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਸਦੇ ਵਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਘਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ ਉਹ ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਭੁਲੀ ਵੀ ਰਾਜ ਮਹੱਲ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਬਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕੇ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਏ। ਜਿਹੜੇ ਅੜਬੰਗ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਕੰਮ ਲੈ ਲਿਆ। ਪਰ ਕਈ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਟੱਟਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਤੋੜ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੰਗ ਯੁੱਧ ਦੇ ਰਾਹ ਪਾਕੇ ਉਸ ਦੀ ਅਣਖ ਆਉਣ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਕਈਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਦਾ ਸੁਝਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਤੇ ਉਤਮ ਸੁਗਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਰੇਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੱਠ ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਮ ਦੇ ਵੱਸ ਹੁਸਨ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਸਖਸ ਫਸ ਜਾਵੇ ਉਹ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਕੇਕਈ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਘੱਰ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਆਂਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ ਰਥ ਵੀ ਹੱਕਿਆ। ਯੁੱਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਦਸਰਥ ਪੁਰਾ-ਪੁਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਦੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਈ ਰਾਜੇ ਦਾ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡਟ ਗਈ। ਇਕ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਖੇਡਿਆਂ ਵਿਚ ਰਸਦੇ ਬਸਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚੁਆਤੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਥੇ ਬਹੁਤਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਾਠਕ ਜਨ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਥਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਤੱਕਣਗੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਉਸਾਰਦੀ ਤੇ ਵਗਾਜਦੀ ਆਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਤ੍ਰਿਯਾਵਾਂ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਪਾਠਕ ਜਨ ਪੜਕੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਧੋਖਾ ਹੈ ਉਥੇ ਬੱਚਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਥੇ ਸਚਾਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੇ ਧੋਖੇ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਧੋਖਾ ਵੱਧ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਥੇ ਨੇਕੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਨੇਕੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਮਿਟ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਥੇ ਦਸਰਥ ਚੋਰੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਉਥੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਲਛਮਣ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਥਕ ਲੈ ਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪਾਠ ਪੜਾਇਆ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧ ਕੋਈ ਨਾ ਵਿਆਹੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਪੜਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਲਝਣਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਸਭ ਭੁਭ ਦੇਖੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨ ਉਤਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ।

* ਸੁਧਾਏ ਸੁਧੰਜੇ ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਥੇ ਸੁਧੇ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸ਼ਟ ਪਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੇ ਸਿਰਜਕ ਨੂੰ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਪਯਾਨੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿਖੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਕਤ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭੇਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਆਉ ਇਸ ਭੇਦ ਦੀ ਗੱਲ ਥੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੀਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਜਾਦੂ ਹੈ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਵਰਗ ਇਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਹਨੇਰਾ ਖੂਹ ਤੇ

- ੧ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਾ ਪਿਛੇ ਹਟੋ ॥੨੧੬॥
- ੨ ਗੁਰੂ ਵਸਿਸ਼ਟ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਉ । ਜੋ ਆਪਦਾ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਇਸ਼ਟ ਹੈ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਈਸ (ਪਤੀ) ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ॥੨੨੦॥
- ੩ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੋ । ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਵੋ । ਰਾਮ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਭੋਸ ਕਰਕੇ, ਘਰ ਤੋਂ ਨਿਕਾਲ ਦੇਵੋ ॥੨੨੧॥
- ੪ ਰਾਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਐ ਇਆਣੀ ਤੂੰ ਜਿਦ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੀ ਕੀ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ ਐ ਸੁਦੇਵ ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਕਵਾਸ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ ॥੨੨੨॥
- ੫ ਧਿਕਾਰ ਯੋਗ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਦਾ ਖੂਹ ਬਣ ਗਈ ਹੈ । ਬੁਰੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ । ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਛੋਟੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ॥੨੨੩॥
- ੬ (ਲੇਖਕ ਲਿਖਦਾ ਹੈ) । ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਨਿਕਾਲ ਕੇ । ਘਰ ਨੂੰ ਨਿਰ ਆਸਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਇਹ ਕੁਕਰਮ (ਭੇੜਾ ਭੋਸ) ਧਾਰਕੇ ॥੨੨੪॥
- ੭ ਉਗਾਥਾ ਛੰਦ ॥ ਜਦੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨਾਂ ਜਿੱਤੋ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਾਬੂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਵਾਂਗੂ ਵਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨਾ ਖੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡ ਸੁਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਸੁਝਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸੁਟਦੀ ਹੈ ।
- ੮ ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨਾਂ ਭੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਪ ਵੀ ਨਾ ਭੰਗ ਸਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੰਗ ਮਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਕੇ ਨਾ ਮੁੰਨੇ ਜਾਣ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੰਨ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ॥੨੨੫॥
- ੯ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਿ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾ ਦੇਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਭੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤੇ । ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ।
- ੧੦ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਬਾਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਸੁਝਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾੜਿਆ । ਨਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਕਾਬੂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ॥੨੨੬॥
- ੧੧ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਿਜਦੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਭਿਜ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਸਦੇ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ । ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਖਪਾਏ ਗਏ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤੇ । ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਚਲਾਏ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਦੇ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੨ ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੇ ਬੁਸਤ ਅਭਿੰਨ ਰੁਹਾਉਂਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਪਤੀਜ ਗਏ । ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੰਡੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਭੰਡੇ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਕਿਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਹ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੨੨੭॥
- ੧੩ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਛੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਬਦ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਛੋਕਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਦਾਗਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਚੁਰਾ ਲਏ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਠਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਠਗ ਲਏ ।
- ੧੪ ਜਿਹੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਚਲਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਾੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਟਦੇ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪਾੜਕੇ ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੁਟਦੇ ਉਹ ਫੜਕੇ ਠੀਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਲੁਕਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ

ਲੁਕਾ ਲਏ ਜਿਹੜੇ ਜੁੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੇ ਉਹ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ॥੨੨੮॥

- ੧੫ ਜਿਹੜੇ ਅਦਾਗ ਸਨ ਉਹ ਦਾਗ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁੜਦੇ ਉਹ ਅਮੌੜ, ਮੌੜ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਿੱਚੇ ਜਾਂਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਜੁੜਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੱਚੇ ਘਰ ਨਾ ਬੜੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਾਧੇ ਨਾ ਗਏ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਧੇ ਸਿਧੇ ਤੀਰ ਹੋ ਗਏ । ਨਾ ਫਟਣ ਵਾਲੇ ਫਟ ਗਏ, ਅਵਾਰਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ॥੨੨੯॥
- ੧੭ ਵੇਹਲੇ ਨਿਕੰਮੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧੰਧੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਬਦਨਾਮਾਂ ਦੇ ਅੰਗੂਣ ਨਾ ਢਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਢਕੇ । ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ, ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੇੜਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਛੇੜਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਭਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਲੱਭਿਆ । ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿੱਤੋ ਗਏ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਾਬੂ ਨਾ ਆਏ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਰੱਸੇ (ਸੰਗਲ) ਪਾਕੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ ॥੨੩੦॥
- ੧੯ ਨਾ ਚੀਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਚੀਰ ਦਿੱਤੇ, ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ । ਨਾ ਸੁਝਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਪਾਟਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਹ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ।
- ੨੦ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਧੱਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਉਹ ਧੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਜਵਾਨ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਗਲੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਜੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਕਰਨੇ ਪਏ ॥੨੩੧॥
- ੨੧ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਕੁਟੇ ਗਏ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਕੁਟ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਾ ਘੁਟੇ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਘੁਟਕੇ ਨਪੀੜਿਆਂ । ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਚੁਰਾ ਨਾ ਬਣ ਸਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਚੁਰਾ (ਚੁਰਨ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਾਉ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਦਾਉ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ।
- ੨੨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭੈ ਖਾਂਦੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਡਰਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਨਾ ਟੁੱਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਟੋਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੁੜਦੇ ਉਹ ਇਕ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੨੩੨॥
- ੨੩ ਨਾ ਖੇਦੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖੇਦ ਦਿੱਤੇ, ਨਾ ਢਹਿਣ ਵਾਲੇ ਢਾਹ ਦਿੱਤੇ । ਨਾ ਗੰਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗੰਜ ਲਏ ਨਾ ਕਾਬੂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਏ ।
- ੨੪ ਨਾ ਮੁੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਨ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਧਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰੇ । ਜਿਹੜਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੋਹ ਵਸਿ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਿਥੇ ॥੨੩੩॥
- ੨੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸਤਰੀ ਕੇਕਰੀ ਨੇ ਹਨ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਰਾਜੇ ਕੋਲੋਂ ਵਰ ਮੰਗਣ ਲਈ । ਰਾਜਾ ਅਤਿ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਕਾਮ ਦੇ ਤੀਰ ਦਾ ਵਿੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਕਰ ਕੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੨੩੪॥
- ੨੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗ ਰਿਹਾ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ । ਪਰ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਹਠ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੜੀ ਹੀ ਰਹੀ ਇਕ ਵੀ ਗੱਲ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨਾ ਮੰਨੀ ॥੨੩੫॥
- ੨੭ ਜਿਹੜੇ ਤੇ ਵਰ ਦੇਣੇ ਮੈਨੂੰ ਕਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗੀ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਕ੍ਰੋੜ ਉਪਾਏ ਕਰ ਲੈ ।

੧੫੨ ਮੋ ਸੁਤ ਕਉ ਦੀਜੀਐ ਬਨਬਾਸੈ ਰਘੁਰਾਇ ॥੨੩੬॥ ੧੫੩ ਧਰਨ ਬਿਨ
 ਬੁੱਧਿ ਗਿਰਯੋ ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਤ੍ਰੀਯ ਕਾਨ ॥ ਜਿਮ ਮ੍ਰਿਗੋਸ ਬਨ ਕੇ ਬਿਖੈ ਬਧਯੋ
 ਬਧ ਕਰਿ ਬਾਨ ॥੨੩੭॥ ੧੫੪ ਤਰਫਰਾਤ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪਰਯੋ ਸੁਨਿ ਬਨ ਰਾਮ ਉਚਾਰ ॥
 ਪਲਕ ਪ੍ਰਾਨ ਤਮਾਗੇ ਤਜਤ ਮੱਧਿ ਸਫਰਿ ਸਰ ਬਾਰ ॥੨੩੮॥ ੧੫੫ ਰਾਮ ਨਾਮ
 ਸ੍ਰਵਨਨ ਸੁਣਯੋ ਉਠਿ ਥਿਰ ਭਯੋ ਸੁਚੇਤ ॥ ਜਨੁ ਰਣ ਸੁਭਟ ਗਿਰਯੋ ਉਠਯੋ
 ਗਹਿ ਅਸ ਨਿਡਰ ਸੁਚੇਤ ॥੨੩੯॥ ੧੫੬ ਪ੍ਰਾਨ ਪਤਨ ਨਿਪਬਰ ਸਹੋ ਧਰਮ ਨ
 ਛੋਰਾ ਜਾਇ ॥ ਦੈਨਕਹੇ ਜੋ ਬਰ ਹੁਤੇ ਤਨ ਜੁਤ ਦਏ ਉਠਾਇ ॥੨੪੦॥
 ੧੫੭ ਕੇਕਈ ਬਾਚ ਨ੍ਰਿਪੋ ਬਾਚ ॥ ਬਸਿਸਟ ਸੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੫੮ ਰਾਮ ਪਖਾਨੋ ਬਨ
 ਕਰੈ ਭਰਥ ਕਰੈ ਠਕੁਰਾਇ ॥ ਬਰਖ ਦ ਤ ਦਸ ਕੇ ਬਿਤੇ ਫਿਰਿ ਰਾਜਾ ਰਘੁਰਾਇ ॥
 ੨੪੧॥ ੧੫੯ ਕਹੀ ਬਸਿਸਟ ਸੁਧਾਰ ਕਰਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬਰ ਸੋ ਜਾਇ ॥ ਬਰਖ ਚਤੁਰਦਸ
 ਭਰਥ ਨ੍ਰਿਪ ਪੁਨਿ ਨ੍ਰਿਪ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਇ ॥੨੪੨॥ ੧੬੦ ਸੁਨਿ ਬਸਿਸਟ ਕੋ ਬਚ ਸ੍ਰਵਣ
 ਰਘੁ ਪਤਿ ਫਿਰੇ ਸਸੋਗ ॥ ਉਤ ਦਸਰਥ ਤਨ ਕੋ ਤਜਯੋ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਬਿਯੋਗ ॥
 ੨੪੩॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ੧੬੧ ਗ੍ਰਹਿ ਆਵਤ ਰਘੁਰਾਇ, ਸਭੁ ਧਨ ਦੀਯੋ ਲੁਟਾਇਕੈ ॥
 ਕਟਿ ਤਰਕਸੀ ਸੁਹਾਇ, ਬੋਲਤ ਭੇ ਸੀਅ ਸੋ ਬਚਨ ॥੨੪੪॥ ਸੋਰਠਾ ॥ ੧੬੨ ਸੁਨਿ
 ਸੀਅ ਸੁਜਸ ਸੁਜਾਨ, ਰਹੋ ਕੋਸਲਿਆ ਤੀਰ ਤੁਮ ॥ ਰਾਜ ਕਰਉ ਫਿਰਿ ਆਨ
 ਤੋਹਿ ਸਹਿਤ, ਬਨਬਾਸ ਬਸਿ ॥੨੪੫॥ ੧੬੩ ਸੀਤਾ ਬਾਚ ਰਾਮ ਸੋ ॥ ਸੋਰਠਾ ॥
 ਮੈ ਨ ਤਜੋ ਪੀਅ ਸੰਗਿ, ਕੈਸੋਈ ਦੁਖ ਜੀਅ ਪੈ ਪਰੋ ॥ ਤਨਕ ਨ ਮੋਰਉ
 ਅੰਗਿ, ਅੰਗਿ ਤੇ ਹੋਇ ਅਨੰਗ ਕਿਨ ॥੨੪੬॥ ੧੬੪ ਰਾਮ ਬਾਚ ਸੀਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ॥
 ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ੧੬੫ ਜਉ ਨ ਰਹਉ ਸਸੁਰਾਰ ਕ੍ਰਿਸੇਦਰ ਜਾਹਿ ਪਿਤਾ ਗ੍ਰਿਹ ਤੋਹਿ
 ਪੱਠੈ ਦਿਉ ॥ ੧੬੬ ਨੇਕ ਸੁਭਾਨਨ ਤੇ ਹਮ ਕਉ ਜੋਈ ਠਾਟ ਕਹੋ ਸੋਈ ਗਾਠ
 ਗਿਠੈ ਦਿਉ ॥ ੧੬੭ ਜੇ ਕਛੁ ਚਾਹ ਕਰੋ ਧਨ ਕੀ ਟੁਕ ਮੋਹ ਕਹੋ ਸਬ ਤੋਹ ਉਠੈ
 ਦਿਉ ॥ ੧੬੮ ਕੇਤਕ ਅਉਧ ਕੋ ਰਾਜ ਸਲੋਚਨ ਰੰਕ ਕੋ ਲੰਕ ਨਿਸੰਕ ਲੁਟੈ ਦਿਉ ॥੨੪੭॥
 ੧੬੯ ਘੋਰ ਸੀਆ ਬਨ ਤੂੰ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਕਹੋ ਹਮ ਸੋਂ ਕਸ ਤੈ ਨਿਬਹੈ ॥ ੧੭੦ ਗੁੰਜਤ
 ਸਿੰਘ ਡਕਾਰਤ ਕੋਲ ਭਖਾਨਕ ਭੀਲ ਲਖੈ ਕ੍ਰਮ ਐਹੈ ॥ ੧੭੧ ਸੁੰਕਤ ਸਾਪ ਬਕਾਰਤ
 ਬਾਘ ਭਕਾਰਤ ਭੂਤ ਮਹਾ ਦੁਖ ਪੈਹੈ ॥ ੧੭੨ ਤੂੰ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਰਚੀ ਕਰਤਾਰ ਬਿਚਾਰ
 ਚਲੇ ਤੁਹਿ ਕਿਯੁ ਬਨਿ ਐਹੈ ॥੨੪੮॥ ੧੭੩ ਸੀਤਾ ਵਾਚ ਰਾਮ ਸੋ ॥ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥

ਓ ਇਹ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ ਜੋ ਖਾਸ ਗੋਰ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਣ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਬਚਨ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜਦ
 ਕੇ ਸਾਰੇ ਬਲ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਸਨ । ਉਹ ਕੋਕਈ ਨੂੰ ਕਤਲ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਮੁੱਕਰ ਵੀ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ
 ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਰ ਕੁਝ ਮੰਗ ਲੈ ਪਰ ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਪਰ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਬ ਦੀ ਗੱਲ ਵਾਪਸ ਮੁੱਧ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਈ ।
 ਇਹ ਹੈ ਮਰਦ ਦਾ ਕੋਲ ਇਹ ਹੈ ਸੁਪਰਸ ਬਚਨ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਹਾਵਤ ਹੈ :—ਸਿੰਘ ਗਵਨ ਸੁ ਪੁਰਸ਼ ਬਚਨ ਕੋਲੀ ਫਿਰੇ ਇਕ ਬਾਰ ॥ ਸਿੰਘ ਗਵਨ
 ਸੁਪਰਸ ਬਚਨ ਕਦਲੀ ਫਿਰੇ ਤ੍ਰਿਪਾ ਤੋਲ ਗਮੀਰ ਹਨ ਚੜ੍ਹੇ ਨਾ ਦੂਜੀ ਬਾਰ ॥
 ਬਚਨ ਕਰੇ ਤੇ ਖਿਸਕਿ ਜਾਇ ਬੋਲੇ ਸਭੁ ਕਚਾ ॥ ਅੰਦਰਹੁ ਬੋਧਾ ਕੁਝਿਆਰੁ ਕੁਝੀ ਸਭ ਖਚਾ ॥੩੬॥ ਅੰਗ ੧੦੯੯॥ ਮ: ੫ ॥

੧੭੪ (ਪੰਨਾ ੪੧੦ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਘੋਰ ਨਰਕ ਹੈ । ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸਵਰਗ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਸ਼ੀਲ ਗੁਣਵੰਤੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ
 ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਨਰਕ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕਲਹਿਣੀ ਤੁਕਰਮਣ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਮੇਰੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਾਸੀ ਪਿਤਾ
 ਨੇ ਓਨਰੀ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇੜੇ ਵਿਚ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨੇਕ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਕੀਤੇ ? ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
 ਬਦ ਤੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਕੀਤੇ ਉਹ ਉਪਰੋਕਤ ਲੇਖ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮਝਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂ
 ਕਿ ਪਾਠਕ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਤੇ ਜਾਣੂ ਹੋ ਕੇ ਬਚਾ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਨੇਕ ਨੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਬਦਨੀਤਾਂ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਿਆ
 ਜਾਵੇ ।

੧੭੫ ਭਵਾਨ ਦੇ ਜਾਨਨਾਰੋ ਸਨ । ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਥਿੜਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ । ਜਿਥੇ ਉਹ ਪੁਰਾ ਮਰਦ ਅਰੀਮਤਾ ਵਰਿਆਮ ਪੁੱਜਿਆ
 ਹੈ । ਉਥੇ ਤਾਂ ਇਕ ਇਕੋਲਾ ਹੀ ਉਹੀ ਵਰਿਆਮ ਤੇ ਅਰੀਮਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਪੁੱਜਿਆ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਉਸ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ ।
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ

- ੧ ਰਾਜ ਭਵਨ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ॥੨੩੬॥
- ੨ ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਕੇ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰ ਦਾ ਵਿੰਨਿਆ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨੩੭॥
- ੩ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਬਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਇਉਂ ਤੜਫਣ ਲੱਗਾ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀ ਸਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ॥੨੩੮॥
- ੪ ਕੋਕੀਲੀ ਦਾ ਬੁਲਾਇਆ ਗੁਰੂ ਵਸਿਸ਼ਟ ਉਥੇ ਆ ਗਿਆ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖਕੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਮੁਖੋਂ ਰਾਮ ਕਿਹਾ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਕੇ ਰਾਜਾ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਠ ਬੈਠਾ । ਜਾਣੋਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਡਿੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਤਲਵਾਰ ਫੜਕੇ ਖਬਰਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਡਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ॥੨੩੯॥
- ੫ ਪ੍ਰਾਣ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਹਾਰ ਲਿਆ ਪਰ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਜੇਹੜੇ ਵਰ ਦੇਣੇ ਕਹੇ ਸੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਸਮੇਤ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ॥੨੪੦॥
- ੬ ਕੋਕੀਲੀ ਵੱਲੋਂ ਤੇ ਰਾਜੇ ਵੱਲੋਂ ਕਹਿਣਾ । ਵਸਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੂੰ ।
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਬਨ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਭਰਤ ਰਾਜ ਕਰੇ । ਚੌਦਾਂ ਵਰਸ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਰਾਜ ਕਰੇ ॥੨੪੧॥
- ੮ ਇਹੋ ਗੱਲ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਵਸਿਸ਼ਟ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ । ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਭਰਤ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਫੇਰ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ॥੨੪੨॥
- ੯ ਵਸਿਸ਼ਟ ਦੇ ਬਚਨ ਕੰਨੀ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਮੁਖ ਤੇ ਸੋਗ ਦੀ ਲਹਿਰ ਫਿਰ ਗਈ । ਉਧਰ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ॥੨੪੩॥
- ੧੦ ਸੋਰਠਾ ॥ ਘਰ ਆ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਸਾਰਾ ਧਨ ਲੁਟਾ

ਦਿੱਤਾ । ਲੱਕ ਨਾਲ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਭੱਖਾ ਬਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸੀਸ ਤੇ ਜੂਝਾ ਆ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ॥੨੪੪॥

- ੧੧ ਸੋਰਠਾ ॥ ਐ ਜਸਵੰਤੀ ਸੁਜਾਨ ਸੀਤਾ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ, ਤੂੰ ਇਥੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿ । ਮੈਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਬਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ ॥੨੪੫॥
- ੧੨ ਸੀਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰਾਮ ਨੂੰ । ਮੈਂ ਪਤੀ ਦਾ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗੀ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਪਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵੀ ਦੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆ ਪਵੇ । ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਮੈਂ ਜਰਾ ਵੀ ਅੰਗ ਪਿਛਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਵਾਂਗੀ ॥੨੪੬॥
- ੧੩ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੪ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਜੇ ਸਾਹੁਰੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਐ ਕੇਹਰੀ ਲੱਕ ਵਾਲੀਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਜਾਹ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਉਥੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।
- ੧੫ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਹੇ ਉਹ ਕੁਝ ਜੋੜ ਜੁੜਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।
- ੧੬ ਜੇ ਕੁਝ ਧਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਦੋ ਟੁਕ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਹ ਸਾਰਾ ਧਨ ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਐ ਸੁੰਦਰ ਨੇਨੀ ਅਵਧ
- ੧੭ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀ ਹੈ ਲੱਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਕੰਗਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਵਾਂ ॥੨੪੭॥
- ੧੮ ਐ ਸੀਤਾ ! ਜੰਗਲ ਘੋਰ ਸੰਘਣਾ ਬਨ ਹੈ, ਤੂੰ ਬੜੀ ਕੋਮਲ ਹੈਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਤੇਰਾ ਉਥੇ ਕਿਵੇਂ ਨਿਬਾਹ ਹੋਵੇਗਾ ।
- ੧੯ ਉਥੇ ਸ਼ੇਰ ਗੂੰਜਦੇ ਹਨ, ਸ਼ੂਅਰ ਡਕਾਰਦੇ ਹਨ ਭਿਆਨਕ ਭੀਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰ ਆਵੇਗਾ ।
- ੨੦ ਸੱਪ ਸੁੰਘਦੇ ਹਨ, ਬਾਘ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਭੂਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮਹਾਨ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇਗੀ ।
- ੨੧ ਤੂੰ ਬੜੀ ਕੋਵਲ ਹੈਂ ਤੇਰੀ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਐਸੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਦੱਸ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭੇਗੀ ॥੨੪੮॥
- ੨੨ ਸੀਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰਾਮ ਨੂੰ ।

ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਮਰਦ ਅਰੀਮਤਾ ਵਰਿਆਮ ਅਕੇਲਾ ॥ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—
ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਤਕੀਆ ਆਸਰਾ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ । ਜੋ ਕਮਾਲਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ (ਦੁਆ) ਕਰਦੇ ਹਨ ।
ਤਵੱਕਲ ਉਲ ਮਤਵੱਕਲੂਨ ॥ ਕਮਾਲ ਉਲ ਮੁਕਲਮੂਨ ॥
ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਬੋਲ ਵਾਲਿਆਂ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਸ ਦੇ ਕਮਾਲਾਂ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਨਿਵਾਈਆਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਹਿਬ ਕਮਾਲ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵਜੂਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਮਾਲਾਂ ਦੇ ਕਮਾਲ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਮੇਂ ਨੇ ਬੀਤ-ਬੀਤ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਵਧਾਈ, ਪਰ ਇਉਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਮਾਲ ਸਿਖਰ ਦੇ ਕਮਾਲ ਮੰਨੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕਮਾਲਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ ਸਿਜਦੇ ਕੀਤੇ ।
ਜੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲ ਵੇਖੀਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਕਮਾਲ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨੀ ਰੱਬੀ ਕਮਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਖਲਾਕੀ ਤੇ ਰੂਹਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤੇ ਇਹ ਜੀਵਨ ਹੋਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਹਰ ਪਲ ਲਗਾਤਾਰ ਅਨੰਤ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚੋਟੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਹਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਇਸ ਲਗਾਤਾਰ ਲਗਾਉ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਵ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਾਇਆ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਖਾਇਆ, ਹੋਇਆ । ਦਸੇ ਸਰੂਪ ਇਸ ਕਮਾਲਾਂ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੀਆਂ ਦਸ ਮੂਰਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੀਰਤ ਇਕ ਹੈ ਸੂਰਤ ਜੁਦਾ-ਜੁਦਾ ਹੈ, ਜੋਤਿ ਇਕ ਹੈ, ਰੂਪ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਨ ।
ਦਸ ਵਾਜੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ । ਬੀਨ, ਮਧਮ, ਸਾਰੰਗੀ, ਰਬਾਬ, ਸਰੋਦਾ, ਸਰੋਦਾ, ਤਾਉਸ, ਦਿਲ ਰੁਬਾ, ਅਸਰਾਜ, ਦੁਤਾਰਾ ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤਰਜ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਦਸਾਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਯਕਰੰਗੀ ਵੇਖੋਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸੇ ਵਾਜੇ ਆਪਣਾ ਜੁਦਾ-ਜੁਦਾ ਸਰੂਪ ਵੀ ਦਿਖਾਉਣਗੇ । ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਇੱਕੋ ਸੁਰ ਤਾਲ ਲੈ ਵਿਚ ਯਕ ਰੰਗੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦੱਸੇ ਹਨ ਪਰ ਕਮਾਲ ਇਕ ਹੈ, ਜੋਤਿ ਇਕ ਹੈ ਤਾਲ, ਸੁਰ, ਲੈ ਰਾਗ ਧਾਰਨਾ ਇਕੋ ਹੈ । ਹਾਂ ਇਸ ਖੂਬੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਲਗਾਤਾਰ ਲਗਨ ਨੂੰ ਇਸ ਲਿਵ ਨੂੰ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਗਾ ਦੇਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੋਰ-ਹੋਰ ਕਮਾਲ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਮਾਲ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਦਸਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨਕ ਕਮਾਲ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਵਰਗੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤੇ, ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ । ਫਿਰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਕਮਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦਾ ਵਜੂਦ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰੀ ਵਜੂਦ ਵਿਚੋਂ ਨਾਨਕ ਕਮਾਲ ਦਾ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਵਜੂਦ ਆਖਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੀ ਉਠੇ ਲਿਵਧਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਜਗਤ ਨੇ ਪੂਰਨ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਜੋੜ ਕਦੇ ਨਾ ਆਇਆ) ਸਤਿਨਾਮੀ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਤੌਰੇ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਕਈ ਬੇਨਵਾ ਫਕੀਰ ਭੋਝੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਕਈ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਕਤਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਰਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਰਾਜਪੂਤ ਧੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਅੰਗਰੇਜ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ । ਹਿੰਦੂ ਬਰਤਰਫ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਮੰਦਰ ਢਾਢੇ ਗਏ । ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਤਕਰੀਬਨ ਬੰਦ ਤੇ ਉਤੋਂ ਤੋਗ ਜਾਰੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਫਿਰਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਭਾਰੀ ਕੰਟਕ (ਕੋਡਾ) ਦਿਸਦਾ ਸੀ । ਇਹ ਫਿਰਕਾ ਇਕ ਫਕੀਰੀ ਫਿਰਕਾ ਸੀ । ਇਹ ਫਕੀਰ ਖੁਦੀ ਤੇ ਖੁਦਾ (ਆਪੋ ਤੋਂ ਰੱਬ) ਦੇ ਭੁੰਘੇ ਭੇਡਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ ਸਨ । ਇਹ ਜੰਗਲੀ ਵਸਣ ਵਾਲੇ

੧ਸੂਲ ਸਹਉ ਤਨ ਸੂਕ ਰਹਉ ਪਰ ਸੀ ਨ ਕਹਉ ਸਿਰ ਸੂਲ ਸਹਉਗੀ ॥ ਬਾਘ
 ਬੁਕਾਰ ਫਨੀਨ ਫੁਕਾਰ ਸੁ ਸੀਸ ਗਿਰੋ ਪਰ ਸੀ ਨ ਕਹਉਗੀ ॥ ੩ਬਾਸ ਕਹਾ ਬਨਬਾਸ
 ਭਲੋ ਨਹੀ ਪਾਸ ਤਜੋ ਪੀਅ ਪਾਇ ਗਹਉਗੀ ॥ ਹਾਸ ਕਹਾ ਇਹ ਉਦਾਸ ਸਮੈ
 ਗਿਰੁ ਆਸ ਰਹਉ ਪਰ ਮੈ ਨ ਰਹਉਗੀ ॥੨੪੯॥ ੪ਰਾਮ ਬਾਚ ਸੀਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ॥
 ਰਾਸ ਕਹੋ ਤੁਹਿ ਬਾਸ ਕਰੋ ਗਿਰੁ ਸਾਸੁ ਕੀ ਸੇਵ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ ॥ ਕਾਲ ਹੀ
 ਬਾਸ ਬਨੈ ਮ੍ਰਿਗ ਲੋਚਨਿ ਰਾਜ ਕਰੋ ਤੁਮ ਸੋ ਸੁਨਿ ਲੀਜੈ ॥ ੫ਜਉ ਨ ਲਗੈ ਜੀਯ
 ਅਉਧ ਸੁਭਾਨਨਿ ਜਾਹਿ ਪਿਤਾ ਗਿਰੁ ਸਾਚ ਭਨੀਜੈ ॥ ਤਾਤ ਕੀ ਬਾਤ ਗਡੀ ਜੀਅ
 ਜਾਤ ਸਿਧਾਤ ਬਨੈ ਮੁਹਿ ਆਇਸ ਦੀਜੈ ॥੨੫੦॥ ੬ਲਛਮਣਵਾਚ ॥ ਬਾਤ ਇਤੈ
 ਇਹੋ ਭਾਂਤਿ ਭਈ ਸੁਨਿ ਆਇਗੇ ਭ੍ਰਾਤ ਸਰਾਸਨ ਲੀਨੇ ॥ ਕਉਨ ਕੁਪੂਤ ਭਯੋ ਕੁਲ
 ਮੈ, ਜਿਨ ਰਾਮਹਿ ਬਾਸ ਬਨੈ ਕਹਉ ਦੀਨੇ ॥ ੭ਕਾਮ ਕੇ ਬਾਣ ਬਧਿਯੋ ਬਸ ਕਾਮਨ
 ਕੂਰ ਕੁਚਾਲ ਮਹਾ ਮਤਿ ਹੀਨੇ ॥ ਰਾਂਡ ਕੁਭਾਂਡ ਕੇ ਹਾਤ ਬਿਕਿਯੋ, ਕਪ ਨਾਚਤ
 ਨਾਚ ਛਰੀ ਜਿਮ ਚੀਨੇ ॥੨੫੧॥ ੮ਕਾਮ ਕੋ ਡੰਡ ਲੀਏ ਕਰ ਕੇਕਈ, ਬਾਨਰ ਜਿਉ
 ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਚ ਨਚਾਵੈ ॥ ਐਠਨ ਐਠ ਅਮੈਠ ਲੀਏ, ਢਿਗ ਬੈਠ ਸੁਆ ਜਿਮੁ ਪਾਠ
 ਪੜਾਵੈ ॥ ੯ਸਉਤਨ ਸੀਸ ਹੁਐ ਈਸ ਕੋ ਈਸ ਪ੍ਰਿਥੀਸ ਜਿਉ ਚਾਮ ਕੇ ਦਾਮ ਚਲਾਵੈ ॥
 ਕੂਰ ਕੁਜਾਤ ਕੁਪੰਥ ਦੁਰਾਨਨ, ਲੋਗ ਗਯੋ ਪਰਲੋਗ ਗਵਾਵੈ ॥੨੫੨॥ ੧੦ਲੋਗ ਕੁਟੇਵ
 ਲਗੇ ਉਨ ਕੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਵਤ ਜੇ ਮੁਹਿ ਕਿਯੋ ਬਨ ਐਹੈ ॥ ਜਉ ਹਟ ਬੈਠ ਰਹੋ
 ਘਰਿ ਮੋ ਜਸ ਕਿਯੋ ਚਲਿ ਹੈ ਰਘੁਬੰਸ ਲਜੈ ਹੈ ॥ ੧੧ਕਾਲ ਹੀ ਕਾਲ ਉਚਾਰਤ
 ਕਾਲ ਗਯੋ ਇਹ ਕਾਲ ਸਭੋ ਛਲ ਜੈਹੈ ॥ ਧਾਮ ਰਹੋ ਨਹੀ, ਸਾਚ ਕਹੋ; ਇਹ ਘਾਤ
 ਗਈ ਫਿਰਿ ਹਾਥਿ ਨ ਐਹੈ ॥੨੫੩॥ ੧੨ਚਾਪ ਧਰੇ ਕਰ ਚਾਰ ਕਤੀਰ ਤੁਨੀਰ ਕਸੇ
 ਦੋਉ ਬੀਰ ਸੁਹਾਏ ॥ ਆਵਧ ਰਾਜ ਤ੍ਰੀਯਾ ਜਿਹੋ ਸੋਭਤ ਹੋਨ ਬਿਦਾ ਤਿਹੋ ਤੀਰ
 ਸਿਧਾਏ ॥ ੧੩ਪਾਇ ਪਰੇ, ਭਰ ਨੈਨ ਰਹੇ; ਭਰ ਮਾਤ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਕੰਠ ਲਗਾਏ ॥
 ਬੋਲੇ ਤੇ ਪੂਤ ਨ ਆਵਤ ਧਾਮ; ਬਲਾਇ ਲਿਉ, ਆਪਨ ਤੇ ਕਿਮੁ ਆਏ ॥੨੫੪॥
 ਰਾਮ ਬਾਚ ਮਾਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਤਾਤ ਦਯੋ ਬਨਬਾਸ ਹਮੈ, ਤੁਮ ਦੇਹ ਰਜਾਇ ਅਬੈ
 ਤਹੋ ਜਾਉ ॥ ੧੪ਕੰਟਕ ਕਾਨਨ ਬੇਹੜ ਗਾਹਿ, ਤ੍ਰਿਯੋਦਸ ਬਰਖ ਬਿਤੇ ਫਿਰ ਆਉ ॥
 ੧੫ਜੀਤ ਰਹੇ ਤੁ ਮਿਲੋ ਫਿਰਿ ਮਾਤ; ਮਰੇ ਗਏ ਭੂਲਿ ਪਰੀ ਬਖਸਾਉ ॥
 ੧੬ਭੂਪਹ ਕੈ ਅਰਿਣੀ ਬਰ ਤੇ; ਬਸ ਕੇ ਬਨ ਮੋ ਫਿਰਿ ਰਾਜ ਕਮਾਉ ॥੨੫੫॥

੧ ਵੈਰਾਗੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਇਖਲਾਕੀ ਮੋਅਰਾਜ ਤੋਂ ਨਪੁੰਸਕਤਾ ਵੱਲੋਂ ਬੁਕ ਗਏ। ਕਾਇਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਫਰਦੇ ਪਰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਤੇ
 ਤੇ ਬੋਲੇ ਸੀ। ਇਹ ਮਰਦ ਸੋ ਮਰਦ ਬੋਲੇ ਸੋ ਤੇ ਮਰਦਉ ਦੇ ਵਿਚ ਜੀ ਉੱਠੇ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰ ਦਉ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੇ ਸਿਖਰੀ ਜਾ ਚੜ੍ਹੀ।
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਪਾਏ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਆਪੋ ਵਿਚ
 ਕੱਟ ਮਰਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭੁਭ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਏ। ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਵਾਸ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਕਬਰ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਦੰਦ ਪੀਰ ਰਹੇ
 ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗਲ ਪਾ ਦੇਣਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾਲ
 ਪਿਸ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਰੂਹਾਨੀ ਜੋਗ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਰੂਹਾਨੀ ਮੱਤ ਸੀ।
 ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਵਿਦਿਆ, ਹੁਨਰ ਕਾਰੀਗਰੀ ਨਾਨਕ ਕਮਾਲ 'ਤੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਨੌਵੇਂ
 ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਕਤ ਵਕਤ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਤਿਵੇਂ ਹੁਣ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਮਾਲ
 ਦਿਖਾਉਣੇ ਪੈਣ। ਇਹ ਮਾਮਲੇ ਬੜੇ ਕਠਿਨ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜਕ ਟੱਪੇ
 ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੁਮਤਾਰਥ, ਪ੍ਰਬੀਨਾਤਮਿਕ ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਸੋਚੋ ਉਪਰੋਕਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਿਰਤੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਤੇ ਨਿਚੋੜ ਆਪ
 ਅੰਤਲੀ ਪੰਗਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਟਪਲੇ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ
 ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰੇ। ਸਾਨੂੰ ਸਮਰੱਥਾ ਬਖਸ਼ੋ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨਯੋਗ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਜਿਹੋ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲਿਖਾਰੀ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਵੀ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ
 ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਉਚਰਿਆ ਕਮਾਲ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੋ ਚੁੱਕੋ ਹੋ ਜਦ ਗੁਰੂ
 ਨਾਨਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੋਤਿ ਅਤੇ ਅੰਤਲੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਕਮਾਲ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਸੀਂ
 ਸਮੂਹਕ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਮੁਦਈ ਹਾਂ। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵੀ ਪੂਰੇ ਮੁਦਈ ਹਾਂ। ਖੁਦਾਈ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਦੇ ਮੁਦਈ

- ੧ ਦੁਖ ਸਹਿ ਲਵਾਂਗੀ ਭਾਵੇਂ ਤਨ ਸੁਕ ਹੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਮੈਂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੀ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਸਿਰ ਤੇ ਸਹਾਰਾਂਗੀ। ਬਾਘ ਬੁਕਦੇ ਹਨ ਬੁਕਦੇ ਰਹਿਣ, ਸੱਪ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿਣ ਭਾਵੇਂ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਵੀ ਡਿੱਗ ਪਵੇ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗੀ (ਚੀਸ ਨਾ ਵਟਾਂਗੀ)।
- ੨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਘਰ ਦਾ ਵਾਸ ਕੀ ਕੁਹਾਵੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਬਨਬਾਸ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਨੇੜਤਾ ਨਹੀਂ ਛੁਡਾਂਗੀ ਪਤੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਚ ਰਹਾਂਗੀ, ਪਿਯਾ ਦੇ ਪੈਰ ਪਕੜਕੇ ਰਖਾਂਗੀ। ਇਸ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹਾਸੀ ਕਿਥੇ ਹੈ ਗ੍ਰਿਹ-ਘਰ ਦੀ ਆਸ ਰਖੋ ਜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗੀ ॥੨੪੯॥
- ੩ ਰਾਮ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਮੈਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੂੰ ਐਥੇ ਹੀ ਵਾਸਾ ਕਰ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ। ਮੈਂ ਕਲ ਨੂੰ ਹੀ ਬਨ ਵਿਚ ਵਾਸ ਜਾ ਕਰਨਾ ਹਾਂ ਮਿਗ ਨੇੜੀ ਮੁੜਕੇ ਆ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ।
- ੪ ਐ ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ ! ਜੇ ਤੇਰਾ ਜੀ ਅਜੁਧਿਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਜਾਹ। ਇਹ ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਹੈ ਜੇ ਮੇਰਾ ਬਨ ਜਾਣਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਬਣਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇਹ ॥੨੫੦॥
- ੫ ਲਛਮਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਇਧਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਭਰਾਤਾ “ਲਛਮਣ” ਆ ਗਿਆ ਹਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਟ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਡੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਖੋਟਾ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਨ ਦਾ ਵਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
- ੬ ਰਾਜਾ ਕਾਮ ਦੇ ਤੀਰ ਦਾ ਵਿੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਵਸ ਹੋਇਆ ਕੁਚਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦਸਰਥ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਂ ਮਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਕਰਮ ਰੰਭੀ ਕੋਕਈ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਗਿਆ ਹੈ ਜੇ ਇਉਂ ਨਚਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਂਦਰ ਮਦਾਰੀ ਦੀ ਛਟੀ ਤੇ ਨਚਦਾ ਹੈ ॥੨੫੧॥
- ੭ ਕਾਮ ਦਾ ਡੰਡਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕੋਕਈ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਨਾਚ ਨਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਭਿਮਾਨਣ ਅਭਿਮਾਨ (ਹੰਕਾਰ) ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਕੋਲ ਬੈਠ ਕੇ ਤੋਤੋ ਵਾਂਗ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਹੈ।

- ੮ ਸ਼ੌਂਕਣਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਪਰ ਸਵਾਮੀ ਦੀ ਸਵਾਮੀ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਹੋ ਕੇ ਚੰਮ ਦੇ ਏਮਕੇ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਝੂਠੀ ਤੇ ਕੁਜਾਤ ਭੈੜੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਲੋਕ ਤੋਂ ਤਾਂ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ ਹੁਣ ਪਰਲੋਕ ਵੀ ਗੁਆ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨੫੨॥
- ੯ ਲਛਮਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਵੀਰ ਰਾਮ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗਾ-ਹੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੋਗ ਕੁਟੇਵ (ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬੁਰਾ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਬਦਨਾਮੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਬਦਨਾਮੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੈਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ? ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਜਸ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਜੇ ਸਾਰੇ ਰਘੁਵੰਸ਼ ਕੁਲ ਨੂੰ ਲਾਜ ਲਗ ਜਾਵੇਗੀ।
- ੧੦ ਕਲ ਹੀ ਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ ਆਹ ਸਮਾਂ ਕਾਲ ਨੇ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਲੁਟ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗਾ ਇਹ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਇਹ ਅਫਸਰ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਮੁੜਕੇ ਫੇਰ ਕਦੇ ਵੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ॥੨੫੩॥
- ੧੧ ਧਨੁੱਸ਼ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਏ, ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਬੇ ਕਮਰ ਨਾਲ ਕਸ ਲਏ ਤਲਵਾਰ ਲਕ ਨਾਲ ਬੰਨਕੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਸੱਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਦਸਰਥ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਤੇ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ।
- ੧੨ ਨੇਤਰ ਜਲ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ ਸੋਸਲੀ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਪੁੱਤਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬੁਲਾਏ ਹੋਏ ਵੀ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੇ। ਅੱਜ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਬੁਲਾਏ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਏ ? ॥੨੫੪॥
- ੧੩ ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ—ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਨਬਾਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਗਿਆ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਈਏ।
- ੧੪ ਜੰਗਲ ਦੇ ਕੰਡੇ ਤੇ ਦੁਖ ਉਚੇ ਨੀਚੇ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗਾਹ ਕੇ ਜਦੋਂ ਤੇਰਾਂ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਫੇਰ ਆ ਜਾਵਾਂਗਾ।
- ੧੫ ਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਪਵਾਂਗਾ ਜੇ ਮਰ ਗਏ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਭੁਲਾਂ ਬਖਸ਼ ਦੇਣੀਆਂ।
- ੧੬ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਵਰਾਂ ਦਾ ਰਿਣ ਲਾਹ ਕੇ ਅਤੇ ਬਣਾਂ ਵਿਚ ਵੰਸ਼ ਕੇ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਰਾਜ ਕਰਾਂਗਾ ॥੨੫੫॥

ਹਾਂ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਕਮਾਲ ਉਚਰਤ ਬਾਣੀ ਅੱਧੀ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਹਾਂ, ਅੱਧੀ ਦੇ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਲਗ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਸਤਿਕਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਅਨੇਕਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਂਗ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਹਿਣਾ ਸਖਤ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਦਸਵਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਚਿਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਆਦਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਂਗ ਦੂਜਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ। ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਚਰਤ ਬਾਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਤਿਕਾਰ ਸੰਯੁਕਤ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਭਾਵ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ੩੭ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਨ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਠੀਕ ਸਮਾਧਾਨ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੇ ਦਾ ਬਲ ਪੈ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਰਮਲ ਤੋਂ ਜੋਤਿਸ਼ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦ ਕਿ ਹੁਣ ਸ਼ੰਕੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਤਿੱਤਰਫੰਗੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ। ਜਦ ਕਿ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਅਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਇਕਬਾਲ ਬਾਰੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿਆ ਚੀਜ਼ ਹਨ, ਅਰਜਨ, ਭੀਮ, ਰੁਸਤਮ, ਸ਼ਾਮ, ਅਸਫੰਦ ਯਾਰ, ਲਛਮਣ ਤੇ ਰਾਮ ਜਿਹੇ ਬਹਾਦਰ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਹੇਸ਼, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਨੇਸ਼ ਆਦਿ— ਚਿ ਅਰਜਨ ਚਿ ਭੀਮ ਚਿ ਰੁਸਤਮ ਚਿ ਸ਼ਾਮ ॥ ਚਿ ਅਸਫੰਦ ਯਾਰ ਚਿ ਲਛਮ ਚਿ ਰਾਮ ॥ (ਸਚਿਆਰ)

ਮਾਤਾ ਬਾਚ ਰਾਮ ਸੋ ॥ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਮਾਤ ਸੁਨੀ ਇਹ ਬਾਤ ਜਬੈ; ਤਬ
 ਰੋਵਤ ਹੀ ਸੁਤ ਕੇ ਉਰ ਲਾਗੀ ॥ ਹਾ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿਰੋਮਣ ਰਾਮ, ਚਲੇ ਬਨ ਕਉ
 ਮੁਹਿ ਕਉ ਕਤ ਤਿਆਗੀ ॥ ਨੀਰ ਬਿਨਾ ਜਿਮ ਮੀਨ ਦਸਾ, ਤਿਮ ਭੂਖ ਪਿਆਸ
 ਗਈ ਸਭ ਭਾਗੀ ॥ ਝੂਮ ਝਰਾਕ ਝਰੀ ਝਟ ਬਾਲ, ਬਿਸਾਲ ਦਵਾ ਉਨ ਕੀ ਉਰ
 ਲਾਗੀ ॥੨੫੬॥ ^੩ਜੀਵਤ ਪੂਤ ਤਵਾਨਨ ਪੇਖ ਸੀਆ ਤੁਮਰੀ ਦੁਤ ਦੇਖ ਅਘਾਤੀ ॥
 ਚੀਨ ਸੁਮਿਤ੍ਰਜ ਕੀ ਛਬ ਕੋ ਸਬ ਸੋਕ ਬਿਸਾਰ ਹੀਏ ਹਰਖਾਤੀ ॥ ^੪ਕੇਕਈ ਆਦਿਕ
 ਸਉਤਨ ਕਉ ਲਖਿ ਭਉਹ ਚੜਾਇ ਸਦਾ ਗਰਬਾਤੀ ॥ ਤਾਕਹੂੰ ਤਾਤ ਅਨਾਥ
 ਜਿਉ ਆਜ ਚਲੇ ਬਨ ਕੋ ਤਜਿਕੈ ਬਿਲਲਾਤੀ ॥੨੫੭॥ ^੫ਹੋਰ ਰਹੇ ਜਨ ਕੋਰ
 ਕਈ ਮਿਲਿ, ਜੋਰ ਰਹੇ ਕਰ ਏਕ ਨ ਮਾਨੀ ॥ ਲਛਨ ਮਾਤ ਕੇ ਧਾਮ ਬਿਦਾ
 ਕਹੂੰ ਜਾਤ ਭਏ ਜੀਅ ਮੋ ਇਹ ਠਾਨੀ ॥ ^੬ਸੁ ਸੁਨਿ ਬਾਤ ਪਪਾਤ ਧਰਾ ਪਰ
 ਘਾਤ ਭਲੀ ਇਹ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ ॥ ਜਾਨੁ ਕਸੇਲ ਸੁ ਮਾਰ ਲਗੇ ਛਿਤ ਸੋਵਤ
 ਸੂਰ ਬਡੋ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥੨੫੮॥ ^੭ਕਉਨ ਕੁਜਾਤ ਕੁਕਾਜ ਕੀਯੋ, ਜਿਨ ਰਾਘਵ
 ਕੋ ਇਹ ਭਾਂਤ ਬਖਾਨਯੋ ॥ ਲੋਕ ਅਲੋਕ ਗੁਆਇ ਦੁਰਾਨਨ, ਭੂਪ ਸੰਘਾਰ ਮਹਾਂ
 ਸੁਖ ਮਾਨਯੋ ॥ ^੮ਭਰਮ ਗਯੋ ਉਡ ਕਰਮ ਕਰਯੋ ਘਟ; ਧਰਮ ਕੋ ਤਿਆਗਿ ਅਧਰਮ
 ਪ੍ਰਮਾਨਯੋ ॥ ਨਾਕ ਕਟੀ ਨਿਰਲਾਜ ਨਿਸਾਚਰ; ਨਾਹ ਨਿਪਾਤਤ ਨੇਹੁ ਨ ਮਾਨਯੋ
 ॥੨੫੯॥ ^੯ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਬਾਚ ॥ ਲਛਮਨ ਸੋ ॥ ਦਾਸ ਕੋ ਭਾਵ ਧਰੇ ਰਹੀਯੋ ਸੁਤ,
 ਮਾਤ ਸਰੂਪ ਸੀਆ ਪਹਿਚਾਨੋ ॥ ਤਾਤ ਕੀ ਤੁੱਲਿ ਸੀਆ ਪਤਿ ਕਉ, ਕਰਿਕੈ
 ਇਹ ਬਾਤ ਸਹੀ ਕਰਿ ਮਾਨੋ ॥ ^{੧੦}ਜੇਤਕ ਕਾਨਨ ਕੇ ਦੁਖ ਹੈ, ਸਭ ਸੋ ਸੁਖ
 ਕੈ ਤਨ ਪੈ ਅਨਮਾਨੋ ॥ ਰਾਮ ਕੇ ਪਾਇ ਗਹੇ ਰਹੀਯੋ; ਬਨ ਕੈ ਘਰ ਕੋ, ਘਰ
 ਕੈ ਬਨੁ ਜਾਨੋ ॥੨੬੦॥ ^{੧੧}ਰਾਜੀਵ ਲੋਚਨ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਚਲੇ ਬਨ ਕਉ ਸੰਗਿ
 ਭ੍ਰਾਤਿ ਸੁਹਾਯੋ ॥ ^{੧੨}ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਨਿਛੱਤ੍ਰੁ ਸਚੀਪਤਿ ਚਉਕ ਚਕੇ ਮਨ ਮੋਦ ਬਢਾਯੋ ॥
^{੧੩}ਆਨਨ ਬਿੰਬ ਪਰਯੋ ਬਸੁਧਾ ਪਰਿ ਫੈਲਿ ਰਹਿਯੋ ਫਿਰਿ ਹਾਥਿ ਨ ਆਯੋ ॥ ਬੀਚ
 ਅਕਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕੀਯੋ ਤਿਹ ਤਾਹੀ ਤੇ ਨਾਮ ਮਖੰਕ ਕਹਾਯੋ ॥੨੬੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥
^{੧੪}ਪਿਤ ਆਗਿਆ ਤੇ ਬਨ ਚਲੇ ਤਜਿ ਗ੍ਰਹਿ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ॥ ਸੰਗ ਸੀਆ ਮ੍ਰਿਗ
 ਲੋਚਨੀ ਜਾ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾ ਅਪਾਰਾ ॥੨੬੨॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਬਨਬਾਸ ਦੀਥੇ ॥੩॥

ਉ ਅੱਜ ਇਕ ਭਾਈ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਹੜੀ ਮਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਗੱਦ ਨੂੰ ਸੁਨੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੌਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਵਾਂਗ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤੋਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਪਾਠਕ ਕੋ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਤੇ ਅਸਰ ਅਵੱਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ਅ ਇਹ ਸੀਨ ਸਾਜ ਦੇ ਬਾਹਮਕ ਪੱਖ ਲਈ ਅਲੌਕਿਕ ਲੀਹਾਂ ਉਲੀਕਦਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਇਹਨਾਂ ਲੀਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਉਘਾੜਿਆਂ ਹੈ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨਹੀ ਦੇਹ ਦੇ ਨਾਲ ਚਿਤ ਕੇ ਜੋ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਜੋ ਉਪਣੇ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਬਦਲੇ ਉਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦੇ ਵੇ ਜਬਾਨ ਬਦਲ ਦੇਣ ਤੇ ਮੁਕਰ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤੁਜੀਹ ਦੇਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਾਜ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀ ਘਾਟ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਅੰਤਿਮਪਾਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਘਰ ਆਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਚਾਲਾਕ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਇਕਰਾਰ ਤੇ ਵਾਇਦੇ ਦੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਕਰ ਕੇ ਸਖਸੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਫਿਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਸਵੇਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਬਚਨ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪੱਕਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਦਸਰਥ ਨੇ ਨਿਭਾ ਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਬਚਨ ਕਰੋ ਤੇ ਬਿਸ਼ਕਿ ਜਾਇ ਬੋਲੇ ਸਭੁ ਕਥਾ। ਅੰਦਰਹੁ ਬੋਥਾ ਭੁਝਿਆਤੁ ਭੁਝੀ ਸਭੁ ਕਥਾ ॥ ਅੰਗ ੧੦੯੯॥ ਮ: ੫॥
 ਜੇਕਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਮ ਸੀ, ਕੌਣ ਹੈ ਅੱਜ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਤਿਆਗ ਕੇ ਘਰ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਵੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਛਾਣਦਾ ਫਿਰੇ ਬਾਪ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁਟ ਦੇਣ ਤੇ ਗਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਿਥੇ ਹੈ ਲਛਮਣ ਜਿਹਾ ਭਰਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਚਨ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭੁਸਲਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਜੋ ਤੇਰੀ ਲਈ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕੀ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲਣਾ ਤੇਰਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਜੋ ਦਸਰਥ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ। ਰਾਮ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨਣਾ ਹੁਕਮ ਮੁਸਾਵੀ ਹੈ, ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਤੇਰੇ ਲਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਦਾ ਵੀ ਸਵਾਮੀ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਭੁਹਾਣ ਦੀ ਹਕਦਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕੋਸਲਿਆ ਤੇ ਸੀਤਾ ਵਾਂਗ ਪਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈ।

- ੧ ਮਾਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰਾਮ ਨੂੰ ॥ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਮਾਤਾ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗ ਗਈ । ਹਾਏ, ਰਘੂਕੁਲ ਦੇ ਵੀਰ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰੋਮਣੀ ਰਾਮ ਮੈਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕਿਉਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ।
- ੨ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੱਛੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਸਾਰੀ ਹਟ ਗਈ ਹੈ । ਚੱਕਰ ਆਇਆ ਤੇ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ ਘੁੰਮ ਕੇ ਕੁਝਲਿਆ ਡਿੱਗੀ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਈ ॥੨੫੬॥
- ੩ ਐ ਪੁੱਤਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਜਿਉਂਦੀ ਸਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਭਾ ਵੇਖ ਕੇ ਰੱਜ ਜਾਂਦੀ ਸਾਂ । ਲਛਮਣ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਛਬੀ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਭੁਲਾ ਕੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀ ਸਾਂ ।
- ੪ ਕੋਕਈ ਆਦਿ ਸੌਂਕਣਾਂ ਨੂੰ ਭਵਾਂ ਤਾਣਕੇ ਸਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਸਾਂ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਪੁੱਤਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇ ਆਸਰਾ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਬਨ ਨੂੰ ਤੁਰ ਚਲੇ ਹੋ ਮੈਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਤੇ ਵਿਲਕਦੀ ਨੂੰ ॥੨੫੭॥
- ੫ ਕਈ ਕ੍ਰੋੜ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਰੋਕ ਰਹੇ ਅਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਰਹੇ ਪਰ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ । ਲਛਮਣ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਦਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਣ ਦੀ ਜੀਅ ਵਿਚ ਠਾਨ ਲਈ-ਪੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ।
- ੬ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਪਈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਮੇ ਦੇ ਵੇਲੇ (ਬਰਛੇ) ਦੇ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰੀ ਸੂਰਮਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸੌਂ ਗਿਆ ਹੈ ॥੨੫੮॥
- ੭ ਉਸ ਕੁਜਾਤ ਕੋਕਈ ਨੇ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਬਨ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ । ਲੋਕ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਆ ਕੇ ਦੁਰਾਚਾਰਨੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹੁਤਾ ਸੁਖ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ।

- ੮ ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਧਰਮ (ਪਾਪ) ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੱਕ ਕੱਟੀ ਨਿਰਲੱਜ ਰਾਖਸ਼ੀ ਨੇ ਪਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ॥੨੫੯॥
- ੯ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ॥ ਐ ਪੁੱਤਰ ਤੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਜਾਨਣਾ ਹੈ, ਅਰ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਪਹਿਚਾਨਣਾ ਹੈ । ਪਿਤਾ ਦੇ ਤੁੱਲ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾ ਹੈ ।
- ੧੦ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੰਗਲ ਦੇ ਦੁਖ ਆਉਣ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਜਾਨਣਾ । ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਬਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਬਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਣਾ ॥੨੬੦॥
- ੧੧ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਨੇੜਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਬਨ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਤਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ।
- ੧੩ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਖ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਿਆ ਪਰ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਲੱਗਿਆ । ਜਿਵੇਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਮੁੜਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨੬੧॥
- ੧੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਬਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਘਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਰਾਮ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ । ਨਾਲ ਹਿਰਨ ਜਿਹੇ ਨੇੜਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀਤਾ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਦੁੱਤ ਅਪਾਰ ਹੀ ਸੀ ॥੨੬੨॥ ਇਥੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਦੇਣ ਦੀ ਕਥਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੧ਅਥ ਬਨਬਾਸ ਕਥਨੰ ॥ ੨ਸੀਤਾ ਉਨਮਾਨ ਬਾਚ ॥ ਬਿਜੈ ਛੰਦ ॥ ੩ਚੰਦ ਕੀ
 ਅੰਸ ਚਕੋਰਨ ਕੈ ਕਰਿ ਮੋਰਨ ਬਿੱਦੁਲਤਾ ਅਨਮਾਨੀ ॥ ੪ਮੱਤ ਗਇੰਦਨ ਇੰਦ੍ਰ
 ਬਧੂ ਭੁਨ ਸਾਰ ਛਟਾ ਰਵਿ ਕੀ ਜੀਅ ਜਾਨੀ ॥ ੫ਦੇਵਨ ਦੋਖਨ ਕੀ ਹਰਤਾ,
 ਅਰਦੇਵਨ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰ ਮਾਨੀ ॥ ੬ਦੇਸਨ ਸਿੰਧ ਦਿਸੇਸਨ ਬਿੱਧ ਜੋਗੇਸਨ
 ਗੰਗ ਕੈ ਰੰਗ ਪਛਾਨੀ ॥ ੭ਦੋਹਰਾ ॥ ੮ਉਤ ਰਘੁਬਰ ਬਨ ਕੋ ਚਲੇ ਸੀਅ
 ਸਹਿਤ ਤਜਿ ਗੇਹ ॥ ਇਤੈ ਦਸਾ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਭਈ ਸਕਲ ਸਾਧ ਸੁਨਿ ਲੇਹ ॥ ੨੬੪॥
 ੯ਮਾਤਾ ਬਾਚ ॥ ਕਬਿਤ ॥ ਸਬੈ ਸੁਖ ਲੈ ਕੇ ਗਏ, ਗਾੜੇ ਦੁਖ ਦੇਤ ਭਏ, ਰਾਜਾ
 ਦਸਰਥ ਜੂ ਕੱਉ ਕੈ ਕੈ ਆਜ ਪਾਤ ਹੋ ॥ ੧੦ਆਜ ਹੂੰ ਨ ਛੀਜੈ ਬਾਤ ਮਾਨ
 ਲੀਜੈ ਰਾਜ ਕੀਜੈ; ਕਹੋ ਕਾਜ ਕਉਨ ਕੋ ਹਮਾਰੇ ਸੋਣ ਨਾਤ ਹੋ ॥ ੧੧ਰਾਜਸੀ
 ਕੇ ਧਾਰੋ ਸਾਜ ਸਾਧਨ ਕੈ ਕੀਜੈ ਕਾਜ, ਕਹੋ ਰਘੁਰਾਜ ਆਜ ਕਾਹੇ ਕੱਉ ਸਿਧਾਤ
 ਹੋ ॥ ੧੨ਤਾਪਸੀ ਕੇ ਭੇਸ ਕੀਨੇ ਜਾਨਕੀ ਕੋ ਸੰਗ ਲੀਨੇ, ਮੇਰੇ ਬਨਬਾਸੀ ਮੋਹ
 ਉਦਾਸੀ ਦੀਏ ਜਾਤ ਹੋਅ ॥ ੨੬੫॥ ੧੩ਕਾਰੇ ਕਾਰੇ ਕਰਿ ਬੇਸ ਰਾਜਾ ਜੂ ਕੋ ਛੋਰਿ
 ਦੇਸ, ਤਾਪਸੀ ਕੋ ਕੈ ਕੈ ਭੇਸ ਸਾਥਿ ਹੀ ਸਿਧਾਰਿ ਹੋ ॥ ੧੪ਕੁਲ ਹੂੰ ਕੀ ਕਾਨ
 ਛੋਰੇ, ਰਾਜਸੀ ਕੇ ਸਾਜ ਤੋਰੇ, ਸੰਗਿ ਤੇ ਨ ਮੋਰੇ ਮੁਖ ਐਸੇ ਕੈ ਬਿਚਾਰਿ ਹੋ ॥
 ੧੫ਮੁੰਦਾ ਕਾਨ ਧਾਰੋ ਸਾਰੇ ਮੁਖ ਪੈ ਬਿਭੂਤ ਡਾਰੋ, ਹਠਿ ਕੋ ਨ ਹਾਰੋ ਪੂਤ ਰਾਜ
 ਸਾਜ ਜਾਰਿ ਹੋ ॥ ਜੁਗੀਆ ਕੋ ਕੀਨੋ ਬੇਸ ਕਉਸਲ ਕੇ ਛੋਰ ਕ੍ਰੇਸ ਰਾਜਾ ਰਾਮ
 ਚੰਦ ਜੂ ਕੇ ਸੰਗਿ ਹੀ ਸਿਧਾਰਿ ਹੋ ॥ ੨੬੬॥ ੧੬ਅਪੂਰਬ ਛੰਦ ॥ ਕਾਨਨੇ ਗੋ
 ਰਾਮ ॥ ਧਰਮ ਕਰਮ ਧਾਮ ॥ ਲਛਨੈ ਲੈ ਸੰਗਿ ॥ ਜਾਨਕੀ ਸੁਭੰਗਿ ॥ ੨੬੭॥
 ੧੭ਤਾਤ ਤਿਆਗੇ ਪ੍ਰਾਨ ॥ ਉਤਰੇ ਬਯੋਮਾਨ ॥ ਬਿੱਚਰੇ ਬਿਚਾਰ ॥ ਮੰਤ੍ਰੀਯੰ
 ਅਪਾਰ ॥ ੨੬੮॥ ੧੮ਬੈਠਯੋ ਬਸਿਸਟਿ ॥ ਸਰਬ ਬਿੱਧ ਇਸਟ ॥ ਮੁਕੱਲਿਯੋ ਕਾਗਦ ॥
 ਪੱਠਏ ਮਾਗਧ ॥ ੨੬੯॥ ੧੯ਸੰਕੜੇ ਸਾਵੰਤ ॥ ਮੱਤਏ ਮੱਤੰਤ ॥ ਮੁੱਕਲੇ ਕੇ ਦੂਤ ॥
 ਪਉਨ ਕੇ ਸੇ ਪੂਤ ॥ ੨੭੦॥ ੨੦ਅਸਟ ਨਦਯੰ ਲਾਖ ॥ ਦੂਤ ਗੋ ਚਰਬਾਖ ॥
 ਭਰਤ ਆਗੇ ਜਹਾਂ ॥ ਜਾਤ ਭੇ ਤੇ ਤਹਾਂ ॥ ੨੭੧॥ ੨੧ਉੱਚਰੇ ਸੰਦੇਸ ॥ ਉਰਧ
 ਗੋ ਅਉਧੇਸ ॥ ਪੱਤ੍ਰ ਬਾਚੇ ਭਲੇ ॥ ਲਾਗ ਸੰਗੀ ਚਲੇ ॥ ੨੭੨॥ ੨੨ਕੋਪ ਜੀਯੰ
 ਜਗਯੋ ॥ ਧਰਮ ਭਰਮ ਭਗਯੋ ॥ ਕਾਸਮੀਰੰ ਤਜਯੋ ॥ ਰਾਮ ਰਾਮ ਭਜਯੋ ॥
 ੨੭੩॥ ੨੩ਪੁੱਜਏ ਅਵਧ ॥ ਸੂਰਮਾ ਸਾਨਧ ॥ ਹੇਰਿਓ ਅਉਧੇਸ ॥ ਮ੍ਰਿਤਕੰ ਕੇ
 ਭੇਸ ॥ ੨੭੪॥ ੨੪ਭਰਥ ਬਾਚ ਕੇਕਈ ਸੋ ॥ ਲਖਯੋ ਕੁਸੂਤ ॥ ਬੁੱਲਯੋ

ਓ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਛੰਦ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਚਕੋਰ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਚੰਦ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਮੋਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਬਦਲ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਸੱਚੀ ਦੀ ਵ੍ਰੀਤ ਇੰਦ੍ਰ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੰਵੇਰਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੰਵੇਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਂ ਝਾਦੀ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੋਖੀ ਦੋਤ ਕਿਵੇਂ ਮਰਦੇ ਇਸ ਲਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਹਰਤਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ। ਅਰ (ਵੈਰ) ਵੈਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਜਿਵੇਂ ਸਿੰਧ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਬਦਲ ਬਣਾਕੇ ਪਾਣੀ ਢਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਸਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿਗਜ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜੋਗੀ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਭੁਲ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਇ ਵਿਚ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਤਾ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸਿਖਣਾ ਦਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅ ਕੋਸਲਿਆ ਰੁਦਨ ਤੇ ਵਰਲਾਪ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਦਸਰਥ ਦੀ ਮੌਤ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਟਾਲਦੀ ਨਹੀਂ।

- ੧ ਹੁਣ ਬਨਵਾਸ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ॥
 ੨ ਸੀਤਾ ਬਾਰੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ।
 ੩ ਬਿਜੇ ਛੰਦ ॥ ਚਕੋਰਾਂ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੰਦ ਦੀ ਅੰਸ ਕਰਕੇ
 ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਮੋਰਾਂ ਨੇ ਬੰਦਲ ਦੀ ਘੋਰ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ
 ਜਾਣਿਆ ।
 ੪ ਮਸਤ ਹਾਥੀਆਂ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਇੰਦਰ ਦੀ ਵਾਧੂ ਇੰਦਰਾਣੀ
 ਸਦੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਨੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪਹਿਰ
 ਫੁਟਾਲਾ ਸਮਝਿਆ ਜੀਅ ਵਿਚ ।
 ੫ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੰਨਿਆ ।
 ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀ ।
 ੬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਦਿਸ਼ੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੋਗੀਆਂ
 ਨੇ ਗੰਗਾ ਕਰਕੇ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ॥੨੬੩॥
 ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਧਰ ਤਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਬਨ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ
 ਸੀਤਾ ਸਮੇਤ ਘਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਜੋ ਹਾਲਤ
 ਹੋਈ ਸਾਰੇ ਸਾਧ-ਸੰਤ ਸੁਣ ਲੈਣ ॥੨੬੪॥
 ੮ ਮਾਤਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥ ਕਥਿਤ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਭੋਸ
 ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਜੀ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਮ ਆਦਿ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ
 ਸੁਖ ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਦੁੱਖ ਮੈਨੂੰ ਦੇ
 ਗਏ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਕੋਕਈ ਨੇ ਅੱਜ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ
 ਹੈ ।
 ੯ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ
 ਲਉ ਬਨ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਉ ਰਾਜ ਕਰੋ ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਕੰਮ
 ਲਈ ਸਾਡੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਨਹਾਉਂਦੇ ਹੋ ॥
 ੧੦ ਰਾਜਸੀ ਭੋਸ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰੋ ਦੱਸੋ
 ਐ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ?
 ੧੧ ਤਪੱਸਿਆ ਵਾਲਾ ਭੋਸ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ
 ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਐ ਮੇਰੇ ਬਨਵਾਸੀ ਪੁੱਤਰ ਮੈਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਦੇ
 ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ॥੨੬੫॥
 ੧੨ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਾਲਾ, ਕਾਲਾ ਭੋਸ ਕਰਕੇ
 ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਤਪੱਸਵੀ ਦਾ ਭੋਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡੇ
 ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ।
 ੧੩ ਕੁਲ ਕਲੰਕ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਰਾਜਸੀ ਸਾਜ ਤੋੜ
 ਕੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੀ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਵਿਚਾਰਦੀ ਹਾਂ ।
 ੧੪ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖਾਂ ਤੇ ਸੁਆਹ ਪਾ ਕੇ
 ਆਪਣਾ ਹਠ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗੀ ਐ ਪੁੱਤਰ ਆਹ ਸਾਰਾ ਰਾਜ
 ਦਾ ਸਾਜ ਸਾੜ ਦਿਆਂਗੀ । ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਭੋਸ ਕਰਕੇ ਕੋਸਲ
 (ਕੁਸਲਿਆਂ ਦੇ ਪੇਕੇ) ਦਾ ਵਾ ਕਲੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ
 ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ ॥੨੬੬॥
 ੧੫ ਅਪੂਰਬ ਛੰਦ ॥ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਰਾਮ ਚੰਦਰ । ਜੋ
 ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੇ ਘਰ ਸਨ । ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਸੋਭਦੀ ਹੈ ਸੁਭ ਅੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ॥੨੬੭॥
 ੧੬ ਪਿਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ । ਸਵਰਗ ਤੇ ਬਿਮਾਨ ਆ
 ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹਨ । ਮੰਤਰੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬਹੁਤ
 ਸਾਰੀ ॥੨੬੮॥
 ੧੭ ਵਿਚ ਵਸਿਸ਼ਟ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਜੋ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ
 ਹੈ ਕਾਗਜ਼ ਮੰਗਾ ਲਿਆ । ਜੋ ਲਿਖ ਕੇ “ਮਾਗਦ” ਦੂਤ
 ਦੇ ਹੱਥ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ॥੨੬੯॥
 ੧੮ ਸੈਂਕੜੇ ਸੂਰਮੇ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਤੇ ਮਤਾਏ (ਸਲਾਹ
 ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ) ਪੁੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਦੂਤ ਬੁਲਾ ਲਿਆ
 ਜੋ ਹਵਾ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਵੇ (ਪਾਉਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨੁਮਾਨ
 ਵਾਂਗ) ॥੨੭੦॥
 ੧੯ ਦੂਤ ਅੱਠ ਨਦੀਆਂ ਲੰਘਕੇ ਦੂਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਜਿਥੇ
 ਅੰਗੇ ਭਰਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਥੇ ਦੂਜ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ॥੨੭੧॥
 ੨੦ ਸਨੇਹਾ ਭਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਉਧ ਪੁਰੀ
 ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ । ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਤ ਨੇ
 ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਦੂਤ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ॥੨੭੨॥
 ੨੧ ਭਰਤ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ
 ਧਰਮ ਦਾ ਵਹਿਮ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਉਭ ਗਿਆ (ਜੋ ਇਹ ਵਿਚਾਰ
 ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਗੱਲ ਅਦਬ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ)
 ਕਸ਼ਮੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੁੱਖ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਜਪਣ
 ਲੱਗਾ ॥੨੭੩॥
 ੨੨ ਅਯੋਧਿਆ ਵਿਚ ਆਕੇ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਸਤਰ
 ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਆ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ
 ਵੇਖਿਆ ॥੨੭੪॥
 ੨੩ ਭਰਤ ਕੋਕਈ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ
 ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਪੁੱਤਰ ਭਰਤ ਬੋਲਿਆ ।

੧ਸਪੂਤ ॥ ਧ੍ਰਿਗ ਮਈਯਾ ਤੋਹਿ ॥ ਲਜਿ ਲਾਈਯਾ ਮੋਹਿ ॥੨੭੫॥ ੩ਕਾ ਕਰਯੋ
 ਕੁਕਾਜ ॥ ਕਿਯੋ ਜੀਐ ਨਿਲਾਜ ॥ ਮੋਹ ਜੈਬੇ ਤੱਹੀ ॥ ੪ਰਾਮ ਹੈਗੇ ਜੱਹੀ ॥੨੭੬॥
 ੩ਕੁਸਮ ਬਚਿਤ੍ਰ ਛੰਦ ॥ ਤਿਨ ਬਨਬਾਸੀ ਰਘੁਬਰ ਜਾਨੈ ॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਸਮ ਕਰ,
 ਸੁਖ ਦੁਖ ਮਾਨੈ ॥ ੫ਬਲ ਕਰ ਧਰ ਕਰ ਅਬ ਬਨ ਜੈਹੈ ॥ ਰਘੁਪਤ ਸੰਗ ਹਮ
 ਬਨ ਫਲ ਖੈਹੈ ॥੨੭੭॥ ੫ਇਮ ਕਹ ਬਚਨਾ ਘਰ ਬਰ ਛੋਰੇ ॥ ਬਲ ਕਲ ਧਰ
 ਤਨ, ਭੂਖਨ ਤੋਰੇ ॥ ੬ਅਵਧਿਸ ਜਾਰੇ ਅਵਧਹਿ ਛਾਡਯੋ ॥ ਰਘੁ ਪਤਿ ਪਗ
 ਤਰ ਕਰ ਘਰ ਮਾਂਡਯੋ ॥੨੭੮॥ ੭ਲਖ ਜਲ ਬਲ ਕਹ ਤਜ ਕੁਲ ਧਾਏ ॥ ਮੁਨ
 ਮਨ ਸੰਗਿ ਲੈ ਤਿਹ ਠਾਂ ਆਏ ॥ ੮ਲਖ ਬਲ ਰਾਮ ਖਲਦਲ ਭੀਰੰ ॥ ਗਹਿ
 ਧਨ ਪਾਣਿ ਸਿਤ ਧਰ ਤੀਰੰ ॥੨੭੯॥ ੯ਗਹਿ ਧਨੁ ਰਾਮ ਸਰ ਬਰ ਪੂਰੰ ॥ ਅਰ
 ਬਰ ਬਹਰੇ ਖਲ ਦਲ ਸੂਰੰ ॥ ੧੦ਨਰ ਬਰ ਹਰਖੇ ਘਰ ਘਰ ਅਮਰੰ ॥ ਅਮਰਰ
 ਧਰਕੇ ਲਹ ਕਰ ਸਮਰੰ ॥੨੮੦॥ ੧੧ਤਬ ਚਿਤ ਅਪਨੇ ਭਰਬਰ ਜਾਨੀ ॥ ਰਣ
 ਰੰਗ ਰਾਤੇ ਰਘੁਬਰ ਮਾਨੀ ॥ ੧੨ਦਲ ਬਲ ਤਜਿ ਕਰਿ ਇਕਲੇ ਨਿਸਰੇ ॥ ਰਘੁਬਰ
 ਨਿਰਖੇ ਸਬ ਦੁਖ ਬਿਸਰੇ ॥੨੮੧॥ ੧੩ਦ੍ਰਿਗ ਜਬ ਨਿਰਖੇ ਭਟ ਮਣ ਰਾਮੰ ॥ ਸਿਰ
 ਧਰ ਟੇਕਯੋ ਤਜ ਕਰ ਕਾਮੰ ॥ ੧੪ਇਮ ਗਤਿ ਲਖਿ ਕਰ ਰਘੁਪਤਿ ਜਾਨੀ ॥
 ਭਰਬਰ ਆਏ ਤਜ ਰਜਧਾਨੀ ॥੨੮੨॥ ੧੫ਰਿਪਹਾ ਨਿਰਖੇ ਭਰਬਰ ਜਾਨੇ ॥ ਅਵਧਿਸ
 ਮੂਏ ਤਿਨ ਮਨ ਮਾਨੇ ॥ ੧੬ਰਘੁਬਰ ਲਛਮਨ ਪਰ ਹਰ ਬਾਨੰ ॥ ਗਿਰ ਤਰ ਆਏ
 ਤਜ ਅਭਮਾਨੰ ॥੨੮੩॥ ੧੭ਦਲ ਬਲ ਤਜਿ ਕਰਿ ਮਿਲਿ ਗਲ ਰੋਏ ॥ ਦੁਖ
 ਕਸਿ ਬਿਧਿ ਦੀਆ ਸੁਖ ਸਬ ਖੋਏ ॥ ੧੮ਅਬ ਘਰ ਚਲੀਏ ਰਘੁਬਰ ਮੇਰੇ ॥ ਤਜਿ
 ਹਠਿ ਲਾਗੇ ਸਭ ਪਗ ਤੇਰੇ ॥੨੮੪॥ ੧੯ਰਾਮ ਬਾਚ ਭਰਬ ਸੋ ॥ ਕੰਠ ਅਭੂਖਨ
 ਛੰਦ ॥ ਭਰਬ ਕੁਮਾਰ ਨ ਅਉਹਠ ਕੀਜੈ ॥ ਜਾਹ ਘਰੇ, ਨ ਹਮੈ ਦੁਖ ਦੀਜੈ ॥
 ੨੦ਕਾਜ ਕਹਯੋ ਜੁ ਹਮੈ, ਹਮ ਮਾਨੀ ॥ ੨੧ਤ੍ਰਿਯੋਦਸ ਬਰਖ ਬਸੈ ਬਨ ਧਾਨੀ ॥
 ੨੮੫॥ ਤ੍ਰਿਯੋਦਸ ਬਰਖ ਬਿਤੈ ਫਿਰਿ ਐਹੈ ॥ ਰਾਜ ਸੰਘਾਸਨ ਛੱਤ੍ਰੁ ਸੁਹੈ ਹੈ ॥
 ੨੨ਜਾਹੁ ਘਰੈ ਸਿਖ ਮਾਨ ਹਮਾਰੀ ॥ ਰੋਵਤ ਤੋਰ ਉਤੈ ਮਹਤਾਰੀ ॥੨੮੬॥ ੨੩ਭਰਬ
 ਬਾਚ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਕੰਠ ਅਭੂਖਨ ਛੰਦ ॥ ਜਾਉ ਕਹਾ ਪਗ ਭੇਟ ਕਹਉ
 ਤੁਹ ॥ ਲਾਜ ਨ ਲਾਗਤ ਰਾਮ ਕਹੋ ਮੁਹ ॥ ੨੪ਮੈ ਅਤ ਦੀਨ ਮਲੀਨ
 ਬਿਨਾ ਗਤ ॥ ਰਾਖ ਲੈ ਰਾਜ ਬਿਖੈ ਚਰਨਾਮ੍ਰਤ ॥੨੮੭॥ ੨੫ਚੱਛ ਬਿਹੀਨ
 ਸੁਪੱਛ ਜਿਮੰ ਕਰ ॥ ਤਿਉ ਪ੍ਰਭ ਤੀਰ ਗਿਰਯੋ ਪਗ ਭਰਬਰਅ ॥

ਉ ਜੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਤੋਂ ਹੀਰਾਂ ਅਜਕਲ੍ਹ ਦਾ ਕਾਲਜੀ ਏਟ ਲਾਲਚੀ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੋਕਈ ਨੂੰ ਬੜੀ ਧਰਮਾਤਮਾ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਪੁਰਖੋਤਮ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ ਉਹ ਨਿਜੀ ਸੁੱਖ ਤੋਂ ਲਾਲਚ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਕੇ ਹੱਕ ਨਾ ਹੱਕ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਕੇ ਯਥਾਰਥ ਪਗ ਭੰਡੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਹਨ। ਭਰਤ ਉਸੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ ਭਰਤ ਵਾਸਤੇ ਮਰੱਥਾ ਦੇ ਮਰੱਥੇ ਦਾ ਖੋਤ ਨਹੀਂ ਯੁਧਿਆ ਪੁਰੀਦਾ ਚੋਦਾ ਸ਼ਾਲ ਰਾਜ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਆਕਬਤ ਖੋਟੀ ਕਰ ਲਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਮਥੇ ਤੋਂ ਧਰਕੇ ਜਰ ਲਈ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਲੋਕ ਦੇ ਸਿਆਹ ਟਿਕੇ ਦੀ ਰਸਮ ਸਿਰ ਤੋਂ ਧਰ ਲਈ, ਉਸ ਸੁਭ ਚਿੰਤਕ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਧਿਰਕਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਭਾਈ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਪਗਭੰਡੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ ਜਿਹੜਾ ਰਾਹ ਉਆਰ ਤੋਂ ਪਾਰਦਾ ਹੈ।

ਅ ਭਰਬ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਭਾਵਨਾ ਕਿਤਨੀ ਸਵੱਛ ਖੁੱਧ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸੀ? ਇਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕਰਨਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਉ ਰਣ ਮਹਿ ਸਖਾ ਭਗਤ) ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿਰੇ ਹੋਏ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕਾ ਭਰਾ ਪਹੁੰਚਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨਤਕ ਭਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਬੜੀ ਉਤਮ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਪਰ ਸਮਾਜ ਤੇ ਉਤਨਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿਤਨਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਅਲੋਕਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸਮਝਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਮੰਤਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬੋਲੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਉਦਾਹਰਣ ਉਨਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਭਰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਗੜੇ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਮੁਕੱਦੇ-ਠੰਡ ਠੇਰ ਵਰਤ ਜਾਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਸੁਖ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਸੌਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣ। ਜੇਸਾ ਕਿ :- ਹਰੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸ ਸੁਆਹ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥ ਅੰਗ ੧੪੧॥ ਮ: ੧॥ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਹੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਿਸ਼ੇਸ਼ਾਰੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰ ਕੇ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੋਭਦਾ ਜੋ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਬਗੜਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਨੇ ਪਿਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੇ ਭੁਲ ਚੜਾਏ ਹਨ।

- ੧ ਧ੍ਰਿਕਾਰ ਹੈ ਮਾਤਾ ਤੇਨੂੰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲਾਜ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ॥੨੭੫॥
- ੨ ਇਹ ਤੂੰ ਕਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਐ ਨਿਲੱਜ ਤੂੰ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਜੀ ਰਹੀ ਹੈਂ ਭਾਵ (ਤੇਰੇ ਜਿਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਨਹੀਂ) ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਗਿਆ ਹੈ ॥੨੭੬॥
- ੩ ਕੁਸਮ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਛੰਦ ॥ ਭਰਤ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਬਨਬਾਸੀ ਜਾਣ ਲਿਆ । ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸਮਝ ਲਏ ਘਰ ਦੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਦੁਖ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ।
- ੪ ਭੋਜ-ਪੱਤਰ ਦੇ ਵਸਤਰ ਪਾ ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਂ ਦੇ ਫਲ ਖਾਵਾਂਗਾ ॥੨੭੭॥
- ੫ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿਕੇ ਘਰ ਤੇ ਬਾਰ (ਦਿਸਤੀ) ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ । ਭੋਜ ਪੱਤਰ ਜਾਂ ਰੁਖਾਂ ਦੀ ਛਿਲ ਦੇ ਵਸਤਰ ਪਾ ਕੇ ਜੇਵਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ।
- ੬ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਯੁਧਿਆ ਪੁਰੀ (ਨਗਰ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ॥੨੭੮॥
- ੭ ਜਲਾਂ ਤੇ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਲੰਘ ਦੇ ਹੋਏ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਤਜ ਕੇ ਚਲ ਪਏ । ਵਸਿਸ਼ਟ ਆਦਿ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਆ ਗਏ ।
- ੮ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਭਰਤ ਤੋਂ ਭੀੜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਕਮਾਣ ਪਕੜ ਲਈ ਤੇ ਸਫੈਦ ਤੀਰ ਉਸ ਪਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ॥੨੭੯॥
- ੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਨੇ ਧਨੁਸ਼ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਤੀਰ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ । ਵੈਰੀ ਕੰਬਣ ਲਗੇ ਜੋ ਸੂਰਮੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਸਨ ।
- ੧੦ ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਅਮਰਪੁਰੀ ਵਿਚ ਘਰ-ਘਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ । ਅਮਰਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਰ (ਯੁੱਧ) ਕਰੇਗਾ ॥੨੮੦॥
- ੧੧ ਉਧਰ ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਭਰਤ ਵੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਯੁੱਧ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ।
- ੧੨ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸੈਨਾ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ । ਉਧਰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਭਰਮ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਭੁੱਲ ਗਈ ॥੨੮੧॥
- ੧੩ ਜਦੋਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਰਾਮ ਨੇ ਭਰਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ । ਭਰਤ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਭਰਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ।
- ੧੪ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਭਰਤ ਰਾਜਧਾਨੀ ਅਯੁਧਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਆਏ ਹਨ ॥੨੮੨॥
- ੧੫ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਵੈਰੀ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਭਰਤ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦਸਰਥ ਦਾ ਮਰਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ।
- ੧੬ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਲਛਮਣ ਨੇ ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ । ਪਹਾੜਾਂ ਹੇਠਾਂ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਆ ਗਏ ਦਿਲ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ॥੨੮੩॥
- ੧੭ ਆਪਣੇ ਦਲਾਂ ਬਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਗਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਧਾਤਾ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਕਟ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਭਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ! ਹੁਣ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲੋ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਤੇਰੇ ਚਰਨੀ ਆ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ॥੨੮੪॥
- ੧੯ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਭਰਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਕੰਠ ਅਭੂਖਨ ਛੰਦ ॥ ਐ ਭਰਤ ! ਜਿੰਦ ਨਾ ਕਰ । ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਹ ਸਾਨੂੰ ਦੁਖੀ ਨਾ ਕਰ ।
- ੨੦ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਸਾਨੂੰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ੧੩ ਸਾਲ ਬਨ ਵਿਚ ਹੀ ਵਸਾਂਗੇ ॥੨੮੫॥
- ੨੧ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਬੀਤ ਜਾਣਗੇ ਫੇਰ ਹੀ ਆਵਾਂਗੇ । ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਛੱਤਰ ਤੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਰਾਜ ਪਹਿਨਾਂਗੇ ।
- ੨੨ ਤੂੰ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਹ ਤੇ ਸਾਡੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈ । ਉਥੇ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਰੋਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ॥੨੮੬॥
- ੨੩ ਭਰਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਕੰਠ ਅਭੂਖਨ ਛੰਦ ॥ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਜਾਵਾਂ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐ ਰਾਮ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲਾਜ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ।
- ੨੪ ਮੈਂ ਅਤ ਹੀ ਦੀਨ ਤੇ ਮਾੜੀ ਮਤ ਵਾਲਾ ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲੈ ॥੨੮੭॥
- ੨੫ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਛੀ ਫੰਗਾ ਤੇ ਹੀਣਾ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਅੰਗ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਭਰਤ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ।

੧ਅੰਕ ਰਹੇ ਗਹ ਰਾਮ ਤਿਸੈ ਤਬ ॥ ਰੋਇ ਮਿਲੇ ਲਛਨਾਦ ੧ਭਯਾ ਸਬ ॥੨੮੮॥
 ੨ਪਾਨ ਪੀਆਇ ਜਗਾਇ ਸੁ ਬੀਰਹ ॥ ਫੇਰਿ ਕਹਯੋ ਹਸ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰਹ ॥ ੩ਤ੍ਰਿਯੋਦਸ
 ਬਰਖ ਗਏ ਫਿਰਿ ਐਹੈ ॥ ਜਾਹੁ ਹਮੈ ਕਛ ਕਾਜ ਕਿਵੈਹੈ ॥੨੮੯॥ ੪ਚੀਨ ਗਏ
 ਚਤਰਾ ਚਿਤ ਮੋ ਸਬ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਕਹੀ ਅਸ ਕੈ ਜਬ ॥ ੫ਮਾਤ ਸਮੋਧ ਸੁ
 ਪਾਵਰ ਲੀਨੀ ॥ ਅਉਰ ਬਸੇ ਪੁਰ ਅਉਧ ਨ ਚੀਨੀ ॥੨੯੦॥ ੬ਸੀਸ ਜਟਾਨ
 ਕੋ ਜੂਟ ਧਰੇ ਬਰ ॥ ਰਾਜ ਸਮਾਜ ਦੀਯੋ ਪਉਵਾ ਪਰ ॥ ੭ਰਾਜ ਕਰੇ ਦਿਨੁ ਹੋਤ
 ਉਜਿਆਰੈ ॥ ਰੈਨਿ ਭਏ ਰਘੁ ਰਾਜ ਸੰਭਾਰੈ ॥੨੯੧॥ ੮ਜੱਜਰ ਭਯੋ ਝੁਰ ਝੰਝਰ
 ਜਿਉ ਤਨ ॥ ਰਾਖਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਬਿੈ ਮਨ ॥ ੯ਬੈਰਨ ਕੇ ਰਨ ਬਿੰਦ ਨਿਕੰਦਤ ॥
 ਭਾਸਨ ਕੰਠਿ ਅਭੂਖਨ ਛੰਦਤ ॥੨੯੨॥ ੧੦ਝੂਲਾ ਛੰਦ ॥ ੧੧ਇਤੈ ਰਾਮ ਰਾਜੰ ॥
 ਕਰੈ ਦੇਵ ਕਾਜੰ ॥ ਧਰੇ ਬਾਨ ਪਾਨੰ ॥ ਭਰੈ ਬੀਰ ਮਾਨੰ ॥੨੯੩॥ ੧੨ਜਹਾਂ ਸਾਲ
 ਭਾਰੇ ॥ ਦੂਮੰ ਤਾਲ ਨਖਾਰੇ ॥ ਛੁਏ ਸੁਰਗ ਲੋਕੰ ॥ ਹਰੈ ਜਾਤ ਸੋਕੰ ॥੨੯੪॥
 ੧੩ਤਹਾਂ ਰਾਮ ਪੈਠੇ ॥ ਮਹਾਂਬੀਰ ਐਠੇ ॥ ੧੪ਲੀਏ ਸੰਗਿ ਸੀਤਾ ॥ ਮਹਾਂ ਸੁਭ
 ਗੀਤਾ ॥੨੯੫॥ ੧੫ਬਿਧੁ ਬਾਕ ਬੈਣੀ ॥ ਮ੍ਰਿਗੀ ਰਾਜੰ ਨੈਣੀ ॥ ਕਟੰ ਛੀਨ ਦੇਸੀ ॥
 ਪਰੀ ਪਦਮਨੀ ਸੀ ॥੨੯੬॥ ੧੬ਝੂਲਨਾ ਛੰਦ ॥ ਚੜੇ ਪਾਨ ਬਾਨੀ ਧਰੇ ਸਾਨ
 ਮਾਨੋ ਚਛਾ ਬਾਨ ਸੋਹੈ ਦੋਊ ਰਾਮ ਰਾਨੀ ॥ ਫਿਰੈ ਖਿਆਲ ਸੋ ਏਕ ਹਵਾਲ ਸੇਤੀ
 ਛੁਟੇ ਇੰਦ੍ਰ ਸੇਤੀ ਮਨੋ ਇੰਦ੍ਰ ਧਾਨੀ ॥ ੧੭ਮਨੋ ਨਾਗ ਬਾਂਕੇ ਲਜੀਆਬ ਫਾਂਕੇ ਰੰਗੇ
 ਰੰਗ ਸੁਹਾਬ ਸੋ ਰਾਮ ਬਾਰੇ ॥ ੧੮ਮ੍ਰਿਗਾ ਦੇਖ ਮੋਹੇ ਲਖੇ ਮੀਨ ਰੋਹੇ ਜਿਨੈ ਨੈਕ
 ਚੀਨੇ ਤਿਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਵਾਰੇ ॥੨੯੭॥ ੧੯ਸੁਨੇ ਕੂਕ ਕੇ ਕੋਕਲਾ ਕੋਪ ਕੀਨੇ ਮੁਖੰ ਦੇਖ
 ਕੈ ਚੰਦ ਦਾਰੇ ਰਖਾਈ ॥ ਲਖੇ ਨੈਨ ਬਾਂਕੇ ਮਨੈ ਮੀਨ ਮੋਹੈ ਲਖੇ ਜਾਤ ਕੇ ਸੂਰ
 ਕੀ ਜੋਤਿ ਛਾਈ ॥ ੨੦ਮਨੋ ਫੂਲ ਫੂਲੇ ਲਗੇ ਨੈਨ ਝੂਲੇ ਲਖੇ ਲੋਗ ਝੂਲੇ ਬਨੇ
 ਜੋਰ ਐਸੇ ॥ ਲਖੇ ਨੈਨ ਬਾਰੇ ਬਿਧੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਸਾਰਾਬ ਸੁਹਾਬ
 ਜੈਸੇ ॥੨੯੮॥ ੨੧ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਰਾਤੇ ਮਖੰ ਮੱਤ ਮਾਤੇ ਮਕਬੂਲਿ ਗੁੱਲਾਬ ਕੇ ਫੂਲ
 ਸੋਹੈ ॥ ਨਰਾਗਸ ਨੇ ਦੇਖ ਕੈ ਨਾਕ ਐਠਾ ਮ੍ਰਿਗੀ ਰਾਜ ਕੈ ਦੇਖਤੈ ਮਾਨ ਮੋਹੈ ॥
 ੨੨ਸਬੋ ਰੋਜ ਸਰਾਬ ਨੇ ਸੋਰ ਲਾਇਆ ਪ੍ਰਜਾ ਆਮ ਜਾਹਾਨ ਕੇ ਪੇਖ ਵਾਰੇ ॥ ਭੱਵਾਤਾਨ
 ਕਮਾਨ ਕੀ ਭਾਂਤ ਪਿਆਰੀ ਨਿਕਮਾਨ ਹੀ ਨੈਨ ਕੇ ਬਾਨ ਮਾਰੇ ॥੨੯੯॥ ੨੩ਕਬਿਤੁ ॥
 ਉਚੇ ਦੁਮ ਸਾਲ ਜਹਾਂ ਲਾਂਬੇ ਬਟ ਤਾਲ ਤਹਾਂ ਐਸੀ ਠਉਰ ਤਪ ਕਉ ਪਧਾਰੈ ਐਸੇ

ੳ (ਭੱਈਆ-ਬੋਲੋ)

ਅ ਮਿਰਗੀ ਰਾਜ (ਹਰਨ)

ੲ ਇਸ ਕਬਿਤ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਜੰਗਲ ਦਾ ਪਰੀਚੈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਲਛਮਣ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਭੋਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ
 ਰਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸਟ ਦੇਵ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਦਾ ਵੰਗ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼
 ਜੀ ਨੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਗਜਰੇ ਵਾਂਗ ਗੁੰਦ ਕੇ ਦਸ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਬਾਇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਿਆਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੜੀ ਗੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾ
 ਸਕਦੀ ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਬਚਨ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :-

ਮਹਾ ਪੁਰਖਾ ਕਾ ਬੋਲਣਾ ਹੋਵੈ ਕਿਤੇ ਪਰਬਾਇ ॥ ਅੰਗ ੭੫੫॥ ਮ: ੩॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਕੀ ਕੁਦਰਤ ਰੇਵੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ—ਤੇਰੇ ਸੰਕੇ ਲੋਇਣਾ ਦੰਤ ਰੀਸਾਲਾ । ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ
 ਲੰਮਰੇ ਬਾਲਾ । ਕੋਚਨ ਕਾਇਆ ਸੁਇਨੋ ਕੀ ਦਾਲਾ ॥ ਸੋਵਨ ਢਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਾਲਾ ਜਪਹੁ ਤੁਸੀ ਸਹੇਲੀ ਹੋ ॥ ਜਮ ਦੁਆਰਿ ਨ ਹੋਹੁ ਖਡੀਆ ਸਿਖ
 ਸੁਣਹੁ ਮਹੇਲੀ ਹੋ ॥੭॥ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵੀ ਮਧੁਰਾਤੀ ਬਾਣੀ ॥ ਕਰਕੀਨਿ ਕੋਕਿਲਾ ਤਰਲ ਜੁਆਣੀ । ਤਰਲਾ ਜੁਆਣੀ ਆਪਿ ਭਾਣੀ ਇਛ ਮਨਕੀ
 ਪੂਰੀਏ । ਸਾਰੰਗ ਜਿਉ ਪਗ ਧਰੇ ਠਿਮਿ ਠਿਮਿ ਆਪਿ ਆਪੁ ਸੋਧੀਐ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰੰਗ ਰਾਤੀ ਫਿਰੇ ਮਾਤੀ ਉਦਭੁ ਗੰਗਾ ਵਾਣੀ ॥ ਬਿਨਵੀਤਿ ਨਾਨਕੇ ਦਾਸ
 ਹਰਿ ਕਾ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸੁਹਾਵੀ ਮਧੁਰਾਤੀ ਬਾਣੀ ॥੮॥ ਅੰਗ ੫੬੭॥ ਮ: ੧॥ ਇਉਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਉਤਮ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਾਵਨ ਸ਼ਕਤੀ ਰੂਪ
 ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

- ੧ ਰਾਮ ਨੇ ਭਰਤ ਨ ਫੜਕੇ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਛਮਣ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਭਾਈ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਮਿਲੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ॥੨੮੮॥
- ੨ ਅਤੇ ਭਰਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਤੇ ਫੇਰ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ।
- ੩ ਜਦੋਂ ਤੇਰਾਂ ਵਰਸ ਲੰਘ ਜਾਣਗੇ ਫੇਰ ਆਵਾਂਗਾ । ਤੂੰ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਹ, ਮੈਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ॥੨੮੯॥
- ੪ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਸ਼ ਸਮਝ ਗਏ ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ।
- ੫ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਲਈ । ਭਰਥ ਨੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀਆਂ ਖੜਾਵਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਟਿਕਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਵਸਦਾ ਰਿਹਾ ਅਯੁਧਿਆ ਆ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੀ ॥੨੯੦॥
- ੬ ਸਿਰ ਦੇ ਉਤੇ ਜਟਾਂ ਦਾ ਜੁੜਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਸਮਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਤਖ਼ਤ ਪਰ ਪਉਂਦੇ (ਖੜਾਵਾਂ) ਰੱਖ ਕੇ ਕਰਦੇ ।
- ੭ ਦਿਨ ਦੇ ਉਜਿਆਰੇ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ । ਰਾਤ ਹੋਏ ਤਾਂ ਰਾਮ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ॥੨੯੧॥
- ੮ ਭਰਥ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਸੁਕ ਕੇ ਝਿਰੜੀਆਂ ਪੈ ਗਈਆਂ । ਮਨ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ।
- ੯ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਰਣ ਵਿਚ ਦਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਠ ਅਭੂਸ਼ਨ ਛੰਦਾ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੨੯੨॥
- ੧੦ ਭੂਲਾ ਛੰਦ ॥ ਇਧਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਰਾਜਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਲਏ ਹੋਏ ਨੇ ਅਰ ਸੂਰਮਾ ਬੀਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੨੯੩॥
- ੧੧ ਜਿਥੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬੜੇ ਭਾਰੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹਨ ਅਤੇ ਤਾਲ ਦੇ ਰੁਖ ਜੁਦਾ-ਜੁਦਾ ਹਨ । ਜੋ ਸੁਰਗਲੋਕ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੨੯੪॥
- ੧੨ ਉਥੇ ਰਾਮ ਜਾਂ ਧਸੇ ਹਨ । ਜੋ ਬੜੇ ਮਹਾਂ ਯੋਧੇ ਐਨਠਵਾਲੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੋ ਮਹਾਨ ਸੁੱਚਸੀ ਗੀਤਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਾਂਗ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ॥੨੯੫॥
- ੧੪ ਅਤੇ ਕੋਇਲ ਜਿਹੇ ਬੋਲ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਹਿਰਨ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਪਤਲੇ ਜਿਹੇ ਲੱਕ ਵਾਲੀ ਜੋ ਪਰੀ ਤੇ ਪਦਮਨੀ ਜਿਹੀ ਸੀ ॥੨੯੬॥
- ੧੫ ਭੂਲਨਾ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਸਾਨ ਤੇ ਧਰਕੇ ਲਿਸਕਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਰਾਮ ਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇੰਦਰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਇੰਦਰ ਧਾਨੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।
- ੧੬ ਸੀਤਾ ਦੇ ਕੁੰਡਲਦਾਰ ਜੁਲਫਾਂ ਜਾਣੇ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਹਾ ਰੰਗ ਜਾਣੇ ਰਾਮ ਦਾ ਬਗੀਚਾ ਹੈ ।
- ੧੭ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਮਿਰਗ ਮੋਹਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਛੀਆਂ ਵੇਖਕੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਜਰਾ ਕੁ ਵੀ ਵੇਖ ਲਏ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਵਾਰ ਦਿੱਤੇ ॥੨੯੭॥
- ੧੮ ਬੋਲ ਸੁਣਕੇ ਕੋਇਲਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈਆਂ ਮੂੰਹ ਵੇਖਕੇ ਚੰਦ ਵਿਚ ਦਰਜ (ਤ੍ਰੋੜ) ਪੈ ਗਈ। ਸੁੰਦਰ ਨੇਤਰ ਵੇਖਕੇ ਮਛੀ ਮੋਹਤ ਵੇਖਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਛਾਈ ਪੈ ਗਈ ।
- ੧੯ ਨੇਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੂਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਲੱਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਲੋਕ ਰਾਹ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਪਿਆਰ ਨੈਨ ਵੇਖ ਲਏ ਉਹ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਵਿਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੂਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ॥੨੯੮॥
- ੨੦ ਇਉਂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਸੋਭਦੇ ਸਨ । ਨਰਗਿਸ ਦੇ ਫੁੱਲ ਨੇ ਵੇਖਕੇ ਨੱਕ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮਿਰਗ ਤਾਂ ਵੇਖਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਮੋਹਦੇ ਸਨ ।
- ੨੧ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸਰੂਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਪ੍ਰਜਾ ਵਿਚ ਆਮ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਵਾਂ ਜਾਣੋਂ ਕਮਾਣ ਤਾਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਕਮਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਤੀਰ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ॥੨੯੯॥
- ੨੨ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਸਨ, ਬੜੇ ਲੰਬੇ ਬੋਹੜ ਬਰੋਟੇ ਤੇ ਤਾੜ ਦੇ ਰੁੱਖ ਸਨ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਥਾਂ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਤਪ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਉਥੇ ਜਾ ਸਕੇ ?

ਕਉਨ ਹੈ ॥ ^੧ਜਾ ਕੀ ਛਬ ਦੇਖ ਦੁਤ ਖਾਂਡਵ ਕੀ ਫੀਕੀ ਲਾਰੀ ਆਭਾ ਤਾ
 ਕੀ ਨੰਦਨ ਬਿਲੋਕ ਭਜੈ ਮੋਨ ਹੈ ॥ ^੨ਤਾਰਨ ਕੀ ਕਹਾ ਨੈਕ ਨਭ ਨ ਨਿਹਾਰਯੋ
 ਜਾਇ ਸੂਰਜ ਕੀ ਜੋਤ ਤਹਾਂ ਚੰਦ੍ਰ ਕੀ ਨ ਜਉਨ ਹੈ ॥ ^੩ਦੇਵ ਨ ਨਿਹਾਰਯੋ
 ਕੋਊ ਦੈਤ ਨ ਬਿਹਾਰਯੋ ਤਹਾਂ, ਪੰਛੀ ਕੀ ਨ ਗੰਮ ਜਹਾਂ ਚੀਟੀ ਕੋ ਨ ਗਉਨ
 ਹੈ ॥੩੦੦॥ ^੪ਅਪੂਰਬ ਛੰਦ ॥ ਲਖੀਏ ਅਲੱਖ ॥ ਤਕੀਏ ਸੁਭਛ ॥ ਧਾਯੋ ਬਿਰਾਧ ॥
 ਬੰਕੜਯੋ ਬਿਬਾਦ ॥੩੦੧॥ ^੫ਲਖੀਅੰ ਅਵੱਧ ॥ ਸੰਬਹਯੋ ਸਾਨੱਧ ॥ ਸਮਲੇ
 ਹਥਿਆਰ ॥ ਉਰੜੇ ਲੁਝਾਰ ॥੩੦੨॥ ^੬ਚਿਕੜੀ ਚਾਵੰਡ ॥ ਸਮੁਹੇ ਸਾਵੰਤ ॥
 ਸੱਜੀਏ ਸੁੱਬਾਹ ॥ ਅੱਛਰੇ ਉਛਾਹ ॥੩੦੩॥ ^੭ਪੱਖਰੇ ਪਾਵੰਗ ॥ ਮੋਹਲੇ ਮਾਤੰਗ ॥
 ਚਾਵਡੀ ਚਿੰਕਾਰ ॥ ਉਝਰੇ ਲੁਝਾਰ ॥੩੦੪॥ ^੮ਸਿੰਧਰੇ ਸੰਧੂਰ ॥ ਬੱਜਏ ਤੰਦੂਰ ॥
 ਸੱਜੀਏ ਸੁੱਬਾਹ ॥ ਅੱਛਰੇ ਉਛਾਹ ॥੩੦੫॥ ^੯ਬਿੱਝੜੇ ਉਝਾੜ ॥ ਸੰਮਲੇ ਸੁਮਾਰ ॥
 ਹਾ ਹਲੇ ਹੰਕਾਰ ॥ ਅੰਕੜੇ ਅੰਗਾਰ ॥੩੦੬॥ ^{੧੦}ਸੰਮਲੇ ਲੁੱਝਾਰ ॥ ਛੁੱਟਕੇ
 ਬਿਸਿਯਾਰ ॥ ਹਾ ਹਲੇ ਹੰ ਬੀਰ ॥ ਸੰਗਰੇ ਸੁ ਬੀਰ ॥੩੦੭॥ ^{੧੧}ਅਨੂਪ ਨਰਾਜ
 ਛੰਦ ॥ ਗਜੰ ਗਜੇ ਹਯੰ ਹਲੇ ਹਲਾ ਹਲੀ ਹਲੋ ਹਲੰ ॥ ਬਬੱਜ ਸਿੰਧਰੇ ਸੁਰੰ
 ਛੁਟੰਤ ਬਾਣ ਕੇਵਲੰ ॥ ^{੧੨}ਪੱਖ ਪੱਖਰੇ ਤੁਰੇ ਭਭੱਖ ਘਾਇ ਨਿਰਮਲੰ ॥ ਪਲੁੱਥ
 ਲੁੱਥ ਬਿੱਥਰੀ ਅਮੱਥ ਜੁੱਥ ਉੱਥਲੰ ॥੩੦੮॥ ^{੧੩}ਅਜੁੱਥ ਲੁੱਥ ਬਿੱਥਰੀ ਮਿਲੰਤ ਹੱਥ
 ਬੱਥਖੰ ॥ ਅਘੁੱਮ ਘਾਇ ਘੁੱਮਏ ਬਬੱਕ ਬੀਰ ਦੁੱਧਰੰ ॥ ^{੧੪}ਕਿਲੰ ਕਰੰਤ ਖੱਪਰੀ
 ਪਿਪੰਤ ਸ੍ਰੋਣ ਪਾਣਯੰ ॥ ਹਹੱਕ ਭੇਰਵੰ ਸੁਤੰ ਉਠੰਤ ਜੁੱਧ ਜੂਲਯੰ ॥੩੦੯॥ ^{੧੫}ਫਿਕੰਤ
 ਫਿਕਰੀ ਫਿਰੰ ਰੜੰਤ ਗਿੱਧ ਬਿੱਧਣੰ ॥ ਡਹੱਕ ਡਾਮਰੀ ਉਠੰ ਬਕਾਰ ਬੀਰ ਬੈਤਲੰ ॥
^{੧੬}ਖਹੱਤ ਖੱਗ ਖੜੀਯੰ ਖਿਮੰਤ ਧਾਰ ਉੱਜਲੰ ॥ ਘਣੱਕ ਜਾਣ ਸਾਵਣੰ ਲਸੰਤ
 ਬੇਗ ਬਿੱਜੁਲੰ ॥੩੧੦॥ ^{੧੭}ਪਿਪੰਤ ਸ੍ਰੋਣ ਖੱਪਰੀ ਭਖੰਤ ਮਾਸ ਚਾਵਡੰ ॥
 ਹਕਾਰ ਵੀਰ ਸੰਭਿੜੇ ਲੁੱਝਾਰ ਧਾਰ ਦੁੱਧਰੰ ॥ ^{੧੮}ਪੁਕਾਰ ਮਾਰ ਕੈ ਪਰੇ ਸਹੰਤ
 ਅੰਗ ਭਾਰਖੰ ॥ ਬਿਹਾਰ ਦੇਵ ਮੰਡਲੰ ਕਟੰਤ ਖੱਗ ਧਾਰਖੰ ॥੩੧੧॥ ^{੧੯}ਪ੍ਰਚਾਰ
 ਵਾਰ ਪੈਜ ਕੈ ਖੁਮਾਰ ਘਾਇ ਘੁਮਹੀ ॥ ਤਪੀ ਮਨੋ ਅਧੋ ਮੁਖੰ ਸ ਧੂਮ ਆਗ
 ਧੂਮ ਹੀ ॥ ^{੨੦}ਤੁਟੰਤ ਅੰਗ ਭੰਗਖੰ ਬਹੰਤ ਅੱਸੜੁ ਧਾਰਖੰ ॥ ਉਠੰਤ ਛਿੱਛ ਇੱਛਯੰ
 ਪਿਪੰਤ ਮਾਸ ਹਾਰਖੰ ॥੩੧੨॥ ^{੨੧}ਅਘੋਰ ਘਾਇ ਅੱਘਏ ਕਟੇ ਪਰੇ ਸੁ
 ਪ੍ਰਾਸਨੰ ॥ ਘੁਮੰਤ ਜਾਣ ਰਾਵਲੰ ਲਗੇ ਸੁ ਸਿੱਧ ਆਸਣੰ ॥ ^{੨੨}ਪਰੰਤ ਅੰਗ ਭੰਗ
 ਹੁਇ ਬਕੰਤ ਮਾਰ ਮਾਰਖੰ ॥ ਬਦੰਤ ਜਾਣ ਬੰਦੀਖੰ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਅਪਾਰਖੰ

- ੧ ਜਿਸ ਬਨ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵੇਖ ਕੇ, ਖਾਂਡਵ ਬਨ ਦੀ ਸੋਭਾ ਵੀ ਫਿਕੀ ਲਗਦੀ ਸੀ ਇੰਦਰ ਦਾ ਨੰਦਨ ਬਾਗ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਚੁਪ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਝਾਂਦਾ ਹੈ।
- ੨ ਉਥੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਉਥੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੁਜਦੀ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਪੁਜ ਸਕਦੀ ਸੀ।
- ੩ ਨਾ ਉਹ ਜੰਗਲ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕੋਈ ਦੈਂਤ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪੰਛੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕੀੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ॥੩੦੦॥
- ੪ ਅਪੂਰਬ ਛੰਦ ॥ ਬਰਾਧ ਦੈਂਤ ਨੇ ਅਣਜਾਣ ਬੰਦੇ ਵੇਖੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਖਾਜਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਧਾਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਬਰਾਧ ਦੈਂਤ ਨੇ ਅਤੇ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਬੋਲ ਬਕਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ॥੩੦੧॥
- ੫ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਹਮਣੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਵੈਰੀ ਖੜਾ ਹੈ। ਹਥਿਆਰ ਸੰਭਾਲੇ ਤੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਲਝ ਗਏ ॥੩੦੨॥
- ੬ ਚੀਲਾਂ ਬੋਲ ਉੱਠੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਸੂਰਮੇ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਸਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਪੱਸ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ॥੩੦੩॥
- ੭ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਕਾਠੀਆਂ ਪਈਆਂ ਇਉਂ ਸਜਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੋਹੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਗਿਰਜਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਲਝ ਗਏ ਸਨ ॥੩੦੪॥
- ੮ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਸੰਧੂਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਢੋਲ ਵਜਦੇ ਸਨ। ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਾਂ ਤਾਣ ਕੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਪੱਛਰਾਂ-ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਸਤ ਸਨ ॥੩੦੫॥
- ੯ ਦੈਂਤ ਦੇ ਜਾਂਗਲੀ ਸਾਥੀ ਅਉਝੜੀ ਪੈ ਗਏ (ਨਸ ਗਏ) ਰਾਮਚੰਦਰ ਸੰਮਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਮਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ)। ਦੈਂਤ ਗਰੂਰ ਦੇ ਭਰੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਅੰਗਾਰ ਉਗਲ ਰਹੇ ਸਨ ॥੩੦੬॥
- ੧੦ ਯੋਧੇ ਸੰਭਲ ਕੇ ਜਹਰੀਲੇ ਤੀਰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੈਂਤ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੂਰਮੇ ਸੰਘਾਰ ਵਿਚ ਮੱਚੇ ਹੋਏ ਸਨ ॥੩੦੭॥
- ੧੧ ਅਨੂਪ ਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਹਾਥੀ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਘੋੜੇ ਹੱਲੇ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰਕੇ ਹਲਾ ਚਲੀ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਣ ਸਿੰਭ ਸੂਰ ਨਾਲ ਬਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਕੇਵਲ ਤੀਰ ਹੀ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੧੨ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਘਾਉ ਵਿਚੋਂ ਪੱਪਕ-ਪੱਪਕ ਕਰਕੇ ਸੁਧ ਲੱਗੂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਥ ਪਰ ਲੋਥ ਖਿਲਰੀ ਪਈ ਹੈ ਨਾ
- ਮਿਥੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ ॥੩੦੮॥
- ੧੩ ਕੱਲੀ-ਕਲੀ ਲੋਥ ਬਿਖਰੀ ਪਈ ਹੈ ਕਿਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਦੀ ਵੱਖੀ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਚਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਉਹ ਘਾਉ ਖਾ ਕੇ ਘੁਮ ਪਏ ਨੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਆਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਬਕਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੪ ਜੰਗਣਾਂ ਕਿਲਕਾਰਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਖੂਨ ਪੀ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਭੈਰੋਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹਉਕੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਅਗਨ ਬਲ ਉਠੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਜੰਗ ਅੱਗ ਰੂਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ) ॥੩੦੯॥
- ੧੫ ਗਿਦੜੀਆਂ ਹੁਆਕਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਗਿੱਧਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਵ ਦਾ ਡਉਰੂ ਭਾਵ (ਮੌਤ ਦਾ) ਡਉਰੂ ਖੜਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੀਰ ਬੈਤਾਲ ਬਕਾਰਦਾ ਹੈ।
- ੧੬ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖਰਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ॥੩੧੦॥
- ੧੭ ਜੰਗਣਾਂ ਲਹੂ ਪੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚੁੜੇਲਾਂ ਮਾਸ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲਲਕਾਰ-ਲਲਕਾਰ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਭਿੜਦੇ ਹਨ। ਢੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਭਿੜਦੀਆਂ ਹਨ।
- ੧੮ ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਭਾਰੀ ਪੀੜ ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ ਕਟੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਉਹ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚੱਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੩੧੧॥
- ੧੯ ਪੈਰ ਜਮਾ ਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਘਾਉ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘੁਮਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਇਉਂ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਪੱਸਵੀ ਮੂਧਾ ਹੋ ਕੇ ਧੂਣੀ ਦਾ ਧੂਆਂ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੨੦ ਜਿਸ ਦੇ ਅਸਤਰ ਦੀ ਧਾਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਟੁਟ ਕੇ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਜੇਹੜੇ ਉਸ ਅੰਗ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਸਿਝ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੩੧੨॥
- ੨੧ ਵੱਡੇ ਘਾਉ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਾਸ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਰਜਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਉਂ ਘੁਮਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜੋਤਸ਼ੀ ਰਾਵਲੀ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਟੋਲਦੇ ਹਨ ਕਈ ਇਉਂ ਰੱਜ ਕੇ ਡਟ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਿੱਧ ਆਸਣ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ੨੨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਗ ਟੁਟ ਕੇ ਭੰਗ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ, ਕੋਈ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਵੇਚ ਪਾਠੀ ਸੁਭ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੩੧੩॥

॥੩੧੩॥ ^੧ਬਜੰਤ ਤਾਲ ਤੰਬੁਰੰ ਬਿਸੇਖ ਬੀਨ ਬੇਣਖੰ ॥ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਝਾਲਨਾ ਫਿਰੰ
ਸਨਾਇ ਭਰੇ ਭੈਕਰੰ ॥ ^੨ਉਠੰਤ ਨਾਦਿ ਨਿਰਮਲੰ ਤੁਟੰਤ ਤਾਲ ਤੱਥਿਯੰ ॥ ਬਦੰਤ
ਕਿੱਤ ਬੰਦੀਅੰ ਕਬਿੰਦੁ ਕਾਬਖਾ ਕੱਥਿਯੰ ॥੩੧੪॥ ^੩ਢਲੰਤ ਢਾਲ ਮਾਲਖੰ ਖਹੰਤ
ਖੱਗ ਖੇਤਖੰ ॥ ਚਲੰਤ ਬਾਣ ਤੀਛਣੰ ਅਨੰਤ ਅੰਤ ਕੰਕਯੰ ॥ ^੪ਸਿਮੱਟਿ ਸਾਂਗ
ਸੁੰਕੜੰ ਸਟੱਕ ਸੂਲ ਸੇਲਖੰ ॥ ਰੁਲੰਤ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡਖੰ ਝਲੰਤ ਝਾਲ ਅੱਝਲੰ ॥੩੧੫॥
^੫ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਚਿੱਤ੍ਰਤੰ ਸਰੰ ਬਹੰਤ ਦਾਰੁਣੰ ਰਣੰ ॥ ਢਲੰਤ ਢਾਲ ਅੱਢਲੰ ਢੁਲੰਤ ਚਾਰ
ਚਾਮਰੰ ॥ ^੬ਦਲੰਤ ਨਿਰਦਲੋ ਦਲੰ ਪਪਾਪ ਭੂਤਲੰ ਦਿਤੰ ॥ ਉਠੰਤ ਗੱਦਿ ਸੱਦਯੰ
ਨਿਨੱਦਿ ਨੱਦਿ ਦੁਭਰੰ ॥੩੧੬॥ ^੭ਭਰੰਤ ਪੱਤ੍ਰ ਚਉਸਠੀ ਕਿਲੰਕ ਖੇਚਰੀ^{੧੬} ਕਰੰ ॥
ਫਿਰੰਤ ਹੂਰ ਪੂਰਯੰ ਬਰੰਤ ਦੁੱਧਰੰ ਨਰੰ ॥ ਸਨੱਧਬੱਧ ਗੋਧਯੰ ਸਸੋਭ ਅੰਗੁਲੰ ਤ੍ਰਿਣੰ ॥
ਡਕੰਤ ਡਾਕਣੀ ਭ੍ਰਮੰ ਭਖੰਤ ਆਮਿਖੰ ਰਣੰ ॥੩੧੭॥ ^੮ਕਿਲੰਕ ਦੇਵੀਖੰ ਕਰੰ ਡਹੱਕ
ਡਾਮਰੂ ਸੁਰੰ ॥ ਕੜੱਕ ਕੱਤੀਯੰ ਉਠੰ ਪਰੰਤ ਧੂਰ ਪੱਖਰੰ ॥ ^੯ਬਬੱਜਿ ਸਿੰਧਰੇ ਸੁਰੰ
ਨ੍ਰਿਘਾਤ ਸੂਲ ਸੈਰਥੀਯੰ ॥ ਭਭੱਜਿ ਕਾਤਰੋ ਰਣੰ ਨਿਲੱਜ ਭੱਜ ਭੂ ਭਰੰ ॥੩੧੮॥
^{੧੦}ਸੁ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਸੰਨਿਧੰ ਜੁਝੰਤ ਜੋਧਣੋ ਜੁੱਧੰ ॥ ਅਰੁੱਝ ਪੰਕ ਲੱਜਣੰ ਕਰੰਤ
ਦੋਹ ਦੇਵਲੰ ॥ ^{੧੧}ਪਰੰਤ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੁਐ ਉਠੰਤ ਮਾਸ ਕਰਦਮੰ ॥ ਖਿਲੰਤ ਜਾਣੁ
ਕਦਵੰ ਸੁ ਮੱਝ ਕਾਨ੍ ਗੋਪਿਕੰ ॥੩੧੯॥ ^{੧੨}ਡਹੱਕ ਡਉਰ ਡਾਕਣੰ ਝਲੰਤ ਝਾਲਰੋ
ਸੁਰੰ ॥ ਨਿਨੱਦ ਨਦਿ ਨਾਫਿਰੰ ਬਜੰਤ ਭੇਰ ਭੀਖਣੰ ॥ ^{੧੩}ਘੁਰੰਤ ਘੋਰ ਦੁੰਦਭੀ ਕਰੰਤ
ਕਾਨ੍ਰੇ ਸੁਰੰ ॥ ਕਰੰਤ ਝਾਝਰੋ ਝੜੰ ਬਜੰਤ ਬਾਂਸੁਰੀ ਬਰੰ ॥੩੨੦॥ ^{੧੪}ਨਚੰਤ ਬਾਜ
ਤੀਛਣੰ ਚਲੰਤ ਚਾਚਰੀ ਕ੍ਰਿਤੰ ॥ ਲਿਖੰਤ ਲੀਕ ਉਰਬੀਅੰ ਸੁਭੰਤ ਕੁੰਡਲੀ ਕਰੰ ॥
^{੧੫}ਉਡੰਤ ਧੂਰ ਭੂਰਿਖੰ ਖੁਰੀਨ ਨਿਰਦਲੀ ਨਭੰ ॥ ਪਰੰਤ ਭੂਰ ਭਉਰਣੰ ਸੁ ਭਉਰ
ਠਉਰ ਜਿਉ ਜਲੰ ॥੩੨੧॥ ^{੧੬}ਭਜੰਤ ਧੀਰ ਬੀਰਣੰ ਚਲੰਤ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਨ ਲੈ ॥
ਦਲੰਤ ਪੰਤ ਦੰਤੀਯੰ ਭਜੰਤ ਹਾਟ ਮਾਨਕੈ ॥ ^{੧੭}ਮਿਲੰਤ ਦਾਂਤ ਘਾਸ ਲੈ ਰਰੱਛ
ਸਬਦ ਉਚਰੰ ॥ ਬਿਰਾਧ ਦਾਨਵੰ ਜੁਝਯੋ ਸੁ ਹੱਥਿ ਰਾਮ ਨਿਰਮਲੰ ॥੩੨੨॥

^{੧੬} ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਕਥਾ ਬਿਰਾਧ ਦਾਨਵ ਬਧਹ ॥

^{੨੦}ਅਥ ਬਨ ਮੋ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਥਨੰ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਮਾਰ ਬਿਰਾਧ ਕਉ ਬਨ
ਮੈ ਧਸੇ ਨਿਸੰਗ ॥ ^{੨੧}ਸੁ ਕਬਿ ਸਖਾਮ ਇਹੋ ਬਿਧਿ ਕਹਯੋ ਰਘੁਬਰ ਜੁੱਧੁ
ਪ੍ਰਸੰਗਿ ॥੩੨੩॥ ^{੨੨}ਸੁਖਦਾ ਛੰਦ ॥ ਰਿਖ ਅਗਸਤ ਧਾਮ ॥ ਗਏ ਰਾਜ ਰਾਮ ॥ ਧੁਜ

ਓ ਖੇਚਰੀ (ਆਸਮਾਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀ) ।

- ੧ ਤਾਲ ਤੰਬੂਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੀਨ ਮਿਰਦੰਗ । ਨਿਹਾਰਾ ਤੇ
ਝਾਲ ਤੇ ਨਫੀਰੀ, ਸਨਾਇ, ਭੇਰੀ ਆਦਿ ਵਜਦੇ ਹਨ ।
- ੨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਹੈ, ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਤਾਲ
ਟੁਟਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਛੰਦਾ-ਬੰਦੀ
ਕਾਫ਼ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ॥੩੧੪॥
- ੩ ਢਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਢਲ ਢਲ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ,
ਜਦੋਂ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖਰਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿਖੇ ਤੀਰ
ਚਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ।
- ੪ ਕਈ ਸਾਂਗ ਨੂੰ ਖਿਚ ਕੇ (ਸਮੇਟ ਕੇ) ਕੁੜਕ ਦੇ ਕੇ ਖੋਬ
ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰੋਤ ਦੇ ਕੇ ਨੇਜਾ ਖੋਭ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾ (ਸੋਲਾ)
ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੱਟੇ ਵਢੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਧੜ
ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਝਾਲ ਝਲਕੇ ਰੁਲਦੇ ਹਨ ॥੩੧੫॥
- ੫ ਬਚਿੱਤਰ (ਅਲੌਕਕ) ਚਿੱਤਰ ਹੋਏ ਤੀਰ ਉਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ
ਬੜੇ ਡਰਾਉਣੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ । ਜੋ ਢਾਲਾਂ ਦੇ ਲਗ ਕੇ
ਸਿਰ ਉਪਰ ਨੂੰ ਇਉਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਚੌਰ ਕਰੀਦਾ
ਏ ।
- ੬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਦਲੇ ਜਾਣੇ ਵਾਲੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਰਹੇ ਹਨ
ਜਿਵੇਂ ਦਿੱਤੀ ਦੇ ਦੈਂਤ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਕੇ ਨਾਸ ਕੀਤਾ
ਸੀ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ ॥੩੧੬॥
- ੭ ਚੌਹਠ ਜੋਗਣੀਆਂ ਖੂਨ ਨਾਲ ਖੱਪਰ ਭਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।
ਭੂਤਨੀਆਂ ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੂਰਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ
ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ
ਵਰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੮ ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਗੋਰ ਦੇ ਚਮੜੇ ਦੇ
ਬਣੇ ਦਸਤਾਨੇ ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ਡਾਕਣੀਆਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ
ਮਾਸ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਰਜ ਕੇ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਰਣ ਦੇ
ਵਿਚ ॥੩੧੭॥
- ੯ ਦੇਵੀਆਂ ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਡੱਹਕ-ਡੱਹਕ ਡਉਰੂ ਦੀ
ਸੁਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਕੁੜਕ-ਕੁੜਕ ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੂੜ ਵਿਚ ਲਿਟਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਰਣ ਸਿੰਭੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ
ਨਾਲ ਜੁਆਨ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਡਰਾਕੁਲ
ਕਾਇਰ ਬੇਸ਼ਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਭਜ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੧੮॥
- ੧੧ ਜਿਹੜੇ ਯੋਧੇ ਸ਼ਸਤਰ, ਅਸ਼ਤਰ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਸਨਦ ਬੱਧ ਹੋ ਕੇ
ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੁਆਮੀ ਦਾ ਹੱਕ ਪਾਲਦੇ ਹਨ ।
- ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਲੱਜ ਚਿਕੜ ਵਾਂਗ ਗੁੱਬੇ ਹਨ ਉਹ ਸਿਰਫ
ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੋ ਕੇ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਖਿਚੇ ਵਾਂਗ
ਉਛਲ ਕੇ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਉਂ
ਜਾਪਦੇ ਨੇ ਜਾਣੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗੋਪੀਆਂ ਨਾਲ ਖਿਧੇ ਖੇਡ ਰਿਹਾ
ਹੈ ॥੩੧੯॥
- ੧੩ ਡਹਕ-ਡਹਕ ਡਉਰੂ ਤੇ ਡਾਕਣੀਆਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੀਰਾਂ
ਦੀ ਝਲਕ ਚਮਕਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਰਸ ਨਫੀਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਬੜੀ ਡਰਾਉਣੀ ਭੀਖਣੀ ਭੇਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਆ ਰਹੀ ਹੈ ।
- ੧੪ ਧੌਂਸਾ ਬਦਲ ਵਾਂਗ ਘੋਰਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਕਾਨੜੇ ਦਾ ਸੁਰ ਕਰਦਾ
ਹੈ । ਝੜ-ਝੜ ਕਰਕੇ ਝਾਂਜ ਵਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਝਾਂਸਰੀ ਆਪਣੀ
ਸੁਰ ਵਿਚ ਵਜਦੀ ਹੈ ॥੩੨੦॥
- ੧੫ ਘੋੜੇ ਬੜੇ ਤਿਖੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਲਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਪਾਏ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੱਲ ਕੁੰਡਲੀ
ਵਾਂਗ ਖੁਰ ਹਨ ।
- ੧੬ ਖੁਰਾਂ ਨਾਲ ਦਲੀ ਹੋਈ ਪੂੜ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਚੜਦੀ ਹੈ । ਉਹ
ਭਉਂ ਕੇ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਇਉਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ
ਪਾਣੀ ਦੀ ਭੋਰ ਘੁੰਮਣਵਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ॥੩੨੧॥
- ੧੭ ਬੜੇ ਪੀਰਜ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜੇ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣਾ ਮਾਨ
ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਹਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ
ਦਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੂਰਮੇ ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ ।
- ੧੮ ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਘਾ ਲੈ ਕੇ “ਸਾਨੂੰ ਰੱਖ ਲੈ” ਦੇ
ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਬਿਰਾਧ ਦੈਂਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ
ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ॥੩੨੨॥
- ੧੯ ਇਥੇ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਰਾਮਵਤਾਰ
ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਬਿਰਾਧ ਦੈਂਤ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ।
- ੨੦ ਹੁਣ ਬਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੨੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਬਿਰਾਧ ਨੂੰ ਬਨ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ
ਕਿਸੇ ਰੋਕ ਤੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਤੇ ਸੀਤਾ
ਲਛਮਣ ।
- ਸੁ ਕਵੀ ਸਯਾਮ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਆ ਹੈ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ
ਯੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥੩੨੩॥
- ੨੨ ਸੁਖਦਾ ਛੰਦ ॥ ਰਿਖੀ ਅਗੱਸਤ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ
ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ।
- ੨੩ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਬੰਡਾ ਰੂਪ ਹਨ ।

੧੫ਰਮ ਧਾਮ ॥ ਸੀਆ ਸਹਿਤ ਬਾਮ ॥੩੨੪॥ ੧੬ਲਖ ਰਾਮ ਬੀਰ ॥ ਰਿਖ ਦੀਨ
 ਤੀਰ ॥ ੧੭ਰਿਖ ਸਰਬ ਚੀਰ ॥ ਹਰਿ ਸਰਬ ਪੀਰ ॥੩੨੫॥ ੧੮ਰਿਖ ਬਿਦਾ ਕੀਨ ॥
 ਅਸਿਖਾ ਦੀਨ ॥ ੧੯ਦੁੱਤ ਰਾਮ ਚੀਨ ॥ ਮੁਨ ਮਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥੩੨੬॥ ੨੦ਪ੍ਰਭ ਭ੍ਰਾਤ
 ਸੰਗਿ ॥ ਸੀਅ ਸੰਗ ਸੁਰੰਗ ॥ ੨੧ਤਜਿ ਚਿੰਤ ਅੰਗ ॥ ਧਸ ਬਨ ਨਿਸੰਗ ॥੩੨੭॥
 ੨੨ਧਰ ਬਾਨ ਪਾਨ ॥ ਕਟਿ ਕਸਿ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ॥ ੨੩ਭੁਜ ਬਰ ਅਜਾਨ ॥ ਚਲ ਤੀਰਬ
 ਨਾਨ ॥੩੨੮॥ ੨੪ਗੋਦਾਵਰ ਤੀਰ ॥ ਗਏ ਸਹਤਿ ਬੀਰ ॥ ੨੫ਤਜ ਰਾਮ ਚੀਰ ॥
 ਕੀਅ ਸੁਚ ਸਰੀਰ ॥੩੨੯॥ ੨੬ਲਖ ਰਾਮ ਰੂਪ ॥ ਅਤਭੁਤ ਅਨੂਪ ॥ ਜਹੁ ਹੁਤੀ
 ਸੂਪ ॥ ਤਹੁ ਗਏ ਭੂਪ ॥੩੩੦॥ ੨੭ਕਹੀ ਤਾਹਿ ਧਾਤਿ ॥ ਸੁਨਿ ਸੂਪ ਬਾਤਿ ॥
 ੨੮ਦੁਆਐ ਅਥਿਤ ਨਾਤ ॥ ਲਹੇ ਅਨੂਪ ਗਾਤ ॥੩੩੧॥ ੨੯ਸੁੰਦਰੀ ਛੰਦ ॥ ਸੂਪਨਖਾ
 ਇਹ ਭਾਂਤ ਸੁਨੀ ਜਬ ॥ ਧਾਇ ਚਲੀ ਅਬਿਲੰਬ ਤ੍ਰਿਯਾ ਤਬ ॥ ੩੦ਕਾਮ ਸਰੂਪ
 ਕਲੇਵਰ ਜਾਨੈ ॥ ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਤਿਹੁ ਪੁਰ ਮਾਨੈ ॥੩੩੨॥ ੩੧ਧਾਇ ਕਹਯੋ ਰਘੁਰਾਇ
 ਭਏ ਤਿਹੁ ॥ ਜੈਸ੍ਰ ਨਿਲਾਜ ਕਹੈ ਨ ਕੋਊ ਕਿਹੁ ॥ ੩੨ਹਉ ਅਟਕੀ ਤੁਮਰੀ ਛਬਿ
 ਕੇ ਬਰ ॥ ਰੰਗ ਰੰਗੀ ਰੰਗ ਏ ਦ੍ਰਿਗ ਦੂ ਪਰ ॥੩੩੩॥ ੩੩ਰਾਮ ਬਾਚ ॥ ਸੁੰਦਰੀ
 ਛੰਦ ॥ ੩੪ਜਾਹੁ ਤਹਾ ਜਹ ਭ੍ਰਾਤ ਹਮਾਰੇ ॥ ਵੈ ਰਿਝ ਹੈ ਲਖ ਨੈਨ ਡਿਹਾਰੇ ॥
 ੩੫ਸੰਗ ਸੀਆ ਅਵਿਲੋਕ ਕ੍ਰਿਸੋਦਰ ॥ ਕੈਸੇ ਕੈ ਰਾਖ ਸਕੋ ਤੁਮ ਕੋਊ ਘਰਿ ॥੩੩੪॥
 ੩੬ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਕਹ ਮੋਹਿ ਤਜਯੋ ਮਨ ॥ ਸੰਗ ਫਿਰੀ ਹਮਰੇ ਬਨ ਹੀ ਬਨ ॥
 ੩੭ਤਾਹਿ ਤਜੋ ਕਸ ਕੈ ਸੁਨਿ ਸੁੰਦਰ ॥ ਜਾਹੁ ਤਹਾ ਜਹਾ ਭ੍ਰਾਤ ਕ੍ਰਿਸੋਦਰ ॥੩੩੫॥
 ੩੮ਜਾਤ ਭਈ ਸੁਨ ਬੈਨ ਤ੍ਰਿਯਾ ਤਹ ॥ ਬੈਠਿ ਹੁਤੇ ਰਣਧੀਰ ਜਤੀ ਜਹ ॥ ੩੯ਸੋ
 ਨ ਬਰੈ ਅਤਿ ਰੋਸ ਭਰੀ ਤਬ ॥ ਨਾਕ ਕਟਾਇ ਗਈ ਗਿਹੁ ਕੋ ਸਬ ॥੩੩੬॥
 ੪੦ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕਥਾ ਸੂਪਨਖਾ ਕੋ ਨਾਕ ਕਾਟਬੈ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ ॥੪੧॥
 ੪੧ਅਥ ਖਰ ਦੂਖਨ ਦਈਤ ਜੁਧ ਕਥਨ ॥ ੪੨ਸੁੰਦਰੀ ਛੰਦ ॥ ਰਾਵਨਾ ਤੀਰ ਰੁਰੋਤ
 ਭਈ ਜਬ ॥ ਰੋਸ ਭਰੇ ਦਨੁ ਬੰਸ ਬਲੀ ਸਬ ॥ ੪੩ਲੰਕਸ ਧੀਰ ਬਜੀਰਿ ਬੁਲਾਏ ॥
 ਦੂਖਣ ਅੰ ਖਰ ਦਈਤ ਪਠਾਏ ॥੩੩੭॥ ੪੪ਸਾਜ ਸਨਾਹ ਸੁਬਾਹ ਦੁਰੰਗਤ ॥
 ਬਾਜਤ ਬਾਜ ਚਲੇ ਗਜ ਗੱਜਤ ॥ ੪੫ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਦਸੋ ਦਿਸ ਕੂਕੇ ॥ ਸਾਵਨ
 ਕੀ ਘਟਿ ਜਿਯੋ ਘੁਰ ਢੂਕੇ ॥੩੩੮॥ ੪੬ਗੱਜਤ ਹੈ ਰਣਬੀਰ ਮਹਾ ਮਨ ॥ ਤੱਜਤ

ੳ ਮੁੜਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ।

ਅ ਗੁਦਾਵਰੀ ਨਦੀ, ਦੱਖਣ ਦੀ ਨਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟ ਤੋਂ ਤ੍ਰਿਓਬਕ ਪਾਸੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ੮੬੮ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ । ਅਬਚਲ ਨਗਰ ਅਤੇ ਸਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਹੈ ।

ੲ ਪਾਠੰਤਰ-ਦੁਤ ।

ਸ ਰਾਵਨ, ਪੰਡਿਤ (ਵਿਸ਼ਾ) ਦੀ ਪਤਨੀ (ਕੇਸ਼ਨੀ-ਨਿਕਸ਼ਾ) ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਕੁਬੇਰ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਪੁਸ਼ਤਕ ਬਿਵਾਨ ਵੀ ਕੁਬੇਰ ਕੋਲੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਕਲ ਦਥਾਕੇ ਜਿਥੇ ਕਹੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਡਰੇਵਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਸੀ ।

- ੧ ਆਪਣੀ ਇਸਤਰੀ ਸੀਤਾ ਦੇ ਸਮੇਤ ॥੩੨੪॥
 ੨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਿਖੀ ਨੇ ਤੀਰ ਦਿੱਤੇ ।
 ੩ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵੈਰੀਆਂ
 ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ । ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਵਾਪਸ
 ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ॥੩੨੫॥
 ੪ ਰਿਖੀ ਨੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ ।
 ੫ ਰਾਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਨੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨ
 ਹੋਇਆ ॥੩੨੬॥
 ੬ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਨਾਲ ਹੈ ਉੱਚੇ ਕੱਦ ਵਾਲੀ
 ਸੀਤਾ ਸਮੇਤ ।
 ੭ ਤਨ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ । ਨਿਪੜਕ ਬਨ ਵਿਚ ਚਲੇ
 ਗਏ ॥੩੨੭॥
 ੮ ਤੀਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ । ਲੱਕ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਬੰਨ ਕੇ ।
 ੯ ਬਾਹਾਂ ਲੰਬੀਆਂ ਵਾਲੇ । ਨਦੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ
 ਲੱਗੇ ॥੩੨੮॥
 ੧੦ ਗੁਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਤੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਲਛਮਣ ਸਮੇਤ ਚਲੇ ਗਏ ।
 ੧੧ ਰਾਮ ਨੇ ਵਸਤਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸਰੀਰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ॥੩੨੯॥
 ੧੨ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਸਚਰਜ
 ਰੂਪ ।
 ੧੩ ਜਿਥੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਭੈਣ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਸੀ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਬਨ
 ਦੇ ਰਾਖੇ ਵ ਸੂਪਨਖਾਂ ਦੇ ਦੂਤ ॥੩੩੦॥
 ੧੪ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ।
 ੧੫ ਦੋ ਸਾਧੂ ਨਦੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ
 ਇਤਨੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ ਕਿ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ॥੩੩੧॥
 ੧੬ ਸੁੰਦਰੀ ਛੰਦ ॥ ਜਦੋਂ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਿਆ
 ਤਦੋਂ ਉਹ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਿਨਾਂ ਦੇਰ ਕੀਤੇ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਚਲ
 ਪਈ ।
 ੧੭ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਾਮ ਰੂਪ ਕਰਕੇ (ਕਾਮ ਰੂਪ ਕਲਾ)
 ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਰੂਪ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤਾ ਤਿੰਨਾਂ
 ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ॥੩੩੨॥
 ੧੮ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਬੈਠੇ ਸਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ । ਜਿਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਲੱਜਾ ਤੋਂ ਹੋਣ ਇਸਤਰੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ।
 ੧੯ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਤੇਰੇ
 ਨੇਤਰਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਗਈ ਹਾਂ ॥੩੩੩॥
 ੨੦ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
 ੨੧ ਸੁੰਦਰੀ ਛੰਦ ॥ ਉਥੇ ਚਲੀ ਜਾਹ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਬੈਠਾ
 ਹੈ । ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇਰੇ ਨੇਤਰ ਵੇਖ ਕੇ ।
 ੨੨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਸੀਤਾ ਹੈ । ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ
 ਰੱਖ ਸਕਾਂਗਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ॥੩੩੪॥
 ੨੩ ਜਿਸ ਸੀਤਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦਾ ਸੋਹ
 ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਨ ਬਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਹੀ
 ਹੈ ।
 ੨੪ ਐ ਸੁੰਦਰੀ ! ਉਸ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ?
 ਤੂੰ ਉਥੇ ਚਲੀ ਜਾਹ ਜਿਥੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾਤਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ॥੩੩੫॥
 ੨੫ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ।
 ਜਿਥੇ ਯੁੱਧ ਜੇਤਾ ਲਛਮਣ ਜਤੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ।
 ੨੬ ਜਦੋਂ ਲਛਮਣ ਨੇ ਵੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ
 ਉਹ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਤੇ ਲਛਮਣ ਕੋਲੋਂ ਨੱਕ ਕਟਵਾਕੇ
 ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਈ ॥੩੩੬॥
 ੨੭ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ
 ਦੀ ਕਥਾ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਦਾ ਨੱਕ ਕੱਟਣਾ ਅਧਿਆਇ
 ਸਮਾਪਤ ॥੫॥
 ੨੮ ਅਗੇ ਹੁਣ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਦੇ ਭਾਈ ਖਰ ਤੇ ਦੂਖਨ ਦੇ ਯੁੱਧ
 ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
 ੨੯ ਸੁੰਦਰੀ ਛੰਦ ॥ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਰਾਵਣ ਪਾਸ
 ਜਾ ਕੇ ਨੱਕ ਦਿਖਾ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗੀ ਜਦ, ਤਾਂ ਦਾਨਵਾਂ ਦੀ
 ਵੰਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਲੀ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ।
 ੩੦ ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪੀਰਜਵਾਨ ਵਜ਼ੀਰ ਬੁਲਾ ਲਏ
 ਖਰ ਤੇ ਦੂਖਣ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਦੋਹਾਂ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਦਾ
 ਬਦਲਾਂ ਚੁਕਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ॥੩੩੭॥
 ੩੧ ਸਾਜ ਤੇ ਸਨਾਹ ਪਹਿਨਕੇ ਦੂਰ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੇ । ਚਲ
 ਪਏ ਵਾਜੇ ਵਜਾਕੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ।
 ੩੨ ਦਸੋ ਪਾਸੇ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਣ
 ਲੱਗੀਆਂ । ਸਾਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਘਟਾ ਵਾਂਗ ਗਰਜਦੇ
 ਰਾਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਢੁੱਕੇ ॥੩੩੮॥
 ੩੩ ਮਹਾਂ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਜੇਤੂ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ।

'ਚੈਂ ਨਹੀ ਭੂਮਿ ਅਯੋਧਨ ॥ ^੨ਛਾਜਤ ਹੈ ਚਖ ਸ੍ਰੋਣਤ ਸੇ ਸਰ ॥ ਨਾਦਿ ਕਰੈਂ
 ਕਿਲਕਾਰ ਭਖੰਕਰ ॥੩੩੯॥ ^੩ਤਾਰਕਾ ਛੰਦ ॥ ਰੰਨ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਬਿਰਚਹਿਗੇ ॥
 ਸਰ ਸੇਲ ਸਰਾਸਨ ਨੱਚਹਿਗੇ ॥ ^੪ਸੁ ਬਿਰੁਧ ਅਵਧਿ ਸੁ ਗਾਜਹਿਗੇ ॥ ਰਣ ਰੰਗਹਿ
 ਰਾਮ ਬਿਰਾਜਹਿਗੇ ॥੩੪੦॥ ^੫ਸਰ ਓਘ ਪੁਓਘ ਪ੍ਰਹਾਰੈਗੇ ॥ ਰਣਿ ਰੰਗ ਅਭੀਤ
 ਬਿਹਾਰੈਗੇ ॥ ^੬ਸਰ ਸੂਲ ਸਨਾਹਰਿ ਛੁਟਹਿਗੇ ॥ ਦਿਤ ਪੁੱਤ੍ਰ ਧਰਾ ਪਰ
 ਲੁਟਹਿਗੇ ॥੩੪੧॥ ^੭ਸਰ ਸੰਕ ਅਸੰਕਤ ਬਾਹਹਿਗੇ ॥ ਬਿਨੁ ਭੀਤ ਭਯਾ ਦਲ
 ਦਾਹਹਿਗੇ ॥ ^੮ਛਿਤ ਲੁੱਥ ਬਿਲੁੱਥ ਬਿਥਾਰਹਿਗੇ ॥ ਤਰੁ ਸਣੈ ਸਮੂਲ
 ਉਪਾਰਹਿਗੇ ॥੩੪੨॥ ^੯ਨਵ ਨਾਦ ਨਫੀਰਨ ਬਾਜਤ ਭੇ ॥ ਗਲ ਗੱਜਿ ਹਠੀ ਰਣ
 ਰੰਗ ਫਿਰੇ ॥ ^{੧੦}ਲਗ ਬਾਨ ਸਨਾਹ ਦੁਸਾਰ ਕਢੇ ॥ ਸੂਅ ਤੱਛਕ ਕੇ ਜਨ ਰੂਪ
 ਮਢੇ ॥੩੪੩॥ ^{੧੧}ਬਿਨੁ ਸੰਕ ਸਨਾਹਰਿ ਝਾਰਤ ਹੈ ॥ ਰਣ ਬੀਰਨ ਵੀਰ ਪ੍ਰਚਾਰਤ
 ਹੈ ॥ ^{੧੨}ਸਰ ਸੁਧ ਸਿਲਾ ਸਿਤ ਛੋਰਤ ਹੈ ॥ ਜੀਅ ਰੋਸ ਹਲਾਹਲ ਘੋਰਤ ਹੈ ॥੩੪੪॥
^{੧੩}ਰਣ ਧੀਰ ਅਯੋਧਨੁ ਲੁੱਝਤ ਹੈਂ ॥ ਰਦ ਪੀਸ ਭਲੇ ਕਰ ਜੁੱਝਤ ਹੈਂ ॥ ^{੧੪}ਰਣ
 ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਨਿਹਾਰਤ ਹੈਂ ॥ ਜੱਯ ਸੱਦ ਨਿਨੱਦਿ ਪੁਕਾਰਤ ਹੈਂ ॥੩੪੫॥ ^{੧੫}ਗਣ
 ਗਿੰਧਨ ਬਿੱਧ ਰੜੰਤ ਨਭੰ ॥ ਕਿਲਕੰਤ ਸੁ ਡਾਕਣ ਉੱਚ ਸੁਰੰ ॥ ^{੧੬}ਭ੍ਰਮ ਛਾਡ
 ਭਕਾਰਤ ਭੂਤ ਭੂਅੰ ॥ ਰਣ ਰੰਗ ਬਿਹਾਰਤ ਭ੍ਰਾਤ ਦੂਅੰ ॥੩੪੬॥ ^{੧੭}ਖਰ ਦੂਖਣ
 ਮਾਰ ਬਹਾਇ ਦਏ ॥ ਜਮ ਸੱਦ ਨਿਨੱਦ ਬਿਹੰਦ ਭਏ ॥ ^{੧੮}ਸਰ ਫੂਲਨ ਕੀ ਬਰਖਾ
 ਬਰਖੇ ॥ ਰਣ ਧੀਰ ਅਧੀਰ ਦੋਊ ਪਰਖੇ ॥੩੪੭॥

ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੋ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਕਥਾ ਖਰ ਦੂਖਣ ਦਈਤ ਬਧ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ ॥੬॥

^{੧੯}ਅਥ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਕਥਨੰ ॥ ^{੨੦}ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਰਾਵਨ ਨੀਚ ਮਰੀਚ ਹੂੰ ਕੇ ਗਿ੍ਹਰ
 ਬੀਚ ਗਏ ਬੱਧ ਬੀਰ ਸੁਨੈ ਹੈ ॥ ਬੀਸ ਹੂੰ ਬਾਂਹਿ ਹਥਿਆਰ ਗਹੇ ਰਿਸ ਮਾਰ ਮਨੈ
 ਦਸ ਸੀਸ ਧੁਨੈ ਹੈ ॥ ^{੨੧}ਨਾਕ ਕਟਯੋ ਜਿਨੁ ਸੂਪਨਖਾ ਕੱਹ ਤਉ ਤਿਹ ਕੋ ਦੁਖ ਦੋਖ
 ਲਗੈ ਹੋ ॥ ਰਾਵਲ ਕੋ ਬਨੁ ਕੈ ਪਲ ਮੋ ਛਲ ਕੈ ਤਿਹ ਕੀ ਘਰਨੀ ਧਰਿ ਲਯੈ
 ਹੋ ॥੩੪੮॥ ^{੨੨}ਮਰੀਚ ਬਾਚ ॥ ^{੨੩}ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਨਾਥ, ਅਨਾਥ ਸਨਾਥ ਕੀਯੋ;
 ਕਰਿਕੈ ਅਤਿ ਮੋਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਹ ਆਏ ॥ ਭਉਨ ਭੰਡਾਰ ਅਟੀ ਬਿਕਟੀ ਪ੍ਰਭ ਆਜ
 ਸਬੈ ਘਰ ਬਾਰ ਸੁਹਾਏ ॥ ^{੨੪}ਦੁਆ ਕਰਿ ਜੋਰ ਕਰਉ ਬਿਨਤੀ, ਸੁਨਿਕੈ ਨ੍ਰਿਪ ਨਾਥ
 ਬੁਰੇ ਮਤ ਮਾਨੋ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਸਹੀ ਅਵਤਾਰ, ਤਿਨੈ ਤੁਮ ਮਾਨਸ ਕੈ ਨ ਪਛਾਨੋ ॥

ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ

ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ) ਪਰਚਾ (ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ) ਸਿੱਖ ਫਲਵਾੜੀ ਜਨਵਰੀ ੧੯੯੬, ਅੰਗ ੨੨ 'ਤੇ ਲੇਖ ਹੈ।
 ਸ੍ਰੀ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬਚਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਖੰਡਨ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ
 ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੰਡਨ ਦੇ ਖੰਡਨ ਨਾਮ ਦੀ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ
 ਬਲ ਪੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਦਸ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਛਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਾਈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ
 ਪਰ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਦਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਹਠ ਤੇ ਜ਼ਿਦ ਦੇ
 ਬੜੇ ਪੱਕੇ ਹਨ। ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਤਾਂ ਗਰਕ ਕਰਾ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਹਠ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ। ਇਹ ਪੁਸ਼ਟ ਪਾਠਕ ਜਨ ਪੜ੍ਹ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ।
 ੧ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਸਪੁਕਾਰ ਦੀ ਤਫਸੀਲੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਜਬ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਬ ਦੇ ਮੂਲ-ਮੂਲਕ ਅਰਥਾਂ
 ਤੇ ਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਉਪਜਨ-ਕਾਲ 'ਤੇ ਜਾਣੂ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ।

ਮੂਲ-ਅਵਤਾਰ ਪਦ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਬਦ ਅਵਤਰਣ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਹਨ ਉਤਰਨਾ, ਜਨਮ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਜਾਂ
 ਸਰੀਰ ਧਾਰਨਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਮੂਲ ਦੇ ਇਸ ਬਾਬਦ 'ਤੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰ ਦੋਰਕ ਬਣਦਾ ਹੈ।
 ਅਵਤਰਿ ਆਇ ਕਹਾਂ ਤੁਮ ਕੀਨਾ ॥ ਅੰਗ ੭੯੨ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ
 ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਉਹ ਵੀ ਉਤਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
 ਨੇ ਅਵਤਰ ਦੇ ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਦੱਸੇ ਹਨ—੧ ਉਹ ਵੀ ਅਵਤਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਅਵਤਰੇ ਸਭ ਹੀ
 ਹਨ। ਭਾਣੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹਰਗਿਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

੨ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ (ੳ) ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੈ ਰਾਤ ਜਗਾਵਨ ਜਾਇ ॥ ਸਰਪਨਿ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੇ ਜਾਇ ਅਪੁਨੇ ਖਾਇ ॥ ਅੰਗ
 ੧੩੭੦ ॥ ਅੱਗੇ ਭਾਵਾਰਥ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

- ੧ ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਦੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟਦੇ ।
 ੨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਲਹੂ ਵਾਂਗ ਲਾਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ । ਬੜੇ ਉੱਚੀ ਭਿਆਨਕ ਕਿਲਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੩੩੯॥
- ੩ ਤਾਰਕਾ ਛੰਦ ॥ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਛੰਦ ਵਿਚ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਤੇ ਲਛਮਣ ਵਿਚਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰ ਬਰਛ ਤੇ ਕਮਾਣਾਂ ਨੱਚਣਗੀਆਂ ।
 ੪ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਯੁਧਿਆ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਮ ਤੇ ਲਛਮਣ ਗੱਜਣਗੇ । ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਣ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਣਗੇ ॥੩੪੦॥
- ੫ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣਗੇ । ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇ-ਡਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨਗੇ ।
 ੬ ਤੀਰ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਅਤੇ ਖੜਗ ਚੱਲਣਗੇ ਦਿੱਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੈਤ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲੋਟਣਗੇ ॥੩੪੧॥
- ੭ ਤੀਰ, ਸ਼ੰਕਾ ਤੋਂ ਅਸ਼ਕ ਹੋ ਕੇ ਚਲਾਉਣਗੇ । ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੈ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਦਲ ਨੂੰ ਦਾਹ ਕਰਨਗੇ ।
 ੮ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲੱਥ ਪਰ ਲੱਥ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਣਗੇ । ਇਹ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਮੂਲ ਸਮੇਤ ਉਖਾੜ ਦੇਣਗੇ ॥੩੪੨॥
- ੯ (ਹੁਣ ਯੁੱਧ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਵੀਂਗੀਆਂ ਵੱਜਣ ਲਗੇ । ਗੱਜ ਵੱਜ ਕੇ ਹਠੀ ਯੋਧੇ ਰਣ ਦੇ ਰੰਗ ਚਾਉ ਵਿਚ ਫਿਰਨ ਲੱਗੇ ।
 ੧੦ ਜਿਸ ਦੇ ਤੀਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲਗ ਕੇ ਸੰਜੋਅ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਜਾਣੋਂ ਤੀਰ ਨਹੀਂ ਤੱਛਕ ਨਾਗ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ ॥੩੪੩॥
- ੧੧ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਕੋਚ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਝਾੜਦੇ ਨੇ । ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਯੋਧੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਦੇ ਹਨ ।
 ੧੨ ਤੀਰ ਪੱਥਰ ਉਪਰ ਘਸਾ ਕੇ ਤਿਖੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲਦੇ ਹਨ ॥੩੪੪॥
- ੧੩ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਡਟ ਕੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੰਦ ਪੀਸ-ਪੀਸ ਕੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੂਝਦੇ ਹਨ ।
 ੧੪ ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਜੈ-ਜੈ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਇੱਕ ਮੂੰਹ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੩੪੫॥
- ੧੫ ਯੁੱਧ ਦੇ ਉੱਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੀਆਂ-ਬੜੀਆਂ ਗਿਲੂਝਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਰਾਂ ਉੱਡਦੀਆਂ ਤੇ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੁਕੋਲਾਂ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।
 ੧੬ ਭੂਤ ਅਡੋਲ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਭੁੰਕਾਰਦੇ ਹਨ । ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਤੇ ਲਛਮਣ ਦੋਨੋਂ ਭਰਾ ਯੁੱਧ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੩੪੬॥
- ੧੭ ਖਰ ਤੇ ਦੂਖਣ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਰੋੜ ਦਿਤੇ । ਜੈ ਜੈ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇ ਬੇਹੱਦ ਹੋਈਆਂ ।
 ੧੮ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ ਤੇ ਅਧੀਰ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੂ ਪਰਖੇ ਗਏ ॥੩੪੭॥ ਇਥੇ ਸੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਖਰ ਤੇ ਦੂਖਣ ਦੈਤ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੬॥
- ੧੯ ਹੁਣ ਸੀਤਾ ਦੇ ਚੁਰਾਉਣ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
 ੨੦ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਖਰ ਤੇ ਦੂਖਣ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ, ਰਾਮ ਨੇ ਮਾਰੇ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਮਰੀਚ ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਵੀਹ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜੇ ਹਨ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
 ੨੧ ਜਿਸ ਰਾਮ ਨੇ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਸਰੂਪਨਖਾਂ ਦਾ ਨੱਕ ਕਟਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਤੇ ਕਲੰਕ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੋਗੀ ਦਾ ਭੇਖ ਕਰਕੇ ਇਕ ਛਿਨ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ॥੩੪੮॥
- ੨੨ ਮਰੀਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
 ੨੩ ਮਨੋਹਰ ਛੰਦ ॥ ਐ ਨਾਥ, ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ! ਮੈਂ ਅਨਾਥ ਦੇ ਘਰ ਆਕੇ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਮੇਰਾ ਘਰ ਅਗਾੜਾ-ਦੁਗਾੜਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਹੀ ਘਰ ਘਾਟ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।
 ੨੪ ਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਦੇ ਬੁਰਾ ਨਾ ਮਨਾਇਓ ! ਜੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਠੀਕ ਅਵਤਾਰ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸ (ਮਨੁੱਖ) ਕਰਕੇ ਨਾ ਜਾਣੋ ॥੩੪੯॥

ਅ ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨ ਛਾਡਿ ਕੇ ਅਹੋਈ ਰਾਖੇ ਨਾਰ ॥ ਗਦਹੀ ਹੋਇਕੇ ਅਉਤਰੈ ਭਾਤੁ ਸਹੈ ਮਨ ਚਾਰ ॥ ਉਹੀ ॥ ਇਥੇ ਭਾਵ ਅਰਥ ਦੇਵ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਵਿਦਵਾਨ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ।

੮ ਮਹਾਮਾਈ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਰੇ ॥ ਨਰ ਸੇ ਨਾਰਿ ਹੋਇ ਅਉਤਰੈ ॥ ਅੰਗ ੮੭੪ ॥ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਵਾਲ ਆਈ ਮਾਈ ਜੁਆਬ ਛਾਈ ਮਾਈ । ਸਵਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਸਿਖਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਖੰਡਨ ਮੰਡਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭੀ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੩ ਅੱਗੇ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਤੱਥ ਸੂਰਜਵਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਮਾਤ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਖੁਦ ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਕੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣਤਾਈ ਹੈ ।

ਉੱਤਰ—ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਜਿਸ ਵੀ ਪੀਰ ਪੈਰੀਬਰ, ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਜਗਤ ਜਲੰਦੇ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਆਏ ਸਭਾਂ ਨੂੰ ਕਾਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵਰਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਉਹ ਹਰ ਲੀਲਾ ਹਮ ਜਿਨਸ ਦੇ ਵਾਂਝ ਹੀ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਆਤਮਿਕ ਉਜਾਲਾ ਨਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਜਿੰਮੇ ਲੱਗੀ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਉੱਤਰ—ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਰੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰ ਉਪਕਾਰੀ ਆਏ ॥ ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੇਨਿ ਮਿਲਾਇ ॥੨॥ ਸਚਾ ਅਮਰੁ ਸਰੀ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਸਚੇ ਸੋਤੀ ਰਾਤੇ ॥ ਸਚਾ ਸੁਖੁ ਸਚੀ ਵਡਿਆਈ ਜਿਸ ਕੇ ਸੇ ਤਿਨਿ ਜਾਤੇ ॥੩॥ ਪਖਾ ਫੇਰੀ ਪਾਣੀ ਢੋਵਾ ਹਰਿ ਜਨ ਕੈ ਪੀਸਨੁ ਪੀਸ ਕਮਾਵਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕੀ ਪੁਝ ਪਾਸਿ ਬੇਨਤੀ ਤੇਰੇ ਜਨ ਦੇਖਣੁ ਪਾਵਾ ॥੪॥ ਅੰਗ ੭੮੯ ॥ ਮ: ੫ ॥

ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ ਸਾਗਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਦੇਵ ਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਵ ਭੁੱਖੀ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜੀਅ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੈਤ ਭੁੱਖੀ ਦੁਖਦਾਈ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸੇ ਤੇ ਭ੍ਰਮ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਜਦ ਧੂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੂਪ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਨਰ ਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ, ਹਰਨਾਕਸ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰਾ ਭਗਤ ਕੋਈ ਬਣੇ ਸਹੀ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਨ ਤੇ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਉਹ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਛਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਾਂਹ ਲੰਬੀ ਕਰਕੇ ਉਗਲ ਵੀ ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਬਾਨ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਖੋਟਾ ਬੋਲ, ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੋ ਮੇਰੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ! ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਜ ਦੇ ਵਾਸੇ ਵੱਜ ਜਾਣਗੇ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਭਰਮ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ, ਜਦੋਂ

ਤੋਰੇ ਜਨੁ ਹੋਇ ਸੋਇ ਕਤ ਭੋਲੈ ਤਿਨਿ ਭਵਨ ਪਰ ਛਾਜਾ ॥

ਹਾਥੁ ਪਸਾਰਿ ਸਕੈ ਕੇ ਜਨ ਕਉ ਬੋਲਿ ਸਕੈ ਨ ਅੰਦਾਜਾ ॥

ਬੋਤਿ ਅਚੇਤ ਮੂੜ ਮਨ ਮੇਰੇ ਬਾਜੇ ਅਨੁਹਦ ਆਜਾ ॥

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਸੰਸਾਰ ਭ੍ਰਮ ਚੁਕੇ ਧੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨਿਵਾਜਾ ॥੨॥ ਅੰਗ ੮੫੬॥

ਭਾਵ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਇੰਦਰਾਜ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਅਹੋਈ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਜਾਂ ਰਾਤਾਂ ਜਗਾਉਂਦੇ ਫਿਰੋ ਜਾਂ ਮਹਾਮਾਈ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਹੈ ਤਾਂ ਉਂਗਲੀ ਧਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ।

੪ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੱਸ (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ) ਪੰਜਾਬ ਅਨੁਸਾਰ ਵੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਹੈ । ੧੮ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਧੂ ਪੁਰਾਣ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਛੇਵਾਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਬਾਕੀਆਂ ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ੧੩ਵੀਂ ਤੇ ੧੯ਵੀਂ ਸਦੀ ਹੈ ॥

॥੩੪੯॥ 'ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਸਬ ਅੰਗ ਜਰਯੋ ਮੁਖ ਰੱਤ ਕਰਯੋ ਜੁਗ ਨੈਨ ਤਚਾਏ ॥
 ਤੈ ਨ ਲਗੈ ਹਮਰੇ ਸਠ ਬੋਲਨ ਮਾਨਸ ਦੁਐ ਅਵਤਾਰ ਗਨਾਏ ॥ 'ਮਾਤ ਕੀ
 ਏਕ ਹੀ ਬਾਤ ਕਹੇ ਤਜ ਤਾਤ ਘ੍ਰਿਣਾ ਬਨਬਾਸ ਨਿਕਾਰੇ ॥ ਤੇ ਦੋਊ ਦੀਨ ਅਧੀਨ
 ਜੁਗੀਯਾ, ਕਸ ਕੈ ਭਿਰ ਹੋਂ ਸੰਗ ਆਨ ਹਮਾਰੇ ॥੩੫੦॥ 'ਜਉ ਨਹੀ ਜਾਤ ਤਹਾਂ
 ਕਹ ਤੈ ਸਠਿ, ਤੋਰ ਜਟਾਨ ਕੋ ਜੂਟ ਪਟੈ ਹੋਂ ॥ ਕੰਚਨ ਕੋਟ ਕੇ ਉਪਰ ਤੇ ਡਰ
 ਤੋਹਿ ਨਦੀਸਰ ਬੀਚ ਡੁਬੈ ਹੋਂ ॥ 'ਚਿਤ ਚਿਰਾਤ ਬਸਾਤ ਕਛੂ ਨ ਰਿਸਾਤ ਚਲਯੋ
 ਮੁਨ ਘਾਤ ਪਛਾਨੀ ॥ ਰਾਵਨ ਨੀਚ ਕੀ ਮੀਚ ਅਧੋਗਤ ਰਾਘਵ ਪਾਨ ਪੁਰੀ
 ਸੁਰਿ ਮਾਨੀ ॥੩੫੧॥ 'ਕੰਚਨ ਕੋ ਹਰਨਾ ਬਨ ਕੈ ਰਘੁਬੀਰ ਬਲੀ ਜਹੋ ਬੋ ਤਹ
 ਆਯੋ ॥ ਰਾਵਨ ਹੈ ਉਤ ਤੇ ਜੁਗੀਆ ਸੀਅ ਲੈਨ ਚਲਯੋ ਜਨੁ ਮੀਚ ਚਲਯੋ ॥
 'ਸੀਅ ਬਿਲੋਕ ਕੁਰੰਕ ਪ੍ਰਭਾ ਕਹ ਮੋਹਿ ਰਹੀ ਪ੍ਰਭ ਤੀਰ ਉਚਾਰੀ ॥ ਆਨ ਦਿਜੈ
 ਹਮ ਕਉ ਮ੍ਰਿਗਵਾ ਸੁਨ ਸ੍ਰੀ ਅਵਧੇਸ ਮੁਕੰਦ ਮੁਰਾਰੀ ॥੩੫੨॥ 'ਰਾਮ ਬਾਚ ॥
 ਸੀਅ, ਮ੍ਰਿਗਾ ਕਹੂੰ ਕੰਚਨ ਕੋ ਨਹਿ ਕਾਨ ਸੁਨਯੋ, ਬਿਧਿ ਨੈ ਨ ਬਨਾਯੋ ॥ ਬੀਸ
 ਬਿਸਵੇ ਛਲ ਦਾਨਵ ਕੋ, ਬਨ ਮੈ ਜਿਹ ਆਨ ਤੁਮੈ ਡਹਕਾਯੋ ॥ 'ਪਿਆਰੀ ਕੋ
 ਆਇਸ ਮੇਟ ਸਕੈ ਨ, ਬਿਲੋਕ ਸੀਆ ਕਹੁ ਆਤੁਰ ਭਾਰੀ ॥ ਬਾਂਧ ਨਿਖੰਗ ਚਲੇ
 ਕਟਿ ਸੌ, ਕਹਿ ਭ੍ਰਾਤ ਈਹਾਂ ਕਰਿਜੈ ਰਖਵਾਰੀ ॥੩੫੩॥ 'ਓਟ ਥਕਯੋ ਕਰਿ ਕੋਟਿ
 ਨਿਸਾਚਰ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਨਿਦਾਨ ਸੰਘਾਰਯੋ ॥ ਹੇ ਲਹੁ ਬੀਰ ਉਬਾਰ ਲੈ ਮੋਕਹ
 ਯੋ ਕਹਿਕੈ ਪੁਨਿ ਰਾਮ ਪੁਕਾਰਯੋ ॥ 'ਜਾਨਕੀ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਸੁਨਯੋ ਤਬ ਹੀ ਤਿਹ
 ਓਰ ਸੁਮਿਤ੍ਰ ਪਠਾਯੋ ॥ ਰੇਖ ਕਮਾਨ ਕੀ ਕਾਢ ਮਹਾ ਬਲ ਜਾਤ ਭਏ, ਇਤ
 ਰਾਵਨ ਆਯੋ ॥੩੫੪॥ 'ਭੇਖ ਅਲੇਖ ਉਚਾਰਕੈ ਰਾਵਣ ਜਾਤ ਭਏ ਸੀਅ ਕੇ
 ਫਿਗ ਯੋ ॥ ਅਵਿਲੋਕ ਧਨੀ ਧਨਵਾਨ ਬਡੋ ਤਿਹ ਜਾਇ ਮਿਲੈ ਮਗ ਮੋ ਠਗ
 ਜਯੋ ॥ 'ਕਛੂ ਦੇਹ ਭਿਛਾ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਨ ਹਮੈ, ਇਹ ਰੇਖ ਮਿਟਾਏ ਹਮੈ ਅਬ ਹੀ ॥
 ਬਿਨੁ ਰੇਖ ਭਈ ਅਵਿਲੋਕ ਲਈ, ਹਰਿ ਸੀਅ ਉਡਯੋ ਨਭਿ ਕਉ ਤਬਹੀ ॥੩੫੫॥

^{੧੩}ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮਵਤਾਰ ਕਥਾ ਸੀਤਾ ਹਰਨ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ॥

^{੧੪}ਅਬ ਸੀਤਾ ਖੋਜਬੋ ਕਥਨੰ ॥ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਰਘੁਨਾਥ ਹਰੀ ਸੀਅ ਹੋਰ ਮਨੰ ॥
 ਗਹਿ ਬਾਨ ਸਿਲਾ ਸਿਤ ਸੱਜਿ ਧਨੰ ॥ ^{੧੫}ਚਹੂੰ ਓਰ ਸੁਧਾਰ ਨਿਹਾਰ ਫਿਰੇ ॥
 ਛਿਤ ਉਪਰ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਗਿਰੇ ॥੩੫੬॥ ^{੧੬}ਲਘ ਬੀਰ ਉਠਾਇ ਸੁ ਅੰਕ ਭਰੇ ॥
 ਮੁਖ ਪੋਛ ਤਬੈ ਬਚਨਾ ਉਚਰੇ ॥ ^{੧੭}ਕਸ ਅਧੀਰ ਪਰੇ ਪ੍ਰਭ ਧੀਰ ਧਰੇ ॥ ਸੀਅ

^{੧੮}ਉੱਤਰ—ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੋਨ, ਸੰਮਤ ਨੋਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੈ। ਵੇਦ ਧਾਰਮਿਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਰਾਤਨ ਉਹ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੁੰਨ, ਪਾਪ ਦੀ ਥਿਊਰੀ ਦੱਸ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਬੱਧ ਕਰਕੇ ਰਾਹ, ਰਸਤੇ ਪਾ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੱਸੀ। ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਮਹਾਨ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਕਹਾਏ। ਨਾਲੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਵੱਡਾ ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਤੇ ਜਨਕ ਰਾਜਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਤੱਕ ਇਹ ਜੁਗ-ਜੁਗ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੀੜੀ ਚੱਲਦੀ ਆਈ। ਜੋ ਦਸਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਆਖਰ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹਲੂਲ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗਿਆਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਪੁਰਾਤਨ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਛਤ ਦੰਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਦਿ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਾਡਾ ਨਿਤਨੇਮ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕ੍ਰਿਤ ਨੇਮ ਧਾਰਮਿਕ ਨੇ, ਸਮਾਜ ਨੇਮ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਸੰਮਤ ਗਿਣਦੇ ਫਿਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਗੁਣ ਲੇਣਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਰਚਨਾ ਕਾਲ।

^{੧੯}ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਤੱਖ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਆਰੀਆ ਅਬਾਦਕਾਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਸਾਰਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਬਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਹਸਤੀਆਂ ਕਲਪ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਣ (ਸ਼ਬਤ) ਵਿਚ ਰੱਖ ਸਕਦਾ। ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸੂਬ-ਸੂਬ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇ੍ਹ ਮੂਰਤੀ ੧ ਅਗਨੀ, ੨ ਸੂਰਜ, ੩ ਵਾਯੂ (ਵਿੰਦਰ) ਦਾ ਨਾਂ ਤੇ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ (ਤ੍ਰਿ ਮੂਰਤੀ) ਦੀ ਥਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਕਰ ਲਈ ਗਈ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ, ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਤੇ ਫੇਰ ਵਧਾ ਕੇ ੨੨ ਅਵਤਾਰ ਕਲਪ ਲਏ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ, ਮੱਛ, ਕੱਛੂ ਤੇ ਸੁਅਰ ਦੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ

- ੧ ਮਰੀਚ ਦੀ ਰਾਵਣ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਹ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਅੰਗ ਸੜਨ ਲੱਗੇ ਮੂੰਹ ਲਾਲ ਸੁਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਘੁਰਨ ਲੱਗਾ। ਰਾਵਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਮੁਰਖਾ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਦੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ੨ ਮਾਤਾ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਪਿਤਾ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਿਰਣਾ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਘਰ ਤੋਂ ਨਿਕਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਦੀਨ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਅਧੀਨ (ਮੰਗਤੇ) ਜੋਗੀ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ॥੩੫੦॥
- ੩ ਜੇ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲੱਗ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਮੁਰਖਾ! ਤੇਰੀਆਂ ਆਹ ਜਟਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ ਉਖਾੜ ਦਿਆਂਗਾ। ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੋਟ ਦੇ ਉਪਰ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋੜ ਕੇ ਡੋਬ ਦਿਆਂਗਾ।
- ੪ ਦਿਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਪਰ ਡਾਢੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰਨ ਚੱਲ ਪਿਆ, ਮਰੀਚ ਮੁਨੀ ਨੇ ਦਾਉ ਪਛਾਣਿਆ ਕਿ ਜੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੀਚ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰ ਕੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾ ਪਵਾਂਗਾ। ਰਾਮ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰ ਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ ਇਸ ਲਈ ਇਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ॥੩੫੧॥
- ੫ ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਿਰਨ ਬਣ ਕੇ ਜਿਥੇ ਬਲੀ ਰਾਮ ਹੈ ਸੀ ਉਥੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਪਰ ਰਾਵਣ ਜੋਗੀ ਬਣ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਚਲ ਪਿਆ ਜਾਣੇ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਇਸ ਰਾਹ ਤੋਰਿਆ ਹੈ।
- ੬ ਸੀਤਾ ਹਿਰਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹਿਰਨ ਲਿਆ ਦੇਵੋ ਹੇ! ਅਯੁਧਿਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਾਤੇ ਮੁਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ॥੩੫੨॥
- ੭ ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਐ ਸੀਤਾ! ਸੋਨੇ ਦਾ ਹਿਰਨ ਅੱਜ ਤਕ ਕਦੇ ਨਾ ਕੰਨੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਨਾ ਬਿਧਾਤੇ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੀਰ ਬਿਸੇਵੇ ਕਿਸੇ ਦੈਤ ਦਾ ਧੋਖਾ ਹੈ ਬਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
- ੮ ਪਰ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਨੂੰ ਮੋੜ ਨਾ ਸਕਿਆ

ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਵੇਖ ਕੇ। ਲੋਕ ਨਾਲ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਭੱਖਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚਲ ਪਏ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸੌਂਪ ਕੇ ॥੩੫੩॥

- ੯ ਮਰੀਚ ਦੈਤ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦਿਨ ਆਸਰੇ ਲੈ ਕੇ ਬਚਣ ਦੇ ਢੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਰੀਚ ਮਰਦਾ-ਮਰਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਹੋ ਵੀਰ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਫੇਰ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।
- ੧੦ ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਨੇ ਇਹ ਬੁਰੇ ਬੋਲ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਪਰ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਲਛਮਣ ਕਮਾਣ ਦੇ ਨਾਲ ਲਕੀਰ ਕੱਢ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਿਛੋਂ ਰਾਵਣ ਆ ਗਿਆ ॥੩੫੪॥
- ੧੧ ਸਾਧੂ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਅਲੱਖ-ਅਲੱਖ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀਤਾ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਧਨੀ ਨੂੰ ਧਨਵਾਨ ਵੇਖਕੇ ਰਾਹ ਵਾਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਠੱਗ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਗਦਾ ਹੈ।
- ੧੨ ਇਉਂ ਰਾਵਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਭਿੱਛਾ ਦੇਹ ਐ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਣੀ ਮੈਨੂੰ ਭਿੱਛਾ ਆਹ ਲੀਕ ਮਿਟਾਕੇ ਦੇਹ। ਇਸ ਰੇਖਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੰਧੀ ਹੋਈ ਭਿੱਛਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਉੱਡ ਗਿਆ ॥੩੫੫॥
- ੧੩ ਇਥੇ ਹੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸੀਤਾ ਦਾ ਚੁਰਾਉਣ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ।
- ੧੪ ਹੁਣ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਸੀਤਾ ਦੀ ਭਾਲ ਦੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ੧੫ ਤੋਟਕ ਛੰਦ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਹੋਈ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਉਪਰ ਰਗੜ ਕੇ ਚਿਟੇ ਤੀਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਜਾ ਕੇ।
- ੧੬ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੋਧ ਕੇ ਦੇਖ ਫਿਰੇ। ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਅੰਤ ਹੁਸ਼ੜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ॥੩੫੬॥
- ੧੭ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਨੇ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਪੁੱਝ ਕੇ ਬਚਨ ਕਹੇ।
- ੧੮ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ! ਕਿਉਂ ਅਧੀਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਧੀਰਜ ਧਰੋ। ਸੀਤਾ—

ਵੀ ਫੇਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਲਿੰਗਮ, ਮਰਦ ਦਾ ਗੁਪਤ ਅੰਗ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ੧੨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਪੇ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ (੧) ਸੋਮ ਨਾਥ (੨) ਮਹਾਂ ਕਾਲ, ਮਹਾਂ ਕਾਲੇਸ਼ਵਰ (ਉਜੈਨ ਵਿਚ ਹੈ) ੧੨੩੧ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਅਲਤਰਮਸ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਉਜੈਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਪੱਥਰ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾ ਕੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। (੩) ਵਿਸ਼ਵੇਸ਼ਵਰ (ਸਭ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ) ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ, (੪) ਕਿਦਾਰੇਸ਼ (ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ) ਇਹ ਹਿਮਾਲੀਆ ਵਿਚ, ਇਕ ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ ਪੱਥਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਦੇਵਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(੫) ਪੰਜਵਾਂ ਵੇਦ ਨਾਥ (ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ) ਦੇਉਗੜ੍ਹ (ਬੰਗਾਲ) ਵਿਚ, (੬) ਰਾਮੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ (ਰਾਮ ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ) ਰਾਮਿਸਰਮ ਜਰੀਰੇ ਉਤੇ ॥ ਆਖਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ॥

ਸਾਨੂੰ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਕਾਲ ਦੇ ਆਰੀਆ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਫੋਲਣ ਅਤੇ ਟੋਲਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਪ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਮੁਰਖਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਸਾਡੀ ਕਸਬੰਟੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸੋਨਾ ਚੋਰੀ ਦਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਰਾਫਾਂ ਪਾਸ ਕਸਬੰਟੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਈਦੀ। ਇਹ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ ਤਾਂ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਸ਼ੌਰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਇੰਦਰ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਸਿੰਧੀਏ ਤਾਂ ਬੇਚਾਰੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧਾ ਹੀ ਲੱਭਿਆ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਬੇਅੰਤ ਹਨ।

ਜਾ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਅਸੰਖ ਮੁਨੀ ਅਨੇਕ ਤਪੇ ॥ ਬ੍ਰਹਮੇ ਕੋਟਿ ਅਰਾਧਹਿ ਗਿਆਨੀ ਜਾਪ ਜਪੇ ॥ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਕਿਰਿਆ ਪੂਜਾ ਅਨਿਕ ਸੋਧਨ ਬੰਦਨਾ ॥ ਕਰ ਗਵਨੁ ਬਸੁਧਾ ਤੀਰਥਹ ਮਜਨ ਮਿਲਨ ਕਉ ਨਿਰੰਜਨਾ ॥ ਮਾਨੁਖ ਬਨ ਤਿਨੁ ਪਸੁ ਪੰਖੀ ਸਗਲ ਤੁਝਹਿ ਅਰਾਧਤੇ ॥ ਦਇਆਲ ਲਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਨਕ ਮਿਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੋਇ ਗਤੇ ॥੧॥ ਕੋਟਿ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਸੰਕਰ ਜਟਾ ਧਾਰ ॥ ਚਾਹਹਿ ਤੁਝਹਿ ਦਇਆਰ ਮਨਿ ਤਨਿ ਤੁਝ ਅਪਾਰ ॥ ਅਪਾਰ ਅਗਮ ਗੋਬਿੰਦ ਠਾਕੁਰ ਸਗਲ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭ ਧਨੀ ॥ ਸੁਰ ਸਿਧ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਧਿਆਵਹਿ ਜਖ ਕਿੰਨਹ ਗੁਣ ਭਨੀ ॥ ਕੋਟਿ ਇੰਦੁ ਅਨੇਕ ਦੇਵਾ ਜਪਤ ਸੁਆਮੀ ਜੇ ਜੈ ਕਾਰ ॥ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਦਇਆਲ ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਉਧਾਰ ॥੨॥ ਕੋਟਿ ਦੇਵੀ ਜਾ ਕਉ ਸੇਵਹਿ ਲਖਮੀ ਅਨਿਕ ਭਾਤਿ ॥ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਜਾਕਉ ਅਰਾਧਹਿ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਦਿਨਸ ਰਾਤਿ ॥ ਨਖਿਅਤ੍ਰ ਸਸੀਅਰ ਸੂਰ ਧਿਆਵਹਿ ਬਸੁਪ ਗਗਨਾ ਗਾਵਣੇ ॥ ਸਗਲ ਪਾਣੀ ਸਗਲ ਬਾਣੀ ਸਦਾ ਸਦਾ ਧਿਆਵਣੇ ॥ ਸਿਮਿਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਚਤ੍ਰ ਬੇਦਰ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਜਾਕਉ ਜਪਤਿ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਭਗਤ ਵਛਲ ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਐ ਸੰਗਿ ਸਾਤਿ ॥੩॥ ਅੰਗ ੪੫੫-੫੬॥ ਮ: ੫॥

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿੰਧੀਆਂ ਦੇ ਕਲਪੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਵਜੂਦ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਪਰਿਚੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਐਸੀ ਵਸਤੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਾ ਵਜੂਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਉਹ ਸੇਵਕ ਹਨ ਜੋ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਮਿਲੀ ਸੇਵਾ ਠੁਕ ਸਿਰ ਐਨ ਸਮੇਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਲ ਦਾ ਅੰਗ ਪਿਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਦੇ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਤਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਸਭਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਵੀ ਭੋਖਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਦੱਸੇ। ਸੇਵਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਉਥੇ ਵਸਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਸੰਕਰੁ ਇੰਦੁ ਤਪੇ ਭੋਖਾਰੀ ॥ ਮਾਨੈ ਹੁਕਮੁ ਸੋਹੇ ਦਰਿ ਸਾਚੇ ਆਕੀ ਮਰਹਿ ਅਵਾਰੀ ॥

ਜੰਗਮ ਜੋਧ ਜਤੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਗੁਹਿ ਪੂਰੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ਬਿਨ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਕਬਹੂ ਨ ਪਾਵਸਿ ਸੇਵਾ ਕਰਣੀ ਸਾਰੀ ॥੨॥ ਅੰਗ ੯੯੨॥ ਮ: ੧॥

ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ ਜਾਵੇ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਦੇਵਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਾਂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਮ

ਜਾਇ ਕਹਾ ਤਿਹੋ ਸੋਧ ਕਰੋ ॥੩੫੭॥ ੧੭ਉਠ ਠਾਢਿ ਭਏ ਫਿਰਿ ਭੂਮ ਗਿਰੇ ॥
ਪਹਰੇਕਕ ਲਉ ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਨ ਫਿਰੇ ॥ ੧੮ਤਨ ਚੇਤ ਸੁਚੇਤ ਉਠੇ ਹਰਿ ਯੋ ॥ ਰਣ
ਮੰਡਲ ਮੱਧਿ ਗਿਰਯੋ ਭਟ ਜਯੋ ॥੩੫੮॥ ਚਹੂੰ ਓਰ ਪੁਕਾਰ ਬਕਾਰ ਥਕੇ ॥
ਲਘ ਭ੍ਰਾਤ ਭਏ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਝਬੇ ॥ ੧੯ਉਠਕੈ ਪੁਨ ਪ੍ਰਾਤ ਇਸਨਾਨ ਗਏ ॥ ਜਲ
ਜੰਤ ਸਬੈ ਜਰਿ ਛਾਰਿ ਭਏ ॥੩੫੯॥ ੨੦ਬਿਰਹੀ ਜਿਹੋ ਓਰ ਸੁ ਦਿਸਟ ਧਰੈ ॥
ਫਲ ਫੂਲ ਪਲਾਸ ਅਕਾਸ ਜਰੈ ॥ ੨੧ਕਰ ਸੌ ਧਰ ਜਉਨ ਛੁਅੰਤ ਭਈ ॥ ਕਚ
ਬਾਸਨ ਜਯੋ ਪਕ ਫੂਟ ਗਈ ॥੩੬੦॥ ੨੨ਜਿਹੋ ਭੂਮ ਥਲੀ ਪਰ ਰਾਮ ਫਿਰੇ ॥
ਦਵ ਜਯੋ ਜਲ ਪਾਤ ਪਲਾਸ ਗਿਰੇ ॥ ੨੩ਟੁਟ ਆਸੂ ਆਰਣ ਨੈਨ ਝਰੀ ॥ ਮਨੋ
ਤਾਤ ਤਵਾ ਪਰ ਬੂੰਦ ਪਰੀ ॥੩੬੧॥ ੨੪ਤਨ ਰਾਘਵ ਭੇਟ ਸਮੀਰ ਜਰੀ ॥ ਤਜ
ਧੀਰ ਸਰੋਵਰ ਮਾਂਝ ਦੁਰੀ ॥ ੨੫ਨਹਿ ਤੱਤ੍ਰ ਥਲੀ ਸਤਪਤ੍ਰ ਰਹੇ ॥ ਜਲ ਜੰਤ
ਪਰ੍ਹੰਤ੍ਰ ਪਤ੍ਰ ਦਹੇ ॥੩੬੨॥ ੨੬ਇਤ ਦੁੰਢ ਬਨੇ ਰਘੁਨਾਥ ਫਿਰੇ ॥ ਉਤ ਰਾਵਨ
ਆਨ ਜਟਾਯੁ ਘਿਰੇ ॥ ੨੭ਰਣ ਛੋਰ ਹਠੀ ਪਗ ਦੁਐ ਨ ਭਜਯੋ ॥ ਉਡ ਪੱਛ
ਗਏ ਪੈ ਨ ਪੱਛ ਤਜਯੋ ॥੩੬੩॥ ੨੮ਗੀਤਾ ਮਾਲਤੀ ਛੰਦ ॥ ਪਛ ਰਾਜ ਰਾਵਨ
ਮਾਰਿਕੈ ਰਘੁਰਾਜ ਸੀਤਹਿ ਲੈ ਗਯੋ ॥ ਨਭਿ ਓਰ ਖੋਰ ਨਿਹਾਰਕੈ ਸੁ ਜਟਾਉ ਸੀਅ
ਸੰਦੇਸ ਦਯੋ ॥ ੨੯ਤਬ ਜਾਨ ਰਾਮ ਗਏ ਥਲੀ, ਸੀਅ ਸੱਤ ਰਾਵਨ ਹੀ ਹਰੀ ॥
ਹਨਵੰਤ ਮਾਰਗ ਮੋ ਮਿਲੇ ਤਬ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਤਾ ਸੋਂ ਕਰੀ ॥੩੬੪॥ ੩੦ਤਿਨ ਆਨ
ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਕੇ ਕਪਿ ਰਾਜ ਪਾਇਨ ਡਾਰਯੋ ॥ ਤਿਨ ਬੈਠ ਗੈਠ ਇਕੈਠ ਹੂੰ ਇਹ
ਭਾਂਤਿ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ ੩੧ਕਪ ਬੀਰ ਧੀਰ ਸਧੀਰ ਕੇ ਭਟ ਮੰਤ੍ਰ ਬੀਰ ਬਿਚਾਰਕੈ ॥
ਅਪਨਾਇ ਸੁਗ੍ਰਿਵ ਕਉ ਚਲੇ ਕਪਿ ਰਾਜ ਬਾਲ ਸੰਘਾਰਕੈ ॥੩੬੫॥

੧੯ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੋ ਬਾਲ ਬਧਹ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ॥੮॥

੧੯ਅਬ ਹਨੁਮਾਨ ਸੋਧ ਕੋ ਪਠੈਬੋ ॥ ੨੦ਗੀਤਾ ਮਾਲਤੀ ਛੰਦ ॥ ਦਲ ਬਾਂਟ ਚਾਰ ਦਿਸਾ
ਪਠਯੋ ਹਨਵੰਤ ਲੰਕ ਪਠੈ ਦਏ ॥ ਲੈ ਮੁਦ੍ਰਕਾ ਲਖ ਬਾਰਿਯੈ ਜਹੋ ਸੀ ਹੁਤੀ ਤਹੋ
ਜਾਤ ਭੇ ॥ ੨੧ਪੁਰ ਜਾਰਿ ਅੱਛ ਕੁਮਾਰ ਛੈ ਬਨ ਟਾਰਿਕੈ ਫਿਰਿ ਆਇਯੋ ॥ ਕ੍ਰਿਤ
ਚਾਰ ਜੋ ਅਮਰਾਰਿ ਕੋ ਸਬ ਰਾਮ ਤੀਰ ਜਤਾਇਯੋ ॥੩੬੬॥ ੨੨ਦਲ ਜੋਰ ਕੋਰ ਕਰੋਰ
ਲੈ ਬਡ ਘੋਰ ਤੋਰ ਸਬੈ ਚਲੇ ॥ ਰਾਮਚੰਦ ਸੁਗ੍ਰਿਵ ਲਛਮਨ ਅਉਰ ਸੂਰ ਭਲੇ ਭਲੇ ॥
੨੩ਜਾਮਵੰਤ ਸੁਖੈਨ ਨੀਲ ਹਨਵੰਤ ਅੰਗਦ ਕੇਸਰੀ ॥ ਕਪਿ ਪੂਤ ਜੂਥ ਪਜੂਥ ਲੈ
ਉਮਡੇ ਚਹੂੰ ਦਿਸ ਕੈ ਝਰੀ ॥੩੬੭॥ ੨੪ਪਾਤ ਬਾਰਿਧ ਰਾਜ ਕਉ ਕਰਿ

ਓ ਜਟਾਯੁ ਦਾ ਅਰਣ ਪਿਤਾ ਤੇ ਸਯੋਨੀ ਨਾਮਕ ਮਾਤਾ ਸੀ ।

ਅ ਕੇਸਰੀ (ਹਨੁਮਾਨ ਦਾ ਪਿਤਾ, ਅੰਗਦ ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਨੀਲ, ਬਿਭੁਕਰਮਾ ਜੀ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਆਦਿ ਇਹ ਸੈਨਾ ਪਤੀ ਸਨ ।

੨੦ ਦੇ ਸੱਚੇ ਮਨੋਂ, ਤਨੋਂ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਹਨ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹਨ ।

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ ਸਰੋਸਟ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਮੱਛ, ਕੱਛ, ਸੁਅਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਜੋਨੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪਾਣੀ ਬਾਣੀ ਗਗਨ ਪਤਾਲੀ, ਜੰਤਾ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ਉਹੀ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਨਕ, ਸਨਦਨ, ਸਨਾਤਨ, ਸੰਤ ਕੁਮਾਰ, ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦੁਆਰਪਾਲ ਚਾਰੇ ਭਾਈ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ (ਤਿਨੇ ਦੇਵਤੇ) ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਮਹੇਸ਼ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਆਦਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਤੱਕ ਵਸਾਈ ਹੋ ਗਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਵੀ ਹਰੀ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਘੜੀ ਜਿਉਂਦਾ ਨਾ ਰਹਾਂ, ਇਹ ਹੈ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ । ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—

ਸਨਕ ਸਨਾਦਿ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਇੰਦ੍ਰਾਇਕ ਭਗਤ ਰਤੇ ਬਨਿ ਆਈ ॥

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਘਰੀ ਨ ਜੀਵੈ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਵਡਾਈ ॥੮॥ ਅੰਗ ੧੨੩੨॥ ਮ: ੧॥

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨ ਹਾਨੀ ਜਾਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਾਨ ਹਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਨੂੰ ਵਾਚਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾ ਕੋਈ ਸੁਰਮਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਹੀਣਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ, ਮਾਲਿਕ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸੰਸ਼ੁਕਤ ਹੈ ।

- ੧ ਕਿਥੇ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸ ਦੀ ਟੋਲ ਕਰੋ ॥੩੫੭॥
- ੨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਉਠ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਫੇਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ । ਇਕ ਪਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਹੋਸ਼ ਆਈ ।
- ੩ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਸ਼ ਤੋਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਇਉਂ ਉਠਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੁਰਮਾ ਯੁੱਧ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਖਮ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ॥੩੫੮॥
- ੪ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਖੱਕ ਗਏ । ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲਾਸੇ ਦਿੱਤੇ ।
- ੫ ਸਵੇਰੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਜਲ ਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤ ਰਾਮ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਵਿਯੋਗ-ਅਗਨੀ ਦੇ ਸੇਕ ਨਾਲ ਸੜਕੇ ਸਵਾਹ ਹੋ ਗਏ ॥੩੫੯॥
- ੬ ਇਥੇ ਬਿਰਹੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਫਲ ਜਾਂ ਫੁੱਲ ਪਲਾਸ (ਛਿਛਰਾ) ਭਾਵ ਰੁਖ ਕੀ ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੭ ਬਿਰਹੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਫੂਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕੱਚੇ ਜਾਂ ਕੱਚ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਾਂਗ ਪੱਕ ਕੇ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੩੬੦॥
- ੮ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਵੀ ਧਰਤੀ ਜਾਂ ਪਹਾੜ ਤੇ ਰਾਮ ਜੀ ਫਿਰੇ, ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਜਾਣੇ ਉਹਨਾਂ ਰੁਖਾਂ ਦੇ ਪਤੇ ਜਲ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ।
- ੯ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਸੂਆਂ ਦੀ ਨਿਰਾਧਾਰ ਝੜੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਉਂ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ ਜਾਣੇ ਤੱਤੇ ਤਵੇ ਤੇ ਬੂੰਦ ਪੈ ਕੇ ਸੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੩੬੧॥
- ੧੦ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਸਹੀਰ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਹਵਾ ਵੀ ਸੜ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਧੀਰਜ ਖੋ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕੀ ।
- ੧੧ ਨਾ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਦੇ ਪਤਰ ਰਹੇ, ਜਲ ਜੀਵ ਤੇ ਘਾਹ ਫੂਸ ਪੱਤੇ ਸਭ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ ॥੩੬੨॥
- ੧੨ ਇਹ ਪਰ ਟੋਲ ਕਰਦੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਬਨ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ । ਉਧਰ ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਟਾਯੂ ਨੇ ਘੇਰ ਲਿਆ
- ੧੩ ਰਾਵਣ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਜਟਾਯੂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਯੁੱਧ ਛੱਡਕੇ ਉਸ ਹਠੀ ਨੇ ਦੋ ਪੈਰ ਵੀ ਪਿਛਾਂ ਨਾ ਹਟਾਇਆ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੰਭ ਉਖੜ ਗਏ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦਾ ਪੱਖ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ॥੩੬੩॥
- ੧੪ ਗੀਤਾ ਮਾਲਤੀ ਛੰਦ ॥ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਜਟਾਯੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਰਾਵਣ ਮੈਨੂੰ ਘਾਇਲ ਕਰਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ । ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਟਾਯੂ ਨੇ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਆਪ ਮੌਤ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਚਿ ਸਹਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ ।
- ੧੫ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਸੀਤਾ ਰਾਵਣ ਬਲਵਾਨ ਨੇ ਹੀ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਥੋਂ ਜਟਾਯੂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਲਛਮਣ ਅਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਸਕੰਧਾ ਪਹਾੜ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਮਿਲ ਪਿਆ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੋ ਗਈ ॥੩੬੪॥
- ੧੬ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਪਿਰਾਜ (ਸੁਗ੍ਰੀਵ) ਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ । ਉਥੇ ਉਹ ਤਿੰਨੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਸਲਾਹ ਵਿਚਾਰ ਗੱਚਰੇ ਕੀਤੀ ।
- ੧੭ ਹਨੂੰਮਾਨ ਤੇ ਵੀਰ ਯੋਧਾ (ਸੁਗ੍ਰੀਵ) ਅਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ (ਰਾਮਚੰਦਰ) ਤਿੰਨਾਂ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ । ਅਪਨਾਇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜੋ ਬਾਨਰਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ ਆਪ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਪਏ ॥੩੬੫॥
- ੧੮ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੮॥
- ੧੯ ਅੱਗੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਦੀ ਸੁਧ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਣਾ ।
- ੨੦ ਗੀਤਾ ਮਾਲਤੀ ਛੰਦ ॥ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਚਾਰ ਜੱਥੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਹਨੂੰਮਾਨ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਸੀਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੨੧ ਲੰਕਾ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅੱਛ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਅਸ਼ੋਕ ਬਾਗ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਫਿਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਰਾਮ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਉਸ ਨੇ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਸ ਦਿੱਤੇ ॥੩੬੬॥
- ੨੨ ਕੁੰਝ ਦਲ ਜੋੜ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਤੌਰ ਨਾਲ ਚਲ ਪਏ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਸੁਗ੍ਰੀਵ, ਲਛਮਣ, ਹੋਰ ਮੁਖੀ ਸੂਰਮੇ ਚੱਟਾਏ ।
- ੨੩ ਜਾਮਵੰਤ, ਸਖੈਨ, ਨੀਲ, ਹਨੂੰਮਾਨ, ਅੰਗਦ, ਕੇਸਰੀ ॥ ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਘੇਰਦੇ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਸੌਣ ਦੀ ਝੜੀ ਵਾਂਗ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬਰਸਣ ਲੱਗ ਗਏ ॥੩੬੭॥
- ੨੪ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਉਪਰ “ਪਾਟਿ” ਪੁਲ ਬੰਨ ਕੇ

ਉਧਰੇ ਸੰਤ ਪਰੇ ਹਰਿ ਸਰਨੀ ਪਚਿ ਬਿਨਸੇ ਮਹਾਂ ਅਰੰਕਾਰੀ ॥੩॥ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਇਕ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਧਾਰੀ ॥੪॥ ਨਾ ਕੋਈ ਸੂਰ ਨ ਕੋਈ ਹੀਣਾ ਸਭ ਪ੍ਰਗਟੀ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥੫॥ ਤੁਮ ਸਮਰਥ ਅਕਥ ਅਗੰਬਰ ਰਵਿਆ ਏਕੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥੬॥ ਅੰਗ ੯੧੬॥ ਮ: ੫॥

ਜਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਜੰਤੁਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੱਛ ਜਾਂ ਕੱਛ ਅਥਵਾ ਸੁਅਰ ਕੀ ਜੀਵ ਜੰਤੁਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਗੜੇ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰਨ ਲਈ ਘੋਲ ਕਾਹਦੀ ?

ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਬਨਵਾਰੀ ॥ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਗੁਪਤੋ ਵਰਣੋ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਦੇਖਿ ਨਿਹਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਰਤ ਪਇਆਲ ਅਕਾਸ ਦਿਖਾਇਹਿ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰਿ ਕਿਥਾ ਧਾਰੀ ਜੀਉ ॥ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ ਅਜੋਨੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਨੀ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਦੇਖੁ ਮੁਰਾਰੀ ਜੀਉ ॥੨॥ ਅੰਗ ੫੯੭-੯੮ ॥ ਮ: ੧॥

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਦੀ ਪੂਜਾ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਅੰਗ ੧੧੯੯ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਚਰਿਤ੍ਰ ੨੬੬ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਰਣਥੰਬ ਕਲਾ ਪੜ ਕੇ ਤੱਕ ਲਉ ਕਿ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਤਾਂ “ਮੁਰਖਾਂ ਸਿਰ ਮੁਰਕਾ” ਦਾ ਪਾਟ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਕਲੰਕ ਲਾਉਣਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤ ਕੇ ਭੁੰਭੀ ਨਰਕ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਹ ਸਾਫ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੇਵ 'ਤੇ ਭੁੰਭੀਆਂ ਤੁਰਮਤਾਂ ਘੜਨੀਆਂ ਹਨ ।

੬ ਪੰਨਾ ੨੩ 'ਤੇ ਲੇਖ ਹੈ ਆਖਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ-ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ੧੬ ਦੇਵੀਆਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਹੋਤੂ (ਕਾਰਨ) ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਦਰਜਨਾਂ ਹੀ ਨਾਮ ਤੇ ਰੂਪ ਹਨ—ਦੇਵੀ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੇਵੀ, ਉਮਾ, ਕਾਲੀ, ਚੰਡੀ ਤੇ ਚੰਡਕਾ, ਭੈਰਵੀ (ਵਿਕਰਾਲੀ) ਇਸ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਲਈ ਹੀ ਖੂਨੀ ਬਲੀਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿਚ ਦੁਰਗਾ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਚਰਨ ਪੂਜਾ ਵਰਗੇ ਕਰਮ ਸੰਸਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਅਸ਼ਲੀਲ ਅਯਾਸ਼ੀਆਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੰਬਕਾ, ਪਿੰਗਲੀ, ਕਾਲੀ, ਕਾਲਕਾ, ਸ਼ਿਵਾ, ਭਗਵਤੀ, ਕਾਲੰਜਰੀ, ਅਦ੍ਵਿਜਾ ਪਿੰਗਲੀ, ਕਾਲੀ, ਕਾਲਕਾ, ਸ਼ਿਵਾ, ਭਗਵਤੀ, ਕਾਲੰਜਰੀ, ਅਦ੍ਵਿਜਾ, ਗਿਰਜਾ, ਅਪਰਣਾ, ਕਾਤਯਾਨੀ, ਭੁਤ ਨਾਯਕੀ, ਰਕਤ ਚੰਡੀ, ਖੂਨੀ ਚੰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਤੇ ਤੰਦਰਕਾਲੀ, ਕਾਲੀ ਆਦਿ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ ੨੮੮-੩੦੦ ।

ਉੱਤਰ ਤੇ ਸਮਾਧਾਨ—ਇਨਸਾਨੀ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਖੂਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੁੱਧ ਭੂਖੀ ਅੰਸ਼ਿਤ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ਚਿੱਚੜ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੈ ਦੁੱਧ ਤੇ ਲਵਾਸ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਉਲਟ ਖੂਨ ਦਾ ਛਕਣਾ । ਹੰਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸਾਗਰਾਂ ਤੇ ਵਿਚਰਨਾ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਣੇ ਅਤੇ ਲਾਲ ਉਗਲਨੇ, ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹੰਸਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਬਗਲੇ ਭਗਤ ਛੱਪੜਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਭੱਭੀਆਂ, ਮੱਛੀਆਂ ਚੁਣ-ਚੁਣ ਕੇ ਛਕਣਾ ਤੇ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਗੰਦਗੀ ਫਰੋਲਣੀ ਅਤੇ ਕਾਂ-ਕਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਣਾ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਮਹਾਨ ਸੁਰਵੀਰਤਾ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਨਿਰੋਲ ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਣ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੰਦ-ਮੰਦ ਫੋਲ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਝਾ ਸੁਗਲ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸ਼੍ਰੋਮਾਨ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਣਦੁਕਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ-ਸਰ ਬੇ-ਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਕਾਹਦੀ !! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਆਰ ਪਰਚਾ (ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਨਵਰੀ ੧੯੯੭, ਪੰਨਾ ੪੦-੪੧ ਪਾਠਕ ਜਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਮਨ ਦੇ ਪੈਰੀਬਰ ਸਨ । ਇਹ ਗੱਲ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਮੰਨੀ ਹੈ । ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੈਨਿਕਤਾ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕਣੀ ਪਈ ?

੧ ਬਾਣਿ ਲਾਂਘ ਗਏ ਜਬੈ ॥ ਦੂਤ ਦਈਤਨ ਕੇ ਹੁਤੇ ਤਬ ਦਉਰ ਰਾਵਨ ਪੈ ਗਏ ॥
 ੨ ਰਨ ਸਾਜ ਬਾਜ ਸਬੈ ਕਰੋ ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਮਮ ਮਾਨੀਐ ॥ ਗੜ ਲੰਕ ਬੰਕ ਸੰਭਾਰੀਐ
 ਰਘੁਬੀਰ ਆਗਮ ਜਾਨੀਐ ॥੩੬੮॥ ੩ ਧੂਮ ਅੱਛ ਸੁ ਜਾਂਬ ਮਾਲ^੧ ਬੁਲਾਇ ਵੀਰ
 ਪਠੈ ਦਏ ॥ ਸੋਰ ਕੋਰ ਕ੍ਰੋਰਕੈ ਜਹਾਂ ਰਾਮ ਥੇ ਤਹਾਂ ਜਾਤ ਭੇ ॥ ੪ ਰੋਸ ਕੈ ਹਨਵੰਤ
 ਥਾ ਪਰ ਰੋਪ ਪਾਵ ਪ੍ਰਹਾਰੀਯੋ ॥ ਝੂਝ ਭੂਮਿ ਗਿਰਯੋ ਬਲੀ ਸੁਰ ਲੋਕ ਮਾਂਝਿ
 ਬਿਹਾਰੀਯੋ ॥੩੬੯॥ ੫ ਜਾਂਬ ਮਾਲ ਭਿਰੇ ਕਛੂ ਪੁਨ ਮਾਰਿ ਐਸੇ ਈ ਕੈ ਲਏ ॥
 ਭਾਜ ਕੀਨ ਪ੍ਰਵੇਸ ਲੰਕ ਸੰਦੇਸ ਰਾਵਨ ਸੋ ਦਏ ॥ ੬ ਧੂਮਰਾਛ ਸੁ ਜਾਂਬਮਾਲ ਦੁਹੰਨ
 ਰਾਘਵ ਜੂ ਹਰਿਓ ॥ ਹੈ ਕਛੂ ਪ੍ਰਭੂ ਕੇ ਹੀਏ ਸੁਭ ਮੰਤ੍ਰ ਆਵਤ ਸੋ ਕਰੋ ॥੩੭੦॥
 ੭ ਪੇਖ ਤੀਰ ਅਕੰਪਨੈ^੨ ਦਲ ਸੰਗਿ ਦੈ ਸੁ ਪਠੈ ਦਯੋ ॥ ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਜੇ ਬਜੰਤ੍ਰ
 ਨਿਨਦ ਸੱਦ ਪੁਰੀ ਭਯੋ ॥ ੮ ਸੁਰ ਰਾਇ ਆਦ ਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਇਹੋ ਭਾਂਤਿ ਮੰਤ੍ਰ
 ਬਿਚਾਰਿਯੋ ॥ ਸੀਅ ਦੇ ਮਿਲੋ ਰਘੁਰਾਜ ਕੋ ਕਸ ਰੋਸ ਰਾਵ ਸੰਭਾਰਿਯੋ ॥੩੭੧॥
 ੯ ਛਪਯ ਛੰਦ ॥ ਝਲਹਲੰਤ ਤਰਵਾਰ ਬਜਤ ਬਾਜੰਤ੍ਰ ਮਹਾ ਧੁਨ ॥ ਖੜਹੜੰਤ
 ਖਹ ਖੋਲ ਧਯਾਨ ਤਜਿ ਪਰਤ ਚਵਧ ਮੁਨ ॥ ੧੦ ਇੱਕ ਇੱਕ ਲੈ ਚਲੈ ਇੱਕ
 ਤਨ ਇੱਕ ਅਰੁੰਝੈ ॥ ਅੰਧ ਧੁੰਧ ਪਰ ਗਈ ਹੱਥਿ ਅਰ ਮੁੱਖ ਨ ਸੁਝੈ ॥ ੧੧ ਸੁਮੁਹੇ
 ਸੂਰ ਸਾਵੰਤ ਸਬ ਫਉਜ ਰਾਜ ਅੰਗਦ ਸਮਰ ॥ ਜੈ ਸੱਦ ਨਿਨਦ ਬਿਹੰਦ ਹੂਅ
 ਧਨੁ ਜੰਪਤ ਸੁਰ ਪੁਰ ਅਮਰ ॥੩੭੨॥ ੧੨ ਇਤ ਅੰਗਦ ਜੁਵਰਾਜ ਦੁਤੀਅ ਦਿਸ
 ਬੀਰ ਅਕੰਪਨ ॥ ਕਰਤ ਬ੍ਰਿਸਟ ਸਰ ਧਾਰ ਤਜਤ ਨਹੀ ਨੈਕ ਅਯੋਧਨ ॥ ੧੩ ਹੱਥ
 ਬੱਥ ਮਿਲ ਗਈ ਲੁੱਥ ਬਿੰਬਰੀ ਅਹਾੜੰ ॥ ਘੁੱਮੇ ਘਾਇ ਅਘਾਇ ਬੀਰ ਬੰਕੜੇ
 ਬਬਾੜੰ ॥ ੧੪ ਪਿੱਖਤ ਬੈਠ ਬਿਬਾਣ ਬਰ ਧੰਨ ਧੰਨ ਜੰਪਤ ਅਮਰ ॥ ਭਵ ਭੂਤ
 ਭਵਿੱਖਮ ਭਵਾਨ ਮੋ ਅਬ ਲਗ ਲਖਯੋ ਨ ਅਸ ਸਮਰ ॥੩੭੩॥ ੧੫ ਕਹੂੰ ਮੁੰਡ
 ਪਿਖੀਅਹ ਕਹੂੰ ਭਕਰੁੰਡ ਪਰੇ ਧਰ ॥ ਕਿਤਹੀ ਜਾਂਘ ਤਰਫੰਤ ਕਹੂੰ ਉਛਰੰਤ ਸੁ
 ਛਬ ਕਰ ॥ ੧੬ ਭਰਤ ਪੱਤ੍ਰ ਖੇਚਰੀ ਕਹੂੰ ਚਾਵੰਡ ਚਿਕਾਰੈ ॥ ਕਿਲਕਤ
 ਕਤਹ ਮਸਾਨ ਕਹੂੰ ਭੈਰਵ ਭਭਕਾਰੈ ॥ ੧੭ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਜੈ ਕਪਿ ਕੀ ਭਈ ਹਣਯੋ
 ਅਸੁਰ ਰਾਵਣ ਤਣਾ ॥ ਭੈ ਦੰਗ ਅਦੰਗ ਭੰਗੇ ਹਠੀ ਗਹਿ ਗਹਿ ਕਰ
 ਦਾਂਤਨ ਤ੍ਰਿਣਾ ॥੩੭੪॥ ੧੮ ਉਤੈ ਦੂਤ ਰਾਵਣੈ ਜਾਇ ਹਤ ਬੀਰ ਸੁਣਾਯੋ ॥
 ਇਤ ਕਪਿ ਪਤ ਅਰੁ ਰਾਮ ਦੂਤ ਅੰਗਦਹਿ ਪਠਾਯੋ ॥ ੧੯ ਕਹੀ ਕੱਥ ਤਿਹੋ
 ਸੱਥ ਗੱਥ ਕਰਿ ਤੱਥ ਸੁਨਾਯੋ ॥ ਮਿਲਹੁ ਦੇਹੁ ਜਾਨਕੀ ਕਾਲ ਨਾਤਰ ਤੁਹਿ
 ਆਯੋ ॥ ੨੦ ਪਗ ਭੇਟ ਚਲਤ ਭਯੋ ਬਾਲ ਸੁਤ ਪ੍ਰਿਸਟ ਪਾਨ ਰਘੁਬਰ ਧਰੇ ॥

੧ ਓ ਜੰਬ ਮਾਲੀ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੈਤ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਰਾਵਣ ਸੈਨਾਨੀ ਇਸ ਦੇ ਰਬ ਨੂੰ ਗਧੇ ਖਿੱਚਦੇ ਸਨ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।
 ੨ ਅ ਅਕੰਪਨ-ਮਾਲਨੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਪ੍ਰਸ਼ਤ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਮਾਮਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਜਰੂਰੀ ਪੁਸ਼ਨ ਹੈ। ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਮਨ ਦੀ ਪਹਿਚੇਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਦੋਂ ਕੁਟਲ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਅਮਨ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿਤਰ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਲਈ ਅਯੁਧਿਆ ਦਾ ਰਾਹ ਮੱਲਿਆ ਸੀ। ਭੁੱਖ ਧਰਮ ਕਿਉਂ ਨਾਸ਼ ਹੋਇਆ? ਰਾਜ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਅੰਤਰਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਰੱਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਸ਼ਕਤੀ “ਆਕਰਸ਼ਮਈ” ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ (ਪ੍ਰਲੋਕਾਰੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਸ਼ਟ-ਦਮਨ (ਦੈਤ ਸੰਘਾਰ) ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮਝ ਕੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਕਦੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਕੌਮ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਇਕੋ-ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਘੋਰ ਸੰਘਰਸ਼, ਬਲੀਦਾਨ ਨਿੱਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਬੀਰ-ਰਸ ਦਾ ਅਮੁੱਕ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ। ਜਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਾ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਪਕੜਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਇਹ ਗੁਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਅਰਾ ਜਾਂ ਐਲਾਨ ਸੀ। ਜਿਸ ਸਿੱਖੀ ਮਹਿਲ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਦਾਨ ਦੇ ਸੌ ਸਾਲ ਤੱਕ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਦੇ ਰਹੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਣਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਿੰਦਤ ਤੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਮਹੱਲ ਭੁਬਾਲਾਂ ਤੇ ਰਾਜਗਰਦੀਆਂ ਦੇ

- ੧ ਰਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਜਿਹੜੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਨ ਉਹ ਰਾਵਣ ਕੋਲ ਦੌੜੇ ਗਏ ।
- ੨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੰਗ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਜ-ਬਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਉ ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਬੇਨਤੀ ਮੇਰੀ ਮੰਨ ਲਉ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੜੀ ਬਾਂਕੀ ਸੁੰਦਰ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਵੋ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ॥੩੬੮॥
- ੩ ਰਾਵਣ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸੂਰਮ ਅਤੇ ਅੱਛ ਜਾਬ ਮਾਲੀ ਤਿੰਨੋਂ ਬੁਲਾ ਲਏ । ਅਤੇ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਅੱਗਾ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ।
- ੪ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੈਰ ਜਮਾ ਉਸੇ ਥਾਂ ਪਰ ਕੇ ਡਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਇੱਕ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਘੁੰਮ ਕੇ ਡਿੱਗਿਆ ਤੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜਿਆ ॥੩੬੯॥
- ੫ ਜਾਮਵਾਨ ਕਿਛੁ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੇ ਮਾਰ ਲਿਆ । ਤੀਜਾ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।
- ੬ ਕਿ ਹੁਮਰਾਵ ਅਤੇ ਜਾਂਬਮਾਲ ਦੋਵੇਂ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਰ ਲਵੋ ॥੩੭੦॥
- ੭ ਅਕੰਪਨ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਤੇ ਲੰਕਾ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ।
- ੮ ਸੁਰ ਰਾਇ (ਇੰਦਰ) ਪ੍ਰਹਸਤ (ਰੋਣ ਦਾ ਵਜੀਰ) ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲ ਲਉ । ਐ ਰਾਜਨ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁੱਸਾ ਸਾਂਝੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ॥੩੭੧॥
- ੯ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਤੇ ਝੁਲਦੀਆਂ ਹਨ ਵਾਜਿਆਂ ਦੇ ਘੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਸ਼ਸਤਰ ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾਕੇ ਖੜ ਖੜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਉਖੜ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਈ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਈ ਜੰਗ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅੰਧ-ਧੁੰਧ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ।
- ੧੧ ਸੂਰਮੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਹਮੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਯੁੱਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜੀ ਹੈ, ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਦਾ ਮੁਖੀ ਅੰਗਦ ਬਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਰਾਮ ਜੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪਰੇ ਉੱਚੀ ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਤੋਂ ਹੋਈ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਦੀ ਹੈ ॥੩੭੩॥
- ੧੨ ਇਧਰ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਕੰਧਾ ਰਾਜ ਦਾ ਵਲੀ ਅਹਿਦ ਅੰਗਦ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਰ ਰਾਵਣ ਵੱਲੋਂ ਸੂਰਮਾ ਅਕੰਪਨ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਜਰਾ ਭੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ ।
- ੧੩ ਹੱਥ-ਬੱਧੀਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਲੋਥ-ਲੋਥ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਅਤੇ ਖਿਲਰੀ ਪਈ ਹੈ । ਘਾਇਲ ਘੁਮਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜੁਆਨ ਹਨ ਉਹ ਜੁਆਨ ਬਾਂਕੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਬਿਬਾਨਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜੰਗ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ॥੩੭੩॥
- ੧੫ ਕਿਤੇ ਸਿਰ ਪਏ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਪਿਆ ਹੈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਲੱਤਾਂ ਪਈਆਂ ਤੜਫਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਤੇ ਧੜ ਉਛਲਦਾ ਹੈ ਸੁੰਦਰ ਛਬਿ ਵਾਲਾ ।
- ੧੬ ਕਿਤੇ ਜੋਗਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਖੰਭੂ ਨਾਲ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਤੇ ਚੁੜੇਲਾਂ ਚੀਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਮਸਾਣ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਭੈਰੋਂ ਭਭਕਾਰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੭ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਤ ਅੰਗਦ ਰਿੱਛ ਦੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ । ਤਨਖਾਹ ਦਾਰ ਤੇ ਬੇਤਨਖਾਹੋ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਭੱਜ ਗਏ ਜੋ ਹਠੀ ਸਨ ਸਭ ਨੇ ਦੰਦਾਂ ਵਿਚ ਘਾ ਲੈ ਲਿਆ ॥੩੭੪॥
- ੧੮ ਉਧਰ ਜਾ ਕੇ ਦੂਤਾਂ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਵੀਰ ਮਰੇ ਜਾ ਦੱਸੇ । ਇਧਰ ਕਪਿ ਪਤਿ ਹਨੂੰਮਾਨ ਤੇ ਰਾਮ ਦੂਤ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ।
- ੧੯ ਵਕੀਲ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕੱਥ ਦਾ ਤੱਥ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਹੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕਾਲ ਆ ਗਿਆ ਸਮਝ ਲੈ ।
- ੨੦ ਚਰਨ ਪੂਸ ਕੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗਦ ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਚਲ ਪਿਆ ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਧਰਿਆ ।

ਹੱਲੇ ਸਹਿ-ਸਹਿ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਧੂ ਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਅਟੱਲ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਅੰਕੜਾਂ-ਅੰਕੜਾਂ ਨਾ ਰਹੀਆਂ ਕਸ਼ਟ-ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਰਹੇ ਖਤਰੇ-ਖਤਰੇ ਨਾ ਰਹੇ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਗਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਛਤਰਪਤੀ ਸਿਵਾ ਜੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਵਿਜਈ ਸ਼ਿਕੰਦਰ ਵਿਚ ਜੀ ਜਾਂ ਯੁੱਧ-ਜੇਤੂ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਵਿਚ ਸੀ, ਸੈਨਿਕਤਾ ਦੇ ਕਈ ਸਮੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

੧ ਅਣਖ ਤੇ ਵਿਦਰੋਹ । ੨ ਸੈਨਿਕ ਜਿੱਤਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ । ੩ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਹਵਾਜ਼ ਜਾਂ ਰਾਜ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ । ੪ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ । ਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕੰਦਰ ਤੇ ਨੈਪੋਲੀਅਨ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਬਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ (ਹਰ ਸਮਰਾਟਾਂ ਵਿਚ) ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਚੌਥੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸਨ, ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵੱਲ ਪਰਤਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਭਾਵ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖੜਗ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਦ ਕਿ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਖੜਗ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਤੀਰ ਦਾ ਰੂਪ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਸੈਨਿਕਤਾ ਮਨੁੱਖੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਮਾਜ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚੇਰੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੈਵੀ-ਸੋਮਾ ਹੈ ਕੋਈ ਆਤਮਿਕ ਸਰੋਤ ਹੈ, ਇਹ ਕੋਈ ਰਹੱਸਮਈ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ । ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸੈਨਿਕਤਾ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਪੂਰੇ ਰਹੱਸਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਹੋਇਆ । ਚੰਡੀ ਆਪ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨੇਕੀ-ਬਦੀ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਨੇਕੀ ਨਿਤਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦੀ ਹਠੀਲੀ ਪਰ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਵਾਨੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਹੋ ਨੇਕੀ ਦਾ ਪੱਖ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਦੀ ਇੱਕ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਕੇਵਲ ਤਲਵਾਰ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਉਸਤਤਿ ਜਾਂ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ, ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਲੋਕ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਨਿਰੂਪਣ ਹਿਤ ਦੋ ਮੁੱਖ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤੇ ਹਨ ।

੧ ਤਲਵਾਰ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਜਾਂ ਸਰਬ ਲੋਹ । ੨ ਦੁਰਗਾ ਚੰਡੀ ਭਵਾਨੀ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਾਤਰ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਨ ਉਥੇ ਇਕ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਵੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵੇਤਾ ਵੀ ਸਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦੀ ਰਤਾ ਵੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ । ਜੋ ਕੋਈ ਅਣਜਾਣ ਅੱਖ ਚਮਕਿੰਦਰ ਵਾਂਗ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾ ਸਹਾਰਦੀ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਤਲਵਾਰ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਹੀ ਨਰੀਖਣ ਕਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਮੌਤੀਆਬਿੰਦ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ । ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸੇ ?

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਅੰਦਰਲੇ ਆਤਮਿਕ ਤੇਜ਼ ਜਾਂ ਬਲ ਦਾ ਇਕ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਹੈ । ਆਤਮਿਕ ਰਸ ਦੀ ਠੋਸ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੈਨਿਕ ਕਰਤੱਵ ਦੇ ਨਿਬੰਧਿਆ ਹੈ । ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਯਥਾ ਤੇ ਵੀਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਆਤਮਵੇਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਸਿਪਾਹੀ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇ ਸੰਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਆਚਰਨ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਤ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ । ਵੀਰ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਅਤੀ ਉੱਚਾ ਰਹੱਸ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਸੈਨਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ

'ਭਰ ਅੰਕ ਪੁਲਕ ਤਨ ਸਜਿਯੋ ਭਾਂਤ ਅਨਿਕ ਅਸਿਖ ਕਰੇ ॥੩੭੫॥ 'ਪ੍ਰਤਿ ਉੱਤਰ
 ਸੰਬਾਦ ॥ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ 'ਦੇਹ ਸੀਆ ਦਸਕੰਧ, 'ਛਾਹਿ ਨਹੀ ਦੇਖਨ ਪੈਰੇ ॥ 'ਲੰਕ
 ਛੀਨ ਲੀਜੀਐ, 'ਲੰਕ ਲਖਿ ਜੀਤ ਨ ਜੈਰੇ ॥ 'ਕ੍ਰੂਧ ਬਿਖੈ ਜਿਨ ਘੋਰੁ, 'ਪਿੱਖ
 ਕਸ ਜੁੱਧੁ ਮਚੈ ਹੈ ॥ ਰਾਮ ਸਹਿਤ ਕਪਿ ਕਟਕ ਆਜ ਮ੍ਰਿਗ ਸਮਾਰ ਖਵੈ ਹੈ ॥
 'ਜਿਨ ਕਰ ਸੁ ਗਰਬੁ ਸੁਣ ਮੂੜ ਮਤ ਗਰਬ ਗਵਾਇ ਘਨੇਰ ਘਰ ॥ 'ਬਸ ਕਰੇ
 ਸਰਬ ਘਰ ਗਰਬ ਹਮ; ਏ ਕਿਨ ਮਹਿ ਦੈ ਦੀਨ ਨਰ ॥੩੭੬॥ 'ਰਾਵਨ ਬਾਚ
 ਅੰਗਦ ਸੋ ॥ ਛਪੈ ॥ 'ਅਗਨ ਪਾਕ ਕਹੁ ਕਰੈ ਪਵਨ ਮੁਰ ਬਾਰ ਬੁਹਾਰੈ ॥ ਚਵਰ
 ਚੰਦਮਾ ਧਰੈ ਸੂਰ ਛੱਤ੍ਰਹਿ ਸਿਰ ਢਾਰੈ ॥ 'ਮਦ ਲਛਮੀ ਪਿਆਵੰਤ ਬੇਦ ਮੁਖ ਬ੍ਰਹਮੁ
 ਉਚਾਰਤ ॥ ਬਰਨ ਬਾਰ ਨਿਤ ਭਰੇ ਅਰ ਕੁਲੁ ਦੇਵ ਜੁਹਾਰਤ ॥ 'ਨਿਜ ਕਹਤਿ
 ਸੁ ਬਲ ਦਾਨਵ ਪ੍ਰਬਲ ਦੇਤ ਧਨੁਦਿ ਜਛ ਮੋਹਿ ਕਰ ॥ ਵੇ ਜੁੱਧ ਜੀਤ ਤੇ ਜਾਂਹਿਗੇ
 ਕਹਾਂ ਦੋਇ ਤੇ ਦੀਨ ਨਰ ॥੩੭੭॥ 'ਕਹਿ ਹਾਰਜੋ ਕਪਿ ਕੋਟਿ ਦਈਤ ਪਤਿ
 ਇੱਕ ਨ ਮਾਨੀ ॥ ਉਠਤ ਪਾਵ ਰੁਪਿਯੋ ਸਭਾ ਮਧਿ ਸੋ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥ 'ਬਕੇ ਸਕਲ
 ਅਮਰਾਰ ਪਾਵ ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਉਚੱਕਯੋ ॥ ਗਿਰੇ ਧਰਨ ਮੁਰਛਾਇ ਬਿਮਨ ਦਾਨਵ
 ਦਲ ਥੱਕਯੋ ॥ 'ਲੈ ਚਲਯੋ ਬਭੀਛਨ ਪ੍ਰਾਤ ਤਿਹ ਬਾਲ ਪੁੱਤ੍ਰ ਧੂਸਰ ਬਰਨ ॥
 ਭਟ ਹਟਕ ਬਿਕਟ ਤਿਹ ਨਾਸ ਕੇ ਚਲਿ ਆਯੋ ਜਿਤ ਰਾਮ ਰਨ ॥੩੭੮॥ 'ਕਹਿ
 ਬੁਲਯੋ ਲੰਕੇਸ ਤਾਹਿ ਪ੍ਰਭ ਰਾਜੀਵ ਲੋਚਨ ॥ ਕੁਟਲ ਅਲਕ ਮੁਖ ਛਕੇ ਸਕਲ
 ਸੰਤਨ ਦੁਖ ਮੋਚਨ ॥ 'ਕੁਪੇ ਸਰਬ ਕਪਿਰਾਜ ਬਿਜੈ ਪਹਲੀ ਰਣ ਚੱਖੀ ॥ ਫਿਰੇ
 ਲੰਕ ਗੜਿ ਘੇਰਿ ਦਿਸਾ ਦੱਛਣੀ ਪਰੱਖੀ ॥ 'ਪ੍ਰਭ ਕਰੈ ਬਭੀਛਨ ਲੰਕ ਪਤਿ ਸੁਣੀ
 ਬਾਤਿ ਰਾਵਣ ਘਰਣਿ ॥ ਸੁੱਧਿ ਸੱਤ ਤੱਥਿ ਬਿਸਰਤ ਭਈ ਗਿਰੀ ਧਰਣ ਪਰ ਹੁਐ
 ਬਿਮਣ ॥੩੭੯॥ 'ਮਦੋਦਰੀ ਬਾਚ ॥ 'ਉਟੰਛਣ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਬੀਰਾ ਸਜੇ ਘੋਰ
 ਬਾਜੇ ਬਜੇ ਭਾਜ ਕੰਤਾ ਸੁਣੇ ਰਾਮ ਆਏ ॥ ਬਾਲ ਮਾਰਯੋ ਬਲੀ ਸਿੰਧ ਪਾਟਯੋ ਜਿਨੈ
 ਤਾਹਿ ਸੋ ਬੈਰਿ ਕੈਸੇ ਰਚਾਏ ॥ 'ਬਯਾਧ ਜੀਤਯੋ ਜਿਨੈ ਜੰਭ ਮਾਰਯੋ ਉਨੈ ਰਾਮ
 ਅਉਤਾਰ ਸੋਈ ਸੁਹਾਏ ॥ ਦੇ ਮਿਲੇ ਜਾਨਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਸਿਆਨ ਕੀ ਚਾਮ ਕੇ ਦਾਮ
 ਕਾਹੇ ਚਲਾਏ ॥੩੮੦॥ 'ਰਾਵਣ ਬਾਚ ॥ ਬਯੁਹ ਸੈਨਾ ਸਜੇ ਘੋਰ ਬਾਜੇ ਬਜੇ ਕੋਟਿ
 ਜੋਧਾ ਗਜੇ ਆਨ ਨੇਰੇ ॥ ਸਾਜ ਸੰਜੋਅ ਸੰਬੁਹ ਸੈਨਾ ਸਬੈ ਆਜ ਮਾਰੇ ਤਰੈ
 ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਤੇਰੇ ॥ 'ਇੰਦ੍ਰਜੀਤੋ ਕਰੇ ਜੱਛ ਰੀਤੋ ਧਨੰ ਨਾਰਿ ਸੀਤਾ ਬਰੰ ਜੀਤ
 ਜੁੱਧੈ ॥ ਸੁਰਗ ਪਾਤਾਲ ਆਕਾਸ ਜੁਆਲਾ ਜਰੈ ਬਾਚਿ ਹੈ ਰਾਮ ਕਾ ਮੋਰ

ਓ ਇਸੇ ਤਰਜ ਤੇ ਜੁਆਬ ਸਵਾਲ ਪੰਚਮ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੇਖੋ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਬਿਰਹੀ ਆਤਮਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਮੇਲਦੀ ਤਾਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਆਤਮਾ-ਨਦਰੀ ਆਵੇ ਤਿਸ ਸਿਉ ਮੋਹ । ਕਿਉ ਮਿਲਾਏ ਪ੍ਰਭ ਅਭਿਨਾਸੀ ਤੰਗਿ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੋਹਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵਹੁ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੈ ਅੰਚਲਿ ਲਾਵਹੁ । ਕਿਉ ਤਰੀਐ ਬਿਖਿਆ ਸੰਸਾਰੁ । ਉਤਰ-ਪ੍ਰਮ ਆਤਮਾ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਬੋਹੁ ਪਾਵੈ ਪਾਰਿ ॥੭॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਤਮਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਮਨ ਨੂੰ ਹਨੇਰੀ ਵਾਂਗ ਉਤਾਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ । ਪਵਨ ਝੁਲਾਰੇ ਮਾਇਆ ਦੇਇ ॥ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ (ਹਰਿ ਕੇ ਭਗਤ ਸਦਾ ਬਿਰੁ ਸੇਇ ॥ ਭਾਵ ਹਰਿ ਭਗਤ ਮਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੋਲਣ ਦਿੰਦੇ । ਪਰ ਗਮੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਲਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇ । ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਆਪ ਗੁਰੂ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੨॥ ਆਤਮਾ-ਕਿਵੇਂ ਬਚੀਏ ਇਸ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਇਸ ਨੇਤਾ (ਪਾਇਆ ਵੇੜ ਮਾਇਆ ਸਰਬ ਭੁਅੰਗਾ ॥ ਹਉਮੈ ਪਰੇ ਦੀਪਕ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗਾ ॥ ਸਗਲ ਸੀਗਾਰ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਪਾਵੈ ॥ ਜਾ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਤਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਾਵੈ ॥੩॥ ਅੰਗ ੮੦੧॥ ਮ: ਪ॥

ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੈਨਿਕਤਾ ਅਸਲੋਂ ਅਦੁੱਤੀ ਤੇ ਬੇਜੋੜ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਸੈਨਿਕ ਚਮਤਕਾਰ ਸਦੀਵ ਰੇਤ ਦੇ ਬਣਾਏ ਘਰੋਂਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਕਦਮ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਏ ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿੰਗਰ ਤੇ ਸਥਿਰ ਸੈਨਿਕਤਾ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਰਹੀ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਰਹੱਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਚਿਰੰਕਾਲ ਤੋਂ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਤੱਕ ਜੀਵਤ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਾਹਸ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਕਾਰਲਾਇਲ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ—ਪਰਮ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ । ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੁੱਕੀ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਢੇਰੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਮਘ ਉੱਠੇ । ਆ ਤੁਝ ਪੈ ਕਹੁ ਜ਼ਹਿਰ ਤਾਰੀਖ ਉਮੱਮ ਕਿਆ ਹੈ ॥ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਨਾ ਅੰਞਲ ਤਾਉਸੇ ਰਬਾਬ ਆਖਿਰ ॥

- ੧ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ॥੩੭॥
- ੨ ਉਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਬਾਦ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ॥
- ੩ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ਅੰਗਦ—ਐ ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਦੇ ਦੇਹ,
- ੪ ਰਾਵਣ—ਸੀਤਾ ਦੀ ਰਾਮ ਛਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਗਾ ।
- ੫ ਅੰਗਦ—ਲੰਕਾ ਖੋਹ ਲਈ ਜਾਏਗੀ ।
- ੬ ਰਾਵਣ—ਇਕ ਲੰਕਾ ਕੀ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਲੰਕਾ ਜਿੱਤ ਲਵੇ ।
- ੭ ਅੰਗਦ—ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਜਹਿਰ ਨਾ ਘੋਲ
- ੮ ਰਾਵਣ—ਵੇਖੀਂ ਸਹੀ ਮੈਂ ਕੈਸਾ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਰਾਮ ਦੇ ਸਮੇਤ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਵਾਂਗ ਮਿਹਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਖਾ ਜਾਵਾਂਗਾ ।
- ੯ ਅੰਗਦ—ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ, ਐ ਮੂਰਖ ! ਇਸ ਹੰਕਾਰ ਵਾਲੀ ਮੱਤ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਘਰ ਗਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਰਾਵਣ—ਇਹ ਸਾਰੇ ਘਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਕੰਗਾਲ ਮਨੁੱਖ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੀ ਹਨ ? ॥੩੭੬॥
- ੧੧ ਰਾਵਣ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਬਲ ਦਾ ਪ੍ਰੀਚੇ । ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ।
- ੧੨ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ਅਗਨ ਦੇਵਤਾ ਮੇਰੀ ਰੱਸੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਵਨ ਦੇਵਤਾ ਮੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਬਾਝ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਚੌਰ ਫੜੀ ਖੜਾ ਹੈ ਸੂਰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛੱਤਰ ਧਰਦਾ ਹੈ ॥
- ੧੩ ਲੱਛਮੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਬ੍ਰਹਮਾ ਮੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਖੜਾ ਬੈਠ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਵਰਨ ਦੇਵਤਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੇਰਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਬਲ (ਬਲਵਾਨ) ਦੋਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਖੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਧਨ ਦੇ ਦੇਵਤਾ (ਕੁਬੇਰ) ਦੇ ਜੱਫ ਆਦਿ ਮੈਨੂੰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਕਿਥੇ ਜਿੱਤ ਜਾਣਗੇ ਦੋ ਕੰਗਾਲ ਮਨੁੱਖ ? ॥੩੭੭॥
- ੧੫ ਅੰਗਦ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਕਹਿਕੇ ਹਾਰ ਗਿਆ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਵੀ ਨਾ ਮੰਨੀ । ਅੰਤ ਅੰਗਦ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੈਰ ਜਮਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਹੰਕਾਰੀ ਜਿਹੜਾ ਤੇਰਾ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਿੱਤ ਲਏਗਾ ਜੇ ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ ।
- ੧੬ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਥੱਕੇ ਅੰਗਦ ਦਾ ਪੈਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ । ਜ਼ੋਰ ਲਾ-ਲਾ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਸਾਰਾ ਦੋਹਾਂ ਦਲ ਬੱਕ-ਟੁੱਟ ਗਿਆ ।
- ੧੭ ਅੰਗਦ ਬਭੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ, ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੂਰਮਾ ਹੁਏ ਰੰਗ ਭੂਸਲਾ ਅੰਗਦ । ਰਾਵਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਬਹਾਦਰ ਸੂਰਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਾ ਸਕਿਆ ਭਭੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਜੰਗੀ ਮੈਦਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵਿਰਾਜਮਾਨ ਸੀ ॥੩੭੮॥
- ੧੮ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਭਭੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਪਤਿ ਕਹਿਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕੰਵਲ ਭੁਲ ਜਿਹੇ ਮੁਖ ਤੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਜੋ ਟੇਡੀਆਂ ਜੁਲਫਾਂ ਅਲਕਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਰਾਮ ਜੀ ਭਭੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਪਤਿ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੀਵ ਆਦਿ ਕਪਿ ਰਾਜ ਘਬਰਾਏ ਪਰ ਫੇਰ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਯੁੱਧ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਤ ਹਾਸਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਫੇਰ ਜਾ ਕੇ ਲੰਕਾ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਤੇ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ।
- ੨੦ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਭਭੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਪਤਿ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਰਾਵਣ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਮਦਦਰੀ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਤੋਂ ਸੁਧਾਂ ਭੁਲ ਗਈਆਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ॥੩੭੯॥
- ੨੧ ਮਦਦਰੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਕਿ
- ੨੨ ਉਟੇਡਣ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਵੀਰ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਘੋਰ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ ਐ ਪਤੀ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੇ ਬਲੀ-ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਪੁਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਤੁਸਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਿਸ ਲਈ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ?
- ੨੩ ਜਿਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਜੰਭ ਨੂੰ ਭੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹੀ ਤਾਂ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੱਭ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸੀਤਾ ਦੇ ਕੇ ਜਾ ਮਿਲੋ, ਇਹੀ ਜਿਆਣੀ ਗੱਲ ਹੈ ਚੰਮ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਕਿਸ ਲਈ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੩੮੦॥
- ੨੪ ਰਾਵਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮਦਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿ ਮੈਂ ਸੈਨਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚੰਕਰ ਬਣਾਵਾਂਗਾ, ਘੋਰ ਵਾਜੇ ਵਜਾਵਾਂਗਾ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਯੋਧੇ ਗਜਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਜਰਾ ਭ ਉਸ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਦਿਉ । ਸਾਜ ਤੇ ਸੰਜੋਆਂ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾਕੇ ਅੱਜ ਹੀ ਮਾਰਾਂਗਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ।
- ੨੫ ਮੈਂ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਕੁਬੇਰ ਦੇ ਜੱਫ ਧਨ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਬਰਾਂਗਾ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ, ਮੇਰੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਅੱਗ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਤੇ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਅਕਾਸ਼ ਜਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
- ਰਾਮਚੰਦਰ ਮੇਰੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਜਾਏਗਾ ? ॥੩੮੧॥

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ :- ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸ਼ੁਭ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ੩੮੭ ਗਰੀਨ ਐਵਿਨਿਊ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਿਰ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਪੂਜਾ ਅਥਵਾ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਜਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸੁਆਮੀ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਕਾਹਦਾ ਜੋ ਕੋਈ ਚਲਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਅੰਨੇਵਾਰ ਪੁਤ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹਨ ਜੋ ਮਹਾਂ ਗੁਣਗੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਝਸ ਪੂਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਟਿਆਂ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੇਬੋਹੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਐਵੇਂ ਕੰਧ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ । ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸ ਪਈਆਂ ਹਨ । ਜਪ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਆਦਿ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਿ ਹੈ ਨਹੀਂ । ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਪਰੰਤੂ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਬਿਊਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਦਿ ਬਾਣੀ (ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ) ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ (ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਬਾਣੀ) ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਤੇ ਰਹੱਸ ਇਕ ਹੈ । ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਵਜੂਦ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੈ । ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ—ਐ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਤੂੰ ਸੁੱਖ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈਂ ਪਰ ਗੁਰ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਗੁਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੱਖ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ : ਮੁੰਬੇ ਗੁਣਗੀਤੀ ਸੁਖ ਕਹਿ ॥ ਅੰਗ ਪੜ ॥ ਮ: ੧॥ ਜਿਸ 'ਤੇ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਣੀ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਦੀ ਭੁੰਜੀ ਸੌਂਪੀ ਹੈ ਇਹ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਲੱਭਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਣ ਉਹਨਾਂ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਉ । ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੈ ਕੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਦਰ ਜਾਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਹੋਵੇਗੀ । ਬਚਨ ਹੈ—ਭੁੰਜੀ ਜਿਨ ਕਉ ਦਿਤੀਆ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ ਭੰਡਾਰ ॥ ਜਹ ਭੰਡਾਰੀ ਹੂ ਗੁਣ ਨਿਕਲਹਿ ਤੇ ਕੀਅਹਿ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਨਦਰਿ ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਕਉ ਨਾਨਕਾ ਨਾਮੁ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੀਸਾਣੁ ॥੨॥ ਅੰਗ ੧੨੩ ॥ ਮ: ੨॥ ਇਸ ਲਈ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਭੰਡਾਰੇ ਦੀ ਭੁੰਜੀ ਬਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅੰਗੁਰਾਹੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਸ਼ਰੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਚਾਨ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵਜੀ ਜਾਂ ਇੰਦਰ ਜਿਹੀਆਂ ਗੁਣਗੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਜਾਂ ਮੰਗਤਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨੇਗਾ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਉਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਏਗਾ । ਜਿਹੜੇ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਹੁੰਜਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੁਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਇਸਤਰੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਮਾਰਾਂ ਖਾਣਗੇ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਟੀ ਇਸਤਰੀ ਪਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੰਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਨਾ ਸਹੁਰੇ, ਨਾ ਪੇਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਆਉਣ ਤੇ ਜਾਣ ਦੋਵੇਂ ਉਸ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋਣਗੇ, ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਮਹੱਤਵ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਖਿਲਾਫ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਛਾਦਲਬਾਦ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਰੂ

ਕੂਧੈ ॥੩੮੧॥ ੧ਮਦੋਦਰੀ ਬਾਚ ॥ ੨ਤਾਰਕਾ ਜਾਤ ਹੀ ਘਾਤ ਕੀਨੀ ਜਿਨੈ ਅਉਰ
 ਸੁਬਾਹ ਮਾਰੀਚ ਮਾਰੇ ॥ ਬਯਾਧ ਬੱਧਿਯੋ ਖਰੰ ਦੂਖਣੰ ਖੇਤ ਬੈ ਏਕ ਹੀ ਬਾਣ ਸੌ
 ਬਾਲ ਮਾਰੇ ॥ ੩ਧੂਮ ਅਛਾਦ ਅਉ ਜਾਂਬੁਮਾਲੀ ਬਲੀ ਪ੍ਰਾਣ ਹੀਣੰ ਕਰਯੋ ਜੁਧ
 ਜੈ ਕੈ ॥ ਮਾਰਿ ਹੈਂ ਤੋਹਿ ਯੋ ਸਖਾਰ ਕੇ ਸਿੰਘ ਜਯੋ ਲੇਹਿਗੇ ਲੰਕ ਕੋ ਡੰਕ ਦੈ
 ਕੈ ॥੩੮੨॥ ੪ਰਾਵਨ ਬਾਚ ॥ ੫ਚਉਰ ਚੰਦ੍ਰ ਕਰੰ ਛੱਤ੍ਰ ਸੂਰੰ ਧਰੰ ਬੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ
 ਰਰੰ ਦੁਆਰ ਮੇਰੇ ॥ ੬ਪਾਕ ਪਾਵਕ ਕਰੰ ਨੀਰ ਬਰਣੰ ਭਰੰ ਜੱਛ ਬਿੱਦਿਆ ਧਰੰ
 ਕੀਨ ਚੇਰੇ ॥ ੭ਅਰਬ ਖਰਬੰ ਪੁਰੰ ਚਰਬ ਸਰਬੰ ਕਰੇ ਦੇਖੁ ਕੈਸੇ ਕਰੋ ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥
 ਚਿੰਕ ਹੈ ਚਾਵਡਾ ਫਿੰਕ ਹੈ ਫਿੰਕਰੀ ਨਾਚ ਹੈ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਪ੍ਰੇਤੰ ॥੩੮੩॥ ੮ਮਦੋਦਰੀ
 ਬਾਚ ॥ ਤਾਸ ਨੇਜੇ ਢੁਲੈ ਘੋਰ ਬਾਜੇ ਬਜੈ ਰਾਮ ਲੀਨੇ ਦਲੈ ਆਨ ਢੂਕੇ ॥ ਬਾਨਰੀ
 ਪੂਤ ਚਿੰਕਾਰ ਅਪਾਰੰ ਕਰੰ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ਚਹੂੰ ਓਰ ਕੂਕੇ ॥ ੯ਭੀਮ ਭੇਰੀ ਬਜੈ ਜੰਗ
 ਜੋਧਾ ਗਜੈ ਬਾਨ ਚਾਪੈ ਚਲੈ ਨਾਹਿ ਜਉ ਲੋ ॥ ਬਾਤ ਕੋ ਮਾਨੀਐ ਘਾਤੁ ਪਹਿਚਾਨੀਐ
 ਰਾਵਰੀ ਦੇਹ ਕੀ ਸਾਂਤ ਤਉ ਲੋ ॥੩੮੪॥ ੧੦ਘਾਟ ਘਾਟੈ ਰੁਕੋ ਬਾਟ ਬਾਟੈ ਤੁਪੋ
 ਐਠ ਬੈਠੇ ਕਹਾ ਰਾਮ ਆਏ ॥ ਖੋਰ ਹਰਾਮ ਹਰੀਫ ਕੀ ਆਖ ਤੈ ਚਾਮ ਕੇ ਜਾਤ
 ਕੈਸੇ ਚਲਾਏ ॥ ੧੧ਹੋਇਗੋ ਖੁਆਰ ਬਿਸੀਆਰ ਖਾਨਾ ਤੁਰਾ ਬਾਨਰੀ ਪੂਤ ਜਉ
 ਲੋ ਨ ਗਜਿ ਹੈ ॥ ਲੰਕ ਕੋ ਛਾਡਿਕੈ ਕੋਟਿ ਕੋ ਫਾਂਢਕੈ ਆਸੁਰੀ ਪੂਤ ਲੈ ਘਾਸਿ
 ਭਜਿ ਹੈ ॥੩੮੫॥ ੧੨ਰਾਵਣ ਬਾਚ ॥ ਬਾਵਰੀ ਰਾਂਡ ਕਿਆ ਭਾਂਡ ਬਾਤੈ ਬਕੈ;
 ਰੰਕ ਸੇ ਰਾਮ ਕਾ ਛੋਡ ਰਾਸਾ ॥ ਕਾਢਹੋ ਬਾਂਸਿ ਦੈ ਬਾਨ ਬਾਜੀਗਰੀ ਦੇਖਿ ਹੋ
 ਆਜ ਤਾ ਕੋ ਤਮਾਸਾ ॥ ੧੩ਬੀਸ ਬਾਹੰ ਧਰੰ ਸੀਸ ਦਸਿਯੰ ਸਿਰੰ ਸੈਣ ਸੰਬੂਹ ਹੈ
 ਸੰਗਿ ਮੇਰੇ ॥ ਭਾਜ ਜੈ ਹੈ ਕਹਾਂ ਬਾਟਿ ਪੈ ਹੈ ਉਹਾਂ ਮਾਰਿ ਹੋ ਬਾਜ ਜੈਸੇ ਬਟੇਰੇ ॥੩੮੬॥
 ੧੪ਏਕ ਏਕੰ ਹਿਰੈ ਝੂਮ ਝੂਮ ਮਰੈ ਆਪੁ ਆਪੰ ਗਿਰੈ ਹਾਕੁ ਮਾਰੇ ॥ ਲਾਗ ਜੈ
 ਹਉ ਤਹਾਂ ਭਾਜ ਜੈ ਹੈ ਜਹਾਂ ਫੁਲ ਜੈਰੇ ਕਹਾਂ ਤੈ ਉਬਾਰੇ ॥ ੧੫ਸਾਜ ਬਾਜੇ ਸਬੈ
 ਆਸ ਲੈ ਹਉ ਤਿਨੈ ਰਾਜਾ ਕੈਸੇ ਕਰੈ ਕਾਜ ਮੋ ਸੋ ॥
 ਬਾਨਰੰ ਛੇ ਕਰੇ ਰਾਮ ਲੱਛੈ ਹਰੇ ਜੀਤ ਹੋ ਹੋਡ ਤਉ ਆਨ ਤੋ ਸੋ ॥੩੮੭॥
 ਕੋਟਿ ਬਾਤੈ ਗੁਨੀ ਏਕ ਕੈ ਨਾ ਸੁਨੀ ਕੋਪਿ ਮੁੰਡੀ ਧੁਨੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਪੱਠੈ ॥ ਏਕ
 ਨਾਰਾਂਤ ਦੇਵਾਂਤ ਦੁਜੋ ਬਲੀ ਭੂਮ ਕੰਪੀ ਰਣੰ ਬੀਰ ਉੱਠੈ ॥ ੧੬ਸਾਰ
 ਭਾਰੰ ਪਰੇ ਧਾਰ ਧਾਰੰ ਬਜੀ ਕ੍ਰੋਹ ਕੈ ਲੋਹ ਕੀ ਛਿੱਟ ਛੁੱਟੈ ॥ ਰੁੰਡ
 ਧੁਕ ਧੁਕ ਪਰੈ ਘਾਇ ਭਕ ਭਕ ਕਰੈ ਬਿੱਬਰੀ ਜੁੱਥ ਸੋ ਲੁੱਥ ਲੁੱਟੈ ॥੩੮੮॥
 ੧੭ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੁੱਗਣ ਭਰੈ ਸੱਦ ਦੇਵੀ ਕਰੈ ਨੱਦ ਭੈਰੋ ਰਰੈ ਗੀਤ ਗਾਵੈ ॥ ਭੂਤ ਔ
 ਪ੍ਰੇਤ ਬੈਤਾਲ ਬੀਰੰ ਬਲੀ ਮਾਸ ਅਹਾਰ ਤਾਰੀ ਬਜਾਵੈ ॥ ੧੮ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ ਅਉ

ਓ ਚੰਦ੍ਰ ਸੂਰਤ ਤਾਕੇ ਤਪਤ ਰਸੋਈ ॥ ਬੈਸਤਤੁ ਜਾਕੇ ਕਪਰੇ ਧੋਈ ॥੩॥ ਅੰਗ ੪੮੧॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ।

ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋ—

ਕਾਮਣਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਈ ਬੋਟੀ ਅਵਗੁਣਿਆਰਿ ॥ ਨਾ ਸੁਖੁ ਪੇਈਐ ਸਾਹੁਰੈ ਭੂਨਿ ਜਲੀ ਬੇਕਾਰਿ ॥ ਆਵਣੁ ਵੰਝਣੁ ਭਾਖੈ ਛੋਡੀ ਕੰਤਿ ਵਿਸਾਰਿ ॥੪॥
 ਪਿਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਸੁਹਾਵਣੀ ਮੁਤੀ ਸੋ ਕਿਤੁ ਸਾਇ ॥ ਪਿਰ ਕੈ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਹੀ ਬੋਲੈ ਵਾਦਿਨੁਬਾਇ ॥ ਦਰਿ ਘਰਿ ਚੋਈ ਨ ਲਹੈ ਛੁਟੀ ਦੂਜੇ ਸਾਇ ॥
 ਪੰਡਿਤ ਵਾਰਹਿ ਪੋਥੀਆਂ ਨਾ ਭੁਝਹਿ ਵੀਚਾਰ ॥ ਅਨ ਕਉ ਮਤੀ ਦੇ ਚਲੈ ਮਾਇਆ ਕਾ ਵਾਪਰੁ ॥ ਕਥਨੀ ਭੂਨੀ ਜਗੁ ਭਵੈ ਕਰਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁ ਸਾਭੁ ॥
 ਕੋਤੋ ਪੰਡਿਤ ਜੋਤਕੀ ਬੇਦਾ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਵਾਦਿ ਵਿਰੋਧਿ ਸਲਾਹਣੇ ਵਾਦੇ ਆਵਣੁ ਜਾਣੁ ॥ ਬਿਨੁ ਹੁਰ ਕਰਮ ਨ ਛੁਟੀ ਕਹਿ ਸੁਣਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣੁ ॥੫॥
 ਮੈਂ ਬਹੁਤੀ ਲੰਬੀ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵਾਂ ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਅੰਗੁਣ ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਝੁਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਐ ਬੋਟੀ ਇਸਤਰੀਏ ! ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਦਾਸੀ ਬਣ ਜਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ । ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਤਾਂ ਅੰਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹੀ
 ਸੰਭਵ ਹੈ । ਇਹ ਕਾਰਜ ਤਦ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਅੰਗੁਣਾਂ ਨੂੰ
 ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਰਧਾ, ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਾਂਗੇ ।

- ੧ ਮੰਦੋਦਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ॥
 ੨ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਤਾੜਕਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਅਰ ਸੁਬਾਹੂ
 ਤੇ ਮਾਰੀਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਬਯਾਧ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਖਰ
 ਤੇ ਦੂਖਣ ਰਣ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ
 ਇੱਕ ਹੀ ਤੀਰ ਨਾਲ ਬਾਲੀ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ।
 ੩ ਧੂਮਰ, ਅਛਾਦ ਅਤੇ ਜਾਂਬਮਾਲੀ ਜਿਹੇ ਬਲੀ ਸੂਰਮੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ
 ਤੋਂ ਮਾਰ ਮੁਰਾਏ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤ ਕੇ । ਤੇਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ
 ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਗਿੱਦੜ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਕਾ
 ਨੂੰ ਨਗਾਰੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਲਵੇਗਾ ॥੩੮੨॥
 ੪ ਰਾਵਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ॥
 ੫ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਚੌਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਸਿਰ ਤੇ ਛੱਤਰ
 ਧਰਦਾ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬੇਦ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ।
 ੬ ਅਗਨ ਦੇਵਤਾ ਰਸੋਈ ਪਕਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਰਣ ਦੇਵਤਾ ਪਾਣੀ
 ਭਰਦਾ ਹੈ ਜੰਡ ਤੇ ਵਿਦਿਆਧਰ ਮੇਰੇ ਸੇਵਕ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ।
 ੭ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਮੈਂ ਚੱਬ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ ਸਾਰੇ ਹੀ
 ਤੂੰ ਦੇਖੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੈਸੀ ਬਹਾਦਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਰਣ-ਖੇਤ ਦੇ
 ਵਿਚ । ਚੁਕੋਲਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਨਗੀਆਂ, ਗਿੱਦੜੀਆਂ ਫਿਰਨਗੀਆਂ
 ਵੀਰ ਤੇ ਬੈਤਾਲ ਨੱਚਣਗੇ ਭੂਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਤ ॥੩੮੩॥
 ੮ ਮੰਦੋਦਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨੇਜੇ ਬਲਕਦੇ
 ਹਨ, ਡਰਾਉਣੇ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ ਰਾਮ ਨੇ ਦਲ ਲੈ ਲਿਆ
 ਹੋਇਆ ਹੈ ਹੱਦ ਉੱਪਰ ਲੰਕਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆ ਢੁੱਕੇ ਹਨ ।
 ਬਾਂਦਰੀਆਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪੁੱਤਰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ
 ਕਰਦੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
 ੯ ਜੰਗੀ ਵਾਜੇ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਭੇਰੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ ਜੰਗੀ
 ਯੋਧੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਜਦ ਤੱਕ ਕਮਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਨਹੀਂ
 ਨਿਕਲਦੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸਮਾਂ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨ
 ਲਵੋ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣੋ ਕਿ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਇਸ ਆਪਣੀ
 ਦੇਹ ਦੀ ਸੁੱਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ ॥੩੮੪॥
 ੧੦ ਸਾਰੇ ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਖੜਾ ਹੈ ਕਿੱਥੇ
 ਘਰ ਵਿਚ ਆਕੜਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਰਾਮ ਆ ਗਏ ਨੇ । ਅੱਖ
 ਖੋਲ ਕੇ ਵੇਖ ਜਿੱਥੇ ਰਾਮ ਜਿਹੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪੈਂਦੀ
 ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚੰਮ ਦੇ ਸਿੱਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਸਕਦੇ
 ਹਨ ?
 ੧੧ ਇਹ ਤੇਰਾ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੁਨਿਹਰੀ ਆਬਾਦ ਗਾਹ-ਲੰਕਾ ਕੋਟ
 ਖੁਆਰ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇਰਾ ਘਰ ਤੇ ਘਾਟ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ
 ਸੁੱਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਮ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗੱਜੇ । ਜਿਹੜੇ
 ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੇ ਤੂੰ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਛੱਡ
 ਕੇ ਕਿਲੇ ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਟੱਪ ਕੇ ਇਹ ਤੇਰੇ ਦੋਤਾਂ ਦੇ
 ਪੁੱਤਰ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਘਾ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣਗੇ ॥੩੮੫॥
 ੧੨ ਰਾਵਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪਹਲੀ ਰਾਤ ਕੀ ਹੀਜੜਿਆਂ ਵਾਂਗ
 ਗੱਲਾਂ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈਂ ਰਾਮ ਜਿਹੇ ਕੰਗਾਲ ਦਾ ਰਾਸਾ ਛੱਡ
 ਪਰੇ । ਇਹ ਜੋ ਭਾਨਮਤੇ ਦੀ ਖੇਡ ਜਿਹਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦਿੱਸਦਾ
 ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਉਂ ਤਿੱਤ੍ਰ-ਬਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਵੇਂ
 ਬਾਂਸ ਵਿਚ ਛਪੇ ਹੋਏ ਭੂਤ ਨੂੰ ਧੂਪ ਦੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਈਦਾ
 ਹੈ ।
 ੧੩ ਮੈਂ ਬੀਹ ਬਾਂਹਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਦਸ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਹਨ, ਸਾਰੀ
 ਸੈਨਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣੇ ਵਿਚ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਭੱਜ ਕੇ
 ਜਾਣਗੇ ਕਿੱਥੇ ? ਜਿਹੜੇ ਰਸਤੇ ਜਾਣਗੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਾਰ
 ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬਟੋਰੇ ਨੂੰ ਬਾਂਸ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੩੮੬॥
 ੧੪ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਗਰਜ ਮਾਰੀ ਮੇਰੇ ਲਲਕਾਰੇ ਤੋਂ ਭੈ ਭੀਤ
 ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਨੱਸ ਜਾਣਗੇ ਡਰੇ ਹੋਏ ਘੁਮ-ਘੁਮ
 ਕੇ ਡਿੱਗ ਜਾਣਗੇ ਮਰ ਜਾਣਗੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਇੱਕ
 ਦੂਜੇ ਤੇ ਡਿੱਗ ਜਾਣਗੇ ਮੇਰੇ ਲਲਕਾਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਦੇਰ
 ਹੈ । ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ਮੈਂ ਤਿੱਥੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ
 ਜਾ ਪੁੱਜਾਂਗਾ ਉਹ ਫੁੱਲ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਬਚ ਕੇ ।
 ੧੫ ਸਾਜ ਤੇ ਬਾਜੇ ਜੋ ਪਏ ਹਨ ਅੱਜ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
 ਨਾਲ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਅਪਣਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮੈਥੋਂ ਲੈ ਕੇ । ਬਾਨਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ
 ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ਰਾਮ ਤੇ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ
 ਫੇਰ ਤੈਥੋਂ ਇਹ ਬਹਿਸ-ਬਾਜੀ ਜਿੱਤਾਂਗਾ ॥੩੮੭॥
 ੧੬ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੇ ਕੁੱਝਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਆਂ ਰਾਵਣ ਨੇ ਇਕ ਕਰਕੇ
 ਵੀ ਨਾ ਸੁਣੀ ਕੁੱਝ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿਰ ਫੇਰਿਆ ਪੁੱਤਰ ਯੁੱਧ
 ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ । ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ, ਨਾਰਾਤ ਅਤੇ
 ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਵਾਂਤ ਹੈ ਦੂਜੇ ਉਹ ਬਲੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਜੰਜ ਵੇਖ ਕੇ ਧਰਤੀ ਕੰਬ ਗਈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਉੱਠੇ ।
 ੧੭ ਲੋਹੇ ਤੇ ਲੋਹਾ ਭਿੜਿਆ ਧਾਰ ਨਾਲ ਧਾਰ ਵੱਜੀ ਲਹੂ ਦੇ
 ਮੂੰਹ ਖੁਲਦੇ ਹਨ ਕੁੱਝ ਨਾਲ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ
 ਹਨ । ਸਿਰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਖੂਨ ਧੁਕ-ਧੁਕ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਘਾਉ
 ਭੜਕਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੱਥਾਂ ਲਿਟਦੀਆਂ ਹਨ
 ॥੩੮੮॥
 ੧੮ ਜੋਗਣੀਆਂ ਖੱਪਰ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਦੇਵੀਆਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ
 ਭੈਰੋਂ ਆਪਣੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਬੈਤਾਲ
 ਸੂਰਮੇ ਬਲੀ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
 ੧੯ ਜੰਡ ਤੇ ਗੰਧਰਬ

ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇਵ, ਅਵਤਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਸੀਤਾ ਵਾਂਗ ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਸੋਧ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਨਹੀਂ ਫਿਰਨਾ । ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਣ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ । ਇਸ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ । ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਇਸ ਕਲਮ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਐ ਦਿਲ ਹੈ ਜਿਤਨੇ ਪਾਕ ਵਲੀ, ਅੰਗ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਹੁਏ ॥

ਸਭ ਨਾਮ ਉਸੀ ਕਾ ਲੇਤੇ ਥੇ, ਹਰ ਧਿਆਨ ਮੈਂ ਵੁਹ ਸਰਸਾਰ ਹੁਏ ॥

ਉਨ ਸਭ ਕੇ ਮਨ ਕਾ ਬੈਨ ਅੰਗ ਸੁਖ, ਆਪ ਹੀ ਏਕ ਓਅੰਕਾਰ ਹੁਏ ॥

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨਕੀ ਕਿਰਪਾ ਸੋ, ਲਾਖੋਂ ਕੇ ਬੇੜੇ ਪਾਰ ਹੁਏ ॥

ਹੈ ਖੇਵਨ ਹਾਰੇ ਬਲੀਓ ਮੈਂ, ਹੱਕ ਮਾਤੇ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ॥

ਸਭ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਅੰਗ ਹਰ ਦਮ ਬੋਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ॥ ਖੁਆਜਾ ਦਿੱਲ ਮੁਹੰਮਦ ॥

ਸੁਨਹੁ ਉਪਜੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਇ ਕੀਆ ਪਾਸਾਰਾ ॥

ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਰਾਣ ਗੰਧਰਬ ਸਾਜੇ ॥ ਸਭ ਲਿਖਿਆ ਕਰਮ ਕਮਾਇਦਾ ॥੧੨॥ ਅੰਗ ੧੦੩੮॥ ਮ: ੧॥

ਗੁਰਮਤਿ ਗੱਡੀ ਰਾਹ ਦੇ ਪਾਪੀ—ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਿਆ ਕਰਦੇ । ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਣ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇਵ ਭਗਤੀ, ਪਾਖੰਡ, ਚਕਵੰਜ, ਅੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਦਿਖਾਵਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਲੀਨਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

- ੨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਉਪਰੰਤ ਪੰਨਾ ੨੪ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਚਿਤਰੇ ਪਾਖਯਾਨੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਤੇ ਐਲਾਨੀਆ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਦੇ ਲੂਣ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਇਹ ਅੰਗ ਪੱਖਨ ਦਾ ਨਾਕਾਮ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਆਮ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿ ਛਾਪ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਵੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਤੇ ਦੂਰ ਰਸ ਨਾਨਕ ਕਵੀ ਛਾਪ ਰੱਖ ਕੇ ਕੋਈ ਘਾਟ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ ।

ਸਮਾਧਾਨ—ਮੈਂ ਬਿਨੈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇਤਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੁੱਠੇ ਹੱਥ ਬੋੜੇ ਚਿਰ ਲਈ ਪਾਸੇ ਹਟਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਜਿਥੇ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੰਗ ੨੧੪ 'ਤੇ ਲੇਖ ਹੈ ।

ਇਹ ਬਿਧਿ ਮਾਰ ਬਿਰਾਧ ਕਉ ਬਨ ਮੈ ਧਸੇ ਨਿਸੰਗ ॥ ਸੁ ਕਬਿ ਸਰਾਮ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹਯੋ ਗਘਰਬ ਜੁੱਧ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥੩੨੩॥ ਇਸੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਲੇਖ ਹੈ ਅੰਗ ੨੫੪ 'ਤੇ—ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕਉ ਛਾਡ ਕੇ ਗਹੜੇ ਤੁਹਾਰੇ ਦੁਆਰ ॥ ਬਾਹਿ ਗਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰ ॥੮੬੪॥ ਹਾਂ ਜੀ ਦੱਸੋਗੇ ਕਿ ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਕਵੀ ਨਾਲ ਬਿੜੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ? ਕੀ ਕਦੇ

੧ਸਰਬ ਬਿੰਦਿਆ ਧਰੰ ਮੱਧਿ ਆਕਾਸ ਭਯੋ ਸੱਦ ਦੇਵੰ ॥ ਲੁੱਥ ਬਿਥੁੱਥਰੀ ਹੂਹ
 ਕੂਹੰ ਭਰੀ ਮੱਚੀਯੰ ਜੁੱਧ ਅਨੂਪ ਅਤੇਵੰ ॥੩੮੯॥ ਸੰਗੀਤ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ੨ਕਾਗੜ
 ਦੀ ਕੁੱਪਯੋ ਕਪਿ ਕਟਕ ਬਾਗੜਦੀ ਬਾਜਨ ਰਣ ਬੱਜੀਯ ॥ ੩ਤਾਗੜਦੀ ਤੇਗ
 ਝਲਹਲੀ ਗਾਗੜਦੀ ਜੋਧਾ ਗਲ ਗੱਜੀਯ ॥ ੪ਸਾਗੜਦੀ ਸੂਰ ਸੰਮੁਹੇ ਨਾਗੜਦੀ
 ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਨੱਚਯੋ ॥ ੫ਬਾਗੜਦੀ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਆਗੜਦੀ ਆਰਣ ਰੰਗ ਰੱਚਯੋ ॥
 ੬ਸੰ ਸਾਗੜਦੀ ਸੁਭਟ ਨੱਚੇ ਸਮਰ ਫਾਗੜਦੀ ਫੁੰਕ ਫਣੀਅਰ ਕਰੈਂ ॥ ੭ਸੰ ਸਾਗੜਦੀ
 ਸਮਟੈ ਸੁੰਕੜੈ ਫਣਪਤਿ ਫਣਿ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਧਰੈਂ ॥੩੯੦॥ ੮ਫਾਗੜਦੀ ਫੁੰਕ ਫਿੰਕਰੀ
 ਰਾਗੜਦੀ ਰਣ ਗਿੱਧ ਰੜਕੈ ॥ ੯ਲਾਗੜਦੀ ਲੁੱਥ ਬਿਥੁੱਥਰੀ ਭਾਗੜਦੀ ਭਟ ਘਾਇ
 ਭਭਕੈ ॥ ੧੦ਬਾਗੜਦੀ ਬਰੱਖਤ ਬਾਣ ਝਾਗੜਦੀ ਝਲ ਮਲਤ ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥
 ੧੧ਗਾਗੜਦੀ ਗੱਜ ਸੰਜਰੈ ਕਾਗੜਦੀ ਕੱਛੇ ਕਿੰਕਾਣੰ ॥ ੧੨ਬੰ ਬਾਗੜਦੀ ਬਹਤ
 ਬੀਰਨ ਸਿਰਨ ਤਾਗੜਦੀ ਤਮਕਿ ਤੇਗੰ ਕੜੀਅ ॥ ੧੩ਝੰ ਝਾਗੜਦੀ ਝੜਕਦੈ
 ਝੜ ਸਮੈ ਝਲਮਲ ਝੁਕਿ ਬਿੱਜੁਲ ਝੜੀਅ ॥੩੯੧॥ ੧੪ਨਾਗੜਦੀ ਨਾਰਾਂਤਕ ਗਿਰਤ
 ਦਾਗੜਦੀ ਦੇਵਾਂਤਕ ਧਾਯੋ ॥ ਜਾਗੜਦੀ ਜੁੱਧ ਕਰ ਤੁਮਲ ਸਾਗੜਦੀ ਸੁਰ ਲੋਕ
 ਸਿਧਾਯੋ ॥ ੧੫ਦਾਗੜਦੀ ਦੇਵ ਰਹਸੰਤ ਆਗੜਦੀ ਆਸੁਰਣ ਰਣ ਸੋਗੰ ॥
 ੧੬ਸਾਗੜਦੀ ਸਿੱਧ ਸਰਸੰਤ ਨਾਗੜਦੀ ਨਾਚਤ ਤਜਿ ਜੋਗੰ ॥ ੧੭ਖੰ ਖਾਗੜਦੀ
 ਖਯਹ ਭਏ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਖਲ ਪਾਗੜਦੀ ਪੁਹਪ ਡਾਰਤ ਅਮਰ ॥ ੧੮ਜੰ ਜਾਗੜਦੀ
 ਸਕਲ ਜੈ ਜੈ ਜਪੈਂ ਸਾਗੜਦੀ ਸੁਰਪੁਰਹਿ ਨਾਰ ਨਰ ॥੩੯੨॥ ੧੯ਰਾਗੜਦੀ
 ਰਾਵਣਹਿ ਸੁਨਯੋ ਸਾਗੜਦੀ ਦੋਊ ਸੁਤ ਰਣ ਜੁੱਝੇ ॥ ੨੦ਬਾਗੜਦੀ ਬੀਰ ਬਹੁ
 ਗਿਰੇ ਆਗੜਦੀ ਆਹਵਹਿ ਅਰੁੱਝੇ ॥ ੨੧ਲਾਗੜਦੀ ਲੁੱਥ ਬਿਥੁੱਥਰੀ ਚਾਗੜਦੀ ਚਾਵੰਡ
 ਚਿੰਕਾਰੰ ॥ ੨੨ਨਾਗੜਦੀ ਨੱਦ ਭਏ ਗੱਦ ਕਾਗੜਦੀ ਕਾਲੀ ਕਿਲਕਾਰੰ ॥ ੨੩ਭੰ
 ਭਾਗੜਦੀ ਭਖੰਕਰ ਜੁਧ ਭਯੋ ਜਾਗੜਦੀ ਜੂਹ ਜੁੱਗਣ ਜੁਰੀਅ ॥ ੨੪ਕੰ ਕਾਗੜਦੀ
 ਕਿੱਲਕਤ ਕੁਹਰ ਕਰ ਪਾਗੜਦੀ ਪੱਤ੍ਰ ਸ੍ਰੋਣਤ ਭਰੀਅ ॥੩੯੩॥

੨੬ਇਤ ਦੇਵਾਂਤਕ ਨਰਾਂਤਕ ਬਧਹਿ ਧਿਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ ॥੯॥

੨੭ਅਬ ਪ੍ਰਹਸਤ ਜੁਧ ਕਥਨੰ ॥ ਸੰਗੀਤ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ ੨੮ਪਾਗੜਦੀ ਪ੍ਰਹਸਤ ਪਠਿਯੋ
 ਦਾਗੜਦੀ ਦੈ ਕੈ ਦਲ ਅਨਗਨ ॥ ੨੯ਕਾਗੜਦੀ ਕੰਪ ਭੂਅ ਉਠੀ ਬਾਗੜਦੀ
 ਬਾਜੀਯ ਖੁਰੀ ਅਨਤਨ ॥ ੩੦ਨਾਗੜਦੀ ਨੀਲ ਤਿੱਹ ਝਿਣਯੋ ਭਾਗੜਦੀ ਗਹਿ
 ਭੂਮਿ ਪਛਾੜੀਅ ॥ ੩੧ਸਾਗੜਦੀ ਸਮਰ ਹਹਾਕਾਰ ਦਾਗੜਦੀ ਦਾਨਵ ਦਲ ਭਾਰੀਅ

ਓ ਸੰਗੀਤ ਛੰਦ ਮਿਰਦੰਗ (ਨਗਾਰੋ) ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਰਥ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਸੀ ਹਰਵੀ ਪੈਤੀ ਅੱਖਰੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਖਰ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਗੜ ਦੀ ਨਾਗੜ ਦੀ ਸਾਗੜ ਸੀ ਆਦਿ।

ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਦੋ ਲਿਖਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਬੂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਖੱਲਸ ਲਈ ਹੋਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਸ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖਣਗੇ? ਥਾਕੀ ਰਹੀ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤਰ ਦੀ ਗੱਲ। ਜੋ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਾਣਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਚੌਪਈ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਸੰਜੀਵਨੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਟ ਲਿਖ ਕੇ ਪਾ ਗਿਆ? ਅੰਕ ੧੯ 'ਤੇ ਰਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਗ ੯੬੨ ਅੰਕ ੩੨ 'ਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੋ। ਅੰਗ ੯੬੦ ॥ ਚਰਿਤ੍ਰ ੧੯੦—ਭੂਮਕ ਦੇਤ ਤਕੈ ਝਮਕੈ ਕਬਿ ਰਾਮ ਸੁਭਾਵ ਭਲੇ ਲਖਿ ਪਾਯੋ ॥ ੧੯—ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚ ਅੰਗ ੯੬੨ 'ਤੇ ਬੀਰੀ ਚਬਾਤ ਕਛੂ ਮਸਕਾਤ ਬੰਧੇ ਗਜਗਾਹ ਤਰੰਗ ਨਚਯੋ ॥ ਸ਼ਿਰਾਮ ਭਨੈ ਮਹਿਲੋਕ ਕੀ ਮਾਨਹੁ ਮਾਨਨਿ ਕੇ ਮਨੁ ਮੋਹਨ ਆਯੋ ॥੩੨॥ ਤੀਜਾ ਸਬੂਤ ਇਹ ਕਿ ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਸੰਪੂਰਨ ਖਾਲਸੇ ਲਈ ਸੁਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਚਾਰਾਂ ਕੁੰਟਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਾਣ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਦਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜ਼ਰੂਰ ਅੰਕਿਤ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜੋ ਪੰਥ ਵੱਲੋਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੌਥਾ ਸਬੂਤ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖਲੋਣ ਵਾਲਾ ਦੂਸਰਾ ਭਾਗ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ੨੭ ਹੋਰ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਾਰੀ ਹੀ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜ਼ਿਤ ਸਮੂਹਿਕ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਜੋ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਚਾਰਾਂ ਅਕਟ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਕੱਟਣ ਦਾ ਹੱਸਲਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕੇ ਸਮਾਧਾਨ ਕਰਕੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਹਾਸਿਲ ਕਰੇ।

- ੧ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ (ਜੱਛ) ਗਵੀਯੋ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਸਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਲੋਥ ਪਰ ਲੋਥ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ ਪਿਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਦੁੱਖੀਆਂ ਦੀ ਹੂਹ-ਹੂਹ ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਮਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਯੁਧ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੩੮੯॥
- ੨ ਸੰਗੀਤ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਕੱਕੇ ਦੁਆਰਾ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੂਪ-ਬਾਂਦਰਾਂ ਦਾ ਦਲ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ, ਬੱਬੇ ਦੁਆਰਾ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਜੇ ਵਜੇ ।
- ੩ ਤਤੇ ਦੁਆਰਾ ਤੇਗ ਬਲਕਦੀ ਹੈ ਗਗੇ ਦੁਆਰਾ ਯੋਧੇ ਸਿੰਘ ਗੁਜਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੪ ਸੱਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਮੇ ਆਹਮੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਨੰਨੇ ਦਵਾਰ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨਾਚ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ।
- ੫ ਬਬਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਰ ਬੈਤਾਲ ਫਿਰਨ ਲਗੇ ਆਝੇ ਦੁਆਰਾ ਲਾਲ ਰੰਗ ਲਹੂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰਚਿਆ ਲਾਲੋ-ਲਾਲ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ।
- ੬ ਸੰਸਾਰਾਜ਼ਦੀ-ਸੁਭਟ (ਸੂਰਮੇ) ਨਚਾਰ ਵਾਂਗ ਨਚਦੇ ਹਨ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਾਣੋਂ ਫਣੀਯਰ ਸਰਪ ਫੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੭ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੋਸ ਨਾਗ ਸਿਮਟ ਕੇ ਸੁੰਗੜ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖੀ ਧਰਤੀ ਡੱਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਫੇਰ-ਫੇਰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਧਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੩੯੦॥
- ੮ ਫਢੇ ਦਵਾਰਾ ਫਿੰਕ (ਗਿਦੜੀਆਂ) ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਰਾਹੇ ਦੁਆਰਾ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿੱਧ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
- ੯ ਲਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਥਾਂ ਪਿਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਭੱਟ (ਸੂਰਮਿਆਂ) ਦੇ ਘਾਉ ਭਭਕਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਬਬਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣ (ਤੀਰ) ਬਰਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਣ ਬਲਕਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੧ ਗਗ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਗਜ (ਹਾਥੀ) ਚੀਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਘੋੜੇ ਹਿਣਕਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਬੱਬਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀਰਨ (ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਤੇਗਾਂ ਬਹੁਤ) ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤਮਕ-ਤਮਕ ਕੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ।
- ੧੩ ਝੜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਉਂ ਝੜਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਘਣਾ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸਲੀ ਬਲਕਦੀ ਹੈ ॥੩੯੧॥
- ੧੪ ਨੰਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਰਾਤਕ ਦੈਤ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਦੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਾਂਤਕ ਉਸ ਦਾ ਭਾਈ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਧਾਵਾ ਕਰਕੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ
- ੧੫ ਆ ਕੇ ਮੱਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੱਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰ ਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਗਿਆ ।
- ੧੬ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਆਝਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੁਰ (ਦੈਤਾਂ) ਨੂੰ ਜੋਗ ਪੈ ਗਿਆ ਦੁਖੀ ਹੋ ਗਏ ।
- ੧੭ ਸੱਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਸੰਤ ਆਦਿਕ ਨੰਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਚ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਜੋਗ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ।
- ੧੮ ਖੱਖਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਰਖ ਦੈਤ ਨਾਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਪੱਪਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੁੱਲ ਦੇਵਤੇ ਬਰਸਾਉਣ ਲੱਗੇ ।
- ੧੯ ਜੱਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਸੂਰਗ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜੈ-ਜੈ ਜਪਣ ਲੱਗੇ ਸੂਰਗ ਪੁਰੀ ਦੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ॥੩੯੨॥
- ੨੦ ਰਾਰਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਵਣ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਬਾਗੜਦੀ ਬੱਬਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੨੧ ਕਿ ਬੀਰ (ਸੂਰਮੇ) ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਰੀ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਰੁੜ ਕੇ ।
- ੨੨ ਲਾਗੜਦੀ ਲੱਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਥਾਂ ਬਿਖਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਚੱਚਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਂਢਡ (ਚੁੜੇਲਾਂ) ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੨੩ ਨੰਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗ ਖੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਥੇ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਕਾਗੜਦੀ ਕੱਕਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਈ ਕਾਲੀ ਕਿਲਕਾਰਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ।
- ੨੪ ਭੱਭਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਜਿਥੇ ਹਨ ਜਾਗੜ ਦੀ ਜੁਗਣ (ਜੋਗਣੀਆਂ) ਗਿੱਧਾਂ ਆ ਕੇ ਜੁੜ ਗਈਆਂ ਹਨ ।
- ੨੫ ਕੰ ਕਾਗੜਦੀ (ਕੱਟੀਆਂ ਕਾਂ-ਕਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗਿੱਧਾਂ ਕੁਹ-ਕੁਹ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋਗਣੀਆਂ ਲਹੂ ਦੇ ਬਰਤਨ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੩੯੩॥
- ੨੬ ਦੇਵਾਂਤਕ ਤੇ ਨਰਾਂਤਕ ਦੈਤ ਸਾਰੇ ਗਏ ਅਧਿਆਏ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੯॥
- ੨੭ ਹੁਣ ਪ੍ਰਸਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਥਨ ਹੈ ॥
- ੨੮ ਸੰਗੀਤ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਪੱਪਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਸਤ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਦਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਗਿਣਤ ਦਲ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੯ ਕੱਕਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਕੰਥ ਉਠੀ ਬੱਬਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਪਉੜ (ਖੁਰ) ਬਸੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ।
- ੩੦ ਨੰਨਾਗੜਦੀ ਨੰਨਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਕਰਮਾ ਦਾ ਪੋਤਰਾ (ਨੀਲ) ਨਿੱਤਰਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਛਾੜਕੇ ਮਾਰਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ।
- ੩੧ ਸੱਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਦਲ ਭਾਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।
- ੮ ਅੱਗੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਲੋਕ ਆਨੇ ਬਹਾਨੇ ਕਿਉਂ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਤੇਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਹੀ ਇਸ ਅਸ਼ਲੀਲ ਤੇ ਕਾਪੁਕ ਰਚਨਾ ਜੋ ਛਪੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ੧੪੨੮ ਪੰਨਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ੫੮੦×੩੫ । ਹਕਾਇਤਾਂ-੬੧੫ ਪੰਨੇ ਹਨ, ਦੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਾਨੇ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਾਠਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਫੇਰ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕੌਮ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਲਿਖਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲੇਖਕ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਪਰਚਾ ਸਚਿਆਰ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੨ 'ਤੇ ਦੇਖੋ । ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਾਨਾ—ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ੰਕਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੀ ਸਹਿਜ ਸੁਹੇਲੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ੪੦੪ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਦੋਹੇ ਰਚਮ ਦੇ ਕੱਢੇ ਕੁਸੇਲੇ ਚਰਚੇ । ਉੱਤਰ—ਇਹ ਅੱਜ ਦੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਰਾਚਾਰ ਦੀ ਨੰਗੀ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲ ਵੇਖ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਬਦੀ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਵੇ । ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਰਚਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੁਰਗਾ ਉਸਤਤਿ ਨਹੀਂ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਕਾਈ ਖਾਧੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁੱਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਆਗੂ ਲਾਹ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮਰਦ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਸੋ ਨਾਇ ਤੋਂ ਜਾਗੋ ਤੇ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਜਾਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਚ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤ ਪੰਜਾ ਲਵੋ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵੀ ਸੀ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਐਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਨ ਗਨੇਸਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਨਾਉ । ਕਿਸ਼ਨ ਬਿਸ਼ਨ ਕਬਹੂ ਨਹਿ ਧਿਆਉ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਤਾਰ ਅੰਗ ੪੩੪ ॥ ਉੱਤਰ—ਨਿੰਦਕ ਲੋਕ ਅਤੇ ਅਲੋਚਕ ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਨਰਕ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਵੀ ਮੱਤ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਮਾਨਯੋਗ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪਾਸ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਣ । ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪੋ ਭਵਰੁ ਫੁਲ ਤਰਵਰੁ ॥ ਆਪੋ ਜਲੁ ਬਲੁ ਸਾਗਰੁ ॥ ਆਪੋ ਮਛੁ ਕਛੁ ਕਰਣੀ ਕਰੁ ਤਰਾ ਰੂਪੁ ਨ ਲਖਣ ਜਾਈ ॥੬॥ ਅੰਗ ੧੦੨੦ ॥ ਮ: ੧॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ੨੪ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਕੇਤਕ ਵਰਨਣ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪੁਰੋਸਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਵਿਚੋਂ—ਬ੍ਰਹਮੇ ਗਰਬੁ ਕੀਆ ਨਹੀਂ ਜਾਨਿਆ ॥ ਬੇਦ ਕੀ ਬਿਪਤਿ ਪੜੀ ਪਛਤਾਨਿਆ ॥ ਜਹ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰੇ ਤਰੀ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥੧॥ ਐਸਾ ਗੁਰਬੁ ਬੁਰਾ ਸੰਸਾਰੈ ॥ ਜਿਸੁ ਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤਿਸੁ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਮਾਇਆ ਅਰੰਕਾਰੀ ॥ ਜਗਨ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਰ ਅਵਾਰੀ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰੁ ਪੂਛੈ ਜਾਇ ਪਇਆਰੀ ॥੨॥ ਹਰੀ ਚੰਦ ਦਾਨੁ ਕਰੈ ਜਸੁ ਲਵੈ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰੁ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇ ਅਭੇਦ ॥ ਆਪਿ ਭੁਲਾਇ ਆਪੋ ਮਤਿ ਦੇਵੈ ॥੩॥ ਦੁਰਮਤ ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਗਰਬੁ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਉਪਾਧੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥੪॥ ਭੁਲੇ ਰਾਵਣੁ ਮੁਗਧੁ ਅਚੇਤ ॥ ਲੂਟੀ ਲੰਕਾ ਸੀਸ ਸਮੇਤਿ ॥

॥ ੧੧ ਘਾਗੜਦੀ ਘਾਇ ਭਕ ਭਕ ਕਰਤ ਰਾਗੜਦੀ ਰੁਹਿਰ ਰਣ ਰੰਗ ਬਹਿ ॥
 ੨ ਜਾਗੜਦੀ ਜੁਯਹ ਜੁਗਣ ਜਪੈ ਕਾਗੜਦੀ ਕਾਕ ਕਰ ਕਹਕ ਕਹ ॥੩੯੪॥
 ੩ ਪਾਗੜਦੀ ਪ੍ਰਸਤ ਜੁਝੰਤ ਲਾਗੜਦੀ ਲੈ ਚਲਯੋ ਅੱਪ ਦਲ ॥ ਭਾਗੜਦੀ ਭੂਮਿ
 ਭੜਗੜੀ ਕਾਗੜਦੀ ਕੰਪੀ ਦੋਈ ਜਲ ਥਲ ॥ ੪ ਨਾਗੜਦੀ ਨਾਦ ਨਿਹ ਨੰਦ
 ਭਾਗੜਦੀ ਰਣ ਭੇਰ ਭਮੰਕਰ ॥ ੫ ਸਾਗੜਦੀ ਸਾਂਗ ਝਲਹਲਤ ਚਾਗੜਦੀ ਚਮਕੰਤ
 ਚਲਤ ਸਰ ॥ ੬ ਖਾਗੜਦੀ ਖੜਗ ਖਿਮਕਤ ਥਹਤ ਚਾਗੜਦੀ ਚਟਕ ਚਿਨਗੈ
 ਕਵੈ ॥ ੭ ਠਾਗੜਦੀ ਠਾਟ ਠੱਟਕਰ ਮਨੋ ਠਾਗੜਦੀ ਠਣਕ ਠਠਿਆਰ
 ਗਵੈ ॥੩੯੫॥ ਢਾਗੜਦੀ ਢਾਲ ਉੱਛਲਹਿ ਬਾਗੜਦੀ ਰਨ ਬੀਰ ਬੱਬਕਹਿ ॥
 ਆਗੜਦੀ ਇਕ ਲੈ ਚਲੈ ਇੱਕ ਕਹੁ ਇਕ ਉੱਚਕਹਿ ॥ ੮ ਤਾਗੜਦੀ ਤਾਲ ਤੰਬੂਰੰ
 ਬਾਗੜਦੀ ਰਣ ਬੀਨ ਸੁ ਬੱਜੈ ॥ ਸਾਗੜਦੀ ਸੰਖ ਕੇ ਸਬਦ ਗਾਗੜਦੀ ਗੈਵਰ
 ਗਲ ਗੱਜੈ ॥ ੯ ਧਾਗੜਦੀ ਧਰਣਿ ਧੜ ਧੁਕਿ ਪਰਤ ਚਾਗੜਦੀ ਚਕਤ ਚਿਤ
 ਮਹਿ ਅਮਰ ॥ ੧੦ ਪਾਗੜਦੀ ਪੁਹਪ ਬਰਖਾ ਕਰਤ ਜਾਗੜਦੀ ਜੱਛ ਗੰਧੂਬ
 ਬਰ ॥੩੯੬॥ ੧੧ ਝਾਗੜ ਦੀ ਝੁੱਝ ਭਟ ਗਿਰੈ ਮਾਗੜਦੀ ਮੁਖ ਮਾਰ ਉਚਾਰੈ ॥
 ਸਾਗੜਦੀ ਸੰਜ ਪੰਜਰੇ ਘਾਘੜਦੀ ਘਣੀਅਰ ਜਣੁ ਕਾਰੇ ॥ ੧੨ ਤਾਗੜਦੀ ਤੀਰ
 ਬਰਖੰਤ ਗਾਗੜਦੀ ਗਹਿ ਗਦਾ ਗ੍ਰਿਸਟੰ ॥ ੧੩ ਮਾਗੜਦੀ ਮੰਤ੍ਰ ਮੁਖ ਜਪੈ ਆਗੜਦੀ
 ਅੱਛਰ ਬਰ ਇਸਟੰ ॥ ੧੪ ਸੰ ਸਾਗੜਦੀ ਸਦਾ ਸਿਵ ਸਿਮਰ ਕਰ ਜਾਗੜਦੀ ਜੂਝ
 ਜੋਧਾ ਮਰਤ ॥ ੧੫ ਸੰ ਸਾਗੜਦੀ ਸੁਭਟ ਸਨਮੁਖ ਗਿਰਤ ਆਗੜਦੀ ਅਪਛਰਨ
 ਕਹੈ ਬਰਤ ॥੩੯੭॥ ੧੬ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਇਤੈ ਉੱਚਰੇ ਰਾਮ ਲੰਕੇਸ ਬੈਣੰ ॥
 ਉਤੈ ਦੇਵ ਦੇਖੈ ਚੜ੍ਹੈ ਰਥ ਗੈਣੰ ॥ ੧੭ ਕਹੋ ਏਕ ਏਕ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥ ਮਿਲੇ
 ਜੁੱਧ ਜੇਤੇ ਸਮੰਤ ਲੁੱਝਾਰੰ ॥੩੯੮॥ ੧੮ ਬਝੀਛਣ ਬਾਚ ਰਾਮ ਸੋ ॥ ੧੯ ਧੁਨੰ ਮੰਡਲਾਕਾਰ
 ਜਾ ਕੋ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਸਿਰੰ ਜੈਤ ਪਤ੍ਰੰ ਸਿਤੰ ਛੱਤ੍ਰ ਛਾਜੈ ॥ ੨੦ ਰਬੰ ਬੇਸਟਤੰ ਬਯਾਘ੍ਰ
 ਚਰਮੰ ਅਭੀਤੰ ॥ ਤਿਸੈ ਨਾਥ ਜਾਨੋ ਹਠੀ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤੰ ॥੩੯੯॥ ੨੧ ਨਹੈ ਪਿਗ
 ਬਾਜੀ ਰਬੰ ਜੇਨ ਸੋਭੈ ॥ ਮਹਾਂ ਕਾਇ ਪੇਖੇ ਸਬੈ ਦੇਵ ਛੋਭੈ ॥ ੨੨ ਹਰੇ ਸਰਬ
 ਗਰਬੰ ਧਨੰ ਪਾਲ ਦੇਵੰ ॥ ਮਹਾਂ ਕਾਇ ਨਾਮਾ ਮਹਾਂਬੀਰ ਜੇਵੰ ॥੪੦੦॥
 ੨੩ ਲਗੇ ਮਘੂਰ ਬਰਣੰ ਰਬੰ ਜੇਨ ਬਾਜੀ ॥ ਬਕੈ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ਤਜੈ ਬਾਣ
 ਰਾਜੀ ॥ ੨੪ ਮਹਾਂ ਜੁੱਧ ਕੋ ਕਰ ਮਹੋਦਰ ਬਖਾਨੋ ॥ ਤਿਸੈ ਜੁੱਧ ਕਰਤਾ
 ਬਡੋ ਰਾਮ ਜਾਨੋ ॥੪੦੧॥ ਲਗੇ ਮੁਖਕੰ ਬਰਣ ਬਾਜੀ ਰਬੇਸੰ ॥ ਹਸੈ

ਗਰਬਿ ਗਇਆ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਹੇਤਿ ॥੫॥ ਸਹਸਬਾਹੁ ਮਧਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੈ ਨਖਹੁ ਬਿਧਾਸਾ ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ
 ॥੬॥ ਜਰਾਸੰਧਿ ਕਾਲਜਮੁਨ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਰਕਤਬੀਜੁ ਕਾਲੁ ਨੇਮ ਬਿਦਾਰੇ ॥ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਿ ਸੰਤ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥੭॥ ਆਪੇ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਦੂਜੈ
 ਭਾਇ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚਿ ਭਗਤਿ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥੮॥ ਬੁਝਾ ਦੁਰਜੋਧਨੁ ਪਤਿ ਬੋਧੀ ॥ ਰਾਮ ਨ ਜਾਨਿਆ ਕਰਤਾ ਸੋਈ ॥ ਜਨ ਕਉ ਦੁਖਿ
 ਪਖੈ ਦੁਖ ਹੋਈ ॥੯॥ ਜਨਮੇਜੈ ਗੁਰਸਬਦ ਨ ਜਾਨਿਆ ॥ ਕਿਉ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਿਆ ॥ ਇਕ ਤਿਲੁ ਭੁਲੈ ਬਹੁਤਿ ਪਛੁਤਾਨਿਆ ॥੧੦॥ ਕੰਸੁ
 ਕੰਸੁ ਚਾਢੁਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਰਾਮ ਨ ਚੀਨਿਆ ਅਪਨੀ ਪਤਿ ਬੋਧੀ ॥ ਬਿਨੁ ਜਗਦੀਸ ਨ ਰਾਖੈ ਕੋਈ ॥੧੧॥ ਅੰਗ ੨੨੪-੨੫ ॥ ਮ: ੧॥
 ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਹੈ ॥ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਰਬ ਕੀਤਾ ਉਹ ਪਛੁਤਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ
 ਦਾ ਭਾਣਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਉਹ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦੈਤ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸੰਤ ਉਥਾਰੇ ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਬਿਰਦ ਜੋ ਦੈਤਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਥਵਾ ਅਵਤਾਰਾਂ
 ਦੀ ਲੀਲਾ ਹੈ ॥ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੀਲਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਈ ? ਕਿ ਇਹ ਲੀਲਾ
 ਕਿਵੇਂ ਵਰਤੀ ਸੀ ? ਲਗਪਗ ਇਹ ੨੪ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹਨ, ਭੁੱਲੇ, ਭਟਕੇ ਅਹੰਕਾਰ ਮਤਿਆਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂਜੀ
 ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸੋਚਾ ਨਹੀਂ ॥ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਆਦਿ ਵਿਚ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—
 ਕਿ ਭਾਈ ! ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉੱਥੇ-ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਹ ਸਦਾ ਪ੍ਰਵੇਦਗਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਸਮਝੇ ਕੱਢੀ ਭੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਜਗਤ ਬਗੜਾ
 ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੮॥ ਇਸ ਪਹੇਲੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਮਝਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਵੇਗੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਇਸ ਪਹੇਲੀ ਨੂੰ ਭੁੱਝੇਗਾ ॥੫॥ ਹੋ
 ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਖਵਾਲ ! ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਭੁੱਲ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵੋ ॥ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬੁਝਾਰਤ ਦੇ ਖੁੱਝੇ ਬਿਨਾਂ ਇਨਸਾਨ ਪਸ਼ੂ ਸਮਾਨ ਹੀ
 ਹੋ ਕੇ ਬੇਤਾਲੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੬॥ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ
 ਸ਼ਬਦ ਮੁਰਤ ਦੇ ਪੰਨਾ ੫੩ 'ਤੇ ਲੇਖ ਹੈ—ਕਿ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਬੁਝਾਮਣੇ ਨੇ ਜਗਦੀਸ ਦਾ ਸਭ

- ੧ ਘੁੰਘਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਘਾਉਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭੱਕ-ਭੱਕ ਕਰਕੇ ਲਹੂ ਬਹਿੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਰਣ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।
- ੨ ਜੋ ਜਾਗੜਦੀ ਜੋਗਣੀਆਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਰਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂ ਆਪਣੇ ਕਹਿਕੇ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ॥੩੬੪॥
- ੩ ਪਾਗੜ ਦੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਸਤ ਆਪਣਾ ਦਲ ਲੈ ਕੇ ਜੂਝਣ ਲਈ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਖਲ ਬਲੀ ਮਚ ਗਈ ਭਗਦੜ ਪੈ ਗਈ ਤੇ ਜਲ ਅਤੇ ਬਲ ਕੰਥ ਗਏ।
- ੪ ਨਾਗੜਦੀ-ਧੌਸਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ। ਭੱਭਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੇਰੀਆਂ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤਾ।
- ੫ ਸੱਸਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਂਗਾਂ ਬਰਛੇ ਛਲਕੇ ਤੇ ਬਰਛੇ ਹਿਲਦੇ ਤੇ ਚਮਕੀਲੇ ਤੀਰ ਚਲੇ। ਖਖਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਗ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ।
- ੬ ਖਖਾਗੜਦੀ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਚਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੀ ਹੈ ਖਹਕੇ ਚਟਾਕ ਦੇ ਕੇ ਖੜਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਚਿਣਕਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਗੜਦੀ ਠਾਟ ਠੱਕ ਕਰਕੇ ਵਜਦੀ ਹੈ ਜਾਣੋਂ ਠਠਾਰੇ (ਘੁਮਿਆਰ= ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ) ਬਰਤਨ ਘੜਦੇ ਹਨ ਧੌੜੇ ਵੱਜਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ॥੩੬੫॥
- ੭ ਢਾਗੜ ਦੀ ਢਾਲ ਨੂੰ ਪਰਾਹਾਂ ਚੁਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਤੇ ਉਠਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਸੂਰਮੇ ਭਥਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ।
- ੮ ਤਤਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲ ਪੂਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ ਛੋਟੇ ਨਗਾਰੇ, ਬੀਨ ਆਦਿ ਵਜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ। ਸਾਗੜਦੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਸੰਥ ਵਜਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਗਾਰਗੜਦੀ “ਗੈਵਰ”- ਹਾਥੀ ਗੱਜਦੇ ਹਨ।
- ੯ ਪਾਗੜਦੀ ਧਰਤੀ ਭੁਚਾਲ ਆਉਣ ਵਾਂਗ ਡੋਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਚਾਗੜ ਦੀ ਅਮਰਾ ਪੁਰੀ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਪਾਗ ਦੀ ਤੇ ਡੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਾਗੜ ਦੀ, ਜੱਛ ਤੇ ਗੰਧਰਬ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ॥੩੬੬॥
- ੧੦ ਝਾਗੜ ਦੀ ਜੂਝ ਕੇ ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਮਾਗੜ ਦੀ ਲੜਾਕੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸਾਗੜ ਦੀ ਕਾਲੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸੰਜੋਆ ਪਹਿਨੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਸੈਨਾ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੀ ਬਦਲ ਦੀ ਘਟਾ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
- ੧੧ ਤਾਗੜ ਦੀ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਗਾਗੜ ਦੀ ਗਦਾ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੨ ਮਾਗੜ ਦੀ ਮੁਖ ਤੋਂ ਮੰਤਰ ਜਪਦੇ ਹਨ ਆਗੜਦੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਅੰਗੇ ਵਰ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਲਈ ਕੁਝ ਅੱਛਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ ਵਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ)।
- ੧੩ ਸੰ ਸਾਗੜਦੀ ਸਦਾ ਸਿਵ ਨੂੰ ਸਿਮਰ (ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ) ਜਾਂ ਸਦਾ ਸਿਵ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਵਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।
- ੧੪ ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਸਾਹਮਣੇ ਛਾਤੀ ਤਾਣਕੇ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਆਗੜਦੀ ਉਹ ਅਪੱਛਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਦੇ ਹਨ ॥੩੬੭॥
- ੧੫ ਭਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਇਧਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਲੰਕੇਸ਼ ਭਥੀਸ਼ਣ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਧਰ ਦੇਵਤੇ ਰਥਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ੧੬ ਐ ਭਥੀਸ਼ਣ ਇਕ-ਇਕ ਮੁਖੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਦਸ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜੁਝਾਰੂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ॥੩੬੮॥
- ੧੭ ਭਥੀਸ਼ਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਰਾਮ ਨੂੰ ॥
- ੧੮ (ਉਗਲੀ ਕਰਕੇ ਅਹੁ ਵੇਖੋ) ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਗੋਲ ਚਾਕੂਦਾਰ ਧਨੁਸ ਹੈ। ਸਿਰ ਤੇ ਜੈਤ ਪੱਤਰ ਹੈ ਸਫੈਦ ਛੱਤਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ੧੯ ਰਥ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਚਮੜੀ (ਖੱਲ) ਨਾਲ ਮੜ੍ਹ ਕੇ ਬੇਡਰ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਐ ਸਵਾਮੀ ਰਾਮ ਜੀ ! ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ (ਮੇਘਨਾਥ) ਪਿੰਡੇ ਨਾ ਹਟਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ॥੩੬੯॥
- ੨੦ ਉਹ ਵੇਖੋ ਜਿਸ ਦੇ ਰਥ ਨੂੰ ਭੂਸਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਘੋੜੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸੋਭਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਦੇਹ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
- ੨੧ ਧਨੰਪਾਲ (ਕਬੇਰ) ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਮਹਾ ਕਾਯ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮਾ ਹੈ ॥੪੦੦॥
- ੨੨ ਉਹ ਦੇਖੋ-ਜਿਸਦੇ ਰਥ ਨੂੰ ਮੋਰ ਰੰਗੀ ਘੋੜੇ ਰਥ ਨੂੰ ਜੜਦੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ੨੩ ਜਿਹੜਾ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਮਹੇਂਦਰ ਰਾਵਣ ਦਾ ਵਜੀਰ। ਐ ਰਾਮ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਣ ਲਵੋ ॥੪੦੧॥
- ੨੪ ਉਹ ਦੇਖੋ-ਜਿਸ ਰਥ ਨੂੰ ਚੂਹੇ ਰੰਗੇ ਘੋੜੇ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਆਪਣੀ ਕਥਾ ਦੇ ਛੇਕੜਲੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸ਼ਤ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੂਜੇ (ਤ੍ਰਾਂਥੀ ਮਹਾਤਮ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਾਰਨੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਚੁੰਕਿ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਕਰਮਬੁੱਧ ਇਕ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਭਾਗ ਤੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਕਈ-ਕਈ ਅਧਿਆਇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਬਾਦ ਚਾਰ ਭਾਗ ਤੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਨਾਲ “ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦” ਵੱਡਾ ਵਾਕ ਲਿਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸੰਖੇਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ “ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦” ਲਿਖ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਲੇਕਿਨ ਹਰ ਭਾਗ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਧਿਆਇ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਲਿਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗਲੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੧ ਅਬ ਚਉਬੀਸ ਉਚਰੇ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਤਿਨਕਾ ਲਖਾ ਅਖਾਰਾ ॥

ਸੁਨਿਯਹੁ ਸੰਤ ਸਭੈ ਚਿਤ ਲਾਈ ॥ ਬਰਨਤ ਸ਼ਯਾਮ ਜਥਾ ਮਤਿ ਭਾਈ ॥੧॥

੨ ਅਬ ਮੈ ਕਹੈ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜੈਸ ਜਗਤ ਮੈ ਕਰਾ ਅਖਾਰਾ ॥੧॥

੩ ਅਬ ਬਰਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜੈਸ ਭਾਂਤ ਬਪ ਧਰਾ ਮੁਰਾਰਾ ॥੧॥

੪ ਅਬ ਬਾਇਸਵੇਂ ਗਨ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜੈਸ ਰੂਪ ਕੰਧ ਧਰੇ ਮੁਰਾਰਾ ॥੧॥

੫ ਅਬ ਮੈ ਮਹਾ ਸੁੱਧਿ ਮਤਿ ਕਰਕੇ ॥ ਕਹੈ ਕਥਾ ਚਿਤ ਲਾਇ ਬਿਚਰਕੇ ॥

ਚਉਬੀਸਵੇਂ ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਤਾ ਕਰ ਕਹੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਧਾਰਾ ॥੧॥

ਗਨਿ ਚਉਬੀਸੈ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਬਹੁ ਕੈ ਕਹੈ ਬਿਸਥਾਰ ॥

ਅਬ ਗਨੇਂ ਉਪ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਜਿਮ ਧਰੇ ਰੂਪ ਮੁਰਾਰਾ ॥੨੦॥

ਜੇ ਧਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੂਪ ॥ ਤੇ ਕਹੈ ਕਾਥਿ ਅਨੂਪ ॥

ਜੇ ਧਰੇ ਰੁਦ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ॥ ਅਬ ਕਹੈ ਤਾਂਹਿ ਬਿਚਾਰ ॥੨੧॥ ਆਦਿ ॥

ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਇਹ ਵਾਕ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਇਕੋ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਦੇ ਉੱਚ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਅਲੰਕਾਰ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਵੀ ਸ਼ਿਆਮ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਬੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

੧ ਛੱਤ੍ਰੀ ਕੈ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋ ਬਾਮਨ ਕੋ ਨਾਹਿ, ਕੈ ਤਪੁ ਆਵਤ ਹੈ ਸੁ ਕਰੇ ॥ ਅਰ ਅਉਰ ਜੰਜਾਰੁ ਜਿਤੋ ਗ੍ਰਿਹ ਕੋ, ਤੁਹਿ ਤਿਆਗ ਕਹਾ ਚਿਤ ਤਾ ਮੈ ਧਰੇ ॥ ਅਬ ਗੋਬਕੈ ਦੇਹੁ ਵਰੇ ਹਮ ਕਉ, ਜੋਉ ਬਿਨਤੀ ਕਰੁ ਜੋਰਿ ਕਰੇ ॥ ਜਬ ਅਉ ਕੀ ਅਉਧਿ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ ਅਤਿ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝਿ ਮਰੇ ॥੨੪੮੬॥

੨ ਜਉ ਕਿਛੁ ਦਿਛੁ ਕਰੇਂ ਧਨ ਕੀ, ਤਉ ਚਲਿਓ ਧਨ ਦੇਸਨ ਦੇਸ ਤੇ ਆਵੈ ॥ ਅਉ ਜਬ ਰਿਪੰਨ ਸਿੰਧਨ ਪੈ ਹਮਰੇ ਨਹੀਂ ਨੈਕ ਹੀਆ ਲਲਚਾਵੈ ॥ ਅਉਰ ਸੁਨੇ ਕਛੁ ਜੋਗ ਬਿਧੇ ਇਹੈ ਬਰ ਪਾਵੈ ॥੧੧੦੧॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ-ਕਥਾ !

ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕੋ ਚਾਰ ਦੇਸੰ ॥ ਧਰੇ ਬਾਣ ਪਾਣਿ ਕਿਧੋ ਕਾਲ ਰੂਪੰ ॥
 ਤਿਸੈ ਰਾਮ ਜਾਨੋ ਸਹੀ ਦਈਤ ਭੂਪੰ ॥੪੦੨॥ ਫਿਰੈ ਮੋਰ ਪੁੱਛੰ ਢੁਰੈ ਚਉਰ ਚਾਰੰ ॥
 ਰੜੈ ਕਿੱਤ ਬੰਦੀ ਅਨੰਤੰ ਅਪਾਰੰ ॥ ਧਰਬੰ ਸੁਵਰਣ ਕੀ ਕਿੰਕਣੀ ਚਾਰ ਸੋਹੈ ॥
 ਲਖੇ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆਂ ਮਹਾਂ ਤੇਜ ਮੋਹੈ ॥੪੦੩॥ ਛਕੈ ਮੱਧ ਜਾ ਕੀ ਧੁਜਾ ਸਾਰਦੂਲੰ ॥
 ਇਹੈ ਦਈਤ ਰਾਜੰ ਦੁਰੰ ਦੋਹ ਮੂਲੰ ॥ ਲਸੈ ਕ੍ਰੀਟ ਸੀਸੰ ਕਸੈ ਚੰਦ੍ਰ ਭਾ ਕੋ ॥
 ਰਮਾ ਨਾਥ ਚੀਨੋ ਦਸੰ ਗੀਵ ਤਾ ਕੋ ॥੪੦੪॥ ਦੁਹੰ ਓਰ ਬੱਜੇ ਬਜੰਤੰ ਅਪਾਰੰ ॥
 ਮਚੈ ਸੂਰਬੀਰੰ ਮਹਾਂ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ ॥ ਕਰੈ ਅਤ੍ਰ ਪਾਤੰ ਨਿਪਾਤੰਤ ਸੂਰੰ ॥ ਉਠੇ
 ਮੱਧ ਜੁਧੰ ਕਮੱਧੰ ਕਰੂਰੰ ॥੪੦੫॥ ਗਿਰੈ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਭਸੰਡੰ ਅਪਾਰੰ ॥ ਰੁਲੇ ਅੰਗ
 ਭੰਗੰ ਸਮੰਤੰ ਲੁਝਾਰੰ ॥ ਪਰੀ ਕੂਹ ਜੂਹੰ ਉਠੇ ਗੱਦ ਸੱਦੰ ॥ ਜਕੇ ਸੂਰਬੀਰੰ ਛਕੇ
 ਜਾਣ ਮੱਦੰ ॥੪੦੬॥ ਗਿਰੈ ਝੂਮ ਭੂਮੰ ਅਘ੍ਰਮੇਤਿ ਘਾਖੰ ॥ ਉਠੇ ਗੱਦ ਸੱਦੰ
 ਚੜੇ ਚਉਪ ਚਾਖੰ ॥ ਜੁਝੈ ਵੀਰ ਏਕੰ ਅਨੇਕੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥ ਕਟੇ ਅੰਗ ਜੰਗੰ
 ਰਟੈ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥੪੦੭॥ ਛੁਟੈ ਬਾਣ ਪਾਣਿ ਉਠੈ ਗੱਦ ਸੱਦੰ ॥ ਰੁਲੇ ਝੂਮ ਭੂਮੰ
 ਸੁ ਬੀਰੰ ਬਿਹੰਦੰ ॥ ਨਚੇ ਜੰਗ ਰੰਗੰ ਤਤੱਥਈ ਤਤੱਥਖੰ ॥ ਛੁਟੈ ਬਾਣ ਰਾਜੀ
 ਫਿਰੈ ਛੂਛ ਹੱਥਯੰ ॥੪੦੮॥ ਗਿਰੈ ਅੰਕੁਸੰ ਬਾਰਣੰ ਬੀਰ ਖੇਤੰ ॥ ਨਚੇ ਕੰਧ
 ਹੀਣੰ ਕਬੰਧੰ ਅਚੇਤੰ ॥ ਭਰੈ ਖੇਚਰੀ ਪੱਤ੍ਰ ਚਉਸਠ ਚਾਰੀ ॥ ਚਲੇ ਸਰਬ ਆਨੰਦਿ
 ਹੁਐ ਮਾਸਹਾਰੀ ॥੪੦੯॥ ਗਿਰੈ ਬੰਕੁੜੇ ਬੀਰ ਬਾਜੀ ਸੁਦੇਸੰ ॥ ਪਰੇ ਪੀਲਵਾਨੰ
 ਛੁਟੇ ਚਾਰ ਕੇਸੰ ॥ ਕਰੈ ਪੈਜ ਵਾਰੰ ਪ੍ਰਚਾਰੰਤ ਬੀਰੰ ॥ ਉਠੇ ਸ੍ਰੋਣ ਧਾਰੰ ਅਪਾਰੰ
 ਹਮੀਰੰ ॥੪੧੦॥ ਛੁਟੈ ਚਾਰਿ ਚਿਤ੍ਰੰ ਬਚਿਤ੍ਰੰਤ ਬਾਣੰ ॥ ਚਲੇ ਬੈਠ ਕੈ ਸੂਰਬੀਰੰ
 ਬਿਮਾਣੰ ॥ ਗਿਰੇ ਬਾਰੁਣੰ ਬਿਬਰੀ ਲੁੱਥ ਜੁੱਥੰ ॥ ਖੁਲੇ ਸੁਰਗ ਦੁਆਰੰ ਗਏ ਵੀਰ
 ਅਛੁਬੰ ॥੪੧੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਹਤ ਸੈਨਾ ਭਈ ਰਾਵਣ ਰਾਮ ਬਿਰੁਧ ॥
 ਲੰਕ ਬੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਯੋ ਦਸ ਸਿਰ ਮਹਾ ਸਕੂਧ ॥੪੧੨॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥
 ਤਬੈ ਮੁੱਕਲੇ ਦੂਤ ਲੰਕੇਸ ਅੱਪੰ ॥ ਮਨੰ ਬਚ ਕਰਮੰ ਸਿਵੰ ਜਾਪ ਜੋਪੰ ॥ ਸਬੈ
 ਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣੰ ਸਮੈ ਅੰਤ ਕਾਲੰ ॥ ਭਜੋ ਏਕ ਚਿਤੰ ਸੁ ਕਾਲੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੰ ॥੪੧੩॥
 ਰਬੀ ਪਾਇਕੰ ਦੰਤ ਪੰਤੀ ਅਨੰਤੰ ॥ ਚਲੇ ਪੱਖਰੇ ਬਾਜ ਰਾਜੰ ਸੁਭੰਤੰ ॥
 ਧਸੇ ਨਾਸਕਾ ਸ੍ਰੋਨ ਮੱਝੰ ਸੁ ਬੀਰੰ ॥ ਬੱਜੇ ਕਾਨ੍ਹਰੇ ਡੰਕ ਡਉਰੂ ਨਵੀਰੰ ॥੪੧੪॥
 ਬਜੈ ਲਾਗ ਬਾਦੰ ਨਿਨਾਦੰਤਿ ਵੀਰੰ ॥ ਉਠੈ ਗੱਦ ਸੱਦੰ ਨਿਨੰਦੰ ਨਵੀਰੰ ॥
 ਭਏ ਆਕੁਲੰ ਬਿਆਕੁਲੰ ਛੋਰਿ ਭਾਗਿਅੰ ॥ ਬਲੀ ਕੁੰਭਕਾਨੰ ਤਉ ਨਾਹਿ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੰਦਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ : (੧) ਕਿ ਕਵੀ ਸ਼ਿਸ਼ਮ ਜੀ ਸੋਢੀ ਵੰਸ਼ ਖੱਤਰੀ ਹਨ । (੨) ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿੱਧੀਆਂ ਜਿੱਧੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹਨ । (੩) ਹੋਰਨਾਂ ਘਰੇਗੀ ਜੰਜਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹਨ ਉਚੇਰੇ ਹਨ । (੪) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਰੱਬਕ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ । (੫) ਚਾਹਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ, ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਾਲਨ ਯਾਨੀ ਸੱਚ, ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦੀ ਹੀ ਹੈ । ਜਿਹਾ ਕਿ ਆਪ ਭਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ—(੧) ਅਵਰ ਬਾਛਨਾ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਭੂ, ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕੋ ਚਾਇ ॥੨੨੯੧॥ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਜਨਮ ਆਪ ਉਸੇ ਦਾ ਧਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੨ ਧੰਨ ਜੀਓ ਤਿਹ ਕੋ ਜਗ ਮੈ, ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤੰ ਮੈ ਜੁੱਧ ਬਿਚਾਰੈ ॥ ਦੇਹ ਅਨਿਤੰ ਨ ਨਿਤੰ ਰਹੈ ਜਸੁ ਨਾਵ ਚੜੈ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਾਰੈ ॥ ਪੀਰਜ ਪਾਮ ਬਨਾਇ ਇਹੋ ਤਨ ਭੁਧਿ ਸੁਚੀਪਤੁ ਜਿਉਂ ਉਜੀਅਰੈ ॥ ਗਿਆਨਹਿ ਕੀ ਬਢਨੀ ਮਨਹੁ ਹਾਥਿ ਲੈ ਕਾਰਤਾਰ ਕੁਤਵਾਰ ਭੁਹਾਰੈ ॥੨੪੯੨॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਥਾ ॥

ਸ਼ਬਦ ਮੂਰਤ ਦਾ ਲੇਖਕ ਇਹ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਪੰਨਾ ੫੬ 'ਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ—ਹੁਣ ਮੱਥੇ ਪੁਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਕਾਇਮ ਹੈ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਪਿੱਛੇ ਦਿਮਾਗ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੁਖਲੇ ਹੀ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਮਣ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਤੇ ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਸਿਵਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਿਆਮ ਤੇ ਰਾਮ ਆਦਿ ਉਪਨਾਵਾਂ ਉਹਲੇ ਲੁਕਾਇਆ ਹੈ । ਜੇ ਸ਼ਿਆਮ ਨਾਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਵੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਉੱਚੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਚਾਕਰੀ ਕਰਨ ਕਿਸ ਗ਼ਰਜ਼ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ? ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਕਿਸੇ ਉਚੇਰੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਮੁਖਾਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਆਪਣਾ ਉਸ ਦੀ ਫੋਕੀ ਸ਼ੋਖੀ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ । ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਰਾਫ਼ ਆਪਣੀ ਹਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਦਿ ਜਾਂ ਅੰਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਜਿਹਾ ਕਿ—

- ੧ ਜਿਹੜੇ ਘੋੜੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹਵਾ ਨੂੰ ਦੌੜਨ ਵਿਚ ਮਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਹੱਥ ਵਿਚ ਤੀਰ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ
- ੨ ਜੋ ਕਾਲ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਐ ਰਾਮ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਊ ਕਿ ਇਹੋ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ ਹੈ ॥੪੦੨॥
- ੩ ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਰ ਦੇ ਫੰਗਾਂ ਦਾ ਚੌਰ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਚੌਰ ਬੁਲਦਾ ਹੈ) ਜੋ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕਵੀਸ਼ਰ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦਾਂ ਵਿਚ ਕੀਰਤੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਪਾਰ ਕੀਰਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ।
- ੪ ਅਤੇ ਰਬ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੇ ਘੁੰਘਰੂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੇ ਮਹਾਂ ਤੇਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰੀਆਂ ਮੋਹਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੪੦੩॥
- ੫ ਜਿਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਹੈ ਦੈਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬੁਰਿਆਈ ਤੇ ਦ੍ਰੋਹ ਦਾ ਮੂਲ (ਰਾਵਣ) ।
- ੬ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਮੁਕਟ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਐ ਨਾਥ ਰਾਮ । ਉਸ ਨੂੰ ਦਸ ਸਿਰ ਵਾਲਾ ਦਹਿਸਰ ਸਮਝ ਲਊ ॥੪੦੪॥
- ੭ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਬਜੰਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਾਰ ਹੀ ਵਾਜੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ । ਸੂਰਬੀਰ ਬਹਾਦਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ ।
- ੮ ਅਸਤਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਡਰਾਉਣੀ ਭਿਆਨਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੪੦੫॥
- ੯ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਡ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕਟੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਪਏ ਭੁਲਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਕੂਕਾ ਰੌਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਾਣੋਂ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਲਈ ਹੈ ॥੪੦੬॥
- ੧੧ ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮ ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਘਾਉ ਲੱਗ ਗਏ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜੰਗੀ ਵਾਜਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਉ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਇਕ-ਇਕ ਸੂਰਮਾ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਉ ਪੇਚ-ਪੈਂਤੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਮੁਖ ਤੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੪੦੭॥
- ੧੩ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਖਮੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਖੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੜਪ-ਤੜਪ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਭੁਲਦੇ ਹਨ ਸੂਰਮੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ।
- ੧੪ ਇਕ ਜੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਧਮਾਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਬਾਣਾਂ ਦੀ ਚੱਕਰੀ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਝੂਮਦੇ ਹਨ ॥੪੦੮॥
- ੧੫ ਕਈ ਸੂਰਮੇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਖੇਤ ਚਿ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ । ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਤੜਫਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੇਸੁਰਤ ਹੋ ਕੇ ।
- ੧੬ ਚੌਹਨ ਜੋਗਣੀਆਂ ਅਪਣੇ ਖੱਪਰ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਮਾਸ ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਚਲ ਪਏ ॥੪੦੯॥
- ੧੭ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਜੁਆਨ ਬੜੇ ਬਾਕੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤੇ ਕੋਸ ਖੁਲ ਗਏ ਹਨ ।
- ੧੮ ਉਹ ਆਪ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਲਹੂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾ ਅਪਾਰ ਹੀ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬੜੇ ਅੰਮੀਰ ਸਨ ॥੪੧੦॥
- ੧੯ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਵਾਲੇ ਕਮਾਣ ਹੱਥੋਂ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ ਸਮੇਤ ਤੀਰ ਦੇ । ਉਹ ਸੂਰਬੀਰ ਆਪ ਬਿਬਾਨਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੨੦ ਜਿਵੇਂ ਬੱਦਲ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਗਏ ਨੇ ਲੋਥਾਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੁਬ-ਪੁਬ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਵਰਗ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਬੇਰੋਕ ਫਟਾ ਫੱਟ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਏ ॥੪੧੧॥
- ੨੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ਰਾਵਣ ਦੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦੀ ਹੋਈ ॥ ਰਾਵਣ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਦਸਾਂ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ॥੪੧੨॥
- ੨੨ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਦੂਤ ਬੁਲਾ ਲਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਜਪਣਾ ਲਗੇ । ਪਰ ਯਾਦ ਰਖੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ
- ੨੩ ਮੰਤਰ ਤੇ ਉਪਾਏ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਅੰਤਕਾਲ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਵੇ ।
- ੨੪ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ॥੪੧੩॥
- ੨੫ (ਰਾਵਣ ਆਪ ਪਹਾੜ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਰਥਾਂ ਵਾਲੇ, ਪੈਦਲ, ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੋਜ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਾਠੀਆਂ ਪਾਕੇ ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੨੬ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਮੇਘਨਾਥ ਦੇ ਨਾਸਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਾਨੜੇ ਦੀ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਡਹਿਰਾਂ ਤੇ ਡੰਕੇ ਮਾਰਕੇ ਅਤੇ ਨਫੀਰੀਆਂ ॥੪੧੪॥
- ੨੭ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਵਜਾਉਣ ਲਗ ਪਏ । ਧੌਂਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੜੀ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ । ਬੜੀ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ ਧੌਂਸਿਆ ਤੇ ਨਫੀਰੀਆਂ ਦੀ ।
- ੨੮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਅਕਲ ਵਾਲੇ ਬੇਅਕਲ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ । ਉਹ ਸੂਰਮਾ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾਂਹ ਜਾਗਿਆ ॥੪੧੫॥

੧ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ (ਅਣੀ ਰਾਏ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਜੰਗਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ—
ਦੋਹਰਾ—ਅਨੀ ਰਾਏ ਗੁਰੂ ਸੇ ਮਿਲੇ ਦੀਨੀ ਤਾਰਿ ਅਸੀਸ ॥ ਆਉਰ ਕੀ ਕਹਯੋ ਮੁਖ ਆਪਨੇ ਬਹੁਰ ਕਰੀ ਬਖਸੀਸ ॥੧॥

ਨਗ ਕੰਚਨੀ ਭੂਖਨ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਹ ॥ ਨਾਮਾ ਹੁਕਮ ਲਿਖਾਇਕੇ ਦੀਨੇ ਸਰਸ ਸਨੇਹ ॥੨॥

ਸ੍ਰੇਯਾ—ਬਾਨ ਕਪਿ ਧੁਜ ਭੀਮ ਭੂਜਾਨੇ, ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਸੁ ਮਾਨਸ ਕੇ ਮਰਦਾਨੇ ॥

ਮਾਰ ਕੇ ਮੀਰੀ ਅਧੀਰ ਕਿਯੋ ਨਿਤ ਯੋ ਡਰਪੇ ਕਵਿ ਰਾਏ ਬਖਾਨੇ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਚਚੇ ਹਿਯਰੇ ਬਹਿਰਾਨੇ ॥

ਤੇਜ ਕੇ ਤ੍ਰਾਸ ਤੇ ਯੋ ਤਰਵੈ ਬਰ ਕੇ ਬਿਰਿਆ ਜਿਉ ਪਾਰਦ ਪਾਨੇ ॥੩॥

੨ ਕਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਏ 'ਲਾਹੌਰੀ' ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦਾ ਪਰਬ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਲਥਾਇਆ ਸੀ । ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰ ਜਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਇਆ ਸੀ—
ਜਾਂਹੀ ਓਰ ਜਾਉਂ ਅੰਤ ਆਦਰ ਤਰਾਂ ਤੇ ਪਾਉਂ, ਤੇਰੇ ਗੁਨ ਗਨ ਕੇ ਅਗਾਉਂ ਗਨੇ ਸ਼ੇਸ ਜੂ ॥
ਹਰਿ ਚੀਰ ਮੁਕਤਾ ਜੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਦਾਨ ਦੇਤ, ਤਿਨੈ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਅਭਿਲਾਖਤ ਧਨੇਸ ਜੂ ॥
ਗੁਨ ਮੇ ਗੁਨੀ ਕਵਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਵੈਯਾ ਤੇਰੇ, ਜਬ ਇਨੈ ਹੋਰੇ ਪਯਾਰ ਕੀਜੇ ਅਮਰੇਸ ਜੂ ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਫੀਰ ਨਿਧਿ ਪਾਰ ਭਾਈ, ਕੀਰਤ ਤਿਹਾਰੀ ਤਮੇ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਦੇਸ ਜੂ ॥
ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਇਥੇ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤਰ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਸ੍ਰੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ

੧ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੁੰਦੀ ਨਗ ਵਾਲੀ, ੨ ਪਾਂਡਵ ਅਰਜੁਨ, ੩ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੁਧ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਕੰਬਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ੪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤੇਜ ਅੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਹਬੇਲੀ ਉਪਰ ਧਰਿਆ ਪਾਰਾ ਕੰਬਦਾ ਹੈ, ੫ ਮੀਰ ਭਾਵ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਹਠੀ ਸਰਦਾਰ ।

ਜਾਗਿਅੰ ॥੪੧੫॥ ^੧ਚਲੇ ਛਾਡਿ ਕੈ ਆਸ ਪਾਸੰ ਨਿਰਾਸੰ ॥ ਭਏ ਭ੍ਰਾਤ ਕੇ ਜਾਗਬੇ
ਤੇ ਉਦਾਸੰ ॥ ^੨ਤਬੈ ਦੇਵ ਕੰਨਿਆ ਕਰਖੇ ਗੀਤ ਗਾਨੰ ॥ ਉਠਯੋ ਦੇਵ ਦੋਖੀ
ਗਦਾ ਲੀਸ ਪਾਨੰ ॥੪੧੬॥ ^੩ਕਰੋ ਲੰਕ ਦੇਸੰ ਪ੍ਰਵੇਸੰਤਿ ਸੂਰੰ ॥ ਬਲੀ ਬੀਸ ਬਾਰੰ
ਮਹਾਂ ਸਸਤ੍ਰ ਪੂਰੰ ॥ ^੪ਕਰੈ ਲਾਗ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਇਤੈ ਉਚਰੇ ਬੈਣ
ਭ੍ਰਾਤੰ ਲੁਝਾਰੰ ॥੪੧੭॥ ^੫ਜਲੰ ਗਾਗਰੀ ਸਪਤ ਸਾਹਸ੍ਰ ਪੂਰੰ ॥ ਮੁਖੰ ਪੁਛ ਲਯੋ
ਕੁੰਭਕਾਨੰ ਕੂਰੰ ॥ ^੬ਕੀਯੋ ਮਾਸਹਾਰੰ ਮਹਾ ਮੱਦਖ ਪਾਨੰ ॥ ਉਠਯੋ ਲੈ ਗਦਾ ਕੋ
ਭਰਖੋ ਵੀਰੰ ਮਾਨੰ ॥੪੧੮॥ ^੭ਭਜੀ ਬਾਨਰੀ ਪੇਖ ਸੈਨਾ ਅਪਾਰੰ ॥ ਤ੍ਰਸੇ ਜੂਥ
ਪੈ ਜੂਥ ਜੋਧਾ ਜੁਝਾਰੰ ॥ ^੮ਉਠੈ ਗੱਦ ਸੱਦੰ ਨਿਨੰਦੰਤਿ ਵੀਰੰ ॥ ਫਿਰੈ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ
ਤਨੰ ਤੱਛ ਤੀਰੰ ॥੪੧੯॥ ^੯ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਗਿਰੈ ਮੁੰਡ ਤੁੰਡੰ ਭਸੰਡੰ ਗਜਾਨੰ ॥
ਫਿਰੈ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਸੁ ਝੁੰਡੰ ਨਿਸਾਨੰ ॥ ^{੧੦}ਰੜੈ ਕੰਕ ਬੰਕ ਸੱਸੰਕੰਤ ਜੋਧੰ ॥ ਉਠੀ
ਕੂਹ ਜੂਹੰ ਮਿਲੇ ਸੈਣ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥੪੨੦॥ ^{੧੧}ਝਿਮੀ ਤੇਗ ਤੇਜੰ ਸਰੋਸੰ ਪ੍ਰਹਾਰੰ ॥ ਖਿਮੀ
ਦਾਮਨੀ ਜਾਣੁ ਭਾਦੋ ਮਝਾਰੰ ॥ ^{੧੨}ਹਸੇ ਕੰਕ ਬੰਕ ਕਸੇ ਸੂਰ ਵੀਰੰ ॥ ਢਲੀ ਢਾਲ
ਮਾਲੰ ਸੁਭੇ ਤੱਛ ਤੀਰੰ ॥੪੨੧॥ ^{੧੩}ਬਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਹੱਕ ਦੇਬੀ ਕਰੰ ॥ ਸੱਦ ਭੈਰੋ
ਰਰੰ ॥ ਚਾਵਡੀ ਚਿੰਕਰੰ ॥ ਡਾਕਣੀ ਡਿੰਕਰੰ ॥੪੨੨॥ ^{੧੪}ਪੱਤ੍ਰ ਜੁੱਗਣ ਭਰੰ ॥
ਲੁੱਥ ਬਿਥੁੱਥਰੰ ॥ ਸੱਮੁਹੇ ਸੰਘਰੰ ॥ ਹੂਹ ਕੂਹ ਭਰੰ ॥੪੨੩॥ ^{੧੫}ਅੱਛਰੀ ਉੱਛਰੰ ॥
ਸਿੰਧੁਰੇ ਸਿੰਧਰੰ ॥ ਮਾਰ ਮਾਰੁੱਚੁਰੰ ॥ ਬੱਜ ਗੱਜੇਸਰੰ ॥੪੨੪॥ ^{੧੬}ਬਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥
ਉੱਝਰੇ ਲੁੱਝਰੰ ॥ ਝੁੱਮਰੇ ਜੁੱਝਰੰ ॥ ਬੱਜੀਯੰ ਡੰਮਰੰ ॥ ਤਾਲਣੋ ਤੁੰਬਰੰ ॥੪੨੫॥
^{੧੭}ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਪਰੀ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥ ਮੰਡੇ ਸਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ ॥ ਰਟੈ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥
ਤੁਟੈ ਖੱਗ ਧਾਰੰ ॥੪੨੬॥ ^{੧੮}ਉਠੈ ਛਿੱਛ ਅਪਾਰੰ ॥ ਬਹੈ ਸ੍ਰੋਣ ਧਾਰੰ ॥ ਹਸੈ ਮਾਸ
ਹਾਰੰ ॥ ਪੀਐ ਸ੍ਰੋਣ ਸਖਾਰੰ ॥੪੨੭॥ ^{੧੯}ਗਿਰੈ ਚਉਰ ਚਾਰੰ ॥ ਭਜੇ ਏਕ ਹਾਰੰ ॥
ਰਟੈ ਏਕ ਮਾਰੰ ॥ ਗਿਰੇ ਸੂਰ ਸੁਆਰੰ ॥੪੨੮॥ ^{੨੦}ਚਲੇ ਏਕੁ ਸੁਆਰੰ ॥ ਪਰੇ
ਏਕ ਬਾਰੰ ॥ ਬਡੇ ਜੁੱਧ ਪਾਰੰ ॥ ਨਿਕਾਰੇ ਹਥਪਾਰੰ ॥੪੨੯॥ ^{੨੧}ਕਰੈ ਏਕ ਵਾਰੰ ॥
ਲਸੈ ਖੱਗ ਧਾਰੰ ॥ ਉਠੈ ਅੰਗਿਯਾਰੰ ॥ ਲਖੈ ਬਯੋਮ ਚਾਰੰ ॥੪੩੦॥
^{੨੨}ਸੁ ਪੈਜੰ ਪਚਾਰੰ ॥ ਮੰਡੇ ਅਸਤ੍ਰ ਧਾਰੰ ॥ ਕਰੈ ਮਾਰ ਮਾਰੰ ॥ ਇਕੋਕੰ
ਪਚਾਰੰ ॥੪੩੧॥ ^{੨੩}ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਜੁੱਟੈ ॥ ਸਰੰ ਸੰਜ ਛੁੱਟੈ ॥ ਤੜਕਾਰ ਛੁੱਟੈ ॥
ਝੜਕਾਰ ਉੱਠੈ ॥੪੩੨॥ ^{੨੪}ਸਰੰ ਧਾਰ ਬੁੱਠੈ ॥ ਜੁੱਗੰ ਜੁੱਧ ਜੁੱਠੈ ॥ ਰਣੰ ਰੋਸੁ
ਰੁੱਠੈ ॥ ਇਕੰ ਏਕ ਕੁੱਠੈ ॥੪੩੩॥ ਢਲੀ ਢਾਲ ਉੱਠੈ ॥ ਅਰੰ ਫਉਜ ਛੁੱਟੈ ॥

ਉ ਚੋਰ ਚਰੰਦੇ ਸਬਦ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ-ਢੋਲ-ਢਾਲ, ਚਿਮਟਾ-ਚੁਮਟਾ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ।

ਕੋਥੇ ਦਾਸ, ਮੰਗਲ ਆਦਿ ਜਿਸ ਵੀ ਕਵੀ ਨੇ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮੰਗਲਮਈ ਜਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਕੀ ਕਿਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਾਮ ਜਾਂ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਦੋ ਅੱਖਰ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਸੱਜਣ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਨਾਮ ਰਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਰਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਨਾਮ ਰਾਮ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਰਾਮ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਵਤਾਰ ਜੋ ਯੁੱਧ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲਿਖੇ ਦੇ ਛੰਦ ਇਕੋ ਕਵੀ ਨੇ ਲਿਖੇ ਹਨ ਪਰ ਕਵੀ ਛਾਪ ਰਾਮ ਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ—
ਸ਼੍ਰੇਯਾ—ਧਨ ਸਾਇਕ ਲੈ ਰਿਸਿ ਭੂਪਤਿ ਕੇ ਤਨ, ਘਾਇ ਕਰੇ ਬ੍ਰਿਜਗਜ ਰਬੈ ॥ ਅੰਗ ੪੯੨॥

ਉ ਪੁਨ ਚਾਰੇ ਈ ਬਾਨਨ ਸੋਂ ਹਯ ਚਾਰੇ ਈ, ਰਾਮ ਭਨੈ ਹਨ ਦੋਂ ਸਭੇ ॥੧੮੭੨॥

ਅ ਕੁਇ ਹਲੀ ਭੂਓ ਠਾਢੇ ਭਜੇ, ਜਸ ਤਾ ਛਥਿ ਕੋ ਕਥਿ ਸਜਾਮ ਉਚਾਰਜੇ ॥

ਚਾਰੇ ਈ ਅਸੁਨ ਸੁਤ ਸਮੇਤ, ਸੁ ਕੈ ਸਬ ਹੀ ਰਬ ਬੁਰਨ ਛਾਰਜੇ ॥੧੮੭੩॥

ਕੀ ਇਹ ਵੀ ਕਦੀ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ੧੮੭੨ ਰਾਮ ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਗੋਰਹਾਜ਼ਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ੧੮੭੩ ਲਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਦੀ ਛਿਪਟ ਲੱਗ ਗਈ । ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਪੜ੍ਹਾਕੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਦੇ ਨਹੁੰ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਜਿਸ ਲਈ ਘਰੂਟ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।

੧੦ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਿਸ਼ੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰਲੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ । ਹਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਉਪਜ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ ਤੇ ਕਲਪਿਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ

- ੧ ਅੰਤ ਉਸ ਦੇ ਜਾਗਣ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਭਾਈ ਦੇ ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ ।
- ੨ ਤਦ ਫੇਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁੰਡ ਕਰਨ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰੀ ਉਠਿਆ ਤੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਗਦਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਕੜ ਲਈ ॥੪੧੬॥
- ੩ ਕੁੰਡ ਕਰਨ ਨੇ ਲੰਕਾ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਜਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਥੇ ਵੀਹ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਸ਼ਸਤਰ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।
- ੪ ਜੋ ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ । ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਕੁੰਡ ਕਰਨ ਕੋਲ ਜੋ ਬੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਚਿੰਨਾ ਦੱਸਿਆ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਰੋਇਆ ॥੪੧੭॥
- ੫ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ (੭੦੦੦) ਗਾਗਰਾਂ ਨਾਲ । ਕੁੰਡ ਕਰਨ ਨੇ ਕੁਰਲੀ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਧੋ ਕੇ ਕਪੜੇ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਲਿਆ ।
- ੬ ਫੇਰ ਮਾਸ ਖਾਧਾ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ ਤੇ ਗਦਾ ਲੈ ਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਬੜੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ॥੪੧੮॥
- ੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੁੰਡ ਕਰਨ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਗਿਆ । ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਬੜੇ ਸਾਰੇ ਭੂਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਹੀ ਭਜ ਗਏ । ਜੀਧਿਆਂ ਦੇ ਅਪਾਰ ਹੀ ਟੋਲੇ ਬੜੇ ਜੁਝਾਰੂ ਡਰ ਕੇ ਭੇ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ।
- ੮ ਇਧਰੋਂ ਕੁੰਡ ਕਰਨ ਦਾ ਲਲਕਾਰਾ ਅਕਾਸ਼ ਗੂੰਜਾਉ ਹੋਇਆ ਉਧਰ ਰਾਮ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਕਟੀ-ਵਢੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਧੜ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਵਢੇ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੪੧੯॥
- ੯ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਧੜਾਂ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਸਿਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸੁੰਡ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧੜ ਝੁੰਡਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਝੁਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਕਾਂ ਭਿਆਨਕ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਨੇ । ਸੁੰਦਰ ਬੰਕੇ ਦਲ ਪਤੀ ਯੋਧੇ ਸੰਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹਨ । ਸੈਨਾ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਲੀ ਹੋਈ ਆਹਮੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਬਮਗੁਬਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਰੋਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ॥੪੨੦॥
- ੧੧ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਇਉਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਹੀਨੇ ਚਿਕੀਆਂ ਚਲਦੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
- ੧੨ ਕਾਂ ਹਸਦੇ ਹਨ, ਬੰਕੇ ਸੂਰਮੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ । ਤਿਖੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲ ਢਾਲਾਂ ਦੀ ਜੋ ਮਾਲਾ ਸੀ ਢਿਲੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ॥੪੨੧॥
- ੧੩ ਬਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਦੇਵੀ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ । ਭੈਰੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ । ਚੁੜੇਲ ਚੀਕਦੀ ਹੈ । ਡਾਇਣ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ॥੪੨੨॥
- ੧੪ ਜੋਗਣੀ ਖੱਪਰ ਭਰਦੀ ਹੈ । ਲੋਥਾਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ । ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਚਿ ਡੰਡ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੪੨੩॥
- ੧੫ ਅਪੰਛਰਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਛਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਾਥੀ-ਹਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਗੱਜ-ਵੱਜ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੪੨੪॥
- ੧੬ ਬਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮੇ ਸੂਰਮੇ ਨਾਲ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਜੁਝ ਗਏ ਮਰ ਗਏ ਉਹ ਘੁੰਮ ਕੇ ਟਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਡਉਰੂ ਵਜਦੇ ਹਨ । ਚੁੰਬੇ ਤਾਲ ਪੂਰਦੇ ਹਨ ॥੪੨੫॥
- ੧੭ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ ਯੋਧੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਟੁਟ ਕੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥੪੨੬॥
- ੧੮ ਬੇਅੰਤ ਲਹੂ ਦੀ ਛਿੱਟਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਖੂਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਗਿੱਦੜ ਲਹੂ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ॥੪੨੭॥
- ੧੯ ਕਿਤੇ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਚੌਰ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਇਕ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹਾਥੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ ॥੪੨੮॥
- ੨੦ ਇਕ ਸੁਆਰ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫੇਰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਕੋ ਬਾਰ ਆ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਯੁੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ ਮਿਅਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਥਿਆਰ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ॥੪੨੯॥
- ੨੧ ਇਕੋ ਹੀ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਢਾਲ ਤੇ ਜਾਂ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਵੱਜਕੇ ਚਿਣਗਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਦੇਵਤੇ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪੩੦॥
- ੨੨ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਬਰਤ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮਾਰੇ-ਮਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਈ ਤਾਂ ਡਰਦੇ ਕੰਧ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪੩੧॥
- ੨੩ ਭਾਵੇਂ ਯੋਧੇ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਜੋਧ ਪਾਟ ਰਹੇ ਨੇ ਤੜ ਤੜ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਝੜ-ਝੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੪੩੨॥
- ੨੪ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਯੋਧੇ ਆਹਮੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ ॥੪੩੩॥
- ੨੫ ਢਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਢਲ-ਢਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਵੈਰੀ ਦੀ ਫੌਜ ਫੁਟ ਕੇ ਖਿੱਲਰ ਗਈ ਹੈ ।

ਜੇਮ ਰੱਖਣ ਪਰ ਇਕ ਉਅੰਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਮਿਥਿਆ ਬੱਪਣ ਦਾ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਪੁਜਕ ਸਨ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖਨਾਮਾ ਹਿੰਦੂ ਵੀਰ ਨੂੰ ਭੀ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਆ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੰਨ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਆ ਮੰਨੇ । ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਵੇਖ ਲਵੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇਹਨਾਂ 'ਕਾਮੁਕ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਲ ਸਾਂਝੀ ਸੈਰਾਤ ਵਿਚ ਪਾਠ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ? ਲੇਖਕ ਦੀ ਹਾਰਦਿਕ ਤੇ ਪੁਰ-ਦਰਦ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ 'ਕਲਪਿਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ' ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਜਾਂ ਨਮਿੱਤ ਮੰਨ ਕੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਵੇ, ਨਾ ਦੂਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ । ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਨਣ ਲਈ ਉਹ 'ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਵੱਲੋਂ' ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ, ਡਾਪਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਦੇਵੀ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਾਚ ਲਵੇ । ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਭਾਰਾ-ਵੱਸ ਸ਼ੁਰੀਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ 'ਭਰਮ ਝਾਤੀ ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਦਾ ਸਰਵਨਾਸ਼ ।

੧ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਅਰੰਗ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਅਰੰਗ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਲਪਿਤ ਨਾ ਕਰੇ ਜਦਕਿ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਤੇ ਸਬੂਤ ਹੈ । ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਾਸ

੨ ਹਨ (ਤੋਤੀ ਕਰੋਤੀ ਦਾਸ ਤਮ੍ਹਰੇ) ਅੰਗ ੪੨੩॥ ਮ: ੩ ॥ ਉਸ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਕਲਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਬਹੁ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਨੇ, ਬੋਲੇ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ।

੩ ਕਾਮੁਕ ਚਰਨਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ—
ਉ ਨਿਮਖ ਕਾਮ ਸੁਆਦ ਕਾਰਣਿ ਕੋਟਿ ਦਿਨਸ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ॥ ਅੰਗ ੪੦੩॥ ਮ: ੫॥

ਅ ਜੇ ਲਖ ਇਸਤਰੀਆ ਭੋਗ ਕਰਹਿ ॥ ਅੰਗ ੨੬॥ ਮ: ੩॥

੪ ਮਾ ਕੀ ਰਕਤੁ ਪਿਤਾ ਬਿਦੁ ਧਾਰਾ ॥ ਅੰਗ ੧੨੨੩॥ ਮ: ੧॥

੫ ਜਾ ਧਨ ਕੋਤਿ ਨ ਰਾਵੀਆ ਤੇ ਬਿਰਥਾ ਜੋਬਨ ਜਾਇ ॥ ਅੰਗ ੫੪॥ ਮ: ੧॥

੬ ਜਿਉ ਕਾ ਪੁਰਖੁ ਪੁਚਾਰੇ ਨਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੧੯੮॥ ਮ: ੫॥

੭ ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਪ੍ਰਿਅ ਸੇਜੇ ਆਨੀ ॥੩੭੨॥ ਮ: ੫॥

੮ ਟਟਾ ਬਿਕਟ ਘਾਟ ਘਟ ਮਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੩੪੧॥

੯ ਗੁਰਬਿੰਦ ਕਨਕ ਕਾਮਨੀ ਕੇ ਰਸ ॥ ਅੰਗ ੭੧੮ ॥ ਮ: ੯॥

ੴ ਨੇਜੇ ਪਲੱਟੈ ॥ ਚਮਤਕਾਰ ਉੱਠੈ ॥੪੩੪॥ ੩ਕਿਤੇ ਭੂਮਿ ਲੁੱਠੈ ॥ ਗਿਰੇ
ਏਕ ਉੱਠੈ ॥ ਰਣੰ ਫੇਰਿ ਜੁੱਟੈ ॥ ਬਹੇ ਤੇਗ ਤੁੱਟੈ ॥੪੩੫॥ ੩ਮਚੇ ਵੀਰ ਵੀਰੰ ॥
ਧਰੇ ਵੀਰ ਚੀਰੰ ॥ ਕਰੈ ਸੱਸੜ ਪਾਤੰ ॥ ਉਠੈ ਅਸੜ ਘਾਤੰ ॥੪੩੬॥ ੩ਇਤੈ
ਬਾਨ ਰਾਜੰ ॥ ਉਤੈ ਕੁੰਭ ਕਾਜੰ ॥ ਕਰਯੋ ਸਾਲ ਪਾਤੰ ॥ ਗਿਰਯੋ ਵੀਰ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥੪੩੭॥
੪ਦੇਉ ਜਾਘ ਛੂਟੀ ॥ ਰਤੰ ਧਾਰ ਛੂਟੀ ॥ ਗਿਰੇ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ॥ ਬਡੇ ਦੁਸਟ
ਲੇਖੇ ॥੪੩੮॥ ੬ਕਰੀ ਬਾਣ ਬਰਖੰ ॥ ਭਰਯੋ ਸੈਨ ਹਰਖੰ ॥ ਹਣੇ ਬਾਣ ਤਾਣੰ ॥
ਝਿਣਯੋ ਕੁੰਭ ਕਾਣੰ ॥੪੩੯॥ ੭ਭਏ ਦੇਵ ਹਰਖੰ ॥ ਕਰੀ ਪੁਹਪ ਬਰਖੰ ॥ ਸੁਣਯੋ
ਲੰਕ ਨਾਥੰ ॥ ਹਣੇ ਭੂਮ ਮਾਥੰ ॥੪੪੦॥

੬ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਵਤਾਰ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਬਧਹਿ ਧਿਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੬ਅਥ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੦ਪਠਯੋ ਤੀਨ ਮੁੰਡੰ ॥ ਚਲਯੋ
ਸੈਨ ਝੁੰਡੰ ॥ ੧੧ਕ੍ਰਿਤੀ ਚਿਤ੍ਰ ਜੋਧੀ ॥ ਮੰਡੇ ਪਰਮ ਕ੍ਰੋਧੀ ॥੪੪੧॥ ੧੨ਬਕੈਂ ਮਾਰ
ਮਾਰੰ ॥ ਤਜੈ ਬਾਣ ਧਾਰੰ ॥ ਹਨੂਮੰਤ ਕੋਪੇ ॥ ਰਣੰ ਪਾਇ ਰੋਪੇ ॥੪੪੨॥ ੧੩ਅਸੰ
ਛੀਨ ਲੀਨੰ ॥ ਤਿਸੀ ਕੰਠਿ ਦੀਨੰ ॥ ਹਣਯੋ ਖਸਟ ਨੈਣੰ ॥ ਹਸੇ ਦੇਵ ਗੈਣੰ ॥੪੪੩॥

੧੦ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਵਤਾਰ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਬਧਹਿ ਧਿਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੧੪ਅਥ ਮਹੋਦਰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ੧੬ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਸੁਣਯੋ ਲੰਕ ਨਾਥੰ ॥
ਪੁਣੇ ਸਰਬ ਮਾਥੰ ॥ ਕਰਯੋ ਮੱਦ ਪਾਣੰ ॥ ਭਰੇ ਬੀਰ ਮਾਣੰ ॥੪੪੪॥ ੧੭ਮਹਿਬੁਆਸ
ਕਰਖੈਂ ॥ ਸਰੰ ਧਾਰ ਬਰਖੈਂ ॥ ਮਹੋਦ੍ਰਾਵ ਵੀਰੰ ॥ ਹਣੇ ਖੰਗ ਧੀਰੰ ॥੪੪੫॥
੧੮ਮੋਹਣੀ ਛੰਦ ॥ ਢਲ ਹੱਲ ਸੁ ਢੱਲੀ ਢੋਲਾਣੰ ॥ ਰਣ ਰੰਗ ਅਭੰਗ ਕਲੋਲਾਣੰ ॥
੧੯ਭਣਨੰਕ ਸੁ ਨੱਦੰ ਨਾਵੀਰੰ ॥ ਬਰਣਨੰਕ ਸੁ ਬੱਜੇ ਮੱਜੀਰੰ ॥੪੪੬॥ ੨੦ਭਰਣੰਕ
ਸੁ ਭੇਰੀ ਘੋਰਾਣੰ ॥ ਜਣ ਸਾਵਣ ਭਾਦੋ ਮੋਰਾਣੰ ॥ ਉੱਛਲੀਏ ਪ੍ਰਖਰੇ ਪਾਵੰਗੰ ॥
ਮੱਚੇ ਜੁੱਝਾਰੇ ਜੋਧੰਗੰ ॥੪੪੭॥ ੨੧ਸਿੰਧੁਰੀਏ ਸੁੰਡੀ ਦੰਤਾਲੇ ॥ ਨੱਚੇ ਪੱਖਰੀਏ ਮੁੱਛਾਲੇ ॥
੨੨ਉਰੜੀਏ ਸਰਬੰ ਸੈਣਾਯੰ ॥ ਦੇਖੰਤ ਸੁ ਦੇਵੰ ਗੈਣਾਯੰ ॥੪੪੮॥ ੨੩ਝੱਲੇ ਅਵਝੜੀਯੰ
ਉੱਝਾੜੰ ॥ ਰਣ ਉਠੈ ਬੈਰੈਂ ਬੱਬਾੜੰ ॥ ੨੪ਘੈ ਘੁੱਮੇ ਘਾਯੰ ਅੱਘਾਯੰ ॥ ਭੂ ਡਿੱਗੇ
ਅੱਧੇ ਅੱਧਾਯੰ ॥੪੪੯॥ ੨੬ਰਿਸ ਮੰਡੇ ਛੰਡੇ ਅਉਛੰਡੇ ॥ ਹੰਠਿ ਹੱਸੇ ਕੱਸੇ
ਕੋਅੰਡੇ ॥ ੨੭ਰਿਸ ਬਾਹੈਂ ਗਾਹੈਂ ਜੋਧਾਣੰ ॥ ਰਣ ਰੋਹੈਂ ਜੋਹੈਂ ਕ੍ਰੋਧਾਣੰ ॥੪੫੦॥

੮ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਕੋਚ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਜਾਣ ਕੇ ਕਥਦੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਟੀ.ਵੀ., ਸਿਨੇਮੇ, ਬੇਸੀਆਂ ਤੇ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਟੱਪੇ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਲੇਖ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਸੀਨ ਹੋ ਜੋ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸੀਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ ਉਚਰਤ ਗਿਆਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਥਵਿਆਂ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਵਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਬਿੱਜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ? ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਖੁਟਰਪੁਟੇ ਦਾ ਬੇਤਾਨੀ ਚਿਹਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਘੋਟਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭੰਡ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ।

੯ ਇਹ ਕਲਪਿਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ—ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਸੁਨਹੁ ਜਨ ਕਥਾ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਅਚਰਜ ਸਭਾ ॥੧॥

ਅਨਿਕ ਪੁਰਖ ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ॥ ਅਨਿਕ ਇੰਦ੍ਰ ਉਭੇ ਦਰਬਾਰ ॥੩॥

ਅਨਿਕ ਪਵਨ ਪਾਵਕ ਅਰੁ ਨੀਰਿ ॥ ਅਨਿਕ ਰਤਨ ਸਾਗਰ ਦਧਿ ਖੀਰ ॥

ਅਨਿਕ ਸਸੀਅਰ ਨਖਿਆਤਿ ॥ ਅਨਿਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਬਹੁ ਭਾਤਿ ॥੪॥ ਅੰਗ ੧੨੩੫-੩੬॥ ਮ: ੫॥

੫ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖ ਲਉ ਜਿਸ ਦੇ ਭੁਝ ਅੰਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਟੀਕੇ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਹਨ।

੬ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਭਰਮ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾ ਲਵੋ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਲੈਣਾ।

ਉੱਤਰ—ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਛੰਦਰਸਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਹੇ ਭਾਵ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਭੋਖ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਮ ਇਕਾਦਸ਼ੀ, ਦੁਆਦਸ਼ੀ ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖਦਾ ਫਿਰੇ। ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਲੋਭੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਵੇਦ ਜੋ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋ ਜੇਕਰ ਤਤਸਾਰ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਤਿਲਕ ਬ੍ਰਾਹਮ ਲਾਉਂਦਾ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟੇਗੀ।

ਬਚਨ ਹੈ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਰਸਨ ਭੁਮੰਭੇ ਫਿਰਹਿ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਭੋਖੰ ॥ ਵਰਤ ਕਰਹਿ ਚੰਦ੍ਰਾਇਣਾ ਸੇ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੰ ॥ ਬੇਦ ਪੜਹਿ ਸੰਪੂਰਨਾ ਤਤ ਸਾਰ ਨ ਪੇਖੰ ॥ ਤਿਲਕ ਕਵਹਿ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਿ ਅੰਤਰਿ ਕਾਲੇਖੰ ॥ (ਅੰਗ ੧੦੯੯)

ਭਾਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਿਸ਼ੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰੇਗੀ। ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਆਪ ਤਾਂ ਭੁੱਖੇ ਹੀ ਸੀ ਪੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਤਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਬੋਝਾ

- ੧ ਨੇਜਾ ਮਾਰਕੇ ਪਲਟਾ ਕੇ ਸੁਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੪੩੪॥
- ੨ ਕਿਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਕ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਉੱਠ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਫੇਰ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਜੁਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਚਲਦੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੪੩੫॥
- ੩ ਯੋਧੇ-ਯੋਧਿਆਂ ਨਾਲ ਭਿੜਦੇ ਹਨ । ਦਿਲ ਵਿਚ ਧੀਰਜ ਧਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਸਤਰਾਂ ਦੇ ਘਾਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ॥੪੩੬॥
- ੪ ਇਧਰੋਂ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਹੈ । ਉਧਰੋਂ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਹੈ । ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੇ ਪਹਾੜ ਚੁਕ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਰਾਵਣ ਦਾ ਭਰਾ ਤਾਂ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਸੂਰਮਾ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ॥੪੩੭॥
- ੫ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲਤਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ । ਲਹੂ ਦੀ ਧਾਰ ਚਲ ਪਈ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਨੂੰ ਡਿੱਗਦਾ ਵੇਖਿਆ ਜੋ ਦੋਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੈਰੀ ਡਿੱਗਦਾ ਦੇਖਿਆ ।
- ੬ ਤੀਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਂਦਰਾਂ ਸੈਨਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ । ਰਾਮ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤੀਰ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ॥੪੩੮॥
- ੭ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਰਾਵਣ ਨੇ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਮੱਥਾ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ॥੪੩੯॥
- ੮ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਅਧਿਆਇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੯ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
- ੧੦ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਰਾਵਣ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਖੁੰਡ ਲੈ ਕੇ ਚਲ ਪਿਆ ।
- ੧੧ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ । ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਸੀ ॥੪੪੧॥
- ੧੨ ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੋਇਆ । ਤਿਖੇ ਤੀਰ ਛੱਡੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਧਰੋਂ ਹਨੁਮਾਨ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਪੈਰ ਗੱਡ ਕੇ ਖੜ ਗਿਆ ॥੪੪੨॥
- ੧੩ ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਝਪਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤਲਵਾਰ ਬੇਰ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਗਲ ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਉਸ ਨੇ ਛੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੋਵੇਂ
- ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸਨ ॥੪੪੩॥
- ੧੪ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਤ੍ਰਿਮੁੰਡ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਅਧਿਆਇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਹੁਣ ਮਹੇਂਦਰ ਰਾਵਣ ਦੇ ਵਜੀਰ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਥਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੱਥਾ ਟਕੋਰਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ॥੪੪੪॥
- ੧੭ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ । ਮੁਹਲੇ ਧਾਰ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਮਹੇਂਦਰ ਆਦਿਕ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ ॥੪੪੫॥
- ੧੮ ਮੋਹਣੀ ਛੰਦ ॥ ਦਲ ਹਲ ਕਰਕੇ ਢੋਲੀ ਢੋਲ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਯੁੱਧ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੧੯ ਪੌਸੇ ਤੇ ਨਵੀਰੀਆਂ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਰੰਕ ਕਰਕੇ ਖੰਜਰੀ ਵਜਦੀ ਹੈ ॥੪੪੬॥
- ੨੦ ਭਰਣਕਸ ਕਰਕੇ ਭੋਰੀ ਘੋਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਸਾਵਣ ਭਾਦੋਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਨੂੰ ਘੋਰਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮੋਰ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
- ੨੧ ਜੀਨਾਂ ਕਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਘੋੜੇ ਉਛਲਦੇ ਹਨ । ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੪੪੭॥
- ੨੨ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਥੀ । ਮੁੱਠਾਂ ਵਾਲੇ ਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਨਚਦੇ ਹਨ ।
- ੨੩ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸੈਨਾ ਘਟਾਂ ਵਾਂਗ ਓੜਕੇ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪੪੮॥
- ੨੪ ਨਾ ਫਟ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਵਾਰ ਲਗਦੇ ਹੀ ਅਉਝੜੀ ਰਾਹ ਪੈ ਗਏ । ਬਿਬਾਣਾਂ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਰਣ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਗਏ ਅਤੇ ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਵੀ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੨੫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜ਼ਖਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਧਾ ਉਹ ਜ਼ਖਮ ਖਾਕੇ ਘੁਮ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧੋ-ਅਧ ਤੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ॥੪੪੯॥
- ੨੬ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਭਰੇ ਨਾ ਛੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਛੰਡ ਦਿੱਤੇ । ਹਨੀ ਜੁਆਨ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਧਨੁਸ਼ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ।
- ੨੭ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਕੇ ਬਗਾਹ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਤਾੜਦੇ ਹਨ ॥੪੫੦॥

ਗਰਕ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖ-ਲਿਖ, ਛਪਾ ਕੇ ਕਿਤਨੇ ਮੋਰੇ ਜਿਹੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਘਾਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਚੋ ਜਿਹੜਾ ਕਬੀਰ ਮਾਇ ਮੁੰਡਉ ਤਿਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਜਾਤੋ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ ॥

ਆਪ ਭੁੱਖੇ ਚਰੁ ਬੇਦ ਮਹਿ ਚੋਲੇ ਦੀਏ ਬਹਾਏ ॥੧੦੪॥ ਅੰਗ ੧੩੭੦॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ-ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਕੁਰਹੇ ਪੈ ਗਏ ਉਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੇ ਮੋਢੀ ਤੇ ਮੁਦਈ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੋਨ ਅਸ਼ਰਧਕ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ । ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਅਮਰਾਪੁਰੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਜਿਥੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਿਚ ਪੁਸਤਕ ਉਲਫਤ ਪਰਚਾ ਮਾਹਵਾਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਚ ੧੯੭੦ ਪੰਨਾ ੨੭-੨੮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਇਉਂ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਹਰਿਮੰਦਰ—ਵਲਾਲਿ ਹਰਿ ਕੀ ਉਲਫਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਜੁਸਤਜੂ ਹੋਵੇ । ਨਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ 'ਚੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਪਾਕ ਰੂਪ ਹੋਵੇ । ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਹਰ ਦਰ ਹੈ ਹਰੀ ਦਰ ਹੈ, ਉਹ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਮੁਕੱਦਸ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਸਦਕਾ, ਫੱਜਲ, ਸ਼ਾਮੇਂ ਸੁਬਾ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਇਕ ਨੂਰੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਏ, ਵੱਜਦ-ਰੰਗੀ ਮੁਕੱਦਰ ਦਾ, ਇਹ ਤਨ ਮਨ ਠਾਰ ਦੋਂਦਾ ਏ, ਜਦੋਂ ਨਗਮਾ ਸੁਰੂ ਹੋਵੇ । ਧੁਨੀ ਆਸ ਦੇ ਬਬਦਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਲੁੱ-ਲੁ 'ਚ ਰਚਦੀ ਹੈ । ਖੁੱਸੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਾਜ਼ਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਹੁ-ਬ-ਹੂ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਹਰਿਮੰਦਰ ਹਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ, ਇਕ ਸਰਸਾਰ ਸੋਮਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਸਰਦਲ ਤੇ ਸਿਰ ਝੁਕਿਆ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਵੇ ॥ ਗੁਨਾਹ ਗਾਹਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਲਈ ॥ ਇਹੋ ਵਿਦੇਸ਼ ਜੰਨਤ ਹੈ, ਇਥੇ ਹੀ ਬੈਠਿਆਂ ਜਾਹਿਦ ਸੁਨਵਰ ਆਰਜੂ ਹੋਵੇ ॥ ਓ ਖੁਸ਼ ਕਿਸਮਤ ਨੁਮਾ ਉਲਫਤ, ਹੈ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਮੱਕਾ ਤੂੰ ਕਰ ਦਰਸਨ ਸੁਬਾ ਸ਼ਾਮੀ, ਉਦੇ ਦਰ ਆਬੂ ਹੋਵੇ ॥ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੋੜਦੀ ਮੁੜ ਕੇ, ਇਹ ਮਹਿਵਲ ਪਾਕ ਬਾਬਾਂ ਦੀ, ਜਿਧਾ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਹੋਵੇ ॥

ਪਰ ਇਸ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਇਸ ਹਰਿ ਦੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਪੁਜਾਰੀ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸ਼ਰਧਕ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨੂੰ ਕੰਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਮਈ ੧੯੭੪ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਖਖਮੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ—

ਸੁਰਿੰਦਰ ਘੰਟੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਹਿਰਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਉਹਨੂੰ ਇਉਂ ਆਲ੍ਹਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਰਗਪੁਰੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਬਾਬੇ ਖੁੱਦ ਦੀ ਬੇਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਨੱਕ ਰਗੜ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ । ਦੁੱਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰ ਹੋਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪੀਤਾ ਅਤੇ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਟੇ ਦਿੱਤੇ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਤਨ, ਮਨ ਚਿ ਹੋਰ ਸਰੂਰ ਤੇ ਖੇੜਾ ਜਿਹਾ ਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ । ਦੁੱਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵੱਲ ਘੁਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ । ਖੁੱਲੇ ਚੋਲੇ ਦੇ ਚੂੜੀਦਾਰ ਪਜਾਮੇ ਵਾਲਾ ਇਹ ਕੋਈ ਤੀਹ ਭੂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਸਿਰ 'ਤੇ ਘੋਟਵੀਂ ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਚੰਗੀ ਭਾਰੀ ਦਾਹੜੀ ਤੇ ਕੁੰਡਲਦਾਰ ਮੁੱਛਾਂ ਸਨ । ਰੰਗ ਸਾਂਵਲਾ ਸੀ ਪਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਧੂਨ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲਾਲ ਭਾਗ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੇ ਸ਼ੋਤਾਨੀ ਨੂੰ ਮਹਿਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ

ੴ ਰਾਗੈ ਬਾਹੈ ॥ ਰਣ ਗੱਜੈ ਸੱਜੈ ਸਸਤ੍ਰਾਣੈ ॥ ਧਨੁ ਕਰਖੈ ਬਰਖੈ ਅਸਤ੍ਰਾਣੈ ॥ ੧੮ ਦਲ ਗਾਹੈ ਬਾਹੈ
ਹਥਿਯਾਰੰ ॥ ਰਣ ਰੁੱਝੈ ਲੁੱਝੈ ਲੁੱਝਾਰੰ ॥੪੫੧॥ ੧੯ ਭਟ ਭੇਦੇ ਛੇਦੇ ਬਰਮਾਖੰ ॥ ਭੂਅ
ਡਿੱਗੇ ਚਉਰੰ ਚਰਮਾਖੰ ॥ ੨੦ ਉਘੇ ਜਣ ਨੇਜੇ ਮਤਵਾਲੇ ॥ ਚੱਲੇ ਜਯੋ ਰਾਵਲ
ਜੱਟਾਲੇ ॥੪੫੨॥ ੨੧ ਹੱਠੇ ਤਰਵਰੀਏ ਹੰਕਾਰੰ ॥ ਮੱਚੇ ਪੱਖਰੀਏ ਸੂਰਾਰੰ ॥ ੨੨ ਅੱਕੁੜਿਯੰ
ਵੀਰੰ ਐਠਾਲੇ ॥ ਤਨ ਸੋਹੇ ਪੱਤ੍ਰੀ ਪੱਤ੍ਰਾਲੇ ॥੪੫੩॥ ੨੩ ਨਵ ਨਾਮਕ ਛੰਦ ॥ ਤਰਭਰ
ਪਰ ਸਰ ॥ ਨਿਰਖਤ ਸੁਰ ਨਰ ॥ ਹਰ ਪੁਰ ਪੁਰ ਸਰ ॥ ਨਿਰਖਤ ਬਰ ਨਰ ॥੪੫੪॥
੨੪ ਬਰਖਤ ਸਰ ਬਰ ॥ ਕਰਖਤ ਧਨ ਕਰ ॥ ਪਰਹਰ ਪੁਰ ਕਰ ॥ ਨਿਰਖਤ
ਬਰ ਨਰ ॥੪੫੫॥ ੨੫ ਸਰ ਬਰ ਧਰ ਕਰ ॥ ਪਰ ਹਰ ਪੁਰ ਸਰ ॥ ੨੬ ਪਰਖਤ
ਉਰ ਨਰ ॥ ਨਿਸਰਤ ਉਹ ਧਰ ॥੪੫੬॥ ੨੭ ਉਝਰਤ ਜੁੱਝ ਕਰ ॥ ਬਿਝਰਤ ਜੁੱਝ
ਨਰ ॥ ੨੮ ਹਰਖਤ ਮਸਹਰ ॥ ਬਰਖਤ ਸਿਤ ਸਰ ॥੪੫੭॥ ੨੯ ਝੁਰ ਝਰ ਕਰ
ਕਰ ॥ ਡਰ ਡਰ ਧਰ ਹਰ ॥ ੩੦ ਹਰਬਰ ਧਰ ਕਰ ॥ ਬਿਹਰਤ ਉਠ ਨਰ ॥੪੫੮॥
੩੧ ਉਚਰਤ ਜਸ ਨਰ ॥ ਬਿਚਰਤ ਧਸਿ ਨਰ ॥ ੩੨ ਬਰਕਤ ਨਰ ਹਰ ॥ ਬਰਖਤ
ਭੂਅ ਪਰ ॥੪੫੯॥ ੩੩ ਤਿਲਕੜੀਆ ਛੰਦ ॥ ਚਟਾਕ ਚੋਟੈ ॥ ਅਟਾਕ ਓਟੈ ॥
ਝੜਾਕ ਝਾੜੈ ॥ ਤੜਾਕ ਤਾੜੈ ॥੪੬੦॥ ੩੪ ਫਿਰੰਤ ਹੂਰੰ ॥ ਬਰੰਤ ਸੂਰੰ ॥ ਰਣੰਕ
ਜੋਹੰ ॥ ਉਠੰਤ ਕ੍ਰੋਹੰ ॥੪੬੧॥ ੩੫ ਭਰੰਤ ਪਤ੍ਰੰ ॥ ਤੁਟੰਤ ਅਤ੍ਰੰ ॥ ਝੜੰਤ ਅਗਨੰ ॥
ਜਲੰਤ ਜਗਨੰ ॥੪੬੨॥ ੩੬ ਤੁਟੰਤ ਖੋਲੰ ॥ ਜੁਟੰਤ ਟੋਲੰ ॥ ਖਿਮੰਤ ਖੱਗੰ ॥ ਉਠੰਤ
ਅੱਗੰ ॥੪੬੩॥ ੩੭ ਚਲੰਤ ਬਾਣੰ ॥ ਰੁਕੰ ਦਿਸਾਣੰ ॥ ਪਪਾਤ ਸਸਤ੍ਰੰ ॥ ਅਘਾਤ
ਅਸਤ੍ਰੰ ॥੪੬੪॥ ੩੮ ਖਰੰਤ ਖੜ੍ਹੀ ॥ ਭਰੰਤ ਅੜ੍ਹੀ ॥ ਬੁਠੰਤ ਬਾਣੰ ॥ ਖਿਵੈ
ਕ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥੪੬੫॥ ੩੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਲੁੱਥ ਜੁੱਥ ਬਿਥੁਰ ਰਹੀ ਰਾਵਣ ਰਾਮ ਬਿਰੁੱਧ ॥
ਹਤਯੋ ਮਹੋਦਰ ਦੇਖ ਕਰ ਹਰ ਅਰ ਫਿਰਿਯੋ ਸੁ ਕ੍ਰੁੱਧ ॥੪੬੬॥

੨੯੮ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਮਹੋਦਰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਬਧਹਿ ਧਿਯਾਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ ॥

੨੯੯ ਅਥ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ੩੦੦ ਸਿਰਖਿੰਡੀ ਛੰਦ ॥

ਜੁੱਟੇ ਵੀਰ ਜੁੱਝਾਰੇ ਧੱਗਾਂ ਵੱਜੀਆਂ ॥ ਬੱਜੇ ਨਾਦ ਕਰਾਰੇ ਦਲਾ ਮੁਸਾਹਦਾ ॥
੩੦੧ ਲੁੱਝੇ ਕਾਰਣਯਾਰੇ ਸੰਘਰ ਸੂਰਮੇ ॥ ਵੁੱਠੇ ਜਾਣੁ ਡਰਾਰੇ ਘਣੀਅਰ ਕੈਬਰੀ ॥੪੬੭॥
੩੦੨ ਵੱਜੇ ਸੰਗਲੀਆਲੇ ਹਾਠਾਂ ਜੁਟੀਆਂ ॥ ਖੇਤ ਬਹੇ ਮੁੱਛਾਲੇ ਕਹਰ ਤਤਾਰਚੇ ॥
ਡਿੱਗੇ ਵੀਰ ਜੁੱਝਾਰੇ ਹੂਗਾਂ ਫੁੱਟੀਆਂ ॥ ਬੱਕੇ ਜਾਣੁ ਮਤਵਾਲੇ

ਨੀਵੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਗਈ ॥ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਨਵੇਂ ਹੀ ਆਏ ਹੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ॥ ਉਸ ਡਰਾਉਣੀਆਂ
ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ॥ ਹਾਂ ਭਰਾ ਜੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਆਈ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਲਾਟ
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਨੌਕਰ ਹਨ ॥ ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕੇ ਹਨ, ਅੱਜ ਹੀ ਆਈ ਹਾਂ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਡਾਹਵੇ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਨਿਮਰ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ
ਗੱਲ ਮੰਗੀ ॥ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਤੁਸੀਂ ਭਲਾ ਭਰਾ ਜੀ ਇਹ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ ?
ਮੈਂ ਇਥੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਯਾਤਰੂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖਾ
ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ॥ ਇਸ ਸੇਵਾ ਬਦਲੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਨੇ ਬੜੇ ਠਹੱਸੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ॥ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ
ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਕਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ
ਭੈ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਉੱਠ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਕੇ ਅੱਗੇ
ਤੁਰ ਗਈ ਪਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਜੀ ਇਥੇ ਬੜੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਥਾਵਾਂ ਹਨ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਆਹ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਸਾਹਮਣੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ
ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੜਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਰਾਮਸਰ ਤੋਂ ਬਿਥਕਸਰ ਹੈ ॥ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੁਸ਼ਟੀਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ
ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ॥ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਖਾਵਾਂਗਾ ॥ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੇ ਕਹਿੰਦਾ, ਕਹਿੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਝਿਜਕ ਜਿਹਾ ਗਿਆ ॥
ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਲਹਿਜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਮੌਜ ਕੱਟ ਕੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬਾਗੀ ਅੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ
ਟੱਪ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ॥ ਵੇਖੋਗੇ ਨਾ, ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਆਉਣ 'ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ—ਨਹੀਂ ਭਰਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਹੀ ਮੁੜ
ਜਾਣਾ ਹੈ ॥ ਤੁਸੀਂ ਜਾਉ ਆਪਣਾ ਹੋਰ ਕੰਮਕਾਰ ਕਰੋ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸੁਰਿੰਦਰ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਦਮ ਪੁੱਟ ਕੇ ਤੁਰੀ ਗਈ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਖਿੱਝ
ਜਿਹੀ ਗਈ ॥ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੁਡਾਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਮੌਜ ਮੁੜ ਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ
ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੀ ਤੇ ਸੁੱਧ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ॥
ਇਹ ਇਸਤਰੀ ਕੋਈ ਪੈਂਤੀਆਂ ਚਾਲੀਆਂ ਦੇ ਦੇੜ-ਗੇੜ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ ॥ ਚੰਗੀ ਬਟਦੀ ਫਬਦੀ ਸੁਆਣੀ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ॥ ਸੁਰਿੰਦਰ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰੇ

- ੧ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਜਦੇ ਹਨ । ਧਨੁਸਾਂ ਨੂੰ ਠਕੋਰਦੇ ਖਿਜਦੇ ਤੀਰ ਤੇ ਅਸਤਰ ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨ ਦਲ ਨੂੰ ਦਰੜਦੇ ਹੋਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਕਈ ਉਲਝ ਕੇ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇਬਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੪੫੧॥
- ੩ ਸੂਰਮੇ ਕਾਬੂ ਆਏ ਹੋਏ ਬਿੰਨੇ ਹੋਏ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੇ ਢਾਲਾਂ ਸਭ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਨੇ ।
- ੪ ਮਸਤ ਹੋਏ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਮਸਤ ਹੋਏ ਇਉਂ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਮੇਲਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁੜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ॥੪੫੨॥
- ੫ ਹਠੀ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹਠੀ ਸੂਰਮੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੬ ਆਕੜ ਖਾਂ ਸੂਰਮੇ ਪੌਣਾਂ ਅਕੜਾਕੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਮੜੇ ਹੋਏ ॥੪੫੩॥
- ੭ ਨਵ ਨਾਮਕ ਛੰਦ ॥ ਤਰ ਭਰ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਫਟਾ-ਫਟ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਦੇਵ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤੜਫਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਦੇਵ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਬੜੇ ਬਲ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਚਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੯ ਧਨੁੱਖ ਦੇ ਉਤੇ ਪੁਰ ਕਰਕੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਨੇ । ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਬਲ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ॥੪੫੪॥
- ੧੦ ਤੀਰ ਨੂੰ ਧਨੁੱਖ ਉਤੇ ਧਰ ਕੇ । ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ॥੪੫੫॥
- ੧੧ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨੂੰ ਪਰਖਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਛਾਤੀ ਤੇ ਲਗ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੪੫੬॥
- ੧੨ ਜੁੜਕੇ ਅਉੜੜਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਹਸਦੇ ਹਨ । ਚਿਟੇ ਸਫੈਦ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ ॥੪੫੭॥
- ੧੪ ਸਰੋਰ-ਸਰੋਰ ਕਰਦੇ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰਾਕੂਲ ਹਰ-ਹਰ ਕਰਦੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੫ ਘਬਰਾਕੇ ਡਰੇ ਡੋਰੇ ਹੋਏ । ਉਨ ਕੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਫਿਰਨ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੪੫੮॥
- ੧੬ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਦਾ ਜਸ ਵਡਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾ ਕੇ ਧੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ।
- ੧੭ ਜੋ ਇਉਂ ਕੰਬਦੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਨਾਕਸ਼ ਨਰਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਬਿਆ ਸੀ । ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗਾ ਸੀ ॥੪੫੯॥
- ੧੮ ਤਿਲਕੜੀਆ ਛੰਦ ॥ ਚਟਾਕ ਦੇ ਕੇ ਚੱਟ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਅੱਗੋਂ ਢਾਲ ਦੀ ਓਟ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਝੜਾਕ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰ ਝਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਬੜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤਾੜ ਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ॥੪੬੦॥
- ੧੯ ਗੁਰਾਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਵਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਰਾ ਕੁ ਯੁੱਧ ਦਾ ਖੜਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਉਨ ਖਲ੍ਹੇ ਹਨ ॥੪੬੧॥
- ੨੦ ਜੋਗਣੀਆਂ ਖੱਪਰ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਟੁਟਦੇ ਹਨ ਢਾਲਾਂ ਉਪਰ ਸ਼ਸਤਰ ਲਗਕੇ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਜੁਗਨੂੰ (ਟਿਟਾਣੇ) ਉੜਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ॥੪੬੨॥
- ੨੧ ਮਿਆਨ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਭੱਥੇ ਖੋ ਟੁਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਟੋਲਿਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਬਣ ਕੇ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਤਲਵਾਰਾਂ ਖੜਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੇ ਅੱਗ ਬਰਸ ਰਹੀ ਹੈ ॥੪੬੩॥
- ੨੨ ਤੀਰ ਇਉਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਸਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀਆਂ । ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ ਸਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੪੬੪॥
- ੨੩ ਸੂਰਮੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਖਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਭਿੜਦੇ ਹਨ । ਤੀਰ ਉੱਚੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਚਲਦੀ ਹੈ ॥੪੬੫॥
- ੨੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਲੋਥ ਤੇ ਲੋਥ ਬਿਖੜੀ ਖਿੰਡੀ ਪਈ ਹੈ ਜੋ ਰਾਵਣ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ॥ ਮਹੇਂਦਰ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਪਈ ॥੪੬੬॥
- ੨੫ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਮਹੇਂਦਰ ਵਜੀਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਧਿਆਏ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ।
- ੨੬ ਅੱਗੋਂ ਹੁਣ ਇੰਦਰ ਜੀਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
- ੨੭ ਸਿਰ ਖਿੰਡੀ ਛੰਦ ॥ ਜੁਝਾਰੂ ਰੋਹਲੇ ਵੀਰ ਆਹਮੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਏ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਗਾਰੇ ਤੇ ਡਫਾਂ ਖੜਕੀਆਂ । ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧੌਂਸੇ ਵੱਜੇ ਤੇ ਦਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ।
- ੨੮ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭੇੜ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਰਚ ਦਿੱਤਾ । ਜਾਣੇ ਕਾਲੇ ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਘਟਾਂ ਉਮਡ ਕੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ॥੪੬੭॥
- ੨੯ ਸੰਗਲਾਂ ਵਾਲੇ ਧੌਂਸੇ ਬੰਨ ਕੇ ਉਠਾਂ ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਪਰ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਵੱਜੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਗਾਹਾ ਜੁਟ ਗਈਆਂ ।
- ਮੁਛਾਂ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਭਰੇ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗੇ ।
- ੩੦ ਜੁਝਾਰੂ ਵੀਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗੇ ਤੇ ਹਾਲ ਦੁਆਈ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠ ਖੜੀ ।
- ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਬੋਹੜ ਹੋ ਕੇ ਭੰਗਾਂ ਪੀ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ॥੪੬੮॥

ਉਸ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਦਰਬਲੀ ਡਿਉਦੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਆ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਸਵਾ ਗੁਪਏ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪੁਸ਼ਾਦ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹਰੀ ਕੇ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ । ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਪੁਸ਼ਾਦ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹੋ ਸੁਆਣੀ ਬੂਣੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਖੜੀ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਪੁਕਰਮਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਉਥੋਂ ਚਿੱਲੀ ਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਅਕਾਲ 'ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜੀ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਆ ਸਿਲੀ ।

ਤੁਸੀਂ ਲਾਹੌਰੋਂ ਆਏ ਹੋ ? ਇਹ ਉਸ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਂ ਬੀਬੀ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ ? ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਰਤਾ ਕੁ ਰੁੱਖੇ ਜਿਹੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ । ਉਸ ਸਵਾਦਾਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਥੇ ਦੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਦੇ ਜਣੀਆਂ ਹੋ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਅੱਠ-ਅੱਠ ਆਨੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਬਣ ਜਾਵੇ । ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਪਦਾ । ਕੌਣ ਤੇ ਤੁਸੀਂ, ਕਿਥੋਂ ਆਏ ਹੋ ? ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ । ਮੇਰਾ ਆਦਮੀ ਕਲਕੱਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕੱਲ ਦੀ ਆਈ ਹਾਂ, ਨਾਲ ਹੀ ਆਹ ਉੱਗੇ ਵਿਚ ਠਹਿਰੀ ਹੋਈ ਹਾਂ । ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ । ਦਿਲ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ, ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ । ਇਉਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮ ਬੂਟੇ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਤੰਗ ਗਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ । ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਉੱਥੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਖੜੀ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਚੱਲ ਤੂੰ ਚਾਰ ਆਨੇ ਦੇ ਦੋਵੀ, ਬਾਰਾਂ ਆਨੇ ਮੈਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੀ । ਟਾਂਗੇ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਵੀ ਮੈਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੀ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਨਾਨਾ ਸਾਥ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਮਾਂ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ । ਕੀ ਲੱਗਣਾ ਹੈ, ਭੇਦ-ਦੋ ਘਟਿ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆਵਾਂਗੀਆਂ । ਆ ਨਾ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਮਰਾ ਵਿਖਾਵਾਂ, ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਮਿਟ ਵਿਚ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲ ਲਵਾਂ, ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਤੰਗ ਗਲੀ ਵਿਚ ਦਾਖਿਲ ਹੋ ਗਈ । ਕੁਝ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਮਕਾਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਚਾਬੀ ਕੱਢ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਮੇਤ ਅੰਦਰ ਦਾਖਿਲ ਹੋ ਗਈ । ਅੰਦਰ ਇਕ ਕਮਰਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਿਹੜਾ ਸੀ । ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੰਦਿਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕਮਰੇ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ, ਵਿਚ ਦੋ ਮੰਜੀਆਂ ਡੰਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਮੰਜੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕੁਝ ਟਰੇਕ ਤੇ ਹੋਰ ਲਟਾ-ਪਟਾ ਪਿਆ ਸੀ । ਕੰਧ ਨਾਲ ਇਕ ਟਕਵਾਂ ਖੜਾ ਸੀ । ਬੈਠ ਜਾ ਭੈਣ, ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ ਮਿਟਾਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੋਈ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਤਾ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੋ ਆਵਾਂ ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿਟ ਉਡੀਕਿਆ ਪਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਤੱਖਲਾ ਜਿਹਾ ਨੌਚਿਆ, ਕਿਤੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਥੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ

'ਭੰਗਾਂ ਖਾਇਕੈ ॥੪੬੮॥ ਓਰੜਏ ਹੰਕਾਰੀ ਧੰਗਾਂ ਵਾਇਕੈ ॥ ਵਾਹਿ ਫਿਰੇ ਤਰਵਾਰੀ
 ਸੂਰੇ ਸੂਰਿਆਂ ॥ ਵੱਗੈ ਰੱਤੁ ਝੁਲਾਰੀ ਝਾੜੀ ਕੈਬਰੀ ॥ ਪਾਈ ਧੂਮ ਲੁੱਝਾਰੀ ਰਾਵਣ
 ਰਾਮ ਦੀ ॥੪੬੯॥ 'ਚੋਬੀ ਧਉਸ ਵਜਾਈ ਸੰਘਰੁ ਮੱਚਿਆ ॥ ਬਾਹਿ ਫਿਰੇ ਵੈਰਾਈ
 ਤੁਰੇ ਤਤਾਰਚੇ ॥ 'ਹੂਰਾ ਚਿੱਤ ਵਧਾਈ ਅੰਬਰ ਪੂਰਿਆ ॥ ਜੋਧਿਆ ਦੇਖਣ ਤਾਈ
 ਹੁਲੇ ਹੋਈਆ ॥੪੭੦॥ 'ਪਾਪੜੀ ਛੰਦ ॥ ਇੰਦ੍ਰਾਰ ਵੀਰ ਕੁਪਯੋ ਕਰਾਲ ॥ ਮੁਕਤੰਤ
 ਬਾਣ ਗਹਿ ਧਨੁ ਬਿਸਾਲ ॥ 'ਬਰਕੰਤ ਲੁੱਥ ਫਰਕੰਤ ਬਾਹ ॥ ਜੁੱਝੰਤ ਸੂਰ ਅਛਰੈ
 ਉਛਾਹ ॥੪੭੧॥ ਚਮਕੰਤ ਚਕ੍ਰ ਸਰਖੰਤ ਸੇਲ ॥ ਜੁੱਮੇ ਜਟਾਲ ਜਣ ਗੰਗ ਮੇਲ ॥ 'ਸੰਘਰੇ
 ਸੂਰ ਅੱਘਾਇ ਘਾਇ ॥ ਬਰਖੰਤ ਬਾਣ ਚੜ ਚਉਪ ਚਾਇ ॥੪੭੨॥ 'ਸੱਮੁਲੇ
 ਸੂਰ *ਆਹੁਰੇ ਜੰਗ ॥ ਬਰਖੰਤ ਬਾਣ ਬਿਖ ਧਰ ਸੁਰੰਗ ॥ 'ਨਭਿ ਹੈ ਅਲੰਪ
 ਸਰ ਬਰਖ ਧਾਰ ॥ ਸਭ ਉਚ ਨੀਚ ਕਿੰਨੇ ਸੁਮਾਰ ॥੪੭੩॥ 'ਸਬ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ
 ਬਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ਸਰ ਧਾਰ ਬਰਖ ਸਰਦਾਰ ਚੀਨ ॥ 'ਰਘੁਰਾਜ ਆਦਿ ਮੋਹੇ
 ਸੁ ਬੀਰ ॥ ਦਲ ਸਹਿਤ ਭੂਮ ਡਿੱਗੇ ਅਧੀਰ ॥੪੭੪॥ 'ਤਬ ਕਹੀ ਦੂਤ ਰਾਵਣਹਿ
 ਜਾਇ ॥ ਕਪਿ ਕਟਕ ਆਜੁ ਜੀਤਯੋ ਬਨਾਇ ॥ 'ਸੀਅ ਭਜਹੁ ਆਜੁ ਹੁਐ ਕੈ
 ਨਿਚੀਤ ॥ ਸੰਘਰੇ ਰਾਮ ਰਣ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ॥੪੭੫॥ 'ਤਬ ਕਹੇ ਬੈਣ ਤ੍ਰਿਜਟੀ
 ਬੁਲਾਇ ॥ ਰਣ ਮ੍ਰਿਤਕ ਰਾਮ ਸੀਤਹਿ ਦਿਖਾਇ ॥ 'ਲੈ ਗਈ ਨਾਥ ਜਹਿ ਗਿਰੇ
 ਖੇਤ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਮਾਰ ਸਿੰਘ ਜਯੋ ਸੁਪਤ ਅਚੇਤ ॥੪੭੬॥ 'ਸੀਅ ਨਿਰਖ ਨਾਥ
 ਮਨ ਮਹਿ ਰਿਸਾਨ ॥ ਦਸ ਅਉਰ ਚਾਰ ਬਿੱਦਿਆ ਨਿਧਾਨ ॥ 'ਪੜ ਨਾਗ ਮੰਤ੍ਰ
 ਸੰਘਰੀ ਪਾਸ ॥ ਪਤ ਭ੍ਰਾਤ ਜਿਘਾਇ ਚਿਤ ਭਯੋ ਹੁਲਾਸ ॥੪੭੭॥ 'ਸੀਅ ਗਈ
 ਜਗੇ ਅੰਗਰਾਇ ਰਾਮ ॥ ਦਲ ਸਹਿਤ ਭ੍ਰਾਤ ਜੁਤ ਧਰਮ ਧਾਮ ॥ 'ਬੱਜੇ ਸੁ ਨਾਦਿ
 ਗੱਜੇ ਸੁ ਬੀਰ ॥ ਸੱਜੇ ਹਥਿਆਰ ਭੱਜੇ ਅਧੀਰ ॥੪੭੮॥ 'ਸੰਮੁਲੇ ਸੂਰ ਸਰ ਬਰਖ
 ਜੁੱਧ ॥ ਹਨ ਸਾਲ ਤਾਲੁ ਬਿਕ੍ਰਾਲ ਕੂਧ ॥ 'ਤਜਿ ਜੁੱਧ ਸੁਧ ਸੂਰ ਮੇਘ
 ਧਰਣ ॥ ਬਲ ਗਯੋ ਨਕੁੰਭਲਾ ਹੋਮ ਕਰਣ ॥੪੭੯॥ 'ਲਘ ਬੀਰ ਤੀਰ
 ਲੰਕੇਸ ਆਨ ॥ ਇਮ ਕਹੈ ਬੈਣ ਤਜ ਭ੍ਰਾਤ ਕਾਨ ॥ 'ਆਇ ਹੈ ਸਤ੍ਰ ਇਹ
 ਘਾਤ ਹਾਥ ॥ ਇੰਦ੍ਰਾਰ ਬੀਰ ਅਰ ਬਰ ਪ੍ਰਮਾਥ ॥੪੮੦॥ 'ਨਿਜ ਮਾਸ ਕਾਟ
 ਕਰ, ਕਰਤ ਹੋਮ ॥ ਬਰਹਰਤ ਭੂਮਿ ਅਰ ਚਕਤ ਬਯੋਮ ॥ 'ਤਹ ਗਯੋ ਰਾਮ

ਵੱਲ ਵਧੀ। ਅੱਗੋਂ ਉਹੀ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਅੱਗਾ ਆ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਡਰ ਕੇ ਕੰਬਦੀ ਹੋਈ ਕੰਧ ਨਾਲ
 ਲੱਗ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਡਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਘਬਰਾ ਕਿਉਂ ਗਏ ਹੋ, ਨਿਮਰ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।
 ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਕੱਢ ਕਿਥੇ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਕਿਉਂ ਆਏ ਹੋ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਉ, ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੋਂ ਹਟ ਜਾਉ।
 ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਇਥੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਣ ਸਾਰ ਹੀ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ 'ਤੇ ਮਰ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਦਿਲ
 ਤੋਂ ਪਿਆਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਲਈ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਝਟਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਂਹ ਛੁਡਾ ਲਈ ਤੇ ਪਰੇ ਹੋ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ
 ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ? ਗੁਰੂ ਹੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ
 ਰੋਜ਼ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਸ਼ਰਮ ਕਿਉਂ ਆਵੇਗੀ, ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਤਾਂ ਹੁਣ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਦਿਲ ਹੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ
 ਬਚਣ ਲਈ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਸਾਧਾਰਨ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ ਪੁਜਾਰੀ। ਮੈਂਕੜੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨ ਹੈ ਮੈਨੂੰ,
 ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ਤੂੰ ਤਰ ਜਾਏਂਗੀ। ਚੱਲ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬਹਾਦਰ
 ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ। ਉਹ ਚੀਕ ਪਈ। ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇਰੀ ਚੀਕ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀ, ਸੁਣ
 ਵੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕੌਣ ਜੰਮਿਆ ਹੈ, ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ? ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੰਕਾਰ ਭਰੀ ਫੜ ਮਾਰੀ। ਤੁਸੀਂ
 ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਝਖਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋ? ਤੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਇਥੇ ਆਪ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਝਖਾਂ ਮਾਰਨ, ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲਹਿਜਾ ਤੇਜ਼
 ਤੇ ਤਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ਣ ਅਪ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਅੱਗ ਦੀ ਨਾਡ ਵਾਂਗ ਫਟਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਇਕ ਕਾਲਜ ਦੀ ਐਫ.ਏ. ਦੀ
 ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਸੀ। ਮਰ ਪਰੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਫੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਮੰਜੇ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟਦੇ ਹੋਏ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਚਾਨਕ
 ਹੀ ਕੁਝਕਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹਾਕੀ ਕੜਕਦੀ ਹੋਈ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵੱਜੀ। ਉਸ ਚਕਰਾ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ
 ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਗੱਸੇ ਵਿਚ ਲਾਲ-ਪੀਲਾ ਹੋਇਆ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਮੇਰੇ ਮਾਲੇ
 ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਤੂੰ ਮਾਸੀ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ? ਬੱਚੂ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ
 ਵਧਿਆ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਵੀ ਚਿੰਤਿਤ ਕਰਕੇ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਜ਼ ਧੋਹੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਡਰਤੀ ਨਾਲ ਲਪਕ ਕੇ ਨੁੱਕਰ
 ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਟਕਵਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਦਬਾ ਕੇ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੌਣ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ। ਇਕ ਹਾਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕੜਕਾ ਕੇ ਉਹਦੀ ਪੁੱਛਪੁੱਛੀ

* ਪਾਤਲਤਰ-“ਆਹੁਰੇ”-ਤੁੱਝੇ ਹੋਏ ਜੰਗ ਵਿਚ।

- ੧ ਹੰਕਾਰੀ ਸੂਰਮੇ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਪੈ ਗਏ ਢੋਲ ਪੈਸੇ ਵਜਾਕੇ ।
ਸੂਰਮੇ-ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਹੁਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।
- ੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਲਵਾਰ ਪੈਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲਹੂ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਚੱਲ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਰੌਣ ਤੇ
ਰਾਮ ਦੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਦੋਹੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ॥੪੬੬॥
- ੩ ਨਗਾਰਚੀਆਂ ਨੇ ਨਗਾਰੇ 'ਤੇ ਚੋਬ ਲਾਈ । ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਪਿਆ ।
ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਵੈਰੀ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੪ ਹੂਰਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਵਧਾਈਆਂ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ
ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ
ਪਰਖਣ ਲਈ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥੪੭੦॥
- ੫ ਪਾਪਝੀ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮਾ ਇੰਦਰ ਜੀਤ ਭਿਆਨਕ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ
ਗਿਆ ਹੈ । ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਧਨੁਸ ਲੈ ਕੇ ਤੀਰ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੬ ਲੋਥਾਂ ਤੜਫਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫਰਕ
ਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੂਰਮੇ ਜੂਝ ਕੇ ਡਿੱਗੇ ਹਨ । ਅਪਛਰਾਂ ਖੁਸ਼ੀ
ਵਿਚ ਉਛਲਦੀਆਂ ਹਨ ॥੪੭੧॥
- ੭ ਚੱਕਰ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਬਰਛੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ
ਦੌੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਪਏ ਹਨ । ਜਾਟਾਂ ਜਟਾਂ ਵਾਲੇ
ਸਾਧੂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੮ ਸੂਰਮੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਾਉ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ
ਵੀ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਨੇ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਇ ਚੜਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਤੀਰ ਬਰਸਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੪੭੨॥
- ੯ ਸੂਰਮੇ ਮਿਲਕੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਨੇ । ਤੀਰ ਬਰਸਾ
ਰਹੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਚੜਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ।
- ੧੦ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਮੁਹਲੇਧਾਰ ਬਾਰਸ਼
ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਭ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੜੇ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ
ਕਹਿ ਲਏ ਹਨ ॥੪੭੩॥
- ੧੧ ਉਹ ਇੰਦਰ ਜੀਤ (ਮੇਘਨਾਥ) ਜੇਹੜਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੇ
ਅਸਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਤੀਰਾਂ
ਦੀ ਮੁਹਲੇਧਾਰ ਬਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਯੋਧਿਆਂ ਦਾ ਤੇ
ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ ।
- ੧੨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਆਦਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸੂਰਮੇ ਸੀ ਸਾਰੇ ਉਸ ਵੱਲ
ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ
ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ॥੪੭੪॥
- ੧੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਦੂਤ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ
ਕਿ ਅੱਜ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿੱਤ
ਲਈ ਹੈ ।
- ੧੪ ਤੁਸੀਂ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੋ । ਰਾਮ

ਚੰਦਰ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੰਦਰਜੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ
ਹਨ ॥੪੭੫॥

- ੧੫ ਰਾਵਣ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਦਾਸੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਣੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ
ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ
ਬੇਹੋਸ਼ ਪਿਆ ਵਿਖਾ ਦਿਉ ।
- ੧੬ ਤ੍ਰਿਸ਼ਣੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਗਈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਖੇਤ
ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਸਨ । ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਮਿਰਗ
ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਸ਼ੇਰ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁਤਾ ਪਿਆ ਹੈ ॥੪੭੬॥
- ੧੭ ਸੀਤਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿੜੀ ਜਿਹੜੀ
ਚੌਂਦਾਂ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ ।
- ੧੮ ਉਸ ਨੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾਗ ਪਾਸ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀ । ਪਤੀ
ਰਾਮ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਜੀਵਾ ਕੇ ਹੌਸਲੇ ਵਿਚ
ਆ ਗਈ ॥੪੭੭॥
- ੧੯ ਸੀਤਾ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਰਾਮ ਨੇ ਅੰਗੜਾਈ ਲਈ । ਸਾਰੀ
ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਜੋ ਰਾਮ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ਸੀ ।
- ੨੦ ਮੁੜ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਸੂਰਮੇ ਗੱਜਣ ਲਗੇ ਹਥਿਆਰ
ਸਜਾ ਲਏ ਨਿਰਾਸ਼ ਡਰਾਕਲ ਭੱਜ ਗਏ ॥੪੭੮॥
- ੨੧ ਸੂਰਮੇ ਸੰਭਲੇ ਸਰ (ਤੀਰ) ਬਰਸਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਸੱਟ ਮਾਰ ਕੇ ਜਖਮ
ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ । ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ
ਆ ਕੇ ।
- ੨੨ ਉਧਰ ਜਦ ਮੇਘਨਾਥ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਵੈਰੀ ਫਤਹ ਹੋ ਗਿਆ
ਹੈ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ । ਪਹਾੜ ਦੇ
ਉਤੇ ਨਿਰੰਭਲਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਚਲਾ
ਗਿਆ ॥੪੭੯॥
- ੨੩ ਰਾਵਣ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਪਾਸ ਆਇਆ । ਉਸ
ਨੇ ਭਾਈ ਰਾਵਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਗੱਲ ਕਹੀ ।
- ੨੪ ਕਿ ਹੁਣ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੱਥ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਉਹਦਾ ਇੰਦਰ ਜੀਤ ਨੂੰ ਜਿਤਣਾ ਸੱਖਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਇੰਦਰ
ਜੀਤ ਵੈਰੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹੈ । ਜੇ ਇਸ ਨੇ ਦੇਵੀ ਤੋਂ
ਵਰ ਲੈ ਲਿਆ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਅਰ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਮਰ
ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ ॥੪੮੦॥
- ੨੫ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਦੇਵੀ ਅੱਗੇ ਹੋਮ
ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀ ਇਸ ਕਰਣੀ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਧਰਤੀ
ਵੀ ਕੰਬ ਰਹੀ ਹੈ ਦੇਵ ਲੋਕ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
- ੨੬ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਉਦਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਫੇਰ ਉਹ ਕਿਵੇਂ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰੇਗਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ

ਵਿਚ ਮਾਰੀ । ਇਸ ਦੁਵੱਲੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਚਕਰਾ ਕੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਦੀ ਗਰਦਨ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਵੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਤੁਸੀਂ ਫੌਰ ਨਿਕਲ ਜਾਉ, ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਪੁੱਛਣ ਦੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਨਿਕਲੋ, ਮਾਮਲਾ ਵਿਗੜ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਤੇ ਤੁਸੀਂ ? ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਟਕੁਆ ਸੁੱਟ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੋਈ ਨੇ ਕਿਹਾ । ਮੈਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਦੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਵੱਲ ਵਧੀ । ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੇ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਉਹਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਈ । ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਘਬਰਾਹਟ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਢੋਲ ਵਾਂਗ ਵੱਜਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾ ਜਾਣੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੇਂ ਜਿਹ ਪੁੱਜ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ । ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਉਹੀ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਵੀ ਨਾ ਕਰੇ । ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੱਲਾਂ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਹਾਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਇਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਵੀ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਰੱਖਣ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਹਾਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਇਸ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਵੀ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਥੇ ਹੋਵੇਗੀ ? ਇਸ ਸੋਚ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਖਰਾਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੋਚਦੀ-ਸੋਚਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰੀ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਜਦ ਸ਼ੇਰਲਾਂ ਦੇ ਝੰਗੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਸ਼ਾਮ ਕੋਰ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖਿਆ । ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਬਦਕਾਰ ਮੋਰਚ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫਰਤ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਇਕ ਜਵਾਬਦਾਰਾ ਜਿਹਾ ਉੱਠਿਆ ਪਰ ਇਸ ਖਤਰੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਇਸ ਨਫਰਤ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਡਰ ਵੀ ਆ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਖਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ । ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਸੁੱਟੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੁਰਦੀ ਉਹ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲੱਗੀ । ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਇੱਕ ਗੱਭਰੂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਈਆਂ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦਾ ਤਨ, ਮਨ ਖਿੜ ਗਿਆ । ਉਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਗੱਭਰੂ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਜਾਨ ਇਕ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਬਚਾਈ ਸੀ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਰੱਜ ਕੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਪਰ ਗੱਭਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਹੀ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਇਉਂ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਹਨ, ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ... ਅੱਗੇ ਫਿਕਰੇ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਗੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਥੇ ਹੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕ ਗਈ ਸੀ । ਪੁਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਭਰੂ ਕੌਣ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਨੱਖਾ ਚਿਹਰਾ ਲਗਪਗ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਨੌੜੇ-ਤੇੜੇ, ਗੋਰਾ ਨਿਛੋਰ ਰੰਗ, ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਦਾਹੜੀ ਉਹਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਗਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਿਰ 'ਤੇ ਹਲਕੇ ਮੋਤੀਆ ਰੰਗ ਦੀ ਕਾਲਜੀ ਢੰਗ ਦੀ ਦਸਤਾਰ, ਗਲ ਲੰਮੀ ਕਮੀਜ਼ ਦੇ ਚੂੜੀਦਾਰ

੧ਭ੍ਰਾਤਾ ਨਿਸੰਗਿ ॥ ਕਰ ਧਰੇ ਧਨਖ ਕਟ ਕਸਿ ਨਿਖੰਗ ॥੪੮੧॥ ੨ਚਿੰਤੀ ਸੁ
ਚਿਤ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥ ਅਰ ਹਣਯੋ ਬਾਣ ਕੀਨੋ ਦੁਖੰਡ ॥ ੩ਰਿਪ ਫਿਰੇ ਮਾਰ
ਦੁੰਦਭ ਬਜਾਇ ॥ ਉਤ ਭਜੇ ਦਈਤ ਦਲ ਪਤ ਜੁਝਾਇ ॥੪੮੨॥

੪ਇਤਿ ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ ਬਧਹਿ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤ ॥

੫ਅਥ ਅਤਕਾਇ ਦਈਤ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ੬ਸੰਗੀਤ ਪਧਿਸਟਕਾ ਛੰਦ ॥ ਕਾਗੜਦੰਗ
ਕੋਪ ਕੈ ਦਈਤ ਰਾਜ ॥ ਜਾਗੜਦੰਗ ਜੁੱਧ ਕੋ ਸਜਯੋ ਸਾਜ ॥ ੭ਬਾਗੜਦੰਗ
ਬੀਰ ਬੁੱਲੇ ਅਨੰਤ ॥ ਰਾਗੜਦੰਗ ਰੋਸ ਰੋਹੇ ਦੁਰੰਤ ॥੪੮੩॥ ੮ਪਾਗੜਦੰਗ ਪਰਮ
ਬਾਜੀ ਬੁਲੰਤ ॥ ਚਾਗੜਦੰਗ ਚੱਤ੍ਰ ਨਟ ਜਯੋ ਕੁਦੰਤ ॥ ੯ਕਾਗੜਦੰਗ ਕੂਰ ਕੱਢੇ
ਹਥਿਯਾਰ ॥ ਆਗੜਦੰਗ ਆਨ ਬੇਜੇ ਜੁੱਝਾਰ ॥੪੮੪॥ ੧੦ਰਾਗੜਦੰਗ ਰਾਮ ਸੈਨਾ
ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ॥ ਜਾਗੜਦੰਗ ਜ੍ਯਾਨ ਜੁੱਝਤ ਜੁੱਧ ॥ ੧੧ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਿਸਾਣ ਨਵ ਸੈਨ
ਸਾਜ ॥ ਮਾਗੜਦੰਗ ਮੂੜ ਮਕਰਾਛ ਰਾਜ ॥੪੮੫॥ ੧੨ਆਗੜਦੰਗ ਏਕ
ਅਤਕਾਇ ਵੀਰ ॥ ਰਾਗੜਦੰਗ ਰੋਸ ਦੀਨੋ ਗਹੀਰ ॥ ੧੩ਆਗੜਦੰਗ ਏਕ ਹੁੱਕੇ
ਅਨੇਕ ॥ ਸਾਗੜਦੰਗ ਸਿੰਧ ਬੇਲਾ ਬਿਬੇਕ ॥੪੮੬॥ ੧੪ਤਾਗੜਦੰਗ ਤੀਰ ਛੁਟੈ
ਅਪਾਰ ॥ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੁੰਦ ਬਨ ਦਲ ਅਨੂਆਰ ॥ ੧੫ਆਗੜਦੰਗ ਅਰਬ ਟੀਡੀ
ਪ੍ਰਮਾਨ ॥ ਚਾਗੜਦੰਗ ਚਾਰ ਚੀਟੀ ਸਮਾਨ ॥੪੮੭॥ ੧੬ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੀਰ ਬਾਹੁੜੇ
ਨੇਖ ॥ ਜਾਗੜਦੰਗ ਜੁੱਧ ਅਤਕਾਇ ਦੇਖ ॥ ੧੭ਦਾਗੜਦੰਗ ਦੇਵ ਜੈ ਜੈ ਕਹੰਤ ॥
ਭਾਗੜਦੰਗ ਭੂਪ ਧਨ ਧਨ ਭਨੰਤ ॥੪੮੮॥ ੧੮ਕਾਗੜਦੰਗ ਕਹਕ ਕਾਲੀ ਕਰਾਲ ॥
ਜਾਗੜਦੰਗ ਜੁਹ ਜੁਗਣ ਬਿਸਾਲ ॥ ੧੯ਭਾਗੜਦੰਗ ਭੂਤ ਭੈਰੋ ਅਨੰਤ ॥ ਸਾਗੜਦੰਗ
ਸ੍ਰੋਣ ਪਾਣੀ ਕਰੰਤ ॥੪੮੯॥ ੨੦ਡਾਗੜਦੰਗ ਡਉਰ ਡਾਕਣ ਡਹੱਕ ॥ ਕਾਗੜਦੰਗ
ਕੂਰ ਕਾਕੰ ਕਹੱਕ ॥ ੨੧ਚਾਗੜਦੰਗ ਚੜ੍ਹ ਚਾਵਡੀ ਚਿਕਾਰ ॥ ਭਾਗੜਦੰਗ ਭੂਤ
ਡਾਰਤ ਧਮਾਰ ॥੪੯੦॥ ੨੨ਹੋਰਾ ਛੰਦ ॥ ਟੁਟੇ ਪਰੇ ॥ ਨ ਵੇ ਮੁਰੇ ॥ ਅਸੰ ਧਰੇ ॥
ਰਿਸੰ ਭਰੇ ॥੪੯੧॥ ੨੩ਛੁਟੇ ਸਰੰ ॥ ਚਕਿਯੋ ਹਰੰ ॥ ਰੁਕੀ ਦਿਸੰ ॥ ਚਪੇ
ਕਿਸੰ ॥੪੯੨॥ ੨੪ਛੁਟੇ ਸਰੰ ॥ ਰਿਸੰ ਭਰੰ ॥ ਗਿਰੰ ਭੱਟੰ ॥ ਜਿਮੰ ਅੱਟੰ ॥੪੯੩॥
੨੫ਘੁਮੇ ਘਪੰ ॥ ਭਰੇ ਭਪੰ ॥ ਚਪੇ ਚਲੇ ॥ ਭਟੰ ਭਲੇ ॥੪੯੪॥ ੨੬ਰਟੈ
ਹਰੰ ॥ ਰਿਸੰ ਜਰੰ ॥ ਰੁਪੇ ਰਣੰ ॥ ਘੁਮੇ ਬੁਣੰ ॥੪੯੫॥ ੨੭ਗਿਰੈਂ ਧਰੰ ॥

ੳ ਅਤ ਕਾਇ, ਦੀਰਘ ਕਾਇ, ਮਹਾ ਕਾਵ-ਇਸ਼ਾਰੇ ਇਕੋ ਦੈਤ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ । ਇਹ ਰਾਵਣ ਦੀ । ਧਨਯ ਮਾਲਨੀ ਨਾਮ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਜਨਮਿਆ ਰਾਵਣ ਦਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਲਮਣਾ ਮਾਰਿਆ ।

ਅ ਮਕ ਰਾਖਸ਼ ਇਹ ਰੋਣ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਮਛੀ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਜਿਹੇ ਨੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾ ਦੈਤ ਸੀ

੫ ਪੁਜਆ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੇ ਉਹੋ ਹਾਕੀ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ । ਅੰਤ ਸੁਰਿੰਦਰ ਮੋਨੀ ਦੇ ਚੌਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ ਜਿਥੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀ ਮਾਮੀ ਕਮਲੋਬ ਸੀ । ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਤੇ ਬਰਫੀ, ਦੁੱਧ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਵੀਰ, ਤੂੰ ਦੱਸ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਰਾਰਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਾ ? ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਮਕਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੁਰਾ ਰਾਮਗੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਬਦਕਾਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨਿਕਲਦੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਪਿਆ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਬਦਮਾਸ਼ ਨੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਆਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ੱਕ ਠੀਕ ਨਿਕਲਿਆ । ਕਮਲੋਬ ਬੋਲੀ, ਵੀਰ ! ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਗੰਦ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਉਨ੍ਹੇ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗੰਦੇ ਮਰੰਤਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਰੋ । ਭੈਣ ਜੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਲੋਕ ਮਾਲਿਕ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਹਕੂਮਤ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਅੱਗੋਂ ਕਮਲੋਬ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਵੀਰ ! ਲੋਕ ਬਲ ਹਕੂਮਤਾਂ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਕੀ ਅੱਖਾ ਹੈ ? ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਦਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਮਝੋ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧਤਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਝ ਗਿਆ ।

ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੁਕਰਮਾ ਵਿਚ ਇਧਰੋਂ-ਉਧਰੋਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੱਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਹਨੇਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੋ ਅੱਧਬੜ ਉਮਰ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਇਕ ਪੁਜਾਰੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮੱਝ ਅੱਗੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਮਣ ਪੱਕਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਪੁਕਰਮਾ ਲੈ ਆਏ ਹਨ । ਕੀ ਉਹ ਪੁਜਾਰੀ ਵੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ? ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਜੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ? ਲਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, ਭੀੜ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ

'ਹੁਲੈਂ ਨਰੰ ॥ ਸਰੰ ਤਛੇ ॥ ਕਛੰ ਕਛੇ ॥੪੯੬॥ 'ਘੁਮੇ ਬੁਣੰ ॥ ਭੁਮੇ ਰਣੰ ॥
 ਲਜੰ ਫਸੇ ॥ ਕਟੰ ਕਸੇ ॥੪੯੭॥ 'ਧੁਕੇ ਧਕੰ ॥ ਟੁਕੇ ਟਕੰ ॥ ਛੁਟੇ ਸਰੰ ॥
 ਰੁਕੇ ਦਿਸੰ ॥੪੯੮॥ ਛਪੈ ਛੰਦ ॥ 'ਇੱਕ ਇੱਕ ਆਰੁਹੇ ਇੱਕ ਇੱਕਨ ਕਹੰ ਤੱਕੈ ॥
 ਇੱਕ ਇੱਕ ਲੈ ਚਲੈ ਇੱਕ ਕਹ ਇੱਕ ਉਚੱਕੈ ॥ 'ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਰ ਬਰਖ ਇੱਕ
 ਧਨ ਕਰਖ ਰੋਸ ਭਰ ॥ ਇੱਕ ਇੱਕ ਤਰਫੰਤ ਇੱਕ ਭਵ ਸਿੰਧ ਗਏ ਤਰਿ ॥
 'ਰਣਿ ਇੱਕ ਇੱਕ ਸਾਵੰਤ ਭਿੜੈਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੁਐ ਬਿਝੜੇ ॥ ਨਰ ਇੱਕ ਅਨਿਕ
 ਸਸਤੁਣ ਭਿੜੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਅਵਝੜ ਝੜੈਂ ॥੪੯੯॥ 'ਇੱਕ ਜੁਝ ਭਟ ਗਿਰੈਂ ਇੱਕ
 ਬਬਕੰਤ ਮੱਧ ਰਣ ॥ ਇੱਕ ਦੇਵ ਪੁਰ ਬਸੈ ਇੱਕ ਭਜ ਚਲਤ ਖਾਇ ਬੁਣ ॥
 'ਇੱਕ ਜੁਝ ਉਝੜੇ ਇੱਕ ਵਿਝੜੇ ਝਾੜ ਅਸ ॥ ਇੱਕ ਅਨਿਕ ਬੁਣ ਝਲੈਂ ਇੱਕ
 ਮੁਕਤੰਤ ਬਾਣ ਕਸਿ ॥ 'ਰਣ ਭੁੰਮ ਘੁਮ ਸਾਵੰਤ ਮੰਡੈ ਦੀਰਘੁ ਕਾਇ ਲਛਮਣ
 ਪ੍ਰਬਲ ॥ ਥਿਰ ਰਹੇ ਬ੍ਰਿਛ ਉਪਬਨ ਕਿਧੋ ਜਣ ਉਤਰ ਦਿਸ ਦੁਐ ਅਚਲ ॥੫੦੦॥
 'ਅਜਬਾ ਛੰਦ ॥ ਜੁੱਟੇ ਬੀਰੰ ॥ ਛੁੱਟੇ ਤੀਰੰ ॥ ਢੁੱਕੀ ਢਾਲੰ ॥ ਕ੍ਰੋਹੇ ਕਾਲੰ ॥੫੦੧॥
 'ਢੁੱਕੇ ਢੋਲੰ ॥ ਬੰਕੇ ਬੋਲੰ ॥ ਕੱਛੇ ਸਸਤੁੰ ॥ ਅੱਛੇ ਅਸਤੁੰ ॥੫੦੨॥ 'ਕ੍ਰੋਧੰ
 ਗਲਿਤੰ ॥ ਬੋਧੰ ਦਲਤੰ ॥ ਗੱਜੈਂ ਵੀਰੰ ॥ ਤੱਜੈ ਤੀਰੰ ॥੫੦੩॥ 'ਚੱਤ੍ਰੇ ਨੈਣੰ ॥
 ਮੱਤੇ ਬੈਣੰ ॥ ਲੁੱਝੈ ਸੂਰੰ ॥ ਸੁੱਝੈ ਹੂਰੰ ॥੫੦੪॥ 'ਲੱਗੈਂ ਤੀਰੰ ॥ ਭੱਗੈਂ ਵੀਰੰ ॥
 ਰੋਸੰ ਰੁੱਝੇ ॥ ਅੱਸਤੁੰ ਜੁੱਝੇ ॥੫੦੫॥ 'ਝੁੱਮੇ ਸੂਰੰ ॥ ਘੁੱਮੇ ਹੂਰੰ ॥ ਚੱਕੈਂ ਚਾਰੰ ॥
 ਬਕੈਂ ਮਾਰੰ ॥੫੦੬॥ 'ਭਿੱਦੇ ਬਰਮੰ ॥ ਛਿੱਦੇ ਚਰਮੰ ॥ ਤੁੱਟੈ ਖੰਗੰ ॥ ਉੱਠੈ
 ਅੱਗੰ ॥੫੦੭॥ 'ਨੱਚੇ ਤਾਜੀ ॥ ਗੱਜੇ ਗਾਜੀ ॥ ਡਿੱਗੇ ਵੀਰੰ ॥ ਤੱਜੇ ਤੀਰੰ ॥੫੦੮॥
 'ਝੁੱਮੇ ਸੂਰੰ ॥ ਘੁੱਮੀ ਹੂਰੰ ॥ ਕੱਛੇ ਬਾਣੰ ॥ ਮੱਤੇ ਮਾਣੰ ॥੫੦੯॥ 'ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥
 ਤਹੰ ਭਯੋ ਘੋਰ ਆਹਵ ਅਪਾਰ ॥ ਰਣ ਭੁੰਮਿ ਝੁਮਿ ਜੁੱਝੇ ਜੁੱਝਾਰ ॥ ਇਤ ਰਾਮ
 ਭ੍ਰਾਤ ਅਤਕਾਇ ਉੱਤ ॥ ਰਿਸ ਜੁੱਝ ਉੱਝਰੇ ਰਾਜ ਪੁੱਤ ॥੫੧੦॥ 'ਤਬ ਰਾਮ
 ਭ੍ਰਾਤ ਅਤ ਕੀਨ ਰੋਸ ॥ ਜਿਮ ਪਰਤ ਅਗਨ ਘ੍ਰਿਤ ਕਰਤ ਜੋਸ ॥ ਗਹਿ
 ਬਾਣ ਪਾਣ ਤੱਜੇ ਅਨੰਤ ॥ ਜਿਮ ਜੇਠ ਸੂਰ ਕਿਰਣੈ ਦੁਰੰਤ ॥੫੧੧॥
 'ਬੁਣ ਆਪ ਮੱਧ ਬਾਹਤ ਅਨੇਕ ॥ ਬਰਣੈ ਨ ਜਾਹਿ ਕਹਿ ਏਕ ਏਕ ॥ ਉੱਝਰੇ
 ਵੀਰ ਜੁੱਝਣ ਜੁਝਾਰ ॥ ਜੈ ਸਬਦ ਦੇਵ ਭਾਖਤ ਪੁਕਾਰ ॥੫੧੨॥ 'ਰਿਪ

੧੦ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ ਭਾਈ ? ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ । ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜੀ । ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਸਦਕਾ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ
 ਹੁਣ ਸੰਭਲ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਿੰਡ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ । ਵੀਰ ਜੀ ! ਮੈਂ ਬਟਾਲੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ । ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਬੀਮਾਰ ਸੀ,
 ਮੈਂ ਚਾਲੀ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸੁੱਖਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਬੱਚਾ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁੱਖਣਾ ਲਾਹੁਣ ਆਇਆ
 ਹੋਇਆ ਹਾਂ । ਬਟਾਲੇ ਮੇਰਾ ਤੰਦੂਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤੇ ਜਾਤ ਮੇਰੀ ਮਹਿਰਾ (ਭਿਊਰ) ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਸਾਂਵਲਾ ਰੰਗ ਵੇਖ
 ਕੇ ਕੁੱਟਣ ਜਾ ਪਏ ਸਨ । ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ । ਮਾਤਾ ਚਤਰ ਕੌਰ ਅਜੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੀਤੀ
 ਕਹਾਣੀ ਸਾਰੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਖੂਹੀ 'ਤੇ ਮੂੰਹ ਹੱਥ ਧੁਆਇਆ, ਪੱਗ ਬੰਨਵਾਈ ਤੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਚਤਰ ਕੌਰ ਨੇ
 ਦੋ ਪਰੋਠੇ, ਦਹੀਂ ਦੀ ਕੋਲੀ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ । ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਕਿਆ ਖੇਡ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੋਹਰੇ ਤੇ ਦੋਵਰੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ
 ਹੀ ਵਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤਾਂ ਰੰਗਰੇਣਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬੇਟਾ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਾਬਾ
 ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਇਸ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸੁਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਹਨ । ਫੇਰ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਬੂਲਿਆ ਜਾਵੇ ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਘਾਤ
 ਹੈ ਜੋ ਬੱਲਰ ਪਾਪ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਹਾਲਤ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਕੀਤਾ ਜਾਏ ? ਕਾਲਜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬੱਧੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕਾਲਜ ਪੁੱਜੇ । ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ।
 ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਟੂਡੈਂਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ, ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ
 ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀ ਇਸ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਇਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੱਦ
 ਲਈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਦੀ ਇਸ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਗੋਂ ਉਚੇਰੇ
 ਸੱਦ 'ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਹੋਰ ਸਿਰ ਕਰਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ।

ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰੇ ਡਿੱਠੇ ਹਾਲਾਤ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਮੰਦਿਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲੂ ਕੇ ਦੱਸੇ ਤੇ ਕਿਹਾ ਪਾਣੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕਾ
 ਹੈ, ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਚਸ਼ਮਿਆਂ
 ਵਿਚੋਂ ਹੀਦਗੀ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਡਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਅਧਰਮੀ,

- ੧ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਛਿਲੇ ਹੋਏ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਡਿਗੇ ਹੋਏ ਰੁਲਦੇ ਹਨ ॥੪੯੬॥
- ੨ ਜ਼ਖਮੀ ਤੜਫਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜ਼ਖਮੀ ਘੁਮਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕਮਰ ਕੱਸੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੪੯੭॥
- ੩ ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ। ਤੀਰ ਛੁਟਦੇ ਹਨ। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਭੁਕੇ ਹਨ ॥੪੯੮॥
- ੪ ਛਪੇ ਛੰਦ ॥ ਇਕ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਨਾਲ ਰੂਹ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਕ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵੱਲ ਤੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਚਲਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੫ ਇਕ ਤੀਰ ਬਰਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਕ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਠੰਕੜੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ। ਇਕ ਪਿਆ ਤੜਫਦਾ ਹੈ ਇਕ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ।
- ੬ ਇਕ-ਇਕ ਨਾਲ ਸਾਫੀ ਟੱਕਰ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵਿਛੜ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਪਾਸੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜੁਆਨ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਇਕਲਾ ਹੀ ਅਨੇਕ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਭਿੜਕੇ ਨਾ ਝੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਝਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੪੯੯॥
- ੭ ਇਕ ਸੂਰਮਾ ਜੂਝ ਕੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਇਕ ਜ਼ਖਮ ਖਾ ਕੇ ਭੱਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ੮ ਇਕ ਜੂਝ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਇਕ ਦੂਜਿਆਂ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਝਾੜਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅਨੇਕ ਫੱਟ ਲਗਦੇ ਕਈ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨੂੰ ਤਨ ਤੇ ਝੱਲਦੇ ਹਨ ਇਕ ਕੱਸ-ਕੱਸ ਕੇ ਤੀਰ ਛੱਡ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੯ ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਟੱਕਰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੀਰਘ ਕਾਇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੁਆਨ ਪ੍ਰਬਲ ਯੋਧਾ ਲਛਮਣ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਇਉਂ ਖੜੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਨ ਵਿਚ ਅਹਿਲ ਰੁਖ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਛਿਪਦੀ ਵੱਲ ਉਹ ਦੋ ਪਹਾੜ ਖੜੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦੇ ਪਰ ਸੂਰਜ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਅਚੱਲ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੫੦੦॥
- ੧੦ ਅਜਬਾ ਛੰਦ ॥ ਸੂਰਮੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੀਰ ਛੁਟਦੇ ਹਨ। ਦਾਲਾਂ ਖੜਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਲ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ

ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੫੦੧॥

- ੧੧ ਵੱਲਾਂ ਤੇ ਡੰਕੇ ਵਜਦੇ ਹਨ। ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਸਤਰ ਕਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਅਸਤਰ ਲਏ ਹਨ ॥੫੦੨॥
- ੧੨ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬੋਲ ਨੂੰ ਦਲੁੰਦੇ ਹਨ। ਯੋਧੇ ਰਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੫੦੩॥
- ੧੩ ਨੇਤਰ ਲਾਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਮੇ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪੰਛਰਾਂ ਤਾੜ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਵਰਨ ਲਈ ॥੫੦੪॥
- ੧੪ ਕਈਆਂ ਦੇ ਤੀਰ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਯੋਧੇ ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸਤਰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੦੫॥
- ੧੫ ਸੂਰਮੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਝੂਮਦੇ ਹਨ। ਹੂਰਾਂ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਮਾਰੋ-ਮਾਰ ਬਕਦੇ ਹਨ ॥੫੦੬॥
- ੧੬ ਸੰਜੋਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ ਦਾਲਾਂ ਵਿਚ ਛੇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤਲਵਾਰਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਸੜ ਆਪਸ ਵਿਚ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਅੱਗ ਉਠਦੀ ਹੈ ॥੫੦੭॥
- ੧੭ ਘੋੜੇ ਨਚਦੇ ਹਨ ਗਾਜੀ ਸੂਰਮੇ ਗਜਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਮੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੦੮॥
- ੧੮ ਸੂਰਮੇ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਝੂਮਦੇ ਹਨ। ਹੂਰਾਂ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਬਾਣੇ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਮੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ॥੫੦੯॥
- ੧੯ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ। ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਲੜਾਕੇ ਲੜਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਇਧਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਭਰਾ ਉਧਰ ਅਤਕਾਇ ਦੇਤ ਸੀ। ਰਿਸ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ॥੫੧੦॥
- ੨੦ ਤਦ ਲਛਮਣ ਨੇ ਅੰਤ ਗੁੱਸਾ ਧਾਰਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਘਿਉ ਪੈਣ ਨਾਲ ਅੱਗ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਬਲ ਉਠਦੀ ਹੈ। ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਤੀਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਠ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਦੌੜਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੧੧॥
- ੨੧ ਆਪੋ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਫਟ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਦੱਸੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਯੋਧੇ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜੁਝਾਰੂ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਦੇਵਤੇ ਜੈ-ਜੈ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ-ਕਹਿ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੫੧੨॥
- ੨੨ ਵੈਰੀ

ਪਾਖੰਡੀ ਅਨਸਰ ਤੋਂ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੱਕ ਗੁਆ ਬੈਠਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਇਹ ਪੁਜਾਰੀ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਨੂੰਹਾਂ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁਟਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਸਬੂਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਉਹਨਾਂ ਬਦਕਾਰਾਂ, ਮਰੰਤਾਂ ਦੇ ਡੰਗਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖੌਤੀ ਗੁੱਝੇਰੀਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਾ ਅਰਦਾਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁਜਾਰੀ ਸਾਫ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰੋ ਤੇ ਝਟਪਟ ਕਰੋ। ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਭੁਮਾਲ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਝਦਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਮਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਮਰੰਤਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਕਿ ਸੁਣ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਦੰਦ ਜੁੜ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਹੋਰ ਵਹਿ ਤੁਰੀਆਂ। ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਉਪਰੰਤ ਅੰਤ ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵੱਲ ਖਿੱਚਣ ਤੇ ਇਹਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਮਿਲਵਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਨੇਕ ਕੰਮ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਵੇ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਮਦਦ ਕਿਵੇਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ? ਹਵਾਈ ਉੱਡੀ ਕਿ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੋਲੀਨ ਨੇ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਹਵਾਸ ਗੁਮ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਤੇ ਚਲੀ ਗਈ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਨਿਕਲੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਤਨੀ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ? ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਿਰਦਿਆਂ ਵੇਖੇਗਾ ਫੇਰ ਕੀ? ਦੇਖੋ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਤੁਹਾਡੀ ਅਮਾਨਤ ਹੈ, ਜਨਮ ਜਨਮਾਂ ਤਰਾਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਾਂਗੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣ, ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਹੈ ਇਕ ਨੇਕ ਰੂਹ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਜੋ ਜਿਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਧੜ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਕ੍ਰਿਤਯੁੱਕ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਕਾਲ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆ ਵੱਜੇ। ਸੜਕ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਖੜੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਟਾਂਗਾ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਜਵਾਨ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾੜ ਵਿਚ ਸਨ। ਪਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੁੰਨਸਾਨ, ਕੋਈ ਆਉਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਰਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ, ਪਰ ਚੰਦ ਚਾਂਦਨੀ ਦੁੱਧ ਵਾਂਗ ਚਿੱਟੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਟਾਂਗਾ ਰੁਕ ਗਿਆ ਤੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ—ਓ ਭਾਈ ਜਵਾਨ! ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇਰਾ? ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੁੱਛਣ ਦਾ? ਉਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਥੀ ਅਜੇ ਟਾਂਗੇ ਮੱਥਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲ ਅੜੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਥਾਂ ਤੇ ਚੁਪਚਾਪ ਸੀ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਬੋਲੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਬੀਬੀ! ਤੂੰ ਨਾ ਬੋਲ। ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਖਾਹ-ਮੱਥਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨਾਲ ਅੜੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਦਿਮਾਗ ਟਿਕਾਉਣ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਭਾਂਗ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਹੜੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਤਿੱਖੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ? ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ, ਸਰਬਾਰਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ, ਇਹ

੧ਕਰਯੋ ਸੱਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰੰ ਬਿਹੀਨ ॥ ਬਹੁ ਸੱਸਤ੍ਰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਿੰਦਿਆ ਪ੍ਰਬੀਨ ॥ ੧ਹੱਯ
ਮੁਕਟ ਸੂਤ ਬਿਨੁ ਭਯੋ ਗਵਾਰ ॥ ਕਛੁ ਚਪੇ ਚੋਰ ਜਿਮ ਬਲ ਸੰਭਾਰ ॥੫੧੩॥
੨ਰਿਪ ਹਣੇ ਬਾਣ ਬੱਜ੍ਰਵ ਘਾਤ ॥ ਸਮ ਚਲੇ ਕਾਲ ਕੀ ਜੁਆਲ ਤਾਤ ॥ ੩ਤਬ
ਕੁਪਯੋ ਵੀਰ ਅਤਕਾਇ ਐਸ ॥ ਜਨ ਪੁਲੈ ਕਾਲ ਕੋ ਮੇਘ ਜੈਸ ॥੫੧੪॥ ੪ਇਮ
ਕਰਨ ਲਾਗ ਲਪਟੈਂ ਲਬਾਰ ॥ ਜਿਮ ਜੁੱਬਣ ਹੀਣ ਲਪਟਾਇ ਨਾਰ ॥ ੫ਜਿਮ
ਦੰਤ ਰਹਤ ਗਹ ਸੂਨ ਸਸਕ ॥ ਜਿਮ ਗਏ ਬੈਸ ਬਲ ਬੀਰਜ ਰਸਕ ॥੫੧੫॥
੬ਜਿਮ ਦਰਬ ਹੀਣ ਕਛੁ ਕਰਿ ਬਿਪਾਰ ॥ ਜਣ ਸਸਤ੍ਰ ਹੀਣ ਰੁੱਝਯੋ ਜੁੱਝਾਰ ॥
੭ਜਿਮ ਰੂਪ ਹੀਣ ਬੇਸਯਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ॥ ਜਣ ਬਾਜ ਹੀਣ ਰਥ ਕੋ ਚਲਾਵ ॥੫੧੬॥
੮ਤਬ ਤਮਕ ਤੇਗ ਲਛਮਨ ਉਦਾਰ ॥ ਤਹ ਹਣਯੋ ਸੀਸ ਕਿੱਨੋ ਦੁਫਾਰ ॥ ੯ਤਬ
ਗਿਰਯੋ ਬੀਰ ਅਤਿਕਾਇ ਏਕ ॥ ਲਖ ਤਾਹਿ ਸੂਰ ਭੱਜੇ ਅਨੇਕ ॥੫੧੭॥

੧੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਅਤਕਾਇ ਬਧਹਿ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥੧੧੮॥

੧੨ਅਥ ਮਕਰਾਛੁ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ਪਾਧਰੀ ਛੰਦ ॥

੧੩ਤਬ ਰੁਕਯੋ ਸੈਨ ਮਕਰਾਛ ਆਨ ॥ ਕਹ ਜਾਹੁ ਰਾਮ ਨਹੀ ਪੈਹੋ ਜਾਨ ॥ ੧੪ਜਿਨ
ਹਤਯੋ ਤਾਤ ਰਣ ਮੋ ਅਖੰਡ ॥ ਸੋ ਲਰੋ ਆਨ ਮੋ ਸੌ ਪ੍ਰਚੰਡ ॥੫੧੯॥ ੧੫ਇਮ
ਸੁਣਿ ਕੁਬੈਣ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ॥ ਗਹਿ ਸਸਤ੍ਰ ਅੱਸਤ੍ਰ ਕੋਪਯੋ ਜੁੱਝਾਰ ॥ ੧੬ਬਹੁ ਤਾਣ
ਬਾਣ ਤਿਹ ਹਣੇ ਅੰਗ ॥ ਮਕਰਾਛ ਮਾਰਿ ਡਾਰਯੋ ਨਿਸੰਗ ॥੫੧੯॥ ੧੭ਜਬ ਹਤੇ
ਬੀਰ ਅਰ ਹਣੀ ਸੈਨ ॥ ਤਬ ਭਜੇ ਸੂਰ ਹੁਐ ਕਰ ਨਿਚੈਨ ॥ ੧੮ਤਬ ਕੁੰਭ ਔਰ
ਅਨਕੁੰਭ ਆਨ ॥ ਦਲ ਰੁੱਕਯੋ ਰਾਮ ਕੋ ਤਯਾਗ ਕਾਨ ॥੫੨੦॥ ੧੯ਅਜਬਾ
ਛੰਦ ॥ ਤੁੱਪੇ ਤਾਜੀ ॥ ਗੱਜੇ ਗਾਜੀ ॥ ਸੱਜੇ ਸਸਤ੍ਰੰ ॥ ਕੱਛੇ ਅੱਸਤ੍ਰੰ ॥੫੨੧॥
੨੦ਤੁੱਟੇ ਤ੍ਰਾਣੰ ॥ ਛੁੱਟੇ ਬਾਣੰ ॥ ਰੁੱਪੇ ਬੀਰੰ ॥ ਬੁੱਠੇ ਤੀਰੰ ॥੫੨੨॥ ੨੧ਘੁਮੇ ਘਾਖੰ ॥
ਜੁੱਮੇ ਚਾਖੰ ॥ ਰੱਜੇ ਰੋਸੰ ॥ ਤੱਜੇ ਹੋਸੰ ॥੫੨੩॥ ੨੨ਕੱਜੇ ਸੰਜੰ ॥ ਪੂਰੇ ਪੰਜੰ ॥
ਜੁੱਝੇ ਖੇਤੰ ॥ ਡਿੱਗੇ ਚੇਤੰ ॥੫੨੪॥ ੨੩ਘੇਰੀ ਲੰਕੰ ॥ ਬੀਰੰ ਬੰਕੰ ॥ ਭੱਜੀ ਸੈਣੰ ॥
ਲੱਜੀ ਨੈਣੰ ॥੫੨੫॥ ੨੪ਡਿੱਗੇ ਸੂਰੰ ॥ ਭਿੱਗੇ ਨੂਰੰ ॥ ਬਯਾਹੈਂ ਹੂਰੰ ॥ ਕਾਮੰ
ਪੂਰੰ ॥੫੨੬॥

੨੫ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਮਕਰਾਛ ਕੁੰਭ ਅਨਕੁੰਭ ਬੱਧਹਿ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੨੬ਅਥ ਰਾਵਨ ਜੁੱਧ ਕਥਨੰ ॥ ਹੋਹਾ ਛੰਦ ॥

ਸੁਣਿਯੋ ਇਸੰ ॥ ਜਿਨਿਯੋ ਕਿਸੰ ॥ ਚੱਪਿਯੋ ਚਿੱਤੰ ॥ ਬੁਲਯੋ ਬਿੱਤੰ ॥

ਓ ਮਕਰਾਛ ਦੈਤ ਜੋ ਰਾਵਨ ਦੇ ਭਾਈ ਖਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਤੇ ਮਗਰਮੱਛ ਜਿਹੇ ਇਸ ਦੇ ਨੇਤਰ ਸਨ ।
ਅ ਕੁੰਭ ਅਤੇ ਅਨ ਕੁੰਭ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਕੁੰਭ ਕਰਨ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੈ । ਤੂੰ ਜਿਹੜਾ ਉਹਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਝੰਡਾ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਹਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦੇ, ਨਹੀਂ... ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ । ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੀ । ਅੰਤ ਤਕਾਗਰਬਾਜ਼ੀ ਝਗੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਏ, ਟਾਂਗੇ ਵਾਲਾ ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ ਪਰਾਂ ਹਟਵਾਂ ਪੇਸ਼ਾਬ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਟਾਂਗੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਆਦਮੀ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਸੀ । ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਡੱਬ ਵਿਚੋਂ ਛਵੀ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਡਾਂਗ ਵਿਚ ਅੜਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਛਵੀ ਵਾਲੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਫਸਾ ਕੇ ਹਾਕੀ ਮਾਰੀ ਜੋ ਛਵੀ ਛਣ-ਛਣ ਕਰਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਈ । ਲਗਦੇ ਹੱਥ ਦੂਜੀ ਹਾਕੀ ਡਾਂਗ ਵਾਲੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟਾਂਗੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ ਸੀ । ਆਪ ਵੀ ਟਾਂਗੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਵਾਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਲਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਲਾਹੌਰ ਆਪਣੀ ਬੱਧੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਮਾਹਿਰ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਵਾਗ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਸਰਪਟ ਦੌੜਾ ਕੇ ਤੋਰ ਲਿਆ । ਟਾਂਗੇ ਵਾਲਾ ਅੱਗੇ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਚਾਬਕ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਜੜ ਦਿੱਤਾ । ਟਾਂਗੇ ਨੂੰ ਕੋਤਵਾਲੀ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਚੋਰੀ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਟਾਂਗਾ-ਘੋੜਾ ਕੋਤਵਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਕੇਸ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਹਵਾਲਾਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਮਾਸਟਰ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਚੰਗਾ ਰਸੂਖ ਸੀ । ਉਹ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਗਿਆ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇਕ ਕੰਮ ਲਈ ਸ੍ਰ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਭੁੱਚਰ, ਸਿੰਘ ਰਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਕੋਠੇ ਜਿੱਥੇ ਖੁੰਡੇ ਵਾਲਾ ਪਹਾੜ ਕੰਦ ਲੀਡਰ ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਝੰਬਰ, ਸ. ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਖਾਸ ਕਰ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਲਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਵਿਚ

- ੧ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਅਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਲਛਮਣ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਲਛਮਣ ਬਹੁਤ ਸ਼ਸਤਰ-ਅਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੀ ਪੂਰਾ ਗਤਕੋਈ ।
- ੨ ਅਤਕਾਇ ਗੁਆਰ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਰਥਵਾਹੀ ਮੁਕਤ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਾਥੀ ਇਉਂ ਛੁਪ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਚੋਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੫੧੩॥
- ੩ ਲਛਮਣ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਬਜਰ ਜਿਹੇ ਕਰਾਰੇ ਤੀਰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਤੀਰ ਕਾਲ ਵਾਂਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲ ਦੀ ਅਗਨ ਤੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੪ ਤਦ ਅਤਕਾਇ ਇਉਂ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਜਿਵੇਂ ਪੂਲੇ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਬਦਲ ਬਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੫੧੪॥
- ੫ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਲਿਪਟ ਕੇ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਭਾਵ ਚਿਮਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਕਵਾਦ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬਲ ਹੀਣ ਬੁੱਢਾ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਚਿਮਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਰ ਕੁਝ ਸਕਦਾ ਨਹੀਂ ।
- ੬ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਦੰਦਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੁੱਤਾ ਸਹੇ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਉਮਰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਲ ਬੀਰਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਿਸਕ ਕਰੇ ॥੫੧੫॥
- ੭ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵਪਾਰ ਕਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਯੁੱਧ ਕਰੇ ।
- ੮ ਜਿਵੇਂ ਰੂਪ ਹੀਣੀ ਬੇਸਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਥ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੫੧੬॥
- ੯ ਜਦ ਅਤਕਾਇ ਕੁਝ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਾ ਰਿਹਾ ਮੰਦ ਵਾਕ ਬੋਲਣ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਲਛਮਣ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਵਾਰ ਕੀਤਾ । ਜਿਸਨੇ ਅਤਕਾਇ ਦਾ ਸਿਰ ਚੀਰ ਦੇ ਦੋ ਫਾੜਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ।
- ੧੦ ਫੇਰ ਉਹ ਸੁਰਮਾ ਯੋਧਾ ਅਤਕਾਇ ਇਕੋ ਵਾਰ ਨਾਲ ਡਿੱਗ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਡਿੱਗਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਭੱਜ ਗਏ ॥੫੧੭॥
- ੧੧ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਅਤਕਾਇ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਅਧਿਆਇ ਸੁਭ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।
- ੧੨ ਹੁਣ ਮਕਰਾਛ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ਪਾਪਝੜੀ ਛੰਦ ॥
- ੧੩ ਮਕਰਾਛ ਨੇ ਭੱਜੀ ਜਾਂਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਰੋਲ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ-ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ ! ਜਾਂਦਾ ਕਿਥੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਏਂਗਾ ।
- ੧੪ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰੇ ॥੫੧੮॥
- ੧੫ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁ-ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਅਸਤਰ ਪਕੜ ਲਏ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ।
- ੧੬ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਲਾਹ ਦਿੱਤੇ । ਫੇਰ ਮਕਰਾਛ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੰਕਾ ਤੇ ਮਾਰ ਸੁਟਿਆ ॥੫੧੯॥
- ੧੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੁਖੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸੈਨਾ ਵੀ ਮਰ ਗਈ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਯੋਧੇ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ।
- ੧੮ ਤਦ ਕੁੰਭ ਅਤੇ ਅਨਰੁਭ ਆ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭੈ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ॥੫੨੦॥
- ੧੯ ਅਜਬਾ ਛੰਦ ॥ ਘੋੜੇ ਗਰਮ ਹੋ ਗਏ । ਸੂਰਮੇ ਗੱਜਣ ਲੱਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜਾ ਲਏ । ਅਸਤਰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਏ ॥੫੨੧॥
- ੨੦ ਸੰਜੋਆਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਤੀਰ ਛੁੱਟ ਪਏ ਨੇ ਯੋਧੇ ਪੈਰ ਜਮਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਤੀਰ ਬਰਸ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੨੨॥
- ੨੧ ਘਾਇਲ ਤੜਫਦੇ ਹਨ । ਯੋਧੇ ਚਾਉ ਨਾਲ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ । ਹੋਸ਼ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹਨ ॥੫੨੩॥
- ੨੨ ਸਰੀਰ ਸੰਜੋਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਪੂਰਿਆਂ ਪੰਜਿਆਂ ਵਿਚ ਦਸਤਾਨੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਖੇਤ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਵਾਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੫੨੪॥
- ੨੩ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੇ ਲੰਕਾ ਘੇਰ ਲਈ ਹੈ । ਜੋ ਬੜੇ ਬੰਕੇ ਜੁਆਨ ਸਨ । ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਤੁਰੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ॥੫੨੫॥
- ੨੪ ਯੋਧੇ ਮਰ ਕੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਸਨ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਖਪੱਖ ਭਿੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੂਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਲਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ॥੫੨੬॥
- ੨੫ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮਵਤਾਰ ਮਕਰਾਛ ਦੀ ਮੌਤ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।
- ੨੬ ਹੁਣ ਰਾਵਣ ਦੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ॥
- ੨੭ ਹੋਰਾ ਛੰਦ ॥ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਬਾਂਦਰ ਜਿੱਤ ਗਏ ਹਨ । ਚਿਤ ਵਿਚ ਖਿਝਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ॥੫੨੭॥

੨੫ ਮੈਥਰੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਕੇ ਨਿੱਤਰੇ । ਜਦਕਿ ਪੁਜਾਰੀ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਅੜੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮਤਭੇਦ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵੰਗ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਦ ਇਥੇ ਬੰਦੋਬੀ ਤੇ ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੇ ਵਧ ਕੇ ਫਸਾਦ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚ ਭੂਣ ਦੇ ਨਿਤਾਰੇ ਲਈ ਦੋ ਪਰਚੀਆਂ ਹਰ ਕੀ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ । ਇਕ 'ਤੇ ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜੀ 'ਤੇ ਬੰਦੋਬੀ ਖਾਲਸਾ ਜਿਸ ਦੀ ਪਰਚੀ ਭੁੱਖ ਜਾਵੇ ਉਹ ਹਾਰ ਮੰਨ ਲਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਪਰਚੀ ਤਰੇਗੀ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਵੈਸਲਾ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਵੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋ ਪਰਚੀਆਂ ਪਈਆਂ । ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਪਰਚੀ ਤਰ ਗਈ ਤੇ ਬੰਦੋਬੀ ਦੀ ਭੁੱਖ ਗਈ । ਇਹ ਵੈਸਲਾ ਤੱਤ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ । ਹੁਣ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹੋ ਵੰਗ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ, ਦੋ ਪਰਚੀਆਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ । ਇੱਕ 'ਤੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇੱਕ 'ਤੇ ਨਾਂਹ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਹਰਿ ਕੀ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਪਾਈਆਂ ਜਾਣ । ਜਾਨੂੰ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ, ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਮੰਨਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ।

ਦੋ ਪਰਚੀਆਂ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਭ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ । ਸਭ ਨੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮ ਦੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪਰਚੀਆਂ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਸਭ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ 'ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਵਰਤਿਆ । ਨਾਂਹ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਭੁੱਖ ਗਈ ਤੇ ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਤਰਦੀ ਰਹੀ । ਸੁਰਿੰਦਰ ਨੇ ਉਹ ਪਰਚੀ ਲੀਡਰ ਬੰਬਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਅਵਸੇਸ ਇਹਨਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮਹੰਤਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਤਫਾਕ ਰਾਏ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਲਮੇਰਾ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਹੈ ਇਥੇ ਹੀ ਸਿਰਫ ਮਤਲਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਅਕੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਹਿੰਮਤ ਕਰੋ ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ? ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਧੀਨ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਧੀ, ਨੂੰਹ ਦੀ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ।

ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਠੀਕ ਵਰਤੀਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਲੜ ਹੈ ਹੁਣ ਇਸੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ—ਸੰਨ ਸੰਤਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਤੇ ਬੇਹੁਮਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੋਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਾਨ ਹਾਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰਨ ਦੀ । ਹੁਣ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ । ਸ਼ਹੀਦੀ ਮੋਰਚਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਕਮੁੱਠ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਯੁੱਧ ਦਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਗੁੱਟ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਅਥਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖ ਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਗੰਥ ਲਿਖ ਕੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਦੀ ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ ਵਿਚ ਇਕ ਤੀਲੇ ਜਿੰਨਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਨਿਰੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਤ, ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ

॥੫੨੭॥ ੧੫੫੨ ॥ ਘਿਰਿਯੋ ਗੜੰ ॥ ਰਿਸੰ ਬੜੰ ॥ ਭਜੀ ਤ੍ਰਿਖੰ ॥ ਭ੍ਰਮੀ ਭਖੰ ॥੫੨੮॥
 ੨੭੫੨ ॥ ਭਜੀ ਸਬੈ ॥ ਤ੍ਰਿਖੰ ਇਸੰ ॥ ਗਹਯੋ ਕਿਸੰ ॥੫੨੯॥ ੩੭੫੨ ॥ ਕਰੈਂ ਹਰੰ ॥
 ਅਹੋ ਦਖੰ ॥ ਕਰੋ ਗਈ ॥ ਛਮੋ ਭਈ ॥੫੩੦॥ ੪੭੫੨ ॥ ਸੁਣੀ ਸੁੱਤੰ ॥ ਧੁਣੰ ਉਤੰ ॥
 ਉਠਯੋ ਹਠੀ ॥ ਜਿਮੰ ਭਠੀ ॥੫੩੧॥ ੫੭੫੨ ॥ ਕਛਯੋ ਨਰੰ ॥ ਤਜੇ ਸਰੰ ॥ ਹਣੇ ਕਿਸੰ ॥
 ਰੁਕੀ ਦਿਸੰ ॥੫੩੨॥ ੬੭੫੨ ॥ ਤ੍ਰਿਣਣਿਣ ਛੰਦੰ ॥ ੭੭੫੨ ॥ ਤ੍ਰਿਣਣਿਣ ਤੀਰੰ ॥ ਬ੍ਰਿਣਣਿਣ ਬੀਰੰ ॥
 ਢ੍ਰਣਣਣ ਢਾਲੰ ॥ ਜ੍ਰਣਣਣ ਜ੍ਹਾਲੰ ॥੫੩੩॥ ੮੭੫੨ ॥ ਖ੍ਰਣਣਣ ਖੋਲੰ ॥ ਬ੍ਰਣਣਣ ਬੋਲੰ ॥
 ਕ੍ਰਣਣਣ ਰੋਸੰ ॥ ਜ੍ਰਣਣਣ ਜੋਸੰ ॥੫੩੪॥ ੯੭੫੨ ॥ ਬ੍ਰਣਣਣ ਬਾਜੀ ॥ ਤ੍ਰਿਣਣਣ ਤਾਜੀ ॥
 ਜ੍ਰਣਣਣ ਜੁਝੇ ॥ ਲ੍ਰਣਣਣ ਲੂਝੇ ॥੫੩੫॥ ੧੦੭੫੨ ॥ ਹ੍ਰਣਣਣ ਹਾਥੀ ॥ ਸ੍ਰਣਣਣ ਸਾਥੀ ॥
 ਭ੍ਰਣਣਣ ਭਾਜੇ ॥ ਲ੍ਰਣਣਣ ਲਾਜੇ ॥੫੩੬॥ ੧੧੭੫੨ ॥ ਚ੍ਰਣਣਣ ਚਰਮੰ ॥ ਬ੍ਰਣਣਣ ਬਰਮੰ ॥
 ਕ੍ਰਣਣਣ ਕਾਟੇ ॥ ਬ੍ਰਣਣਣ ਬਾਟੇ ॥੫੩੭॥ ੧੨੭੫੨ ॥ ਮ੍ਰਣਣਣ ਮਾਰੇ ॥ ਤ੍ਰਣਣਣ ਤਾਰੇ ॥
 ਜ੍ਰਣਣਣ ਜੀਤਾ ॥ ਸ੍ਰਣਣਣ ਸੀਤਾ ॥੫੩੮॥ ੧੩੭੫੨ ॥ ਗ੍ਰਣਣਣ ਗੈਣੰ ॥ ਅ੍ਰਣਣਣ ਐਣੰ ॥
 ਹ੍ਰਣਣਣ ਹੂਰੰ ॥ ਪ੍ਰਣਣਣ ਪੂਰੰ ॥੫੩੯॥ ੧੪੭੫੨ ॥ ਬ੍ਰਣਣਣ ਬਾਜੇ ॥ ਗ੍ਰਣਣਣ ਗਾਜੇ ॥
 ਸ੍ਰਣਣਣ ਸੁਝੇ ॥ ਜ੍ਰਣਣਣ ਜੁਝੇ ॥੫੪੦॥ ੧੫੭੫੨ ॥ ਤ੍ਰਿਗਤਾ ਛੰਦੰ ॥ ੧੬੭੫੨ ॥ ਤੱਤ ਤੀਰੰ ॥
 ਬੱਬ ਬੀਰੰ ॥ ਢੱਢ ਢਾਲੰ ॥ ਜੱਜ ਜੁਆਲੰ ॥੫੪੧॥ ੧੭੭੫੨ ॥ ਤੱਤ ਤਾਜੀ ॥ ਗੱਗ ਗਾਜੀ ॥
 ਮੱਮ ਮਾਰੇ ॥ ਤੱਤ ਤਾਰੇ ॥੫੪੨॥ ੧੮੭੫੨ ॥ ਜੱਜ ਜੀਤੇ ॥ ਲੱਲ ਲੀਤੇ ॥ ਤੱਤ ਤੋਰੇ ॥
 ਛੱਛ ਛੋਰੇ ॥੫੪੩॥ ੧੯੭੫੨ ॥ ਰੱਰ ਰਾਜੰ ॥ ਗੱਗ ਗਾਜੰ ॥ ਧੱਧ ਧਾਯੰ ॥ ਚੱਚ
 ਚਾਯੰ ॥੫੪੪॥ ੨੦੭੫੨ ॥ ਭੱਭ ਭਿੱਗੇ ॥ ਭੱਭ ਭਿੱਗੇ ॥ ਸੱਸ ਸੁਣੰ ॥ ਤੱਤ ਤੋਣੰ ॥੫੪੫॥
 ੨੧੭੫੨ ॥ ਸੱਸ ਸਾਧੈਂ ॥ ਬੱਬ ਬਾਧੈਂ ॥ ਅੱਅ ਅੰਗੰ ॥ ਜੱਜ ਜੰਗੰ ॥੫੪੬॥ ੨੨੭੫੨ ॥ ਕੱਕ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥
 ਜੱਜ ਜੋਧੰ ॥ ਘੱਘ ਘਾਏ ॥ ਧੱਧ ਧਾਏ ॥੫੪੭॥ ੨੩੭੫੨ ॥ ਹੱਹ ਹੂਰੰ ॥ ਪੱਪ ਪੂਰੰ ॥
 ਗੱਗ ਗੈਣੰ ॥ ਅੱਅ ਐਣੰ ॥੫੪੮॥ ੨੪੭੫੨ ॥ ਬੱਬ ਬਾਣੰ ॥ ਤੱਤ ਤਾਣੰ ॥ ਛੱਛ ਛੋਰੈਂ ॥
 ਜੱਜ ਜੋਰੈਂ ॥੫੪੯॥ ੨੫੭੫੨ ॥ ਬੱਬ ਬਾਜੇ ॥ ਗੱਗ ਗਾਜੇ ॥ ਭੱਭ ਭੂਮੰ ॥ ਝੱਝ ਝੂਮੰ ॥੫੫੦॥
 ਅਨਾਦ ਛੰਦ ॥ ੨੬੭੫੨ ॥ ਚੱਲੇ ਬਾਣ ਰੁਕੈ ਗੈਣ ॥ ਮੱਤੇ ਸੂਰ ਰੱਤੇ ਨੈਣ ॥ ਢੱਕੇ ਢੋਲ
 ਢੁੱਕੀ ਢਾਲ ॥ ਛੁੱਟੇ ਬਾਣ ਉੱਠੇ ਜੁਾਲ ॥੫੫੧॥ ੨੭੭੫੨ ॥ ਭਿੱਗੇ ਸੁਣ ਡਿੱਗੇ
 ਸੂਰ ॥ ਝੁੱਮੇ ਝੂਮ ਘੁੱਮੀ ਹੂਰ ॥ ਬੱਜੇ ਸੰਖ ਸੱਦੰ ਗੱਦ ॥ ਤਾਲੰ ਸੰਖ ਭੇਰੀ
 ਨੰਦ ॥੫੫੨॥ ੨੮੭੫੨ ॥ ਤੁੱਟੇ ਤ੍ਰਾਣ ਛੁੱਟੇ ਅੰਗ ॥ ਜੁੱਝੇ ਵੀਰ ਰੁੱਝੇ ਜੰਗ ॥ ਮੱਚੇ

ਓ ਤ੍ਰਿਣਣ ਛੰਦ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤ੍ਰਿਣਣਿਣ, ਬ੍ਰਿਣਣਿਣ, ਚ੍ਰਣਣ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
 ਬਿਨਾਂ ਕਾਵ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਤੋਂ।

ਅ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀਮਤ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਲਮਗੀਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਅਪਸ਼ਕਤੀ ਆਪਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ
 ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਕੀਤੇ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਦਿ, ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ, ਕੋਈ ਸ਼ੁਬਹਿ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕੇ ਕਿ ਆਹ ਬਾਣੀ
 ਬਿਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੀ ਉਚਰਤ ਜਾਂ ਕਿਰਤ ਹੈ। ਜੋ ਇਹਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਆਗੂ ਜਮਾਤ ਗੁਰਬਾਣ
 ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਰਾਖੇ ਇਹਨਾਂ ਭੁੱਲਤ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਜੁਆਬ ਤਲਬੀ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਫੇਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਤੇ
 ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਉਮਰ ਰਸੀਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ
 ਤਾਂ ਸੱਤਰਿਆ-ਬਰੱਤਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੱਤ ਬਰੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਚਾਨਵੇਂ ਛਿਆਨਵੇਂ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਛਹਿਰੇ
 ਦਾ ਨਾਲਾ ਵੀ ਆਕੀ ਹੋ ਕੇ ਗਿਣਿਆਂ ਨਾਲ ਖਰਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨੱਕ ਦੇ ਚੁਹਿਆ ਦੀ ਵੀ ਪੁਛ ਫੜਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕੀ ਕਮਰਕੱਸਾ ਕਰਕੇ ਦੌੜੇਗਾ? ਇਸ ਲਈ ਆਉ ਪ੍ਰਣ ਕਰੀਏ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਥੇਦਾਰ ਤੇ ਲੀਡਰ ਆਪਣੀ
 ਅਪਰੋਚ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਰਾਮ ਨਾ ਕਰੀਏ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਆਦਿ
 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਤੁਲ ਇਸ ਦਾ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਲਈਏ। ਹੈਫ ਹੈ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ
 ਪਰਮ ਪੂਜ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਲੇਖ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਕੇ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਜਦਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ—
 ਗੁਰ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਣੇ ਨਾ ਕਾਨ ॥ ਭੋਟਾ ਕੀਜੈ ਸੰਗ ਕਿਰਪਾਨ ॥

ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ, ਅਵਤਾਰ ਮਾਲਾ ਦਾ ਇਕ ਮਣਕਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਉ ਕਿ ੨੪ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲ ਹੈ। ਦੇਖੋ
 ਇਸ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ 'ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਵਕਾਲਤ' ਪੰਨਾ ੩੩੬ ਲੇਖ ਹੈ।

ਹੁਕਮਿ ਉਪਾਏ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਅਗਣਤ ਅਪਾਰਾ ॥ ਜੇ ਮਾਲਿਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਅਵਤਾਰ ਦੇਵ ਤੇ ਦਾਨਵ ਬੇਅੰਤ

- ੧ ਕਿਲਾ ਰਾਵਣ ਦਾ ਘਿਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਕ੍ਰੋਧ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਰਣਵਾਸ ਵਿਚੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਭੱਜ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਭੈ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥੫੨੮॥
- ੨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਵਣ ਦੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਭੱਜ ਗਈਆਂ। ਜਿਹੜੀ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਪਟਰਾਣੀ ਮਦੋਦਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੇ ਪਕੜ ਲਈ ॥੫੨੯॥
- ੩ ਹਾਏ-ਹਾਏ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰੋ। ਜੋ ਅਵਗਿਆ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਛਿਮਾ ਕਰ ਦਿਉ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ ਦਿਉ ॥੫੩੦॥
- ੪ ਇਹ ਮਦੋਦਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸੁਣੀ। ਜੋ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ। ਹੰਕਾਰੀ ਇਉਂ ਉੱਠਿਆ ਰਾਵਣ। ਜਿਵੇਂ ਭੱਠੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਬਰਤਨ ਉਬਲਦਾ ਹੈ ॥੫੩੧॥
- ੫ ਰਾਵਣ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ। ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਾਂਦਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਸਨ ॥੫੩੨॥
- ੬ ਕ੍ਰਿਣਾਣਿ ਛੰਦ ॥
- ੭ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਬੀਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਗਾਂ ਉਹ ਢਾਲ ਉੱਤੇ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ॥੫੩੩॥
- ੮ ਸਿਰ ਤੇ ਟੋਪ ਹਨ ਤੇ ਕੱਢੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਉਠਦਾ ਹੈ ॥੫੩੪॥
- ੯ ਬਾਜੀ (ਘੋੜੇ) ਤਾਜੀ (ਸਵਾਰ) ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੫੩੫॥
- ੧੦ ਹਾਥੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ-ਸਵਾਰ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਕੇ ॥੫੩੬॥
- ੧੧ ਢਾਲਾਂ। ਬਰਮਾਂ (ਸੰਜੋਆਂ) ਕੱਟੀਆਂ ਤੇ ਵੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥੫੩੭॥
- ੧੨ ਵੈਰੀ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਸੇਵਕ ਤਾਰੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਜਿਤਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਚਰਨ ਦਾਸੀ ਸੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਹਨ ॥੫੩੮॥
- ੧੩ ਗੈਣ (ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ)। ਐਣ (ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ) ਹੂਰਾਂ ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੩੯॥
- ੧੪ ਵਾਜੇ ਵਜਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਗਜਦੇ ਹਨ। ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਜੁਆਨ। ਜੁਝੇ ਭਾਵ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ
- ਗਏ ॥੫੪੦॥
- ੧੫ ਤ੍ਰਿਗਤਾ ਛੰਦ ॥
- ੧੬ ਤੀਰ। ਬੀਰ ਯੋਧੇ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋ ਢਾਲਾਂ ਤੇ ਵਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ॥੫੪੧॥
- ੧੭ ਤਾਜੀ ਭਾਵ ਘੋੜੇ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਯੋਧੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਕੇ ਤਰ ਗਏ ॥੫੪੨॥
- ੧੮ ਕਈ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ ਕਈਆਂ ਤੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਖੋ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਤੱਤ ਦਿੱਤੇ ਕਈ ਛੱਡ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੫੪੩॥
- ੧੯ ਰਾਜੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਧਾਵਾ ਕਰਦੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੜੇ ਚਾਉ ਦੇ ਨਾਲ ॥੫੪੪॥
- ੨੦ ਜਿਹੜੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਖੂਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤੱਤੇ ਘਾਉ ॥੫੪੫॥
- ੨੧ ਇਕ ਤੀਰ ਸਿੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਆਪਣੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਬੰਨਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗ ਚੀਰੇ ਗਏ ਉਹ ਜੰਜ-ਕਪੜੇ ਨਾਲ ਬੰਨਦੇ ਹਨ ਜੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ॥੫੪੬॥
- ੨੨ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਯੋਧੇ ਝਪਟਦੇ ਹਨ। ਘਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧਾਵੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੫੪੭॥
- ੨੩ ਹੂਰਾਂ ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੪੮॥
- ੨੪ ਤੀਰ ਜੋਰ ਲਾ ਕੇ ਛਡਦੇ ਹਨ, ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ॥੫੪੯॥
- ੨੫ ਜਿਸਦੇ ਬਜਦੇ ਹਨ। ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਜਿਸਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਘੁਮਕੇ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ॥੫੫੦॥
- ੨੬ ਅਨਾਦ ਛੰਦ ॥ ਇਤਨੇ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ ਲੁਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਰਮੇ ਮਤੇ ਹੋਇਆ ਦੇ ਨੇਤਰ ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਢਾਲ ਵਾਰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਤੀਰ ਛੁਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਗ ਉਠਦੀ ਹੈ ॥੫੫੧॥
- ੨੭ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਨੇ ਸੂਰਮੇ ਡਿਗੇ ਪਏ ਹਨ। ਘੁਮ-ਘੁਮ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਤੇ ਹੂਰਾਂ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਖ ਬਜਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਲ ਸੰਖ ਭੇਰੀ ਵਜਦੀ ਹੈ ॥੫੫੨॥
- ੨੮ ਕਵਚ ਟੁੱਟ ਗਏ ਨੇ, ਅੱਗ ਛੁੱਟ ਗਏ ਨੇ। ਜੋਧੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਸੂਰਮੇ ਮਚੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਪਾਰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ? ਜਦ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤਦੀ ਹੈ।

ਸਰਬ ਕਲਾ ਲੇ ਆਪੇ ਰਚਿਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਿਸੇ ਬੁਝਾਇਦਾ ॥ ਅੰਗ ੧੦੩੬ ॥ ਮ: ੧॥

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖੀ ਰਸਮ ਦੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ ਤਾਂ ਇਕੋ ਅਲਫ਼ ਤੇਰੇ ਦੁਰਕਾਰ ॥ ਜਾਂ ਆਪੇ ਖੋਲ ਕਰੇ ਸਭ ਕਰਤਾ ॥ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ 'ਰਵ ਸਸ ਦੀਪਕ ਜੋਤ ਸਬਾਈ' ॥ ਆਪੇ ਕਰ ਵੇਖੋ ਵਡਿਆਈ' ਇਹਨਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ— ਮਨੇ ਨੁਕਮ ਸੁ ਦਰਗਹ ਪੈਥੈ ਸਚਿ ਮਿਲਾਇ ਸਮਾਇਦਾ ॥ ਅੰਗ ੧੦੩੭ ॥ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਮਾਨਯੋਗ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਸਤੀ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਚੈਲੈਂਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ਜਦਕਿ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—ਨਿੰਦਉ ਨਾਹੀ ਕਾਹੂੰ ਬਾਤੇ ਇਹ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਆ ॥ ਅੰਗ ੬੧੧ ॥ ਇਸ ਲਈ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਅਵਤਾਰ ਸਾਡੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਦੇ ਭਲਵਾਨ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁਰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਪੱਖੀ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸੁਰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਮੱਲਾਂ ਅਖਾੜਾ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਝਲਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਤੱਕ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਪੱਖ ਕਬੂਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਤੇ ਦ੍ਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਜਰਨੈਲ ਸਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕੈਰੋਂ ਪੱਖ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਕੈਰੋਂ ਹਾਰ ਗਏ, ਭੀਸ਼ਮ ਜੀ ਵੀ ਸਵਰਗ ਸਿਧਾਰ ਗਏ, ਦ੍ਰੋਣਾਚਾਰੀਆ ਆਪ ਤਾਂ ਮਰਿਆ ਹੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਕੌਮ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮਾਰ ਗਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਲਾਲੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਕੌਮ ਦਾ ਜੋ ਹਸਰ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕਲਮ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਲਿਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਨਾ ਵਾਚ ਕੇ ਕੋਈ ਸਾਈਡ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਇਕ ਉਹ ਦੂਰਬੀਨ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੇ ਰਜਵਾੜਿਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਦਰਬਨ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦਸਤਾਰ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਆਇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਬਹੁਪੱਖੀ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਟੁਕਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਅਤੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਰਬਜ਼ੀਲ ਹੋ ਕੇ ਬੰਦ ਜਿੰਦਰੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਦੇਖੋ ਰਾਮਾਇਣ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ? ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਰਾਮਾਇਣ—

ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਸੋਸਾਰ ਵਿਚਿ ਜੋ ਜੋ ਆਇਆ ਤਿਸੁ ਸਰਪਭ ਮਰਣਾ ॥

ਰਾਵਣ ਤੇ ਰਾਮਚੰਦ ਵਾਗਿ ਮਹਾਬਲੀ ਲਭਿ ਕਾਰਣੁ ਕਰਣਾ ॥

ਜਗੁ ਜਰਵਾਣਾ ਵਸਿ ਕਰਿ ਅੰਤਿ ਅਧਰਮ ਰਾਵਣਿ ਮਨ ਧਰਣਾ ॥

ਰਾਮ ਚੰਦੁ ਨਿਰਮਲੁ ਪੁਰਖੁ ਧਰਮਗੁ ਸਾਇਰ ਪਥਰ ਤਰਣਾ ॥

ਬੁਰਿਆਈਅਹੁ ਰਾਵਣੁ ਗਇਆ ਕਾਲਕ ਟਿਕਾ ਪਰਤ੍ਰਿਅ ਹਰਣਾ ॥

ਰਾਮਾਇਣੁ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਅਟਲੁ ਸੋ ਉਧਰੇ ਜੋ ਆਏ ਸਰਣਾ ॥

ਜਸ ਅਪਜਸ ਵਿਚਿ ਨਿਭਰ ਡਰਣਾ ॥੧੮॥੩੧॥ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ—

ਭਲਾ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮਰੇਗਾ। ਰਾਵਣ ਅਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਮਹਾਬਲੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਰ (ਬੁਝਦਾ) ਅਤੇ ਜਰਵਾਣਾ (ਜਮਰਾਜ) ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਰੱਖੇ ਸਨ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਵਣ ਨੇ ਮਨ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਰਾਮ

'ਸੂਰ ਨੱਚੀ ਹੂਰ ॥ ਮੱਤੀ ਧੁੱਮ ਭੂਮੀ ਪੂਰ ॥੫੫੩॥ 'ਉੱਠੇ ਅੱਧ ਬੱਧ ਕਮੱਧ ॥
 ਪੱਖਰ ਰਾਗ ਖੋਲ ਸਨੱਧ ॥ 'ਛੱਕੇ ਛੋਭ ਛੁੱਟੇ ਕੇਸ ॥ ਸੰਘਰ ਸੂਰ ਸਿੰਘਨ
 ਭੇਸ ॥੫੫੪॥ 'ਟੁੱਟਰ ਟੀਕ ਟੁੱਟੇ ਟੋਪ ॥ ਭੱਗੇ ਭੂਪ ਭੰਨੀ ਧੋਪ ॥ 'ਘੁੱਮੇ ਘਾਇ
 ਝੂਮੀ ਭੂਮ ॥ ਅਉਝੜ ਝਾੜ ਧੂਮ ਧੂਮ ॥੫੫੫॥ 'ਬੱਜੇ ਨਾਦ ਬਾਦ ਅਪਾਰ ॥
 ਸੱਜੇ ਸੂਰ ਵੀਰ ਜੁਝਾਰ ॥ 'ਜੁੱਝੇ ਟੂਕ ਟੂਕ ਹੁਐ ਖੇਤ ॥ ਮੱਤੇ ਮੱਦ ਜਾਣ
 ਅਚੇਤ ॥੫੫੬॥ 'ਛੁੱਟੇ ਸਸਤ੍ਰ ਅੱਸਤ੍ਰ ਅਨੰਤ ॥ ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਭੂਮ ਦੁਰੰਤ ॥ 'ਖੁੱਲੇ
 ਅੰਧ ਧੁੰਧ ਹਥਿਆਰ ॥ ਬਕੇ ਸੂਰਵੀਰ ਬਿਕਾਰ ॥੫੫੭॥ 'ਬਿਬਰੀ ਲੁੱਥ ਜੁੱਥ
 ਅਨੇਕ ॥ ਮੱਚੇ ਕੋਟਿ ਭੱਗੇ ਏਕ ॥ 'ਹੱਸੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਮਸਾਣ ॥ ਲੁੱਝੇ ਜੁੱਝ ਰੁੱਝ
 ਕ੍ਰਿਪਾਣ ॥੫੫੮॥ 'ਬਹੜਾ ਛੰਦ ॥ ਅਧਕ ਰੋਸ ਕਰ ਰਾਜ ਪਖਰੀਆ ਧਾਵਹੀ ॥
 ਰਾਮ ਰਾਮ ਬਿਨੁ ਸੰਕ ਪੁਕਾਰਤ ਆਵਹੀ ॥ 'ਰੁੱਝ ਜੁੱਝ ਝੜ ਪੜਤ ਭਾਨਾਨਕ
 ਭੂਮ ਪਰ ॥ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਕੇ ਹਾਥ ਗਏ ਭਵਸਿੰਧ ਤਰ ॥੫੫੯॥ 'ਸਿਮਟ ਸਾਂਗ
 ਸੰਗ੍ਰਹੈ ਸਮੁਹ ਹੁਐ ਜੁਝਹੀ ॥ ਟੂਕ ਟੂਕ ਹੁਐ ਗਿਰਤ ਨ ਘਰ ਕੱਹੁ ਬੁਝਹੀ ॥
 'ਖੰਡ ਖੰਡ ਹੁਐ ਗਿਰਤ ਖੰਡ ਧਨ ਖੰਡ ਰਨ ॥ ਤਨਕ ਤਨਕ ਲਗ ਜਾਂਹਿ
 ਅਸਨ ਕੀ ਧਾਰ ਤਨ ॥੫੬੦॥ ਸੰਗੀਤ ਬਹੜਾ ਛੰਦ ॥ 'ਸਾਗੜਦੀ ਸਾਂਗ
 ਸੰਗ੍ਰਹੈ ਤਾਗੜਦੀ ਰਣ ਤੁਰੀ ਨਚਾਵਹਿ ॥ ਝਾਗੜਦੀ ਝੂਮ ਗਿਰ ਭੂਮਿ ਸਾਗੜਦੀ
 ਸੁਰ ਪੁਰਹਿ ਸਿਧਾਵਹਿ ॥ 'ਆਗੜਦੀ ਅੰਗ ਹੁਐ ਭੰਗ ਆਗੜਦੀ ਆਹਵ ਮਹਿ
 ਡਿਗਹੀ ॥ ਹੋ ਬਾਗੜਦੀ ਵੀਰ ਬਿਕਾਰ ਸਾਗੜਦੀ ਸੋਣਤ ਤਨ ਭਿਗਹੀ ॥੫੬੧॥
 'ਚਾਗੜਦੀ ਰੋਸ ਰਿਪਰਾਜ ਲਾਗੜ ਦੀ ਲਛਮਣ ਪੈ ਧਾਯੋ ॥ ਕਾਗੜਦੀ ਕ੍ਰੋਧ
 ਤਨ ਕੁਝਯੋ ਪਾਗੜਦੀ ਹੁਐ ਪਵਨ ਸਿਧਾਯੋ ॥ ਆਗੜਦੀ ਅਨੁਜ ਉਰ ਤਾਤ
 ਘਾਗੜਦੀ ਗਹਿ ਘਾਇ ਪ੍ਰਹਾਰਯੋ ॥ ਝਾਗੜਦੀ ਝੂਮਿ ਭੂਮਿ ਗਿਰਯੋ ਸਾਗੜਦੀ
 ਸੁਤ ਬੈਰ ਉਤਾਰਯੋ ॥੫੬੨॥ 'ਚਾਗੜਦੀ ਚਿੰਕ ਚਾਂਵਡੀ ਡਾਗੜਦੀ ਡਾਕਣ
 ਡੱਕਾਰੀ ॥ ਭਾਗੜਦੀ ਭੂਤ ਭਰਹਰੇ ਰਾਗੜਦੀ ਰਣ ਰੋਸ ਪ੍ਰਜਾਰੀ ॥ 'ਮਾਗੜਦੀ
 ਮੂਰਛਾ ਭਯੋ ਲਾਗੜਦੀ ਲਛਮਣ ਰਨ ਜੁਝਯੋ ॥ 'ਜਾਗੜਦੀ ਜਾਣ ਜੁਝਿ ਗਯੋ
 ਰਾਗੜਦੀ ਰਘਪਤ ਇਮ ਬੁਝਯੋ ॥੫੬੩॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਲਛਮਣ ਮੂਰਛਨਾ ਭਵੇਤ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

ਓ ਇਹ ਹੈ ਯੁੱਧ ਦੀ ਸਪਿਟ ਦਾ ਅਸਲ ਨਿਬਾਨਾ (ਸੁਰ ਕਿ ਸਨਮੁਖ ਰਨ ਤੇ ਡਰਪੈ ਸਤੀ ਕਿ ਸਾਚੈ ਭਾਂਡੇ) ਅੰਗ ੩੩੮॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ।
 ਅ ਰਾਮੁ ਭੁਰੇ ਦਲ ਮੇਲਵੈ ਅੰਤਰਿ ਬਲ ਅਧਿਕਾਰ ॥ ਬੰਤਰ ਕੀ ਸੈਨਾ ਸੇਵੀਐ ਮਨ ਤਨਿ ਜੁਝੁ ਅਪਾਰੁ ॥ ਸੀਤਾ ਲੈ ਗਇਆ ਦਹਸਿਰੇ ਲਛਮਣੁ ਮੁਢਿ
 ਸਰਾਪਿ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤਾ ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ॥੨੫॥ ਮਨ ਮਹਿ ਭੁਰੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਸੀਤਾ ਕ੍ਰੁਛਮਣ ਸੋਗ ॥ ਹਟ ਵੰਤਰੁ ਆਰਾਧਿਆ
 ਆਇਆ ਕਰ ਸੰਜੋਗੁ ॥ ਭੁਲਾ ਚੈਤੁ ਨ ਸਮਝਈ ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਕੀਏ ਕਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਸੋ ਕਿਰਤੁ ਨ ਮਿਟਈ ਰਾਮ ॥੨੬॥ ਅੰਗ ੧੪੧੨॥ ਮ: ੧॥
 ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਦਾਹਰਣ ਨੂੰ ਵੀ ਅਯੋਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੋਚ ਕੇ
 ਵੇਖਣ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਕਿਥੇ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼
 ਬਾਣੀ ਖੋਲਕੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਉਨਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਕੇ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਪਲੇ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪਈ ?
 ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣਾ ਪਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਰਾਮ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਬਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ ? ਲਛਮਣ
 ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਰਾਮ ਨੂੰ ਹਨੁਮਾਨ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਕਿਵੇਂ ਸੰਵਾਰੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਰਾਵਣ ਦੇ ਤੇਜ ਨੇ
 ਕੇਹੜੀ ਭੁਲ ਕਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਸੰਵਾਰੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਨੇ ਰੱਖੇ
 ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਲ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੌੜੀ ਲਗਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹੋਇਆ ?
 ਸਾਡੀ ਬੇ ਸਮਝੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ । ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਹਲੁਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਐ ਮੁਰਖ ਮਨਾ ਜਿਨਾ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾ ਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦਰ ਵੀ ਟਾਲ
 ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਐ ਭਫੂਏ ਮਨ ਤੂੰ ਜੋ ਅਭੱਕ ਹੋ ਕੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਭੁਗਤਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕੇਗਾ ? ਇਹਨਾਂ ਸਾਡੇ
 ਕੀਤੇ ਕਰਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ ਕਰਮ ਕਰਤੂਤ ਬੋਲਿ ਬਿਸਥਾਰੀ ॥ ਅੰਗ ੩੫੧॥ ਮ: ੧॥ ਦਾਧੀਲੇ ਲੋਕਾ ਗੁਝ ਉਪਾਝੀਲੇ ਰਾਵਣ ਬਣੁ
 ਸਲਿ ਬਿਸਲਿ ਆਇ ਤੋਖੀਲੇ ਹਰੀ ॥ ਕਰਮ ਕਰਿ ਕਛਣੀ ਮਫੀਤਸਿ ਹੀ ॥ ਪੂਰਬ ਲੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮੁ ਨ ਮਿਟੈ ਰੀ ਘਰ ਗੋਹਟਿ ਤਾਕੇ ਮੋਹਿ ਜਾਪੀਅਲੇ
 ਰਾਮ ਚ ਨਾਮੋ ॥ ਅੰਗ ੬੯੫॥ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ।

ਚੰਦ ਨਿਰਮਲ ਪੁਰਖ ਭਲਾ ਸੀ, ਪਰਮ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰ ਪੱਖਰ ਤਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਅਣਹੋਣੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ
 ਵਿਚ ਬਲੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ । ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਨੇਕ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸੀ । ਰਾਵਣ ਦਾ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ
 ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਪਰ ਤੁਰਿਆ ਹਰਨ ਦਾ ਕਲੋਕ ਲੈ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਕਥਾ ਭਾਵ ਜਸ ਜੁਗੀ-

- ੧ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਨੇ ਹੂਰਾਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜੋ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਧੂਮ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ॥੫੫੩॥
- ੨ ਅੱਧ-ਪਰਚੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਫੱਲਾਦੀ ਜਾਲਦਾਰ ਝੁੱਲ ਜਾਂ ਸੰਜੋਆਂ । ਫੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਠਦੇ ਹਨ ਹਥਿਆਰ ਬਧੇ ਹੋਏ ।
- ੩ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਤੇ ਕੇਸ ਖੁਲੇ । ਯੁੱਧ ਯੋਧਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੇਰਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੫੫੪॥
- ੪ ਸਿਰ ਨੰਗੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਟੋਪ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ । ਭੂਪ (ਰਾਜੇ) ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ ।
- ੫ ਘਾਇਲ ਘੁਮ ਕੇ ਭੂਮ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਹਨ । ਉਜਾੜ ਬੀਆਬਾਨ ਵਿਚ ਪੂੜ ਉੱਡ ਕੇ ਧੂਆਂ ਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੫੫੫॥
- ੬ ਵਾਜਿਆਂ ਦੇ ਵੱਜਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਪਾਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੂਰਬੀਰ ਜੁਝਾਰੂ ਯੋਧੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੭ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਜੂਝ ਗਏ ਨੇ (ਮਰ ਗਏ ਹਨ) ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਹਨ ॥੫੫੬॥
- ੮ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰ-ਅਸਤਰ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ । ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਲਹੂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਰੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ।
- ੯ ਅੰਧਾ-ਧੁੰਧ ਹਥਿਆਰ ਖੁਲੇ ਹੋਏ ਨੇ ਸੂਰਮੇ ਬੇਹੁਦਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੫੫੭॥
- ੧੦ ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਵੇਰ ਖਿਲਰੇ ਪਏ ਹਨ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ਇਕ ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ ।
- ੧੧ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਤੇ ਮਸਾਣ ਹੱਸਦੇ ਹਨ । ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੫੫੮॥
- ੧੨ ਬਹੜਾ ਛੰਦ ॥ ਰਾਵਣ ਵੱਲੋਂ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੈ ਤੋਂ ਕਿਥੇ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ਰਾਮ ? ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਕੇ ਅੰਤ ਜੂਝ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਝੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਡਰਾਉਣੀ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ

- ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਭਿਆਨਕ ਸੰਮੁਦਰ ਨੂੰ ਤਰਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ॥੫੫੯॥
 - ੧੪ ਬਰਛੇ ਤੇ ਨੇਜੇ ਪਕੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ । ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਘਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।
 - ੧੫ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਤਾਂ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਰਣ ਰੂਪੀ ਧਨ ਨੂੰ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ । ਬੋਟੀ-ਬੋਟੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੫੬੦॥ ਸੰਗੀਤ ਬਹੜਾ ਛੰਦ ॥
 - ੧੬ ਸਾਗੜਦੀ ਬਰਛਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਘੋੜੀਆਂ ਨਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੜਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਘੁਮ ਕੇ ਚਿਰਾ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਸੁਰਗਾ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
 - ੧੭ ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਰ ਭੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਬੇਕਰਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਭਿੰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੫੬੧॥
 - ੧੮ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੇਰੀ ਰੋਣ ਰਾਜਾ ਨੇ ਲਛਮਣ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸਦਾ ਤਨ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਸੜ ਕੇ ਕੁੜ ਗਿਆ ਸੀ ਹਵਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆ ।
 - ੧੯ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਅਨਜ (ਛੋਟੇ ਭਾਈ) ਦੀ ਉਰ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਬਰਛੀ ਫੜ ਕੇ ਘਾਉ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸਦੇ ਲਗਦੇ ਸਾਰ ਲਛਮਣ ਘੁਮੇਟਣੀ ਖਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਇੰਦਰ ਜੀਤ ਮੇਘ ਨਾਥ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ॥੫੬੨॥
 - ੨੦ ਚਾਗੜਦੀ ਚੁੜੇਲਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਡਾਇਣਾਂ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਭੂਤ ਭੌਂਕੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਸੜ-ਬਲ ਚਿਰਾ ਹੈ ।
 - ੨੧ ਲਛਮਣ ਮੂਰਛਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।
 - ੨੨ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਕਿ ਵੀਰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੫੬੩॥
- ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਲਛਮਣ ਮੂਰਛਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਧਿਆਇ ਸ਼ੁਭ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।

ਜੁਗਾਂ ਵਿਖੇ ਅਟੱਲ ਹੈ ਭਾਵ ਤ੍ਰੇਤ ਤੋਂ ਕਲਜੁਗ ਤੱਕ ਤੁਰੀ ਆਈ ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ ਉਪਰਦੇ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਆਕੀ ਸਦਾ ਪਰਦੇ ਹਨ । ਨਿਡਰ ਅਥਵਾ ਗੁਸਤਾਖ ਜੱਸ ਅਪਜਸ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਲੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਸ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਵਾਂਗ ਨਿਡਰ ਪੁਰਸ਼ ਜਸ ਅਪਜਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਉੱਪਰ ਹੀ ਕਰਮਕੱਸਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਨਯ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਕਰੋੜ ਵਾਰ ਮਰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਪਜਸ ਤੋਂ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਨਿਡਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਉਦਾਹਰਨ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਐਸਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰੇ ।

ਸੋਇਨ ਲੰਕਾ ਵਡਾ ਗੜ੍ਹ ਖਾਰ ਸਮੁੰਦ ਵਿਜੇਹੀ ਖਾਈ ॥ ਲਖ ਪੁਤ੍ਰ ਪੋਤੇ ਸਵਾ ਲਖ ਕੁੰਭਕਰਨ ਮਹਿਰਾਵਣ ਭਾਈ ॥

ਪਵਣੁ ਬੁਹਾਰੀ ਦੇਇ ਨਿਤਿ ਇੰਦ੍ਰ ਭਰੇ ਪਾਣੀ ਵਰ੍ਹਿਆਈ ॥ ਬੈਸੰਤਰੁ ਰਸੋਈਆ ਸੂਰਜ ਚੰਦੁ ਚਰਾਗ ਦੀਪਾਈ ॥

ਬਹੁ ਖੁਹਣਿ ਚਤੁਰੰਗ ਦਲ ਦੇਸ ਨ ਵੇਸ ਨ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ॥ ਮਹਾਦੇਵ ਦੀ ਸੇਵ ਕਰਿ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਰਹਦੇ ਸਰਣਾਈ ॥

ਅਪਜਸ ਲੈ ਦੁਰਮਤਿ ਬੁਰਿਆਈ ॥੧੯॥੩੧॥ ਭਾਵਾਰਥ—

ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਪਜਸ ਹੀ ਲਿਆ । ਸੋਨੇ ਦੀ ਲੰਕਾ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਖਾਰੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿਹੀ ਖਾਈ ਸੀ । ਲੱਖ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਪੋਤਰੇ, ਕੁੰਭਕਰਨ ਸਕਾ ਭਰਾ ਤੇ ਮਹਿਰਾਵਣ ਮਸੇਰਾ ਭਰਾ ਸੀ । ਪਵਣ ਨਿਤਾਪੁਤੀ ਝਾੜੂ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਇੰਦਰ ਜ਼ੋਰਵਾਰੀ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਸੀ ਭਾਵ ਕੁਦਰਤੀ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਜਾਣਦਾ ਸੀ । ਅਗਨੀ ਰਸੋਈਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ ਉਸ ਦੇ ਚਿਰਾਗ ਦੇ ਜਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ । ਕਈ ਖੁਹਣੀਆਂ ਸੈਨਾ ਚਤੁਰੰਗੀਆਂ ਦੇ ਦਲ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਾਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੇਵਤ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਖੋਟੀ ਨੀਅਤ ਵਾਲੇ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰਕੇ ਅਪਜਸ ਹੀ ਲਿਆ ਭਾਵ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਹੋ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਬੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਚੁਰਾਈ, ਮੁਕਾਲਕ ਦਾ ਟਿੱਕਾ ਹੀ ਲੀਤਾ ।

ਰਾਮ ਚੰਦੁ ਕਾਰਣ ਕਾਰਣ ਵਸਿ ਹੋਇ ਦੇਹ ਧਾਰੀ ॥ ਮੰਨਿ ਮਤੋਈ ਆਗਿਆ ਲੈ ਵਣਵਾਸੁ ਵਡਾਈ ਚਾਰੀ ॥

ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਬਲੁ ਹਰੇ ਦੀਨ ਦਇਆਲੁ ਗਰਬ ਪਰਹਾਰੀ ॥ ਸੀਤਾ ਲਖਮਣ ਸੇਵ ਕਰਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੇਵਾ ਰਿਤਕਾਰੀ ॥

ਰਾਮਾਇਣੁ ਵਰਤਾਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜ ਕਰਿ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਧਾਰੀ ॥ ਮਰਣੁ ਮੁਣਸਾ ਸਬੁ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਪੈਸ ਸਵਾਰੀ ॥

ਭਲਿਆਈ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਸਾਰੀ ॥੨੦॥੩੧॥ ਭਾਵਾਰਥ—

ਕਾਰਣਵਸ—ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਾਰਣ ਸੀ ।

ਰਾਮ ਚੰਦ ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਨੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਦੇਹਧਾਰੀ, ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਨ ਕੇ ਚੌਦਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਬਨਵਾਸ ਲੈ ਕੇ ਵਡਿਆਈ ਵੇਲਾਈ ।

ਭਾਵ ਸੀਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ, ਪਰਸ ਰਾਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ, ਗਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਦਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ । ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਰਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਜਤੀ-ਸਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਹੇ । ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਨਗਰੀ ਅਯੁਧਿਆ ਦਾ ਰਾਜ) ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਵੇਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਜਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ । ਮਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦਾ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੈਸ਼ ਸਵਾਰ ਲਈ ਹੈ । ਉਹ ਕੀ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਮੱਤ, ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਭਲਿਆਈ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਉਧਾਰ ਕਰਕੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਭਾਵ ੧੮-੨੦ ਪ੍ਰਭੂਜੀ ਵਿਚ ਰਾਮ-ਰਾਵਣ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਇਕਾਂਗੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ । ਰਾਵਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤ੍ਨ ਹਰਨ ਦਾ ਕਲੰਕ ਅਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਨਿਆਇਸ਼ੀਲ, ਨੇਕ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਜਸ ਦੱਸ ਕੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾਉਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਹੈ ਪਰ ਸਫਲ ਮਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨੇਕੀ ਕਰਕੇ ਨੇਕੀ ਖੱਟ ਲੈ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ ।

ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਪਾਵਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਤੂਲ ਵਿਚ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ੇਰਵੇ ਸੁੰਦਰ ਓਨਰੀ ਵੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁੰਝਨ ਕਰਕੇ ਐਸੇ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਕਲ ਦੰਗ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਾੜ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ—

ਨਮਸਕਾਰ ਤਿਹੋਂ ਬਿਥਿਧਿ ਪ੍ਰਭਾਰਾ । ਜਿਨ ਜਗ ਜੀਤ ਕਰੇ ਬਸ ਸਾਰਾ ॥

ਸੰਗੀਤ ਬਹੜਾ ਛੰਦ ॥ ^੧ਕਾਗੜਦੀ ਕਟਕ ਕਪਿ ਭਜਯੋ ਲਾਗੜ ਦੀ ਲਛਮਣ
ਜੁੱਝਯੋ ਜਬ ॥ ਰਾਗੜਦੀ ਰਾਮ ਰਿਸ ਭਰਯੋ ਸਾਗੜਦੀ ਗਹਿ ਅੱਸਤ੍ਰ ਸੱਸਤ੍ਰ
ਸਬ ॥ ^੨ਧਾਗੜਦੀ ਧਉਲ ਧੜਹੜਯੋ ਕਾਗੜਦੀ ਕੋੜੰਭ ਕੜੱਕਯੋ ॥ ਭਾਗੜਦੀ
ਭੁੰਮਿ ਭੜਹੜੀ ਪਾਗੜਦੀ ਜਨ ਪ੍ਰਲੈ ਪਲੱਟਯੋ ॥੫੬੪॥ ਅਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥
^੩ਕਢੀ ਸੁ ਤੇਗ ਦੁੱਧਰੰ ॥ ਅਨੂਪ ਰੂਪ ਸੁੱਭਰੰ ॥ ^੪ਭਕਾਰ ਭੇਰ ਭੈਕਰੰ ॥ ਬਕਾਰ
ਬੰਦਣੋ ਬਰੰ ॥੫੬੫॥ ^੫ਬਚਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰਤੰ ਸਰੰ ॥ ਤਜੰਤ ਤੀਖਣੋ ਨਰੰ ॥ ^੬ਪਰੰਤ
ਬੂਝਤੰ ਭਟੰ ॥ ਜਣੰ ਕਿ ਸਾਵਣੰ ਘਟੰ ॥੫੬੬॥ ^੭ਘੁਮੰਤ ਅੱਘ ਓਘਯੰ ॥ ਬਦੰਤ
ਬਕੜ ਤੇ ਜਖੰ ॥ ^੮ਚਲੰਤ ਤਆਗ ਤੇ ਤਨੰ ॥ ਭਣੰਤ ਦੇਵਤਾ ਧਨੰ ॥੫੬੭॥
^੯ਛੁਟੰਤ ਤੀਰ ਤੀਖਣੰ ॥ ਬਜੰਤ ਭੇਰ ਭੀਖਣੰ ॥ ^{੧੦}ਉਠੰਤ ਗੱਦ ਸੱਦਣੰ ॥ ਮਮੰਤ
ਜਾਣ ਮੱਦਣੰ ॥੫੬੮॥ ^{੧੧}ਕਰੰਤ ਚਾਚਰੋ ਚਰੰ ॥ ਨਚੰਤ ਨਿਰਤਣੋ ਹਰੰ ॥ ^{੧੨}ਪੁਅੰਤ
ਪਾਰਬਤੀ ਸਿਰੰ ॥ ਹਸੰਤ ਪ੍ਰੇਤਣੀ ਫਿਰੰ ॥੫੬੯॥ ਅਨੂਪ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ^{੧੩}ਡਕੰਤ
ਡਾਕਣੀ ਡੁਲੰ ॥ ਭੁਮੰਤ ਬਾਜ ਕੁੰਡਲੰ ॥ ^{੧੪}ਰੜੰਤ ਬੰਦਿਣੋ ਕ੍ਰਿਤੰ ॥ ਬਦੰਤ
ਮਾਗਧੋ ਜਖੰ ॥੫੭੦॥ ^{੧੫}ਢਲੰਤ ਢਾਲ ਉੱਢਲੰ ॥ ਖਿਮੰਤ ਤੇਗ ਨਿਰਮਲੰ ॥
^{੧੬}ਚਲੰਤ ਰਾਜ ਵੰਸਰੰ ॥ ਪਪਾਤ ਉਰਵੀਅੰ ਨਰੰ ॥੫੭੧॥ ^{੧੭}ਭਜੰਤ ਆਸੁਰੀ
ਸੁਤੰ ॥ ਕਿਲੰਕ ਬਾਨਰੀ ਪੁਤੰ ॥ ^{੧੮}ਬਜੰਤ ਤੀਰ ਤੁੱਪਕੰ ॥ ਉਠੰਤ ਦਾਰੁਣੋ
ਸੁਰੰ ॥੫੭੨॥ ^{੧੯}ਭਭੱਕ ਭੂਤ ਭੈਕਰੰ ॥ ਚਚੱਕ ਚਉਦਣੋ ਚਕੰ ॥ ਤਤੱਖ ਪੱਖਰੰ
ਤੁਰੇ ॥ ਬਜੇ ਨਿਨੱਦ ਸਿੱਧੁਰੇ ॥੫੭੩॥ ^{੨੦}ਉਠੰਤ ਭੈਕਰੀ ਸੁਰੰ ॥ ਮਚੰਤ ਜੋਧਣੋ
ਜੁਧੰ ॥ ^{੨੧}ਖਿਮੰਤ ਉੱਜਲੀ ਅਸੰ ॥ ਬਬਰਖ ਤੀਖਣੋ ਸਰੰ ॥੫੭੪॥ ਸੰਗੀਤ
ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^{੨੨}ਜਾਗੜਦੰਗ ਜੁੱਝਯੋ ਭਾਗੜਦੰਗ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥ ਰਾਗੜਦੰਗ
ਰਾਮੰ ਤਾਗੜਦੰਗ ਤਾਤੰ ॥ ^{੨੩}ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਣੰ ਛਾਗੜਦੰਗ ਛੋਰੇ ॥ ਆਗੜਦੰਗ
ਆਕਾਸ ਤੇ ਜਾਨ ਓਰੇ ॥੫੭੫॥ ^{੨੪}ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਜੀ ਰਥੀ ਬਾਣ ਕਾਟੇ ॥
ਗਾਗੜਦੰਗ ਗਾਜੀ ਗਜੀ ਵੀਰ ਡਾਟੇ ॥ ^{੨੫}ਮਾਗੜਦੰਗ ਮਾਰੇ ਸਾਗੜਦੰਗ
ਸੂਰੰ ॥ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਾਹੈਂ ਹਾਗੜਦੰਗ ਹੂਰੰ ॥੫੭੬॥ ^{੨੬}ਜਾਗੜਦੰਗ ਜੀਤਾ
ਖਾਗੜਦੰਗ ਖੇਤੰ ॥ ਭਾਗੜਦੰਗ ਭਾਗੇ ਕਾਗੜਦੰਗ ਕੇਤੰ ॥ ^{੨੭}ਸਾਗੜਦੰਗ
ਸੂਰਾਨੁਜੰ ਆਨ ਪੇਖਾ ॥ ਪਾਗੜਦੰਗ ਪ੍ਰਾਨਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਲੇਖਾ ॥੫੭੭॥
^{੨੮}ਚਾਗੜਦੰਗ ਚਿਤੰ ਪਾਗੜਦੰਗ ਪ੍ਰਾਜੀ ॥ ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੈਨਾ ਲਾਗੜਦੰਗ

ਉ ਭਾਵੇਂ ਰਾਮ ਲਈ ਲਛਮਣ, ਲਛਮਣ ਲਈ ਰਾਮਚੰਦਰ ਆਪਣੇ ਪਾਣਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰੇ ਸਨ, ਰਾਮ ਲਛਮਣ ਲਈ ਲਛਮਣ ਰਾਮ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟਦੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਨੇ ਲਛਮਣ ਮੌਤ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਯੁੱਧ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਲਛਮਣ ਦੇ ਸਰਹਾਣੇ ਬੈਠਕੇ ਭੁਸਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਵੈਰੀ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੁੜ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤਕੇ, ਲਛਮਣ ਵੀ ਸਾਰ ਲਈ ਜੋ ਹਨੁਮਾਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮੋਹਰ ਸਦਕਾ ਲਛਮਣ ਵੀ ਬਚ ਗਿਆ ਤੇ ਯੁੱਧ ਵੀ ਫਤਹ ਹੋ ਗਿਆ ।

੧੮ ਸਬਰਨ ਸੀਸ ਡੰਕ ਤਿਹੰ ਬਾਜਾ ॥ ਜੀਤ ਨ ਸਕਾ ਰੰਕ ਅਰੁ ਰਾਜਾ ॥੮੩੫॥

ਦੋਹਰਾ— ਜੇ ਤਿਨਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੇ ਕਰ ਦੇ ਲਇ ਬਚਾਇ ॥ ਯੋ ਨਹੀ ਕੋਊ ਬਾਚਿਆ ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਰਘੁ ਰਾਇ ॥੮੩੬॥

ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਯਾ ਭੁਨ ਹੈ—

ਦੋਹਰਾ— ਰਾਮ ਕਥਾ ਜੁਗ ਜੁਗ ਅਟਲ ਸਭ ਕੋਈ ਭਾਖਤ ਨੇਤ ॥ ਸੁਰਗਬਾਸ ਰਘੁਬਰ ਕਰਾ ਸਗਰੀ ਪੁਰੀ ਸਮੇਤ ॥੮੩੭॥

ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਾਇਣ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਾਮ ਕਥਾ ਦੀ ਉਤਮਤਾਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਰੰਗ ਮਹਲ ਰੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦਸਰਥਾਯੁ ਕਉਸਲਿਆ ਰਲੀਆਲੇ ॥ ਮਤਾ ਮਤਾਇਨਿ ਆਪ ਵਿਚਿ ਦਾਇ ਚਈਲੇ ਪਰੇ ਸੁਖਾਲੇ ॥

ਘਰ ਅਸਾਭੇ ਪੁਤ੍ਰੁ ਹੋਇ ਨਾਉ ਕਿ ਧਰੀਐ ਬਾਲਕ ਬਾਲੇ ॥ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨਾਉ ਲੈਦਿਆਂ ਤਿਨਿ ਹਤਿਆ ਤੇ ਹੋਇ ਨਿਰਾਲੇ ॥

ਰਾਮ ਰਾਜ ਪਰਵਾਣ ਜਗਿ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਧਰਮ ਰਖਵਾਲੇ ॥ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸ ਹੋਇ ਸੁਣੈ ਪੁਰਾਣ ਬਸਿਸਟੁ ਬਹਾਲੇ ॥

ਰਾਮਾਇਣੁ ਵਰਤਾਇਆ ਸਿਲਚਾ ਤਰੀ ਪਗ ਛਹਿ ਤਤਕਾਲੇ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਗ ਧੂਜਿ ਨਿਹਾਲੇ ॥੮੩੮॥

- ੧ ਸੰਗੀਤ ਬਹੁਤਾ ਛੰਦ ॥ ਕਾਗੜਦੀ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦਾ ਦਲ ਲਛਮਣ ਦੀ ਮੁਰਛਾ ਵੇਖ ਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ । ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ । ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਅਸਤਰ ਸ਼ਸਤਰ ਪਕੜ ਲਏ ਸਾਰੇ ਹੀ ।
- ੨ ਧੌਲਾ ਬੈਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕੰਥ ਗਿਆ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਕਛੂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਕੜਕ ਗਈ । ਧਰਤੀ ਹਿੱਲ ਗਈ ਜਾਣੇ ਪੁੱਲੇ ਕਾਲ ਆ ਕੇ ਪਲਟਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ॥੫੬੪॥
- ੩ ਅਰਧ ਨਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਦੋ ਧਾਰੀ ਤੇਗ ਸੂਤ ਲਈ ਜੋ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਭ ਰਹੀ ਸੀ ।
- ੪ ਭੇਰੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਭੱਟ ਆਦਿ ਉਤਮ ਜਸ ਗਾਉਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੬੫॥
- ੫ ਅਲੌਕਿਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਪੁਰਸ਼ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੬ ਸੁਰਮੇ ਮਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ । ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਵਣ ਦੀ ਘਟਾ ਵਰਸਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੬੬॥
- ੭ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਾਪੀ ਦੈਤ ਘੁਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਜੈ-ਜੈ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ।
- ੮ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਦੇਵਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥੫੬੭॥
- ੯ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਛੁਟਦੇ ਹਨ । ਭੇਰੀਆਂ ਵਾਜੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੦ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਗੰਭੀਰ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਾਣੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਮਸਤ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ ॥੫੬੮॥
- ੧੧ ਭੱਟ ਜਸ ਕੀਰਤੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤਾਂਡਵ ਨਾਚ ਨਚਦਾ ਹੈ ।
- ੧੨ ਪਾਰਬਤੀ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਰੋਂਦੀ ਹੈ । ਭੂਤਨੀਆਂ ਪ੍ਰੇਤਨੀਆਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੬੯॥
- ੧੩ ਅਨੂਪ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ । ਡਾਕਣੀ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀ ਡੋਲਦੀ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਘੋੜੇ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਕਢਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੪ ਕਵੀ ਜਨ ਬੇਨਤੀ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਭਟ ਜਨ ਜੈ-ਜੈ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ॥੫੭੦॥
- ੧੫ ਢਾਲਾਂ ਢਲ-ਢਲ ਕਰਕੇ ਖੜਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੇਗਾਂ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੬ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਬੰਸੀ ਦੈਤ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ । ਮਨੁੱਖ ਮਰ ਕੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੭੧॥
- ੧੭ ਰਾਖਛਣੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਬਾਂਦਰੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਿਲਕਾਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੮ ਤੀਰ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੭੨॥
- ੧੯ ਭੈ ਦਾਯਕ ਭੂਤ ਡਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਚੱਕ (ਲੋਕ) ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੨੦ ਰੱਤਖ ਭਾਵ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਚਲ ਪਏ ਤੇ ਰਣ ਸਿੰਘੇ ਪੈਸੇ ਫੌਜਣ ਲੱਗੇ ॥੫੭੩॥
- ੨੧ ਜੋ ਬੜੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸੁਰਾਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ । ਯੋਧੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਮਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੨੨ ਚਿੱਟੀਆਂ ਸਵੇਦ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਬਰਸ ਰਹੇ ਹਨ ॥੫੭੪॥
- ੨੩ ਸੰਗੀਤ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ । ਜਾਗੜਾ ਦੇਗ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਭਾਈ ਜੂਝ ਗਿਆ (ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ) ।
- ੨੪ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਨੇ ਗੁਮ ਹੋ ਕੇ ਤੀਰ ਛਡੇ । ਐ ਸਮਝੋ ਕਿ ਉਹ ਤੀਰ ਇਉਂ ਬਰਸੇ ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਗੜੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ॥੫੭੫॥
- ੨੫ ਉਹਨਾਂ ਬਾਣਾਂ ਨੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰ, ਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਪੈਦਲ ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਧਮਕਾ ਦਿੱਤੇ । ਅਤਿ
- ੨੬ ਸੁਰਮੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਹੜੇ ਧੂਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਲਏ ॥੫੭੬॥
- ੨੭ ਅਤੇ ਖੇਤ ਰਾਮ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਿਆ । ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੱਜ ਗਏ ।
- ੨੮ ਆਪਣੇ ਸੁਰਮੇ ਵੀਰ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਵੇਲੇ ਹੋ ਕੇ ਆ ਕੇ ਵੇਖਿਆ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ॥੫੭੭॥
- ੨੯ ਉਸ ਦੇ ਯੁੱਧ ਪ੍ਰਾਜਿੱਤ (ਹਾਰ) ਲਛਮਣ ਦੇ ਵਿਚਰਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਮ ਨੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਸਮਝ ਕੇ ਚਿੰਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਇਸ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰੀ ਸਮਝਿਆ ।

ਲਾਜੀ ॥ ^੧ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੁੱਗੀਵ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ ਕੈ ॥ ਕਾਗੜਦੰਗ ਕੋਪੇ ਤਾਗੜ
ਦੰਗ ਤੇ ਕੈ ॥੫੭੮॥ ^੨ਹਾਗੜਦੰਗ ਹਨੂ ਕਾਗੜਦੰਗ ਕੋਪਾ ॥ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੀਰਾਨ
ਮੋ ਪਾਵ ਰੋਪਾ ॥ ^੩ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੂਰੰ ਹਾਗੜਦੰਗ ਹਾਰੇ ॥ ਤਾਗੜਦੰਗ ਤੇ ਕੈ
ਹਨੂ ਤਉ ਪੁਕਾਰੇ ॥੫੭੯॥ ^੪ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੁੱਨਹੋ ਰਾਗੜਦੰਗ ਰਾਮੰ ॥ ਦਾਗੜਦੰਗ
ਦੀਜੈ ਪਾਗੜਦੰਗ ਪਾਨੰ ॥ ^੫ਪਾਗੜਦੰਗ ਪੀਠੰ ਠਾਗੜਦੰਗ ਠੋਕੋ ॥ ਹਰੇ ਆਜ
ਪਾਨੰ ਸੂਰੰ ਮੋਹ ਲੋਕੋ ॥੫੮੦॥ ^੬ਆਗੜਦੰਗ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਅਉ ਉਡਾਨੋ ॥
ਗਾਗੜਦੰਗ ਗੈਨੰ ਮਿਲਯੋ ਮੱਧ ਮਾਨੋ ॥ ^੭ਰਾਗੜਦੰਗ ਰਾਮੰ ਆਗੜਦੰਗ ਆਸੰ ॥
ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੈਠੇ ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਿਰਾਸੰ ॥੫੮੧॥ ^੮ਆਗੜਦੰਗ ਆਗੇ ਕਾਗੜਦੰਗ
ਕੋਊ ॥ ਮਾਗੜਦੰਗ ਮਾਰੇ ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੋਊ ॥ ^੯ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਾਕੀ ਤਾਗੜਦੰਗ
ਤਾਲੰ ॥ ਮਾਗੜਦੰਗ ਮਾਰੇ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਿਸਾਲੰ ॥੫੮੨॥ ^{੧੦}ਆਗੜਦੰਗ ਏਕੰ
ਦਾਗੜਦੰਗ ਦਾਨੋ ॥ ਚਾਗੜਦੰਗ ਚੀਰਾ ਦਾਗੜਦੰਗ ਦੁਰਾਨੋ ॥ ^{੧੧}ਦਾਗੜਦੰਗ
ਦੇਖੀ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੂਟੀ ॥ ਆਗੜਦੰਗ ਹੈ ਏਕ ਤੇ ਏਕ ਜੂਟੀ ॥੫੮੩॥
^{੧੨}ਚਾਗੜਦੰਗ ਚਉਕਾ ਹਾਗੜਦੰਗ ਹਨਵੰਤਾ ॥ ਜਾਗੜਦੰਗ ਜੋਧਾ ਮਹਾਂ ਤੇਜ
ਮੰਤਾ ॥ ^{੧੩}ਆਗੜਦੰਗ ਉਖਾਰਾ ਪਾਗੜਦੰਗ ਪਹਾਰੰ ॥ ਆਗੜਦੰਗ ਲੈ ਅਉਖਧੀ
ਕੋ ਸਿਧਾਰੰ ॥੫੮੪॥ ^{੧੪}ਆਗੜਦੰਗ ਆਏ ਜਹਾਂ ਰਾਮ ਖੇਤੰ ॥ ਬਾਗੜਦੰਗ ਬੀਰੰ
ਜਹਾਂ ਤੇ ਅਚੇਤੰ ॥ ^{੧੫}ਬਾਗੜਦੰਗ ਬਿਸੱਲਖਾ ਮਾਗੜਦੰਗ ਮੁੱਖੰ ॥ ਡਾਗੜਦੰਗ
ਡਾਰੀ ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੁੱਖੰ ॥੫੮੫॥ ^{੧੬}ਜਾਗੜਦੰਗ ਜਾਗੇ ਸਾਗੜਦੰਗ ਸੂਰੰ ॥
ਘਾਗੜ ਦੰਗ ਘੁੱਮੀ ਹਾਗੜਦੰਗ ਹੂਰੰ ॥ ^{੧੭}ਛਾਗੜਦੰਗ ਛੂਟੇ ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਾਦੰ ॥
ਬਾਗੜ ਦੰਗ ਬਾਜੇ ਨਾਗੜਦੰਗ ਨਾਦੰ ॥੫੮੬॥ ^{੧੮}ਤਾਗੜਦੰਗ ਤੀਰੰ ਛਾਗੜਦੰਗ
ਛੂਟੇ ॥ ਗਾਗੜਦੰਗ ਗਾਜੀ ਜਾਗੜਦੰਗ ਜੂਟੇ ॥ ^{੧੯}ਖਾਗੜਦੰਗ ਖੇਤੰ ਸਾਗੜਦੰਗ
ਸੋਏ ॥ ਪਾਗੜਦੰਗ ਤੇ ਪਾਕ ਸ਼ਾਹੀਦ ਹੋਏ ॥੫੮੭॥ ਕਲਸ ॥ ^{੨੦}ਮੱਚੇ ਸੂਰਬੀਰ
ਬਿਕਾਰੰ ॥ ਨੱਚੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਬੈਤਾਰੰ ॥ ^{੨੧}ਝਮ ਝਮ ਲਸਤ ਕੋਟਿ ਕਰਵਾਰੰ ॥
ਝਲ ਹਲੰਤ ਉੱਜਲ ਅਸ ਧਾਰੰ ॥੫੮੮॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ^{੨੨}ਉੱਜਲ ਅਸ
ਧਾਰੰ ਲਸਤ ਅਪਾਰੰ ਕਰਣ ਲੁਝਾਰੰ ਛਬਿ ਧਾਰੰ ॥ ਸੋਭਿਤ ਜਿਮੁ ਆਰੰ ਅਤ
ਛਬਿ ਧਾਰੰ ਸੁ ਬਿਧ ਸੁਧਾਰੰ ਅਰ ਗਾਰੰ ॥ ^{੨੩}ਜੈ ਪੱਤ੍ਰੰ ਦਾਤੀ ਮਦਿਣੰ ਮਾਤੀ
ਸ੍ਰੇਣੰ ਰਾਤੀ ਜੈ ਕਰਣੰ ॥ ਦੁੱਜਨ ਦਲ ਹੰਤੀ ਅਛਲ ਜਯੰਤੀ ਕਿਲ ਵਿਖੰ

ੳ ਜਿਹੜਾ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਭਰਤ ਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਹਨੂਮਾਨ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੀਰ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਹ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜਿਤਨੀ ਦੂਰ ਰਾਮ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਏਨੀ ਦੂਰ ਹੋਰ ਪੁਜਾ ਦਿਆਂਗਾ ਇਹ ਬਣੋਟੀ ਛੁਆਰਾ ਹੈ ਜੋ ਖਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਨਾ ਕੋਈ ਤੀਰ ਦੇ ਉਪਰ ਬੈਠ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਗਹਾਂ ਜਾ ਕੇ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹਨੂਮਾਨ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬੂਟੀ ਲੈ ਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਾਂਦਾ ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਮਿਥ ਯੁਗਿਆ ਤਕ ਨਹੀਂ ।

ਅ ਭਾਵੇਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਖ਼ਸਤਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥੀਂ ਤਲਵਾਰ ਹੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਆਖਰ ਜਿਤ ਦਾ ਸੋਹਰਾ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਹੀ ਬੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸਭਾ ਮੋਹ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਈਂਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀ ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਪਰੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਬਿਨਾਂ ਕੇਸ ਤੋਰੀ ਦੇਉ ਨਾ ਦਿਦਾਰੇ ।

ਹੰਤੀ ਭੈ ਹਰਣੰ ॥੫੮੯॥ ਕਲਸ ॥ ੧ਭਰ ਹਰੰਤ ਭੱਜਤ ਰਣ ਸੂਰੰ ॥ ਥਰ ਹਰ
ਕਰਤ ਲੋਹ ਤਨ ਪੂਰੰ ॥ ੨ਤੜਭੜ ਬਜੈਂ ਤਬਲ ਅਰ ਤੂਰੰ ॥ ਘੁੱਮੀ ਪੇਖ ਸੁਭਟ
ਰਨ ਹੂਰੰ ॥੫੯੦॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ੩ਘੁੱਮੀ ਰਣ ਹੂਰੰ ਨਭ ਝੜ ਪੂਰੰ ਲਖ ਲਖ
ਸੂਰੰ ਮਨ ਮੋਹੀ ॥ ੪ਆਰੁਣ ਤਨ ਬਾਣੰ ਛਬ ਅਪ੍ਰਮਾਣੰ ਅਣਦੁੱਤ ਖਾਣੰ ਤਨ
ਸੋਹੀ ॥ ੫ਕਾਛਨੀ ਸੁਰੰਗੀ ਛਬਿ ਅੰਗ ਅੰਗੀ ਲਜਤ ਅਨੰਗੀ ਲਖ ਰੂਪੰ ॥ ੬ਸਾਇਕ
ਦ੍ਰਿਗ ਹਰਣੀ ੧ਕੁਮਤ ਪ੍ਰਜਰਣੀ ਬਰਬਰ ਬਰਣੀ ਬੁਧ ਰੂਪੰ ॥੫੯੧॥ ਕਲਸ ॥
੨ਕਮਲ ਬਦਨ ਸਾਇਕ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਣੀ ॥ ਰੂਪ ਰਾਸ ਸੁੰਦਰ ਪਿਕ ਬੈਣੀ ॥ ੫ਮ੍ਰਿਗਪਤ
ਕਟ ਛਾਜਤ ਗਜ ਗੈਣੀ ॥ ਨੈਨ ਕਟਾਛ ਮਨਹਿ ਹਰ ਲੈਣੀ ॥੫੯੨॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ
ਛੰਦ ॥ ੬ਸੁੰਦਰ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਣੀ ਸੁਰ ਪਿਕ ਬੈਣੀ ਚਿਤ ਹਰ ਲੈਣੀ ਗਜ ਗੈਣੰ ॥
ਮਾਧੁਰ ਬਿਧਿ ਬਦਨੀ ਸੁਬੁਧਿਨ ਸਦਨੀ ੨ਕੁਮਤਿਨ ਕਦਨੀ ਛਬਿ ਮੈਣੰ ॥ ੧੦ਅੰਗਕਾ
ਸੁਰੰਗੀ ਨਟਵਰ ਰੰਗੀ ਝਾਂਝ ਉਤੰਗੀ ਪਗ ਧਾਰੰ ॥ ਬੇਸਰ ਗਜਰਾਰੰ ਪਹੁੰਚ ਅਪਾਰੰ
ਕਚਿ ਘੁੱਘਰਾਰੰ ਆਹਾਰੰ ॥੫੯੩॥ ਕਲਸ ॥ ੧੧ਚਿਬਕ ਚਾਰ ਸੁੰਦਰ ਛਬਿ ਧਾਰੰ ॥
ਠਉਰ ਠਉਰ ਮੁਕਤਨ ਕੇ ਹਾਰੰ ॥ ੧੨ਕਰ ਕੰਗਨ ਪਹੁੰਚੀ ਉਜੀਆਰੰ ॥ ਨਿਰਖ
ਮਦਨ ਦੁਤ ਹੋਤ ਸੁਮਾਰੰ ॥੫੯੪॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਸੋਭਿਤ ਛਬਿ ਧਾਰੰ ਕਚ
ਘੁੱਘਰਾਰੰ ਰਸਨ ਰਸਾਰੰ ਉਜੀਆਰੰ ॥ ਪਹੁੰਚੀ ਗਜਰਾਰੰ ਸੁਬਿਧ ਸੁਧਾਰੰ ਮੁਕਤ
ਨਿਹਾਰੰ ਉਰਧਾਰੰ ॥ ੧੪ਸੋਹਤ ਚਖ ਚਾਰੰ ਰੰਗ ਰੰਗਾਰੰ ਬਿਬਿਧਿ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ਅਤਿ ਆਂਜੇ ॥
ਬਿਖ ਧਰ ਮ੍ਰਿਗ ਜੈਸੇ ੩ਜਲਜਨ ਵੈਸੇ ਸੱਸੀਅਰ ਜੈਸੇ ਸਰਮਾਂਜੇ ॥੫੯੫॥ ਕਲਸ ॥
੧੫ਭਯੋ ਮੂੜ ਰਾਵਣ ਰਣ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥ ਮੱਚਿਯੋ ਆਨ ਤੁਮਲ ਜਬ ਜੁੱਧੰ ॥ ੧੬ਜੁੱਝੇ
ਸਕਲ ਸੂਰਮਾਂ ਸੁੱਧੰ ॥ ਅਰ ਦਲ ਮੱਧਿ ਸਬਦ ਕਰ ਉੱਧੰ ॥੫੯੬॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ
ਛੰਦ ॥ ੧੭ਧਾਯੋ ਕਰ ਕ੍ਰੋਧੰ ਸੁਭਟ ਬਿਰੁੱਧੰ ਗਲਿਤ ਸੁਬੁੱਧੰ ਗਹਿ ਬਾਣੰ ॥ ਕੀਨੋ
ਰਣ ਸੁੱਧੰ ਨਚਤ ਕਬੁੱਧੰ ਅਤ ਧੁਨ ਉੱਧੰ ਧਨੁ ਤਾਣੰ ॥ ੧੮ਧਾਏ ਰਜਵਾਰੇ ਦੁੱ
ਧਰ ਹਕਾਰੇ ਸੁ ਬੁੱਣ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ਕਰ ਕੋਪੰ ॥ ਘਾਇਨ ਤਨ ਰੱਜੇ ਦੁ ਪਗ ਨ ਭੱਜੇ
ਜਨੁ ਹਰ ਗੱਜੇ ਪਗ ਰੋਪੰ ॥੫੯੭॥ ਕਲਸ ॥ ੧੯ਅਧਿਕ ਰੋਸ ਸਾਵਤ ਰਨ ਜੂਟੇ ॥
ਬਖਤਰ ਟੋਪ ਜਿਰੈ ਸਭ ਛੂਟੇ ॥ ੨੦ਨਿਸਰ ਚਲੇ ਸਾਇਕ ਜਨ ਛੂਟੇ ॥ ਜਨਕ
ਸਿਚਾਨ ਮਾਸ ਲਖ ਟੂਟੇ ॥੫੯੮॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ੨੧ਸਾਇਕ ਜਣੁ ਛੂਟੇ ਤਿਮ
ਅਰ ਜੂਟੇ ਬਖਤਰ ਛੂਟੇ ਜੇਬ ਜਿਰੇ ॥ ੨੨ਮਸਹਰ ਭੁਖਿਆਏ ਤਿਮੁ ਅਰ ਧਾਏ

ੳ ਇਸ ਅਪਛਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਇਥੇ ਛੱਡਕੇ ਹੁਣ ਰਾਵਣ ਦਾ ਯੁੱਧ ਚਲ ਪੈਂਦਾ ਪਾਠਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੇਰ ਇਥੇ ਅਪੱਛਰਾ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੋਇਆ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਮੌਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਏਗਾ । ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਯੁੱਧ ਪੜ੍ਹੋ । ਇਹਨਾਂ ਅਪੱਛਰਾ ਨੇ ਵਰਨ ਲਈ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜੁਆਨ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ ।

1. (ਕੁਮੱਤ-ਬੋਲੋ) । 2. (ਕੁਮੱਤਨ-ਬੋਲੋ) । 3. (2-ਜਲਜ ਨ ਵੈਸੇ) ।

- ੧ ਕਲਸ ॥ ਡਰਦੇ ਕੰਬਦੇ ਥਰ-ਥਰ ਕਰਦੇ ਰਣ ਵਿਚੋਂ ਸੂਰਮੇ
ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਤਨ ਮੜੇ ਹੋਏ ਹਨ
ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਬਦੇ ਹਨ ।
- ੨ ਤੜ-ਤੜ ਕਰਕੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਤਬਲੇ ਤੇ ਤੂਰ ਵਜਦੇ
ਹਨ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਹੂਰ ਘੁਮਦੀ ਫਿਰਦੀ
ਹੈ ॥੫੯੦॥
- ੩ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਹੂਰਾਂ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ ਝੜੀ
ਦੇ ਬਦਲ ਵਾਂਗ ਆਕਾਸ਼ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ
ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੋਹਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੪ ਤਨ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲਾਲ ਬਸਤਰ ਹਨ ਸੋਭਾ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ
ਹੈ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਪ ਦੁੱਤ
ਦੀ ਖਾਣ ਹਨ ਤੇ ਤਨ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ ।
- ੫ ਰੰਗ ਕਾਛਨ (ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ) ਬਾਹਰ ਹੈ ਸਰੀਰ ਦਾ ਰੰਗ
ਅੰਗ-ਅੰਗ ਸਤੋਲ ਹੈ ਸੁਰੰਗ । ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਧਾ ਬਰਫਾ ਹੋਵੇ
ਅੰਗ-ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਕਾਮਦੇਵ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ
ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ।
- ੬ ਜਿਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਮਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ
ਕੁਬੁਧੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੋਭਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਹੀ ਹੈ
ਬੁੱਧ ਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬੁੱਧ ਦਾ ਖੂਹ (ਖਜਾਨਾ)
ਹੈ ॥੫੯੧॥
- ੭ ਕਲਸ ॥ ਉਹਨਾਂ ਹੂਰਾਂ ਦੇ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਕੋਮਲ ਚਿਹਰੇ
ਹਨ ਤੀਰ ਜਿਹੇ ਤਿਖੇ ਤੇ ਮ੍ਰਿਗ ਮਿਠੀ ਤੇ ਤਿਖੀ ਆਵਾਜ਼ ।
- ੮ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹਾ ਲੱਕ ਹਾਥੀ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ । ਨੇਤਰਾਂ
ਦੀ ਝਾਕ ਮਨ ਨੂੰ ਹਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ॥੫੯੨॥
- ੯ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਚੇਹਰਾ ਸੁੰਦਰ ਨੇਤਰ ਮ੍ਰਿਗ ਜਿਹੇ ਬੋਲ
ਸੁਰੀਲਾ ਚਿਤ ਨੂੰ ਹਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹਾਥੀ ਚਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ
ਪਿਆਰ ਦੀ ਬਿਧੀ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਚੰਗੀ ਬੁੱਧ ਦੇ ਘਰ
ਵਾਲੀ, ਬੁਰੀ ਮਤ ਨੂੰ ਕਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਾਮ ਜਿਹੀ ਸੋਭਾ
ਵਾਲੀ ।
- ੧੦ ਗਲੇ ਦਾ ਅੰਗਣਾ ਸੁੰਦਰ ਰੰਗ ਦਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ
ਨਟਾਂ ਜਿਹੇ ਭੋਸ ਵਿਚ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਝਾਂਜਰਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ
ਕੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਾਂਜਰ
ਛਣਕਦੀ ਹੈ । ਜੇਵਰ-ਗਜਰੇ, ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਬਹੁਤ ਪਾਈਆਂ
ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਕੇਸ ਘੁੰਘਰਾਲੇ ਤੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਹਾਰ ਪਹਿਨੇ
ਹੋਏ ਹਨ ॥੫੯੩॥
- ੧੧ ਕਲਸ ॥ ਠੰਡੀ ਤੇ ਬਿੰਦੀ ਜੋ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਂਦੀ
ਹੈ ਤੇ ਛਬਿ ਤੇਜ ਤਲਵਾਰ ਧਾਰ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ।
ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ।
੧੨ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਕੰਗਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ
- ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਕਾਮਦੇਵ ਦੀ ਦੁਤ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੫੯੪॥
- ੧੩ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥
ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਾ ਵਾਲੀ ਛਬਿ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕੇਸ ਘੁੰਘਰਾਲੇ,
ਰਸ ਦਾਇਕ ਬਾਨ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਚਾਨਣਾ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਤੇ ਗਜਰੇ ਸੁੰਦਰ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ
ਕੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਤੇ ਹੀਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ।
- ੧੪ ਸੋਭਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨੇਤਰ ਜਦੋਂ ਚਾਰ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਰੰਗ
ਰੰਗ ਦੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਬਸਤਰ ਤੇ ਅੰਜਨ (ਕਾਰੇ) ।
ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਮਿਰਗੀ ਜਿਹੇ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਖਿੜੇ ਹੋਏ
ਸ਼ਰਮੀਲੇ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਮਾਂ ਬਦਲੀ ਵਿਚ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ
ਹੈ ॥੫੯੫॥ ਕਲਸ ॥
- ੧੫ ਮੂਰਖ ਰਾਵਣ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਵਾਸਾ
ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆ ਕੇ ਤੁੱਮਲ (ਹੱਥ ਹਥੀ) ਯੁੱਧ
ਹੋਣ ਲੱਗਾ
- ੧੬ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਮਾਰੇ ਗਏ । ਵੈਰੀ ਦਲ ਵਿਚ ਜਦ ਉਸ
ਨੇ ਬੜੇ ਉੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰਿਆ ॥੫੯੬॥
ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥
- ੧੭ ਰਾਵਣ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਭਜਦਾ ਹੈ ਰਾਮ ਪੱਖੀ ਸੂਰਮੇ ਮੁਕਾਬਲਾ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰਾਵਣ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਤੀਰ ਪਕੜ
ਕੇ ਰਣ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਖੋਟੀ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਰਣ
ਵਿਚ ਨਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੋਰ ਨਾਲ ਖਿਚਦਾ ਹੈ ਤਾਣਦਾ
ਹੈ ।
- ੧੮ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖੀ ਰਾਜੇ ਨਚਦੇ ਹਨ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
ਘਾਉ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਸਤਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ । ਭਾਵੇਂ
ਘਾਉ ਨਾਲ ਕਿਤਨੇ ਦੁਖੀ ਹਨ ਪਰ ਦੋ ਪੈਰ ਵੀ ਪਿਛਾਂਹ
ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ ਬਦਲ ਵਾਂਗ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਪੈਰ ਜਮਾਏ ਹੋਏ
ਹਨ ॥੫੯੭॥ ਕਲਸ ॥
- ੧੯ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
ਜ਼ਰੂਰ ਬਖਤਰ, ਟੋਪ ਜਾਲੀਦਾਰ ਸੰਜੋਆਂ ਸਭ ਫੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ।
- ੨੦ ਅਤੇ ਤੀਰ ਲਗ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ । ਉਹ
ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਾਜ ਨੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੋੜ
ਲਿਆ ਹੈ ॥੫੯੮॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥
- ੨੧ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਛੁੱਟ ਕੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਦੇ ਜਾ ਵਜਦਾ
ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਵੈਰੀ-ਵੈਰੀ ਦੇ ਗਲੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਜ਼ਰਾ ਬਖਤਰ
ਫੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਬਸਤਰ ਜਿਹੇ ਸਭ ਬਿਖਰ ਗਏ
ਹਨ ।
- ੨੨ ਜਿਵੇਂ ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਦਰਿੰਦੇ ਭੁੱਖੇ ਝਪਟ ਕੇ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਪੈਂਦੇ
ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਵੀ ਵੈਰੀ-ਵੈਰੀਆਂ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਸ਼ਸਤਰ ਨਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦੇ ।

ਸੱਸਤ੍ਰ ਨਚਾਇ ਨ ਫੇਰਿ ਫਿਰੇ ॥ ^੧ਸਨਮੁਖਿ ਰਣ ਗਾਜੈਂ ਕਿਮਹੂੰ ਨ ਭਾਜੈਂ ਲਖ
ਸੂਰ ਲਾਜੈਂ ਰਣ ਰੰਗੰ ॥ ਜੈ ਜੈ ਧੁਨ ਕਰਹੀ ਪੁਹਪਨ ਡਰਹੀ ਸੁਬਿਧਿ ਉਚਰਹੀ
ਜੈ ਜੰਗੰ ॥੫੯੯॥ ਕਲਸ ॥ ^੨ਮੁਖ ਤੰਬੋਰ ਅਰੁ ਰੰਗ ਸੁਰੰਗੰ ॥ ਨਿਡਰ ਭ੍ਰਮੰਤ
ਭੁੰਮਿ ਉਹ ਜੰਗੰ ॥ ^੩ਲਿਪਤ ਮਲੈ ਘਨਸਾਰ ਸੁਰੰਗੰ ॥ ਰੂਪ ਭਾਨ ਗਤਿਵਾਨ
ਉਤੰਗੰ ॥੬੦੦॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ^੪ਤਨ ਸੁਭਤ ਸੁਰੰਗੰ ਛਬਿ ਅੰਗ ਅੰਗੰ ਲਜਤ
ਅਨੰਗੰ ਲਖ ਨੈਣੰ ॥ ਸੋਭਿਤ ਕਚਕਾਰੇ ਅਤ ਘੁੱਘਾਰੇ ਰਸਨ ਰਸਾਰੇ ਮ੍ਰਿਦ
ਬੈਣੰ ॥ ^੫ਮੁਖਿ ਛਕਤ ਸੁਬਾਸੰ ਦਿਨਸ ਪ੍ਰਕਾਸੰ ਜਨੁ ਸਸ ਭਾਸੰ ਤਸ ਸੋਭੰ ॥ ਰੀਝਤ
ਚਖ ਚਾਰੰ ਸੁਰਪੁਰ ਪਿਯਾਰੰ ਦੇਵ ਦਿਵਾਰੰ ਲਖਿ ਲੋਭੰ ॥੬੦੧॥ ਕਲਸਿ ॥
^੬ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਏਕੰ ਕਰ ਧਾਰੀ ॥ ਦੁਤੀਅ ਧੋਪੁ ਗਹਿ ਤ੍ਰਿਤੀ ਕਟਾਰੀ ॥ ^੭ਚਤ੍ਰਬ
ਹਾਥ ਸੈਹਬੀ ਉਜਿਆਰੀ ॥ ਗੋਫਨ ਗੁਰਜ ਕਰਤ ਚਮਕਾਰੀ ॥੬੦੨॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ
ਛੰਦ ॥ ^੮ਸਤਏ ਅਸ ਭਾਰੀ ਗਦਹਿ ਉਭਾਰੀ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਸੁ ਧਾਰੀ ਛਰਕਾਰੀ ॥
^੯ਜੰਬੂਵਾ ਅਰ ਬਾਨੰ ਸੁ ਕਸਿ ਕਮਾਨੰ ਚਰਮ ਅਪ੍ਰਮਾਨੰ ਧਰ ਭਾਰੀ ॥ ^{੧੦}ਪੰਦ੍ਰਏ
ਗਲੇਲੰ ਪਾਸ ਅਮੋਲੰ ਪਰਸ ਅਡੋਲੰ ਹਥਿ ਨਾਲੰ ॥ ^{੧੧}ਬਿਛੂਆ ਪਹਰਾਘੰ ਪਟਾ
ਭ੍ਰਮਾਘੰ ਜਿਮ ਜਮ ਧਾਘੰ ਬਿਕਰਾਲੰ ॥੬੦੩॥ ਕਲਸਿ ॥ ^{੧੨}ਸਿਵ ਸਿਵ ਸਿਵ,
ਮੁਖ ਏਕ ਉਚਾਰੰ ॥ ਦੁਤੀਅ ਪ੍ਰਭਾ ਜਾਨਕੀ ਨਿਹਾਰੰ ॥ ^{੧੩}ਤ੍ਰਿਤੀਅ ਝੁੰਡ ਸਭ
ਸੁਭਟ ਪਚਾਰੰ ॥ ਚਤ੍ਰਬ ਕਰਤ ਮਾਰ ਹੀ ਮਾਰੰ ॥੬੦੪॥ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ^{੧੪}ਪਚਏ
ਹਨਵੰਤੰ ਲਖ ਦੁਤ ਮੰਤੰ ਸੁ ਬਲ ਦੁਰੰਤੰ ਤਜਿ ਕਲਿਣੰ ॥ ^{੧੫}ਛਠਏ ਲਖਿ ਭ੍ਰਾਤੰ
ਤਕਤ ਪਪਾਤੰ ਲਗਤ ਨ ਘਾਤੰ ਜੀਅ ਜਲਿਣੰ ॥ ^{੧੬}ਸਤਏ ਲਖਿ ਰਘੁ ਪਤਿ
ਕਪ ਦਲ ਅਧਪਤ ਸੁਭਟ ਬਿਕਟ ਮਤ ਜੁਤ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥ ^{੧੭}ਅਠਿਓ ਸਿਰਿ ਢੋਰੈਂ
ਨਵਮਿ ਨਿਹੋਰੈਂ ਦਸਅਨ ਬੋਰੈਂ ਰਿਸ ਰਾਤੰ ॥੬੦੫॥ ਚਬੋਲਾ ਛੰਦ ॥ ^{੧੮}ਧਾਏ
ਮਹਾਂ ਬੀਰ ਸਾਧੇ ਸਿਤੰ ਤੀਰ ਕਾਛੇ ਰਣੰ ਚੀਰ ਬਾਨਾ ਸੁਹਾਏ ॥ ^{੧੯}ਰਵਾਂ ਕਰਦ
ਮਰਕਬ ਯਲੋ ਤੇਜ ਇਮ ਸਬ ਚੂੰ ਤੁੰਦ ਅਜਦ ਹੋਓ ਮਿਆ ਜੰਗਾਹੇ ॥ ਭਿੜੇ
ਆਇ ਈਹਾਂ ਬੁਲੇ ਬੈਣ ਕੀਹਾਂ ਕਰੇਂ ਘਾਇ ਜੀਹਾਂ ਭਿੜੇ ਭੇੜ ਭੱਜੇ ॥ ^{੨੦}ਪੀਯੋ
ਪੋਸਤਾਨੇ ਭਛੋ ਰਾਬੜੀਨੇ ਕਹਾ ਛੈ ਅਣੀਰੋ ਧਣੀ ਨੇ ਨਿਹਾਰੈਂ ॥੬੦੬॥ ^{੨੧}ਗਾਜੇ
ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਘੁੰਮੀ ਰਣੰ ਹੂਰ ਭਰਮੀ ਨਭੰ ਪੂਰ ਬੇਖੰ ਅਨੂਪੰ ॥ ^{੨੨}ਵਲੇ ਵੱਲ ਸਾਈ
ਜੀਵੀ ਜੁਗਾਂ ਤਾਈ ਤੈਂਡੇ ਘੋਲੀ ਜਾਈ ਅਲਾਵੀ ਤ ਐਸੇ ॥ ^{੨੩}ਲਗੋ ਲਾਰ
ਥਾਨੇ ਬਰੋ ਰਾਜ ਮਾਨੇ ਕਹੋ ਅਉਰ ਕਾਨੇ ਹਠੀ ਛਾਡ ਬੇ ਸੋ ॥ ^{੨੪}ਬਰੋ ਆਨ ਮੋ ਕੋ ਭਜੋ

ੳ ਇਹ ਹੈ ੫੮੫ ਅੰਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉਤਰ । ਜਿਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਅਪੰਡਿਤਾਂ ਸਨ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਰਾਵਣ ਦੇ ਹੱਠ ਨੇ ਖਪਾ ਦਿੱਤੇ ।
ਜਿਸਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕੁਥਪੀ ਤੋਂ ਮੁਰਖਤਾ ਦਾ ਫਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੇਣ ਦਾ ਭਾਵ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜਕੇ
ਕੁਝ ਗੁਣ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਰਾਵਣ ਜਿਹੇ ਗੁਣ ਵੀਚਾਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਭੀ ਹਸਰ ਰਾਵਣ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਅਗਾਧ
ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :-

ਲੋਕਾ ਗਏ ਸੋਨੇ ਕਾ ਭਇਆ ॥ ਮੂਰਖ ਰਾਵਨੁ ਕਿਆ ਲੇ ਗਾਇਆ ॥੩॥

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਕਿਛੁ ਗੁਨੁ ਬੀਚਾਰਿ ॥ ਚਲੇ ਜੁਆਰੀ ਦੇਇ ਹਥ ਝਾਰ ॥

- ੧ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਰਣ ਵਿਚ ਗਜਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਭੱਜਦੇ ਨਹੀਂ ਰਣ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਸ਼ਰਮਸ਼ਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੈ-ਜੈ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਫੁਲ ਕੇਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਜੈ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇ ॥੫੯੯॥
- ੨ ਕਲਸ ॥ ਮੂੰਹ ਇਉਂ ਲਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਦੰਦਾਸਾ ਖਾਧਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਚੇਹਰੇ ਸੁਰਖ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।
- ੩ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਚੰਦਨ ਮਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਘਨਸਾਰ (ਕਪੂਰ) ਸੁਰੰਗ (ਕੋਸਰ) ਆਦਿ ਖੁਸਬਿਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਹਨ ਉੱਚੇ ਸਰੂ ਜਿਹੇ ਕੱਦ ਹਨ ॥੬੦੦॥
- ੪ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ ਸਰੂ ਜਿਹੇ ਉਚੀ ਛਥਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕਾਮਦੇਵ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅੱਖੀ ਵੇਖਕੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਕਾਲੇ ਕੇਸ ਘੁੰਘਰੂਆਲੇ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਬਾਨ ਦੇ ਮਿਠੇ ਤੇ ਰਸੀਲੇ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ।
- ੫ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਭਲੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਮੁੱਖ ਦੇਖ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਣੋਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜਾਪਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਅੱਖੀਆਂ ਰਜਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੀਦਾਰੀ ਜੁਆਨ ਇਸ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਦੇਵਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿਛੇ ਦੱਸੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਅਪੰਛਰਾਂ ਲਭਾਇਮਾਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ॥੬੦੧॥
- ੬ ਕਲਸਿ ॥ (ਹੁਣ ਰਾਵਣ ਦਾ ਯੁੱਧ ਦੇਖੋ)-ਰਾਵਣ ਨੇ ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਫੜ ਲਈ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਿਧੀ ਲੰਮੀ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਲਈ ਤੀਜੇ ਵਿਚ ਕਟਾਰੀ ਫੜ ਲਈ ।
- ੭ ਚੌਥੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਹਿਥੀ ਚਮਕਦੀ ਸੀ । ਗੋਪੀਆ ਤੇ ਗੁਰਜ (ਗਦਾ) ਚਮਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਸੀ ॥੬੦੨॥
- ੮ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਸੱਤਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਖੰਡਾ ਅੱਠਵੇਂ ਵਿਚ ਗਦਾ ਉਪਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਨੌਵੇਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਤੇ ਛੁਰੀ ਛੁਰੀ ।
- ੯ ਗਿਆਰਵੇਂ ਵਿਚ ਸੰਬੂਆਂ ਬਾਰਵੇਂ ਤੀਰ, ਤੇਰਵੇਂ ਕਮਾਨ, ਚੌਧਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਢਾਲ ਜੋ ਅਪ੍ਰਮਾਣ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭਾਰੀ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ।
- ੧੦ ਪੰਦਰਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਗੋਲਾ ਅਤੇ ਸੋਲਵੇਂ ਵਿਚ ਪਾਸ (ਵਾਂਸੀ) ਸਤਾਰਵੇਂ ਵਿਚ ਪਰਸ, ਅਠਾਰਵੇਂ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ (ਹੱਥ ਨਾਲ) ।
- ੧੧ ਉਨੀਵੇਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਿਛੂਆ-ਬੀਹਵੇਂ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਟਾ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਉਂ ਤੁਰਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਭਿਆਨਕ ਜਮਦੂਤ ਬੜੀ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੬੦੩॥
- ੧੨ ਕਲਸਿ ॥ ਇਕ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਸ਼ਿਵ-ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਮੁੱਖ ਨਾਲ ਸੀਤਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਹੈ ।
- ੧੩ ਤੀਜੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ । ਚੌਥੇ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਦੇ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ॥੬੦੪॥
- ੧੪ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ਛੰਦ ॥ ਪੰਜਵੇਂ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਹਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਉ ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੧੫ ਛੇਵੇਂ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਭਬੀਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਦਾਉ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਪਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੜਦਾ ਕੁੜਦਾ ਹੈ ।
- ੧੬ ਸੱਤਵੇਂ ਮੁੱਖ ਨਾਲ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦਾ ਦਲ ਸੁਗੰਧ ਆਦਿ ਨਾ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਲਛਮਣ ਸਮੇਤ ਬੈਠੇ ਹਨ ।
- ੧੭ ਅੱਠਵੇਂ ਸਿਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਬੁਰੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਭੂਰਦਾ ਹੈ ਨੌਵੇਂ ਨਾਲ ਨਹੋਰੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ “ਉਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਆਪ ਤੋਂ ਛਿਟੇ ਮੂੰਹ ਗੋਡਿਆ ਦੇ”, ਆਪਣੀ ਭੁਲ ਯਾਦ ਨਹੀਂ । ਦਸਵੇਂ ਸਿਰ ਨਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੁਸੈਲੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ॥੬੦੫॥
- ੧੮ ਚਬੋਲਾ ਛੰਦ ॥ ਮਹਾਂਬੀਰ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਚਿੱਟੇ ਤੀਰ ਸਿੱਧ ਕਰ ਲਏ ਹਨ । ਫੌਜੀ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਬਾਣੇ ਸੋਭਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੯ ਰਬ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੱਜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਭਾਰੀ ਸਰਪ ਬਿਨਾਂ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਦੌੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੨੦ ਯੁੱਧ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਉਸ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਕੇ ਘਾਉ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਡਟਕੇ ਭਿੱਜਦੇ ਭੇੜ ਭਿੜੇ ।
- ੨੧ ਪੋਸਤ ਆਦਿ ਅਮਲ ਪੀਤੇ ਹਨ, ਰਾਬੜੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਕਿਥੇ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਉਹ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ॥੬੦੬॥
- ੨੨ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਗੱਜੇ ਤਾਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਹੁਰਾਂ ਘੁਮਣ ਲੱਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਕਾਸ਼ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਇਕ ਅਨੂਪ ਹੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀਨ ਸੀ ।
- ੨੩ ਜੋ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਂਦੀਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਐ ਮੇਰੇ ਸਵਾਮੀ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਲਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ ਤੂੰ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਜੀਵੇਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਆਪ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲੜ ਲੱਗਾਂ ।
- ੨੪ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲੜ ਲੱਗਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੋਂ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਹਠੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਦਸ ਹੋਰ ਕਿਸ ਪਾਸ ਜਾਵਾਂ ?
- ੨੫ ਯੁੱਧ ਜਿੱਤ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਵਰ ਲੈ ।

੧ਆਨ ਤੋ ਕੋ ਚਲੋ ਦੇਵ ਲੋਕੋ ਤਜੋ ਬੇਗ ਲੋਕਾ ॥੬੦੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਅਨੰਤ
 ਤੁਕਾ ॥ ੨ਰੋਸ ਭਰਯੋ, ਤਜ ਹੋਸ ਨਿਸਾਚਰ, ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਕੋ ਘਾਇ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
 ੩ਜੋਸ ਬਡੋ ਕਰ ਕਉਸਲਿਸੰ ਅਧ ਬੀਚ ਹੀ ਤੇ ਸਰ ਕਾਟ ਉਤਾਰੇ ॥ ੪ਫੇਰ ਬਡੋ
 ਕਰ ਰੋਸ ਦਿਵਾਰਦਨ ਧਾਇ ਪਰੈਂ ਕਪਿ ਪੁੰਜ ਸੰਘਾਰੈਂ ॥ ੫ਪਟਸ ਲੋਹ ਹਥੀ ਪਰਸੰ
 ਗੜੀਏ ਜੰਬੁਵੇ ਜਮਦਾੜ ਚਲਾਵੈਂ ॥੬੦੮॥ ਚਬੋਲਾ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੬ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਸਰਾਸਨ
 ਲੈ, ਰਿਸ ਠਾਨ ਘਨੀ, ਰਨ ਬਾਨ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ਬੀਰਨ ਮਾਰ ਦੁਸਾਰ ਗਏ ਸਰ,
 ਅੰਬਰ ਤੇ ਬਰਸੇ ਜਨ ਓਰੇ ॥ ੭ਬਾਜ ਗਜੀ ਰਥ ਸਾਜ ਗਿਰੇ ਧਰ, ਪਤ੍ਰ ਅਨੇਕ
 ਸੁ ਕਉਨ ਗਨਾਵੈ ॥ ਫਾਗਨ ਪਉਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਬਹੇ ਬਨ ਪਤ੍ਰਨ ਤੇ ਜਨ ਪਤ੍ਰ
 ਉਡਾਨੇ ॥੬੦੯॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ਛੰਦ ॥ ੮ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨ ਮੈਂ ਰਘੁਨਾਥ ਸੁ ਰਾਵਨ ਕੋ
 ਬਹੁ ਬਾਨ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ਸ੍ਰੋਣ ਨ ਨੈਕ ਲਗਯੋ ਤਿਨ ਕੇ ਤਨ ਫੇਰ ਜਿਰੈ ਤਨ ਪਾਰ
 ਪਧਾਰੇ ॥ ੯ਬਾਜ ਗਜੀ ਰਥ ਰਾਜ ਰਥੀ ਰਣ ਭੂਮਿ ਗਿਰੇ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਸੰਘਾਰੇ ॥
 ਜਾਨੋ ਬਸੰਤ ਕੇ ਅੰਤ ਸਮੈ ਕਦਲੀ ਦਲ ਪਉਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਉਖਾਰੇ ॥੬੧੦॥ ੧੦ਧਾਇ
 ਪਰੇ ਕਰ ਕੋਪ ਬਨੇਚਰ ਹੈ ਤਿਨ ਕੇ ਜੀਅ ਰੋਸ ਜਗਯੋ ॥ ਕਿਲਕਾਰ ਪੁਕਾਰ
 ਪਰੇ ਚਹੂੰ ਘਾਰਣ, ਛਾਡਿ ਹਠੀ ਨਹਿ ਏਕ ਭਗਯੋ ॥ ੧੧ਗਹਿ ਬਾਨ ਕਮਾਨ ਗਦਾ
 ਬਰਛੀ, ਉਤ ਤੇ ਦਲ ਰਾਵਨ ਕੋ ਉਮਗਯੋ ॥ ਭਟ ਜੂਝਿ ਅਰੂਝਿ ਗਿਰੇ ਧਰਣੀ,
 ਦਿਜਰਾਜ ਭ੍ਰਮਯੋ ਸਿਵ ਧਯਾਨ ਡਿਗਯੋ ॥੬੧੧॥ ੧੨ਜੂਝਿ ਅਰੂਝਿ ਗਿਰੇ ਭਟ,
 ਵਾ ਤਨ; ਘਾਇਨ ਘਾਇ ਘਨੇ ਭਿਭਰਾਨੇ ॥ ਜੰਬੁਕ ਗਿਧ ਪਿਸਾਚ ਨਿਸਾਚਰ
 ਫੂਲ ਫਿਰੇ ਰਨ ਮੈਂ ਰਹਸਾਨੇ ॥ ੧੩ਕਾਂਪ ਉਠੀ ਸੁ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ ਦਿਗਪਾਲਨ
 ਫੇਰ ਪ੍ਰਲੈ ਅਨੁਮਾਨੇ ॥ ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਉਦਾਸ ਭਏ, ਗਨ ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਭ੍ਰਮੇ
 ਭਹਰਾਨੇ ॥੬੧੨॥ ੧੪ਰਾਵਨ ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨ ਮੈਂ ਰਿਸ ਸੋਂ ਸਰ ਓਘ ਪ੍ਰਓਘ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
 ੧੫ਭੂਮਿ ਅਕਾਸ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ ਸਬ ਓਰ ਰੁਕੇ ਨਹਿ ਜਾਤ ਨਿਹਾਰੇ ॥ ੧੬ਸ੍ਰੀ
 ਰਘੁਰਾਜ ਸਰਾਸਨ ਲੈ ਛਿਨ ਮੈਂ ਛੁਭ ਕੈ ਸਰ ਪੁੰਜ ਨਿਵਾਰੇ ॥ ਜਾਨਕ ਭਾਨ
 ਉਦੈ ਨਿਸ ਕਉ ਲਖਿ ਕੈ ਸਬਹੀ ਤਪ ਤੇਜ ਪਧਾਰੇ ॥੬੧੩॥ ੧੭ਰੋਸ ਭਰੇ ਰਨ
 ਮੈਂ ਰਘੁਨਾਥ ਕਮਾਨ ਲੈ ਬਾਨ ਅਨੇਕ ਚਲਾਏ ॥ ਬਾਜ ਗਜੀ ਗਜਰਾਜ ਘਨੇ ਰਥ
 ਰਾਜ ਬਨੇ ਕਰਿ ਰੋਸ ਉਡਾਏ ॥ ੧੮ਜੇ ਦੁਖ ਦੇਹ ਕਟੇ ਸੀਅ ਕੇ ਹਿਤ ਤੇ ਰਨ
 ਆਜ ਪ੍ਰਤੱਛ ਦਿਖਾਏ ॥ ਰਾਜੀਵ ਲੋਚਨ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਘਨੇ ਰਨ ਘਾਲ ਘਨੇ
 ਘਰ ਘਾਏ ॥੬੧੪॥ ੧੯ਰਾਵਨ ਰੋਸ ਭਰਿਯੋ ਗਰਜਯੋ ਰਨ ਮੈਂ ਲਹਿਕੈ ਸਬ ਸੈਨ

ਓ ਇਹ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਯੰਗ ਮਈ ਵਾਰਨੰਗ ਹੈ ਕਿ ਸੀਤਾ ਦੀ ਝਾਕ ਛੱਡਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਮਰਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲ
 ਸੀਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇਵ ਲੋਕ ਜਾ ਕੇ ਭਾਵ (ਮਰਕੇ) ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਵੀਂ। ਸੀਤਾ ਤੋਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹ ਕੇ ਬਿਆਹ ਕਰਾ
 ਲਵਾਂਗੀਆਂ। ਭੂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮਰਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਹ।

- ੧ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਭਜਾਂ ਛੋਤੀ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਚਲੇ ਦੇਵ ਲੋਕ
ਨੂੰ ਚਲੇ ਚਲੀਏ ॥੬੦੭॥
- ੨ ਸ੍ਰੈਯਾ ਅਨੰਤ ਤੁਕਾ ॥ ਦੈਤ ਹੋਸਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਗਿਆ
ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰ ਗਿਆ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਉਤੇ
ਵਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੩ ਸੋਭ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਨੇ ਤੀਰ
ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਵਾਰ ਅੱਧ ਵਿਚ ਹੀ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ।
- ੪ ਰਾਵਣ ਫੇਰ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਤੇ ਨੱਠ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ
ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੫ ਪਟਾ ਲੋਹੇ ਦੇ ਦਸਤੇ ਵਾਲਾ ਟਾਕੂਆਂ ਤੇ ਗੰਡਾਸਾ, ਬਰਛਾ
ਜੰਬੂਆ ਤੇ ਦੋ ਸੂਰਾਂ ਵਾਲਾ ਜਬਰਦਸਤ ਸ਼ਸਤ੍ਰ-ਕਟਾਰ ਚਲਾ
ਦਿੱਤੀ ॥੬੦੮॥
- ੬ ਚਬੋਲਾ ਸ੍ਰੈਯਾ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਲੈ
ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ । ਜਿਹੜੇ ਯੋਧਿਆਂ
ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਜਾਣੇ ਅਸਮਾਨ ਦੇ
ਉਤੋਂ ਗੜੇ ਬਰਸ ਗਏ ਹਨ ।
- ੭ ਘੋੜ ਸਵਾਰ, ਹਾਥੀਆਂ ਤੇ ਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮੇਤ ਸਜੋਆਂ ਦੇ
ਭਿੰਗ ਗਏ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਪਰ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਮਾਰ
ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਟ ਗਿਣ ਕੇ ਦਸੇ ? ਜਿਵੇਂ ਫੱਗਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ
ਹਵਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਹੈ ਬਨ ਦੇ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੇ
ਪੱਤਰ ਝੜ ਕੇ ਉੱਡ ਗਏ ਹਨ ॥੬੦੯॥
- ੮ ਸ੍ਰੈਯਾ ਛੰਦ ॥ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮਚੰਦਰ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ
ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੀਰ
ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ । ਰਾਵਣ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਖੂਨ ਬਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ।
ਜੋ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ
ਜੋ ਸੰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੰਨਕੇ ਸੁੱਕੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ ।
- ੯ ਘੋੜ ਸਵਾਰ, ਹਾਥੀਆਂ ਉੱਤੇ, ਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਰਥਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕਣ
ਵਾਲੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਭਿੰਗ ਗਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਬਸੰਤ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨਾਂ
ਵਿਚ ਹਵਾ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਕੋਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਗ ਨੂੰ ਉਖਾੜ
ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੬੧੦॥
- ੧੦ ਬਨੇਚਰ (ਬਾਂਦਰ) ਦੌੜ ਕੇ ਪੈ ਗਏ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਮਨ ਵਿਚ ਐਸਾ ਰੋਸ ਜਾਗ ਪਿਆ ਕਿ ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਮਾਰ

- ਕੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਪਏ ਐਸਾ ਹਠ
ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਵੀ ਵਿਚੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਿਆ ।
- ੧੧ ਉਪਰ ਰਾਵਣ ਦਾ ਦਲ ਵੀ ਤੀਰ ਕਮਾਣ ਗਦਾ ਤੇ ਬਰਛੀਆਂ
ਪਕੜ ਕੇ ਉਮਡ ਪਿਆ । ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਉਲਝ ਕੇ
ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਪਏ ਬ੍ਰਹਮਾ ਭੈਭੀਤ ਹੋ
ਗਿਆ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਖੜ ਗਿਆ ॥੬੧੧॥
- ੧੨ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਲਝ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ
ਦੇ ਤਨ ਤੇ ਘਾਉਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਘਾਉ ਬਹੁਤ ਚੋਟ ਲੱਗੇ ।
ਗਿੱਦੜ, ਗਿੱਧ, ਪਿਸਾਚ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਭੂਤ
ਪ੍ਰੇਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿੱਤ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੁੱਲੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੩ ਧਰਤੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਕੀ ਏਧਰ ਕੀ ਉਪਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ
ਪਰਲੈ ਕਾਲ ਆਇਆ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕੀਤਾ । ਧਰਤੀ ਤੇ
ਅਸਮਾਨ ਸਹਿਮ ਗਏ ਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗਣ ਆਮ
ਮਨੁੱਖਤਾ ਸਾਰੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ॥੬੧੨॥
- ੧੪ ਰਾਵਣ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੈ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਤੀਰਾਂ ਦੇ
ਝੁੰਡਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੫ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਇਪਰ ਤੇ ਉਪਰ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਛਾਰ ਗਏ
ਕੋਈ ਪਾਸਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ।
- ੧੬ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਛਿਨ ਦੇ ਵਿਚ
ਸਾਰੇ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਾਣੋ
ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਤਪ ਤੇਜ਼
ਸਦਕਾ, ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ॥੬੧੩॥
- ੧੭ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰਕੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕਮਾਨ
ਲੈ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਬਾਜ ਘੋੜੇ ਤੇ ਹੱਥਵਾਨ
ਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਰਾਜੇ ਬੇਅੰਤ ਰਥਾਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਰਾਜੇ
ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੮ ਜਿਹੜੇ ਦੁਖ ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਤੇ
ਕੱਟੇ ਸਨ ਉਹ ਅੰਜ ਸਾਰੇ ਰਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ।
ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕੰਵਲ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ
ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋਰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਹੁਤੇ ਘਰ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ॥੬੧੪॥
- ੧੯ ਉਪਰ ਰਾਵਣ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ
ਨੇ ਗਰਜ ਮਾਰੀ ਰਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਸੈਨਾ
ਸਾਰੀ ਭੱਜ ਭੁਰੀ ।

ਦੇਵੀ ਨੇ ਭਾਗੀ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੧੫॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੧੬॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੧੭॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੧੮॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੧੯॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੦॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੧॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੨॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੩॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੪॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੫॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੬॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੭॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੮॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੨੯॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੦॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੧॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੨॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੩॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੪॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੫॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੬॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੭॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੮॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੩੯॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੦॥

ਦੇਵੀ ਨੇ ਭਾਗੀ ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੧॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੨॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੩॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੪॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੫॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੬॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੭॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੮॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੪੯॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੦॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੧॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੨॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੩॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੪॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੫॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੬॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੭॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੮॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੫੯॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੦॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੧॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੨॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੩॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੪॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੫॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੬॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੭॥
ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੮॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੬੯॥ ਪੰਨਾ ਨੇ ਭਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ॥੬੭੦॥

੧ਭਜਾਨਯੋ ॥ ਆਪ ਹੀ ਹਾਕ ਹਬਖਾਰ ਹਠੀ ਗਹਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨੰਦਨ ਸੋ ਰਨ ਠਾਨਯੋ ॥
 ੨ਚਾਬਕ ਮਾਰ ਕੁਦਾਇ ਤੁਰੰਗਨ ਜਾਇ ਪਰਯੋ ਕਛੁ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਮਾਨਯੋ ॥ ਬਾਨਨ
 ਤੇ ਬਿਧੁ ਬਾਹਨ ਤੇ ਮਨ ਮਾਰਤ ਕੋ ਰਬ ਛੋਰਿ ਸਿਧਾਨਯੋ ॥੬੧੫॥ ੩ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨੰਦਨ
 ਕੀ ਭੁਜ ਤੇ ਜਬ ਛੋਰ ਸਰਾਸਨ ਬਾਨ ਉਡਾਨੇ ॥ ਭੁੰਮਿ ਅਕਾਸ ਪਤਾਰ ਚਹੂੰ ਚਕ
 ਪੂਰ ਰਹੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਪਛਾਨੇ ॥ ੪ਤੋਰ ਸਨਾਹ ਸੁਬਹਾਨ ਕੇ ਤਨ ਆਹ ਕਰੀ
 ਨਹੀ ਪਾਰ ਪਰਾਨੇ ॥ ਛੇਦ ਕਰੋਟਨ ਓਟਨ ਕੋਟ ਅਟਾਨ ਮੋ ਜਾਨਕੀ ਬਾਨ
 ਪਛਾਨੇ ॥੬੧੬॥ ੫ਸੀਅ ਸੁਰਾਰਦਨ ਕੇ ਕਰ ਕੋ ਜਿਨ ਏਕ ਹੀ ਬਾਨ ਬਿਖੈ ਤਨ
 ਚਾਖਯੋ ॥ ਭਾਜ ਸਕਯੋ ਨ ਭਿਰਯੋ ਹਠ ਕੈ ਭਟ ਏਕ ਹੀ ਘਾਇ ਧਰਾ ਪਰ ਰਾਖਯੋ ॥
 ੬ਛੇਦ ਸਨਾਹ ਸੁਬਾਹਨ ਕੋ ਸਰ ਓਟਨ ਕੋਟ ਕਰੋਟਨ ਨਾਖਯੋ ॥ ਸੁਆਰ ਜੁਝਾਰ
 ਅਪਾਰ ਹਠੀ ਰਨ ਹਾਰ ਗਿਰੇ ਧਰ ਹਾਇ ਨ ਭਾਖਯੋ ॥੬੧੭॥ ੭ਆਨ ਅਰੇ ਸੁ
 ਮਰੇ ਸਬ ਹੀ ਭਟ ਜੀਤ ਬਚੇ ਰਨ ਛਾਡਿ ਪਰਾਨੇ ॥ ਦੇਵ ਅਦੇਵਨ ਕੇ ਜਿਤਯਾ
 ਰਨ ਕੋਟ ਹਤੇ ਕਰ ਏਕ ਨ ਜਾਨੇ ॥ ੮ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਪ੍ਰਕ੍ਰਮ ਕੋ ਲਖ ਤੇਜ ਸੰਬੂਹ
 ਸਬੈ ਭਹਰਾਨੇ ॥ ਓਟਨ ਕੂਦ ਕਰੋਟਨ ਫਾਂਧ ਸੁ ਲੰਕਹਿ ਛਾਡਿ ਬਿਲੰਕ
 ਸਿਧਾਨੇ ॥੬੧੮॥ ੯ਰਾਵਨ ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨ ਮੋ ਗਹਿ ਬੀਸ ਹੂੰ ਬਾਹਿ ਹਬਿਖਾਰ
 ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ਭੁੰਮਿ ਅਕਾਸ ਦਿਸਾ ਬਿਦਿਸਾ ਚਕਿਚਾਰ ਰੁਕੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਨਿਹਾਰੇ ॥
 ੧੦ਫੋਕਨ ਤੈ ਫਲ ਤੈ ਮੱਧ ਤੈ ਅਧ ਤੈ ਬਧ ਕੈ ਰਣ ਮੰਡਲ ਡਾਰੇ ॥ ਛੱਤ੍ਰ ਧੁਜਾ
 ਬਰ ਬਾਜ ਰਬੀ ਰਬ ਕਾਟਿ ਸਬੈ ਰਘੁਰਾਜ ਉਤਾਰੇ ॥੬੧੯॥ ੧੧ਰਾਵਨ ਚਉਪ
 ਚਲਯੋ ਚਪਕੈ ਨਿਜ ਬਾਜ ਬਿਹੀਨ ਜਬੈ ਰਬ ਜਾਨਯੋ ॥ ਢਾਲ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਗਦਾ ਬਰਛੀ
 ਗਹਿ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨੰਦਨ ਸੋ ਰਨ ਠਾਨਯੋ ॥ ੧੨ਧਾਇ ਪਰਯੋ ਲਲਕਾਰ ਹਠੀ ਕਪ ਪੁੰਜਨ
 ਕੋ ਕਛੁ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਮਾਨਯੋ ॥ ਅੰਗਦ ਆਦਿ ਹਨਵੰਤ ਤੇ ਲੈ ਭਟ ਕੋਟ ਹਤੇ
 ਕਰ ਏਕ ਨ ਜਾਨਯੋ ॥੬੨੦॥ ੧੩ਰਾਵਨ ਕੋ ਰਘੁਰਾਜ ਜਬੈ ਰਣ ਮੰਡਲ ਆਵਤ
 ਮੱਧਿ ਨਿਹਾਰਯੋ ॥ ਬੀਸ ਸਿਲਾ ਸਿਤ ਸਾਇਕ ਲੈ ਕਰਿ ਕੋਪੁ ਬਡੋ ਉਰ ਮੱਧ
 ਪ੍ਰਹਾਰਯੋ ॥ ੧੪ਭੇਦ ਚਲੇ ਮਰਮ ਸੱਥਲ ਕੋ ਸਰ ਸ੍ਰੇਣ ਨਦੀਸਰ ਬੀਚ ਪਖਾਰਯੋ ॥
 ਆਗੇ ਹੀ ਰੋਗ ਚਲਯੋ ਹਠਿ ਕੈ ਭਟ ਧਾਮ ਕੋ ਭੂਲ ਨ ਨਾਮ ਉਚਾਰਯੋ ॥੬੨੧॥
 ੧੫ਰੋਸ ਭਰਯੋ ਰਨ ਮੈ ਰਘੁਨਾਥ ਸੁ ਪਾਨ ਕੇ ਬੀਚ ਸਰਾਸਨ ਲੈ ਕੈ ॥ ਪਾਂਚਕ ਪਾਇ
 ਹਟਾਇ ਦਯੋ ਤਿਹੂੰ ਬੀਸ ਹੂੰ ਬਾਹਿ ਬਿਨਾ ਓਹ ਕੈ ਕੈ ॥ ੧੬ਦੈ ਦਸ ਬਾਨ ਬਿਮਾਨ,
 ਦਸੋ ਸਿਰ ਕਾਟ ਦਏ, ਸਿਵ ਲੋਕ ਪਠੈ ਕੈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਰਾਜ ਬਰਯੋ ਸੀਅ ਕੋ, ਬਹੁਰੇ

ਓ ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੋਤਿ ਐਉਂ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਬਿਧਨਾ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਬਿਧਾਤੇ ਨੇ ਪੁਲ ਬੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਨੇ ਉਸ ਪੁਲ ਰਾਹੀਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਕੇ ਲੰਕਾ ਨੂੰ ਲੁਟਿਆ ਉਤੇ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ। ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਹੰਕਾਰੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਪਰ ਤਦ ਮਾਰਿਆ ਜੋ ਰਾਵਣ ਦੇ ਭਾਈ ਭਭੀਖਣ ਨੇ ਭੇਤ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਵਣ ਪਰਾਤ ਦੇ ਉਪਰ ਬੈਠਕੇ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਲਗਾ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਾਧਨਾ ਸਮੁਕਾ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਰਾਵਣ ਮਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਭਭੀਸਨ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਲਈ ਭਭੀਸਨ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਰਾਵਣ ਦੀ ਪਰ ਕਿਰਰਿਆ ਦਾ ਭੇਤ ਦਿੱਤਾ, ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਉਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਵਿਧਨ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਰਾਵਣ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਈ-ਘਰ ਦਾ ਭੇਤੀ ਲੰਕਾ ਵਾਰੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਧਿਓ ਸੋਤੁ ਬਧਾਤੇ। ਲੰਕਾ ਲੂਟੀ ਦੇਤ ਸੋਤਾਧੇ। ਰਾਮਚੰਦਰ ਮਾਰਿਓ ਸਮਰਿ ਰਾਵਣਾ। ਭੇਦੁ ਭਵੀਖਣ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚਾਇਣਾ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਇਰਿ ਪਾਹਣ ਤਾਰੇ। ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸ ਉਧਾਰੇ॥੬੨੦॥ ਅੰਗ ੬੪੨॥ ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬਿਸੁ ਕ੍ਰਮਾਂ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪੋਤਰੇ ਨਾਲ ਨੀਲ ਨੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਦੇ ਉਪਰ ਪੁਲ ਲਾਉਣ ਲਈ ਬਿਨਾ ਬੰਨਾ ਤੇ ਪੱਥਰ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉਪਰ ਰੱਖ ਦਿਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪੱਥਰ ਰੂਪ ਮੁਖ ਪਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਜਿਹੇ ਹੰਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਡੁੱਬ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਰਨੰਗ ਦਿਓ ਹਨ ਭਾਈ ਪਾਠਕੋ ਨਾ ਮਾਣ ਕਰੋ ਕਿਸੇ ਉਚ ਪਦਵੀ ਜਾਂ ਬਹੁਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਜਿਹੇ ਜਰਵਾਣੇ ਛੱਡਕੇ ਤੁਰ ਤੁਰ ਗਏ ਹਨ। ਲੰਕਾ ਸਾ ਕੋਤੁ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸੀ ਖਾਈ। ਤਿਹ ਰਾਵਣ ਘਰ ਖਬਰਿ ਨਪਾਈ॥੧॥ ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਛੁ ਬਿਰੁ ਨ ਰਹਾਈ। ਯੋਮਤ ਨੈਨ ਚਲਿਉ ਜਗੁ ਜਾਈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਇਕ ਲਖਪੁਤ੍ਰ ਸਵਾ ਲਖੁ ਨਾਤੀ। ਤਿਹ ਰਾਵਣ ਘਰ ਦੀਆ ਨ ਬਾਤੀ॥੨॥ ਅੰਗ ੬੪੧॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਵਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਰਾਵਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਬਲਵਾਨ ਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਕਾਲ ਦੇ ਭੁਲਾਏ ਹੋਏ ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ ਐਥੋਂ ਤੁਰ ਗਏ। ਜਿਸ ਕਿ ਕਹਾ ਨਰ ਗਰਬਸਿ ਕੋਰੀ ਬਾਤ। ਮਨ ਦਸ ਨਾਜੁ ਟਕਾ ਚਾਰਿ ਗਾਨੀ ਐਡੋ ਟੇਢੇ ਜਾਤੁ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਗਾਉ ਸਉ ਪਾਏਓ ਪਇ ਲਖ ਟਕਾ ਬਰਾਤ॥ ਦਿਵਸ ਚਾਰਿ ਕੀ ਕਰਹੁ ਸਾਹਿਬੀ। ਜਿਸੇ ਬਨ ਹਰ ਪਾਤ॥੧॥ ਨਾ ਕੋਉ ਲੈ ਆਇਓ ਇਹੁ ਧਨੁ ਨਾ ਕੋਉ ਲੈ ਜਾਤੁ॥ ਰਾਵਣ ਹੂੰ ਤੇ ਅਧਿਕ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਖਿਲ ਮਹਿ ਗਏ ਬਿਲਾਤ॥ ਅੰਗ ੧੨੫੧॥ ਕਬੀਰ ਜੀ

- ੧ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰਬ ਹਕਦਾ ਹੋਇਆ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਹਠੀ ਰਾਵਣ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਲੜਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨ ਚਾਬਕ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਕੇ ਟੁੱਟ ਕੇ ਜਾ ਪਿਆ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਭੈ ਨਾ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰਖਿਆ । ਤੀਰ ਤੋਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਬਾਂਹਨ ਜਾਂ ਹਵਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰਬ ਨੂੰ ਹੱਕ ਕੇ ਰਾਵਣ-ਰਾਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ॥੬੧੫॥
- ੩ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤੀਰੇ ਨਿਕਲਕੇ ਉੜ ਪਏ । ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਪਤਾਲ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਭਰ ਗਏ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਫਛਾਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ।
- ੪ ਸੰਜਿਆਂ ਤੋੜ ਕੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਤਨ ਤੋਂ ਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਦੋਂ ਪਾਰ ਨਿਕਲ ਗਏ । ਲੋਹ ਟੋਪਾਂ ਨੂੰ ਬਿੰਨ ਕੇ ਭਾਵ ਤਾਜ-ਜਾਂ ਟੋਪ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਓਟਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਤੀਰ ਕਿਲੇ ਦੀਆਂ ਅਟਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜੋ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਨ ਪਛਾਣ ਲਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤੀਰ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਹਨ । ਵ ਜਿਸ ਦੇ ਜਾ ਲਗਿਆ ਉਹ ਜਾਨ ਦੀ ਰੂਹ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕਿਆ ॥੬੧੬॥
- ੫ ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਦੋਖੀ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਜਿਸਨੇ ਇਕੋ ਬਾਣ ਦੇ ਵਿਚ ਮੋੜ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚੱਖ ਲਿਆ ਨਾ ਕਿਧਰੇ ਭੱਜ ਸਕਿਆ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਭਰਿਆ ਸੂਰਮਾ ਤੇ ਹਠੀ ਇਕ ਤੀਰ ਦਾ ਘਾਉ ਖਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉਪਰ ਜਾ ਪਿਆ ।
- ੬ ਸੰਜਿਆਂ ਤੋੜ ਕੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟੋਪ ਭੰਨ ਕੇ ਤੀਰ ਪਾਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ । ਵੱਡੇ ਜੁਝਾਰੂ ਹਠ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਆਪਾਰ ਹੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਹਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਾਏ ਤੱਕ ਨਾ ਕੀਤੀ ॥੬੧੭॥
- ੭ ਜਿਹੜੇ ਆ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੜ ਗਏ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਜਿਉਂਦੇ ਉਹੀ ਬਚੇ ਜਿਹੜੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਭੱਜ ਗਏ । ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜੋ ਇਕ ਕਰਕੇ ਵੀ ਰਾਮ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ।
- ੮ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਬਲ ਕਰਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਤਿਖੇ ਦੈਤ ਸਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੈ ਖਾ ਕੇ ਕੰਬ ਗਏ । ਸਾਰੀਆਂ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਦਾਂ ਟੱਪਕੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਰੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਲੰਕਾ ਦੀ ਹੱਦ ਟੱਪਕੇ ਲੰਕਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ॥੬੧੮॥
- ੯ ਇਹ ਕੁਝ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਵਣ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵੀਹਾਂ ਹੀ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਪਕੜ ਕੇ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿਦਾਸਾਵਾਂ ਚਾਰੇ ਚੱਕ ਰੁਕ ਗਏ । ਢਕ ਲਏ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ।
- ੧੦ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਿਛਲੇ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ । ਛੱਤਰ ਤੇ ਝੰਡੇ ਸੁੰਦਰ ਘੋੜੇ ਰਥਵਾਨ ਤੇ ਰਥੀ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਣਾਂ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ॥੬੧੯॥
- ੧੧ ਰਾਵਣ ਚੌਕ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਚਿਪਕੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਦੋਂ ਰਬ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ । ਢਾਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸੂਲ, ਗਦਾ, ਬਰਛੀ ਪਕੜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਜਾ ਲੱਗਿਆ ।
- ੧੨ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਝਪਟਕੇ ਜਾ ਪਿਆ ਉਸ ਅੜੀਅਲ ਨੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਭੈ ਨਾ ਖਾਧਾ । ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਦ ਆਦਿ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਪਰ ਰਾਵਣ ਨੇ ਇਕ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ॥੬੨੦॥
- ੧੩ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖਿਆ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ । ਵੀਹ (੨੦) ਤੀਰ ਪੱਥਰ ਤੇ ਰਗੜੇ ਹੋਏ ਲੈ ਕੇ ਧਨੁੱਖ ਉਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।
- ੧੪ ਜਿਹੜੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਜਿਗਰ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਤੀਰ ਲਹੂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਿੱਜ ਗਏ । ਪਰ ਰਾਵਣ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਭੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਹਠੀ ਸੂਰਮੇ ਨੇ ਭੁਲ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਘਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ॥੬੨੧॥
- ੧੫ ਉਧਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵੀ ਰੋਹ ਚ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਦੇ ਵਿਚ ਧਨੁੱਖ ਬਾਣ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜ ਕੁ ਕਦਮ ਪਿਛੇ ਹਟਾ ਕੇ ਬੀਹੇ ਬਾਹਾਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ।
- ੧੬ ਦਸ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਕਮਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ, 20 ਸਿਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਪੁਰੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸੁਯੰਬਰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਬਰਿਆ ਹੈ ॥੬੨੨॥

ਜਨੁ ਜੁੱਧ ਸਮੰਬਰ ਜੈ ਕੈ ॥੬੨੨॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਦਸ ਸਿਰ ਬਧਹ ਧਿਆਇ ਸਮੰਪਤ ਮਸਤੁ ॥

^੨ਅਥ ਮਦੋਦਰੀ ਸਮੇਧ ਬਭੀਛਨ ਕੋ ਲੰਕ ਰਾਜ ਦੀਬੋ ॥ ਸੀਤਾ ਮਿਲਬੋ ਕਥਨੰ ॥
ਸ੍ਰੇਯਾ ਛੰਦ ॥ ^੩ਇੰਦ੍ਰ ਡਰਾਕੁਲ ਥੋ ਜਿਹੋ ਕੇ ਡਰ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰ ਹੁਤੋ ਭਖ ਭੀਤੋ ॥
ਲੂਟ ਲਯੋ ਧਨ ਜਉਨ ਧਨੇਸ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ ਹੁਤੋ ਚਿਤ ਮੋ ਨ ਨਿਚੀਤੋ ॥ ^੪ਇੰਦ੍ਰ
ਸੋ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਲਰੈ ਇਨ ਸੋ ਫਿਰਿ ਕੈ ਗ੍ਰਹ ਜਾਤ ਨ ਜੀਤੋ ॥ ਸੋ ਰਨ ਆਜ
ਭਲੈ ਰਘੁਰਾਜ ਸੁ ਜੁੱਧ ਸਮੰਬਰ ਕੈ ਸੀਅ ਜੀਤੋ ॥੬੨੩॥ ਅਲਕਾ ਛੰਦ ॥
^੫ਚਟਪਟ ਸੈਣੰ ਖਟਪਟ ਭਾਜੇ ॥ ਝਟਪਟ ਜੁੱਝਯੋ ਲਖ ਰਣ ਰਾਜੇ ॥ ^੬ਸਟਪਟ
ਭਾਜੇ ਅਟਪਟ ਸੂਰੰ ॥ ਝਟਪਟ ਬਿਸਰੀ ਘਟਪਟ ਹੂਰੰ ॥੬੨੪॥ ^੭ਚਟਪਟ ਪੈਣੇ
ਖਟਪਟ ਲੰਕੰ ॥ ਰਣ ਤਜ ਸੂਰੰ ਸਰ ਧਰ ਬੰਕੰ ॥ ^੮ਝਲਹਲ ਬਾਰੰ ਨਰ ਬਰ
ਨੈਣੰ ॥ ਧਕਿ ਧਕਿ ਉਚਰੇ ਭਕਿ ਭਕਿ ਬੈਣੰ ॥੬੨੫॥ ^੯ਨਰਬਰ ਰਾਮੰ ਬਰ
ਨਰ ਮਾਰੋ ॥ ਝਟਪਟ ਬਾਹੰ ਕਟਿ ਕਟਿ ਡਾਰੋ ॥ ^{੧੦}ਤਬ ਸਬ ਭਾਜੇ ਰਖ ਰਖ
ਪ੍ਰਾਣੰ ॥ ਖਟਪਟ ਮਾਰੇ ਝਟਪਟ ਬਾਣੰ ॥੬੨੬॥ ^{੧੧}ਚਟਪਟ ਰਾਨੀ ਸਟ ਪਟ ਧਾਈ ॥
ਰਟਪਟ ਰੋਵਤ ਅਟਪਟ ਆਈ ॥ ^{੧੨}ਚਟਪਟ ਲਾਗੀ ਅਟਪਟ ਪਾਖੰ ॥ ਨਰਬਰ
ਨਿਰਖੇ ਰਘੁਬਰ ਰਾਖੰ ॥੬੨੭॥ ^{੧੩}ਚਟਪਟ ਲੋਟੈਂ ਅਟਪਟ ਧਰਣੀ ॥ ਕਸਿ ਕਸਿ
ਰੋਵੈਂ ਬਰਨਰ ਬਰਣੀ ॥ ^{੧੪}ਪਟਪਟ ਡਾਰੈਂ ਅਟਪਟ ਕੇਸੰ ॥ ਬਟ ਹਰਿ ਕੂਕੈਂ
ਨਟਵਰ ਭੇਸੰ ॥੬੨੮॥ ^{੧੫}ਚਟਪਟ ਚੀਰੰ ਅਟਪਟ ਪਾਰੈਂ ॥ ਧਰ ਕਰ ਧੂਰੰ ਸਰ
ਬਰ ਡਾਰੈਂ ॥ ^{੧੬}ਸਟਪਟ ਲੋਟੈਂ ਖਟਪਟ ਭੂਮੰ ॥ ਝਟਪਟ ਝੂਰੈਂ ਘਰਹਰ ਘੂਮੰ ॥੬੨੯॥
ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੧੭}ਜਬੈ ਰਾਮ ਦੇਖੈ ॥ ਮਹਾ ਰੂਪ ਲੇਖੈ ॥ ਰਹੀ ਨਾਯਾਇ ਸੀਸੰ ॥
ਸਬੈਂ ਨਾਰ ਈਸੰ ॥੬੩੦॥ ^{੧੮}ਲਖੈਂ ਰੂਪ ਮੋਹੀ ॥ ਫਿਰੀ ਰਾਮ ਦੋਹੀ ॥ ^{੧੯}ਦਈ
ਤਾਹਿ ਲੰਕਾ ॥ ਜਿਮੰ ਰਾਜ ਟੰਕਾ ॥੬੩੧॥ ^{੨੦}ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟ ਭੀਨੇ ॥ ਤਰੇ
ਨੇਤ੍ਰ ਕੀਨੇ ॥ ^{੨੧}ਝਰੈ ਬਾਰ ਐਸੇ ॥ ਮਹਾ ਮੇਘ ਜੈਸੇ ॥੬੩੨॥ ^{੨੨}ਛਕੀ ਪੇਖ
ਨਾਰੀ ॥ ਸਰੰ ਕਾਮ ਮਾਰੀ ॥ ^{੨੩}ਬਿਧੀ ਰੂਪ ਰਾਮੰ ॥ ਮਹਾਂ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥੬੩੩॥
^{੨੪}ਤਜੀ ਨਾਥ ਪ੍ਰੀਤੰ ॥ ਚੁਭੇ ਰਾਮ ਚੀਤੰ ॥ ^{੨੫}ਰਹੀ ਜੋਰ ਨੈਣੰ ॥ ਕਹੈਂ ਮੱਦ
ਬੈਣੰ ॥੬੩੪॥ ^{੨੬}ਸੀਆ ਨਾਥ ਨੀਕੇ ॥ ਹਰੈਂ ਹਾਰ ਜੀ ਕੇ ॥ ^{੨੭}ਲਏ ਜਾਤ
ਚਿਤੰ ॥ ਮਨੋ ਚੋਰ ਬਿੱਤੰ ॥੬੩੫॥ ^{੨੮}ਸਬੈ ਪਾਇ ਲਾਗੋ ॥ ਪਤੰ ਦ੍ਰੋਹ ਤਆਗੋ ॥
^{੨੯}ਲਗੀ ਧਾਇ ਪਾਖੰ ॥ ਸਬੈ ਨਾਰਿ ਆਖੰ ॥੬੩੬॥ ^{੩੦}ਮਹਾ ਰੂਪ ਜਾਨੇ ॥ ਚਿਤੰ

- ੧ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਦਸਾਂ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।
- ੨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਮਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬਭੀਸ਼ਣ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਦੇਣੀ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਇਹ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਰੂਪ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ।
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਕੱਲੋਂ ਇੰਦਰ ਡਰਦਾ ਸੀ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਵੀ ਜਿਸ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਸਹਿਮਦੇ ਸਨ । ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਬੇਰ ਦਾ ਵੀ ਖਜਾਨਾ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਡਰ ਅੱਗੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਨਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
- ੪ ਜੋ ਇੰਦਰ ਵਰਗੇ ਰਾਜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਲੜਨ ਤਾਂ ਉਹ ਨੂੰ ਮੁੜਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਉਹ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਸੋਹਣਾ ਯੁੱਧ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਬਰ ਲਿਆ ਹੈ ॥੬੨੩॥
- ੫ ਅਲਕਾ ਛੰਦ ॥ ਸੈਨਾ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਭੱਜ ਗਈ । ਜਦ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਖਟ-ਪਟੀ ਪੈ ਗਈ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ ਝਟ ਹੀ ਰਣ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।
- ੬ ਸਟ ਫਟ ਹੀ ਭੱਜ ਲਏ ਅਟ ਪਟੇ ਹੋਕੇ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਹੂਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਘੜੀ ਪਲ ਭੁਲ ਗੀ ॥੬੨੪॥
- ੭ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ । ਬੜੇ ਬੰਕੇ ਸੂਰਮੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰ ਧਰ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ।
- ੮ ਝਲ ਵਾਂਗ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਹੈ ਚੰਗੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਧੜਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਦੀ ਜੀਭ ਬਬਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ॥੬੨੫॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ ਰਾਮ ਨੇ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੁਰੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਉ । ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾਉ ਤੇ ਕਟ ਕਟ ਕੇ ਸੁਟ ਦਿਉ ।
- ੧੦ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਕ ਯੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਝਟਪਟ ਭੱਜ ਲਏ । ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਝਟ ਪੱਟ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੬੨੬॥
- ੧੧ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਣੀਆਂ ਸਟ ਫਟ ਦੌੜੀਆਂ ਆਈਆਂ । ਅਟ ਪਟੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਰੌਂਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੨ ਅਟ ਪਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ । ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਥੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ ॥੬੨੭॥
- ੧੩ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਵਿਲਕਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਟਪਟੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਲੇਟਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੀ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ

- ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਿਪਤਾ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੪ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਪਟ-ਪਟ ਸੁੱਟਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਉਂ ਰੌਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਰਾਹਗੀਰ ਮੁਸਾਫਰ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਬੋਹਲ ਹੋ ਭੇਸ ਵਿਚ ॥੬੨੮॥
- ੧੫ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਪੜੇ ਪਾੜਦੀਆਂ ਹਨ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਖੁੱਕ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੬ ਬੋਹਲ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਲਿਟਦੀਆਂ ਹਨ । ਖੂਰਦੀਆਂ ਹਨ ਘਬਰਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ ॥੬੨੯॥
- ੧੭ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਜਦੋਂ ਆ ਕੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਮਹਾਨ ਰੂਪ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੀਸ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਰਾਵਣ ਰਾਜੇ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ॥੬੩੦॥
- ੧੮ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਹੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਰਾਮ ਦੀ ਲੰਕਾ ਵਿਚ ਦੋਹੀ ਫਿਰ ਗਈ ।
- ੧੯ ਰਾਮ ਨੇ ਬਭੀਸ਼ਣ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਇਉਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਟਕਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ॥੬੩੧॥
- ੨੦ ਮੋਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ । ਰਾਣੀਆਂ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰ ਨੀਵੇਂ ਕਰ ਲਏ ।
- ੨੧ ਅਤੇ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਇਉਂ ਪਾਣੀ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਮਹਾਨ ਬਦਲ ਘੋਰ ਬਰਸਦੀ ਹੈ ॥੬੩੨॥
- ੨੨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖਿੱਚੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਜਾਣੇ ਕਾਮ ਨੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।
- ੨੩ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਬਿੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਜੋ ਰਾਮ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ॥੬੩੩॥
- ੨੪ ਉਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜੋ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਚਿਤ ਵਿਚ ਖੁੰਭ ਗਏ ਹਨ ।
- ੨੫ ਨੇਤਰ ਜੋੜ ਕੇ ਰਹ ਗਈਆਂ । ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੬੩੪॥
- ੨੬ ਕਿ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਤੀ ਬੜੇ ਦੰਗੇ ਹਨ । ਜੋ ਦਿਲ ਦੇ ਹਾਰ ਨੂੰ ਚੁਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੨੭ ਚਿਤ ਨੂੰ ਇਉਂ ਚੁਰਾਕੇ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਚੋਰ ਧਨ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੬੩੫॥
- ੨੮ ਸਾਰੀਆਂ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਦੁਹ ਪਈਆਂ । ਪਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦੁੱਖ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੯ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਆ ਵਹੀਆਂ ॥੬੩੬॥
- ੩੦ ਮਹਾਨ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ । ਚਿਤ ਨੂੰ ਚੁਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚੋਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ।

ਚੋਰ ਮਾਨੇ ॥ ^੧ਚੁਭੇ ਚਿਤ ਐਸੇ ॥ ਸਿਤੰ ਸਾਇ ਕੈਸੇ ॥੬੩੭॥ ^੨ਲਗੋ ਹੇਮ ਰੂਪੰ ॥
 ਸਬੈ ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥ ^੩ਰੰਗੇ ਰੰਗ ਨੈਣੰ ॥ ਛਕੇ ਦੇਵ ਗੈਣੰ ॥੬੩੮॥ ^੪ਜਿਨੈ ਏਕ
 ਬਾਰੰ ॥ ਲਖੇ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥ ਰਹੀ ਮੋਹਤ ਹੈ ਕੈ ॥ ਲੁਭੀ ਦੇਖ ਕੈ ਕੈ ॥੬੩੯॥
^੫ਛਕੀ ਰੂਪ ਰਾਮੰ ॥ ਗਏ ਭੂਲ ਧਾਮੰ ॥ ^੬ਕਰਯੋ ਰਾਮ ਬੋਧੰ ॥ ਮਹਾਂ ਜੁਧ
 ਜੋਧੰ ॥੬੪੦॥ ^੭ਰਾਮਬਾਚ ਮਦੋਦਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^੮ਸੁਨੋ ਰਾਜ ਨਾਰੀ ॥
 ਕਹਾ ਭੂਲ ਹਮਾਰੀ ॥ ^੯ਚਿਤੰ ਚਿਤ ਕੀਜੈ ॥ ਪੁਨਰ ਦੋਸ ਦੀਜੈ ॥੬੪੧॥ ^{੧੦}ਮਿਲੈ
 ਮੋਹਿ ਸੀਤਾ ॥ ਚਲੈ ਧਰਮ ਗੀਤਾ ॥ ^{੧੧}ਪਠਯੋ ਪਉਨ ਪੂਤੰ ॥ ਹੁਤੋ ਅੰਗ੍ਰ
 ਦੂਤੰ ॥੬੪੨॥ ^{੧੨}ਚਲਯੋ ਧਾਇ ਕੈ ਕੈ ॥ ਸੀਆ ਸੋਧ ਲੈ ਕੈ ॥ ^{੧੩}ਹੁਤੀ ਬਾਗ
 ਮਾਰੀ ॥ ਤਰੇ ਬ੍ਰਿਛ ਛਾਹੀ ॥੬੪੩॥ ^{੧੪}ਪਰਯੋ ਜਾਇ ਅਪਾਖੰ ॥ ਸੁਨੋ ਸੀਅ ਮਾਖੰ ॥
^{੧੫}ਰਿਪੰ ਰਾਮ ਮਾਰੇ ॥ ਖਰੇ ਤੋਹਿ ਦੁਆਰੇ ॥੬੪੪॥ ^{੧੬}ਚਲੋ ਬੇਗ ਸੀਤਾ ॥ ਜਹਾ
 ਰਾਮ ਜੀਤਾ ॥ ^{੧੭}ਸਬੈ ਸੱਤ੍ਰ ਮਾਰੇ ॥ ਭੁਅੰ ਭਾਰ ਉਤਾਰੇ ॥੬੪੫॥ ^{੧੮}ਚਲੀ ਮੋਦ
 ਕੈ ਕੈ ॥ ਹਨੂ ਸੰਗ ਲੈ ਕੈ ॥ ^{੧੯}ਸੀਆ ਰਾਮ ਦੇਖੇ ॥ ਉਹੀ ਰੂਪ ਲੇਖੇ ॥੬੪੬॥
^{੨੦}ਲਗੀ ਆਨ ਪਾਖੰ ॥ ਲਖੀ ਰਾਮ ਰਾਖੰ ॥ ^{੨੧}ਕਹਯੋ ਕਉਲ ਨੈਨੀ ॥ ਬਿਧੁੰ
 ਬਾਕ ਬੈਨੀ ॥੬੪੭॥ ^{੨੨}ਧਸੋ ਆਗ ਮੱਧੰ ॥ ਤਬੈ ਹੋਇ ਸੁੱਧੰ ॥ ^{੨੩}ਲਈ ਮਾਨ
 ਸੀਸੰ ॥ ਰਚਯੋ ਪਾਵਕੀਸੰ ॥੬੪੮॥ ^{੨੪}ਗਈ ਪੈਠ ਐਸੇ ॥ ਘਨੰ ਬਿਜ ਜੈਸੇ ॥
^{੨੫}ਸੂਤੰ ਜੇਮ ਗੀਤਾ ॥ ਮਿਲੀ ਤੇਮ ਸੀਤਾ ॥੬੪੯॥ ^{੨੬}ਧਸੀ ਧਾਇ ਕੈ ਕੈ ॥
 ਕਢੀ ਕੁੰਦਨ ਹੂਕੈ ॥ ^{੨੭}ਗਰੇ ਰਾਮ ਲਾਈ ॥ ਕਬੰ ਕ੍ਰਿਤ ਗਾਈ ॥੬੫੦॥ ^{੨੮}ਸਬੈ
 ਸਾਧ ਮਾਨੀ ॥ ਤਿਹੂ ਲੋਗ ਜਾਨੀ ॥ ^{੨੯}ਬਜੇ ਜੀਤ ਬਾਜੇ ॥ ਤਬੈ ਰਾਮ ਗਾਜੇ ॥੬੫੧॥
^{੩੦}ਲਈ ਜੀਤ ਸੀਤਾ ॥ ਮਹਾਂ ਸੁਭ ਗੀਤਾ ॥ ^{੩੧}ਸਬੈ ਦੇਵ ਹਰਖੇ ॥ ਨਭੰ ਪੁਹਪ
 ਬਰਖੇ ॥੬੫੨॥

^{੧੭}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਬਭੀਛਨ ਕੋ ਲੰਕਾ ਕੋ ਰਾਜ ਦੀਬੋ ਮਦੋਦਰੀ ਸਮੇਧ ਕੀਬੋ ਸੀਤਾ ਮਿਲਬੋ ਧਿਆਇ
 ਸਮਾਪਤੰ ॥੧੮॥

ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ^{੩੨}ਤਬੈ ਪੁਹਪੁ ਪੈ ਕੈ ॥ ਚੜੇ ਜੁਧ ਜੈ ਕੈ ॥ ^{੩੩}ਸਬੈ ਸੂਰ
 ਗਾਜੇ ॥ ਜਯੰ ਗੀਤ ਬਾਜੇ ॥੬੫੩॥ ^{੩੪}ਚਲੇ ਮੋਦ ਹੂਕੈ ॥ ਕਪੀ ਬਾਹਨ ਲੈ
 ਕੈ ॥ ^{੩੫}ਪੁਰੀ ਅਉਧ ਪੇਖੀ ॥ ਸੂਤੰ ਸੁਰਗ ਲੇਖੀ ॥੬੫੪॥ ਮਕਰਾ ਛੰਦ ॥
^{੩੬}ਸੀਅ ਲੈ ਸੀਏਸ ਆਏ ॥ ਮੰਗਲ ਸੁ ਚਾਰ ਗਾਏ ॥ ^{੩੭}ਆਨੰਦ ਹੀਏ ਬਢਾਏ ॥
 ਸਹਰੇ ਅਵਧ ਜਹਾਂ ਰੇ ॥੬੫੫॥ ^{੩੮}ਧਾਈ ਲੁਗਾਈ ਆਵੈ ॥ ਭੀਰੋ ਨ ਬਾਰ
 ਪਾਵੈ ॥ ^{੩੯}ਆਕਲ ਖਰੇ ਉਘਾਵੈ ॥ ਭਾਖੈ ਢੋਲਨ ਕਹਾਂ ਰੇ ॥੬੫੬॥

ੳ ਰਾਮ ਨੇ ਮੰਦੋਦਰੀ ਸਾਗੀ ਕਹਾਣੀ ਦਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਵਣ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਯੁੱਧ
 ਵਿਚ ਇਕ ਧਿਰ ਨੇ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਇਸ ਇਤਨੇ ਦੁੱਖਦਾਈ ਘਲੂਘਾਰੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੁਗਭੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਹਾਦੁਰ ਸੂਰਮੇ ਪਤੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ
 ਭਾਈ ਮਾਰੇ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨੂਮਾਨ ਤੇ ਭਭੀਛਨ ਅਸੇਕ ਬਾਣਬਾਗ ਵਿਚੋਂ
 ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸੀ ਜੋ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਅ -੮ (ਪਾਇਅੰਮਾਇਅੰ-ਬੋਲੋ)

ਸ ਨਾਮੋ ਕੇ ਸੁਆਮੀ ਸੀਆ ਬਹੋਰੀ ਲੰਕਾ ਭਭੀਛਣ ਆਪਿਓ ਹੈ ॥ ਅੰਗ ੬੫੭॥ ਸੁਜਾਨ ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੀ ਸਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ
 ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗ ੬੫੬-੫੭ ਨੂੰ ਸਮੂਹਕ ਸਮਝਕੇ ਪਾਠ ਕਰੇ ਆਪ ਦੀ ਸੂਰਤ ਕਿਥੋਂ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਬ
 ਦੇਖਾ ਤਬ ਗਾਬਿ ॥ ਤਉ ਜਨ ਧੀਰਜੁ ਪਾਵ ॥੧॥ ਭਾਵ ਕਿ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੋਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਦ ਹੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਤੇਰੇ
 ਦਾਸ ਨੂੰ ਤਦ ਹੀ ਧੀਰਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਸਮਾਈ ਕੀਤੀ ਦੇਵਾਂ ਦੇਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਸੁਰਤਿ
 ਉਥੇ ਪੁਜ ਗਈ ਨਜਰ ਝਿਲਿ ਮਿਲਿ ਕਾਰੁ ਦਿਸੈਤਾ ॥ ਭਰ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਬਜੈਤਾ ॥ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨੀ ॥੨॥ ਜਿਸ
 ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਤਕ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਭਗਤ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੁਆਮੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ
 ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਰਾਮ ਨੇ ਸੀਤਾ ਰਾਵਣ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਪੜੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਐਸੇਂ ਬੋਧੀ ਬਹਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਸਭ ਅੰਤਰ ਸਭ ਠਾਈ
 ਹੋ। ਗੁਰੀ ਮਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ ਪੂਛਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਹੋ ॥੩॥ ਬੋਧੀ ਕੋ ਗੁਣ ਸੁਨਿ ਗੀਬਾਈ ਜਲਧਿ ਬਾਂਧਿ ਪ੍ਰ ਥਾਪਿਓ ਹੋ ॥ ਨਾਮੋ ਕੇ ਸੁਆਮੀ
 ਸੀਅ ਬਹੋਰੀ ਲੰਕ ਭਭੀਛਣ ਆਪਿਓ ਹੈ ॥੪॥

- ੧ ਰਾਮ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁੱਬ ਗਈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੱਖੇ ਤੀਰ ਖੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੬੩੭॥
- ੨ ਇਉਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹੇਮ ਰੂਪ (ਬੁਢਾਨੀ ਪਹਾੜ) ਵਾਂਗ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੰਡ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ।
- ੩ ਇਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਨੇਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਦੇਵਤੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ॥੬੩੮॥
- ੪ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਵਣਾਰ (ਰਾਵਣ ਦੇ ਵੈਰੀ) ਰਾਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਉਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮੋਹਤ ਹੋ ਕੇ। ਦਰਸਨਾਂ ਲਈ ਲੁਭਾਇ ਮਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਵੇਖਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ॥੬੩੯॥
- ੫ ਰਾਮ ਦੇ ਰੂਪ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਘਰ ਭੁੱਲ ਗਏ।
- ੬ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਮੰਦੋਦਰੀ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਪਟਰਾਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਮਹਾਨ ਯੁੱਧ ਦਾ ਯੋਧਾ ਸੀ ॥੬੪੦॥
- ੭ ਰਾਮ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥
- ੮ ਐ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ! ਇਸ ਵਿਚ
- ੯ ਮੇਰਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕਰ ਲਉ। ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ॥੬੪੧॥
- ੧੦ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਸੀਤਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਧਰਮ ਕਹਾਣੀ ਚੱਲ ਪੈਂਦੀ ਯੁੱਧ ਦੀ ਲੜ ਹੀ ਨਾ ਪੈਂਦੀ।
- ੧੧ ਮੈਂ ਹਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਸੁਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਮੇਰਾ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਦੂਤਾਂ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ ॥੬੪੨॥
- ੧੨ ਹਨੁਮਾਨ ਚੱਲ ਕੇ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਗਿਆ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸ਼ੋਕ ਬਾਗ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।
- ੧੩ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਜੋ ਬ੍ਰਿਛਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ॥੬੪੩॥
- ੧੪ ਹਨੁਮਾਨ ਬਾਗ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ।
- ੧੫ ਵੈਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ॥੬੪੪॥
- ੧੬ ਐ ਸੀਤਾ ਛੇਤੀ ਚੱਲੋ। ਜਿੱਥੇ ਰਾਮ ਰਣ ਜਿੱਤ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।
- ੧੭ ਸਾਰੇ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਸੀ ਉਹ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੬੪੫॥
- ੧੮ ਸੀਤਾ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਪਈ। ਹਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ।
- ੧੯ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਤੇ ਉਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ॥੬੪੬॥
- ੨੦ ਆ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ ਤਾਂ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ਨੇ ਵੇਖ ਲਈ ਅਤੇ ਬਚਨ ਕਿਹਾ-
- ੨੧ ਕਿ ਐ ਕੰਵਲ ਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਨੈਣਾ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਪਿਆਰੇ ਬੋਲ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਸੀਤਾ ਤੂੰ ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਪਰ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਵੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਖਣਾ ਦੇਣ ਲਈ ਆਹ ਜੋ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਜਗਦਾ ਹੈ।
- ੨੨ ਇਸ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਜੋ ਅੱਗ ਨੇ ਨਾ ਸਾੜਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਮਨੀ ਜਾਏਗੀ ॥੬੪੭॥
- ੨੩ ਸੀਤਾ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰੀਖਣਾ ਦੇਣੀ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਗ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੬੪੮॥
- ੨੪ ਸੀਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਗਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਹੁਤ ਸੰਗਣੇ ਬਦਲ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿਲਕੇ ਅਲੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ੨੫ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਗੀਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਤਾ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ ॥੬੪੯॥
- ੨੬ ਸੀਤਾ ਨੇ ਨਿਸ਼ੰਕ ਹੋ ਕੇ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਅਗਨ ਨੇ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਕੇ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਬਾਰਾਂ ਵੰਨੀ ਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ।
- ੨੭ ਰਾਮ ਨੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕਵੀ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੬੫੦॥
- ੨੮ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ।
- ੨੯ ਜੀਤ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਗੂੰਜ ਪੈ ਗਈ ॥੬੫੧॥
- ੩੦ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਂ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਗੀਤਾ ਵਾਂਗ ਮਾਨਯੋਗ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।
- ੩੧ ਸਾਰੇ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ 'ਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਗਈ ॥੬੫੨॥
- ੩੨ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਵਲੋਂ ਬਭੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇਣਾ, ਮੰਦੋਦਰੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਸੀਤਾ ਦਾ ਰਾਮ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੈ ॥੧੮॥
- ੩੩ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ਪੁਰਾਣ ਬਿਵਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਵਤਰ ਕਰਕੇ ਚੱਲ ਪਏ।
- ੩੪ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੈ ਜੈ ਦੇ ਗੀਤ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ ॥੬੫੩॥
- ੩੫ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਕਪੀ ਬਾਂਦਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਨ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ।
- ੩੬ ਅਯੁਧਿਆ ਪੁਰੀ ਆ ਦੇਖੀ। ਜੋ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਜਿਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ॥੬੫੪॥
- ੩੭ ਮਕਰਾ ਛੰਦ ॥ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਸ਼੍ਰਾਮੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਮੁੜ ਕੇ ਅਯੁਧਿਆ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਸੁਭ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਗਏ।
- ੩੮ ਸਭ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਵਧ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਅਵਧ ਪੁਰੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ ॥੬੫੫॥
- ੩੯ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਭ ਭੱਜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭੀੜ ਦਾ ਆਰ-ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ॥
- ੪੦ ਬੁੱਧੀ ਜੀਵੀ ਪੁਰਸ਼ ਖੜੇ ਪੁਛਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਆਰਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ? ॥੬੫੬॥

ਰਾਵਣਅਰਥ— ਐ ਭੈਣ ਐ ਮਾਤਾ, ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤੁਖਾਣ ਦੇ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਸਭ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁੰਗਾ ਮਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦਾ ਭੋਜਨ ਖਾ ਲਵੇ ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਭੋਜਨ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਸਵਾਦ ਪਛਾਣੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਹਾਂ ਐਉਂ ਜਾਣ ਲਵੋ ਕਿ ਜਿਸ ਤੁਖਾਣ ਨੇ ਇਹ ਛਾਪੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਗੁਣ ਆਹ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉਹ ਗੁਣ ਸੁਣ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਬੰਨਕੇ ਮਿਟੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਦ ਮਿਟੀ ਆਪ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਬਾਕੀ ਸਮੁੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਕੰਗਾਲ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਬੂ ਨੂੰ ਅਟਲ ਪਦਵੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਮੇ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਵਣ ਜਿਹੇ ਜਰਵਾਣੇ ਦੇ ਤੋੜ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਸੀਤਾ ਵਾਪਸ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾ ਆਪਣੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਰਾਮ ਦੀ ਕੁਲ ਮੋਤੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਗਤ ਜਲਦੇ ਨੂੰ ਠਾਰਨ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਏ, ਜਿਸ ਰਾਮ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਹੀਰੋ ਤੀਸਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਹੋਏ ਜਿਸ ਰਾਮ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸੋਢੀ ਕੁਹਾਏ। ਜਿਸ ਕੁਲ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਸਤਿਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਕੁਲ ਦੇ ਵਿਚ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਕੁਲ ਦੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਬਣ ਕੇ ਆਏ, ਜਿਸ ਕੁਲ ਦੇ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਤਾ ਬਾਪੂ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ ਜਿਸ ਕੁਲ ਦੇ ਵਿਚ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜਿਹੀ ਮਹਾਨ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਉਸ ਰੂਪ ਕੁਲ ਹੀਰੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ

੧ਜੁਲਫੈ ਅਨੁਪ ਜਾਂ ਕੀ ॥ ਨਾਗਨ ਕਿ ਸਿਆਹ ਬਾਂਕੀ ॥ ਅਤਭੁਤ ਅਦਾਇ
 ਤਾਂ ਕੀ ॥ ਐਸੇ ਢੋਲਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੫੭॥ ੨ਸਰਵੇ ਸਹੀ ਚਮਨ ਰਾ ॥ ਪਰ ਚੁਸਤ
 ਜਾਂ ਵ ਤਨ ਰਾ ॥ ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥ ਵਹ ਮਨ ਹਰਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੫੮॥
 ੩ਚਿਤ ਕੋ ਚੁਰਾਇ ਲੀਨਾ ॥ ਜਾਲੰਮ ਫਿਰਾਕ ਦੀਨਾ ॥ ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥
 ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੫੯॥ ੪ਕੋਊ ਬਤਾਇ ਦੇ ਰੇ ॥ ਚਾਹੋ ਸੁ ਆਨ
 ਲੈ ਰੇ ॥ ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥ ਵਹ ਮਨ ਹਰਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੦॥ ੫ਮਾਤੇ
 ਮਨੋ ਅਮਲ ਕੇ ॥ ਹਰੀਆ ਕਿ ਜਾਂ ਵ ਤਨ ਕੇ ॥ ਆਲਮ ਕੁਸਾਇ ਖੂਬੀ ॥
 ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੧॥ ੬ਜ਼ਾਲਮ ਅਦਾਇ ਲੀਏ ॥ ਖੰਜਨ ਖਿਸਾਨ
 ਕੀਏ ॥ ਜਿਨ ਦਿਲ ਹਰਾ ਹਮਾਰਾ ॥ ਵਹ ਮਹ ਬਦਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੨॥ ੭ਜ਼ਾਲਮ
 ਅਦਾਇ ਲੀਨੇ ॥ ਜਾਨੁਕ ਸਰਾਬ ਪੀਨੇ ॥ ਰੁਖਸਰ ਜਹਾਨ ਤਾਬਾਂ ॥ ਵਹ ਗੁਲ
 ਬਦਨ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੩॥ ੮ਜ਼ਾਲਮ ਜਮਾਲ ਖੂਬੀ ॥ ਰੋਸਨੁ ਦਿਮਾਗ ਅਖਸਰ ॥
 ਪੁਰ ਚਸਤ ਜਾਂ ਜਿਗਰ ਰਾ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੪॥ ੯ਬਾਲਮ
 ਬਿਦੇਸ ਆਏ ॥ ਜੀਤੇ ਜੁਆਨ ਜਾਲਮ ॥ ਕਾਮਲ ਕਮਾਲ ਸੂਰਤ ॥ ਵਹ ਗੁਲ
 ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੫॥ ੧੦ਰੋਸਨ ਜਹਾਨ ਖੂਬੀ ॥ ਜਾਹਰ ਕਲੀਮ ਹਫਤਜ ॥
 ਆਲਮ ਖੁਸਾਇ ਜਿਲਵਾ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੬॥ ੧੧ਜੀਤੇ ਬਜੰਗ
 ਜਾਲਮ ॥ ਕੀਨੇ ਖਤੰਗ ਪਰਰਾ ॥ ਪੁਹਪਕ ਬਿਬਾਨ ਬੈਠੇ ॥ ਸੀਤਾ ਰਵਨ ਕਹਾਂ
 ਹੈ ॥੬੬੭॥ ੧੨ਮਾਦਰ ਖੁਸਾਲ ਖਾਤਰ ॥ ਕੀਨੇ ਹਜਾਰ ਛਾਵਰ ॥ ਮਾਤੁਰ ਸਿਤਾ
 ਬਧਾਈ ॥ ਵਹ ਗੁਲ ਚਿਹਰ ਕਹਾਂ ਹੈ ॥੬੬੮॥

੧੩ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਸੀਤਾ ਅਜੁਧਿਆ ਆਗਮ ਨਾਮ ਧਿਆਉ ਸਮਾਪਤੰ ॥

੧੪ਅਥ ਮਾਤਾ ਮਿਲਣੰ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥ ੧੫ਸੁਨੇ ਰਾਮ ਆਏ ॥ ਸਬੈ ਲੋਗ
 ਧਾਏ ॥ ੧੬ਲਗੇ ਆਨ ਪਾਖੰ ॥ ਮਿਲੇ ਰਾਮ ਰਾਖੰ ॥੬੬੯॥ ੧੭ਕੋਊ ਚਉਰ ਢਾਰੈਂ ॥
 ਕੋਊ ਪਾਨ ਖੁਆਰੈਂ ॥ ੧੮ਪਰੇ ਮਾਤ ਪਾਖੰ ॥ ਲਏ ਕੰਠ ਲਾਖੰ ॥੬੭੦॥ ੧੯ਮਿਲੈ
 ਕੰਠ ਰੋਵੈਂ ॥ ਮਨੋ ਸੋਕ ਧੋਵੈਂ ॥ ੨੦ਕਰੈਂ ਬੀਰ ਬਾਤੈਂ ॥ ਸੁਨੇ ਸਰਬ ਮਾਤੈਂ ॥੬੭੧॥
 ੨੧ਮਿਲੇ ਲਛ ਮਾਤੰ ॥ ਪਰੇ ਪਾਇ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥ ੨੨ਕਰਿਯੋ ਦਾਨ ਏਤੋ ॥ ਗਨੈ ਕਉਨ
 ਕੇਤੋ ॥੬੭੨॥ ੨੩ਮਿਲੇ ਭਰਥ ਮਾਤੰ ॥ ਕਹੀ ਸਰਬ ਬਾਤੰ ॥ ਧਨੰ ਮਾਤ ਤੇ ਕੋ ॥
 ਅਰਿਣੀ ਕੀਨ ਮੋ ਕੋ ॥੬੭੩॥ ੨੪ਕਹਾ ਦੋਸ ਤੇਰੈ ॥ ਲਿਖੀ ਲੇਖ

ਓ ੬੫੪ ਅੰਕ-ਮਕਰਾ ਛੰਦ ਦੇ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ ਸਬੂਤੀ ਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਅਲੋਕਕ ਢੇਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ
 ਬਜ਼ੁਰਗ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸਿਫਤਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਖੂਬੀਆਂ ਜੰਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਗੁਛੇ ਬੜੇ ਰੋਚਕ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ੬੬੮ ਅੰਕ ਤਕ ਕੁਲ ੧੪
 ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਜੀ ਆਪਣੀ ਰਿਆਇਆ ਵਿਚ ਕੀ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ।

੧੬ ਪੜਨਾ ਤੇ ਵਾਚਣਾ ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਮਿਥਿਹਾਸ ਹੋ ਕੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਹੈਫ ਹੈ ਸਾਡੀ ਇਸ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਅਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਤੇ ਜਿਸ ਰਾਮ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੱਤੇ
 ਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ ਜੋ ਮੁਕਿਆਵਾ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਹਨ, ਜੋ ਉਤਮ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੁਕਮ ਦੇ ਬਧੇ ਜੋ ਰਾਜ ਮਿਲਿਆ
 ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਅ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜੋ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਜੋਗ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਧਰ ਲੀਤਾ । ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜ ਜੋਗ ਮਜੇਰੀ
 ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਜੁਗਾ ਦਿੱਤੀ ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਹਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ? ਜਦ ਕਿ ਆਦਿ
 ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਸੰਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਾ ਦੇਖੋ—

ਰਾਮ ਸੰਤ ਮਹਿ ਭੇਦ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੁ ਜਨ ਕਈ ਮਾਹਿ ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ ॥

ਸਾਕੈ ਹੀਐ ਪੁਰਾਣ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਆ ਅਨ ਦਿਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਰਸਨ ਰੰਗੀ ॥੩॥ ਅੰਗ ੨੦੮॥ ਮ: ਪ ॥

ਨੋਟ—ਕੀ ਇਹ ਗੁਪਤੁਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਮਾਮੂਲੀ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਮਿੱਥ ਹੀ ਹੈ ? ਕੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ । ਕੀ ਸਾਡੇ
 ਪਿਤਾਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਬੇਧੀ ਕਹੇ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਵਾਂਗੇ ? ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਭਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ? ਕੀ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਾਵਨ
 ਮੁਖ ਤੋਂ ਉਚਰੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ? ਜੋ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਇਹ ਭੁਲ ਜਾਂ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ ? ਜਿਸ ਸੱਯਦ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ
 ਦੇ ਉੱਤਰ ਹਨ ਉਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ।

- ੧ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੁਲਫਾਂ ਉਪਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਕਾਲੀ ਨਾਰਾਨ ਜਿਹੀਆਂ ਬਾਕੀਆਂ ਹਨ। ਅਚਰਜ ਅਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੫੭॥
- ੨ ਜੋ ਸਰਬ ਪਖੋਂ ਠੀਕ ਇਸ ਬਾਗ ਰੂਪੀ ਚਮਨ ਦਾ ਚਮਨ ਰਾ (ਚਮਨ ਦਾ) ਵਾਰਸ-ਮਾਲਕ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਸਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੫੮॥
- ੩ ਉਹ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਪੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੫੯॥
- ੪ ਜੋ ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵੇ। ਜੋ ਮੰਗੇ ਉਹ ਸਾਥੋਂ ਆ ਕੇ ਲੈ ਲਵੇ। ਜਿਸ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੬੦॥
- ੫ ਜਿਸ ਦੇ ਨੈਨ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਹਨ। ਜੋ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜਾਨ ਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਫੁੱਲ ਜਿਹਾ ਚਿਹਰਾ ਕਿਥੇ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਈਏ ॥੬੬੧॥
- ੬ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਲਮ ਅਦਾਵਾਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਮੋਲਿਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਨੱਚ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਚੰਦ ਜਿਹਾ ਮੁਖੜੇ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੬੨॥
- ੭ ਜਿਸ ਦਿਲਕਸ਼ ਜਾਲਮ ਅਦਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਨਾਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਚਿ ਸ਼ਰਾਬੀ ਦੀ ਮਸਤੀ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਤਾਅਬੇ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਬਦਨ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੬੩॥
- ੮ ਜੋ ਖੂਬੀਆਂ ਦਾ ਜਹੂ ਜਮਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਸ਼ਨ ਦਿਮਾਗ ਇਤਨਾ ਹੈ ਜੋ ਚੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦਿਲ ਤੇ ਜਾਨ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਸਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ ਚਿਹਰਾ ਉਹ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੬੪॥
- ੯ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜੋ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਸਨੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਬਲੀ ਪਾਪੀ ਜਾਲਮ ਜਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਸੂਰਤ ਪੂਰਨ ਕਮਾਲ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਫੁੱਲ ਜਿਹਾ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ॥੬੬੫॥
- ੧੦ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਤੇ ਵਲੈਤਾਂ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਸ ਦੇ ਜਲਵੇ (ਫਲਸਫੇ) ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਆਲਮ ਖੁਸ਼ ਹੈ। ਉਹ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ॥੬੬੬॥
- ੧੧ ਜਿਸ ਨੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਨਾ ਜਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਲਮ ਜਿੱਤ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ ਫੰਗ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਪੁਸ਼ਪ ਬਿਵਾਨ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਰਵਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਜੀ ਕਿਥੇ ਹਨ ? ॥੬੬੭॥
- ੧੨ ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਤਾ ਕੋਕਈ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਆਪਣੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਖ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਉਹੀ ਮਾਤਾ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਦੌੜੀ ਹੈ। ਉਹ ਫੁੱਲ ਜਿਹੇ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਜੀ ਕਿਥੇ ਹਨ ? ॥੬੬੮॥
- ੧੩ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਅਯੁਧਿਆ ਆਉਣਾ ਦਾ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ।
- ੧੪ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ॥ ਰਸਾਵਲ ਛੰਦ ॥
- ੧੫ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਚੱਲ ਪਏ।
- ੧੬ ਜੋ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤੇ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਲਏ ॥੬੬੯॥
- ੧੭ ਕੋਈ ਆਕੇ ਚੌਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਪਾਨ ਖੁਆਉਂਦਾ ਹੈ।
- ੧੮ ਆਪ ਆ ਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਜਾ ਪਏ ਤੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ॥੬੭੦॥
- ੧੯ ਮਾਤਾ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹਿੰਝੂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਾਨੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਧੌਂਦੀ ਹੈ।
- ੨੦ ਯੁੱਧ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਸੁਰਮੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਸੁਣਦੀਆਂ ਹਨ ॥੬੭੧॥
- ੨੧ ਫੇਰ ਲਛਮਣ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸਮਿਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਸਾਰੇ ਭਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗੇ।
- ੨੨ ਉਸ ਨੇ ਇਤਨਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਕੀਤਾ ॥੬੭੨॥
- ੨੩ ਫੇਰ ਭਰਤ ਦੀ ਮਾਤਾ ਕੋਕਈ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ।
- ੨੪ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿ ਕਿਹਾ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਿਣੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੬੭੩॥
- ੨੫ ਐ ਮਾਤਾ ! ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਿਖੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਸੀ।

ਲੇਖ ਮੇਰੈ ॥ ^੧ਹੁਨੀ ਹੋ ਸੁ ਹੋਈ ॥ ਕਹੈ ਕਉਨ ਕੋਈ ॥੬੭੪॥ ^੨ਕਰੋ ਬੋਧ ਮਾਤੰ ॥
 ਮਿਲਯੋ ਫੇਰਿ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥ ਸੁਨਯੋ ਭਰਥ ਧਾਏ ॥ ਪਗੰ ਸੀਸ ਲਾਏ ॥੬੭੫॥ ^੩ਭਰੇ
 ਰਾਮ ਅੰਕੰ ॥ ਮਿਟੀ ਸਰਬ ਸੰਕੰ ॥ ਮਿਲਯੋ ਸੱਤ੍ਰੁ ਹੰਤਾ ॥ ਸਰੰ ਸਾਸਤ੍ਰੁ
 ਗੰਤਾ ॥੬੭੬॥ ^੪ਜਟੰ ਧੂਰ ਝਾਰੀ ॥ ਪਗੰ ਰਾਮ ਰਾਰੀ ॥ ਕਰੀ ਰਾਜ ਅਰਚਾ ॥
 ਦਿਜੰ ਬੇਦ ਚਰਚਾ ॥੬੭੭॥ ^੫ਕਰੈਂ ਗੀਤ ਗਾਨੰ ॥ ਭਰੇ ਵੀਰ ਮਾਨੰ ॥ ਦੀਯੋ
 ਰਾਮ ਰਾਜੰ ॥ ਸਰੇ ਸਰਬ ਕਾਜੰ ॥੬੭੮॥ ^੬ਬੁਲੈ ਬਿੱਪ ਲੀਨੇ ॥ ਸੁੱਤੋ ਚਾਰ ਕੀਨੇ ॥
 ਭਏ ਰਾਮ ਰਾਜਾ ॥ ਬਜੇ ਜੀਤ ਬਾਜਾ ॥੬੭੯॥ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^੭ਚਹੂੰ
 ਚੱਕਰ ਕੇ ਛੱਤ੍ਰਧਾਰੀ ਬੁਲਾਏ ॥ ਧਰੇ ਅੱਤ੍ਰੁ ਨੀਕੇ ਪੁਰੀ ਅਉਧ ਆਏ ॥ ^੮ਗਹੋ
 ਰਾਮ ਪਾਖੰ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤ ਕੈ ਕੈ ॥ ਮਿਲੇ ਚੱਤ੍ਰੁ ਦੇਸੀ ਬਡੀ ਭੇਟ ਦੈ ਕੈ ॥੬੮੦॥
^੯ਦਏ ਚੀਨ ਮਾਚੀਨ ਚੀਨੰਤ ਦੇਸੰ ॥ ਮਹਾਂ ਸੁੰਦੀ ਚੇਰਕਾ ਚਾਰ ਕੇਸੰ ॥ ^{੧੦}ਮਨੰ
 ਮਾਨਕੰ ਹੀਰ ਚੀਰੰ ਅਨੇਕੰ ॥ ਕੀਏ ਖੋਜ ਪੱਈਯੈ ਕਹੂੰ ਏਕ ਏਕੰ ॥੬੮੧॥ ^{੧੧}ਮਨੰ
 ਮੁਤੀਯੰ ਮਾਨਕੰ ਬਾਜ ਰਾਜੰ ॥ ਦਏ ਦੰਤ ਪੰਤੀ ਸਜੇ ਸਰਬ ਸਾਜੰ ॥ ^{੧੨}ਰਬੰ ਬੇਸਟੰ
 ਹੀਰ ਚੀਰੰ ਅਨੰਤੰ ॥ ਮਨੰ ਮਾਨਕੰ ਬਧ ਰਧੰ ਦੁਰੰਤੰ ॥੬੮੨॥ ^{੧੩}ਕਿਤੇ ਸ੍ਰੇਤ
 ਐਰਾਵਤੰ ਤੁੱਲਿ ਦੰਤੀ ॥ ਦਏ ਮੁੱਤਯੰ ਸਾਜ ਸੱਜੇ ਸੁ ਪੰਤੀ ॥ ^{੧੪}ਕਿਤੇ ਬਾਜਰਾਜੰ
 ਜਰੀ ਜੀਨ ਸੰਗੰ ॥ ਨਚੈ ਨਟ ਮਾਨੋ ਮਚੇ ਜੰਗ ਰੰਗੰ ॥੬੮੩॥ ^{੧੫}ਕਿਤੇ ਪੱਖਰੇ
 ਪੀਲ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਮਾਣੰ ॥ ਦਏ ਬਾਜ ਰਾਜੀ ਸਿਰਾਜੀ ਨ੍ਰਿਪਾਣੰ ॥ ਦਈ ਰਕਤ ਨੀਲੰ
 ਮਣੀ ਰੰਗ ਰੰਗੰ ॥ ^{੧੬}ਲਖਯੋ ਰਾਮ ਕੋ ਅੱਤ੍ਰੁ ਧਾਰੀ ਅਭੰਗੰ ॥੬੮੪॥ ^{੧੭}ਕਿਤੇ
 ਪਸਮ ਪਾਟੰਬਰੰ ਸੂਰਣ ਬਰਣੰ ॥ ਮਿਲੇ ਭੇਟ ਲੈ ਭਾਂਤਿ ਭਾਤੰ ਅਭਰਣੰ ॥ ^{੧੮}ਕਿਤੇ
 ਪਰਮ ਪਾਟੰਬਰੰ ਭਾਨ ਤੇਜੰ ॥ ਦਏ ਸੀਅ ਧਾਮੰ ਸਬੋ ਭੇਜ ਭੇਜੰ ॥੬੮੫॥ ^{੧੯}ਕਿਤੇ
 ਭੂਖਣੰ ਭਾਨ ਤੇਜੰ ਅਨੰਤੰ ॥ ਪਠੇ ਜਾਨਕੀ ਭੇਟ ਦੈ ਦੈ ਦੁਰੰਤੰ ॥ ^{੨੦}ਘਨੇ ਰਾਮ
 ਮਾਤਾਨ ਕੀ ਭੇਟ ਭੇਜੇ ॥ ਹਰੇ ਚਿਤ ਕੇ ਜਾਹਿ ਹੇਰੇ ਕਲੇਜੇ ॥੬੮੬॥ ^{੨੧}ਘਮੰ
 ਚੱਕ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰੰ ਫਿਰੀ ਰਾਮ ਦੋਹੀ ॥ ਮਨੋ ਬਖੋਤ ਬਾਗੋ ਤਿਮੰ ਸੀਅ ਸੋਹੀ ॥ ^{੨੨}ਪਠੈ
 ਛੱਤ੍ਰੁ ਦੈ ਦੈ ਛਿਤੰ ਛੋਣ ਧਾਰੀ ॥ ਹਰੇ ਸਰਬ ਗਰਬੰ ਕਰੇ ਪੁਰਬ ਭਾਰੀ ॥੬੮੭॥
^{੨੩}ਕਟਯੋ ਕਾਲ ਏਵੰ ਭਏ ਰਾਮ ਰਾਜੰ ॥ ਫਿਰੀ ਆਨ ਰਾਮੰ ਸਿਰੰ ਸਰਬ ਰਾਜੰ ॥
^{੨੪}ਫਿਰਿਯੋ ਜੈਤ ਪਤ੍ਰੰ ਸਿਰੰ ਸੇਤ ਛੱਤ੍ਰੰ ॥ ਕਰੇ ਰਾਜ ਆਗਿਆ ਧਰੈ ਬੀਰ ਅਤ੍ਰੰ ॥
 ੬੮੮॥ ^{੨੫}ਦਯੋ ਏਕ ਏਕੰ ਅਨੇਕੰ ਪ੍ਰਕਾਰੰ ॥ ਲਖੇ ਸਰਬ ਲੋਕੰ ਸਹੀ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥
 ਸਹੀ ਬਿਸਨ ਦੇਵਾਰਦਨ ਦ੍ਰੋਹ ਹਰਤਾ ॥ ਚਹੂੰ ਚੱਕ ਜਾਨਯੋ ਸੀਆ ਨਾਥ ਭਰਤਾ ॥

- ੧ ਜਿਹੜੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਸੋ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ॥੬੭੪॥
- ੨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਕੋਕਈ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ। ਫੇਰ ਭਾਈ ਭਰਤ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਭਰਤ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੁਣਿਆ ਨੱਠ ਕੇ ਆਏ ਤੇ ਆ ਕੇ ਭਰਤ ਨੇ ਰਾਮ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ॥੬੭੫॥
- ੩ ਰਾਮ ਨੇ ਭਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਭਰਤ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਹੋਈ, ਜੋ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਤੇ ਚੁੱਸੇ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਭਾਈ ਸਤਗੁਪਨ ਮਿਲਿਆ। ਜੋ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ (ਵਿਦਵਾਨ) ਸੀ ॥੬੭੬॥
- ੪ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਟਾਂ ਨਾਲ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਧੂੜ ਝਾੜੀ। ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਰਾਜੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਬੇਦ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹੇ ॥੬੭੭॥
- ੫ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਾਮ ਜੀ ਰਾਜੇ ਹੋ ਗਏ ਭਾਵ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ ॥੬੭੮॥
- ੬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੁਲਾ ਲਏ। ਚਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਰਾਜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਜੀਤ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ ॥੬੭੯॥
- ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥
- ੭ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬੁਲਾ ਲਏ। ਜੋ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਸਤਰ ਅਸਤਰ ਧਾਰ ਕੇ ਆ ਗਏ ਅਉਧ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚ।
- ੮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਤੇ ਪੈਰ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਪਕੜੇ ਲਏ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਭੜੀ ਭੇਟਾਂ ਦੇ ਕੇ ਮਿਲੇ ॥੬੮੦॥
- ੯ ਅਤੇ ਚੀਨ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤੋਹਫੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਦਾਸੀਆਂ ਜਵਾਨ ਕਾਲੇ ਕੋਸਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ
- ੧੦ ਮਣੀਆਂ, ਮਾਣਕ, ਹੀਰੇ ਤੇ ਬਸਤਰ ਇਤਨੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁੰਦਰ ਸਨ ਜੋ ਕਰ ਟੋਲੀਏ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਇਕ ਅੱਧ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ ॥੬੮੧॥
- ੧੧ ਮਣੀਆਂ, ਮੋਤੀ, ਮਾਣਕ, ਘੋੜੇ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸਜੇ ਹੋਏ ਸਨ।
- ੧੨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਸਤਰ ਤੇ ਬਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਹੀਰੇ ਜੋ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ। ਮਣੀਆਂ, ਮਾਣਕ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਜੋ ਬੜੇ ਕੀਮਤੀ ਸਨ ॥੬੮੨॥
- ੧੩ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚਿੱਟੇ “ਐਰਾਵਤ” ਹਾਥੀ ਜੋ ਇੰਦਰ ਦੇ ਐਰਾਵਤ ਹਾਥੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਸੀ। ਸਮੂਹਕ ਸਾਜ ਸਜੇ ਹੋਏ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਝਾਲਰਾਂ ਵਾਲੇ।
- ੧੪ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਘੋੜੇ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜਰੀ ਨਾਲ ਮੜੇ ਫੁੱਲ ਤੇ ਕਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਮੜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜੋ ਨਟ ਵਾਂਗ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਜੰਗ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ॥੬੮੩॥
- ੧੫ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਜੇ ਹਾਥੀ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਜਿਹੇ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਜੋ ਸਿਰਾ ਜੀ (ਇਰਾਨੀ) ਘੋੜਿਆਂ ਜਿਹੇ ਸਨ। ਲਾਲ ਮਣੀ, ਨੀਲ ਮਣੀ ਜੋ ਰੰਗ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਸਨ।
- ੧੬ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਉਹ ਸ਼ਸਤਰ ਬਾਹੂ ਜਾਣਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਦੇ ਚੁਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੬੮੪॥
- ੧੭ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੱਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰ ਜੋ ਸੁਨਿਹਰੀ ਰੰਗ ਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਕੇ ਮਿਲੇ।
- ੧੮ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰ ਜੋ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਸਨ। ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਰਾਮ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ॥੬੮੫॥
- ੧੯ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗਹਿਣੇ ਜੋ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਸਨ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਸਨ ਵਡ ਮੁੱਲੇ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੀਤਾ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ।
- ੨੦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਮ ਨੇ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚਿੱਤ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ॥੬੮੬॥
- ੨੧ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸੂਰਜ ਦੇ ਰਥ ਦਾ ਪਹੀਆ ਘੁਮਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਤਕ ਰਾਮ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰ ਗਈ। ਉਧਰ ਸੀਤਾ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਬਿਉਂਤ ਕਰਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਉਂ ਸੋਭਦੀ ਸੀ।
- ੨੨ ਆਏ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਸਿਰ ਦੇ ਛਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰੋਪਾਉ ਦੇ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਲਾਹ ਕੇ ਭਾਰੀ ਪੁਰਬ (ਖੁਸ਼ੀਆਂ) ਮਨਾਈਆਂ ॥੬੮੭॥
- ੨੩ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਰਾਮ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਹੈ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ ਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਹੋਇਆਂ।
- ੨੪ ਸਾਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਰਾਮ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਜਿੱਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜੈਤ ਪੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਵੈਛ ਛਤਰ ਉਹ ਰਾਮ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਫੱਝਦਾ ਹੈ। ਜਿਧਰ ਰਾਮ ਹੁਕਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਧਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਸਤਰ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ॥੬੮੮॥
- ੨੫ ਇਕ ਇਕ ਜੁਆਨ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰੋਪੇ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਠੀਕ ਰਾਵਣ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਠੀਕ ਰਾਮ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਜੋ ਦੋਖੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਚੌਹਾਂ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀਤਾ ਦੇ ਪਤੀ ਦੀ।

॥੬੮੯॥ ^੧ਸਹੀ ਬਿਸਨ ਅਉਤਾਰ ਕੈ ਤਾਹਿ ਜਾਨਯੋ ॥ ਸਬੈ ਲੋਕ ਖਆਤਾ ਬਿਧਾਤਾ
ਪਛਾਨਯੋ ॥ ^੨ਫਿਰੀ ਚਾਰ ਚੱਕ੍ਰ ਚਤੁਰ ਚੱਕ੍ਰਧਾਰੰ ॥ ਭਯੋ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ਭੂਅੰ
ਰਾਵਣਾਰੰ ॥੬੯੦॥ ^੩ਲਖਯੋ ਪਰਮ ਜੋਗਿੰਦ੍ਰਣੋ ਜੋਗ ਰੂਪੰ ॥ ਮਹਾਂਦੇਵ ਦੇਵੰ ਲਖਯੋ
ਭੂਪ ਭੂਪੰ ॥ ^੪ਮਹਾਂ ਸੱਤ੍ਰ ਸੱਤ੍ਰ ਮਹਾਂ ਸਾਧ ਸਾਧੰ ॥ ਮਹਾਂ ਰੂਪ ਰੂਪੰ ਲਖਯੋ ਬਾਧ
ਬਾਧੰ ॥੬੯੧॥ ^੫ਤ੍ਰੀਯੰ ਦੇਵ ਤੁਲੰ ਨਰੰ ਨਾਰ ਨਾਰੰ ॥ ਮਹਾਂ ਜੋਧ ਜੋਧੰ ਮਹਾਂ ਬਾਹ
ਬਾਹੰ ॥ ^੬ਸੂਤੰ ਬੇਦ ਕਰਤਾ ਗਣੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰੂਪੰ ॥ ਮਹਾਂ ਜੋਗ ਜੋਗੰ ਮਹਾਂ ਭੂਪ
ਭੂਪੰ ॥੬੯੨॥ ^੭ਪਰੰ ਪਾਰਗੰਤਾ ਸਿਵੰ ਸਿਧ ਰੂਪੰ ॥ ਬੁਧੰ ਬੁਧਿ ਦਾਤਾ ਰਿਧੰ ਰਿਧ
ਰੂਪੰ ॥ ^੮ਜਹਾਂ ਭਾਵ ਕੈ ਜੇਣ ਜੈਸੇ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ਤਿਸੀ ਰੂਪ ਸੋ ਤਉਨ ਤੈਸੇ
ਨਿਹਾਰੇ ॥੬੯੩॥ ^੯ਸਬੈ ਸਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਲਹੇ ਸਸਤ੍ਰ ਗੰਤਾ ॥ ਦੁਰੰ ਦੇਵ ਦੁਹੀ ਲਖੇ
ਪ੍ਰਾਣ ਹੰਤਾ ॥ ^{੧੦}ਜਿਸੀ ਭਾਵ ਸੋ ਜਉਨ ਜੈਸੇ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ਤਿਸੀ ਰੰਗ ਕੈ ਕਾਛ
ਕਾਛੇ ਨਿਹਾਰੇ ॥੬੯੪॥ ਅਨੰਤ ਤੁਕਾ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^{੧੧}ਕਿਤੋ ਕਾਲ
ਬੀਤਿਓ ਭਯੋ ਰਾਮ ਰਾਜੰ ॥ ਸਬੈ ਸੱਤ੍ਰ ਜੀਤੇ ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਮਾਲੀ ॥ ^{੧੨}ਫਿਰਯੋ ਚੱਕ੍ਰ
ਚਾਰੋ ਦਿਸਾ ਮੱਧ ਰਾਮੰ ॥ ਭਯੋ ਨਾਮ ਤਾ ਤੇ ਮਹਾਂ ਚੱਕ੍ਰਵਰਤੀ ॥੬੯੫॥ ^{੧੩}ਸਬੈ
ਬਿੱਪ ਆਗਸਤ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ ਕੈ ॥ ਭ੍ਰਿਗੰ ਅੰਗੁਰਾ ਬਿਆਸ ਤੇ ਲੈ ਬਿਸਿਸਟੰ ॥
^{੧੪}ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਅਉ ਬਾਲਮੀਕੰ ਸੁ ਅਤ੍ਰੰ ॥ ਦੁਰਬਾਸਾ ਸਬੈ ਕਸਪ ਤੇ ਆਦਿ ਲੈ
ਕੈ ॥੬੯੬॥ ^{੧੫}ਜਬੈ ਰਾਮ ਦੇਖੈ ਸਬੈ ਬਿੱਪ ਆਏ ॥ ਪਰਯੋ ਧਾਇ ਪਾਖੰ ਸੀਆ
ਨਾਥ ਜਗਤੰ ॥ ^{੧੬}ਦਯੋ ਆਸਨੰ ਅਰਘੁ ਪਾਦ ਰਘੁ ਤੇਣੰ ॥ ਦਈ ਆਸਿਖੰ ਮੌਨਨੇਸੰ
ਪ੍ਰਸਿੰਨਿਖੰ ॥੬੯੭॥ ^{੧੭}ਭਈ ਰਿਖ ਰਾਮੰ ਬਡੀ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ॥ ਕਹੋ ਸਰਬ
ਜੋ ਪੈ ਬਢੈ ਏਕ ਗ੍ਰੰਥਾ ॥ ^{੧੮}ਬਿਦਾ ਬਿੱਪ ਕੀਨੇ ਘਨੀ ਦੱਛਨਾ ਦੈ ॥ ਚਲੇ ਦੇਸ
ਦੇਸੰ ਮਹਾਂ ਚਿੱਤ ਹਰਖੰ ॥੬੯੮॥ ^{੧੯}ਇਹੀ ਬੀਚ ਆਯੋ ਮ੍ਰਿਤੰ ਸੂਨ ਬਿੱਪੰ ॥ ਜੀਐ
ਬਾਲ ਆਜੈ ਨਹੀ ਤੋਹਿ ਸ੍ਰਾਪੰ ॥ ^{੨੦}ਸਬੈ ਰਾਮ ਜਾਨੀ ਚਿਤੰ ਤਾਹਿ ਬਾਤਾ ॥ ਦਿਸੰ
ਬਾਰਣੀ ਤੇ ਬਿਬਾਣੰ ਹਕਾਰਯੋ ॥੬੯੯॥ ^{੨੧}ਹੁਤੋ ਏਕ ਸੂਦੰ ਦਿਸਾ ਉਤ੍ਰ ਮੱਧੰ ॥
ਝੁਲੈ ਕੂਪ ਮੱਧੰ ਪਰਯੋ ਔਧ ਮੁੱਖੰ ॥ ਮਹਾਂ ਉਗ੍ਰ ਤੇਜਾ ਤਪਸਆਤ ਉਗ੍ਰੰ ॥ ਹਨਯੋ
ਤਾਹਿ ਰਾਮੰ ਅਸੰ ਆਪ ਹੱਥੰ ॥੭੦੦॥ ^{੨੨}ਜੀਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਤ੍ਰੰ ਹਰਯੋ ਬ੍ਰਹਮ ਸੋਗੰ ॥
ਬਢੀ ਕੀਰਤ ਰਾਮੰ ਚਤੁਰ ਕੁੰਟ ਮੱਧੰ ॥ ^{੨੩}ਕਰਯੋ ਦਸ ਸਹਸ੍ਰ ਲਉ ਰਾਜ ਅਉਧੰ ॥
ਫਿਰੀ ਚਕ੍ਰ ਚਾਰੋ ਬਿਖੈ ਰਾਮ ਦੋਹੀ ॥੭੦੧॥ ^{੨੪}ਜਿਣੇ ਦੇਸ ਦੇਸੰ ਨਰੇਸੰ ਤ ਰਾਮੰ ॥
ਮਹਾਂ ਜੁਧ ਜੇਤਾ ਤਿਹੂੰ ਲੋਕ ਜਾਨਯੋ ॥ ^{੨੫}ਦਯੋ ਮੰਤ੍ਰੀ ਅਤ੍ਰੰ ਮਹਾਂ ਭ੍ਰਾਤ ਭਰਥੰ ॥ ਕੀਯੋ

ੳ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਚਲਦੀ ਸੀ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਉਹ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਸੰਭਕ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਸੁਦਰ ਘੋਰ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਕੇ ਕਿਹਾ ਕੇ ਰਾਮ ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨਰਥ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਫਲਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਸੰਭਕ ਸੁੰਦਰ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਕਰਨ
ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਆ ਨਜ਼ਾਮ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਫਰਿਆਦ
ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਸੰਭਕ ਕਿਖੀ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਤਪ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਜਾਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸੈਨ ਨਾਥੰ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਕੁਮਾਰੰ ॥੭੦੨॥ ਮ੍ਰਿਤ ਗਤ ਛੰਦ ॥ ^੧ਸੁਮਤਿ ਮਹਾ ਰਿਖ
 ਰਘ ਬਰ ॥ ਦੁੰਦਭ ਬਾਜਤਿ ਦਰ ਦਰ ॥ ^੨ਜਗ ਕੀਅਸ ਧੁਨ ਘਰ ਘਰ ॥ ਪੂਰ
 ਰਹੀ ਧੁਨ ਸੁਰ ਪੁਰ ॥੭੦੩॥ ^੩ਸੁਵਰ ਮਹਾਂ ਰਘੁ ਨੰਦਨ ॥ ਜਗ ਪਤ ਮੁਨ ਗਨ
 ਬੰਦਨ ॥ ^੪ਧਰ ਧਰ ਲੋ ਨਰ ਚੀਨੇ ॥ ਸੁਖ ਦੈ ਦੁਖ ਬਿਨ ਕੀਨੇ ॥੭੦੪॥ ^੫ਅਰ
 ਹਰ ਨਰ ਕਰ ਜਾਨੇ ॥ ਦੁਖ ਹਰ ਸੁਖ ਕਰ ਮਾਨੇ ॥ ^੬ਪੁਰ ਧਰ ਨਰ ਬਰਸੇ ਹੈ ॥
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਅਭੈ ਹੈ ॥੭੦੫॥ ਅਨਕਾ ਛੰਦ ॥ ^੭ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ॥ ਅਜੂ ਹੈ ॥ ਅਜੈ
 ਹੈ ॥ ਅਭੈ ਹੈ ॥੭੦੬॥ ^੮ਅਜਾ ਹੈ ॥ ਅਤਾ ਹੈ ॥ ਅਲੈ ਹੈ ॥ ਅਜੈ ਹੈ ॥੭੦੭॥
 ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^੯ਬੁਲਯੋ ਚੜ੍ਹ ਭ੍ਰਾਤੰ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਕੁਮਾਰੰ ॥ ਕਰਯੋ ਮਾਥੁਰੇਸੰ
 ਤਿਸੇ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥ ^{੧੦}ਤਹਾਂ ਏਕ ਦਈਤੰ ਲਵੰ ਉਗ੍ਰ ਤੇਜੰ ॥ ਦਯੋ ਤਾਹਿ ਅੱਪੰ
 ਸਿਵੰ ਸੂਲ ਭੇਜੰ ॥੭੦੮॥ ^{੧੧}ਪਠਯੋ ਤੀਰ ਮੰਤ੍ਰੰ ਦੀਯੋ ਏਕ ਰਾਮੰ ॥ ਮਹਾਂ ਜੁੱਧ
 ਮਾਲੀ ਮਹਾਂ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥ ^{੧੨}ਸਿਵੰ ਸੂਲ ਹੀਣੰ ਜਬੈ ਸਤ੍ਰ ਜਾਨਯੋ ॥ ਤਬੈ ਸੰਗਿ
 ਤਾ ਕੈ ਮਹਾਂ ਜੁੱਧ ਠਾਨਯੋ ॥੭੦੯॥ ^{੧੩}ਲਯੋ ਮੰਤ੍ਰੰ ਤੀਰੰ ਚਲਯੋ ਨਿਆਇ ਸੀਸੰ ॥
 ਤ੍ਰਿਪੁਰ ਜੁੱਧ ਜੇਤਾ ਚਲਯੋ ਜਾਣ ਈਸੰ ॥ ^{੧੪}ਲਖਯੋ ਸੂਲ ਹੀਣੰ ਰਿਪੰ ਜਉਣ ਕਾਲੰ ॥
 ਤਬੈ ਕੋਪ ਮੰਡਯੋ ਰਣੰ ਬਿਕਰਾਲੰ ॥੭੧੦॥ ^{੧੫}ਭਜੈ ਘਾਇ ਖਾਖੰ ਅਘਾਖੰਤ ਸੂਰੰ ॥
 ਹਸੇ ਕੰਕ ਬੰਕੰ ਘੁਮੀ ਗੈਣ ਹੂਰੰ ॥ ^{੧੬}ਉਠੇ ਟੋਪ ਟੁੱਕੰ ਕਮਾਣੰ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥ ਰਣੰ
 ਰੋਸ ਰੱਜੇ ਮਹਾਂ ਛੱਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ॥੭੧੧॥ ^{੧੭}ਫਿਰਯੋ ਅਪ ਦਈਤੰ ਮਹਾ ਰੋਸ ਕੈ ਕੈ ॥
 ਹਣੇ ਰਾਮ ਭ੍ਰਾਤੰ ਵਹੈ ਬਾਣ ਲੈ ਕੈ ॥ ^{੧੮}ਰਿਪੰ ਨਾਸ ਹੇਤੰ ਦੀਯੋ ਰਾਮ ਅੱਪੰ ॥
 ਹਣਿਯੋ ਤਾਹਿ ਸੀਸੰ ਦੂਗਾ ਜਾਪ ਜੱਪੰ ॥੭੧੨॥ ^{੧੯}ਗਿਰਯੋ ਝੂਮ ਝੂਮੰ ਅਘੁਮਯੋ
 ਅਰ ਘਾਖੰ ॥ ਹਣਯੋ ਸਤ੍ਰ ਹੰਤਾ ਤਿਸੈ ਚਉਪ ਚਾਖੰ ॥ ^{੨੦}ਗਣੰ ਦੇਵ ਹਰਖੇ
 ਪ੍ਰਬਰਖੰਤ ਫੂਲੰ ॥ ਹਤਯੋ ਦੈਤ ਦ੍ਰੋਹੀ ਮਿਟਯੋ ਸਰਬ ਸੂਲੰ ॥੭੧੩॥ ^{੨੧}ਲਵੰਨਾ
 ਸੁਰੇਖੰ ਲਵੰ ਕੀਨ ਨਾਸੰ ॥ ਸਬੈ ਸੰਤ ਹਰਖੇ ਰਿਪੰ ਭੇ ਉਦਾਸੰ ॥ ^{੨੨}ਭਜੈ ਪ੍ਰਾਨ
 ਲੈ ਲੈ ਤਜਯੋ ਨਗਰ ਬਾਸੰ ॥ ਕਰਯੋ ਮਾਥੁਰੇਸੰ ਪੁਰੀ ਵਾ ਨਵਾਸੰ ॥੭੧੪॥ ^{੨੩}ਭਯੋ
 ਮਾਥੁਰੇਸੰ ਲਵੰਨਾਸ੍ਰ ਹੰਤਾ ॥ ਸਬੈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਗਾਮੀ ਸੁਭੰ ਸਾਸਤ੍ਰ ਗੰਤਾ ॥ ^{੨੪}ਭਏ
 ਦੁਸਟ ਦੂਰੰ ਕਰੂਰੰ ਸੁ ਠਾਮੰ ॥ ਕਰਯੋ ਰਾਜ ਤੈਸੇ ਜਿਮੰ ਅਉਧ ਰਾਮੰ ॥੭੧੫॥
^{੨੫}ਕਰਿਯੋ ਦੁਸਟ ਨਾਸੰ ਪਪਾਤੰਤ ਸੂਰੰ ॥ ਉਠੀ ਜੈ ਧੁਨੰ ਪੁਰ ਰਹੀ ਲੋਗ ਪੂਰੰ ॥
^{੨੬}ਗਈ ਪਾਰ ਸਿੰਧੰ ਸੁਬਿੰਧੰ ਪਹਾਰੰ ॥ ਸੁਨਿਯੋ ਚੱਕ੍ਰ ਚਾਰੰ ਲਵੰ ਲਾਵਣਾਰੰ ॥
 ੭੧੬॥ ^{੨੭}ਅਥ ਸੀਤਾ ਕੋ ਬਨਵਾਸ ਦੀਬੈ ॥ ^{੨੮}ਭਈ ਏਮ ਤਉਨੈ, ਇਤੇ

ਉ ਇਥੇ ਇਹ ਭੁਲੇਖੇ ਤੇ ਸੰਕੇ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਛਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਮਤ ਜਾਣੋ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਲ ਪ੍ਰਭਾਉ ਤੇ ਉਸਤਤ ਵਡਿਆਈ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਉਪਮਾਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਉਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ । ਜੋ “ਨਿਰਗੁਨ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨ ਭੀ ਓਹੀ ॥ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥ ਅਪਨੇ ਚਹਿਤ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਬਨਾਏ ॥ ਅਪਨੀ ਕੀਮਤਿ ਅਪੇ ਪਾਏ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ । ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਏਕੋ ਸੋਇ । ਓਹਿ ਪੋਤਿ ਰਵਿਆ ਰੂਪ ਰੰਗ ॥ ਭਏ ਪ੍ਰਗਾਸ ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗ ॥ ਰਚਿ ਰਚਨਾ ਅਪਨੀ ਕਲਧਾਰੀ ॥ ਅਨਿਕ ਬਾਰ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੧੮॥ ਅੰਗ ੨੮੭-੮੮ ॥ ਮ: ੫ ॥ ਅ ਸਿਫ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਉਸ ਦੈਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦਿਆ ਲਈ ਉਗਰ ਦੈਤ ਮੁਠ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਲਊ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੈਤ ਨੇ ਵੈਰੀ ਦਾ ਭੇ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਘਰ ਰੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਲੱਗਾ । ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਕਦੇ ਵੀ ਤੇਗ ਦਾ ਵਸਾਹ ਨਾ ਕਰੇ । ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਸੌਂਦੇ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਤੇਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੇਠ ਰੱਖੇ ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਰੀ ਦਾ ਕੀ ਵਸਾਹ ਹੈ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਆ ਝਪਟੇ । ਜਿਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਕਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜੁਟਲਾ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

- ੧ ਮਿੱਤਰ ਗਤ ਛੰਦ । ਸ਼੍ਰੋਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਡੰਕਾ ਹਰੇਕ ਦਰ ਵਿਚ ਵਜਦਾ ਹੈ ।
- ੨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਘਰ-ਘਰ ਤੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਵਪੁਰੀ ਤੱਕ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ॥੭੦੩॥
- ੩ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਬੜੇ ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਮਹਾਰਾਜੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗ ਪਤੀ (ਰਾਜੇ) ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਨ ਜਨ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੪ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਧਰਤੀ ਹੈ ਸਭ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ । ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੁਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ॥੭੦੪॥
- ੫ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ, ਸਮੇਂ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ।
- ੬ ਅਯੁਧਿਆ ਪੁਰੀ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਹੋ ਕੇ ਸੋਭਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੇ ਬੇ ਭੈ ਹਨ ॥੭੦੫॥
- ੭ ਅਨੰਕਾ ਛੰਦ ॥ ਇਹ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ । ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਜੁਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ॥੭੦੬॥
- ੮ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਪੁਰਖ ਹੈ । ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ । ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਜਿੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ॥੭੦੭॥
- ੯ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੌਥੇ ਭਾਈ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (ਸਤਰੂਘਨ) ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਮਥਰਾ ਦਾ ਰਾਜ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਰਾਮ ਨੇ ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ।
- ੧੦ ਉਥੇ ਮਥਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲਵਣ ਨਾਮ ਦੈਤ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਤੇਜ਼ ਵਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ॥੭੦੮॥
- ੧੧ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਇਕ ਤੀਰ ਮੰਤਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਸਤਰੂਘਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ । ਜੋ ਸਤਰੂਘਨ ਮਹਾਨ ਦੀ ਮਾਲੀ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਰ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ਸੀ ।
- ੧੨ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਦੈਤ ਕੋਲ ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ॥੭੦੯॥
- ੧੩ ਅਤੇ ਰਾਮ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰਿਆ ਹੋਇਆ ਤੀਰ ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਕੇ ਚੱਲ ਪਿਆ । ਉਧਰ ਤ੍ਰਿਪੁਰ ਦੈਤ ਜੋ ਯੁੱਧਾਂ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦਾ ਟੱਕਰ ਪਿਆ ਤੇ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ
- ੧੪ ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਯੁੱਧ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੭੧੦॥
- ੧੫ ਜਿਹੜੇ ਸੁਰਮੇ ਘਾਉ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੇ ਉਹ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਕਾਂ ਤੇ ਬਗਲੇ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੁਰਾਂ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੬ ਲੋਹ ਟੋਪਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਮਾਣਾ ਵਿਚੋਂ ਤੀਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਗਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਛਤਰਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਜੂਝਦੇ ਹਨ ॥੭੧੧॥
- ੧੭ ਦੈਤ ਮੁੜ ਕੇ ਆਇਆ ਆਪ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਭਗਤ ਸਤਰੂਘਣ ਨੇ ਉਹੀ ਰਾਮ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਤੀਰ ਲੈ ਕੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੮ ਜਿਹੜਾ ਵੈਰੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੈਤ ਦਾ ਸਿਰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਦੁਰਗਾ ਦਾ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ॥੭੧੨॥
- ੧੯ ਦੈਤ ਘੁਮ-ਘੁਮ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਸਤਰੂਘਨ ਅਡੋਲ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਘਾਇਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਚਾਉ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੦ ਗਣ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਵਰਸਾਏ । ਦੋਖੀ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ॥੭੧੩॥
- ੨੧ ਲਵਨਾਸੁਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੇ ਸੰਤ-ਪੁਰਸ਼ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਏ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭੈ ਤੇ ਅਵਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਇਆ ।
- ੨੨ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੈਤ ਜਾਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਉਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਵਸਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ । ਮਥਰਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸਤਰੂਘਣ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਵਾਸ ਮਥਰਾ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ॥੭੧੪॥
- ੨੩ ਲਵਨਾਸੁਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸਤਰੂਘਨ ਮਥਰਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ (ਗ੍ਰੰਥਾਂ) ਦਾ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ।
- ੨੪ ਸਾਰੇ ਕਰੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅਯੁਧਿਆ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ॥੭੧੫॥
- ੨੫ ਉਸ ਸੁਰਮੇ ਨੇ ਪਾਪੀ ਦੁਸ਼ਟ ਦੈਤ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਜੈ ਜੈ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਭਰ ਗਈ ।
- ੨੬ ਜੋ ਸਿੰਧ ਸਾਗਰ, ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਤੱਕ ਚਲੀ ਗਈ ਬਿੰਧਿਆ ਚਲ ਪਹਾੜ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈ । ਚੌਰਾਂ ਚੱਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਜੋ ਲਵਨਾਸੁਰ ਦੈਤ ਸਤਰੂਘਨ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ॥੭੧੬॥
- ੨੭ ਹੁਣ ਅੰਗੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਬਨਬਾਸ ਦੇਣ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
- ੨੮ ਜਦੋਂ ਇਧਰ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ।

ਰਾਵਣਾਰੰ ॥ ^੧ਕਹੀ ਜਾਨਕੀ ਸੋ ਸੁ ਕੱਥੰ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ^੨ਰਚੋ ਏਕ ਬਾਰੰ ਅਭਿਰਾਮੰ
ਸ ਸੋਭੰ ॥ ਲਖੇ ਨੰਦਨੰ ਜਉਨ ਕੀ ਕ੍ਰਾਂਤ ਛੋਭੰ ॥੭੧੭॥ ^੩ਸੁਨੀ ਏਮ ਬਾਨੀ ਸੀਆ
ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥ ਰਚਿਯੋ ਏਕ ਬਾਰੰ ਮਹਾਂ ਅਭਰਾਮੰ ॥ ^੪ਮਣੀ ਭੂਖਿਤੰ ਹੀਰ ਚੀਰੰ
ਅਨੰਤੰ ॥ ਲਖੇ ਇੰਦ੍ਰ ਪੱਥੰ ਲਜੇ ਸ੍ਰੋਭ ਵੰਤੰ ॥੭੧੮॥ ^੫ਮਣੀ ਮਾਲ ਬਜ੍ਜੰ ਸਸੋਭਾਇ
ਮਾਨੰ ॥ ਸਬੈ ਦੇਵ ਦੇਵੰ ਦੁਤੀ ਸੁਰਗ ਜਾਨੰ ॥ ^੬ਗਏ ਰਾਮ ਤਾ ਮੋ ਸੀਆ ਸੰਗ
ਲੀਨੇ ॥ ਕਿਤੀ ਕੋਟ ਸੁੰਦਰੀ ਸਬੈ ਸੰਗਿ ਕੀਨੇ ॥੭੧੯॥ ^੭ਰਚਯੋ ਏਕ ਮੰਦ੍ਰੰ ਮਹਾ
ਸੁਭ੍ਰ ਠਾਮੰ ॥ ਕਰਯੋ ਰਾਮ ਸੈਨੰ ਤਹਾਂ ਧਰਮ ਧਾਮੰ ॥ ^੮ਕਰੀ ਕੇਲ ਖੇਲੰ ਸੁਬੇਲੰ
ਸੁ ਭੋਗੰ ॥ ਹੁਤੋ ਜਉਨ ਕਾਲੰ ਸਮੈ ਜੈਸ ਜੋਗੰ ॥੭੨੦॥ ^੯ਰਹਯੋ ਸੀਅ ਗਰਭੰ
ਸੁਨਯੋ ਸਰਬ ਬਾਮੰ ॥ ਕਹੇ ਏਮ ਸੀਤਾ ਪੁਨਰ ਬੈਨ ਰਾਮੰ ॥ ^{੧੦}ਫਿਰਯੋ ਬਾਗ ਬਾਰੰ
ਬਿਦਾ ਨਾਥ ਦੀਜੈ ॥ ਸੁਨੋ ਪ੍ਰਾਨ ਪਿਆਰੇ ਇਹੈ ਕਾਜ ਕੀਜੈ ॥੭੨੧॥ ^{੧੧}ਦੀਯੋ
ਰਾਮ ਸੰਗੰ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਕੁਮਾਰੰ ॥ ਦਈ ਜਾਨਕੀ ਸੰਗ ਤਾ ਕੇ ਸੁਧਾਰੰ ॥ ^{੧੨}ਜਹਾਂ
ਘੋਰ ਸਾਲੰ ਤਮਾਲੰ ਬਿਕ੍ਰਾਲੰ ॥ ਤਹਾਂ ਸੀਅ ਕੋ ਛੋਰ ਆਇਯੋ ਉਤਾਲੰ ॥੭੨੨॥
^{੧੩}ਬਨੰ ਨਿਰਜਨੰ ਦੇਖ ਕੈ ਕੈ ਅਪਾਰੰ ॥ ਬਨੰਬਾਸ ਜਾਨਯੋ ਦਯੋ ਰਾਵਣਾਰੰ ॥ ^{੧੪}ਰੁਚੇਦੰ
ਸੁਰ ਉੱਚੰ ਪਪਾਤੰਤ ਪ੍ਰਾਨੰ ॥ ਰਣੰ ਜੇਮ ਵੀਰੰ ਲਗੇ ਮਰਮ ਬਾਨੰ ॥੭੨੩॥ ^{੧੫}ਸੁਨੀ
ਬਾਲਮੀਕੰ ਸੂਤੰ ਦੀਨ ਬਾਨੀ ॥ ਚਲਯੋ ਚਉਕ ਚਿਤੰ ਤਜੀ ਮੋਨ ਧਾਨੀ ॥ ^{੧੬}ਸੀਆ
ਸੰਗਿ ਲੀਨੇ ਗਯੋ ਧਾਮ ਆਪੰ ॥ ਮਨੰ ਬੱਚ ਕਰਮੰ ਦੁਰਗਾ ਜਾਪ ਜਾਪੰ ॥੭੨੪॥
^{੧੭}ਭਯੋ ਏਕ ਪੁੱਤ੍ਰੰ ਤਹਾਂ ਜਾਨਕੀ ਤੇ ॥ ਮਨੋ ਰਾਮ ਕੀਨੋ ਦੁਤੀ ਰਾਮ ਤੇ ਲੈ ॥
^{੧੮}ਵਹੈ ਚਾਰ ਚਿਹਨੰ ਵਹੈ ਉੱਗ੍ਰ ਤੇਜੰ ॥ ਮਨੋ ਅੱਪ ਅੰਸੰ ਦੁਤੀ ਕਾਢਿ ਭੇਜੰ ॥੭੨੫॥
^{੧੯}ਦੀਯੋ ਏਕ ਪਾਲੰ ਸੁ ਬਾਲੰ ਰਿਖੀਸੰ ॥ ਲਸੈ ਚੰਦ੍ਰ ਰੂਪੰ ਕਿਧੋ ਦਯੋਸ ਈਸੰ ॥
^{੨੦}ਗਯੋ ਏਕ ਦਿਵਸੰ ਰਿਖੀ ਸੰਧਿਯਾਨੰ ॥ ਲਯੋ ਬਾਲ ਸੰਗੰ ਗਈ ਸੀਅ ਨਾਨੰ ॥੭੨੬॥
^{੨੧}ਰਹੀ ਜਾਤ ਸੀਤਾ ਮਹਾਂ ਮੋਨ ਜਾਗੇ ॥ ਬਿਨਾ ਬਾਲ ਪਾਲੰ ਲਖਯੋ ਸੋਕੁ ਪਾਗੇ ॥
^{੨੨}ਕੁਸਾ ਹਾਥ ਲੈ ਕੈ ਰਚਯੋ ਏਕ ਬਾਲੰ ॥ ਤਿਸੀ ਰੂਪ ਰੰਗੰ ਅਨੂਪੰ ਉਤਾਲੰ ॥੭੨੭॥
^{੨੩}ਫਿਰੀ ਨਾਇ ਸੀਤਾ ਕਹਾ ਆਨ ਦੇਖਯੋ ॥ ਉਹੀ ਰੂਪ ਬਾਲੰ ਸੁਪਾਲੰ ਬਸੇਖਯੋ ॥
^{੨੪}ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੋਨ ਰਾਜੰ ਘਨੀ ਜਾਨ ਕੀਨੋ ॥ ਦੁਤੀ ਪੁਤ੍ਰ ਤਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਾਨ
ਦੀਨੋ ॥੭੨੮॥

^{੨੫}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਦੁਇ ਪੁਤ੍ਰ ਉਤਪੰਨੇ ਧਿਆਉ ਸਮਾਪਤੰ ॥੨੧॥

ਓ ਗੁਰੂ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਬਣਬਾਸ ਰਾਮ ਵੱਲੋਂ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ? ਉੱਤਰ ਇਕ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਧੋਬੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਛੇ ਬਿਨਾ ਘਰੋਂ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜਕੇ ਆਈ ਨੂੰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ । ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਰੋਣ ਪਾਸ ਰਹਿਣ ਉਪਰੰਤ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਰਾਤ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਘਰ ਨਹੀਂ ਰਖਾਂਗਾ । ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਣ ਇਹ ਕਿ ਗੋਲੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਕੇ ਦੱਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਰਾਮ ਨੇ ਸੋਚਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਦਿਲੋਂ ਭੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੀਤਾ ਜਿਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਦੂਸ਼ਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਤੀਜੀ ਅਸਲ ਗੱਲ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਸਭਾ ਇਕਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਆਪਣੇ ਮੁਖੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿ ਦਸ ਮੇਰੇ ਬਿਲਾਫ਼ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਰਿਆਇਆ । ਆਪ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਆਪ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਪਰ ਇਕ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਨੇਤ੍ਰ ਨੀਵੇਂ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕੇ ਇਕ ਇਹ ਚਰਚਾ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਰਾਵਣ ਬਗਲ ਵਿਚ ਚੁੱਕਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਵਸਾ ਲਈ । ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਆਪਣੀ ਨਿੰਦਾ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਮਝਕੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਸੀ ਜੋ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਛੱਡਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ । ਜਾਣਕੇ ਆਤਮ ਬਲ ਨੀਕ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰ ਦੇਵ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਅ ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਯੋਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਈ ਲਿਖਾਰੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਲੇਖ ਲਿਖਕੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਜੰਛੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲਿਖਦੇ ਹਨ । ਨਹੀਂ; ਸੀਤਾ ਜੀ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਕੇ ਨਾਉਣ ਚਲੇ ਗਏ ਫਿਰ ਫੁਰਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਨਾ ਭੁਕ ਲੈ ਜਾਵੇ । ਜਿਸ ਲਈ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਸਮੇਂ ਉਹ ਬੱਚੇ ਭੁਕ ਲੈ ਗਈ । ਪੁੱਤ੍ਰ ਪਿਛੋਂ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲਣ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਪੁਰਦ ਦਾਰੀ ਦੀ ਭਤਾਹੀ ਜਾਣਕੇ ਆਤਮ ਬਲ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨੀਕ ਹੈ— ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ॥

- ੧ ਉਪਰ ਰਾਵਣ ਦੇ ਵੈਰੀ ਰਾਮ ਵਲ ਗੱਲ ਚਲੀ ਜੋ ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਹੀ ਉਹ ਕਥਾ ਸੁਧਾਰਦੇ ਹਾਂ ।
- ੨ ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਾਗ ਲਗਾਉ ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਇੰਦਰ ਨੇ ਨੰਦਨੀ ਬਾਗ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਤ ਕਰੇ ॥੭੧੭॥
- ੩ ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀਤਾ ਦੀ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਮ-ਰਾਮ ਨੇ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਇਕ ਬਾਗ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੁੰਦਰ ਸੋਭਾ ਸੀ ।
- ੪ ਮਣੀਆਂ ਜੜੇ ਬਸਤਰ, ਹੀਰਿਆਂ ਜੜਤ ਪਸਤਰ ਬੇਅੰਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇੰਦਰ ਦਾ ਨੰਦਨੀ ਬਾਗ ਵੀ ਫਿਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲ ਜਾਣ ਪੱਥ (ਰਸਤਾ) ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ॥੭੧੮॥
- ੫ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਉਸ ਬਾਗ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਸਵਰਗ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ।
- ੬ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਮ ਉਸ ਬਾਗ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜੋ ਦਾਸੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ ॥੭੧੯॥
- ੭ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸੁੰਦਰ ਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਇਸ ਲਈ ਭਵਨ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਮਚੰਦਰ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਰਾਮ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਣਾ ਲਈ ।
- ੮ ਉਥੇ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੁਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਭੋਗ ਕੀਤੇ । ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਮਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਵਰਤੇ ॥੭੨੦॥
- ੯ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਗਰਭ ਠਹਿਰ ਗਿਆ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਗਈ । ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਸੀਤਾ ਨੇ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਕਹੇ ।
- ੧੦ ਕਿ ਮੇਰਾ ਚਿੰਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗਲ-ਜੰਗਲ ਜਾ ਕੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਾਂ ਐ ਨਾਥ ਮੈਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ । ਐ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰੇ ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਇਹ ਵੀ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਉ ॥੭੨੧॥
- ੧੧ ਰਾਮਚੰਦਰ ਨੇ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ।
- ੧੨ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਇਸ ਲਈ ਲਛਮਣ ਰਥ ਵਿਚ ਬਹਾਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਬੜੇ ਸੰਘਣੇ ਸਾਲ ਤੇ ਤਮਾਲ ਦੇ ਬੜੇ ਉਚੇ ਡਰਾਉਣੇ ਰੁਖ ਸਨ । ਉਥੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ॥੭੨੨॥
- ੧੩ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਜਨ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ ।
- ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੀਤਾ ਸਮਝ ਗਈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਨੇ ਬਨਬਾਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਰਾਵਣ ਦੇ ਵੈਰੀ ਨੇ ।
- ੧੪ ਲਛਮਣ ਦੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਬੀਆਬਾਨ ਵਿਚ ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਉਪਰੰਤ ਭਿਆਨਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਮਾਰਕੇ ਸੀਤਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਇਉਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਪਈ ਜਿਵੇਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੂਰਮਾ ਸ਼ਸਤਰ ਦਾ ਘਾਉ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗਦਾ ਹੈ ॥੭੨੩॥
- ੧੫ ਸੀਤਾ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਸੁੀ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਪ ਸਥਾਨ ਛੱਡਕੇ ਜਿਧਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਉਪਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਿਆ ।
- ੧੬ ਜੋ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਦੇਵੀ ਪੁਤਰੀ ਕਹਿ ਕੇ ॥੭੨੪॥
- ੧੭ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ । ਜੋ ਐਸਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜਾ ਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ।
- ੧੮ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਚੱਕਰ ਚਿੰਨ ਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ । ਜਾਣੋਂ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਇਕ ਅੰਸ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਕੱਢ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ॥੭੨੫॥
- ੧੯ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਲਣਾ (ਭੂਲਾ) ਬਚੇ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਬਾਲ ਦਾ ਮੁਖ ਇਉਂ ਲਿਖਕਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਹੀ ਹੈ ।
- ੨੦ ਇਕ ਦਿਨ ਰਿਖੀ ਸੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਸੀਤਾ ਬਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਦੀ ਉਪਰ ਨਾਉਣ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ ॥੭੨੬॥
- ੨੧ ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਚਲੀ ਗਈ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁੱਲੀ । ਉਸ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪਾਲਣਾਂ ਭੂਲਾ ਬਾਲਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਲੀ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ।
- ੨੨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕੁਸ਼ਾ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਬਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹੀ ਰੂਪ ਤੇ ਉਹੀ ਪਹਿਲੇ ਬਾਲ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਤੇ ਉਜਾਲਾ ਅਤੇ ਕੱਦ ਸੀ ॥੭੨੭॥
- ੨੩ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੀਤਾ ਮੁੜਕੇ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਕੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ? ਕਿ ਉਸੇ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਪਾਲਣੇ ਭੂਲੇ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਬਾਲਕ ਪਿਆ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ।
- ੨੪ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਮਝੀ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰਕੇ ਦੂਜਾ ਬਾਲਕ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੭੨੮॥
- ੨੫ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਸੀਤਾ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ॥੭੨੯॥

॥ ਰਾਮ ਜਗ ਨਜੀ ॥ ਜਾ ਨ ਲਤ ਹੁਕ ॥ ਸਭ ਨਕਲਨ ॥੭੨੯॥ ਏਏ ਮਏ ਚਨ
॥ ਪਿਲਤ ਲਤ ਜਸ ॥ ਏਏ ਚਤੁਰ ॥ ਏਏ ਚੁਲ ਤਰੁ ॥੭੩੦॥ ਰੂਪਤੀ ਜੀਸ

ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ^੧ਉਤੈ ਬਾਲ ਪਾਲੈ ਇਤੈ ਅਉਧ ਰਾਜੰ ॥ ਬੁਲੇ ਬਿੱਪ ਜਗਾਯੰ
 ਤਜਯੋ ਏਕ ਬਾਜੰ ॥ ^੨ਰਿਪੰ ਨਾਸ ਹੰਤਾ ਦਯੋ ਸੰਗ ਤਾ ਕੇ ॥ ਬਡੀ ਫਉਜ ਲੀਨੇ
 ਚਲਯੋ ਸੰਗ ਵਾ ਕੇ ॥੭੨੬॥ ^੩ਫਿਰਯੋ ਦੇਸ ਦੇਸੰ ਨਰੇਸਾਣ ਬਾਜੰ ॥ ਕਿਨੀ ਨਾਹਿ
 ਬਾਧਯੋ ਮਿਲੇ ਆਨ ਰਾਜੰ ॥ ^੪ਮਹਾਂ ਉਗ੍ਰ ਧਨਿਯਾਂ ਬਡੀ ਫਉਜ ਲੈ ਕੈ ॥ ਪਰੇ
 ਆਨ ਪਾਯੰ ਬਡੀ ਭੇਟ ਦੇ ਕੈ ॥੭੩੦॥ ^੫ਦਿਸਾ ਚਾਰ ਜੀਤੀ ਫਿਰਯੋ ਫੇਰਿ ਬਾਜੀ ॥
 ਗਯੋ ਬਾਲਮੀਕੰ ਰਿਖਿ ਸਥਾਨ ਤਾਜੀ ॥ ^੬ਜਥੈ ਭਾਲ ਪਤ੍ਰ ਲਵੰ ਛੋਰ ਬਾਚਯੋ ॥
 ਬਡੋ ਉਗ੍ਰ ਧੰਨਯਾ ਰਸੰ ਰੁਦ੍ਰ ਰਾਚਯੋ ॥੭੩੧॥ ^੭ਬ੍ਰਿਛੰ ਬਾਜ ਬਾਧਯੋ ਲਖਯੋ
 ਸਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ॥ ਬਡੋ ਨਾਦ ਕੈ ਸਰਬ ਸੈਨਾ ਪੁਕਾਰੀ ॥ ^੮ਕਹਾ ਜਾਤ ਰੇ ਬਾਲ, ਲੀਨੇ
 ਤੁਰੰਗੀ ॥ ਤਜੋ ਨਾਹਿ ਯਾ ਕੋ ਸਜੋ ਆਨ ਜੰਗੀ ॥੭੩੨॥ ^੯ਸੁਣਯੋ ਨਾਮ ਜੁਧੰ, ਜਥੈ
 ਸੁਉਣ ਸੂਰੰ ॥ ਮਹਾ ਸਸਤ੍ਰ ਸਉਡੀ ਮਹਾਂ ਲੋਹ ਪੂਰੰ ॥ ^{੧੦}ਹਠੇ ਬੀਰ ਹਾਠੈ, ਸਥੈ
 ਸਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੈ ॥ ਪਰਯੋ ਮੱਧਿ ਸੈਣੰ ਬਡੋ ਨਾਦਿ ਕੈ ਕੈ ॥੭੩੩॥ ^{੧੧}ਭਲੀ ਭਾਂਤ
 ਮਾਰੇ ਪਚਾਰੇ ਸੁ ਸੂਰੰ ॥ ਗਿਰੇ ਜੁਧ ਜੋਧਾ ਰਹੀ ਧੂਰ ਪੂਰੰ ॥ ^{੧੨}ਉਠੀ ਸਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ
 ਅਪਾਰੰ ਤ ਵੀਰੰ ॥ ਭ੍ਰਮੇ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡੰ ਤਨੰ ਤਛ ਤੀਰੰ ॥੭੩੪॥ ^{੧੩}ਗਿਰੇ ਲੁੱਥ ਪੱਥੰ
 ਸੁ ਜੁੱਥੰਤ ਬਾਜੀ ॥ ਭ੍ਰਮੇ ਛੂਛ ਹਾਥੀ ਬਿਨਾ ਸੁਆਰ ਤਾਜੀ ॥ ^{੧੪}ਗਿਰੇ ਸੱਸਤ੍ਰ ਹੀਣੰ
 ਬਿਅੱਸਤ੍ਰੰਤ ਸੂਰੰ ॥ ਹਸੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੰ ਭ੍ਰਮੀ ਗੈਣ ਹੂਰੰ ॥੭੩੫॥ ^{੧੫}ਘਣੰ ਘੋਰ ਨੀਸਾਣ
 ਬੱਜੇ ਅਪਾਰੰ ॥ ਖਹੇ ਵੀਰ ਧੀਰੰ ਉਠੀ ਸੱਸਤ੍ਰ ਝਾਰੰ ॥ ^{੧੬}ਚਲੇ ਚਾਰ ਚਿਤ੍ਰੰ ਬਚਿਤ੍ਰੰਤ
 ਬਾਣੰ ॥ ਰਣੰ ਰੋਸ ਰੱਜੇ ਮਹਾਂ ਤੇਜਵਾਣੰ ॥੭੩੬॥ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ^{੧੭}ਉਠਾਈ ॥
 ਦਿਖਾਈ ॥ ਨਚਾਈ ॥ ਚਲਾਈ ॥੭੩੭॥ ^{੧੮}ਭ੍ਰਮਾਈ ॥ ਦਿਖਾਈ ॥ ਕੰਪਾਈ ॥
 ਚਖਾਈ ॥੭੩੮॥ ^{੧੯}ਕਟਾਰੀ ॥ ਅਪਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ॥ ਸੁਨਾਰੀ ॥੭੩੯॥ ^{੨੦}ਪ੍ਰਚਾਰੀ ॥
 ਪ੍ਰਹਾਰੀ ॥ ਹਕਾਰੀ ॥ ਕਟਾਰੀ ॥੭੪੦॥ ^{੨੧}ਉਠਾਏ ॥ ਗਿਰਾਏ ॥ ਭਗਾਏ ॥
 ਦਿਖਾਏ ॥੭੪੧॥ ^{੨੨}ਚਲਾਏ ॥ ਪਚਾਏ ॥ ਤ੍ਰਸਾਏ ॥ ਚੁਟਾਏ ॥੭੪੨॥ ਅਣਕਾ
 ਛੰਦ ॥ ^{੨੩}ਜਬ ਸਰ ਲਾਗੇ ॥ ਤਬ ਸਬ ਭਾਗੇ ॥ ਦਲ ਪਤ ਮਾਰੇ ॥ ਭਟ
 ਭਟਕਾਰੇ ॥੭੪੩॥ ^{੨੪}ਹਯ ਤਜ ਭਾਗੇ ॥ ਰਘੁਬਰ ਆਗੇ ॥ ਬਹੁ ਬਿਧ ਰੋਵੈ ॥ ਸਮੁਹਿ
 ਨ ਜੋਵੈ ॥੭੪੪॥ ^{੨੫}ਲਵ ਅਰ ਮਾਰੇ ॥ ਤਵ ਦਲ ਹਾਰੇ ॥ ਦ੍ਰੈ ਸਿਸ ਜੀਤੇ ॥
 ਨਹ ਭਖ ਭੀਤੇ ॥੭੪੫॥ ^{੨੬}ਲਛਮਨ ਭੇਜਾ ॥ ਬਹੁ ਦਲ ਲੇ ਜਾ ॥ ਜਿਨ ਸਿਸ ਮਾਰੂ ॥
 ਮੋਹਿ ਦਿਖਾਰੂ ॥੭੪੬॥ ^{੨੭}ਸੁਣ ਲਹੁ ਭ੍ਰਾਤੰ ॥ ਰਘੁਬਰ ਬਾਤੰ ॥ ਸਜ ਦਲ ਚੱਲਯੋ ॥

- ੧ ਭੁਜੰਗ ਪ੍ਰਯਾਤ ਛੰਦ ॥ ਉਧਰ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਧਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਆਖਰੀ ਅਸਮੇਧ ਜਗ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਲਈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬੁਲਾ ਲਏ ਤੇ ਜਗ ਵਾਸਤੇ, ਜੈਤ ਪੱਤਰ ਬੰਨ ਕੇ ਇਕ ਘੋੜਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ (ਸ਼ਤਰੂਘਨ) ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਹੋ ਗਿਆ ॥੭੨੬॥
- ੩ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਿਸ਼ਾਂਤਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਿ ਰਾਜੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਨਾ ਬੰਨਿਆ, ਭੇਟਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੇ ਆ ਮਿਲੇ ਰਾਜੇ ।
- ੪ ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਧਨੁੱਖਧਾਰੀ ਸਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ॥੭੩੦॥
- ੫ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਜਿੱਤ ਲਏ, ਘੋੜਾ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਪਿਆ ਤੇ ਰਿਖੀ ਬਾਲਮੀਕ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ।
- ੬ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਜੀਤ ਪੱਤਰ ਲਉ ਨੇ ਸਾਰਾ ਪੜਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਸਾਰਾ ਧਨੁੱਖ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਭਰ ਗਿਆ ॥੭੩੧॥
- ੭ ਲਉ ਨੇ ਫੜ ਕੇ ਬਿਰਛ ਨਾਲ ਘੋੜਾ ਬੰਨ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ । ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ।
- ੮ ਐ ਬੱਚੇ ! ਕਿਥੇ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ? ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਉ ਨਹੀਂ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰੋ ॥੭੩੨॥
- ੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲਉ ਨੇ ਯੁੱਧ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੂਰਮੇ ਵੇਖੇ । ਮਹਾਨ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਤੇ ਹਾਥੀ ਸਾਰੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਲੋਹੇ ਨਾਲ ਮੜੇ ਹੋਏ ।
- ੧੦ ਸਾਰੇ ਹਠੀ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਸਤਰ ਲਈ ਖੜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਧਸਿਆ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ॥੭੩੩॥
- ੧੧ ਲਉ ਨੇ ਸੂਰਮੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ । ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰ ਮਿਟੀ ਧਰਤੀ ਭਰ ਗਈ ।
- ੧੨ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਬਰਸ ਉਠੀ ਬੇਅੰਤ ਸੂਰਮੇ ਸ਼ਸਤਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਧਰਤੀ ਸਿਰਾਂ, ਧੜਾਂ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨਿਆ ਜਖਮੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਘਾਇਲ ਘੁਮਦੇ ਤੜਫਦੇ ਹਨ ॥੭੩੪॥
- ੧੩ ਲੋਥਾਂ ਤੇ ਲੋਥਾਂ ਗਿਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਭੁੰਡ ਬਿਨਾਂ ਸਵਾਰ ਖਾਲੀ ਘੁਮਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਥੀ ਤੇ ਘੋੜੇ ।
- ੧੪ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ਸੂਰਮੇ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋ ਕੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਦੂਰਾਂ ਘੁਮਦੀਆਂ ਹਨ ॥੭੩੫॥
- ੧੫ ਅਪਾਰ ਹੀ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਧੌਂਸੇ ਘੋਰ ਕੇ ਵਜਦੇ ਹਨ । ਧੀਰਜਵਾਨ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ ਅੱਗ ਝੜਦੀ ਹੈ ।
- ੧੬ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਵਾਲੇ ਤੀਰ ਚਲਦੇ ਹਨ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤੀਰ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਰੱਜੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੭੩੬॥
- ੧੭ ਚਾਚਰੀ ਛੰਦ ॥ ਤਲਵਾਰ ਮਿਆਨ ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਫੜੀ ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਫੇਰ ਘੁਮਾਰੀ ਤੇ ਫੇਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ॥੭੩੭॥
- ੧੮ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਘੁਮਾਈ ਤੇ ਤਾੜ ਕੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ । ਹਲਾ ਕੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਮਾਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਰ ਚਖਾ ਦਿੱਤਾ ॥੭੩੮॥
- ੧੯ ਇਕਨਾ ਨੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਦਸਤੇ ਵਾਲੀ ਕਟਾਰੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ । ਵੈਰੀ ਦੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ॥੭੩੯॥
- ੨੦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੰਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਕਟਾਰੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ॥੭੪੦॥
- ੨੧ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੀਰ ਚੁਕੇ ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਡੇਰਾ ਦਿਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਦਿਖਾ ਕੇ ਹੀ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ॥੭੪੧॥
- ੨੨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਡਰਾ ਦਿੱਤੇ । ਕਿਸੇ ਨੇ ਚੰਗੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡੇ ॥੭੪੨॥
- ੨੩ ਅਟਕਾ ਛੰਦ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲਵ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਤੀਰ ਚਲਾਏ ਤਾਂ ਰਾਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਭੱਜ ਗਏ । ਦਲ ਪਤੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸੂਰਮੇ ਤੜਫਾ ਦਿੱਤੇ ॥੭੪੩॥
- ੨੪ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋਏ । ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਂਦੇ ਹਨ । ਉਪਰ ਨੂੰ ਨੇਤਰ ਨਹੀਂ ਚੁਕਦੇ ॥੭੪੪॥
- ੨੫ ਵੈਰੀ ਨੇ ਐਸੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਲ ਹਰਾ ਦਿੱਤੇ । ਦੋਵੇਂ ਬਾਲਕ ਜਿੱਤ ਗਏ ਹਨ । ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ॥੭੪੫॥
- ੨੬ ਰਾਮ ਨੇ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਬਹੁਤ ਸੈਨਾ ਲੈ ਜਾ ॥ ਪਰ ਬੱਚੇ ਮਾਰਨੇ ਨਹੀਂ । ਮੈਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਖਾਉਣੇ ॥੭੪੬॥
- ੨੭ ਲਛਮਣ ਨੇ ਰਾਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ । ਸੈਨਾ ਸਜਾ ਕੇ ਚਲ ਪਿਆ ।

ਜਲ ਥਲ ਹੱਲਯੋ ॥੭੪੭॥ ^੧ਉਠ ਦਲ ਧੂਰੰ ॥ ਨਭ ਝੜ ਪੂਰੰ ॥ ^੨ਚਹੁ ਦਿਸ
 ਢੂਕੇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੂਕੇ ॥੭੪੮॥ ^੩ਬਰਖਤ ਬਾਣੰ ॥ ਬਿਰਕਤ ਜੁਆਣੰ ॥ ^੪ਲਹ
 ਲਹ ਧੁਜਣੰ ॥ ਖਹ ਖਹ ਭੁਜਣੰ ॥੭੪੯॥ ^੫ਹਸਿ ਹਸਿ ਢੂਕੇ ॥ ਕਸਿ ਕਸਿ ਕੂਕੇ ॥
^੬ਸੁਣ ਸੁਣ ਬਾਲੰ ॥ ਹਠਿ ਤਜ ਉਤਾਲੰ ॥੭੫੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੭ਹਮ ਨਹੀ ਤਆਗਤ
 ਬਾਜ ਬਰ, ਸੁਣਿ ਲਛਮਨਾ ਕੁਮਾਰ ॥ ^੮ਅਪਨੋ ਭਰ ਬਲ ਜੁੱਧ ਕਰ, ਅਬ ਹੀ
 ਸੰਕ ਬਿਸਾਰ ॥੭੫੧॥ ਅਣਕਾ ਛੰਦ ॥ ^੯ਲਛਮਨ ਗੱਜਯੋ ॥ ਬਡ ਧਨ ਸੱਜਯੋ ॥
 ਬਹੁ ਸਰ ਛੋਰੇ ॥ ਜਣ ਘਣ ਓਰੇ ॥੭੫੨॥ ^{੧੦}ਉਤ ਦਿਵ ਦੇਖੈ ॥ ਧਨੁ ਧਨੁ
 ਲੇਖੈ ॥ ਇਤ ਸਰ ਛੂਟੈ ॥ ਮਸ ਕਣ ਤੂਟੈ ॥੭੫੩॥ ^{੧੧}ਭਟ ਬਰ ਗਾਜੈ ॥ ਦੁੰਦਭ
 ਬਾਜੈ ॥ ਸਰ ਬਰ ਛੋਰੈ ॥ ਮੁਖ ਨਹ ਮੋਰੈ ॥੭੫੪॥ ^{੧੨}ਲਛਮਨ ਬਾਚ ਸਿਸ ਸੋ ॥
 ਸ੍ਰਿਣ ਸ੍ਰਿਣ ਲਰਕਾ ॥ ਜਿਨ ਕਰ ਕਰਖਾ ॥ ਦੇ ਮਿਲਿ ਘੋਰਾ ॥ ਤੁਹਿ ਬਲਿ
 ਥੋਰਾ ॥੭੫੫॥ ਹਠ ਤਜਿ ਅੱਈਯੈ ॥ ਜਿਨ ਸਮੁਹੱਈਯੈ ॥ ਮਿਲਿ ਮਿਲਿ ਮੋ
 ਕੋ ॥ ਡਰ ਨਹੀਂ ਤੋ ਕੋ ॥੭੫੬॥ ^{੧੩}ਸਿਸ ਨਹੀ ਮਾਨੀ ॥ ਅਤਿ ਅਭਮਾਨੀ ॥
 ਗਹਿ ਧਨੁ ਗੱਜਯੋ ॥ ਦੁ ਪਗ ਨ ਭੱਜਯੋ ॥੭੫੭॥ ਅਜਬਾ ਛੰਦ ॥ ^{੧੪}ਰੁੱਧੇ ਰਣ
 ਭਾਈ ॥ ਸਰ ਝੜ ਲਾਈ ॥ ਬਰਖੇ ਬਾਣੰ ॥ ਪਰਖੇ ਜੁਆਣੰ ॥੭੫੮॥ ^{੧੫}ਡਿੱਗੋ
 ਰਣ ਮੱਧੰ ॥ ਅੱਧੋ ਅੱਧੰ ॥ ਕੱਟੇ ਅੰਗੰ ॥ ਰੁੱਝੇ ਜੰਗੰ ॥੭੫੯॥ ^{੧੬}ਬਾਣਨ ਝੜ
 ਲਾਯੋ ॥ ਸਰਬ ਰਸਾਯੋ ॥ ਬਹੁ ਅਰ ਮਾਰੇ ॥ ਡੀਲ ਡਰਾਰੇ ॥੭੬੦॥ ^{੧੭}ਡਿੱਗੋ
 ਰਣ ਭੂਮੰ ॥ ਨਰ ਬਰ ਘੂਮੰ ॥ ਰੱਜੇ ਰਣ ਘਾਖੰ ॥ ਚੱਕੇ ਚਾਖੰ ॥੭੬੧॥ ਅਪੂਰਬ
 ਛੰਦ ॥ ^{੧੮}ਗਣੇ ਕੇਤੇ ॥ ਹਣੇ ਜੇਤੇ ॥ ਕਈ ਮਾਰੇ ॥ ਕਿਤੇ ਹਾਰੇ ॥੭੬੨॥ ^{੧੯}ਸਬੈ
 ਭਾਜੇ ॥ ਚਿਤੰ ਲਾਜੇ ॥ ਭਜੇ ਭੈ ਕੈ ॥ ਜੀਯੰ ਲੈ ਕੈ ॥੭੬੩॥ ^{੨੦}ਫਿਰੇ ਜੇਤੇ ॥
 ਹਣੇ ਤੇਤੇ ॥ ਕਿਤੇ ਘਾਏ ॥ ਕਿਤੇ ਧਾਏ ॥੭੬੪॥ ^{੨੧}ਸਿਸੰ ਜੀਤੇ ॥ ਭਟੰ ਭੀਤੇ ॥
 ਮਹਾਂ ਕ੍ਰੁੱਧੰ ॥ ਕੀਯੋ ਜੁੱਧੰ ॥੭੬੫॥ ^{੨੨}ਦੋਊ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥ ਖਗੰ ਖਆਤਾ ॥ ਮਹਾਂ
 ਜੋਧੰ ॥ ਮੰਡੇ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥੭੬੬॥ ^{੨੩}ਤਜੇ ਬਾਣੰ ॥ ਧਨੰ ਤਾਣੰ ॥ ਮਚੇ ਬੀਰੰ ॥ ਭਜੇ
 ਭੀਰੰ ॥੭੬੭॥ ^{੨੪}ਕਟੇ ਅੰਗੰ ॥ ਭਜੇ ਜੰਗੰ ॥ ਰਣੰ ਰੁੱਝੇ ॥ ਨਰੰ ਜੁੱਝੇ ॥੭੬੮॥
^{੨੫}ਭਜੀ ਸੈਨੰ ॥ ਬਿਨਾ ਚੈਨੰ ॥ ਲਛਨ ਬੀਰੰ ॥ ਫਿਰਯੋ ਧੀਰੰ ॥੭੬੯॥ ^{੨੬}ਇਕੋ
 ਬਾਣੰ ॥ ਰਿਪੰ ਤਾਣੰ ॥ ਹਣਯੋ ਭਾਲੰ ॥ ਗਿਰਯੋ ਤਾਲੰ ॥੭੭੦॥

ਇਤਿ ਲਛਮਨ ਬੱਧਿ ਸਮਾਪਤੰ ॥

- ੧ ਲਛਮਣ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਪਹਾੜ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਥ ਗਏ ॥੭੪੭॥
- ੨ ਫੌਜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਉਡੀ। ਅਕਾਸ਼ ਝੜੀ ਦੇ ਬਦਲਾ ਵਾਂਗੂ ਢਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਅੰਗੇ ਜਾ ਢੁਕੇ ਤੇ ਮੂਰੇ ਡਰਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੭੪੮॥
- ੩ ਤੀਰ ਬਰਸਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਹਿਲਾਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ੪ ਝੰਡੀਆਂ ਲਹ-ਲਹ ਕਰਕੇ ਹਵਾ ਨਾਲ ਹਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੁਆਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਾਂ ਖਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੭੪੯॥
- ੫ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਹੱਸਿ-ਹੱਸਿ ਕੇ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਢੁਕ ਕੇ ਉਚੀ ਉਚੀ ਬੋਲ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲਕੋ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ।
- ੬ ਬਟਪਟ ਹੱਠ ਛੱਡ ਦਿਉ ॥੭੫੦॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਾਲਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ ਇਹ ਘੋੜਾ ਅੰਗ ਲਛਮਣ ਕੁਮਾਰ ਸਾਡੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ।
- ੮ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸੰਕਾ ਲਾਹ ਕੇ ॥੭੫੧॥
- ੯ ਅਣਕਾ ਛੰਦ ॥ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਲਛਮਣ ਗਰਜਿਆ ਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਮਾਣ ਖਿੱਚੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਬੇਅੰਤ ਗੜੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ॥੭੫੨॥
- ੧੦ ਉਤੇ ਦੇਵਤੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਧੰਨ-ਧੰਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੀਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਾਸ ਦੀਆਂ ਬੋਟੀਆਂ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੭੫੩॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਸੂਰਮੇ ਗਜਦੇ ਹਨ। ਪੌਸੇ ਵਜਦੇ ਹਨ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਮੂੰਹ ਪਿਛੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ॥੭੫੪॥
- ੧੨ ਲਛਮਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ- ਐ ਲੜਕਿਓ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ। ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਉ। ਯੁੱਧ ਨਾ ਕਰੋ। ਘੋੜਾ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਪਉ। ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬੱਚੇ ਹੋ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੇ ਬਲ ਥੋੜਾ ਹੈ ॥੭੫੫॥
- ੧੩ ਜਿਦ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਉ। ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਕੇ ਟਕਰ ਨਾ ਲਵੋ। ਮੈਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਪਵੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥੭੫੬॥
- ੧੪ ਇਹ ਗੱਲ ਲਵ-ਕੁਸ਼ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਸਨ। ਧਨੁੱਖ ਪਕੜ ਕੇ ਗਰਜੇ। ਦੋ ਪੈਰ ਵੀ ਪਿਛਾਂਹ ਨਾ ਰਟੇ ॥੭੫੭॥
- ੧੫ ਅਜਬਾ ਛੰਦ ॥ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਨੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੀਰ ਬਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੁਆਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ॥੭੫੮॥
- ੧੬ ਵੈਰੀ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਅਧੋ-ਅਧ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ। ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ। ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ॥੭੫੯॥
- ੧੭ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਹਨ। ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੈਰੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਡਰਾਉਣੇ ਕੱਦ ਸਨ ॥੭੬੦॥
- ੧੮ ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਜੁਆਨ ਸਨ ਉਹ ਘੁਮਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਘਾਉ ਕਰ ਕਰਕੇ ਰੱਜ ਗਏ। ਚਾਉ ਲਹਿ ਗਏ ॥੭੬੧॥
- ੧੯ ਅਪੂਰਬ ਛੰਦ ॥ ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਗਿਣਾ ਜਿਤਨੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕਿਤਨੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕਿਤਨੇ ਹਾਰ ਗਏ ॥੭੬੨॥
- ੨੦ ਅੰਤ ਲਛਮਣ ਦੀ ਫੌਜ ਸਾਰੀ ਭੱਜ ਗਈ। ਜਿਹੜੇ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਸਨ। ਡਰਕੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਜਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ॥੭੬੩॥
- ੨੧ ਜਿਹੜੇ ਮੁੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਆਏ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕਿਤਨੇ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਕਿਤਨੇ ਭੱਜ ਗਏ ॥੭੬੪॥
- ੨੨ ਬੱਚੇ ਲਵ-ਕੁਸ਼ ਜਿੱਤ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਸੂਰਮੇ ਡਰ ਕੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ॥੭੬੫॥
- ੨੩ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ॥੭੬੬॥
- ੨੪ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤੀਰ ਛੱਡੇ ਧਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਹ ਸੂਰਮੇ ਡਟੇ ਰਹੇ। ਡਰਾਕਲ ਭੱਜ ਗਏ ॥੭੬੭॥
- ੨੫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕੱਟੇ ਗਏ। ਉਹ ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਗਏ। ਬਹਾਦੁਰ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਣਖੀ ਪੁਰਸ਼ ਜੂਝ ਗਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ॥੭੬੮॥
- ੨੬ ਸੈਨਾ ਲਛਮਣ ਦੀ ਭੱਜ ਗਈ। ਘਬਰਾ ਕੇ ਲਛਮਣ ਸੂਰਮਾ ਦਿਲ ਦੇ ਪੀਰਜ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੭੬੯॥
- ੨੭ ਇਕ ਤੀਰ ਵੈਰੀ ਵੱਲੋਂ ਆਕੇ ਲੱਗਿਆ। ਜੋ ਵੈਰੀ ਨੇ ਧਨੁੱਖ ਖਿਚ ਕੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਲਛਮਣ ਡਿੱਗ ਗਿਆ ॥੭੭੦॥
- ੨੮ ਲਛਮਣ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅੜ੍ਹਹਾ ਛੰਦ ॥ ^੧ਭਾਜ ਗਏ ਦਲ ਤ੍ਰਾਸ ਕੈ ਕੈ ॥ ਲਛਮਣੰ ਰਣ ਭੂਮ ਦੇ ਕੈ ॥
 ਖਲੇ ਰਾਮਚੰਦ ਹੁਤੇ ਜਹਾਂ ॥ ਭਟ ਭਾਜ ਭੱਜਲ ਗੇ ਤਹਾਂ ॥੨੭੧॥ ਜਬ ਜਾਇ
 ਬਾਤ ਕਹੀ ਉਨੈ ॥ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਸੋਕ ਦਯੋ ਤਿਨੈ ॥ ਸੁਨ ਬੈਨ ਮੋਨ ਰਹੈ ਬਲੀ ॥
 ਜਨ ਚਿੱਤ੍ਰ ਪਾਹਨ ਕੀ ਖਲੀ ॥੨੭੨॥ ^੨ਪੁਨ ਬੈਠ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰਯੋ ॥ ਤੁਮ ਜਾਹੁ
 ਭਰਥ ਉਚਾਰਯੋ ॥ ਮੁਨ ਬਾਲ ਦੈ ਜਿਨ ਮਾਰੀਯੋ ॥ ਧਰਿ ਆਨ ਮੋਹਿ
 ਦਿਖਾਰੀਯੋ ॥੨੭੩॥ ^੩ਸਜ ਸੈਨ ਭਰਤ ਚਲੇ ਤਹਾਂ ॥ ਰਣ ਬਾਲ ਬੀਰ ਮੰਡੇ ਜਹਾਂ ॥
 ਬਹੁ ਭਾਤ ਬੀਰ ਸੰਘਾਰ ਹੀ ॥ ਸਰ ਓਘ ਪ੍ਰਓਘ ਪ੍ਰਹਾਰ ਹੀ ॥੨੭੪॥ ^੪ਸੁਗ੍ਰੀਵ
 ਅੰਰ ਬਭੀਛਨੰ ॥ ਹਨਵੰਤ ਅੰਗਦ ਰੀਛਨੰ ॥ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਸੈਨ ਬਨਾਇਕੈ ॥ ਤਿਨ
 ਪੈ ਚਲਯੋ ਸਮੁਹਾਇਕੈ ॥੨੭੫॥ ^੫ਰਣ ਭੂਮ ਭਰਥ ਗਏ ਜਬੈ ॥ ਮੁਨ ਬਾਲ ਦੋਇ
 ਲਖੇ ਤਬੈ ॥ ਦੁਇ ਕਾਕ ਪੱਛਾ ਸੋਭ ਹੀ ॥ ਲਖ ਦੇਵ ਦਾਨੋ ਲੋਭ ਹੀ ॥੨੭੬॥
^੬ਭਰਥ ਬਾਚ ਲਵ ਸੋ ॥ ਅਕੜਾ ਛੰਦ ॥ ^੭ਮੁਨ ਬਾਲ ਛਾਡਹੁ ਗਰਥ ॥ ਮਿਲਿ
 ਆਨ ਮੋਹੂ ਸਰਬ ॥ ਲੈ ਜਾਂਹਿ ਰਾਘਵ ਤੀਰ ॥ ਤੁਹਿ ਨੇਕ ਦੈ ਕੈ ਚੀਰ ॥੨੭੭॥
^੮ਸੁਨਤੈ ਭਰੇ ਸਿਸ ਮਾਨ ॥ ਕਰ ਕੋਪ ਤਾਨ ਕਮਾਨ ॥ ਬਹੁ ਭਾਂਤਿ ਸਾਇਕ ਛੋਰਿ ॥
 ਜਾਨ ਅਭ੍ਰ ਸਾਵਨ ਓਰ ॥੨੭੮॥ ^੯ਲਾਗੇ ਸੁ ਸਾਇਕ ਅੰਗ ॥ ਗਿਰਗੇ ਸੁ
 ਬਾਹ ਉਤੰਗ ॥ ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਭੰਗ ਸੁਬਾਹ ॥ ਕਹੂੰ ਚਉਰ ਚੀਰ ਸਨਾਹ ॥੨੭੯॥
^{੧੦}ਕਹੂੰ ਚਿੱਤ੍ਰ ਚਾਰ ਕਮਾਨ ॥ ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਜੋਧਨ ਬਾਨ ॥ ਕਹੂੰ ਅੰਗ ਘਾਇ
 ਭਭੱਕ ॥ ਕਹੂੰ ਸ੍ਰੋਣ ਸਰਤ ਛਲੱਕ ॥੨੮੦॥ ^{੧੧}ਕਹੂੰ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਭਕੰਤ ॥ ਸੁ
 ਕਹੂੰ ਕਮੱਧ ਉਠੰਤ ॥ ਕਹੂੰ ਨਾਚ ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ॥ ਸੋ ਬਮਤ ਡਾਕਣ ਜੁਆਲ ॥੨੮੧॥
^{੧੨}ਰਣ ਘਾਇ ਘਾਏ ਵੀਰ ॥ ਸਬ ਸ੍ਰੋਣ ਭੀਗੇ ਚੀਰ ॥ ਇਕ ਬੀਰ ਭਾਜ ਚਲੰਤ ॥
 ਇਕ ਆਨ ਜੁੱਧ ਜੁਟੰਤ ॥੨੮੨॥ ^{੧੩}ਇਕ ਐਂਚ ਐਂਚ ਕਮਾਨ ॥ ਤਕ ਵੀਰ
 ਮਾਰਤ ਬਾਨ ॥ ਇਕ ਭਾਜ ਭਾਜ ਮਰੰਤ ॥ ਨਹੀ ਸੁਰਗ ਤਉਨ ਬਸੰਤ ॥੨੮੩॥
^{੧੪}ਗਜਰਾਜ ਬਾਜ ਅਨੇਕ ॥ ਜੁੱਝੇ ਨ ਬਾਚਾ ਏਕ ॥ ਤਬ ਆਨ ਲੰਕਾ ਨਾਥ ॥
 ਜੁੱਝਯੋ ਸਿਸਨ ਕੇ ਸਾਥ ॥੨੮੪॥ ਬਹੋੜਾ ਛੰਦ ॥ ^{੧੫}ਲੰਕੇਸ ਕੇ ਉਰ ਮੋ ਤਕ
 ਬਾਨ ॥ ਮਾਰਯੋ ਰਾਮ ਸਿਸ ਤਜਿ ਕਾਨ ॥ ਤਬ ਗਿਰਯੋ ਦਾਨਵ ਸੁ ਭੂਮਿ ਮੱਧ ॥
 ਤਿਹੱ ਬਿਸੁਧ ਜਾਣ ਨਹੀ ਕੀਯੋ ਬੱਧ ॥੨੮੫॥ ^{੧੬}ਤਬ ਰੁਕਯੋ ਤਾਸ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਆਨ ॥
 ਕਹਾ ਜਾਤ ਬਾਲ; ਨਹੀ ਪੈਸ ਜਾਨ ॥ ਤਬ ਹਣਯੋ ਬਾਣ ਤਿਹ
 ਭਾਲ ਤੱਕ ॥ ਤਿਹੱ ਲਗਯੋ ਭਾਲ ਮੋ ਰਹਯੋ ਚੱਕ ॥੨੮੬॥ ਚਪ ਚਲੀ

- ੧ ਅਝੁਹਾ ਛੰਦ ॥ ਭਰ ਕੇ ਫੌਜ ਭੱਜ ਗਈ । ਲਛਮਣ ਨੂੰ
ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੀ ਭੇਟ ਦੇ ਕੇ ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਖੜੇ
ਸਨ ਭੱਜ ਕੇ ਸੂਰਮੇ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ॥੧੭੧॥
- ੨ ਜਦ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਲਛਮਣ
ਦੀ ਮੌਤ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ । ਇਹ
ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਲੀ ਰਾਮ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਾਣੇ ਪੱਥਰ
ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਖੜੀ ਹੈ ॥੧੭੨॥
- ੩ ਫੇਰ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭਰਥ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ
ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਬਾਲਕੇ ਮਾਰਨੇ
ਨਹੀਂ ਦੋਵੇਂ । ਲਿਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਖਾ ਲੈਣੇ ॥੧੭੩॥
- ੪ ਸੈਨਾ ਸਾਜ ਕੇ ਭਰਤ ਉਥੇ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਜਿਥੇ ਬਾਲ ਯੁੱਧ
ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ
ਸਨ । ਤੀਰਾਂ ਤੇ ਤੀਰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ॥੧੭੪॥
- ੫ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਅਤੇ ਬਭਰੀਛਨ, ਹਨੂਮਾਨ ਅੰਗਦ ਰਿੱਛ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਸੈਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਲਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਹੋਇਆ ॥੧੭੫॥
- ੬ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਭਰਥ ਜੀ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ
ਮੁਨੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਕੇ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ
ਕਾਂ ਕਿਹੇ ਕਾਲੇ ਕੇਸ ਸ਼ੋਭ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ
ਦੇਵ ਤੇ ਦੈਤ ਵੀ ਲੁਭਾਇਆਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ॥੧੭੬॥
- ੭ ਭਰਥ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਲਵ ਨੂੰ ॥ ਅਕੜਾ ਛੰਦ ॥
- ੮ ਐ ਮੁਨੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰੋ ! ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰੋ । ਦੋਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਆ
ਮਿਲੋ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕੋਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗਾ । ਤੁਹਾਨੂੰ
ਚੰਗੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ॥੧੭੭॥
- ੯ ਭਰਤ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਲ ਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਅਤੇ
ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਕਮਾਨ ਖਿੱਚ ਲਈ । ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਰ ਛੱਡ
ਦਿੱਤੇ । ਜਾਣੇ ਸੌਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਬੰਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੜ੍ਹੇ ਬਰਸਦੇ
ਹਨ ॥੧੭੮॥
- ੧੦ ਜਿਸ ਦੇ ਵੀ ਤੀਰ ਅੰਗ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਵੀ

- ਤੀਰ ਅੰਗ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ, ਉਹ ਉੱਚਾ ਉੱਛਲ ਕੇ ਸਾਰੇ
ਗਿਰ ਗਏ । ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਭੰਗ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ
ਦੀ ਬਾਂਹ ਡਿੱਗ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਰ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੱਗ,
ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੁਨਾਰ ॥੧੭੯॥
- ੧੧ ਕਿਤੇ ਕਮਾਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਏ । ਕਿਤੇ ਯੋਧਿਆ
ਦੇ ਅੰਗ ਤੀਰਾਂ ਨੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ
ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਭਬਕਾਰਦਾ ਹੈ । ਕਿਤੇ ਖੂਨ ਛਲਕਦਾ
ਹੈ ॥੧੮੦॥
- ੧੨ ਕਿਤੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਭੌਂਕਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ
ਹਨ । ਕਿਤੇ ਬੀਰ ਬੇਤਾਲ ਨੱਚਦੇ ਹਨ । ਕਿਤੇ ਚੁੜੇਲਾਂ
ਅੱਗ ਉਗਲਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੮੧॥
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਸੂਰਮੇ ਜ਼ਖਮੀ ਰਣ ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ
ਬਸਤਰ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਮੇ ਭੱਜੇ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਕੁ ਆ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥੧੮੨॥
- ੧੪ ਕੁਝ ਕੁ ਕਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ, ਯੋਧੇ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਤੀਰ
ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੁਝ ਕੁ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ ।
ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ॥੧੮੩॥
- ੧੫ ਹਾਥੀ, ਰਾਜੇ, ਘੋੜੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਰ ਗਏ । ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਬਚਿਆ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਆ ਕੇ ਲੰਕਾ ਨਾਥ (ਬਭਰੀਛਨ) ਬੱਚਿਆਂ
ਨਾਲ ਲੜਿਆ ॥੧੮੪॥
- ੧੬ ਬਹੋੜਾ ਛੰਦ ॥ ਭਭਰੀਛਨ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੱਕ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ
ਰਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਬੇ ਭੈ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਤਾਂ ਉਹ
ਦੈਤ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜੋ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ, ਬੇਹੋਸ਼
ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧੮੫॥
- ੧੭ ਤਦ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਆ ਕੇ ਅੜ ਗਿਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ ਐ ਬਾਲਕੇ !
ਕਿਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ? ਜਾ ਨਹੀਂ ਪਾਏਂਗਾ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ
ਬਾਲ ਨੇ ਮੱਥਾ ਤੱਕ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਜਾ ਕੇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ
ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਤੇ ਉਹ ਚੱਕਰ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ
ਪਿਆ ॥੧੮੬॥

ਸੈਣ ਕਪਣੀ ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ॥ ਨਲ ਨੀਲ ਹਨੂ ਅੰਗਦ ਸੁ ਜੁਧ ॥ ਤਬ ਤੀਨ ਤੀਨ
 ਲੈ ਬਾਲ ਬਾਨ ॥ ਤਿਹ ਹਣੇ ਭਾਲ ਮੋ ਰੋਸ ਠਾਨ ॥੭੮੭॥ ^੩ਜੋ ਗਏ ਸੂਰ ਸੋ
 ਰਹੇ ਖੇਤ ॥ ਜੋ ਬਚੇ ਭਾਜ ਤੇ ਹੁਇ ਅਚੇਤ ॥ ^੩ਤਬ ਤਕਿ ਤਕਿ ਸਿਸ ਕੱਸਿ
 ਬਾਣ ॥ ਦਲ ਹਤਯੋ ਰਾਘਵੀ ਤੱਜਿ ਕਾਣਿ ॥੭੮੮॥ ਅਨੂਪ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥
 ਸੁ ਕੋਪ ਦੇਖਿਕੈ ਬਲੰ ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ਰਾਘਵੀ ਸਿਸੰ ॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰਤੰ ਸਰੰ ਬਬਰਖ
 ਬਰਖਣੋ ਰਣੰ ॥ ^੪ਭੱਜਿ ਆਸੁਰੀ ਸੁਤੰ ਉਠੰਤ ਭੈਕਰੀ ਧੁਨੰ ॥ ਭੁਮੰਤ ਕੁੰਡਲੀ
 ਕ੍ਰਿਤੰ ਪਪੀੜ ਦਾਰਣੰ ਸਰੰ ॥੭੮੯॥ ^੫ਘੁਮੰਤ ਘਾਇਲੋ ਘਣੰ ਤਤੱਛ ਬਾਣਣੋ ਬਰੰ ॥
 ਭਭੰਜ ਕਾਤਰੋ ਕਿਤੰ ਗਜੰਤ ਜੋਧਣੋ ਜੁਧੰ ॥ ^੬ਚਲੰਤ ਤੀਛਣੋ ਅਸੰ ਖਿਮੰਤ ਧਾਰ
 ਉੱਜਲੰ ॥ ਪਾਪਾਤ ਅੰਗਦ ਕੇਸਰੀ ਹਨੂ ਵ ਸੁੱਗਿਵੰ ਬਲੰ ॥੭੯੦॥ ^੭ਗਿਰੰਤ
 ਆਸੁਰੰ ਰਣੰ ਭਭਰਮ ਆਸੁਰੀ ਸਿਸੰ ॥ ਤਜੰਤ ਸਿਆਮਣੋ ਧਰੰ ਭਜੰਤ ਪ੍ਰਾਨ ਲੈ
 ਭਟੰ ॥ ^੮ਉਠੰਤ ਅੰਧ ਧੁੰਧਣੋ ਕਬੰਧ ਬੰਧਤੰ ਕਟੰ ॥ ਲਗੰਤ ਬਾਣਣੋ ਬਰੰ ਗਿਰੰਤ
 ਭੁੱਮ ਅਹਵਯੰ ॥੭੯੧॥ ^੯ਪਪਾਤ ਬ੍ਰਿਛਣੰ ਧਰੰ ਬਬੇਗ ਮਾਰਤੁੰ ਜਣੰ ॥ ਭਰੰਤ
 ਧੂਰ ਭੂਰਣੰ ਬਮੰਤ ਸੋਣਤੰ ਮੁਖੰ ॥ ^{੧੦}ਚਿਕਾਰ ਚਾਂਵਡੀ ਨਭੰ ਫਿਕੰਤ ਫਿਕਰੀ ਫਿਰੰ ॥
 ਭਕਾਰ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਣੰ ਡਿਕਾਰ ਡਾਕਣੀ ਡੁਲੰ ॥੭੯੨॥ ^{੧੧}ਗਿਰੈ ਧਰੰ ਧੁਰੰ ਧਰੰ ਧਰਾ
 ਧਰੰ ਧਰੰ ਜਿਵੰ ॥ ਭਭੰਜਿ ਸ੍ਰਉਣਤੰ ਤਣੇ ਉਠੰਤ ਭੈਕਰੀ ਧੁਨੰ ॥ ^{੧੨}ਉਠੰਤ ਗੱਦ
 ਸੱਦਣੰ ਨਨੱਦ ਨਿਫਿਰੰ ਰਣੰ ॥ ਬਬਰਖ ਸਾਇਕੰ ਸਿਤੰ ਘੁਮੰਤ ਜੋਧਣੋ ਬ੍ਰਣੰ ॥੭੯੩॥
^{੧੩}ਭਜੰਤ ਭੈ ਧਰੰ ਭਟੰ ਬਿਲੋਕ ਭਰਥਣੋ ਰਣੰ ॥ ਚਲਯੋ ਚਿਰਾਇਕੈ ਚਪੀ ਬਬਰਖ
 ਸਾਇਕੋ ਸਿਤੰ ॥ ^{੧੪}ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ਸਾਇਕੰ ਸਿਸੰ ਬਬੱਧ ਭਾਲਣੋ ਭਟੰ ॥ ਪਪਾਤ ਪ੍ਰਿਥਵੀਯੰ
 ਹਠੀ ਮਮੋਹ ਆਸੁਮੰ ਗਤੰ ॥੭੯੪॥ ^{੧੫}ਭਭੰਜਿ ਭੀਤਣੋ ਭਟੰ ਤਤੱਜਿ ਭਰਥਣੋ ਭੂਅੰ ॥
 ਗਿਰੰਤ ਲੁੱਥਤੰ ਉਠੰ ਰੁਰੋਦ ਰਾਘਵੰ ਤਟੰ ॥ ^{੧੬}ਜੁਝੇ ਸੁ ਕ੍ਰਾਤ ਭਰਥਣੋ ਸੁਣੰਤ
 ਜਾਨਕੀ ਪਤੰ ॥ ਪਪਾਤ ਭੂਮਿਣੋ ਤਲੰ ਅਪੀੜ ਪੀੜਤੰ ਦੁਖੰ ॥੭੯੫॥
^{੧੭}ਸਸੱਜ ਜੋਧਣੰ ਜੁਧੀ ਸੁ ਕ੍ਰੋਧ ਬੱਧਣੋ ਬਰੰ ॥ ਤਤੱਜਿ ਜੱਗ ਮੰਡਲੰ ਅਦੰਡ
 ਦੰਡਣੋ ਨਰੰ ॥ ^{੧੮}ਸੁ ਗੱਜ ਬੱਜ ਬਾਜਣੋ ਉਠੰਤ ਭੈਧਰੀ ਸੁਰੰ ॥ ਸਨੱਧ ਬੱਧ ਕੈ
 ਦਲੰ ਸਬੱਧ ਜੋਧਣੋ ਬਰੰ ॥੭੯੬॥ ^{੧੯}ਚਚੱਕ ਚਾਂਵਡੀ ਨਭੰ ਫਿਕੰਤ ਫਿਕਰੀ
 ਧਰੰ ॥ ਭਖੰਤ ਮਾਸਹਾਰਣੰ ਬਮੰਤ ਜੁਲ ਦੁਰਗਯੰ ॥ ^{੨੦}ਪੁਅੰਤ ਪਾਰਬਤੀ
 ਸਿਰੰ ਨਚੰਤ ਈਸਣੋ ਰਣੰ ॥ ਭਕੰਤ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਣੋ ਬਕੰਤ ਬੀਰ ਬੈਤਲੰ ॥੭੯੭॥

- ੧ ਤਦ ਰਿਛਾਂ, ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਚਿਪ ਕੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤੁਰ ਪਈ। ਨਲ, ਨੀਲ, ਹਨੂਮਾਨ, ਅੰਗਦ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਉਦੋਂ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਤੀਰ ਧਨੁੱਖ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਮੱਥਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ॥੭੮੭॥
- ੨ ਜਿਹੜੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਗਏ ਉਹ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਭੱਜ ਗਏ ਉਹ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ।
- ੩ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਸਿੰਨ-ਸਿੰਨ ਕੇ ਤੇ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦਾ ਲਸ਼ਕਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ॥੭੮੮॥
- ੪ ਅਨੂਪ ਨਿਰਾਜ ਛੰਦ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚਿੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤੀਰ ਰਣ ਖੇਤ ਦੇ ਵਿਚ ਬਰਖਾ ਬਰਸਾ ਦਿੱਤੀ।
- ੫ ਭੈ ਨਾਲ ਭੱਜ ਕੇ ਬਝੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਭਿਆਨਕ ਚੀਖ ਚਿਹਾੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਲਕ ਗੱਲ ਚੱਕਰ ਵਾਂਗ ਤੀਰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਪੀੜਤ (ਦੁਖੀ) ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੭੮੯॥
- ੬ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜ਼ਖਮੀ ਤੜਫਦੇ ਹਨ ਤੀਰਾਂ ਦੇ ਬਿੰਨੇ ਤੇ ਛਿੱਲੇ ਹੋਏ। ਕਿਤੇ ਕਾਇਰ ਨਿਰਲੱਜ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਗੱਜਦੇ ਹਨ।
- ੭ ਤਿੱਖੀਆਂ ਤੇਗਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਿਮੰਤ ਧਾਰ ਤਿੱਖੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਚਿੱਟੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਦ ਕੇਸਰੀ, ਹਨੂਮਾਨ, ਸ਼ੁਗ੍ਰੀਵ, ਬਲੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ ॥੭੯੦॥
- ੮ ਬਝੀਸ਼ਨ ਦੀ ਦੈਤਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੀ ਡਿੱਗ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਤੜਫਦੇ ਹਨ। ਮਾਲਕ ਦਾ ਧਰਮ ਨਿਭਾਉਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਣ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸੂਰਮੇ।
- ੯ ਕਈ ਅੰਧਾ ਧੁੰਧ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਸੱਜਿਆਂ ਬੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਆ ਕੇ ਤੀਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੂਰਮਾ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੭੯੧॥
- ੧੦ ਜਾਣੇ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਬਿਛਾਂ ਨੂੰ ਉਖੇੜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੂੜ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਖੂਨ ਬਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।
- ੧੧ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਚੁੜੇਲਾਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗਿੱਦੜੀਆਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭੂਤਾਂ, ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾਕਣੀਆਂ ਮਾਸ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਡਕਾਰ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੭੯੨॥
- ੧੨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ ਧੁਰੰ ਧੁਰੰ (ਧਰਤੀ ਦੇ ਧੁਰ ਰਾਜੇ) ਧੜਾ ਧੜਾ ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਡਿੱਗਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਨ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਧਰ ਵਾਜਿਆਂ ਦੀ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧੁਨੀ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ।
- ੧੩ ਕਿਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਨਦੀ ਦੇ ਵਹਾਅ ਵਾਂਗ ਇਕ ਰਸ ਨਫੀਰੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ। ਕਿਤੇ ਤੀਰ ਵਰਸਦੇ ਹਨ, ਚਿੱਟੇ ਸਫੈਦ ਤੇ ਅਪੱਛਰਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਨ ਲਈ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਹਨ ॥੭੯੩॥
- ੧੪ ਸੂਰਮੇ ਭਰਥ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਭੱਜ-ਭੱਜ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਬੜਾ ਚਿਪਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਤੀਰ ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਯੋਧੇ ਤੜਫਦੇ ਹਨ।
- ੧੫ ਉਧਰ ਬੱਚੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਸਿੰਨ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਨਾਲ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਹਨੀ ਪਾਪਾਤ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਈ (ਭਰਤ) ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਮੌਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੁਆਸ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥੭੯੪॥
- ੧੬ ਭਰਥ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸੂਰਮੇ ਡਰ ਕੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਭੱਜ ਗਏ, ਭਰਥ ਨੂੰ ਜੰਗ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ। ਭਰਥ ਦੀ ਲੱਥ ਡਿੱਗਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਥੀ ਉੱਠ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ।
- ੧੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਭਰਥ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ, ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਛਾੜ ਖਾ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਦੁੱਖ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨਾਲ ॥੭੯੫॥
- ੧੮ ਯੁੱਧ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯੋਧੇ ਜੋ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਉਹ ਸੱਜ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਜੰਗ ਦੇ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਿਆਗਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਸਨ ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਦੰਡੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੇ।
- ੧੯ ਵਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਸੁਰ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਦਲ ਨੂੰ ਸਨੱਦ ਬੱਧ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਚੋਟਵੇਂ ਬਲੀ ਯੋਧੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ॥੭੯੬॥
- ੨੦ ਚੁੜੇਲਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚੀਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਗਿੱਦੜੀਆਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਮਾਸ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੁਰਗਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਉਗਲਦੀ ਹੈ।
- ੨੧ ਪਾਰਬਤੀ ਕੁੰਡ ਮਾਲਾ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਪਰੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਪਤੀ (ਈਸ) ਨਾਚ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਬੀਰ ਬੈਤਾਲ ਬੁੜਕਦੇ ਹਨ ॥੭੯੭॥
- ੨੨ ਤਿਲਕਾ ਛੰਦ ॥

ਤਿਲਕਾ ਛੰਦ ॥

੧ਜੁੱਟੇ ਵੀਰੰ ॥ ਛੁੱਟੇ ਤੀਰੰ ॥ ਫੁੱਟੇ ਅੰਗੰ ॥ ਤੁੱਟੇ ਤੰਗੰ ॥੭੯੮॥ ੩ਭੱਗੇ ਵੀਰੰ ॥
 ਲੱਗੇ ਤੀਰੰ ॥ ਪਿੱਖੇ ਰਾਮੰ ॥ ਧਰਮੰ ਧਾਮੰ ॥੭੯੯॥ ੩ਜੁੱਝੇ ਜੋਧੰ ॥ ਮੱਚੇ ਕ੍ਰੋਧੰ ॥
 ਬੰਧੋ ਬਾਲੰ ॥ ਬੀਰ ਉਤਾਲੰ ॥੮੦੦॥ ੪ਢੁੱਕੇ ਫੇਰ ॥ ਲਿੱਨੇ ਘੇਰ ॥ ਵੀਰੈਂ ਬਾਲ ॥
 ਜਿਉਂ ਦੈ ਕਾਲ ॥੮੦੧॥ ੫ਤੱਜੀ ਕਾਣ ॥ ਮਾਰੇ ਬਾਣ ॥ ਡਿੱਗੇ ਵੀਰ ॥ ਭੱਗੇ
 ਧੀਰ ॥੮੦੨॥ ੬ਕੱਟੇ ਅੰਗ ॥ ਡਿੱਗੇ ਜੰਗ ॥ ਸੁੱਧੰ ਸੂਰ ॥ ਭਿੱਨੇ ਨੂਰ ॥੮੦੩॥
 ੭ਲੱਖੇ ਨਾਹਿ ॥ ਭੱਗੇ ਜਾਹਿ ॥ ਤੱਜੇ ਰਾਮ ॥ ਧਰਮੰ ਧਾਮ ॥੮੦੪॥ ੮ਅਉਰੈ
 ਭੇਸ ॥ ਖੁੱਲੇ ਕੇਸ ॥ ਸਸਤੁੰ ਛੋਰ ॥ ਦੈ ਦੈ ਕੋਰ ॥੮੦੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੯ਦੁਹੂੰ
 ਦਿਸਨ ਜੋਧਾ ਹਰੈ ਪਰਯੋ ਜੁਧ ਦੁਐ ਜਾਮ ॥ ਜੂਝ ਸਕਲ ਸੈਨਾ ਗਈ ਰਹਿਗੋ
 ਏਕਲ ਰਾਮ ॥੮੦੬॥ ੧੦ਤਿਹੂ ਭ੍ਰਾਤ ਬਿਨੁ ਭੈ ਹਨਯੋ ਅਰ ਸਬ ਦਲਹਿ ਸੰਘਾਰ ॥
 ਲਵ ਅਰੁ ਕੁਸ ਜੂਝਨ ਨਿਮਿਤ ਲੀਨੋ ਰਾਮ ਹਕਾਰ ॥੮੦੭॥ ੧੧ਸੈਨਾ ਸਕਲ
 ਜੁਝਾਇਕੈ ਕਤਿ ਬੈਠੇ ਛਪ ਜਾਇ ॥ ਅਬ ਹਮ ਸੋ ਤੁਮਹੂੰ ਲਰੋ ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਕਉਸਲ
 ਰਾਇ ॥੮੦੮॥ ੧੨ਨਿਰਖ ਬਾਲ ਨਿਜ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭ ਕਹੇ ਬੈਨ ਮੁਸਕਾਇ ॥ ਕਵਨ
 ਤਾਤ ਬਾਲਕ ਤੁਮੈ ਕਵਨ ਤਿਹਾਰੀ ਮਾਇ ॥੮੦੯॥ ਅਕਰਾ ਛੰਦ ॥ ੧੩ਮਿਥਲਾ
 ਪੁਰ ਰਾਜਾ ॥ ਜਨਕ ਸੁਭਾਜਾ ॥ ਤਿਹੋਂ ਸਿਸ ਸੀਤਾ ॥ ਅਤ ਸੁਭ ਗੀਤਾ ॥੮੧੦॥
 ੧੪ਸੋ ਬਨਿ ਆਏ ॥ ਤਿਹੋਂ ਹਮ ਜਾਏ ॥ ਹੈਂ ਦੁਇ ਭਾਈ ॥ ਸੁਨਿ ਰਘੁਰਾਈ ॥੮੧੧॥
 ੧੫ਸੁਨਿ ਸੀਅ ਰਾਨੀ ॥ ਰਘੁਬਰ ਜਾਨੀ ॥ ਚਿਤ ਪਹਿਚਾਨੀ ॥ ਮੁਖ ਨ
 ਬਖਾਨੀ ॥੮੧੨॥ ੧੬ਤਿਹੋਂ ਸਿਸ ਮਾਨਯੋ ॥ ਅਤ ਬਲ ਜਾਨਯੋ ॥ ਹਠਿ ਰਣ ਕੀਨੋ ॥
 ਕਹ ਨਹੀਂ ਦੀਨੋ ॥੮੧੩॥ ੧੭ਕਸਿ ਸਰ ਮਾਰੇ ॥ ਸਿਸ ਨਹੀਂ ਹਾਰੇ ॥ ਬਹੁ ਬਿਧ
 ਬਾਣੰ ॥ ਅਤ ਧਨੁ ਤਾਣੰ ॥੮੧੪॥ ੧੮ਅੰਗ ਅੰਗ ਬੋਧੇ ॥ ਸਭ ਤਨ ਛੇਦੇ ॥
 ਸਭ ਦਲ ਸੂਝੇ ॥ ਰਘੁਬਰ ਜੁਝੇ ॥੮੧੫॥ ੧੯ਜਬ ਪ੍ਰਭ ਮਾਰੇ ॥ ਸਭ ਦਲ ਹਾਰੇ ॥
 ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭਾਗੋ ॥ ਦੁਐ ਸਿਸ ਆਗੋ ॥੮੧੬॥ ੨੦ਫਿਰ ਨ ਨਿਹਾਰੈਂ ॥ ਪ੍ਰਭ ਨ
 ਚਿਤਾਰੈਂ ॥ ਗ੍ਰਹ ਦਿਸ ਲੀਨਾ ॥ ਅਸ ਰਣ ਕੀਨਾ ॥੮੧੭॥ ਚਉਪਈ ॥ ੨੧ਤਬ
 ਦੁਹੂੰ ਬਾਲ ਅਯੋਧਨ ਦੇਖਾ ॥ ਮਨੋ ਰੁਦ੍ਰ ਕ੍ਰੀੜਾ ਬਨ ਪੇਖਾ ॥ ੨੨ਕਾਟ ਧੁਜਨ ਕੇ
 ਬ੍ਰਿਛ ਸਵਾਰੇ ॥ ਭੂਖਨ ਅੰਗ ਅਨੂਪ ਉਤਾਰੇ ॥੮੧੮॥ ੨੩ਮੂਰਛ ਭਏ ਸਭ ਲਏ
 ਉਠਾਈ ॥ ਬਾਜ ਸਹਿਤ ਤਹ ਗੋ ਜਹ ਮਾਈ ॥ ੨੪ਦੇਖ ਸੀਆ ਪਤ ਮੁਖ ਰੋ

- ੧ ਸੂਰਮੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਰ ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਤੀਰ ਵੱਜਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਫੱਟ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਤੰਗ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ ॥੭੯੮॥
- ੨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਤੀਰ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਹ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਧਰਮ ਦਾ ਘਰ ਹੈ ॥੭੯੯॥
- ੩ ਯੋਧੇ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਮੱਚੇ ਪਏ ਹਨ। ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਧੇ ਕਾਹਲੇ ਹਨ ॥੮੦੦॥
- ੪ ਘੋਰਾ ਪਾ ਕੇ ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਗਏ। ਚੁਫੇਰਿਉਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਬਾਲਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ। ਪਰ ਬਾਲ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਲਈ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹਨ ॥੮੦੧॥
- ੫ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਭੈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਰ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਯੋਧੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੮੦੨॥
- ੬ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਕੱਟ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਜੰਗ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿੱਜ ਗਏ ਹਨ ॥੮੦੩॥
- ੭ ਜੋ ਪਿੱਛਾ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ। ਬੱਸ, ਭੱਜੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ॥੮੦੪॥
- ੮ ਹੋਰੇ ਭੇਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਪਛਾਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਕੋਸ ਖੁੱਲ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੱਠ ਦੇ ਕੇ ਸਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੮੦੫॥
- ੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਯੋਧੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਦਿਨ ਯੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ਇਕੱਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ॥੮੦੬॥
- ੧੦ ਲਛਮਣ, ਭਰਤ, ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਤਿੰਨੋਂ ਭਾਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਦਲ ਸੈਨਾ ਮੁਕਾ ਕੇ। ਲਵ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਲੜਨ ਵਾਸਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ॥੮੦੭॥
- ੧੧ ਐ ਰਾਮ ! ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਕੇ ਆਪ ਕਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਲੁਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ ? ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਤੂੰ ਹੀ ਲੜ; ਕੌਸ਼ਲ ਰਾਏ। ਕੌਸ਼ਲਿਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ॥੮੦੮॥
- ੧੨ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਬਚਨ ਕਿਹਾ। ਐ ਬਾਲਕੇ ! ਤੁਹਾਡਾ ਪਿਤਾ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਤਾ ਹੈ ॥੮੦੯॥
- ੧੩ ਅਕਰਾ ਛੰਦ ॥ ਬਾਲ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਿਥਲਾ ਪੁਰੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਸ਼ੋਭਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹੈ ਸੀਤਾ। ਜੋ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗੀਤਾ ਸਮਾਨ ਹੈ ॥੮੧੦॥
- ੧੪ ਜੋ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਹਾਂ। ਰਾਮ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ॥੮੧੧॥
- ੧੫ ਜੋ ਸੀਤਾ ਮੇਰੀ ਰਾਣੀ ਹੈ। ਰਾਮ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣ ਲਈ, ਚਿੱਤ ਦੇ ਵਿਚ ਪਛਾਣ ਲਈ। ਪਰ ਮੂੰਹੋਂ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ॥੮੧੨॥
- ੧੬ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਜਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਬਲੀ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਨ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ। ਕਹਿ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ॥੮੧੩॥
- ੧੭ ਰਾਮ ਨੇ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰੇ ਪਰ ਬਾਲ ਹਾਰੇ ਨਹੀਂ। ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੀਰ ਚਲਾਏ। ਧਨੁਖ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ॥੮੧੪॥
- ੧੮ ਰਾਮ ਦੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਬਿੰਨ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਰਾ ਤਨ ਛਾਨਣੀ ਛਾਨਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ। ਅੰਤ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ॥੮੧੫॥
- ੧੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਲ ਹਾਰ ਗਿਆ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੱਜ ਗਏ ਦੋਹਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ॥੮੧੬॥
- ੨੦ ਫਿਰ ਮੁੜ ਕੇ ਭੱਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਘਰ ਦਾ ਰਾਹ ਲੈ ਲਿਆ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਰਾਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਵ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ॥੮੧੭॥
- ੨੧ ਚੌਪਈ ॥ ਤਦ ਦੋਹਾਂ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਯੁੱਧ ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਜੋ ਇਉਂ ਦਿਸਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਜੰਗਲ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਿਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।
- ੨੨ ਜਿਵੇਂ ਬੁੱਢ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮੱਛੇ ਕਰਕੇ ਸੁੱਟੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਦੇ ਪਏ ਸਨ। ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁੰਦਰ ਗਹਿਣੇ ਉਤਾਰ ਲਏ ॥੮੧੮॥
- ੨੩ ਜਿਹੜੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਏ ਸਨ ਉਹ ਚੁੱਕ ਲਏ ਸਾਰੇ। ਯਗ ਦੇ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਥੇ ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਬੈਠੀ ਸੀ।
- ੨੪ ਸੀਤਾ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਮੁਰਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਕੂਕ ਕਾਰ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਦੀਨਾ ॥ ਕਹਯੋ ਪੂਤ ਬਿਧਵਾ ਮੁਹਿ ਕੀਨਾ ॥੮੧੬॥

^੨ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮਵਤਾਰ ਲਵ ਬਾਜ ਬਾਂਧਬੋ ਰਾਮ ਬਧਰ ॥

^੩ਸੀਤਾ ਨੇ ਸਭ ਜੀਵਾਏ ਕਥਨੰ ॥ ਚੌਪਈ ॥

^੪ਅਬ ਮੋਕਉ ਕਾਸਟ ਦੇ ਆਨਾ ॥ ਜਰਉ ਲਾਗਿ ਪਤਿ, ਹੋਉਂ ਮਸਾਨਾ ॥ ^੫ਸੁਨਿ ਮੁਨਿਰਾਜ ਬਹੁਤ ਬਿਧ ਰੋਏ ॥ ਇਨ ਬਾਲਨ, ਹਮਰੇ ਸੁਖ ਖੋਏ ॥੮੨੦॥ ^੬ਜਬ ਸੀਤਾ ਤਨ ਚਹਾ ਕਿ ਕਾਢੂੰ ॥ ਜੋਗ ਅਗਨਿ ਉਪਰਾਜ ਸੁ ਛਾਡੂੰ ॥ ^੭ਤਬ ਇਮ ਭਈ ਗਗਨ ਤੇ ਬਾਨੀ ॥ ਕਹਾ ਭਈ ਸੀਤਾ ਤੈ ਇਆਨੀ ॥੮੨੧॥ ਅਰੂਪਾ ਛੰਦ ॥ ^੮ਸੁਨੀ ਬਾਨੀ ॥ ਸੀਆ ਰਾਨੀ ॥ ਲਖੋ ਆਨੀ ॥ ਕਰੈ ਪਾਨੀ ॥੮੨੨॥ ^੯ਸੀਤਾ ਬਾਚ ਮਨ ਮੈ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੦}ਜਉ ਮਨ ਬਚ ਕਰ ਮਨ ਸਹਿਤ, ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਅਉਰ ॥ ਤਉ ਏ ਰਾਮ ਸਹਿਤ ਜੀਐ, ਕਹਯੋ ਸੀਆ ਤਿਹ ਠਉਰ ॥੮੨੩॥ ਅਰੂਪਾ ਛੰਦ ॥ ^{੧੧}ਸਬੈ ਜਾਗੇ ॥ ਭ੍ਰਮੰ ਭਾਗੇ ॥ ਹਠੰ ਤਆਗੇ ॥ ਪਰੰ ਲਾਗੇ ॥੮੨੪॥ ^{੧੨}ਸੀਆ ਆਨੀ ॥ ਜਗੰ ਰਾਨੀ ॥ ਧਰਮ ਧਾਨੀ ॥ ਸਤੀ ਮਾਨੀ ॥੮੨੫॥ ^{੧੩}ਮਨੰ ਭਾਈ ॥ ਉਰੰ ਲਾਈ ॥ ਸਤੀ ਜਾਨੀ ॥ ਮਨੈ ਮਾਨੀ ॥੮੨੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੪}ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਸੀਅਹਿ ਸਮੋਧ ਕਰ ਚਲੇ ਅਜੁਧਿਆ ਦੇਸ ॥ ਲਵ ਕੁਸ ਦੋਉ ਪੁਤ੍ਰਨਿ ਸਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਬੀਰ ਨਰੇਸ ॥੮੨੭॥ ਚੌਪਈ ॥ ^{੧੫}ਬਹੁਤੁ ਭਾਂਤਿ ਕਰ ਸਿਸਨ ਸਮੋਧਾ ॥ ਸੀਯ ਰਘੁਬੀਰ ਚਲੇ ਪੁਰ ਅਉਧਾ ॥ ^{੧੬}ਅਨਿਕ ਬੇਖ ਸੇ ਸਸਤ੍ਰ ਸੁਹਾਏ ॥ ਜਾਨਕ ਤੀਨ ਰਾਮ ਬਨ ਆਏ ॥੮੨੮॥

^{੧੭}ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮ ਵਤਾਰੇ ਤਿਹੂੰ ਭਿਰਾਤਨ ਸੈਨਾ ਸਹਤ ਜੀਬੋ ॥

^{੧੮}ਸੀਤਾ ਦੁਹੁ ਪੁਤ੍ਰਨ ਸਹਤ ਪੁਰੀ ਅਵਧ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਥਨੰ ॥ ਚੌਪਈ ॥

^{੧੯}ਤਿਹੂੰ ਮਾਤ ਕੰਠਨ ਸੇ ਲਾਏ ॥ ਦੋਉ ਪੁਤ੍ਰ ਪਾਇਨ ਲਪਟਾਏ ॥ ^{੨੦}ਬਹੁਰ ਆਨ ਸੀਤਾ ਪਗ ਪਰੀ ॥ ਮਿਟ ਗਈ ਤਹੀਂ ਦੁਖਨ ਕੀ ਘਰੀ ॥੮੨੯॥ ^{੨੧}ਬਾਜ ਮੇਧ ਪੂਰਨ ਕੀਆ ਜੱਗਾ ॥ ਕਉਸਲੇਸ ਰਘੁਬੀਰ ਅਭੱਗਾ ॥ ^{੨੨}ਗ੍ਰਹ ਸਪੂਤ ਦੋ ਪੂਤ ਸੁਹਾਏ ॥ ਦੇਸ ਬਿਦੇਸ ਜੀਤ ਗ੍ਰਹ ਆਏ ॥੮੩੦॥ ^{੨੩}ਜੇਤਿਕ ਕਹੇ ਜੁ ਜੱਗ ਬਿਧਾਨਾ ॥ ਬਿਧ ਪੂਰਬ ਕੀਨੇ ਤੇ ਨਾਨਾ ॥ ^{੨੪}ਏਕ ਘਾਟ ਸਤ ਕੀਨੇ ਜੱਗਾ ॥ ਚਟ ਪਟ ਚਕ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰ ਉਠ ਭੱਗਾ ॥੮੩੧॥ ^{੨੫}ਰਾਜ ਸੂਇ ਕੀਨੇ ਦਸ ਬਾਰਾ ॥ ਬਾਜ ਮੇਧਿ ਇਕੀਸ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ ਗਵਾਲੰਭ ਅਜ ਮੇਧ ਅਨੇਕਾ ॥ ^{੨੬}ਭੂਮ ਮੱਧ ਕਰਮ ਕੀਏ ਅਨੇਕਾ ॥੮੩੨॥ ^{੨੭}ਨਾਗ ਮੇਧ ਖਟ ਜੱਗ ਕਰਾਏ ॥ ^{੨੮}ਜਉਨ ਕਰੇ ਜਨਮੇਜਯ

ਓ ਇਹ ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਦੇ ਜੱਗਾਂ ਦਾ ਬਿਵਰਣ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤ੍ਰੇਤੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਜੱਗਾਂ ਦੀ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸੀ ਜੋ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੈ ।

- ੧ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁੱਤਰੋ ! ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੮੧੬॥
- ੨ ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਮੌਤ, ਲਵ ਦਾ ਘੋੜਾ ਬੰਨਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ।
- ੩ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਸੀਤਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਿਊਂਦੇ ਕਰਨ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ॥ ਚੌਪਈ ॥
- ੪ ਸੀਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਐ ਪੁੱਤਰੋ ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸੜ ਕੇ ਸੜੀ ਹੋਣ ਲਈ ਲੱਕੜੀਆਂ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿਉ । ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਕੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂ ।
- ੫ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਲਮੀਕਿ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੮੨੦॥
- ੬ ਜਦ ਸੀਤਾ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂ ਭਾਵ ਜੋਗ ਅਗਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਆਪਾ ਮੁਕਾ ਦੇਵਾਂ ।
- ੭ ਤਦ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਐ ਸੀਤਾ ! ਕੀ ਤੂੰ ਨਿਆਣੀ, ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ ? ॥੮੨੧॥
- ੮ ਅਰੂਪਾ ਛੰਦ ॥ ਜਦੋਂ ਸੀਤਾ ਨੇ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ॥੮੨੨॥
- ੯ ਸੀਤਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥ ਚੌਰਹਾ ॥
- ੧੦ ਜੇਕਰ ਮਨ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੇ ਸਮੇਤ ਮੇਰੇ ਲਈ ਰਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ॥ ਤਾਂ ਰਾਮ ਦੇ ਸਮੇਤ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੁਰਦੇ ਜਿਊਂਦੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਸੀਤਾ ਨੇ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ।
- ੧੧ ਅਰੂਪਾ ਛੰਦ ॥ ਸਭ ਜਿਊਂਦੇ ਹੋ ਗਏ । ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀਤਾ ਦੀ ਅਸਤਿਆ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿੰਦ ਸੀ ਉਹ ਸਭ ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ । ਸੀਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਲੱਗ ਗਏ ॥੮੨੩॥
- ੧੨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸੀਤਾ ਲੈ ਆਂਦੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਣੀ ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ । ਪੂਰਨ ਸਤੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ॥੮੨੪॥
- ੧੩ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ । ਹਿਰਦੇ (ਛਾਤੀ) ਨਾਲ ਲਾ ਲਈ । ਮਨ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਸੀਤਾ ਪੂਰਨ ਸਤੀ

- ਹੈ ॥੮੨੬॥
- ੧੪ ਚੌਰਹਾ ॥ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਅਯੁਧਿਆ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ । ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਸਮੇਤ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ॥੮੨੭॥
- ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਝਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਸੀਤਾ ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਅਯੁਧਿਆ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ।
- ੧੬ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਸਜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਾਣੋ ਕਿ ਇਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਨ ॥੮੨੮॥
- ੧੭ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਤਿੰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਜੀਊਂਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।
- ੧੮ ਸੀਤਾ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮੇਤ ਰਾਮ ਨੇ ਅਵਧਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ॥ ਚੌਪਈ ॥
- ੧੯ ਤਿੰਨੇ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਚਾਰਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ । ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਦਾਦੀ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਢਹਿ ਪਏ ।
- ੨੦ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਸੀਤਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਜਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਪੈ ਗਈ । ਜਾਣੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਹਨ ॥੮੨੯॥
- ੨੧ ਬਾਜਮੇਧ ਯਗ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ । ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੋ ਅਜਿਤ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ॥
- ੨੨ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਬੜੇ ਲਾਇਕ ਸਪੁੱਤਰ ਸ਼ੋਭੇ ਹਨ ਉਹ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਏ ॥੮੩੦॥
- ੨੩ ਜਿਤਨੇ ਕੁ ਯੱਗ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵੇਦ ਨੇ ਕਹੇ ਹਨ ਵੇਦ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ।
- ੨੪ ਇਕ ਘੱਟ ਇਕ ਸੌ ਤੋਂ ਭਾਵ ਜੋ ੯੯ ਯੱਗ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦੌੜਿਆ ॥੮੩੧॥
- ੨੫ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਰਾਜਸੂਇ ਯੱਗ ਕੀਤੇ । ਬਾਜਮੇਧ ਇੱਕੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰੇ ।
- ੨੬ ਗਵਾ ਲੰਭ ਅਤੇ ਅਜਮੇਧ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਇਆ ਰਾਮ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ॥੮੩੨॥
- ੨੭ ਛੇ ਨਾਗ ਮੇਧ ਯੱਗ ਕਰਵਾਏ । ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਨਮੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ।

ਪਾਏ ॥ ^੧ਅਉਰੈ ਗਨਤ ਕਹਾ ਲਗ ਜਾਉਂ ॥ ਗੰਥ ਬਢਨ ਤੇ ਹੀਐ ਡਰਾਉਂ ॥੮੩੩॥
^੨ਦਸ ਸਹੰਸ੍ਰ ਦਸ ਬਰਖ ਪ੍ਰਮਾਨਾ ॥ ਰਾਜ ਕਰਾ ਪੁਰ ਅਉਧ ਨਿਧਾਨਾ ॥ ^੩ਤਬ
 ਲਉ ਕਾਲ ਦਸਾ ਨੀਅਰਾਈ ॥ ਰਘੁਬਰ ਸਿਰਿ ਮ੍ਰਿਤ ਡੰਕ ਬਜਾਈ ॥੮੩੪॥
^੪ਨਮਸਕਾਰ ਤਿਹੋਂ ਬਿਬਿਧ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ ਜਿਨ ਜਗ ਜੀਤ ਕਰਖੇ ਬਸ ਸਾਰਾ ॥
^੫ਸਬਹਨ ਸੀਸ ਡੰਕ ਤਿਹੋਂ ਬਾਜਾ ॥ ਜੀਤ ਨ ਸਕਾ ਰੰਕ ਅਰੁ ਰਾਜਾ ॥੮੩੫॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ^੬ਜੇ ਤਿਨਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੇ ਕਰ ਦੇ ਲਏ ਬਚਾਇ ॥ ਯੋ ਨਹੀ ਕੋਊ
 ਬਾਚਿਆ ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਰਘੁਰਾਇ ॥੮੩੬॥ ਚੰਪਈ ਛੰਦ ॥ ^੭ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਕਰੋ
 ਰਾਜ ਕੋ ਸਾਜਾ ॥ ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੇ ਜੀਤੇ ਰਾਜਾ ॥ ^੮ਸਾਮ ਦਾਮ ਅਰੁ ਦੰਡ ਸਭੇਦਾ ॥
 ਜਿਹ ਬਿਧ ਹੁਤੀ ਸਾਸਨਾ ਬੇਦਾ ॥੮੩੭॥ ^੯ਬਰਨ ਬਰਨ ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਤ ਲਾਏ ॥
 ਚਾਰ ਚਾਰ ਹੀ ਬਰਨ ਚਲਾਏ ॥ ^{੧੦}ਛਤ੍ਰੀ ਕਰੈਂ ਬਿੱਪ੍ਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥ ਬੈਸ ਲਖੈ
 ਛੱਤ੍ਰੀ ਕਹ ਦੇਵਾ ॥੮੩੮॥ ^{੧੧}ਸੂਦ੍ਰ ਸਬਨ ਕੀ ਸੇਵ ਕਮਾਵੈ ॥ ਜਹੋਂ ਕੋਈ ਕਹੈ
 ਤਹੀ ਵਹ ਧਾਵੈ ॥ ^{੧੨}ਜੈਸਕ ਹੁਤੀ ਬੇਦ ਸਾਸਨਾ ॥ ਨਿਕਸਾ ਤੈਸ ਰਾਮ ਕੀ
 ਰਸਨਾ ॥੮੩੯॥ ^{੧੩}ਰਾਵਣਾਦਿ ਰਣ ਹਾਂਕ ਸੰਘਾਰੇ ॥ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਸੇਵਕ ਗਣ
 ਤਾਰੇ ॥ ^{੧੪}ਲੰਕਾ ਦਈ, ਟੰਕ ਜਨੁ ਦੀਨੋ ॥ ਇਹੋਂ ਬਿਧ ਰਾਜ ਜਗਤ ਮੈ
 ਕੀਨੋ ॥੮੪੦॥ ਦੋਹਰਾ ਛੰਦ ॥ ^{੧੫}ਬਹੁ ਬਰਖਨ ਲਉ ਰਾਮ ਜੀ, ਰਾਜ ਕਰਾ ਅਰ
 ਟਾਲ ॥ ਬ੍ਰਹਮਰੰਧ੍ਰ ਕਹੋਂ ਫੋਰਕੈ ਭਯੋ ਕਉਸਲਿਆ ਕਾਲ ॥੮੪੧॥ ਚਉਪਈ ॥
^{੧੬}ਜੈਸ ਮ੍ਰਿਤਕ ਕੇ ਹੁਤੇ ਪ੍ਰਕਾਰਾ ॥ ਤੈਸੇਈ ਕਰੇ ਬੇਦ ਅਨੁਸਾਰਾ ॥ ^{੧੭}ਰਾਮ ਸਪੂਤ
 ਜਾਹਿੰ ਘਰ ਮਾਹੀ ॥ ਤਾ ਕਹੋਂ ਤੋਟ ਕੋਊ ਕਹ ਨਾਹੀ ॥੮੪੨॥ ^{੧੮}ਬਹੁ ਬਿਧਿ
 ਗਤਿ ਕੀਨੀ ਪ੍ਰਭ ਮਾਤਾ ॥ ਤਬ ਲਉ ਭਈ ਕੇਕਈ ਸਾਂਤਾ ॥ ^{੧੯}ਤਾ ਕੇ ਮਰਤ
 ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਮਰੀ ॥ ਦੇਖਹੁ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਆ ਕਸ ਕਰੀ ॥੮੪੩॥ ^{੨੦}ਏਕ ਦਿਵਸ ਜਾਨਕਿ
 ਤ੍ਰਿਯ ਸਿਖਾ ॥ ਭੀਤ ਭਏ ਰਾਵਣ ਕਹੋਂ ਲਿਖਾ ॥ ^{੨੧}ਜਬ ਰਘੁਬਰ ਤਿਹੋਂ ਆਨ
 ਨਿਹਾਰਾ ॥ ਕਛੁਕ ਕੋਪ ਇਮ ਬਚਨ ਉਚਾਰਾ ॥੮੪੪॥ ^{੨੨}ਰਾਮ ਬਾਚ ਮਨ ਮੈ ॥
 ਯਾ ਕੋ ਕਛੁ ਰਾਵਨ ਸੋ ਹੇਤਾ ॥ ਤਾ ਤੇ ਚਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰਕੈ ਦੇਖਾ ॥ ^{੨੩}ਬਚਨ ਸੁਨਤ
 ਸੀਤਾ ਭਈ ਰੋਖਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਮੁਹਿ ਅਜਹੂੰ ਲਗਾਵਤ ਦੋਖਾ ॥੮੪੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥
^{੨੪}ਜਉ ਮੇਰੇ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰਿ ਹ੍ਰਿਦੈ ਬਸਤ ਰਘੁਰਾਇ ॥ ਪ੍ਰਿਥੀ ਪੈਂਡ ਮੁਹਿ
 ਦੀਜੀਐ ਲੀਜੈ ਮੋਹਿ ਮਿਲਾਇ ॥੮੪੬॥ ਚਉਪਈ ॥ ^{੨੫}ਸੁਨਤ ਬਚਨ
 ਧਰਨੀ ਫਟ ਗਈ ॥ ਲੋਪ ਸੀਆ ਤਿਹੋਂ ਭੀਤਰ ਭਈ ॥ ^{੨੬}ਚੱਕ੍ਰਤ ਰਹੇ ਨਿਰਖ

ਉ ਜਿਸ ਕਾਲ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫਕੀਰ ਜਿੱਤ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਅ ਇਹ ਹੈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੁਰੋ ਸਿੱਖ ਲਈ ਪੂਰੇ ਸੁਹਾਗਣਾ ਕਹਿਲਾਉਣ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਸੀਤਾ ਇਕ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਪਤੀ ਬਿਨਾਂ ਦੂਸਰੀ ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਜਿਸ ਲਈ ਹਰ ਪ੍ਰੀਖਣਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜੀ ਉਸ ਦੀ ਕੀਤੀ "ਜਿਸ ਆਗੇ ਜ਼ੋਰ ਨ ਚਲਈ ਖਲੋ ਕੀਚੇ ਅਰਦਾਸ" ਅਰਦਾਸ ਤਤ ਛਿਨ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ । ਇਹ ਹੈ ਉਦਾਹਰਣ ਤੇ ਮਿਸਾਲ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਗੁਰਦੇਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਾ ਤੇ ਇਤਨਾ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਇਤਕਾਦ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਡਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀਤਾ ਦਾ ਰਾਮ ਤੋਂ ਸੀ । ਫੇਰ ਦੇਖੋ ਸਾਡੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਮਕਬੂਲ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸਾਡਾ ਜਿਹਾ ਮਨ ਤਨੋਂ ਕਰ ਕੇ ਦਿਭ ਨਿਸਚਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਨਿਸਚੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਿਖਣੀ ਹੈ ।

੬ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਸਤ ਧਰਮ ਤੋਂ ਹੀਦੋਂ ਸੱਜਣ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣ ਸਰੂਪ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੁਦਾ ਕਹਿਕੇ ਨਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਧਰਮ ਦੀ ਅਹਮੀਅਤ ਦੀ ਨਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਨਾ ਲੋੜ ਸਮਝਦੇ ਨੇ । ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਇਕ ਅਣਮੋਲ ਮੁਨੱਖੀ ਗੁਣ ਸਾਹਮਣੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀਆਂ ਅਹਮੀਅਤ ਹੈ । ਮਾਤਾ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਗੁਣਾ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਾ ਤੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਉਂਦੀ ਜਾ ਮਾਲਾ ਫੇਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ । ਪਰ ਇਹ ਗਜ਼ਬ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ? ਅਗਨ ਭੁੰਡ ਵਿਚ ਗਿਰ ਜਾਣਾ ਅੱਗ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਬਾਰਾਂ ਬੰਨੀਦਾ ਸੋਨਾ ਬਣਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਾ ਤਨ ਤੇ ਜਰਾ ਵੀ ਆਂਧ ਨਾ ਲਗਣੀ ਕੀ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ ਨਹੀਂ । ਪਾਣੀ ਦਾ ਕਮੰਡਲ ਲੈ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਹੋਈ ਫੌਜ ਦਾ ਜੀ ਪੈਣਾ ਅਣਤੋਲੀ ਸਤਿਆ ਨਹੀਂ । ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਉਣ ਲਈ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਕੀ ਅਮੋਘ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਥੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਸਤ ਧਰਮ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਭੁਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ

ੴਰਘੁਰਾਈ ॥ ਰਾਜ ਕਰਨ ਕੀ ਆਸ ਚੁਕਾਈ ॥੮੪੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੴਹ ਜਗ
ਪੂਅਰੋ ਧਉਲਹਰਿ ਕਿਹ ਕੇ ਆਖੇ ਕਾਮੴ ॥ ੴਰਘੁਬਰ ਬਿਨੁ ਸੀਅ ਨਾ ਜੀਅੈ
ਸੀਅ ਬਿਨੁ ਜੀਅੈ ਨ ਰਾਮੴ ॥੮੪੮॥ ਚਉਪਈ ॥ ੴਦੁਆਰੇ ਕਹਯੋ ਬੈਠ ਲਛਮਨਾ ॥
ਪੈਠ ਨ ਕੋਊ ਪਾਵੈ ਜਨਾ ॥ ੴਅੰਤਹਿ ਪੁਰਹਿ ਆਪ ਪਗੁ ਧਾਰਾ ॥ ਦੇਹਿ ਛੋਰਿ
ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਸਿਧਾਰਾ ॥੮੪੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੴਇੰਦ੍ਰ ਮਤੀ ਹਿਤ ਅਜ ਨ੍ਰਿਪਤ, ਜਿਮ
ਗ੍ਰਿਹ ਤਜ ਲੀਅ ਜੋਗ ॥ ਤਿਮ ਰਘੁਬਰ ਤਨ ਕੋ ਤਜਾ ਸ੍ਰੀ ਜਾਨਕੀ
ਬਿਯੋਗੴ ॥੮੫੦॥

ੴਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਰਾਮ ਵਤਾਰੇ ਸੀਤਾ ਕੇ ਹੋਤ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਗਏ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ॥

ੴਅਥ ਤੀਨੋ ਭ੍ਰਾਤਾ ਤ੍ਰੀਅਨ ਸਹਿਤ ਸਰਬੋ ਕਥਨੰ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ੴਰਉਰ ਪਰੀ
ਸਗਰੇ ਪੁਰ ਮਾਹੀ ॥ ਕਾਹੂੰ ਰਹੀ ਕਛੂ ਸੁਧ ਨਾਹੀ ॥ ੴਨਰ ਨਾਰੀ ਡੋਲਤ ਦੁਖਿਆਰੇ ॥
ਜਾਨੁਕ ਗਿਰੇ ਜੁਝਿ ਜੁਝਿਆਰੇ ॥੮੫੧॥ ੴਸਗਰ ਨਗਰ ਮਹਿ ਪਰ ਗਈ ਰਉਰਾ ॥
ਬਖਾਕਲ ਗਿਰੇ ਹਸਤ ਅਰੁ ਘੋਰਾ ॥ ੴਨਰ ਨਾਰੀ ਮਨ ਰਹਤ ਉਦਾਸਾ ॥ ਕਹਾ
ਰਾਮ ਕਰ ਗਏ ਤਮਾਸਾ ॥੮੫੨॥ ੴਭਰਥਉ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਜੀ ॥ ਜੋਗ ਅਗਨ
ਤਨ ਤੇ ਉਪਰਾਜੀ ॥ ੴਬ੍ਰਹਮਰੰਧ੍ਰ ਝਟਦੈ ਕਰ ਫੋਰਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸੋ ਚਲਤ ਅੰਗ
ਨਹੀ ਮੋਰਾ ॥੮੫੩॥ ੴਸਕਲ ਜੋਗ ਕੇ ਕੀਏ ਬਿਧਾਨਾ ॥ ਲਛਮਨ ਤਜੇ ਤੈਸ
ਹੀ ਪ੍ਰਾਨਾ ॥ ੴਬ੍ਰਹਮਰੰਧ੍ਰ ਲਵ ਅਰਿ ਫੁਨ ਫੂਟਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਚਰਣਨ ਤਰ ਪ੍ਰਾਨ
ਨਿਖੂਟਾ ॥੮੫੪॥ ੴਲਵ ਕੁਸ ਦੋਊ ਤਹਾਂ ਚਲ ਗਏ ॥ ਰਘੁਬਰ ਸੀਅਹਿ ਜਰਾਵਤ
ਭਏ ॥ ੴਅਰ ਪਿਤ ਭ੍ਰਾਤ ਤਿਹੂੰ ਕਹੈ ਦਹਾ ॥ ਰਾਜ ਛਤ੍ਰ ਲਵ ਕੇ ਸਿਰ
ਰਹਾ ॥੮੫੫॥ ੴਤਿਹੂੰਅਨ ਕੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਿਹੂੰ ਆਈ ॥ ਸੰਗਿ ਸਤੀ ਹੈ ਸੁਰਗ
ਸਿਧਾਈ ॥ ੴਲਵ ਸਿਰ ਧਰਾ ਰਾਜ ਕਾ ਸਾਜਾ ॥ ਤਿਹੂੰਅਨ ਤਿਹੂੰ ਕੁੰਟ ਕੀਅ
ਰਾਜਾ ॥੮੫੬॥ ੴਉਤਰ ਦੇਸ ਆਪੁ ਕੁਸ ਲੀਆ ॥ ਭਰਥ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਹੈ ਪੂਰਬ
ਦੀਆ ॥ ੴਦੱਛਨ ਦੀਅ ਲੱਛਨ ਕੇ ਬਾਲਾ ॥ ਪਛਮ ਸੰਤ੍ਰਘਨ ਸੁਤ
ਬੈਠਾਲਾ ॥੮੫੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੴਰਾਮ ਕਥਾ ਜੁਗ ਜੁਗ ਅਟਲ, ਸਭ ਕੋਈ ਭਾਖਤ
ਨੇਤ ॥ ਸੁਰਗ ਬਾਸ ਰਘੁਬਰ ਕਰਾ, ਸਗਰੀ ਪੁਰੀ ਸਮੇਤੴ ॥੮੫੮॥

ੴਇਤ ਰਾਮ ਭਿਰਾਤ ਤ੍ਰੀਅਨ ਸਹਤ ਸੁਰਗ ਗਏ ॥ ਅਥ ਸਗਰੀ ਪੁਰੀ ਸਹਤ ਸੁਰਗ ਗਏ ॥

ਓ ਵਰੀਦਾ ਦਿਲੁ ਰਤਾ ਇਸੁ ਦੁਨੀ ਜਿਉ ਦੁਨੀ ਨ ਕਿਤੈ ਕੰਮਿ ॥

ਮਿਸਲ ਫਕੀਰਾਂ ਗਖਤੀ ਸੁ ਪਾਈਐ ਪੂਰ ਕਰੰਮਿ ॥੧੧੧॥ ਅੰਗ ੧੩੮੩-੮੪॥

ਅ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ

ੴਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਪਿਤਾ “ਰਾਜਾ ਅਜ” ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਰਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਇੰਦ੍ਰ ਮਤੀ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਅਜ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਫਰਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਆਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਸਤ੍ਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਿਉਕੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਣੀ ਇੰਦਰ ਮਤੀ ਨੇ ਇਕ ਠੰਢਾ ਹੌਕਾ, ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜਾ ਸੁਆਸ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਤਨ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਜ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਇੰਦਰ ਮਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਪਛਤਾਇਆ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਰਾਜ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋਗੀ ਬਣ ਗਿਆ ਜੋ ਮੰਗ ਕੇ ਟੁੱਕਰ ਖਾਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦਾ। ਇਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਮਹਾਰਾਣੀ ਇੰਦਰ ਮਤੀ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਰਾਜੇ ਅਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਣੀ ਇੰਦਰ ਮਤੀ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਮਤੀ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਅਜ ਰਾਜ ਤਿਆਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਦੀ ਇਕ ਕਠੋਰ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੀਤਾ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਸਗਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਇੰਦਰ ਮਤੀ ਰਾਜੇ ਭੋਜ ਦੀ ਭੈਣ ਸੀ।
ੴਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦਾ ਨਿਬੰਧ ਦੱਸਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਸੱਚ ਸਮਝਕੇ ਚਲੇ ਜੋ ਸਵੇਰੇ ਉਠਕੇ ਇਸ ਨਾ ਪਾਇਦਾ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਤੇ ਪਲੇਸਟ ਵਿਚ ਰੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਮੁਰਖ ਤੇ ਅਣਜਾਣ ਹੈਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਦੇਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖ ਇਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਉਜਾੜ ਬੀਆਬਾਨ ਵਿਚ ਸੁਟਕੇ ਸੜਿਆ ਦਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਆਪ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਤੇ ਕੁਦ ਭੁਦ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਸ਼ੇਰ-ਬਿਘਆਡ ਸਾਨੂੰ ਛੋਟੇ ਆਦਿ ਤੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਤੋਂ ਲਿਸਿਆ ਤੇ ਪਕਾ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਤਲ ਆਦਿ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ। ਭਲਕੇ ਉਨਿ ਪਪੋਲੀਐ ਫਿਟੂ ਬੂਝੇ ਮੁਅਧ ਅਜਾਣਿ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਚਿਤਿ ਨ ਆਇਓ। ਫੂਟੇਗੀ ਬੇਬਾਣਿ। ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਤੀ ਚਿਤ੍ਰ ਲਾਇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣਿ ॥ ਭੁਦਮ ਕਰੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆ ਦਿਸੈ ਨਾਹੀ ਕਾਲ ॥ ਅੰਗ ੮੪॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਮੁਰਖਾ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਲ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਜੋ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਤਾਂ ਆਹ ਵੇਖ ਲੈ ਜੋ ਸੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੇਹੀ ਮਥਾ ਦਿਸੀ ਰਾਜ ਵੀ 10000 ਦੱਸ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤਕ ਲੰਬਾ ਅਰਸਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਈ ਇਕ ਤੋਂ ਇਕ ਰੂਪੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰ ਰਾਮ ਆਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ

- ੧ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ । ਹੁਣ ਹੋਰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਜੋ ਆਸ ਸੀ ਉਹ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ॥੮੪੭॥
- ੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਲੇਖਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਐ ਪਾਠਕ ਜਨੋ ! ਸੋਚੋ ਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਧੁੰਦੇ ਦਾ ਪੈਲਰ (ਮਹੱਲ) ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੁੰਦੇ ਦਾ ਮਹੱਲ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸੇ ਇਹ ਯਗ ਆਖਰ ਕਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਆਇਆ ਹੈ ?
- ੩ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੀਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਉਂਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਤਾ ਬਿਨਾਂ ਰਾਮ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ॥੮੪੮॥
- ੪ ਚੌਪਈ ॥ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠ ਜਾਹ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਣਾ। ਕੋਈ ਜਨ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆ ਸਕੇ।
- ੫ ਆਪ ਮਹੱਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦੋਹ ਨੂੰ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਹ ਲੈ ਲਿਆ ॥੮੪੯॥
- ੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇੰਦਰ ਮਤੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਅਜ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਘਾਟ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੋਗ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਤਨ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ॥੮੫੦॥
- ੭ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਸੀਤਾ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਮ੍ਰਿਤ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਹ ਲੈਣ ਦਾ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ੮ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਲਛਮਣ ਤੇ ਭਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੂਘਣ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਕਥਾ ਚੱਲਦੀ ਹੈ।
- ੯ ਚੌਪਈ ॥ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਸੁਰ ਲੋਕ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਰੀ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਗਏ।
- ੧੦ ਸਾਰੇ ਇਸਤਰੀ-ਪੁਰਸ਼ ਦੁਖੀ ਮਨ ਹੋਏ ਘੁੰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਣੋ ਕਿ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੁਝ ਕੇ ਲੜਾਕੂ ਯੋਧੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ ॥੮੫੧॥
- ੧੧ ਸਾਰੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਹਾਥੀ ਤੇ ਘੋੜੇ ਵੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ।
- ੧੨ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰਾਮ ਜੀ ਕੀ ਖੇਲ ਕਰ ਗਏ ਹਨ ? ॥੮੫੨॥
- ੧੩ ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਦਾ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਭਰਥ ਨੇ ਜੋਗ
- ਸਾਧਨਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਤਨ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਅਗਨੀ।
- ੧੪ ਛੇਤੀ (ਜਲਦੀ) ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਚੰਦਰ ਭੰਨ ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਪਿਛਾਹ ਨਾ ਹਟਿਆ ॥੮੫੩॥
- ੧੫ ਸਾਰੇ ਜੋਗ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਲਛਮਣ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੬ ਬ੍ਰਹਮ ਚੰਦਰ ਸ਼ਤਰੂਘਣ ਨੇ ਵੀ ਫੌੜ ਕੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ॥੮੫੪॥
- ੧੭ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਵੀ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸੀਤਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
- ੧੮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਲਵ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜ ਦਾ ਛਤਰ ਲਵ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਟਿਕ ਗਿਆ ॥੮੫੫॥
- ੧੯ ਲਛਮਣ, ਭਰਤ, ਸ਼ਤਰੂਘਣ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਉੱਥੇ ਆਈਆਂ। ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਭੀ ਹੋ ਕੇ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ।
- ੨੦ ਰਾਜਾ ਦਾ ਸਾਜ-ਬਾਜ ਲਵ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਧਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕੁੰਟਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ॥੮੫੬॥
- ੨੧ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੁਸ਼ ਨੇ ਆਪ ਉੱਤਰ ਦੇਸ਼ ਲੈ ਲਿਆ। ਭਰਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।
- ੨੨ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਲਛਮਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪੱਛਮ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਸ਼ਤਰੂਘਣ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ॥੮੫੭॥
- ੨੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਉਂ ਇਹ ਰਾਮ ਦੀ ਕਥਾ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਅਟੱਲ ਚੱਲਦੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਗੁਣਕਾਰੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਵਰਗਵਾਸ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪੁਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸਰਜੂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਭਾਈ, ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਵਰਗਵਾਸ ਕਰ ਗਏ ॥੮੫੮॥
- ੨੪ ਇਥੇ ਹੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਤੇ ਭਰਤ ਆਦਿ ਚਾਰਾਂ ਭਾਈਆਂ ਤੇ ਚਾਰਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਸਵਰਗਵਾਸ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਪੁਰੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣਾ।

ਤੇ ਰਾਮ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਦੂਜਾ ਰਾਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਵਣ ਜਿਹੇ ਦੈਤ ਅਤੇ ਬਾਲੀ ਕਿਹੇ ਭਾਰੀ ਬਲਵਾਨ ਵਾਲੀ ਜਿਹੇ ਰਿੱਛ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾ ਪਿੱਛੇ ਸਨ। ਉਹ ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਰਾਮ ਤਿੰਨਾਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਚਾਰੇ ਭਾਈ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ, ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਕਾਲ ਬਲੀ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲ ਦਾ ਭੈ ਤੇ ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਵੇਖ, ਤੂੰ ਇਸ ਅੱਗੇ ਕੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ? ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਰਾਮ ਵੀ ਮਿਟਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਰਾਮ ਭੂਰੇ ਦਲ ਮੋਲਵੇ ਅੰਤਰਿ ਬਲ ਅਧਿਕਾਰ ॥ ਬੰਤਰ ਕੀ ਸੈਨਾ ਸੇਵੀਐ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜੁਝ ਅਪਾਰ ॥

ਸੀਤਾ ਲੈ ਗਇਆ ਦਰਸਿਹੇ ਲਛਮਣ ਮੁਢਿ ਸਰਾਪਿ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤਾ ਕਰਣਹਾਰੁ ਵੇਖੋ ਬਾਪਿ ਉਬਾਪਿ ॥੨੫॥

ਮਨ ਮਹਿ ਭੂਰੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਸੀਤਾ ਲਛਮਣ ਜੋਗੁ ॥ ਹਟਵੰਤਰੁ ਅਰਾਧਿਆ ਆਇਆ ਕਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ॥

ਭੁਲਾ ਦੈਤੁ ਨ ਸਮਝਈ ਤਿਨਿ ਪੁਤ੍ਰ ਕੀਏ ਕਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਵੇਪਰਵਾਰੁ ਸੋ ਕਿਰਤੁ ਨ ਮਿਟਈ ਰਾਮ ॥੨੬॥ ਅੰਗ ੧੪੧੨॥ ਮ: ੧॥

ਉ ਇਨਸਾਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਗੁਰੂ ਜੀਤ ਨੇ ਪਾਈਆਂ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਿਓ। ਫਿਰ ਤੂੰ ਜਾਣ ਕਿ ਤੇਰੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਜਿਹਾ ਆਇਆ, ਜਿਹਾ ਨਾ ਆਇਆ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ—ਮਾਛਾ ਘਲੇ ਉਹੀ ਚਲੇ ॥ ਸਾਧੂ ਨਾਹੀ ਇਵੇਂਤੀ ਗਲੇ ॥ ਚੰਗੀ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਮੁੱਢਾ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ, ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਕਾਲ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤਕ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ—

ਏਕ ਸਿਵ ਭਏ ਏਕ ਗਏ ਏਕ ਫੇਰ ਭਏ ਰਾਮ ਚੰਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹੈ ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰੁ ਬਿਸਨ ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਅੰ ਪੁਰਾਨ ਕੇਤੇ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਮੂਹਨ ਕੇ ਹੁਇ ਹੁਇ ਬਤਏ ਹੈ ॥

ਮੇਨ ਦੀ ਮਦਾਰ ਕੇਤੇ ਅਸਨੀ ਕੁਮਾਰ ਕੇਤੇ ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਕੇਤੇ ਕਾਲ ਬਸ ਭਏ ਹੈ ॥੭॥੭੭॥ ਅੰਗ ੧੮॥ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦॥

ਅੰਤ ਸਾਰੀ ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ ਕਿ ਐ ਇਨਸਾਨ ! ਛੱਡ ਦੇਹ, ਮੌਤ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨੇੜੇ ਘੜੀ ਤੱਕ। ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—

ਮਾਨੁ ਮਾਨੇ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਿ ਮਿਰਤੁ ਮਿਰਤੁ ਨਿਕਟਿ ਨਿਕਟਿ ਸਦਾ ਹਈ ॥ ਅੰਗ ੧੩੦੮॥ ਮ: ੫॥

ਹ (ਅਟੱਲ-ਪੜ੍ਹੋ)

ਕ ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਤੀ ਬਿਨਾ ਨਿਸ਼ਫਲ ਨਾ ਜੀਵਨ ਜੇਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਸੁਘੜ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਰਾਬੀ-ਕਬਾਬੀ ਮੁਰਖ ਲੋਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਸੁੱਢੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੋਤਾਹੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਪਾਪ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬੁਰੇ ਹਾਲ ਹੋ ਕੇ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਕੇਗਲ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਚੌਪਈ ॥

੧ ਜੋ ਇਹ ਕਥਾ ਸੁਨੈ ਅਰੁ ਗਾਵੈ ॥ ਦੂਖ ਪਾਪ, ਤਿਹ ਨਿਕਟ ਨ ਆਵੈ ॥
 ੨ ਬਿਸਨ ਭਗਤ ਕੀਏ ਫਲ ਹੋਈ ॥ ਆਧਿ ਬਖਾਧਿ, ਛੈ ਸਕੈ ਨ ਕੋਈ ॥੮੫੬॥
 ੩ ਸੰਮਤ ਸਤ੍ਰੁਹ ਸਹਸ ਪਚਾਵਨ ॥ ਹਾੜ ਵਦੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੁਖ ਦਾਵਨ ॥ ੪ ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
 ਕਰਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਾ ॥ ਭੂਲ ਪਰੀ ਲਹੁ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰਾ ॥੮੬੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੫ ਨੇਤ੍ਰ
 ਤੁੰਗ ਕੇ ਚਰਨ ਤਰ ਸਤ੍ਰਦ੍ਰਵ ਤੀਰ ਤਰੰਗ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤ ਪੂਰਨ ਕੀਯੋ ਰਘੁਬਰ
 ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥੮੬੧॥ ੬ ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਜਾਨੋ ਨਹੀ ਬਾਦ ਸੁਬਾਦ ਬਿਬਾਦ ॥ ਗ੍ਰੰਥ
 ਸਕਲ ਪੂਰਣ ਕੀਯੋ ਭਗਵਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥੮੬੨॥ ਸ੍ਰੋਯਾ ॥ ੭ ਪਾਇ ਗਹੇ
 ਜਬ ਤੇ ਤੁਮਰੇ ਤਬ ਤੇ ਕੋਊ ਆਖ ਤਰੇ ਨਹੀ ਆਨਖੇ ॥ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਪੁਰਾਨ
 ਕੁਰਾਨ ਅਨੇਕ ਕਹੈ ਮਤ ਏਕ ਨ ਮਾਨਖੇ ॥ ੮ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਸਭੈ ਬਹੁ
 ਭੇਦ ਕਹੈ ਹਮ ਏਕ ਨ ਜਾਨਖੇ ॥ ਸ੍ਰੀ ਅਸਪਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਰੇ ਕਰਿ ਮੈ ਨ
 ਕਹਖੇ ਸਭ ਤੋਹਿ ਬਖਾਨਖੇ ॥੮੬੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੯ ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕਉ ਛਾਡਿ
 ਕੈ ਗਹਖੇ ਤੁਹਾਰੇ ਦੁਆਰ ॥ ਬਾਹਿ ਗਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ
 ਤੁਹਾਰੇ ॥੮੬੪॥

ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਾਇਣ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ॥

ਅਥ ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਅਵਤਾਰ ਇਕੀਸਮੇ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨ ॥ ਚੌਪਈ ॥ ੧ ਅਬ ਬਰਣੇ
 ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਅਵਤਾਰੂ ॥ ਜੈਸ ਭਾਂਤ ਬਪੁ ਧਰੇ ਮੁਰਾਰੂ ॥ ੨ ਪਰਮ ਪਾਪ ਤੇ ਭੂਮ
 ਡਰਾਨੀ ॥ ਡਗਮਗਾਤ ਬਿਧ ਤੀਰ ਸਿਧਾਨੀ ॥੧॥ ਚੌਪਈ ॥ ੩ ਬ੍ਰਹਮਾ ਗਯੋ ਛੀਰ
 ਨਿਧ ਜਹਾਂ ॥ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਸਥਿਤ ਥੇ ਤਹਾਂ ॥ ੪ ਕਹੇ ਬਿਸਨ ਕਹ ਨਿਕਟ
 ਬੁਲਾਈ ॥ ਕਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਧਰੇ ਤੁਮ ਜਾਈ ॥੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੫ ਕਾਲ ਪੁਰਖ
 ਕੇ ਬਚਨ ਤੇ ਸੰਤਨ ਹੇਤ ਸਹਾਇ ॥ ਮਥਰਾ ਮੰਡਲ ਕੇ ਬਿਖੈ ਜਨਮੁ ਧਰੇ ਹਰਿ
 ਰਾਇ ॥੩॥ ਚੌਪਈ ॥ ੬ ਜੇ ਜੇ ਕਿਸਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਿਖਾਏ ॥ ਦਸਮ ਬੀਚ ਸਭ ਭਾਖ
 ਸੁਨਾਏ ॥ ੭ ਗਾਯਾਰਾ ਸਹਸ ਬਾਨਵੇ ਛੰਦਾ ॥ ਕਹੇ ਦਸਮ ਪੁਰ ਬੈਠ ਅਨੰਦਾ ॥੪॥

੮ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਜਾ ਪੜਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਪਾਪ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਹੋਵਣਗੇ? ਜਦ ਕਿ ਦੁਖ ਖਾਪ ਦਾ ਤਮਾਲਕ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨਾਲ
 ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਪੜੇ ਸੁਣੇਗਾ ਉਹ ਅਵਗੁਣ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇਗਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠਨ ਬਚਨ
 ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਵਾਲਾ ਬਰਤ ਹੱਥ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸੰਕੋਚ ਨਕਰੇ ਹਥ ਪਾਕੇ ਕਢ ਲਏ। (ਗੁਣਾਂ ਕਾ ਹੋਵੈ ਵਾਸੁਲਾ ਕਵਿ ਬਾਸੁ ਲਈਐ।
 ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਸਾਸਨਾ ਮਿਲਿ ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ। ਸਾਝ ਕਰੀਜੈ ਗੁਣਹ ਕੇਰੀ ਛੋਡਿ ਅਵਗੁਣ ਚਲੀਐ। ਭਾਵ ਅਵਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਧ ਪਵਿਤ੍ਰ
 ਰੇਸੀ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਕੇ ਸੰਸਾਰ ਰੁਖੀ ਖੇਡ ਮਿਦਾਨ ਮਲ ਲਈਏ। ਪਹਿਰੇ ਪਟੈਬਰ ਕਰਿ ਅਭੰਬਰ ਆਪਣਾ ਪਿੜ ਮੈ ਲੀਐ। ਅੰਗ ੭੬੫-੬੬੬। ਮ: ੧॥
 ਤਾਂ ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਣ ਕੌਹਕੇ ਹਨ ਜੋ ਮਾਇਤ੍ਰੀ ਭਾਵ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਹਨ। ਲਉ ਜੀ ਹੁਣ ਇਹ
 ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਉ। ੧. ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਮਾਲਾ ਸਵਾਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਫੇਰਨੀ। ੨. ਪਿਆਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਰਵ ਵਿਆਪੀ ਸਰਵ
 ਥਾਂ (ਸਰਵ ਜੋਤਿ ਤੇਰੀ ਪਸਰ ਰਹੀ) ਮੰਨਣਾ। ੩. ਗਿਆਨ ਇਹ ਕਿ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਨੂੰ ਦਾਤੇ ਦੀ ਦਾਤ ਜਾਣੇ ਸਮਾਨ ਸਮਝਣਾ, ਜੁਗਤੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ
 ਨਿਰਵੈ ਹੋਣੀ। ਹਰਏਕ ਜੀਵ ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਣੀ ਪੰਜ ਦੇਖੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਕਮਾਇ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਰਹਿਣਾ। ੪. ਭਜਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜਸ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਖਾਣੀ ਜਾਇਸ
 ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵਰਤਣੀ ਇਸ ਨਾਲ ਚੰਬੜੇ ਨਾ। ਜਿਵੇਂ ਕੰਵਲ ਫੁਲ ਜਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਡੋਬਦਾ ਨਹੀਂ।
 ੬. ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਭਗਤ ਭਾਵਨੀ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਦੁਸ਼ਮਨ ਤੇ ਮਿਤਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁਣਾ, ਪ੍ਰਾਇਆ ਧਨ ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੇ
 ਨਾ ਸੁਣੇ ਨਾ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਮੋਹ ਕਰੇ, ਆਪ ਮਿਟਾਕੇ ਚਰਣ ਧੂੜੀ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤੇ। ਪਰ ਇਹ ਰਸਤਾ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਪ੍ਰਵਾਨਤ। ਜਿਸ ਨੂੰ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਉਂ ਦਸਦੇ ਨੇ। ਮੰਤ੍ਰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਨਾਮ ਧਾਨੰ ਸਰਬਤ ਪੂਰਨਹ। ਗਾਨੰ ਸਮ ਦੁਖ ਸੁਖ ਜੁਗਤਿ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਵੈਰਣਹ॥ ਦਾਮਲੰ ਸਰਬਤ੍ਰ
 ਜੀਆ ਪੰਜ ਰੋਧ ਬਿਵਰਜਿਤਹ। ਭਜਨੰ ਗੋਪਾਲ ਕੀਰਤਨੰ ਅਲਪ ਮਾਇਆ ਜਲ ਕਮਲ ਰਹਤਹ। ਉਪਦੇਸੰ ਸਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰੁਹ ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਭਾਵਨੀ॥
 ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰ ਸੁਵਟੰ ਆਪੁ ਤਿਯਾਗਿ ਸਗਲ ਰੇਣਕਹ॥ ਖਟ ਲਖਣ ਪੂਰਨੰ ਪੁਰਖਹ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸਾਧ ਸੁਜਨਹ॥੪੦॥ ਅੰਗ ੧੩੫੭॥
 ਮ: ੫॥ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸੁਧ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਰਾਮਚੰਦ ਸੀਤਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਉਲੇਖਾਂ ਦੇ
 ਵਿਚ ਇਹ ਛੋਟਾ ਛੱਡਮਣ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਡਲਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ।

ਅ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਲੇਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।
 ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗਤ ਰੂਪ ਵਰਕਸ਼ਪ ਦਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਲੋਂ ਮੈਨੇਜਰ ਬਾਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਭੁਭ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮਾਂ
 ਲਈ ਅਖਤਿਆਰ ਹਰਕ ਵਰਕਸ਼ਪ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਵਲੋਂ ਦੇਣੇ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੇਜਰ ਹੋਰ ਕਿਸ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮਾਲਕ

- ੧ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ, ਸੁਣੇਗਾ ਜਾਂ ਗਾਵੇਗਾ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਪਾਪ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।
- ੨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਪ ਤੇ ਬਿਆਪ ਦੇ ਰੋਗ ਉਸ ਨੂੰ ਛੂਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ ਕੋਈ ਵੀ ॥੮੫੬॥
- ੩ ਬ੍ਰਿਕਸ਼ਮੀ ਸੰਮਤ, ੧੭੫੫ ਹਾੜ ਵਦੀ ਪਹਿਲੀ ਥਿਤੀ ਜੋ ਸੁੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।
- ੪ ਹੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਥੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪਾਠਕੋ ਤੁਸੀਂ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਨੋਟ : (ਇਹ ਕਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਿਮਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ) ॥੮੬੦॥
- ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਤਰੰਗ ਵਗਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਭਾਵ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਭਗਵਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ) ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਇਹ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥੮੬੧॥
- ੬ ਕੌਣ ਸਾਧ ਹੈ, ਕੌਣ ਚੋਰ ਹੈ ਇਹ ਮੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਾਦ ਜਾਂ ਸਵਾਦ ਅਥਵਾ ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਇਥੇ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਭਗਵਤ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ॥੮੬੨॥
- ੭ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੋ ਭਗਵਤ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਪਕੜੇ ਹਨ ਭਾਵ ਤੇਰੀ ਓਟ ਲਈ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਪਿਆ ਹਾਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੇਤਰਾਂ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ। ਰਾਮ ਤੇ ਰਹੀਮ, ਪੁਰਾਨ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਮਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।
- ੮ ਸਿਮਤੀਆਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ, ਵੇਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭੇਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਭੇਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ-ਮੰਨਿਆ।
- ਹੋ ਸ੍ਰੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਵਾਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਧਾਰਨ

ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਖਿਆਨ ਤੂੰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੮੬੩॥

- ੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਆਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਤੇਰਾ ਦੁਆਰਾ ਮੱਲਿਆ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਪਕੜੀ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ। ਹੋ ਹੁਕਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂ ਗੋਬਿੰਦ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਹਾਂ ॥੮੬੪॥

ਇਥੇ ਸਾਰੀ ਰਾਮਾਇਣ ਸਮਾਪਤ ਹੈ।

੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ।

ਅਥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਵਤਾਰ ਇੱਕੀਸਮੇਂ ਅਵਤਾਰ ਕਥਨ ॥

- ੧੦ ਚੌਪਈ ॥ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਥਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮੁਰ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।
- ੧੧ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਭਰ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਡਿਗ-ਡੋਲੇ ਖਾਂਦੀ ਹੋਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ॥੧॥
- ੧੨ ਚੌਪਈ ॥ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੁੱਧ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿੱਥੇ ਹੈ ਉੱਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਸੀ।
- ੧੩ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ॥੨॥
- ੧੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮਥਰਾ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰਿ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਜਨਮ ਆ ਲਿਆ ॥੩॥
- ੧੫ ਚੌਪਈ ॥ ਜਿਹੜੇ-ਜਿਹੜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਥਰਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੌਤਕ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਏ ਉਹ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਕੰਧ ਵਿਚ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਏ ਹਨ ਅਥਵਾ ਮੈਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਏ ਹਨ।
- ੧੬ ਜਿਸ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸੌ ਤੇ ਬਾਨਵੇਂ ਛੰਦ ਦਸਮ ਮੁਖਵਾਕ ਤੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹੇ ਹਨ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਵਤਾਰ ਕੁਲ ੨੪੬੨ ਛੰਦ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦੇ ੧੩੦੦ ਛੰਦ ਸ੍ਰੀ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰੇ ਹਨ) ॥੪॥

੧੭ ਨੂੰ ਆਪ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਨਾ ਕਰਨੀ ਪਏ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੈਨੇਜਰ 'ਤੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੇਜਰ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਦੋਂ ਚਾਹੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਮੈਨੇਜਰ ਪਾਸ ਮਾਲਿਕ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਖਤਿਆਰਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਮੈਨੇਜਰ ਬਹੁਤ ਮਾਲਿਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦਬਾ ਸੰਵਾਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਰਾਡਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਡਿਉਟੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਕੰਮ ਦੀ ਪੂਰ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਵਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਕੰਮ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਕੀਤੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਪਾਸ ਵੀ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ—

ਵਾਵਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਬਿਸਨ ਸਮਾਰਿ ॥ ਬਿਸਨ ਸਮਾਰਿ ਨ ਆਵੈ ਹਰਿ ॥

ਬਲਿ ਬਲਿ ਜੋ ਬਿਸਨ ਤਨਾ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ॥ ਵਿਸਨ ਮਿਲੇ ਸਭ ਹੀ ਸਬੁ ਪਾਵੈ ॥ ਅੰਗ ੩੪੨ ॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਸਾ ਬੜੀ ਖੋਜ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ—ਬੱਧਿ ਬੁਝਿ ਜਦੁ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰਾ ॥ ਤਉ ਭਵਜਲ ਤਰਤ ਨ ਲਾਵੈ ਬਾਰਾ ॥੪੦॥ ਉਹੀ ॥

੮ ਭਗਵਤ ਪੁਰਨ ਕੀਓ ॥ ਇਸ ਨੂੰ ਭਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਮੰਨਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਭਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਭਗਵਤ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆ ਜਦਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਭਗਵਤ (ਭਗਵੰਤ) ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਵੰਤ ਨੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਇਹ ਰਾਮ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਦ ਕਿ ਅਗਲੀ ਹੀ ਪੰਗਤੀ ਨਿਖਾਰ ਕੇ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ— ਗ੍ਰੰਥ ਸਕਲ ਪੁਰਣ ਕੀਯੋ ਭਗਵਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੯ ਗੁਰੂ ਵਿਚਾਰ—ਅਕੱਟਭੇਦ-ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਰਣ ਦੇ ਅੰਗ ੨੧੩ ॥ ਅੰਕ ੩੨੨-੨੩ ਦੇ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ— ਸੁ ਕਥਿ ਸ਼ਾਮਹ

ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹਿਯੋ ਰਾਮੁਬਰ ਜੁਦ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥ ਇਹੀ ਕਵੀ ਇਸੇ ਰਾਮ ਦੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ— ਬਾਹਿ ਗਹੇ

ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਭੁਹਾਰ ॥ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਭੁੱਲੜ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ ਕੀ ਆਰੰਭ

ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ (ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਹੋ ਇਹ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਹੈ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ੧੭੫੬ ਬਿ. ਇਕ ਵੈਸਾਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੂੰ ਆਪ ਨੇ ਹਾੜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ

ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੇ ਨਾਮ ਰਾਮ, ਸ਼ਿਆਮ ਜਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਅਥਵਾ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

ਲਿਖਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਹ ਪਾਠਕ ਜਨ ਦੱਸਣ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕੇਹੜਾ ਸਬੂਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਜਦਕਿ ਆਪਣੇ ਸੰਕੇ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ।

੧ਅਥ ਦੇਵੀ ਜੂ ਕੀ ਉਸਤਤ ਕਥਨੰ ॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਰੀ ਹਮ ਪੈ ਤੁ ਸਭੈ ਸਗਨੰ ਗੁਨ ਹੀ ਧਰਿਹੋ ॥ ਜੀਅ ਧਾਰ ਬਿਚਾਰ ਤਥੈ ਬਰ ਬੁੱਧਿ ਮਹਾਂ ਅਗਨੰ ਗੁਨ ਕੋ ਹਰਿਹੋ ॥ ੩ਬਿਨੁ ਚੰਡ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੁਮਰੀ ਕਬਹੂੰ ਮੁਖ ਤੇ ਨਹੀ ਅਛਰ ਹਉ ਕਰ ਹੋ ॥ ਤੁਮਰੋ ਕਰ ਨਾਮੁ ਕਿਧੋ ਤੁਲਹਾ ਜਿਮ ਬਾਕ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਬਿਖੈ ਤਰਿਹੋ ॥੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੪ਰੇ ਮਨ ਭਜ ਤੂੰ ਸਾਰਦਾ ਅਨਗਨ ਗੁਨ ਹੈ ਜਾਹਿ ॥ ਰਚੋ ਗ੍ਰੰਥ ਇਹ ਭਾਗਵਤ ਜਉ ਵੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਾਹਿ ॥੬॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ੫ਸੰਕਟ ਹਰਨ ਸਭ ਸਿਧ ਕੀ ਕਰਨ ਚੰਡ ਤਾਰਨ ਤਰਨ ਸਰਨ ਲੋਚਨ ਬਿਸਾਲ ਹੈ ॥ ੬ਆਦਿ ਜਾ ਕੈ ਆਹਮ ਹੈ ਅੰਤ ਕੋ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ਸਰਨ ਉਬਾਰਨ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਹੈ ॥ ੭ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰਨ ਅਨਿਕ ਦੁਖ ਜਾਰਨ ਸੋ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਛਡਾਏ ਜਮਜਾਲ ਹੈ ॥ ੮ਦੇਵੀ ਬਰ ਲਾਇਕ ਸਬੁੱਧਿ ਹੂ ਕੀ ਦਾਇਕ ਸੁ ਦੇਹ ਬਰ ਪਾਇਕ ਬਨਾਵੈ ਗ੍ਰੰਥ ਹਾਲ ਹੈ ॥੯॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੯ਅੰਦ੍ਰ ਸੁਤਾ ਹੂੰ ਕੀ ਜੋ ਤਨਯਾ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਕੀ ਮਰਤਾ ਫੁਨਿ ਜੋਊ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋ ਰਾਜਹਿ ਕੀ ਦਿਵਈਯਾ ਕਰਤਾ ਬਧ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭਹਿ ਦੋਊ ॥ ੧੦ਜੋ ਜਪ ਕੈ ਇਹ ਸੇਵ ਕਰੈ ਬਰ ਕੋ ਸੁ ਲਹੈ ਮਨ ਇੱਛਤ ਜੋਊ ॥ ੧੧ਲੋਕ ਬਿਖੈ ਉਹ ਕੀ ਸਮ ਤੁੱਲ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਨ ਦੂਸਰ ਕੋਊ ॥੮॥

੧੨ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਜੂ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਸਮਾਪਤ ॥

੧੩ਅਥ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪਹਿ ਪੁਕਾਰਤ ਭਈ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੪ਦਈਤਨ ਕੇ ਭਰ ਤੇ ਡਰ ਤੇ ਜੁ ਭਈ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਬਹੁ ਭਾਰਹਿ ਭਾਰੀ ॥ ਗਾਇ ਕੋ ਰੂਪੁ ਤਥੈ ਧਰ ਕੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰਿਖ ਪੈ ਚਲ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੀ ॥ ੧੫ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਯੋ ਤੁਮਹੂੰ ਹਮਹੂੰ ਮਿਲ ਜਾਹਿ ਤਹਾਂ ਜਹਿ ਹੈ ਬ੍ਰਤਧਾਰੀ ॥ ਜਾਇ ਕਰੈ ਬਿਨਤੀ ਤਿਹ ਕੀ ਰਘੁਨਾਥ ਸੁਨੋ ਇਹ ਬਾਤ ਹਮਾਰੀ ॥੧੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੬ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਅਗ੍ਰ ਸਭੈ ਧਰਕੈ ਸੁ ਤਹਾਂ ਕੋ ਚਲੈ ਤਨ ਕੇ ਤਨੀਆ ॥ ਤਬ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰ ਕਰੀ ਤਿਹ ਸਾਮੁਹਿ ਰੋਵਤ ਤਾ ਮੁਨਿ ਜਯੋ ਹਨੀਆ ॥ ੧੭ਤਾ ਛਬਿ ਕੀ ਅਤਿ ਹੀ ਉਪਮਾ ਕਬ ਨੇ ਮਨ ਭੀਤਰ ਘੋ ਗਨੀਆ ॥ ਜਿਮ ਲੂਟੇ ਤੇ ਅਗ੍ਰਜ ਚਉਧਰੀ ਕੈ ਕੁਟਵਾਰ ਪੈ ਕੂਕਤ ਹੈ ਬਨੀਆ ॥੧੮॥ ੧੮ਲੈ ਬ੍ਰਹਮਾਸੁਰ ਸੈਨ ਸਭੈ ਤਹ ਦਉਰ ਗਏ ਜਹ ਸਾਗਰ ਭਾਰੀ ॥ ਗਾਇ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰੋ ਤਿਨ ਕੋ ਅਪਨੇ ਲਖਿ ਬਾਰਨਿ ਬਾਰ ਪਖਾਰੀ ॥ ੧੯ਪਾਇ ਪਰੇ ਚਤੁਰਾਨਨ ਤਾਹਿ ਕੋ ਦੇਖਿ ਬਿਵਾਨ ਤਹਾ ਬ੍ਰਤਧਾਰੀ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਯੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਹੁ

ੳ ਐਥੇ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਦ ਦਾ ਝਟਕਾ ਖਾਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੋ-ਸੋ ਥਾਂ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਾਸ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸ਼ੁਹਿਰਦ ਪਾਠੀ ਜਨੋ ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਇਕ-ਇਕ ਵਸਤੂ ਦੇ ਸੋ-ਸੋ ਤੱਕ ਨਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮੂਹਕ ਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਝਲਕੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਉਹ ਦੇਵੀ ਕੁਹਾਉਣ ਦੀ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭੋਤੀ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇਵਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਤੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਨੂੰ ਦੇਵ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ-ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ ਦੀ ਸ਼ੇਸ਼ਟ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਨੇਕ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਦੇਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀ ਦੇਵੀ-ਦੇਵ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਵੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ ਉਲੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨਦੀ ਦੇ ਬਹਾਉ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਤੇਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਜਿਸ ਲਈ ਆਉ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਤੇ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ— ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ—ਇਸ ਰੰਛਣ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਅਰਬੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਬ ਕਿਰਨ ਸੂਨਰੀ ਜੋਤ ਝਲਕਾਰ ਜਾਂ ਦੇਵੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਦੁਧੀਆ ਚਿੱਟੀ ਮਖਮਲੀ ਤੇ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਬਹੁਰੰਗੀ ਟਿਮਕਟੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸਾਡੀ ਪਹਿਨੀ ਪੁਸ਼ਕਾਂਦੀ ਅਪੰਛਰਾਂ ਉੱਤਰਦੀ ਵਿਖਾਈ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹ ਦੇਵੀ ਜੋਤ ਕਿਰਨ ਆਪ ਕੋਲ ਆਏਗੀ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਸੂਖਮ ਦੇਹੀ ਅੰਦਰ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਆਪ ਦਾ ਹਮ-ਰੇਮ ਖਿੜ ਜਾਏਗਾ ਮਾਨੋਂ ਆਨੰਦ ਅਰ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਜ ਕਰੇਗੀ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੇ ਇਹੋ ਸਰਸਵਤੀ ਬਣ ਕੇ ਆਸਣ ਲਾਈ ਬੈਠੀ ਹੋਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਵਾਕ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਸ਼ਾ ਕਿ—

“ਸਾਧੂ ਬੋਲੇ ਸਾਹਿਜ ਸੁਭਾਇ। ਸਾਧੂ ਕਾ ਬੋਲਿਆ ਬਿਰਥਾ ਨ ਜਾਇ। (ਲੋਕਕ)” ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪਾਸਪੱਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਜੰਜੀਰ ਤੋੜਦੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਭੂਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾਦ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਛਡੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਛੱਤ ਜਾਂਦੇ ਨਦਰੀ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਉਸ ਸ਼ਾਂਤ ਆਨੰਦ ਭਵਨ ਦੇ ਵਸਨੀਕ

- ੧ ਹੁਣ ਦੇਵੀ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਦਾ ਮੰਗਲ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।
- ੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਐ ਮੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਮਾਤਾ ! ਜੇ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਭ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਸੁਭ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਮਹਾਂ ਅਗਨ ਦੇ ਵਿਚ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਵਾਂਗਾ।
- ੩ ਐ ਚੰਡ ਦੇਵਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੀ ਤੁਲਹਾ ਬੋਝੀ ਬਣ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਮੈਂ ਬਚਨ ਕਵਿਤਾ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਤਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ॥੫॥
- ੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕੇ ਮਨ ਤੂੰ ਉਸ ਸ਼ਾਰਦਾ ਨੂੰ “ਭਜ” ਸਿਮਰ, ਜਿਸ ਦੇਵੀ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਗੁਣ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਭਾਗਵਤ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇਗੀ ॥੬॥
- ੫ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋ ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟ ਸਾਰੇ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚੰਡ (ਨਾਸ਼) ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਲਈ ਤੇਜ ਨੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ।
- ੬ ਜਿਸ ਦੇ ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।
- ੭ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਨੇਕਾਂ ਦੁੱਖ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾੜ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਲੀ, ਜਮਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।
- ੮ ਜਿਹੜੀ ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਰੇ ਵਰਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬੁੱਧੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਹੇ ਮਾਤਾ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਵਰ ਦੇਹ ਤਾਂ ਕਿ ਤੈਥੋਂ ਵਰ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪਾ ਸਕਾਂਗਾ ॥੭॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਲ ਪਾ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਕਾਲੀ ਨੇ ਮਹਿਖਾਸੁਰ ਦੇਵਤ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਦੋਤਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਤਾ ਦੀ ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਸੁੰਭ ਤੇ ਨਿਸ਼ੁੰਭ ਦੇਵੇਂ ਭਾਈ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।
- ੧੦ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਸੇਵਾ

ਕਰੇਗਾ ਇਸ ਵਰ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਵੀ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

- ੧੧ ਇਸ ਲੋਕ (ਸੰਸਾਰ) ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥੮॥
- ੧੨ ਇਥੇ ਮਹਾਂ ਦੇਵੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵਿਸਥਾਰ ਰੂਪ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
- ੧੩ ਅਬ ਧਰਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦੋਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਤਦ ਉਹ ਗਊ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰਿਖੀ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਫਰਿਆਦ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।
- ੧੫ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਮਿਲ ਕੇ ਉਥੇ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਨਾ ਅਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਐ ਰਾਘੂ ਨਾਥ ! ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ॥੯॥
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨੇਤਰਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਥੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਤਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਰੋ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੱਟਿਆ ਹੈ।
- ੧੭ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜੋ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਮਝੀ ਹੈ ਉਹ ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀਆ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਕੁੱਟ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਥੇ ਬਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ॥੧੦॥
- ੧੮ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਥੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ। “ਗਾਇ” ਜੋ ਧਰਤੀ ਨੇ ਗਊ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਗਊ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੱਖ ਵਾਰ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਜਲੇ ਨੇੜਾਂ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰ ਨੂੰ ਧੋ ਦਿੱਤਾ।
- ੧੯ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜਾ ਕੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਮਰਤੰਥ ਬਰਤ ਧਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਬਣ ਗਏ ਹੋ ਜਿਥੇ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਪੀਘਾਂ ਤੇ ਹੰਡੋਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਰਸਤਾ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵੀ ਖੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਸਤਾ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨੂੰ ਖਿੜਾਉ ਅਰ ਰਿਜ਼ਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਹਣੀ ਦੇਵੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਰਿਖੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਖਾਣ ਹੈ।

ਜੋ ਆਪ ਉਪਰ ਦੱਸੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਬੂਟੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿੱਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਹੋ—ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਪ੍ਰਵਾਨੇ ਬਣ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਹਣੀਆਂ ਅਪੰਡਰਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰੂਪ ਦੇਵੀਆਂ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਸੋਝਾ ਲਈ ਤਤਪਰ ਤੇ ਹਾਜਰ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਆਪ ਸ਼ਾਂਤ ਅਡੋਲ ਤੇ ਇਕਾਤ ਇਸ ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅੰਦਰ ਲੀਨ ਹੋਲ ਕੇ ਧੰਨ ਤੂੰਹੀ, ਧੰਨ ਤੂੰਹੀ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਭੋਰੇ ਬਣਦੇ ਜਾਉਗੇ ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਆਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਉਤੇ ਇਹ ਗੋਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਮਿੱਠੀ ਖੁਮਾਰੀ ਦੀ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਾਏਗੀ। ਫਿਰ ਆਪ ਦੀ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਰਮਜ਼ਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਮਾਰ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹਨ—

ਮਿਲ ਸਖੀਆ ਪੁਛਹਿ ਕਹੁ ਕੰਤੁ ਨਿਸਾਣੀ ॥ ਰਸਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਕਛੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੀ ॥

ਲਓ ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਉ ਆਹ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਬਲ ਬੇਤੇ ਤੇ ਮਿਲੇ ਬਿਧਾਤਾ ਇਤਨੀ ਕਰੋ ਸਿਫਤ ਇਸ ਦੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਬੋਝੀ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਲਖ ਕ੍ਰੋੜੀ। ਸੰਤ ਜੋਤੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸਨ ਪੰਨਾ ੧੪ ਅਕਤੂਬਰ ੯੭ ਮ: ੫ ॥

ਅ ਸਾਰੀ ਸਿਧੀ (ਸੁਪਰਸ)

ੲ ਜਿਸਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਹੈ ਨਾ ਅੰਤ ਹੈ ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ ਸੋਚੋ ਉਹ ਦੇਵੀ ਦੁਰਗਾ ਪਾਰਬੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਤਾਂ ਜਨਮਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਮਾਤਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਵੀ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰਦਾ ਜਾਂ ਦੁਰਗਾ ਕਿਵੇਂ ਕਹੀ ਜਾ

ਸ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਕਰਤਾ ਭਾਵ (ਕਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਜੇਕਰ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਹਾ ਗ੍ਰੀਵ ਨਿਵਾਸ ਹੋਰ ਦੂਸਰਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫੇਰ ਦੇਵੀ ਦੂਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ ?

ਹ ਜੋ ਲਵਜੀ ਅਰਥ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਘੂਨਾਥ ਰਾਮਚੰਦਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਐਥੇ ਉਸਾਂ ਰਘੂਨਾਥ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਰਾਖੇ ਚੀਤਿ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥੬॥ ਅੰਗ ੯੭੪॥ ਬਾਣੀ ਬੋਣੀ ਜੀ ਦੀ ॥

ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਮ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਭੱਜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਸਗੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀਆ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਜਾਨਣਾ ਹੈ।

ਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਉਸ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੇ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਤਸਬੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਲੁਟਾਈ ਤੇ ਮਾਰ ਖਾ ਕੇ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਕਿਤਨੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗੁਮਾਸਤੇ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ—

੧ਜਾਹੁ ਅਉਤਾਰ ਲੈ ਮੈ ਜਰ ਦੈਤਨ ਮਾਰੀਓ ॥੧੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨ਸ੍ਰਉਨਨ ਮੈ ਸੁਨਿ
ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਬਾਤ ਸਬੈ ਮਨ ਦੇਵਨ ਕੇ ਹਰਖਾਨੇ ॥ ਕੈ ਕੈ ਪ੍ਰਨਾਮ ਚਲੇ ਗ੍ਰਹ ਆਪਨੇ
ਲੋਕ ਸਭੈ ਅਪਨੇ ਕਰ ਮਾਨੇ ॥ ੩ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਜਸ ਉੱਚ ਮਹਾਂ ਕਬਾ ਨੇ ਅਪਨੇ
ਮਨ ਮੈ ਪਹਿਚਾਨੇ ॥ ਗੋਧਨ ਭਾਂਤ ਗਯੋ ਸਭ ਲੋਕ ਮਨੋ ਸੁਰ ਜਾਇ ਬਹੋਰ ਕੈ
ਆਨੇ ॥੧੨॥ ੪ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਚ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਫਿਰਿ ਹਰਿ ਇਹ ਆਗਿਆ ਦਈ
ਦੇਵਨ ਸਕਲ ਬੁਲਾਇ ॥ ਜਾਇ ਰੂਪ ਤੁਮਹੂੰ ਧਰੋ ਹਉਹੂੰ ਧਰਿਹੂੰ ਆਇ ॥੧੩॥
੫ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਜਬ ਦੇਵਤਨ ਕੋਟ ਪ੍ਰਨਾਮ ਜੁ ਕੀਨ ॥ ਆਪ ਸਮੇਤ ਸੁ ਧਾਮੀਐ
ਲੀਨੇ ਰੂਪ ਨਵੀਨ ॥੧੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰੂਪ ਧਰੇ ਸਭ ਸੁਰਨ ਯੋ ਭੂਮ ਮਾਹਿ
ਇਹ ਭਾਇ ॥ ਅਬ ਲੀਲਾ ਦੇਵਕੀ ਕੀ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹੈ ਸੁਨਾਇ ॥੧੫॥

ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਿਸਨ ਅਵਤਾਰ ਹੋਏ ਬਰਨਨ ॥

ਅਬ ਦੇਵਕੀ ਕੋ ਜਨਮ ਕਥਨ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਕੀ ਕੰਨਕਾ ਨਾਮ ਦੇਵਕੀ
ਤਾਸ ॥ ਸੋਮਵਾਰ ਦਿਨ ਜਠਰ ਤੇ ਕੀਨੋ ਤਾਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥੧੬॥

ਇਤ ਦੇਵਕੀ ਕੋ ਜਨਮ ਬਰਨਨ ਪ੍ਰਥਮ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ॥

੧ਅਬ ਦੇਵਕੀ ਕੋ ਬਰ ਦੂਢਬੋ ਕਥਨ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥

੧੨ਜਬੈ ਭਈ ਵਹਿ ਕੰਨਿਕਾ ਸੁੰਦਰ ਬਰ ਕੇ ਜੋਗੁ ॥ ਰਾਜ ਕਹੀ ਬਰ ਕੇ ਨਮਿਤ
ਦੂਢਹੁ ਅਪਨਾ ਲੋਗੁ ॥੧੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੩ਦੂਤ ਪਠਯੋ ਤਿਨ ਜਾਇਕੈ ਨਿਰਖਯੋ
ਹੈ ਬਸੁਦੇਵ ॥ ਮਦਨ ਬਦਨ ਸੁਖ ਕੋ ਸਦਨ ਲਖੈ ਤੱਤ ਕੋ ਭੇਵ ॥੧੮॥ ਕਬਿਤੁ ॥
੧੪ਦੀਨੋ ਹੈ ਤਿਲਕੁ ਜਾਇ ਭਾਲ ਬਸੁਦੇਵ ਜੂ ਕੇ ਡਾਰਯੋ ਨਾਰੀਏਰ ਗੋਦ ਮਾਹਿ
ਦੈ ਅਸੀਸ ਕੋ ॥ ੧੫ਦੀਨੀ ਹੈ ਬਡਾਈ ਪੈ ਮਿਠਾਈ ਹੂੰ ਤੇ ਮੀਠੀ ਸਭ ਜਨ ਮਨ
ਭਾਈ ਅਉਰ ਈਸਨ ਕੇ ਈਸ ਕੋ ॥ ੧੬ਮਨ ਜੋ ਪੈ ਆਈ ਸੋ ਤੋ ਕਹਿਕੈ ਸੁਨਾਈ
ਤਾ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਭ ਭਾਈ ਮਨ ਮਧ ਘਰਨੀਸ ਕੋ ॥ ੧੭ਸਾਰੇ ਜਗ ਗਾਈ ਜਿਨ
ਸੋਭਾ ਜਾ ਕੀ ਗਾਈ ਸੋ ਤੋ ਏਕ ਲੋਕ ਕਹਾ ਲੋਕ ਭੇਦੇ ਬੀਸ ਤੀਸ ਕੋ ॥੧੮॥
ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੮ਕੰਸ ਬਾਸਦੇਵੈ ਤਬੈ ਜੋਰਿਓ ਬਯਾਹ ਸਮਾਜ ॥ ਪ੍ਰਸੰਨਯ ਭਏ ਸਭ
ਧਰਨ ਮੈ ਬਾਜਨ ਲਾਗੇ ਬਾਜ ॥੨੦॥ ੧੯ਅਬ ਦੇਵਕੀ ਕੋ ਬਯਾਹ ਕਥਨ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
੨੦ਆਸਨਿ ਦਿੱਜਨ ਕੋ ਧਰ ਕੈ ਤਰ ਤਾ ਕੋ ਨਵਾਇ ਲੈ ਜਾਇ ਬੈਠਾਯੋ ॥ ੨੧ਕੁੰਕਮ
ਕੋ ਘਸ ਕੈ ਕਰ ਪ੍ਰੋਹਤਿ ਬੇਦਨ ਕੀ ਧੁਨ ਸੋ ਤਿਹ ਲਾਯੋ ॥ ੨੨ਡਾਰਤ ਫੂਲ ਪਚਾਮ੍ਰਿਤ
ਅੱਛਤ ਮੰਗਲਚਾਰ ਭਯੋ ਮਨ ਭਾਯੋ ॥ ੨੩ਭਾਟ ਕਲਾਵਤ ਅਉਰ ਗੁਨੀ ਸਭ ਲੈ

ੳ ਪਾਠਕ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੌਣ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਸਨ ?
ਇਸ ਅਖਾਣੇ ਦੇ ਨਾਇਕ ਕੌਣ ਸਨ ? ਜਿਵੇਂ ਰਾਸਧਾਰੀ ਅਤੇ ਡਰਾਮੇ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਅਥਵਾ ਅੰਜਕਲੂ ਦੇ ਸਿਨੇਮਾ ਤੇ ਚੂਰਚਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸਤਰੀ
ਰੂਪ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁਰਸ਼ ਰੂਪ, ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਣੀ ਅਥਵਾ ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕੋਈ ਸਾਧ ਤੇ ਕੋਈ ਚੋਰ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਹੀਰ ਅਤੇ
ਕਿਸੇ ਰਾਂਝੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਪਾਠ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਨਾ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਭਗਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ
ਧਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸ਼ੋਧ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਖਾ ਕੇ ਜਗਤ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ਼,
ਬਾਲ ਤੇ ਭੁੱਢੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਸਫਰ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਲੈਣੀ ਹੈ । ਸਫਰ ਦੀਆਂ ਅੱਕੜਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖਿਜਕ ਦੇ ਸ਼ੰਕੇ
ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਮਹਾਨ ਗਿਆਨ ਜਾਣ ਕੇ ਆਇ ਬਾਣੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਸ ਅਗਾਧ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਦਿ
ਬਾਣੀ ਨਿਸ਼ੇਕ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ—

੧ ਆਉ ਸਖੀ ਗੁਣ ਕਾਮਣ ਕਰੀਹਾ ਜੀਉ ॥ ਮਿਲਿ ਸੰਤ ਜਨਾ ਰੰਗ ਮਾਣਹਿ ਰਲੀਆ ਜੀਉ ॥

ਇਕ ਸਖੀ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆ ਭੈਣ ! ਆਪਾਂ ਇਸਤਰੀ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਵਰਤੀਏ । ਸੰਤ ਜਨ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਦਾ ਆਨੰਦ
ਮਾਣੀਏ । ਕੀ ਇਹ ਖਾਕੀ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਹਨ ? ਨਹੀਂ ਭੈਣ ! ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀਆਂ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਮਾਣਨੀਆਂ ਹਨ ?

੨ ਗੁਰ ਦੀਪਭੁ ਗਿਆਨੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਬਲੀਆ ਜੀਉ ॥ ਹਰਿ ਤਨੈ ਦੁਲਿ ਦੁਲਿ ਮਿਲੀਆ ਜੀਉ ॥੧॥

ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਿਰਾਗ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜਗ ਪਵੇਗਾ । ਸਾਡਾ ਢੋਲਾ ਹਰੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਤੁਣ
ਪਏਗਾ । ਫੇਰ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਪਿਘਲ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਤਲ ਸੋਨਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲਵੇਗਾ ॥੧॥

੩ ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਤਨਿ ਪ੍ਰੇਮੁ ਲਗਾ ਹਰਿ ਢੋਲੇ ਜੀਉ ॥ ਮੈ ਮੇਲੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਚੋਲੇ ਜੀਉ ॥

ਭਾਵ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰੀਤਮ ਢੋਲੇ ਦੇ ਨਾਲ । ਪਰ ਉਹ ਤਦ ਮਿਲੇਗਾ ਜਦੋਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚੋਲਗੀ

- ੧ ਜਾਉ, ਮੈਂ ਅਵਤਾਰ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ॥੧੧॥
- ੨ ਸੁਯਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕੰਨ ਵਿਚ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖਿੜ ਗਏ । ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣ ਲਿਆ ।
- ੩ ਉਸ ਛਬਿ ਦਾ ਜਸ ਮਹਾਨ ਉੱਚਾ, ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ । ਜਾਣੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਊਆਂ ਸਮੇਤ ਚਰਵਾਹਿਆਂ ਦੇ ਗੁੰਮ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦੇਵ ਲੋਕ ਤੋਂ ਮੋੜ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੨॥
- ੪ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਚ ॥ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ । ਦੋਹਰਾ ॥ ਫਿਰ ਹਰਿ ਭਾਵ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਹਰਿ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮਥੁਰਾ ਮੰਡਲ ਮਾਤਾ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆ ਕੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗਾ ॥੧੩॥
- ੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਸੁਣੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਰੋੜ ਵਾਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ॥੧੪॥
- ੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਦੇਵਕੀ ਦਾ ਕੌਤਕ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧੫॥
- ੭ ਇਥੇ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵਰਨਣ ਹੈ ।
- ੮ ਹੁਣ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਜਨਮ ਕੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਦੋਹਰਾ ॥
- ੯ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦੀ ਕੰਨਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਵਕੀ ਨਾਮ ਹੈ । ਸੋਮਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ, ਮਾਤਾ ਦੇ ਪੇਟ ਦੀ ਜਠਰਾ ਅਗਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ॥੧੬॥
- ੧੦ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।
- ੧੧ ਹੁਣ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ।
- ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਕੰਨਿਆ ਜੋ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਸੀ, ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ

- ਨਜਦੀਕੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਲਈ ਵਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ॥੧੭॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਹ ਰਾਜੇ ਦੇ ਭੇਜੇ ਦੂਤ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਵਾਸੁਦੇਵ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ । ਜੋ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ, ਕਾਮਦੇਵ ਜਿਹੇ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਯੋਗ ਤੇ ਅਯੋਗ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ॥੧੮॥
- ੧੪ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਾ ਕੇ ਵਾਸੁਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਰੀਅਲ ਪੱਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੫ ਤੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਜੋ ਮਠਿਆਈ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਿੱਠੀ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦੇ ।
- ੧੬ ਜਿਹੜੀ ਦੂਤ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਉਹ ਸ਼ੋਭਾ ਉਸ ਨੇ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਸਮੇਤ ਪਟਰਾਣੀ ਦੇ ।
- ੧੭ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ, ਉਹ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇਕ ਦੇ ਕੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ॥੧੯॥
- ੧੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕੰਸ ਤੇ ਵਾਸੁਦੇਵ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜਣ ਲੱਗ ਗਏ ॥੨੦॥
- ੧੯ ਹੁਣ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਕਥਾ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ॥
- ੨੦ ਸੁਯਾ ॥ ਆਸਣ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਨੀਚੇ (ਨੀਵੇਂ ਥਾਂ) 'ਤੇ ਵਾਸੁਦੇਵ ਨੂੰ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੧ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕੇਸਰ ਨੂੰ ਘਸਾ ਕੇ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ; ਕੇਸਰ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨੨ ਤੇ ਫੁੱਲ ਵਾਸੁਦੇਵ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵਰਸਾਏ ਗਏ ਤੇ ਪੰਚਾਮ੍ਰਿਤ (੧. ਦੁੱਧ, ੨. ਦਹੀਂ, ੩. ਘਿਉ, ੪. ਖੰਡ ਅਤੇ ੫. ਸ਼ਹਿਦ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੁੱਖ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਤੇ ਮਨਭਾਉਂਦੇ ਸ਼ਰਾਨ ਮਨਾਏ ।
- ੨੩ ਭੱਟ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ, ਗੁਣੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ

ਕਰਨਗੇ ।

ਨੋਟ—ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਖਾਕੀ ਰੰਗ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਖਾਏਗਾ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੱਕਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੀ ਦੇ ਦਾਸ ਸਿਉ ਸਾਕਤ ਨਹੀਂ ਸੰਗ ॥ ਓਹੁ ਵਿਖਈ ਓਸੁ ਰਾਮ ਕੋ ਰੰਗ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਕਤ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਮਾਨ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਹੋਈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਵਾਰ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਕਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਿਸ਼ਵਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਹਿਜੜੇ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਪਤਿਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਬਚਨ ਹੈ—

ਮਨ ਅਸਵਾਰ ਜੈਸੇ ਤੁਰੀ ਸੀਗਾਰੀ ॥ ਜਿਉ ਕਾ ਪੁਰਖ ਪਚਾਰੇ ਨਾਰੀ ॥੧॥ ਅੰਗ ੧੯੮॥ ਮ: ੫॥ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—
ਜੋ ਲਖ ਇਸਤਰੀਆਂ ਭੋਗ ਕਰਹਿ ਨਵ ਖੰਡ ਰਾਜੁ ਕਮਾਹਿ ॥ ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੁਖ ਨ ਪਾਵਹੀ ਫਿਰਿ-ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹਿ ॥੩॥ ਅੰਗ ੨੬॥
ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਤੱਕ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ, ਭੈਣਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ, ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੂਜੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖ ਲੈਣੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖ ਭੋਗਾਂ ਵਿਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸੁਖ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਤਦ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ, ਅਲਪ ਸੁਖ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਪਰਮ ਸੁਖ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ? ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਫੇਰ ਸਸਾ ਸੋ ਸਹ ਸੇਜ ਸਵਾਰੇ ॥ ਸੋਈ ਸਹੀ ਸੰਦੇਹ ਨਿਵਾਰੇ ॥ ਅਲਪ ਸੁਖ ਛਾਡਿ ਪਰਮ ਸੁਖ ਪਾਵਾ ॥
ਤਬ ਇਹ ਤ੍ਰੀਆ ਉਹੁ ਕੰਤੁ ਕਹਾਵਾ ॥੪੧॥ ਅੰਗ ੨੬੨॥ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥

ਜਦੋਂ ਕੰਤ ਪਸੀਜ ਗਿਆ, ਤਦ—

ਗੁਨੁ ਅਵਗੁਨੁ ਮੇਰੇ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰੇ ॥ ਨਹ ਦੇਖਿਓ ਰੂਪ ਰੰਗ ਸੀਗਾਰੇ ॥ ਚਜ ਅਚਾਰੁ ਕਿਛੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ॥
ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਪ੍ਰਿਅ ਸੇਜੈ ਆਨੀ ॥੧॥ ਸੁਨਬੋ ਸਖੀ ਕੰਤ ਹਮਾਰੇ ਕੀਅਲੋ ਖਸਮਾਨਾ ॥ ਕਰੁ ਮਸਤਕਿ ਧਾਰਿ ਰਾਖਿਓ ਕਰਿ ਅਪਨਾ ਕਿਆ ਜਾਨੈ ਇਹੁ ਲੋਕੁ ਅਜਾਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਹਾਗੁ ਹਮਾਰੇ ਅਥ ਹੁਣਿ ਸੋਹਿਓ ॥ ਕੰਤੁ ਮਿਲਿਓ ਮੇਰੇ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਜੋਹਿਓ । ਆਂਗਨ ਮੇਰੇ ਸੋਭਾ ਚੰਦ ॥ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਿ ਅਨੰਦ ॥੨॥ ਬਸਤ੍ਰੁ ਹਮਾਰੇ ਰੰਗ ਚਲੂਲ ॥ ਸਗਲ ਆਭਰਣ ਸੋਭਾ ਕੰਠ ਫੂਲ ॥ ਪ੍ਰਿਅ ਪੋਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਪਾਏ ਸਗਲ ਨਿਪਾਨ ॥ ਦੁਸਟ ਦੂਤ ਕੀ ਚੁਕੀ ਕਾਟਿ ॥੩॥ ਅੰਗ ੨੭੨॥ ਮ: ੫॥
ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਬਿਰਾਜਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸੇਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੇ ਕਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਝਾੜਕੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਕਰੇ । ਉਹੀ ਆਪਣੇ ਠੀਕ ਸੋਝੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੋਸਾਰਕ ਸੁਖ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਰਮ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੁਣ ਆ ਗਏ ਫੇਰ ਹੀ ਇਸ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਲ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਪਤੀ ਪਸੀਜ ਗਿਆ ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗੁਣ ਜਾਂ ਅਵਗੁਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਰੂਪ ਰੰਗ ਜਾਂ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਵੱਲ ਤਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਚੰਗੀ ਚੰਝ ਅਚਾਰ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੇਜ ਤੇ ਬੈਠਾ ਲਿਆ । ਐ ਸਖੀ ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਕੰਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਾਲਕੀਅਤ ਹੀ ਕਰ ਲਈ, ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਧਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਹਾਂ ਹੋਰ ਅਨਜਾਣ ਲੋਕ ਕੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਸੁਹਾਗ ਸੋਭਾ ਜਨਕ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਕੰਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ । ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਵੇਹੜੇ ਵਿਚ ਚੰਦ ਵਾਂਗ ਸੋਭਾ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਬੀਤਦਾ ਹੈ ॥੨॥ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਸਤ੍ਰ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੇ ਲਾਲਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗ ਲਾਲ ਸੋਭਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਗਹਿਣੇ ਦੇ ਗਲੇ ਦੇ ਹਾਰ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸੋਭਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੁਭ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਏ । ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਟ ਦੋਖੀ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਰੰਗ ਮਾਨਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਹਾਸਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਰੂਪ ਨ ਰੂਪ ਨ ਗੰਧ ਨ ਦੀਪਾ ਓਤ ਪੋਤ ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੰਗਿ ਮਉਲੀ ॥ ਕਰੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਿਅ ਰਵੀ ਸੁਹਾਗਨਿ ਅਤਿ ਨੀਕੀ ਮੇਰੀ ਬਨੀ ਖਟੋਲੀ ॥ ਅੰਗ ੨੭੨॥ ਮ: ੫॥

ਬਖਸੀਸ ਮਹਾਂ ਜਸੁ ਗਾਯੋ ॥੨੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਰੀਤ ਬਰਾਤਨ ਦੁਲਹ ਕੀ ਬਾਸਦੇਵ
ਸਭ ਕੀਨ ॥ ਤਬੈ ਕਾਜ ਚਲਬੈ ਨਮਿਤ ਮਥਰਾ ਮੈ ਮਨੁ ਦੀਨ ॥੨੨॥ 'ਬਾਸਦੇਵ
ਕੋ ਆਗਮਨ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਸੁਨ ਲੀਨ ॥ ਚਮ੍ਹੰ ਸਬੈ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਭੇਜ ਅਗਮਨੈ
ਦੀਨ ॥੨੩॥ ਸ੍ਰੋਯਾ ॥ 'ਆਪਸ ਮੈ ਮਿਲਬੈ ਹਿਤ ਕੋ ਦਲ ਸਾਜ ਚਲੈ ਧੁਜਨੀ^੯
ਪਤਿ ਐਸੇ ॥ 'ਲਾਲ ਕਰੇ ਪਟ ਪੈ ਡਰ ਕੇ ਸਰ ਰੰਗ ਭਰੇ ਪ੍ਰਤਨਾ ਪਤਿ ਕੈਸੇ ॥
'ਚੰਚਕ ਤਾ ਛਬ ਢੁੰਡ ਲਈ ਕਬ ਨੇ ਮਨ ਕੇ ਪੁਨ ਭੀਤਰ ਮੈ ਸੇ ॥ 'ਦੇਖਨ ਕਉਤਕਿ
ਬਜਾਹਿ ਕੋ ਨਿਕਸੇ ਇਹ ਕੁੰਕਮ ਆਨੰਦ ਜੈਸੇ ॥੨੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਕੰਸ ਅਵਰ
ਬਸਦੇਵ ਜੂ ਆਪਸਿ ਮੈ ਮਿਲ ਅੰਗ ॥ ਤਬੈ ਬਹੁਰਿ ਦੇਵਨ ਲਗੈ ਗਾਰੀ ਰੰਗਾ
ਰੰਗ ॥੨੫॥ ਸੋਰਠਾ ॥ 'ਦੁੰਦਭ ਤਬੈ ਬਜਾਇ, ਆਏ ਜੋ ਮਥੁਰਾ ਨਿਕਟਿ ॥ ਤਾ
ਛਬਿ ਕੋ ਨਿਰਖਾਇ, ਹਰਖ ਭਯੋ ਹਰਿਖਾਇਕੈ ॥੨੬॥ ਸ੍ਰੋਯਾ ॥ 'ਆਵਤ ਕੋ ਸੁਨਿਕੈ
ਬਸਦੇਵਹਿ ਰੂਪ ਸਜੇ ਅਪਨੇ ਤਨ ਨਾਰੀ ॥ ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਬਜਾਵਤ ਤਾਲ ਦਿਵਾਵਤਿ
ਆਵਤ ਨਾਗਰ ਗਾਰੀ ॥ 'ਕੋਠਨ ਪੈ ਨਿਰਖੈ ਚੜ ਤਾਸਨਿ, ਤਾ ਛਬ ਕੀ ਉਪਮਾ
ਜੀਅ ਧਾਰੀ ॥ ਬੈਠ ਬਿਵਾਨ ਕੁਟੰਬ ਸਮੇਤ ਸੁ ਦੇਖਤ ਦੇਵਨ ਕੀ ਮਹਤਾਰੀ ॥੨੭॥
ਕਬਿੱਤੁ ॥ 'ਬਾਸਦੇਵ ਆਪੋ ਰਾਜੈ ਮੰਡਲ ਬਨਾਯੋ ਮਨ ਮਹਾਂ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ਤਾ ਕੋ
ਆਨਨ ਨਿਰਖ ਕੈ ॥ ਸੁਗੰਧ ਲਗਾਯੋ ਰਾਗ ਗਾਇਨਨ ਗਾਯੋ ਤਿਸੈ ਬਹੁਤੁ ਦਿਵਾਯੋ
ਬਰ ਲਿਆਯੋ ਜੋ ਪਰਖ ਕੈ ॥ 'ਛਾਤੀ ਹਾਥੁ ਲਾਯੋ ਸੀਸ ਨਿਆਯੋ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਤਬੈ
ਆਦਰ ਪਠਾਯੋ ਪੂਜ ਮਨ ਮੈ ਹਰਖ ਕੈ ॥ ਭਯੋ ਜਨ ਮੰਗਨ ਨ ਭੂਮ ਪਰ ਬਾਦਰ
ਸੋ ਰਾਜਾ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਗਾਯੋ ਕੰਚਨ ਬਰਖ ਕੈ ॥੨੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਉਗ੍ਰਸੈਨ^{੧੦} ਤਬ
ਕੰਸ ਕੋ ਲਯੋ ਹਜੂਰ ਬੁਲਾਇ ॥ ਕਹਯੋ ਸਾਥ ਤੁਮ ਜਾਇਕੈ ਦੇਹੁ ਭੰਡਾਰ ਖੁਲਾਇ ॥
੨੯॥ 'ਅਉਰ ਸਮਗਰੀ ਅੰਨਖ ਕੀ ਲੈ ਜਾ ਤਾ ਕੇ ਪਾਸਿ ॥ ਕਰਿ ਪ੍ਰਨਾਮੁ
ਤਾ ਕੋ ਤਬੈ ਇਉ ਕਰੀਯੋ ਅਰਦਾਸ ॥੩੦॥ 'ਕਾਲ ਰਾਤ੍ਰ ਕੋ ਬਖਾਹ ਹੈ ਕੰਸਹਿ
ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ ॥ ਬਾਸਦੇਵ ਪ੍ਰੇਹਤ ਕਹੀ ਭਲੀ ਜੁ ਤੁਮੈ ਸੁਹਾਇ ॥੩੧॥ 'ਕੰਸ
ਕਹਯੋ ਕਰਿ ਜੋਰਿ ਤਬ ਸਬੈ ਬਾਤ ਕੋ ਭੇਵ ॥ ਸਾਧ ਸਾਧ ਪੰਡਤ ਕਹਯੋ ਅਸ
ਮਾਨੀ ਬਸਦੇਵ ॥੩੨॥ ਸ੍ਰੋਯਾ ॥ 'ਰਾਤ ਬਿਤੀਤ ਭਈ ਅਰ ਪ੍ਰਾਤ ਭਈ ਫਿਰ
ਰਾਤ ਤਬੈ ਚੜ ਆਏ ॥ ਛਾਡ ਦਏ ਹਥਿ ਫੂਲ ਹਜਾਰ ਦੇ ਉਭਚ ਪਯੋਧਰ ਐਸ
ਫਿਰਾਏ ॥ ਅਉਰ ਹਵਾਇ ਚਲੀ ਨਭ ਕੋ ਉਪਮਾ ਤਿਹ ਕੀ ਕਬਿ ਸਖਾਮ ਸੁਨਾਏ ॥

ੳ ਸੋਨਾ, ਪਤੀ, ਸੁਖੀ ਅਥਵਾ ਛੰਡੀਆਂ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ।

ਅ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਮਥਰਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਨਾਨਾ ਅਤੇ ਕੰਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ ਪਰ ਕੰਸ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਧਕੇਲ ਕੇ ਮਥਰਾ ਦੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਆਪ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਤੀਰਾਂ (ਬਾਣਾਂ) ਦੇ ਨਾਮ ਇਉਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ—

੧ ਅਸਮਾਨ ਚਰ, ੨ ਅਕਾਸ਼ ਚਰ, ੩ ਸਪੱਖ ਧਰ, ੪ ਸਰ, ੫ ਸਿੰਧਿਹਰ ਚਰ, ੬ ਸਿਲੀ ਮੁਖ, ੭ ਸੁਭਟਹਾ, ੮ ਕਵਚਾਂਤਕ, ੯ ਕਵਚ ਭੋਦਕ, ੧੦ ਖੰਭਰ, ੧੧ ਗਗਨਚਰ, ੧੨ ਚਰਮ ਛੋਦਕ, ੧੩ ਭੀਰ, ੧੪ ਦਿਵਚਰ, ੧੫ ਧਨੁਖ ਅਗ੍ਰਜ, ੧੬ ਧਰੀਧਰ, ੧੭ ਗਰਦੁਚਰ, ੧੮ ਨਭਚਰ, ੧੯ ਨਿਖੰਗ, ੨੦ ਪੰਛਨਪਰ, ੨੧ ਪੰਛਿਅੰਤਕ, ੨੨ ਪਨਚ ਅਗ੍ਰਜ, ੨੩ ਬਿਸਿਖ, ੨੪ ਮਿਗਨਹਾ । ਇਹਨਾਂ ੨੪ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੈ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ।
ੲ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਬਨਵਾਸ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਮਾਤਾ ਕੋਸਲਿਆ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨੇ ਮਾਤਾ ਕੋਸਲਿਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ ੧੪ ਸਾਲ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਚੰਦਾਂ ਸਾਲ ਬਨਵਾਸ ਭੁਗਤ ਭੁਗਾਏ ਆਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਗੇ । ਅਗੋਂ ਮਾਤਾ ਕੋਸਲਿਆ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਬੋਟਾ ੧੪ ਸਾਲ ਕਹਿਣਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਹੈ ਪਰ ਉਮਰ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ । ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਉਪਰੋਕਤ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਕਹਿਣ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਪਰ ਹੈ ਇਹ ਸਚ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਉਪਾਏ ਉਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭੁਧ ਸਨ ਜਿਹੇ ਦਿਲ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਗਰਮਤਿ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਨਰ ਦੁਖ ਮੈਂ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਮਾਨੇ । ਸੁਖ ਸਨੇਹੁ ਅਰੁ ਤੈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਕੈ ਕੰਚਨ ਮਾਟੀ ਮਾਨੇ ॥੧॥ ਅੰਗ ੬੩੩॥ ਮ: ੯॥ ਕਹਿਣ ਲਈ ਗੱਲ ੨ ਪੰਗਤੀਆਂ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਵੀ ਬੜੀ ਹੈ । ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਤੇ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਵਾਸ ਦੇਵ ਕਿਤਨੇ ਸੁਖੀ ਸਨ, ਦੁਖ ਲਈ ਕਿਤੇ ਲਾਗੇ-ਸਾਗੇ ਨੇੜੇ ਤੋੜੇ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ । ਚਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫੌਜ ਅਗਾਉਂ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਾਵਣ ਦੀ ਝੜੀ ਵਾਂਗ ਸੈਨਾ ਬਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਦੇ ਤਾਕ ਧੋਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਹੱਥ ਅਸਤ ਬਾਜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫੂਲ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫੂਲ ਬੜੀਆਂ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਨੇ ਭੁਰਜ ਬਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਡੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੇ ਦੀਵੇ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਗਾਉਣ ਤੇ ਵਜਾਉਣ

- ਜਸ, ਮੰਗਲ, ਕੀਰਤੀ ਗਾ ਕੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ॥੨੧॥
- ੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਗੀਤ ਬਰਾਤਨ ਦੁਲਹ ਕੀ ਬਸੁਦੇਵ ਨੇ ਬਰਾਤੀਆਂ ਤੇ ਵਿਹਾਂਦੜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਮਥਰਾ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਆਉਣ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ॥੨੨॥
- ੨ ਬਸੁਦੇਵ ਦੀ ਆਮਦ ਜਦੋਂ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਸੁਣੀ ਚਾਰੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫੌਜ ਅੱਗਿਓਂ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ॥੨੩॥
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਣੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਧੁਜਨੀਆਂ ਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਪਏ ।
- ੪ ਸਾਰੇ ਬਸਤਰ ਕੇਸਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਲਾਲ ਕਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਸੋਨਾਪਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ ।
- ੫ ਕਵੀ ਨੇ ਬੋਝੀ ਜਿਹੀ ਉਸ ਛਬੀ ਦੀ ਵੀ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਲੱਭ ਲਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ
- ੬ ਵਿਆਹ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਕੇਸਰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ) ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਹਨ ॥੨੪॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕੰਸ ਤੇ ਬਸੁਦੇਵ ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗਲੇ ਲੱਗ ਕੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਛੜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ॥੨੫॥
- ੮ ਸੋਰਠਾ ॥ ਬਰਾਤੀ ਧੌਸੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਮਥਰਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਏ । ਉਸ ਛਬੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਨੰਦ ਹੀ ਆਨੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨੬॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਬਸੁਦੇਵ ਦੀ ਆਮਦ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਤੇ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਸਜਾ ਲਏ ਹਨ । ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਤਾੜੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਨਾਰੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਵਿਚ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੦ ਕੋਠੀਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬਰਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਛਬੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਇਹ ਜੀ ਵਿਚ ਆਈ । ਜਾਣੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਬਿਵਾਨਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਆਈਆਂ ਹਨ ॥੨੭॥
- ੧੧ ਕਬਿੱਤ ॥ ਬਸੁਦੇਵ ਆਇਆ, ਰਾਜੇ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਭਾਰੀ ਮੰਡਪ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਮਦ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੁਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸੁਗੰਧੀਆਂ, ਖੁਸ਼ਬੂਆਂ ਛਿੜਕੀਆਂ, ਗਵੱਈਆਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਰਾਗ ਗਾਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਧਨ ਦੁਆਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਵਰ ਪਰਖ (ਵੇਖ) ਕੇ 'ਲਿਆਂਦਾ' ਹੈ ।
- ੧੨ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅੱਗੋਂ ਬਸੁਦੇਵ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਆਦਰ ਦੇ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ । ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ ਮੰਗਤਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਰਾਜਾ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਬੱਦਲ ਵਾਂਗ ਸੋਨਾ ਬਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ॥੨੮॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕੋਲ ਭੁਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਭੰਡਾਰ (ਮੋਦੀਖਾਨਾ) ਖੁਲਵਾ ਦੇਹ ॥੨੯॥
- ੧੪ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਲੈ ਜਾ । ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ॥੩੦॥
- ੧੫ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਫੇਰੇ ਹੋਣਗੇ ਕੰਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ । ਉਧਰੋਂ ਬਸੁਦੇਵ ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਗੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ॥੩੧॥
- ੧੬ ਕੰਸ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ । ਅੱਗੋਂ ਠੀਕ-ਠੀਕ ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲਿਆ । ਬਸੁਦੇਵ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ॥੩੨॥
- ੧੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ ਸਵੇਰ ਹੋ ਗਈ, ਫੇਰ ਰਾਤ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਜਾਂਵੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲਝੜੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਬੁਰਜ ਬੱਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਡਦੇ ਹਨ । ਹੋਰ ਹਵਾਈਆਂ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਸ਼ਿਆਮ ਨੇ ਸੁਣਾਈ ਹੈ ।

ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਦਰੋਜ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਗਿਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਅਰਥਾਂ ਖਰਬਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਹਾਂ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਬਾਸੁਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਹੁਕਮਤ ਵਜੋਂ ਲਾਈ ਖੜੇ ਹਨ, ਕੰਸ ਜਿਹੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਰਖਿਆ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਇਕ ਨੇਤਰ ਦੇ ਅਸਾਰੇ ਵਲ ਝਾਕਦੇ ਹਨ । ਸੋਚੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸ ਅਦਾ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਸੁਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਕੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣਗੇ । ਕਿਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਲਬੇਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਹੋਣਗੇ ? ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਉਡੀਕ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ? ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਬਦਲਦਿਆਂ ਕਿਤਨਾ ਸਾਰ ਖਰਬੋਂ ਇਆ, ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਬਾਨ ਸੀ ? ਪਰ ਹੁਣੇ ਉਹਨਾਂ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕੰਗਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੰਗਣਾ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਨੇ ਮਲ ਲਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਰਾਤ ਲਾਲ ਜੜੇ ਆਸਣਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਉਹ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਪਹਿਨਕੇ ਕਿਤੇ ਸੂਕੀ, ਅਣਘਾਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਟਦੇ ਹਨ, ਮੁਲਕਾਂ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪ ਜ਼ਾਹਦ ਪਾਸ ਜਾਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਤਿਹਾਸ ਦਸਦਾ ਹੈ ਸ਼ਿੰਘਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਇਕ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਟੋਟੇ ਲੈ ਕੇ ਛੱਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਝੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਰੰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਸਦਾ ਹੈ ਸ਼ਿੰਘਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਇਕ-ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਟੋਟੇ ਲੈ ਕੇ ਛੱਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਝੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਰੰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਦੇਵਕੀ ਤੇ ਵਾਸੁਦੇਵ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਸਾਈਯਾਦੇ ਏਪੇਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੱਥਰ ਤੇ ਪਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਯਾਦਨਹੀਂ ਕਰਵਾਂ ਦਾ

ਹੋ ਨਰ ਇਹ ਸਾਚੀ ਜੀਅ ਧਾਰਿ ॥ ਸਕਲ ਜਗਤੁ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸੁਪਨਾ ਬਿਨਸਤ ਲਗਤਨ ਬਾਰ ॥ ਉਹੀ । ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਮਾਇਓ ਦੇ ਛਿਨ ਭੰਗਰ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਿਤਨੇ-ਕਿਤਨੇ ਅਭੰਬਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਤਨੇ ਕਿਤਨੇ ਅਪੰਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਕਿਸੇ ਠੀਕ ਟਾਹ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਤੁਰਾਂਕੇ ਜਾ (ਸੁਆਨ ਪੂਛ ਜਿਉਂ ਹੋਏ ਨ ਸੂਧਉ) ਵਾਲੀ ਹੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਅਨ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਰਾਮ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਕਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਨੇ ਛੰਦ ਵੰਡ ਕੇ ਲਿਖੇ । ਜਦਕਿ ਸ਼ਾਮ, ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬਹੁਤ ਛੰਦਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਮ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਾਈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ । ਜੈਸਾ ਕਿ ਰਾਮਾ ਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੨੧੩ ਇਹ ਬਿਧਿ ਮਾਰ ਬਿਰਾਧ ਕੇ ਬਨ ਮੈ ਧਸੇ ਨਸੰਗ ॥ ਸੁ ਕਬਿ ਸਜਾਮ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਹਯੋ ਰਘਬਰ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ॥੩੨੩॥ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ—

- ਅੰਗ ੨੫੪ ॥ ਸਗਲ ਦੁਆਰ ਕਉ ਛਾਡਿ ਕੈ ਗਹੜੇ ਤੁਹਾਰੇ ਦੁਆਰ ॥ ਬਾਹਿ ਗਹੇ ਕੀ ਲਾਜ ਅਸ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤੁਹਾਰ ॥੮੬੮॥
- ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੨੫੭ ਛਾਡ ਦਏ ਹਥਿ ਫੁਲ ਹਜਾਰ ਦੇਉ ਭੂਪ ਪਯੋਧਰ ਐਸ ਫਿਰਾਏ ॥ ਅਉਰ ਹਵਾਇ ਚਲੀ ਨਭ ਕੀ ਉਪਮਾ ਤਿਹ ਕੀ ਕਬਿ ਸਜਾਮ ਸੁਨਾਏ ॥੩੩॥
- ੧ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੦੪—ਕਵੀ ਰਾਮ ਕਹੈ ਇਹ ਭਾਂਤ ਲਰੈ ਹਰਿ ਸੋ ਹਰਿ ਜੀਉ ਗਜ ਸਿਉ ਗਜ ਮਾਤੋ ॥੧੧੧੬॥ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਗ
- ੨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੦੪—ਤੇ ਹੀ ਧਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਜੁਪ ਕਰੇ ਕਬੀ ਰਾਮਾ ਕਹੈ ਕਹੂ ਜਾਤਨ ਮਾਰਜੋ ॥੧੧੧੬॥
- ੩ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੦੮—ਮਾਰ ਚਮ੍ਰੂ ਸੁ ਬਿਦਾਰ ਦਈ ਕਬਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਬਲ ਸੋ ਨ੍ਰਿਪ ਗਾਜੋ ॥੧੧੪੮॥
- ੪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੧੦—ਕਬਿ ਰਾਮ ਭਨੇ ਨਹੀ ਜਾਤ ਗਨੇ ਕਿਤਨੇ ਬਰਬਾਨ ਕਮਾਨ ਧਰੇ ॥੧੧੫੬॥
- ੫ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੧੬—ਜੈਬੀ ਚਮਕਾਵਤ ਚਲਾਵਤ ਸੁਦਰਸਨ ਕੈ ਕਹੈ ਕਬਿ ਰਾਮ ਸਜਾਮ ਐਸੇ ਤੇਜਵੰਤ ਹੈ ॥੧੧੭੫॥
- ੬ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੧੨—ਤਾ ਛਬਿ ਕਵਿਤਾ ਕਰਿ ਕੈ, ਕਬਿ ਰਾਮ, ਨਰੇਸਨ ਜਾਇ ਰਿਝੈ ਹੈ ॥੧੧੭੭॥
- ੭ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੧੨—ਦੇਖ ਸੱਤ ਕ੍ਰਿਤ ਕਉਤਕ ਕੈ, ਕਬਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਪੁਝ ਕੈ ਜਸ ਗਾਵੈ ॥੧੧੮੦॥
- ੮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੧੭—ਜਾਤ ਕਹਾ ਮੁਸਲੀ ਭਜਿ ਕੈ, ਕਬਿ ਰਾਮ ਕਹੈ, ਇਹ ਭਾਂਤ ਉਚਾਰਯੋ ॥੧੨੨੨॥
- ੯ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੧੯—ਪੁਨ ਯਾ ਬਿਧਿ ਸਿਉ, ਕਬਿ ਰਾਮ ਕਹੈ ਜਦਬੀਰ ਘਨੇ ਅਰਿ ਸਾਥ ਅਤੇ ॥੧੨੩੪॥
- ੧੦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਅੰਗ ੪੨੬—ਗਿਰ ਸੋ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤ ਕੂਰ ਧੁਜ ਆਹਵ ਮੈ ਕਹੈ, ਕਬਿ ਰਾਮ ਸਤ੍ਰ ਬਧ ਕੈ ਚਹਤ ਹੈ ॥੧੨੩੦॥

੧ ਦੇਖਹਿ ਕਉਤਕਿ ਦੇਵ ਸਭੈ ਤਿਹ ਤੇ ਮਨੋ ਕਾਗਦ ਕੋਟ ਪਠਾਏ ॥੩੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੨ ਲੈ ਬਸਦੇਵ ਕੋ ਅਗ੍ਰ ਪ੍ਰੋਹਤ ਕੰਸਹਿ ਕੇ ਚਲ ਧਾਮ ਗਏ ਹੈ ॥ ਆਗੇ ਤੇ ਨਾਰ
 ਭਈ ਇਕ ਲੇਹਿਸ ਗਾਗਰ ਪੰਡਤ ਡਾਰ ਦੇਏ ਹੈ ॥ ੩ ਡਾਰ ਦੇ ਲਡੂਆ ਗਹ
 ਝਾਂਟਨਿ ਤਾ ਕੋ ਸੋਊ ਵੇ ਤੋ ਭੱਛ ਗਏ ਹੈ ॥ ਜਾਦਵ ਬੰਸ ਦੁਹੰ ਦਿਸ ਤੇ ਸੁਨਿਕੈ
 ਸੁ ਅਨੇਕਿਕ ਹਾਸ ਭਏ ਹੈ ॥੩੪॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ੪ ਗਾਵਤ ਬਜਾਵਤ ਸੁ ਗਾਰਨ
 ਦਿਵਾਵਤ ਸੁ ਆਵਤ ਸੁਹਾਵਤ ਹੈ ਮੰਦ ਮੰਦ ਗਾਵਤੀ ॥ ਕੇਹਰਿ ਸੀ ਕਟਿ ਅਉ
 ਕੁਰੰਗਨ ਸੇ ਦ੍ਰਿਗ ਜਾ ਕੇ ਗਜ ਕੈਸੀ ਚਾਲ ਮਨ ਭਾਵਤ ਸੁ ਆਵਤੀ ॥ ੫ ਮੋਤਿਨ
 ਕੇ ਚਉਕ ਕਰੇ ਲਾਲਨ ਕੇ ਖਾਰੇ ਧਰੇ ਬੈਠੇ ਤਬੈ ਦੋਊ ਦੂਲਹਿ ਦੂਲਹੀ ਸੁਹਾਵਤੀ ॥
 ਬੇਦਨ ਕੀ ਧੁਨ ਕੀਨੀ ਦੱਛਨਾ ਦਿਜਨ ਦੀਨੀ ਲੀਨੀ ਸਾਤ ਭਾਵਰੈ ॥ ਜੋ ਭਾਵਤੇ
 ਸੋ ਭਾਵਤੀ ॥੩੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੬ ਰਾਤ ਭਏ ਬਸੁਦੇਵ ਜੂ ਕੀਨੋ ਤਹਾਂ ਬਿਲਾਸਿ ॥
 ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਉਠਕੈ ਤਬੈ ਗਯੋ ਸਸੁਰ ਕੇ ਪਾਸਿ ॥੩੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੭ ਸਾਜ ਸਮੇਤ
 ਦੇ ਗਜ ਅਖਤ ਸੁ ਅਉਰ ਦੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਰਥ ਨਾਰੇ ॥ ਲੱਛ ਭਟੇ ਦਸ ਲੱਛ
 ਤੁਰੰਗਮ ਉੱਟ ਅਨੇਕ ਭਰੇ ਜਰ ਭਾਰੇ ॥ ੮ ਛੱਤੀਸ ਕੋਟ ਦੇ ਦਲ ਪੈਦਲ ਸੰਗਿ
 ਕਿਧੋ ਤਿਨ ਕੇ ਰਖਵਾਰੇ ॥ ਕੰਸ ਤਬੈ ਤਿਹ ਰਾਖਨ ਕਉ ਮਨੋ ਆਪ ਭਏ ਰਥ
 ਕੇ ਅਹਕਵਾਰੇ ॥੩੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੯ ਕੰਸ ਲਵਾਏ ਜਾਤ ਤਿਨ ਸਕਲ ਪ੍ਰਬਲ ਦਲ
 ਸਾਜ ॥ ਆਗੇ ਤੇ ਸ੍ਵਨਨ ਸੁਨੀ ਬਿਧ ਕੀ ਅਸੁਭ ਅਵਾਜ ॥੩੮॥ ੧੦ ਨਭਿ
 ਬਾਨੀ ਬਾਚ ॥ ਕੰਸ ਸੋ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ਦੁਖ ਕੇ ਹਰਿਨ ਬਿਧਿ ਸਿਧਿ ਕੇ ਕਰਨ ਰੂਪ
 ਮੰਗਲ ਧਰਨ ਐਸੇ ਕਹਯੋ ਹੈ ਉਚਾਰ ਕੈ ॥ ੧੧ ਲੀਏ ਕਹਾ ਜਾਤ ਤੇਰੋ ਕਾਲ
 ਹੈ ਰੇ ਮੂੜ ਮਤਿ ਆਠਵੇ ਗਰਭ ਯਾ ਕੋ ਤੋ ਕੋ ਡਾਰੈ ਮਾਰ ਕੈ ॥ ੧੨ ਅਚਰਜ
 ਮਾਨ ਲੀਨੋ ਮਨ ਮੈ ਬਿਚਾਰ ਇਹ ਕਾਵ ਕੈ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਡਾਰੋ ਇਨਹੀ ਸੰਘਾਰ ਕੈ ॥
 ੧੩ ਜਾਹਿਗੇ ਛਪਾਇ ਕੈ ਸੁ ਜਾਨੀ ਕੰਸ ਮਨ ਮਾਹਿ ਇਹੈ ਬਾਤ ਭਲੀ ਡਾਰੋ ਜਰਹੀ
 ਉਖਾਰ ਕੈ ॥੩੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੪ ਕੰਸ ਦੋਹੂ ਕੇ ਬਧ ਨਮਿਤ ਲੀਨੋ ਖੜਗ ਨਿਕਾਰ ॥
 ਬਾਸਦੇਵ ਅਰੁ ਦੇਵਕੀ ਡਰੇ ਦੋਊ ਨਰਿ ਨਾਰ ॥੪੦॥ ੧੫ ਬਾਸਦੇਵ ਬਾਚ ਕੰਸ
 ਸੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੬ ਬਾਸਦੇਵ ਡਰ ਮਾਨ ਕੈ ਤਾ ਸੋ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ ॥ ਜੋ ਯਾਹੀ
 ਤੇ ਜਨਮ ਹੈ ਮਾਰਹੁ ਤਾਕਹੁ ਰਾਇ ॥੪੧॥ ੧੭ ਕੰਸ ਬਾਚ ਮਨ ਮੈ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ਪੁਤ੍ਰ ਹੇਤ ਕੇ ਭਾਵ ਸੋ ਮਤਿ ਇਹ ਜਾਇ ਛਪਾਇ ॥ ਬੰਦੀਖਾਨੈ ਦੇਉ ਇਨ ਇਹੈ
 ਬਿਚਾਰੀ ਰਾਇ ॥੪੨॥ ੧੮ ਅਥ ਦੇਵਕੀ ਬਸਦੇਵ ਕੈਦ ਕੀਥੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਡਾਰ

੧ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਲਾਵਾਂ ਪੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚਾਰ ਹੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅੱਜ ਕਲ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਚਾਰ ਹੀ ਫੇਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਾਤ-ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਭ ਹੀ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅ ਰਥ ਦੇ ਹੱਕਟ ਵਾਲੇ

੬ ਜੋ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਾਪ ਨਾਲ ਬੋਝਾ ਕਿਵੇਂ ਭਰਦਾ । ਬਿਨਾਂ ਭਰੇ ਬੋਝਾ ਕਿਵੇਂ ਭੁਭ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

੭ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕਿਤਨੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ਜਿੰਦਾ ਰਿਹਾਣਾ ਲਈ ਅੰਤ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਸਾਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਕੇ ਜੇਲ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਈ ਇਸ ਆਸ ਦੇ ਉਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦਰਸਨ ਆ ਦੇਵੇ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਇਹ ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਰਾ ਭੰਡਾਰ ਤੇ ਗੁਣ ਮੌਜੂਦ ਸਨ—ਲੇਖਕ ਬੀਬੀ ਹਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਪਰਚਾ ਜਾਗਰਤੀ ਫਰਵਰੀ ੧੯੭੮ ਪੰਨਾ ੮ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੀਲ ਸਖਸ਼ੀਅਤਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਅਸਲ ਭੇਦ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਬਾਵਜੂਦ, ਬਾਹਰਲੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲੇ ਖਿਆਲ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਇਨਸਾਨ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ? ਜਦੋਂ ਉਹ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖਾਸ ਥਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਿ-ਪਰਧੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਆਤਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਮਹਾਪੁਰੁਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਭਰੋਸਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲੋਂ ਸੌਂਪੀ ਗਈ ਥਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ । ਸਮਕਾਲੀ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਅਤੇ ਮੇਲਜੋਲ ਰੱਖਣਾ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਣੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨੌਜ ਉੱਠਣਾ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੋਸ਼ੀਅਤ ਵੀ ਅੱਗੇ

- ੧ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਆ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ ਇਸ ਲਈ ਮਾਨੋ ਕਰੋੜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੩੩॥
- ੨ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਵਾਸਦੇਵ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਤ ਕੰਸ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ । ਅੱਗੋਂ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਸੁਭ ਸ਼ਗਨ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਗਾਗਰ ਲੈ ਕੇ ਆਈ । ਉਸ ਦਾ ਲਾਗ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ।
- ੩ ਤੇ ਕੁਝ ਲੱਭੂ ਉਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਵਿਚ ਪਾਏ ਤੇ ਵੜ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਖੋਹ ਕੇ ਖਾ ਗਈਆਂ । ਜਾਦਵ ਵੰਸ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਇਹ ਖੋਹ ਖਿੱਚ ਲਭੂਆ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ ॥੩੪॥
- ੪ ਕਬਿੱਤ ॥ ਇਸਤਰੀਆਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਸਾਜੀ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ ਗਾਉਣ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹੇ ਪਤਲੇ ਲੱਕ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਗ ਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਨੇਤਰ, ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਚਲਦੀਆਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ।
- ੫ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਚੌਕ ਪੂਰਿਆ ਹੈ ਲਾਲਾਂ ਜੜਤ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਵਿਛਾਈ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਲਾੜੀ ਤੇ ਲਾੜਾ ਦੋਵੇਂ ਬੈਠੇ ਸੋਝਦੇ ਸਨ । ਵੇਦ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦੱਛਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਸੱਤ ਫੇਰੇ ਚੌਂਦ ਦੁਆਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੁਭਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ॥੩੫॥
- ੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵਾਸਦੇਵ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਹਾਸੇ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ । ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਵਾਸਦੇਵ ਉੱਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਰੇ, ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੩੬॥
- ੭ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਸਾਜ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੇ ਹਾਥੀ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹਾਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵਧ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਾਰੇ (ਬੈਲ ਜੁੜੇ) ਹੋਏ ਸਨ । ੧੦੦੦੦੦ (ਇਕ ਲੱਖ) ਰੁਪਯ, ਦਸ ਲੱਖ ਘੋੜੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਠ ਜੋ ਸਮਾਨ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਸਨ ।
- ੮ ਛੱਤੀ ਕਰੋੜ ਪੈਦਲ ਫੌਜ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੰਸ ਆਪ ਉਹ ਰਾਖਿਆਂ ਦਾ ਆਗੂ

ਬਣ ਕੇ ਨਾਲ ਗਿਆ ਸੀ ॥੩੭॥

- ੯ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੰਸ ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਬੜੇ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਇਕ ਭੈੜੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ ਵਿਧਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ॥੩੮॥
- ੧੦ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੰਸ ਨੂੰ ।
ਕਬਿੱਤ ॥ ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਉਚਾਰ ਕੇ ਕਹੀ ।
- ੧੧ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਐ ਮੂਰਖ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ! ਇਹ ਤੇਰਾ ਕਾਲ ਹੈ, ਦੇਵਕੀ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਪੁੱਤਰ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗਾ ।
- ੧੨ ਕੰਸ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੰਗ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਤਲਵਾਰ ਕੱਢ ਕੇ ਹੁਣੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਆਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ।
- ੧੩ ਜੇ ਇਹ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਛੁਪਾ ਦੇਣਗੇ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣੇ ਜੜ ਹੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵਾਂ । ਇਹੋ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਹੈ ॥੩੯॥
- ੧੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕੰਸ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਲਵਾਰ ਮਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਈ । ਵਾਸਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਕੀ ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਡਰ ਗਏ ॥੪੦॥
- ੧੫ ਵਾਸਦੇਵ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕੰਸ ਨੂੰ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
- ੧੬ ਵਾਸਦੇਵ ਨੇ ਮੱਤ ਦਾ ਭੈ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੁਣਾ ਕੇ । ਐ ਰਾਜਨ ! ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਾ ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ (ਦੇਵਕੀ) ਤੋਂ ਜਨਮ ਲਏਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਸਾਨੂੰ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ॥੪੧॥
- ੧੭ ਕੰਸ ਮਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
ਦੋਹਰਾ ॥ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮੋਹ ਕਰਕੇ ਜੇ ਇਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਛੁਪਾ ਦੇਣ ਫੇਰ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲੁਕੋ ਨਾ ਸਕਣ । ਇਹ ਰਾਜੇ ਕੰਸ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈ ॥੪੨॥
- ੧੮ ਹੁਣ ਦੇਵਕੀ ਅਤੇ ਵਾਸਦੇਵ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥

ਚੱਲ ਤੁਰਦੀ ਹੈ । ਪਰਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪਰਮ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਸਾਨੂੰ ਅਤਿਰ ਆਤਮੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸ੍ਰੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਕੈਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਸਲੀਅਤ, ਨਿਰਮਾਤਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਨਾਮਾਂ ਅਤੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਭਾਵਨਾ ਹੀਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਰਸਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਚੰਗਿਆਈ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਸਿਦਕ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣਾ ਇਕ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਜੀਉਣਾ ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੁਸ਼ਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਖਾਏ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਿਆਰ ਨਿਰੋਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਹੋਰ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ ਸੋਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ ਹੈ । ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਕੀ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਦਬਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਦੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂ-ਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਫਸਲ ਦੇ ਝੁਜਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਮਿੱਠੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗਲੀਲੀਓ ਆਪਣੀ ਸਾਧਾਰਨ ਦੁਰਬੀਨ ਨਾਲ ਤਾਰਿਆਂ ਭਰੀ ਅਸਮਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਖੋਜ ਸਕਿਆ ਜਿਤਨਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਚੰਗੇਰੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਫਲਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਵੱਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦਾ ਲਿਆਕਤ ਅਤੇ ਭਲਾਈ, ਸਾਦਗੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਤਾਜ ਹੈ । ਬਲਵਾਨ ਆਤਮਾ ਦੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਕੰਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾ ਘੜੀ ਸੌਂਪਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਘੜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਾਹਰਲੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਤੋਰਨਹਾਰ ਹੈ । ਇਨਸਾਨ ਉਹੋ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੋ ਕਰਮ ਕਮਾਏ—ਇਹ ਜੈਸਾ ਸੇਵਹਿ ਤੈਸਾ ਹੋਵਹਿ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਮਾਏ । ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਆਤਮਾ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਜੋ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੀ । ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਕਿਸ ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ, ਕਿਹੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹੀ, ਕਿਹੜੀ-ਕਿਹੜੀ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੀ ? ਕਿਸ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹੀ ? ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਦਾਰਦ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਉਂਟੇ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਏ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਤੋਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਤੇ ਆ ਪਈ ਸੀ ਸੱਤ ਸਾਲ ਤੇ ਨੌਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਜਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈਆਂ । ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ 20 ਸਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਐਮ. ਥੀ. ਦੇ ਆਲ ਵਾਜਲ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ । ਮੇਰੇ ਵਾਂਗੋਂ ਗੱਲਾਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸੁਣ ਲਵੋ, ਕਿਆਵੇ ਤੇ ਜੋਤਸ਼ ਅਤੇ ਰਮਲ ਲੁਆ ਲਵੋ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਾਲੀ ਕਰਨੀ ਇਕ ਤੋਂ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੀ ਹਨ । ਜਿਸ ਲਈ ਆਪ ਦਾ ਵਿਦਿਆ ਪੜਨ ਦਾ ਵੀ ਜੋਤਸ਼ ਫੂਸ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਫੇਲ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਮ ਤੇ ਸਧਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਕਵੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਕਤੀ, ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਲੋਧਾ-ਜੋਧਾ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੱਕੜ ਦੇ ਧਰ ਕੇ ਤੋਲਦੇ ਹਾਂ । ਤਾਂ ਤੱਕੜ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਤੁੱਟ ਜਾਵੇ, ਵੱਟਿਆ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਹੱਟ ਜਾਵੇ ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਅਤ ਕਮਾਲਾਂ ਦਾ ਖੁੰਜਾ ਵੀ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ ਐਵੇਂ ਬੇ ਬੰਗਾ ਲਿਖਕੇ ਪੱਤਰੇ ਕਾਲੇ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾ, ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕਮਾਲਾਂ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਕੁਝ ਕੁਝ ਨਾਂ ਲਿਖਾਂ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਨੇ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਪਰ ਕਮਾਲਾਂ ਦਾ ਵੇਰ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦਾ । ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਪੰਜ ਦਸ ਦਾਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕੁਝ ਪਿਛੇ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕੁਝ ਬੋਝੇ ਜਿਹੇ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਲਈ ਦੋਣੇ ਹੀ ਬਣਦੇ ਨੇ ਕਿ

੧ਜੰਜੀਰ ਲਏ ਤਿਨ ਪਾਇਨ ਪੈ ਫਿਰਕੈ ਮਥਰਾ ਮਹਿ ਆਯੋ ॥ ਸੁ ਸੁਨਿਕੈ ਸਭ
 ਲੋਗ ਕਥਾ ਅਤਿ ਨਾਮ ਬੁਰੇ ਜਗ ਮੈ ਨਿਕਰਾਯੋ ॥ ੨ਆਨ ਰਖੈ ਗ੍ਰਹ ਆਪਨ
 ਮੈ ਰਖਵਾਰੀ ਕੋ ਸੇਵਕ ਲੋਗ ਬੈਠਾਯੋ ॥ ਆਨ ਬਡੇਨ ਕੀ ਛਾਡ ਦਈ ਕੁਲ ਭੀਤਰ
 ਆਪਨੋ ਰਾਹ ੩ਚਲਾਯੋ ॥੪੩॥ ੪ਕਬਿਯੋ ਬਾਚ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਿਤਕ ਦਿਵਸ ਬੀਤੇ
 ਜਬੈ ਕੰਸ ਰਾਜ ਉਤਪਾਤ ॥ ਤਬੈ ਕਥਾ ਅਉਰੈ ਚਲੀ ਕਰਮ ਰੇਖ ਕੀ ਬਾਤ ॥੪੪॥
 ੫ਪ੍ਰਥਮ ਪੁਤ੍ਰ ਦੇਵਕੀ ਕੇ ਜਨਮ ਕਥਨ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੬ਪੁਤ੍ਰ ਭਯੋ ਦੇਵਕੀ ਕੇ ਕੀਰਤ
 ਮਤ ਤਿਹ ਨਾਮੁ ॥ ਬਾਸਦੇਵ ਲੈ ਤਾਹਿ ਕੋ ਗਯੋ ਕੰਸ ਕੇ ਧਾਮ ॥੪੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੭ਲੈ ਕਰਿ ਤਾਤ ਕੋ ਤਾਤ ਚਲਯੋ ਜਬਹੀ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ ਦਰ ਉਪਰ ਆਯੋ ॥ ਜਾਇ
 ਕਹਯੋ ਦਰਵਾਨਨ ਸੋ ਤਿਨ ਬੋਲ ਕੈ ਭੀਤਰ ਜਾਇ ਜਨਾਯੋ ॥ ੮ਕੰਸ ਕਰੀ ਕਰਨਾ
 ਸਿਸ ਦੇਖ ਕਹਯੋ ਹਮਹੂੰ ਤੁਮ ਕੋ ਬਖਸਾਯੋ ॥ ਫੇਰਿ ਚਲਯੋ ਗ੍ਰਹ ਕੋ ਬਸਦੇਵ
 ਤਉ ਮਨ ਮੈ ਕਛੁ ਨਾ ਸੁਖੁ ਪਾਯੋ ॥੪੬॥ ੯ਬਸਦੇਵ ਬਾਚ ਮਨ ਮੈ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ੧੦ਬਾਸਦੇਵ ਮਨ ਆਪਨੇ ਕੀਨੋ ਇਹੈ ਬਿਚਾਰ ॥ ਕੰਸ ਮੂੜ ਦੁਰਮਤਿ ਬਡੇ ਯਾ ਕੋ
 ਡਰਿ ਹੈ ਮਾਰਿ ॥੪੭॥ ੧੧ਨਾਰਦ ਰਿਖ ਬਾਚ ਕੰਸ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੨ਤਬ ਮੁਨਿ
 ਆਯੋ ਕੰਸ ਗ੍ਰਹਿ ਕਹੀ ਬਾਤ ਸੁਨਿ ਰਾਇ ॥ ਅਸਟ ਲੀਕ ਕਰਕੈ ਗਨੀ ਦੀਨੋ
 ਭੇਦ ਬਤਾਇ ॥੪੮॥ ੧੩ਅਥ ਭ੍ਰਿਤਨ ਸੋ ਕੰਸ ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੪ਬਾਤ ਸੁਨੀ
 ਜਬ ਨਾਰਦ ਕੀ ਇਹ ਤੋ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ ਮਨ ਮਾਹਿ ਭਈ ਹੈ ॥ ਮਾਰਹੁ ਜਾਇ ਇਸੈ
 ਅਥ ਹੀ ਕਰਿ ਭ੍ਰਿਤਨ ਨੈਨ ਕੀ ਸੈਨ ਦਈ ਹੈ ॥ ੧੫ਦਉਰ ਗਏ ਤਿਹ ਆਇਸ
 ਮਾਨ ਕੈ ਬਾਤ ਇਹੈ ਚਲ ਲੋਗ ਗਈ ਹੈ ॥ ਪਾਥਰ ਪੈ ਹਨਿਕੈ ਘਨਿ ਜਿਉ
 ਪੁਨ ਜੀਵਹਿ ਤੇ ਕਰਿ ਭਿੰਨ ਲਈ ਹੈ ॥੪੯॥ ੧੬ਪ੍ਰਿਥਮ ਪੁਤ੍ਰ ਬਧਹਿ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੧੭ਅਉਰ ਭਯੋ ਸੁਤ ਜੋ ਤਿਹਕੇ ਗ੍ਰਹ ਤਉ ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਸ ਮਹਾ ਮਤਿ ਹੀਨੋ ॥ ਸੇਵਕ
 ਭੇਜ ਦਏ ਤਿਨ ਲਖਾਇਕੈ ਪਾਥਰ ਪੈ ਹਨਿਕੈ ਪੁਨਿ ਦੀਨੋ ॥ ੧੮ਸੋਰ ਪਰਯੋ ਸਭ
 ਹੀ ਪੁਰ ਮੈ ਕਬਿ ਨੈ ਤਿਹ ਕੋ ਜਸ ਇਉ ਲਖ ਲੀਨੋ ॥ ਇੰਦ੍ਰ ਮੁਓ ਸੁਨਿਕੈ
 ਰਨ ਮੈ ਮਿਲਕੈ ਸੁਰ ਮੰਡਲ ਰੋਦਨ ਕੀਨੋ ॥੫੦॥ ੧੯ਅਉਰ ਭਯੋ ਸੁਤ ਜੋ ਤਿਹ
 ਕੇ ਗ੍ਰਹ ਨਾਮ ਧਰਯੋ ਤਿਹ ਕੋ ਤਿਨਹੂੰ ਜੈ ॥ ਮਾਰ ਦਯੋ ਸੁਨਿ ਕੈ ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਸ
 ਸੁ ਪਾਥਰ ਪੈ ਹਨਿ ਡਾਰਿਓ ਖੁੰਜੈ ॥ ੨੦ਸੀਸ ਕੇ ਬਾਰ ਉਖਾਰਤ ਦੇਵਕੀ ਰੋਦਨ
 ਚੋਰਨ ਤੋਂ ਘਰਿ ਗੂੰਜੈ ॥ ਜਿਉ ਰੁਤ ਅੰਤ ਬਸੰਤ ਸਮੈ ਨਭਿ ਕੋ ਜਿਮ ਜਾਤ
 ਪੁਕਾਰਤ ਕੂੰਜੈ ॥੫੧॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ੨੧ਚਉਥੋ ਪੁਤ੍ਰ ਭਯੋ ਸੋ ਭੀ ਕੰਸ ਮਾਰ ਦਯੋ

੧ ਰਾਮ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਲੇ ਲੋਕ ਆਈ ਬਿਪਤਾ ਆਪਣੇ ਤਨ ਤੇ ਝੱਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਦਨਾਮੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਬਾਰ
 ਮੌਤ ਦੇ ਤੁਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਕੰਸ ਜਿਹੇ ਬੁਰੇ ਪੁਰਸ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਰੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ
 ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਪਰ ਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਅੰਤ ਨਤੀਜੇ ਕੰਦ ਸੀ ਮੌਤ ਵਾਲੇ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।
 ਭਲਾ ਭਲਾਈ ਨਾ ਤਜੇ ਬੁਰੀ ਮਤ ਨਾ ਦੇਂਦੇ ॥ ਬੁਰਾ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਨਾ ਮਿਟੇ ਲਾਖੋ ਕਸ਼ਟ ਸਹੇ ॥

੨ ਕੀ ਇਤਨੇ ਕਮਾਲ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਸਿੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ ? ਜਰਾ ਸੋਚ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਐਨੇ ਵਰਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ
 ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਸਿੱਖੇ ਨੇ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਪੰਨਾ ੩੯੫ ਤੇ

੧ ਕਮਾਲ ਉਨਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਲ—ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਅੱਪੜੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਐਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਰਗਾ (ਅਰਥਾਤ
 ਕਮਾਲ) ਹੈ, ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ, ਬੀਰ ਰਸ ਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਖੇਧ ਦਾ ਹੈ । ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਭੀ ਆਪਣੇ ਕਮਾਲ ਤੇ ਹੈ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਉਮਾਹ ਦੀ
 ਖਾਣਾ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ-ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਵਲਵਲੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੨. ਭੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ੩. ਅੰਤਰ ਯਾਮਤਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਪੰਨਾ ੩੯੫ ਤੇ ਪੜ੍ਹੋ ।
 ੪. ਫਰਜ਼ ਦਾ ਕਮਾਲ, ੫. ਪਿਆਰ ਦਾ ਕਮਾਲ ਪੰਨਾ ੩੯੬ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗੀਤਾ ਦੀ ਵੀਣਾ ਆਲਾਪਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਨ, ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ
 ਨਿਰਮੋਹਤਾ, ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦੱਤਾ ਤੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਗਗਨ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਦਿਲ ਖਿੱਚ ਬੰਸਰੀ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਪੰਨਾ ੩੯੭
 ਤੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਰਿਹਾ, ਇਨਸਾਨਾ ਵਿਚ ਆ ਖਲੋਤਾ ਜੋ ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਪਾ ਲਿਆ
 ਹੈ ਪਿਤਾ ਬਣਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਮੇਲ ਥੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਆਖਦਾ ਹੈ, ਪੁੱਤਰ ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹਾਂ ਲੋਕੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ
 ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਮਾਤਾ ਦੇਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਾਡਾ ਭੁੱਧ ਦਾਤਾ ਸਾਡਾ ਫਲਸਫਾ ਦਾਤਾ, ਸਾਨੂੰ ਮੁਕਤਿ ਦਾਤਾ, ਸਾਨੂੰ ਸਪਾਰਸ਼ ਦਾਤਾ,
 ਸਾਨੂੰ ਨਿਰਮੋਹ ਦੀ ਦਾਤ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਾਤਾ ਵਿਚ ਤੇ ਖਲੋਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਲਦੇ । ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੇ

- ੧ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਦੁਆਰਕਾ ਪੁਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਝ ਕੇ ਮਥਰਾ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਸ ਕਥਾ ਦੀ ਸ਼ੋ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਕੰਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਾਮ ਹਰੇਕ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ।
- ੨ ਕੰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰਖਵਾਲੀ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਤਾਇਨਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਕੰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਆਨ, ਸ਼ਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਲਾ ਰੀਤ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਰਾਹ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ॥੪੩॥
- ੩ ਕਵੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਿਤਨੇ ਜੀ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕੰਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਉੱਪਦਰ ਹੁੰਦਿਆਂ । ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਕਥਾ ਹੋਰ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਕਰਮ ਲੇਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ॥੪੪॥
- ੪ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਕਥਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ।
- ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦਾ (ਕੀਰਤ ਮਤ) ਨਾਮ ਸੀ । ਵਾਸਦੇਵ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੰਸ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ॥੪੫॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਾਪ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕੰਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦਰਬਾਨ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ । ਦਰਬਾਨ ਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ।
- ੭ ਕੰਸ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤਰਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਵਾਸਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਬੱਚਾ ਤੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹਾਂ । ਵਾਸਦੇਵ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਕੇ ਮੁਝ ਪਿਆ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ ॥੪੬॥
- ੮ ਵਾਸਦੇਵ ਮਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
- ੯ ਵਾਸਦੇਵ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਢਾਹ ਭੰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੰਸ ਮੁਰਖ ਬੜਾ ਕਬੂਧਕਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਭੈ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਕਾਇਮ ਹੈ ॥੪੭॥
- ੧੦ ਨਾਰਦ ਰਿਖੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ॥
- ੧੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਦੋਂ ਨਾਰਦ ਰਿਖੀ ਕੰਸ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ

ਉਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਐ ਰਾਜਾ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ । ਅੱਠ ਲੀਕਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਇਹ ਭੇਤ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ॥੪੮॥

- ੧੨ ਅਥ ਕੰਸ ਦਾ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ॥
- ੧੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਾਰਦ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਕੰਸ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ । ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਨਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਉ ।
- ੧੪ ਕੰਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਨੌਕਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ । ਨੌਕਰਾਂ ਨੇ ਬੱਚਾ ਲੈ ਕੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹਥੜੇ-ਘਣ ਵਾਂਗ ਮਾਰ ਕੇ ਜੀ ਤੋਂ ਤਨ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ॥੪੯॥
- ੧੫ ਪਹਿਲਾ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਹੜਾ ਹੋਰ ਹੋਇਆ ਪੁੱਤਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਹ ਵੀ ਰਾਜੇ ਕੰਸ ਮੱਤ ਦੇ ਹੀਣੇ ਨੇ ਨੌਕਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿਆ ਕੇ ਪੱਥਰ ਉੱਪਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੭ ਸਾਰੇ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਜਸ ਕਵੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਝ ਲਿਆ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰ ਦੀ ਮੱਤ ਹੋਈ ਸੁਣ ਕੇ ਯੁੱਧ ਦੇ ਵਿਚ ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋਣਾ ਪਿੱਟਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ॥੫੦॥
- ੧੮ ਜਿਹੜਾ ਹੋਰ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ "ਜੈ" । ਉਹ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਰਾਜੇ ਕੰਸ ਨੇ ਹੋਇਆ ਸੁਣ ਕੇ ਪੱਥਰ ਉੱਪਰ ਮਾਰ ਕੇ ਇੱਕ ਖੂੰਜੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੯ ਦੇਵਕੀ ਵਿਚਾਰੀ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪੁੱਟ-ਪੁੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਰੁਦਨ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ, ਘਰ ਇਉਂ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਸ਼ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁੰਜਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ ਸੁਣੀਦੀਆਂ ਹਨ ॥੫੧॥
- ੨੦ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਦੋਂ ਦੋਬਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵੀ ਕੰਸ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖਾਂ ਪਰ ਰੋਂਦੇ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਸੜੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮਰੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਜੀਵਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਨਿਰੀ ਮਤ ਸੁਮੱਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਾਡੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ-ਸਾਡੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਦੱਸਕੇ ਸਾਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਨੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਭੀ ਸਾਡੀਆਂ ਇਨਸਾਨੀ ਪੀੜਾਂ ਹਰਦੇ ਹਨ, ਪਿਉ ਜੋ ਬਣ ਗਏ, ਖੜੋਣੇ ਵੀ ਲੈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਹਉਂਦੇ ਨੂੰ ਭੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਕੋਕੇ ਦਾ ਭੈ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਰੜੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਤੋਂ ਭੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤ੍ਰਤਾ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਾਲਮ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਖਾਤਰ ਲੜਦੇ ਹਨ । ਸੁਖ ਦੀ ਰੋਟੀ, ਸੁਖ ਦਾ ਵਾਸ ਸੁਖ ਨਾਲ ਰੁਹਾਨ ? ਜੀਵਨ ਪਾਲਣ ਲਈ, ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਜਾਇ ਪੁੱਤਰ ਰੂਹਾ ਸੁਟਦੇ ਹਨ 'ਪਰ' ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਾਂ ਜੀ ਗੋਦੀ ਪਾਇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀ ਰੱਖ ਬਣਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨਸਾਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਈਸਾ, ਮੁਹੰਮਦ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਬੁੱਧ, ਸ਼ੰਕਰ, ਸਭ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲੋਂ ਛੇਤੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ (ਵਾਤਸਲ ਪਿਆਰ) ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਉਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਖਾਲੀ ਹੈ । ਦੱਸ ਕੇਣਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਵੜ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਪਿਤਾ ਬਣਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਜਗ ਪਹਿਲੇ ਜਾਮੇ ਫੁਰਮਾਇਆ । ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਸਿਆ, ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਜਾਮੇ ਆਖਿਆ ਇਹ ਜਗ ਸਚੇ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਦਸਮ ਜਾਮੇ ਅ ਦਾਇਓ ਸੋ: ਪੁਤਰੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਇਨਸਾਨ ਬਣੇ, ਭੱਜੇ ਨਾ, ਡਰੋ ਨਾ, ਰੁੜ੍ਹੋ ਨਾ, ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋਵੋ, ਭੈ ਨਾ ਖਾਓ, ਮਰਦ ਬਣੋ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਬਣੋ, ਮੈਂ ਪਿਤਾ ਹੋ ਕੇ ਲਾਭ ਕਰਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਸਿਖਾਵਾਂਗਾ, ਦੇਖੋ ਉਹ ਰੱਖ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਤੱਕੇ ਉਹ (ਜੌੜ੍ਹ ਤੌੜ੍ਹ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ ਹੋਇ ਫੈਲੋਓ ਅਨੁਰਾਗ) ਹਾਂ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਦਿਸਾ ਬਦਿਸਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਕੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਪੰਨਾ ੩੯੮—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਾਕ ਹੈ-ਜਗਤ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ ॥ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੇ ਬੁਤ ਗੋਰ ਮਝੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ ॥

ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਮਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਹੈ । ਜੋ ਇਸ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਮਰਦ ਹੈ ਉਹ ਲੱਖਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰੂ ਹੈ, ਲੱਖਾਂ ਉਸ ਪਰ ਭਾਰੂ ਨਹੀਂ । (ਅੱਗੇ ਪੰਨਾ ੪੦੦ ਤੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ, ਅਰ ਉਸ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਮਰਦ ਇਕ ਅੰਧ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਣਾਕੇ, ਪਰਖਾਕੇ ਮੱਤ ਦੀ ਜਗਵੇਦੀ ਪਰ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਦਿਖਾਕੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ : ਇਹ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾ ਵਾਲਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰਹਿਤ, ਮਰਦਉ ਵਿਚ ਕਾਮਲ, ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜੋ, ਭੁਜੰਗੀ ਹੈ, ਸਿੰਘ ਹੈ, ਬਿਰੰਗਮ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਮਰਦ ਤਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਫੇਕਟ ਧਰਮ ਦਾ ਜਾਦੂ ਟੁੱਟੇ ਉਹ ਟੁੱਟਦਾ ਹੈ (ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ) ਫਿਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅੰਦਰ ਉਚਿਆਈ, ਅਨੰਤ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਲਿਵ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਗਤ ਨਾਲ ਵਾਇਲੀ ਰੁਖ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਪਿਆਰ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਐਉਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਲਗੀਆ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਿੰਘ-ਨਾਮੁਨੇ ਦਾ ਮਰਦ-ਸਿੰਘ ॥

੧੯ ਭੁਮਕਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ—ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਦਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੋਦੀ ਦੇ ਵਾਰਸ, ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਸਨ ਉਥੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਤੇ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ, ਜਰਨੈਲ ਵੀ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਈ ਪੂਰੇ ਤਾਣ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਕਲਮ ਤੇ ਤੇਗ ਚਲਾਈ । ਉਹ ਸਚਮੁੱਚ ਗੁਰੂਤਾ, ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਬੀਰਤਾ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਦੀ ਜਵਾਲਾ ਭੜਕਾ ਕੇ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਸੀ ਤੇ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਵੀ । ਆਪ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਅਜਮਤ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਪੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਕਾਵਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਰਚਿਤ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਹਿੰਦੀ, ਫਾਰਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਆਦਿ ਸਮੂਹ ਰਚਨਾਵਲੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਸ਼ੀਰਾਂ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ—

ਜਪ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ, ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਤੀ ਬਿਲਾਸ ਵਾਰ ਦੁਰਗਾ ਕੀ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਯਾਨ, ਹਕਾਯਾਤ ਤੇ ਜਵਰਨਾਮਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ੩੨ ਸ਼੍ਰੇਯੇ, ਖਾਲਸਾ ਮਹਿਮਾ, ਬਿਆਲ, ਸੱਦ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਸਫੋਟਕ ਛੰਦ

(ਥਾਕੀ ਪੰਨਾ ੫੨੧ ਤੇ) ੪੩

‘ਤਿਹ ਸੋਕ ਬੜਵਾ ਕੀ ਲਾਟੈਂ ਮਨ ਮੈਂ ਜਗਤ ਹੈ ॥ ਪਰੀ ਹੈਗੀ ਦਾਸੀ ਮਹਾ
ਮੋਹ ਹੂ ਕੀ ਫਾਸੀ ਬੀਚ ਗਈ ਮਿਟ ਸੋਭਾ ਪੈ ਉਦਾਸੀ ਹੀ ਪਗਤ ਹੈ ॥ ਕੈਧੋ
ਤੁਮ ਨਾਥ ਹੈ ਸਨਾਥ ਹਮ ਹੂੰ ਪੈ ਹੂੰਜੈ ਪਤ ਕੀ ਨ ਗਤਿ ਔਰ ਤਨ ਕੀਨ ਗਤ
ਹੈ ॥ ਭਈ ਉਪਹਾਸੀ ਦੇਹ ਪੂਤਨ ਬਿਨਾਸੀ; ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੇਰੀ ਹਾਸੀ ਹਮੈ ਗਾਸੀ
ਸੀ ਲਗਤ ਹੈ ॥੫੨॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ‘ਪਾਂਚਵੇ ਪੁਤ੍ਰ ਭਯੋ ਸੁਨਿ ਕੰਸ ਸੁ ਪਾਥਰ ਸੌ
ਹਨਿ ਮਾਰਿ ਦਯੋ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰਾਸ ਗਯੋ ਨਭਿ ਕੇ ਮਗ ਮੈ ਤਨ ਤਾ ਕੋ ਕਿਧੋ ਜਮਨਾ
ਮੈ ਗਯੋ ਹੈ ॥ ‘ਸੋ ਸੁਨਿਕੈ ਪੁਨਿ ਸ੍ਰੋਨਨ ਦੇਵਕੀ ਸੋਕ ਸੋਂ ਸਾਸ ਉਸਾਸ ਲਯੋ
ਹੈ ॥ ਮੋਹ ਭਯੋ ਅਤਿ ਤਾ ਦਿਨ ਮੈ ਮਨੋ ਯਾਹੀ ਤੇ ਮੋਹ ਪ੍ਰਕਾਸ ਭਯੋ ਹੈ ॥੫੩॥
ਦੇਵਕੀ ਬੇਨਤੀ ਬਾਚ ॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ‘ਪੁਤ੍ਰ ਭਯੋ ਛਠੋ ਬੰਸ ਸੋ ਭੀ ਮਾਰਿ ਡਾਰਿਯੋ
ਕੰਸ ਦੇਵਕੀ ਪੁਕਾਰੀ ਨਾਥ ਬਾਤ ਸੁਨਿ ਲੀਜੀਐ ॥ ਕੀਜੀਐ ਅਨਾਥ ਨ ਸਨਾਥ
ਮੇਰੇ ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਹਮੈ ਮਾਰ ਦੀਜੀਐ ਕਿ ਯਾ ਕੋ ਮਾਰ ਦੀਜੀਐ ॥ ‘ਕੰਸ ਬਡੋ
ਪਾਪੀ ਜਾਕੋ ਲੋਕ ਭਯੋ ਜਾਪੀ ਸੋਈ ਕੀਜੀਐ ਹਮਾਰੀ ਦਸਾ ਜਾ ਤੇ ਸੁਖੀ ਜੀਜੀਐ ॥
ਸ੍ਰੋਨਨ ਮੈ ਸੁਨਿ ਅਸ ਵਾਰੀ ਗਜ ਵਾਰੀ ਕਰੋ ਲਾਈਐ ਨ ਢੀਲ ਅਬ ਦੋ ਮੈ
ਏਕ ਕੀਜੀਐ ॥੫੪॥ ‘ਇਤ ਛਠਵੇਂ ਪੁਤ੍ਰ ਬਧਹ ॥ ਅਥ ਬਲਭਦ੍ਰ ਜਨਮ ॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ‘ਜੋ ਬਲਭਦ੍ਰ ਭਯੋ ਗਰਭਾਂਤਰ ਤੋਂ ਦੁਹੂੰ ਬੈਠ ਕੈ ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ‘‘ਤਾਹੀ
ਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਜੋਰ ਸੋ ਕਾਢ ਕੈ ਰੋਹਨੀ ਕੇ ਉਰ ਬੀਚ ਧਰਿਓ ਹੈ ॥ ‘‘ਕੰਸ ਕਦਾਚ
ਹਨੈ ਸਿਸ ਕੋ ਤਿਹ ਤੇ ਮਨ ਮੈ ਬਸਦੇਵ ਡਰਿਓ ਹੈ ॥ ਸੇਖ ਮਨੋ ਜਗ ਦੇਖਨ
ਕੋ ਜਗ ਭੀਤਰ ਰੂਪ ਨਵੀਨ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥੫੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਕ੍ਰਿਸਨ ਕ੍ਰਿਸਨ
ਕਰਿ ਸਾਧ ਦੋ ਬਿਸ੍ਨੂ ਕਿਸ੍ਨੂ ਪਤ ਜਾਸ ॥ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨੂ ਬਿਸ੍ਨੂ ਤਰਬੇ ਨਮਿਤ ਤਨ ਮੈ
ਕਰਯੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥੫੬॥ ‘‘ਅਥ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨੂ ਜਨਮ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ‘‘ਸੰਖ ਗਦਾ ਕਰ ਅਉਰ
ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਧਰੇ ਤਨ ਕਉਚ ਬਡੇ ਬਡਭਾਗੀ ॥ ਨੰਦਗ ਹੈ ਕਰ ਸਾਰੰਗ ਸਾਰੰਗ ਪੀਤ
ਧਰੈ ਪਟ ਪੈ ਅਨੁਰਾਗੀ ॥ ‘‘ਸੋਈ ਹੁਤੀ ਜਨਮਯੋ ਇਹ ਕੇ ਗ੍ਰਹ ਕੈ ਡਰਪੈ ਮਨ
ਮੈ ਉਠ ਜਾਗੀ ॥ ਦੇਵਕੀ ਪੁਤ੍ਰ ਨ ਜਾਨਯੋ ਲਖਿਯੋ ਹਰਿ ਕੈ, ਕੈ ਪ੍ਰਨਾਮ ਸੁ
ਪਾਇਨ ਲਾਗੀ ॥੫੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘‘ਲਖਯੋ ਦੇਵਕੀ ਹਰਿ ਮਨੈ ਲਖਯੋ ਨ ਕਰ
ਕਰ ਤਾਤ ॥ ਲਖਯੋ ਜਾਨ ਕਰ ਮੋਹਿ ਕੀ ਤਾਨੀ ਤਾਨ ਕਨਾਤ ॥੫੮॥ ‘‘ਕ੍ਰਿਸ੍ਨੂ
ਜਨਮ ਜਬਹੀ ਭਯੋ ਦੇਵਨ ਭਯੋ ਹੁਲਾਸ ॥ ਸਤ੍ਰੁ ਸਬੈ ਅਬ ਨਾਸ ਹੋਹਿ ਹਮ ਕੋ
ਹੋਇ ਬਿਲਾਸ ॥੫੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘‘ਆਨੰਦ ਸੌ ਸਬ ਦੇਵਤਨ ਸੁਮਨ ਦੀਨ ਬਰਖਾਇ ॥

ਓ ਇਹਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਰੋਗ ਸਥਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰਮ ਹੈ ਜੋ ਸੁਧ-ਭੁਧ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਪਰ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਸਮਾਰ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਜੋ ਸਭ ਦੇ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਤੂੰ ਸਾਥ ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਭਗਤ ਦੇ ਹਿਤ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਨਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰਨਾਕਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਨੌਰਾ ਨਾਲ ਚੀਰਕੇ। ਫੇਰ ਤੈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਖ, ਚਕ੍ਰ, ਗਦਾ, ਪਦਮ (ਫੁਲ) ਸੀ ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਛਪਾਕੇ ਰਖਿਆ। ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤੂੰ ਬੜਾ ਬੇਅੰਤ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਤੂੰ ਸਭ ਹੈਂ ਤੂੰ ਸਚ ਹੈਂ ਅਤੇ ਲਛਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਹੈਂ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਤੁਹੀ ਹੈਂ। ਚਾਰਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਹਸਤੀ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈਂ। ਤੁਹੀ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਪੀਲੇ ਬਸਤ੍ਰ ਚਿਟੀਆਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਧਾ ਪਿਆਰੀ ਸਮੇਤ ਗਲੇ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਤੇ ਸੀਸ ਉਤੇ ਮੋਰ ਦੇ ਫੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਮੁਕਤ ਚਾਮ ਨਾਲ ਪਹਿਨਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵਜੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੱਡਾ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਪਾਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਜਾਣੇ ਜਾਣੇ ਵਾਲੇ ਖੇਲ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾ ਨਾਲ। ਤੇਰੀ ਇਹ ਕਥਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੀ ਹੈ-ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਨੇ। ਹੁਣ ਪੜ੍ਹੋ ਅਸਲ :- ਰਾਮ ਨਾਮ ਪਰਮ ਧਾਮ ਸੁਧ ਭੁਧ ਨਿਰੀਕਾਰ ਬੇ ਸੁਮਾਰ ਸਰਬਰ ਕਉ ਕਾਹਿ ਜੀਉ। ਸੁਬਰ ਚਿਤ ਭਗਤ ਹਿਤ ਭੇਖੁ ਧਰਿਓ ਹਰਨਾਖਸੁ ਹਰਿਓ ਨਖ ਬਿਦਾਰਿ ਜੀਉ ॥ ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਗਦਾ ਪਦਮ ਆਪਿ ਆਪੁ ਕੀਉ ਛਦਮ ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਯੋ ਕਉਨਿ ਤਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਸਤਿ ਸਾਚੁ ਸ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸੁ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਸਦਾ ਤੁਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿ ਜੀਉ ॥੨੧॥ ਪੀਤ ਬਸਨ ਕੁੰਦ ਦਸਨ ਪਿਆ ਸਹਿਤ ਕੰਠ ਮਾਲ ਮੁਕਤ ਸੀਸ ਮੋਰ ਪੰਖ ਚਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਬੇ ਵਜੀਰ ਬਡੇ ਧੀਰ ਧਰਮ ਅੰਗ ਅਲਖ ਅਗਮ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਆਪਣੇ ਉਛਾਹਿ ਜੀਉ ॥ ਅਕਥ ਕਥਾ ਕਥੀ ਨ ਜਾਇ ਤੀਨ ਲੋਕ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ਸੁਤਹਿ ਸਿਧ ਰੂਪ ਧਰਿਓ ਸਾਚਨ ਕੈ ਸਾਹਿ ਜੀਉ ॥ (ਸਵੱਈਏ ਮਹੱਲੇ ੪ ਕੇ) ਅੰਗ ੧੪੦੨-੩॥

- ੧ ਜਿਸ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੜਾਵਾ ਅਗਨੀ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਵਾਂਗ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਮੇਰੇ “ਦਾਸੀ” ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਸ਼ੋਭਾ ਮਿਟ ਗਈ ਹੈ, ਉਦਾਸੀ ਹੀ ਉਦਾਸੀ ਛਾ ਗਈ ਹੈ।
- ੨ ਕਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਨਾਥ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਨਾਥ ਕਰੋਗੇ, ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਅੱਛੀ ਹਾਲਤ (ਗਤੀ ਹੈ), ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਤਨ (ਸਰੀਰ) ਦੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ (ਸੁੱਧ ਗਤੀ) ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਉਪ ਹਾਸੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ “ਅਭਿਨਾਸੀ ਤੇਰੀ ਹਾਸੀ” = ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਇਹ “ਹਾਸੀ” ਮਰਜ਼ੀ, ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਤੀਰ ਦੀ ਮੁਖੀ ਵਾਂਗ ਬੁਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਵ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਵੀ ਹਾਸੀ (ਅਪਮਾਨ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਚੁੱਭਦਾ ਹੈ ॥੫੨॥
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਪੰਜਵਾਂ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਕੰਸ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਪੱਥਰ ਉੱਪਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਸ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ, ਤਨ ਕਿਤੇ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
- ੪ ਉਸ ਖਬਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਕੀ ਨੇ ਦੁਖੀ ਆਤਮਾ ਸ਼ੋਕਾਂਤਰ ਹੋ ਕੇ ਠੰਡਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਤਨਾ ਮੋਹ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਜਾਣੇ ਮੋਹ ਦਾ ਜਨਮ ਹੀ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੫੩॥
- ੫ ਦੇਵਕੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ॥
- ੬ ਕਬਿੱਤ ॥ ਛੇਵਾਂ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਵਾਸਦੇਵ ਦੇ ਵੰਸ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਕੰਸ ਨੇ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਦੇਵਕੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤੀ ਐ ਮੇਰੇ ਨਾਥ ! ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਵੋ। ਮੈਨੂੰ ਅਨਾਥ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਾਨਾਥ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਉ ਐ ਮੇਰੇ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਨਾਥ ! ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿਉ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਉ।
- ੭ ਕੰਸ ਬੜਾ ਪਾਪੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਭ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣ ਕੇ ਇਸ ਵਾਰੀ ਸਾਡੀ ਇਉਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ਜਿਵੇਂ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਹਾਥੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਢਿੱਲ ਨਾ ਕਰੋ ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਰ ਦਿਉ। (ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜਾਂ ਕੰਸ ਨੂੰ ਇਕ ਧਿਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਉ) ॥੫੪॥
- ੮ ਅੱਠਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਬਲਭੱਦਰ ਦਾ

ਜਨਮ ॥

- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੱਠਵਾਂ ਬਲਭੱਦਰ ਗਰਭ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਵਾਸਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਕੀ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ
- ੧੦ ਇਸ ਲਈ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰਕੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਗਰਭ ਨੂੰ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਹੋਰ ਦੂਜੀ ਇਸਤਰੀ ਰੋਹਣੀ ਦੇ ਉਦਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ।
- ੧੧ ਤੀਜੀ ਪੰਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੰਸ ਇਸ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਮਾਰ ਦੇਵੇ ਇਸ ਲਈ ਵਾਸਦੇਵ ਮਨ ਵਿਚ ਡਰਿਆ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਲਦੇਵ (ਬੱਚੇ) ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਇਉਂ ਸੀ ਜਾਣੇ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਨੇ ਜਗਤ ਵੇਖਣ ਲਈ ਜਗ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੫੫॥
- ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਧ (ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਪੁਰਸ਼) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜਪਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ (ਦੁੜ੍ਹ ਇਹ ਸੰਸਾਰ) ਦੀਆਂ ਬਿਪਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਤਿ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੇ ਦੂਤ ਸੰਸਾਰ ਤਰਬੇ (ਬਚਾਉਣ) ਵਾਸਤੇ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਤਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੫੬॥
- ੧੩ ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਨਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ।
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੰਖ, ਗਦਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੁਲ ਫੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਨ ਤੇ ਕਵਚ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਬੜੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਪੁਰਸ਼ ਦਿਸੇ। ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਨੰਦੀ ਨਾਮ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹੈ ਇਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਾਰੰਗ ਨਾਮ ਦੀ ਧਨੁੱਖ ਹੈ, ਪੀਲੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਹਨ।
- ੧੫ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁਝ ਦਿਸਿਆ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰਹਿ ਰੂਪੀ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਗ ਪਈ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਹਰਿ ਜਾਣ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀਸ ਨਿਵਾ ਦਿੱਤਾ ॥੫੭॥
- ੧੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਵਕੀ ਨੇ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਹਰਿ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਪੁੱਤਰ ਕਰਕੇ ਨਾ ਜਾਣਿਆ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਰਿ ਨੇ ਮੋਹ ਦੀ ਕਨਾਤ ਤਾਣ ਦਿੱਤੀ ॥੫੮॥
- ੧੭ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਵੇਗਾ ॥੫੯॥
- ੧੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਫੁੱਲ ਬਰਸਾ ਦਿੱਤੇ।

੧੮ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਚਜ ਵਿਚ ਅਕਾਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਦੋ ਵੱਡੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ—ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਾਨਾ। ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਵਡਾਹੂ, ਬੀਤੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਸਕਣ। ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਵਕਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਧੀਆ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਉਣਾ ਕਲਾਕਾਰੀ ਗੁਣ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਨਾਲ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਕੇਵਲ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਦਾ ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਯਥਾ—

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਾਗਉਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ ॥ ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਕਿਛ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕੇ ਚਾਇ ॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ॥
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਿਆਨ ਇਕ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ੪੦੪ ਅਧਿਆਇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਚਤਰ ਨਰ, ਨਾਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਿੱਸੇ ਇਸ ਲਈ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਸ਼ੰਤ-ਸਿੱਧਾਹੀ ਕਿਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛਲ, ਫਰੋਬ ਕਾਰਨ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਅੱਜ ਵੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ, ਵੇਸਵਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਗੁਪਤ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤੌਰ ਪਰ ਆਮ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਛਲ, ਫਰੋਬ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਫੰਧੇ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੇ ਤੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ। ਗੀਤ ਨ ਜਾਨਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀ ਪੈਸਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ॥ ਬਿੰਛੂ ਬਿਸੀਅਰ ਵੇਸਵਾ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਕੇ ਮੀਤ ॥ ਚਰਿਤ੍ਰ ੧੬॥
ਜੋ ਜੋ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਰਹੇ। ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਰੂਹਾਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਜਨਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਰਚਨਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਲਗਭਗ ਲੋਕ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਕੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ, ਇਹ ਮੰਨੇ ਜਿਹੇ ਨੁਕਤੇ ਹਰ ਪਾਠਕ ਲਈ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

(੧) ਇਹ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂਤਬਾਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਸੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਾਕਫ਼ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਿੰਟੀ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ (੨) ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦਰਜਨ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਸਭ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। (੩) ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗਵਾਹੀ

(ਬਾਕੀ ਅੰਗ ੨੮੧ ਤੇ)

੧ ਸੋਕ ਹਰਨ ਦੁਸਟਨ ਦਲਨ ਪ੍ਰਗਟੇ ਜਗ ਮੇ ਆਇ ॥੬੦॥ ੨ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਭਯੋ
 ਜਬੈ ਸੁਨੀ ਦੇਵਕੀ ਕਾਨ ॥ ਤ੍ਰਾਸਤ ਹੁਇ ਮਨ ਮੈ ਕਹਿਯੋ ਸੋਰ ਕਰੈ ਕੋ ਆਨ ॥੬੧॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੩ ਬਾਸਦੇਵ ਅਰੁ ਦੇਵਕੀ ਮੰਤ੍ਰ ਕਰੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ ਕੰਸ ਕਸਾਈ ਜਾਨ
 ਕੈ ਹੀਐ ਅਧਿਕ ਡਰ ਪਾਹਿ ॥੬੨॥ ੪ ਇਤ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਜਨਮ ਬਰਨਨੰ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੫ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰ ਕਰਯੋ ਦੁਹਰੁ ਮਿਲ, ਮਾਰ ਡਰੈ ਇਹ ਕੋ ਮਤ ਰਾਜਾ ॥ ਨੰਦਹਿ
 ਕੇ ਘਰਿ ਆਇ ਹੋ ਡਾਰ ਕੈ, ਠਾਟ ਇਹੀ ਮਨ ਮੈ ਤਿਨ ਸਾਜਾ ॥ ੬ ਕਾਨ੍ਹ ਕਹਯੋ
 ਮਨ ਮੈ ਨ ਡਰੋ ਤੁਮ ਜਾਹੁ ਨਿਸੰਕ ਬਜਾਵਤ ਬਾਜਾ ॥ ਮਾਯਾ ਕੀ ਖੈਂਚ ਕਨਾਤ
 ਲਈ ਧਰਿ ਬਾਲਕ ਸਉਰਭ ਆਪ ਬਿਰਾਜਾ ॥੬੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੭ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਬੈ
 ਤਿਨ ਗ੍ਰਹ ਭਯੋ ਬਾਸਦੇਵ ਇਹ ਕੀਨ ॥ ਦਸ ਹਜਾਰ ਗਾਈ ਭਲੀ ਮਨੈ ਮਨਸ
 ਕਰਿ ਦੀਨ ॥੬੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੮ ਛੂਟ ਕਿਵਾਰ ਗਏ ਘਰਿ ਕੇ ਦਰਿ ਕੇ ਨ੍ਰਿਪ ਕੇ
 ਬਰ ਕੇ ਚਲਤੇ ॥ ਹਰਖੇ ਸਰਖੇ ਬਸਦੇਵਹਿ ਕੇ ਪਗ ਜਾਇ ਛੁਪੇ ਜਮੁਨਾ ਜਲ
 ਤੇ ॥ ੯ ਹਰਿ ਦੇਖਨ ਕੋ ਹਰਿ ਅਉ ਬਡ ਕੇਹਰਿ ਦਉਰ ਗਏ ਤਨ ਕੇ ਬਲ ਤੇ ॥
 ਕਾਜ ਇਹੀ ਕਹਿ ਦੋਉ ਗਏ ਜੁ ਖਿਝੇ ਬਹੁ ਪਾਪਨ ਕੀ ਮਲ ਤੇ ॥੬੫॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਜਬੈ ਚੜਤੀ ਕਰੀ ਫੇਰਿਓ ਮਾਯਾ ਜਾਲ ॥ ਅਸੁਰ ਜਿਤੇ ਚਉਕੀ
 ਹੁਤੇ ਸੋਇ ਗਏ ਤਤਕਾਲ ॥੬੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੧ ਕੰਸਹਿ ਕੇ ਡਰ ਤੇ ਬਸਦੇਵ ਸੁ
 ਪਾਇ ਜਬੈ ਜਮਨਾ ਮਧਿ ਠਾਨੋ ॥ ਮਾਨ ਕੈ ਪ੍ਰੀਤ ਪੁਰਾਤਨ ਕੋ ਜਲ ਪਾਇਨ
 ਭੇਟਤ ਕਾਜ ਉਠਾਨੋ ॥ ੧੨ ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਜਸ ਉਚ ਮਹਾ ਕਬਿ ਨੇ ਅਪਨੇ ਮਨ
 ਮੈ ਪਹਚਾਨੋ ॥ ਕਾਨ੍ਹ ਕੋ ਜਾਨ ਕਿਧੋ ਪਤਿ ਹੈ ਇਹ ਕੈ ਜਮਨਾ ਤਿਹ ਭੇਟਤ ਮਾਨੋ ॥
 ੬੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੩ ਜਬੈ ਜਸੋਧਾ ਸੁਇ ਗਈ ਮਾਯਾ ਕੀਯੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ॥ ਡਾਰ ਕਿਸਨ
 ਤਿਹ ਪੈ, ਸੁਤਾ ਲੀਨੀ ਹੈ ਕਰ ਤਾਸ ॥੬੮॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੪ ਮਾਯਾ ਕੋ ਲੈ ਕਰ ਮੈ
 ਬਸਦੇਵ ਸੁ ਸੀਘ੍ਰ ਚਲਯੋ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਹ ਮਾਹੀ ॥ ਸੋਇ ਗਏ ਪਰ ਦੁਆਰ ਸਬੈ
 ਘਰ ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਕੀ ਸੁਧਿ ਨਾਹੀ ॥ ੧੫ ਦੇਵਕੀ ਤੀਰ ਗਯੋ ਜਬਹੀ ਸਭ ਤੇ
 ਮਿਲਗੇ ਪਟ ਆਪਸਿ ਮਾਹੀ ॥ ਬਾਲ ਉਠੀ ਜਬ ਰੋਦਨ ਕੈ ਜਗਕੈ ਸੁਧਿ ਜਾਇ
 ਕਰੀ ਨਰ ਨਾਹੀ ॥੬੯॥ ੧੬ ਰੋਇ ਉਠੀ ਵਹ ਬਾਲ ਜਬੇ ਤਬ ਸ੍ਰੋਨਨ ਮੈ ਸੁਨਿ
 ਲੀ ਧੁਨਿ ਹੋਰੈ ॥ ਧਾਇ ਗਏ ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਸਹ ਕੇ ਘਰਿ ਜਾਇ ਕਹਯੋ ਜਨਮਯੋ ਰਿਪ
 ਤੋਰੈ ॥ ੧੭ ਲੈ ਕੈ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਗਯੋ ਤਿਹ ਕੇ ਚਲਿ ਜਾਇ ਗਹੀ ਕਰ ਤੈ ਕਰ ਜੋਰੈ ॥
 ਦੇਖਹੁ ਬਾਤ ਮਹਾ ਜੜ ਕੀ ਅਬ ਆਦਿਕ ਕੇ ਬਿਖ ਚਾਵਤ ਭੋਰੈ ॥੭੦॥

ਪਦਮ ਜੀ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੯੦ ਤੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖਦੇ ਹਨ— * ਪਾ: ੨ ਚਾਖਤ, ੩ ਚਾਖਤ।
 ਦਸ ਗੁਰੂ ਇਕ ਜੋਤਿ ਸਨ, ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚੇ ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇਵਲ ਕਾਇਆ
 ਪਲਟਦੇ ਰਹੇ ਲੇਕਿਨ ਜੋਤਿ ਇਕੋ ਹੀ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੁਬਿਸਤਾਨਿ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਕਰਤਾ ਵੀ ਇਹ ਤਾ ਹੈ—(ਏਸ਼ਾਨ ਅਕੀਦਾ ਅਸਤ ਕਿ ਹਮਾ
 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੰਦ) ਸੋ ਸਿੱਖ ਮਾਨਤਾ ਇਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਇਕ ਹੀ ਸੀ। ਜੋਤਿ ਦੇ ਜੋ ਖੁੱਲੇ ਅਰਥ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ
 ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਰੱਖੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਮੁਦੱਈ ਸਨ, ਸਭ
 ਦੀ ਨੀਤੀ ਏਕ ਤੇ ਬਦੀ ਦਾ ਖੰਡਨ ਤੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਧਰਮ ਤੇ ਨੌਕੀ ਤਾ ਮਿਠਨ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਸ ਤੇ ਦੀਨ ਖੰਧੂ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ।
 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਮੈਂ ਨੀਚਾਂ ਤੋਂ ਨੀਚਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ, ਦਲਿਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀ
 ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਹੀ ਗੱਲ ਸਿੰਘ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਧਰਮ-ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਚਾਰ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਮਾਰੇ ਮਾਰ ਖੇਤਰ ਦਾ, ਇਹ
 ਸਮੇਂ ਦਾ ਫੇਰ ਸੀ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਚਮਨ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਸਤਰਾਂ ਦੀ ਵਾੜ ਕਰਕੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ।
 ਮਾਲਾ ਫੇਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇਹਾ ਫੇਰਨ ਸਿਖਾਉਣਾ ਕੋਈ ਮਾਸੂਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨੋਭਿਤੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ
 ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਜਪਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਪ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਿਆਲੂ ਸਰੂਪ
 ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਗਜ਼ਬ ਦਾ ਗਨੀਮ ਹੋ ਕੇ ਗਰਬ ਗੰਜਨ ਦੁਸ਼ਟ ਭੰਜਨ ਦਾ ਕਰਤਵ ਵੀ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ ਧਰਮ ਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ
 ਪਾਪ ਪਾਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧਾਂ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ, ਪੰਡਿਤਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਲਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਧੌਕਸਾਹੀ ਕਰਨ
 ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਧਾਈ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਬੱਧ ਸੇਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਖੁਦ
 ਤਵਿੱਖਤ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਭਲਵਾਨ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਜੁੜਣਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ

- ੧ ਸ਼ੋਕ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੬੦॥
- ੨ ਜਦੋਂ ਦੇਵਤੇ ਜੈ-ਜੈ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣੀ ਗਈ । ਭੈ ਖਾ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕਿਥੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੌਣ ਸ਼ੋਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ॥੬੧॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਾਸਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਕੀ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕਸਾਈ ਸਮਝ ਕੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਡਰ ਰਹੇ ਹਨ ॥੬੨॥
- ੪ ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਨਮ ਦੀ ਕਥਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ ।
- ੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸਲਾਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿਤੇ ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਮਾਰ ਦੇਵੇ । ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਨੰਦ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡ ਆਈਏ ਇਹ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਮਿਥ ਲਈ ।
- ੬ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਡਰੋ ਨਹੀਂ ਨਿਸ਼ੰਧ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਜਾਓ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ । ਮਾਯਾ ਦਾ ਜਾਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ॥੬੩॥
- ੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਸਦੇਵ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਸੁੰਦਰ ਗਊਆਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਮਣਸ (ਦਾਨ) ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰ ਲਿਆ ॥੬੪॥
- ੮ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖੁਲ ਗਏ ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਸਦੇਵ ਦੇ ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ । ਬਾਸਦੇਵ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪੈਰ ਅਗਾਂਹ ਵਧੇ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਨੂੰ ਜਾ ਛੂਹਿਆ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ।
- ੯ ਹਰਿ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਮਨਾਂ ਦਾ ਜਲ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਾਸਦੇਵ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਇਹ ਕਾਜ ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਕੰਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਲ ਕਰਕੇ ਦਿਲ ਖਿਝੇ ਹੋਏ (ਘਾਬਰੇ ਹੋਏ) ਹਨ ॥੬੫॥
- ੧੦ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਾਸਦੇਵ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ

ਐਸਾ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਦੈਤ ਪੈਹਰੇ ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਸਨ (ਗੋਟ ਕੀਪਰ) ਉਹ ਇਕ ਦਮ ਸਾਰੇ ਸੌ ਗਏ ॥੬੬॥

- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੰਸ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਵਾਸਦੇਵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਪਾਏ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਜਮਨਾ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹਣ ਲਈ ਜਮਨਾ ਦੇ ਜਲ ਨੇ ਉੱਚਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਝਲ ਮਾਰਿਆ ।
- ੧੨ ਇਸ ਛਬਿ ਦੇ ਮਹਾਂ ਉੱਚੇ ਜਸ ਨੂੰ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ਹੈ । ਜਾਣੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਮਨਾ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਸਮਝਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹਨੇ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥੬੭॥
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਯਸ਼ੋਧਾ ਸੌ ਗਈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਮਾਯਾ ਪੁੱਤਰੀ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾ ਕੋਲ ਸੁਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਲੜਕੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗੋਦ ਲੈ ਲਈ ॥੬੮॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਮਾਯਾ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਵਾਸਦੇਵ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਜੇਹੜੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਸਨ ਉਹ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ, ਬਾਹਰ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਸਦੇਵ ਦੇਵਕੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਮਾਇਆ ਵੀ ਪੁੱਤਰੀ ਰੋਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਜਾਗ ਪਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਜਾ ਕੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ॥੬੯॥
- ੧੬ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੜਕੀ ਰੋ ਪਈ ਤਦ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਰੋਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਗਈ । ਉਹ ਜਦੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਕੰਸ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਵੇਰੀ ਜਨਮ ਪਿਆ ਹੈ ।
- ੧੭ ਕੰਸ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਪੁੱਤਰੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਲਈ । ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖੋ ਉਸ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਦੀ ਗੱਲ ਅਦਰਕ ਦੀ ਗੱਲੀ ਸਮਝ ਕੇ ਮਿੱਠਾ ਤੇਲੀਆ ਜ਼ਹਿਰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੭੦॥

ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ ਪਾੜ ਖਾਣੇ ਬਿਪਿਆੜ ਬੇਚਾਰੀਆਂ ਗਰੀਬ ਗਊਆਂ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਕੋ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ... ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

- ਜੋ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੁੰਘੀ ਸਾਂਝ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਰਚਣ ਵਾਲੀ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਇਕੋ ਹੈ । ਕੁਝ ਕੁ ਨੁਕਤੇ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਕਰਨੇ ਜਰੂਰੀ ਹਨ ।
- ੧ ਇਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਉੱਤੇ ਇਮਾਨ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ (ਏਕੇ ਸਿਮਰਤ ਨਾਨਕਾ ਜੋ ਜਲਿ ਬਲਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ (ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ) ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਆਨੇ ॥
 - ਤੁਮਹਿ ਛਾਡਿ ਕੋਇ ਅਵਰ ਨ ਧਯਾਉ ॥ ਜੋ ਬਰ ਚਹੂੰ ਸੋ ਤੁਮ ਤੇ ਪਾਉ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ੨ ਇਸੇ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਪੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰੇਸਰ ਨਾਨਕ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਿ ਆਪੁ ਰਖਿਓਨੁ ਕਰਿ ਪਰਗਟ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇਆ ॥ (ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ) ਆਦਿ ਅੰਤ ਏਕੋ ਅਵਤਾਰਾ ॥ ਸੋਈ ਗੁਰੂ ਸਮਝੀਅਹੁ ਹਮਾਰਾ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ਜਾਂ ਫਿਰ ਰੱਬੀ ਨਾਦ (ਸ਼ਬਦ) ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਧਿਆਤਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੱਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਜੈਸਾ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਸੁਰਤਿ ਸੁਨਿ ਚੇਲਾ ॥ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ॥ (ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਆਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ਗੁ ਧਯਾਨ ਬਿਭੁਤਿ ਲਗਾਉ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ੩ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਇਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ । ਨਸਲ, ਰੰਗ, ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬੀ ਚਿੰਨ ਭੇਦ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ— ਏਕ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕੁ ॥ ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨਿ ਭਲੇ ਕੇ ਮੰਦੇ ॥ (ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਹਾਵਜੀ ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ, ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਭੇ ਏਕੇ ਪਹਿਚਾਨਬੇ ॥ ਜਾਂਕੇ ਛੁਟਿ ਗਏ ਕ੍ਰਮ ਉਸਕਾ ॥ ਤਿਸ ਆਗੇ ਹਿੰਦੂ ਕਿਆ ਤਰਕਾ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ੪ ਗੁਰਮਤਿ ਗ੍ਰੰਥ ਨਿਵਾਜ ਤੇ ਦੀਨ ਬੰਧੂ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਧੇਰੇ ਪਛੜੇ ਤੇ ਦਲਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੈਸਾ ਕਿ— ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚਿ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀਯੁ ਅਤਿ ਨੀਚ, ਨਾਨਕ ਤਿਨਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਵਡਿਆਂ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ ॥ (ਆਦਿ)
 - ਸੇਵ ਕਰੀ ਇਨ ਹੀ ਕੀ ਭਾਵਤ ਅਉਰ ਕੀ ਸੇਵ ਸੁਹਾਤ ਨ ਜੀ ਕੇ ॥ (ਦਸਮ)
 - ੫ ਮਨ ਹੋ ਕਿਉਂ ਛੁਟਤੁ ਬਿਨ ਪਿਆਰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਤਰਿ ਰਵ ਰਹਿਆ ਬਖਸੇ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ॥ ਸਾਚ ਕਹੈ ਸੁਨਿ ਲੇਹੁ ਸਬੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਉ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਯੋ ॥ ਲਾਜ ਗਈ ਕਯੁ ਕਾਜ ਸਰਜੇ ਨਹਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਨ ਨ ਆਏ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ੬ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਜਾਂ ਬਾਹਰੀ ਭੇਖ ਸਾਰਥਿਕ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ : ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਮ ਜਾਗਾਤੀ ਲੁਟਹਿ ॥ ਜਾਨਨ ਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਬੰਨ ॥ ਬਾਰਭ ਭੇਖ ਨ ਕਾਹੂੰ ਭੀਨ ॥ ਸਮਝਿ ਲੇਹੁ ਸਭ ਜਨ ਮਨ ਮਾਰੀ ॥ ਡਿਭਨ ਮੈਂ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਰੀ ॥ ਕੋਊ ਬੁਤਾਨ ਕੇ ਪੂਜਤ ਹੈ ਪਸੁ ਕੋਊ ਮਿਤਾਨ ਕੇ ਪੂਜਨ ਧਾਯੋ ॥ ਕਹੁ ਕ੍ਰਿਆ ਉਰਜਿਓ ਸਭ ਹੀ ਜਗ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੇ ਭੇਦ ਨਾ ਪਾਇਯੋ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
 - ੭ ਸਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਰੰਗਿਆਈ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੁਖ ਕਰਤੱਵ ਹੈ । ਉਸਤਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਕਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰ । ਕਰ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਚ ਬਿਉਹਾਰ । ਜਾਂ ਖਰਚ ਬੰਨਿ

‘ਲਾਇ ਰਹੀ ਉਰ ਸੋ ਤਿਹ ਕੋ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹਯੋ ਬਾਤ ਸੁਨੋ ਮਤਵਾਰੇ ॥ ਪੁਤ੍ਰ
ਹਨੇ ਮਮ ਪਾਵਕ ਸੇ ਛਠ ਹੀ ਤੁਮ ਪਾਥਰ ਪੈ ਹਨ ਡਾਰੇ ॥ ‘ਛੀਨ ਕੈ ਕੰਸ
ਕਹਯੋ ਮੁਖ ਤੇ ਇਹ ਭੀ ਪਟਕੋ ਇਹ ਕੈ ਅਬ ਨਾਰੇ ॥ ਦਾਮਨ ਹੈ ਲਹਕੀ ਨਭ
ਮੈ ਜਬ ਰਾਖ ਲਈ ਵਹ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥੭੧॥ ਕਬਿੱਤੁ ॥ ‘ਕੈ ਕੈ ਕ੍ਰੋਧ ਮਨ ਕਰਿ
ਬਯੋਤ ਵਾ ਕੇ ਮਾਰਬੇ ਕੀ ਚਾਕਰਨ ਕਹਯੋ ਮਾਰ ਡਾਰੇ ਨ੍ਰਿਪ ਬਾਤ ਹੈ ॥ ਕਰ
ਮੋ ਉਠਾਇਕੈ ਬਨਾਇ ਭਾਰੇ ਪਾਥਰ ਪੈ ਰਾਜ ਕਾਜ ਰਾਖਬੇ ਕੋ ਕਛੂ ਨਹੀ ਪਾਤ
ਹੈ ॥ ਆਪਨੋ ਸੋ ਬਲ ਕਰ ਰਾਖੈ ਇਹ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਸੁੰਦ ਛੰਦ ਬੰਦ ਕੈ ਕੈ ਛੂਟ
ਇਹ ਜਾਤ ਹੈ ॥ ‘ਮਾਯਾ ਕੋ ਬਢਾਇਕੈ ਸੁ ਸਭਨ ਸੁਨਾਇਕੈ ਸੁ ਐਸੇ ਉਡੀ ਬਾਰਾ
ਜੈਸੇ ਪਾਰਾ ਉਡ ਜਾਤ ਹੈ ॥੭੨॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ‘ਆਠ ਭੁਜਾ ਕਰਿਕੈ ਅਪਨੀ ਸਭਨੋ
ਕਰ ਮੈ ਬਰ ਆਯੁਧ ਲੀਨੇ ॥ ਜੁਲਾ ਨਿਕਾਸ ਕਹੀ ਮੁਖ ਤੇ ਰਿਪ ਅਉਰ ਭਯੋ
ਤੁਮਰੋ ਮਤਿ ਹੀਨੇ ॥ ‘ਦਾਮਨ ਸੀ ਲਹਕੈ ਨਭਿ ਮੈ ਡਰ ਕੈ ਫਟਗੇ ਤਿਹ ਸਤ੍ਰਨ
ਸੀਨੇ ॥ ਮਾਰ ਡਰੈ ਇਹ ਹੂੰ ਹਮਹੂੰ ਸਭ ਤ੍ਰਾਸ ਮਨੇ ਅਤਿ ਦੈਤਨ ਕੀਨੇ ॥੭੩॥
‘ਅਬ ਦੇਵਕੀ ਬਸਦੇਵ ਛੋਰਬੇ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ‘ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਇਹ ਕੀ ਜਬ ਸ੍ਰੋਨਨ
ਨਿੰਦਤ ਦੇਵਨ ਕੋ ਘਰਿ ਆਯੋ ॥ ਝੂਠ ਹਨੇ ਹਮ ਪੈ ਭਗਨੀ ਸੁਤ ਜਾਇਕੈ
ਪਾਇਨ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯੋ ॥ ‘ਗਾਯਾਨ ਕਥਾ ਕਰ ਕੈ ਅਤ ਹੀ ਬਹੁ ਦੇਵਕੀ ਔ
ਬਸਦੇਵ ਰਿਝਾਯੋ ॥ ਹੁਕੈ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਬੁਲਾਇ ਲੁਹਾਰ ਕੋ ਲੋਹ ਅਉ ਮੋਹ ਕੋ ਫਾਂਧ
ਕਟਾਯੋ ॥੭੪॥

‘ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰੇ ਦੇਵਕੀ ਬਸਦੇਵ ਕੋ ਛੋਰਬੇ ਬਰਨਨ ਸਮਾਪਤ ॥

ਕੰਸ ਮੰਤ੍ਰੀਅਨ ਸੋ ਬੀਚਾਰ ਕਰਤ ਭਯਾ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਕਲ ਬੁਲਾਇਕੈ
ਕੀਨੋ ਕੰਸ ਬਿਚਾਰ ॥ ਬਾਲਕ ਜੋ ਮਮ ਦੇਸ ਮੈ ਸੋ ਸਭ ਡਾਰੇ ਮਾਰ ॥੭੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
‘ਭਾਗਵਤ ਕੀ ਯਹ ਸੁਧ ਕਥਾ ਬਹੁ ਬਾਤ ਭਰੇ ਭਲੀ ਭਾਂਤਿ ਉਚਾਰੀ ॥ ਬਾਕੀ
ਕਹੋ ਫੁਨਿ ਅਉ ਕਥ ਕੋ ਸੁਭ ਰੂਪ ਧਰਯੋ ਬ੍ਰਿਜ ਮੱਧਿ ਮੁਰਾਰੀ ॥ ‘ਦੇਵ ਸਭੈ
ਹਰਖੇ ਸੁਨ ਭੂਮਹਿ ਅਉਰ ਮਨੈ ਹਰਖੈ ਨਰ ਨਾਰੀ ॥ ਮੰਗਲ ਹੋਹਿ ਘਰਾ ਘਰ
ਮੈ ਉਤਰਿਯੋ ਅਵਤਾਰਨ ਕੋ ਅਵਤਾਰੀ ॥੭੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ‘ਜਾਗ ਉਠੀ ਜਸੁਧਾ
ਜਬਹੀ ਪਿਖ ਪੁਤ੍ਰਹਿ ਦੇਨ ਲਗੀ ਹੁਨੀਆ ਹੈ ॥ ਪੰਡਤਨ ਕੋ ਅਰੁ ਗਾਇਨ ਕੋ
ਬਹੁ ਦਾਨ ਦੀਓ ਸਭ ਹੀ ਗੁਨੀਆ ਹੈ ॥ ‘ਪੁਤ੍ਰ ਭਯੋ ਸੁਨਿਕੈ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਮਨ
ਓਢ ਕੈ ਲਾਲ ਚਲੀ ਚੁਨੀਆ ਹੈ ॥ ਜਿਉ ਮਿਲ ਕੈ ਘਨ ਕੇ ਦਿਨ ਮੈ ਉਡਕੈ
ਸੁ ਚਲੀ ਜੁ ਮਨੋ ਮੁਨੀਆ ਹੈ ॥੭੭॥ ਨੰਦਾ ਬਾਚ ਕੰਸ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥

ਓ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਐਤੋਂ ਸਿਖ ਲੋਟੀ ਹੈ ਕਿ ਕੰਸ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਸੀ ਜੋ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹਰਿ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ
ਦੇਵਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਸ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ (ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ) ਭਾਵ ਰਾਮਾਇਣੀ
ਹਨ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਨਿੰਦਕ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਵਿਬਰਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਵ ਪੁਰੀ ਕਿਹਾ ਝਾਂਦਾ ਹੈ
ਉਥੇ ਸੰਤ ਭਗਤ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਤ ਘਣ ਮਨਮਤੀ ਨਿਗੁਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਥੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਅ (ਭਇਆ-ਬੋਲੇ)

ਓ ਇਹ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਾਲ ਖੰਭਾਂ ਤੇ ਚਿਟੇ ਟਿਮਕਣੇ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਨਾਮ (ਸੁਰਖ) ਜਾਂ ਲਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮਦੀਨ
ਨੂੰ ਮੁਨੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੋ ਬਦਲਾਂ ਦੀ ਘਟਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਰ ਬੰਨਕੇ ਉਡਦੇ ਹਨ ।

ਸ ਬਾਬਾ ਨੰਦ (ਮਾਤਾ-ਵਰੀਯਸੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਪਰਜਨਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਜਸੋਧਾ ਦਾ ਪਤੀ-ਪਿਤਾ ਗੋਕਲ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਸੀ ।

ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਮਤੁ ਮਨ ਜਾਣਹਿ ਕਲ ॥ (ਆਇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ)

ਦੇਹਿ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਥੈ ਸੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰਉ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

੮ ਸੁਭ ਗੁਣ ਸੰਗਹਿ ਦੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਤਾਕੀਦ ਹੈ :-

ਗੁਣ ਸੰਗਹੁ ਅਉਗਣ ਵਿਚਹੁ ਜਾਹਿ ॥ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦਿ ਸਮਾਹਿ ॥ (ਆਸਾ) ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਸੁਲਪ ਸੀ ਨਿੰਦਾ ਦਯਾ ਛਿਮਾ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤ । ਸੀਲ
ਸੰਤੋਖ ਸਦਾ ਨਿਰਬਾਹਿਬੇ ਹੁਥੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਅਤੀਤ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

- ੧ ਦੇਵਕੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਸ ਬਾਲਕੀ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਰਹੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਐ ਮਤ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਕੰਸ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ! ਤੈਂ ਮੇਰੇ 6 ਪੁੱਤਰ ਉਹ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਅਗਨ ਤੇਜ਼ ਜਿਹੇ ਤੇਜ਼ਸਵੀ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ।
- ੨ ਦੇਵਕੀ ਕੋਲੋਂ ਬਚੀ ਨੂੰ ਖੋਹ ਕੇ ਕੰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਕਾਵਾਂਗਾ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਛਡਾਂਗਾ । ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਉਹ ਬੱਚੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ ॥੭੧॥
- ੩ ਕਬਿੱਤ ॥ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਇਸ ਕੋਤਕ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐ ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ ਵੇਖੋ ਰੱਬ ਦੇ ਰੰਗ ਜਿਸ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਰੋਧ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਬੱਚੀ ਦੇ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਕੰਸ ਨੇ ਵਿਉਂਤ ਸੋਚੀ ਸੀ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁਟੋ ਮੈਂ ਰਾਜੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਕ ਲਈ ਹੈ ਭਾਰੇ ਪੱਥਰ ਤੇ ਪਟਕਾਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਰਾਜ ਦਾ ਕਾਜ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
- ੪ ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਬ ਉਹ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੇ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਵਲ ਛਲ ਕਰ ਲਵੇ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- ੫ ਉਹ ਦੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਬਲ ਵਧਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਡ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਰਾ ਉੱਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੭੨॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਮਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਅੱਠ ਬਾਹਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਾਰੇ ਹਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ । ਮੂੰਹ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਅਗਨ ਨਿਕਲਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਐ ਕੰਸ ਤੇਰਾ ਵੈਰੀ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਐ ਮੱਤ ਦੇ ਕੋਝੇ ।
- ੭ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੜਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਡਰਕੇ ਸੀਨੇ ਫਟ ਗਏ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰੇਗੀ ਸਾਰੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਭੈ ਛਾ ਗਿਆ ॥੭੩॥
- ੮ ਹੁਣ ਦੇਵਕੀ ਤੇ ਵਾਸਦੇਵ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦੇਣਾ ॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਕੰਸ ਤੇ ਕੰਸ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਵਾਲਾ ਕੰਸ

ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਇਆ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਦੇਵਕੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਾਕੇ ਦੇਵਕੀ ਅਤੇ ਵਾਸਦੇਵ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰ ਧਰ ਦਿੱਤਾ ।

- ੧੦ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ-ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇਵਕੀ ਤੇ ਵਾਸਦੇਵ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ । ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਲੁਹਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਸ਼ੰਜੀਰਾਂ (ਹੱਥਕੜੀਆਂ, ਬੋਜ਼ੀਆਂ) ਖੁਲਵਾਈਆਂ ॥੭੪॥
- ੧੧ ਦੇਵਕੀ ਅਤੇ ਵਾਸਦੇਵ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਥੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੧੨ ਕੰਸ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ।
- ੧੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕੰਸ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ । ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਲਕ ਹਨ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸੁੱਟੋ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰਾ ਵੈਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਇਉਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ॥੭੫॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਤੱਕ 'ਭਾਗਵਤ' ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸ਼ੁੱਧੀ (ਸ਼ੁੱਧ) ਕਥਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਸਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਥਾ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਾਰੀ ਨੇ ਪਾਵਨ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਹੋਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਾਸੀ ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਸ਼ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਘਰ-ਘਰ ਵਿਚ ਮੰਗਲਮਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪੁਰਾਣ ਹੋਏ ਹਨ ॥੭੬॥
- ੧੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਪਿੱਛੇ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਜਸ਼ੋਧਾ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮਾਯਵੀ ਪੁੱਤਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪਾ ਆਏ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਸ਼ੋਧਾ ਜਾਗੀ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗੀ । ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗੁਣੀ ਤੇ ਗਵਈਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ।
- ੧੭ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਸੁਣ ਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਆਪ ਲਾਲ ਦੁਪੱਟੇ ਉੱਤੇ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਪਈਆਂ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦਲਾਂ ਦੀ ਹੁੱਤ ਵਿਚ ਮੁਨੀਆਂ ਉੱਡ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥੭੭॥ ਨੰਦ ਬਾਬ ਕੰਸ ਨੂੰ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥

- ੮ ਬਿਰਕਤੀ ਜਾਂ ਬਨਵਾਸ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨ ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਲੋਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਬੋਜਨ ਜਾਈ ॥ ਗ੍ਰਹਿ ਤਜਿ ਬਨ ਖੰਡ ਜਾਈਐ ਚੁਨਿ ਖਾਈਐ ਕੰਦਾ ॥ ਅਜਹੁ ਬਿਕਾਰ ਨ ਛੋਡਈ ਪਾਪੀ ਮਨ ਮੰਦਾ ॥ (ਆਦਿ) ਰੇ ਮਨ ਐਸੇ ਕਰਿ ਸੰਨਿਆਸਾ ॥ ਬਨ ਸੇ ਸਦਨ ਸਬੈ ਕਰਿ ਸਮਝਹੁ ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸਾ ॥ ਰੇ ਮਨ ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੋਗ ਕਮਾਓ ॥ ਸਿਛੀ ਸਾਚ ਅਕਪਟ ਕੰਠ ਲਾ ਧਿਆਨ ਬਿਭੂਤਿ ਚਤਾਉ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
- ੯ ਸੰਸਾਰਕ ਮਰਯਾਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਿਆਂ ਪਰਾਇਆ ਰੂਪ ਤੱਕਣਾ ਬਿਵਰਜਤ ਹੈ : ਜੇਸਾ ਸੰਗਿ ਬਿਸੀਅਰੁ ਸਿਉ ਹੈ ਤੇਸੇ ਹੀ ਇਹ ਪਰ ਗਿਰੁ ॥ (ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ) ਨਿਸ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੀਅਹੁ ॥ ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜਾਈਅਹੁ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)
- ੧੦ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਆਪਾ ਤਿਆਗ ਸਮਰਪਣ ਜਾ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ : ਜੇਸਾ ਕੇ ਜਹੂ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥ ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰ ਧਰੀਜੇ ॥ ਸਿਰ ਦੀਜੇ ਕਾਣ ਨ ਕੀਜੇ ॥ (ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ)
- ੧੧ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਸ਼ਿਆ ਦੇ ਸੇਵਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਸ਼ੇ ਕਾਰਣ ਨਾਂ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਕਰਮਯੋਗ ਦੇ ਫਿਟ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ :- ਦੁਰਮਤਿ ਮਦ ਜੋ ਪੀਵਤੇ ਬਿਖਲੀ ਪਤਿ ਕਮਲੀ ॥ ਜਿਤ ਪੀਤੋ ਮਤਿ ਦੂਰ ਹੋਰਿ ਬਰਲ ਪਵੈ ਵਿਚਿ ਆਇ ॥ ਅਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਨ ਪਛਾਣਈ ਖਸਮਹੁ ਧੁਕੇ ਖਾਇ ॥ ਭੂਠਾ ਮਦ ਮੂਲਿ ਨ ਪੀਚਈ ਜੇਕਾ ਪਾਰ ਵਸਾਇ ॥੩॥ (ਆਦਿ :) ਅਮਲ ਪਿਯਤ ਜੇ ਪੁਰਖ ਪਰੇ ਦਿਨ ਰੈਣ ਉਘਾਵਤ ॥ ਅਮਲ ਸੁ ਘਰੀ ਨ ਪੀਅਹਿ ਤਾਪ ਤਿਨ ਕਉ ਚਢਿ ਜਾਵਤ ॥ ਅਮਲ ਪੁਰਖ ਜੁ ਪੀਅਹਿ ਕਿਸੁ ਕਾਰਜ ਕੇ ਨਾਹੀ ॥ ਅਮਲ ਖਾਇ ਜੜ੍ਹ ਰਹੈ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੋਕੇ ਘਰਿ ਮਾਹੀ ॥ ਅੰਤ ਕਾਕ ਕੀ ਮ੍ਰਿਤੁ ਮਰੈ ਮਨ ਭੀਤਰ ਪਛਤਾਹਿ ॥ ਖੰਡਾ ਰਹਿਓ ਨ ਜਸ ਲਹਿਓ ਕਛੁ ਜਗਤ ਕੇ ਮਾਹਿ ॥ ਚਰਿਤੁ ੨੪੫ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ) ਭੇਦ— ਸੋ ਅੰਤਰੀਵ ਵਿਚਾਰ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਭਾਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ, ਮਹਲਾ-ਸੰਕੇਤ ਹੈ । ਦਸਮ ਵਿਚ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦) ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ (ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਹੈ ਦਸਮ ਵਿਚ (ਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ) ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਜੋਰ ॥ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕੇਤ ਕਮਣਸੁਰ ਹੈ । ਦਸਮ ਵਿਚ ਸਰਦਾਨਾ ਸੁਰ ਹੈ । ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਤ ਸੁਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਦਸਮ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੈ । ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੱਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ ਦਸਮ ਬ੍ਰਿਜ ਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕ । ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੋਲੀ-ਬੋਲੀ ਜਮਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜਲਾਲੀ ਵੰਨਗੀ ਮਾਤ੍ਰ-ਗੁਰੂ ਮੇਰੇ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ । ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਤਿਸ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ । (ਆਦਿ) ਦੁਕਾਲ ਪ੍ਰਣਾਸੀ ਦਿਆਲ ਸਰੂਪੇ ॥ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ ਅਭੈਰੰਗ ਬਿਭੂਤੇ ॥ (ਦਸਮ)

੧੦੦੦ ਮਹਰ ਲੈ ਭੇਟ ਕੇ ਗਏ ਕੰਸ ਕੇ ਪਾਸਿ ॥ ਪੁਤ੍ਰ ਭਯੋ ਹਮਰੇ ਗ੍ਰਹੇ ਜਾਇ
 ਕਹੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥੭੮॥ ੧੦੦੦ ਬਸਦੇਵ ਬਾਚ ਨੰਦ ਸੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦੦੦ ਚਲਯੋ
 ਗ੍ਰਹ ਕੇ ਜਬੈ ਸੁਨੀ ਬਾਤ ਬਸਦੇਵ ॥ ਭੈ ਹੈਰੈ ਤੁਮ ਕੋ ਬਡੋ ਸੁਨੋ ਗੋਪਪਤਿ
 ਭੇਵ ॥੭੯॥ ੧੦੦੦ ਕੰਸ ਬਾਚ ਬਕੀ ਸੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦੦੦ ਕਹੈ ਬਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨੋ ਇਹ
 ਆਜ ਕਰੋ ਤੁਮ ਕਾਜ ਹਮਾਰੋ ॥ ਬਾਰਕ ਜੇ ਜਨਮੈ ਇਹ ਦੇਸ ਮੈ ਤਾਹਿ ਕੋ
 ਜਾਇਕੈ ਸੀਘ੍ਰ ਸੰਘਾਰੋ ॥ ੧੦੦੦ ਕਾਲ ਵਹੈ ਹਮਰੇ ਕਹੀਐ ਤਿਹ ਤਾਸ ਡਰਿਯੋ ਹੀਅਰਾ
 ਮਮ ਭਾਰੋ ॥ ਹਾਲ ਬਿਹਾਲ ਭਯੋ ਤਿਹ ਕਾਲ ਮਨੋ ਤਨ ਮੈ ਜੁ ਡਸਿਯੋ ਅਹਿ
 ਕਾਰੋ ॥੮੦॥ ੧੦੦੦ ਪੂਤਨਾ ਬਾਚ ਕੰਸ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦੦੦ ਸੁਨਿਕੈ ਤਬ ਪੂਤਨਾ
 ਕਹੀ ਕੰਸ ਸੋ ਬਾਤ ॥ ਬਰਮਾ ਜਾਏ ਸਬ ਹਨੋ ਮਿਟੈ ਤਿਹਾਰੋ ਤਾਪ ॥੮੧॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦੦੦ ਸੀਸ ਨਿਵਾਇ ਉਠੀ ਤਬ ਬੋਲ ਸੁ ਘੋਲ ਮਿਠਾ ਲਪਟੋ ਬਨ ਮੈ ॥
 ਬਾਲ ਜੁ ਪਾਨ ਕਰੇ ਤਜੈ ਪ੍ਰਾਨਨ ਤਾਹਿ ਮਸਾਨ ਕਰੋ ਛਿਨ ਮੈ ॥ ੧੦੦੦ ਬੁਧਤਾਨ
 ਸੁਜਾਨ ਕਹਯੋ ਸਤਿ ਮਾਨ ਸੁ ਆਇ ਹੈ ਟੋਰ ਕੈ ਤਾਹਨ ਮੈ ॥ ਨਿਰਭਉ ਨ੍ਰਿਪ
 ਰਾਜ ਕਰੋ ਨਗਰੀ ਸਗਰੀ ਜਿਨ ਸੋਚ ਕਰੋ ਮਨ ਮੈ ॥੮੨॥ ੧੦੦੦ ਕਬਿਯੋ ਬਾਚ ॥
 ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦੦੦ ਅਤਿ ਪਾਪਨ ਜਗੰਨਾਥ ਪਰ ਬੀੜਾ ਲੀਯੋ ਉਠਾਇ ॥ ਕਪਟ ਰੂਪ
 ਸੋਰਹ ਸਜੇ ਗੋਕਲ ਪਹੁਚੀ ਜਾਇ ॥੮੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦੦੦ ਕਾਜਰ ਨੈਨ ਦੀਏ ਮਨ
 ਮੋਹਤ ਈਗਰ ਕੀ ਬਿੰਦਰੀ ਜੁ ਬਿਰਾਜੈ ॥ ਟਾਂਡ ਭੁਜਾਨ ਬਨੀ ਕਟਿ ਕੇਹਰਿ ਪਾਇਨ
 ਨ੍ਰੁਪਰ ਕੀ ਧੁਨਿ ਬਾਜੈ ॥ ੧੦੦੦ ਹਾਰ ਗਰੇ ਮੁਕਤਾਹਲ ਕੇ ਗਈ ਨੰਦ ਦੁਆਰਹਿ ਕੰਸ
 ਕੋ ਕਾਜੈ ॥ ਬਾਸ ਸੁਬਾਸ ਬਸੀ ਸਭਹੀ ਤਨ ਆਨਨ ਮੈ ਸਸਿ ਕੋਟਿਕ ਲਾਜੈ ॥੮੪॥
 ੧੦੦੦ ਜਸੁਧਾ ਬਾਚ ਪੂਤਨਾ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦੦੦ ਬਹੁ ਆਦਰ ਕਰਿ ਪੂਛਿਓ ਜਸਮਤਿ
 ਬਚਨ ਰਸਾਲ ॥ ਆਸਨ ਪੈ ਬੈਠਾਇਕੈ ਕਹਿਓ ਬਾਤ ਕਹੁ ਬਾਲ ॥੮੫॥ ੧੦੦੦ ਪੂਤਨਾ
 ਬਾਚ ਜਸੋਧਾ ਸੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦੦੦ ਮਹਰ ਤਿਹਾਰੇ ਸੁਤ ਸੁਨਿਓ ਜਨਮਿਓ ਰੂਪ
 ਅਨੂਪ ॥ ਮੋ ਗੋਦੀ ਦੈ ਦੂਧ ਕੋ ਹੋਵੈ ਸਭ ਕੋ ਭੂਪ ॥੮੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੧੦੦੦ ਗੋਦ ਦਯੋ ਜਸੁਧਾ ਤਬ ਤਾ ਕੇ ਸੁ ਅੰਤ ਸਮੈ ਤਬ ਹੀ ਉਨ ਲੀਨੋ ॥ ਭਾਗ
 ਬਡੇ ਦੁਰਬੁਧਨ ਕੇ ਭਗਵਾਨਹਿ ਕੋ ਜਿਨ ਅਸਥਨ ਦੀਨੋ ॥ ੧੦੦੦ ਛੀਰ ਰਕਤ
 ਸੁ ਤਾਹੀ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਸੁ ਐਚ ਲਏ ਮੁਖ ਮੋ ਇਹ ਕੀਨੋ ॥ ਜਿਉ ਗਗਡੀ
 ਤੁਮਰੀ ਤਨ ਲਾਇਕੈ ਤੇਲ ਲਏ ਤੁਚ ਛਾਡਕੈ ਪੀਨੋ ॥੮੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੦੦੦ ਪਾਪ
 ਕਰਿਓ ਬਹੁ ਪੂਤਨਾ ਜਾ ਸੋ ਨਰਕ ਡਰਾਇ ॥ ਅੰਤ ਕਹਿਯੋ ਹਰਿ ਛਾਡਿਓ ਦੈ

ਓ ਡਰਦੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਦੀ-ਕਹਾਵਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਨੰਦ ਮਹਿਰ ਭਾਵੇਂ ਬਿਦ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾ ਦਾ ਮੁਖੀ (ਚੋਧਰੀ) ਸੀ, ਪਰ ਕੰਸ ਤੋਂ ਇਹ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ
 ਗੁਪਤ ਸੱਕ ਨਾ ਕਰ ਜਾਵੇ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਭੇਟ ਦੇਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਜਾ ਦਿੱਤੀ।

ਅ ਪੂਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਨਿਰੋਤ-ਇਹ ਦਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈ ਹੈ ? ਵੈਸੇ ਭਾਵੇਂ ਹਰਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਲੱਗਪਗ
 ੬੬ ਵੀਂ ਥਾਂਈਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੋਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਕੇ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹਕੀਕੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਦੇਖੋ ਆਇ ਬਾਣੀ। ਹਰਿ
 ਹਰਿ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਉਤਮ ਧਰਮ ਹੈ। ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਜਾਤਿ ਕੁਲ ਉਚ-ਨੀਚ ਦਾ ਬਖੇੜਾ
 ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧ ਪੁਰਖ ਲਈ ਡੰਗੋਰੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹੈ ॥੧॥ ਇਸ ਲਈ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਿ
 ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਗਮਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨॥ ਉਹ ਹਰੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਨਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਹਰਨਾਖ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਕਢੇ ਸਨ।
 ਅਜੇ ਮਲ ਜਿਹੇ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਬੈਠੇ ਵਿਚ ਸਥਾਨ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਹਰਿ ਦੇ ਨਾਲ ਨੂੰ ਗਨਕਾ (ਬੇਸਵਾ) ਰੋਤੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਕਰਕੇ ਤਰ ਗਈ
 ਸੀ। ਉਹ ਹਰੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ। ਜਿਸ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਪੂਤਨਾ ਤਰ ਗਈ ? ਜੇ ਬਚਿਆ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧੋਖਾ
 ਬੋਧ ਕਪਟ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਤ ਮਿਟੇ ਸਭਿ ਭਰਮਾ ॥ ਹਰ ਕੋ ਨਾਮੁ ਲੈ ਉਤਮ ਧਰਮਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਤ ਜਾਤਿ ਕੁਲ ਹਰੀ ॥

ਸੋ ਹਰਿ ਅੰਧਲੇ ਕੀ ਲਾਕਰੀ ॥੧॥ ਹਰਦੇ ਨਮਸਤੇ ਹਰਦੇ ਨਮਹ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਤ ਨਹੀ ਦੁਖੁ ਜਮਹਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹਰਿ ਹਰਨਾਖਸ ਹਰੇ ਪਰਾਨ ਅਜੇਮਲ ਕੀਓ ਬੈਠਹਿ ਬਾਨ ॥ ਸੁਆ ਪੜ੍ਹਾਵਤ ਗਨਿਕਾ ਭਰੀ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਨੈਨਹੁ ਕੀ ਪੂਤਰੀ ॥੨॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਤ ਪੂਤਨਾ ਭਰੀ ॥ ਬਾਲ ਘਾਤਨੀ ਕਪਟਹਿ ਭਰੀ ॥ ਅੰਗ ੮੭॥ ਨਾਮ ਦੇਉ ਜੀ ॥

ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਪੂਤਨਾ ਦੀ ਸਭ ਗਤੀ ਰੋ ਗਈ ਜੋ ਬਡੀ ਪਾਪਣ ਅਤੇ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ

- ੧ ਨੰਦ ਮਹਿਰ ਭੋਟ ਲੈ ਕੇ ਕੰਸ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ । ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ॥੭੮॥
- ੨ ਵਾਸਦੇਵ ਨੇ ਨੰਦ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨੰਦ ਘਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵਾਸਦੇਵ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਨੰਦ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਬੜੇ ਡਰ ਤੇ ਭੈ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ । ਐ ਗੱਪਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਇਕ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ ॥੭੯॥
- ੪ ਉਧਰ ਕੰਸ ਬਕੀ (ਬੱਕੀ ਦੈਤ ਦੀ ਭੈਣ ਪੁਤਨਾ) ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ।
- ੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕੰਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਤਨਾ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਕਰ । ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਤਾਜ਼ਾ ਬਾਲਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਛੋਤੀ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਹ ।
- ੬ ਇਹਨਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਡਰ ਤੋਂ ਹਿਰਦਾ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੰਸ ਪੁਤਨਾ ਕੋਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ-ਕਹਿੰਦਾ ਇਉਂ ਹਾਲ ਤੋਂ ਬੇਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਾਲਾ ਸਰਪ ਡੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ॥੮੦॥
- ੭ ਪੁਤਨਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕੰਸ ਨੂੰ ॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਇਹ ਕਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪੁਤਨਾ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਦਾ ਤਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ॥੮੧॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕੰਸ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਪੁਤਨਾ ਉੱਠੀ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਤੇਲੀਆ ਦਾ ਘੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਦੂਧੀ ਤੇ ਲੇਪ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਬਾਲ ਮੇਰਾ ਸ਼ੀਰ ਪੀਏਗਾ ਉਹ ਪਾਣ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।
- ੧੦ ਬੜੀ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਉਸ ਸੁਜਾਨ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਜਾਣ ਲਵੋ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮੇਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਪੈ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਮੈਂ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗੀ, ਮੈਂ ਹਨ ਦਿਆਂਗੀ । ਐ ਰਾਜਨ ! ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਨਗਰੀ ਸਾਰੀ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕਰੋ, ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਚਿੰਤਾ, ਸੋਚ ਨਾ ਕਰੋ ॥੮੨॥
- ੧੧ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥
- ੧੨ ਉਸ ਮਹਾਂ ਪਾਪਣ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਕਪਟਣ ਨੇ ਸੋਲਾਂ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸਜਾ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਗੋਕਲ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ॥੮੩॥
- ੧੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਮਾ ਪਾ ਲਿਆ ਜੋ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਦਾ ਹੈ ਸਿੰਗਾਰ ਦੀ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਬਿੰਦੀ ਲਾ ਲਈ ਹੈ । ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ ਗਜ਼ਰੇ ਜਾਂ ਕੰਗਨ ਪਾ ਲਏ ਹਨ । ਲੱਕ ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹਾ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਤੌੜੇ ਜਾਂ ਬਾਂਜਰਾਂ ਪਾਈਆਂ ਛਟਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੪ ਗਲੇ ਵਿਚ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਪਾ ਕੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ ਕੰਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ । ਸੁੰਦਰ ਸੁਰੰਧੀ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵੇਲੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਰੋੜਾਂ ਚੰਦਰਮੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੮੪॥
- ੧੫ ਪੁਤਨਾ ਨੂੰ ਆਈ ਵੇਖ ਕੇ ਜਸ਼ੋਧਾ ਪੁਤਨਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ।
- ੧੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਮਾਤਾ ਜਸ਼ੋਧਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਬਚਨ ਕਿਹਾ ਪੁਤਨਾ ਨੂੰ । ਆਸਣ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਉ ਦੱਸੋ ਕਿਵੇਂ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ॥੮੫॥
- ੧੭ ਪੁਤਨਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮਾਤਾ ਜਸ਼ੋਧਾ ਨੂੰ ॥
- ੧੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਐ ਚੌਧਰਾਣੀ ! ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਜਨਮਿਆ ਹੈ ॥ ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਦੇਹ ਤਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਸਭ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇਗਾ ॥੮੬॥
- ੧੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਜਸ਼ੋਧਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣੇ ਕਿ ਪੁਤਨਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ । ਕਵੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਖੋਟੀ ਖੁੱਧ ਵਾਲੀ ਦੇ ਭਾਗ ਚੰਗੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਦੁੱਧੀ ਪਾਈ ।
- ੨੦ ਦੁੱਧ, ਖੂਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣ ਉਹ ਸਾਰੇ ਖਿੱਚ ਲਏ ਮੂੰਹ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋਕ ਜਾਂ ਤੁੰਬੀ ਗੜਵੀ ਲਾ ਕੇ ਖੂਨ ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਸ ਸੋਧਾਂ ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਤਨਾ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ॥੮੭॥
- ੨੧ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪੁਤਨਾ ਨੇ ਪਾਪ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਨਰਕ ਵੀ ਡਰਦਾ ਹੈ ॥ ਪਰ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਹੋ ਰਹਿ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਹ,

ਦੀ ਵੈਰਨ ਸੀ । ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ ? ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਜਾਣਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੰਕੇਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟੁਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੁਤਨਾ ਪਾਪਣ ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਉਧਰ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ । ਜਿਵੇਂ ਜਗਜੀਤ ਤਾਂ ਬਿਰਦ ਭਾਅ ਕੰਮ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਭਾਵੇਂ ਸੋਨਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਲੋਹਾ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਹੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸੋਨੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛਲ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ਜੈਸਾ ਕਿ

ਜੇਕਰ ਉਧਰੀ ਪੁਤਨਾ ਵਿਰੁ ਪੀਆਲਣ ਕੰਮ ਨ ਚੰਗਾ ॥
ਗਨਿਕਾ ਉਧਰੀ ਆਖੀਐ ਪਰ ਘਰਿ ਜਾਇ ਨ ਲਈਐ ਪੰਗਾ ॥
ਬਾਲਮੀਕ ਨਿਸਤਾਰਿਆ ਮਾਰੇ ਵਾਟ ਨ ਹੋਇ ਨਿਸੰਗਾ ॥
ਫੰਧਿਕ ਉਧਰੇ ਆਖੀਅਨਿ ਫਾਹੀ ਪਾਇ ਨ ਫੜੀਐ ਟੰਗਾ ॥
ਜੇ ਕਸਾਈ ਉਧਰੇ ਬੋਰਥਾ ਸੁਇਨਾ ਲੋਹ ਨਾਹੀ ਇਕ ਰੰਗਾ ॥
ਇਤ ਭਰਵਾਸੇ ਰਹਣੁ ਕੁਢੰਗਾ ॥੯॥੩੧॥

‘ਬਸੀ ਬਿਕੁੰਠਹਿ ਜਾਇ ॥੮੮॥ ਸੈਯਾ ॥ ‘ਦੇਹਿ ਛਿ ਕੋਸ ਪ੍ਰਮਾਨ ਭਈ ਪੁਖਰਾ
ਜਿਮ ਪੇਟ ਮੁਖੇ ਨਲੂਆਰੇ ॥ ਡੰਡ ਦੁਕੂਲ ਭਏ ਤਿਹਕੇ ਜਨੁ ਬਾਰ ਸਿਬਾਲ ਤੇ
ਸੇਖ ਪੁਆਰੇ ॥ ‘ਸੀਸ ਸੁਮੇਰ ਕੋ ਸਿੰਗ ਭਯੋ ਤਿਹ ਆਖਨ ਮੈ ਪਰਗੇ ਖਡੂਆਰੇ ॥
ਸਾਹ ਕੇ ਕੋਟ ਮੈ ਤੋਪ ਲਗੀ ਬਿਬ ਗੋਲਨ ਕੇ ਹੂੰ ਗਏ ਗਲੂਆ ਰੇ ॥੮੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥
‘ਅਸਤਨ ਮੁਖ ਲੈ ਕ੍ਰਿਸਨ ਤਿਹ ਉਪਰਿ ਸੋਇ ਗਏ ॥ ਧਾਇ ਤਬੈ ਬ੍ਰਿਜਲੋਕ ਸਭ
ਗੋਦ ਉਠਾਇ ਲਏ ॥੯੦॥ ‘ਦੋਹਰਾ ॥ ਕਾਟ ਕਾਟ ਤਨ ਏਕਠੋ ਕੀਯੋ ਬ ਤਾ
ਕੋ ਵੇਰ ॥ ਦੇ ਬੀਧਨ ਚਹੂੰ ਓਰ ਤੇ ਬਾਰਤ ਲਗੀ ਨ ਬੇਰ ॥੯੧॥ ਸੈਯਾ ॥
‘ਜਬਹੀ ਨੰਦ ਆਇ ਹੈ ਗੋਕਲ ਮੈ ਲਈ ਬਾਸ ਸੁਬਾਸ ਮਹਾ ਬਿਸਮਾਨਯੋ ॥ ਲੋਕ
ਸਭੈ ਬ੍ਰਿਜ ਕੋ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਹਿਓ ਸੁਨਿਕੈ ਮਨ ਮੈ ਡਰ ਪਾਨਿਯੋ ॥ ‘ਸਾਚ ਕਹੀ
ਬਸਦੇਵਹਿ ਮੋ ਪਹਿ ਸੋ ਪਰਤਛਿ ਭਈ ਹਮ ਜਾਨਿਯੋ ॥ ਤਾ ਦਿਨ ਦਾਨ ਅਨੇਕ
ਦੀਯੋ ਸਭ ਬਿੱਪਨ ਬੇਦ ਅਸੀਸ ਬਖਾਨਯੋ ॥੯੨॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਬਾਲ ਰੂਪ ਹੂੰ ਉਤਰਿਯੋ
ਦਯਾ ਸਿੰਧ ਕਰਤਾਰ ॥ ਪ੍ਰਿਥਮ ਉਧਾਰੀ ਪੂਤਨਾ ਭੂਮ ਉਤਾਰਯੋ ਭਾਰੁ ॥੯੩॥

‘ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਸਕੰਧ ਪੁਰਾਣੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪੂਤਨਾ ਬਧ ਧਿਆਇ ਜਮਾਪਤੰ ॥

‘ਅਥ ਨਾਮ ਕਰਣ ਕਥਨੰ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਬਾਸਦੇਵ ਗਰਗਅ ਕੋ ਨਿਕਟਿ ਲੈ
ਕਹੀ ਜੁ ਤਾਹਿ ਸੁਨਾਇ ॥ ਗੋਕਲ ਨੰਦਹਿ ਕੇ ਭਵਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਤੁਮ ਜਾਇ ॥੯੪॥
‘ਉਤੇ ਤਾਤ ਹਮਰੈ ਤਹਾ ਨਾਮ ਕਰਨ ਕਰ ਦੇਹੁ ॥ ਹਮ ਤੁਮ ਬਿਨੁ ਨਹੀ
ਜਾਨਹੀ ਅਉਰ ਸ੍ਵਨ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ॥੯੫॥ ਸੈਯਾ ॥ ‘ਬੇਗ ਚਲਯੋ ਦਿਜ ਗੋਕਲ
ਕੋ ਬਸੁਦੇਵ ਮਹਾਨ ਕਹੀ ਸੋਈ ਮਾਨੀ ॥ ਨੰਦ ਕੇ ਧਾਮ ਗਯੋ ਤਬਹੀ ਬਹੁ
ਆਦਰ ਤਾਹਿ ਕਰਯੋ ਨੰਦ ਰਾਨੀ ॥ ‘ਨਾਮ ਸੁ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਹਯੋ ਇਹ ਕੋ ਕਰ
ਮਾਨ ਲਈ ਇਹ ਬਾਤ ਬਖਾਨੀ ॥ ਲਾਇ ਲਗੀਨ ਨਿਛੰਤ੍ਰਨ ਸੋਧ ਕਹੀ ਸਮਝਾਇ
ਅਕੱਥ ਕਹਾਨੀ ॥੯੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ‘ਕ੍ਰਿਸਨ ਨਾਮ ਤਾ ਕੋ ਧਰਯੋ ਗਰਗਹਿ ਮਨੈ
ਬਿਚਾਰਿ ॥ ਸਿਆਮ ਪਲੋਟੈ ਪਾਇ ਜਿਹ ਇਹ ਸਮ ਮਨੋ ਮੁਰਾਰ ॥੯੭॥ ‘ਸੁਕਲ
ਬਰਨ ਸਤਿਜੁਗ ਭਏ ਪੀਤ ਬਰਨ ਤ੍ਰੇਤਾਇ ॥ ਪੀਤ ਬਰਨ ਪਟ ਸਿਆਮ ਤਨ
ਨਰ ਨਾਹਨਿ ਕੇ ਨਾਹਿ ॥੯੮॥ ਸੈਯਾ ॥ ‘ਅੰਨ੍ਯ ਦਯੋ ਗਰਗੈ ਜਬ
ਨੰਦਹਿ ਤਉ ਉਠਿਕੈ ਜਮਨਾ ਤਟ ਆਯੋ ॥ ਨਾਇ ਕਟੈ ਕਰਿਕੈ ਧੁਤੀਆ ਹਰਿ
ਕੋ ਅਰੁ ਦੇਵਨ ਭੋਗ ਲਗਾਯੋ ॥ ਆਇ ਗਏ ਨੰਦ ਲਾਲ ਤਬੈ ਕਰ ਸੋ
ਗਹਿਕੈ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਚਕ੍ਰਤ ਹੂੰ ਗਯੋ ਪੇਖ ਤਬੈ ਤਿਹ ਅੰਨ੍ਯ ਸਭੈ

ਉ ਇਹ ਦੇਵ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਲੀਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇਵੀ ਕਹਿਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗਿ
ਬਣੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵਸਾਈ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੂਤਨਾ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਦਾ
ਅਕਾਰ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੋ ਕੇਸ ਉਚਾ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅਮਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਬਾਕੀ ਤਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਰਨਾ
ਕੋਈ ਅਉਧਾ ਨਹੀਂ ਜਦ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਅਕਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਦੁਧੀ ਦੀ ਮੂੰਹੀ ਸਮਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਿਸ
ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਵਤਾਰ ਵਾਦ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਲਟਾ ਕੇ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਧਰ ਗਿਆ ਮਰਦੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਆਹਰ
ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਕਾਰਗਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸੱਚ ਲੈਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੜਿਕੜ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ
ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਨੇ
ਹਾਰ ਅਪਾਰਾ। ਕੀਤੇ ਕਾ ਨਾਹੀ ਕਿਹੁ ਚਾਰਾ ॥ ਅੰਗ ੧੦੪੨॥ ਮ: ੧॥

ਅ ਇਹ ਵਿਤੱਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਆਚਾਰੀਜ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਯਾਦਵਾਂ ਦਾ ਕੁਲ ਗੁਰੂ ਸੀ। ਬਲਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ
ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸੰਸਕਾਰ ਇਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗਰਗ (ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ “ਗਰਗ” ਨੇ ਸ਼ੇਖ ਨਾਗ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪੜੀ ਤੇ ਯਾਦਵਾਂ ਦਾ ਕੁਲ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ
ਗਿਆ।

- ੧ ਬਸੀ ਬੈਠੇ ਜਾਇ-ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੋਯਾ ॥੮੮॥
 ੨ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਉਸ ਪੁਤਨਾ ਦੀ ਦੇਹ ਛੇ ਕੋਹ ਤੱਕ ਲੰਬੀ ਥਾਂ ਵਿਚ
 ਡਿੱਗੀ, ਪੇਟ ਇਕ ਪੁਖਰਾ (ਛੱਪੜ) ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਜਿਵੇਂ
 ਨਦੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਢੀ ਨਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤੇ ਬਾਹਵਾਂ ਦੋਵੇਂ
 ਨਾਲੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬਣ ਗਏ ਉਸ ਦੇ ਵਾਲ ਉਸ ਛੱਪੜ ਦੇ
 ਜਾਲੇ ਵਾਂਗ ਅਤੇ ਝਾਟਾ ਘਾਹ ਰੂਸ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।
 ੩ ਸਿਰ ਜਾਣੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਉਸ
 ਪਰਬਤ ਵਿਚ ਖੱਡਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ
 ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉੱਪਰ ਤੋਪ ਚੱਲ ਗਈ ਉਸ ਦੇ
 ਗੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਘਰੇ ਪੈ ਗਏ ਹੋਣ ॥੮੯॥
 ੪ ਦੋਹਰਾ ॥ ਦੁੱਧੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਸ ਦੀ
 ਦੇਹ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸੌ ਗਿਆ । ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕੌਤਕ
 ਵੇਖਣ ਲਈ ਨੱਠੇ ਗਏ ਸਾਰੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ
 ਚੁੱਕ ਲਿਆ ॥੯੦॥
 ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਪੁਤਨਾ ਦੇ ਤਨ ਨੂੰ ਕੱਟ-ਕੱਟ ਕੇ ਟੋਟਿਆਂ ਦਾ
 ਢੇਰ ਲਾ ਲਿਆ । ਬਾਲਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਾ
 ਕੇ ਅੱਗ ਬਾਲਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਰ ਨਾ ਲੱਗੀ ॥੯੧॥
 ੬ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨੰਦ ਜੀ ਗੋਕਲ ਵਿਚ ਆਏ ਚਾਰੇ
 ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ।
 ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ
 ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ।
 ੭ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਾਸਦੇਵ ਨੇ ਸੱਚ
 ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਸੋ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਇਹ
 ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੰਸ ਦਾ ਅਜੇ ਡਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।
 ਉਸੇ ਦਿਨ ਅਨੇਕ ਹੀ ਦਾਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਅਸੀਸਾਂ
 ਦਿੱਤੀਆਂ ॥੯੨॥
 ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਆ ਕੇ ਜਗਤ ਵਿਚ
 ਉਤਰਿਆ ਹੈ ਦਇਆ ਦਾ ਸਾਗਰ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ । ਪਹਿਲਾਂ
 ਹੁਣ ਉਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪੁਤਨਾ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਧਰਤੀ
 ਉਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਰ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ॥੯੩॥
 ੯ ਭਾਗਵਤ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਕੰਧ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ
 ਪੁਤਨਾ ਦੀ ਮੌਤ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।
 ੧੦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥

- ੧੧ ਸ੍ਰੀ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਨੇ (ਗਰਗ-ਪ੍ਰੋਹਤ) ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਕੇ
 ਜੋ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਹੀ ॥ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੋਕਲ
 ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਨੰਦ ਮਹਿਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਉ ॥੯੪॥
 ੧੨ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਾ ਕੇ ਨਾਮ
 ਰੱਖ ਕੇ “ਨਾਮ ਕਰਨ”= ਕੁਲ ਦੀ ਰੀਤ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਉ ।
 ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ
 ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਨ ਤੱਕ ਨਾ ਜਾਣੀ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਮੇਰੀ ਗੱਲ
 ਪੱਲੇ ਬੰਨ ਲਵੋ ॥੯੫॥
 ੧੩ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਗੋਕਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ ਜਿਹੜੀ
 ਗੱਲ ਮਹਾਨ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਵਾਸਦੇਵ ਨੇ ਕਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ
 ਕੇ । ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਅੱਗੋਂ ਨੰਦ
 ਰਾਣੀ (ਜਸ਼ੋਧਾ) ਨੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਬੜਾ ਆਦਰ ਕੀਤਾ ।
 ੧੪ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੱਸਿਆ ਉਸ ਦਾ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ
 ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ । ਪ੍ਰੋਹਤ
 ਗਰਗ ਨੇ ਲਗਨ ਤੇ ਨਛੱਤਰ ਸੋਧ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ
 ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਮੇਰੇ ਕਬਨ
 ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ॥੯੬॥
 ੧੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਮ ਉਸ ਬਾਲ ਦਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਰਗ
 ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ । ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ
 ਹੈ ਕਿ ਗਰਗ ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੇ ਉਸ ਬਾਲ ਦੇ ਪੈਰ ਪਲੱਸਦੇ ਹੋਏ
 ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲ ਮੁਰਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੀ ਹੈ ॥੯੭॥
 ੧੬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਸਤਯੁਗ ਵਿਚ ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰਾਂ
 ਵਾਲਾ ਕ੍ਰੋਧੇ ਵਿਚ (ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ) ਹੋਇਆ ਸੀ । ਪੀਲੇ
 ਬਸਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਆਮ ਰੰਗ ਸਰੀਰ ਦਾ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ
 ਮਹਾਰਾਜਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ॥੯੮॥
 ੧੭ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਨੇ ਗਰਗ ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੂੰ ਅੰਨ
 ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਗਰਗ ਲੈ ਕੇ ਜਮਨਾ ਕਿਨਾਰੇ
 ਚਲਾ ਗਿਆ । ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਧੌਤੀ ਬੰਨ
 ਕੇ ਹਰੀ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲੁਆਇਆ ।
 ੧੮ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਆ ਗਏ ਤੇ ਰੋਟੀ
 ਦਾ ਟੋਟਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ।
 ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਮੁੰਡੇ ਨੇ
 ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਅੰਨ ਭਿੱਟ (ਜੂਠਾ) ਕਰਕੇ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਇਨ ਭੀਟ ਗਵਾਯੋ ॥੯੯॥ ^੧ਫੇਰਿ ਬਿਚਾਰ ਕਰਯੋ ਮਨ ਮੈ ਇਹ ਤੋ ਨਹ ਬਾਲਕ
ਪੈ ਹਰਿ ਜੀ ਹੈ ॥ ਮਾਨਸ ਪੰਚ ਭੂ ਆਤਮ ਕੋ ਮਿਲਿਕੈ ਤਿਨ ਸੋ ਕਰਤਾ ਸਰਜੀ
ਹੈ ॥ ^੨ਯਾਦ ਕਰੀ ਮਮਤਾ ਇਹ ਕਾਰਨ ਮਧ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੈ ਕਰਜੀ ਹੈ ॥ ਮੂੰਦ
ਲਈ ਤਿਹ ਕੀ ਮਤਿ ਯੋ ਪਟ ਸੋ ਤਨ ਢਾਂਪਤ ਜਿਉ ਦਰਜੀ ਹੈ ॥੧੦੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
^੩ਨੰਦ ਕੁਮਾਰ ਤ੍ਰਿਬਾਰ ਭਯੋ ਜਬ ਤੋ ਮਨ ਬਾਮਨੈ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ਮਾਤ ਖਿਝੀ
ਜਸੁਧਾ ਹਰਿ ਕੋ ਗਹਿਕੈ ਉਰ ਆਪਨੇ ਲਾਇ ਧਰਿਓ ਹੈ ॥ ^੪ਬੋਲ ਉਠੇ ਭਗਵਾਨ
ਤਬੈ ਇਹ ਦੋਸ ਨ ਹੈ ਮੁਹਿ ਯਾਦਿ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥ ਪੰਡਤਿ ਜਾਨ ਲਈ ਮਨ ਮੈ
ਉਠ ਕੈ ਤਿਹ ਕੇ ਤਬ ਪਾਇ ਪਰਿਓ ਹੈ ॥੧੦੧॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^੫ਨੰਦ ਦਾਨ ਤਾ
ਕੋ ਦਯੋ ਕਹ ਲਉ ਕਹੋ ਸੁਨਾਇ ॥ ਗਰਗ ਆਪਨੇ ਘਰਿ ਚਲਯੋ ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਮੁਦ
ਮਨ ਪਾਇ ॥੧੦੨॥

^੬ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਨਾਮ ਕਰਨ ਬਰਨਨ ॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੧ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਧਰੇ ਹਰਿ ਜੀ ਪਲਨਾ ਪਰ ਝੁਲਤ ਹੈ ਤਬ ਕੈਸੇ ॥ ਮਾਤ
ਲਡਾਵਤ ਹੈ ਤਿਹਕੋ ਔ ਝੁਲਾਵਤ ਹੈ ਕਰਿ ਮੋਹਿਤ ਕੈਸੇ ॥ ^੨ਤਾ ਛਬਿ ਕੀ ਉਪਮਾ
ਅਤਿ ਹੀ ਕਬਿ ਸਖਾਮ ਕਹੀ ਮੁਖ ਤੇ ਫੁਨਿ ਐਸੇ ॥ ਭੂਮਿ ਦੁਖੀ ਮਨ ਮੈ ਅਤਿ
ਹੀ ਜਨੁ ਪਾਲਤ ਹੈ ਰਿਪ ਦੈਤਨ ਜੈਸੇ ॥੧੦੩॥ ^੩ਭੂਖ ਲਗੀ ਜਬ ਹੀ ਹਰਿ
ਕੋ ਤਬ ਪੈ ਜਸੁਧਾ ਥਨ ਕੋ ਤਿਹ ਚਾਹਿਯੋ ॥ ਮਾਤ ਉਠੀ ਨ ਭਯੋ ਮਨ ਕ੍ਰੋਧ
ਤਬੈ ਪਗ ਸੋ ਮਹਿ ਗੋਡ ਕੈ ਬਾਹਿਯੋ ॥ ^੪ਤੇਲ ਧਰਯੋ ਅਰੁ ਘੀਉ ਭਰਯੋ ਛੁਟ
ਭੂਮਿ ਪਰਯੋ ਜਸੁ ਸਖਾਮ ਸਰਾਹਿਯੋ ॥ ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ ਮਧਿ ਪੁਰੀ ਧਰਨੀ ਕੋ ਮਨੋ
ਸਭ ਸੋਕ ਸੁ ਲਾਹਿਯੋ ॥੧੦੪॥ ^੫ਧਾਇ ਗਏ ਬ੍ਰਿਜਲੋਕ ਸਭੈ ਹਰਿ ਜੀ ਤਿਨ
ਆਪਨੇ ਕੰਠ ਲਗਾਏ ॥ ਅਉਰ ਸਭੈ ਬ੍ਰਿਜਲੋਕ ਬਧੂ ਮਿਲ ਭਾਂਤਨ ਭਾਂਤਨ ਮੰਗਲ
ਗਾਏ ॥ ^੬ਭੂਮਿ ਹਲੀ ਨਭਿ ਯੋ ਇਹ ਕਉਤਕ ਬਾਰਨ ਭੇਦ ਯੋ ਭਾਖ ਸੁਨਾਏ ॥
ਚਕ੍ਰਤ ਬਾਤ ਭਏ ਸੁਨਿਕੈ ਅਪਨੇ ਮਨ ਮੈ ਤਿਨ ਸਾਚ ਨ ਲਾਏ ॥੧੦੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
^੭ਕਾਨ੍ਹਹਿ ਕੇ ਸਿਰ ਸਾਥ ਛੁਹਾਇਕੈ ਅਉਰ ਸਭੈ ਤਿਨ ਅੰਗਨ ਸੋ ॥ ਅਰੁ ਲੋਕ
ਬੁਲਾਇ ਸਬੈ ਬ੍ਰਿਜ ਕੇ ਬਹੁ ਦਾਨ ਦਯੋ ਤਿਨ ਮੰਗਨ ਕੋ ॥ ਅਰੁ ਦਾਨ ਦਯੋ
ਸਭ ਹੀ ਗ੍ਰਹ ਕੋ ਕਰਕੈ ਪਟ ਰੰਗਨ ਰੰਗਨ ਕੋ ॥ ਇਹ ਸਾਜ ਬਨਾਇ ਦਯੋ
ਤਿਨ ਕੋ ਅਰੁ ਅਉਰ ਦਯੋ ਦੁਖ ਭੰਗਨ ਕੋ ॥੧੦੬॥ ^੮ਕੰਸ ਬਾਚ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ
ਸੋ ॥ ਅੜਿਲ ॥ ^੯ਜਬੈ ਪੂਤਨਾ ਹਨੀ ਸੁਨੀ ਗੋਕਲ ਬਿਖੈ ॥ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਸੋ ਕਹਿਯੋ

* ਗਰਗ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖੀ ਮਹੱਲ ਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਅਸਰੇ ਖੜਿਆਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਵਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ—

ਸਿੱਖ ਬੋਲਨਿ ਸੁਣਿ ਨਾਨਕਾ ਭੁਹਿ ਜਗ ਨੋ ਕਿਆ ਕਰਮਾਤ ਦਿਖਾਈ ॥

ਭੁਭ ਵਿਖਾਲੇ ਅਸਾਂ ਨੋ ਤੁਹਿ ਕਿਉ ਦਿਲ ਅਵੇਹੀ ਲਾਈ ॥

ਬਾਬਾ ਬੋਲੇ ਨਾਥ ਜੀ ਅਸਾਂ ਤੇ ਵੇਖਣਿ ਜੋਗੀ ਵਸਤ ਨ ਕਾਈ ॥

ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਬਾਣੀ ਬਿਨਾ ਦੂਜੀ ਓਟ ਨਹੀ ਹਰਿ ਕਾਈ ॥

ਸਿਵ ਰੂਪੀ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਚਲੇ ਨਾਹੀ ਧਰਤਿ ਚਲਾਈ ॥

ਸਿੱਖ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਕਹਿ ਭੜਿ ਪਏ ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਲਾ ਛਪਾਈ ॥

ਦਦੇ ਦਾਤਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਕਕੇ ਕੀਮਤ ਕਿਨੇ ਨ ਪਾਈ ॥ ਸੋ ਦੀਨ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ॥੪੨॥ ਵਾ: ੧॥

ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਵਾਰਥ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਨਾਨਕ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ, ਤੂੰ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਮਾਤ ਦੱਸੀ ਹੈ ? ਭੁਭ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੇ । ਇਤਨੀ ਥੱਲ ਕਿਉਂ ਲਾਈ ਹੈ ? ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੋਲੇ, ਹੋ ਨਾਥ ਜੀ ! ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਬਾਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਸ ਓਟ ਇਕ ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਥੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਅਲੋਚਕ ਬਿਵ ਨੂੰ ਕਦੇ ਦੇਵੀ ਪਾਰਬਤੀ ਨਾਲ ਜੁਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਨੇਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਾਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਸਿਵ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਇਹ ਪੰਜਵੀਂ ਲਾਈਨ ਦਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੀ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਹੈ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਉਂ ਅਹਿਲ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਹਿਲਾਈ ਹੋਈ ਕਿਧਰੇ ਨੂੰ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ । ਸਿੱਖ ਤੰਤਰ-ਮੰਤਰ ਕਰ-

- ੧ ॥੬੬॥ ਵੇਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਆਮ ਬੱਚਾ (ਲੜਕਾ) ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਹਰਿ ਜੀ ਹਨ। ਜੋ ਪੰਜ ਭੱਤਕ ਤਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜ ਭੱਤਕ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਜਕ ਹੈ।
- ੨ ਮੈਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭੋਗ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੰਗਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀ ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਇਉਂ ਢੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਦਰਜੀ ਕੱਪੜਾ ਸੀਂ ਕੇ ਤਨ 'ਤੇ ਪੁਆ ਕੇ ਤਨ ਢੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਗੱਲ ਉਥੇ ਦੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ॥੧੦੦॥
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਭੋਜਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਜੁਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਮਾਤਾ ਜਸ਼ੋਧਾ ਨੇ ਵੀ ਖਿਝ ਕੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ।
- ੪ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ? ਇਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਿਆ ॥੧੦੧॥
- ੫ ਦੇਹਰਾ ॥ ਜਿਹੜਾ ਨੰਦ ਨੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਉਹ ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂ? ਗਰਗਾਂ ਦਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥੧੦੨॥
- ੬ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਨ ਬਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਹਰਿ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੁਕਿਤੇ ਦੇ ਉਪਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਲਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਕਿਵੇਂ ਲਾਡ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੂਟੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੋਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੮ ਉਸ ਛਬੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਵੀ ਸ਼ਿਆਮ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੀ ਹੈ ਸਮਝੋ, ਧਰਤੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਤਾ

ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ ॥੧੦੩॥

- ੯ ਕੰਤਕ ਲਈ ਇਕ ਵਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜਸ਼ੋਧਾ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਲੈਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਮਾਤਾ ਜਸ਼ੋਧਾ ਕੁਝ ਦੇਰ ਉੱਠੀ ਨਾ, ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਪੈਰ ਨਾਲ ਮਹਿ (ਧਰਤੀ) ਨੂੰ ਦਬਾ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਤੀ ਹਿੱਲ ਗਈ।
- ੧੦ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਘਰ ਵਿਚ ਤੇਲ ਪਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਘਿਉ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਉਹ ਭਾਂਡੇ ਉਲਟ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡੁੱਲ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਜਸ ਕਵੀ ਸ਼ਿਆਮ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮਾਨੋ ਗੋਕਲ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਲਾਹਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ੋਕ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੧੦੪॥
- ੧੧ ਧਰਤੀ ਹਿੱਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਦੌੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ। ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਬ੍ਰਿਜ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਤੇ ਮੰਗਲ ਕੀਤੇ।
- ੧੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੂਤਨਾ ਡਿੱਗੀ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦੇ ॥੧੦੫॥
- ੧੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਚੁਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੂੰ। ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਰੰਗ ਦੇ ਬਸਤਰ ਦਿੱਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਹਿੱਲਣ ਨਾਲ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ॥੧੦੬॥
- ੧੪ ਕੰਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਦੈਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ।
- ੧੫ ਅਭਿਲ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੂਤਨਾ ਮਾਰੀ ਗਈ ਕੰਸ ਨੇ ਸੁਣੀ ਗੋਕਲ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਦੈਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਬਚਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਾ ਸਾਰੀ ਹਾਰ ਦੇ ਕੇ ਛੁਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਦੁਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਦਾਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਕਰਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਸ ਲਈ ਸਿੱਧ ਨਿਰ ਉੱਤਰ (ਦੀਨ) ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਢਹਿ ਪਏ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਉਂ ਨਿਤਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ, ਇਕ ਦੀਨ, ਅਰਥਾਤ ਮਤ ਜੋਗ ਦਾ ਤੇ ਇਕ ਕਰਮਾਤ। ਸੋ ਦੀਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੀ ਸਾਡਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਭਿਖਾਰੀ ਦਾਤੇ ਦੇ ਭਗਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸੋ ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਇਹ ਤਾਂ ਦੀਨ ਹੈ, ਕਰਮਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਖੇਮਤ ਜਾਣੇ। ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਜੋ ਅਜਨਮ, ਅਜਨੀ, ਬੇਹੱਦ, ਅਜਰ, ਅਮਰ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੀ ਅਸਲ ਕਰਮਾਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਆਮ ਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਕਵੀ ਜੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਇਸਤਰੀਆਂ, ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਦੇਵ ਤੇ ਦਾਨਵਾਂ, ਰਾਜੇ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਯੁੱਧ-ਜੰਗਾਂ ਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਖੋਲ-ਖੋਲ ਕੇ ਰੂਪ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਖਿਲਵਾਜ਼ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾ ਕੇ ਛੱਡ ਮਾਰਦੇ ਨਹੀਂ ਬੱਕਦੇ ਅਤੇ ਅਸਲ ਅਸਲੀਅਤ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਆ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਜੋਤਿ ਕਿਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੀ ?

੧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਅਧੀਨਤਾ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਵੇਂ-ਨਰੋਏ, ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹਨ, ਗੁਲਾਮਾਨਾ ਭਾਵ, ਕਾਇਰਤਾ, ਡਰ, ਸਹਿਮ ਆਦਿ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਣਖੀਲੇ, ਸੁਤੰਤਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਨੁਭਵਤਾ ਉੱਕੀ ਹੀ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਪਠਾਣਾਂ, ਮੁਗਲਾਂ ਆਦਿ ਜੇਤੂ ਕੌਮਾਂ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ। ਕੇਵਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰਨ, ਵੇਲਾ ਟਪਾਉਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਨੂੰ ਹੀ ਗਨੀਮਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

੨ ਮਨੁੱਖੀ ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ—ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸਲੀ ਮਨੋਰਥ ਉਸ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਰਚਣਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਜੈ-ਜੈ ਜਪਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੇ ਭਰ ਨਾਲ ਅਕਾਲ, ਧਰਤੀ ਪਾਤਾਲ ਸਾਰੇ ਕੰਬਦੇ ਹਨ ਜਲਾਂ ਬਲਾਂ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵ ਤਪਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਇੰਦਰ ਕੁਬੇਰ ਬਲ ਆਦਿ ਧਨ-ਧਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਤੋਟਕ ਛੰਦ-ਜਪ ਜੰਧਰ ਜਗਣਾ ਜੂਹ ਜੁਆਂ ॥ ਭਖ ਕੰਧਰੂ ਮੇਰ ਪਯਾਲ ਭੂਅੰ ॥ ਤਪ ਤਪਸ ਸਰਬ ਜਲੇਰੁ ਬਲੰ ॥ ਪੰਨ ਉਚਰਤ ਇੰਦਰ ਕਮੇਰ ਬਲੰ ॥੧॥ ੧੪੧॥ ਅਕਾਲ ਉਤ ॥ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਵੇਕਟ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ (ਭਗਉਤੀ) ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਤੇ ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ :- ਜਿਹ ਵੇਕਟ ਧਰਮ ਸਬੋ ਤਜਿ ਹੈ। ਇਕ ਚਿਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਿ ਕੋ ਜਪ ਹੈ ॥ ਤੇਉ ਜਾਂ ਭਵ ਸਾਗਰ ਕੋ ਤਰ ਹੈ ॥ ਭਵ ਭੂਲ ਨ ਦੇਹ ਪੁਨਰ ਧਰ ਹੈ ॥੧੬॥੧੫੬॥ ਅਕਾਲ ਉਤ: ॥

੩ (ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਚੇਤਨਤਾ ਰੂਪੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਵਾਂਗ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਬਣੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰ ਉਸੇ ਜੋਤਿ ਦਾ ਹੀ ਤੇਜ ਹੈ। ਜਿਸੀ ਜਮਾਨ ਕੇ ਵਿਖੇ ਸਮੇਤਿ ਏਕ ਜੋਤਿ ਹੈ। ਨਾ ਘਾਟ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਹੈ ਨ ਬਾਢ ਘਾਟ ਹੋਤ ਹੈ। ਉਹੀ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਤੱਤ ਵੀ ਖੋਲ ਕੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਆਪ ਹੀ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੀਵ ਅੰਦਰ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ—ਏਕ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਾ ਉਚਾਰਿਤਿ ਮਤਿ ਸੋ ਬੋਨ ॥ ਸਭ ਪ੍ਰਤਾਪ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੋ ਕਹੋ ਸਕਲ ਬਿਧਿ ਤੇਨ ॥੨੦੧॥ ਉਹੀ ॥ ਭਾਵਾਰਥ—ਇਕ ਵੇਰ ਜੀਵ ਆਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੇਤਨ ਬੁਧੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਦੱਸ। ਉਤਰ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੂੰਸੀਂ (ਆਤਮ ਜੋਤਿ) ਉਸ ਦੀ ਅੰਸ ਹੋ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁੱਖ-ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚ ਫਸਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਸਵੰਤ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੱਚਾ ਮਨਕੇ ਇਸ ਦੇ ਪਾਲਣ

ਜਾਹੁ ਤਾ ਕੇ ਤਿਥੈ ॥ ^੧ਨੰਦ ਬਾਲ ਕੋ ਮਾਰੋ ਐਸੇ ਪਟਕ ਕੈ ॥ ਹੋ ਪਾਥਰ ਜਾਣ
ਚਲਾਈਐ ਕਰ ਸੋ ਝਟਕ ਕੈ ॥੧੦੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੨ਕੰਸਹਿ ਕੈ ਤਸਲੀਮ ਚਲਯੋ
ਹੈ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਸੀਘਰ ਦੈ ਗੋਕਲ ਆਯੋ ॥ ਬਉਡਰ ਕੋ ਤਬ ਰੂਪ ਧਰਯੋ ਧਰਨੀ
ਪਰ ਕੈ ਬਲ ਪਉਨ ਬਹਾਯੋ ॥ ^੩ਆਗਮ ਜਾਨ ਕੈ ਭਾਰੀ ਭਯੋ ਹਰਿ ਮਾਰ ਤਬੈ
ਵਹ ਭੂਮਿ ਪਰਾਯੋ ॥ ਪੂਰ ਭਏ ਦ੍ਰਿਗ ਮੂੰਦ ਕੈ ਲੋਕਨ ਲੈ ਹਰਿ ਕੋ ਨਭਿ ਕੇ
ਮਗ ਧਾਯੋ ॥੧੦੮॥ ^੪ਜਉ ਹਰਿ ਜੀ ਨਭਿ ਬੀਚ ਗਯੋ ਕਰ ਤਉ ਅਪਨੇ ਬਲ
ਕੋ ਤਨ ਚੱਟਾ ॥ ਰੂਪ ਭਯਾਨਕ ਕੋ ਧਰਿਕੈ ਮਿਲਿ ਜੁੱਧ ਕਰਯੋ ਤਬ ਰਾਛਸ ਫੱਟਾ ॥
^੫ਫੇਰਿ ਸੰਭਾਰ ਦਸੋ ਨਖ ਆਪਨੇ ਕੈ ਕੈ ਤੁਰਾ ਸਿਰ ਸਤ੍ਰ ਕੋ ਕੱਟਾ ॥ ਰੁੰਡ ਗਿਰਯੋ
ਜਨ ਪੇਡਿ ਗਿਰਯੋ ਇਮ ਮੁੰਡ ਪਰਯੋ ਜਨ ਡਾਰ ਤੇ ਖੱਟਾ ॥੧੦੯॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰੇ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਬਧਹ ॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੧ਕਾਨ੍ ਬਿਨਾ ਜਨ ਗੋਕਲ ਕੇ ਬਹੁ ਆਜਜ ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਢੂੰਢਾਯੋ ॥
ਦੁਆਦਸ ਕੋਸ ਪੈ ਜਾਇ ਪਰਯੋ ਹੁਤੋ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਪੈ ਮਿਲ ਪਾਯੋ ॥ ^੨ਲਾਇ
ਲੀਯੋ ਹੀਯ ਸੋ ਸਭਹੀ ਤਬਹੀ ਮਿਲਿਕੈ ਉਨ ਮੰਗਲ ਗਾਯੋ ॥ ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਜਸ
ਉੱਚ ਮਹਾਂ, ਕਬੀ ਨੈ ਮੁਖ ਤੇ ਇਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ ॥੧੧੦॥ ^੩ਦੈਤ ਕੋ ਰੂਪ ਭਯਾਨਕ
ਦੇਖਕੈ ਗੋਪ ਸਭੋ ਮਨ ਮੈ ਡਰੁ ਕੀਆ ॥ ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹ ਹੈ ਗਨਤੀ ਸੁਰਰਾਜਹਿ
ਕੋ ਪਿਖ ਫਾਟਤ ਹੀਆ ॥ ^੪ਐਸੋ ਮਹਾਂ ਬਿਕਰਾਲ ਸਰੂਪ ਤਿਸੈ ਹਰਿ ਨੇ ਛਿਨ
ਮੈ ਹਨਿ ਲੀਆ ॥ ਆਇ ਸੁਨੋ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਹ ਮੈ ਤਿਹ ਕੋ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਭੈ ਕਹਿ
ਦੀਆ ॥੧੧੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੧ਦੈ ਬਹੁ ਬਿੱਪਨ ਕੋ ਤਬ ਦਾਨ ਸੁ ਖੇਲਤ ਹੈ ਸੁਤ
ਸੋ ਫੁਨਿ ਮਾਈ ॥ ਅੰਗੁਲ ਕੈ ਮੁਖ ਸਾਮੁਹ ਹੇਤ ਹੀ ਲੇਤ ਭਲੇ ਹਰਿ ਜੀ ਮੁਸਕਾਈ ॥
^੨ਆਨੰਦ ਹੋਤ ਮਹਾਂ ਜਸੁਧਾ ਮਨ ਅਉਰ ਕਹਾ ਕਹੈ ਤੋਹਿ ਬਡਾਈ ॥ ਤਾ ਛਬਿ
ਕੀ ਉਪਮਾ ਅਤਿ ਪੈ ਕਬਿ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਤਨ ਤੇ ਅਤਿ ਭਾਈ ॥੧੧੨॥ ^੩ਅਥ
ਸਾਰੀ ਬਿਸੁ ਮੁਖ ਮੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਸੋਧਾ ਕੋ ਦਿਖਾਈ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੪ਮੋਹਿ ਬਢਾਇ
ਮਹਾ ਮਨ ਮੈ ਹਰਿ ਕੋ ਲਗੀ ਫੇਰਿ ਖਿਲਾਵਨ ਮਾਈ ॥ ਤਉ ਹਰਿ ਜੀ ਮਨ
ਮਧਿ ਬਿਚਾਰ ਸਿਤਾਬ ਲਈ ਮੁਖਿ ਮਾਹਿ ਜੰਭਾਈ ॥ ^੫ਚਕ੍ਰਤ ਹੋਇ ਰਹੀ ਜਸੁਧਾ
ਮਨ ਮੱਧਿ ਭਈ ਤਿਹਕੇ ਦੁਚਿਤਾਈ ॥ ਮਾਇ ਸੁ ਢਾਪ ਲਈ ਤਬਹੀ ਸਭ
ਬਿਸਨ ਮਯਾ ਤਿਨ ਜੋ ਲਖ ਪਾਈ ॥੧੧੩॥ ^੬ਕਾਨ੍ ਚਲੇ ਘੁੰਟੁਆ ਘਰਿ
ਭੀਤਰ ਮਾਤ ਕਰੈ ਉਪਮਾ ਤਿਹ ਚੰਗੀ ॥ ਲਾਲਨ ਕੀ ਮਨ ਖਾਲ ਕਿਧੋ ਨੰਦ

ਉ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ (ਮਹਾ ਕਥ ਨੇ ਮੁਖ ਤੇ ਇਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ) ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ ਜਿਵੇਂ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਨਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਰਤੰਡ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਵਿ ਤੇ ਲੇਖ ਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਦ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ "ਤਾਂ ਛਬਿ ਕੋ ਜਸ ਉਚਮਹਾਂ" ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਦ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸੋਚਕੇ ਪੜ੍ਹੋ ।

ਪੋਸ਼ਣ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਸ਼ਵੰਦ ਸਰੀਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੱਚਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਚੇਤਨ ਸਭਾ ਰੂਪੀ ਆਤਮ ਜੋਤੀ, ਜੋ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਦਾ ਹੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ, ਉਹੀ ਸੱਚਾ ਆਪਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਟਾ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਤੱਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਜੋਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਵੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ, ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਖੇ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਬਿਪਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਕੌਮੀ ਅਣਖ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਤਰਤਾ ਹਿਤ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਭਾਂਡ-ਭਾਂਡ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ ਵਾਂਗ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ : ਜੋ ਸਹਿਤ ਜਾਤਨ ਸੰਦੇਹ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਸੰਗ ਨ ਛੋਡਿਤ ਨੇਹ ॥ ਤੇ ਤੋ ਪਰਮ ਪੁਰੀ ਕਰ ਜਾਗੀ ॥ ਤਿਨ ਹਰਿ ਸਿਉ ਅੰਤਰੁ ਕਛਨਾਹੀ ॥੨੧॥ (ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ)

੪ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਕਦਾ ਖੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਤੇ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ, ਖਾਲਸਾ ਜੀਉ ! ਗਿੱਦੜਾਂ, ਭੰਡਾਂ ਤੇ ਬੰਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਜਿਵੇਂ-ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰ ਲੈਣਾ ਤੇ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਨਿਰਬਲਾਂ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਤੇ ਕਾਇਰਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਵੱਲਾ ਟਪਾ ਲੈਣਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਵਾਂ ਮਰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜੋਤਿ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਤੇ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਰਚਣਹਾਰ

- ੧ ਕਿ ਤੂੰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਹ। ਅਤੇ ਨੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਜਿਵੇਂ ਧੋਬੀ ਕਪੜਾ ਪੱਥਰ ਦੇ ਉਪਰ ਪਟਕਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੂਰ ਸੁਟ ਦੇਹ ਜਿਵੇਂ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਬਟਕਾ ਮਾਰਕੇ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀਦਾ ਹੈ ॥੧੦੭॥
- ੨ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਕੰਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਤਸਲੀਮ (ਮੰਨਕੇ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਦੇ ਤੋਂ ਚਲ ਪਿਆ ਛੇਤੀ ਹੀ ਗੋਕਲ ਚਿ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਵਾ ਵਰੋਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹਵਾ ਚਲਾ ਕੇ ਉਡ ਪਿਆ।
- ੩ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜਾਣਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਵਧਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਨੇਰੀ ਦੀ ਮਿਟੀ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਕਰ ਲਏ ਦੈਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ॥੧੦੮॥
- ੪ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੈਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨੂੰ ਛਡਿਆ ਅਤੇ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੈਤ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ।
- ੫ ਫੇਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਸਾਂ ਨੌਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਕਾਹਲੀ ਕਰਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵੈਰੀ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਦੈਤ ਦਾ ਧੜ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਉਂ ਡਿਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਰੁਖ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੰਡ (ਸਿਰ) ਇਉਂ ਜਾ ਡਿਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਟਾਹਣੀ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਖਟਾ ਨਿੱਝ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ॥੧੦੯॥
- ੬ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਤੇ ਤ੍ਰਿਣਾ ਵਰਤ ਦੈਤ ਦੀ ਮੌਤ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।
- ੭ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੋਕਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਲੋਕ ਨਿਰਾਸ਼ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਟੋਲਨ ਲਗੇ। ਬਾਰਾਂ ਕੋਹ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਣਾ ਵਰਤ ਦੈਤ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਪਈ ਸੀ ਲਭਦੇ ਲਭਦੇ ਉੱਥੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿਲ ਗਿਆ।
- ੮ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਸ਼ੁਕ੍ਰਾਨੇ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਹਾਂ ਉਚ ਛਬਿ ਨੂੰ ਕਵੀ ਨੇ ਮੁਖ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ॥੧੧੦॥
- ੯ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੈਤ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ

ਜੋ ਇਤਨਾ ਡਰਾਉਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਾਰੇ ਗੋਪਾਂ ਦੇ ਮਨ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿਆ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਦੀ ਵੀ ਛਾਤੀ ਪਾਟਦੀ ਸੀ।

- ੧੦ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਡਰਾਉਣਾ, ਬੇਸੁਰਾ ਸਰੂਪ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਛਿਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਗਰ ਵਾਸੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕ ਘਰ ਆਏ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਮਾਚਾਰ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਬੀਤਿਆ ਸਭ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ॥੧੧੧॥
- ੧੧ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਚੋਹਲ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਉਂਗਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਤੇ ਬੁਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਦਬਾਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਸਕਾਰਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ੧੨ ਉਸ ਦੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਜਸੋਧਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹੋਰ ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਤਕ ਕਹਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੀ ਛਬਿ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਅਤੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ॥੧੧੨॥
- ੧੩ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਵਿਖਾਈ ਕੱਤਕ ਪੜੇ।
- ੧੪ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਬੜੇ ਮੋਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਖਿਡਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੁਖ ਖੋਲ ਕੇ ਉਥਾਸੀ ਲਈ।
- ੧੫ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਜਸੋਧਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਲੰਕੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋ ਗਈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਪਾ ਕੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਢਕ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਮਾਇਆ ਸਮਝ ਲਈ ॥੧੧੩॥
- ੧੬ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗੋਡਿਆਂ ਭਾਰ ਰਿੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਬੜੀਆਂ ਸਿਵਤਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੁਖ ਤੋਂ ਲਾਲਾਂ ਗਿਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਰਿੜਨ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਪੈ ਕੇ ਐਸੇ ਚਿੱਤਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਪਿੰਡੇ ਤੇ

ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਹੋ? ਦਲਿੱਦਰ, ਭਰ ਤੇ ਕਾਇਰਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਤੇ ਧਰਮੀ ਯੋਧੇ ਬਣ ਕੇ ਰਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੁੱਦੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਿਆਚਾਰੀ, ਅਨਿਆਂਕਾਰੀ, ਜ਼ਾਬਰਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਬੇਵੱਸ ਨਿਰੰਖੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਤਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ 'ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਜਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ, ਸ਼ਸਤਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਧਰਮ ਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਧਰਮੀ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਬਾਰੰਬਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਸ਼ਾ ਕਿ—ਨਮੋ ਖੜਕ ਖੰਡੋ ਕ੍ਰਿਪਾਣੇ ਕਟਾਰੇ ॥ ਸਦਾ ਇਕ ਰੂਪ ਸਦਾ ਨਿਰਬਿਕਾਰੇ ॥ ਨਮੋ ਬਾਣ ਪਾਣੀ ਨਮੋ ਦੰਡ ਪਾਰੀਯੋ ॥ ਚੌਦ੍ਰੂ ਲੋਕ ਜੋਤੋ ਬਿਸਾਧਿਯੋ ॥੮੭॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ॥ ਇਹ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਦੁਰਗਾ, ਪਾਰਬਤੀ, ਭਵਾਨੀ ਦੇਵੀ, ਚੰਡਕਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦਾ ਤੀਰ ਛਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਚੰਦਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੰਧ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਦਕਾ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜੀ ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਜੀ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਰਾ ਹੀ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਰਮ ਕਰੋ ਪਰ ਨਿਰਵਿਛੇਤ ਕਰੋ, ਉਸ ਕਰਮ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾ ਬਣੋ, ਗੋਪੀਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਾ ਗੁਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਉ—

ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਰਕਰਮ ॥ ਤਿਸੁ ਬੈਸਨੋ ਕਾ ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ ॥ ਕਾਹੂ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਬਾਛੈ ॥ ਕੇਵਲ ਭਗਤਿ ਕੀਰਤਨ ਸੰਗ ਰਾਚੈ ॥ ਅੰਗ ੨੭੪॥

ਮ: ਪ॥

- ੫ ਸਿੱਟਾ—ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਜੋਨੇ ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰ ਗਿਆ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਗਈ ਗੁਜਰੀ ਹੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਸਗੋਂ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਜੋਤਿ ਇਕ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਅਦਭੁੱਤ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਸਰਤ ਕਰਨੀ, ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਸਿੱਖਣੀ, ਗਤਕੇ ਖੇਡਣਾ, ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ, ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਧਰਮ ਤੇ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਸਿਖਰਾਂ ਛੂਹਣ ਲੱਗਾ। ਇਖਲਾਕੀ ਹੋਸਲਾ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜੀਵਨ ਜੋਤਿ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਗੁਲਾਮੀ, ਡਰ, ਸਹਿਮ, ਕਾਇਰਤਾ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਉਡ ਗਈ, ਅੱਗੁਟ ਮਿਟਦੇ ਗਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਣਖ, ਸਵੈਮਾਨ, ਸਵੈ ਭਰੋਸਾ, ਨਿਰਭੈਤਾ, ਦਲੇਰੀ ਆਦਿ ਗੁਣ ਵਧਦੇ ਗਏ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਜੋਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿਸ਼ਕੀਆਂ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਰਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਡਟ ਕੇ, ਮੌਤ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹਿਲੇ ਉਹ ਅੰਧ ਉਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੁੱਝ ਸਕਦੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾ ਇਤਨੇ ਕਿਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਨ, ਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਜਗਾਈ ਜੋਤਿ, ਨਿੱਜੀ ਸਵਾਰਥ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਕੌਮੀ ਅਣਖ ਲਈ ਅਸਹਿ ਕਸ਼ਟ ਸਹੀਰਾਂ 'ਤੇ ਖੌਲਣੇ ਤੇ

ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਟੁੱਥ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੇ ਜਿਸ ਲਈ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—

ਨਾ ਕਹੂੰ ਅਬ ਕੀ ਨਾ ਕਹੂੰ ਤਬ ਕੀ ਨਾ ਹੋਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸੁਨਤ ਹੋਤੀ ਸਭਕੀ ॥

ਆਤਮ ਚੰਗੀ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਪਰਚਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦਸੰਬਰ ੧੯੯੭ ॥

ਆਤਮ ਰਸ ਜਿਹ ਜਾਨਹੀ ਸੋ ਹੈ ਖਾਲਸ ਦੋਵ—ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੂਹ ਜਾਂ ਆਤਮਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਰੰਗ ਹੈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਜ਼ਨ ਹੈ ਵਜ਼ੂਦ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਪਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਗਤ ਦੀ ਸੁਖ-ਬੁਖ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਅਵਿਸ਼ਟ ਤੇ ਅਟੱਕਣੇ

ਸੁਖਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਿਤਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਨਿਰਮਲ ਭੁੱਖੀ ਵਧੀਕ ਕੋਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਧੀਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਤੇ

ਧੇਨ ਸਭੈ ਤਿਹਕੇ ਸਭ ਸੰਗੀ ॥ ਲਾਲ ਭਈ ਜਸੁਧਾ ਪਿਖ ਪੁਤ੍ਰਹਿ ਜਿਉ ਘਨਿ
ਮੈ ਚਮਕੈ ਦੁਤ ਰੰਗੀ ॥ ਕਿਉ ਨਹਿ ਹੋਵੈ ਪ੍ਰਸੰਨ੍ਯ ਸੁ ਮਾਤ ਭਯੋ ਜਿਨਕੇ ਗ੍ਰਹ
ਤਾਤ ਤ੍ਰਿਭੰਗੀ ॥੧੧੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਰਾਹ ਸਿਖਾਵਨ ਕਾਜ ਗਡੀਹਰਿ ਗੋਪ ਮਨੋ
ਮਿਲਕੈ ਸੁ ਬਨਾਯੋ ॥ ਕਾਨ੍ਹਹਿ ਕੋ ਤਿਹ ਉਪੈ ਬਿਠਾਇਕੈ ਅਪਨੇ ਆਭਨ ਬੀਚ
ਧਵਾਯੋ ॥ ਫੇਰਿ ਉਠਾਇ ਲਯੋ ਜਸੁਧਾ ਉਰ ਮੋ ਗਹਿਕੈ ਪਖ ਪਾਨ ਕਰਾਯੋ ॥
ਸੋਇ ਰਹੇ ਹਰਿ ਜੀ ਤਬਹੀ ਕਬਿ ਨੇ ਅਪਨੇ ਮਨ ਮੈ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥੧੧੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥
ਜਬ ਹੀ ਨਿੰਦਾ ਛੁਟ ਗਈ ਹਰੀ ਉਠੇ ਤਤਕਾਲ ॥ ਖੇਲ ਖਿਲਾਵਨ ਸੋ ਕਰਯੋ
ਲੋਚਨ ਜਾਹਿ ਬਿਸਾਲ ॥੧੧੬॥ ਇਸੀ ਭਾਂਤ ਸੋ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਖੇਲ ਕਰੇ ਬ੍ਰਿਜ ਮਾਹਿ ॥
ਅਬ ਪਗ ਚਲਤਯੋ ਕੀ ਕਥਾ ਕਹੋ ਮੁਨੋ ਨਰ ਨਾਹਿ ॥੧੧੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਸਾਲ
ਬਿਤੀਤ ਭਯੋ ਜਬਹੀ ਤਬ ਕਾਨ੍ਹ ਭਯੋ ਬਲ ਕੈ ਪਗ ਮੈ ॥ ਜਸਮਾਤ ਪ੍ਰਸੰਨ੍ਯ ਭਈ
ਮਨ ਮੈ ਪਿਖ ਧਾਵਤ ਪੁਤ੍ਰਹਿ ਕੋ ਮਗ ਮੈ ॥ ਬਾਤ ਕਹੀ ਇਹ ਗੋਪਨ ਸੋ ਪ੍ਰਭਾ
ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੁ ਸਭੈ ਜਗ ਮੈ ॥ ਜਨ ਸੁੰਦਰਿਤੀ ਅਤਿ ਮਾਖਨ ਕੋ ਸਬ ਧਾਇ ਧਸੀ
ਹਰਿ ਕੇ ਨਗ ਮੈ ॥੧੧੮॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਗੋਪਨ ਸੋ ਮਿਲਕੈ ਹਰਿ ਜੀ ਜਮਨਾ ਤਟ
ਖੇਲ ਮਚਾਵਤ ਹੈ ॥ ਜਿਮ ਬੋਲਤ ਹੈ ਖਗ ਬੋਲਤ ਹੈ ਜਿਮ ਧਾਵਤ ਹੈ ਇਮ ਧਾਵਤ
ਹੈ ॥ ਫਿਰ ਬੈਠ ਬਰੇਤਨ ਮੱਧਿ ਮਨੋ ਹਰਿ ਸੋ ਵਹ ਤਾਲ ਬਜਾਵਤ ਹੈ ॥ ਕਬਿ
ਸਯਾਮ ਕਹੈ ਤਿਨ ਕੀ ਉਪਮਾ ਸੁਭ ਗੀਤ ਭਲੇ ਮੁਖ ਗਾਵਤ ਹੈ ॥੧੧੯॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
ਕੁੰਜਨ ਮੈ ਜਮਨਾ ਤਟ ਪੈ ਮਿਲ ਗੋਪਨ ਸੋ ਹਰਿ ਖੇਲਤ ਹੈ ॥ ਤਰਿ ਕੈ
ਤਬਹੀ ਸਿਗਰੀ ਜਮਨਾ ਹਟ ਮੱਧਿ ਬਰੇਤਨ ਪੇਲਤ ਹੈ ॥ ਫਿਰਿ ਕੂਦਤ ਹੈ ਜੁ
ਮਨੋ ਨਟ ਜਿਉ ਜਲ ਕੋ ਹਿਰਦੇ ਸੰਗਿ ਰੇਲਤ ਹੈ ॥ ਫਿਰ ਹੂੰ ਹੁੰਡੂਆ ਲਰਕੇ ਦੁਹੂੰ
ਓਰ ਤੇ ਆਪਸਿ ਮੈ ਸਿਰ ਮੇਲਤ ਹੈ ॥੧੨੦॥ ਆਇ ਜਬੈ ਹਰਿ ਜੀ ਗ੍ਰਹ ਆਪਨੇ
ਖਾਇਕੈ ਭੋਜਨ ਖੇਲਨ ਲਾਗੇ ॥ ਮਾਤ ਕਹੈ ਨ ਰਹੈ ਘਰਿ ਭੀਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਕੋ
ਤਬ ਹੀ ਉਠ ਭਾਗੇ ॥ ਸਿਯਾਮ ਕਹੈ ਤਿਨਕੀ ਉਪਮਾ ਬ੍ਰਿਜ ਕੇ ਪਤਿ ਬੀਬਨ
ਮੈ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥ ਖੇਲ ਮਚਾਇ ਦਯੋ ਲੁਕਮੀਚਨ ਗੋਪ ਸਭੈ ਤਿਹਕੇ ਰਸ ਪਾਗੇ ॥੧੨੧॥
ਖੇਲਤ ਹੈ ਜਮਨਾ ਤਟ ਪੈ ਮਨ ਆਨੰਦ ਕੈ ਹਰਿ ਬਾਰਨ ਸੋ ॥ ਚੜ੍ਹ ਰੂਖ
ਚਲਾਵਤ ਸੋਟ ਕਿਧੋ ਸੋਊ ਧਾਇਕੈ ਲਿਆਵੈ ਗੁਆਰਨ ਸੋ ॥ ਕਬਿ ਸਯਾਮ
ਲਖੀ ਤਿਨ ਕੀ ਉਪਮਾ ਮਨੋ ਮੱਧਿ ਅਨੰਤ ਅਪਾਰਨ ਸੋ ॥ ਬਲ ਜਾਤ ਸਭੈ

ਇਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵ ਖਾਲਸ ਦੇਵ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੈਣ ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਦੇ ਝਲਕਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਕਦੇ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਸੁਵਣ (ਕੰਨ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਿੰਨਭੇ ਅਨਾਹਦ ਬਚਨ ਸਰਵਣ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਫਰਾਂਸ ਦੇਸ ਦੇ ਇਕ ਭਗਤ (ਲਾਰੰਸ) ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਇੰਝ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਖਤਰੇ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਕਿਰਤ-ਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸੋਝੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਤੇ ਕਾਰੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਗਭਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦਿਸਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਲਾਰੰਸ ਦਾ ਇਹ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਨੰਦ ਆਸੀਮ ਸੀ ਤੇ ਭੁਲ-ਭੁਲ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਹੁਲਾਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਗਾਸ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਭਰੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਭੇਦ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸੀ। ਸਿਦਕ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਅਲਿਪਤ ਗੁਰੂ (ਚਿਤ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਇਕਾਗਰ ਅਵਸਥਾ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਸਿਦਕ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਕਰਮਾਤ। ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਵੀ ਟੈਨੀਸਨ ਨੇ ਬੇਵਸਾਹੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇੰਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਨਡਓਟਿਹ ਨਿ ਉਗਹਟ ਸਿ ਓਨਟੋ ਡ ਡਓਟਿਹ ਨਿ ਉਲਲ, ਟਿ ਸਿ ਟਹਣ ਲਟਿਟਲਣ ਰਹਿਟ ਨਟਿਹਨ ਟਹਣ ਲਟਣ, ਠਹਉਟ ਬੇ ਉਨਦ ਬੇ ਲਿਲ ਮਉਕਣ ਟਹਣ ਮੁਸਥਿ ਮੁਟਣ, ਅਨਦ ਟਵਏਰ ਓਦਿਏਨਨਿਗ, ਸਲੋਲੋ ਸਲਿਏਨਦ ਉਲਲ, ਭਾਵ—ਰਤਾ ਮਾਤਰ ਅਸਰਧਾ ਭੀ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਅਸਰਧਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੰਗੀ ਵਿਚ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਜਿਹਾ ਚੀਰ ਜੋ ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ ਵਧਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅੰਤ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਾਰੰਗੀ ਦੇ ਰਾਗ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ (ਕਾਮਨਾ ਅਧੀਨ ਸਦਾ ਦਾਮਨਾ ਪ੍ਰਬੀਨ ਏਕ ਭਾਵਨਾ ਬਹੀਨ ਕੈਸੇ ਪਾਵੈ ਜਗਦੀਸ ਕੋ) ਜੋ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਸਦਕਾ ਹੀ (ਜਾਗਤ ਜੋਤ) ਦੀ ਉਸਤਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਤੇ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ (ਬੇਦਾਗ) ਹੈ—ਉਸ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਤਦ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਭੀ ਅਲੇਪ ਤੇ (ਬੇਦਾਗ) ਬਣਾਈਏ ਤਦਾ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਹੱਥ ਕਾਰ ਵਲ ਦਿਲ ਕਰਤਾਰ ਵੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ। ਰਾਇ ਕੋਟ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬੜੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਮਕੌਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਢੌਰੇ ਆਇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਾਏ ਕਲਾ ਦੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੰਧਿਆ ਸਮੇਂ ਸਰਾਂ ਰਾਇ ਕੋਟ ਦੀ ਜੂਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜ ਤਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ। ਅੰਗਿਓ ਇੱਕ ਗੁਰੂਆਂ ਮੱਥਾਂ ਦਾ ਵੱਗ ਆ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਾਗੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਭਲਿਆ ਭੁਝ ਦੁਧ ਦੇਹ ! ਵਾਗੀ ਨੇ ਕੋਈ

- ੧ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ । ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਜਸੋਧਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਉਂ ਲਾਲ ਹੋ ਗਈ ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੇ ਬਦਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ।
- ੨ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਪੁੰਨ ਨਿਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਤੁਲੋਕੀ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ॥੧੧੪॥
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਾਵਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਗੱਡੀ ਗੋਪਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਵਾ ਲਈ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਕੇ ਆਪਣਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵੇਹੜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਠਾਇਆ ।
- ੪ ਫੇਰ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾ ਨੇ ਗੱਦ ਵਿਚ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਦੁੱਧ ਪਿਆਇਆ । ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਹਰਿ ਜੀ ਸੌਂ ਗਏ ਤਾਂ ਤੇ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ॥੧੧੫॥
- ੫ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਨੇਤਰ ਖੁੱਲੇ ਹਰਿ ਜੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਠ ਖਲੋਤੇ ॥ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਖਿਲਾਵਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਲ ਕਰਨ ਲਗੇ ਜਿਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇਤਰ ਮੋਟੇ ਹਨ ॥੧੧੬॥
- ੬ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਖੇਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਵਿਚ ਇਥੇ ਹੁਣ ਜਦ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਨ ਲਗ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕਥਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋ ਪਾਠੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ॥੧੧੭॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਇਕ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਬਲ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਜਸੋਧਾ ਮਾਤਾ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਦੌੜਦਿਆਂ ਚਲਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ।
- ੮ ਅਤੇ ਗੋਪਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਾਣੋਂ ਸੁੰਦਰਤਾਈ ਅਤੇ ਮੱਖਣ ਜਿਹੀ ਮਲਾਇਮਤਾਈ ਸਾਰੀ ਨੱਠ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨੌਂਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਸ ਗਈ ਹੈ ॥੧੧੮॥
- ੯ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਗੋਪਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਖੇਲਾਂ ਖੇਲਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ

- ਪੰਛੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਆਪ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦੌੜਦੇ ਹਨ ਸਾਥੀ ਤਿਵੇਂ ਆਪ ਵੀ ਦੌੜਦੇ ਹਨ ।
- ੧੦ ਫੇਰ ਜਮਨਾ ਦਰਿਆ ਦੀ ਬਰਤੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤਾਲ (ਤਾੜੀ) ਵਜਾਉਂਦੇ ਸੋਭਦੇ ਹਨ । ਸਿਧਾਂ ਕਵੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਜੋ ਸੁੰਦਰ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੧੧੯॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕਦੇ ਗੋਕਲ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜ (ਗਲੀਆਂ) ਵਿਚ ਕਦੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਤਟ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੋਪਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਖੇਲਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਸਾਰੀ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਨੂੰ ਤਰਕੇ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਖੇਲਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਫੇਰ ਕਦੇ ਕੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਨਟ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਉਤੇ ਛਾਤੀ ਧਰਕੇ ਧਰਦੇ ਹਨ (ਤਰਦੇ) ਹਨ । ਕਦੇ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਣਾਕੇ ਮੀਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਜੋੜ ਕੇ ਟਕਰਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਆਪਸ ਦੇ ਵਿਚ ॥੧੨੦॥
- ੧੩ ਉਹੋਂ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਫੇਰ ਖੇਲਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ । ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਉੱਠਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ।
- ੧੪ ਕਵੀ ਸਯਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਬ੍ਰਿਜ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਲੁਕਨ ਮੀਚਨੀ ਖੇਲ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ਸਾਰੇ ਗੋਪਾਂ ਦੇ ਬਾਲਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ॥੧੨੧॥
- ੧੫ ਜਾ ਕੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਤਟ ਪਰ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਲਦੇ ਹਨ ਹਰਿ ਜੀ ਬੜੇ ਅਨੰਦ ਦੇ ਨਾਲ । ਕਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਸੋਟੀ ਚਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਆਲਾਂ ਕੋਲੋਂ ਦੌੜ ਕੇ ਖੋਹ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਕਵੀ ਸਯਾਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਾ ਇਉਂ ਜਾਣੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰ ਹੀ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਸਭ ਹੀ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਸਾਧਾਰਨ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਕੇ-ਟਿਚਕਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਰ ਵਗ-ਦੁਧਾਧੂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁੱਧ ਮਿਲੇਗਾ, ਮੇਰਾ ਵੱਗ ਤਾਂ ਤੋਕੜਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਦੁਧਾਧੂ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੋਕੜ । ਜਦੋਂ ਦੂਜਾ ਵੱਗ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਵਾਗੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ “ਸੱਜਣਾ ! ਜਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੁੱਧ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ” ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਵਾਗੀ ਬੋਲਿਆ ਕਿ ਜੋ ਵੱਗ ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਦੁੱਧ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਗ ਦੁਧਾਧੂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਵੱਗ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਤੋਕੜਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲ ਦੁੱਧ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਮੱਖੋਲੀਆ ਬੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਟਿੱਚਰ ਕਰ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਭਾਈ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਲੀਲਾ ਵੇਖ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸੀ ਬਰਤਨ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਤੋਕੜ ਮੱਥ ਦੇ ਬਣ ਪਲੇਸਟ ਜਾਂ ਬੈਠੇ ਤੇ ਛਮਾ-ਛਮ ਦੁੱਧ ਚੋਟਾ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਬਾਕੀ ਇਹ ਕੱਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਦੇ ਦੀ ਦੁੱਧ ਸੁੱਕੀ ਮੱਥ ਗਣਾ-ਗਣ ਦੁੱਧ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਦੁੱਧ ਪੀਤਾ ਤੇ ਪੁੰਨ ਨੇ ਹੋ ਕੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਹ ਤੇਰੀਆ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੋਕੜਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਦੇਣਗੀਆਂ । ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸੱਚ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦੁੱਧ ਚੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੋਕੜਾਂ ਨੇ ਦੁੱਧ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਬਾਗੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਖੋਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਜੁਆਬ ਦੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਤੋਕੜ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਧਾਧੂ ਤੋਕੜ ਜੋ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਬਾਦ ਸਾਰੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ । ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁੱਧ ਚੋਟਾ ਵਾਲੀ ਗੜਵੀ ਅਤੇ ਇਕ ਤਲਵਾਰ ਗਏ ਕਲਾ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਬਣੀ ਰਹੀ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਉਥੇ ਦਾ ਛੋਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਲਵਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਾ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਬਸ ਉਦੋਂ ਹਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਸ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਸ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਵਾਰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤਾਂ ਬਚ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਲੱਤ ਕੱਟੀ ਗਈ ਜੋ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਲਘੂ ਵਗ ਗਿਆ । ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੱਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਖਾਨਦਾਨ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਇਕ ਇਹ ਘਟਨਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਰਹੰਦ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬੜੀਆਂ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਦੂਜੀ ਇਉਂ ਹੈ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗਏ ਕਲਾ ਦਾ ਹਰਕਾਰਾ (ਮਾਰੀ) ਸਰਹੰਦ ਵਿਖੋਂ ਇਹ ਖਬਰ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਚਿਟਾ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਠੰਢੇ ਖੂਬਸ ਦੇ ਬੜੇ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਨੱਕ ਨਾਲ ਇਕ ਕਾਹੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪੁੱਟ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਇਥੋਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਜੋ ਠੀਕ ਸੱਚ ਹੋਇਆ । ਉਹ ਸਰਹੰਦ ਜੋ ੨੨ ਮੀਲਾਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਾਬੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾਈ ਅਤੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਕੀ ਦੜਾ ਹੋਈ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਇਥੇ ਕੁਝ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਕੁਝ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕਰਮਾਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਫੇਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕਰਮਾਤ ਹੀ ਹੋਈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ । ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿਣਾ ‘ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਰਮਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਖਾਈ, ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਕਰਮਾਤ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ ਸਗੋਂ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਮਾਤ ਵਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ । ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਮਾਤ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਾਦਰ ਦੀ ਤੁਦਰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਕਣ-ਕਣ ਵਿਚ ਸੱਜੇ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਰਮਾਤ ਦਾ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਸਾਰ ਹਨ ਕਿ ਕਦੋਂ ਕਰਮਾਤ ਵਿਖਾਉਣੀ ਹੈ ਤੇ ਕਦੋਂ ਨਹੀਂ ।

ਜੇਕਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਕਰਮਾਤ ਵਿਖਾਕੇ ਜੀ ਬਚਾ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਜਾਗੀ ਅਤੇ ਰੋਸ ਦੀ ਨਦੀਆ ਚਲੀ ਉਹ ਚਲਦੀ (ਜੇਬੇ ਬਾਣ ਲਾਗੇ ਤਬੇ ਰੋਸ ਜਾਗੇ) ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਸਾਰਥ ਹੁੰਦੀ ? ਇਹ ਤਾਂ ਮਲਾਹ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਖੁਭ ਤੇ ਲਿਜਾਕੇ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ—ਜਿਸਨੂੰ ਬੇੜੀ ਦੇ ਸਵਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਮਲਾਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ, ਸਮਝਣ ਤੇ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ :-

੧ਮੁਨ ਦੇਖਨ ਕੋ ਕਰਿਕੈ ਬਹੁ ਜੋਗ ਹਜਾਰਨ ਸੋ ॥੧੨੨॥

੧ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰਿਸਨਾਵਤਾਰੇ ਗੋਪਨ ਸੋ ਖੇਲਬੋ ਬਰਨਨ ॥ ਅਸਟਮ ਧਯਾਅ ਸਮਾਪਤ ॥

੨ਅਥ ਮਾਖਨ ਚੋਰ ਖੈਬੋ ਕਥਨ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥

੧ਖੇਲਨ ਕੇ ਮਿਸ ਪੈ ਹਰਿ ਜੀ ਘਰਿ ਭੀਤਰ ਪੈਠ ਕੈ ਮਾਖਨ ਖਾਵੈ ॥ ਨੈਨਨ ਸੈਨ ਤਬੈ ਕਰਿਕੈ ਸਭ ਗੋਪਨ ਕੋ ਤਬਹੀ ਸੁ ਖੁਲਾਵੈ ॥ ੧ਬਾਕੀ ਬਚਯੋ ਅਪਨੇ ਕਰਿ ਲੈਕਰ ਬਾਨਰ ਕੇ ਮੁਖ ਭੀਤਰਿ ਪਾਵੈ ॥ ਸਿਯਾਮ ਕਹੈ ਤਿਹ ਕੀ ਉਪਮਾ ਇਹ ਕੈ ਬਿਧ ਗੋਪਨ ਕਾਨ੍ ਖਿਝਾਵੈ ॥੧੨੩॥ ੨ਖਾਇ ਗਯੋ ਹਰਿ ਜੀ ਜਬ ਮਾਖਨ ਤਉ ਗੁਪੀਆ ਸਭ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੀ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨੋ ਪਤ ਕੀ ਪਤਨੀ ਤੁਮ ਡਾਰ ਦਈ ਦਧ ਕੀ ਸਭ ਖਾਰੀ ॥ ੩ਕਾਨਹਿ ਕੇ ਡਰ ਤੇ ਹਮ ਚੋਰ ਕੈ ਰਾਖਤ ਹੈ ਚੜ ਉਚ ਅਟਾਰੀ ॥ ਉਖਲ ਕੋ ਧਰਿਕੈ ਮਨਹਾ ਪਰ; ਖਾਤ ਹੈ ਲੰਗਰ, ਦੇ ਕਰਿ ਗਾਰੀ ॥੧੨੪॥ ੪ਹੋਤ ਨਹੀ ਜਿਹਕੇ ਘਰਿ ਮੈ ਦਧ, ਦੈ ਕਰਿ ਗਾਰਨ, ਸੋਰ ਕਰੈ ਹੈ ॥ ਜੋ ਲਰਕਾ ਜਨਿ ਕੈ ਖਿਝ ਹੈ ਜਨ; ਤੋ ਮਿਲ ਸੋਟਨ ਸਾਥ ਮਰੈ ਹੈ ॥ ਆਇ ਪਰੈ ਜੁ ਤ੍ਰੀਆ ਤਿਹ ਪੈ ਸਿਰ ਕੇ ਤਿਹ ਬਾਰ ਉਖਾਰ ਡਰੈ ਹੈ ॥ ਬਾਤ ਸੁਨੋ ਜਸੁਧਾ ਸੁਤ ਕੀ ਸੁ ਬਿਨਾ ਉਤਪਾਤ ਨ ਕਾਨ੍ ਟਰੈ ਹੈ ॥੧੨੫॥ ੫ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਜਬ ਗੋਪਨ ਕੀ ਜਸੁਧਾ ਤਬ ਹੀ ਮਨ ਮਾਹਿ ਖਿਝੀ ਹੈ ॥ ਆਇ ਗਯੋ ਹਰਿ ਜੀ ਤਬ ਹੀ ਪਿਖ ਪੁੜ੍ਹਹਿ ਕੋ ਮਨ ਮਾਹਿ ਰਿਝੀ ਹੈ ॥ ੬ਬੋਲ ਉਠੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਤਬੈ ਇਹ ਗ੍ਰਾਹ ਖਿਝਾਵਨ ਮੋਹਿ ਗਿਝੀ ਹੈ ॥ ਮਾਤ ਕਹਾ ਦਧ ਦੋਸੁ ਲਗਾਵਤ ਮਾਰ ਬਿਨਾ ਇਹ ਨਾਹਿ ਸਿਝੀ ਹੈ ॥੧੨੬॥ ੭ਮਾਤ ਕਹਯੋ ਅਪਨੇ ਸੁਤ ਕੋ; ਕਹੁ ਕਿਉ ਕਰਿ ਤੋਹਿ ਖਿਝਾਵਤ ਗੋਪੀ ॥ ਮਾਤ ਸੋ ਬਾਤ ਕਹੀ ਸੁਤ ਯੋ ਕਰਿ ਸੋ ਗਹਿ ਭਾਗਤ ਹੈ ਮੁਹਿ ਟੋਪੀ ॥ ੮ਡਾਰ ਕੈ ਨਾਸ ਬਿਖੈ ਅੰਗੁਰੀ; ਸਿਰ ਮਾਰਤ ਹੈ ਮੁਝ ਕੋ ਵਹ ਥੋਪੀ ॥ ਨਾਕ ਘਸਾਇ ਹਸਾਇ ਉਨੈ; ਫਿਰ ਲੇਤ, ਤਬੈ ਵਹ ਦੇਤ ਹੈ ਟੋਪੀ ॥੧੨੭॥ ੯ਜਸੁਧਾ ਬਾਚ ਗੋਪਨ ਸੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦ਮਾਤ ਖਿਝੀ ਉਨ ਗੋਪਨ ਕੋ ਤੁਮ ਕਿਉ ਸੁਤ ਮੋਹਿ ਖਿਝਾਵਤ ਹਉ ਰੀ ॥ ਬੋਲਤ ਹੋ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਤੇ ਹਮਰੇ ਧਨ ਹੈ ਦਧ ਦਾਮ ਸੁ ਗਉਰੀ ॥ ੧੧ਮੂੜ ਅਹੀਰ ਨ ਜਾਨਤ ਹੈ ਬਢ ਬੋਲਤ ਹੋ ਸੁ ਰਹੋ ਤੁਮ ਠਉਰੀ ॥ ਕਾਨ੍ਹਹਿ ਸਾਧ, ਬਿਨਾ ਅਪਰਾਧਹਿ, ਬੋਲਹਿ ਗੀ ਜੁ ਭਈ ਕਛੁ ਬਉਰੀ ॥੧੨੮॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੨ਬਿਨਤੀ ਕੈ ਜਸੁਧਾ,

ਮਾਰਵਾਰੀ ਪਰਚਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਦਰਸਨ ਜਨਵਰੀ ੧੯੯੮ ਪੰਨਾ ੧੩-ਆਰਾ, ਹਾ, ਆਪਦਾ ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਕਰਮਾਤੀ ਸਰੀਰ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਜੋਤੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ।

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ । ਨਾਨਕ ਤਾਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇਹਿ ॥ ਅੰਗ ੨੭੪॥ ਮ: ੫॥

ਭਾਕਟਰੀ ਵਿਦਿਆ ਜਾਂ ਸਾਂਝਿਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਭੈਣਾਂ, ਐਨਾ ਟੋਮੀ, ਤੋ ਫਿਸ਼ੀਆ ਲੋਮੀ, ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ਐਨਾਟੋਮੀ ਦਾ ਮੋਟਾ ਅਰਥ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕਰਕੇ ਤੱਕਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਸ਼ੀਆ ਲੋਮੀ ਦਾ ਭਾਵ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਕੋਮਲ ਅੰਸਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਮੰਨ ਲੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਾਂਝਿਆਂ (ਗਿਆਨਾਂ) ਦੇ ਆਪ ਮਾਹਰ ਹੋ ਤੇ ਆਪ ਇਸ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਜਾਂ ਜਿਸਮ ਦੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਬਾਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰੀਕ ਕੋਮਲ ਅੰਸ ਦੇ ਵੀ ਖੂਬ ਜਾਣੂ ਹੋ, ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਮੰਨ ਲੋ ਕਿ ਆਪ ਭਾਕਟਰੀ ਵਿਦਿਆ, ਦਵਾਈਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਦੀਸ਼ਾਉ ਵਿਚ ਵੀ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋ ਅੰਗਗਤਾ ਅਰ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਸਬੰਧੀ ਸੀ ਆਪਨੇ ਉਚੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਕਈ ਪੋਥੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਭਰਾ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਮਿੱਤਰ ਇਹ ਤਾਂ ਦੱਸ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਕਉਣ ? ਜਾਂ ਆਪਦਾ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਹੈ ਕੀ ਵਸਤੂ ? ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਦੱਸੋਗੇ ਸਾਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰੇਕ ਭਰਾ ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਵਧੇ ਵਧਾ ਜਾਂ ਨੈਨਾ ਚੁਪ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਭਾਕਟਰਾਂ ਸਰੀਰਕ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮਾਹਰ ਸੰਜਣਾਂ ਵੀ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਉਪਰਲੀਆਂ-ਉਪਰਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਸਬੂਲ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਕਮਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਆਪ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਪਿਆਰ, ਭੁੱਖੀ, ਅਕਾਲ, ਸੁਰਤ ਆਦਿ ਦੇ ਜੋ ਸੁਖਮ ਹੁਲਾਰੇ ਸੁਹਰ-ਸੁਹਰ ਕਰਦੇ ਭੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਅਨੋਖੇ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਚਮਤਕਾਰੇ ਹਨ । ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਤੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਭਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾ ਇਕ ਮਹਾਂ ਅੰਤਰੀਵ ਸੁਖਸ਼ਮ ਕਰਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੁਟੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜਦੀ ਅਰ ਇਸ ਅਚਰਜ ਸਮੀਨਹੀ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਅਰ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੁਟੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਰਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਵਾਚਕ ਕਾਨ ਸਿਆਸ ਅਵਿਰਮੇਸ਼ਨ ਰੰਛਣ ਦਵਾਰਾ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂ ਚੇਤਨ ਸੰਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਾਰੀ ਗੁਝ ਕਰਮਾਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਇਕ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, “ਮਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨਾ ਜਾਇ” ਬ੍ਰਹਮ ਖੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜਾਂ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਧਸਾ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਉਕਰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬੋਲੀ ਅੰਦਰ ‘ਮਨੇ’ ਕਿਹਾ ਜਾ ਇਸ ਮੰਨਣ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਰਤ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸੁਖਮ ਰੰਛਣ ਜਾਂ ਵ੍ਰਿਜਤਾ

- ੧ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾਂ ਸਾਧਦੇ ਹਨ ॥੧੧੨॥
- ੨ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਥੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਤੇ ਗੋਪਾਂ ਦੀ ਖੋਲ ਦਾ ਵਰਨਣ ਅਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ੩ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਮੱਖਣ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਖਾਣ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ।
- ੪ ਖੋਲਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੱਖਣ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗੋਪਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਨਾਲ ਖੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ
- ੫ ਜੋਹੜਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਬਾਕੀ ਬਚ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਣਾ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਵਾ ਦੇਣਾ) । ਸਜਮਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨ੍ਹ ਖਿਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੧੨੩॥
- ੬ ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿ ਜੀ ਮੱਖਣ ਖਾ ਗਏ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾ ਪਾਸ ਪੁਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਨੰਦ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਸੋਧਾ ! ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ, ਤੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਖਾਰੀਆਂ (ਦੁੱਧ ਦੀਆਂ ਤੌੜੀਆਂ) ਡੋਲ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ।
- ੭ ਤੇਰੇ ਕਾਨ੍ਹ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਟਾਰੀ (ਆਲਿਆਂ ਵਿਚ) । ਪਰ ਇਹ ਉੱਖਲ ਆਦਿ ਮਨਾ ਬਣਾਕੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇ ॥੧੨੪॥
- ੮ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਕੋਈ ਲੜਕਾ ਜਾਣ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੋਟੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।
- ੯ ਜੇ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪੁੱਟ ਸੁਟਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਜਸੋਧਾ ! ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਗੱਲ

- ਸੁਣ, ਬਿਨਾਂ ਉਪਦਰ ਕਰਨ ਤੇ ਕਾਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ॥੧੨੫॥
- ੧੦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਸੋਧਾ ਨੇ ਗੋਪੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤਾਂ ਜਸੋਧਾ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਝੀ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਘਰ ਆ ਗਏ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਸ ਪਈ ਹੈ ।
- ੧੧ ਨੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮਾਤਾ ਇਹ ਗਵਾਰਨੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਖਿਝਾਉਣ ਲਈ ਗਿੱਭ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਐ ਮਾਤਾ ਇਹ ਕੈਸਾ ਮੇਰੇ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਾਰ ਖਾਧੇ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀਆਂ ॥੧੨੬॥
- ੧੨ ਮਾਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਦੱਸ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਗੋਪੀਆਂ ਕਿਉਂ ਖਿਝਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ? ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਤ ਕਹੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਟੋਪੀ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।
- ੧੩ ਫੇਰ ਮੇਰੀ ਨਾਸ ਵਿਚ ਉਂਗਲੀ ਪਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਠੇਲੇ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਥੋਂ ਨੱਕ ਨਾਲ ਲਕੀਰਾਂ ਕਢਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਟੋਪੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ॥੧੨੭॥
- ੧੪ ਜਸੋਧਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ॥
- ੧੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਖਿਝ ਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਖਿਝਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋ । ਆਪ ਮੂੰਹੋਂ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਲਾਸਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋ, ਐ ਸੋਹਣੀਓਂ ਕੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਧਨ ਤੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਹੈ ?
- ੧੬ ਮੁਰਖ ਅਹੀਰਨੀਆਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀਆਂ ਕਿ ਕਾਹਨ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹੋ ਇਥੇ ਆ ਕੇ । ਮੇਰਾ ਕਾਨ੍ਹ ਤਾਂ ਸਾਧੂ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅਪਰਾਧ ਇਸ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਕੇ ਹੱਲੀਆਂ ਪੈ ਜਾਉਗੀਆਂ, ਸੁਦੇਣਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਿਤੇ ਥਾਂ ਦੀਆਂ ॥੧੨੮॥
- ੧੭ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਸੋਧਾ ਨੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ-

ਵਾਰਕ ਸਰੂਰ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਦਾ ਹਾਂ ਵਾਰਕ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਸ ਅੰਤ੍ਰੀਕ ਰੰਝਣ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਹਿਲ ਜੁਲ ਆਦਿ ਸੂਖਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਉੱਚੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਵੇਤਾ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਰੰਗ ਤੰਦਰੁਸਤ ਤੇ ਆਧਿ ਬਿਆਧ ਦੁਖਾਂ ਕਸਟਾਂ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਾ ਗੁਰਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਮਜਾਂ, ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਰ ਜੁਗਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਅਰ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹੇ, ਤਾਂਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਜਾਂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਉੱਚੀ ਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਬਰਕਤ ਅਰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਕਲਾ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਸੂਖਮ ਜੋਤਿ ਕਿਰਨਾਂ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਦੀ ਡੁਹਾਰ ਵਰ੍ਹਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸੱਤਾ ਜਾਂ ਰੂਹ ਆਦਿ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਰੂਹ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਅੰਦਰ ਲਗਾਤਾਰ ਪਲ-ਪਲ ਨਵੀਂ ਜੀਵਨ ਕਲਾ ਭਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਸ਼ਚੈ ਵਿਚ ਪੁੱਛ ਉੱਭਰ ਤੇ ਵਸਾ ਲਉ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਸੈਕਿੰਡ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਬਣਾ ਰਹੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਰੰਝਣ ਵਿਚ ਰੰਗਦੇ ਜਾਂ ਭਿਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਇਹ ਰੰਝਣ ਨਾ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਜਲ ਤੋਂ ਵਿਛੜੀ ਮੱਛੀ ਵਾਂਗ ਆਪ ਅਧਮੋਧੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਭ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਨਕਾਰੇ ਹੋਏ ਜਾਓਗੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਸਚਮੁੱਚ ਇਕ ਅਚਰਜ ਕਰਮਾਤ ਤੁਲ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਭੂਤ ਤੇ ਅਨੋਖੀ ਕਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਹੋਰ ਹੋਰਨਾ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਿਸਮ (ਸਰੀਰ) ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੰਤਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ, ਕਰੋੜਾਂ ਮੀਲ ਉੱਚੇ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਭੁਲਕਦੇ ਤਾਰੇ ਸਿਤਾਰੇ ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢੀ ਭਰਾ ਚਮਕਾਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੰਸਾਰ ਵਿਆਪੀ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਤੰਤ ਕਿਵੇਂ ਸੂਖਮ (ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਅਣਡਿੱਠਾ) ਰੂਪ ਧਾਰਦੇ ਤੇ ਵਿਰ ਜੁੜ-ਜੁੜ ਮੋਟਾ ਸਰੂਪ ਜਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਆਦਿ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਕਾਰਦ ਕਰਤ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਂ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਬਿਸਮਾਦ ਪਹਿਲੂ ਜਾਂ ਗੁਪਤ ਬੁਝਾਰਤ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਕਰਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਇਸ ਗੁਪਤ ਬੁਝਾਰਤ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਿਲੀ ਆਸ਼ੇ ਜਾਂ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਬਲਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਵੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰਦੀ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ । ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਮਹਾਂ ਅਚਰਜ ਸਰੀਰ ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਕੋਠੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਵਸ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸ ਬਾਬਤ ਜੰਗ ਪਲ ਘੜੀ ਲਈ ਡੁੰਘਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ । ਤੱਕੇ ਇਸ ਅੰਦਰ ਚੁਪਕੇ-ਚੁਪਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਹਰੀਮੰਦਿਰ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਨੁਕਤਿਆਂ ਅਤੇ ਕੌਮਲ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਕਰੋ । ਇਕ ਮਿੱਟ ਲਈ ਅੰਦਰ ਵਸਦੇ 'ਦਿਲ' ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੱਕੇ । ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਅੰਦਰ ਮਲਕਥੇ ਜਿਹੇ ਟਿਕਾ ਟਿਕਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਇੰਨਾ ਕੌਮਲ ਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਅਚਰਜ ਕੌਮਲ ਵਸਤੂ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਸਰੂ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ । ਇੰਨਾਂ ਕੌਮਲ ਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਹ ਇੰਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਚਟਾਨ ਵਾਂਗ ਪੱਕਾ ਹੋਸਲੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁੱਪ ਹੀ ਭਲੀ । ਕੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਗੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਅਬੁਕ ਦਿਲ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਕਿਰ ਭਰੀ ਤਲਵਾਰ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਝੁਲਾ ਸਕੇ ? ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਵਰ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਆਪ ਦਾ ਇਹ ਦਿਲ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਵਾਰ ਹਿੱਲਦਾ, ਚੱਲਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਇਸ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਕਿੰਨੀ ਗੂੜ੍ਹ ਸਮਰੱਥਾ, ਹੌਸਲਾ, ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਗੁਜ਼ਤੀ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਕੁਟ-ਕੁਟ ਕੇ ਭਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਬੜਾ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਚੱਲੋ । ਹਰੇਕ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਡਾਕਟਰ ਆਦਿ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਸੂਖਮ ਕੋਠੜੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦੇ ਲਹੂ ਅੰਦਰ ਡਰਦੇ ਮਹਾਨ ਕੌਮਲ ਲਾਲ ਰੰਗੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਬਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਲਤਾ ਸਾਡਾ ਚਿਹਰਾ ਲਾਲ ਤੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਚੁਸਤ ਫੁਰਤੀਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਪੀਲਾ ਭੁਕ ਮਰੀਆਲ ਝੱਡੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਤਾ ਜੋ ਇਹ ਲਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਇਕ-ਇਕ ਮਿੱਟ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਬਣਦੇ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਸੁਣੋ ਇਕ-ਇਕ ਮਿੱਟ ਕਮਾਲ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਪੁੱਛ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਲਉ ਜੋ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਚਿੰਤਾ ਬੋਰਿਆਂ, ਕਲਹ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਬੁਝ-ਬੁਝ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉੱਨੇ ਕਰੋੜਾਂ, ਅਰਬਾਂ ਇਹ ਲਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਦੁੱਖ ਭਰੀ ਰੰਝਣ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਬੀਮਾਰੀਆਂ, ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਉਪਭ੍ਰਮ ਪ੍ਰਮੀ ਮਚਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਧਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾੜਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਪੰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦਾਤਾ ਪੰਨ ਗੁਰੂ, ਪੰਨ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਰੀ ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਭਰੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਬਤੀਤ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਠੰਢ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਪੀਘਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਸੁਖੀ ਬਣਾਈ ਜਾਣਗੇ । ਦੱਸਣ ਜੋ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਨਾਲ ਡੁੱਬਣਾ ਜੋ-ਕਿ ਸਚ ਖੰਡ ਪੂਰੀ ਦੇ ਸੱਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਬੰਦਨ ਸੁਰੀਪਰ ਮਾਣਨਾ ਜੋ ? ਸਤ੍ਰਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਰੰਗਣ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਓ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਚਰਜ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਪੁਰਜਿਆਂ (ਸਵਾਸਾਂ) ਦੀ ਖੂਬ ਸੰਭਾਲ ਕਰੋ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੁਪੜ ਇੰਜਨੀਅਰ ਮੱਧ ਪੁਰਜੇ ਦੀ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਝੀ ਤੇ ਤੇਲ ਨਾਲ ਸਫਾਈ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਆਦਿ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਦਿਮਾਗ

ੴ ਬੈ ਦੋਊ ਦਏ ਮਿਲਾਇ ॥ ਕਾਨ੍ ਬਿਗਾਰੈ ਸੇਰ ਦਧ ਲੇਹੁ ਮਨਕ ਤੁਮ
ਆਇ ॥੧੨੯॥ ੴ ਗੋਪੀ ਬਾਚ ਜਸੁਧਾ ਸੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੴ ਤਬ ਗੋਪੀ ਮਿਲਿ ਯੋ
ਕਹੀ ਮੋਹਨਿ ਜੀਵੈ ਤੋਹਿ ॥ ਯਾਹਿ ਦੇਹਿ ਹਮ ਖਾਨ ਦਧ ਸਭ ਮਨ ਕਰੈ ਨ
ਕੋਹਿ ॥੧੩੦॥

ੴ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰੇ ਮਾਖਨ ਚੁਰੇਬੋ ਬਰਨਨ ॥

ੴ ਅਥ ਜਸੁਧਾ ਕੋ ਬਿਸ੍ਵ ਸਾਰੀ ਮੁਖ ਪਸਾਰ ਦਿਖੈਬੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੴ ਗੋਪੀ ਗਈ ਅਪਨੇ
ਗ੍ਰਿਹ ਮੈ ਤਬ ਤੇ ਹਰਿ ਜੀ ਇਕ ਖੇਲ ਮਚਾਈ ॥ ਸੰਗਿ ਲਯੋ ਅਪਨੇ ਮੁਸਲੀ
ਧਰ ਦੇਖਤ ਤਾ ਮਿਟੀਆ ਇਨ ਖਾਈ ॥ ੴ ਭੋਜਨ ਖਾਨਹਿ ਕੋ ਤਜਿ ਖੇਲੈ ਸੁ ਗ੍ਰਹਾਰ
ਚਲੇ ਘਰ ਕੋ ਸਭ ਧਾਈ ॥ ਜਾਣਿ ਹਲੀ ਸੁ ਕਹਯੋ ਜਸੁਧਾ ਪਹਿ ਬਾਤ ਵਹੈ
ਤਿਨ ਖੋਲ੍ਹ ਸੁਨਾਈ ॥੧੩੧॥ ੴ ਮਾਤ ਗਹਯੋ ਰਿਸਕੈ ਸੁਤ ਕੋ ਤਬ ਲੈ ਛਿਟੀਆ
ਤਨ ਤਾਹਿ ਪ੍ਰਹਾਰਯੋ ॥ ਤਉ ਮਨ ਮੱਧਿ ਡਰਿਯੋ ਹਰਿ ਜੀ ਜਸੁਧਾ ਜਸੁਧਾ ਕਰਿਕੈ
ਜੁ ਪੁਕਾਰਯੋ ॥ ੴ ਦੇਖਹੁ ਆਇ ਸਬੈ ਮੁਹਿ ਕੋ ਮੁਖ ਮਾਤ ਕਹਯੋ ਤਬ ਤਾਤ ਪਸਾਰਯੋ ॥
ਸਖਾਮ ਕਹੈ ਤਿਨ ਆਨਨ ਮੈ ਸਭਹੀ ਧਰ ਮੂਰਤ ਬਿਸ੍ਵ ਦਿਖਾਰਯੋ ॥੧੩੨॥ ੴ ਸਿੰਧ
ਧਰਾਧਰੀ ਅਉ ਧਰਨੀ ਸਭ ਥਾ ਬਲ ਕੋ ਅਪੁਰ ਅਉ ਪੁਰ ਨਾਗਨਿ ॥ ਅਉਰ
ਸਭੈ ਨਿਰਖੇ ਤਿਹ ਮੈ ਪੁਰ ਬੇਦ ਪੜੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਗਨਿਤਾ ਗਨਿ ॥ ੴ ਰਿੱਧ ਅਉ
ਸਿੰਧ ਅਉ ਆਪਨੇ ਦੇਖਕੈ ਜਾਨ ਅਭੇਵ ਲਗੀ ਪਗ ਲਾਗਨਿ ॥ ਸਖਾਮ ਕਹੈ
ਤਿਨ ਚੱਛਨ ਸੋ ਸਭ ਦੇਖ ਲਯੋ ਜੁ ਬਡੀ ਬਡਿਭਾਗਨਿ ॥੧੩੩॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੴ ਜੇਰਜ
ਸ੍ਰੋਤਜ ਉਤਭੁਜਾ ਦੇਖੇ ਤਿਨ ਤਿਹ ਜਾਇ ॥ ਪੁਤ੍ਰ ਭਾਵ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਿ ਪਾਇਨ
ਲਾਗੀ ਧਾਇ ॥੧੩੪॥

ੴ ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰੇ ਮਾਤ ਜਸੁਧਾ ਕੋ ਮੁਖ ਪਸਾਰ ਬਿਸ੍ਵ ਰੂਪ ਦਿਖੈਬੋ ਬਰਨਨ ॥

ੴ ਅਥਾ ਤਰ ਤੋਰ ਜੁਮਲਾਰਜਨ ਤਾਰਬੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥

ੴ ਫੇਰਿ ਉਠੀ ਜਸੁਧਾ ਪਰਿ ਪਾਇਨ ਤਾ ਕੀ ਕਰੀ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਬਡਾਈ ॥ ਹੇ ਜਗ
ਕੇ ਪਤਿ ਹੇ ਕਰਨਾਨਿਧ ਹੋਇ ਅਜਾਨ ਕਹਯੋ ਮਮ ਮਾਈ ॥ ੴ ਸਾਰੇ ਛਿਮੋ ਹਮਰੇ
ਤੁਮ ਅਉਗਨ ਹੈ ਮਤਿ ਮੰਦਿ ਕਰੀ ਜੁ ਢਿਠਾਈ ॥ ਮੀਟ ਲਯੋ ਮੁਖ ਤਉ ਹਰਿ
ਜੀ ਤਿਹ ਪੈ ਮਮਤਾ ਡਰ ਬਾਤ ਛਪਾਈ ॥੧੩੫॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ੴ ਕਰਨਾ ਕੈ ਜਸੁਧਾ
ਕਹਯੋ ਹੈ ਇਮ ਗੋਪਨ ਸੋ ਖੇਲਬੇ ਕੇ ਕਾਜ ਤੋਰ ਲਿਆਏ ਗੋਪ ਬਨ ਸੋ ॥ ੴ ਬਾਰਕੋ
ਕੇ ਕਹੇ ਕਰ ਕ੍ਰੋਧ ਮਨ ਆਪਨੇ ਮੈ ਸਖਾਮ ਕੋ ਪ੍ਰਹਾਰ ਤਨ ਲਾਗੀ ਛੁਛਕਨ ਸੋ ॥

ਉ ਪਹਾੜ ।

ਅ ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਰਾਜੇ ਬਲ ਦਾ ਲੋਕ

ੲ ਨਾਗ ਲੋਕ

ਸ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਠਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ
ਇਕ ਘਟਨਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਤੇ ਹੋਰਾਨ ਭੁੰਨ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕਹਿਣਾ ਸਾਡੀ ਬੁਧ ਜੋ ਅਲਪਗ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਦਿਵਾਲਾ ਕੱਢਣ ਦੇ
ਤੁਲ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਮਰਥ ਮਾਲਿਕ ਦੀ ਲੀਲਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਾਡੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਮ ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ੴ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਦੀ ਰਾਮ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਸੁਣਾ ਦੇਈਯੋ । ਵਲਾਇਤ ਦਾ ਇਕ ਉੱਘਾ ਡਾਕਟਰ ਸਾਇ ਮੈਕਸਵੇਲ ਮਾਲਟਜ਼ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਦਿਮਾਗ,
ਵਰਗਾ ਨਕਲੀ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉਨਹਾਂ ਨੂੰ ੧੦ ਦਸ ਖਰਬ ਜੀਵਨ ਕੋਠੜੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ । ਸੋ ਲੱਖ ਦਾ ਇਕ ਕ੍ਰੋੜ-ਸੌ ਅਰਬ
ਤੇ ਸੀ ਅਰਬ ਦਾ ਇਕ ਖਰਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਐਨਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪੋਚੀਦਾ ਦਿਮਾਗ ਘੜਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕਈ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਬਣਾ ਵੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਲੂ
ਇਕ ਖਰਬ ਵਾਟਰ, ਬਿਜਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ । ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨੂੰ ਪੁਛ ਭਕੋ ਇਹ ਮੋਟਰ ਕਿੰਨੀ ਅਚੰਭਾ-ਅਸੰਭਵ ਤੇ ਔਖੀ ਹੋਵੇਗੀ ।
ਸਾਡੇ ਕਈ ਭੁੱਲਭ ਭਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੀ ਅਸੀਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਉੱਕਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਆਪ ਕਦੇ ਛਿੱਟੀ ਸੁਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਕਰਾਮਤ ਦੇ
ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ । ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਜਰਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਦੁਰਲੱਭ ਦੇਹ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਵੱਲ ਤਾਂ ਝਾਤ ਮਾਰੋ
ਕੀ ਇਹ ਅਦਭੁਤ ਤੇ ਕਰਤੋ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ? ਇਸ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਮਨੁੱਖੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਕਲਾ-ਵਿਉਂਤ ਵੀ ਹਰ ਪਲ ਹਰ ਛਿਨ
ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਅੰਦਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਦ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਾ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜੀ ਇਹ ਤਾਂ ਕਰਾਮਾਤ ਹੀ

- ੧ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ ਸੇਰ ਦੁੱਧ ਵਿਗਾੜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਮਣ ਲੈ ਲੈਣਾ ਆ ਕੇ ॥੧੨੬॥
- ੨ ਗੋਪੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਸੋਧਾਂ ਨੂੰ । ਦੋਹਰਾ ॥
- ੩ ਤਦ ਗੋਪੀਆਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਮੋਹਨ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਦੁੱਧ ਦੇਵਾਂਗੀਆਂ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰੋਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀਆਂ ॥੧੩੦॥
- ੪ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਤਾਰ ਵਿਚ ਮੱਖਣ ਚਰਾਉਣ ਦਾ ਵਰਨਣ ਸੀ ।
- ੫ ਜਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਕੇ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦਿਖਾਉਣਾ ।
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਉਲਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਖੋਲ (ਕੱਤਕ) ਰਚ ਦਿੱਤਾ । ਮੁਸਲੀਧਰ (ਬਲ ਰਾਮ) ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦੇਖਣੇ (ਸਾਹਮਣੇ) ਮਿੱਟੀ ਖਾ ਲਈ ।
- ੭ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਛੱਡ ਕੇ ਖੋਲ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਗੁਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸਭ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਲੀ ਬਲ ਰਾਮ ਨੇ ਜਾਕੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਖੋਲ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ॥੧੩੧॥
- ੮ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਦ ਲੈ ਕੇ ਛਿਟੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਡਰਿਆ ਹੋਇਆ “ਹਾਏ ਜਸੋਧਾਂ ਹਾਏ ਜਸੋਧਾਂ ਭਾਵ ਹਾਏ ਮਾਂ-ਹਾਏ ਮਾਂ” ਕਹਿਕੇ ਬੋਲਿਆ ।
- ੯ ਤੇ ਕਿਹਾ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਆ ਕੇ ਵੇਖੋ ਸਾਰਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਖੋਲ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ । ਸ੍ਰਾਮ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਧਰਤੀ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਮੁਖ ਵਿਚ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ॥੧੩੨॥
- ੧੦ ਸਮੁੰਦਰ, ਪਹਾੜ ਧਰਤੀ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾਂ, ਪਤਾਲ ਲੋਕ ਅਤੇ ਨਾਗ ਲੋਕ । ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ

- ਬੇਦ ਪੜ੍ਹਦਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਵੇਖਿਆ, ਇਸ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰਿੱਧੀਆਂ, ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਜਸੋਧਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ
- ੧੧ ਵੇਖ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਭੇਵ ਹਸਤੀ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜਨ ਲੱਗੀ । ਜਸੋਧਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਲਿਆ ਜੋ ਕਵੀ ਸ੍ਰਾਮ ਜੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀ ॥੧੩੩॥
 - ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜੇਰਜ, ਸ੍ਰੇਤਜ, ਉਤਭੁਜ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਪਜ ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੇ ਵੇਖੇ ਜਾ ਕੇ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ ਭਾਵ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਕਰਕੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਣ ਕੇ ॥੧੩੪॥
 - ੧੩ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ । ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਮਾਪਤ ਹੈ ।
 - ੧੪ ਅਥ ਰੁਖ ਤੱਥਕੇ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਉਪਰ ਕਰਨਾ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
 - ੧੫ ਫੇਰ ਜਸੋਧਾਂ ਉੱਠੀ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੋਂ ਹਰਿ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੋ ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ਮੈਂ ਅਨਜਾਣ ਪੁਣੇ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਰਹੀ ।
 - ੧੬ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਵਗੁਣ ਖਿਆ ਕਰ ਦਿਓ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਅਉਗਨ ਮੰਦੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਮਾਤਾ ਪਾਕੇ ਗੱਲ ਚਕ ਦਿੱਤੀ ॥੧੩੫॥
 - ੧੭ ਕਬਿੱਤ ॥ ਗੋਪੀਆਂ ਆ ਕੇ ਜਸੋਧਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਜਸੋਧਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਪ ਬਣ ਤੋਂ ਖੋਡਣ ਵਾਸਤੇ ਸੋਟੀਆਂ ਤੋੜਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸਨ । ਬਾਲਕਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸ੍ਰਾਮ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਦੇ ਤਨ ਤੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਹੋਛੀ ਮਤ ਕਰਕੇ ।

ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਰਮਾਤ ਵਰਤ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਅਰੋਗਤਾ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਕਲਾ ੨੪ ਘੰਟੇ ਤੁਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਕ ਵਾਰ ਵਿਚ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਹੋ ਬੰਦੇ ਤੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹਰੀਮੰਦਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸਵੱਛ ਨਿਰਮਲ, ਚੰਦਨ, ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖ । ਜੈਸਾ ਕਿ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :-

੧. ਕਾਇਆ ਹਰਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਆਪਿ ਸਵਾਰੇ ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਵਸੈ ਮੁਰਾਰੇ ॥
 - ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਵਣਜਨਿ ਵਾਪਾਰੀ ਨਦਰੀ ਆਪਿ ਮਿਲਦਿ ॥੪॥ ਅੰਗ ੧੦੫੯॥ ਮ: ੩॥
 ੨. ਅੰਤਰ ਵਸਤੁ ਮੁਖਾ ਬਾਹਰ ਭਾਲੇ ॥ ਮਨਮੁਖ ਅੰਧਿ ਫਿਰਹਿ ਬੇਤਾਲੇ ॥ ਜਿਥੈ ਵਥ ਹੋਵੈ ਤਿਥਹੁ ਕੋਇ ਪਵਾਵੈ ਮਨਮੁਖ ਭਰਮਿਕ ਭੁਲਾਵਣਿਆ ॥੭॥ ਅੰਗ ੧੧੭॥ ਮ: ੩॥
 ੩. ਮਨ ਭੀਤਰਿ ਹੋਵੈ ਪਰਗਾਸੁ ॥ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਅਗਿਆਨ ਬਿਨਾਸੁ ॥ ਅੰਗ ੧੨੩੫ ॥ ਮ: ੫॥
 ੪. ਨਾਨਕ ਸਿਫਤੀ ਰਤਿਆ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਇ ॥ ਅੰਗ ੧੨੪੦॥ ਮ: ੧॥
- ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਕਰਮਾਤ—ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ, ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਇਕ ਕਮਾਲ ਦੀ ਚਮਤਕਾਰੀ-ਕਰਮਾਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਅੰਦਰ ਦੁੱਖਾਂ ਰੋਗਾਂ, ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਰੀਝੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮਰੱਥਾ, ਕਰਮਾਤ ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਬਾਰਕ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਕ ਤਾਜ਼ਾ ਦਿਸਤਾਂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਝ ਸਕੋਗੇ । ਥੋੜ੍ਹਾ ਚਿਰ ਹੋਇਆ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਇਕ ੮੦ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਬਿਪ-ਸ਼ਕ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਤੇਜ਼ ਬਾਹਨ ਹੋਣ ਆ ਗਿਆ ਜੋ ਫਟੜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ । ਡਾਕਟਰਾਂ ਉਸ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾਂਡ ਕੀਤੀ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਇਹ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਖੁੰਡ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ । ਬਲਡ ਪ੍ਰੈਸਰ, ਬਹੁਤ ਵਧੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਖਮ ਨਾੜੀਆਂ ਇਤਨੀਆਂ ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਗੂ ਦਾ ਗੋੜ ਆਉਣ ਤੇ ਜਾਣ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਇਜ਼ ਦੂਣਾ ਮੋਟਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਗੁਰਦੇ ਅਤੇ ਜਿਗਰ ਉਕਾ ਹੀ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਪਦਿਕ ਦੇ ਕੀੜੇ ਖੁੰਡਾਂ ਦੇ ਖੁੰਡ ਹਰਲ-ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਸਨ ਭਾਵ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਆਲਣਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਰਾਜੀ-ਬਾਜੀ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ । ਡਾਕਟਰਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਗਿਆ ? ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਦਾ ਹੌਸ਼-ਹੌਸ਼ ਕਰਦਾ, ਧੰਨ ਗੱਡ (ਧੰਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵੀ ਠੀਕ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ । ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ ਜਦ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕਰੜੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰੜੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ । ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਕਰਨਹਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਐਸੀ ਅਨੱਖੀ ਕਲਾ, ਸ਼ਕਤੀ, ਕਰਮਾਤ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ, ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਤੇ ਨਿਰਮਲ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੀ ਰੰਝਣ ਵਾਲਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਬਾ ਕੇ ਨੁਝ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸਕਣ ਜਾਂ ਕੁਝਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਹਾਏ ਮਰ ਗਿਆ, ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਗਿਆ ਉਹ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਘੋਰ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਨਾ ਆਵੇ ।
- ਦੋ ਚਮਤਕਾਰੀ ਘੜੀਆਂ—ਇਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੁਰਮੁਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਝੁਮ-ਝੁਮ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ (ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਘੜੀਆਂ ਕੋਈ ਕਰਨ ਨਜੀਬਾਂ ਵਾਲੇ) ਮੁੜ-ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ੨੪ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਰਗੜੇ-ਝਗੜੇ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਣੇ ਹਨ ।
- ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਚੜ੍ਹੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਪੁੱਛਿਆ, “ਸੱਜਣੇ ! ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਫੁੱਲ ਤੁਸੀਂ ਤੱਕ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹ ਕੋਈ ਉੱਚਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾ ਦੇਣ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖੋ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪੂੜ ਕਿਟਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਭਰਿਆ ਹਰੀ-ਹਰੀ ਟਾਹਟੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਡੰਡੀ ਬਣ ਕੇ ਬੁਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਪਰੰਤ ਫੁੱਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਿੜ ਪਿਆ । ਕਿਵੇਂ ਤੁਹਿਆ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੁੱਜਿਆ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀਆਂ ਇਸ ਦੀ ਰਾਮ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਸਵਾਦਲੀ ਤੇ ਭੁੰਝੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਰਮਾਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦੇ ਵਾਕ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭੁੰਝਾ ਅਰਥ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ ।

- ੧ ਇਕ ਇਹ ਕਿ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਦੋ ਕਰਮਾਤੀ, ਚਮਤਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਅਸਚਰਜ ਪ੍ਰਭਵ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਵੱਛ, ਨਿਰਮਲ ਘੜੀਆਂ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

੧ਦੇਖ ਦੇਖ ਲਾਸਨ ਕੋ ਰੋਵੈ ਸੁਤ ਰੋਵੈ ਮਾਤ ਕਹੈ ਕਬਿ ਸਖਾਮ ਮਹਾ ਮੋਹਿ ਕਰਿ
 ਮਨ ਸੋ ॥ ੧ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿ ਸਭੇ ਮਾਰਬੇ ਕੀ ਕਹਾ ਚਲੀ ਸਾਮੁਹੇ ਨ ਬੋਲੀਐ
 ਰੀ ਐਸੇ ਸਾਧ ਜਨ ਸੋ ॥੧੩੬॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੩ਖੀਰ ਬਿਲੋਵਨ ਕੋ ਉਠੀ ਜਸੁਧਾ
 ਾਰਿ ਕੀ ਮਾਇ ॥ ਮੁਖ ਤੇ ਗਾਵੈ ਪੂਤ ਗੁਨ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥੧੩੭॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੪ਏਕ ਸਮੈ ਜਸੁਧਾ ਸੰਗਿ ਗੋਪਨ ਖੀਰ ਮਥੈ ਕਰ ਲੈ ਕੈ ਮਧਾਨੀ ॥
 ਉਪਰਿ ਕੋ ਕਟ ਸੋ ਕਸਿਕੈ ਪਟਰੋ ਮਨ ਮੈ ਹਰਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨੀ ॥ ੫ਘਟਕਾ ਛੁਟ੍ਹ
 ਕਸੀ ਤਿਹ ਉਪਰਿ ਸਖਾਮ ਕਹੀ ਤਿਹ ਕੀ ਜੁ ਕਹਾਨੀ ॥ ਦਾਨ ਔ ਪ੍ਰਕ੍ਰਮ
 ਕੀ ਸੁਧ ਕੈ ਮੁਖ ਤੋਂ ਹਰਿ ਕੀ ਸੁਭ ਗਾਵਤ ਬਾਨੀ ॥੧੩੮॥ ੬ਖੀਰ ਭਰਯੋ ਜਬਰੀ
 ਤਿਹ ਕੋ ਕੁਚ ਤਉ ਹਰਿ ਜੀ ਤਬ ਹੀ ਫੁਨਿ ਜਾਗੇ ॥ ਪਯ ਸੁ ਪਿਆਵਹੁ ਹੇ
 ਜਸੁਧਾ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਇਹ ਹੀ ਰਸਿ ਮੈ ਅਨੁਰਾਗੇ ॥ ੭ਦੂਧ ਫਟਯੋ ਹੁਇ ਬਾਸਨ ਤੋਂ
 ਤਬ ਧਾਇ ਚਲੀ ਇਹ ਰੋਵਨ ਲਾਗੇ ॥ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਯੋ ਮਨ ਮੈ ਬ੍ਰਿਜ ਕੇ ਪਤਿ
 ਪੈ ਘਰਿ ਤੇ ਉਠ ਬਾਹਰਿ ਭਾਗੇ ॥੧੩੯॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੮ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੇ ਹਰਿ ਜੀ ਮਨੈ
 ਘਰਿ ਤੇ ਬਾਹਰਿ ਜਾਇ ॥ ਸੰਗਿ ਸਖਾ ਲੈ ਕਪ ਸਭੈ ਆਏ ਸੈਨ ਬਨਾਇ ॥੧੪੦॥
 ੯ਪਾਬਰ ਕੋ ਗਹਿਕੈ ਕਰੈ ਦੀਨੋ ਮਟੁ ਸੁ ਭਗਾਇ ॥ ਖੀਰ ਦਸੋ ਦਿਸ ਬਹਿ ਚਲਯੋ
 ਅਉ ਪੀਨੋ ਹਰਿ ਧਾਇ ॥੧੪੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੦ਸੈਨ ਬਨਾਇ ਭਲੇ ਹਰਿ ਜੀ ਜਸੁਧਾ
 ਦਧ ਕੋ ਮਿਲ ਲੂਟਨ ਲਾਏ ॥ ਹਾਥਨ ਮੈ ਗਹਿਕੈ ਸਭ ਬਾਸਨ ਕੈ ਬਲ ਕੋ ਚਹੂ
 ਓਰ ਬਗਾਏ ॥ ੧੧ਫੂਟ ਗਏ ਵਹ ਫੈਲ ਪਰਿਓ ਦਧ ਭਾਵ ਇਹੈ ਕਬਿ ਕੇ ਮਨ
 ਆਏ ॥ ਕੰਸ ਕੋ ਮੀਝ ਨਿਕਾਰਨ ਕੋ ਅਗੂਆ ਜਨ ਆਗਮ ਕਾਨ੍ਹ ਜਨਾਏ ॥੧੪੨॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੨ਫੋਰ ਦਏ ਤਿਨ ਜੋ ਸਭ ਬਾਸਨ ਕ੍ਰੋਧ ਭਰੀ ਜਸੁਧਾ ਤਬ ਧਾਈ ॥
 ਫਾਧ ਚੜ੍ਹੈ ਕਪਿ ਰੂਖਨ ਰੂਖਨ ਗੁਰਨ ਗੁਰਨ ਸੈਨ ਭਗਾਈ ॥ ੧੩ਦੁਰਤ ਦੁਰਤ
 ਤਬੈ ਹਰਿ ਜੀ ਬਸੁਧਾ ਪਰਿ ਆਪਨੀ ਮਾਤ ਹਰਾਈ ॥ ਸਖਾਮ ਕਹੈ ਫਿਰਕੈ ਬ੍ਰਿਜ
 ਕੇ ਪਤਿ ਉਖਲ ਸੋ ਫੁਨਿ ਦੇਹਿ ਬੰਧਾਈ ॥੧੪੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੪ਦੁਰ ਗਹੇ ਹਰਿ
 ਜੀ ਜਸੁਧਾ ਜਬ ਬਾਂਧਿ ਰਹੀ ਰਸੀਆ ਨਹੀ ਮਾਵੈ ॥ ਕੈ ਇਕਠੀ ਬ੍ਰਿਜ ਕੀ
 ਰਸੀਆ ਸਭ ਜੋਰ ਰਹੀ ਕਛੁ ਬਾਹਿ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ੧੫ਫੇਰਿ ਬੰਧਾਇ ਭਏ ਬ੍ਰਿਜ
 ਕੇ ਪਤਿ ਉਖਲ ਸੋ ਧਰਿ ਉਪਰਿ ਧਾਵੈ ॥ ਸਾਧ ਉਧਾਰਨ ਕੋ ਜੁਮਲਾਰਜਨੁ
 ਤਾਹਿ ਨਮਿਤ ਕਿਧੋ ਵਹ ਜਾਵੈ ॥੧੪੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ੧੬ਘੀਸਤਿ ਘੀਸਤਿ
 ਉਖਲਹਿ ਕਾਨ੍ਹ ਉਧਾਰਤ ਸਾਧ ॥ ਨਿਕਟਿ ਤਬੈ ਤਿਨ ਕੇ ਗਏ ਜਾਨਨਹਾਰ

੧ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਘੜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਦਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ—(ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਬੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰ) ਪੁਨਾ—(ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਨ ਜਾਗਿਓ.....)। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲੇਖ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਵਾ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਜਾਪ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਸੋਨੇ ਦਾ ਭਾਰ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪਹਿਰ ਦੇ ਤੜਕੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਭਾਰ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੰਡਲ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਨ ਤੁਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਾ ਪੁੰਨ ਹੈ ਨਾ ਪਾਪ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਕਰਮਾਤੀ ਘੜੀਆਂ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ। ੧੯ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਦੇਹ ਦਾ ਭਲਾ ਤੇ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਸੁੱਖ ਦੇ ਵਿਹਾੜਣ ਲਈ ਇਕ ਕਰਮਾਤ ਹੈ—

੨ ਭਿੰਨੋ ਰੈਨਭੀਐ ਚਾਮਕਨਿ ਤਾਰੇ ॥ ਜਾਗਹਿ ਸੰਤ ਜਨਾ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ॥ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ਸਦਾ ਜਾਗਹਿ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਹਿ ਅਨਦਿਨੇ ॥ ਚਰਣ ਕਮਲ ਧਿਆਨ ਹਿਰਦੈ ਪੂਛ ਬਿਸਰ ਨਾਹੀ ਇਕ ਖਿਨੋ ॥ ਤਜਿਮਾਨ ਮੋਹੁ ਬਿਕਾਰੁ ਮਨਕਾ ਕਲਮਲਾ ਦੁਖ ਜਾਰੇ ॥ ਬਿਨਵੈਤਿ ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਜਾਗਹਿ ਹਰਿ ਦਾਸ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ॥੧॥ ਅੰਗ ੪੫੯॥ ਮ: ੫॥

੨ ਆਮ ਭਰਾ ਇਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਉਤਮ ਹੈ। ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸ ਮਿੰਟ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੰਤ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਵੈਰਾਗੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ? ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਪੁਰਬਲਾ ਕਰਮ ਆ ਜੁੜੇ (ਪੁਰਬ ਕਰਮ ਅੰਤਰ ਜਬ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭੋਟਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੈਰਾਗੀ) ॥ ਮਿਟਿਓ ਅੰਧੋਰ ਮਿਲਤ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਸੋਈ ਜਾਗੀ ॥੨॥ ਅੰਗ ੨੦੪॥ ਮ: ੫॥

- ੧ ਉਹਨਾਂ ਸੋਟੀਆਂ ਦੇ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਪਈਆਂ ਲਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਵੀ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਵੀ ਸ਼ਾਮ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਮਹਾਂ ਮੋਹ ਪੈ ਜਾਣ ਕਰਕੇ।
- ੨ ਸਾਰੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਪਈਆਂ ਲਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਮਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਚਲ ਪਈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਧੂ ਜਨ ਦੇ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ॥੧੩੬॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਸੋਧਾਂ ਦੁੱਧ ਰਿਝਕਣ ਵਾਸਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉਨੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਤਾ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਦੁੱਧ ਰਿਝਕਦੀ ਹੈ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ॥੧੩੭॥
- ੪ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਸੋਧਾਂ ਗੋਪੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦੁੱਧ ਰਿਝਕਣ ਲੱਗੀ ਸੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਮਧਾਣੀ ਦੀਆਂ ਗੁੱਲੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾੜੀ ਸਿਰ ਉਪਰੋ ਲਿਆਕੇ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਕੱਸ ਕੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿਰੋਂ ਉਤਰ ਨਾ ਜਾਏ, ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰਿ ਦੀ ਜੋਤ ਸਮਾਈ ਰਹੀ ਸੀ।
- ੫ ਘੁਟਕੇ ਰੱਸੀ ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਉਪਰ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਧਾਣੀ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਜਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਾਰੀ ਖਿਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਾਮ ਕਵੀ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਸੋਧਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸੰਸਕਾਰ ਦਾਨ ਅਰ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਕੇ ਜਸੋਧਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮਧਾਣੀ ਖਿਚਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਨਾਲ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਗਾ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੩੮॥
- ੬ ਇਧਰ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਦੀ ਦੁਆਈਆਂ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਉਤਰ ਆਇਆ ਤੇ ਉਧਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਭੀ ਜਾਗ ਪਏ ਅਤੇ ਜਸੋਧਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਦੇ ਰੋ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ।
- ੭ ਚੁੱਲੇ ਤੇ ਧਰਿਆ ਦੁੱਧ ਉੱਬਲ ਪਿਆ ਤੇ ਬਰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਜਸੋਧਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਚਲੀ ਗਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਰੋਣ ਲਗ ਪਏ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਦੁੱਧੀ ਛੁਟ ਗਈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਘਰ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਏ ॥੧੩੯॥
- ੮ ਦੋਹਰਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ

ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ। ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਮੁੰਡੇ ਬੁਲਕੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਕੁਝ ਬਾਂਦਰ ਲੈ ਕੇ ਸੈਨਾ ਬਣਾ ਲਈ ॥੧੪੦॥

- ੯ ਪੱਥਰ ਫੜ ਕੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਮੱਟਾਂ ਉਪਰ ਮਾਰੇ ਤੇ ਤੋੜ ਸੁਟੇ ਦੁੱਧ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਰੁੜ੍ਹ ਤੁਰਿਆ-ਹੋਰ ਪੀਣ ਲਈ ਬਾਂਦਰ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਗਏ ॥੧੪੧॥
- ੧੦ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਬਣਾ ਲਈ ਚੰਗੀ ਜਸੋਧਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਲੁਟ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਦੁੱਧ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭਾਂਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਾਰਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ।
- ੧੧ ਭਾਂਡੇ ਫੁੱਟ ਗਏ ਦੁੱਧ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਫੈਲ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਕਵੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਾਣੇ ਕੰਸ ਦੀ ਮਿੱਝ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਗਾਊ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੧੪੨॥
- ੧੨ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਭਾਂਡੇ ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ ਜਸੋਧਾਂ ਉਦੋਂ ਦੌੜੀ। ਬਾਂਦਰ ਤਾਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਕੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਗਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੀ ਭੜਾ ਦਿੱਤੀ।
- ੧੩ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੌੜਦਿਆਂ ਦੌੜਦਿਆਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਿਛੇ-ਪਿਛੇ ਦੌੜਦੀ ਜਸੋਧਾਂ ਮਾਤਾ ਹਰਾ ਦਿੱਤੀ। ਕਵੀ ਸ਼ਾਮ ਸ੍ਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅੰਤ ਭ੍ਰਿਜ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਸੋਧਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਕੇ ਉਖਲ ਨਾਲ ਬੰਨਵਾ ਲਿਆ ॥੧੪੩॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੋਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੂੰ ਦੌੜ ਕੇ ਜਸੋਧਾਂ ਨੇ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਖਲ ਨਾਲ ਬੰਨਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰੱਸੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੀਆਂ ਰਸੀਆਂ ਜੋੜ ਰਹੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।
- ੧੫ ਫੇਰ ਜਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਖਲ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਨਵਾ ਹੀ ਲਿਆ ਫੇਰ ਵੀ ਉਖਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰੇ। ਸਮਝੋ ਕਿ “ਨਲ ਤੇ ਕੂਬਰ” ਨਾਮੀ ਦੋ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਜੋ ਜੁੜਤ ਹੀ ਫੁੱਟੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ॥੧੪੪॥
- ੧੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਖਲ ਨੂੰ ਘੜੀਸਦਾ-ਘੜੀਸਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੈਣੇ ਚਲੇ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਅਗਾਧ ਗਤਿ ਦੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸਨ “ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ” ॥੧੪੫॥

੩ ਤੀਜੀ ਸੁਭ ਘੜੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਛਿਪੇ ਰਹਿਰਾਸ ਅਤੇ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਸੋਹਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਹੈ। ਪਾਠ ਸਿਮਰਨ, ਸ਼ਬਦ ਮਾਤਰ ਅਭਿਆਸ ਕਰਕੇ ਬਿਰਾਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਤੋਂ ਆਰਾਮ ਸਫਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨੀਂਦਰ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਆਉ ਸੁਭਾਗੀ ਨੀਂਦਰੀਏ ਮਤੁ ਸਹੁ ਦੇਖਾ ਸੋਇ ॥ ਅੰਗ ੫੫੮ ॥ ਮ: ੩ ॥
ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਘੜੀਆਂ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜਵਾਰ ਭਾਟੇ (ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ) ਉਭਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਸੇ ਭਿੰਨੀ ਘੜੀ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਘੜੀਆਂ ਸਮੇਂ ਜੋ ਬੀਜ ਬੀਜੇਗੇ ਉਹ ਅਵਸ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਬੇੜੇ-ਬੇੜੇ ਸਾਇੰਸਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅੱਖੇ ਤੋਂ ਅੱਖੇ ਤੇ ਗੁੰਝਲਾਂ ਭਰੇ ਸਵਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਭਿੰਨੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਹੱਲ ਹੋਏ ਜਾਂ ਉਹ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲੱਭ ਪਏ। ਇਸ ਸੁਪਨ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਤਿਅੰਤ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਐਸੀਆਂ-ਐਸੀਆਂ ਘੁੰਡੀਆਂ ਅਰ ਰਮਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਭੁੰਮ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਇਕਾਂਤ ਸਮਾਧੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਤਮ ਅਰ ਅਸਚਰਜ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਖਿਆਲ ਰੱਖੋ-ਸ਼ਾਂਤ ਚਿਤ ਰਹਿਣਾ, ਕ੍ਰੋਧ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਬੀਰਖਾ ਦਵੈਸ਼ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਚਿਤਰਣਾ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ ਸਰਬਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣਾ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਬੇ ਬੋਹਾ ਲਾਲਚ ਤਜਾਗਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੋ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਅਮੋਲਕ ਹਨ, ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਲਈ ਫਤਹ ਦੀ ਟੇਕਰੀ ਪੁਚਾਣ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਬਾਰਕ ਸਹਾਇਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਇਹ ਗੋਬੀ ਜਾਦੂ ਜਾਂ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਜੋ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਆਖੋ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਹੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਹ ਰਚਨਾ ਤੇ ਦਿੱਸੇ ਰਹੀ ਕੁਦਰਤ ਲੀਲਾ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਰਚੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਆਸਣ ਰੱਖਕੇ ਬੈਠੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਲੀਲਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੂੰ ਹੀ ਸਭ ਜੀਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈਂ ਤੇ ਕਰਨ ਕਾਰਨ, ਘੜਨ ਭੰਨਣ ਵਲ ਸਮਰੱਥ ਦਾਤਾ ਹੈਂ। ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ, ਸੂਰਜ, ਚੰਨ, ਹਿਮਾਲਯ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕੁੱਝਾਂ, ਅਰਬਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਤਾਰੇ, ਗ੍ਰਹਿ ਆਦਿ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੋਂ ਸਾਜ ਰੱਖੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਵੇਂ ਫੁਲਾਂ ਅੰਦਰ ਵਾਸਨਾ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਲੀਲਾ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਸ਼ਕਤੀ, ਮਹਾਂ ਵੈਭੀ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਰਚਨਾ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਸਿਦਕ ਰੱਖ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭ ਨੁਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਚਿਤਰਾਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਵੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੰਬਰਾਂ ਵਿਚ ਦਮਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮਾਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਤੰਤੀਆਂ ਲੋਹਾ ਤੇ ਬੋਠਿਆਂ ਉਬਲਦੇ ਦੋਹਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਆਸਣ ਲਾ ਕੇ ਸਜਿਆ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਉਹ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸਾਂਝੀ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅਸਹਿ ਕਸ਼ਟਾਂ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਬਲ-ਆਤਮਿਕ ਸ੍ਰੀ ਆਤਮਿਕ ਬਲ। (ਬਿਲ ਪਾਵਰ) ਬਖਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਪਰ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਿਉਂ ਫਲੀਭੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਉਤਰ ਵੱਲੋਂ ਸੰਤ ਜੋਤੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਰਸਨ, ਜਨਵਰੀ ੧੯੯੮ ਪੰਨਾ ੩੪। ਚਲਦੀ-ਚਲਦੀ ਮਸੀਨਰੀ ਮੋਟਰ ਆਦਿ ਖਲੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਭੇਦ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਖੜੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਾਂ ਉਦੋਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਦ ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਾਜਾਂ ਤੇ ਸੰਚਯੰਤ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਹਲੀ ਪਾਵਨ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਚੇ ਕਮਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਪ-ਮੁਖੀ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਭਾਵ ਬਲਬਲੀਆਂ ਅੰਗ ਡੱਕਾ ਪਾਂਦੇ ਵਿਘਨ ਪਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਡੱਕਾ ਜਾਂ ਵਿਘਨ ਕਿਵੇਂ ਪਾਉਂਦੇ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ (ਫਲ) ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟਦਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰੂ

ਅਗਾਧ ॥੧੪੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੧ਉਖਲ ਕਾਨ੍ ਅਰਾਇ ਕਿਧੋ ਬਲ ਕੈ ਤਨ ਕੋ ਤਰ
ਤੋਰ ਦਏ ਹੈ ॥ ਤਉ ਨਿਕਸੇ ਤਿਨ ਤੇ ਜੁਮਲਾਰਜਨ ਕੈ ਬਿਨਤੀ ਸੁਰ ਲੋਕ ਗਏ
ਹੈ ॥ ^੨ਤਾ ਛਬਿ ਕੇ ਜਸ ਉੱਚਿ ਮਹਾ ਕਬ ਕੇ ਮਨ ਮੈ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਭਏ ਹੈ ॥
ਨਾਗਨ ਕੇ ਪੁਰ ਤੇ ਮਧੁ ਕੇ ਮਟੁਕੈ ਮਤ ਕੀਲ ਜੁ ਐਚੈ ਲਏ ਹੈ ॥੧੪੬॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੩ਕਉਤਕ ਦੇਖ ਸਭੈ ਬ੍ਰਿਜ ਕੇ ਜਨ ਜਾਇ ਤਬੈ ਜਸੁਧਾ ਪਹਿ ਆਖੀ ॥
ਤੋਰ ਦਏ ਤਨ ਕੋ ਬਲ ਕੈ ਤਰ ਭਾਂਤ ਭਲੀ ਹਰਿ ਕੀ ਸੁਭ ਸਾਖੀ ॥ ^੪ਤਾ ਛਬਿ
ਕੀ ਉਪਮਾ ਅਤਿ ਹੀ ਕਬਿ ਨੇ ਅਪੁਨੇ ਮੁਖ ਤੇ ਇਮ ਭਾਖੀ ॥ ਫੇਰ ਕਹੀ ਭਗਰਾਇ
ਤਿਤੈ ਉਡੇ ਜਿਉ ਧਰ ਤੇ ਉਡ ਜਾਤ ਹੈ ਮਾਖੀ ॥੧੪੭॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੫ਦੂਤਨ ਕੇ
ਬਧ ਕੋ ਸਿਵ ਮੂਰਤ ਹੈ ਨਿਜ ਸੋ ਕਰਤਾ ਸੁਖ ਦੱਇਯਾ ॥ ਲੋਗਨ ਕੋ ਬਰਤਾ
ਹਰਤਾ ਦੁਖ ਹੈ ਕਰਤਾ ਮੁਸਲੀਧਰ ਭੱਇਯਾ ॥ ^੬ਡਾਰ ਦਈ ਮਮਤਾ ਹਰਿ ਜੀ
ਤਬ ਬੋਲ ਉਠੀ ਇਹ ਹੈ ਮਮ ਜੱਇਯਾ ॥ ਖੇਲ ਬਨਾਇ ਦਯੋ ਹਮ ਕੋ ਬਿਧ ਜੋ
ਜਨਮਯੋ ਗ੍ਰਹ ਪੂਤ ਕਨੱਇਯਾ ॥੧੪੮॥

^੧ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕੇ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰੇ ਤਰ ਤੋਰ ਜੁਮਲਾਰਜਨ ਉਪਾਰਥੋ ਬਰਨਨੇ ॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੭ਤੋਰ ਦਏ ਤਰ ਜੋ ਤਿਹ ਹੀ ਤਬ ਗੋਪਨ ਬੂਢਨ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਚਾਰੋ ॥ ਗੋਕਲ
ਕੋ ਤਜੀਐ ਚਲੀਐ ਬ੍ਰਿਜ ਹੈ ਈਹਾ ਭਾਵ ਤੇ ਭਾਵਨ ਭਾਰੋ ॥ ^੮ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਜਸੁਧਾ
ਅਰੁ ਨੰਦਹਿ ਬਯੋਤ ਭਲੋ ਮਨ ਮੱਧਿ ਬਿਚਾਰੋ ॥ ਅਉਰ ਭਲੀ ਇਹ ਤੇ ਨ ਕਛੂ
ਜਿਹ ਤੇ ਸੁ ਬਚੇ ਸੁਤ ਸਯਾਮ ਹਮਾਰੋ ॥੧੪੯॥ ^੯ਘਾਸਿ ਭਲੋ ਦੁਮ ਛਾਹ ਭਲੀ
ਜਮਨਾ ਢਿਗ ਹੈ ਨਗ ਹੈ ਤਟ ਜਾ ਕੇ ॥ ਕੋਟਿ ਝਰੈ ਝਰਨਾ ਤਿਹ ਤੇ ਜਗ
ਮੈ ਸਮ ਤੁੱਲਿ ਨਹੀ ਕਛੂ ਤਾ ਕੇ ॥ ^{੧੦}ਬਲਤ ਹੈ ਪਿਕ ਕੋਕਲ ਮੋਰ ਕਿਧੋ ਘਨ
ਮੈ ਚਹੂ ਓਰਨ ਵਾ ਕੇ ॥ ਬੇਗ ਚਲੋ ਤੁਮ ਗੋਕਲ ਕੋ ਤਜ ਪੁੰਨ ਹਜਾਰ ਅਬੈ
ਤੁਮ ਗਾ ਕੇ ॥੧੫੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ^{੧੧}ਨੰਦ ਸਭੈ ਗੋਪਨ ਸਨੈ ਬਾਤ ਕਹੀ ਇਹ
ਠਉਰ ॥ ਤਜਿ ਗੋਕਲ ਬ੍ਰਿਜ ਕੋ ਚਲੇ ਇਹ ਤੇ ਭਲੀ ਨ ਅਉਰ ॥੧੫੧॥ ^{੧੨}ਲਟ
ਪਟ ਬਾਧੇ ਉਠਿ ਚਲੇ ਆਏ ਜਬ ਬ੍ਰਿਜ ਹੀਰ ॥ ਦੇਖਿਓ ਅਪਨੈ ਨੈਨ ਭਰ ਬਹਿਤੋ
ਜਮਨਾ ਨੀਰ ॥੧੫੨॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੩}ਆਇਸ ਪਾਇਕੈ ਨੰਦਹਿ ਕੋ ਸਭ ਗੋਪਨ
ਜਾਇ ਭਲੋ ਰਥ ਸਾਜੇ ॥ ਬੈਠ ਸਭੈ ਤਿਨ ਪੈ ਤਿਰੀਆ ਸੰਗਿ ਗਾਵਤ
ਜਾਤ ਬਜਾਵਤ ਬਾਜੇ ॥ ^{੧੪}ਹੇਮ ਕੋ ਦਾਨੁ ਕਰੈ ਜੁ ਦੋਊ ਹਰਿ ਗੋਦ ਲਏ ਜਸੁਧਾ
ਇਮ ਰਾਜੇ ॥ ਕੈਧਉ ਸੈਲ ਸੁਤਾ ਗਿਰ ਭੀਤਰ ਉਚ ਮਨੋ ਮਨ ਨੀਲ ਬਿਰਾਜੇ ॥

ਉ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਵਾਲਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਰਚਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਲ ਤੇ ਕੁਬਰ ਨਾਮ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ ਸਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਸਰਾਪੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਦੇ ਕੁਝ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਉਗੇ ਹੋਏ ਖੜੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਸਮਾ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਲਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਖਲ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪ ਬਨਾਉਣ ਕਾਰਣ ਰਚਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਉਖਲ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰੁਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅੜਾ ਕੇ ਤੋੜ ਕੇ, ਜੁਮਲਾਰਜਨ ਨ (ਦੋਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨਲ ਤੇ ਕੁਬਰ ਨੂੰ ਮੁਕਤਿ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੋ ਸੁਰਗ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਐਉਂ ਲਜਾਇ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਅਗਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਨਿਤਾ ਤੇ ਕਦਰੂ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ੋਕਣਾ ਸਨ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੋਭ ਪੈ ਗਈ ਬਨਿਤਾ ਗੁੜ ਦੀ ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਕਦਰੂ ਸਪਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਸਪਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਗੁੜ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇੰਦਰ ਕੋਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਘੜਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਪਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਨੇ ਸਰਪਾਂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਕੇ ਹੋਰ ਸਰਪਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇ ਇਹ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਘੜਾ ਖਿਚ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਤਸਬੀਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇੰਦਰ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਘੜਾ ਖਿਚ ਲਿਆ ਸੀ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਜੁਮਲਾ ਨਲ ਤੇ ਕੁਬਰ ਦੀ ਆਤਮਾ (ਰੂਹ) ਨੂੰ ਸੁਰਗਪੁਰ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਾਰਖਦ।

ਦੀ ਬਾਣੀ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਛੱਡਕੇ ਭਰਮਾਂ, ਵਹਿਮਾਂ, ਸੰਕਿਆਂ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅੰਦਰੋਂ ਬੇ ਸਿਦਕੇ-ਬੇਮੁਖ ਬਣਕੇ ਡਰ, ਭੈ, ਘਬਰਾਹਟ, ਚਿੰਤਾ ਝੋਰਿਆਂ, ਅਕਾਰਨ ਹੀ ਬੇਹੱਦ ਨੁਕਰਾਚੀਨੀ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਗੜ੍ਹੇ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਤਾਂ ਭਗਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਚਨ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਬੇਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਆਪਾ ਜਟਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਪਾਵਨ ਵਾਕ (ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕ ਮਹਾਂ ਹਤਿਆਰਾ) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਰੋਪਈ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਗਰਦਾਨਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਗੁਰ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਬੇ ਪ੍ਰਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਅਰ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵੇਖੋ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ, ਆਸ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ ਸਚਖੰਡ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਸਾਡੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਘਨ ਪਾ ਰਿਹਾ

- ੧ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਕਾਨ੍ਹ ਨੇ ਦੋ ਰੁੱਖ ਜੋ ਜੋੜੇ ਪਏ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਉੱਖਲ ਅੜਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਰੁੱਖ ਤੋੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਜੁਮਲਾਰਜਨ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਦੇਵ ਲੋਕ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੨ ਉਸ ਛਬੀ ਦਾ ਉੱਚ ਮਹਾਂ ਜਸ ਕਵੀ ਤੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਜਾਣੋ ਨਾਗ ਲੋਕ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਘੜਾ ਇੰਦਰ ਨੇ ਮੰਤਰ ਦੀ ਲੱਜ ਨਾਲ ਕੀਲ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ॥੧੪੬॥
- ੩ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਹ ਕੋਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਜਸ਼ੋਧਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਰੁੱਖ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਸਾਖੀ ਦੱਸੀ ।
- ੪ ਜਿਸ ਛਬੀ ਦੀ ਅੱਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੀ ਹੈ, ਜਾਣੋ ਲੋਕ ਜਸ਼ੋਧਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਲਈ ਇਉਂ ਉੱਡ ਕੇ ਆ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮੱਖੀ ਉੱਡ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੧੪੭॥
- ੫ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਵ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਆਪ ਕਰਤਾ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹਰਨ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਰਤਾਰ ਉਹ ਹੈ (ਮੁਸਲੀ ਧਰ) ਬਲਰਾਮ ਦਾ ਭਰਤਾ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜਸ਼ੋਧਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜਾਲ ਤਾਣ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਉੱਠੀ ਕਿ ਇਹ ਹੈ ਮੇਰਾ ਜਾਇਆ ਪੁੱਤਰ । ਜਿਹੜਾ ਬਿਧਨਾ (ਵਿਧਾਤਾ) ਨੇ ਇਹ ਖੇਡ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਨ੍ਹਈਆ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧੪੮॥
- ੬ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਰੁੱਖ ਤੋੜਨੇ ਜੁਮਲਾਰਜਨ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਵਰਨਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।
- ੭ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ (ਜੁਮਲਾਰਜਨ) ਬਿਛ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਰੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬੁੱਢੇ-ਬੁੱਢੇ ਗੋਪਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੋਕਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਨੂੰ ਚਲੀਏ । ਇਥੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਉਪਦਰ

ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

- ੮ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਜਸ਼ੋਧਾਂ ਅਤੇ ਨੰਦ ਨੇ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ । ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸ਼ਿਅਮ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਦਾ ਬਚਾਉ ਹੋ ਸਕੇ ॥੧੪੯॥
- ੧੦ ਉਥੇ ਗਉਆਂ ਲਈ ਘਾ ਬਥੇਰਾ ਹੈ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਬੜੀ ਹੈ, ਜਮਨਾ ਨੇੜੇ ਵਗਦੀ ਹੈ, ਪਹਾੜ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇੜੇ । ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਝਰਨੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਹਾੜ ਨਹੀਂ ।
- ੧੧ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਪਿਕ (ਕੋਇਲਾਂ) ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਮੋਰ, ਕਿਤੇ ਕੋਕਲ (ਹਰੀਆਲ) ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾ ਕੇ (ਆਵਾਜ਼ਾਂ) ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਛੋਤੀ ਚੱਲੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗੋਕਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਹ ਜਾਣੋ ਗੋਕਲ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੁੰਨ ਜਾਗ ਪਏ ਹਨ ॥੧੫੦॥
- ੧੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਨੰਦ ਨੇ ਗੋਕਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਬਾਤ ਕਹੀ ਕਿ ਗੋਕਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਨੂੰ ਚੱਲੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ॥੧੫੧॥
- ੧੩ ਲਟਾ-ਪਟਾ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ ਕੇ ਉੱਠ ਤੁਰੋ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਹੀਰ ਬ੍ਰਿਜ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜਮਨਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਵੇਖਿਆ ॥੧੫੨॥
- ੧੪ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਨੰਦ ਬਾਬਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੋਪਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਰਬ ਗੱਡੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਏ ਸੰਵਾਰ ਕੇ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਬੈਠ ਗਈਆਂ, ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
- ੧੫ ਜਸ਼ੋਧਾਂ ਤੇ ਨੰਦ ਨੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਿੱਘਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲਏ ਹੋਏ ਜਸ਼ੋਧਾਂ ਇਉਂ ਵਿਰਾਜ ਰਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੈਲ ਸੁੱਤਾ (ਪਾਰਬਤੀ) ਪਹਾੜ ਦੇ ਉੱਤੇ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ 'ਤੇ ਨੀਲ ਮਣੀ ਵਾਂਗ ਬੈਠੀ ਸ਼ੋਭਦੀ ਸੀ ॥੧੫੩॥

ਹੈ, ਗੋਬੀ ਮਿਹਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੜੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚਕੇ (ਮਨੁੱਖੀ ਘਰ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ) ਵਿਚ ਫਿਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਛਹਿਬਰਾਂ ਦੀ ਬੂਟਾ-ਬਾਂਦੀ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇਗੀ ? ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ? ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਜਾਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ? ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੁ ਸਾਡੀ ਰੂਹ ਅਕਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਤੇ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਜਾਂ ਔਕੜ ਵਿਚ ਘਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬੁੱਧਮਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਘੁੰਮਣਘੇਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅਰਦਾਸ ਹੈ । ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੋ । ਆਪ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਹਿਲਜੁਲ ਕਿੱਥੇ ਕਰੇ ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੋਬੀ ਬਰਕਤਾਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਕਿੱਥੇ ਬਸੇ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਸੋਕਾ, ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਅਰਥ ਦੀ ਭੌਂਦਿ ਉੱਤੇ ਮੀਂਹ ਵੱਸਣ ਨਾਲ ਕੀ ਬਿਹਾਰੀ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਨਹੀਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ । ਠੀਕ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਆਪ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਵੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ 'ਤੇ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੋਬੀ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਸਾਡੇ ਅੰਤਰ ਮਨ ਉੱਤੇ ਵਸਾਉਣੀ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਰਕਤਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਦਾ ਸਾਧਨ, ਵਸੀਲਾ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਤੇ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜੇ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਆਰਾਮ ਲਈ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮਿਹਰਾਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਵੱਸਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਭੂਮੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ । ਇਸ ਭੌਂਦਿ ਵਿਚ ਮੁਨਾਸਬ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰ ਮੂਲ ਨ ਭਿਜਦੀ ਸੈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਜਲ ਅੰਦਰ ਵਸੇ। ਉੱਚੇ ਹੰਕਾਰੀ ਟਿੱਬਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮੀਂਹ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਏ ਵਸੇ ਜਲ ਦੀ ਬੂੰਦ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਉੱਚੇ, ਹੰਕਾਰੀ ਟਿੱਬੇ ਅਤੇ ਅਭਿੱਜ ਪੱਥਰ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਯੋਗ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਅੰਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰ ਆਤਮ ਨਹੀਂ ਦਵੈ ॥ ਹਰਿ ਦਰਗਹਿ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਗਵੈ। ਅੰਗ ਦੇ ਤੇਜ ਸੇਕ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਆਦਿ ਧਾਤਾਂ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਵਹਿ ਤੁਰਦੀਆਂ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪੁਰਜੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਤੋਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੱਥਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਿਘਲਦਾ, ਠੀਕ ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਸੰਗਤ ਅਰਦਾਸ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਪਾਠ ਆਦਿ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦੁਬੀ-ਭੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਰਥਾਤ ਪਿਘਲਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਰੂਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਾਵਨ ਦੇਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਅਪਣੇਗੀ ? ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਿਵੇਂ ਭਲੀਭੂਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ? ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਨ ਲਈ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਸੋਜਾ ਅੰਦਰ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣੀ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਨਿਬੇੜੇ, ਖਿਆਲ, ਯਕੀਨ, ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤ, ਸਿਦਕ ਰੰਝਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਬਣਨੇ ਯੋਗ ਹਨ । ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿੱਟ ਕਰ ਲਉ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਜਾਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੋਠੀ ਜਾਂ ਹਿਰਦੇ ਝੋਪੜੀ ਵਿਚ ਦਰਬਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜੇ, ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਉਧਾਰ ਤੇ ਭਲਾ ਕਰੇ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਬਨ ਦੇਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਡੰਕਾ ਜਾਂ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਈਏ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਈਏ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਮੀਂਹ ਪਾਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਮੀਂਹ ਸਾਡੇ ਵੇਹੜੇ ਅਰਥਾਤ “ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਅੰਦਰ ਵਸਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਡਾ ਤਨ ਮਨ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਤੇ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਦ ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਰਬੀ ਉਤਰ ਗੋਬੀ ਛਹਿਬਰਾਂ ਸਾਡੇ ਵੇਹੜੇ ਵੱਸਣ ਦੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਨੀਯਮ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਮੰਨਕੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬੇਯਕੀਨੀ ਬੇਸਿਦਕ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦੇ ਬਣਦੇ ਹਾਂ । ਵੇਖੋ ਸਿਰ ਦਰਦ ਜਾਂ ਪੈਟ ਦਰਦ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਤੜਪ ਰਹੇ ਹੋਵੋ, ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕਰੋ ਡਾਕਟਰ ਕਰੋ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅੰਬੀਧੀ ਦਾ ਘੁੰਟ ਭਰ ਲੈ ਆਰਾਮ ਆ ਜਾਏਗਾ । ਤੁਸੀਂ ਡਾਕਟਰ ਵੈਦ ਦਾ ਕਿਹਾ ਨਾ ਮੰਨੋ, ਬੇ-ਯਕੀਨ ਬੋ ਸਿਦਕੋ ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ ਦੁਆਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪੀਣੀ ਖਬਰੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਘੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਅਪਣੀ ਹਤਕ ਸਮਝ ਰੁੱਸੇ ਦਾ ਭਰਿਆ ਤੁਰ ਜਾਏਗਾ । ਬੇਸਿਦਕੋ ਹੋ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸਨੇਹੀ ਮਿੱਤਰਾਂ-ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੁੱਸੇ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ । ਫਿਰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਕਾਲ ਪਿਤਾ ਉਤੇ ਬੇ-ਭਰੋਸਗੀ, ਬੇਮੁਖਤਾ ਤੇ ਬੇ-ਸਿਦਕਾ-ਪਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਖਾਕੇ ਆਪ ਸੱਚਖੰਡੀ ਦਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਕਰ

੧੫੩॥ 'ਗੋਪ ਗਏ ਤਜ ਗੋਕਲ ਕੋ ਬ੍ਰਿਜ ਆਪਨੇ ਆਪਨੇ ਡੇਰਨ ਆਏ ॥ 'ਡਾਰ ਦਈ ਲਸੀਆ ਅਰੁ ਅਛਤ ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਧੂਪ ਜਗਾਏ ॥ 'ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਜਸ ਉਚ ਮਹਾਂ ਕਬਿ ਨੈ ਮੁਖ ਤੇ ਇਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਏ ॥ ਰਾਜ ਬਿਭੀਛਨ ਦੇ ਕਿਧੋ ਲੰਕ ਕੋ ਰਾਮ ਜੀ ਧਾਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰਾਏ ॥੧੫੪॥ 'ਕਬਿਯੋ ਬਾਚ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਗੋਪ ਸਭੇ ਬ੍ਰਿਜ ਪੁਰ ਬਿਖੈ ਬੈਠੇ ਹਰਖ ਬਢਾਇ ॥ ਅਬ ਮੈ ਲੀਲਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕੀ ਮੁਖ ਤੇ ਕਹੋ ਸੁਨਾਇ ॥੧੫੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ । 'ਸਾਤਿ ਬਿਤੀਤ ਭਏ ਜਬ ਸਾਲ ਲਗੇ ਤਬ ਕਾਨ੍ ਚਰਾਵਨ ਗੱਊਆ ॥ ਪਾਤ ਬਜਾਵਤ ਅੰ ਮੁਰਲੀ ਮਿਲ ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਸਭੈ ਲਰਕੱਊਆ ॥ 'ਗੋਪਨ ਲੈ ਗ੍ਰਿਹ ਆਵਤ ਧਾਵਤ ਤਾਟਤ ਹੈ ਸਭ ਕੋ ਮਨ ਭੱਊਆ ॥ ਦੂਧ ਪਿਆਵਤ ਹੈ ਜਸੁਧਾ ਰਿਝਕੈ ਹਰਿ ਖੇਲ ਕਰੈ ਜੁ ਨੱਚਊਆ ॥੧੫੬॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ 'ਰੂਪ ਗਏ' ਗਿਰ ਕੈ ਧਸਿਕੈ ਸੰਗਿ ਦੈਤ ਚਲਾਇ ਦਯੋ ਹਰਿ ਜੀ ਜੋ ॥ ਫੂਲ ਗਿਰੇ ਨਭਿ ਮੰਡਲ ਤੇ ਉਪਮਾ ਤਿਹ ਕੀ ਕਬਿ ਨੈ ਸੁ ਕਰੀ ਜੋ ॥ 'ਧੰਨਿ ਹੀ ਧੰਨਿ ਭਯੋ ਤਿਹੂੰ ਲੋਕਨ ਭੂਮਿ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਬੈ ਘਟ ਕੀਜੋ ॥ ਸਮਾਮ ਕਥਾ ਸੁ ਕਹੀ ਇਸ ਕੀ ਚਿਤ ਦੇ ਕਬਿ ਪੈ ਇਹ ਕੋ ਜੁ ਸੁਨੀਜੋ ॥੧੫੭॥ 'ਕਉਤਕਿ ਦੇਖ ਸਭੈ ਬ੍ਰਿਜ ਬਾਲਕ ਡੇਰਨ ਡੇਰਨ ਜਾਇ ਕਹੀ ਹੈ ॥ ਦਾਨੋ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਜਸੁਧਾ ਗਰ ਆਨੰਦ ਕੇ ਮੱਧਿ ਬਾਤ ਡਹੀ ਹੈ ॥ 'ਤਾ ਛਬਿ ਕੀ ਅਤਿ ਹੀ ਉਪਮਾ ਕਬਿ ਨੈ ਮੁਖ ਤੇ ਸਰਤਾ ਜਿਉ ਕਹੀ ਹੈ ॥ ਫੈਲਿ ਪਰਯੋ ਸੁ ਦਸੋ ਦਿਸ ਕੋ ਗਨਤੀ ਮਨ ਕੀ ਤਿਹ ਮੱਧਿ ਬਹੀ ਹੈ ॥੧੫੮॥ 'ਅਬ ਬਕੀ ਦੈਤ ਕੋ ਬਧ ਕਥਨ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ 'ਦੈਤ ਹਨਯੋ ਸੁਨਿਕੈ ਨ੍ਰਿਪ ਸ੍ਰਉਨਨ ਬਾਤ ਕਹੀ ਬਕ ਕੋ ਸੁਨਿ ਲੱਈਯੋ ॥ ਹੋਇ ਤਯਾਰ ਅਬੈ ਤੁਮ ਤੋ ਤਜਿਕੈ ਮਥੁਰਾ ਬ੍ਰਿਜ ਮੰਡਲ ਜੱਈਯੋ ॥ 'ਕੈ ਤਸਲੀਮ ਚਲਯੋ ਤਿਹ ਕੋ ਚਬ ਡਾਰਤ ਹੋ ਮੁਸਲੀਧਰ ਭੱਈਯੋ ॥ ਕੰਸ ਕਹੀ ਹਸਿਕੈ ਉਹਿ ਕੋ ਸੁਨਿ ਰੇ ਉਹਿ ਕੋ ਛਲ ਸੋ ਹਨਿ ਦੱਈਯੋ ॥੧੫੯॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ 'ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਬਛਰੇ ਸੰਗ ਲੈ ਕਰ ਬੀਚ ਗਏ ਬਨ ਕੇ ਗਿਰਧਾਰੀ ॥ ਫੇਰਿ ਗਏ ਜਮਨਾ ਤਟਿ ਪੈ ਬਛਰੇ ਜਲ ਸੁੱਧ ਅਚੈ ਨਹਿ ਖਾਰੀ ॥ 'ਆਇ ਗਯੋ ਉਤ ਦੈਤ, ਬਕਾਸੁਰ ਦੇਖਨ ਮਾਹਿ ਭਾਨਾਨਕ ਭਾਰੀ ॥ ਲੀਲ ਲਏ ਸਭ ਹੂੰ ਬਹੁਲਾ ਫਿਰਿ ਛੇਰਿ ਗਏ ਹਰਿ ਜੋਰ ਗਜਾਰੀ ॥੧੬੦॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਅਗਨ ਰੂਪ ਤਬ ਕ੍ਰਿਸਨ ਧਰ ਕੰਠਿ ਦਯੋ ਤਿਹ ਜਾਲ ॥ ਗਹਿ ਸੁ ਮੁਕਤਿ ਠਾਨਤ ਭਯੋ ਉਗਲ ਡਰਯੋ ਤਤਕਾਲ ॥੧੬੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ 'ਚੋਟ ਕਰੀ ਉਨ ਜੋ ਇਹ ਪੈ

ਓ ਇਕ ਬੱਛਾਬਰ ਨਾਮੀ, ਮਹਾਨ ਦੈਤ ਕੰਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਫੜਕੇ ਘੁਮਾਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ।

ਸਕਦੇ ਹੋ । ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੋ ਵਾਰਤਾ ਹੈ

ਓ ਫਰੀਦਾ ਲੋੜੈ ਦਾਖ ਬਿਜੋਰੀਆਂ ਕਿਕਰਿ ਬੀਜੈ ਜਟੁ ॥ ਹੰਡੈ ਉਨ ਕਤਾਇਦਾ ਪੈਧਾ ਲੋੜੈ ਪਟੁ ॥੨੩॥ ਅੰਗ ੧੩੭੯॥

ਅ ਬੀਜੈ ਬਿਖ ਮੰਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੇਖਹੁ ਇਹ ਨਿਆਉ ॥੨॥ ਅੰਗ ੮੭੮॥ ਮ: ੨॥ ਕੀ ਏਸੇ ਨੂੰ ਨਿਯਾ ਕਹੀਦਾ ਹੈ ?

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਰੰਗ ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਹਾਂ ਮਾਤਾ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਕਰੋ ॥ ਪੰਨਾ ੨੧॥

ਯਕੀਨ ਜਾਣੋ, ਸਾਡੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਇਹ ਗੋਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਜੁਟੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਹਾਂ ਵਾਚਕ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜਾਈ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੋਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਅਕਾਲ ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਮਹਾਂ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ :-

“ਗਏ ਕਲੇਸ ਰੋਗਿ ਸਭ ਨਾਸੇ ਪ੍ਰਭ ਅਪੁਨੇ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥ ਆਨ ਪਹਰ ਆਰਾਧਹੁ ਸੁਆਮੀ ਪੂਰਨ ਘਾਲ ਹਮਾਰੀ ॥੨॥

ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੂ ਸੁਖ ਸੰਪਤਿ ਦਾਸਿ ॥ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਭਾਈ ਮੇਰੇ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਆਗੈ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਫੇਰ ਕਮੀ ਜਾਂ ਬੁਝ ਕਿਥੇ ?

ਜੇ ਮਾਗਉ ਸੋਈ ਸੋਈ ਪਾਵੈ ਅਪਨੇ ਖਸਮ ਭਰੋਸਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਭੋਟਿ ਮਿਟਿਓ ਸਗਲ ਅਦੋਸਾ ॥ ਅੰਗ ॥੬੧੯॥

ਜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰਨ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਲੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਮੰਨ ਲੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ

ਹਰੀ ਦੇ ਸਾਜੇ ਹੋਇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋ ॥ ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਸਾਜਿਆ ਹਰਿ ਵਸੈ ਜਿਸੁ ਨਾਲਿ ॥ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤਿ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਹੋਣੀ

- ੧ ਗੋਪ ਗੋਕਲ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਬ੍ਰਿਜ ਵਿਚ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਭੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ।
- ੨ ਕੱਚੀ ਲੱਸੀ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਦੇ ਕੇ, ਸੰਵਰ ਸੁਆਰ ਕੇ ਚਾਵਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਗਨ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਧੂਪ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੩ ਜਿਸ ਦੀ ਛਬੀ ਦਾ ਉੱਤਮ ਜਸ ਮਹਾਨ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ । ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਥੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਦੋਤਾਂ ਦਾ ਗੰਦ ਕੱਢ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ॥੧੫੪॥
- ੪ ਕਵੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ ਸਾਰੇ ਗੋਪ ਬ੍ਰਿਜ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਨੰਦ ਦੇ ਨਾਲ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੌਤਕ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ॥੧੫੫॥
- ੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ ਤਾਂ ਕਾਹੂ ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸੀਟੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਨ੍ਹ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਭੁਜੰਗੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।
- ੬ ਗੋਪਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ । ਜਸੋਧਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਤੇ ਬੱਚੇ ਖੇਡ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਨਚਾਰ ਨੱਚਦੇ ਹਨ ॥੧੫੬॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਦੈਤ ਨੂੰ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਘੁਮਾ ਕੇ ਸੁੱਟਿਆ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਤਨੇ ਰੁੱਖ ਡਿੱਗ ਗਏ ਦੈਤ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜਾ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਘੁਮਾ ਕੇ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਵਛਾਸੁਰ ਦੈਤ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਵਰਸਾਏ ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੀ ਹੈ ।
- ੮ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੰਨ-ਪੰਨ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹੁਣ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਆਮ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਦੇ ਕੇ ਕਵੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਲਵੋ ॥੧੫੭॥
- ੯ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਬਾਲਕ ਘਰ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਬਛਾਸੁਰ ਦੈਤ ਦੀ

ਗੱਲ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਨੇ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਆਚ ਗਈ ।

- ੧੦ ਉਸ ਦੀ ਛਬੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚੀ ਉਪਮਾ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਨਦੀ ਦੇ ਵਹਾਉ ਸਮਾਨ ਕਹੀ ਹੈ ਜੋ ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਫੈਲ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਭਾ ਮਨਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਦੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ ॥੧੫੮॥
- ੧੧ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਬਕੀ ਨਾਮ ਦੇ ਦੈਤ ਦੀ ਮੌਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵਛਾਸੁਰ ਦੈਤ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਕੰਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਖੱਕ ਦੈਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ । ਤੂੰ ਹੁਣੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਮਥਰਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਹ ।
- ੧੩ ਕੰਸ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਬਕਾਸੁਰ ਦੈਤ ਉਥੋਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਜਾ ਕੇ ਬਲਭੱਦਰ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਉਸ ਨੂੰ ਚੱਲਦੇ ਵਕਤ ਕੰਸ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਛੱਲ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਵੀ ॥੧੫੯॥
- ੧੪ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਵੱਡੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵਣ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿਰ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ । ਫੇਰ ਜਮਨਾ ਤੇ ਪੱਤਣਾ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਗਊਆਂ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪੀਂਦੀਆਂ ਹਨ ਛੱਪੜਾਂ ਦਾ ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੀਆਂ ।
- ੧੫ ਉੱਧਰ ਬਕਾਸੁਰ ਦੈਤ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ ਭਾਰੀ । ਲੀਲ ਲਏ ਭਾਵ (ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬਾਲਕ ਨਿਗਲ ਲਏ) ਬਗਲੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਜ਼ੋਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ॥੧੬੦॥
- ੧੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗ ਦਾ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਾਰ ਕੇ ਬਗਲਾ ਸੁਰ ਦੈਤ ਦਾ ਗਲਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਪਰ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਝੱਟ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਉਗਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ॥੧੬੧॥
- ੧੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਉਸ ਬਕਾਸੁਰ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਲਕਾਂ ਪਰ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ।

੧੮ ਹੈ । ਗੁਰ ਮਤੀ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਰ ਜਾਲ ॥ ਇਸ ਹਰੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਵਸਤਾਂ ਛੁਪੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨੇ ਪਰ ਲਭਣਗੀਆਂ ਨਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ (ਹਰਿ ਮੰਦਰਿ ਵਸਤੁ ਅਨੇਕ ਹੈ ਨਵ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲ ॥ ਪੰਨ ਭਗਵੰਤੀ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਧਾ ਹਰਿ ਭਾਲਿ ॥ ਅੰਗ ੧੪੧੮॥ ਮ: ੩॥

ਕੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤਲੱਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਨਾ, ਭਗੋਤੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਦੇਵੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕੌਣ ਹਨ ਕਰਮਾਤ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ?

ਬਸਤਰ ਦੀ ਕਰਮਾਤ—ਰਾਏਪੁਰ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਪਿੰਡ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡ ਪੰਜ ਗਰਾਈ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ 'ਤੇ ਹੈ ਜੀ ਤੇ ਕੋਈ ਚਾਲੀ ਕੁ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵਸੋਂ ਜੀ ਜੋ ਇਕ ਵਾਢੇ ਤੋਂ ਟੋਟਲ ਹੀ ਕੱਚੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਵੀ ਘਰ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਥੇ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੀ ਹਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗੀ ਜਿਥੇ ਇਕ ਵੀ ਇਸਤਰੀ, ਪੁਰਖ ਲਿਖਿਆ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲੱਭਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦਾ । ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਿਸਦੀਆਂ ਜੋ ਅਨੇਕਾਂ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਝਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਹਰ ਲੋੜ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਤਰਸ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੁਝਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਟਿੱਬੇ ਦਲ-ਦਲ ਭਰੇ ਕੱਚੇ ਪਹੇ ਜਾਂ ਰਸਤੇ ਸਕੂਲ, ਹਸਪਤਾਲ, ਬਿਜਲੀ ਆਦਿ ਵੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹੂਲਤ ਮੁਹਈਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਘਰ ਉਦਾਸ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਵਿਰਝੋ ਉਦਾਸ ਜੋ ਇਉਂ ਜਾਪਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਮੌਤ ਦਾ ਹੀ ਭੋਰਾ ਹੈ । ਪੱਤੋਵਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਪੁੱਤਰ ਬੀਬੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਇਥੇ ਆ ਗਈ । ਰਾਏਪੁਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜ ਗਰਾਈ ਬਲਾਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਿੰਡ ਹੋਰ ਉਸ ਕੋਲ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਕੇ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗੁਮ ਸੇਵਕਾ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਟਰੇਨਿੰਗ ਖਤਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਵੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੇਂਡੂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਸਿਖਾਉਣ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਲਗਾਏਗੀ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਾਏਗੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਪੰਜ ਗਰਾਈ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਬੁਝਾਰਾ ਕਿਹਾ 'ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ । ਭਾਵੇਂ ਇਕੱਲੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਵਰਜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਨਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਕੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਤੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲੋਂ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ । ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿਖਰ ਜਵਾਨੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ । ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅਜੀਬ ਹੀ ਸੁਮੇਲ ਸੀ । ਇਸ ਲਗਨ ਦੇ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਦ ਹੋ ਕੇ ਸੋਲਾਂ-ਸੋਲਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਬੱਕਦੀ ਨਾ । ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਪੇਂਡੂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਿਨ ਪਰ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਗਈ । ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਰਕੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਘੁਲਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਮੁਕ ਦਰਦ ਜਾਗਿਆ ਤੇ ਲਗਨ ਵਧਦੀ ਗਈ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਅਸੰਭਿਆ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਲਟਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤਜ਼ਬ ਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਸੋਚਦੀ ਤੇ ਵਿਉਂਤਾਂ ਸੋਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਉਸ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਉਸ ਇਕੱਲੀ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਜਿਤਨਾ 'ਤੇਥੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਰਦੀ ਜਾਹ ।

ਅਜ ਜਦ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਰਾਏਪੁਰ ਗਈ ਤਾਂ ਇਕ ਕੱਚਾ ਕੋਠਾ ਕੁਝ ਢੱਠਾ, ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਸਾਬਤ । ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੱਬੀ-ਦੱਬੀ ਕਰਾਹੁਣ ਦੀ ਦੁਖੀ ਦਿਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਨ ਵਿਚ ਪਈ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਚੁੱਕੌਨੀ ਹੋ ਕੇ ਰੁਕੀ ਤੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਵੱਲ ਵਧੀ । ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਤੱਕਿਆ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸ ਦੇ ਫਟੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੀੜੇ ਤੇ ਮੈਲੇ ਕੁਚੇਲੇ ਬਿਸਤਰੇ ਅਤੇ ਟੱਟੀ ਜਿਹੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਪਈ ਕਰਾਹ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਕ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਬੱਚੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਵੀ ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ ਤੇ ਨਿਗਾਇਤ ਹੀ ਮੰਦ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਡਰੀ ਤੇ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਮੰਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਖਲੌਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਨੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨਾਲ ਚਿਬੜ ਕੇ ਸਿਸਕੀ ਲੈ ਕੇ ਬੋਲੀ-ਹਾਏ, ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਦੇਹ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੰਜੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਗਈ । ਘਬਰਾ ਨਾ ਬੱਚੀ, ਮੈਂ

ਇਨ ਤੋ ਬਲਿ ਕੈ ਉਹਿ ਚੋਚ ਗਹੀ ਹੈ ॥ ^੧ਚੀਰ ਦਈ ਪਲ ਕੈ ਤਨ ਕੋ ਸਰਤਾ
ਇਕ ਸ੍ਰਉਨਤ ਸਾਥ ਬਹੀ ਹੈ ॥ ^੨ਅਉਰ ਕਹਾ ਉਪਮਾ ਤਿਹ ਕੀ ਸੁ ਕਹੀ ਜੁ
ਕਛੂ ਮਨ ਮੱਧਿ ਲਹੀ ਹੈ ॥ ਜੋਤ ਰਲੀ ਤਿਹ ਮੈ ਇਮ ਜਿਉ ਦਿਨ ਮੈ ਦੁਤ
ਦੀਪ ਸਮਾਇ ਰਹੀ ਹੈ ॥੧੬੨॥ ਕਬਿਤੁ ॥ ^੩ਜਬੈ ਦੈਤ ਆਯੋ ਮਹਾ ਮੁਖਿ ਚਵਰਾਯੋ
ਜਬ ਜਾਨਿ ਹਰਿ ਪਾਯੋ ਮਨ ਕੀਨੋ ਵਾ ਕੇ ਨਾਸ ਕੋ ॥ ਸਿਧ ਸੁਰ ਜਾਪ ਤਿਨੈ
ਉਖਾਰ ਡਾਰੀ ਚੋਚ ਵਾ ਕੀ ਬਲੀ ਮਾਰ ਡਾਰਯੋ ਮਹਾਬਲੀ ਨਾਮ ਜਾਸ ਕੋ ॥
^੪ਭੂਮਿ ਗਿਰ ਪਰਯੋ ਹੈ ਦੁ ਟੁਕ ਮਹਾ ਮੁਖਿ ਵਾ ਕੋ ਤਾ ਕੀ ਛਬਿ ਕਹਿਬੇ ਕੋ
ਭਯੋ ਮਨ ਦਾਸ ਕੋ ॥ ਖੇਲਬੇ ਕੇ ਕਾਜ ਬਨ ਬੀਚ ਗਏ ਬਾਲਕ ਜਿਉ ਲੈ ਕੈ
ਕਰ ਮੱਧਿ ਚੀਰ ਡਾਰੈਂ ਲਾਂਬੇ ਘਾਸ ਕੋ ॥੧੬੩॥

ਇਤ ਬਕਾਸੁਰ ਦੈਤ ਬਧਹਿ ॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੫ਸੰਗ ਲਏ ਬਛੁਰੇ ਅਰੁ ਗੋਪ ਸੁ ਸਾਂਝਿ ਪਰੀ ਹਰਿ ਡੇਰਨ ਆਏ ॥ ਹੋਇ
ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਮਹਾਂ ਮਨ ਮੈ ਮਨ ਭਾਵਤ ਗੀਤ ਸਭੇ ਮਿਲ ਗਾਏ ॥ ^੬ਤਾ ਛਬਿ ਕੋ ਜਸੁ
ਉੱਚ ਮਹਾ ਕਬਿ ਨੈ ਮੁਖ ਤੇ ਇਹ ਭਾਤਿ ਬਨਾਏ ॥ ਦੇਵਨ ਦੇਵ ਹਨਯੋ ਧਰ ਪੈ
ਛਲਿ ਕੈ ਤਰ ਅਉਰਨ ਕੋ ਜੁ ਸੁਨਾਏ ॥੧੬੪॥ ^੭ਕਾਨ ਜੂ ਬਾਚ ਗੋਪਨ ਪ੍ਰਤਿ ॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^੮ਫੇਰਿ ਕਹੀ ਇਹ ਗੋਪਨ ਕਉ ਫੁਨ ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਸਭ ਹੀ ਮਿਲਿ ਜਾਵੈ ॥
ਅੰਨੁ ਅਚੋ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮੋ ਜਿਨ, ਮੱਧਿ ਮਹਾ ਬਨ ਕੇ ਮਿਲ ਖਾਵੈ ॥ ^੯ਬੀਚ ਤਰੈ ਹਮ
ਪੈ ਜਮਨਾ ਮਨ ਭਾਵਤ ਗੀਤ ਸਭੇ ਮਿਲ ਗਾਵੈ ॥ ਨਾਚਹਿਗੇ ਅਰੁ ਕੂਦਹਿਗੇ ਗਹਿਕੈ
ਕਰ ਮੈ ਮੁਰਲੀ ਸੁ ਬਜਾਵੈ ॥੧੬੫॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ^{੧੦}ਮਾਨ ਲਯੋ ਸਭਨੋ ਵਹ ਗੋਪਨ
ਪ੍ਰਾਤ ਭਈ ਜਬ ਰੈਨ ਬਿਹਾਨੀ ॥ ਕਾਨ੍ ਬਜਾਇ ਉਠਿਓ ਮੁਰਲੀ ਸਭ ਜਾਗ ਉਠੇ
ਤਬ ਗਾਇ ਛਿਰਾਨੀ ॥ ^{੧੧}ਏਕ ਬਜਾਵਤ ਹੈ ਦੁਮ ਪਾਤ ਕਿਧੋ ਉਪਮਾ ਕਬਿ ਸਿਆਮ
ਪਿਰਾਨੀ ॥ ਕਉਤਕ ਦੇਖਿ ਮਹਾ ਇਨ ਕੋ ਪੁਰਹੂਤ ਬਧੂ ਸੁਰ ਲੋਕ ਖਿਸਾਨੀ ॥੧੬੬॥
^{੧੨}ਗੇਰੀ ਕੇ ਚਿਤ੍ਰ ਲਗਾਇ ਤਨੈ ਸਿਰ ਪੰਖ ਧਰਯੋ ਭਗਵਾਨ ਕਲਾਪੀ ॥ ਲਾਇ
ਤਨੈ ਹਰਿ ਤਾ ਮੁਰਲੀ ਮੁਖਿ ਲੋਕ ਭਯੋ ਜਿਹ ਕੋ ਸਭ ਜਾਪੀ ॥ ^{੧੩}ਦੂਲ ਗੁਛੇ ਸਿਰ
ਖੋਸ ਲਏ ਤਰ ਰੂਖ ਖਰੋ ਧਰਨੀ ਜਿਨ ਥਾਪੀ ॥ ਖੇਲ ਦਿਖਾਵਤ ਹੈ ਜਗ ਕੋ ਅਰ
ਕੋਉ ਨਹੀ ਹੁਇ ਆਪ ਹੀ ਆਪੀ ॥੧੬੭॥ ^{੧੪}ਕੰਸ ਬਾਚ ਮੰਤ੍ਰੀਅਨ ਸੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
^{੧੫}ਜਉ ਬਕ ਲੈ ਹਰਿ ਜੀ ਹਨਯੋ ਕੰਸ ਸੁਨਯੋ ਤਬ ਸ੍ਰਉਨ ॥ ਕਰਿ ਇਕਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰਹਿ
ਕਹਯੋ ਤਹਾ ਭੇਜੀਏ ਕਉਨ ॥੧੬੮॥ ^{੧੬}ਮੰਤ੍ਰੀ ਬਾਚ ਕੰਸ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥

ਆ ਗਈ ਹਾਂ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੰਜੀ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਕ ਨਵਜੰਮਿਆ ਬੱਚਾ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਕੋਲ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਦਰਦ ਨਾਲ ਤੜਫੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੋਲ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ ਸੋਚਦੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਚੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇ? ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੀ ਹੋ ਪਿਤਾ! ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਭੇਜਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਜਾਨਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਚੇ ਦਾ ਨਾਜ਼ੁ ਕੱਟਿਆ। ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਕੰਪੜਾ ਕੱਢੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਸਾਲੂ ਲਾਹ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਕੇ ਦੂਜੀ ਮੰਜੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਤੜਫ ਕੇ ਅੰਤ ਬੇਸੁਰਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਉਥੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਪਰ ਜਦ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਬਿਟਰ-ਬਿਟਰ ਝਾਕਦੀ ਗਈ, ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੇ ਬੱਚਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਬਿਪਤਾ ਮਾਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਐ ਦੋਵੀ ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ? ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ ਸੇਵਕਾ ਹਾਂ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਐ ਭੈਣ ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਵਤਨ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈਂ ਕੀ ਤੂੰ ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਹੈਂ, ਜਾ ਪਰੀ ਹੈਂ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ; ਨਾ ਮੈਂ ਦੇਵੀ ਹਾਂ-ਨਾ ਹੀ ਪਰੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਗਰਮ ਸੇਵਕਾ ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਹੱਛਾ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਰੀਆ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਅਉਪੇ ਵੇਲੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਪਰੀਆਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿਤਾ ਦਬਾਇਆ ਲੋੜੀਂਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਭੈਣ ਜੇ ਤੂੰ ਨਾ ਬਹੁਜਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੁਣ ਤਕ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ ਨੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੱਦੀ? ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬੋਲੀ ਭੈਣ ਤੂੰ ਵੀ ਏਥੋਂ ਛੇਤੀ ਹੁਣੇ ਚਲੀ ਜਾਹ। ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਜੀਤਾ ਰੋਟੀ ਦਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਤੇਰੀ ਵੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਫਟਕਦੀ। ਹਾਂ ਨੀ ਮੈਂ ਬੁਲਾਵਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਵਾਂ? ਪਰ

- ੧ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਚੁੰਝ ਫੜ ਲਈ ਅਤੇ ਚੁੰਝ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ-ਫਾੜ ਕਰ ਕੇ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਹੋਰ ਬਹਿ ਤੁਰੀ ਹੈ।
- ੨ ਹੋਰ ਕੀ ਉਪਮਾ ਤਿਸ ਦੀ ਕਹਾਂ? ਉਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਉਸ ਦੈਤ ਦੀ ਜੋਤਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਮਿਲੀ ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੬੨॥
- ੩ ਕਬਿੱਤ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੈਤ ਆਇਆ ਉਹ ਬਕਾਸੁਰ ਉਸ ਨੇ ਬਗਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੁੰਝ ਖੋਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਚੌੜਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਸਿੱਧ ਸਭਾਪਤੀ ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ (ਲੰਛੀ) ਦੇ ਪਤੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਉਸ ਦੈਤ ਦੀ ਚੁੰਝ ਫੜ ਦਿੱਤੀ, ਉਪਾਤ ਸੁੱਟੀ ਉਸ ਦੀ ਚੁੰਝ। ਉਹ ਬੜਾ ਬਲੀ ਬਕਾਸੁਰ ਦੈਤ ਮਾਰ ਸੁੱਟਿਆ ਉਸ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਹੈ।
- ੪ ਦੈਤ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਦੋ ਫਾੜਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਛਬੀ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਡਣ ਵਾਸਤੇ, ਵਣ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਘਾਹ ਦੀ ਟਿੱਡ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਚੀਰ (ਪਾੜ) ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ॥੧੬੩॥ ਇਥੇ ਬਕਾਸੁਰ ਦੈਤ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।
- ੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸੱਥ ਪੈ ਗਈ, ਗੋਪ ਤੇ ਵਛੜੇ, ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਰਿ ਜੀ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ।
- ੬ ਉਹ ਛਬੀ ਦਾ ਮਹਾਂ ਉੱਚ ਜਸ ਕਵੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੈਤ ਨੂੰ ਛਲ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ॥੧੬੪॥
- ੭ ਕਾਹਨ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੋਪਾਂ ਪੁਤੀ।
- ੮ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਫੇਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਗੋਪਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਿਸ

ਵੇਲੇ ਸਵੇਰ ਹੋਵੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਉ। ਰੋਟੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ। ਵਣ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾਵਾਂਗੇ।

- ੯ ਨਾਲੇ ਜਮਨਾ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਵਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਗੀਤ ਗਾਵਾਂਗੇ। ਨਾਲੇ ਨੱਚਾਂ ਕੁੱਦਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾਵਾਂਗੇ ॥੧੬੫॥
- ੧੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜੋ ਕੁਝ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਹ ਸਭ ਨੇ ਮਨ ਲਿਆ ਗੋਪ ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ। ਤਦ ਕਾਹਨ ਨੇ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰੇ ਜਾਗ ਪਏ ਤੇ ਗਊਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈਆਂ।
- ੧੧ ਇਕ ਕੋਈ ਰੁੱਖ ਦੇ ਪੱਤੇ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੀਪਨੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਆਮ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣੀ ਹੈ ॥ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮਹਾਨ ਕੋਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇੰਦਰ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਸੁਰ ਲੋਕ ਵਿਚ ਲੱਜਾ ਪਈ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥੧੬੬॥
- ੧੨ ਗੋਰੂ ਦੇ ਟਿੱਕੇ ਤਨਾਂ ਉੱਪਰ ਲਾ ਕੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਵਾਲਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੁਕਟ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰਿ ਨੇ ਬੰਸਰੀ ਮੁੱਖ ਦੇ ਬੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲਾਈ ਜਿਸ ਦੇ ਜਾਪ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ ਨਾਲ ਜਪਦੇ ਹਨ।
- ੧੩ ਬਲਭੰਦਰ ਨੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਰੁੱਖਾਂ ਥੋਲੇ ਕਾਨ੍ਹ ਜੀ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਭਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੋਲ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹਨ ॥੧੬੭॥
- ੧੪ ਕੰਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
- ੧੫ ਜਦੋਂ ਕੰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਨੀਂ ਬੰਕ ਦੈਤ ਦਾ ਮਰਨਾ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸੱਦ ਲਏ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਬਕ ਦਾ ਮਰਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੱਸੋ ਹੁਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ? ॥੧੬੮॥
- ੧੬ ਮੰਤਰੀ (ਵਜ਼ੀਰ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕੰਸ ਨੂੰ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥

ਭੈਣ ਤੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਮੁੜਕੇ ਇਸ ਘਰ ਨਾ ਆਵੀਂ ਅਸੀਂ ਮਗੀਏ ਜਾਂ ਜੀਵੀਏ ਪਰ ਤੂੰ ਵੀ ਇਸ ਘਰ ਵਲ ਕਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਅੱਛਾ; ਆਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਸ ਘਰ ਦੀ। ਉਹ ਛੋਤੀ ਨਾਲ ਉੱਠੀ ਉਸ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਰਦ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਸੰਗੋੜ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਈ। ਪਰ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਦਰਦਨਾਕ ਸੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭੁੱਖੀ ਤਿਹਾਈ ਦਾ ਸਰੀਰ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਸਿਰ ਪੀੜ ਦੇ ਨਾਲ ਚਕਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਪੰਜ ਗਰਾਈ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦਾ ਪੈੜਾ ਕਰਨਾ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ-ਸੁਰਜ ਭੱਭੇ ਗਿਆ-ਹਨੇਰਾ ਪਸਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਦੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਬੰਬਾ ਲਪੁਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਬਾਗੀਕ ਜਿਹੀ ਚੁੰਨੀ ਸਿਰ ਤੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਦਿਨ ਹਨੇਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਜਾਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਲੜਕੀ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਖਤਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਡਰੀ ਤੇ ਹੌਲੀਆ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਜੱਟ ਪੁਤਰੀ ਹੈਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਉਹ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਤੂੰ ਕੋਈ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਦੋ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰਕ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਕੇ ਲੰਮੇ ਕਦਮੀ ਪੰਜ ਗਰਾਈ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਦੋਂ ਤਿੰਨ ਕੁ ਵਰਲਾਂਗ ਤੇ ਅਪੜੀ ਤਾਂ ਇਕ ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਦਿਦਾਈ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਕੇ ਖਲੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਬੜੀ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਰੀ ਜਿੰਨ ਭੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੂ ਤੇ ਬੋਲਣੀ ਚ ਬਹਾਹਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਇਸ ਖਿੱਚੇ ਪਿੰਡੇ ਇਕੱਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਈ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਨੌਂ ਦਿੱਚ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੱਢ ਕੇ ਕਪੜੇ ਵਿਚ ਲਕੋ ਕੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹੌਲੀਆ ਦਿੱਤਾ। ਡਰ ਨਾ, ਕਲਗੀ ਵਾਲਾ ਤੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਤੱਕ ਕੇ ਬੋਲੀ-ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈ ਹਟ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਪਰਾਂ ਹੋ। ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਮੇਰਾ ਨਾਉ ਜੀਤਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਖਸਮ ਹਾਂ, ਕਮਾਲ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ। ਬੱਸ ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ ਜੀਤੋ ਦਾ ਨਾਉ ਸੁਣਕੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਟਕ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਿਉ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਸਾਡਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਪਰਾਂ ਹਟ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਜੀਤੋ ਜੂਝੇ ਨੂੰ—ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ। ਤੇਰਾ ਰਾਹ-ਇਹ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਰਾਹ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਕਮਾਦ ਦੇ ਖੇਤ ਵੱਲ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੀਵੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਜੀਤੋ ਕੋਲੋਂ ਬਚੀ ਹੋਵੇ ਸਿੱਧੀ ਹੋਕੇ ਤੁਰ ਪੈ ਨਹੀਂ ਧੂਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਊਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੜਕੇ ਖਲੋਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨੇ ਰਸਤਾ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਭੂਤਰਕੇ ਬੋਲਿਆ ਕਿਥੇ ਚਲੀ ਜਾਏਗੀ ਮੈਥੋਂ ਬਚਕੇ? ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਬੜੀ ਲਮੀ ਹੈ ਮੈਂ ਦੇਖਾਂਗਾ ਤੂੰ ਕੁੱਤੀ ਰੰਨ ਮੈਥੋਂ ਬਚਕੇ ਕਿਥੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? ਜੀਤੋ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਦੀ ਗੁੱਤ ਫੜ ਕੇ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਉਸ ਸਿਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਨੌਂ ਦਿੱਚ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਉਸ ਪੇਟ ਦੇ ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਜੀਤਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਰ ਤੇ ਭੈ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਸੀ “ਹਾਏ” ਕਹਿਕੇ ਧੜੱਕ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕਰਕੇ ਜਮਾ ਦਾ ਸਾਖੀ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਲੋਕ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਲੋਕ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ—ਕਹੋ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੀ ਜੈ, ਇਸ ਲੋਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹਰੇਕ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਗਾਤਰ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਜਾਨ ਤੇ ਮਾਨ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਮਾਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੇਗੇ?

ਕਰਮਾਤ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ—ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਇਥੇ ਬੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੇਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦਾ ਪੱਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸਕਦਾ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੋਤਿ ਦੀਆਂ ਕਰਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾ ਕੋਈ ਪਾਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਪੂਰਨ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਤੇ ਨੁਹਾਰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਖੋ—ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਉੱਤੇ ਉਤਰਾਧ ਅੰਗ ੪੮੮ ॥ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਮੁਹੰਮਦ ਤੇ ਉਸਤਾਦ ਤੇ ਨਿਰੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪਰ ਪੈਗੰਬਰਾਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ, ਪੂਰਨ ਗੁਰਮਤਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਲਾ ਪਦ ਗੁਰੂ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰ ਆਏ ਉਹ ਜੋਤੀ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਆਏ। ਅੰਤ ਕਲਯਾਨ ਵਿਚ ਜੋਤੀ ਅਵਤਰਣ ਹੋਈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਹੋਇਆ ਜੋ ਦਸਾਂ ਜਾਮਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਈ ਦੋਖੋ ਜਪੁਜੀ ਦੇ ਟੀਕੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ। ਕ੍ਰਿਤ ਸੰਕਰ ਦਿਆਲ ਜੀ ਵੈਸਾ ਬਾਦੀ। ਅਵਤਾਰ (ਵੱਡੇ 'ਟਟ' ਦੁਸਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਤਮੇਸ਼ਵਰ ਮਨੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਹੈ ਪਰ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ) ਦੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ

੧ਬੈਠ ਬਿਚਾਰ ਕਰਯੋ ਨ੍ਰਿਪ ਮੰਤ੍ਰਿਨਿ ਦੈਤ ਅਘਾਸੁਰ ਕੋ ਕਹੁ ਜਾਵੈ ॥ ਮਾਰਗ
 ਰੋਕ ਰਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਧਰ ਪੰਨਗ ਰੂਪ ਮਹਾਂ ਮੁਖ ਬਾਵੈ ॥ ੨ਆਇ ਪਰੈ ਹਰਿ ਜੀ
 ਜਬਹੀ ਤਬਹੀ ਸਭ ਗੁਰ ਸਨੈ ਚਬ ਜਾਵੈ ॥ ਆਇ ਹੈ ਖਾਇ ਤਿਨੈ ਸੁਨਿ ਕੰਸ
 ਕਿ ਨਾ ਤਰ ਆਪਨੋ ਜੀਉ ਗਵਾਵੈ ॥੧੬੯॥ ੩ਅਥ ਅਘਾਸੁਰ ਦੈਤ ਆਗਮਨ ॥
 ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੪ਜਾਹਿ ਕਹਯੋ ਅਘ ਕੰਸਿ ਗਯੋ ਤਹ ਪੰਨਗ ਰੂਪ ਮਹਾਂ ਧਰ ਆਯੋ ॥
 ੫ਭਾਤ ਹਨਯੋ ਭਗਨੀ ਸੁਨਿਕੈ ਬਧ ਕੈ ਮਨ ਕੁੱਧ ਤਹਾਂ ਕਹੁ ਧਾਯੋ ॥ ਬੈਠਿ ਰਹਯੋ
 ਤਿਨ ਕੇ ਮਗ ਮੈ ਹਰਿ ਕੇ ਬਧ ਕਾਜ ਮਹਾਂ ਮੁਖ ਬਾਯੋ ॥ ਦੇਖਤ ਤਾਹਿ ਸਭੈ
 ਬ੍ਰਿਜ ਬਾਲਕ ਖੇਲ ਕਹਾ ਮਨ ਮੈ ਲਖਿ ਪਾਯੋ ॥੧੭੦॥ ੬ਸਭ ਗੋਪਨ ਬਾਚ ਆਪਸਿ
 ਮੈ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੭ਕੋਊ ਕਹੈ ਗਿਰ ਮੱਧਿ ਗੁਫਾ ਇਹ, ਕੋਊ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਹੈ ਅੰਧਿਆਰੋ ॥
 ਬਾਲਕ ਕੋਊ ਕਹੈ ਇਹ ਰਾਛਸ; ਕੋਊ ਕਹੈ ਇਹ ਪੰਨਗ ਭਾਰੋ ॥ ੮ਜਾਹਿ ਕਹੈ
 ਇਕ ਨਾਹਿ ਕਹੈ ਇਕ, ਬਿਓਤ ਇਹੀ ਮਨ ਮੈ ਤਿਨ ਧਾਰੋ ॥ ਏਕ ਕਹੈ ਚਲੋ
 ਭਉ ਨ ਕਛੂ ਸੁ ਬਚਾਵ ਕਰੈ ਘਨਿ ਸਖਾਮ ਹਮਾਰੋ ॥੧੭੧॥ ੯ਹੋਰ ਹਰੈ ਤਿਹੋ
 ਮੱਧਿ ਧਸੇ ਮੁਖ ਨਾ ਉਨ ਰਾਛਸ ਮੀਚ ਲਯੋ ਹੈ ॥ ਸਖਾਮ ਜੂ ਆਵੈ ਜਬੈ ਮਮ
 ਮੀਟ ਹੋ ਬਿਓਤ ਇਹੀ ਮਨ ਮੱਧਿ ਕਯੋ ਹੈ ॥ ੧੦ਕਾਨ੍ ਗਏ ਤਬ ਮੀਟ ਲਯੋ
 ਮੁਖ, ਦੇਵਨ ਤੋ ਹਰਕਾਰ ਭਯੋ ਹੈ ॥ ਜੀਵਨ ਮੂਰ ਹੁਤੀ ਹਮਰੀ; ਅਬ ਸੋਊ ਅਘਾਸੁਰ
 ਚਾਬ ਗਯੋ ਹੈ ॥੧੭੨॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੧ਦੇਹਿ ਬਢਾਇ ਬਡੋ ਹਰਿ ਜੀ ਮੁਖ ਰੋਕ ਲਯੋ
 ਉਹ ਰਾਛਸ ਹੀ ਕੋ ॥ ਰੋਕ ਲਏ ਸਭ ਹੀ ਕਰਿਕੈ ਬਲ ਸਾਸਿ ਬਢਯੋ ਤਬਹੀ
 ਉਹ ਜੀ ਕੋ ॥ ੧੨ਕਾਨ੍ ਬਿਦਾਰ ਦਯੋ ਤਿਹ ਕੋ ਸਿਰ ਪ੍ਰਾਨ ਭਯੋ ਬਿਨ ਭ੍ਰਾਤ
 ਬਕੀ ਕੋ ॥ ਗੁਦ ਪਰਯੋ ਤਿਹ ਕੋ ਇਮ ਜਿਉ ਸਵਦਾਗਰ ਕੋ ਟੂਟ ਗਯੋ ਮਟ
 ਘੀ ਕੋ ॥੧੭੩॥ ੧੩ਰਾਹ ਭਯੋ ਤਬਹੀ ਨਿਕਸੇ ਹਰਿ ਗੁਰ ਸਭੈ ਨਿਕਸੇ ਤਿਹ ਨਾਰੇ ॥
 ਦੇਵ ਤਬੈ ਹਰਖੇ ਮਨ ਮੈ ਪਿਖ ਕਾਨ ਬਚਯੋ ਹਰਿ ਪੰਨਗ ਭਾਰੇ ॥ ੧੪ਗਾਵਤ
 ਗੀਤ ਸਭੈ ਗਨ ਗੰਧੂਬ ਬ੍ਰਹਮ ਸਭੈ ਮੁਖ ਬੇਦ ਉਚਾਰੇ ॥ ਆਨੰਦ ਸਖਾਮ ਭਯੋ
 ਮਨ ਮੈ ਨਗ ਰੱਛਕ ਜੀਤ ਚਲੇ ਘਰ ਭਾਰੇ ॥੧੭੪॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੫ਕਾਨ੍ ਕਢਯੋ
 ਸਿਰਿ ਕੇ ਮਗ ਹੈ ਨ ਕਢਯੋ ਮੁਖ ਕੇ ਮਗ ਜੋਰ ਅੜੀ ਕੇ ॥ ਸ੍ਰੁਨਿ ਭਰਯੋ
 ਇਮ ਠਾਢਿ ਭਯੋ ਪਹਰੇ ਪਟ ਜਿਉ ਮੁਨਿ ਸਿੰਗ ਮੜੀ ਕੇ ॥ ੧੬ਏਕ ਕਹੀ ਇਹ
 ਕੀ ਉਪਮਾ ਫੁਨ ਅਉ ਕਬਿ ਕੇ ਮਨ ਮੱਧਿ ਬੜੀ ਕੇ ॥ ਢੋਅਤਿ ਈਟ ਗੁਆਰ
 ਸਨੈ ਹਰਿ ਦਉਰ ਚੜੇ ਜਨ ਸੀਸ ਗੜੀ ਕੇ ॥੧੭੫॥

੧੮ਇਤ ਅਘਾਸੁਰ ਦੈਤ ਬਧਹਿ ॥

ਅਵਤਾਰ ਸਨ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਿਆ । ਬੜਾ ਕਵੀ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਬਰ ਕਿਹਾ
 ਹੈ—ਵਹ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ ਰੂਪ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੂਰਾ ॥ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੰਬੰਧ ਤੋਂ ਮਾਤ ਲੋਕ
 ਵਿਚ ਆਵਤਰੇ, ਅਜੇ ਆਵਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਿਯਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਾਂ ਖਾਸ ਬਿਪਤਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ
 ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਜੋਤਿ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਈ ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਧਾ ਇਹ ਰੱਖਦੀ ਦੀ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਰਮ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ ਸੀ । ਕੇਵਲ
 ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਖਾਸ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਤੇ ਗਹਿਰੇ ਭੇਤ ਦੱਸਦੇ ਸਨ । ਸੋ ਇਸ
 ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਨ ਪਰ ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਰਸੂਲ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੀ ਖਾਸ ਅੰਕੜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ, ਅਧਰਮ ਨੂੰ ਵਿਧੌਸ ਕਰੋ
 ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਰਾਜ ਪਾ ਕੇ ਪਰਜਾ ਉੱਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ
 ਦੁਖੀ ਪਰਜਾ ਹੌਕੇ ਭਰ ਰਹੀ ਸੀ । ਧਰਮ ਦੇ ਆਗੂ ਅਵਿੱਦਿਆ, ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਧੌਕੇ ਨਾਲ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਰਜਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਉਣ
 ਲਈ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵਿਰਤ ਹੋਵੇ, ਜ਼ੁਲਮ, ਪਾਪ, ਅੰਧੇਰ
 ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਪਦ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਇਸ
 ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ, ਦੂਸਰੇ ਯੋਧਾ । ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ (Reformer) ਜੈਸੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਸਨ, ਵੈਸੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਸਨ । ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਉਸ

- ੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਬੈਠ ਕੇ ਕੰਸ ਨੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ?
ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਘਾਸੁਰ ਦੌਤ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ
ਚਲਾ ਜਾਵੇ । ਗੋਕਲ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸੱਪ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ
ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡ ਕੇ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਸ
ਰਾਹ 'ਤੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਲਵੇ ।
- ੨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆ ਪਵੇ ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਉਸ
ਦੇ ਸਾਥੀ ਗੁਆਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਵੇ । ਐ ਕੰਸ !
ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਘਾਸੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਆਵੇਗਾ,
ਜੇ ਨਾ ਖਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਮਰ ਤਾਂ ਜਾਏਗਾ ਪਰ
ਡਰ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ॥੧੬੬॥
- ੩ ਅੱਗੇ ਹੁਣ ਅਘਾਸੁਰ ਦੌਤ ਦਾ ਆਉਣਾ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
- ੪ ਕੰਸ ਨੇ ਅਘਾਸੁਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਘਾਸੁਰ ਬੜੇ
ਭਾਰੀ ਸੱਪ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ।
- ੫ ਅਘਾਸੁਰ ਜਿਸ ਦਾ ਭਰਾ ਬਕਾਸੁਰ ਤੋਂ ਬਕੀ ਭੈਣ ਪੂਤਨਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ
ਲੈਣ ਲਈ ਅਘਾਸੁਰ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ
ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ
ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ । ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਬਾਲਕ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ
ਹਨ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਹ ਕੀ ਖੇਡ
ਹ ? ॥੧੭੦॥
- ੬ ਸਾਰੇ ਗੁਆਲੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
- ੭ ਕੋਈ ਬਾਲਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਗੁਫਾ ਹੈ,
ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਹਨੇਰਾ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕੋਈ ਬਾਲਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ
ਦੌਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਸਰਪ ਹੈ ਕੋਈ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ।
- ੮ ਇਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਦਾ
ਹਾਂ ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਜਾਵੀਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਉਂਤ ਸੋਚਦਾ
ਹੈ । ਇਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਲੋ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਆਪੇ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਡਾ ਬਚਾਉ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ॥੧੭੧॥
- ੯ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ
ਚਲੇ ਗਏ, ਉਸ ਦੌਤ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਦੌਤ
ਵੇਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਵੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਮੂੰਹ
ਬੰਦ ਕਰਾਂ, ਇਹ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ।
- ੧੦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤਦ ਦੌਤ
ਨੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਘਬਰਾ

- ਕੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹੋ
ਇਕ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਚਾਉ ਦੀ ਮੂਰਤ ਸੀ ਹੁਣ ਉਹ
ਦੌਤ ਨੇ ਖਾ ਲਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ? ॥੧੭੨॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਹ ਵਧਾ ਲਈ ਅਤੇ
ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਰੋਕ ਲਿਆ, ਉਸ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ।
ਸਾਰਾ ਹੀ ਮੂੰਹ ਰੋਕ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਦਾ
ਬਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ । ਤਦ ਉਸ ਦਾ ਜੀ ਘਬਰਾਇਆ ।
ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਸ
- ੧੨ ਘੁਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ
ਥਿਨਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਪੂਤਨਾ ਦੇ ਭਾਈ ਅਘਾਸੁਰ ਦਾ । ਸਿਰ
ਫੁੱਟ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਚਰਬੀ ਇਉਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਪਈ ਜਿਵੇਂ
ਕਿਸੇ ਵਪਾਰੀ ਦੀ ਘਿਉ ਦਾ ਮੱਟਕਾ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੧੭੩॥
- ੧੩ ਸਿਰ ਫੁੱਟ ਕੇ ਰਾਹ ਬਣ ਗਿਆ । ਤਦ ਗੁਆਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ
ਬਾਹਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਆਏ ਉਸ ਰਾਹ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ
ਨਾਲ । ਦੇਵਤੇ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਮਨਾਂ ਦੇ
ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਸੱਪ ਦੇ
ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਕਾਹਨ ਬਚ ਗਿਆ ਹੈ ।
- ੧੪ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗਣ ਤੇ ਗਵੱਈਏ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਲੱਗ
ਪਏ । ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਚਾਰੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨਾਲ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ
ਗਿਆ । ਅਨੰਦ ਸ਼ਿਅਮ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ
ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬੜੇ ਭਾਰੀ ਛਲ ਰੂਪ ਪਹਾੜ ਕੱਦ
ਦੌਤ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਘਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ॥੧੭੪॥
- ੧੫ ਕਾਹਨ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ,
ਮੁੱਖ ਦੇ ਰਸਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁੱਖ
ਦੇ ਜਥਾੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਅੜੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਲਹੂ ਨਾਲ ਭਰੇ
ਹੋਏ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ
ਲਾਲ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿੰਗ ਰਿਖੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ, ਲਾਲ ਹਿਰਮਚੀ ਰੰਗ
ਨਾਲ ਰੰਗੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ ।
- ੧੬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਇਕ ਉਦਾਹਰਨ ਕਹੀ
ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਉਪਮਾ ਲੇਖਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ
ਵੀ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੀ ਹੈ ? ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ
ਇੱਟਾਂ ਢੋਂਦੇ ਗੁਆਲੇ ਬਾਲ ਇੱਟਾਂ ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਤੇ ਪਸੀਨੇ
ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਲਾਲੇ ਲਾਲ
ਹੋ ਕੇ ਗੜ੍ਹੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਹਨ ॥੧੭੫॥
- ੧੭ ਅਘਾਸੁਰ ਦੌਤ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ।

ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰੇ ਅਰ ਸੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾਅ ਦੇਵੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਸੋ (ਅਵਤਾਰ) ਸੋ ਐਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾਤੋਂ ਸੋ ਆਪਣੇ ਐਸਾ ਤਰੀਕਾਂ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਬਣੇ ਕਿ ਖੋਖੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਸੁਧਾਇਆ । ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜਗਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕੀਤਾ । ਜਿਹਾ ਕਿ ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤੀ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੱਲ-ਮੱਲੀ ਬੁਤ ਤੋੜਦੇ ਤੇ ਧਰਮ ਖੀਨ
ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੁੱਤ ਪ੍ਰਸਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖਦੇ ਪਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤੋੜੇ, ਆਪਣੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਆਪ
ਨੇ ਬੁੱਤ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬੁਤ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਆਪੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁੱਤ ਹਥੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਤੋੜੇ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ
ਨਾ ਹੋਏ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬੁਤ ਖਾਨੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਫੇਰ ਬੁੱਤ ਘੜ ਲਏ ਤੇ ਬੁੱਤ ਖਾਨੇ ਬਣਾ ਲਏ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਮੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਤੋੜੇ ਬੁੱਤ
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵਸਾਇ ਬਬਦ ਦੇ ਰੰਗ ਐਸੇ ਜੰਮੇ, ਕਿ ਫੇਰ ਉਹ ਦਿਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਬਣ ਗਏ । ਇਉਂ ਆਪ ਬੁੱਤ ਸਿਕਨੇ ਸੋ, ਉਹ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ
ਅਨੀਤੀਆਂ, ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਕਢਦੇ ਸੋ ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ ਆਪਣੀ ਵਾਕ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵਨ ਨੂੰ
ਪਲਟਾ ਦੇਂਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਹ ਖਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਤੁਰਨ ਦਾ ਅਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ
ਸੀ । ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਆਖਾਂ ਨਾ ਮੰਨਣ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਘਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਵਾਲਾ ਘਰ ਪੱਕੀ ਤਾਸੀਰ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ
ਕ੍ਰੋੜ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਅਰ ਆਮ ਲੋਕ ਜੋ ਤਮੀਰ ਪਾ ਗਏ, ਅਨੇਕ ਸਨ । ਅੰਜ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਆਮ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈ ।
ਚੌਕੇ ਦੀ ਛੂਤ, ਜਾਤ ਨਾ ਹੋਣੀ, ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲ ਵਰਤਣ ਵਿਧਵਾ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਪੁੱਲ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਇਕੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣਾ, ਦਯਾ ਦਾਨ,
ਸਵਾ ਦਿਲੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੋਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਹਨ । ਹੁਣ ਤਕ ਵਲੰਤ ਹੋ ਆਏ ਬੰਗਾਲੀ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲੀ ਛੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁਝ
ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਤੁੰਮਤਾਂ ਦੀ ਅਧੇ ਗਤੀ ਵਿਧਵਾ ਨਾਲ ਜੁਲਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਹਨ । ਸਤੀ ਦੀ ਰਸਮ ਰੋਕਣੀ ਧੀਮਾਹਨੀ
ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਧੀ ਵੇਚਣੀ ਮਨਾ ਕਰਨੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਖਿਆਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਫੈਲਾਏ ।
ਦੂਸਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਉਸ ਖਾਸ ਵਕਤ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨਿਵਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋ ਸਾਧਨ ਸਨ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਜੰਗ, ਸੋ
ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਮਲਜ਼ੂਮਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, ਸਿਖਾਇਆ ਪਰ ਜਦ ਭਿਣਾ ਕਿ (ਦੁਹੂੰ ਪੰਥ ਮੈਂ ਕਪਟ ਵਿਦਿਆ ਚਲਾਨੀ)
ਤਦ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਕਿ : (ਬਹੁਰ ਤੀਸਰਾ ਪੰਥ ਕੀਜੈ ਪ੍ਰਧਾਨੀ) ਜੋ ਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਚੁੱਕੇ ਸੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਇਨਸਾਫ ਦੇ ਪਦ ਪਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ
ਲੋੜ ਸੀ, ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦੁਵੱਲੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਜਦ ਲਾਲਚ ਅਟਿਆ ਨੂੰ ਜੁਲਮ ਤੋਂ ਟਲਵਿਆਂ ਨਾ ਭਿੱਤਾ ਤਦ ਹੋਰ ਰਸਤਾ ਵਸਿਆ ।
ਹਾਂ ਜਦ ਸਾਫ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਜਾ ਸਦੀਵੀ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਖਿਮਾਂ ਨੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਚ ਜੁਲਮ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਤਦ ਕੇਵਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਛੁਟ ਏਸ ਦੀ
ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ, ਸਮੱਸਿਆ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਪਰ ਖੇਡ ਜਾਣ ਤੱਕ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨੀ
ਤੇ ਸਿਖਲਾਉਣੀ ਪਈ । ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਯੰਤਰ ਤਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪੰਜਵੇਂ ਤੇ ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ
ਨਾਲ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਕਾਰਗਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਲਈ ਲੜਨਾ ਵੀ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨੀ
ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ, ਦੀਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਪਰ ਹਿਤ ਵਿਚ ਜਾਨ ਦੇ ਦੇਣੀ, ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਆ ਪਈ ਸੀ, ਇਹੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
ਨੇ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿਖਾਈ । ਪਰ ਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੀਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੱਸਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ।

੧ ਅਬ ਬਛਰੇ ਗੁਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਚੁਰੈਬੋ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨ ਰਾਛਸ ਮਾਰ ਗਏ ਜਮਨਾ
 ਤਟ ਜਾਇ ਸਭੋ ਮਿਲਿ ਅੰਨ ਮੰਗਾਏ ॥ ਕਾਨ੍ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪਰਯੋ, ਮੁਰਲੀ ਕਟ
 ਖੋਸ ਲਈ, ਮਨ ਮੈ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ ੩ ਕੈ ਛਮਕਾ ਬਰਖੈ ਛਟਕਾ ਕਰ ਬਾਮ ਹੁੰ
 ਸੋ ਸਭ ਹੁੰ ਵਹ ਖਾਏ ॥ ਮੀਠ ਲਗੇ ਤਿਹ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਰ ਕੈ ਗਤਿ ਕੈ
 ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਖ ਪਾਏ ॥੧੭੬॥ ੪ ਕੋਊ ਡਰੈ ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਖ ਗ੍ਰਾਸ ਠਗਾਇ ਕੋਊ
 ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਡਾਰੇ ॥ ਹੋਏ ਗਏ ਤਨ ਮੈ ਕਛੁ ਨਾਮਕ ਖੇਲ ਕਰੋ ਸੰਗਿ ਕਾਨਰ
 ਕਾਰੇ ॥ ੫ ਤਾ ਛਿਨ ਲੈ ਬਛਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਇਕਠੇ ਕਰਿਕੈ ਸੁ ਕੁਟੀ ਮਧਿ ਡਾਰੇ ॥
 ਚੁੰਢਿ ਫਿਰੈ ਨ ਲਹੈ ਸੁ ਕਰੈ ਬਛਰੇ ਅਰੁ ਗੁਰ ਨ ਏਕਰ ਤਾਰੇ ॥੧੭੭॥ ਦੋਹਰਾ ॥
 ੬ ਜਬੈ ਹਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਇਹੈ ਤਬ ਹਰਿ ਜੀ ਤਤਕਾਲ ॥ ਕਿਧੋ ਬਨਾਏ ਛਿਨਕ ਮੈ
 ਬਛਰੇ ਸੰਗਿ ਗੁਲਾਲ ॥੧੭੮॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੭ ਰੂਪ ਉਹੀ ਪਟ ਕੇ ਰੰਗ ਹੈ ਵਹ ਰੰਗ
 ਵਹੈ ਸਬ ਹੀ ਬਛਰਾ ਕੋ ॥ ਸਾਂਝਿ ਪਰੀ ਸੁ ਗਏ ਹਰਿ ਜੀ ਗ੍ਰਹਿ ਕੋਇ ਲਖੈ
 ਇਤਨੋ ਬਲ ਕਾ ਕੋ ॥ ੮ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁ ਲਖੇ ਨ ਲਖੇ ਇਕ ਆਦ ਕੋ ਨਾਮ
 ਮਨੀ ਮਨਜਾ ਕੋ ॥ ਬਾਤ ਇਹੀ ਸਮਝੀ ਮਨ ਮੈ ਇਹ ਹੈ ਅਬ ਖੇਲ ਸਮਾਪਤਿ
 ਵਾਂਕੋ ॥੧੭੯॥ ੯ ਚੂਮ ਲਯੋ ਜਸੁਧਾ ਸੁਤ ਕੋ ਸਿਰ ਕਾਨ੍ ਬਜਾਇ ਉਠੇ ਮੁਰਲੀ
 ਤੋ ॥ ਬਾਲ ਲਖੇ ਅਪਨੇ ਨ ਕਿਨੀ ਜਨ ਗੋਦ ਵਰੀ ਤਿਹ ਸੋ ਹਿਤ ਕੀਜੋ ॥
 ੧੦ ਹੋਤ ਕੁਲਾਹਲ ਪੈ ਬ੍ਰਿਜ ਮੈ ਨਹਿ ਹੋਤ ਇਤੈ ਸੁ ਕਹੂੰ ਕਿਮ ਬੀਤੋ ॥ ਗਾਵਤ
 ਗੀਤ ਸਨੈ ਹਰਿ ਗੁਰਨ ਲੇਹ ਬੁਲਾਇ ਬਧੂ ਬ੍ਰਿਜ ਕੀ ਸੋ ॥੧੮੦॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
 ੧੧ ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਹਰਿ ਜੀ ਉਠਕੈ ਬਨ ਬੀਚ ਗਏ ਸੰਗ ਲੈ ਕਰ ਬੱਛੇ ॥ ਗਾਵਤ
 ਗੀਤ ਫਿਰਾਵਤ ਹੈ ਛਟਕਾ ਗਹਿ ਗੁਰ ਸਭੈ ਕਰ ਹੱਛੇ ॥ ੧੨ ਖੇਲਤ ਖੇਲਤ
 ਨੰਦ ਕੋ ਨੰਦ ਸੁ ਆਪਹੀ ਤੇ ਗਿਰ ਕੋ ਉਠ ਗੱਛੇ ॥ ਕੋਊ ਕਹੈ ਇਹ ਖੇਦ
 ਗਹੈ ਹਮ ਕੋਊ ਕਹੈ ਇਹ ਨਾਹਨਿ ਨੱਛੇ ॥੧੮੧॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੩ ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ
 ਸਨੇ ਹਰਿ ਗੁਰਨ ਲੈ ਅਪਨੇ ਸੰਗਿ ਪੈ ਸਭ ਗਾਈ ॥ ਦੇਖਿ ਤਿਨੈ ਗਿਰ ਕੋ
 ਸਿਰ ਤੇ ਮਨ ਮੋਹਿ ਬਢਾਇ ਸਭੈ ਉਠਿ ਧਾਈ ॥ ੧੪ ਗੋਪ ਗਏ ਤਿਨ ਪੈ ਚਲਕੈ
 ਜਬ ਜਾਤਿ ਪਿਖੀ ਤਿਨ ਨੈਨਨ ਮਾਈ ॥ ਰੋਹ ਭਰੇ ਸੁ ਖਰੇ ਨ ਟਰੇ ਸੁਤ ਨੰਦਹਿ
 ਕੇ ਕਹੁ ਬਾਤ ਸੁਨਾਈ ॥੧੮੨॥ ੧੫ ਨੰਦ ਬਾਚ ਕਾਨ੍ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੬ ਕਿਉ
 ਸੁਤ ਗਊਅਨ ਲਿਆਇ ਇਹਾਂ ਇਹ ਤੈ ਹਮਰੋ ਸਭ ਹੀ ਦਧ ਖੋਯੋ ॥ ਚੂਘ
 ਗਏ ਬਛਰਾ ਇਨ ਕੋ ਇਹ ਤੇ ਹਮਰੋ ਮਨ ਮੈ ਭ੍ਰਮ ਹੋਯੋ ॥ ੧੭ ਕਾਨ੍ ਫਰਬ
 ਕਰਯੋ ਤਿਨ ਸੋ ਮਨ ਮੋਹ ਮਹਾਂ ਤਿਨ ਕੇ ਜੁ ਕਰੋਯੋ ॥ ਬਾਰ ਭਯੋ ਤਤ ਕ੍ਰੋਧ

੧੮ ਉਹ ਜਾਂਚ ਰਣ ਵਿਦਿਆ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰਣ ਯੁੱਧ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਪੁਰਾਤਨ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੁਗਰਾਫੀਆ
 ਬਣਾ ਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਖਾਏ ਤੇ ਦੱਸੇ ਅਤੇ ਸਿਖਾਏ। ਜਿਸ ਲਈ ਇਕ ਭਾਰੀ ਯੋਧੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਉਹ ਯੋਧਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਬਣੇ।
 ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪ ਗੁਰੂ ਵੇਖ ਆਏ ਹੋ, ਅਵਤਾਰ ਵੇਖ ਆਏ ਹੋ, ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਵੇਖ ਆਏ ਹੋ, ਹੁਣ ਯੋਧਾ ਕਰਕੇ ਵੇਖੋ। ਆਪ ਨੇ ਤਲਵਾਰ
 ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਿਆ। ਯੁੱਧ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਉਹ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਗੁਰੂ
 ਜੀ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਸਦੀਆਂ ਦੀ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਤੁਲਦੀ ਨਿਤਾਈ ਪਰਜਾ ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਵਿਚ ਬੀਰ ਬਾਕਰੀ ਤੇ ਯੋਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜੋ ਖੋਜਾਂ ਦਾ
 ਇਤਿਹਾਸ ਜਰਾ ਮਖੌਲਾ ਨਾਲ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨੋਂ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਰਨੈਲੀ ਜਾਂ
 ਯੁੱਧ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਆਕਤ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਝਟਪਟ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਖਾਲਸਾ ਦਿਉਂ ਉਰਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ
 ਜਲੂਪੀਟਰ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਦੇਵੀ ਮਿਨਰਵਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਭੂਰ ਭੂਕ ਕੇ ਇਕ-ਦਮ ਇਕ ਯੋਧਾ
 ਕੰਮ ਬਣਾ ਲਈ। ਇਹ ਮੰਤਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੰਗੀ ਲਿਆਕਤ ਯੋਧਾ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ
 ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਮਿਲਾਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਕਟ ਹਰੇ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਹੋ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਸਰੀਤ ਫੈਲਾਈ ਉਸੇ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਧਾ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਐਸੀ ਕੌਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ
 ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਗਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੀ ਕੌਮ ਤੇ ਸ਼ਾਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਰਤੇ ਵੱਸਣਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਸਾ ਯੋਧਾ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਕਦੇ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਆਰੀਆ ਸਿੱਖ

- ੧ ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਤੇ ਗੁਆਰ ਬਾਲ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਚੁਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ।
- ੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਦੌਤ ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਲੱਭੇ ਗਏ ਮਿਲ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਘਰ ਤੋਂ ਰੋਟੀਆਂ ਮੰਗਾ ਲਈਆਂ । ਮੁੰਡਿਆਂ ਕਾਹਨ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਚੰਦ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਪੈ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਕਾਹਨ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨੇ ਕਰਮਕੱਸੇ ਵਿਚੋਂ ਬੰਸਰੀ ਕੱਢ ਲਈ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ ।
- ੩ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਛਾਟੀਆਂ ਤੋੜ ਲਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਮਨਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭਿਉਂ ਕੇ ਉਲਾਰ ਕੇ ਮੀਂਹ ਵਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਉਪਮਾ ਬੜੀ ਸੁਆਦ ਸੀ ॥੧੭੬॥
- ੪ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਬੁਰਕੀ ਪਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਠੰਗੀ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਖੇਡ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਆਪਾ ਨਾਮ ਮਾਤਰ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਏ ਕਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਲ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹਨ ।
- ੫ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਦਾਉ ਤਕਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਇਕ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੁੰਦਰਾ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਬੰਦ ਕੀਤੇ । ਬੱਚੇ ਲੱਭਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵੱਡੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ਲੱਭਣ ਗਏ ਗੁਆਰ ਬਾਲ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਏ । ਮੁਝ ਕੇ ਨਾ ਆਇਆ ਕੋਈ ਵੀ ॥੧੭੭॥
- ੬ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵੱਡੇ ਤੇ ਗੁਆਲ ਚੁਰਾ ਲਏ ਤਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਬਣਾ ਲਏ ਇਕ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਤੇ ਬਾਲਕ ॥੧੭੮॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਉਹਨਾਂ ਵੱਡੇ ਤੇ ਬਾਲਕਾਂ ਦੇ ਉਹੋ ਰੂਪ ਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਜਿਹੇ ਬਸਤਰ ਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਬਸਤਰਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਹੋ ਅਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਵਡਝਿਆਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੰਗ ਤੇ ਸ਼ਕਲ-ਬਣਾਵਟ । ਸ਼ਾਮ ਹੋ ਗਈ ਹਰਿ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਪਰ ਇਤਨਾ ਕਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਬਲ ਸੀ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕੇ ? ।
- ੮ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਵੇਖੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅੱਧ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ । ਸਭ ਨੇ ਸਮਝਿਆ

ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਤੇ ਬੱਚੇ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਉਹੀ ਘਰ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਸ਼ੱਕ ਪਿਆ ਨਹੀਂ ॥੧੭੯॥

- ੯ ਜਸੋਧਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਾਹਨ ਆਪਣੀ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਬਾਲਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖੇ ਜਿਵੇਂ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਨੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ।
- ੧੦ ਬ੍ਰਿਜ ਵਿਚ ਸਭ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ । ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸਭ ਗਵਾਰਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਲਾਵਾਂ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਬ੍ਰਿਜ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ॥੧੮੦॥
- ੧੧ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸਵੇਰ ਹੋਈ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਣ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਲ ਤੇ ਗਊਆਂ । ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੋਟੀਆਂ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਕੜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਆਲੇ ।
- ੧੨ ਖੇਡਦੇ-ਖੇਡਦੇ ਨੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਬਾਲਕ ਆਪੋ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਵੱਡੇ ਬੜੇ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੋੜਦੇ-ਭੱਜਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਪਸ਼ੂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ॥੧੮੧॥
- ੧੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਸਵੇਰੇ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਸਭੇ ਗਵਾਲ-ਬਾਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗਾਈਆਂ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਮੋਹ ਵਧਾ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਉੱਠ ਕੇ ਤੁਰ ਪਈਆਂ । ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਵੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ ।
- ੧੪ ਗੋਪ ਤੇ ਗਵਾਂ ਚਲ ਕੇ ਉਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆ ਗਈਆਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ । ਰੋਹ ਦੇ ਵਿਚ ਭਰੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਜੀ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲੇ । ਨੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ॥੧੮੨॥
- ੧੫ ਨੰਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਾਹਨ ਨੂੰ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
- ੧੬ ਐ ਪੁੱਤਰ ! ਤੂੰ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਲੈ ਕੇ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹੈਂ ? ਇਥੇ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਧ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਦੁੱਧ ਸਾਰਾ ਵੱਡੇ ਚੁੰਘ ਗਏ ਹਨ ਗਾਈਆਂ ਨੂੰ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।
- ੧੭ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਹ ਫਰੇਬੀ ਕੰਤਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਡਝਿਆਂ ਲਈ ਮੋਹ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮੋਹ ਅੱਗ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਿਆ ।

ਨਾਲ ਖੁਣਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਦੌਲਤ ਰਾਮ ਆਰੀਆ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਮੁਹੰਮਦ, ਈਸਾ ਸਭ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਬਲਕਿ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਜਰਗ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੱਬਿਓ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ੀਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ।

ਹੁਣ ਯੋਧਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕਈ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਕਾਮਯਾਬ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਏ ? ਇਕ ਅਗਰੇਜ਼ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ (ਕਨਿੰਘਮ) ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਗਲਤ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਵਿਉਂਤ ਸੋਚੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਲਾਈ ਉਹ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਸੀ, ਉਹ ਠੀਕ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਠੀਕ ਵਕਤ ਸਿਰ ਫਲ ਲਿਆਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮੁਲਕ ਗਿਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਦੀਨਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਗਿਰਦ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਕੰਮ ਦੀ ਅਟੁੱਟ ਵਾੜ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੋ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਰ ਜ਼ੁਲਮ ਰਾਜ ਦੀ ਗਿਰਾਉ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਾਲੇ ਬੀਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦੁਖੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨਸੀਬ ਹੋਈ । ਜੋਧਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਨਾਜ਼ਕ ਸੀ । ਆਪ ਗੁਰੂ ਜੇ, ਅਵਤਾਰ ਜੇ, ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਜੇ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਭਾਵੇਂ ਜਰਨੈਲੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਧਾ ਦੇਂਦਾ ਪਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰਕ ਹੋਣ ਦੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦੀ ਬੀਰਤਾ ਦੀ ਨਦੀ ਪ੍ਰੇਮ, ਧਰਮ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਵਗਦੀ ਰਹੀ । ਨਿਰਾ ਲੜਨਾ ਹੀ ਖੂਬੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਪਰ ਦੀਨਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਮਰ ਜਾਣਾ ਬੀਰਤਾ ਦੀ ਸੀ । ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਯੁੱਧ ਹੋਰਨਾ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਤਲਵਾਰ ਫੜਨੀ ਹਲਾਲ ਦੀ ਸੀ, ਜੇਸ਼ਾ ਕਿ ਆਪਦਾ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹੈ । ਚੂੰਕਿ ਕਾਰ ਅਜ਼ ਹਮਰ ਹੀਲਤੋਂ ਦਰ ਗੁਜ਼ਸ਼ਤ । ਹਲਾਲ ਅਸਤ ਬੁਰਦਨ ਬ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦਸਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ-ਇਸਤੀਆਂ, ਬਰਨਾਗਤਾਂ ਪਰ ਚਾਹੇ ਵੈਰੀ ਹੋਣ ਤਲਵਾਰ ਚੁੱਕਣੀ ਹਰਮ ਕੀਤੀ । ਕਦੇ ਧੋ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਤਲੇਆਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਦੇ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਹਾਰੇ ਬੱਚੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਜੇ ਹੱਥ ਆਏ ਤਾਂ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਚਾਏ । ਇਸ ਨਾਜ਼ਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਨਿਬਾਹਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਧਰਮ ਦਾ ਆਗੂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਨਿਬਾਹ ਸਕਿਆ । ਪ੍ਰੇਮ, ਧਰਮ, ਸਦਾਚਾਰ ਆਪਣਾ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਅਰ ਫੇਰ, ਤਲਵਾਰ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਟੱਕਰ ਪਵੇ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ । ਅਗਲਾ ਦਰਜਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਸੀਂ ਨੀਤੀਵੇਤਾ ਦਾ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਜੋ ਤਲਵਾਰ ਫੜਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਤੀ ਦੀ ਅਵੱਸ਼ਕਤਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੀਤੀ ਵੇਤਾ ਨਾਂ ਹੁੰਦੇ ਤਦ ਤਲਵਾਰ ਫੜਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੁੰਦੇ । ਨੀਤੀ ਦੀ ਕਮੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਵੈਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹੀ ਗਲਾ ਕਟਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਪੂਰਨ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਪੂਰਨ ਸੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਸੇ । ਪਹਿਲੀ ਨੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗ ਦਾ ਕੰਮ, ਪ੍ਰੇਮ, ਧਰਮ, ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਨੀਤੀ ਸੀ । ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਉੱਠਣਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ, ਉਪਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਵੈਰਾਗੀ ਤੇ ਬਿਬੇਕੀ ਰਹਿਣਾ, ਲੋੜ ਬਣੇ ਤਾਂ ਦੀਨਾ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣੇ ਭੁਜ ਬਲ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅਕਲ ਵਰਤਣੀ, ਆ ਬਣੇ ਤਾਂ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਸੀਸ ਦੇਣਾ, ਅਰ ਸੀਸ ਦਿੰਦਿਆਂ ਚੰਚਕ ਦੁਖ ਨਾਂ ਮੰਨਣਾ, ਇਹ ਧਰਮ ਨੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿਖਾਈ । ਦੂਸਰੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਸਿਖਾਇਆ, ਦਾਉ, ਘਾਉ ਸਮਝਣੇ ਦੌਸ, ਆਪ ਖਬਰ ਵੈਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਨਦੀ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਪੂਰਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਕਿਲਾਬੰਦੀ ਐਸੀ ਸੀ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਯਕਲਬਯਕ ਗਾਲਬ ਆ ਜਾਣਾ ਕਠਿਨ ਕੰਮ ਸੀ । ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਖਾਪ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚੀ ਕਵਾਇਦ ਸਿਖਾਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭੁਜ ਬਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ

ਮਨੋ ਤਿਹ ਮੈ ਜਲ ਸੀਤਲ ਮੋਹ ਸਮੋਖੇ ॥੧੮੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਮੋਹਿ ਬਢਖੇ ਤਿਹਕੇ
ਮਨ ਮੈ ਨਹਿ ਛੋਡਿ ਸਕੈ ਅਪਨੇ ਸੁਤ ਕੋਊ ॥ ਗਊਅਨਿ ਛੋਡਿ ਸਕੈ ਬਢਰੇ ਇਤਨੇ
ਮਨ ਮੋਹ ਕਰੈ ਤਬ ਸੋਊ ॥ ਪੈ ਗਰੂਏ ਗ੍ਰਿਹ ਗੇ ਸੰਗਿ ਲੈ ਤਿਨ ਚਉਕ ਹਲੀ
ਇਹਿ ਬਾਤ ਲਖੋਊ ॥ ਦੇਵ ਡਰੀ ਮਮਤਾ ਇਨ ਪੈ ਕਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਿਧੋ ਹਰਿ ਕੋ
ਇਹ ਹੋਊ ॥੧੮੪॥ ਸਾਲ ਬਿਤੀਤ ਭਏ ਜਬਹੀ ਹਰਿ ਜੀ ਬਨ ਬੀਚ ਗਏ
ਦਿਨ ਕਉਨੈ ॥ ਦੇਖਨ ਕਉਤਕ ਕੋ ਚਤੁਰਾਨਨ ਸੀਘ੍ਰ ਭਯੋ ਤਿਹਕੋ ਉਠਿ ਗਉਨੈ ॥
ਗੁਰ ਵਹੈ ਬਢਰੇ ਸੰਗਿ ਹੈ ਵਹ, ਚਕ੍ਰਤ ਜਾਇ ਗਇਓ ਹੁਇ ਤਉਨੈ ॥ ਦੇਖਿ
ਤਿਨੈ ਡਰਕੈ ਪਰ ਪਾਇਨ ਆਇਕੈ ਆਨੰਦ ਦੁੰਦਭ ਛਉਨੈ ॥੧੮੫॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਾਚ
ਕਾਨ੍ ਜੂ ਪ੍ਰਤਿ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਹੇ ਕਰੁਨਾਨਿਧ ਹੇ ਜਗ ਕੇ ਪਤਿ ਅਚੁਤ ਹੇ ਬਿਨਤੀ
ਸੁਨ ਲੀਜੈ ॥ ਚੂਕ ਭਈ ਹਮ ਤੇ ਤੁਮਰੀ ਤਿਹ ਤੇ ਅਪਰਾਧ ਛਿਮਾਪਨ ਕੀਜੈ ॥
ਕਾਨ੍ ਕਹੀ ਇਹ ਬਾਤ ਛਿਮੀ ਹਮ ਨਾ ਬਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਾਡਿ ਕੈ ਪੀਜੈ ॥ ਲਿਆਉ
ਕਹਯੋ ਨ ਲਿਆਇਹੋ ਜਾਹ ਸਿਤਾਬ ਅਈਯੋ ਨਹੀ ਢੀਲ ਕਰੀਜੈ ॥੧੮੬॥ ਲੈ
ਬਢਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤਬ ਹੀ ਛਿਨ ਮੈ ਚਲਕੈ ਹਰਿ ਜੀ ਪਹਿ ਆਯੋ ॥ ਕਾਨ੍ ਮਿਲੇ
ਜਬਹੀ ਸਭ ਗੁਰ ਤਬੈ ਮਨ ਮੈ ਤਿਨਹੂ ਸੁਖ ਪਾਯੋ ॥ ਲੋਪ ਭਯੋ ਸੰਗਿ ਕੇ
ਬਢਰੇ ਤਬ ਭੇਦ ਕਿਨੀ ਲਖ ਜਾਨ ਨ ਪਾਯੋ ॥ ਬਾਲ ਬੁਝੀ ਨ ਕਿਨੀ ਉਠਿ
ਬੋਲਿ ਸੁ ਲਿਆਉ ਵਹੈ ਹਮ ਜੋ ਮਿਲਿ ਖਾਯੋ ॥੧੮੭॥ ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਕਿਧੋ
ਬ੍ਰਿਜ ਬਾਲਕ ਅੰਨਿ ਅਚਯੋ ਸਭਨੋ ਜੁ ਪੁਰਾਨੋ ॥ ਕਾਨ੍ ਕਹੀ ਹਮ ਨਾਗ ਹਨਯੋ
ਹਰਿ ਕੋ ਇਹ ਖੇਲ ਕਿਨੀ ਨਹਿ ਜਾਨੋ ॥ ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਮਹਾਂ ਮਨ ਮੈ ਗਰਝਾਧੁਜੰ
ਕੋ ਕਰ ਰੱਛਕ ਮਾਨੋ ॥ ਦਾਨ ਦਯੋ ਹਮ ਕੋ ਜੀਅ ਕੋ ਇਹ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਪਹਿ
ਜਾਇ ਬਖਾਨੋ ॥੧੮੮॥

ਇਤਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਢਰੇ ਆਨ ਪਾਇ ਪਰਾ ॥

੧੮ ਅਥ ਧੇਨਕ ਦੈਤ ਬਧ ਕਥਨੰ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਬਾਰਹ ਸਾਲ ਬਿਤੀਤ ਭਏ ਤੁ ਲਗੇ
ਤਬ ਕਾਨ੍ ਚਰਾਵਨ ਗਾਈ ॥ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਨਯੋ ਇਹ ਕੋ ਕਹਕੈ ਇਹ ਤਾਹ ਸਰਾਹਤ
ਦਾਈ ॥ ਗੁਰ ਸਨੈ ਬਨ ਬੀਚ ਫਿਰੈ ਕਬਿ ਨੈ ਉਪਮਾ ਤਿਹ ਕੀ ਲਖਿ ਪਾਈ ॥
ਕੰਸਹਿ ਕੇ ਬਧ ਕੇ ਹਿਤ ਕੋ ਜਨੁ ਬਾਲ ਚਮ੍ਰੁ ਭਗਵਾਨ ਬਨਾਈ ॥੧੮੯॥
ਕਬਿਤੁ ॥ ਕਮਲ ਸੋ ਆਨਨ ਕੁਰੰਗ ਤਾ ਕੇ ਬਾਕੇ ਨੈਨ ਕਟ ਸਮ ਕੇਹਰਿ ਮ੍ਰਿਨਾਲ
ਬਾਹੈ ਐਨ ਹੈ ॥ ਕੋਕਲ ਸੋ ਕੰਠ ਕੀਰ ਨਾਸਕਾ ਧਨੁਖੁ ਭਉਹੈ ਬਾਨੀ ਸੁਰ ਸਰ
ਜਾਹਿ ਲਾਗੈ ਨਹਿ ਚੈਨ ਹੈ ॥ ਤ੍ਰੀਅਨਿ ਕੋ ਮੋਹਤਿ ਫਿਰਤਿ ਗ੍ਰਾਮ ਆਸਾ

ਉ ਇਥੇ ਦੇਵ (ਅਕਾਲ ਸ਼ਕਤੀ) ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਅਲੰਗ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ।
ਅ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲੈਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨਾ ਬਖਸ਼ਣਾ ਜ਼ਹਿਰ ਪੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ।
੨ ਗਰਭ ਜੋ ਸੋਪਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਮਾਰ ਸੁਟਦੇ ਹਨ ਗਰਭ ਧੁਜ (ਗਰਭਾਂ ਦਾ ਸਿਰਮੋਰ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ
ਸ ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜਕੇ ਮੋਹੇ ਜਿਥੇ ਮਤਿ ਮੰਦ ਸੋਜਣ ਗ੍ਰਿਹ ਉਠਦੇ ਹਨ ਲੋ ਜੀ ਇਹ ਕੀ ਹੈ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਹੀ ਸੋਭਾ ਤੇ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਹੋਈ
ਹੈ । ਆਹ ਦੇਖੋ ਜੀ ਆਹ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਗੁਮਾਨਕ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ । ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਉਸੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਲੇਖ
ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਾਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ਜਦ ਕਿ ਆਦਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੁ-ਬ-ਹੁ ਇਸੇ ਭਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ।
ਜਿਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਲਾਭੇ ਛੋਡੇ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਸੋਘਣੇ ਬੁਟੇ ਹਨ ਜੋ ਵਣਾਂ ਅੰਦਰ ਸੁਆਲ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦੇਖ ਕੇ ਗੋਪੀਆਂ ਮੋਹੀਆਂ
ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਆਵੇ ਜਾਵੇ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਪਾਰ ਵਡਿਆਈ ਵੇਖ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ
ਪਿਆਰ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਦੀ ਜੋਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਦਿਸੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅਲੰਕਾਰ ਖਿੰਚ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਬਿੰਦਾਬਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਖਿਚਿਆ ਹੈ । ਬਿੰਦਾਬਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਅਰਥ
ਵੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਜੰਗਲ ਹੈ । ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਧਰਮ ਅਰਥ ਬੋਰਡ ਪੇਪਰ (ਪਟਿਆਲਾ) ਅਗਸਤ ੧੯੫੩
ਮੂਲ ਰੂਪ—

ਆਸ ਪਾਸ ਘਨ ਤੁਰਸੀ ਕਾ ਬਿਰਵਾ ਮਾਝ ਬਨਾਰਸਿ ਗਾਉ ਰੇ ॥

ਉਆਂ ਕਾ ਸਰੂਪ ਦੇਖਿ ਮੋਹੀ ਗੁਆਰਨਿ ਮੋ ਕੋ ਛੋਡਿ ਨ ਆਉ ਨ ਜਾਹੁ ਰੇ ॥੧॥

- ੧ ਉਸ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅੱਗ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੋਹ ਹੀ ਸੀਤਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਸੀ ॥੧੮੩॥
- ੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੋਹ ਵਧ ਜਾਵੇ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਊਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੋਹ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਡਭਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ।
- ੩ ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਤਾਂ ਚਲੇ ਗਏ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੌਂਕ ਕੇ ਬਲਭੱਦਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਗਾਈਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮੋਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਹੀ ਚਰਿੱਤਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ॥੧੮੪॥
- ੪ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆਂ ਇਕ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵਣ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ । ਉਧਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਕੌਤੁਹ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗਊਆਂ ਤੇ ਗੁਆਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤਦੀ ਹੈ ।
- ੫ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆ ਕੇ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਆਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਊਆਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦ ਕਰ ਰੱਖੇ ਸਨ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੇ ਉਹ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਡਰ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾ ਪਿਆ ਵਾਸਦੇਵ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਡੇਰੇ ॥੧੮੫॥
- ੬ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਕਾਹਨ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
- ੭ ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ! ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ! ਹੇ ਅਚੂਤ ! ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਲਵ । ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਅਪਰਾਧ ਖਿਆ ਕਰ ਦਿਉ ।
- ੮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ । ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਬਾਲ ਤੇ ਗਊਆਂ ਲੈ ਆਵਾਂ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਹੀ ਲਿਆ ਦੇ ਜਾਹ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੇ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਮੁੜ ਕੇ ਆਵੀਂ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੀਂ ॥੧੮੬॥
- ੯ ਬ੍ਰਹਮਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬੱਚੇ ਤੇ ਵਡੇ ਲੈ ਕੇ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ਚਲ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸ ਆ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਾਹਨ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਪਏ ਸਾਰੇ ਗੁਆਰ ਬਾਲ ਜੋ ਇਕ ਸਾਲ

- ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ।
- ੧੦ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਸਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਅਲੱਪ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰਗਤ ਭੇਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ । ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਐਸੀ ਮਾਇਆ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਸਗੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਅਸੀਂ ਖਾਂਦੇ ਸੀ ਬਾਕੀ ਤੁਸੀਂ ਖਾ ਗਏ ਹੋ ਸਾਡੀਆਂ । ਸਾਨੂੰ ਦਿਉ, ਅਸੀਂ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾ ਲਈਏ ॥੧੮੭॥
- ੧੧ ਬ੍ਰਿਜਦੇ ਸਾਰੇ ਬਾਲਾਂ ਨੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਧੀਆਂ ਜੋ ਪਹਿਲੀਆਂ ਬਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਇਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਅਘਾਸੁਰ ਦੇ ਤੋਂ ਨਾਮੀਂ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੱਪ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਲ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ।
- ੧੨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ॥੧੮੮॥
- ੧੩ ਇਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆ ਕੇ ਵੱਡੇ ਲੈ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਿਆ ।
- ੧੪ ਹੁਣ ਧੋਨਕ ਨਾਮ ਦੇ ਤੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
- ੧੫ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਗਾਈਆਂ ਚਾਰਦੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਰੂਪ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਨਿਖਾਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਦਾਈ ਸਲਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ।
- ੧੬ ਗਵਾਰ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਣ ਦੇ ਵਿਚ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਇਹ ਜਾਣ ਪਾਈ ਹੈ ਕਵੀ ਨੇ । ਜਾਣੇ ਕੰਸ ਦੇ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗਵਾਲ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ॥੧੮੯॥
- ੧੭ ਕਥਿੱਤ ॥ ਕਮਲ ਫੁੱਲ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਹਿਰਨ ਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਨੇਤਰ, ਕੇਹਰੀ ਸ਼ੇਰ ਜਿਹਾ ਲੱਕ, ਭੇਰਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਹਨ । ਕੋਇਲ ਜਿਹੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲ, ਤੋਤੇ ਜਿਹਾ ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ, ਕਮਾਨ ਜਿਹੀਆਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੈਨ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਜਿਸ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।
- ੧੮ ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਗਿਤ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ।

੧੮ ਤੋਹਿ ਚਰਨ ਮਨੁ ਲਾਗੇ ਸਾਰੰਗਧਰ ॥ ਜੋ ਮਿਲੇ ਜੋ ਬਡਭਾਗੋ ॥੧॥ ਚਹਾਉ ॥

ਬਿੰਦੁਬਨ ਮਨ ਹਰਨ ਮਨੋਹਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚਰਾਵਤ ਗਾਉਂ ਰੇ ॥

ਜਾ ਕਾ ਠਾਕੁਰੁ ਤੁਹੀ ਸਾਰੰਗਧਰ ਮੋਹਿ ਕਬੀਰਾ ਨਾਉਂ ਰੇ ॥੨॥੨॥੬੬॥ ਅੰਗ ੩੩੮॥

ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਲੇਖ ਵਿਚ ਅੰਤਰਾ ਕੱਢ ਕੇ ਦੱਸੇ ।

ਕੁਵਾਇਦ ਦੇ ਬੋਲੇ ਹਰਨ, ਛਹਿ, ਕਛ, ਅਡੰਗ ਆਦਿਕ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਯਾਦ ਹਨ ਉਹ ਖਾਲਸਈ ਬੋਲੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੀਤੀ, ਦਾਨਾਈ, ਅਰ ਮੁਕੰਮਲ ਪ੍ਰਬੀਨਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਾਂਗੂ ਕਪਟ ਤੇ ਫਰੋਬ ਦਾ ਨਾਮ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸੋ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੁੱਧ ਸਨਮੁਖ, ਬੀਰਤਾ, ਹਠ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਅਰ ਸਖਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੱਚ ਪਰ ਸੀ ਅਰ ਸੱਚੀ ਦਾਨਾਈ ਪਰ ਸੀ, ਉੱਚੀ ਅਕਲ ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਝੀ, ਦਿਆਗੀ ਕਮਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੀ । ਭੂਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਰਾਜ ਨੀਤੀ ਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮਾਧੋਬਵਾਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਨਾ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸਰਖੀਦ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਿਆਉਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰੀ ਅਰ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਦੀ ਪਰਜਾ ਦਾ ਨਿਆਉਂ ਤੇ ਪਾਲਨ ਐਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਪਰਜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਸਦੀ ਸੀ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਦੇ ਦੁਖੀ ਇਥੇ ਪਨਾਹ ਲੈਂਦੇ ਅਰ ਸੁਖ ਪਾਉਂਦੇ ਬੜੇ-ਬੜੇ ਕਵੀ, ਪੰਡਿਤ, ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਸਤਾਏ ਹੋਏ ਏਥੇ ਆਕੇ ਟਿਕੇ ਤੇ ਰਹੇ । ਬੋਝਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਇਕ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਖੁਲਦਿਲੀ ਦੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ ਦੇ ਰੱਖੀ ਸੀ । ਰਾਜਾ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੇ । ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਕਦਰ ਉਹ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਆਪ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਪੰਡਿਤ ਹੋਵੇ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਤਮ ਤਤਵੇਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸਰਵ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ । ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ, ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸਨ, ਫਾਰਸੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਅਰਬੀ ਆਦਿ ਦੇ ਪੱਕੇ ਜਾਣੂ ਸਨ । ਇਸੇ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਕਦਰਦਾਨੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਵੀ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਆ ਜੁੜੇ । ਕਈ ਤਾਂ ਤੁਰਕਾਂ ਤੋਂ ਸਤ ਕੇ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਜਾ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਸੇ ਹੀ ਕਦਰਦਾਨ ਜਾਣ ਕੇ ਆ ਪਹੁੰਚੇ । ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਚਰਚਾ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਅਰਬੀ ਦੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਤਰਜਮਾ ਹੋ ਗਏ । ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਖਾਸ ਵਕਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਜੋ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਲੁਕੇ-ਲੁਕੇ ਪਏ ਸਨ ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਤਰਜਮੇ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ । ਪੰਡਿਤ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਵੀ ਵੀ ਪੂਰੇ ਸਨ, ਆਪ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ । ਜੋ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰ ਤੋਂ ਸਿਰ ਕੱਢਦੇ ਨਹੀਂ ਅਟਕਦੀ । ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਜੋਸ਼ ਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਹੱਥ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਉੱਪਰ ਜਾ ਟਿਕਦੇ ਹਨ । ਐਸੀ ਕਥਾਕੇਦਾਰ ਰਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦੇ ਵਿਚ ਬਲ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਅਲੰਕਾਰਾਂ, ਰੂਪਕਾਂ, ਵਿਅੰਜਨਾਂ, ਧੁਨੀਆਂ, ਲਛਣਾਂ ਨਾਲ ਐਸੀ ਪੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਕੇਵਲ ਰਚਨਾ ਹੀ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋਏ ਹਨ । ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲਾਵੰਨਤਾ,

ਪਾਸ ਬਿਰਹਨ ਕੇ ਦਾਹਬੇ ਕੋ ਜੈਸੇ ਪਤ ਰੈਨ ਹੈ ॥ ਪੁਨ ਮੰਦਿ ਮਤਿ ਲੋਕ ਕਛੁ
ਜਾਨਤ ਨ ਭੇਦ ਯਾ ਕੋ ਏਤੇ ਪਰ ਕਹੈ ਚਰਵਾਰੋ ਸਖਾਮ ਧੇਨ ਹੈ ॥੧੯੦॥ ੧੧੦ਪੀ
ਬਾਚ ਕਾਨ੍ ਜੂ ਸੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੧੦ਇ ਇਕਤ੍ਰ ਬਧੂ ਬ੍ਰਿਜ ਕੀ ਸਭ ਬਾਤ ਕਹੈ
ਮੁਖ ਤੇ ਇਹ ਸਖਾਮੈ ॥ ਆਨਨ ਚੰਦ ਬਨੇ ਮ੍ਰਿਗ ਸੇ ਦ੍ਰਿਗ ਰਾਤਿ ਦਿਨਾ ਬਸਤੋ
ਸੁ ਹਿਯਾ ਮੈ ॥ ੧੧੦ਬਾਤ ਨਹੀ ਅਰਿ ਪੈ ਇਹ ਕੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਲਖਯੋ ਹਮ ਜਾਨ
ਜੀਯਾ ਮੈ ॥ ਕੈ ਡਰ ਪੈ ਹਰਿ ਕੇ ਹਰਿ ਕੋ ਛਪ ਮੈਨ ਰਹਯੋ ਅਬ ਲਉ ਤਨ
ਯਾ ਮੈ ॥੧੯੧॥ ੧੧੦ਕਾਨ੍ ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਸੰਗ ਹਲੀ ਹਰਿ ਜੀ ਸਭ ਗ੍ਰਾਰ
ਕਹੀ ਸਭ ਤੀਰ ਸੁਨੋ ਇਹ ਭਈਯਾ ॥ ਰੂਪ ਧਰੋ ਅਵਤਾਰਨ ਕੋ ਤੁਮ ਬਾਤ ਇਹੈ
ਗਤਿ ਕੀ ਸੁਰ ਗਈਯਾ ॥ ੧੧੦ਨ ਹਮਰੋ ਅਬ ਕੋ ਇਹ ਰੂਪ ਸਭੈ ਜਗ ਮੈ ਕਿਨਹੂੰ
ਲਖ ਪਈਯਾ ॥ ਕਾਨ੍ ਕਹਯੋ ਹਮ ਖੇਲ ਕਰੈ ਜੋਉ ਹੋਇ ਭਲੇ ਮਨ ਕੋ
ਪਰਚਈਯਾ ॥੧੯੨॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੧੦ਤਾਲ ਭਲੇ ਤਿਹ ਠਉਰ ਬਿਖੈ ਸਭ ਹੀ ਜਨ ਕੇ
ਮਨ ਕੇ ਸੁਖਦਾਈ ॥ ਸੇਤ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਅਤਿ ਹੀ ਤਿਨ ਮੈ ਸਰਮਾ ਸਸਿ ਸੀ ਦਮਕਾਈ ॥
੧੧੦ਮੱਧ ਬਰੇਤਨ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਬਿ ਨੈ ਮੁਖ ਤੇ ਇਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਈ ॥ ਲੋਚਨ ਸਉ
ਕਰਿਕੈ ਬਸੁਧਾ ਹਰਿ ਕੇ ਇਹ ਕਉਤਕ ਦੇਖਨ ਆਈ ॥੧੯੩॥ ੧੧੦ਰੂਪ ਬਿਰਾਜਤ
ਹੈ ਅਤਿ ਹੀ ਜਿਨ ਕੋ ਪਿਖਕੈ ਮਨ ਆਨੰਦ ਬਾਢੇ ॥ ਖੇਲਤ ਕਾਨ੍ ਫਿਰੈ ਤਿਹ
ਜਾਇ ਬਨੇ ਜਿਹ ਠਉਰ ਬਡੇ ਸਰ ਗਾਢੇ ॥ ੧੧੦ਗੂਲ ਹਲੀ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਗ ਰਾਜਤ
ਦੇਖ ਦੁਖੀ ਮਨ ਕੋ ਦੁਖ ਕਾਢੇ ॥ ਕਉਤਕ ਦੇਖ ਧਰਾ ਹਰਖੀ १੧੦ਤਿਹ ਤੇ ਤਰ
ਰੋਮ ਭਏ ਤਨ ਠਾਢੇ ॥੧੯੪॥ ੧੧੦ਕਾਨ੍ ਤਰੈ ਤਰੁ ਕੇ ਮੁਰਲੀ ਸੁ ਬਜਾਇ ਉਠਯੋ
ਤਨ ਕੋ ਕਰ ਐਂਡਾ ॥ ਮੋਹ ਰਹੀ ਜਮਨਾ ਖਗ ਅਉ ਹਰਿ ਜੱਛ ਸਭੈ ਅਰਨਾ ੧੧੦
ਅਰੁ ਗੈਂਡਾ ॥ ੧੧੦ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਿ ਰਹੇ ਸੁਨ ਕੈ ਅਰੁ ਮੋਹਿ ਗਏ ਸੁਨ ਕੈ ਜਨ ਜੈਂਡਾ ॥
ਬਾਤ ਕਹੀ ਕਬਿ ਨੈ ਮੁਖ ਤੇ ਮੁਰਲੀ ਇਹ ਨਾਹਨ ਰਾਗਨ ਪੈਂਡਾ ॥੧੯੫॥ ੧੧੦ਆਨਨ
ਦੇਖ ਧਰਾ ਹਰਿ ਕੋ ਅਪਨੇ ਮਨ ਮੈ ਅਤਿਹੀ ਲਲਚਾਨੀ ॥ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਨਯੋ
ਇਹ ਕੋ ਤਿਹ ਤੇ ਪ੍ਰਤਮਾ ਅਤ ਤੇ ਅਤਿ ਭਾਨੀ ॥ ੧੧੦ਸਖਾਮ ਕਹੀ ਉਪਮਾ ਤਿਹ
ਕੀ ਅਪਨੇ ਮਨ ਮੈ ਫੁਨਿ ਜੋ ਪਹਿਚਾਨੀ ॥ ਰੰਗਨ ਕੇ ਪਟ ਲੈ ਤਨ ਪੈ ਜੁ ਮਨੋ
ਇਹ ਕੀ ਹੁਇਬੇ ਪਟਰਾਨੀ ॥੧੯੬॥ ਗੋਪ ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੧੦ਗ੍ਰਾਰ ਕਹੀ ਬਿਨਤੀ
ਹਰਿ ਪੈ ਇਕ ਤਾਲ ਬਡੋ ਤਿਹ ਪੈ ਫਲ ਹੱਛੇ ॥ ਲਾਇਕ ਹੈ ਤੁਮਰੇ ਮੁਖ ਕੀ
ਕਰੂਆ ਜਹ ਦਾਖ ਦਸੋ ਦਿਸ ਗੁੱਛੇ ॥ ੧੧੦ਧੇਨਕ ਦੈਤ ਬਡੋ ਤਿਹ ਜਾਇ ਕਿਧੋ
ਹਨਿ ਲੰਗਨ ਕੇ ਉਨ ਰੱਛੇ ॥ ਪੁਤ੍ਰ ਮਨੋ ਮਧਰੇਂਦ ਪ੍ਰਭਾਤ ਤਿਨੈ ਉਠ ਪ੍ਰਾਤ

ੳ ਧਰਤੀ ਕੋਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਅ ਅਰਨਾ (ਜੰਗਲੀ ਭੈਂਸ) ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਿੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੰਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੜਾ ਤਿੱਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਕੜੀ ਵੀ ਪਾੜ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝੋਟੇ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵੀ ਟੱਕਰ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਿੰਗ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਚਮੜੇ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੋਟੀਆਂ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਚਮੜੇ ਤੇ ਬੜੇ ਕੀਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਇਹ ਗੋਲੀ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੈਂਡਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ੳ ਰਸ, ਮਿਨਾਸ, ਚਟਪਟਾਣ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ । ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹਨ, ਪਦਾਂ ਉੱਪਰ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਗੋਂਦ ਵਿਚ ਕਰਮ ਹੈ । ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਖਾਸ ਢੋਰ ਤੇ ਸਫਾਈ ਹੈ । ਜੇ ਅਪ ਦਾ ਜੀਅ ਰੁਆਉਣ ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤਦ ਕਰਣਾ ਰਸ ਨਾਲ ਨੇਤਰ ਭਰ ਹੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਬੀਰਤਾ ਵੱਲ ਕਲਮ ਮੁੜੀ ਹੈ ਤਦ ਤਲਵਾਰ ਧੁਰੀ ਗਈ । ਜੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੱਲ ਆਏ ਹਨ ਤਦ ਸਮਾਧ ਸਥਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਰੂਪਕ ਬੋਧੇ ਹਨ ਤਦ ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਜੇ ਨੀਤੀ ਕਹੀ ਹੈ ਤਦ ਅਸਲ, ਜੇ ਰੱਤੀ ਭਾਵ ਦੇ ਕਣਕੇ ਕਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਬਿਰਹਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤਦ ਭੁੱਖਾਂ ਕਦਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਕੈਸਾ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਕਟ

- ੧ ਵਿਯੋਗਨ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾੜਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ ਸਮਾਨ ਹੈ ॥ ਪਰ ਮੰਦੀ ਮਤਿ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭੇਤ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਜਾਣਦੇ। ਇਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ ਸ਼ਿਅਮ ਗਊਆਂ ਦਾ ਚਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ ॥੧੯੦॥
- ੨ ਗੋਪੀਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ।
- ੩ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਬ੍ਰਿਜ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਿਅਮ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਨੂੰ । ਮੁੱਖ ਚੰਦਰਮਾ ਜਿਹਾ ਹੈ ਤੇਰਾ, ਹਿਰਨ ਜਿਹੇ ਨੇਤਰ ਹਨ ਮੋਟੇ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੪ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵੈਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਈ ਹੈ ਜਾਂ ਇਉਂ ਜਾਣ ਲਵੇ ਕਿ ਕਾਮਦੇਵ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਤਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲੁਕ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹੈ ॥੧੯੧॥
- ੫ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬਲਭੰਦਰ ਵੀ ਹੈ ਸੀ । ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਗਵਾਲੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐ ਭਾਈ ! ਸਾਰੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਵੋ । ਮੈਂ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੋ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਸੁਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ।
- ੬ ਸਾਡਾ ਜਿਹੜਾ ਰੂਪ ਹੁਣ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਪਰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਉਹ ਹੀ ਖੇਡ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਚਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ॥੧੯੨॥
- ੭ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਕਵੀ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਤ ਥਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪਰਿਚੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਪਮਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਥਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜੋ ਤਲਾ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸੇਤ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ । ਕੰਮੀਆਂ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਬਰੇਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ
- ੮ ਉਪਮਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣੇ ਸੌ ਨੇਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖਣ ਲਈ ਆਈ ਹੈ ॥੧੯੩॥
- ੯ ਉਥੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ

ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਉਛਲਦਾ ਸੀ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਥੇ ਖੇਲ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਜਿਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਤਲਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਨ ।

- ੧੦ ਗਵਾਲ ਬਾਲ ਤੇ ਬਲਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗੱਜਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੌਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਰੋਮ (ਵਾਲ) ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਾਣੇ ਉਹੀ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ॥੧੯੪॥
- ੧੧ ਕਾਹਨ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦੇ ਹੇਠ ਖੜ੍ਹਾ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਢਾ (ਟੇਢਾ) ਕਰਕੇ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਮਨਾ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਅਉਰ ਹਰਿ (ਸਰਪ) ਜੱਛ (ਗੋਡਾ) ਸਾਰੇ ਹੀ ।
- ੧੨ ਪੰਡਿਤ ਆਦਿ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਮੂਰਖ (ਜੈਡ) ਵੀ ਮੋਹੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਕਹੀ ਹੈ ਇਹ ਬੰਸਰੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਰਾਗ ਦੇ ਸੁਰ ਦਾ ਇਕ ਉੱਤਮ ਰਾਗ (ਰਸਤਾ) ਹੈ ਜੀ ॥੧੯੫॥
- ੧੩ ਧਰਤੀ ਹਰਿ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਲਚਾ ਗਈ । ਉਸ ਆਪਣਾ ਇਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਬਾ (ਦਿਖ) ਅਤਿ ਤੋਂ ਵੀ ਅਤੀ ਭਾਉਂਦੀ ਸੀ ।
- ੧੪ ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਿਅਮ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਉਪਮਾ ਉਸ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਛਾਣੀ ਹੈ । ਰੰਗਦਾਰ ਘਾਹ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਫਲਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਜ ਕੇ ਇਉਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਟਰਾਣੀ ਬਣਨਾ ਹੈ ॥੧੯੬॥
- ੧੫ ਗੋਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
- ੧੬ ਗੋਪਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸ ਕਿ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਤਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਬੜੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਫਲ ਹਨ । ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੱਖ ਦੇ ਖਾਣ ਯੋਗ ਹਨ ਜੈਸਾ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਦਾਖਾਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ।
- ੧੭ ਅਤੇ ਉਥੇ ਧੋਨਕ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਦੌਤ ਬੜਾ ਜ਼ਾਲਮ ਉਸ ਥਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਚੱਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਿ ਦੇਵ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਤੜਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਖਾ ਸਕਣ ॥੧੯੭॥

ਹਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾਚਾਰ ਸਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਜਬਰਦਸਤ ਰਾਜੇ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਡਿਤਾਂ ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ, ਗੁਣੀਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਕਵਿਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਨਵੇਂ ਛੰਦਾਂ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਲਾ ਕੌਸਲ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਸਨ, ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਸਥਾਈ, ਸੰਚਾਰੀ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਸਮੇਂ, ਭਾਵ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਖਾਸ ਬਹਿਸ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ । ਜੋ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਲੁੱਟ ਵਿਚ ਲੁੱਟਿਆ ਮਾਲ ਮੂਰਤਾਂ, ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਸੋਹਣੇ ਬਣੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੋਪਤੀ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਖਾਸ ਵਾਕਫੀ ਅੰਗੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋਗੇ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੇ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਮਲਕਾ ਸੀ । ਕਿਲ੍ਹੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਖੰਡਰਾਂ ਦੇ ਦੇਖਿਆਂ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੋਪਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਲੀਆਂ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਜੋ ਦੋ ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਲਾਹੌਰ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਵੰਡੀਆਂ ਤੋਪਾਂ, ਰਹਿਕਲੇ ਸਾਮਾਨ ਆਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਲੁੱਟ ਵਿਚ ਸਰਹਿੰਦ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦੂਕਾਂ, ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ ਤੀਰ, ਕਮਾਨ ਆਪ ਵੀ ਬਣਵਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੇ ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਬਾਬ ਰਚਿਆ ਸੀ ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਰੋਦਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਤਾਉਸ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬਣਤਰ ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਨਕਲ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ । ਅਰਜਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਵਿਦੂਤ ਕੁਝ ਵਿਚ ਹੋਵੇ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਬੀਨ ਬੀਨਕਾਰ ਸੇ ਅਰ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗਲੇ ਤੋਂ ਐਸਾ ਸੁਰੀਲਾ ਗਾਉਂਦੇ ਸੇ ਕਿ ਚਲਦੇ ਦਰਿਆ ਠਹਿਰਨ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਘਟਦੀ ਸੀ ।

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ—ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸੀ ਸਾਧੂ ਛੱਡੇ, ਜਰਨੈਲ ਜਾਂ ਇਕ ਰਜਾ ਮਾਤੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਵੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਆਪ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਸਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਮਾਤਾ ਦਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਨਮਾਨ ਰੱਖਿਆ, ਜੈਸੇ ਲਾਇਕ ਪੁੱਤਰ ਹਨ ਵੈਸੇ ਹੀ ਲਾਇਕ ਪਤੀ ਅਰ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਦੇ ਪਿਤਾ ਹਨ । ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਸਲੂਕ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਦਾ ਸੀ, ਸਤਿ ਸੰਗ ਅਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸਾਂਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਸੀ । ਆਰ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਦੇ ਝੁਮਰੇ ਸਨ ਭਾਵ (ਭੋਰੇ ਸਨ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਕੌਤਕ ਕਮਾਲ ਨਾ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਨਾ ਮੁਕਾਏ ਮੁਕਦੇ ਨੇ, ਨਾ ਪਾਰਵਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਛੱਡਕੇ ਲੋਕੀਂਦੀ ਕਰਮਾਤ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਵਾਂ, ਪਾਠਕ ਜਨ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਕੇ ਨੱਟ ਕਰਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਇਕ ਬੜੀ ਕਰਮਾਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਧਨੁਕ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਰਵੇਸ਼ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਨੇ ਅਰਜਨ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਦਸ ਤਕ ਵੀ ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਆ ਸੀ । ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਬੈਠਕੇ ਘੇਰਾ ਘੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਰਨੈਲ ਜੋ ਚਾਰ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਨ ਪਲੰਘ ਵਿਚ ਤੀਰ ਮਾਰਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਭੁਜ ਬਲ ਦੀ ਕਰਮਾਤ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਦੀ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਲਗੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਪਛਾਣਕੇ ਤੁਰਕ ਜਰਨੈਲ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੂਰੋਂ ਤੀਰ ਮਾਰ ਸਕਣਾ ਕਰਮਾਤ ਹੈ । ਇਹ ਬਹਿਸ ਅਜੇ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪਲੰਘ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤੀਰ ਵੱਜਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਪਤਰ ਦੂਰੋਂ ਤੀਰ ਮਾਰ ਸਕਣਾ ਕਰਮਾਤ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਖੋਲ ਕੇ ਪੜਿਆ ਸੀ ਇਹ ਕਰਮਾਤ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੋਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੇ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ । ਧੁੰਧ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਵੈਰੀ ਦਲ ਦਾ ਇਕ ਸੈਨਾ ਪਤੀ ਫੁੱਡਕੇ ਆਪਣੇ ਕਮਾਨ ਪਕੜੀ । ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਰ ਤੀਰ ਮੈਂ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚਲਾਏ ਤੇ ਤਿੰਨ ਖੱਬੇ ਨਾਲ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਪਰ ਵੈਰੀ ਦਲ ਨੂੰ ਭਾਂਜ ਪੈ ਗਈ । ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਇੰਤਨ ਕਾਲ ਲੰਘ ਜਾਣਾ ਇਹ ਆਪ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਕਤ ਸੀ । ਚਾਲੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਚਮਕੇ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗਤੀ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ

ਸਮੈ ਵਹ ਭੱਛੇ ॥੧੯੭॥ 'ਕਾਨ੍ ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਜਾਇ ਕਹੀ ਤਿਨ ਕੋ ਹਰਿ
ਜੀ ਜਹ ਤਾਲ ਵਹੈ ਅਰੁ ਹੈ ਫਲ ਨੀਕੇ ॥ ਬੋਲਿ ਉਠਯੋ ਮੁਖ ਤੇ ਮੁਸਲੀ ਸੁ
ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇ ਨਹਿ ਹੈ ਫੁਨਿ ਫੀਕੇ ॥ ਮਾਰ ਹੈ ਦੈਤ ਤਹਾ ਚਲਕੈ ਜਿਹ ਤੇ
ਸੁਰ ਜਾਹਿ ਸਭੈ ਦੁਖ ਜੀ ਕੇ ॥ ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਚਲੈ ਤਹ ਕੋ ਮਿਲ ਸੰਖ ਬਜਾਇ
ਸਭੈ ਮੁਰਲੀ ਕੇ ॥੧੯੮॥ 'ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਤਹਾ ਹਰਿ ਜੀ ਜੁ ਗਏ ਮਿਲ ਕੈ ਤਟ
ਪੈ ਸਰ ਭਾਰੇ ॥ ਕੈ ਬਲ ਤੇ ਮੁਸਲੀ ਤਨ ਕੋ ਤਰੁ ਤੇ ਫਰ ਬੁੰਦਨ ਜਯੋਂ ਧਰ
ਡਾਰੇ ॥ 'ਧੇਨਕ' ਕ੍ਰੋਧ ਮਹਾ ਕਰਕੈ ਦੋਊ ਪਾਇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਤਿਹ ਸਾਬ ਪ੍ਰਹਾਰੇ ॥
ਗੋਡਨ ਤੇ ਗਹਿ ਫੈਕ ਦਯੋ ਹਰਿ ਜਿਉ ਸਿਰ ਤੇ ਗਹਿ ਕੂਕਰ ਮਾਰੇ ॥੧੯੯॥
ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ 'ਕ੍ਰੋਧ ਭਈ ਧੁਜਨੀ ਤਿਹ ਕੀ ਪਤਿ ਜਾਨ ਹਤਯੋ ਇਨ ਉਪਰਿ ਆਈ ॥
ਗਾਇ ਕੋ ਰੂਪੁ ਧਰਯੋ ਸਭ ਹੀ ਤਬ ਹੀ ਖੁਰ ਸੋ ਧਰ ਧੂਰ ਉਚਾਈ ॥ 'ਕਾਨ੍
ਹਲੀ ਬਲਿ ਕੈ ਤਬ ਹੀ ਚਤੁਰੰਗ ਦਸੋ ਦਿਸ ਬੀਚ ਬਗਾਈ ॥ ਲੈ ਕਿਰਸਾਨ
ਮਨੋ ਤੰਗੁਲੀ ਖਲ ਦਾਨਨ ਜਯੋਂ ਨਭਿ ਬੀਚਿ ਉਡਾਈ ॥੨੦੦॥

'ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਸਕੰਧੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਸਨਾਵਤਾਰੇ ਧੇਨਕ ਦੈਤ ਬਧਿਹ ॥

ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ 'ਦੈਤ ਹਨਯੋ ਚਤੁਰੰਗ ਚਮ੍ਰੁ ਸੁਨ ਦੇਵ ਕਰੈ ਮਿਲਿ ਕਾਨ੍ ਬਡਾਈ ॥ ਭੱਛ
ਸਭੈ ਫਲ ਗੁਰ ਚਲੈ ਗ੍ਰਹ ਧੂਰ ਪਰੀ ਮੁਖ ਪੈ ਛਬ ਛਾਈ ॥ 'ਤਾ ਛਬਿ ਕੀ ਉਪਮਾ
ਅਤਿ ਹੀ ਕਬਿ ਨੇ ਮੁਖ ਤੇ ਇਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਈ ॥ ਧਾਵਤ ਘੋਰਨ ਕੀ ਪਗ ਕੀ
ਰਜ ਛਾਇ ਲਏ ਰਵ ਸੀ ਛਬ ਪਾਈ ॥੨੦੧॥ 'ਸੈਨ ਸਨੈ ਹਨਿ ਦੈਤ ਗਯੋ ਗ੍ਰਹ
ਗੋਪ ਗਏ ਗੁਪੀਆ ਸਭ ਆਈ ॥ ਮਾਤ ਪ੍ਰਸੰਨਿ ਭਈ ਮਨ ਮੈ ਤਿਹ ਕੀ ਜੁ ਕਰੈ
ਬਹੁ ਭਾਤ ਬਡਾਈ ॥ 'ਚਾਵਰ ਦੂਧ ਕਰਯੋ ਖਇਬੇ ਕਹੁ ਖਾਇ ਬਹੁ ਤਿਛ ਦੇਹ
ਬਧਾਈ ॥ ਹੋਇ ਬਡੀ ਤੁਮਰੀ ਚੁਟੀਆ ਇਹ ਤੇ ਫੁਨ ਬਾਤ ਸਭੈ ਮਿਲ ਚਾਈ ॥੨੦੨॥
'ਭੋਜਨ ਕੈ ਟਿਕਰੋ ਹਰਿ ਜੀ ਪਲਕਾ ਪਰ ਅਉਰ ਕਰੈ ਜੁ ਕਹਾਨੀ ॥ ਰਾਜ
ਗਯੋ ਤਰਨੋ ਮਗ ਰੈਨ ਲਹਯੋ ਸੁ ਲਗਯੋ ਵਹ ਪੀਅਨ ਪਾਨੀ ॥ 'ਰਾਤ ਪਰੀ
ਤਬਹੀ ਭਰ ਭੈ ਤਿਨ ਸ੍ਰਉਨ ਸੁਨੀ ਅਪਨੇ ਇਹ ਬਾਨੀ ॥ ਜਾਹੁ ਕਹਿਯੋ ਤਿਨ
ਤਉ ਹਰਿ ਗਯੋ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਇ ਮਿਲਿਯੋ ਅਪਨੀ ਪਟਰਾਨੀ ॥੨੦੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥
ਸੋਇ ਗਏ ਹਰਿ ਪ੍ਰਾਤ ਭਏ ਫਿਰ ਲੈ ਬਛਰੇ ਬਨ ਗੇ ਗਿਰਧਾਰੀ ॥ ਮੱਧਿ ਭਏ
ਰਵਿ ਕੇ ਜਮਨਾ ਤਟ ਧਾਇ ਗਏ ਜਿਹ ਥੋ ਸਰ ਭਾਰੀ ॥ 'ਗੋ ਬਛਰੇ ਅਰੁ ਗੋਪ
ਸਭੈ ਗਿਰਗੇ ਸਭ ਪ੍ਰਾਨ ਡਸੈ ਜਬ ਕਾਰੀ ॥ ਧਾਇ ਕਹਯੋ ਮੁਸਲੀ ਪ੍ਰਭ ਪੈ

* ਪਾਠੰਤਰ—ਨਭੈ । ਓ. ਧੇਨਕ ਦੈਤ (ਇਹ ਤਾਲ ਬਿਛਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਲਰਾਮ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗਊਆਂ ਚਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਇਹ ਧੇਨਕ ਦੈਤ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗਯੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਲਰਾਮ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਟੀਟਾ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਟੰਗਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਮਾਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ।

ਅ. ਉਥੇ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹਾ ਕੇ ਜਾਂ ਪੀ ਕੇ ਗਊਆਂ ਤੇ ਬਾਲ ਵੀ ਕਈ ਮਰ ਗਏ ਸਨ।

੧੧. ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ । ਪਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੜੀ ਸਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਣੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਸੀ। ਮੁਕਤਸਰ ਪਰ ਚਾਲੀ ਮੁਕਤਿਆਂ ਨੇ ਦਲਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸੋਝ ਦੇਣੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਟਿੱਬੀ ਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਬੁਛਾੜ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੀ। ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਉਹ ਰੁੱਖ ਕਿ ਜਿਸ ਹੇਠ ਬੀਰਾਸਨ ਹੋ ਕੇ ਤੀਰ ਵਰਸਾਏ ਸੇ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਖੜੀ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਕਮਾਲ ਧਨੁਖ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਅਤੁੱਟ ਸੀ। ਸਵਾ ਡੇਢ ਮਣ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਕਮਾਣ ਖਿੱਚਣੀ ਕੁਝ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਆਪਦੇ ਮਗਰੋਂ ਐਸੀ ਹੋਈ ਕਿ ਫੇਰ ਕੋਈ ਨਾਮੀ ਤੀਰੰਦਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਧਨੁਖਧਾਰੀ ਕਹਿਣਾ ਕੁਝ ਗਲਤ ਨਹੀਂ।

ਹੋਰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਨੰਤ ਸਰੂਪ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਇਕ ਹੋਰ ਝਾਕਾ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਖਾ ਕੇ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹ ਲਵੋ।

ਹਾਂ ਜੀ ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ? ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਏ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਐਸਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਤੀ ਰਹੀ ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਬੁਝੀ ਰਹੀ ਸੁਰਤ

- ੧ ਕਾਹਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਥੇ ਉਹ ਤਲਾਅ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਫਲ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਲਭੱਦਰ ਜਦੋਂ ਬੋਲ ਪਿਆ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤੁੱਲ ਕਿੱਥੇ ਹਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਫਿੱਕਾ ਹੈ।
- ੨ ਉਥੇ ਚੱਲ ਕੇ ਚਲੇ ਦੌੜ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਈਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਜੀ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਥੇ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਸੰਖ ਤੇ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ॥੧੯੮॥
- ੩ ਜਦੋਂ ਪੁਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਉਥੇ ਗਏ ਉਸ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਜਿਥੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਤਲਾਅ ਸੀ। ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹਲੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਰੁੱਖ ਦੇ ਉੱਤਰੋਂ ਫਲ ਇਉਂ ਡਿੱਗ ਪਏ ਜਿਵੇਂ ਭਾਰੀ ਮੀਂਹ ਵਰਸਦਾ ਹੈ ਧਰਤੀ ਦੇ ਉੱਤਰੇ।
- ੪ ਪੋਨਕ ਦੌੜ ਨੇ ਵੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਦੋਵੇਂ ਪੈਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛਾਤੀ ਵਿਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਕੁੱਤਾ ਜਾਂ ਕਤੂਰਾ ਮਾਰ ਦੇਈਦਾ ਹੈ ॥੧੯੯॥
- ੫ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਜਦੋਂ ਦੌੜਨ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਾਲਿਕ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆ ਜਾਏਗੀ ਉਸ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ। ਸਾਰੇ ਦੋੜਾਂ ਨੇ ਗੁਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ ਤੇ ਖੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਪੁੱਟ ਕੇ ਪੂਝ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀ।
- ੬ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚਤੁਰੰਗਨੀ ਸੈਨਾ ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵੱਲ ਇਉਂ ਵਗਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸਾਨ ਤੰਗਲੀ ਲੈ ਕੇ ਤੂਝੀ ਤੇ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਬੋਹਲ ਨੂੰ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਉਡਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ॥੨੦੦॥
- ੭ ਇਧਰ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਦਸਵੇਂ ਸਕੰਧ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਪੋਨਕ ਦੌੜ ਦੀ ਮੌਤ ਸਮਾਪਤ ਹੈ।
- ੮ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਪੋਨਕ ਦੌੜ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸਮੇਤ ਚਾਰੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ, ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਦੇਵਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਗਵਾਲ ਬਾਲ ਫਲ ਖਾ

- ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਮੂੰਹਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪੂਝ ਉਡ ਕੇ ਪਈ ਹੋਈ ਇਉਂ ਛਬੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਛਬੀ
- ੯ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਕਵੀ ਜੀ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੇ ਦੌੜਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪੂਝ ਉਡ ਕੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੱਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ॥੨੦੧॥
- ੧੦ ਸੈਨਾ ਸਮੇਤ ਦੌੜ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਗੱਪ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੋਪੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਗਈਆਂ। ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਤਾ ਜਥੇਧਾ ਪੁਸ਼ਨ ਹੋ ਗਈ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ੧੧ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਦੁੱਧ, ਚਾਵਲ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖਾਉ ਤਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਹੋਵੋ, ਸਰੀਰ ਵਧੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਦੀ ਚੋਟੀ ਵਧੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਚਾਈ ਭਾਵ ਹੱਸ ਪਏ ॥੨੦੨॥
- ੧੨ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਪਲੰਘ ਉੱਪਰ ਪੈ ਕੇ ਜੱਸੋਧਾਂ ਹੋਰ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਿ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਕਿਸੇ ਤਾੜ ਦੇ ਮਗਰ ਉਹ ਤਾਂ ਨਾ ਆਇਆ ਸਰਵਣ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਲਾਅ 'ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਣ ਲਈ।
- ੧੩ ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕਮੰਡਲ ਭਰਨ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਸਰਥ ਨੇ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਸਰਵਣ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਉਦਾਸ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ, ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਹ। ਰਾਜਾ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਟਰਾਣੀ ਕੋਸ਼ਲਿਆ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ (ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ) ॥੨੦੩॥
- ੧੪ ਸ੍ਰੇਯਾ ॥ ਰਾਤ ਸੌ ਰਹੇ ਸਵੇਰੇ ਗੁਆਂ ਲੈ ਕੇ ਵਣ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ। ਜਮਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ, ਜਿਥੇ ਭਾਰੀ ਤਲਾਅ ਜਾਂ ਡੂੰਘਾ ਪਾਣੀ ਸੀ ਉਥੇ ਚਲੇ ਗਏ।
- ੧੫ ਗੁਆਂ ਵਡੇ ਅਤੇ ਗੁਆਲ ਬਾਲ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨੇ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਦੇ ਡੰਗ ਨਾਲ ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹਰਿ ਜੀ ਨੂੰ।

ਪੂਝ ਚਰਨਨ ਮਹਿ) ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ—

ਜੇਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਨਿਰਾਲਮ ਮੁਹਗਾਈ ਨੈਸਾਣੇ ॥ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਭਰੀਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ ॥

ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਗੁਰਮੁਖ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਗੁਰੂ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਿਗਰੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੁਰੂ ਹੈ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਵਿਚ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲ ਨਿਰਾਲਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੇਖੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਬੋਝ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਵਾਂਹਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮੇਲਣਾ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹਰਨਾ, ਪਰਜਾ ਦੇ ਆਮ ਇਖਲਾਕ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ, ਬੀਰ ਰਸ ਸਿਖਾਉਣਾ, ਫੌਜੀ ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜ ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ, ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਿਭਣਾ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਰਚਣੇ ਅਤੇ ਟੀਕੇ ਕਰਵਾਉਣੇ, ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਸਾਰੀ ਕਰਨੇ, ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਤੇ ਫੇਰ ਅੰਕ ਰਹਿਣਾ। ਜੇਸੇ ਅਲੋਪ ਆਉਣਾ ਵੈਸੇ ਅਲੋਪ ਤੁਰ ਜਾਣਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲੀ ਬਤਾਲੀ ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਜ ਤੱਕ ਸੰਸਾਰ ਉੱਪਰ ਅਸਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਾ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ। (ਗੁਰਮੁਖ ਕਲਿ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟ ਹੋਆ)

ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹਾਉਣ ਲਈ ਅਲੰਚਕਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਕਹੀਏ ਭਾਈ ਅਲੰਚਨਾ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦੱਸੋ ਫੇਰ ਠਨ-ਠਨ ਗੱਪਾਲਾ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਨਿਤਰਨਗੇ। ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਜਿਸਮ ਨਹੀਂ ਕਰਮਾਤਾਇ ਮੁਜਸਮ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਅਲੰਚਨਾ ਕਰਨ ਅਕਾਸ਼ ਵੱਲ ਤੀਰ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਵੀ ਬਣ ਬੈਠੇ, ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਜੋੜ ਲਵੇ ਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਝੌਰ ਨਹੀਂ ਫੁੰਡ ਸਕਦਾ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਗ ੪੯੬ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਸੋਹਣੀ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਝਾਤੀ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਮਾਰੋ ਤੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕੀ ਹੋ ਤੇ ਕੀ ਬਣ ਰਹੇ ਹੋ? ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੋ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਝਲਕਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸਮੁਲਚ ਚੰਦ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਚੰਦ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ ਸਦਾ ਤਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਦ ਸਦਾ ਚਿੱਲਦਾ, ਸਦਾਂ ਕੰਬਦਾ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਤਿਲਮਿਲਾਉਂਦਾ ਦਿਸੇਗਾ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਧੱਟ ਫੜ ਕੇ ਉੱਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਥਰ ਥਰਾਉਂਦੇ ਚੰਦ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁੱਜ ਚੰਦ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਸੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਘਬਰਾ ਜੋ ਤਲਾ ਦੇ ਚੰਦ ਵਿਚ ਸੀ ਮਿਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਸ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸਰੀਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਥਰ-ਥਰ ਕੰਥ ਰਹੀ ਹਿੱਲਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੁੱਖ ਤੇ ਹਾਵੇ ਭਰਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਝਲਕੇ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪਰਤਾ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਝਾਤੀ ਪੁਆ ਕੇ ਅਭੱਲ ਜਿੰਦਗੀ ਦਿਖਾ ਕੇ ਅਭੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਕਲੋਸ਼ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਬਿਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਜੋ ਆਪ ਨਿਰਭੈ ਸੀ ਜੋ ਆਪ ਸੋਸੇ ਤੋਂ ਪਾਰਸੀ ਭੈ ਗੁਸੇ ਤੇ ਸੋਸੇ ਵਾਥਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਨਿਰਸੋਸੇ ਕਰਨੇ ਆਇਆ ਸੀ ਸੋ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ। ਅੱਗੇ ਅੰਗ ੪੮੭ 'ਤੇ ਇਉਂ ਉਸ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭੁਲੇਵੇ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅਸਲੇ ਤੇ ਪੱਕਿਆਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਤੋਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹੇ। ਜੋ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿੱਖ ਲਵੇ ਸੋ ਸਿੱਖ ਸਦਾਵੇ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੀ ਜਾਵੇ ਸੋ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣਾ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ (ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤਾਂ ਕੀ ਸਿੱਖੀ? ਜੇ ਸਿੱਖੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕਾਹਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ? ਜੇ ਅਸੀਂ ਹਿੰਸੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਡਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਐਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਸਾਧਾਰਨ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਡੋਲਣੀ ਬੇੜੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਕਰਕੇ ਝਾਕਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬੋਝਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਜ ਕਈ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਨੂੰ ਪੜਨਾ ਫਜ਼ੂਲ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਇਸ ਨੂੰ ਜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤੱਕਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰਾਗ ਮਾਲਾ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਦੀ ਜਾਗਤੀ ਜਿੰਦ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਉਸ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਕੇ ਦਸਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨੇ ਇਤਨੇ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ ਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਿਰਤੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤੱਕ ਪੁੱਜੀ ਹੋਵੇ ਅਸਲ ਪੁੱਛ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜਸ ਦਾ ਚੰਦੋਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਉੱਟਕਣ ਸੁਝਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

'ਸਭ ਸੈਨ ਸਖਾ ਤੁਮਰੀ ਹਰਿ ਮਾਰੀ ॥੨੦੪॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਚਿਤਵੀ
 ਤਿਨੈ ਜੀਵ ਉਠੇ ਤਤਕਾਲ ॥ ਗੁਰੂ ਸਭੈ ਅਰੁ ਸੁਤ ਤਿਨੈ ਅਉ ਫੁਨਿ ਸਭੈ
 ਗੁਪਾਲ ॥੨੦੫॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਉਠ ਪਾਇਨ ਲਾਗੈ ਤਬੈ ਕਰਹਿ ਬਡਾਈ ਸੋਇ ॥
 ਜੀਅ ਦਾਨ ਹਮ ਕੋ ਦਯੋ ਇਹ ਤੇ ਬਡੋ ਨ ਕੋਇ ॥੨੦੬॥ 'ਅਥ ਕਾਲੀ ਨਾਗ
 ਨਾਥਬੋ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥ 'ਗੋਪ ਜਾਨ ਕੈ ਆਪਨੇ ਕੀਨੋ ਮਨੈ ਬਿਚਾਰ ॥ ਦੁਸਟ ਨਾਗ
 ਸਰ ਮੈ ਬਸੈ ਤਾ ਕੋ ਲੇਉ ਨਿਕਾਰ ॥੨੦੭॥ ਸ੍ਰੋਯਾ ॥ 'ਉਚ ਕਦੰਮਹਿ ਕੋ ਤਰੁ
 ਥੋ ਤਿਹ ਪੈ ਚੜਕੈ ਹਰਿ ਕੁਦ ਪਰਯੋ ॥ ਤਿਨ ਸੰਕ ਕਰੀ ਮਨ ਮੈ ਨ ਕਛੂ ਫੁਨ
 ਧੀਰਜ ਗਾਵ ਧਰਯੋ ਨ ਟਰਿਯੋ ॥ 'ਮਨੁਖੋਸਟ ਲੋ ਜਲ ਉਚ ਭਯੋ ਨਿਕਸਯੋ ਤਬ
 ਨਾਗ ਬਡੋ ਨ ਡਰਿਯੋ ॥ ਪਟ ਪੀਤ ਧਰੇ ਤਨ ਪੈ ਨਰ ਦੇਖਿ ਮਹਾ ਬਲਿ ਕੈ ਤਿਨ
 ਜੁੱਧ ਕਰਯੋ ॥੨੦੮॥ 'ਬਾਂਧ ਲਯੋ ਹਰਿ ਕੋ ਤਨ ਸੋ ਕਰ ਕ੍ਰੋਧ ਕਿਧੋ ਤਿਹ ਕੋ
 ਤਨ ਕਾਟੇ ॥ ਢੀਲੋ ਰਹਯੋ ਹੁਇ ਪੈ ਹਰਿ ਜੀ ਪਿਖਯਾ ਰਨ ਕੇ ਹੀਯਰੇ ਫੁਨ ਫਾਟੇ ॥
 ਰੋਵਤ ਆਵਤ ਹੈ ਪਤਨੀ ਬ੍ਰਿਜ, ਠੋਕਤ ਮੂੰਡ ਉਖਾਰਤ ਝਾਟੇ ॥ ਆਇ ਹੈ ਮਾਰ
 ਉਸੈ, ਨਹੀ ਰੋਵਹੁ; ਨੰਦ ਇਹੈ ਕਹਿਕੈ ਇਨ ਡਾਟੇ ॥੨੦੯॥ ਸ੍ਰੋਯਾ ॥ 'ਕਾਨ੍ ਲਪੇਟ
 ਬਡੋ ਵਹ ਪੰਨਗ ਫੂਕਤ ਹੈ ਕਰ ਕ੍ਰੋਧਹਿ ਕੈਸੇ ॥ ਜਿਉ ਧਨ ਪਾਤ੍ਰ ਗਏ ਧਨ ਤੇ
 ਅਤਿ ਝੂਰਤ ਲੇਤ ਉਸਾਸਨ ਤੈਸੇ ॥ 'ਬੇਲਤ ਜਿਉ ਧਮੀਆ ਹਰਿ ਮੈ ਸੁਰ ਕੇ
 ਮਧਿ ਸ੍ਵਾਸ ਭਰੇ ਵਹ ਐਸੇ ॥ ਭੂਭਰ ਬੀਚ ਪਰੇ ਜਲ ਜਿਉ ਤਿਹ ਤੇ ਫੁਨਿ ਹੋਤ
 ਮਹਾ ਧੁਨ ਜੈਸੇ ॥੨੧੦॥ 'ਚੱਕ੍ਰਤ ਹੋਇ ਰਹੈ ਬ੍ਰਿਜ ਬਾਲਕ ਮਾਰ ਲਏ ਹਰਿ ਜੀ
 ਇਹ ਨਾਗੈ ॥ ਦੱਛਨ ਤੀਅ ਭੁਜਾ ਗਹਿਕੈ ਇਹ ਮਤਿ ਲਗੈ ਦੁਖ ਅਉ ਸੁਖ ਭਾਗੈ ॥
 'ਖੋਜਤ ਖੋਜ ਸਭੈ ਬ੍ਰਿਜ ਕੇ ਜਨ ਕਉਤਕ ਦੇਖ ਲਯੋ ਇਹ ਆਗੈ ॥ ਸਖਾਮਹਿ
 ਸਖਾਮ ਬਡੋ ਅਹਿ ਕਾਟਤ ਜਿਉ ਰੁਚ ਕੈ ਨਰ ਖਾਵਤ ਸਾਗੈ ॥੨੧੧॥ 'ਰੋਵਨ
 ਲਾਗ ਜਬੈ ਜਸੁਧਾ ਚੁਪ ਤਾਹਿ ਕਰਾਵਤ ਪੈ ਜੁ ਅਲੀ ਹੈ ॥ ਦੈਤ ਤਿਨਾਵਤ ਅਉਰ
 ਬਕੀ ਬ ਬਕਾਸੂ ਹਨੇ ਇਹ ਕਾਨ੍ ਬਲੀ ਹੈ ॥ 'ਆਇ ਹੈ ਮਾਰ ਅਬੈ ਇਹ ਸਾਂਪਹਿ
 ਬੋਲਿ ਉਠਿਓ ਇਹ ਭਾਂਤ ਹਲੀ ਹੈ ॥ ਤੋਰ ਡਰੈ ਸਭਹੀ ਇਹਕੇ ਫਨਿ ਪੈ ਕਰਨਾਨਿਧ
 ਜੋਰ ਛਲੀ ਹੈ ॥੨੧੨॥ 'ਕਬਿਯੋ ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੋਯਾ ॥ 'ਜਾਨ ਦੁਖੀ ਅਪਨਯੋ
 ਜਨ ਕੋ ਅਪਨੋ ਤਨ ਤਾ ਤੇ ਛਡਾਇ ਲਯੋ ਹੈ ॥ ਬਕਤ੍ਰ ਬਿਲੋਕ ਬਡੋ ਵਹ
 ਪੰਨਗ ਪੈ ਮਨ ਭੀਤਰ ਕ੍ਰੋਧ ਭਯੋ ਹੈ ॥ 'ਸਉ ਫਨ ਕੋ ਸੁ ਫਲਾਇ ਉਚਾਇਕੈ

ਪਰਚਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੰਨਾ ੪੯ ॥ ਜਨਵਰੀ ੧੯੮੨ ॥ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ (ਕਾਲਜਜ) ੩੫੬/੩੭ ਏ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਲੇਖ
 ਹੈ ॥ ਓ. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੁਰਲੱਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਕਲਣ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਪਛਾਣਨ ਤੇ ਇਸ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਉਪਾਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ॥ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਵਖਰਾਪਨ ਆਪਸ ਵਿਚ
 ਨਿਖੇੜ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ਇਹ ਨਿਖੇੜ ਅਮੁੱਕ ਬਹਿਸ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਫਿਰਕੂ ਆੜੇ-ਪਾੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਜਹਬੀ ਲੜਾਈ ਜਾਂ ਜਹਾਦ ਪੈਦਾ
 ਹੁੰਦੇ ਹਨ ॥ ਇਸ ਧਰਮ ਦੇ ਵਖੋਵਿਆਂ ਕਾਰਨ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਖੂ-ਖਾਰ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ॥ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਧਰਮ
 ਦੇ ਵਖੋਵਿਆਂ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇੰਨਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ॥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਇਸ ਲਈ ਐਸਾ ਸਮਾਜ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਦੂਸਰੇ

ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਓਨਾ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ॥ ਧਰਮ
 ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਸਾਂਝ ਪਛਾਣੀ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਾਂਝਾ ਗੁਣ ਜੋ
 ਸਾਂਝਾ ਲੱਛਣ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ॥ ਇਹ ਸਾਂਝਾ ਗੁਣ ਇਕ ਐਸੀ ਸਾਂਝੀ ਪੱਧਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ
 ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ॥ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਂਝਾਂ ਗੁਣ ਜਾਂ ਲੱਛਣ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਸੂਖਮ ਤੇ ਬਹੀਕ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਂਝ
 ਵਿਚ ਪਰੋਣ ਲਈ ਡੋਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਮਜਹਬਾਂ ਤੇ ਪਰਚਾਰ
 ਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਾਂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂਕਿ ਸਭ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ
 ਇਹ ਸੂਖਮ ਸਾਂਝ ਇਕ ਨੀਂਹ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕਿਹਾ :-

ਕਉ ਭਇਓ ਮੰਡੀਆ ਸੰਨਿਆਸੀ ਕਉ ਜੋਗੀ ਭਇਓ, ਕਉ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕਉ ਜਤੀ ਅਨਮਾਨਬੋ ॥

ਹਿੰਦੂ ਭੁਰਕ ਕਉ ਫਾਵਜੀ ਇਮਾਮਸਾਫੀ ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਚਾਨਬੋ ॥ ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ ਰਾਜਕ ਰਹੀਮ ਓਈ ਦੂਸਰੇ ਨ ਭੇਦ ਕੋਈ ਭੂਲ ਭਰਮ

- ੧ ਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੇਰੇ ਸਖੇ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੈਨਾ ਮਾਰੀ ਦੋਹਰਾ ਹੈ ॥੨੦੪॥
- ੨ ਦੋਹਰਾ ॥ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜੀ ਕੇ ਉੱਠ ਬੈਠੇ । ਸਾਰੀਆਂ ਗਾਉਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਵਾਲ ਬਾਲ ॥੨੦੫॥
- ੩ ਦੋਹਰਾ ॥ ਉੱਠ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਲੱਗੇ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਹਿਸਾਨ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ॥੨੦੬॥
- ੪ ਗੁਣ ਅੱਗੇ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨੂੰ ਨੱਥਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਚਲਦਾ ਹੈ ॥ ਦੋਹਰਾ ॥
- ੫ ਗੋਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ । ਇਹ ਦੁਸ਼ਟ ਨਾਗ ਇਸ ਤਲਾਅ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂ ॥੨੦੭॥
- ੬ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਇਕ ਉਸ ਤਲਾਅ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕਦੇਮ ਦਾ ਰੁੱਖ ਖੜਾ ਸੀ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤਲਾਅ ਦੇ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਧੀਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁੱਦ ਪਿਆ ਪਿਛਾਂਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ।
- ੭ ਸੱਤ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਉਡਲਿਆ ਤਦ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਜੋ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸੀ ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਿਆ ਨਹੀਂ । ਨਾਗ ਨੇ ਆ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪੀਲੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਲੀ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ॥੨੦੮॥
- ੮ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਜਕੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰਕੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਡੰਗ ਮਾਰਾਂ ॥ ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਢਿੱਲੇ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਫਟ ਰਹੇ ਹਨ ।
- ੯ ਬ੍ਰਿਜ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਂਦੀਆਂ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਦੋਹੱਥੜਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪੁੱਟ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਨੰਦ ਜੀ ਦਿਲਾਸੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਡਰ ਨਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹੁਣੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਰੋਵੋ, ਨੰਦ ਜੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ॥੨੦੯॥

- ੧੦ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਉਸ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਸਰਪ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ । ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਧਨੀ ਧਨ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸੁਆਸ (ਹੌਕੇ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
- ੧੧ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਖੱਲ ਵਾਲਾ ਹਵਾ ਭਰਦਾ ਹੈ ਖੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਪ ਲੰਬੇ-ਲੰਬੇ ਸੁਆਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਾਂ ਇਉਂ ਸਮਝੋ ਕਿ ਭੁੱਬਲ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪੈ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਂ-ਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ॥੨੧੦॥
- ੧੨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਬਾਲ ਹੋਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਗ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਦੂਜੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾਗ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਭਾਵ (ਡੱਸ ਨਾ ਜਾਵੇ) । ਜੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੁਝ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ।
- ੧੩ ਲੱਭਦੇ-ਲੱਭਦੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕੌਤਕ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਗਏ । ਕਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਨਾਗ ਜੋ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਹੈ ਇਹ ਸ਼ੌਂਕ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਖਾ ਜਾਏਗਾ ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰਾ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨੧੧॥
- ੧੪ ਜਦੋਂ ਜਸ਼ੋਧਾ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜਿਸ ਨੇ ਤ੍ਰਿਣਾਵਰਤ ਦੌਰ ਅਤੇ ਪੁਤਨਾ ਬਬਕਾਸੂਰ ਦੌਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਕੋਲੋਂ ਬਲੀ ਹੈ ।
- ੧੫ ਹੁਣੇ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਕੋਲੋਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣੇ ਇਸ ਨਾਗ ਦੇ ਫਨ ਤੋੜ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗਾ । ਕਾਹਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਾਗਰ ਇਸ ਸਰਪ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਛਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬਲਵਾਨ ਹੈ ॥੨੧੨॥
- ੧੬ ਕਵੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
- ੧੭ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਤੁ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਤਦ ਉਸ ਨਾਗ ਦੇ ਲਪੇਟੇ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ, ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਨਾਗ ਕੋਲੋਂ । ਸਰਪ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ।
- ੧੮ ਜਦੋਂ ਨਾਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਟ ਫੌਲ ਕੇ ਚੌੜੇ ਕਰਕੇ ਫੈਲਾ ਲਏ ਅਤੇ ਉੱਚੇ ਕਰਕੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਗਿਆ ਆ ਕੇ ।

ਮਾਨਥੋ ॥ ਏਕ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵ ਸਭ ਹੀ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਏਕ ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਥੈ ਏਕੈ ਜੋਤ ਜਾਨਥੈ ॥ ਦਸਮ ॥
ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪਹਿਚਾਣ ਤੇ ਉਭਾਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਛਾਣੀ । ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : ਪੂਰਬੀ ਨ ਪਾਰ ਪਾਵੈ ਹਿੰਗੁਲਾ ਹਿਮਾਲੈ ਧਿਆਵੈ ਗੰਗ ਗਰਦੇਜੀ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹੈ ॥ ਜੋਗੀ ਜੋਗ ਸਾਧੇ ਪਉਨ ਸਾਧਨਾ ਕਿਤੇਕ ਬਾਧੈ ਆਰਥ ਕੇ ਆਰਥੀ ਅਰਾਧੈ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਹੈ । ਫਰਾ ਕੇ ਫਿਰੰਗੀ ਮਾਨੈ ਕੰਧਾਰੀ ਕਰੇਸੀ ਜਾਨੈ ਪਛਮ ਕੇ ਪਛਮੀ ਪਛਾਨੈ ਨਿਜ ਕਾਮ ਹੈ ॥ ਸਹਰਣਾ ਮਘੇਲੇ ਤੇਰੀ ਮਨ ਸੋ ਤਪਸਿਆ ਕਰੈ ਦ੍ਰਿੜਵੈ ਤਿਲੰਗੀ ਪਹਜਾਨੈ ਧਰਮ ਧਾਮ ਹੈ ॥ ਬੋਗ ਕੇ ਬੋਗਾਲੀ ਫਿਰੰਗੀ ਕੇ ਫਿਰੰਗਾਵਾਲੀ ਦਿਲੀ ਕੇ ਦਿਲਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਮੈ ਚਲਤ ਹੈ ॥ ਰੋਹ ਕੇ ਰੁਹੇਲੇ ਮਾਧ ਦੇਸ ਕੇ ਮਘਲੇ ਬੀਰ ਬੋਗਸੀ ਬੁੰਦੇਲੇ ਪਾਪ ਪੁੰਜ ਕੇ ਮਲਤ ਹੈ ॥ ਗੋਖਾ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਚੀਨ ਮਚੀਨ ਕੇ ਸੀਸ ਨਯਾਵੈ ਤਿਬਤੀ ਧਿਆਇ ਦੋਖ ਦੇਹ ਕੇ ਦਲਤ ਹੈ ॥ ਜਿਨੈ ਤੋਹਿ ਧਿਆਇਓ ਤਿਨੈ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਇਓ ਸਰਬ ਧਨ ਧਾਮ ਫਲ ਫੂਲ ਸੋ ਫਲਤ ਹੈ ॥ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਰਨਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਉਚਾਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਪਾਧੀ ਹੋਵੇ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ ਅੰਤ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਗੁਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਭਾਵੇਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੋ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਣ ਦੇ ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵਕ ਸੰਕਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਤੇ ਭਗਉਤੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਸੀ । ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਰਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਵਕ ਏਕਤਾ ਇਸ ਰਾਹ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਤੇ ਭਾਵਕ ਏਕਤਾ ਲਿਆਉਣਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਪੂਰਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਪਾਰਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਨਾਲ ਸਮਹਿਤਾ ਸਾਂਝ ਤੇ ਸੋਝੀ, ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੋਲਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਕਲਣ ਦੁਆਰਾ ਰਾਹ ਉਲੀਕਿਆ ।
ਅ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਧ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਬ੍ਰਿਜ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਅਰਬੀ ਨੂੰ ਇਕ ਐਸੇ ਸਾਂਝੇ ਤੇ ਸਮਿਲਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਰਲੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਰਨਾ, ਪਛਾਨਣਾ ਤੇ ਨਿਖੇੜਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਣ ਨੂੰ ਉਹ ਐਸੇ ਕੁਦਰਤੀ ਢੰਗ ਤੇ ਰਵਾਨੀ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਸਭਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਜਾ ਓਪਰਾਪਟ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਪਭਵ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਅਗੇ ਦੇਖੋ ਭੁਭ ਨਮ੍ਹੇ ਪੇਸ਼ ਹਨ :- ਕਿ ਸਰਬੋ ਕਲੀਮੈ । ਕਿ ਸਰਬੋ ਫਗੀਮੈ ॥ ਕਿ ਆਕਲ ਅਲਾਮੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਕਲਾਮੈ ॥ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ (ਸਰਬੋ) ਆਪ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਲਹਜੇ ਨਾਲ ਫਾਰਸੀ ਦੇ (ਕਲੀਮ) ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦੇ (ਕਲੀਮ) ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧਨ ਦੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਹੈ ਨੂੰ (ਕਲੀਮ) ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਕਲੀਮ ਹੈ

ਸਾਮ੍ਹਿ ਤਾਹਿ ਕੇ ਧਾਇ ਗਏ ਹੈ ॥ ੧ਕੂਦ ਕੈ ਕਾਨ੍ ਬਚਾਇਕੈ ਦਾਵਹਿ ਉਪਰਿ
ਮਾਥ ਜੁ ਠਾਢੇ ਭਏ ਹੈ ॥੨੧੩॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੨ਕੂਦਤ ਹੈ ਚੜਕੈ ਸਿਰ ਉਪਰਿ
ਸ੍ਰਉਨ ਸੰਬੁਧ ਚਲੈ ਸਿਰ ਤਾ ਤੇ ॥ ਪ੍ਰਾਨ ਲਗੇ ਛੁਟਨੇ ਜਬਹੀ ਛਿਨ ਮੈਨ ਗਈ
ਉਡਕੈ ਮੁਖਰਾ ਤੇ ॥ ੩ਤਉ ਹਰਿ ਜੀ ਬਲਿ ਕੈ ਤਨ ਕੋ ਸਰ ਤੀਰ ਨਿਕਾਸ ਲਏ
ਬਹੁ ਭਾਂਤੇ ॥ ਜਾਤ ਬਡੋ ਸਰ ਤੀਰ ਬਹਯੋ ਰਸਰੇ ਬੰਧ ਖੈਚਤ ਹੈ ਚਹੂੰ ਘਾ ਤੇ ॥੨੧੪॥
੪ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਕੀ ਤ੍ਰਿਯੋ ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ਤਉ ਤਿਹ ਕੀ ਤਿਰਿਯਾ ਸਭ ਹੀ
ਸੁਤ ਅੰਜਲ ਜੋਰ ਕੈ ਯੋ ਘਿਘਿਯਾਵੈ ॥ ਰੱਛ ਕਰੇ ਇਹ ਕੀ ਹਰਿ ਜੀ; ਤੁਮ
ਪੈ ਬਰਦਾਨ ਇਹੈ ਹਮ ਪਾਵੈ ॥ ੫ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਤ ਵਹੈ ਹਮ ਲਿਆਵਤ ਬਿੱਖ ਦਈ
ਵਹ ਹੀ ਹਮ ਲਿਆਵੈ ॥ ਦੋਸ ਨਹੀ ਹਮਰੇ ਪਤਿ ਕੋ ਕਛੁ; ਬਾਤ ਕਰੈ ਅਰੁ ਸੀਸੁ
ਝੁਕਾਵੈ ॥੨੧੫॥ ੬ਤ੍ਰਾਸ ਬਡੋ ਅਹਿ ਕੇ ਰਿਪ ਕੋ ਕਰ ਭਾਗਿ ਸਰਾ ਮਧਿ ਆਇ
ਛਪੇ ਥੇ ॥ ਗਰਬੁ ਬਡੋ ਹਮਰੇ ਪਤਿ ਮੈ ਅਬ ਜਾਨ ਹਮੈ ਹਰਿ ਨਾਹਿ ਜਪੇ ਤੇ ॥
ਹੇ ਜਗ ਕੇ ਪਤਿ ਹੇ ਕਰਨਾਨਿਧ ਤੈ ਦਸ ਰਾਵਨ ਸੀਸ ਕਪੇ ਥੇ ॥ ਮੂਰਖ ਬਾਤ
ਜਨੀ ਨ ਕਛੁ ਪਰਵਾਰ ਸਨੈ ਹਮ ਇਉ ਹੀ ਖਪੇ ਥੇ ॥੨੧੬॥ ੭ਕਾਨ੍ ਬਾਚ ਕਾਲੀ
ਸੋ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੮ਬਲਿ ਉਠਯੋ ਤਬ ਯੋ ਹਰਿ ਜੀ ਅਬ ਛਾਡਤ ਹਉ ਤੁਮ ਦੱਛਨ
ਜੋਈਯੋ ॥ ਰੰਚਕ ਨਾ ਬਸੀਯੋ ਸਰ ਮੈ ਸਭ ਹੀ ਸੁਤ ਲੈ ਸੰਗ ਬਾਟਹਿ ਪੱਈਯੋ ॥
੯ਸੀਘ੍ਰਤਾ ਐਸੀ ਕਰੋ ਤੁਮਹੂ 'ਤਿਰੀਆ ਲਈਯੋ ਅਰ ਨਾਮੁ ਸੁ ਲੱਈਯੋ ॥ ਛੋਡਿ
ਦਯੋ ਹਰਿ ਨਾਗ ਬਡੋ ਥਕ ਜਾਇਕੇ ਮੱਧ ਬਰੇਤਨ ਪੱਈਯੋ ॥੨੧੭॥ ੧੦ਕਬਿਯੋ
ਬਾਚ ॥ ਸ੍ਰੈਯਾ ॥ ੧੧ਹਰ ਬਡੋ ਹਰਿ ਭੈ ਵਹ ਪੰਨਗ ਪੈ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਿਹ ਕੋ ਉਠ
ਭਾਗਾ ॥ ਬਾਰੂ ਕੇ ਮੱਧਿ ਗਯੋ ਪਰ ਕੈ ਜਨ ਸੋਇ ਰਹਯੋ ਸੁਖ ਕੈ ਨਿਸ ਜਾਗਾ ॥
੧੨ਗਰਬ ਗਯੋ ਗਿਰਕੈ 'ਤਿਹ ਕੋ ਰਨ ਕੈ ਹਰ ਕੇ ਰਸ ਸੋ ਅਨੁਰਾਗਾ ॥ ਲੇਟ
ਰਹਯੋ ਕਰਕੈ ਉਪਮਾ ਇਹ ਡਾਰ ਚਲੇ ਕਿਰਸਾਨ ਸੁਹਾਗਾ ॥੨੧੮॥ ੧੩ਸੁੱਧ ਭਈ
ਜਬਹੀ ਉਹ ਕੋ ਤਬ ਹੀ ਉਠਿਕੈ ਹਰਿ ਪਾਇਨ ਲਾਗਯੋ ॥ ਪਉਢ ਰਹਯੋ ਥਕ
ਕੈ ਸੁਨ ਮੋ ਪਤਿ ਪਾਇ ਲਗਯੋ ਜਬਹੀ ਫੁਨਿ ਜਾਗਯੋ ॥ ੧੪ਦੀ ਧਰ ਮੋਰ ਸੁ
ਨੈਕ ਬਿਖੈ ਤੁਮ ਕਾਨ੍ ਕਹੀ ਤਿਹ ਕੋ ਉਠਿ ਭਾਗਯੋ ॥ ਦੇਖ ਲਤਾ ਤੁਮ ਕਉਨ
ਬਧੈ ਮਮ ਬਾਹਨਿ ਮੋ ਰਸ ਮੋ ਅਨੁਰਾਗਯੋ ॥੨੧੯॥

ਇਤ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰੇ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨਿਕਾਰਬੋ ਬਰਨਨ ॥

੧੦ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ (ਕਲੀਮੋ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਰਸੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ (ਪਰਮੈ) ਆਪਣੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਲਹਿਜੇ ਨਾਲ (ਵਹੀਮ) ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਵਹੀਮ) ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਬੰਧਨ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਦੇ ਕੇ (ਫਹੀਮੋ) ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ :-

ਕਿ ਹੁਸਨਲ ਵਜੂ ਹੈ । ਤਮਾਮੁਲ ਕੁਜੂ ਹੈ । ਹਮੇਸੁਲ ਸਲਾਮੈ ॥ ਸਲੀਖਤ ਮੁਦਾਮੈ ॥ ਗਨੀਮੁਲ ਸਿਕਸਤੋ ॥ ਗਰੀਬੁਲ ਪਰਸਤੋ ॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੋਂ ਚਲਕੇ (ਅਨੰਤੁਲ ਤਰੰਗ) ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਲਹਿਜੇ (ਅਲ) ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਲ ਦੇ (ਅ) ਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਵੰਗ ਹੈ ਕਿ ਨਰਕ ਪ੍ਰਣਾਸ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥੁਕਿਲ ਪ੍ਰਵਾਸ ਹੈ । ਦੋ ਪਹਿਲੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਨਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਣਾਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਲਹਿਜੇ ਅੰ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਲਹਿਜੇ 'ਉਲ' ਦੁਆਰਾ ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਰਬ-ਭਰਪੂਰ ਰਵਾਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਵਿਚ ਅਜਾਇਬ ਬਿਬੁਤੇ ॥ ਗਜਾਇਬ ਗਨੀਮੋ । ਹਰੀਅੰ ਕਰੀਅੰ ॥ ਕਰੀਮੁਲ ਹਰੀਮੋ ॥ ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਇੰਜ ਛਾਲ ਮਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਇਕਸਾਰ ਚਿਪਸ ਦੇ ਮੁਲਾਇਮ ਫਰਬ ਉੱਤੇ ਤੇਰੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹੋਣ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਲਹਿਜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਅਰਬ-ਭਰਪੂਰ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਨ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਬੋਧਦਾਰੀ ਕਮਾਲ ਹੈ ।

ਜੋ ਜੋ ਜਗ ਕਾਰਣ ਸਿਸਟ ਉਬਾਰਣ, ਮਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣ ਜੈ ਤੇਰੀ ॥੨॥ ਅੰਗ ੩੯॥ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ।

ਵਿਚ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਤੇਰਾ) ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਬਣਾਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਹਿਰਾਵਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਇੱਕ ਹੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੇ ਹਨ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਰਤਾਂ ਲਹਿਜਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਧੀਆਂ ਦੀ ਨਾ ਕੋਵਲ ਬਹੁਲਤਾ ਤੇ ਭਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸੰਧੀਆਂ ਦੇ ਕਈ ਕ੍ਰਮ ਉਸਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸੋਖ ਨਾਲ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸਾ ਇਕ ਜਾਨ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੇਕਲੀ ਤੇ ਨਰੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰੁਤਤਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਉੱਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਅਭੂਤ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

- ੧ ਕਾਨ੍ਹ ਉਸ ਦਾ ਦਾਉ ਬਚਾ ਕੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਗ ਦੇ ਫਨ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ॥੨੧੩॥
- ੨ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੁੱਦਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਾਗ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗ ਚੁੱਕਾ ॥ ਜਦੋਂ ਪਲ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਲਾਲੀ ਉੱਡ ਗਈ ॥
- ੩ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦੇਹ ਕੱਢ ਲਈ ਬਹੁਤ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ॥ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਕੇ ਤੁੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਸੇ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ॥੨੧੪॥
- ੪ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥ ਤਦ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਮਿੰਨਤ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ॥ ਹੇ ਹਰੀ ਜੀ ! ਇਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰ ਦਿਉ ॥ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵਰਦਾਨ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ॥
- ੫ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹ ਹੀ ਲੈ ਆਂਦੀ ॥ ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ ? ਨਾਲੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੀ ਹੈ ॥੨੧੫॥
- ੬ ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਹ ਦੇਖੋ ਸਾਨੂੰ ਸੱਪਾਂ ਨੂੰ ਗਰੁੜ ਵੇਰੀ ਦਾ ਭੈ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਭੱਜ ਕੇ ਇਸ ਸਰ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਲੁਕੇ ਹਾਂ ॥ ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਹਰਿ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ॥
- ੭ ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਪਤੀ ! ਹੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇ ਸਾਗਰ ! ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਮ ਹੈ ਕੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਸਿਰ ਕੱਟੇ ਸਨ ॥ ਅਸਾਂ ਮੂਰਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਜਾਣੀ ਕੁਝ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਖਪ ਗਏ ਹਾਂ ॥੨੧੬॥
- ੮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨੂੰ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥
- ੯ ਤਦ ਹਰਿ ਜੀ ਬੋਲੇ ਤੇ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ

ਹਾਂ ਪਰ ਇਥੇ ਨਾ ਰਹੋ, ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਉ ॥ ਇਸ ਤਲਾਅ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਭਰ ਵੀ ਨਾ ਠਹਿਰੋ ॥ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਉ ॥

- ੧੦ ਛੱਡੀ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰੋ, ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਇਸਤਰੀ ਤੁਰ ਜਾਉ ॥ ਸਰਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਗਰੁੜ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਏ; ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲੈ ਦੇਣਾ ॥ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨਾਗ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਨਾਗ ਥੱਕ ਕੇ ਨੱਸ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਰੇਤੀ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ ॥੨੧੭॥

੧੧ ਕਵੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ॥ ਸ਼੍ਰੇਯਾ ॥

- ੧੨ ਉਹ ਸਰਪ ਹਰਿ ਦਾ ਬਹੁਤ ਡਰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਿਆ ॥ ਜਦੋਂ ਰੋਤੇ ਦੀ ਬਰੇਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਉਸ ਬਰੇਤੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਸੁਖ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਜਗਰਾਤਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ॥

- ੧੩ ਹੰਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਝੜ ਗਿਆ ॥ ਹੁਣ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ॥ ਹਰੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤ ਵਿਚ ਸੁਹਾਗਾ ਫੇਰ ਕੇ ਸੁਹਾਗੇ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥੨੧੮॥

- ੧੪ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਆਈ, ਤਦ ਉੱਠ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਆ ਲੱਗਿਆ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ ॥ ਜਦੋਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਬੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚਰਨ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਰਾ (ਹੋਸ਼) ਆ ਗਈ ॥

- ੧੫ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਹੇ ਹਰੀ ! ਜਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਸੋ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਹੋ ਚੰਗੀ ਹੈ ॥ ਜਿਥੇ ਕਾਨ੍ਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਥੇ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ॥ ਤੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਾਹਨ ਨੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ ਲੱਗੇ ਵੇਖ ਕੇ ਗਰੁੜ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ ॥ ਉਹ ਮੇਰਾ ਵਾਹਨ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਰਸ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥੨੧੯॥ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਦਾ ਕਥਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਵਾਕ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਵਾਕ ਬਣਾਏ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਵਿਚ ਐਸਾ ਸਮਿਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਪਰਪਣ ਪਛਾਨਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ਸਭ ਤੋਂ ਸਵਾਦਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲ ਦੀ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ, ਰਵਾਇਤਾਂ, ਕਵਿਤਾ, ਪਿੰਗਲ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦਾ ਵੀ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਗੀਤਮਈ ਕਵਿਤਾ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਣ ਤੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ॥ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਮਤੀ ਸੁਭ ਤੇ ਸਨੇਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ॥ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭਰਾਤਰੀ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਸਾਂਝ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ॥

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵਕ ਏਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤੇ ਅਸਰਦਾਰ ਢੰਗ ਕਿਸੇ ਇਕ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਠੋਸਤਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ॥ ਇਸ ਨਾਲ ਇਕ ਬੋਲੀ ਦੀ ਦੂਸਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਚੌਧਰ ਜਾਂ ਡਿਕਟੇਟਰੀ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚਰੋਹ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇਗੀ ॥ ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਾਣਨ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ॥ ਸਮਾਜਿਕ, ਭਾਵਕ ਏਕਤਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਐਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਭ ਅੰਗ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖ ਸਕਣ ॥ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਸੋ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੀੜਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਸਤਤ ਗਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੈਨਿਕ ਧੁਨੀ, ਧੁਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਛੰਦ ਵੀ ਸੈਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਅਤੇ ਤ੍ਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸ੍ਰੇਯੋ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ—

ਨ ਨੇਹੋ ਨ ਗੇਹੋ ਸਨੇਹੋ ਸਨਾਥੇ ॥ ਉਦੇਭੋ ਅਮੰਡਿ ਪੁਰੰਡੁ ਪ੍ਰਮਾਥੇ ॥ ਨ ਜਾਤੇ ਨ ਪਾਤੇ ਨ ਸਤ੍ਰੇ ਨ ਮਿਤ੍ਰੇ ॥

ਸੁ ਭੂਤੇ ਭਵਿਖ ਭਵਾਨੇ ਅਚਿਤ੍ਰੇ ॥੮॥੯੯॥ ਨ ਰਾਖੈ ਨ ਰੇਖੈ ਨ ਰੂਪੈ ਨ ਰੇਖੈ ॥ ਨ ਲੋਭੈ ਨ ਚੋਭੈ ਅਭੂਤ ਅਭੇਖੈ ॥

ਨ ਸਤ੍ਰੇ ਨ ਮਿਤ੍ਰੇ ਨ ਨੇਹੋ ਨ ਗੇਹੋ ॥ ਸਦੈਵੋ ਸਦਾ ਸਰਬ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਨੇਹੋ ॥੯॥੧੦੦॥ ਅੰਗ ੨੧॥ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ॥

ਇਸ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰੁੱਤੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਦੇ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਐਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਇਸ ਲੱਛਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਰਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ, ਟੱਬਰ, ਕਬੀਲੇ, ਸਾਥੀਆਂ, ਸਨੇਹੀਆਂ, ਮਿਤਰਾਂ ਤੇ ਦੋਲਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੋਪ ਹੋਣ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਬਣਾ ਲਵੇ ॥ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਹੀ ਜੰਗ ਬੰਦ ਭੇਡੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚਲਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਭਰਾਉਂਦੇ ਵੱਜਦੀਆਂ ਚੋਟਾਂ ਜਿੰਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਰਾ ਦੀ ਲੈਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ॥ ਇਸ ਛੰਦ ਦਾ ਭਟੇ ਵਰਗਾ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਲੈਅ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹਰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਜੰਗੀ ਉਤੇਜਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦਾ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਨਾਲ ਵਰਤ ਕੇ ਵੱਖ ਤੋਂ ਵੱਖ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ ॥ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਰਚਨਾ ਐਸੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਧੁਨੀ ਤੇ ਗੂੰਜ ਹੀ ਸੈਨਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਜੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੀਰ ਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਤੇ ਤੀਬਰਤਾ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ॥ ਮਨ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਵਿਚ ਚਾਲਣ ਲਈ ਇਹ ਸਾਂਝਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਰਦਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਧੁਨੀ ਚਿੰਤਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਚਿੰਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਐਸਾ ਜੰਗੀ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਠਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ॥ ਮਹਿਵ ਹੈ ਕੇ ਜੰਗ ਦਾ ਪਾਤਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੁਨੀ ਚਿੰਤਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਚਿੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਉਤੇਜਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਹੁਣੇ ਵੱਲ ਖੱਬੇ ॥ ਮਹਾਂ ਸੂਰ ਗੱਜੇ ॥ ਕਰੇ ਸਸਤ੍ਰ ਘਾਵੇ ॥ ਚੜੇ ਚਿੱਤ ਚਾਵੇ ॥੬॥ ਨਿਭੇ ਬਾਜ ਭਾਵੇ ॥ ਪਰੰਪ੍ਰੇ ਪੁਰਾਵੇ ॥ ਕਰੇ ਤੇਗ ਘਾਵੇ ॥ ਚੜੇ ਚਿੱਤ ਚਾਵੇ ॥੭॥ ਖੋਕੇ ਮਾਰ ਮਾਰੇ ॥ ਨ ਸੰਕਾ ਬਿਚਾਰੇ ॥ ਰੁਲੇ ਤੱਛ ਮੁਛੇ ॥ ਕਰੇ ਸੁਰਗ ਇੱਛੇ ॥੮॥ ਅੰਗ ੨੦॥ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੰਦ-ਬੰਦੀ ਵੀ ਐਸੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਧੁਨੀ, ਲੈਅ, ਸੈਨਿਕ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸੈਨਿਕ ਲਹਿਜੇ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ॥ ਏਕ

(ਬਾਕੀ ਪੰਨਾ ੩੮੧ ਤੇ)